

03

No. 1
12-218

S. a. B. 4

R. 5840

Libreria

LEXICON

THEOLOGICVM

COMPLECTENS VOCA- BVLORVM DESCRIPTIONES,

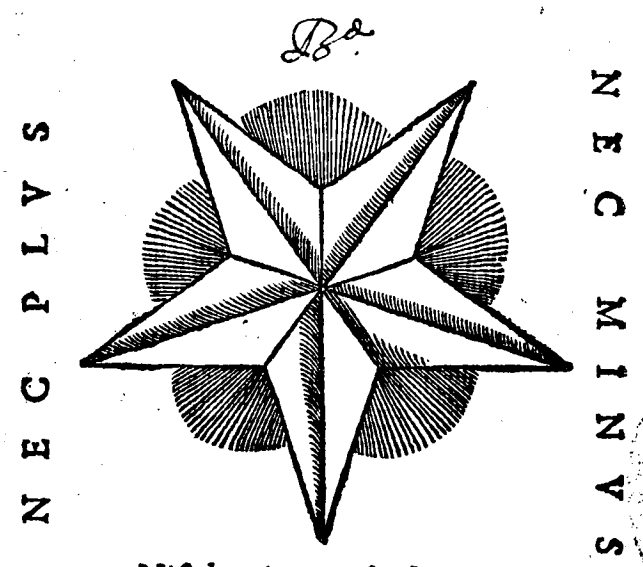
Diffinitiones & Interpretationes, quæ sunt Scholæ Theologicæ propria, ab ea ad commodiorem doctrinam vel excogitata, vel à profanis authoribus ad vsum suum traducta: Itémque plurima notamina, quæ ad intelligenda Theologorum scripta, apprimè cum vtilia sunt, tum necessaria:

Del Colegio de la Compañia de Ies. de Granada
AVTHORE IOANNE ALTENSTAIG, Mindelhaimensi,
sacrae Theologiæ Doctore.

Opus hoc postrema hac editione plurimis in locis maxima est diligentia emendatum, ac longè melius redditum.

Biblioteca Universitaria
GRANADA
Sale <u>A</u>
<u>17</u>
Tabla <u>48</u>
Numero <u>48</u>

Nisi dominus custodierit.

EXCUDEBAT

Ioannes Symonetus Typographus
Lugdunen:

M. D. LXXX.

R. 5840

Libreria

LEXICON

THEOLOGICVM

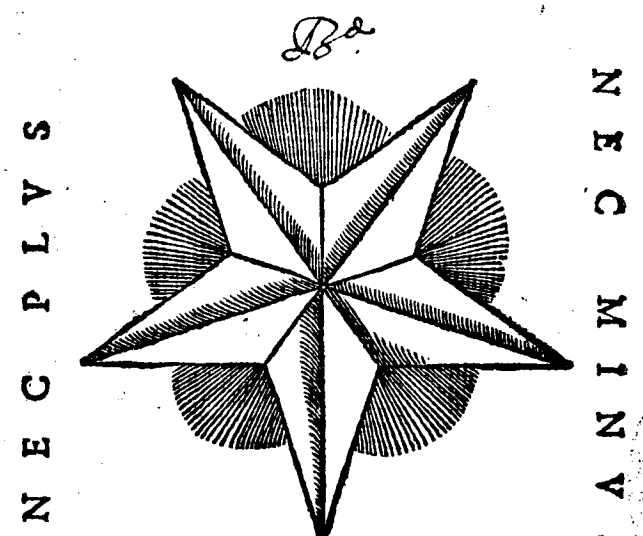
COMPLECTENS VOCABULORVM DESCRIPTIONES,

Diffinitiones & Interpretationes, quæ sunt Scholæ Theologicæ propria, ab ea ad commodiorem doctrinam vel excogitata, vel à profanis authoribus ad vsum suum traducta: Itémque plurima notamina, quæ ad intelligenda Theologorum scripta, apprimè cum vtilia sunt, tum necessaria:

Del Colegio de la Compañia de N.S. de Granada
AVTHORE IOANNE ALTENSTAIG, Mindelhaimensi,
sacrae Theologiæ Doctore.

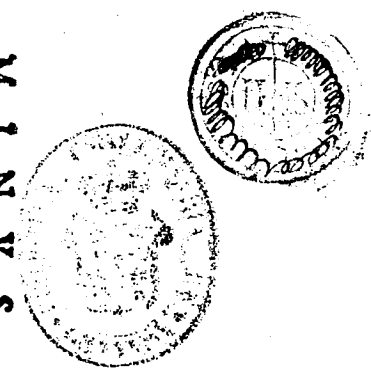

Opus hoc postrema hac editione plurimis in locis maxima est diligentia emendatum, ac longè melius redditum.

Nisi dominus custodierit.

Biblioteca Universitaria
GRANADA
Sale <u>A</u>
<u>17</u>
Tabla
<u>48</u>

EXCUDEBAT

Ioannes Symonetus Typographus
Lugdunen:

M. D. LXXX.

eius egressu ad felicitatem sempiternam, ubi suorum innocentissimorum & sanctissimorum operum mercedem accipit exoptatam. Id quod ex sancta & immaculata ipsius vita & exitu mihi certo persuaserim: fuit enim ut certissima fide & narratione percepi, Episcopus noster integerrimus, bonas literas vel optimas egregie doctus, carnali mente vacuus, bonorum operum sectator, omnium virtutum norma, omnia veritate perspexit, omnia prudentia, consilioque (ut fuit prudentissimus) metitus est & fecit, iusta & digna animadversione malos puniuit & castigavit, & ut Ecclesia nociuos, ut morbidam pecudem, ne alios sanos corruperent & macularent, sicut bonus Pastor in populo de medio tulit, bonos & iustos dignis meritis & premiis honoravit, & persecutus est. Castitate denique splenduit, parsimonia nituit, cuius vita praeclara & vicariatus Christi conueniens, gregem excitavit ad innocentiam & probitatem, qui Christi fidelibus sapientia, qua claruit, consulere studuit. Et ut semel dicam, tanta ingenij bonitate & animi dotibus, tantaque laude praestabat, ut Deo esset & hominibus illius vita, conuersatioque gratissima. Vigilavit iuxta illud: Vigilate, nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. Quem & Dominus ex hac luce reuocauit, qui sana mente, sanoque consilio testamentum laudabile condens optima ratione & voluntarie, quod sine diuina gratia & benignitate non conceditur homini, oculos clausit in mortem. Quare qui prius dolore affecti sumus, gaudere & latari conuenit quam rectissime: quoniam bene cum eo actum esse credimus. Quae autem in nauarcho illo praeclaro amiserimus, in te nauclero optimo affatim reperimus. Quare nescio quid & alijs Christianis Augustensis diocesis contingere potuisset gratius & optatius, quam quod diuina prouidentia, qua omnia gubernantur, tuam amplitudinem totius Ecclesiae Augustensi praefectum didicerim. Iamque tandem priuatim eruditus, omnibusque viris optimis, tuo fastu atque felici ductu pulcherrime consultum, & ad rem & dignitatem animaduerto. Nam qui generis claritudine, vel potius sola ingenij virtute praestantia atque doctrina incomparabili & iuris prudentia singulari ad Episcopatum sublatum fore, te qui dubitat puto esse neminem. Sed quid memorem generis nobilitatem, secundum quam natus es ex utroque parente. Ex patre enim & domo satus es de Stadion, ex qua familia, tanquam ex equo Troiano, multi viri nobiles, & rebus gestis praeclari Equites aurati, splendidi, militaribus armis strenui & honorati prodierunt apud Caesarem Maiestatem, & alios Principes auctoritate & gratia florescentes, quae quidem nobilitas saltem generis non magni esset pendenda: quoniam ab extrinseco venit, quae laudis rationem non magnam habet, nisi accedat animi nobilitas, quae in animi bonis perspicitur & intelligitur, qua tuam dignitatem esse ornatam liquido ex verissimis auctoribus cognoui & didici, & tua opera honestissima omnibus nota perspicuam faciunt. Sed quid dicam de Iuris prudentia & studio Legum & Canonum, cuius utriusque insignibus es ornatissime decoratus, qua iustitiae & equitatis amantissimum, humanitatisque & amicitiae seruantissimum, te ex hoc ipso praestare poteris. Pro qua re consequenda & eruditione dies, noctesque laborasti. Sed quid magno viro & nobili genere procreatus (ut tu es) illustrius? quid iucundius & melius, vel dignius, & laudabilius, & praesertim qui in regimine aliquo vel Magistratu collocatur, vel seculari vel Ecclesiastico, quam assidue animum alere bonis artibus, sapientia & prudentia, sine qua nulla res (ut omnes sentiunt) publica bene regi potest, quae fortuna appellantur bona, fluxa omnia, caducaque, vel momentanea, quo ad sempiterna bona ducenda sunt. Solum animi bonum, ut Pater amplissime nosti, quod in virtute positum est, & in rerum incommutabilium, totiusque naturae perspicentia reddit humanum genus & immortale & beatum. Quid memorem de tua praestabili memoria, qua te vigere cognoui, qua omnia conseruamus, quae discimus, & conseruata suggerit ac subministrat, iureque eloquentiae thesaurus dicitur. Omitto alia ingenia bona, quibus nitescis, iustitiam scilicet & benignitatem, qui in agendis negotiis es expeditissimus & solertissimus. Qui denique vita laudabili, honestaque conuersatione polles, optimis moribus praeditus, in diuinis officiis frequens & creber. Quibus virtutibus & bonis gratuitis, quae tibi optimus maximus Deus dederit, haecenus ad utilitatem Christianorum es usus. Magis credendum

est

est te illis ad commoditatem aliorum, & praesertim eorum, quibus es praefectus, usum arbitramur. Taceo quod prioris nostri Episcopi reuerendissimi fuisti a secretis, vel Consiliarius, & familiaris: a quo & multa, quae ad rem gerendam conducunt, accipere potuisti. Qui denique pro tuis meritis per venerabile Ecclesiae Augustensis Capitulum electus es in Canonicum, & per Episcopum in Officiale receptus, in negotiis grauibus & arduis causis Ecclesiae Augustensis apud summum Pontificem agendis urbem missus, virum quem omnes ut ament, venerentur & obseruent, diligentem & prudentissimum praestitisti. Et tandem in Decanum memoratae Ecclesiae electus es. Qui denique Caesarem Maiestatis ac reuerendissimi Domini Cardinalis & Episcopi Gurcensis Consiliarium egisti prudentem. Has praeclaras & nobiles virtutes tuas, & animi bonitatem, & eruditionem optimam, Henricus Episcopus, qui nuper e viuis excessit, animaduertens, dum vitam hanc mortalem ageret, de sui honorandi Capituli voluntate & consensu Ecclesiae Augustensi quam optimè consulere & providere volens, quam viuis dilexerat, & cui fideliter seruierat, ut bonus pastor, non dubitans res, & ne corpus quidem pro animarum salute exponere se relinquere breui existimans: tuam benignitatem in coadiutorem recepit, cui & post eius mortem & modo in Episcopatum succedis. Quapropter gratulor tuae egregiae & honestissimae subuectioni, virtuti, summaeque sapientiae, qua factum videmus, ut sis dignissimus iudicatus a viris venerabilibus & probatissimis, & vniuersis Capituli Augustensis, qui inter Principes Christianae religionis nostrae prouinciae loco splendido conspiciantur. Quid enim est aliud esse Episcopum quam Regem haberi in Ecclesia, & vinea Domini Dei optimi maximi, & eam regere, augere & amplificare pro diuino honore, gloria & cultu, ut cum tempus reuocationis aduenit, una cum grege sibi credito in ouile Christi latet ingrediatur. Quae omnia a me sine adulatione quapiam dicta esse velim. A quo vitio semper abhorruim, adulari enim non didici. Adulatio verò est peruersa (ut vult Augustinus) laudatio, vel fallaci laude seductio. Adulator autem non verè laudat, sed vanè, falso & quaestus & ventris gratia. Virtus autem per se est laudanda & extollenda. Virtus enim sui amans est, & propter se amatur & extollitur, quam si quisquam in altero cuiuscunque conditionis & dignitatis extiterit, perspexerit & laudauerit: laus vera est non assentatio, quam virtutem in te esse didici non sine vero auctore. Viri quoque magnanimi, boni, & constantes, laude non efferuntur nimium, nec peiores, sed summissiores, melioresque efficiuntur, qui maximopere conantur, ut quae de ipsis bona dicuntur, ea alijs impertiant & communicent, & tales sint, quales praedicantur, ut bona illa, quae a Deo acceperint, non frustra se accepisse probentur, alijsque inferuire & benefacere studeant: quoniam Deus mandauit cui libet de proximo suo, & ut unus alteri sit adiumento. Quam sapientissime hortatur Apostolus Tharsensis: Diuisiones autem sunt gratiarum. Quare qui plus gratia a Domino acceperit, plus & eam ceteris communicet necesse est. Virtutibusque & donis bene utatur, ne rationem talentorum a Domino commissorum perdifficilem & grauem reddere cogatur, quae longe melius & perspicacius nosti quomodo peragenda sunt, quam ego: quem ingenij & consilij pauperrimi me iudico. Dominus quoque potissimum laudandus est in virtutibus & donis, quae ipse largitus est hominibus, qui propter eas, ut ceteri imitentur, & bonorum operum exemplum sumant & praepoant, laudandi sunt. Virtutibus itaque illis, quas in tua dominatione cognoui, Pater clementissime, motus, Vocabularium Theologiae, quem ex multis Theologiae proceribus & Doctissimis compilauim, tibi dedicare constitui: quem enim alium eligerem, reperi neminem. quem quidem Vocabularium pro utilitate & commoditate multorum, etiam ut me in sacris literis exercerem, ne ingenium meum natura hebes, nihil agendo situ & mucore obduceretur, scribere volui. Nam cum mecum memoria repeterem, me non debere ociari, qui nulla animarum cura vel pondere graui essem oppressus vel grauatus, meum officium esse ratus, ut post varios & multos labores & molestias, scio quod tandem nactus sum, non abuti viderer: & ne in vinea Domini, qui sacris initiatus essem & ceremoniis additus, nihil tanquam Eunuchus gignere vel parere putarer. Et ne ocio torpescere ignobilis, & ne cum seruo pigro & inutili inertis & mali ocij damnarer, sed cum usura ta-

lente redderem. Tandem mihi cogitanti elegi id, quod meae professioni congrueret, & in se plurimum honestatis & utilitatis habere arbitrarer. Non quod existimarem me tantum esse, & si sufficienter prestare potuerim, quod facere institueram: sed ut glaciem frangerem, literas sacras amantibus & discere cupientibus, aliisque ad legendum excitarem, qui ingenue eruditi, & varia multipliciq; doctrina subnixi tanto pondere sufficerent, hoc labore meo, & aliis me profuturum sperabo, gratiusque & utilius, iucundiusque me facere quicquam existimabam, quam si in humanioribus literis quippiam legerem vel scriberem: in quibus tamen legendis, & si multum temporis consumpserim, & in quo studio diu versati iuvenes erudiebamus, non tamen putavi meo officio vel vita quam inceperam, congruere, ut diutius in hisce morarer & manerem. Non quod hoc studium vilipendam & contemniam omnino, quod & alias laudavi, si modus certus adhibetur, & quod ad alia multum prodesset, ut vult Lactantius, quod veritas luce orationis ornata, & maiori copia & facultate dicendi, & claritate & nitore sermonis potentius in animos influat, sed quod sacris initiatis non conveniret, & quod ad salutem, quam Christiani quarunt, non perduceret, magisque delectaret quam prodesset caelum petentibus. Ad studium itaque sacrarum literarum me contuli, quod omnium optimum praecipue Sacerdotibus iudicaverim. Sed cum Theologia & sapientia omnium scripturarum est profundissima, ceterisque omnibus aliis, & artibus, & scientiis longe praestat, cuius est docere veritatem, arguere falsitatem, eripere a malo, inducere ad bonum, & perducere ad perfectum, qua fideles, qua sunt salutifera, & qua ad vitam ducunt, cognoscere possunt, qua ostendit doctrina uberrimum fontem ac plenissimum, cuius haustu atque potu (ut cum Lactantio loquar) concepta visceribus sitim sedent, ardoremque restinguant. Et qua (ut semel dicam) nunquam satis digne laudari poterit, cui qui pareat, omne tempus suae aetatis sine molestia possit degere, & tandem venire ad optatissimum salutis & felicitatis aeternae portum. Mea itaque interesse ratus, ut huius saluberrimae Theologiae & optima doctrinae vocum significatus scriberem, & in unum cogerem volumen, ut multis prodessem. Et si non sum nescius, plures esse me multo doctiores, & ad hoc quod facere institui, longe meliores, quique absolutius de hac re scribere possent, & in unum colligere. Sed quia laborem seu onus qualia ego maxima habui, suscipere hactenus recusarunt, vel assumere neglexerunt, nec tentaverunt: Ego provinciam istam subivi, ab aliis libentius vidissem hoc factitatum, quoniam ingenij mei tenuitatem & penuriam considero. Et quamvis ingenio tenui & perquam exigua doctrina sim praeditus, & Theologorum minimus, vel nullus: Non enim tali nomine me dignor, quique nondum latum clavum in ea susceperim: Vel potius dicendus sum pumilis inter discipulos Theologiae, tamen semper huc spectavi, ut si possem alijs prodesse meis laboribus, vel docendo vel scribendo: Sin minus neque laderem vel tempus infructuose ad laborem datum contererem. Adde quod aliae disciplinae habent suos dictionarios, Theologiae vero vocabularium nondum ab aliquo scriptum vidi. Quamobrem Theologiae vocabularium ex multis Theologis doctissimis & praecipuis sribentibus in Ducem & Principem sententiarum congesti in unum opus, ut Sacerdotes aliqui, qui non omnes vel admodum paucos legerunt Theologos, ad hunc librum recursum habeant, & Doctorum scripta melius intelligant. Acuta quoque & difficilia dicta eorum facilius cognoscant, a quibus scriptis abhorrenti & deterreri solent, quod dictionum vis eos latet, vocabulorum autem ignorantia, errorem & difficultatem parit & gignit, & inextricabiles tenebras inuoluit, & implicat & oberrare facit. Cognitio vero dictionum Theologicarum sensum abstrusum & absconditum aperit & recludit, quem carum inscitia claudit. Ut igitur melius sacra scriptura intelligatur, salubriusque & rectius Pastores animarum suas oves per doctrinam veram pascant, & ne animarum ad sanctitatem genitarum, qua ceteris rebus sunt praeferenda, salus negligatur, quibus plus est subueniendum ne damnentur, quam famelenti Lazaro ne moriatur, iuxta doctrinam Gregorij in homel. Plus est, inquit, animam in aeternum victuram pabulo verbi reficere, quam ventrem moriturae carnis terreno pane satiare. Et ne denique Theologia contemnatur & pessundetur propter vocabulorum ignorantiam, praesens

opus ament, legant, & manibus contrectent. Erunt legentibus scripturam omnia facilia intellectu, prona dictu, honesta susceptu, & manifesta singula. Modo ne pigeat ad percipiendum sapientiae divinae disciplinam legendi vel audiendi patientiam accommodare, & animum ad intelligendum prestare & intendere. Quod quidem opus ad utilitatem orthodoxae fidei & totius Christianae religionis, & ad laudem omnipotentis Dei, cuius auspicio praecipue & ductu & gratia omnia fiunt, composui, & ad edendum curavi. Quod onus tam arduum & laboriosum a me susceptum non contemnunt, floccifaciant, velim: & rogo omnes Mineruam sacram amantes. Quod quidem opus maximi laboris, Antistes Pater humanissime, tua praestantia dedicare decreui. Quippe qui literas sacras amares, eosque diligeres, qui illis essent ornati. Accipe igitur cur praestantissime, benigno animo hasce meas lucubrationes & sedentariam operam, monumentum mei laboriosocij. Accipe, inquam, Pater, benemeritissime, hoc munusculum tuo nomini sacratum, & fac ut tuis auspiciis, quibus id quantumcunque est, auspiciatus sum, legatur, vigeat, ametur, & per te edatur, & illis profit, qui sacras literas amore amplectuntur, & studiosè legunt sine invidia, quique alios in fide Christiana instituere & docere laborant, & debent. Et velim & rogo, reuerendissime Pater, te plurimum, Ioannem tuum tua paternitati subditum, ab invidis & malis hominibus defendas, & tuearis, qui te & veneratur, colit, et observat. Non enim ignoro, Pater benignissime, permultos literatores, & invidos esse, & fore, qui meos labores & vigilias aspernabuntur, & contemnent, & arguent, sicut qui inani Philosophia tumetes, conculcant pedibus suis sordidis, quicquid non sapiunt, quicquid etiam non intelligunt, canonico dente lacerant & discerpunt, qui veluti tubera sine radice viuunt, & charitatis & verae eruditionis, qui ut lippi quibus omnia apparent alba, marmor a copho discernere nesciunt, quarum pectora felle virent, & lingua (ut Ovidij verbis utar) est suffusa veneno. Quare omnia peruertunt, & praestantiora, & optima in pessima mutant seu vertunt, quibus bonum malum, & malum bonum dicitur, putantes sibi esse laudi, si optime factis allatrent. Verum hos nihil timeo, sed nihil facio, si te tutorem & defensorem habuero. Sed si indoctis & malis non placeo, non est quod querar: nam his displicere laudi dandum est magis quam vitio. ipsi enim quod bonum est, vituperant: malum vero laudare consueverunt: qui & doctissimis & praestantissimis non parcunt. Sin doctis non probor, est, fateor, quod doleam, non quod mirer. Scio enim quis sum, non Theologus, sed Theologista vel Theologaster, aut Theologiae vel divinae Mineruae imitator & amator, non magno, sed exiguo praeditus ingenio. Ab his malis hominibus, Pater celeberrime, Ioannem tuum defendas, quorum morsus effugere me non posse existimo. Quicumque enim aliquid scribere molitur, & literis mandare perpetuis, & edere, invidia, & odio se obnoxium reddit, cui omnis praestantia & claritas est odiosa & iniuriosa, bonorum correctionem patientissime & aequo animo fero: malorum autem iniuriam, calumniam & conuitia passurus sum propter eum, qui & pro nobis multa vel maxima tormenta pertulit, quos tamen tu Pater pietissime, compefcere, contundere & opprimere, & me adiuuare potes. Voluit autem Deus sic res esse conditas, ut maiores iuuarent minores. Id quod & tua paternitas pro me contra aduersarios, si quos habuero (ut timeo) facere poterit. Ego autem quod unum possum, tibi meum omne studium, & operam, & diligentiam meam, & obseruantiam, polliceor & voueo. Vale quam diutissime & felicissime Pater & Praesul clemetissime, qui quo felici auspicio rem cepisti gubernare publicam Ecclesiam, eo sine concludas opto, scilicet felicissimo: Deumque immortalem, quibus maxime possum precibus oro, atque obtestor, ut debeo, ut quam diutissimus sis in vita & incolumis ad multorum utilitatem & commoditatem.

Ecclesiae Augustensis. Ex Mindelheim intra Kalendas

Octobres, Anno Virgine pariente sesqui-

millesimo decimo septimo.

IOANNES

Et si Lector candide, illa præclara & magna videantur, quæ manu & arte constant, & à plurimis summo ingenio, diligentia parantur: tamen præstantiora habenda erunt, quæ studiis adiuncta, & quæ ingenio conficiuntur, & industria, monumentis conseruantur literarum: & vt alijs vtilia sint, in lucem edantur. Bonum namque quò magis ad multos se extendit, & pluribus prodest, eò præstabilius & melius censetur. Id quod fiet, quando quisquam sua scripta alijs per publicationem communicabit, & ad multorum manus exire curabit. Quamobrem, quum ego legerem ipsos Theologiae professores & Doctores, plura inueni vocabula, quæ ipsos vel plures Sacerdotes (qui, vt populum doceant, sunt conducti in vinea Domini, quorum multi solummodo Sermocionistas, vt ipsi dicunt, sine vero fundamento legere consueuerunt) latere possent, & esse obscura: quorum ignorantia magnam gignit confusionem & errorem in Ecclesia Dei. Ego eorum consulens vtilitati, institutum enim meum est, quàm plurimis prodesse velle: rem perutilem facturum me existimaui, si vocabula Theologorum & notamina quædam, quibus & diligens Lector multa Theologorum scripta difficilia, posset facillè intelligere, in vnum colligerem volumè: sine quorum cognitione nullus rectè scripturam sacram intelligere poterit. Nec omnia, quæ digna annotatione visa sunt, & mihi inter scribendum occurrerunt, inserenda institui: nullus enim operi ipsi inuentus fuisset finis. Sed de maximo electorum acervo, quæ potiora visa sunt, elegi: & quæ Theologiae studiosis non parum profutura putauit: licet Gentilium & Philosophorum quandoq; acceptiones vocabulorum inserui, quibus & Theologi in suis libris & scriptis in Magistrum Sententiarum scribentes vsi sunt: vt & clariùs veritas intelligi possit, nec inusitata vocabula scribere volui. Terminis enim vsitatis in diuinis vel in sacra scriptura vtendum esse dicit Gerson. Nec eloquentiam Oratorum, quàm Lector desiderabis, in hoc opere sum secutus, sed Theologorum communium imitatus sum morem, nec verborum elegantium curam modò habui: quoniam qui verborum exquisitorum solummodo sonum & elegantiam sectati conati sunt, insigniter lapsi sunt. Nec tibi curandum est de verborum splendore & ornatu, cum de rebus altissimis & optimis fit sermo. Satis autem habet venustatis sermo Theologicus, etiam vbi vilibus verborum panniculis operitur: quemadmodum Veritatem, dum de terra orta est, non auro vel sericis, sed panniculis Virgo mater inuoluit, vt dicit Gerson parte secunda, sermone facto in Concilio Costantiensi. Et sicut mihi quærenti, & in ordinem ponenti vocabula occurrerunt, ita sine ornatu & elegantia scripsi, & verbis quibus Doctores vsi sunt, & ego. Nec quicquam meorum addidi, magis enim placuit confitendo ignorantiam silere, quàm impudenter propria ingerere. Vt is itaque sum verbis non Grammaticorum, non Rhetorum vel Oratorum, & Poëtarum, sed Theologicis: & vt puto, & potissimum Latinis in hoc opere, & imitatus sum præcipuè Auctores, quos cū diligentia legi, vel pro maiore parte Gabrielem Byel Præpositum primum in Schonbach, sanctū Bonauenturam, sanctum Thomam Aquinatem, Thomam Argentinensem, Alexandrum de Ales, Albertum Magnum Sueuorum gloriam, Petrum Paludensem, Petrum de Aliaco Cardinalem Cameracensem, Cancellarium Parisiensem Geronem, Ioannem Scotum, Richardum de Media Villa, VVilhelmum Occam, Franciscum Mayronis, Gregorium de Arimino, Robertum Holkot, Pelbartum Themessuar, Stephanum Brulliferum, Iacobum de Valentia Episcopum Christopolitanum, Guilhelmum Minatensem Episcopum in Rationali suo diuinorum, Doctorem Eckium in suo Chrisopasso, Augustinum, Hieronymum, Gregorium, Ambrosium, Lactantium, & Paulum Cortesium, qui inter cæteros magna claret eloquentia & elegantia, & putares Ciceronem loqui, quoniam ipse scribit elegantissimè. Et Petrum Longobardum sententiarum ducem, quorum omnium & aliorum etiam dicta & scripta adduxi & allegaui. Si autem à me in aliquo erratū fuerit, aut si Doctores sacre Theologiae non bene concordauerim, aut secundum propositum eorum scripta adduxerim, siq; Doctoribus debitum honorem & reuerentiam minus exhibuerim, veniam date optimi viri, & laborem, quem maximum die ac nocte habui, causamini. Nec voluntati meæ, quæ prompta est prodesse omnibus, sed imprudentia meæ tribuite, qui errare facillè possum, sed non pertinaciter paratus corrigi ab omni pio & libero correctore. Corripiat autem me iustus in misericordia & increpabit me, vt cum Psalmographo loquar: Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Corripiat, inquam, zelo charitatis, non inuidia. Nec si erraero, hæreticus censerì volo, quum nullius pertinaciæ & temeritatis & inobedienciæ argui volo & contendo. Cedere enim paratus sum perlibenter, vt debeo, Doctoribus Theologiæ bonis & eruditissimis: malos vero nihil timeo, nec curo, qui omnia etiam meliora & optima in pelus vertunt. Nec ignoro me morsibus multorum esse obiectum, sed iacula præuisa minus nocebunt, quos me vicissè existimabo, si bonis & doctis probabor in charitate, in Domino quoq; gloriabor, cui omnia mea tribuo, non meis infirmitatibus. Et vt loquar cum Propheta Regio, Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Victoriãq; de inuidis & malis consecutum arbitrabor, quando me profuisse videbo & vtilis fuisse dicar à rectis & iustis hominibus. Omnem autem meum laborem in finem vltimum, qui est Deus Optimus Maximus, refero; & ad vtilitatem populi Christiani: quicquid mali & facinorosi sentiunt, non facio pili. Valete Lectores & sacre Scripturæ amatores Charissimi, & meum laborem magnum pro vtilitate multorum susceptum non aspernamini, rogo. Vel si nulla aut parua fuerit vtilitas & commoditas, voluntatem tamen benefaciendi & commodandi, facilem non improbate, Valete iterum, & me amore, quo ego cæteros bonos & doctos, & Christianos prosequi soleo, amate. Ex Mindelheim intra kalendas Octobris, Anno salutis nostræ M. D. XVII.

GLORIA DEO.

VOCABULARIUS

THEOLOGIAE, COMPLECTENS

VOCABULORVM DESCRIPTIONES, DIFFINITIO-

nes, & significatus, ad Theologiam vtilium, Compilatus à

IOANNE ALTENSTAIG Mindelheimensi,

Sacra Scripturæ vero

amatori.

De litera A.

ABBA, id est pater. De hoc Apostolus ad Rom. 8. & ad Galat. 4. dicit: Acepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater. Et Marc. 14. Abba pater, omnia possibilia sunt tibi, transfer hunc calicem à me, sed non quod ego volo, sed quod tu. vnde Lyra vbi supra, in Apost. dicit, qd Abba pater, duo sunt nomina idem significantia, vnum Hebraicum, scilicet Abba, siue Syrum, vt dicit Hieronymus in interpretationibus nominum Hebraicorum, & non merè Hebraicum. Alterum, scilicet, Pater, est Latinum. Per hæc duo designat Apostolus, secundum eundem Lyram, duplicem paternitatem Dei. Vnam quæ est communis bonis & malis, qua Deus est pater omnium per creationem. Alia quæ est specialis, qua Deus est pater iustorum per gratiæ adoptionem. Ideo ibidem subdit ipse Apostolus: Ipse enim Spiritus sanctus testimonium reddit spiritui nostro, quod fumus filij Dei. Et accipiendo personaliter, accipitur pro Patre, scilicet Deo, secundum æternam generationem verbi. Ita accipitur Marc. 14. vbi supra. Quandoque Abba vel pater accipitur essentialiter, id est, pro essentia diuina, quæ est vnica in Trinitate, & Pater secundum creationem, Malach. 2. Nunquid non Pater vnus omnium nostrum, & isto modo Deus Trinitas tota dicitur Abba, vel Pater noster, ita accipimus cum oramus: Pater noster, qui es in cælis, &c. scilicet, pro tribus personis, quæ sunt in vna essentia, creatrice diuina, & non pro solo Deo Patre, quia totam Trinitatem adoramus.

Est autem diuina essentia, id est, ipse Deus Trinitas Abba, vel Pater noster. Primò creatione, & sic dicitur Abba vel Pater, non solum rationalium, sed & omnium creaturarum. Secundò est Pater imaginis participatione, & sic est Pater omnium Angelorum, etiã malorum, & omnium hominum, tam fidelium quàm infidelium. Deutero. 32. Nunquid non est Pater tuus, qui creauit te, & fecit? scilicet ad imaginem. Tertio est Pater prædestinatione: & sic est Pater omnium Angelorum beatorum, & hominum saluandorum. Vnde de Angelis dicit Dominus Iob 38. Vbi eras cum me laudarent Astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei. Quarto Deus est pater adoptione, facta in Christi incarnatione: & sic non est Pater Angelorum, sed Dominus. Est autem Pater tantummodo hominum. ad Hebr. 2. Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abraham, &c. Vltimò Deus dicitur Abba, vel pater gloriæ hereditatione, & sic est Pater omnium beatorum. Rom. 8. Si filij, & hæredes. Quare

autem Deus voluit vocari à nobis Abba pater, potes videre Rayner. in Summa. Chrysof. & alios Doctores, qui plures ponunt causas. Dicitur enim Pater tum ratione reuerentiæ, & timendæ offensa, tum ratione prouocandæ amicitia, quippe à nobis magis vult amari, quàm timeri. Tum pensandæ gratiæ, tum ratione præstandæ confidentiæ, vt confidentiam haberemus ad petendum, & spem largam ad impetrandum. Has rationes longius deducit & declarat frater Pelbartus libro 3. Rosarij Theologiæ.

ABYSSVS variè accipitur in scripturis. Vnde Alexander de Ales: Abyssus dicitur ab a, quod est sine, & byssus, quod est genus lini candidissimi: & sic abyssus dicitur quasi sine claritate. Vel abyssus, id est absque visu, quia eius altitudo videri non potest. Vnde accipitur in scripturis præcipuè bifariam. Vno modo literaliter, & sic secundum Lyram illud Eccles. 1. Abyssus profundum quis dimensus est: exponitur qd abyssus est ipsa profunditas impenetrabilis maris Oceani. Vnde abyssus est pelagus immensum, vel spelunca profundissima aquarum latitantium: vnde fontes & flumina procedunt. Ambros. lib. Hexam. Abyssus & multitudinem, & profundum aquarum dicit lectio Euangelica docet, vbi rogabant Saluatorem dæmonia ne iuberet illis, vt in abyssum irent. Et Augustinus: Vbi altitudo, ibi profunditas, quæ penetrare vsque ad fundum non potest. Omnis aqua, omnis humida natura atque substantia circumquaque diffusa per maria & flumina, & antra occulta, simul vno nomine abyssus vocatur. Gerson Christianissimus Cancellarius tractatu xj. super Cantico Mariae, dicit: Abyssum esse profunditatem, cuius fundus aut terminus non potest abinspicitibus intueri. Vnde & Deus benedictus, trinus, & vnus, cuius iudicia sunt incomprehensibilia, secundum eundem, abyssus dici potest, vt paulo post dicitur. Capitur alio modo metaphorice, & aliquando pro peccatis. Vnde secundum Anselm. Abyssus sunt peccata mea. Ex hac abyssus nullus exit nisi per gratiam Dei. Nam qui spontè peccat, meritò in profundissimum infernum cadit, si hic per Dei misericordiam non liberatur. Hinc Gerson super Magnificat vbi supra, dicit: Peccata sua vix totus potest capere mundus. Sunt enim abyssus multa & tenebrosa nimis, quæ altam sibi damnationis abyssum meruerunt & inuocant: & hoc Domine Deus in voce cataractarum tuarum, hoc est viarum tuarum inscrutabilium, & iudiciorum occultorum, in quibus homo constitutus videre non potest an amore vel odio dignus sit, neque ignoscere de suis operibus quantumcunque iustus videatur quo terminentur sine, aut qua distinctione iudicentur. Hæc Gerson. Accipitur quandoque pro pœnis inferni.

Lexic. Theol.

Abyssus abyssum inuocat, in voce cataractarum. Abyssum autem inuocare abyssum secundum Isidorum, est de iudicio conscientie, ire ad iudicium damnationis, in voce cataractarum, id est in predicatione sanctorum scripturarum sonantium super peccatores. Iacobus de Valeria Christopholanus Episcopus, illud Psalm. Abyssus abyssum inuocat, exponit de persecutione & afflictione Ecclesie, quae affligebatur a Iudeis, Tyrannis, & Regibus infidelibus, quae persecutio durauit vsque ad conuersionem Constantini, in qua occisa fuit infinita multitudo martyrum, &c. Accipitur & tertio modo abyssus pro diuinis iudiciis, secundum illud Psalm. 35. Iudicia tua abyssus multa. Dicitur quandoque Theologiae sapientiae profunditas. Vnde Apostolus ad Rom. 11. O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles vias eius, scilicet non tantum humano, sed etiam Angelico sensu. Vnde Aug. ad Volusian. Tanta est Christianarum profunditas scripturarum, ut si in eis quotidie proficeremus, nec tamen plenè possemus etiam si eas solas ab incunte pueritia vsque ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, meliori ingenio conareremur addiscere. Verum hoc mirabile quod dicente Greg. Pelagus sacrarum scripturarum profundissimum ouis pediat, sed camelus natat, hoc est humilis attingit, non superbus: quia Prouerb. 11. dicitur: Vbi humilitas ibi sapientia.

ABLATIUI isti, voluntate, necessitate, & natura, possunt capi dupliciter, nominaliter vel aduerbialiter, vt notat Dominus Cardina. Camer. Gersonis praepceptor, q. vij. ar. j. ad rationem iij. lib. j. Et Gab. d. vj. q. vnic. art. j. lib. j. se. nt. Primo modo aduerbialiter. Vnde voluntate valet, id est voluntarie, vel secundum quod signat idem quod liberè libertate contingit. Primo modo pater genuit filium voluntate, id est voluntarie, quia non est aliud dicere, nisi quod genuit filium volens, vel quod voluit generare. Sed secundo modo non genuit voluntate, id est liberè contingenter, & hoc intendit Magist. di. vj. quando dicit, quod Deus nec volens, nec nolens genuit, &c. Et exponit de voluntate praecedente, vel antecedente, scilicet ipsi patri de nouo, & sic haec est intentio sanctorum contra hereticos, vt ait Petrus Cameracen. Sed necessitate aduerbialiter valet, id est necessario, & hoc dupliciter. Vel necessitate immutabilitatis siue inuitabilitatis, quae opponitur contingentiae: vel necessitate coactionis vel violentiae. Vnde licet pater (vt Aliacensis dicit) volens genuerit filium, non tamen genuit voluntate, id est contingenter, sed necessitate, id est necessario & immutabiliter: non quidem necessitate intelligentiae vel coactionis, sed necessitate inuitabilitatis. Concordat Gabriel vbi supra. Nominaliter capiuntur isti ablatiui, & dupliciter. Vel quia construuntur in ratione alicuius formaliter denominantis: sicut dicimus, homo est albus albedine, & ignis est calidus calore, vel construuntur in ratione alicuius principij efficientis: sicut dicimus, quod ignis calefacit calore, & album disgregat visum albedine, quia calor est principium elicitiuum calefactionis, & albedo disgregationis. Vnde pater genuit filium, nec voluntate, nec necessitate neque etiam intellectu, neque natura, tanquam eo quo formaliter denominatur generas: pater enim non dicitur generans a voluntate, natura vel intellectu, eo modo quo a fortitudine aliquis fortis dicitur. Sed hoc modo dicitur

generas a generatione, sicut calefacies a calefactione, vt dicit Occam. Nam si intellectus, vel voluntas, vel natura, formaliter denominaret patrem generare seu generantem, tunc etiam denominaret sicut quodlibet suppositum in quo esset, & ita filius & spiritus sanctus esset generans: sicut in quocumque est caliditas ipsum denominatur calidum, &c.

AB SOLVTIO. Absolutio, vt notat Gerson parte ij. est quadruplex. Quaedam est sacramentalis in foro conscientiae. Quaedam iudicialis in foro Ecclesiae. Quaedam satisfactoria. Quaedam deprecatoria. Absolutionis sacramentalis forma est: ego absoluo te in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, amen. & sufficit tunc intentione absoluendi. Expediit autem vt haec intentio sit latissima, quae feratur super omni casu, in quo potest confessor absolueret de sententia qua de peccatis, & ita sufficit haec forma pro omnibus sine multiplicatione verborum. Ex quo habetur secundum eundem multa à peritio adduntur frustra in absolutione sacramentali, ad absolutionem penitus nihil facientia. In hoc enim quod confessor quilibet cum intentione actuali, vel habituali dicit: Ego te absoluo in nomine patris & filij & spiritus sancti, omnia comprehendit, scilicet auctoritate mihi commissa, vel qua fungor. Hanc enim conditionem praesupponit ipsa absolutio. Item: a peccatis tuis mihi confessis, superflue additur, quoniam de non confessis non absoluit. Item & restituo te unitati sanctae Ecclesiae & sacramentis eius. Si enim absolutus est ex se, quia fidelis est iam restitutus est. Caetera latius vide apud Gers. Verum si quis fuerit à iure vel ab homine suspensus, aut maori excommunicatione indatus, seu irregularitate irretitus notoria, aut contumaci, aut certe illa, quae sedi Apostolicae est reseruata, in tali casuum absolutione praescriptus est modus: videlicet in sacris canonibus, vt eo nodus religetur, quo quis fuerat alligatus. Et haec absolutio simpliciter sacerdotis transcendit potestatem saltè ex iure positiuo, &c. Forma itaque satisfactoria & necessaria est: absoluo te, sed satis conuenienter praemittitur: auctoritate Ecclesiae, à qua confessor accipit potestatem: vel auctoritate qua fungor: conuenienter quoque apponitur in forma supra dicta: à peccatis tuis, ad denotandum de quo fiat absolutio vel de quibus. Caetera non addantur, superflue autè additur: & à circumstantiis eorum, scilicet peccatorum. Nec adiungatur: de contritiis, periculosum hoc est, & potest esse damnosum. Et quod datur, de oblitis, similiter superfluum est, quia non potest confitens de peccatis oblitis absolute absolui: quin etiam teneatur confiteri, si in futuro recordetur. Nec valet dicere, quae liberè confiteris siue quae velles confiteri, si eorum haberes memoriam. Item male exprimitur, in quantum possum & debeo, quia si non potest, non debet se ingerere ad audiendum: & si forte occurrit casus sibi impertinens, debet remittere ad superiorem, sed sufficit quod intentio sacerdotis sit bene regulata. Illa autè particula: In nomine patris & filij & spiritus sancti, additur, ad denotandum, quod à Deo est quod absoluit: vel quia omnia sacramenta sunt in virtute fidei, Trinitatis, & passionis Iesu Christi Domini nostri. Nec est (vt Tho. dicit in iij. part. sum.) de substantia absolutionis, sed relinquitur arbitrio sacerdotis. Latius declarantur haec à Gers. quem quae legas de absolutione.

AB SOLVTIO peccatorum est duplex, vt notat Gab. dist. xvij. q. j. ar. iij. dub. ij. li. iij. Quaedam est reconcilians peccatorum Deo: & haec non potest fieri de vno mortali

tali & non de alio, alias idem simul tempore esset. Deo reconciliatus & inimicus, vt arguit Aug. Haec absolutio fit à Deo in instanti contritionis, quae etiam peccator penitens absoluitur, priusquam confiteatur sacerdoti: tamen inferiori quam superiori. Alia est absolutio quae ad Ecclesiam, scilicet quae remouet causam separationis ab Ecclesia. Non omnes qui mortaliter peccat, separatus est & excommunicatus, quantum ad se ab Ecclesia & à comunione sanctorum. Et sicut excommunicatus pluribus excommunicationibus potest ab vna absolui manente alia: sic quantum ad Ecclesiam sacerdos potest absolueret ab vno mortali & non ab alio, sicut potest iniungere satisfactionem pro vno mortali & non pro alio. Haec absolutio nihil aliud est quam iudicium siue sententia prolata à sacerdote, quod confessus non est separat' ab Ecclesia propter haec certa peccata, licet forte separat' sit propter alia. Haec Gab. vbi supra.

AB SOLVTVM secundum Guilhelm. Scoti imitatorè super j. dist. xxvj. dicitur vno modo, vt diuiditur contra respectiuum: & sic dicitur positiuè, sicut dicimus quod substantia est absolutum praedicamentum, sed ad aliquid respectiuum. Secundo dicitur absolutum pure priuatiuè, scilicet pro conceptu abstracto ab absoluto & respectiuo, sicut si abstrahimus ens finitum à substantia & relatione, tunc ens finitum nec est absolutum nec respectiuum, loquendo positiuè, sed solum dicitur priuatiuè absolutum: quia non est actu respectiuum, sed potest esse. De his duobus modis absolute loquitur Franciscus Mayro. Tertio modo absolute dicitur pure negatiuè pro eo cui conuenit sic esse ad se, quod nullo modo ad aliud: & sic in diuinis diuina essentia est absoluta, & quidditates substantiae & qualitatis in primo signo, sicut humanitas, aequanimitas, &c. Haec Guilhel. Vorrilug. Et est regula, quod absolutum non constituit personam diuinam, vt scribit Pelbar. de Themessvar ordinis Minorum de obseruatià. Alias absolutum idem est quod perfectum, quo perfectè vtitur Paulus Cortesius Theologus ille eloquentia clarus in libris suis sententiarum. Vnde dist. x. lib. iij. de beatitudine ait: Verius dicemus extremum, absolutumque bonorum diuinam naturam spectatui contineri, cum perspicuum sit hominem nunquam esse posse cumulate absolutum quo ad ei appetendi aut indagandi quippiam resideat. A quo absolueret, id est perficere. Vnde idem Cortesius: Quod sensuum, ait, cognitione non exit, nec felicitatem quidem hominis absolueret potest. Et alias in multis locis id quod ratione efficit, id nec absolutum esse posse, &c.

ABSTINENTIA secundum Richardum dist. xv. art. iij. q. j. lib. iij. potest accipi secundum quod importat subtractionem cibi & potus absolute: & hoc modo non dicit virtutem, nec actum virtutis, quia hoc potest fieri bene & male. Alio modo potest accipi secundum quod importat subtractionem cibi & potus regulatam ratione: & hoc modo est virtus, quia per eam carnis vitia reprimuntur, vt tamè natura corporis non destruat, & est virtus specialis ab aliis distincta: suum enim formale obiectum, quod est medium in delectationibus secundum gustum per comparisonem ad cibum distinctum est à formalibus obiectis aliarum virtutum: & est pars subiectiua temperantiae, sicut & ipse declarat li. iij. Prima & originalis conditio abstinentiae, ex qua ferè omnes aliae causantur, est, quia carne & spiritu in sua natura custodit, vt scribit Antonius par. iij. tit. iij. c. iij. natura enim carnis, secundum ordinem rationis est, quod spiritui sit subiecta, & natura spiritus est, quod sibi dominetur eam dirigendo, & ver-

tèdò ad virtutis exercitium. Et hoc expressit Deus, qui est natura auctori, loquens ad Cain Gen. 4. Subter te, inquit, erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius: quod intelligendum est de dominio rationis, & subiectione appetitus sensitiui, vt Anton. ait. Nam secundum quod dicit Tullius lib. Officio duplex est vis animae. Vna est ratio, altera appetitus rationis est dominari, & dirigere. Appetitus autem obtemperare & dirigi. Multa de abstinentia vbi supra. Anto. Floren. Quandoque autè est abstinentia immoderata, & naturalis sit in aliquo prudens rector attendat, quae quandoque periculosior est quam edacitas immoderata de qua vide Gers. ij. parte operum tract. de non elu carnium. Est praeterea abstinentia hypocritalis, quam idem Gerson reprehendit par. iij. tractatu de diuersis tentationibus diaboli, & inter caetera dicit: Legimus de multis ita seductis pessimo fine terminantibus vitam, vt sunt isti, qui singularitate quadam abstinentiae volunt videri, & laudari ab aliis, sicut & idem ponit exemplum de quadam muliere abstinentiam singularem habete, &c. quae & reprehendit. Dicit enim repperi hanc abstinentiam non sobrietatem, sed vanam, superbamque pertinaciam. vide eum latius part. tractatu de dist. verarum visionum à falsis. Sic dicitur est de ista puella vel muliere, quae abstinit à cibo & potu, quae se omnino nihil comedere dicebat, quam plures pro sancta & beata habuerunt, sed qualem res exitum habuit, compertum est nobis omnibus.

ABSTRACTVM & concretum differunt, vt clarè est secundum Logicos, quia abstractum dicitur solam formam in se, sicut castitas, veritas, albedo, &c. Sed concretum dicitur duo, scilicet formam cum substrato vel cum subiecto simul, sicut castum, verum, album. Vnde Aug. li. j. Solilo. dicit: Aliud est castitas, aliud castum: aliud veritas, aliud verum. Non enim casto, castitas sed castitate fit castum. Et cum castus quis moritur, non moritur castitas. August. Genera abstractionum videto apud Logicos, & Occam, Scotum, Petrum de Aquila, & Gers. part. iij. de modis significationum.

AC T V S pro operatione capitur, sed plerumque interiori, vt actus voluntatis. Est autem duplex actus voluntatis, vt not. Gab. dist. xxij. q. 2. art. 3. dub. 4. lib. 3. vnus elicited; qui est velle & nolle. Ille enim proprie est voluntatis, vt talis est non alterius potentiae. Alius est imperatus, & est actus cuiuscunque potentiae, scilicet intellectus sensus, vel motus: ad voluntatis imperium, quod est velle causatus vel conseruatus, aut productus. Magna autem est differentia inter actum voluntatis elicited & imperatum, vt idem scribit Gab. libr. 4. distinct. 16. quæst. 1. art. 3. dub. 1. quo ad eius bonitatem & malitiam. Nam actus elicited est intrinsece vitiosus aut virtuosus, & ideo mutari non potest, vt primo sit vitiosus, post virtuosus, vel e conuerso: saltem naturaliter, quoniam secundum Occam, circumstantiae, & maxime finis, sunt obiecta actus elicited, & ideo mutata circumstantia, prior actus elicited non continuatur, sed nouus elicited, nedum nouus numero, sed specie. Nam velle aliquid propter vitium prauam, & velle aliquid propter consequi gloriam, vel propter amorem Dei id praecipientis, sunt diuersi actus specie, etiam in specie naturae. Et quoniam attritio & contritio sunt actus elicited, habentes diuersa obiecta, quia diuersos fines, ideo differunt specie. Nec vnus potest fieri alter, nec ambo partes vnus, & cetera. Actus verò imperati sunt extrinsece, & accidentaliter vitiosi & virtuosus, & denominatione extrinseca, & respectu horum finis est circumstantia & hi possunt

mutari, vt primò sint virtuosus, deinde vitiosus vel econuerso, sicut actus vindicandi peccatū (puta punire peccatum vel sustinere poenā infligendam) est actus imperatus, & ille potest continuari idem numero, sicut eadem poena potest continuari diuersis tamen finibus, & ita fieri ex vitioso virtuosus.

A c t v s voluntatis est duplex, scilicet velle & nolle (vt scribit Scotus d. vj. q. ij. lib. ij. & Gabr. eadem di. q. vnic. ar. j. nota. j.) Est autem nolle actus positius voluntatis quo fugit discoueniens vel quo resilit ab obiecto sibi discoueniens, vt nolo infirmitatē. Nolle vero dicitur, deestari, deacceptare, reprobare, refugere, resillire, idem sunt, vt ait Stephanus Brulef. Et est (vt ita dicam) quoddā velle negatiuum, scilicet velle aliquid non esse, vel nō sic aut sic esse. Velle est actus quo acceptat aliquid, vt bonū vel conueniens, & est velle affirmatiuum quo aliquid cōplacet in obiecto, vt volo sanitatem, volo studere, volo scientiā, eō quod ipsa sit perfectio animæ. Idē autem secundū Scotum sunt velle diligere, amare, acceptare. Amare enim vel diligere est alicui velle bonum. Est autem duplex velle, vt idē scribit Dominus Præpos. Gab. vbi sup. scilicet amicitia, & velle concupiscentiæ, & hoc respectu vniū obiecti, quia idem actus potest simul esse amor concupiscentiæ & amicitia respectu diuersorum obiectōrum: finis, scilicet & mediū propter finem. Velle seu amor amicitia est quo alicui volo bonum, velle concupiscentia, est illius obiecti, quod volo alij amato, amore amicitia, vel concupiscentiæ, vel quo voluntas amat aliquid nō in se, sed propter aliud magis amatū, vt diligo bonum vinum propter aliquod, quod magis accepto, quia quodcunq; amatur amore concupiscentiæ, amatur propter aliquod magis amarū, vt amo scientiā propter animā: est enim perfectio animæ. Est autē ordo illorū actū, quia regulariter omne nolle præsupponit velle, vt etiam vult Scot. A nullo enim refugio nisi quia nō potest stare tanquā conueniens ei quod diligo. Exemplū ponit Aug. Auarus, nummus, panis: auarus enim refugit panē, vt reseruat nummū. Aliud exemplū, nolo esse ociosus, quia diligo studere. Nullū autē nolle potest esse primus actus voluntatis, quia semper præsupponit alium actum priorem, scilicet velle. Item duorum velle similiter est ordo: quia velle concupiscentiæ præsupponit velle amicitia tanquam volitio mediū volitionis finis. Non enim volo aliquid tanquam bonum, & conueniens alicui, nisi illud velim, & amē cui bonum volo. Et similis processus est in actibus voluntatis deordinatis. Et primus actus voluntatis ordinatus, est ordinatus amor, seu velle amicitia. Et primus actus inordinatus est inordinatus: velle amicitia. Et si primus amor amicitia ordinatus est, omnes actus eum sequentes velle & nolle ordinati nisi contingeret error in intellectu. Vide & infra plura in dictione Velle.

A c t v s imperatiuus dicitur dupliciter, vt scribit Gab. di. xxxvj. q. vnic. ar. j. lib. iij. formaliter & virtualiter seu equialenter. Actus formaliter imperatiuus executionis est actualiter velle exequi aliquid simpliciter, aut velle sustinere actualiter sine rebellionē: vt si quis intenta sibi morte pro defensione fidei imperat potentiū inferioribus sustinere mortem, sine rebellionē istud imperiū (quod nihil aliud est quā velle actualiter sustinere mortē, dū infertur pro defensione fidei) est actus imperatiuus. Similiter habes multas diuitias, qui vult actualiter & efficaciter illas dare pauperibus, quod est imperare mēbris exte

rioribus executionē. Nam illud imperare mēbris nihil aliud est q̄ actualiter velle per mēbra dare pauperibus. Actus imperatiuus nō formaliter, sed equialenter est velle aliquid nō absolute conditionaliter, scilicet amoto impedimēto, vt pauper qui vellet dare omnia sua propter Deum, si haberet danda: istud velle non est velle simpliciter, & absolutū, non enim potest rationaliter velle simpliciter, & absolute dare, qui danda non habet propter impedimentum, scilicet carentiam doni dandi. Similiter nolle sustinere mortem, si immineret pro fidei defensione, propter Deum: licet modō nō immineat. Illud velle est actus imperatiuus, sed non formaliter, sed equialenter, & ex illis actibus generantur habitus specie distincti, vt Gabr. latius ibi dicit.

A c t v s voluntatis vt sit rectus requiritur quod fiat conformiter suæ regulæ. Regula voluntatis est ratio, id est dictamen rationis non culpabilis, non dico recta, sed nō culpabilis, quia etiam voluntas tenetur se conformare rationi erroneæ: si error fuerit inuincibilis, quā tamen non est recta, sed inculpabilis: tenetur ergo se conformare dictamini rationis non culpabilis. Et actus volūtatis est vitiosus, quando fit cōtra regulam rationis non culpabilis existentis, vel in esse debētis. Gabriel dist. xxij. quæst. ij. lib. ij. quando autem ratio dicatur culpabilis, vide infra in dictione Ratio.

A c t v s liber, vel esse in libera potestate voluntatis, potest intelligi tripliciter secundū quod actus à voluntate procedēs sunt. In triplici differētia, vt scribit Dominus Cardinal. Camera. in principio in iij. sent. Quidam enim sunt, qui fiunt immediatē ab ipsa voluntate, & à quibus anima rationalis denominatur voluntas, sicut sunt actus volendi: & isti sunt primi & principaliter, & propriissimē liberi. Alii sunt actus intelligendi, qui fiunt ab intellectu mediante actu volendi & nolendi, & à quibus anima rationalis denominatur intellectus seu intelligens, sicut sunt actus credendi articulos fidei, quia vt ait Aug. Cetera potest homo nolens, credere autem non nisi volens: & ideo actus credendi licet sit actus intellectus, seu actus intelligendi, tamen sit particulariter à voluntate, seu mediante actu volendi. Et propter hoc licet intellectus intelligendo agat vt potentia naturalis, & non liber, tamen aliqui actus eius possunt aliquo modo dici liberi, quia aliquo modo fiunt mediante actu libero voluntatis concurrente ad hoc apparentia rationis, licet non cogentis. Alii sunt actus potentiarum sensitiuarum imperati à voluntate libera: sicut currere, ambulare, ire ad Ecclesiam, dare elemosynam, & sic de similibus: & isti actus licet sint naturales, tamen possunt dici esse in potestate voluntatis, pro quanto fiunt ex eius imperio. Et licet (vt idem ait) nullus actus intelligendi, qui nō sit à voluntate seu mediante actu volendi sit virtuosus, vel meritorius, aut etiam vitiosus, nec demeritorius, quia talis est purē, & merē naturalis: tamen actus intelligendi, qui sit mediante actu volendi, potest esse meritorius, quia talis licet non sit propriissimē liber, seu in libera potestate voluntatis, tamen est aliquo modo liber & in potestate voluntatis, pro quanto dependet ab ea, & hoc sufficit ad hoc quod in eo cadat ratio meriti, vel demeriti, sicut etiam dici potest de actu exteriori. Et ita dicendum est, quod actus credendi articulos fidei est meritorius, & est in potestate voluntatis, hęc Aliacen. Ille verō actus solus formaliter, & intrinsecē est liber (vt scriptis reliquit

Gers.

Gers. par. iij. trac. ij. de canticordo) qui elicitur à voluntate libera formaliter, & essentialiter. Sunt alij actus qui dicuntur liberi participatiue, eō quod imperatur à voluntate libera, & hoc diuersis ordinibus vel gradibus proximis, aut remotis in ordine ad spiritalis cordis imperiū. Exemplū in canticō, quod elicitur primò à mente cordis, hoc enim vitur verbo Maria in suo Mag. deinde formatur in corde carnis per imaginatiuā virtutē canticum simile: per imperiū voluntatis procedit deinceps ad sensus exteriores, præsertim ad os vbi fit sonus vocalis, aut progreditur vsque ad percussione instrumentorū musicorum: in quibus fit resonantia, quā licet fiat in rebus nō animatis, nec vllō modo libertatem habentibus. Dicuntur tamen hæc cantica libera, quia sunt saltem mediata à libero arbitrio imperata. Exemplum de sagita, quam ad occisionem hominis missam dicimus liberē moueri, quia mors inde secuta, liberē facta iudicatur & punitur. Hęc Gerson.

A c t v s dicitur tripliciter, sicut potentia, quæ opponitur actu, vt scribit Gabriel di. xij. q. j. lib. ij. Primo modo actus vel esse in actu dicit rem existentem, de qua scilicet esse simpliciter prædicatur: puta, quæ est extra causas, & intellectum. Secundo, quod agit præsentia aut perficit. Tertio modo, quod de presentia recipit vel perficitur: vnde materia est ens in actu primo & tertio modis capiendū actum, non autem secundo modo: patet quo ad primum, quia est ens actualiter existens: quo ad tertium, quia actualiter recipit in se formam, à qua actu perficitur, non autem secundo modo: quia non agit, nullus enim est actiuitatis: Alioquin non esset materia prima. De quo latius vide Gab. vbi supra.

A c t v s humanus est actus hominis deliberatiuus, id est actus liberē productus cum certa apprehensione obiecti. Vnde casualis fricatio barba, aut motus manus aut pedis factus non à proposito, nō dicitur humanus. Et actus humanus bonus est duplex. Quidam est intrinsecē bonus & virtuosus, quidam extrinsecē. Intrinsecē virtuosus seu bonus est, qui est bonus necessariō, ita quod nō potest esse actus humanus, & non esse bonus. Extrinsecē virtuosus est, qui est virtuosus per coexistentiā alicuius alterius actus, sine quo esse potest: & ita est contingenter bonus: quia posset esse idem numero, & esse non bonus. Gabriel dist. xij. quæst. vnic. lib. ij. Et actus intrinsecē bonus, vel essentialiter, vel formaliter, nō potest fieri vitiosus, sicut omnis actus voluntatis elicitus conformiter rectæ rationi. Actus vitiosus, contingenter est actus, qui idem numero naturaliter non potest fieri non virtuosus, vt sunt actus imperati à voluntate. Et dicitur naturaliter, quia supernaturaliter actus intrinsecē virtuosus potest fieri non virtuosus, vt qui à solo Deo conseruaretur. Vide latius Gabriel dist. xxij. quæstio. j. lib. iij. Et Occam quæstio. vj. iij. quodlib. & iij. quodlib. quæst. xij. Item quæst. x. & xij. tertij. Senten.

A c t v s virtuosus est actus bonus. Ad actum autem virtuosum tria requiruntur secundū Philosophum 2. Ethic. cap. 4. Vide ad hoc Gabrielem dist. xxxvj. q. vnic. lib. iij. Primum est quod eliciens actum, operetur sciens non casu vel ignoranter, sed ex ratione sciens quid faciat. Et sic requiritur quod actus talis sit eliciendus secundum dictamen rationis. Secundum quod operetur eligēs, scilicet ex electione libera, & hoc pertinet ad voluntatē sicut primū ad intellectū seu rationē. Oportet enim quod volūtas libe-

re eligat operationem suā, hoc est liberē velit ostensum vel dictatū à ratione, nō necessariō ex surreptione, vel passione, vel timore, scilicet aut dolore aut coactione. Itē nō propter lucrum, cōmodum, vel delectationē, aut aliquā quācunq; causam, quā nō dictat recta ratio. Tertio quod ponit Philosoph. est quod firmē & immobiliter operetur: & hoc quidē respicit rationē habitus, qui est difficulter mobilis, secundum quē habens eū operatur constanter quo ad seipsum, & immobiliter quo ad exteriora impedimēta, aut quod per nulla exteriora moueatur, quin operetur eligēs propter hoc, quāuis illa tertia conditio nō requiritur simpliciter ad omnē actū virtuosum, verū respicit solū actum ab habitu procedentem. Ex quo sequitur (vt vult idem Gabr. d. xxij. q. j. lib. iij.) quod nullus actus potest esse virtuosus sine recta ratione, oportet enim quod eliciēs sit sciens: sciētia autem pertinet ad intellectū & rationē: vnde carentes vsu rationis, actus virtuosos habere non possunt, vt pueri, amētes, furiosi. Vide ad hoc plura Occā q. xij. & q. xij. tertij, & in q. vj. iij. quodlib. & in aliis locis. Et actus humanus dicitur virtuosus, quia actus hominis est. Nam homo agens in quantum homo agit per rationem & voluntatem (vt scribit Richar. di. xlix. ar. j. q. j. lib. iij.) quā per hoc distinguitur a brutis. Vnde actus hominis non procedens ex ratione & voluntate, & si possent actus hominis dici, non tamen propriē loquendo dici possunt actus vitæ humana, sed magis vitæ brutalis. Et vt actus elicitus secundū dictamen rectæ rationis dicitur virtuosus, ita per oppositum actus vitiosus est contra dictamen rectæ rationis, vt scribit Gabriel dist. xxxvj. q. vnic. artic. ij. lib. iij.

A c t v s conformis rationi: rectæ, aptitudinaliter (vt scribit Gabriel dist. xxij. quæst. j. lib. iij.) est qui elicitur sicut ratio dictaret eum esse eliciendum si inesset: licet non in sit de facto. Vnde actum esse virtuosum secundum Occam lib. iij. senten. non sufficit conformitas ad rationē rectam aptitudinalem, quia non habens vsu rationis potest elicere actum conformem rationi rectæ, si inesset, vt potest indigent dare elemosynam: & tamen talis actus non est virtuosus, quia non operatur sciens. Hinc dicit Philosophus 2. Ethic. cap. 4. Iustus & temperatus est, non qui hæc, scilicet iusta & temperata operatur, sed qui sic operatur, vt iuste & temperatē operatur. Actum autem elici conformiter rationi rectæ secundum Occam quæstio. xij. lib. tertij. senten. est i psum elici secundū rectā rationē regulatē, & dictantē talē actū esse eligendū, quod quidē dictare siue regulare non est aliud q̄ speciali modo actū illū causare. Si quidē suspensa actiuitate voluntatis, vel prudētiæ, nullo modo diceretur actus ille virtuosus, quia virtuosum & vitiosum sunt nomina connotatiua, & significant actum non absolute, sed connotatō. cū hoc actiuitatē voluntatis & prudētiæ: & quādo aliquid horū connotatorū deficit: nō dicitur esse actus virtuosus, vt Occam ait.

A c t v s indifferēs dupliciter accipitur. Vno modo pro actu humano, qui nec est virtuosus, nec vitiosus: puta, qui nō est elicitus imperatus, & conformiter rectæ rationi, & propter hoc ratio sic dictauit sciendū neq; difformiter cōtrariē: licet difformiter cōtradietoria: vt si quis actū aliquē elicit, vel imperat non quia sic fieri debere recta ratio dictauit, nec oppositū. Sed quia ita facere placuit vt operari aliquid pro delectatione, quod recta ratio neq; dictauit, neque eius contrariū. Secūdo actus indifferēs accipitur, vt Lexic. Theol.

est actus primò indifferens, nec bonus, nec malus moraliter, potèr idè numero fieri bonus & malus, non simul, sed successiue, vt est actus primò non ordinatus in finè aliqùe ordinabilis, tamen in finè bonū & etiā in finè malū, vt ire ad Ecclesiā, quod primò nō ordinatur in finem virtutis, & post fieri potest propter finè laudabilè vel vituperabilè. Occā in multis locis, & post eū Gab. d. xlj. q. vnic. li. ij. Ad hoc autè vt actus indifferens fiat virtuosus, vt scribit Gab. di. xxiiij. q. j. ar. j. li. 3. non sufficit assistentia rectæ rationis cui conformetur, sed oportet q̄ eliciatur actus nouus voluntatis intrinsecè virtuosus eius cōtinuatione conformiter ad rectā rationē imperās, hoc est nouū velle, quo volūtas vult actum illū indifferētē, vel prius malū cōtinuare cōformiter ad rectā rationem, & hoc velle est essentialiter virtuosum. Et hoc latius declarat post Occam, Gab. vbi supra.

¶ Actus vt sit bonus requiruntur nouè, vt scribit Brulefer d. xiiij. q. xj. li. ij. Primò, quid agis? oro. Secundò dicit circumstantiā agētis, vt sacerdos debet celebrare Missam, nō autè aliis quicunq; Vnde Ozias fuit percussus lepra, quia vsurpauit sacerdotiū. Tertio, cui: soli Deo est offerendū sacrificium: ideo errauit Salomon in fine vitæ, adorādo Idola: & est circumstantia obiecti. Quarto, quantū, in hoc defecit Loth, quia nimis bibit, ideo cecidit in incestū cognoscendo proprias filias, & est circumstantia quātitatis. Quintò, qualiter: & dicit circumstantiam modi agēdi: isto modo Esau defecit nimis festinādo comedere cibū Iacob fratris sui. Sextò, quādo in ista circumstantia, defecit ille qui collegit ligna in die sabbati. Septimò, vbi, dicit circumstantiam loci, isto modo defecerunt duo Reges Amazias & Azarias, qui non amouerunt excelsa post adificationem templi. Octauò, per quid, dicit circumstantiā mediāte quo, & isto modo defecit Saul consulens Phitonissam. Nonò, propter quid, isto modo deficiūt omnes hypocritæ ordinātes facta sua ad laudem hominū: hæc Brulefer. Sed actus non potest esse perfectè bonus, vel virtuosus, nisi fuerit in finem vltimum ordinatus, vt scribit Gab. d. xv. q. xij. dub. v. li. iij. & idem in iij. vt procurare vitalicia siue redditus annuos, siue perpetuos, siue temporales, si huiusmodi ordinantur in vltimū finē, vt quietius possit seruire Deo, interesse diuino cultui, ac orationi, ac meditationi, atque salubribus exercitiis vacare, aut vt possit diuinū cultum in aliquo loco de nouo instituire, vel institutū cōseruare, augere, vel lapsum reformare, siue vt libere alius pauperib⁹ elemosynā dare, vel hospitalia fundare, vel pro repub. vt populus quietius Deo seruiat, vel vt senio prouideat, vel infirmitati: sic licet emere, aut possidere redditus. Si verò deficit circumstantia vltimi finis, & adest alius finis reprob⁹: puta, si ordinatur ad fugiendū labores, vt possit in otio viuere, aut voluptatibus, & pōpis fomenta præstare, aut cū damno reipub. & pauperū ditari, vel thesauros superfluos personæ, & statui congregare: & sic de similibus illicita est reddituū emptio & venditio. Sicut omnis commutatio & generalius omne medium ordinatū in finem malum, malū est ex circumstantia finis indebiti: & sic de aliis actibus, vbi circumstantia finis deficit, non possunt dici perfectè boni. Astipulat⁹ Gerson parte iij. de vita spiritali animæ, lectioe j. Probabile est, inquit, nullum actum creaturæ de per se, & intrinsecè esse bonum, bonitate moris, aut meriti, aut similitur malum, nisi per respectum ad diuinam rationem, & volunta-

tem, quia videlicet diuina voluntas, & ratio dignificat hominem pro tali actu, & pro alio indignificat: imò dicimus, quod sine actu quocunq; posset dignificare creaturam. Et paulò post dicit idem, quod non est in potestate libera voluntatis creatæ facere aliquod bonum morale, aut gratuitum, nisi ex dignificatione voluntatis primæ legis. Ex quo patet gratiam esse necessariam ad omne bonum, supra gratiam largitionem bonitatis naturalis, &c.

¶ Actus referri in vltimum finem, tripliciter potest intelligi, vt scribit S. Bonauen. quem imitatur Scotus, & post eos scribit Gab. di. xlj. q. vnic. libr. ij. scilicet actualiter, virtualiter, & habitualiter. Actualiter dum actu cogitans de fine diligit illum: & vult aliquid propter istum. Virtualiter, quando ex cognitione & dilectione finis deuentum est ad volitionē huiusmodi ad finem, licet tunc cum actum producit, non cogitat de fine. Exemplum ponit Scotus, & recitat Gabr. ponit aliud S. Bonauentura, vt si aliquis intendit propter Deum dare decem marcas, & incipit dare, & cogitat de Deo, nihilominus omnes illæ dationes aliæ virtualiter referuntur in Deum, quia consequenter se habēt siue consequuntur ad illam operationem, quæ actualiter fuerat relata in Deum. Si tamen, inquit, opus alterius generis, id est impertinens ad primam intentionem inciperet, oportet quod intentio renouaretur ad hoc quod opus ordinaretur in finem. Habitualiter omnis actus refertur in finem, qui simul manens cum charitate, est referibilis in finem, quod additur propter peccatum veniale, quod stat cum charitate, seu gratia, & tamen non refertur habitualiter in Deum. Sic aliquis actus dicitur non referre negatiue: quia nec virtualiter, nec actualiter refertur. Priuatiue, quia non est natus, referri, vt actus peccati venialis. Contrariè, vt peccatum mortale, quod corrumpit principium referendi. Veniale verò & si stet cum gratia, non tamen est natum referri in Deum. Vide Scotū di. xlj. lib. ij. Nullus autem actus, vt scribit Gabriel, habens charitatem, relatus in finem vltimum virtualiter ac actualiter est indifferens. Nam omnis talis est meritorius: ergo non indifferens. Ex quo infert S. Bonauentura, valde consolatorium viris religiosi, scilicet quod qui in principio ex charitate Deo vouerunt, portare religionis pondus, quicquid faciunt quod ad suæ religionis obseruantiam spectat ex prima intentione, est eis meritorium ad salutem, nisi forte (quod absit) contraria intentio superuenerit. In aliis autem quæ ad religionem non spectant, secus est, quia illa intentio se non extendit ad alia virtualiter. Ex quo infert Gabriel, quod quicquid facit religiosus ex obedientia sui Prælati, etiam si fuerit labor corporalis pertinens ad vitæ sustentationem, si fuerit in gratia, est sibi meritorium, licet tunc non ordinet in Deum ex prima intentione, qua se propter Deum subdidit obedientiæ, propter quod non est parua securitatis religionem introire. Actus qui habitualiter tantum, & non virtualiter, nec actualiter, refertur ad Deum in habēte charitatē, nō est meritorius nec demeritori⁹, sed indifferens, vt Gab. dicit.

¶ Actus vt sit exterior, quidam interior. Actus exterior nullam propriam bonitatem moralem habet, propter quā magis imputatur voluntati, quam solus actus interior, secundum Occā primo quodlibet. q. xx. Item in quodlibet. iij. qu. xiiij. & xv. Et iij. senten. Occam qu. x. Et Gregorius de Armini. contra Scotum in quodlibet. quæst. xvij. qui tenet quod

quod actus exterior vel imperatus habet bonitatem moralem propriam aliam quam actus interior elicitus: & hoc copiose probat Gabriel distin. xliij. q. vnic. artic. ij. libr. ij. & contra Scotum, & ponit exemplum, vt si aliquis voluntariè mittat se in præcipitiū, actus ille descensus non est vitiosus, nisi quatenus actus præcipitandi elicitus fuerit in voluntate. Nam si pœniteat in casu seu præcipitatio: & eliciat actum contrarium, quo vellet sese non præcipitasse, iam descensus præcipitij non est vitiosus. Alioquin talis cadens simul esset virtuosus & vitiosus: virtuosus propter actum pœnitentiæ: & vitiosus propter motum deorsum. Item actus ille non habet propriam bonitatem vel malitiam, qui non imputatur agenti ad specialem laudem vel improperium, meritum vel demeritum, talis est actus exterior. Probat, nam cuiuslibet bonitati debetur laus propria: sicut & malitiæ speciale improperium, probatur & minor: quia actus interior cum exteriori non est ad maius meritum, vel demeritum, quam sine exteriori. Hinc Gerson parte ij. tractatu de pollutione diurna, notabili iij. ait: Iuxta communem doctrinam, actus exterior superiorem nihil addit malitiæ, vel mortalis culpæ, ea propter circa pollutiones, vel fœdas distillationes ex membris genitalibus plus inspicere conuenit originem moralem, quam naturalem: licet consideratio naturalium proficiat ad moralium cognitionem pleniorē, quemadmodum circa irā, inuidiam, gulam, & circa alia vitia præcipue carnalia, quæ materiam vel fomentum trahunt à carne, satis patet. Hęc Gerson. Nec operatio interior voluntatis cum exteriori, vt scribit Gabriel distin. xliij. quæst. vnic. artic. iij. conclusione ij. libr. ij. magis est meritoria, vel demeritoria, quam sit sola interior sine exteriori imputata. Quod intelligendum est, stante semper æqualitate actus interioris, cum fuerit cum exteriori, & sine interiori. Et probat hoc pacto: Sit homo volens occidere, & occidat: ille non est maioris pœna dignus apud Deum, quam si vellet occidere, non occideret supposito quod æque plenam, & in omnibus similem voluntatem occidendi haberet, & pariformiter dico de diuersis hominibus habentibus æque plenam, ac intensam voluntatem occidendi, quorum vnus occideret, alius impeditus non occideret. Nam vnus non plus demeretur quam alius. Et hoc probatur auctoritate beati Augustini libro primo de libero arbitrio capite iij. dicens: Si cui non contigit facultas concumbendi cum vxore aliena, planum tamen aliquo modo sit eum cupere; & si potestas non detur sibi esse cum ea, non minus reus est quam si in ipso facto deprehenderetur. Quid est, autem nō minus reus est, nisi quod non minori pœna dignus est: probat & alius Gabriel ibidem, & conclusione iij. dicit, quod homo plus peccat extensiuè cōcomitante exteriori operatione quam sola interiori voluntate, quia peccat pluribus peccatis. Nā tam voluntas interior mala peccatum est, quam etiam operatio exterior imperata: & hæc sunt duo realiter distincta, etiam ab inuicem separabilia, & ytrunque est peccatum: ergo distincta peccata. Ex quo patet, quod non solum actus interior voluntatis, qui intelligitur per concupitum, cum Augustinus diffinit peccatum, quod est dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei. Sed actus exterior dictum vel factum dicitur esse peccatum, quamuis actus interior peccatum est intrinsecè: exterior verò denominatiue tantum, & sic videtur posse intelligi, quod Magi-

ster sent. vult, quod licet interior & exterior actus sint distincti, actus tamē sunt vnus peccatum, quantum ad imputabilitatem: quia non plus imputatur actus interior cum exteriori, quam interior sine exteriori. Hęc Gabriel.

¶ Actus iustitiæ etiam cuiuslibet virtutis moralis possunt poni quinque gradus, nō quidem numero, sed specie distincti, secundum Occam in iij. quæstio. xij. ar. ij. & in iij. quotli. quæstio. vj. & post eum scribit Gab. li. iij. quæstio. vnic. ar. j. largè accipiendo virtutem, & actum virtuosum. Primus gradus est actus voluntatis elicitus secundum dictamen rectæ rationis propter honestatem, vel vtilitatem talis operis, sicut propter finem: vel habitus ad ipsum inclinans. Exemplum, vt si ratio dicat tale opus iustum esse faciendum tali loco & tempore, cum cæteris circumstantiis, respicientes præcisè ipsum opus iustum, propter honestatem operis vel pacem reipublicæ aut aliquod tale: & voluntas eliciat actum volendi tale opus conformiter, vt dictatum est à ratione recta. Hic actus volendi est actus virtuosus, & habitus ex similibus actibus genitus est virtus moralis primi gradus, largè accipiendo virtutem & actum virtuosum. Secundus gradus est velle sic elicitum cum intentione nullo modo dimittendi tale pro quocunq; contra rectam rationem, etiam non pro morte fugienda si recta ratio dicat tale opus non esse dimittendum pro morte. Exemplum, vt si quis velit honorare patrem secundum dictamen rationis rectæ, cum intentione & voluntate non dimittēdi vllū honorem pro morte si immineret. Primi duo gradus (vt idem Gab. dicit ar. ij.) virtutis compatiuntur secum tam habituale vitium quam actum vitiosum: probatur, quia aliquis potest temperatè agere secundum primos duos gradus temperantiæ, & tamen velle iniuste agere, etiam stante rectæ rationis dictamine, quo dicat, quod talia opera iniusta non sunt facienda. Latius rem profequitur Gab. Tertius gradus est velle elicitum secundum rectam rationem & cū tali intentione, & vltra hoc præcisè & solū, quia sic dictatū est à recta ratione. Iste gradus virtutis nō stat cum vitio cuiusq; virtuti opposito, & prudentiæ illius virtutis dictamine recto. Patet, quia quantumcunq; aliquid est volitū, quia tale præcisè nihil scitum esse tale potest esse nolitū. Omnis autē act⁹ vitiosus est cōtra dictamē rectæ rationis: ergo null⁹ talis stat cū virtute tertij gradus: pluribus agit hæc Gabriel. Quart⁹ grad⁹ est velle sic, & cū intentione hæc: elicitum propter amorē Dei præcisè: puta, quia sic dictatū est, quod tale opus sic volēdū est præcisè propter amorē Dei, & iste gradus solū est perfectæ & vera virtus moralis de qua sancti loquuntur. Et quod dicitur præcisè, intelligendū est nō quod excludit alios fines, vt honestatem operis, aut bonū reipub. sed sic præcisè, quod si ille finis tantū ostēderetur volūtati à recta ratione siue quocunq; alio fine, adhuc voluntas eliceret huiusmodi velle. Quod autē gradus ille quart⁹ pertinet ad virtutē moralem, licet habeat Deū pro fine, patet: quia habet obiectū morale: puta, creaturā aliquam, quæ nō est Deus: variatio quoq; finis nō variat virtutē quantum ad esse morale vel non morale. Et virtus quarti gradus repugnat omni vitio & errori culpabili: quia virtus quarti gradus habet annexam charitatē, quia elicit actū suū finaliter & præcisè propter Deū super omnia dilectū: sed charitati repugnat quicquid est culpabile, sine sit act⁹ voluntatis, siue error intellectus culpabilis, &c. Quintus

gradus est velle efficaciter vel imperatiue facere opus aliquod secundum dictamen recte rationis, quia sic dictatum est a ratione recta propter Deum sine alium finem honestum, quod opus sic facere excedit communem statum hominum, & est contra inclinationem naturalem, vel ex natura actus, vel ex aliqua circumstantia vel habitus ad huiusmodi velle inclinans, & talis habitus est proprie virtus heroica. Et huiusmodi velle imperatiuū talis operis est actus eius, hoc est talis virtutis heroicè generatiuus, vel ab ea elicitus. Exemplū: Aliquis vult actualiter & efficaciter seu imperatiue (quod idē est) imminere morte mortē sustinere pro defensione fidei. Similiter si quis habēs iniustitiā ita quod quicquid est cōtra rationē rectā vult deserere, & in omnibus iustitiam facere si ille exponitur igni aut perpetuo carceri, nō faciat iniustitiam: si tunc ille vult actu imperatiuo magis sustinere ignem vel carcerē perpetuū, quā facere iniustitiam, habet virtutem heroicā, & est verè heroicus. Licet enim nolle facere iniustitiam, non excedat cōmunem statum hominum, tamen velle cum tali circumstantia excedit omnem hominum statum, de virtute quinti gradus, hoc est heroica: quia illa potest includere secundum gradum tantum, & nō tertium nec quartum, vel tertium, & nō quartum: & secundum hoc dicendum est de virtute heroica, sicut de virtute illius gradus quē præsūponit: si illē stat cum vitio, potest & heroica stare cum vitio: si nō, non. Et licet sine charitate haberi possit verā virtus moralis, tamē non perfectā, quia sola virtus quarti gradus est perfectā, quia illa sola ordinat ad finē, in quo est summa nostra perfectio. Et licet heroica est perfectissima in suo gradu seu genere, & hoc perfectione intēsiua, nō tamē qualibet perfectā est perfectione finis vltimi, nisi includat quartum gradum. Vnde apud Gentiles potuit esse virtus heroica, quā tamen non fuit simpliciter perfectā. Hinc est quod scribit Augustinus, & post eum Iacobus de Valentia, quāst. finali, post commentaria in Cantica, quōd Philosophi Gentiu, & Romani nunquam habuerunt veras, sed fictas morales virtutes: in quantum vna passio vincebat aliam in eis, quandoque luxuriam, aut auaritiam, & cetera vitia aut passiones, vt aūmarentur & honorarentur apud vulgus, &c.

A c t v s dicitur bonus vel malus tripliciter, scilicet ex genere, ex circumstantia, ex principio meritorio, quod est dictū. Actuum bonorum quidam est bonus ex genere, quidam bonus moraliter, quidā bonus meritorie, de quo vide Gab. di. vii. lib. ij. & di. xxxvj. q. vnica, lib. ij. Actus bonus ex genere est, qui elicitur circa debitā materiam sine aliis circumstantiis, vt velle dare eleemosynam de suis bonis. Comedere cibum naturā convenientem. Restituere non sua: isti enim actus sine aliis circumstantiis elicti, non sunt moraliter boni, sed boni sunt ex genere, quia cadunt super debitam materiam quam recta ratio determinat. De actu bono ex circumstantia, vt actus elicitus circa debitam materiam cū omnibus circumstantiis secundum quas recta ratio dicitur eliciendum propter honestatem actus, vel propter cōseruationē naturā proprii suppositi, aut pacem, vel aliud bonum, aut vtilitatem Reipublice, tanquam propter finem, quem, scilicet recta ratio dicitur. Sed iste actus sic elicitus non est meritorius quia non est ordinatus in Deum tanquam in finem secundum inclinationem charitatis & gratiæ, est ta-

men moraliter bonus. Est enim elicitus secundum omnes circumstantias, quas naturalis Philosophus (vt talis) dicitur adesse debere. Sic exponere se pro cōseruatione reipublice secundum dictamen rationis recte est bonus moraliter, & ita de aliis. De actu meritorij bono, vt dum actus elicitur secundum rationem rectam, quantum ad materiam, & omnes circumstantias inesse debitas propter Deum tanquam propter finem secundum inclinationem charitatis, & gratiæ inexistentis, ille enim actus est Deo gratus, & ad præmium acceptatur, & nullus alius.

Sic orare, abstinere, imō & comedere ex charitate, propter Deum secundum dictamen rationis recte, sunt actus boni gratuita bonitate, & meritorij, de quo videre potes & in dictione bonitas infra. Sic sunt quidam actus de genere suo simpliciter mali (vt & scribit Gab. vbi sup. & Gerf. part. ij. de resolutione super casu, consider. ij.) & confestim nominati includunt secum malitiam, sicut dicit Philosophus. vt sunt furtum, fornicatio, homicidiū, velle adulterari, etiam nulla aliā circumstantia attenda, quia cadunt super indebitā materiam, puta rem non suam, & illa nomina fornicari, adulterari, &c. connotant malitiam & deformitatem, ideo per nullam circumstantiam possunt bene fieri. Sic facere bonum ex genere, non bene, nō secundum debitas circumstantias, puta dare eleemosynam de suis, non in tempore debito vel loco, vel si ne, est malum ex circumstantia.

Positiue si fit cum circumstantia contraria contra dictamen recte rationis, & tunc est malum vitiosum. Aut priuatiue si careat circumstantia ab bonitatem requisi- ta, licet non adsit contraria, & tunc non est malum vitiosum, sed malum priuatiue, id est non bonum, nisi forte circumstantia non inexistens, tunc esset debita inesse. Similiter facere bonum ex circumstantia debita nō propter Deum ex charitate, est malum oppositum bono meritorio, positiue si fit propter finem contrarium, vt propter vanam gloriam, aut alium finem prohibitum, vel tantum priuatiue si nō fit propter finē charitatis, sed propter alium finem licitum, & tunc non est meritorium, sed nec demeritorium. Gabr.

A c t v s contrarie malus, quando deficit circumstantia ad esse debita, & ad quam eliciens pro tunc tenetur. Secus si pro tunc non obligatur ad illam. Verum defectus circumstantiæ requisitæ ad hoc, quod actus sit moraliter bonus tollit eius bonitatem, & facit eum non bonum negatiue, non autem malum contrarie ad bonum, sed indifferentem, aliās nullus actus esset indifferens. Gab. distin. j. q. j. dubio i. lib. i. Et vt idē ait distin. 47. q. vnica, lib. i. Idem actus potest esse bonus & malus, & iustus & iniustus, quia idē actus potest fieri a duobus, ab vno bene, ab alio male, vt si idem actus vni principiatur, alij prohibeatur, faciant tamen ambo, vt si subditus nesciens ex obedientia, bellat cum Domino suo habente causam malam. Ex quo sequitur quod cōsequentiā non valet, ille actum malum facit, ergo est malus, quia non malū actum facere, facit hominem malum, sed actū malefacere. Gab. Omnis autē rectitudo moralis, vt scribit Gerson de vita spiritali amina, lectio. j. ipsius voluntatis resultat ex conformitate eius; aut suorum actuum vel omissionum ad diuinam legem, & eius rectam rationem, sicut actus exteriores non dicuntur boni, nisi per conformitatem ad interiores elictos. Et in eodem actu (vt idem ait) concurrere possunt multiplices rectitudines, aut bonitate,

ritates. Vna naturā, alia moris de genere, altera gratiā, altera gloriā, & hoc est secundum diuersas habitudines considerandi eundem actum conformari multipliciter diuinæ legi seu bonitati, vt latius deducit ibi Gerson.

A c t v s positiuus, qui opponitur priuatiuo actui. Et nullus est actus positiuus, cui essentialiter annexa est malitia, vt scribit Gabr. distin. xxxvij. quæst. vnica, dubio ij. lib. ij. Nam deformitas aut malitia non est aliquid, sed priuatio iustitię debita, & illa nulli positiuæ entitati est inseparabiliter annexa. Vnde sicut dicit Gerson de vita spiritali, lect. i. Omnis actus positiuus habet conformitatem naturalē ad primū bonum, & ideo bonus est saltem bonitate naturali, &c.

A c t v s exercitus intelligitur actus signatus, hoc est, frequenter est, accipitur pro significat, vt cum dicitur, differentia est forma rei, valet differentia significat formam rei, frequenter enim quæ signatorum sunt, attribuuntur signis, & econuerso, vt dicit Gabr. distin. 8. q. 2. lib. i.

A c t v s suspensiuus (vt scribit Dominus Præpositus Gabr. libr. 3. distin. 27. quæst. vnica. artic. primo.) est quoddam velle, quia velle non elicere. Nam voluntas præsentē obiecto per apprehensionem intellectus, quandoque auertit se ita, quod nullum actum circa hoc obiectum elicit, & suspenditur ab obiecto illo acceptando, & resiliendo, non per actum positiuum, sed non aduertendo, vel se ad aliud conuertendo. Aliquando volens se suspendit per actum positiuum, quia vult non elicere, vel quia imperat intellectui, vt magis inquirat de obiecti cōuenientia & bonitate, vel ex propria libertate. Et actus suspensiuus est quoddam velle, quia velle non elicere. Hæc Gab.

A c t v s meritorius (vt scribit Gabr. dist. 17. q. vnica. libr. 2. & lect. 59. cano.) est actus à voluntate liberè procedens, siue elicitus siue imperatus ad retributionē alicuius præmij acceptatus. A distipulatur Scot. quæst. 17. quotlib. qui ait: Actus meritorius est actus Deo specialiter acceptus, tanquam, scilicet, dignus præmio reddēdo pro illo actu. Specialiter dixi, quia omnia acceptata acceptatione generali, diligendo ea secundum bonitatem suam, & ordinando ea ad se ipsum, vt ad finem, sed actum meritorium specialiter acceptat in ordine ad aliquod bonū iuste reddendū pro eo, hæc Scot. Acceptatur autē actus (vt idem Gab. dicit vbi sup.) ad præmij retributionē, quando aliquis bonū aliquod seu præmiū retribuit operanti, vel alteri pro quo operatur intuitu talis operationis ita quod tale bonū nō retribueret nisi actus præcessisset. Ex quo patet, quod homo iustus operibus iustitiæ non meretur illuminationē à sole, quia quæ facit Deus solem suum oriri super iustos & iniustos, Matth. 5. Et actum esse meritorium (vt scribit Occam & Gabr. dist. 17. q. 2. lib. i.) depēdet ex sola Dei gratiosa voluntate, eū liberè ad præmiandū acceptante, & non ex quacumq; causa creata. Et vt ibidē dicit, quod sine gratia nullus actus potest esse meritorius. Gratia dico, non formaliter voluntatē, vel animā informāte, quæ creatura est, sed sine gratia increata (quæ est gratiosa Dei voluntas) liberè & misericorditer actum tanquam meritorium acceptatē, & hæc est ratio formalis meriti, & nulla alia. Hac enim existente, nullis aliis ab actu & voluntate eliciente positus, actus est meritorius & ea non posita omnibus aliis positus, actus nō est meritorius. Et ad actum meritorium nō oportet, quod tota lex impleatur, sed quod aliquod mandatū impleatur, vel consiliū, id est opus debiti vel superero-

gationis, & quod cōtra nullū mandatū fiat transgressio. Hæc Gab. post Occam. Et actū meritoriuū ex duobus dependere (vt idem scribit Gab. in ij. di. xxvij. ar. ij. & repetit hoc idē di. xxx. q. vnica. li. ij.) scilicet à gratiā & lib. arbit. hoc est à voluntate liberè secundum inclinationem gratiæ actū eliciente, latius ibi perquire de hoc, &c. Et ad actus meritorij rationē duo requiruntur in genere vt notat Gab. lect. lix. cano. Primū est libera eius electio. Secundū eius ad præmij retributionē acceptatio. Primum requiritur ex parte eliciētis, eius, scilicet qui meretur. Secundū ex parte eius, à quo præmiū redditur. Propter primum actus naturali necessitate productus non est meritorius, sicut cursus solis & astrorum. In inuoluntariis enim neque laudamur neque vituperamur. 3. Ethic. Propter secundū actus bonus bonitate moralitantum, nō gratuita, non est meritorius ad vitā seu respectu beatitudinis, talis enim nō acceptatur à Deo ad beatitudinē conferendā, quando actui moraliter bono facto extra gratiā nullus beatitudinis gradus correspondet in præmio. Cū dicat Apostolus: Gratia Dei vita æterna. Rom. 6. Et ad Ephe. 2. Gratia estis saluati per fidē, nō ex vobis, Dei enim donū est, non ex operibus, ne quis gloriatur. Sed Francisc. Maro. in consla. li. j. di. xvij. q. j. ad actū inquit meritorium vitæ æternæ ex Dei ordinatione requiritur ista quatuor. Primò voluntas hominis diligens Deum. Secundò influenza spiritus sancti. Tertiò charitas ipsa qua diligimus Deū super omnia. Quartò diuinā acceptatio. Scot. di. xvij. primū. & post eum scribit D. Præposit. Gab. d. xxij. q. vnica. ar. ij. li. j. & lect. xxxix. can. isti volunt, quod in actu meritorio duo considerantur, scilicet illud quod præcedit rationem meriti, puta substantia actus, intensio eius, & rectitudo moralis, id est quod sit elicitus vel imperatus conformiter rationi recte. Secundum est ratio meriti, quæ est acceptatio diuina in ordine ad præmiū tanquam dignum tali præmio, & actus meritorius quantum ad substantiam eius, intensiōem & moralem rectitudinem, quæ est à voluntate tanquam à causa prima, siue principali, & à gratiā tanquā à causa secūda, siue minus principali, qualis est generaliter habitus respectu potentiæ, Idem dicit di. xvij. q. ij. ar. ij. dub. ij. quod actus meritorius quantum ad substantiam, est principaliter à voluntate liberè producēte, quantum ad rationē meriti, est principaliter à charitate ex diuina ordinatione. Principalissimè tamē & verè à Deo liberè acceptante. Nullus autē actus est meritorius, nisi referatur in Deū tanquā vltimū finem, hoc est dictū (vt scribit Gab. di. xvij. q. vnica. art. j. nota. ij. li. ij.) nisi fiat principaliter propter Deum super omnia dilectum. Nullus enim actus est meritorius nisi fuerit à charitate elicitus vel imperatus. Ille autē elicitur à charitate, qui elicitur à voluntate, secundū charitatis inclinationē, cuius est omnia finaliter ordinare. Hinc Scot. di. xxxij. lib. ij. dicit, Nullus actus elicitur ex charitate, nisi cuius obiectū ad quod sistitur, est Deus, licet per alia obiecta media. Ille autem actus charitatis (vt idē ait Gab. vbi supra) pertinet ad superiorem portionem, sicut & ipsa charitas. Et actus meritorius, vt idem scribit Gab. di. xvj. q. vnica, ar. ij. dub. ij. in fine.) cū sit actus voluntatis est in eius potestate non obiectū. Sic martyres licet violenter occisi sunt, meruerunt tamen acceptando pœnam propter Dei honorem. Ita & Christus meruit acceptando voluntariē passionem propter bonum ex ipsa consequens. Et quia fuit placita Deo,

Deo, licet certo modo fuit violata. Idem scribit d. xviii. q. vnica, nota vj. li. iij. Ad producendum actum meritorium tria sufficiunt, scilicet potentia perfecta, intellectiva & volitiva, non impedita. Secundo obiectum praesens intellectui per cognitionem, non enim potest voluntas velle, vel nolle incognitum. Et tertio charitas seu gratia, in quocunque instanti illa concurrunt, pro eodem potest voluntas elicere actum suum circa obiectum praesentatum per cognitionem intellectus, quia positus causis sufficientibus, potest poni effectus. Possunt autem causae illae poni in instanti (vt latius ibi scribit Gabriel.) Et dicunt doctores actus cū voto factum esse magis meritorium, quam si sine voto fiat.

¶ Actus meritorius & actus moraliter bonus differunt. Actus meritorius loquedo de merito. vita aeterna est actus à voluntate elicited liberè à Deo ad praemium beatificum acceptatus, & hic secundum legem Dei statutam requirit gratiam gratum facientem tanquam sui partiali principium. Actus moraliter bonus, est actus à voluntate liberè elicited secundum dictamen rectae rationis, conformiter ad definitionem virtutis 2. Ethic. Nam & moraliter bonus est actus moraliter virtuosus. Elicited autem actus secundum dictamen rectae rationis, qui elicited propter hoc quod ratio sic dictat, Vide latius Gab. di. xxviii. q. vnica, ar. j. li. ij. & di. xxxiiij. q. j. lib. iij.

¶ Actus exerceri contingit tripliciter (vt recitat Occam in prima parte dial. li. vj. c. lxxxix. & post eum Gab. di. xxviii. q. vnica. li. ij. & di. xxxvj. q. vnica, li. iij.) sicut pascere pauperem, dicere veritatem, vel propter Deum, vel quia dictatur à ratione recta, vel propter aliquod bonum vitale vel delectabile consequendum, aut in commodum vel periculum vitandum. Actus tertio modo elicited seu producti dicuntur boni secundum genus, vel ex genere, pro quanto cadunt super debitam materiam, aut seruantur aliqua circumstantia loci vel temporis, aut fortè elicited absolute sine omni circumstantia, hi tamen actus non sunt virtuosus neque perfecti, neque imperfecti, neque ex eis generantur virtutes, nec ipsi generantur ex virtutibus, imò quandoque sunt vitiosi. Vnde quando ambitiosus dat eleemosynam, aut loquitur veritatem, vt honoretur & laudetur, vel auarus ponens Euangelium in quaestum, sicut de hypocritis Dominus loquitur, qui omnia sua faciunt vt honorentur ab hominibus, vel pecunias adquirent, aut infamiam, vel conclusionem temporalem euadant. Actus verò primis duobus modis elicited sunt verè virtuosus, & habitus eis correspondentes sunt verè virtutes, sed primi perfecti, secundum imperfecti. Primum patet, quia vterque elicited secundum dictamen rectae rationis, quantum ad finem & omnes circumstantias. Et propter hoc quia dictatum est sic à ratione. Et quia habens eum non compatitur secum aliquem actum vitiosum & culpabilem, habet etiam secundum cordis praeparationem, omnem actum virtuosum & virtutem. Secundum patet, quia actus primi ordinatur in finem perfectiore propter quem elicidentur quae secundum. Multo enim perfectius est agere propter Deum qui est summum bonum, & aeternam felicitatem, quam propter amorè virtutis, honestatis, aut propter commune pacem naturae vel reipublicae conseruationem temporalem. Et perfectius est agere propter Deum, quam propter hoc quod recta ratio sic dictat, pro quanto Deus perfectior est recta ratione, vterque tamè finis honestus est & bonus. Et secundum hoc distinguitur tri-

plex bonum, scilicet bonum meritorium, bonum morale, & bonum ex genere. Primum nunquam est sine gratia & charitate. Secundum non sine virtute à qua procedit vel quam generat. Tertium inuenitur sine vtroque. Gab. Et (vt inquit Scotus.) melior est vnus bonus actus intensus à voluntate quam mille remissi. Sicut si aliquis daret eleemosynam, vnus ex maximo, seruiore & charitate, plus meretur quam alter dans mille eleemosynas ex voluntate remissa & tepida, quia Deus non pensat quantum, sed ex quanto.

¶ Actus primus dicitur (secundum Guil. Scot. in primo di. iij. & etià in secundo di. iij.) potentia anima antequam operetur actualiter, vt dicit Phil. 2. de anima. Vnde actus primus generaliter est, qui inest habitualiter in quocunque, velut in anima, scientia, vel cognitio habitualis, vel scire est actus primus similiter intellectus, ab hoc actu primo procedit actus secundus, videlicet considerare vel speculari actualiter, secundum istam scientiam vel intellectum similiter in voluntate, velle est primus actus, à quo procedit actus secundus: puta, volitio actualis, vel amare, actualiter placere & eligere. Itaque primus actus dicitur res in habitu, & secundus, actus dicitur operatio eius sicut lucere est primus effectus ignis, & secundus actus eius est illuminare, &c.

¶ Actus formatus dicitur ille qui Deum finem habet, id est qui ordinatur in Deum tanquam in finem vltimum, & bonum in se summum. Et dicitur formatus, quia elicited ex charitate, quae est forma ceterarum virtutum, vel quia habet charitatem sibi inseparabiliter iunctam. Gab. dist. 14. q. 1. art. 1. lib. 4. A sola autem inhaerentia & inclinatione charitatis: & gratiae ad actum, actus dicitur formatus, vt dicit Scot. dist. 14. q. 2. lib. 4.

¶ Actus fidei est credere, actus spei est desiderare, vel amor concupiscentiae, actus charitatis est diligere, & actus charitatis proprius est amor amicitiae mediatus vel immediatus. Gab. dist. 26. q. vnica. art. 2. lib. 3. Et actibus meremur, non habitibus.

¶ Actus gloriosi siue beatifici, vt scribit S. Bona. dist. 49. art. 1. q. 5. lib. 4. non tantum sunt in Deum, vt in obiectum, sed etià in bona creata. Gaudebit enim homo, & diligit proximum. Sed quia substantiale praemium beatitudinis in Deo consistit, ideo actus gloriae principales sunt secundum quos anima vnitur Deo, tanquam sponsa sponso, & in his datur & repletur, non solum vigoratur. Et ideo dicuntur dotes, quasi diuitiae animae desponsatae. Hos autem actus quidam dicunt esse tres, quia tria requiruntur ad hoc, quod anima perfecte gaudeat de Deo. scilicet perfecta visio, perfecta dilectio, & perfecta ipsius fruitio. Omnes autem vires (vt ait Bona.) quae habent per gratiam actum in Deum, habebunt per gloriam actus perfectos, eua cuatis imperfectis. Vnde rationalis cuius est modò credere per fidem, tunc videbit aperte. Concupisibilis cuius est amare, diligit tunc perfecte. Irascibilis cuius est erigi & initi per spem, tunc tenebit continue & certè. Vnde secundum hos tres actus distinguuntur tres dotes. scilicet visio, dilectio, comprehensio, siue tentio, siue fruitio per appropriationem. Nam fruitio ista tria complectitur. Hae S. Bona. Et isti tres actus, vt idem ait, sunt omnino coniuncti & connexi. Vnde qui perfecte videt, perfecte audit & habet. Et ideo in sanctorum verbis per connexionem, quod est omnium, attribuitur vni, magis autem visioni attribuitur propter hoc, quod in visione distinguitur status patriae à statu viae, non sic in dilectione, quia vtroque est dilectio, sed in patria est visio, non in via, sed credulitas de non viso, &c. Hae Bonavent. Et respectu actus beatifici solus Deus est causa effectiua.

Vi. e

Vide de hoc Scot. d. xiiij. tertij, & d. xiiij. Nec includit contradictionem (vt scribit Gab. di. xviii. q. vnica. ar. j. nota. v. li. iij.) & actus beatificus esse meritorium neque in Christo, neque in Angelis, nec in ceteris beatis. Et hoc neque sibi beatis neque aliis, etià neque quo ad beatitudinem essentialè, nec quo ad aliud bonum. Patet primum, quia omnis actus acceptus à Deo tanquam actus bonus & laudabilis, pro quo velit Deus aliquid retribuere, vel illi cuius actus acceptat, vel alteri pro quo fit, est meritorium: sed talis potest esse actus beatificus, ergo potest esse meritorium, quia potest talis actus acceptare, tanquam dignum retributione alicuius boni ipsi beato. Potest namque Deus retribuere bona omni capaci cui voluerit. Latius probatur Gab. Item sancti suis orationibus nobis merentur pro quibus intercedunt. Vide latius alia.

¶ Actus coniugalis de quo multa scribit Petrus de Palud. di. xxxj. q. iij. lib. iij. Qui quidè actus secundum eundem quandoque est meritorium, vt cum quis habet gratiam reddit debitum quod est iustitiae, & quando petit causa prolis tempore & loco & modo debitis, quod est latria. Et quando causa praeseruadi coparem à fornicatione, quod est charitatis, & quarto quando causa vitanda fornicationis in se, quod probabiliter credit aliter non vitanda. His modis actus coniugalis est meritorium, quia omnis actus virtutis charitate informatus est meritorium. Huiusmodi est actus coniugalis in quatuor casibus dictis. Quandoque autè ille actus est indifferens, id est nec meritorium nec demeritorium, puta cum coniunx carè gratia vno de quatuor modis dictis, actum illum exercet, quia omnis actus qui est meritorium habet gratiam, est indifferens non habet. Non enim est meritorium propter caritatem gratiae, nec demeritorium propter carentiam culpa, cui solum debetur poena, &c. Quandoque ille actus coniugalis est mortale, & in sex casibus, quos diffuse recitat Palud. pauca ex dictis suis multis referat. Primum propter inordinationem intentionis efficietè libidine, quando limites matrimonij excedit, id facturus cum quacunque alia, dum tamè aequè pulcra, sed quia habitibus non demeremur sed actibus, hoc est quando actu sic cogitat. Secundus ratione abortus tempore conceptus vel partus si probabiliter timetur, quia contra charitatem est quod quis velit delectari cum pernicie vitae prolis. Tertius ratione periculi infectionis tempore menstrui, tunc enim secundum quosdam exigere scienter est mortale, sed reddere cum dolore & displicentia, non. Vel dicendum quod non est mortale, etiam scienter exigere. Vide latius. Quartus locus facer, si potest alius locus haberi, tunc enim non solum petes peccat mortaliter, sed etià reddes in loco sacro, quod est haereticos imitari suis conuenticulis, qui ad se vt porci indistinctè accedunt. Vide latius Petrum Palud. Quintus casus si mutat naturalem usum in eum qui est contra naturam, vt quando vas debitum praetermittit, quod semper est peccatum mortale, quia proles sequi non potest, & totaliter intentio naturae frustratur. Alio modo quo ad situm, & tunc excusatur, quando dispositio corporis vel infirmitas alium modum non patitur. Sextus quando coniunx voluntatem praue nit, & prouocat eam manibus, vel cogitatione, vel vtero calidis & incensibus, vt possit pluries cum vxore coire, id tamè potest quandoque fieri sine peccato & tripliciter, vt idè recitat. Vide ibidè. Quandoque autem voluptas quaritur, semper est veniale. Ponit tamè speciales casus & sex idè Palud. vbi sup. quando actus coniugalis est veniale. Primum quando praecedit aliqua deordinatio rationis, sed non tanta sicut in pra-

dictis casibus, puta, scilicet petere tempore sacro, & si respectus sit ad delectationem, grauis est culpa, si ad lubricum vel infirmitatem suam, cuius est sibi conscius vel conscius, veniale est, tamè vix contingit quod in praecipuis diebus non sit graue peccatum secundum Bonau. Secundus est petere causa delectationis infra limites, tamè semper est veniale, sicut comedere propter voluptatem. Quod enim cibus ad salutem hominis, hoc coitus ad salutem generis, inquit Aug. Tertius petere causa fornicationis vitae, licet hac intentione contrahere non sit veniale. Quartus causa infirmitatis vitae, quia quauis vtrique seorsum liceat appetere, non tamè vnus propter alterum, quia ista cauda non est istius vituli. Quintus si quando inceperit petere, vel redere bona intentione, postea mutet intentionem, ita, scilicet quod nunc vellet istam libidinem propter se etià, si quidè actu hoc cogitet extra horam deiectionis feminis, quia tunc non habet usum rationis. Sextus quandoque aliud intendit quàm ad quod ordinatur coniugium, scilicet vel ad prolem vel ad reddendum debitum. Hae Palud. bene frugi Theologus vbi supra, & de actu coniugali. Vide & in dictione Debitum, & in dictione Matrimonium.

¶ Actus quos habet angeli vide infra in dictione Angelus.

¶ Actus est multiplex secundum S. Bona. Quaedam est inordinata propter inordinatam conuersionem voluntatis ad creaturam. Quaedam non ordinata propter operantis negligentiam, quaedam propter operantis infirmitatem. Prima mala est malitia commissionis, secunda mala est malitia omissionis, tertia indifferens, & illa est quando aliquis circa creaturam non afficitur inordinatè, nec tamè actu circa illam coparat ad Deum, hoc est ordinat in Deum, sed facit propter aliquem finem qui respicit indigentiam naturae, vt cum quis ambulat vt recreetur, aut comedit vt reficiatur, talis actio est indifferens, quia Deus nec illam remunerat nec imputat in culpam, & hoc, quia in tali actione non est malitia commissionis, quia non est inordinata delectatio, nec etiam omissionis, non enim semper omittit homo, scilicet omissionis peccato, quando actiones suas non refert in Deum. Indulgetur enim naturae fragili & infirmae vt multa talia possit facere, nec Deus requirit in tali statu distractionis & miserie, quod omnia dum facit referat ad se, requirit tamè aliquando quando est locus & tempus, & tunc si homo non referat, omittendo peccat, vt ait Gab. di. xli. q. vnica. li. iij. Et secundum opinionem quae temperatior est & communior dicitur, quod non omnis actus elicited est meritorium vel demeritorium, sed aliquis est indifferens tam in habente gratiam quam non habente. Non enim omnis actus peccatoris peccatum est. Nam peccator honorando parentes benefaciendo indigenti, credendo verum, non peccat, licet haec agendo non mereatur. Similiter existens in gratia & haec faciens propter naturalem honestatem, compassionem & veritatis apparentiam, non meretur, eo quod non per gratiam haec refert in Deum. Sed nec demeretur, quia à Deo non obligatur omnè actum suum referre in Deum. Non enim praecpta quae ad certos actus certo modo agendo obligant pro semper obligant, sed pro certo tempore, loco vel causa, cum quibus existetibus si non referret, peccaret. Posset quidè Deus secundum iustitiam rigorè omnè nostram vitam & actionem exigere, vt in eum referremus, sed non exigit per misericordiam. Hae Praepos. Gabr. Hinc sumpsisse Cancel. Paris. estimo ait Gab. quod in suo tripartito c. iij. scribit. Cognoscens inquit ipse piissimus pater nostram fragilitatem & exigua potentiam,

non

non requirit à nobis omne seruitiū quod secundum iustitiam rigorem exigere possit. Quia potius dedit certum numerum præceptorum, quorum obseruatio sibi sufficiens esset, quæ etiã legis Decalogo continentur. Sic & gratiã diuinã ac misericordiã deputat, quod non omnem offensam vult de facto imputare ad mortem æternam, cum id iustissime posset, quia omnis Dei offensa de sua indignitate est mortifera, & secundum strictam iustitiam Dei à vita gloriã exclusiua, imò de facto excluderet nisi remitteretur, vt idem Gers. probat de vita spiritali animæ, lectiõne prima.

ACTIONVM humanarum multiplex est differentia, vt scribit Gab. dist. 15. q. 8. artic. 3. dub. 2. lib. 4. post S. Tho. quodlib. 9. art. 15. Quædam habent deformitatem inseparabiliter annexam, quæ, vt Philof. dicit, mox nominatã conuolutã sunt malitia, quemadmodum supra dictũ est in dictione Actus, vt fornicatio, adulterium, furtum, & huiusmodi, quæ nullo modo possunt bene fieri. Quædam sunt actiones, quæ de se indifferentes sunt, vel ad bonum vel ad malum, vt leuare festucã de terra, & huiusmodi. Quædam sunt actiones, quæ absolute consideratæ, deformitatẽ vel inordinationem important, quæ tamen aliquibus circumstantiis aduenientibus bene effici possunt, sicut occidere hominem, vel percutere, in se deformitatem quandam importat. Sed si addatur, occidere malefactorem propter iustitiam, vel percutere delinquentem causa disciplinã, non erit peccatum, sed virtuosum. Actio autem mala, vt sentit S. Bona. dist. 37. art. 2. q. 1. lib. 2. non est à Deo. Nihil enim, vt ipse dicit, est attribuendum Deo, nisi quod concedet potentiã suam, sapientiam, & bonitatem, ideo actionem malam Deo tribuere, non solum falsitatis est, sed etiam blasphemiã & impietatis, &c. Actio itaq; mala & iniusta, secundũ quod huiusmodi à Deo non est, licet actus positiuus, & omnis sit à Deo. De quo aliã.

ACCEPTIO personarum est iniustitia qua præferitur persona personæ propter causam indebitã, vt scribit Gab. dist. 15. q. 7. ar. 1. lib. 4. post Alex. de Ales., par. 2. q. 136. ar. 1. Et dicitur iniustitia. Ex quo patet, quod acceptio personarum includit deformitatem & vitium. Vnde dicitur Leuit. 19. Non facies quod iniquũ est, nec iniuste iudicabis. Et sequitur statim, Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. s. in iudicio faciẽdo iniquum. Et Deut. 16. vbi dicitur, Iudices constitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iusto iudicio. Et sequitur, Nec accipies personam, nec munera. Quid autem est accipere munera? Respondet Aug. super Psal. 25. Propter munera laudare hominem, adulari homini, palpare blandiendo, iudicare contra veritatem, propter munera, non solum propter aurũ & argentum & huiusmodi aliquid, sed etiam propter laudẽ. Qui iudicat male, munus accipit, & munus quo nihil inanius. Patuit enim illi manus ad accipiendum iudicium linguã alienã, & perdidit iudicium conscientiã suã. Vnde Dauid Psal. 25. Ne perdas cum impiis animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam, in quorum manibus iniquitates sunt, & dex. eorũ reple. est muner. Qui autem nulli est debitor, non potest esse acceptor personarum, quia qui præferendo personã personæ non est debitor, quare nulli facit iniustitiam quia nec subtrahit debitum, neque irrogat indebitũ contrarium, id est iniuriam, & per consequens non accipit personam. Sic Deus quantumcunque sublimet, aut eum alteri præfert, non accipit personam;

quia nullus est debitor, nec aliquid potest iniuste agere, quia eo ipso quod aliquid vult & facit, iuste vult & facit, & sua volũtas est regula omnis iustitiã. Item in his quæ dantur merè liberaliter non ex debito, non habet locum acceptio personarũ, vt latius declarat Gab. vbi supra. Et dicitur propter causam indebitã, hoc est, propter aliquam conditionem personæ adiacentem, non congruentem ad rem ipsam in qua præficatur. Vnde si in personã attenditur, per quam est idonea ad rem in qua præfertur, vt est scientia in doctore, probitas in rectore, potentia in defensore, non est acceptio personarum. Sed si attenduntur in præferendo pastorem populi, consanguinitatem, diuitias, potentiam, secularem nobilitatem, & huiusmodi, quæ sunt impertinentia ad regimen spirituale, ibi est vitium acceptionis personarum. Ideo oportet varias conditiones attendere in præficiendis hominibus ad varia; in conferendis beneficiis & prelaturis, vitã sanctitatem & doctrinã, in diuidenda hereditate consanguinitatem, in distribuendis præmiis, meritorum qualitatem, vt videtur acceptio personarum. Vnde duo requiruntur ad acceptionem personarum. Primum quod id quod conferitur sit indebitũ illi, vt si officiu prædicationis committitur ignoranti, quod est debitum alteri, scilicet docto. Secundũ quod conferens non attendat ad conditionem congruentẽ ad rem quam confert, sed conditionem impertinentem, quæ non habet aliquem ordinem congruentiã ad rem quæ confertur: puta, conditionem quæ non reddit ipsũ idoneum ad id quod confertur, vt patet in exẽplis. Vnde apud Deũ non est acceptio personarum, quia non attendit Deus impertinẽtes conditiones, dicente Apostolo ad Gal. 3. Non est Iudæus neque Græcus, non est seruus neque liber, non est masculus neque femina. Omnes enim vos estis vnũ in Christo Iesu. Simile habetur ad Col. 3. Solet autem acceptio personarum in tribus contingere, scilicet in promotione ad dignitates. Vnde 1. Reg. 16. dixit Dominus ad Samuelẽ vncturum ex filiis Isai regem. Non respicias vultũ eius, nec altitudinem staturæ eius, quoniã abieci eum. Secundò in executione iudicij. Vnde iudicibus dicitur Deut. 16. Non accipies personã nec munera, nam iustus iudex causas discernit, non personas. Tertio in exhibitione honoris Iacob. 2. Nolite in acceptione personarum habere fidem Domini nostri Iesu Christi. Etenim si introierit cõuentum vestrũ vir aureũ annulũ habens, &c. Et potest addi quartum in præmiorum distributione. Vnde Apostolus, Reddite omnibus debita. Alij annumerat octo in quibus potest fieri acceptio personarum. Et hæc refert Gab. vbi supra. Et quãtũ ad rationem nominis, vt idem notat Gab. acceptio personarum non attenditur secundum illud quod est persona vel intrinsecũ personæ, sed secundum eã quæ extrinsecũ adiacent personæ, vt sunt diuitiæ, amici, potentia, nobilitas generis, consanguinitas, seruitus, & huiusmodi. Vnde B. Greg. 25. moral. Plerumque hominem non ex eo quod ipse est, sed ex his quæ circa ipsum sunt veneramur. Cumque non intuemur quod ipse sit, sed quod possit in acceptione personarum non ex persona, sed ex rebus adiacentibus ducimur. Et ratio, quia ex adiacentibus deuenire consueuimus in cognitionẽ personæ, vt & latius ibi scribit Gab. Et per hoc qui interiora attendit scientiam & virtutes, quæ frequenter ad rem faciunt, non dicitur accipere personas, sed quæ adiacentia, quæ causæ sunt impertinentia considerata, personam accipit.

piunt. Et acceptio personarum in dignitatibus, in iudiciis, in exhibitione honoris, ac in cæteris, peccatum est & culpabile, quia acceptio personarum prohibetur, Vnde Deut. 1. dicitur. Quod iustũ est iudicate, siue cuius sit ille siue peregrinus, nulla erit distantia personarum, ita paruũ iudicetis vt magnũ, nec accipietis cuiusquam personam. Et Eccles. 42. Ne accipias personam vt delinqas. Quicquid præterea opponitur virtuti, vitium est: acceptio personarum opponitur virtuti, scilicet iustitiã distributiue, iustitia autem distributiua causa inattendit non personã, imitans diuinam iustitiam. De qua Gloss. ad Eph. 6. super illud, Non est perso. ac. apud Deum. Deus iudex iustus causas discernit, non personas. E conuerso personarum acceptor personas discernit, non causas. Itẽ dñificans per acceptionem personarum præferendo in idoneos tenetur releuare à iactura dñificatos. Probat per dictũ Car. in clemen. j. de ætate & quali. dicitis quod ultra peccatũ mortale quod comisit conferre beneficiũ indignẽ, tenetur ad restitutionẽ totius interesse Ecclesiæ quã læsit ad instar magistratũ, qui minus idoneo tutelam pupilli comisit ff. de Magist. cõue. per totũ. Probat & alio medio Gabr. vbi sup.

ACCEPTARE est gratũ & acceptum habere. Aliquid autem acceptari à Deo contingit dupliciter, vt scribit Bona. q. j. di. xxix. li. ij. senten. Vno modo acceptione generali, quoniã idem est acceptare & bonũ æstimare & in bono conseruare, & hac acceptio ne Deus acceptat omne opus bonũ. Alia est acceptio specialis, qua acceptat aliquid tanquã dignũ vitam æternã, quo modo acceptat solã rationale creaturã, illa enim tantum capax est beatitudinis. De hoc latius Occã in primo di. xvij. q. j. Acceptat autẽ rationalem creaturã tunc (vt scribit Gab. d. xxix. q. vnic. ar. iij. dub. j. li. ij.) cum consecrat eam in templum, adoptat in filiũ & assumit in coniugium. Anima quippe sancta quæ Deo placet, dicuntur templũ Dei, filia & spõsa, vt patet ex scripturis vtriusque testamenti. Et cum Deus immensus habitare velit in anima vt in templo, seruum reputare pro filio, ancillam assumere pro coniugio, dubitare nemo potest illud esse merã gratiã & condescensionis liberalissimã. Hæc omnia facit gratia gratum faciens, quæ quia est summũ donũ Dei creatum, animã cui infunditur sanctificat, Deo assimilat, ipsamque venustat. Vide latius ibi Gabrielem. Et primum genus acceptionis nõ requirit super additum donum gratiã, ultra ea quæ sunt de conditione naturæ, Secundum verò genus non potest non esse gratuitum, &c.

ACEPHALVM, id est sine capite. Vnde vt scribit Stephanus Brulef. di. ix. q. v. lib. iij. sent. Ecclesia veteris testamenti nunquã fuit acephala. Et dicitur ab a, quod est sine, & cephalũ quod est caput, quia semper habuit Christũ pro capite, cũ essent eius mēbra. Ad hoc enim quod Christus dicatur caput Ecclesię mysticum vete. test. nõ requiritur quod habeat actua liter naturã humanã sibi vnitã, nec oportebat quod esset secundũ naturã humanã, sed sufficit quod esset præuisus secundũ illam, & quod meritopassionis eius præuisa infunderet Deus hominibus fidem & gratiam, sic fuit in Christo. Vide & de hoc infra in dictione Caput, &c.

ACEDIA per e scribi deberet in medio, & per simplex c. Ita enim scribitur in Græco akidia, vltus tamẽ aliter habet, plerumque enim accidia scribitur. Et accidia dicimus (vt scribit Gers. part. ij. in reg. moral.) esse tẽdũ internũ boni, quæ ex genere suo venialis est, quã

cõtrariatur nõ charitati, sed eiusdem feruori. Fit autẽ mortalis dũ per eã aut ex ea mortale crimẽ incurritur, vt omisio eorum quæ sunt de necessitate salutis, aut desperatio de diuino auxilio, aut sui ipsius interfectio. Sola negligẽtia mortalis per quã id quod sub præcepto cadit, omittitur, quãuis culpabilior in exercitiis spiritalibus & hierarchicis, vt in missa, quã prophanis. Et secundũ aliquos sic describitur. Acedia est de virtutum laudabili exercitio vtriusque; hominis languida deiectio, vt inquit Grego. in hom. Aliter sic describitur. Acedia est diffidentia de propriis viribus, & Dei auxilio, quo ad ardua bona impendenda, secundũ alios sic. Acedia est torpor mentis bona inchoare, aut perficere negligẽtis, secundum Rich. Isid. acediã à tristitia distinguit, dicens tristitiã esse in quantum homo recedit à bono ad quod tenetur tanquam à graui & laborioso. Acediã verò dicit esse in quantum homo ab illo diuino bono seu spiritali se cõuerit ad quietẽ indebitã. Et inquantũ (vt ait Gers. in cõpendio Theologiã de septẽ vitiis capitalibus) est vel dicitur tristitia, opponitur lætitiã spiritali, sed prout est & vocatur acedia, opponitur virtuti fortitudinis, quæ cõsistit in arduis aggrediendis, & in sustinendis aduersis. Et denominatur Acedia ab acedine, quia per eã anima habet quandã acedinem, quandãque gustus spiritalis indispositionem de bono diuino seu spiritali difficili. Tho. ij. ij. qu. xxxv. dicit acediam esse tedium bene operandi & tristitiã de re spiritali, vel recessus mentis à bono spiritali diuino, cui oportet mētem inhærere ex necessitate, Hugo dicit, Acedia est ex cõfusione mentis nata tristitia siue odium, & amaritudo animi immoderata. Ioannes Damascen. lib. ij. ait: Acedia est tristitia aggrauans mentem vt nihil boni ei agere libeat. Et secundum Greg. xxxj. moral. sex assignantur acediã filia, scilicet malitia, rancora, pusillanimitas, desperatio, torpor circa præcepta, euagatio mentis circa illicita, De his latius Gers. vbi supra.

ACCIDENS quod Paulus Cortesius vocat aduenturium, capitur dupliciter (vt scribit Dominus Card. Camracen. q. vj. ar. iij. lib. iij.) Vno modo strictẽ, & sic supponit pro aliqua re siue entitate quæ non est substantia cõnotandi quod talis alicui alteri entitati accidat. Vel vt ait Gabr. capitur pro forma reali alicui subiecto inhærente, vt albedo, caliditas, & sic albedo panis & quodlibet eius accidens licet possit separari à subiecto, tamẽ quãdo est separatiũ, non est accidens, quia non accidit subiecto siue non inest. Isto modo accepit Aristot. qui credebat quod tale accidens non haberet esse nisi per inesse, & sic quod non posset esse nisi inesse, sed hoc non est verum secundum fidẽ. Hoc modo accidens, inhærere subiecto (vt scribit Gabriel di. j. quæst. j. libr. iij.) nihil est aliud quã accidens esse in subiecto per intimã præsentiam. Alio modo capi potest largẽ prout supponit pro tali entitate. connotando nõ quod de facto inest vel accidat alicui, sed tantum connotando aptitudinẽ, scilicet quod sit aptũ natũ alteri accidere. Et sic albedo panis etiam si sit separata à subiecto, est accidens, vt dicit Aliacen. vbi supra. Hoc modo secundũ cõmuniore opinionẽ & cui magis fauet doctrina Ecclesiæ, accidẽtia sacramẽto quæ fuerũt panis remanent sine subiecto, & in illis fit fractio. Et hanc opinionẽ tenet ipse D. Card. vt ibidẽ ostendit. Accipitur quandoque vt scribit Gab. pro termino accidentaliter connotatiuo, prædicabili de alio

contingenter sic create hoc modo dicitur accidere Deo, quia aliquando est vera Deus creat, aliquando nō, & ita cōtingenter create de Deo predicatur, nec idē est secundū eundē predicari accidēter, & predicari cōtingēter. De qua acceptione vidē in logica.

A C U T I U S, a, um, quod acumen habet, transfertur ad incorporea, vt acutum ingenium, actus visus. In terdum ponitur pro aspero. Et acutam vocē tenuem & altam vocamus, à quo venit acutissimus. Et iste superlatius sicut & omnis dupliciter potest exponi, vt scribit Brulefer di. xvi. qu. ij. lib. iij. Vno modo negatiuē, vt dolor Christi fuit acutus, & nullus eo acutiōr. Alio modo affirmatiuē, vt dolor Christo fuit acutiss, & omni alio acutiōr.

A D A M secundum Gūil. Scoti imitatorē, & Pelbart. lib. ij. Rosa. Theol. Adam inquam vocabulū vt scribunt, accipitur tripliciter in Biblia. Vno modo dicitur idē quod homo, sicut est illud Gen. 5. Vocauit nomē eorū Adā in die qua creati sunt, Vbi dicit Ly. quod hoc nomē Adā est cōmune seu appellatiuū in Hebræo, sicut hoc nomē homo in Latino. Et Hier. super Mat. dicit quod vbiq; in ve. test. apud nos scriptū est filij hominū, in Hebræo habetur filij Adā, vt in Psal. 4. Filij hominum vsquequo graui corde, &c. Secundō accipitur pro proprio homine. Tertiō pro Christo Domino, iuxta illud Apostoli. Sicut primus Adam de terra terrenus, sic secundus Adā de cœlo cœlestis. Et capiēdo Adā pro homine vt & habet Apost. 1. Cor. 15. (nā quē nos hominem vocamus, Hebræi appellāt Adā.) Et sic reperitur duplex Adā, vt scribit Iacob. de Valent. in Psal. 37. Vnus dicitur primus Adā, qui est principiū carnis & omnis peccati, in quo omnes peccauim, quia trāstulit peccatū suū & omnes pœnalitates per generationē libidinofam in omnes posteros, & iste fuit forma futuri & secundi Adā, scilicet Christi. Secundus Adā fuit Christus, qui fuit figuratus per oppositum in illo primo. Nā si cut primus fuit principiū omnis peccati & miseriæ, sic secundus principiū fuit omnis gratiæ & fœlicitatis, quare & primus dicitur homo vetus, quia omnes in peccato inueterauit. Secundus verō dicitur Adam nouus, quia omnes nos reuocauit. De hoc latius Christophopolitanus Episcopus vbi supra.

A D O R A R E secundū Rabanum est eum qui adorandus est tota mentis intentione querere. Vnde ista differunt, Orare, adorare, & colere. Orare siue oratio est quædam eleuatio mentis in Deū per cognitionem & amorem. Adorare autem vltra hoc addit quod queramus Deū tota intentione, querere credēdo, & firmissimē sentiēdo ipsum habere summam bonitatem, & ab ipso omne bonum emanare, & sine ipso nihil boni posse haberi. Colere dicit omnia prædicta, addendo cerimonias exteriores, vt sunt genu flexiones, sacrificia, &c. Sed capiēdo largē cultus, honor, reuerentia sunt idem, quamuis differunt aliquo modo. Vnde Iacob. de Valent. super Psal. 104. hæc habent se per ordinem, scilicet, reuereri, honorare, laudare, glorificare, confiteri, adorare. Nam reuereri est aliquod maius bonum in alio quā in se existimare. Honorare autem est reuerentiā exhibere propter illud bonum. Laudare est honoratum commendare. Glorificare est laudes ipsius honorati largē lauteque præconizare. Confiteri est Deum & Dominum vniuersalem affirmare coram hominibus. Adorare est reuerendum, honorandum & glorificandum propter eminentiam omnipotentis & sanctitatis colere, & omni alia spe postposita, se to-

tum illi subiicere, & hoc soli Deo pertinet & conuenit. Ex quo patet secundum eundem quod adoratio continet in se omnia alia, scilicet reuerentiā, honorē & laudem & gloriam siue glorificationem & confessionem.

A D O R A T I O quandoque accipitur largē pro qualibet veneratione qua aliquid veneratur. Sic tres ponuntur species adorationis, quæ Græcē theosebia seu latria, dulia & hyperdulia nominantur. De quibus Gab. di. ix. q. vnic. l. iij. sen. Et valde multa de his lec. xlix. cano. & paruper. lect. xvij. Latria siue theosebia est cultus soli Deo debitus, quæ & adoratio strictē sumpto vocabulo dici potest. Vel latria est reuerentia exhibita alteri, vt summo & vniuersali omnium principi. Et quia Deus colitur actu interiori & exteriori, duplex est latria, interior & exterior. Item vtraque est duplex, habitualis & actualis. Actus latriæ interioris est actus fidei, spei, & charitatis, secundum B. Aug. in Enchi. id est actus intellectus vel affectus, quo feror in Deum vt in summum bonum omnium rerum principiū atque finē. Et omnis talis actus aut est actus fidei, extendendo nomē fidei ad omnē assensum intellectus veri, siue sit euidens, siue nō: vel est actus voluntatis quo diligo Deum vt summum bonum in se siue vt summum bonum mihi. De quo vide copiosius Gab. in canone vbi supra lect. xlix.

L A T R I A exterior signū est aliquod sensibile, in protestatione latriæ interioris exhibitū, vt sunt oblatio, sacrificium laudum, & canticorum voces, capitis inclinatio, pectoris tuncio, manuum complicatio, vel extensio, genu flexio, in terram prostratio, luminarium accensio, thuris accensio, aliarumque rerum oblatio, quibus foris protestamur nos in Deum credere, sperare, vel eum vt summum bonum amare. Verū quod signa illa exteriora æquiuoca sunt, quia & Deo exhibentur & creaturæ, non tamen simili, sed diuersa intentione. Et secundum hoc quinque sunt signa actus adorationis latriæ, quandoque dulia. Et quia vt dicit Biel Spirensis lect. xlix. ex actibus frequenter elicitis generatur habitus. Latria nō solum accipitur pro actu summæ adorationis, sed etiā pro ipso habitu, secundum quam acceptionem dicitur virtus ad religionem pertinens. Et vt Rich. scribit di. xv. ar. iij. q. ij. lib. iij. Ad virtutem latriæ pertinet Deo exhibere honorem testificantē in ipso summum dominum, in quantum ipse solus est creatiois & conseruationis mundi principium. Tres autem personæ diuinæ (vt scribunt doctor. Bonauen. di. ix. lib. iij. & Thom. & ceteri) vnica & simplici adoratione sunt adorandæ. Vnde canitur. Qui cum patre & filio simul adoratur & conglorificatur, quia vnus Deus, vna maiestas, &c. Nec maior debetur veneratio vni personæ quā alteri, &c. De latria paulo plura videbimus de litera L.

D U L I A dicitur à dules, id est seruus Latine, inde dulia id est seruitus. Sumit autem Gab. lect. xlix. can. dulia tripliciter, propriē, cōmuniter, & cōmunissimē, propriē pro seruitute siue reuerētia qua serui & subiecti impedere debēt Dominis suis & superioribus. Dulia cōmuniter sumpta dicitur seruitus quædā reuerētiā, qua se mutuo homines proueniunt & veniunt, propter aliquod egregiū in ipsis reperitum. Dulia cōmunissimē sumpta extēdit se etiā ad latriā, prout dicit reuerentiā & honorem exhibitos, & minoribus & parib, & superioribus, nedū participatū dominiū habētibus, puta creaturis, sed etiam vniuersalissimo creatori habēti illimitatā & vniuersalē præfidentiam

fidentia. Vnde B. Aug. super illud Mat. 4. Dominum Deū tuum adorabis & illi soli seruiēs: dicit, seruitus duobus modis ac diuersa significatione solet appellari, dicitur enim latria, dicitur & dulia, Sed dulia intelligitur seruitus cōmunis, hoc est, seu Deo, seu homini, seu cuilibet rerū naturæ exhibita. A qua etiam seruitus, id est deus Græcē nomen accipit. Latria autē appellatur seruitus illa quæ sola diuinitatis cultu debita, nec vili est participāda creaturæ, vnde idola latria nuncupantur. Hæc Aug. qui dulia in hac auctoritate accipit, tertio modo siue largissimē. Diuiditur autē cōmuniter dulia primo modo, vel secundo modo accepta, vt tantum creaturæ debetur, in dulia maiorē & dulia minorē. Vnde actus duliæ (vt inquit Dominus Præpos. in Schonbach Gab. di. ix. q. vnic. libr. iij.) est actus venerationis creaturæ exhibitus propter eius excellētiā vel perfectionem siue interior siue exterior, & illo modo est genus ad hyperdulia, quæ est dulia maior, & ad dulia minorē. Vnde hyperdulia est seruitus quædā reuerētiā exhibita creaturæ ratione excellentiæ eminentis & singularissimæ. Et dicitur ab hyper quod est super, quasi excellens dulia, qualis est reuerentia exhibita virginis gloriose, vt est mater Dei, quo excellit Cherubin & Seraphin, & omnes angelicos spiritus. De quo latius vide Sanct. Bonauentur. di. ix. q. iij. Dulia minor siue simpliciter dicta est reuerentia communis alicui exhibita creaturæ ratione excellentiæ communis multis aliis, sicut prælatis inferioribus, vel in sacris ordinibus constitutis, aut in dignitatibus, & hominibus sapientia præditis. Item & beatis angelis, & animabus sanctis. Et habitus ex actibus cuiuslibet harū speciērum adquisitus dicitur latria vel dulia habitualis. Et de singulis his breuiter hic dictis abundē & copiosius vide Gabr. lect. xix. cano. Et vt idem dicit dist. ix. quæst. vnica, libr. iij. Adoratio secundum quamlibet speciem supra dictam aliquando exhibetur naturæ intellectuāli siue rationali, ratione cuiusdam excellentiæ, vel superioritatis tanquam obiecto per se venerando, etiam si ad aliud nō referatur, licet non tanquā fini vltimo. Aliquando etiam reuerētia exhibetur creaturæ, nō per se nec propter se, sed per accidens propter aliud, nec principaliter ad ea terminatur veneratio, sed ad aliud per ea quæ habēt aliquem ordinē continentis, representationis, cōiunctionis, vel alterius huiusmodi habitudinis, & horū adoratio seu veneratio eisdem nominibus veneratur, quibus veneratio naturarum intellectuāliū, & ad easdem species reducitur. Et talis adoratio est veneratio alicuius non propter se, sed propter aliquā habitudinem specialem quam habet ad aliquod principaliter adorandum. Et secundum hoc quod adoratio sic accepta potest similiter distinguī in latriā, dulia maiorem siue hyperdulia, & dulia minorē, quæ simpliciter dulia dicitur. Vt latria dicitur reuerētia alicui exhibita, nō tanquā summa, sed tanquam habenti singularem habitudinem ad summum, latria propriē dicta adorandum. Et sic suo modo de aliis speciēbus. Est autem hæc habitu rei inanimatæ aut insensibilis ad naturam intellectuālem vel rationalem adorabilem duplex in genere, scilicet habitudo representationis, vel specialis cōiunctionis seu vnionis. Repræsentationis sicut imaginis ad prototypum. Cōiunctionis specialis, vt quia fuerunt partes earum sicut reliquiæ sanctorum, vel pulueres in quos resoluta sunt corpora, vel quia fuerunt arma triumphi, vt crux Christi, flagel-

la, clauis, &c. Vel quia fuerunt vestes aut alia res in sanctorum vsum per corporum aut membrorū contactum venientes. Adoratio ergo horum quo ad interiorē actum nihil aliud est quā recognitio interior, quo huiusmodi creduntur habere vel habuisse habitudinē representationis vel cōiunctionis ad sanctos, aut complacentia voluntatis consequentalem actum intellectuālem. Gab. vbi supra.

D E adoratione & veneratione quorundam, & primò de Christo. Homo Christus (vt scribit Gab. di. ix. li. iij. sen. & lect. l. cano.) vna adoratione quæ est latria propriē dicta, est adorandus, quia homo Christus est persona verbi, & ita Deus, & per cōsequens ea adoratione quæ folius Dei est, adorandus est, hæc autē est latria propriē dicta. Itē credendū est & profitendū hominē Christum esse summū & vniuersale omnium principiū, quia Deū, secundū illud symboli Dominus noster Iesus Christus Dei filius, Deus & homo est, & vt tale est diligēdus vt summū bonū in se & etiā summum bonum nobis, ergo latria homo Christus est adorandus. Ab hoc non discrepat Iacob. de Valent. super illud Psal. 71. Adorabunt eū omnes reges, cum ita scribit, Latria verē competit Christo quia creator, & vniuersalis Dominus, & iudex, & redemptor, & verus Deus. Idem super illud Psal. 94. Venite exultemus, &c. ait: Quia Christus venit in mundum versus Deus & homo, ideo debetur sibi latria, &c. Ab hac adoratione natura humana non est secludenda, vt ait Gabr. vbi supra, & in sen. & can. nō quod natura humana sit terminus, id est obiectum huius adorationis, sed quia tota persona verbi in humana natura ac diuina subsistens adoratur tanquā terminus, id est obiectum adorationis, hæc enim per sona quæ est verē homo, est vniuersale omnium principium. Dama. Adoro simul vtranque naturam, id est adoro Christi personam in vtraque natura subsistentem. Sed humana natura per se considerata adoranda est dulia maiore siue summa quæ dicitur hyperdulia, quia humana natura est creatura, secundum gratiam & gloriam omnium creaturarum perfectissima qua redempti sumus ac patri reconciliati, ergo sicut scribit Gab. Sed qua specie adorationis humanitas Christi sit adoranda variæ sunt opinioniones ex diuersis sanctorum auctoritatibus ortum trahentes. Vnde in hoc omnes videntur concordare quod humanitati Christi in se considerata, non vt vnita, debetur dulia maior vel minor secundum diuersas eius considerationes. Considerata autem vt à verbo assumpta, & naturæ diuinæ in verbo hypostaticè vnita, sic de eius adoratione innuuntur tres opinioniones. Vna tenet quod vt sic adoranda est dulia maiore, quæ hyperdulia vocatur, quia solus Deus est adorandus latria, sed natura humana non est Deus, ergo, &c. Secunda opinio tenet quod humanitas Christi considerata vt vnita verbo, latria est adoranda. Allegant illud Ioan. Damasc. & habet Magist. sen. di. ix. lib. iij. non in adorabilem carnē dicentes, adoratur enim in vna verbi hypostasi, & sequitur. Nō vt nudā carnem adoramus, sed vt vnitam diuinitati in vnam hypostasim Dei verbi duabus reductis naturā. Plura videto apud Gabr. lect. l. cano. Et hanc approbat sanct. Bonauent. in iij. di. ix. Vnde dicit, Cōcedendū est quod Christus homo non solus adorandus est latria, sed etiam eius humanitas in quantum verbo est vnita, quāuis prout in se cōsideratur non debetur ei nisi dulia, Quoniā autē Christi humanitas nunquā est à verbo separata, ideo semper cōsideranda est vt coniun-

ca, & semper adoranda est latria. Hęc Bona. Tertia opinio quod humanitas Christi vt verbo vnita adoratur latria, sed non propriissime, sed largè sumpta. Hęc videtur esse Rabani dicentis, Caro Christi latria adoranda est, sicut verbum, sed non omni specie latrię, quoniã adoramus eum omnino prostrati in terrã, sic quod credamus quod nos creauit de nihilo, nec sacrificam ei sicut Deo, sed adoramus eã, quia per ipsam redempti sumus. Sic ergo dicitur latria extenso nomine siue largè, vel analogicè, primè duę opiniones accipiunt latriam propriè, tertiã verò largè. Multũ autem refert loqui vt post Alexan. de Ales scribit Gabr. lect. l. canonis de humana natura in Christo, & de homine Christo. Nam homo nomen est suppositi siue personę, non sic humana natura. Vnde homo Christus est suppositũ verbi subsistens in natura humana, persona enim verbi, quia subsistit in duabus naturis, scilicet humana & diuina, eadẽ vnã & indistincta est Deus æternus propter diuinã naturã, & homo verus propter naturã humanã. Humana autẽ natura in Christo est compositum ex carne & anima, quod manens creatura assumptũ est a persona verbi, sicut idem homo est credens in Deũ & diligens Deum, credens per actũ fidei, diligens per actum charitatis, nec tamẽ actus fidei est actus charitatis, nec etiã actus fidei est homo credens, sed aliquid in nomine distinctum ab homine. Ita duo sunt realiter & essentialiter distincta, natura, & humana, & diuina, hęc tẽporalis, ista æterna, hęc creatura, ista creatrix essentia. Vna autem est persona & penitus indistincta verbi seu filij Dei, quę subsistit æternaliter in natura diuina, & ex tempore assumptis humanam, & per hoc eadem & indistincta est Deus & homo, Deus ab æterno, homo ex tempore. Refert igitur loqui de adoratione humanitatis Christi & de adoratione hominis Christi, licet non nunquam sancti vno vtantur pro alio, prout est frequens id apud Aug. Verbum susceptum hominem, accipitur pro natura humana, quia verbũ nõ suscepit personã, sed naturã. Humana itaq; natura in se considerata, adoranda est dulcia maiore seu summa, quę hyperdulia dicitur, sed vt est diuinẽ in Christo hypostatice vnita, nõ est adorãda latria propriè dicta, quia latria solus Deus adoratur, humana autẽ natura vnita deitati in Christo nõ est Deus. Accipiẽdo verò latriam communiter, humana natura in Christo adorãda est latria, quia hęc adoratio nihil aliud est quã recognitio eius, vt summè & singulariter vnitẽ Deo. Hic autẽ actus intellectus & voluntatis est actus latrię largè acceptę. Ex hoc habetur quomodo adorãda sit humanitas Christi. Et quod dictũ est de humanitate, pariformiter intelligendũ est de partibus eius, scilicet corpore & anima, attribuendo cuilibet quod suũ est. Vide latius Gabr. lect. l. can. Alex. qui sub epologo dicta resumẽs dicit, Respicendo personã vnã est adoratio, scilicet naturę & personę, respiciẽdo diuersitatẽ naturarũ, differẽs est adoratio. Diuina enim natura semper adoratur latria, humana considerata in se, semper maiore dulcia, quia sanctus sanctorum. Cõsiderata verò vt diuinitati vnita, adorãda est latria, extenso nomine latrię. Hęc ille. Per hoc possunt concordari opiniones & sic secundum aliam & aliam considerationẽ sic vel sic mutatur actus adorationis, sed non obiectũ adorationis.

De imaginibus & veneratione earum.

Imaginum introductio non fuit absquẽ rationabili causã, Propter triplicẽ enim causã introductę

fuerunt: videlicet, propter simpliciu ruditatẽ, propter affectuum tarditatẽ, propter memoriã labilitatem. Id quidẽ pulchrè declarat B. Bona. di. ix. q. ij. lib. iij. Sed præcipua ratio cur humana religio admittit sacras, venerandasq; sanctorũ imagines est, vt scribit Gabriel lect. xix. canon. vt scilicet simplicioribus esset memoriale perpetuum, & deuotionem sapientium excitarent. Propter quod nemo credat sanctorum imagines (sicut quidam heretici senserunt) esse contemnendas (vt scribit Gerson parte iij. tractatu pro deuotis simplicib; qualiter in exercitiis se cautè habere debeant) sed sunt potius reuerenter tractandę, & ea intentione qua Ecclesia Dei eas instituit, dignè honorandę. Et sic discamus ab his visibilibus mente transire ad inuisibilia, corporalibus ad spiritualia: ille namque est finis imaginum. Vnde Paulus Cortesius lib. iij. senten. dist. iij. ait: Nos simulacrorum cultum inductum esse volumus, tum ad incolimitatis nostrę memoriã excitandã, tum ad hebentiorum hominum ingenia admonenda, quando quidem vehementius in mentes hominum influat aspectus quã auditio. Idquẽ genus cultus a Christo inductum putatur, quem Abagaro Regi effigiem suam in linteo pictam non ignobilis auctor Eusebius misisse scribit. Quod quidem genus cultus postea est Senatusconsulto confirmatum, promulgatumquẽ, vt diuorum imagines pingerentur in delubris. Ex quo facillè intelligi potest, diuorum esse simulacra colenda. Quod si hæc imagines colendę dicuntur, nemini dubium esse potest quin hospitatorum Christi crux angustius, sanctiusque coli debeat. Nimius autem vsus imaginum reprobatur. Ait enim Apostolus. Scimus enim quia idolum nihil est in mudo, & nullus Deus nisi vnus. Possent namque simplices & infirmi per nimium & indiscretum vsum facile ad idolatriam trahi, credendo in eis aliquid numinis inesse. Videatur ad hoc Magister in Rationali diuino. lib. j. Imagines autem rerum adorandarum (vt scribit Gabriel di. ix. quæst. vnica, lib. iij.) eadem specie adorationis adorandę sunt, qua res representatę, tam capiẽdo species illas propriè quã communiter siue analogicè, vt imago Christi, vel beatę Virginis, vt representat mihi Christum crucifixum, adoranda est latria largè accepta: sed cum formo actum quo credo Christum Deum & hominem per talem imaginem representatum esse crucifixum, & diligo eum talem, illi actus sunt latria propriè dicta. Suo modo dicendum est de imagine Virginis gloriosę, quę hyperdulia adoratur, & ceterorũ sanctorũ, qui dulcia venerantur. Latius Gab. vbi suprã. Et vt scribit Brulef. di. ix. q. j. lib. iij. imagines factę, ad representãdum patrem in diuinis vel spiritum sanctũ, quo ad deitatem nullo honore sunt venerandę, nec adorandę adoratione latrię, sed potius sunt destruendę. Rationem ibidem assignat.

De cruce Christi adoratione. De cruce Christi dupliciter loqui possumus secundũ S. Tho. in iij. scripto di. ix. q. ij. Aut de cruce quę est imago crucifixi, siue picta siue sculpta, siue de quacunque materia fabricata, etiam si fuerit de ligno Dominico. Et sic dicendum est sicut de aliis imaginibus Christi quod adorãda est latria, sicut prototypus ad sensum prius dictum. Vnde Gerson tract. viij. super Cantico Marię ait: Sciunt hæc fideles, sciunt & Philosophi omnes, nihil habet lignũ crucis diuinitatis, etiã in quã pependit Dominus, sed in cruce tanq; in signo surgit fides nostrã ad Dominũ nostrũ Iesum Christum Deum

Deum verum, qui salutem nostram operatus est in ea. Sic de imaginum veneratione vetus habet doctorum determinatio. Sic per figurã signum accipitur pro signato, vt nomẽ pro nominato, imago pro imaginato. Hęc Gerson. Aliter verò dicendum est de beatã Virgine quã de cruce, vt scribit frater Pelbart. lib. iij. Rosarij Theolo. quia Matri Christi debetur adoratio propria, cum ipsa sit rationis capax. Vnde cum Virginem adoramus, eius beneuolentiam captamus & desideramus. Cum verò crucem adoramus, non intendimus placere cruci, sed cruci fixo: ergo crux secundum eum adoranda est latria. Secũdo modo loqui possumus de ipso crucis ligno in quo salus nostra Christus pependit, non vt imago, sed vt tale lignum membris Christi in eo suspensis consecratũ. Et sic dicit Tho. non est adorandum latria, sed hyperdulia, quia nõ pertinet ad personam verbi, sicut pars eius: sed est res quãdã eius in qua salutẽ operatus est in medio terrę. Sanctus Bona. di. cit, quod vtroq; modo cõsiderata debetur sibi duplex seruitus, adorationis & venerationis. Adorationis latrię, & venerationis specialis, quę nec est latria nec dulcia. Nam secundum eum honor exhibitus in famulatum complacentię, est honor adorationis latrię. Ille verò qui exhibetur in obsequium reuerentię, est honor venerationis. Brulef. di. ix. lib. iij. scribit, quod crux Christi in qua passus est Christus, non est veneranda adoratione latrię, quia nec in quantum est res in se, nec in quantum representat Christum, nec in quantum tetigit sacratissima Christi membra, nec quantum in ea Christus exercuit mysterium nostrę redemptionis, quia pura creatura & lignũ. Nam si crux esset adorãda latria, sequeretur quod beatã Virgo magis esset adoranda, quę maiorem habet habitudinem ad filium suũ, qui est Christus, Deus & homo, quã habeat crux. Itẽ si talis habitudo esset ratio adorãdi crucẽ, scilicet signi ad signatũ, sequitur quod accidentia in sacramento altaris essent adorãda tali adoratione: quia illa accidentia sunt verè sacramentũ & signũ corporis Christi Deitate vniti, & sub illis est in præsentia propria sicut est in cœlo, qua non est in imagine crucis. Et clarũ est, quod nullo modo debet adorari cũ sint purę creaturę, sed ipse Deus sub speciebus ipsis cõtentus adoratur: ergo crux in quantum representat Christum non est adoranda adoratione latrię. Hęc Brulef. Et vt idẽ dicit, cum crucẽ adoramus, ipsũ Christum adoramus, ita quod loco crucis intelligitur esse Christus, quãsi cõcretum loco abstracti, vt ibi: O crux, aue spes vnica, &c. sensus est, O Christe crucifixe. Huic stipulari videtur Holkot libro sapientię, qui dicit quod latria est honor Deo soli debitus: ergo talis honor non debet exhiberi cruci vel imagini: quia qui honorat aliquid honore latrię, constitetur illum esse Deum, & aliud a Deo esset Deus. Ideo, inquit Ioan. Holkot lib. sapient. mihi dicendum quod nec adoro crucem, nec imaginem, quia est imago vel crux Christi, sed adoro Christum coram imagine vel cruce, quia excitat me ad orandum Christum. Hinc Iacob. de Valentia tractatu iij. reg. 6. prologi super Psal. dicit, Ista propositio: Crux adoratur, non est intelligenda ad sensum quẽ facit: quia nulla creatura per se adoratur, sed est intelligenda ad sensum in quo fit, scilicet Christus crucifixus adoratur. Gabr. tamẽ inquit lec. l. can. Dicit potest, q; crux Christi, & cetera salutis nostrę arma, quia res quãdam sunt ad Christum pertinentia. Ipsa enim, vt An-

selm. loquitur, sunt instrumenta fortissima, quibus omnipotẽs virtus, & inuestigabilis sapientia Dei reftaurationem mundi potenter ac mirificè operata est, ipsaq; attractu membrorũ Christi dedicata, & tanquam preciosissimis margaritis ornata sunt. Et ideo adoratio eorum ad eandem speciem adorationis reducitur, qua adoratur Christus, cui speciali quãdam habitudine coniunguntur, hoc est, adoratione latria nõ propriè dicta, sed analogicè, quę adoratio quantum ad interiorẽ actum nihil aliud est, nisi actus intellectus, quo talia recognoscuntur tanquã res quẽdam siue anima speciali quãdã habitudine ad Christum pertinentia, vel etiã actus voluntatis sibi in his vt talibus complacentis. Hęc Gab. lec. l. cano. Quare autẽ asinus cui Christus infedit, non adoratur sicut crux? Respondit Gers. tract. 8. super Magnificat, vt vitemus scandalum vel irriõnẽ infidelium, aut simplicium si coleretur asinus sicut colitur crux. Nõ enim æquẽ facillè honorẽ referrent ad prototypum, id est ad significatum Christum, nec ad redemptionis nostrę mysterium, quem admodum fit de cruce, prolixè est Gerson de cruce, quem vide si placet. Et vt dictum est de cruce, sic de clauis coronę quẽ dicitur esse. Item lancea, & ceteris Christi sanguine rubricatis. Sed quod variè sentiant Theolog. professores de adoratione crucis, &c. id fieri arbitror ex vocabuli adoratione diuersitate, quod largè & strictè accipi (vt dictum est) potest.

De præputio & sanguine Christi. Si præputium & sanguis Christi de corpore eius in cruce fluens (vt literis mandauit Gabr. lec. l. cano.) si adhuc in terris conseruatur, sicut vt runque in Ecclesia Lateranensi vrbis Romę cõtineri dicitur, & in die sanctę Paschę populo adorandum ostenditur. Si, inquam, Dominus resurgens, nõ reassumpsit totũ sanguinem factum: & quicquid fuit de veritate humanę naturę, eadẽ adoratione adorãda sunt qua humanitas Christi, non vt coniuncta verbo. Nam præputium si reseruat in terris, non est vnitũ diuinitati: quia non est actu pars corporis Christi, sed quoddã suppositum per se, sicut quilibet pars integralis separata a toto est per se suppositũ, nõ autẽ sunt plura supposita verbi. Nec hoc est cõtra Damas. di. Quod semel assumptis, non dimisit. Verũ enim est quantum ad partes essentielles totales humanitatis Christi: nam totũ corpus nunq; dimisit, nec in sepulchro, nec anima dimisit etiã in inferno, Nã dubiũ nõ est quin partes corporis naturalis per actionẽ caloris naturalis resolute dimissę sint: similiter & præputiũ post circuncisionem vbicunq; fuerit ante resurrectionẽ, nõ fuit vnitum hypostatice deitati. De sanguine Christi scribit Brulef. di. ix. lib. iij. di. Sanguis Christi verus & non tantũ miraculosus qui remãsit super terrã post resurrectionẽ, nõ est a dorãdus adoratione latrię. Ille autem dicitur sanguis Christi verus, qui aliquando fuit in corpore Christi, & vnitus deitati. Et quod nõ sit adorandus, patet: quia non est vnitus diuinitati. Sanguis autẽ Christi in altari post consecrationem est adorãdus latria, eò q; vnitus est diuinitati sicut corpus Christi. Sanguis autẽ Christi miraculosus, qui, scilicet nunquam fuit vnitus Christo, sed de nouo a Deo est creatus, vt Parisiis dicitur esse, qui effusus ab vna hostia gladio per quẽdã Iudæum vulnerata, talis, inquam, sanguis non est adorandus nec venerandus tanta veneratione, quanta sanguis qui semel vnitus est Christo. Hęc Brulef.

De reliquiis sanctorũ, vestimẽtis ac reb; quibus ad Lexic. Theol. b 3

Dei honorē vs̄ sunt, per ea merendo, adorāda sunt dulia vel hyperdulia. Quod nihil aliud est, inquit Gab. li. iij. d. ix. nisi cognitio eorū vt partiu vel cōiunctorū sanctis, est dulia vel hyperdulia: similiter & complacentia in eis, vt talibus. Animab⁹ autē sanctorū debetur eadē adoratio quē sanctis: nā propter animas sanctas totū cōpositum est sanctū. Reliquiā sanctorū (vt literis prodidit idē Gab. lec. l. can.) sūt veneranda tanquā ea quē fuerūt partes corporū sanctorū, saltē secundū materiā earū: partes autē soium adoratione adorāda sunt cum toto. Cū ergo sancti dulia adorādi sunt, simili adoratione dulia eorū reliquiā sunt adorāda. Simili dixi, sed nō eadē adoratione, quia adoratio dulia analogicē attribuitur sanctis & partibus, quā nō sunt creaturę rationales, hoc est partib⁹ materialib⁹ propter animā rationāle, cui debetur dulia propriē dicta, siue sit actū pars siue fuerit pars. Ceteris partibus: puta, corpori vel parti eius, debetur dulia analogicē, siue sit actū pars sancti, siue aliquando fuerit pars eius. Et secundum Hiero. contra Vigilā. reliquiā sanctorū sunt venerabiliter honorandę. Nā per cōtactū illorū multa Dominus beneficia cōtulit ad eorū dignitatē declarandā, vt per exēpla probat Gab. in can. vbi supr. vide. Suo modo dīstendū est de ceteris, vt armis triūphalibus, vestibus, sepulchris, & aliis olim ad vsum sanctorū pertinētibus. Generaliter igitur omniacōiuncta adorādis eadē specie adorationis analogicē adorāda sunt, quib⁹ ea ad quē cōiuncta fuerūt, adorantur propriē. Si latrā, latrā: si hyperdulia, hyperdulia: si dulia, dulia, &c. plus Gabriel.

De adoratione Eucharistię scribit Scot. di. xj. q. iij. li. 4. quod species, hoc est accidētia sacramēti altaris, quia creatura, nō sunt adorandę. Non enim est adorandū sensibile cōtinens, sed Christus cōtensus: & ita nō panē cōgruit adorari, sed Christum cōtēsum in pane, vt in signo. Simples autē qui non distinguūt accidētia illa à corpore Christi, illi adorāt in fide Ecclesię, & hoc sufficit eis ad salutem. Et vt Gab. ait lec. l. cano totus Christus in sacramēto debet adorari latrā p. propriē dicta actū interiore & exteriorē: partes verō & totū, quia simili adoratione adorantur ea adoratione qua adoratur humanitas Christi, adoratur etiā eius anima benedicta, corpus gloriosum, & membra eius. Vide latius Gabr.

Hostia autē siue Eucharistia in altari debet adorari sub conditione, si seruata sunt seruanda, hoc est omnia requisita ad consecrationē, & hoc habituali, hoc est tacita vel expressa, vt volunt Alexand. part. iij. q. xxx. memb. iij. ar. j. §. iij. & post eum B. Tho. & S. Bona. in iij. di. ix. & Gerson part. ij. in regulis moral. vbi dicitur. In omni adoratione sacramēti altaris subintelligitur conditio ista vel similis, si consecratio ritē & debitē secundū institutionē Christi fuerit celebrata, ac perinde adorās alienus est ab idolatria, quamuis celebrās & non cōsecrans esset in culpa. Nec opus est (ait Gabr. vbi supr.) vt adorās hostiā in Missa actualiter seu expressē cōditionē apponat, nec fortē expedit, maximē simplicibus ne dubitationi circa fidem sacramenti, locum dare asuescant. Sed sufficit quod habeat conditionem illam habitualiter siue tacitē, ita quod intentio sua taliter sit instituta, quod si sciret defectum circa necessaria ad consecrationem requisita fuisse cōmissa non adoraret. Vel si cōditio prædicta tempore adorationis in cogitatione occurreret, ipsam apponeret. Paulo plura videre potes apud Dominū præpo-

stet Gabr. Theologū eruditissimū, & multa aliās legūt de adoratione, pauca ex multis scribere volui. **A**D OPTARE est aliquē in filiū recipere: & quandoque ordinare ad vitā largē accipiēdo, vt vult Gabriel dist. x. q. vnica, lib. iij. Vnde adoptio est duplex, vt scriptis reliquit Brulefer d. x. q. vj. lib. iij. quædam est humana, alia diuina. Trāsfertur autē nomen adoptio ab humana ad diuina, à Iuristis ad Theologos. Adoptio humana est alicuius personæ extraneæ in filiū vel nepotem, aut deinceps secundū gradus consanguinitatis legitima assumptio. Adoptio diuina est alicui⁹ naturæ intellectualis extraneæ in filiū Dei vel filiā, seu in hereditatē eternā gratuita ipsi⁹ assumptio. Et est duplex Dei gratuita assumptio, scilicet per prædestinationem eternam, & charitatem temporalem.

AD OPTIO, vt scribit Richardus dist. lxxij. artic. ij. q. j. lib. iij. est voluntarius motus, quo de non filio fit filius non naturalis: sicut generatio naturalis est naturalis mutatio, quia de non filio fit filius naturalis, & quāuis ista filiatio aliquo modo naturalem imitetur, non tamen attingit: quia sicut dicit Philosophus 4. Meteor. Ars debilior est quā natura: nec sequitur, id est attingit eam, licet multum elaboret. Et per filium vel nepotem in diffinitione adoptionis intelligitur filius & filia, nepos & neptis: quia tam masculus quā femina possunt adoptari, non autem quilibet potest adoptare, vt idem vult, sed tantum ille cui à lege permittitur. Vnde mulier adoptare non potest nisi in solatium amissorum liberorum, hoc ei à Principe concedatur: nec etiam filius familias, nec etiam ille qui non potest generare, vel spado vel castratus: nec minor sexaginta annis, nisi ex aliqua necessaria causa: quia ante tempus id debet vacari generationi naturali si vult habere filium. Oportet etiam quod adoptans plena pubertate præcedat adoptatum, id est 18. annis, ita quod posset ipsum naturaliter generasse, & non est idem aliquem in domo nutrire, sicut filij nutriuntur, & aliquem in filium adoptare. Richardus, & per personam extraneam secundum eundem intelligitur omnis qui non est in potestate adoptantis, siue sit de eius cognatione carnali siue non. Adoptare secundum Thomam, est admittere ex gratia ad participandum hereditatem, in iij. parte. q. xxij. art. j. & secundum eum adoptio ex extraneæ personæ in filium vel nepotem, & deinceps legitima assumptio. Thom. in iij. sen. di. xlij. q. ij. ar. j.

AD OPTIO diuina differt à prædestinatione, vt scribit Gabr. di. x. q. vnica, artic. iij. lib. iij. Adoptio dicit personam, quia filiatiōem, quæ non est nisi per sona. Prædestinatio verō conuenit tam naturæ quā personæ. Prædestinatio enim non solum respicit personam, sed omne beatificabile per gratiā non enim solū Petrus, sed & anima Petri prædestinata est ad gloriam, quæ tamen non est persona. Et vt ibidē dicit Christus secundū hominem prædestinatus est esse filius Dei. Hoc probatur per Apostolū Rom. i. dicentē de filio, qui scilicet filius factus est ei, scilicet patri ex femine Dauid secundū carnē, qui prædestinatus est filius Dei in virtute & ratione. Nam natura humana prædestinata est vnire Deo, per quā vnionē verbū factū est homo, & homo est Deus & filius Dei. Et sic verbū vel Christus prædestinatus est secundum hominem esse filius Dei. Prædestinatus est ergo Iesus vt qui futurus est secundū carnē filius Dauid, esset in virtute filius Dei, in virtute

tute, scilicet deitatis. Vide latius Gab. vbi supr.

AD OPTIO humana differt ab arrogatione (vt scribit Richar. d. xlij. ar. ij. li. iij. in quatuor, Primo, quod arrogatur, qui est sui iuris, adoptatur qui est alieni. Secūdo quia arrogat⁹ trāsit in potestatem arrogātis. Adoptatus nō trāsit in potestatem adoptātis. Tertio quia arrogatio nō fit nisi auctoritate Principis: adoptio autē fit per quēlibet Magistratū. Quarto differunt, quia arrogatus habet de necessitate legitimam in bonis arrogatori: vnde siue eū emanciper siue decedat, debet ei relinquere legitimā suā. Adoptatus verō non habet legitimā in bonis adoptantis: vnde nō tenetur ei aliquid relinquere: si tamē ab intestato moriatur succedit ei adoptatus. Et prædictæ duæ species sunt adoptionis generalis. Arrogatio quandoque in iure dicitur adoptatio, vt dicit Richar. Vide de hoc S. Bona. di. xlij. ar. ij. lib. iij. Scot. di. x. lib. iij. dicit quod vocabulū istud filius adoptionis translatum est à Iuristis, qui filiū adoptiuū dicūt illum, qui nō est naturaliter genitus ab aliquo certo homine: nec ex naturali generatione habet ius succedendi in hereditate eius, sed ex gratia præordinatur, vt habeat ius succedendi. Nam quod illa tria cōcurrūt ad rationē adoptionis, extraneitas ex generatione naturali, & gratia quæ est gratuita volūtas adoptātis, & bonum ad quod præordinatur ex ista gratia, scilicet hereditas ad quā habet ius succedendi ex adoptione. Vide latius Gab. eadem dist.

AD VENTVS. Duos aduentus Domini ponit Augustinus super 9. Psal. Vnum præteritū, quem Iudæi non intellexerunt: alterum futurum, quem vtiq; speramus. Gerson verō part. ij. ser. de verbis Domini: Venite ad me omnes qui labora. &c. ponit quatuor aduentus Domini: & hos notat frater Pelbart. lib. iij. Rosarij Theo. Primus est incarnationis, Ioan. i. In propria venit, & verbum caro factum est. Secundò aduenit in mentem. Ioan. 14. Si quis diligit me, ad eum veniamus, scilicet tam pater & spiritus sanctus quā Dei filius. Tertio aduenit ad hominis mortem. Mar. 13. Estote parati, quia qua hora nō putatis, filius hominis venturus est. Quarto venit ad iudicium finale. Luc. 21. Videbūt filium hominis venientem. &c. Hinc Ecclesia quatuor Dominicis celebrat de Aduentu, & vltima septimana sæpius est incompleta ad significandum prædictum aduentum quadruplicem. Et quartus aduentus ad iudicium erit electis ad vitam, quæ nunquam finem habebit, & reprobis, secundum Bernardum, terribilis, quia iustæ damnationis. Electis autem eternæ retributionis vel præmiationis. Primus est maxime humilitatis ex charitate ad homines. Secundus, scilicet in mentem in homines est desiderabilis amorositatis. Tertius est ad mortē contra homines, scilicet reprobos amarissimæ formido lositatis propter rationem reddēdam: sed electis est aduentus consolabilis charitatis propter vocationem in cælum, & traductionem. Et dicitur Deus venire in mundum, non sic quod prius ibi non fuit, cū ipse est vbique semper præfens per essentiam & potentiam, ac præsentiam in omnibus, sed per efficiētiam nouam apparendo nouo modo, secundū quod incipit esse alibi vbi prius latebat, talem effectum nouum antea nō faciēdo. Ita Christus per carnem assumptā dicitur aduenisse: & similiter in mēte per gratiam vbi prius sic nō erat, id est secundum talem effectum. Sic similiter in aliis: puta, in throno iudicij mortis & finalis.

AD VLTERRA dicitur alieni thori violator. Vnde adu-

terium alieni thori violatio. Et dicitur adulterium quasi ad alienum thorum accessio. Richardus lib. r. iij. Adulterium (vt scribit sanctus Thomas ij. ij. q. cliiij. artic. viij.) est illicitus concubitus coniugati, vel coniugata. Esse adulterium (vt scribit sanctus Bonauentura di. xxxj. lib. iij. circa textum) contingit duobus modis, aut ratione actus, aut ratione intentionis, vt si ista est adultera (ratione actus) quod ille qui eam cognoscit, est adulter. Si ratione intentionis, tunc si vna persona intendit cognoscere affectu maritali, & alia cognoscit aliam ratione libidinis, vel in vno vel in vtroque sit intentio: extra generandi prolem, est adulterium, non ratione generis actus, sed ratione intentionis, pro eo quod facit cōtra bonum prolis: & ita aduerletur matrimonio, & non excusatur. Hæc Bonauent.

AD VLTVS, vt narrat Brulefer d. j. parte ij. qu. iij. lib. iij. sentent. secundum Iurifconsultos est ille homo qui compleuit 25. annos, quia vsq; ibi crescit, & tunc dicitur adultus. Alio modo adultus est viator habēs vsum rationis, per quem potest discernere inter bonum & malum. Adultus enim connotat statum, in quo homo crescit. Dicitur, habens vsum rationis, ad differentiam fauorum & ratione carentium. Dicitur, per quem, &c. & hoc citius in vno quā in alio: vt patet de illo puero, de quo loquitur Gregorius iij. Dialog. Concorditer loquitur Scotus di. xvij. lib. iij. qui ait, Adultus dicitur qui habet vsum rationis, & qui cognoscit peccatum quod commisit, per quē adultum non tantum intelligo, inquit, tantæ vel tantæ ætatis, sed quod habeat ætatem ad cognoscendū iustum vel iniustum, contra legem Dei: in multis enim ante ætatem consuetam malitia supplet ætatem: & non tantū in malis (vt dicunt cōmunia verba) quia fortē habet citius prudentiam ad malū, vnde dicitur doli capax, sed etiā in bonis, iuxta illud in legenda S. Agnetis: fides non in annis computatur. Is confiteri tenetur, si peccata habeat mortalia, ad cōsequendam salutem.

AD VERTIVM est orationis pars, de qua apud Grammaticos videtur. Ista autem aduerbia donec & vsque, tripliciter sumuntur in sacra scriptura, vt notat Iacobus de Valentia super Psalm. 109. Primo modo præcisivē & determinat iuē. Et sic sumuntur Gen. 44. cū dicitur: Non auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat qui mittendus est: quasi dicat, quod post aduentum Christi non erit Rex temporalis de tribu Iuda. Item eodem modo dicimus, quod mulier est alligata coniugio donec vir moriatur. Et sancti Patres fuerunt in limbo donec Christus venit. Et Apostolus ad Galatas 4. Quanto tempore hæres paruulus, & sub tutoribus, & actoribus est vsque ad præfinitum tempus à patre, id est donec emancipetur, & donec sit finitum tempus, pater submisit ipsum tutoribus. Secundo modo sumitur donec, & tenetur absolutē, & indeterminatē, & sic sumitur Psalm. 124. cū dicitur: Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec miseretur nostri, quia non sequitur, quod postquam Deus miseretur fuerit nostri, non amplius habeamus oculos ad Deum. Item eodem modo indeterminatē & absolutē sumitur Matth. i. cū dicitur: Ioseph non cognoscebat Virginem donec peperit filium suum primogenitum. Ita accipitur Psalm. 109. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: quia non sequitur, quod postquam pater

subieceret filio omnes inimicos suos, quin filius se-
deat à dextris patris. Tertio sumitur donec infinite
& æternaliter: & sic sumitur Psalm. 71. cum dicitur:
Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis,
donec auferatur Luna. Sed quia Luna nunquam au-
feretur, nec annihilabitur, ideo pax Christi nun-
quam cessabit, sed erit in æternum: ita accipitur Mat-
th. 18. cum dicitur, quod iratus Dominus tradidit il-
lum seruum nequam & ingratum tortoribus, donec
redderet debitum, sed quia nullus potest reddere
debitum in inferno: ergo in æternum cruciabitur.
Potest & accipi pro quamdiu, sicut & in prædicto
Psalm. Dixit Dominus, &c. donec ponam, & cæ. qua-
si dicat, quod in æternum subiiciam tibi inimicos
tuos, quia in æternum sedebis à dextris meis. Hæc
Christopolitanus Episc.

AER vnum ex elementis, habet tria interstitia, vt
notat, rulefer distinct. vj. quæstio. iij. lib. ij. Supre-
mum quod dicitur æter, & est pars æris vicina, &
contigua sphaeræ ignis calidissima, & subtilissima,
ideo inhabitabilis. Infimum interstitium est pars
æris contigua terræ, vbi sumus, & temperat pro-
pter reflectionem Solis. Medium interstitium est
media pars æris obscura & tenebrosa, vbi fiunt toni-
tra, coruscationes, & aliæ impressiones in theori-
cæ, quibus dæmones frequenter immiscunt se, & cau-
sant in eis effectus mirabiles, qui non possunt fieri
purè naturaliter, eò quod sunt à dæmonibus appli-
catiue, tamen & quare sint in hoc ære demones di-
cunt, propter humanum exercitium: sicut enim di-
cit Augustinus: Nunquam Deus quos præciebat fu-
rurum malos eos fecisset, nisi pariter nosset, quibus
vibus eos accomodaret. Aer enim caliginosus
propter caliginem conuenit tenebrositati culpe, sed
propter nobilitatem & subtilitatem conuenit velo-
citati Angelicæ. Vnde Greg. dicit, quod frequenter
circa nos volant sicut muscæ, & c.

AFFECTIO est cupiditas lætitia, & cæ. & sunt qua-
tuor principales, vt & habet Gerf. tract. j. super Ma-
gnif. Prima est amor vel gaudium. Secunda spes vel
desiderium. Tertia timor vel diffugiū. Quarta dolor
vel odium. Et secundum S. Bonauen. di. xvij. in dub.
lital. li. j. affectio dicitur quadrupliciter. Vno mo-
do dicitur ipsa vis affectiua, Alio modo dicitur affe-
ctio passio vis affectiua, vt gaudium & dolor, & hu-
iusmodi. Tertio dicitur actus potentie affectiua.
Quarto modo dicitur habitus affectiua sicut intel-
lectus. Vno modo dicitur habitus principalior, &
est regula intellectus: & hoc modo accipitur cum di-
citur, quod charitas est affectio, & similiter accipit
Bernar. cum dicit, quod virtus est affectio ordinata.
Est autem affectio animi & corporis ex tempore, ali-
qua de causa mutatio, vt sunt gaudium, lætitia, mise-
ricordia, cupiditas, metus, molestia, & alia, quæ à no-
stris modo affectus, modo affectiones dicuntur, Græ-
ci passos, hoc est morbum, vocant. Hinc affectare est
nimio affectu & anxie quarere.

AFFECTIO est duplex, scilicet iusti & comodi, vt
scribit Gab. d. j. q. vj. lib. j. & in ij. di. vj. & xxxvj. Affe-
ctio comodi est ipsa voluntas nata inclinari ad com-
moda, & bona sibi, vel quia sibi conueniens aut de-
lectabile non habito respectu ad rationem rectam.
Et actus eius est velle commoda, & fundatur in amo-
re amicitia sui ipsius. Affectio iusti est moderatrix
affectiois comodi, vnde patet secundum rem affe-
ctio comodi, & affectio iustitiae, est ipsa voluntas
quæ in quantum est appetitus intellectiua, præcise

nata est velle commoda. Et in quantum est libera na-
ta, est moderari seipsam, ne effrenate velit. Et affe-
ctio iusti est, quæ est conformis rectæ rationi, qua vo-
luntas vult aliquid: quia iustum, quia rationi rectæ
consonum. Et affectio iusti appetit bonum propter si-
nem vltimum: affectio comodi appetit bonum pro-
pter seipsam. Et affectio comodi respondit amori
concupiscentiæ, sed affectio iusti amori amicitiae. Vi-
de latius Gab. vbi supra.

AFFECTVS idem est quod passio vel perturbatio.
Nā vbi vetus translatio Aristotelis habet passiones,
noua habet affectus. Affectus autem est actus potentie
affectiue: nihil enim potest poni in appetitu, nisi actus,
quem præcedit apprehensio obiecti, & consequens
delectatio, vel tristitia & habitus. Nam posita appre-
hensione seu cognitione obiecti sensibilis siue intui-
tiua, siue abstractiua, statim generatur actus in po-
tentia appetitiua, quo prosequitur, amat seu deside-
rat, si fuerit conueniens: aut quo fugit, odit vel timet
si apprehenditur vt disconueniens, & illum sequitur
delectatio vel tristitia, nec aliud ponitur in potentia
appetitiua excepto habitu. Gabriel lib. iij. di.
xxij. q. j. artic. j. qui & latius rem prosequitur. Ger-
son parte iij. tractatu de passionibus animæ ait: Affe-
ctus vel est passio ab agente derelicta in potentia co-
gnoscente, vel similitudinem habet passionis. Non
est autem deuotio sine affectione: nam deuotio quid
aliud est quam extensio, vel eleuatio mentis in Deum,
per pium & humilem affectum. Rursus omnis virtus
cum sit affectio moderata & ordinata, vitium ex de-
fectu modi & ordinis in affectibus proueniat, nun-
quid non salubris erit affectionum passionum cog-
nitio. Passionum quippe ignorata qualitate, neque
virtutum neque habituum, imò nec ipsius hominis,
neque tentationum suarum multiplicium, poterit
sufficiens notitia vel ars adipisci. Gerson.

AFFECTVS est duplex, scilicet naturalis & delibera-
tius, vt scribit sanctus Bonauentura distinct. xvij.
in dubiis literalibus lib. iij. Affectu naturali nemo
vult mori, imò omnis homo refugit mortem. Affe-
ctu deliberatiuo potest quis appetere mortem & ef-
fugere vitam: non quia illa sit mors, sed ratione ali-
cuius, quod est annexum, vel æstimatur esse annexum,
sicut desperati, & vehementer confusi in vita fugiunt
vitam, sic etiam de aliis incommodis, secundum hunc
modum etiam alij appetunt mortem, qui post mor-
tem credunt quiescere & gaudere. Vnde Augustinus
lib. iij. de Ciuit. Dei, dicit de quodam, qui lecto Pla-
tonis libro de immortalitate animæ, se præcipitem
dedit de muro, vt de hac vita migraret, ad eam quam
credidit meliorem.

AFFINITAS est attinentia vel propinquitas per-
sonarum ex carnali copula, vel commixtione me-
diante, ex consanguinitate proueniens: Vel vt Bru-
lefer dicit, præsupposita consanguinitate omni carens
parentela. Et dicitur affinitas (vt scribit Petrus de Pa-
lude distinct. xlj. quæstio. j. lib. iij.) quia accedit ad fi-
nes, id est terminos. Vnde & idem ait: per hoc aliquis
fit affinis meus, quia ipse est consanguineus vxoris
vel concubinæ meæ: vel per hoc, quod ego sum con-
sanguineus vxoris suæ vel concubinæ. Et inter co-
gnatos coniugum nulla est affinitas, vt idem dicit:
Nam socius socij mei, non est meus socius. Vnde
vt scribit sanctus Bonauentura: Si quis cognoscit
mulierem, efficitur affinis omnibus consanguineis
mulieris per illam commixtionem: & e conuer-
so in muliere. Et quia carnalis commixtio est

non

non tantum in concubitu matrimoniali, sed etiam
fornicario. Ideo generaliter dicendum, quod per
omnem carnalem copulam per quam vir & mulier
dicuntur effici vna caro, affinitas contrahitur. Et
quia per carnalem pollutionem factam non in vase
naturaliter ad illum vsu ordinato, sed extra per
fractionem claustrorum sine seminis effusione, non
efficiuntur vir & mulier vna caro: ideo per tales ac-
tus affinitas non contrahitur, xxxv. qu. iij. extraor-
dinaria in textu & gloss. expressius ita scribit Richar-
dus di. xlj. artic. j. qu. j. lib. iij. Cui assentit Bonauentu-
ra cum ait: Affinitas non solum contrahitur per ma-
trimonium, sed etiam per coitum fornicarium: & ge-
neraliter contrahitur per omnem coitum, in quo est
comixtio seminum, tunc enim fiunt vna caro. Et af-
finitas non confurgit (vt idem dicit) ex consan-
guinitate & affinitate, sed solum ex consanguinitate
& carnis commixtione. Potest autem affinitas (vt
idem Richar. scribit q. ij. vbi. supr.) & assentit Scotus
accipi proprie & communiter. Primo modo non co-
trahitur nisi mediante carnali commixtione. Secun-
do modo contrahitur non tantum per matrimoniū
non consummatū, sed etiā per spōsalia. Per matrimo-
nium enim consummatum contrahitur aliqua propin-
quitas cum consanguineis coniugis impediens
matrimonium. Vnde in effectu impediendi matrimo-
nium conuenit cum affinitate proprie dicta. Et
affinitas impedit matrimonium in aliquo gradu de
iure diuino, vt idem scribit Richardus artic. ij. quæst.
j. vbi supra. Ius enim diuinum prohibet, vt habetur
Leuit. 18. filium non contrahere cum vxore patris,
nepotem cum vxore patris, patrem cum vxore filij
in aliquo gradu de iure positiuo. Vnde de iure posi-
tiuo non licet contrahere cum affine infra quartum
gradum: extra de consang. & affi. non debet. vbi dici-
tur: Prohibitio copulæ coniugalis quartum consan-
guinitatis & affinitatis gradum de cætero non exce-
dat, quia in vltioribus gradibus iam non potest ab-
que graui dispendio huiusmodi prohibitio genera-
liter obseruari. Hæc Richard.

AGENS dicitur quod aliquid operatur vel facit. Est
autem duplex agens secundum Doctores, scilicet
primum vel primarium. Et dicitur esse ipse Deus,
qui est causa cuiuslibet effectus primaria. Aliud est
agēs secundum siue secundarium, & dicitur omne
agens creatum quod dicitur causa secunda, & hæc de-
pendet à primo agente. Et hoc est duplex. Quoddā
est naturale, quoddam liberū. Agens naturale quod
necessario producit, & est illud, quod positus omni-
bus necessario requisitis ad agendum, & nullo impe-
dimento existente ad hoc, vt possit agere, non po-
test non agere, vbi non est in potestate sua non agere.
Aliud est agens creatum liberum, quod contin-
genter producit, & est illud, quod positus omnibus
necessario requisitis ad agendum nullo impedimen-
to existente ad hoc, vt possit agere, non necessario
agit, sed in eius potestate est, vt agat vel non agat.
Exemplū de homine agente à proposito: vnde actio
agentis naturalis non est in eius potestate, sed actio
agentis liberi est in eius potestate. Et sicut in pote-
state agentis naturalis non est eius actio, ita nec mo-
dus actionis vel agendi: vnde nō est in potestate ignis
cōburere vel vrere intente vel remisse. Item sicut est
in potestate agentis liberi sua actio, ita etiā modus
agendi. Vnde sicut in potestate mea est ire ad Eccle-
siā, dicere horas ita etiā est in potestate mea dicere
diligenter debite. Agentia tamen naturalia, vt scribit

Gerf. par. iij. de conso. Theol. li. ij. si ad primā causam
retuleris, illa nō necessario, sed cōtingenter efficiunt
motus suos, hoc est miraculis factis circa Solē, circa
ignem, circa mare & bestias, perspicuū fidelibus est.
Datur itaque regula quod In omni productione si
cōcurrit aliqua causa liberè cōtingenter agēs, quot
quot fuerint naturaliter coagentes, effectus ille con-
tingenter producit: quare in re patet quod actus
elicitus creatę voluntatis fortitur contingentiam ex
duplici radice ex sua intrinseca, & ex superiore diui-
na. Hæc Cancellarius vbi supra.

AGENS rationale & secundum propositum, idem
est, & vocatur liberū. Agens irrationale, & non secū-
dum propositum, & hoc dicitur necessarium secun-
dum Philosophum 2. Physic.

AGERE liberè, est agere per volūtate, & ita omnis
actio volūtatis, siue sit necessaria, siue cōtingēs, di-
citur libera: & ita libertas compatitur necessitati.

AGERE naturaliter, est agere non per voluntatem,
& ita nihil aliud est dicere: filius producit natura-
liter, & spiritus sanctus liberè, quam spiritus sanctus
producit per modum voluntatis, filius non.

AGERE dicitur de facere & creare, quia omne quod
quis creat vel facit, hoc agit, Et actio secundū Ma-
gist. di. j. lib. ij. & omnes Doctores ac Philosophos
dicitur æquiuocè de Deo & creaturis: quia creatu-
ræ actio consistit in motu. In Deo autem nullus
motus esse potest, sicut nec nutatio. Pelbar. lib. Ro-
sarij sui.

AGERE rectè & moraliter, vt notat Petrus de Alia-
co di. j. q. ij. art. ij. li. j. sent. est agere cōformiter dicta-
mini rationis, quæ Philosophi morales, sicut Aristo-
tullius, Seneca. aut alij similes vocassent rationem
rectā: sic aliquis existens extra gratiam potest agere
rectè & moraliter, sed non simpliciter & absolutè.
Nam nullus homo (vt idem Camerac. ait) potest
stante lege per purè naturalia sine gratia rectè age-
re simpliciter & absolutè, quia nullus simpliciter &
absolutè agit rectè, nisi qui agit conformiter legi di-
uinæ, sed nullus sic agit nisi sit in gratia secundum
legem statutā. Et hoc valet ad multas auctoritates
sanctorum, quæ sibi inuicè videntur repugnare. Nec
vt idem Aliacensis dicit: Homo potest stante lege
per pura naturalia rectè agere meritoriè, & loquor
meritoriè vitæ æternæ: & ideo si quis per pura natu-
ralia eliceret actum dilectionis Dei super omnia,
non esset sic meritorius.

AGERE aliquid principaliter potest intelligi dupli-
citer, vt notat Scotus di. j. q. j. lib. iij. Vno modo ex-
cludendo omnem causam superiorē agentem: vt sic
agere principaliter sit agere independenter à causa
superiore agente. Alio modo potest intelligi agere
principaliter, id est per formā propriā & intrinsecā
agenti licet in agendo per eā sit ordinata causæ su-
periori agenti. Sumendo primo modo nihil aliud à
Deo potest principaliter agere in quacūq; actione:
& hoc planum est secundum Theologos, qui dicunt
Deum principaliter agere in omni actione.

AGILITAS, vt notat Brulef. di. xlix. q. penul. li. iij.
est facilitas existens subiectiue in corpore animato
ad promptè mouendū ipsum motu progressiuo, cuius
principiū est anima. Agilitas in corporibus glo-
riosis inclinabit ea ad omnē differētiā positionis: ita
quod æquè bene inclinabit ad sursum sicut deorsum:
& e cōtrā ad finistrū sicut ad dextrū, & ad ante
sicut ad retrō: ita quod vbi voluerit ire anima, nullū
habebit resistēs nec impedimentū à corpore glorifi-
cato

catode quo latius vide infra in Dote agilitatis.

A G N U S, vt literis mandauit Gabr. lect. lxxxj. canon. vbi dicit post Alex. de Ales, quod agnus dicitur ab agnon, quod Græcè sonat pium, eò quod agnus animal piū sit & mansuetū. Vel Latine dicitur ab agnoscendo, eò quod agnus in multo grege matrē suam solò balatu agnoscit. Secundum hoc Christus similitudinariē agnus dicitur propter pietatem ad ignoscendū, & mansuetudinem ad patiendū. Piissimus siquidem est ad ignoscendū, quoniam pro suis crucifixoribus patrem exorauit, dicens, Ignosce illis pater, quia nesciunt quid faciunt. Mansuetissimus fuit ad passionem, dum iuxta vaticinium Isaia 53. quasi ouis ductus est ad occisionem, non aperiens os suū. Rursus agnus est propter ipsius simplicitatem, innocentiam, & sinceram cognitionem. Simplex fuit Christus, quia peccatū non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Cognouit matrem suā in vita, sibi tanquam agnellus matri obediendo. Erat enim subditus illis, Ioseph, scilicet & matri. Cognouit eam in morte sua, eam discipulo quem diligebat, commendando: vnde pendens in cruce, inquit ad discipulū: Ecce mater tua. Cognouit eam resurgens, primò omnium se sibi manifestando, vt dicit Ambrosius. Cognouit eam post spiritus sancti missionem, eam ad aeternam pacem deducendo, & ad suam dexteram collocando, dicens: Veni de Libano, veni coronaberis. Dicitur itaque Christus agnus non secundum rei proprietatem, quia agnus verus animal est fragile, stolidum, &c. quæ Christo Deo omnipotenti non conueniunt, in quo habitat plenitudo diuinitatis, & thesauri sapientiæ & scientiæ. Sed agnus secundum metaphoram & symbolicè ac transumptiue, sicut dicitur petra, lapis angularis, leo, sol, pastor, ostium, quæ omnia dicuntur per similitudinem, Gabriel vbi supra.

A L I M E N T U M, vt scribit Brulefer dist. xij. quæst. iij. lib. iij. est aliquid cōcessum à Deo & naturæ, animalibus, & plantis, propter restaurationem humorum, qui per actionem caloris in corpore continē dissoluantur & deperduntur. Et dicitur alimentum, quia & nutrit. Accidentia quoque sacramenti altaris (vt idem ait) possunt conuerti in alimentum, & percipiens sacramentum alitur & nutritur: manifestum enim est percipienti, quod per sumptionem vini siue illius speciei, sitis extinguitur, quod si non extingueretur, fides non haberet meritum, quia ibi esset experimentum, &c.

A L I V S & Aliud differunt. Alius respicit suppositum, aliud essentiam. vt scribit sanctus Bonauentura distinct. iij. lib. j. in dubiis literal. Vnde pater differt à filio & in supposito, & in proprietate: ideo potest dici alius, & potest dici alter. Vnde Aug. & recitat Magister in tex. distinct. iij. li. j. Deus pater se alterum genuit, quod ita intelligi potest, id est de se alterum à se genuit: non vtique alterum Deum, sed alteram personam. Vel genuit se alterum, id est genuit alterum, qui hoc est quod ipse. Nam si alius sit pater quam filius, non est tamen aliud, sed vnum. Hæc Magister. Vnde alius dicit distinctionem personalem, ideo in symbolo Athanasij conceditur hæc. Alius pater, alius filius, &c. sed negatur hæc: Aliud pater, aliud filius, &c. Aliud enim dicit diuersitatem essentia. Vnde Augustinus, Arrius dixit: Aliud est pater, aliud filius, aliud spiritus sanctus. Si dixisset alius non aliud, rectè dixisset. Quod autem dicit aliud, contra dicit Christo, qui dixit: Ego & pater vnum sumus.

Hæc Augustinus. Notanter enim dicit vnum, & non vnum sumus: verum tamen aliquando ratione additi ly alius, significat diuersitatem essentia, vt dicendo: Alius Deus est pater, alius Deus est filius, &c. & tunc negatur, quia sic dicit diuersitatem in deitate. Similiter ly aliud, ratione additi potest significare diuersitatem personæ tantū vel suppositi: puta, dicens: Aliud suppositum est pater, aliud suppositum est filius: & sic conceditur, quia tunc denotatur solummodo distinctio in esse suppositali, & hoc est verū. Ita scribit Guilhel. Scoti imitator in primo dist. iij. & Pelbartus post eum. Verba autem Anselmi vbi dicit de incarnatione verbi, non est alius Deus, alius homo in Christo, quamuis sit aliud Deus, aliud homo sunt referenda ad naturam, id est alterius & alterius naturæ. vel est idem: Christus est aliud à Patre, id est aliam naturam accepit à Patre: & aliud, id est aliam naturam assumpsit de Virgine, ita exponit sanctus Thomas in tertio scripto. dist. vj. quæstio. iij. Et Alexander parte iij. quæstio. vj. memb. ij. art. j. Per idem, vt scribit Gabriel distinct. vj. quæstio. ij. artic. iij. lib. iij. soluitur auctoritas Ansel. & similes Augustin. quæ habentur in text. Magister distinct. vij. & v. lib. iij. Est autem in Deo singularis alietas, vt scribit Bonauentura distinct. ix. lib. j. circa textum, quia alietas suppositi cum omnimoda vnitatem naturæ, ideo singulari modo oportet exprimi. Et quoniam masculinum genus quandam distinctionem vel discretionem importat, ideo respicit personam: sed neutrum genus propter indistinctionem respicit naturam, ideo alius importat alietatem in persona, aliud alietatem in natura, & ideo in diuinis non idem significant. Et quod Augustinus dicit in libro de fide ad Petrum, & refert Magister distinct. xxvj. lib. j. Aliud est genuisse quàm natum esse, aliudque est procedere quàm genuisse vel esse. Vnde manifestum est: Alius est pater, alius filius, alius spiritus sanctus: ibi aliud non dicit diuersitatem à parte rei (vt vult Bonauentura absolute) sed per comparisonem ad dicentem & intelligentem, quasi dicat, aliud est intelligere siue dicere Patrem generare, & huiusmodi, & huic alietati non subest diuersitas essentia, sed alietas proprietatis.

A L T A R E potest capi multis modis, vt notat Brulefer di. x. q. j. lib. iij. Primò capitur pro ipso Deo vero, trino & vno. De isto altari dicit Psal. Introibo ad altare Dei, id est ibo ad Deum meum. Secundo capitur pro ipso Domino nostro Iesu Christo. Apoc. 6. Vidi sub altare Dei animas interfectorum, id est vidi sub protectione Christi animas interfectorum, id est martyrum. Tertio capitur altare pro gloriosa & benedicta cruce in qua pepedit Christus. Vnde canitur in Hymno Paschali. Cuius corpus sanctissimū in ara crucis torridū, id est altare. Quarto modo pro anima cuiuslibet iusti existētis in gratia. Quinto altare potest capi pro anima peccatrice, & istud altare est sacrilegū. Sexto pro statu Ecclesiæ militantis. Septimo pro illo loco in quo in lege veteri offerebatur victimæ. Octauo pro paradiso vbi sunt animæ beatæ. Nono capitur pro illo loco in quo vel super quem sacerdos in noua lege offert corpus Christi. Et istud est duplex. Quoddā est fixū, sicut est cōmuniter in Ecclesiis: tamē requiritur quod sit lapideū. Aliud est altare viaticū, quod potest portari. Et similiter hoc debet esse lapideū vt primū, tū propter lapidis cōmunitatem, fortitudinē siue durabilitatē, tū propter significationē. Nā petra Christū significat, & Christi fidem:

fidem: vide latius de hoc Alexan. de Ales part. iij. q. xxxvj. mēb. j. Et dicitur altare quasi alta ara ratione situs, quia eleuatum est super terrā, vt scriptis reliquit Gab. lec. xij. can. Item ratione sacrificij altissimi corporis, scilicet & sanguinis Domini. Vel dicitur altare, vt ibidē dicit ab ardore, quia in lege veteri holocausta cremabatur in altari, ex qua lege traxit originem: veruntamē Noe primū altaris ritū exhibuisse creditur. Gen. 8. Aedificauit Noe altare Domino: deinde Abraham vsum altaris in oblationib⁹ habuit. Exhinc ritus legalis sacrificij in altaribus inoleuit. Decimò capitur, vt Brulefer scribit vbi sup. pro speciebus panis & vini cōsecratis, quæ species cōsecrate verè cōtinent corpus Christi: & vt ibidem dicit, est corpus Christi verū quod natū est de Maria virgine, quod circūcisum octaua die, quod crucifixū est, quod fuit sepultū, quod resurrexit tertia die, quod ascendit super omnes celos, quod est in gloria patris, & veniet cū eadem iudicare viuos & mortuos. Et vt scribit Guil. Episc. in Ration. diui. li. j. quauis altaria & aræ aliquoties indifferēter inueniuntur, interest tamē, nā altare quasi alta res, vel alta ara dicitur in quo sacerdotes incensum adolebāt. Ara verò quasi area, id est plana, vel ab ardore (vt prius dictum est) quia in ea sacrificia ardebāt: potes apud eundem & alios altaris videre acceptance, scilicet pro mēsa tēpli, de qua dicitur: Cōstituite diē solennē in condensis vsq; ad cornu altaris. Item pro mundo corde vel mortificatione in quo carnales motus feruore spiritus sancti cōsumuntur. Itē altare significat Ecclesiastica sacramēta, de quibus dictum est: Altaria tua Domine virtutū, &c. Item significat Ecclesiā spirituales: quatuor eius cornua signat quatuor mundi partes, per quas Ecclesia dilatat, significat & mensam in qua Christus cum discipulis conuiuatus est. Hæc Guilhel. in Rationali suo.

A L T E R A T I O est per quā alicui cōmunicatur esse secundū quid, id est accidentale, & ad hoc quod aliquid alteretur nō oportet quod ipsū sit postq̄ nō fuerit, sed sufficit q̄ recipiat de nouo aliquid accidēs quod prius nō habuerit: & hoc latius tractariso let apud Philosophos. & Gabr. di. iij. q. vnica, lib. iij. & differt à generatione: vt ibidem dicitur, quia per generationem acquiritur esse substantiale, &c.

A M A R E est alicui velle bonum, & amando tendimus in bonum. Vnde Philosophus 2. Rhetor. Amor, inquit, est velle alicui bonum. Amari propter se, secundum Gabrielem, quod amaretur si nihil aliud ostenderetur voluntati.

A M O R secundum Augustinum xiiij. de Ciuit. Dei, cap. vij. est principium & causa ceterarum passionum in voluntate: vnde ait, Amor inhians habere, quod amatur, cupiditas est. Idem autem habens, eoque fruens, lætitia est, fugiens, quod aduersatur ei, timor est. Idque si acciderit sentiens, tristitia est: proinde mala sunt ista, si malus est amor: bona, si bonus. Et loquitur Augustinus non formaliter, sed causaliter: quia amor non est realiter cupiditas, id est spes siue desiderium, neque lætitia, timor, aut tristitia: quia amor est actus liberè elicitus in voluntate, cetera sunt passionem, amorem tanquam causam immediatam vel mediatam naturaliter consequentia.

A M O R generaliter secundum Rayn. cum Thom. iij. scriptis sent. dist. xxvij. quæst. j. art. ij. & quæst. ij. artic. j. est illud principium quo appetitus tendit ad suum finem, id est in bonum amatum. Et vt scribit

Brulefer dist. iij. lib. j. Amor est actus quo voluntas diligit, vel acceptat aliquid obiectum conueniens, vel quod intellectus iudicat tanquam conueniens, quamuis non sit conueniens, vt est amor cæcus. Sed secundum Richardum de Med. Vil. dist. xxvij. lib. iij. art. j. qu. j. Amor generalissimè dictus comprehendit quamlibet inclinationem vel tēdentiam in bonum, & sic extenso nomine talis inclinatio dicitur amor: & sic amor est triplex sicut appetitus, scilicet naturalis, sensibilis siue animalis, & rationalis.

A M O R naturalis est ipsa res aut forma substantialis rei, aut qualitas naturaliter eam formam continens, quibus ad sibi conuenientia potest tendere & moueri aut in habitis quiescere ac corrumpere nitēti resistere. Capitur quandoque amor naturalis pro qualibet complacentia potentia appetitiua in obiecto per cognitiuam apprehensio, qui est actus vel passio ad quam appetitus non habet se liberè: necessariò enim elicit aut eam recipit: de qua vide Gabr. di. xxvij. q. vnica, lib. iij. & d. xv. & xxij.

A M O R animalis est illud quo appetitus (vt idē Gabriel dicit vbi supra) sensitiuus tendit in suum bonum se ad ipsum mouendo, vel in eo quiescendo. Et est realiter delectatio de cōueniēte adepto, vel actus desiderij, quo tendit in bonum apprehensum absens nondū adeptū, qui dici potest amor animalis vel sensitiuus, qui communis est hominibus atque brutis.

A M O R rationalis vel intellectiuis, secundum Gabrielem est actus voluntatis quo liberè acceptat obiectum per intellectum sibi presentatum: & iste amor vsitato vocabulo potest dici amor arbitrarius vel liberalis (vt inquit Gabriel) & nomine amoris illius intelligitur: vel dicitur aliquis amans siue amare: sicut calor est id quo aliquid dicitur calens siue caleat. Amare autem secundum naturales & Theologos pertinet ad appetitum intellectiuis, sicut intelligere ad intellectum: & sicut intelligere actus est intellectus, ita amare est actus voluntatis. Sunt autem in voluntate tantum duo actus, scilicet velle & nolle. Velle quo voluntatis acceptat obiectum, vt conueniens sibi vel alteri. Nolle similiter est actus positius, quo voluntas fugit vel resistit ab obiecto tanquam discōueniente. Et vt frater Pelbartus notat, amor intellectiuis est triplex secundum Dionisium. Quidam dicitur naturalis voluntatis & indeliberatus, quidam deliberatus & electionis, qui propriè dicitur dilectio: quidam dicitur amor Deo acceptabilis & gratuitus dignus præmio cœlesti.

A M O R arbitrarius secundum Gabrielem d. xxvij. q. vnica, lib. iij. quidam est affectiuis, quidam effectiuis, quidam amicitia: & quidam concupiscentia, quidam amicitia & concupiscentia simul, quidam complacentia & desiderij, de quibus secundum ordinem dicendum est.

A M O R affectiuis est actus voluntatis elicitus, quo volo alicui bonum.

A M O R effectiuis est actus à voluntate imperatus, quo procuratur bonū illud quod amato optatur, aut habitum conseruatur, siue id fiat verbo siue opere exteriori. Et effectus amoris solet quandoq; dilectio appellari, sicut & Propheta Dominū dicit suam potentia, spē atq; virtutem, quia Dominus in eo efficit potentia, spē & virtutē: quapropter locutiones huiusmodi nō debent intelligi simpliciter vt sonant seu formaliter, sed causaliter. Dicit tamē ibi Gab. quod amor effectiuis propriè nō dicitur amor, quia non est

est actus voluntatis immanēs, in qua tamē sola amor subiectatur, sed est effectus dilectionis, improprie tamen dicitur amor, quia effectus a moris, &c.

A M O R amicitiae (vt scribit Gab. li. ij. fen. di. j. quast. v. & di. xxvij. qu. vnica lib. ij.) est amor quo volo alicui bonum propter ipsummet amatum sine relatione eius in aliud, vt si volo alicui sanitatem, scientiam, virtutes, gratiam, & c. quia sunt illi bonū precise, nō referendo illud in me vel in alium, id est non attendendo quod is cui volo ulterius, potest mihi vel alteri proficere. Et dicitur amor ille amor amicitiae, quia secundū Philosophū viij. Ethic. c. iij. perfecta amicitia est quādo volumus bonā amicis illorū gratia propter seipso amicos & nō secundū accidens, id est, nō propter aliquod quod sibi ex amicis proueniat delectabile vel vtile, & illud accidat amico, s. esse tale vnde amans consequatur tale. Vel amor amicitiae est quo diligitur obiectum nō prae-supponendo aliquem alium actum volendi, vel nolēdi in voluntate, vt si quis diligit potum dulcem vel vitā suam absolute, nullo alio actus voluntatis necessario praeuio, quo. s. non existentē nō diligeret. Et amor amicitiae (vt scribit Rich. dist. 49. art. 1. q. 6. libr. 4.) semper nobilior est quā amor concupiscentiae ceteris partibus. Et amor quo vetustior, eo absolutior esse solet, ait Paul. Cort. lib. 3. fen. dist. 7.

A M O R concupiscentiae est quo aliquid amatur propter aliud dilectum, id est, quo alicui optatur bonū propter alterū cui proficere potest ad delectationē, vtilitatē, vel honestatē, vt cum quis diligit equum, volens sibi inesse robur, sanitatē, industriam, &c. vt possit eo vti ad propriū profectū, aut suae voluntatis libitum. Sed qui diligit Dominum suū, volens ipsum esse diuitem, potentē, beneuolū, &c. sibi beneficiat largiendo dona, & ab aduersariis defendendō, sic si quis bene vult famulo amici, vel bestiae eius propter amicum, omnis hęc dilectio est amor concupiscentiae. Vel amor concupiscentiae est quando aliquid diligitur amore genito ab actu voluntatis praeuio, quo non praeuio non diligeretur. Exemplum, aliquis diligit Deum propter se Deum, & quia nouit diuinum esse praeceptum de diligendo proximo, ideo diligit proximum speciali actu dilectionis, distincto à dilectione qua diligit Deum, ita quod in voluntate sunt duo actus amoris distincti, quorum vno diligitur Deus propter se precise, & alio actu precise proximus, qui tamen actus non fuisset elicitus, nisi praeuio actu dilectionis Dei. Gab. dist. 27. q. vnica lib. 3. & dist. 1. q. 5. lib. 2.

A M O R amicitiae & concupiscentiae simul, secundū eundem Gab. vbi supra, est quando voluntas fertur in finē & in medium, sicut simul est fruitio & vsus. fruitio quādo tendit in finē, vsus inquantū tēdit in mediā propter finē ordinata. Vel amor amicitiae & concupiscentiae simul, est amor quo diligitur vnū propter aliud, & simul eodē illud, aliud, ita quod ibi est tantū vnus actus elicitus, qui tamē habet duo obiecta. Vnū dilectum propter quod aliud diligitur, & aliud quod diligitur propter ipsum. Vnde gratia exempli, amor quo diligo Deū propter se, & proximū propter Deū vno actu vt habet Deum pro obiecto dicitur amor concupiscentiae. Similiter idē actus potest esse amor & odiū, velle & nolle, vt dum peccatū meritorie nolo, seu odio propter Deū, ille actus respectu peccati est nolitio & odiū, & respectu Dei est amor & velle. Et secundum hoc aliquis

actus voluntatis est volendi tantū, aliquis nolēdi tantum, aliquis volendi & nolēdi simul, primus est quo volo aliquid propter se, vel quo volo vel diligo plura vnū propter aliud. Secundus quo nolo vnū absolute, vel nolo plura vnūm propter aliud nolitum. Tertius quo aliquid volo propter aliud volitum, vel econuerso, vide latius Gab. vbi supra. Amor autem amicitiae prae-supponit amorē concupiscentiae, & ideo est prior, & est perfectior & nobilior secundū Rich. vt dictum est. Tum quia amor amicitiae (vt inquit Gab.) inest volūtatē secundū affectionē iustitiae, sed amor concupiscentiae secundū affectionem commodi, letundunt Ansel. in de casu diaboli c. iij. Nobilior autē est secundū rationē affectio iustitiae, quā affectio commodi, quoniam affectio iustitiae regulatrix & moderatrix est volūtatē, & propria volūtatē vt est libera. Nō sic affectio commodi, quae etiā esset voluntatis si libera esset, vt patet in brutis. Tum quia actus amicitiae tendit in obiectum, vt est in se bonū, amor autem concupiscentiae tendit in obiectum vt est bonum alteri, nobilior autem est ratio boni in se quā vt boni alteri. Amor quoque amicitiae est causa efficiens amoris concupiscentiae. Gab. di. xxvij. li. iij.

A M O R complacentiae est velle alicui bonū iam habitū siue propter ipsum, siue propter aliud, hoc modo amat eū cui congratulatur & cōdelectatur in bono adepto, quem admodū homo cōgratulatur sibi ipsi, filiis vel amicis de aliquo bono iā consecuto, siue propter ipsum siue propter aliud. Nū tamē gaudiū vel delectatio est amor, sed velle, quod est actus voluntatis. Gaudiū autē & delectatio est passio & effectus continens amorē complacentiae. Gab. li. iij. vbi supra. Amore cōplacentiae amat quisquā aliquid (vt scribit S. Bona. di. xxix. li. iij. circa text.) quando quis eius facta acceptat, & ipsum approbat, & etiā in bonitate eius cōplacet sibi. Amore verō beneficentiae amat quis aliquid quādo vult ei benefacere, & diligit eū non tantum quia sit bonus, sed vt sit bonus. quantum ad primum amorem ponderat bonitas, quantum ad secundum propinquitas. Vnde est quod pater meus sit malus, & alius extraneus sit bonus, magis debeo velle & desiderare & procurare quod pater meus sit bonus & in charitate permaneat quā alius extraneus, licet ipsum & facta eius quādiū est in statu peccati, non debeam approbare. Hęc Bona.

A M O R desiderij (vt scribit Gab. di. xxvij. lib. iij.) est actus voluntatis, quo alicui volo mihi vel alteri bonū absens, siue propter se amatū, siue propter aliud, hunc autem amorem si asit fiducia de re absente, quandoque consequenda, sequitur passio spei, sicut amorem cōplacentiae gaudiū. Et quilibet amorū secundū has triplex diuisiones potest esse ordinatus, vel inordinatus, vel indifferens. Ordinatus si elicitur secundū regulam rationis rectae. Inordinatus si eliciatur cōtra dictamen rationis rectae. Indifferēs si nec secundum nec contra rationem elicitur, vt quia nondū completē dictauit de omnibus circumstantiis ad actum virtuosum requisitis. Item amor ordinatus secundum omnes species potest esse gratuitus vel nō meritorius. Gratuitus qui liberē quidem, sed gratia concurrente elicitus est, & ideo meritorius. Non meritorius nec gratuitus si non concuset gratia, licet sit moraliter bonus. Et omnia quae dicta sunt de amore, intelligēda sunt de dilectione, eandē enim rem important, quāuis quidā dicere volebant quod amor tantū importat amorē inordinatū, dilectio verō ordinatum, quā distinctionē nominum B. Diony.

Diony. c. iij. de diu. no. Et post eū B. Aug. xiiij. de ci. Dei, c. vij. Ex intētionē allegatis scripturis reprobat ostendentes quod vtrūque nominum amor & dilectio, tam in bono quā in malo accipitur in scripturis. Sed B. Thom. j. ij. qu. xxvj. art. iij. ac ceteri doctores aliam innuūt differentiam inter amorem & dilectionē, quae sumitur secundū nominum interpretationē, vnde ait, Quod quatuor nomina inueniuntur quodāmodo ad idē pertinētia, scilicet amor, dilectio, charitas, & amicitia. Differūt tamen in hoc quod amicitia secundum Philof. viij. Ethic. est quasi habitus. Amor autē & dilectio significāt actum vel passionē, charitas autē vtroque modo accipi potest. Differēt tamē significatur actus per ista tria, nam amor cōmuniū est inter ea. Omnis enim amor dilectio est vel charitas, sed nō econuerso. Addit enim dilectio super amorē electionem prae-cedentē, vt ipsum nomē sonat. Vnde dilectio est in sola volūtatē rationalis creaturā. Charitas autē vltra amorē addit perfectionē quādam amoris, inquantū illud quod amatur carū, id est magni precij aestimatur. Hęc Thom. Verū frequētē vnū pro alio accipitur. Nō & amor & dilectio pro habituali amore accipiuntur, & charitas quandoque pro actu diligendi capitur. Dilectionis quoque nomē etiā brutis attribuitur. De charitate pro actu dicitur 1. ad Tim. 1. Finis praecepti est charitas, non vti que habitus sed actus. Nam de actibus qui sunt in nostra potestate libera datur praecepta. Vnde 1. Ioan. 5. Hęc est charitas Dei, vt mandata eius custodiatis. Custodiuntur mādāta per actum praeceptorum impletionē. Sic dilectio brutis attribuitur Eccl. 13. Omne animal diligit simile sibi: sic omnis homo similem sibi. Et pro habitu accipitur Canti. 8. Fortis vt mors dilectio. De amore pro habitu dicitur Canti. 2. Nunciate dilectio, quia amore languo. Et 1. Pet. 1. Animas vestras castificate in obedientia charitatis. In fraternitatis amore simplici ex corde inuicem diligentes. Concordat sanctus Bonauen. di. x. in dubiis literalibus libr. j. senten. Et vt scribit Aug. in Psalm. 9. Amor cum paruus est vocatur cupiditas vel libido. Cum autem rectus, dilectio vel charitas. Amor prae-terea, odium, ira & huiusmodi passiones secundum Tho. j. parte. q. xx. ar. j. capiuntur vno modo inquantū sunt actus appetitus sensitui, & sic dicuntur passiones proprie, & vt sic nullo modo possunt esse in Deo, quia aliās Deus esset alterabilis quod est impossibile. A Deo autem remouetur omnis passio, secundū Philosophos. Alio modo accipiuntur inquantum sunt actus appetitus intellectui, & sic non sunt passiones. Vnde sic ponuntur in Deo. Cum enim Deus charitas est essentialiter secundum Aug. ergo in Deo charitas amor est. Dicitur & Deus irasci suo modo, quod suo loco patebit.

A M O R est duplex, scilicet amor sui & amor Dei. Amor sui quidā est naturalis, iste nec est laudabilis nec vituperabilis, quo quis absolute seipsum amat, & inest vnicuique à natura. Secūdo est amor sui ordinatus qui cōcordat rationi cū quis diligit in se imaginem & similitudinem, & vult sibi ipsi bonum, quod cōgruit, & sic quilibet debet diligere seipsum, talis amor est debitus & rectus & bonus, de quo Aug. xiiij. de Trin. Rectus amor oēs affectiones animae rectas habet. Metuit enim peccare, cupit perseverare, dolet in peccatis, gaudet in operibus bonis: talis amor placet Deo, & ordinat ad diuinū amorē inflammandū. Tertius amor sui est inordinatus & vitiosus, de

quo Psal. Qui diligit iniquitatē, odit animā suā. Nā talis amor est odiū sui, de quo latius colligit Frater Pelbart. libr. iij. Rosarij Theologiae. Ille amor sui & amor Dei secundū Aug. xiiij. de ciuit. c. vlt. fecerunt duas ciuitates, terrenā, scilicet amor sui vsq; ad contemptū Dei. Caelestē verō amor Dei vsque ad contemptū sui, vnus dispergit, alter vnit, vt dicit Gerf. tract. x. super Magnificat. sunt itaque isti duo amores radices duarū ciuitatū, iustorū, scilicet amor & reproborum. Illius amorē Dei vsque ad contemptum sui, & istius amorē sui vsque ad contemptum Dei. Contēptus autē Dei est causa peccati secundū Aug. Vnde omnis iustus habet in se amorē Dei vsq; ad contemptū sui. Et omnis reprobus amorē sui vsque ad contemptum Dei. Vnde necessariō sequitur (vt scribit Gab. di. xiiij. q. ij. ar. j. libr. iij. quod in iustificatione impij relinquitur amor sui, qui dictus est, & assumitur amor Dei, & per cōsequens ad iustificationē impij requiritur motus li. ar. in Deum per amorē Dei. Vnde 1. Ioan. 3. Qui nō diligit manet in morte, ergo sine dilectione Dei non iustificatur à morte. Interrogat igitur quisq; (inquit Aug.) Quid amet & inueniet, vnde sit, cuius videlicet caelestis an infernalis, &c.

A M O R Dei est duplex, scilicet mediatus & immediatus, vt literis prodidit Gab. di. xxvij. q. vnica. ar. j. li. iij. Amor Dei immediatus est amor Dei terminatus in Deo precise, quo Deus in se & propter se diligitur & nō creatura, ita quod illo actu solus Deus diligitur propter se. Amor Dei mediatus est quo amor proximi propter Deū, quo, scilicet primo proximo & per proximū amatur Deus. Omnis enim charitativa dilectio, & si quādoque, ad creaturā terminatur, nō tamē ibi sistit, sed vltra refertur in Deum. Vnde actus quo amor creaturā propter se, precise nō referēdo in Deū, nunquā est actus charitatis, neque amor creaturā propter Deū est actus charitatis propter amorē creaturā, sed propter amorem Dei in amorē creaturā propter Deū inclusum. Non est enim ille actus charitatis, vt terminatur in proximū, sed vltra refertur vltra in Deū tanquā in finē propter se summē dilectum. Ideo Aug. loquens de dilectione proximi charitatiuē diligendi dicit eum diligendum non in se sed in Deo vel propter Deum. Actus autem charitatis proprius est amor amicitiae Dei mediatus vel immediatus. Hęc Gab. vbi supra.

A M O R Dei dupliciter potest intelligi quod possideat totum cor, vt scribit S. Bona. di. xxvij. q. vlt. li. iij. Aut ita quod excludat omnem affectum extraneū & tūc dominatur plenē & perfecte cordi. Hoc autē est quādo omnes motus cordis per amorē referuntur in Deū, & hęc totalitas ponit dominium plenū. Alio modo dicitur amor Dei totū cor possidere, quādo excludit omnē affectū contrariū, hoc est quod nihil diligit supra Deū vel aequaliter ipsi Deo. Et sic diligit Deum ex toto corde qui diligit eum propter se & super omnia. Et totalitas quae excludit omnē motū extraneū est perfecte dominij, nec potest haberi ante adeptionē gloriā, nisi ad ipsum Deū aspiciamus, & in ipsum feramur continē. Secūda verō totalitas potest haberi per infusionē gratiae, quae est expulsiua omnis mortalis culpae. Et primus modus nō obligat ad implendum praeceptum Dei de dilectione, sed bene secundo modo tenemur ad illum modum implendum, vt dicit S. Bonauen. vbi supra.

A M B I T I O (vt scribit Paulus Cortesius libr. iij. fen. dist. viij.) est immoderatio honoris cupiditas. Ambitio secundū Gab. di. vj. li. ij. Est qua vult voluntas

bonum quod habet vel habere cupit excellere alios, & eis dominari Et ut aliis dicit Gab. Nō quod possit, sed quod velit attendit ambitionis flagitiū, & c. A quo ambiciosus quī vario modo aspirat ad dignitates, de quo videre potes Gers. parte iij. tract. de passionibus, confid. xx. Estque ambitio causa omnis belli, ut idem Gerson dicit parte iij. serm. de angelis.

¶ **A MEN** secundū Aug. Dicitio nec Græca nec Hebraica, quæ sicut quædā aliæ dictiones Hebraicæ in libris interpretatæ nō sunt, quales sunt Alleluia, Ofanna, Racha, nō quidē (ut ipse ait. ij. de doctrina christiana) quia illud fieri non potuit, sed propter sanctorū auctoritatē, ut seruaretur antiquitas. Sumitur autem hæc dicitio amen tripliciter, ut scribit Gab. lect. lxxix. canon. & Gers. par. ij. in expositione xij. articuli fidei. Primō nominaliter, & sic valet tantum sicut verax vel veritas, hoc modo accipitur in Apoc. 3. vbi dicitur. Hęc dicit amen testis fidelis & verus. amen, id est veritas, vel amen, id est veritatē annunciās. Secundō accipitur verbaliter, ut est verbū Hebraicū, vales tantum sicut fiat, & ita capitur cōmuniter in fine orationū, vbi exprimit desiderii orantis, quia optatiū est respectu bonorū præcedentium, ut optatio impletionis respectu omniū petitorū. Deut. 27. Et dicit omnis populus amē. Tertiō accipitur adverbialiter, & ita frequenter accipitur in Euangelio, cū dicitur. Amen dico vobis, valet tantū, id est verē vel fideliter, & est adverbii affirmandi, id est ita est vel verū est, secundū Amb. de conf. d. ij. Reuer. in fi. & c.

¶ **A M I C I V S** ut scribit Gab. di. xxx. q. vnic. lib. iij. Connotat actū virtutis, scilicet dilectionē in amate, quod tendit in amatum propter virtutē amati. Inimicus connotat actum odij vitiosum inimico, quo odit eum cui est inimicus propter bonum virtutis quod est in eo. Nā qui odit vitii alterius nō est inimicus. Inimicus ergo inquantū talis est malus & vitiosus & per cōsequens nullo modo, ut sic diligendus. Hoc enim modo virtuosē odiuit inimicū, qui dixit, Ver te impios, & non erunt. Prou. 12. A quo amicitia & inimicitia. Et sicut amicitia connotat bonū virtutis in amato cōueniens actui virtutis in amate, sic inimicitia connotat malū vitiosum in inimico disconueniens bono, quod est in eo cui est inimicus. Dilectio autē gratuita (ut idē Gab. scribit) pro nō odire accepta quantum ad bona spiritualia quo natus est quūquā attingere Deū, vel bonū est inimico de necessitate præcepti impendēda, tamē quantum ad bona indifferentia nō est necessaria ad salutē. Bona autē in differentia sunt diuitiæ, sanitas, honor, possum velle huiusmodi bona inimico & etiā aduersā inimico & mihi, ut ipse emendetur, & peccata puniatur, copiosius rem probat Gab. vbi supra. Non tamen est volēda inimico simpliciter, & sine conditione extinctio corporalis vitæ, ut ibidem vult. vbi supra. Quia nullus potest velle inimico ablationē facultatis penitentia, vel diligēdi Deū, & cōuersionis vitæ, quia hoc esset ei nolle spiritualia bona. Sed post mortem nō est penitentiæ locus, neq; cōuersio ad diligēdi Deū & ad emendationē peccatorū, sicut post ablationē sanitatis, & bonorū fortunæ, quorum ablatio nō nunquam est occasio cōuersionis & penitentia. Nunquā autē ablatio vitæ corporalis per quā simpliciter excluditur a possibilitate cōuersionis, & diligēdi Deū. Et dicitur notatē volēda simpliciter sine conditione, quia cū conditione siue voluntate conditionata potest quis velle mortē inimici. Imō etiā nō offendens proximi tamē mali, puta si credit finaliter eum su-

turū malū, & tunc potest sibi optare mortem, vel ut det locū sanctis quos impedit: vel ne addat peccata peccatis, propter quæ post mortē acrius puniatur. Et nota quod scribit Scot. de iudice di. xxx. quod in omnibus casibus inquit propter quod mors inimico esset aliquantulū voluta est simpliciter nolitum, tenetur enim iudex in causa, & similiter actor nolle eū esse reū, & velle eū nō punire, quantum est ex se. Quia si faciat hoc ex libidine, vel odio aut sponte, peccat mortaliter. Vnde Aug. in li. retract. & habet Magist. di. xxix. li. iij. Duo inquit sunt diligēda in homine, natura & virtus: vitium verō & peccatum odiendū. Parentes ergo inquantū mali odiendi sunt & inimici diligēdi inquantū homines. Diligamus ergo inimicos lucrandos regno Dei, & odiamus in propinquis si impediunt nos à regno Dei, & in omnibus cōmuniter naturā diligamus, quā fecit Dominus. Nō ergo potest odiri natura. Et per hoc ex odio & libidine extingui sine transgressione præcepti, & per consequens sine mortali. Sic in alio casu tenetur patiens persecutionē tyrannicā nolle esse tyrannum contra Ecclesiā, & quantum in se est nolle eum simpliciter esse reprobū. Tyrānus quoque nō potest in persecutionē nisi exteriorē, iuxta illud Saluatoris. Mat. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem occidere nō possunt. Talis autē persecutio exterior, frequenter est electis materia proficiēdi in virtutibus, & præcipuē est patientia quæ perfectū opus habet. Iacob. 1. Hoc enim modo Ecclesia proficit & creuit. Itē non est simpliciter necessariū actui positiuo, quantum ad bona spiritualia diligere inimicū, quia nō tenetur quis cogitare de inimico. Sed in casu necessitatis tenetur quilibet inimicū suū quantum ab bona temporalia vel spiritualia actu positiuo (si potest) diligere, nisi alius paratus illi præstare. Vnde Ioan. Si quis habet substantiam huius mundi, & videt fr. suum ne. ha. & clau. viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo. 1. Ioan. 3. Sed inimicus frater est & proximus, ergo. Et per consequens multo magis teneor quantum ad bona spiritualia, ut si fidelis indiget doctrina, per quam cōuerti posset ad veritatem, & sic de aliis. Sic de correctione fraterna & oratione. Item aliqua dilectione inimicorum magis meritoria est amicorum dilectio. Aliqua minus meritoria, aliqua equè meritoria, & e conuerso, singula fufius perpendit, prosequitur & tractat Gab. di. xxx. q. vnic. ar. ij. lib. iij.

¶ **A M I C I T I A** est humanarum, diuinarumque rerum cum benevolentia & charitate consensio, secundū Aug. epistola xlv. & Cicero lib. de amicitia. Idem Cicero in Rhetor. ait: amicitia est voluntas erga aliquē bonarum rerum illius ipsius causa quæ diligit cum eius pari voluntate. Amicitia ut dicit Arist. viij. Ethic. est benevolentia pacis non latens. Vel sic, Amicitia est studiū omniū voluntatumque cōsensus, cuius contrarium inimicitia in plurali, licet etiam in singulari inueniatur. Ennius Poeta, amicitiam atque inimicitia in fronte promptam gero. De amicitia humana plura apud Ciceronem videatur in Lelio. Et Aristotel. in Ethicis, & non parum multa colligit de amicitia frater Pelbart. libro tertio, Rosarij Theologiae.

¶ **A M I C I V S** Dei (ut scribit Dominus Cardi. Camera. q. ix. ar. ij. lib. j. dicitur, Quem Deus specialiter diligit, & ad speciale bonum, scilicet ad vitā æternam, sed generaliter loquendo quilibet est amicus Dei, siue bonus sit, siue malus, in hoc Deus diligit ipsum

ad

ad aliquod bonum, & c. Hæc Aliacensis.

¶ **A M I C I V S** Dei aliquis potest dici dupliciter, vno modo ab habitu vel actu charitatis vel gratiæ animam ipsius informantē. Alio modo denominatione extrinseca ab ipsa diuina voluntate acceptante, vel magis proprie loquendo, vel quia diligit Deum, vel quia diligitur à Deo. Primo modo potest aliquis esse amicus Dei vel charus & gratus sine aliqua qualitate supernaturali infusa, quæ sit charitas vel gratia, non tamen sine aliqua qualitate creata quæ sit dilectio, & quæ potest dici charitas vel gratia. Secundō potest esse aliquis charus, & gratus sine aliqua qualitate informantē, nec est simile de esse albū & albedine. Et illo modo secundō aliquis potest dici amicus Dei dupliciter, sicut dupliciter potest intelligi eū aliquē diligere. Vno modo generaliter, quia vult sibi aliquod bonū. Et sic omne bonū inquantū bonū Deus dicitur diligere, iuxta illud, Diligis enim omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti. Alio modo specialiter, quia vult sibi aliquod speciale bonū, & sic Deus magis diligit illū, cui facit maius bonū, quia quāuis oēs eadē dilectione diligat, nō tamē ad æquale bonum, & illo modo vltimo adhuc aliquis potest dici amicus Dei dupliciter. Vno modo quia Deus vult illū pro tūc habere aliquod magnū donū quod nō est vita æterna, sicut est charitas vel gratia vel originalis iustitia, siue velit quod semper permaneat in tali bono siue nō, & hoc voluntate beneplaciti, & hoc vocamus diligere secundū præsentē iustitiā, & sic Deus diligit solū rationales creaturas, quæ sunt in gratia gratū faciente, siue sint electæ siue reprobæ. Alio modo quia Deus vult illum nō pro illo tūc, tamē aliquādo habere vel habiturū est illud speciale donum, quod est vita æterna, & sic Deus diligit solū rationales creaturas, nō tamē omnes illas quæ sunt in gratia gratū faciente, sed solū illas quæ sunt electæ, & non reprobæ, siue sint in gratia siue in mortali culpa. Et hoc voco inquit Aliacensis dilectionem secundum æternā præscientiam, de qua ad Rom. 9. Iacob dilexi: Esau autē odio habui. Et ista potest vocari dilectio simpliciter prima, aut dilectio secundū quid, quia in scriptura simpliciter loquendo, dicitur: Esau autē odio habui, licet forte, & sine sorte Esau quādoq; habuerit charitatē saltē quando fuit nouiter circumcisus, & ita de quolibet reprobō potest dici simpliciter quod Deus odit ipsum, licet secundū quid, scilicet præsentē iustitiā diligat ipsum quando habet charitatē vel gratiā, & c. Hæc omnia Cardina. vbi supra. Et ut ipse paulō ante scribit esse amicum Dei siue Deo charū aut acceptū ad vitam æternam potest dupliciter intelligi, vno modo idem est quod esse ordinatum ad vitam æternam finaliter obtinendam, & sic quilibet electorū in quocūque statu sit, gratiæ vel culpe, est Deo charus, & acceptus & Dei amicus, & nullus reprobōrū, licet sit in statu gratiæ est Dei amicus. Alio modo idē est quod esse in statu vel dispositione, in qua si perseuerauerit, Deus dabit sibi vitam æternam, & sic non quilibet electus est Deo gratus vel acceptus, nec Dei amicus, sicut ille qui est in statu culpe mortalis. Et aliquis reprobus est Deo charus, & Dei amicus, sicut ille qui est in statu gratiæ. Simili modo Magist. iij. sent. di. xxxj. dicit quod aliquē esse scriptū in libro vitæ, potest intelligi dupliciter, scilicet secundū æternā præscientiā, vel secundū præsentē iustitiā, & mul-
tū sunt scripti primo modo, & nō secundō modo, & e conuerso. Sic aliquē esse amicū Dei (ut dicit Cardin.

vbi sup.) potest intelligi dupliciter. Vel secundū æternā Dei dilectionē, vel secundū præsentē dispositionē. Et aliquis potest esse amicus Dei primo modo, & nō secundō modo, & e conuerso. Et secundum eundem nullus potest esse amicus Dei de lege ordinata non habēdo in se aliquā qualitatem infusam quæ sit charitas vel gratia, quāuis aliquis potest esse amicus Dei de potētia absoluta, nō habēdo aliquā qualitatem infusam quæ sit charitas vel gratia. Potest, & aliquis nō esse amicus Dei de potētia absoluta, habēdo aliquā qualitatem infusam quæ sit charitas vel gratia. Singula abundē probat Petrus vbi supra.

¶ **A M I D V M** (ut scribit frater Pelbartus lib. ij. Rosarij Theologiae in dictione Grana. §. j.) ex omni genere tritici fit ponendo in aqua donec putrefiat, postea desiccando dealbatur.

¶ **A M I T A** foror patris. Paludensis dist. xlj. quæst. j. lib. 4. Amita magna est foror aui, ut ibidem dicit de nominibus confanguinitatis, aliās dicitur.

¶ **A N A T H E M A**: quod separatio sonat, est excommunicatio maior, ut literis mādauit Gab. lib. 4. sent. dist. 18. art. 2. concl. 1. Vnde Apostolus ad Galat. 1. dicit, Si quis ex vobis Euangelizauerit præter illud quod accepistis, anathema sit. vbi anathema exponit Rich. dist. 18. art. 5. q. 1. lib. 4. pro perditione seu maledictione. Anathematizare enim vno modo idem est quod maledicere. Et Apostolo licuit maledicere angelo sub illa conditione quam apposuit, quia si ponitur per impossibile quod angelus bonus peccaret, dignus esset maledictione. Et 1. Cor. 1. dicitur, Si quis non amat Dominum nostrum Iesum Christum sit anathema. Et quod Apostolus optabat anathema esse à Christo, intelligitur illud ad tēpus, & sub conditione, videlicet si optabile esset, ut dicit S. Bonau. dist. 29. q. 3. in fi. lib. 3.

¶ **A N A L O G V M** secundum Doctores, & clarius Rich. super 1. dist. 25. art. 2. q. 2. quod analogicè dicitur, quādo idē nomē eadē ratione prædicatur de pluribus, tamē per prius de vno quā de alio, eo quod principaliter & secundū se dicitur de vno, de aliis autē non dicitur nisi inquantū habent habitudinem ad illam re de quā principaliter dicitur, & secundum se. Exemplū ponit idē Rich. de ente quod principaliter (inquit) & secundū se conuenit Deo, creaturis autē nō conuenit nisi inquantum imitantur Deum, ideo ens analogicè dicitur de Deo & creatis. Item ens creatum analogicè (inquit) dicitur de substantia & accidente, quia accidentia non sunt entia, sed entis. vij. Metaph. Vnde patet quod analogia est media inter æquiuocationem puram & vniuocationem puram. Et secundū Occam, ens æquiuocè dicitur de Deo & creaturis. Et Henricus de Gadauo & Tho. videntur sentire solam analogiam, & nullam vniuocationem in ente ad Deū & creaturas. Scotēorū turba (quos Scotistas vocant) dicunt quod ens prædicamentale licet non sit vniuocum, tamen ens transcendens vniuocè dicitur de Deo & creaturis, ita tamē quod non negatur esse analogum. Nam ens in communi latissimum habet conceptum, de quo latius videatur apud Doctores.

¶ **A N G E L V S** Græcè, Latine valet nuncius. Est autē triplex angelus (ut scribit Brulef. di. xij. lib. ij.) Est angelus officio, & est quilibet nuncius missus à Deo ad homines propter aliqua ministeria implenda, & sic angelus nō solū dicitur de spiritibus angelicis, sed etiā de hominibus. Vnde Malach. 3. Ecce ego mitto angelum meum, id est Ioan. Baptist. Et post iudiciū

Lexic. Theol.

c 2

non erunt angeli officio, quia non mittuntur ad homines. Sic Christus vocatur magni consilij angelus. Vnde in canone dicitur, lube hæc perferri per manus sancti angeli tui, intelligendum est vt exponit Innocentius, vt refert eum S. Bonau. distin. xj. lib. iij. Angelus ille magni consilij est Christus, per manus illius oramus sacrificiū perferri, id est ipsius meritis & precibus nostrū sacrificiū Deo acceptari. Vnde ipse est pōtēx & aduocatus noster, & apparet cōtinuē vultui Dei ad interpellandum pro nobis, &c. Est itē angelus dignitate, & sic est sacerdos cōsecrās corpus Christi. Vnde Malac. 2. dicitur, Labia sacerdotis custodiūt scientiā, & legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercitū est. Dicitur & angelus natura, & licet sit nō officij angelus secundū vocis proprietatē (vt vult Greg.) accipitur tamē vt dicit substantiā siue naturā angelicā: Et describitur à Damasco. sic angelus est substantia incorporea intellectualis, semper mobilis, arbitrio libera, Deo ministrans, gratia nō natura immortalitatem suscipiens. E substantia incorporea ponitur pro genere, & accipitur incorporea strictē pro substantia, quæ neque est corpus in se, nec corpori vnibilis, vt forma. Et per hoc excluditur anima intellectiua tā cōiuncta quā separata. Dicitur intellectualis, ad excludendum quācunque naturam nō cognoscentē, posset enim Deus de nouo producere substantiā spiritalē nō cognoscentē, quæ per hoc nō esset angelus. Dicitur semper mobilis, & hoc quantū ad motū locale, quia tali motu infatigabilis est, per hoc innuitur quod nō determinat sibi locum naturale in quo naturaliter quiescat quia de se est indifferēs ad omnem locum corporale. Dicitur arbitrio libera, quantum ad motū affectionum est nō habet ex se, sed ex dono cōditoris cōseruantis, & per subtractionem cōseruationis est annihilabilis, cōseruatur tamē benignissima & gratiosa Dei voluntate, & ita dono gratia. Gab. di. iij. quæst. j. lib. ij. Et licet breuius posset describi dicēdo, Creatura intellectualis incorporea, tamē reliquæ particulæ nō superfluent, quia eis exprimitur causa finalis, operatio & duratio angelorū. Aliā ponit descriptionē S. Diony. de di. nominibus, scilicet, Angelus est imago Dei, manifestatio oculi luminis, speculū purū, splendidissimū, immaculatū, incontaminatū, incoquinatū, recipiens totā (si iustū est dicere) speciositatem boniformitatis & deiformitatis, & purē declarans in seipso, sicut possibile est bonitatem, quæ est in abditis. Hæc per singula verba latē prosequitur Alex. de Ales part. ij. q. xx. memb. iij. ar. ij. Et Bona. distin. ix. lib. ij. circa text. An autem angeli creati sint in gratia. Dicit idem S. Bona. dist. iij. q. ij. lib. ij. Ista quæstio facti est, & non inuenimus aliam rationem quā cōgruitatis, probabiliter possumus vtrunque opinari sicut & alij ante nos. Vnde duæ sunt de hoc opinionēs, quas diffuse recitat Gab. dist. iij. l. ij. & innuit hoc ser. j. de sancto Michaelē. Vna est, quod angeli creati sunt in gratia gratū faciente. Alia, quod sunt creati in puris naturalibus, & quod nō habuerunt gratiā ab instanti creationis. Prima fauet S. Thom. part. j. qu. lxij. ar. iij. &

Greg. de Arimi. Secundæ assentit Magister in text. & etiam di. v. Hugo, Alex. de Ales, q. xix. memb. ij. & S. Bonauen. di. iij. quæstio. ij. lib. ij. Vtraque opinio innititur auctoritatibus & rationibus persuasivis. Prima auctoritate S. Aug. iij. de ciuit. Dei c. ix. simul in eis condens naturam, & largiens gratiam. Ratione sic probatur, Deus cū sit liberalissimus, paratus est dare omnibus gratiā dispositis ad recipiendum, sed nulla videtur melior dispositio ad gratiam quā innocentia & volūtas recta, & hæc erāt in angelis à sui creatione. Adducit plures rationes & auctoritates pro illa opi. Gab. Secūda opinio firmatur similiter auctoritatibus & rationibus, quas refert idē Gab. Vnde Aug. super Gen. ad literā dicit, quod angelica natura primo erat informis creata, & cœlū dicta, deinde dicit eā formatā & lucē appellatā, nō autē fuit informis nisi per defectum gratiæ. Ratione probatur, Gratia est mediū inter naturā & gloriam, ideo primò angeli fuerunt in puris naturalibus, deinde adepti sunt gratiā, vltimò gloriā, præterea sicut se habet culpa ad damnationē, ita gratia ad gloriā, sed statim vt habuerunt culpā mali, fuerūt dānati & obstinati: ergo stātes statim vt habuerūt gratiā, sunt glorificati & cōfirmati. Nō autē habuerūt gloriā in instanti creationis, ergo nec gratiam. Vtraque opinio nō probabiliter teneri potest, vt idē ait Gab. & Bona. sine pertinacia & temeritate, quia ad neutrū sunt rationes cogētes, neque sufficientes auctoritates neque constat de reuelatione, aut Ecclesię determinatione. Probabilius tamē videtur secundū Sco. & vt scribit Gab. ser. j. de S. Michaelē quod omnibus apposita est gratia & omnibus cōcreata, & ea aliqui bene vsi sunt, alij eā deseruerunt, &c. Hæc opinio tangit Gerson par. iij. serm. de angelis, cum sic scribit, Postquā omnipotentissimæ ac liberalissimæ Dei bonitati placuit seipsum in creaturas diffundere, mundum hunc tāquam regnū aliquod pulcherrimum ac maximum non naturali quadā & æterna necessitate (vt Phil. somniāt) sed spontanea libertate fabricauit, in quo cōdidit palaciū præclarissimū ac permagnificū, quale decebat habere vniuersalem ac summū imperatorē. Illic quoque exercitū suū & inclinatā magnatū ac militū suorū familiā mox creauit: cōdens videlicet angelorū naturam, & simul largiens gratiā vel gratum faciētem, vt Præpositinus S. Tho. Durand. Holkot tenēt, vel tantūmodo gratis datam vt Magistri & Domini antisd. multorumque est opinio. In qua cōtrarietate id quod certū est teneamus, eos in magno lumine cognitionis tā supernaturalis de Deo, quā naturalis de ceteris entibus creato, exstitisse. Et vt idem ait Gers. paulò post, fuerunt autē primitus angeli, quos loquimur ante gloriā cōsummatæ largitionem viatores constituti, scilicet in statu & viæ & meriti, vt beatitudinē per strenuos actus infra certam temporis morulam mererentur, vel nō merentes illa perpetuò priuarentur, &c.

ANGELORVM MORE possunt poni multipliciter, vt habet Sco. & post eū scribit Gab. di. v. q. vnic. l. ij. Vnde possunt poni more tres, ita quod omnes in prima mora creati fuissent in gratia & meruerūt, in secūda boni steterūt in merito, & mali ceciderunt, in tertia omnes fuerūt in termino. Possunt poni & quatuor more, & hoc dupliciter. Primo quod in prima fuerunt omnes in naturalibus. In secūda mali ceciderunt, in tertia bonis apposita est gratia, & meruerūt. In quarta boni præmiati, & mali sunt dānati. Vel secūdo, in prima mora fuerūt omnes angeli in naturalibus: In secūda

secūda omnes in gratia, & in tertia boni meruerūt stātes in gratia, & mali deliquerūt. In quarta fuerūt oēs in termino. Ponūtur, & alio modo istę moræ secundū alios. Quis autē horū modorū sit pbabilior, subiūgit Scot. aliquas ppositiones probabiles, quas vide diffuse apud Gab. vbi sup. Bona. dicit secundū opinionē catholicā viorē, & tenendā, quod mora la fuit inter creationē, & lapsum, licet paruula, propter quā sancti, & expositores, & ipsa scriptura loquitur de malitia diaboli, quæ semper fuisset in ea, quia illud modicū quasi pro nihilo reputatur. Vnde 1. Ioan. 3. dicitur, Diabolus ab initio peccauit, sensus est vt dicit Aug. Diabolus ab initio peccauit, id est statim post initium. Angelis verò bonis pro magno merito ascribitur quod vicerūt præliū tētationum. De quo Apoc. 12. Factū est præliū magnū in cœlo, Michael, & angeli eius pugnabant cū dracone, &c. Fuit enim peccatū malorū incentiuū tētationis in bonis, quod boni ad magnā eorū laudē vicerūt. De quo latius Gab. vbi supra, du. ij. Videtur autē probabile (vt ibidem dicit) quod in primo instanti fuerunt vniformes creati in statu naturæ siue gratia. In secūda mora erant vniformes in gratia. In tertia morula viæ mali multipliciter demeruerunt, & boni multipliciter meruerunt. In quarto fuerūt in termino, & hoc videtur rationabile, quia sic experti erant de omni statu, & maiorem occasionem habuerunt intensius eliciendi actum meritorium postea, quia experti erant quod hoc non poterant in primo instanti. Gab.

ANGELI dicuntur sancti propter duo, vt notat Brul. di. vij. q. iij. li. ij. Propter finem principalem, qui est ipse Deus. Et finem secundum principalem, qui est homo. Voluit enim Deus vt res sic essent cōditę, quod maiores iuuaret minores. Et quia angeli sunt multo maiores, quā homines, ideo ab initio voluit Deus quod angeli essent ministri hominū. Et licet (vt idem ait) mater carnalis quātumcunque diligit & nutriat filium suum dulciter, & diligenter, adhuc sancti angeli habent maiorem curā de nobis, & nos consolantur in omnibus tribulationibus nostris, & hoc per vim administratiuā. Et angelus (vt ait Gab. dist. xj. lib. ij.) non homini propter se ministrat, sed propter Deum cuius imaginem gerit, &c.

DE actibus angelorum. Actus quos habent angeli superiorum ordinum respectu inferiorū sunt tres, vt habet Diony. de cœlest. hierar. c. iij. prope finem, scilicet purgare, illuminare, & perficere, qui dicuntur actus hierarchici, quia cōueniunt superioribus hierarchiis respectu inferiorum, ita scriptis prodidit Gab. d. ix. q. ij. lib. ij. sent. angelus autem superior aliquid ignoratum inferiori notificans illo vno actu notificandi, prius incognitum inferiorem purgat, non quidem à fœditate peccati, sed ab ignorantia negationis illuminat noua cognitione, & notitia perficit actuando eum ad cognita. Et differūt illi actus in cōnotato. Nam in substrato supponunt pro eodem, scilicet inductione scientiæ. Purgare autē connotat præcedentis ignorantia remotionem. Illuminare obiecti manifestationē. Perficere subiecti eleuationem, & meliorationem, & hoc vult sanctus Diony. de cœlest. hierar. c. vij. Plura vide in Occam q. xx. li. ij. & qu. vij. primi quotlibet. Vide, & Gab. vbi supra. & Bona. di. x. ar. ij. lib. ij. sent. &c.

DE angelorum cognitione, de qua etsi plura scribāt doctores, tamē multa paucitate perstringā. Est autē angelorū duplex cognitio, scilicet matutina, & vespertina.

Cognitio matutina est cognitio rerum in verbo, quæ est beatifica. Cognitio vespertina est cognitio rerū in lumine naturę. Distinguit autē Alex. de Ales par. ij. q. xxij. triplicē cognitionē angelorū. Vna qua cognoscit verbū, & se ac creaturas sibi in verbo relucens. Vna indistincta cognitione in lumine gloriæ & beatificę. Alia qua cognoscit per species sibi cōcreatas Deū, se & alia. Tertia qua cognoscit per species à rebus cognitis acceptas, quam ipse vocat cognitionē rerū in proprio genere. Vltimæ duæ dicuntur cognitiones vespertinæ, prima sola matutina, quia ista est cognitio in creatore, qui est principiu omnis creaturæ, sicut mane principiu die i. Sequentes duæ dicuntur vespertinę, quia his cognoscitur res in creatura, quæ de se tendit ad occasum. Nec dicitur matutina vel vespertina per admixtionem tenebrarum ignorantia, sed ex causa dicta. Prima, scilicet matutina est supernaturalis & beatifica. Secūda, scilicet vespertina dicitur naturalis, licet medium non habet ex propria natura siue vigore sui intellectus, quia habet eam per species à Deo infusas. Gab. videto eum latius dist. iij. qu. ij. lib. ij. & dist. xiiij. quæst. vnica, ar. j. lib. iij. & lect. xxxj. cano. & Bona. distinct. iij. lib. ij. quæstio. vltim. & penultim. Et quia inferiores angeli à superioribus purgantur ab ignorantia, & illuminantur, ergo aliquid in inferiores ignorant, quod superiores nouerunt. Et videntes verbū, tantum vident in verbo. quantū in eis verbū ostendit, ostēdit autē quantū vult. Est enim speculū voluntarium quo ad creaturas extra, licet sit necessarium quo ad personas intra. Hæc Gab. di. ix. q. ij. dub. iij. li. ij. vbi & post alia hæc adiungit, quod aliqui angeli à principio cognouerunt mysterium incarnationis. Alij verò non cognouerūt à principio, sed post plenē cognouerūt dum impletum fuit. Vel potest dici quod à principio omnes cognouerūt in verbo, sed innotuit eis per Ecclesiam dum factum fuit & impletum, ac per Apostolos mundo prædicatum. Vnde Aug. 5. super Gen. Non in Deo tantum innotescit angelis quod absconditum est, verum & hoc eis apparet cū manifestatur & propalatur. Sed quod de dæmonibus an cognouerunt Iesum fuisse filium Dei. Ad hoc dicitur quod ipsi cognouerunt Dominum venisse in carne, vt dicit Gloss. Luc. 8. Sciebāt dæmones per aduentū Domini se aliquādo in abyssum mergendos, non futura prædiuantes, sed secundum prophetarum dicta recolentes. Et Aug. ix. de ciuit. Dei ca. j. Innotuit dæmonibus non per id quod est vita æterna & lumen incommutabile quod illuminat pios, sed per temporalia quædam suæ virtutis effectiua, & occultissima signa suæ præsentia, quæ angelicis sensibus malorum spirituum possent esse conspicua potius quā informitati hominum. Et dicit Alex. de Ales par. ij. q. xxvj. memb. v. quod aliquo modo cognoscūt angeli mali, quo non cognouerunt boni, quia quædam est cognitio in pœna vel impedimento malæ operationis. Aut cohibitione potestatis, & hoc modo poterant angeli mali Christum in carne venisse cognoscere, quo nō cognouerūt boni qui pœnam non habuerunt, & eorum potestas non est impedita per Christi aduentum, sed aucta, licet tamen cognitio bonorum quam ex naturalibus, & gratuitis habuerunt de Christo veniente in carne fuit clarior, & nobilior quā cognitio malorum. Sed quod dicit Paulus 1. Corinth. 2. Si cognouissent dicit Gloss. nunquā crucifixissent. Ad hoc dicitur quod non

nouerunt per certitudinem scientiæ, sed per coniecturam opinionis firmæ. Vnde Hilla. super Matth. magis suspicari, quã nosse crededi sunt. Et S. Greg. Diabolus redemptorem & in carne venisse senserat, sed propter humilia quæ passus est, quicquid de deitate suspicatus est, ei in dubium venit pro superbia sua, & non Dei natum, sed Dei gratia custoditum credidit. Quod autem non habuit euidentem notitiam, signum est manifestum tentatio, qua tentare ausus est Dominum, qua experiretur an esset filius Dei. Latius vide Gabr. di. ix. q. ij. lib. ij.

De missione angelorum. Angeli est vt mittantur. Angelum autem mitti (vt scribit D. Præpositus Gabr. dist. x. q. vnica, lib. ij.) nihil aliud est, quã angelum ministerium aliquod diuina auctoritate circa aliu exercere, siue ipsum illuminando, siue auxilium quodcumque præstando. Illa autem missio fit quandoque cum motu angelici locali, vt cum de cælo mittitur ad terras, & expleto officio legationis, redit in cælum, quæ nõ fuit sine locali mutatione. Sic legitur de angelo Manue apparenti. Cumque ascenderet flamma altaris in cælum, angelus Domini pariter in flamma ascendit. Iudic. 13. & Luc. 2. de angelis Dominicam natiuitatē pastoribus nunciatibus dicitur. Cùm discesserunt angeli ab eis in cælum. Fieri etiã potest sine locali motu, vt dñs Deus angelu vnũ illuminat per aliu angelu, à priori localiter nõ distat. Mittitur autem angeli beati à Deo ad viatores, vt cælestis regni ascribatur hæredes. Vnde ad Heb. 1. Omnes sunt administratorij spiritus, missi propter eos qui hæreditatē accipiunt salutis, &c. Denique plena est vtriusque testamēti pagina. Mittitur & angeli tanquã mediatores inter Deũ & hominẽ, vt per eos homo inferior ad beatitudinis summam reducat. Hæc etiã missio secundũ S. Bona. cõcordat charitati diuinæ, angelicæ & humanæ. Diuinæ quæ in hoc nobis manifestatur dñs nobilissimos spiritus intima sibi charitate cõiunctos mittit ad procurandum salutē nostrã. Angelicæ dñs videntes nos suo auxilio indigere cõtra malorũ angelorũ impugnationes multiplices & fraudulentas charitate, quæ in eis feruet, & perfectissima est tanquã desiderantes nostrã salutē, se pronos ad nostrum ministeriũ Deo offerunt, dicētes illud Esa. Ecce ego Domine mitte me. Congruit etiã charitati humanæ, quæ quia debilis est, quãdiu sumus in via indiget foueri, nutriri & excitari. Congruit ergo quod angeli quorũ concius sumus futuri, cum non possint per naturæ similitudinem nos excitare ad amorem, saltē hoc faciant nobis iuncti per obsequij beneficentiam.

De locutione angelorum. Angelus loquendo alteri nihil facit, nisi quod causat cogitationē alicuius obiecti in se, quæ cogitatio in loquēte causata tanquã obiectũ, causat effectiue in angelo audiente notitiã intuitiua suimet cogitationis, vide copiose de hoc apud Gabr. di. ix. q. ij. ar. iij. lib. ij. & Bonauen. d. x. art. ij. lib. ij. Vnde secundum eundem Bonauen. Angelus audit & videt, & tam audire, quã videre est in angelo intelligere. Sed tunc videt eũ quando ex proprio motu intelligit aliquid, tunc audit quando per oblationem speciei intelligibilis ab eo intelligēte excita tus ipsum quod profertur intelligit, & sic competit angelo non solum respectu superioris sedentis respectu paris vel inferioris, quia sic audit supremus angelus ab infimo, sicut Magister audire potest à discipulo, non quod ab eo suscipiat doctrinam siue illuminationem, sed quia melius cognoscit eius defectus

per suis ipsius detractionem. Hæc Bonauen. vide & Gabr. di. ix. vbi supra, latius.

De angelorũ custodia, de qua notãda scribit Gabr. di. xj. q. vnica. li. ij. licet homo habeat lib. arbit. ita vt quãtum ad interiores voluntatis actus violenter nõ possit per potentiam creatã. Est tamen inconstans & citò mobilis, & in vtrãque parte vertibilis, est post primi hominis peccatũ pronior ad malũ, multãque habet inclinãtia ad lapsum, inter quæ numerantur imperceptibiles demonũ salutē hominũ impedire molientiũ doli & fraudes, quoquam nulla quies in tentando. Circueunt enim tanquam leones rugientes, quærentes quẽ deuorent. 1. Pet. 5. Indiget igitur angelica custodia & præsidio. Indiget vt S. Bona. post Alex. innuit ad quatuor in genere, scilicet, ad perficiendũ in gratia, ad præseruationem à culpa: ad resurgendũ à noxa perpetrata, & à facinorũ multiplici pluralitate cõmittenda. Nã in profecto impeditur, ad casum impellitur, in lapsu detinetur, & ad vltiora cõmittenda peccati admissi pòdere aggrauatur. Ad custodiã autẽ cuiuslibet hominis viatoris deputatur angelus bonus à principio natiuitatis: patet per Magist. in tex. li. ij. d. xj. Vnde Hiero. Magna est dignitas animarũ vt vnaqueque ab ortu suæ natiuitatis in sui custodiã habeat angelũ sibi deputatũ. Quod potest intelligi vel de natiuitatē in vtero, quæ est cũ anima in sui creatione tẽtui infunditur, vel de natiuitate ex vtero. Item Esa. 92. Super muros tuos Hierusalem cõstitui custodes. Muri sunt Apostoli, custodes sunt angeli. vt dicit Gloss. Et Eccle. 17. In vnamquamque gentium præposuit rectores. Gloss. id est angelos. Põnit ad hoc sanct. Bonau. rationes congruitatis tam ex parte Dei quã ex parte hominis, quæ est cũ videri potes apud Gabr. vbi sup. d. xj. Et in omni statu hominis effectũ habere potest angelica custodia, in vtero, extra vterũ, ante rationis vsum, & postquã peruenerit ad rationis vsum. Vnde Tho. in ij. scripto d. xj. q. iij. angelus incipit custodire hominẽ in vtero mater no ne demon ipsum puerũ interficiat, vel cõplexionẽ mutet, vnde puer pronior efficeretur ad peccandũ, de quo latius vide Gabr. Et dicitur cuiuslibet viatoris propter Christũ qui fuit cõprehensor. Nã Christus nõ habuit angelos custodes, sed bene ministros vt & sentit Alex. Rich. Tho. & hoc patet Mat. 4. Accesserunt angeli & ministrabant ei. De quo vide Gabr. latius dub. j. distin. xj. lib. ij. Sed quod non habuit angelũ custodẽ ratio est, quia non indiguit angelica custodia sicut nos, quia erat plenus gratia & sciẽtia ab instãti cõceptionis, etiã Christũ est supra angelos oēs. Nec beata virgo habuit angelos custodes, quia & ipsa erat plena gratia, sed bene habuit angelos ministros, & hoc (vt inquit Fran. Maro.) ex priuilegio beata virgo nõ habuit angelũ custodẽ super eũ præfidẽtẽ. Et sicut cuiuslibet homini deputatũ est angelus ad custodiã, ita cuiuslibet prouincię deputatũ est angelus bonus ad custodiã & exercitiũ, qui dicuntur principes, eo quod sunt de ordine principatũ. Et nõ solũ bonis hominib⁹, sed & malis deputatur angelus bonus ad custodiã, sicut & antichristo, vt vult Rich. Tho. & alij. Nec dimittit angelus bonus etiã quãtũcunq; obliuatos quantũ ad actũ custodię qui respicit malũ, quia semper subtrahit hominẽ ne labatur in peius, vel in tot mala in quot caderet semota custodia angelorũ. Quãtũ verò ad actũ qui respicit bonũ, obliuatos de ferit, & antichristum nõ custodiet. Et sic exponendæ sunt auctoritates multorũ cũ loquuntur de angeli derelictione, &c. Intelligitur enim angelus discedere non

nõ quod nõ defendat ab aduersario, vel nõ retrahat à malo, sed quia nõ perducit ad bonum exhortando, & monendo, & ad custodia principalem finem. Et vt arguit Alex. de Ales q. xij. secunda par. mēb. v. Feruentior est bonus angelus in custodiendo, & iuuando, quã malus in nocendo. Etiam licet custodia non semper habeat effectum in promotione boni, tamẽ hoc nõ stat per angelũ, sed per hominem nolentẽ adquiescere. Nõ enim custodit necessitãdo liberũ arbitriũ ad bonũ, sed persuadendo, inclinãdo, &c. Et per hoc dicitur derelinquere quo ad istos effectus, qui propter lib. arb. hominis nõ cõsentientis, & se auertentis nõ consequuntur. De quo latius Gabr. vbi supra. Credendũ quoque est quod multis modis angeli nos custodiãt, studeantq; promouere ad bonũ, & retrahere à malo, quamuis hoc nõ percipiat hebetudo spiritus nostri, propter quod multi superbiunt, multi ingrati frequenter sibi attribuunt quod ex angelico habent beneficio, & ex hoc minus efficiuntur digni vt ab angelis adiuuentur, propterea perutile est nosse & intelligere effectus angelicę custodiæ, vt dicit Gabr. vbi supra.

Angelicę custodiæ effectus principalis cõsuevit quadruplex assignari circa animas (vt scribit san. Bonauen. dist. xj. q. vlt. lib. ij.) Vnus est vt proficiat anima in bonũ gratiæ. Alius est vt non cadat in malum culpæ. Tertius est si cadat, quod postmodum resurgat. Quartus ne totiens vel in tantum malum cadat quotiens vel ad quantum aduersarius incitat. Communiter tamen assignantur xij. qui colliguntur ex diuersis passibus scripturæ: quos recitat Gabr. noster illustri gratia Theologus. dist. xj. lib. ij. sent. Primus pro delictis increpare Iudic. 2. Ascendit angelus de Galgala ad locum flentium, & ait. Eduxi vos de terra Aegypti. Et post, & nõ audiistis vocẽ meam. Secundus est à peccatorũ vinculis absoluerẽ. Act. 12. de Petro dicitur. Angelus astitit, &c. Et sequitur, & ceciderunt catenæ de manibus suis, quod intelligendum est dispositiue. Tertius est impediẽtia à bono auferre, quod figuratur Exod. 12. vbi angelus percussit primogenita Aegypti. Quartus est arcere demones. Tob. vlt. Demone ab vxore mea compescuit, dicit Tob. minor de angelo Raphael. Quintus est docere & intus illuminare. Dan. 9. Nũc egressus sum vt docerem te vt intelligeres. Sextus est secreta reuelare. Gen. 18. Tres angeli apparuerẽ Abraham dicentes. Nõ celare potero Abraham quæ facturus sum. Septimus est consolari afflictos. Tob. 5. & 6. Forti animo esto, in proximo est vt à Deo cureris. Octauus in via Def confortare 3. Reg. 19. angelus ad Heliam dicit, Surge & comede, grãdis enim tibi restat via. Nonus est in via deducere & conducere. Tob. 5. Ego ducam & reducam eum ad te: Raphael ad Tobiam seniore de filio suo. Decimus hostes deicere. Esa. 37. Egressus angelus Domini percussit in castris Assyriorum. Vndecimus tentationes mitigare. Gen. 32. Iacob luctatus est cum angelo, vbi benedictione accepta confortatus est, post luctum tetigit neruum femoris eius, & statim emeruit. Duodecimus est orationes deferre. Quando orabas eum lachrymis ego obtuli, &c. Tob. vltim. Hi omnes sunt (inquit Bonaue.) effectus custodiæ angelicæ, ex quibus omnibus tã Deo quã angelis debemus esse obnoxij & grati, &c. Gers. Cancell. Paris. reducit effectus illos ad numerũ septenarium sumptum ex his quæ angelus missus ad Petri liberationem operatus est, Actuum 12. Astat vt ponderem

remus in trutina cordis quis sit finis. Fulget in carcere meritis huius, vt sciat vnusquisque positus in tenebris quærere auxilia morborum. Pulsat incitans ad bonum. Iubet surgere velociter dum perspeciem diuinam mandata seruari suggerit. Solut à catenis vitiorum vincitum, à mendicitate, & ferro. Aperit portum ferreum pœnitentiæ. Hæc latius recitantur à Gabriël. distinction. xj. quæst. vnica, libro secundo. De angelis multa plura ab aliis scripta inuenies.

Anima secundũ Arist. lib. 2. de anima, est actus primus corporis Phisici organici, vitã habentis in potẽtia. Et dicitur actus, quia habet se per modum perficiẽtis in corpore. vide, & illam differentiã apud Gersonẽ tract. 2. super Magnificat. Item anima est principium quo viuimus, sentimus, & secundum locum mouemur, & quo intelligimus primum.

Anima rationalis secundũ Casiod. sic diffinitur: Est substãtia spiritalis à Deo creata proprij sui corporis viuificatrix. Aug. in li. de cognitione veræ vitæ, diffinit animã rationalẽ sic: Anima est substãtia incorporea, corporis sui vita inuisibilis, mutabilis, passibilis, illocabilis, nec quãtitatis mēsurã, nec qualitatis formã susceptibilis, memorabilis, rationalis, immortalis, ex qua descriptione patet plures cõditiones nobiles animæ. Et anima, inquit Guil. Scotista dicitur ab animã do: sicut spiritus dicitur à spirando dist. xvij. lib. ij. Vnde anima rationalis debet quãmaximẽ spirare ad cælestia bona, &c.

Anima cũ sit Potẽtia, & principiu multarũ operationum, & actiuũ in homine diuersa fortitur vocabula, quorũ aliquod significat ipsam animã essentiã simpliciter, & absolutẽ nõ connotando aliquod distinctũ ab anima, vt essentiã vel substãtia animæ: vel anima si capitur absolutẽ, aliquod significat eandẽ animã essentiã, & cõnotat certã eius operationẽ, vt intellectus significat essentiã animæ cõnotando notitiã siue actũ intelligẽdi: ita quod intellectus tantum significat, sicut hæc oratio. Anima potēs intelligere, siue pducere actũ intelligẽdi, quod idẽ est. Volũtas significat illã eandẽ essentiã connotãdo aliã operationẽ quæ est velle, vt significat tantũ quantũ hæc oratio: Anima potēs velle. Memoria significat animam potentẽ memorari. Gabr. d. xvj. q. vnica. li. ij. qui, & plura alia ibi de anima cõmemorat. Et anima inquantũ potest in ipsa dicitur talis potẽtia, inquantũ potest in aliud dicitur alia potẽtia. Vnde Aug. in spiritu, & anima ca. 8. Tota animæ essentiã in suis potẽtiis consistit, nec per partes diuiditur cũ sit simplex, & indiuidua: & si aliquãdo partes habere dicitur, ratione potius similitudinis quã veritate cõpositionis intelligendũ est. Simplex substãtia est anima. Sed vna eadẽq; substãtia significat diuersas potẽtias, id est secundũ quod diuersa potest, diuersa fortitur vocabula. Significat ergo nomina intellectus, & voluntas diuersa formaliter, quia diuersos actus, à quibus anima denominatur. Et secundũ Theolog. hoc tenendum est, quod in homine anima intellectiua, & sensitiua ac vegetatiua sunt idẽ in substãtia, licet habeãt diuersas rationes. Et anima dicitur intellectus agens, inquantũ nata est pducere actũ intelligẽdi, quia eadẽ nata est in se recipere actũ à se pductũ. Dicitur intellectus possibilis. plura in lib. de anima, & apud Gabr. vbi sup. vide. Et quãdo dicitur quod anima sit tota in toto corpore, & in qualibet parte, & absciso membro, an anima regrediatur? Dicendũ quod absciso mēbro anima definit informare illud membrũ, nec migrat aut regreditur ad corp⁹. Et vt sentiãt Occam,

& Petrus de Aliaco d. iij. q. iij. li. j. senten. Potentia animæ nō distinguuntur ab anima. Nā eadē substantia animæ dicitur memoria, intellectus & voluntas. Dicitur intelligentia inquantū potest ipsa, pducere verbum seu actū intelligēdi: sicut pater potest producere filiū. Et dicitur memoria inquantū ipsa retinet habitū de obiecto cognito per verbū, sicut filius est æternaliter verbū patris, & dicitur volūtas inquantū ipsa cū verbo potest pducere actū volēdi: sicut pater cū filio producunt spiritū sanctū, & sic sicut in diuinis est cōsubstantialitas, sic aliquo modo est hic, q̄ in mēte nostra sint aliqua tria quæ sunt vnū, sed sic q̄ isti tres termini pro vno supponūt, scilicet pro ipsa anima: & sicut in diuinis est distinctio realis triū suppositōrū, sic isti tres termini diuersa connotant. Et in potētis animæ potest poni imago Trinitatis, sed imperfectē. Expressius tamē ponitur in substantia & actib⁹, secūdū q̄ ponit Occā, & Petrus de Aliaco vbi sup. & c. Vnde habetur in li. de spir. & anima ca. 14. Anima secūdū diuersa officia variis nūcupatur nominib⁹. Dicitur namq; anima dū vegetat: dicitur spiritus dū cōtemplatur, sensus dū sentit, animus dū sapit prudēter, mēs dū intelligit, ratio dū discernit, memoria dū recordatur, voluntas dū cōsentit. Ista tamē nō differunt in substantia, quia omnia ista sunt vna substantia, pprietates quidē diuersæ sunt, sed essentia vna. Itē anima secūdū sui substantiā dicitur spiritus, sed respectu corporis, quod animat dicitur anima, vt & scribit frater Pelbar. li. 2. rosarij Theol. his concordat Gerson part. iij. & de mystica, Theol. part. ij. consideratione ix. Dicimus, inquit, de anima rationali, quod ipsa pro diuersitate officiorū & agibilibus distinctas vires habet: distinctas, inquam, nō res, sed nomine: ita enim virtuosa est, ita secunda quodammodo ipsa eadem existens, & c.

ANIMA esse extraduce dupliciter potest intelligi, vt scribit Gab. noſter mator & sanus Theol. d. xvij. q. j. li. ij. Vno modo est animam esse decisam ab anima, seu forma generatis, aut animā secūdū aliquā sui patrē in ea realiter manentē fuisse in principio suo productio, illo modo corpus animale per semina transfusione propagatū, cuius seminis materia manet in corpore ppagato, dicitur esse extraduce, similiter totū cōpositum propter eius partē, quæ est corpus. Secūdo modo aliquid esse extraduce, est aliquid educi de potētia materiæ cōcurrente aliqua virtute naturali effectiue decisa a principio generante illo modo anima bruti sensitiua est extraduce, quia, educitur de potētia materiæ virtute seminis a principio generante decisa actiue ad productionē animæ brutalis cōcurrente: vide latius Gab. vbi sup. Anima autē rationalis immediatē a Deo creatur, & creādo materiæ præparatē infunditur, & nō educitur de potētia materiæ: hæc est Catholica opinio, nec est producta de substantia Dei, nec effectiue ab intelligentia, nec extraduce, vt quidā errauerūt, quos copiose reprobatur Gabr. & multis scripturis & testimonijs probatur animā esse a solo Deo. Vnde Isa. 27. Omnem statum ego feci: loquitur de statu spirituali, qui est anima rationalis. Sicut ergo solus Deus insufflauit spiraculum vitæ in faciem Adæ, ita creat animā cuiuslibet hominis. Hinc dicitur in Psalm. 32. Qui finxit sigillatim corda eorum. Item Zachar. Qui plasmauit animam hominis in eum. Et in Gen. 2. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: non dicit anima ex anima mea. Vnde datur intelligi quod quædam animæ rationales non sunt de ani-

ma primi hominis, sed caro de carne. Vide & alias apud Gabr. auctoritates: & August. & Hugo, & c. Et Paulus Cortesius ille eloquentissimus Theologus libr. ij. senten. distin. v. scribit, animam rationis participem sine procreatione fieri posse negamus, eam que de auctore rerum Deo, nullo intermedio educatione dicimus, nec ad animæ rationalis productionem (vt idem Gabriel scribit vbi supra.) concurrat actiue virtus aliqua naturalis, puta vis paterni ac de cisi seminis, quia anima rationalis, secundum suam naturam est incorruptibilis: ergo non producit ab aliquo corruptibili, quia incorruptibile & perpetuum non dependet a corruptibili, neque in fieri neque in esse, vt latius ibi probat Gabriel. Anima insuper neque separata, neque coniuncta est persona, quod non coniuncta omnes dicunt. Quod nec separata potest ex diffinitione personæ. Nam vt ibidem dicitur personam importare quadruplicem in communicabilitatem, tres in actu, scilicet, quia aliquod communicatur alteri, vt pars toti natura suppositanti & constituens constituto. Quartū tam in actu quā potentia, scilicet vt forma subiecto. Cum ergo anima separata sit communicabili materiæ, nō conuenit ei ratio personæ, vt scribit Gabr. d. v. q. vni ca. ar. iij. li. iij. & communis tenet schola, quæ & oppositum tenet contra Magist. & Hug. qui volunt, q̄ anima separata sit persona vt Angelus. De cognitione autem animæ separata, vide infra in litera C.

ANIMA esse gratam vel charā, aut acceptā Deo, (quod pro eodem habetur) nihil aliud est, vt scribit Gabriel d. xvij. quæstio. j. lib. j. Quam eam esse in tali statu, in quo (nisi per mortale peccatum delinquet) Deus vult ei dare vitam æternam. Exemplum est de paruulo baptizato, cuius anima est in tali statu, quod nisi postea peccet mortaliter, Deus dabit sibi vitam æternam. Secus est de eo ante baptismum, & etiam de actu existenti in peccato mortali, quia siue postea tales peccent mortaliter siue non, nisi baptiscentur aliquo baptismo, vel agant pœnitentiā, non habebunt vitam æternam.

ANIMA verò polluitur dupliciter (vt scribit sanctus Bonauen. dist. xlij. ar. ij. q. j. lib. ij.) Aut macula mortalis peccati, quæ quidem expellit nitorem gratiæ, aut macula venialis peccati, quæ quodammodo retardat actum dilectionis gratiæ. Et prima pollutio est per mortale, & facit ad deformitatem imaginis, quia auferit ei formā secundum imaginem recreationis. Secunda verò est pollutio venialis, quæ etsi aliquo modo polluat, non tamen animam deformat.

ANIMA Christi de qua Gabriel dist. xliij. quæst. vni ca, libro iij. dicit, quod in ea ponitur triplex agnitio, sicut & in quolibet beato, scilicet, cognitio siue scientia rerum in verbo, quæ est beatifica, quæ & matutina dicitur. Secunda cognitio rerum infusa. Tertia cognitio rerum acquisita: vltimæ duæ dicuntur cognitio rerum vespertina, siue rerum in proprio genere. Et quauis quæcunque cognoscit anima Christi proprio genere, clarius cognoscit in verbo. Non tamen ideo cognitio rerum in proprio genere superfluit, nam per hoc intellectus perficitur, cum sua operatione naturali non priuatur: latius ibi scribit Gabriel, & recitatis opinionibus quibusdam: dicit secūdum opinionem Occam, quam ponit quæst. xij. quarti, Quod anima Christi in verbo potest cognoscere omnia, nedū præsentia, præterita, & futura, sed etiam possibilium: probatur Ioan. 1. Plenum gratia & veritate: veritas refertur ad sapientiam

pietiam secundum Augustinū 13. de Trinit. Non autem esset plenus, si aliquid foret possibile quod non posset cognoscere. Item Apocalyp. 5. Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere deitatem, & scientiam. Glosa, id est, omnem cognitionem. Et posset persuaderi. Nam ipse est a Deo constitutus omnium Iudex, quia filius hominis est, Ioan. 5. ergo cognosceret omnia, etiam occultissima, cogitatus, scilicet & intentiones hominum. Quod autem omnia possibilium cognoscere possit, patet quia potest cognoscere in verbo, quod aliquid est possibile, quod nunquam produceretur: & quia ratione vnum, eadem ratione quodlibet. Sed anima Christi non cognosceret omnia in verbo distincte, & singulariter, quia infinita nō sunt cognoscibilia in verbo, sed infinita nō sunt cognoscibilia simul, & actualiter: singulariter, & distincte ab intellectu creato, vt latius probat Gabriel. Et intellectus animæ Christi est potentia finita, ergo, & c. Omnia verò quæ verbum nouit naturaliter ab æterno, intellectus animæ Christi aptitudinaliter cognoscit distincte in verbo. Probatur: Quia anima Christi omnia scit, quæ Deus scit: & non actualiter, ergo aptitudinaliter. Vnde ad Colof. 2. dicitur: In eo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi, & quauis qualibet anima beati posset cognoscere omnia in verbo, secundum Dei absolutam potentiam, quia quicquid Deus potest producere in vno intellectu creato, potest & producere in alio, quia sunt eiusdem capacitatis, & æqualiter in potentia obediuntali respectu Dei: tamen multo plura cognoscit intellectus animæ Christi in verbo, secundum ordinatam Dei potentiam: & omnia quæcunque vult cognoscere, potest quoque ordinatē velle cognoscere in verbo, omnia præsentia, & futura, quia illa omnia sunt finita, & multa possibilium. Et quodcunque possibilium cognoscere voluerit distincte, licet non omnia saltem collectiue omnia. Hoc autem nulli alij creato intellectui conuenit, nec humano, nec angelico. Gabr. vbi sup. de cognitione animæ Christi non parum: multa scribit S. Bonauen. d. xliij. q. iij. lib. iij. quem vide latius: & Gabr. vbi supra ar. ij. vbi inter cætera dicit: Nihil perfectionis intellectui creato possibile negatum est intellectui Christi verbo vniti. Vnde credendum quod nihil, quod Angelis, & Prophetis, & Sanctis reuelatum est, negatum intellectui animæ Christi, sed longè plura, & perfectiora, de quo & latius ibi perspice, & notanda de cognitione Christi.

ANIMAL a quo animalis. Vnde Apost. 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit quæ sunt spiritus. Animalis homo, id est, qui habet animū ad carnalia depressum, non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, id est, spiritualia. Vnde secundū Petrū de Palude di. xliij. q. iij. li. iij. Corpus animale dicitur ab animalitate, & motus animales magis sunt in nobis, secundum impetū sensualitatis, quā secundū dictamē rationis, quoniam caro cōcupiscit aduersus spiritū. Corpus verò dicitur spirituale, quia subiectū est spiritui. Et sicut animalis appropriatur quodammodo his, qui habent animā cibatiuam. Ideo Aug. & habet Magist. d. xix. li. iij. Voluit appellare corpus animale, id est, corpus alimonis egens, & sic animale ab anima venit. Alio modo vt dicit Bona. d. xix. circa tex. li. ij. dicitur Animale licet minus proprie ab hoc quod est animal: & cum animal appropriatur bestiis, diceretur corpus animale; id est, bestium simile. Vnde Adam erat in sua conditione, quantum ad corpus, consimili-

lis bestiis, in hoc quod indigebat refici cibis. Quantum ad mentē verò erat in honore & bestiis dissimilis, sed quia cum in honore esset, nō intellexit: imò peccauit, ideo cōparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis, vt & non solum ipse, & eius posteri bestiis essent similes in digentia cibi, sed etiā in bestialitate & appetitu mentis.

ANIMAL est genus, & inter animal quod est genus & speciē specialissimā animalis potest dari medium, vt A. si absolute significaret omnia gressibilia, B. omnia volatilia: C. omnia reptilia: D. omnia aquatilia: & sic de aliis. Gabriel dist. viij. q. ij. lib. j.

ANNA mater Mariæ, habuit tres viros, vt scribit Bruleser d. xxx. q. ij. lib. iij. Primus fuit Ioachim, de quo habuit vnā filiā, scilicet ipsam virginē Mariā matrē Dei, quæ desponsata fuit Ioseph. Mortuo Ioachim accepit Cleophā fratrem Ioseph, & genuit ex eo aliā filiā, quā similiter Mariā nominauit. Hæc autē Maria ex Alpheo viro suo quatuor filios genuit, scilicet Iacobū minorē, Ioseph iustū, qui & Barfabas dictus est, Simonem & Iudam. Mortuo secundo viro, Anna tertium accepit, nomine Salome, ex quo aliā filiam genuit, quam rursus Mariā vocauit, & Zebedæo in coniugē tradidit. Hæc autē Maria tres filios genuit ex viro suo, scilicet Iacobū maiorem, & Ioannem Euangelistam: ex his patet Genealogia Christi.

ANNIHILARE accipitur dupliciter, vt scribit Gabr. d. j. q. 4. ar. 3. dub. iij. li. ij. Vno modo pro mutatione, qua destruitur aliqua forma, ita q̄ nihil ipsi⁹ manet: sic forma per corruptionē verissimē annihilatur: sicut enim ante sui productionē fuit purū nihil, ita & post erit purū nihil, & ideo verissimē annihilatur. Vel vt idē ait lec. xij. Can. Annihilatio primo modo est desitio rei secundum se, & quodlibet sui, qua redigitur in purū nihil. Sicut fuit purum nihil ante mundi creationē, & sic distinguitur a corruptione cōpositi substantialis, quia illud in sua corruptione nō desinit secundū se, & quodlibet sui, manet enim materia. Distinguitur etiā a corruptione formæ substantialis vel accidentalis in materia naturali: quia licet talis forma simpliciter trāsit in nihil, quia tamē hæc desitionē causat causa, quæ requirit materiā, ideo nō annihilatur. Alio modo accipitur annihilatio, vt opponitur creationi, & sic illud tantū dicitur annihilare quod rē reducit ad nihilū, & sic nō requirit materiā, & illo modo: quia creatura in omni sua actione præsupponit materiā, nō potest annihilare. Vel alio modo, & secūdo, vt dicit Gabr. le. xij. accipitur annihilatio, vt nō solū negat esse annihilati, sed etiā negat successionē cuiuscūque positiui. Et illo modo nihil, quod cōuertitur in aliud, quous simpliciter desinat esse annihilatur. Accipiēdo primo modo substantia panis verè annihilatur in cōuersione eius in corpus Christi, quia verè redigitur in purū nihil, secūdū se, & quodlibet sui, vt latius ibi pbat Gabr. Sed accipiēdo secūdo modo, vt, scilicet negat successionē entitatis positiue, panis substantia in corpus Christicō uersa, nō annihilatur, quia licet secūdū se totū desinat, tamē succedit corp⁹ Christi, ad cuius successionē ordinatur totalis desitio panis. Plura de hoc videre potes apud Gab. Ad stipulatur Petr. de Aliaco q. vj. ar. ij. ad dub. iij. li. iij. vide & de annihilatione Scotum d. xj. q. iij. li. iij. & infra in dictione Creare, & in dictione Transsubstantiatio, in fine, & c.

ANTICHRISTVS dicitur quasi cōtra Christū. Et Antichrist⁹ q̄ veniet ante iudiciū, vt testatur Apo. 1. Tim. 2. Nascetur de tribu Dan, vt scribit Fran. Maro. & refert

refert frater Osvald. li. iij. rosarij Theol. iuxta illud Gen. 49. Dan coluber, & c. nascetur & Babylone veniet, & lubricus, & infectus turpitudine vitiorum, sed eius suggestione peccata virtutes computabuntur & fictione sanctus dicitur: dæmonū insup ministerio ex moniali seu meretrice generabitur per incubum sicut legimus de Merlino. Videtur tamē melius dicere Damasc. in 4. Quod generabitur ex adulterio & modo naturali, eritque verus homo non diabolus in carnatus. 2. Theol. 2. Donec reuelatus fuit homo peccati filius perditionis. Greg. tamen dicit: Corpus eius intrabit satanas, nō ad informandum, sed ad inhabitandum & infligandum ad opera mala, & ille demō erit Lucifer. Erit præterea Rex potētissimus, & Monarcha auxilio Goth & Magoth, vel vndecim tribuū, licet dicat Aug. Goth & Magoth certū nō designare populū. faciet quoque stupēda nō vera miracula, per mittēte Deo. Alexā. de Ales in trac. de miracul. dicit quod faciet miracula, sed per malū finē. Ideo 2. Theol. 2. dicitur, quod veniet in signis & p̄digiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis. Vnde Gerf. part. j. tract. de distin. verarū visionū à falsis, ait: Quod miracula Antichristi nonnulli vera cōtendunt, ad p̄bationē electorū, & reproborū subuersionē, licet tamē Antichristus minister miraculi mendacissimus erit, & in vita sceleratissimus. Sed Deus ipsi suisque miraculis, ne crederetur, per suas, aliorumque prænuntiationes innumeris, reclamauit atque cōtradixit, p̄pter quod inexcusabilis erit sibi credēs: vide latius Gerf. Habebit autē is multos discipulos prædicātes sectā suā, & faciet se prædicare esse Deū, p̄sequeturque; Ecclesiā. Et dicit Greg. quod erūt in clytissimā martyria, & talia antē nō fuerūt. Regnabit quoque tribus annis cū dimidio, iuxta quod Apoc. 12. dicitur: Per tempus & tēpora & dimidiū tēporis: Enoch autē & Elias insurgēt cōtra eū. De Enoch dicitur Eccle. 44. Enoch placuit Deo, & translatus est in Paradisum, vt det Gentibus sapientiam. De Elia, Matth. 17. Elia venturus est, & restituet omnia: & interficiet eos, & post duos dies resurgent: & sic de qualibet lege pugnet vnus contra eum. Enoch de lege naturæ: Elia de lege Moyse: & Ioannes de lege gratiæ. Sic enim Apoc. 10. dicitur: Iterum oportet te prophetare Gētibus multis: & quasi toto mundo sibi subiugato ipse cum exercitu suo ad montem veniet Oliueti, vt propria virtute in cœlum ascendat: & Christus descendet eum visibiliter interficiens. ante extremum iudicium. Vnde Ezech. 38. dicitur: Pluam super eum & exercitum eius ignem & sulphur: & tunc totus mundus conuertetur ad fidem Christi: nec statim post eius obitum erit dies iudicij, sed post multos annos relaxabitur mundus ad peccandum, & ipsis ignorantibus, veniet Christus. Hæc frater Osvaldus colligit: vide & Antonium plura de eo scribentē, par. iij. titu. xij. cap. iij.

¶ ANTHROPOSPATOS figura dicitur secundū Theologos quosdam, quæ est, quando id quod est hominis, attribuitur Deo vel Angelis, aut spiritibus. Sic etiam dicitur Deus tactus dolore cordis intrinsecus, Gen. 6. & hoc ideo, quia aliquam conformitatem indicat in effectu vel signo exteriori, sine tamē aliqua passione intrinseca. Verbi gratia, In Deo pœnitere vel dolere non sunt secundum rem, sed secundum similitudinem. Et sic dicit scriptura Deum pœnituisse & doluisse quod fecerit hominem, quia ad modum pœnitentis & dolentis se habuit, volendo dissipare vel delere quod prius fecerat. Sic suo modo dicen-

dum de Angelis, quod se habuerunt ad modum naturam de Christi passione admirantium. Inde Angeli dolent de damnatione hominis, prout dolor & tristitia dicitur nolitionem simplicem sine aliqua passione vel affectione: & de huiusmodi dolore intelligendum est illa auctoritas Esaiæ 33. Angeli pacis amarè flebunt. Vnde Richardus de Media-villa dicit, quod per fletum Angelorū significatur admiratio, quā habent Angeli de iudicio diuino in puniendo peccatorem: & sic dicuntur flere.

¶ APATHIA Græcè, Latine dicitur carentia passionum vel impassibilitas, vt & notat frater Pelbartus libro 2. Rosarij Theologiæ in dictione passio. §. iij. Vnde August. 14. de Ciuit. Dei, dicit, quod in statu huius vitæ nō habet locum apathia, id est sine affectione passionis viuere, vel ad bonū vel ad malum: p̄thi enim Græcè valet, id est, affectio. Inde pathetica oratio, id est, plena affectionum. Et dicitur (credo) apathia ab a, id est, sine, & pathe, id est, affectio, quasi sine affectione.

¶ APPETITVS secundum Gabrielem di. xxiij. quæst. j. libro iij. Est potentia actiua & passiva, respectu passionum, quia ipsas efficit & incipit. Ipse enim primò irascitur, ipse miseretur, ipse tristatur, ipse amat, odit, & c. producendo huiusmodi actus, & in recipiendo: & vtrunque tangit Philosophus: potentiam recipiendi, cum dicit: Passibiles harum dicimur: translatio noua habet: Quibus ad hos affectus suscipiendos idonei esse dicimur: potentia agendi, cum addit, puta: irasci, misereri, & c. Nam irasci est appetere vindictam: misereri petere ablationem miseræ, & sic de aliis. Et appetitus duo dicit: vt vult sanctus Bonauentura distin. xlix. parte ij. artic. j. quæstio. j. lib. iij. scilicet amorem alicuius rei, & carentiam illius, & c.

¶ APPETITVS secundū quosdam, est duplex. Vnus inhiantis, & est appetitus desiderij, quo homo desiderat aliquid habere. Inhiare enim est desiderare, iste appetitus est ante cognitionem habitam. Alius est complacentis vel fruētis, vt est appetitus, quo amatur aliquid sibi præsens, & delectatur in eo, vt dicit Brulef. distin. xij. quæst. iij. lib. j. Et appetitus apud Philosophos & Sanctos, ac Doctores, communiter diuiditur in concupiscibilem & irascibilem, quod non solum verum est de appetitu sensitiuo, sed etiam de appetitu intellectu: de qua re verè loquuntur Doctores. Et quia appetitus diuersos habet actus & obiecta, propter quos etiam diuersa nomina sibi attribuuntur, vt scribit Gabriel distin. xxvj. quæst. vnica. artic. iij. dub. j. & licet variè de hoc loquuntur Doctores, sequitur tamen ipse Doctore subtilis, qui clariùs & fundamentalis (vt ipse dicit) de hac materia loquitur in suo tertio, dist. xxvj. & xxxiiij.

Distinguuntur hi appetitus penes obiecta & actus. Nam obiectorum appetibilem quædam ex se, & primò sunt appetibilia, quæ, scilicet ex se sunt conuenientia, vel disconuenientia, ita quod apprehensa (omni alio circumscrip̄to) mouent potentiam ad prosecutionem vel fugam, quia statim delectant vel contristant. Alia sunt appetibilia non primò & ex se, sed quasi secundario, propter illa primò appetenda vel fugienda, vt quia impediunt appetitum circa primò conuenientia vel disconuenientia. Exemplū: Cibis proportionatus est primò, & per se conueniens appetitui animali: ideo nullo alio posito, animal ipsum prosecutionem, præuia tamen eius apprehensione: Impediens

Impediens verò animal ne cibū assequatur, scilicet cibum auferendo, vel animal ab eius cōsecutione prohibendo, disconuenit animali & offendit: non quidem primò & ex se, puta, quia tale ens in se præsens, sed quia impedit prosecutionem cibi: vnde si non impediret quantumcunque præsens esset non offenderet, nec appetitum moueret: primò appetibile pertinet ad concupiscibilem, secundum appetibile pertinet ad irascibilem (vt latius scribit Gabriel vbi supra.) Distinguuntur etiam hi appetitus penes actus. Nam actus concupiscibilis est proficere vel fugere, delectans vel contristans: sed actus irascibilis est irasci. Irasci autem est appetere vindictā, vt vult Philosophus secundo Rhetoric. Vnde non est contentum animal fugere offendens (quod ad concupiscibilem pertinet, respectu primo disconuenientis) sed appetit repellere & se vindicare: non enim iratus appetit impediens amouere tantum, sed amouere & vitrā punire, in tantum quod nunquam omisso primo concupiscibili, in cuius prosecutione impeditus est, etiam impedimento cessante, tendit in vindictam offendentis. Satis concordat sanctus Thomas part. j. quæst. lxxxj. artic. ij. Vnde ait, quod irascibile est quasi propugnatrix & defensatrix, dum in fugit contra ea, quæ impediunt conuenientia, quæ concupiscibilis appetit, & ingerunt nociua, quæ concupiscibilis refugit. Hæc ille. Vide latius Gabrielem d. xxvj. q. vnica, art. iij. dub. j. lib. iij.

¶ APPETITVS est triplex, scilicet, naturalis, animalis, & rationalis. Vel sub aliis verbis: naturalis, sensitiuus, & intellectiuus, (vt scribit Gabriel d. xxvj. quæst. vnica, artic. j. lib. iij.)

¶ APPETITVS naturalis est qui non requirit apprehensionem eius, quod appetitur in ipso appetente, sed alterius. Res enim naturales non cognoscitiuæ appetunt quidem, quæ sibi conueniunt, secundum suam naturam, & ad conseruationem sui esse conserunt: sed nō per apprehensionē propriā, sed per apprehensionē instruetis naturæ. Diuina enim prouidentia (vt dicit Boet. 3. de cōso. Prosa 11.) dedit creatis à se rebus hanc vel maximè mouendi causam vt quoad possunt, naturaliter manere desiderant: & ideo vniciuque natura dat quod conuenit, vt ne (dum manere possit) intereat, labore: ob hoc diuersos appetitus rebus indidit, ad diuersa sibi conuenientia, vt ad loca naturalia qualitates motiuas etiā naturales actiuas & passiuas, & cætera sibi conuenientia. Appetitui autem vniciuque (vt idem Gabriel scribit distin. iij. quæst. j. lib. ij.) naturale est ferri in suum appetibile, & si est appetitus non liberè, tunc naturale est ei summè ferre in quantum potest, quia sicut talis appetitus, secundum Damascum, ducitur, & non est in potestate sua eius actus: ita non est in potestate sua intentio actus, quin agat quantum potest.

¶ APPETITVS animalis est appetitus præsupponēs apprehensionem appetentis sensitiuam, natus tendere in obiectum apprehensiuè, aut in eo quiescere necessariò, & non liberè, & hic vocatur appetitus sensitiuus, qui est in brutis & in hominibus, licet in hominibus aliquid libertatis participet, pro quāto natus est obedire rationi. Gabriel lib. iij. senten. distin. xxvj. lib. iij. Vnde Cicero in libro Offic. ita agendum, vt appetitus pareat rationi. Gerson ita diffinit, parte ij. de mystica Theologia: Appetitus animalis vel sensitiuus est, inquit, vis animæ effectiua, apta moueri immediatè solum ab apprehensione sensitiuæ.

¶ APPETITVS rationalis est appetitus præsupponēs iudicium intellectus, natus liberè actum suum elicere. Et vocatur appetitus rationalis, vel intellectiuus seu voluntas: de quo ita scriptis reliquit Gerson vbi supra: Appetitus rationalis est vis animæ affectiua, apta moueri immediatè ab apprehensione cognoscitiua rationis. Hic appetitus si sit respectu possibilium, & impossibilium, nominatur quandoque voluntas. Si consideretur respectu actus à se eliciti, dicitur libertas: si sit respectu obiectorum non finalium & possibilium, dicitur electio vel appetitus electiuus. Et respectu actuum imperatorum, dicitur appetitus dominatiuus vel executiuus. Si sit voluntas exequendi ea quæ iam electa sunt, dicitur propositum. Et inclinatio ad hæc exequenda, dicitur conscientia: nisi dicamus quod conscientia duo importat simile iudicium & affectionem comitem. Si verò consideremus passiones motiuas huius appetitus rationalis, sic dicitur generali nomine appetitus rationalis affectiuus, vel affectio rationalis. Si autem sit respectu boni vel mali, vt sic apprehensi per rationem, ipse appetitus dicitur concupiscibilis. Si verò illud bonum vel malum præsentetur: vt arduum irascibile appellatur. Hæc Gerson. Quamuis secundum Philosophum, & sequaces, hæc duæ vires & concupiscibilis & irascibilis in sola sensualitate proprie radicentur. Sed August. & Theologorum aliter vsus habet, & c. De his Cicero libr. 1. offic. ita scripsit: Duplex est vis animorum atque naturæ, vna pars in appetitu posita est, quæ hominem huc & illuc rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat quid faciendum, fugiendum vesit: ita fit, vt ratio præsit, appetitus verò obtemperet, & c.

¶ APPETITVS quandoque voluntas nominatur. Vnde secundum Scotum distin. xlix. quæst. x. lib. iij. Duplex est appetitus in voluntate, scilicet naturalis & liber. Naturalem solum dico potentiam voluntatis absolutè, sed non aliquod superadditum voluntati. Sicut enim quælibet natura habet inclinationem naturalem ad suam perfectionem: sic etiam natura intellectualis, scilicet voluntas habet naturalem inclinationem ad suam perfectionem. Alius est appetitus liber, qui est velle liberum. Primus appetitus, secundum Scotum, non est actus aliquis elicitus à voluntate, sed tantum inclinatio quædam, & hoc probat ibi: Potest autem aliquis appetitu naturali refugere mortem, quia nolimus expoliari secundum Apostolum, actu verò liberè elicitio eligere mortem, sicut Martires. Vnde dicit Apostolus: Cupio dissolui, & c. Sequitur ex hoc quod appetitus naturalis non est nisi inclinatio quædam ad perfectionem suam, nec est magis actus elicitus in voluntate quàm in lapide. De illo appetitu loquitur Aristoteles 1. Physicor. quod materia appetit formam: vt vniuersaliter imperfectum suam perfectionem. Hoc appetitu naturali (vt scribit Scotus) voluntas necessariò & perpetuò, & summè appetit beatitudinem. Hoc declarat Scotus art. ij. vbi supra. Qui & si voluntas liberè velit, vt in pluribus beatitudinem apprehensam in vniuersali vel in particulari, quando intellectus nō dubitat in illo particulari esse beatitudinem, non tamē necessariò vult, nec in vniuersali nec in particulari. Ratio, quia necessitas in causa superiori non potest esse à necessitate causæ inferioris, quia causa inferior non potest determinare modū agendi causæ superioris, quia

quia nō potest ipsum determinare ad agendū: ergo causa superior si necessariō agit, hoc habet aliquid intrinsecū formę suę, vel ex natura sui. Si ergo voluntas habet necessitatem ad volendū aliquid, illa necessitas cōueniet sibi ex natura sui, & non à causa inferiori. Scotus.

¶ **APPETERE**, cupere, desiderare. Et aliquis potest appetere seu desiderare aliquid tripliciter secundū Tho. arg. d. xlix. li. 4. Vno modo desiderio efficaci, puta quando ita desiderat, quod etiam cogitat media per quę possit cōsequi ipsū desideratū. Alio modo desiderio simplici, puta sine cogitatione huius mediōrū. Tertio modo desiderio cōditionali, puta homo quandoq; appetit si esset possibile, quandoque libēter velle volare. Sic intelligitur dictum Aug. 4. de Trin. Nullus appetit id de quo penitus desperat. Et vt idem ait: Omnis homo naturaliter rectē considerās, quid importetur nomine beatitudinis naturaliter appetit eam, quia quilibet naturaliter desiderat illud in quo eius summa cōsistit perfectio, iocunditas, commoditas, delectatio. Vnde Ansel. in lib. de concordia prædestinationis, & gratiæ cū libero arbitrio: vbi ait, quod voluntas non potest non velle summū cōmodum. Et beatitudo omne bonū hominis includit, vel essentialiter vel comcomitanter, &c.

¶ **APPETIBILE** quod appetitur. Res autē pro tanto est appetibile (vt inquit Gabr. lect. lxxviii. canon.) pro quāto participat rationē boni, quia bonū cōmuniter ponitur obiectū appetitus. Est autē aliquid appetibile dupliciter, vt ibidē dicit, & secundū Philo. scilicet propter se, etiā si nullum aliud bonū inde sequeretur: tale bonū est felicitas, similitur & virtutes quę sunt bona honesta & delectabilia. Aliud est bonū appetibile non propter se, sed propter aliud sibi adiunctū per se appetibile seu propter bonū ad quod ordinatur: sicut medicina amara bona est, quia inductiua est sanitatis: ita tentatio, quia inductiua ad malum, nō est per se bonum. Item aliqua tentatio, quę non potest fieri sine peccato: vt illa quę fit intentione fallendi, & in peccatū inducēdi qualis est quę fit ab homine malo, aut spiritu maligno, qui per tentationem satagit tentatum ad peccatum pertrahere. Non enim quis delinquit duntaxat in se malum operando, sed etiam delinquit malum alterius procurando: quod autem fieri non potest sine peccato, nequaquam habet rationem per se appetibile. Tentatio igitur non est appetibile per se, seu propter se. Gabriel.

¶ **APER** est animal iracundum & sæuissimum, nec potest mansue fieri etiam si calcetur. Vnde in scriptura quandoque accipitur pro persecutoribus Ecclesię, Psal. 79. Exterminauit eam aper de silua.

¶ **APOSTATA**, à quo apostasia, & est triplex, vt scribit Petrus de Palude distinc. xiiij. q. iij. art. iij. lib. iij. Vna à fide, secunda à clero, tertia à monasterio. De prima dicendū est, quod licet omnis hæreticus sit apostata, scilicet, quod non tamen simpliciter, sed magis conuerso. Omnis apostata est hæreticus, quia propriē apostata qui ex toto dimittit legē Christi, & fit Iudæus, vel Saracenus, vel Paganus. Vnde apostasia secundum Gersonē parte ij. in regulis moralibus est recessus à vera religione. Et murmur contra diuinam prouidentiam, & blasphemia Deo indigna ascribēs. Et vt ait Paludensis vbi supra: Omnis pena quę debetur hæretico, debetur isti, & maior. Qui verō metu tormentorum non corde, sed ore apostatant mendaces, etiā mortaliter peccant, quia Deum blasphemant: sicut & illi, qui contra alios metu tormentorum mentiuntur, accusando, quod perniciosum est mendacium: similiter omnes qui dicunt se falso crimine quodcunque commisisse, quia se ipsos diffamant. Secunda apostasia potest esse sine peccato. Vbi sciendum, quod si homo transferat se ad actum omnino impassibilem, puta ad bigamiam, statim exiit omni priuilegio clericali. Similiter si in iudicio cōuentus recuset respondere coram iudice Ecclesiastico, publicē se negans velle clericaliter viuere, nudatur etiam omni priuilegio clericali. Tertio si laicaliter se gerens admonitus tertio, redire noluerit. Item quarto si sic agit per omnia vt laicus, non vt clericus, & de hoc dist. xviii. De tertia apostasia, scilicet, à religione dicendum quod ipso facto sunt excommunicati si habitum reliquerunt, & requirendi & recipiendi sunt: nisi sit tale crimen propter quod possent expelli: quia cui damus actionem, multo magis exceptionem. Quando autem inuitē reducuntur, incarcerantur ne fugiant, sicut dicit lex. Serui fugitiui pede amputato debilitentur, qui autem spontē redeunt, nequaquam. Bona verō in apostasia acquisita sunt monasterij, quod non eos expulit, nec recipere recusauit. Hęc Paludensis creber & argutus Theologus vbi supra.

¶ **APPROBARE** est aliquem iudicare dignum vita æterna, talis autem iudicatur omnis habens gratiā. Et indignus omnis carens ea est reprobare, hoc est iudicare indignum vita æterna.

¶ **APPROPRIATIO** (vt scribit Brulefer di. xxxiiij. quæstio. iij. lib. j.) est alicuius prædicati communis tribus personis vni soli attributio propter conuenientiam illius prædicati cum proprio illius personę, vel propter erroris amotionem ab intellectu viatoris. Exemplum: Amor conuenit cum proprio spiritus sancti: ideo appropriatur ipsi. Sapientia autem cum proprio filij. Et differunt proprium & appropriatum. Illud enim est proprium quod vni soli vel ad plus duobus conuenit. Appropriatum semper est commune tribus. Et appropriatio potest fieri duabus de causis. Vna est cōuenientia appropriatorum cum propriis. Secunda est exclusio erroris ab intellectu: vide latius ibidem Bruleferum, &c. Et est appropriatio personarum (vt habetur in textu dist. xxxj. lib. j. senten.) quam Hilarius facit, quæ patri attribuit æternitatem, filio speciem, & spiritui sancto (qui & munus est siue donum) vsum: quæ non sunt propria, seu appropriata personarum. Nō enim appropriatur patri æternitas, quasi magis realiter conueniat quàm filio aut spiritui sancto. Sed quia æternitas magis videtur habere, saltem appetentem similitudinem cum proprio patris, quod est nō esse ab alio principio, quàm cum proprio filij vel spiritus sancti. Qui licet non habent initiale principium sicut pater tamē principium originale sicut species (quod dicit speciositatem vel pulchritudinem) licet omnibus conueniat, tamē quandam similitudinem habet cum imagine, quæ expresse representat patrem, cui est perfectē æqualis & similis. Vfus autem actus est amoris, ideo spiritus sanctus qui amor est patris & filij appropriatur: sicut omnia quæ ad amorem pertinent. Secunda appropriatio, beatus Augustinus: Qui patri appropriat vnitatem, filio æqualitatem, & spiritui sancto concordiam. Vnitas patri attribuitur quia sicut vnitas dicitur principium numeri, sic pater est principium filij & spiritus sancti. Aequa

litas

litas verō filio, quia filius est perfecta imago, de cuius ratione est vt sit æqualis ei cuius est imago, alioquin non esset perfecta. Et etiam quia filius non æqualis & similis ex modo productionis gignendi. Concordia spiritui sancto, quia ipse est amor & nexu patris & filij, vt in textu claret Magister. Hęc recitat & Gab. distinc. xxxj. quæst. vnica, arti. iij. dub. vj. lib. j. senten.

¶ **AQUA** in scriptura variē significat, vt & notat frater Pelbartus libro secundo rosarij Theologię. Primo significat spiritum sanctum. Ioan. 17. Qui credit in me (sicut dicit scriptura) flumina de ventre eius fluent aquę viuę. Hoc autem dicit de spiritu sancto. Secundo significat scientiam diuinorum. Eccles. 15. Aqua sapientię potabit illum Dominus. Tertio doctrinam hæreticam, Prouerb. 19. Aquę furtiue dulciores sunt, id est, doctrina peruersa, & panis absconditus suauior, scilicet, furantibus. Quarto tribulationes, Psalm. 68. Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquę vsque ad animam meā. Quinto populum multum. Apocalyp. 17. Aquę multę populi multi, & Gentes. Sexto significat aqua iustos. Psalm. 28. Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit: Dominus super aquas multas. Septimo significat choros Angelorum. Psalm. 148. Aquę quę super cœlos sunt, laudent nomen Domini. Hęc Gregorius 19. Moral. Et super Ezechiel. 19. Octauo, secundum Augustinum lib. 9. super Genes. significat totam materiam confusam elementorum corporalem. Vnde secundum Gabrielem distinctione decima quarta, articulo primo, libro secundo. Aqua in prima rerum materia distinctione aliquando accipitur pro informi rerum materia: vt ibi: Spiritus Domini ferebatur super aquas. Nam vbi dicitur: In Principio creauit Deus cœlum, & terram, &c. Illa nomina cœlum, terra, abyssus, aqua, pro eodem accipiuntur, scilicet pro materia informi. Postea per formas speciuocas distinguenda. Et aquę quę sunt super cœlos, nominantur aquę nomine, propter proprietatem quam habent cum aqua elementari: habet enim perspicuitatem, frigiditatem & grauitatem. Aliquando accipitur pro materia transparenti siue perspicua & luminis retentiuā: vt cum dicitur: Fiat firmamentū in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Aliquando accipitur pro elemento aquę: vt ibi: Cōgregentur aquę in vnum, & appareat arida: Capitur & pro polo aqueo. Quandoque capitur pro Baptismate. Vnde Dominus ad Samaritanam mulierem loquitur, dicens: Omnis qui biberit ex aqua ista, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dederō, non sitiet in æternum, quo & ipso Baptisma salutaris aquę significatur, quod semel, scilicet sumitur, nec rursus iteratur, vt scribit sanctus Cyprianus ad Cecilium.

¶ **AQUA** est triplex, vt notat Brulefer distinctione iij. quæstio. vij. lib. iij. Quædam est artificialis, & est illa quę fit per actionem ignis decoquentis & resoluētis ex ministerio artificis applicantis actiuę passiuę, & passiuę actiuę. & ista aqua non est elementum, sed est corpus mixtum: vt aqua rosacea. Hęc aqua nullo modo (vt infra videbitur) conueniens est ad sacramentum Baptismi. Alia est aqua naturalis, & est aqua elementaris purā tam per mixtionem quàm per iuxtapositionem. Tertia est aqua vsualis pura per immixtionem, licet non sit pura per

iuxtapositionem. Aqua vsualis & aqua naturalis sunt eiusdem speciei: & sunt conuenientes ad sacramentum Baptismi.

¶ **AQUA** benedicta vt scribit in iij. rosarij Theologię. Aliquando fit ad reconcillationem Ecclesię pollutę sanguine vel semine, & hęc benedicitur ab Episcopo solo cum vino & cinere. vt patet de consecratione Ecclesię vel altaris. c. aqua. & proposuisti. Aliquando fit ad aspergendum homines vel domos: vel remouendum sterilitatem rerum humanarum: & ad multiplicationem cæterorum bonorum, & ad defensionem hominum aduersus insidias diaboli: & ad delenda peccata venialia. Vnde Richardus distinc. j. artic. j. quæstio. iij. lib. iij. in solutione argumen. Et concordat Paludensis distinc. xj. quarti. qui ait, quod per asperionem aquę benedictę remittuntur venialia per modum meriti: in quantum excitat motum voluntatis, seu feruorem charitatis, per quam fit venialium remissio, non tanquam per vim sacramenti. Sacramentum autem significat rem vt sacramentalem, non per modum meriti. Aqua etiam benedicta (vt idem vult) non est specialiter diuinitus instituta ad illam rem sacram, & hęc benedicitur à Sacerdotibus cum sale, vt patet de consecr. distinc. iij. cap. aqua. Et consuetudo habet, quod omni die Dominico benedicatur, & non nisi à Presbyteris. vt & habet Magister Gulielmus in suo rationali diuinorum. Aqua autem non sacra addita sacra efficitur sacra: quia sacrum tanquam dignius trahit ad se non sacrum. xij. quæstio. ij. Non existimemus. Nec est curandum an sit maior quantitas aquę non benedictę quàm benedictę. Non sic est in Sacramento sanguinis Christi, cui liquor additus non miscetur sanguini, cum sit ibi sanguis in venis, sed solum commiscetur accidentibus illis, vt notatur extra de celebrat. Miss. Cum Matthe. Sunt autem quatuor genera aquę benedictę, vt notat Gulielmus Episcopus in rationali diuinorum. Prima in qua fit iudiciū purgationis, quę in vsu non est. Secunda aqua quę sanctificatur in dedicatione Ecclesię & altaris. Tertia est qua in Ecclesiis asperginur, de qua paulo antè. Quarta, aqua Baptismi, de qua aliās dicitur. Est præterea aqua lachrymarum piarum, de qua Gerson parte secunda, sermone de dominio Euangelico facta in cœna Domini. Hęc hauritur (vt ipse ait) à puteo contritionis profundę cauato per acutum ligonem meditationis: situla fidei illam continet, chorda spei sursum trahit, fornax ardens charitatis eam calefacit, miscet cineres recordatio peccatorum. Hęc Gerson.

¶ **AQUILA** secundum Isidorum, ab acumine oculorum vocata in sacra scriptura: vt & refert frater Pelbartus libro secundo rosarij Theologię, variē intenuitur significare. Nam primò significat malignos spiritus, qui rapiunt animas: Threnorum 4. Velociores aquilis persecutores nostri. Secundo significat quandoque potestatem terrenam. Ezechiel. 17. Aquila grandis magnarum alarum, id est, Rex Babylonis (quia sicut solent Reges) habuit aquilam in vexillo suo. Tertio subtilem sanctorum intelligentiam. Ezechiel. 1. vbi Ioannes Euangelista per aquilam desuper eminentem significatur a similitudine volatus illius auis. Quarto aquila significat iustorum animas, secundum Ambrosium super Lucam: quia sicut aquila post legem vitam, scilicet centum vsque annorum sentio grauata: vt dicit Augusti Lexic. Theol.

nus super Psalmum 102.) se renouat, rostrum vetus nimis excrescens ad petram collidendo, & plumas veteres deponendo, nec vnquam percussit aquilam fulmen: sic sancti renouant vitam per poenitentiam, & tandem in resurrectione renouabuntur, nec timent fulmen sententiae finalis damnationis. Psalm. 102. Renouabitur vt aquila iuuentus tua. Quinto aquila significat quandoque Christum, propter nobilitatis Regiae dignitatem, quam aquila habet super aues. Vnde Prouerbijs tertio dicitur, quod viam aquilae in caelo difficile est scire. Lyra & expostores dicunt, quod haec intelliguntur de via quam tenuit Christus in Ascensione. Item Deuteronomij trigesimo secundo dicitur de Deo: Sicut aquila prouocans filios ad volandum expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis. Dominus solus dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus, &c.

ARBOR. Arbor bona in scriptura iustum significat, mala vero peccatorem. Matt. 7. quia illa facit bonos fructus boni operis: ista malos: & in ignem exciditur. Multa de arboribus & lignis scribit colligendo frater Pelbartus lib. 2. rosarij Theolog. in dictione lignum multis. §.

ARIES est animal mansuetum, & quandoque significat Christum. Gene. 22. Abraham vidit arietem haerentem inter vepres cornibus, quem immolauit pro filio. (Quandoque significat aries Ecclesiam Christi. Daniel. 8. Aries stabat: id est, Ecclesia) & hircus significat Antichristum, qui efferatus est contra illum, vt exponit Lyra.

ARBITRIUM liberum, vide infra in dictione liberum.

ARGUMENTUM dicitur dupliciter, videlicet proprie & transumptiue (vt scribit Sanct. Bonauent. distinct. xxiiij. quaest. v. lib. iij. in solutione argumenti) proprie quidem argumentum accipitur quadrupliciter. Vno modo dicitur argumentum ratiocinatio, secundum quod diuiditur in quatuor species: videlicet, in syllogismum, inductionem, enthymema & exemplum. Alio modo argumentum dicitur proprie sententiae breuis collectio. Tertio modo dicitur argumentum ipsum medium, in quo consistit tota vis argumentationis. Quarto modo dicitur argumentum ipsa maxima propositio, in qua consistit firmitas totius illationis, & in omnibus istis acceptionibus argumentum dicitur, quia mentem arguit & illuminat ad aliquid intuendum, & ei firmiter adhaerendum. Et secundum hanc proprietatem potest transumptiue dici argumentum quicquid illud sit quod mentem arguit, & illuminat ad videndum aliquid occultum, & hoc modo fides dicitur argumentum rerum non apparentium: quoniam ita facit intellectum eis assentire, sicut argumentum verum facit assentire conclusioni probatae. Haec sanctus Bonauentura.

ARROGANTIA (vt scribit Paulus Cortesius Theologorum eloquentia, lib. iij. suarum sentent. distinct. viij.) est insolens supra naturam suam elatio. Gerson parte secund. in regulis moralibus dicit, quod praesumptio, arrogantia, iactantia, & hypocrisis generaliter & proprie sunt de illis, quae non conueniunt homini taliter se habenti, si illa habere vel credit, vel ordinare appetit, propterea semper habent errorem vel malitiam inuolutam, quandoque venialem, & saepe mortalem, secundum genus obiecti, & iuxta

circumstantias intentionis, & finis atque caeterorum. & praesumptio, arrogantia, & iactantia, & hypocrisis circa bona naturae aut fortunae, minus habent peccati & periculi quam circa bona gratiae, praesertim gratiae gratum facientis cum illa minus cognosci possit inesse, &c. Gerson: Est autem arrogantia quaedam filia superbiae, qua quis multum se existimans, caeteros quos infra se videt, despicit: & quibus non consulendo loqui, sed vis dominando dignatur: vt habetur in decretis distinct. xlvij. cap. j. Vel sic: Arrogantia quae modestiae contraria est, est per quam temeritas atque impudentia vanam sibi comparat auctoritatem. Arrogans est, qui sibi attribuit quod non habet, secundum beatum Thom. ij. ij. quaest. cxij. artic. j. vel sic: Arrogans est, qui sibi temere atque insolenter tribuit, quae in eo non sunt.

ARS Graece technē, techne, & technicos, artificiosus & est principium agendi in alio, secundum Aristotelem lib. 12. Metaph. & secundum eum, lib. 6. Ethic. Ars est habitus quidam faciendi cum vera ratione. Thomas prima secunda quaest. lxxvij. artic. iij. Ars est recta ratio factibiliū, & habitus operatiuus: & 6. Eth. Ars est habitus quidam faciendi vera cum ratione.

ARS magica (vt scribit Brulefer distinct. vij. quaest. xij. li. ij.) est quaedam notitia vel quoddam genus artis habens sub se multas species, id est septem principales, de quibus & scribit Dominus Cardinalis Camera. in principio in cursum Bibliae. Prima dicitur Manticia, & dicitur a mechos, quod est diuiniatio, & icos: quod est scientia, quasi scientia de natura, & habet septem species. Prima dicitur Pyromantia, quia diuiniatio facta circa ignem, Secunda Aeromantia, in aere. Tertia Hydromantia, in aquis. Quarta Geomantia, in terra & corporibus grossis. Quinta Cyromantia, circa manus. Sexta Ornigomantia, fit in gutture vel pectore pullorum vel gallinarum. Septima Nigromantia, fit circa cadauera mortuorum, & dicitur a nigros, quod est mors. Alij dicunt (& vt credo melius) Necromantia. Secunda species Magica dicitur Matefis, quae fit tripliciter. Primo modo in horis, & dicitur Horispicium temporum. Secundo modo fit in aris, & est Auspicium, quae fit ex inspectione ad aras vel altaria. Tertio modo in auibus fit, & est Augurium, quae fit in garritu auium, vel volatu auium, & est auspitium, Tertia species Magicae artis est Sortilegium, quod fit per sortes, vel per ossa mortuorum, vel per verba, & sic de alijs. Quarta species est praestigium, & est quaedam illusio humanorum sensuum: & dicitur perstringo, quia perstringit sensus humanos. Quinta est maleficium simpliciter. Sexta est maleficium ad tempus: & de his infra vide latius. Et dicitur virtutum animalium fascinatio, id est quaedam tremor vel obstupescencia. Artes autem Magicae (vt idem Brulefer dicit & sanctus Bonauent. distinct. vij. part. secund. artic. secund. quaestio. iij. lib. secund.) siue diuinationes, non possunt esse, nec ab aliquo fieri absque peccato, nec Catholicus a diabolo auxilium siue ministerium voluntate propria, absque peccato mortali potest requirere, nisi fortassis (vt inquit Bonauentura in hoc casu) vbi Deus diabolum subiceret homini iusto suo iudicio: & sicut de aliquibus vitijs sanctis audiui errare, voluntario autem commercio non potest sine peccato. Aut enim ibi est peccatum infidelitatis, vt pote si Daemonio credendo attribuat diuinum aliquid: aut est ibi peccatum idolatriae, vt pote in oblationibus & sacrificiis

ciis: aut in obedientia saltem, quia fecit contra prohibitionem diuinam & Ecclesiae. Ratio autem huius prohibitionis (ait Bonauent.) est, quia talis peccat in seipsum, dum se committit discrimini: peccat in Ecclesiam, quia hoc commercium est cum illo, qui est omnino praecisus & Ecclesiae aduersarius: peccat etiam in Maiestatem diuinam, dum recurrit ad diabolum, quasi non sit omnipotens & omnino sufficiens & benignus Deus Christianorum, & ideo semper prohibitum est, & sine peccato fieri non potest. Bonauent. probatur & auctoritate Domini Leuit. 20. vbi ille praecipitur occidi a Deo, qui sciscitatur Magos & Ariolos. Et 4. Regum. 25. vbi reprehenditur & punitur Rex Israel Ochosias, qui misit ad consulendum Deum Acharon, Et Augusti. de vita Christiana, dicit esse damnandas & fugiendas diuinationes, quia ibi interdicunt pacta demonum. Potes & hanc rem, & quomodo prohibeantur artes Magicae, videre apud Gersonem parte j. tractatu de erroribus, circa artem magicam, qui diffuse rem prosequitur. Quamuis autem Albertus Magnus in pluribus suis operibus dicat, quod ars magica non sit penitus interdicta: puta illa quae fit virtute herbarum & lapidum. Credit tamen Guilielmus Scoti imitator: & post eum Pelbartus: quod securius est Christiano abstinere, ne in laqueum cadat diaboli, maxime quia praecipuum Ecclesiae videtur se extendere ad omnem speciem artis magicae quando prohibet, vt habetur in decretis. xxvj. quaest. iij. & v. per totum. Carmina autem magorum nullam habent in se vim effectiuam respectu effectus consequentis: illa enim non sunt nisi voces & scripta certo modo prolata, aut certis caracteribus descripta, quae non habent ex se maiorem vim, quam sonus ex aere fracto causatus aut attrimentum, vel alia substantia vnde causantur, quae manifestum est ad talem effectum vim vel ordinem naturalem non habere. Sequitur autem effectuales operationem demonum verè vel illusorie hunc causantibus, propter quosdam priuatos contractus seu pacta cum sibi adherentibus, vt dicit Augustin. Habent enim spiritus maligni [vt scribit Gab. distinct. vij. quaest. secund. artic. iij. dub. secund. lib. secund. sentent.] pactiones cum aliquibus hominibus: & cōseruant pacta ac promissa: non quia veraces, sed vt alij eis adhaereant, quia si nulla pacta seruarent, nulli eis seruirent: & vt hi quibus promissa seruantur, eos colant, quia ex sua superbia praecipue appetunt demones diuinos honores. Permittit autem Deus (vt idem ait) eos in aliquos propter eorum peccata, vel aliam occultam causam exercere suam potestatem non tamen iniustam. Habent ergo pactum cum maleficis, vt dum haec verba proferunt tali modo: puta ante solis ortum, vel in tali loco, tali gestu. Aut faciunt hoc: puta curuant acum, percipiunt pallium, &c. sequitur ille effectus, quem non verba vel acus inuocant, aut pallij percussio: sed ipse discurrens operatur imitans in hoc peruersè Christum Dominum, in Ecclesia sacramenta instituentem: per quorum usum gratia animae confertur, non a sacris effectiue, sed a Christo suo sacramento tanquam signo efficaci assistenti: & sic gratia talis non conferretur sine sacramento, ita diabolus non operatur talia ex suo pacto cessante maleficio. Hec Gab. & latius infra in maleficio videbitur. & Scotus in iij. distinct. xxxiiij. &c.

ARTICVLVS est coaptatio partium distinctarum secundum san. Thom. ij. ij. quaest. j. artic. vij. Articulus

(vt dicit Isidor.) est praecipuum diuinæ veritatis tendens in ipsam. Articulus (vt ait Rich.) est diuisibilis veritas de Deo artans non ad credendum. Et articulus quantum est de ratione sui nominis dicitur ab artando, & hoc est dupliciter, actiue videlicet & passiue. Dicitur enim articulus (vt scribit sanctus Bonauent. distinct. xxiiij. lib. iij.) quia est quid in se artatum. Et dicitur articulus: quia alios artat: prout passiuè dicitur articulus, quod in se artatum est: est terminus resolutionis. Prout autem actiue dicitur, est principium distinctionis & discretionis. Vide latius ibi Bonauen.

ARTICVLVS fidei (vt scribit Gab. distinct. xxiiij. quaest. vnica, artic. iij. dub. iij. lib. iij.) est veritas reuelata in se vel in suo antecedente: pertinens ad religionem. Et ita omnis veritas credenda est articulus fidei. Et dicitur articulus: quia artat nos ad credendum explicitè vel implicitè. Tenetur enim quilibet fidelis implicitè credere omnem veritatem fidei: quia tenetur credere principia: ex quibus quaelibet veritas fidei inferitur. Oportet itaque multa credere quae non sunt articuli: maxime ea quae articulos praecedunt. Credere enim Deo non est articulus, sed articulos praecedit: & tamen oportet Deo credere, quia antecedit articulos. Gerson parte ij. de articulis fidei. Et articuli non sunt de quacunque veritate, sed de veritate summa, vt dicit Bon. di. xxv. lib. iij. & quicumque articulus fidei pro certo habendus est, periculum est ipsum relinqui sub dubio. Vnde optimè factum est (vt scribit Brulefer di. xj. q. j. li. j.) quod declaratum est beatissimam Virginem esse conceptam sine originali peccato. Articulus autem fidei explicare (vt scribit san. Tho. di. xxv. q. iij. arti. iij. lib. iij.) contingit dupliciter. Vno modo quantum ad ipsorum articulos substantiam secundum quod homo articulos distinctè nouit. Alio modo quantum ad ea quae continentur in articulis implicitè, quae scilicet ex articulis inferri possunt ab impugnatione defendi. De articulis fidei & expositione eorundem videto Gersonem parte ij. tractatu de articulis fidei, &c.

ASCENDERE, Vno modo (vt scribit sanctus Bonauent. distinct. xxij. lib. iij. circa textum) idem est quod propria virtute scendere sine adminiculo virtutis alienae, & hoc modo soli Christo conuenit: Alio modo ascendere idem est quod sursum scanderè, & hoc modo conuenit alijs sanctis. Vnde Iacob. 3. Nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit: vbi ascendere accipitur primo modo. Vel aliter est ascendere in caelum empyreum: & est ascendere in caelum trinitatis. Cum ergo dicitur: Nemo ascendit, &c. non dicitur hoc quantum ad ascensum in empyreum, sed quantum in caelum trinitatis: & iste ascensus non est ascensus ad locum, sed potius ad dignitatem & aequalitatem patris. Nec est secundum acquisitionem nouae dignitatis in Christo, sed propter manifestationem eius quod habuit ab aeterno. Vnde sicut dicitur descendisse, non propter hoc quod in eo fuerit diuinitas minorata, sed propter hoc quod in assumptione humanitatis apparuit minorata. Sic etiam dicitur ascendisse, quia in ascensione eius sublimitas est manifestata. Vnde iste descensus & ascensus conueniebat diuinæ personae secundum diuinam naturam, relata tamen ad humanam. Haec san. Bonauen. vbi sup. Emigrationem autè Christi in caelum (vt scribit Paulus Cortesius lib. iij. sen. distinct. vj. in fine.) in columitatis nostrae causam fuisse: ob eamque nobis patefactum esse iter Lexic. Theol. d 2 in cae

in cœli. De ascensione Christi in cœlum aliàs habetur abundè in sermonibus concionatorum, &c.

¶ **ASSISIN** sunt quidam infideles, qui pro pecunia facilliter quærentes interficere homines: non curantes si ipsi interficiantur, sed quod sub dominio alicuius vel non. fideles vel infideles: dummodo pro pecunia eis data homines interficiunt, nõ refert. Et qui per assisinos aliquem interficiunt, excommunicantur. Frater Osualdus libr. iij. rofarij. Theo. in dictione Excommunicatio: quidam scribunt sicut Dominicus, Nanus, Mirabellus, Ascisinus: & proprie est qui non subest dominio alicuius: sed pro pecunia hominis occidit ad alicuius instantiam. Et dicitur à scindo, is: quia scindit animam à corpore, secū dum Archid. in capite pro humani. de homici. libro vj. Assisius verò dicitur beneficiatus, quasi assiduus, vt habet Gab. distin. xv. quæst. viij. dub. ij. lib. iij.

¶ **ASTROLOGIA** est scientia de astris. Et dicitur ab astron quod est sydus: & logos sermo. Diciturque astronomia ab astron quod est sydus: & nomos lex & norma. Hæc primum inuenta dicitur ab Athlante rege Mauritania teste Plinio vij. natu. histo. Et vt referunt doctores: & post eos scribit frater Pelbartus libro secund. rofarij theolog. quod sicut Ptolomeus libro quadripartito dicit, Astrologia quæ est de euentibus æstris diuiditur in quatuor partes. Prima pars est de iudicijs, scilicet, pluuiarum & tempestatum: ac huiusmodi. Secunda de electionibus horarum, scilicet, pro minutionibus faciendis & melis. Tertia de natiuitate hominis vel fato. Quarta de interrogationibus. Primæ duæ partes bene & sane intellectæ admittuntur: sed aliæ duæ omnino reprobantur vt pote superstitiosæ & erroneæ. Vnde de fato Bonauentura & Rich. in secund. distin. xiiij. quod si fatum accipitur secundum quod Bonauentura. iij. de consol. dicit fatum ordinem rerum ad diuinam prouidentiam relatum, sic habet veritatem. Si autem accipitur vt accipit Augusti. 5. de ciuita. Dei, secundum existimationem phisicorum & mathematicorum: videlicet, pro vi constellationis syderum: ex qua pronunciant cuncta, vel aliqua contingentia necessario euenire in inferioribus: sic erroneum est. Vnde idem Augu. & habetur in Decretis xxvj. quæstion. secund. Illud, & in pluribus locis dicit: omnes huiusmodi artes ex quadam pestifera societate hominum & dæmonum (quasi pacta infidelis amicitia) à Christiano penitus repudiandas, &c. & sic patet quod mortale est fata obseruare. Similiter & illam partem astrologiæ, quæ nominatur de interrogationibus: videlicet, an furata reperiat, & vbi talis perdita recuperet, vel bonam fortunam hac hora consequitur, & huiusmodi omniino sunt superstitiosa & damnabilia & christianæ fidei contraria. Quare huiusmodi diuinationo puta in fortuna propria, vel hora bona ad itinerandum, huiusmodi est illicita, &c. Et huiusmodi diuinationi sæpè immiscet se diabolus, vt decipiat in fide, secundum Augu. super Genesim, ad literam. Vnde & in decretis legitur distin. xxxvij. §. Sed contra. xxvj. q. j. ca. illud dicit. Astrologia nil confert ad salutem: sed in errorem mittit, ergo est postponenda à fidelibus.

¶ **ASRONOMVS** est qui nouit astra, sanctus Bonauentura de astronomis scribens distin. vij. lib. secund. dicit: Quare astronomi de contingentibus, habentibus causam fallibilem & indeterminatam non præsciunt veram, nisi ex coniectura, & diabolus ex maiori coniectura illa præsentit, non tamen certitudinaliter præ-

scit: ideo propter eorum ignorantiam (vt ait Gabri. di. xiiij. quæstio vnica. articul. iij. dub. iij. lib. secund.) etiam de naturalibus effectibus, & si quandoque talium præsumptores quædã vera dicunt, tamen multo plura falsa. Vnde manifestum est quod vera quæ dicunt, non arte sed casu, aut diabolica reuelatione dicunt. Et si dicis, multa vera dicunt, respondet Cellarius, sed multo plura falsa, & ideo quæ dicunt in certa sunt & falsis plurimis permixta. Gabriel. vbi supra. Sed quia vt Bonauentura ait, distin. xiiij. quæst. vi. libro secund. in fine. multi sunt infecutores passionum, & eis quibus possunt dominari seipos subiiciunt. Hinc est quod multi se subiiciunt impressionibus astrorum, & ideo frequenter astrologi vera prædicunt, maximè circa homines animaliter viuètes: circa verò specialiter sapientes, qui damnantur passionibus pauca potest vera prædicere, imò sicut dicit magnus astronomus Ptolomeus: sapiens homo dominabitur astris. Nullam igitur necessitatem astra imponunt, quatinus inclinare possint: sed non necessitare (vt dicunt) de quo latius videre potes apud Bonauentura. & alios. Videatur & Gerson in libello quem trilogium astrologiæ theologizare inscripsit, quem videat qui superstitiosas quasdam astrologicas obseruationes cauere voluerit. Et idem parte j. de libris astrologicis ait. Libri astrologici in quibus plura inutilia & superstitiosa & falsa, imò impia & sacrilega continentur quàm vera & vtilia, debent à Christianis omnibus euitari, damnari, & penitus aboleri. Vide & eum latius ibi, & qui libri legantur & tolerantur apud Christianos. Sed breuitati studemus, nec tamen prætereundum est quod scribit Stephanus Brulefer. distin. vij. quæstion. ix. libr. secund. vbi ait, quod omnis viator siue astrologus quantuncunque doctus, asserens pertinaciter & defendens quod ipse per seipsum, vel per acquisitam scientiam, possit futura quæ dependent à libero arbitrio nostro certitudinaliter præcognoscere, est hæreticus, blasphemus, impius, infidelis, & comburendus, quia quod solius Dei est, sibi usurpat impiè & attribuit. Et si quandoque astronomi & mathematici verum dicunt de futuris contingentibus dependentibus. Hoc tamen non est nisi coniecturando, siue per legem astrorum, siue per diabolica commercia. Hæc Brulefer, &c. De astronomia & astrologiæ aliàs à sanctis doctoribus permulta scribuntur & præcipuè Bonauentura. distin. xiiij. quæst. iij. & vltima libr. secund. vide & Gersonem parte iij. tract. an fortuna bona vel mala fiat ex influxu syderum.

¶ **ASSIMILATIO**, comparatio, similitudo. Est autem triplex assimilatio ad Deum (vt scribit Gabri. lectio. lxxij. canonis. Vna quæ receditur à Deo. Alia qua acceditur ad Deum. Tertia qua sistitur in Deo. Prima est multorum quæ peruersè imitantur Deum: volentes Deo esse similes per magnitudinem potentia, per singularitatem reuerentiæ permittentes & appetentes sibi diuinos honores exhiberi per infinitam opulentiam, & per similia, tales sic imitando non efficiuntur filij Dei, nec Deo accepti, sed hac imitatione recedunt à Deo, efficiuntur socij Luciferi qui dixit, Ponam sedem meam in Aquilone, & similis ero altissima. Secunda similitudo est bonorum viatorum, & consistit in participatione similibus virtutum virtutibus Dei, quæ sunt iustitia, misericordia, liberalitas, veritas, charitas, & cæteræ virtutes huiusmodi quæ perfecte in Deo sunt, verius ipse Deus sunt, & esse debet participatiuè in omni rationali

nali creatura, de quo intelligitur illud August. viij. de trini. Non locorum interuallis, sed similitudine acceditur ad Deum. Et si dissimilitudine opposita receditur à Deo. Hac similitudine volens nos accedere ad Deum dixit Christus: Estote misericordes: sicut & pater vester misericors est. Tertia similitudo est beatorum, de qua i. Ioan. 3. Scimus quod cū apparuerit, similes ei erimus, scilicet, in gloria æternæ visionis & fruitionis, quæ est beatitudo perpetua, ad quam nunc aspiramus, ad eam autem per se cundam similitudinem peruenimus ad quam exhibendam, cū dicimus: Pater noster qui es, &c. excitamur. hæc Gabr. vbi supra.

¶ **ASSUMERE**, suscipere vel accipere. Voluntas potest aliquid assumere in facultatem suam quadrupliciter: videlicet, operando, vt quando homo operatur opera meritoria exterius, vt dare eleemosynam. Acceptando quando voluntas acceptat interius nihil exterius operando, vt diligere proximum. Tolerando, & sic mala pœnæ sunt patienter ferenda. Hæc Brulefer. q. j. lib. j. dist. j. Vnde secundum eundem voluntatem aliquid assumere in facultatem suam: est aliquid ipsam amare, id est, velle, vel aliquid odire, id est, nolle. peccatum igitur sumit in facultatem suam, cū ipsum odio habet. Est autem facultas voluntatis secundum Bonauentura. dominium voluntatis quo facilliter potest in actum suum tanquam illius princeps.

¶ **ASSUMERE** aliquid in facultatem voluntatis potest intelligi dupliciter, vel propter se & sine relatione in aliud, vel propter aliud, & cum relatione in aliud, actu vel habitu secundum modum loquendi. Grego. distin. j. q. j. ar. j. lib. j. assumere aliquid in facultatem voluntatis est voluntatem circa ipsum habere actum aliquem tanquam circa obiectum ipsum, scilicet, acceptando, vel deacceptando, volendo vel nolendo. Assumere in facultatem voluntatis propter se, & sine relatione in aliud est, quando aliquid assumitur in facultatem voluntatis: etiam si nihil per intellectum præsentaretur voluntati. Sed assumere in facultatem voluntatis propter aliud est quando assumitur aliquid alio coassumpto, quod nisi per intellectum voluntati præsentatum fuisset, aut præsentaretur voluntas non haberet circa ipsum talem actum. Primus est non referens in aliud. Secundus verò est referens. Exemplum primi, velle bibere delectantem potum, & dulcem sine relatione ad sanitatem consequendam. Exemplum secundum, velle huiusmodi potum præcise propter sanitatem, siue dulcis sit siue amarus, dum, scilicet, nollet potum talem si non præsumeret se per eum consequi sanitatem. Primus actus qui non est referens, duplex est. Nam illud obiectum quandoque assumitur à voluntate tanquam summum sibi possibile præsentari: ita quod in eo ponit terminum lætitiæ suæ, siue verè sit summum, siue solum in æstimatione & appreciatione hominis errantis: si est verè summum, tunc ille proprie dicitur fruitio. Vnde Aug. i. de doctrina christiana. Si verò inhæseris, finè in ea ponens lætitiæ tuæ: tunc verè & proprie dicendus es frui. Quandoque verò talis actus non referens fertur absolute in obiectum: ita quod actu nec acceptatur vt summum, nec vt nõ summum. Et si nihil aliud præsentaretur voluntati per intellectum, nihilominus acceptaretur vel deacceptaretur. Sicut enim intellectus simpliciter potest fieri in aliquid quod placet vel displicet: ita voluntas simpliciter potest ip-

sum acceptare vel deacceptare, sub cõtextu boni placentis vel delectatis: & nec sub ratione summi, nec vt non summi: & sic tenet Adam (vt scribit Gab. di. j. q. j. ar. j. lib. j.) quod alio à Deo est fruendum: puta si res aliqua absolute amatur: sine relatione quacunque in aliud: & etiam non vt summum aliquid amandum, sic dicuntur virtutes propter se appetendæ. Secundus actus quo scilicet, aliquid acceptatur vel deacceptatur propter aliud, potest etiam fieri dupliciter. Vno modo sic quod tale obiectum præcise acceptetur propter aliud acceptum, ita quod eius acceptatio sit causa effectiua acceptationis alterius propter ipsum, & quod sine eo actu non fuisset acceptum: & hic amor solet dici amor concupiscentiæ tantum, & præsupponit necessario actum amicitia à quo causatur effectiue, & habet solum vnum obiectum: vt cū diligo proximum propter Deum: actus dilectionis Dei causa est effectiua: actus dilectionis proximi: & habet solum proximum pro obiecto. Et vt idem Gabr. vbi supra dicit: quicquid assumitur in facultate voluntatis, assumitur siue propter se siue propter aliud: ita omnis actus voluntatis potest dici vsus vel fruitio largè sumptis terminis: & sumitur propter se: vt tantum valet, id est, non propter aliud, siue sine relatione in aliud. Si enim voluntas diligit obiectum propter se, potest dici fruitio, si propter aliud vsus. ita habet Greg. di. j. q. j. art. j. propositione iij. li. j. Ita plerique vtuntur vocabulis & termini sunt ad placitum: & hoc modo non datur actus medius. Vide latius Gabr. & Dominum Cardinalem dist. j. quæst. j. li. j. sententia.

¶ **ASSUMERE** dicitur quod aliquid accipit vel assumit. Assumens autem non est idem cum assumpto, vt habet Gab. di. vj. quæst. j. li. iij. art. iij. quia assumens verbum est æternum, assumptum est productum de virgine, & est temporale. Filius autem Dei assumpsit humanam naturam ex genere Adæ, & hoc congruentius quàm aliud (vt habet, scilicet, Bonauentura. di. xij.) & post eum Gabr. eadem di. lib. iij. q. vnica. tamen propter seruandam rectitudinem iustitiæ, vt, scilicet, eiusdem generis esset sanctificator, cuius erat præuaricator, iuste siquidè ab eo exigitur emenda in quo reperta est offensa. Secundò propter manifestandum dulcorem misericordiæ, quæ maximè apparet in tantæ misericordiæ cõdescensione quod contemptus ab aduersario: vt eum redimeret suo genere personaliter vniretur. Tertio ad declarandum ordinem sapientiæ quæ sic decreuit, vt omnes homines descenderent ab vno ad reuertendum illud vniuersale principium quod Deus est, à quo sunt omnia. Quarto ad conseruandum altitudinem humanæ naturæ quam Deus in tanta dignitate creauerat, vt nulli alterius generis esset obnoxia, ob quæ etiam causam! Deus ipse voluit esse redemptor qui creauit: quia nõ minus est redimere quàm creare, &c. Sed non assumpsit naturam humanam de viro: sed de scemina Virgine, vt qui in cœlis habuit patrem sine matre, in terris haberet matrem sine patre, nec paternum nomen confunderetur, si alius esset pater Christo in terris, alius in cœlis. Latius scribunt de hoc doctores. Assumpsit autem sexum virilem: quia caput futurus erat Ecclesiæ: quod non conuenit sceminae sed viro, qui est caput mulieris: ne quoque in assumptione peruerteret ordinem institutum. Si enim sexum scemineum assumpsisset, iam sceminas viris prætulisset, & viros sua naturali dignitate priuasset: nunc autem vtrumque dignificauit, quia

ipse naturā in sexu virili assumpsit, & eam de virgine matre accepit. Gabriel, vbi supra.

ASSUMERE, & assumi, vide in dictione vnire infra.
ATTRIBVTVM, quod alicui attribuitur. Sunt autē attributa quaedam prædicabilia mentalia, vocalia, vel scripta nata secare: & supponere pro Deo, quæ possunt naturali ratione inuestigari & cōcludi de eo. Vide Petrum de Aliaco. q. vj. art. ij. li. j. sen. Et Grego. di. viij. per totum. Et vt ait Occa. qu. ij. tertij quodlibeti. Antiqui sancti non vtebātur hoc vocabulo attributa: sed hoc vocabulo nomina. Vnde sicut modò dicimus attributa diuina: ita ipsi dicebant nomina diuina. Et quid perfectio attributalis, vide infra in litera P. Et sunt quædā attributa vel cōceptus attributales soli Deo cōueniētes, vt infinitus, æternus quidē Deo: & creaturis cōmuniā, vt viuens, existens, vnus, intelligēs, &c. Vide de hoc Henricum de Gan. q. v. articulus iij. primi senten. Et propriē loquendo: vt scribit Dominus Cardinalis Camera. quæstio. vj. artic. ij. libro j. sententiarum. Differentia est inter attributa diuina: rationes attributales, & perfectiones attributales. Nam attributa propriē sunt nomina siue signa vocalia: supponentia immediatē pro perfectione diuina: sed rationes attributales sunt conceptus mentales prædictis attributis correspondentes. Sed perfectio attributalis est illud pro quo supponit immediatē ratio attributalis. Vide latius Cardinalem vbi supra, & infra in dictione Perfectio.

ATTRITIO, Vide in dictione Contritio.

AUARITIA licet sit propriē in bonis exterioribus: tamen communiter accipiēdo dicitur generaliter quilibet inordinatus appetitus boni vtilis, quomodo etiā inordinatus scientiæ appetitus dicitur avaritia, vel inordinatus appetitus sufficientiæ, vt scire plus quā opus: est avaritia, licet impropriē. Gabr. dist. vj. q. vnica. & ij. ij. q. j. libro ij. Et (vt idem dicit) septenaria vitiorum: distinctio: quæ capitalia dicuntur: non videtur omnino sufficiens, si strictē & propriē accipiatur in omnibus malis actibus. Nam infidelitas & desperatio, idolatria: non comprehenduntur sub illo numero septenario sic accepto: sed sunt radices quædam multum communes, ex quibus vt frequentius peccata oriuntur. Auaritiæ obiectum (vt scribit Gerson parte ij. de reg. moral.) est immoderata possessio: quod ex genere suo non videtur esse mortale vniuersaliter, sed in mortale transit dum ex deliberatione efficaci & absoluta appetitur, vel quærentur, vel rapiuntur, aut retinentur aliena inuitis dominis, qualicunque modo fiat clam vel palam, vt vel fraude, consilio vel auxilio: præsertim si res sit notabilis detrimenti. Et dum appetitu suffocante rationem, & à Dei seruitio penitus impediēte etiam licita vel propria bona nimia libidine vel sollicitudine appetuntur, quærentur, seu retinentur, quasi in eis spes totius auxiliij velut in Deo poneretur: mortale est. Quam avaritiæ speciē Apostolus ob hoc appellauit idolorum seruitutem. Vnde Aug. Nec auri vitium est avaritia, sed hominis peruersæ amantis aurum, iustitia derelicta: quæ incomparabiliter auro debuit antepōni. xij. de ciui. Dei. c. viij. Idem ita diffinit avaritiā, libr. iij. de lib. ar. est rerum quarumlibet insatiabilis & inhonesta cupido. Ita & theologi in ij. sen. dist. xxij. præsertim sanctus Tho. secunda secundæ, q. cxvij. art. ij. & Albertus Magnus in compendio theo. lib. iij. c. xix. & sanct. Tho. prima parte, q. lxxij. ar. ij. Auaritia generaliter est inordinatus amor habendi. Cice. l. Tuscu.

quæstio. Auaritia est opinio vehemens de pecunia quasi valde expetenda sic inhærens & penitus infira. Et avaritia superabundat in amando, acquirēdo & retinendo, sed deficit in dando, &c.

AUCTOR dicitur quasi operum factor: vel qui est causa alicuius. Et cum dicit Augu. libr. lxxij. qu. iij. Deo auctore non fit homo deterior. Verū est quod Deus non est auctor huius formalis quo aliquis fit peccator, quia non esse iustitiæ seu rectitudinis non habet causam efficientē quæ propriē dicitur actor: secundum Greg. de ari. dist. xxxiiij. ar. iij. iuxta finē, dicitur quod non quæcunque causat actum peccati eo auctore fit homo deterior. Nam si plures homines ex æquo concurrunt ad idem opus malum: neuter dicitur alteri auctore peccare, vel deterior fieri. Similiter si vnus principaliter, alius instrumentaliter vel secundariō concurrat: qui principaliter concurrat, nunquā dicitur reliquo auctore peccare. Sed quando aliquis est alij causa faciendi id vnde deterior fit, vel esset vnde melior erit: ille est auctor, vtputa mouens alium inducendo ipsum consilio, vel præcepto. Sic autem Deus non mouet voluntatem hominis ad faciendum malum: non enim est ei causa vt faciat malum: licet secum tanquā causā partialis producat actum malum, nec quantum est ex se concurrat, sed quia voluntas liberē hunc producit: Deus comproducit. Est autem homini auctor vt fiat melior: quia ad hoc inducit, monet consilio, promissione & præcepto: vt scribit Gabr. distinctio. xxxvij. quæstio. vnica. li. ij. dub. ij. Scotus di. v. lib. ij. ait: Non potest Deus esse causa vel auctor mali. Dicitur & auctor propriē proprium alterius, non ab alio, vt dicit sanct. Bonauen. dist. xij. in dubiis literalibus. lib. ij. Sic patet quod filius nunquam dicitur auctor spirationis, quamuis spiret, quia non habet à se, sed ab alio. Auctoritas autem est in patre, quia quod habet, ab alio non habet, & ideo dicitur auctor ab auctoritate. Et auctor dicitur formalem plenitudinem in patre, eo quod non est alio, sed alij ab ipso, &c.

AUCTOR alicuius libri quis sit ostendit san. Bonaz. q. iij. prologi. Vbi notat quadruplicem modum faciendi librum. Aliquis enim scribit alienam materiam, nihil adidendo vel mutando: & iste merē dicitur scriptor, aliquis scribit aliena addendo, sed non de suo: & iste compilerator dicitur. Aliquis scribit aliena & sua: sed aliena tanquam principalia, & sua tanquam annexa, ad euidētiam: & iste dicitur commentator. Aliquis scribit & sua & aliena, sed sua tanquam principalia: aliena tanquam annexa ad confirmationem: & talis debet dici auctor. Talis fuit magister Petrus Longobardus episcopus Parisien. quoniam sententias suas ponit: & patrum sententiis confirmauit. Vnde verē debet dici auctor libri sententiarum: qui à scientia quam acquisierat longo tempore vel labore, opus sententiarum composuit: & per doctrinas patrum suas sententias confirmauit. Et quod sunt ibi multa dicta aliorum, non tollit magistro auctoritatem, sed potius eius auctoritatem commendat & humilitatem.

AUCTORITAS quandoque accipitur pro sententia imitatione digna, quandoque pro potestate, quæ doq; pro æstimatione. Et secundum Petrum de Aliaco articulo iij. quæst. prologi, potest dupliciter sumi. Vno modo pro assensu qui adhibetur dicto, seu sermone alicuius. Sicut dicimus aliquid esse magna auctoritatis, cui adhibetur magna fides. Alio modo potest

sumi pro ipsomet dicto vel sermone. Est & auctoritas sacra scripturæ: quæ excedit omnem certitudinem rationis: vt scribit sanctus Bonauen. quæstio. secundæ, prologi. & ideo Gregorius & Hieronymus volunt quod non sunt inducenda argumenta dialectica: quibus homo principaliter innitatur, quia innitendum est auctoritati principaliter quā rationi. Nec debemus) vt idem ait Bonauen. distinct. xv. quæstio. quarta, libr. primo sent.) auctoritates sanctorum ad nostram trahere rationem: sed magis eueruo, rationem nostram auctoritatibus sanctorum subiicere, vbi non continent expressam sanctorum. Magis insuper credendum est auctoritati sacra scripturæ, quā Aristotelis. Vnde Dominus Cardinalis di. ij. quæst. iij. libro primo, senten. inquit, Valdē sunt reprehensibiles qui nimis tenaciter adherent auctoritati Aristotelis. quoniam secundum eum Philosophia Aristotelis seu doctrina magis debet dici opinio, quā scientia.

AUCTORITAS seu principatus est duplex: vt scribit Scotus di. xv. quæstio. ij. lib. iij. scilicet, paterna, & politica. Politica est duplex, scilicet, in vna persona, vel in communitate. Prima, scilicet, paterna, iusta ex lege naturæ: qua omnes filij tenentur parētib; obedire. Nec ista per legem Moisaicam vel euangelicam est reuocata, sed magis confirmata. Auctoritas verò politica quæ est supra extraneos: siue in vna persona resideat, siue in communitate: potest esse iusta ex cōmuni consensu, & electione ipsius communitatis. Et prima auctoritas respicit descensum naturæ: quam quam non cohabitantes ciuilitate. Secunda respicit cohabitantes, quantumcunque, nulla consanguinitate vel propinquitate coniunctos, vt pote si ad ciuitatem aliquam ædificandam, vel habitandam occurrerēt extraneis aliqui, videntes se non posse bene regi sine aliqua auctoritate: poterant concorditer consentire vt vel vni personæ, vel communitati committerent illam communitatem, &c. & ista auctoritas politica iusta est, quia iustē potest quis se submittere vni personæ, vel communitati in his quæ nō sunt contra legem Dei, in quibus potest dirigi per illum cui se submittit, quam per seipsum. Hæc Scotus.

AVDIRE Deū. vide infra in dictione. Videre Deū.

AVERTERE Auerti à Deo (vt scribit Magister distinct. v. libro ij.) est odio habere, vel inuidere. Conuertere ad Deum, est ei charitate adherere. Sed non diffinit (vt Bonauen. ait:) ibi, Magister quācunque auersionem, sed auersionem consummatam: in qua est obstinatio, & rebellio contra Deum: quæ fuit in diabolo, ex quo vidit se non posse consequi quod ambiebat. Et auertere à Deo (vt dicit Bonauen.) est mortalis peccati propriē quasi tergum vertere ad illum quem debebat per mandatum tendere. Vnde qui facit contra diuinum mandatum, auertitur à Deo: quia mandatum est via rectē perueniendi ad Deum, & tendendi in Deum. sanctus Bonauen. distinct. xlij. libr. ij. Item qui statuit sibi creaturam tanquam finem vltimum: rectē dicitur auerti à Deo. Vide latius sanct. Bonauen.

AVERSI propriē loquendo (vt ait Bonauen. distinct. xlij. quæstio iij. libro ij.) importat Dei contemptum, & contemptus Dei iram meretur, & mortem: & propterea communiter tenetur quod auersio propriē loquendo reperitur in peccato mortali, non veniali.

AVERSI o post Scotum distinct. xxxvij. lib. ij.) à fine

ultimo: qui est bonum incommutabile, potest dupliciter intelligi, formaliter & virtualiter. Formaliter, quando in auertendo habet vltimum finem pro obiecto positiuē, vel priuatiuē. Positiuē, scilicet, vt voluntas nolit illum finem actui positiuo, & hoc nolle est odire Deum. Et negatiuē, vt, scilicet, non velit, cum deberet velle vltimum finem, & tale non velle est mittere illud præceptum, Dilige Dominum Deū tuum, &c. In his formaliter auertitur voluntas à Deo quia non habet aliud obiectum à Deo. Virtualiter autem auertitur à Deo, quando auertitur ab aliquo necessario ad consequēdum vltimum finem, sicut intellectus negans conclusionem virtualiter auertitur à principio. Sic etiam infirmus dicitur se auertere à sanitate, quando se auertit à potu amaro sine quo non potest haberi sanitas. Auersio formalis non includitur formaliter in quolibet peccato. Est enim odium Dei speciale peccatum, & omisio illius præcepti, diliges Dominum, &c. est aliud speciale peccatum. Auersio secundo modo, scilicet, virtualis, communis est in omni peccato mortali, quia in omni tali peccato voluntas inordinatē se habet respectu alicuius necessarij ad finem. Necessarij dico ad finem, ex voluntate diuina præcipiente illud obseruari, si vis ingredi ad vitam, serua mandata. Et huiusmodi auersio virtualis est essentialis omni peccato mortali, quia omne peccatum mortale est contra mandatum: sine cuius obseruantia finis assequi non potest. Et nihil est aliud auersio hoc modo, nisi inordinatio voluntatis circa aliquid ordinatum ad finē ex præcepto diuino circa quod debet ordinari. Hæc Scotus di. xxxvij. & post eum Gab. di. xxxv. quæstio. vnica. articulo iij. dub. j. lib. ij. Vnde (vt ibidem scribit) Auersio ab incommutabili bono quod est finis, id est, Deus, est essentialiter peccato, hoc est de ratione formali peccati. Vnde Aug. 12. de ciui. c. viij. Scio inquit in quo sit mala voluntas, id est, id in eo fieri: quod si mallet, non fieret. Et ideo non necessarios, sed voluntarios defectus iusta pena consequetur. Deficit enim non ad mala, sed malè: quia contra ordinem naturarum ab eo quod summè est, ad id quod minus est. Neque enim auri vitium est avaritia, sed hominis peruersè amantis aurum iustitia derelicta: quæ incomparabiliter auro debuit antepōni, & sequitur c. ix. Nec talem, scilicet, malam voluntatem facit nisi defectio, qua deseritur Deus, quasi diceret Aug. (inquit Gabr.) Iste actus positiuus volendi creaturam, non est formaliter malum & peccatum, sed carentia ordinis debiti in illo actu quo illud amari debet propter summum bonum: quem ordinem, deseruit voluntas quiescens in bono creato: & ille defectus est formaliter peccatum. Vnde si quis deficeret à fine formaliter contrariē nolens finem, siue odiens, non cōuersus ad creaturam: peccaret, & grauissimè propter solā auersionē. Sed fortè impossibile est summū bonum in se nolle & odire, & non in ordine ad creaturā. Gabriel. Nec (vt Augu. ait de ciui. xij. c. viij.) Luxuria vitium est pulchrum suauiumque corporum sed animæ peruersæ amantis corporeas voluptates neglecta temperantia. Nec iactantia vitium est laudis humanæ, sed animæ peruersæ amantis laudes ab hominibus spreto testimonio conscientiæ. vbi beatus Augustinus distinguit avaritiam, luxuriam, iactantiam penes virtutes siue virtutum, rectitudines in actibus deficientibus, &c. Gabr. vbi supra. Vide & Scotum de auersione à fine, quæstio. xvij.

quotlibet. vbi scribit quod auersio à sine potest intelligi actualis nolitio ipsius finis. Et patet quod non omnis peccans auertitur isto modo: cum forte frequenter peccans non actualiter consideret finem, vel si considerat, non illum in se ex malitia respuit. Alio modo potest intelligi auersio non sic formalis, sed quasi virtualis: quæ potest poni acceptatio aliqua voluntatis incompossibilis volutiua finis: saltem efficaci vel consecutioni finis, sicut quando voluntas vult omnino aliquid inordinatum, & deordinans à consecutione finis, puta aliquid contra præceptum diuinum: sine cuius obseruatione possibile non est consequi finem. Adhuc isto modo intelligendo, auersio est solius voluntatis. Tertio modo largius potest dici auersio quandoque malitia separans à sine efficaciter volendo vel consequendo, & talis malitia potest esse in actu voluntatis imperato: quia cum imperare actum sit malum: non stat voluntatem efficaciter velle finem vltimum, nec etiam consequi ipsum. Et sicut (vt vltim dicit) referebilitas, vel quasi ordinabilitas ad finem potest dici conuersio: sic inordinabilitas potest dici auersio. Hæc Sco. in quolibet. xvij. Vide & Gerson. de auersione. parte secunda, de consensu in actum: an sit peccatum & quod.

AVERTERE faciem à peccatis est ea ad pœnam non referre. Vnde Psalmus 31. Beati quorum remissa sunt iniquitates: & quorum tecta sunt peccata. Et dicit peccata tecta à Deo: non quod non videat, sed vt nolit animaduertere. Idem autem est tegere peccata, & remittere peccata. Et Aug. Tecta sunt, id est, abolita sunt, &c.

AUGMENTATIO. Et quia de augmentatione ad physicos & Philosophos spectat præcipue tractare, pauca referam quæ copiose scribit Gabr. dist. xvij. quæst. quarta, articulo primo, libro primo. Vnde secundum eum duplex est augmentatio, vt & notat Occam dist. viij. lib. j. scilicet, intensiua, & extensiua. Augmentatio extensiua est per quam illud augetur, occupat maiorem locum post, quam ante. & hæc est duplex, Quædam fit per additionem partis ad partem facientis per se vnum: distincta ab ea loco & situ, vt cum aqua additur aquæ, vel alicuius superficie pars vna prius dealbatur quam alia. Alia augmentatio extensiua fit in eodem subiecto præcise: vt in rarefactione qua aliquid secundum se totum fit maius extensiuè. Augmentatio intensiua est additio partis ad partem facientis cum illa vnum indistinctè ab ea loco & situ absque eo quod per se sequitur maior quantitas. Quidam verò ponunt augmentationem triplicem: vt refert Petrus de Aliaco. quæstio. ix. articulo. iij. libro j. scilicet, purè intensiuam, quæ est in formis spiritualibus, non corporalibus: vt est charitas, purè extensiuam: sicut rarefactio vel augmentatio corporum solidorum. Intensiua & extensiuam: vt augmentatio formarum corporalium caliditatis, scilicet, & frigiditatis.

AUGMENTATIO quæ est extensiua subdiuiditur, vt scribit Gabr. vbi supra, scilicet, in discretam siue numerosam, & in continuam. Exemplum primi potest poni cum grex ouium numeraliter augetur. Exemplum secundi: in rarefactione aeris vel alterius. De augmentatione vide latius Gabr. vbi & propositione vij. vult quod charitas possit augeri, quia aliqua charitas prius est minor, & postea est aliqua charitas maior: cuius pars est charitas prior. Hinc Apo-

stolus ad Philip. i. ait: Oro vt charitas vestra sic magis abundet, id est, crescat: secundum gloss. non autem orasset Apostolus pro charitatis incrementosi non esset possibile eam augeri. Et 2. Thes. i. Gratia, ago, quoniam percreuit fides vestra, & abundat charitas. Item Ecclesia ait: dicens, Omnipotens sempiternus Deus: da nobis fidei, spei & charitatis augmentum. Item Augusti. dicit in Enchi. c. penul. Minuitur cupiditas charitate crescente. Et charitas non solum subito & instantaneè, sed etiam in tempore continuè potest augeri, vt probat idem Gabr. propositione viij. Vide & diffusè habentur in Camera. Charitas præterea augmentabilis est in viatore per actus ex gratia procedentes meritorie: quia charitas habet in se latitudinem: ergo augmentatur, sicut omnis forma habens in se latitudinem, augmentatur. Et latius vide apud Gabrielem. Sed quo ad secundam partem patet, quia ex diuina ordinatione quicunq; exiens in gratia: secundum gratiæ inclinatione meritorie operatur: meretur gratiæ prioris augmentum. Createnim Deus nouum gradum charitatis: quem infundendo prioribus adiuuat. Vnde Aug. Charitas meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici. Respectu autem huiusmodi augmenti solus Deus est causa efficiens: anima autem meritorie saltem concurrat. Gabr. vbi supra.

AVGVR secundum Alexand. parte ij. q. cxxxix. memb. vj. quandoque sumitur strictè: & sic sonat in malum tantum. Aliquando communiter ad bonum & malum pro scientia futurorum, sic verum est quod Ioseph habuit scientiam auguradi, qui fuit præcius aliorum futurorum. Sicut patet Gen. 40. & 41.

AVREOLA secundum Pet. de Pal. dist. xlj. li. iij. est gaudium quoddam de operibus à se factis, quæ habent rationem victoriæ excellentis. Vnde patet quod differt ab aurea, quæ est gaudium de Deo: & debetur victoriæ communi, & sicut illa in anima est principaliter, sic & ista, sed per redundantiam in corpore erit quædam decencia & pulchritudo singularis representatiua aureolæ, prædicatori in ore, virginibus in illa parte, martyribus in cicatricibus: vel aliis partibus corporis secundum genus martyrij, vt statim ex aspectu corporis sciatur qualis quisque fuit virgo, martyr, aut doctor. Sæctus Bonau. dist. xxxij. articulo. ij. quæstio. iij. libro iij. dicit quod decor qui idem erit doctoribus de conuersis per ipsos: & quidam etiam decor & gaudium erit martyribus in corpore qui se pro Christo passionibus exposuerunt, quidam decor virginibus in corpore quod pro Christo in corruptum seruauerunt, & ille decor vel gaudium de illo decore aureola rectè dicitur. Credo tamen melius (inquit ipse) quod ille decor aureola dicatur quam gaudium: quia omnes gaudent de decore, non tamen omnes habebunt aureolam. Sed vt totum vnum dicant, melius est dicere quod vtrumque, scilicet, decor cum gaudio, & gaudium cum decore. Videbis de aureola in dictione Præmium. Debetur autem secundum eundem aureola martyribus, virginibus & doctoribus. Sunt autem tres aureolæ secundum tres animæ vires, & tres victorias excellentes, vt scribit Petrus de Pal. Præminet autem simpliciter aureola martyrum: postea illa doctorum. Vna autem præfertur alij eiusdem speciei secundum excellentiam actus, vt qui acerbius martyrium, aut qui puriorem virginitatem vitando occasiones, aut qui plures saluat prædicando: aut qui frequen-

frequentius prædicat, sicut Paulus: qui aliis plus laborauit. Vnde & ipse dicit, De reliquo reposita est mihi corona iustitiæ. Sed non conuenit Angelis: quia in eis non est pugna cum sint immortales & in corruptibiles. Et ideo secundum Richar. etiam dist. xlix. articulo quinto. quæst. vj. Angelis, non debetur eis: quia aureola est gaudium de operibus à se factis habentibus rationem victoriæ excellentis: vt dictum est. Angeli autem connaturale est virginitas: & ipsos impossibile est pati martyrium: quia sunt immortales, &c. Nec Christo competit (vt ait Paludensis) proprie: quia nihil est illud cui est simile. Sed de hoc paulo post videbis. Debetur aureola (vt Paludensi placet) non solum Prælati & Magistris in Theologia, sed aliis: dum tamen missis, nec illis nisi actu prædicantibus de his quæ pertinent ad salutem. Nec ad uocatis, nec Medicis ac Prophetis: imò nec theologis dum physicam docent, debetur aureola: nisi prout vtuntur ad declarationem theologiæ, captiuantes omnem intellectum in obsequium fidei. Paulus etiam dicitis Poetarum vtitur prædicando. Item scripto vel verbo, legendo vel prædicando: dum tamen publicè merentur eam. Vnde mulier hanc aureolam habere non potest, cui prædicare non licet: nec fraternæ correctioni debetur, si qui autem propter vanam gloriam vel lucrum temporale verbum Dei adulterat, recipit mercedem suam: vt ait Paludensis.

DE Aureola virginum, Primò in generali debetur canticum nouum, non coniugatis, nec viduis: sicut & fructus centesimus præ illis. In speciali autem beata virgo habet propter pugnam hostis. Vnde Roperus super li. Sapientie. iste terminus victoria, debet dominium rationis super carnem: & connotat resistenciam quæ non fuit in Christo, nec in beata Virgine: sed quia fuit in eis plenum dominium rationis, ideo Christus & Maria habent aureolam: ex alia tamen causa eis debita quam nobis, non autem Abel habuit vel debetur (vt scribit Paludensis) quia habuit propositum nubendi & procreandi si vixisset. Alioquin peccasset nisi & ipso spiritu continuit. Et similiter Hieremias. Virginitas autem est à natura in quantum est materiale: sed propositum perpetuæ seruandæ virginitatis est à libero arbitrio, quod est formale in virginitate. Sed de oppressis (vt idem scribit Paludensis) si ex post facto consentiant & finaliter pœniteant, recuperant aureolam: quia consensus sequens non potest esse actus præcedentis. Vnde per carnis corruptionem solam non perdit virginitatem: per consensum autem perdit, sed recuperabiliter. Sed quando ista duo simul concurrunt, tunc irrecuperabiliter perditur. Pet. Palu. vide & ibidem de eunuchis. Vnde ipse ait quod in nouo testamento habet illi qui vellent actum illum exercere, etiam si possent: nec illam potentiam vellent habere ad usum. Qui verò dolent de sua impotentia, & vellent esse potentes ad hoc vt voluptates experirentur, non habent: primi etiam qui minus habent de pugna quam alij, minus habent de corona: habent tamen aliqualem. Sed de eunuchis veteris testamenti secus est. Vnde Dantel & socij Eunuchi non habent eam, quia id propositum non habebant: cum tunc non esset tempus virginitatis. Et aureola debetur actui, & non habitui nec priuationi. Et hoc dicitur propter pueros: qui nullum habent actum. vide latius Petrum de Palude.

DE Aureola martyrum (vt idem scribit Petrus de

palu. conclusionem iij. dist. xlix. libr. iij.) ad hanc tria requiruntur. Pœna, causa, & voluntas. Nam conditio vel dispositio charitatis omnibus aureolis est communis: quia aureola præsupponit auream. Debetur ergo solum propter pœnam mortis. Ita nec obedientibus solum debetur: quamuis per obedientiam meretur propria voluntas: etiam si daret obedientia vsque ad mortem. Nec pauperibus, quamuis moriantur mundo. Nec per pœnitentiam, quamuis crucifigant carnem suam. Nec beata Virgo, quamuis plus doluerit quam martyr eam habet. Nec beatus Dominicus: qui sitiebat martyrium. Nec beatus Ioannes Euangelista, qui calicem passionis voluntariè bibit. Nec pueri in camino ignis. Nec Siluester: qui non ex passionibus obiit. Nec Lucretia, quæ se illicitè interfecit. Alia sic consilio spiritus sancti, ne corrumpentur, se submiserunt. De quibus dicit Aug. de ciui. Dei. & Samson, & Machabæi alia: non quia martyrium est circa mortem ab alio illatum. Si quis autem genus mortis sibi eligat, vt sanctus Petrus qui petiuit vt versis pedibus crucifigeretur: ne simili pœna seruus puniretur vt Dominus: non perdit. Si autem propter seipsum vt tolerabiliorem habeat: perdit. Sicut dicit Hieron. de Seneca quem Nero occidit quod fuisset martyr, nisi genus mortis elegisset: optione data sibi: vt, scilicet, in balneo vtroq; brachio minueretur: & sic insensibiliter moreretur. Nec refert vtrum mors statim, aut postea sequitur: dum tamen propter illud causetur, vel acceleretur. Vnde de mortuis in carcere vel in exilio martyria aguntur, quia huiusmodi in eis mortes accelerasse præsumuntur. Si autem martyr suscitetur, & iterum martyrizetur, certam est quod de vtraque morte gaudium habebit, & duplicatum vel naturaliter vel virtualiter. Et sic propter duas mortes videtur beatus Sebastianus duas aureolas martyrij habuisse. Ad hoc (inquit) me Dominus suscitare dignatus est. Secundo requiritur causa, quia enim martyr testis est in causa fidei pro Ecclesia pro quocunq; articulo fidei, vel iure Ecclesiæ, aut quacunque virtute: quia virtutibus desponsatur Ecclesia, Christo moriatur, martyr est. Tertio requiritur voluntas, quia si dormiens quis occidatur, aut fugiens vel se defendens: inuitus martyr non est. Vnde Mauricius cum sociis suis se in na proiecit vt fieret martyr. De innocentibus tamen Ecclesia, sicut de martyribus solennizat, & certum est quod gaudium speciale non habent de morte propter Christum suscepta, licet non electi: vnde non est completa ratio aureolæ. Qui autem cruce signati in bello hostium Christi pugnando pereunt: martyres fiunt, quia non se, sed Christum & Ecclesiam defendendo moriuntur: vnde mortem non fugiunt. Hæc omnia Petrus de Pal. vbi supra. Et in sequentibus dicit de fructibus. Vnde aurea est gaudium de Deo. Aureola de triumpho: fructus vero est gaudium & delectatio de spirituali exercitio: quia delectatio spiritualis debetur specialiter illi, qui abdicauit à se carnalem effectum, & castitati coniugali debetur xxx. castitati viduali, quæ abstinet à secundis nuptiis debetur fructus lx. Continenti autem simpliciter, & vniuersaliter quod est per perfectionem virginali, debetur fructus centesimus: & sicut ad aureolam non sufficit votum seu propositum sine effectu, sic nec ad fructum. Vnde si quis incontinens in morte pœniteat cum proposito continendi, auream quidem habet, sed non fructum. Qui verò corruptus peccato pœnitens vixit sanus cum proposito con-

fito continendi simpliciter habet fructum sexagesimum. Nam centesimum habere non potest sicut nec aureolam ex quo corde & corpore semel corruptus est. Paluden.

AUREOLA (vt scribit Richar. di. xlix. ar. v. q. v. li. iiii. fen.) potest considerari dupliciter vel secundum id quod est vel sub ratione qua militi datur a principe. Primo modo est in Christo perfectissime triplex aureola, quia perfectissime fuit virgo: quamuis enim contra eius spiritum carnalis concupiscentia nunquam bellauerit, quia in ipso radix eius non fuit nec esse potuit, tamen quia perfecte eius caro suae animae obediens fuit & pugna ordinatur ad victoriam: victoria ad dominium pacificum, non debet negari, sed eodem in eo esse aureola virginitatis, praeterea Christus pugnavit contra exercitum carnalis concupiscentiae, non in se existentis, sed in aliis, & in illo exercitu carnalem concupiscentiam vicit, sicut aliquis vincit principem vincendo robur exercitus sui. Fuit etiam perfectissimus doctor, & perfectissime vicit per suam doctrinam diabolicas fraudulencias, per quas diabolus nitebatur bellare contra Christum, & contra suos. Vnde dixit & habetur Io. 18. Ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati, quod testimonium non tantum verbo, sed mortem sustinendo perhibuit, & sic vicit tyrannicas violentias. Vnde dicebat discipulis suis, & habetur Io. 17. Confidite quia ego vici mundum. Quia ergo excellentissimam victoriam habuit contra carnales concupiscentias vincendo eas, non in se, quia in se nunquam fuerunt nec esse potuerunt, sed in aliis in quibus fuerunt, intelligendo vt expositum est, & contra diabolicas fraudulencias & contra tyrannicas violentias: ideo excellentissime sibi debetur triplex aureola, scilicet, aureola, secundum id quod est. Accipiendo autem sub ratione qua datur militi a principe: sic Christus non habet aureolam, quia Christus princeps militum est: quamuis summus principatus sibi debebatur ratione diuinae naturae. Hae Richar.

AURIS DEI, Auris Dei (vt scribit Augu. in 9. Psal.) non membrum corporeum, sed potentiam esse qua exauditur, atque ita quibusque nominatis membris eius, quae in nobis visibilia & corporea sunt potentias operationum oportet intelligi. Vnde Hieronymus epistola prima ait: Aures dicitur habere Dominus propterea quia omnia audit, nihil eum sub silentio latet: de quo in libro Sapientiae. dicitur: Auris caeli audit omnia: & tumultus murmurationum non absconditur.

AURES PIAE quae re turpi & obscenae offenduntur & clauduntur, sed re iusta, bona & digna recreantur: & aperiuntur: vel aures piae sunt, quae non offenduntur aliquo quod videtur laedere. Sic Deus est factus mortalis, foeminis filius, crucifixus, mortuus, sepultus: quamuis aures (vt scribit Gab. distin. j. q. ij. lib. ij.) multorum infidelium Iudaeorum & gentilium offendit hoc dicere: nihilominus tamen vera sunt, & ab omnibus fidelibus concedenda, nec aures piae intelligentes, & discretas siue prudentes offendunt, sed indoctas & rudes. Sic secundum vnam opinionem, quae dicit quod Deus possit assumere quamcumque naturam tam rationalem quam irrationalem, & etiam insensiuam concederet illas tanquam possibiles: Deus est lapis: Deus est asinus: Deus est homo damnatus: Deus est diabolus, nec esset offensus piarum aurium: bene eas intelligendo. Sicut & illae. Deus est homo crucifixus, mortuus, sanctus, beatus, quae con-

cedenda sunt per communicationem idiomatum. Adducit & Gabr. aliam opinionem oppositam: quae vult quod incongruum sit Deum irrationalem creaturam assumere & non gratificabile. videlicet Gabr. vtranque opinionem recitantem.

AZYMVS dicitur ab a quod est sine: & zyma quod est fermentum: quasi sine fermento. Vnde panis dicitur azymus, quando in ipso pane non ponitur fermentum. Inuenitur autem azymus in sacra scriptura multis modis. vt notat Stephanus Brulefer dist. xj. q. xj. libro iiii. Primo modo cum lactuca. Exod. 12. Et edent carnes nocte illa assas igni: & azymos panes cum lactucis agrestibus, id est, cum poenitentia. Secundo modo inuenitur cum polenta, & ita capitur cum polenta pro quodam grano rotundo. Iosue 5. Comederunt de fructibus terrae, & azymos panes cum polenta. Et in hoc notatur quod debemus sumere sacramentum Eucharistiae cum polenta, id est, cum multitudine bonorum operum. Tertio modo inuenitur azymus cum oleo. Leuit. 7. Offerent panes sine fermento conspersos oleo: & lagana azyma vincta oleo. Et in hoc notatur quod debemus sumere sacramentum Eucharistiae cum oleo, id est, cum charitate. Quarto modo inuenitur azymus cum cinere. Exod. 12. Coxerunt farinam: & fecerunt subcineribus panes azymos. Et in hoc notatur quod debemus sumere sacramentum Eucharistiae sanctissimum cum mortalitatis futurae considerata consuetudine, & etiam cum meditatione mortis Christi. Quinto inuenitur azymus cum carne. Iudi. 6. Ipse apposuit coram Angelo azymos panes & carnes. Christus autem confecit in pane azymo & non fermento: & qui aliter faceret, licet consecraret, tamen peccaret, quia non conformaret se Ecclesiae Romanae. distin. xij. quaest. xij.

De litera B.

BAPTIZARE Graece, Latine est lauare. Et baptizata apud Iudaeos, dicebantur lotiones corporum & vasorum. Hinc Marciseptimo: Iudaei nisi baptizarentur non comedunt: & sequitur: Baptizata calicum & vrceorum, vbi per baptizata intelliguntur lotiones. Et baptizatus dicitur a baptizo, quod est immergo. Baptizare, id est, lauare. Vnde Iudith duodecimo. Descendebant in vallem Bethuliae, & baptizabant se. Ab eo autem quod est lauare oritur lauacrum & lotio. Lauacrum est aqua deputata ad lauandum: sicut balneum est aqua deputata ad balneandum humano officio. Lotio vero est vsus vel effectus aquae. Bonauentura distin. tertia, quaestio prima, libro quarto. Baptizatus igitur (vt idem ait) accipitur pro lauacro, vt Cantorum quarto: Dentes tui sicut greges tonfarum quae ascenderunt de lauacro. Gloss. loti in baptismo. Et Apostolus ad Titum tertio: Per lauacrum regenerationis & renouationis. Similiter ablutio pro baptismo, Ioannis decimotertio. Qui lotus est, non indiget, &c. Lotus, id est, baptizatus. Cum ergo nomen baptizati, aequiualeat lauacro & etiam lotioni, dixerunt aliqui quod baptizatus, secundum quod est nomen sacramenti, idem est quod lauacrum. Alij quod est idem quod tinctio. Primae opinionis videtur fuisse Magister Hugo: sed secunda Magister Sententiarum distinctione decima. Vide de hoc latius sanctum Bonauentura vbi supra.

BAPTI

BAPTIZARI & agere poenitentiam, vt scriptis reliquit Iacobus de Valentia super Psalmum quinquagesimum, nil aliud est nisi effici membrum Christi, & eius sanguine aspergi, & eius passionem participare.

BAPTISMVS, &c. Sunt autem nouem baptismi secundum Damascenum, vt & notat post eum Brulefer distin. iiii. quaest. ix. lib. iiii. Primus baptismus est diluuij tempore Noe. Secundus est maris rubri. Vnde Apostolus I. Corinth. 10. Omnes baptizati sunt in nube, &c. Tertius est baptismus lustrationis, qui fiebat ex aqua & cineribus vitulae rufae combustae, & signabat passionem Christi. Quartus baptismus Ioannis, de quo paulo post dicetur. Quintus est baptismus Christi passiuus, quando, scilicet, fuit baptizatus a Ioanne. Sextus est baptismus poenitentiae, qui est purgatiuus a culpa, & non a poena. Et secundum aliquos notatur baptismus fluminis. Septimus est baptismus fluminis, qui fuit institutus a Christo, & purgat a culpa & a poena: de quo latius infra videbitur. Octauus est baptismus linguis igneis, quem receperunt in die Pentecostes, & iste purgat a culpa & poena, & etiam a sequela poenae. Nonus est baptismus sanguinis, & iste est perfectissimus: quia facit hominem euolare ad caelos, de quo infra. Vide de hoc Gabrielem quaestione secunda, distin. iiii. libro iiii.

BAPTISMVS Ioannis dicitur ideo, quia primus promulgator fuit baptismatis, & solus minister huius baptismi. Erat enim (vt scribit sanctus Bonauentura distinctione secunda, libro quarto.) praecipuus administrator: ideo baptismus Ioannis dicebatur. Non enim discipuli Ioannis, sed solus ipse baptizauit, qui & solo tempore Ioannis durauit. Dicitur & baptismus Ioannis, quia Ioannes fuit auctor totius quod agebatur per suum baptismum: non totum quod ibi fiebat, Ioannes operabatur. Fuit enim ibi tantum lotio exterior corporis, quam totam Ioannes operabatur, non autem lotio interior animae, quam Deus solus operatur. Nam per baptismum Ioannis non conferebatur gratia ex opere operato, nec ex consequenti remissio peccatorum. Vnde Matthaei primo: Ego baptizo vos in aqua, ille baptizabit vos Spiritu sancto. Simile habetur Lucae tertio, & Ioannis primo, & Actuum primo, & aliis. Ad hoc est Magister & Augustinus, Hugo, Damascenus, & alij. Et quod dicitur: Fuit Ioannes in deserto baptizans & praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum, non est intelligendum quod Ioannes baptizatus poenitentiam & remissionem peccatorum contulerit, sed quod baptismum in aqua tantum dedit, & baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum praedicabat. Et dicitur baptismus Ioannis, baptismus poenitentiae, quia baptizando docuit poenitentiam, vel quia baptizatis imposuit dignos fructus poenitentiae, secundum Thomam. Sed non potest dici baptismus remissionis peccatorum, quia hunc non dabat, nec decuit, cum non sit opus hominis, sed Dei. Hinc Glossa Marci primo: Poenitentiae baptismum dedit, baptismum in remissionem peccatorum tantum praedicauit, non dedit. Ex quo patet quod baptismus Ioannis non fuit sacramentum proprie dictum, non enim fuit signum efficax gratiae, sed quotiens a sanctis dicitur sacramentum, sacramentum capitur large pro signo sacramentali. Hinc Hugo libro secundo, parte sexta, ca-

pite sexto. Solum sacramentum fuit ibi in baptizate Ioannis, sed non remissio peccatorum. Dicitur & quarto baptismus Ioannis, quia non dabatur in forma in qua instituit Christus, vt scribit Gabriel distinctione secunda, quaestione secunda, articulo primo, libro quarto. Baptizabat autem Ioannes in forma futuri, vt tenet Magister, & post eum Alexander, Petrus de Palude, & Thomas. Fuit autem haec forma baptismi Ioannis: Ego baptizote in nomine venturi, & exponit Alexander, id est, in fide venturi. Fuit & alia opinio qua tangit Durandus, qui tenet, quod Ioannes non baptizauit sub aliqua forma verborum, & quia scriptura nihil expresse determinat, probabiliter dici potest quod non utebatur aliqua forma verborum. Vtraque opinio (vt inquit Gabriel) potest probabiliter teneri, & vtraque tangit Scotus quaestione secunda, distinctio. ij. libro iiii. Verum vt dicit Scotus: Si Ioannes baptizasset in forma baptismi Christi, quam poterat scire a discipulis Christi, vel aliis audientibus eos baptizare: ille baptismus non fuisset dicendus Ioannis, sicut nec Petri nec Pauli, sed baptismus Christi. Est autem opinio Magistri, quam nititur saluare Alexander. quod baptizati baptismate Ioannis, si non habebant fidem Trinitatis: illi erant baptizandi baptismate Christi. Qui vero spem in baptismate Ioannis non fixerunt, & fidem Trinitatis habuerunt, non sunt baptizati denuo baptismate Christi, sed per impositionem manuum Apostolorum receperunt spiritum sanctum in robur. Aliter sentiunt & tenent Sanctus Thomae & sanctus Bonauentura. Scotus, Petrus de Palude, & plerique alij, & communiter omnes: quod baptizati baptismate Ioannis iterum baptizandi erant baptismate Christi. Nec sufficit Ioannis baptismus ad salutem, quia non contulit gratiam, sed erat tantum praeparatio ad baptismum Christi, etiam quantumcunque baptizati haberent fidem Trinitatis, nec spem ponerent in eo, sed ipsum referrent ad baptismum Christi. Et cum baptismus Ioannis (vt scribit Richard. distinctione ij. articulo ij. quaestio. iij. libro iiii.) esset quaedam praeparatio ad baptismum Christi, sicut ad medicinam sanatiuam: ideo sic accepta praeparatione, nihilominus est infirmo necessaria medicina, sic illis qui baptismum Ioannis susceperant, necessaria erat baptismi Christi susceptio. Vnde Brulefer dist. ij. q. vj. lib. iiii. dicit, quod errauit Magister, qui dicit quod baptizati a Ioanne, qui habebat Trinitatis fidem, non erant rebaptizandi baptismate Christi, sed sufficiebat manuum impositio per Apostolos Christi, & in hoc non tenetur Magister. Vnde Augustinus: Baptizauit Iudas, & rebaptizatum non est: baptizauit Ioannes, & rebaptizatum est. Item legitur Act. 19. quod Paulus rebaptizauit baptizatos baptismate Ioannis.

BAPTIZARI iterum, & iterum baptismate baptizari differunt, vt notat Gabr. distin. ij. q. ij. articulo. j. libro. iiii. Nam iterum baptizatur, qui post primam abluitionem, secundum abluitionem: siue prima abluitione fuerit verum baptismum, siue non, sed tantum exterior abluitione. Sed iterum baptismate baptizatur, qui post verum baptismum receptum, secundo baptizatur. Ex quo sequitur, quod licet baptizati baptismate Christi post baptismum Ioannis, iterum baptizabantur, non tamen iterum baptismate, quia baptismum non iterabatur: quia primus baptismus, scilicet Ioannis non fuit verum baptismum, sed praeparatio ad verum baptismum.

ptisma. Hanc differentiã tangit Magist. in fine d. ij. li. iij. cum dicit: Baptizati sunt in nomine Christi: nec in his iteratum est baptisma, sed nouatum: loquitur de his qui post baptisma Ioannis receptum, baptizati sunt baptismo Christi. Vniuersaliter itaq; omnes baptizati baptismo Ioannis, post sufficientem baptismatis Christi promulgationem, erant iterum Christi baptismo baptizandi. Et dicitur vniuersaliter, propter Christum, qui legi non est subiectus, sed qui est super omnem legem. Probat hoc Gabriel, vbi supra. & concordat Paludensis, Richardus, &c. Copiosè Gabriel rem tractat. fuit autem baptisma Ioannis vtilis, vt scribit Gabriel, vbi supra. articul. iij. dub. j. Tum ad configurandum baptisma Christi, propter quod & sacramentum largè dici potest, quia sacræ rei, scilicet baptisimi Christi signum. Tum ad præparandum populum ad Christi baptismum. Tum teritiò ad manifestandum Christum, & sacri baptismi materiam consecrandam. vide latius S. Bonauent. Addit Alexander quartam rationem, vt, scilicet, Iudæi reuocarentur à circumcissione, & sic posset dici baptisma Ioannis finis veteris testamenti, secundum illud Matth. ii. Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem. Plura de baptismo videre potes apud Alexandrum, Petrum de Palude, & Thom. & alios, qui quidèmbaptismum Ioannis fuit præparatorium baptismatis Christi, qui non fuit sacramentalis, nec habuit virtutem peccatorum sacramentaliter deleturam, vt & innuit Gerson parte. j. lect. ij. super Marcum.

BAPTISMVVS sacramentalis vel Christi, sic describitur, est lotio hominis viatoris non dissentientis facta in aqua elementari, fluida ab alio, similiter formam debitam cum intentione debita proferente. Et potest addi, ex institutione diuina efficaciter significans ablutionem animæ à peccatis. Hæc diffinitio collecta est ex diffinitionibus Scoti, Occæ & Petri Aliacensis, qui inter se satis concordant. Hugo sic diffinit: Baptismus est aqua abluendis criminibus sanctificata per verbum Dei. Variè à variis describitur. Aliter enim describit August. aliter sanctus Diony. aliter Damasc. aliter Hugo, aliter Magister. Aliter dico, quantum ad verba, non quantum ad sententiam. Quas descriptiones colligit Alexand. part. iij. quæst. xj. & post eum sanctus Thom. quæstio. j. distin. iij. libr. iij. Descriptionem primò positam quæ causalis est, similem indicans quidditatem baptismi, subiectum, materiam, formam, suscipientem, conferentem, & finè satis benè & diffuse declarat Gabriel noster dist. iij. quæst. vnica. artic. j. lib. iij. Et declaratur hæc diffinitio hoc modo. Dicitur primò lotio vel ablutio, quod ponitur pro genere, & indicat quidditatem baptismi eo modo quo habet quidditatem. Est enim baptismus lotio circumstantionata debitis forma & intentione, vel aggregatū ex lotionè aquæ & verbis, & intentione baptizantis, & si qua alia requiruntur ad baptismum. De quo vide Sco. quæstio. j. distin. iij. libr. iij. Et lotio non accipitur hîc strictè prout includit amotionem sordium à corpore per contactum aquæ, sed capitur generaliter pro omni contactu corporis ab aqua fluida, siue ille contactus fiat per asperionem, siue per immersionem, siue per superfusionem. Et vt distinctione iij. quæstio. ij. dubi. iij. dicit Gabriel. Lotio in diffinitione baptismi dicitur generaliter omnem contactum aquæ fluidæ, quæ humectat nudum corpus vel eius partem. Et dicitur, ablutio in aqua, non aqua, quia baptismus nõ

est aqua, quæ est res permanens, sed lotio in aqua, quæ est operatio transiens. Omnia enim sacramenta præter sacramentum Eucharistiæ, consistunt in quadam operatione transeunte, quæ cessante, desinit sacramentum. Dicitur, hominis viatoris, ad excludendum, secundum Gersonem par. ij. de sacramento baptismi Angelos vel demones & bruta. Per quod (vt ait Gab.) tangitur subiectum recipiens baptismum: non enim nisi viatoribus instituta sunt sacramenta, nec aliis nisi viatoribus ministrari possunt. Omnis autem homo qui lauari seu tangi potest, secundum se totum vel partem principalem vel minus principalem, est aptum subiectum baptismatis. Dicitur, nõ dissentientis, ad differentiam adulatorum, qui debent venire cum deuotione & displicentia de vita veteri. Nolens itaq; baptizari, nec sacramentum, nec rem sacramenti suscipit, vt infra latius dicitur. Dicitur, facta in aqua elementari fluida, vbi notatur materia baptismi, & ibi materia non accipitur propriè pro altera parte compositi, sicut nec forma ibi, quia in sacramentis non est assignare nec materiam nec formam. Sacramentum enim non est compositum substantiale per se vnum, sed vel operatio quædam circumstantionata verbis & intentione, &c. Aut aggregatum ex his, & hoc quo ad sex sacramenta. Vel species accidentales permanentes, vt in sacramento Eucharistiæ. Sed hic accipitur materia metaphysicè, similiter & forma. Sic omnia sensibilia in sacramentis, res, operatio & verba, puta in baptismo aqua, lotio, verba dicuntur materia, & ipsa significatio forma. Sic autem non communiter loquuntur Doctores de materia & forma sacramentorum, sed communiter accipiunt Doctores materiam & formam in sacramentis noui testamenti pro re aliqua sensibili vel corporali, quam Augustinus & Hugo nominant elementum & verba, sine quibus elementum non est sacramentum, saltem in aliis ab Eucharistiæ. Vnde Augustinus: Accedat verbum ad elementum, & fit sacramentum. Elementum autem quia magis materiale siue corporale, dicitur materia: & verba quia magis spiritualia, dicuntur forma. Verum quia in re sensibili etiam duo frequenter sunt, operatio transiens, & res in qua fit operatio. Per manens, vt aqua, oleum, chrisma, &c. Operatio, vt lotio, vnctio dicitur materia propinqua, aqua, oleum, chrisma, &c. materia remota. Ratio patet, quia in rebus illis vt permanentes sunt, non est sacramentum, sed in operatione accedente, ideo baptismus non dicitur aqua, sed lotio in aqua. Vtranque ergo materiam tangit diffinitio baptismi propinquam cum dicitur: baptismus est lotio. Remotam, cum additur: in aqua. Et de ista materia remota hîc videndum est. Dicitur itaque in diffinitione baptismi, aqua elementaris, & per hoc excluditur omnis humor, qui specie differt ab aqua elementari. Vnde in aquis artificialibus distillatis non potest fieri baptismus, nec in quocunque humore mixto, vt vino, sanguine, flegmate, sputo, vel salina, vrina, quæ specie differunt ab aqua elementari. Si verò non mutatur species, potest in ea baptizari. Vnde Paulus Cortesius disertissimus dist. j. libro iij. dicit: Ex quocunque genere laticis hunc salutarem fieri posse aspersum, modò ne species laticis in nihilum intereat, id est, aqua species maneat. Vnde (inquit Gabriel vbi supra) Si dubium foret de humore vtrum sit aqua elementaris vel non: vt de cerniça, brodio, iure carniũ, mulso siue medone

medone & aqua formata, & similibus, non debet in eis aliquis baptizari, quia dubium est an lotio in talibus sit baptismus. Si enim differunt specie ab aqua elementari, non est baptismus. Si non differunt specie, est baptismus. Vnde si quis in aliquo horum baptizatur, cautiùs foret hunc iterum baptizari in aqua pura, id est, non mixta sub conditione. Aqua paludosa potest esse materia baptismi, secundum Richardum distinct. iij. argu. iij. quæstio. iij. in fine, libr. iij. quia quamuis imminet corpus accidentaliter propter eius confusionem cum immunditiis grossis, tamen in ea saluatur species aquæ, cui ex sui natura per se conuenit humiditas ad abluendum, & etiã in ea aliquo modo manet actu proprietates ablutiuæ. Quod ideo dico, quod si in aqua nullo modo remaneat actu proprietates ablutiuæ, & in glacie, grandine & niue, quamdiu sic disposita est, non potest in ea celebrari baptismus. Eodem modo dicendum est de aqua turbida (vt inquit Bonauentura) nisi mutauerit speciem aquæ vel proprietatem, &c. Dicitur fluida, quia in niue vel glacie: vt & prius patuit secundum Richardum, nisi prius resoluantur, non potest in eis fieri baptismus. in his enim non potest fieri lotio, licet ab aqua non differant specie. Et similis ratio ne in luto spisso non potest fieri baptismus: secus si fuerit fluidum & tenue. Quod autem in aqua tantum, & non in alio humore fieri possit baptismus, ratio est institutio diuina. Licet plures ad hoc congruitates assignentur, quia aqua pura, id est, elementaris congruit significationi effectus baptismi & vsui. De quo Scotus quæstio. iij. distinct. iij. libr. iij. ait: Aqua est frigida, fluida, lucida, communis, necessaria, quæ proprietates conueniunt illi humori in quo debet fieri baptismus, qui est ad reprimendum æstum concupiscentiæ, ad flectendum rigorem inobedienciæ, ad illustrandam claritatem fidei, ad introducendum in viam salutis. Concordat Dominus Cardinalis Cameracensis quæstio. secund. articu. j. libr. iij. Dicitur in diffinitione vterius facta ab alio, quia nemo baptizari potest à seipso, vt dicit Gerson parte secunda in regulis moralibus. Nemo seipsum baptizat. Cuius ratio (inquit Gabriel) est diuina institutio: sicut omnium quæ sunt essentialia in quolibet sacramento. Ait enim Dominus Matthæi ultimo: Ite, docete omnes Gentes baptizantes eos, &c. Dicit eos, & non vosmetipsos. Et quia baptismus est regeneratio spiritualis. Nisi quis renatus fuerit, &c. ait Dominus Ioannis tertio. Nemo autem generat seipsum. Augustinus de Trinitate. Propter quod etiam in diuinis, vbi est summa veritas, generans, & genitus personaliter distinguuntur. Et dicitur ab alio singulariter, & non ab aliis pluraliter, quia duo simul non possunt eundem baptizare. Et videbis infra de hoc. Dicitur, simul debitam formam proferentis. Vbi duo tanguntur, scilicet, forma debita, id est, verba ad hoc à Deo instituta. Tangitur etiam similtas prolotionis formæ cum lotionem. Forma baptismi exprimitur de baptismo & eius effectu. Si quis. cap. j. vbi dicitur: Si quis puerum ter in aqua merferit in nomine patris & filij & spiritus sancti, & non dixerit: Ego baptizo te in nomine patris & filij & spiritus sancti, non est puer baptizatus. in qua forma quatuor notantur, persona baptizans ego, actus baptizandi baptizo, persona baptizata te, inuocatio Trinitatis in nomine patris, &c. Vbi vnitas significatur essentiæ in nomine, & discretio hypostasum seu personarum patris & filij & spiritus sancti. Amen non ponitur in hac

constitutione Alexand. sed nec in Euangelio Matth. vlt. vbi forma traditur, Euntes, docete omnes Gentes, baptizantes eos, &c. Et ideo nihil refert siue addatur, siue omittatur. Vnde Dominus Cardinalis: Cameracensis. quæstio. secund. articu. j. libr. iij. ait: Ego & Amen non sunt simpliciter de necessitate formæ, nec de essentia, sed de decencia vel honestate. Potest autem forma multipliciter variari. de quo licet videre Gabriel. distinct. iij. quæstio. vnica. articu. j. libr. iij. Et Petrum de Palude eadem distinct. quæst. j. libr. iij. Et Petrum de Aliaco quæst. ij. libr. iij. quæ diffuserem commentantur.

De forma Græcorum hæc est. Baptizetur seruus Christi in nomine patris & filij & spiritus sancti, quæ ideo vsi sunt, ne gloriarentur de ministris baptizantibus, cõtra eos qui dixerunt: Ego sum Paulus, ego Apollo. i. Cor. i. quos ibi reprehendit Paulus. De hac forma Græca quamdiu tollerata fuit ab Ecclesia Romana, & pro tempore pro quo instituta fuit, fuit rationabilis. Si verò postea ab Ecclesia Romana ad illa fuisset eis imposita, & eorum prohibita, peccarent vtendo sua. Sin autem Ecclesia sic permittit, non peccant, sed siue sic, siue sic, verè baptizant, vt dicit Durandus distinct. iij. quæstio. j. libr. iij. quia in forma sua sunt omnia substantialia formæ. ergo, &c. Et de hoc vide Petrum de Palude. quæstio. j. articul. ij. libr. iij. Scribit & plura de hoc Gabriel, vbi supra. Baptizabant & Apostoli ex diuina dispensatione, & familiari spiritus sancti consilio in principio nascens Ecclesiæ, in nomine Christi. vt habetur Actuum secundo & decimo, in quo implicite Trinitas tota designatur & inuocatur. Nam qui dicit Christum, id est, vnctum dicit, & eum qui vnctus, id est, patrem: & eum qui vnctus, id est, spiritum sanctum. & hoc factum est vt nomen Christi Iesu, in quo salus diuulgaretur, & amabile redderetur. quod tunc, plurimum odiosum erat incredulis, & erubescibile infirmis. Sic enim dū videbant super baptizatos in nomine Christi descendere spiritum sanctum in signo visibili, excitabantur ad amorem & venerationem nominis Christi, vt dicit Alexand. Sed ratiõ illa cessante, & nomine Christi diuulgato, Ecclesia rediit ad priorem formam à Christo promulgatam: quia cessante ratione dispensationis, etiam ipsa dispensatio cessauit, vt dicit sanct. Thomas & ceteri Doctores. Post quos vide Gabrielem distinct. iij. quæstio. vnica. articul. secund. libr. iij. Et si quis nunc baptizaretur in nomine Christi, non esset baptizatus, quia deficeret forma, & dispensatio nunc locum non habet, & sic veniret iterum baptizandus. Consonat sanctus Thomas, sanctus Bonauentura, & Durandus, & Aliaco; quæstio. secund. quarti. articu. j. Scotus videtur dubitare: dicit enim: Non audeo dicere quod baptizatus hodie in nomine Christi esset baptizatus: sed nec audeo omninò dicere contrarium, quod non esset baptizatus. Non lego vbi fuit illa dispensatio reuocata, in hoc ergo casu reputo dubium an talis sit baptizatus, vnde circa ipsum agendum foret sicut in dubiis, hoc est, rebaptizandus esset sub conditione, vt habetur de baptismo. cap. de quibus. Sed dicit Petrus Aliacensis, vbi supra, quod non venit dubitandum, quia licet non legatur quando fuerit illa dispensatio reuocata: tamen quia dispensatio facta est ex causa, satis censetur reuocata, quando dispensationis causa cessauit, scilicet, quando nomen Christi fuit sufficienter promulgatum: quia cessante causa, cessat & effectus: vt dicit sanctus Thomas & sanctus Lexic. Theol. e Bona

Bonauentura. Et ab illo tunc nec illa forma baptizare licuit, nec valuit. Et licet dubium sit quando illud primò fuerit: tamen nunc non est dubium quin ita sit. Hæc Aliacensis. Item si quis baptizatur in nomine Trinitatis, aut in nomine genitoris & geniti & procedentis ab utroque, non est baptizatus, sed venit rebaptizandus. Hoc concorditer sentiunt sancti. Tho. Bonauent. Richar. Petrus Paludensis quæstio. j. articulo. iij. Holkot, Tho. Argenti. Scotus, Durand. & Petrus de Aliaco. quæst. secund. artic. j. lib. iij. & cæteri Theologi communiter, quia hic mutantur verba principalia, & alia verba eis non synonyma. Non enim est synonymum hoc nomen trinitas huic copulato, pater & filius & spiritus sanctus. Nec illa nomina, genitoris, geniti, spirati seu procedentis nominibus, patris & filij & spiritus sancti, vt aliàs dicitur. Nec sufficit quod debet eandem rem intelligere, vt videtur velle Paludensis. Christus verò tradendo formam sacramenti fidei, talem dedit & obseruari voluit, in qua expressa fidei Trinitatis professio, sub propriis diuinarum personarum nominibus explicatur, qualis est hæc forma: In nomine patris & filij & spiritus sancti, & non illa: in nomine Trinitatis, seu in nomine genitoris. & tota ratio est institutio diuina. Vide latius post Scotum, Gabriel. vbi supra. Et vt idem scribit Gabriel. Intentio mutandi formam à Christo institutam, vt de essentia sacramenti, impedit sacramentum: eò quod substantialia mutantur, & quæ sunt de necessitate sacramenti. non enim cõpatiuntur se intendere baptizare & non velle vt forma sine qua non cõfertur baptismus ex Christi institutione. Si verò intentio mutandi formam respicit solum ea quæ sunt de necessitate præcepti seu ministri, & includit velle facere quod Christus instituit & non fit mutatio circa substantialia: licet sic faciens credat Ecclesiam Catholicam errare, & se bene sentire: verum sacramentum confert, quicquid addatur vel subtrahatur à baptizante. Aliàs enim Græci & Hæretici non possunt baptizare. Et est de mente Petri quæst. j. articulo. iij. Vnde idem ait Petrus de Palude: Ne quis in verbis erret, Ecclesia verba certa statuit in formis sacramentorum. Vnde qui verba mutat, ordinationi Ecclesie repugnat, & sic peccat per inobedientiam & superbiam: de quo extrà de constitutionibus. Ne innitaris prudentiæ tuæ. Prudentiæ suæ innititur, qui ea quæ sibi agenda vel dicenda videntur, decretis patrum præponit. Item intentio dicit, nedum finis uolutionem, sed etiam mediõrum rectam ordinationem: igitur non intendit baptizare qui formam præcisam non acceptat. Item mutatio principalium verborum formæ, quæ sunt in nomine patris & filij & spiritus sancti, per alia verba eius non synonyma loco eorum posita, nisi sacramenti auctor Deus dispenset tollit sacramenti veritatem, & priuat sacramentali efficacia. Probat hoc Durandus & Paludensis: vide & post hosce Gabriel. distinct. iij. quæst. vnica, ar. secund. lib. iij. Quare si quis vnã personam omiserit Trinitatis: non esset verum baptismus. Et quamuis in omni lingua Latina, Hebraica, Græca, Teutonica, possit tradi baptismus. Dum tamen verba (cuiuscunque lingue sint) fuerint synonyma his Latinis: In nomine patris, &c. tamen Latinus Sacerdos sub Romana Ecclesia constitutus, peccaret in alia lingua baptizando ex officio solemniter, sicut etiam si consecraret Eucharistiam in alia lingua: quia ordinauit Ecclesia Romana quod officia Ecclesiastica dicantur & ministrentur in Latina,

& Græca, & hoc rationabiliter, quia in hoc potest distinctius scribi & proferri, vt dicit Scotus. Præterea si ex imperitia aut lingue lapsu aliquantum verba illa, In nomine Patris & Filij & spiritus sancti, corumpuntur. Dum tamen circumstantes plenum capere possent sensum, nihilominus si absit debita intentio, verum est baptismus: quando verba hæc corrupta, licet non ex propria impositione, tamen ex usu sint verbis integris synonyma idẽ cum eis; & eodem modo representatiua. Vnde Papa qui ex imperitia lingue baptizauerat, In nomine patria filia & spiritus sancta, verum baptismus contulisse discernit in ca. retulerunt. de conse. distinct. iij. Secus si tanta esset corruptio verborum quod sensum eorum non caperetur ab audientibus, & Latinum intelligentibus, quod communiter accidit, quado in principio dictionis litera vel syllaba corrumpitur. Variatio quoque formæ in non substantialibus per pronominis ego subtractionem siue per aliarum dictionum additionem seu partium formæ transpositionem, dum modo non tollit verum formæ intellectum, neque vnitatem, neque adest intentio inducendi in errorem, non impedit sacramenti efficaciam, nec baptismatis veritatem. Id quod sufficienter probat Gab. conclus. v. art. ij. q. vnica. lib. iij. di. iij. Et si additur quod repugnat formæ, aut alium sensum inducit, nihil fit. Similiter si vnitatem formæ per incorruptionem minimam tollit, non est sacramentum, nec intentio adfit inducendi errorem. Nam & sensus verus formæ est de substantia sacramenti: quoniam sacramenta signa sunt significati effectum gratuitum, quæ significatio si tollitur, tollitur ratio sacramenti. Item si quis addat ad formam baptismi B. Mariæ. existimans baptismum fortiri effectum ex nomine Mariæ, iste cõtrarius est veritati, & non est baptismus. Si verò S. Mariæ additur ad honorem S. Mariæ, tunc verum est baptismus, dum addit non vt partem formæ, sed ex deuotione, licet addens grauiter peccet. Imò dicit Angelus in Summa: Si quis ex malitia dicit in nomine diaboli: ego baptizo te in nomine patris, &c. non vt aliquid formæ verè baptizat: nec est baptizatus, si quis dicit in nominibus patris, quia non est synonymum cum nomine, & licet sint tria nomina personalia, vnum tamen est nomen essentiale. Vnde pater & filius & spiritus sanctus non sunt tres baptizatores, sed vnus baptizator, sicut vnus creator, vnus sanctificator: vel dicitur secundum Alexand. quæst. xij. part. iij. Quod nomen ibi non accipitur pro voce ad significandum seu nominandum aliquid imposta, sed pro notitia, prout dicitur à notamine. Est autem notitia Trinitatis per fidem, quæ est vna, secundum illud Apost. ad Ephes. 4. Vna fides, vnum baptismus. Gabr. dub. ij. vbi supra. Nec præpositio in, debet omitti, vt idem dicit dub. iij. nisi ex idiomatis proprietate idem valeret nomine sicut in nomine: piẽ credi potest quod esset baptismus, vt vult Astenf. Nec coniunctio & omitti debet, quia si omittitur, dicendo: in nomine patris filij & spiritus sancti, nihil fit. Nam ad denotandum personale discretionem inter patrem & filium, requiritur coniunctio copulatiua, & licet possit subintelligi, tamen forma sacramentalis debet esse expressa & sensibilis. Si autem loco &, ponitur quæ, vel ac, quia sunt synonyma, est baptismus. Item si diceretur: ego linio, vel lauo, vel abluo te in nomine patris & filij & spiritus sancti: dicitur quod non est baptismus, quia non sunt illa synonyma cum baptizo, quum baptizo, non omnem significat lotionem, sed illam solum quæ fit

cum

cum certa intentione verbis, & in certa materia, scilicet in aqua, vt dicit glosa in can. Multi. de conse. di. iij. Item si loco te ponitur nomen proprium, dicendo: Baptizo Ioannem in nomine patris, &c. est baptismus, quia idem valent demonstratiuum & demonstrabile. vide & alios fusiùs scribentes. Hæc sufficientiant, &c.

¶ De institutione Baptismi, de qua vide sanctum Bonauent. distinct. iij. part. ij. quæstio. j. lib. iij. & Dominum Cardinalem quæst. secund. articulo. iij. lib. iij. Richard. Scotum, &c. & patet quod à Christo est institutus. Quando verò sit institutus, sunt opiniones Doctorum, & tangit Magister in text. Et breuiter post Scotum dicendum quod dubium est quado primò fuit institutus. Non enim quando, Christus baptizatus est à Ioanne, vt quidam dixerunt, quia ille non fuit baptismus in forma Christi. Dicit tamen Alexander quod Christus tunc instituit baptismum potentialiter vel materialiter, quia materiam dedicauit, nec illo verbo, nisi quis renatus fuerit, &c. Ioan. 3. dicit tamen Alexander, quod ibi institutus est quo ad finem: quia ibi ostenditur finis baptismi, qui est ingressus Paradisi. Nec Marc. vltimo, dum præcipit Dominus discipulis: Docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine patris, &c. Licet secundum Alexandrum ibi institutus sit formaliter, quia ibi formam ex prescit, quantum ad principalem partem eius: nec cum Marc. vltimo Apostolis dixit: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Eadem ratione: quia ante passionem institutus est. Hæc autem locutus est Dominus post resurrectionem: potest tamẽ dici quod ibi institutus est quo ad effectum, qui est saluare à culpa & pœna, nec in cruce, dum de eius benedictio latere exiuit sanguis & aqua: quia, vt dictum est institutus est ante passionem. Et licet dici posset secundum Alexandrum institutus quantum ad significationem, quia sanguis ille & aqua significabant sacramentum Eucharistiæ & Baptismi, nec dum discipulos misit binos & binos ad prædicandum & baptizandum, quia missio ad baptizandum præsupponit eius institutionem, tunc secundum Alexandrum institutus est officialiter, quia tunc officium baptizandi eis commisit, sicut officium prædicandi. Institutus est ergo baptismus priusquam baptizandi officium discipulis commissum fuerat: licet quado & vbi determinatè ex scriptura non sit certum, & hæc sententia est Magistri. Licet autem Alexander partiat institutum baptismi, non est accipiendū quia si baptismus diuersis temporibus partialiter sit institutus. Cum enim baptismus sit vnum sacramentum, vnica est institutione institutum, & quantum ad materiam, & formam, finem & effectum, licet potuit post institutionem significari, & officium committi. Ideo Richardus dicit distinct. iij. quæstio. v. articulo. j. quod Christus baptismi sacramentum prius insinuauit instituendo factum, dum à Ioanne baptizatus est. Et verbo, Ioan. 3. nisi quis renatus fuerit, &c. Secundò instituit factum, dum per discipulos baptizauit. Ioanis tertio & quarto. Verbo quando misit discipulos binos & binos prædicare & baptizare, vt dicit Marcus. Tertio confirmauit in signo, cum de latere aquam emanare fecit. Et præcepto cum post resurrectionem discipulis præcepit: Itẽ, docete omnes Gentes, baptizantes eos, &c. Rationabilitatẽ tangit Scotus huius institutionis, & scribit post eum Gabriel distinct. iij. articulo. iij. dub. vltimo. lib. iij. quia Sacramentum principale legis Euangelicæ per quod, scilicet intratur in

eius obseruantiam, de buit esse nouum & proprium ipsi legi: debuit & esse euidentis in significatione, quia ista est lex veritatis euacuans vmbra, & debuit esse copiosum in gratiæ collatione, quia hæc lex gratiæ. Ioannis 1. Gratia & Veritas per Iesum Christum facta est. Debuit etiam esse facile, quia iugum Christi suaue, & onus leue. Matth. 11. Debuit esse commune, quia lex noua communis erat omni populo & toti mundo, & omni sexui & ætati. Omnium horum vna est ratio, quia Sacramenta legis debent congruere legi, maxime illud per quod quis coadiuuatur populo legis. Hæc autem quinque inueniuntur in hoc vno baptisimatis Sacramento, scilicet ablutionis in aqua cum verbis. Hoc enim euidenter significat mundationem animæ, quæ est effectus eius principalis: dat gratiam copiosè. Et facile, quia sine periculo, & communi omni sexui & ætati: & ideo rationabiliter de nouo instituta. Ita post Scotum scribit Gabriel vbi supra.

¶ De effectu Baptismi. Capiendo effectum largè, vt scribit Petrus de Aliaco, quæstio. iij. articulo. j. lib. j. triplex est effectus baptismi, scilicet characteris impressio, gratiæ infusio, culpæ & pœnæ remissio. Cui assimpulatur sanctus Bonauentura distinct. iij. articulo. j. quæstio. iij. lib. iij. Prima res baptismi est character. Secunda infusio gratiæ. Tertia est restitutio innocentie, propriè tamen loquendo effectus baptismi (vt scribit Gabriel) distinct. iij. quæstio. j. articulo. secund. libro. iij. In suscipiente eum non indignè est vniuersalis remissio culpæ, id quod ratione naturali & efficaci probari non potest, sed fide creditum est, & auctoritate scripturæ probatum. Vnde Marci vltimo: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Solum autem credens actu vel habitu fide propria aut aliena dignè baptismum suscipit: ergo omnis dignè suscipiens saluus erit vtique per baptismum: ergo à peccato soluitur, & per consequens introibit in regnum cœlorum. Nihil autem intrabit in id aliquid inquinatum, Apocalyp. 21. Et dicitur vniuersalis remissio, quæ nullam culpam excludit, nec originale, ad cuius remissionem principaliter ordinatus est baptismus, nec actualement mortalem, quia culpa non remittitur nisi per gratiam. Sed omnis culpa mortalis siue actualis, siue originalis, secundum institutum Dei, ordinem repugnat gratiæ, ergo vna non potest remitti manente alia. Et baptismus non tantum tollit mortalia: sed etiam venialia commissa. Nam baptismus in spiritu sancto sufficit ad salutem. Vnde moriens innocentia baptismali euolat, & per consequens impedimenta adipiscendæ salutis tollit. Impedit autem peccatum veniale ingressum regni, quare tollitur per baptismum non tanquam repugnans gratiæ, sed tanquam repugnans gloriæ. Ratio autem huius non est nisi diuina liberalitas, quæ tanto huic Sacramento voluit conferre efficaciam: ponit autẽ Alexand. parte iij. quæstio. xx. articulo. secund. huius plures congruentias. Et post eum sanctus Bonauentura distinct. iij. quæstio. j. post eos recitat has Gabr. distinct. iij. quæstio. j. articulo. secund. lib. iij. quem vide copiosè ibi. Potissima tamen causa est supererogatio Christi in humana redemptione. Christus enim satisfaciendo pro homine damnato, multum super erogauit in satisfaciendo, quia incomparabiliter maius fuit pretium redemptionis quam delictum, vide latius Gabriel. Et dicitur non indignè, quia in fide accedentibus baptismus non habet hunc effectum. Accedit autem non indignè: qui non accedit

fiat, neque actu peccat peccato actuali. Non enim capit mens humana (vt dicit Alexand.) quod Deus remittat aliquod peccatum ei, qui est in actuali voluntate peccandi: in talibus enim baptismus non habet effectum, nec dimittitur peccatum volenti continuare peccatum, vt si vnum mortale placet, nullum peccatum dimittitur, quia gratia penitus excluditur. Hæc est sententia sancti Thomæ, quæstio. quinta, distinctio. quarta, libro quarto, articulo primo, in solutione tertiæ rationis. Ad veritatem autem baptismi paruulorum sufficit aqua, forma, & intentio ministri, & fides Ecclesiæ. Baptismus præterea ritè susceptus, remittit omnem pœnam æternam originali & actuali debitam: & temporalem pro actuali peccato, vt tali satisfactoriam. Ratio est diuina voluntas & ordinatio, quæ voluit hæc per baptismum tolli. Probat latius Thomas & Gabriel conclusione secunda, vbi supra. Et dicitur notanter, æternam, propter pœnam temporalem infligam pro originali, quæ facta est velut naturalis hominum miseria, scilicet, & mortalitas præsentis vitæ, & furire & fitire. Durat igitur post baptismum sicut antè, nec auferitur per baptismum. De quo vide Dominum Cardinalem Cameracensem quæstione tertia, articulo tertio, libro quarto. Vnde Augustinus in de baptismo paruulorum, libro primo. Non hoc præstatur adulto in baptismo, nisi fortè miraculo Dei: vt lex peccati repugnans legi mentis penitus extingatur, vt manifestum est, quod ita voluit Dominus. Et huius sanctus Bonauentura ponit octo congruitates. Valent enim pœnæ illæ ad humilitatis perfectum, ad timoris diuinorum iudiciorum incursionem, ad sui ipsius cognitionem, ad peccati fugam, ad boni stimulationem, ad virtutum exercitationem: in signum adoptionis, vt nemo accipiat baptismum in præmium retributionis. Hoc ignorauerunt Philosophi, vt vult Iacobus de Valentia, scribens in quæstio. finali, post commentaria super Cantica. Vide & de hoc Magistrum distinctio. quarta, libro quarto. Vt fidei (inquit ipse) sit certandi materia, & vincendi occasio, qui non vinceret si non pugna ret. Et dicitur, & temporalem pro actuali, & cæte. quia licet baptismus tollat temporalem pœnam pro originali omnibus infligam, remittit tamen omnem pœnam satisfactoriam pro peccatis actualibus commissis. Vnde adultus non tenetur ad aliqualem exterioriorem satisfactionem. Multis firmat auctoritatibus Gabriel, quem videto, & concordat Paludensis distinctio. quarta, quæstio. prima, libro quarto. Et quamuis fomitem peccati in ritè baptizato non penitus extinguat, ipsum tamen minuit & remittit. Nam rebellio aduersus spiritum manet. Vnde Apostolus Romanorum septimo: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi, & cæte. Et Augustinus in de baptismo paruulorum. & habetur de consecrat. distinctio. quarta. Non ex æquo. In baptismo quamuis fiat plena remissio peccatorum, nondum tamen plena est nouitas & mutatio perfecta, quia adhuc remanet corruptio, non solum in corpore, sed etiam in anima, qui est homo interior. In quo si perfecta non esset nouitas, non diceret Apostolus, quod de die in diem renouetur, & c. Sed secundum Scotum, Fomes dicitur diminui, non quatum ad eius essentiam, sed quantum ad effectum quem consuevit causare in anima, scilicet peccatum, & quantum ad illum minuitur per gratiam, quia cum gratia augetur, fomes minorem habet efficaciam in

clinandi ad peccatum, puta victus à fortiore inclinatione gratiæ ad meritum, & c.

¶ **P**ER Baptismum insuper ritè suscipientibus gratia gratum faciens, si non inest, de nouo infunditur: si præfuit, augmentatur. Et dicitur ritè, ad excludendum indignè & fictè accedentem. Per ritè suscipientem intelligit Dominus Cardinalis Cameracensis quæstione tertia, articulo tertio, illum qui non ponit se obicem, scilicet, qui pœnitet de peccatis. probat hoc Gabriel. Nam ritè suscipiens regeneratur in adoptionem filiorum Dei, & redditur dignus vita æterna. Remittitur etiam omnis culpa & pœna: vt dictum est: sed nihil horum fieri potest sine gratia, secundum legem Dei ordinatam. Et Magister distinctio. quarta, capi. septimo, qui colligit quid efficiat baptismus in iam iustificatis per contritionem antequam baptismum percipiunt: vide eum, & cæte. Infunditur & talibus suscipientibus ritè charitatis virtus. Omnibus enim talibus infunditur gratia, ergo & charitas, quia idem sunt. Item per baptismum baptizatus constituitur in sorte filiorum regni. Sed sola charitas diuiditur inter filios regni & carceris: vt vult Augustinus super canon. Ioannis. Item baptizatus si moritur in eo statu saluatur, sed sine charitate nullus saluatur. i. Corinth. 13. Silinguis hominum loquar & Angelorum, charitatem non habuero, factus sum sicut æs sonans, aut cymbalum tinniens, & c. ergo in baptismo charitas infunditur, vt vult & scribit Gabriel conclusione quinta. vbi supra. Vide & alia in sequentibus conclusionibus. Gratiam item cum virtutibus Theologicis infusam in baptismo concommitatur intellectus, illuminatio, effectus, fecundatio & incorporatio baptizati Christo & Ecclesiæ. Per baptismum enim, vt Gabriel scribit conclusione nona, quisquam ascribitur familiæ Christi, quæ ascriptio est incorporatio ad minus numero: & si non merito si impediret fictio. Similiter charitas fecundat, quia dat animæ potentiam meritorie operandum. Operari verò meritorie est parere fructum vitæ. Hinc glossa Psalm. 22. Per baptismum anima ariditate peccatorum sterilis fecundatur. Et Dionysius & Damascenus illuminationem attribuunt baptismi. Vnde & baptismus sacramentum fidei dicitur, quia fides in baptismo infusa, lumen est quo aptatur ad videndum credenda: qui quidem baptismus (vt ait & probat Gabriel conclusione quarta, distinctio. quarta, quæstio. prima, libro quarto,) aperit ianuam regni cælestis. Et licet hæc porta aperiatur principaliter à Deo meritorie à passione Christi: tamen sic instrumentaliter & dispositiue à gratia baptismali. Et per hoc differt baptismus à circumcissione, quod baptismus aperit ianuam regni cælestis, non autem circumcisio. Plura ibi Gabr. Effectus itaque baptismi sunt plures, vt visum est & videndum, remitto ad alios. Sed præcipuus est gratia animæ suscipientis infusa, & cæteri effectus gratiam consequentes virtutes, scilicet & fomitis remissio. Ad effectum illum baptismi concurrunt plures causæ, scilicet, principalis effectiua gratia, quæ est Deus. Meritoria, quæ est passio Christi, vnde sacramenta trahunt efficaciam. Et dispositiua subiecti, & est dispositio suscipientis baptismum. Posset addi congruitas siue habitudo aut dispositio ministri & circumstantiam. Et secundum quodlibet horum potest variari gratia in baptismo collata. Gab. d. iij. quæst. ij. artic. j. lib. iij.

¶ **D**B

¶ **D**E fictè accedentibus vel sumentibus sacramentum baptismi. Sunt autem ficti qui aliud prætendunt foris, aliud intus habent. Vnde baptizatus dissentiens contrariè simpliciter nolens baptizari, nec sacramentum suscipit, nec rem sacramenti. Probatur auctoritate Innocentij iij. in capit. maiores. de baptismo. Qui nunquam consentit, sed penitus contradicit, nec rem, nec characterem suscipit Sacramenti. Nam per susceptionem baptismatis (vt vult Richardus) intrat homo Ecclesiam militantem, & ascribitur exercitui eius. ad hoc autem requiritur consensus actu vel habitu, si est in statu in quo possit consentire. Vnde legitur in Euangelio: Nemo ex aqua & spiritu renascitur nisi volens: quod non de paruulis, sed sciolis & adultis, & suæ voluntatis arbitris intelligendum est. Et Prouerbiorum tertio dicitur: Præbe mihi fili, cor tuum. Vnde non vult Deus aliquem inuitum ascribi suæ familiæ. Latius vide Gabrielem distinctio. quarta, quæstione secunda, articulo secundo, conclusione prima. Scilicet qui conditionaliter suscipit baptismum metu pœnæ, suscipit Sacramentum, licet non rem: non inquam simpliciter violenter, sed metu pœnæ: qui ergo vt pœnam euaderent baptizari consenserunt, licet vellent magis non baptizari si euadere pœnas possent, sacramentum accipiunt. Is autem non recipit sacramentum, qui metu vel promissione inductus, consentiret in illam lotionem tanquam in quoddam balneum, non vt baptismum, nec in eam illo modo quo illam intendit facere Ecclesia. Sicut nec is qui pro ludo se baptizari consentiret: sic dissentiens mente actu positio, nolens baptizari simpliciter cedente fictione, erit iterum baptizandus. Hinc ait Paulus Cortesi. libro quarto, distinctio. prima, serè in fine. Eodem modo affirmamus laticis effectum dissimulatione impediri. Qui verò consentit, vt scribit Gabriel, se baptizari eo modo quo ecclesia baptizat, etiam si non credat habere effectum, verè baptizatur, sicut de incantatione ibi probat Gabriel. Qui itaque dissentit simpliciter, baptizatus non est. & si postea incipit consentire, & Ecclesiæ obedire, rebaptizandus est: & hoc primo modo, sed secundo modo fictè accedens, volens tantum baptizari, sacramentum recipit, sed non rem neque effectum. Per effectum intelligitur gratia, & consequentia eam, & non character: quia quicumque recipit sacramentum, recipit etiam characterem. Probat hoc Sco. quæstio. quinta, distinctio. quarta, libro quarto. Si quis igitur fictè accedit, non habens cordis contritionem, verum sacramentum sine gratia vel re recipit. In paruulis requiritur fides aliena non offerentium, sed Ecclesiæ. In adultis tamen requiritur fides propria: non vt recipiant sacramentum: sed vt consequantur gratiam, quæ est res sacramenti. Propter diuersitatem tamen causarum contingit inæqualem gratiam conferri non fictè recipientibus baptismum, vt probat Gabriel conclusione septima, vbi supra. Vide & de hoc Petrum de Aliaco. quæstio. ne secunda, articulo primo, libro quarto, qui in quibusdam dictis videtur dissentire. Item habens vsum rationis dissentiens actu negatiue, & quoniam nec habitualiter, nec virtualiter consentit, nec baptismum, nec eius rem vllam suscipit: quia oportet quod vtens ratione, deuotionem aliquam habeat ad sacramentum, si debet sibi valere. Aliter videtur contemnere, secundum Scotum quæstio. iij. distinctio. quarta. lib. iij. Hinc Augustinus ait: Qui creauit te sine te, non iustificat te sine te: sic nec ascribit te sine te suæ fami-

liæ. Vide latius & Gabriel. vbi supra. Requiritur tamen quandoque (vt idem vult) intentio actualis in suscipiente per accidens, scilicet, vel ad remouendum prohibens. Vnde si in accedente ad baptismum est actu vel habitu intentio non recipiendi baptismum. Huiusmodi intentio quia prohibet Sacramenti susceptionem, necessarium est illam intentionem expelli per contrariam intentionem in actu volendi recipere baptismum ad hoc, vt recipiat sacramentum. Similiter si prius nunquam actualiter consenserit, necesse foret quod tunc actualiter consentiret, quia sine consensu actuali præsentis vel præteriti in habente vsum rationis non suscipitur sacramentum. Carens verò vsum rationis si baptizatur, sacramentum suscipit, nisi prius immediatè actu positio dissentierit, vt declarat Innoc. tertio cap. Maiores. de Baptismo. Et latius declarat Gabr. conclusione tertia, vbi supra. Dicitur autem ibi actus immediatus vt vsum rationis priuationem, inter quem & illam non interuenit actus contrarius: licet etiã illa diu ante priuationem vsum rationis cessasset. Vnde generaliter nunc non vtens ratione, qui tamen aliquando vsum est: iudicatur cum non vtitur ratione habitualiter consentiens vel dissentiens, secundum Sco. in quarta quæstio. distinctio. quarta, secundum quod se habuit actualiter in sanitate ante illud impedimentum vsum rationis immediatè: puta si tunc actualiter consentit, & iudicatur nunc habitualiter consentiens: si tunc actualiter dissentit, iudicatur nunc habitualiter dissentiens. Et dicitur, actu positio, quia si tantum negatiue dissentierit, ita quod ante impedimentum rationis nunquam respectu baptismationis actum positio habuerit, tunc autem semper priuatus fuerit vsum rationis, sicut infantes, & fatui, & furiosi à natiuitate, & tunc si baptizatur, recipit sacramentum & characterem: si verò vsum fuerit ratione, nihil recipit. Qui si fuisset in statu illo, quo vsum est ratione, baptizatus nihil recepisset: defecisset enim consensus actualis vel habitualis. Vide & de hoc Petrum de Aliaco q. ij. ar. j. lib. iij.

¶ **B**APTISMVS est triplex, scilicet fluminis, sanguinis, & fluminis. Et si plures sunt baptismi modi, vt dictum est, & quos scribit Gabriel distinctio. quarta, quæstio. secunda, nota. secundo, libro quarto, tamen Doctores communiter loquuntur de tribus istis. Sed propriè loquendo de baptismo prout est sacramentum nouæ legis, non est nisi vnus baptismus secundum speciem, qui fit in aqua sub determinata verborum forma, vt supra diximus. De quo Apostolus ad Ephe. 4. Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptisma. Cætera quæ dicuntur baptismus, dicuntur baptismus æquiuocè & secundum quandam attributionem, sicut vrina, medicina & diæta, dicitur sana, quia per attributionem constituitur ad sanitatem animæ: vrina quia est signum sanitatis: medicina, quia est causa sanitatis efficiens: diæta, quia est causa sanitatis conseruans, & c. Baptismus sanguinis dat martyrium (inquit Gerson parte ij. in regulis moralibus) & fluminis contritio de peccatis, aut satisfactio gratuita. Baptismus fluminis ab obligatione, si facultas affuerit non excusat, ait Gerson.

¶ **B**APTISMVS fluminis vel pœnitentiæ est contritio cordis, aut præparatio sufficiens ad gratiæ infusionem, per quam de cõgruo meretur remissionem peccatorum. Iste baptismus solus est iterabilis. Et baptizati hoc baptismo, licet recipiant effectum baptismi aquæ, quantum ad remissionem culpæ & Lexic. Theol. c. 3

infusionem gratiæ, non tamen regulariter quantum ad remissionem peccati. Probat hoc Gabriel quæstione secundæ articuli secundæ conclusi. viij. sufficienter. Facienti enim quod in se est Deus assitit conferendo necessariam ad salutem: habens enim finem, desiderium baptizandi, & contritionem in casu impossibilitatis recipiendi baptismum, facit quod in se est ergo ei assitit Dominus in necessariis. Hæc autem sunt gratiæ collatio, & peccatorum remissio. Et baptismus flaminis (vt scribit Brulefer distinctione quare quæstione decima, libro quar.) fit quotiescunque quis per misericordiam Dei sanctificatur à peccatis suis, siue fiat in vtero, sicut de Ieremia & Ioanne Baptista legitur: siue extra vterum, siue virtute penitentiae. Sed (vt ait Gabriel) Baptismus est via ad iustificationem, & iustificatio effectus baptismi. Videtur magis congruum quod sanctificati in vtero non sanctificantur per aliquod genus baptismi, sed per miraculum & potentiam sancti spiritus, qui suam potentiam nõ alligauit Sacramentis. Et an tales in vtero sanctificati sint baptizandi: dicit Scotus quod sic quæstio. vj. distincti. iij. libr. iij. Et Paludensis distincti. vj. quæsti. j. articuli. secund. & iij. Nam quilibet viator quantumcunque iustificatus, tenetur ad baptismi susceptionem, nisi Deus dispensauerit: quia hoc est mādatum Christi. Vide de hoc Gabrielem distinctione iij. quæstio. secund. articuli. iij. dub. j. libr. quarto. Et Dominum Cardinalem quæstio. secund. libr. quar. Tres autem fuerunt in vtero sanctificati, scilicet Ieremias, Virgo beata, & Ioannes Baptista. vt dicit Paludensis distincti. vj. quæsti. j. libr. iij.

BAPTISMVS sanguinis est martirium pro Christo, seu iustitia susceptum, dummodo non fuerit contemptus baptismi, sed impossibilitas suscipiendi. Susceptum intellige voluntate propria, vel principij coniuncti, quod dicitur propter paruulos in matris uteris pro fide Christi extinctos. Et dicitur martirium baptismus sanguinis, licet non semper sanguis fundatur in martyrio, quia tamen semper vita extinguitur in martyrio, quæ secundum legem est in sanguine. Effusio itaque sanguis capitur pro quocunque tormento de quo homo moritur pro Christo, vt suffocatione suspensiuæ, & fit baptismus sanguinis (vt scribit Brulefer. distincti. iij. q. x. li. iij.) quotiescunque quis moritur pro fide catholica, vel pro veritate, Et quauis baptismus sanguinis nõ sit sacramentum, quia desunt sibi conditiones sacramenti: tamen effectum baptismatis sacramentalis nedum æquat, sed abundanter vincit & superat, vt vult Gabri. conclusi. ix. q. ij. dist. iij. libr. iij. Nam baptismus sanguinis tollit omnem culpam: tollit etiã omnem peccatam: adiut recidiam: confert sine mora præmiũ: & tribuit maiorem gratiam, & per consequens gloriam amplioem. Nam qui martirium propter Deum suscipit, se totum Deo offert: & facit quantum potest, quia maiorem charitatem nemo habet vt animam suam ponat, &c. & per hoc maiorem gratiam consequitur. Martyres quoque euolant ad patriam. Vnde S. Aug. Qui orat pro martyre, iniuriam sibi irrogat: in eo vtique quod eum nondum putat beatum, sed fragio indigentem. Item baptismus sanguinis, quia solus meretur aureolam, consummat gratiam, & introducit ad gloriam, habet etiam in ecclesia honorabile sepulchrum. Baptismus aquæ solus imprimi characterem: penitentia verò solus baptismus est iterabilis, &c. Baptismus aquæ solus est sacramen-

tum. Baptizati in super baptismate sanguinis, non tenentur rebaptizari, quia non manent viatores: martirio enim finiunt vitam hanc, & ad terminum viæ perueniunt: si tamen per miraculum resuscitentur, tenerentur ad baptismum aquæ eadẽ ratione qua ceteri, ita tenet Holkot, quæstio. j. quarti. talis enim baptismus iustificationum non est frustra: vt scribit Petrus de Aliaco. quæst. secund. articuli. secund. libr. iij. quia per eum seruatur obedientia diuini præcepti. Sed quid de beata Virgine, an sit baptizata? De ea enim dubium est (inquit Gabri. dub. j. distincti. iij. q. ij. libr. iij.) licet probabilius sit eam esse baptizatam quam eius oppositum: quod si ea non est baptizata dispensatum est cum ea. Et fuit ratio dispensandi, quia forte habuit in conceptione filij istam plenitudinem gratiæ, ad quam disposuit eam peruenire. Et Petrus de Aliaco. quæst. secund. articuli. ij. libr. iij. dicit quod beata virgo & Apostoli Christi fuerunt baptizati: licet hoc non legatur expresse: quia ad hoc tenebantur nisi cum eis fuerit dispensatum. Nam erant in tempore quo baptismus fluminis erat promulgatus per modum præcepti, & nõ apparet quare Christus cum eis dispensauerit, imò nec illud fuisse conueniens, quia exemplo Christi debuerunt facere quod decebant. Nec vlla ratio dispensandi videtur cum Apostolis, vt inquit Gab. Nec vlla utilitas cõsecuta. Non enim baptismum carentes fuissent per hoc Deo gratiores, aut Ecclesiæ vtiliores: imò minus grati, & minus idonei. Itẽ fuerunt à Christo sacerdotes facti: ergo meritò prius habuerunt ianuã omniũ sacramentorum baptismi: vt arguit Scot. Cõformiter respõdet Pet. de Palu. di. vj. q. j. arti. ij. & latè prosequitur Scot.

DE paruulis in vtero matris, dicendum quod paruulus in vtero matris non potest baptizari: licet possit in eo sanctificari, quia non potest aqua lauari, nec contingi: secundum Alex. Tho. Sco. vide eos, & post hos scribit Gabr. quæst. ij. dub. secund. libr. iij. distincti. iij. qui & plura de paruulis scribit in vtero latentibus, & eorum matribus: quæ non debent scindi, nec occidi vt puer viuus baptizetur: propter præceptum. Non occides. Vnde Petrus de Palu. distincti. vj. quæstio. j. articuli. j. Mater viuua non debet scindi vt puer viuus baptizetur, & si mulier est ad mortem damnata, differatur executio vsque post partum: ne pereat innocens cum nocente. ff. de pœnis. l. prægnantis. Nec licet matrem sic damnatam occidere vt puer viuus extrahatur. Et si mortua est, sepeliri non debet donec fœtus extrahatur. Si verò (vt aliquibus placet) puer adhuc latens in vtero matris quamuis matris coniunctus aqua corpus eius contingens, abluatur vel aspergeretur cum debita intentione & forma, verè puer baptizaretur & saluaretur, vt innuit sanctus Tho. reddens rationem quare mater scindi non debet: si tamen matre mortua, præsumeretur puer adhuc viuere: aperienda esset mater, & puer baptizandus: vt dicit Ataxanus. Ex illò sequitur (vt dicit Gabriel.) si puer corio inuolueretur, & in aqua volutus perfunderetur: ita quod aqua non tangeret pueri nudum corpus cæteris adhibitis, intentione, scilicet, & forma, puer non baptizaretur. Quid si aliqua pars apparet extra vterum? Dicunt concorditer doctores, si apparet pars principalis, vt caput vel pectus, potest in illa parte baptizari. Et hoc simpliciter dicit Scotus distincti. quare quæstione iij. ita quod si postquam nascitur, non debet rebaptizari. Non est enim verisimile quod in die Pentecostes baptizati Actuum secund. numero 3000: fuerint toto corpore ablu-

re abluti, sed secundum faciem aqua aspersi, vel quæ tum ad caput perfusi. Si autem minus pars principalis apparet, puta manus vel pes: quamuis quidam dicat quod vel illa pars, vel paruulus secundum illam partem non sit capax baptismatis, dicit tamen Scotus quod illa pars sit baptizanda, quia in illa parte est tota anima, licet non omnis sensus sicut in capite. Si autem nasceretur ad cautelam sub condicione, rebaptizandus esset. Satis consonat Tho. dist. vj. ar. j. Credendum est autem [vt scribit Gabr.] quod deus suppleret id quod impotentia impediret: talis etiam si mortuus nascitur: sepeliendus est in poliandro benedicto. Quod autem paruulis in vtero matris non est prouisum de remedio, dicit Alexand. & sanctus Thomas vbi supra, non est ex defectu misericordiæ Dei: sed quia non sunt capaces illius remedij: puta baptismatis ordinati secundum legem communem contra originale peccatum. Sed hoc non satisfacit [vt vult Gab.] quamuis Ecclesia non manifestat aliquod remedium. Sed sensum Domini quis cognouit, aut quis eius cõsiliarius fuit? Hinc consulit Ioannes Gerson parentibus, quatinus deuotis orationibus paruulis suis gratiam impetrare nitantur. Potens enim est Dominus in vtero sanctificare quos nouit ad natiuitatis ortum non peruerturos, licet de hoc certitudinem non habeamus. Miseretur enim cui vult, & quem vult indurat. Quod verò sancti dicunt nullum nisi regeneratum saluari posse: loquuntur secundum legem communem non præ indicando specialibus priuilegiis, ac diuinis dispensationibus.

DE immersione. Cum baptismus sit lotio. Lotio autem fieri potest immersione, superfusione, & aspersione, quocunque modo aqua tangitur corpus baptizandi, siue totum siue pars cum debitis intentione & forma verum baptismum conferunt: vt vult Alexan. & Tho. Et quilibet immersio sufficit vna vel trina, vt scribit Cardinalis Camera. Quilibet enim sufficit ad necessitatem sacramenti, sed minister tenetur seruare modum Ecclesiæ in qua baptizatur. Alioquin grauius peccat. Vtraque immersio (vt scribit Gabri. distincti. quarta, quæst. ij. dub. iij. libro iij.) vna & trina mysticas habet significationes, quæ tamen non sunt de necessitate sacramenti. de hoc beatus Gregorius ad Leandrum Episcopum, de consedi. iij. de trina.

DE paruulis expositis siue inuentis dicitur secundum Scotum distinctione iij. quæstio. vlti. libr. iij. Et Robertum Holkot quæstio. j. libr. iij. & habetur de consedi. distincti. iij. Paruulos, & cap. Placuit. Quod si inueniuntur certa signa quod non est baptizatus, sicut mulierculæ solent cum eo ponere sal, si cut cum deportatur ad baptismum: & tunc absque hæsitacione est baptizandus paruulus absolute. Si autem non inueniuntur aliqua signa, nec habentur vicinarum testimonia quod baptizatus est, baptizandus est, & tutius fit si addatur conditio. Si baptizatus es, non te rebaptizo. in ca. de baptismo. Item timens mortis paruuli periculum, nec aquam propter putei vel fluminis altitudinem habere non potest, non proiciat eum in puteum vel flumen, quia hoc faciens peccaret mortaliter occidendo: & quilibet tenetur magis vitare peccatum mortale in seipso quam querere salutem proximi, quia ordinata charitas magis est ad seipsum. Imò secundum Sco. in casu non esset sic baptizatus sic proiectus: quia non ablutio, sed submersio diceretur. In casu posset pannus di-

mitti, vel peplum si vas ad hæuendum haberi non posset, ex quo exprimeretur aqua ad baptizandum. Vide latius Scotum quæstio. iij. distincti. v. libr. iij. Consonat Paludensis distincti. vj. quæstio. j. articuli. ij. Et Holkot. quæstione j. quarti. Et Gabri. distincti. quarta, quæstione secunda, articuli. iij. dub. iij. Nec est de necessitate baptismi quod baptizans puerum manibus contrectet, sufficit quod abluat immersione, vel aspersione, dum tamen idem sit, qui abluat & verba proferat, nec sit cura si multum vel parum aquæ habeatur secundum Holkot. quæstio. j. quarti. de consedi. distincti. iij. Nequaquam. Vnde de cribo tantumdem potest exprimi: vt puer aspergatur. Sed an infantes infidelium inuitis parentibus sint baptizandi Videatur de hoc Scotus quæstio. vlti. distincti. iij. libr. iij. Et Richar. distincti. vj. arti. ij. quæstio. iij. Durandus & Paluden. quæstio. iij. articuli. ij. Discrepant autem doctores inter se. Vide de hoc multa apud Gab. dub. v. vbi supra qui consentit Scoto, qui dicit quod principibus non solum licet: sed debent auferre paruulos à dominio parentum, & volentium eos educare contra cultum Dei: dum hoc facere poterunt cum bona cautela, ne parentes cognoscentes hoc futurum, occidant paruulos suos: priuatæ autem personæ non liceret. Vide & de hoc Petrus de Aliaco quæstio. ij. ar. j. libr. iij. probat Gabr. secundum Scotum. Nam in paruulos Deus habet maius dominium quam parentes, & vniuersaliter in potestatibus ordinatis. Potestas inferior non obligat in his, quæ sunt contra superiorem, vt dicit Aug. de verbis Domini. homel. vj. & allegat magister distincti. vlti. libr. ij. Si illud iubet potestas quod non debes facere: in hoc casu contemne potestatem timendo potestatem maiorem. Dicit quoque Scotus. Crederem religiosum fieri, si ipsi parentes paruulorum cogerentur minus & terribus ad suscipiendum baptismum, & ad seruandum post susceptum: quia esto quod ipsi non essent veri fideles in animo: tamen minus malum est eis non posse impunè legem suam illicitam seruare, quam posse eam liberè seruare. Item filij eorum si bene educarentur in tertia & quarta generatione essent verè fideles. Vide latius Gabrielem vbi supra. Richardus autem videtur oppositum tenere, qui dicit quod homines non licet possunt cogi ad ea, quæ nec illis profunt, neque Ecclesiæ, &c.

BAPTISMA verum dicitur cui nihil deficit requisitum ad esse sacramenti, & quod imprimi characterem. Et baptismus à ministro quantumlibet malo secundum formam Ecclesiæ collatus verus est, & efficax cuiuslibet sui effectus, nisi fuerit per malitiam susipientis impeditus. Hæc est sententia omnium doctorum, Scoti, Petri & aliorum. Et dicitur ritè secundum formam Ecclesiæ, per quod intelligitur quod nihil desit eorum quæ ad substantiam requiruntur. hoc est qui fit in debita materia elementari, scilicet aqua, ac integra verborum forma, simul cum ablutioe prolata, ac baptizantis intentione qua velit baptizare, nec malitia ministri impedit sacramentum, nec eius effectum, si sunt quæ fieri debent, quæ modo dicta sunt, probat hoc auctoritate & ratione diffusè Gabriel distincti. quinta, quæstione vnica, articulo secundo, libro quarto. Et secundum eundem conclusionem secunda. Sine peccato in necessitate inculpabili baptizandus a quolibet sumi potest, si fidelis, & si baptizandus inuitabilis necessitas, quando mora baptiza-

di est in periculo vt nisi statim baptizetur, periret: & non est qui velit aut possit baptizare, nisi (gratia exempli) vnus ab isto recipi potest & debet baptizatus. Si tamen in forma Ecclesie baptizare velit, siue ille sit gentilis, idolatra, siue hereticus, aut alias Ecclesia praevisus perpetuo vel ad tempus, siue bonus siue malus. Hæc probatur à Gabriele. Concordat beatus Thomas, Durandus, Richard. Scotus, Palud. Petrus de Aliaco. Nam baptismus est sacramentum necessitatis: ideo à nullo debet omitti, dum potest suscipi, sed à praeviso potest suscipi verus baptismus: ideo ab eo suscipiendus in necessitate, & in tali necessitate communicando cum praeviso, non transgreditur præceptum Ecclesie: quia plus ligat præceptum superioris quam inferioris. Deus autem præcepit baptismum suscipi, Ecclesia prohibet communicare cum eo, quem præscindit, ergo magis tenetur obedire præcepto diuino quam præcepto Ecclesie. Imò vetius obediendo præcepto diuino non transgreditur præceptum Ecclesie: quia omnia præcepta Ecclesie intelligenda sunt obligare, in quantum non obuiant præceptis legis diuinæ, aut legis naturæ, etiam si non semper exprimitur in præcepto. Non enim intentio Ecclesie est (quæ est sponsa Christi) aliquid contrarium sponso præcipere, ita scribit Gabr. vbi supra: qui latius rem discutit. Sed extra casum necessitatis scienter petens baptismum à praeviso non excusatur à mortali, quia quantum est in se contemptibilem reddit sententiam Ecclesie, quod scienter sine peccato mortali non potest fieri: vt vult Richardus & post eum Gabr. vbi supra conclusio- ne iij. Extra tamen necessitatis articulum potest qui libet à suo sacerdote non praeviso petere baptismum, quamuis probabiliter æstimet eum malum esse. In hoc concordant omnes doctores: non enim peccat, qui à malo debitum petit & accipit, sed sacerdos est debitor suis parrochianis in sacramentis ministrandis. Etiam si fuerit sacerdos notorie malus: puta fornicator, lusor, vel vsurarius publicus: quia de occulto malo, cuius vita non est scandalosa, non est dubium quin à tali sine peccato possit recipere sacramenta. Imò debet (dicit Scotus di. v. q. vij.) ab eo recipere baptismum. Debet autem à suo sacerdote recipere, quia si ab alio, cui non incumbit sacramenta ministrare, peccat: vt dicit Scotus, vide latius Gabr. conclusio- ne iij. vbi supra.

¶ Ad veritatem baptismi. aliqua dupliciter dicuntur requiri: vt notat Gab. distinct. vj. quæst. j. lib. iij. Vno modo necessario siue de necessitate sacramenti sine quibus non esset sacramentum, neque baptismus. Secundo modo de congruo: & sic illa requiruntur: sine quibus non seruaretur debita honestas, aut impediretur aliquis fructus, & vtilitas sacramenti, & utroque modo, aliqua requiruntur ex parte sacramenti in se quæ respiciunt materiam & formam sacramenti. Aliqua ex parte suscipientibus baptismum. Aliqua ex parte ministrantis sacramentum. De primis duobus dictum est: ex parte verò ministri requiritur actio, qua corpus baptizandi contingatur ab aqua vel immergendo vel aspergendo, quam actionem dicimus lotionem. Vide Paluden. distinct. iij. quæstio. iij. ideo dicit Scotus necessario requiritur virtus motus in baptizante qua potest aliquo illorum modorum actus abluere. Et quia ad substantiam baptismi requiritur forma verborum, necesse est ministrum posse loqui. Et quia locutio est actus naturæ rationæ,

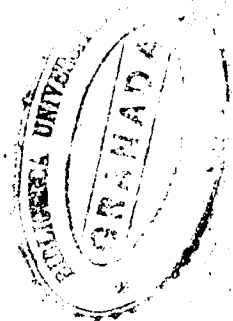
ms requirens intentionem in eo qui loquitur: vt sit perfecta & intelligibilis locutio: necesse est baptizantem habere rationem per quam possit intendere agere ea, & proferre quæ ad baptismum requiruntur. Requiritur autem intentio baptizantis, & secundum Scotum non requiritur intentio actualis, nec sufficit habitualis, sed virtualis. Hoc est quod baptizans quandoque habuerit intentionem actualem, ex qua descendat actus baptizandi, & non requiritur intentio ministri respectu effectus baptismatis in specie, sed sufficit intendere quod Ecclesia intendit in genere.

¶ Quis autem possit baptizare ostendit Gabr. distinct. vj. articulo. secund. conclusione j. libr. iij. cum ait. Omne suppositum naturæ intellectualem potest verè baptizare quod sub debitis materia & forma, & intentione valet baptizandum abluere. Ex quo habetur quod Angeli, demones, animæ separatae, & homines viatores, & comprehensores possunt baptizare. Vt diffusè probat Gabr. quamuis probabile est quod illam potentiam de facto non cõcessit, nisi viatoribus. Et tamen si Angelus baptizaret in assumpto corpore cum debitis forma & intentione ac aqua elementari supponendum est verum esse baptismum, nec sic baptizatus esset rebaptizandus. Dum tamen sufficienter constaret baptizantem fuisse Angelum bonum. Sic Angelus Michael prohibuit Episcopo dedicare Ecclesiam suam in monte Gargano: afferens eam à se fuisse dedicatam. Si etiam malus Angelus in corpore assumpto baptizaret, & constaret quod hoc faceret ex præcepto Dei: quia oportet Angelum malum etiam inuitum obedire Deo, talis habendus esset pro baptizato, nec iterum baptizandus. Sed non esset sine certa reuelatione credendum quod malus Angelus verè baptizaret: quia odit salutem hominis. Et quod dictum est de Angelis bonis, similiter dicendum est de demonibus, locum habet de animabus & hominibus damnatis: si aliqui damnati essent in anima & corpore. Item nec mutus nec mancus nec vsu rationis carètes possunt esse ministri huius sacramenti baptismatis: quia deficit potentia proferendi, lauandi, & intendendi, nec requiritur sexus certus, nec fides, nec baptismus quia tam laicus quam sacerdos potest baptizare, fidelis siue infidelis & hereticus: vt habet Paludensis distinct. v. quæstio. secund. articulo. j. quia nulli horum deficit aliquid quo non possit ministrare omnia ad verum baptismum necessaria. Sed nec laicus nec mulier præsumat baptizare, etiam docta vel sancta nisi necessitate cogente, vt habetur distinct. iij. Mulier, imò extra casum necessitatis nulli licet baptizare, qui non habet ministerium sacerdotale. Si autem alius à sacerdote baptizat, verus est baptismus, sed baptizans peccat, & hoc extra casum necessitatis. Probat Gabr. & concordat Richardus distinct. v. quæstio. iij. articulo. j. Et dicit Angelus in summa, quod non sacerdos sine necessitate baptizans efficitur irregularis. Contrarium tenet Paludensis distinctio. v. quæstio. secund. articulo. j. Scotus vult quod soli sacerdoti congruit baptizare, & illi præsertim qui incumbit ex officio præsidere: quia per baptismum recipitur baptizatus in collegium Ecclesie militantis: plura Scotus: & probatur auctoritate canonis de consecra. distinct. iij. Constat & xciij. distinctio. Diacones. Vide de hoc latius Gab. dist. vj. quæst. j. articulo. j. conclusio. ij. Paulus Cortesius non dissentit, distinct. j. lib.

lib. iij. in fine. vbi dicit. Idque munus baptizandi, scilicet, ad flammam dialem pertinere placet, quamquam id temporum angustiis à phanis & fœminis obiri possit. Possunt & præterea plures eundem baptizare: dum tamen quilibet eorum perficit totum, quia vnus totum faciens, non annihilat per hoc factum alterius. Sed si vnus faceret totum quod plures faciunt: baptizatus esset nihilominus alio similiter faciente. Si verò vnus ablueret: & alter verba proferret: nihil faceret. Cuius ratio non est nisi institutio diuina: vt dicit Scotus. Vnde si mutus & mancus concurreret: mutus ablueret, & mancus verba proferret, & vterque baptizare intenderet, non esset verum sacramentum. Vide & Petrum de Palu. dist. iij. quæst. ij. articulo. ij. quia non quilibet eorum perficit totum. Sed si duo baptizantes dicunt, Nos baptizamus te in nomine, &c. non baptizant: quia sic mutaretur forma, vt sentit Alexand. parte iij. q. xvj. mēb. vij. Nam baptizans minister significat Christum. Vnus est Christus, qui principaliter baptizat: & ideo debet esse vnus minister, vel plures vt vnus. Et quamuis (vt ait Gabr. di. vj. conclusio. vij. lib. iij.) vnus, plures perfundens vel aspergens simul, dicens: Ego vos baptizo in nomine, &c. verè omnes asperfos baptizat. extra tamen necessitatis casum hoc faciens, mortaliter peccat. Nemini enim præcluditur via salutis: quare in periculo mortis hoc liceret. Nec illa mutatio verbi importantis personam recipientis mutat veritatem & efficaciam baptismi, vt habet Paludensis di. iij. quæstio. ij. Et etiam videtur in die Pentecostes: cum Petrus vel Apostoli baptizarunt multos, &c. vt & supra tactum est. Nam verba significantia personam conferentis & suscipientis non sunt determinata à Christo, sed ab Ecclesia, ideo in eis potest fieri aliqua mutatio. Nec videtur quod Ecclesia voluerit alicui præcluderetur via salutis. Si quis autem extra necessitatem attentaret, peccaret mortaliter, quia non conformaret se Ecclesie in sacramentorum ministerio nisi necessitas excuset. Excusat autem à peccato mortali necessitas cum imminet, Alioquin in casu posito quis esset perplexus. Vide latius Gabr. vbi supra. Nec est par ratio mutationis te in vos, & ego in nos. Nam vos, includit suum singulare geminatum, scilicet, te & te: non sic nos, cum dicitur nos: non valet tantum sicut ego & ego, sed ego & tu vel ille: & ideo cum dicitur, Nos baptizamus, mutatur forma. Sed cum dicitur vos, non est mutatio formæ, sed quedam geminatio, id est, baptizo te & te. Verum Paludensis di. iij. q. j. articulo. iij. aliud sentit exemplificans de Prælati qui solent se pluraliter nominare. Item de modo loquendi aliquorum qui more patriæ se, per nos denotant. Ad veritatem item baptismi simulatas lotionis & formæ ac intentionis requiritur, quod neutrum eorum sine aliis perfectè finiatur. Ratio huius est institutio diuina. Latius de hoc Gabr. conclusio. vij. vbi supra. Iudicatur autem simulatas inter factum hominis, & verbum, vt dicit Scotus quæstio. tertia, distinct. sexta, libro quarto, quando incipit vnum antequam totaliter finiatur aliud. Fufus Gabr. vbi supra. Considerandum præterea est secundum Alexand. quæstio. decimatertia, parte quarta, mem. primo, quod cum aliquis debet baptizari adhibenda est diligentia quod baptizandus non committatur suspecto & notato de hæresi, sed probato in fide, nõ quod hæresis impediatur baptismum si

fuit intentio baptizandi, sed quia de suspecto magis timetur: ne maliciose intentionem subtrahat. Dum autem non suspecto offertur, licet intentio baptizantis non innotescat certitudinaliter & euidenter: tamen innotescit vehementi præsumptione, & hoc suffluti baptizati adulti cum propria fide & intentione, & sic satis præcauetur periculum, quoniam & si non esset sacramentum, saluatur tamen adultus baptismi flammis. Sed quid de paruulo: si non intendit baptizans non est baptizatus, & si decedit ante usum rationis damnabitur. Dicit idem quod sine præiudicio in isto casu præsupponi & credi potest quod summus sacerdos suppleat quod deficit sacramento. Cum enim virtus sua non sit alligata sacramentis: supponendum est quod superabundantia liberalitatis & gratiæ illius ac merito Ecclesie in nullo negligentis aliud remedium salutis adhibebit. Huic consonat Tho. vt refert Gabr. distinct. vj. quæst. j. articulo. iij. dub. ij, libro iij.

¶ BAPTISMVS est regeneratio spiritualis: in qua Ecclesia mater est, Deus pater, Ecclesia verò copulatur Deo per fidem. Datur ergo gratia fidei à Deo patre: in qua iustificatur disponente fide Ecclesie matris: vt sit conformitas geniti ad gignentem. De quo latius Gab. dub. sexto, vbi supra. Sic ergo in fide Ecclesie ministratur baptismus. Et additur Alexand. Et si militans Ecclesia erret (quod tamen non contingit) nihilominus tamen triumphans ipsa adiuuaret: in qua est fides largè sumpta, quia clarissima cognitio veritatis. Et dicitur baptismus sacramentum fidei, vt habet Gabr. distinct. xj. quæst. j. dub. vj. libr. iij. quia in illo datur signum fidei, scilicet, character, quo distinguuntur fideles ab infidelibus, quandoque re & nomine quando non indignè accipitur, quandoque nomine & non re dum sic acceditur. Dirigit quoque fides (vt idem ait) intentionem in operibus virtutum quibus quis meretur opera dirigendo in vltimum finem, & ad hoc dirigit fides personalis exercitatis huiusmodi opera. In sacramentis autem dirigit fides Ecclesie intentionem, eò quod intentio requisita est intendere facere id quod Ecclesia credit vel intendit. Vnde sic intendendo quod Ecclesia intendit, baptizans fit minister Ecclesie, etiam si fuerit hereticus, facit enim opus Ecclesie. Si enim non intendet quod intendit Ecclesia, sed quod intenderet hæresis: non baptizaret. Sicut igitur quando baptizatur fidelis, intentionem eius dirigit fides propria. Sic quando baptizatur hereticus, intentionem eius dirigit fides Ecclesie, quia intendit. Hæc Gabr. Et vt idem scribit post Scotum, distinct. sexta, quæstio. secunda, articulo. tertio, dub. octauo. Scienter suscipiens vel conferens iterato baptismum est irregularis, vt habetur de apostatis. cap. ex literarum. vbi dicitur quod talis ad maiores ordines non potest promoueri si publicum est: nisi ad religionem intrauerit, vt fauore religionis circa eum valeat dispensari. Et hoc est verum si fiat iteratio absolute. Secus si sub conditione fiat. Si autem baptizatio fiat ignoranter, suscipiens iterato licet ignoranter, est irregularis, & non conferens: vt habetur de consecrat. distinctio. quarta, qui bis. vbi dicitur, Qui bis ignoranter baptizati sunt, non indigent pro eo pœnitere nisi quod secundum canonem ordinari non possunt, nisi magna necessitas cogat: in tali enim necessitate dispensari possit. Et loquitur capit. de ignorantia facti, quia si esset sola igno-

la ignorantia iuris, oporteret eum poenitere. Videtur Scorum. Insuper non baptizatus credens se baptizatum, saluatur. ut patet de presbytero non baptizato. c. apostolicam, non tamen suscipit characterem ordinis, nec est vere presbyter, ut patet de presbytero non baptizato. c. j. & Veniens. Si tamen celebrat ignorans, creditur quod conficiat non potestate ordinis que non habet, sed virtute Ecclesie: secundum Innocentium. Albertus etiam dicit & putat tale conficere non in potestate sua, sed in potestate Ecclesie. Descendit enim tunc a virtute spiritus sancti vegetantis Ecclesiam potestas in illum: ne Ecclesia decipiatur, & illum excusat ignorantia inuincibilis. Vnde dicit Aliacensis. q. ij. artic. j. lib. iij. quod ista per eum tanquam per sacerdotem gesta rata fuerunt: tamen ea non fecit, sed quod ipse facere credidit, summus sacerdos per suam gratiam suppleuit. Ponit & plures alios casus ibidem Dominus Cardinalis Camera. Scotus ubi agit de forma baptismi, ponit tres regulas in dubiis. Prima est: si possibilitas adest, via tutissima est tenenda. Secunda: si non adest possibilitas, via tutissima proxima. Tertia: cessante possibilitate, cautè supplementum est quod impossibilitas prohibebat, & hoc in casibus quibusdam est tenendum.

BAPTISMUM præcedentia sunt tria, ut recitat Hugo lib. ij. de sacramentis. parte vj. c. iij. Hæc sunt catechismi & orationes. Primum itaque catechizatur baptizandus ut ad fidem proprio moueatur voluntatis arbitrio. Deinde exorcizatur ut ab eo diaboli potestas iniqua pellatur. Additur etiam oratio, ut præueniat & subsequatur: quæ vires tribuat libero arbitrio: & qua procul fiat vniuersa maligni spiritus illusio. Vnde Paulus Cor. dif. j. lib. iij. ait. Eidemque, scilicet muneris baptizandi catechismus & exorcismus additur, quorum alter disciplina traditio: alter sonitus demonis afflictor & exturbator dicatur. Reperaturque vterque, tum a flamine, tum ab eo qui sit pro puerperio vas factus, ut ritualibus est libris mandatum. Et secundum Alex. q. x. partis iij. & Hugo. In adultis præcedit catechismus: ut ipsi instruantur non solum ad baptismum, sed etiam exorcismum. Quia enim intelligerent exorcisationem supra se, nisi prius instructi intelligerent quid eis fieret. Alius autem est ordo in paruulis qui non habent usum rationis, nec intelligere potest. Vnde primo datur exorcismus: ne diabolus impediatur processum ad baptismum. Hæc Alex. & post eum vide Gabr. distinct. vj. quæstio. iij. lib. iij. Et illa quæ sic præcedunt siue concomitantur, siue sequantur baptismum: non sunt sacramenta proprie dicta, quia non conferunt gratiam ex opere operato efficaciter ex diuina institutione. Sed sacramentalia dici possunt pro quâto præparant ad congruam sacramentorum susceptionem, vel ad significationem effectus sacramenti, aut ad usum vel exercitium gratiæ in sacramento susceptæ: vel impedientium remotionem, quæ effectum habent ex institutione Ecclesie & eius oratione, & hoc in lege gratiæ. Et nec quantum ab baptismi substantiam, nec quantum ad eius effectum necesse est præcedere catechismum vel exorcismum: quia sine his verus est baptismus & efficax. Alioquin non sufficeret ad salutem his qui vrgente necessitate articulo alijs ritibus baptizantur, contra illud Marc. vlt. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Expedit tamen eum prius catechizari qui debet per baptismum ad vitam spiritualem regenerari. Id quidem probat Gabri. ratione & auctoritate ubi supra. art. ij. conclusio.

Baptizantes, &c. Præmisit autem Dominus, docete: ut notetur quod instructio præcedat baptismum. Vnde Hugo: Docete ad fidem pertinet, baptizantes ad emendationem. per catechismum quoque disponitur catechumini, ut sit magis idoneus ab baptismi susceptionem: & specialiter quantum ad adultos, ostenditurque congruitas ex parte paruulorum. Nam sicut paruulus potest consequi salutem ex fide aliena per sacramentum baptismi, ac congruum est ut possit obligari ad ea quæ sunt fidei obligatione aliena. Hæc autem fit per Anadochum, id est, patrum: cui præponunt rudimenta fidei, & obligatio obseruandi quæ sunt fidei: quæ ex persona pueri respondet & profitetur: & ipsum puerum licet ignorantem & non consentientem obligat. Videantur latius Gabr. & alij. Alexand. Tho. Paludensis, Durandus.

De baptizandi ritu vide Hugo. lib. ij. de sacramentis. parte xj. x. capitulis. Et post eum Gabr. qui satis clarè & bene refert d. vj. q. iij. ar. iij. dub. iij. lib. iij. ubi ostendit quid significet ea quæ circa baptismum fiunt. In ceremonialibus autem (ut ait Richardus) seruanda est consuetudo: quia illa non pertinent ad essentiam baptismi: quia sine illis verum conferri potest baptismus, sed pertinent ad sacramenti solemnitatem: peccaret tamen sacerdos hæc cum proposito omittens contra morem suæ Ecclesie, casu necessitatis excepto. Hæc de sacramento fidei quo initiamur ut sumus Christiani dicta sufficiant, modica sunt quæ notauimus ex doctoribus respectu eorum quæ ipsi diffusè & latè pertractat: legant studiosi plura de baptismate apud theologiae professores.

Beatus secundum theologos & physicos, ut dicit Gabr. d. xxiiij. q. vnica. ar. ij. lib. ij. est optimum hominis bonum, & ut Brule. ait: beatitudo est bonum gloriosum, copiosum & delitiosum, quod omnis homo naturaliter appetit. dist. xxij. q. j. lib. ij. & beatitudo secundum S. Tho. 4. sen. di. xlvij. ar. ij. est summum bonum, & vltimus finis rationalis naturæ tantum. Idem secunda parte, quæst. xxvj. arti. j. & ij. & prima secunda, q. iij. ar. ij. Beatitudo est vltima perfectio hominis. Beatitudo secundum Boetium lib. iij. prosa. ij. & Sco. in iij. distin. xlix. est bonum, quo habito completè est bene habenti. Et cui felicitas adest, nihil profus deest inquit Beroaldus poeta & orator. Scotus enim dicit quod beatitudo est bonum sufficiens excludens, scilicet, defectum & indigentiam. Est & bonum perfectum & completum excludens imperfectionem seu diminutionem. Est bonum vltimum excludens tendentiã & ordinabilitatem ad aliud completius bonum. Boetius dicit: Beatitudo est statum omnium bonorum aggregatione perfectus. Et Augu. in 5. de ciuit. Dei dicit, Beatitudo est omnium rerum optandarum plenitudo.

Beatus in nomine multipliciter accipitur secundum Occam ij. parte sui dialogi. & post eum scribit Gabr. lectione lxxvij. canonis. Vno modo pro beatitudine patriæ. Alio modo pro beatitudine viæ. Beatitudo viæ dupliciter accipitur. Vno modo pro operatione seu dispositione perfecta, qua quis disponitur in via ad beatitudinis patriæ consecutionem. Sic dicitur Iaco. i. Beatus vir qui suffert tentationem: quia cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Et Matth. 5. Beati pauperes spiritu. Secundo modo accipitur beatitudo viæ pro mundana ac temporali prosperitate: secundum quam beatum dixerunt populum, cui

huius hæc sunt. ut habetur in Psal. Prima beatitudo nec desiderium maioris commodi aut perfectionis: nec afflictionem & poenam, sed tantum futuræ beatitudinis patriæ impedimentum: puta peccata mortalia excludit. Secunda tantum apparens est & falsa: & ideo nominis beatitudinis indigna. Beatitudo patriæ secundum Occam & Gabr. ubi supra, accipitur dupliciter. Vno modo pro operatione intellectuali optima secundum speciem: qua, scilicet, obiectum beati ficum diuina essentia nudè & immediatè ac perfectè attingitur, siue illa sit visio clara diuinæ essentia, siue fructio: non enim ab inuicem separantur. Et sic beatus est quicumque clarè intuitiue videt Deum. Aliiter accipitur beatitudo patriæ pro statu huius intellectualis naturæ optimo secundum speciem omne bonum tam essenziale quàm accidentale: & ad quam vnquam eadè natura intellectualis perueniet includente. Ista beatitudo excludit desiderium ad vltiorum perfectionem, delectationem & gaudium: etiam de aliquo citra Deum attingendum. Sic dicitur beatitudo secundum Boetium status omnium bonorum aggregatione perfectus: cui scilicet, nihil deest de omnibus bonis quæ talis natura intellectualis vnquam habebit. Et hanc quidem vocant beatitudinem consummatam, siue integram.

Beatus dicitur (ut scribit Petrus de Aliaco. q. xij. ar. iij. lib. j. potest sumi dupliciter. Vno modo præcisè pro actu visionis Dei claræ & fructiois, vel vtroque simul: non connotando æternitatem illorum actuum. Alio modo potest sumi magis proprie pro illis actibus connotando æternitatem illorum siue credulitatem firmam & veram quod illi actus in quibus consistit essentialis beatitudo durabunt sine fine, & ita sumitur communiter.

Beatus secundum Rayne. in summa sua, & secundum alios. Et vt colligit frater Pelbartus libro iij. rosarij theo. generaliter loquendo potest considerari triplex. Prima falsa & deceptoria. Secunda vera & meritoria. Tertia perfecta & præmiatoria. Prima beatitudo falsa & deceptoria secundum diuersorum opiniones erroneas ponitur in diuersis secundum quod declarat Philosophus. i. Ethic. Et Boetius iij. de cons. phi. Aug. 10. de ciuitate Dei. c. xvij. & Philippus Beroaldus de felicitate scribens. & Baptista Mantuanus in li. de patientia. Paulus Cor. Lactantius, &c. permulta illi: qui & reprehendunt prauorum hominum sententias vel opiniones de beatitudine, quorum: Quidam in diuitiis temporalibus collocauerunt: vt Chresus: Quidam in voluptate, vt Epicurus: & in bonis corporis: vt diues epulo. Quidam in potentia & dominatione: sicut Alexander. Alij in honore & dignitate & nominis fama, de quo alijs videatur. Secunda beatitudo, scilicet, vera & meritoria, de qua dicitur: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini, id est, præceptorum obseruantia & fide vera. Vnde & saluator Matth. 5. annumerat octo beatitudines: de quibus infra, sed talis beatitudo non est perfecta. Tertia dicitur beatitudo perfecta & præmiatoria: & hæc habetur in patria in Dei visione & fructione & tentione. Vnde secundum Rich. in iij. di. xlix. & secundum Reynerium in summa: cum Tho. lib. iij. contra gentiles. c. xlvj. & alios, vera & perfecta beatitudo in hac vita non potest haberi, sed solum in patria: quia hæc consistit in diuinæ essentia visione & fructione: quæ in præsentia habere nequimus nisi per fidei cognitionem: quæ est per speculum & in ænigmate: vt dicit Apostolus: Hæc beatitudo vera nõ po-

test obtineri aliter quàm per virtutes theologicas: quæ sunt fides, spes & charitas. Et beatitudo secundum sanctum Bonauen. dupliciter potest sumi. Vno modo proprie pro statu perfecto plenitudine omnis boni: vt loquitur Boetius, vt dictum est supra. Hæc includit clarã Dei visionem, perfectam fructionem, & firmam tentionem, vt dictum est. Alio modo accipitur pro statu priuatione priuati omnis mali & culpæ. Accipiendo primo modo posituè, nulli Angelo rum in principio creationis fuerunt beatitudine perfecti, vt habet Magister di. iij. lib. ij. Nam neque Angeli cadentes nec stantes fuerunt in principio creationis beati, quia securitas & certitudo est de ratione beatitudinis. Hæc autem non fuit in cadentibus. Nã Ioan. 8. dicitur de Lucifero. Ille in veritate non stetit. Vide latius Gabr. distin. iij. quæstione vnica, libro ij. Sed in beatitudine secundo modo dicta, per priuationem omnis culpæ & poenæ omnes Angeli sunt creati: quia omnes fuerunt creati innocentes & ita sine malo culpæ, & per continens sine malo poenæ. Non enim Deus prius est vltor, quàm sit aliquis peccator: præterea creator optimus non potuit auctor mali esse. Vnde Gene. i. dicitur: Vidit Deus cuncta quæ fecerat: & erant valde bona. Igitur boni erant Angeli omnes quos fecerat bonitate innocentia, quæ omnem excludit culpam. De hoc pulchrè Magister dist. iij. allegans manifestas auctoritates Augusti. & Origen. Et (vt scribit Gabr. distinctione v. quæstio. vni ca. lib. ij.) tam Angelus quàm homo beatitudinem suam meretur. Gloriosusque est accipere donum ex merito quàm sine merito, & hoc particulariter verum est, non vniuersaliter. Instantia est de Christo.

Beatus dicitur (vt scribit sanctus Bonauen. distin. xxxvij. quæst. j. libro ij.) quæ est finis omnium bonorum voluntatum, est beatitudo vera. Beatitudo verò quæ est finis malarum voluntatum non est beatitudo vera, sed simulata. Auarus enim æstimat beatitudinem esse in diuitiis & deliciis, superbia & honoribus, & sic de alijs. Vnde sicut finis malarum voluntatum quæ habet imaginem veri boni, vt puta beatitudinis sui, sic etiam malæ voluntates prætendunt speciem virtutis. Quando ergo dicitur quod omnis voluntas tendit ad beatitudinem, hoc intelligitur de beatitudine in sua generalitate considerata, in cuius appetitu omnes (vt dicit Aug.) communicant. Sed prout beatitudo determinatè accipitur pro illa quæ consistit in visione Dei, nec ab omnibus appetitur, nec omnes in illam tendunt.

Beatus dicitur secundum aliquos (vt refert Gabr. dist. j. q. vj. lib. j. sen.) est triplex, scilicet obiectiua, formalis, & subiectiua. Beatitudo obiectiua est obiectum beatitudinis formalis, & est summum bonum, scilicet, Deus gloriosus, & dicitur beatitudo increata. Et secundum Richar. dicitur bonum in quo perfectè & plenariè requiescit humana vita. distin. xlix. articu. j. quæstio. tertia, libro quarto. In nulla enim creatura posset homo inuenire perfectam sufficientiam ad quietandum & perficiendum eum totum. Et dicitur beatitudo finalis, eò quod sit vltimus finis. Beatitudo formalis est perfectissimus actus quo anima vnitur obiecto beatifico, scilicet, clara visio & fructio & tentio. Et dicitur formalis (vt dicit Brulefer distinctione iij. quæstione j. libro secund.) quia consistit in actibus quæ sunt accidentia, & sunt subiectiue in beato, & informant ipsum beatum. Est enim sic accepta vt scribit Richar. aliquid existens in beato: tanquam eius vltima, & plenaria perfectio.

atio, & est aliquid creatum, & dicitur beatitudo creata, & consistit (vt dicit Brulefer di. xlix. lib. iij.) in clara Dei visione, & intentione Dei per amorem, & in fruitione & amore amicitia: quia si electi viderent Deum, & non diligerent, proprie non essent beati. Et vt dicit Thomas de Argentina, Beatitudo formalis est quo formaliter beatus dicitur esse beatus. Et secundum eundem vtraque istarum beatitudinum replet & quietat ipsius beati omne desiderium. Vna tamen formaliter, & ideo quandoque appellatur finis intrinsecus, qui dicitur finis quo alia replet & quietat finaliter & effectiue, & ideo dicitur finis extrinsecus seu finis in quo. Quem finem alloquens Aug. in lib. confessi, ait: Ad te nos fecisti Domine, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te. Et quia desiderium non quietatur nisi bonum desideratum adipiscatur. Id eo dicit beatus Aug. Beatus est qui habet quicquid vult, & nihil mali vult. Hinc est etiam quod aliqui beatitudinem describentes dicunt. Beatitudo est sufficientia omnis boni. Nam cum desiderium sit respectu boni, igitur omne desiderium non potest quietari, nisi per illud quod in se habet bonitatem omnium generum. Vnde sanctus Bonauen. dist. xlix. ar. j. lib. iij. ait: Beatitudo est finis satians nostrum appetitum, satians autem nostrum appetitum est dupliciter, vel sicut informans. Primum solus Deus est, ad quem capiendum humana anima ordinatur. Secundum est ipsa influenza Dei in animam, quae est ipsa Dei formitas, & satietas, & vt ait q. vj. vbi supra. Si dicatur sicut obiectum omnino vna est merces, vnus Deus, vna beatitudo, vnus praemium. Vnde Matth. 20. dicitur: Omnes acceperunt singulos denarios, & tantum Dominus dedit nouissimo quantum primo. Et glossa dicit 1. Cor. 15. super illud, Stella difert a stella; eundem denarium paterfamilias dedit omnibus, qui operati sunt in vinea, quo vtique non aliud significatur quam id quod omnes communiter habebunt, quod est beatitudo, vna vnitatem conformatam, vnitatem connexionis, sed tamen differens est quantitate gaudij & remunerationis. Vnus enim alio clarius videt Deum, & magis de illo gaudet & strictius tenet. Beatitudo subiectiua est natura beatificabilis. Et haec improprissime dicitur beatitudo, sed proprie dicitur beata sicut subiectum albedinis, non dicitur albedo sed album. Gabr. lib. j. dist. j. q. vj. Sunt autem (vt idem scribit Gab. dist. iij. q. vnica. ar. iij. dubio iij. lib. iij. quaedam concomitantia beatitudinem: vt gaudium, securitas, & illa meruit, qui meruit beatitudinem. Quaedam vero antecedentia & beatitudinem inducentia, & de illis non oportet quod merens beatitudinem mereatur antecedentia. Haec enim sunt ipsa merita, & gratia meriti principium, quae non cadunt tanquam praemium sub merito.

BEATITUDO est duplex (vt scriptis reliquit Richardus dist. xlix. art. v. q. ij. lib. iij.) scilicet, animae & corporis. Dicitur autem esse de essentia beatitudinis animae omne illud sine quo non esset vere beata, & nihil est de essentia beatitudinis suae sine quo posset esse vere beata, & quia sine corpore vere beata est, beatitudo corporis pertinet ad praemium animae accidentale non essentiale. Sed illud sine quo corpus non posset esse beatum videtur essentialis eius beatitudo, vel ad ipsum pertinere, & ita potest dici quod beatitudo corporis aliquo modo est essentialis simpliciter & principaliter, quia esse essentialis corpori, in quantum sine illa corpus non posset esse beatum, tamen non est essentialis simpliciter & principaliter

eo quod sine illa pars hominis principalior est perfecta propter sui cum Deo coniunctionem. Richar. Et (vt idem vult) beatitudo hominum electorum maior erit post iudicium quam ante extensiuè & etiam intensiuè, quia non habet modum nisi beatitudinem animae: tunc autem erunt beati & in anima & in corpore: gaudebitque tunc de suo bono & corporis bono. Et etiam intensiuè: quia clarius Deum videbit. Vnde magister dist. xlix. cap. vltimo dicit, Peracto iudicio amplio rem gloriam suae claritatis Deus monstrabit electis, tunc enim naturalis animae virtus perfectior erit. Vide latius Richar. dist. xlix. arti. ij. q. vij. & c. Potest autem creatura dupliciter participare beatitudinem, vt literis prodidit Gabr. di. xxvij. q. vnica, ar. j. lib. iij. Vno modo formaliter, quia potest per actum beatificum formaliter tendere in Deum, ipsum videndo, & eo fruendo: & sic sola creatura rationalis est capax beatitudinis. Alio modo potest participare Deum beatificè, non formaliter fruendo Deo, sed quia potest participare aliquem effectum beatitudinis seu gloriae in ipsum redundantis. Sic corpus nostrum participando dotes gloriae ex beatitudine animae in ipsum redundantis (quae sunt effectus gloriae) dicitur participare Deum beatificè. Et quo ad beatitudinis obiectum, scilicet, bonum increatum, quod vnum & idem existens ab omnibus participatur, vt scribit Rich. di. xlix. art. ij. q. viij. Sic vnus non est beator alio: quia idem est obiectum quod omnes participant, sed ex parte dispositionis beatorum vnus est beator alio, in quantum vnus videt alio clarius Deum, & diligit perfectius. Vnde glossa super illud Ioan. 14. In domo patris mei mansiones multae sunt, dicit, id est diuersa praemia meritorum. Vide clarius Richar. ibi.

CONSISTIT vero secundum eundem ar. j. q. v. vbi supra beatitudo in actibus nobilissimis: qui sunt actus animae. Vnde qui beatitudinem aestimauerunt esse in corporalibus diuitiis seu deliciis vel honoribus: suae naturae nobilitatem non recognoscebant. Et secundum Tho. Argenti. Beatitudo consistit in actu potentiae volituae: quia actu voluntatis intimius & perfectius coniungimur & vnimur Deo: qui est beatitudo increata. In hoc enim consistit summa perfectio, quod summè coniungimur perfectissimo fini suo, sed summa perfectio hominis est beatitudo formalis seu creata, & vltimus ac perfectissimus finis hominis est beatitudo increata seu finalis, qui est ipse Deus. Item nullo actu magis vnimur quam actu voluntatis, vt idem sentit. Item totus homo dicitur simpliciter bonus bonitate solius voluntatis: etiam si habuerit obtusum intellectum & hebetem. Consistit quoque beatitudo in actu ipsius intellectus aliquo modo: quamuis non aequè principaliter, sicut in actu voluntatis, quia quilibet actus animae tantum beatificus quantum per ipsum attingitur ipse Deus, sed actu intellectus attingitur Deus: quamuis non sic intimè & perfectè sicut actu voluntatis. Item in actu visionis intellectuæ aliquo modo consistit vita aeterna, ergo aliquo modo beatitudo. Vnde Ioan. 17. dicitur: Haec est vita aeterna vt cognoscant te Deum, & c. A signat & rationem Thomas ille Argentinensis, Richardus vero di. xlix. ar. j. q. vj. li. iij. vult quod beatitudo consistat in actu intellectus & voluntatis simul, quia esse beatitudinis vitae humanae consistit in perfecta vnione animae rationalis cum Deo. Haec autem vnio includit animae vnionem cum Deo secundum omnem sui potentiam, secundum quam vnibilis est cum

etum eo immediatè. Potentia autem animae rationalis non tantum est intellectus, sed voluntas, & per quamlibet illarum vnibilis est cum Deo immediatè. Latius probat ibi Richar. Habetur & in Decreta li quod vera beatitudo animae consistit in visione & fruitione diuinæ essentiae: quorum primum est actus voluntatis. Plura & alia de beatitudine scribit Tho. Argenti. Scotus distinctio. quadagesimanona. quaestio. v. lib. iij. inquit, in solo actu qui est fruitio consistit beatitudo simpliciter naturae intellectualis. Probationem vide ibi.

DE beatitudinis perpetuitate habetur ex scriptura. Matth. 25. Ibunt iusti invitati aeternam. Et Matth. 22. Fruuntur Angeli Dei. Et Psalm. 23. In secula seculorum laudabunt te. Et alibi saepe. Et similiter ad hoc sunt dicta sanctorum multa. Sufficiat adducere illud Aug. 13. de tri. c. viij. Beata vita esse non potest nisi sit immortalis. Quod probat, quia si amitti potest, aut ergo beatus amittit iam nolens: & tunc non est beatus, quia non habet quicquid vult. Aut volens, aut neque nolens, neque volens, & ad vtrumque illorum duorum membrorum sequitur quod non est beatus, quia non amat beatitudinem. imò si volens amittit, odit eam, si neutrum, non appreciat eam, nec ergo est vita beata. De hoc latius vide Scotum dist. xlix. quaestio. sexta, libro quarto. Causa autem huius perpetuitatis (vt idem ait postea) nec est forma beatitudinis, quasi per ipsam beatitudo formaliter sit necessaria, nec natura potentiarum illarum quasi circa obiectum necessario perpetuo operetur: nec habitus in potentiis quasi necessario determinans potentias ad perpetuo operandum, sed est ex sola voluntate diuina, quae sicut perficit naturam intensiuè: ita conseruat eam in tali perfectione perpetuo. Haec Scotus. Beatitudo itaque est vita aeterna. Nec homo ex puris naturalibus potest consequi beatitudinem (vt idem Scotus dicit, quaest. xj. vbi supra) & copiose ibidem ostendit. In hoc assentiunt omnes doctores. Hinc Richar. dist. xlix. articulo. ij. q. vj. lib. iij. dicit quod ex solis naturalibus homo nec ante mortem, nec post mortem potest veram consequi beatitudinem. probat ibidem & concludit. Cum ergo vt ostensum est, beatitudo vera non possit haberi sine clara & immediata Dei visione, & perfecta eius delectatione, homo ex solis naturalibus, nec ante mortem nec post mortem potest veram consequi beatitudinem. Vide latius ibi Richar. Vnde tenet Scotus & sentit ipse, & dicit in fine vbi supra, quod saltem necesse est ponere charitatem propter operationem eliciendam, & per consequens aliquam potest voluntas cum charitate elicere, quam non potest ita intense sine charitate elicere. Et sic patet secundum eundem quod aliquam operationem beatitudinis potest habere homo, quam non potest habere ex puris naturalibus. Et vt idem ait, quod anima in puris naturalibus est immediatum susceptiuum beatitudinis, sed non est actiua anima humana ex puris naturalibus sufficienter ad consequendum actum visionis: quia impossibile est intellectum esse causam visionis, nisi intellectus habeat in se obiectum cognitum, vel aliud in quo eminentius continetur, & c. Gratia igitur requiritur siue charitas ad consequendum vitam aeternam. Vnde ad Rom. 6. Gratia Dei vita aeterna. Item naturalia non sufficiunt ad vltimam eius perfectionem quae est in anima rationali. igitur nec ad perfectionem, quae est gratia & gloria. Et vt Scotus dicit, Haec est maior haeresis quam haeresis Pelagij, qui posuit quod homo

sine gratia posset iustificari, scilicet, hominem ex naturalibus posse saluari. Omnis praeterea homo beatitudinem naturaliter appetit quod est bonum, gloriosum, copiosum, & deliciosum, vt scribit Gab. dist. xxij. q. j. lib. ij. Et ideo omnis homo naturaliter appetit excellentiam, sufficientiam & laetitiam, de quo latius alia dicitur, & c.

BEATITUDO. Nomina beatitudinum quae nominantur siue numerantur Matth. 5. sunt nomina virtuosorum secundum aliquos heroicorum aut intentione perfectorum (vt scribit Gabriel dist. xxxij. quaestio. vnica. arti. primo, libro tertio.) post Scotum eadem distinctio. Vnde sanctus Bonauen. distinctio. xxxij. quaestio. prima, libro tertio, ait: Habitus perfectiores rectè dicuntur beatitudines, pro eo quod tales habitus faciunt hominem proximum Deo & conformem ipsi gloriae summae & beatitudini in qua est reperire summam perfectionem. Enumerantur autem vt Gabr. dicit vbi supra, quinque species specialiores virtutum: duas quippe species temperantiae enumerat saluator inter beatitudines. Vna est humilitas quae moderatur circa primum delectabile, quod est honor: & hanc exprimit ibi, Beati pauperes spiritu. Vnde Aug. Rectè hic intelliguntur pauperes spiritu humiles ac timentes Deum, id est, non habentes inflatum spiritum. Aliam speciem moderantem voluptatem in communi exprimit per hoc: Beati mundo corde. Munditia cordis est immunitas voluntatis, ab omni inordinata delectatione: tam ratione sui quam ratione appetitus sensitui, cui coniungitur. Fortitudinem exprimit in sua perfectissima specie quae est ipsa patientia, ibi: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, & c. Iustitiae exprimit tres species: vniam quae est in communicando seipsum per amicitiam, cum dicit: Beati mites, in sinuat, quamuis enim amicitia sit plus quam benevolentia secundum Philoso. viij. ethic. latente in contrapassio, & benevolentia plus sit quam mititas: quia mites sunt, qui non offendunt nec resistunt in malo, tamen per hoc minimum quod est quasi infimum in amicitia exprimit illa, qua quis seipsum communicat proprio. Aliam speciem iustitiae, quae, scilicet, diuiditur in damnationem iustam, & obedientiam exprimit per hoc quod dicit, Beati pacifici. Pax enim in hoc seruatur quod praesidens rectè regit, & subditus rectè obedit. Tertia species iustitiae quae est quantum ad exteriora exprimitur. Beati misericordes. Nullo enim alio modo potest quis esse perfectus circa exteriora communicando se proximo, quam vt scit misericors qui sua coiccat non vt rehabeat, nec vt prius beneficiatus ab eo cui coiccat: liberalis enim & si coiccat amico, aliqua tamen potest esse liberalitas, aliqua inferior quam sit misericordia, expectat enim quandoque ipse liberalis gratitudinè pro benefactis: & ita liberalitas est imperfectior species iustitiae quam misericordia. Hanc igitur iustitiam quae est circa temporalia, exprimit Deus in specie. Beati misericordes: & ita habentur tres virtutes morales expresse in suis speciebus, vel in se. Theologicas duas exprimit ibi: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Esurire non est sine misericordia, sed habitus quo elicitur, est charitas. Propriissime enim charitas via, est habitus, quo esurimus iustitiam. Et diligere Deum in se, quae est quaedam dilectio, est vera iustitia: spem vero exprimit per illam: Beati qui lugent. Luctus enim est habitus desiderandi. Sic ergo in octo beatitudinibus exprimitur duae virtutes, appetituae Theologicae, & Lexic. Theol. f

res morales: fortitudo in se, & temperantia in duabus speciebus, & iustitia in tribus speciebus. Dux autem virtutes intellectuales, Theologica, scilicet, fides, & cardinalis quæ est prudentia, non exprimitur in se, nec in suis speciebus, sed dantur satis intelligi per appetitivas, quia non est voluntas satis disposita sine virtute, in intellectu correspondente: quod etiam dicuntur beatitudines, non est intelligendum quod habitus illi, vel actus eorum sint beatifici in re, sed in merito, quia per actus eorum meremur beatitudinem: sicut in plerisque locis loquitur scriptura de beatitudine in specie siue in merito, vt ibi: Beatus qui intelligit super egenam & pauperem, &c. Sic de donis intelligendum est, quod ibi numerantur quatuor virtutes cardinales, & tres Theologica. Prudentia per illud: Spiritus consilij. Nam prudentia proprie est habitus consiliatiuus, quia est habitus syllogizandi practice, & sic syllogizare est consiliari. Vnde habitus quo quis est consiliatiuus, est prudentia. Fortitudo exprimitur nomine suo inter dona. Timor est species temperantia. Item enim est omnino timor quod humilitas, licet alio nomine nominetur. Vnde Augustinus super illud: Beati pauperes spiritu. Quod scriptura frequenter commendat timorem Dei initium sapientia: nihil aliud est quæ quod humilitas est initium virtutum. Quod etiam inter dona numeratur pietas hæc, est misericordia, & est illa species iustitiæ, vt dictum est. Caritas autem exprimitur per illud: Spiritus sapientia. Vbi que enim in scriptura per sapientiam caritas intelligitur. Sapientia enim est habitus quo sapit habenti obiectum quod est in se sapidum: quo, scilicet mihi placet illud bonum in se, & illud volo mihi, & ita in illo bono etiam includitur spes: fides autem exprimitur per duo dona, scilicet intellectum & scientiam: de hoc latius videre potes Gabrielem distin. xxxiii. quæstio. vnica, articulo primo, libro tertio. Dicuntur & secundum eundem beatitudines illæ hoc est habitus virtutum fructus & dona, quæ omnia hæc includuntur dona spiritus sancti dupliciter. Vno modo quia immediate infunduntur a spiritu sancto, & nec illi, nec aliqui habitus eiusdem speciei cum illis circa eadem obiecta potest acquiri per naturam. Secundo dicuntur dona spiritus sancti, quia licet infundantur a spiritu sancto, possunt tamen ipsi vel alij eiusdem rationis naturaliter acquiri, & idem sunt eiusdem rationis cum acquisitis, & possunt immediate inclinare ad eisdem actus, ad quos habitus acquiri sine acquisitis. Sicut donum linguarum datum Apostolis in die Pentecostes, fuit habitus per quem poterant intelligere, & loqui omnia linguarum genera, qui potuisset naturaliter acquiri per ipsam & doctrinam, & ita de dono scientia & intellectus, quonouerunt omnem veritatem necessariam ad salutem & scripturarum intellectum: qui habitus licet poterant acquiri per studium & doctrinam longi temporis & exercitij, tamen de facto infundebantur a spiritu sancto. Sed tales habitus virtutum non infunduntur regulariter cuilibet baptizato, sicut docet experientia: non enim infunduntur sine speciali & nouo miraculo. Et forte (vt inquit Gabriel distinctio. trigesima quarta, quæsti. vnica, articulo primo, libro tertio) de his secundo modo dictis habitibus loquitur Apostolus, dum vult dona gratia & spiritus sancti non omnia singulis infundi, sed esse diuisiones gratiarum, & vnum spiritum diuidentem singulis, prout vult 1. Corinth. 12. Vide latius Dominum præ-

positum Gabrielem, Scotum, Thomam, & alios. Et de differentia beatitudinum, donorum & virtutum, & de comparatione donorum ad virtutes acquisitas, quæ breuitatis gratia relinquo, quauis per beatitudines non distinguantur realiter a septem virtutibus: differunt tamen nomine vel ratione donum, beatitudo, virtus: de quo consulas Gabrielem diffusè hæc scribentem. Nam virtus generale est ad donum & beatitudinem: donum importat habitum in fufum: tamen beatitudo vt hic, habitum in fufum & perfectum.

BEATIFICABILE dicitur, quod potest beatitudinem consequi: vel quod potest beatificari, vt est homo. Et vt scribit Scotus distinctio. xlix. quæstio. octaua. Nulla natura inferior humana est beatificabilis simpliciter. Cuius ratio est, quia nulla natura est beatificabilis nisi quæ potest attingere obiectum immateriale, sed nulla natura inferior natura humana potest hoc: ergo licet secundum quid natura aliqua inferior humana est beatificabilis, vt omnis natura quæ per suam operationem potest suo fini immediate coniungi: & sic suo optimo: non optimo simpliciter, sed omnia habentia operationes proprias & immanentes: vt sensus possunt coniungi suo optimo: ergo sic possunt beatificari, licet nõ simpliciter. Item illa quæ non habent potentiam operatiuam non sunt simpliciter, nec secundum quid beatificabilia, quia non habent operationem coniungentem cum suo optimo, sed in operatione consistit beatitudo: & alia etiam tantum factiua sunt, non imperatiua, quia habent operationes immanentes eis, & tales formæ sunt omnes formæ sub sensitiua. Dico igitur (inquit Scotus) quod homo est beatificabilis simpliciter, & nihil aliud eo inferius, &c. Beatificatio autem perfecta complectitur gloriam corporis & animæ, quæ confertur post resurrectionem carnis in vita æterna, vt scribit Gabriel noster.

BEATVS est (vt inquit Aug. 13. de Trinita.) qui habet omnia quæ vult, & nihil malè vult. Ex quo habetur secundum Gab. distinctio. xv. lib. iij. nullum quantumcunque virtuosum posse esse hoc beatum, quia hoc potest pati aduersa: & ita non habere quicquid vult, quia alterum optat quantum in ipso est, scilicet prosperum. Vnde Sco. explanans definitionem Augusti. Beatus est qui habet quicquid vult, &c. inquit: Beatus igitur non est, nisi qui & habet quicquid ordinatè potest velle: non tantum quicquid nunc actu vult, tunc enim aliquis viator posset esse beatus qui tunc quando de vno tantum ordine habito cogitat, potest autem voluntas ordinatè velle habere charitatem. Scotus dist. j. q. iij. lib. j. & dist. xiiij. q. ij. lib. iij. Beatus verò (vt vult Cice. in lib. Tuscu. quæst.) vt dicitur omnibus virtutibus instructus & ornatus. Et secundum eundem: Beatus dicendus est qui sit in bonis nullo adiuncto malo. Et vt idem dicit: Beata vita virtute conficitur. Dicitur etiam beatus secundum aliquos qui rebus omnibus ad vitam vsum, ornatum quæ spectantibus abundat: dictus, vt quidam volunt, quasi benè auctus: ideo locupletes viros aliquando beatos vocamus.

BEARE est beatum facere, eiusque oppositum est Ebeare, quod est beatitudine priuare.

BELIAL interpretatur apostata, cum quo Christus non conuenit, vt scribit Richar. secundum gloss. super 2. ad Corinth. 6. d. v. artic. iij. q. ij. li. iij. quia ille omnia malè, Christus autem omnia benè agit.

BELE

BELLYM, vt scribit Paulus Cor. lib. iij. sen. dist. vij. est hominum dissidentium armata decertatio, at bellorum æquitas sic tripartito discernitur, vt in principum auctoritate, in causa, & dimicantium voluntate versetur. Principum autem haud secus interest ferro hostes a sinibus arcere, ac nefarios & fontes punire domi. Caesarum autem iniustarum multa sunt genera. Nam quædam appetentium, quædam vaferrimè eripientium, quædam iniuste laceffentium nominantur. Voluntas verò dimicantium legitima putatur, cum adhuc nec cupidè nec acerbè bella geruntur, sed bellum ita suscipitur, vt pax loquatur. Ideoq; iure sancitum est, vt iniati & flamines ex leges dicantur, si temerè in acie & dimicatione versentur, aut ea prælia in eant quibus humanus cruor profundatur. Est enim bellum ritualis cultus & precationum hostis: hæc Cortesius. Per bellum, vt scribit Theologorum lux Gab. d. xv. art. j. lib. iij. intelligitur impugnatio hominum violenta quæ fit gladio & armis, siue fiat homini, personis, siue in rebus. Et est duplex bellum, iustum, & iniustum.

BELLYM iustum (vt colligit Archidiaconus xxiiij. q. ij. in principio ex verbis S. Augusti. contra Faust.) est quod auctoritate Dei vel Principis geritur a conuenienti persona, contra inuasores & oppressores boni status reipublicæ, non humana cupiditate, sed amore pacis habendæ, & communis salutis procurandæ. Alij sic describunt. Bellum iustum est, quod interueniente legitima auctoritate ex causa iusta, ipse ratione recta, cum moderamine debito geritur. Prima tria ponit S. Tho. ij. q. xl. art. j. Quartum addit Artaxanus in summa, Rayne. verò & Goffr. addunt duo, rem, scilicet & personam. Hæc enim quinq; dicuntur requiri ad iustum bellum: personam, rem, causam, animum, auctoritatem. Hostiensis (vt enim refert Gab.) dicit iustum bellum esse illud quod ex edicto geritur de rebus reperendis, aut propulsandorum hominum causa. Et sunt verba Isid. lib. 2. Ety. Et breuiter qui auctoritate sui iudicis rectè interueniente accipit gladium, siue iubentis siue consentientis, iustum est. Non enim præsumitur quod ius vel iudex auctoritatem conferat bellandi, nisi concurrant omnia ad iustum bellum requisita. Requiritur autem quatuor conditiones ad iustum bellum. Prima est legitima auctoritas, quoniam vt dicit Thom. non pertinet ad personam priuatam bellum mouere. Tum quia conuocare multitudinem (quod in bello oportet fieri) non pertinet ad priuatam personam. Et est duplex auctoritas, iuris & iudicis, quarum altera sufficit. Iuris auctoritas interuenit vbicunque ius concedit humanum, naturale vel diuinum, vt latius scribit Gabr. d. xv. q. iij. li. iij. Ius humanum interuenit quando bona alicuius possunt occupari. Ius naturale quod procedit vim vi repellere. dist. j. Ius quoque diuinum interuenit, dum bellare lex diuina præcipit. Sicut præceptum fuit filiis Israel exterminare inhabitatores terræ promissionis, & contra Amalechitas ac alios arma sumere, vt habetur in veteri testamento in pluribus locis. Auctoritas iudicis interuenit, dum bellum geritur de mandato Ecclesie vel Principis. Vnde Augusti. contra Faust. Ordo naturalis mortaliū paci accommodatus hæc poscit, vt suscipiendi belli auctoritas, & consilium apud Principes sit, & habetur xxiiij. quæstio. prima, quid culpatur: & Sact. Thom. vbi supra. Cum cura reipublicæ commissa sit Principibus, ad eos pertinet reipublicam ciuitatis, regni vel prouinciæ tueri. Et sicut licitè defendunt

causam materiali gladio, contra interiores perturbatores & malefactores puniunt, secundum illud Rom. 13. Non sine causa gladium portat, minister enim Dei est vindex in iram qui malè agit. Ita etiam gladio bellico rem tueri ab exterioribus hostibus ab eos pertinet auctoritas Principis. Princeps autem qui non habet superiorem, siue sit Rex siue Imperator, potest auctoritate propria [si sit causa iusta] mouere bellum, quam auctoritatem etiam subditis dare potest si causa subit, & videtur expedire. Et hoc contra extraneum Principem, vel contra subditos proprios, quamdiu volunt coram eo vel suo iudice [si sit iudex medius inter Principem & iniuriantem] stare. vide latius Gab. vbi supra. Nec sacerdotes [vt habetur xxiiij. quæstio. viij. Clerici, &c. seq.] propria manu arma arripere non debent, nisi forte ad proprii corporis defensionem, tamen vel his quibus huimodi officia commissa sunt, persuadere, vel quibuslibet vt ea accipiant sua auctoritate valent imperare, vt dicit Gratianus xxiiij. q. 8. quicunq; ex clero, & his ita. Possunt & bellis interesse, vt iuste pugnantibus spiritualiter suis exhortationibus subueniant & absolutione & cæteris spiritualibus subsidiis, vt vult S. Tho. Ex his patet primum ad iustum bellum requisitum, scilicet legitima auctoritas, sine qua quisquis accipit gladium, gladio peribit. Matt. 26. id est, peccato gladij, seu occisionis damnabitur. Secundo requiritur ad iustum bellum causa iusta. Sunt autem plures causæ, sed ad tres in genere reducuntur, scilicet: cet defensio legum humanarum ac diuinarum, ac patriæ & hominum, vt patet 1. Machab. 2. & 3. c. Secundo correctio vel coertio malefactorum & iniuriantium Deo & hominibus, ac correctionem negligentium cum ad illam teneantur, aut iniuste impediuntium. Et propter hæc causam iusit Dominus pugna re contra habitatores terræ promissionis, eisdem interficere. Deuter. 20. Et contra Beniamitas Iudic. 19. & 20. Tertio recuperatio iniuste ablatorum vel detentorum ac læsionis, siue in rebus, siue in fama, siue in corpore, siue in personis. Sic Abraham iuste pugnavit contra Reges, qui Loth filium fratris sui captiuum duxerunt, & spolia rapuerunt. Gen. 14. Et filij Israel iuste bellabant contra occupatores terræ promissionis postquam Dominus illam eis dederat, vt habetur Iosue 1. & c. sequent. Hoc autem intelligendum modo iniuriatores perseverant in delicto: & satisfacere, aut iuri stare [saltem coram arbitris aut viris bonis si iudice superiore non habent, recusant.] Sic Dominus Deuteronom. 20. præcepit filiis Israel: Si quando accesseris ad expugnandum ciuitatem, offeres ei primò pacem. Tertia conditio requisita, est intentio recta, vt, scilicet, non ex ira, odio, vindictæ appetitu, aut alia inordinata passione moueatur. Vnde Augustinus 22. lib. contra Faustum: In bello culpatur nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, implacatus animus, feritas rebelandi, libido dominandi, & si qua sunt similia. Est autem recta intentio, quæ ex charitate procedit: puta ex amore Dei, proximi, aut virtutis, pacis, scilicet, iustitiæ vel obedientiæ. Charitate proximi non solum amici dico, sed etiam inimicorum, contra quos bellatur: vt, scilicet corrigantur, & ad pacem redeant. De quo latius vide Gabrielem, vbi supra. Quarta conditio requisita ad iustum bellum, est debitum moderamen, ne forte cum bellum geritur, lædantur innocentes, aut dolose vel plus debito inimici & nocentes. Nec debent hostes dolose decipi, quantum contra eos li-

Lexic. Theol.

f 2

ceat infidiis uti: quoniam fallum siue mendaciū hostibus dici non debet, nec promissa violari. Vnde Ambrosius libro de offic. Sunt quædam iura bellorum & fœdera, etiam inter ipsos hostes seruanda. Et Augustinus: Fides quando promittitur etiam hosti, seruanda est, contra quem bellum geritur. Infidias verò ponere possunt, & proposita sua ac inuadendi cõsilia occultare, quæ nõ propitiè vocantur fraudes. Sic mandauit Dominus Iosue ponere infidias habitatoribus ciuitatis Hai, eiusdem 8. Similiter cauendum est, ne inimici plus iusto lædantur, siue in personis, rebus, locis, vel possessionibus. De hac re latius legere potes Gabrielem nostrū illustri gratia Theologum, distinctio. decima quinta, libro quarto, quæstio. vñca. Astipulatur prædictis Cortesius (vt supra dictum est.) Ex his possumus per oppositum cognoscere quid sit bellum iniustum. Vnde bellum iniustum secundum Gerfonem part. secunda, in dialog. duorum militum, Franci & Angli est bellum iniustum, quia fundatum est in libidine dominandi, & voluptate ditandi tyrannica contra Christianos, & qui scienter peccat, quarit sibi gehennam. Ponunt autem quidam differentiam inter bellum & prælium, quod bellum est ipsa pugna, tamen totum tempus quo in militia sumus, quod illiterati guerram dicunt. Prælium est ipsum tantummodo armorum certamen. Nam pugna & certamen etiam circa arma fit interdum etiam nudis verbis.

BEHEMOTH, id est, Lucifer. Vnde Iob 4. Behemoth quem feci tecum, quasi bos fœnum comedit. Gab. distinct. xvij. quæst. j. lib. iij.

BENEFICIUM largissimè acceptum est beneuola actio gaudium tribuens accipienti. Accipitur & strictius beneficium pro Ecclesiastico beneficio, scilicet pro iure recipiendi proventus officio Ecclesiastico annexos. Et sic comprehendit dignitates, prælaturas maiores & minores, ac personatus, qui frequenter etiam accipitur pro dignitate, & econuerso. Licet magis propitiè dignitas dicitur administratio rerum Ecclesiasticarum cum iurisdictione. Personatus verò est quædam prærogatiua in Ecclesia siue iurisdictione: vt habere stallum honorificum in choro, vel in capitulo, vel in vocibus dandis, & similibus. Comprehendit enim beneficium canonicatus, præbendas, capellanas siue datas in titulum, vt sunt perpetuæ, vel ad vota amouibiles. Et licet hoc modo beneficia (vt scribit Gabriel distinct. xv. quæstio. octaua, articulo primo, libro quarto.) multipliciter distinguantur: tamen hoc pro nunc sufficit, quod quædam sunt curata, quædam sunt simplicia. Curata, quibus cura animarum est annexa. Simplicia, quibus cura non est annexa animarum, sed aliquid aliud officium, vt Missarum celebratio, canere ac legere in choro, & similia. Nam generaliter datur beneficium propter officium, capit. final. de rescriptis. libro sexto. Quandoque autem beneficium possidetur iusto titulo, quandoque iniusto. De quo lege Gabrielem vbi supra. qui & dub. tertio, vbi supra dicit, quod beneficium est sequela officij. Vnde si clericus ex culpa sua non potest dicere officium, non debet recipere beneficium, vt habetur lxxxj. distinct. Eos autem, &c. Et (vt ait Gerfon parte secunda, tractat. de simonia.) quod in beneficio præsertim habente curam animarum sunt hæc duo, officium, & beneficium. Beneficium autem (sicut dici solet, & verum est) datur propter officium: vnde ad ius &

obligationem officij competit ius beneficium recipiendi, &c. Hinc xvj. quæstio. prima, generaliter dicitur: Propter hoc ipsum beneficia eis indulgemus, vt aliis omnibus derelictis, Dei omnipotentis inhæreant ministeriis. Vnde obuentiones beneficiorum stipendia sunt officiorum. Ob quam rem (vt scribit Gabr. dub. secund. vbi supra.) Omne beneficium tam curatum quam simplex requirit residentiam, nisi causa rationabilis excuset. Non enim debet viuere de altari qui altari non deseruit. Et hoc dicit Panor. in cap. fina. de cleri. non resid. post Innocent. Hostien. & Ioan. And. dicens: Omnia beneficia quæ dantur in titulum, siue sint vicariæ, siue modicæ æstimationis: vt viginti solidorum, requirunt residentiam de iure communi. Nec sufficit deseruire per alium, quoniam illi dicuntur assisij in textu iuris quasi assidui. Nec releuantur ponendo vicarium ibi. Sunt tamen casus quos ponit Angelus, in quibus absens habetur pro residente: vt si est in seruitio Papæ vel episcopi, vt inquit Angelus. Vel si fuerit infirmus tali infirmitate, quæ impedit eum residere vel interesse diuinis. Secus si infirmitas non præstat causam non residentiæ vel absentia: à diuinis. Sunt & alij casus rationabiles: scilicet tenuitas beneficij, nõ sufficiens ad sustentationem beneficiati. Aut quia beneficiatus est ratione officij Ecclesiastici occupatus, aut ad prædicationem missus, aut studio, aut in peregrinatione constitutus, & similibus multis, in quibus duo concurrere debent, scilicet rationabilis causa & honesta, & licentia sui Prælati. Nec sufficit soli Prælati licentia sine honestate causa, quia Prælati non potest sine causa dispensare contra ius, vt Panormitanus vult. Plura Gab. vbi supra. Vnde reprehenditur pluralitas beneficiorum: vt videre potes in multis locis apud Gerf. Et Gab. lect. xxvij. cano. vsq; ad finem. Et eundem di. xv. q. viij. art. iij. dub. ij. lib. iij. Vnde post multa scribens, dicit: Tenens plura beneficia siue iuris, siue iudicis dispensatione: nõ excusatur à mortali crimine, multa enim pericula concomitantur habentem multa beneficia. Qui autem amat periculum, peribit in illo, Eccles. 3. Vnde Ioan. Cancel. Paris. in regulis moral. hanc regulam ponit: Agere incertum & dimittere certum in materia morali est peccatum mortale. Et specificat eam addens. Si tale sit incertum quod sit mortale nõ solum per coniecturas leues, aut ex superstitione trepida & scrupulosa proueniente ex nimio timore cædendi in via Dei. Sed intelligitur dum tale est vehementer & probabiliter incertum a quæ, sicut oppositum vel magis, tunc enim illud quod agitur nõ caret mortali peccato. Hæc Gerf. Nunc autem quod habere plura beneficia extra casus dictos, sit peccatum mortale, est sententia pluriū sanctorū & famosorū doctorū: plus concordans sacra scripturæ & Patrum canonibus quam eius oppositum: ergo oppositum, scilicet posse habere sine mortali plura, est valde incertum, & longè minus probabile quam oppositum: ergo tenens plura beneficia extra casus, committit se incerto mortali peccati, & dimittit certum, quia apud omnes certum est, quod nõ habere plura beneficia non est peccatum: multa Gab. vbi supra. Periculosum itaque est habere plura beneficia, nec optare vel procurare præsertim curata semper licet. Vnde secundum Th. & Ray. beneficium cum cura animarum non licet sibi procurare, quia idoneè non potest administrare sine gratia seu charitate, quæ scire se habere non potest: ergo

est

esset præsumptuosus, secus de aliis beneficiis: quia si indiget potest sibi petere. Aug. tamen de Anchona lib. de potestat. Quod verum æstimandum est, quando principaliter procurat, vt possit prodesse: de quo videre potes Gerf. par. ij. de intentione ac fine actio nis, regul. viij. &c. Glosator verò Rayne. dicit, quod hæc opinio videtur dura. Vnde credit quod aliquis pro se petere potest, nisi sit indignus. Si verò sit dignus etiam beneficium cum cura animarum petere potest, exemplo Esa. dicentis: Ecce ego mitte me. Sed prima tutior est, quia qui petit beneficium, aut se credit dignum, aut indignum. Si credit se dignum, iam est præsumptuosus: ergo indignus, & preces porrigit pro indigno, & sic dat minus à lingua. Si verò credit se indignum, fatuus est & peruersus, etiam si petat propter bonum opus, quia sine tali beneficio potest benefacere. Fatuus verò est, qui animam suam obligat pro animabus aliorum spontè. Habes insuper beneficium (vt scribit Panor. extra de cle. resi. c. cõquirentes) quatumcunq; simplex, quod per se sufficit ad vitam beneficiati, non potest aliud tenere sine mortali peccato, vt patet in ca. dudum. de elect. quod limitat Panor. si propter se solū habet: secus verò si collata essent nõ ratione sui, sed propter vtilitatem beneficiorum: vt quia est homo industrius & bonæ conscientie: vt notat in ca. iam dudum. de præb. Beneficiatus quoque de beneficio viuere debet non luxuriari. Multa alia scribitur de pluralitate beneficiorum, quæ hic omitto. Et notandum quod scribit frater Osval. li. iij. Rosarij Theolog. in dictione Missa. §. xj. instituit. Missa, quod quis celebret, nõ obligat omni die ad celebrandum, secundum Panor. extra de cele. Missa. ca. cõsuluiti. & extra de præben. ca. significatū: & si quis institueret omni die celebrandum, illicita esset institutio: daret enim materiam peccati: ideo talis institutio debet interpretari per dictū ca. significatū: vt, scilicet, intelligatur quæto frequentius potest, salua honestate sua, & debita reuerentia, & deuotione ad sacramentum: & sic intelligendum de quocunq; beneficiato. Idem est dicendum quando institueretur ad dicendum Missam peculiarem quotidie, quia hoc non obstant, potest & debet dici de feria vel festiuitate, extra de celeb. Miss. cap. quidam laicorum.

BENEVOLENTIA vt diffinit Hugo de S. Victor. & post eum frater Pelbar. li. ij. Rosarij Theol. est bona erga aliquem voluntas. Anto. Floren. part. iij. Summe tit. vj. Et Rayne. Ista (secundum istos) inter se differunt, amor, beneuolentia, amicitia, & charitas, dilectio, concordia, & beneficentia. Nam amor est quid generale ad omnem amorem licitum & illicitum, & cõe est etiã brutis. Beneuolentia (vt dicit Philof. 8. Ethic. est qua alicui bene volumus & optamus voluntate rationali, & sic non est in brutis. Amicitia differt à prædictis, quia dicit amationem mutuam cum reamatione, sed beneuolentia dicit solam amationem, qua quis bonum vult alteri, etiã si ille non reamaret istum. Vnde etiam potest fieri ad ignotos homines, de quibus audit aliquid boni: sed amicitia nõ potest esse ad ignotos, licet amicitia fundetur super beneuolentiam, vt dicit Philosoph. 8. Ethic. Charitas differt à prædictis, quia est amor fundatus super beatitudinis diuinæ communicatione. Est enim charitas, qua diligimus Deum propter se, & suam bonitatem, & proximum in Deum, & propter Deum. Nam inimicium diligimus ex charitate propter Deum ad beatitudinem. Sed amicitia est solum inter amicos in honestate virtutum fundatus: propitiè accipiendi dilectio differt,

quia est actus primus & principalis procedens ex habitu charitatis. Vnde charitas dicitur habitus. Sed dilectio propitiè dicitur actum diligendi ex charitate. Concordia differt: quia consistit in conformatione voluntatis mutue personarum. Beneficentia differt, quia consistit in exteriori effectu charitatis, & liberalitatis, vel pietatis, qua quis alteri benefacit effectualiter. Concordia autem consistit propitiè in solo affectu interiori voluntatis: similiter & beneuolentia.

BESTIA dicuntur quasi vastiæ, eò quod hominibus manifestè noceant, ita scribit sanctus Bonauen. distin. xv. libr. secund. circa textum. Et vt dicit Guil. Scotista lib. ij. distinct. ix. Bestia dicitur quasi vastia, quia vastant: & vastæ & vagabundæ sunt huiusmodi à vi quasi vicia ex ferocitate. Propterea bestia dicitur tripliciter, vt notat Pelbartus libro ij. Rosarij Theolog. Primò, & sic capitur pro animalibus ferocibus crudelitate. Secundò communiter, & sic quod libet animal in terra gradiens, & factum pro ornatu terræ dicitur bestia præter hominem. Tertio comunissimè, & sic diuiditur in gressibile, volatile, & natatile. Ita etiam aues, & pisces, nomine bestia designantur in scriptura.

BIGAMIA vt scribit Petrus de Palude distinctio. xxvij. quæst. iij. lib. 4. est defectus ex secundis nuptiis. Et vt monogamus dicitur à monos quod est vnum, & gamos, quod est coniugium, mulier vel vxor, quia si vnus coniugij mulieris vel vxoris. Sic bigamus quasi bini: pergama à pir, quod est ignis, & gamos, quod est mulier, quasi igne mulieris destructa, scilicet pergama Troiæ. decimasexta distinctio. vnus vxoris virum, id est, monogamum. Vnde est defectus veri sacramenti, & duo vera matrimonia est vera & propria bigamia, aliter non. Latius scribit Palud. vnde concubinariis cum vna, vel cum pluribus, in sacris vel non sacris regulariter vel seculariter nunquam fit bigamus: nunquam enim videtur vera bigamia, nisi ex nuptiis veris, vt Petrus scribit. Et bigamus dicitur, qui contrahit cum duabus, vel corrupta. Et nunquam contrahitur bigamia sine carnali copula. Et bigamus (vt scribit Scotus distinctio. trigesima tertia, quæstio. secunda, libro quarto, & in hoc omnes concordant) siue ante baptismum siue post, est irregularis, & iste necessariò excluditur ab ordinibus, quia bigamus qui habuit duas, vel vnam quæ fuit duorum, habet aliquid repugnans coniunctioni Christi & Ecclesiæ. Sacerdos autem tanquam Christi vicarius in Ecclesia representans personam Christi, non debet habere aliquid repugnans Christo in cõparatione Christi ad Ecclesiã, & econuerso. Nunc autem Christus est vnicus spõsus vnus Ecclesiæ, & Ecclesia est vnica spõsa vnici spõsi Christi: ergo, &c. Et causa irregularitatis nõ est nisi ex statuto Ecclesiæ. Scotus hæc. Non sic est de homicida, qui ante baptismum non potest esse irregularis, & causa nõ est nisi statutum Ecclesiæ volentis istam pœnam remitti, & nõ aliam. Vide latius Scot. vbi supra. Contrahitur autem quatuor modis bigamia, vt vult Palud. & concordat Richar. d. xxvij. ar. iij. q. j. li. iij. Primus est habere duas vxores, & tripliciter. Primò ambas de iure. Secundò ambas de facto, vnã de iure, alterã de facto: quomodocunq; & nõquã matrimonium iuris vel facti causat bigamiam, nec verã, nec interpretatiuã, nisi fuerit cõsummatum aliquo modo. Secundus modus, quoniam vnus cõtrahit cum vidua de iure vel de facto, vt in sacris vel professus. Dico autem viduã, id est, corruptã, a

liās maritus viduæ virginis bigamus non est. Itē cor ruptam ab alio, etiā si à primo non suscepit semen, etiā si contrahens credat virginē. Dico autē viduā, inquit Petrus, siue propriē, vt quando vir mortuus est: siue impropriē, vt repudiata: siue iustē, vt adultera: siue iniustē, vt aliter odio habita. Dum tamen & ipsa fuerit cognita à primo viro vel adultero. Et cū hoc ab isto de quo quæritur. Nunquā enim virgo bigamus fieri potest, nec maritus virginis, quandiu vterq; vel alter virgines sunt. Et ideo ad hoc requiruntur tria. Primò quod sit ab alio corrupta. Secundò, quod sit ab isto cognita. Tertio, quod sit matrimonium contractū verū, vel præsumptum. Tertius modus, quando reconciliat sibi adulteram quo ad thorum, id est, cognoscit eam post adulterium, quā in matrimonio deflorauit, etiā si ignoranter, vnde multi sunt bigami & ignorant. Quartus modus est, quando post votum solenne ordinis sacramentalis, vel regularis aliquis contrahit de facto, cum vnica & virgine, & deflorat eam. qui de. vel vo. c. j. vbi dicit, quod diacono sic contrahēte potest Episcopus dispensare, quod non potest si illa prius fuisset ab alio corrupta: vt extra eo. ca. vlt. Ergo fuit virgo, nec esset necessaria dispensatio, nisi fuisset bigamia. Itē quando conuersus contrahit de facto cum vnica, & virgine, & cognoscit eam per eandē rationē. Itē nō est vera bigamia, vbi non fuerunt duæ veræ vxores. vide latius Petrum de Palud. Et ar. iij. dicit de pœnis bigamiz. Prima est, quod nudatū omni priuilegio clericali. Secundò priuātur tonsura clericali excepto subdiacono, & religioso. Nam si intrāt religionem, possunt portare tonsuram monachalem. Tertia pœna, non debent deferre habitum clericalem, scilicet deferre superpellicem, & similia. Qui verò habet virginem vnicam, tenetur deferre tonsuram & habitum clericalem, aliās perdet priuilegium: potest tamen tegere tonsuram ne sit scandalum vxori. Quarta pœna, quod non ordinatur ad aliquem ordinem nisi dispensatiuē, imò nec corona sibi dari potest, quia si nō potest vti antiqua corona, vel ordine: multo minus potest accipere de nouo. Quinta non est capax alicuius beneficii Ecclesiastici, nec secularis, nec regularis, quia non confertur laico, sed tantum clerico. Latius scribit Paluden. Item ad contrahendam bigamiam, etiā in foro conscientiz sufficit matrimonium in foro Ecclesiæ. Sic cognoscens illam, cum qua contraxisset sponsalia, fit biganus, si est corrupta, vel vidua, vel post ordinem cognoscit, vel fornicario vel maritali affectu, fit bigamis pari modo ac si per verba de præfenti: plura alia videre potes ibi apud Petrum. Et secundum eunden artic. v. quæst. iij. vbi supra. lib. iij. cum omni bigam no Papa ad omnia totaliter & vniuersaliter dispersat, id est, cum vero: & interpretatiuo ad omnes cordines, beneficia & dignitates, vt Lucius papa cum Panormitano Episcopo, qui fuit bigamus. Non autē dispē fat papa: vt vult Richar. distinct. xxvij. artic. iij. q. iij. cum bigamis, nisi exigente necessitate.

B L A S P H E M I A Græca dictio est Blasphē mia. Et est quando aliquis attribuit Deo quod ei non conuenit, vel de Deo negatur, vel detrahatur, quod ei conuenit, secundum Augustinum & beatum Thoma. ij. q. xij. artic. iij. Blasphemia est contumelia, vel contumelia in iniuriam creatoris. Vel blasphemiam est verbū in contumeliā Dei prolatum, vel blasphemiam est per quam de Deo falsa dicuntur, & secundum S. Bonan. post Hugonē dist. xliij. lib. ij. circa textum,

blasphemia est de se indifferens, quantum ad hoc, quod sit peccatum in spiritum sanctum & nō in spiritum sanctū. Alij enim blasphemāt ex infirmitate & coactione, & hi peccāt in patrē. Alij ex deceptione, & hi peccāt in filium. Alij ex certa malitia, & hi peccant in spiritum sanctum, & hoc est sceleratissimum genus peccati, in vituperiis Dei delectari. Ita scribit Hugo. Et post subiungit: quid est spiritus blasphemiz, nisi affectus & desiderium vituperationis diuinæ. Spiritus enim blasphemiz suspirat ad odiū Dei, sicut spiritus sanctus ad Dei amorem. Differunt itaq; blasphemiam & spiritus blasphemiz: blasphemiam remittetur, spiritus autē blasphemiz nō remittetur. Et quod grauius sit peccatum spiritus blasphemiz quam blasphemiam: non enim differunt sicut voluntas & actus, sed sicut generale & speciale. Hæc sanctus Bonauentura.

B L A S P H E M A R E (vt scribit frater Pelbartus lib. ij. Rosarij Theolog. in dictione Peccatum. §. xl.) est derogare diuinæ bonitati ex quacunque causa, aut attribuendo Deo quod sibi non conuenit, siue corde siue ore: puta dicendo immisericordem, vel iniustum Deum. Item blasphemare est despiciere ac denegare Deum, & sanctos & sanctas eius, causa iræ suæ, est blasphemiam, vt scribit Gerson parte ij. tractatu de cognitione peccatorum venialium & mortaliū, consideratione octaua. & part. iij. de peccato blasphemiz tractatum paruum scribit: vbi ait consideratione prima: Peccatum blasphemiz est, quando non rectē dicitur de Deo, contra verā eius religionem Christianam, aut quandocunque dicitur in diffamiam nominis sui sancti, vt maledicendo ei, vel despiciendo eum, aut inhonestē & turpiter loquendo de eo, vel iurando per eum, sancto s; eius & sanctas benedictas. Et peccatum blasphemiz, secundum eum, peius est ac horribilius quam furari alteri, aut comedere carnes die Veneris, vel in Quadragesima. Et est propriē peccatum & idioma infernalis inimici & damnatorum. Estq; (vt idem vult) peccatum blasphemiz magna causa pestilentiarum, bellorum, famis, & aliarum tribulationum in Christianitate. Peccatum quoque blasphemiz non est excusandū, per hoc quod verum est in malam, peruersam & damnabilissimā consuetudinem, tam in generali quam in speciali: nec per hoc quod blasphemise abstinere non posse dicunt, etiā cum ira inuadit eos & superat: quia si mox punirentur, benè cauerent blasphemare. Peccatū item blasphemiz cadit omninō super eos, qui ipsum audiunt libenter, vel qui irrident, vel qui non ponunt impedimentum. Vnaquæque persona secundum posse suum, & scire debet officium suum: imò expedit vni cuique qui habet inferiores & subditos, vt ipsi caueant omni modo blasphemiam. Gerson part. iij. qui & de peccato blasphemiz plura ibi scribit. & aliās de hoc videatur.

B O N I T A S est quadruplex, vt ponit Doctor subtilis distinct. vj. lib. ij. & idem tangit in quodlibet, quæst. xvij. Ad hoc valent dicta Occam. quæstio. xij. sententiarum. & dist. xix. lib. ij. sententiarum. & ad hoc videatur Gerson par. iij. ser. de pace & vnitatem Græcorum. Bonitas naturalis est triplex & moralis. Prima est bonitas ex genere. Altera est bonitas ex circumstantia siue virtuosa. Tertia bonitas meritoria siue gratuita: vel bonitas ex acceptatione diuina.

B O N I T A S naturalis est quæ conuenit rei in quantum est ens posituum, secundum gradum suæ entitatis, secundum

secundum quam res est melior, quæ est essentialiter perfectior, hæc est in omnibus rebus, secundum magis & minus, & reliquæ tres bonitates propriæ, & primò conueniunt actui voluntatis elicito, & per illum actibus imperatis. Et illa (vt inquit Gerson par. iij.) in donis naturæ fundatur: sicut est intellectus, memoria, ratio, & libertas. De hoc dicunt Metaphysici, quod ens & bonum conuertuntur, vnaquæque res tantum habet bonitatis, quantum habet esse vel entitatis. Et secundum eundē vnusquisque homo quantumcunque malus vel damnatus habet illam bonitatem naturalem, quilibet homo ad imaginem Dei formatus est, quamuis aliqui eam turpem faciant & immundam per eorum peccata.

B O N I T A S ex genere est bonitas quæ conuenit volitioni ex hoc quod transit super obiectum conueniens tali actui, secundum dictamen rectæ rationis. Sic omnis sumptio cibi potentis naturaliter nutrire, est bona ex genere. Nam volitionis comedendi obiectum, secundum rectam rationem, est cibus potens nutrire. Sic velle comedere venenum vel archilam, est actus malus ex genere. Et dicitur bonus ex genere, quia sicut genus speciuocatur: & contrahitur per differentias ad speciem, & est primum in diuisione speciei: ita obiectum est primum quod requiritur ad actum voluntatis, sine quo actus voluntatis esse non potest. Et ex eo contrahitur prima ratio bonitatis, quæ est conuenientia actus ad obiectum. Et hæc est quasi naturalis siue perfectibilis per rationes circumstantiarum, &c.

B O N I T A S ex circumstantia siue virtuosa, est quæ conuenit actui ex hoc quod elicitor à voluntate, secundum omnes circumstantias, quas recta ratio dicit sibi debere competere in elicendo: bonum enim est ex causa integra, secundum Dionysium cap. iij. de diuinis nomi. & est bonum quasi ex specie moris, quia iam actus habet omnes differentias contra hentes bonum ex genere: & illa bonitas moralis, secundum Gersonem parte iij. fundatur in virtutibus moralibus politicis, & ciuilibus, vt sunt prudentia, temperantia, fortitudo, & iustitia, propter quas seruandas facti sunt fortes, ciuiles. Et quamuis huiusmodi virtutes non sint perfectæ sine gratia Dei, sunt tamen laudandæ. Et in his virtutibus communicationem habent omnes hi qui benè viuunt secundum leges, & ordinationes vitæ præfentis. Etenim hac bonitate vniti esse debent omnes homines cuiuscunque fuerint legis, Pagani, Turci, Iudæi, Saraceni, debent enim viuere prudenter, temperatè, fortiter, & iustè. In hac vnione fundantur temporalia dominia, Regna, Imperia, Ducatus, Comitatus, & alia, vbi sunt plures qui legem Dei non habent. Hæc Gerson.

B O N I T A S gratuita siue meritoria, siue theologicalis, est quæ conuenit actui ex hoc, quia elicitor virtuose, & formiter principio merendi, quod est gratia siue charitas, hoc est, actus bonus meritorie, est actus virtuosus, elicitor à voluntate, secundum inclinationem charitatis sibi inexistentis. Exemplum primi. Sic omnis actus positius est bonum naturale, imò id quod est posituum in peccato, est bonum bonitate naturali. Exemplum secundum bonitatis, dare elemosynam, rem vtilem ei cui datur. Exemplum tertij, dare elemosynam de propriis indigenti, in loco quo sibi potest competere, & propter Deum. Exemplum quarti, istud opus facere non tantum ex inclinatione naturali, sicut potuit fieri in statu inno-

centiæ, vel fortè hoc fieri posset à peccatore nondum pœnitente ex pietate naturali moto ad proximum, sed ex charitate, ex qua faciendus esset amicus Dei respiciētis opera eius ad præmiandū. Hæc bonitas quæ propriē sola est bonitas spiritualis gratiæ, & theologica virtutū fidei, spei, & charitatis. (vt scribit Gerl. part. iij.) quæ quidem bonitas communicatur per sancta Ecclesiæ sacramenta. De hac bonitate, & vnione loquebatur Apосто. cum dixit: Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma. Et quoniam omnes homines in hac bonitate vniti esse debent vnus fidei, vnus spei, & vnus charitatis per idem sacramentum baptismi, & alia sacramenta. Infideles nō habent illā vnionē, sed solummodo fideles & Christiani, qui faciūt & nominant Ecclesiā vnam. Alij sunt. tanquā mēbra mortua præcisa, vel abscisa, & putrida. Huic triplici bonitati opponitur triplex malitia, de qua vide suo loco in litera M. Est & bonitas secundū Gerson. quæ est iustitiæ originalis, item bonitas gloriæ, de quibus aliās dicitur. Est itaque triplex bonū (vt scribit Gabri. di. 28. q. vnica. lib. ij.) s. bonū meritorium, bonum morale, & bonum ex genere. Primum nunquam est sine gratia & charitate. Secundum nō sine virtute à qua procedit, vel quam generat. Tertium inuenitur sine vtroque.

B O N U S secundū Durand. & Palu. q. ij. art. ij. d. v. lib. iij. refert dicere de malo, siue bono simpliciter siue secundū quid. Nam bonus simpliciter secundum cōmunem acceptionē dicitur bonus moraliter, & malus simpliciter dicitur vitiosus. Vnde bonū bonitate moris (vt inquit Palud.) est bonitas simpliciter. Esse verò bonū artificē, est bonitas secundum quid, & bonus secundū quid dicitur bonus, secundū id quod sibi additur, vt bonus faber, bonus Grammaticus, & patet differentia, quia aliquis est bonus faber, aut bonus Grammaticus, qui non est bonus simpliciter, nec bonus homo: & econuerso, aliquis est bonus homo, qui nō est bonus faber, nec Grammaticus, verum hoc possit magis Logicè exprimi secundum appellationē, sicut in Logica scripsimus, & videre potes de hoc Gabr. d. v. q. vni. ar. j. l. iij. Bonus verò per essentia, dicitur solus Deus. Vnde Matt. 29. Nemo bonus nisi solus Deus. Glo. Nemo bonus, s. per essentia, nisi solus Deus. Alia autem omnia sunt bona à Deo per participationē, vt dicit Boet. libr. de hebdomad. nec habet bonitatem ab alio, nec deitatem. Omnis autem bonitas creaturæ participatiuē, est ipsa bonitas diuina, secundum Dionysium. Tho. quia solus Deus habet omnimodā perfectionē, secundū suā essentia, ergo solus Deus est bonus essentialiter. Et cū dicitur baptismus dari à bono ministro aut malo ministro, de rigore verborū importatur bonitas, vel malitia, non hominis ministrantis, sed ipsius ministerij, i. modi ministrandi. Nullus autē, vt Durand. & Petrus Pal. scribunt, est malus minister, in quātum minister, nisi qui deficit in aliquo particulari requisito ad suū ministerium. Qui autem deficit in aliquo requisito ad suum ministerium, nō potest ipsum perficere. Requiritur autē hæc tria generaliter ad ministerium: scire, velle, posse, secundū eisdē. Et sic malus minister esset baptismi, qui nesciret modū & formā baptismi: aut nollit, i. non intēderet baptizare. Aut non posset, quia non posset proferre verba, aut nō posset aspergere aut immergere, vt mutus aut mancus, sic accipiendo nō cōferret talis verū baptismum: quia deficeret in necessariis: & ideo si attentaret, nihil faceret. Sed plerunque Doctores loquētes de malo & bono

ministro, per malum ministrū intelligit ministrum, qui est malus malitia moris, id est, qui est in peccato mortali constitutus. Et talis est duplex, quidā est præcisus ab Ecclesia, vt hæreticus, aut excoicatus, suspensus, vel interdictus, aut nō est præcisus, adhuc habetur vt membrū Ecclesiæ numero, & si non merito: baptisus autē à ministro quātumlibet malō, ritē secundū formam Ecclesiæ collatus, verus est & efficacx cuiuslibet sui effectus, nisi fuerit per malitiā suscipientis impeditus: & hoc est de mente omnium Doctorum, Sco. Pet. & aliorum, vide de hoc Gabri. di. v. q. vnicā, artic. ij. lib. iij.

¶ **B O N U M** est triplex, scilicet, vtile, honestum, & delectabile (vt & Philosophi scripserunt) vt Arist. i. Ethic. Cice. li. Offic. & Theol. Alexan. de Ales. part. j. collatione de bono. Et concordat Tho. & Brulef. di. xlvi. quæst. iij. lib. j. sent. Et Gerf. tract. x. & xij. super cant. Mariæ, Bonum vtile est illud, quod propter se non est appetibile, sed propter aliquem finē consequendū, vt portio amara infirmo. Bonum honestū, secundū Tulliū, est illud, quod suā vi nos attrahit, & suā dignitate nos allicit ad sui amorem, Et dicitur honestū, quasi honoris status, id est, bonum per se, vel propter se diligibile: aut simpliciter, sicut est Deus: aut secundū quid, vt sunt virtutes: quia de seipsis habent vnde de fiderentur. Bonum autē honestum præcipuē reperitur virtutibus infusis, secundū Tho. j. part. q. v. art. vj. Vnde & Sapient. 7. dicitur: Venerunt autē mihi omnia bona pariter cū illa, scilicet sapientia infusa: & innumera bona honestas. Bonum delectabile est quod causat delectationē in potentia, & quietat eā vt pulcherrimum visibile. Et illud est duplex, quia aliud est delectabile honestū, aliud verò inhonestum, cum sint, aliquādo etiā noxia & inhonesta, sicut delectationes ciborum, ludorū, venereorū & honorū, diuitiarum, & huiusmodi. Alexan. & Thom. Et secundū eundem Tho. part. j. q. v. art. vj. Bonū per prius prædicatur de bono honesto. Nā bonū analogicē dicitur de istis: & primò de bono honesto, quia illud est verè bonum, & propter se desiderabile: & sic est præcipuē, in quo inuenitur vtilitas maxima, vt pote in diuinis & virtutibus, scilicet consecratio salutis, pax mentis, ac ædificatio proximi: ideo præfertur bono vtili, de quo bonum prædicatur: præfertur & à fortiori bono delectabili, de quo bonum prædicatur. Nam in bono honesto est vtilitas, & delectatio maxima, & verissima. Sed in bono delectabili est bonitas sæpè fallax, & minus vera, & c. Stulti ergo qui præligunt hæc præ illis, & c.

¶ **B O N U M** maius aliquid potest dici dupliciter, aut intensiuē, vt pote quia plus Deo placet. Aut extensiuē, vt pote quia pluribus prodest: sanctus Bonauent. distin. xl. q. iij. lib. iij.

¶ **B O N U M** vñ est melius altero multis modis, vt & videre licet apud Rayne. in Summa sua. Primo, quia est diuturnius, sic beatitudo cælestis melior est omni bono mūdi. Secundo, quia purius: sic secundū Philosophum, bonum quod est sine omni malo permixtū, maius est, sicut gaudium sine tristitia. Tertio, quia cōius. Nā i. Ethic. dicitur: Bonum quanto communius, tantò diuinus & melius. Vnde bonum reipublicæ præfertur bono priuato. Quarto, quia est sufficientius. Sic charitas melior est quā castitas. Quinto, quia honorabilius, vel laudabilius, quia maior laus & honor debetur meliori bono. 3. Ethic. Sexto, quia est preciosius, sic aurum præfertur argento, Se primo, quia est diuinus. Nam bonum diuinum est

per essentiam bonum. Alia autem per participationē: ideo bonum quod est Deo similius, & proximius est melius aliis, sicut melius est esse verè sanum, quā apparenter sanum: & sic gratia præfertur omni bono. Octauo, quia est efficacius in causando maius bonum, & sic medicina licet amara, quæ est magis causatiua sanitatis, melior est cibo dulci. Sic amicitia diuitiis est melior, quia efficacior ad causandum maius bonum, scilicet, delectationē, pacem, & alia bona, quæ diuitiæ non in tantum efficiunt, quoniam quandoque causa sunt discordiæ. Vnde Arist. 8. Ethicorum: Amicitia melior est multò quā pecunia: nullus enim sanè eligeret viuere sine amicis, reliqua bona habens. Nono: quia ordinabilius vel fini propinquius, siue ipsi finis alterius. Nam finis est melior ordinatis in finem, sicut sanitas melior est quàm medicina. i. Ethicorum, Sic enim virtus melior est quàm scientia: quia virtus immediatè ordinatur ad finem vltimum, scilicet beatitudinem. Scientia autem mediante virtute, & c. Decimo, quia vtilius: vnde equus melior est quàm simia. Copiosius scribit Rayner. in Summa.

¶ **B O N U M** arduum potest dici bonum (vt scribit Gabriel distinct. xxvj. quæst. vnicā, artic. iij. dub. j. libro iij.) cuius affectio est difficilis, & sic posset aliquo modo sustineri, quod irascibilis est respectu ardui: non quidem obiecti, sed actus, scilicet velle vindicare offendēs, cuius executio fit cum difficultate quadam, & hoc videtur innuere sanctus Thomas. Vnde dicitur: Quod obiectum irascibilis est arduum, quia, scilicet tendit ad hoc quod superet contraria, & superemineat eis. Hoc autem non fit sine difficultate, & c.

¶ **B O N U M** summum (vt notat Thomas de Argem. distinct. xlix. libr. quar.) vno modo dicitur simpliciter, & sic sola diuina bonitas, est summum bonum. Alio modo dicitur summum bonum in genere, puta, in genere delectabilium ipsi delectato formaliter inhærentium, & c. Et vt scribit sanctus Thomas parte j. quæstio. vj. artic. secund. Deus dicitur summum bonum, respectu quidem aliorum non per comparationem vel connumerationem cum aliis bonis, quia vniuersa bona alia non possunt Deo connumerari. Sed Deus dicitur summum bonum respectu omnium per excessum, quia est extra omne genus, & principium omnium bonorum. Et quia excedit omnia in proportionabiliter, & incomparabiliter, sicut infinitum bonum finita bona. Nam finiti ad infinitum, nulla est proportio: & per consequens nec comparatio aliqua, id est, cœli. Deus itaque verissimè & infallibiliter est summum bonum, quod purgatissimis mentibus cernitur, & ad hoc est Richardus super j. distinct. xlv. artic. primo, quæstio. iij. & sexta, & Thomas vbi supra, qui volunt quod Deus sit summum bonum ex eo, quia est bonum habens omnes entium perfectiones simpliciter per se ipsum, & à seipso, & in eo sunt omnia bona desiderabilia in summo. Item in secundo, quia ab eo effluunt omnia bona in creaturas, sicut à fonte, & prima causa omnis boni, & ab ipso omnia alia participant esse bonum: ergo ipse Deus est summum bonum, ex quo sunt omnia, sicut à summo principio, & in quo est summa bonitas. Ponunt & ipsi alias rationes, sed sufficientes hæc breuiter dixisse, & hoc bonum summum dicitur bonum increatum.

¶ **B O N U M** increatum est Deus: & describitur secundum Dionysium de diuin. nomin. cap. 4. & post eum Rayn

Ray. in Summa. Primò sic: Bonum increatum est in quo omnia præexistunt, ex quo habet rationem omnia continentis. Secundo sic est, ex quo omnia subsistunt, ex quo habet rationem omnia efficientis, & conseruantis. Tertio sic est, quod omnia appetunt, ex quo habet rationem vltimi finis. Omnia autem creata desiderant Deum, vt suum auxilium, quo in esse conseruantur. Hebr. i. Portans omnia verbo virtutis suæ. Omnia quoque desiderant Deum naturaliter, vt finem vel terminum vltimum: in quo omnis appetitus quietatur. Raynerius. Et Anton. & c. Sunt præterea alia bona, scilicet, bona Episcoporum, bona Ecclesiæ, bona corporis, & spiritualia bona, & bona animi, & bona matrimonij, de his quædam & breuiter differemus.

¶ **B O N A** Episcoporum (vt scribit post beatum Thomam 2. secund. quæstio. 185. arti. 7. Gabriel distinct. 15. quæstio. viij. libr. iij. sunt triplicia.) Quædam propria, vt puta quæ non habent de prouentibus Ecclesiæ, & in illis habent verum dominium, & possunt ea pro libito elargiri. Alia sunt bona Ecclesiastica siue prouentus, aut fructus Ecclesiæ, & horum sunt dispensatores vel procuratores. Et hæc bona sunt duplicia. Quædam sunt specialiter vsui Episcopi deputata, distincta ab his quæ clericis, fabricæ, & pauperibus debentur. De qua partitione habetur xij. quæst. secund. Vobis enim, & c. Vbi ergo facta est talis diuisio, & distincta sunt bona, quæ debent in vsu Episcopi cedere, & si Episcopus aliquid sibi retinuerit de aliis partibus clericis, fabricæ, aut pauperibus deputatis, non est dubium quin contra fidem dispensatoris agit, & mortaliter peccat, & ad restitutionem tenetur. De his verò quæ sunt specialiter suo vsui deputata videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis, scilicet quod si immoderatè sibi retineat, & aliis sicut charitatis debitum requirit, non subueniat, peccet: non tamen ad restitutionem tenetur. Alia autem sunt bona indistincta, vnde quando eorum distributio fidei eius committitur, & si in modico deficiat vel superabundat, potest hoc fieri absque bonæ fidei detrimento, quia non potest homo in illis punctualiter accipere quod fieri oportet. Si verò fuerit multus excessus, non potest latere: ideo videtur bonæ fidei dispensatoris repugnare, & ideo non est absque mortali peccato. Hinc beatus Thomas per illud Matt. vigesimo quinto, quod si dixerit malus seruus in corde suo: Moram facit dominus meus venire: quod pertinet ad contemptum iudicij diuini: & ceperit percutere conseruos suos: quod pertinet ad superbiam. Manducet autem & bibat cum ebriosis: quod pertinet ad luxuriam. Veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & diuidet eum à societate, scilicet bonorum, & partem eius ponet cum hypocritis, scilicet in inferno. Hæc Thomas. Vnde Gerfon in tractatu de temperantia Prælatorū, ait: Si bona Ecclesiastica sunt data generaliter & indistinctè alicui Ecclesiastico, tam pro sustentatione sua, quā pro exercitio pietatis, tunc potest huiusmodi Ecclesiasticus mediocriter vti illis bonis secundum decentiam vbi nihil residui superesset. Vnde vt notat Innocen. iij. in cap. Cùm ab omni. de vita & honest. Clericis assignantur redditus Ecclesiastici principaliter, vt ex ipsis honestè viuere possint: vt in ca. iam allegato: nec tenentur pauperibus potius subuenire quā sibi ipsis: nec prius reficere ædificia. Sed quoniam nimis afficimur ad nos ipsos, & ad excellentiam oculorum nostrorum: tutius est atque salubrius cuiuslibet

Ecclesiastico declinare ad frugalitatem: & parcitatem sui status vt aliquid relinquat pauperibus. Et quod beatus Thom. dicit de Episcopis Gerfon generaliter extendit ad omnes prælatos, imò locum habet in omnibus beneficiatis: vt dicit Gabriel. distinctio. decimaquin. quæstio. viij. articulo. ij. conclusio. iij. lib. iij.

¶ **B O N A** Ecclesiæ dicuntur omnia quæ intuitu Ecclesiæ: vel de facultatibus Ecclesiæ quisquam acquisiuit vt in ca. j. de testa. in tex. & Glo. vt recitat Gabriel. di. xv. quæst. viij. art. iij. dub. ix. libr. iij. de his immobilibus bonis quæ alienare non potest clericus: non potest testari: secundum omnes, de fructibus verò perceptis: vbi currit consuetudo testari potest in pios vsus. Aliàs non: vt Angelus in verbo clericus xij. vide latius Gabr. vbi supra.

¶ **B O N A** corporis, vt sunt pulchritudo, bona constitutio corporis, sanitas corporis, & c. Et secundum Scotum bona corporis vel exteriora non sunt diligenda, nisi in ordine ad bona animæ, & ad Deū: hoc autem non est nisi in quantum possunt iuste competere illi qui diligit. Gabri. latius scribit di. xv. q. xvj. articulo. iij. dub. j. libro iij.

¶ **B O N A** spiritualia vt habet Gabri. di. 15. q. 17. articulo. j. lib. 4. intelliguntur bona animæ: quæ animæ conueniunt secundum se, id est, non vt vnita corpori: quoniam de bonis, quæ conueniunt animæ ex corpore dicendum est, sicut de bonis corporis. In his enim anima lædi non potest: nisi lædatur corpus, talia bona sunt perspicacitas sensuum, qua non potest lædi, nisi organum sensus corporeum lædatur. Non enim potest visus hominis lædi, nisi lædatur oculus, aut alia pars corporis ad videndum requisita.

¶ **B O N A** animæ sunt duplicia secundum eundem ibidem. Quædam sunt essentialia animæ: quæ ab anima separari non possunt: vt sunt potentia animæ: & vires naturales, scilicet, intellectus, memoria, voluntas lib. ar. Hæc enim quia vel identificantur animæ, aut inseparabiliter inhærent, sunt incorruptibilia. Sed anima est incorruptibilis, & per consequens non potest nobis lædi, vt corrumpatur, seu vt bona animæ corumpatur, possunt tamen per accidens bona animæ impediri, vt non valeant exire in actus, & operationes suas, vnde enim operatio intellectualis pro statu viæ dependeat ex operationibus sensus, & operatio sensitua ex dispositione organorum, læsio organorum redundat mediātè in potentias animæ, quantum ad vsu earum: etiam in parte rationali. Alia sunt bona animæ accidentalialia & sunt operationes, & habitus in potentis animæ acquisiti tam intellectuales quàm morales. Sunt & dona gratiæ à Deo infusa: hæc enim assunt, & absunt animæ. Item acquiruntur, & corrumpuntur. Et quia anima in se est corruptibilis, creata ad possidendum beatitudinem æternam, dum ab hoc sine impeditur, damnificatur. Dum autem ad hunc finem promouetur: proficit, & in spiritualibus bonis augetur: impeditur autem per vitia & peccata, promouetur per dona, virtutes, & merita. Anima igitur in spiritualibus bonis damnificatur, quotiens peccat, & per opera frequentata vitia acquirit: & similiter dum gratiam perdit, & merita negligit. In bonis autem animæ, gratia, scilicet, & virtutibus & meritis nullus potest ab alio directè damnificari, quoniam illa non possunt auferri ab homine, nisi per propria demerita vitia & peccata. Nullus autem actus est meritorius, aut virtuosus: vt & supra patet, neque

neque vitiosus aut peccatum: vel demeritorius, nisi qui procedit à libera voluntate, in inuoluntariis enim neque laudamur neque vituperamur. iij. Ethic. Et Aug. in de vera religione. Omnis actus vitiosus ideo est peccatum: quia voluntarius, ergo sola voluntate propria potest homo peccare, & nunquam contra voluntatem propriam ad peccatum compelli. de hoc latè Chry. in home. Nemo læditur nisi à seipso, potest tamen aliquis alium in bonis animæ damnificare indirectè ipsum inducendo ad actus vitiosos, & peccata quibus vitia generantur, virtutes corrumpuntur, & bona gratuita deperduntur. Et illa in ductio quandoque fit iubendo, quandoque minis aut pœnis compellendo, quandoque consulendo, persuadendo, rogando, donis & promissionibus alliciendo, aut à bonis impediendo, & huiusmodi. Et damnicans (vt inquit Gabr. vbi supra ar. ij. conclusione j.) proximum in bonis spiritualibus animæ tenetur sibi modo possibili damna restituere, quoniam bona animæ maxima sunt secundum Aug. j. retract. & vj. q. j. plurimi. Et Anacletus papa e. q. Deteriores inquit sunt qui doctorum vitam, moresque corrumpunt his, qui substantias aliorum prædicaque diripiunt: ipsi enim ea quæ extra eos sunt, auferunt, nostri verò corruptores, nos ipsos decipiunt. Si verò restitutio requiritur in bonis vilioribus, exterioribus, scilicet, multo magis in bonis animæ, quæ maiora sunt; necessaria est. Et debet restitutio bonorum animæ modo damnificationis in eisdem responderi. Et dicitur: quantum possibile est: quia bona animæ non sunt in potestate alterius ad immediatè conferendum sicut nec ad immediatè auferendum. Ideo suo modo oportet fieri in illis restitutionem. Vide de hoc & aliis latius Gabr. vbi supra. Vnde secundum Scotum patet quantum periculum est alium sollicitare, & inducere ad peccatum, quia vix potest inducere dignè restituere: cum voluntatem iam ad peccatum allectam vix possit persuasionibus, & aliis viis multis reducere ad virtutes, &c.

BONA fortunæ dicuntur: vt sunt diuitiæ, honores, opes, & id genus quæ minora bona dicuntur, & ab aliis nuncupantur reiecta.

BONA coniugatorum secundum Gabr. di. xv. q. iij. art. iij. dub. ij. lib. iij. sunt triplicia. Quædam sunt propria viri, quædam propria vxoris, quædam communia vtrisque. Communia vtrisque sunt quæ communibus laboribus lucrantur: vt fructus dotis, ac donationis propter nuptias. Est autem dos id quod datur viro à parentibus vxoris, aut ipsa vxore, vel aliis ad subleuationem onerum matrimonij. Sed donatio propter nuptias est, quod sponsus sponse donat, quando ab eo dotem accipit, & idem si dotem non acciperet. Bona viri sunt cætera bona, quæ vir sua industria, ac labore, vel aliis (non concurrente vxore) collaborando habet vel acquirit; vt sunt etiam paterna aut hæreditaria: præter dotem, & donatione propter nuptias. Bona vxoris sunt bona paraphernalia, id est, quæcunq; habet mulier præter dotem, à para quod est iuxta: & pherna quod est dos: quasi iuxta dotem: vt successiones hæreditariæ legata ei vel donata. Item si mulier vltra gubernationem domus exercet artem aliquam lucrosam: vt quia texitrix est, vellanaria, nutrix, vel negociatrix: & similia. Hæc Gab. vbi supra. Qui & ibidem ostendit in quibus & in quibus non ipse vxor tenetur restituere viro & vir mulieri. Item de filiofamilias quando tenetur restituere auferens aliqua de bonis parentum,

Dos profectitia, vt ibidem notatur, est quæ à patre vel auo, aut nomine eorum, ac eorum bonis datur. Dos aduentitia est dos data à ipsa muliere, vel à quocunque alio à patre, & auo, &c. De bonis autem matrimonij quæ sunt: fides, proles, sacramentum, infra quando de matrimonio agetur videbimus aliqua.

BOS quandoque in sacra scriptura significat prædicatores verbi diuini, qualis fuit etiam Lucas Evangelista per bouem figuratus. Vnde Apost. 1. Cor. 9. non alligabis os bouis triturantis, de prædicatoribus exponit. Vnde Aug. in Psalm. 8. dicit. Homines non ob aliud boues dicti sunt, nisi quod Euangelizãdo verbum Dei, Angelos imitentur: vbi dictum est boui trituranti os non infrenabis: quanto facilius ipsos Angelos nuncios veritatis boues accipimus, quãdo Euangelizã participatione nominis eorum vocati sunt.

Delitera C.

CALCIAMENTUM quandoque (vt scribit S. Bonauentura distinctione xxij. libro tertio circa textum) intelligitur humanitas Christi tegens pedem diuinitatis, vt est illud Magistri epilogando qui dixit distinctione vigesima secunda libro tertio. Hæc de corrigia calciamenti do minici dicta sufficiant ne ossa regis Idumææ cõsumantur vsque ad cinerem. Corrigia autem vt idem dicit Bonauen. calciamenti est vnio diuinitatis, & humanitatis. Rex Idumææ est Christus ratione naturæ mortalis assumptæ: iuxta illud quod dicitur in Psal. In Idumæam extendam calciamentum meum. Ossa Regis Idumææ sunt sacramenta Christi occulta, & difficiliora ad perscrutandum. Hæc vsq; ad cinerem consumuntur, quando per ignem curiositatis adeo vult quis ea penetrare, vsq; ad minima, vt deuotio extinguitur. Et dicit Magister non esse faciendum hoc, quia cum loquimur de Christo, quantum ad eius incarnationem, & passionem, vel etiam cogitamus, repleti debemus deuotione: ne dum tam magna & immensa beneficia corde arido cogitamus, per elationem inflemur: & per ingratitude marescamus, sed sanum consilium reputet dicere cõ Ioanne. Non sum dignus, vt soluiam corrigiam calciamentorum eius. Credo enim quod huius calciamenti alligatura, quantum curiosius & audacius eam quis soluere voluerit, tanto arctius alligatur. ideo sequendo medium finis imponatur circa sermonem de Christo quantum ad incarnationis & passionis mysterium quod exuperat omnem sensum. Bonauentu.

CALIX secundum Alber. à calore dicitur: quia calore charitatis accendit. Hinc in Psalmis dicitur: Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Et accipitur tripliciter (vt scribit Gabr. lectio. li. canon.) Vno modo pro vase receptiuo liquoris vel potus. Et secundum Bruliterum distinctio. xvij. quæstio. vj. libro iij. accipitur pro vase argenteo, vel aureo, stanneo, vel calibeo, in quo consecratur sanguis Christi. Secundo accipitur pro passionis amaritudine vel pro morte aut passione. Hoc modo accipitur Matth. 20. cum dixit Dominus filiis Zebedæi: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum, hoc est, potestis subire passionem, & mortem quam ego patiar pro redemptione humani generis. ita capitur cum dixit Dominus: Pater si fieri potest transeat à me calix iste. Sic omnes martyres

tyres calicem Domini biberunt. ita accepit etiam Christus quando dixit: Calicem quidem meum bibetis. Et dicitur calix passio: quia iuxta veterem consuetudinem ad mortem condemnatis, potus in calice offerebatur, secundum illud Prouer. 31. Date ficeram merentibus, & vinum his qui amaro sunt animo. Bibant & obliuiscantur ægestatis suæ, & doloris sui non recordentur amplius, & Amos 2. Vinum dånatorum bibebant. Tertio modo sumitur pro poculo in calice contento. Et sic accipitur Hier. 49. Quibus non erat iudicium, vt biberent calicem. Et Marc. 9. Quisquis potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ, quia Christi estis, Amen dico vobis nõ perdet mercedem suam. Sic in communi locutione accipitur quod dicimus: ille ebibit totum calicem, id est, totum potum, vel liquorem, vel vinum, quod fuit in calice: & ita videtur accepisse Christus, cum dixit. Hic est calix sanguinis, vbi calix accipitur pro precioso sanguine Christi, & significat propriè sanguinis Christi effusionem in cruce. Et in Euangelio dicit: Accipiens & hunc præclarum calicem in sanctas & venerabiles manus suas, id est, vas non vtique vacuum, sed cum vino: quia præmisit. non bibam amodò de genimine vitis, per quod expressit viniliquorem fuisse in calice contentum. Accipitur & calix pro genere poculorum quod fiebat ex quodam ligno aromatico: vt dicit Brulefer. dist. in. 8. quæstio. 9. libro 4.

CALLIDITAS. Vide in dictione Prudentia.

CAMBIVM dicitur commutatio. Fit autem cambium tripliciter: vt scribit post Antonium & Angelum Gabriel di. xv. quæst. 6. arti. 3. dubio 12. lib. 4. Primo cum pro moneta aurea recipio monetam alterius generis. Secundo fit cambium per literas, vt quis habet pecuniam in certo loco, puta centum aureos quos vellet trãferre in alium locum: accedit campforem: tradit sibi centum florenos, recipit ab eo literas, per quas in alio loco recipit 95. post aliquos menses. Tertio fit cambium sine traditione pecuniæ, vt quis indiget Romæ pecuniâ, vadit ad banquarium siue trapezitum, petit summam centum ducatorum in partibus suis, puta Colonia restitendum in moneta ibi corrente, post sex menses, aut alium terminum constituendum, &c. Et illud tertium cambium tertij generis, dicitur campium siccum secundum Angelum, quia siccum est charitate proximi, & siccatur animam à Gratia Dei, &c. Vide latius Gabrielem vbi supra.

CHARACTER, hoc nomen non est multum vsitatum in scriptura, nec apud originales doctores: nam in toto canone bibliæ non inuenitur nisi Apocaly. 13. & sequentibus vbi fit mentio de caractere bestiarum in manibus aut fronte habendo: vbi non intelligitur aliquid impressum animæ: sed signum aliquid in exteriori conuersatione aut professione sectæ erroneæ, aut etiam figura aliqua in fronte, vel in manu: qua figuratur illum pertinere ad sectam bestiarum. Intelligitur & character bestiarum peccatum mortale, cui contrariatur gratia: vt scribit Rich. distinct. v. artic. secund. q. 3. in solutione secundi argumenti. concordat sanctus Bonauentura. distinct. 6. lib. 4. & distinct. 8. quæst. vlt. li. 2. Vnde vt ipse dicit, peccatum dicitur character quando scribitur in fronte, hoc autem est cum peccat sine rubore & publicè vt iam possit ei dici: Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluit erubere, & tunc absque dubio peccatum nostrum est cognitum à diabolo: quia iam non est secretum sed ma-

nifestum. Est & character nomen græcum, valens in latino sicut figura. Hebr. 1. Cum sit figura substantiæ eius. Accipitur & character pro qualibet nota exteriori, signo, vel figura; quæ facit venire in cognitionem aliquid in mentem alicuius. Hier. Sermo Chaldaicus & Hebraicus solum differunt characteribus. Hoc modo literæ scripturæ dicuntur characteres: & similiter ablutio baptismalis etiam forma baptismi potest dici character, eò quod est signum significatiuum. Hæc sanctus Bonauen. distinct. 6. lib. 4. & Scotus eadem distinct. quæst. 9. & Brulefer. quæst. secund. eadem di. Characteres verò quæ sunt in arte magica & prohibita, sunt prohibiti: & in his maximum est peccatum, quia ad hoc fiunt, scilicet, ad ministerium dæmonum implorandum: quod non licet, & ideo malo sine fit: nec ex se habent virtutem, sed ex diabolica pactione. De hoc sanctus Bonauentura. quæst. vlti. distinct. 7. lib. secund. Capitur autem character etiam pro quolibet distinguente ab alio. Capitur & vltimo pro aliquo signo impresso animæ; quod est præuium gratiæ in susceptione sacramenti initerabilis. Et notandum vt tangit Alexand. de Ales parte 4. quæst. 19. membri secund. Et post eum cæteri doctores: & Gabriel di. 6. q. secund. lib. 4. plures effectus seu conditiones attribuuntur characteri: quas Occa in quarto reducit ad sex. Et Dominus Cardina. Cameracensis, quæst. 3. quarti, quæ sunt significare, configurare, seu assimilare, distinguere, disponere, rememorare, obligare. Est primo signum gratiæ, non quidem ex natura: sed ex institutione diuina, sicut & sacramentum gratiæ, scilicet, inexistens, vel quia inexistet, si non poneretur obex seu impedimentum impediens. Secundo est signum configuratum seu assimilatum Christo, & cæteris characterem simili liter habentibus. Cõfigurat Christo: quia per ipsum habens characterem ascribitur familiæ Christi. Etiam vt dicit Alexand. & post eum sanctus Bonauen. configurat Christo per imitationem. Est etiam signum dispositum ad gratiam sacramenti per quod imprimitur tanquam causa sine qua non: & hoc solum ex voluntate & ordinatione diuina, & non ex rei natura. Est & signum rememorative seu recordatiuum sacramenti percepti, similiter ex diuina ordinatione qua per characterem inducere voluit suscipientem in notitiã seu memoriam sacramenti suscepti. Et sexto signum obligatiuum ad obseruantiam diuinæ legis, eo modo quo suscipiens sacramentum per eius susceptionem plus obligatur quàm non suscipiens, sicut habitus religionis est signum, quod portans eum obligatur ad obseruandum legem Christi, & ordinis siue religionis. Est quoque character quid indelebile in anima reddens sacramentum, per quod imprimitur initerabile. De quo cõsulas Gabrielem distinctio. sexta, quæstio. secund. articu. j. libr. quar. & Scot. eadem distinct. quæst. ix. & Gabrielem. lectione secunda canonis.

CHARACTER vt accipit à Theologis breuissimè sic describitur. Character est signum spirituale à Deo solo animæ impressum, in susceptione initerabilis sacramenti manens indelebiter, de lege communi. Dicitur spirituale signum animæ, per sacramenta enim quibus ponitur homo in certo statu, imprimitur immediatè à Deo quoddam spirituale signum in anima suscipientis sacramentum, quo cognoscitur suscipiens esse in tali statu. Et dicitur à solo Deo, quia respectu characteris, nulla creatura habet causalitatem actiuam. Et sicut gratia à solo Deo cau-

turita & character à solo Deo creata: anima imprimitur. Et ille character imprimitur in susceptione sacramenti iterabilis: puta baptismi, confirmationis, & ordinis: & non aliorum. Imò nihil iterabile, nec virtus, nec gratia, imprimitur characterem: quia character est indelebilis: ideo non potest imprimi nisi per sacramentum, quod non iteratur. Latius Gabri. Itē quia character est quaedam spiritalis potestas ad agendum aliquid secundum circumstantiam. Nūc autem tantum tria sunt sacramenta quæ ponunt hominem ad certum statum fidelium, & membrorum Ecclesiæ quo distinguitur ab infidelibus. Confirmatio ponit in statu bellantium quo distinguitur ab infirmis, & ordo ponit in statu ministrantiū in templo Domini, siue multiplicantium proles spirituales: & mēbra Ecclesiæ quo distinguitur à laicis: & ideo tantum per hæc tria sacramenta imprimitur character. Dicitur manēs indelebiliter: per hoc excluditur virtus & gratia: quæ licet conferantur per sacramenta, non tamen manent indelebiliter, nec per sacramentum iterabile conferuntur: nec solum per tale. Et ratio indelebitatis characteris est sola diuina voluntas & ordinatio, qua ordinauit quod character post impressionē non deleatur: sicut ordinauit quod Angelus vel anima post sui productionem non desinat esse, licet ipsum annihilari posset. Et ideo additur in diffinitione: de lege communi, id est secundum ordinatam Dei potentiā. Ex quo sequitur (vt scribit Brulefer di. vj. q. j. lib. iij.) quod in damnatis non deletur character: & hoc ad opprobrium ipsorum & maiorem confusionem: nec etiam debetur in beatis ad maiorem eorum gloriam & pulchritudinem, intelligitur tamen id de potentia Dei ordinata vt dictum est: quia posset Deus delere. Fuerunt autem plures opiniones de quidditate characteris, supposito quod sit ponendus, vt recitat Alexā. q. xix. membro v. Ipse tamen tendit ad illam opinionem quod sit qualitas absoluta, quem imitatur sanctus Tho. & sanctus Bonauent. Ponunt & rationes quas & recitat Gabriel dist. vj. q. ij. ar. j. lib. iij. quas apud eundem videre licet. Sed neque auctoritates sacræ scripturæ neque sanctorum patrum originalia cogunt ponere characterem ad hunc intellectum: in quo accipitur à rectoribus, doctoribus, nec experientia probat characterē esse: quia omnia attribuuntur characteri: puta significare, configurare, distinguere, disponere, rememorari, obligare, æquē saluantur sine characterē sicut cum characterē. Omnia enim operatur sacramentum, præterea hæc ita inueniuntur in sacramento eucharistiæ & cæteris non imprimuntur characterē, sicut in his quæ imprimunt characterem. Nam significare est de ratione sacramenti: & configurare, distinguere, &c. manifestè conuenit Eucharistiæ & cæteris sacramentis, præterea hæc omnia conueniunt circumfissioni, & tamen negatur quod circumfissio imprimat characterem. Quare ponere characterem eo modo quo diffinitus est, nec ratio necessaria demonstrat, nec euidentis auctoritas probat. Et omnes rationes quæ adducuntur, persuasiones sunt, non procedentes ex necessariis potest tamen per rationes per suasivas & Ecclesiæ auctoritatem ostendi probabiliter ponendum esse characterem. Et persuasiones ponit Scotus, & post eum Gabriel dist. vj. q. ij. libro iij. Videtur tamen magis consonare determinationi Ecclesiæ ponere characterem quam eius oppositum, & communiter schola theologorum tenet, & ad hoc sunt congruentiæ quas videre potes apud Gabrielē.

Præsumptuosum itaque foret negare characterem, & character est in anima subiectiue. Est etiam in essentia, potentia, intellectu & voluntate: quia omnia idem sunt, tenendo quod potentia animæ non distinguuntur ab anima, & inter se sunt omnibus modis idem, si verò tenetur alia opinio, sunt diuersæ opinioniones. Vnde sanctus Tho. ponit characterem in intellectu: Scotus autem in voluntate. Bonauent. autem & Alexā. de Ales ponunt eum in tota imagine. meminit hoc Brulefer dist. vj. q. iij. lib. iij. Probabiliter verò potest dici vt scribit Gabriel dubio ij. vbi supra, quod est in essentia, & aspiulatur Dominus Cardinalis Camera. q. iij. ar. j. q. v. lib. iij. Nec vt dicit Scotus character est gratia, nec virtus aliqua infusa: puta fides, spes, charitas. quia tales virtutes non semper imprimuntur suscipienti sacramentum, non iterabile: vt pote sic suscipienti ordinem, vel confirmationem: character autem semper imprimitur. Item character est indelebilis: virtutes autem sunt delebiles: vt patet de peccante mortaliter, in quo non remanent illæ virtutes. Hæc Scotus dist. vj. q. ix. lib. iij. Et secundum Alex. character est habitus relucens in anima impressus perpetuò: non ad agendum, sed ad disponendum ad gratiam: & ad discernendum ouē dominicam à lupis: & sic erit in prima specie qualitatis. Si autem est quoddam infusum supernaturaliter disponens subiectum naturaliter ad suscipiendū cætera sacramenta, erit in secunda specie. Si vt qualitatem inhærentem, erit in tertia specie. Et si vt productum à Deo, erit in prædicamento passionis. Si vt obligatiuum distinctiuum, erit in prædicamento relationis, quæ veris sunt logicis manifesta. Sunt autem tria sacramenta quæ solum imprimunt characterem: vt inquit Gabriel dubio iij. vbi supra, scilicet, baptismus, confirmatio, & ordo. Nec secundum beatum Tho. & Palu. di. 4. q. 3. lib. 4. & sanctum Bonauent. circumfissio impressit characterē. Dissentit Scotus, qui vult quod circumfissio imprimerebat characterē sicut baptismus, quia secundum eum circumfissio ita erat prima ianua salutis in lege Moysaica, sicut baptismus in noua. De quo latius videto Gabrielem dub. v. vbi supra, nec baptismus flaminis & sanguinis, vt dicitur communiter ab omnibus imprimunt characterem, quia character non imprimitur nisi per sacramentum sensibile, sic nec virtutes & cætera dona imprimunt characterē, cuius ratio finalis est diuina institutio. Omnia autem quæ de characterē dicuntur, pro magna parte sunt voluntaria, & modica ratione fulcita. Nec character fuit impressus Christo, quia fuit baptizatus baptismō Ioannis, qui non impressit characterem, quia non fuit sacramentum, nec contulit gratiam ex opere operato, sed fuit quædā præparatio ad baptismum Christi. Gabri. dub. vj. vbi supra. Nec baptismus beatæ virginis, quæ creditur baptizata (sed non legitur à quo) impressit characterem, quia plena gratia. Et per hoc quia baptismus nullam gratiam addidit, characterem non impressit. Videtur tamē (inquit Dominus præpositus Gabriel) probabile quod etiam recepit characterem baptismalem, licet non recepisset gratiæ augmentum in eius baptizazione. Multò plura alij de characterē literis mandarunt. Hæc pauca ex multis dicta sufficiant: non enim singula referre institui, sed solum in cipientibus aliquo modo esse adiumento, & utilitati volui: doctores plus legant.

CHARITAS secundum theologos in iij. sen. dist. 27. est rectissima animi affectio qua diligitur Deus propter

propter se: & proximus propter Deū: quæ charitas eo splendidius (vt inquit Paulus Cortesius libro iij. di. 7.) ex omni virtutum genere floret: quo prior est Deo. Nam cum ortum ex felicitate nascatur, nullo modo nobis naturæ vi parta inest, sed spiritus afflatu illabitur. Itaque intelligendum est eam ditius in vita locupletari posse. Sed cum omne cōtrarium alterius interuentu adimatur, scire necesse est, eam quoque capitalis tabis interuentu tolli. Nam quem admodum lucem in aere deesse dicimus, si soli caligo offundatur, sic eam in anima deesse volumus, si Dei afflatus sceleris tabe tanquam velo quoddam obtendatur. Sed cum charitas latissimè pateat, maximè in generis humani societate cernitur. Itaque ob eam causam nefariorum etiam hominum est seruanda communitas: propterea quod felicitas sit eorum naturæ capax. At cum culpæ cōtracta ratio expenditur, qua sunt homines felicitatis expertes: tamen non modò hi cum quibus nulla est nobis propinquitatis colligatio, sed etiam parentes & liberi obligati esse debent. Hæc Cortesius. Charitas autem dicitur quasi chara vnitas, vt inquit Gerson tractatu ix. super Magnificat. quæ (vt idem ait) purificat hominem & gratum reddit Deo, ambulantem in omnibus mandatis eius sine querela: ait Gerson lectione j. de vita spiritali animæ. Et charitatis ordo secundum eundem est ordo vnitatis. Vnde secundum sanctum Bonauent. dist. 29. q. 1. lib. 3. charitas est vinculum ligans: iuxta illud quod dicit Apostolus Col. 3. vbi vocat eum vinculum perfectionis. Et Dionys. in quarto de diuinis nominibus dicit: quod amor est virtus vnitiua. Vnde cum amor charitatis sit, amor maximè liberalis multa complexitur, & in vnum colligit. Vnde charitas non tantum vnit fini eum in quo est, sed etiam quodammodo ligat ei quod natū est ad eundem finem peruenire.

CHARITAS est triplex, scilicet, Prima increata. Secunda infusa. Tertia acquisita. Charitas increata est ipse Deus. Vnde quicquid est charitas vel dilectio in creata est ipse Deus in diuinis, ergo solum reperitur. Et capitur tribus modis. Vno modo essentialiter, & est quoddam commune tribus personis: & est illa dilectio qua qualibet persona in diuinis diligit se & alias personas. Alio modo notionaliter, & est ipsa spiratio actiua, qua pater & filius spirant spiritum sanctum concorditer. Tertio modo capitur personaliter, quæ producitur per voluntatem. Pater enim & filius eandem habentes voluntatem, & essentiam diuinam sibi præsentem (concordia quæ est amor & est notio) spirant spiritum secundum. Secundo autem modo appropriatur patri. Vnde canitur in quadam prosa. Charitas est pater. Ratio appropriacionis est: quia solus pater secundum Rich. de sancto Victo. dicitur habere amorem gratuitum: quia tribuit & non accipit ab aliquo. Item quandoque appropriatur filio, quia charitate incarnatus est. Gabri. iij. Tertio modo appropriatur spiritui sancto. Ratio huius est, quia spiritus sanctus in diuinis est per modum voluntatis procedens, cuius voluntatis habitus est charitas. Hoc modo dicimus quod potentia appropriatur patri, sapientia filio, charitas spiritui sancto. ita scribit Guilhel. Scotista: Pelbartus: Brulefer. dist. x. ar. iij. q. j. libro j. Charitas itaque increata est voluntas diuina sine qua nullus est Deo gratus vel acceptus, nec actus quicunque meritorius. Et charitas secundum magistrum (& si non tenetur à doctoribus, qua meritorie diligitur Deum & pro-

ximum, est spiritus sanctus. non sic intelligendo vt scribit Gabr. post Occam dist. xvij. q. iij. li. j. quod spiritus sancto formaliter diligitur Deum & proximum. Hoc enim quo sic diligitur est actus à nostra voluntate elicited: vel habitus derelictus vel infusus: sed ratio formalis præcise. Vnde actus dicitur meritorius aut agens Deo charus est gratuita Dei voluntas, quæ est spiritus sanctus. Et si hunc intellectum habuit magister cum dixit quod charitas qua diligitur Deum, & proximum est spiritus sanctus: verū dixit. Et sic saluat eum Occam. Nec vult magister negare quin præter illud donum quod est spiritus sanctus etiam aliud donum creatum donetur, quod sit habitus inclinans ad diligendum.

CHARITAS infusa dicitur illa quæ ab increata charitate diuinis influxibus solum in voluntates aut angelicas aut nostras mittitur: hoc est à Deo infunditur. Et habet tria nomina de communi. Dicitur enim charitas infusa, quasi intus fusa, inquantum ad interiora bona opera diffunditur. Charitas verò acquisita est quæ ex dilectione Dei frequenter acquiritur ex naturalibus, quam etiam multi gentilium habere potuerunt: vt scribit Guil. Scotista. Vnde sicut fides distinguitur in infusam & acquisitam: ita de charitate dicendum est.

CHARITAS creata sumitur dupliciter. Vno modo pro habitu quodam absolute infuso: & sic non est nomen connotatiuum, sed absolute significat illam qualitatem: & sic aliquis potest esse charus sine charitate. Alio modo sumitur pro termino connotatiuo: vt est abstractum illius concreti charus, vt, scilicet, connotat aliquem esse gratum Deo, & sic sine charitate nemo potest esse charus Deo. Esse autem charum siue acceptum siue dilectum Deo: nihil est aliud quàm velle diuinum quo vult aliquē beatificare si manserit in statu perfectionis, non ponens obicem per peccatū. & illo modo omnis paruulus post baptismum prius quàm actualiter peccet est charus seu acceptus Deo: quia tali vult (si non impedit persequens peccatum mortale) dare vitam æternam: non autem sic est acceptus ante baptismum, quia illum non vult beatificare si manserit in statu illo sine baptismo. Gabri. di. xvij. q. j. ar. j. li. j. Sic per oppositum oditus Deo dicitur: qui est ordinatus ad penā nisi penituerit. Et vt ibidem scribit artic. ij. quamuis aliquis de potentia Dei absoluta possit esse acceptus Deo, & charus sine omni forma inhærente sibi. Nul lus tamen potest esse charus Deo ad vitam de lege ordinata, non habendo in se qualitatem aliquam infusam quæ sit charitas vel gratia. Et paulo post dicit: Deus quemcunque beatificat merè contingenter, liberè & misericorditer beatificat ex gratia sua & non ex forma, vel dono collato. Hinc Petrus de Aliaco. q. ix. ar. ij. lib. j. ait. Impossibile est placere Deo sine gratia. Hinc error Pelagij ostenditur, qui dixit quod Deus necessitetur habenti actum moraliter bonum dare vitam æternam, & non ex gratia sua: ita quod si non daret, esset iniustus, quod est falsum. non itaque oportet ponere formam necessitatem Deum contra Pelagium.

CHARITAS (vt scribit Brulefer. dist. xvij. q. j. li. j.) est habitus supernaturalis inhærens formaliter naturæ beatificabili, per quē ipsa acceptatur à Deo ad vitam æternā, tanquā digna tanto præmio, & per quē Lexic. Theol.

ipsa est amica Dei, & sibi grata & chara, & per quem actus eius elicetur secundum inclinationem talis habitus est meritorius vite aeternae. Et charitas communiter ab omnibus doctoribus dicitur vita spiritualis: quam obrem omnis existens in peccato mortali est mortuus. Nam ideo dicitur peccatum mortale: quia demeritorie priuat vitam spiritualement. Et ut scribit Scotus dist. 27. libro 2. Charitas est habens eam, habet Deum charum: ita quod respicit Deum non in ratione diligentis: sed in ratione diligibilis. Gratia est qua Deus habet aliquem gratum: ita quod ipsa respicit Deum acceptantem siue diligentem, non autem dilectum, non autem dicitur gratia propter quodcumque Deus diligit: quia tunc essentia diuina in filio posset dici gratia, quia propter eam diligit filium, sed illud propter quod Deus acceptat habens ut dignum beatitudine dignitate qua est in correspondente merito: ad praemium: id dicitur gratia. Et paulo supra dicit idem Scotus. Gratia formaliter est vitus qua est charitas, & quae cumque excellentiae tribuuntur gratiae & charitati, & e contra: utraque enim formaliter diuidit inter filios regni & perditionis. 35. de ciui. Dei. c. 18. utraque est forma virtutis, & neutra potest esse informis. Utraque etiam coniungit ultimo fini perfecta coniunctione, qualis potest esse in via, & si poneretur distincta, altera superflueret, quia reliqua sufficeret. Henricus vero quotli. 19. q. 13. dixit aliter, scilicet, gratiam esse quoddam lumen supernaturale se habens ad virtutes theologicas sicut lumen ad virtutes adquisitas, sicut anima ponitur idem suis potentis: vel sic, gratia est radix earum, sed hoc improbat Scotus vbi supra.

CHARITAS, vbi habet Aug. (& supra dictum est) in moribus Ecclesiae, ac in 3. sententiarum. di. 27. diffinitur sic. Charitas est rectissima animi affectio, qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum & in Deum. Idem in soliloquio. Charitas est virtus qua Deum videre, eoque perfui desideramus. Idem de spiritu & anima. Charitas est vita copulans amantem cum amato: vt dicit etiam idem 8. lib. de trini. Et dicitur vita charitas beata animarum & Angelorum, sine qua nec anima, nec Angeli viuunt. Dicitur copulans amantem cum amato, quia charitas vnit Deo per gratiam & gloria. Apostolus 1. Tim. 1. dicit. Charitas est finis praeccepti de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, vbi tanguntur radices originis charitatis. Oritur namque ex bona conscientia in praecceptorum impletione: ideo dicitur finis praeccepti. Secundo oritur ex corde puro, scilicet, a vicijs. Tertio ex conscientia bona. Glo. ibi dicit quod conscientia accipitur prospere in bono opere. Quarto oritur ex fidei veritate, ideo dicitur, fide non ficta, quia iustus ex fide viuunt. Rom. 1.

CHARITAS dicitur forma virtutum & formare virtutes: non quod inhaereat virtutibus & det speciem, sicut forma substantialis inhaeret materiae, & dat speciem non materiae, sed composito, sed dicitur forma virtutum pro quanto per charitatem actus virtutum perficiuntur, quia per charitatem in debitum finem vltimum, scilicet, summum bonum propter seipsum (quod Deus est) referuntur. Perfectior autem actus in Deum relatus est, quam relatus in alium finem, vt honestate aliquam mora est circa Deum. Sola autem charitas qua diligitur Deus super omnia & propter seipsum refert actus eius in quo est in eum, quae est super omnia diligit. ideo sola charitas format virtutes pro quanto perducit virtutum actus ad vltimam perfectio-

ne. Vnde habitus fidei informis nihil est aliud quam habitus fidei, cui non assistit in eodem subiecto charitas. De quo alias dicitur, Et gratia perditur (inquit Aug.) omnes virtutes deficiunt a vita. Vnde Gabriel sermone dominicae xx. Omnis habitus carens charitate: virtus non est perfecta, sed mortua & inanis. Hinc charitas non potest esse informis, vt multis probat sanctus Bonauen. di. xxvij. q. iij. lib. iij. quia charitas non solum in quantum gratuita, sed etiam in quantum affectio recta, siue quantum ad habitum substratum repugnat omni peccato, sicut fides specialiter peccato opposito.

CHARITAS, amor & dilectio, proprie loquendo sunt termini essentiales: vt inquit Cameracensis. q. 8. ar. 3. lib. 1. & si quandoque a sanctis vel doctoribus capiatur personaliter: hoc non est secundum sermonis proprietatem, sed est secundum quamdam appropriationem: sicut appropriatur patri potentia, & filio sapientia, &c. tamen in diuinis non est aliqua potentia vel sapientia aliquo modo distincta a communi potentia vel sapientia trium personarum.

CHARITAS autem creata potest augeri vt supra dictum est in dictione Augmentatio. sed effectiue augetur a Deo, sed meritorie per bona opera. Brulefer & Rich. dist. 17. lib. 1. ar. 2. q. 3. Gabriel eadem dist. q. 4. & Aliacenensis quaestione 9. articulo 3. lib. 1. Non autem potest minui per peccatum demeritorie, quia nec per peccatum mortale, quia hoc simpliciter tollit, cum sibi repugnat, nec per veniale, quia veniale stat cum charitate. Et si veniale minueret charitatem, per multa venialia tota tandem auferretur, quod non conceditur. Vide Gabrielem. dist. 17. q. 4. arti. 3. libro 1. tamen feruor eius per peccatum veniale remittitur. Sed quia venialia vt scribit Dominus cardinalis Cameracensis quidam multum disponunt ad lapsum & ruinam in mortalia per qua perditur charitas: per culpam igitur veniale potest diminui charitas quantum ad eius firmitatem & stabilitatem, vel potest minui quantum ad eius feruorem. Aliacen. q. 9. arti. 3. libro 1.

CHARITATIS autem proprietates sunt plures, quas colligit Gabriel dist. 26. q. vnica. ar. 1. lib. 2. scilicet, insinuare imperium. Charitas operit multitudinem peccatorum, placat & acceptum facit Deo. Idem dicitur de gratia. Vide latius Gabr. vbi supra.

CHARITAS vbi dicitur perfecta quatuor modis, si charitas intelligitur ex parte diligetis. Nam si intelligitur ex parte diligibilis solum charitas Dei qua seipsum diligit, est perfecta. Primo cauendo omne vicium: & talis perfectio est consequens omnibus charitatem. Vnde Matth. 5. Estote perfecti sicut & pater vester. Secundo contemplando Deum, scilicet, vacando diuinis alijs curis temporalibus dimissis, nisi quantum exigat necessitas. Tertio modo non timendo supplicium. 1. Ioan. 4. Perfecta charitas foras mittit timorem, scilicet, tam seruilem quam mundanum, quam humanum siue carnalem, quam initialem, sed non timorem filialem nec naturalem. Quarto perfecta charitas maioris est affectu ad praemium. Phil. 2. Cupio dissolui, & esse cum Christo. Charitas autem patriae dicitur perfecta: quia habet impossibilitatem offense, tranquillitatem ab omni sollicitudine: actualem continuitatem in Dei contemplatione, claritatem in Dei lumine, libertatem ab omni passione, & securitatem ab omnitratione: atque perpetuitatem in omni boni possessione. Vnde talem perfectam charitatem nullus potest habere in hac vita,

vita; qualis De' ex charitate immensa dabit electis in patria, &c. Rayne. in sum. cum Tho. 3. scripto. d. xxix. & ij. q. xxiiij. ar. viij. Et post eos videatur Pel. li. iij. Rosarij theologiae, in dictione Charitas. §. lxxiiij.

CHARITAS quandoque strictissime accipitur pro habitu quo diligimus alterum in beatitudine communicatum nobiscum. Et illo modo loquitur Gregorius homel. xij. Nemo ad seipsum charitatem habere dicitur, sed charitas in alterum tendit vt charitas esse possit. Alio modo accipitur largius pro habitu quo diligimus aliquod beatificabile, siue sit a nobis distinctum siue non. Sic accepit beatus Aug. & magister di. xxvij. li. iij. Charitas insuper vt dicit Greg. est in cuius radice omnia praeccepta sunt vnum, & charitas ad obseruantiam omnium praecceptorum inclinatur. Itē charitas non querit que sua sunt. 1. Cor. 10. & 13. Verum est secundum glo. hoc est: nemo querit que sua sunt cum iactura & scadalo ceterorum.

CHARITATIS ordo, qui quidem ordo non dicit ordinem temporis, sed perfectionis. Et illa perfectio attenditur vno modo quo ad charitatis affectum, id est, ad actum imparatum, quo effectus alicuius impeditur amato: & illa se non necessario consequuntur, quia potest aliquis actu multum intenso alicui impedere modicum bonum, qualia sunt bona corporis & fortunae, quae minima sunt secundum beatum Aug. Et potest quis affectu remisso alicui velle impendi maxima bona, scilicet, beatitudinem & gratiam, &c. Illa quoque perfectio actus charitatis attenditur ibi non secundum intensionem actus gradualis simpliciter, sed magis secundum appreciationem actus, vel quia fortior & firmior. Gabriel dist. xxix. q. vnica. ar. j. lib. iij. Vide & de ordine charitatis sanctum Bonauen. eadem dist. q. v. Ordo autem debitus charitatis requiritur de necessitate salutis: vt Gabriel scribit ar. ij. vbi supra, quia diligens non diligenda aut aequae diligens quod minus vel amplius diligendum est: aut minus vel amplius quod aequae diligendum est, contra ordinem charitatis diligit: vt dicit Aug. & per consequens contra legem charitatis peccat. Lex autem siue praecceptum charitatis est maximum praecceptorum, a quo cetera dependent, & ideo transgressio eius est culpa mortalis. Et non solum actus charitatis sed etiam ordo & modus est in praeccepto: vt dicitur: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. & proximum sicut teipsum. Hinc magister: Peccat, inquit, qui praepostere agit. Nam scire quid facias & nescire ordinem faciendi, non est perfecta cognitionis. Ordinis namque ignorantia conturbat meritorum formam. Idem secundum Dionysium & Philosophum. Bonum est ex causa integra: malum autem vnifariam ideo cuiuscunque defectus circumstantiae inesse debita reddit actum viciosum. Ordinem diligendorum sic assignat beatus Ambrosius super Cantic. 1. & super illud: Ordinavit in me charitatem. Multorum aut charitas inordinata est, quod in primo est ponit tertio vel quarto. Primo Deus est diligendus. Secundo parentes inde filij, post domestici. Qui si sunt boni, malis filiis sunt praeposendi. hoc in Euangelio ad cuiuslibet dilectionem proprium ponit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex tota anima, & ex omnibus viribus tuis, & proximum sicut teipsum. Et inimicos non ex tota virtute: non sicut teipsum, sed simpliciter, sufficit enim quod diligamus & non odio habeamus. Deus itaque praeposendus aequae & effectiue est diligendus, in quo est ratio

bonitatis plenissime, vt scribit Gab. Sed post Deum omnia aequae sunt diligenda ex charitate quantum ad obiectum principale dilectionis volendum: nam & nobis & proximis, & inimicis volendum est vt beatifice possideant Deum. Oportanda quoque est omnibus gloria & gratia: vt vult beatus Aug. allegans illud Apostoli: Volo omnes esse sicut meipsum. 1. Cor. 7. Sed quo ad obiecta secundaria, & quo ad particularia bona possunt plus vel minus velle vni quam alteri: & vni conuersionem a malo alteri conuersionem in bono. Itē quilibet plus seipsum diligere debet charitate affectiua & effectiua quam quicumque alia. De quo videatur sanctus Bonua. quia secundum rectum rationis iudicium magis diligenda est salus propria quam aliena, & bonum proprium quam proximi. Probat & Scotus pluribus: legito latius Gabrielem vbi supra. Et secundum ordinem gratitae dilectionis parentes praeposendi sunt filiis: & quantum ad amorem affectiuum simul & effectiuum. Item dilectione gratuita magis sunt diligendi extranei boni quam propinqui mali, secus tamen dilectioni naturali: quia Deus magis vult a nobis diligi quos ipse magis diligit. Magis autem diligit bonos quam malos, &c. Item magis est diligendus proximus quam proprium nostrum corpus, quia plenior est ratio diligibilis in proximo: participatio autem beatitudinis est ratio dilectionis partialis charitativae: corpus enim non est capax beatitudinis nisi per redundantiam, sed proximus est capax beatitudinis formaliter. De ordine charitatis ita scriptis reliquit Paulus Correfius dist. vij. lib. iij. sententiarum cum ait. Quare pertinet ad omnes scire in hac hominum societate ordinem oportere statui quandoquidem ordo prius & posterius complectatur. Gradus igitur societatis huiusmodi hoc modo describuntur: vt arctior sit societas propinquorum, a qua diuelli natura nequeamus, cum princeps sit & natura solidior. Si autem disceptatio aut collatio fiat, quibus plus sit charitatis impertiendum, dicendum erit: ob initium plus parenti quam libero esse tribuendum. At si verius necessitudo expendatur nemini dubium esse potest id plus amoris flagitare quod arctius astringitur: ex quo vt ait Aristo. causa est vt plus amoris filio quam parenti debeat: siquidem pater liberum amat tanquam quippiam ex se manans, quod idem filio nullo modo contingit: eodem accedit quod parentis diuturnior est amor. Nam liberi a parentibus in crepundis primoque naturae ortu diliguntur: contra quae parentes a liberis sero & aetatis progressionem amantur. At amor quo vetustior eo absolutior esse solet. Itaque dubitari non potest quin iure plus amoris sit a parente quam a matre reposcendum, cum pater praestiori originis ratione versetur, & mater partibilem naturam nanciscatur. Eodem quoque modo de omni propinquorum genere differitur quo modo sit quisque minus magisve colendus. Hae Correfius. Necessitas itaque obseruantiae ordinis in dilectione secundum praedicta est moderanda. Item iste ordo quantum ad dilectionem Dei praepositus & super omnia mangi in patria, quia ipsi praecceptum dilectionis Dei super omnia perfectissime implebitur, & beatus perfecte eo fruetur, & sic arctissimo amore vnietur. De his latius Gabriel ar. iij. dubio j. vbi supra.

CHARITATIS gradus quos ponit Magister dist. xxix. in fine lib. tertio, sunt charitas incipiens, charitas proficiens, & charitas perfecta. Et illi gradus

charitatis accipiuntur secundum augmentum charitatis. Nam charitas & quilibet virtus (non statim nata) perfecta est. Nam secundum sanctum Greg. home. xv. super Ezech. Nemo repente fit summus, sed in bona conversatione animi unusquisque inchoat, ut ad magna perveniat. Alia enim sunt virtutum exordia, aliud profectus, aliud perfectio. Latius Gabriel ibi scribit. Et secundum hos tres gradus triplex est status hominum Deo placetium & servientium, quorum alia & alia sunt officia & studia conuersandi. Hi sunt status incipientium, proficientium, & perfectorum. Incipienti cum in eo nascitur charitas, incumbit principaliter a peccato recedere & eius reliquiis vitiosum habitibus & concupiscentiis (quae adhuc militant in eo & in contrarium charitatis fortiter mouent) diligenter resistere: ne acquisita charitas corrumpatur, sed foueatur & nutriatur. Hoc autem fit operibus poenitentiae, contritione, confessione, & satisfactione: quia status incipientium, est status poenitentium. Et licet sic agendo etiam crescat per huiusmodi opera in virtute: principalis tamen eorum sollicitudo est: non quomodo crescant sed quomodo peccatis resistant, & hic labor praecipitur incipientibus. Hier. 4. Nouate nobis nouale, & nolite serere super spinas. Circuecidimini & auferite praeputia cordium vestrorum. Nouatur nouale per contritionem: euelluntur spinae per confessionem; auferuntur cordis praeputia vitiorum per satisfactionem. Priusquam autem aliquantum creuit charitas & decreuerunt concupiscentiae & vitia impugnant, vt iam non sic acriter fortiterque impugnent, succedit secundum studium & cura ad hoc principaliter tendens, vt proficiat in gratia & virtutibus: & hoc proficientium est: non tamen ita proficientes virtutum profectum intendunt, vt contra demonum oppugnationes defensionis gladium deponant. Sicut figuratum est in edificatione Hierusalem ab Eldra & Zorobabel, de quibus scribitur Neem. 4. quod vna manu edificabant, & altera tenebant gladium. Principaliter opus fuit edificare; tenebatur tamen gladius ad obuiandum impugnationibus inimicorum. Horum ergo sollicitudo est per opera virtutum acquirere virtutes, & ornare animam suam in templum beneplacens Domino, Fortificata vero sic charitate, ac virtutibus roboratis, quibus ligantur passionibus, & humanus quietatur animus, succedit tertium mentis studium ad hoc principaliter intendens: vt dimissis creaturis, soli Deo inhaerere contemplatione & amore, quantum vitae praesentis necessitas patitur & admittit, qui gradus perfectorum est. De quo paulo plura scribit Gabriel dubio 2. quaestione vnica. distinctione 29. libro 3.

CARNA Vide in dictione Indulgentia.

CAR dupliciter sumitur in scriptura: vt scribit sanctus Bonauen. distinctio. 32. artic. 2. quaestio. 1. libro 2. Aliquando dicitur homo exterior, carnalis, sensibilis, & sic comprehendit carnem cum potentia animae sensitivae, & hoc modo proprie est subiectum concupiscentiae carnalis. Alio modo caro dicitur pars hominis constitutiva, sic concupiscentia non est in carne nisi dicatur inesse sicut in causa. Et pro homine accipitur cum dicitur Ioan. 1. Verbum caro factum est. Ita etiam refert Petrus Aliacensis, quaestione vnica, ar. 1. libr. 3. Et habetur in glo. Ioan. 1. ponitur quandoque pro affectione carnali, vt dicit sanctus Bonau. Vnde Apostolus ad Galat. 5. dicit: Manifesta sunt opera carnis. Accipitur & pro natura, vt

idem ait Bonauen. dist. 1. lib. 2. Vnde Ephe. 5. dicitur, Nemo carne suam vnquam odio habuit. Accipitur & pro vitio & corruptione quae est in carne. Vnde Apostolus: Prudentia carnis mors est. Et ad Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum. Et large accipiendo capitur pro omni concupiscentia quae inhaeret animae ex coniunctione sui ad carnem. Et sic nomine carnis intelligitur concupiscentia quae est mater omnium malorum. Et sine hac non generat in nobis diabolus aliquod peccatum. Bonauen. dist. 21. arti. 2. quaest. 2. libro 2.

CAR Christi multipliciter consideratur. Vno modo dicitur totus ille homo: iuxta illud quod dicitur Ioan. 1. Verbum caro factum est, & hoc modo, quia ille homo Deus est ratione personae vnus, adorandus est adoratione patriae. Alio modo caro Christi consideratur prout nominat ipsam partem humanitatis per se, non vt vnitam: & hoc modo carni considerata, non debetur adoratio patriae, sed dulcia. Tertio modo consideratur caro Christi quasi medio modo prout nominat ipsam naturam creatam diuinitati, & hoc modo dixerunt quidam quod est adoranda dulcia digniori, quae quidem est hyperdulia. Et ratio huius est, quia solius Dei est adorari patria: & natura non communicat alteri naturae sua idioma. Alij vero dixerunt aliter: quod si consideretur caro & anima, prout vnita illi personae, adoranda est adoratione patriae pro eo quod secus est de exhibitione honoris & proprietatibus alijs. Honor enim non respicit hanc partem vel illam, sed respicit ipsam personam. Vnde quomuis purpura & vestimentum non participet proprietates regis absolute, communicat tamen in honore & reuerentia, sicut dicit August. & Magister recitat distinctio. 9. libro 3. Et ideo quia est vna persona in Christo cui debetur reuerentia summa, vna adoratione est adoranda, scilicet, patria, quantum ad vtramque naturam, scilicet, deitatem & humanitatem: sicut eadem adoratione adoratur in vno homine caput & pedes. Hae sanctus Bonauen. di. 9. quaest. 1. lib. 3. De qua vide in dictione Adoratio, &c.

CAR o dicitur obnoxia peccato, quae est subiectum peccatricis animae. Vnde quaerere an caro Christi fuerit aliquando caro patrum, dum animae carni humani inodi inhaerenti inuit peccatum. Vnde aduertendum quod carnem fuisse in patribus dupliciter intelligitur: vt scribit Gab. distinctio. 4. quaestio. vnica. artic. 3. dubio 4. libro 3. Vno modo secundum designatam materiam, id est, secundum certam & signabilem sui materiam, ita quod eadem materia carnis secundum numerum fuit in patribus. Alio modo quod fuit in parentibus tanquam in quodam principio, hoc est: quod in parentibus fuit aliqua virtus eis communicata a suis parentibus: per quam poterat caro ista propagari, seu in matris utero formari. Quod breuius sic dici potest: quod caro aliqua fuisse in parente intelligitur, vel in principio materiali, ita quod materia huius carnis fuit pars animata parentis: vel vt in principio actiuo, id est, quod in parente fuerit vis aliqua generatiua huius carnis. Et caro Christi in patribus obnoxia fuit peccato: ad hunc sensum, quo caro Christi formata est de sanguinibus ex nutrimento de foris assumpto, digesto & praeparato virtute suscepta in propagatione a patribus, qui fuerunt obnoxij peccato. Sic etiam dicitur fuisse in Adam secundum corpulentam substantiam, quia virtus digerendi nutrimentum &

conuertendi in semen vel sanguinem vnde formatum est corpus Christi, descendit in Virgine ab Adam per seminis propagationem: & sic fuit in Adam tanquam in principio effectiuo mediato, & remoto. Item Christus descendit ex semine Dauid, sed non secundum rationem feminalem. Corpus enim Virginis de quo corpus Christi formatum est, descendit a Dauid per seminis propagationem, nec tamen secundum feminalem rationem corpus Christi. Non enim paternum semen concurret vel virtus seminis virilis & feminei commixtorum in formatione corporis Christi: defecit enim virtus seminis. Gabriel vbi supra.

CARNALE potest dici dupliciter, vt scribit sanctus Bonauen. distinctio. xx. quaest. j. libro secundo, vel a carne, secundum quod dicit naturam: vel a carne, secundum quod dicit vitium. ex hoc ultimo modo in primo statu sexuum commixtio non esset carnale opus, eo quod non esset ibi vitiositas, esset tamen opus carnale secundum quod caro sonat in natura: & nihilominus esset spirituale opus, quia naturaliter & opus naturale concordat spiritui & gratiae. Hae Bonauen. in fine quaestio. nis.

CASVS. De quo vide in dictione Fortuna. Casus fortuitus (vt scribit Gabriel distinctio. xv. quaest. x. artic. iij. dub. ix. libro quarto.) dicitur repentinus reuentus, quinec praevideri potest, nec ei resisti, vt incursus hostium, pyratarum, naufragium, incendium, euersio domus ex terra motu seu tempestate vel ventorum impetu. Vnde casus quem diligentissimus cauere posset, non dicitur casus fortuitus. Vnde furtum clandestinum factum a persona, a qua diligentissimus praecauisset (vt a vili seruo) non est casus fortuitus. Secus de rapina violenta, nisi spoliatus esset in culpa, transeundo per loca periculosa, Casus, vt scribit Boetius de Consolat. est inopinatus rei euentus, vbi simul tangit positionem & priuationem, vt dicit sanctus Bonauen. distinctio. trigesima septima, artic. ij. quaestio. secunda, libro secundo. Positionem per hoc quod dicit euentus. Priuationem in hoc quod dicit, inopinatus. Et illa quidem priuatio non est respectu Dei, quia Deus nihil potest facere inopinatum siue improvisum, nec etiam a Deo est, cum sit defectus, sed potius a defectibilitate creaturae. Nullum igitur casuale vel fortuitum secundum quod huiusmodi est a Deo, licet secundum id quod est, sit a Deo. Et hoc vult Augustinus lxxxij. quaest. cum dicit: Quod casu fit, temere fit. Et ideo sicut non concedimus quod temerarium secundum quod huiusmodi sit a Deo, sic non est concedendum, ait Bonauen. distinctio, quod casuale secundum quod huiusmodi sit a Deo.

CASSVM. Illud dicitur cassum, vel frustra, quod frustratus suo effectu quem intendit facere. Vnde nulla voluntas Dei potest cassari, vt scribit Brulefer distinctio. xlvij. q. j. lib. j.

CASITAS, vt scribit Paulus Cortesius libro tertio Sententiarum distinctio. viij. est libidinosarum cupiditatum domitrix, cuius affectrix est virginitas, quae a Graecis parthenia nominatur. Est enim haec illibatus flos & puritas venerae talis expertis, cum perpetua animi inductione carenti, quo in celibatu sit contemplandum aprior. Ioannes Gerson parte ij. de castitate Ecclesiasticorum, ait: Castitas est virtus moderatiua passionum partis concupiscibilis circa venereas voluptates: sicut sobrietas circa delectatio-

nes gustus in cibis & potibus moderatur. Diuiditur in castitatem in moralem, heroicam, & diuinalem. Item, in castitatem matrimonialem, vidualem, & virginalem. Castitas virginalis, vt idem scribit parte iij. de sermone de Castitate est integritas corporis & mentis seu cogitationis, nunquam habendi consensum probandi vel experientiam faciendi carnalis voluptatis quae sequitur, & tactus pudendi membri, ad generationem ordinati. Castitas matrimonialis est abstinencia ab opere carnali, nisi in quantum matrimonij terminum ipsam patiuntur & requirunt. Exemplum de homine qui ieiunat: quamuis in praedictio manducet. Castitas viduitatis in generalibus continentia, quae seruatur in corde & corpore, postquam persona fuerit in matrimonio; vt Dominus non ita, vel postquam expertus est carnalem voluptatem, siue in matrimonio, siue extra. Et hoc modo Sacerdotes possunt dici habere castitatem vidualem, qui viuunt casti post eorum corruptionem. Hae Gerson parte iij. Vnde actus virginitatis, vt scribit Gabriel distinctio. xxxvj. quaestio. vnica, artic. iij. dubio j. libro tertio, est abstinencia a concubitu propter Deum, hoc est, illo modo quo Deus vult talem abstinere. Et actus castitatis coniugalis, est: velle vti actu matrimoniali, eo modo quo Deus vult talem vti actu matrimoniali: & illi actus, scilicet, virginitatis & castitatis, non repugnant secundum eundem. Nam sic habens voluntatem abstinenciae concubitu eo modo quo Deus vult eum abstinere: & consentat ei per reuelationem vel scripturam, quod Deus velit eum contrahere, & actu coniugali operari, dare, tunc velle contrahere propter Deum inter alia generat castitatem coniugalem, manente nihilominus castitate virginali, quia semper manet velle abstinere ab omni concubitu, si ita Deo placet: vbi ergo actus non contrariatur, multo minus habitus. Eodem modo dici potest de paupertate & liberalitate, & sic de alijs, & cat. Et vt dicit Brulefer distinctio prima, libro quarto, nisi tuo imbre extincta fuerit flamma libidinis, non potest animus peruenire quod tendit. Errat etiam qui proprijs viribus putat se castitatem obtinere. Vnde Sapiens: Scio quod continens esse non possum, nisi Deus dederit, & hoc scire donum Dei est. Et castitas, vt dicit beatus Thomas, virtus dicta est a castigatione concupiscentiae. Et differt castitas a pudicitia, vt idem scribit iij. quaestio. centesima quadraginta tertio, quia pudicitia est praecipue circa signa venereorum, vt sunt tactus, oscula, & huiusmodi: castitas vero circa veneream commixtionem.

CATECHIZARE Graecum est, valens tantum secundum Magistrum & Hugonem lib. ij. de sacramentis parte vj. cap. ix. sicut intruere. Vnde catechizatus interpretatur instructus vel audiens. Et accipitur quandoque generaliter pro qualibet instructione, quandoque specialiter pro illa quando baptizandi prius instruuntur & docentur, quae sit forma fidei Christianae; in qua eos saluos fieri & sacramentum salutis suscipere oportet. Et in primitiua Ecclesia vt scribit Brulefer distinctio. vj. quaestio. vj. catechizabantur adulti ante baptismum, & instruebantur de his quae sunt necessaria ad fidem Catholicam observandam. Paruuli vero & si non possint doceri, possunt tamen per patris obligari. Et patris obligatur ad instruendum puerum, vel ad faciendum instruendum puerum, si non habeant alios parentes vel doctores docentes eum.

CATECHIZATIO siue instructio est triplex (vt notat Gabriel distinctio. sexta, quæstio. tertia, artic. 1. libr. quarto.) Vna ad conuersionem fidelium. Alia ad dignius suscipiendum sacramentū baptismi, quæ ex vso dicitur catechizatio. Tertia ad instruendum baptizatum. Et quamuis illæ fieri possunt per sacerdotes, prima tamen eis maximè conuenit, quia ad eorum effectum pertinet fidem prædicare, iuxta illud Aggæi 2. Interroga sacerdotes legem. Secunda etiam quamuis fuerat antiquitus per diaconos exhibitam, propter occupationes sacerdotum, ne in maioribus impediretur, sed tamen quicquid potest diaconus, potest & sacerdos, quia & ad eisdem sacerdotes pertinet, maximè modò: quia consuetum est, vt habetur de consecr. distinctione quarta. Catechismi. Tertia pertinet spiritualiter ad anadochum, id est, patrinum in particulari, quamuis pertineat ad Prælatum in communi. Hæc Richardus, distinctione. sexta, articulo. 5. quæstione tertia, libro quarto, & post eum Gabriel vbi supra. Instructio autem catechizandorum varia est, secundum diuersas conditiones eorum. Vnde dicit Alexander de Ales: Aliter rudes, aliter intelligentes, aliter paruuli, vsum rationis habentes, aliter adulti. Generaliter autem debent habere instructionem allectiuam ad baptismi susceptionem. Et si intelligentes fuerint, instruentur qualiter à principio mundi Deo cura est de salute humana: & qualiter præfigurauit nostram redemptionem & salutem per sacramenta habendam: & pueri per baptismi sacramentum, & ad fidem nostræ redemptionis factæ per Christum, & glorificationis in anima & corpore per ipsum futuræ. Et secundum hoc beatus Augustinus edidit libellum de catechizandis rudibus. Plura Gabriel vbi supra. Et obseruandum esset hodie, dum Iudæus vel Gentilis ad fidem conuersus, baptizandus esset, aliquot diebus ante baptismi susceptionem, vt ad quæstiones ante baptismum mouendas, (Credis in Deum patrem, & cat.) posset ex intentione respondere. Modò verò cum paruuli baptizantur, sufficit formam seruare, quæ in agendis describitur. Latius Gabriel vbi supra.

CATECHISMVS, vt dicit Petrus de Palude disti. 6. q. 4. libro 4. est instructio circa fidei rudimenta, id est circa generalia fidei, & quæ pertinent ad fidem Catholicam.

CATHEDRA Moysi capitur pro auctoritate iudicandi populum, vel pro doctrina quam docuit Moyses, vt habetur Matth. 23. Super cathedram Moysi sedent Scribæ & Pharisei. Omnia quæcumque dixerint vobis, seruare & facite, &c. Quod verum est, nisi contra legem diuinam dixerint, tunc enim locum habet illud Petri, Act. 5. Obedire oportet Deo magis quam hominibus: nec sic præcipiendo sedent supra cathedram Moysi, quum præcipiunt quod est contra Deum. Non enim procedunt hæc de cathedra, id est, doctrina Moysi, sed de cathedra pestilentie & erroris. Ita post Scotum scribit Dominus præpositus Gabriel distinctione 1. quæstio. 4. articulo. 3. libro 4. Cathedra verò pestilentie dicitur regnum terrenum cum superbia, vt dicit sanctus Augustinus super primum Psalmum, quæ ideo cathedra pestilentie rectè intelligitur, quia non ferè quisquam est qui careat amore dominandi, & humanam non appetat gloriam. Pestilentia enim est morbus latè peruagatus, & omnes aut penè omnibus inuoluens, quæquam accomodatius accipitur cathedra pestilentie pro perni-

cia doctrina, cuius sermo vt cancer serpit. Hæc Augustinus.

CATHOLICVS, vt notat Brulefer disti. 3. quæstio. 3. libro 4. est ille qui credit implicitè vel explicitè, actu vel habitu omnia quæ pertinent ad fidem orthodoxam formatam vel informem. Vnde paruuli baptizati, sunt Catholici censendi habitu. Item omnis homo habens charitatem, est Catholicus: quia nõ potest habere charitatem sine fide infusa. Item omnes existentes in gratia etiam quando dormiunt, sunt Catholici, quia habitu credunt. Item omnis peccator Christianus existens in peccato mortali, alio à peccato hæresis, dicitur Catholicus, quia licet non habeat fidem formatam, habet tamen fidem informem. Sed nec Iudæi, nec Saraceni, & non baptizati, dicuntur Catholici: vnde Catholica fides, & Catholica veritas dicitur. Et dicitur fides Catholica & Apostolica, vt scribit Theologorum lux Gabriel lectione 24. canonis. Catholica, quia eius principia nõ particulariter, sed vniuersaliter toti mundo sunt tradita: non sicut lex vetus, quæ duntaxat vni populo Israelitico, semini, scilicet Abrahamæ, data, cæteros non obligabat. Nam Abrahamæ dictæ sunt promissiones salutis, & semini eius. Galath. 3. Et dicitur fides Apostolica, hoc est per Apostolos toti mundo concorditer promulgata. Vel Apostolica, id est in Apostolis tanquam firmis radicibus fundata. Latius Gabriel. Veritas autem Catholica, vt idem scribit lectione vigesima secunda canonis, cui quilibet viator actu vel habitu, explicitè vel implicitè assentire tenetur.

CAUSA vno modo accipitur pro re ad cuius positionem ponitur aliud, siue ad cuius esse sequitur aliud tanquam effectus. Sic in prædestinato vel reprobato, non est causa prædestinationis vel reprobationis, quia prædestinatio est diuina voluntas, quæ illi vult dare vitam æternam, illi pœnam perpetuam, quæ voluntas est ipse Deus. Alio modo capitur pro propositione habente quandam prioritatem ad aliam, secundum consequentiam, secundum quam antecedens dicitur causa consequentis. Sicut si dicimus quòd causa quare ignis nõ calefacit, est, quia nõ habet passum combustibile sibi approximatum. Et sic dicitur frequenter antecedens esse causa consequentis: & tamen non est propriè causa in aliquo quatuor modorum causandi ab Aristotele positum. Ita Petrus de Aliaco quæstione 12. articulo. 2. libro primo, post Occam, & Gabriel distinctio. 41. quæstio. vnica, libro primo, post Occam, & distinctio. 1. quæstio. 2. libro 2. capiendo primo modo ad rationem causæ, vt vult Occam quæstio. 3. distinctio. 1. libro primo, & distinctio. 45. libro primo. Et infra in 4. distinctione. 1. requiritur, quod ipso posito, omnibus aliis circumscriptis ponitur effectus, & ipso nõ posito, omnibus aliis positis, non ponitur effectus. Propter primum tam ignis quam Sol ponitur causa caloris: propter secundum a finis ponitur causa a finis: & obiectum est causa notitiæ intuitiue, capiendo causam secundo modo, dare est aliquam causam reprobationis, vt & sentit Occam, & post eum scribit Gabriel quæstione vnica, articulo. 2. libro primo, distinctione 41. quæstio. secunda sequitur. Iste peccabit finaliter: ergo damnabitur. Non enim Deus prius est vitor, quam si aliquis peccator. Augustinus vnde primo super Genesim ad literam: Et videtur esse crudelitatis punire innocentem. Item alicuius prædestinationis est aliqua causa vel ratio, secundo modo causando

facto causam, quia aliqui propter meritum saluantur: ita quod si non voluntariè mererentur, non saluarentur. Item alicuius prædestinationis nulla est causa vel ratio totalis, quia aliqui ex gratia speciali ordinati sunt ad vitam: sicut beata virgo Maria, & Paulus à Domino percussus, & illuminatus. longior est Gabriel vbi supra. Non discrepat à prædictis Aliacensis, qui dicit, quòd non omnes prædestinantur eodem modo: sic, scilicet quod omnium sit ratio prædestinationis, vel nullorum: sicut non omnes eodem modo receperunt gratiam. Aliqui enim fuerunt sanctificati ante natiuitatem suam, alij non: & quare isti, & non illi? nulla est ratio, nisi voluntas Dei. Cardinalis Cameracen. quæst. xij. libro primo sententiarum: Et capiendo causam primo modo, propriè dicitur causa, scilicet ad cuius esse sequitur aliud, vel quo posito ponitur aliud: & eo non posito, non poneretur. sic malum (vt scribit Gabriel libro secundo, distinctio. xxxiiij. quæstio. vnica, articulo. ij.) quantum ad formale, non habet causam deficientem. Secundo modo capitur impropriè causa, sic dicimus Petrum non moueri, esse causam manendi in eodem loco: & ignem non approximari passo, est causa non calefaciendi, vt dictum est.

CAUSA est duplex, mediata & immediata. Causa mediata est causa causæ, vt Abraham dicitur causa Jacob nepotis. Causa immediata est, qua posita aliis circumscriptis, ponitur effectus, vel qua non posita omnibus aliis positis, non ponitur effectus. Et causa mediata propriè non est causa, quia non requiritur ad esse effectus: nec ea posita, ponitur effectus: vt patet de auro respectu nepotis. Sed omnis causa propriè dicta est causa immediata, siue causa vniuersalis siue particularis, quæ non minus est causa, quam vniuersalis, nec idem est causa immediata, & causa præcisa, siue totalis. Gabriel distinctio. xlv. quæstio. vnica, libro primo, & in iij. distinctio. j. quæstio. j.

CAUSA totalis est, qua posita, omnibus aliis circumscriptis, potest effectus sufficienter poni, & hæc dicitur causa sufficiens: vel accipitur pro causa præcisa, quæ non habet aliquid sibi concausans. Sic causa partialis est, quæ cum alia causat effectum. Vnde Deus producit a finem, cum causa secunda est causa partialis: sic & causa secunda. Sed vtraque causarum totalis & partialis est causa immediata, & causa totius effectus. Item in pluribus trahentibus nauem, quilibet illorum concurrentium est causa partialis, siue vniuersalis, siue partialis, & omnes simul sunt causa præcisa, siue totalis. Et diuisio causæ in causam mediatam & immediatam est diuisio analogi, in sua analogata. Vide latius Gabrielem distinctione prima, quæstione secunda, libro secundo. Nulla autem creatura est causa totalis sui effectus, vt scribit post Scotum Gabriel, distinctione trigesima septima, quæstione vnica, libro secundo: quia semper concurrat Deus immediatè tanquam causa partialis. Solus Deus est causa totalis efficiens effectuum creatorum. Et quod dicitur Ecclesiastici decimo quinto: Deus ab initio creauit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui, &c. non vult illa auctoritas, quòd sic relinquatur homo in manu consilij sui, vt aliquid possit sine Deo, sed quod potest vtrique, scilicet bonum & malum eligere. Quodcumque autem elegerit, concurrat Deus ad eliciendum huiusmodi velle. Sic ad multas alias auctori-

tates est dicendum, vt refert Gabriel distinctio. xxxviii. quæstione vnica, libro secundo, quas ibidem videri potes.

CAUSA immediata quædam dicitur talis immediate dicitur causa, quædam immediate dicitur effectus. Causa immediata immediate dicitur causa, est inter, quam, scilicet & effectum non mediat alia causa, quæ sit causa effectus, & ipsa tantum causa effectus. Sed causa immediata immediate dicitur effectus est causa potens producere effectum sine alio effectum concurrente, siue prauio. Sic ignis non est causa immediata ignis, quia producit immediate effectum, quia non potest producere formam ignis in materia, nisi prius producat calorem in ea, etiam si calor productus non agit ad formam ignis. Gabriel distinctio. ij. lib. ij.

CAUSA prima dicitur (vt scribit Dominus Cardinalis Cameracen. quæstione decima tertia, articulo secundo, lib. primo) non quia possit se sola quicquid potest cum alia, sed dicitur prima, quia nulla alia est causata, & quilibet alia est causata ab ea, vel immediate vel mediatè. Et vt scribit Gabriel distinctio. j. quæstio. ij. libro secundo, & distinctio. xlv. quæstio. vnica, libro primo. Causa dicitur prima, vel primitate perfectionis, vel primitate illuminationis, vel primitate durationis. Prima perfectione dicitur, quæ est cæteris perfectior: prima illuminatione, quæ concurrat vel concurrere potest ad plures effectus producendos, vt Sol respectu ignis. Primum duratione accipitur dupliciter, vel quod procedit secundum suam naturam, vel quod prius duratione causat, vt si aliquis plus traheret nauem, quam alius, & postea traheret cum alio. Voluntas diuina est causa immediata omnium, quæ sunt, quamuis hoc ratione naturali probari non possit. Et tunc Deus causa prima perfectione, illuminatione, & duratione, quantum ad esse, quia perfectissimus, infinitus, æternus. Sed non est causa prima duratione in causando, quia dum causa secunda causat, non prius causat, quam causa secunda, sed simul causant, quamuis Deus possit & prius, & se solo causare. Gabriel distinctio. xlv. quæstio. vnica, libro j. Vnde vt idem ait distinctio. xiiij. libr. ij. In omni operatione Deus operatur intimè, & immediatè, cum Dei voluntas sit prima, & summa causa omnium specierum, & motuum, vt dicit Augustinus de Trinitate. 3. capit. 5. In aliquibus autem sic operatur, vt ipse sit tota causa in aliquibus causat partialiter, & virtutem causandi communicat creaturæ. Prima dicuntur mirabilia, secunda naturalia, & vtraque quo ad Deum voluntaria, vt vult sanctus Bonaventura. Præterea Deus est prima causa efficiens omnium effectuum immediata immediate dicitur causa. Probatur multis auctoritatibus scripturæ, vt diffusè ostendit Gabriel distinctio. j. quæstio. ij. libr. ij. articulo. ij. Vnde Ioannis 1. dicitur: Omnia per ipsum facta sunt, &c. Et in Symbolo Nicæ. Credo in vnum Deum, patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ, visibilium & inuisibilium. Et extra de tri. & fi. catho. firmiter: Ipse creator omnium visibilium, & inuisibilium, spiritualium, & corporalium. Item Rom. 11. Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: & cætera innumerabilia scripturæ testimonia, quamuis hoc ratione naturali probari non possit, vt multis probat Gabriel: potest tamen rationabiliter secundum Occam quæstio. iij. & v. lib. ij. persuaderi, vide ibidem. Et Augustinus de Trinitate. ve-

rius attribuit causalitatem inferiorum Deo, quam causas secundas. Sed causas secundas sunt immediatae, ergo Deus, &c. Hinc Proculus dicit, quod causa prima plus influit in effectum quam secunda, id est de causis. Item suspendente causa prima suam actionem, nihil agit creatura, ut patet in eclipsi Solis tempore. Dominicae passionis, & in igne puros non laedente in fornace Regis Chaldaeorum, Danielis 3. quia Deus non concurrebat immediate cum igne in camino ignis, deo ignis non potuit agere. Est igitur Deus causa immediata. Item Sol est causa immediata inferiorum, patet in effectibus productis a Sole, dum accedit ad nos tempore aestatis. Ibi sequitur, quod Sol sit causa immediata talis effectus inferioris producti, igitur multo magis dependent effectus a Deo tanquam a causa immediata. Sine Deo autem cooperante nihil posituum fieri potest, ut videt probat Gabr. dist. xij. lib. iij. & quicquid potest per se permittit hanc & facit. Hinc Cardinalis Cameracensis ait: Plus Deus facit faciēdo aliquem effectum immediate causa secunda, quia facit causam secundam esse causam effectus. Et ij. quot. lib. q. j. Occurrit: Nisi Deus esset causa efficiens, vel motus effectus alicuius effectus, videtur quod frustra poneretur in universo. Et Richar. dist. xxiiij. artic. iij. quaestio. j. lib. iij. dicit, quod Deus non tantum est ens, sed est omnium entium causa effectiva, & gubernativa: ut & latius ibidem declarat, vide & de hoc Dominum Cardinalem Cameracensem copiosius quaest. 13. lib. 1. Item Augustin. in de concordia praedestinationis, post alia facit igitur, inquit, Deus omnia quae iusta, vel iniusta voluntate fiunt, id est, bona opera, & mala: in bonis quidem facit quod sunt, & ut bona sunt. In malis vero facit quod sunt, sed non ut mala sunt. Unde actus malus qui est materia peccati immediate, causatur a peccatore immo & ab efficiente Deo, ut scribit Gabriel distinctio. 37. quaest. vnica, libro 2. de quo vide & Aliaco. quaest. xij. lib. j. Deus autem non est causa defectiva, sicut voluntas humana, quamvis eo modo est causa effectiva actus peccati, quo voluntas, ipse enim non est causa deformitatis actus, quod est formale peccati. Mali itaque culpa Deus non est causa efficiens, neque deficiens, sed forte posset dici causa permittens deferendo voluntatem a se auerfam, ut post Scotum scribit Gabriel distinctio. xxxvj. quaestio. vnica, artic. iij. dub. ij. & cat. De qua quidem res sanctus Bonaventura distinctio. xxxvj. circa textum libro ij. ponit aliquas proponens tanquam regulas infallibiles. Prima, omne id quod dicitur positionem aliquam est a Deo. Secunda est, omne id quod aliquem ordinem dicitur in quantum huiusmodi est a Deo. Tertia, nullus defectus secundum quod huiusmodi est a Deo propter hoc quod repugnat diuinae potentiae. Quarta est nullum inordinatum secundum quod huiusmodi est a Deo, quia repugnat diuinae sapientiae. Unde Anselm. in libro de concordia praedestinationis, & praesentiae. Omnis qualitas, omnis actio, & quicquid habet aliquam essentiam, est a Deo, a quo est omnis iustitia, & nulla iniustitia, &c. Est insuper Deus causa prima omnium primitate perfectionis, & illuminationis, quia Deus est perfectior omnibus, & est causa omnium effectuum, quod nulli conuenit alij. Et quia causa prima, duratione primo modo accipiendo primitatem durationis, ut dictum est, quia secundum suam naturam praecedit duratione omnes causas secundas, & effectus. Sicut enim ab a-

terno quod nulli alij conuenit, sed non secundo modo, quia non praevenerit causando causas secundas se cum concausantibus, potest tamen Deus in se eminenter habere causalitatem effectivam omnium causarum secundarum, & supplere omnem eorum causalitatem, & sic etiam posset esse causa prima effectiva omnium duratione secundo modo. Sed vide de hoc Gabrielem libro secundo, distinctione prima, quaestio. 2. artic. 2. omnium enim effectuum absolutorum potest esse causa efficiens, & se solo potest producere in genere causa efficientis, quicquid potest producere cum causa secunda. Hinc illud commune dictum: Deus potest supplere causalitatem cuiuslibet causa extrinsecas. Item Deus est causa immediata omnium effectuum immediatione effectus: effectuum dico (inquit Gabriel) absolutorum, quia ad productionem cuiuscunque effectus non indiget alio effecto, quia potest quemcunque effectum absolutum producere solum, sine productione cuiuslibet alterius effectus, quia licet aliqua qualitates requirantur ad materiae dispositionem pro receptione formae, secundum Philosophum 2. de anima, actus actiuorum sunt in patiente praedispósito, tamen Deus potest omnem effectum absolutum producere immediate, etiam extra materiam, Gabr.

CAUSA communiter diuiditur in causam principalem, & instrumentalem. Causa principalis dicitur quatuor modis, secundum Sco. q. 1. & 4. d. 1. li. 4. primo modo per exclusionem causa superioris agentis, & hoc modo agere principaliter, est agere independenter, & illo modo sola causa prima est causa principalis, & ideo omnis causa secunda instrumentalis. Secundo modo causa principalis dicitur totum suppositum agens per aliquam sui partem, & pars per quam totum agit, dicitur instrumentalis, & sic totus homo dicitur causa principalis visionis, oculus vero instrumentalis. Tertio modo causa principalis dicitur causa quae attingit effectum principalem, secundum aliquam praeviam dispositionem: sic calor dicitur causa instrumentalis respectu ignis, supposito quod non attingat formam ignis generandi, sed tantum calorem. Quarto modo dicitur causa principalis, quae agit per formam propriam intrinsecam, sive in sic agendo sit subordinata agenti superiori, sive non. Et causa instrumentalis est, quae non agit per propriam formam, sed tantum per motionem alterius mouentis, ut in scientia artis, ut serua vel securis: & illo modo omnis dispositio necessitans ad formam, quae non est ratio receptiva, potest dici causa instrumentalis activa quodammodo. Sic merita sunt causa instrumentalis praemij, nam proprie dicitur per meritum acquiratur praemium, & tamen meritum est dispositio praevia ex ordinatione diuina ad praemium, non tamen sicut ratio receptiva: ita & post Scotum notat Gabr. lib. iij. dist. j. q. j.

CAUSA efficiens est triplex, ut notat Brule. d. xj. q. 3. lib. 3. quaedam est proprie effectiva, alia est dispositiva, tertia est excitativa. Omne enim quod efficit, vel disponit, vel excitat disponentem, vel efficientem, aliquo modo potest dici efficiere, vel causare, ut conuersionis S. pauli fuit triplex causa, scilicet proprie effectiva, quae fuit Deus, qui proprie erat & dat gratiam. Causa dispositiva per modum supplicationis fuit sanctus Stephanus, ex oras Deum de otē pro lapidatibus se, inter quos principalis fuit Paulus. Causa excitativa fuit conuersionis magnitudo, & fuit praedicatio Christi. Et posset dici quod causa excitativa Pauli, fuit

fuit Christi dictum, dicentis: Saule, Saule, quid me persequeris? Et Bona. dist. xl. art. j. q. j. in solutione ult. argu. lib. j. quaedam est causa efficiens, quae operatur secundum materiam praeparatam, & ista quidem, quia alio indiget, non dicitur praeparare quando solum vult, & disponit intus, sed quando materiam aptat exterius. Quaedam est causa efficiens, quae nullo indiget ad operandum, sed statim cum vult operatur, & in tali praeparatione, non est aliud quam disponere, & proponere, & talis est Deus, quia nullo alio indiget ad se operandum.

CAUSA finalis est illud, quo agens mouetur ad operandum. Et potest dupliciter accipi. Vno modo stricte, alio modo largē. Strictē dicitur illa quae simpliciter est finalis, & vltima: & ita quod non ordinatur in aliam, sed alia in eam. Largē dicitur illa, in quam alia ordinatur, sive ipsa ordinatur ultra in aliam, sive non. Primo modo strictē causa finalis est aliquid amatum amore amicitiae ab agente propter ipsum aliquem effectum producente. Gabr. dist. j. q. v. lib. 2. Et ut ibidem dicit, causa finalis est vltima in executione, non ita quod vltimo acquiratur, quia praexistit operationi. Sed est vltimū in executione, id est, dirigit agens ad vltimum effectum, quia est illud propter quod omnia alia fiunt. Causa finalis largē est aliquid amatum amore amicitiae vel concupiscentiae, vel etiam oditum ab agente, propter quod agens aliquem effectum producit. Declarationem vide in Gabriele. Ad Physicos quoque spectat lucidior declaratio. Et eiusdem effectus possunt esse plures causa finalis subordinata, quia primi effectus, ut puta euulsiones herbarum, omnes sequentes effectus ordinati: confectio, potio, sanitas amati amore concupiscentiae, & vita dilecta amore amicitiae sunt causa finalis. Et dicitur oditum, quia aliquando obiectum nolitionis sive oditum est causa finalis alterius noliti vel etiam voliti. Exempli gratia ponamus: Sanus odit mortem, propter quam nolitam odit infirmitatem, propter illam oditam vult recipere potionem amaram, ut non contingat sive accidat infirmitas. Eadem infirmitas est causa finalis volitionis, qua volo bibere potionem amaram, quia propter illam oditam ut non contingat sive accidat vult bibere potionem amaram, alias non bibiturus. Causatio causa finalis est mouere efficiens ad agendum: istud mouere realiter non est aliud nisi ipsum finem amari ab agente, & propter amorem eius aliud amari vel fieri. Vide Gabrielem vbi supra. Sed causatio causa efficientis est efficere, agere, producere extrinsecē aliud cuius ipsum non est pars. Causatio causa materialis est esse materiam compositi, hoc est tanquam partem materialem compositi suscipere eius formam. Causatio formae est dare formaliter esse speciei composito, vel aliquid huiusmodi. Item in effectibus ordinatis ad eundem finem, semper effectus posterior est causa finalis prioris, quia primus effectus producitur propter secundum amatum, ut collectio herbarum fit propter earum decoctionem, decoctio propter potionem, potio propter sanitatem, & cat. Plura Gabriel. Item causa sunt sibi inuicem causa. Nam sanitas est causa finalis potionis, & potio causa efficiens sanitatis. Verum hoc est in diuersis causarum generibus, in eodem genere est impossibile. Et de causa finali dupliciter loqui possumus. Vno modo de ea quae est praestituta ab ipso agente particulari. Et isto mo-

do causa merae naturales non agunt propter finem, quia cum non cognoscunt (has enim intelligo per causas merae naturales) non praestituunt sibi finem quem intendunt. Alio modo loquitur de causa finali, quae est praestituta & intenta ab illo agente, vel ab agente superiore dirigente. Hinc in agendo (loquendo de causa finali) primo modo Deus non est causa finalis omnium effectuum a causis secundis productorum. Probatur, quia causa merae naturales agentes effectus non cognoscunt, nec amant Deum: igitur non intendunt Deum tanquam causam finalem suarum operationum, quia ad hoc quod aliquis sit finis primo modo, oportet eum praecognoscere & amari, propter ipsam ut amatam causam particularem agere, &c. Nec naturali ratione potest probari Deum esse causam finalem omnium effectuum, quia non potest probari ratione naturali, quod Deus propter amorem sui producat omnem effectum, sed certa fide tenendum est Deum esse causam finalem omnium, quia Deus operatur omnia in omnibus, & non irrationabiliter: ergo propter finem. probat Gab. vide eum. Probatur & auctoritate scripturae, Prouer. 16. Vniuersa propter seipsum operatus est Dominus. Et Rom. 11. Ex ipso & per ipsum tanquam perfectissimo exemplari. In ipso tanquam in vltimo & optimo fine. Unde Origenes super locum istum: Quod dicitur in ipso, perfectio omnium & finis designatur. Item Apoc. 1. Ego sum Alpha & Omega, principium & finis, dicit Dominus. Ad idem Magister in textu dist. j. lib. ij. sen.

CAUSA est duplex, scilicet per se & per accidens (ut notat Gab. d. 2. q. x. li. j. ar. 3. dub. 3. causa per se est aliquid quod causat non per aliud realiter distinctum ab eo, sed per se, ita quod ipso posito, circumscripto omni alio, quod non est causa in aliquo genere causa, potest sequi effectus, & sic calor per se calefacit, anima per se intelligit ut per. non excludit circumstantiam partialis causa concurrentis. Nam secundum multos accidentia non habent actiuitatem suam extra subiectum sicut in subiecto: & pro statu illo oportet intelligentem phantasmata speculari.

CAUSA per accidens est illud quod causat per aliud ab eo distinctum. Sic anima intelligit per corpus, Ignis calefacit per calorem, homo intelligit per animam. Totum agit per partem. Quandoque autem per accidens, & per se dicunt contra dictionem propositionis, ut edificator per se edificat. Statua faciens est causa per se statuae. Albu per accidens edificat, polietus est causa per accidens statuae, ut innuit Commentator 1. Phy. Sic enim sensus est: Haec propositio est per se, edificator edificat. Haec est per accidens: albu edificat: ut etiam habet Philosophus 2. Physic.

CAUSA essentialiter subordinata, secundum Sco. est quarum posterior dependet a priore in causando, & est imperfectior ea & simul requiritur ad causandum, oppositum est in accidentaliter ordinatis. Et causarum concurrentium ad determinatum effectum, si vna non possit concurrere, nisi alia concurrat: ita dependat vna ab alia in causando, sicut econuerso: verbi gratia. In generando hominem homo essentialiter a Sole dependet, & econuerso: quia nec homo sine Sole, nec Sol sine homine potest hominem generare, sed tamen Sol sine sorte potest hominem generare: & sic causa vniuersaliter & illimitatio, non dependet ab inferiori, scilicet Sol ab homine, quia Sol non requirit hoc singulare, sicut inferior a superiori & vniuersaliori. potest & quandoque Sol generare murem sine mure: vide

vide latius Gab. d. ij. q. x. libro j. Et (vt notat Dominus Cardinalis Came. q. iij. art. iij. li. j. inter causas essentialiter ordinatas, & accidentaliter ordinatas est triplex differentia. Prima est quod in causis essentialiter ordinatis: secunda dependet à prima in causando. Causæ autè accidentaliter ordinatæ sunt, quarum neutra ad productionem alterius effectus aliã requirit naturaliter in causando. Secunda differentia est quæ sequitur ex prima, quod in causis essentialiter ordinatis est causalitas alterius rationis, & alterius speciei, quia ad causationem vnius effectus sufficit vnum vnius rationis. Tertia differentia quod omnes causæ essentialiter ordinatæ similiter requiruntur ad causandũ effectum. In causis autem accidentaliter ordinatis, non requiritur earũ similitudo in causando, vide latius Aliacen.

¶ **C A V S A** sine qua nõ, vt notat Petrus Paluden. d. j. q. j. lib. iij. est qua posita, aliud ponitur aliunde, quamuis secundum eundem idè videatur esse causa per accidens. Et causa sine qua non. hinc in naturalibus non datur causa sine qua non, sed tantum in voluntariis, quoniam, scilicet causa voluntaria determinat se, ad præsentiam alicuius (quod nõ est naturaliter productum certi effectus) producere illum effectum, & non sine illius præsentia: vide & de hoc Gabr. d. j. quæst. j. libro iij. & Petrus de Aliaco q. j. lib. iij. Et vt scribit Gabr. ar. iij. dub. iij. vbi supra. si causa sine qua non, dicitur causa ad cuius esse ex sola voluntate alterius sequitur aliud esse, omnis causa secunda est causa, sine qua non, quia omnis causa secunda sic se habet quod ad positionem eius ex sola voluntate diuina determinantis producere aliud ad illius causæ positionem sequitur aliud, quia circumscripita diuina voluntate contingenter agere, nunquã ad positionem causæ secundæ, sequitur aliud. Ex quo videtur sequi, quod ita proprie sacramenta post diuinã institutionem sunt causæ gratiæ, & effectus gratuiti, sicut quæcunq; causa naturalis, est causa sui effectus. Quod patet, quia vtræque causæ sunt, causæ sine qua non, & inter causas sine qua non, nõ est diuersitas, quantum ad rationem causæ. Et quãuis sacramenta causent gratiã tanquã causæ sine qua nõ, non tamè creant gratiã: patet, quia non causant gratiã, nec causaret eam nisi in subiecto susceptibili, scilicet anima intellectiua. Deus autè creat, quia in producendo gratiã, non ininititur subiecto, posset enim ita producere extra subiectum, sicut in subiecto, nec est inconueniens eundem effectum creari à Deo, & produci à creatura, vel de subiecto, vt aliàs dicitur. Et hæc imaginatio (vt ait Gab. vbi supra.) magnificat potentiam actiuam in Deo, quia ponit solum Deum omnem effectum posituum secundum se, & quodlibet sui causare principaliter & proprie per actum proprium sui liberæ voluntatis. Creaturam verò tantum concurrere ex diuinæ voluntatis determinatione tanquã causa sine qua non: & hoc satis concordat scriptura, & dictis sanctorum. Ait enim Apostolus. Non quod sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. 2. Corinth. 3. & 1. Corinth. 13. Deus operatur omnia in omnibus. Et secundum hoc negant Doctores communiter creaturam concurrere ad effectum (scilicet terminum creationis: puta animæ, vel gratiæ, &c.) tanquã causam proprie dictam: non autem tanquã causam sine qua non. Nam concedunt de dispositione de congruo respectu gratiæ: & de merito respectu gloriæ: & de dispositione

embriõnis humanæ respectu animæ intellectiua, quod sint causæ sine qua nõ. Licet omnes illi effectus proprie creentur à Deo, &c. vide latius Gabriel de causa sine qua nõ, dub. iij. vbi supra. & paulò antè.

¶ **C A V S A** sine qua non, differt à causa naturali. Nam causæ naturali conuenit causare, secundum totam speciem, ita quod omne illud in quo saluatur naturalis, secundum speciem ponit in similem effectum. Non autem sic est in causa sine qua non. Nam si laicus habeat materiam Eucharistiæ, intentionem consecrandi, & proferat verba formalia, nõ tamen consecrat, & tamen eadem est natura speciuoca panis verborum intentionis in laico, & Sacerdote: vt pono. illa tamen differentia non sufficeret in causa naturali, quæ causaret ex proprietate indiuiduali nõ specifica, &c.

¶ **C A V S A R E** est inducere, efficere, producere. Vnam autem rem causare aliam, vt scriptis reliquit Gabriel distinct. j. quæstio j. artic. j. libro quarto. non est aliud, nisi ad præsentiam vnius rei aliam rem produci, vel esse: vt ignem causare calorem in aqua apposita nihil aliud est quàm ad præsentiam ignis calorem inesse aquæ. Et causare est ad nudam præsentiam rei, aliam rem incipere vel esse. Hoc autem (vt dicit Occam, & post eum Gabriel & Petrus Aliacensis quæstio. j. quarti artic. j.) contingit dupliciter. Vno modo quando ex natura rei ad esse, & præsentiam vnius sequitur naturaliter esse alterius. Alio modo quando ad esse vnius sequitur aliud, ex sola voluntate alterius illud ad præsentiam eius producentis: vt si Rex statueret, quod habens denarium plumbeum, signo Regis signatum, reciperet de camera Regis centum florenos, denarius ille præsentatus ad cameram Regis, causa est receptionis centum floren. non ex natura plumbi, sed ex sola voluntate Regis. Primum dicitur causa proprie, quia est causa ex virtute propria, id est ex virtute quæ est ipsa, aut quæ est ipsamet res siue eius natura. Secundum verò dicitur causa sine qua non, &c.

¶ **C O E L V M** vt scribit post sanctum Thomam parte j. quæstio lxxvij. artic. iij. Dominus præpositus Gabriel distinct. xiiij. quæst. vnica, artic. ij. lib. ij. accipitur tripliciter in scripturis. Primo modo proprie, vt distinguitur contra elementa, pro corpore sublimi luminoso actu, vel potentia incorruptibili per naturam circundans regionem elementarem, ita communiter accipitur in scripturis: vt ibi: Vocauitque Deus firmamentum, cælum. Et sequitur de Sole & Luna, posuit eos in firmamento cæli, Genesis 1. Secundo accipitur improprie: vt dicitur per participationem proprietatis corporis cælestis, scilicet pro corpore leui & sublimi diaphono & luminoso actu vel potentia: Et sic includit etiam ær, & ignem. Et sic accipitur in hymno puerorum: Benedicite volucres cæli Domino. Daniel. 3. & Lucæ 8. Et volucres cæli comedunt illud. Tertio modo accipitur metaphoricè. Et sic quandoque Trinitas benedicta dicitur cælum propter eius spirituales subtilitatem, & lucem, & summam perfectionis altitudinem: de quo cælo exponitur diabolus dixisse Esa. 14. Ascendam in cælum, id est, ad æqualitatem Dei. Vnde Bonauentura distinct. ij. part. ij. in dubiis literalibus, lib. ij. dicit quod cælum est nomen impositum corpori, secundum suã impositionem, & corpus quod est sursum, dicitur cælum, quia est contentiuum, secretum & quietum, & quia

& quia hæc triplex proprietates reperitur in celsitudine diuinitatis, ideo dicitur cælum. Est enim ampla immensitate virtutis, secreta profunditate cognitionis, quieta tranquillitate dilectionis, hoc enim cælum est ad quod Lucifer ascendere voluit, quia ad hanc celsitudinem, hoc est superius omni cælo non situ, sed dignitate, & maius est omni cælo non extensione, sed ex sua immensitate, per quam est extra omnia non exclusus. In hoc autem cælo sunt solum tres personæ, scilicet pater, & filius, & spiritus sanctus, qui soli sunt omnino, & perfectè æquales: omnia autem creata, siue corporalia siue spiritualia, intra empyreum sunt. Hæc Bonauentura. Quandoque etiam spiritualia bona, in quibus est sanctorum remuneratio, cælum nominatur: vt Matth. 5. Merces vestra multa est in cælis, vt exponit Augu. Quandoque tria genera spiritualium visionum, scilicet, corporalis, imaginaria, & intellectualis, tres cæli nominantur: de quibus Augustin. exponit, quod Paulus raptus est vsque ad tertium cælum. 2. Cor. 12. Accipiendo autem cælum proprie potest accipi tripliciter. Vno modo absolute, vt significat simpliciter corpus compositum ex materia & forma incorruptibili, naturaliter non vitali nullius peregrinæ passionis susceptiuum. Et sunt peregrinæ passionis qualitates primæ ad inuicem contrariæ, & secundæ eas consequentes, vt grauitas, leuitas, color, sapor, &c. contrarium habentes: illo modo qualibet stella epicyclus: & similiter qualibet pars cæli est cælum. Secundo modo accipitur connotatiuè, vt supponit pro cælo primo modo dicto, connotando continentiam mediatam, vel immediatam regionis elementaris. Et sic importat quamlibet cælestem spheram totam elementarem regionem circundantem, & illo modo epiciclus aut stella non dicitur cælum, licet sit pars cæli. Tertio modo accipitur vt connotat ordinem ad completum motum Planetæ, aut firmamenti, & sic omnes orbis seu spheræ ad motum vnius Planetæ requisitæ dicuntur vnũ cælum, & illo modo Sol eccentricus deferens corpus Planetæ, non dicitur cælum. Similiter nec cõcentricus, quo ad vnã superficiem, & ecetricus secundum aliã, sed totum aggregatum ex his. Sic accipitur cælum dum dicuntur esse septem cæli Planetarum. Gab. d. 14. q. vnica, lib. 2. & quot sunt cæli ibi ostendit. Accipitur præterea cælum pro qualibet anima existente in gratia. Et dicitur cælum spirituale secundum illud: Cæli mihi sedes. & anima iusti sedes est sapietia, Vnde etiam: Cæli enarrat gloriã Dei, id est Apostoli. Capitur & cælum pro sanctis. Anima itaque iustæ & virtuosæ, & angeli sancti, cælum dicuntur, vt scribit Gab. lect. lxx. cano. Vnde Hugo: In cælo maxime habitare dicitur, quãuis sit vbiq; quia per cælos intelliguntur Angeli, & homines iusti, in quibus maxime Deus habitat. Vnde August. Pater noster, qui es in cælis, exponit, id est in sanctis & iustis. Vide de hoc latius Gabr. lect. canon. lxx.

¶ **C O E L V M** est multiplex. Cælum aereum dicitur regio inferior aeris. Cælum æthereum regio aeris superior, quæ mouetur ad motum primi mobilis, ideo æthereum dicitur, quasi semper currens. Cælum olympium, dicitur inferior regio ignis, ab altitudine cuiusdam motus, qui dicitur Olympus. Cælum igneum, dicitur superior regio ignis. Cælum stellatum, dicitur aggregatum ex septem spheris Planetarum & firmamento. Cælum crystallinum est primum mobile, & cælum empyreum, & illud cælum dicitur igneum, non à calore, sed splendore: sicut primum mobile

dicitur aqueum & crystallinum, non ab humore, sed à diaphoneitate & crystallo soliditate. Et quamuis sancti parum loquuntur de hoc, scilicet cælo, quia latet nostros sensus, & philosophi adhuc minus: tamen est ponere cælum empyreum, sicut dicit scriptura: In principio creauit Deus cælum. Strabus exponit de cælo empyreo. Ad hoc ponit Brulefer tres persuasiones distinct. 2. quæstio. vij. libro 2. persuadet enim ad hoc ratio finis triplex. Vna est perfectio vniuersi. Alia est propter motum firmamenti. Tertia principalis propter habitationem hominis beati. Cælum itaque empyreum non inuenitur positum nisi auctoritate Strabi, Bedæ, & Basilij. Et dicitur illud cælum immobile, & locus sanctorum, & beatorum, à principio creatus, & statim Angelis repletum. Vnde Basilijus homel. 2. ex. sicut dam nati in tenebras vltimas abiguntur, ita beati remunerationem quæ pro dignis operibus restaturatur in ea luce, quæ est extra mundum, quietis domicilium sortiuntur, copiosius Gabriel scribit. Et quia in cælo empyreo inchoata est gloria corporum, quietum esse oportuit, & immobile, sicut in vltima conseruatione motus cælestium corporum cessabit. Est etiam locus beatorum spirituum hoc cælum, non propter necessitatem (quasi in eo spiritus dependant in esse) sed propter congruitatem, vt exterior claritas conueniat interiori, vt nobilissimæ creaturæ nobilissimus assignetur locus. Vnde Basilijus dicit, quod ministrator spiritus non poterat gere in tenebris, sed in luce & lætitia degendi sibi habitum possidebat. Vnde etiam cælum illud non est locus saluans spiritus beatos, sed tantum continens, vt dicit Alexan. Et licet cælum empyreum sit lucidissimum, non tamen diffundit lumen suum ad inferiora: vel quia impedit firmamentum quod in stellis nõ est diaphonum. Et quia stellis est plenum, impedit luminis superioris diffusionem: vel quia nõ habet lucem condensatam, vt corpus Solis, ideo lumen non diffundit: vel quia habet claritatem alterius rationis, puta claritatem gloriæ quam non capiunt corpora inferiora.

¶ **C O E L V M** repleti Angelis, nihil aliud est quàm cælum ornari Angelis, secundum eum numerum quem Deus ad inhabitandum ordinauit. Vnde illa repletio non impedit quin possit fieri additio, quia potuit Deus plures ordinasse vel non ordinasse quosdam qui post iudicium ibi erunt, qui nunc nobiscum sunt ad nostri custodiam, sicut & Angeli sancti addentur animæ sanctæ, & euolantes vel purgatæ. Hinc est quod Alexander parte ij. quæstio. xix. art. ij. membro iij. scribit, quod cælum empyreum dicitur Angelis repletum simul cum cælo creatis, propter sufficientiam, & congruitatem ornatus cæli. Sufficientiam dico, quantum ad numerum à Deo præordinatum. Vnde semper repletum est, quantum ad sufficientiam, quia semper sunt ibi tot spiritus, quot ibi pro illo tunc Dominus ordinauit: nec ex lapsu malorum sequitur imperfectio cæli empyrei, sed spirituum cadentium. Sicut dum indigni expelluntur à Palatio regio, non est imperfectio vel deordinatio Palatii, sed illorum, qui pro sua indignitate sunt expulsi. ita refert Gabriel distinct. 2. quæstio. 2. dubio 7. libro 2. Et illud cælum empyreum non purgabitur igne conflagrationis, vt sentiunt Doctores in quarto dist. xlviij. quia ibi non est corruptio naturæ, sed fuit tantum corruptio culpæ: sed illa fuit spiritualis, quæ non contaminat

minat locum, sicut cogitatio adulterij, vel homicidij, non contaminat Ecclesiam siue polluit. Palud. distinct. xlvij. libro 4. (& vt idem ait) cœlum crystallinum & sidereum cum careant corruptione naturæ & culpæ, vnde non indiget purgatione.

¶ **COELI** (vt Damascenus ait) sunt inanimati & insensibiles. Et cum dicuntur Deum benedicere seu laudare, dictum est per prophetam, sicut etiam dicitur de aliis inanimatis creaturis, scilicet imbre, rore, & igne, & st. Danielis 3.

¶ **COELVM** mouetur non propter indigentiam sui, sed propter generationem & corruptionem illorum inferiorum: & Deus mouet cœlum mediante intelligentia creata siue Angelo, vt communior habet opinio: & hoc congruebat ordini quo Deus constituebat vniuersa. De quo latius Gabriel distinctioe xiiij. quæst. vnica, libro secundo. Vnde Augustinus super Genesim ad litteram dicit, quod Deus sic mundum ordinauit, vt spiritum præficeret omni corpori: ideo sic congruum erat Angelos deputari ad ministerium hominum: sic & congruum fuit eos deputari ad motum & regimen cœlorum, cum in hoc etiam ministrant homini viatori, & diuinæ subseruiant Maiestati. Item cœlum per stellas habet actionem in hæc inferiora multiplicem in elementa mixta imperfecta, mixta inanimata, animata irrationabilia. De quo videto Gersonem in libello, quem Trilogum Astrologiæ Theologizata inscripsit. Et Scotum quæstione tertia, distinctione xiiij. libro secundo. Et post hos Gabrielem distinctione xiiij. quæst. vnica, libro ij. & contra Astrologos, qui multa falsa dicunt: & si quandoque vera dicunt, sed multò plura falsa: ait Cancellarius. Et ideo vera quæ dicunt incerta sunt, & falsis plurimis permixta. Item possunt & astra inclinare voluntatem, non tamen efficiuè in ipso efficiendo actum volendi, neque imponere necessitatē, quouis modo, quia semper manet voluntas libera per suam libertatem, potens contraire huiusmodi inclinationi. Nam & homo maximas vincit tentationes, nedum per gratiam, sed etiam per voluntatis libertatem. Hinc est illud Ptolomei: Homo sapiens dominabitur astris: de quo & alia plura dicuntur, & non parum multa Gabr. art. 3. dub. 3. vbi supra.

¶ **COELVM** dicitur aperiri, vt scribit sanctus Bonauentura dist. xj. libr. iij. circa textum, quando vehemens sit influenza de superius. Et quoniam immolationis hora nobis panis cœlestis & super substantialis tribuitur. Hinc est quod Gregorius dicit cœlos aperiri: sicut in eius natiuitate dicitur, quod per totum mundum melliflui facti sunt cœli, quia datus est nobis iste, qui dulcior est super mel & fauum, & cæ. Vnde Gerson tract. ix. super Magnificat, dicuntur cœli aperiri non per fractionem, sed per influentiam specialem, qualiter optabat Propheta, dicens: Vtinam dirumperes cœlum. Et iterum: Rorate cœli de super, & c.

¶ **CELARE** est abscondere. Vnde celare crimen est dupliciter, vt scribit sanctus Bonauen. dist. xxxv. circa textum, libr. iij. Aut cum scit, sed tamen est occultum aliis, & non delatit. Aut cum scit apertum & notum: & dissimulando cooperit. Primum est fidelitatis. Hinc Prouer. 17. dicitur: fidelis est qui celat crimen amici. Secundum verò est præbere patrocinium sceleri. Vel aliter: celare crimen est dupliciter, aut in præiudicium corruptionis, aut in supportationem peccatoris & infirmi, & primum est ma-

lum: secundum verò est bonum. Vel aliter: celare crimen hoc est dupliciter. Aut personæ quæ potest prodesse. Aut personæ quæ potest obesse. Primum est malum. Secundum est licitum. Hæc sanctus Bonauen. Et vt scribit Gerson parte ij. in regulis moralibus. Celare peccata sua non est ex se hypocrisis, sed cautela prudens, & debita. Secus si fiat hoc ex appetitu laudis falsæ, aut alterius maliciæ principaliter, vel si ad malum finem vltimatè referatur. Secus etiam si per mendacia operum, vel signorum vel verborum talis absconditio queratur fieri, quem admodum si ad celandum peccata suæ luxuriæ fingat se aliquos opere signo, aut verbo luxuriam maximè detestari, & castitatem amplectari, cum sufficere debeat vt illam non ostendat, ita de superbia & cæteris posset dici. Gerson: Celare in super peccatum in confessione detectum tenetur sacerdos de lege naturæ, de lege Dei positua, siue diuina, de lege positua Ecclesiæ: vt probat Scotus di. xxj. qu. iij. libr. iij. quem vide latius, & c.

¶ **CENSVS** seu redditus vt scribit Gab. di. xv. q. xij. ar. j. li. iij. post Hæ. de Aug. in suo tract. de contract. c. ij. nihil aliud est nisi ius leuandi seu recipiendi aliquam pecuniam, aut mensurabile vt bladum, vinum, aut aliud ad vsum hominis pertinens de fructibus rerum, bonorum, aut personarum. & tale ius nihil aliud est nisi potestas iuste recipiendi pecuniam vel rem aliam, vide latius Gabrielem.

¶ **CENSURA** Ecclesiastica (vt & habet Dorbellus in iij. di. xvij. & alij, comprehendit interdictum, suspensionem, & excommunicationem. extra de verbo. signi. c. quærenti. & censura Ecclesiastica fit vi clauis. Vnde tam interdictum, quam suspensio, quam excommunicatio est quædam punitio: ideo vt ex ipsa punitio quis ad viam salutis reducat: non tamen debet fieri animo nocendi, sed debet fieri zelo charitatis proximi, scilicet, ad bonum subditi delinquentis: vel ad aliorum bonum, vt vel timeant similia vel quietius viuant: vt. xxij. quæstio. v. prodest. vbi dicitur, siue ignoscendo, siue plectendo hoc solum agitur: vt vita hominum corrigatur, vt, scilicet, si in communitate sint aliqui innocentes: ideo interdicitur vt nocentes moneant & compellant ad subdendum se iustitiæ, & punitio per interdictum non debet esse sine causa: licet aliquando sine culpa, vt patet de regu. iu. sine culpa. li. vj. & refert frater Osualdus. libr. iij. rosarij theologiæ, & c.

¶ **CENODOXIA** (vt scribit Paulus Cortesius eloquētissimus libr. iij. sentent. di. viij. quæ & vana gloria dicitur: est mundi cymbalum cum ostentatione præstantiæ: quia homines tanquam pauones cauda lætatur: ex ea enim contumacia, ostentatio, pertinacia, discordia, & arrogantia oriri putantur.

¶ **CEREMONIAE** sunt opera exteriora ad cultum Dei pertinentia. beatus Tho. j. ij. q. cxix. ar. iij. Et ceremoniæ apud Latinos dicuntur generaliter omnes ritus sacrificiorum à Cerere oppido dictæ: vt placet Valerio Maximo: à quo ceremoniale, & de ceremoniis, libus vide in dictione legis veteris testamenti. Fuerunt autem multæ obseruantie vet. le. vt puta, purgationes ab immundiciis, à contractu morticini, & aliarum rerum immundarum per aquam expiationis, & alios ritus, de quibus in Leuitico per totum. Erant etiam ibi quædam plus ad perfectionem accedentia, sicut oblationes hostiarum & sacrificia. Hæc enim pertinebant ad cultum patriæ pro tempore illo, quo Deus voluit sic coli, & hæc obseruatio

uationes purgationum & sacrificiorum, ac oblationes dicebantur proprie ceremoniæ. Gab. d. j. q. 3. ar. j. li. 4. Sacrificia & oblationes tanquam immediatè pertinentes ad Dei cultum, purgationes tanquam mediatè ad Dei cultum pertinentes vtputa disponetes, aptantes personas ad perficiendum Dei cultum. Improprie autem dicuntur sacramenta, velle largè accipiendum sacramentum. Sacramenta autem illa vet. le. quæ dicuntur ceremoniæ: non contulerunt gratiam ex vi sacramenti siue ex opere operato: vt communior tenet opinio. & est Alex. de Ales parte 4. q. 6. mem. 4. art. 1. Sanctus Tho. Scotus & communis schola sic tenet, secus tamen per modum meriti ex opere operante ex suscipientis deuotione dum processerunt ex fide, & charitate: vt idem sentiunt & multis hoc probat Gabr. & auctoritate, & ratione art. 2. vbi supra. vide ibi.

¶ **CERTVM** exploratum. Incertum dubium: vel non exploratum. Et vt Theologi sentiunt in via salutis relinquere certum, & eligere incertum est amare suum periculum. Qui verò amat periculum, peribit in illo. Eccl. 3. Vnde Ioan. Cancel. Parisien. in regulis moralibus hanc regulam ponit, Agere incertum, & dimittere certum in materia morali est peccatum mortale, vt & supra dictum est. Et specificat eam addens: Si tale sit incertum, quod sit mortale, non solum per coniecturas leues, aut ex suppositione trepida, & scrupulosa proueniente ex nimio timore cadendi in via. Sed intelligitur dum tale est vehementer & probabiliter incertum, æquè sicut oppositum vel magis: tunc enim illud quod agitur nõ carebit mortali peccato. Hæc Ger. de quo & supra diximus.

¶ **CERTITUDO** vt dicit Petrus de Aliaco est assensus verus, firmus sine formidine, vel vt scribit B. Tho. 3. dist. xxvj. q. ij. art. iij. certitudo est firmitas adhesionis virtutis cognitiæ ad suum cognoscibile. & potest certitudo accipi dupliciter (vt scribit Dominus Cardinalis Cameracen. q. xij. art. iij. libr. j.) Vno modo improprie vt certificare importat firmiter idem quod assentire alicui complexo, & quod non potest aliter esse, & isto modo satis constat, quod Deus non potest certificare aliquem de aliquo vero contingenti futuro, nec respectu illius est isto modo possibilis certa reuelatio, quia hoc includit contradictionem. Alio modo potest certitudo capi proprie: vt certificare importat idem quod firmiter assentire alicui complexo vero, & isto modo satis patet, quod licet non sit possibile, quod certitudo sit falsa, tamen certitudo potest esse deceptio. Et licet nullus potest decipi per certitudinem, tamen per certitudinem potest decipi, & ideo ille qui fuit certus potest non fuisse certus, & illa noticia quæ fuit certitudo: potest fuisse deceptio, & non certitudo. Hæc Petrus de Aliaco.

¶ **CERTITUDO** est multiplex: vt & notant doctores variis in locis li. sen. Quædam est certitudo patriæ, vbi est certitudo tentationis euacuans expectationem & timorem. Et est certitudo viæ, quæ est certitudo expectationis mixta timore: quia quilibet labi potest: quandiu est viator. Est & tertio certitudo media, quæ est in purgatorio: & est certitudo expectationis (quia nondum obtinent) sed est euacuatio timoris propter confirmationem, quia sciunt se deinceps peccare non posse: & sic patet: quod in pœna purgatoria est maior certitudo de gloria, quam in via, vt scribit Brulefer distinctione xx. quæstione iij. libro iij. Est & certitudo quædam ex par-

te cognitiui: quædam ex parte affectiui: & vtraque duplex est, vt scribit sanctus Bonauentura in secundo: & post eum Gabriel distinctione iij. quæstione vnica. arti. iij. dub. ij. libro ij. Ex parte cognitiui vna est infallibilis, vt cum scit aliquis quod non potest falli. Altera probabilis: vt quando habet verisimiles rationes ad hoc siue ad partem vnã: ita quod ad oppositum aut nullas habet, aut paucas. Secunda fuit in Angelis non prima. Ex parte affectus vna est in expectando, alia in tenendo. Prima est spei. Secunda est comprehensionis: & illa secunda non potuit esse in Angelis ante confirmationem. Prima fuit semiplenè in Angelis, supposito quod non fuerint in gratia creati: quia minus plenè quam in viris sanctis, quia illis inest ex gratia & meritis; in Angelis erat ex affectione naturæ: & illa certitudo probabilis, qua rationabiliter poterant conicere ex his bonis, quæ acceperant, quod ad beatitudinem parati erant: maximè cum in se nullam viderent dispositionem mali. Gabr. latius. Est præterea certitudo scientiæ: & coniecturæ, vt scribit sanctus Bonauentura dist. xx. libro 4. circa litteram, certitudinem scientiæ nemo habet nisi per reuelationem: certitudinem autem coniecturæ habet qui sanus pœnitet, cum ei prospera arrident: tunc signum est quod dolor suus est ex Dei gratia, non ex affectione terrena, vtraque harum certitudine caret, qui in fine pœnitet fera pœnitentia: quia magis habet rationem ad oppositum quam ad propositum, & c.

¶ **CERTITUDO** quædam est speculationis, & quædam est adhesionis, vt scribit sanctus Bonauen. dist. xxij. quæstione iij. libro iij. & prima quidem respicit intellectum. Secunda verò respicit ipsum affectum. Si loquamur de certitudine adhesionis, sic maior est certitudo in ipsa fide quam sit in habitu scientiæ, pro eo quod vera fides magis facit adherere credentem ipsum veritati creditæ, quam aliqua scientia alicui rei scitæ: videmus enim veros fideles, nec per argumenta, nec per tormenta, nec per blandimenta inclinari posse: vt veritatem quam credunt saltem ore tenus negent: quod nemo sciens sanæ mentis faceret pro aliquo quod cognoscit: nisi in quantum doctrina fidei dicitur nõ esse mentiendum. Stultus etiam esset Geometra, qui pro quacunque certa conclusione geometriæ auderet subire mortem. Vnde verus fidelis etiam si sciret totam scientiam, mallet totam illam scientiam perdere quam vnum solum articulum ignorare: adeo adherens veritati creditæ. De certitudine ergo adhesionis verum est fidem esse certiore scientiæ physica. Si autem loquamur de certitudine speculationis, quæ respicit intellectum & nudam veritatem: sic concedi potest, quod maior est certitudo in aliqua scientia quã in fide, pro eo quod aliquis potest aliquid per scientiam ita certitudinaliter nosse, quod nullo modo potest de eo dubitare, nec aliquo modo discedere, nec in corde suo vilo modo contradicere: sicut patet in cognitione dogmatum, & primorum principiorum. Certitudo autem adhesionis respicit veritatem, & doctrinam secundum pietatem. Bonauentura.

¶ **CERTITUDO** quædam est absoluta, quædam conditio nata: sicut duplex est necessitas (vt scribit S. Bonauen. dist. xxvj. quæst. v. in fin. libro ij.) Si loquamur de certitudine conditionata, sicut est in spe certitudo necessitatis & infallibilitatis: certus est enim vnusquisque infallibiliter, quod si per se ueritate Lexic. Theol. h

rit usque in finem in gratia, & in bonis meritis, quod ad salutem perueniet. Si autem loquamur de certitudine absoluta: sic est in ipsa spe certitudo probabilitatis, qui enim bonam habet conscientiam, atque propositum, probabiliter potest esse certus, quod opera ex tali voluntate procedentia sint apud Deum meritoria: & per hoc confidere se assecuturum vitam aeternam. Bonauen.

CERTITUDO est adhuc triplex, scilicet, naturalis, supernaturalis, & moralis. de quo videre potes Gab. distinctione xvj. q. iij. dub. vj. libr. iij. & eundem lectio. viij. cano. Et Gers. parte iij. libro iij. de consotheo. profa. ij. Certitudo supernaturalis est illa cui assentiendo nullus falli potest per quacunque potentiam. hęc a solo Deo est quantum ad veritates contingentes. Illa ut Gerson dicit ubi supra est triplex. Quaedam euidentię clarę & intuitiue, qualis est certitudo beatorum in patria. Alia est euidentię reuelatę in illustratione Prophetarum. Tertia folius ad hęc in speculo & in enigmate: talis est certitudo fidei. Talem certitudinem & nos habemus de articulis fidei veritate, & omnibus in canone biblicę contentis: in eo sensu in quo a sancto sunt spiritu reuelata. His namque assentiendo falli aut decipi non possumus: ut scribit Gabriel lectio viij. canonis. quia Deus qui est summa & infallibilis veritas, non potest falsum tanquam verum reuelare.

CERTITUDO naturalis est cui quis assentiendo per potentiam naturalem falli non potest, talis est certitudo principiorum notorum per experientiam, & conclusionum ex eis demonstratarum. Hęc est veritatum a rebus acceptarum quibus innitens falli non potest per naturam. Talem certitudinem habemus de multis euidentiis veritatibus contingentiis & necessariis secundum naturam. Talem certitudinem habemus de existentia rerum intuitiue cognitarum contingentium. Item de propositionibus naturaliter necessariis: ut ignis est calefactiuus: circa quarum veritates stante communi cursu naturę nullus fallitur: licet per potentiam supernaturalem & miraculum quis falli possit.

CERTITUDO moralis est quę habetur ex probabilibus coniecturis & figurilibus, magis ad vnam partem quam aliam inducentibus seu persuadentibus. Hęc certitudo dicitur etiam ciuili: & hęc non est ex euidentiis rei, sed coniecturis. Et illa certitudo non remouet in vna parte omnem probabilitatem vel opinionem alterius partis, licet magis declinet ad istam quam ad aliam. Admittit etiā formidinem de opposito & scrupulos: non tamen aduertendos, sed contemnendos. Et hęc certitudo sufficit in moralibus secundum Philosophum. Ethic. dicentem in sententia. Disciplinati est in vnaquaque re certitudinem querere iuxta exigentiam materię. Aequę enim viciosa est, inquit, mathematicę persuadentem querere, & moralem demonstrantem. Talis etiam certitudo sufficit ad cauendum mortale, & ad committendum, ut habens morale certitudinem circa aliquod præceptum agēs, secundum illam cauet mortale; & agens contra illam incidit in mortale: ut exempli causa, præceptum est ne indignus accedat ad Eucharistiam: Petrus habet morale certitudinem se non esse indignum, quia secundum doctrinam Apostoli probauit semetipsum, & non inuenit in se legitimum impedimentum: accedendo non peccat mortaliter, etiam si in eo fuerit aliquod latens impedimentum, reddens ipsum in-

dignum. Sic ex opposito si habet morale certitudinem, siue probabilem coniecturam se habere aliquod impedimentum magis ex hoc credens se indignum quam non indignum, accedendo mortaliter peccat, licet etiam impedimentum quod suspicatur in eo fore, non sit in eo. Et ita qui videt proximum suum esse in periculo secundum morale certitudinem, quamuis non sit sibi euidens an peribit in periculo, tenetur eum eripere ne pereat, si potest. Quod verum est de periculo tam corporali quam spirituali. Ut qui videt aliquem prolapsam in flumen, aut consistere in domo nunc ruitura, quamuis euidens non est an ille submergatur, aut iste opprimatur: tenetur utrūque in periculo extrahere, etiam nolentem: ut dicit Aug. & non expectare interitum fratris. Hęc Gabriel lib. 4. dist. xvj. q. 3. art. 3. dubio vj. Vide & eundem lectione 8. canonis de certitudine quę sufficit ad dignę celebrandum, &c.

CERTITUDO veritatis theologice vel catholice: quibus viis possit probari & confirmari, videatur Scotus in prologo sententiarum. q. 2. qui ponit plures vias, quibus conuincuntur quęcunque falsitates, & præmunitur ac confirmatur in fide contra omnes errores. Ac probari potest quod theologice veritas & catholica fides est infallibilis certitudinis, & quę doctor subtilis diffuse scribit ea perstringamus cum modica declaratione, quę non inutilia pro fidei confirmatione esse arbitratus sum.

Prima via dicitur prænuntiatio Prophetarum. Certum enim est quod solus Deus potest naturaliter non ab alio, sed a seipso futura contingentia certitudinalis præuidere & prædicere. Sed quia omnia Christi mysteria quę nos credimus & impleta cernimus olim fuerunt prænuntiata in sacra scriptura, scilicet, diuinam incarnationem, virginalem partum, passionem Christi, mortem & resurrectionem, & ascensionem, ac mundi totius conuersionem, ac futurum iudicium mundi, &c. E quibus non est dubium quin sequantur implenda etiam pauca quę restant nondum impleta: ut dicit Greg. in homel. Ergo sequitur quod a Deo sunt omnia ista fidei Christi mysteria præordiata, & per consequens infallibiliter certissima, quia Deus est prima & infallibilis (ut dictum est supra) veritas, & ipse prænunciavit talia, ergo, &c. Vnde ex hoc conuincitur quod Mahumeti secta non est a Deo: sed falsa & conficta, quia nullus sanctorum Prophetarum eam prædixit approbando, nec ad hominum salutem a Deo illam fore datam scriptura loquitur, quin potius scriptura eam damnat & reprobatur, ergo, &c.

Secunda via dicitur concordia scripturarum. Sed quia scriptores sacri canonis variis temporibus existentes & diuersimodę dispositi, omnino consonabant, ergo sequitur per hoc quod hoc non nisi a Deo fuit: non sicut Philosophi, qui in multis inter se dissenferunt: quin etiam contradixerunt suis magistris, ut Aristoteles Platoni. Item Auicenna & Auerrois ambo discipuli Aristotelis, in multis discordant. Et sic fuisset etiam in sacra scriptura nisi habuissent vnum communem doctorem Deum, qui errare non potest. Sed quod scriptores sacri canonis diuersis temporibus existentes varię dispositi consonabant: patet de Prophetis & Apostolis, &c. Nam Isaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel, & multi alij Prophetę: imo omnes prophetauerunt de Christo venturo & eius mysteriis, non solum ea quę a Moyse eorum communis doctore habuerunt, sed & alia in quibus

discor-

discordare potuissent, cum non essent euidentię, & tamen omnes in his quę sunt articuli fidei concordauerunt: tam patres veteris quam noui testamenti. Ergo sequitur quod Deus ipse illos docuerit hanc veritatem, &c.

Tertia via est auctoritas scribentium & doctorum. Nam si quis penset primò qui & quales fidem Christi docuerunt: quoniam pauperes, ignobiles, illiterati: & pauci respectu totius mundanę multitudinis. Secundo cum hoc quam sanctissimi viri fuerunt: utpote contemnentes omnia carnalia & mundana, & summo zelo veritatis ardentibus, ac damnantes omnem mendaciam in fide & moribus. Non est ergo verisimile ut mentirentur di. Hęc dicit Dominus: cum non dixisset. Tertio cum hoc si quis penset qualem legem docuerunt: quia contrariam carni & vitis. Quarto quibus talia prædicauerunt, quia potentibus, infidelibus, mundanis & carnalibus, & tamen in mundum conuerterunt. Quod fieri certè non potuit nisi a Deo. Et præsertim quia Deus dedit talibus illiteratis omnem scientiam fidei, & omnem veritatem cognoscere: & omnium gentium lingua loqui: & sermonum miraculis & signis confirmare, ut mundus totus crederet. Hęc autem Deus non fecisset si hęc lex non esset vera, ergo: Quod si diceres propter aliquod lucrum eos fore mentitos, falsissimum est: quia nil boni huius mundi habere voluerunt: imo tribulatione & pœnis ac mortis se exposuerunt. Item si di. non fuisse eos mentitos: sed deceptos, falsissimum esse patet, quia fuerunt viri a Deo illuminati tot & talibus reuelationibus diuinis ipsis factis ac miraculis, quod non nisi a Deo fieri potuerunt. Nam tam sancti erant quod ad eorum manus impositionem daretur spiritus sanctus. Alijs etiam inter eos visio diuinę essentię concessa est, sicut Paulo rapto in tertium cœlum: ut dicit Augustinus.

Quarta via dicitur diligentia recipientium. Nam maxime credendum est communitati, siue illis veritatibus quas tota communitas famosa & honesta cum maxima diligentia approbat & recipit. Talis est canon sacre scripturę, quam omnes sancti patres veteris ac noui testamenti receperunt pro autentico, & totus mundus approbat tanquam continentem necessaria ad salutem. Vnde Ber. in sermone ad fratres de monte Dei dicit. Licet magna miracula Dominus gesserit in terris: hoc tamen super omnia alia emicuit & cetera illustrauit, quod in paucis simplicibus hominibus totum mundum sibi subiugauit.

Quinta via dicitur rationabilitas contentorum. Quid enim rationabilius quam finem vltimum, scilicet, Deum diligere super omnia, & proximum sicut seipsum. In his pendet vniuersa lex & Propheta. Matthe. 22. Quid enim est rationabilius fidei Christiana? Et patet primò, quia nil tale credit de Deo quod aliquam imperfectionem importet: quin potius omne quod credit attestatur perfectioni diuinę, ut patet de trinitate & verbi incarnatione. Nec aliquid credit incredibile mundum credere, sicut deducit Aug. 22. de ciui. Dei. c. 5. Mundum tamen ea credere videmus. Secundo patet, quia tam rationabilia credit quod nil turpe, nil flagitiosum admittit.

Sexta via dicitur irrationabilitas errorum cunctorum. Quid enim irrationabilius quam idola eoli, opera manuum: sicut pagani faciebant. Item quid Mahumeti fide irrationabilius, quę pro beatitudine ex-

pectat vitam carnalem, scilicet, gulam, & coitum: quę porcis, & brutis conuenit. Sed sapientibus est alia felicitas quę apprehenditur intellectu coniuncto primę veritati. Item Iudæi irrationabiliter contra suas scripturas nouum testamentum damnant: quod tamen in veteri testamento promittitur. Denique Manichæi primum malum ponunt, & sic seipso damnant, non esse bonos in quantum sunt. Item doctrinę Philosophorum continent multa irrationabilia, puta Deorum pluralitatem, &c.

Septima via dicitur stabilitas Ecclesię fidelium. Nam ut legitur Actuum 5. Gamaliel dixit de fide Christi. Si est ex hominibus, dissoluetur consilium hoc, si vero ex Deo, non potestis dissoluere. Scimus autem quod licet Ecclesia maximas persecutiones passa sit a Iudæis & tyrannis, & ab Imperatoribus Romanis: nec potuit dissolui, imò creuit in persecutionibus: nec poterit usque in finem mundi dissolui, dicente Christo. Luc. 22. Ego rogavi pro te ut non deficiat fides tua: ergo a Deo est. Nec secta Iudæorum manet in vigore, cessauerunt & apud eos Prophetię, magna; Iudæorum facta est dispersio. Nec secta Mahumeti, quę incipit post legē Christi plus quā sexcētis annis, diu permanebit, sic & Prophetiā Sibyllā quędam.

Octaua via dicitur claritas miraculorum. Certum est enim quod Deus non potest esse testis falsitatis, sed ipse Deus fidem suam confirmauit per miracula: ergo & hoc magnum siue grande miraculum secundum Augustinum 12. de ciui. cap. 5. quod iam totus orbis sine vllis miraculis credit. Item confirmatur: quia multi qui prius fidei rebelles fuerunt miraculose crediderunt, & hanc fidem docuerunt, usque ad mortem. Patet de Saulo prius persecutore, postea prædicante toti orbi. Item de Augustino prius seducto errore Manichæi, postea doctore catholico. De Dionysio prius Philosopho, postea Pauli discipulo. De Cypriano prius mago: postea pro fide occiso. Item de Constantino imperatore prius fidem persequente: postea manifesto miraculo conuerso: & Ecclesiam sublimante. Et sic de alijs. Et si Antichristus miracula faciet, ut dicit Haymo super Apocalypsim, scilicet, domum corruiere, ignem de aere descendere veraciter & aliquid consumere & fulmine percussit, statim loqui vel ridere, vel huiusmodi, tamen non dicuntur proprie miracula vera. Tum quia virtute diabolica, tum quia licet admirationem faciāt: tamen nullam vtilitatem conferunt. Tum quia talia sunt quod potest ipse fieri fallacia & deceptio. Verum autem & proprie dictum miraculum est illud quod fit virtute diuina, & cum admiratione habet gratiam coram Deo, ac vtilitatem confert animę, vel etiam corpori, & in quo nulla potest esse fraus & deceptio quin sit a solo Deo, in testimonium veritatis: talia autem sunt Christi miracula ut patet de mortuorum vera resurrectione, infirmitatum curatione, peccatorum remissione: ut in Euangelio multis locis habetur: nec Antichristus potest secreta cordium perscrutari, sicut sapius Christus secreta reuelauit, & futura prædixit. Quare si ab eo quæreret, Si es verè Deus ut asseris: dic mihi quid faciam, aut quid cogitabo, aut appetam cras hęc hora, id quod folius Dei est scire: iuxta illud Psalm. Qui finxit corda eorum qui intel. omnia operare. quate Antichristus decipiet & mundum fallat, &c.

Nona via dicitur testimonium extraneorum, nam & dæmones coacti sunt fidem Christi confiteri, & esse veram. Et Iosephus libro xvij. antiquitatum t. sta-

Lexic. Theol.

tur Iesum esse Christum; & eius mortem & resurrectionem confiteretur. Item Sibylla multa testantur. Hæc breuiter ex Scoto collecta sunt. q. ij. prologi sententiarum, qui latius rem tractat. Sed sufficienter hæc pro fide nostra confirmanda, quæ nullam modo secum nouit infirmitatem. Vnde Ber. ait: Videamus quàm lynceos oculos habet fides, quàm oculata sit ut nulla adiacente infirmitate infirmetur. Nam cognoscunt Dei filiū lactantem, cognoscunt in ligno pendentem, cognoscunt morientem. Siquidem Magi in stabulo agnoscunt: Iatro in patibulo. Ibi pannis inuolutum, ille clauis confixum. Centurio autem vitam agnouit in morte. Quis igitur fidem Christianam non confiteretur veram & certam, quam & gentes & longè à Deo remoti confirmarunt: ut breuiter tactum est istis nouem viis, & c.

CESSATIO legalium dupliciter potest intelligi (ut scribit Gabriel di. j. q. iij. art. iij. dub. iij. li. iij. Vno modo in se & quo ad literam, & sic cessare dicuntur, quæ secundum exteriorem ritum secundum quem ad literam præcepta sunt, non seruantur. Alio modo quo ad mysterium, finem vel signatum, & sic cessare dicuntur quando ea quæ mysticè significantur: aut ad quæ ordinata sunt tanquam in finem cessant. Et moralia legis quæ comprehenduntur in decalogo, quo ad literam non cessauerunt in nouo testamento, quia illa sunt de lege naturæ strictè vel largè. Lex autem naturæ mutationem non recipit. Sed legalia iudicialia, & ceremonialia quantum ad literam in se per legem gratiæ sunt euacuata. Cessauit etiam circumcisio, quæ fuit principalissimum ceremoniale: ut manifestum est. Cuius ratione triplicem ponit Tho. q. x. dist. j. lib. iij. art. ij. Et post eum vide Gabrielem vbi supra. Nam lex fuit instituta ad significandum gratiam noui testamenti, quæ per Christum facta est, veniente autem Christo cessare debuit: sicut veniente lumine cessat umbra. Estque secunda ratio imperfectio legalium. Cum autem venit quod perfectum est: euacuatur quod ex parte est. 1. Cor. 13. Si ad illud ordinatur, fuit tertia ratio infirmitas populi, quibus data est lex. Erant enim paruuli, & ideo paulatim à pristina consuetudine idolatriæ abstrahendi, ut sic concederetur eis eadem of ferre Deo, quæ prius idolis obtulerunt, vel ab aliis offerri viderent. Sed postquam ad perfectum genus humanum peruenit, debuit ad obseruationem legis liberum esse. Sed legalia quantum ad mysterium, finem & significatum non sunt euacuata, sed in testamento nouo magis perfecta & impleta: ut latius videre potes apud Gabrielem vbi supra. Sed quod dicitur Gene. 17. Data est circumcisio Abrahæ in fœdus sempiternum. Et Matth. 5. Non veni soluere legem, sed adimplere. Dicitur secundum Scotum quod fœdus sempiternum exponi potest, sempiternum in se, vel æquivalenti. Vel magis ad literam sempiternum inter Deum & Abraham, & semen eius specialiter, quia nunquam fuit aliud signum fœderis inter Deum, & genus Abrahæ specialiter, licet futurum erat aliud signum fœderis inter Deum & totum genus humanum. Et melius fuit semen Abrahæ transire in fœdus commune quàm remanere sub signo fœderis specialis, quia melius est esse parti in toto: cui simpliciter bene fit, quàm esse distinctum à cæteris partibus, ut sibi aliquantulum bene & aliis male. Vel dicitur secundum sanctum Tho. quod sempiternum accipitur ibi pro seculo, quod habet quidem finem; sed non est determinatus nobis.

CHARACTERISTICVM, id est, determinatiuum. Vnde Ioannes Damascenus, & refert Magister dist. 17. lib. 1. non differunt ab inuicem hypostases secundum substantiam, sed secundum characteristica idiomata, id est determinatiuas proprietates. Characteristica verò determinatiua sunt hypostases & non naturæ, etenim hypostases determinant.

CHARITAS supra scriptum est, scribitur autem per aspirationem.

CHRIŒTUS, ut scribit Gabriel di. xxx. q. 4. lib. j. & dist. vj. q. ij. libr. iij. est nomen personæ subsistentis in duabus naturis, diuina, scilicet, & humana: non autem Christus est duplex naturæ, quia Christus supponit pro persona verbi, & non pro natura humana; connotat autem naturam humanam assumptam, sicut album supponit pro subiecto: puta homine: & connotat albedinem. Et sicut album non est subiectum & albedo, ita Christus non est verbum & natura humana, sed est verbum habens naturam humanam sibi hypostaticè vnitam. Est etiam Christus verissimè vnus pro se, quia est persona verbi: quæ est vna, non autem est persona aggregata ex natura assumpta & verbo, quia sic esset composita ex creatura & creatore. Nec est concedendum quod Christus incepit esse per assumptionem naturæ humanæ, quia Christus fuit ab æterno, secundum illud Apostoli ad Hebræos 13. Christus hæc & hodie, ipse & in secula seculorum. Et Ioan. 8. Antequam Abraham fieret, ego sum. Conceditur tamen quod Deus siue verbum incepit esse homo, & incepit esse Christus. Sicut licet creator non incepit esse Deus, tamen incepit esse creator. Et quod dicitur in symbolo Athanasij, Sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus. Non intelligitur, ut Christus sit compositus ex Deitate & humanitate. Sed dicitur ita Deus & homo vnus est Christus, homo, inquam, ille qui est Christus, qui non est humana natura, sed est habens humanam naturam, vel subsistens in humana natura, & hic est verbum. Er ideo illud symboli ita intelligitur. Sicut anima rationalis, & caro, & c. id est, sicut anima rationalis, & caro, verè sunt vnita in homine, ita Deus & homo (id est, Deus habens in se verè & realiter humanam naturam, animam, scilicet, & carnem, propter quod homo dicitur) vnus est Christus, & c. Subsistit itaque Christus in duabus naturis, ut dictum est. In diuina quidem, in qua habet esse primum & æternum. In humana, in qua habet esse secundum temporale & quasi aduenticiū. Nam sicut humana natura aduenit verbo æterno ex tempore, dum, scilicet, naturam humanam assumpsit, in qua prius non subsistit: ita esse humanum est verbo aduenticiū & non primum. Ex quo sequitur quod verbum non semper fuit Christus, quia non semper subsistebat in duabus naturis. Quod verò Christus sit nomen personæ in duabus naturis subsistentis, probatur per Aug. contra Maximū. Christus vna persona est gemine substantiæ. Et Damasc. Hoc nomē Christus personæ diuinæ non monotropos, id est, vno modo dictum, sed duarum naturarum est significatiuum, scilicet, deitatis, & humanitatis. Vnde dimissa natura humana verbū non esse Christus proprie loquendo: deficeret enim connotatum, quo deficiente deficit & suppositio secundum Logicos: ut dicit Gabriel lectione xliij. canonis, verum licet natura humana sit aduenticia personæ verbi, non tamen est accidentis ipsi verbo: ut latius videre potes apud Gabrielem

lem libro iij. di. vj. q. ij. Et ut idem dicit in fine huius questionis. Christus secundum quod homo nec est creator nec creatura, sed secundum quod homo, est substantia, corpus est animal, est viuens, est sensitivus, est rationalis, & sic de cæteris prædicatis quæ prædicantur essentialiter vel quidditatiuè de homine. Vnde latius Gabrielem paulò antè vbi supra. Et Christus habet plura nomina, de quo in dictione: Nomē videbis. Et natura humana realiter est distincta à verbi persona: diuina autè natura non realiter distinguitur à persona verbi, licet formaliter distinguatur. Et ideo Christus supponit pro persona diuina subsistente in natura humana: non tamè pro natura humana. Et licet Christus subsistat in duabus naturis, non tamen cõponitur ex eis: ut latius videre potes apud Gabrielem vbi supra cõcor. idem le. xliij. cano.

CHRIŒTUS dicitur caput Ecclesiæ. Hinc post Alexan. parte iij. q. xij. memb. ij. articulo j. sanctus Tho. q. viij. parte. iij. & sanctus Bonauent. di. xij. lib. iij. Gabriel scribit eadem distinctione q. vnica. articulo. iij. libr. iij. quod tota Ecclesia dicitur corpus quoddam myŒicum, huius corporis caput est Christus, & hoc propter quasdam similitudines repertas inter corpus verum & caput verum ex vna: & corpus ac caput myŒicum ex alia partibus. Siquidem omnes transferetes secundum aliquam similitudinè trãferunt. Vnde de troque de Christo & Ecclesia dicit Apostolus Col. 1. Ipse est caput corporis Ecclesiæ. Nam tota Ecclesia dicitur vnus corpus myŒicum, propter similitudinem ad naturale corpus hominis, quod secundum diuersa membra diuersos habet actus, toti corpori seruiens. Vnde Rom. 12. ait Apostolus: Sicut in vno corpore multa membra habemus: omnia membra non eundem actum habent: ita multi vnus corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, & consequenter profequitur distinctionem membrorum. Similiter. 1. Cor. 12. Sicut corpus vnus est & membra multa habet: omnia autem membra corporis cum sint multa, vnus tamè corpus sunt, ita & Christus. Sequitur etenim, vno spiritu omnes nos in vnus corpus baptizati sumus, & consequenter profequitur necessitatem membrorum corporis. Huius corporis Christus caput dicitur ab Apostolo ad Ephem. 1. Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiã. Et in aliis plerisque locis. Et dicitur Christus caput secundum similitudinem humani corporis, in quo quatuor consideramus: conformitatem, ordinem, perfectionem, virtutem. Et enim caput primo naturale conforme corpori in natura, quia est compositum ex carne & anima, eadem numero vel specie qua compositum est corpus. Secundo etiã ordine prima pars hominis incipiendo à superiori, & inde est quod omne principium solet vocari caput, secundum illud Hierem. 2. Ad omne caput viã posuisti lupanar: ibi caput, id est, principium. Tertio caput omnibus membris est perfectius, eo quod in eo vigent omnes sensus hominis exteriores, & interiores, cum in cæteris sit solus tactus, sicut & qui cæteris est perfectior & dignior, caput dicitur eorum. Hinc Isai. 9. Senex & honorabilis ipse est caput. Quarto caput habet virtutem influxiuam in cætera membra & gubernatiuam. Inluit enim cæteris membris motum & sensum. Vnde glo. Ephem. 1. super illud, Ipse est caput corporis Ecclesiæ, ait: Capiti omnia subiecta sunt ad operandum: id autem, scilicet, caput super locatum ad consulendum, quia

ipŒus animæ quodammodo vicem gerit caput. In hoc quod dicit, ad operandū, ostendit quomodo motus est à capite ad operandū. Et quod dicit, ad cõsulendū: ostendit quod sensus est ab ipŒo in mēbris. Hinc & rector, & qui præuidet, ut pater familiæ & pastor, dicitur caput populi, secundum illud 1. Reg. 13. Cū esses paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es. Hæc mysticè inueniuntur in Christo, ut scribit Gab. di. 13. q. vnica, art. 3. lib. 3. Et cõcordat Rich. eadē di. art. 2. q. vltima, libr. 3. quæ dā secundū naturā humanā, quæ dā secundū diuinā, quæ dā secundū vtrāque, ideo dicitur metaphoricè caput Ecclesiæ. Est enim secundū naturā assumptam cõformis Ecclesiæ. Vnde Aug. super illo Ioan. Ego sum vitis vera, & c. dicit: Cū esset Deus, cuius naturæ nos sumus, factus est homo: ut in illo esset vitis humana natura cuius & nos homines palmites esse possemus, secundū hanc proprietatē Christus est caput secundū naturā humanā, non diuinā, Ecclesiæ: hominū non Angelorum, secundū ordinē principij est caput nedum hominū, sed & Angelorū & omnium creaturarū, & hoc ratione deitatis: quæ est vniuersale omnium principij. Vnde Col. 1. Ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principij primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens. glosa, secundum diuinitatē. Ioan. 8. quærentibus Iudæis. Tu quis es? Respondit Dominus: Principium qui & loquor vobis. Secundum perfectionem, & virtutem influxiuam est caput, partim ratione diuinitatis: & partim ratione humanitatis, ut dicit S. Bonauent. secundum diuinitatē solus est simpliciter perfectus omnium Rex & Dominus, secundū humanitatē, quia plenus summa gratia & omni virtute non habet annexā imperfectionē, excedit perfectione cõtos angelos & homines, ideo hac consideratione est caput hominū & Angelorum. Similiter secundū virtutē influxiuā, caput est secundū vtramque naturam: influit enim gratiā, & virtutē: ut in dictione, Influit gratiā dicitur. Vnde Iacobus de Valètia super Psal. 25. scribit, quod cū Christus sit caput & spōsus Ecclesiæ, & Rex & sacerdos: oportuit, ut acciperet à patre plenitudinem gratiarū, & virtutū, ut de eius plenitudine omnes acciperemus gratiā pro gratia. Et sic fuit principij & origo omnium gratiarū: ut suis mēbris cõmunicaret, & in omnibus luceret, & in eo tanquā in speculo & exēplari omnes aspiceret, & c. secundum Guil. Scotistā: Christus non est caput hominū damnatorū, nec dæmonū, quia non influit talibus motū charitatis. Est autè caput infidelium in via solum in potentia, quia possunt emendari & effici mēbra Christi, fidelij autem est caput, etiam non habentium charitatem, ex parte sensus cognitionis: sed non ex parte motus charitatis vel gratiæ. Bonorū verò hominum caput est tam ex parte sensus quàm ex parte motus, imperfectè tamen in via, quia labi possunt à gratia, sed cõpletè, & perfectè erit in in patria. Hæc Guil. Scoti imitator, & post eum frater Pelbartus libro 3. Rosarij Theologiæ in dictione Caput. §. vij.

CHRIŒTUS: à quo venit Christianus, & est qui sequitur & imitatur Christū vera fide & charitate: & sicut Christianus nomine, ita opere debet Christū sequi. Vnde Hiero. Frustra Christianum nomē habet, qui operibus diabolū sequitur. Vnde qui sunt in peccato mortali, quandiu sunt in tali statu, duntaxat sunt Christiani nomine, & non re, sicut religiosi deformatē, & malæ vitæ, dicuntur religiosi solū nomine, quia habitum ferunt, sed non habent rem (ut dicit Brulex. Theol.

di. 23.) De quo legitur plura apud Gabrielē in sermone de dedicatione tēpli. Et Christiani potius à Christo dicuntur quā à Iesu. Et ideo, quia Iesus est nomē diuinitatem Christi respiciens. Dicitur enim Iesus, id est saluator, saluare autem Dei proprium est. Sed nomen Christus, id est vnctus, conuenit Christo ratione humanitatis, in quo communicat nobiscum. Vnde Christiani sunt vncti tanquam pugiles contra mundum, carnem, & diabolum, pro Christo rege. Rationes alias ponit secundum doctō. frater Pelbar. li. 2. Ros. in dictione Christus. Itē Christianus est imitator Christi, sed quod possibile est homini verbis & operibus, & intentione recta, & sine querela credens in Deum & sanctam trinitatem. Sed quia non tenemur Christum imitari in operibus diuinis, puta miraculis faciendis, ergo non denominamur à Iesu, quod ratione diuinitatis cōpetit Christo. Sed quia tenemur in operibus bonis, & virtuosius: ideo à Christo nomen habemus, quod est competens ratione humanitatis, &c. Et Christiani verē dicuntur Israel: vt scribit Iacobus de Valentia tractatu prologi in Psal. 4. c. 2. Nā Israel interpretatur vir vidēs Deū facie ad faciē, & Israel interpretatur Princeps fortis cū Deo, directus à Deo vel benedictus à Deo. Et sic cū populus Christianus videat Deum per fidem, & receperit Christū, tenet eū fortiter, & est benedictus, & confortatus per Ecclesiasticā sacramenta, & directus per legem Euangelicā, ideo verē dicitur Israel, & per cōsequens populus Iudaicus falso dicitur Israel: quod nullam supradictarum conditionum habeat: imō totum oppositum facit, quia non solum non recepit Christum, sed & ipsius crucifixus, & sic non videt Deum: imō manet cæcus, & maledictus dicitur. Et populus Christianus verē Iacob & semen Abraham secundum promissionem & imitationem, &c. Latius Iacobus de Valentia Christophopolitanus Episcopus de populo Christiano ibi dicit: qui vocat & eum ciuitatem Dei, Ecclesiam, corpus mysticum, vineā Domini, quæ singula ibi declarat.

CHRISMA Vide in dictione Confirmatio.

CHRISTOCON à nomine Christus, valet, id est, Christi genitrix, sicut Theotocon, Dei genitricem dicimus beatam Mariam Virginem. Sed quoniam, vt scribit sanctus Bonaventura distinct. iij. quæstio. vltima, in fine lib. tertij. Nomen Christi magis communicatur creaturis quā nomen Dei. Vnde & Dauid dicitur Christus Domini, & alij Reges Israel, & ideo illud verbum magis erat propinquum errori. Nestorius enim, vt narrat Damascenus, voluit eam Christi genitricem, non Dei genitricem appellare, quasi purum hominem genuisset. Ideo Damascenus verus Doctor & Virginis amator, docet nos hoc vocabulum effugere, non quia falsum, sed quia hæreticus sub illo volebat occultare venenum, nequitiam vocis inquinatus, Nestorius cum patre eius diabolo inuenit. Nunc autem quia ille error extirpatus est, communiter eam vocamus, & Matrem Christi & matrem Dei, cum imploramus oculos misericordie suæ ad nos conuerti, vt ait Bonauen. Quæ quidem virgo Maria cunctas hereses interemit in vniverso mundo: veritatem in seipsa concipiendo & pariendo, quare, ergo eam omnis debet ardere Christianorum deuotio, quia reconciliationem toti generi humano promeruit, quæ illum concepit, qui non tantū dicens est Christus propter vnionem: sed etiam verus Deus propter æternam generationem: ideo Dei genitrix debet dici, vt ex ipso voca-

bulō honoretur, & impietatis error extingatur: qui dixit Mariam concepisse hominem, &c.

CIRCUNCISIO vt notat Alex. parte 4. q. 7. membro j. qui ponit tres definitiones. Prima Damascē. lib. 4. fen. Circuncisio est signum de terminās Israel à Gentibus, cum quibus conuersabantur. Secunda circuncisio est signaculum curationis ab originali. Tertia circuncisio est abscisio superfuitatis concupiscentiæ. Ex his colligitur descriptio sufficiens, quæ talis est. Circuncisio est signaculum efficax curationis ab originali, permanēs in carne institutū à Deo, determinās Israel à Gētibus. Ex hac descriptione habetur primū quod circuncisio data est propter distinctionē populi Dei à non populo Dei. Secundō propter deletionem originalis peccati, propter distinctionē non quālibet, sed eā quæ est per signaculū permanens in carne, per hoc excluditur baptismus, & sacrificia legis naturæ: quia non erant permanentia in carne. Excluduntur & alia signa quæ non sunt signa curationis ab originali: sicut Indi habēt signa quæ dā adustionis faciei quibus ab aliis distinguuntur. Excluduntur & oblationes, expiationes, & sacrificia legis Moysaica, quæ licet distinguerent, non tamen ab originali curabāt, nec permanentia erant in carne. Et secundum omnes circuncisio ex vi circuncisionis siue ex opere operato, delet culpam originālē, sed discordant quantum ad gratiam. Efficax gratia, vt scribit Scotus di. j. q. vj. lib. 4. tam in circuncisione quā in baptismo proprius est ablutio animæ à peccato: licet cōcomitetur alius, scilicet, acceptatio ad vitā æternā. Et recitat Alex. quatuor opiniones parte 4. q. 7. membro 7. Et post eū beatus Tho. q. ix. dist. j. art. iij. libro iij. Videatur post hos Gabriel di. j. q. 4. art. j. lib. 4. Opinio autem Alexand. & Tho. & communis scholæ Theologorum est, quod circuncisio conferebat gratiam ex vi circuncisionis, quantum ad effectus priuationis, qui sunt priuare culpam. Tollit enim omnem reatum peccati originalis, & quantum ad effectus positiuos, qui sunt gratificare, & habilitare ad opera meritoria, licet non tam intensos sicut nunc baptismus, & inter omnia sacramenta legis circuncisio (vt scribit S. Bonauen. lib. iij. dist. j. circa textum) fuit efficacius sacramentum. Item hoc omnes concedunt quod culpa, nec originalis, nec actualis remittetur sine gratia, de potentia Dei ordinata, quicquid fieri possit de potentia absoluta. Circuncisio itaque ex opere operato contulit gratiam non solum consecutiue ad peccati remissionem, sed principalius quā circuncisio à peccato mundationē: quia eo modo contulit quo fuerat instituta, sed fuit instituta à Deo principaliter ad gratiæ collationem, vt & probat Gabriel. Nam Deus qui instituit circuncisionem, agens secundum rectam rationem, principalius intēdit perfectionem circuncisio, quæ est gratia, quā carentiam imperfectionis, scilicet, peccati originalis. Et circuncisio tollens culpam originalem, fuit sacramentum secundum propriam sacramenti rationē. Fuit enim signum sensibile, institutum à Deo, significans efficaciter effectum gratuitum, quia gratiam gratum facientem, culpam originalem remittentem, ergo sacramentum secundum propriam rationem sacramenti, vt infra describitur in litera sacra. Concordat Dominus Cardinalis Cameracen. q. j. art. iij. lib. iij. qui ait: quod circuncisio fuit propriè sacramentum, in ea enim conferebatur gratia virtute operis operati, ita quod non requirebatur in suscipiente bo-

nus mo-

nus motus interior, qui mereretur gratiam, sed sufficiebat quod suscipiens eam nō poneret se obicem. Si autem (vt idem vult) inueniuntur dicta sanctorum aut doctorum negantia gratiam à circuncisione, & etiam aliorum sacramentorum antiquæ legis possunt hæc tripliciter intelligi. Primò quod non conferebant gratiam, id est parua respectu baptismi, & aliorum sacramentorum nouæ legis. Secundo quod non conferebant gratiam quæ esset immediata dispositio ad gloriam, quia illa gratia non aperuit ianuam regni, quia precium nondum erat solutum, id est, ante passionem Christi, sicut & de nouæ legis ante passionem sacramentis dicendum esset. Tertio modo potest intelligi quod circuncisio non conferebat gratiam: quia nō vniuersaliter cuiuscunque suscipientis ipsa enim fortē ex sua institutione determinabatur ad certum gradum gratiæ, ita quod ultra illum non conferebat, & si tantum gradum inueniebat in suscipiente, nihil conferebat eidem. Et iste modus videtur de intentione magistri. Vide latius Dominum Cardinalem vbi supra, & Scotum quæstion. i. distinctio. 2. libro quarto. Et secundum Palu. in quarto. articulo. 4. quæstio. 5. circuncisio non imprimebat characterem: quia sufficiebat distinctio corporalis, nec iterabitur propter impossibilitatem, tamē propter originale, &c. In circuncisione autē vel in sacramento circuncisionis secundum sanctum Bonauen. post Alexan. & Tho. tria considerantur, scilicet, efficacia, significatio, & obseruatio. Efficacia quātum ad collationem gratiæ, & remissionis originalis culpæ. Significatio non tamen gratiæ collatæ, & remissionis culpæ, sed & circuncisionis futuræ in resurrectione generali, ab omni defectu corporis & passionis Christi, obseruatio quantum ad præceptum Dei de circuncisione datum.

De necessitate sacramenti huius est, quod circuncisio fuit masculina de domo Abraham de necessitate salutis, nisi excusaret impossibilitas, aut dispensatio Dei specialis. Vnde dicitur Gen. 17. Circuncidetur ex vobis omne masculinum, & circuncidetur carnem præputij vestri, vt sit signum fœderis inter me & vos. Infans octo dierum circuncidetur in vobis. Et sequitur, Masculus cuius præputij caro circuncisa non fuerit: delebitur anima illa de populo suo: quia pactū meū irritum fecit. Vide de hoc Hugonem parte 12. c. 2. de sacramentis. Petrum de Palu. quæstio. 5. art. secundo, & Lyram c. 17. Gene. de necessitate circuncisionis & significatione. Dicuntur autem de domo Abraham omnes qui permanserunt in fide Abraham: quibus promissa fuit terra Chanāan: & qui legem receperunt in deserto, in cuius signum in institutione pacti circuncisionis promissa fuit Abraham terra promissionis, vt habetur Gene. 17. Non itaque omnes descendentes de semine Abraham obligabat hoc præceptum, vt latius videre potes apud Alexandrum parte 4. quæst. 7. membro quarto, articulo. 1. & Paluden. quæstione 5. articulo. 2. conclusio prima. Non itaque obligabat descendentes de Ismahel & Esau: licet obligabat personas Ismahelis & Esau, qui fuerunt de domo Abraham: posteri autem eorum non ligabantur. Illi enim conuertentes se ad cultum alienum, separauerunt se à domo Abraham. De quo latius vide Gabrielem distinctio. 1. quæstion. 4. articulo. 2. libro 4. Et Paluden. vbi supra. Omnes etiam de Iacob descendentes tenebantur hoc præcepto, quia illis omnibus facta est promissio terræ Chanāan: vt latius deducit Gabriel ibi dē. Fuit & necessaria circuncisio propter diminu-

tionē concupiscentiæ circuncisio. Et est simile nunc de baptismo. De paruulis verò vt tenet Hugo, quem sequitur Alexan. par. 4. q. 7. membr. 4. arti. 3. si quod paruuli qui moriebantur ante octauū diem saluari fuerūt in fide parentū, cū oblationibus & sacrificiis: poterat & ante mortē infatē suspiciōne anticipari, quāuis nō tenebatur. Dispensatio quoque specialis Dei fuit de filiis Israel genitis in deserto, nam illi nō erant circuncisi donec transirent Iordanē, tum propter iter faciendū: tum quod in deserto ab aliis se iuncti distinctione, nō indigebāt. Latius scribit Alexan. q. 7. membro 6. arti. 1. Cui cōcordat Paluden. q. 5. arti. 3. conclusio 1. & post hos Gabriel d. 2. q. 4. arti. 2. conclusio 1. libr. 4. Fuit autem octaua dies de necessitate præcepti, & nō de necessitate sacramenti. Primum patet Genesis 17. Secundum, quia circuncisio quolibet tempore facta suum effectum habuit conferendi gratiam, originale remittentem, vt patet de pueris ante octauā diē circuncisio, & de profelythis, ac filiis Israel in Galgalis post octauū diem à Iosue circuncisio, qui omnes consecuti sunt effectū sacramentalis, gratiam, scilicet, originale remittentem, & concupiscentiam minuentem: ita scribit Gabriel vbi supra, & assentit Paluden. arti. 3. q. 5. d. 1. libr. 4. Culter verò lapideus, nec quo ad obseruationē præcepti, nec quo ad efficaciam sacramenti fuit necessarius, significationi tamen mysticē fuerat opportunus. Nam de illo cultro in præcepto non fuit mentio: nec tollitur efficacia sacramenti siue sit culter chalybeus siue lapideus: vt scribit Dominus præpositus Gabriel, conclusio 3. & Paludē. vbi supra. Fuit autem cōgruus culter lapideus: quia significabatur per hoc principalis auctor purgationis Christus qui petra dicitur, secundum illud 1. Cor. 10. Petra autem fuit Christus. Hic autem futurus erat vt purgationē faceret peccatorū, tollendo peccata mundi, secundū illud Ioan. 1. Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. Significabatur etiam duricies & inobediētia Iudaorū: videlicet Leuitici, & in libro sequenti, & Actuum 8. Plura Gab. vbi supra, Sed nō omnis significatio est de necessitate & essentiā sacramenti, sed illa tamen qua significatur effectus sacramentalis, qui in proposito est remissio originalis, quæ non plus significatur per cultrum lapideum quā ferreum. Mos quoque est Iudaeorum quod non cultro lapideo, sed ferreo circuncidūt, vt dicit sanctus Tho. hoc est nouaculis acutissimis. Data est autem circuncisio viris & non mulieribus: vt dicit Petrus Paludē distinctio 1. quæstion. 5. libro quarto, tum quia curatiuum erat. Cū enim peccatum originale descendat à pater in filios quantum ad culpam & reatum, quantum autem ad pœnalitatem descendat à femina: quia pater est causa efficiens in generatione, & materiam administrat. Circuncisio autem data est contra originale ad tollendum culpam, non autem ad tollendum carnis corruptionem, ideo viris & non mulieribus data est. Tum etiā quia distinctiuū, quia distinctio populi à populo præcipue pertinet ad viros, quia mulieres viris subditæ sunt, & sequuntur forum viri. Hæc Paludensis. Dicitur & data circuncisio fœdere sempiterno. Gen. 17. De qua vidē & supra in Cessatione legalium. Et hoc intelligendum est, (vt scribit Iacobus de Valentia tractatu 3. capit. 7. regula 7. prologi in Psalterium) secundum illam etatem & seculum ab Abraham vsque ad Christum: nam æternum dicitur ab ætate. Et sic æternum siue sempiternū dicitur illud quod est semper

cum aliqua etate. Et sic circuncisio dicta fuit sempiterna, non simpliciter cum omni tempore, sed cum illa etate ab Abraham vsq; ad Christum, quia fuit sempiterna illi etati illius corporis mystici & legis. Et sic dicendum de præcepto Sabbati & Agni paschalis, quorum etas fuit finita in Christo, &c.

CIRCUNCISIO competebat Christo, non propter indigentiam, quia peccatum originale non contraxit, sed propter decentiam. De quo latius Paluden. dist. 1. q. 5. conclusio 3. De præputio Christi scribit idem, & dicit quod ipsum fuerit ab Angelo delatum, (vt vult Comestor) Carolo Magno, & ab eo Aquigrani positum: & a Carolo Caluo translatum Corrosiu. Sed hoc Theologi multi negant, eò quod tanquam ad veritatem humane nature, & integritatem pertinens, cum Christo resurgere debuerit, licet cicatrix in signum victorie in manibus & pedibus remanserit. Poruit tamen Christus de materia alia sibi præputium simile præparare, & illud deuotioni fidelium dimittere. Ita Paludensis.

CIRCUNCISIO cessauit simpliciter quantum ad necessitatem salutis, quando baptismus cõsuebatur tam Gentibus quam Iudæis. Id quidem & alia probat post Scotum & Tho. Gabriel. d. 1. q. 4. part. 2. arti. 3. conclus. 1. lib. 4. Fuerat autem perfectus remedium baptismus quam circuncisio. Plura ibidem Gabr. &c. Sed quale dabatur pro fœminis remedium, inquit Gerson par. 1. serm. de circuncis. fides propria, si adulterant, vel parentum pro paruulis. Est & alia circuncisio spiritualis, qua sensus nostros circuncidimus à prauis cupiditatibus. De qua vide & eundem Gers. vbi sup. & in Iosephina d. 8. & aliis multa, &c.

CIRCUMINCESSIO. De qua vide in dictione Inexistentia, est, vt scribit sanctus Bona. d. 19. q. 4. lib. 1. qua dicitur quod vnus est in alio, & econuerso. Et vt dicit Brulefer, est quædam in existentia actualis, qua aliquid dicitur inexistere alicui, quod est realiter distinctum ab eo per intimam præsentialitatem & consubstantialitatem identificam. Et hoc, vt ait Bona. uen. proprie & perfecte in solo Deo est, quia circumincessio in essendo ponit distinctionem similem & vnitatem. Et quoniam in solo Deo est vnitas cū distinctione, ita quod distinctio est inconfusa & vnitas indistincta: hinc est quod in solo Deo est circumincessio perfecta. Et patet ratio huius, quia ratio circumincessionis est perfecta vnitas essentie cū distinctione personarum: & quoniam proprium est solius Dei, ideo & circumincessio talis, secundum quod dicit Hilari. & Magister in textu d. 19. li. 1. in Deo est perfecta. Et venit circumincessio à circumincedo, quia incedunt in se inuicem, vt notat Brule. d. 19. q. 4. li. 1. Et secundum eundem ad veram circumincessionem requiruntur quatuor conditiones. Prima est, quod sit existentia vnus in alio. Secunda, quod sit ibi intima præsentialitas. Tertia, quod sit ibi realis distinctio. Quarta, quod sint realiter distincti qui circumincedunt. Nulla autem creatura potest esse in alia circumincessiue, quia nulla est alteri idem consubstantialiter: nec creatura potest esse in Deo circumincessiue, nec econuerso. Et licet Deus sit intimè præsens cuilibet rei, non tamen est ei consubstantialis; ergo nec circumincessit alicui. Vna verò persona diuina est in alia circumincessiue, & econuerso: quia eis cõuenit diffinitio circumincessionis & totalis causa illius circumincessionis est distinctio realis & vnitas essentie diuine numeralis in eisdem. Item persona diuina non est in essentia diuina circumincessiue, nec econtra, quia nõ

distinguitur realiter ab ea. Hæc Stephanus Brulese. Vide & de hoc in dictione Inexistentia. De hac circumincessione loquitur Gerson tract. 9. super Cant. Mariæ, cum ait: Nemo venit ad filium nisi repletus bonis spiritus sancti. Nullus dat spiritum sanctum filio in diuinis nisi pater: non potest igitur venire ad filium nisi cum spiritu sancto, quem dat ei pater. Hinc est oratio Christi ad patrem. Vt dilectio, inquit, qua dilexisti me, sit in eis: & ego in eis mira circumincessio. Rursus ipse filius nõ reddit ad patrem nisi per spiritum sanctum, quem spirado reddit patrifelici & inenarrabili, id est, non errante circulo, dat spiritus sanctus mentem quam inhabitat, nunc filio à patre, nunc patri à filio, &c. Hæc Cancellarius vbi supra.

CIRCUNSTANTIA, vt scribit Richar. d. 17. arti. 3. q. 5. lib. 4. dicitur illud, quod est extra essentiam actus, in aliquo tamen modo ipsum attingens, aut quantum ad essentiam actus, aut quantum ad effectum, aut quantum ad causam. Vide latius ibi Richard. Circumstantia secundum Thomam 1. parte, q. 7. arti. 1. est accusans actus humani attingens eum extrinsecè. Sunt autem circumstantiæ quas annumerat Petrus de Palu. q. 3. d. 16. lib. 4. his versibus:

Quis, quid, vbi, per quos, quotiens, cur, quomodo, quando, Quilibet hic seruet morbi medicamina dando.

Sanctus Bonauentura ita ponit:

Aggrauat, ordo, locus, persona, scientia, tempus, Aetas, conditio, numerus, mora, copia, causa.

Est modus in culpa, status altus, lucta pusilla.

Quas autem circumstantias quis teneatur confiteri, vide eum d. 17. q. vlt. lib. 4. & penul. & in moralibus sex ponuntur circumstantiæ, scilicet, Quis, quid, vbi, quando, cur, quomodo. De his videre potes Gersonem parte 2. dialogo sophiæ & nature, de castitate Ecclesiasticorum siue cœlibatu. & parte 1. tractatu de probatione spirituum, & parte tertia dialogo apologetico. Circumstantiæ quas annumerat sanctus Bonauentura, vt supra dictum est d. 16. circa textum lib. 4. quædam: & sex ex his respiciunt personam, scilicet scientia, ordo, etas, conditio, persona, & status. Tres respiciunt crimen siue actum, scilicet numerus, mora, & modus agendi. Tres respiciunt causam, scilicet copia, causa, lucta pusilla: & duæ sunt adiacentes, locus & tempus.

CIRCUNSTANTIÆ peccatorum sunt quadruplices, vt literis mandauit Gabr. di. 17. quæst. 1. artic. 2. conclus. 4. lib. quarto. Quædam sunt quæ trahunt actum peccati in aliud genus peccati, quales sunt quæ speciali prohibitione prohibentur, sicut in furto circumstantia loci consecrati aut rei sacræ. Hæc enim trahit furtum in sacrilegium, quod speciali prohibitione prohibitum est. Et luxuriæ circumstantia est, quod persona sit coniugata, consanguinea, vel affinis, violenter oppressa aut rapta, propter quas luxuria alia & alia foritur nomina: vt puta dicitur adulterium, incestus, oppressio, stuprum, raptus, quæ singularibus prohibitionibus prohibentur: & hæc circumstantiæ sunt confitendæ, quia illæ inducunt quasi nouum mortale, pro quanto speciali prohibitionem sunt prohibita. Omnis enim actus contra prohibitionem commissus, est mortalis. Si ergo contra vnâ prohibitionem, tantum est mortale simplex: si verò contra duas, est duplex virtualiter. Et cum omnia mortalia sint confitenda, necesse est circumstantiæ quasi peccatum duplicem specifacem confiteri: inter has est circumstantia diei festi. Nam omnis peccatus in die festo (puta qui furatur) duplex præceptum transgreditur,

greditur, scilicet tertium, quia sabbatum violat; & sextum, in eo quod furatur: & ita dupliciter peccat. Similiter frequentia seu numerus commissorum peccatorum necessario est confitenda: quia hic simpliciter ponit aliud peccatum: quia quoties peccatum iteratur, totiens nouum peccatum committitur. Et si cõfitemur numerum certum ignorat commissorum mortalium, saltem exprimat numerum quem putat propinquiorum frequentiam peccatorum. Alia sunt circumstantiæ quæ nõ trahunt in aliam speciem per nominis mutationem, sed tamen in eadem specie aggrauant: vt est libido & intensio actus peccati præcedens deliberatio, motuum seu tentatio inducens ad peccatum, conditio personæ peccantis, quo ad statum, etatem, prudentiam, qualitatem. Conditio personæ in quam peccatur, damnum per peccatum illatum, vt in furto si multum subtrahum est pauperi vel infirmo, multas proles habenti. Non est autem ita certum (vt ait Gabriel) an illæ circumstantiæ sint confitendæ: quia aliquando satis dubium est, an aggrauent mortaliter. Sed satis cautum est & satis tutum & vtile illas confiteri, præsertim quando multum grauant, aut sunt occasiones sequentium peccatorum in se vel in aliis. Quando autem certum est, quod non aggrauant mortaliter, nõ est necessarium eas confiteri. Tertiæ circumstantiæ sunt impertinentes, quæ neque aggrauant, nec excusant seu alleuiant: vt quod peccatum commissum est in feria secunda vel tertia, dum neutra est festiua: aut quod factum est in stuba, aut in cubili siue cubiculo, vel cellario, illæ circumstantiæ non sunt confitendæ, ne confitens historiam texere videatur, sed cum dolore & veracundia se de suis peccatis accusare. Quartæ circumstantiæ sunt alleuiantes peccata, vt ignorantia crassa, indeliberatio, tentationis magnitudo, infirmitas, timor, & huiusmodi. Siquidem grauius peccat qui ex certa malitia sciens peccat, quam qui peccat ex ignorantia, infirmitate vel timore. Hæ circumstantiæ regulariter non sunt confitendæ, quia non est ibi locus se excusandi, sed accusandi. Dicitur regulariter, quoniam si circumstantia excusaret actum à mortali peccato: vt ignorantia inuincibilis, surreptio tollens deliberationem, illæ essent confitendæ: vt confessor intelligere posset speciem peccati, & in suo iudicio non errare, qui autem non haberet aliquod peccatum, non teneretur confiteri. Vnde Scotus dist. 17. in fine libri quarti: Innocens à mortali & veniali tenetur simpliciter non confiteri. Vnde si beata Virgo fuisset confessa Petro post ascensionem, peccasset cõfitemdo: sed si est innocens à mortali, potest confiteri venialia, vel potest non confiteri: vt habet Scotus. Et ita habens tantum venialia, non tenetur confiteri: vt latius videre potes apud Scotum, & infra in dictione Confessio.

CIRCUNSTANTIÆ complicum (vt scribit Dominus præpositus Gabriel d. 15. quæst. 1. ar. 2. conclusio 5.) ita sunt confitendæ, vt tamen non manifestentur compeccanti personæ. Nam semper est cauenda diffamatio proximi, quantum cum iustitia fieri potest. Imò & confessor si sentit quod confitens manifestare vult personas cum quibus aut quarum inductione peccauit, præuenire debet, & contententem informare, vt non manifestet personam, vt vult sanctus Bonauentura dist. 21. part. 2. arti. 1. quæst. 3. & hoc regulariter intelligendum est. Nam in duobus casibus persona compeccans potest reuelari. Primum, quando propter circumstantiam personæ mutatur

genus peccati, & non potest exprimi genus peccati, nisi specificetur persona, per quam specificationem confessor deuenit in notitiam personæ, nec potest haberi aliis confessor. Vt si quis commisit incedum cum matre vel cum vnica sorore, quæ nota est confessori: si alius confessor haberi non potest, præferenda est salus propria famæ personæ: sed si alius confessor haberi potest, quærendus est cum licentia, & cæ. Secundus casus est, quando confessor talis est qui posset prodesse, & nõ obesse eis qui deteguntur, neque per hoc diffamaretur persona detecta. Ita sentit sanctus Bonauentura, quomodo confessor teneatur hoc habere secretum apud se, sicut cætera peccata sibi confessa. Nam & extra confessionem crimen occultum potest reuelari ei qui prodesse potest, & non obesse propter correctionem & salutem fratrum: multo magis in confessione. Consultat tamen sanctus Bonauentura, quod in casu fiat reuelatio extra confessionem. Dicit tamen hic Gerson, quod magna cautela requiritur apud contententem & confessorum, ne zelo proficiendi indiscretè fallatur. Sufficit etiam talis expressio circumstantiarum, talibus verbis locutionibus, per quam confessor de magnitudine peccatorum contententis pro absolutione, & prænitentiis discretè conferendis instruat. Vnde vt vult sanctus Bonauentura dist. 21. part. 2. quæst. 3. sufficit aliquando in generali dicere: Vt si mulier cognita est ab Episcopo, sufficit dicere quod aliquis magnus Prælatus eam cognouit. Si a persona religiosa, sufficit quod in generalitate sua licet, quia satis apparet genus culpæ. Si verò descēdat ad personam singularem, increpanda est persona confitens. Similiter nec debet confessor curiose inquirere de persona, sed si suspicatur quod sit persona cui possit prodesse, & competens & vtile sit illum scire, potest extra forum confessionis illam inquirere: nam talia frequenter sunt occasio frangendi sigillum confessionis, vbi est maximum periculum. Hæc & alia sanctus Bonauentura.

CIRCUMVENIRE, decipere. Vnde vt refert Gabriel distinction. 15. quæstione duodecima, articulo secundo, conclusione secunda. Nemo secundum apostolum circumuenire debet proximum in negotio. 1. Thess. 4.

CIVITAS proprie est collecta ciuium multitudo ad iure viuendum. Quandoque dicitur ius ciuipatiuæ usurpauit dicitur vrbs, hoc est ipsa mœnia, & aedificia. Diuus Augustinus ille magnus Ecclesiæ doctor, in libr. de Ciuit. Dei, duas describit ciuitates, quas signantes Ecclesias inter se diuersas pariter & aduersas, vt refert Dominus Cardinalis Camerac. in laudibus Theologiæ. Vna est ciuitas Hierusalem. Alia est ciuitas Babylon. Vna ciuitas est Ecclesia Dei, alia ciuitas est Ecclesia diaboli. Vna Ecclesia bonorum, de qua dicit Psalmista: Laus eius in Ecclesia Sanctorum. Psalm. 149. Alia Ecclesia malorum, de qua idem Propheta: Odiui, inquit, Ecclesiam malignantium. Psalm. 25. De quo latius lege Camerac. Vnde Christo-politanus Episcopus Iacobus de Valen. in Psalm. 61. ait: In principio diuinus fuit totum genus humanum in duas ciuitates siue societates: vnâ Dei, & alteram diaboli. Has duas ciuitates diuiserunt duo amores, vt inquit Augustinus. Nam amor mundi & bonorum temporalium constituit ciuitatem terrenam & diaboli. Nam illa incepit ab amore sui, vsque ad contemptum Dei. Cuius primus ciuis fuit Cain. Amor autem Dei incipiens

piens ab amore Dei vsque ad contemptum sui, cōstituit ciuitatem Dei. Cuius primus ciuis fuit Adam & Abel: ideo isti dicti sunt filij Dei, illi verò filij hominum, eò quòd in hoc mundo & carne cōstituerit spem suam & felicitatē, isti verò in solo Deo. Et ideo filij hominum illius ciuitatis semper persecuti sunt filios Dei & huius ciuitatis, propter bona temporalia. Et sic primò Cain persecutus est Abel, & Chaldaei Abrahamā, & Ismahel Isaac, & Esau Iacob, & Saul & Doechipsum Dauid. Et sic populus Iudæorum & Gētilis persecuti sunt Christum, & Ecclesiam suam, quæ propriè dicitur ciuitas Dei vsque ad Antichristum. De quo videre potes & Gersonem parte 3. super Cantica canticorum symphalmate v. & c.

CLARVM à quo claritas. Et nomine claritatis (vt scribit Paludensis disti. 44. quæsti. 5. libro 4.) importat proprietatem luminis, sicut & suum oppositum, scilicet obscuritas importat conditionem seu proprietatem oppositam contrarij, vel priuatiue luminis, sed quia mediante lumine perficitur in nobis potissima cognitio sensitiua exterior quam habemus, scilicet visiva, per quam res nobis potissimè manifestantur, & cuius nomen transfertur ad omnes alias cognitiones, per quas nobis aliqua veritas manifestatur, ideo nomen claritatis transfertur ad omnem manifestationem veritatis. Vnde omnem veritatem nobis manifestam dicimus esse claram, & per consequens omnè quòd est sui, bene manifestatum dicimus esse clarum, & c.

CLAVIS dicitur qua nos quicquam aperimus vel claudimus. Et nomē clavis (vt scribit sanctus Bonaventura distinctio. 18. artic. 1. quæsti. 1. libro 4.) translatum est ad spiritualia ab ipsis corporalibus. In his autem corporalibus clavis est instrumentum ad remouendum aliquod obstaculum. Et quoniam in spiritualibus inuenimus obstaculum ingrediendi in regnum cœlestē, necesse est illud remoueri: ideo ad spiritualia nomen clavis transferimus, vocātes clauem illam virtutem, per quam obstaculum (vt est peccatum) remouetur, siue per quam excluditur vel includitur. Vnde clavis ista (de quibus loquitur Magister & Doctores quarto Sententiarum, di. 18.) non sunt corporales, sed spirituales, sic dicta metaphoricè. Vnde secundū Thomam & Scotum, & alios omnes, transferentes secundum aliquam similitudinem transferunt. Vnde sicut clavis materialis est proximum instrumentum aperiendi, & claudēdi ostium, & per hoc non est apertio, nec aperiens, nec causa propter quam aperitur. Sic clavis spiritualis est aliquid requisitum ad aperiendum regnum cœlorum, quod non est aperiens, nec apertio, nec causa propter quam aperitur, velut est dignitas personæ ad intrandum: aut indignitas ad repellendum propter meritum vel demeritum. Nam apertionem intelligimus ipsam sententiam dictantem esse aperiendum vel claudendum, & aperiens Iudicem sententiā. Sic ergo clavis spiritualis est potestas sententiandi. Hæc enim est immediatum instrumentum dictandi sententiam suæ sententiandi.

CLAVES spirituales quibus cælum potest referari homini, distinguuntur plures. Vna clavis est sana doctrina. Lucæ vndecimo ait Saluator: Vē vobis Legisperitis, qui tulistis clauem scientiæ. Glosa. Auctoritatem docendi ad veritatem saluificam: ipsi non introistis, scilicet, malè viuendo: & eos qui intrabant, id est, intrare desiderabant, prohibuistis, scilicet, falsa doctrina, vel malo vestro exemplo corrumpendo.

illos simplices. Beatus Petrus cum ista clauis, scilicet, doctrina fidei, similiter & beatus Paulus, & ceteri Apostoli, per mūdum innumerabilibus hominibus cælum aperuerunt. Alia clavis spiritualis est vera pœnitentia, quæ cælum aperit, Matthæi tertio: Pœnitentiam agite, appropinquabit regnum cœlorum. Bernardus: O pœnitentia, quæ es Sole splendior, auro pretiosior, tu omnia ligata soluis, tu Paradisum aperis. Hæc aperuit Latroni Paradisum, & Magdalene, & Petro post negationem, & Paulo post veram conuersionem. Tertia clavis est sanguis Christi & pœna. Isaia vigesimo secundo: Dabo clauem domus Dauid super humerū eius. Ambrosius: Sanguis Christi, clavis est Paradisi. Item Gregorius & Damascenus: Crux Christi Paradisum aperuit, quod plus quàm quinque millibus annis clausum fuit. Per hanc clauem nobis aperitur cælum in Baptismo, & aliis Sacramentis, & ceteris. Quarta clavis est ipsa potestas collata à Deo supernaturaliter sacerdotali dignitati, quæ dicitur clavis metaphoricè, ad similitudinem clavis materialis, quia, scilicet, ordinatur ad aperiendum vel claudendum regnum cœlorum, vt dictum est. Et est duplex (vt scribit Petrus de Palude, distinctione decimanona, articulo primo conclusionē secunda.) scilicet, clavis iurisdictionis, & ordinis. Iurisdictionis requirit materiam subiectam, sicut dominus seruum. Clavis verò ordinis, quæ peccata soluuntur, vel retinētur, nō semper habent materiam in actu. Et diffinitur sic.

CLAVIS spiritualis, (vt habet Gabrie. distinctione decima octaua. quæstione prima, articulo primo, libro quarto, & altipulantur ceteri.) est potestas iudicandi, id est, soluendi & ligandi, qua dignos recipere, & indignos excludere debet à regno Dei Ecclesiasticus Iudex. Et potestas illa est triplex, scilicet principalis præcellentiæ, non tamen principalis, & clavis ministerij siue ministerialis. Principalis est solius Dei secundum diuinam naturam, quæ per propriam essentiam [quæ semper iusta est, imò ipsa iustitia, qua præsidet omnibus] aperit & claudit, ac impedimenta, scilicet peccata, & reatum pœnæ dimittendo remouet. Et illa potestas non potest alteri communicari, quia est diuina essentia, quæ alteri communicari non potest. Secunda potestas non principalis, sed tamen excellentiæ accepta à superiore cum vniuersalitate causarum iudicandarum, propriè est solius Christi secundum naturam humanam. Vnde Ioan. 5. Pater dedit ei iudicium facere: quia filius hominis est. Nam etiam secundum humanam naturam nouit omnia, & habet voluntatem inobliqualem, & ideo sententia sua est irreuocabilis & immobiliter iusta. Tertia potestas, scilicet ministerij particularis [quantum ad causas cognoscendas] & infirma quantum ad scientiam proferendam: puta quia potest aliquando deuiare à iustitia, & reuocari. Et hæc est ministeriorum Ecclesiæ, quibus datum est, vt cognoscant in causis, & secundum legem Dei iudicent regnum cœlorum esse aperiendum. Cui cum se conformant à Deo approbatur, & forma manet. Si verò dissentiant ab ea infirma est, & à Deo reuocatur. Clarius & longius de hoc scribit Gabriel. & Scotus, quos videre potes. Potestas igitur aperiendi regnum eminenter & excellenter est in Christo, secundum naturam assumptam, in qua pro nobis satisfecit, & meruit. Ministerialis verò collata est ministris sacramentorum, per quæ virtus passionis Christi in nos

fluit

fluit & operatur salutem (vt sentit sanctus Bonaventura & ceteri.) Et quamuis potestas sententiandi seu iudicandi intrinsecus & excludendos à regno Dei sit clavis principalis, quia tamen hæc potestas, vt rectū habeat vsum, exigit auctoritatem cognoscendi in causa peccatoris. Quoniam sine cognitione causæ, sententia non potest esse iusta & recta. Ideo etiam auctoritas cognoscēdi dicitur clavis, quia est instrumentum quoddam aperiendi, licet non proximum, & tale sine quo prior clavis nō potest habere iustum vsum. Et secundum hoc ponuntur duæ clauēs, scilicet clavis scientiæ, ad discernendum dignum ab indigno, & clavis potestatis sententiandi ad quam prior ordinatur, vt iuste exeat in actu. Et illa clavis scientiæ, non est scientia aliqua actualis, vel discretio, quæ cūque sit videtur Magister sentire, quoniam (vt dicit Scotus) licet auctoritas discernendi requirat scientiam seu discretionem concomitantem ad rectum vsum eius, quæ admodum clavis potestatis requirit aliquam iustitiam ad rectum eius vsum, tamen sicut potestas rectè iudicandi potest esse sine iustitia, & ideo non est iustitia: ita & auctoritas cognoscendi potest esse in aliquo sine discretionē & scientia. Et quando dicit Magister: Clavis scientiæ est scientia discernendi, intelligatur, id est, quod scientia requiritur ad rectum vsum clavis illius non simpliciter, vt clavis insit. Quod si aliter intellexit Magister, fuit alterius opinionis & minus probabilis, vt dicit Gabriel. Et vt Paludensis scribit dist. 15. q. 2. libro 4. Soli sacerdotes noui testamenti habent clauēs regni cœlorum propriè dictas, quæ sunt ad aperiendum cælum immediatè, licet dispositiue: & dicuntur clauēs ordinis. Sed clauēs iurisdictionis, quæ immediatè ad illud disponunt, potest habere non sacerdotes. Et hac potestate clavis sacerdotes homines ligatos & solutos ligant & soluunt, dum pœnitentibus satisfactionem imponunt, & de temporalī pœna remittunt, ita habet Magister distinctio. 18. libro 4. ca. 7. Et post eum Gabri. & ceteri multa. Et vsum clauium non est nisi in sacramentali absolutione. Potestas quoque clauium extendit se ad remissionem & retentionem culpæ, nō corā Deo, sed in facie Ecclesiæ. Non enim remittit peccatum, sed remissum à Deo præsupponit. Et quamuis aliquis apud Deum sit solutus, non tamen in facie Ecclesiæ solutus habetur, nisi per iudicium sacerdotis, (vt inquit Magister dist. 18. lib. 4. cap. 6.) Et subdit: In soluendis culpis, vel retinendis: ita operatur sacerdos Euangelicus & iudicat, sicut olim legalis in illis, qui contaminati erant lepra, quæ peccatum signat. Hos enim Synagoga non tenuit mundos, donec sacerdotis iudicio mundi declarabatur. Vide plura apud Gabrielem & Scotum de hoc.

CLAVIS autem dicitur errare, (vt scribit Gabr. di. 18. q. 1. artic. 3. dub. 2. lib. 4.) quando sacerdos ab utitur clauē. Potest ergo vtraque clavis errare, potestas & scientiæ. Potestatis quādo sacerdos absolueret tentat, non sui iurisdictioni subiectum, aut quem nouit non contritum, & in vtroque casu ille error imputatur sacerdoti ad culpam. Debet enim sacerdos spiritualis Index scire ad quos se extendit sua iudicialia potestas, & non excedere limites suæ potestatis. Similiter non debet indignos absolueret, nec dignos ligare, nō enim est Iudex principalis, sed principalis Iudicis minister, qui in suo ministerio tenetur se conformare suo principali. Error clavis scientiæ potest contingere, vel ex parte sacerdotis vel ex

parte cōfidentis. Ex parte sacerdotis, quādo omittit inuestigare necessaria: puta an cōfidentis sit cōtritus an non, aut circumstantias necessario cōfidentis, vel dum abundat superfluis: puta quando inquirat, quæ audire delectat, non pertinentia ad hoc forum, peccat autem sacerdos satisfaciendo pruritu aurium suarum. Item circumstantias fatuas peccata non aggravantes, nec alleuantes, & tunc non potest ferre rectum iudicium, nisi à casu. Potest etiam contingere error ex parte cōfidentis, quia, scilicet fictus est, & fingit se contritum, cum tamen non sit, & per hoc sacerdos credit, qui non est, & ita errat in suo iudicio. Sacerdotis autē errantis, vt ibidem scribit Gabriel, in necessariis cognoscendis arbitriū Deus non approbat, neque quo ad sacerdotem, qui per suam negligentiam peccat, nec quo ad eius iudicium nisi casu, aliter diuino iudicio concordet. Negligentia enim sacerdotis (qui scire debet, quæ sui sunt officij) culpabilis est, similiter & iudicium suum, si non cum diuino concordat (quod verum est, & iustissimum) nō approbatur. Arbitrium autē sacerdotis à Deo approbatur, dum clavis scientiæ errat in superfluis, non tamen omittit aliquid in necessariis, quārum ad pœnitentem, non tamen quantum ad sacerdotem, quia sic iudicium sacerdotis cōcordat diuino: ergo ratum quantum ad suscipientē. Hic enim conficitur effectum iudicij, sed tamē sacerdos peccat satisfaciendo pruritu aurium suarum, & sic ipse non approbatur iudicādo. Sed dum pœnitens fictus est, ostendens se sacerdoti contritum, licet clavis scientiæ nō erret quo ad sacerdotem, errat tamen quantum ad cōfidentem, & per hoc arbitrium sacerdotis nō approbatur. De hoc latius vide Gabrielem propositione 3. vbi supra. & Scotum d. 19. libro 4.

CLAVIS dicitur quo aliqui affigimus. Clavis autē quibus Christus fuit affixus (vt scribit Brulefer d. 16. q. 2. lib. 3.) a deo affigebat pendentē, quādo manus eius & pedes cōfodiebantur, in quibus maxima erat afflictio propter neruos & musculos ibidē cōcurrentes, in quibus præcipuè viget sensus. Et dicitur quod clauis erant obtusi, vel ad minus parum acuti. Beda dicit quod fuerunt quatuor clauis, tamen plures alij, & ferè omnes dicunt, quod posuerunt pedē super pedem, & sic sunt tres clauis. Et vt paulò post dicit Brulefer. vbi supra: quia qualitas cōplexionalis in Christo reddebat ipsum ad maiorem dolorem dispositum: ideo bene cōcedo, inquit, quod clauis ferrea in vna manu, vel duobus pedibus, multo plus in cōparabiliter affixit Christum, quàm ignis sanctum Laurentium suo martyrio. Vnde si omnes pœnæ & tristitiæ omnium martyrum essent de vno latere, & pœnæ quas Christus passus est de alio latere, pœnæ Christi superarent omnes illas: non quantum ad generā tormētorum, quia nō omnia sustinuit quæ martyres sustinuerunt, sed quantum ad æquialitiam & acerbitatem. Hinc est quod dicitur Thren. 3. O vos omnes (tam presentes quàm futuri) qui transitis per viā, attendite & videte, si est dolor similis sicut dolor meus. Et hoc dicitur in persona Christi: ergo videtur quod nullus dolor alius habeat ei æquari. Item omnes fluctus induxisti super me, & cetera. Hæc Brulefer.

CLEMENTIA à mansuetudine sic differt (vt scribit Paulus Cortesius libr. 3. Senten. dist. 8.) vt clementia sit extenuatrix pœnarum: mansuetudo verò irarum mitigatrix. Et secundum Albertum: Clementia est virtus: quæ facit quem præstabilem super malitia, quæ contra ipsum commissa est: maxime quantum ad pœnas

ad pœnas

ad pœnas pro ipsis infligendas. Sic enim clementia spectat ad iudices & Præsidentes, quorum est misericordiam reis exhibere, secundum illud Iacobi 1. Misericordia superexaltat iudicium. Vnde & Seneca: Clementia est inclinatio animi ad lenitatem in pœna exequenda, ait libro 2. de clementia ad Neronem. Clementia est temperantia animi in potestate viciscendi; vel est lenitas superioris aduersus inferiorem in constituendis pœnis. Itaque dici potest inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Et ut dicit sanctus Thomas 2.2. quæst. 157. art. 1. Clementia est virtus moderatiua pœnarum, secundum legem. Et est virtus humana, ideo directè ei opponitur crudelitas, non autem feritas aut seueritas sub bestialitate, sed virtuti heroicæ vel dono pietatis, secundum eundem secundæ secundæ, quæst. 158. artic. 2. Hæc autem virtus maximè Præsides decet. Vnde ait Seneca: Nullum clemetia ex omnibus magis qui Regem ac Principem decet. Vnde Cice. 1. Offic. ait: Nil enim laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placibilitate atque clementia. Et quoniâ Deus (ut scribit Gab. lect. 20. canonis) Rex Regum ac Principum Princeps viouorum & mortuorum iudex est, maximè Deo conuenit, per quam & ipse semper citra condignum punit, ne claretur in perditione viuorum. Sap. 1. Siquidem pius est, & non patitur cruciatu, secundum Greg. lib. dial. Neque obliuiscetur misereri Deus, neque continebit in ira sua misericordias suas. Psal. 76. Congruè itaque (inquit Gabr. vbi supra.) ad patris clementiam in nostra petitione qua petimus misericordiam nobis exhiberi aspiramus, dicentes in canone quotidie. Te igitur clementissime Pater per Iesum Christum filium tuum Dominum nostrum, sup. rogamus & pe. &c.

CLERICVS forte dicitur potest. Vnde clerici à forte dicitur, quia klros Græcè, fors vel hereditas Latine sonat. Vnde nomen clericus (ut scribit Gab. lect. 3. canonis.) primum ab Apostolis consecratum legitur forte electum, ideoque omnes clerici dicitur quasi sint de sorte Domini, vel quasi Dominus fors eorum sit. Iuxta illud Propheta: Dominus pars hereditatis meæ. Ex quo patet, ut scribit Guil. in suo Rationali. lib. 2. quod nihil extra Deum habere debet, sed solè decimas, primitias & oblationes (quæ sunt hereditas Domini) accipiat, siue sint quasi sorte electi. In veteri namque testamento, & apud Gentiles clerici & Sacerdotes forte ex liberis eligebantur, & in nouo testamento Mathias forte electus est. Vnde Act. 1. dicitur: Et dederunt sortes, & cecidit fors super Mathiam. Primus autem clericus factus est Petrus. Iginus Papa composuit clerum, & distribuit gradus, ut scribit Guil. Episcopus in Rationali di. lib. 2. Et capitur clericus duobus modis, ut notat Brulefer dist. v. quæst. 1. libro 4. Vno modo pro vno docto, scientifico, perito, sciètia pleno, repleto & experto. Et contra laicum capitur pro viro indocto, imperito, insipiente & lapide. Vnde laicus dicitur à lithos Græcè, quod est lapis Latine: vel à laos, id est, populus: ut dicit Guilhel. in Rationali, lib. 2. Et sic omnis clericus in quantum clericus (ut dicit Brulefer) est laudabilis; laicus verò in quantum laicus est vituperandus. Clerici quoque à toto genere de iure præponuntur, & debent præponi laicis. Secundo modo capitur clericus pro homine habente aliquod officium in Ecclesia. Vnde clericus est homo in Ecclesia Christi secundum ordinem sacramentalem deseruiens. Et nec Angeli necque demones propriè sunt clerici,

nec Sarraceni & hæretici isto modo sunt clerici. Sed ille dicitur clericus, qui habet officium hostiarum siue lectoris, vel vnum de septem ordinibus. Tonsura autem propriè non est ordo, nec facit hominem clericum: de quo suo loco dicitur. Et per oppositum laicus secundo modo capitur pro homine non habente ordinem sacramentalem in Ecclesia Christi. Nominantur & clerici presbyteri, quasi seniores. Dicitur autem seniores (ut scribit Gab. lect. 4. canon.) non annorum ætate, sed morum qualitate, sicut scriptum est: Senectus venerabilis est, non diuturna, nec annorum numero computata. Cani enim sunt sensus hominum, & ætas senectutis vita immaculata. Dicitur & clerici per antonomasiam, Ecclesiastici: ut innuit Gerson parte 2. Sermo. in cœna Domini. De clericis & eorum moribus multa habentur apud scriptores, & Gersonem, & alios. Et Palud. d. 24. q. 3. art. 4. lib. 4. hæc scribit de clericis, quæ non indigna esse censui, ut literis mandarentur pro vita clericorum agenda. Clericus (inquit Paludensis) non debet mercari, nulla ætas fera debet ei esse ad discendum. Clerici quoque non debent interesse spectaculis vanis, & nuptiis: nec tabernas non nisi necessitate intrare debent. Nec ferre arma, nec verè nec iocose pugnare, nec iudicium sanguinis ferre. Debent etiam ab illicitis quæstibus abstinere: nec debent munera accipere pro medicina. Debent insuper clerici res Ecclesiæ benè dispensare, non superfluè. Non licet eis de sumptibus Ecclesiæ filios suos in studio philosophiæ procurare. Item non licet clerico habere beneficium cui sufficit patrimonium. Nec clericus de rebus Ecclesiæ, sed de rebus per ipsum acquisitis potest facere testamentum: & si intestatus decesserit, in omnibus rebus succedet Ecclesia. Item clericis non est iniungenda pœnitentia solemnis. Item melius est habere paucos bonos clericos quam multos inutiles. Ut autem ipsi ebrietatem & luxuriam vitent, vinum cum aqua debent temperare. Possunt quoque clerici de mandato Prælati in carcerari, & per laicos trahi sine excommunicatione. Item clericis incorrigibiles de crimine degradati, seculari iudicio debent tradi. Itè clerici fures pro rebus Ecclesiæ requirendi de licentia superioris torqueri possunt & tormentari vsquequo restituant. Hæc omnia in iure inueniuntur, ut recitat Paludensis vbi supra, & ad singula hæc allegat & adducit iura, &c.

COACTIO idè quod compulsio. Vnde Richardus di. 6. artic. 3. quæst. 1. libro 4. dicit: Sicut homo naturaliter fugit coactionem, ita naturaliter refugit vel minus diligit rem ad quam videt se cogi. Homines autem (ut idem dicit) non sunt cogendi ad aliquid agendum exterius, vel dicendum vel patiendum: quia non prodest coactio, nec Ecclesiæ in virtute alicuius boni actus ad quem cogi non possunt, nisi per prædictam coactionem redderetur priorioribus siue promptiores ad illum bonum actum: aliàs enim supra dicta coactio penitus inutilis esset: sed homines confiteri ore exterius se velle baptisimi sacramentum suscipere, & ipsam ablutionem exteriorem suscipere, non profunt eis nec Ecclesiæ, nisi in virtute interioris actus voluntatis ad quem cogi non possunt: quod non profunt Ecclesiæ, quia plus possunt nocere Ecclesiæ infideles occulti quam manifesti, quia sub simulatio ne Christianitatis, veros Christianos facilius seducunt & peruertunt, inquit Richardus. Est autem duplex coactio, scilicet absoluta & violèta. De quo vide in dictione Violentum, & Richar. q. 2. vbi supra.

COGITATIO

COGITATIO secundum Richa. in suo de Contemplatione, est improvidus animæ obtutus circa sensibilia ad euagationem pronus. Gerson par. 3. de mystica Theologia parte 4. consideratione 21. scribit, quod tres sint termini generales, quibus maximè vsos fuisse video, qui de contemplatione per modum artis locuti sunt, cogitatio, meditatio, contemplatio. Cogitatio, ut dictum est. Meditatio est prouidus animæ obtutus in veritatis cognitione seu inquisitione vehemèter occupatus. Contemplatio est perspicax & liber, id est expeditus animi contuitus in res spirituales perspicendas vsquequaque diffusus, & in diuina specula suspensus. Cogitatio igitur vagatur & serpit sine labore & fructu: meditatio nititur & intendit cum labore & fructu: in cogitatione est euacuatio: in meditatione inquisitione in contemplatione admiratio, & cogitatio facilis est, ut idem ait considerat. 22. quia formatur immediatè vel ex sensationibus actualibus, vel ex phantasmatis passim occurrentibus, & ultra non nititur. Vide latius Gersonem ibi. Et nota quod scribit Scotus distincti. 42. libro 2. Si cogitatio placet & continuatur non propter cogitatum, sed ut per eam quis ad finem debitum deducatur, non est peccatum: sed si propter obiectum illicitum, ut in ipso delectetur, sic est peccatum. Et isto modo sancti viri detestantur cogitationes illicitas. Vide latius Scotum & fratrem Pelbartum libro 2. rosa. Theolog in dictione sensualitas. Quomodo autem cogitatio sit peccatum veniale vel mortale, considerandum communiter, & secundum omnes Theologos concorditer tenendum, quod quando quis habet cogitationem in qua delectatur, consideretur primò an cogitatio est de eo quod non est peccatum, vel saltem quod non est mortale, sed veniale ex genere, ut verbù otiosum, & in tali consensiente cogitare vel delectare, non est peccatum mortale, quia pro regula generali tenetur quod consensus in veniale non est nisi veniale peccatum. Secus si quis deliberatè consentit et in aliquod quod est peccatum ex genere, scilicet homicidium, &c. Secundo considerari debet si ex huiusmodi cogitatione circa tale peccatum licet veniale ex diuturnitate sibi imminet periculum casus, & tunc si aduertit, nec repellit, peccat mortaliter non repellendo: puta vir vel mulier vidua cogitat de actu coniugali, quem habuit prius in matrimonio: si delectatur in ipsa delectatione cogitationis ut præterita, non peccat mortaliter, secus si delectatur in tali delectatione ut præterita, & maximè si imminet sibi ex hoc periculum casus vel pollutionis non repellendo cum aduertit: quia tunc peccat mortaliter. Tertio considerari debet si delectatio in cogitando est de eo quod est mortale ex genere suo: ut puta fornicari vel occidere hominem propter vindictam, & huiusmodi, tunc distinguitur. Primò enim aut placet ipsa delectatio & operis consummatio si adesset facultas, & sic est mortale. Secundo autem placet delectatio, sed displicet operis consummatio, & similiter est peccatum mortale, ut prædictum est. Tertio autem neutrum placet, & tunc si imminet periculum & aduertit, nec repellit, est mortale secundum tutioriam: si tamen non imminet periculum vel non aduertit, sic erit veniale quod non repellit, sed si statim repellit, nullum est peccatum. Quarto considerari debet si delectatio solum est in cogitatione, ita quod non in re cogitata: puta delector de aliqua co-

gitatione, quia pulchritudo est adinuentio, & huiusmodi: tunc est propter bonum finem: puta ut prædictum de tali peccato deest, vel disputem contra illud, sic non est peccatum, sed potius meritorium. Si autem non est propter bonum finem, sed propter vanitatem, sic est veniale, nisi immineret periculum, quia tunc peccaret mortaliter non repellendo aduertentè. Hæc frater Pelbartus ex Theologis, & obligit li. 2. rosarij Theolo. in dictione, sensualitas. 5. 12. De cogitatione ponit doctissimus Gerson parte 2. tract. pro deuotis simplicibus qualiter se in his exercitijs discretè & cautè habere debent hanc regulam. Quod qualecunque cogitatione mala occurrerit siue sint de carnalitate, siue de inuidia, ira, superbia, &c. fiat diligentia, ut ab intra eis non consentiantur, & ut ab extra non impleantur, & securus erit homo quod nullo modo huiusmodi erunt peccata mortalia, imò cõmuniter cū eis ita resistitur, erunt magnæ virtutis hæc & in futuro remunerationis singularis materia seu occasio. Vide & eundem ibi, quomodo sint confitendæ cogitationes, qui & multa tribuit de cogitationibus.

COGITATIO hominis est vel esse potest triplex, ut literis prodidit Iacob de Valeria super Psal. 93. post Castianum, collatione prima. Vna est à Deo illapsa, & ista semper est sancta. Alia est à diabolo suggestita, & ista semper est praua & deceptoria. Alia est ab ipso homine inuenta & orta, & ista est vana & inanis, quia semper homo cogitat de mundanis: puta de honoribus & diuitiis congregandis, & honoribus adispicendis: & in talibus cogitationibus & laboribus terunt homines spacium vite sue. Et tales cogitationes mudanæ sunt, friuolæ & transitoria. De quibus dicit Perius:

O curas hominum, o quantum est in rebus inane. Hinc David Psal. 93. Dominus scit cogitationes hominum, quoniâ vanæ sunt, &c. Cogitare autem de bono quod est necessitatis vel præcepti ad faciendum: hoc, semper est à Deo: puta cogitare quomodo potest quis obedire Deo & Ecclesiæ in præceptis, ut scribit Alexand. de Ales 2. parte Summæ. Sed cogitare de bono supererogationis vel perfectionis quandoque est à Deo, quandoque autem est à diabolo: puta intrare religionem, ieiunare, & multa huiusmodi ad quæ non tenetur quis ex præcepto. Nam talia potest diabolus suggerere alicui permittente Deo propter peccatum illius, ut decipiatur talis homo & in periculum ruat vel apostasiæ vel amentia ex pœnitentiæ austeritate: ita refert Pelbartus, & cæ. Vide & de cogitatione in dictione, Immittere.

COGNATIO est propinquitas quædam: & est duplex: Quædam est spiritualis, quædam legalis. Et sicut homo per carnalem generationem accepit esse naturam, ita per regenerationem spiritualement accepit esse gratiam, & utrobique contrahitur vinculum quoddam, ut scribit Richar. d. 42. art. 1. q. 1. lib. 4. Dicitur autem cognatio spiritualis, quia à spiritualibus causatur, ut inquit Paluden. Et diffinitur à Iuriconsultis, & post eos à Doctoribus Theologiæ circa distincti. 42. libro 4. Cognatio spiritualis est, propinquitas personarum proueniens ex sacramenti datione, vel ad illud retentionem. Et (ut ait Paludensis) ad id tentionem, scilicet vel ynione ad dantem vel tenentè robur trahens ex Ecclesiæ institutione, ex sacramenti datione, etiâ sine solemnitate. Et hæc proximitas (ut ait Richar. vbi supra) si præceit contractum matrimonij impedit contrahendum, & dirimit si postea contrahatur. Lexic. Theol.

tur de facto, sicut potest per Decreta. Et habet tres species. Vna dicitur paternitas spiritualis, & hæc attenditur inter patrem spirituale & filium spirituale. Est autem pater spiritualis quo ad præsens ille qui baptizat, & ille qui suscipit baptizatum de baptismo, ac Episcopus qui confirmat & ille qui tenet eum qui confirmatur coram Episcopo. Filius autem spiritualis dicitur ille qui baptizatur vel confirmatur. Secunda species est copaternitas, & hæc attenditur inter patres carnales ipsius baptizati vel confirmati, & iam dicitur pater spiritualis eiusdem. Tertia species dicitur fraternitas spiritualis, & hæc attenditur inter filium spirituale & filios carnales sui patris spiritualis. Vnde omnes filij baptizati & omnes filij suscipientis aliquid hominem de baptismo sunt fratres spirituales illius qui baptizatur, & suscipit de baptismo. Vide & de hoc Richard. quest. 3. vbi supra. Pater autem spiritualis non potest contrahere matrimonium cum filia spirituali, nec mater spiritualis cum filio spirituali: dato quod contrahat, penitus est dirimendum matrimonium. Sed si pater spiritualis contrahat cum sorore filie sue vel filij spiritualis, matrimonium non est dirimendum. Nec etiam matrimonium esset dirimendum si pater spiritualis contraheret cum filia carnaliter genita à suo filio spirituali, quia spiritualis cognatio non habet gradus. Sed quo ad secundam speciem ratione compaternitatis, pater spiritualis non potest matrimonium contrahere cum matre carnali sui spiritualis filij, nec mater spiritualis cum patre carnali: & si contraxerit, huiusmodi est penitus dirimendum. Et est intelligendum si huiusmodi paternitas non fuit contracta ante carnalem copulam. Spirituales filij (vt inquit Magister d. 42. libro 4.) sunt quos de sacro fonte leuamus, vel catechizatione vel in confirmatione tenemus. Et paternitas accipitur hæc quæ acquiruntur ex his quæ fiunt circa duo sacramenta tantum, scilicet circa sacramentum baptismi, & confirmationis. Latius vide apud Iurisconsultos & Theologos. Et secundum eosdem vir. & mulier simul leuantes eandem prolem de baptismo, non prohibentur inter se contrahere, quia quamuis eadē proles sit vtriusque filius spiritualis, tamen ex hoc mater spiritualis & pater spiritualis nullam contrahunt inter se copaternitatem, seu spirituale cognationem. Quātū ad tertiam speciem omnes liberi (vt iura moderna determinauerunt) duorum compatrum legitime possunt contrahere, excepta sola prole spirituali, quæ si est masculus, nunquā potest copulari legitime alicui carnali filie sui patris spiritualis, nec alicui patris filio si fuerit femella. Et quoniam baptizās Sacerdos fit pater spiritualis ipsius baptizati: ideo si ipse Sacerdos habet filium carnalem, ille non potest legitime contrahere matrimonium cum aliqua filia ab eodem Sacerdote baptizata, eò quod omnium eorum quos huiusmodi Sacerdos baptizauit prædictus carnalis filius sit frater spiritualis illius, quare non possit filius suus contrahere cum ea: nec pater eadem filiā posset accipere in vxore: nec idem pater matrē illius, eò quod vera compaternitas esset inter huiusmodi personas. Et ista prohibitio non extendit se vsque ad nepotes. Vide de hoc Iura & Theologos, & Thomam Argēt. non parum multa scribit de hoc.

COGNATIO legalis secundū Theol. ac Iuris per. est quædam humana proximitas ex adoptione proueniens. Sed adoptio est extraneæ personæ in filiū vel nepotē, & deinceps legitima assumptio. Est triplex est

species legalis cognationis. Prima est inter patrem adoptatū & prolem adoptatam. Secunda est inter prolem adoptatam, & naturalem prolem adoptantis. Tertia est quasi per modū affinitatis inter vxorem filij adoptiui & patrem adoptiui, & inter filium adoptiui & vxorem patris adoptiui. Et omnes istæ species legalis cognationis impediunt matrimonium, sed inæqualiter. Nam licet secunda species quæ potest dici fraternitas legalis cognationis, impediatur matrimonium inter prolem adoptatam & prolem naturalem, quamdiu vtraque proles est in patris potestate: tamē mortuo patre possunt legitime contrahere, vel etiam adhuc viuente patre, si vna earum fuerit emancipata, tunc nullū erit amplius impedimentū. Emancipata verò proles dicitur, quādo data sibi hereditaria portione, quæ secū dum leges ipsam prolem contingit, ipsa ponitur extra familiam patris. Sed prima & tertia species cognationis legalis absque distinctione perpetuè impediunt matrimonium. Nam pater adoptiui nunquā potest contrahere matrimonium cum filia adoptiua, siue talis filia adhuc sit in patris adoptantis familia, siue non. Etiam pater adoptiui nunquā potest legitime contrahere matrimonium cum vxore filij adoptiui post mortē huius filij, nec filius adoptiui cum vxore sui patris adoptiui, post mortem huius patris: etiam dato quod ante mortem patris fuerit emancipatus. Hæc singula apud Iuris peritos latius disquiruntur. & patet ff. de ritu nuptiarū, cap. Adoptiuius filius. 30. q. 3. Vide & Theologos circa d. 42. lib. 4. sentent.

COGNITIO idem est quod notitia. Et est multiplex cognitio. Quædam confusa, quædam distincta. Cognitio rei distincta est qua quicquid est cognito essentiali, patet potest. Vnde distinctè cognosci aliquid est quādo nihil eius latet. Cognitio confusa est qua aliquid essentialē vel intrinsecum obiecto patet potest, & aliquid latet, vt scribit Gabriel d. 3. q. 5. lib. 1. sentent. sicut cum cognoscuntur dissimilia in essentialibus figuris, vel maiori parte aut minori parte, quæ tamē non possunt discerni. Aliud autem est cognoscere confusum, & aliud confusè. Cognoscere confusum est dum cognoscitur totū habes partes intrinsecas, vel quādo cognoscitur vniuersale commune ad multa: & tamen quodlibet illorū potest distinctè cognosci. Sed cognoscere confusè dupliciter accipitur. Propriè, quando, scilicet cognoscitur aliquid, & non tamen quodlibet intrinsecū sibi patet potest: & illo modo solum totū includens partes confusè cognoscitur. Impropriè (hoc est in conceptu) aliquid dicitur cognosci, quia aliquid aliud quod est sibi commune vel connotas, quod non est ipsum, cognoscitur. Vel quādo aliquid cognoscitur, nec cognitione simplici propria, nec æquiualeuti. De ordinata autem cognitionum generatione, vide apud eundem q. 6. vbi supra. Vnde cognitio sensitua est prima primitate generationis scilicet sensatio exterior, quæ immediatè causatur ab obiecto: hæc notitia est intuitiua, quia ea cognosco rem sensatam esse, & depēdet ab obiecto non solum in fieri, sed etiam in esse. Vnde remoto obiecto statim corrūpitur hæc cognitio. Secunda cognitio est cognitio eiusdem subiecti: quam elicit sensus communis eodem modo repræsentans obiectū sicut cognitio prima, & cum hoc vt sensatum vel visum, &c. Nam sensus interior est qui iudicat de actibus sensuum exteriorū: Prima enim visione, scilicet exteriori, non cognosco me videre, quia non

nunquam aliquis videt nesciens se videre: illa cognitio similiter est intuitiua, quoniam ea euidenter cognosco me sentire, quæ similiter cedente prima sensatione corrūpitur. huius obiectum est res sensata, & cum hoc sensatio exterior. Tertia cognitio est synonyma secundæ, manens remoto obiecto, etiam cessante sensatione exteriori per quā cogito de re etiam absente. Siquidem experimur quod videns rem aliquam ipsa amota ab oculis, adhuc manet in nobis notitia quædam quæ repræsentat rem distinctè, & eodem modo quo noui præsentem, & hæc non est aliqua duarum præcedentium, quia per illam non possumus euidenter scire aliquam veritatem contingentem de re cognita, sicut per præcedentes: ergo distinguitur ab eis, & ita non est intuitiua, sed abstractiua, quia abstrahit ab existentia rei hic & nunc, id est, per eam non possumus euidenter scire de re quæ repræsentat, an sit vel non, an hic vel ibi: est tamen notitia rei distincta. Quarta est cognitio memoratiua, quæ formatur per species vel habitus à prioribus cognitionibus decidas vel decisos in organo memoria referuatos: & illa cognitio memoratiua cum obiecto importat tempus præteritum, id est, importat obiectum, vt prius etiam cognitum. Hæc notitia etiam abstractiua est sicut tertia, & distincta vel rei in se, sed non intuitiua. Et dicuntur quatuor hæ notitiæ sensitivæ. Deinde & alias cognitiones elicit sensus, ponens conuenientiam & differentiam sensibilibus, & componit species diuersas, formans cognitionem rerum non sensatarum, sed totum licet secundū partes, puta in somno & vigilia. Et secundum multos componit & diuidit per virtutem æstimatoriam. Secundū quosdam etiā elicit specie non sensatam, id est, format cognitionē repræsentantē rem sub circumstantia sensu exteriori non perceptibili, vt cum circumstantia nociui vel inimicitia, vt quis viso lupo propter quod fugit. Sed superfluum videtur ponere hanc notitiam, vt probat Occam d. 3. q. 2. libro 1. Et in hoc terminatur tota operatio sensitua, cuius omnis cognitio pro statu via incipit à sensu. Intellectus verò qui est potest superior, operationem suā incipit à sensibus, neque enim non sentiens intelligit. 3. de Anima.

COGNITIO intellectiua prima est cognitio singularis rei sensatæ synonyma sensationi interiori, quæ interior vocatur phantasma. Et dicitur intellectio prima à sensatione interiori, quia illa est penitus immaterialis in hærens tantum intellectui, & non organo. Et à notitia intellectiua, intuitiua, abstrahit intellectus abstractiuam singularem vagam, sicut sensus: deinde abstrahit duplicem notitiam, singularem & communem: deinde intellectus negotiatur circa conceptus coniungendo eos, faciendū complexa propositionalia & non propositionalia. Idem ex propositionibus syllogismos facit, & alios discursus conuentionales, quibus inquiruntur ex notis ignota: Hæc Gabriel, qui & rem fusius tractat distinct. 3. quest. 6. libro primo.

COGNITIO distincta & distinctè significas differunt vt notat Gabr. d. 22. q. vnica, ar. 3. dub. 1. lib. 1. Cognitio distincta est cognitio qua nihil intelligitur nec subiectiue nec formaliter: nisi res ipsa vel intrinsecū rei. Sed cognitio distinctè significas est cognitio pro aliquo præcise supponens. Sicut ergo nomen Deus pro solo Deo supponit, sic etiam conceptus ad eius probationem formatus pro solo Deo supponit: licet cum hoc conotet creaturam. Et ita sicut vox distin-

ctius significat quam intelligitur: ita conceptus distinctius significat quam ipso conceptu intelligitur: quia ipso intelligitur non solum subiectiue, sed etiam connotatum: quod tamen non significat, sed connotat sic accipiendū significare.

COGNITIONES sunt variae (vt scribit Gerson parte 3. de mystica theologia, par. 3. consideratione 18.) sicut & affectiones, scilicet, cognitiones, tam actuales, quam habituales potentias animæ illustrantes: quamuis aliter & aliter. Nam cognitionū alia sunt complexa, alia in complexa. Quædam in sola apprehensione, quædam in assensu consistunt, & assensuum non est parua diuersitas. Quidam sunt euidentes ex cognitione sola terminorum, alij per experientiam, alij per demonstrationem. Quidam verò sunt ineuidentes, & talium alij certi, alij incerti. Alij causantur ex probabilitate rationum sumptarum per intrinsecas apparetias. Alij per extrinsecas, vt est auctoritas dicentis, &c. Gerson.

COGNITIO est triplex, scilicet, certa, euidēs & coniecturalis. Cognitio certa (vt scribit Gab. d. 27. q. vnica, dub. 5. lib. 2. qualis est cognitio fidei) est quæ habetur per reuelationē. Sic gratiam nobis inesse noscitur certè possumus per reuelationem. Sicut nouit Apostolus cui dictum est 2. Cor. 12. Sufficit tibi gratia mea. Et ipse ait. An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus 2. Cor. 13. Item ad Rom. 8. Certus sum quia neque mors, neque vita, &c. poterit nos separare à charitate Christi, &c.

COGNITIO euidens est quæ habetur de se notis, aut ex talibus demonstrabilibus vel notis per experientiam præsupponentem notitiam intuitiuam rei. Sic gratiam nobis inesse euidenter scire non possumus: quia cum sit habitus, non potest à nobis intuitiue cognosci. Licet enim anima intuitiue cognoscat actus suos, vt intellectiones & volitiones, non tamen habitus sibi inexistēs. Item quicquid in se experitur habens gratiam: simile potest experiri carēs ea, vt hæreticus & infidelis vt dulcedinē, delectationem, lætitiā, firmitatem, promptitudinē sequendi errorem suum. Gab. vbi supra.

COGNITIO coniecturalis quæ habetur per signa non simpliciter certa & infallibilia, sic gratiam nobis inesse coniecturaliter scire possumus, quia plura sunt signa quibus coniecturam habere possumus & penè certitudinem inexistentis gratiæ. Quorum tria innuit propheta in Psalm. vbi ad quæstionē multorum dicentium. Quis ostendit nobis bona? respondet. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine: dedisti lætitiā in corde meo. Sequitur: In pace in idipsum dormiam & requiescam. Vbi secundum Alex. parte 2. quæstione septuagesima secunda, articulo penultim. tanguntur tria signa inexistentis gratiæ, scilicet, lumen, lætitiā, pax. Lumen veritatis in rationali, lætitiā in bonis in concupiscibili, pax conscientia in irascibili. Ponit & Gerson in Tripartito, alia signa quæ sunt, Displicentia commissorum peccatorū Propositum cauendi peccata propter Deū, & propositum confitendi. Plura alia signa ponuntur à diuersis sanctis & doctoribus, sed omnia illa signa non sunt euidentia, quia non possumus sine reuelatione euidenter cognoscere vtrum in nobis sit: verum lumen, lætitiā & pax: an apparentia & sophistica: vt in deceptis à diabolo, nec an peccatum displicet finaliter propter Deum, & ideo generant in nobis coniecturam non euidentem notitiam Gabr. di. 27. quest. vnica, dub. 5. lib. 2. Nec homo (vt idem Lexic. Theol.

vult) potest scire euidenter se facere quod in se est: quia hoc facere includit in se obedire Deo propter Deum tãquam vltimum & principalem finẽ, quod exigit dilectionem Dei super omnia: quam ex naturalibus suis homo potest elicere. Hęc enim est proxima dispositio ad gratiã infusionem, qua existente certissimẽ infunditur gratia. Difficillimum autem est scire se habere illam dilectionem & fortẽ naturalitẽ (vt inquit Gab.) impossibile: quia & si scire possumus nos diligere Deũ, nõ tamen euidenter scire possumus illam circumstantiam super omnia.

COGNITIO est duplex, scilicet, per doctrinam & inuentionẽ (vt scribit Brulefer. di. vlt. li. 4.) Cognitio per doctrinam est illa quã habetur à doctore legente clarẽ, quã verbis communibus & claris vtitur. Cognitio per inuentionem est illa, quã inuenitur ab aliquo ingenioso siue ab aliquo doctore. Cognitio quãdam est matutina, quãdam vespertina. Cognitio matutina est cognitio rerũ in verbo, quã est beatifica. Cognitio vespertina est cognitio rerũ in lumine, de his vide suprã latius in dictione Angelus, vel cognitione Angelorum.

COGNITIO rerum in proprio genere est duplex, scilicet infusa & acquisita: vt notat Gabr. d. 14. quãst. vnica. artic. 2. libro 3. & vtraque duplex, habitualis & actualis. Cognitio vel notitia acquisita est quã elicit potentia cognitiua cum obiecto secundum ordinẽ naturã institutã non concurrente speciali concursu Dei: de quo & suprã scripsimus. Cognitio vel notitia infusa est quam Deus immediatẽ causat in intellectu alicuius, non concurrẽte obiecto & potentia intellectiua istius in quo producit effectiue. Vnde omnem notitiam tam actualem quã habituaalem quam producere potest potentia intellectiua prãsentẽ obiecto, aut mediante habitu reprãsentante obiectum in eius reali absentia quo ad apprehensiã, aut mediante notitia intuitiua extremorum: vel mediante habitu ex prioribus assensibus genito ad similes inclinante, quo ad notitiã adhãsiã. Similiter & ipsos habitus tã apprehensiuos quã adhãsiuos, potest Deus immediatẽ causare in potentia intellectiua, obiectis nõ prãsentibus. Et ita faciendo reuelat quãdoq; prãterita, quãdoq; futura, quãdoque prãsentia occulta: sic Moyse reuelauit notitiã creationis mundi longẽ prãteritam, sic Prophetis mysteriũ incarnationis, & multa alia longẽ vel propẽ futura. Multa deniq; prãsentia occulta: vt patet per decursum scripturarũ vtriusq; testamẽti, infundit quãdoque habitus, quib; postea intellectus negociãdo acquirere potest multas notitias etiam certas & euidentes, de rebus intuitiue non cognitis, quã cognitiones sunt partim supernaturales, partim naturales. Et breuiter omnem cognitionem quã potentia intellectiua acquirere potest cum labore & successiue obiectorũ per prãsentia, & negociationẽ intellectus potest immediatẽ, & multo perfectius causare Deus in potentia intellectiua. Sic instantaneẽ & subito infudit Apostolis notitiam linguarum omnium: & notitiam omnium veritatum ad salutem sibi & Ecclesiã necessariarum: Sic Paulum docuit Euãgelium quod non ab homine accepit neque didicit: sed per reuelationẽ Domini nostri Iesu Christi, vt testatur ad Gal. 1. Nihil autem perfectionis intellectui creato possibilis negatũ est intellectui Christi verbo vniti. Vnde credendum quod nihil quod Angelis & Prophetis & sanctis reuelatum est, negatum intellectu animã Christi, sed longẽ plura & perfectiora. Sed

de cognitione animẽ Christi vide in dictione anima Christi.

COGNITIO diuinitatis est duplex: vt scribit sanctus Bonauentura distinctione 48. articulo primo, quãstione secunda, libro quarto. Vna est per signa & effectus. Alia in sua forma & essentia: vnde & ipse ait: Reprobi bene habet cognitionẽ in iudicio de Christi diuinitate per signa certissima & per effectus manifestos cognoscent, quia ipse est Deus omnipotẽs. Cognitionem autem quã est in propria forma quã est per visionem apertam, hanc quidem non habent. Et prima ratio huius est, quia talis forma omnino est improprialis oculis peccatorum, improprialis oculis omnibus qui non sunt sublimati per gloriam vel superabundantiam gratiã, & quia reprobis nõ dabitur gratia nec simpliciter, nec ad tempus: ideo non videbunt. Ratio quare non dabitur eis virtus quã facit eorum aspectum habilem ad videndum illam lucem, est illa quam tãgit Ildorus & Aug. quia si haberet oculum aptum, haberent summam delectationem, quam impossibile est esse & indecens in peccatoribus, &c.

COGNITIO de Deo est duplex secundum Alexan. prima parte. Quãdam cognitio quia est: & hęc potest esse malorum. Alia est cognitio quid est, & hęc potest esse dupliciter. Vel quid est secundum operationem in creaturis, vt pote: quia Deus est potētissimus in operatione, sapientissimus in gubernatione, iustissimus in retributione, & hęc etiã in malis, &c. Vel est prãterea cognitio Dei, quid est in effectu gratiã participatã sub ratione speciali, & hęc est solum sanctorum & bonorum quibus se prãbet Deus. Hęc Alexander de Ales.

COGNOSCERE possumus Deum multipliciter, vt notat frater Pelbartus. Primò per internam inspirationem, quod paucis datum est. Sic cognouit Paulus 1. Cor. 1. raptus in cœlum. Secundò per ratiocinationem, sicut Phi. Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea quã facta sunt intellecta conspiciuntur. Tertio per creaturam & speculationem. 1. Cor. 12. Videmus nũc per speculum. Quarto per doctrinam fidei & instructionem, & hoc vel visu scripturas legendo, vel auditu verbum Dei audiendo. Rom. 10. Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Vel etiam gustu: quod est bonorum. Psalmus: Gustate & videte quoniam suauis est Dominus, &c.

COGNOSCERE aliquid est dupliciter: vt scribit sanctus Bonauentura distinctione vltim. parte secũda, quãstio. secunda, libro quarto, scilicet, propria consideratione, vel alterius instructione. Cognitio per propriam considerationem est dupliciter. Aut enim est rei vt prãsentis & per certitudinem. Aut est rei vt absentis & per quandam coniecturationem. Similiter instructionis cognitio est dupliciter. Aut enim per reuelationem alterius, aut per reuelationẽ Dei. Et (vt idem dicit quãstione sequenti) Consideratio siue cognitio pœnã reproborum, est electis gaudiũ, quia isti cõsiderant gloriam sub ratione amissionis, isti pœnam sub ratione diuinã vltionis. Vnde, Letabitur iustus cum viderit vindictam. Vide latius ibi, & in fine solutionis vltimã rationis dicit quod damnati post iudicium maiori pœna erunt absorpti, vt iam non liceat eis cogitare gloriã dignitatem: seniper tamen in mente habebunt eius amissionẽ & carentiam, vt tristentur. Hęc Bonauentura. Et de cognitione damnatorum vide paulò post.

COGNOSCENS est triplex: vt scribit Brulefer distinctione.

similitudine vigesima, quãstione vltima in fine, libro primo. Primum per tempus: vt sunt homines. Secundum in instanti: vt Angeli. Tertium simul natura vt Deus. Et de cognitione Angelorum dictum est suprã.

COGNITIO Dei qua Deus aliquid cognoscit. Cognoscit autem Deus (vt scribit Dominus prãpositus Gab. d. 38. q. vnica, art. 2. libr. 1.) omnia & singula cognoscibilia cognitione infallibili & determinata. Et hoc patet auctoritate fidei & canonicã scripturã, & qua ratione vnũ cognoscit, & alterum cognoscere potest. Rom. 4. vocat ea quã nõ sunt tanquam ea quẽ sunt. Heb. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Sapient. 4. Scit omnia & intelligit ea. Scit insuper Deus certitudinalitẽ & euidenter & infallibiliter omnia futura contingentia. Patet ex multis scripturã locis. Sed quomodo sciat diuersi diuersos ponunt modos. De quo vide Gab. vbi suprã. Occam dicit licet modum quo Deus euidenter & certitudinaliter nouit omnia futura contingentia non posse sufficienter exprimi ab intellectu creato pro statu viã huius. Vnde dicitur quod ipse Deus siue essentia diuina est cognitio intuitiua tam sui quã omnium futurorũ & possibilium, tam perfecta & clara quod ipsa est etiam euidenter notitia prãteritorum, futurorum, & prãsentium, ita quod sicut ex notitia intuitiua extremorum in nobis potest intellectus noster euidenter cognoscere aliquas propositiones contingẽtes, ita ipsa diuina essentia est quãdam cognitio & notitia qua non tantum scitur verum, necessarium & contingens de prãsentibus, sed etiam scitur quẽ pars contradictionis erit vera, & qua erit falsa. Hęc ergo notitia (quã est ipsa diuina essentia) non tantum cognoscit intuitiue & euidenter prãsentia, sed etiam contingentia: & quã pars contradictionis erit vera, & quã erit falsa. Et sicut notitia intuitiua in nobis qua euidenter cognoscimus verum contingens prãsens: non addit ipsi contingenti aliquam necessitatem, licet ipsa sit euidenter & infallibilis, ita notitia euidenter & infallibilis Dei rebus contingentibus futuris nullã necessitatem imponit. Vide latius Gabr. Et (vt ait Petrus Cameracensis, & Grego. di. 35. q. 1. libr. 1.) Deus siue diuina essentia intuitiue cognoscit nõ solum existentia sed omnia possibilis. Ille autem modus (vt Aliaco dicit q. 11. art. 2. libr. 1.) quo Deus cuncta futura certitudinaliter prẽ cognoscit, non est nobis clarẽ intelligibilis, nec à nobis perfecte explicabilis pro statu viã, vt patet, tamen nobis est aliquantulum cognoscibilis ex his quã videmus in nobis. Vnde sicut ea quã nostris oculis sunt prãsentia intuitiue videmus, & per huius intuitionem certẽ iudicamus vbi & qualiter res visa existit, & plures alias contingentes veritates de prãsentibus sicut intellectuales & æternus oculus Dei est quãdam intuitio quã immediatẽ super quamlibet rem actualiter vel potentialiter existentem simul fertur, ideo tam circa futura quã circa prãsentia vel prãterita omnium contingentium veritatum, certum & distinctum ac verissimum habet iudicium: & ipsa diuina intuitio est tale immensum iudicium. Vnde ista est intentio Damasceni. lib. 1. c. vlt. & Aug. 15. de Trin. c. 7. & Boetij 5. de cõsolatione, & plurium doctorum. Alium modum habet Scotus, quem etiam recitat Aliacensis & Gabr. vbi suprã, vide eos.

COGNITIO in Deo est duplex, vt scribit sanctus Bonauentura. d. 39. q. 2. libr. 1. scilicet, Cognitio approbationis, & simplicis notitiã. Et notitia siue cognitio ap-

probationis connotat complacentiam voluntatis, hoc modo cognoscit Deo omnia, quia nec mala nec malos, sed tantum bona & bonos. Alia est cognitio simplicis notitiã, & hęc quia habet rationẽ cognoscendi à veritate quã est lux summa, cui nihil potest occultari, nec etiam tenebrã obscurantur ab ipsa: ideo de necessitate cognoscit omnia magna & parua, bona & mala. Hęc sanctus Bonauentura.

COGNITIO animẽ separatã est qua ipsa anima extra corpus aliquid cognoscit. De hac cognitione scribit Brulefer post S. Bonauentura. d. vi. libr. 4. dum ait: Anima separatã per certitudinem rei prãsentis nõ possunt habere notitiã de his quã circa nos aguntur: nisi hoc esset ex permissione diuinã, scilicet, quod veniant ad nos: quamuis possint habere notitiam de his quã circa nos aguntur per quandam coniecturationem etiam animã damnatã, vt si quis auarus haberet filium prodigum, si dimisisset filio suo multa bona post mortem, tunc coniecturam haberet quod filius suus cõsumeret ea. Possunt & habere notitiam animã separatã de his quã circa nos aguntur per reuelationem tam in bonis quã in malis, in bonis per reuelationem bonorum Angelorum: in malis per reuelationem dæmonum ad augmentationem pœnã. Item per reuelationẽ diuinã boni possunt habere notitiam quando Deus eis reuelat. Sed in inferno positi nõ habent has illustrationes, quia sunt indigni. De hac cognitione scribit Tho. Argenti. cum ita dicit, Anima à corpore separata verẽ intelligit aliqua. Propria enim operatio animã est intelligere. Nulla autem res penitus destituitur à sua propria operatione, vt patet 2. Cœli & mundi. Id asserit Auicenna in 6. suorum naturalium: dicens quod anima separata clarius intelligit veritatem quã coniuncta. Si ergo anima manet post mortem hominis, sicut ponit fides catholica ac etiam vera Philosophia: oportet quod aliquid intelligat. Cognoscit autem ipsa à corpore separata Angelos seu substantias separatas. Quod nulli fidelium dubium esse debet: vt probat Tho. Argenti. quia planũ est quod animã damnatã cognoscunt malos Angelos tantum quam suos tortores, & animẽ beatã cognoscunt Angelos bonos tanquam suos socios, conciuẽs & consolatores. Cognoscit verò anima substantias separatas per species non abstractas, sed à Deo creatas vel deriuatas ab ipsis substantiis separatis, & ipsi animã rationali influxas, & hoc cognitione intellectiua. Vide de hoc Richardum di. vlti. artic. 1. q. 2. libro 4. qui & de modo intelligendi ponit multas opiniones. Anima insuper (vt idem Tho. Argenti. scribit) habet notitiam omnium naturaliter cognoscibilibus, nisi per accidens impediatur, vt probat Tho. Et dicitur, nisi impediatur, nam supposito quod ab eisdem idẽis diuinis à quibus res producantur in esse reali, influantur rerum productarum similitudines in intellectu cuiuslibet animã separatã, quibus ipsa res sint aptã nata cognosci, tamen à debito vsu huiusmodi specierum ratione culpẽ & pœnã potest anima separata quã plurimum impedi. Latius scribit Thom. Potest (vt idem sentit) de anima separata probabiliter sustineri quod immediatẽ intelligit rem particularem & indiuiduum: quia species deriuata ab idẽis diuinis quibus intelligit anima separata ducunt immediatẽ in notitiã rerum etiam particularium: dato etiam quod quãdoque intelligat per species quas in mundo acquisiuit, adhuc tamẽ immediatẽ intelligit particularem

quia non intelligit ea per conuersionē ad phantasmata, cū pro tunc careat phantasia & qualibet alia potentia sensitua. Vide latius Tho. Argenti. etiam de anima coniuncta quomodo intelligit. Astipulatur prædictis Richar. dist. vltima. lib. 4. ar. 1. quæst. 3. qui dicit quod anima separata cognoscit singularia: quia non tantum in intellectu est similitudo vniuersalis, sed etiam rei singularis. Vide & alia ibi.

C O E N I T I O damnatorum est qua ipsi damnati aliquid intelligunt vel cognoscunt. Vtuntur autē damnati scientia acquisita in hoc mūdo, vt scribit Richar. di. vltim. ar. 3. q. j. libro 4. quantum ad aliqua. Concurrunt enim mala quæ fecerūt, & pœnas quas incurrunt: & bona opera quæ omiserunt, & bona quæ perdidit, vt hic vsus scientiæ sit ad maiorem afflictionem. Sed damnatos cognoscere quæ circa nos sunt tripliciter intelligi potest, vt idem scribit Richar. q. 2. vbi supra, scilicet, per scientiam, aut coniecturam, aut per reuelationē. Primo modo non cognoscunt ea quæ circa nos sunt propter improporcionatam distantiam, vt latius scribit ibi. Secundo damnati cognoscunt multa quæ sunt circa nos, ex statu enim præterito in quo homines viderunt, postea coniecturant multa quæ accidit circa eos, & sic cognoscebat ille diues damnatus suos fratres viuere adhuc: quia secum eos in tormentis non videbat, nec cum requiescentibus in sinu Abraham, non tamen erat cognitio certa, quia mortui ex speciali priuilegio pœnitentiam aliquando faciunt in locis in quibus peccauerunt. Tertio modo cognoscunt aliqua quæ sunt circa viuos, vel per reuelationem dæmonum vel animarum ad eos descendit. Sed nunquam sit eis aliqua reuelatio nisi talis vnde tristitur. Vnde vtdicit Gregorius. Damnati vsque ad diem iudicij vident gloriam sanctorum, de quo tristantur propter inuidiam felicitatis alienæ, & carentiam beatitudinis. Propriè tamen vt dicit Richard. quæst. 3. vbi supra. Damnati gloriam sanctorum non vident, quia visio est cognitio intuitiua & clara propriè loquendo de visione. Sic enim non posset videri gloria beatorum quin viderentur beati, & ipse Deus cum eorum gloria in perfecta eorum coniunctione cum Deo consistat, tamen in generali & partim in speciali cognoscunt gloriam beatorum, quasi arguendo, nullum enim vident damnatum, qui tenuerit fidem & bonos mores. Vnde cogitur intellectus eorum assentire quod vera est sacra scriptura, & ex consequenti quod beati habent bona, quæ eis in sacra scriptura promittuntur, & quod beatitudo in sacra scriptura promittitur, post iudicium tamen damnati eò quod ad proprias pœnas quasi totaliter eorum cōsideratio reflectetur, istam cognitionem non habebunt nisi forte in esse generalissimo, quia per complementū doloris intellectus eorum prædictæ argumentationi non vacabit. Hæc Richar. Et vt idem scribit artic. 4. q. 1. vbi supra, quod cum secundum Aug. 1. de ciuit. Dei. c. 12. peccatum delere non possit extrema naturæ vestigia in dānatis, remanet aliqua naturalis cognitio & appetitus naturalis, sequitur quod damnati naturaliter appetūt finem in generali, sed vltimus finis est beatitudo, ergo sequitur quod naturaliter appetunt beatitudinem in generali, quamuis appetitu debili & exili, sed hic naturalis appetitus in his ex deliberatiua voluntate, quo ad hoc peruertitur, quia bonum quod naturaliter appetunt sub circumstantiis malis appetunt, nec est iste appetitus ad eo-

rum consolationem, sed magis ad afflictionem: naturaliter enim appetere quod appetēs videt se non posse consequi, magis est afflictio appetentis: damnati quoque omnes vellent esse damnatos, quia sicut in propria est summa charitas: sic in inferno est summum odium, nisi in quantum in aliquo naturale desiderium tendit in bonum. Similiter tanta est in eis inuidia, quod felicitas bonorum est eis magnum supplicium, & quamuis ex multiplicatione damnatorum angeatur pœna eorum, tamen intantum superexcrecit in eis inuidia & odium, quod magis eligerēt plus torqueri cum multis, quam minus cum paucis. Et ponitur exemplum de fabricante, qui licet sciat aquam frigidam sibi esse nociuam, tamen propter appetitum inordinatum, quem habet, vult eam bibere, sic est in damnatis. Brulefer dist. 49. q. vlt. in fine libri quarti. Quia tamen animæ damnata sciunt quod non omnes damnabuntur, plus vellent illos ad quos naturaliter afficiuntur damnationem euadere, quam alios: quia minus illis inuidēt quam aliis, & ideo ille diues damnatus Luc. 16. fratres suos cupiebat euadere damnationem, quamuis plus voluisset fratres suos cum omnibus aliis damnari. Hæc Richardus.

C O E N O S C I B I L E, vt scribit Brulefer d. 3. q. 1. libr. 1. dicitur omne id quod potest terminare actū cognoscendi vel actualē cognitionem, vel quod potest cognosci à potētia sensitua. Vnde sicut visibile dicitur illud quod potest terminare actualē visionem, sic cognoscibile dicitur illud quod potest terminare actualē cognitionem. Et intelligibile dicitur illud quod potest terminare actualē intellectionem.

C O M E T A, vt scribit Brulefer. dist. 14. q. 12. libro 2. est exhalatio terrestris, sicca, calida, pinguis & viscosa, habens partes multum compactas, eleuata vsque ad regionem supremam aeris, in qua propter vicinitatem ignis & viscositatem eius inflammatur, & est inflammata. Et habet quatuor nomina. Primo dicitur cometa. Secundo stella crinita. Tertio stella barbata. Quarto stella caudata, & signat quinquæ secundum Philosophum. Primum est signū ficitatis, & sterilitatis. Secundo est signum multitudinis ventorum. Tertio est signum bellorum. Quarto est signū seditionis. Quinto est signū mortis principis, de qua re latius videatur Philosophi. Aristo. in li. meteororum, & Albertus magus colligit, & multa de cometa frater Pelbar. lib. 2. rosarij theologiæ, &c.

C O M M I T T E R E significat credere vel fidē habere vel mandare. Committi autem aliquid potest duobus modis. Vno modo sub sigillo confessionis. Alio modo sub secreto fidei vel sigillo secreti. Nō autem solum obligor celare (vt inquit Scotus) quādo accipio sub sigillo secreti, sed etiam quando ex modo loquendi possum aduertere quod nō dicerēt nisi celaturum me crederet.

C O M P E L L E R E, id est cogere. Compulsio, id est, coactio. Luc. 14. Exi in vias & sæpes: compelle intrare. Rich. d. 6. ar. 3. q. 1. libro 4. dicit non est intelligenda auctoritas de violenta compulsione, sed de efficaci admonitione & rationabili inductione. Vel potest dici quod ista compulsio accipitur pro illa compulsione, quæ Deus per aduersitates aliquos peccatores conuertit. Vnde Glosa: Qui mundi huius aduersitatibus fracti ad Dei amores redeunt, & præsentis vitæ desiderijs corriguntur, quid nisi compulsi intrant. Et quod Aug. dicit in Epistola ab Vincentium, ad fidem auctoritate legum compellēdū esse dicit

dicit Richar. vbi supra, quod loquitur de Hæreticis qui fidem receperunt, & apostatarunt. Et dicuntur canones quod Ecclesia nō compellit infideles propter pacem Ecclesiæ seruandam, & cauendum eius turbationem, quæ sequeretur si generaliter omnes infideles ad fidem compellerentur.

C O M P L E M E N T V M vltimum, vt scribit Gab. dist. j. q. vj. lib. ij. dub. j. Vno modo dicitur vel intelligitur aliquid intrinsecū, & essentialē rei, sic forma speciuo ca dicitur vltimum complementum compositi: aut per complementū vltimum intelligitur aliquid extrinsecum ad quod res ordinatur, tãquam in finem. Primo modo dicitur quod beatitudo siue beatificatio visio sit vltimum complementum animæ, & angeli: quia visio beatifica nihil est animæ, nec Angeli: sed est forma quædam accidentaliter perficiens subiectum beatum, animam, scilicet, vel Angelum. Secundo visio beatifica non est vltimum complementum, quia sic Deus qui est finis omnium vnus est specie, & numero, in quem completiue, id est, tanquam in finem omnia ordinantur.

C O M P L A C E N T I A est quies voluntatis in re volitata. Non autem est volitio, fed vel annectitur volitio ni, vel consequitur eam. Gab. di. j. q. iij. li. j. ar. iij. in fine. Est & complacentia Dei respectu creaturæ: & est duplex (vt scribit idem Gab. dist. xvij. q. j. art. j. lib. j.) quædam generalis, quædam specialis. Generalis est voluntas diuina, qua vult posse esse bona quæ cūque esse possunt. Et hæc complacentia est respectu omnium existentium, & possibilem, illo modo complacentia Dei supponit pro voluntate diuina, quæ est essentia diuina, connotando creaturam omnem quæ est vel potest esse bona, & perfecta. Complacentia specialis est triplex. Prima est respectu omnium existentium, & futurorum, quæ nihil aliud est nisi diuinum, velle, quo vult aliqua possibile esse vel futura esse bona, & sic posset in nullo alio à se complacere: quia posset velle nihil à se esse vel futurum esse. Secunda complacentia specialis est respectu nobilioris obiecti, & est velle aliquid esse perfectius alio, & sic maior est complacentia respectu substantiæ quàm accidentis, & magis in materia rationali quàm irrationali. Tertia complacentia specialissima est respectu alicuius perficiendi secundum maximum seu perfectissimum genus perfectionum accidentalium, & est diuinum velle, quo vult creaturæ rationali non ponenti obicem conferre maximam perfectionem accidentalem secundum genus quæ est beatitudo, siue vita æterna, & hoc idem intelligitur per esse charum acceptum, vel esse dilectū Deo scilicet, vel diuinum, quo vult talem beatificare: si manserit in statuali, non ponens obicem per peccatum. Et illo modo omnis paruulus post baptismū priusquam actualiter peccet est acceptus Deo: quia tali vult (si non impedit per sequens peccatum mortale) dare vitam æternam, non autē sic est acceptus Deo ante baptismum, quia illum non vult beatificare si manserit in statu illo sine baptismo, &c.

C O M P A S S I O est quædam passio, accipitur, & pro voluntate subueniendi. Richar. circa textum di. vlti malibro iij.

C O M P L E X I O, Sunt autem quatuor complexiones: vt post Antoninum refert frater Pelbar. lib. ij. rosarij theologiæ. Prima dicitur complexio sanguinea, hæc inclinationem habet ad beneuolentiam, & benignitatem, & affabilitatem, ac ad luxuriam: & talis est carnosus, cantibus delectas, satis audax, & facie pul-

cher, & iocundus, vel hilaris, secundum Albertum Magnum inclinatur ad naturalem scientiam. Secunda complexio cholericæ, & tales, scilicet, cholericæ sunt hirsuti, inclinati ad iram, & fallacias, & ad virtutem magnanimitatis, & fortitudinis, & secundum Albertum ad metaphysicam scientiam inclinatur. Tertia phlegmatica dicitur: & tales sunt inclinati ad somnolentiam, pigritiam, & incuriam, ad patientiam, & mansuetudinem, secundum Albertum ad scientiam moralem, & sunt timidi. Quarta melancholica, & tales, scilicet, melancholici inclinati sunt ad desperationem, & suspicionem, auaritiam, pusillanimitatem, & ad cōpunctionem, & ad modestiam, secundum Albertum ad scientiam poetiam. Preterque his etiam correspondent quatuor passionēs animi. Gaudium sanguini, spes, & audacia cholericæ, timor phlegmatici, tristitia seu dolor melancholicæ, &c. Et nota quod scribit Gerson parte 3. tract. de remedijs contra pusillanimitatem, quod homines in capitibus suis debilitati aut aliis in naturalibus suis læsi, seu indispositi, seu ex complexionis malitia ad aliqua vitia fortiter, & specialiter præ cæteris inclinati, qui communiter passionati dicuntur, possunt citius, & multiplicius, quàm alij bene dispositi, & bene complexionati, seu bene educati, ab inimicis illudi, vexari, decipi, & periclitari, propter organorum suorum indispositionem Deo permittente. Quibus consulendum est (vt idem ait vt contra inuisibilis hostis insidias) Deum & sanctos sepe inuocent, proprium sensum non sequantur, alios consulant, & eorum consilijs acquiescant, nimietatē exercitorum tam corporalium quàm spiritalium se ipsos non grauent, occasiones peccatorum quātum poterint, fugiant, contra passionem suam viriliter laborent, & nullo modo locum eis dēnt, neque eis cedant. Nam si semel iterum, & iterum passionibus suis cesserint, deueniet paupertas ad hoc vt cū eis resistere volent, difficulter aut minime id poterint, ex quo vsus seu cōsuetudo est quasi altera natura. Hæc Gerson. Et vt idem scribit de passionibus animæ, dicens: Quod passiones spirituales iuuantur plurimū vel impediuntur ab innata complexione corporali. Hinc Plato. animæ sequitur corpora, nō quidem naturali necessitate, si ad spiritum liberum fiat aspectus, sed quadā inclinatione, prout corpus ipsum subministrat animæ tanquam instrumentum. Vide latius eum de quatuor corporis complexionibus, ibi.

C O M E D E R E à quo comestio. Comestio autē Christi post resurrectionem de qua videt Aug. Epistola xlix. ad Deo gratias, & Sco. qui dicit quod ad probandum resurrectionem Christi veram, sunt multa alia argumenta efficaciora in Euangelio cum quibus, & comestio Christi satis probat veram resurrectionem, & si non per se tantum, vel dicitur secundum eundē, quod comestio Christi fuit vera comestio ordinata ad veram nutritionem, quia Scotus non reputat inconueniens, quod corpus gloriosum possit conuertere corpus non gloriosum in ipsum: sicut corpus non gloriosum esse simul potest cum corpore glorioso, nec propter hoc est corruptibile quod potest aliquid conuertere in se, posset enim Deus corpus gloriosum facere in minima quantitate, & augere illud per comestionem: nec tamen aliquid corrumperetur de nutrimento, & aucto. Hæc Scotus, Illa enim nutritio, & augmentatio (vt scribit Gabr. dist. viij. q. j. arti. iij. dub. ij. li. ij.) non fieret per susceptionem nutrimenti in poros, per resolutio-

nem partium corporis gloriosi caufatos, cum corpora gloriosa sint incorruptibilia, nec fieret ad reftaurationem deperditū, fed fieret per appofitionē nutrimenti, & eius conuerfionem in corpus gloriofum.

COMPOSERE, & conftituere multum differunt; vt fcribit Gab. di. xxvj. q. j. li. j. In conpofitione enim componibilia diftinguuntur inter fe, & negantur de fe inuicem, & fimiliter à conpofito. Anima enim hominis non eft homo, fed nec materia eft homo, In conftitutione verò de qua infra latius videbis conftituentia fibi realiter, & effentialiter identificantur, & perfonæ conftituta. Tollit, ergo fimplicitas conpofitionē, fed nō pluralitatem eorum quæ funt perfectè idem inter fe, vel cum conftituto. Nec aliquid conftituentiū eft fimplicius conftituto propter perfectam identitatem realem, & effentialem conftituentium cum conftituto, & inter fe. Cum ergo in conftitutione nulla fit poffibilis conpofitio nec intrinfecca nec extrinfecca (vt dicit Occā q. 7. dift. 8. & q. 2. di. 9. li. j.) nullatenus repugnat fumma fimplicitati. Et vt eft probabilior opinio, fcilicet, Sco. S. Tho. parte j. q. 36. art. 2. Occam, Gab. Perfonæ diuinæ per relationes reales conftituuntur, & diftinguuntur. Poffent ad hoc adduci auctoritates canonicæ fcripturæ, fanctorum patrum dicta, & rationes. Et hæc opinio magis eft confona auctoritati fanctorū quā alia, & apud docto. modernos communiter vfitata, ideo tanquam verior, & cautior, videtur effe tenenda. De quo latius videto Gab. dift. 26. q. j. lib. j.

COMPOSITUM capitur largè, & propriè: vt notat Gab. dift. vj. quæft. j. lib. iij. Largè pro quolibet fubfiftente in pluribus, ficut ex pluribus: vt dicatur conpofitio quafi fimul cum alio conpofitio. Propriè autem quod conftat ex partibus, quarum vna perficit aliam, aut ex eis conftat tertium, & illo modo propriè capiendū conpofitum, perfonæ verbi non eft conpofita. Vnde Brulefer dift. vj. qu. iij. libro iij. dicit quod vocabulum conpofitionis eft calumniabile in materia incarnationis, ideo doctores præfentis temporis declinant conpofitionis vocabulum, & pro eo nomine vnionis, vtuntur. Vnde fi dicitur Chriftum effe conpofitum: nō intelligitur quod perfonæ Chrifti fit ex pluribus naturis conftituta, fed quod vnā natura eft alteri vnita, & hoc conceditur largè capiendū conpofitionem. Et ita illud eft intelligendū quod Damafce. ait: In Domino Iefu Chrifto duas quidē naturas cognofcimus. Vnā autem hypoftafim ex vtrifque conpofitam, exponi debet: quod ita verè in Chrifto funt illæ duæ naturæ humana, & diuina ac fi cōponerent perfonam, fed ita inconfufe, vt nihil tertium fiat ex eis. Et idē dicit Damafce. Si fecundum hæreticos vnus naturæ cōpofitæ Chriftus exiftit, ex fimplici natura verus eft in conpofitam, & neque Deus, vocatur neque homo, quem admodum ex anima, & corpore hominem effe aimus, vel ex quatuor elementis corpus. Occam in conpofitione xxxvj. Centilogij: admittit illam faltem in aliquo cafu, fcilicet, filius Dei eft conpofitus ex anima, & corpore, ad hunc fenfum: quia affumptum ab eo in vnitate fuppositi eft conpofitum, fcilicet, natura humana, tametsi filius Dei fit fecundum fe fimpliciffimus. Ita fortè poffet concedi fecundum eundem, fi vñs loquēdi haberet filius Dei, habet partes: quia natura affumpta habet partes, ponit enim duplicē conpofitionem rei, fcilicet, fecundum fe, & fecundum aliquod à fe affumptum, &c.

COMPOSITIO corporis ad eam (vt dicunt phyfici, & cōcorditer etiā theologi, vt notat Anto. prima parte fummae. titu. j. c. 6. §. j. in fine. ac Innocētius extra de celebra. mif. c. In quadā, quatuor elemēta cōcurrūt, & ad vegetationē eiufdē corporis quatuor humores cōfimiles illis cōueniūt, videlicet fanguis, cholera, flegma, & melancholia. Nā quia fanguis eft calidus, & humidus, cōuenit aeri. Cholera autē ficca, & calida, cōgruit igni. Phlegma humidum, & frigidum, aquæ. Melancholia frigida, & ficca, terræ. Vnde ex his variatur complexio corporis humani, & variam habet inclinationem naturalem vel ad aliqua vitia, aut paffiones, vel ad virtutes, vel ad aliquas fcientias: prout dicit Magnus Albertus. Et fecundum hæc affignantur quatuor principales conplexiones, de quibus fuprà dictum eft, &c.

COMPREHENDERE accipitur quintupliciter, vt dicit Occā q. xij. quarti. Primo modo eft videre aliquid vifibile, ita vt nihil eius lateat: & fic cōprehēdere eft diftinctè videre, fecundo modo eft videre aliquid totū, & difcernere inter partes eius. Tertio modo eft videre aliquid vifibile perfectiffima vifione, quæ videri poffet. Quarto modo cōprehendere eft cognofcere aliquid fub omnibus prædicatis fibi cōuenientibus. Quinto modo eft cognofcere intelligentiam habentē talē proportionē ad alias intelligentias, qualem habet obiectum ad alia obiecta, vel vt dicit Scotus. Cōprehendere eft fic intelligere, vt fit tanta perfectio in intellectu intelligentis, quanta eft intelligibilitas intelligibile, ita quod fit fibi quædā cōmenfuratio, & neutrum aliud excedit. Et fic dicit Aug. lib. xij. de ciui. Dei. ca. xvij. quicquid fcientia comprehenditur, fcientiæ cognitione finitur, quod nō eft intelligendū quod absolute finitur: fed finitur cognofcētī, vt ibi manifefte declarat, quia cognofcitur fecundū totā fui cognofcibilitatem, & ita refpectu eius fe habet ac fi effet finitū, eo quod non excedit cognofcētī intelligentis, fed eft ibi cognofcentis, & cogniti adæquatio. Gab. dift. xij. q. vnica, art. iij. dub. ij. lib. iij. Et primo modo quicquid videt effentia cōprehendit eā: quia videt eā diftinctè, quia non habet partes quarū aliqua poffet latere, aliqua apparere. Secundo modo effentia feu verbū à nullo comprehenditur: quia non habet partes inter quas difcerni poffet. Tertio modo non poffet cōprehēdi, nifi ab intellectu fuo, quia omni cognitione creata perfectior eft vifio increata, neque aliqua creatura isto modo comprehendere poffet nifi à solo Deo. Quarto modo fimiliter nō poffet cōprehēdi nifi à feipfo, quia ipfe folus nouit omnia prædicata fibi cōuenientia. Sic & quinto modo folus comprehendit feipfum: quia ficut cognitio increata in finitè excedit omnē cognitionē creatā: ita obiectū increatū in finitè excedit omnē obiectū creatū: & tāta eft intellectiuitas in intellectu diuino, quāta intelligibilitas in effentia diuina: quia vtrōque eft infinita. His tribus modis vltimis cōmunitas accipitur cōprehēdere, qui foli Deo cōueniunt refpectu obiecti increati. Hæc Gab. Cōprehendere fecundū S. Bona. dif. xij. q. ij. lib. iij. dicitur tripliciter. Vno modo idē quod charitate adhærere, & fic accipit Ber. & Eugeni. fi fanctus es, cōprehendit. Alio modo eft idē quod clarè videre, & perfectè amare, ficut ad Phil. 3. Si quō modo cōprehēdā in quo cōprehensus fum. Tertio modo cōprehendere eft idē quod terminos rei claudere, fic Deus eft incōprehensibilis, &c. Vide Ger. parte iij. de verbo, & hymno gloria. Cū autem dicitur quod

quod fancti funt comprehensores in patria, & quod Chriftus fuit cōprehēfor, dicendū quod medio modo accipitur, & fic habet veritatē. Nā Chriftus videt Deum immēfite, nec tenet hoc fide, fed certiffima cognitione, hoc eft, nouit Deum immēfite. Latius Bon.

COMPREHENSOR dicitur ille, qui eft in termino, & opponitur viatori: & Chriftus fuit cōprehensor, & viator. Anima enim eius in infanti creationis fuit beata, & femper habuit notitiam intuitiuam deitaris fecundum humanitatem, quamuis fecundum Petrum Aliacensem Chriftus nunquā fuit viator, quia ipfe ab infanti conceptionis fecundum naturā humanam fuit beatus. Bonauē. tamen dicit quod Chriftus Dei & hominum mediator, fimiliter debet effe cōprehensor, & viator, dift. 18. libr. 3. Cōprehensor (vt inquit ipfe) propter fuam dignitatem, viator propter noftam neceffitatem, & ideo vt ipfe ait parte 2. quæft. 2. Partim debuit effe in ftatu gloriae, partim in ftatu miferiæ. In ftatu autē miferiæ nō debuit effe fecundum fuperiorem partem, fed fecundū inferiorem, id eft, fecundum carnē, & ideo fecundum diuinam difpofitionē neceffarium fuit differri corporis Chrifti glorificationem, vt Chriftus effet in ftatu in quo pro nobis poffet mereri, & fatisfacere. Dum autem Chriftus nobis merebatur, & pro nobis fatisfaciebat, faciebat opus Deo placētiffimum, & ita remunerabile fecundum aliquam partem gloriae. Cū ergo remunerari non poffet, quantum ad ftolam primam, fed quantum ad ftolam fecundam: merebatur utiq; tunc Chriftus proprii corporis gloriam, & ita abfque dubio Chriftus fibi meruit glorificationem corporis non folum in agendo, verum etiam in patiendo, vt dicit fanctus Bonauen. & Magifter exprefse in litera. Vnde & fecundum Gab. di. xvij. quæftio. vnica. nota. 4. lib. 3. Chriftus fuit verus cōprehensor, & verus viator. Verus cōprehensor, quia verè beatus. Nam intuitiue, & clarè facie ad faciem anima eius vidit diuinam effentiam, perfectiffimè etiam fruebatur ea non in fepe fed in re. In his autem duobus actibus confiftit effentialis beatitudo. Fuit utique beatus fecundum portionem fuperiorem, de quo latius videto Gab. Fuit & viator quantum ad virtutes, & potentias inferiores, & quantum ad corpus, quia quantum ad illa non fuit in termino perfectionis, expeçabat enim quantum ad illa perfici dotibus gloriae. Erat enim mortalis quo ad corpus, & paffibilis quo ad animam: à quibus trāfiturus erat ad perfectam eorum gloriam, ergo quantum ad illa fuit verus viator. Gab. vbi fuprà, vide & eundem. q. j. prologi.

COMMUNE. Vnde terminus dicitur communis ali quibus duplci conpofitione reali, fcilicet, & fignificatiue (vt fcribit Gab. dift. xxv. q. vnica, ar. j. li. j.) Commune conpofitione reali: eft terminus fignificans aliquam rem vnā, quæ eft communis ficut communicata pluribus, quorum plurium cuilibet eft idem. Sicut effentia diuina, fignificat enim diuinitatem quæ eft res vna fimpliciffima, & eadem patri & filio & fpiritu fancto. Et ficut fola effentia diuina eft res: fic realiter communis tribus: ita folus ille terminus diuina effentia eft terminus communis conpofitioni reali. Commune verò conpofitione fignificatiue vel vocis, eft fignum fignificans non aliquam rem communem in multis, fed multa fingularia æquè primo: ficut homo non fignificat aliquem hominem communem, fed Ioānem, Petrum & Paulum, & nullum prius alio. Gab. Et fecundum

modum loquendi fanctorū differentia eft inter vniuerfale, & commune. Nam vniuerfale eft quod fignificat plura effentialiter diftincta, æquè primo, vt homo animal. Sed commune eft quod fignificat plura realiter diftincta æquè primo, ficut diftinguatur effentialiter ficut non. Ex quo patet quod perfonæ diuina eft commune, fed non vniuerfale. Gab. vbi fuprà. Commune fecundum Bonauen. dift. v. libr. j. in dubiis literalibus dicitur quod eft in multis. Sed hoc poffet effe tripliciter, aut quia plurificatur in multis: & quantum ad formam, & quantum ad fuppositum: vt hoc nomen homo, & tale habet vnitate rationis, quæ admittit diftinctionem, & quantum ad rem, & quantum ad modum. Vnde bene dicitur: homo eft ab homine, & duos effe homines. Alio modo eft commune quod plurificatur, quantum ad fupposita, non quantum ad formam: vt hoc nomen Deus, & tale habet vnitate rei fecundum quod res nominat naturam, cum multiplicatione fuppositorum, & ideo recipit diftinctionem, quod importat diftinctionem, vt modum non vt rem. Vnde conceditur Deus de Deo, fed non Deus eft alius à Deo. Tertio modo eft commune fecundum nomen quod eft in multis: nec tamē plurificatur quantum ad formam, quia eft vnū in multis: nec quantum ad fupposita, quia pro illis nō fupponit, vt hoc nomen effenti. De tali communi verum eft dicere quod non recipit diftinctionem, nec quantum ad modum nec quantum ad rem: tunc enim notaretur idē diftingui à fe: & ita argumentum Magiftri eft bonum, Si pater genuit effentiam, pater genuit fe: quia loquitur de communi à parte vocis fignificantis nō à parte rei: quia à parte rei eadē conpofitio eft in hoc quod eft Deus, & in hoc quod eft effentia, &c.

COMMUNICARI per productionē accipitur tripliciter. Primo modo largiffimè, & impropriè, pro omni illo quod habet aliquo modo effe, quo modo non haberet effe fine certa productione. Et illo modo tā productum quā productio quā quodlibet quod eft in producto comunicatur, & ille eft impropriiffimus modus. Secundo modo capitur largè pro quolibet quod habet effe in producto per ipfam productionem, & non eft idem omnibus modis cum productione, & producto, illo modo tam materia quā forma comunicatur producto. Tertio modo & ftrictè accipitur pro eo quod habens effe in generante capit effe in genito per productionem: & illo modo effentia etiam fpiratio actiua comunicatur filio per generationem, vt fcribit Gab. di. v. q. iij. libr. j. Aliud verò eft comunicari per productionem aliquam, & aliud effe terminum formalis illius productionis: vt idem fcribit vbi fuprà. Spiratio enim actiua comunicatur filio per generationem, & tamen non eft formalis terminus generationis, quicquid enim habet filius nafcendo accipit à patre, ergo fpirationem actiuam accipit à patre, & comunicatur fibi per generationem.

COMMUNICARI aliquid alicui, eft dupliciter. Vt quod, & vt quo, fecundum Gab. di. j. q. j. ar. j. li. 3. Comunicari aliquid alicui vt quod, dicitur quod conftituit aliquid cum alio cum quo eft idem realiter, non formaliter. Vt quo, quod non eft idem realiter alicui, fed eo denominatur aliud, fic à parte totum, vel à forma inhærente fubiectum fortitur aliquam denominationē, vt ab anima denominatur totum conpofitum homo, ab albedine dicitur fubiectum album, vel aliquod ab aliquo alio modo adhærēte.

Sic Bon

Sic Boetius in diffinitione personarum, cum ait: Persona est rationalis naturae indiuidua substantia. Per rationalem naturam intelligit naturam intellectualem, per indiuiduam substantiam intelligit naturam incommunicabilem, siue ut quod, siue ut quo, ut quod, quomodo essentia diuina communicatur personis diuinis. Sic enim secundum Scot. di. j. lib. 3. natura creata non est communicabilis. Singulare enim non est communicabile, ut quod, nisi sit illimitatum ut essentia diuina.

COMMUNICARE significat etiam participare, siue mere etiam vel manducare sacramentum corporis Christi. Sic communicare contingit tripliciter, ut scribit Gerfon tractatu de septē petitionibus contentis in oratione Dominica, & effectu quartae petitionis, scilicet, corporaliter seu sacramentaliter tantum, & isto modo comunicant mali quando in peccato mortalium corpus Christi. Item spiritualiter tantum, scilicet, credendo sacramentum. Credere enim est spiritualiter manducare, secundum illud Augu. Crede, & manducaisti. Et isto modo comunicant quotidie omnes boni. Item corporaliter seu sacramentaliter, & spiritualiter, & isto modo comunicant quotidie boni sacerdotes qui celebrant, & alij boni de Ecclesia dum comunicant, quod quilibet Christianus debet aetatis tenetur facere ad minus semel in anno, scilicet, in Pascha. Ioannis Gerfon.

COMMUNIO est triplex secundum S. Bona. dist. 18. parte 2. q. 1. libr. 4. Quaedam spiritualis oratio, & haec est quantum ad dilectionem interiorum. Quaedam corporalis, & haec est quantum ad exteriorum conuersationem. Quaedam medio modo: & haec est quantum ad sacramentorum susceptionem, & praecipue quantum ad sacramentum altaris. Et a prima nullus potest nec debet excludi (ut inquit Bonauen.) quantum diu est viator: nec excommunicatio debet priuatione illius communionis. Quantum ad sacramentalem excluditur quilibet qui dicitur excommunicatus maiore vel minore excommunicatione. Quantum ad conuersationem exteriorum attenditur excommunicatio maior, in qua communicatio negatur secundum actus legitimos, qui attenduntur in quinque, scilicet, in osculo, in colloquio, in conuiuio, in oratorio, in ualefaciendo. Haec Bonauen. uideatur Alexan. de Ales doctor irrefragabilis parte 2. q. clxxxj. memb. x. Dicitur praeterea communicatio Eucharistia eod quod nos Christo unit, de quo suo loco dicitur. Est in super hominum communicatio sub multiplici diffinitione, ut scribit Gerfon tracta. ix. super Magnificat. Est communicatio naturae, a qua nullus excipitur: Est communicatio secundum aptitudinem ad gloriam, & ab ista nullus viator excipitur, quia Deus uult omnes homines saluos fieri. Est communicatio praedestinationis, & gratiae finalis, & ab illa omnes reprobi uiui, & mortui excommunicantur, vel excipiuntur. Est & communicatio aliqua in gratia in meritis secundum praesentem iustitiam tantummodo, &c. sic erat aliqua excommunicatio secundum praesentem iniustitiam, & demeritum. Rursus aliqua erat secundum praesentem Ecclesiae intrinsecum iudicium per sententias irregularitatum, & excommunicationum iniuncta. Haec Gerfon. Et communicatio sanctorum dicitur societas quae est in caelo, vel sanctorum communicatio, hoc est suffragia, quae communicamus, vel communicatio, id est, Eucharistia (ut idem Gerfon habet parte 2. de articulis fidei, expositione ix. artic.) Vel adhuc clarius potest dici, ut doctor Ioannes Ec-

kus vir nostra tempestate theologus clarissimus scribens ad Dominum nostrum communem Leonardum Abbatem Ottenburensem de communione sanctorum, ponit hanc diuisionem. Communio fidei, & respicit sacramenta, sic dicitur vnus Dominus, vna fides, & haec est communis omnibus fidelibus vnus baptisma participantibus, vno charactere insignitis, eodem sanguine Christi redemptis, & haec communicatio magna est. Alia est communicatio gratiae, quod fideles communicant gratia ab vno capite Iesu Christo, & illa est communis omnibus iustis in gratia Dei existentibus, influens ab vno capite qui est Christus. Tertia est communicatio meriti: ita ut dum quisque sibi meretur singulariter ex Dei misericordissima liberalitate: meretur alteri vniuersaliter. Hanc communionem intelligit tantum esse charitatis nexum, tanquam benignam esse Dei misericordiam, ut cum vnus iustus viator aliquod bonum opus meritorium facit, Deus illud accipit pro eo qui facit ad praemium essentiale, & pro omnibus in gratia existentibus vniuersaliter. Quarta communicatio est gloriae, quae est praecedentibus longe perfectior. Haec communicatio habetur duntaxat in aeterna beatitudine in Ecclesia triumphante, & potest dupliciter intelligi. Aut enim ea accipi potest quam habent nobiscum, cum pro nobis orant, aut intercedunt apud Deum. De quo Doctores in 4. di. 45. Potest, & accipi illa communicatio sanctorum inter se, quod quisque beatus gaudet de quolibet. De hoc quidem permulta Eckius noster in expositione articuli. Communio sanctorum.

COMMUNICATIO idiomatum in Christo, est mutua praedicatio concretorum vel praedicatorum vtriusque naturae de se inuicem, & de supposito in his subsistente, ut scribit Gab. dist. 7. q. vnica libr. 3. Et secundum sanctum Bonauen. dist. xxxij. quae est 3. in fine lib. j. Communicatio idiomatum non est in abstractione, sed in concrectione, quia deitas non est humanitas, sed Deus est homo, homo est aeternus, infinitus creator Deus est temporalis: corruptibilis, passibilis, mortalis, &c. Christus est Deus, Christus est homo. Et (ut idem dicit dist. xj. q. vlt. lib. 3.) Communicatio idiomatum fundatur super ipsam vnionem: & ordinatur ad fidei catholicae expressionem, & ideo non communicatio quae importat vnionem. Vnde quamuis haec sit vera. Filius Dei est incarnatus: haec tamen est falsa, homo est incarnatus, &c. Haec itaque regula secundum eundem est attendenda in idiomatum communicatione, quia omnia comunicantur, his duntaxat exceptis, qui expriment ipsam vnionem, vel quae claudunt intellectuum repugnantiam, ratione cuius errori appropinquant, sicut sunt esse creaturam, & esse praedestinatum, & similia. Et quoniam cum dicitur: homo incipit esse Deus, importatur vnio, ideo talis idiomatis non est communicatio. Haec Bonauen. De communicatione idiomatum vide latius infra in dictione Idioma.

CONCEPTIO hominis potest intelligi duplex, ut scribit Gab. d. 3. q. 1. li. 3. Vna carnis, quae fit in feminum comixtione, quae potest dici conceptio feminis, quae tempore praecedit animationem. Alia est conceptio in foetus animatione, quae dici posset proprie conceptio hominis: tunc enim primū constituitur homo in vtero matris. Prima fit cum semen in matrice loco generationi aptū accipitur, & susceptioni animae per alterationes multas disponi inchoatur. Secunda cum in materia iam aliquantulum disposita anima intellectiua infunditur: & haec etiam vocatur natiuitas in vtero,

vtero, secundum illud Matth. 1. Quod natum est in ea, de spiritu sancto est. Distinguitur enim illa natiuitas a natiuitate ex vtero, quae est fusio infantis in lucem huius mundi. Haec Gab. qui & recitat duas opiniones contrarias de conceptione beatissimae virginis Mariae, & quamuis vtraque habeat auctoritates, & rationes, quas ibi diffuse refert, tamen vna illarum sententiarum, & opinionum illa videtur, & est verior, comunior, & probabilior, quod sanctissima Dei mater ab omni originali peccati contagione fuit poenitus praeseruata. Quam & opinionem ipse imitatur, & probat, & auctoritate, & ratione, & sufficienter ad auctoritates, & rationes aduersae opinionis respondet: ut apud eum videre licet. Potes, & de hoc videre Gerf. part. 2. Ser. de conceptione Mariae virginis. Vnde Aug. Cum sit metio de peccatis, ipsam immaculatissimam, & castissimam virginem volo habere exceptam, & exclusam, &c. Fuit enim immunis ab omni peccato, nec obnoxia alicui peccato, tam mortali quam veniali quam originali. Hinc de ea dicitur Can. 5. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Non autem fuisset tota pulchra si quaecunque peccati macula fuisset in ea. Copiosius, & multa videto apud Gab. vbi supr. Opiniones de conceptione breuissimè narrat Paulus Cortes. li. 3. Sent. d. 4. & non parum multa scribit frater Pelbart. li. 3. Rosarij Theol. Et Brule. qui & sanior opinionem sequitur. Opinione contraria tenet S. Bonaue. Thom. Bernar. Alexan. Greg. Ari. &c. qui si modo superessent, aliam fortassis, & veriorum opinionem amplecterentur.

CONCEPTIO gloriosae virginis Mariae est duplex, passiva, & actiua. Passiua fuit a sanctis parentibus suis Ioachim, & Anna, de qua paulo ante dictum est. Conceptio vero eius actiua fuit, quando Dei filium in suo sacro conceptu vtero, quae quidem conceptio fuit mirabilis supra cursum naturae, dum Virgo Deum & hominem concepit in suo vtero virgineo.

CONCEPTIO dupliciter accipitur, ut scribit S. Bonauen. di. 8. li. 3. circa tex. Vno modo dicitur conceptio ipsa operatio naturae in formatione corporis, ut quae ad susceptionem animae. Alio modo dicitur conceptio largè in nutritione, & perfectione corporis usque ad partum & egressum ipsius de vtero. Si primo modo dicitur conceptio, sic Christi conceptio non fuit secundum nos, sed supra nos: nec fuit in tempore, sed in instanti. Si autem secundo modo dicatur conceptio largè, sic fuit secundum nos, quia nouè mēsis nutritus fuit & creuit in vtero matris, ut alij homines antequam nasceretur. Et ut idem scribit Bona. dist. 4. q. 1. lib. 3. Conceptio cum sit opus trium personarum, potest appropriari tribus personis secundum diuersas considerationes. Scriptura tamen magis appropriat spiritui sancto quā alicui triū personarum, & propter erroris exclusionem, & propter veritatis manifestationem. Propter erroris exclusionem, quia in conceptione humana conueit se immiscere scditatis concupiscentia, ac per hoc originalis. Ne, ergo illud dicatur fuisse in conceptione Christi, dicitur conceptionem fuisse de spiritu sancto, ad excludendum carnalē comixtionem, & etiam ad excludendum concupiscentiae scditatē. Alia est ratio, propter veritatis manifestationem. illud enim quod maximè praeparauit Virginē ad filij Dei conceptionem fuit amor diuinus. Vnde quemadmodum mulier concepit per viri delectationem, & ipsius adhaesionem, quae est cum desiderio, & amore virtutis generatiuae, sic beata Virgo propter amoris singularitatem, singulariter concepit Deū ex Deo, ideo conceptio dicitur de spiri-

tu sancto. Et hanc rationem assignat Hugo de sancto Victore, quae refert ibi Bonauen. Vnde & in Symbolo dicitur: Conceptus de spiritu sancto: vbi haec praepositio de (ut Bonauen. ait in dubiis literalibus) tenetur ibi non materialiter nec substantialiter, sed potestatiue, & ipsa conceptio potissimè spiritui sancto habet attribui. Vnde Christus conceptus est de spiritu sancto, id est, operatione spiritus sancti: vno etenim eodemque momento (ut scribit Gerfon parte 2. in expositione 3. arti. fidei) segregata fuit illa caro assumpta a reliqua carne Virginis operatione spiritus sancti, & animata anima rationali, & Deitas eis vnita. Vnde non est putandum quod sit conceptus de spiritu sancto, sicut proles de semine paterno concipitur, quia sic transisset spiritus sanctus, omnino mutatusque fuisset in carnem sicut paternum semine transiret in carnem prolis, amittēs propriam speciem, quod est eis solo cogitatu abhorrendissimum, ut ait Gerf. Vnde praepositio de, non denotat circumstantiam causae materialis, sed potius causae efficiētis, quāuis enim incarnationis filij Dei sit opus totius Trinitatis, quia quod operatur vna persona, operatur omnes (eo quod in diuisa sunt opera Trinitatis) ipsa tamen gratia media te qua natura humana vnitur diuinā, est donum appropriatum spiritui sancto, quia haec gratia appropriate procedit a charitate seu a benignitate Dei, quae spiritui sancto appropriatur. Non enim Deus in quantum potens vel in quantum sapiens, sed in quantum bonus, & benignus nostrā redemptionem operatus est per incarnationem filij Dei, Haec Gerfon.

CONCEPTVS in sua generalitate (ut scribit Gerfon Centilogio de conceptibus) dicitur auctus concipiētis in vtero proprio vel alieno ad diffusionem seu communicationem bonitatis per amorem. Sic conceptus, ut est generatio, reparatur in omni re, sicut & amor, secundum Dionysium. Hinc oritur illa naturae descriptio quod est vis insita rebus ex similibus similia procreans vel concipiens.

CONCEPTVS entis secundum eundem est primus omnium conceptuum quos concipit primus: Deus sit ad intra, sit ad extra, ad intra quidem de filio. Ex vtero ante Luciferum genui te. Hic ens principium de principio. De creaturis vero loquitur per prophetam: Portaui in vtero meo, & gestauī a vulua seu matrice mea. Esaia 40. Et in Genesi: Haec sunt generationes caeli, & terrae. Conceptio entis primi actiua non est nisi Deus ipse concipiens, sit ad intra, sit ad extra. Sed conceptio passiva dicitur ipsa res concepta, sit ad intra, sit ad extra.

CONCEPTVS entis in vniuersali rerum vtero, sicut & amor incitans ad concipiendum multiplex inuenitur (ut idem Gerfon scribit in Centilogio de conceptibus.) scilicet, diuinus, angelicus, rationalis, animalis, vitalis, & purè naturalis. Conceptus entis relatus ad primū concipientem Deū semper est bonus, pulcher, nobilis, & generosus, nec aliter esse potest. Secus si fiat relatio ad creaturas, quae concipiunt & concipiuntur, praesertim si rationales, sicut & libere, Conceptus enim peccatorum ignobiles sunt, degeneres, & spurij seu bastardi. Conceptus diuinus interior primus est, & solus, & necessarius: caeteri sunt temporales, quia nihil in aeternum, nisi solus Deus. Conceptus creaturarum tot modis, varia nobilitate, quot modis in sua perfectione, & bonitate concipiendi materiae distinguitur, ita quod nomen Iesu secundum humanitatem primū est, & super exaltatum, de inde nomen Mariae matris suae, deinde sunt Angelorum

rum nomina, secundum Hierarchias ordinata. Et conceptus tantò sunt perfectiores, quantò intimiores, & intra manentes, & e contra, ceteris paribus quàm conceptus extra prodeutes: quemadmodum diuinus conceptus est prorsus immanens & consubstantialis, cetera sunt in creaturis per respectum ad Deum, velut extra prodeutes, tanquam nomina seu voces, & verba Dei.

¶ **CONCEPTIONES** in omni creatura reperibiles reperiuntur in homine, qui propterea dicitur omnis creatura, vel minor mundus: hæ sunt conceptiones intellectuales, scilicet, rationis, animalis, vitalis, & purè naturalis. Conceptus cognitiui formaliter cum affectiuis, sunt in triplici genere, secundum tres animæ rationalis vires seu potentias principales in vtero suo quæ sunt, Mens superior prima, Ratio vel sensus interior secunda, & Sensus exterior tertia. Cognitiones in ventriculis animæ rationalis solent geminos fructus sui conceptus afferre: quoniam aliqui sunt cognitiui vel apprehensiuui, alij verò affectiui. Concipere autem dicitur quasi simul capere: & intelligere quasi intus legere, & repetire in memoria quasi iterum parare. Sunt item conceptus sensuum exteriorum conceptus sensuum interiorum. De quibus latius videre potes Gerfonem, vbi supra.

¶ **CONCEPTVS** simplex primus est inter omnes conceptus tam in Deo quàm in creaturis. In Deo quidè dum pater communicat esse suum & essentiam, quæ idem est in filio, & ipse cum filio communicat spiritui sancto. In creaturis autem communicat prius esse, quæ communicatio est quoddam concipere: his quidè clarius, his autem obscurius. Et conceptus simplex entis est primum principium incomplexum apud vtentes ratione, vel intellectu: nec aliquid verè & syncerè concipitur, nisi resolutio fiat ad hoc esse. Et conceptus simplex, syncerus & illicitus, non habetur in via naturaliter & de communi lege, nisi per multas abnegationes, & resolutiones factas ab intellectu, qui fundat se in hoc lumine diuino signato super eum, quo omne imperfectum necessariò reduci tur ad perfectum, sicut potentia ad actum, & priuatio ad habitum. De quo conceptu fufius scribit Ioannes Gerfon de conceptibus in Centilogio.

¶ **CONCEPTVS** complexi quos orationes dicimus capiunt euidentiã, & quasi vitam immortalem, & æternam per viuificationem entis primi simplicis, secundum triplex genus causæ efficientis, formalis, vel exemplantis, & finalis. Recipien. ab efficiente vni tatem, modum, & mensuram. Recipien. ab exemplãte seu formante speciem, numerum, & veritatem. Recipien. vt à finiente ordinem, pondus, & bonitatem. Ex quibus omnibus necessariò confurgit pulchritudo, de qua laudatur pulcherrima mulierum in Can. Canticorum. De his multa Cancellarius in Centilog. vide & eundem ibidem de conceptibus intelligentiã, in vtero non vtentis organo corporali & conceptibus voluntatis in speciali, & de conceptionibus mentis secundum cognitionem practicã, quæ singulari rescindo breuitatis gratia, ne opus in immèsum ferpat, & infra quædam videbuntur.

¶ **CONCEPTVS** Deum & naturam representantes sunt duplices, vt scriptis reliquit Gab. q. 2. art. 3. prolog. scilicet, distincti, & indistincti. Distincti sunt qui representant obiectum in se, & nihil aliud terminant huiusmodi actus seu conceptus intelligendi, ita quod nec eo conceptu, nec aliqua parte eius aliquid aliud ab illa re intelligitur, & tales sunt cognitiones intui-

tiue, vel abstractiue præsupponentes intuitiuas.

¶ **CONCEPTVS** indistinctus est, qui non est rei in se, & qui secundum se totum vel eius partem representat aliud ab ipsa re. Et dicitur conceptus rei in se ad cuius formationem res in propria præsentia obiectiue mouet intellectum. Et hoc naturaliter loquendo. Vnde de nulla re non sensata possumus habere distinctam notitiã pro statu isto exceptis quibusdam actibus, & passionibus propriis, & illa cognitio Dei distincta est pro statu illo nobis impossibilis per potentiam naturæ.

¶ **CONCEPTVS** indistincti de Deo sunt duplices. Communes, & proprii, communes Deo & creaturæ. Et proprii conuenientes soli Deo. Communium quædam absoluti, quæ connotatiui. Exemplum primi, conceptus entis substantiæ, spiritus sapientiæ, iustitiæ, intellectus, voluntatis, &c. Dummodo præcise important res illas absolutas non connotando actum seu aliquid aliud. Connotatiui duplices affirmatiui & negatiui. Affirmatiui vt productiuus, conseruatiuus, destructiuus. Negatiui, vt immortalis, incorporeus, indiuisibilis. Conceptus proprii sunt duplices, scilicet, absoluti & connotatiui. Proprii absoluti iterum sunt duplices, scilicet, simplices, & complexi. Absoluti simplices hæc in via haberi nõ possunt, Sed benè complexi absoluti, vt substantia existens iustitia, sapientia, &c. Proprii connotatiui simplices, vt creatiuus, annihilatiuus, infinitum æternum. Sunt etiam aliqui proprii complexi. Gabriel quæst. 2. prologi, artic. 3. qui & ibidem de ordine istorum conceptuum scribit. Et vt idem ait quæst. vij. prologi. Conceptus rei absolutus & proprius formari non potest, nisi res illa fuerit in se, & intuitiue cognitiuã, quia nisi sic, cæcus posset habere conceptum absolutum, & proprium coloris, & albedinis, quod posset esse falsum, & ideo conceptum absolutum, & proprium de Deo habere non possumus.

¶ **CONCEPTVS** simplex dupliciter potest accipi, vt scribit Gabriel quæst. vij. prologi. Vno modo largè, pro conceptu qui est vna qualitas non composita ex partibus diuersarum rationum non curando, an tantum habeat vnum modum significandi vel plures. Alio modo strictè, pro conceptu qui est simplex qualitas, & sic non habet nisi vnum modum significandi, & sic solus conceptus absolutus dicitur simplex: quoniam & si connotatiuus fuerit simplex qualitatiue, non tamen est simplex representatiue, quia æquiualeat suo quid nominis, quod significat aliquid in recto, & aliquid in obliquo, & ita virtualiter est compositus.

¶ **CONCEPTVS** quidditatiuus est conceptus supponens præcise pro re ipsa, & pro nullo alio, nisi pro eo quod est illa res nihil connotando extrinsecum rei, vt post Occam notat Gabriel, distin. 3. quæst. iij. libro j. Sic conceptus differentie videtur esse quidditatiuus, quia prædicatur per se primo modo de specie, aliter conceptus quidditatiuus est conceptus absolutus, siue non connotatiuus, qui videlicet significat essentiam rei, sine connotatione cuiuscunq; & sic conceptus quidditatiuus non distinguitur contra absolutum, sed connotatiuum. Vnde respectu Dei possunt haberi plures conceptus quidditatiui non conuertibiles: quia conceptus entis sapientiæ, bonitatis, iustitiæ, sunt quidditatiui, quia absoluti & conueniunt Deo. Sunt etiam non conuertibiles, quia non omne ens est sapientia, nec omnis sapientia est iustitia, imò nulla creata sapientia est iustitia.

Item

Item de Deo possunt haberi plures conceptus simplices denominatiui, & conuertibiles, vt patet de illis creatiuum beatificatiuum. Et quod sint conuertibiles patet, quia soli Deo conueniunt, & quod sint distincti, quia connotant differentiam in creaturis, licet nihil diuersum importent in Deo. Gabriel vbi supra.

¶ **CONCEPTVS** propriè accipiendo secundum Gabriel. di. j. q. ij. li. ij. est adiectiuum, & concretum, significans rem conceptam substractiue, & connotat actum concipiendi seu cognoscendi, sicut amatum cognitum significat obiectum amoris, & cognitionis, siue illud obiectum sit res extra, siue in anima habeat solū esse obiectiuum, vt aliqui ponunt. Et secundum omnes vocatur conceptus, quod terminat actum intelligendi, vt scribit Occa. di. ij. li. j. licet ibi tangat modum loquendi dicentiū quod conceptus est qualitas subiectiue existens, & ipsamet intellectio siue conceptio, de quo latius alias. Et vt scribit Gabr. dist. xxix. q. vnica, lib. j. nihil potest intelligi sine conceptu: ergo oportet habere conceptum, nõ solū significantem rem illam non in se vel cognitione propria, sed etiam rem aliquam in se vel cognitione propria cognitã, quia omnis cognitio rei, non in se præsupponit notitiã rei in se, oportet ergo conceptum illum vtrunque significare, & sic erit vniuocus illis per deductionem itaque arguitiuã, & etiam per experientiam potest cognoscivitas conceptus, qui est plurium, vt latius ibi scribit Gab. vt cū intellectus experitur in se quod habet vnum conceptum: quando cumque concipit illam rem intelligi cum præcise, id est, dictione vnam, &c. Et breuiter omnis conceptus communis est vnus, qui abstrahitur a rebus adæquate conuenientibus. Qui autem est rerum inter se non adæquate conuenientium non erit vnus. Et ideo asini & lapides (puta carbunculi) non datur vnus conceptus, nisi forte deprehendi posset aliqua conuenientia accidentalitatis eis adæquate. Et omnis vox tali conceptui vni subordinata est vniuoca. Hæc Gabr. obscura ipsius Occam illustrans, & aperiens, & lucidiora reddens. Conceptus secundum Dominum Cardin. Camer. de conceptibus, est actualis notitia alicuius rei causata in anima partialiter, ab obiecto, scilicet, a re concepta, siue cognita, & partialiter à potentia cognitiua formaliter, vitaliter, immutans ipsam potentiam intellectuã, significat enim conceptus vocabulum, qualitatem in potetia intellectuã subiectã, & connotat quod mediãte illa qualitate (quæ est conceptus) inhaerente ipsi potetie intellectuã, & eã informante ipsa potentia intellectuã capiat siue intelligat rem intellectuã, siue conceptã. Quare sequitur quod nulla res siue nulla qualitas est essentialiter, & intrinsecè actualis cognitio. Sic etiam nulla res siue nulla qualitas est essentialiter conceptus apud Dialecticos. Plura legantur de conceptibus.

¶ **CONCILIUM** generale (vt scribit Gerf. part. j. de Ecclesiastica potestate) est congregatio legitima auctoritate facta ad aliquem locum ex omni statu hierarchico totius Ecclesiæ catholice, nulla fidei persona quæ audiri requirat excluda, ad salubriter tractandū & ordinandū ea quæ debitum regimen eiusdem Ecclesiæ in fide, & in moribus respiciunt, de quo multa alias Gerfon. Fuerunt autem quatuor principalia concilia Apostolorum in Ecclesia primitiua (vt dicit quædam Glos. super Actus, & recitat sanctus Bona. di. xj. li. j. in dubiis literalibus.) Primū fuit ad electionem Matthiæ, Act. 10. Secundū ad electionem

septem Diaconorum, Act. 7. Tertium fuit ad non imponenda legalia ad tempus, Act. 15. Quartum ad tollerandū legalia ad tempus, Act. 22. Concilia verò Patrum principalia apud Græcos similiter fuerunt quatuor, scilicet, Nicænum, Ephesinum, Calcedonense, & Constantinopolitanum. Ea innuit Magister dist. xj. lib. j. Fuerunt, & postea alia Concilia, vt Constantiense. De quo plura Gerfon, quod maximum supra cetera fuit, vt scribit ipse part. iij. dialogo apologetico, quomodo per triennium cum sex ferè mensibus protensum est, in quo & viri doctissimi fuerunt, & Gerfon, & Cardinalis Cameraensis, &c.

¶ **CONCUBINA** potest capi dupliciter, vt notat Brulefer distin. xxxij. quæst. vij. libro quarto Sententiarum. Vno modo propriè: & sic potest diffiniri: Concubina est mulier, quæ ad vsum Veneris non legitime tenetur, & sic omnes meretrices dicuntur concubinae. Alio modo capitur concubina communiter, & potest dici omnis mulier, quæ ad vsum Veneris tenetur, siue legitime siue illegitime: sic tamen quod non sit principalis vxor viri, isto modo Abraham habuit concubinas. Similiter David habuit multas concubinas, nec tamen fuerunt meretrices. Et concubinae quas antiqui Patres habere dicebantur, non vocabantur concubinae, ex eo quod non essent matrimonio coniunctæ (vt scribit Petrus de Palud. d. xxxij. qu. j. art. iij. libr. iij.) sed quia non erant æquè principales in regimine domus, vt alia, eò quod erant ancillæ principalium vxorum, & sic Agar, & Cetura dictæ sunt concubinae Abraham. Et Bala, & Zelpha ancillæ Rachel, & Lia, dictæ sunt concubinae Iacob, quamuis essent legitime vxores. Hæc Palu. Salomon (vt habetur 3. Reg. 11.) accepit filiam Pharaonis, & Moabitidas, Ammonitidas, Idumæas, Sidonias, & Cetheas. Sed ipse sicut pessimus, & ingratus homo Deo suo (vt scribit Scot. di. xxxix. lib. iij.) nõ solum in hoc peccauit, quia alienigenas duxit contra legem, etiam de Gentibus specialiter prohibitis, sicut in multitudine mulierum, siquidem habuit, secundum vnam literam, ducentas vxores, quasi Reginas, & trecentas concubinas. Cùm tamen diceret lex specialiter de Rege, Deut. 17. Non habebit vxores plurimas, quæ alliciant animū eius quod fortè specialiter dixit Moyses, propter maliciã istius præuisam, vt si non compesceretur, saltè confunderetur, ne alij eum imitarentur, & quod peius est, copulatus est eis amore ardentissimo, intantum vt faceret eis Idola, & templa ad colendum Deos suos. Vnde non sine causa subiunxit Moyses, vt supra, quæ alliciant animum eius, & hæc omnia aggruat singularis ingratitude sapientiæ eminentis sibi subito à Deo concessæ, Scotus. Primo modo habere concubinas, inquit Brulefer vbi supra, est contra Legem, & Euangelium. Vnde in lege Moisaica scribitur Deut. 34. Non mœchaberis: vbi prohibetur omnis coitus non matrimonialis: etiã in lege Euangelica. Dicitur enim 1. Corinth. 5. quod fornicarij non habent partem in regno Dei. Sic periculosum est habere concubinã (vt scribit Gerf. parte iij.) quia vix patitur, vt pœnitentia agatur, tamè etiã propter scandalum eorū qui hoc vident, &c. Et quamuis in lege veteri poterat quisquam habere plures vxores per dispensationem, tamen non poterant habere meretrices. Non autem cum omnibus dispensabat Deus in antiqua lege, sed solum cum illis qui bene sciebant vti, quia honestè, & castè utebantur, & etiam quando erat necesse.

Lexic. Theol.

k

CONCUBINARIUS dicitur qui habet secum concubinam.

CONCUPISCENTIA quam innuit **S. Ioan.** in prima sua canonica, ca. 2. est duplex, scilicet, concupiscentia carnis, quæ habetur 9. præcepto decalogi, & concupiscentia oculorum, quæ 10. & ultimo præcepto prohibetur, cum dicitur: Non concupisces rem alienam, non domum, non seruum, non ancillam, ita & refert **Gab. d. xxxvij. q. vnica, ar. j. lib. iij.** Omnis autem concupiscentia carnalis commixtionis præter matrimoniale vinculum, etiam solo voluntatis consensu plenarie perpetrata est mortale peccatum (vt dicit **Gerson par. ij. de præceptis decalogi cap. xij.**) vbi carnalis copula minimè subsequitur. Equidem vera est regula hæc magistralis: Omnis cõpleta voluntas, siue bona siue mala, pro facto reputatur. Mala voluntas pro facto reputatur, &c.

CONCUPISCENTIA tripliciter potest sumi, vt & habet **Astaxanus** in summa, & post eum **frater Pelbartus lib. 3. Rosarij Theolog.** Vno modo potest dici appetitus vegetabilis, & talis concupiscentia prout est inordinata, est à fomite mouente, id est, à corruptione originalis culpæ, & isto modo nõ est peccatũ, nec est prohibita. Alio modo potest dici appetitus sensibilis, & hoc prout est inordinata à mouete sensualitate cũ fomite: ita quod prima concupiscentia est in suggestione, secunda in delectatione. Nec hæc prohibetur diuino præcepto simpliciter, sed tantum secundum quid, quia non erat prohibendum ne concupiscentia sint in nobis: quia hoc est impossibile nobis, sed prohibentur ne sequamur eas in consensum, secundum illud **Eccle. 18.** Post concupiscentias tuas ne eas. Ire autè idè est quod consentire. Tertio modo concupiscentia dicitur cũ consensu voluntatis, & sic in diuino præcepto prohibetur à Domino, dicente: Ne concupisces uxorem proximi tui.

CONCUPISCENTIA secundum **Bona. di. xxxij. in secundo principali,** quæ est j. libr. ij. dupliciter accipitur. Vno modo dicitur concupiscentia esse desiderium nimis interius, & immoderatum, siue sit respectu boni interioris, siue exterioris, siue inferioris. Et hoc modo accipitur ad **Rom. 7. vbi dicitur in Glos. Bona est lex, quæ dum concupiscentiam prohibeat, omnia mala prohibet: & sic concupiscentia habet esse in vi animæ appetitiua, siue dicatur vis appetitiua rationalis. Alio modo sumitur concupiscentia pro appetitu delectabilis secundum tactum. Et sic accipitur **Eccle. 7.** Propter speciem mulieris multi perierunt. Et ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit. Hæc concupiscentia dicitur esse in carne, & in sensualitate, & in rationali parte, sed in carne, est casualiter, in rationali verò parte est formaliter, in sensualitate verò utroque modo, videlicet casualiter, & formaliter. Ideo dico (inquit **Bonauentura**) quod in rationali parte, & in sensualitate est formaliter, quoniam actus qui est concupiscere (sicut vult **Augustin.**) est propriè ipsius animæ. Ideo verò casualiter dicitur esse in carne, quia caro infecta iuncta animæ ex sua infectione reddit eam concupiscentem. Vnde si quis vellet propriè subiectũ concupiscentiæ carnalis assignare, nec tantum diceret carnem, nec tantum diceret animam, sed ipsum coniunctum: vt sicut sentire est actus coniuncti, sic etiam actus cõiuncti est delectari carnaliter, & concupiscere. **Bonauent.** Et concupiscentia secundum eundem sanctum **Bonauentu. dif. xxxij. in dubiis literalibus lib. ij. duo dicit, dicit enim appetitum im-****

moderatũ boni cõmutabilis. & sic dico (inquit ipse) quod ista immoderantia circa appetitum potest dupliciter esse. Aut ita quod ratio captiuetur, & anima peruertatur, vt necessitatem habeat proponendi bonũ cõmutabile bono incõmutabili: & sic dicitur esse concupiscentia intensa: & hoc modo tenet ratione culpæ, ratione videlicet illius immoderati. Alio modo concupiscentia dicitur immoderata, nõ quia ratio succumbat sensualitati, sed quia sensualitas nõ perfecte obtèperat rationi, & hoc modo tenet ratione pœnæ primo modo, quia tenet ratione culpæ, directè opponitur ipsi gratiæ: & ideo gratia superueniēs auferit illam immoderatiã, pro eo quod talis immoderantia ponebat debitam iustitiæ carentiã. Aliã autem immoderantiã quæ (sicut dictum est) dicitur rationem pœnæ, non tollit gratia in suo aduentu propter hoc quod non opponitur formaliter ei. Sed quoniã gratia, & concupiscentia relicta respectu eius ad quod inclinant, quandã habet oppositionem. Hinc est quod secundum quod homo plus exercitatur in gratia magis, & magis remittitur concupiscentia, nunquam tamen omninò tollitur concupiscentia, quia semper remanet radix eius in homine nisi auferat per donũ gratiæ speciale, sicut in Virgine credit fuisse post conceptionem filij Dei. Gratia itaq; & concupiscentia quodammodo opponuntur, & quodammodo nõ. **Bonauent.**

CONFESSIO. Vide in dictione Facere.

CONFESSIO. De hac Theologi plura scribunt: & ex Doctoribus præcipuis quædam breuiter accipiunt. Et est duplex confessio secundum **Aug.** in verbis **Euang. homil. viij. vt & scribit Gabr. di. xvij. q. j. art. j. lib. iij.** scilicet, confessio laudis, & confessio fraudis. Confessio laudis est attestatio diuinæ perfectionis, vt cũ Deũ prædicamus omnipotentem, piũ, bonũ, misericordem, iustũ. Sic filius confessus est patrẽ. Et confessio hæc non pœnitentiam semper, sed gratiarũ actionem significat, vt in **Psal. sapissimè legimus, vt inquit beatus Ioannes Episcopus in homil. Confiteor tibi pater Domine, & Confitemini Domino, quoniam bonus, & Confitebor tibi domine, in toto corde meo, &c.** Et confessio laudis, (vt scribit **Scot. di. 14. q. 4. li. 4.**) nullus dignè cõfiteatur nisi prius suscitatus, quia nõ est speciosa laus in ore peccatoris. Confessio fraudis est accusatio, qua peccator seipsum accusat. Et confessio fraudis, (vt scribit **Scot. vbi supra.**) accepta est à Deo in ore peccatoris: hoc est eius qui adhuc est peccator, dũ tamẽ nõ sit peccator in voto, seu actu interiore vel exteriori. Et dicitur confessio sacramentalis, quæ (vt infra patebit) describitur. Est præterea confessio delicti, quæ fit ad interrogationem iudicis. Itè est confessio vocalis, quædam mentalis. De quo **Richard. d. xvij. art. ij. q. iij. lib. iij.** Mentalis, quæ fit soli Deo, & hæc est de iure naturæ. Vocalis quæ fit sacerdoti, & hæc non est de iure naturæ. Vide latius **Richard.** Et confessio vocalis necessaria est ad salutem postquã homo actualiter peccauit, vt multis probat **Iacobus de Valentia. Psalm. 31. & auctor sacre scripturæ, & rationibus, &c.**

CONFESSIO sacramentalis variè à variis describitur. Vnde **Aug.** Confessio, inquit, est latetis peccati manifestatio. Et (vt idem ait:) Confessio dicitur per quã morbus latens spe veniæ aperitur. Vnde, vt scribit **S. Bonauent. dif. xvij. q. penult. lib. iij. sen.** Peccatum omne in anima est quasi apostema intrinsecum, & quantumcunq; homo peccet apertè, adhuc virus peccati latet in anima, sed in confessione rumpitur vulnus, & sanies peccati ad exteriora trahitur, vt dicit **Gregor.**

Gregor. Paulus Cortesius lib. 4. sen. dist. 3. ait: Confessio est quæ spe veniæ vulnera abstrusa detegit, & morbum, (vt dicitur) in vosa ostendit. Et vt idem dicit: Confessio dicitur nexus quo omne genus hominũ quod capitali tãbe vexetur obstringitur, eiusque munus ad flaminẽ dialè pertinet, quando, scilicet, in angustũ necessitas detruditur. Itaque pœnitentem afflantem animã non modò criminibus patrat, sed etiam Pontificio interdicto ex **Senatusconsulto** à flamine liberari posse manifestũ est. Eius autè fons ægrotationis integritas nominatur, quæ est flamine tãquã Medico apertè expromeda, vt totius corporis ægrotudo, quasi vlcus depra spina sanetur, ob eamq; causam senatus promulgatione cauetur, ne qua confessio voce aliena, aut ex syngrapha fiat. Hæc **Cortesius. Recitat, & Paludensis dist. 17. q. 2. ar. 1. lib. 4. diffinitiones confessionis.** Sed cõmuniter sic describi solet: Confessio sacramentalis est secreta de linquẽtis accusatio suorũ cõmissorũ peccatorũ coram sacerdote iurisdictione in eũ habente spe veniæ consequenda. Et dicitur confessio sacramentalis, quia illa diffinitio nõ datur de confessione cordis, quæ fit corã Deo in cubiculo cordis: neq; de illa quæ fit in iudicio cõtetiõso, sed de ea quæ fit in foro animæ secreto, vt & habet **Gab. dist. 17. q. 1. ar. 1. li. 4.** Et dicitur in diffinitione secreta: ad excludendũ confessionem generalem, quæ fit in publico. hæc enim non est sacramentalis, licet ex ea sic confitens consequi possit remissionem venialium peccatorum. Dicitur accusatio, quia qui se coram sacerdote excusat, non confitentur, sed magis se laudant, exemplo Pharisæi bona sua annuerantis. Dicitur suorũ peccatorũ, quia nõ debet esse accusatio aliorũ. Dicitur corã sacerdote, ad excludendũ illam, quæ fit soli: quæ licet sit quãdoq; vilis, nõ tamẽ est sacramentalis, quoniã per illã nõ fit remissio peccatorũ virtute clauis Ecclesiæ. Corã sacerdote (inquit **Palud. di. 17. q. 2. ar. 1. li. 4.**) quia in præsentia, nõ in absentia, per se ipsum secundum **Aug.** nõ per nunciũ vel per epistolam quãdiu per se ipsum dicere potest. Quãdo autè scribit peccata sua, bene facit: sed nihilominus debet ea ore suo exprimere, nec sufficit tradere legẽda. Et si nõ possit ire nec accessire sacerdotem, nõ tenetur quidẽ scribere, & mādare, & ille rescribere, & remādare absolutiõnem. Et valet absolutio quãdoq; si vterq; est infirmus vel clausus plusquam si fieret laico. Hæc **Palud.** Item potest quis per interpretẽ confiteri, si nõ habuerit sacerdotem noscentẽ linguam suam: sed fortè non tenetur, vt **Palud. dicit, quia homo non tenetur confiteri nisi sacerdoti cuiusmodi non est interpret.** Dicitur iurisdictione in eũ habente, quia si fieret corã alieno non suo Iudice, non est sacramentalis. dicit spe veniæ consequenda, vbi tangitur causa finalis confessionis, quæ est remissio peccati. Excluditur etiã confessio ficta, propter falsitatem & mendaciũ cõfitentis, aut desperationẽ aut infidelitatem se accusantis, quæ propriè nõ est sacramentalis, eò quod talẽ nunq̃ sequitur effectus sacramentalis. Ita habet **Gab. vbi supr.** Et confessio sacramentalis (secundum intentionẽ **Scot.** cui concordat **Richard. Petrus de Palud. & Gab. di. 17. q. 2. arti. 3. dub. 7 & cõmuniter Theol.**) non potest fieri laico in necessitate, hoc est imminente periculo mortis, quoniam is absoluere non potest, & sine absolutione nõ est sacramentũ pœnitentiæ, ideo in nullo casu quisteneretur laico cõfiteri neq; venialia, nec mortalia. Potest tamẽ confessio largè, id est, reuelatio suorũ peccato-

rum fieri laico secreto, propter verecundiam, quæ est vna pœna debita peccato, & magna pars satisfactio nis. Similiter, propter consiliũ obtinendũ. Itè propter humilitatẽ, & in signũ quod facit quod in se est, paratus cõfiteri sacerdoti si eius copiã haberet. Et propter hos fines cõsultur à **B. Augu. & Magist. in textu.** Et per hoc omnes auctoritates ad hoc sonantes intelligi debet tanq̃ consiliũ, nõ præceptũ. Sed dicit **Scot.** quod fortè vtilius esset nõ accusare se laico si posset æqualem habere verecundiam apud se recogitãdo eadem peccata, & si sibi ipsi posset æquẽ velle salubrius consulere quã illi laicus. Et fortè quis non debet se accusando laico diffamare sine prædictis, & rationabilibus causis. Et in sic se accusando peccaret, nisi simplicitas excusaret. **Gabr.**

CONFESSIO esse necessariã ad salutem (vt scribit **Gabr. di. 17. q. 1. ar. 1. li. 4.**) dupliciter potest intelligi, scilicet, in voto, & in actu, & vtramque esse necessariã mortaliter peccati ad salutem cõcors est sententia omnium Doctorũ, licet non pro semper. Et quod sit necessaria in voto, id est, in proposito, dependet ex necessitate eius aliquando in actu. Nam si nunquam est necessaria in actu, non esset necessaria in voto, seu proposito. Et confessio sacramentalis, (vt cõmuniter dicunt Theologi) est de lege diuina à Christo instituta, viuificandis peccatoribus præcepta. Quamuis alij, vt **Panor. & Glo. de pœnitentia di. v. cap. j. aliter sentit, contra quem arguit Scot.** Vide de hoc **Gab. dist. xvij. vbi suprã.** Sed à quo & vbi sit instituta, non similiter sentiunt. **S. Bonauent. dicit, quod sit à Christo insinuata, ab Apostolis instituta, & à Iacobo Hierosolimorum. Episcopo promulgata. Vbi ait in sua Canonica: Cõfitemini alterutrum peccata vestra. capi. 5.** Sed hoc reprobatur **Scotus.** Nam sacramenta institui non possunt nisi à solo Christo: quia nemo potest instituire sacramenta, nisi qui potest dare efficaciam, & certitudinẽ sacramenti, vt aliàs dicitur: hoc autè solum Dei est. Nec existimandũ est Iacobũ fuisse locutũ de confessione sacramentali, nõ enim exprimit cui fiat, an sacerdoti vel nõ sacerdoti. Sed intelligenda sunt verba illa sicut sequẽtia: Orate pro inuicẽ: quæ sunt quãdam persuasio ad humilitatẽ, per quã generaliter nos ipsos esse peccatores fatemur, & orationes mutuas expetimus. Vel loquitur beatus **Iacobus, vt præco Christi. Richardus dist. 17. dicit quod confessio sacramentalis est de iure diuino expresso in Euangelio.** Nam **Ioan. 20. ait Christus: accipite spiritũ sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Quibus verbis dedit discipulis, & eorum successoribus potestatem iudicandi ac remittendi ministerialiter peccata. Quibus autè datur potestas iudicandi, datur etiã potestas cognoscendi. Cognitio autè peccati remitti fieri nõ potest, nisi per accusatiõnem peccatorũ, quæ est confessio. Astipulatur **Paludensis dist. 17. q. 1. art. 2. lib. 4. probas ita confessionẽ esse de iure diuino, quia pater dedit omne iudicium filio. Vnde quando erat Deus tantũ, soli Deo cõfiteri sufficiebat. Cui dicit **Propheta: Tibi soli peccauit, &c.** Postquam factus est homo, & pro peccatis nostris mortuus, datũ est sibi omne iudiciũ de peccatis, & sibi est confessio facienda: qui loco suo vicariũ dereliquit, cui etiã est faciẽda. **Paludensis.** Et ex hoc habetur, quod **Papa** qui subest iuri diuino, nõ potest dispensare cũ aliquo, vt nõ teneatur cõfiteri in mortis periculo, & in cæteris casibus peccantibus ad ius diuinum. Tempus verò determinatũ, scilicet, **Palchale, & mo******

duse de iure positio, supra quod est Papa, nec eo ligatur quo ad se, neque quo ad alios, & quantum ad illud posset dispensare. Ex quo sequitur quod Papa tenetur confiteri, licet forte non secundum formam. cap. omnis vtriusque, vt scribit Gab. di. xvij. q. j. art. iij. dub. iij. lib. iij. Debet autem quisquam, (vt inquit Scotus) in confessione tantam diligentiam apponere, quantum apponeret ad inquirendum aliquid multum arduum, quod sibi multum esset cordi. Cui consonat illud August. de vera, & falsa penitentia ca. 15. Paratus sit facere pro recipienda anima vita, quacumque faceret pro vitanda corporis morte. Sequitur: Cui gaudium debet facere immortalis futurus, quod faceret pro differenda morte moriturus.

C O N F E S S I O. Dictum est supra, quod quandoque confessio fiat in actu. Vnde colliguntur quatuor casus in quibus tenetur peccato mortali obnoxius ad confessionem in actu. Primus secundum Sco. & alios Doctores communiter, cum imminet iudicium damnationis, vel misericordiam, vt est in articulo mortis. Cui autem, (vt inquit Palu.) nihil sit certius morte, & nihil incertius hora mortis, periclitamur omni hora, & saltem semel in hac vita sacramentum necessitatis est suscipiendum. Item cum aggreditur actus arduos in quibus frequenter, & sapius imminet mors vel periculum mortis, vt in bello mortali, & naufragio, aut in transitu per loca infidelium latronum, aut navigatione per aquas periculosas, vel per Syrtis Charybdim, aut Scyllam. Aut in acuta graui, & periculosa infirmitate. Vnde, & Medici tenentur infirmos priusquam ministrant medicinam corporalem, monere, vt Medicos aduocent animarum, vt in c. v. cum infirmitas, de poe. & re. Latius scribit post Scotum Gabr. di. 17. q. 1. art. 3. dub. 1. li. 4. Secundus casus quando vult exercere actus aliquos quibus debetur reuerentia specialis: vt quando vult communicare, tunc enim secundum omnes Doctores non sufficit sola contritio ad dignam communicandum, sed requiritur sacramentalis confessio, nisi vt vult Palu. quando necessitas urget, & potens absolueri abest. Vel nisi (vt vult Richa.) forte de propinquo expectat alium, cui deuotius, & securius confiteatur: sic enim expectas nullo iure, quod ego sciam (inquit ipse) communicare prohibetur, si verè penitens est. Vide de hoc latius Gab. in canon. l. 6. v. 7. & alijs, & c. In alijs verò sacramentis dispensandis congruum est præmittere confessionem, vt vult Petrus de Pal. di. 17. q. 2. art. 5. quia sicut baptizatus qui est prima tabula post naufragium, est ianua aliorum sacramentorum: ita penitentia quæ est secunda tabula, est ianua ad alia sacramenta reciduiati post baptismum. Addit tamen quod non mortaliter peccat suscipiendo vel ministrando alia sacramenta, si non præmittit confessionem post mortale, si tamen fuerit contritus: quia per contritionem Deo est coniunctus. Itè ratione statuti Ecclesie similiter tenetur confiteri tempore Paschalis quo tenetur suscipere Eucharistiam, & dum occurrit copia sacerdotis, ipsum absolueri potestis, de quo non est spes quod iterum occurrat ante tempus statutum ab Ecclesia: quoniam si tunc non confitetur cum confiteri potuit, est culpabiliter in mora. Concordat Richardus. Quintum addunt ratione conscientie vel scrupuli, vt dicit Paludensis, vt dum habuerit conscientiam se teneri ad confessionem, licet non teneatur secundum veritatem: quoniam qui facit contra conscientiam, etiam erroneam, edificat ad gehennam. Sed in hoc casu non tenetur ad confessionem, sed magis ad deponendam conscientiam erroneam. Iuxta illud Ezech. 17. Ne demoreris

in errore, quam si non deponit, & contra eam agit, peccat: quia contra conscientiam agendo contemnit Deum: cuius mandatum (vt credit) temerè transgreditur. additur etiã casus, dum quis ex statuto sui ordinis vel voto sua sponte emissio tenetur ad certo tempore confitendum. Quod verum est dummodo statutum ordinis habeat vim præcepti, Gabr. di. xvij. vbi supra.

C O N F E S S I O N I S effectus, & utilitates ritè factæ sunt plures, vt & colligit Dominus præpositus Gab. di. 17. q. 1. ar. 3. dub. 3. lib. 4. Vnus est remissio pœnæ totius vel partis. Et secundum Sco. etiã confert remissionem culpæ ei qui attritus accedit, non ponens obicem. Alius fructus est meritum præmij beatifici, propter obedientiam quæ exhibet obediendo legi diuinæ, & Ecclesie, quod tãto maius est, quanto difficilius, & magis contrariū est humanæ verecundie naturali. Tertius est instructio conscientie particularis, quæ multo fructuosior est quæ generalis, quæ in prædicationibus fieri solet. Quartus taxatio satisfactionis facta à confessore, qui propter potestatem clauium reddit satisfactionem efficaciorè ad pœnæ remissionem, quæ si solo contentis arbitrio assumpta foret. Itè quintus est meritum obedientie in seruando, & explendo satisfactionem iniunctam quia iniuncta. Et plures alij fructus annumerari possent, & propter hos fructus confiteatur vberius vtile est eadem peccata sapius, & pluribus confiteri, quauis non obliget sacramentalis confessio de se, vt homo bis confiteatur idè peccatum etiã mortale: nisi confitens velit. Ratio: quia lex diuina non obligat nisi semel confiteri, & hoc de se, & nisi homo velit, vt scribit Gerf. part. ij. trac. de remedijs contra reciduum: dummodo tamè, (vt ait Gab.) confitens hoc non ait ex quadam diffidentia remissionis, aut inefficacia sacramenti prioris, scilicet, semel facta confessionis. Nā scrupulosus, & nimium timidus non expedit: quia secundum regulam Gerf. talibus expedit contra scrupulos agere ad consiliū, & dictamè boni viri. Auger enim nonnunquam ex repetita confessione diffidentia, augetur scrupulus, & remediabilis inquietudo cordis, & c. Et si funditus attendimus virtutem confessionis, (vt ait Gab. dub. ij. vbi supra.) ipsa non est instituta, saltè in actu tanquam necessaria ad remissionem peccatorum, sed hanc præsupponit. Sed propter tria est instituta confessio, scilicet, vt peccator innotescat Ecclesie tanquam absolutus, (vt dicit Magister) vt certa satisfactio per quam pœnæ peccati tollitur, à confessore imponatur, & vt pars pœnæ virtute sacramentalis absolutionis remittatur. Sunt & alie causæ, puta peccatorum instructio, meritum obedientie, & magna satisfactio propter pœnalem verecundiam contentis.

C O N F E S S I O qualis esse debeat, notat Richar. di. 17. ar. 3. q. 9. li. 4. Debet enim esse simplex, ita quod nihil admisceatur cum eis quæ requiruntur ad peccatorum quantitatem. Debet etiã esse humilis: valde enim humiliter se debet habere confitens in verbo, & signo. Debet esse pura, id est, cum recta intentione facta. Et fidelis, id est, vera, id est, vt nihil admisceat de falsitate. Debet esse frequens, frequenter enim est vtile. Et sit nuda, id est, non inuoluta obscuritate verborum. Et discretæ, id est, quod maius est confiteatur cum maiore pondere. Et liberæ, id est, facta non de necessitate, sed libera voluntate. Et verecunda, quod non sic est intelligendum quod penitens debeat verecundari de confessionis actu, sed de peccatis quæ confitetur. Quod est contra quosdam qui in recitatio peccata sua, quasi se iactare vident de aliqua seculari vanitate. Et integra, id est, facta sine relatione aliquis peccati, quod con-

fitens

fitens tunc habeat in memoria, de quo alijs non fuerit legitime confessus. Et hoc etiã dicitur contra diuidentes confessionem pluribus sacerdotibus, dicendo partem vni, & partem alteri. Et secreta, quia ibi agitur de secretis conscientie. Et lachrymabilis, lachrymis procedentibus ex peccati dolore. Et accelerata, multum enim est expedies peccatori, vt citò confiteatur, quia abyssus abyssum inuocat, id est, vnum peccatum ad aliud inclinatur. Debet etiã esse fortis, id est, penitens debet esse ita constantis animi in confitendo, vt propter verecundiam nihil pertinet ad suam conscientiam purificationem omitrat. Et accusans, id est, penitens, ita debet accusare se ipsum, vt in sui excusatione peccatum suum in alium non torqueat: sicut Adā dixit: Mulier quæ dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi, vt habet Gen. 3. Debet etiã esse parata parere: penitens enim debet esse paratus parere, hoc est obedire sacerdoti in susceptioe, & expletioe penitentie, quæ rationabiliter iniungit. Ex his conditionibus quedam sunt de necessitate, quedam de congruitate confessionis sacramentalis, & c.

C O N F E S S I O, (vt habet Palu. di. 17. q. 2. ar. 3. li. 4.) est actus virtutis non tantum veritatis, cui consonat inquantum talem se exhibet exterius qualem interius, sed iustitiæ quæ redditur Deo debitum, & implet mandatum quod per Iacobum promulgauit. Et vt idem ait di. 21. q. ij. art. iij. lib. iij. Confessio siue sit sacramentalis siue non, siue iudicialis, siue alia, homo nunquam debet mentiri, & siue causa humilitatis siue hypocrisis deliberatiue mentiri in iudicio confessionis, cum habeat annexam irreuerentiam ad sacramentum, & quadam blasphemiam, videtur mortale, & c. Vnde (vt idem scribit di. 21. q. ij. art. iij. lib. iij.) quod nullus debet in confessione mentiri. Et si aliquis per ignorantiam iuris diuini non confiteatur id de quo credit non esse mortale, cum sit: vel quod non teneatur confiteri, cum tamen teneatur, non excusatur, quin tanquam fictus non consequatur effectum sacramenti, sicut & illi qui non sufficienter discussit conscientiam suam, tamè cum etiã per peccatum veniale homo sæpe perdat effectum sacramenti, non oportet quod omnis fictio quæ impedit hunc effectum sit mortalis, nec per consequens quod sit necessarium confiteri. Et conclus. 3. idè dicit. Quod si quis de fictione vel alio peccato habeat conscientiam quod sit mortale, tenetur confiteri, etiã si non haberet determinatam conscientiam, sed dubitantem an sit mortale, eo ipso tenetur confiteri, quia conscientia erronea ligat, alijs exponeret se delinquentem, non tamen debet dicere esse mortale illud de quo dubitat, sed relinquit pondus, & stateram iudicio sacerdotis liberatis. Si etiã dubitat vtrum confiteri vel non, confiteatur sicut dubitans non sicut certus, alijs mentiretur. Idè Palu. conclus. iij. dicit vbi supra. Quod si quis mentitur in confessione, quæ per tormenta exquirunt innocentem falso accusando, quæ in alterius perniciem mentitur, non excusatur à mortali, licet à tanto excusetur, quia mendacium perniciosum est mortale. Sicut nec illi, qui metu tormentorum negauerunt fidem. Qui autè contra se confiteatur in tormentis, se fecisse quæ non fecit, licet in quantum se diffamat, videtur perniciosum. Tamen in quantum se à tormento liberat, videtur officiosum, & sic dubium est an sit mortale, quia plus debet diligere vitam quam famam, tamen quia laedit astantes, falsa pro veris affirmans perniciosum est. Si quis autem, (vt conclus. v. idem ait) alios accusat faures, & latrones, qui sunt incorrigibiles, & quotidie nouis furis, & latrocinijs rempubli-

eam lædunt, bene facit, quia iste est casus in quo potest occultus peccator denunciari: quando, scilicet, correctio non speratur, & peccatum est communitati nocivum. Si autem socium de cuius correctione iam sibi constat, proderet, peccare: nisi in casu, vbi, scilicet, speciali iuris ordine seruato de illo nominatim vt testis interrogaretur, tunc enim tenetur dicere veritatem. Hec Paludensis.

C O N F E S S I O in quibusdam casibus est iteranda. Sunt autè quatuor casus, communes, & vsitati, quibus Doctores dixerunt confessionem iterandam, vt scribit sanctus Bonauentura di. xvij. circa textum, ferè in fine, lib. iij. Primus est propter enormitatem sceleris, ob quam oportet peccatorem ad superiorem remitti, qui confessionem remissi audire debet, & absolueri, nisi malit alteri committere. Secundus est propter ignorantiam sacerdotis, vt pote quando sacerdos ignarus est. Quærendus est enim tunc sacerdos qui faciat ligare, & soluere, & ei iterum est confitendum, vel ex licentia sacerdotis proprii, vel auctoritate superioris, vel secundum Richar. Quando quis confitetur peccata sacerdoti idiotæ, penitus ignaro, nescienti discernere inter lèpram, & non lèpram, factam in communibus, & vsitatis, & per hoc nescienti soluere, & ligare. In quo casu peccator tenetur querere sacerdotem discretum vel prudentem, scientem soluere, & ligare. De quo August. de vera, & falsa penitentia, cap. 10. & allegat Magistrum in textu: Querat sacerdotem scientem ligare, & soluere, ne cum negligens circa se extiterit, negligatur ab eo, qui eum misericorditer monet, & petit ne ambo in foueam cadant, quam stultus euitare noluit, & c. Vide Palu. di. xvij. q. v. art. iij. lib. iij. Tertius casus propter malitiam fictionis, vt si scienter aliquod peccatum in corde retinuit, vel si accesserit cum voluntate peccandi. Quartus est propter contemptum satisfactionis, vt quando negligit, & contemnit facere penitentiam sibi iniunctam. Latius Bonauentura addit, & Gab. post alios di. 17. q. j. art. iij. dub. ij. Dum confitens non est capax absolutionis, quia excommunicatus vel fictus: puta quia ponit obicem per complacentiam commissorum, vel committendorum (ita quod nolle se non peccasse, aut habet propostum peccata iterum li. Nā cum confessio ordinatur ad absolutionem sacramentalem, nulla est confessio, vbi irrita est absolutio. In casu autem irrita est carens suo effectu, & ideo tenetur a literata confessionem, per quam consequatur absolutionem. Latius Dominus præpositus Gabriel, & Paludensis, q. v. d. xvij. li. 4. & c. Qui autè ritè confitetur, hoc est ei qui habet potestatem absoluendi eum, & confitendo non ponit obicem peccati, non tenetur iterum confiteri. Qui verò confitetur ei qui absolueri non nouit, neque potest, tenetur querere eum qui potest, & nouit; (vt vult Gabriel.) Vnde Richar. post sanctum Thomam: Nemo tenetur peccatum semel ritè confessum, & remissum, idem numero de necessitate iterum confiteri, quia ad hoc nulla lege obligatur, quamuis quandoque sit vtile eadem peccata rursus confiteri, vt dictum est supra. Hinc non ritè confitetur ille qui confitetur illi, qui non habet potestatem absoluendi confitentem, quando confessor non est proprius eius sacerdos, nec commissarius, & tunc confitens non consequitur absolutionem, & tenetur rursus confiteri coram eo, qui absoluendi habet potestatem, vel quia licet sit proprius sacerdos, non tamen habet potestatem absoluendi in casibus referuatis, & c.

Lexic. Theol.

k 3

CONFESSIO generalis est duplex, (vt scribit Richardus di. 21. ar. 3. q. 1. li. 4.) quædã est sacramentalis, quæ fit sacerdoti in occulto, quædam nõ sacramentalis, quæ fit in prima, & completorio in publico. Prima est cum homo de peccatis venialibus sacerdoti cõfiteretur in occulto, de generibus singulorum, & non de singulis generum, & per hanc remittantur venialia, & per modum meriti in quantum excitat motum voluntatis, & feruorem charitatis, per quæ fit venialium remissio, & ex vi sacramenti, scilicet, per absolutionem sacerdotis, per aliam autẽ non fit venialium remissio ex vi sacramenti, sed tantummodo per modum meriti, quod principaliter consistit in contritione, ad quam habendam adiutur homo per confessionem generalem, & orationem sacerdotalem, nec ad remissionem venialium necessaria est contritio specialis, nec confessio, quia non auertunt a Deo, & simulant cum charitate, quod de mortalibus dici non potest. Remittit generalis confessio venialia quantum ad culpam, & quantum ad pœnæ diminutionem, vt inquit Gabriel dist. xxj. quæst. vnica, art. iij. dub. vj. lib. iij. dum procedit ex charitate. De quo vide Petrum de Palude, di. eadem. quæst. ij. libro iij. Quoniam ipsa est opus meritorium, quod ex natura actus ordinatur ad remissionem peccati venialis, & includit cõtritionem ac displicentiam peccati venialis. Nam ad hoc confitentur generaliter, quia generaliter sibi displicent, & inter actus ordinatos ad remissionem venialis peccati, nullius efficacior est quàm contritio ac displicentia eius voluntariè assumpta. Remittit etiam mortalia oblita, quatum ad pœnam, dum prius remissa sunt quo ad culpam per sacramentalem confessionem. Alioquin nihil operaretur confessio generalis, vt per absolutionem sacerdotalem, quæ absoluitur ab omnibus confessis, & oblitis præmissa sui sufficienti examinatione. Et vt scribit Richard. qu. iij. vbi supra. Per confessionem generalem cum cõtritione remittuntur mortalia oblita. Deus enim ab homine non requirit vltra illud quod potest: de oblitis autem quãdiu oblita sunt, homo in speciali non potest conteri, neque confiteri: tenetur tamen hoc facere quod in se est, secundum quod humana patitur fragilitas, vt omnia sua peccata mortalia ad memoriã in speciali reuocet, & si de oblitis postea memor fuerit, tenetur postea in speciali cõteri. Nec intelligendum est (vt idem ait) quod ad remissionem mortalium oblitum sufficit generalis confessio, non sacramentalis, si homo habeat copiam sacerdotis, & facultatem cõfiterendi, quia his habitis, tenetur de mortalibus oblitis generaliter confiteri, & a sacerdote recipere absolutionem. Hæc Richard. vide & latius Palu. & post eum Gab. vbi supra.

CONFESSOR a Theologis accipitur pro sacerdote, qui potest absolvere, & qui audit confessionem, & is iudex est quantum ad ligandum, & soluendum ministerialiter a culpa, & pœna æterna, sed quantum ad pœnam temporalem taxandam in hac vita soluendam est arbiter. Vnde non potest plus taxare, nisi quantum confitens qui spontè se submisit suo arbitrio voluerit acceptare, & acceptando se submittit confessoris arbitrio. Vnde si satisfactio quam spontè acceptauit, contemnit, aut spontè ac delibere negligit sine causa sufficienter excusante, peccat mortaliter, (vt dicit Scotus,) quia non reddit debitum ad quod se voluntariè obligauit. Vnde si confessor aliquid irrationabiliter iniungeret, vel quod

confitens implere commodè non posset, potest humiliter non acceptare. Vnde confessor prudens esse debet, & non ignorans, sciens ligare, & soluere: vt & supra dictum est. Debet, & confessor peccatum in confessione detectum, & vt tale sibi commissum celare, & ad hoc tenetur sacerdos de lege naturæ, de lege Dei positua, & de lege positua Ecclesiæ, vt diffusè probat Scotus di. xxj. q. ij. lib. iij. quem vide. Et non solum confessor celare tenetur acta, & dicta confitentis, sed etiam confitens ad ipsum tenetur quantum ad acta, & dicta sacerdotis dum illa tendunt in præiudicium sui, vel confessoris, quia quilibet tenetur diligere famam propriam & proximi de lege charitatis. Item celare secretum proximi sibi vt tale commissum est de lege naturæ, id quod Scotus probat quatuor rationibus, scilicet, ratione charitatis, ratione fidelitatis, ratione veritatis, & ratione veracitatis, & ratione vnitatis, & mutue vtilitatis, quas & latè deducit post Scotum Gab. dist. xxj. qu. vnica, art. j. lib. iij. Et sigillum confessionis esse de iure naturæ probat Richardus eadem di. art. iij. q. j. li. iij. Paludensis verò dicit id esse de iure diuino, & de necessitate sacramenti super quo etiam Papa nõ habet potestatem. Cadit autẽ sub sigillo confessionis quicquid cõfitemens vult aut velle debet tanquam secretum celari. Debet autẽ velle celari omnia per quorum relationem ipse confitens prodi posset, vel mala suspicio de eo generari in cordibus aliorum. Similiter, & persona tertiã siue necessarius siue stultè, veletiam dolose detecta in confessione. Nã quilibet tenetur velle proximi famam conseruare sicut suam: dum illud fieri potest sine maiori detrimento. Item debet velle celari omnia per quæ potest populo scandalum generari, vel confessio magis odiosa vel minus dilecta, vel magis onerosa, aut minus preciosa reputari. Item omnia per quæ potest prouenire confitenti, aut aliis detrimentum in anima, corpore, aut possessione aut fama siue amicis. Vnde nõ solum peccata, & personæ, sed circumstantiæ quæcũque, quæ in cõfessione deteguntur, per quas vel quæ aliquid prædictorum contingere posset sub confessionis sigillo sunt claudenda vel claudenda. Vnde sanctus Bonauentura. distinctione xxj. lib. iij. qu. vltima in fine. Confessionis ait sigillum a deo est custodiendum, vt non solum vitetur fractio: imo etiam dignum est vt tollatur de hoc omnis suspicio, ne in cõtemptum veniat sacramentum confessionis, &c. Et secundum Scotum, & Richardum, & alios. In nullo casu licet sacerdoti reuelare confessionem, siue confitens pœniteat siue non, siue confiteatur peccata iam opere perpetrata siue perpetranda, siue sit peccatum in moribus siue in fide. Concordat sanctus Thomas, & Bonauentura. Similiter Alexander parte 4. q. lxxvij. Excepto peccato perpetrando defuturo. Debet tamen confessor cauere diligenter pro posse ne peccatum perpetrandum, sibi in confessione detectum opere perpetraretur: maximè si fuerit peccatum ad aliorum corruptionem in fide ordinatum: obseruata tamen discretione, vt nullo modo prodatur illum qui sibi confessus est: ac ne aliqua mala suspicio de illo generetur, vt scribit Gab. vbi supra, ar. iij. dub. j. Et quæ confessor in confessione nouit, non nouit, vt homo, sed vt Deus, ergo nihil tale reuelandum est homini. Et versus quem quidam allegant, volentes per hunc confessionem in quibusdam casibus reuelandam, scilicet. Est hæresis crimè quod nec confessio celat. Falsus est & erroneus quæ

tum

tum ad sensum verborum, vt vult Scotus, quantum verò ad mensuram pedum, bonus est. Et confessor qui audit & dicit (inquit Gabr.) puta absoluit, facit in persona sua: sed vt minister Dei, sicut omnia sacramenta ministrantur ex persona ministri, sed auctoritate Dei. Item si tyrannus minaretur mortem confessori nisi reuelaret sibi confessa, debet plus timere Deum & se offerre martyrio, quàm transgredi legem Dei, naturæ & Ecclesiæ, reuelando confessionem, vt idem ait Gab. Item celatio cõfessionis nunquam cedit in periculum salutis: vt paulò post idem dicit Gab. ideo nunquã reuelanda est confessio. Confessor quoque (vt dictum est) tenetur triplici iure ad celandũ confessa, diuino, scilicet, naturali, & posituo Ecclesiæ. Probat hoc Scotus. Sed si confessor ad dicendam veritatem iurasset, &c. posset sic dicere. In his in quibus possum perhibere testimonium, nihil scio: vel simili modo. Neque iudex vltra debet, nec potest compellere. Sicut in simili productus in testem, nõ debet manifestare ea quæ sub secreto sibi commẽdata recepit, sic enim manifestando, ageret contra legem naturæ: ad quod nemo compelli debet. Potest & sacerdos securè iurare & dicere sub iuramento, se nescire quæ nouit per confessionem, quoniam illa nõ nouit vt homo, sed vt Deus. Ita communiter Doctores imitantes Alexan. Tho. Bonauen. Richa. Petrum de Palude. vt etiã scribit Gab. quæ cõsulto & legito vbi supra. Et de confessione alias multa legantur apud Doctores, & casus, &c.

CONFITERI idem est quod veritatè sponte fateri. Et hoc contingit dupliciter: vt scribit Iacobus de Valètia Episcopus Christophopolitanus Psalm. 9. Nam aut cõfitemur facta nostra, aut facta Dei. Primo modo nõ possumus cõfiteri nisi peccatũ, quia in actibus nostris vt nostri sunt, non inuenitur nisi peccatũ: secundũ Aug. Si quid boni agimus, illud nõ est ex nobis tanquam ex nobis, quia omnis sufficientia nostra ex Deo est, secundum Apost. Et ideo talis confessio voluntaria dicitur confessio peccatorum, & hoc pertinet ad pœnitentiam. De hac confessione dicitur Psalm. 31. Dixi confitebor aduersum me, &c. Confessio autem de Deo est triplex, quia aut confitemur eius excellentiam & omnipotentiam: vt puta ipsum esse trinum & vnum & omnium creatorem & incarnatum & redemptorem, & tunc dicitur confessio fidei, de qua agit saluator Matth. 10. Qui me confessus fuerit coram hominibus, cõfitebor & ego eum, &c. Aut confitemur eius bonitatem & misericordiam, & sic narramus & allegamus eius nobis collata beneficia, & talis dicitur confessio beneficiorum, & pertinet ad gratiarum actiones & ad laudes. Et de hac David fecit plures Psalmos qui incipiunt a confessione: puta Confitebor, aut Confitemini Domino, quoniam bonus. Item de hoc fecit omnes Psalmos alleuiaticos & hymnos de laudibus Dei, memorando beneficia. Tertio autem possumus confiteri iustitiam Dei, narrando eius iudicia iusta, occulta aut manifesta, & hæc dicitur confessio iustitiæ, & iudiciorum occultorum & ineffabilium & tremendorum Dei. De hoc est iste Psalmus: Confitebor tibi Domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua, id est, nõ solum ore, sed toto corde tibi spontè manifestabo: & profitebor omnia mirabilia & tremenda iudicia tua, &c.

CONFICERE. Aliquid confici vel effici ab alio secundum Gabr. distin. 13. quæst. 1. arti. 1. libro 4. potest intelligi tripliciter, scilicet potestatè naturalis agen-

tis, vel operatione meritoria actionis, vel virtute assistente principalis causa. Et conficere est corpus Christi consecrare. Nulla autem creatura conficere potest Eucharistiam primo modo, nec sacerdos secundò modo, quia vt dicit Aug. in li. de corpore Christi, non in merito consecrans, sed in verbo efficitur creatoris. Tertio modo per virtutem creatoris assistentem: vt aliàs de efficacia sanctorum dicit Gabriel, distinctione 9. quæstion. prima. Soli autem sacerdotibus ritè ordinari habent potestatem a Deo Eucharistiam conficiendi, vt habetur de sum. tri. & fi. ca. c. firmiter. Et sacerdos proferens verba super materia debita, habens intentionem faciendi hoc quod Christus instituens sacramentum fieri voluit, consecrat siue hæreticus sit siue catholicus. Non habens hanc intentionem in genere non consecrat. Potest autem hanc intentionem habere in genere etiam ignorans quid sit id quod Christus instituens voluit per huiusmodi verba sic prolata fieri. Potest etiam eam habere hæreticus circa alium articulum, vel circa hoc sacramentum, credens tamè transubstantiationè fieri seu Christum esse in sacramento: vt certum est. Plura Gabriel de consecratione corporis Christi vbi supra. Et lect. 4. canonis, dicit quod conficere aut consecrare Christi corpus & sanguinem, nihil aliud est quàm conuertere substantiam panis in corpus, & substantiam vini in sanguinem Christi, verbis saluatoris. Vnde Ambro. in lib. de sacramentis: de consecra. distinction. secunda, panis. Panis est in altari visitatus ante verba sacramentorum vbi accessit consecratio, de pane fit caro Christi. Et Aug. 4. de tri. de consecra. distinctione secunda. Corpus. Corpus & sanguinem Christi dicimus illud quod ex fructibus terræ acceptum & prece mystica consecratum redè sumimus ad salutem spiritualem. Vnde Magister distinctione 12. quarti. c. 1. Sacerdotes dicuntur conficere corpus Christi & sanguinem, quia eorum ministerio substantia panis fit caro, & substantia vini fit sanguis Christi. Conuersio autem hæc tria dicit, scilicet, substantiæ panis & vini destinationem. Accidentiũ dictarum substantiarum conseruationem, & corporis & sanguinis Christi sub conseruatis speciebus & accidentibus præsentialem inceptioem. Nullum autem horum trium sacerdos facit sua naturali virtute, nec suo merito facere hæc potest, sed hæc sunt a sacerdote virtute occulta nõ insistente, sed assistente. Hæc latius declarat Gabr. lectione 4. canonis. De hoc Scotus di. 13. q. 2. & libr. 4. concorditer scribit ad prædicta. Conficere Eucharistiam vt principalis causa nulli potest competere nisi soli Deo, licet vt causa instrumentalis, vel vt magis propriè dicta, vt minister potest cõpetere alicui homini, quia sic Deus ordinauit quod in quibuscunq; sacramentis minister possit esse homo. Sic ergo loquendo de cõficiente ministrum posse cõficere, potest intelligi dupliciter. Vno modo absolute: ita, scilicet, quod si attentet facere, facit quod intèdit. Alio modo de posse ordinate facere, & hæc distinctio generalis est in omnibus sacramentis, quia plus requirit ordinatè ministrari in eis quàm simpliciter ministrari, loquendo de posse simpliciter, nihil requiritur vltra materiã debitã nisi minister debitus: ad quæ requiruntur tres conditiones, scilicet quod sit sacerdos: quod possit proferre verba cõsecrationis: & quod possit habere intentionem debitã faciendi, scilicet, quod intèdit Ecclesiã facere. Secunda cõditio & tertia sunt communes hæc & in ministrante alia sacramenta, propter defectum sci-

nitorem per puram fidem. Oleum verò cum sit pingue & conuenientissimum ignis pabulum, & nitidum, conuenienter representat gratiæ pinguedinem charitatis feruorem & fidei interiorem nitorem. Balsamus autem cum sit maximè odoriferus, & à corruptione præseruatiuus, conuenienter representat bonum odorem fidei, qui diffunditur per confessionem oris, qua audientes præseruantur à corruptione erroris. Et quia chrisma est determinata materia huius sacramenti, non ex quocunque oleo, sed ex oleo oliuæ & balsamo cõficitur. Dicitur sanctificatio: quia vt chrisma sit materia confirmationis, requiritur, vt sit consecratum ab episcopo. Cuius ratio est institutio diuina, ad quod adducit congruentiam Richar. q. 1. artic. 1. post, scilicet, Bonauen. & Scotum. Aliter sentiunt Duran. Palu. & Tho. quos videre potes, & post eos videatur Gab. dist. 7. quæstio. vnica. libro 4. Verum quicquid sit de illis congruitatibus ratio est diuina institutio. Dicitur à ministro idoneo, vt est episcopus, & solus talis, vt quidam volunt vt videtur velle magister distinctione 6. libro 4. Vide & Hugo. li. 2. de sacramentis parte 7. ca. 2. & sanctus Bonauen. Tho. distinctio. 7. quæstio. 5. artic. 3. libr. 4. dicit quod papa potest committere actum confirmationis sacerdoti: non autem inferiori. Idem habet Palu. Alius itaque ab episcopo, & omnis confirmatus cui papa potest demandare. Dicitur cum debita intentione ministri, quæ est velle facere quod Ecclesia intendit: & sine debita intentione ministri non est sacramentum, per omnia sicut est in baptismo de intentione baptizantis. Dicitur, certa verba proferentis, vbi tangitur forma huius sacramenti, quæ est: Signo te signo crucis, confirmo te chrismate salutis vel sanctificationis (vt inquit Cardinalis Came.) in nomine patris & filij, & spiritus sancti, amen. In qua tangitur finis huius sacramenti ad quem institutum est, quæ est confessio fidei Christianæ, cuius tota summa cõfistit in passione Christi, vt innuit Apostol. 1. Cor. 2. Non iudicauit me aliquid scire inter vos nisi Iesum Christum, & huic crucifixum, habet etiam huius articuli confessio maiorem difficultatem, quia sicut dicitur ibidem cap. 1. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus aut stultitiam. Hanc formam (vt inquit Palu.) non habemus ab Euageliis, sed à traditione Romana Ecclesiæ, quæ eam accepit à Apostolis, qui eam à Christo acceperunt, & hic tangitur finis: cum dicitur: Signo te signo crucis, vt crucis verbum non erubescat, sed publicè confiteatur. Tangitur etiam sacramentalis actus, cum dicitur: Confirmo, id est, sacramentum confirmationis trado. Tangitur materia, cum dicitur: Chrismate. Tangitur res sacramenti, cum dicitur: Salutis. Tangitur quoque causa principalis sanctificans: in nomine patris, &c. Quod autem hæc sit forma ratio est in pluribus diuina institutio. Verum quidam loco signo dicunt, consigno, vt Palu. & alij, & loco dictionis salutis, dicunt sanctificationis, & non refert: quia illa verba eundem sensum habent, & manente perfectè eadem sententia, manet eadem forma. Dicitur simili, quia necesse est, vt concurrant pro aliquo instanti temporis intentio, vnctio, & verborum prolatio: ita vt nullum horum perfectè finiatur sine alijs, quin ad minus alia sint incepta. Dicitur, ex diuina institutione, significans, vbi tangitur auctor & institutor huius sacramenti. Verum de hoc recitat Alexan. parte 4. quæstion. 24. memb. 1. & post sanct. Thom. tres opiniones. Prima

quam tenet Alexan. quod illud sacramentum non est institutum nec à Christo, nec ab Apostolis, quia non legitur vbi & quando. Et neque Christus neque Apostoli vbi sunt hac materia, neque hac forma, sed sola manu impositione. Sed dicit quod confirmatio instituta sit ab Ecclesia in concilio Meldensi: & hanc opinionem sequitur sanctus Bonauen. Secunda opinio tenet quod illud sacramentum institutum sit ab Apostolis, & ab eis collatum & ministratum, qui fuerunt quasi bases Ecclesiæ. Ambas has opiniones reprobant sanct. Tho. Nam cum fundamentum cuiuslibet legis in sacramentis consistat, sacramenta non possunt institui, nisi per legislatorem, qui est Deus. Est ergo tertia opinio quod sicut cætera omnia sacramenta nouæ legis: ita & confirmatio à Christo instituta est. Hanc opinionem approbat sanctus Tho. quem in hoc imitatur Scotus, Richar. Durandus, Aliacensis, & cæteri plures. Vnde dicendum quod Christus sacramentum illud instituit, materiam & formam dererminauit, non tamen potentiam suam alligauit sacramentis. Videatur Gabri. vbi supra. Quod autem (vt dicit Gabri.) tempus institutionis & modus non legitur in scriptura, non probat: quia multa fecit Deus quæ scripta non sunt. Ioan. 20. Multa denique tradita sunt Ecclesiæ ab Apostolis & per successionem Episcoporum ad nos deriuata, quæ non sunt scripta in canone Bibliæ, vt habet Innocentius de off. missæ, & in c. Cum Marthæ. de celebra. missa. Et hæc opinio videtur sanior & melior, & ideo dicitur, ex institutione diuina. Dicitur vltimo, efficaciter significans vnctionem animæ. Vbi tangitur res huius sacramenti: quæ est gratia animæ collata ad constantem credendum, & ore intrepidè sine verecundia confitendum fidem crucifixi. De quo Melchades Papa de consecra. di. 5. Spiritus, quem refert Gabri. vbi supra. Et vt Dominus Cardinalis Camera. dicit. quæstio. quarta. artic. 1. lib. 4. Effectus huius sacramenti est acceptio spiritus sancti ad robur cõtra omnia tentamenta, & confortatio animæ in virtute, & specialiter in virtute constantiæ in fidei confessione. Vnde Act. 8. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant spiritum sanctum, &c.

C O N F I R M A T I O breuius sic diffiniri potest. Est vnctio frontis baptizati per sanctificatum chrisma, efficaciter significans vnctionem animæ per gratiam ad robur, & ad liberè cõfiteñdum fidem crucifixi. Vltima clausula includit ceteras hæc dimissas, & in priori diffinitione positas, quoniã si aliqua earum defuerit ab vnctione, iam non efficaciter significabit vnctionem animæ, &c. & sic non erit sacramentum: vt si non fuerit minister idoneus, aut non debita forma verborum, & hoc sacramentum nouæ legis non est iterabile propter indelebilem characterem cõfirmato impressum. Et hoc probatur auctoritate concilij Terzaconensis. de consecra. di. 5. Vide Gabr. d. 7. q. vnica, ar. 2. cõclusionem 2. & conclusionem 3. dicit tenentes solos Episcopos (prout Episcopatus distinguitur à sacerdotio) cõfirmare videtur magis veritati appropinquare. Nam vt habetur ex actibus, soli Apostoli cõfirmauerunt per manuum impositionem qui fuerunt, eorumque loco successerunt Episcopi, sicut 77. discipulis successerunt sacerdotes: vt dicit Anacletus: qui fuit quintus à beato Petro Papa Romanus. Vide latius Gab. vbi supra, ibidem.

C O N F I R M A T I O, vt vult Scotus non est simpliciter necessaria ad salutem. Sufficit enim baptisimus cum

cum fide, vt dicitur Marci vltimo, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Et hoc idem de consecra. di. 5. Spiritus sanctus. Est tamen necessaria adulto, sic quod non contemnat, aliàs non est plenus Christianus, vt inquit Aliaco. q. 4. lib. 4. Et tunc iudicatur contemnere, quando oblata omnimoda oportunitate non susciperet. Et secundum hoc intelligitur illud Urbani Papæ, de conse. di. 5. omnes fideles per impositionem manus Episcoporum Spiritum sanctum post baptismum accipere debent, vt pleni Christiani inueniantur. Accipere debent loco & tempore congruis, & non contemnere. Vnde Glo. ibid. si contemnerent, peccarent mortaliter, & hoc de adultis. Durandus dicit, licet oppositum teneat Paludensis, q. 7. quod licet non est necessarium simpliciter, est tamen necessarium in casu, scilicet, quando imminet persecutio: & persecutor coram quo fides est confitenda, & habetur copia ministri confirmare volentis & valentis. Vnde Melchades Papa, Quamuis continuò transitoris sufficiant regenerationis beneficia, videtur tamen necessaria sunt confirmationis auxilia, vide Gabr. dub. 3. vbi supra. Conuenit præterea hoc sacramentum omnibus baptizatis cuiuscunque fuerint sexus, ætatis, aut cõditionis. Conuenit omnibus, vt in eis baptismalis gratia augeatur: quo maioris præmij in beatitudine sint participes. Conuenit etiam omnibus roborari ad ferendum persecutionem præsentem vel futuram, quia omnes qui piè volunt in Christo viuere, persecutionem patiuntur. ad Thim. 3. Nec mulieres excluduntur quæ aptæ sunt ad pugnam spirituale: nec pueri licet ante usum rationis non sint in pugna, expectant tamen futuram, & congruit armari ante pugnam. Nec transeunt: quia in morte est pugna grauissima, & maxima, necessarium est robur cõstantiæ in fide & charitate. Nec muti, quia si non in verbo, tamen opere & nutu confiteri possunt fidem, & per hoc vterque effectus, scilicet, perfectio gratiæ & spiritus sanctus ad robur pugnandi & consistendi fidem conuenit omnibus baptizatis. Vide latius Gab. d. 7. q. vnica, art. 3. dub. 7. Ex quo habetur quod sacramentum confirmationis statim post baptismum dari congruit. Nam & Apostoli Baptizantes continuò per manuum impositionem confirmabant, & Episcopus baptizans statim cõfirmat, nec opus est vt infantes habeant memoriã acceptæ confirmationis plusquã baptismatis: sed sufficit quod cum adoleuerint ex relatione patrinorum vel aliorum se sciant confirmatos ad cauendum iterationem huius sacramenti. Et quoniam non paruo gloriæ priuatur præmio, qui sine confirmationis sacramento decedit, illo, scilicet, gradu gloriæ qui respondet gratiæ confirmationis. Ideo quantum fieri potest differenda non est confirmatio etiã infantum, ne si decederent tanto gloriæ gradu perpetuè priuaretur, vt vult Glo. in ca. vt ieiuni. de consecra. di. 5. Hinc dicit Hugo. li. 2. de facta. parte 7. ca. 3. Ab hac vita sine manus impositione, id est, confirmatione migrare omnino periculosum est. Debet etiam tradi hoc sacramentum, & suscipi à ieiunis præuia confessione, vt habetur de consecra. di. 5. Vt ieiuni, & ca. se. Quod tamen consilij est & honestatis, non præcepti: vt dicunt doctores. Excipiuntur tamen infirmi, & morte periclitantes, quibus non ieiunistradenda est. Cõsuetudo tamen habet quod Episcopo presentis ieiunis & non ieiunis traditur propter raritatem Episcoporum confirmantiũ. Nec est necessariũ necessitate sacramenti, sicut nec in baptismo: quia verũ

est sacramentum si nullus teneat. Est tamen necessarium necessitate præcepti. Statuit enim Ecclesia quod cõfirmadus teneatur ab altero propter significationem, vt ostendatur in ipso in potentia standi per se in tentationibus sine gratia confirmationis: quia virtus & potetia standi spiritualiter in pugna tentationũ datur in cõfirmatione, sicut dicit Melchades Papa. In baptismo regnamur ad vitam, post baptismum confirmamur ad pugnam. de consecra. di. 5. Spiritus sanctus. Ex quo patet quod non cõfirmatus aliũ ad confirmandum tenere non debet: de consecra. di. 4. In baptismo. Quoniã non confirmatus (quia ipse impotens est ad standum) impotens est ad aliũ tenendum, vel suscipiendum, quod si fiat non contrahitur cõpaternitas, vt dicit Glo. in c. allegato. Quilibet quoque confirmatus potest non cõfirmatũ tenere eiusdem vel alterius sexus. Excepto quod vir uxorem suã & vxor virum suum tenere non potest, nec parens prolem: quia sic oriretur cõpaternitas inter coniuges, nec plures vnum tenere debent, vt in c. Non plures. de cõse. di. 4. Sed vnus vnus. Consonat Paluden.

C O N F O R M I T A S idem est quod similitudo quam causat vnitas qualitatũ secundum B. Tho. 1. sentent. di. 48. q. 1.

C O N F O R M A R I est assimilari. Rem autem vnã conformari alteri est dupliciter secundum Richa. in primo sentent. di. 48. q. 1. Et aspicitur sanct. Bonauen. eadẽ d. q. 1. Vno modo per participationem æqualitatis, & sic voluntas creata non potest cõformari diuinæ, quia non potest esse æqualis cum sint distantes in infinitũ. Alio modo per participationem alicuius similitudinis, & imitationis. Nam conformitas est conuenientia in forma consimili, & sic idẽ est quod similitudo. Similia autem sunt quorum qualitas est vnã. 5. meta. Vnde ignis & Sol conformantur in luciditate, licet lux solis excedat improporcionabiliter, secundum hanc similitudinẽ imitationis volũtas hominis cõformatur diuinæ volũtati, inquantũ imitatur illam in reãitudine. Nam reãitudo quæ est formaliter in voluntate hominis, est quædam imitatio exemplata à diuinæ voluntatis reãitudine. Ad huiusmodi cõformationẽ inuitat & hortatur nos Christus. Matth. 12. Omnis qui facit volũtatem patris mei, ipse meus frater, soror, & mater est: non propinquitate sanguinis, sed per propinquitatem voluntatis conformis, & dilectionis. Vide latius S. Bonauen. & de conformitate nostra cum diuina: vide infra in dictione voluntas creata, &c. Conformatur & creatura Deo secundum Bonauen. per gratiam, quæ dicitur similitudo Dei, vel gloriã, quæ Dei formitas.

C O N F O R M A R I Christo (vt scribit sanct. Bonauẽ. d. 4. lib. 4. circa textum) est dupliciter, aut exterius aut interius. Et interius dupliciter, aut per charitatẽ vnientem, & transformãtem eum, qui amatur, & fidem similiter conformantem, aut per aliquod gratidatum ad hoc præparans & disponens. Sic vt ipse dicit: viri sancti & charitatem habent & bona opera & conuersationem sanctam: & sacramentum perceperunt, & Christum induerunt quantum ad sacramenti susceptionem, & cõformationem in conuersatione exterius, & interius similiter. Sed fidẽ accedentes: quia exterius suscipiunt signum vel quod est signum passionis & mortis & resurrectionis, & interius characterem, quæ ad gratiam disponunt, Christum aliquo modo induunt, sed imperfectè, quia quamuis non remouentur tamen nouo homini quodammodo similes sunt. Hæc Bonauen.

C O N G R V I T A S,

Vnde apud Gētiles esse potuit virtus heroica, quæ tamen non fuit simpliciter perfecta. Item licet virtutes tertij & quinti gradus non sunt cōnexæ Theologicalibus, non tamen compatiuntur secum cōtrarium Theologicarū virtutum, vt latius probat Gabr.

DE CONNEXIONE virtutum moralium cū virtutibus potentiariū inferiorū, vt partis sensitiuæ & executiuæ, dicendum quod nulla virtus moralis voluntatis requirit habitum cōsimilem prudentiæ inferioris: quia quātumcunque in potentia inferiore actus virtuosus per imperium voluntatis virtute informatæ frequentantur, potest tamen generatio habitus ex huiusmodi actibus impediri per aliam qualitatem corporalem, aut complexionem naturalem ad oppositum fortius inclinātem, quo imperio voluntatis potentia inferior non delectabiliter, sed diffculter cum quadam remissione vel dolore obtemperat. Et ita habitus non generatur: quia signum habitus ingeni est delectatio in opere. 2. Ethicor. Exemplum de beato Paulo, qui passus fuit stimulum carnis, licet temperatissimus fuerit & castissimus, cum cuius stimuli vehementia non stetit habitus partis sensitiuæ ad oppositum inclinans. Item nullus habitus in potentia inferiore, mediantibus suis actibus ad virtuosum voluntatis imperium genitus, coexistit virtutem intellectuū appetitus. Exēpli gratia: Habitus temperantiæ in sensu inclinans ad refectionem sobriam, potest manere etiam si voluntas actus abstinentiæ vitiosæ & intentione mala imperaret, quo casu idem habitus manet in sensu quantum per imperium voluntatis ex actibus virtuosis partis sensitiuæ fuerat generatus, vt refectionis imperata propter Deum, & demum continuata propter vanam gloriam. Gabriël latius scribit de connexionē virtutum.

DE CONNEXIONE virtuosiorū (vt scribit sanctus Bonauentura di. xxxvj. q. iij. lib. iij.) si consideremus vitia in quantum auertunt à bono incommutabili, sic priuant hominem gratia & ceteris virtutibus gratuitis, & faciunt hominem dignum priuari gloria, & carere præmio correspondente omnibus bonis meritis: & hoc quidem ita fit per vnum vitium sicut per cetera: quantum ad hoc vitia & peccata habent connexionem quandam pro eo quod à bono auertunt, & omnibus vitiis vnus & idem Deus offenditur. Sed si loquamur quantum ad conuersionem ad diuersa dona commutabilia, diuersæ oriuntur in nobis pronitates in vita, per quæ obliquamur ad diuersa pœnarū supplicia: & hoc modo in vitiis non est connexio, quia pro quolibet homo punietur speciali pœna sibi debita. Bonauer. & paulò plus de hoc vbi supra.

CONNOTARE non est rerum, sed signorū: de quo cōsulito Dialecticos. Vnde filius non includit respectum nisi filiationem & spirationem actiuam, quæ non est ad creaturam, nec connotat. Gabriël distin. xxvij. quæstio. iij. ar. iij. lib. j. Sed nomen verbum in diuinis cōnotat respectum ad creaturas. Patet, quia in eis quid nominis ponitur terminus significans creaturam. Est enim verbū persona genita de scientia patris, quæ est Dei & creaturarum tanquam obiectorum. Item nomen filius non connotat respectum ad creaturā. Patet per eius quid nominis quod est filius, est persona genita de substantia patris. Et licet filius sit verè & realiter de patris scientia genitus, quæ est Dei & omnium creaturarum, quia omnibus modis filius est verbum, & conuerso: tamen

nomen filius hoc non connotat, sed nomen verbū. Cuius ratio nulla alia est nisi voluntaria impositio terminorum. Et sicut sunt duo nomina propria filio, quorum vnum cōnotat creaturam, aliud non: Ita imponi possunt duo nomina patri, & similiter duo spiritui sancto. Nam si A, imponeretur ad significandum personam generantem aliam personam de sua scientia quæ est vnica Dei & omnium creaturarum tanquā obiectorum, A esset proprium patri, & connotaret creaturam. Sic de spiritu sancto. Hæc Gabr. vbi supra. Et quamuis nullo modo distinguuntur verbum & filius, horum tamen terminorū neuter est alteri synonymus, quia nomen verbum, connotat creaturas & non filius. Vide latius Gabriëlem ibidem.

CONSANGVINITAS est vinculum personarū ab eodem stipite descendētiū carnali propagatione contractum. Declarat hanc diffinitionem Petrus Paludensis distin. xi. lib. iij. quæst. j. Dicitur vinculum, quia propinqui magis se diligunt quàm se diligunt extranei effectu & affectu. Vnde non bruta, quia homo est animal politicum. Dicitur ab eodem stipite propinquo, aliis omnes homines essent consanguinei, quia fecit ex vno hominum genus, & sic non oportet addere, ab eodem stipite descendētiū (vt inquit Paludensis) quia hoc includitur in consanguinitate, alij tamen addunt pro maiori declaratione. Dicitur carnali propagatione. Vnde non inter Angelos est consanguinitas, qui à Deo per creationem processerunt. Dicitur autem consanguinitas à communitate sanguinis, vel conueniēdo in sanguinē magis quàm in carnē, quia sanguis est magis materia propinqua feminis. Vnde sperma secundum Medicos est sanguis purissimus: vnde & multū coiens, sanguinem pro semine emittit. Et quod dictum est, carnali propagatione, excludit Euam à consanguinitate Adam, quia miraculosa & supernaturali propagatione. Non autem Christum à cognatione consanguineorum beatæ Virginis, quia fuit carnalis propagatio ex parte matris, licet non ex parte patris. Diuiditur autem consanguinitas secundum Iurisconsultos in agnationem & cognationem. Vide latius Paludentem vbi supra, & artos. Stipes vocatur persona à qua descendunt alij. Linea est ordinata collectio personarum consanguinitate coniunctarum ab eodem stipite descendētiū diuersos gradus habēs. Est autem quædam linea ascendētiū, quædam descendētiū, quædam transversalis. Linea ascendens (vt dicit Scotus di. x. li. iij.) est à propagato ad illas à quibus descendit. Et secundum lineam ascendētem cōputantur gradus ita, scilicet pater & mater, auus & auia, proauus, proauia, attauus, attauia. Linea descendens est à persona propagante ad propagatas. Et secundum lineam descendētiū cōputantur sic: filius & filia, nepos neptis, pronepos proneptis, atnepos atneptis. Linea transversalis (inquit Scotus) est quando ambæ personæ descendunt ab eadem, sed neutra ab altera secundum lineam transversalem cōputantur sic: duo fratres, filij duorū fratrum, & nepotes duorū fratrum, pronepotes duorū fratrum.

CONSANGVINITAS gradus est habitus distantiū per sonarū, quæ cognoscit quota generationis distantiā duarū personarū differunt inter se. Vel (vt Scotus dicit) Gradus est determinata propinquitas personarū ad personam secundum consanguinitatē. Et hæc diffinitio gradus est secundum iura canonica, non ciuilia. Vnde

Vnde sicut secundum canones frater & soror faciūt vnum gradum, sic secundum iura ciuilia faciūt duos, eod quod ista habitudo quæ est fratris ad sororem, non est illa eadem quæ est fororis ad fratrem. Iura autē canonica istas duas habitudines accipiūt sub vno gradu. Et ideo non est realis contractio inter iura canonica & ciuilia in descriptione gradus. Hæc Richardus dist. xl. ar. j. li. iij. quem vide latius, & sanctus Bonauen. eadem dist. q. j. Et vt dicit Richard. q. j. vbi supra, Consanguinitas est quædam naturalis communicatio in sanguine, quod ideo dicitur, quia sanguis vltima de gestione digestus, est materia proxima seminis: consanguinitas ergo est inter consanguineos cuiusdam naturalis amicitia causa, &c. Et consanguinitas est vinculum, id est vinculi causa. Et propriè loquendo non est vinculum consanguinitatis, nisi inter homines, quamuis inter aliqua bruta sit secundum quid. Richardus.

DE IMPEDIMENTO matrimonij ratione consanguinitatis. Vnde secundum Richa. d. xl. ar. j. q. ij. & sanctus Bonauen. eadem dist. q. ij. li. iij. aliqua consanguinitas impedit matrimonium ex dictamine iuris naturæ, aliqua ex dictamine legis diuinæ, aliqua per statutum Ecclesiæ. Propter dictamen legis naturæ impeditur matrimonium filia cum patre, vel filij cum matre. Vnde & in lege naturæ dictum est, vt habetur Gen. 2. Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxoribus. Ius enim naturale dicit maiorem reuerentiam debere parentibus, quàm coniugibus, & dicit non sic debere tractari turpiter parentes, sicut se contrahant coniuges: magis tamen est contra ius naturæ matrimonium filij cum matre quàm filia cum patre, quia vxor debet esse viro subiecta. Contra autem ius naturæ est, vt filius teneat matrem subiectā: vnde quædam animalia bruta abhorrent coire cum matre sua, quando cognoscunt eam esse suam matrem: quod patet per illud quod narrat Philosophus. 8. de animalibus. de camelo, qui cum saltasset super matrem suam cooperatam, postquam recognouit eam esse matrem suā, interfecit ingeniatorē. Narrat etiā de equo ibidem, qui cum saltasset super matrem suam, & recognouit eam, postquam discooperiebatur, fugit & proiecit se de alto, & mortuus est: & sicut mater non iungi debet filio, ita & pater filia. Hinc Paulus Cortesius lib. iij. dist. vj. scribit: Nihil est peruersius, & quod magis à ratione distat quàm filiam sociam cum parente iugari, cui sit subiecta lege naturæ, quando quidem ab eo velut à feminario dimahet, ob eaque causam naturæ lege sunt parentum coniugia sublata. Ex dictamine legis diuinæ prohibentur matrimonialiter copulari consanguinei in primo gradu, & secundo ex vna parte tantum, vt patet Leuit. 18. Cuius ratio est, ne daretur incentiuum luxuriæ, eod quod tales personæ frequenter solent in eadem domo habitare (vt dicit Richar. ar. j. q. ij. lib. iij. dist. xl.) Astipulatur Paulus Cortesius lib. iij. dist. vj. cum ait: At cœlesti iure præscriptum est, ne qua primi aut secundi limitis necessitudo attingatur. Idque ob eam causam factum est, vt libidinum occasio tollatur, quando quidem eiusmodi propinquorum genus in contubernio viuat, in quo leua insidiatrix Venus, amatorum que virus excitetur. Per statutum Ecclesiæ prohibetur matrimonialiter copulari consanguinei in tertio & quarto gradu, quia vsque tunc consuevit inter homines satis durare amicitia propter consanguinitatis vinculum naturæ: sed post illum gradum conce-

dit eos posse copulari ad amicitiam, quas fugiētem reuocādam, vt sic charitas inter homines dilatetur, eod quod coniunx ad consanguineos sui coniugis multum afficiatur. Hæc Richard. q. ij. art. j. dist. xl. lib. iij. Concordat Paulus Cortesius lib. iij. dist. vj. cum dicit: Sed Senatusconsulto tertia, quartaque limitum propinquitas tanquam incesta adimitur, propterea quod vsque eod arcē naturalis necessitudinis nexus obstringatur. At post eam necessitudinem decretam metam, libera, promiscua connubia ad euanescentem amorem reuocandum fieri posse voluit. Eodemque propè modo de consobrinorū, sobrinorūque colligatione distinguitur, Cortesius

CONSCIENTIA. Nomen cōscientiæ consuevit tripliciter accipi à Doctoribus sacre scripture, vt & notat sanctus Bonauentura dist. xxxix. q. j. lib. ij. Aliquando enim accipitur conscientia pro ipso conscito. Et sic dicit Ioan. Damas. quod conscientia est lex intellectus nostri: lex enim est id quod per conscientiam nouimus. Aliquando accipitur conscientia pro eo pro quo conscijs sumus, scilicet pro habitu, sic conscientia accipitur pro habitu sciētia cognoscentis. Aliquando autem accipitur conscientia pro ipsa potentia conscientia, vt ita dicā, secundum quod dicitur, lex naturalis scripta est in cōscientiis nostris: vsitatori tamē modo pro habitu accipitur, scilicet potentia cognitiua. Et cū nominat habitū, non solum nominat habitū naturalem, imò etiā nominat habitū acquisitiuum: & quia habitus acquisitus potest purificare, & fœdare animam: hinc est, quod cōscientia dicitur munda & immunda recta & non recta: & cū nominat potentiam, non nominat vniuersaliter potētiam cognotiua, sed prout se extendit ad cognoscenda ea, quæ sunt in oris siue moralia, &c. Et

CONSCIENTIA, vt scribit doctissimus Ioā. Gerf. par. ij. de esse natura & qualitate cōscientiæ. (prout proprietates vocabuli de satis cōnotat) duo dicit. Primum dicit & importat scientiā, & secundum hoc conscientia dicitur quidā habitus naturalis, non solum cognitiuus, sed etiā motiuus: mouet enim & inclinatur animā ad bonū prosequendū, & malū fugiendū: & hoc modo habet se vt superius, cōiungitur; ipsi primo habitui naturali, superiori que lumini rationis, quod synderisis dicitur, ita quod propter hoc aliquid, vt Hieron. & alij ipsam synderesim conscientiam seu cōscientiæ iudiciū dicere voluerūt. Secundum verò dicit & importat conscientiam, & magis propriè, quādoque, acceptionē, seu acceptionē ex parte rationis. Etenim cōscientia propriè loquēdo nihil aliud est quàm applicatio quædam seu ordinatio scientiæ ad aliquē actū. Sciētia aut in ratione est, quod satis denotat hæc ppositio, cū dicitur enim cōscientia quasi cū alio sciētia. Et tunc cōscientia propriè loquēdo magis est actus, quàm habitus seu potētia: isto modo habet se, vt inferius, magisque coniungitur rationi simplici, imò tunc dicitur quoddā dictamen rationis. Et hoc modo non semper de se est recta, imò frequēter error recipit, quia tunc, cū, scilicet sic ipsi rationi simplici cōiungit, habet circa particularia, & per modū cuiusdā cognitionis seu inquisitionis versari, in quibus frequēter error, & errare cōiungit. vide latius Gerf. Et

CONSCIENTIA sic describitur, vt habet Gabr. d. xxxix. q. vnica, art. j. li. iij. Conscientia est notitia ad hæc sua actualis vel habitualis conclusionis dictantis, id est significantis in particulari aliquid bene, & laudabiliter esse operandum, vel omittendum, aut enū Lexic. Theol.

tians operationem aliquam fieri vel factam esse, omitti vel omissam fuisse. Declaratur hæc descriptio sicut definitio synderesis infra suo loco scripta, nisi quod hoc attentatur, quod dicitur in particulari dictantis esse operandum. Per quod patet quod non qualibet notitia conclusionis practicè dicitur conscientia. Non enim illius quæ tantum offendit modum agendi, sicut conclusiones artium mechanicarum, quæ ostendunt modum agendi, non tamen dictant aliquid esse agendum. Sed solum illa notitia quæ ad prudentiam aut moralem scientiam pertinet, cui conformiter voluntas elicit, vel difformiter bene vel male operatur: & ideo additum est bene, & laudabiliter, & cæt. Et ut idem ait Gabriël art. ij. conclusione v. ubi supra. Non in voluntate est conscientia, sed in intellectu potètia, quia conscientia est habitus, vel assensus conclusionis practicè dictantis aliquid operandum esse vel omittendum, aut testificans operatum esse, vel omissum, talis autem est actus vel habitus intellectus: ergo. Item conscientia est actus vel habitus assensiuus non apprehensiuus, quia eiusdem obiecti eodem modo apprehensi possunt esse conscientia contraria, stante eadem apprehensione. Gratia exempli. In illa propositione in casu licitè est iurandum, eodem modo apprehensio possunt esse conscientia contraria, quia potest vnus assentire, alius dissentire.

¶ **CONSCIENTIAE** proprietates (ut habet Gabriël ubi supra art. j.) sunt testificare, ligare, vel mitigare, vel etiã accusare, remordere, aut reprehendere. Nam cum cognoscimus nos aliquid fecisse, vel non fecisse, secundum illud Eccles. 7. Scit conscientia tua te crebro malè dixisse aliis. Conscientia nostra testificatur, dum verò iudicamus aliquid faciendum, vel non faciendum, dicitur conscientia ligare, vel instigare. Cum etiam iudicamus factum aliquod bene vel malè factum, dicitur conscientia excusare vel accusare, seu remordere. Hæc Thomas part. j. quæst. lxxix. art. xiiij. & post eum Gabriël ubi supra. Et puritas conscientia quæ introducitur per expulsiōem culpæ (ut inquit sanctus Bonavent. distin. xxvj. quæst. v. libr. iij.) dat ipsi animæ quandam securitatem, & certitudinem de merito iam inchoato, & per consequens certitudinem de præmio consequendo.

¶ **CONSCIENTIA** secundum Aureo. in cōpendio. libr. 2. est credulitas rationis seu intentionis ad aliquid faciendū, vel nō faciendam obligatiua, animi deliberatione formata. Et conscientia, ut dicit Cabr. quæ mutabilis est, & nunc erronea, nunc testificans, nunc ligans, nunc accusans, vel excusans circa operationes particulares, & facta particularia, erit aliquod dictamen ostendens aliquid faciendum, vel malè aut bene factum. In processu autem nostro ad operandum concurrunt potentia intellectiua, & voluntas. Intellectus ut ostendens operandum, & dictans, scilicet illud quod ostensum est ad operandum: voluntas ut imperans & eligens. Exempli causa, intellectus practicus ex illo principio. Omne honestum est faciendum cui naturaliter assentit, apprehensio & intellectus terminis, coassumptra illa maiore, honorare parentes est honestum, concludit quod parentes sint honorandi. Similiter ex illo principio: omne debitum est soluendum: obedientia est Deo debita. Concludit ergo obedientia Deo esse soluenda. Latius Gabriël ubi supra. Post itaque animæ intellectuæ, & apprehensione prin-

cipij omnibus aliis semotis, statim assentit sine quocunque habitu, ut patet in dictis exemplis, & c.

¶ **CONSCIENTIA** est duplex, scilicet recta & erronea. Conscientia recta dicitur quæ est cōformis legi. Erronea quæ est difformis legi. Recta obligat, & est quasi præco legis, ostendit enim nobis legis dictamina dictans assensiuè hæc vel illa esse legis præcepta, prohibitiones, vel consilia, & ita ligat auctoritate legis, quam nobis insinuat, aut insinuare putatur. Opinio enim nostra nobis legem facit, ut dicit beatus Ambrosius de para. Conscientia itaque recta ligat nos eo modo quo dictat legem nos ligare, hoc est, si dictat aliquid esse præceptū, ligat ut præceptū. Si dictat ut consiliū, ligat ut consiliū. Et breuiter sicut præco Iudicis ligat eum, cui insinuat Iudicis mandatum, non virtute sui, sed virtute mandati Iudicis: ita conscientia quæ est verè præco, & nuncius legis: præcepta autem obligant ad aliquid faciendum, prohibitiones ad aliquid vitandum: Consilia ad aliquid perfectius: non tamen salutem necessarium persuadent. Informationes modum exequendi consilia & præcepta conuenientem tradunt. Exhortationes velut præces amicales ad prædicta hilariter perficienda inducunt. Recta itaque conscientia obligat, ut dictum est. Hinc sanctus Bonaventura distin. xxxix. libr. ij. dicit: Conscientia habet virtutem ligandi in his, quæ possunt aliquo modo bene fieri. Conscientia erronea etiam obligat, sed non sicut recta: non enim obligat ad faciendum quod contra legem dictat, credens se cōformiter legi dictare, quia tunc obligaret cōtra legem, & per consequens teneretur quis facere contra legem: & cum lex obliget ad sui obseruantiam, quis simul obligaretur ad opposita incōpossibilia, quod est absurdum. Obligat ergo conscientia erronea ad deponendum eam, vel ad deponendum errorem: non vinculo conscientia hoc dictantis, quia creditur nō erronea, sed vinculo diuini præcepti. Quia dicitur Eccles. 17. Ne demoreris in errore. Item quia lex diuina vetat cōtemnere Deū, qui autè agit cōtra conscientiam, quæ credit Deū aliquid prohibuisse, licet erret, contemnit Deum. Hinc autem vitare non potest, nisi deponendo conscientiam: ergo tenetur deponere conscientiam. Gabriël distin. xxxix. quæst. vnica artic. ij. dubio ij. libr. ij. Et quamuis (inquit Richard. dist. xxxviiij. art. ij. quæstio. j. libr. iij.) conscientia erronea obliget non ad faciendum quod dictat, sed ad deponendum errorem: vel sic intelligendo quod faciens contra, peccat tamen, quia illa obligatio nociua est, cum diuina lege homo ad contrarium obligetur, Deus obligatione quæ est per conscientiam erroneam non acceptat. Ex his duo inferuntur, ut refert Gabriël ubi supra. Primum quod omnis agēs contra conscientiam præceptiuè dictantem, peccat mortaliter. Patet per glos. Rom. 14. Omne quod non est ex fide, id est, quod est contra conscientiam, peccatū est. Et patet ratione, quia cōtemnit Deum contra cuius præceptum se facere credit. Secundū est, quod stante erronea conscientia de aliquo necessario ad salutē quod salutem repugnat, id est quod est contra legem Dei, talis est perplexus, ut exempli causa: Si conscientia Petri dictaret eum debere adulterari, ut conuerteret adulteram ad fidem manente illa conscientia, Petrus est perplexus: quia nō potest sic manens euadere peccatū mortale. Si agit secundum conscientiam, agit contra legem diuinā, quam tenetur scire, & sic peccat mortaliter. Si omittit con-

tit contra conscientiam, iterum ædificat in gehennam, contemnendo verū, non est simpliciter perplexus, quia patet sibi via euadendi, scilicet deponere conscientiam erroneam, quod si non facit, ex sua culpa est perplexus. Et si nescit (inquit sanctus Bonaventura) per se de illa iudicare, pro eo quod nescit legem Dei, debet sapientiores consulere, & per orationem se ad Deum conuere, si humanum consilium deest: alioquin negligens est, & verificatur in eo quod dicit Apostolus: Qui ignorat, ignorabitur. Si autem esset error inuincibilis, tunc in tali casu (ut inquit Gabriël ubi supra) tenetur se conformare conscientia, & non legi diuinæ oppositum præcipienti, quam ignorat. Non enim obligat lex nisi scientem legem, vel scire debentem. Vult autem Deus quod voluntas se conformet conscientia non culpabili. talis autem est conscientia erronea errore inuincibili. Vide & de obligatione conscientia Petrum de Aliaco, quæst. xiiij. libr. j. sententiarum, artic. iij. Et notandum quod dicit sanctus Bonaventura. d. xxxix. li. ij. plus est standum præcepto Prælati quàm cōscientia, maxime quando Prælati præcipit quod potest & debet præcipere. Vide Aliacensem ubi supra.

¶ **CONSCIENTIA** est duplex, bona & mala (ut ex prædictis haberi potest.) Vnde sicut scribit Gerson parte 2. in sermone omnium Sanctorum, ubi dicit, ut nihil planè letius bona conscientia, nihil iucundius atque serenius: ita ex aduerso, nihil confusius, nihil horridius & inquietius inuenitur mala conscientia. Exagitur quippe stimulus cupidinum, miserisque modis sese rodit, repiditate semper præsumit se uaturbata conscientia. Hæc Gerson: Confortare autem se bona conscientia (ut scribit S. Bonauen. dist. xvj. circulariter libr. iij.) est dum quis probabiliter percipit culpam sibi esse dimissam. Hoc autem percipit quando facit quod in se est ad obtinendum ventam. Et hoc fit per confessionem.

¶ **CONSCIENTIA** scrupulosa, & erronea, & mala, secundum Antonium Floren. parte j. summe. tit. iij. ca. j. causatur ex pluribus. Aliquando ex causis naturalibus, videlicet ex complexione ad timorem idonea, ut in vetulis scemini & melancolicis, & tunc remedium adhibere est Physicorum. Secundò, aliquando ex diabolicis tentationibus, qui conantur per huiusmodi scrupulos & phantasias impedire a bonis operibus, ut nec orare nec contemplari libeat. Et tunc optimum remedium est non curare de eis, sicut de latratu canum: nec propterea dimittere orationes, & passionis Christi recogitationem, & patienter ferre talia. Tertio, aliquando causatur ex indiscreta exercitatione vigiliæ & ieiuniorum, per quæ caput destruitur: ergo tales subleuare debent naturam. Quarto, aliquando causatur ex societate timidorum & scrupulosorum instructione, quia vnus scrupulosus facit docendo alios scrupulosos. Sunt ergo remouenda huiusmodi causæ. Vnde psalm. orat, dicens: Saluum me fac Deus à pusillanimitate spiritus & tempestate. Et ut scribit sanctus Bonaventura distin. xxxix. & concordat Thomas quolib. viij. quæstio. vj. artic. v. conscientia errans non excusat in his quæ secundum se mala sunt, & certum est cōtra Dei præcepta. Nec etiam excusat in eis, quæ quis scire posset, faciendo debitam diligentiam, quam si faceret orando Deum, & examinando conscientiam, & peritos consulendo. Credendum est omnino quod Deus illustraret ipsum, ut etiam dicit Gualtelmus Parisiensis

Magister Ioannes Gerson, in tractatu de remediis contra pusillanimitatem, dicit, quod cum quis de venialibus peccatis, sine quibus hæc vita non potest transigi, format sibi conscientiam, tenendo esse mortale, cum non sit mortale, & cæt. non est bona conscientia, nec talis potest gratiam percipere, cum habeat conscientiam perturbatam. In pace enim locus Dei est. Exemplum ponit Guil. qui officium orant surrepta mentis euagatione, quam vitare nō possunt. Ideoque tenent quod repetere obligantur, & tamen Ecclesia non obligat ad actualem intentionem, licet sit bona, sed sufficit ore persolui horas, & pœnitere de euagatione. Aliud exemplum ponit de scrupulosis iterantibus sæpè confessionem factam, putantes quod non sufficienter contriti sunt confessi, licet fuerant competenter omnia confessi pro posse, cum Deus non requirat ab homine plusquam possit. Tertium de blasphemis cogitationibus, quas quis nolens patitur. Ponunt autem regulas valentes ad deponendam scrupulosam conscientiam, & reformandam, ut & Antonius Floren. parte j. tit. iij. cap. j. & alij. prima est debita ad Dei gratiam præparatio, scilicet, seruando quantum potest præcepta, & pœnitendo, & faciendo quod in se est, quia nulli tali subtrahit Deus gratiam secundum Richard. & Tho. in iij. & sic certū est, quod dabitur ei lux mentis. Secunda est sollicita sacræ scripturæ indagatio, & verbi Dei auditio, prouerbiorum primo: Audiens sapiens sapientior erit. Tertia est orationis deuota postulatio, Iacobi primo: Si quis indiget sapientia, postulet à Deo, & dabitur ei. Quarta humilis obeditio, scilicet, sapientibus, & spiritualibus ac prælati. prouerbiorum tertio: Non innitaris prudentiæ tuæ. Vnde legitur quod cuidam scrupuloso, non audienti Missam dicere, sanctus Bernardus dixit: Vade frater, in fide mea celebres: obedit ille simpliciter, & omnis scrupulus ab eo perpetuò recessit. Similiter docet Cancellarius. Quinta regula animosa scrupulorum & pusillanimitatis repulsiō. Vnde Cancellarius Parisien. in quodam tractatu suo, Mille, inquit, sargunt apud aliquos scrupuli more canum oblatrantes, contra eos qui per viam Dei volunt ire, quos compescere melius, quàm per contemptum nequimus, scilicet non curado de eis. Et in tractatu de regulis moralibus dicit idē: Consilium ergo salubre est frequenter agere contra huiusmodi scrupulos vitado ad altorum iudicium, quatenus ex consuetudine vitandi, fiat homo tranquillus in exercitio spirituali, & robustus. Idem dicit cum aliquibus Docto. quod quandoque plus meritorium est, velle credere quàm actu credere. & velle dolore de peccatis, sed non posse sensibilitate, quàm dolere sensibilitate. probatur per psalm. Desiderium pauperum exaudiuit Dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua. Et ita Deus iudicat nos secundum rationis superioris arbitrium, voluntatem, & iudicium, & non secundum ea quæ nobis inuitis, & contranitentibus portio sensalitatatis inferior aduehit, qualia sunt volubilitas imaginationum, & phantasiarum. Vnde scrupulum conscientia tanquam suspicionem melius est repellere quàm acceptare, ut patet vj. quæstio. j. Omnis: plura & de hoc colligit frater pelbatus libr. ij. Rosarij Theolog. in dictione Synderesis. §. xx. Sunt insuper multæ conscientia hominum (ut scribit Hugo libr. 2. de Arra. cap. 9.) Et Bernardus, Lexic. Theol. 1 3

fed nulla est melior quam ea qua homo verè cognoscit seipsum. Vnde conscientia dicta est a con, quod est simul, & scientia, quasi cum aliis scitis simul scire seipsum. Multi enim multa sciunt, & seipsum nesciunt. Sed qui seipsum nescit, nil benè nescit: quoniam alia scire, & se nescire, quid aliud est quam seipsum grauius condemnare, quia seruus sciens voluntatem domini sui, & non faciens, plagis vapulabit multis. Luca 12. Scienti enim bonum, & non facienti, peccatum est illi. Iacobi 4. Deinde idem Hugo subdit: Puni praterita peccata, fuge futura. Et si tentari ad peccandum sentis, non consentias, & erit pura conscientia. Bona quippe & munda conscientia est, vbi est puritas in corde, veritas in ore, & iustitia in opere. hæc ille. Et quemadmodum (vt inquit Aluarus de planctu Ecclesie) lumen lucernæ ponitur in domo, vt videatur quæ in domo sunt: sic Deus posuit conscientiam in medio animæ rationalis, tanquam lumen quo discernat quid facere vel non facere debeat: propterea etiam Deus volens omnes homines saluare ex bonitate sua, dedit conscientie plures actus ad id ordinantes, de quo aliàs, &c. Et vt Gerson scribit: Diabolus arctam & largam conscientiam suadet. Arctam, ne quid boni audeat efficere, vt etiam crebrius delinquat homo: scit enim eum peccare, qui id agit, quod pro certo conscientia malum esse iudicat, quanquam res in se mali haberet nihil. Facit etiam istud hostis ob alium deteriorum finem, vt, scilicet talis, qui deliquit, in desperationem labatur, iudicans se reprobum, à Deoque damnatum, quoniam tanta facilitate peccat, nec villo pacto adimplere valet mandata illius. Nonnunquam reddit hostis conscientiam ante commissam securam, & amplam, vt neque peccare quis formidet, neque postmodum pœniteat. vide latius Gersonem part. iij. tractatu de diuersis diaboli tentationibus, & aliàs plura de conscientia scribit Cancellarias, & ceteri.

¶ **CONSENTIRE**, Conuenire, & acquiescere significat. Consentire habitualiter, vt literis prodidit Gabriël distin. iij. quæstio. ij. articulo. ij. conclusione ij. libr. iij. is dicitur, quandoque qui consentit, & post actum contrarium non habuit. Et virtualiter is dicitur consentire, qui ex consensu prius habito ad recipiendum baptismum se applicat, licet tunc actualiter (quia distractus) non consentiat. Habens ergo consensum virtuales sine actuali, recipit sacramentum: & si obicem non ponit, etiam rem sacramenti, licet non consentiat actu negatiuè. probat hoc Scotus, quia noluit Deus hominem ligare ad impossibile, vel secundum statum huius vitæ ad nimis difficile. Nunc autem non distrahi nimis videtur difficile homini pro statu isto, quia secundum Augustinum 3. de lib. arbit. non est in potestate nostra quibus visis tangamur. Noluit ergo Deus hominis salutem ponere in ista conditione. Si non distrahatur, nec voluit ligare baptizandum, quod in suscipiendo baptismum non distrahatur, & per consequens quod actualiter intendat, imò generaliter: ita est in omnibus aliis sacramentis, ministrans ea non obligatur necessariò: vt ministrando non sit distractus. Similiter habens consensum habituales (licet vtens ratione) recipit sacramentum, quia nõ videtur propter aliquam conditionem minus capax, si vtir ratione, quam si prius vsus est ratione, nunc verò nõ vtatur, sed in tali non vtente nunc, tamen prius vsus

ratione sufficit habitualis cõsensus. Et quãuis intentio habitualis tantum nõ sufficiat in baptizate ad causandum effectum, id est, ad ministrandum sacramentum, vt dicit Richar. potest tamen esse sufficiens dispositio ad suscipiendum, maior enim actualitas requiritur in agente quam patiente. Requiritur tamen quandoque intentio actualis in suscipiente per accidens, scilicet vel ad remouendum prohibens. Vnde si in accidente ad baptismum est actu vel habitu intentio non recipiendi baptismum, huiusmodi intentio prohibet sacramenti susceptionem: necessarium itaque est huiusmodi intentionem expelli per contrariam intentionem in actu volendi recipere baptismum ad hoc vt recipiat sacramentum. Similiter si prius nunquam actualiter consentisset, necesse foret quod tunc actualiter consentiret, quia sine consensu actuali presenti vel praterito in habente vsus rationis, non suscipitur sacramentum. Item interrogatus, secundum Magistrum tenetur pro se respondere si est adules: ergo tenetur habere actuale consensum baptismum recipendi, quoniam tunc obiicitur sibi baptismus, & tunc vel consentit vel dissentit: secundum impedit, ergo primò requiritur. vide latius Gab. vbi supra. Et secundum Rich. distin. vj. articulo. iij. quæstio. j. li. iij. Is tantum virtualiter vel habitualiter consentit, qui sic est dispositus, quod si actualiter & deliberatè recogitat de illa re, quod actu cõsentit in eã: & ideo si interrogatus fuerit, requirit actualis cõsensus. Et idè Richardus ait: Si quis verò Catechumenum non actu de susceptione Baptismi cogitantè ablueret, sub debita forma verborum intèdens eum baptizare, verè baptizaret. Et Catechumenus ille characterè susciperet baptismalè.

¶ **CONSENSVS** venit à consentio. Et vt scribit Gerson parte ij. in regulis moralibus. Nullus est, inquit, peccatum mortale actuale, absque consensu libero rationis vero vel interpretatiuo. Interpretatiuò cõsensum tunc esse dicimus, dum habuit ratio tempus sufficiens deliberandi, & fugiendi ea: circa quæ vitanda esse perungit tenebatur, qualiter dicit lex Forensis. Qui tacet, consentire videtur, dum videlicet repugnare deberet. Consensus in actum solum venialiter malum est tantummodo venialis, loquedo de veniali ex genere suo, vt est verbum ociosum, & vt idè ait, Nullum peccatum est adeo veniale, quia ipsum vel tibi simile fiat mortale dñ placet, hoc est dum consensus additur, si tamen illud veniale erat actus mortalis ex genere suo, & ex eo quod non fiebat ex consensu libero & perfectò, venialis reddebatur. Item nullus est actus adeo mortalis qui ipse, vel sibi similis sit non mortalis, dum displicet, vel si non placet consensu perfectò, deliberatòque. Hæc doctissimus Ioan. Gerson, qui & de consensu aliàs multa perscribit. Et vt idem dicit part. ij. de pollutione diurna. Consensus verus plus habet culpæ quam interpretatiuus ceteris paribus. Et consensus directus plus quam indirectus. Et consensus plenus quam imperfectus, imò consensus verus dum imperfectus est, ex fragilitate vel ignorantia sæpè reputatur solum veniale: qui si perfectus esset, mortalis diceretur. Similiter consensus indirectus, non plus causat in sequentibus actibus de malicia quam ipse sit malus, & ita pollutio veniens ex solo consensu in crapulam venialem, dicenda est solum venialis. Exèplū de incestu Loth secundum Doctores, &c. De cõsensu verò matrimoniali, suo loco dicit. Aliàs plura de consensu apud Doctores leguntur.

CONSER

¶ **CONSERVATIO**, Vt scribit Gabr. dist. j. q. ij. lib. ij. quatum ad omnia positia, est quædam productio: & causa conseruatiua effectus est secundum rem causa productiua, & ab ea dependet effectus in se, sicut à generatiua in fieri. Vnde si Deus primo produceret ignem, & conseruaret eum, & postea produceret Solem, tunc ignis ille conseruaretur à Sole, sicut si fuisset productus à Sole. Et eodè modo dependet essentialiter ad Solem, ac si fuisset à Sole productus, quia licet Deus produceret Solem post ignem, tamen daret Soli actionem determinatam, quo ad omnes effectus, ab eo produci possibiles: igitur eodem modo dependet ignis à Sole, ac si fuisset primò productus à Sole: igitur nunc producitur à Sole. Et ita Sol est causa partialis cum Deo illius conseruationis. Conseruatio autem per nihil positium differt à creatione. Nam creatio significat rem, & connotat negationem immediatè præcedentem rem. Et conseruatio significat eandè rem connotando continuationem rei. Et hoc nihil aliud est quam connotare negationem interruptionis esse rei vel corruptionis.

¶ **CONSERVARE**, Vt scribit Gabr. dist. j. q. ij. dub. vj. lib. ij. est dare esse post esse continuatum, id est nõ in interruptum, & hoc modo distinguitur producere & cõseruare: non quantum ad aliquid positium, sed quantum ad negationes connotatas. Et vt idè dicit dist. j. q. j. art. j. li. iij. Conseruari nihil aliud est quam dependere in esse ab alio. Sic omnia conseruantur à Deo, & ignis à Sole, &c.

¶ **CONSILIUM** dicitur dupliciter, sicut & cõsulere, vt notat sanctus Bonauen. d. vj. li. j. in dubiis literalibus. Vno modo cõsulere dicitur accipere consiliū, & sic dicit Ignorantiam, & similiter consilium dicitur ad hoc. Alio modo cõsulere dicitur dare cõsiliū: & hoc modo dicit Scientiam, & potest trãsferri ad diuina. Deus enim nullo modo accipit consilium aliunde. Vnde notandum quod in consilio duo sunt, vt idem dicit Bonauen. Est ibi cognitio rei occultæ, & est ibi dispositio firma. Quoniam ergo in Deo est verissima cognitio occultorū & inuariabilitas, ideo rectè in ipso dicitur esse consilium. Vnde Gregorius: Deus mutat sententiã, sed non consilium. Et consilium, vt scribit Gerson part. iij. sermone j. de sancto Antonio tres conditiones habere debet. primum, vt is qui petit consilium, se ostendat talem cui liberè & absque timore dare possit consilium, & illi credat. Secunda quo ad rem de qua queritur consilium, vt queratur ab his, qui secundum artem eorum illud nouerunt. Cuiuslibet in sua arte experto credendum est. Tertia, vt cognoscantur tales consultores Deo fideles esse, quoniam si sint infideles Deo, infideles erunt & hominibus. Et prouerbiū est, Malum consilium consultori pessimum in eos, qui quum consulentibus se malè consulant: huius subinde dolosi consilij pœnas expendunt. Auðor Polidorus, de quo & Magister Varo libr. 3. cap. 2. de re Rustica, mentionem facit: & meminit de hoc Desiderius Erasmus, &c. Vocamus quadoque consilium minus propriè monitionem generalem (vt scribit sanctus Bonauen. distin. xlj. q. ij. lib. ij.) quæ viam expedit ad perueniendum in salutem, sicut sunt admonitiones Salomonis in libr. Prouerb. & consimiles hortationes ad bonum. Et vt scribit Gerson parte iij. de vita spiritali animæ lect. v. Consilium quod lex dicitur, non quod liget ad obseruationem sui, eam quippe deserens, pœnam non in-

currit, impletio tamen eius præmium meretur & coronam. Eam præterea legem consiliorum diuinorum nihil pendere velut inutilem, & tanquam obseruatores eorum non inde perfectiores fiant improbare, damnationem non euadit. Vnde Scotus in iij. distin. iij. quæstio. iij. ait: Contemptor consilij peccat mortaliter. Vide cum aliis. Vide & in dictione, Scientia de consilio.

¶ **CONSVLERE** aliquè est displiciter (vt scribit sanctus Bonauen. dist. xl. libr. iij.) aut vt per indagacionem & inquisitionis discussionem perueniat ad cognitionem rei dubie. Aut vt per illustrationem eius subitò cognoscat quomodo debeat facere. Primū est humanum. Secundū verò non solum humanum, sed etiã Angelicum esse perhibetur. Bonauentura.

¶ **CONSTITVERE** de quo in dictione *Componere*, vbi supra, Et personam in diuinis cõstitui ex essentia & proprietate relatiua (vt scribit Gabriël dist. xxvj. quæstio. j. libr. j.) est essentia & proprietatem relatiuam supposito seu personæ, quæ dicitur constituta seu constitui realiter & essentialiter identificari, & etiã inter se, ac siue eis personam talem seu constitutum tale esse non posse. Vel constitui in diuinis dicit essentiam & proprietatem relatiuam verè & affirmatiuè prædicari, & de se inuicem & de persona seu constituto tali: & tamen aliquid verè & certo modo dici de essentia vel proprietate relatiua, quo modo non dicitur de persona tali, vt pater est formaliter suppositum: essentia est formaliter res absoluta. Essentia non generat, essentia non est formaliter suppositum. Essentia diuina primò creat, paternitas non est formaliter suppositum, paternitas est in patre, paternitas est proprietas personalis, pater non est in patre, pater non est formalis proprietas patris, ita exemplificatur suo modo de aliis personis. Corollarium: Filiatio non constituit patrem, quia filiatio non est pater, nec spiratio passiva filium. Et fortè posset addi ad ly relatiuam oppositam seu distinctiuam propter spirationem actiuam. Et facit ad hoc cap. firmiter loquens de proprietatibus personalibus. Item in præfatione. Et in personis proprietas. Possent etiam adduci pleraque dicta sanctorum Augustini & aliorum, nominantium personarum proprietates. Vide latius apud Gabr. vbi & conclusione j. dicit, quòd in diuinis ponendæ sunt relationes reales, quia ibi est vera paternitas realis vel filiatio, quæ sint duæ res simplices, quarum non est alia, licet sint vna essentia identicè non formaliter, multis testimoniis probatur hæc, vt colligit Scotus, & post eum Gabriël, vbi supra. Vnde Matth. vltimo dicit Saluator: Euntes docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Item i. Ioannis, 5. Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, pater, verbum, & spiritus sanctus. Et generaliter vbi cunque sacra scriptura loquitur de personis diuinis exprimit eas nominibus relatiuis. Sic etiam patet in Symbolis Apostolorum, Athanasij, & Nicæno. Item Boëtius in libro de trin. substantia tenet unitatem, relatio multiplicat trinitatè. Item venerabilis Ansel. in lib. 4. de processione spiritus sancti: Omnia sunt vnum in diuinis vbi non obuiat relationis oppositio. Damasc. c. 8. Omnia sunt vnum in diuinis præter generationem in generationem & processio nem. In his enim solum proprietatibus differunt ab inuicem sanctæ tres hypostases. Item c. 5. In his solū tribus ineffabilibus paternali, filiali, & processibili,

&c. Faciunt ad idem multa dicta sancti Augustini, Richar. & Magistri in tex. Videtur idē posse colligi ex c. firmiter. de sum. tri. & fi. cathol. vbi sic dicitur: Hęc sancta Trinitas secundū cōmunem essentiam indiuidua, & secundū personales pprietates discreta. De hoc Occā in Centilog. conclusione lxxij. Relationi præterea (vt inquit Gabr. vbi supra.) in diuinis non repugnat cōstituire suppositū, seu personam, ac distinguere ab alia. Nam nulli rei in cōmunicabili constituenti cum aliqua re, per se vnum repugnat cōstituire tale in tali esse quale habet, & distinguere ab omni illo a quo ipsa distinguitur. Sed paternitas est incommunicabilis, & constituit per se vnum cū essentia, & distinguitur realiter a persona filij, & spiritus sancti: ergo non repugnat sibi cōstituire illud vnum in esse incommunicabili, & distinguere ipsum a qualibet alia persona. Insuper non est ponenda proprietates absolutē constituens personam, quia omnino frustra poneretur, nec haberetur expresse in scripturis vel dictis sanctorum: igitur non est ponenda. Non enim sunt ponenda miracula quæ videntur naturali rationi repugnare sine auctoritate scripturæ aut sanctorum. Hęc Gabriël. Et constitutio (vt idem dicit artic. iij. dub. j. vbi supra.) non repugnat simplicitati, quando constituenta sunt inter se idem, & cum toto perfecta identitate. Et sicut simplicitati non repugnat personarum pluralitas, ita nec personarum cōstitutio, nec repugnat constituentium pluralitas. Ex quo enim constituenta identificantur essentia, non cōponunt cum essentia. Similiter qua constituenta personam sunt idem inter se, & cū supposito quod constituunt, nulla est omnino ibi compositio. Est igitur in diuinis summa simplicitas, quia nulla possibilis cōpositio, nec intrinseca, nec extrinseca, &c. videlicet de constitutione Gabriëlem in sequentibus dubiis, vbi supra.

¶ **CONSTITVTVM.** Vnde personæ pater & filius & spiritus sanctus, dicuntur constitutum. Essentia & relatio constituenta, vt paternitas, relatio, spiratio, actio, passio. Et ex essentia & relatione, constituentur personæ. Et constituens non distinctum realiter a constituto, prædicatur verè de constituto: sicut hæc sunt veræ: pater est essentia, paternitas est essentia, &c.

¶ **CONSTITVTIVVM** secundum Occam, post quæ refert Gabriël distinct. xxvj. quæst. iij. lib. j. accipitur dupliciter. Vno modo pro omni illo, quod est de essentia, & quidditate alicuius, ita quod ipse sine illo esse non possit, distinctum tamen aliquo modo ab eo ex natura rei. Secundo modo accipitur magis strictè pro illo quod est de essentia alicuius, distinguens ipsum ab omni alio: hoc modo essentia non constituit personas, quia non distinguit, sed primo modo, & capiēdo, secundo modo constitutiui: spiratio actiua non est constitutum personæ sicut nec essentia, quia spiratio actiua illo modo non distinguit personam a qualibet alia. Sic enim tantum tres sunt relationes siue proprietates constitutiue, scilicet paternitas, filiatio, processio siue spiratio passiva. Sed capiēdo constitutiuum primo modo, spiratio actiua est relatio constitutiua cum essentia & paternitate personæ patris. Et cum eadem essentia & filiatione personæ filij, quia essentia paternitas, & spiratio actiua, est vnum per se: & persona patris constituitur non solum ex essentia, & paternitate seclusa spiratione actiua: ergo simile constitui-

tur ex spiratione actiua: vltra ergo spiratio actiua constituit: vide latius Gabr. vbi supra.

¶ **CONSVE TVD O** quandoque pro lege accipitur. & secundum Panor. extra de consue. c. fi. vt habeat vim excusandi a pœna requiritur tēpus decē annorum, quia iura requirūt tēpus longū ad introducendū cōsuetudinē, &c. Requiritur autē & de necessitate quinque secundū doct. iuris, vt consuetudo habeat vim legis. Primū quod consuetudo sit rationalis, quia de substantia legis est, vt sit rationalis. iij. d. Erit autē. Vnde si sit contraria saluti animæ, putā quia nutrit peccatum, vel præceptis Dei, & legi naturali, nunquam habebit vim legis. Vnde cōsuetudo rationalis (vt scribit Gerson par. j. tract. contra proprietarios regulæ Aug. part. iij. tract.) est quæ a iure probatur, & vt dicit Io. in sum. confes. lib. ij. tit. vj. & quam Romana Ecclesia seruat, aut præcipit seruandam. Inno. dicit: Illa dicitur rationalis, quæ non obuiat canonicis institutis, aut quam ius sustinet. Irrationalis autem, quæ contra canonum instituta, & a iure improbat. Consuetudo autem: (vt scribit Gabriël dist. xv. quæst. iij. artic. iij. dub. vj. lib. iij.) quæ est manifeste contra præceptum Ecclesiæ non abolitū, non meretur dici consuetudo, sed corruptela: sicut nec illa quæ inducit ad peccatū, vt in cap. ex parte. & cap. cum tanto, de consuetudine, vbi dicitur, quod cōsuetudo nō potest præiudicare iuri positio, nisi fuerit rationalis, & legitime præscripta. Non potest autem dici rationalis, quæ inducit ad peccatum, & laxat fræna cōcupiscentiæ. Secundum est quod mores & actus hominum, per quos introducitur consuetudo, sint tales quod probabiliter arguant consensum populi illius, qui potest facere consuetudinē, videlicet quod tales actus sint notorij, & frequentati, ac publicè fiant a populo. Sed sicut in via cognoscendi (vt dicit Gabr. vbi supra) non est sequēda multitudo popularium indoctorum, secundum Ari. sed sententia multorum sapientum & expertorum. Ita in via morum non est sequenda turba ad faciendum malum, nec iudicio plurimorum, nec iudicio populi acquiescendum, vt deuietur a vero. Exod. 23. Quia multi vocati, pauci verò electi. Matth. 20. Et angusta est porta & arcta, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam. Vnde conandum est cuilibet fidelij, vt sit de numero paucorum honestorum Deum timeantium, & non de numero multorum secundum carnem viuentium. Nam & stultorum infinitus est numerus. Hęc Gabr. vbi supra. Tertium est, vt sit introducta ex certa scientia, non per errorem, &c. Quartum est quod maior pars populi sit vsa illa cōsuetudine. Quintū est tempus debitū. De his latius habetur in Sum. de casibus. & apud Doctores iuris. Et sola illa consuetudo obligat ad mortale, quæ introducta est ea mente, vt sit prohibitiua, vel præceptiua sub peccato mortali, quod potest perpendi quādo cōmuniter tenetur ab omnibus, quod faciēs cōtrā, peccat mortaliter. Et secundū Panor. in cap. Cum olim. de consuetud. locum non habet consuetudo, nisi in illis locis vbi viguit, & non in aliis locis: quare cum quis sit in aliquo loco, secundum mores illius viuat & consuetudinem. Vnde Ambros.

Cum fueris Romæ, Romano viuato more.

Est autē cōsuetudo ius quoddā moribus institutū, quod pro lege suscipitur, quū deficit lex, ea consuetudo, d. prima. Et cōsuetudo est duplex, bona & mala. De quo Gerson part. ij. tract. de parulis trahe-

dis: d

dis ad Christum, ita scribit: S consuetudinis virtus attenditur, (quæ ab Aristotele vocem experientia proferente vocatur altera natura) perspicuum erit: nil mala consuetudine onerosius, amarius atque detrius, & bona cōsuetudine nihil facilius, suauius, diuiniusque; Propterea consentiunt. Philosophi omnes & Poëtæ cū Theologis, non parū referre inuenes sic vel sic assuescere. *Adeo teneris assuescere multum est*, ait Virgilius. Hinc iubet Tullius optimam formam viuendi eligendam esse quam iocundam reddet consuetudo. *Quod malè fers, assuesce, feres*, ait Naso. Et Flaccus fingit equum docilem: *Tenera ceruice magister ire viam, Quam monstrat eques.* Et postea. *Quo semel est imbuta, recens seruabit odorem Testu diu.* Latius videatur Gers. vbi supra. Et (vt idem dicit in regulis moralibus, Consuetudo est optima legum interpretis si de positua sermo fiat. Et cum consuetudo sit altera natura, leges assuetæ, & quasi iam in naturales versæ, non debent absque manifesta utilitate, vel necessitate, vel tolli, vel mutari, &c. Aliàs multum de consuetudine scribit Gerson, & alij, &c.

¶ **CONTEMNERE**, spernere. Cōtemnere autem aliquam rem, vt auctoritatem superiorum, sicut scribit Gers. part. ij. in regulis moral. est ipsam verè vel interpretatiuè nullam aut vilem, aut minus iusto reputare. Vnde omnis peccans etiam venialiter cōtemnit, quamuis non omnis talis agat ex contemptu: sicut nec omnis superbus agit ex superbia, & ira in aliis multis. Et contemnens auctoritatem superiorum non ex passione vel fragilitate, vel ignorātia, sed ex contemptu, qui est principalis causa, aut finis transgressiois suæ, reus peccati mortalis existit vt dū quis dicit superiori in eo quod superior, ego in despectum vestri hoc agam, quod inhibetis, aliàs non acturus. Hęc Gerson.

¶ **CONTEMPTOR** qui contēnit aliquid, vt contem-

nens suscipere sacramentum, dicitur contemptor, vnde scribit Rich. d. vij. art. v. q. j. li. iij. & habetur de conse. d. iij. v. iuris necessaria sunt confirmationis auxilia, cōtemptus huius sacramenti confirmatio nis adultis, nisi pœniteant, est damnabilis. Tunc autem contemptores reputari debent quando habitata bona & sufficiētī opportunitate suscipiendi hoc sacramētum, ipsum suscipere renuunt, aut nonabiliter negligunt, & sic intelligendum est illud Hugo. ij. li. de sacram. part. vij. c. iij. Timendum est his qui per negligentiam amittunt Episcopi pœnitentiam, & nō suscipiunt manus impositionem, ne fortè propterea damnentur, scilicet nisi penitus pœniteant, quia festinare debuerunt dum potuerunt.

¶ **CONTEMPTVS**, vt scribit Antistiodorensis, vbi loquitur de contemptu, dicit quod cōtemptus est appreciari rem minus iusto. Alio modo est rem negligere & de ea nō curare, vt dū peccans habet circumstantias retrahentes, sed eas nō curat aduertere, claudit quoque oculū quodāmodo, & vertit tergū ad eas. Tertio modo est irasci rei tanquā vili, & eā aspernari: primū malū, secundum peius, tertium pessimum. Et vt scribit Gerson part. iij. de vita spiritali animæ lect. v. in omni peccato, inquit ipse, etiam veniali committitur contemptus Dei. primo modo verè vel interpretatiuè. Secundus cōtemptus interuenire potest tam in mortali quā in solo veniali. Tertius contemptus circa Deum præcipiente, & erga Prælatum suum inquantū Prælatum est, non videtur vquam fieri cum deliberatione cōpleta absque peccato mortali, & hoc propriè vocatur contemptus.

Hęc Gerson. Et contemptus, vt dicit beatus Thom. ij. ij. quæstio. clxxxvj. art. ix. est transgressio legis ex hoc quod volūtas renuit subiici legi vel regulæ, &c. Differunt autem aliquid facere ex contemptu, & cum contemptu: vt scribit Brulef. di. v. q. v. lib. ij. Et Gerson, de vita spiritali animæ, lectio. v. Illud fit ex contemptu quando contemptus est causa: quod aliàs non faceret, quasi di. ego faciam in despectum tui vel vestri, & tunc est maximum peccatum. Illud fit cum contemptu quando aliquis facit contra præceptum superiorum: ita tamē quod contemptus non est in causa quod hoc facit, sed vel infirmitas, aut debilitas, aut ignorātia, aut affectio alia vitiosa, & libidinosa quæ damnatur, vide latius Gersonem vbi supra.

¶ **CONTEMPTVS** Dei est duplex: vt notat Brulef. di. vij. quæst. ij. lib. ij. quidam formalis, & est odiū Dei: & blasphemia, & est idolatria, quo Deus in se oditur: & iste contemptus non est communiter in peccatoribus hominibus, sed semper est in demonibus, & damnatis, qui odiant Deum formaliter siue in se, siue in effectu suo. Alius est contemptus virtualis, & interpretatiuus, & est aliquis actus inordinatus quo præponimus voluntatem nostram diuine præceptiue.

¶ **CONTENTIVVM** est illud quod est aptum natum continere vt scribit Brulef. di. j. q. iij. lib. iij. Est autē triplex contentia. Conseruatiua. Et localis est illa qua locatum continetur in loco suo ipso conseruante, isto modo vinum continetur in vase. Secunda contentia subiectiua & formalis est illa qua aliquod subiectum continetur suum accidens, sibi realiter & formaliter inhærens: vt paries dicitur continere albedinem, scilicet, subiectiue & formaliter. Tertia contentia est signatiua, & figuralis: & est illa qua signum signat suum signatum contineri ab aliquo: illo modo circulus pendens ante tabernaculum continet vinum, scilicet, signatiue & figuratiter. Gratia autem secundum mentem Magistri & sancti Bonauen. non continetur aliquo modo in ipsis sacramentis essentialiter tanquam in vase, vel medicina in pyxide: imo hoc intelligere est erroneum. Sed dicuntur continere gratiam: quia ipsa signant. Et quia nisi sit defectus ex parte suscipientis in ipsis inuenitur gratia & semper confertur: sic intelligendo quod gratia sit in anima, non in signis visibilibus sacramenti. Et pro tanto dicuntur vasa gratiæ. Possunt etiam dici vasa ratione alia, quia sicut quod est in vase nō est de ipso nec ex ipso, sed ab ipso hauritur, sic gratia non a sacramentis, nec de sacramentis, sed oritur a fonte æterno: & ab illo hauritur ab ipsa anima de ipsis sacramentis. Et sicut quis recurrit ad vas cum requirit liquorem, sic quæren-tiliquorem gratiæ & non habenti, recurrendum est ad ipsa sacramenta. Nullus enim potest melius domare passiones suas corporales & carnales, quā deuotè & reuerenter & timoratè sumere sacramentum corporis Christi. Hęc est opinio Magistri. Sacramenta itaque non sunt contentiua gratiæ, scilicet, contentiua cōseruatiua, localis nec formalis, sed signatiua & figuralis. Hęc Brulefer.

¶ **CONTINENTIA** est cohibitio gula, luxuriæ, cupiditatis, auaritiæ, ambitionisque & superbiæ. Et vt inquit Paulus Cortesius li. iij. sententiarum distinct. viij. est prauarum cupiditatum repulsio, & est propriè tantum circa concupiscentias ractus, secundū beatū Tho. 2. 2. q. cxliij. & cōtinentia vt est virtus est triplex, vt

plex, vt notat Brulef. di. xxxij. q. iij. lib. iij. scilicet, matrimonialis, virginalis & vidualis. Continentia matrimonialis est, qua aliquis vel aliqua cōtingit ab omni coitu illicito. Et dicitur coitus illicitus omnis qui non est matrimonialis, & ista habet fructum tricesimum. Continentia verò vidualis est, qua aliquis vel aliqua continet ab omni coitu licito & illicito, non tamen semper continuit. Dicitur autem coitus licitus quando fit in matrimonio, & ista habet fructum sexagesimum. Continentia virginalis est, qua aliquis vel aliqua vult semper continere ab omni coitu illicito & licito: & semper continuit, & hæc habet fructum centesimum. Non discrepat Rich. li. iij. di. xxxij. ar. v. quæst. iij. ponens duplicem acceptionem continentia vocabuli. Vno enim modo potest accipi secundum quod importat abstinentiam ab omnibus actibus venereis, sicut patet in continentia virginali vel etiam viduali. Et talis continentia nobilior est quam temperantia communiter dicta, quia continentia virginalis est perfecta temperantia, vt puta perfecta eius species. Similiter etiam vidualis ex voto seruato perfecta est, licet minus virginali. Alio modo accipi potest pro habitu voluntatis firmante eam in bono orationis contra concupiscentias prauas, vt non ducatur ab eis vel non sequatur eas præter rationem, vt dicitur vij. Ethic. Et sic loquendo melior est temperantia quam continentia. Vnde sic temperantia distat vel differt à continentia, sicut perfectum ab imperfecto. Propter quod etiam Philosophus vij. Ethic. c. ij. dicit, quod continentia huiusmodi, scilicet, nec est virtus, nec alterum genus à virtute, volens dicere quod non attingit ad perfectionem virtutis ita purè sicut temperantia. Et ratio est: quia per temperantiam habilitatur homo ad seruandum bonum rationis contra delectationes secundum tactum & gustum. Et etiam habilitatur pars sensitiva concupiscibilis ad obediendum imperio rationis. Vnde temperatus non habet concupiscentias inordinatas, sed habitus continentia, scilicet, temperantia non est tantæ perfectionis quin sensitiva concupiscibilis moueatur inordinatè, nec tam faciliter habilitat eam ad obediendum rationi, plura Rich. vbi supra. Et dicitur continentia à contineo, quod est quasi inuitum teneo. Cuius contrarium est incontinentia, sicut temperantia à temperantia, &c.

CONTINENS differt à temperante hoc modo, quod continens prauas quidem cupiditates habere potest, à quibus tamen se vinci non sinit. Temperans verò huiusmodi cupiditates habere non potest, quia in eo habitus quidam est refranans illas, qui in continente non est. Contingens verò ab obstituto sic differt, quod obstinatus est ille qui persistit in ratione peruersa, abstinentes à bonis. Contingens vero proprie est qui persistit in ratione recta à prauis concupiscentiis abstinentes. Beatus Tho. 2. ij. quæst. clv. ar. j. Contingendi autem difficultas (vt scribit Gerson parte. ij. dial. de cœlibatu siue castitate Ecclesiasticorum) causatur ex imaginatiua virtute præsentante obiectum appetitui tanquam delectabile: vel directè, quia mulcet: vel indirectè, quia tristitias stimulantibus aufert. Cuius rei signum est quod imaginatione cessante superveneris actibus cessat & eorum concupiscentia vel appetitus: perspicuum hoc fit in irrationabilibus quatuorunque prouis ad luxuriam, sicut in equis, tauris & canibus, hoc expressit Virgilius in Georg. de custodia equorum, doces eos separatim ab equibus

alios esse. Et causam reddit cum experientia, dicens:

Carpit enim vires paulatim vritque videndo famina.
 CONTEMPLATIO secundum Rich. de sancto Vict. est mentis quædam conspicua in sapientia specie sacula cum admiratione suspensio. Hæc quidem Hugone teste tres comites præexigit: lectionem, meditationem, & orationem. Lectio enim inquit: meditatio inuenit, oratio postulat, sed cōtemplatio degustat. Lectio enim solidum cibum ori apponit, meditatio masticat & frangit, oratio saporem adquiret. Cōtemplatio est ipsa dulcedo quæ iocundat & reficit. Lectio enim in cortice, meditatio in adipe, oratio in desiderij postulatione, cōtemplatio in adeptæ delectationis dulcedine. Multa colligit de cōtemplatione frater Pelbartus libr. iij. Rosar. Theologiae, in dictione Vita contemplatiua: Quæ ab omni negotio secundum Isid. vacat, & in sola dilectione desigatur, ideo à sanctis dicitur vita ociosa. Et Philosophus iij. Ethic. eam vocat vacationem. Et secundum Richar. in iij. dist. xxxv. ar. j. q. j. vita contemplatiua plus importat quam cōtemplatio, quia actum contemplandi & etiam actum spiritualiter viuendi importat, secundum eundem Rich. in vita contemplatiua quatuor consideranda sunt, scilicet, actus spiritualiter viuendi, actus contemplandi, motuum ad cōtemplationem, & delectatio consequens cōtemplationem. Primum consistit in charitatiua dilectione. Vnde Aug. 13. de trin. secundum hoc viuunt vnusquisque secundum quod diligit. Secundum, scilicet actus cōtemplandi consistit in intellectu, tum quia cōtemplatio est actus intellectus tantum. Tertium motuum ad contemplandum dicitur voluntatem respicit, quæ ex amore mouet intellectum ad cōtemplandum amatum. Vnde Aug. 8. de tri. Quatuor, inquit, flagratius Deum diligimus tantoque certius videmus. Quartum, scilicet, lectio consequens similiter est in voluntate. Voluntas enim est quæ in cōtemplatione rei delectat delectatur. Ex quibus patet quod cōtemplatio simul in intellectu & voluntate consistit. Et cōtemplatio sic describitur à Gerson parte iij. tract. de meditatione cordis, est liber & expeditus mentis intuitus in res perspicendas vsquequaque diffusus, & hoc quo ad cōtemplationem quæ respicit intellectum. Porro quo ad cōtemplationem quæ consistit in affectu, & in praxi describit eum Hugo, quod est per subleuatæ mentis iubilum, mors quædam carnalium desideriorum, hoc est gustare quam suavis est Dominus. Quæ gustum sequitur logè alia cognitio quam fuerit intellectualis solum visio, seu quædam auditio per fidem aut scripturam. De cōtemplatione plura alias scribit Gerson etiam de cōtemplatiuis, qui ab humanis & mundanis hominibus fatui iudicantur, & de eorum vita cōtemplatiua, &c.

CONTINGENS capitur pro eo quod prius quam potuit produci & non produci, vt inquit Gabriël distinct. xxxvij. quæst. vnica. libr. j. dicitur prius quam esset, quia res quando iam est, non potest esse non producta, cum hoc solo Deus priuatur facere ingenta quæ sunt genita, vt dicit Philosophus. vij. Ethic. Et Boët. 5. de consol. prosa vlti. Sol oriens & gradiens. Quædam dum fiunt non fieri non possunt. eorum tamen vnum prius quam fieret necesse erat existere, scilicet, solem oriri, alterum verò minime, puta hominem gradi.

CONTINGENS ad vtrumlibet (vt scribit Dominus Card. Camera. q. xj. ar. j. li. j.) non dicitur illud quod erit & non erit, nec illud quod nec erit nec non erit, sed dicitur illud quod erit & potest non fore, vel quod non

non erit & potest fore, ita quod descriptio siue quid nominis contingens ad vtrumlibet sit possibile non necessarium, vel potens esse & potens non esse, & sic contingens ad vtrumlibet est inferius ad possibile.
 CONTINGENS Aliquid esse futurum, potest intellegi dupliciter vt idem Pet. de Aliaco notat vbi supra. Et Gab. post eum di. xxxvij. q. vnica. ar. j. l. j. Primo modo quod illud erit & potest non fore, & sic nihil est futurum contingens, nisi quod erit. Alio modo quia illud erit & potest non fore, vel non erit & potest fore: & sic est aliquid futurum contingens quod non erit nec est futurum. Copiosius scribit Card. vbi supra. Supponitur autem tanquam manifestè verum id quod est aliquid ens contingens. Et sicut secundum Auicem. j. Meta. Negantes principium primum sunt vapulandi & exponendi igni quousque concedant, quod non est idem cõburi & non cõburi, vapulari & non vapulari. Sic & negantes aliquid esse contingens exponendi sunt tormentis quousque concedunt quod possibile est eos non torqueri. Contingentia autem effectus (vt dicit Gabr. vbi supra.) præsupponit libertatem alicuius causæ agentis, quia vbi omnes causæ agentes concurrentes agunt naturaliter, agunt necessariò, & ita effectus non potest non produci, quia eadè necessitate est effectus, quia causæ producentes agunt, alioquin causæ producerent, & tamè nihil producerent quod implicat. Libertas autem potentia actiua stat in hoc, quia sine omni variatione adueniente sibi vel alteri: & per non cessationem vel absentiam alterius causæ, potest producere aliquem effectum pro certo instanti, & pro alio à productione cessare, vel quia omnibus eodè modo se habebitibus haber facultatem producendi & non producedi effectum, prius tamen quam producat per hunc modum sufficienter saluatur contingentia in rebus futuris. Contingentia itaque in rebus producendis dependet ex libertate arbitrij producentis.
 CONTINGENS futurum est determinatè verum, sic quod non est falsum, est tamè cõtingenter verum, quia potest esse falsum, & nunquam fuisse verum. Vnde patet differentia inter determinatè verum & cõtingenter verum. Sic ergo determinatè verum est, quod est verum & non falsum, ita quod determinatè non sit ibi determinatio aliquo modo restringens. Itè veritas & falsitas alicuius propositionis tunc dicitur dependere ex futuro contingenti, quando ex illa euidenter sequitur aliqua propositio de futuro contingenti, sicut sequitur Antichristus fuit futurus, ergo Antichristus erit. Videlicet Gabriël & Petrus de Aliaco vbi supra.
 CONTINGENTIA futura sunt duplicia (vt notat Gab. ar. iij. dub. iij. vbi supra, scilicet, cõplexa & incõplexa secundum modum loquendi aliquorum. Exemplum primi: Futurum est quod Christus iudicabit mundum, id est futurum est quod talis propositio sit vera, Christus iudicabit mundum. Exemplum secundi est de Antichristo futuro, prima possunt dici enunciabilia futura, secundum illos sic loquentes: secunda verò res futura. Et quandoque Deus cõtingenter & scit & sciuit effectum aliquem futurum, non tamen oportet eum in sua cognitione mutari, ita quod primo sciat & postea non sciat. Nam effectus contingens potest quidem esse futurus, & potest esse non futurus, secundum hoc potest præsciri & non præsciri, non tamen est futurus & non futurus, nec primo futurus & postea non futurus, vel e conuerso. Sed si est futurus ab æterno fuit futurus, licet potuit non esse futurus. sic Deus effectum futurum ab æterno præsciuit, qui tamen si ponitur non venturus, sicut tunc nunquam fuit fu-

turus sic nunquam præuisus. Videlicet Gabriëlem vbi supra, & Aliacen.
 CONTRACTVS vt scribit frater Baptista in sua rofella, est vitro citroque obligatio ex voluntate partium: surgens: vt emptio, venditio, locatio, cõductio, mutuum, & similia. quasi contractus est obligatio, quia quis obligatur alicui ex aliquo officio vel factò licito & honesto, licet non interuenit expressa voluntas vtriusque: vt tutela, cura, aut negotiorum alienorum gestio, & huiusmodi, nam quauis pupillus habens tutorem, aut puer siue furiosus habens curatorem, vel ille cuius ignoranter gerit quis negotium non expressè contraxerit, nihilominus tutor, curator & negotiorum gestor obligatur quasi contraxissent. Contrahitur autem quatuor modis, scilicet, re, verbis, literis, & consensu. Insti. de obli. in fi. Et contractus aliqui sunt bonæ fidei, aliqui sunt stricti iuris. Et dicitur bonæ fidei propter deo. Primum, quia si dolus adest eis, non tenent: secundò quia veniunt vsuræ ex mora, & iudex potest æstimare de bono & æquo quid venit recompensandum vel restituendum, non sic in contractibus stricti iuris, vide in dictione translatio.
 CONTRACTVS describitur ita breuiter à Ger. parte. ij. de contractibus. Contractus est commutatio civilis legitima. Commutatio ponitur pro genere. Civilis additur ad differentiam mutationum naturalium, quas considerat philosophia naturalis. Contractus enim spectat ad ethicam siue moralem philosophiam. Subiungitur legitima, id est, legi cõformis, ad differentiam contractuum illicitorum vel illegitimorum. Inuenta est autem commutatio civilis post peccatum, quoniam status innocentia habuisset omnia communia. Multa de contractibus scribit Gerson per plures consideraciones, & per multa præceptor meus doctissimus Conradus Sumenhart & alij. Sunt autem species plures contractus vt notat Gerson, & alijs plura de contractibus scribitur quæ ad forum nostrum non spectant, legat qui voluerit alios diffusè de contractibus scribentes. Et contractus quidam illiciti, &c. Consilio iuris peritis.
 CONTRADICTIONE est manifestissima repugnancia, id est, affirmatio vniuersæ & negatio eiusdem, vt scriptis reliquit Car. Camera. q. v. ar. ij. li. j. Et est duplex, scilicet, terminorum & propositionum, de quo latius in logica differuimus. Et cõtradio (vt vult Gabr. di. ij. q. j. li. i.) est medium arguendi & cognoscendi distinctionem, vt quantumcumque de aliquibus dicuntur prædicata contradictoria, ipsa sunt distincta vel non eadem. Contradio quoque est via potissima ad probandum distinctionem realem, vt scribit Aliacensis qu. vj. ar. j. libr. j. quando ita est quod negatio est simpliciter, ita quod per nullam circunlocutionem potest alterum contradictorium verificari de illo à quo negatur, sed quando bene verificatur, tunc solum est via ad probandum distinctionem formalem, vt quamuis hæc sit vera negatiua, paternitas non est communicabilis, tamen hæc affirmatiua est vera, paternitas est illa res quæ est communicabilis, & sic de alijs, &c.
 CONTRITIO quam Paulus Cortesius contusionem vocat: vt infra dicitur. Et licet variè loquatur Doct. de contritione, diffiniendo & describendo eam, in hoc tamen concordant (vt scribit Gabr. di. xvj. q. j. ar. j. li. iij.) quod id quod principaliter requiritur ac essentialiter ad peccati deletionem ex parte peccantis est contritio, & inter talia requisita quæ plura sunt

ra sunt, puta actus, habitus, passiones, quorum quodlibet quandoque dicitur poenitentia. Detestatio peccati intelligitur nomine contritionis, illa enim essentialiter se habet ad peccati remissionem ex parte peccatorum poenitentis, quoniam sine ea non fit remissio peccati in adultis, & ipsa sola (si fuerit perfecta) sine aliis sufficit. Et licet communiter describatur contritio, vt recitat Alex. parte. iij. qu. lxxvij. mem. j. ar. j. & post eum Tho. Bona. & ceteri, vt Palu. distin. xvij. qu. j. Et Gerson parte ij. de sacramento poenitentiae. Contritio est dolor pro peccato voluntarie assumptus, cum proposito confitendi, & satisfaciendi. Et etiam licet poenitentia interior, quae principalis accipitur pro contritione à beato Aug. & aliis dicitur dolor de peccatis commissis, tamen ibi dolor non accipitur pro passione, sed actu. Vnde dupliciter dicitur dolor secundum Alexand. vbi supra. ar. ij. Vno modo dissensus voluntatis ab ipso peccato. Alio modo passio resultans in dissentiente ex illo dissensu. Dissensus autem iste est de essentia contritionis, passio autem est effectus illius. Et haec distinctio est notanda pro intellectu sententiae doctorum dicentium contritionem esse dolorem. Vnde satis concordant quod contritio est actus voluntatis, scilicet dissensus seu displicentia commissi peccati. Aut nihil aliud est quam velle non peccasse, & hunc regulariter sequitur dolor seu tristitia. Et haec tristitia passio est & non actus, & ideo non est contritio sed effectus eius. Gabr. Scotus dicit: Contritio est detestatio seu displicentia peccatorum à se commissorum libera elicita à voluntate ad placandum diuinam offensam. Est autem vt scribit Gabriel vbi supra, haec dissensus seu displicentia duplex, quaedam perfecta & sufficiens ad dimissionem peccati, scilicet, quae est de omnibus peccatis commissis, & debite circumstantionata, praesertim circumstantia finis: alia est imperfecta non sufficiens ex parte poenitentis ad remissionem peccati, vel propter obiectum, quia non est de omnibus peccatis, vel quia ordinatur in finem inhonestum, vel quia caret circumstantia ultimi finis, vel alia circumstantia requisita ad actum perfectè moraliter bonum, & tunc vocatur attritio, quasi tritio imperfecta: vel tritio in partes maiores. Perfecta verò displicentia dicitur contritio quasi tritio omnium simul in partes minutissimas, quod fit quando est de omnibus peccatis & secundum omnes circumstantias requisitas ad peccatorum remissionem. Et attritio semper est informis, quandoque indifferens, quandoque vitiosa. Contritio verò semper formata charitate. Haec Gabriel. Vnde Palu. di. xvij. q. j. art. j. lib. iij. Dolor imperfectus dicitur attritio, dolor verò perfectus dicitur contritio. Item dolor gratia informatus dicitur contritio quantumcunque modicus sit. Dolor verò qui non est gratia informatus, non potest dici contritio sed attritio, nam dolor desperationis est maior dolore contritionis, qui tamen non est contritio, quia caret gratia. Et secundum aliquos contritio & attritio materialiter idem sunt, sicut domus obscura & illuminata. Attritio enim est quasi lux aurorae, quae crescendo fit meridies. Et contritio dicitur, quia cor terit, vel peccata in corde dolore teruntur. Sed compunctio dicitur, quia cor compungitur, & compunctio communior est quam contritio. Dicitur & compunctio, quia cor pungitur quasi quibusdam aculeis, vt scribit S. Bonauen. distin. xvj. in dubiis literalibus, lib. iij. Compungitur autem cor (vt idem

dicit) secundum duplicem aspectum, aut carentia gloria, aut consideratione offensae. Contritio quoque (vt scribit Palu. di. xvij. qu. j. ar. iij. lib. iij.) proprie dicta non durat nisi in hac vita, habetque contritio gratiam informantem, estque actus satisfactorius, & tota vita ista est tempus contritionis, quo ad habitum, sicque quod homo semper debet esse promptus ad dolendum de omni peccato mortali si ipsum committeret, nisi aliàs doluisset. Nec vt idem vult, oportet contritionem esse continuam quo ad actum, nec exteriorem nec interiorem, ne abundantiori tristitia absorbeat homo interior vel exterior, sed secundum quod recta ratio determinabit, & ne homo à melioribus actibus retrahatur. Vnde notant Theologi duplicem dolorem. Est inquit dolor aliquis in sola ratione, qui libero subiacet arbitrio. Dolor iste & displicentia vel odium vel detestatio sic elicita cum gratia, sufficit ad detestatio nem peccati, supposito quod nullus in corpore dolor sequeretur. Attamen dicitur dolor de peccatis & dolor maximus, quia de nulla re altera temporali tanta detestatio elicitur debet à corde rationis, sicut nullum est damnum poenitentiae quod aequaretur damno culpae. Dolor alius quem Philosophi nominant inter passiones concupiscibilis sensualis, qui cõsurgit ex apprehensione obiecti disconuenientis ipsi sensui corporali: habet hic insuper causari cum motu spirituum & constrictione cordis. Hunc utique dolorem non oportet esse maximum in poenitente, imo nimius & culpabilis esse posset: vt pote cordis sensualis & corporis destruciuus, vt inquit Gerson parte iij. tractatu ij. de canticordo. Porro non est secundum hunc dolorem mensuranda semper bonitas poenitentiae. Cuius ratio est, Stat enim duos esse (& saepe videmus) quorum vnus ex complexione naturali cor habet strenuum & virile nec lachrymis idoneum, ita vt vel vix vel nunquam flere possit, erit alter cordis foemineae mollis ad omnem miserationis occasionem, lachrymis laxum vel pronum. Primus eliciet detestatio nem peccati sui intensius in anima, fortius & laudabilius in casu quam alius. De quo latius Gerson. Et inter partes poenitentiae (vt scribit Gabriel ar. ij. conclusione vj. vbi supra.) quae sunt contritio cordis, confessio oris, satisfactio operis, principalior est vera cordis contritio, nam per eam principalis consequitur finis poenitentiae, scilicet, peccatorum remissio. Ad cordis enim contritionem sequitur remissio peccatorum, etiã sine aliis, & ita sola in actu sufficit, Ceterae verò sine contritione non sufficiunt. De quo Gabriel diffusè dist. xiiij. q. j. conclusione. v. lib. iij. vbi dicit & probat, quod ad deletionem peccati sola criminis detestatio sine aliis actibus poenitentiae sufficit debite circumstantionata, & nulli alij sine ea. Vide si placet. Et secundum Petrum de Palude dist. xvij. articul. j. lib. iij. ex attritione potest fieri contritio, sicut ex mane fit meridies, id est, vnus actus fit post alium, & vnus est dispositio ad alium. Et subiungit, sic potest homo dolere imperfectè sine gratia, & est attritio, postea perfectè & cum gratia, & est contritio. Hinc concludit cum S. Tho. quod idem actus numero non potest esse contritio & attritio. Vide Gabrielem recitantem opiniones de attritione & contritione. ar. iij. dub. j. q. j. dist. xvj. lib. iij. & concludit quod attritio non est pars contritionis, nec fieri potest contritio, sed specie differt ab ea, & ita sentit Paluden. Vide & Rich. quando attritio posset fieri.

set fieri contritio distin. xvij. artic. j. quæst. ij. & iij. lib. iij.

Est autem contritio secundum Palu. de solo malo culpae, non naturae, nec poenitentiae. Et de solo peccato actuali, & de peccato proprio, & peccato praterito. Debetque esse de quolibet mortali peccato, & non futuro, si in speciali habeatur memoria. De venialibus verò sufficit in generali. Haec apud Palu. & post eum Gabr. diffusè scribit de contritione.

CONTRITIO ex quatuor vel quinque integratur (vt scribit Gerson parte iij. lect. j.) quae incipit, poenitentia, quae sunt Motus liberi arbitrij in Deum super omnia diligendum. Secundum motus eiusdem liberi arbitrij in detestatione peccati. Tertium infusio gratiae gratum facientis. Quartum expulsio culpae. Possumus addere quintum, praeventionem, scilicet, diuinam, quae liberum arbitrium mouet & excitat ad ea quae dicta sunt. Haec Gerson. Ad poenitentiam autem perfectam (vt dicit Gabr. dub. iij. q. j. dist. xvj. lib. iij.) haec tria requiruntur, Confessio, contritio, & satisfactio. Verum, secundum quandam appropriationem adaptatam tribus peccatorum generibus: quia maiorem similitudinem habet contritio cum peccato cordis, eo quod vtrumque manet in corde. Et confessio cum peccato oris: quia ore perficitur, & satisfactio cum peccato operis, quae similiter exteriori opere committuntur. Ad veram itaque & sufficientem poenitentiam & remissionem peccatorum requiritur confessio oris, contritio cordis, & satisfactio operis, nisi contritio tanta foret, quod tantum dolorem induceret, quae sufficeret sine exteriori satisfactione. Similiter sine contritione & confessione in voto nullum peccatum oris aut operis dimittitur. Haec Gabriel vbi supra, & c.

CONTRITIO, id est quod contritio, & est angor (vt scribit Paulus Cortesius dist. iij. lib. iij.) ob patrata scelera susceptus, cum confitendi & persoluendi voluntate. Vel fletus animi demissio, ex scelerum memoria, ac impendentis iudicij formidine manans, siue contractio aut animi morsus cum obiurgatione sui, inter spem & metum inherentia, criminum vlcera depellens. Et contusio secundum eundem describitur, vt cum voluntaria fit ob culpam, non ob multam oriatur, nec ab originis labe dimanet, quandoquidem haud id malum sit voluntate nostra contractum. Haec Cortesius.

CONTUMACIA vt scribit S. Bonauen. di. xvij. parte ij. q. ij. lib. iij. dicitur qui semel & bis monitus, tertio peremptorie citatus non comparet, aut si comparet non vult stare iuri, vel quando offensa est manifesta, vel in iudice, non vult emendare, à quo contumacia.

CONTUMACIA, inobediencia. Et sunt tres modi contumaciae (vt scribit Gabr. di. xvij. q. ij. ar. j. lib. iij.) Primus cum quis vocatus venire contemnit. Secundus si veniens respuit obedire. Tertius si ante causam diffinitionem recedit. Et intelligendum nisi in aliquo praedictorum habeat legitimam excusationem, ideo dicitur, contemnit & respuit, quod temeritatem im portat, & excusationem ac exceptionem legitimam excludit. Et contumacia est signum incorrigibilitatis quaecumque sit. Solus enim contumax refugit correctionem. Concordat Richar. distin. xvij. artic. iij. quæst. ij. lib. iij.

CONVENIENTIA essentialis rebus dicitur illa (vt Gabriel, dist. viij. q. ij. lib. j.) quae est de essentia rerum, ita quod non stat illas res esse, & non sic conuenire,

vt esse rationale hominibus. ab illa conuenientia potest abstrahi conceptus quidditatius absolutus, & etiã connotatiuus tã essentialiter quã accidentaliter vt conceptus subiecti differentiae & proprii, puta conceptus hominis rationalis risibilis, abstrahuntur à conuenientia essentiali. Primi duo ab eadem conuenientia, scilicet, habere animam intellectuam, essentialem sui partem. Tertius à conuenientia habere animam potentem quantum est ex parte sui producere actum ridendi, vtraque est homini essentialis. Et primus est absolutus conceptus, secundus essentialiter connotatiuus, tertius accidentaliter connotatiuus.

CONVENIENTIA accidentaliter per oppositum dicitur: vt esse calidum lapidi, ab hac conuenientia non potest abstrahi nisi conceptus accidentaliter connotatiuus: quia conceptus quidditatiuus non negatur de eo cuius est ipso existente. Sed conceptus à conuenientia accidentali abstractus potest negari ab aliquo sic conueniente, quia ipsum non potest sic conuenire, ex quo accidentaliter sic conuenit, & tunc talis conceptus non repraesentabit illud. Gab. vbi supra.

CONVERSIO capitur multipliciter. Vno modo pro quadam propria passione propositionum participantium vtroque termino, ordine conuerso, de qua in logica differitur. Secundo modo pro mutatione rei positivae in rem positivam: & est duplex, substantiae in substantiam, & accidentis in accidentem. Substantia in substantiam est duplex, scilicet, vini in sanguinem, & panis in corpus Christi, vbi non solum forma sed & materia transit, & est supernaturalis. Alia est partialis, quando, scilicet, elementum in aliud conuertitur, vel vnum mixtum in aliud. Accidentis in accidentem, vt conuersio sancti Pauli à malitia in bonitatem. Tertio modo pro annihilatione alicuius rei, & dicitur mutatio versio. Quarto modo capitur pro conuertentia, vt cum dicimus relatiua dicitur ad conuertentiam, & est mutua referibilitas, sicut pater refertur ad filium, ita e conuerso filius refertur ad patrem.

CONVERSIO (vt scribit Gabr. di. xj. q. j. ar. j. lib. iij.) est transitio vnus in aliud. In quo duo notantur, scilicet, desitio vnus, & successio alterius. Nam si quid in se aut in sua natura ac proprietatibus manet, non conuertitur in aliud. Et licet dum album conuertitur in nigrum, id quod conuertitur, scilicet, subiectum albedinis manet: non tamē manet albedo, secundum quam conuertitur, igitur sine desitione vnus, & successione alterius, non est conuersio. Vnde potest sic describi, Conuersio est desitio alicuius entitatis positivae ad quam sequitur inceptio vel conseruatio alterius rei aliàs non producendae vel conseruandae simpliciter, vel secundum quid, id est quantum ad aliquem modum se habendi. Ex quo sequitur quod A conuertitur in B. non est A fieri B. Nam aere conuerso in ignem, aer non fit ignis: sed est aërem desinere, & ignem succedere. Succedere autem est ad desitionem alicuius de nouo incipere esse, aut in esse suo conseruari, quo modo non inciperet vel in esse conseruaretur, nisi aliud desineret. Sequitur & secundo quod in rem simpliciter necessariam nihil potest conuertiri. Et quoniam solus Deus est simpliciter necessarius, sequitur quod in Deum non potest fieri conuersio cuiuscumque creaturae. Sequitur & tertio quod quaelibet creatura potest per diuinam potentiam in quamlibet conuertiri, quia potest Deus quamlibet creaturam destruere, & ad eius destructionem aliam

de nouo producere, aut produā cōseruare. Gabr. vbi supra. & etiam in expositione cano. lect. xl.

¶ **CONVERSI**O est duplex, scilicet, accidentalis & substantialis, vt & supra rāsum est. Conuersio accidentalis est cum ad desitionem alicuius incipit aut cōseruatur aliquod accidens vel habitudo, vt in calefactione aquæ ad desitionē frigiditatis aquæ incipit de nouo esse calor in aqua, & sic cōuertitur frigiditas in calorem. Similiter aqua frigida cōuertitur in aquam calidam. Sed frigiditas cōuertitur simpliciter in calorem, quia simpliciter frigiditas desinit, & succedit calor. Sed frigidum conuertitur in calidum secundum quid, quia res quæ est frigida non desinit esse, puta aqua, nec aqua calida in casu incipit simpliciter, sed secundum denominationem accidentalem. Desinit enim aqua esse frigida, & incipit esse calida.

¶ **CONVERSI**O substantialis est dum ad desitionem alicuius incipit esse substantia quæ prius nō fuit, vel conseruatur quæ prius fuit. Et dicitur substantialis si terminus ad quem fuerit est substantia, sicut accidentalis si terminus ad quem est accidens. Conuersio enim sicut & mutatio denominatur à termino ad quem. Vel potest dici ab vtroque termino, quia nomina sunt ad placitum, scilicet, à termino à quo & à termino ad quem. Et sic oportet ponere quatuor species conuersionis. Vna qua accidens cōuertitur in accidens. Secunda qua substantia conuertitur in substantiam. Tertia qua substantia conuertitur in accidens. Quarta qua accidens conuertitur in substantiam. De quo videatur latius Gabriël di. xj. q. j. li. iij. & lectione xl. canonis.

¶ **CONVERSI**O substantialis est duplex. Quædā fit secundū partē eius quod cōuertitur, & eius in quod cōuertitur. Et hoc cōtingit in his quæ habent materiam cōmunem, vt in generatione substāiali ignis ex aère, aër conuertitur in ignē, nō secundū se totū, quia nō secundum se totū syncategorematicè, id est quodlibet sui desinit, quia nō secundū materiā. Materia enim eadem numero manet in vtroque, sed cōuersio fit secundū formas tātū. Alia fit secundū totū, quādo illud quod cōuertitur secundū se & quodlibet sui desinit esse, & terminus ad quē secundū se, & quodlibet sui recipit esse nouum, vel conseruatur in esse præhabito; & illa conuersio dicitur transsubstantiatio. De qua infra in litera T. Conuersio autem panis in corpus, & vini in sanguinem Christi, quibus verbis verè & aptè exprimi possit, vide latius Gabriëlem lectione xlix. canonis. De qua notabis duas regulas quas ponit idem distinctio. ix. quæst. xj. art. iij. dubio. j. libro iij. Prima: Omnis propositio affirmatiua de rigore seu proprietate sermonis est falsa, in qua termini significantes panem & vinum, & corpus Christi ponuntur in nominatiuo casu, nisi æquiualeat alteri propositioni aut resoluatur in aliam, in qua alter dictorum ponitur in obliquo, quod additur propter illam & similes. Panis est ex quo fit corpus Christi. Et quod dictum est habet veritatem cuiuscunque temporis fit copula. Vnde omnes illæ falsæ sunt de rigore verborum. Panis est corpus Christi, quod est panis est, fuit, erit, seu potest esse corpus Christi. Similiter istæ, quod est panis, seu quod fuit panis, quod erit panis, quod potest esse panis, est vel fuit corpus Christi. Secunda regula. Veræ est propositio in qua terminus à quo, id est panis aut vinum exprimitur per ablatiuum, cum præpositione ex vel de: importante or-

dinem, secus si importaret materiam. Aut terminus ad quem, id est corpus vel sanguis Christi per accusatiuum cum præpositione in. Cæteræ sunt de rigore falsæ, vt istæ veræ sunt. Ex pane fit corpus Christi, de vino fit sanguis Christi sily ex vel de importat circumstantiam ordinis desitionis substantiæ panis aut vini ad præsentiam corporis aut sanguinis, vt fit sensus. Post desitionem substantiæ panis aut vini incipit præsentia corporis Christi. Si vero ex vel de diceret circumstantiam materiæ, sicut cum dicimus: Anulus fit ex auro, quod est dicere, anulus fit ex auro tãquam ex materia manente in eo, sic est falsa. Similiter vera est hæc, panis aut vinum transfit, conuertitur vel transsubstantiatur in corpus Christi, vinum in sanguinem. Cum enim in hac conuersione nihil intelligi debet nisi quod ad prolationem verborū sacramentaliū simpliciter desinit esse substantia panis aut vini, & corpus & sanguis Christi in cipit seu fit præsens speciebus panis & vini. Omnes propositiones per quas hæc conuersio exprimitur, & solæ tales veræ sunt, per quas significatur desinitio substantiæ panis aut vini, & præsentia corporis Christi aut sanguinis succedēs ex diuina ordinatione illi desitioni. Gabriël vbi supra. Et hæc cōuersio dicitur transsubstantiatio, tã ratione termini à quo, quam etiã ratione termini ad quem, vt latius videre potes apud Gabr. dub. ij. vbi supra. Fit autē hæc conuersio instantaneè, id est tota simul. De quo idem Gabriël dubio iij. vbi supra, & lectione xlij. canonis.

¶ **CONVERSI**O ad Deū, & in hac (vt scribit sanctus Bonauen. di. v. ar. iij. q. j. lib. ij.) attenditur reatitudo substantiæ spiritualis quantum ad eius mentem, maxime ratione partis motiuz, nec potest esse recta, nisi actu vel habitu sit ad Deum conuersa. Quæ ad modum igitur duplex est reatitudo, sic duplex est conuersio. Est enim quædam reatitudo gratiæ, penes hæc est iustitia meritoria, quam acceptat iudex summus ad retributionem æternam. Et quia videt in ea pulchritudinem gratiæ, merito eius animam traducit in sponsam, & opera eius sunt ipsi amabilia. Alia est reatitudo nature institutæ, & penes hæc est iustitia originalis. Sic intelligendum est quod duplex est conuersio, quædam à naturali reatitudine, quædam à reatitudine gratiæ. Primā habere poterunt Angeli absque gratia, sed secundam non sine gratia, & conuersio illa fuit meritoria & Deo placita, & ideo non potuit esse sine gratia. Rursus quia per illam conuersionem obtinuerūt gratiam, oportet ponere quod in cōuersione illa inchoauerit voluntas libera, sed cōsummauerit gratia, & ideo fuit ibi gratia subsequens, non præueniens gratia cooperans, & non operans, vt dicit Magister in litera. Conuersio itaque angelorum in qua confirmati sunt, non fuit sine auxilio gratiæ. Hęc S. Bona.

¶ **CONVERTI** ad Deū est Deo charitate adherere. Auerti à Deo, est Deum odio habere. Magister li. ij. dist. v. Et per inspirationem cōuertimur potissimū ad Deum, teste Gerson parte ij. sermone de verbis Domini: Venite ad me omnes qui laboratis. Est enim modus vocationis (vt idem dicit) inspiratio quam multis modis fieri constat. Fit nãmque timore, amore, pudore, compunctione, deuotione, intelligentia, sapientia, datione, redditione, augmentatione, & consummatione cuiuslibet gratiæ. Hęc sola conuocatio sufficit per se ad conuertendum hominem, cæterarum nulla sine ista aliquid valet, fremat mundus, premat corpus, tumultuetur conscientia, corul

coruscant miracula, appareant exempla, addantur & doctorum verba, magis per hæc blasphemias, murmurationes, contemptus & irrisiones, detractiones & persecutiones quàm gratiæ aut virtutes suscitabuntur. Hęc Gerson & c.

¶ **COOPERARI** ab operor idem est quod adiuuo. Vnū autē potest alteri cooperari quatuor modis (vt scribit Pet. de Pal. dist. v. qu. j. li. iij.) Primò sicut adiuuans ei cui auxiliū præbet cooperatur. Secundo sicut cōsiliū præbēs. Tertio sicut quo mediāte agēs primum introducit suū effectum: sicut cooperatur instrumentum principali agenti. Quarto sicut disponens materiam ad effectum principalis agentis suscipiendum: primum modis duobus in nulla actione aliquid Deo cooperatur, propter perfectam eius potentiam, quæ nullo auxilio indiget, & propter perfectam eius sapientiā, quæ nullius consilio eget. Vnde Esa. 40. Quis adiuit spiritum Domini, aut quis cōsiliari⁹ ei⁹ fuit? Sed tertio modo cooperatur aliqua creatura Deo in eius actione, nō tantē in omnibus. Cum enim Deus sit primum agens naturalium actionum: quicquid natura agit hoc efficit quasi instrumentale agens cooperās primo agēti. De hoc ita dicit sanctus Bona. dist. v. ar. iij. q. j. lib. iij. Aliquid alij cooperari est dupliciter, vel per modum verè efficientis, sicut natura cooperatur Deo in productione naturalium, & li. ar. gratiæ in faciēdo opus meritorium, vel per modum disponētis, sicut cooperatur homo Deo quātum ad gratiā, quia se disponit. Sed quædam sunt (vt Paludēs vbi supra dicit) quæ Deus sibi retinuit immediatē illa operans, & in istis creatura Deo non cooperatur tertio modo, sed quarto, sicut patet in creatione animæ rationalis, quam immediatē Deus producit, sed tamen natura disponit materiam ad animæ rationalis receptionem. Et quia recreatio animæ creationi ipsius responderet, ideo ad emundationem eius immediatē, ipse operatur, sed ad hoc homo cooperatur disponendo animam, & hoc dupliciter, scilicet, ex opere operante, sicut docendo, siue esset merendo, & hoc modo homines Deo cooperantur in remissione peccatorum. De quibus i. Cor. 3. Dei adiutores sumus. Vel ex opere operato, sicut qui cōferunt sacramenta, quæ ad gratiā disponunt, per quā fit remissio peccatorum, & hæc est cooperatio ministrorū quæ ministris Ecclesiæ competit. De quibus dicitur i. Cor. 4. Sic nos existimet homo vt ministros Christi. Hęc Paluden. Vnde Rich. dist. v. arti. j. q. ij. lib. iij. dicit: Aliquē cooperari ad emundationem interiorē dupliciter potest intelligi, aut ipsam emundationem interiorē attingendo, aut ad eam aliquo modo disponendo. Primo modo Christus non contulit potestatem ministris sacramentorum cooperandi ad emundationem interiorē, quia illa fieri non potest, nisi per gratiam quæ non producit in esse nisi per creationem, sed secundo modo, quia potestatem habent conferendi sacramentū, quo ex institutione diuina disponitur suscipiens ad sui interiorē emundationem, sicut agens naturale in quantum est Dei instrumentum disponendo & organizando corpus dispositiue cooperatur ad animæ infusionem, quamuis in multis sit dissimile. Hęc Richar. vbi supra.

¶ **COR** Dei vt scribit B. Hiero. in Epistola j. est patris arcanū eius sapientiæ mysticæ, ex quo verbū, id est filiū suum impassibiliter sine initio genuit ipso dicēte Plal. 44. Erūtauit cor meum verbum bonum.

¶ **CORPVS** potest accipi tripliciter (vt scribit Gabriël di. xj. q. j. ar. j. li. iij. & lea. xlij. cano. post Greg. de arim. in ij. scripto, di. xvj. qu. ij. & Pet. de Aliaco. q. v. ar. ij. lib. iij.) vno modo vt est genus subalteriū prædicamenti substantiæ, & sic significat substantiam totalem compositam ex materia & forma, & sub eo continentur omnes species specialissimæ & indiuidua substantiæ, significantes res compositas, vt homo, asinus, Ioannes, Petrus, Paulus: tales autē significant res totales per se in genere. Secundo modo vt est prædicamenti quantitatis continuæ: & sic importat trinam dimensionem, longitudinem, latitudinem, & profunditatem. Tertio modo accipitur pro altera parte compositi substantialis, vt cum dicimus hominem componi ex corpore & anima. In hac significatione communiter accipitur à sanctis, vnde Ioannes Damascenus, Omnes homines ex anima & corpore compositi sunt, & omnes naturam animæ participant, & substantiam corporis possident. Item beatus Hiero. in explanatione fidei catholicæ dicit, humanitatem constitui ex anima & corpore. Et sic capit corpus Philosophus ij. de anima, cum dicit: Anima est actus corporis. In his accipitur corpus pro altera parte compositi substantialis, scilicet, pro illo quod immediatē subiicitur formæ specificæ, siue sit materia nuda siue materia organizata, siue compositum ex materia & forma, nō specificata, secundum ponentes plures formas substantiales in eodem indiuiduo. Et illo tertio modo pro eodem accipitur corpus humanum & caro. Vnde indifferenter dicitur quod homo componitur ex corpore & anima, & ex carne & anima, vt in symbolo Athanasij: Sicut anima rationalis & caro vnus est homo, & c. Tertio modo Petrus Aliacensis scribit corpus accipi prout supponit pro materia, siue sit quanta, siue non, connotando tamē aliquas qualitatiuas dispositiones materiæ inherere. Et hoc modo dicimus quod ex anima humana & corpore hominis fit vnus homo. Et quod corpus Christi in triduo iacebat in sepulchro, id est materia Christi informata qualitatiuis dispositionibus aliquibus, & sic iste terminus potest pertinere ad prædicamentum qualitatis, & c. Et corpus tertio modo acceptū secundum aliquos adhuc dupliciter accipitur (vt refert Gabriël lect. xlij. canonis.) Vno modo accipiunt generaliter pro altera parte essentiali compositi, quæ cum forma constituit totum, & sic omnis materia prima est corpus. Hoc modo cōcedendum est quod aër habet corpus, similiter ignis, & quæcūque homo genea substātialia. Sic accipit commentator, qui & materiam quatuor elementorum vocat corpus primo Metaphysic. cōmen. xxxj. Alio modo accipitur strictius pro altera parte compositi organizata, cū forma constituens totum. Et illo modo materia in animalibus perfectis est corpus & nō homogeneis. Sic concedimus quod animal componitur ex corpore & anima, non autem lapis vel terra, vel aqua, vel aër, & c.

¶ **CORPVS** humanū verum (vt scribit Brulefer dist. viij. q. ij. li. ij.) est corpus Physicum, perfecta mixtio ne mixtum essentialiter complexionatum perfectissima organizatione organizatum, viuificabile ab anima rationali vel intellectiua, & dispositum immediatē ad eius susceptionem. Ex quo sequitur quod nullum corpus cæleste potest esse verum corpus humanum, nec corpus imperfectum mixtum, nec corpus elementare, id est elementum vel planta.

nec corpus animalis bruti potest esse verum corpus humanum. Et licet corpora assumpta à bonis vel malis angelis habeant regulariter effigie corporis humani, illa tamen corpora non sunt vera corpora humana, nec veram formam & complexionem corporis humani habent. Et dicitur regulariter, quia demones aliquando assumunt effigies corporum brutorum; Corpus enim humanum non competit ministerio eorum, & solum assumunt corpora ad ministerium. Indigent enim corporibus velocibus & leuibus, ut sint apta nata discursui & veloci motui eorum. Corpus autem humanum est ponderosum & graue, nec multum aptum ad motum. Angelus vero bonus communiter assumit corpus de superiori parte aeris, quæ dicitur etherea, mali autem de parte inferiori, scilicet caliginosa, &c. Item spiritus Angelicus in corpore assumpto non habet operationem animæ vegetatiuæ, nec quo ad vim nutritiuam, nec augmentatiuam, nec quodammodo vim generatiuam. Ex quo sequitur quod non possunt generari, nec minorare nec augmentare, quamuis demones quoque qui dicuntur immundi spiritus, assumunt corpora aliquando in specie mulieris, & supponunt se viris ad recipiendum semen, & ipsum semine custodiunt in naturali dispositione quantum ad tempus, & assumunt corpus in specie viri: & superponunt se mulieribus, infundentes semen in matricem: non tamen propriè generant, sed impropiè, indirectè, ministerialiter. Ipsi itaque demones in corporibus assumptis propter subtilitatem suam habent tantam potestatem suam in corpus quod possunt ministerialiter & applicatiuè mulierem imprægnare sine violentia sic quod conciperet, ipsa tamen manente virgine. Item in corpore assumpto demones possunt aliquam virginem corporaliter deflorare & violentè opprimere vi, & violentia cogendo eam. Item possunt in assumptis corporibus obsidere ciuitatem vnam, & machinas, & lucari, & omnes occidere, & citò reedificare muros. Nec exercere prædicta illusoriè vel imaginariè, sed verè, realiter & sine fictione & deceptione, quia Deus in primordio creationis Angelorum dedit ipsis Angelis omnem potestatem mouendi quamlibet creaturam corporalem secundum locum, secundum placitum suæ voluntatis, & talis gratia gratis data remanet in demonebus, & in hoc concordat omnes doctores. ut dicit magister Brulefer. Tanta præterea est demonum fortitudo quod possunt elementa commouere, mare concitare, montes transferre de loco ad locum, deficcare herbas, & hoc Deo permittente. Et dicit Aug. 3. de trini. quod corpora obediunt quo ad localem motum demonibus ad nutum, &c. Possunt & commouere humores diuersos in corpore, & sic causare diuersas infirmitates, sicut agitabat Saul. 1. Reg. 16. Et Paulus torquebatur passione iliaca vel cholica à demone. Et nisi essent boni Angeli qui nos custodiunt, facerent nobis demones infinita mala, sed ab ipsis bonis prohibentur. Ideo debemus eos multò diligentissimè inuocare & reuereri. Brulefer. Possunt insuper demones per naturam suam subtilitatis quæcunque corpora penetrare, & in eis sine aliquo impedimento siue obstaculo subsistere, id est, existere, ut patet ex textu Euangelij, quo teste nominamus Christum multos curasse obsessos à demonibus. Et hæc corpora in quibus sunt possunt commouere & conturbare, ut patet per experientiam & Euangelium. Et quando permittuntur in corpus

intrare, dicuntur ipsum obsidere. Permittit autem Deus siue ad suam gloriæ ostensionem cum expelluntur demones per miraculum. Aliquando ad peccati punitionem, siue ad peccantis correctionem, siue eruditionem nostram. Nunquam autem Deus permittit sine casu rationabili, occulta autem sunt Dei iudicia. Ideo non debemus inuestigare nisi velimus errare. Brulefer. dist. viij. quæst. vij. lib. ij.

¶ **CORPVS** organicum est corpus habens diuersas in situ partes & figuras, ad diuersa opera vitæ deputatas. Brulefer dist. viij. q. v. lib. ij.

¶ **CORPVS** Christi est duplex, scilicet verum, & mysticum. Verum quod sumpsit ex Maria Virgine, & illud corpus dicitur saccus precij nostri. Et Christus corpus suum saccum appellat, eò quod in eo portauit precium nostræ redemptionis, ut scribit Iacobus de Valentia super illud Psal. Concidisti saccum meum & circumdedisti me lætitia. Vnde Aug. super illud Psal. 21. Ecce Christus passus est, ecce mercator ostendit merces, ecce precium quod dedit, ecce sanguis qui effusus est, in sacco ferebat precium, percussus est lancea, scissus est sacus, & manauit precium orbis terrarum. Corpus mysticum est congregatio omnium fidelium in charitate existenti. Et sicut panis fit multis granis congregatis, & vinum coëfluit ex multis racemis simul pressis, sic corpus Christi mysticum ex multis congregatur Christi fidelibus charitate ornatis. Huius corporis Christi mystici sunt multæ connexiones membrorum in corpore mystico Ecclesiæ, sicut diuersæ sunt in eodem corpore vnitates. Vna est enim vnitas charitatis, ut scribit Gerson part. j. libello de Auferibilitate papæ ab Ecclesia. confide. xvj. Et ita soli habentes charitatem dicuntur vera membra Ecclesiæ. Alij quæcumque fideles sunt, vel ut præcisa, vel ut arida & emortua membra, imò sunt proditores Domini sui, nec de familia eius hoc modo dici possunt, nec sunt digni pane quo vescuntur. Alia est vnitas in donis naturæ, sicut omnes homines connectuntur in intellectu & in ratione. Alia est vnitas in simili participatione sacramentorum, & præsertim in vnitate baptismatis in quo character imprimitur, in qua vnitate connectuntur omnes qui baptismate ritè susceperunt, etiã vbi fidem actualem vel habituale perdidissent. Et hæc vnio videtur absolute sufficere ad hoc quod aliquis ritè in papam electus maneat caput Ecclesiæ quousque fuerit per sententiam diffinitiuam depositus. Hæc Gerson.

¶ **CORRIGERE** idem est quod corripere. Modum corrigendi ostendit sanctus Bonauen. post Alex. part. iij. q. lxxxj. m. b. ij. & Gab. di. xvij. qu. ij. ar. j. lib. iij. cū dicit, quod sicut in medicinalibus duplex est modus curandi, scilicet per medicamentum lenientia, & per medicamentum exasperantia. Curatur enim aliquis per emplatri appositionem, aliquis per sectionem. Sic in moralibus duplex est modus corrigendi. Vnus per dulces monitiones, alij per asperas increpationes. Et hoc secundum duo genera hominum, quia quidam sunt tractabiles & placabiles, quidam duri & rebelles, sic in diuinis & Ecclesiasticis iudiciis in quibus est instructio, correptio & curatio, duplex reperitur modus instruendi, corrigendi, curandi. Quemadmodum ergo qui non curantur per emplastrum, apponitur vulnus & cauterium, sic inuitis in corrigibilibus fit correptio per flagellum, sic esse oportuit in Ecclesiæ rectoribus. Et ideo Dominus institutor & fundator Ecclesiæ; eidem non dedit tan-

tum medicamenta sacramentorum ad curandum accedentes, sed etiã gladium spiritus quod est verbum Dei, & potestatem amputandi & rescidendi contemptores & rebelles. Vide & de hoc in dictione Obiurgatio.

¶ **CORRECTOR** dicitur qui corrigit vel reprehendit. Et Corrector liber dicitur, ut scribit sanctus Bonauen. in prologo super magistrum, qui tantum gratia correctionis non inuidia vel subannationis corrigit. Hunc desiderat Magister, quado dicit in prologo suo: In hoc autem tractatu non solum piū lectorē, sed etiam liberū correctorē desidero. Et hoc facit ex eplō Aug. 2. de Trini. ca. i. vbi dicit: Magis amabo inspicere reos, quam timebo morderi à peruersis. Gratanter enim suscipit osculum columbinū pulcherrima & castissima charitas. Dentē verò caninum euitat castissima humilitas, vel retundit solidissima veritas. Magis que optabo à quolibet reprehedi, quam ab errate siue ab adulate laudari.

¶ **CORRECTIO** fraterna (ut scribit Gab. lect. xxiiij. canonis) est quæ ex charitate procedit, non nocendi vel confundendi cupiditate, sed fratrem emendandi voluntate. Et secundum Palud. d. xix. q. iij. li. iij. Fraterna correctio est admonitio fratris de emendatione delictorum ex fraterna charitate. Dico autem admonitio fratris, quia obiurgatio verbi & castigatio verborum pertinet ad Prælatus. Sed admonitio secreta, quæ fit per verba, dicitur correptio de emendatione delictorum, quia respectu finis dicitur homo proximum dirigere, cum sibi ipsam ostendit, sed regere, cum à deo ipsum custodit: corrigit, cum errantē ad vitam per semitam reducit, emendando ipsum à peccato. Hoc autem quia fit sepius de paruis delictis vel omissionibus, quæ dicuntur delicta, quasi de relictis. Nam de aliis dicitur, quod nemo potest corrigere quem Deus despexit. Ideo dicitur de emendatione delictorum ex fraterna charitate. Illa enim correctio quæ fit a Prælo, in comuni dicitur fieri ex iustitia, quæ respicit bonū commune, ut edificetur de pœna, qui sunt scadalizati de culpa, ut vnus pœna sit multorum: propter hoc enim reipub. interest, ne maleficia remaneant impunita. Sed illa quæ fit secreto ad emendationem fratris, ex charitate procedit, quia amicitia non minus subuenit in dānis virtutum, quam in amissione rerū. Hæc Palud. Et cum animæ hominū sint cunctis rebus præferenda. Si elemosyna corporalis vbi est necessaria corpori, est in præcepto, multo magis spiritualis. Vnde si occurrat iste casus primo quid videtur proximum in peccato mortali. Secundo sperat per suam admonitionem illum corrigi. Tertio quod non sperat illum aliter corrigi, sed sic in correctum mori, tenetur ex præcepto plus subuenire animæ, ne dānetur, quā famelicū Lazarū ne moriatur: sed & cū sit opus elemosynæ spiritualis datum sub affirmatiuo præcepto, semper quidē obligat, sed non pro semper: ut dicit Gerson part. ij. de consol. Theol. li. iij. prola iij. Omit tenda quippe est dum probabiliter apparet quod fieret vel frustra vel in deteriorationem corrigedi. Hoc autem probabiliter estimatur de peccatis ex malitia & consuetudine peruersa, non ex ignorantia: secus in correctione iudiciali. Potest & omitti correctio, dum probabiliter apparet, quod peccatis alio modo per se, vel per alterum corrigetur. Et ut dicit Gab. vbi supra, Peccantē fratrem mortaliter corripere est præceptum, sed peccantē venialiter est consiliū. Vide latius eum ibi de fraterna correctione. Vnde Grego. in homel. Cum audisset Ioānes in vinculis opera Christi. Plus est, inquit, animā in æternū victurā pabulo verbi re-

ficere, quàm ventrē morituræ carnis terreno pane satiare. Si autem (ut inquit Palud.) non esset in peccato mortali, sed veniali tantum, deesset necessitas, quia si hinc non corrigeretur, in Purgatorio corrigeretur. Et ut idē dicit: si non speraretur correctio, sed potius exasperatio, non deberet fieri nisi propter aliorum edificationem in casu negligendū esset eius odium: sicut Ioānes arguebat Herodē. In quo casu dicit Chryl. Melius est odiū propter Deū, quā amor propter eum. Cū enim propter Deū diligimus, sibi debitores sumus. Cū autem propter eum odio habemur, ipsum nobis debitore constituimus. Vel si ad horā contrita retur, postea emendaretur. Itē si aliter speraretur corrigi vel per seipsum vel per aliu, ad quæ magis pertinet, qui tamen si præsens esset, nec corrigere vellet, non excusaretur qui hoc videret, &c. Et omnes tenent ad eam sicut ad charitatem etiã, religio si. De quo latius videre potes Palud. d. xix. q. iij. art. iij. li. iij. Vnde si verbo suo quisquam vel religiosus posset corrigere peccatē, nec faceret, mortaliter peccaret. Dicitur: Væ mihi, quia tacui: & male dicitur qui prohibet gladiū suū à sanguine. Et Ezech. Si non annuntiaueris ei, sanguine ei de manu tua requirā, sicut sanguine Abel de Cain, qui dixit: Nunquid custos fratris mei sum? Secundo tenetur peccator: quia peccatum suū non liberat à præcepto, etiã si peccet corrigendo, quia non est perplexus, cum posset se corrigere in momento. Et Prælatus subditum corrigat, sed malo exemplo, ne peccet videat. Subditus autem debet & potest Prælatus corrigere, sed cum debito moderamine, quia si in his quæ fidei sunt, errat, publicè peccare facies populo, publicè est arguendus: sicut Paulus Petrus. Vnde si Papa prædicaret errorem coram populo, surgendum esset & ei coram populo contra dicendum. Sic enim dicit Paulus de Petro: In facie ei restiti. In aliis autem secreto & cum reuerentia corrigendus est: & tantò reuerentius, quanto maior Prælatus. Hæc Palud. Astipulatur Richar. dist. xix. artic. ij. quæst. iij. libr. iij. Sed multò plura Gabriel de correctione, vbi supra.

¶ **CORRECTIO** est duplex (ut scribit Richardus di. xix. ar. ij. q. j. lib. iij. Quædam est actus iustitiæ vniuersaliæ, quæ est coercitio à malo, per inflictionem iustæ pœnæ, & hæc non pertinet nisi ad superiores respectu inferiorum, quorum habent curam ex officio. Hæc dicitur correctio iudicialis seu potestatiua. De qua multa scribit Gabriel lect. lxxv. can. Alia est actus dilectionis (ut inquit Rich. vbi supra) quæ est per amicabilem instructionem, boni exhortationem, & mali reprehensionem. Et hæc respicit curam zelis: ad hanc tenetur quilibet respectu cuiuslibet, sicut quilibet respectu cuiuslibet debet habere dilectionem. Hæc Richard. De hac paulò supra dictum est, multa agit de ea Gabriel, lect. lxxiiij. canonis, &c.

¶ **CORRUPTIO** (ut scribit S. Bonauē. d. xliij. art. iij. q. j. li. iij.) vno modo dicitur defitionem rei quantum ad esse substantialē: & hoc modo idē est quod consumptio. Et alio modo idē dicitur corruptio corporum, dā naturam, cum non moriantur. Alio modo corruptio est idē quod priuatio bonæ dispositionis. Et hoc modo quoniam à corporibus dā naturam auferetur quies, & bona dispositio, quæ generat in anima voluptatem. Hinc est quod corinae corrumpuntur. Est ergo corruptio afflictionis non interpretationis siue consumptionis. Et hæc fit per aduersionem ignis. Bonauen, & quomodo possit hoc intelligi, vide eum latius ibi. ¶ **CORRUPTIO** integritatis, secundum S. Bonauē. (ut re Lexic. Theol. m 3

ert Gab. d. xx. q. vnica, ar. ij. dub. ij. li. ij.) tria ij. dicit, scilicet claustrorum apertione, pœnalis passionē, & fœdā delectationē. Primū est naturæ. Secundū est pœnæ. Tertium est corruptionis viciose, quæ tenet medium inter pœnā & culpam. Si igitur vir cognouisset vxorem in statu innocentia, fuisset quædam claustrorum apertio, sed nō pœnalis passio, nec fœda delectatio, quia vis generatiua non esset corrupta, nec infecta. Nō ergo fuisset corruptio integritatis, quia non pœnalitas nec delectationis fœditas. Concordat Tho. part. j. q. xcvij. artic. ij. Quapropter vir & vxor iuncti nō fuissent illecebre carnalis concupiscentia, sed tantū ex dictamine rationis rectæ: & per hoc non nisi causa prolis generandæ, fuisset enim ibi matrimoniū tantum in officii non in remedii. Non enim fuisset ibi languor, aut morbus concupiscentia: & ita nec opus remedio medicina, nec aliqua rebellio fuisset in membris genitalibus, nec inordinatus pruritus, sed subiecta fuissent rationi, ac pleno volūtatis dominio, sicut manus, pes, & cetera corporis membra, &c. Et licet probabile est, quod in fuisset delectatio, vt vult S. Tho. non tamen effrænis, aut fœda, sed pura, & omnimodè rationi subiecta, &c. Secundum opinionē itaq; sanctorum & doctorū in statu innocentie fuisset multiplicatio hominum per cōmixtionem sexuum, sine probrosa, & fœda delectatione, & partus sine dolore, non tamen cum carnis integritate. Siquidem dolor partus, pœna est libidinosi conceptus.

CREARE (vt scribit Scot. di. j. q. ij. li. ij.) est aliquid de nihilo producere in effectū, & vt dicit Magister li. ij. di. j. propriè est creare de nihilo aliquid facere, de nihilo, id est non de materia. Et secundum Occam quotli. ij. q. viij. & in iij. sen. di. j. q. j. Et post eum Gab. d. j. q. j. & q. iij. li. ij. & di. xj. q. vnica, li. iij. & di. j. q. j. ar. iij. dub. ij. li. iij. & Petrus de Aliaco, q. j. ar. ij. li. iij. creare capitur multipliciter: quandoque accipitur pro promouere ad dignitates, sic dicunt canonistæ quod Papa creat Cardinales. Alio modo & quadrupliciter. Primo largè pro producere, sic dicit Commentator 3. de Anima. Intellectus creat intellecta vel intellectione. Secundo modo accipitur strictè pro facere aliquid de nihilo mediātè vel immediātè, id est ipsum, vel id de quo factum est. Sic dicit Aug. super Ioan. quod segetes creantur. Tertio modo accipitur strictius, & sic est agens facere, aliquid facere postquā nihil fuit, quod posset ipsum facere sine subiecto. Quarto modo strictissimè, & sic est Deum facere aliquid postquā fuit nihil sine cōcursu agentis, quod necessariò requirit passum, siue subiectū. Et accipiēdo creare primis duobus modis: quilibet effectus creatur à Deo, quia omnis effectus producitur à Deo de nihilo, secundū se vel secundū id de quo vltimo producitur, quia prima rerū productio fuit de nihilo. Sic verū est quod dicit Magister, quod Deus est creator omnium visibilium & invisibilium. Accipiendo tertio modo solus, & omnis effectus simplex creatur à Deo, vt probat Gab. d. j. q. j. li. ij. Concurrat Deus namque qui nō requirit de necessitate subiectum in agendo, idē quoq; effectus generatur & creatur: generatur à creatura, & creatur à Deo. Vide Occam q. iij. & v. li. ij. non longè à fine. Sic ait Aug. super Psal. 70. ver. Deus quis similis tibi? parentibus generantibus Deus creat. Accipiendo quarto modo, solus effectus & quilibet qui secundū se & quodlibet sui producitur à Deo solo, nō cōcurrere causa fecunda, & effectiue creatur, patet ex de-

scriptione quarti modi. Hinc Brulef. d. j. q. vj. lib. ij. ait: Creari propriè est immediātè à Deo produci, vnde omnes Angeli, omnes animæ, omnis habitus supernaturalis & infusi, dicuntur creari, quia immediātè producuntur à Deo, & post omnino nihil. Itē cœlū empyreū, materia prima & tēpus, fuerūt creata: homo verò propriè nō dicitur creari, quia nullus homo immediātè producitur à Deo, vnde nec Adā. Vnde si inuenitur creatus, exponitur, id est factus: nec corpus Christi formatū de purissimis sanguinibus Virginis fuit creatū. Item nulla generabilia & corruptibilia quæ producuntur à Deo mediātibus causis secundis propriè dicuntur creari, quia creari est immediātè à Deo. p. luci. De itaq; propriū est creare. Vnde Paulus Cortes. lib. ij. sen. dist. j. in principio (perspicuū est inquit) Dei etiā procreandi propriū esse manus, eū nq; res ex nihilo, nulla antecedente materia, construere. Nam si quid à Deo manat, necesse est vt aut aliquid antecedat, aut nihil ad sit: nihil adeit, notum esse debet ab eo aliquid, nullo antecedere, manare. Si autē quicquā antegreditur, aut est in infinitū emanatura excursio, quod in natura ratione fieri nullo modo potest, aut aliquid erit primū exquirendū quod nihil antecedat, quod quidē Deus esse non potest, cum nulla sit materia cōiugmentatione cōcretus. Ex quo maximè intelligi potest architectorē & edificatorē Deum, rem ex nulla antegrediente materia moliri. Hinc eorū est repulsa & reiecta opinio, qui de nihilo nihil gigni arbitrantur. Hæc Cortesius Theologus eloquentissimus.

DEUM verò creare mediātè creatura, potest intelligi dupliciter, vt scribit Dominus Card. Camer. q. j. ar. ij. ad dub. j. li. iij. Vno modo quod Deus creet aliquid, creatura illud idē producere, sicut cœlū agit mediante lumine calore, quia lumē secū agit calorē: & sic loquēdo Deus nō potest creare mediātè creatura ipsa naturaliter agente, seu secundū cursum naturæ, quia si Deus sic faceret, esset miraculū. Alio modo potest intelligi Deū creare mediātè creatura, quia dat potestatem creaturæ aliquid faciēdi in aliquo receptiuo, quo factio vltipse immutabiliter causa re, sicut dedit potestatem homini sic disponēdi materiā in generatione hominis, q; ipsa sic disposita ipse immutabiliter velit animā intellectuam creare. Et isto modo posset Deus multa creare per creaturā, seu mediātè creatura, quæ ipse de facto nō sic creat. Sic enim potest cōferre sacramētis vel ministris sacramentorū potentiā creādi, id est causandi aliq; effectū naturalē, vel faciēdi aliquid naturaliter circa aliquod subiectū: vt potest circa puerū baptizatū, quo factio immutabiliter ipse vult creare. Hoc autē potuit, sed nō fecit, sicut dicit Aug. home. 3. super Ioan. & allegat illud Magist. li. iij. d. v. Et sic dicit Scotus & Adam post eum, quod Magister intelligit in illa distinctione Deum posse cōmunicare creaturæ potentiā creādi, licet hoc non communicauerit de facto sacramētis vel ministris sacramentorum. Et vt scribit Cardinalis vbi supra, conclusio. iij. Deus potest aliquid de potentia absoluta, quod non potest de potentia ordinata. Ita probabiliter dicit & concedit de creatura, quod licet creatura de potentia naturali seu naturaliter ordinata nō possit creare vel annihilare tñ istā potestē simpliciter absoluta, scilicet supernaturaliter seu miraculose: & hoc capiēdo creare, & annihilare tertio modo, secundū eū q; est cōtra Occam, & etiā videt esse cōtra auctoritates sanctorū & doctorū. Vnde Augustin. sup Gen.

15. Angeli nullam omnino possunt creare naturam. Et ibidem cap. 20. Creare aliquam naturam tam nullus Angelus quā nec seipsum creare potest. Si ergo non potest Angelus, nec aliqua inferior creatura. Et Damascen. 18. Qui dicunt Angelos esse creatores alicuius naturæ, sunt omnes filij diaboli. Et Athanasius libro suo contra Arrium, ponentem spiritum sanctum esse creaturam. Creaturam creatricem esse non posse nulli omnino esse æstimo ambiguum. Item Hugo libro de sacramentis libr. j. part. vj. cap. vltimo. De nihilo facere aliquid, siue de aliquo nihil solus Deus potest, multæ aliæ possunt induci, sed istæ magis videntur expressæ (vt inquit ipse.) Ad istas auctoritates omnes, & similes potest dici, quod intelliguntur de potentia naturaliter ordinata, & creaturæ naturaliter indita, sed per eas non negatur, quin creatura possit creare vel annihilare de potentia simpliciter absoluta, & factio aliquo miraculo, præter vel contra potētiā naturaliter ordinatam. Vel aliter potest dici: quod nulla creatura potest creare, vel annihilare se sola & virtute propria: & sic possunt intelligi prædictæ auctoritates, de quacunque potentia siue ordinata, siue absoluta, ita sentit & scribit Dominus Cardinal. vbi supra. in fi. ij. art.

CREARE & generare differunt. Creare est agens producere, ita quod non necessario requirit materiam concausantem. Generare vero est agens producere aliquid, quod necessariò in tali productione requirit materiam concausantem. Vnde patet quod Deus cum omnem formam absolutam producere potest, extra materiā omnem formam quā producit, etiam in materia creat: quia etsi aliquando causat in materia non necessario requirit materiam: quia posset eundem effectum producere extra materiam. Omnis verò causa fecunda producens formā generat, non ergo magis incōueniens est dicere eadem formam simul generari & creari, quā dicere eadem formam produci à duobus agentibus, quorū vnū necessariò requirit in tali productione materiam concausantem, Aliud non requirit. Hæc Gabr. di. j. q. j. dub. ij. in fi. lib. ij. sen.

CREATURA dicitur illud quod creatur. Creatura autem & creari (vt notat Gabriel distinct. xj. quæst. vnica, artic. j. libr. iij.) possunt accipi, vt non prædicantur de aliquo nisi cui immediātè conueniunt, sicut incipere & produci, seu fieri. Et sic creatura dicitur illud quod de nouo producitur, siue productum est postquam non fuit. Et creare est aliquid de non esse producere ad esse, & sic accipit Magister & sui sequaces eadem dist. Alio modo accipitur creari & creatura, vt etiam prædicantur de aliquo cui immediātè conuenit, sicut genitum & generari: & sic creari est aliquid produci de non esse ad esse, vel subsistere in natura de nouo producta de non esse ad esse. Et creatura est quod productum est de non esse ad esse, vel quod in natura sic producta subsistit: sicut genitum dicitur quod per generationem recipit nouum esse simpliciter, siue ipsum prius fuerit siue non. Accipiēdo creari & creatura primo modo, Christus non est dicendus creatura, quia Christus non est de nouo productus ad esse postquam non fuit: ergo non est creatura, nullū enim suppositum diuinū est de nouo productū, sed Christus est suppositū diuinū: ergo. supposita autem diuina sunt æterna, secundū hoc dicit S. Bonauen. d. x. ar. ij. q. j. lib. ij. Sermo à Doctoribus cōmuniter non recipi-

tur, Christus siue filius Dei est creatura. Adhærent enim verbis Magistri. & ratio, quia talis sermo est propinquus errori Arrij, qui dixit filium Dei esse creaturā, non determinans secundū quam naturam intelligat. Latius Bona. Sed secūdo modo accipiēdo creatura verè prædicatur de Christo, qui est verbi æterna persona, quia suppositum verbi quod est Christus, subsistit in natura humana quæ est creatura: ergo. Itē Christus est tēporaliter genitus, ergo creatura, quia temporaliter gigni est inferius ad ly creatura. Christū verò esse creatorē omnis Catholicus & fidelis cōcedit, quia Christus est verbum, per quod omnia facta sunt: ergo creator. factio enim & creator in proposito pro eodē accipiuntur. Ex quo patet quod nō opponitur creator & creatura, accipiēdo creaturam secūdo modo, licet primo modo opponantur, sicut genitus & ingentus, mortalis & immortalis, de quo aliās. Secundū hoc possunt cōcordari opiniones, quæ videtur contrariæ, quas recitat Gab. vbi sup. quæ & si sint diuersæ, non tan. ē sunt aduersæ. idem enim sentiunt in re, sed in acceptio- ne vocabulifue termini differunt. Prima negat Christū esse creaturā. Secūda cōcedit q; Christū esse creaturā. Prima est comunier, secūda quā differunt illæ: Christus secundū quod homo est creatura, & Christus secundū humanitatē est creatura, sed secundū opinionē secundā sunt ambæ veræ, sed secundū opinionem primā, quæ est cōmunior, differunt. Accipiēdo enim ly secundū quod propriè, hoc est reduplicatiue vel speciue illa est falsa. Christus secundū q; homo est creatura, Patet, quia eius prædicatō est falsa scilicet Christus est creatura, & per cōsequens illa reduplicatiua & speciue est falsa. Omnis autē reduplicatiua & speciue est præsupponit suā præiacentē. Item illa, Christus secundū humanitatē est creatura, cōcedēda est & catholice asserēda, quia in ea ly secundū est dictio distrahēs seu diminuēs, sicut in illa: Aethiops est albus secundū dentes, & ita distrahit prædicatū ad standum pro illo cuius pars seu natura in qua subsistit, quæ quasi pars est creatura, & ideo ad eius veritatem refertur q; natura humana in qua Christus subsistit est creatura: sicut ad veritatem illius: Aethiops secundū dentes est albus (prout secundū dentes est determinatio prædicati) sufficit veritas illius dentes quæ sunt partes Aethiops, sunt albi. Sed accipiēdo secundū quid impropiè, vt est dictio diminuēs vel distrahēs prædicatū, concedendū est q; Christus secundū quod homo est creatura, patet, quia valet illa: Christus est creatura secundū humanitatē, quæ est vera, vt patuit. Hæc Gabr. vbi supra. Vide & Scot. di. xj. lib. iij.

CREATIO est duplex, scilicet creatio actio, & creatio passio. Creatio actio dicit diuinā essentiā & creaturam non potentem existere, nisi post diuinā essentiā. Et dicitur creatio actio, quia Deus creator est, & creatura creata, quæ sine Deo esse non potest. Creatio verò passio dicit creaturam nō potentē sine Deo existere, & diuinā essentiā, & est realiter creatura à Deo producta: & sic creatio passio supponit pro creatura, & connotat essentiā creatricem. Hæc Gabriel.

CREDERE accipitur quandoque largè pro firmiter assentire vero, prout includit visionem: vt cū dicitur, in Christo sicut in beatis (vt vult Magister di. xxvj. lib. iij.) nec fidei, neque spei virtus fuit, quamuis quædam sperauit, quædam credidit, &c.

CREDERE Deum, & credere Deo, & credere in

Deū, differunt, vt scribūt Doctores, & post eos Brulefer distinet. vij. quæst. ij. libr. ij. & Gerson parte ij. tractatu de articulis fidei. Credere Deum, est credere Deum esse, scilicet, quia est aliquis supremus, & primus Princeps totius mundi & vniuersifici dæmones credunt & contremiscunt. Credere Deo, secundum Augustinum, est verbis eius siue scripturæ sacræ fidem adhibere, & quod omnia verba Dei sunt vera. Credere in Deum, vt ait Gerson, est credendo Deum fide & affectione, sine fide operante per dilectionem tendere in ipsum. Vel, vt Brulefer dicit, est adherere Deo per cognitionem & amorem. Et sic nullus peccator credit in Deum, quia nõ tendit ad Deum per cognitionem & amorem gratuitum. Itē nullus impatiens & remurmurans contra Deum, credit in Deum. Nullus odians proximum, nec quis per fidem informem credit in Deum, vt latius scribit Brulefer. Vnde peccator dicens Symbolum Apostolorum vel Nicænum, non dicit in persona propria, sed Ecclesiæ tantum. Si vellet dicere in persona propria, tanquam obstinatus mentiretur, & esset sibi pœnitentia iniungenda. Vnde fides (vt inquit Brulefer) qua credimus in Deum, inclinatur, & ordinatur ad amandum Deum charitatiuè ad bonum faciendum, fugiendum malum, & ad diuigendum proximum, &c. Brule. Et credere rectè est donum Dei speciale, vt inquit Dominus Cardinalis Cameracen. q. v. lib. j.

C R E D E R E implicitè (vt scribit Occam li. 3. primæ partis sui dial. cap. 1.) est alicui vniuersali, ex quo multa sequuntur firmiter sentire, & nulli contrario pertinaciter adherere. Et ideo qui firmiter tenet omnia tradita in scriptura, & vniuersalis Ecclesiæ doctrina esse verã & sanã, & non adheret pertinaciter alicui assertioni contrariæ veritati orthodoxæ, fidem Catholicam inuolatur tenet & integram, & est Catholicus censendus. Hæc ille. Et credere implicitè vocat sanctus Bonaventura, distin. xxv. q. iij. lib. iij. credere in generali vniuersaliter omne quod credit sacrosancta mater Ecclesia, ita quod in particulari à nullo illorum differat, nec aliquem articulum discredat. Et licet oportunum sit omnibus, non solum credere omnes articulos implicitè, sed etiam quosdam explicitè post aduentum Christi, non tamen est necessarium omnibus, maxime simplicibus, credere omnes explicitè. Sed illis potius conuenit qui officium docendi & prædicandi assumunt: sicut sunt habentes curam animarum, & qui sunt prædicatores verbi Dei, & doctores sacræ scripturæ: & quorum conuersatio versatur circa fidei veritatem. Hæc sanctus Bonaventura. Et de hoc Innocens Papa de officio Missæ. Cui alludit text. cum glo. in cap. Firmiter, de sum. Trinit. & fi. cath. §. si quis, & glo. in ver. Corrigenda. ita ait. Intantum valet fides implicitè (vt dicunt aliqui) quod si habens eam falso opinaretur (ratione naturali motus) patrem maiorem vel priorem filio: vel quod tres personæ sint res ab inuicem localiter distantes, vel simile, non est hæreticus, nec peccat, dummodo hunc errorem pertinaciter non defendit. Et hoc ipsum credit, quia credit Ecclesiam sic credere, & ipsam opinionè fidei Ecclesiæ supponit: quia licet malè opinetur, non tamen est illa fides sua, imò fides sua est fides Ecclesiæ: imò quod amplius est, nedum hæc fides implicita ab hæresi, & peccato defendit, sed etiam meritum facit, & conseruat in eo qui erras falsum opinatur, quia sic putat Ecclesiam

credere, quod verum est, si error fuerit inuincibilis. vide Gabriëlem di. xxv. q. vnica. ar. j. lib. iij. vnde si quis (inquit) ipse simplex, & ineruditus audiret Prælatus suum prædicare aliquid contrarium fidei, de quo tamen non tenetur fidem habere explicitè, facta inquisitione quam potest & debet: putas hoc à Prælato suo sic prædicatum esse creditum ab Ecclesia, & ita captiuaret intellectum suum, credendo illud propter Deum, putas hoc Ecclesiã credere: talis nõ solum nõ peccaret, sed etiã sic credendo falsum mereret: eliceret enim actum propter Deum ex charitate, quæ omnia credit secundum Apostolum, licet crederet secundum conscientiam erroneã. Nõ enim omnis credes secundum conscientiam erroneã peccat, sed qui credit aut agit contra conscientiam culpabiliter erroneã. Inuincibilis autè error, qui manet postquam conscientia tantam inquisitionem fecerat quantum tenebatur & debuit, culpam nõ habet. Hæc Gab.

C R E D E R E sanctã Catholicam Ecclesiam, est credere eã sanctã, verè, & sine errore approbasse quæcunque approbavit, & per consequens est credere omnia per ipsum approbata, approbavit autè totum canonem scripturæ, & ita omnia in ea contenta (de sacramentis, præceptis, historiis, & ceteris omnibus) ad hunc articulum reducuntur. Gabriël distin. xxv. quæst. vnica. ar. ij. lib. iij. Et notandum secundum Scotum, quod aliqua sunt quæ communiter prædicantur in Ecclesia, & vsu festiuitatum Ecclesiæ approbantur, & quod Christus natus est, crucifixus, & generaliter articuli Symboli, & in illis prædicatis tenentur minores suis Prælatis credere, & sic prædicatis explicitè assentire. Si verò sui Prælati aut quicumque alij prædicat aliqua, quæ non communiter in aliis Ecclesiis prædicantur, sed proponuntur in vno loco de nouo, nõ tenentur id simplices, seu minores firmiter credere, imò magis consultum est non adherere, quousque sciant illud crediti ab Ecclesia tanquam verum. Si tamen quis credit, putas Ecclesiam sic credere, etiam si fuerit erroneum, non peccat, dummodo tamè pertinaciter nõ adhareat. Suo modo in moralibus, si quis prædicaret actum aliquem esse morale, qui tamè esset peccatum mortale, vtile est non credere, & donec post diligentem informationem certificatus fieret se ab actu huiusmodi suspendere, maxime si audiuit ab aliis oppositum fuisse prædicatum. Vnde idem Scotus distin. xxv. quæst. j. lib. iij. dicit: Bene videndum est in moralibus antequam aliquid asseratur. Vnde vt scribit Gabriël di. j. q. j. artic. ij. libr. iij. conclusione iij. In credibilibus nihil est ponendum, nisi quod fidei veritas, aut scripturæ auctoritas vel Ecclesiæ determinatio, aut certa ratio conuincat. Alioquin fides nostra supponeretur humanæ voluntati, contra illud 2. Petri. Hæc primum intelligentes, quod omnis prophetia scripturæ propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt Dei homines: & ideo (vt dicit Magister.) Quod de monte scripturæ non descendit, ea facilitate contentur qua approbatur.

C R E D E N S dicitur ille qui credit. Genus autè credentium est duplex (vt scribit Brulefer distin. xxv. quæst. ij. lib. j.) Quidam volunt signa, vt putat sensibiles & simplices: quidam volunt intelligentiam, vt perfecti in fide: vnde simplices & quilibet talis (vt scribit Gerson parte ij. tractatu de septem virtutibus) qui humanam habet discretionem, tene-

tur ad minus explicitè credere, & scire primum articulum fidei, & reliquos nullatenus diffiteri, sed in generali credere quicquid sancta & vniuersalis Ecclesia credit. Et tenetur præter hoc paratum exhibere ad amplius discendum, cum Doctorem Catholicum habuerit. Et quoniam obtusum sensum habent simplices, non credo quod teneantur ita explicitè scire sicut explanatur eis (vt dicit Gerson) quia sufficit quod accipiant explanationem secundum suam potestatem intelligendi, & non secundum voluntatem, aut facultatem explanatoris. Si autem primum articulum, vel plures etiam alios explicitè crederent, & vni tantum pertinaciter contradicerent, hæretici iudicarentur. Quia hoc fieri non posset, nisi egressi iudicium Ecclesiæ. Paruuli hæreticorum iam per doctrinam peruersam esse inciperent. Secus tamen est de sapientioribus, qui tenentur explicitè omnes articulos scire. Et maxime Prælatis, aut quicumque alij, qui se fatentur Doctores, cum ignorantia iuris non cadat in Principem, aut Doctorem. Gerson. vide & Gabriël. distin. xxv. quæst. vnica. artic. ij. conclus. v. libr. iij. Quid maiores & minores credere debeant in generali & particulari, &c.

C R E D I B I L E quod credi potest, vel quod creditur. Alio autem modo est obiectum veritatis, alio modo scientiæ, vt notat sanctus Bonaventura q. j. prologi. Credibile enim secundum quod habet in se rationem primæ veritatis, cui fides assentit propter se & super omnia, pertinet ad habitum fidei. Secundum verò quod super rationem veritatis addit rationem auctoritatis, pertinet ad doctrinam sacræ scripturæ: de qua dicit Augustinus super Gen. ad literam, quod maior est eius auctoritas, quam humani ingenij perspicacitas. Sed secundum quod supra rationem veritatis & auctoritatis addit rationem probabilitatis, pertinet ad considerationem lib. sen. in quo ponuntur rationes probantes fidem nostram. Sic fides differret est de credibili, & libri de canone sacræ scripturæ, & libr. sen. Liber autem sen. non sic est ad defensionem spei, & charitatis, sicut fidei. Bonaventura.

C R I M E N dicitur peccatum. Crimen vario modo dicitur, Ecclesiasticum & secularè, vt scribit Dominus præpositus Gabriël lect. lxxv. canon. Quandoque ratione personæ committentis, quia Ecclesiastica vel secularis, vel ratione cognitionis, quia eius cognitio tantum spectat ad clericos in sacris literis eruditos, vt crimina in sacramento matrimonij, ac cetera commissa, vel ratione obiecti, quia immediate in Deum sacramenta vel res Ecclesiæ admittunt, vt hæresis, blasphemia, sacrilegiū, vel ratione punitionis, seu pœnæ infligendæ, secundum quorum diuersitatem modorum, idem peccatum potest nunc dici Ecclesiasticum, nunc secularè. Non autem omnia crimina (vt scribit idem Gabriël post Scotum di. xv. q. xvj. dub. iij. lib. iij.) sunt à republica puniendæ, sed aliqua diuino iudicio referuanda. Ea autem tantum potest iuste punire, quæ coram Iudice reipub. posunt sufficienter probari: & ideo non læditur reipub. in eo quod impeditur à punitione criminum occultorum. Illa enim non potest iuste punire. Iustum enim est, vt diuinum iudicium excedat iudicium reipub. In hoc autem excedit, quod quædam puniendæ referuatur diuino iudicio, in quibus non habet iudicare reipub. Hæc autem sunt crimina occulta, quæ coram Iudice reipub. probari non pos-

sunt, quæ ad eius iudicium referendæ sunt, cui nihil est occultum. Homo enim tantum ea videt quæ patent: Deus autem intuetur cor. 1. Reg. 16. quare dicit Scotus, quod durū videtur asserere quod quilibet accusatus ab vno in publico, statim teneatur de necessitate salutis confiteri in publico crimen occultum: non tantum habendo oculos ad pœnam, sed etiam ad honestum, à peccato tamen excusari non potest. Quoniam etsi huiusmodi negatio non fuerit mendacium perniciosum, est tamen mendacium, & per consequens peccatum, &c. Vide latius Gabr. vbi supra, & in canon. expositione, lect. lxxv. de punitione peccatorum manifestorum.

C R I M E N concussionis (vt notat Gab. d. xv. q. vj. ar. j. lib. iij.) est dum quis minatur alicui, nisi hoc vel illud des, aut facias illud, faciam vel non faciam. Vel quando Iudex venalem dat sententiam, aliàs non daturus: vel dum pœnam remittit, præmio vel cupiditate illectus. Sic qui in accusatione innocentum coierit, vel qui pecuniam ob accusationem vel non accusationem denunciandum, vel non denunciandum, vel ob ferendum vel non ferendum testimonium accipit. Vel (vt inquit Richard. distin. xxv. art. iij. q. ij. libr. iij.) est cum aliquis prætextu officij sui ab inuito aliquid extorquet, quod non debet. xxij. quæst. j. Militare. Vnde extorsio rei indebitæ, inquit Gabriël vbi supra, reducit ad crimen concussionis. De quo beatus Hieronymus Lucæ 3. in regula Militum ait: Neminem concuciatis, &c. Et crimen concussionis punitur restitutione quadruplici, vt xvij. distin. quoniam. §. porro. & glo. cum allegatis ibidem. Et breuiter percussio est, quando quis ad id quod tenetur non impedit, nisi data pecunia, saltem vltra stipendium sibi deputatum. Vnde beatus Augustin. in De verbis Domini, & habetur xxij. quæstion. j. Militare militibus, protecoribus, cunctisque rectoribus dicitur quicumque sibi stipendia publicè decreta consequitur: si amplius quærat, tanquam calumniator & concussor Ioan. sententia dā natur, &c.

C R U D E L I T A S. Crudelitatem (inquit Paulus Cor. 2. li. iij. sen. d. viij.) in animaduertendo atrocitatem definimus, quæ hoc modo à sauitia & immanitate diffideat, vt crudelitas nõ modò eius qui plectitur culpam metiatur, sed etiã fines animaduertendi transeat. Sauitia verò nullam culpam expendat, sed hominum cruciatu & vexatione pascatur, quæ diritas ferina vocatur. Crudelitas, vt dicit beatus Tho. est vitium humanum excedens modum puniendi culpas. ij. q. clvij. art. j. Sen. definit sic: Crudelitas est atrocitas animi in pœnis exigendis. li. de clementia.

C V L P A est illud, quo homo redditur inimicus Deo, id est ingratus ad vitam æternam. Sicut per oppositum gratia est, qua homo redditur gratus seu amicus, seu acceptus Deo ad vitam æternam. Accipitur autè culpa dupliciter, vt scribit Gab. di. iij. q. j. ar. j. lib. iij. Vno modo accipitur absolute, pro actu illo quo offenditur Deus, nõ connotando offensam. Alio modo connotatiuè prout connotat repulsionem à vita æterna, & ordinationem ad pœnam æternam. Potest autè Deus (vt ibidè dicit Gab.) de potètia absoluta remittere culpam & pœnam sine infusione gratiæ: potest etiã acceptare ad vitam æternam, & illam cõferre sine gratiæ verè de facto secundum potètiã ordinatã, neutrum potest. Siquidem ordinauit nulli dare vitam æternam in futuro, cui non dedit gratiam in præsentis seculo, quod nobis manifestum est ex scriptura, & sanctorum scriptis

scriptis. Et hoc vult Scotus cum dicit di. iij. q. ij. li. iij. Deus pro statu naturæ lapsæ nulli remittit culpam, nisi cui dat gratiã, nullum enim liberat à perditione, nisi quem ordinat ad hoc vt sit filius regni. Et ideo (vt idē dicit supra di. j. q. vj.) nullum liberat, nec sic liberare potest à culpa, nisi cui dat gratiã: nec est possibile de potētiã ordinata culpã originalem, nec aliquã aliã mortalem dimitti sine infusione gratiã.

CULPA est triplex (vt scribit Gabr. di. xxj. li. ij.) in nuando textũ. Nam quædam est qua persona corrumpit naturã, quale fuit peccatum primi hominis. Alia, qua natura corrumpit personã, quale est peccatum originale. Quædã in qua persona corrumpit se ipsam, quale est peccatũ actuale. Omnis autem culpa est miseria (vt inquit Brulefer di. vij. q. vj. li. ij.) sed non e contra, vt patet de Iob, qui subiectus fuit magnis miseriis, sed non culpis. Et cum omnis culpa est miseria & infelix, illa propositio Gregorij: O felix culpa quæ ralem ac tantum meruit habere redemptorem, est impropria & exponēda, vt & dicit Brulefer q. vi. in fine li. j. di. j. loquitur enim ibi beatus Greg. excessiue de excellētiã passionis quam sustinuit Christus ad delendum peccatũ nostrũ: rectē in simili sicut dicitur quandoq; : hic est bonus fur, vel latro, quia scit oculi sũm exercere negotium & peccatum, cum tamen latrociniũ & furtum non sit bonũ. Sic etiã hic: Nullus enim Angelus, nullus beatus, nec beatissima virgo Maria secundum omnes Doctores, meruit opus redemptionis, licet forsã meruerit accelerationē, quã minus culpa hoc potuit. Item & illud Gregorij: Bonarum mentium est culpam agnoscere, vbi culpa non est: dicit Cancellarius: Agnoscere culpam per firmum assensum vbi non est, non est pium, sed stolidum & fatuum. Vnde & vñ eis imprecatur per Prophetam: Vñ qui dicitis bonum malum, & malum bonum: neque hoc voluit beatus Grego. Sed agnoscere, id est, timere vel formidare culpam, cum reputat culpam ex quadam leui suspitione, vbi secundum veritatem quam euidenter nescit culpa non est, hoc est piarũ mentium, quæ non solũ abstinent ab his quæ sciunt vel firmiter credunt esse culpas, sed & ab his quæ suspicantur esse culpas, nec solũ à malo, sed etiã ab omni specie mali, secundum Apostoli consiliũ abstinerere tagunt. Gabriel lectione viij. canonis, & Gerson de vita spiritali animæ lectione vj. Et valet hæc doctrina scrupulosis, in quibus nulla est animi constantia, qui iugiter in expletione suorum officiorum timent culpabiliter se deficere, vt latius videre potes Gabr. vbi supra. Hinc Gerson vbi supra. Iusto strictior conscientia quandoque nocet amplius quàm laxior, & c. Verum vt dicit Sco. dist. xv. q. iij. lib. iij. multo magis vbi dubitatur an sit culpa, & qualis culpa. Bonæ mentis est culpam agnoscere, & ideo in tali casu, & c. tutum est pœnitere indistinctē tanquam de tali quale est, vt pote sub tali distinctione. Si mortale, tanquã de mortali: si veniale, tanquam de veniali: neque facere culpam vbi culpa non est, hoc est per assensum firmũ determinare, hoc enim esset stultum & periculosum, secundum Cancellarium. Vnde Aureolus in cõpendio dicit intelligendum, dummodo non sit nimis. Et dicitur culpa (vt scribit Christopholitanus Episcopus Iacobus de Valentia super Psalm. 31.) de culpo, is, culpsi, siue culpo, as: siue de cudo, cudis, quod idem est quod terebrare, figere & compungere, quia cudit & pungit conscientiam peccatoris. Et dicitur communiter culpa

peccatum & dolus in anima siue in spiritu: & dicitur telum fixum in anima: & dicitur etiam spina iugiter mordens & pungens conscientiam. Quæ quidem spina seu dolus non potest eici, nec euelli ab anima, & conscientia nisi per pœnitentiã: culpa verò remanet in anima post peccatum perpetratum. Nam, vt idem ait, ex peccato commisso siue ex præuacatione præceptorum, tria remanent in anima. Primò reatus, quo obligatur ad rem restituendam, & etiam ad pœnam. Secundò deformitas quædam per absentiam gratiæ, qua est peccator in odio Dei, & imputat sibi Deus illud peccatum ad culpã & pœnam. Tertio remanet in anima culpa, per quã dicitur iniustus & dignus accusari & possideri à diabolo. Et non solum per istam culpam accusatur à diabolo, sed etiam continuè accusatur à seipso. Hęc Christopholitanus Episcopus vbi supra.

CULPA (vt scribit Panormitanus in c. vnico, de cõmodato, & post eum Gabriel distinctio. xv. quæst. x. dubio ix. lib. iij.) dicitur deuiatio ab eo quod bonum est, & per hominum diligentiam prouideri poterat, & hoc vltimum additur ad differentiam casus fortuiti, cui non poterat prouideri. Et est quintuplex. Est enim culpa latissima, latior, lata, leuis, leuissima. Culpa latissima est dolus verus, puta machinatio seu circumuentio ad fallendum alium manifestè adhibita. Culpa latior est dolus presumptus, scilicet fallax circumuentio ad circumueniendum & deipiendum aliquem præsumptiuè adhibita. Et licet dolus non potest probari, nisi per coniecturas, tamen quando signa sunt manifesta, dicimus dolum verum: quando non patent, dicimus dolum presumptum. Culpa lata est deuiatio incircumspecta ab ea diligentia quam habent communiter homines illius conditionis & professionis: vnde dicitur vulgariter ignorare illud quod communiter homines sciunt, est lata culpa. Et dicitur incircumspecta, id est, inconsiderata, vt differat à dolo: quia si consideratè deuiaret ab illa diligentia, esset in dolo. Exemplum de culpa lata, Vt si librum mihi concessam inconsideratè dimisi in banco ante domum, & sublatus est, sum in culpa lata. Leuis culpa est deuiatio incircumspecta ab ea diligentia quam habent homines, non tantum communiter, sed diligenter. Culpa leuissima est deuiatio ab illa diligentia quam communiter habent homines diligentiores & diligentissimi. Vnde sicut diligentissimus potuit præcauere & non præcauit, est in culpa leuissima.

CULTVS Dei (vt scribit sanctus Bonaventura distinctio. ix. artic. ij. quæst. ij. lib. iij.) potest accipi tripliciter, generaliter, propriè & magis propriè. Vno modo dicitur cultus actus directus in Deum sub ratione finis: & sic est omnis virtutis. Alio modo dicitur cultus Dei actus in Deum directus, non solum ratione finis, sed etiam obiecti: sic est virtutum Theologicarum. Tertio modo cultus Dei dicitur magis propriè actus directus in Deum non solum sub ratione finis & obiecti, sed etiam sub ratione honorabilis, & talis est actus adorationis, & sic est virtutis specialis, & hoc modo est ipsius latrariæ, & c.

CUPIDITAS est improba voluntas, secundum Augustinum libro 3. de libero arbit. Est quæ cupiditas inordinatus amor pecuniæ, vel effrenatus habendi appetitus. Et cupiditas (vt dicit Apostolus 1. ad Timotheum 6.) radix est omnium malorum quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inferuerunt

runt se doloribus multis. Et sicut (vt scribit Gerson parte iij. de mystica Theologia parte v. confid. ratione xxvij.) cogitatio est improuidus animi obtutus ad euagationem pronus: ita consequenter ad talem cogitationem si sit de obiecto delectabili, sequitur affectio improuida & vaga sine vtilitate & fructu. Et hoc mihi satis congruè videtur appellari (inquit ipse) libido, cupido, vel concupiscentia, vel cupiditas, & c.

CVM quandoque accipitur copulatiuè, quandoque associatiuè, vt notat Scotus distinctio. ix. lib. iij. Vnde Damascenus cap. 54. Christus Deus perfectus, & homo perfectus, quem adoramus cum patre & spiritu sancto vna adoratione cum incommutabili carne eius, non in adorabilem carnem eius dicentes. In qua auctoritate (vt Scotus dicit) cum accipitur associatiuè: nõ autem copulatiuè, vt sit sensus: Adoramus verbum cum carne, id est habes carnem sibi vnitam, non autem cum carne, hoc est carnem adoramus, vt sit propositio copulatiua, & hoc considerando carnem, vt caro est, & non vt vnita diuinitati. Sic ergo nõ debet excludi à termino adorationis caro, licet ipsa non sit ratio adorandi. Exemplum ad hoc est de Rege & purpura, quia etsi & propter se, & in se sit adorandus, tamē ipse cum purpura adiuncta est etiam adorandus, non quod purpura sibi adiuncta sit causa adorationis, ita caro non est adorabilis in verbo vt sit ratio adorationis in verbo. Aliud exemplum est de toto & partibus, si reueror hominem propter sapientiam, vel virtutes, totum reueor, corpus scilicet & animam, non animam solum excludēdo corpus ab ipso reuerito. Similiter cum totum hominem adoro, non honoro præcise caput excludendo alias partes ab illa adoratione, sed considerando rationem adorationis, Christus secundum naturam diuinam est adorandus, excludendo aliam naturam, vt est ratio adorandi, quia nulla alia est ratio summi dominij, nec ratio adorationis debita summo Domino: sicut nec corpus est ratio adorandi virtuosum. Hęc Scotus, & in adoratione vbi supra.

CURIOSITAS est superflua indagatio ad se non pertinentium, secundum Hugonem & sanctum Thomam ij. q. iij. quæst. clxvij. curiositas est vitium circa cognitionem intellectus & sensuum ad peccandum, & circa inspectionem ludorum, & mulierum ad concupiscendum, & spectaculorum. Curiosus & studiosus differunt. Curiosus est cupidus cognoscendi ea, quæ nihil ad se attinet. Studiosus verò, quæ ad animum nutriendum liberaliter & ordinabiliter pertinent intentissimè requirit. Et

CURIOSITAS, vt scribit Gerson de mystica Theologia practica, est studium circa inutilia aut vtilia magis quàm ticeat, deceat, vel expediat. Curiositas (vt notat Stephanus Brulefer in prologo j. senten.) est duplex. Quædam enim est curiositas vitiosa & vitanda, quæ, scilicet aliquis inquirendo sic curiosus est, quod quærit aliquid omnino superfluum, & de quo nulla certa responsio potest dari. Hoc modo (vt ipse dicit) quæstiones difficiles & curiosæ sunt vitiosæ. De hac scriptis reliquit post Gersonem Gabriel libro tertio, distinctio. xxvij. quæstio. vnica, artic. ij. conclusione vj. Omnis, inquit, doctrina & omne studium, debet de curiositate vana, & noxia culpari, quæ non ordinantur actu, vel habitu, mediatè vel immediatè, ad bene, moraliter, gratui

reque viuendum. Vnde dare studium suum rebus inutilibus aut noxiis, vtilioribus scienter omisissis, curiositas est damnabilis, ait Gerson Cancellarius in suis regulis moralibus. Hinc & Salomon Ecclesiastic. vltimo: Faciendi plures libros non est finis: Deum time, & mandata eius obserua, hoc est omnis homo, id est ad hoc factus est, siue ad hoc tenetur omnis homo, & c. De hac reprehensibili curiositate multa scribit Gerson in multis suorum operum tractatibus. Alia est curiositas virtuosa, qua, scilicet quis nobilitate animi etiam occulta inquirere non attēdiatur, ordinando illa (ex bona conscientia) ad salutem propriam & aliorum. Isto modo quæstiones difficiles & curiosæ (vt ait Brulefer) non sunt vitiosæ: quia quod ordinatur ad propriam & aliorum salutem, vitiosum non est: quemadmodum plures quæstiones difficiles apud Theologos curiosæ, quæ ad animæ salutem ordinantur.

CUSTOS. Triplex est custos hominis, vt notat Brulefer, distinctio. xj. q. j. lib. ij. Quidam vniuersalis, & est ipse Deus, qui specialiter curam habet de nobis. Vnde Iob. 6. Quid faciam tibi, o custos hominum? Custos particularis est vnus Angelus deputatus à Deo ad custodiendũ vnum Principem, inquantũ principaliter toti populo principatur: vel vnũ regnũ, vel vnã patriã. Alius est custos hominũ & singularis, & est Angelus deputatus ad custodiam singularis personæ, quia cuilibet creaturæ rationali deputat Angelus à primordio natiuitatis: vel secundum alios à principio conceptionis. Vnde Hieronymus, Magna dignitas animarũ est, quum quælibet ab origine natiuitatis habeat vnum Angelum custodem.

CUSTODIRE secundum Alex. vltra hoc quod dicit prædicationem, prohibitionem, documentum in custodiendo, connotat in custodito indigentia, & quod habeat naturã lapsam, vel labilem seu defectibilem: non solum pœnæ, sed etiam culpæ. In custodiendo autem naturã stantem, per hoc habetur Christum nõ habuisse custodes Angelos, vel indignissè custodia, sed bene ministros habuit Angelos. In eo namque nulla fuit indigentia, neque natura lapsa, aut labilis, & c. Sed ministerium nihil tale connotat in eo cui ministratur, neque indigentia, neque defectibilitatem: sunt enim ministeria etiã ad honorem eius cui ministratur, etiam eius qui ministrat. Nam & seruire Deo, regnare est, & summa libertas atque honor creaturæ (vt vult Boërius) & licet Christus labilis fuit quantum ad naturã assumptã, quia mortalis, nõ tamē indigens præsidio, aut custodia, quia & pati & mori in sua voluntate, & potestate erat. Hinc dicitur: Oblatus est, quia ipse voluit. Isa. 53. & Ioan. 10. Ego ponam animam meam, & iterum summo eam, & c. de hoc vide & Gabr. di. xj. q. vnica, artic. iij. lib. ij. & sanctum Bonavent. eadem di. ar. j. q. iij. libro ij. Illud autem: Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te: non est intelligendum de capite Christo, sed membris. Christus itaque non indigebat custode, nec quantum ad defensionem corporis, nec quantum ad eruditionem rationis, nec quantum ad incitationem affectionis. Nec obstat illud Luc. 22. Apparuit ei Angelus confortans eum. Dicit enim Bonaventura, quod Angelus non confortabat eum confortatione potestatiua, sicut confortat illos quos custodit, sed solum ministeriali, sicut confortat armiger strenuum militem. Nec obstat quod passus est Angelum tentatorem, Matth. 2. quia illa tētatio solum

solum fuit exterius, non ad probationem & exercitium, sed ad nostri instructionem, & aduersarij confutationem: de quo latius loquitur Gab. De custodia autem Angelorum, & de effectu Angelicæ custodiæ videatur supra in dictione Angelus.

CYROGRAPHVS dicitur & Cyrographum, & dicitur, à cheiròs, quod est manus, & graphia, quod est scriptura, quasi scriptura manufacta. Bona. dist. xix. q. ij. lib. iij. Et Cyrographus metaphoricè accipiendū est quædā obligatio, qua anima est obligata ad aliquam pœnam transeuntem, culpa actuali interiori & exteriori ad reatum remanens in anima, ratione cuius diuina iustitia habet nos punire quantum ad pœnam: & diabolica malitia habet nos accusare, & conscientia nostra habet contra nos remurmurare. Brulef. d. xix. q. ij. lib. iij. Et dicitur Cyrographum culpæ, quia talis obligatio confurgit ex nostra culpa. Et dicitur cyrographū decreti, quia ista obligatio est ex nostra culpa, tanquam ex merito: & ex diuina sententia, tanquam ex decreto. Christus autē per passionē suam deleuit cyrographa culparum. Vnde Gabr. dist. xix. q. vnica. ar. iij. dub. ij. lib. iij. dicit, quod per peccatū primi hominis quo Deus toti generi humano offensus est, homo cecidit in reatū seu debitū mortis æternæ, & per hoc in potestatem diaboli, tanquam tortoris pœnam infligentis. Hoc denique debitum pro quanto obligat hominem ad pœnā luendam dicitur Cyrographus decreti, quia sicut cyrographus testimonium est vel certitudo quædam debiti, ita obligatio qua homo debitor est mortis æternæ ex diuino decreto, (quia certa est) metaphoricè dicitur cyrographus decreti. Colof. 2. Nunc autem remisso debito, quod est ordinatio hominis propter peccatū contractum vel commissum, liberatus est homo à culpa, à pœna, à potestate diaboli, & ab obligatione cyrographi decreti, quia remissio debiti iam nō est ordinatus ad pœnā, sed assumptus per gratiam ad Dei amicitiam. Et per hoc nec habet culpam, nec obligatur ad pœnam: & per cōsequens nec sub potestate diaboli, nec est sub obligatione cyrographi. Fit autem hæc remissio per passionem Christi. Vnde latius Gabr. vbi supra.

De litera D.

DAMNATIO quædoque accipitur improprie pro magna pœna, siue largè pro qualibet punitione, ad quam aliquis est iudicatus, secundū quam acceptionem includit etiam pœnā Purgatorij (vt scribit Gabr. lect. lvj. cano.) vnde & beatus Greg. dicit, quod eodem igne purgantur boni, quo reprobi puniuntur, & in aliis cōmunibus locutionibus dicimus aliquem condemnari ad certam pecuniariam pœnam, siue ad aliquod temporale supplicium. Vnde Augustin. 1. Enchi. 65. & recitat Magister d. xlv. lib. iij. c. ij. de suffragiis, quod quibus profunt, aut ad hoc profunt, vt sic plena remissio, aut certè vt tolerabilior fiat ipsa damnatio, vbi damnationē accipit Augu. non proprie, sed pro valde graui Purgatoria pœna, vt dicit Richard. dist. xlvj. art. ij. q. iij. lib. iij. Vel ibi locutus est Augu. sub dubitatione, & alibi partem contrariam asserit, vt dicit Richar. Sic largè accipiendū potest damnatio diuidi in temporalem & æternam.

DAMNATIO æterna est, qua quis ad æternā pœnā

deputatur. In hac sunt duo (vt scribit sanctus Bonauent. di. xlvij. in dubiis literalibus lib. j.) scilicet pœnæ inflictio, & æterna à Deo separatio. Separationē æternā à Deo nullo modo credo (inquit ipse) quod aliqua anima rectè debeat velle, imò semper velle contrarium, sed pœnā velle si reuelatum est sibi datum, & hoc patet, quia quilibet iustus de se & de alio debet velle, quod omnis peccans finaliter, æternaliter puniatur, & c.

DAMNATI sunt illi, qui ad iudicati sunt ad pœnā temporalem vel æternam (vt dicit frater Osvald. li. iij. rosarij theo.) quos Paulus Corte. lib. iij. sen. di. xj. vocat profligatos & perditos reos, ad quos, scilicet, dānatos æternaliter beneficia Ecclesiæ nec militantis nec triumphantis deriuantur cum sint totaliter ab Ecclesia præcisī, vt scribit Richar. di. xlvj. artic. ij. q. iij. lib. iij.

DARI illud dicitur dari alicui: vt scribit Gabr. dist. xiiij. q. ij. ar. j. li. j.) quando potest illo vti ad agendū sicut placet. Sicut aliquis seipsum dicitur dare alicui, quando offert seipsum illi ad faciendum quod illi placet. Illud verò dicitur dari in se, quod sic datur in potestatem alterius omni alio dono circumscripito, & per oppositū potest notificari dari in alio, vel simul in se & in alio. Clarius prosequitur Occā dist. xvij. vbi vult quod spiritus sanctus datur soli creaturæ rationali & in se, & in donis suis, & ad sanctificandum hominem, quod & ibidem probat & Gabr. vbi supra. Et spiritus sanctus dicitur se homini dare, cū illapsu suo sanctificatio hominem per gratiam in habitando paratus est ipsam iuuare in omni actione meritoria, & tādē eum in beatitudine sublimare, & dicitur tunc quodammodo voluntati obtemperare. Stat enim ad ostium & pulsat, si quis aperit ingreditur, & nunquam manum suam subtrahit. Sic ergo hominem acceptando per gratiam & in actione meritoria modo singulari eum iuuando, dicitur se homini dare. Cū autem spiritus sanctus sic sese homini dat veluti donum increatum, semper infundit etiam gratiam gratum facientem. Donū quoque creatum quo anima ornatur, & in Dei sponsam adopratur. Et spiritum sanctum dari non est ipsum habere per informationem sicut charitas habetur, sed per assistentiam, licet autem spiritus sanctus sit in peccatore, non tamen habet facultatem fruendi eo meritorie, vt inquit Brulef. di. xiiij. q. est. ij. li. j. Datur præterea spiritus sanctus in donis suis, quando, scilicet, dat dona sua pro sanctificatione rationalis creaturæ. Datur autem & accipitur dupliciter spiritus sanctus, vt habet Gabr. lect. ij. cano. videlicet in gratia gratum faciente, & in gratia gratis data. Primo modo datur ad rationalem sanctificationem recipientis. Secundo modo non semper ad personalem sanctificationem, semper autem ad Ecclesiæ utilitatem. De prima dicitur ad Rom. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius, scilicet, Christi, Glo. per gratiam Christi quæ donum est Dei. Maximum autem donum spiritus sanctus est. Vnde dicitur ibidem v. Charitas diffusa est in cordibus no. per spi. scilicet, qui da. est nobis, gratia autem quæ iustificat charitas est, aut ei inseparabiliter coniuncta quæ datur semper ad sanctificationem, quia ipsa est quæ operit multitudinem peccatorum. De secundo. 1. Cor. 12. Alij per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum: alij fides in eodem spiritu, alij gratia sanctorum in vno spiri-

tu, alij operatio virtutum, alij prophetia. præmisit autem Apostolus, vnicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem. glo. Diuisa sunt dona, non ad meritum alicuius singulariter dantur, sed ad utilitatem Ecclesiæ ædificandæ, & c. Videlatius Gabriëlem in cano. lect. ij. Et secundum eundem dist. xiiij. quæstio. ij. lib. sen. spiritus sanctus non datur in dono creato nisi in dono charitatis: patet, quia secundum vsum loquendi sanctorum nō datur alicui, nisi quem per specialem acceptionem inhabitat tanquam dignum vita æterna. Sed nullus sic acceptatur nisi in quo est gratia gratum faciens, quæ est sola charitas, ideo solum datur in charitate tanquā in dono creato. Astipulatur Petrus de Aliaco q. ix. art. j. lib. j. cum dicit, Spiritus sanctus datur in suis donis, vel magis proprie loquendo datur cum suis donis, quamuis absolute possit dari sine eis, & e contra. Et secundum eundem spiritus sanctus non datur de facto alicui, nisi si ei quem sanctificat & acceptat ad vitam æternam: spiritus sanctus autem nullū sanctificat vel acceptat ad vitā, nisi cū in quo est charitas creata siue gratia gratum faciens, & ideo sancti dicunt spiritum sanctū dari in charitate tanquam in dono creato. Nec modus loquendi est apud sanctos spiritum sanctum dari in sapientia, in fide vel in spe sicut in charitate, & hoc possit concedi, sed non est vsitatum apud sanctos vt Aliacensis dicit.

Et dari dicitur Deus alicui quando eum inhabitat gratuite per donum charitatis. Deus autem dupliciter dicitur esse in aliquo, generaliter, & specialiter per gratiam informantem. Dicitur tamen dari stāte lege, siue datus rationali creaturæ, tunc quando eam inhabitat gratuite per donū charitatis. Et quia duntaxat bonos sic inhabitat quos ad vitam acceptat, & nō malos, ideo illis solum dicitur dari, & tunc dari quando tale donum infundit, & abundantius dari quando maiorem confert gratiam, secundum hunc modum loquendi Deus est tantum in bonis & nō in malis, eo quod solum tales per gratiam inhabitat, sic magis est in beata Virgine quam in sancto petro, & specialissimè in Christo, quamuis Deus sit in omnibus reb' generaliter, sicut ipse Dauid testatur, dicens: Si ascendero in cælum, tu illic es. De quo consulto Bonauen. dist. xxxvij. q. j. lib. j. Est præterea Deus in seipso vt Alpha & Omega (vt scribit Brulef. dist. xxxvij. ar. iij. lib. j.) Est autem in mundo vt creator & gubernator, est in angelis vt beatificator. Vnde dicitur: pater noster qui es in cœlis, id est in iustis, non in cœlo empyreo. Vnde & thronus sapientiæ anima iusti dicitur, vnde & illud: Fiat volūtas tua sicut in cœlo & in terra, id est sicut in iusto, sic in peccatore, vt scilicet cōuertatur. Esa. Cælum mihi sedes est, terra scabellum pedum meorum, id est iustos inhabito per gratiam, impios premo per æterni iudicij distributionem.

DARI spiritus sanctus plenius, potest intelligi dupliciter (vt notat sanctus Bona. di. xv. li. j.) in dubiis literalibus, aut intensiue, aut extensiue. Si extensiue, sic pluribus datus est spiritus sanctus tēpore legis gratiæ, quia in omnem terram exi. so. eorum & c. nō tantum ad vnā gentem. Si intensiue, hoc est dupliciter, aut quantum ad generalem statum, aut quantum ad speciales personas. Quantum ad generalem statum in nouo testamento, quantum ad speciales personas in veteri testamento, & sic se habent sicut excedentia & excessa, quia in ve. test. fuerunt alij qui viri Euangelici, & fuerunt in ve. test. alij abun-

dantes in sapientia. vt Salomon, alij in patientia, vt Iob. alij in mansuetudine: vt Moyfes. alij in fide: vt Abraham. alij in deuotione: vt David. alij in miraculorum operatione: vt Elias.

DATVM & donum differunt secundum magistrū: vt & refert Gabr. dist. xvij. q. vnica. ar. j. lib. j. & in hoc quod donum dicitur aptitudinem siue donabilitatem, ideo quod non donatur, si tamen donabile est, donum dicitur. Datum verò dicitur actum donationis. Ex quo sequitur quod si aliquid æternum detur in tempore ab æterno, dicitur donum in quantum ab æterno fuit donabile. Ab æterno enim fuit aptū vt daretur in tēpore, non tamē dicitur ab æterno datum. Et tādē donum quā datum dupliciter accipitur, vt idem notat Gabr. vbi supra. Vno modo pro p̄ducto virtute amoris alicuius obiecti, quod nō vt producitur tali modo habet rationē similitudinis obiecti amati. Alio modo capitur pro aliquo liberè alicui collato, & quasi in possessionē vel dānationem ipsius translato. Capiendo donū primo modo spiritus sanctus verè & proprie dicitur donum, patet per Aug. 5. de trini. Spiritus sanctus donum est patris & filij, quia procedit à patre & filio. Item iij. de trini. Sicut natum esse esse filio à patre esse, ita spiritus sancto donum Dei esse esse à patre procedere & à filio. Capiendo donum secundo modo non solum spiritus sanctus, sed & filius donum est dicendus: patet de spiritu sancto in textu magistri de filio: Esa. Filius datus est nobis. Vterque enim & filius & spiritus sanctus mittitur creaturæ, ergo vterque donatur. Sed si donum dicitur processionem ab aliquo (vt videtur dicere Aug.) pater nō dicitur donum, quia non procedit ab aliquo, ideo scriptura nō commemorat patrem esse donum.

Est quoque distinctio formalis inter donari & donum, sicut inter verbum & dicere filium & generare spiritum sanctum & spirare. Quomodo autem spiritus sanctus ab æterno datur filio à patre, & e contra uerso patri à filio, de hoc diffusè apud Gabr. vbi supra videte potes. Et de dono vide infra latius. Et vt scribit sanctus Bonauen. di. xvij. q. iij. lib. j. quamuis vtrunque tam datum quā donum dicatur in diuinis, tamen conuenientius dicitur donum. Et huius est duplex ratio. Vna quidem est quia datum cū sit participium vel nomen verbale concernit tempus, donū autē à tēpore subtrahit. Et ideo quia omnia dona supra tēpus sunt, conuenientius dicitur in diuinis donum quā datū. Alia ratio est, quia donum supra rationem dati addit conditionē liberalitatis siue irredibilitatis, quæ est conditio magnæ nobilitatis. & ideo maximè competit diuinis. Et hæc est ratio quare donū appropriatur gratuitis donis, non tantum ipsi Spiritui sancto, qui est principium gratuitorum donorum. Et quod dicitur donū & datū, habetur Iaco. 1. Omne datū optimū, & omne donū perfectum de sursum est, & c. Et vtrū notat secundū Aug. quæstio. iij. vbi supra. Donum dicitur in diuinis proprie siue personaliter nō essentialiter, sicut verbum dicitur proprie de filio. Datum autem potest accipi & essentialiter & personaliter, siue proprie & communiter, tota enim trinitas dat se, & tamen pater & filius proprie dant spiritum sanctū, vnde datum de sui ratione idem est quod communiter datum. Latius Bonauen.

DEBEO, es, & c. secundum Angelum, & post eū Gabr. distinct. xvj. quæstio. iij. artic. j. lib. iij. ex suo proprio significato importat necessitatem præcepti. Lexic. Theol.

cet quandoque ratione materiae importat congruitatem, tamen secundum Panor. improprietates terminorum sunt vitandae. in ca. j. de dolo & contuma. & ideo solum habet locum improprietatis huius verbi debet, quod sit consilij in materia consultiua ratione materiae quae est consultiua. Sed istud nomen Deus cum isto verbo debet, ut scribit Brulef. d. xxxvij. q. j. li. iij. semper importat venenum. Vnde magister ait: hoc verbum debet, proprie non conuenit Deo.

DEBITVM quod quis debet dicitur. Et est debitum ex commissio quod est proprie debitum, ut scribit sanctus Bona. di. xliij. in dubio lite. lib. j. quia praet voluntatem: velit enim nolit obligatus est qui accepit beneficium si necessario eget beneficio. Debitum autem ex promisso quod est meri liberalitatis, est debitum quod sequitur largitate promittentis, & ideo secundum re plus habet de ratione gratiae quam debiti. Et hoc modo Deus est debitor, primo modo non, ex sua enim liberalitate promittit ut alliciat, sed nihil recipit, unde obsequia nostra non acceptat propter indigentiam, ideo ratio debeti secundum quod obligationem dicit, proprie in Deo non cadit. Si autem abutatur nomine ut debitum sonet in codice bonitatis Dei, sic recipitur in Deo. Vnde Magister d. xliij. l. j. Sed ut mihi videtur hoc verbum debet, venenum habet, cum aliqui dicunt: Non potest Deus facere nisi quod debet, non autem debet facere nisi quod facit, multiplicem enim & inuolutam continet intelligentiam, nec Deo proprie competit, qui non est debitor nobis, nisi forte ex promisso. Nos vero eius debitores sumus ex commissio. Ut autem venenum euacuetur diuini verbi sensus, non potest Deus facere nisi quod debet, id est nisi quod vult, falsum est. Sic enim potest ipse dici debere aliquid, quia vult illud. Si autem dicatur quod non potest quod debet, id est non potest nisi illud, quod si faceret, ei bene conueniret, verum est. Haec magister ubi supra.

DEBITVM quoddam est quod prouenit ex parte meriti, ut princeps qui regi fortiter militauit, meruit ut sibi dentur stipendia. Hoc modo Deus quoddam modo est debitor nobis propter merita. Vnde Paulus. 2. Tim. 4. Dereliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam red. mihi do. in il. die iustus iudex. Brulef. d. lxxij. q. j. lib. j. Est praeterea quoddam debitum obligationis, quoddam congruitatis.

DEBITVM est duplex. Quoddam est debitum ex charitate, quoddam est ex necessitate, ut scribit sanctus Bonauen. di. xviii. circa textum li. iij. Debitum ex charitate non tollit perfectionem meriti: debitum vero ex necessitate quodammodo dimittit. quoniam ergo omnes alij debitores erant mortis, debito necessitatis, qui quidem prouenit ex reatu & obligatione culpe. Ideo dicit magister quod nullus poterat Deum placere, quauis voluntarie perferendo morte possit Deo placere, Christus autem quia sine debito mortis pertulit mortem, & placere potuit & placere: placere, quia ex bona voluntate: placere vero praeter necessitatem. Nec quisquam (ut ait Magister dist. xviii. lib. iij.) hostiam poterat offerre sufficientem reconciliationi nostrae. Sed Christus homo sufficiens & perfectus fuit hostia, &c.

DEBITVM quandoque accipitur pro peccato. Peccata autem dupliciter debita nominantur (ut scribit Gabriel d. lxxij. cano.) non quidem formaliter sed effectiue: Vno modo quia peccando debitum soluere recusamus, debitum quo Deo tenemur, scilicet obedi-

ram & amorem. Peccamus enim committendo & omittendo: committendo, scilicet, malum, & omittendo bonum, puta si fornicamur, si occidimus, si furamur, committimus mala & agimus contra diuina praecpta, & per hoc subtrahimus sibi debitam obedientiam, seruitutem & timorem. Si Deum super omnia non diligimus, si parentes non honoramus, si bona debita amittimus iterum Deo debitum subtrahimus, dilectionem, seruitutem, &c. Secundo peccata dicuntur debita nostra, quia nos debitores praeter faciunt. Quicumque enim contra Deum peccat, reus efficitur poenae gehennalis, quam soluere tenetur, nisi a Deo remittatur. Latius ibi Gabriel. Peccata itaque dicuntur debita ab effectu, quia constituant nos debitores poenae, ad quam sustinendam propter peccata iuste obligamur.

DEBITVM coniugale est actus coniugalis, quo vir tenetur uxori, & vice versa petenti. Et dicitur debitum, quia sub poena peccati mortalis tenetur vir mulieri debitum petenti reddere, similiter uxor viro secundum omnes theologos communiter, secundum quod dicit Apostolus. 1. Cor. 7. Uxori vir debitum reddat, nisi ex rationabili causa excusetur, ut scribit frater Oaldus. lib. liij. Rosarij Theologiae. Et quauis semper liceat reddere, non tamen semper licet petere. Debitum enim ut vult magister semper poscenti solvendum est. Bonum etiam est diebus solennibus abstinere. Vnde ut scribit Tho. de Argenti. di. xxxij. lib. iij. Si coniunx sine sua corporalis vitae periculo potest reddere debitum, tunc semper tenetur reddere, maxime si exigens nullatenus vult pro tunc actu illo carere, non tamen necessitatis est exigere, ut habet Rich. Sed reddere debitum est necessitatis, ut ipse ait di. xxxij. ar. j. q. j. & ij. lib. iij. Et quando vir quibusdam signis perpendit mulierem petere, tenetur reddere, ait Rich. Sed si coniunx sine corporalis vitae periculo non potest reddere debitum exigenti, tunc non tenetur nec obligatur ad reddendum. Vide latius Tho. Argenti. & rationes eius, unde Gerson in regulis moralibus, Nullus coniugum tenetur reddere debitum in detrimentum notabile & certum sui corporis vel factus nascituri. Et secundum hoc cognoscitur quando leprosis vel praegnantibus aut menstruatis, aut furiosis, aut epidemicis, & similibus casibus reddi vel non reddi debitum oporteat: nec tempus & locus sacer (ut idem vult) videntur excusare quin alter coniugum teneatur alteri petenti reddere, praeterquam tamen quadam amabili inuentione de non exigendo. Et reddere debitum est de iure naturae (ut dicit Rich.) Ideo Ecclesia quae nihil potest contra ius naturae, non prohibet, nec dissuadet quocumque tempore, nec interdicit filiis suis laqueum ponere, sed exactionem debiti dissuadet sacro tempore, quamuis non prohibeat, eo quod vacare operibus carnis multum impedit eleuationem mentis ad caelestia, cui maxime mens temporis sacro debet intendere. Item secundum Scotum reddere debitum est laudabile, ut ipse dicit di. xxxij. lib. iij. tum propter bonum proles, tum causa vitandae fornicationis, & actus est iustitiae. Sed de loco sacro dicit idem Scotus, quod in loco sacro regulariter abstinendum est, quia non statim imminet periculum fornicationis, quando statim committi posset in loco non sacro, si tamen diu oportet eos conuiuere in loco sacro, negaret istum peccare, si redderent debitum ibi petito. Concordat Petrus de Aquila & Angelus & Richar. sed Petrus Paluden. tenet indistincte quod

De quod est mortale. sed non credas ei inquit Angelus, nec valet eius ratio, quod nulla sit necessitas, &c. Scribunt & doct. & ponunt causas quibus quis non tenetur reddere debitum, sicut est prohibitio Ecclesiae. Nam contra interdictionem Ecclesiae est peccatum mortale actus coniugalis. Ecclesia autem prohibet ne quis consumat matrimonium certis temporibus. Vide latius de hoc Angelum. Secunda causa est impotentia, salua incolumitate sui corporis. Tertia causa est crimen adulterij. Quarta est votum emissum ab amobus de communi consensu. Quinta est honestas, puta si petit in Ecclesia, vel in publico. Sexta est scandalum. Septima causa est religio, quam quis vult intrare. Has septem causas assignant doctores propter quod non tenetur reddere coniuges debitum. De his latius prosequuntur. Nec dicendum est de loco sacro sicut de tempore, quia facilius potest mutari locus quam tempus, & propter ea locus ita pollui potest quod indiget reconciliatione, unde in loco sacro non licet carnale debitum exigere nec reddere, si tamen per longum tempus essent ibi violenter reclusi, videtur quod tunc licitum esset eis ibi exigere & reddere, quia non est ponendus laqueus animabus propter immunditiam loci, ut dicit frater Oaldus lib. iij. Rosarij Theologiae. Item tempore menstrui secundum Richmagis est abstinendum propter fructum, quia vicio se tunc conciperetur, & ut in pluribus, ut dicit Scotus, nascitur puer leprosus. Vnde non sine causa in lege Moysaica accedens ad mulierem menstruatam debebat mori. Et quia reddere debitum est praecptum, coniunx sanus tenetur reddere debitum coniugi leproso, si potest fieri sine periculo infectionis. Item furioso habenti lucida interualla reddendum est debitum, sed non existenti in furia, quia pro illo tempore debitum non est, ut dicit Rich. dist. xxxij. ar. iij. q. ij. lib. iij. & alij, &c.

De, quandoque dicitur circumstantia causae materialis vel quasi materialis, ut scribit Tho. de Argentina di. v. & post eum Gab. eadem di. q. ij. ar. j. l. j. dicitur & originationem. Vnde quado dicitur: Filius est de substantia patris, non est intelligendum quod sit de substantia patris tanquam de materia vel quasi materia, quia in diuinis nihil est ponendum imperfectionis, quare non est ponenda generatio sub ratione mutationis vel quasi mutationis, quia mutatio dicit imperfectionem in mutabili, quia mutabilitatem, & concomitantur imperfectionem in mutante, pro quanto necessario requirit causam concomitantem. Est autem ponenda generatio in diuinis tantum sub ratione productionis in quantum, scilicet, aliquid per eam capit esse. Et ideo generationi in diuinis non assignabitur materia vel quasi materia, sed tantum terminus formalis. Est autem mutatio qua aliquid subiectum de priuatione transit ad formam. vj. Phys. Cum igitur dicitur quod filius est de substantia patris, intelligendum est quod sit de substantia patris, sicut de aliquo quod est sibi consubstantialia, id est, de patre qui est filio consubstantialis. Praepositio itaque De, duo dicit, scilicet originationem & consubstantialitatem, & neutrum solum, si enim solam originationem diceret, tunc creaturae essent de substantia Dei, si sola consubstantialitatem, tunc pater esset de substantia filij, unde filius est de substantia patris, tamen est dicere, filius est originatus a patre, & consubstantialis ei. Dicit ergo De: originationem, non quidem in proprio casuali, sed in illo quod regitur a pro-

prio casuali ad bonum intellectum, quia filius non est originatus a substantia, sed a patre, qui est eadem substantia cum filio. Vel De, potest dicere substantialitatem in proprio casuali, & originationem in recto a suo casuali, ut dicit Scotus, & consonat his Greg. di. v. q. ij. ar. j. & Gabriel ubi supra & Brulef. Capitur & quadoque de, substantialiter & ordinaliter, ut cum dicitur. De pane fit corpus Christi, ordinaliter: quia post panem fit corpus Christi, substantialiter, quia vna substantia transit in aliam diuina actione.

DECALOGVS est volumen quod decem legis praecpta continet, & notat Brulef. di. lxxvij. q. j. li. iij. dicitur a deka Graece, quod est decem, & logos, quod est verbum, quasi sermo decem verborum. Vnde Dei mandata dicuntur decalogus. Et verba decalogi de debito obligationis, & congruitatis, quia Deus nulli obligatur, ita quod non solum in eis homo instruetur, verum etiam obligaretur, & hoc Deum decebat, nobisque expediebat, nam in eis consistit regula iustitiae, secundum quod dicitur lumen rectae rationis. Hinc est quod Deus qui est aemulator iustitiae & rectitudinis homini leges imposuit iustitiae, ad quas ipsum obligauit, ut nullo modo liceret ipsum impune praetergredi, & seruans eas regnum Dei possidebit. Plures rationes scribit Brulef. quae congruuntiam diuinorum mandatorum ostendunt, &c.

DECANVS ruralis dicitur & archipresbiter, ut dicit Petrus de pal. dist. xvij. q. iij. ar. ij. lib. iij.

DECIMA est portio vna ex decem, veteres enim ex vnaquaque re decimam offerre diis solebant. Decima est omnium bonorum iuste questitorum pars, Deo debita. Quidam distinguunt a primitiis, quod primitiis sunt frugum, aliorum vero dicitur decima. Et decima tripliciter potest considerari, ut colligi potest ex Alexan. de Ales. ij. parte summa, & Bona. supra ij. dist. iij. parte ij. ar. j. quae est. j. & Guil. Scoti imitatorum. His concordat Richard. in iij. & supra Tho. in 2. ij. quae est. lxxxvij. Et post hos videri potest frater Pelbartus lib. iij. rosarij theologiae, in dictione Abraham. §. vj. primo ut est praecptum morale, & de iure naturae, scilicet, quod Deus honoretur de propria substantia, sic quod aliquota pars detur Deo seruientibus ad sustentationem. Isto modo semper fuit in praecpto simpliciter, ut potest iure diuino, secundum rationem iustitiae quae exigit, ut qui metunt spiritualia a ministris Ecclesiae, dent eis temporalia. Vnde Gen. 47. sacerdotibus in Aegypto cibaria ex horreis publicis dabantur, sic considerando decima manet etiam hodie noua lege. Vnde Gerson parte. ij. in regul. moralibus ait, Solutio decimarum sacerdotibus est de iure diuino, quatenus inde sustententur. Sed quotam hanc vel illam assignare aut in alios redditus commutare, positui iuris existit. Secundo modo consideratur ut est praecptum iudiciale, scilicet in quantum determinat decimam dandam ministris, & sic ante legem datam fuit de consilio tantum. Nam Gen. 28. Iacob vouit decimas, quod vouere non potuisset si in praecpto fuisset: sed postea in lege factum est praecptum. Vnde praecipiebatur Exod. 23. & Nume. 8. isto modo non obligant sicut nec alia iudicialia, nisi prout praecipitur ab eo qui potest, id est ab Ecclesia. Vnde sicut sunt de iure positio, & manent ut praecpta Ecclesiae in noua lege. Tertio modo consideratur decima ut quid ceremoniale siue figurale, quia figurabant perfectionem Christi & Christum futurum. j. Cor. 15. Omnia in Lexic. Theol. n 2

figura cōtingebant illis. Etenim decimam dare, fuit signum perfectæ curationis ab omni morbo peccatorum: quæ expectabatur fīda per Christum. Nam denarius est numerus perfectus, quia primus limes numerorum, vltra quem non proceditur nisi replicando præcedentes numeros. Et ita qui dabat decimas, protestabatur quasi in quodā signo ad se pertinere imperfectionem, referuando sibi nouem partes substantiæ, & expectare perfectionem futuram per Christum. Isto modo decimæ sicut & alia ceremonialia cessauerunt, ac prohibentur: in quātum est morale remanfit. Vnde secundum Tho. ij. quotli. q. iij. ar. iij. dicitur quod nulla consuetudo contraria soluit hominem ab obligatione reddendi decimas, quia hæc obligatio fundatur super ius diuinum & naturale, ideo semper tenentur homines reddere decimas, si Ecclesia exigat, contraria cōsuetudine non obstante. Deus autem voluit in noua lege decimas dari, non in figura futuri, scilicet Christi, sed vt primò ex nostris substantiis Deum honorando & gratias Deo agēdo adquiramus gratiam spiritus sancti. Secundò vt per decimas mereamur bonorum temporalium & corporalium augmentum. Malach. 3. xvj. q. j. Decimæ. Tertiò vt ex charitate, obediendo præceptis iuris naturalis, & moralis, & Ecclesiæ, mereamur æternam gloriam. Vide & aliàs de decimis canonistas, qui aliquo modo aduersari vidēt Theologis in quibusdam. Vide & Gersonem parte iij. sermone contra bullam mendicantium de decimis, & alia multa, laconismo gaudemus.

DECIMATIO secundū S. Bonauē. di. iij. li. iij. actus fuit moralis, sacramentalis & figuralis. Moralisis in quantum est alicuius partis donatio ad sustentationem eorum qui diuino sunt cultui deputati. Morale enim & iustū est vt de altari viuat qui altari deseruit. 1. Cor. 9. Sacramentale in quantum est donatio alicuius partis ad Dei honorem in fide mediatoris ob curationem morbi originalis. Figurale in quātum donatio decimæ partis facta summo sacerdoti, significabat curationem vtilem fiendā per futurum summum sacerdotem Christum. Decē enim vtilitatem importat, pro quanto omnes numeri posteriores ex ipso in ratione numeri componuntur. Latius scribit Gabriēl di. iij. q. ij. ar. ij. li. iij. Et conclusionē iij. dicit: Mediator Dei & hominum Christus Iesus non est in lumbis Abraham decimatus, cuius vulneris per propagationē ex lumbis Abraham contracti curatio per decimationem Abraham est figurata. Sed Christus etiam in lumbis Abraham fuit, quia materialis Christi substantia fuit in lumbis Abraham tanquam effectus in sua causa, non tamen per eius descensum vulnus accepit, nec curatione indiguit, ergo eius curatio quæ non fuit, figurari non potuit, & per consequens decimatus non fuit. Et in quantum decimatio fuit actus figuralis, significabat futuram generalem curationem omnium morbosorum præsentium & futurorum ab Abraham descendētium per summum sacerdotem Christum. Et ideo vt sic non figurabat rātum curationē Abraham, sed omnium futurorum ab eo descendētium. Et per hoc omnes in lumbis Abraham existentes secundum materiale substantiam decimati sunt, qui curatione indiguerunt, hac decimatione Abraham significati & figurati. Vide latius Gabriēlē vbi supra.

DECIPERE vide in dictione Fallere, &c.

DEFFECTVS significat penuriam, vitium aut culpā aut morbū. Sunt autem multiplices defectus (vt no

tat sanctus Bonauen. di. xv. q. ij. lib. iij.) Quidam sunt defectus qui sunt ex culpa, quidam verò qui sunt ex culpa & ad culpam, sicut pronitas ad malum, & difficultas ad bonum. Illos autem defectus qui nō tantum sunt ex culpa, sed etiam via ad culpam, nō deicit Christum assumere, quia Christus fuit minister iustitiæ omnino segregatus à peccato. Alios autem defectus deicit ipsum assumere, sed nō omnes, quia quidam sunt defectus naturales, quidā personales. Defectus autē naturales voco illos (inquit Bona.) qui respiciunt totam naturam humanam vniuersaliter, sicut fames & sitis, & defectus consimiles. Personales autē defectus sunt qui respiciunt aliquas personas specialiter, sicut diuersæ egritudinum species. Quoniam ergo Christus venerat naturam humanā redimere communiter sine personarum distinctione, hinc est quod defectus naturales non personales defectus pœnales tantum non viciosos debuit in se habere absque dubio. Itaque Christus non omnes defectus nostros assumpsit, sicut dicit Magister di. xv. libr. iij. sed illos tantum quos ipsum assumere deicit, & nobis expediens fuit. Ex alia autē & alia causa, vt idem vult Magister, sunt isti defectus in nobis & in Christo. In nobis enim sunt ex necessitate contracti, sed in Christo sunt ex voluntate assumpti, vt pulchri deducit & probat sanctus Bona. q. ij. vbi supra.

DEFENSOR, qui defendit aliquem ab aduersario. Et defensor (vt notat Gabr. q. ij. dist. xv. ar. iij. dub. ij. li. iij.) & habetur in glo. in cle. j. de pœnis) est duplex. Vnus qui auctoritatem delinquendi præstat, & ille amplius punitur. Alius defensor, qui post delictum defendit, puta impediendo ne delinquens ad iudicem veniat examinandus vel puniendus, vel ne fiat executio, & hic punitur. Secus si defenderit eum ne lædatur à puato. Et quamuis non prodendus sit qui bona fide ad alium confugit, non tamen est defendendus, quia qui defendit delinquentem, maledictus est apud Deū & homines, & corripitur increpatione seuerissima. Vnde xj. q. iij. Qui consentit. & xxiiij. q. iij. qui aliorū, dicitur, Quia aliorū defendit errorem multò amplius est danabilior illis qui errāt.

DEFORMIS, turpis, quasi seorsum à forma: à quo deformitas. Et deformitas in corpore potest contingere tripliciter (vt scribit Petrus de Plaude dist. xliij. q. j. li. iij.) vno modo ex defectu alicuius cōuenientis: sicut mutilatos vel mancos dicimus deformes vel nanos, primos ex defectu membri: secūdes ex defectu debite quantitatis. Secundo modo contingit deformitas ex appositione alicuius disconuenientis, vt est membrum superfluum: vt est sextus digitus, vel macula superueniens oculo vel alia superfluitas in alio membro. Tertio modo ex indebita partium dispositione, vt in claudis & luscis & huiusmodi. Hæc Paludensis vbi supra.

DEGENERARE est à genere desciscere. Vel (vt scribit S. Bonauen. di. xix. in dubiis literalibus, li. j.) est extra genus generantis exire. Exire autem extra genus generantis hoc est, aut quantum ad formam communē & naturam, & sic est generatio in equiuocis, sicut equus ex asina generat burdonē, & asinus ex equa mulum, vnde mulus degenerat. Alio modo degenerare est proprietates degenerantis relinquere, retenta natura, sicut filius qui generatur ex patre nobili & pulchro, est rusticus & turpis. Tertio est degenerare, naturam generantis relinquere, nō per dissimilitudinē, sed per diuersitatem: & hoc modo omnis natiuitas creata degenerat, quia i omni creatura

generans est aliud à generante, & in sola diuina generatione degeneratio non est, quia nihil nascitur nouum, nihil additur alienum. Et ideo generans à generante in substantia non separatur, & ideo sola illa generatio est nobilissima. Hęc Bonauē. Hinc Hilarius vt refert magister di. xix. libr. j. Fateamur inquit ergo quod pater est in filio & filius in patre, & Deus in Deo, non per duplicem conuenientium generum coniunctionem, nec per insitiuam capacioris substantiæ naturam, sed per naturæ vnitam similitudinem, per natiuitatem viuientis ex viuente natura, dum res non differt, dum naturam Dei non degenerat natiuitas, dum nō aliud aliud quid ex Deo quam Deus nascitur, dum nihil in his nouum est, nihil alienum, nihil separabile, &c.

DEGRADATIO Vide in dictione Depositio. Degradati dicuntur qui de exauoratorum sunt genere (vt dicit Cortesius lib. iij. di. v.) Vide & aliàs multa de degradatione.

DELECTATIO secundum Aristo. j. Rhetor. est quidam motus animæ & constitutio simul tota & sensibilis in naturam existente. Dicitur motus quod ponitur pro genere secundum s. Thom. j. ij. quæst. xxxj. & secundum eum potest esse prædicatio causalis. Sed videtur quod possit esse identica, vt scribit Gabriēl di. j. q. iij. lib. j. Nam motus nō sumitur hęc vt importat quandam successiuam rei tendētiā ad suæ perfectionis habendæ consecutionem. Sed motus nominat quandam operationem complacentem in re voluta & habita, quomodo intelligere, velle & similia dicuntur motus, aut etiam cessatio ab eisdem, & quies in aliquo, considerata & habita bonitate obiecti veluti complacentis, ideo & potest accipi expositiue cum dicitur, est motus animæ & constitutio simul tota. Vbi secundum B. Thom. constitutio non debet accipi, prout est cōstitutui, sed prout est institutum esse quasi in termino motus. Non enim delectatio est generatio, vt Plato posuit, sed magis consistit in factum esse, vt dicitur. vij. Ethi. dicitur sensibilis, per hoc secundum Gab. excluduntur ea quæ nulla potentia cognitiua à nobis comprehendī possunt. Sicut enim nihil amat nisi cognitum, ita & in nullo delectatur voluntas nisi in cognito & quod præsens est. Dicitur sensibile propter excludere insensibilia. Videlatius Gabriēlem. Et ibidem dicit quod in damnatis nulla est delectatio, nec delectatio est amor, sicut tristitia non est odium. Nam beati odium mala, & tamen non tristantur, quia beatitudo expellit omnem tristitiam, sicut damnatio omnem delectationem. Secus de Christo viatore & comprehensore. Nec obstat dictum Gregorij dicentis, diabolus delectari & exultare. Ad quod Psalmus & glo. Qui tribulant me, exultabunt, &c. Nam exultare & delectari ibi sumuntur pro complacentia intensa in lapsu hominis, & non sumuntur illa nomina proprie. Et dilectio est immediatē à voluntate tanquam à causa efficiente. Sed delectatio intellectiua (non autem sensitua) est immediatē ab actu voluntatis, vel sic, causa immediata delectationis sensitua est cognitio sensitua. Causa verò immediata delectationis intellectiua est volitio siue actus voluntatis. Latius Gabriēl vbi supra. Et probabilius dicitur quod delectatio est subiectiue in voluntate quam actu voluntatis, vt tenet Occam, quem refert Gabriēl, qui longior est in hac re, vide eum.

DELECTATIO secundum Gersonem parte iij.

le & ij. quæ incipit, pœnitentini, est motus animæ cōsurgens ex apprehensione obiecti per modum conuenientis. Tristitia verò est motus sequens ad apprehensionem obiecti per modum disconuenientis. Et vt idem dicit super Cantica Canticorum, consideratione ij. De delectatio sortitur hoc nomen à similitudine lactentium puerorum, quasi dulcis lactatio. Causatur autem ab amore, imo non nisi ab amore vel amatione delectatio. Hinc illud popolare. Est itaque delectatio perceptio conuenientis conuenientis: amor autem non est nisi conuenientia, & adaptatio rei ad suum conueniens. Latius Gerson scribit. Et delectationum aliqua sunt corporales & sensitua, alia sunt spirituales seu intellectuales, vt scriptis reliquit Gerson parte ij. de delectatione, an sit peccatum. Delectationes corporales & sensitua dicuntur quæ in appetitu sensituo, & de bono sensibili seu bono secundum sensum fiunt. Spirituales verò seu intellectuales, quæ sunt in appetitu intellectu, & de bono intelligibili, seu bono secundum intellectum. Hęc Gerson, qui & multa de delectatione scribit vbi supra.

DELECTATIO adhuc quædam est spiritualis, alia carnalis, & non accipitur ibi spiritualitas & carnalitas vt statim supra, in quantum scilicet solam animæ vel corporis delectationem importet, sed vt capit Apostolus, distinctionem faciens inter hominē spiritualem & carnalem. 1. Corint. 3. & in pluribus aliis locis. Vnde delectatio spiritualis est, quæ est in Deo creatore, vel propter Deum. In creatore quidem, quando scilicet homo in eo directē delectatur, considerando scilicet, & contemplando suam immensitatem, maiestatem & virtutem & bonitatem, & huiusmodi iuxta illud Psal. Memor fui Dei, & delectatus sum. Et illud: Delectare in Domino, & dabit tibi petitionem cordis tui. propter Deum verò, quando scilicet aliquis in aliquo bono alio à Deo, siue sit intellectuale siue corporale, debitē delectatur, non tamen illic sistendo, sed delectationem illam purē in Deum reflectendo, vt si quis (exempli gratia) in scientia sibi data delectaretur, in quantum se per eam in Deum, ad laudemque suam, & sui nominis exaltationem proficere posse speraret, vel in aliqua re magna, pulchra, vel admirabili manu ducendo per illum intellectum suum in admirationem, & delectationem infinitæ potentia, sapientia, & bonitatis Dei, iuxta illud Psal. Delectasti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. Et huiusmodi delectationes spirituales non solum peccata non sunt, sed meritoria, imò tanta esse possent quod ad magnā perfectionem hominem ducerent. Gerson.

DELECTATIO Carnalis quæ à spirituali iam dicta distinguitur, est duplex, scilicet naturalis & voluntaria. Naturalis est cum vnaquæque vis animæ in suo obiecto, quod tanquam sibi bonum & conueniens apprehendit, delectatur, vt puta ratio in cognitione veri, visus in coloribus, maxime mediis, auditus in sonis mediocribus, & sic de aliis. Et proprie nihil aliud est quam quædam naturalis virtutis appetitiua quies, in aliquo bono sibi conuenienti amato seu desiderato: vt posset poni exemplum in calefactione post magnum frigus, vel potu post vehementem sitim. Et hæc delectatio sic considerata & strictē sumenda vt distinguitur à voluntaria de se, nec est laudabilis nec vituperabilis, quia

vt frequenter, quod adus dicatur virtuosus vel defectiuus, hoc habent à ratione & voluntate, in quantum, scilicet ab eis imperantur vel consentiuntur. Delectatio verò voluntaria est propriè quæ apprehensionem rationis sequitur. Cum enim ratio aliquid tanquam bonum cõueniens apprehendit, causatur in ea quidam motus seu appetitus ad illud sic apprehensum, quem consequitur delectatio, quæ propriè nihil aliud est nisi quædam voluntatis complacentia in eo quod sic ipsa ratio apprehendit. Et hic motus, seu appetitus rationis est ille motus seu appetitus qui rationalis nominatur: & largè sumendo potest dici & delectatio naturalis. Sed vt distinguitur à naturali dicta suprâ, consideratur solummodo in quantum à ratione quæ voluntatem regulare habet, imperatur aut consentitur, & in quantum ipsa voluntas in cuius libertate erat apprehensio & motus rationis sequi vel nõ sequi, propter huiusmodi delectationem voluntaria appellatur, ad ipsam et mouetur & inclinatur. Et si illa delectatio est debite regulata debiteque mensurata, vt scilicet, in relicta, & quantum debet & quomodo debet, talis delectatio nõ est peccati, vt in actu coniugali vel cibo & potu. Si autem huiusmodi delectatio voluntaria sit rationis apprehensionem consequens, non est debite regulata, vt puta quia est in rem illicitam, vel quia debitam mensuram aut debitum modum excedit, quod ex vicio fomite mouente procedit, propter quod & viciosa dicitur, & illa potest esse veniale peccatum, vt in risu superfluo, vel in verbo ocioso, quod tamen ex nimia libidine potest effici mortale, aut contemptu, vel potest esse mortale. Et si huiusmodi delectatio non est morosa, tunc non est nisi veniale. Si verò morosa fuerit, est peccatum mortale, intelligendum, vt dicunt doctores quidam de mora consensus in delectatione, & non de mora temporis. Latius tamè & melius declarat & ostendit Gerson quado sit peccatum mortale parte. ij. tracta. de delectatione, quado sit peccatum, quæ videre potes, quæ multa scribit de delectatione.

DELECTATIO est in sensu dupliciter (vt scribit S. Bona. di. xlix. ar. iij. q. j. li. iij.) Vna per redundantiam, alia per obiecti presentiam. Sicut quado anima est interius plena delectatione, ita inebriatur & potest sentiri, quod nullo modo querunt nec egent exterius delectari. Et hæc delectatio erit præmium omnium sensuum, & omnibus sanctis. Hanc autem delectationem non habent à se, nec ab actu suo, sed ab actu animæ. Alia est delectatio per obiecti conuenientiam penitentiam, & quia solum duo sunt sensus qui habent obiecta gloriosa, ideo solum in duobus est, & hoc non est præmium, nisi valde accidentale, quia non magis est gloriosus sensus in illius absentia quam in presentia. Bonnauen.

DELERE est in totum leuare & remouere. Vbi cumque autem hoc verbum deleri, vel delebitur in scriptura ponitur, aut peribit de populo suo, denotat interitus salutis, & mors eterna, vt notat Gabriël di. j. q. iij. art. ij. libr. iij. Vnde Gen. 17. dicitur: Mafculus cuius præputij caro circumcisa nõ fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. Et hoc verbum, Deleri, potest accipi dupliciter, (vt scribit Dominus Car. Came. q. xij. art. j. lib. j. Vno modo propriè. Et sic deleri de libro vitæ præsupponit fuisse scriptum, & deleri de libro, id est quod non esse scriptum, & prius fuisse scriptum, & sic scriptus in libro vitæ non potest deleri, intelligendo de his qui sunt scripti secundum æternam

præscientiam, nam hoc argueret mutationem voluntatis diuinæ, vt patet. Alio modo potest sumi magis largè, vt idem est delere quod non esse scriptum, & hoc est possibile de potentia absoluta. Quod ergo Moyses fuisse deletus de libro in quo erat scriptus simpliciter, impossibile fuit in primo sensu, & implicat contradictionem, sicut patet, sed non in secundo sensu. Quod autem Moyses dixit, & habetur Exod. 32. Obsecro Domine aut dimitte eis noxam hanc, aut dele me de libro tuo quem scripsisti. Vnde ait Magister historiarum quod hoc ex magna confidentia in Deum est impossibile dictum. q. di. si cut est impossibile vt me deleas, sic oro nõ posse fieri quin dimittas, &c.

DELERE peccata est ea remittere, amouere. Aliud autem est peccata deleri, aliud bona opera mortificari, vt scribit S. Bonnauen. di. xxij. parte j. q. j. li. iij. in solu. arg. Bona namque opera mortificantur, nõ quia esse desinant, sed quia reputantur indigna remuneratione æterna, propter indignitatem solum peccatis. Sed peccata deleri, verè dicitur peccati expulsionem & remotionem talis vicij ab anima. Vnde sicut charitas quæ est habitus animæ nunquam eadem reddit si amittatur, sic nec culpa eadem redire potest. Et à verbo delere, venit delatio, quæ est triplex (vt scribit Brulefer. d. vj. q. v. li. iij.) Prima est delatio acceptationis vel acceptationis diuinæ, & est illa qua deletur gratia vel ipsa charitas, per quam homo est acceptabilis ad vitam æternam. Et ista delatio est pessima, & est à Deo effectiua, à peccatoribus demeritorie. Vnde Psalmus: Deleatur de libro viuientium, & cum iustis non scribantur. Secunda est delatio iniquitatis peruersæ. Et est illa qua peccatum mortale deletur in aliquo, & ista est optima, & fit per gratiam formaliter. De hac dicebat Psalm. Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Tertia est delatio entitatis creatæ, & est illa qua deletur & destruitur aliqua entitas creata. Et ista est duplex. Quædam est annullatiua simpliciter & totaliter, & est illa qua res sic deletur quod ex ea nihil remanet, vt quando deletur & destruitur gratia totaliter. Et hoc fit quando quis peccat mortaliter. Alia est delatio annullatiua partialiter, & est illa qua aliquod annihilatur, sic tamen quod aliqua pars eius remanet, vt fit in morte animalis. Character quoque non deletur per deletionem, quado quis peccat, licet debeat gratiam, vnde & non deletur per deletionem acceptationis diuinæ, quia potest stare cum peccato, nec potest deleri per deletionem iniquitatis peruersæ, nec est debilis per deletionem entitatis creatæ ab aliquo ente naturali. Sed character de potentia Dei increata est debilis, vt olim dicebat: Delebo omnem substantiam quam creavi à facie terre, sed character est entitas indelebilis de potentia Dei ordinata, quia sic ordinauit.

DELICIA dicuntur oblectamenta, & quæ nobis sunt voluptati. Delicia verò paradisi spiritualis sunt gratia & virtutes. Gabr. di. iij. q. vnica li. ij. Et illud Psalm. Delicia mea esse cum filiis hominum, intelligitur (vt scribit Gerson parte iij. super cantica canticorum) non formaliter sed casualiter: quia facit effectualiter delectari, vt est illud: Latabitur Dominus in operibus suis.

DELINQUERE est peccare, vel omittere, quæ quis quam facere debet. Vel vt scribit Paulus Cortesius eloquentissimus Theologus. li. ij. sententiarum di. iij. delinquere nihil aliud esse quam ab amissa declinare adus

actus sui. Nam si vel ex rerum natura, vel ex moralium aut artificiorum ratione peccatum elicitur, id solum à recto non torquetur, cuius est formula ipsa agentis virtus. Diuinæ autem mentis voluntas sola est amissa actus sui, nullisque superioribus finibus circumscribitur. At cæterorum quorumcunque voluntas nullam adus sui formulam assequitur, nisi quatenus in rectum ab vniuersitatis parente dirigitur. Ex quo quidem assumitur Deum delinquere non posse, cætera autem delinquere posse conditionis naturæ suo modo, quo constituto probatur cælicum genus peccare potuisse, hoc est Angelos per superbiam, scilicet. Et à delinquere venit delictum, quod idem est quod peccatum. Et licet omne delictum dicatur magnum (vt scribit Iacobus de Valentia in Psalm. 18.) in quantum contra Deum committitur, tamen peccatum finalis impenitentia & obstinationis dicitur maximum, eo quod post mortem non potest per penitentiam deleri, quia nõ amplius est locus nec tempus penitentia. Dicitur autem delictum quasi derelictum. Est enim boni desertio.

DEMERITUM vt habet Rich. di. vlt. libr. iij. circa textum & libr. ij. di. vij. dicitur culpa pro qua secundum decretum diuini iudicij infligi debet: à iudice pœna peccati.

DEMON secundum Guil. Scoti imitatorum lib. ij. sen. dist. v. solet capi tripliciter. Vno modo idem est quod sciens, vnde in Latino interpretatur peritus vel sciens. Inde mali spiritus vocantur cacodæmones, id est malū sciētes. Sed boni Angeli dicuntur eudæmones. Vel (vt alij dicunt) calodæmones, id est bonum scientes. Nam kalon Græcè, Latinè dicitur bonum, siue pulchrū, siue honestū. Hinc Act. 17. Athenienses di. de Paulo quod nouorū dæmoniorū videretur annunciator esse, id est nouarum sententiarum, vt patet ex textu sequenti. Dixerunt enim eidem, Noua infers auribus nostris, ita quod dæmonium idem sit quod scientia, & dæmon idem quod sciens. Secundo modo dæmones dicuntur apud Platonem quidam spiritus naturæ subtilis aëreæ miræ cognoscibilitatis siue bonus siue malus. Tertio principaliter dæmon accipitur in Theologia pro Angelo apostata, per peccatum obstinato. Et est inuentū hoc nomen ex lingua Syriaca, scilicet dæmon, quasi dimon à diuitiis & mammon. Mammon quippe in illa lingua diues dicitur: Dum igitur Angelus malus sine merito voluit habere diuitias beatitudinis & diuinæ æqualitatis, rectè dæmon nuncupatus est. Siue per contrarium diues ironice loquendo, id est pauperissimus seu miserissimus. Hic omnibus nocere studet. Vnde Aug. 8. de ciui. Dei dicit. Certum est dæmones esse spiritus nocendi cupidissimos, sciunt enim hominibus in anima & corpore, & à iustitia penitus alienos, superbia tumidos, inuidia liuidos, fallacia callidos, &c. Vnde Dei iustitia digni sunt pœna. Concordat Paulus Cortesius. lib. ij. suarum sententiarum dist. iij. cum ait: Dæmonum genus est natura noxiam, inuidiæ felle luridum, in fallendo vafum ac insidiosum, vericulum generis humani. Ideoque in hominum corpora obrepere, ac vitro citroque vexando concurrere suapte natura possunt, nec eorum quidem appulsus animantium genus vllum expers videri potest, nisi sit cælestis fera aditus preclusus. Vnde Gerson parte. j. tracta. de erroribus circa artem magicam & articulis reprobatis ait, Tradit vera fides quod dæmones nequam sunt spiritus, humanæ naturæ hostes acerrimi, squissimi, astu

tissimi, quorum violentiam improbiſſimamque tyrannidem, si nõ compesceret & frangeret diuina bonitas, de hominibus actum esset, quod ipsi funditus deperirēt. Iob 41. Non est potestas super terrā quæ comparatur ei, attamen suus conatus omnino vanus est, nisi pro quanto permiserit Deus. Permittit autem Deus propter obstinatorum damnationem vel ad peccantium purgationem & punctionem, vel ad fidelium probationem & exercitationem, vel ad gloriæ Dei manifestationem. Et hoc latius declarat Gerson. Accedit eidem quod haud quoque (vt ait Cortesius) est eorum naturæ negatum quin possint corporum integumenta arripere, in variisque figurarum genera transferri, quo calidius improuida hominum ingenia lacescant, vt sæpe in diuorum pugilata contigisse legimus, qui olfactu aduentantiū præstigias agnouerunt. Hæc Cortesius di. iij. libr. ij.

DE DÆMONE succubo & incubo, vnde dæmon (vt scriptis prodidit Gabr. dist. iij. quæst. j. art. iij. li. ij.) potest alicui succumbendo in assumpto corpore in specie mulieris alicuius semen recipere & feruare illud in sua naturali qualitate cõuenienti naturali generationi, quousque transfundat illud in matricem alicuius feminae ipsi incubando. Et per hunc modum feminas imprægnare, vbi nihil facit nisi quod primo recipit semen à viro, ei in specie feminae incubando, & postea mouet illud localiter transfundendo in feminae matricem ei incubando. Et sic si semen illud receptum & transfusum non admittit suam vim naturalem & qualitatem conuenientem, potest per ipsum fieri conceptio & generatio, ac si primo de viro (à cuius corpore decisum est) immediatè transfusum fuisset in feminam illam. De hoc B. Aug. xv. de ciui. c. xxxij. dicit: Quoniam creberri ma fama est, multi que se expertos vel ab eis qui experti essent, de quorum fide dubitandum non esset, audisse confirmant, siluanos atque faunos (quos vulgo incubos vocant) improbos sæpe extitisse mulieribus, & earum appetisse & peregisse concubitum, & quosdam dæmones quos dufios galli nuncupant, assidue hanc immundiciam & tentare & efficere plures talesque asseuerant, vt hoc negare impudentia videatur. Hæc ille: Et hoc modo attribuitur angelo, non quidem bono (absit enim vt tam vilibus se immisceat) sed malo, generare non quod de sua substantia generet, sed quia constituendo se primo succubum, deinde incubum, semen receptum transfundit. Nec dæmon sic pater est pueri geniti, sed vir à quo decisum est illud semen, & à dæmone succubo receptum. Et ita intelligenda sunt quæ de incubis & succubis in historiis & sanctorum legendis leguntur. Gabriël.

DENARIUS substantiue genus est monetæ argenteæ quod denas libras æris valeret. Accipitur modo pro nummo, & in sacra scriptura quandoque accipitur pro felicitate eterna. Vnde dicit (Matth. 20. Acceperunt autem ipsi singulos denarios. Quod verum est (inquit Scotus dist. vlti. q. vj. lib. iij.) & exponitur de vita æterna, quæ quilibet accipit. Aliter expono dicit Scotus quod ille denarius est essentia diuina, quæ est idè obiectum omnium beatorum, & datur omnibus sub æquali ratione, quæ infinita ex parte obiecti.

DENOMINARE est nomē alicuius habere vel nominare. Et res quandoque denominantur à re positua quam habent, vt ab anima rationali rationalis, ab albedine albus, à gratia gratus (vt scribit Gabriël dist. xxxij. q. vnica ar. j. li. ij.) Aliquando à re ali-

qua qua caret, vt cæcus à carentia visus, iniustus à carentia iustitiæ. Et secundum hoc aliquæ denominationes dicuntur positivæ, aliquæ privativæ, vel negativæ: primarum denominationum abstracta supponunt pro aliqua re seu entitate, vel pro pluribus rebus: secundarum verò abstracta, non supponunt pro re aliqua, sed important carentiã rei, vt tenebra nõ supponit pro aliqua re, sed dicit absentiam lucis. Et propositiones affirmativæ de talibus abstractis, vt verè sunt, accipiendæ sunt negativæ: vt si dicimus, Assumunt tenebræ, accipiendæ est pro illa, non adest lux. Cæcitas inest oculo, id est oculus caret seu non habet visum. Et cum dicitur malum esse in re aliqua, non aliud significat nisi quod aliquod bonum non habet, quod habere debet. Et ita omnes affirmativæ in negativas sunt resoluendæ. Hæc Gregorius de Arimino in distinct. xxxiii. libr. ij. Similia habentur in de Civit. Dei, libr. xj. cap. x. de tenebra. Item lib. xiiij. cap. xj. de malo. & lib. xj. ca. xxij. de malo. Vide ibi & Gabrielem vbi supra.

DEPENDERE ab alio essentialiter intelligitur vno modo simpliciter & absolute (vt habet Gabriel distinct. ij. quæst. x. libr. j.) Et Dominus Cardinalis Cameracen. quæst. iij. artic. iij. ferè in fine libri primi. quia, scilicet sine illo non posset esse vel conservari aliis quibuscunque positus. Et sic nihil essentialiter dependet nisi à solo Deo. Vnde idem Gabriel distinct. ij. quæst. j. libr. ij. tam Angeli quam substantiæ corruptibiles æqualiter depèdent à Deo tanquam à causa conservante. Alio modo secundum quid, quia, scilicet de facto ponitur in esse & conservatur ab illo, & sine illo non fieret, nec naturaliter fieri posset, licet bene absolute. Et sic aliquid essentialiter dependet à causa creata, quia secundum cursum naturæ causatur & conservatur ab illa. Dominus Præpositus Gabriel in j. vbi supra. qui paulò antè dicit, quod secundum fidem omnis causa creata non solum in essendo, sed etiam in causando essentialiter dependet à Deo, & Deus à nulla causa dependet essentialiter causando. Item secundum fidem simpliciter & absolute nihil essentialiter dependet ab aliqua causa creata, siue in causari, siue in esse: hæc sunt de mente Domini Cardinalis Cameracen. & aliorum. Dependens verò accidentaliter est, qua dependet accidens à substantia vel à subiecto suo: sicut color dependet à pariete cui inhaeret, & album à subiecto, & c.

DEPOSITIO, vt est poena canonica, est maxima (vt scribit Scotus distinct. xxv. quæst. j. li. iij.) quia est totalis amotio à statu clericali. Et si degradatio sit amotio ab omni gradu clericali, tunc idem est depositio & degradatio. Si autem degradatio sit depositio tantum à determinato gradu, reservato tamen gradu alio, sicut à sacerdotij gradu, remanet gradus clericalis, tunc degradatio est quædam partialis poena respectu depositionis. Amovetur autem à statu & gradu clericali, non quod character ordinis sibi tollatur, nec per consequens ordines suscepti, sed tollitur licentia exercendi actum cuiuslibet ordinis. Et etiam privilegium illud quod competit ordinatis: vnde talis traditur curiæ seculari, ita quod & quantum ad actus Ecclesiasticos & tutelam personarum Ecclesiasticarum, quantum ad forum totaliter excluditur de numero Ecclesiasticarum, personarum. Et ista poena nunquam à iure, sed præcise infligenda est à Iudice. Forma autem secundum quam infligenda est, habetur extrà de poenis.

Degradatio est hodie in vj. libro. Causæ autem propter quam infligenda est, sunt peccata enormia, vt puta hæresis, schisma, reuelatio confessionis. De primo, extrà de hære. ad abolendam. De secundo, extrà de schismaticis. abscindendos, in vj. libr. De tertio, extrà de poenis. & remis. Omnis vtriusque sexus. Ista autem poena, vt idem Scotus dicit, non remittitur nisi per restitutionem integram, ab eo, qui potest restituere, qui ponitur solus. Papa, quamvis legitime depositus non legatur postea restitutus.

DEPOSITUM est, quod custodiendum alicui datum est. Differt autem à mutuo, quia depositum datur ad utilitatem dantis, sed mutuum ad utilitatem accipientis. Beatus Thomas ij. ij. quæst. lxij. art. vj. vnde depositarius.

DEPOSITARIUS (vt habet Gabriel distinct. xv. q. x. artic. iij. dubio. ix. libro iij.) est cui res mobilis seu potens se mouere traditur ad custodiendum. Nam in rebus immobilibus depositio locum non habet, nisi fortè vbi à pluribus res quæ est in controversia prosequente deponitur, vt in gloss. cap. bona fides, de deposito. Et quandoque in deposito dominium non transfertur, sed remanet apud depositorem: similiter & facultas vtendi deposito. Ideo cum repetitur depositum, reddendum est. Et depositarius non potest vti re deposita, aliàs furtum committeret, vt dicit Angelus in summa, Depositum. §. xij. allegans. l. qui furtum. ff. de cond. furti. Sed excipiuntur duo casus. Primus, si pecunia non ob signata deponitur. Secundus, dum depositarius præsumit deponentem permitturum. Et lex depositi comprehenditur in cap. allegato, Bona fides. & est Greg. ix. vbi dicitur: Bona fides abesse præsumitur, si rebus tuis saluis existentibus depositas amisti. De culpa quoque teneris, si te ipsum deposito obtulisti: vel si aliquid pro custodia recipisses. Ex quo habetur quod depositarius tenetur facere diligentiam in custodia depositi quam communiter homines facere solent in suis: quam si non faceret & depositum perderetur, tenetur ad damni restitutionem deponenti. Vide latius Gabrielem vbi supra. Et depositarius semper tenetur restituere depositum deponenti perenti, nisi deponens esset furiosus, tunc nec gladius depositus est reddendus. Et nisi deponens post depositum fuerit deportatus & bona eius publicata, tunc enim deferendum est in publicum. Et nisi fur deponens furtum, tunc dominus rei proponendus est. Et quando fur deposuit apud dominum cui surripuit, in his casibus non tenetur reddere. Extra hos casus qui non reddunt depositum dum petitur, committit furtum, & condemnatus suo nomine efficitur infamis, vt in l. furti. §. Si quis alieno. ff. de his qui notan. infra. Idem sentit Angelus.

DESIDERARE idem quod cupere. Ponit autem Iacobus de Valentia in Psalm. Beati immaculati, desiderantiam inter cupere & desiderare. Nam cupere est finem appetere, sed desiderare est conatum apponere per ea quæ sunt ad finem. Vnde attritus cupit felicitatem, & non peruenire ad poenas debitas ex peccato, sed non vult dimitte re illud quod inducit peccatum, scilicet rem ablatam, aut mulierem aut vindictam, & sic non facit poenitentiam, per quam debet consequi finem primò cupitum: & sic talis cupit desiderare, sed impeditur conatus eius per passio-

per passionem. Hæc Valentia. Et secundum eundem illa habent se per ordinem, scilicet desiderare, esurire, siue petere & facere. Vnde desiderare id est quod aliquid cupere vel appetere. Sed esurire vel sitire, idem est quod cum toto affectu & conatu talem rem desiderare, id est cum tali desiderio ad consequendam rem desideratam totum conatum apponere. Facere autem est rem desideratam per effectum adimplere. Vide latius ibi Episcopum Christopholanum. Et aliquid dicitur desiderare tripliciter. De quo vide supra in dictione, Appetere.

DESIDERIVM (vt scribit S. Tho. ij. sen. d. xxvj. q. j. ar. iij.) est motus appetitus in amabile, & inchoatio amoris. Et differt ab amore, quia desiderium est de bono nõ habito: sed amor est de bono absolute. Idem Tho. par. j. q. xx. ar. j. Est & desiderium quiescendi cum Christo. Et hoc potest venire ex duplici causa, vt habet S. Bona. d. xxix. lib. iij. in dub. liter. Vel propter tedium malorum presentium, vel propter contemptum terrenorum & abundantem præstationem celestium. Primo modo est signum imperfectionis, nõ perfectio nis, quia sic recusat laborare. Secundo modo est signum perfectionis, quia non recusat laborare: sed spiritus amoris desiderio stringitur, quod vix potest inter se & desiderio interpositionem corporalem parietis sustinere. Vnde hoc signum est quod amat Deum perfecte.

DESIDERIVM efficax (vt scribit Occa in suo. iij. q. vi. j.) est quo aliquis statim osteso sibi per fidem, quod fructus Dei, per quæ Deus habetur, est sibi cõferenda propter merita, statim elicit actum meritorium si potest. Concordat Dominus Cardi. Came. q. vnica, li. iij. sent. Vnde secundum eum duplex est desiderium: Vnũ est respectu possibilium, quando aliquis efficaciter desiderat aliquid tanquam possibile haberi ab eo, & illud nõ est in desperantibus. Aliud est respectu impossibilium, scilicet quando aliquis desiderat aliquid & credit illud sibi esse impossibile: & illud potest esse in desperantibus. Vnde actus spei est desiderium efficax, quo quis statim osteso per fidem, quod beatitudo est sibi cõferenda propter merita, statim elicit actum desiderij meritorium, qui non potest esse in desperantibus. Hæc Card. Est præterea desiderium sanctum & desiderium aridum, quo quis nunc subito deficiatur, nunc ad theatra, nunc ad spectacula, nunc huc, nunc illud. De quod legito Gersonè parte iij. de mendicitate spirituali parte j.

DESPERATIO est qua quis diffidit se cõsequi posse quod sperandum est: vel quãdo ex falsa æstinatio ne propter peccata quæ fecit, vel bona quæ omisit, desperat de Dei misericordia, credens Deum nolle vel non posse sibi parcere vel in gratiam recipere. Et secundum B. Tho. nõ importat solam priuationem spei, sed recessum à re desiderata, propter impossibilitatem existimatam. Et potest desperatio capi dupliciter, vt scribit Dominus Cardi. Came. q. xij. ar. iij. li. j. Vno modo improprie pro firma credulitate, qua quis credit se esse danandum, vel diffidit se esse saluandum. Alio modo proprie pro firma credulitate, qua quis credit, quod si faciat quod in se est pro statu viæ ad habendum beatitudinem, adhuc nõ habebit eum. Vnde talis actus est directe oppositus actui spei, & non primus. Et vt idem vult propter nullum signum extrinsecum à quocumque factum potest viator de comuni lege obligari ad credendum se danandum, sed debet semper indubitãter sperare, quod si faciat quæ sunt legis Christi, saluabitur, & ad hoc debet laborare & diuinum auxilium implorare, & c. Nemo ergo desperare debet de Dei

miseriordia, quãtumcumque; etiã grauitè & innumerabiliter peccauerit, sed toto corde (vt scribit Gers. part. iij. tract. pro deuotis simplicibus) doleat, quia tã dulcissimum Dominum in honoraui propter sua peccata, & in futurum cauere proponat, & sic dubitare non habet, quin diuina pietas secũdũ misericordiã faciat. Vide latius ibi Gers. magnũ cõscientiæ cõsolatorẽ. Vnde Laetan. lib. 6. diuin. instit. c. 24. ait: Nec tamen deficiat aliquis aut de se desperet, si aut cupiditate victus, aut libidine impulsus, aut errore deceptus, aut vi coactus, ad iniustitiã viam lapsus est. Potest enim reduci ac liberari si eum poeniteat actorũ, & ad meliora cõuersus, satis Deo faciat. Non autem omnis desperatio est peccatum in spiritu sancto, vt scriptis reliquit Gabr. d. xliij. q. vnica, li. ij. & S. Bona. eadem di. Non enim illa quæ venit ex pusillanimitate, sed illa quæ oritur ex certa & diffinita malicia, in qua vult vitã finire & præferens iniquitatẽ suã diuinẽ misericordiã, cõtemnens misericordiã Dei. sed quid dicit Sapiens? Impius cum in profundum venerit, contemnit, quãdo tãta profunditate maliciæ absorbetur, vt non velit Dei misericordiã sibi subuenire, secundum quod fecit Cain, qui dixit: Ecce à facie tua eiecies me hodie, & maior est iniquitas mea, & c. Vnde tales desperatissimi homines frequenter sibi ipsis mortem consciscunt vel inferunt.

DETRACTIO est denigratio alienæ famæ per occulta verba secundum B. Tho. ij. q. lxxij. arti. iij. Detractio est seminatio mali occulte in proximi inuiriam. Et differt à cõtumelia, quia cõtumeliosus per aperta dicta intendit honori derogare. Detractor verò in absentia proximi eius famã lædit. Tho. Detractio, vt dicit Gers. in reg. moral. est diminutio famæ alterius occulta, & c. De hac non parum multa habes apud Anto. par. ij. ti. viij. c. iij. summa. Et Gerson de ea in multis locis scribit, & aliàs.

DEUOTIO est motus mentis in Deum, vt dicit S. Co. q. xx. quotlibet. S. Tho. ij. q. lxxxij. ar. iij. & iij. & Astaxanus in sum. li. v. tit. xxxvij. Deuotio est quidam actus voluntatis ad hoc quod homo se tradit diuino obsequio: vel deuotio est voluntas prompta faciendi, quod ad Deum seruicium pertinet, secundum B. Tho. ij. q. lxxxij. artic. j. Dicitur autem deuotio à deuoeo, quod est aliquid Deo sanctè p̄mitto. Vnde & huius promissio votũ dicitur. Deuotio secundum Docto. nominatim Hugonẽ in suo de oratione: vt & refert Gers. tract. vij. super Cant. Marię, est eleuatio mentis in Deum per piũ & humilẽ affectũ fide, spe, & charitate subnixũ, & mens deuota est in incipientibus, deuotior in proficietibus, deuotissima in perfectis. Collectio autem mentis per deuotionem nihil aliud est quam eleuatio. Nõ enim potest mentis eleuatio fieri ad Deum per piũ & humilẽ affectũ, quin colligatur ad unitatẽ, in qua vnione tradit diuinis Dionysius mysteriũ consiliter Theosophiã Christianorũ, & c. Et de deuotione multa Gers. in multis suorum operum tractatibus. Et deuotus dicitur qui eleuat mentem in Deum, vt supra. Dicitur & religiosus, qui vouit paupertatem, obedientiam & castitatem. A quo deuotè, id est piè. Vnde deuotè communicare is dicitur, (vt scribit Palud. d. xij. q. j. li. iij.) qui conatur omnem distractionem & euagationem mentis expellere & non deliberatè eam tenet.

DEVS. Iste terminus, Deus, sex modis capitur, sicut notat Stephan. Brus. in prolog. j. sen. & S. Bonauen. d. iij. q. iij. li. j. ponit triplicem acceptionem. Primo modo nãcõpatiue vel abusiue, vt in Psalm. 95. Omnes d j

nes dij Gentiū dēmonia. Et Apost. ad Corinth. 8. Siquidem dij multi, & domini multi. secundo accipitur adoptiuè, vt in Psal. 81. Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Sic quilibet electus dicitur hoc modo filius Dei per adoptionem. Tertio dignificatiuè pro hominibus in dignitate existētibus, vt Exod. 32. Diis non detrahas, id est Prælati. Et Exo. 12. Offerat eum Dominus Diis. Quarto modo potestatiuè, Vnde Dominus ad Moysen Exod. 7. Ecce constitui te Deum Pharaonis, hoc est potestatem dedi contra ariolos, & deos Pharaonis. Quinto modo sollicitudinaliter, vt Apost. ad Philip. 3. Quorum deus venter. Tales enim tantam de ventre habēt sollicitudinem, vt obliuiscantur Dei. Sexto capitur essentialiter, siue naturaliter, vt sic: Deus est pater, & filius, & spiritus sanctus, vt dicit S. Aug. in ser. quodā de Martyrib. Quis est Deus? respondit, pater & filius & spiritus sanctus: hoc modo accipitur quādoq; personaliter, quādoq; essentialiter, & hoc valde attendendum est (inquit Iacobi de Valen. trac. iij. reg. j. prolo. in Psalterium) in legēdis & exponēdis sacris scripturis, quādoq; est actus essentialis, quādoq; personalis, habet namq; diuersam suppositionē terminis, Deus, in sacra scriptura, vt scribit Brulef. d. vj. q. ij. li. iij. Aliq uādo enim supponit pro persona diuina. Aliquādo essentia diuina est cōmunis tribus personis. Vnde Psal. Propterea vni xit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ. primū Deus supponit pro persona filij. Secundū Deus, supponit pro persona patris. Et illud Exo. Audi Israël, quia Dominus Deus tuus vnus est, id est essentia diuina vnica est & indiuisibilis. Et Aug. in li. de Tri. Deus est pater & filius. Et illud Gen. In principio creauit Deus cœlū & terrā: Deus stat essentialiter, eō quod creare est actus essentialis, & sic cōuenit toti Trinitati, in quātum Deus. Itē quādo dicitur Exo. 3. Ego sum Deus Abrahā, Deus Isaac: Deus ibi stat essentialiter. Sed quādo dicitur psal. 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: ly Deus stat personaliter, quia pro persona patris tātum, eō quod dicere & generare est actus personalis, & notio ipsius patris, & ly ad me stat pro persona filij ad quā loquitur pater. Prudēs itaque Lectōr (inquit Valentia.) & fidelis attendat tales locutiones, quando sunt essentialis, & quando personales, & c. Et quia pagani (vt idem scribit trac. iij. prologi in Psalte.) appellāt etiā deos idola sua: ideo ad differentiā falsorū deorū multoties in scriptura dicitur: Deus exercituum, Deus cœli, & Deus Israel, ad denotādum quod iste solus est verus Deus, & dij Gentium sunt dæmonia, & c. Item in ista propositio: Deus genuit Deum, & Deus est homo: Deus non supponit pro natura diuina, ait Brulef. sed pro persona, quia ista, deitas genuit, vel est homo, est hæretica, & c.

¶ **D E V S**, vt quidā putant, dicitur est à dando, quia omnibus dat quicquid commodum est eis. Vel dicitur eō quod nihil desit, vel à Theos, quod Deum significat, vel apothēōma, quod est video & speculor, quia per omnia peruigil contemplatur & videt, vel apothēōma, id est timeo, quod mortalibus sit timēdus. Et Deus propriè diffinitionem non habet, & quid sit Deus scire non possumus, ait sanctus Thomas. j. parte, quæst. j. artic. vij. dantur tamen de eo descriptiones. Vnde Occam quoti. j. quæst. j. Deus est ens omni alio perfectius, vel quo nihil est perfectius. Et quamuis Deus non sit propriè diffinibilis, est tamen descriptibilis, vt vult Brulefer. Et ad

describendum Deum (vt ait Dominus Cardinalis Cameracen. quæst. iij. artic. iij. libr. j. sen.) non oportet omnes condiciones & proprietates includere in eius diffinitione, quia hoc nobis foret impossibile: ideo dicunt aliqui quod sufficit omnes vel plures, vel aliquas earum de ipso notiores, & sibi soli cōpetentes in eius descriptione ponere, & inde est quod eius dantur diffinitiones diuersæ à diuersis, vt patet in libris sanctorū & doctorum. Et secundū eundem, ad conuenienter describēdum Deum, ponit hanc regulam, quod Deus debet describi per illud quod cōmuniter cōceditur Deo cōuenire ab omnibus, qui concedunt Deū esse, vt dicendo quod Deus est ens summe bonum & perfectissimū in entibus. Et sicut superlatius potest dupliciter exponi affirmatiuè & negatiuè, sic iste terminus: Deus potest habere duplicē descriptionē. prima est quod Deus est ens omni alio à se melius & perfectius. Secūda est quod Deus est ens, quo nihil est melius vel perfectius. Hæc Aliacen. Vel Deus est ens perfectissimū. Et Anselm. Deus est quo maius excogitari nō potest. & c. Vnde quicquid perfectionis est, deo attribuendum est, hinc maxima apud Theologos est, Omnis entitas perfectionē dicens, est attribuenda deo in summo, sicut simplicitas. Omnis autem entitas imperfectionē remouēda est à deo. Et cum Aug. dicit v. de tri. cap. v. quod omne quod dicitur de deo dicitur secundū substantiam, vel respectiuè, & nihil secundū accidens. dicendū quod ibi loquitur de illis prædicatis, quæ conueniunt deo secundū naturā diuinā, & eius intrinsecā, & non respectu creaturæ ad extra, quia quædā ex tēpore dicuntur de deo secundū accidēs, id est contingenter, dominus, creator, refugiu, & similia, quæ contingenter dicuntur de deo non propter mutationē dei, sed creaturæ, vt docet Magist. d. xxx. lib. j. & habet hoc Gab. d. vij. quæst. vni ca, ar. iij. dub. iij. in fi. li. iij. sen. Itē secundū Catholicā veritatem (vt scribit S. Bona. d. vij. q. j. art. j. libr. iij.) absque dubio necesse est cōcedere hominē esse deū, & deū hominem, pro eo quod duæ naturæ ibi vnitæ sunt in vnā personā: quæ aut in vno supposito vnuntur, necessario de se inuicē prædicantur, si accipiatur cōcretè propter illā maximā qua dicitur: Quæcunque vni & eidē sunt eadē, inter se sunt eadē. vide Gab. dub. vbi sup. & dub. j. Itē cum dicitur: deus est homo: vno modo est sensus, id est factum est vt deus esset homo, & hoc quidē fuit in tempore incarnationis, & est sensus verus, vel intelligitur deus factus est homo, id est deus est homo: quidē factus est siue productus, & hoc quidem verū est. Videlatius Bona. q. ij. v. vbi sup. & Gab. ar. ij. conclus. v. vbi supra. In opere autē incarnationis factum est, vt deus sit homo, non secundum aliquam trāsmutationem factam ideò, sed secundum trāsmutationem factā in altero extremo S. Bonauent.

¶ **D E V S** propter diuersos effectus diuersa fortitur vocabula, vt dicit Magister distinct. xxxv. libr. j. Et Gabriël post eum refert, libr. j. distinct. ij. quæstio. j. dubio. iij. quamuis in Deo nulla sit diuersitas, vel mutatio, sed solum in factura siue creatura. sic dicitur prædestinare aliquem, & præscire alium, quia vult illi dare gloriam, hunc verò damnare. sic conceditur Deus intelligit malum: & non admittitur: Deus vult malum, quia in illa, Deus vult malum, im portatur Deū aliquid facere contra prohibitionē. sed illa, intelligit malū, importatur Deum permittere malum fieri. Et deum naturaliter velle, est ipsum rem

sum rem aliquam necessario in esse ponere, seu producere: sed constat quod Deus contingenter producit ad extra, & nō necessario: intelligit autē naturaliter quicquid intelligit, quia quicquid intelligit necessario, est vel in esse reali vel in esse obiectiuo. Latiūs Gabr. vbi supra. Deum autē diuersa fortiri nomina habet S. Bonauen. in breui loquio, & post eum scribit Gerson in centilogio de conceptibus, partitione iij. Dicitur enim lux, vt est ratio cognoscendi omnia. Dicitur speculum, vt est ratio cognoscendi visa, & approbata. Dicitur exemplar, vt est ratio cognoscendi prædisposita. Dicitur liber vitæ, vt est ratio cognoscendi prædestinata & approbata. Est igitur liber vitæ respectu rerum redeuntium. Exemplar, vt existentium. Speculum, vt euntium. Lux respectu omnium. Et ad exemplar spectat idea, verbum, ars, & ratio. Idea secundum actum præuidendi. Verbum secundum actum proponendi. Ars secundum actum proficendi. Ratio secundum actum proficendi, quia superaddit rationem suis vel intentionem. Cognoscit insuper contingentia infallibiter, mutabilia immutabiliter, futura presentialiter, temporalia æternaliter, quia per se ipsum essentialiter. Dicitur & Deus Leo, propter fortitudinem, lapis propter durabilitatem, agnus propter mansuetudinem, Sol propter illustrationem, & ita de reliquis. vt idem habet Gerson de simplicatione & mundificatione cordis, notula. vij. quæ non secundum essentiam, sed per solam attributionem, & per analogicam similitudinem de Deo loquitur. Sed speciale nomen ab esse sumitur, vt inquit Gerson tract. de illuminatione cordis nomen dicit: illud nomen est ens simpliciter, vel ens purum, vel ens vniuersaliter perfectum, vel ens quo maius nequit intelligi, & tale est solus Deus, quo non est maius nomen sanctificationis in seculis, dicente Deo: Ego sum qui sum, & c. Et de nominibus Dei, vide in dictione Nomen, infra.

¶ **D E V S** & Deitas habent se vt concretum & abstractum. Deus ratione sui modi significandi supponit pro supposito siue persona. Ita quod si suppositum in diuinis realiter differret à deitate siue essentia diuina, sicut suppositum verbi realiter differret à natura humana assumpta, nō supponeret pro essentia secundum proprietatem sermonis. Quia verò essentia diuina, & persona non distinguuntur realiter sed formaliter & sunt vnum: ideo ex vso loquendi supponit pro supposito, & etiam pro natura diuina respectu cuiuslibet prædicati, potentis conuenire tam naturæ quàm supposito, ita vt loco eius potest poni tam nomen naturæ quàm suppositi. Quando autem Deus ponitur respectu termini vel prædicati essentialis supponit pro essentia. Sed quando respectu termini vel prædicati notionalis supponit pro persona. Et hoc intelligitur quando ponitur respectu termini præcisè supponentis pro supposito vel essentia, & hoc rationabiliter. Tum propter identitatem naturæ diuinæ & suppositi. Tum etiam propter hæreticos, ne si Deus præcisè supponeret pro supposito multæ propositiones essent concedendæ, quæ per astutiam hæreticorū simplicibus propositæ essent occasio errandi & credendi pluralitatē deorū ac diuinæ essentia. Vnde & sanctus Bonauen. dist. iij. q. iij. in fine libr. j. dicit quod nomen Deus habet naturā termini cōmunis, & termini discreti. Termini cōmunis propter pluralitatem suppositorum. Termini discreti, quia ratione forme

nō multiplicabilis, vel ratione vnus essentia, & hoc supra patet. Et nota (vt scribit Gabriël iij. quæst. j. artic. j. libr. j.) quando Deus ponitur cum signo alienitatis aut importante pluralitatē supponit essentialiter. Et hoc ne si concederetur quod pater est alius Deus à filio, simplices putarent essent plures deos. Cauent enim Doctores ne detur occasio errandi simplicibus, quo credant esse plures deos essentialiter distinctos, quo modo errant idolatra. Et ideo illæ negantur: Deus genuit alium Deum, pater & filius & spiritus sanctus sunt tres dij, quamuis concedatur, quod persona diuina genuit aliam diuinam. Similiter pater & filius & spiritus sanctus sunt tres personæ. Similiter illa conceditur: Filius est alia persona à persona patris, & non illa: Filius est alius Deus à Deo patre. Cuius ratio, quia persona suppositū supponunt tantū pro persona, & nunquā pro essentia, qui non prædicantur nisi de illo de quo formaliter prædicantur. Deus autē ex vso supponit tā personaliter, id est pro persona, quæ essentialiter est essentia, vt supra dictū est. Et hæc propositio: Deus genuit Deū secundū sermonis proprietatē est cōcedenda, vt etiā vult Magister, & ratione probat Gabriël ar. ij. vbi supra. Sed secundum vsum sanctorum non est concedenda ista: Deus non generat Deum, patet, quia valet illam: Nihil quod est Deus generat Deū, quæ est falsa. Verū de rigore verborū videtur concedenda, quia Deus de rigore verborum nō distribuitur: & cum supponit pro quolibet supposito in diuinis, valet illam. Aliquod suppositum diuinum non generat, quæ est vera, quia filius non generat. Nec illæ sunt contradictoriæ: Deus generat Deum: Deus non generat Deum, quia in neutra subiectum plenè distribuitur, nec plenè singularizatur. Gabriël. Et pater de se genuit alterum se, id est vt exponit Magister, à se: non vtique alterum Deum, sed alteram personam: vel genuit se alterū, id est genuit alterum, qui hoc est quod ipse. Item illa conceditur: Deus est pater & filius & spiritus sanctus, quia Deus hic supponit pro essentia diuina, quæ est tres personæ: ergo & Deus est tres personæ. Gabr. q. ij. vbi sup. Vide & de hoc S. Bonauen. d. iij. q. j. libr. j. Itē illæ propositiones: Deus sperat, Deus creat, nō sunt eodē modo veræ: nam Deus in prima supponit notionaliter: in secunda verò essentialiter. & c.

¶ **D E V S**, & c. In Deo nihil est realiter nisi essentia, relatio & persona, ex essentia & relatione constituta, & constitutum ex essentia & spiratione actiua: & hæc omnia identificantur essentia: ideo nulla in Deo distinguuntur essentialiter, quia omnia quæ in Deo sunt, sunt vna & indiuisibilis & simplicissima essentia, vt habet Gabriël q. ij. prologi, & aliās dist. ij. li. j. Relationes verò oppositæ distinguuntur realiter inter se & nō ab essentia. Vide latiūs Gabr. vbi sup. Et in diuinis non est distinctio rationis. Omnia enim quæ ibi sunt, res & summa, res sunt. Res autem nō distinguuntur à re ratione, vt aliās fusius dicitur.

¶ **D E V S** prout est subiectū, accipitur aggregatiuè, vt est primū subiectū Theologiæ. Et Deus sub ratione deitatis est primū subiectū Theologiæ perfectione respectu creaturarū, sed respectu personarū etiā est aliqua prioritate primum. Sic Christus potest poni subiectū primū prioritate continentie, quia cōtinet naturā diuinā & creatam. Similiter res & signa possunt poni subiectū propter prioritatē cōmunitatis, quia quæcunq; tractantur in Theologia, sunt res vel signa. Sed Deus sub ratione redēptoris vel ratione glorificæ

glorificatoris, non est subiectū, quia illę rationes nō sunt rationes subiecti, sed magis predicati. Iste enim sunt propositiones Theologicae, Deus est redēptor, Deus est glorificator, ubi ratio redēptoris & glorificatoris respiciunt prædicatū & nō subiectū. Sed accipiēdo subiectū pro re significata, pro qua supponit subiectū sciētię in aliqua patre Theologię: Deus sub ratione deitatis est subiectū in aliqua pater, in aliqua filius, in aliqua spiritus sanctus, in aliqua creatura, quia illud est subiectū pro quo supponit subiectū conclusionis. Sed capiēdo subiectū pro termino supponēte, sic Deus nec res aliqua extra animā quę nō est, signū est subiectum Theologię, nec totalis, nec partialis. In diuersis autem partibus Theologię diuersa sunt subiecta, vt habet Gabr. q. ix. prolo. De quo vide & infra in dictione subiectum. An autem Deus sit in genere prædicamēti, consulito Gab. d. viij. q. j. li. j. qui vult, quod nihil indignum aut imperfectum Deo attribuitur, cum in prædicamento vel sub genere ponitur, cum nihil per hoc intelligatur, nisi q̄ Deus per aliquod nomen quod in prædicamēto ponitur, significatur, & sic in multis prædicamentis pot̄ poni, quia per terminos horū significari potest, scilicet ens, substantia, spiritus, sapiens, viuēs, pater, filius, spiritus sanctus, creator, amatus, cognitus: etiā per abstracta deitas, entitas, essentia, vita, sapiētia, paternitas, creatio, amatio, & cognitio, &c. Sed illa res summa quę est Deus, non est in prædicamēto, quia res quædam est, quę nec subiicitur, nec prædicatur, sed terminus Deus est in prædicamento substantiæ: latius scribit Gabr. ubi supra. Aliqui tamen aduersantur, & oppositum tenent, quam controuerfiam in Logica scripsimus, &c.

DEVS vt est res, & non terminus, nihil operatur necessario ad extra, vt habet commune dictū Theologorum, sed non agit sine creatura frequenter, vt habet Gabr. d. j. q. j. ar. iij. lib. iij. Itē Deus est ubiq; per essentiā, præsentia & potentiam, vt pulchrē deducit Occam di. xxxvij. lib. j. & aliās patet. Itē omnia dicuntur esse in Deo obiectiue, virtualiter, & eminenter, secundum Mag. di. xxxvj. lib. j. obiectiue, quia sunt obiecta cognita: virtualiter, quia sunt effectus producti: eminenter, quia sunt minus perfecti: de hoc vide latius Gabr. d. xiiij. q. iij. vnica. li. iij. Item in Deo longitudo est longanimitatis, latitudo charitatis, subtilitas misericordię, & profundū iustitię, siue sapiētię, quantū ad Dei iudicia, vt scribit sanctus Bonauen. d. xxxvij. li. j. in dubiis literalibus, &c.

DEVS, &c. Deum velle creaturā, est p̄ducere creaturā, secundum illud: Omnia quęcūque voluit fecit. Sed Deum intelligere creaturam, est Deum apprehendere creaturam, vt obiectum. De ratione autē obiecti non est vt sit. Et ideo licet intelligere, & velle Dei, idem importat in Deo, ipsam, scilicet diuinā essentiam, non tamen eodē modo connotant creaturam, quia intelligere connotat creaturā in esse obiectiui possibili. Velle in esse actuali, vt patet Gab. dist. xxxviii. q. vnica. dub. vj. lib. j.

DEVM diligere aliquid a seipso, est ipsum illi bonū tribuere eo modo quō vult, scilicet nunc siue præsentialiter, si vult bonum tale nunc inesse, aut in futuro, si vult illud bonum in futuro dare. Gabr. dist. xxxij. q. vnica. ar. j. lib. iij. & latius vide in dictione Diligere, infra.

DEVS, &c. Deum humiliare, potest intelligi dupliciter, vt scribit S. Bonauē. d. j. ar. ij. q. j. lib. iij. aut in se, aut in ratione sibi vniti. In se si quidē cū sit omnino

inuariabilis, nec potest humiliari, nec potest exaltari. Ratione autem sibi vniti potest humiliari ad maiorem manifestationem suę altitudinis, sicut potest infirmari ad maiorem manifestationem suę fortitudinis. In hoc enim quod Deus carnis humilem, & infirmam assumpsit, superbissimum diabolū deiecit, & hominem humilem exaltauit, fortissimum aduersarium cōfregit, hominem infirmū stabiliuit. Et in hoc eminenter facta est manifestatio potentię & sapiētię. Si enim quod infirmum est Dei, potentius est omnibus hominibus: & quod stultum est Dei, sapientius est omnibus hominibus & etiam dæmonibus: planum est quod eius potētia & sapiētia superexcellit omnia in infinitū. Et ideo si incarnationis opus in se nō videatur facere ad diuinę manifestationis honorem, si tamē cōsideratur ad illud, ad quod est, facit elegantissimē: & ideo hæreticis & infidelibus cæcis velatum est sacramentū incarnationis, dicentes quod opus incarnationis faceret ad diuinā maiestatis ignominia: cū ex opposito faciat ad excellentissimā gloriam. Hęc S. Bona.

DEVS sabaoth, id est exercituum Deus. Gabr. dist. xj. q. vnica. lib. ij.

DEXTRA nomine dextrę tria intelligi possunt, secundum S. Tho. parte summę iij. q. lvij. Vno modo secundū Dama. gloria deitatis. Alio modo secundū Aug. beatitudo patris. Tertio modo secundū eundē iudiciaria potestas, nullo tamē modo dici potest, q̄ pater sedeat ad dextram filij vel spiritus sancti, quia filius & spiritus sanctus trahunt originē a patre. Sed spiritus sanctus propriē potest dici sedere ad dextrā patris, vel filij secundum deitatem, licet secundum quā dā appropriationē attribuat filio, cui appropriatur æqualitas, sicut dicit Aug. quod in patre est vnitas, in filio æqualitas, in spiritu sancto vnitas, æqualitatis q; connexio. Et per dextram patris, vt scribit Gab. d. xiiij. q. vnica. li. iij. intelliguntur potiora bona patris, ipsa, scilicet beatitudo secundū Aug. in ser. de Symbol. Cui consonat illud Psal. Gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum: & de hoc Gab. in sermone de ascensione. Ad hanc dextram patris Christus super omnes creaturas ascendit, vt habetur Matth. vlt.

DIFERENTIA autē ista esse à dextris, patris a stare à dextris patris, & sedere ad dextrā patris, vt scribit Guilielmus Scoti imitator, & refert frater Pelbar. li. iij. Rosarij Theo. Effē nepe à dextris omnib' beatis cōpetit, secundū illud Matth. 25. Oves quidē statuer à dextris, hædos autē à sinistris. A stare autē à dextris est propriū B. Marię, in quantum bona filij in ipsam speciali dignatione influūt. Astitit (ait Dauid) Regina à dextris tuis. Sedere autem ad patris dextrā est propriū Christi, quia illud est esse in potioribus bonis glorię, quod solū ei cōuenit. Dicitur quoq; Christus esse in sinu patris ratione suę æternę generationis. Dicitur secundō sedere ad dextrā patris ratione honorū, quā primus participat: Dicitur verō dextra patris, quia ea pater cuncta operatur. Ioan. i. Omnia per ipsum facta sunt: ergo ista dextra intelligenda est spiritaliter, nō ad modū humani sensus. Sedere ad dextrā patris, secundū Alexādrum de Ales in iij. par. summę. Cui concordat sanctus Tho. & Rich. in iij. d. xxij. Nulli alteri creaturę cōuenit, sed soli Christo, secundū quod dicitur Mar. vlt. Dominus Iesus postq̄ locutus est eis, &c. & sedet à dextris Dei: ideo propriē loquendo nullus præter Christū ad dextrā Dei sedet, quia per dextrā

quę est nobilior pars, designatur potius bonum glorię. Dextra enim est nobilior sinistra in agilitate, & vigore, vt dicit Philof. Vnde qui alteri ad dextram sedet nobilissimē illi cōiungitur. Nam quos honoramus, dextrā illi dare solemus: & quia Christus est maximē Deo cōiunctus, ergo propriē ipse sedet ad Dei dextrā. Et sessio illa ad dextram patris omnipotentis, significat quod Christus sit propinquissimus Deo patri in gloria, & omnibus creaturis superior. Propter quod dicit Apost. Heb. i. Sedet ad dextram maiestatis in excelſis excelſior cælis factus. Item in scriptura Christus dicitur dextra Dei, & brachium Domini, eodē quod pater per ipsum operatus est ineffabilia (vt scribit Iacob. de Valen. tract. iij. cap. j. prologi in Psalterium.) Et Hiero. epist. i. ideo filius Dei brachiū dicitur, quia creatura electa ab ipso cōtinetur: dextra Dei patris vnigenitus filius accipitur, de quo in Psal. ex persona hominis assumpti dicitur. Dextra Domini fecit virtutē, dextra Domini exaltauit me. Fecit, inquit, virtutē, vt scribit Valentia. super illud Psal. Dextra Domini, &c. Confundendo Iudæos & destruēdo, & Gentiles subiiciēdo & idola delēdo, & diabolū foras eiciēdo: ideo dicitur Christus dextra Domini, quia per Christum exercet Deus suā virtutē: fecit namque virtutē in nativitate per multa signa & prodigia. Item fecit virtutem infirmos sanādo, mortuos suscitādo, & mari & ventis imperādo, & diabolū in cruce debellādo, & in inferno detruēdo, & infernū expoliādo. Fecit in super virtutem quando hominē deiecit & sauciātum sanauit & reiecit, & per gratiā & gloriā exaltauit. Fecit postremō virtutem post suam ascensionem, quādo omnes inimicos tam Iudæos quā Gentiles sub pedibus subiecit, & diabolū extra mundum eiecit. Hęc Chriſtoph. Episc. Ia. de Valen. Aliter verō ait S. Hieron. Dextra Domini gloriā patris & æternā beatitudinem significat. De quo in Psal. ex persona patris dicitur ad filiū: Sede à dextris meis. Dicitur autē, vt idē vult Hieron. Dextra Dei omnis electa creatura in cælo & in terra: sicut per sinistrā eius intelligitur reprobata creatura, id est dæmones & omnes impij, qui ad leuam positi æterna supplicia sublinebunt. Hęc Hieronymus.

DIABOLVS Græca dicitur est: diabolos, id est calūniator, & diaballo, criminor dicitur, & ille malignus spiritus cepit dici diabolus, postquā homini inuidit, de quo & supra in dictione Demō, scilicet quomodo noxius sit homini. Et dicitur diabolus quasi deorsum fluens, vt dicit Gers. tract. viij. super Magnific. Peccauit enim, Lucifer ortus est, alter impulsus vsq; ab abyssum. Sed quomodo nos fallat & decipiat, habetur in multis locis scripturæ. & Gers. in pluribus locis, & alij. Et S. Bonauen. dist. v. li. ij. q. j. Diabolus est diabolus, quia deorsum fluxit, & ex hoc in malitia sua firmatus fuit, & ideo magister describens perfectā auersionē qualis in diabolo, nō qualis in hominib' peccatoribus, dicit quod auerti est odio habere vel inuidere. Diabolus enim superbus nō valens cōscendere, sed cōpulsus descendere, odit Deū iustum, & inuidet excellentiā eius, &c. Et diabolus rector est impiorū, rector mundi, & tenebrarum, vt vult Aug. in Psal. 26. Quarū tenebrarū peccatorū infidelium. Vnde iam credētibus dicit Apost. Fuistis aliquando tenebræ, nūc aut lux in Domino. Et sicut (vt scribit Iacob. de Valen. tract. iij. ca. ij. regula viij. prologi in Psal. Christus vnuit & incorporauit sibi Ecclesiā fidelium per baptisimū & gra

tiā in vnitate mystica, pariter diabolus vnuit sibi infideles, & hæreticos, & obstinatos per peccatum. Quorū quidē congregatio dicitur Synagoga Satanæ, siue Ecclesia malignantiū. Et sic omnes hæretici & infideles & obstinati dicuntur mēbra diaboli, &c. Et iurantū tenet diabolus, & alligat, & copulat sibi peccatores & obstinatos, quod inter eos communicantur idiomata tanquam inter caput & mēbra: ita quod homines dānati nominantur nomine capitis sui diaboli. Ideo Christus appellauit Iudā diabolu, Ioā 6. cū dicit: Vnus vestrū diabolus est. Item Iſa. 14. alloquitur ipsum Nabuchodonosor sub nomine diaboli, licēs: Quomodo cecidisti Lucifer, qui manē oriebaris? Item Ezech. 28. alloquitur Regē Tyri eodē modo, dicēs: Tu signaculū similitudinis in deliciis Paradisi fuisti. Itē cōuerso diabolus appellatur homo sub nomine membrorū suorū quādoq; vt Matth. 13. Inimicus homo hoc fecit. Item, Psal. 55. Miserere mei Deus, quoniē cōculcauit me homo, id est diabolus, &c. Tripliciter autē abiicitur ab anima peccatoris per pœnitentiā diabolus, vt idē Valentia scribit in Psal. 6. Primō cū erubescētia & cōfusione, quia reputat sibi ad magnā cōfusione quod viderat se victum & confusum, & expulsū ab homine, qui est minoris naturę & nobilitatis. Secundō abiicitur cū magna vehemētia & violentia, quia omnes vires adhibet, ne à domo quādiu possederat expellatur, & animā quā diu possederat deperdat, & amittat. Tertio abiicitur cū grādi velocitate, quia peccator qui diu inter peccata erat inueteratus, & antiquatus iustificatur in instāti per pœnitentiā. Nā in eodē instāti expellitur culpa, & introducit gratia, & sic diabolus quod per magnū tēpus acquisiuit & possedit in vno instāti perdit & amittit per pœnitentiā. Hęc Valen. Est & diabolus vitor diuinę iniurię & executor diuinę iustitię, vt idē scribit latius in Psal. 8. super illud: Vt destruas inimicum & vltorem, &c.

DIACONISSA, Canones vocāt diaconissā (vt scribit Palu. in iij. d. xxv. q. iij. & Sco. eadem. d. q. ij. non ab ordine diaconatus, sed à benedictione qua cōpetit illi legere homelias in matutinis, sed ille non est actus alicuius ordinis, non autem Euangelium in Missa, vel ministrare circa altare in Missa, vt Diacono conuenit ex ordine, &c.

DIES sicut & nox tripliciter sumitur in sacra scriptura, vt notat Valentia. Psal. i. Primō temporalitur. Et sic dies est præsentia Solis super terram: & nox absentia eiusdem. Et secundum Iſido. & colligit frater Pelbar. li. ij. Rosarij Theo. in dictione Dies: §. iij. Ecclesia Christiana inchoat diem à mediā nocte, quia tunc ortus est & natus mundo verus Sol iustitię Christus. Arabes & Astronomi incipiunt à meridie, & secundum hoc procedunt tabulę Astro-nomicæ. Iudæi à principio noctis, secundum illud Gen. Factum est vespere & manē dies vnus. Communis autē plebs ab ortu Solis. Et apud Hebræos, omnes dies à sabbato denominantur, vt vna sabbati, id est prima feria post sabbatum: secunda sabbati, & sic de aliis. Secundō sumitur moraliter: & sic prosperitas dicitur dies, & aduersitas nox. Tertio sumitur allegoricē, & sic lex vetus dicitur nox, & lex noua dicitur dies & tempus gratiæ: vt & habet Richard. dist. xij. art. ij. q. iij. li. iij. cū ait: Sacramentum Eucharistię pertinet ad tempus gratiæ, quod per diem significatur, iuxta illud Apostol. ad Rom. 13. Nox præcessit, dies autē appropinquauit.

DIES. Dies dicitur esse malus, non ratione sui, sed Lexic. Theol.

quia mēfura est aſtionis malæ, ſicut dicit Apoſt. Eph. 7. Redimētes tempus, quoniam dies mali ſunt. Sic dies dicitur benedictus & ſanctus, quia eſt mēfura alicuius operationis in qua eſt benedictio & ſanctificatio. Et nihil eſt aliud diem aliquē benedicere & ſanctificare (vt ſcribit S. Bonauen. di. xv. li. ij. circa text.) quā diem tali aſtioni, vt mēfuram deputari: quoniam igitur Deus omnia facit ppter hominis inſtructionē, vt hominē nō ſolū verbo, ſed etiā opere erudiret, ſicut ex ſex diebus dedit hominī licentiam operandi, & intendendi rebus inferioribus: & ſicut ſeptimo die ab omni opere ceſſauit, ſic voluit q̄ ſeptimo die homo ab omni opere ceſſaret, & ei poſt contemplationē inhereret, & inhærēdo quieſceret. Et quia in hac inhæſione homo obſinet à Deo ampliatiōe benedictionis & ſanctitatis: ideo dies ſprimus dicitur à Deo benedictus & ſanctificatus, nō ratione ſui, ſed ratione illius quod Dominus deputauit in illo fieri. Ex quo patet quantū Deo placet q̄ homo ſibi ſoli intendat, & in eo requieſcat dū talē vacationē ſiue requietationem benedixit & ſanctificauit: ppter ea in lege frequētiffimē iterat inter omnia mādata de obſeruatiā ſabbati. Hæc S. Bona. Itē dies iudicij dicitur mala & amara valdē peccatoribus dānatis (vt dicit Iac. de Valen. Pſal. 48.) Sed dicitur matutinū & dies clara, & manē in qua reſurgent omnes iuſti, & claritatē gloriæ poſt tenebras & perſecutiones huius vitæ recipient, &c. Eſt præterea triplex dies malorum à quo protegitur Chriſtus fideles ſuos in abſcōdito, & gremio tabernaculi ſui, vt idē ſcribit Pſal. 26. Primo in die malorum peccati originalis, quando per baptiſmum introducit eos in Eccleſiam, liberando de poteſtate diaboli. Secundo in die malorum peccatorum mortalium, quoniam per pœnitentiam eos reconciliat, & etiā quando per confirmationē armis donōrum ſpiritus ſancti cōtra dæmonū incurſus eos armat, & armatos protegit. Itē protegit eos etiā in die malorū, ſcilicet in die iudicij, quia omnes & ſoli qui reperiētur in gremio Eccleſiæ, ſaluabūtur: ceteri autē extra gremiū Eccleſiæ reperi, in ignē æternū deſtinabūnt. Itē Chriſtus protegit Eccleſiā in die malorū & tēpore tyrannorū.

DICERE propriē loquendo (vt dicit Rich. di. xlix. art. iij. q. j. li. iij.) eſt producere verbum. Et dicere eſt duplex (vt ſcribit S. Bonauen. d. xij. ar. ij. q. j. li. iij.) Vno modo idem eſt quod ore proferre: hoc modo abſq; dubio Chriſtus potuit proferre locutionē falſam, quia talis prolatio eſt perfectionis. Alio modo dicere idem eſt quod aſſerere ſiue aſfirmare: & hoc modo Chriſtus nō potuit dicere locutionē falſam, quia veritas ad falſitatē declinare nō potuit: & hoc quidē non fuit impotētia, imō magis potētia. Bona uen. in fine q. Et vt habet Gregor. de Arimi. dicere accipitur dupliciter: Vno modo idē eſt quod dictū proferre vel formare. Alio modo idem eſt quod per dictū aliquid ſignificare, & pportionaliter dicere, falſum. Vno modo idē eſt q̄ proferre enuntiationē falſam ſecundū ſe. Alio modo idē eſt quod per enuntiationē falſam ſignificare. Stat enim aliquē dicere falſum vno modo, & non alio modo, videlicet in oratione ironica, vel tropica, in quibus quandoque enuntiationes ſunt falſæ ſecundum ſe, & tamē ea quæ per eas ſignificātur vera ſunt. Nullus autē propriē dicitur dicere falſum, niſi per ſuū dictū intendat dicere falſum, vel ſaltem ſignificat falſum. De primo modo non eſt dubiū, quin Deus poſſit dicere, & de facto dixerit falſum. Dicere falſum ſecundo modo cō-

tingit dupliciter, ſcilicet aſſertoriē & nō aſſertoriē ſeu recitatiuē. Aſſertoriē quidem aliquis dicit falſum quando per dictum ſuum integrū & perfectum ſignificat falſum. Sed non aſſertoriē, quando per ſuum dictum integrum ſignificat verum, ſed per partiale ſignificat falſum, vt ibi: Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus. Dicere autem in corde (ait Valen. Pſal. 35.) eſt idem quod deliberare. Vnde cogitatio præcedit deliberationem, &c. & aliis locutionibus recitatiuis, & ſimiliter hypōcetiſis, & diſiūctiuis, & conditionalibus, iſto modo nō eſt dubium, quin Deus poſſit dicere falſum, vt ibi Ioan. 7. Si dixerō, quia nescio eum, ſimilis ero vobis mendax. Item aliquis poteſt aſſertoriē dicere falſum dupliciter. Vno modo ſimpliciter. Alio modo cū intentione, quod ille cui dicit aſſentiat ei quod dicit. Vnde vt idem Greg. de Ari. dicit: Deus non poteſt alicui aſſertoriē dicere falſum, volens quod ille cui dicit aſſentiat illi dicto. Et abſolutē Deus non poteſt dicere falſum. Nam ſi primū eſſet verum, ſequeretur quod Deus poſſet mentiri. Nam mendacium eſt ſignificatio falſa cum voluntate fallendi, ſecundum Aug. li. contra mendacium. Impoſſibile eſt autem Deum mentiri, vt dicit Apoſt. ad Heb. 6. Item ſecundum Aug. omne mendacium eſt peccatum. Deus autem peccare nō poteſt, nec mētiri, nec fallere: & quod ſi Deus hæc poſſet, non eſſet dignus vt eſſet omnipotens. Vnde Magiſt. li. j. di. xl. ab omnipotentia Dei excludit poſſe mentiri & fallere: & ſimiliter patet per Aug. lxxxij. q. xiiij. vbi pbat corpus Chriſti verū, & nō phantāſticū fuiſſe: quia non eſſe feſellit Chriſtus: & ſi feſellerit, veritas non eſt: vide latius Gregor. & poſt eum Perrum de Aliaco. quæſt. xij. artic. iij. lib. j. qui non omnino aſſentit Gregor. & de hoc vide in diſtione Fallere, &c.

DICERE tripliciter inuenitur accipi à ſanctis & autoribus, quandoque eſſentialiter, & ſic valet tantum, id eſt intelligere, ſeu declarare. Sic accipit beatus Anſelm. in monol. dicere ſummo ſpiritu nihil aliud eſt, quā cogitando intueri. Et iterum vnuiquifq; ſe in trinitate dicit. Secundo modo accipitur purē notionaliter. Et ſic nihil aliud eſt quā verbum gignere. Et ſic ſolus pater eſt dicens, vt inquit Richar. Tertio modo accipitur, nec purē eſſentialiter, nec purē notionaliter, ſed includit vtrūque, quia in eius quid nominis, ponitur tam notionale, quā eſſentiale. Sic enim dicere eſt notitia à ſe produſta omne declarabile declarare. Sic dicit Aug. 15. de Trinit. cap. 14. proinde tanquam ſeipſam dicens pater genuit filium ſibi æqualem per omnia. Non enim ſeipſum integrē, perfectēque dixiſſet: ſi aliquid minus aut amplius eſſet in eius verbo, quā in ipſo, dicens ſe, id eſt verbo genuit declarans ſe. Primò quælibet perſona dicit ſeipſam formaliter: ſicut intelligit ſeipſum formaliter: dicit autē ſic omnia intelligibilia, quia quælibet perſona ſeipſa & ſua intelligentia intelligit omnia. Secundo modo ſolus pater, dicit & ſolū verbi perſonā non aliā dicit, quia ſolū verbum gignit, & ſic non dicit verbo, quia non gignit verbo, ſed verbum. Tertio modo ſolus pater dicit, ſed nō ſolū verbum, ſed etiā omne quod verbo à ſe genito declarat. Sic enim dicere habet duos actus, ſcilicet gignere & declarare, quorum vnus terminatur ſolum ad perſonā verbi quæ eſt gignere. Alius ad omne declarabile, cui eſt declarari. Et ſecundum hoc poteſt dicere determinari per actum importantem verbum vel actum importantem

tem illud quod reluctat in verbo. Et quando ille actus additur, tunc nomen importantem verbum ponit debet in oblatiuo: vt pater dicit ſe verbo. Et ſic dicit Anſelm. in monol. Cū n̄ ſummus ſpiritus ſeipſum dicit, dicit omnia quæ facta ſunt, haud dubium quin eodem verbo. Gabr. di. xxvij. quæſt. iij. lib. j. Et dicere Dei ſecundum eundem facere eſt. Vnde ſicut Deus res produxit dicendo fiat, & non fuit vox naturalis, ita nec ſtatus aliquis corporalis. lib. ij. diſt. xvij. quæſt. j. ar. j. Gabr. pariſormiter dicitur de dici, vt idem ſcribit lib. j. vbi ſuprà, quod capitur purē eſſentialiter pro intelligi, ita dicitur omne quod intelligitur, ſiue eſſentia diuina, ſiue per ſona, & omnes creaturæ, quia omnia intelliguntur hic. Secundo modo purē notionaliter, & ſic eſt à dicente gigni, ſic ſolum verbum dicitur. Tertio modo vt includit notionale & eſſentiale, & ſic eſt verbo à dicente genito declarari. Et ſic dicitur quicquid verbo genito declaratur. Hæc Gabr. Et vt ſcribit Iacobus de Valentia, Pſalm. 35. dicere prius conuenit intellectui & ex conſequenti conuenit voluntati. Tertio conuenit linguæ, vnde intellectus, quando intelligit vel cogitat dicit. Item voluntas quando deliberat, & proponit tunc dicit, quod intellectus cogitauit. Item lingua dicit, quod voluntas primò dixit, & deliberauit. Et ſic in diuinis pater dicit verbum ſuum ab æterno per intellectum, ſed ex tempore dixit creaturas per voluntatem, quando dixit: Fiat lux, & facta eſt lux: ſed poſtea locutus eſt Dominus multipharicē per linguas Prophetarum, ſed finaliter locutus eſt nobis per linguam filij. Et tunc locutus eſt per linguam propriam ſibi vnitam perſonaliter, &c. Item dicere ſecundum eundem idem eſt quod deliberare & proponere. Vnde Pſalm. Dixit iniuſtus, &c. id eſt deliberauit & propoſuit iniuſtus populus Iudæorum in ſemetipſo delinquere Chriſtū occidendo, &c.

DIFFAMARE eſt per diuerſas partes famam diuulgare. Auguſt. lib. iij. de Ciuit. Dei: Romanum imperium tam longē, latēque non poſſet augeri, & tā grandi gloria diffamari. Sed in malum plerūq; accipitur. Vnde in Euāg. Luc. Homo quidā erat dices, qui habebat villicum, & hic diffamatus eſt apud illum. Poteſt autem aliquis alium diffamare tripliciter, vt ſcribit Scotus di. xv. q. iij. li. iij. Vno modo falſum crimen imponendo. Secundo modo verum crimen, tamen occultum non ſeruato ordine iuris in publico proponendo. Tertio modo verum crimen, ſed occultum in publico, tamen ſibi impoſitum negando, quia in hoc negans notat imponētem de calumnia. In primo dicit Scotus: Oportet reſtituere famā retractando verbum ſuum, vel quod ſibi impoſuit, & hoc ita publicē ſicut ſibi impoſuit, quia alias non ſeruatur iuſtitiam in reddendo proximo quod ſuum eſt. De ſecundo non tenetur retractare verbum quod propoſuit in publico, quia hoc faciēdo mentiretur, cū ſciat id quod propoſuit eſſe verū, & non tenetur mentiri propter quodcunq; bonū reddendū a ſe. Sed tenetur alio modo licito reddere ſibi famam, vt pote per huiusmodi verba non creditis eum eſſe talem: malē enim dixi, & fatuē, & hæc quidem verba, quia non ſeruato ordine iuris. De tertio dico ſimiliter, inquit Scotus, quod non tenetur retractare negationē ſuam qua negauit in publico verum crimē ſibi impoſitum, quia non tenetur quicunq; ſtatim in iudicio confiteri ſe rem non dum conuiſus: tenetur tamen per quædam verba

ſolemnia, vt iam ſuprà dictum eſt, reſtituere famam illi accuſanti quem indirecē notauit de calumnia, dicēdo, Non habeatis eum pro calumniatore, quia credo quod habuit bonam intentionem proponendo, vel fortē ſe credidit probare intentum ſuū, & deceptus fuit. Hæc Scotus, qui & latius reſequeſtitur.

DIFFERENTIA eſt tripliciter, vt ſcribit ſanctus Bonauentura, diſt. xxvij. q. j. lib. j. Vno modo à parte noſtrę apprehenſionis, ſicut differunt in Deo bonitas & magnitudo. Alio modo differre ratione eſt ſecundum differentiam attributionis, quia aliquis motus ponitur circa vnum, vel attribuitur vni, qui non attribuitur alteri, & ſic differunt ratione eſſentia, perſona, notio. Tertio modo differre ratione eſt differre ſecundum pluralitatem diſtinctionis, quæ nō inducit diuerſitatem in eſſentia, vel in materia, tamē tantam inducit differentiam quod vnum nō dicitur de altero, & ſic differunt ratione perſona à perſona, & proprietate à proprietate. Hæc ille.

DIFFERENTIA accipitur dupliciter, vt ſcribit Gab. diſt. viij. q. iij. li. j. Vno modo pro termino ſecundæ impoſitionis, id eſt pro ſigno prædicabili de aliquo non in quid, ſed in quale conueniens aliquibus, & aliis repugans, quo innotefcit diſtinctio illius cui conuenit ab illo cui repugnat. Et illo modo eſt duplex, quædam per ſe, quædam per accidens. Differentia per ſe, ſiue eſſentialis, eſt, quæ importat aliquid intrinſecum, ſcilicet partem eſſentialem rei vt rationalis. Alia per accidens ſiue accidentalis, quæ, ſcilicet, importat aliquid extrinſecū rei, id eſt quod nō eſt pars eſſentialis, vt diſciplinabile, riſibile reſpectu hominis. De hoc latius apud Dialecticos & Gabr. vbi ſuprà. Secundo modo accipitur pro termino primę impoſitionis, ſcilicet, pro realiqua, per quā innotefcit diſtinctio vnus ab alio, vt anima rationalis qua Sortes differt ab aſino. Sic etiam accidēs inhærens, quo res diſtingui noſcitur ab alio ſimile accidens non habente. Gabr.

DIFFICILE eſt id quod tranſcendit potentiam ſecondum naturam, vel propter impedimentū. B. Tho. prima parte. q. lxxij. ar. ij. Eius oppoſitum eſt facile: difficile ſecundū Ar. l. j. Rhetor. dicitur quod cum labore aut multo tēpore fit, & quo difficultas. Et difficultas aliquādo oritur ex habitibus volūtatis in cōtrariū inclinationi, vt volūtas habituata in vitio difficulte elicit actum iuſtitia propter inclinationem contrariā habitus virtuoſi. Quandoq; propter errorem intellectus. De his duobus dicitur iij. Eth. ca. ij. Et difficile eſt quandoque iudicare, quale pro quali eligendum, & quid pro quo ſuſtinendum hoc quo ad intellectum. Sequitur: Adhuc difficilius immorari cognitio quo ad voluntatem. Quandoq; oritur difficultas propter paſſionem voluntatis, difficile eſt enim odienti bene velle inimico, & difficile eſt manerē agere iracundo. Gabr. di. xxvij. q. vnica: dub. iij. lib. ij. Et quantumcunq; creſcit difficultas, nunquam aufert libertatem, ſed bene tollit delectationem & promptitudinem. Et per hoc frequēter mutat voluntatem, vt deſinat velle quod voluit ſublata delectatione, aut incipiat velle, quod noluit accedēte metu vel triſtitia, ſemper tamē manet libertas in volendo & nolendo. Vide latius Gabr. vbi ſuprà, de difficultate in eliciendo actum. Et difficultas in opere virtutis, vt ſcribit Ioan. Gerſon in regulis moralibus ex aſuefactione vitiorum proueniens, plus de ſe diminuit rationem laudis & meriti quā augmentet, tamen malē habituatus, quoniam niſi ex

maiori conatu opus simile ad bene habituatū perficere nequit, magis inde redditur incidētaliter commendandus. Gerson.

D I F F I N I T I O est oratio indicans quid est esse rei, & conuertibilis cū diffinito, vt vult Phil. j. Topi. & vj. quem & refert Richar. dist. j. artic. j. qu. ij. libr. iij. Vel diffinitio est oratio quæ quid est quod diffinitur explicat quid sit. Cicer. in Topicis. idem in princ. ij. lib. de fini. bo. & ma. Diffinitio est patefactio rerum operatarū, quum quid, quidque sit aperitur. Et vnus rei est vna diffinitio, verum est secundum vnā considerationem, sed secundum diuersas considerationes dantur multæ descriptiones diuersæ, sicut vnū. Et idem aliter diffinit logicus, physicus, medicus, mathematicus, vt dicit Petrus de Palu. di. xxvij. q. j. in fine lib. iij. Physicus siue naturalis diffinit per causam materialem, & agentem, similiter & per causam finalem. Sed dialekticus diffinit per genus & differentiam, & talis vocatur diffinitio formalis à quibusdam. Item diffinitio est rei propositæ propria & dilucida & breuiter comprehensa verbis enunciatio, quæ constat maximè genere, specie, differentiis, propriis, vt homo est animal rationis capax, morti obnoxium. Et differt à descriptione, quod descriptio est rei propositæ per quæsdā proprietates declaratio, vt homo est corpus bipes, caput erectū habens, spectansq; in cælum. Et secundū aliquos diffinitio differt à definitione, quia definire est quasi finem dare. Diffinire verò est hoc ab illo finiēdo ac parriendo distinguere. Et nihil perfectè diffinitur nisi substantia ex B. Tho. ij. sentent. di. xxxv. q. ij. ar. j. Diffinitio autem siue notificatio tunc rectè est assignata, vt scribit sanctus Bonauen. di. xxij. q. v. li. ij. quando nihil continet superfluum, nihil etiam dimmutum. Et hoc est quando per ipsam notificationem ipsius diffiniti essentia plenè iudicatur, & aperte manifestatur, & ab omnibus aliis separatur, sic dicit esse de diffinitione fidei, quam ponit Apostolus Heb. ii. Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum nō apparentiū. Vide latius de hac Bonau. & infra in dictione, Fides.

D I F F I N I T I O est duplex, scilicet quid nominis & quid rei secundum Arist. ij. posteriorum, de quo consulto post Dialecticos Petrū de Aliaco. qu. j. ar. iij. li. iij. Et Gabr. di. j. qu. j. ar. iij. li. iij. Vna quid nominis, alia quid rei. Diffinitio quid rei est oratio exprimens quid nominis. Primo modo nihil diffinitur nisi sit res vna, hoc est terminus significans rem vnā: Diffinitione verò quid nominis potest diffiniri omnisterminus cathegorematicus quicquid significet in recto vel in obliquo, sicut omne velle eò quod pro omni nomine possunt poni nomina distinctè significantia illa quæ significantur per vnum nomen. Primo modo sacramentū non potest diffiniri, quia non est aliqua res vna, sed bene secundo modo, scilicet diffinitione quid nominis: vide latius Cardina. Came. & Gabr. vbi supra. Diffinitio quid rei secundum Thom. contra genti. lib. iij. ca. xlix. est quando res concipitur per aliquam formā in ipsa re respondens ei per omnia. Diffinitio quid nominis secundum eundem ij. sentent. di. xxxij. q. ij. ar. j. importat quasi expositionem significationis nominis, non tamen semper indicat essentiam, quia diffinita non semper habent eam.

D I F F V N D E R E de quo & in dictione Infundi, à quo diffusio, quæ est duplex secundum S. Bonauē. di. xix.

qu. ij. libr. j. scilicet intra vel extra. Diffusio intra est quando persona procedit à persona, vnitatem naturæ, & hæc non est propriè diffusio, & hoc non consequitur bonum, quia bonum, sed bonum in hypostasi qua aliam producere nata est. Et ideo secundum hanc diffusionem non dicitur vna persona altera melior. Est alia diffusio extra, quæ attenditur productione effectus, & secundum hanc rationem attenditur diffusio propriè & ratio boni, & quia in hac vna persona altera non excedit (quia indiuisa sunt opera trinitatis) ideo hac nō est vna melior. Bona.

D I G E S T I O est perfectio à naturali calido, ex oppositis passiuis facta, secundum Arist. iij. Meteororum. Triplex est digestio vt scribit Brulef. di. vij. q. v. li. ij. Prima est in epate, cuius superfluum est vrina. Secunda fit in stomacho, cuius superfluum est stercus. Tertia fit in corde, cuius superfluum est semen. De hoc latius scribit frater Pelbar. li. ij. Rosar. Theologia, & apud Philosophos.

D I L A T A R E penul. produ. idem est quòd latum facere, vt est illud, Dilatant phylacteria. Et dilatari dicitur illud quod acquirit maiorem latitudinē, vnde charitas dicitur dilatari in patria, quia crescit eius bonitas, & communicationis liberalitas, & virtuositatis laudabilitas, quamuis ex parte diligibilium non dilatabitur, pauciora enim erūt diligibilia. De quo latius legito Brulef. di. xxj. qu. vj. li. iij. Charitas itaque in patria dilatabitur inter se, an. plior enim affectu diligitur Deus in se & in creaturis suis, adeo vt ille qui non videtur esse reuotus in patria sit amantissimus, & amplius ministrabit sibi tunc charitas omnes beatos quam modò possit homo vnum amicissimum sibi affectuosè diligere.

D I L I G E R E est alicui velle bonum. Et diligere secū dum apposita variè accipi solet, vt scribit Bonauen. di. ij. ar. iij. qu. j. libr. ij. Conuenit enim aliquid diligi dilectione concupiscentiæ, sicut aliquis amat vinum vel amicum, siue amat socium: propter se aliquid diligere est non alterius gratia, sed sibi sistere, sicut ebriosus diligit vinum propter se: propter aliud diligere est alterius gratia, sicut sobrius diligit potum propter salutem. Similiter in amore amicitia propter se diligere non alterius gratia, est velle alteri bonum, sicut dicit Phil. quod diligimus amicos propter se, & si nihil omnino boni debeat nobis ab ipsis esse, propter aliud verò alterius gratia, sicut aliquis diligit hominem propter commodum suū, sicut dicit idē quod inimicos nostros volumus esse iustos, vt nihil nobis noceant. Diligere verò aliquid super omnia amore amicitia, est nullo modo vel incommodo velle ipsum offendere, nec amicitiam soluere, similiter dilectione concupiscentiæ est nullo modo vel incommodo velle aliud perdere. Vnde vt ibidem notat Bona. quomodo affectus angeli Deum habere cupiebat propter se, quia summè reficiens nō alterius gratia, & Deo volebat bonum propter se, multo magis quā amicus amico, similiter nullo modo vel incommodo volebat Deū offendere vel perdere: ideo Angelus diligeat Deū propter se, & super omnia, Hæc ille. Item diligere propter

propter se secundum Gabr. di. j. q. j. libr. j. est diligere non propter aliud ostensum voluntati per intellectum, ita, scilicet, quòd si nihil aliud ostēderetur voluntati, adhuc amaretur, & tamen non vt finis vltimus. Sed diligere vt summū bonum, est velle alicui summam perfectionem, & ipsum vt tale venerari. Et sic differūt diligere propter se, & diligere vt summum bonum. Diligimus Deū actu spei vt bonum nostrū, sed non formaliter propter nos, sed propter seipsum. Diligere aliquid propter aliud, est diligere aliquid aliud dilectū, cuius dilectio est causa effectiua dilectionis, vt habet Greg. qu. iij. prologi. art. j. & Occā q. iij. secūdi. & qu. j. ar. ij. ac Holkor. qu. iij. Et post eos vide Gabr. dist. j. qu. j. ar. iij. dub. ij. lib. j. Et lib. ij. dist. j. qu. v. artic. iij. dub. j. dicit, Diligere aliquid absolute non est amor concupiscentiæ, sed amicitia, diligere autem aliquid propter alterū, est amor concupiscentiæ.

D I L I G E R E vt scribit Dominus Car. Camer. dist. j. q. ij. ar. iij. lib. j. capitul. æquiuocè in scriptura. Vno modo pro motu vel actu voluntatis, quo vult Deo bonum. Alio modo prout idem significat quod per seueranter viuere secundum Dei mandata, iuxta illud Ioan. 14. Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est qui me diligit.

D I L I G E R E æquè intense plus dicit quā actu æquè intenso, vt puta maiorem appreciationem, ita non valet cōsequencia, æquè intenso actu diligitur Deus & creatura, ergo æquè intense, quia æquè intense plus dicit quā æquè intenso actu, vt puta maiorem appreciationem, vt, scilicet magis bonū velit Deo quā creaturæ. Diligere verò actu æquè intenso dicit gradualem identitatem actus, sed diligere æquè intense, dicit eiusdem boni volitionem, & eadem appreciationem. Creatura enim cum diligit se propter Deum, volens Deum esse Deum, maius bonū vult Deo quā sibi, & magis appreciatur Deum quā seipsum. Came. latè prosequitur hoc. qu. ij. in di. j. art. j. li. j. & post eum vide Gabr. di. j. q. j. ar. iij. du. ij. lib. j. & c.

D I L I G E R E Deum, diligere aliquid à seipso, vt & in dictione Deus dictum est, est ipsum illi bonum tribuere eo modo quo vult, scilicet nunc siue præsentialiter si vult bonū tale nunc inesse, aut in futuro, si vult illud bonum in futuro dare. Gabr. di. xxxij. qu. vnica. ar. j. li. iij. Et actus diligendi quo Deus diligit se, & omnia alia non est proprius personæ alicui, sed est actus essentialis, quia sicut pater non sapit sapientia genita, ita nec diligit dilectione spirata, nihil etiā recipit persona producens à producta. Pater ergo & filius diligunt se & spiritum sanctum amore essentiali, qui est essentialis. Diligunt autem se spiritus sancto, quia diligendo se dilectione essentiali spirant spiritum sanctum. De quo latius in primo dicitur, & infra videbitur.

D I L I G E R E æqualiter vt scribit Gabr. di. xxxij. qu. vnica. ar. j. li. iij. dupliciter intelligitur, quia quando que ly æqualiter refertur ad bona volita, & sic æqualiter diligitur aliqui, quibus æqualia bona tribuuntur. Alio modo æqualiter diligitur ad actum diligendi refertur, scilicet, actum quo voluntas vult formaliter alicui bonum. Et sic æqualiter diliguntur quæ eodem actu vel actibus æquè intensis, & eodem ordine diliguntur. Ibi enim est ordo non temporis neque perfectionis actus ad actum, quia actus vnus est, sed ordo cuiusdam principalitatis siue appreciationis, quo illud dicitur prius diligi, quòd principa-

lius diligitur, sine quòd magis appreciatur, aut propter quòd aliud diligitur, & posteriore illud diligitur quòd minus principaliter, & non propter se, sed propter aliud quòd diligitur magis appreciatur. Quomodo prius diligitur finis quā medium dilectum propter finem.

D I L I G E R E magis aliquem potest esse tripliciter, vt S. Bonau. scribit. dist. ij. qu. vi. libr. ij. Aut ratione boni optati, aut affectus intensi, aut ratione affectus impensivi. Ratione boni optati dicitur quis aliquem magis diligere quando ei maius bonū optat, & sic dicit diligere magis, quia ad maius. Hoc modo naturali dilectione præcedente ex iudicio rationis rectè magis diligeat angelus angelum superiorem, volebat enim ipsum excellere & plus boni habere, sicut & Deus conditor voluit sic ordinare. Ratione affectus intensi dicitur magis alterum diligere quando affectio eius plus trahit ad alterum, & magis cōsolatur de eius societate. Et sic dicitur aliquis magis illum diligere cum quo libētius cohabitatur, & sic angelus magis diligeat per naturam angelum eiusdem ordinis. Quia sicut naturali affectu magis diligit quis cōpatriotas suos, maximè quando conformatur sibi in moribus, & sicut magis diligit homo eum qui est eiusdem professionis & officij, vbi invidia non interponit partes suas: sic angelus alterum angelum eiusdem ordinis magis dilectione naturali amplecti intelligendum est, cum se viderit à conditore in officij æqualitate & naturæ similitudine illi sociatum, nec esset tunc morum diuersitas, nec inuidiæ malignitas. Ratione effectus siue beneficii impensivi dicitur quis magis eū diligere cui plura bona impedit, & circa quæ magis sollicitatur: sicut magis mater cōsuet filii tenellū, & sollicitior est circa illum quā circa adultum, & magis circa infirmum quā circa sanum. Et hoc facit consideratio maioris indigentia, & hoc modo dici potest quòd angelus superioris ordinis, magis diligit angelū inferioris, quia angelus paris vel superioris ordinis non indiget sic sua instructione siue purgatione, secundum quod angelus inferioris ordinis. Hæc Bonau. Et magis Christus dilexit Petrum quā Ioānem, quem familiarius dilexit, De quo vide Gabr. dist. xxij. qu. vnica. ar. iij. dub. iij. libr. iij. Et per hoc multæ quæstiones possunt solui, an Deus magis dilexerit hominem quā angelum, magis genus humanum quā Christum, magis peccatorem prædestinatum quā iustum præscitum, & similes, quæ latius pertractat S. Thom. & Bonauen. eadem dist. Item vt habet Sco. dist. xv. q. ij. in solutione rationum, & post eum Gabr. eadem dist. q. ij. lib. iij. Aliquis debet magis diligere vitam suam ordinatè vt est diligibilis ad vitam æternam, & magis conseruationem iustam vitæ suæ quā conseruationem vitæ proximi sui, sed non magis iniustam vitæ suæ quā conseruationem vitæ proximi sui. Sic enim magis debet latro sustinere suspēdium quā occidere suspendentē, vt euadat: quia dilectio vitæ corporalis iniustè custoditā nō est dilectio ordinata, quia non ad dilectionem Dei & animæ, & c.

D I L I G E R E à quo venit diligibile. Et charitate diligibile est illud bonū solum, & omne tale quod sub obiecto adæquato charitatis includitur seu continetur. Est autem secundum Petrum de Aliaco, q. vnica iij. sententiarum, obiectum adæquatum charitatis Deus, & omne quod Deus vult à nobis propter se diligi natum participare Deum beatificè, de potest Lexic. Theol.

tia ordinata. Et cum dicitur Deus, exprimitur obiectum principale & primum charitatis, quod solum propter se diligitur tanquam finis ultimus, & summum diligere. Omnia autem alia propter eum dicitur omne quod vult a nobis propter se, diligere, hinc tanguntur obiecta secundaria, ut creaturae rationales, quae non propter se finaliter, sed propter Deum principaliter sunt amandae. Dicitur namque participare Deum beatificari, per quod excluduntur creaturae irrationales, quae non sunt partes creaturae rationalis, haec enim non sunt capaces beatitudinis. Gab. dist. xxvii. qu. vnica. ar. j. li. iij. Sunt autem quatuor genera rerum diligendarum, ut & habet Magister dist. xxvii. lib. ii. j. scilicet, Deus qui est supra nos, de ipsi, & proximus, quae iuxta nos, ac corpus quod infra nos est, haec sunt a nobis charitate diligenda. Nam quicumque sunt nobiscum beatitudinis participes, sunt a nobis charitate diligendi, sed tales sunt tantum quatuor, ut dictum est, ergo. Vide latius de hoc Gabr. vbi supra, conclusionem j. & S. Bonauen. dist. xxvii. qu. i. j. lib. ii. j. & secundum eundem demones non sunt ex charitate diligendi, nam charitas nullos facit diligere elicitive, nisi eos quos optat ad summam beatitudinem peruenire. Simili modo dicendum est de damnatis, quod non sunt ex charitate diligendi, proprie accipiendo diligere ex charitate. Nam si largi acciperetur diligere ex charitate, demones & damnati ratione naturae sunt diligendi, sed ratione culpae sunt odiendi, in quo sunt Deo dissimiles. Item homines mali secundum eundem in quantum sunt homines ad Dei imaginem, secundum quam sunt capaces beatitudinis, sunt ex charitate diligendi. Sed homines mali in quantum mali, non sunt diligendi, sed potius deridendi. Natura itaque non est odienda, sed culpa & malicia. Nec Deus odit homines ratione naturae, sed ratione vicij. Bonauen. latius scribit de hoc.

DILIGERE ex charitate siue charitative potest fieri dupliciter. Vno modo striete secundum destinationem obiecti charitatis, ut scilicet, est aliquid diligere ex gratia tanquam amicum secundum beatitudinem communicatum. Et secundum hanc acceptionem B. Ioan. & Magister diligibile ex charitate in quatuor genera diligibilem diuisit. Alio modo accipitur largius pro omni diligere ad quod charitas inclinatur, qualis est omnis dilectio meritoria. Gabr. d. xxvii. qu. vnica. ar. iij. du. ij. li. iij. Sed quia haec distinctio immediatè vbi supra dicta est, relinquo eam sufficienter tractam. Videre potes latius Gabrielem, B. Thom. S. Bonauen.

DILIGERE proximum, vide in dictione Proximus. De ordine diligendorum vide supra in dictione Charitas. Rationes verò diligendi sunt multae, & aliquae supra tractatae sunt secundum S. Bonauen. Prima autem & principalissima est bonitas rei, quae est perfectissima in Deo, quia infinita, ideo Deus simpliciter super omnia est diligendus. Secunda ratio est unitas amantis ad amatum, & est multiplex. Quaedam identitatis, & haec perfectissima in amante ad seipsum, ideo seipsum plus aliis diligit. Quaedam originis, quia vnus ab alio, sicut filius & pater, vel ab eodem tertio, sicut ceteri consanguinei. Quaedam communicabilitatis secundum varias species communicationis in natura, in vna patria, in vna domo, in vno officio, in vna societate, in virtute, in gratia, in expectata beatitudine, & sic de aliis quam plurimis. Et secundum quod plures vel potiores rationes com-

munitatis simul concurrunt in vno diligibili secundum hoc magis diligendum est affectiue. Et quia maiorem affectum sequitur maior beneficentiae effectus ceteris paribus, id est si aequa fuerit necessitas, non maior in vno quam in alio, etiam magis diligendus est effectiue. Nec sola unitas amantis & amati, sed etiam unitas alicuius ad amatum, ratio est diligendi. Vnde diligens amicum diligit omnia coniuncta amico. Et secundum hoc gratia per quam quis vnitur Deo summè dilecto, ratio est gratuita dilectionis. Vide latius Gabrielem di. xxix. qu. vnica. ar. ij. in conclusionibus. Et secundum hoc magis est diligendus in quo maiores diligendi rationes reperiuntur. Quem modum regulariter tenet B. Thom. Vnde ij. ij. qu. xxvii. ar. vij. vbi satis clarè materiam hanc profert. Ordo verò diligendorum est, quod Deus primò diligendus est, secundò parentes, idem filij, post domesticos. De quo vide in dictione Charitas. Et Gabrielem vbi supra.

DILIGERE Deum (ut scribit Gabriel di. xxvij. qu. vnica. ar. j. lib. iij.) non est aliud quam Deo bene vel le, hoc est, velle Deum esse bonum, summum, infinitum, omnipotentem, iustum, sapientem, & c. hoc est breuissimè Deum velle esse Deum, scilicet, bonum quod nihil melius cogitari potest. Hoc enim intelligimus nomine Dei secundum B. Aug. j. de doc. Christiana. Et quantò magis hoc volumus, & in hoc complacemus, ac gaudemus, tantò magis Deum diligimus. Si quis igitur vellet aliquam perfectionem non inesse Deo, Deum non diligit. Item nullus peccato mortali obnoxius habet dilectionem Dei, quia nullus talis vult eum esse Deum. Non enim vult eum esse summè sapientem, summè iustum, summè potètem. Vellet enim vel Deum peccata sua ignorare, & sic non esse summè sapientem, aut sua peccata non vindicare, & sic non esse summè iustum: aut diuinam voluntatem non esse omnipotentem, cui voluntatem suam praeponeat per inobedientiam ac praepcepti transgressionem. Nam inobediens Deo vult suam voluntatem perficere contra diuinam prohibitionem, & ita voluntatem Dei oppositum praepipientis non esse efficacem. Haec est sententia B. Ber. in quodam sermone Paschali. Cui concordat B. Ansel. in casu disbo. Et haec vera sunt inquit Gabriel in interpretatione, licet non semper formaliter, quia hunc actum volendi Deum non semper elicit, quia Deum ut summum non semper apprehendit, nallet tamen si apprehenderet stare sua rebellionem ad Deum. Diligens autem Deum, volendo Deum esse, potest sic velle Deum esse summum, & in eo quod talis est, complacere propter Deum in se, non referendo ad aliud, puta commodum suum. Potest etià hoc velle ut sic sit suum commodum & beatitudo. Primum velle est amor affectiuis amicitiae & complacentiae ac ordinatus. Secundus est amor affectiuis concupiscentiae desiderij qui potest esse ordinatus, quoniam ad ipsum inclinatur ipse, sicut ad primum charitas. Potest etiam esse inordinatus, si amans in modo proprio ponit finem, sic enim vteretur Deo, quod est tota peruersitas, secundum Aug. li. lxxxij. qu. Sic & Deus amari potest amore affectiuis, dum ex amore affectiuis diuina complentur mandata. Haec Gabriel.

DILIGERE Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus, est primum & maximum praepceptum, quod in variis passibus scripturae traditur, ut notat & explanat Gabr. di. xxvij. qu. vnica. ar. j. li. iij. Vnde secundum

secundum Aug. super illud Matth. xij. Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo, id est intellectu, sine errore: ex tota anima, id est ex voluntate, sine contradictione: ex tota mente, id est memoria sine oblivione. Et hoc praepceptum secundum Bonau. Tho. & alios non tenemur implere per exclusionem omnis affectus extranei, quia nec est possibile in praesenti quod nil aliud sit in mente vel in amore nostro nisi Deus, praesertim pro longo tempore. Vnde hoc modo solum in patria implebimus. Sed tenemur implere solum per exclusionem affectus contrarij, id est peccati mortalis, tam a corde quam a mente, & anima & corpore. Et sic etiam potest in via impleri cum adiutorio Dei per charitatem, ut dicit Pelbartus. Si quis autem diligit Deum non purè propter se, sed propter aliquid aliud, sequitur quod illud aliud plus diligit quam Deum, quoniam propter vnūquodque tale & ipsum magis: ex j. Poster. Sicut quis amat diuitem propter pecuniā, sequitur quod plus amat pecuniā illius. Ex quo patet quod non est vera charitas gratuita & meritoria vitae aeternae, nisi diligatur Deus super omnia purè propter se, id est propter Deum, ita quod nil supra Deum, nec aequè Deo, vnde sic vult Deus diligi, ita refert frater Pelbartus li. iij. Rosarij theologiae, dictione Charitas. §. iij. Itè secundum Tho. Deus est diligendus, etiam si nihil daret, sed flagellaret, sicut filius bonus diligit patrem flagellantem, possum tamen diligere Deum propter beneficia, ut propter dicit causam motiuam, non finalem, ut vult Tho. ij. ij. q. xxiiij. ar. iij. Vnde Aug. super Ioan. ser. iij. Non dilige ad praemium, sed ipse Deus sit praemium tuum, & c. Vnde bonum est cogitare homini Dei beneficia, ut accedatur ad rediligendum, & c. Diligere autem Deum ex toto corde, & c. breuiter est diligere Deum super omnia, ut dicit Gabriel vbi supra.

DILIGERE Deum super omnia secundum Dominum Car. Came. li. j. dist. j. q. ij. & post eum scribit Gabriel di. xxvij. qu. vnica. ar. j. lib. iij. potest quatuor modis intelligi. Nā diligere super omnia, vel plus quā omnia. Vel intelligitur quantum ad perfectionem actus diligendi, siue illa perfectio attendatur secundum intentionem gradualem, siue perfectionem essentialem. Primo modo dilectio intensa perfectior est dilectione remissa, respectu eiusdem obiecti. Secundo modo dilectio obiecti nobilioris aequè intensa perfectior est dilectione obiecti minus nobilis, ut perfecti. Secundo modo attenditur excessus dilectionis vnus super aliam quantum ad obiecti quantitatem intensiuam vel excessiuam, sic plus diligit vnū quam alterum, qui maius bonum vel plura bona vult vni quam alteri. Tertio modo attenditur quantum ad amoris appreciationem, sic plus diligit qui amorē huius quam illius magis appreciatur, ita quod si alterius amorem ex electione dimittere oporteret, eligeret potius dimittere eius quam huius. Sicque dicitur hunc magis diligere cuius amorem magis eligeret cōseruare. Quarto modo quantum ad actus naturalitatem & firmitatem, quia firmiter & naturaliter inest sibi dilectio vnus quam alterius. Vide de hoc Scotum di. xxvij. secundum quem excessus ille amoris Dei super alios potest intelligi dupliciter. Extensiuè quantum ad plura vel maiora bona dilecto volenda. Vel intensiuè quantum ad affectum maiorem. Dicitur autem affectus maior qui magis repugnat affectui opposito, ita quod habens talem affectum facilius inclinari posset ad oppositum dilectionis cuiuscūque, quam

ad oppositum dilectionis Dei, & c. Tenemur autem Deum super omnia diligere, siquid tenemur Deum velle esse summè sapientem, perfectissimum, optimum, infinitum, omnipotentissimum, & sic de aliis attributis, quae tamen non sunt plura secundum rem, sed vna simplex essentia. Dicitur autem plura propter nominum pluralitatem vnā diuinam perfectionem simplicissimam significantium. Distus scribit de hoc Gabriel. dist. xxvij. q. vnica. ar. ij. lib. iij. Item tenemur etiam hoc velle volitione maiore intensiuè, ita quod magis vellet dilectionem sui & cuiuscūque creaturae deferere quam dilectionem Dei, & magis vellet quodcumque malum accedere creaturae quam aliquid bonum Deo conueniens ipsi non inesse, aut quam Deum non esse summum bonum & summè perfectum. Latius scribit Gabr. vbi supra. Potest autem voluntas humana ex suis naturalibus diligere Deum super omnia, ut sentit Scotus, Occam, Petrus de Aliaco & alij, & latius dicit hoc Gabr. vbi supra dicitio ij. Nam omni dicitur rationis recta voluntas ex suis naturalibus potest se conformare, sed diligere Deum super omnia est dissimè rationis rectae, ergo illi se potest voluntas ex suis naturalibus conformare, & per consequens Deum super omnia diligere. De quo plus legito apud Gabrielem. Item homo potest ex puris naturalibus velle Deum esse Deum, & nihil aliud a Deo esse Deum. Sed talis vult Deo maximum bonum, & nulli alteri vult tantum bonum, igitur sic volendo plus diligit Deum quam seipsum, & quodcumque aliud. Addit rationem Scotus de forti politico, quam ponderat, quia fortis politicus magis diligit rem publicam quam seipsum, nam secundum rectam rationem exponit se pro republica, & vult non esse ut bene sit reipublice. Vult enim magis mori quam turpiter viuere vel fugere. Turpiter fugit qui cum iactura reipub. fugit. Si ergo potest quis rem publicam diligere plus se non amore praemij futuri, quod fortè non credit vel dubitat, sed amore virtutis, sequitur quod magis diligit Deum rem publicam, optimum rectorem quam seipsum. Actus autem amoris Dei super omnia non potest stare in viatore de potentia Dei ordinata sine gratia & charitate infusa, quia secundum legem ordinatam cui libet facienti quod in se est, & per hoc sufficienter disposito ad gratiae susceptionem, Deus infundit gratiam, secundum illud Prophetarum: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Zach. i. Et illud Iac. 4. Appropinquate Deo & appropinquabit vobis, scilicet per gratiam. Et illud Lucae ii. Querite & inuenietis, & c. Et Hierem. 29. Cum quaesieritis me in toto corde vestro, inueniar a vobis. Et in Psal. 21. Qui requirunt eum, viuent corda eorum. Viuimus autem per gratiam, nec alio actu magis appropinquare Deo possumus quam diligendo Deum super omnia. Latius Gabr. scribit ar. iij. dub. ij. propositione ij. vbi supra. Et ut scribit Petrus Aliacensis, Si quis eliceret actum dilectionis Dei super omnia, ex puris naturalibus sine gratia, non esset meritorius. Infert quoque quod nullus homo potest stante lege per iura naturalia sine gratia rectè agere simpliciter & absolute, quod probat. Vide & Gabr. vbi supra. Nam nullus simpliciter absolute agit rectè, dicit Aliaco, nisi qui agit cōformiter diuine legi. Sed nullus agit sic, nisi sit in gratia secundum legem statutam, ergo. Potest tamen aliquis stante lege per pura naturalia, sine gratia moraliter rectè agere, quia potest agere con-

formiter reſta rationi, quàm Philoſophi morales, ſicut Ariſtoteles, Tullius, Seneca & alij ſimiles vocaſſent rectam rationem. Sed cõſtat quod exiſtens extra gratiam poteſt ſic agere, ergo, &c. Et vt dicit Scotus, & communiter doct. & habet Gabr. dub. iij. vbi ſuprà. Actus amoris amicitia Dei ſuper omnia eſt ſemper reſtus, nec poteſt aliquando eſſe diſtortus. Vnde dicit Scotus quòd diligere Deum ſuper omnia, eſt actus de ſe reſtus, cuius reſtitudo per ſe nota eſt, ſicut reſtitudo primi principij in operabilibus. Et in ij. di. vj. q. ij. ait, Deus non poteſt inordinatè amari ex amicitia, quia eſt tale amabile quod ex ſola ratione ſui, vt obiectum eſt, dat completã rationem bonitatis actui cõpletè intenſo. Actus enim ait Gabr. amoris amicitia Dei non poteſt excedere nec deficere, & hoc nec ratione obiecti, nec ratione actus vel modi. Latius ibidem Gabr.

DILIGERE in finem, eſt diligere in Chriſtum, qui eſt finis conſumans, id eſt, vt eius dilectione tranſcat quo ipſe tranſit, vel in finem, id eſt in mortem, vt dicit glo. ſuper illud. Io. 13. Cùm dilexiſſet ſuos qui erant in mundo, in ſe dile. eos. Vbi dicit Lyr. In finem, id eſt perfectè animam ſuam pro eis ponendo. In morte namque ſpecialia ſigna dilectionis offendit. De quo Ger. parte iij. ſer. de cõna Domini ait: In finem non ad tẽpus, ſicut hoſtes noſtri, vel mundus dum bona fortunã quis diſtribuit, ſed non vera charitate, &c. aut vero amore, ſed in finem de vera charitate.

DILIGERE, vt reperitur in diuinis, quãdoque accipitur notionaliter, id eſt non purè eſſentialiter, licet enim quandoque ſumatur purè eſſentialiter. Cùm autem ſumitur notionaliter nõ eſt ſimpliciter idem quòd ſpirare, tunc enim ſicut pater & filius diligunt ſe ſpi. ſan. ita ſpirarent ſe ſpi. ſan. Quandoque verò ſumitur partim notionaliter & partim eſſentialiter, vt, ſcilicet nec eſt purum eſſentiale, nec purum notionale, ſed eſt æquiualeuter eſſentiale & notionale vt ſcribit Gabr. di. xxxij. q. ij. li. j. ex eo quod in ſuo quid nominis ponitur terminus eſſentialis, & terminus notionalis, vt diligere ſit amore abſoluto diligendo ſpirare ſpiritum ſanctum, tãquam amorem alicui impenſum. Et ſic includit in ſe diligere eſſentiale, quod eſt omnibus modis eſſentia diuina, & ſimiliter includit in ſe ſpirare: primum eſt eſſentiale, ſecundum notionale. Et ſecundum Bonauen. diſt. xxxij. q. j. li. j. quando diligere tenetur eſſentialiter, dicit voluntatis complacentia, quã communis eſt tribus, ſed quando tenetur notionaliter, ſic dicit voluntatis fecunditatem, ad producendam perſonam ex ſe: quã quidem fecunditas ſolum eſt in duobus, quãuis voluntas ſit in tribus. Bonauen. Pater itaque & filius (vt ait Gabr. vbi ſuprà. ar. ij.) diligunt ſe ſpirituſancto, vt diligere dicit vtrumque eſſentiale & notionale, quia valet tantum, Pater & filius diligunt ſe amore abſoluto & eſſentiali. Et ſic diligendo ſeſe producunt ſpirituſanctum tantquam amorem vtriuſque vni, ſcilicet impenſum & repenſum alij. Et eſt aliquo modo ſimilis loquendi modus, quo Ioan. dicit: Diligamus inuicem non tantum lingua, & verbo, ſed opere & veritate, non tamẽ diligunt ſpirituſancto, quo modo lingua & opus ſigna ſunt internã dilectionis, ſed ſpirituſancto tantquam amore vero ab eis producto vni eorum impenſo, & alteri repenſo. Ita Gabr. vbi ſuprà. Vide & de hoc do. Car. Came. q. viij. ar. iij. lib. j. Diligere igitur nec eſt purum notionale, nec purum eſſen-

triale, ſed vtrumque dicit. Et tale (vt ſcribit Gabriel ar. iij. vbi ſuprà.) non eſt aliquod reale in diuinis, ſed eſt terminus vel ſignum ſignificans vtrumque. In cuius, ſcilicet, diſtinctione quid nominis ponitur aliquid quòd præciſè ſignificat eſſentiale, ſcilicet commune tribus & aliquod notionale.

DILECTIO Dei poteſt diſtingui duplex (vt notat Dominus Car. Came. q. ix. ar. ij. lib. j.) Vna in creatura, ſcilicet Deus. Alia eſt quãdam forma exiſtens in nobis quã non eſt Deus. Et de prima dicitur ſaluatorẽ intellexiſſe ſecundum Aug. Ioan. 15. Manete in dilectione mea. Vtraque autem dilectio dicitur qua diligimus fratrem, ſed ſub diuerſo ſenſu. Nã dilectio creata eſt qua formaliter diligimus, ſed dilectio increata eſt qua, ipſe eſt propter quã diligimur causaliter. Cũ itaque Aug. dicit: Qui diligit proximum, diligit dilectionem, non intelligit de dilectione per quã, ſed de dilectione propter quã, & illa dilectio verè De' eſt. Et ſic Aug. probare intendit, quòd qui diligit proximum ſicut debet, diligit etiam Deum. Vnde ipſe dicit viij. de trin. c. vj. Qui proximum diligit, conſequens eſt vt ipſam præciſè dilectionẽ diligat. Deus enim dilectio eſt: & qui manet in dilectione, in Deo manet, &c. & de hoc Aliacen. vbi ſuprà. Et dilectio Dei ordinata ſicut eſt perfectior intenſiue & extenſiue dilectione quacunque creaturã, ita etiam magis meritoria. Et quoniam proximus eſt diligendus propter Deum dilectum, ergo Deus magis diligendus per regulam topicam, propter vnum quodque tale, & ipſum magis. Omnis autem charitativa dilectio (vt vult Gabr. di. xxvij. q. vnica. art. j. lib. iij.) & ſi quandoque ad creaturam terminatur, non tamen ibi ſiſtit, ſed vltra refertur in Deum, vnde actus quo amo creaturam propter ſe præciſè, non referendo in Deum, nunquam eſt actus charitatis, neque amor creaturã propter Deum eſt actus charitatis propter amorem creaturã, ſed propter amorem Dei in amore creaturã propter Deum incluſum. Non enim eſt actus ille actus charitatis, vt terminatur in proximum, ſed vt refertur vltra in Deum tantquam in finem propter ſe ſummè dilectum. Ideo Aug. loquens de dilectione proximi charitatiue diligendi, dicit eundem diligendum non in ſe, ſed in Deo vel propter Deum. Sed de dilectione proximi vide in dictione Proximus. Dilectio in ſuper gratuita non ſemper concordat dilectioni naturali, vt poſt Bonauen. ſcribit Gabr. di. xxix. q. vnica. ar. j. libro iij. Nam, gratia quandoque currit cum natura via cõſona, quãdoque via oppoſita, quandoque via diuerſa. In hoc enim quod homo plus diligit ſe quã proximum, cõcordat naturã gratia. In hoc quod plus diligit ſe quã Deum, naturã repugnat gratia. In hoc quod plus diligit filium quã patrem, currit natura diuerſa via à gratia. Latius ſcribit S. Bona. & Gabr. vbi ſuprà.

DILUVIUM eſt duplex ſecundũ doc. & Guilhel. de Conchis, vt refert frater Pelbartus libro ij. Roſarij Theologiã. Vnum dicitur particulare, de quo Plato & Auguſtinus dicunt, quòd plures præceſſerunt inundationes aquarum, ſcilicet in alicuius terris & regionibus particulariter. Aliud dicitur diluuium generale, ſcilicet quo mundus totus eſt punitus. Et tale eſt duplex. Vnũ, ſcilicet eſt aquã, quod fuit tempore Noë propter peccata carnalia. Aliud erit ignis cõflagrationis in fine mundi propter peccata auaritia & iniquitatis ac refrigerationem charitatis, iuxta illud Matth. 24. Et quia abundabit iniquitas, refrigeret charitas. Cõtra huiusmodi ergo erit

erit ignis cõflagratio per mundum totum, in tanta altitudine extenſa ſuper omnes montes, ſicut fuerit aquã diluuij, ſcilicet quindecim cubitis, de quo ſuo loco videbitur.

DISPENSARE (vt ſcribit poſt Scotum Dominus Præpoſitus Gabriel di. xxxvij. q. vnica. art. j. lib. iij.) in materia decẽ præceptorũ nõ eſt facere quòd ſtante præcepto liceat facere contrarium ſeu contra præceptum. Sed diſpensare eſt præceptum reuocare, vel declarare qualiter debeat intelligi. Vnde duplex eſt diſpensatio, iuris reuocatio, & iuris declaratio. Exemplum primi. Cùm Chriſtus mutauit legem veterem quando dedit nouam, & hoc quantum ad ceremonialia, non quidem faciens quòd ſtante præcepto de ceremonialibus non eſſent illa ſeruanda, ſed faciens quòd actũ illo manente eodem non tenebatur quis ad illum, ſicut prius. Sic etiam diſpensat quicumque legiſlator ſimpliciter quando reuocat præceptum iuris poſitiui ab eo actũ. Exemplum ſecundi: vt cùm declaratur legiſtorem non intendiſſe quòd in tali caſu particulari legem ſuam voluerit quem obligare. Leges enim humanã quã generaliter feruntur, poſſunt & debent exceptionem excipere, dum ratio legis deficit, quando, videlicet ſi legiſlator aſeſſet, vel alius prudens interrogatus exciperet à generali conſtitutione caſum particularem. Vide latius vbi ſuprà Gabrielem.

DISPENSATIO eſt iuris relaxatio facta cum cauſã cognitione, ab eo qui habet ius diſpensandi. Vnde diſpensare dicitur quaſi diuerſa penſare, vt ſcribit S. Bonauentura diſt. xix. libro iij. circa literam. Et ideo in eis qui ſtatum Eccleſiã decolorant, diſpensandum non eſt, & in eis qui nituntur ius infringere, & hoc eſt quando multis conceditur quòd paucis eſſet concedendum, &c. Vnde Richar. Si non ſubſiſt rationabilis cauſa in diſpensatione, potius eſt diſſipatio quã diſpensatio. Hinc Petrus Palud. diſt. xxxvij. quaſt. iij. lib. iij. Ex parte diſpensantis requiritur auctoritas, & ex parte diſpensati cauſa utilitatis vel neceſſitatis eius, vel reipublice, in omni genere diſpensationis, & in omni Prælato, diſpensante etiam Papa: quia nec Petro, nec alij commiſſa eſt poteſtas in deſtructionem ſed in edificationem. Hæc Palud. Et quãuis papa (vt ſcribit Rich. d. xxvij. ar. iij. q. iij. li. iij.) non poſſit diſpensare contra ius naturã, nec contra ius diuinũ, quia ſua poteſtas vtroque iure eſt inferior, & vtrũque ſupponit tãquã fundamẽtũ, tamẽ quia eſt ſucceſſor Petri, qui princeps fuit apoſtolorũ æqualẽ poteſtatẽ habẽs poteſtate Petri, imò vt proprius loquar eandem, & inferior non poſſit obligare ſuperiorẽ, nec par parem. Papa de plenitudine poteſtatis diſpensare poteſt cõtra ſtatuta apoſtolorum quorumcunque, ſi tamen vim non habeant ex iure naturã vel diuino decreto. di. lxxxij. Sed non decet hoc faciliter fieri propter reuerentiã Apoſtolorum, ideo cum bigamis Dominus papa nõ diſpensat, niſi exigente neceſſitate. Idem Rich. de voto dicit diſt. xxxvij. ar. ix. q. j. li. iij. quod omnẽ votũ quòd eſt de his quã ſunt ſuper erogationis diſpensabile eſt, quia diſpensationis in quolibet tali voto poteſt inueniri rationabilis cauſa, ſcilicet, profectus maioris boni, vel vitatio mali, ſue per comparationem ad rem publicam, ſue per comparationem ad videntẽ. Reformatio enim pacis inter regna magis eſt bonũ commutati quã continentia vnus perſonã. In tali enim caſu ſi perſo-

na quã continentiam vouerat nubat per obedientiam Domini papã, ſua obedientia, magis meritoſa eſt ſibi quã continentia, quantum ad præmiũ ſubſtantiale, vitatio etiam communis mali, vt vitatio diſcordiã inter regna quã ſunt in pace, & vitatio probabilis tranſgreſſionis voti, ſi probabilitas ſit vehemens, poſſunt eſſe rationabilis cauſa diſpensandi in quocunque ſupererogationis voto, aliter enim non video (inquit Richa.) quin obligatio pro charitate facta quandoque contra charitatem niſi taret. Et vt idem Rich. dicit q. iij. vbi ſuprà, in votis maioribus, cuiusmodi ſunt votum continentia, religionis, & crucis, ſolus papa diſpensare poteſt, quia in votis iſtis non eſt diſpensandum niſi propter commune Eccleſiã utilitatem, vel aliquam magnam neceſſitatem. In omnibus autem aliis votis quã reſpectu prædictorum dicuntur vota minora, cuiusmodi ſunt vota abſtinentiã & peregrinationis ad ſanctum Iacobum, & ſimilia poſſunt episcopi diſpensare, extra de vo. & voti redemp. c. j. vbi dicitur, quòd diſpensatio in votis peregrinationis pedit ex eius qui præſidet arbitrio, per quem ſecundum glo. & Dominum Hoſti. intelligitur non tantum papa ſed etiam Episcopus. Inferiores autem Episcopis in nullo voto diſpensare poſſunt, niſi eis fuerit ſpecialiter commiſſum, exceptis Prælatiſ religioſorum, qui diſpensare poſſunt in votis ſubditorum ſuorũ. Hæc Rich. De diſpensatione vide latius apud prædictos doct. & Gerſonem & iuriſperitos.

DISPENSATOR qui diſpensat & exponit. Diſpensator fidelis eſt ſi ad honorem Domini ſui & iuſtitia ac ſalutem ſubditorum auctoritatem acceptam diſpensat. De hoc xxv. q. j. vltim. Leo papa ait. Vnde Apoſtoli. Cor. 4. Si nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpensatores miniſteriorũ Dei. Hic iam quaeritur inter diſpensatores, vt fidelis quis inueniatur. De hoc Gabriel di. xxxix. q. j. ar. ij. conſiſtione ix. li. iij. qui & ibidem dicit de his qui contra vota & iuramenta diſpensationem quaerant, nulla rationabili cauſa ſubſiſtente, quã diſpensationes ſecundum beatum Ber. non diſpensationes ſed diſſipationes dicendũ ſunt, &c.

DISPOSITIO eſt habitus imperfectus ſecundum B. Thom. iij. ſen. di. iij. q. j. ar. j. Scotus di. xij. q. ij. loquitur de duplici diſpoſitione, ſcilicet præuia & concomitante. Nam diſpoſitio præuia eſt quã præcedit deſerionem culpã, & illa ſemper eſt ſine charitate & gratia, & per conſequẽs ſemper eſt informis, quia à ſola inhærentia & inclinatione charitatis, & gratiã ad actum, actus dicitur formatus. Concomitans verò eſt quã ſimul eſt cum charitate & gratia, & ſic ſemper eſt formatus. Sco.

DISSIDIUM (vt ſcribit Paulus Cortefius li. iij. ſen. diſt. vij.) eſt hominum cohærentium charitate repugnante diſtractio, & eſt idem quod diſcordia, vnde diſſiduoſus, id eſt contentioſus. Dicitur autem à diſſideo quod eſt diſcordo.

DIſTARE (vt ſcribit Gabriel diſt. xvj. q. vnica. dubio. iij. li. ij.) Vno modo capitur priuatiue, & ſic diſtare ab aliquo eſt nõ eſſe in loco, in quo eſt illud aliquid. Et anima in pede non diſtat à ſeipſa in manu. Alio modo accipitur poſitiue, & ſic diſtare dicuntur quã ſunt in locis inter quã eſt locus mediũ, & ita idẽ poteſt diſtare à ſeipſo, quia idẽ eſſe in diſtinctis locis, ſi anima in pede diſtat ab anima in manu, &c.

DIſTINCTIO numeralis ſiue eſſentialis eſt diſtinctio aliorum

aliquorum, quorum vnum non est aliud, neque ali-
quod idem singulare est: vtrumque vel est illorum
quæ de se inuicem verè negantur, vt Petrus & Io-
nes. Sic omnes creaturæ distinguuntur inter se. Gab.
di. ij. q. j. li. j.

DISTINCTIO realis non essentialis est distinctio
aliquorum, quorum vnum negatur de alio, id est vnum
non est aliud, sed aliquod singulare & simpliciter
vnum est vtrumque, sic distinguuntur personæ in
diuinis & relationes oppositæ, vt generatio adiuua,
& spiratio passiuæ, & relationes disparatæ quæ non
conueniunt eidem supposito, nam pater non est fi-
lius, nec paternitas est filiatio, & tamen vna singu-
laris & simplicissima diuina essentia est pater & fi-
lius, paternitas & filiatio: Gabriël di. ij. q. j. li. j. Dis-
tinctio itaque realis ponitur inter personas diui-
nas, sunt enim tres personæ tres res distinctæ reali-
ter non essentialiter, & Brulefer di. xxvj. q. j. libr. j.
dicit quod triplex distinctio siue differentia potest
assignari in diuinis, scilicet essentialis, personalis &
notionalis. Distinctio essentialis non habet locum
in diuinis. Distinctio autem personalis est illa quæ
est inter aliquas duas res, quarum quælibet est per-
sona, & vna non est altera, vel quæ sunt in diuersis
personis realiter distinctis. Distinctio autem perso-
nalis (vt dicit Gabr. dist. xij. q. j. lib. j.) est maxima
distinctio quæ est in diuinis, vnde distingui perso-
naliter est distingui realiter, vel personaliter distin-
gui est præcise personarum realiter distinctarum.
Sed distinctio notionalis (vt inquit Brulef. vbi su-
pra.) est illa quæ est inter aliquas duas notiones,
quarum vna non est alia, & hæc est inter genera-
tionem adiuuam & spirationem adiuuam, & distin-
ctio personalis habet locum in diuinis. Omnis au-
tem distinctio essentialis est realis, sed non econ-
trà, vt scribit Dominus Car. Came. quia licet ista sit
in creaturis, non tamen in diuinis, vbi plures res
sunt vna indiuisibilis essentia, & c. Aliacen. q. vj. ar. j.
lib. j.

DISTINCTIO formalis est distinctio eorū, quorū
termini ipsa præcise & singulariter significatæ de se
inuicem verè & affirmatiuè prædicantur: & tamen
non quicquid verè singulariter & affirmatiuè præ-
dicatur de vno, etiam prædicatur de altero, sed ali-
quod singulare quod affirmatur de vno negatur ve-
rè de altero, sic distinguitur essentia & relatio, siue
essentia & persona: nam essentia est paternitas siue pa-
ter, & tamè filiatio vel filius est essentia, & filius non
est pater, neq; filiatio est paternitas. Sic conceditur
de sum. trin. & fi. ca. c. Firmiter, pater generat: & nega-
tur, essentia generat. Itè fides docet verbū incarnatū
esse, crucifixū in natura assumpta, passum, mortuū,
& c. De trin. & fi. ca. in clemen. & illud non conce-
ditur de essentia. Vel distinctio formalis, vt idem
Gabr. habet dub. iij. vbi supra, est quando aliqua res
est vnum distinctorum formaliter, & non aliud, si-
cut filius est essentia, & non est pater, igitur essentia
& pater distinguuntur formaliter. Latius ibi Gabr.
post Occam. Vnde distinctio formalis aliter descri-
bitur ab Occam di. ij. q. xj. li. j. Distinctio formalis
est quædo vnum non est de per se intellectu alterius,
& aliquid cõperit vni aliquo modo, quod non com-
perit alteri. Vnde secundū eum de distinctione for-
mali contingit loqui dupliciter. Vno modo vt illa
dicuntur distingui formaliter quæ sic sunt idem rea-
liter, quod tamen aliqua res est realiter eadem vni,
& distincta realiter ab altera, & sic distinguitur for-

maliter essentia à relatione & etiam à qualibet per-
sona. Et sic nõ distinguuntur formaliter relatio pro-
pria personæ, & persona per ipsam constituta. Se-
cundo modo distinctio formalis est eorum quæ sunt
idè realiter, & etiã quicquid realiter est idem vni, est
idem realiter alteri, tamè aliquid prædicatur de vno
quod nõ prædicatur de altero. Sic distinguuntur se-
cundū alios natura & suppositum in creaturis, quia
natura est suppositum, & quicquid realiter est na-
tura, est suppositum & econuerso. Communicari au-
tem affirmatur de natura, & negatur de supposito,
& incommunicabile affirmatur de supposito, & ne-
gatur de natura. Sic paternitas & pater distinguuntur
formaliter, quia licet quicquid est paternitas rea-
liter, est etiam realiter pater, & econuerso tamè nõ
ostitui affirmatur de patre, & negatur de paternitate.
Similiter cõstituere affirmatur de relatione, & non
de supposito. Istud est de mente Occam di. xxvij.
lib. j. Oritur autem distinctio formalis ex distinctio-
ne reali, & eam præsupponit, vt habet Gabriël di. ij.
li. j. vbi supra. Nam vbicunque aliqua distinguuntur
realiter non essentialiter, ibi est dare aliquod
vnum, quod est idem cū quolibet sic distinctorum,
& per consequens formaliter à quolibet illorum di-
stinguitur. Gratia exempli, Pater & filius distin-
guuntur realiter & non essentialiter, & per conse-
quens est dare aliquod vnum quod est idem patri
& filio, scilicet essentia diuina quæ est pater, est etiam
filius, & per hoc distinguitur formaliter à patre, quia
essentia est pater, & tamè filius prædicatur de essen-
tia, & negatur de patre. Similiter essentia distinguitur
formaliter à filio, quia essentia est filius, & ta-
men pater dicitur de essentia, & negatur de filio. Et
secundum Occam, & post eum scribit Gabriël vbi
suprà, ibi tantū est inuenire distinctionem forma-
lem, vbi vna res singularis & indiuisa est pluries,
quæ in plurimum vna non est realiter alia. Et quia hoc
solum cõcedit in diuinis, & nõ in creaturis, ideo so-
lum in diuinis distinctio formalis, & nõ in creaturis
inuenitur. Et quia hæc distinctio est difficillima ad
soluendū & intelligendū, imò nõ facilius quàm per-
sonarum trinitas (vt habet Occam, & Camer. in vna
essentia, ideo nulli vbi ponenda est nisi vbi scripturæ
vel Ecclesiæ auctoritas cõpellit, id est nisi vbi ex his
quæ in scripturis sacris vel Ecclesiæ determinatione
habetur. Vide latius Gabr. vbi supra. Distinctio for-
malis dicitur conditione nõ rei sed propositionis (vt
habet Gabr. di. ij. q. xj. lib. j.) propositionis, scilicet, in
qua termini significatiuè sumpti de se inuicem præ-
dicantur, & tamen de altero eorū significatiuè sum-
pto aliquid affirmatur, quod non eo modo præcise
affirmatur de reliquo significatiuè sumpto. Et cum
pater & essentia supponunt pro eadem re, nihilomi-
nus aliquid attribuitur patri & non essentia, & hoc
est distingui formaliter, qui modus loquendi breuita-
tis gratia est inuentus, vt dicit Gabr. Et vt idem ait
vbi supra, ille modus loquendi theologorum, sic
intellectus non est malus & execrãdus, sed est accep-
tandus. Et si quis potest dare breuiorem, det: ait ip-
se. Et Occam & Greg. Vide & Aliacen. q. vj. lib. j.

DISTINCTIO formaliter dupliciter accipi potest
secundū Greg. Vno modo capitur vt est conditio
propositionis æquiuales huic quod est per se primo
modo. Alio modo secundum quod est casuale no-
minis forma siue adverbium. Primo modo illa con-
ceditur à Grego. Essentia distinguitur formaliter à
patre, eò quod non est idem formaliter cum patre,
prout

prout formaliter sequitur distinguitur, vt dicit Gre-
go. distinct. xxxij. & xxxiij. quæstio. vnica, artic. iij.
lib. j. sed si præcedit falsum esset. Si verò sumitur se-
cundo modo, tunc illa est falsa. Essentia diuina distin-
guitur formaliter à patre, siue formaliter præpona-
tur siue postponatur, quia nullam habet formam,
seu quia pater nõ est realitas distincta ab essentia
vel forma, vel alia.

DISTINCTIO formaliter secundum Occam di. ij.
q. j. li. j. non est aliud (& hoc est quid nominis ipsius)
quam quod vnum illorum est aliqua res absoluta
vel relatiua, & alterum non est illa res, sicut essentia
est filius, & pater non est filius: ideo essentia & pa-
ter distinguuntur formaliter, ex quo vna res sunt,
nec valet consequentia, vt habet Gabr. qu. xj. dist. j.
lib. j. Concordat Aliacen. q. vj. li. j. distinguuntur for-
maliter, ergo distinguuntur. Nec valet consequentia:
Essentia diuina & paternitas distinguuntur formi-
liter, igitur in patre sunt formalitates distinctæ. Vi-
de latius Gabriëlem. Et Oyta dicit quem refert Ga-
brüel, quod non alio modo concedendum sit essen-
tiam diuinã distingui formaliter à persona vel pro-
prietate personali, nisi quia Deus est talis naturæ
quod aliquod idem verè affirmatur de essentia, &
negatur de persona, & econtra. Et ad illam mentem
(ait idem Doctor) videntur Scotus, & Occam fina-
liter tendere. Et notandum vt scribit Dominus Car.
Camer. q. vj. ar. j. lib. j. volens tradere regulam, vbi
debeat poni distinctio formalis. Quandoquocumq; ali-
quod termini dicuntur de se inuicem conuertibiliter,
& hoc conuersione non regulata per hoc distribu-
tuum quicquid, vel omnis res quæ est tunc de ipsis
significatiuè sumptis verificatur, distingui formaliter.
Et nunquã aliter patet ex quid nominis distin-
ctio formalis. Exemplum ponit: Omnis essentia
est paternitas, omnis paternitas est essentia, & sic
ibi termini cõuertibiliter prædicantur, non tamen
cõuersione regulata per quicquid est, quia essentia
est filius, filius non est paternitas: & quicquid est
Deus, est deitas: ideo identificatur formaliter Deus
& deitas. Sed hoc quid nominis distinctionis for-
malis non sufficit: vt dicit Gabriël distinct. ij. quæst. xj.
lib. j. quia etsi illa conceditur, Deus generat: nõ sic
illa, deitas generat. Item Deus est passus, nõ sic dei-
tas est passus. Item Deus assumpsit humanitatem,
quod secundum plures non conceditur de deitate:
de quo aliàs. Ex eplū secūdi membri dicit Aliaco.
Quicquid est essentia diuina, est deitas, & econuer-
so, ideo essentia diuina & deitas non distinguuntur
formaliter, ait Camer. Ex quo secundū eundem ha-
betur, quod vna persona diuina non distinguitur
formaliter ab alia, nec persona à relatione, seu perso-
nali proprietate vel econtrà: quia vna persona non
est alia. Et quicquid est pater, est paternitas, & econ-
trà: & ita est de aliis personis & relationibus. Hæc
Cardi. Camera. de distinctione formali. Vide latius
apud Gabr. vbi supra, & doc. alios: qui & absq; te-
meritate & pertinacia materiã de distinctione for-
malicū formidine tractat & pauca ex multis posuit.
DISTINCTIO rationis, quidam dicunt eam esse
inter conceptus mentis: ita secundū eos nullæ res di-
stinguuntur ratione, sed tantū cõceptus. Alij attri-
buunt distinctione rationis rebus extra animã signi-
ficatis per conceptus non synonymos in anima. De
quo latius Gabr. di. ij. q. iij. ar. j. lib. j. Et distingui ra-
tione, vt habet Occam quod li. iij. q. ij. non est aliud

quod habere diuersas definitiones aut descriptiones.
Sic nomina diuersa distinguuntur ratione, quia habent di-
uersas descriptiones, vt homo & leo. Et sic et di-
stinguuntur ratione, possunt tamè etiã distingui rea-
liter, intelligo (inquit Gabr.) id est sumpta significa-
tiuè: & in suppositione personali supponunt pro di-
uersis rebus. Item vna res dicitur multiplex ratione
(improprie tamè) cū habet diuersas rationes siue
descriptiones. Differre autem ratione, vide sup.

DISTINCTIO specifica (vt scribit Gabr. di. j. quæst.
vj. libr. ij.) potest attribui rebus vel signis. Res autè
distingui specie dupliciter potest intelligi: vel, scilicet
specie essentiali, vel specie accidentali. Specie
essentiali distinguuntur, quæ non sunt sub eadem
specie specialissima absoluta, vel quæ sunt sub diuer-
sis speciebus specialissimis absolutis, vt homo, as-
inus, sortes, brunellus. Sit brunellus nomen propriū
equi. Specie accidentali distinguntur, quæ sunt sub
diuersis speciebus accidentaliter, id est connotati-
uis, vt homo albus, homo niger. Animæ quoque in-
tellectiuæ inter se differunt specie accidentali, pro-
quanto vna est informata aliquo habitu scientiæ
vel virtutis, quo alia caret. Et distinctio speciuoca
non est nisi respectu singularium, & non rerum vni-
uersalium, quin nullæ sint res vniuersales, vt aliàs di-
citur. Et res singulares distinguuntur specie absolu-
ta, quæ significantur per diuersas species absolutas
specialissimas, vt hic homo, hic asinus. Et dicitur si-
gnatè specialissimas, quia duo homines quamuis
significantur per illas species, homo animal, tamen
non differunt specie absoluta vel essentiali: quia ani-
mal non est species specialissima, sed subalterna,
& cæ. Angeli autem & animæ intellectiuæ, distin-
guuntur specie essentiali, vt omnes concedunt, quia
animæ intellectiuæ possunt perficere corpus tan-
quam forma materiã, quod Angeli non possunt:
ergo distinguuntur. Non enim (inquit Gabriël vbi
suprà) est aliud medium arguendi differentiam spe-
ciuocam, nisi ex operationibus aut proprietatibus
naturam rerum consequentibus. Cū enim pro
statu isto essentias rerum absolute & nudè cogno-
scere non valeamus, illas per operationes & proprie-
tates arguere oportet. Distinguntur & animæ intel-
lectiuæ & Angelus seipsis specie, & nõ per aliquas
realitates superadditas. Latius vide Gabriëlem. Nam
esse distinctū conuenit rei immediatæ, & per conse-
quens non per aliquod superadditum.

DISTINCTIVUM quod distinguit vel quo aliquid
distinguitur. Aliquid esse distinctiuum alicuius po-
test intelligi dupliciter (vt scribit Dominus Card-
nalis Cameracen. quæst. viij. art. j. libro j.) Vno mo-
do, vt per huiusmodi distinctiuum intelligamus
aliquid existens extra animam secundū se ab altero
distinctū: sic dicimus quod homo per animã suam
distinguitur ab asino, & quæ vna anima secundum se
distinguitur ab alia. Alio modo, vt per distinctiuum
intelligamus aliquid per quod potest verè cõcludi
aliquid ab aliquo esse distinctū: sic dicimus quod acci-
dens in Sacramento altaris distinguitur ab aliis, per
hoc quod ipsum nõ est in subiecto, sicut alia accidentia.
Hoc autè modo dicimus in diuinis, quod pater distin-
guitur à filio per hoc quod ipse à nullo est, & filius
est ab eo, & hoc vtiq; sic esset, etiã si nulla anima hoc
cõsideraret. In primo sensu filius distinguitur à spi-
ritu sancto seipso, & nõ aliquo sui proprie, quia fi-
lius est persona simplicissima: igitur à quocumq; di-
stinguitur

stinguitur à seipso distinguat. Insecundo sensu filius distinguitur à spiritu sancto non præcise, quia spiritus procedit ab eo. Nam filius distinguitur à spiritu sancto, etiã per hoc quod ipse est à patre nascendo, & spiritus sanctus à patre non nascendo, sed procedendo: igitur non præcise per hoc filius distinguitur à spiritu sancto, quod ipse spirat spiritum sanctum: tenet consequentia, quia non est idem esse à patre nascendo, & esse à patre non nascendo. Aliacensis.

DISTINCTIO. Et nomen aliquod distinctè significare potest tripliciter intelligi. Vno modo quod significat aliquid, & virtute suã institutionis nõ significat nec connotat aliud. Secundo modo quod significat aliquid, & ex vi suę institutionis nihil aliud, siue aliud connotet siue non. Tertio modo quod significat aliquid, ita quod nec ex vi institutionis neque ex communi vsu vrentiũ aliquid aliud occurrit intelligenti vocis significatio nem. Ad ipsius vocis prolationem, accipiẽdo significare distinctè tertio modo, viator (vt scribit Gabriel distinct. xxij. quæst. vnica, lib. j.) non potest imponere nomen ad distinctè significandum diuinam essentiam, quia quodcunque nomen imponitur ad significandum Deum, ad eius prolationem illud occurrit audienti, & eius significationem intelligenti quod non est Deus. Sed bene primo & secundo modo potest viator imponere nomen ad significandum Deum distinctè, quia alioquin non possemus de illo distinctè loqui, nec aliquid de illo affirmare vel negare. Item viator potest imponere nomen ad distinctè significandum quod non potest distinctè intelligere: patet, quia viator non potest Deum distinctè intelligere, & tamen potest imponere nomen ad distinctè significandum Deum. Item possumus distinctè loqui de re aliqua quam ipsam intelligere, & ita etiam imponere nomen ad distinctè significandum aliquid quàm intelligere. Vide latius Gabrielem vbi supra.

DIVINVS dicitur tripliciter, vt notat frater Pelbart. Primo modo dicitur diuinus ille, qui habet diuinã essentiam in vnitate essentiali & reali. Et isto modo pater & filius & spiritus sanctus, dicuntur personæ diuinæ: sic etiam bonitas diuina. Secundo dicitur diuinum id quod in quodam attributo repræsentat ipsum Deum. Isto modo solet Magister Alexander de Ales in summa dicere, quod aliqui dicuntur diuini vel dij, quia repræsentant Dei potentiam, vt Prælatis, de quibus in lege: Diis populi, id est Prælati, non detrahes. Alij dicuntur dij, quia repræsentant Dei sapientiam. Isto modo antiqui Philosophi status studentium Philosophiam diuiserunt, quosdam vocitantes Theologos siue diuinos, sicut Platonicos: & quosdam sapientes, sicut fuerunt septem Sapientes, quos consecrauit Apollo, quosdam Philosophos. Denique aliqui dicuntur dij, quia repræsentant Dei bonitatem. De quibus Psalm. Ego dixi dij estis. Et sic diuinum potest dici de creaturis, vt etiam vult sanctus Bonauentura distinct. xv. in dubiis literalibus, lib. j. sicut dicitur homo diuinus. Et quia secundum eundem Deus solius Dei proprium est, ideo Deitas magis dicit formam Dei quàm Diuinitas. Vnde Augustinus, & refert Magister distinct. xv. lib. j. Pater est principium totius diuinitatis, vel si melius dicitur Deitatis, quia principium est filij, & spiritus sancti. Tertio modo dicitur diuinus, qui per quandam abstractionem à sensibus secluso spe-

ciali Dei influxu, de futuris præfagit. Et hoc secundum Tullium libro de diuinatione dicitur vaticinium. Hoc autem fide Christiana reprobatur. Et diuinus accipiẽdo primo modo, in diuinis, vt est cõmunis locutio Doctorum (vt & habet Gabriel distinct. xxvij. quæst. vnica lib. j.) est vna essentia, duæ emanationes siue productiones, tres hypostases vel personæ, totidem proprietates, quatuor relationes, quinque notiones, attributa infinita, id est sine certo numero. Essentia est ipsa natura diuina. Emanationes sunt productiones passiuę per modum intellectus & voluntatis, generatio, scilicet & spiratio. Hypostases sunt pater, filius, & spiritus sanctus. Relationes autem paternitas, filiatio, spiratio actiua, spiratio passiuua. Notiones sunt diuinitas, quatuor relationes, & innascibilitas, vel generare generari, spirare spirari & innascibilitas. Attributa sunt sapientia, potentia, bonitas, scientia, prudentia, iustitia, misericordia, &c. Quomodo autem illa distinguuntur breuiter, accipe secundum Gabrielem vbi supra. Relatio & notio quæ est in diuinis realiter, idem sunt: vnde relatio ipsa quæ realiter est in diuinis, dicitur relatio, quia ipsa persona refertur ad aliam. Dicitur notio in quantum ipsa personæ, secundum quod sunt distincte notificantur. Cũ ergo nulla relatio sit cõmunis tribus, quælibet relatio est notio. E conuerso cum omne non commune tribus non sit essentialiale, & per consequens relatio, notio omnis est relatio. Dico notanter quæ est realiter in diuinis, quia etiam ipsa nomina notionum notiones dicuntur: & talia non sunt relationes diuine, sicut innascibilitas. Dicitur etiam proprietates in quantum est solum vnus personæ, & eadem ratione dicitur relatio personalis. Et hæc sunt paternitas, filiatio, processio, siue spiratio passiuua. Ex quo patet quod spiratio actiua, licet sit verè relatio & notio, non tamen est proprietates siue relatio personalis saltem formaliter. Secundo sequitur quod licet relatio proprietates & notio, quæ realiter sunt in diuinis, nullo modo distinguuntur: ista tamen tria nomina nõ sunt synonyma, quia differunt in connotatis. Hęc Gabriel vbi supra, qui & vult & concludit, & probat vnã communem indiuiduam essentiam tres hypostases, & personales proprietates, esse in diuinis: & hoc sanè & catholicè est credendum. Et patet hoc ca. firmiter, vide latius Gabr. vbi supra. Et distinct. v. quæstio. j. lib. j. idem dicit. In diuinis est vna simplicissima essentia eadem omnibus, quæ sunt realiter in Deo. Eadem dico, inquit ipse, realiter, etsi non formaliter. Item in diuinis sunt tres personæ realiter distincte inter se, vel à se non ab essentia. Vnde Boëtius in diuinis omnia sunt idem, vbi non obuiat relationis oppositio: intelligitur illud Boëtij, quod omnia in diuinis sunt idem: vbi non obuiat relationi oppositio: addendum est vel relationum impossibilitas. Sic generatio, actio, spiratio, actiuè sumpta, quæ sunt in eadem persona, non distinguuntur realiter. Sed generatio & spiratio passiuè sumpta, non compatiuntur se in eadem persona: ideo realiter distinguuntur. Gabr. distinct. xij. quæst. j. lib. j. dub. ij. quia impossibile est quod eadem persona sit generans vel generata, & spirata, &c.

DIVINITVS aduerbium, significat à diuinis siue à Deo, sicut humanitus ab humanis rem demonstrat. Diuinè verò & humanè ad deorum atq; hominũ similitudinem. Et dicimus opus factũ à Deo diuinitus: vt miraculũ factum est diuinitus, vt dicit Guil. Scotus.

Scotus quem refert Pelbartus.

DIVINVS & dominicus differunt: etsi vtrunq; sit possessiuum, tamen dominicus importat circa illud, de quo dicitur possessorem per modum passionis. Dicitur enim dominicus à Domino habitus, vel possessus. Sed diuinum non solum per modum passionis, sed etiam per modum actionis, quia diuinum dicitur quod habet diuinitatẽ, per quem modum conuenit dici persona diuina. Et propter hoc conceditur illa tanquam vera, Christus est aliquid diuinum, quia est persona diuina: & ideo Magister hanc negat, Christus est aliquid nõ diuinum. Vtrum autem illa sit concedenda: Christus est homo diuinus: dicit S. Bonauen. d. xj. circa textum lib. iij. quod non. Nam cum sit, dicitur diuinus, non potest dicere diuinitatem per modum informantis, nec possessionem per modum actionis, sed solum per modum passionis, per quem modum dicitur diuinitas Paulus, vel diuinitas Ioannes. Vnde improprie sunt locutiones tales de Christo: propterea Magister concedit earum oppositas, cum dicit. Christus secundum hominem est aliqua substantia non diuina, id est non informata diuinitate, quia est substantia creata. Bona uentura.

DIVINATIO est usurpatione prænunciandi futuros euentus, secundum beatum Thomam iij. quæst. xc. arti. j. Vel diuinitas est futurorum præuidentia dicta à diuino, quod est auguror: diuino autem dicitur à diuino: proprium enim est Dei futura prædicere. Et vt scribit Brulefer distinct. vij. quæst. ix. li. ij. Diuinitas nihil aliud est nisi usurpata futurorum euentuum ad solam sapientiam diuinam pertinentium præcognitio, vel prænuntiatio. Item omnis præcognitio vel prænuntiatio humana futurorum morum hominum bonorum, vel malorum, quæ nõ innitur reuelationi diuinæ est illicita diuinitas, quia est usurpata prænuntiatio futurorum euentuum, ad solius Dei sapientiam pertinentium. Et ideo Hieronymus super Matth. dicit, quod diuinitas semper accipitur in malam partem. Et quia demones sunt maximè superbi, ideo sapius vendicant sibi honores diuinos: & ideo dicunt se (falso tamen) quod sciant futura contingentia sicut Deus. Cũ solus Deus possit cognoscere virtute propria contingentia in se ipsis euidentissimè, & inuitabiliter. De variis diuinationibus per superstitiones & sortilegia sufficienter tractatur in summis de casibus conscientia, præsertim in summa angelica. Sunt autem plures species diuinationis secundum Isidorum lib. Ety. scilicet præstigiũ per somnia, Necromantia, & diuinitas Phytonica. Geomantia, Hydromantia, Aeremantia, Pyromantia, Aruspiciũ quasi inspectio in aris. De his vide aliàs Augurium, chiromantia, sortilegium. Omnes modos prædictos ponit Augustinus, & habetur xxvj. quæst. iij. Igitur genus. & quæstio v. Nec mirum. & cap. Episcopi. & quæst. vij. Non obseruetis. de quibus latius aliàs videatur. Et diuinitas specialiter à Persis dicitur inuenta. vt patet xxvj. quæst. iij. cap. Vnde diuini dicti sunt, quasi Deo pleni, diuinitate enim plenos se simulant, & astutia fraudulenta hominibus futura coniecturant. Et de hoc satis multa colligit frater Pelbartus lib. iij. Rosarij Theolog. sed in his multa sunt nefanda, & arte diabolica exco gitata, &c.

DIVISIO carnis, vt scribit Brulefer distinct. xxv. quæst. vij. lib. iij. est illa qua aliquis est fortis secunda

coniugia, & hoc duobus modis. Primo modo quando aliquis habet plures vxores successiuè. Secundo quando aliquis habet vnica vxorem, quæ habuit alium virum, & istis duobus modis fit homo bigamus, qui & ad sacros ordines, scilicet ad diaconatũ, subdiaconatum, & sacerdotium, & potissimè ad Episcopatum promoueri non potest. Indiuisio verò carnis est, quando aliquis habuit vnica vxorem, quæ nunquam habuit alium virum.

DIVORTIUM, (vt scribit Petrus de Palude distinct. xlij. quæst. ij. lib. iij.) est inter virum & vxorem legitime facta separatio. Vel secundum Brul. diuortium est separatio viri & vxoris, quantum ad thorum & quantum ad cohabitationem facta solenniter & publicè per manus Episcopi, & fit inter eos, qui sunt matrimonialiter coniuncti, distinct. xxxv. quæst. j. lib. iij. Et dicitur legitime, quia quos Deus coniunxit, homo non separat. Sed non dicitur homo illos separare, vt inquit Palud. quos pena damnat, quos reatus accusat, quos maleficium arctat. xxxij. q. ij. quos Deus. Dicitur autem diuortium secundum eundem à diuinitate mentium, vel quia hi qui matrimonium distrahunt in diuersas partes eunt. ff. de diuor. lib. j.

DIVORTIUM est duplex (vt scribit Palu.) Vnum quo ad vinculũ matrimonij, vt propter aliquod impedimentum præcedens quod dirimit matrimonium iam contractum. Aliud quo ad thorum, sicut propter fornicationem, vbi etiam fit quo ad domum & habitationem, & vt idem ait: Ille propter cuius adulterium diuortium celebratur, si sit vir tenetur restituere dotem, & perdit donationem propter nuptias: e conuerso vxor perdit dotem: licitum quoque est propter fornicationem fieri diuortium inter coniuges altero postulante. Et ratio est, quia Dominus concessit, quia non seruanti fidem (imò frangenti) non tenetur vir fidem seruare: similiter dicendum est de muliere, & causa diuortij debet esse culpabilis. Possunt tamen reconciliari si vterque petiit, vel si alter fornicetur. De quo latius aliàs, & in dictione Repudium.

DOCERE, vt scribit Brulefer quæst. iij. prolog. lib. j. sen. Vno modo idem est quod imprimere scientiam illi qui docetur, & hoc modo solus Deus docet, vel immediatè vel mediatè intellectu nostro. Alio modo est idem quod digito vel verbo ostendere scientiam vel applicando obiecta.

DOCTOR, qui docet, vel qui insignitus est insignibus Doctoris. Et sunt Doctores in duplici differentia, vt scribit Stephanus Brulefer. Alij sunt Doctores textuales, vt quatuor Doctores Ecclesiæ, & Magister sententiarum, qui fuit vltimus. Alij sunt Quæstionarij, quorum in religione Mendicantium fuit Magister Alexander de Ales, à quo sanctus Thom. multa recepit. Vnde ferè quicquid scripsit in secunda secunda, recepit ab Alexandro de Ales. Comparantur autem Doctores ad inuicem in expositione sacre scripturæ cum Doctoribus, vt habet Gerson parte prima contra hæresim de comunione laicorum sub vtraque specie, regula quarta, vbi ait: Quod scriptura sacra in expositiones partium suarum requisit, & requirit homines præditos ingenio. Secundo exercitatos studio. Tertio humiles in iudicio. Quarto immunes ab affecta to vitio. Patet, quoniam ex opposito alterius istorum quatuor, solet facillimè falsus intellectus scripturæ suboriri. Vt si sit homo hebetis ingenij, si iners

& neglector studij, si superbi & arrogantis iudicij, si de iure fuerit infectus & deprauatus ex affectu alienis vitij, quoniam excusat tales malicia eorum, & illi qui habent conditiones superiores bonas, preferendi sunt non habentibus, inquit Gerfon. Similiter habentes reuelationem non habentibus eam. Et dona gratis data possidentes non possidentibus ea, ceteris paribus, & cæ. Gerfon vbi supra. Et de examinatione doctrinarum parte ij. considera. ij. & parte j. in epistola ad studētes collegij Naueræ dicit: Iuuant quæstiones doctorum super sententias, & præsertim illorum, qui purius & solidius conscripserūt, inter quales meo iudicio, inquit ipse Dominus Antistiodorensis. Bonauentura & Durandus vtiq; resolutissimus numerandi videntur. Excellit quidem in suis quotlibet. Henricus de Gandauo. Excellit sanctus Thomas præsertim secunda secundæ. Excellunt multi in multis, vnum in quibus hoc minus placet, quod purè Physicalia aut Metaphysicalia, aut quod amplius pudet Logicalia sub terminis Theologicis inuoluta miscuerunt. Hæc Gerfon. Mihi, vt ingenuè fatear, placet Dominus Præpositus in Schanbach, Gabriel Biel Spirensis, Dominus Cardinalis Cameracensis. Petrus de Aliaco, Occam, Scotus, Alexander de Ales, Thomas, Petrus de Palude, Richardus, sanctus Bonauentura, Holkor, Gregorius de Arimino, Paulus Cortesius, quos potissimum in hoc opere imitor, alios non contemno, & c.

DOCUMENTVM, est id quod nos docet, siue ex quo quid docemur, vt est illud documentum in moribus (sicut scribit S. Bona. d. xxxij. ar. ij. q. j. li. ij. & Gabr. ea. d.) Quod qui vult ab vno extremorum peruenire ad medium quasi debet inclinare ad illud extremum, sicut docet Philosophus. Ethic. vel aliquantulum ultra medium. Sic etiam B. August. vt hæresim extirparet, quæ dicebat paruulis ab omni pœna immunes, vt ad medium reduceret, videlicet ad pœnâ caritatis visionis, simpliciter asseruit eos cum aliis peccatoribus æternaliter damnari: & istum intellectum explanauit in Enchirid. vbi dixit pœnâ eorum esse mitissimâ, sicut dicit Magist. in textu. d. xxxij. li. ij. Et sic intelligitur Aug. de fide ad Petrum, vbi ait: Firmissime tene paruulos, qui sine sacramento baptismatis de hoc seculo transeunt, æterni ignis supplicio sempiterno puniendos.

DOLERE, & dolere de aliquo, est dupliciter, vt scribit S. Bona. d. xlviij. in dub. litera. li. j. Aut ira quod dolens voluntate rationis absoluta velit contrarium eius de quo dolet, & sic nulli licuit dolere de passione Christi. Et Petrus, quia voluntate rationis contrarium volebat, est redargutus. Alio modo dolere de aliquo, est ferri ad contrarium voluntate pietatis, tamen nihilominus hoc velle voluntate absoluta: sic bonum est condolere Christo & piè affici circa eum: & sic afficiunt veri sancti, qui magnas gratias agunt Deo de passione Christi, sed tamen mouentur in consideratione dolorum, sicut & benignissima virgo Maria in filij sui mota est passione. Hæc Bonauen.

DOLOR & tristitia differunt secundum Aug. xliij. de ciuit. Dei, cap. xv. qui dicit: Dolor carnis tantummodo offensio est animæ ex carne, & quædam ab eius passione dissensio: sicuti animi dolor, quæ tristitia nominatur, dissensio est ab his rebus, quæ nobis nolentibus acciderunt. Vnde patet quod dolor propriè accipiendo terminum, vt scribit Gab. di. xv. q. vnica. ar. j. li. iij. quia est passio inexistens animæ a carne per-

tinet ad partem sensitiuam. Tristitia verò, quæ est passio consequens nolitionem rei nobis accidētis pertinet ad partem intellectuam, siue ad rationem vtrum que ad appetitum. Ille autem ad appetitum sensitiuum, ista ad appetitum siue voluntatem. Causatur autem dolor in appetitu sensitiuo ab apprehensione sensitiuâ obiecti disconuenientis seu læsiui, & à potentia concurrente Deo tanquam causa prima, & ideo ab obiecto primo, & non ab obiecto apprehenso, vt latius probat Gabriel vbi supra. Dolor ergo est passio consequens apprehensionem obiecti, disconuenientis tanquam presentis, & delectatio est passio consequens apprehensionem obiecti tanquam conuenientis & presentis: & hoc in parte sensitiuâ, siue obiectum sit presentis siue non, & per hoc causa doloris & delectationis est apprehensio cum potentia, & c. De tristitia quæ est passio voluntatis, aliter sentit Scotus in suo tertio distinct. xv. aliter Occam in fine sui tertij. Scoto videtur consentire Alex. de Ales & sanctus Bonauentura, & Thomas. Vide post eos copiosè Gabr. vbi supra, qui pulchra & notanda scribit, & c.

DE DOLORE Christi dicit sanctus Bonauentura distinct. xvj. quæst. j. libr. iij. quod absque dubio, sicut Euangelium dicit, & fides Catholica sentit, vera doloris passio fuit in Christo. In ipso enim fuit caro passibilis & perforabilis. Fuit etiam virtus sentiendi secundum quam anima compatitur corpori læso. Et postea inquit: Quicumque dicunt Christum non veraciter doluisse vel passum fuisse: & si videantur ipsum exterius honorare, secundum veritatem tamen blasphemant ipsum impissimè. Et in fine istius distinct. & quæst. vlti. dicit, quod in Christo fuit duplex dolor, vt & sancti dicunt, scilicet passionis & compassionis, & vterque dolor fuit intensus & acerbissimus. Multum enim in se doluit, & multum nobis condoluit, & vterque dolorum istorum fuit in sensualitate & ratione, sed ordine mutato. Vide latius ibi. Vbi & probat quod dolor compassionis fuit intensior propter inhonorationem Dei, & separationem nostram à Deo. Et quamuis Christi dolor (vt vult Scotus) fuit maximus & acerbissimus, tamen ratio in Christo permansit in usu suo, & voluntas non absorpta à dolore appetitus sensitui, & intellectus per consequens intuituè illum dolorem apprehendit, & voluntate ostendit illa voluntas condoluit, quia naturaliter inclinatur ad oppositum, quæ inclinatio sufficit ad tristitiam de opposito. Scotus distinct. xv. libro iij. Fuit autem dolor Christi patientis acerbissimus, tam exterior quam interior, vt scribit Gabriel. Exterior propter corporis ténacitatem, optimam complexionem, & ætatis vigorem, propter quæ pœnâ fuerunt magis perceptibiles & ita doloris acerbioris causa. Sed & propter mortis genus, quod fuit turpissimum, acerbissimum & diuturnum. Vide latius Gabrielem. Fuit & interior tristitia in parte rationali maior & excellentissima. Nam fuit de summe nolito, scilicet patris offensa, & contemptu per peccatum omnium tunc presentium, præteritorum & futurorum. Vide latius Gabr. Et quamuis minor dolor sufficisset pro peccatis omnium, voluit tamen genus humanum non potestate redimere, sed iustitia. Copiosè scribit Gabr. de passione Christi, lib. iij. d. xv. Et vt scribit Brule. d. xvj. q. iij. li. iij. Christus in cruce suspensus maiore incompabiliter patiebatur in mente tristitiâ de peccatis nostris item Adæ & Euz, David,

DAVID, Manasse, & de casu suorum discipulorum, quæ pateretur dolorem in sensualitate, vt latius ostendit Brulefer ibidem. Summum tamè dolorem sustinebat in corpore: ideo cum clamore valido dicebat: Heli, Heli. de quo latius aliàs dicitur. Ex quibus patet & vult Gabriel, quod nullus vnquam mortalistatum dolorem est expertus: licet quidam Martyrum affati, vt Laurentius, Vincentius, quidam articulatum di membrati sunt, vt Quintinus, aliisque horribilibus pœnis varij sunt extincti, quæ pœnæ videntur sæuiores cruce: omnibus tamen prædictis simul iungis, patet excessus pœnæ Christi super omnes allegatas Martyrum pœnas, maxime propter interiorum tristitia puritatem, spontaneum earum augmentum & satisfactionis proportionem secundum diuinam iustitiam. Gabriel distinct. xv. quæst. vnica, artic. ij. libr. iij. qui & pulchra & notanda de quantitate passionis & doloris, & tristitiæ Christi scribit.

DOLOR pœnitentiæ dicitur quem quis habet pro peccatis commissis, duobus modis fieri potest, vt scribit S. Bonauen. dist. vij. q. j. libr. ij. Aliquis enim dolet de culpa, propter damnum quod incurrit & læsionem: & sic dolere potest quis ex puris naturalibus, si ne gratia gratis data, & tunc dolet quando maiorem sentit læsionem quam delectationem: hanc diabolus modò non habet propter habitudinem peccandi, sed tamè habiturus est cum absorbetur à pœnis post iudicium, sed pœnitentiæ hæc non disponit ad gratiam: imò solum est pœna, quia sic pœnituit etiam Iudas. Alio modo est dolor pœnitentiæ, quando quis dolet de culpa, quia Dei offensua, & hic dolor disponit ad pœnitentiã, & hic dolor non est sine gratia gratis data. Et huc dolorem diabolus vel demones habere non possunt, quia sunt extra statum in quo datur gratia, & irrefragabiliter sunt extra.

DOLOR est animi vel corporis cruciatus, à dolendo, id est minuendo. Augetur enim corpora lætitia, dolor minuuntur. Notant autè Theologi passim distinctionem vtilem doloris, vt & habet Gerf. part. iij. tract. ij. de canticordo. Est enim dolor aliquis in sola ratione, qui libero subiacet arbitrio. Dolor iste & displicentia, vel odium, vel detestatio sic elicitur cum gratia sufficit ad detestationem peccati, supposito quod nullus in corpore dolor sequeretur. Attamen dicitur dolor de peccatis, & dolor maximus, quia de nulla re altera temporalij tanta detestatio elici debet à corde rationis: sicut nullum est damnum pœnæ, & ad æquiparetur damno culpæ. Dolor alius est quem Philosophi numerant inter passiones concupiscibiles sensuales, qui consurgit ex apprehensione obiecti disconuenientis ipsi sensui corporali, vt & sup. dictum est. Habet hic insuper causari cum motu spirituum, & constrictione cordis: hunc itaque dolorem nõ oportet esse maximum in pœnitentiâ: imò nimius & culpabilis esse posset: vt pote cordis sensualis & corporis destruciuius: porro non est secundum hunc dolorem mensuranda semper bonitas pœnitentiæ. Cuius ratio est: stat enim duos esse & sæpè videmus, quorum vnus ex complexione naturali cor habet strenuū & virile, nec lachrymis idoneum, ita vt vel vix, vel nunquam flere possit. Erit alter cordis sœminei mollis, ad omnem miserationis occasionem lachrymis laxum vel pronum. Primus elicit detestationem peccati sui intensius in animo, fortius & laudabilius in casu quam alius: nec apprehendet illum Sapientis verbum: Cor durum male habebit in nouissimo: iam enim talis pecca-

ta detestans propter Deum, non durum cor habere sed molle, dicendum est. Fit tamen sæpè redundantia doloris cordialis in corpus, nisi sistat se liberè mens, ne fluat in inferiora: sicut in Christo fuit, sicut poterat Adam, sicut Maria nullum habens motum præuenientem iudicium rationis, imperabat vt placebat in corpus. Gerfon vbi supra, vide & eundem parte. ij. ser. de pœnitentiâ in cœnâ Domini facta, considera. iij.

DOLVS est executio astutiæ, quæ excogitata fuerit via non bonæ ad exequendum aliquem finem bonum vel malum. B. Thom. ij. q. quæst. lv. artic. iij. & dolus propriè accipitur tantum in malo, sed abusiue etiam in bono, & secundum eundem dolus principaliter fit in verbis: fraus verò propriè in factis, Ouidius i. Metamor. vno versu vtrumque comprehendit, cum ait: In quorū subiere loci fraudesque, dolique. Et quando accipitur in malum, dicitur machinatio ad fallendum aliquem: in bonum accipitur pro solertia & calliditate, quæ præsertim aduersus hostes, siue latrones adhibetur. Idcirco malum dolum dicimus, quia & bonus est. Labeo Iuriconsultus dolum malum dicimus, inquit, omnem calliditatem, fallaciam, machinationem ad circumueniendum, fallendum, decipiendumve alterum adhibetur. Vlpianus: Non fuit autem contentus Prætor dolum dicere, sed adiecit malum, quando veteres etiam dolum bonum dicebant, & pro solertia hoc nomen accipiebant, maxime si aduersus hostem, latronemve machinaretur, & cæ. Et dolus est (vt scribit Augustinus super quintum Psalmum) cum aliud agitur, aliud simulatur. vide in dictione Prudentia.

DOMINVS, vt scribit sanctus Bonauentura distinct. ij. in dub. literali, libr. ij. Vno modo importat potestatem coercendi subditos: & sic dicit præsentiam secundum habitum, & cõuenit Deo ab æterno. Alio modo importat præsidium adualem respectu serui: & sic Deus incœpit esse Dominus, non ratione mutationis factæ in ipso, sed ratione mutationis factæ in suo correlatiuo. & Dominus trahit propriè nomen à domo, vt dicit Gerf. tract. xij. super Magnificat, quia Præsiders & Princeps, aut primus, & œconomus in domo est: & dicitur propriè Dominus, qui domus imperiū habet, & cui omnis familia paret. Dicitur & qui alicuius rei proprietatē habet, etiam si vsus fructus alienus sit. Itē dicitur is cui populi subsunt. Virgil. Romanos rerum dominos, Gentemque togatam. A quo dominium.

DOMINIUM (vt scribit Gerfon parte prima, de origine iuris & legum, considerat. xliij.) est potestas propinqua assumendi res alias, vel vt alias in sui facultatem, vel vsum licitum, secundum iura vel leges rationabiliter institutas, & secundum eum sextuplex inuenitur, diuinum, scilicet beatificum, originale, gratificum, euangelicum, canonicum, politicum. Beatificum est dominium secundum leges glorię. Originale dominiū est secundum leges originalis iustitiæ. Gratificum est dominium secundum leges gratiæ grati facientis. Euangelicum est dominium secundum legem propriè Euangelicam, & ita de reliquis duobus suo modo latius scribit Gerfon vbi supra. Et dominium secundum aliquos dicitur vbi habendi, possidendi, fruendi, & vtendi ac disponendi pro libito voluntatis, & secundum aliquem determinatum modum, à quadam superiori tate vel auctoritate diffinitum. Et dominia rerum non

sunt distincta de lege naturæ vel diuinæ, sed lege naturæ sunt omnia communia in omnibus, vt scribit Scotus, quæst. ij. distinct. xv. libr. iij. Sed iure humano dicitur hæc domus est mea, hæc villa mea, hic seruus meus, vt ait Aug. homel. vj. super Ioan. Et sequitur. Tolle iura Imperatoris, quis audeat dicere, hæc villa mea est. Et post per iura regia possidentur possessiones, quia ipsa iura humana per Imperatores, & Reges seculi distribuit generi humano. Hæc Aug. Facta est autē diuisio rerum inter mortales per iniquitatem, id est sollicitudinē, vel per consuetudinem iuris Gentium, æquitati naturali contraria. Vide latius Sco. & post eum scribit Gabr. copiosius di. xv. q. ij. li. iij. & reuocatum est de habendo omnia communia propter pacificā cōuersationē, & necessariā sustentationē post lapsum. Plura Gabr. vbi supra.

DOMINIUM usurpatū dicitur, quod nō iusto titulo, sed fraude vel violentia est obtentum & iniuste à verò domino ablatū, & dicitur dominium non legitimum. Gab. di. xv. q. v. ar. ij. lib. iij.

DOMINICVS, vide supra in dictione *Dominus*.

DONARE, vt scribit Scotus di. xxij. li. iij. Vno modo potest intelligi absolute, prout est actus voluntatis liberaliter cōmunicantis. Vel donare, id est cōdonare sive remittere, vt accipitur cū dicitur, donauit peccata. Primo modo accipiēdo verum est id quod dicitur, cui plus donatur, ille magis tenetur donanti: & hoc modo dico (inquit Scotus) quod Deus innocenti maius donum dedit quàm cui dimittit peccatum. Secundo modo penitenti donat plus quàm innocenti, quia innocens non habet quod sibi remittatur, & cui plus dimittitur, plus tenetur diligere, scilicet ex causa remissionis, vel causa preseruationis. Vide latius ibi Scotum.

DONATIO potest accipi proprie & cōmuniter, vt scribit sanctus Bonauen. dist. vij. part. ij. q. j. lib. ij. proprie donum dicitur quod simpliciter aliunde est cuiusmodi sunt gratia infusa siue dona infusa, & talis est gratia gratumfaciens vel ad eam adhibens. Alio modo dicitur donum quod est per adiutorium diuinum, nihil minus tamen per acquisitionem nostram, & illud non dicitur proprie donū, sed habito respectu ad hoc quod non acquiritur sine Dei adiutorio: & hoc modo Deus dat dona bonis & malis. Quia enim Deus dedit lumen dignitatis ab initio quod poterat ad inquisitionem multorum scibiliū, & ipse non subtrahit quod dedit, nec etiā conferuacionem, cum talia possint stare cum peccato mortali, & ideo qui habet primum donum potest multiplicare. Etiam reprobis existens, & Deus dicitur docere, non inspirando siue infundendo, sed cooperando summi dato, & conferuādo illud. Exemplum huius est: Deus dedit frumētum auaro, & dedit terram potētē fructificare cum recolligit multū de blado de bona terra Deus dat, sed non sicut si ipse sterilem terram sine actu seminis faceret fructificare, hoc enim proprie esset donū. Primo modo solū largē, sic Deus dat dona bonis & malis, & dæmonibus & hominibus, quamuis ipsi hæc ipsa in mala cōuertantur. Hæc Bonauentura.

DOMVM secundum Brulef. di. xij. li. iij. capitur quadrupliciter, scilicet communiter, strictē, strictius, & strictissime. Communiter est donum bonum omne, quod liberē, liberaliter, voluntariē & gratuitē communicatum est creaturæ, & sic omnia naturalia & gratuita nostra dicuntur donū, secundum illud Iac. i. Omne donū optimū id est dona naturalia, & omne

donum perfectū, id est gratuita dona, vt vult glos. Conferuatio etiā sanitatis dicitur donū hoc modo, & breuiter omnia quæ homo habet. Vnde Apost. Quid habes quod non accepisti, quia nō obligatus ea contulit. Alio modo donū capitur strictē, & sic omne bonū à Deo collatū liberē superadditum ipsi creaturæ per liberalem & beneuolā sui cooperationem ipsius Dei cooperantis naturæ nostræ, & sic iustificatio impij est donū Dei. Castitas & scientia & omnes virtutes sunt dona Dei. Strictius donum est omne bonum collato à Deo liberaliter superadditū naturalibus per immediatam infusionē à Deo, sine nobis cooperantibus, vt fides, spes, timor seruilis, & alij etiā duo timores. Quarto capitur donū strictissime pro omni bono collato à Deo, sic quod est essentialiter gratuitū à gratia gratū faciente, & sic septem dona spiritus sancti dicuntur dona hoc modo, quia secundū istū Doctorem semper sunt gratuita. Donum verò (vt scribit Gers. par. j. de cōtractibus quaternario j. confide. iij.) est translatio rei ab vno in alterum liberalis & irredibilis, nō enim pactio est vel intentio, quod fiat redditio, quia iam non esset donū purē gratuitū. Sed prout appropriatē distinguitur in septē dona, tunc (vt idem scribit par. iij.) in descriptione terminorū ad Theologiā vtiliū, est gratia non solū iuuans liberū arbitriū vt virtus, sed efficacius illud expediens ad operationes salubres sibi congruas. Hæc Gerson.

DONA gratuita sunt duplicia (vt scribit Brulef. d. ix. q. iij. li. ij.) quædam sunt gratia gratis data, & hæc non distinguuntur ab ipsis naturalibus bonis. Alia sunt gratum faciētia: sicut est sola charitas & gratia, quæ nos facit Deo gratos & acceptos, & hæc dona gratuita sunt illa, vt idē vult d. xxvij. q. v. li. iij. propter quæ Deus acceptat habentē dona huiusmodi ad vitam æternā Et charitas est donū gratuitū per essentialiam. Cæteræ autem virtutes & dona dicuntur dona gratuita per affluentiam ipsius charitatis, & per dona gratuita homo ordinatur ad vitam æternam. Sunt autem sex genera donorū spiritualiū, per quæ Dominus decorat & pulchrificat animā tuam tanquam sponsus, vt scribit Brulef. d. xxxij. q. j. li. iij. Primum donorum genus sunt virtutes tres Theologicæ, scilicet fides, spes, charitas: & quatuor cardinales, scilicet iustitia, prudentia, fortitudo, & temperantia. Secundū genus sunt septē dona spiritus sancti, scilicet sapiētia, intellectus, sciētia, consilium, fortitudo, pietas, & timor Dei. Esa. xl. Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapiētiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis. Item Greg. super Iob: Nati sunt ei septem filij: dicit septem dona spiritus sancti. Tertium genus sunt beatitudines: & sunt octo. Paupertas, luctus, misericordia, mitas, cordis inuidia, pax, paciētia, persecutio pro Christo. Quartum genus sunt. xij. fructus. Gal. 5. Charitas, gaudiū, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, cōtinentia, castitas. Quintum genus sunt sensus spirituales, & sunt duo per modum intellectus, scilicet visus & auditus: visus à se, auditus ab alio: tres verò per modū affectus, scilicet odoratus à longinquo, sapor à proximo, sed tactus de coniuncto. Sextū genus donorū spiritualium sunt septem sacramenta, de quibus aliās & suo loco dicitur: & in iij. li. sen. Anima autē per virtutes rectē agit, per dona spiritus sancti expedite, per beatitudines perfectē. Ideo per habitus virtutū potētia animæ reficitur, per

tur, per dona expediuntur, & per habitus beatitudinum ad agendū siue patiendū perficiuntur. Et secundum Sco. d. xxxij. li. iij. virtutes, dona & beatitudines, fructus & sensus spirituales possunt reduci ad virtutes. Vide ibi. Et sunt idem essentialiter, licet diuersis nominibus nominentur. Multiplicia itaque sunt dona Dei, vt ex prædictis habetur. De quibus & Gab. dicit di. xxij. q. ij. ar. iij. dub. iij. li. iij. naturalia & gratuita. Et gratuita sunt duplicia, quædam gratis data, quædam gratum faciētia, quorū multa enumerat Apost. i. Cor. 12. Diuisiones gratiarū sunt, &c. de quibus ipse agit in ij. d. xvj. Et dona spiritus sancti sunt multiplicia (vt scribit S. Bona. d. xxxij. ar. ij. q. j. li. iij.) Quoddam nanque donū est à spiritu sancto, sed non cum spiritu sancto, quia præparat ad spiritū sanctū: & tale donū est timor seruilis secundū quod huiusmodi. Quoddā est donū à spiritu sancto, & semper cū spiritu sancto, quia per ipsum consecratur habitaculū spiritui sancto, sicut est donum charitatis. Quoddā verò est donū quod est à spiritu sancto, & aliquando cum spiritu sancto, aliquando sine spiritu sancto: sicut donum quod est ad spiritus sancti manifestationem, & est ordinarium nō solū ad propriā vtilitatem, sed etiā ad alienū sicut donū prophetia & donū scientia, quæ aliquando in malis, aliquando in bonis reperiri habent. Et vt idem vult di. xvij. q. j. li. j. Spiritus sanctus est donum quo omnia dona gratuita donantur, scilicet per concomitantiam, & quo omnia Dei dona donantur per exemplaritatis causam. Bonauen. Tho. non dicit omne quod est à spiritu sancto donū, sed donū dicit habitum à spiritu sancto infusum excellentiorem virtute, & secundum eum donū spiritus sancti nō est sine charitate. Et spiritus sanctus sine charitate non habetur. Sed S. Bona. tenet quod omnis habitus à spiritu sancto infusus, siue sit cū spiritu sancto, siue etiā sine spiritu sancto inhabitante, est donū spiritus sancti. De quo videatur latius Gab. d. xxxv. ar. ij. dub. j. li. iij. & de donis d. xxxij. idem plura scribit.

DOMVM & DATVM vide supra in dictione *Dari*, & quomodo differunt.

DOS capitur tripliciter, vt scribit Brulef. d. xlix. part. ij. ar. ij. q. j. li. iij. Primo modo iuridicē & ciuilitate, & nihil aliud est quàm illud quod dat sponsus suæ sponsæ, quando nubit, & hoc ante consummationem matrimonij. Secundo modo capitur naturaliter & Physicē, si nihil aliud est quàm proprietates & virtus alicuius rei: sicut dicitur: Iste est benē dotatus in fortitudine, in prudentia: sic virtutes dicuntur dotes. Tertio modo accipitur Theologicē & supernaturaliter, & sic diffinitur à Tho. de Aqu. in iij. d. xlix. Dos est ornatus perpetuus datus corpori & animæ vitæ sufficiens, in æterna beatitudine consistens. Et sunt septem dotes, scilicet tres ipsius animæ, scilicet clara visio Dei, fructio sequens visionē Dei, & tentio. Sunt & quatuor dotes corporis, scilicet agilitas, impassibilitas, subtilitas & claritas. Et istæ dotes notantur Sap. 3. Fulgebunt iusti, & tanquam scintilla in arundinetis discurrent. In fulgore notatur claritas, in scintilla impassibilitas, in arundinetis subtilitas, & in discursu agilitas. Et de his eadē scribit Gerson in expositione xij. articuli fidei. & tractatu iij. & v. su per cantico Mariæ.

DOSITA diffinitur à Pet. Palu. d. xlix. q. viij. li. iij. est perpetuus ornatus animæ & corporalis iugiter in æterna beatitudine perseverans. Vnde cum Christus sit sponus animæ, Trinitas autē sit pater animæ: ideo

sicut à patre datur ei dos, vt sit digna sponsa, &c. Et vt scribit frater Osvald. in iij. Ros. Theol. secundum quod ex terrenis Theologici in diuina se transferunt. Differunt hæc tria, dos, donatio, & paraphernū: & partim patet supra in dictione *Bona coniugatorum*. Dos enim dicitur quod dat sponsus sponsæ cū nubit. Sic cū Christus nobis nubit, dat nobis charitatem: ideo charitas est dos. Donatio est quod dat maritus vxori matrimonio consummato: sic gloria æterna dos est, tūc enim erit cōsummatio nuptiarū inter nos & Christum. Paraphernū est quod datur vxori ab amicis sponsi post nuptias. In cælis paraphernæ sunt gaudia beatorū ad inuicē. Et dicitur paraphernū à para quod est iuxta, & fernos dos, quasi iuxta dotem. Et de dōribus contingit loqui dupliciter, vt scribit Rich. d. xlix. ar. iij. q. viij. li. iij. Aut secundum id quod sunt, aut sub ratione qua dotes sunt. Primo modo in omnibus sanctis sunt istæ tres dotes, scilicet clara visio, perfecta fructio, & perpetuitas vtriusque securitatis perfectio. Dotes autem corporis, quæ sunt agilitas, impassibilitas, subtilitas & claritas, erunt post resurrectionem in omnibus sanctis, vide latius ibi Richardum & in dictione *tenerē*. Capiendo dotem: vt est id quod datur sponsæ ex parte sponsi, vt & dictum est ita loquitur de dote sacra scriptura, Gen. 34. vbi habetur, quod dixit Sichem Iacob & filiis eius: Augete dotem & munera postulate. Et Exod. 22. vbi dicitur, quod si seduxerit quis virginem, dormieritque cum ea, dorabit eam, & habebit eam in vxorem. Et dos antiquitus solebat assignari, quando sponsa traducitur in domum sponsi, vt præsentem habeat sponsum: & quia diu sumus in hac vita, peregrinamur à Domino, secundum Apostolum 2. Corinthiorum 5. Ideo donis quæ sanctis in hac vita conferuntur, non conuenit propriē ratio dotis. Dicuntur autem dotes secundum sanctum Bonauen. dist. xlix. artic. j. q. v. lib. iij. quasi diuitiæ animæ desponsatæ: & secundum eundē dotes animæ sunt visio, dilectio, cōprehensio, siue tētio, siue fructio per appropriationē. Nā fructio ista tria cōplectitur. & ar. ij. q. j. li. iij. Dotes corporis dicuntur nō omnes qualitates, sed qualitates nobiles, & principales de nouo super additas naturæ. Et dotes in corporibus beatorū, erunt secundū plus & minus perfectū in diuersis: dotes animæ attenduntur secundū potētias, sed dotes corporis secundū qualitates respiciētis elementa. Et vt notat Thomas de Argen. li. iij. ad hoc quod corpus ab anima beata resumptū nō sit ipsi animæ onerosum, si cut esse cōsuevit in hac vita mortali quatuor requiruntur: duo, scilicet ex parte sensus, & duo ex parte motus. Nā ex parte sensus primò requiritur, vt corpus animæ beatæ sit ignobiliū passionū, scilicet corruptiuarū, & leuiarū actionū propulsiuū. Ratione primi cōuenit tali corpori dos claritatis. Ratione secundū dos impassibilitatis. Et similiter ex parte motus duo requiruntur in huiusmodi corpore. Primò enim congruum est, vt huiusmodi corpus taliter disponatur quod motor suus ipsum mouendo non lassetur. Secundò ne in suo motu propter resistentiā medijs retardetur: quo ad primum disponitur huiusmodi corpus dote agilitatis: quo ad secundū dote subtilitatis. Hæc Tho. de Argen. Quatuor igitur dotes corporis prædictæ, vt habet Rich. ar. iij. q. j. vbi sup. erunt in corporibus beatorū: corpus enim ab anima perficitur, & mouetur, & ideo erunt dispositiones in corpore per quas coniungetur ei perfectius.

Videlatius ibi. Et per dotes prædictas erit corpus perfectè obediens animæ suo modo, vt anima per suas dotes perfectè obediens Deo. Vnde Aug. xvj. de Ciui. ca. 27. Imperabit Deus animo, animus corpori tanquam obediēti, ibi erit suauitas, & facilitas, quanta regnandi, viuēdiq̄e felicitas. vide latius Richardum. vbi supra.

De dote claritatis. Claritas est quædam refulgentia (vt inquit Sco.) & addit super lucē & calorem manifestationem sui. Et corpora gloriosa post resurrectionem erunt clara vel maximæ claritatis, quia qualitates eorum maximè ad vifum pertinentes, vt color & figura erunt purissima, nihil impuritatis admixtū habentes. Petrus de Pal. d. xliij. qu. v. liij. & non solum, inquit ipse, erunt fulgida & lucentia, imò colorata pulchris coloribus & viuacissimis, & lux cum hoc inerit perfectissima, & vtrunq̄e simul videbitur, ait Palud. Fulgebunt enim, vt dicitur, sicut Sol, quo nihil est lucidius. Hinc dicitur Matthæi 13. vbi Christus ait: Tunc iusti fulgebunt sicut Sol. Et Sap. 3. dicitur: Fulgebunt iusti tanquam scintilla in arundinetis discurrent. Et claritas corporis (vt scribit Thom. Argen.) gloriosi, non est omnino inuisibilis ab oculo non glorioso. Vnde Augustinus de Trin. ait: Visio claritatis eius, scilicet Christi communis erit bonis & malis. Vide latius Argenti. qui & recitat opinionem Scoti, cōtra quam scribit, & c. Sed quia claritas illa causabitur à beatitudine animæ (vt inquit Richar.) quam inæquabiliter beati participant: ideo illa corpora non erunt æqualia in claritate, quod expressè significat Apostolus. 1. ad Corinth. 15. comparando beatos stellas differentiibus in claritate: vide latius ibi Richar. scribit. Et quæ admodum (inquit sanctus Bonauentur. distinctio. xlix. de dote claritatis) carbo per sui naturam aliquis calor est, adueniente autem igne efficitur luminosus: & tamen nihilominus est coloratus, quia ibi est lux materiæ terretri incorporata. Sic in proposito intelligendum est quod corpus resurgens per naturam suam habebit colorem, & claritas luminis superinduet ipsum sicut ignis carbonē. **Zona.**

De dote impassibilitatis. Impassibilitas, vt scribit Tho. Argen. Vno modo capitur, vt opponitur passio ni corruptiua & afflictiva, quæ magis facta naturaliter abiicit à substantia, vel saltem affligit ipsum patientem. Alio modo prout opponitur passioni, quæ nec abiicit nec affligit, sed magis saluat & perficit, quæ passio nec est afflictio nec corruptio, sed est salus & perfectio eius, quod patitur huius passionem. Et impassibilitas primo modo dicta est dos corporalis ipsorum beatorum, quæ quidem impassibilitas nobilissima est inter corporales conditiones. Hanc impassibilitatem conuenire corporibus beatorum innuit Apostolus 1. Corinth. 15. cum ait: Oportet enim corruptibile hoc inducere incorruptionem, & mortale hoc inducere immortalitatem. Super quo verbo dicit glos. Omnes habebunt æqualiter quod pati non possunt. Quidam dicunt hanc impassibilitatem provenire ex motu cœlesti, contra quos est Thom. Argen. qui dicit hanc impassibilitatem principaliter causari à diuina voluntate, in quantum tollit ordinem subiectionis corporū ipsorum beatorum, respectu quorumcunque agentium actione corruptiua seu afflictiva, tamen immediatè huiusmodi impassibilitas aliquo modo causatur ab ipsa beata anima, quæ huius corpus informat, cui Deus dedit talem virtutem, quod corpus per ipsum viu-

ficatum potest præseruare ab omni actione læsiva. Et istud videtur innuere B. Aug. in libr. ad Dioscor. vbi ait: Tam potentis naturæ fecit Deus animam vt ex eis plena felicitate redundet in corpus sanitas perpetua & vigor incorruptibilis. Loquendo verò secundo modo de impassibilitate, scilicet in quantum opponitur passioni, quæ est salus & perfectio, quæ passione patiens nec corrumpitur, nec læditur, sed perficitur impassibilitas, hoc modo non spectat ad dotem corporis beatorū, quia potentie sensitivæ in beatis non erunt coniunctæ. Vide latius Argen. Sco. di. xlix. lib. iij. dicit, quod causa impassibilitatis est voluntas diuina non coagens causæ secundæ corruptiua, & per hoc est istud impassibile nõ potentia remota, sed propinqua: non à causa intrinseca, sed extrinseca impediēte, sicut dicitur de impeccabilitate. Exemplum huius de igne in camino, qui non egit ad consummationem trium puerorū, non quidem per aliquam impassibilitatem intrinsecā pueris, nec ex carentia potentie passiua, nec ex contrario intrinseco impediēte, sed quia Deus ex voluntate sua non cooperabatur ad illam actionem. Scotus dist. xlix. quæst. xij. libr. iij. Nec beati erunt impassibiles passione animali, vt scribit Richar. di. xlix. ar. iij. q. iij. lib. iij. quia talis passio est quædam patientis perfectio secundum Philosoph. 2. de Anima, & c. Corpus insuper gloriosum est impassibile ab extrinseco omni genere actionis corruptiua, vt scribit S. Bon. d. xlix. ar. ij. q. ij. lib. iij. Hoc autem est duplex, scilicet per influentiam: sicut ignis cōburit corpus per violentiam, sicut cultellus diuidit. Prima non est in corpore glorioso, quia talis influentia aut est secundum ordinem iustitiæ, & hæc est in dæmonibus & peccatricibus animabus secundum ordinem iustitiæ, sed in corpore glorioso non est talis passio, quia non meruit puniri. Alia est secundum ordinem naturæ, & ista est solum quando patiens est talis natura, quod natura illa appetit esse sub alio actu. Priuatio enim est principium patiendi. Quoniam autem in corpore glorificato iam terminati sunt appetitus, ideo si gloriosum corpus poneretur in igne inferni, nõ læderetur, hæc Bonauentur.

De dote agilitatis. Dos agilitatis ad hoc est, vt scribit Pal. d. xliij. q. iij. lib. iij. vt corpus summè obediatur animæ, vt motori quātū ad motū locale, & progressiū sine omni difficultate & fatigatioe. Vnde Sap. 3. dicitur: Tanquā scintilla in arūdi. discor. Discursus autē scintillarum agilis est, vt Rich. ait. Et Apostolus 1. Cor. 15. dicit: Surget corpus spirituale, quia tarditas repugnat spiritualitati, vide Rich. d. xlix. ar. iij. q. vj. li. iij. Hinc Aug. xxij. de ciui. Dei. c. iij. dicit: Vbi vollet spiritus ibi protinus erit corpus, & in quacunque voluerit velocitate mēsurabili, tamē tēpore poterit corpus mouere absque omni lassitudine & fatigatione. Vnde Esa. 40. dicitur: Qui sperat in Domino mutabunt fortitudinē, assumēt pennas sicut aquila, currēt & nõ laborabūt, ambulabūt & nõ deficiēt. Item æquali velocitate sicut angeli Dei ascēdēt cū ipso iudice, scilicet Domino Iesu Christo, quod nõ heretici corpora nõ essent agilia, aut dote agilitatis perfecta. Et quāuis ratione prædictæ agilitatis animæ beatorū moueāt sua corpora valde velociter, tamē non possunt huius corpora de loco ad locū mouere in instanti, quia omne diuisibile dū à virtute creata mouetur, necessario secūdu aliquā partem sui est in termino à quo & secundum aliquā in termino ad quem: & per consequens mouebitur successiue, & non subito seu in

seu in instanti. Sed quodlibet corpus glorificatum est indiuisibile, & anima ipsum mouens est virtutis finitæ, ita sentit & scribit Tho. Argenti. di. xlix. li. iij. Quoniam itaque corpus gloriosum totum suæ existentie & mobilitatis & stabilitatis rationem trahit ab anima, vt scribit S. Bonauentur. di. xlix. in fine. q. vlti. lib. iij. ideo inclinatio eius est ad animam non ad aliquid extra, & quoniam agilitas sequitur inclinationem, & anima potest moueri in omnem differentiam positionis, ideo & corpus habet habile ad omnem situm. Vnde agilitas non cogitur ad aliquem locum determinatum, sed est promptitudo vt corpus moueatur in omnem locum ad quem vult mouere anima. Bonauentur.

De dote subtilitatis. Vnde secundum omnes, vt scribit Petrus de Palud. di. xliij. q. iij. lib. iij. Dos subtilitatis est ad subiiciendum corpus animæ ad operationes organicas sensitivas, vt remota omni grossitie & ineptitudine ad eas sensitivæ potentie rationi obediatur, & ad operationes suas purius exercendas virtuosiores fiant. Et corpus vt idem vult post resurrectionem erit plenè subiectum animæ vel spiritui. Et per virtutem beatitudinis animæ vt scribit Richar. di. xlix. ar. iij. q. iij. erit in beatis corporibus tanta magnitudo virtutis actiua, quod per eam multo efficacius poterunt penetrare quā ignis vel aer vel quod dimēsiōnes, etiam si essent separata, sed non erunt tenuiora corpora beatorum, vel rariora aere vel vento vt quidam errauerunt. Nam Greg. xliij. li. mora. Non sicut Enticicus Constantino politana vrbis Episcopus scripsit corpus nostrum in illa resurrectionis gloria erit impalpabile ventis, aereq̄; subtilius. Anselmus magnitudinem suæ virtutis actiua attendens dicit in li. de similitudinibus de quolibet beato quod intantū erit fortis, vt etiam si velit terram commouere possit. Vnde Grego. vbi prius. In illa resurrectionis gloria erit etiam corpus nostrum subtile per effectum spiritualis potentie, sed palpabile per virtutē naturæ. Vide latius Rich. vbi supra. Non autem erit corpus gloriosum subtile per carentiam alicuius partis materiæ (vt scribit Scotus di. xlix. q. xvj. lib. iij.) sed per passibilitatem existendi cum alio corpore secundum libitum voluntatis animæ suæ, non tamen ex se effectiua, sed per aliam causam, scilicet voluntatem diuinā. Corpora igitur beatorum erunt subtilia. Vel (vt inquit Thomas Argentinensis.) summè subtilia, quia corpus potens existere in eodem loco cum alio corpore æquali sibi, hoc est summè & maximè subtile. Sed corpus cuiuslibet beati hoc potest, ergo. Patet hoc quia si datur oppositum, tunc nullus beatus cū corpore suo posset transire cœlum, nisi dilaceraret ipsum, quod est falsum & catholica doctrina contrarium. Præterea corpus Christi est præditum dicta subtilitate, ergo & corpora beatorū habebunt eandem subtilitatem. Antecedens esse verum ostendit Christus tam in sua natiuitate, quando de virgine natus fuit absque virginis læsione, quando omnes cœlo transiit absque cœlorum dilaceratione. Hinc ad Phil. 3. dicit Apostolus: Christus reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Vide latius Thomam Argentinensem. qui & ibidem ostendit quod virtute diuina duo corpora possunt esse in eodem loco, id quod naturaliter fieri non posse probatur aliis. Vide & Scotum vbi prius, & c. Et Bonauentur. qui ait: Omnes concedunt quod corpora gloriosa habent dotem penetrabilitatis,

tis, & quoniam in dote penetrabilitatis datur corpori subtilitas, & virtus actiua ad penetrandum nõ glorificatum, ideo penetrat illo non cedente. Pauca de dotibus dicta ex multis sufficiant.

DUBITATIO secundum S. Thom. & post eum scribit Gab. di. xvij. q. vnic. ar. iij. dub. iij. li. iij. Vno modo accipitur proprie pro motu intellectus in vtrāque partē contradictionis cū formidine detei minādī alterā. Sic videtur dubitatio nihil positiuū dicere præter apprehensionē propositionis, sed priuationē assensus vtriusque cōtradictoriorū. Nā qui duo cōtradictoria apprehēdit & neutri assēdit, dubitat vtrūq̄. Alio modo capitur dubitatio improprie, vt transfertur ad formidinem affectus in aggrediendo vel sustinendo terribile. Sic dicimus de formidoloso quod dubitat aggredi inimicos. Primo modo dubitatio contingit ex defectu scientiæ, quia nescit quæ partium sit verā. Secundo contingit ex infirmitate & defectu fortitudinis. Accipiendo primò modo in Christo non fuit dubitatio de sua passione, quam certissimè nouit imminere secundum omnes circumstantias, nam plenus fuit gratiæ & veritatis, sed secūdo modo quia in Christo fuit infirmitas carnis, quia læsionem mortis imminētē sensus trepidauit, ideo erat talis trepidatio in sensualitate quamuis esset summa securitas in ratione, quæ auxilium diuinum imminere videbat, quod sensus apprehendere non potuit. Sic locutus est Ambr. cum ait: Christus vt homo dubitauit, & hoc quantum ad sensualitatis timorem, quē dū ostendit videbatur hominibus dubitare, & non quantum ad rationem. Et hec est quod dicit Magister, quod Ambr. voluit quod Christus dubitauit: non secundum dubitationis affectum, sed dubitantis gessit modum, vt hominibus dubitare videretur. Est præterea triplex modus dubitandi (vt scribit S. Bonauentur. dist. xxv. lib. iij. circa textum.) Est enim quædam dubitatio proveniens ex infidelitate, sicut dubitauerunt Iudæi. Et est dubitatio proveniens ex tarditate, sicut dubitauerunt discipuli, de quibus Luc. vlt. Ostulti & tardi corde ad credendum. Et est dubitatio proveniens ex pietate, sicut cū aliquis ex compassione magna & admiratione ad modum dubitantis se habet, sicut Ioannes (vt dicit Glos. Luc. 7. & Matth. 11.) non fide sed pietate dubitauit, sed primo & secundo genere dubitationis nullo modo dubitauit, dubitauerunt tamen discipuli eius, quorum dubitationi consuluit, ideo eos misit ad Christum, vt videntes miracula quæ faciebat conuerterentur ad ipsum. de quo Magister li. iij. di. xxv.

DVERE, aliquid dupliciter ducit in notitiam alterius (vt scribit Gab. di. iij. q. ix. li. j.) Vno modo immediatè, id est sine alia notitia mediā, sicut intellectus tanquā causa ducit in notitiā cuiuslibet intelligibilis. Sic ducit species intelligibiles (secundum ponētes eas) & obiectū in notitiā sui intuitiua, vel rei quā representat. Alio modo mediatè, scilicet mediatè sui notitia, ita quod sua notitia est causa notitiæ alterius, sic præmissæ causant notitiā cōclusionis, & vestigium & imago ducunt in notitiā rememoriuā eius cuius sunt vestigiū & imago. Vide latius Gabr. vbi supra.

DVLIA Greca dictio est douleia seruitus dicitur, & dolos seruus. Est autem dulia honor & seruitus debita creaturæ. Latria verò est honor & seruitus debita soli Deo, ex B. Tho. ij. q. iij. quæst. cxxx. arti. iij. Et nomen duliæ tripliciter dicitur (vt scribit S. Bona. dist. ix. q. vlti. lib. iij. Vno modo dicitur dulia secun-

dum quandam analogiā. Alio modo secundū Antonomasiā, & tertio modo secundū significatiōem propriam. Cū autem dicitur secundū Analogiam, tunc importat cultum debitum naturæ superioris, siue creaturæ siue creatori, secundum aliquam rationem, secundum quam creator communicat creaturæ, utpote secundum rationem dominij. Et hoc modo accipitur in glo. super illud Psal. In Ecclesijs benedic. Domin. glo. Deo, cui debetur latria: Domino, cui debetur dulia. Cū autē accipitur secundum Antonomasiā, sic dicit debitam reuerentiam creaturæ vnitæ vel assumptæ, per quem modum accipitur super illud Psal. Adora. sca. pe. eius, vbi dicitur quod hyperdulia maior debetur solum humanitati Christi. Cū autem accipitur dulia secundum significatiōem propriam, sicut dicitur dulia, honor vel reuerentia debita rationali creaturæ & exhibitā. Et illo modo dulia cōsuevit accipi secundū communem vsum, sic latria & dulia sunt diuersæ species virtutis, vt & ibidē ostendit Bonauē. vide & de dulia supra in dictione Adoratio. Et Gabr. lec. xlix. cano.

Dv o accipitur aliquādo masculinē, & sic importat dualitatem suppositorū, & sic non supponit nisi pro duobus, quorū quælibet est suppositū, sic non est verū quod Petrus sit duo, licet sit materia & forma cōiuncti. Gabr. di. vj. q. ij. li. iij. Et sic duo inuenitur in diuinis, quoniā importat diuersitatē in personis, & sicut dictū est de duobus ma. ge. sic de duabus sc. ge. scilicet quod ponit differentiā in persona, vt dicitur in symbolo. Alia est persona patris, alij filij, &c. Alio modo accipitur neutraliter, id est in neutro genere, & sic supponit pro quibuscūque duobus realiter & numero distinctis, sicut dicimus quod partes hominis sunt duo. Etiā homo est duo, scilicet, caro & anima, & sic ponit duo diuersitatem & distinctionem in natura, & sic nō reperitur in diuinis, vt dicit Brul. di. vj. q. j. lib. iij. Et vt dicit Sco. qu. ij. di. vj. lib. iij. Christus non est duo masculinē, quia in Christo non sunt duæ personæ, nec plura supposita, ergo ibi non sunt aliqua duo masculinē, quia sic non esset vnio in persona. Et licet in Christo sint duæ naturæ distincte realiter, non tamen Christus est duo neutraliter. Primum patet, quia in eo sunt naturæ diuina & natura humana, quæ distinguuntur, nedum numero, sed specie & genere. Secundum patet per illud Athanasij: Non duo tamen, sed vnus est Christus. Probat & ratione Gabr. vbi sup. quia Christus non est natura humana, nec aliquid distinctum à persona verbi, ergo nō est duo neutraliter, quia duo neutraliter dicit aliqua duo realiter distincta. Latius Gabr. Et ad hoc quod aliquid dicatur duo aliqua separatim, vt idē notat Gabr. ar. iij. dub. ij. vbi supra, oportet quod quilibet illorū de ipso separatim prædicatur, sicut essentia diuina est tres personæ, quia quælibet persona de ea prædicatur. Ad hoc verò quod sit aliqua duo cōiunctim, & non separatim, oportet quod ex illis cōstituatur vnus suppositū tanq̄ ex partibus, ita quod nulla illarū partium de ipsa separatim prædicatur, sicut caro & anima cōiunctim de homine prædicatur: quia ex illis cōponitur homo, & nec caro nec anima separatim de homine dicitur. Et sic licet ad hoc quod verbū sit Christus, requiritur vtraque natura, quia tamē illæ duæ naturæ nō cōstituūt vnū suppositū licet sint in vno supposito, ideo Christus non est illa duo, nō separatim patet nec cōiunctim, quia Christus est persona verbi, & nihil aliud, habēs tamē naturā humanā. Similiter sicut sciēs nō est homo & sciētia, sed

est persona tantū humanā habēs in se scientiā, supponit enim solū phomine & cōnotat scientiā inexistētē, sic Christus solū supponit p̄ persona verbi, & cōnotat naturā humanā. Et licet in Christo sunt duæ naturæ realiter distinctæ: Christus tamen non est duo, &c. Vide latius Gabr. vbi sup. De qua etiā re notāda sunt octo p̄positiones, quas ponit Brul. d. vj. q. j. li. iij. Et harū septē sunt negatiuæ & catholicæ, & per cōsequēs affirmatiuæ eis oppositæ sunt hereticæ cōsentā. Octaua erit affirmatiua & heretica, quare simus cauti in loquēdo: circa istā materiā addere placuit: Prima, Christus non est duæ personæ. Secunda in Christo non sunt duæ personæ. Tertia, Christus non est duo supposita. Quarta, in Christo non sunt duo res nature seu hypostases. Sexta, in Christo non sunt duæ res nature vel hypostases, vnde res, nature, hypostasis, & suppositum idem penitus sunt, & pro eodem accipiuntur. Septima, Christus non est duo indiuidua. Octaua quæ est heretica, in Christo sunt duo indiuidua. Hæc Brul. f.

Dv ratio (vt notat Gabr. dis. ij. qu. j. lib. ij.) significat rem durantem connotando successiōem in ipsa re durante, vel in alia coexistente actu vel potentia: omnis autem successiō est realiter motus. Sic igitur omnis duratio includit motum qui primo tempore mensuratur. Et differunt duratio angeli & eternitas Dei, vt ibidem notat Gabr. quia eternitas Dei initio caret, nō sic duratio angeli. Itē eternitas Dei est simpliciter immutabilis, & quantum ad durationē & quantum ad durantiē. Duratio angeli est vtroque modo mutabilis, quia angelus non potest durare, quia potest annihilari, & durās potest mutari de cognitione in cognitionē, & de affectione in affectionem. Sic etiam differunt esse, fore, fuisse, in angelo & Deo, quia angelus potest fuisse & nec esse nec fore, potest esse, & nec fuisse, nec fore, si præsentī instanti crearetur, & in eodem annihilaretur. Potest fore & nec esse nec fuisse, non sic Deus qui necessario coexistit cuiuslibet differentiæ temporis, nec potest non esse, aut nō fuisse aut non fore, tamen eternitas non est aliquid inhærens Deo, nec duratio est aliquid inhærens angelo. Gabr. vbi supra.

Dv vs, a, um, quod est solidum, firmum, & firmitate naturæ corruptionem sui non faciliē admittit, cuius contrarium est molle, in quo est natura luxuriosior, nec ad contraria repellenda sufficiens. Accipitur & pro aspero & nocente, quoniam & pro crudeli nulla humanitate mollescit. Et aliquis dicitur esse durus dupliciter (vt notat S. Bonauen. lib. iij. di. xv. circa tex.) Quidam ex natura vel ficitate capitis, & talis est durus ad lachrymas exteriores. Aliquis est promptus ad lachrymas exteriores pro damno, sed non pro peccato, & iste dicitur esse durus culpabiliter, vel quia est sequela culpæ præteritæ vel negligentia præsentis, quia peccatum non discutit vt debet, nec odit, vel quia se debet culpabilem reputare. Vnde Magister di. xv. Satis durus est cuius mentis dolorem oculi non declarat. Sed sciat se culpabiliter durum qui deslet damna temporis vel mortem amici, & dolorem peccati non ostendit lachrymis. Magister. Et sicut in materialibus durum dicitur (vt scribit Rich. di. xvij. ar. j. q. j. lib. iij.) quod non cedit tactui. Et secundum Phil. iij. Methaurosum frangi dicitur quod diuiditur in partes magnas, & comminui vel conteri quod redigitur in partes paruas. Ita per quan-

per quandam similitudinem in spiritualibus dicitur cor hominis durum quam diu diuinæ inspirationi se tagenti non cedit, sed obuiat persistendo in affectu peccati. Frangi verò dicitur quando à peccato recedere incipit, quamuis nondum plenè ad Deum conuersum sit. Conteri verò quando in eo totaliter destruitur affectus peccati quod est plenè resilire à peccato. Hæc autem resiliō quidam dolor est, non passio appetitus sensitiui, sed secundum quod dolor accipitur pro displicentia voluntatis. Richar.

De litera E.

E BRIETAS (vt scribit Rich. di. xv. ar. iij. q. vij. li. iij.) dupliciter potest accipi. Vno modo pro impedimento vsus rationis ex immoderata vini vel alterius potus inebriatōis sumptione causata. Alio modo pro immoderata sumptione potus inebriatōis. Primo modo ebrietas peccatū non est, sed passio pœna peccati, vnde non frangit etiam ieiunium, quod est abstinentia à peccatis, &c. Secundo modo peccatum est & maximè cauendū, vnde frangit ieiunium quod est abstinentia à peccatis, &c. Tunc autē mortalis est ebrietas, vt scribit Gers. in regu. mora. sicut & generaliter omnis delectatio cibi & potus, quando aliquis tantalibidinem comedit, & bibit quod post ponit Deum, sic quod vbi etiam Dei præceptum vno modo vel alio deberet à se violari, nihilominus à tali delectatione non cessaret. Secus si delectatur etiam in consensu libero circa Deum, non hoc facturus si Deus prohiberet, tunc enim vel nullum est vel tantum veniale delictum. Inebriare quoque alium (vt idem paulò post scribit) vt vsu careat rationis in eius notabile detrimentum, peccatum mortale est. Vtinam hoc considerarent nostra tempestate bibuli, qui ad æquales haustus se inuicem inuicant, & pro nocant, putantes illum esse ceteris plus laudandum qui plus vini deglutiuerit, &c. Et ebrietas ab aliis describitur, quod est, per quam menti quædam sui obliuio generatur, ex superfluo potuum indulgentia. Hic di. Erym. Vel ebrietas est appetitus bibendi ultra mensuram, ex quo provenit rationis priuatio. Vel ebrietas est priuatio vsus intellectus facta ad aliquod tempus, ex immoderato potu vini, vel cuiuscunque alterius rei potabilis. Paulus Cortesius lib. iij. sen. di. viij. ita ait: Ebrietas quæ scelerum fex vt in lancem alteram propendet aliàs capitale, aliàs ignoscibile malum videri potest.

E BRIVS & ebriofus differunt, vt habet Gabr. di. vj. q. j. ar. ij. lib. iij. Ebriofus non semper est ebrius, nec semper furiosus furit. Sed ebriofus (vt inquit Sco. di. vj. q. v. in fine quarti li. & Rich. eadem dist. art. j. q. ij. & Bonauen. di. v. circa tex. lib. iij.) dicitur qui est assuetus ad ebrietatem, & nō semper est ebrius, quia non semper impeditur ab actu. Potest autem (vt dicit Bonauen.) aliquis consuetus inebriari, aliquando sobrius esse in actu, ita quod non biberit multū, quare si tūc baptizat baptizatū est. Sed ebrius dicitur qui vino plenus est. Vnde ebriofus dicitur consuetudine, ebrius verò actu. Hinc August. hom. v. super Ioan. Non curo ebriofum, nō dicit ebrium sed ebriofum. Ebriofus autem & furiosus baptizare possunt, cum habent lucida interualla, non tempore ebrietatis aut furie. Ad hoc enim dicit Aug. Non curo ebriofum, malicia enim sacerdotis non impedit esse etiam sacramenti, &c. Vel ebrius dicitur qui nimio potu est alienatus mēte. Ebriofus qui sepe fit ebrius.

Ita ebrietas & ebriofitas differunt, quod ebrietas fit ex causa, ebriofitas fit ex moribus.

E C C L E S I A apud Theologos aliquod repentinum & subitaneum insperatumque demonstrat. Vnde Gerson. parte ij. testamenti peregrini ait. Ecce notat certitudinem & ostensiuam præsentialitatem, grandem in bono vel malo nouitatem aut admirationem, stuporem & terribilitatem, & secundum hoc bene dicimus Ecce mors, quia nihil certius morte, nihil præsentialius quoad inuitabilitatem & necessitatem rei, quia nihil in bono vel in malo plus nouum aut subitaneum propter inchoationem status immutabilis & æterni: quia nihil admirabilius & terribilius propter incertitudinem finalis iudicij, quoniam vltimum terribilium est mors, præsertim æterna. Hæc Gerson.

E C C L E S I A potest multipliciter sumi, vt scribit Dominicus Car. Came. in vesperis suis & Gabr. lec. xxij. cano. Vno modo pro templo materiali, & sic sumitur in vet. test. Deut. 23. Eunuchus non intrabit in Ecclesiam, nō ingrediatur mamzer, id est de seorto natus vsque ad decimam generationem. Et in no. test. 1. Cor. 11. Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis? Illo modo etiam accipitur. xvj. q. j. Quicumque, & ij. q. ij. Lator, vbi dicitur quod nemini licet Ecclesiam ædificare, nisi delicta Episcopi. Alio modo accipitur pro templo spirituali. Et sic multipliciter potest sumi. Vno modo particulariter, & sic quælibet rationalis creatura quam Deus spiritualiter inhabitat, potest dici Ecclesia Dei, sicut dicitur tēplū. Vnde Apostolus: Nescitis quia templum Dei estis vos, & spiritus Dei habitat in vo. scilicet per gratiam, licet fortè minus propriè, quia ecclesia Græcè, conuocatio Latine dicitur. Conuocatio autem non est vnus sed pluriū. Alio modo magis generaliter pro aliqua cōgregatione talium creaturarū, siue vniuersali siue particulari. Et sic iterū multipliciter potest sumi. Vno modo pro omnibus agnoscentibus clarè vel beatificè catholicas veritates, & sic vocatur Ecclesia triūphās, de qua dicitur: Laus eius in Ecclesia sanctorum. Psal. 149. Alio modo pro omnibus cognoscentibus ænigmaticè huius veritates. Et sic non solum sanctos (vt Ecclesia triumphans) sed etiam cum bonis malos, & cum hominibus dæmones comprehendit. Vnde etiam quādoque nomine Ecclesiæ maligni signantur, vt cum dicitur: O diui Ecclesiam malignam. Psal. 25. licet hoc modo iterum Ecclesia multipliciter possit sumi, tamen quandoque sumitur pro hominibus in mortali corpore naturaliter viuētibz, & ænigmaticè cognoscentibus catholicas veritates, & sic vocatur Ecclesia militans, de qua dicitur Actu. 20. Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo posuit vos spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei. Et illa Ecclesia vt scribit Iaco. de Valen. Psal. 33. habet tria atria, scilicet, fidem, spem, & charitatē. Nam quidam habitant tantū in primo atrio, scilicet habentes fidē informē. Alij in secundo, quia habent fidē cum aliqua spe, sed non operantur per charitatē. Alij scilicet iusti habitant in tertio atrio Ecclesiæ, scilicet operantes per fidem formatā, spe & charitate, & isti bene possunt laudare & benedicere Deo minū. Habet & hæc Ecclesia tria atria, id est tres status. Nam in primo sunt incipiētes siue pœnitētes, in secundo proficiētes, in tertio perfecti. Hęc ille, &c. Itē Ecclesia dicitur catholica, id est vniuersalis, eo quod vniuersaliter per totū sit mundū diffusa, de quo vide latius

latius Gabr. vbi supra, & qui & alias ponit Ecclesie acceptiones, & quare Ecclesia dicitur facta. Appellatur autem Ecclesia multis nominibus, vt & notat Guil. Episcopus in suo Rationali, quia quandoque dicitur corpus Christi, quandoque etiam virgo vocatur, iuxta illud: Aemulor vos, & c. Quandoque sponfa quam Christus sibi desponsauit in fide, de qua in Euan. Qui habet sponsam, sponsus est. Quandoque Magister, quia quotidie in baptismo spirituales filios Dei parit. Quandoque filia, iuxta illud Prophetarum: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Item quandoque ponitur pro vidua, quia propter pressuras nigrescit, & vt Rachel non consolatur. Quandoque meretrix figuratur propter Ecclesiam de gentibus congregatam. Quandoque vocatur ciuitas propter communionem sanctorum ciuim, murata, propter munitionem scripturarum, quibus heretici arcantur. Habet hęc lapides & ligna diuersi generis, quia diuersa sunt merita singulorum. Qui quid autem synagoga per legem accepit, hoc nunc Ecclesia à Christo, cuius sponsa est, per gratiam recepit, & in melius commutauit. Hęc Guil. Item quandoque in sacra scriptura Ecclesia vocatur vinea, quandoque ager, quandoque messis, & quandoque oliuetum, vt vide re licet apud Iacobum de Valen. super Psal.

ECCLESIA militans (vt scribit Brulef. dist. ij. q. iij. li. iij.) est congregatio omnium fidelium viatorum sub Christo militantium contra diabolum, carnem, & mundum. Vnde pagani & infideles non sunt de Ecclesia militante, nec beati & comprehensores, nec Christus, licet sit dux & rector Ecclesie militantis. Habet autem hæc Ecclesia sua arma. Primò baptismus est armatura intrantium Ecclesiam militantem. Secundò est terribilis (secundum quod dicitur Cantorum 4. Ipsa est terribilis vt castrorum acies ordinata) quia munita & fortis, & hoc per conformationem. Tertio dicitur acies quia coniuncta & unita est Christo, & hoc per Eucharistiam. Quarto dicitur ordinata, & hoc per sacramentum ordinis. Quinto, quia aliqui ex ea extrahuntur per mortem corporalem, ideo institutum est sacramentum matrimonij, ad multiplicandum prolem. Sexto, quia multi prosternuntur per culpam mortalem, ideo institutum est sacramentum poenitentiae ad resurgendum. Septimo est sacramentum exeuitionis, scilicet extrema vnctio. Et quicumque egressus fuerit Ecclesiam militantem cum omnibus armis suis, scilicet sacramentis conferentibus gratiam, sine dubio vadit ad Ecclesiam triumphantem. Quicumque verò exit de Ecclesia militante sine armis necessariis ad salutem, vt est baptismus, poenitentia, sine dubio in infernum vadit. Brulef. Et Ecclesia militans secundum Card. Came. in suis vespertijs potest dupliciter sumi. Vno modo pro Ecclesia vniuersali, & sic est vnica Ecclesia, & extra quam non est salus, de qua dicit Apostolus, quod Christus est caput corporis Ecclesie, & corpus eius est Ecclesia. Col. 1. Alio modo pro Ecclesia particulari, & sic sunt plures Ecclesie, iuxta illud dictum eiusdem Apostoli: Salutant vos omnes Ecclesie Christi. Rom. 16. Vtroque autem prædictorum modorum adhuc multipliciter sumitur Ecclesia. Nam sumendo eam pro Ecclesia vniuersali, quandoque sumitur pro congregatione omnium fidelium actu existentium, quandoque verò generalis sumitur pro congregatione omnium fidelium à tempore Christi vel Apostolorum vsq; nunc succedentium. Et sic distinguitur ecclesia Christi con-

tra synagogam Moyfi. Et isto modo accipit Aug. ecclesiam in li. contra Manichæos, vt habetur xj. dist. c. palam: & Alibi vbi dicit: quod Euangelio non crederet, nisi eum ecclesie auctoritas compelleret. Hoc enim modo ecclesia est maioris auctoritatis quam euangelium sit, quia huius ecclesie euangelista siue scriptor Enangelij pars existit. Quandoque autem & adhuc generalius sumitur ecclesia pro congregatione omnium fidelium à principio mundi vsq; ad consummationem seculi, & sic non solum comprehendit ecclesiam Christi, sed etiam synagogam Moyfi, & eos qui fuerunt sub lege naturali. Et isto modo accipit Aug. li. xv. de ciui. Dei, ca. j. vbi dicit: quod non solum à tempore corporalis presentie Christi & Apostolorum eius, sed ab ipso Abel vsque in huius seculi finem peregrinando percurrit ecclesia. Et Greg. in quadam homel. dicit: quod ab Abel iusto vsque ad vltimum electum semper manet ecclesia. Hoc enim modo synagoga ve. test. appellatur nomine ecclesie. Num. 20. Cur eduxistis ecclesiam Domini in solitudinem. Sed etiam sumendo Ecclesiam pro ecclesia particulari, iterum multipliciter sumi potest. Vno modo pro quacunque congregatione fidelium siue virorum, siue mulierum. Et sic dicitur 1. Pet. 5. Salutet vos ecclesia quæ est in Babylone. Et isto modo sumitur in pluribus sacra scripturæ locis. Alio modo sumitur specialiter pro tota congregatione clericorum, & sic nunquam accipitur in textu scripturæ diuinæ. Sed clerici nomen ecclesie appropriauerunt ad seipsos, vocantes se Ecclesiasticos. Alio modo sumitur adhuc magis specialiter pro aliquo particulari collegio clericorum. Et sic in iure canonico ecclesia iterum habet varias significationes: vt notatur extra de ver. fig. c. Cū clerici. in glo. Sed his & aliis significationibus ommissis ecclesia militans proprie sumpta pro ecclesia vniuersali potest isto modo describi. Ecclesia est vnus homo fidelis, vel omnes homines fideles actu vel habitu implicitè vel explicitè credentes, vel ænigmaticè cognoscentes omnes catholicas veritates. Voco autem catholicas veritates quibus quilibet viator actu vel habitu explicitè vel implicitè firmiter assentire tenetur. Sed dico vnus homo, vel omnes homines, quia secundum aliquos, non solum in pluribus hominibus, sed in vno solo potest vel potuit stare Ecclesia. Nā vt dicit Aug. super Psal. 128. Aliquando in solo Abel Ecclesia erat. Et vt quidam dicunt: Aliquando, scilicet tempore passionis Christi tota Ecclesia, & tota fides Ecclesie Christi in Maria matre Christi remaserat. Hęc Dominus Car. Cam. in suis vespertijs.

ECCLESIA Petri (vt idem Dominus Car. scribit) potest sumi dupliciter. Vno modo pro Ecclesia quæ Petrus Apostolus personaliter rexit. Alio modo pro Ecclesia particulari, in qua ipse sedem tenuit. Et ista dicitur fuisse Ecclesia Romana. Et capitur multipliciter. Quandoque ecclesia Romana sumitur pro summo Pontifice & quibusdam presbyteris & diaconis, quos non ex auctoritate diuinæ scripturæ, sed ex consuetudine obseruatiæ humanæ Papam & Cardinales vocamus. Quandoque sumitur pro solis Cardinalibus, quandoque pro omnibus credentibus fidei Apostolicam prædicatā Romanis, quandoque pro omnibus clericis Romanis, quandoque pro omnibus fidelibus Romanæ diocesis. Et sic vniuersalis Ecclesia potest vocari Ecclesia Romana, & omnes fideles possunt appellari Romani, vt dicunt aliqui. Sicut Apostolus Paulus extra Italiam natus, antequam

quam Roma fuerit se esse hominem Romanum asseruit, vt patet Act. 16. Et isto modo secundum illos sumitur ecclesia Romana vbiunque innuitur quod contra fidem errare non potest Romana ecclesia, vt xxiiij. q. j. Pudenda. & ca. Aduocauit. Petrus autem Apostolus ex Christi institutione episcopatum tenuit Romanæ ecclesie. Et idem Petrus prius tempore summus Pontifex fuit quam Episcopus Romanæ ecclesie. Id quidem latius deducit Petrus Aliacensis in j. vespertiarum, & in fine concludit ex omnibus, quod Petri ecclesia lege regulatur, hoc est quod vniuersalis ecclesia nunquam per errorem legi difformatur, sed semper legis Christi regulæ conformatur, non solum per fidem mortuam, sed etiam per fidem spe & charitate formatam, & si non quantum ad quilibet ipsius portionem. Et in hoc consistit conformitas ecclesie Christi, ad Christi regulam seu legem. Hinc est quod dicitur Luc. 22. Petre rogavi pro te, vt non deficiat fides tua. Nec dubitandum est ipsum in hoc fuisse exauditum, quia secundum Apostolum Hebr. 5. Ex auditus est pro sua reuerentia. Et cū non loquatur de aliqua ecclesia partiali, sequitur quod intendit de ecclesia totali. Constat ergo quod Christus promissit Petro, quod non deficiat fides sua, non intelligens de eius fide personalis, sed de fide generali ecclesie Dei committendæ regimini Petri. Item patet & hoc Matth. vltim. Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Vbi Christus promittit discipulis suis, non solum pro se, sed pro suis successoribus in ecclesia Dei seipsum, non quidem corporaliter, aut solum sacramentaliter, sed per fidem spiritualiter semper adesse vel affuturum. Vnde dicit Greg. quod per hoc quod Christus vsque ad consummationem seculi cum discipulis esse permittit, ostendit ipsum nunquam à credentibus recessurum, etiam tempore Antichristi. Vide latius Aliacen. vbi supra. Et ita Petri ecclesia semper in fide perseverabit in omnibus, vel in aliquibus, & c. quamuis ecclesia in his quæ facti sunt, sed non quæ fidei errare potest, vt in multis locis habet Gerfon.

ECCLESIA Aliud est ecclesiam violare, & immunitatem ecclesie (vt scribit Rich. d. xvij. ar. xij. q. ij. l. iij.) Violare ecclesiam, est ipsam frangere vel incidere. Violare immunitatem ecclesie, est facere contra ecclesie libertatem. Violans ecclesiam (vt dictum est) excommunicationem incurrit ipso iure communi, violans autem immunitatem ecclesie, ipso iure communi excommunicatus non est, sed post monitionem sufficientem si emendare contempserit, est excommunicandus. Vnde si extrahens hominem violenter de ecclesia, qui ad ipsam pro refugio confugerat excommunicatus non est à iure communi, si hoc faciat sine effractione ecclesie, & rerum sacrarum quæ sunt in ecclesia, nisi sit publicus latro nocturnus, populator agrorum, qui dum itinera frequentata vel publicas stratas obsidet aggressionis insidiis, ab ecclesia extrahi potest, extra de immunitate ecclesie inter alia. Vide latius ibi Rich.

AEDIFICARE idem quod construere. Et aedificare domum in paradiso (vt scribit Brulef. di. xl. q. j. li. j.) est mereri vitam æternam. Nūquam autem Deus aedificabit mihi domum in paradiso, nisi ego aedificum cum eo. Aedificare ergo tabernaculum in paradiso non est ipsa prædestinatio, sed effectus ipsius.

EDUCERE dicitur extra ducere. Educere de potentia materie nihil aliud est quam agens aliquod producere formam in materia, ita quod necessario in

producendo requirit materiã concausantem in suo genere, hoc est materiã suscipiẽtem, hæc est enim causalitas materie. Ex quo patet quod non tantum forma naturalis, sed etiam forma violenter introducitur de potentia materie, vt puta frigiditas in aqua. Nam agens violentum hanc producere non potest, nisi in materia aquæ ipsam subiectante. Gabriel di. j. qu. j. artic. ij. dub. iij. dicit, quod ille terminus educi de potentia materie est terminus obscurus, & non multum apud originales doctores vstratus, & per hoc habere potest nescio quid latentis periculi, & est difficilis intellectu, vt vult Dominus Petrus Aliacensis. Et paulò post ait Gabr. Fateor me virtutem huius vocabuli ignorare secundum acceptionem diuersorum. Vide latius eum ibi. Dicitur autem educi de potentia materie causam in producendo (extendendo nomen causæ ad causam sine qua non) inniti materie seu subiecto, id est requirere subiectum sui effectus quem causat, ita quod si non esset subiectum non causaret, & c. Et per hoc generatio differt à creatione, & c.

EFFABILIS dupliciter dicitur sicut & nominabile, secundum S. Bonauen. di. xxij. di. j. lib. j. Vno modo effabile dicitur per perfectam expressionem. Alio modo per semiplenam narrationem, sic etiam nominabile. Si primo modo capitur Deus, sicut sibi soli est intelligibilis, sic sibi soli est effabilis & nominabilis, non alio nomine quam ipse sit, nec alio verbo quam ipse sit, & sicut nobis est incomprehensibilis ita & ineffabilis, ita etiam innominabilis. Sic loquitur Dionys. de diu. no. Deineque nomen est, neque verbum, neque ratio, neque opinio, neque phantasia. Et Philosophus in li. de causis. Prima causa superior est omnium narratione. Si verò effabile & nominabile dicatur secundum qualemcumque nominationem, sic quemadmodum Deus est nobis cognoscibilis, ita & effabilis & nominabilis. Et qui melius cognoscit melius effatur, & melius nominat & expressius. Vnde & expressius nominat fidelis, & scriptura quæ fidei suffragatur, vt sacra scriptura quam ratio vel philosophia. Et secundum Aug. de ver. Domini. fer. xxxiiij. Deus est ineffabilis, quod intelligendum est, Deus dicitur ineffabilis quantum ad illum cui exprimitur, & quia ille cui exprimitur per nomen vel signum etiam distinctè (ex vi impositionis significans) non potest deuenire in distinctam cognitionem Dei. Et ita licet Deus sit effabilis quantum ad signum distinctè significans, nõ tamen est effabilis quantum ad actum comprehensiuum ipsius cognoscentis, vt scribit Gab. d. xxij. quæstio. vnica. artic. iij. dub. ij. li. j. Hinc Aug. iij. de trini. Nihil sit quod non de interiori atque intelligibili aula summi imperatoris egrediatur secundum ineffabilem iustitiam atque sapientiam. Item vij. de trini. Verius cogitatur Deus quam dicitur, & verius est quam cogitatur. Quod Gabriel ita intelligit li. j. vbi supra, quod verius cogitatur, pro quanto cogitatio est signum naturaliter representans obiectum. Vox verò est signum ad placitum tantum significatum saltem vltimatè. Quod autem naturaliter significat dicitur verius representare (eò quod representare inest sibi naturaliter) quia illud quod ex impositione significat, cui accidit significare, non tamè ideo sequitur quod illud quod naturaliter significat distinctus significet quolibet significatè ad placitum.

EFFECTVS gratiæ sūt duo principales. Vnus est gratificare naturam (vt scribit Gabriel distinctio. xxvj. quæstio.

quæstio. vnica. artic. j. libro ij.) Nam gratia proprie dicta iustificat impium, liberans eum à miseria culpa, per gratiæ enim infusionem remittitur peccatum. Glos. super illud Rom. i. Gratia vobis & pax, id est remissio peccatorum, quo dimisso de peccatore iniusto si innocens, iustus & Deo amicus & gratus, & hunc effectum habet solâ sua informatione. Ex hoc enim quod informat solùm gratificat naturam, hoc est, acceptam facit ad vitam æternam. Vnde sicut pulchritudo corporis reddit totum corpus humanum gratum & mutabile, ita gratia decor est animæ, faciens animam (eò quod inest) acceptam. Deo. Vnde glo. super illud Psalmi: Ut exhilaret faciem eius in oleo. Gratia est quidam nitor animæ ad conciliandum sanctum amorem, & hunc effectum semper habet etiam in infantibus baptizatis. Secundus effectus est inclinare operationes in finem vltimum qui est Deus, inclinatur enim hominis voluntatem ad eliciendum opera sua principaliter propter Deum tanquam in finem super omnia intentum & dilectum, & hoc facit opera hominis meritoria & æterno præmio digna. Et quantum ad primum effectum dicitur operans vel præueniens, quia præuenit voluntatem eam præparando, & bonam, iustam, & acceptam Deo faciendò, vt dignè bonum velit. Quantum verò ad secundum effectum dicitur gratia cooperans & subsequens, pro quanto adiuuat voluntatem, inclinando eam ad opera meritorie perficienda, prius enim est natura, & si non tempore, vt natura gratificetur, quatenus opus eius ad præmium acceptetur oblatum. Et gratia operans & cooperans non est duæ, sed vna duplici nomine propter diuersos effectus dicta. Differunt itaque ratione, & non re. Gab. vbi supra. Et idem d. ij. q. j. lib. iij. dicit: quod gratia multos habet effectus, nam tollit defectus culpabiles, & ad culpam inducentes, delet namque peccatum & minuit concupiscentiam, præstat vitam animæ. Nam per gratiam Deus qui est vita animæ (sicut anima est vita corporis) inhabitat animam. Rom. 5. Diffusa est charitas Dei in cordibus nostris per spiritum sanctum, &c. Perficit etiam animam & corroborat, inclinando ad actus meritorios, qui sunt actus virtutum, vt de charitate quæ idèntificatur gratiæ dicitur in iij. libr. sent. De effectibus verò gratiæ, quam conferunt sacramenta, suis locis patefcit.

EFFECTVS Dei proprii sunt creare, iustificare, beatificare, quæ operationes soli Deo conueniunt. Solus Deus creat, producendo aliquid de nihilo solus iustificat, peccata dimittendo, solus beatificat, vitam æternam conferendo. Per creationem datur esse naturæ, per iustificationem esse gratiæ, per beatificationem esse gloriæ, nam gratiam & gloriâ dabit Dominus, vt dicitur in Psalmi. Gabr. li. iij. sententiarum, dist. xxv. q. vnica.

EFFICACIA est duplex (vt scribit Brulef. di. xij. q. x. li. iij. scilicet, Actiua & passiua. Efficacia actiua est duplex, quædam efficacia actiua pro primo actu, & est ratio effectiua ipsius agentis, per quam agens efficit & causat, vt calor est causa effectiua, quare ignis calefacit. Alia est efficacia actiua pro actu secundo, vt est ipsa actio ipsius agentis, per quam agens efficit & causat, vt calefactio in igne, & ista efficacia ram pro actu primo, quâ pro actu secundo in sacramento est semper in Deo: efficacia verò passiua nihil aliud est quàm effectus productus & causatus ab ipso efficitur, vt gratia potest esse efficacia in sacramento Eucharistiæ. Non habet autem hoc sacramentum effi-

caciam in viro siue iniusto, siue iusto, nisi dignè accedat. Dignè accedit, quando se præparat dignè vt discernat iustum cibum ab aliis, & præparat, & per veram examinationem, secundum illud Apostoli, Probet seipsum homo. Et quod hospitem iustum cum honore suscipiat, ad hoc requiritur diligentia, &c. Sacramenti huius effectus sunt plures, vt aliàs dicitur, & habet Brulefer dist. xij. p. xij. lib. iij.

EFFICACIA meriti principaliter ex tribus venit, vt habet S. Bonauen. di. xxix. ar. iij. q. ij. libro ij. videlicet ex difficultate operis, ex promptitudine voluntatis, & ex magnitudine charitatis. Difficultas operis multum facit ad meritum, & adeo facit vt homo qui est multo minoris charitatis quàm angelus, possit mereri, vt perueniat ad sublimitatem angelicam, secundum quod colligitur ex illo quod dicitur Mat. 11. de Ioan. Bap. Qui minor est in regno cælorum, maior est eo. Non enim est dubitandum, quin Ioannes sit exaltatus ad ordines excellentium angelorum, & tamen secundum statum viæ minoris charitatis erat, quàm aliquis eorum. Promptitudo etiã voluntatis plurimum facit, sed voluntas prompta secundum id quod habet, accepta est ad meritum. Quantumcunque enim sit in homine gratia, nisi sit voluntas gratiæ consentanea, nunquam eliciet opera meritoria. Et quanto magis voluntas gratiæ subiacet & confirmatur, tanto magis homo in operibus meritoriis exercetur. Magnitudo charitatis est principalior inter omnia quæ faciunt ad meritum, quia secundum illius quantitatem attenditur remuneratio præmij substantialis. Pondus enim amoris est quod dat valorem operibus meritoriis.

EFFRATOR ab effringo, quod est valdè frango. Et effractores sunt illi (vt scribit frater Osualdus lib. iij. Rosa. Theologia) qui dolo malo aut per iniuriã violententer parietem fodiunt, aut vitream fenestram frangunt, vel sarraturam, vel ostia, vel cardines seu veçtes, dum tenent ostia firmata, aut ipsum tectum ecclesiæ. Alij autem qui faciunt enormia in ecclesia, vt rapiendo corpus Christi, frangendo calices & huiusmodi, non sunt effractores proprie, nec excommunicati ipso iure, nec etiam si excommunicarentur & denunciarentur, essent mittendi ad papam, sed bene possent ab eo qui eos excommunicauit absolui. Effractores verò sunt excommunicati ipso iure, cum spoliatione ecclesiarum postquam fuerint denunciati, non possunt absolui nisi à sede Apostolica, vt habetur de senten. excommu. ca. conquesti, &c.

ELECTIO secundum Sco. di. vj. lib. ij. aliquando accipitur pro actu voluntatis continente plenã apprehensionem intellectus, quomodo dicitur peccare ex electione, quando non est ignorantia, nec passio perturbans in intellectu. Alio modo accipitur pro actu voluntatis consequente syllogismum practicum, seu conclusionem syllogismi practici, qui nõ est nisi volitio efficax obiecti, inquirens mediũ per quod possit attingi obiectum. Primo modo electio est impossibile, sicut dicit Phil. 3. Ethi. quia voluntas est impossibile, non tamen voluntas errans, sed voluntas supposita plena apprehensione intellectus. Secundo modo electio non est impossibile, quia nullus de impossibilibus syllogizat practice. Vel planius dicitur secundum Gab. d. vj. q. vnica. ar. iij. dub. ij. q. ij. quod electio vno modo dicit plenã acceptationem vel volitionem. Alio modo volitionem efficacem sequentem syllogismum practicum media ostendit a. l.

tem ad finis cõsecutionem. Primo modo potest esse cuiuscunque, cuius potest haberi cognitio. Secundo modo non est nisi alicuius ad cuius esse operatur voluntas quãtum potest, quia nihil vult efficaciter nisi ad quod disponit media, per quæ possit cõsequi volitum, & illo modo non est impossibile, nullus enim de impossibilibus consiliatur, quibus mediis adquirat. Et sic debet verbum Philosophi intelligi. Electio non est impossibile, voluntas autem est impossibile, puta immortalitatis. Et sequitur, Voluntas quidem finis est magis, Electio autem eorum quæ sunt ad finem. Hoc etiam modo angeli non peccauerunt ex electione, hoc est ex volitione efficaci, per quam vellent niti ad consequendũ propositum, potuerunt tamẽ peccare ex electione, hoc est non ex surreptione, sed ex perfecta volitione illius æqualitatis. Hæc Gabriel vbi supra, &c. Possumus & de electione dupliciter loqui vt scribit Petrus de Aliaco. q. xij. ar. ij. l. j. Vno modo specialiter, prout, scilicet sequitur deliberationem & sententiam consilij, sicut diffinitur 3. Ethi. quod electio est desiderium consiliabile, & talis non cadit inter penitus æqualia ante consilium scita esse æqualia, & sic prædestinatio non includit talem electionem, nec talis cõpetit Deo, vt dicit Damasc. lib. j. c. xxxij. Alio modo possumus loqui de electione largè, prout libera præceptatio vnus ad alterũ dicitur electio. Et hæc est duplex, quædam præueniens bonitatem electi, quædam verò consequens. Primo modo prædestinatio est electio, non autẽ secundo modo, & illa potest esse inter omnino æquales, sicut patet de figulo in exemplo Apostoli, &c. qui ex luto potest facere vas ad honorem vel contumeliam, &c.

ELECTIO est triplex vel dicitur tripliciter, vt notat S. Bonauen. d. xl. ar. ij. q. ij. li. j. & post eum Brulef. eadem di. ar. ij. q. j. li. j. Est enim electio secundum affectionem dilectionis, & est præoptio diuinæ voluntatis qua præoptat vel vult dare vitam æternam aliquibus creaturis rationabilibus, & non aliis, & est idem quod prædestinatio & electio in Deo est æterna, non temporalis. Vnde Ephe. 1. Elegit nos ante mundi constitutionem, vt effemus sancti & immaculati coram ipso. Sed constat quod nihil temporale fuit ante constitutionem mundi, ergo, &c. Alia est finalis gratificationis, & est collatio gratiæ finalis ipsi creaturæ rationali. Et gratia finalis nõ est in aliquo homine quamdiu est in via, quia pro nullo instanti viã aliquis est in gratia finali, sed in primo instanti mortis gratia fit finalis quæ influit. Et electio finalis gratificationis est temporalis non æterna, quia est effectus, pura datio seu collatio gratiæ finalis. Itẽ electio finalis gratificationis est signum infallibile, & effectus ipsius electionis, dilectionis. Item nulla gratia in via est certum signum prædestinationis. Tertia est electio prælationis, & est collatio alicuius dignitatis vel eminentiæ alicui creaturæ rationali super alias creaturas rationales, quæ admodum dicitur Episcopus est Prælatus. Vnde Christus: Ego elegi vos, & vnus ex vobis diabolus est. Et intelligitur descriptio, etiam de seculari prælatione. Electio autem prælationis, non solum est bonorum sed etiam malorum, nec est omnium bonorum. Vnde quidam apparuit post mortem cuidã (vt habetur in Epistolis sancti Hiero.) dicens: Si fuisset de numero Episcoporum, fuisset de numero damnatorum. Nec est signum electionis æternæ dilectionis talis electio. Multi enim eliguntur mali,

& vltimam non sint plures mali quã boni. Bonauen. vbi supra, & Brulefer post eum, &c. Item electio dicitur dupliciter secundum S. Bonauen. q. j. vbi supra. Vno modo prout dicit dilectionem cum discretionem solum. Alio modo vt dicit dilectionem cum discretionem præcedente, & deliberatione, & inquisitione. Et primo modo est in Deo, secundo modo in creatura, in qua cadere potest ignorantia. Hoc modo loquitur Damasc. Electio non cadit in Deum, quia diuina natura non est possibilis ad ignorantiam.

ELEMENTVM secundum Philosophum 5. Meta. & Guilhel. Scot. & fratrem Pelbar. li. ij. Rosar. Theo. de elementis, est ex quo aliquid componitur. Et dicitur tripliciter. Vno modo logicè, sic termini sunt elementa propositionum, & principia sunt elementa conclusionum. Secundo elementum dicitur physicè, & sic secundum philosophum 2. de generatione sunt quatuor elementa cuiuslibet rei naturalis, scilicet, ignis, terra, aer & aqua. Et dicitur elementum quasi alimentum, quia ex eodem elemento sumus & nutrimur, teste philosopho. Tertio modo dicitur elementum metaphysicè, & sic quiditates superiores sicut animalitas, substantia, sunt elementa inferiorum, puta hominis, leonis, &c. Capitur & grammaticè pro literis ex quibus componuntur dictiones. Et secundum eundem Guil. Scoti imitatorum, elementum non conuenit dici in diuinis, nec ad intra, nec ad extra, quia omne elementum aut tenet locum materiæ, aut locum formæ. Sed Deus nec est materia nec forma, nam Deus est summum ens entium, materia autẽ inter entia est infima & propè nihil, vt dicit Aug. lib. ix. confes. Forma etiam habet naturam partis in composito & limitationis, ergo non conuenit Deo. Elementum autem secundum Arist. corpus simplex non compositum, & est ad quod cætera corpora resoluntur vltro, & est in eis potentia vel actu, sed ipsum non resoluitur nec cadit sub corruptione. Et secundum omnes tã philosophos quàm theologos sunt quatuor, videlicet, Ignis, aer, aqua, terra, ex his componuntur & resoluntur in hæc vltimo omnia corpora mixta. Et secundum Isid. elementa fecit in principio Deus, formando ex materia confusa primo creata. Et postea ex istis elementis facta sunt quæque mixta corpora, &c. Et ex his quædam dicuntur actiua, quæ sunt leuiora, vt aer, ignis: passiua quæ sunt grauiora, vt terra, aqua, vt dicit Brule. di. xv. qu. iij. libr. ij. Et de elementis aliàs multa à Philosophis tractantur, quæ ibi relinquuntur.

ELEEMOSYNA est opus in quo datur aliquid indigenti ex compassione propter Deum: secundum Theolo. iij. sen. disti. xv. & hoc B. Tho. ij. q. xxxij. ar. j. Dicitur quæ ab eleos quod est misericordia, & secundum sanctum Bonauẽ. di. xv. li. iij. capitur tripliciter: proprie, communiter, & communissimè. Proprie dicitur opus pietatis impensum proximo, ad releuandum indigentiam corporalem. Communiter est omne opus pietatis proximo impensum siue spirituale siue corporale. Communissimè dicitur omne opus misericordiæ siue proximo siue sibi impensum secundum quod dicit Aug. quod eleemosyna hominis debet incipere à semetipso, iuxta illud Eccle. 30. Miserere animæ tuæ placens Deo. Et eleemosyna Græcũ nomen est, vt dicit Alexan. de ales par. iij. q. cv. m. j. quæ recitat Gab. di. xv. q. iij. ar. j. li. iij. Et dicitur ab elois quod est misereri: & moys quod est Lexic. Theol. q

aqua: quasi aqua miserationis. Item dicitur ab Eli quod est Deus, & moys aqua, quasi aqua Dei, vel aqua diuina. Et secundum has interpretationes eleemosyna est opus misericordiae pietate deductum in esse, & diuino mandato aptum ad peccata extinguenda. Aqua enim pietatem importat, secundum illud Hiere. 9. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum. Quod etiam Deus mandauerit eleemosynam, patet Luc. II. Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis. Et quoniam extinguere peccata conuenit eleemosynae, hoc est ex virtute diuina, non ex natura actus, ideo dicitur aqua diuina. Hinc Eccl. 3. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis. Et haec descriptio ait Gabriel magis est etymologia quam definitio. Et accipiendae proprie vt distinguitur contra alia duo satisfactionis opera, scilicet pro opere pietatis impenso proximo ad releuandum indigentiam corporalem. Et hoc modo potest describi secundum Alexan. & Thom. in quarto di. xv. Eleemosyna est opus siue largitio rei necessariae facta indigenti ex compassione propter Deum. Et addendum est (vt vult Gabriel) ad releuandum indigentiam corporalem, alioquin conueniret eleemosyna spirituali. Et dicitur opus, quoniam eleemosyna vt hic accipitur non est virtus neque habitus, neque virtutis actus elicitus, sed actus exterior imperatus. Et si ille actus fit propter Deum, tunc est virtuosus, si propter iactantiam, sic est viciosus. Et ad faciendum eleemosynam plures virtutes possunt inclinare, scilicet charitas Dei, amor proximi, liberalitas, misericordia, etiam iustitia, si fiat intentione satisfaciendi pro peccatis, & per hoc reducitur ad diuersas virtutes. Dicitur rei necessaria, id est conuenientis seu utilis indigenti, ad excludendum dationem rei disconuenientis, sicut essent alicuius rei inducentis ad peccatum. Sic necessariae capitur multum ad releuandum indigentiam corporalem, ad excludendum eleemosynam spiritualem, quae exhibetur in doctrina, in consilio, & huiusmodi donis ad animam pertinentibus, vt habetur in hoc versiculo:

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

Hoc est secundum Palud. distinct. xv. quae. iij. artic. iij. Consule dubitanti: doce ignorantem: castiga delinquentem: consolare tristem: remitte iniurias in te peccanti: fer patienter aliorum infirmitates: ora pro omnibus. Ad haec caetera opera spiritualia reducuntur. Dicitur ex compassione misericordiae proximi, quoniam datio munerum non inuitu misericordiae & indigentiae personae, sed obligatione eius ad aliquod officium prouidendum, siue labores, aut propter aliam retributionem rependendam datori vel ei pro quo donat, non meretur dici eleemosyna, sed stipendium siue merces, alioquin omne tributum datum Regibus & Principibus esset eleemosyna. Similiter omne pretium laboris quo quis laborat pro vitae ac status sustentatione, eleemosyna diceretur: & per consequens omnes illi essent verè medici, quod falsum est, quoniam solus titulus recipiendi ratione naturalis necessitatis facit mendicantem, vt dicit Ger-

son in de perfectione cordis. Sic curati recipientes decimas, non recipiunt eleemosynas. Dignus est operarius cibo suo & mercede sua. Luc. decimo, & Matth. 10. Sic fundantes beneficia pro tempore ministris, & annuaria quibus obligant recipientes ad certa obsequia, non faciunt eleemosynam proprie, sed instituunt & prouident stipendium, ac cibum laborantibus debitum: secus si non interueniret obligatio, licet largo vocabulo dicantur eleemosynae pro eo quod non dantur propter retributionem temporalem. Dicitur ultimo propter Deum, quod respicit perfectionem eleemosynae, hoc est eleemosynam, vt est opus meritorium. Et haec definitio datur de eleemosyna non generaliter, sed de eleemosyna meritoria: haec enim fieri debet propter Deum tanquam ultimum finem super omnia dilectum. Et eleemosyna, vt scribit Paulus Cortes. li. iij. sententiarum suarum, d. vij. dicitur benigna suffragandi voluntas, quae egentissimo cuiusque opitulatur. Accipitur etiam eleemosyna frequenter non pro datione, sed pro ipso dato indigenti ex compassione propter Deum. Sic dicimus tunicam pauperi datam propter Deum esse eleemosynam. Et secundum Bona. in dub. literal. di. xv. post Alexan. part. iij. q. cv. memb. ij. septiformis est eleemosyna corporalis, sicut in hoc metro continetur.

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Visito infirmum: poto sitiuandum: cibo famelicum: redimo captiuum: tego nudum: condo defunctum. De quibus latius Gabriel dist. xvj. quae. iij. artic. j. lib. iij. Astipulatur Cortes. vbi supra, qui ait. Hunc nostrum in septem genera diuidunt. Nam ex s qui tame conficiuntur, alere: diurnam astantium suum extinguere: tunicatum & semiamictum, penula vestire: a praedonibus redimere: & a seruitute captos: hospitalem esse in aduenas: aegritudine tabescentibus adesse: aut eorum qui vita excesserunt cadavera humare, in hoc benignitatis genere ponunt. Sed intelligendum est maximè (vt idem dicit) his opibus in largiendo vt non licere, quae vel rapinis, vel furto siue faenore parantur, cum satis notum sit eiusmodi opes his reddi debere, quibus adimuntur. Nec item ex eo genere conuenit in largiendo esse beneficium, quo pecunia stolidis aut pueris in talario aut aleatorio ludo dolose detrahuntur, cum illis actio repetendarum detur. At neque his pecuniis quae ex numerali ambitu parantur vt in suffragio licet, cum & qui acceperint & qui dederint eiusdem iniustitiae criminis postulandi sint. Eademque praescriptio est pecuniarum, quae in lupanariis ex meretricia attractione quaruntur, cum difficilis sit redditio ad numerum, & haud fas sit aras diuorumque delubra his meretriciis manubiis ornare. Haec Paulus Cortes. Est praeterea triplex eleemosyna (vt habet Brulefer distinct. xv. quae. x. libr. iij.) scilicet in corde, in ore, & in opere. Eleemosyna in corde, est misericordia in corde compatiendo proximo. Eleemosyna in ore, est ad consolandum verbis proximi. Eleemosyna vero in opere fit, subueniendo proximo in necessitate (vt & dictum est.) De quibus autem bonis vel quibus hominibus possit & debeat fieri eleemosyna, diffusè scribit Gabriel distinct. xvj. quae. iij. artic. ij. conclusione vij. Et breuiter ex multis pauca accipe. Dare eleemosynam de rebus simpliciter necessariis personae dantis vel sibi commissis, nec est consilij, nec est pra-

cepti, sed est contrarium ordini charitatis: quia secundum Augustinum, peccat qui praeposterè agit. Sed ordo charitatis, exigit quod homo magis sibi & suis prouideat quam aliis. Ordinata enim charitas a seipso incipit, nisi daret personae notabili, de cuius morte magnum reipublice detrimentum imminere posset, secundum Richardum distinct. xv. quae. v. artic. ij. Et Thom. iij. quae. xxxij. art. vj. Bonum namque reipub. & salus animarum praerendum est vitae propriae corporali: plus tamen hoc est perfectionis quam necessitatis, &c. Item extra statum necessitatis non est facienda eleemosyna de rebus male acquisitis (vt & sentit Cort. & sup. dictum est) ad quorum restitutionem tenetur possides, nisi ad restituendum ex aliis bonis suis iuste acquisitis, sit sufficiens. Eleemosyna enim danda est de suo, & non de alieno, quia species furti est de alieno largiri (vt inquit Palud. d. xv. q. iij. li. iij.) Et Prouerb. est: Honora Deum de tua substantia. Et Eccles. 34. Immo olatis ex iniquo oblatio est maculata. Plura & pulchra de hoc Gab. concl. iij. Itè quilibet habes & potes, tenetur existere in extrema necessitate vel de proximo signis probabilibus extremae necessitatis futurae extra tale necessitate constitutus eleemosynam huiusmodi defectu parienti erogare. Vnde Ioan. 3. dicitur: Qui habet substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauerit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eorum quasi dicat, nullo modo. Haec auctoritas maximè locum habet imminente necessitate. Vnde Ambrosius libro de officiis: Pisce fame morientè. Quisquis enim hominè passendo seruare poteris, si non paueris, fame occidit. Prolixior est Gabriel conclusio. iij. Dare vero eleemosynam extra casum necessitatis personis miseris & indigentibus, de superfluis vtrinque necessitatis tam conseruandae vitae quam status de cetera actus est consilij & magni meriti ac proximum praepcepto charitatis diligere. Et hoc est de mente Alexan. part. iij. q. penul. memb. j. quae sequitur Tho. iij. scrip. d. xv. q. de eleemosyna, ar. j. & q. iij. eiusdem artic. Et ij. q. xxxij. ar. iij. Duradi & post eum Palud. eadem di. Hos sequitur Nico. de Lyra. 1. Io. 3. Anton. Panor. de emp. & ven. ca. j. Baptista in summa & alij plerique. Vide post Gab. hos conclus. v. vbi sup. qui & notanda scriptis reliquit. Et quemadmodum non est danda eleemosyna de omnibus bonis, ita nec omnibus est indiscretè eroganda. Non enim de iniuste acquisito (vt dictum est) & ne indiscretè erogatione detur occasio ad peccandum. Debet enim dari eleemosyna secundum regulam charitatis, & non in damnum eius cui datur. Secus si daretur spe emendationis aut subleuanda necessitatis naturalis. Logior est Gab. conclus. vj. Itè non habes liberam facultatem, iustus domini, neque in rebus exterioribus administratione, non potest dare eleemosynam circa extremam necessitatem. Quia quod quis non habet, alteri dare non potest. Vnde neque religiosus, nec vxor, neque filius familiae, nec familia possunt dare eleemosynas de rebus suae fidei non commissis sine consensu praesidentis, mariti seu patris familiaris expresso vel praesumpto, quia religiosus nullius rei habet dominium: nec vxor nisi in rebus communibus (puta secundum Alexan. ac Palud. pane & vino) latius scribit Gab. conclus. vij. vbi sup. Et dicitur: circa extremam necessitatem, quoniam in extrema necessitate quilibet tenetur subuenire indigenti, etiam de alieno dum non habet de suo. Non autè omnis necessitas obligat ad praepceptum secundum S. Tho. sed illa sola sine qua is qui necessitate patitur, subsistere non po-

test, nec apparuit in promptu qui ei subueniat. Et de hoc casu extremae necessitatis intelligenda sunt omnes auctoritates sonantes praepceptum, vt illa Luc. 6. Omni petenti da: & eiusdem 11. Quod superest date eleemosynam. Plura Gab. conclus. vj. Ordo praeterea erogandi eleemosynam indigentibus & miseris, imitari debet ordinem charitatis. Datio enim eleemosynae, est effectus charitatis. Latius probat Gabr. conclus. vij. Insuper omnibus indigentibus, tam infirmis quam validis, danda est eleemosyna, dum per hanc non fouetur eorum lasciuia, inertia, aut alia facinora. De infirmis satis patet, de validis probat Gabr. di. xvj. q. iij. ar. iij. dub. j. exemplo, auctoritate & ratione. Et sunt illi validi, qui resignauerunt omnia, vt sine impedimento orationibus, studio, praedicationibus, diuino cultui, aliisque spiritualibus exercitiis ac deuotionibus vacare valeant: tales, inquam, ad corporales labores non tenentur. Nam maiora bona non sunt omittenda propter minora. Maius autè est, secundum Ambr. animas mortuorum praedicando suscitare quam corpora mortuorum in terra abscondere. Hinc Greg. in homo. Plus est animam in aeternam victuram pabulo verbi reficere, quam ventrem moriturae carnis terreno pane satiari. Et qui abscondit frumenta, maledicetur: ne retineas verbum in tempore salutis. De hoc vide Palud. d. xv. q. iij. li. iij. & latius prosequitur Alexan. qu. cix. memb. ij. Probatur ex eplis S. Alexij, Benedicti, Dominici, Francisci, quorum quidam in mendicitate vitam suam continuauerunt, & sancti & grati Domino extiterunt, & tamen validi corpore extiterunt, vt & latius de clarat Gab. Probatur & auctoritate Ecclesiae, quae post Christum nulla maior est, quae ordines mendicantium approbavit, in quibus validi eleemosynam accipiunt, ne dum praedicantes, sed etiam caeteri horas canonicas persoluentes, ac etiam caeteri seruientes: & ideo licet accipere eleemosynam etiam validis. Vnde Act. 6. dixerunt Apostoli: Non est aequum nos relinquere corpore validi. Et per idem non est aequum relinquere spiritualia, & seruire mensis, cum tamen fuerunt corpore validi. Et per idem non est aequum relinquere spiritualia, & seruire mensis, id est corporalibus laboribus cum spiritualium negligentia, &c. Valde plura de hoc scribit Gab. post Alexan. de Ales, & vt notat Palud. Cum Medici visitant infirmos, aut Advocati defendunt pupillos, & Doctores legum docent infirmos, quibus non fit peccatum, non tamè est eleemosyna, quia non faciunt ex compassione & propter Deum, sed propter lucrum. Si autè facerent hoc propter Deum, & ex compassione, esset eleemosyna, non quidem spiritualis, sed corporalis, quia illa scientiae lucrativae sunt principaliter propter indigentias corporales supplicandas. Sed Theologi docentes vel consulentes, qui collegas non faciunt, spirituales conferunt eleemosynas. Gratis (inquit) accepistis, gratis date. Palud. d. xv. q. iij. li. iij. &c. Dantem verò eleemosynam petenti pie (vt habet Gab. d. xvj. q. iij. ar. iij. dub. j. propositione ij. li. iij.) non oportet nimis exquisitè inquirere conditionem medicantis personae. Pie autè dat, qui motus charitate ac misericordia, dat ad personam sustentationem, non ad peccati continuationem. Vide latius Gab. Exhortatur & iustus ad eleemosynas faciendas David Psal. 16. cum dicit: Mutuabitur peccator & non soluet, iustus autè miseretur & tribuet. Super quibus verbis dicit Iacobus de Valen. quod eleemosyna non est nisi quaedam mutatio & cambiū, quia damus terrena parui pretij, & recipimus beatitudinem coelestem, quae est pretij infiniti. Et sic iustus dando terrena, recipit coelestia. Per oppositum peccator retinendo & amando

terrena temporalia, non dando pauperibus, recipit poenā aeternā propter ingratitudinē. Nam nos omnes ista temporalia à Deo mutuo accepimus, vt pauperibus reddamus, &c. Eleemosyna autem spiritualis (de qua dictum est) Consule, castiga, &c. Et habet S. Bona. d. xv. li. iij. in dub. liter. & sicut dicit Aug. & recitat Magis. d. xv. li. iij. est dignior & nobilior corporali. Corporalis autem est manifestior. Vnde doctrina melior est auro, & quia nobilior est anima cui datur quàm corpus, & quia maior est fructus eleemosynæ spiritualis quàm corporalis. Nam fructus spiritualis eleemosynæ est emendatio à peccatis aut perfectio virtutis, quæ nobiliora sunt quibusquam corporalibus donis. Verum in casu quando cætera non sunt paria, secus est, vt magis pascendus est fame moriturus quàm informandus. Vide post Thomam secunda secundæ quæst. xxxij. art. iij. Gabr. dub. iij. vbi supra. Est quoque obiurgatio opus pietatis, vt dicit Cortesius, de quo suo loco dicitur.

ELICITUM & ELICITIVM. Illa vocabula non fuerunt apud Sactos & Philosophos in vsu, sed apud Moderniores scolasticos Doctores ad vsu Theologorum deuenerunt, & ita apud diuersos variè accipiuntur, vt dicit Gabriel distinct. vij. quæst. j. artic. j. libr. j. Vnde principium elicitiuum productionis actiua est illud, quod necessariò & per se requiritur ad productionem, & non est ipsa productio, nec constitutum ex ipsa productione, vel productio. Id est quod non est formaliter, nec ipsa productio nec constitutum ex productione. Elicitum autem accipitur aliquando pro illo quod verè producit: sicut aliquando dicitur quod calor elicitor ab igne, quamuis communius concedatur quod ignis producat ignem, & quod elicit actum producentem di ignem, quàm quod ignis elicit ignem. Alio modo accipitur pro illo quod formaliter denominat aliquid producere aliud. Sic calefactio dicitur elici ab igne, & nō calor, quia ignis calefactione formaliter dicitur calefacere & nō calore, quia possit ignis habere calorem in se & non calefacere, si diuinitus suspēderetur actio, vt in pueris in fornace, Danielis 3. Et vt idē Gabriel dicit conclusionē vj. Diuina essentia est principium elicitiuum generationis actiua. Sed proprietates personalis non est principium elicitiuum generationis, nec actiua nec passiva. Vide latius Gabrielem vbi supra. Et esse elicitiuum nihil aliud est, quàm esse illud à quo formaliter aliquid dicitur producere aliud. Et dicitur aliquid nō eliciens, quia eliciens non denominatur à productione, sed persona constituta ex eliciente & elicito. Gabriel.

ENERGIA, vt habet circa textum distinct. viij. libr. ij. sanctus Bonauentura, dicitur ab en quod est in, & crge, quod est labor, & mēne quod est defectus. Vnde Bennadius in definitionibus Ecclesiasticorum dogmatum, ait, vt refert eum Magister distinct. viij. libr. ij. Dæmones per energiam operationem non credimus substantialiter illabi animæ, sed applicatione & oppressionē vniri, Illabi autem menti illi soli possibile est, qui creauit, qui natura subsistens incorporeus capabilis est suæ facturæ. Vnde illi dicitur energumini, qui interius laborant per vexationem dæmonis interioris obfidentis, & animam laborare facientis, &c. Alias energia dicitur efficacia seu operatio. Hieronymus: Habet nescio quid latētis energiae viua vocis actus, &c.

ENIGMA, vt dicit Augustinus xiiij. de Trinit. est similitudo obscura. Vnde Apostolus: Videmus hic per speculum in enigmate. In statu innocentia videbatur Deus per speculum clarum, nulla enim erat in anima peccati nebula. In statu verò miseria videtur per speculum obscuratum per peccatum primi hominis, & ideo videtur hic in speculo in enigmate. Sed in statu gloriæ solū videtur Deus immediatè & in sua substantia sicut est; vt dicitur i. Ioannis i. Ita quod ibi nulla sit obscuritas.

ENS in communi secundum Scotorellum & alios distinct. iij. libr. j. sentent. habet conceptum latissimum ad omnes conceptus positivos, sicut suum oppositum nihil habet conceptum latissimum ad omnes conceptus negativos. Vnde Coment. Aristotel. nihil latius ente. Et ens, vt dicit Aristoteles quatio Metaph. est transcendens. Inuenitur multiplex ens. Vnde Gerson tract. iij. super cantico Maria, inuenitur ens intellectuale, & hoc dupliciter: vel vt per se existens, vel vt alteri natum vniri, vt humani intellectus. Inuenitur rursus ens rationale secundum duplicem portionem. Inuenitur præterea ens animale, & hoc dupliciter: vel coniunctum rationi, vt in hominibus: vel per se stans, vt in brutis. Proinde inuenitur ens vitale seu vegetabile, & hoc dupliciter, vel cum sensu vel sine sensu. Amplius est ens solū substantiale, vt elementa vel materia prima, quæ de se non est principaliter nihil, cum sit pars substantialis compositi, sed considerata sine forma, non est actus formalis, & informis dicitur, & sicuturpis appetens formam sicut aliquid pulchrum. Tandem est ens analogum, quod appellamus accidens, cuius est esse non esse secundum Philosophos, cum tamen ponat fides ea posse sine subiecto per se esse. Hæc Gerson. Item ens quoddam est ratiōis, quoddam reale, vt scribit Brulefer dist. j. quæst. j. libr. ij. Ens reale, quod est in rerum natura. Ens ratiōis, quod terminat solū intellectum, & quod non existit in rerum natura. Item ens, esse, essentia, non differunt secundum rem significatam, vt patet paulò post. Diuiditur autem et in ens simpliciter, & ens secundum quid, vt scribit Gabriel distinct. vj. quæst. ij. libr. iij. Ens simpliciter est substantia. Ens secundum quid est accidens. Et proprietates entis sunt vnum & verum & bonum. Sic quod ens & vnum ens, & ens verum bonum conuertitur, nec est possibile quod ens aliquid sit, quin hæc tria sibi conueniant, quæ non re distinguuntur sed sola significā di ratione, ita scribit Gerson tract. iij. super Magnificat, &c.

ENS completum (vt dicit Gabriel distinct. j. quæst. j. libr. iij.) est ens quod non est actu pars integralis, nec est actu, nec aptitudine pars essentialis: aptitudinē, id est inclinationē. Vnde materia aut forma nunquam est ens completum siue actu componat siue aptitudine tantum. Vide latius Gabrielem, & in verbo *Persona*. Et entium quædam sunt permanētia, vt scribit Petrus Paludensis distinct. xliij. quæst. iij. libr. iij. vt Angelus, bos, lapis: quædam transeuntia, vel successiua, vt tempus, motus, & illa quæ ad motum & tempus pertinent, vt sunt omnia quæ secundū naturam non possunt secundum idem pluries sumi. Paluden.

ENS creatum & increatum. Creatum est creatura. Increatum est illud cui repugnat causari, creari, vel effici, & tale est solus Deus. Solus enim ipse est ens simplici

ens simpliciter inde pendens, vt scribit Brulefer dist. j. quæst. ij. libr. ij. &c.

EUNUCHVS dicitur cui adempti sunt testiculi & generare non potest. Dicitur autem metaphoricè, qui non habet semen verbi Dei, propter quod non potest generare spirituales Ecclesiæ filios, vt scribit Gabriel dist. xv. quæst. vij. artic. iij. dub. j. libr. iij. quia licet nobilis minus literatus non possit generare ratione scientiæ eminentis, potest tamen ratione vitæ, & talis non dicitur eunuchus. Eunuchus enim dicitur qui non habet semen verbi Dei, nec qui bona opera facit produci. Et propter hoc summus Pontifex in dispensationibus etiā attēdit nobilitatē, nō solū literatū, pro quāto tales possunt magis defendere Ecclesiam. In corpore autem Ecclesiæ non tantum debet esse oculus, sed etiam manus. Oculus ad dirigendum, manus ad defendendum & operandum. Sunt enim (vt dicit Alexander) diuersa membra in corpore Ecclesiæ, qui pacē eius seruent: possunt nobiles promoueri quod morum honestas subternat. Nec impedit quod Deutero. 23. prohibetur eunuchus intrare Ecclesiam, qui non potest generare filios. Et hoc vocabulum hoc modo scribi debet. Eunuchus in Græco enim sic scribitur: Eunouchos, & dicitur ab euni, quod est cubile, & echo, custodio, quod id hominum genus adhibeatur seruandis cubilibus Regum, quasi eunouchus, & per syneresim eunuchus.

EPISCOPVS dicitur ab epi quod est super, & copin, quod est intēdere, quia Episcopi habent vigilare super gregē. Sūt autē quatuor modi Episcoporum: quidam sunt Patriarchæ, & sunt quatuor: quidā vocantur Metropolitanis, quidā Archiepiscopi, & quidā Episcopi, & omnes isti possunt dare ordines. Item soli Episcopi possunt consecrare Abbates, Moniales, Ecclesias, nisi ex speciali priuilegio sint aliqua mulieres priuilegiata. Brulef. d. xxv. q. j. libr. iij. Et (vt idem scribit post Aug. q. ij.) Episcopus hæreticus potest ordines dare, quantum ad veritatē, si formā Ecclesiæ seruat, & intentionē habet faciēdi quod facit Ecclesia: & hoc propter perfectionē sacramentorum, quæ propter malitiā vel peccatū dantiū vel recipientiū, non possunt violari, non tamē quantum ad vtilitatem semper dantur: & hoc propter obicē qui ponitur à parte dantis vel susipientis. Brulefer. Concordat Gerson part. j. de potestate Ecclesiasti. Et ab Episcopo deriuatur Episcopatus, quod est nomen operis, nō honoris, secundum sanctū Tho. ij. q. clxxxv. ar. j. aliis etiā Episcopus est dignitas ipsa, &c.

ÆQUALIS, simile, planum. Res dicitur alteri æqualis. Vno modo, quia est æquè perfecta. Secundo modo numerus dicitur æqualis alteri, in quo sunt tot quot in alio, vt numerus trium equorū, numero trium hominū. Tertio modo, duæ albedines æquè intensæ sunt æquales, quamuis vna sit in maiori subiecto quàm altera, secundum extensionem. Quarto vnum extensum vel extensiuum non excedens alterū, nec excessum secundum extensionem. Aequale dicitur alteri per oppositum, tot modis dicitur in æquale. Gabriel dist. xix. q. j. libr. j. Et Dominus Cardinalis Camera. q. x. ar. j. li. j. Capiendo æquale primo modo personæ diuinæ sunt æquales, quia sunt æquè perfectæ, & neutra perfectior alia. Vnde Athanas. Totæ tres personæ coæternæ sunt sibi & coæquales. Sunt & æquales secundum potentiam, vt vult Cardinal. vbi supra. ar. iij. quia quicquid est factibile ab vna persona ad extra, & à qualibet alia: hoc diffu-

sus ostendit ibi: Ideo sancti omnem potentiam quæ necessario conuenit culibet perfectissimo, culibet personæ attribuebāt, &c. Summa quoque æqualitas est in diuinis, vt probat sanctus Bona. di. xix. q. iij. lib. j. Sed capiendū æquale aliis modis, diuinæ personæ non sunt æquales, quia non extensæ vel magnæ. Vide latius Gabr. vbi supra.

ÆQUALITER dicitur ab æquale. Vnde Sapien. 6. dicitur: Aequaliter est illi cura de omnibus: ibi æqualiter (vt vult S. Bonauen. dist. xxxix. in dubiis literal. lib. j.) non priuat ordinem diuinæ distributionis, sed priuat acceptionē personæ: & omnibus distribuitur tantum pro hominibus, tam pro magnis & paruis, pauperibus & diuitibus: & sic ei æqualiter est cura de omnibus, quia ita vult salutem pauperum vt diuitum. Sed specialem curam habet de rationabilibus, quibus præcepta tradidit, eisque re- & viuendi legem præscripsit, ac præmia promisit. Hanc prouidentiam & curam de irrationabilibus non habet, vt & inquit Magister d. xxxix. li. j.

ÆQUARI & æquari, & cæ. idem quod explanare, vel cū æquitate diuidere & continuare. Aliquid autem æquari alteri dupliciter potest intelligi, vt scribit Dominus Cardinalis Cameracen. quæst. xij. ar. iij. lib. j. Vno modo quo ad effectum, sic quod creatura faciat effectum tantum, quantum Deus: & sic non est inconueniens, licet non quicquid potest facere Deus, creatura potest facere. Alio modo sumitur æquari non quo ad effectum, sed quo ad modū. Et sic licet possit creatura æquari Deo in aliquo modo agendi, vt puta quia potest agere vel aliquid mutari instantaneè, non tamen omni modo potest aliquid facere sicut Deus, quia nihil potest facere independentē: & sic de multis aliis conditionibus.

ÆQUITAS, quæ nominat Philosophus epikeiam, præponderat iuris rigori. Est autem æquitas (vt scribit Gerson in regu. moral. in princip.) iustitia pensata omnibus circumstantiis particularibus dulcore misericordiæ temperata: hoc intellexit qui dixit: *Ipsæ etiam leges cupiunt vt iure regantur.* Et Sapiens: Noli esse nimis iustus, alioquin summa iustitia, summa iniustitia fit. Omnia madata Dei æquitas, id est cum æquitate pensanda. Gerson.

ÆQUIVALENTIA aliorum ad se inuicem multipliciter sumitur, vt scribit Gabriel distinct. xvj. quæst. ij. artic. j. libr. iij. Quandoque sumitur siue attenditur penes valorem rerum naturalem consequentem earum quantitatem molis vel virtutis. Et hoc modo res diuersarum specierū sicut non sunt eiusdem perfectionis essentialis, ita nec eiusdem valoris: & per consequens, nulla inter eas potest esse æquivalentia. Alio modo attenditur penes valorem rerum relatum ad vsu & commodum humanum, quomodo attenditur æquivalentia pretij ad appetitum in rerum commutationibus. Tertio modo potest attendi valor aliorum secundum dictam iustitiæ distributiua, dictatis præmia & pœnas præcedētibus meritis, cōdignas. Et hoc dupliciter cōtingit. Vno modo æstimādo valorē secundum dictam iustitiæ distributiua, ita quod excessus alterius non stare cū iustitia, sic quod lex iusta nō posset maius determinare in pœnis, vel minus in præmiis. Exép. causa, vt si quis mernit centum, non æquivalent nonaginta in præmio. Et homicidio voluntario non æquivalent mutilatio vnus membri, quia posset iuste puniri homicida pœna talionis. Alio modo æstimādo

valorem, secundum voluntariam acceptationem vnius pro altero, illius cui debet fieri recompensa, ut si quis tenetur ad centum, & is cui debet liberaliter remittit decem, tunc nonaginta & quivalent debito, & reddendo nonaginta, satisfacit. His duobus modis potest attendi æquivalentia operis, vel passionis assumptæ ad peccatum pro cuius satisfactione assumitur. De quo latius vide Gabrielem ubi supra. Et debet illa æquivalentia æstimari secundum acceptationem diuinam, qui ex sua misericordissima liberalitate determinauit tantam penam, seu tale opus acceptare pro satisfactione pro tali peccato, sicut ex sua misericordie benignitate statuit pro momentaneo merito temporali, reddere præmium æternum. Et secundum hunc modum potest homo satisfacere pro peccato, faciendo illud, vel voluntariè patiendo quod Dominus statuit acceptare pro plena remissione peccati. Sed secundum strictum rigorem diuinæ iustitiæ, nullus peccator potest satisfacere, nec aliqua actio temporalis vel passio condigna est peccato & offensæ diuinæ. Posset enim Deus pro quolibet peccato etiam veniali, vel minimo quo offenditur, summum & infinitum bonum, iuste exigere penam æternam duratione infinitam. Vnde Gerson tracta. de vita spirituali animæ, lec. j. ait: Omne peccatum pro quanto est offensa Dei, & contra legem eius æternam, est de sua conditione & indignitate mortiferum secundum rigorem iustitiæ, & à vita gloriæ separatum. Et per hoc possunt concordari Doctores, quorum quidam dicunt hominem non posse satisfacere pro peccato, & quidam contrarium & oppositum dicunt. De quo latius Gabriel ubi supra.

QUOD secundum Gregorium xxxj. Moral. in scriptura plura significat. Quandoque significat vitam carnalem. Psalm. 30. Nolite fieri sicut equus & mulus. Nam equus est animal miro modo libidinosus. Et per equum (vt vult Gerson in expositione super 7. Psalm. pœnitent.) signantur superbi erecta ceruice, sua peccata defendentes: per multum stolidi quælibet peccatorum onera sine discretione portant. Vel per equum intelligit Propheta mundum, & per mulum intelligit carnem, vt scribit Iacobus de Valentia. In quibus duabus bestiis equitat & fedet diabolus ad pugnandum contra animas hominis, per quas bestias inducit omnia septem vitia & peccata mortalia in hominem. Nam mundus inducit quatuor peccata, scilicet superbiam, inuidiam, iram, & auaritiam, eò quod superbus non patitur priorem nec æqualem, & sic prorumpit in inuidiam: nec patitur iniuriam, nec paruipensionem, & sic prorumpit in iram, quæ est appetitus vindictæ propter paruipensionem. Item superbus non patitur indigentiam, ideo prorumpit in auaritiam, vt possit sustentare statum & honorem mundanum, & sic committit furtum, vsuram, rapinam, & simoniam. Item caro intellecta per mulum, voluptuosum inducit, & importat tria vitia voluptuosa, scilicet luxuriam, gulam, & acedia. Latius de hoc videto Valentia ubi supra. Secundo modo significat equus dignitatē temporale vel dominiū. Eccles. 10. Vidi seruos in equis, & Principes ambulantes super terra quasi seruos. Gregorius ubi supra dicit, id est peccatores homines qui sunt serui peccati, vidi exaltari ad honores & dignitates in præfenti, & Principes de primi. Tertio significat equus præfens seculū. Genes. 49. Dā coluber in via & cerastes in se mita mordens

ungulas equi, vt cadat ascensor eius retrò. Hæc Gregorius exponit de Antichristo, qui nascitur ex tribu Dan, & dicitur coluber, & cerastes, id est serpens cornutus, ipse unguilas equi, id est finem seculi huius mordebit. Quarto equus significat sanctum prædicatorem. Abacuc 3. Viam fecisti Domine in mari, id est in mudo equis tuis, id est prædicatoribus tuis mittendo eos ad prædicandum. Sequitur, In luto aquarum multarum, id est Gentium habentium corda lutosa. Hæc & plura Grego.

ERRARE est aliquid pro alio putare, vel falsum pro vero putare, secundum Augustinum. Vnde error. Aliquando errare accipitur pro peccare & delinquere, à quo fit error, quod modò delictum significat & erratum. Differt autem error & erratio, secundum aliquos, quod error sit animi, erratio pedum. Est præterea error approbatio fallorū pro veris. Et generaliter error est iudicium falsum. De quo vide & in dictione *Illusio*, & in verbo *Nescientia*, & in dictione *Hæresis*. Et pertinaciter errare. Vide in dictione *Hæreticus*, infra.

ERROR dicitur iudicium falsum. Et errorem cauere (vt scribit Gabriel dist. xxv. qu. vnica, art. ij. li. iij.) contingit dupliciter. Vno modo simpliciter ne ei consentiatur. Alio modo ne pertinaciter ei adhareatur. Primo modo non oportet cauere omnem errorem, quia non tenetur vitare quod non tenetur cognoscere. Nullus autem tenetur omnes errores agnoscere, quia infiniti sunt. Multis etiam modis contingit errare & deuiare circa consecrationem & M. s. officium. De quo legit Gab. lec. lxxxvij. can. & per se culpabiliter, &c. Sed secundo modo oportet cauere errorem, scilicet pertinacem, & ad cauendum pertinacem adhesionem erroris non oportet errorem cognoscere, quia quisquis habens fidem implicitam omnium contentorum in scriptura, non potest incidere pertinaciter in errorem, quia nunquam ita adhæret errori, quin paratus sit cedere, offenso quod contrarius est alicui contento in scriptura, & ita non adhæret pertinaciter, & errare nondum declarata veritate, non est mortale, vt habet Gabriel distinct. j. quæst. iij. artic. iij. dub. iij. libr. iij. sicut contingit in opinionibus contrariis pro neutra parte determinatis. Ponit autem sanctus Bonaventura distinct. ix. quæst. vj. libr. iij. triplex adiutorium quo quis vitare potest errorem. Primum est remedium promotionis sacre scripturæ, quæ multoties dicit, quod multi in nomine Christi venturi sunt mendaciter. Secundum est remedium orationis internæ, qua ad Deum debet homo recurrere vt cor eius illuminetur. Tertium est suspensio credulitatis suæ. Non enim debet homo omni spiritui credere, sed probare qui ex Deo sunt. Qui enim citò credit, in talibus leuis est corde, & fortassis etiam inflatus corde, dum ad tales visiones vel apparitiones potius sunt formidandæ quam considerandæ. Narratur enim de quodam sancto Patre, quod cum ei diabolus in specie Christi appareret, ille clausis oculis dixit se in hac vita nolle Christum videre. At diabolus humilitate eius confusus, statim euanuit. E contra de pluribus narratur qui se ad visiones idoneas reputauerunt & desiderauerunt, quod ad multas infanias & errores præcipitati sunt. Et ideo (inquit Bona.) si simpliciter quis adorât Christi aduersarium, non excusatur à peccato, etiã si credat ipsum Christum. Secus est sub conditione. De quo latius Bonauen. dicit. Et vt idem scribit di. xxv. q. iij. in fine li. iij. Aliquis simplex homo vel vetula cum audit

aliquid nouum prædicari, non debet statim assentire quousque nouerit illud vniuersaliter ab Ecclesia teneri. Vnde præter remediū diuinæ inspirationis & orationis (ad quod semper recurrendum est) habent simplices remediū humanæ instructionis ad quod possunt cōfugere, vt errores valeant declinare. Semper enim Deus habuit & habebit aliquos iustos & famosos, qui veritatem fidei & in se, & etiam in simplicibus cōseruent, dum simplices innituntur eis & credunt. Hæc Bona. Vide de causis erratium. Gers. part. j. de sensu literalis sacre scripturæ.

ERROR intollerabilis est, quando aliquid (vt scribit Gabriel di. xvij. q. ij. ar. ij. conclus. vij. lib. iij.) sub vi præcepti continetur in sententia à qua appellatur, quod cōmuniter in suo genere est peccatum, puta quod est cōtrarius diuinū vel humanū canonicum, vt si quis ex cōmunicatur quia dat elemosinam pauperi, aut quia non operabatur illud quod in suo genere illicitū est: aut dū præcipit quod impossibile est. Vide latius ibi Gabr. allegantem ad hoc iura.

ERROR, deceptio vel falsa existimatio, & errores qui ascribuntur Magistro & Principi sententiarum à doctoribus Parisiensibus & aliis, quos & recitat Stephanus Brulef. dist. v. q. vij. lib. iij. sunt & notantur octo, assignantur & in quolibet libro duo. In primo d. xvij. dicit quod charitas quæ est amor Dei & proximi, non est quid creatum, sed est spiritus sanctus. De hoc vide Bona. d. xvij. q. j. li. j. Et Gersonem part. iij. de mystica Theologia speculatiua, par. vij. consideratione xlj. & alios. Secundus di. xxij. ponitur ubi dicit Magister, quod hæc nomina, trinus & trinitas, non ponunt quid positum in Deo. In secundo di. v. dicit, quod in Angelis beatis præmiū præcessit meritum. Secundus est ibidem, ubi dicit, quod nihil de alimento transit in virtutē humanæ naturæ. In tertio libro di. v. dicit, quod anima separata est persona. Secundus ibidem dicit, quod Christus in triduo fuit homo. In quarto lib. di. j. dicit, quod baptismus Joannis cum impositione manuum æquipollebat baptismi Christi. Secundus ibidem dicit, quod Deus potest cōmunicare potentiam creandi creaturæ. Vnde licet (vt ait Brulef.) seminauerit multos errores qui nunc reputantur errores, sicut de conceptione, & c. tamen isti præpositi apud omnes veros Doctores, & ab omni schola repudiantur & cōdemnantur, & c. Carpit quoque Scotus errores multarum sectarū q. ij. prologi, & Iudæorum & etiam hæreticorum. Et ponit octo vel decem vias ad elidendum hæreses. Vide supra in verbo *Certitudo* veritatis Theologice, & de erroribus, latius aliis.

ESSE capitur tripliciter, vt notat Gabr. dist. xxxv. q. vnica, art. iij. lib. j. Vno modo sine theorematice, vt est actus cōplexius vnies extrema. Alio modo cathegorematice, & hoc dupliciter. Primo modo, vt significat esse existentiæ, id est re actualiter existentem. Alio modo significat esse possibile, vt scilicet conuertitur cum ente, cui non repugnat esse in rerum natura, licet sic non vsitate accipitur. Item esse quandoque construitur cum genitio, vt esse creaturæ, & sic semper capitur cathegorematice pro esse existere, vel possibile, id est quod potest esse. Quandoque construitur cum accusatiuo sequente, & tunc requirit accusatiuum pro supposito, qui non ponitur, sed subintelligitur, vt esse animal, subintelligitur aliquid esse animal, homo vel asinus. Vide latius Gabrielem, & quomodo capiatur in modalibus. Vide & de esse sanctum Bonauen. dist.

xxij. libr. iij. & Gabriel. distinct. eadem, quæst. vnica, & c. Et differunt esse & posse esse, vt ibidem scribit. Et vt scribit Gerson tracta. v. super Magnificat. Omnis res creata habet triplex esse, quorum quodlibet potest dici præfens, suo modo habet esse in arte diuina: nec qualecunque esse, sed diuinum & vitale quod factum in ipso, scilicet verbo vita erat. Er quælis vita? nimirum illa quæ est lux vera, que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Siquidem omnis creatura est in Deo creatrix essentia. Habet secundum esse in intelligentia Angelica, secundum sapientiam quam effudit Deus super omnia opera sua, quæ ab initio creata est immediatè Angelicè. Postmodum de multis hoc esse communicatum est omnibus in prima creatioe, & in consequenti in omnium hominum illuminatione, & plus & minus, clarius & obscurius. Habet tertium esse omnis creatura in proprio genere seu materiali seu spirituali. Hæc Gerson ubi supra.

ESSE secundum aliquos est quadruplex: de quo vide Thomam super j. distinct. xxxij. & libro de ente & essentia: & Scotum libr. iij. distinct. vj. quæst. j. Et Brulef. distinct. vij. q. j. lib. j. scilicet esse essentia, esse existentia, esse subsistentia, quod est esse suppositale, & esse propositionale, quod importat compositionem prædicati cū subiecto, secundum quod dicit Philof. 5. Meta. quod esse significat verum, & non esse falsum: & sic tot possunt poni esse rei, quot prædicata possunt verè de re prædicari. De re, id est de nomine significare re. Sed secundum prædicta esse essentia, & esse existentia non distinguuntur: nisi esse essentia acciperetur, vt extenderet se ad esse potentiale vel obiectiuum: & sic esse essentia diceret posse esse, sed posse esse non est esse, sicut posse esse beatum, & non esse beatum. Sic tamè accipièdo differètia est inter esse essentia, & existere, sicut inter posse esse, & actualiter esse. Nomina quidè sunt ad placitum: tenendus est tamè vsus eorū cōmunis. Et secundum Gab. d. vj. q. ij. ar. j. li. iij. Esse, ens, essentia non differunt secundum re significatā, quia idè est in re esse rei entitas rei, & essentia rei. Et essentia est illud quo aliquid dicitur formaliter ens. Esse verò omne quod habet aliquam realitatem extra suam causam & intellectum. Vel magis propriè loquendo esse est realitas extra suam causam & intellectum. Dicitur, extra suam causam, propter esse in potètia, seu esse potètiale. Et dicitur, extra intellectum, propter esse obiectiuum: non quod esse in potètia, vel esse obiectiuum sit esse simpliciter loquendo. Nam quod est in potètia tantum simpliciter nō est, sed potest esse. Similiter quod est obiectiuè tantum simpliciter nō est, sed cognoscitur. Vnde Antichristus est in potètia tantum, & est obiectiuè, quia potest esse & potest intelligi, & tamen falsum est dicere quod Antichristus est. Latius Gabr. Sunt itaque in potètia vel potentialiter & obiectiuè determinationes distrahentes, quoniam distrahūt terminum à sua propria significatione, siue ampliantes & extendentes extra propriam significationem, sicut mortuus, corruptus, generandus, producendus respectu ly homo. Differunt tamen hæc vocabula, esse, ens, essentia, secundum modos Grammaticales, sicut verbum, participiū & nomen. Esse quoque secundum eundem Gab. ubi supra, non differt ab existere. Nam existere est esse actualiter, & hoc idem est esse. Nam quod nō est actualiter, simpliciter nō est. Est ergo idem esse, & actualiter esse:

& per consequens idem esse & existere, accipiendo ut communiter eo utimur: nisi forte existere diceret esse per se vel esse totale, aut aliquid huiusmodi. Ex quo sequitur quod idem est existens & ens, existentia & essentia: quia sicut se habet existere ad esse, sic existens ad ens, & existentia ad ly essentia. Gabriel.

¶ **Esse in loco** contingit tripliciter, ut habet Gabr. distinct. xxxvij. q. vnica, art. j. libr. j. & dist. ij. quæst. ij. libr. ij. scilicet commensuratiue, siue circumscriptiue, vel dimensiuè, cuius, scilicet partes commensurantur partibus loci, ita quod totum est in toto loco, & vna pars in vna parte loci, & alia in alia parte, & nullæ duæ partes extensiuæ in eadem parte loci, illo modo corpus extensiuum est in loco, vel quantitatiue est in loco corpus. Et esse in loco circumscriptiue, occupatiue, commensuratiue, & dimensiuè, & quantitatiue, idem sunt. Secundo modo aliquid dicitur esse in loco terminatiue siue diffinitiuè, quod, scilicet est realiter vbi est locus, non natum simile esse alibi indifferenter, siue quod sic certo loco terminatur, quod existens in illo non est simile aptum natum esse in alio distanti ab illo, vel quod diffinit certum locum, in quo est totum in toto totum mixtum, id est nihil ipsius quin ipsum, & totum in qualibet parte loci, & nihil eius extra talem locum. Hoc modo anima rationalis est in corpore, & corpus Christi in loco speciei consecratæ. Brulefer dicit, corpus Christi esse sacramentaliter in loco, hoc est sub speciebus. Vnde sacramentaliter esse in loco dicit, est esse præsens alicui loco sub signo visibili. Et dicitur supra notanter aptum natum, quia & si corpus vel spiritus per potentiam Dei possit replicari in diuersis locis, ut corpus Christi in Sacramento: hoc tamen non est secundum propriam aptitudinem, quia potentia iupernaturalis non confert aptitudinem in natura. Hoc modo spiritus Angelici & animæ rationales sunt in loco, & corpus Christi, ut & vult Dominus Cardinalis Cameracensis. quæst. v. artic. ij. libr. iij. cum ait: Licet corpus Christi sit localiter in cælo, & realiter in Eucharistiæ sacramento, tamen ipsum est circumscriptiue in cælo, & diffinitiuè in sacramento, &c. Tertio modo & hunc addit Hugo libr. prim. parte iij. cap. xvij. scilicet repletiue vel immensiuè, & illud dicitur esse repletiue in loco, quod replet omnem locum, ita quod non est possibilis locus quem non replet, vel dicitur esse in certo loco per indistantiam, non tamen terminatur illo loco, quin sit simile in omni loco, etiam secundum propriam naturam, & ille modus soli naturæ diuinæ conuenit, sed illo modo propriè non est in loco, quia non continetur in loco, quia propter suam immensitatem ita est in omni loco, ut tamen nullo loco detineatur, secundum illud Hieremiæ 23. Cælum & terram ego impleo. Vnde Hieronymus in epistola, in his quæ Deo in scriptura attribuuntur: Excelsior cælo, profundior inferno, longior terra, immensitas eius latior est mari, qui cælum & terram implet, proculdubio nullus locus est ab eius præsentia absens, &c.

¶ **Esse in loco** adhuc dupliciter potest accipi, ut scribit Gabriel distinct. ij. quæst. ij. libr. ij. licet non propriè, scilicet secundum substantiam & secundum operationem. Secundum substantiam est in loco in cuius substantia verè & realiter continetur in loco, & nihil ipsius est quod non sit præsens tali loco. Sic est

in loco quicquid circumscriptiue vel diffinitiuè est in loco. Secundum operationem est in loco, quod aliquem effectum producit in loco, licet nihil eius essentia sit præsens isti loco, sicut dicimus quandoque Solem esse in aere, quem illuminat & calefacit, licet impropriè, & Angelus est in loco diffinitiuè, non tantum per operationem, sed per suam substantiam, probat Gabriel vbi supra. Erronea autem est opinio eorum, qui dicere voluerunt, quod Angelus non sit in loco corporeo secundum substantiam, sed tantum secundum operationem, dum, scilicet aliquid operatur circa corpus ipsum mouèdo localiter, vel alia specie motus, sicut Angeli motores orbium, & Angelus Tobie hunc dicunt fuisse in corpore assumpto, non secundum substantiam, sed tantum mouendo illud corpus & operando in eo. Vnde Articulus Parisiensis. ccij. quod substantiæ separatae sunt in loco per operationem, & quod possunt moueri ab extremo in extremum, nec in medium, quia possunt velle operari in extremo vel in extremis, nec in medio error. Et quod dicitur esse in loco primis duobus modis, scilicet diffinitiuè & circumscriptiue, dicitur locale, & secundum locum mutabile, sed non quod est in loco tertio modo, scilicet repletiue, sicut Deus, qui est repletiue in omni loco non localiter nec diffinitiuè, vel commensuratiue, aut mobiliter, quia nullo loco abesse potest, nec aliquo terminari vel circumscribi, & dicitur esse illud esse vbique.

¶ **Esse vbique** Sancti dicunt, & ut scribit sanctus Bonaventura distinct. xxxvij. quæst. j. artic. ij. libr. j. conuenit soli Deo propriè & singulariter, ita quod nulli alij nec intelligi potest conuenire, si rectè intelligitur. Nam Deus dicitur esse vbique, ita quod ex parte Dei intelligitur identitas & totalitas, ex parte loci pluralitas & vniuersalitas per conditionem identitatis excluditur vniuersale. Quod quamuis sit in omnibus singularibus, tamen secundum aliud & aliud suppositum, & ita numeratum per conditionem totalitatis excluditur numerus. Nam quamuis numerus sit vbique, tamen secundum aliam & aliam partem per conditionem pluralitatis à parte loci excluditur spiritus creatus, qui quauis sit in pluribus partibus corporis, non tamen in omnibus, nisi ut vnitis per conditionem vniuersalitatis excluditur corpus Christi sub sacramento, quod quauis sit in pluribus, non tamè est in omnibus, nec esse potest, quia hoc solū conuenit ei sub sacramento, &c. Et ut idem ait: quia esse vbique, dupliciter potest accipi de Deo, sicut & esse semper. Vno modo semper importat diuinam immensitatem secundum durationem, & sic idem est quod æternitas, & conuenit Deo æternaliter. Alio modo connotat simultatem temporis, & sic conuenit ei à principio temporis. Sic esse vbique vno modo importat præsentialitatem diuinæ immensitatis, per quam est præsens omni, eò quod est siue sibi siue alij: & sic idem est esse vbique quod Deum esse immensum, & sic conuenit Deo æternaliter. Alio modo prout connotat locum creatum siue rem: & sic conuenit ei ab initio rerum & locorum propter connotatum, & conuenit semper, & ad hoc est proprium, quia conuenit soli & semper vno modo, licet non æternaliter, sicut etiam est in demonstratiuis. Et iste modus accipiendi (ut idem ait) Deum esse vbique est vñtator, & secundum hunc modum conuenit ei æternaliter. Hæc Bonauen.

Esse in

¶ **Esse in omnibus rebus creatis** Deo conuenit, & hoc potest intelligi dupliciter, ut scribit sanctus Bonaventura di. xxxvij. art. iij. q. j. libr. j. Vno modo, ut idem sit quod esse præsentem cuilibet rei non connotando esse. Et sic vñiformiter est in omnibus rebus, eò quod intimus est cuilibet rei, & summè præsens & totus in qualibet re. Alio modo potest connotare effectum, sicut artifex dicitur in artificio esse per connotationem effectus, & per impressionem suæ similitudinis, & sic cum vni creaturæ plus det quàm alij, magis est in vna quàm in alia. Et hoc potest esse dupliciter, scilicet extensiuè quantum ad ea quæ habent esse diurnius, ut in corpore incorruptibili plus quàm in anima sensibili, vel intensiuè, quantum ad ea quæ habent esse nobilius, ut in anima sensibili quàm in corpore incorruptibili, vel vtroque modo, ut in anima rationali quàm in corpore corruptibili. Assignat autem Magister dupliciter modos existendi Deum in rebus. Et vnum modum accipit ab Augustino de præsentia Dei ad Dardanum, qui dicit, quod aliter est Deus in omnibus creaturis, aliter in sanctis, aliter in Christo per vnionem. Alium modum accipit à Gregorio, qui dicit super 5. Cantic. quod Deus est in rebus tripliciter, scilicet potentialiter, præsentialiter, & essentialiter. De quo latius Bonauen. di. xxxvij. artic. iij. q. ij. libr. j. vbi & ait, quod vbique est Deus, siue per naturam siue per gratiam, est essentialiter, potentialiter, præsentialiter. Existencia itaque Dei in creaturis est triplex secundum Magistrum, ut post eum scribit Gabriel di. xxxvij. qu. vnica, art. j. libr. j. quædam est generalis qua omnes creaturas conseruat. Specialis qua inexistencia vel assistencia animas sanctas inhabitat. Singularis qua præsentia naturam humanam assumens in vnitate suppositi sibi copulat. De ista in iij. lib. sentent. dicitur. De secunda di. xix. lib. j. De prima di. xxxvij. libr. j. Et esse in omnibus rebus creatis aliis à se per potentiam, præsentiam, & essentiam, dupliciter intelligitur alicui competere secundum Gabr. vbi supra. Vno modo simpliciter ut verba sonant, quia ipsum, scilicet certo casu posito, vel per certam potentiam est in omnibus, vel quia esse in omnibus existentibus, & cæ. necessario sequitur ad suum esse, ita quod repugnat ipsum esse, & non esse in omnibus existentibus: & econuerso repugnat aliquid esse in quo ipsum non est. Primum non esse in omnibus creatis, non est proprium Deo, quia hoc potest per potentiam diuinam alicui creaturæ communicari. Item Deus posset replicare corpus ad diuersa, vbi & sicut ad diuersa, ita ad omnia, sicut diffuse ostendit Gabriel in lect. xlvj. in exposit. canonis. Præterea si nihil esset in mundo, nisi solus homo, tunc eius anima est vbique: omnia denique sunt sibi subiecta, puta pars corporis. Est etiam intimè præsens corpori. Sed esse in omnibus rebus creatis per potentiam secundo modo intelligendo, soli Deo est proprium, quia nulla creatura necessario est in omnibus aliis à se: & hoc modo locuti sunt S. Ambrosius in litera, & alij sancti, cum esse in omnibus, modo dicto, soli Deo appropriant, ut & notat Gabr. di. xxxvij. ar. iij. dub. ij. libr. j. Sic etiam potest saluari dictum S. Thom. cum parte j. q. viij. artic. iij. dicit: Esse vbique primò & per se est proprium soli Deo, vide & in dictione Vbique. An autem Christus sit vbique quo ad rem. Dicitur (ut habet Gabriel di. xxij. q. vnica, art. iij. dub. ij. libr. iij.) quod cum in Christo sint duæ naturæ, humana & diuina

realiter distinctæ, sola natura diuina propter sui infinitatem, est vbique. Sola enim natura diuina est infinita. Natura autem humana in Christo, quia pura creatura, & finita est in loco determinato, puta in cælo aut in sacramento. Vnde Inno. dicit, quod Christus est alicubi personaliter, alicubi sacramentaliter, alicubi localiter. In cælo localiter, in altari sacramentaliter, vbique personaliter, sacramentaliter & localiter, secundum naturam humanam, vbique secundum naturam diuinam, hæc de re quatum ad rationem nominis, Christus est vbique per communicationem idiomatum: de quo latius Gabriel vbi supra libr. iij.

¶ **Esse, &c.** Esse in Christo sunt duo, scilicet esse diuinum, & humanum, ut habet Gabriel di. iij. q. vnica, art. iij. dub. j. libr. iij. & vtrunque esse simpliciter, quia esse substantiale, recipit esse humanum simpliciter, post non esse humanum, licet post non esse: quia post non esse diuinum, & secundum eundem in Christo sunt plura esse essentia, quia plures naturæ, quælibet autem natura est essentia, quædam, scilicet humana & diuina. Vna creata, alia increata. Sed in Christo non sunt plura esse substantia, quia non plures personæ. Gabriel di. vj. qu. ij. artic. ij. libr. iij. latius scribit.

¶ **Esse, ab esse** venit essendi, quamuis aliàs scripserim non esse Latinum vocabulum, non modo curatorem sumus elegantis linguæ, sed Theologi vel Theologorum imitatores esse cupimus, qui infimo dicendi genere gaudet. Et modi essendi in cõplectuntur hoc versu: *In sunt pars totum species, calor ignis:*

Rex in regno, res in fine, locus que locato.

De his apud Philosophos sit mentio: & Gabriel habet di. xix. q. ij. lib. j.

¶ **Essentia.** Nomine essentia (ut scribit Magister di. v. libr. j.) intelligimus diuinam naturam, quæ communis est tribus personis, & tota in singulis & catholicis tractatoribus consentientes ait: Quod nec pater genuit diuinam essentiam, nec diuina essentia genuit filium, nec diuina essentia genuit essentiam. Vnde Scotus di. v. lib. j. contra Ioachim ait: Nos sacro approbante concilio, credimus & confitemur cum Petro, scilicet quod vna summa res est essentia vel natura diuina, quæ nec generat, nec generatur. Essentia diuina (ut notat Guil. Scoti imitator di. v. li. j. & post eum frater Pelbartus) significat vnam naturam simplicissimam infinitam, summè perfectam, summè bonam in tribus existentibus personis. Est ergo vna res summa, extra de trini. Et Gabr. di. ij. q. j. & di. xxvij. q. j. li. j. Essentia est in omnibus personis non sic relatio, &c. Et di. x. q. j. li. j. Essentia diuina identificat sibi omnia in diuinis, &c. Et eadem essentia diuina est pelagus quoddam infinitæ substantiæ secundum Damascen. Et in diuinis est tantum vnum absolutum, scilicet essentia omnibus modis eadem intellectu & voluntati, & quibuscunque absolutis. Et di. xij. Essentia in diuinis à nullo realiter distinguitur, sed bene formaliter. Et di. xij. Essentia diuina non solum est intellectus & voluntas, sed verissimè intellectus & volitio verè seipsam intelligens & volens, vide latius Gabr. in his locis. Item secundum eundem essentia diuina dicitur speculum representatiuum omnium creaturarum ipsi intellectui creato, vide eum distinct. xxxvij. quæst. vnica, dub. ij. libr. primo, ad hunc sensum quod tam intellectus diuinus, quàm essentia est immediatè notitia sui & aliorum.

Essentiale

ESSENTIALE, hoc vocabulo aliter Philosophi vtuntur, aliter Theologi, vt notat Stephanus Brule. in prologo j. senten. Philosophi dicunt essentialia, quod distinguitur cōtra accidentale. Duplex est autē accidēs, scilicet, commune, & per se, id est propriū. Quod igitur neutro modo est accidens, illud est accidentale alicui. Essentialia secundum Philosophos est prædicatum in primo modo dicendi per se, apud Theologos non sic. Vnde quia essentia diuina habet communitatem realem, sic quod vna & eadem essentia singularissima est tribus personis communicata realiter, ipsa propter illam communitatem realem verè prædicatur de tribus personis. Essentialia igitur in diuinis vocantur illa quæ habent similem communitatem realem per similem modum prædicandi cum essentia diuina, vt intellectus, voluntas, intellectio, volitio, sapientia & iustitia, &c. Nomen notionale vide suo loco, & Scotum qu. j. quotli. Et (vt idem Brulef. dicit di. ij. q. iij. li. j.) Essentialia sunt illa quæ communia sunt omnibus tribus personis, & tales sunt omnes perfectiones simpliciter. Nam omnes perfectiones quæ sunt similes in modo efficiendi & prædicandi dicuntur essentialia. Essentialia enim est quod prædicatur de tribus personis, & dicitur ab essentia.

ESSENTIALE dicitur quatuor modis, vt habet S. Bonauē. d. iij. q. iij. li. j. Et Brulef. d. iij. q. iij. in fil. j. Primo modo essentialia dicitur quod dicitur essentiam rei tantum, sicut species singularis vel natura speciuoca, quæ dicitur totam quidditatem. Secundo modo dicitur essentialia quod est de essentia & constitutione rei, vt materia & forma, caput, cor, & dicuntur essentialia constitutiua. Tertio modo dicitur essentialia sine quo res non potest esse, nec potest intelligi esse, vt sunt illa in quibus attenditur ratio vestigiij, vt vnitatis, veritatis, bonitatis. Quarto modo dicitur essentialia, sine quo res non potest cogitari habere perfectum esse, vt sunt potentia in anima, in quibus attenditur imago, & hoc est minimo modo substantialia siue essentialia, non tamen transit in aliud genus, ideo anima dicitur suæ potentia, quia non transit in aliud genus. Hæc sanctus Bonauentura.

ÆTAS potest accipi dupliciter, vt scribit Rich. d. xliij. ar. j. q. viij. li. iij. Vno modo pro toto tempore quo vixit homo, vel quod fluxit ab instanti suæ saluationis vsque ad instans suæ reformationis. Sic secundum eum non omnes in eadem ætate resurgunt. Alio modo pro statu corporis & virtutis, quæ ex ætate in humano corpore relinquuntur, secundum quem modum accipiendi ætatem dicimus, quod Adā factus fuit in ætate virili, in qua ætate & omnes resurgunt (inquit Richar. vbi supra.) quia omnes resurgunt in statu corporis & naturalis virtutis quem habitauerant si tantum vixissent, vel habuerunt quantum tantum vixerunt, qui est in tempore ad quod terminatur motus perficiendi, quia circiter de lege cōmuni est illud tempus quo Christus mortuus est. De hoc commemorat Augu. xxij. de ciui. c. xv. &c.

ÆTATES mundi sunt sex, quibus generatio & hominis status finitur. Ista sex ætates mundi vt recitat Richar. di. xl. lib. iij. circa literam secundum Augu. lxxxij. quæstionum. q. lvij. sic distinguuntur. Prima ab Adam vsque ad Noë. Secunda à Noë vsque ad Abraham. Tertia ab Abraham vsque ad Dauid. Quarta à Dauid vsque ad transmigrationem in Babyloniam. Quinta à transmigratione in Babyloniam vsque ad aduentum Christi Domini. Sexta ab

aduentu Domini vsque ad finem seculi laborantium cum qua currit. Septima alterius seculi, scilicet qui. essentium, & in iudicio incipiet. Octaua quæ erit resurgentium. Sex ætates hominis secundum Aug. vbi supra sunt, Infantia, pueritia, adolescentia, iuuetus, grauitas, senectus, quorum tempora sic distinguuntur. Infantia vsque ad septimum annum. Pueritia vsque ad xiiij. annum. Adolescentia vsque ad xxv. annum. Iuuentus vsque ad l. annū. Grauitas vsque ad lx. annū. Senectus à sexagesimo vsque in finē, de his ætatibus meminit Bonauē. di. xl. li. iij. circa tex. **ÆTERNUM** vario modo accipitur in scriptura, vt & notat Alex. de Ales. ij. parte summa, parte ij. in materia sacrificiorū, & alij di. xxxj. li. j. fen. Primo modo propriissimè, & sic æternum dicitur, cuius non est finis nec principium durationis aut stabilitatis, & sic solus Deus dicitur æternus. Vnde Eccles. 18. Qui viuunt in æternum creauit omnia simul. Et dicitur, æternum quasi extra terminum vel terminos, quia caret principio & fine, vt & notat Guiller. Scotista di. ix. lib. j. & etiam Albertus Magnus super iij. Phy. tract. vlti. & propriè loquendo solus Deus est æternus, & sic soli sibi conuenit æternitas. Vide Thom. di. ix. li. j. q. ij. art. j. hoc modo dicitur articulus Parisien. Ponere plura æterna est error. Secundo modo propriè pro eo quod habet principium, sed non finem in duratione vel in stabilitate, sicut sunt perpetua, & sic dicitur vita æterna. Ioan. 17. Hæc est vita æterna vt cognoscant te. Similiter & ignis inferni æternus. Matth. 25. Ite in ignem æternum. Tertio modo communiter pro eo quod non habet finem in humana acceptione, quia, scilicet non constituitur finis in humana affectione. Sicut illud 3. Reg. 1. Viuat Rex in æternum vel in humana recordatione. Iosue 4. Idcirco positi sunt isti lapides, scilicet extracti ex Iordanis alueo in monumentum filiis Israel vsque in æternum, vel quia in hominis cognitione non constituitur finis, vel non determinatur iure possidendi. Iosue. 14. Quarto accipitur secundum quid pro eo quod non habet finem significatiuè, sicut circūcisio dicitur ab Abraham, dicitur fœdus sempiternum. Gen. 17. quia figurabat æternum, vt dicit Glo. Similiter sacerdotium Aaron dicitur æternum, quia significat æternum Christi sacerdotium. Quinto dicitur æternū secundū quid etiā conditionale, eo quod non determinatur finis durationis, sed sub cōditione, sic illud de Dauid regno dicit Dominus: Thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternū, intelligitur cum conditione si seruaissent posterius Dauid mandata Dei, &c. Similiter de possessione terre promissionis ab Israel. Vide & de hoc S. Bonauē. di. iij. ar. iij. li. iij. & fratrem Pelbar. lib. j. rosa. Theol. Modos æterni ponit tres Iacobus de Valētia super illud Psal. Iurauit Dominus & non pœni. eum, tu es sacerdos in æternum. Primo in quantum est sine termino, & sine fine & successione, quia est tota simul & perfecta possessio vitæ interminabilis, sic soli Deo conuenit, quia nihil est æternum nisi Deus. Vnde æternitatem esse in Deo secundum Richar. di. xxix. artic. ij. qu. j. lib. j. concludunt summa eius actualitas, & summa simplicitas & eius summa immutabilitas: nam si Deus habuisset initium efficiendi, aut si posset aliquando non esse, tunc non esset actus purus, quia haberet aliquid de non esse admixtum, imò esset compositus ex actuali & potenciali vel possibili, & ita nec esset summè simplex, nec summè immutabilis, sequitur

quitur ergo necessario Deum esse æternum, hæc Richar. Secundo modo vt dicit Iaco. de Valen. æternū idem est quod cōzum dicens totam ætatem alicuius. Et sic dicimus quod vir est æternus uxori, quia quamdiu vixit est alligatus uxori per totam ætatem & vitam, & conuerso, & sic circūcisio fuit æterna legi & pacto Abraham, quia quamdiu durauit lex & pactum & illa ætas, tamdiu perseuerabat circūcisio, scilicet vsque ad Christum, in quo terminauit illud pactum. Tertio modo dicitur æternum, cui nullum aliud tale succedit, & isto modo lex Moyfi aut circūcisio non fuit æterna, quia alia lex successit & aliud sacramentum. Sed isto modo lex Euangelica, & sacerdotium Christi est æternum, quia nulla alia lex nec sacrificium succedit, ideo ait Christus Mat. 26. Hic est calix sanguinis mei noui & æterni testamenti. Nouum verò in quantum successit veteri, æternum in quantum nullum aliud succedit, sed solum præmium & vera beatitudo. Hæc Episcopus Christopholi. Non dissentit à prædictis Aliacen. q. vj. ferè in fine lib. j. & post eum Gabr. di. xxxv. q. v. ar. iij. dub. ij. lib. j. Nam æternum secundum eum accipitur vno modo propriè pro illo quod verè & realiter est existens æternaliter, & sic solus Deus est æternus. Alio modo improprie pro illo quod est cognitum æternaliter, sic intelligunt Augusti. & alij Ideas esse æternas, immutabiles & infatigabiles, nec oriri, nec interire, hæc est, sunt æternaliter, immutabiliter & infatigabiliter cognita, nec de nouo incipiunt intelligi à Deo. Hoc itaque modo ideas sunt æternæ, id est æternaliter obiecta cognita. Et creaturæ possunt dici æternæ, quia æternaliter à Deo cognita, sed non adeo vsitate dicitur de creatura, sicut de idea, de qua infra dicitur.

ÆTERNUM differt ab æuo, Nam æternum dicitur propriè quod est simpliciter immutabile, tã substantialiter quàm accidentaliter, vt ait Gab. di. ij. q. j. art. iij. li. ij. De quo Boetius in v. de con sol. profa vit. Aeternitas est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio. Vnde æternum simul & semper habet quicquid habere potest, & semper est quicquid esse potest, ideo dicitur possessio tota simul & perfecta vitæ interminabilis. Aeuum est quod esse non definit siue semper fuerit, sine esse incipit quantum ad essentialia, est tamen mutabile quantum ad accidentalia, quia potest acquirere perfectionem qua caret, & perdere quam habet. Itaque enim licet substantialiter non mutatur, est tamen mutabile accidentaliter, vt angelus, cœlū, materia prima. Temporale verò quod mutatur substantialiter & accidentaliter, id est quod aliquando desinet esse simpliciter, & manēs acquirit quod nōdū habet, vel impedit quod habet. De quo infra, & etiā de Aeuo suo loco. Accipitur tamē quandoque æternū pro quo. Aeuum autem idē est quod seculū vel tempus vel spacium, quod cum mūdo cœpit esse. Tamē mundus dicitur æternus, id est perdurabilis, sicut sunt cœli & angeli. Vnde Exo. 25. Dominus regnabit in æternum & ultra, ibi æternum capitur pro æuo, vt innuit Ansel. Vnde & hebraica veritas habet: Dominus regnabit in seculū & ultra.

EVANGELIUM vide infra.

EVCHARISTIA Græca dictio est Eucharistia, & idē est quod bona gratia. Et (vt ait Aug. in ser. de sacramento altaris) Eucharistia est oblatio benedicta per quam benedicimur, ascripta, per quam omnes in cœlo ascribimur, rata per quam in visceribus Christi censemur, rationalis, per quā à bestiali sensu exui

mur, acceptabilis, vt qui nobis displicemus, per eam acceptabiles eius vnico filio simus. Illud sacramentum vt dicit Paluden. distinctio. viij. quæstio. j. libro iij. est sacramentum dignissimum, & plus quàm sacramentum, id quod & affatim ibi probat. Hoc sacramento (vt vult Scot. distinctio. viij. quæst. j. lib. iij.) nutrimus & in bono consummamur. Et omnis deuotio in ecclesia est ad illud sacramentum. Et potest diffiniri, vt habet Gabr. di. viij. qu. j. lib. iij. videatur Scotus eadem di.

EVCHARISTIA diffinitur hoc modo. Eucharistia est species panis vel vini, corpus Christi & sanguinè virtute sacerdotalis consecrationis verè & realiter continēs. Gabr. vbi supra. Dicitur, species, per quod intelliguntur accidentia sensibilia, color, sapor, odor, humor, calor, pondus, & similia. Et additur, panis vel vini, quia sub eis vel aliis quibus ille successerunt fuit substantia panis & vini. Ex illo sequitur quod eucharistia nō est res simpliciter vna, quia realiter omnia illa accidentia sub quibus ante consecrationē fuit substantia panis & vini, vel quæ successerunt accidentibus sub quibus fuit substantia panis & vini, vt si fiat transmutatio aliqua accidentiū, puta caloris aut frigiditatis vel etiā coloris post consecrationē, sub quibus tamē mansisset substantia panis vel vini si nō fuisset facta cōsecratio, ille species prioribus transmutatis, succedentes essent eucharistia, licet sub illis non fuerit substantia panis. Secundo sequitur quod sacramentum eucharistia non est actio quædam transiens sicut cætera sacramenta, sed est res permanēs, scilicet illa accidentia panis & vini post consecrationem remanentia. Tertio sequitur quod sacerdotalis consecratio eucharistia non est eucharistia quia transit, & illa non continet realiter Christum, sed est via ad sacramentum eucharistia. Nam per ipsam consecrationem corpus Christi & sanguis incipit esse sub speciebus, & ideo additur, virtute sacerdotalis consecrationis, quia sine illa præuia non esset ibi corpus Christi, & sic habetur quod consecratio realiter distinguitur ab eucharistia. Nam consecratio est quid successiuum, scilicet prolatio verborum super debita materia. Eucharistia verò est quid permanens post prolationem verborum, quia species panis & vini quæ etiam fuerunt ante consecrationem, licet ante cōsecrationem non fuerunt eucharistia neque sacramentum. Dicitur, corpus Christi & sanguinem realiter continēs, & in hoc includitur materia, forma, intentio requisita ad esse vel fieri huius sacramenti: nam quicquid horum deficit non continetur realiter corpus Christi & sanguis, continet autem hoc sacramentum veraciter & realiter sanctitatis auctorem, propter quod (vt ait Richar. inter alia sacramenta est altissimum, & vt idem dicit: Corpus Christi est sacramentum verum & res, res, scilicet respectu specie panis, & sacramentum respectu corporis Christi mystici, videatur ipse latius. Dicitur etiam, panis vel vini distinctum & non copulatum, quia tã species panis sine speciebus vini, quàm vinum sine speciebus panis sunt eucharistia, quia vtræque continent totum Christum etiam coniunctum, non plus continent quàm altera sola. Est autem eucharistia sacramentum principale legis nouæ & euangelica, vt habet Gab. vbi supra, quia est simpliciter dignissimum & excellentissimum sacramentorum, excedit enim alia, vt dicit Scotus di. viij. q. j. quarti. Omnis quoque deuotio Ecclesie est in ordine ad hoc sacramentum, propter hoc enim clericus cum

cum maiori diligentia persolvit officium divinum, propter hoc populus devotius audit missam, quam quodcunque aliud officium Ecclesiasticum, propter hoc etiam singuli diligentius confluunt ad sacramentum poenitentiae, dum iuxta ecclesiae ordinationem volunt saltem in anno semel communicare. Excedit itaque secundum Scotum ubi supra, hoc sacramentum alia in significando, in significato, in continendo, & continendi modo. In significando, quia certius significat aliis sacramentis, alia enim certe significat quantum est ex se, tamen quandoque non habent effectum propter indispositionem suspicientis, quia effectum non habent nisi in suscipiente. Istud autem nunquam caret suo significato, scilicet praesentia corporis Christi, nec potest impediri per malitiam consecrantis, nec per indispositionem suscipientis, quia habet effectum suum, non solum in suscipiente, sed extra in speciebus illis in pixide referuatis. In significato, quia alia significat gratiam accidentalem & creatam, istud significat gratiam substantialem increatam, & gratiam ceterorum sacramentorum creatricem, quia Christum fontem gratiarum. In continendo, quia alia sacramenta non continent quod significant, quia gratia non est formaliter in sacramentis ceteris, sed in suscipientibus sacramenta. Istud autem in se realiter continet gratiam substantialem quam significat. In modo continendi, quia cetera sacramenta non continent gratiam nisi in usu, sicut non sunt nisi in usu. Istud autem continet permanentem etiam ante usum, ut patet aliis. Significant itaque istae species effectum gratuitum duplicem, scilicet gratiam substantialem, & accidentalem. Substantialem principaliter, quae est corpus Christi, verum quod realiter continetur sub speciebus, & magis significant illae species ex divina institutione, quam ex naturali similitudine, significant etiam gratiam accidentalem, quae digne sume ti in usu, id est sumptione huius sacramenti confertur, quia sicut per panem & vinum corpus reficitur & nutritur, ita per gratiam vita animae conservatur & fovetur. Illa tamen significatio gratiae sumenti collata non est principalis, sed adventitia, quia eucharistia est sacramentum verum, etiam si non sumeretur, licet ad sumptionem sit ordinatum. Significant etiam species illae efficaciter corpus verum, quia concurrunt ad praesentiam corporis Christi sub eis contenti tanquam causae sine qua non certitudinaliter existit divina qui passus est cum ecclesia, semper exhibere suam praesentiam his speciebus rite consecratis. Et quamvis Christus in sacramento altaris sit quantus, est tamen ibi modo substantiuo, id est indivisibiliter, & non modo quantitativo, ut dicit Petrus Paludensis q. iij. di. x. li. iij. & habetur de consecra. dist. iij. c. singul., & c. In hoc sacramento sunt tres actus, ut scribit Brulefer. dist. vij. q. j. lib. iij. Primus est consecratio. Secundus est ipsum sacramentum. Tertius est ipsius perceptio. Consecratio est quidam actus sacramentalis praevius ad ipsum sacramentum, & sunt verba necessaria ad consecrationem. Unde consecratio est aliud a sacramento, & ut supra dictum est. Sacramentum sunt ipsae species, scilicet albedo, & rotunditas, quia prius erant informantia panem, post consecrationem, illa eadem remanent in sacramento eucharistiae. Perceptio est quidam actus sacramenti, qui est via ad hoc quod corpus Christi sumitur a fidelibus, & ad incorporandum caput, scilicet Christum ipsi membro, scilicet homini fide-

li, & ipsum Christi membrum capiti. Per hunc actum digne suscipiens incorporatur Christo, & toti trinitati unitur tanquam membrum capiti, & ista incorporatio fit per amorem & gratiam, nihilominus in consecratione datur gratia consecranti si sit dignus & percipienti. Fuit autem hoc sacramentum figuratum multipliciter, ut aliis videri potest, & apud Brulef. dist. vij. q. ij. li. iij. & apud Magistrum, & infra. Divina quoque potentia & bonitas relucet in hoc sacramento plus quam in aliis. Unde & cetera sacramenta excellit, ut dictum est & quasi consummationem est omnium aliorum, sicut charitas omnium virtutum. Latius scribit Brulefer. dist. x. quaest. j. lib. iij. Et Gab. in sermone quodam de corpore Christi, qui incipit, Memoriam fecit mirabilium suorum, & c. & in illo: Esuriens implevit bonis. Et sacramentum Eucharistiae dicitur unum ratione signi & causae. Vel quia ratione animae perfecta dicitur refectio, sicut dicitur unum prandium, una cena, ubi multa concurrunt ad unam refectioem, scilicet cibi & potus. Dicitur etiam unum, quia ab aliis divinum & distinctum, scilicet a baptismo & confirmatione, ut scribit Paludens. di. vij. qu. j. quarti. Et quia omnia quae hic sunt ad unum, & idem praefigurandum ordinantur, & ad idem causandum, ideo dicitur unum. Et hoc sacramentum Eucharistiae post agni paschalis esum fuit a Christo in ipsa cena ultima Luna xiiij. prima die azymorum institutum. Hinc dicitur Mat. 26. Prima die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: Vbi vis paremus tibi man. pas. Ponit autem S. Thom. quatuor rationes quare post cenam ultimam immediate ante passionem hoc sacramentum sit institutum, & consonat Paludens. q. j. artic. iij. Prima, quia ad perfectionem Ecclesiae congruebat quod caput ei realiter coniungeretur. Secunda, quia veritas sequi debet figuracionem, & adveniente veritate, cessare debet figura. Tertia ratio, quia hoc sacramentum est memoriale dominicae passionis. Quarta, quia hoc sacramentum frequentandum erat, ideo ultimo recedente Domino traditur, ut sic arctius memoriae imprimeretur. Fufius recitat has rationes Gabr. di. vij. q. j. ar. iij. dub. iij. Principalis tamen ratio est divina voluntas cui placuit tunc instituere, & quia sic placuit, bene & congrue institutum fuit, voluntatis enim divinae prior causa quaerenda non est, & c. Et quamvis hoc sacramentum sit unum perfectione & ordine, tamen diversis nominibus nuncupatur. Nam secundum S. Thom. di. vij. ar. iij. qu. j. vocatur hoc sacramentum Eucharistia, sacrificium vel hostia, sinaxis & viaticum, non quin significata per haec nomina etiam aliis convenire possunt. Nam per omnia sacramenta confertur bona gratia. In omnibus etiam aliquid offertur Deo, & omnia virtutem habent ex sacrificio quae Christus obtulit in cruce. Item per omnia confertur gratia in qua communicant omnes fideles, non reprobi. Similiter omnia nos reficiunt, & viatoribus tantum dantur ut perveniant ad patriam. Sed huic sacramento conveniunt per antonomasiam & excellentiam, ideo hoc sacramentum primo dicitur eucharistia quo ad rem significatam & contentam, ut dicit Paludensis, ab eo quod est bonum, & charis gratia, quasi bona gratia, quia excellenter per ipsum non solum praestatur gratia, sed etiam continetur finis gratiarum, scilicet Christus, qui est plenus gratia. Unde Bonaven. d. vij. circa tex. l. iij. ait: Et hoc proprie dicitur eucharistia, id est bona gratia, Tum quia principaliter est ibi ratio

boni

boni. Tum etiam ratio gratiae. Dicitur, & sacrificium vel hostia, quia est simpliciter institutum in memoria summi sacrificij in cruce pro omnibus oblatis, & idem sacrificium continet. & per ipsum iterum filius patri offertur, & sacrificij fructus suscipienti applicatur. Et quia omnia sacrificia praecellit corpus & sanguis Christi. Paludens. Dicitur, sinaxis, id est communio quo ad finem in via, ait Paludens. & Gabr quia per ipsum communicant omnes fideles sumentes, nedum in eadem gratia specie, sed in eodem numero, quia ab omnibus idem Christus numero sumitur. Dicitur, & viaticum, quo ad finem in patria ad quem perducit. Palu. & Gab. ait: Non solum quia tantum viatoribus datur, sed quia a Christo iam eunte ad patrem datum est, & quia principaliter datur transuentibus ex hoc mundo ad patriam tanquam cibus confortans & deducens ad montem Dei beatitudinis, ut fuit figuratum per panem subiecericum datum Heliae, in cuius fortitudine ambulavit ad montem Dei Oreb. 3. Reg. 19. Consonat Palud. di. vij. quaest. j. lib. iij. Sic dicitur cibus viatorum. Dicitur, & communio, quia unit nos ipsi Christo, & unit nos inter nos ipsos, tanquam membra capiti Christo inuicem, ut scribit Brulef. dist. vij. q. iij. lib. iij. Praeter tamen illa nomina habet haec propria, quibus dicitur panis vitae. Dicitur, & panis angelorum, & ideo quia continet Christum qui est beatus do angelorum, nec angeli manducant corpus Christi spiritualiter, ut scribit Gabr. di. ix. q. j. ar. iij. dub. ij. lib. iij. quia non manducant sacramentum. Manducare enim sacramentum non convenit angelis neque secundum naturam propriam, neque in corpore assumpto, cum manducare sit actus animae vegetativae quem angelus exercere non potest, ut vult Petrus de Palu. q. j. ar. ij. lib. iij. Sed manducare Christum si dicit unionem tantum cum Christo per gratiam, sic angeli manducant Christum. Fufius Gabr. ubi supra. Dicitur, & hoc sacramentum, sacramentum corporis & sanguinis Christi, & aliis diversis respectibus plura alia nomina sibi attribuuntur in ordine ad fructus quos operatur, & finem quo conducit. & originem unde procedit. Unde dicitur caeleste edulium antidotum spiritualis vitae mirabilem memoriale. Arra animae, dotalicium sponsae, & sic de aliis. De quibus late tractatur a Gabr. le. lxxxv. & lxxxvj. in expositione canonis. Usus huius sacramenti est perceptio seu sumptio Eucharistiae. Sed usus consecrationis via dicitur ad sacramentum, ut dicit Scotus, quia in termino prolationis verborum incipiunt species esse sacramentum. Videatur latius Dominus Praepositus Gabr. ar. iij. dub. ij. quaest. j. di. vij. lib. iij. Nominaturque consecratio a doctoribus qui d sacramentale, quia requiritur ad esse sacramenti. Et sumptio eius dicitur actus sacramentalis, quia ad hunc actum sacramentum ordinatur. Et cum venerabilis eucharistia sit omnium sacramentorum perfectissimum, ideo pluribus ac multipliciter figuris est figuratum, ut habetur in Paludens. & supra dictum est. Videatur post Gabr. q. ij. di. vij. ar. j. lib. iij. & in cano. le. lv. Magister dist. in vij. lib. iij. quatuor principales commemorat figuras, scilicet manna, agnum paschalem, oblationem Melchisedech, & effluxum sanguinis de Christi latere. Plura Gabr. ubi supra. Ad licite vero & ordinatè celebrandum, id est sine peccato & manducandum hoc sacramentum requiritur ieiunium naturae, nisi ad sit infirmitas qua timetur periculum mortis. Et si particula non est ibi

consecrata (credo inquit Gabr.) quod sacerdos praesens non debet consecrare, sicut in simili praeferus non debet supplere defectum sacerdotis in missa deficientis, nec infirmus est tunc in periculo, quia excusat eum impossibilitas sumendi cui ipse causam non dedit, sicut qui patitur vomitum communicandus non est, sed sufficit illi fides cum desiderio, secundum illud Aug. Crede & manducasti, & car. Item si sacerdos in calice post sumptionem aquam tantum in calice habuisse deprehendit, & ipsum sumendo ieiunium solvit, tenetur tamen tunc (ne sacrificium imperfectum relinquat) de novo vinum consecrare & sumere non ieiunus. Item si quis facta consecratione meminit se non esse ieiunum, debet procedere & missam perficere, quia in periculis quod maius est, est magis cauendum, sed magis est relinquere sacramenta ecclesiae imperfecta (hoc enim sacrilegium est) quam deficiente debita qualitate seu dispositione sacerdotis sumere. Sic etiam si ante consecrationem recoleret, & immineret grave scandalum, nisi procederet in hoc casu, debet procedere cum contritione cordis & proposito confitendi. Si vero scandalum non imminet, tutius est cessare. Haec Ataxanus in summa. li. iij. ti. xv. Videatur & Paludens q. ij. & post eum Gabr. ubi supra.

De eucharistiae forma ut notat Gabr. qu. iij. ubi supra. Nulla verba possunt assignari pro forma, quia & si sunt quaedam verba requisita ad fieri eucharistiae, id est ad hoc ut species incipiant esse eucharistiae, nulla tamen verba requiruntur ad eius esse, quia sine verbis manet eucharistia. Verba autem quae requiruntur ad eius fieri sunt forma consecrationis, non eucharistiae, ut vult Scotus, & post eum Gabr. Et quod Aug. dicit: Accedat verbum ad elementum & fit sacramentum, per verbum intelligit formam, per elementum materiam. Sed hoc habet veritatem de sacramentis ceteris quae consistunt in usu, seu quadam operatione, non autem de eucharistia quae sola inter sacramenta habet esse permanentem. Veldicitur quod ad fieri cuiuslibet sacramenti requiritur materia & verborum forma, & non ad esse vel manere. Et sic intelligendus est Aug. Et sola species post consecrationem sunt sacramentum Eucharistiae omnibus aliis semotis. Ista autem species sunt formae quaedam simplices, non compositae ex materia & alia forma, quae & si materialiter haberent materiam in qua videlicet subiectum cui inhaerent in sacramento tantum subiectum non habent, nihil enim ab eis distinctum est de essentia sacramenti, & ideo huic sacramento eucharistiae non potest assignari materia neque forma: quae sunt de essentia sacramenti, & ideo de forma consecrationis eucharistiae est dicendum. Unde Gabr. ubi supra. ar. ij. ait: Consecrationis diversarum specierum eucharistiae distinctae sunt verborum formae. Alia namque est forma consecrationis specierum panis, alia specierum vini, nec simul fit consecratio utrarumque, nec una quantum ad effectum consecrationis (quae est praesentia corporis & sanguinis Christi) expectat aliam, ut latius probat Gabr. Possunt tamen ambae consecrationes dici una consecratio, & duae earum formae, una forma eo modo quo haec duo sacramenta dicuntur unum sacramentum & una eucharistia. Forma autem necessaria ad consecrandum panis sacramentum, his verbis constat. Hoc est corpus meum. Et coniunctio enim ut scribit Aliacensis q. v. & Gabr. quae additur non est de necessitate consecrationis, sed de

Lexic. Theol.

r

necessitate consecrantis, quia ea etiam voluntarie omissa vera est consecratio, licet consecras mortali ter peccet, quemadmodum etiam is, ut vult S. Bonauen. di. viij. lib. iij. circa textum, qui formam Ecclesie ex certa scientia mutat grauius peccat, & de forma huius sacramenti videri potest. Idem Gabr. lect. xxxviiij. & xxxix. canonis. Sed de forma consecrationis specierum vini necessaria, & precisa ex scriptura canonica non est sufficiens determinata, quia dubium est an aliqua verba praeter illa: Hic est calix sanguinis mei, sint de necessitate consecrationis, an sequentia etiam sint necessaria, scilicet noui & aeterni est remissionem, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Certum tamen est quod verba Christi in persona Christi prolata in canone missae, scilicet hic est calix, usque ad illa, haec quotienscumque feceritis, continent in se formam consecrationis. Vnde certum est quod his a sacerdote debita intentione super debita materia prolatis, fit consecratio, & transubstantiatio vini in sanguinem Christi, & de hoc require in expo. canonis lect. xv. & liij. per totum. De materia huius sacramenti vide infra. Hostiam autem consecratam adorans, & sacramentum sanguinis ea conditione adorat recte omnis fidelis, ut scribit sanctus Bonauen. di. xxiiij. qu. j. libr. iij. in fine, si perfecta sunt circa ipsam ea quae ad consecrationem sunt necessaria, secundum institutionem diuinam, & sic nunquam decipitur nec errat, idem scribit de hoc di. ix. qu. vj. lib. iij. Eucharistia. Quid sit sacramentum, quid res & sacramentum considerandum est secundum Magistrum di. viij. lib. iij. quod forma, id est species panis & vini quae frequenter rerum quae ante fuerunt, scilicet panis & vini vocabula tenent, sunt sacramenta tantum, quia sunt signa visibilia effectus gratuitate inuisibilis, quorum officium est tantum in significando & continendo. Non autem ipsae sunt (ut scribit Gabr. di. viij. qu. iij. dub. vj.) gratia vel effectus gratuitus, aut aliquid significatum per ipsum sacramentum. Nam per rem nihil aliud intelligitur quam id quod significatur per sacramentum, & ita sunt sacramenta tantum, id est signa significantia, & non gratia significata. Corpus Christi mysticum est restatum, quia est id quod significatur per sacramentum, id est species panis & vini, quia sicut panis ex multis granis conficitur, & vinum ex multis racemis confluit, ita Ecclesia ex multis fidelibus adiuuatur. Significatur etiam per corpus Christi ibi contentum & verum, quia sicut corpus Christi ex membris diuersa officia habentibus constituitur, ita Ecclesia ex multis vel diuersis fidelium gradibus diuersa officia habentibus aggregatur. Ipsa autem Ecclesia significata non est alicuius alterius significatiua, & sic dicitur res tantum, & non sacramentum. Corpus autem Christi quod sub speciebus continetur, est res contenta, & per species significata, & etiam signum corporis mystici, & sic dicitur res & sacramentum, non capiendum sacramentum proprie. Sic enim corpus Christi sub hostia non est sacramentum, quia non est visibile signum, sed est sacramentum large, id est sacramenti signum. Et per hoc patet quod huius sacramenti est gemina res. Vna significata & contenta, scilicet corpus Christi verum, & alia significata & non contenta, scilicet corpus Christi mysticum, & haec in textu declarantur. Sed de manducatione huius sacramenti videatur in distinctione Manducare. Praeterea aduertendum quod Christus in cena vltima,

in qua sacramentum hoc instituit prius ipse suscepit sacramentaliter tantum, non tamen spiritualiter, ut scribit Gabr. di. ix. qu. j. ar. iij. dub. j. lib. iij. licet quidam dixerint oppositum quantum ad vtrumque, ut idem notat lect. xxxiiij. in expo. canonis. Suscepit autem eo modo sacramentum, quo circumcissionem, & baptismum, quae recepit sacramentaliter tantum, quia tantum signum & non rem, scilicet peccatorum purgationem. Sumpsit itaque sacramentaliter, quia species ut seipsum continentes, non spiritualiter, quia non sumpsit rem sacramenti, scilicet spirituales nutritionem per gratiae augmentum. Et sic recipere sacramentaliter tantum est recipere sacramentum ut sacramentum & non rem sacramenti. Hoc autem dupliciter contingit, vel ex indistinctione suscipientis, & sic tantum est maiorum, vel ex perfectione sumentis, quia habet gratiam in termino non ultra augmentabilem, & hoc est perfectissimum Christi, scilicet & virginis gloriae itante opinione quod in conceptione filij recepit totam gratiam, ad quam fuit praordinata. Christus autem credit Apostolis secundum probabiliorum opinionem corpustale, quale tunc habuit, id est mortale & patibile, de quo Gabr. dub. iij. vbi supra. Et in expositione canonis. lect. xxxviiij. & xlvi. & c.

De accessu huius sacramenti. Potest autem tripliciter intelligi aliquem indignum accedere ad sumptionem huius dignissimi sacramenti, & similiter per oppositum tripliciter dignum accedere. De quo legitur Gabriel di. ix. lib. iij. qu. j. & S. Bonauen. ead. di. circa exta. Vno modo per comparationem eius ad id quod sumitur, & sic indignum accedit, cuius dignitatis non est proportio conueniens ad id quod sumitur, & sic accipiendo nulla creatura dignum sumit, quia dignitatis creaturae ad dignitatem creatoris, qui in hoc sacramento sumitur, sicut finiti ad infinitum nulla vnquam esse poterit proportio. Hinc Iob 25. Numquam potest homo iustificari comparatus Deo. Et sequitur. Ecce Luna non splendet & stellae non sunt mundae in conspectu eius, quantum magis homo putredo & filius hominis vermis. De quo idem Gabr. lectio. lxxxij. canonis. Secundo modo per comparationem ad consecrationem effectus huius sacramenti, & sic indignum accedit, qui accedendo non conuenit spirituales nutritionem per gratiae augmentum. Tertio modo per comparationem ad culpam, quam manducando contrahit, & sic indignum accedit, qui accedendo mortaliter peccat, & ita nouo peccato mortali se inuoluit. De quo lectio. viij. in expositione cano. latius. Si autem aliquis (ut scribit Paluden. di. ij. qu. ij. libr. iij.) an sit in peccato mortali dubitat, aut credit se esse in eo, & tunc aut hoc est ex conscientia scrupulosa, & temeraria, aut ex probabilis coniectura. Si primo modo, debet conscientiam deponere, sed quousque conscientiam deposuerit communicare non debet, quia conscientia et ronea ligat, & obligat. Si secundo modo debet contriteri & confiteri, aliter periculo se exponit. Si vero credit se non habere mortale si fecit quod debuit non peccat, sed sibi dimittitur. Si non fecit quod debuit peccat, sed minus quam sciens. Haec Paluden. vbi & alia pulchra de manducatione scriptis reliquit. Et distinguitur modus secundus a tertio, quia licet aliquem accedendo non recipere gratiam, non tamen incurrere offensam, ut dicit sanctus Bonauen. quae. lio. vij. distinctio. ix. libr. iij. & Alexander. parte iij. quae. l. xlvj. membr. iij. articulo. ij. Cancellarius

cellarius in de floribus de eucharistia. Item super Magnificat tract. ix. parte iij. sanctus Thom. parte iij. qu. lxxx. articulo. iij. Vnde ait Bonauen. Digne manducare est sufficienter se praeparare, scilicet peccati omnis expulsionem, reuerentia, & dilectione: & hic modus opponitur indignitati secundo modo dicitur, & idem habet Alexand. vbi supra. Quidam autem (ut idem vult Bonauen.) sunt qui secundum veritatem sufficienter se praeparant, quidam secundum probabilitatem, quidam neutro modo se praeparant, imò contemunt. Qui ergo sufficienter se praeparat, manducat dignè: qui se nullo modo praeparat, manducat indignè. Qui autem minus sufficienter se praeparat, scilicet secundum probabilitatem potius quam veritatem, non manducat dignè, quia non se praeparauit dignè sufficienter, nec indignè, quia se praeparat probabiliter, talis quamuis non recipiat gratiam, non tamen incurrit offensam. Sanctus Bonauen. Vide Gabr. distinctio. ix. quae. l. ij. articulo. j. libro iij. Accedens autem ad sacramentum eucharistiae manente in se peccato mortali redditur indignus secundo modo, non tamen semper tertio modo, ut probatur de illo, qui post sui probationem sufficientem manet in eo peccatum mortale, qui gratiam non consequitur ex opere operato, & tamen non peccat nouo peccato mortali. Sed manducans Eucharistiam in mortali altero trium modorum, sine sui probabili probatione, peccat nouo peccato mortali in sacramenti susceptione, quia est simpliciter indignus cibo vitae, cum sit spiritualiter mortuus, & est contemptor Dei pro eo quod negligit se probare, & per consequens manducat ad iudicium, & ita peccat nouo mortali, ut dicit Gabr. articulo. ij. vbi supra. Et non solum mortale, sed etiam quaedam alia reddunt accedentem indignum culpabiliter, quia accedens sine mortali contra prohibitionem ecclesiae, quamuis non habeat in se culpam mortalem, ut potest contingere in excommunicato per errorem, tamen a suo iudice quod fieri potest sine culpa iudicis. Latius explanat Gabr. conclusionem iij. vbi supra. Vnde Richard. quae. lio. iij. distinctio. ix. articulo. ij. vult quod interdicti, suspensi, & excommunicati vel etiam iniusti excluduntur a susceptione huius sacramenti. Item si quis incidit infirmitatem, propter quam non posset sumere sacramentum sine irreuerentia, & nihilominus scienter sumeret, indignus sumeret, & de hoc vide Gabriel. lectio. vij. viij. & ix. vbi habentur casus in quibus abstinendum est, licet abstinens sit sine culpa. Vide & Richard. de pollutione nocturna vbi supra, quando impediatur vel non dignam sumptionem, sed de hac suo loco videbitur. Maior super praeparatio requiritur ad dignè consecrandum quam ad dignè sumendum, quia quicquid requiritur ad hoc, requiritur ad illud: quia consecrans tenetur sumere. Et ad consecrandum dignè multa alia requiruntur, scilicet ordo, vestes, locus, tempus, orationes certae, ieiunium naturae, quaedam alia, de quibus vide in expo. cano. a lect. vij. usque ad lect. xv.

Quibus danda sit vel neganda eucharistia, & sic de dispensatione huius sacramenti parum pernotandum secundum Doctores Alexandr. parte iij. quae. lio. xlix. Richard. & Durandum & Gabriel. articulo. iij. distinctio. ix. quae. lio. iij. libro iij. qui rem copiose differit. Vnde secundum praedictos si peccator occultus petit in pu-

blico, tunc curatus suus tenetur sibi dare, quia contra eum non habet legitimam exceptionem, quam ei in publico obiicere possit, & ne sit proditor criminis vel reuelator confessionis, nullus peccator occultus in publico nominatim est arguendus nec confundendus. Si autem esset manifestus, potest negare. Plura Gabr. vbi supra. Nec in hoc curatus participat aut consentit peccato recipientis, nec facit contra charitatem proximi dando quod nouit mortiferum accipienti, nec sic peccat dando, quia facit quod debet, & cauet quod cauendum est, scilicet prodicionem criminis occulti, & scandalum proximorum, plus quoque cauendum est peccatum proprium, quam alienum, quia ordinata charitas a se incipit. Nullus autem faciendo quod debet, facit contra charitatem proximi, etiam si quod facit proximo per accidens noceat, dum nocentum non per se sequitur actum dantis, nec eius voluntatem. Vnde non dixit Dominus non dare sanctum canibus, sed nolite sanctum dare canibus. Matth. 7. Nolite, id est non habete voluntatem aut complacentiam dandi sanctum canibus & immundis, nec in aliquo casu danda est hostia non consecrata pro consecrata, quia in sacramento veritatis nulla debet esse fictio. Per hoc etiam daretur occasio idolatrando recipienti, quia secundum Aug. prius debet sumens adorare, & sic adoratum recipere. Vide de hoc Palud. qu. iij. ar. j. di. ix. lib. iij. qui ponit xj. propositiones in genere de diuersis peccatis, remitto lectorem ad Gabr. vbi supra. ex quibus omnibus infert Palud. haec propositio. quod publicae meretrices, & publici vsurarij sunt omnino ab altari arcendi, nisi poenitentiam egerint, ita quod post poenitentiam priuatam possint admitti ad eucharistiam secretò, non autem in publico, nisi post publicam poenitentiam propter scandalum. Nam manifesta delicta non sunt occultè corrigenda, sed debent edificari de poenitentia, qui fuerunt scandalizati ex culpa. Vnde vel sacerdos debet iniungere poenitentiam publicam, vel debet publicare quòd ipse est verè poenitens, extra de pe. & re. c. j. de vsuris. Consonat Anton. parte iij. ti. xiiij. c. xij. §. ij. Et Richard. di. ix. qu. iij. ar. ij. lib. iij. S. Bonauen. qu. iij. Alexan. par. iij. qu. xlix. mem. j. Guido de monte Rotherij parte j. tract. iij. c. ix. Asten. in sum. lib. viij. ti. xvij. articulo. iij. S. Thom. di. ix. quarti. qu. v. ar. j. Ex dictis itaque habetur secundum Rich. post Alex. quod nulli infamii notorio, ut sunt histriones, magi, sortilegi, duellatores, torneatores, aleatores & artes prohibitas exercetes, & manifestè in mortali peccato sordeti danda est eucharistia, nisi poenitentiam peregerint, & ad Dominum reuersi fuerint. De quo videto Gabr. dub. iij. vbi supra. Nec dari debet eucharistia his in quibus non est tanta rationis perfectio qua possint & cognoscere per fidem in hoc sacramento contineri Christum Deum verum & hominem natum ex virgine, passum, resurrexisse a mortuis, ascendisse ad caelos, & inde venturum iudicare viuos & mortuos. Non debent in qua isti accedere, ut de pueris dicit Alex. mem. v. quae. l. xlix. parte iij. & sic dicit quòd pueris minoris aetatis, puta qui sunt x. vel xj. annorum, si in eis viget discretio iudicij & capacitatis eius qui in hoc sacramento continetur, non autem infantibus & tali rationis iudicio carentibus. Sic de energumicis, phreneticis, amebibus, idem est sentiendum vsurariis priuatis, nisi habuerint lucida interualia in quibus discretionem habent huiusmodi cibi, & alia non habent impedimenta, in his communi-

cari possunt, Impuberes verò omnino carentes discretionem, ante septennium comunicandi non sunt, licet Græci contrarium faciant. Et Alex. videtur declinare ad hoc quod nulli danda est eucharistia, quæ non potest habere deuotionem nec fidem actuaalem quæ aliquo modo attendit quid sumat: requiritur enim secundum apostolum prima probatio sui, & discretio huius cibi. Vide & latius Gab. dub. iij. vbi supra. Phreneticis verò & amētibus si carent vsu rationis & discretionem, danda non est eucharistia, &c. Nec danda est eucharistia suspectis ad probationem vt crimen eorum deprehendatur, id quidem esset tētare Dominū, sed deus tentandus non est, deut. 6. & Matth. 4. Fufius Gabr. dub. v. vbi supra. Et hæc de dispensatione huius sacramenti, in quo continetur verè & realiter corpus Christi, quod sumpsit de Virgine, pendit in cruce, & regnat gloriosum in cælo in sede maiestatis paternæ, id quod est de substantia fidei catholica & cunctis fidelibus notum. Et habetur latissimè in expositione canonis lectio. xxxix. Concordat Cortesius, vt infra dicitur de fructu huius sacramenti, in fin.

¶ De accidentibus sacramenti altaris. Communis autem est opinio omnium catholicorum, accidentia sacramenti altaris esse sine subiecto, & vt habet Petrus de Palu. q. iij. dist. xij. lib. iij. qui & recitat triplicem modum dicendi ibidem, & sentit quod per nihil additum, sed per solam diuinam virtutem subsistunt, &c. Possimus verò in sacramento altaris attendere duplicia accidentia, vt & notat Gab. di. x. q. vnica, ar. j. lib. iij. quædam quæ fuerunt in pane & vino, & manent & vino definitibus, quæ intelliguntur per species panis & vini, & sunt ea quæ sentiuntur post consecrationem, quæ non afficiunt corpus Christi, sed continent ipsum per realem ipsius præsentiam, & illæ sunt realiter sacramentum eucharistia, hæc sunt calor, odor, sapor, pondus, color, humiditas, & similia quæ ibi sentiuntur, & ita post consecrationem sicut ante. Alia sunt accidentia corpori Christi inexistencia per inhesionem vel prædicationem, quæ sicut corpus Christi in sacramento præsens nullo sensu percipiuntur, quæ etiam eidem corpori insunt in cælo vel inesse possunt. Vnde notandum quod corpus Christi quantum ad omnia sua substantialia & accidentia sibi in cælo inhesionem est in toto sacramento & qualibet eius parte tam magna quam minima, quo sequitur quod corpus Christi non est in sacramento circumscriptiue, sed tantum in loco distinctiue, vt & supra dictum est, eo modo quo anima intellectiua est in carne tantum in loco capiendū locum largè. Et quamuis in eucharistia sit quantitas quæ corpus Christi est quantum in cælo, non tamen per eam est quantum vt est in sacramento. Et hæc duæ sunt concedendæ: Corpus Christi quantum longum, latum sic vel sic figuratum est in sacramento, sed non illæ. Corpus Christi est quantum, longum, latum, figuratum, vt est in sacramento. Harum differentia patet ex logica, quia prima tantum valet, Corpus Christi quod in cælo habet partes extra partes secundum longum & latum extensas & figuratas hoc corpus est in sacramento. Secunda valet tantum. Corpus Christi habet partes extra partes & figuram in sacramento. Gabr. vbi supra. Et de facto nulla fit actio vel passio, aut quæuis mutatio in corpore Christi, & eius accidentibus, per quam experimētum accipi possit præsentia ipsius sub sacramentalibus speciebus. Ratio,

quia voluit Deus sacramentum illud & mysterium esse sensui occultum & parere fidei: sic fides careret merito, si humana ratio credenda cognosceret naturali experimento. Latius Gabr. vbi supra, & lect. xlv. canonis. Item non solum in diuersis locis esse potest corpus Christi distinctiue & sacramentaliter, sed etiā ipsum & aliud corpus quodlibet esse potest per diuinam potentiam in pluribus locis circumscriptiue & commensurabiliter: quia potest consecrari à duobus presbyteris simul in diuersis altaribus celebrantibus, & consecratum conseruari in diuersis ac distinctantibus reueruaculis, & vbique est totus Christus. Et quamuis in consecratione ecclesiæ corpus Christi incipit habere nouum locum sub hostia, non tamen deserit cælum, nec mouetur descendendo per medios orbis & aera. In consecratione quoque eucharistia corpus Christi mutatur locali mutatione: acquiritur enim quod prius non habuit, scilicet, nouum locum. Sed illa mutatio non est successiua, sed instantanea, id est tota simul, & per hoc non dicitur motus localis. Item ad motum localem hostiæ simul mouetur localiter corpus Christi, & successiue, quia motus speciebus eucharistia, eodem motu simul mouetur corpus Christi sub eis realiter contentum. Item corpus Christi non mouetur à sacerdote hostiam mouente, nec per se, nec per accidens, mediata vel immediata, sed à solo Deo primo, & immediata, vel ab anima Christi cum Deo concurrente, quia corpus Christi in hostia est improporcionabile, virtute mouentis, & idem motus speciebus, ipse immediata mouet corpus suum. Sic & anima Christi, quia gloriosa, & diuinæ voluntati consentanea, habens corpus suum in plena potestate, ipsum mouere potest ad omnem locum in quo nouit Deum ipsum velle mouere. Nec omnis proprietas logicalis conueniens corpori Christi vt est in cælo, conuenit eidem vt est in sacramento, & conuerso. Patet quia in cælo est localiter, & circumscriptiue, in sacramento non sic, sed distinctiue. Item stat ipsum in cælo moueri localiter & in sacramento quiescere. Item in cælo sentit corporaliter & organice, non sic in sacramento, & secundum hoc in eadem prædicata sibi conueniunt vt est in cælo, & vt est in sacramento, licet eadem conueniant hic & ibi, quia dum mouetur in cælo, verū est dicere quod corpus Christi existens in sacramento mouetur, sed non vt in sacramento, & sic de aliis. Hæc & superiora dist. x. & abundè tractantur à Gabr. dist. x. artic. ij. in multis conclusionibus, & in expositione canonis lect. xliij. xlv. xlvj. xlvij. De actione quoque accidentium huius sacramenti videatur latius Gabr. dist. xij. q. j. lib. iij. vbi dicit quod accidentia illa sunt qualitates sensibiles, quæ apparent post consecrationem in loco vbi fuerat panis vel vinum, vt sunt calor, sapor, &c. quæ accidentia post consecrationem manentia per se stant nulli subiecto inhesionem, vt & prius dictum est. Et hæc species sacramentales respectu passio extrinsecus applicati habentis subiectum transmutabile, habent eandem vim agendi separata, quam haberent si substantia panis & vini forent coniuncta. Vide latius eum ibi, & in canone.

¶ De materia consecrationis eucharistia, de qua videatur Paludensis dist. xj. q. j. lib. iij. & post eum Gabr. q. ij. eadem di. Vnde panis est materia consecrationis eucharistia, & hoc tenet fides religionis, & habetur extra de sum. tri. & fide ca. c. Firmiter, & in c. Cum Marthæ. de cele. & de consecra. di. ij. in multis ca

tis capitulis. Et dicitur notanter, panis, quia non pasta aut farina aqua mixta fet pulmentū est materia consecrationis corporis, vt in expositione canonis. lect. xxxv. dicitur. Nec probatur quod in solo panis triticeo fiat sacramenti eucharistia consecratio, quia ad hoc nec est auctoritas sacre scripturæ, neque determinatio ecclesie, neque reuelatio, neque experientia vel ratio. Vide de hoc opiniones quas recitat Gabr. vbi supra. & lect. xxxv. canonis. Non tamen excusatur peccato, qui in pane non triticeo scienter celebrat, nisi vsus ecclesiæ in qua sacramentum conficit oppositum teneat. Quilibet autē celebrans aut sacramenta ministrans tenetur se conformare consuetudini ecclesiæ, in qua officium suum agit, ideo non conformans se consuetudini peccat, maxime in proposito vbi dimittit certum, & assumit incertum in tanto sacramento. Certum enim est quod in panis triticeo fit consecratio omni fidei. Sed an fiat in pane non triticeo opiniones sunt doctorum, quas refert Dominus præpositus Gabr. vbi supra. Ad conficiendum autem sanguinis Christi sacramentum, necessarium est vinum naturale de vva vitis expressum, vt habetur de consecra. di. ij. In sacramento. Ponit & alias auctoritates Gabr. conclusionem iij. vbi supra. dist. xj. Ex quo patet quod non in vino artificiali, aut de pomis aut piris expresso, nec in vino botris incluso, nec in agresto, nec in balsamo, secundum Petrum de Palu. artic. v. licet dicatur vinum Engaddi. Sed in vino vernatiano, Græco, Grætesii (quæ sunt vina proprie dicta) potest fieri consecratio. Nec de clareto, si species vini mutata est. Nec in aceto perfecto, cum tunc non sit vinum, secus si tendit ad acedinem, secundum Petrum de Palu. Verum de aceto distinguit Alex. Vide lect. canonis xxxv. In musto tamen expresso, licet non defæcato potest fieri consecratio. De admixtione aque cum vino in calice dicit Gabr. conclusionem v. vbi supra, quod hæc admixtio requiritur de ministro, non de sacramenti necessitate, quia minister consecrans si aquam miscere scienter negligit, mortaliter peccat, licet verè conficiat nisi formam mutando, hæresim introducere conaretur. De quo & idem lect. xxxv. canonis dicit, Et debet esse aqua elementaris, & non rosacea, vel artificialis, aut similis. Nec sufficit quod aqua admixta sit in olio aut cyatho. Aut per plura, quia illa admixtio non est sacramentalis, vt habet Alexan. Illa autē aqua primo conuertitur in vinum, & ita totum conuertitur in sanguinem Christi. De quo Gabr. dub. iij. vbi supra. & lect. xxxv. canonis latius scribit. Ratio autem quare apponitur aqua in consecratione vini est, quia aqua signat populum, vinum autem signat Christum, qui est caput, & illa commixtio signat vnionem cum capite. Brulef. dist. xj. q. ix. lib. iij. Potest & tam in azymo quam in fermentato fieri consecratio, vt habet Dominus præpositus Gabr. dub. ij. vbi supra, quia vtroque Romana ecclesia vsa est in hoc sacrificio ex certis causis, licet modo in azymo tantum. De quo videatur ipse lect. xxxiiij. cano. & Aliacenensis q. v. lib. iij.

¶ De diuisione huius sacramenti. De quo legitur Gabr. lect. lxxx. cano. & dub. iij. q. j. dist. xij. li. iij. vbi dicit quod dū fit diuisio huius sacramenti, ibi est vera fractio, quia realis diuisio partium sacramenti, quæ partes post fractionem etiā loco separatur. Ipsa verò fractio non est in corpore Christi, quod integrū ac totū sub qualibet diuisionis particula continetur, sed est in speciebus. Illæ enim species, quia extensæ sunt, &

partes habet situ & loco distinctas, quæ partes realiter abinuicè separantur, frangi possunt. Et licet non sit fractio corporis Christi: est tamen vera manducatio corporis Christi, &c.

¶ De fructu huius sacramenti & effectibus, consulto Petrum de Palude dist. xij. quæst. j. lib. iij. & Gabr. quæst. ij. eadem distinct. Varij autem diuersis modis & viis huius sacramenti fructus colligere nisi sunt. Gabriel tamen dicit vbi supra, quod sicut omnes veteris testamenti oblationes & sacrificia figurabant, figuratiter vnicum Christi sacrificiū per Christum in principio nouæ legis patri in ara crucis oblatum, & in cuius virtute populo profuerunt: ita in illo perfectissimo crucis vnico sacrificio habemus perfectè quæcunque lex naturæ vel Mosaiica suis sacrificiis contulit imperfectè, scilicet peccatorum remissionem, gratiæ collationem, & gloriæ participationem. Et licet semel oblatus est Christus in cruce in aperta carnis effigie: offertur tamen idem in altari quotidie, velatus in panis, vini que specie: non quidem quantum ad ea, quæ pœnam important, sed quantum ad finem sacrificij, qui est placatio offensæ patris, & impetratio æternæ salutis. Et ideo verè sacrificium dicitur, quia idem in Eucharistia offertur, qui in cruce immolatus est, & ad eundem finem. Vide ad hoc Gabriel lectione lxxxv. canonis. & lectione lxxxvj. qui diffusè fructus & effectus huius sacramenti perscribit. Et non solum illud sacramentum est sacrificium, sed etiam cibus, potusque animæ spiritualis, secundum illud Ioan. 6. Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus: & ideo in pane & vino, quo perfecta refectio corporis quotidie adhibetur, & in vita corporali sustentamur, confortamur, & roboramur, institutum est, vt per hoc perfecta refectio spiritualis nobis significetur. De quo lect. xxxv. & li. canonis habetur, vbi & agitur, cur sub duplici specie est institutum, propter duplicem, scilicet effectum: valet enim, vt dicit Ambrosius, ad tuitionem corporis & animæ. Videlicet Gabrielem lectione li. can. hoc item sacramentum Eucharistia in ratione sacramenti, non tantum prodest his à quibus sumitur, sed etiam aliis pro quibus offertur. Nā preces Ecclesiæ non sunt frustra: exaudit enim sponsus sponsam suam, Christus, scilicet Ecclesiam. Nihil que (vt inquit Paludensis distinctio. xij. quæstio. j. lib. iij.) in hac vita est quod tantum satisfaciatur pro mortuis, quantum sacrificium mediatoris. Et non solum fructificat in bonis & iustis, sed etiam in peccatoribus pro quibus offertur, vt à peccatis conuertantur. Et maiorem fructum affert, quam sacrificia veteris testamenti: quia efficacior est veritas quam figura. Vide latius Gabrielem conclus. ij. quæstio. ij. distinctio. xij. lib. iij. & sermone iij. de corpore Christi, incipit: Esurientes impleuit bonis. & lect. lxxxv. canonis. Insuper etiam in quantum cibus animam nutrit & roborat, & restaurat deperdita, & restaurata augmentat, quia cibus ille viuificat. Ioannis 6. Qui manducat me: viuere propter me. Ad viuificandum autem prædicta requiruntur. Vnde Innocen. de offic. Missæ parte iij. cap. vlt. Eucharistia si dignè sumatur, à malo liberat, & conseruat in bono, venialia delet, & cauet mortalia. Et per huius sacramenti virtutem vniuersæ virtutes augentur, & omnium gratiarum fructus exuberant. De hoc latè Paludensis quæstio. ij. artic. iij. distinctio. xij. lib. iij. His subscribit Theologorum eloquentia Paulus Cortesius distinctio. ij. Lexic. Theol.

suarum sententiarum, libro iij. cum ait: Per magni interest sanè scire quales effectus consequantur sacramentum Eucharistiæ, in quo sanè meminimus ab his gratiæ & gloriæ fontes oriri, atq; etiam intelligendum est eum, qui capitè nò tabe vexetur, haud eiusmodi sacri effectum nancisci posse, sed ignoscibilem labem deicere, munitiq; tanquam lorica quadam contra scelera futura. Quinetiam scribi debet id non modò ad libantem, sed etiam ad cæteros manere. Cautumque esse lege, ne quis flamen in notissimis depeccatoribus, siue danistis aut danatis hominibus libandum præbeat. Eodemque modo eos excludi qui naturæ ortu infani dicantur, qui non stolidè desipiant, tenuemque vim rationis nanciscantur. Jam illud etiam notum est profusione feminis nocturna si modò cum capitali tabe fiat, eiusmodi libum, pocillumque impediri. Similisque est ratio eorum, qui ante eiusmodi sacri libum ienturunt. Nam à ieiunio hoc sacrificij genus obiri debere putandum est. Sed & piatori flammæ sacrificandum prius esse volumus, quàm libum multitudini distertiat, nec ei à sacro cessationem dari placet: etiã si minimè publici delubri flamen esse dicatur. Hæc Cortesius.

De frequentatione huius Sacramenti legere potes sanctum Bonavent. distinct. xij. quæst. penult. libro iij. & Richard. eadem distinct. artic. vj. quæstione j. & Paludensem eadem distinct. quæstio. j. artic. iij. qui dicit, quod expediat frequenter sumere, quia sæpè peccamus, & sæpè medela indigemus, & conclusione ij. ibidem ait: Expedit quidem in homine qui sentit per hoc deuotionem augeti, reuerentiam non minui. E contra si sentiat homo deuotionem non augeti, & reuerentiam minui: quia nimia familiaritas parit contemptum. Debet aliquando abstinere & non quotidie sumere. Indisposito itaque bonum est abstinere, & malum est sibi communicare, sed disposito bonum est ex humilitate abstinere: & si ex maiori charitate ille abstinere, & ille ex minori sumit: ille qui plus habet de charitate, plus meretur de præmio essentiali. Sed simpliciter loquendo multò melius est debitè sumere, quàm debitè omittere: quia illi sumenti prodest ex opere operato, & datur ei remissio peccatorum & augmentum virtutum. Hæc Paluden. quæst. j. in fine. Cui aspiulatur Dominus Præpositus Gabriel distinct. xij. quæstio. ij. artic. ij. conclusione iij. qui vult quòd sacramenti Eucharistiæ frequentatio est laudabilis vel commendabilis indignè suscipiendi, quamuis cum merito possit quis aliquando abstinere. Laudabile itaque est multas sibi & Ecclesiæ accumulare fructus spirituales, secundum illud Apost. 2. ad Cor. 6. Hortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Et 1. Timo. 4. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi: hi autem fructus accumulatur per frequentationem huius sacramenti. Potest & aliquis cum merito abstinere, quia talis abstinentia potest procedere ex humilitate sui, & consideratione immensæ dignitatis Dei inclinante ad vtrunque charitate, & per consequens erit meritoria, & ad hoc facit quod Centurio Dominum non recipiens in domum suam, ex sui humilitate commendatur à Domino. Non tamen videtur quòd abstinendo præcipuè mereatur, cum accedendo plus dignificaret diuinam bonitatem & clementiam. Sed cæteris paribus fructuosus est frequentare sacramentum Eucharistiæ quàm ab eius sumptione abstinere, vt idem probat Gab. conclu. v.

vbi suprà. quia si æquè digni sunt aliqui, accedens plus meretur quàm abstinens, & hoc ex opere operato, quo se priuat abstinens. Copiosius probat Gabr. vide & eundem lec. lxxxvij. canon. & Duran. qu. iij. d. ist. xij. li. iij. Et Palu. vbi suprà. Et licet nò peccent (vt Gabr. dicit conclus. vj. vbi suprà) imprudenter tamen agunt & stultè qui dispositi abstinere à sacramentali comunione. Nam accedere non est in præcepto, nisi in casu, vt semel in anno & in mortis periculo: de quo lec. lxxxvij. canonis. Stultumque est maiori bono dimisso acquirèdo, apprehendere minus, sed maius bonum est accedere quàm abstinere. Potest & aliquis, vt habet Palu. vbi suprà, pluries vel sæpius vno die celebrare, sed id fieri nò debet absq; rationabili causa. Primò in die natiuitatis Domini. Secundò propter defunctum occurrentè post Missam, qui sine eo sepeliri nò debet. Tertio ex necessitate infirmorum, Quarto necessitate peregrinorum debentium in festis diebus audire Missam. Quintò pro nuptiis. Sextò si habeant duas Ecclesias, vnam intitulatam, alteram commendatam, & quilibet populus vult habere Missam. Latius Palu. hos casus recitat, quem vide. Sed requiritur quòd sit semper ieiunus ieiunio natura: ita quòd ablutionem non acceperit. Contra illud esse videtur, quòd scribit Richar. distinct. xij. art. vj. quæst. j. cum ait libr. iij. In suscipiendo tamen sacramentum debet esse desiderium amplioris coniunctionis cum Christo, & reuerentia ad sacramentum. Vnde si homo experimentaliter cognoscit quòd ex frequenti susceptione huius sacramenti, feruor charitatis augetur in ipso, & reuerentia ad sacramentum non minuitur, frequenter debet communicare, non tamen in die plus quàm semel. ar. de consec. di. prima. Sufficit, videlatius eum ibi, si placet. Non est autè de necessitate salutis laico sub vtraque specie sumere, & quauis hoc nò sit illicitum, quia olim in quibusdà Ecclesiis erat consuetum, & hoc modò est consuetum, vt refert Palu. d. xj. q. j. ar. j. in quibusdà monasteriis. non tamen expedit, quia per hoc daretur occasio & fomentum errori eorum, qui dicunt necessariu esse communicare sub vtraque specie. Etiã non expedit sic dare omnibus propter periculum effusionis (vide latius Gab. q. ij. ar. iij. d. xij. dub. j. lib. iij. & alias causas lec. lxxxij. cano.) Et quamuis sæpius olim, vt habet Palu. ar. v. q. j. d. xij. lib. iij. tenebantur omnes fideles ad comunicandū, hodie tamè ad minus semel comunicare in Paschate tenentur, secundum ca. Omnis. de pœn. & re. & in articulo mortis, Tenent autem omnes celebrantes communicare quoties celebrant. Tenentur & curati celebrare per se vel per alios Dominicis diebus, & maioribus festiuitatibus, quibus populus obligatur ad auditionem Missæ, & quoties necessariu est subditis. Tenentur & sacerdotes nò curati ratione sui officij, secundum Tho. & post eum Gab. dub. ij. vbi suprà. Et quamuis magna sit utilitas frequenter sumere Eucharistiã, nò tamè licet eodem die sæpius comunicare extra casus cõcessos: de quo vide Gab. lec. lxxxvij. can. & d. ix. q. j. lib. iij. qui ibidè de frequentatione huius sacramenti multa scribit.

De ministro huius sacramenti. Solus autè sacerdos est dispensator huius sacramenti, sicut & celebrator. vt dicit. Et pbat Palu. d. xij. q. j. lib. iij. Vnde ab illo solo debet dispensari, cuius digitus sacri, qui etiã nò debet tangere nisi duobus digitis sacris. Et nò sacerdos non potest cõficere: & si quis præsumpserit de facto incurrit in irregularitatè. Itè hæreticus, & schismaticus, suspensus, excommunicatus, vel degradatus

gradatus vel simoniacus in ordine. Omnes illi possunt cõficere, de quibus latius Petrus Paulu. Ad hoc autè quòd aliquis sit idoneus minister huius sacramenti requiruntur aliqua de necessitate, aliqua de cõgruitate, vt & notat Dominus Præpositus Gab. d. xij. q. j. lib. iij. De necessitate requiritur potestas ordinis, facultas sermonis, integritas intentionis: de quo & lec. j. expo. ca. de cõgruitate multa requiruntur, quæ ad duo reducuntur, scilicet ad remotiorem impediendi, vt sunt culpæ mortales aut pœnæ canonicæ: puta irregularitas, excommunicatio, suspensio, & quædam quæ non sunt culpæ, nec pœnæ: de quibus lec. vij. & sequenti, videre potes. Item ornamenta, vestes sacerdotales, signa, gestus, orationes. Item locus, vasa, tēpus, seruitor respõdens: de quibus lec. xj. cano. & lec. xij. dicitur. Solus autem sacerdos (vt dictu est) dispensator est huius sacramenti, nisi necessitate cogente, diaconus posset dispensare, si iubetur ab Episcopo, vel Presbytero presente, vel si absens fuerit sacerdos, tunc necessitate ingruente, potest diaconus infirmis Eucharistiã ministrare, vt latius declarat Gab. dub. vlt. vbi suprà. d. xij. Laicus verò in nullo casu sacramentū hoc dispensare debet (vt ibidè dicit) potest tamen laicus, vt ibidè dicitur, sacramentū, si inuenit in loco inhonesto, & terra, vel luto, ipsum leuare, dum alius cõsecratus non adesset, & in loco honesto ponere: donec significaret sacerdoti, qui ipsum acciperet & inde asportaret: hoc enim ad reuerentiã sacramenti pertinet. In nullo autem casu possunt laici Eucharistiã consecrare, hoc enim solū sacerdotibus est cõcessum, &c. Et de istis videtur & Sco. distinct. xij. lib. iij. vbi diffusè ista declaratur, quæ breuiter hic tanguntur: quia licet sint vtilia, non tamen sunt magnæ speculationis. Notandæ quoque sunt propositiones, quas ponit Aliacen. quæst. v. lib. iij. Prima, consecrans in peccato veniali propter hoc non peccat nec mortaliter, nec venialiter, quia de tali non est necesse confiteri. Secunda propositio, consecrans existens in actu peccati mortalis ex hoc peccat mortaliter, quia simpliciter manducat indignè. Vnde videtur quātum ad hoc idem iudiciū de consecrate & manducate. Tertia propositio, cõsecrans existens in peccato mortali: de quo non pœnitent nec pœnituit, quia præteritum est, & de illo nò recollit, sed hoc si non fit ex negligentia crassa vel affectata, excusatur. Si verò ex negligentia mala, peccat mortaliter, licet non ita grauiter, sicut qui peccat actualiter. Patet, quia 1. Corinth. 11. dicit Apost. Probat autem seipsum homo. Ideo homo probare, & se examinare tenetur, secundum possibilitatem fragilitatis humanæ, &c. Et si hoc faciat, sufficit. Vnde patet quòd ritè & dignè conficiens, non tenetur esse in charitate, & cæ. Quarta propositio est, consecrans qui peccat mortaliter, quamuis de illo pœnituerit, si confessus non fuerit, peccat mortaliter: quia tenetur prius confiteri quàm consecrare, vel communicare. Cuius ratio est, quia nò tantum debet Deo reconciliari, sed Ecclesiæ ad hoc, vt dignè recipiat sacramentum Ecclesiasticæ vnitatis, &c. Et hoc verum est si occurrat oportunitas confitendi sine scandalo, aliàs non. Ita Petrus Camera. vide & Scotum. Hæc de ministro, & per consequens, de sacramento Eucharistiæ dignissimo, Doctores Aliacen. Scotus, Gabriel, Occam, Paluden. Gerson, & cæteri multa alia scribunt in sermonibus suis. De hoc venerabili Sacramento pauca

sufficiant &c.

EVANGELIUM, dictio Græca est euangélion, & est bona annunciatio. Nam eu bene, & angéllion, nuncio dicitur. Quare autè sit bona nunciatio, Eusebius libro de præparatione, sic ostendit: Euangelium dicimus, quòd æternorū atque incorruptibilium bonorum, quæ certè suprema & maxima sunt, & ex antiquissimis prædicta temporibus. Nuper verò splendore sui orbem illustrantia cunctis hominibus annunciat, quòd non cæcas, caducasque huius seculi diuitias, nec breuem hanc calamitosamque vitã, nec instabilia corporis comoda, sed animarum quæ intellectualis substantiæ sunt, à quibus & corporum bona quasi vmbra consequentia dependent summam, propriamque nobis adfert felicitatem. Et vt notat Scotus distinct. xj. quæstio. j. libro j. Non omnia quæ creduntur, & credenda sunt docentur in Euangelio. Vnde Christum descendisse ad inferna, non docetur in Euangelio, & tamen tenendum est sicut articulus fidei, quia ponitur in symbolo Apostolorū. Ita multa alia de sacramentis Ecclesiæ non sunt expressa in Euangelio, & tamen Ecclesia tenet illa esse tradita certitudinaliter ab Apostolis, & periculosum esset errare circa illa, quæ non tantum ab Apostolis descendunt per scripta, sed etiã quæ per consuetudinem vniuersalis Ecclesiæ tenenda sunt. Nec Christus in Euangelio docuit omnia pertinentia ad dispensationem sacramentorum. Dixit enim discipulis suis in Ioanne: Adhuc habeo multa dicere, sed non potestis portare modò, cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Multa igitur docuit eos spiritus sanctus, quæ non sunt scripta in Euangelio, & illa multa, vt dicit, quædam per consuetudinem tradiderunt, quædam per scripturam. Similiter diuersa symbola diuersis temporibus sunt edita contra diuersas hæreses. Hæc Scotus. Fuit autem Euangelium prædicatum ab Apostolis in vniuerso orbe terrarum. Hinc dicitur: In omnem terram exiuit sonus eorum: & sic nulla fuit pars in mūdo, aut lingua, ad quam modò peruenit Euangelium, aut per Apostolos aut successores eorum. Vnde licet Apostoli (vt scribit Iacobus de Valentia super illud Psal. In omnem terram, &c.) non traserunt ad Hunos & Gothos, qui habitabant in orbe ignoto, & inaccessibili vltra meoticas paludes. Tamen in die natiuitatis Domini omnia idola eorum clamauerunt Regem pacis, & Dominum totius mundi fuisse natum in medio mundi. Et sic congregati omnes Gothi, & Huni, duobus agminibus factis, relicis sedibus traserunt meoticas paludes, super aquas glaciales. Et sic peruenerunt ad partes nostras, & per successionem temporis baptismum susceperunt. Ex quo patet quòd ex diuina prouidentia illud factum est, vt possent audire vocem Euangelicam. Et hoc idem factum est apud Aethiopes. Vnde Virgilius in 6.

*Huius in aduentu iam nunc & Caspia regna
Responis horrent diuum, & Meotica tellus,
Et septem gemini turbant trepida ostia Nili.*

Ex quo patet quòd lex Euangelica per totum mundum fuit publicata, & prædicatio Apostolorum per omnes linguas fuit manifestata. Vnde sicut deus per cælos & stellas mittit naturales influentias ad generandum ista inferiora, & viuificandum, &c. Ita pariter Christus per suos Apostolos misit suas spirituales & Euangelicas influentias in suam Eccle-

siam toto orbe diffusam, ad regenerandos fideles, & nutriendos & conseruandos. Explicat autem Euangeliū modos necessarios ad salutem, & in eo nō tam perscrutādo quā credēdo quis nō scandalizatur, vt scribit Gerf. in carmine super Magnifi.

EVIDENTIA (vt literis mādauit Petrus Aliacenſis, quæst. j. artic. j. libr. j.) est duplex, scilicet absoluta, qualis est euidencia primi principij, vel reducibilis, ad eam. Alia est euidencia conditionata, qualis est euidencia nostri ingenij, quæ est circa primam. Euidencia absoluta sic describitur: Est assensus verus sine formidine causatus naturaliter, quo non est possibile intellectu assentire, & in sic assentiendo decipi vel errare. Et omnis euidencia est assensus, licet non econtrā. Et dicitur verus ad differentiam erroris, seu assensus falsi, vel erronei quantumcunque sit firmus, tamen nunquam est euidens. Dicitur sine formidine, & hoc ad differentiam opinionis, suspitionis, vel coniecturæ, quæ non sunt sine formidine de facto vel possibili. Dicitur causatus naturaliter, id est ex causis necessariis intellectu ad sic assentiendum ad differentiam fidei, qui licet sit assensus sine formidine, tamen non causatus naturaliter, sed liberè. Dicitur quo non est possibile, &c. Ad differentiam assensus causati per syllogismum falsigraphum, qui licet possit habere conditiones prædictas, tamen habens illum assensum sic assentiendo decipitur, non per assensum conclusum, sed per medium conclusiuum. Ponitur & ad differentiam euidentiæ secundum quid, siue cōditionatè. Vnde euidencia secundū quid, vt idē Cardinal. scribit vbi supr. Est assensus verus sine formidine causatus naturaliter, quo nō est possibile stāte Dei influētia generali, & nullo facto miraculo intellectu assentire: & in sic assentiendo decipi vel errare. Et declaratur vt suprā, per singulas partes præter illā, stante Dei, &c. quæ proponitur ad differentiā primæ euidentiæ. Et datur ista descriptio de euidencia creata. Hæc Alia co, qui & in sequentibus ostēdit, quādo viator de veritatibus possit habere euidenciam. Vide eum.

AEVUM secundū Rich. de Med. vil. super. ij. di. ij. ar. j. diffinitur sic: Aeuū est mensura esse creati vniiformiter se habētis ad rationem relatā, qua mediāte esse cuius est passio, potest intellectus mensurare omnē existentia creatā vniiformiter se habentē. Hæc ille. Et secundum Lyram super Ecclesiā. Aeuū est quasi mediū inter æternitatem & tēpus, propter quod aliquādo in scriptura ponitur pro æternitate, eō quod mediū participat naturā vtriusq; extremorū. Vnde Ecclesiā. scribitur: Intellectus prudētiæ est ab æuo: exponēdo de sapiētia genita de verbo vel filio Dei: in quo supereminēt est notitia principiorū, qui dicitur intellectus prudētiæ, est ab æuo, id est ab æterno, &c. æternitas quippe caret principio & fine. Tempus autē habet principij & finē, sicut & motus cœli. Sed æuū tenet mediū, quia habet principij, sed sine fine est. Proinde Dionys. de diuin. nom. cap. 5. dicit, quod æuum dicitur quieta & tota simul vita: vide in dictione Aeternum suprā.

EXACTIO ab exigo verbo, quod significat debitū peto. Vnde exigere pecuniā quæ nobis debetur. Exactores dicuntur qui pecuniā exigunt, significat & exigere, extorquere: inuestigare, agere, cōstituere. Greg. in Moral. Exigimus quod debetur nostro corpori, sed non impendimus quod subiectorū debetur cordi. Vide & in dictione Præstatio.

EXALTARE significat in altū eleuari, & per translationē significat magnificè laudare: a quo exaltatio. Vnde exaltatio circa Christū dupliciter habet intelligi, vt scribit S. Bon. di. xvij. circa tex. li. iij. Aut secundū rē, aut secundū nostrā cognitionē. Exaltatio Christi secundū rē, est sublimatio Christi de statu præsentis vitæ ad dexterā patris: & hoc quidē fuit in ascēſione. Et hæc quidem exaltatio conuenit ei secundū humanā naturā, quæ fuit eleuata in cœlū: & sic exaltari ad dexterā patris, est sublimari ad portā bona patris. Alio modo est exaltatio secundū nostrā cognitionē: & sic dicitur Christ⁹ exaltari in cordib⁹ nostris, quādo credimus eū æqualē patri: & sic exaltari ad dexterā patris, est exaltari ad æqualitatem patris. Et hoc modo exaltatio cōuenit Christo secundū eā naturā, secundum quā habet æuari ipsi patri.

EXCOMMUNICATIO. De eacopioſe scribit Rich. Alex. Aliacen. Gab. lec. xxvj. can. Gerf. in multis locis, Palud. & ceteri, & in iure plura de ea habentur, ideo & paucis absoluetur hoc vocabulum cū quibusdā cōsiderationibus. Dicitur autē excommunicatio, quasi extra communionē positio, exclusio vel separatio. Et secundū Alex. de Ales, par. iij. qu. lxxxj. mē. ij. & S. Bon. Triplex est cōmunio. Quādā est merè spiritalis & interior, quantum ad charitatē & dilectionē, quæ esse debet omnium viatorū ad se inuicē, secundū quā præceptū est vniciq; diligere proximum suū sicut seipsum, in cuius executione est totius legis diuinæ impletio, vt dicit Apost. Qui proximum diligit, legē adimpleuit. ad Rom. 13. Et ab illa cōmunionē nullus viator excludendus est, siue fidelis, siue infidelis: sicut nullus viator est nō proximus: & ideo excommunicatio de qua hīc loquebatur (inquit Gabr. d. xvij. q. ij. ar. j. li. iij.) nullū ab hac cōmunionē separā. Secūda cōmunio merè corporalis in actibus, scilicet legitimis, qui ponuntur quinq; scilicet osculū, colloquiū, conuiuiū, oratio, salutatio: & oratio maximè in publico, cōmunio sacramentorū, & mensa corporalis refectio. Tertia est quasi mediā inter vtrāque, vt est cōmunio in sacramentorū participatione, id est susceptione, & maximè Euchariſtiæ. Primā cōmunionē non excludit excommunicatio: tertiā excludit excommunicatio minor, quæ comitatur quodlibet peccatū mortale: secundā tollit excommunicatio maior, quia ista includit minorē. Null⁹ enim excluditur à cōmunionē exteriorū actū, quin simul excludatur à cōmunionē sacramentorū. &c. Et excommunicatio quādoq; diffinitur, vt accipitur pro excommunicatione maiore tātū, quæ proprie dicitur excommunicatio. Et verbū excommunicatio, in cōmuni locutione solū accipitur pro maiore, quādoq; tamē generali vt extēdit se ad vtrāq; maiore & minorem. Primo modo describitur sic excommunicatio.

EXCOMMUNICATIO est cēsura à canone vel iudice ecclesiastico, plata, priuās à cōmunionē hominū & sacramentorū. Et dicitur cēsura, id est pœna lata, id est inflicta à canone, vt dū cōstitutio Ecclesiæ hæc pœnā infligit trāsgressori ipso facto. Dicitur vel à iudice, vt dū non à iure scripto, sed per sententiā iudicis cōmunionē priuatur, dicitur Ecclesiastico, quia separatio quæ fit per iudicē secularē, nō dicitur excommunicatio, vt hīc accipit. Dicitur priuās, scilicet prohibēdo eū à cōmunionē hominū, vbi innuitur excommunicatio maior. Additur & sacramentorum, quia vtrōq; excludit. Si diffinire placet excommunicationē minorē dimittatur hominū, & dicatur à cōmunionē sacramentorū. Excommunicationem sic diffinit

diffinit Palud. d. xvij. q. j. ar. j. li. iij. **EXCOMMUNICATIO** est separatio licita, supple diuorū, & à quocunque legitimo actu, scilicet politico. Sed per minorē excommunicationē homo non separatur à cōmunionē fidelium, sed tantū à perceptione sacramentorū. Per maiore autē ab vtroq;. Alij aliter diffiniūt & redit in idē. Excommunicatio est separatio à cōmunionē Ecclesiæ, quo ad fructum & suffragia generalia. Per fructū intelligitur confortiū tēporale & cōmunio fidelij, per generalia suffragia perceptio sacramentorū: ponit & has diffinitiones S. Thom. post Hostien. par. v. de sen. excommunicationis, & vtrāque datur de excommunicatione maiore. Et vt includit maiorem & minorē. Excommunicatio est separatio hominis à cōmunionē legitima sacramentorū. Legitima cōmunio sacramentorū est qua quis participat sacramētis sine nouo peccatō mortali: illā cōmunionē priuatur quælibet excommunicatio maior & minor. Minor autē tantū ab illa, & non à cōmunionē Ecclesiæ suffragiis, neque à legitimis actibus humanis siue in Ecclesia siue extra, siue in publicis siue priuatis: dūtaxat à legitima siue digna perceptione sacramentorū, vt in ca. Si celebrat. de cle. excommu. Quo patet quod omnis peccatō mortaliter incidit excommunicationem minorem, nullus enim talis manens in peccatō mortali potest dignè suscipere sacramētū. Quinimō sic suscipiēs peccatō nouo peccatō mortali faciēdo irreuerentiā sacramētō. Itē hæreticus est de iure excommunicatus, & eius fautores & defensores. De quo videatur Gab. Nec pro leuibus criminibus & mortalibus est infligēda excommunicatio, sed pro grauib⁹ criminibus & mortalibus, nec tamen pro quolibet mortali, sed pro eo quod aliter corrigi non potest, puta cui annexa est cōtumacia. Solus autem cōtumax refugit correctionē. Hic enim est qui Ecclesiā cōtemnit audire. Vide latius Gabr. d. xvij. q. ij. ar. j. li. iij. Nec pro damno temporali, aut iniuria tēporali excommunicatur, sed pro mortali peccato, in quo pertinaciter & cōtumaciter perseverat. Traditur autē quis satanæ per excommunicationem, vt vexatus corpore redeat ad pœnitentiā, cessando à blasphemā & peccatis, & secundū spiritū saluus fiat, & traditur satanæ per excommunicationem, nō ad lesionem animæ, sed ad affligendū corpus. Nā diabolus, vt dicit Bona. satan tortor est, nō tantū animatū, sed & corporū. Excommunicare itaque secundū præsentis Ecclesiæ statū, est satanæ tradere ad torquēdū corpus nō animā: nō inbēdo, sed exponēdo & protectionem excommunicato subtrahendo. Subtrahit enim suffragia & sacramēta, quibus munitur homo cōtra hostis insidias. Vide latius Gabr. vbi suprā. Et excommunicatio secundū se, nō est nocua excommunicato, licet sit grauissima pœna quā Ecclesia potest inferre, vt dicitur xxij. q. iij. Corripiatur, vt illa excommunicatione, & per hanc saluberrimā correctionem saluus fiat, &c. qui alioquin non rediret, & non cessaret à peccatis. Sicut sapius Paulus tradidit quosdā satanæ, vt vexaret eos in corpore, sed non in anima, vt spiritus saluus fieret in die Domini, id est iudicij vel mortis. Vnde & scribit Petrus de Palud. d. xvij. q. j. ar. ij. libr. iij. Excommunicatio debet esse in Ecclesia, quia illud debet esse in ouili, quod est necessariū ad bonū gregis, licet videatur nocuum vni oui, sicut & ouis morbida curretur si potest, si non, expellatur, ne totus grex inficiatur. Et sic, vt ouile Christi sit sanū & nō morbīdū, quādo vna ouis mortali morbo laborat, monitionibus medetur. Si autē

per contumaciā appareat insanabilis plagæ eius, tūc ab ouili eicienda est, ne cōtagione pestifera plurimos perdat. Vnde Apost. Tradidi eū satanæ in interitū carnis, vt spiritus saluus fiat, scilicet eius & aliorū. Hæc Palud. Nec Ecclesia damnificat (vt inquit S. Bona.) sed ille qui peccat & cōtumax est, seipsum damnificat. Sed Ecclesia ostēdit eū damnificatū, vt sic saltē malū suū erubescat & deferat: de quo latius vide Gab. vbi supr. Quis autē possit excommunicare, videatur de hoc Palud. d. xvij. qu. ij. li. iij. Requirit autē excommunicatio iurisdictionē, & ideo non subditus excommunicari nō potest ab eo cuius nō est subditus, ppter defectū iurisdictionis. Excommunicare enim est vsus & actus iurisdictionis, vt inquit Palud. Itē cōmunitas, vt talis excommunicari non potest, licet singuli de cōmunitate excommunicari possunt. Latius scribit Gab. vbi supr. cōclu. v. Mortuus quoq; potest excommunicari, nō quidē quantum ad sacramēta, quoniam ab illis per transitū ab Ecclesia militante (cuius sunt sacramēta) iam separatus est, sed quantum ad id in quo cōmunicat cū Ecclesia, hoc est quantum ad suffragia generalia Ecclesiæ, & quantum ad Ecclesiasticā sepulturā. Et hoc patet de hæretico cuius heresis priuū post mortē suam est deprehēsa, puta in scriptis suis, hic derelictis, vt in ca. Sane. xxij. qu. ij. nec obstat quod in ca. donatione. e. q. dicitur viuētis (non mortuos) soluere possumus velligare: quando statim subiungitur exceptio criminis heresis, &c. Videatur ad hoc Rich. d. xvij. ar. v. q. iij. lib. iij. qui dicit quod excommunicari possunt post mortē hæretici & schismatici, & qui hæreticū constituūt hæredem, nec quisquā pro crimine alterius potest excommunicari: puta vxor pro crimine mariti, nec filius pro crimine patris, nec subditi pro crimine sui domini, neque euerſo, probat Gab. Nec subditi ait Palud. extra territorij superioris potest excommunicari, vt si aliās furatur. Sed bene participādo cū excommunicato in crimine vel actibus phibitis (dicit Gab.) potest excommunicari: sic enim participādo peccat, & pro suo peccato excommunicatur. Et excommunicationis cēsura nō solū incurrit per sententiā iudicis, sed quādoq; ipso facto ex dispositione scripti iuris: probat Gab. cōclu. iij. vbi supr. Et quæ personæ debeāt excommunicari: videatur copioſe apud Palud. q. ij. d. xvij. li. iij. Et vt excommunicatio iustē feratur in certā personā ab homine debet monitio præuia, causa iusta, forma debita in scriptis pronūciata concurrere. Concordat Palud. & rē latius declarat Gabr. Sētētia quoque excommunicationis lata ab homine quāuis iniusta, dū nō fuerit nulla timēda est, & nullatenus cōtēnenda: de quo videatur Ioan. Gerf. par. j. de modo habēdis tēporē schismaticis, & part. ij. de materia excommunicationū & irrēgularitatū. Iniusta est autē (inquit Gab.) sentētia, quādo aliquid deficit quod iuxta canonicas sanctiones ad iustā excommunicationem requiritur. Requiritur autē multa, scilicet quod excommunicator habeat iurisdictionem in excommunicandum nōn ligatam vel impeditam, & habeat animum corrigendi amore iustitiæ, non laedendi ex odio, auaritia, pretio, vel fauore aduersariorum, vel similibus. Hinc Gerf. parte j. vbi suprā, dicit, quod potestas data est ministris Ecclesiæ, non ad destructionem, sed ad ædificationem, secundum Apostolum, quem admodum medicina datur prout conferri possit sanitati, & sanitas rationi. Sic finis excommunicationis est subditorum emendatio. Gerf. Et ex parte communicati requiritur temeritas

temeritas & cōtumacia in malo culpæ, vt peccatum mortale. Requiritur & trina monitio, & quod feratur in scriptis, & nō post appellationem legitime interpositam, & quando aliquid horum deficit, sententia est iniusta. Diffusus declarat hoc Gabr. conclusione viij. q. ij. dist. xvij. lib. iij. Sententia autem dicitur nulla, quando aliqua iuris constitutione est irrita, Vnde patet quod omnis sententia excommunicatio nulla est iniusta, sed non eōuerso. Vnde si prolata est pro iusta causa, sed animo distorto, sententia talis iniusta esset, & tamen non esset nulla, & secū dum veritatem nullam sententiam iuris incurrit, qui sententiam quæ nulla est, nō custodit. Iniusta autem excommunicatio ex causa vel ex parte excommunicati, & tamen nonnulla non ligat apud Deum, ligat tamen apud Ecclesiam. Vnde Augustin. super Psalm. 102. Qui iustus est, & iniuste maledicitur, præmium illi redditur: de quo latius Gabr. vbi supra.

EXCOMMUNICATIONIS effectus (vt habet Gabr. d. xvij. q. ij. ar. iij. dub. j. lib. iij.) in genere. Primus & maximus est separatio à diuinis, siue separatio à spiritualibus. Secundus est separatio à communione siue à consortio fidelium in humanis, siue actibus legitimis, & ad quemlibet horum reducuntur multi effectus: de quo vide latius Petrum de Palud. Et Gabr. vbi supra, qui multa de hoc scribit. Ex quo sequitur, quod cum magis maturitate & non leuiter fulminanda est excommunicationis sententia, propter grauiissima animarum pericula, tam excommunicandorum, quam ceterorum, inter quos viuunt & conuersantur eis participatiū, de quo benè loquitur Scotus di. xix. lib. iij. ostendens quod Apostoli raro & nisi pro grauissimis peccatis publicis vsi sunt gladio excommunicationis: & in omnibus Epistolis Pauli non inuenitur quod excommunicauerit nisi ter, vt ibidem declarat Scot. copiosius.

De participatione cū excommunicatis. Est autē multiplex participatio cum excommunicatis, vt scribit Gabr. q. iij. d. xvij. li. iij. Quædā in diuinis sacramētis, scilicet & officiis: quædā in actibus legitimis humanis. Quædā in crimine: quædā in actibus cæteris: quædam fit ex contemptu clauū, vt quando non credit participas potestatem excommunicandi cōcessam hominibus, aut si credit, nō aduertit, seu curat. Quædā fit ex timore, aut ex amore & fauore excommunicati & aliorū, tamen cum remorsu cōscientiæ: quædā fit ex animi leuitate aut incōsideratione: quædā ex ignoratiā: quædā ex certa scientia: quædā propter lucrum spirituale, ad reducendū excommunicatum: quædam propter lucrū tēporale speratū, & aliis modis. Sunt autem certæ personæ, & certi casus excepti in quibus sine peccato potest cōmunicari cum excommunicatis maiore excommunicatione, vt est utilitas spiritualis, & corporalis, ei consulendo, & petendo consiliū ab eo debitum & repetendo, vel etiā conueniendo eum coram Iudice. Item lex matrimonij etiā excusat. Item filij familiās, serui & ancillæ, rustici seruiētes, & generaliter qui ante excommunicatiōnem fuerūt excommunicato astricti per excommunicationē, & debito nō absoluitur. Ignorantia enim excusat, vt si ignorat aliquem esse excommunicatum. Itē quantūcūq; quis fuerit excommunicatus, si non fuerit denūciatus, nō est vitandus secundū decretū cōsiliij Constan. excepto eo qui manus violētās iniecit in clericū clericali priuilegio nō nudatū. Item necessitas excusat, vt si excommunicatus fame laboraret, aut alia necessitate extrema subueniendū est

ei, & sic excommunicato potest dare eleemosynam. Hæc omnia & singula copiosè declarat Dominus Præpositus Gabr. vbi supra: qui & recitat duas opiniones, quas vide apud eum. Casus autē in quibus cōmunicantes huiusmodi peccant mortaliter, colliguntur sex, vt & habet Gabr. Primus quādo cōmunicat cum excommunicato excommunicatione maiori in peccato mortali. Secundus quando excommunicatus est excommunicatus cum participatibus. Tertius dū cōmunicat in diuinis. Quartus dum cōmunicatur contra præceptū superioris. Quintus dum cōmunicat pertinaciter in contemptū clauū vel Iudicis. Sextus dum fit nimis frequenter. Et addit sanctus Bona. Septimus dum verisimiliter credit, quod per suam communionem sententia Iudicis venit in contemptū. Casus autē quibus quis incidit excommunicationem maiore. Vide multos apud Rich. di. xvij. ar. xj. q. v. lib. iij. quos recitare longū esset. Pōnit & hos Palu. dist. ea. q. iij. & fortè melius quàm Rich. Et isti casus habentur de immunitate. e. ti. clericis. Omnis autē voluntariè cōmunicans excommunicato excommunicatione maiore, & denūciato in casibus non exceptis, excommunicatus est ipso iure, siue in diuinis ei cōmunicet siue in humanis. Item participas excommunicato excommunicatione maiore cum suis participibus post canonicā monitionem incidit Iudicis decreto maiore excommunicationem. Item cōmunicans cum excommunicato maiore excommunicatione scienter in crimine, pro quo talis excommunicatur eadem maiore excommunicatione mulctatur. Sed cōmunicans excommunicato maiore excommunicatione extra casus prædictos, siue in diuinis siue in humanis in casibus non cōcessis, incidit sententiam excommunicationis minoris. Item cōmunicans excommunicato excommunicatione maiore in crimine mortali aut in diuinis, aut etiā in humanis post trinā monitionem, vel in contemptum clauū, aut præcepti Iudicis, peccat mortaliter in casibus nō exceptis. Vide declarationē omnium illorum diffusè apud Gabr. ar. ij. vbi supra in multis conclusionibus. Effectus autem principalis minoris excommunicationis est separatio à perceptione sacramentorum: nec potest eligi ad aliquam dignitatem Ecclesiasticā, nisi ignoretur eius excommunicatio ignorantia probabili non crassa aut supina, potest tamen eligere & omnia quæ sunt suæ iurisdictionis (si quam habet) exercere. Latius videto apud Gabr. di. xvij. q. iij. ar. iij. dub. j. lib. iij. Habet & excommunicatio tria nomina, vt scribit frater Oswaldus in iij. Rosar. Theolog. scilicet excommunicatio, anathema, & separatio. Excommunicatio triplex est. Maior quæ separat à communione fidelium & perceptione sacramentorum. Anathema est æternæ mortis damnatio. Secunda excommunicatio dicitur minor, & separat à perceptione sacramentorum, & non à communione fidelium. Tertia dicitur excommunicatio minor ab homine, quæ non cōtrahitur à iure, sed infligitur ab homine tantum, & separat à cōmunionē fidelium aliorum, & non sacramentorum. v. qu. ij. præfenti. Paludensis ponens plures casus, quibus quis incidit excommunicationem, vt & tactū est supra. Inter cætera dicit, quod clerici si plenæ ætatis, non odio vel inuidia vel indignatione, sed leuitate iocose adinuiem percutiunt, non incidunt, sed videant ne modum excedant. Et secundum eundem, leuis iniectio manū in clericū pertinet ad Episcopū. Non leuis (& vt

(& vt dicit) enormis læsio ad Papā spectat. Et excommunicatio licet infligatur, vt medicina ad corrigendū cōtumacem: infligitur tamen etiā in terrore aliorū. Debet autē vitari excommunicatus, vt caueatur minor excommunicatio: & primò in crimine: secundò in diuinis, vt si intrat Ecclesiā tempore diuinorum debet eiici, si noluerit exire: debēt clerici cessare donec exierit: prædicationi tamē interesse potest. Et similiter celebrās, si nondū incipit canonē, quo incepto pcedere debet vsq; ad summionē inclusiue, & postea cessare, ac cōmunionem & complendas in armario aut loco secreto cōplere. Ita habet Gabr. dub. ij. vbi supra. Et si multa plura reperiatur & legatur apud Iurisperitos, etiā Theologos de excommunicatione: pauca tamē ex multis scribere proposui, vt iuuare rudiores. Ad altiorē lectionē remitto te ad alios. Et Gabr. multa de excommunicatione locis supra tactis scribit, & c.

EXCUSARE est obieciū crimē purgare & repellere. Vnde Cicero de Amicitia: Nulla est excusatio peccati, si amici causa peccaueris. Aliquid autem excusare à peccato potest esse dupliciter, vt scribit Gabriel distinct. xxij. quæst. ij. li. ij. Vel in toto, vel in tanto. In toto excusat quo existente actus aliquis simpliciter ad peccatum non imputatur. In tanto, quando propter tale non tollitur simpliciter ratio peccati, sed tamen propter ipsum actus peccati non imputatur ad tantam pœnam, quantum imputaretur illo excusante non existēte. Vbi aduertendum, vt idem dicit Gabriel, quod cum omne peccatum aduale sit voluntarium, & solus actus voluntatis est intrinsecè bonus vel vitiosus, cæteri actus tantum per conformitatem ad actum elicitem voluntatis sunt virtuosus vel vitiosus: & hoc denominatione extrinseca. Ideo quicquid minuit rationem voluntarij, secundum S. Bonauent. quæst. vj. di. xxij. libro ij. respectu alicuius actus, minuit rationem & virtutis & peccati. Et si ignorantia simpliciter tollit voluntarium, simpliciter excusat à toto. Si autē non omnino priuat, sed aliquātulum minuit voluntarium, non excusat à toto, sed à tanto: hoc est non tollit rationem peccati, sed rationem alicuius gradus grauitatis, quæ peccato inesset si ignorantia non accidisset. Ex hoc concludit sanctus Bonauent. quod omnis ignorantia aliquo modo excusat peccatum, pro quanto aliquo modo minuit rationem voluntarij, pro eo quod priuat cognitionem, licet ex alia parte quædam ignorantia magis aggrauat peccatū quàm excusat, vt ignorantia affectata: quia ideo aggrauat: quia & ipsa est volita, & ita auget rationem voluntarij ex vna parte: tamen stante illa complacencia ignorantia qua quis vult ignorare de actu suo an sit elicendus, vel non, vt sic minus retrahatur ab eliciendo, vel continuando actum iam elicitem: si dicitur ratio actum non esse elicendum, & nihilominus elicit, maior est contemptus, & illum gradum tolleret ignorantia, etiam affectata, vide latius Gabrielem vbi supra.

EXECUTOR, vide in dictione Procurator.

EXEMPLAR secundum proprietatem vocabuli, vt scribit sanctus Bonauentura distinct. xxxj. quæst. j. libro j. dicit expressionem per modum actus. Vnde exemplar dicitur ad cuius imitationem fit aliquid, sicut e contrariò imago passiuæ, & dicitur imago quod alterum exprimit, & imitatur: sicut filius Imperatoris dicitur imago patris, & imago Imperatoris est in numo. Latius sanctus Bonauentura vbi fu-

præ. Et vt notat Brulefer distinct. vj. quæst. vlti. libr. j. Exemplar vno modo idē est quod imago. Alio modo dicitur illud quod est in aliquo producente perfecte repræsentans aliquid, & sic proprie accipitur. Imago verò proprie est in aliquo producto expresse repræsentante aliquid. Nam quodcūque, aliquid productum expresse repræsentat aliquid, dicitur imago proprie: verbi gratia: Pictor volens depingere Cæsaris imaginem optime, necesse habet considerare præsentem Cæsarem, secundum accidentia eius, ibi Cæsar est exemplar, quia id ad cuius imitationem fit aliquid, scilicet pictura. Pictura autem dicitur imago, quia est id quod exprimit alterum, & imitatur, scilicet Cæsarem, quia nō est perfecte Cæsar. Et exemplar est duplex (vt idem scribit Brulefer. d. xj. quæst. ij. lib. iij.) scilicet interius, quod est aliqua ratio existens in mente artificis, secundum quam artifex producit opera sua ad extra, sicut domificator per exemplar domus quod est actus cognoscendi, qui est similitudo rei cognita. Exemplar exterius est quædam forma exterior, secundum quam artifices mechanici regulant suas operationes, & exemplar Græce dicitur archetypus secundum B. Tho. in quæst. de veritate. q. vij. ar. vij. est id ad cuius imitationem fit aliquid ex intētionē agentis. Exemplum verò secundum Ciceronem 2. Retho. est alicuius facti vel dicti præteriti cum certi auctoris nomine propositio. Et exemplum est quod aut sequamur aut vitamus. Exemplar autem est ex quo aliud simile facimus. Item exemplū est res quæ nobis imitanda proponitur: vt puta in Catone, qui ne turpiter seruiret, mortem sibi consciiuit. Itaque exemplar est ipse Cato, à quo sumitur exemplum. Illud contentum, hoc continens est, & c.

EXISTERE, vide supra in verbo Esse.

EXISTENTIA Dei in creaturis, vide supra in dictione esse.

EXITVS, vt describit Stephanus Brulefer. di. j. quæst. j. lib. ij. est productio passiuæ alicuius rei in esse reali, secundum quam formaliter dicitur produci ab alia re. Et omnis exitus est productio, sed non viceversa, quia productio actiuæ non est exitus, & sola productio realis dicitur exitus. Item nulla res potest exire à seipsa, nulla enim seipsam pducit. Vnde necessariò habetur distinctio personarum in diuinis. Et est duplex exitus, scilicet creatus & increatus. Creatus qua vna res producitur ab alia. Increatus qua vna re increata ab alia producitur. Hoc modo Deus pater producit filium. Item duplex est exitus increatus, generatiuus & spiratiuus. Generatiuus est quo filius producitur à patre per generationem exitus iste prorius est ineffabilis, vt scribit Gerson parte ij. serm. in cœna Domini. Exitus spiratiuus est quo spiritus sanctus producitur per spirationē. Exitus creatus ex parte fundamenti solum est duplex, scilicet immediatus & mediatus. Immediatus est productio passiuæ, qua producitur creatura immediatè à Deo sine quacūque causa media. Hoc modo Angeli creati sunt, quia nullo modo, nec extrinseco, vt sole aut alio agente, nec intrinseco, quia absque materia. Exitus mediatus est, quando pducitur res à Deo mediante causa secunda, vt Sole & homine homo. Angeli autē exiuerunt (vt ait Brulefer vbi supra) à Deo exitu immediato, quia ex nihilo. Deus enim ab initio creauit quatuor, scilicet spiritus Angelicos, cœlū empyreum, materiam primam, & tempus: & ista exiuerunt immediatè à Deo. Item omnis

nis anima intellectiua producitur à Deo exitu immediato, quia absque causa media. Similiter virtutes Theologicales, fides, spes, charitas, & gratia, & omnis habitus supernaturalis exeunt à Deo exitu immediato, quia nulla causa media. Elementa verò & omnia alia corpora exiuerunt à Deo exitu mediato, quia mediante materia prima. Similiter omnia ista corpora & generabilia exeunt à Deo mediata, mediante, scilicet causa media efficiente extrinseca & intrinseca. Hæc Brulef.

EXORCISMVS & exorcizare Græca sunt, vt dicit Hugo de Sacramentis, part. vi. cap. x. exorkismos, exorcismus adiuratio dicitur: exorkiso, adiuo dicitur. Est autem adiuratio cōtra diabolū: vt habetur de conse. dist. 4. ca. Ante decem dies. Et exorcistæ sunt, qui supra catechumenos seu energuminos, id est eos qui habent spiritum immundum, inuocant nomen Domini nostri Iesu Christi, diuina virtute obiecta, adiurantes eum vt egediatur ab illis, vt scribit Gabr. dist. vi. qu. iij. art. j. lib. j. Et cum in baptismo homo propriè Deo consecratur longè magis quam res inanimata (quæ cultui diuino applicantur & benedicuntur) etiam baptismo exorcismus præmittitur, vt diaboli potestas fugiatur, ne baptisimi perfectionem impediatur: insidiatur etiam saluti hominū, nec etiam baptizatis cessat insidiari. Habet enim fiduciam vt Iordanis influat per os eius. Iob 40. id est insidiatur, vt peruertat baptizatos. Exorcisatio est itaque tam paruulis quam adultis ante baptismum adhibenda, cohibetur potestas dæmonis ne impediatur Sacramentum tradi baptizandis: multis hoc probat Gabr. auctoritatibus conclusionē iij. vbi supra. Et secundum Paulum Corte. lib. iij. sententiarum d. j. in fine, dicit quod exorcismus fontis dæmonis afflictor & exturbator dicitur. Non autem expellit potestatem dæmonis per aliquam virtutem sibi, tanquam subiecto inexistentem, neque naturalem nec supernaturalem, secundum Albertum, Richard. & Paluden. qu. iij. iuxta finem & Gabr. dub. ij. di. vi. quæst. iij. lib. iij. dub. ij. sed ex diuina virtute sibi ex decreto misericordiæ assistente, virtute enim diuina arctatur diabolus. vt dicit Richar. & Palud. ne de cætero (cæteris paribus) tantum possit contra exorcisatum, quantum posset si exorcisatus non esset, nec propter hoc exorcismus est sacramentum nouæ legis, quoniam non est signum efficax à Deo institutum gratiæ ex opere operato cōferendæ. Non enim institutus est immediatè à Deo, sed ab Ecclesia, cui tamen Christus assistentiam promisit, nec præstat gratiam, sed tollit impedimentum gratiæ per baptismum conferendæ. Expellitur itaque dæmon nō per rem corporalem vel sensibilem ab obsesso, sed solum virtute diuina immediatè, vel mediante Angelis sanctis, quod fit quandoque ex merito alicuius deuoti orantis, aut Deo obsequentis pro salute obsessi. Videatur latius Gab. qui & aduersam refert opinionem, & argumenta eius dissoluit.

EXORCISMVS est triplex (vt notat Brulefer di. vi. q. xij. lib. iij.) Quidam est exorcismus Salomonis, & est ille qui fit per aliqua verba sacra, & per certos characteres, quibus fugantur dæmones. Alius est exorcismus benedictionis, & est quando coniuratur aliqua creatura, vt ordinetur ad aliquem actum benedicti: & isto modo exorcizatur aqua benedictionis. Tertius est exorcismus solemnitatis, & sic diffinitur. Exorcismus est coniuratio diaboli ne noceat baptizando à susceptione sacramenti, ne etiam habeat

tantam potestatem super exorcizatum, quantam haberet si non esset exorcizatus, & isto modo exorcizantur pueri & adulti baptizandi per coniurationem diaboli, &c.

EXPROBRATIO ab exprobare, quod est improbare, quæ quis præstitit alij. Et exprobratio est ingestio improprij in facie. Sed oblocutio est occulta detractio. B. Tho. super Psal. 43. Dicitur autem exprobro ab ex & probrum. Est autem probrū scelus ac flagitium, & per Metaphoram pro ignominia accipitur, quæ ex scelere sequi solet: vt datum est ei probro, hoc est ignominia ascriptum. Hinc probrosus dicitur ignominiosus: & opprobare, ignominia obicere, à quo opprobrium pro ipsa ignominia. Item exprobare, ignominiosum aliquid obicere, vel qualemcunque culpam obicere. Vnde exprobratio, ipsa probrī obiectio. Terē. in And. Nā isti hæc cōmemoratio quasi exprobratio est immemoris beneficij. Cicero de Amicitia. Odio sum sanè genus hominū officia exprobrantium. Et Marc. 16. Exprobrauit incredulitatem eorum. à quo exprobrabile. Vnde vnum vitium potest esse exprobrabilius, hoc est execrabilius, detestabilius alio, dupliciter secundū Richard. lib. iij. dist. xxxij. artic. v. q. v. Aut in conspectu Dei, aut in conspectu hominum. Primo modo illud vitium est exprobrabilius quo magis homo deordinatur à fine ultimo: sic exprobrabilior est in conspectu Dei iracūdia, quæ est superabundātia iræ quā intemperantia, quæ est superabundantia corporalis concupiscentiæ respectu delectabilium secundum tactum & gustum, & hoc tum ratione fortioris impetus, tum ratione nociuæ læsionis. Plus enim nocet ira quā intemperantia. Vnde Gregor. 5. Moral. Per iram perditur sapientia, iustitia, & concordia: sed non perditur sic iustitia & concordia per intemperantiam, tum ratione effectus, quia efficit ira peiores effectus, scilicet homicidium, discordiam, & reipublicæ status turbationem, atque approximat peiori vitio, scilicet odio & inuidiā, quæ contrariantur optimæ virtuti, quæ est charitas, sed intemperantia nullum appetit malum proximo. Est & illud vitium secundum exprobrabilius, quod magis impedit vsum rationis, & reddit hominem similiorem brutis. Sed loquendo in conspectu hominum, dicit idem Richardus, quod exprobrabilior est coram hominibus intemperantia quā iracūdia, quia Philosophus 7. Ethic. Turpior est incontinentia quæ est circa concupiscentiā, quā quæ est circa iram, quia per intemperantiam magis impeditur rationis vsum, & efficitur homo similior brutis. Vnde Philosophus 3. Ethic. dicit. Intemperantia iustè exprobrabilis est, quoniam inexistit nobis, non secundū quod homines sumus, sed secundum quod animalia, talibus vtique gaudere & maximè diligere, bestiale est. Vnde Psal. dissuadendo dicit: Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Hæc Rich. & post eum firmiter Pelbar.

EXTASIS (vt scribit Gerf. par. iij. de mystica Theol. speculatiua, par. vij. confid. xxxvj.) est raptus mentis cum cessatione omnium operationum in inferioribus potentiis. Et est duplex secundū duplicem vim mentis. Vnam cognitiuam, & aliam affectiuam. Prima extasis est raptus in spiritu. Secunda raptus extra spiritum. Estque secundum eundem extasis species quædam raptus, quæ fit appropriatius in superiore portione animæ rationalis, quæ spiritus vel mens, vel intelligentia nominatur, dum mens ita in suo actu

actu suspensa est, quod potentia inferiores cessant ab actibus suis, sic quod nec ratio, nec imaginatio, nec sensus exteriores, imò quandoque nec potentia naturales, nutritiua, & augmentatiua, & motiua possint exire in suas operationes proprias. Raptus est minoris efficaciam in suspendendo, vel impediendo actum inferiorem. Inuenitur tamen etiam in omni potentia superiore respectu inferioris. Extasis verò in sola mente fit, sed & actus inferiorum potentiarum, non solum debilitat, sed tollit funditū quādiu durauerit. Paulus itaque exempli causa in suo raptu duo exprimit, quæ concurrunt in extasis descriptione. Exprimitur enim potentia quæ rapta est, scilicet tertium cælum ipsius animæ, quod cælum in potentia cognitiua est mens vel intelligentia, & in affectiua est apex mentis, vel eius scintilla. Exprimitur secundo cessatio omnium inferiorū ab actibus suis, alioquin quomodo Paulus nescisset an in corpore vel extra corpus fuisset. Gerson, vide & in dictione raptus. Et extasis secundum Iaco. de Valentia. tract. ij. prologi super Psal. ar. ij. dicitur quidam status hominis contemplatiui existentis alienati, quasi extra seipsum, & extasis includit mentis excessum, addendo alienationem ab omnibus sensibus, & etiam addendo affectum mentis, scilicet, quietem in bono contemplando, vel stuporem in aliquo terribili sibi obiecto ex pauore. Et ideo dicit Diony. c. iij. de diu. no. quod amor diuinus extasis facit. Vnde tres gradus eleuationis intellectus supra naturam sui, vt est excessus mentis, raptus & extasis dicuntur tres cæli contemplationis. Nam excessus mentis simplex dicitur primum cælum cōtemplationis. Extasis verò secundum cælum. Raptus autem dicitur tertium cælum ad quod raptus fuit Paulus, & etiam Ioan. Euangelista, quando supra petus Domini in cœna recubuit. Et forsitan omnes Apostoli in die Pentecostes. Hæc Valentia. Vide & differentiam Raptus, Extasis, & mentis excessus in dictione Raptus.

EXTREMA vñctio, de qua videatur in verbo vñctio infra litera V.

EXULTATIO est expressio exterior prorūpens in signum interioris gaudij, quia interius gaudium sui magnitudine ad exteriora prodit secundum B. Tho. iij. sen. di. xlvij. q. iij. artic. j. Vnde exultatio in magnis gaudiis dicitur, & venit ab exulto frequentatiuo verbo ab exilio, quod est exeo, prodo & quasi saltando prorumpo. Et exulto propriè significat supra modum exilio atque efferor, & quasi gestibus quibusdam, & saltibus affectum animi ostendo, siue ira id fiat, siue sanctia seu voluptate aut alia quacunque affectione, &c.

De litera F.

FABULA est res ad vtilitatem siue delectationem hominum conficta, vt sunt Poetarū fabulæ. Et dicitur fabula à fando. Paulus Apostolus 2. Timoth. 4. Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt: sed ad sua desideria coacernabunt sibi magistros, prurientes auribus, & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Super quibus verbis Gerson parte j. sermone de tribulationibus ex defectuoso Ecclesiasticorum regimine adhuc Ecclesiæ prouenturis, & de signis earundem, signo viij. sic dicit: Fabulæ & non sanæ doctrinæ quidem sunt, quæ in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, vel in sublimitate sermonū, aut secundū ze

lū & cōtentionē aut inanē gloriā, non in reuelatione spiritus sancti, sed secundū traditionē hominū consistit. Vide & de fabulis Poetarū, quomodo & Gerson eas interpretetur parte iij. de mystica Theol. speculatiua. parte iij. confide. xxij. & aliis, & apud Lactantium & Baptistam Mantuan. & alios, &c.

FACERE est operari vel in opere esse. Et aliquid dicitur dupliciter facere secundum sententiam S. Ansel. in casu dia. c. j. & post eum scribit Gabr. di. xlij. q. vnica. artic. j. lib. j. Vno modo positiuè. Et hoc dupliciter, scilicet vel de nono efficiendo, vel factum conseruando. Alio modo negatiuè nō faciendo oppositum, seu ipsum non prohibendo, cum tamē hoc posset. Et sic dicitur Deus aliquam rem quæ erat facere, nō esse, cum cessat facere eam esse. Et similiter quæ non sunt potest dici facere non esse, quia cum possit ea facere non producit ea vt sint. Ita etiam scribit Dominus Cardinalis Came. q. xij. ar. j. lib. j. Hoc modo loquitur & Aug. xij. li. de ci. Dei. c. xvij. Res quas Deus condidit & vt prius non essent egit quamdiu non fuerunt, & vt posterius essent, quando esse cœperunt. Primo modo sumitur propriè, secundum modo impropriè. Accipiendo facere primo modo, omnē entitatem possibilem Deus potest facere. Patet ex fide. Vnde Sapient. 7. vbi de sapientia increata dicitur, quod est omnium artifex, & habes omnem virtutem. Et iterum cum sit vna, omnia potest. Et Sap. 11. Quomodo posset aliquid permanere nisi tu voluisses, & similia multa. Accipiendo facere primo & secundo modis, omne possibile enunciabile Deus potest facere esse verum, hoc non nisi auctoritate probari potest. Ad hoc autē est expressa auctoritas Matth. 19. Apud Deum omnia possibilia sunt. Secundo per illud Luc. 1. Non erit impossibile apud Deum omne verbum, id est omne enunciabile non implicans contradictionem. Tertio per illud Gen. 18. Nunquid Deo est quicquam difficile? Ex illis sequitur quod Deum esse omnipotentem est fide creditum, quodque se solo potest in omnem effectum positiuum sine operatione causæ secundæ, quod ratione naturali probari non potest. Vide de hoc Sco. Petrum Aliacensem q. xij. ar. j. & Grego. Arimi. di. xlij. lib. j. & Gabr. vbi supra.

FACERE aliquid melius quā facit, distinguendū est, sicut & Magister distinguit di. xliij. li. j. & post eum scribit Gabr. eadem di. q. vnica. Nam ly melius, potest referri vel ad faciendi modum, vel ad effectū factum. Si primo modo tunc (sicut bene dicit Magister) si modus faciendi ad sapientiam refertur artificis, non potest Deus aliquid melius facere siue meliori modo & sapientia & artificio. Si autem secundo modo, concedit Magister quod Deus potest aliquid melius facere, id est aliquam rem meliorem. Per hoc patet an Deus possit facere mundum meliorem. De quo consulto latius Camera. q. iij. lib. j. & Gabr. vbi supra. Facere verò aliquid melius quo ad nos, bonum est consilium, vt scribit Gerson parte iij. in ser. Septuagesimæ, de acedia. Facere semper melius, quod fieri potest habita ratione circumstantiarum personæ, temporis, loci, medij, & finis. Et etiam modi secundū circumstantias, res quæ est melior de se erit interdum minus bona vel grande malum. Exemplum de illo qui tunc adiret ecclesiā cum seruire deberet Domino suo in sua ægritudine, &c.

FACERE & item alia verba producere, concurrere, & huiusmodi significantia acti onem Dei, secundū Camera. q. xij. artic. iij. li. j. possunt capi dupliciter, Lexic. Theol.

& concordat Gabr. qu. vnica. ar. iij. di. xliij. dub. iij. lib. j. Vno modo proprie prouidentur actum diuine voluntatis intrinsecum, & cum hoc habitudine ipsius ad effectum extrinsecum. Et sic dicitur secundum vnam opi. quod Deus non producit infinite quicquid producit, sed inæqualiter, & magis & minus quod maior & minor est effectus productus. Alio modo possunt capi improprè, prout præcise dicunt actum diuinæ voluntatis intrinsecum quo Deus vult aliquid esse vel fieri. Sic illa opinio esset vera quæ dicit, quod quicquid Deus producit, infinite producit quia nihil est aliud dicere, Deus infinite producit a, id est in finite vult a esse vel fieri, & hoc est probabile, cum actus quo sic vult sit infinitus, quia est idem quod Deus. Probabiliter tamen potest dici secundum Aliacen. quod licet Deus sit potètia infinita, non tamen æqualiter nec infinite producit omnia, nec est alicuius entis finiti infinite, sed solum finitè productiua, & tantæ præcise quantæ entitas producta est perfecta. Vide & Gabr. & Greg. vbi supra.

FACERE aliquid de potentia absoluta, & aliquid de potètia ordinata differunt. Vnde quædam Deus potest facere de potentia absoluta, & quædam de potentia ordinata. De quo videatur Occam quoli. vj. q. j. & Gabr. di. xvij. q. j. ar. iij. dub. ij. li. j. & Dominus Cardina. Camera. qu. xij. artic. j. libr. j. Vnde Deum facere aliquid de potentia absoluta dicitur illud quod simpliciter & absolute potest. Sed Deum posse aliquid de potètia ordinata potest dupliciter intelligi. Vno modo strictè, quod potest stante sua ordinatione qua æternaliter vult sic vel sic esse facturum, & sic solum potest illa quæ ipse ordinauit se facturum. Alio modo potest intelligi magis largè, quod potest stante veritate legis seu scripturæ diuinæ, & sic possibile ordinatè potest dici illud quod est possibile absolute, & non obuiat alicui veritati legis ordinatæ vel scripturæ sacræ. Et vtroque istorum modorum dicitur quod impossibile est de potentia ordinata vltimè iudiciū non fore: quia licet sit simpliciter & absolute possibile, tamè non stat cætæterna dei ordinatione, & obuiat sacræ scripturæ. Hæc & plura Aliacè. vbi supra. Prædictæ distinctioni cõcordat illa distinctio Magistri in tex. & quorundam antiquorū, quod quæsiã deus potest de potètia, quæ nõ potest de iustitia. Illud enim dicitur nõ posse de iustitia, quod obuiat ordinationi suæ voluntatis vel veritati suæ legis, quorū vtraque est regula iustitiæ. Sed illud dicitur posse de potètia absoluta, quod absolute & simpliciter potest, quãuis oppositū ordinauerit & reuelauerit. Nec intelligendū est propterea quod in deo sunt duæ potètiæ. Vna absoluta, alia ordinata, quia vnica est potentia ad extra quæ omni modo est ipse deus. Nec sic est intelligèda distinctio, quod aliqua potest deus ordinatè facere, & alia potest absolute & inordinatè, quia deus nihil potest facere inordinatè, sed sic est intelligèda, quod posse aliquid aliquando accipitur secundum leges ordinatas & institutas à deo, & illa deus dicitur posse facere de potètia ordinata. Aliter accipitur posse pro posse facere omne illud quod nõ includit cõtradictionè fieri, siue deus ordinauit se hoc facturū siue non, quia deus multa facere potest quæ nõ vult facere, secundum Magistrū li. j. sen. di. xliij. Et illa dicitur posse facere de potètia absoluta. Vide & de hoc infra in verbo Potètia. & Gabr. & Cameracen.

FACERE malum & malè facere differunt, vt & ha-

bet Gabr. di. xlvij. qu. vnica. lib. j. Vnde Philoso. ij. Ethi. Non est iustus qui iustū operatur, sed qui operatur quomodo iusti, id est iuste. Sic de facere iniustum vel malum. Et secundum eundem Gabr. ibi. dè differunt secundum strictam logicā, malum facit, & facit malum secundum appellationem. Nā prima valet, id est facit actum qui est malus. Secunda valet, facit actum malè. Verum illam differentiam Occam non attendit, quia secundum eundem est dicere, Deus vult malum, & malum vult Deus. Et secundum intentionem sanctorū, vt & dicit Gabr. vbi supra. Deus nõ potest facere malū nec præcipere malū, quia non potest facere malè nec præcipere malè. Ita si ex vsu loquendi idem valet, Deus malū facit, & Deus facit malū, & Deus facit malè, omnes sunt negandæ, quia vsus tenendus est ne detur occasio erroris simplicibus. Potest autè Deus in casu tollere præceptum. Vnde ad Ozeã dixit: Accipe fornicariam, & hoc quantum ad illum, sed manente præcepto non potest oppositum præcipere, quia hoc implicat, præcipere, & non præcipere, &c. Et quamuis Deus sit causa immediata omnium effectuum, vt diffusè probat Gabr. di. j. q. ij. ar. ij. lib. ij. non tamè propter hoc facit malū culpæ (vt idè vult ar. iij. dub. iij. vbi sup.) vel peccatū, quia facere peccatum est facere id ad cuius oppositū tenetur: Deus autem ad nihil tenetur seu obligatur. Nec sequitur: Deus facit omnem effectum, & peccatum est effectus, ergo facit peccatum, quia facit, in conclusione dicit factioñ secundū quid, & in maiore factioñ simpliciter, quicquid tamen positium est in peccato Deus potest efficere. De quo videatur idem Gabr. di. xxxvij. art. ij. cõclusionè j. & ij. Omnis autem entitas positua est à deo, vt ibi dicitur lib. ij.

FACERE quod in se est. De quo videatur Alex. parte iij. q. lxix. ar. iij. & Gerfo. parte j. trac. de erroribus circa artè magicā, & de articulis reprobatis, di. iij. & Gab. lect. lix. canonis, & di. ix. q. ij. art. j. li. iij. & di. xxij. q. ij. ar. iij. l. ij. Vnde facere quod in se est, est vt ratione, per quā potest cõprehendere deū esse & invocare adiutoriū dei. dicit enim Beda. Vnūquodque potest intelligere deū esse, & sicut natura non deficit in necessariis ad esse naturale, ita & deus nunquã deest facienti quod in se est ad esse gratuitū & spirituale. Vnde Gabr. lect. lix. canonis. post Alex. Ille facit quod in se est qui illuminatus lumine rationis naturalis aut dei vel vtroque; cognoscit peccati turpitudinè, & proponēs ab ipso resurgere desiderat diuinū adiutoriū quo possit à peccato mūdari, & deo suo creatori ad hære, hæc faciēti deus gratiã suã tribuit necessariò necessitate nõ coactionis, sed immutabilitatis. Statuit enim deus hæc faciēti infundere gratiã per quã à criminibus emundatur. Inde dicit Apostolus ad Ephe. 5. Surge qui dormis, & exurge ad mortuis, id est operibus mortis faciendo quod in te est, illuminabit te Christus. Vnde & Gabr. di. ix. qu. ij. lib. iij. Et vt idem scribit di. xxvij. q. vnica. ar. ij. conclusio. iij. lib. ij. qui remouet obicem qui est consensus in peccatum, & eliciendo per liberum arbitrium motum in deum, bonum facit quod in se est, vltra enim ex se non potest supposita super generali influenza dei, sine qua omnino nihil potest, nam secundum Alex. parte. iij. q. lxix. ar. penul. in quolibet homine est ratio recta per naturam qua quilibet potest cognoscere suum principium, scilicet deum, per hoc enim quod quilibet homo scit naturaliter se nõ sem-

per fuisse,

per fuisse, scit se factum esse & habere principium, & scit quod ab illo principio habet quicquid boni habet, à quo debet petere bonum & suorum defectuum suppletionem. In cuius signum nulla fuit hominum natio quæ voluit esse sine Deo, à quo necessaria & subuentionem peteret, licet multi errantes & decepti coluerunt idola pro Deo. Cum ergo secundum illam motionem per liberum arbi. operatur homo recurendo ad illum quem scit suum principium, & petit ab eo lumen cognitionis fidei & boni, facit quod in se est, & hoc generaliter in quolibet homine. In fideli autem peccatore qui habet fidem informem, nihilominus si des illa ad duo radiat, scilicet, ad diuinam iustitiam damnantem reprobos, & ad diuinam misericordiam saluantem electos. Si ergo auertat suum arbitrium ab actu peccati, confidendo diuinam iustitiam damnantem reprobos, & conuertat ipsum ad obediendum Deo, & diligendū Deum consideratione misericordiæ qua saluat electos. Ex quo primo generatur timor, ex secundo spes, hoc faciendo facit quod in se est. Hæc Alex. in effecta, & post eum Gabr. vbi supra. Nullus autem est adeo obstinatus vt dicit S. Bonauen. d. xlvij. q. j. li. j. quod non possit facere quod in se est, & qui non possit redire ad cor, & ideo tenetur sicut & alij, licet non pro quolibet instanti, sed pro loco & tempore. Si autem tu quæras, quid sit locus & tempus (idem ait) melius docet vnctio quàm ars, tamè quando Dominus visitat eum interiori allocutione, vel exteriori prædicatione, vel aliquo tali in quo est opportunitas redeundi ad cor, si tunc negligat, incidit in contemptum & omissionis peccatum. Bonauen. ar. ij. q. j. in fine. Contingit insuper dupliciter facere quod in se est secundum probabilitatem iudicio propria conscientia, vt vult Alex. & scilicet bona, & illud nõ semper sufficit secundum veritatem, quia nonnunquam discordat iudicium conscientia à iudicio veritatis diuinæ, nec facile potest iudicare homo se sufficienter contritum, & ita nescit homo secundum euidenciam an odio vel amore dignus sit, etiam secundum præsentem iustitiam, & tunc accedens non cõsequitur gratiam, saltem ex opere operato, nec peccat nouo peccato mortali accedendo ad sacramentum eucharistiæ. Vide latius de hoc Gabr. di. ix. q. ij. ar. j. lib. iij. Infidelis autem vt idem scribit Gabr. di. xxvij. q. vnica. lib. ij. facit quod in se est, dum arbitrium suum conformat rationi, ac toto corde petit acquerit illuminari ad cognoscendum veritatem & iustitiam & bonum. Fidelis verò facit quod in se est, si secundum regulã fidei detestatur peccatum, proponens in omnibus obedire Deo & eius præcepta seruare, peccatum detestando remouet obicem, volendo Deo tanquam summo bono obedire propter Deum, habet bonum motum in Deum. Vide latius Gab. vbi supra. Homini autè facienti quod in se est nunquam deest, vbiunque natura deficit in suis operationibus, ibi Deus supplet vicem eius, sicut patet in corpore humano formato puero, quia non potest pertingere ad vltimam perfectionem hominis, ideo deus non deficit, vt dicit Brulefer di. iij. q. xij. lib. ij. Vnde Gerson parte ij. in regulis moral. ait: Nulli facienti quod in se est (hoc est benè vten-ti donis Dei iam habitis) deest deus in necessariis ad salutem, siue sint illa credèda, siue operanda. Idè parte iij. tracta. de directione cordis. confide. xxvij. dat hanc regulam quod homo in oratione sua con-

siderat si faciat vel fecerit probabili cõiectura quod in se est, & quicquid spectat pro tunc ad se vel ad suū officium iuxta naturalem procedendi modum, non enim requiritur euidentia, & si sic, tunc ferat audacter & sine scrupulo Deum tentandi totã cordis sui directionem in deum, expectando suum diuinitus auxilium, quasi dicat cum Iosaphat rege. Cum ignoramus quid agere debeamus, supple vltra ea quæ egimus aut fecimus, hoc solum habemus residui vt oculos nostros ad te dirigamus Hæc Gerson.

FACIES dei vt scribit Hieron. Epistola j. dicitur cognitio veritatis seu cognitio diuinitatis ad homines. de qua cognitione in Psal. lxxxix. scriptum est: Ostende nobis domine faciem tuam, hoc est dona nobis cognitionem tuam, quæ cognitio per filium omnibus hominibus innotuit, ipso dicente in Evangelio, Matth. ii. Nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Aliter verò facies dei significat inuisibilem essentiam diuinitatis filij dei, de qua ipse dominus ad Moysen per ipsum angelum respondit, Posteriora mea videbis, faciem autem meam videre non poteris. Hæc Hierony. Capitur & facies vt scribit S. Bonauen. Super illud Magistri. in fine. Qui à facie exorsus sedentis, &c. pro maiestate diuinitatis, quam videbimus cum gloriosi erimus.

FACIES hominis est triplex, vt literis prodidit Gerson tracta. x. super Magnificat. in trichino cordis secundum triplex habitaculum siue cœnaculum, facies mentis superior est, facies rationis media, facies animæ, non illius brutalis, sed obediētis rationi, quæ dicitur portio rationis inferior.

FACILITAS à facilis. Sunt autem facilia quæ vel sine labore, vel breui tempore fiunt, secundum Arist. li. j. Rhetor. Erit itaque dictu vel factu facile, quod facile dici vel fieri potest. Cuius contrarium est difficile, quod non sine labore fieri potest. Et quod dicitur, facilitas veniæ, præbet incentiuum delinquendi. dicit Aug. quod promptitudo dei ad remittendum peccatum argumentum est, quod peccata multum displicent deo, qui præstò est ea destruere, si enim amaret ea, non ita semper destrueret, sed conseruaret, atque sua munera foueret. Semper destruit peccata quæ inuenit, ne soluantur quod creauit, ne corrumpatur quod amauit. Vbi notat Gabr. di. xliij. q. iij. ar. ij. in solutione argu. lib. iij. Quod nonnunquam malis & ingratis mentibus bona sunt occasio mali, non per se, sed per accidens ex malitia abutentium. Sicut econuerso, bonis omnia cooperantur in bonum, Rom. 8. Per se autem facilitas veniæ est incentiuum amoris sicut cætera dei beneficia, inter quæ illud non est minimum, sed grande & magnum. Vnde per se incitat ad diligendum misericordem deum, qui per suam bonitatem non statim condemnat peccatorem, sed expectat & semper reuertetem recipit vt saluet. Nihil autem ita peccatum obnititur sicut dilectio dei. Hæc Gabr. vbi supra.

FACULTAS est potestas qua aliquid habetur ad nutu, secundum S. Tho. parte j. q. lxxxij. ar. j. Et quoniã diuites facile quæ volunt agunt, factum est vt facultates pro opibus capiamus. Et dicitur facultas à facilitate, vt dicit Gerson. tract. xij. super Magnificat. Vel dicitur à fas, vt idem dicit lect. iij. de vita spiritali animæ.

FALLERE & decipere & huiusmodi possunt dupliciter accipi, vt scribit Petrus Aliacensis. q. xij. ar. iij. li. j. Vno modo vt includit in suis descriptionibus ista Lexic. Theol. s 2

sintheogoremata, scilicet iniuste, indebitè, inordinatè. Alio modo vt non includit ea, sed tantummodo fallere vel decipere, est in aliquo causare assensum falsum siue errorem, accipiendo primo modo istos terminos, clarè est quod deus nō potest fallere vel decipere, sicut non potest peccare vel iniuste aliquid facere. Sed secundo modo illud est dubium, necesse clarè sacre scripturæ contrarium. Potest nāque omnem deceptionem vel errorem deus se solo causare in mēte rationalis creaturæ, quia cuiuslibet deceptionis vel erroris deus est causa. Nam omnium rerum & motuum deus est causa, secundum Aug. iij. de tri. c. iij. Vide & latius ibi Dominum Cardin. Camera. Deus autem non potest de potentia ordinata rationali creaturæ falsum dicere, vel eā decipere, & hoc per seipsum immediatè & directè, licet hoc non appareat (mihi inquit ipse) clarum ex scripturis. Et dicitur, per seipsum immediatè, quia non est contra legem ordinatam, imò possibile est de potentia ordinata quod deus decipiat aliquem tanquam causā mediata siue mediante creatura. Tum primo, quia de facto cuiuslibet erroris & deceptionis deus est causa, vt dictum est. Tum secundo, quia secundum Aug. & sanctos aliqui merentur decipi, & per consequens iustum est eos decipere, ergo deus hoc potest. Tum tertio, quia multa sunt in antiquo testamento, de Iacob & Rebecca, qui spiritus sancti familiari consilio excusantur à mendacio, & tamen in illis deceperunt Isaac, vt patet Gen. 27. ergo deus per bonos decipit, & multa similia exempla possunt induci. Tum quarto, quia etiam in nouo testamento angelus bonus auctoritate Dei apparens Magis in somnis, dicens eis vt per aliam viam reuertantur in regionem suam, & sic deceperunt Herodem. Vnde sequitur Matth. 2. Videns quod illusus esset à Magis, & c. Itē 3. Regum vlt. legitur Deum dixisse, Quis decipiet Achab? Et egressus spiritus ait: ego decipiam. Et sequitur. Ingrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Et dicit domianus: decipies & praualebis, egredere, & fac ita. dicit etiam Petrus vbi supra, quod deus per seipsum frequenter fallit, non directè, sed indirectè & per accidens, dicendo aliquid vel faciendū, quod aliqui rationem non intellegendes crediderunt falsum. Sic patet in Euangelio de illis quibus dixit Christus Ioan. 1. Soluite templū hoc, & in triduo reedificabo illud, qui per hoc crediderunt falsum & fuerunt decepti, intelligentes de tēplo lapideo, quod dixerat de tēplo corporis sui. Potest insuper deus (vt idem ait) immediatè per seipsum & directè de potentia absoluta rationali creaturæ falsum dicere, & eam decipere, nec includit hoc aliquam imperfectionem in deo: imò videretur imperfectus si hoc non posset sicut creatura hoc potest etiam sine peccato, quia aliquis potest demereri vt decipiatur, & mirabile videretur quod deus nō possidet talem punire & ipsum decipere per seipsum immediatè, cū manifestè dicat Aug. lxxxij. q. v. quod deus decipit per malos angelos, & per malos homines. Et similiter deus iussit filios Israel decipere Aegyptios, & multa similia possunt induci. Vide latius Cardinale vbi supra. Quandoque deus imperat per deceptionem ad punitionē malorū. de hoc vide & in dictione Mentiri, & dicere falsum, in verbo dicere, & c.

FALSITA secundum S. Bonauē. di. xxxvij. ar. ij. q. iij. libr. ij. nihil aliud est quàm defectus veritatis in re quæ nata est verificari, sicut malicia dicit priuationē

bonitatis & rectitudinis circa actionem quæ nata est rectificari, & ideo actio mala, in quantum actio est à deo, in quantum verò mala, & iniusta à deo non est: sic enunciatio falsa in quantum enunciatio à deo est, in quantum verò falsa, non est à deo. Plura ibi S. Bonauen. Et quamuis (vt idem ait) non possit concedi quod deus faciat falsitatem orationis siue orationem falsam secundum quod est falsa, potest tamen concedi quod deus faciat aliquid, quo facto aliqua oratio est falsa necessariò, sicut cum iustificat impium, facit aliquid, quo facto hæc enunciatio est falsa, iste est impius, enunciatio igitur secundum quod falsa, non est à deo. Et ad eandem sententiam loquitur Peibartus, vt infra videbitur. Falsitas quoque est qua putatur esse quod non est, secundum Aug. lib. vij. confessionum. Et falsitas consistit in inæqualitate rei & intellectus, secundum S. Thom. in q. de veri. q. j. ar. x. Et falsum est significatio rei non ita se habentis, secundum Aug. li. de doctr. Christia. Item falsitas est falsa vocis vel alicuius signi significatio, vel inadæquatio rei & intellectus. Sicut per oppositum, veritas est adæquatio rei ad intellectum. Differunt autem falsitas, mendacium, & periurium secundum Guil. Scoti imitatore di. xxxvij. lib. ij. & doctores alios, vt & refert frater Peibartus lib. ij. rosa. Theol. Et habent se ex additione adinuicem. Nam supra falsitatem mendacium addit intentionem fallendi quæ est à parte voluntatis, quia vt dicit Aug. Mendacium est falsa vocis prolatio cum intentione fallendi, ecce mala voluntas. Rursus periurium super vtraque addit hæc, quod aliquod assumat per modum testimonij. Vnde omne periurium est mendacium, non e conuerso, & omne mendacium est falsum, & non e conuerso, & c. An autem deus possit facere vel causare falsitatem? Respondet ad hoc Guil. Scotista, & frater Peibartus, & secundum sententiam Bonauen. vbi supra. Quod diuine bonitatis causalitas, licet efficiat id quod est falsum, tamen falsitatem non causat. Probat, quia omne quod est aliquod positum est à deo. Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt, sed illud quod est falsum est aliquid, puta vox, & c.

FALSITA secundum aliquos est quadruplex, vt recitat Gabr. di. xxxix. qu. ij. ar. j. lib. iij. Quædam in vocis aut sermonis significatione, puta quando non est adæquatio sermonis ad rem, ita quod res nō habet vt sermo significat. Secunda falsitas est sermonis ad mentem profertentis, quando mens profertentis dissentit sermone, hoc est, asserit voce pro verò, quod credit falsum. Tertia est falsitas in obligatione, vt cū quis obligat se, ad cuius oppositum obligatur, vt si quis promittit se facturum aliquid illicitum, vel quod vergit in deteriore exitum, ibi enim in sermone promissionis apparet obligatio. Non enim potest se quis obligare cōtra voluntatē superioris. Quarta est falsitas indiscretionis seu periculi, dū, scilicet loquitur seu promittit in quo est periculū falsitatis. Prima falsitas propriè dicitur, & est falsitas. Sequentes dicuntur falsitates extēso nomine & minus propriè. Et quia mendaciū dicit falsitatem, licet propriè acceptū dicat duplicè falsitatem, primā, scilicet & secundam, tamen potest extendi siue propriè siue impropiè ad omnes quatuor modos falsitatis, vt mendaciū communiter sit falsa vocis significatio secundum aliquem quatuor modorum, siue fiat cum intentione fallendi siue non, de quo vide suo loco.

FALSA

FALSARIUS vt scribit Gab. di. xv. q. ix. ar. j. lib. iij. est qui falsitatem inducit seu committit directè vel indirectè ad proximi deceptionem iniustam. Dicitur enim falsarius à falsitate, quasi falsitatem causans. Opponitur autem falsitas veritati, vt & supra meminimus. Sicut ergo veritas est adæquatio rei ad intellectum, vt dictum est, ita falsitas est inadæquatio rei ad intellectum, hoc est, quando aliter se res habet quàm apprehenditur ab intellectu, tunc est falsitas nō quidem in re, quia res talis est qualis in se est, sed in apprehensione intellectus, qui aliter rem apprehendit vel iudicat quàm est in seipsa, licet res quandoque denominatione quadam extrinseca dicitur falsa, vt falsum aurum quod est vilior metallo permixtum, falsum vinum quod est aqua permixtū, pro quanto talia aliter apprehenduntur quàm sint, apprehenduntur enim vt pura, cum tamen sint permixta. Et potest hæc falsitas contingere quadupliciter, vt ibidem notat Gabr. in mente, in verbo, in scripto, & in opere. In mente, dum mens apprehendendo rē errat, aliter apprehendendo quàm se habeat. In voce aut scripto, dū res aliter significatur quàm se habet. In opere, dum aliquid simulatur quod tamen in operatione aut operato non inuenitur. In verbis autem tot dupliciter potest contingere falsitas, quotupliciter quis falsis relationibus, mendacibus, promissionibus, fallacibus verborū cautelis, loquendo vel tacendo decipitur. In scriptis etiam multipliciter, in operatione siue rebus similiter variis modis, scilicet in substantia rei, in mensura, in pondere, in numero, in phariseica simulatione. Id quod & latius declarat Gabr. nota. v. vbi supra. Expēdens autem monetam falsam pro vera & iusta, falsarius est, & tenetur restituere. Vide eundem ar. ij. conclusio. iij. Item expendens monetam non currentem scienter aut aliàs minus valentem pro bona & currente, fraudat proximum, & tenetur restituere, & hoc est de mēte Angeli & Anto. Vide Gabr. conclusio. iij. Nec excusatur expendens in casu quod huiusmodi moneta falsa vel minus valens data est sibi pro bona, quia culpa alterius & error proprius non debet alteri nocere. Culpa enim suos debet tenere adtores, & nō alios. Imputet ergo sibi recipiens monetam falsam, contrafactam vel integram, sed minus valentem pro bona quod non caute prospexit. Si verò scienter recipit malam vt expēderet pro bona, aggrauatur peccatum & restitutionis debitum, & c. Transferens verò monetam de certo loco vbi minoris valoris æstimatur, ad locum vbi magis valet, non peccat si non aliàs fraudem cōmittit, licet enim cuiuslibet ex industria sine alterius damno lucrum querere, dum tamen eam non radat aut diminuat. Ita sentit Anto. & Gab. post eum conclusio. v. Omnis insuper & quilibet proximum defraudans per falsitatem commissam siue in rerum substantia, qualitate, pondere vel mensura, siue in verbo aut in scripto præter pœnas canonicas & legales, quas incidit, & peccatum mortale quod committit, tenetur de omni damno inde secuto. Ita communiter tenent & sentiunt doctores, & affirmat & probat Gab. conclusio. vij. vbi supra. Vide & eundem conclusio. vij. de his qui per dolum & falsitatem aliquid acquirunt, quomodo teneantur restituere.

FAMA secundum Rich. d. xxv. ar. vj. q. j. lib. iij. est illæsa dignitatis status, vita & moribus comprobatus. Infamia verò est quantum ad vitam & mores læsa dignitatis status. Vel secundum alios. Fama est ina-

nis de aliqua re rumor sine veri cognitione, siue bonus siue malus. Et hoc tatum differt à rumore, quod rumor semper de re recenti dicitur, fama verò dicitur etiam de re inueterata, firmataque in hominum opinione, quamuis incerta. Et frequēter ponitur pro laude & celebritate. Virgilius:

Sum pius Aeneas fama super aethera notus.

Fama vt aliqui volunt, Græcum vocabulum est. Illi enim phim dicunt, quod nos fama. Alij volunt dici à fando. Hinc famosum & infamem dicimus in eadē significatione. Cicero: Non Pol, inquit, audeo, nā me ad famosos vetuit mater accedere. Plaut.

Qui etiam me miserum famosum fecit flagitijs suis.

quamuis quandoque in bonum accipiatur famosus, vt aliàs dicitur. Vnde Hieronymus de Iudith. Hæc erit in omnibus famosissima, quoniam timebat deū valdè, nec erat qui diceret malum verbum. Accipitur & fama dupliciter, vt scriptis reliquit Gabr. di. xv. quæst. xvj. ar. j. lib. iij. Quandoque communiter, & sic non est aliud quàm opinio habita de conditionibus aut moribus alicuius signis exterioribus expressa. Quod additur, quia sola opinio mente clausa non facit famam de aliquo, sed expressio huius opinionis siue vocibus, siue scriptis, siue aliis signis, & sic non distinguitur contra infamiam vel diffamiam, sed tanquam superius diuiditur in hæc membra, scilicet famam bonam, & famam malam, quæ dicitur diffamia vel infamia. Alio modo capitur strictè vt distinguitur contra malam famam, & sic est opinio bona honestate vitæ ac morū. Et inter bona hominis (vt ibidē dicit Dominus Præpositus Gab.) fama non mediocre, sed magnum bonum est, quoniam & si postponitur bonis spiritualibus animæ, gratiæ, scilicet & virtutibus, tamen præfertur omnibus bonis exterioribus, puta temporalibus diuitiis. Vnde Prouer. 22. Melius est nomen bonum quàm diuitiæ multæ. Et Eccles. 41. Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanet tibi quàm mille thesauri magni & preciosi, & c. & quandoque (vt idem Gabr. dicit) fama proximi læditur sine peccato & iuste, vt in correctione fraterna, dum peccatum occultum seruato ordine Euangelico denunciat Ecclesiæ. De quo vide eundem in expositione canonis. lect. lxxiij. Et fama proximi secundum eundem læditur, dum per iudicia exteriora verborum vel signorum opinio mala de proximo generatur. Et quidem hoc quandoque fit sine peccato propter emendationem fratris, seruatis seruandis. Alio modo læditur iniuste. Et hoc secundum Scot. di. xv. qu. iij. lib. iij. contingit tripliciter. Primò, falsum crimen proximo imponendo. Secundò verum crimen, sed tamen occultum in publico ordine iuris non seruato proponendo. Tertio, verum crimen occultum impositū in publico negando, quia in hoc negas, notat imponētē de calūnia. Et secūdū has differentias læsionis famæ, vt iniuste fuit oportet differēt famam restituere. Vnde ledēs iniuste infamādo proximum, tenetur restituere damnū illatū. Itē detrahēs proximo falsum ei imponēdo, tenetur retractare id quod falso imposuit, ita publicè & corā illis, sicut & corā quibus diffamauit, vt sentit Scot. Et sicut bona conscientia nobis necessaria est propter nos, ita bona fama propter proximos, secundum Augu. Propter hoc Gerson ait: Nonnunquam facilius satisficit pro homicidio corporali & furto, quàm pro homicidio & furto spirituali, scilicet detractione, Lexic. Theol.

quia in illis quantitas damni aestimari potest, in istis nequit, cum non satis constare possit in quot cordibus hominum detrahens bonam opinionem & famam eius cui detraxit, occiderit. Vnde & difficulter satisfieri potest laeso, quomodo enim restituet cum ignoret quantum debet. Hec Gerson. Vide latius de hoc Gabr. di. xv. qu. xvj. ar. ij. conclu. iij. De necessitate itaque est ut qui abstulit iniuste famam alterius, tenetur eam pro posse restituere, quoniam peccatum non dimittitur, nisi quod ablatum est, restituitur, secundum August. ad Macedo. Videatur & Scotus & Dominus Præpositus Gabriel. latius ubi supra.

FAMULVS, seruus. Differunt autem famulus, seruus, mancipium, vernaculus. Si vocabulorum vim considerare voluerimus, ut & notat Guil. Vorrilung. di. xxxvj. li. iij. & frater Pelbartus li. ij. rosarij Theol. Nam mancipium dicitur quasi manu captum, qui bello capitur, & additur ut seruiat, sicut faciunt Saraceni vel Turci Christianis. Sed dicitur seruus aut famulus qui pretio conducitur ut Domino famuletur. Vernaculus autem quasi vernans, id est florens in domo, est qui in domo nutritur, non ut iam emptitius, quales Abraham habuisse legitur. Gen. 14.

FANTASIA phantasia Græcè, Latine dicitur imagnatio, ut dicit Paulus Cortesius in proœm. li. iij. suarum sent. Accipitur autem dupliciter ut scribit sanctus Bonauen. di. vij. parte ij. qu. j. libr. ij. Aliquando pro vi sensitiva collatiua sensibilibus receptorum. Aliquando fantasia dicitur apparitio. Primo modo est in solis corporibus. Secundo modo in spiritibus. Hæc autem fantasia proteruia dicitur esse in demonibus, quoniam & si demones intelligentes sint, & multa vera cognoscant, tamen alios nolunt docere, sed à veritate seducere. Et ideo quia non possunt nisi per apparentes similitudines, hinc est quod studium demonum maxime circa talia est intentum. Sicut magus clericus qui vellet alios peralogizare, studeret in sophismatibus, & ideo fantastici dicuntur propter rationes fantasticas & apparentes quas inueniunt. Et hanc fantasiam dicit Dionys. proteruam, quia cum secundum iudicium suum veritatem cognoscant, tamen cognitam scienter impugnant. Vel hoc est prote raire, scilicet veritati intellectæ obuiare, ideo habent fantasiam proteruam. Habent etiã concupiscentiam a mentem, quia cum non deberent appetere nisi honestum & conferens, appetunt res maxime nociuas, sicut peccare, & alios in peccatum precipitare, quamuis hoc non intendant finaliter, ibi est furor irrationalis, quia cum solis malis debent ex ratione irasci, irascuntur & furiuntur contra bonos. Hæc Bonauen. Et fantasia (sicut tradunt medici, & scribit Gerson parte iij. suorum operum, tracta. de oratione & valore eius. parte iij. nunquam potest quiescere, sicut nec aer vel mare, dum agitantur assiduitate ventorum requiescunt. Et sunt infinitæ species fantasiarum vel melancholiarum secundum traditionem medicorum, quos Horatius furores appellat vel insanias, deducens ex hoc omnes homines in aliquo stultos esse.

Mille puellarum, inquit, puerorum, mille furores.

Et in Ecclesiast. dicitur: quod stultorum infinitus est numerus. Saluberrimum autem est, ut docet idem Gerson parte iij. tract. de passione anima, confide. xx. assuefieri ut animus noster à fantasmatibus, quantum possibile est fieri se denudet, & auer-

tat in exercitatione sua. Rursus apparet quam periculosum sit homini dimittere se nitris labi & profundari in imagines vel fantasias, præsertim vitiosas & circa peritura semperque labentia, ut sunt beneficia, honores & diuitiæ. Nam cum generentur habitus ex actibus frequentatis, & habitus causent, naturaliter fit ut pondere suæ inclinationis sic immutent imaginatiuam virtutem, & ex consequenti totum hominem quod necessitate quadam trahitur homo velut brutum, ut quemadmodum fit & in illis quos Philosophus bestiales appellat. Sicut utique verum est quod omnis imaginatio profundata habet suam insaniam velebrietatem & quasi demoniacam passionem, sicut dicit Orige. Lædit quoque notabiliter, seu peruertit totaliter iudicium rationis. Patet in Philocaptis, patet in ambitiosis, in auaris, in inuidis, in impatientibus, in quibus verificatur illud prouerbium. Furor sit læsa sapiens patientia. Gerson hæc.

FANTASMA ut scribit Gabr. distinct. iij. qu. ij. libr. ij. significat principaliter ipsam rem imaginatam singularem visam, & connotat actum fantasia di. Vnde patet quod tot sunt fantasmata, quot sunt indiuidua fantasata. Nec est verum dictum plurium, quod qualibet species habet tantum vnum fantasma. Verum nonnulli moderni accipiunt fantasia pro ipsa cognitione sensus interioris, sicut conceptus satis communiter accipitur pro actu cognoscendi. Causatur autem primus actus fantasia di à sensatione exteriori, qui est noticia intuitiua. Et à potentia fantastica ita due cause cum Deo sufficienter causant primum actum fantasia di siue actum in teriorem, & obiectum extra non est causa illius actus, sed tantum est causa cause. Vide latius Gabr. conclusio. v. ubi supra. Dicunt quidam (ut refert Rich. di. l. vel vit. li. iij.) quod modus intelligendi in fantasia non est naturalis, sed accidentalis animæ coniunctæ corpori, quia corruptibilitas non pertinet ad corporis essentiam, sed sibi accidit. Et prædictus modus non conuenit animæ coniunctæ, nisi ratione corruptibilitatis corporis, per quam anima sic aggrauatur, & propter sui debilitatem non possit per sui naturam & de lege communi apprehendere intelligibile nisi in aliquo sensibili, ut quasi in exemplari. Vide latius Rich. & secundum eundem fantasmata sunt similitudines rerum sensibilibus secundum esse quod habent in organis virium sensitiuarum interiorum. Rich. lib. ij. di. xxv. ar. v. qu. j. & (ut idem dicit) fantasia est nobis necessarium ad nostram intelligendi actum naturalem, cuius causa est debilitas nostri intellectus quam habet ex vnione corporis corruptibilis aggrauantis animam. Hinc Aristo. 3. de anima, dicit, quod nequaquam sine fantasia in telligit anima, intelligitur de cognitione intellectuua rerum sensibilibus causata ex fantasmatibus, ut dicit Dominus Cardinalis Came. q. iij. ar. iij. in fine. li. j. sent. Vnde est quod dicitur. Necessè est omnem intelligentem fantasmata speculari. Verum est inquit Gerson tracta. j. super Cant. Maria, necesse est primitus sed fortè non assidue, necita quin adiutrice memoria spiritali cum habitibus per intelligentia continuationem acquisitis ipse spiritus immaterialis valeat de habitu & memoria se in actu continuare sine ministerio spiritus animalis, &c. Et secundum eundem parte j. An monachus pro studio possit negligere diuina, confide. x. Fantasmata non fugabuntur per

tur per studium, sed per desiderium, per affectum, scilicet, non intellectum, quoniam necesse est intelligentem fantasmata speculari, &c.

FATVM est effectus diuinitus præuisus. Et fatum est inherens rebus mobilibus dispositio, per quam prouidentia suis quæque necit ordinibus, secundum Boe. lib. iij. prosa. vj. de consol. Phil. Fatum est ordo seriesque causarum. Causa autem ex omni æternitate fluens veritas sempiterna, secundum Cice. li. de diuinatione. Vel fatum quod ex omni æternitate temper verum fuerit. Cice. lib. 3. de natura deorum. Fatum proprie est dispositio syderum qua quis est conceptus vel natus. Sed improprie est prouidentia Dei, ideo est in rebus, secundum S. Tho. prima parte. q. cxvj. Aliter autem loquitur de fato Boetius, & aliter Aug. ut scribit S. Bonauen. di. xiiij. qu. vi. lib. ij. Boetius enim loquitur de fato prout est aliquid secundum veritatem, & sic fatum nominat ordinem in rebus mobilibus ad diuinam prouidentiam relatum, ordinem inquam non solum secundum naturam & causam necessariam, sed etiam secundum libertatem voluntatis & contingetiam. Dicit enim sic in li. de consol. Prouidentia cuncta pariter quamuis diuersa, quæuis infinita cõplectitur. Fatum verò singula dirigit in motu, locis, formis & temporibus distributa. Et hæc temporalis ordinis explicatio in diuinæ mentis adunata prospectu prouidentia est, eadem verò adunatio digesta atque explicata temporibus, fatum vocatur. Et sic patet quod Boetius fatum accipit generaliter ad egressum & decursum omnium rerum, siue voluntariarum, siue naturalium, siue necessariorum, siue contingentium. Aug. verò in v. de ciuita. Dei, accipit fatum secundum existimationem Philosophorum, qui vocant fatum vim positionis syderum, & constellationum secundum quam cuncta necessario eueniunt in his inferioribus, & sic fatum nihil est. Et ostendit ipse quod nihil sit, & ita æquiuocè accipit fatum Boetius & Aug. & propter æquiuocationis acceptionem dicit Aug. in vj. de ciuita. Dei, quod si quis fatum vocat ordinem causarum quem Deus instituit cum hoc sit verum, sententiam teneat, & linguam corrigat, quia secundum communem usum accipitur, sicut mathematici accipere cõsueverunt. Hæc Bonauen. Fatum verò non esse quod ad Deum ostendit Gerson parte iij. de consol. Theol. libr. ij. prosa. iij. ubi dicit, Colligimus enim ex inuenta diuinæ cognitionis viuacitate longè super nostrum cognoscendi modum simul & ex voluntatis libertate, quod apud eam nihil est fortuitum, nihil casuale, nihil in super ad extra necessarium vel fatale. Ratio primi est, quoniam nihil agitur in mundo quin ab æterno præuiderit illud Deus cum tota serie causarum etiam minimarum. Secus apud homines propter quorum intentionem prodeunt effectus ex variarum ignotarumque eis causarum concursu, quemadmodum est videre in inuentione thesauri dum terra foditur ut excolatur, non ut aurum inueniatur, &c. Latius Gerson scribit. Et fato qui credit, mortè liter peccat, ut habetur xxvj. q. vj. Non obserueris. Et dicitur fatum à fando, significatque aliquando oraculum, id est quod dii fantur. Virgi. oblitus fatorum. Nonnunquam ponitur fatum pro morte, quia nihil homini tam necessarid impendit quam mors, quare fato concedere est mori. Et fatalis dies perniciosus dicitur, & fatiferum, mortiferum. Fatale etiam dicimus quicquid nobis fato debetur, siue bonum siue malum sit, ut scribit Dominicus na-

uus Mirabellius Albenfis.

FATVVS, stultus. Et quidam dicuntur fatui (ut scribit Richar. di. xlv. ar. iij. q. iij. lib. iij.) non quia vsu liberi arbitrij careant, sed quia nesciunt ita deceter inter homines cõuerfari sicut suum statum deceret. Alij dicuntur fatui, quia res suas prodigaliter dissipant. Alij, quia vsu liberi arbitrij careant. Isti vltimi (dicit Richar.) testamentum facere non possunt, ut habetur extra de successoribus ab intestato. cum dilectus. Non autem sunt compotes mentis qualis esse debet, qui testamentum vult facere. Sed bene primi fatui testamentum facere possunt. Sed fatuus secundo modo si pro sua prodigalitate est sibi suorum bonorum administratio interdicta, testamentum facere non debet. Plura ibi Richardus.

FAVTOR qui fauet. Et fautores (ut scribit Paludensis dist. xvij. qu. iij. libr. iij.) dicuntur. Vno modo sola omissione, sicut illi qui publica potestate funguntur eo ipso fauent hereticis, quod non fauent inquisitoribus consilio & auxilio contra illos, quia qui non est mecum, contra me est, priuatæ verò personæ fauent quando nolunt indicare, sed celant. Secunda fautoria est verbi excusando, sicut dicendo. Isti homines non sunt tales quales dicuntur, & huiusmodi, per quæ simplices inducuntur ad amorem eorum & odium inquisitorum. Tertia fautoria est facti, si quis alimoniam mittat vel liberet, & huiusmodi. Dicuntur autem credentes qui habent fidem eorum implicitam, non explicitam, reputantes eos bonos, & habere bonam fidem. Receptatores, qui vel semel recipiunt. defensores, qui defendunt verbo vel facto, contra quod fecerunt qui denunciatum publicè excommunicatum à canone per inquisitorem pro fautoria hæresis solemniter sepelierunt ad huc lite super hoc durante, &c. Hæc Petrus Paludensis.

FELICITAS secundum Philosophum j. Ethic. & ut refert Brulefer. di. iij. qu. j. libr. ij. est operatio optimæ potentie secundum optimam virtutem in vita continua & perfecta. dicitur operatio optimæ potentie, scilicet voluntatis sequentis intellectum. Et quod Boetius statum addit, ite vocat operationem, quia est operatio quietis. dicitur, secundum optimam virtutem, scilicet sapientiam, per quam potest intelligi clara visio dei, & fructio dei, quasi sapida scientia. Philosophus autè posuit felicitatem hominis non in habitu solo cum Stoicis, nec in sola substãtia vel natura à potentibus fata, sed in optima operatione respectu optimi obiecti per optimam potentiam, optimo habitu roboratã. Sic dicebat Christus. Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum deum & quem misisti Iesum Christum. Loquuntur ad ipsum conformiter Theologi, ut scribit Gerson tractatu xj. super Magnificat, ponentes vitam æternam in æterna dei visione, quæ fruitionem complectitur, delectationemque supremam includit. Est & felicitas quædam mundanorum, quæ est impunita nequitia, ut dicit Aug. & post eum Gerson in Centilogio de impulsibus, decade viij. Qui delectantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Vnde Aug. in Psal. 26. Habemus hic felicitates diuersas generis humani. Et miser quisque dicitur quando illi subtrahitur quod amat. Amat ergo homines diuersas res, & quando quisque quod amat habere videtur, felix vocatur. Verè autem felix est, non si id habet quod amat, sed si id amat quod amandum est. Multi enim miseri sunt magis habendo quod

amant, quàm carendo. Amando enim res noxias mi-
seri habendo sunt miseres. Et propitius deus cū
malè amamus, negat quod amamus. Iratus autem
dat amanti quod malè amat, &c. Et felicitas in hac
vita (vt scribit Baptista Mantuanus lib. ij. de patien-
tia. c. vij.) Nulla est alia nisi mandatorum Dei &
euangelicæ legis obseruatio, non diuitiis, non po-
tentia intendendum est. Regnum Dei æstimationem
non habet, quantum exhibere potes, tanto
emittit. Non opus est sanitate, non liberis, non clien-
tibus, non amicis, sed Dei gratia & virtute conan-
dum est, vtrumque à nostro pendet arbitrio. Plura
de felicitate idem Mantuanus scribit. Scripsit, &
elegantè libellum de felicitate Beroaldus, sed de
humana & non vera ad quam peruenire cupimus,
quæ quidem humana felicitas multis miseris est
permixta. Vnde vt ita scribit Richar. di. xlix. art. j.
qu. ij. in fine. lib. iij. dicitur felicitas misera. Varias
sententias vel opiniones de felicitate vide apud
Beroaldum & alios. Sed felicitas æterna quæ nul-
lum malum admittit, nec miseriam, & quæ intuen-
do Deo versatur, vt vult Paulus Cortesius li. iij. d. vij.
senten. summo studio est optanda, desideranda. De
qua multa aliàs scriptis reliquerunt doctores, &
Aug. & cæteri. Vide & de felicitate in verbo *Beati-
tudo*. sup. & deo volente post hoc opus quicquam
scribere proposui.

FENERARE improprie quandoque accipitur pro
mutuare. Vnde deutero. 15. Fœnerabis gentibus mul-
tis, & ipse à nullo accipies mutuum: fœnerabis, id
est mutuabis, vt exponit Thom. Cui satis quod se-
quitur, fauet. Nam additur, & à nullo ipse accipies
mutuum, vbi pro fœnore ponitur mutuum. Alexan-
der verò dicit quod ibi ponitur consequens pro an-
tecedente. Nam fœnus sequitur abundantiam, non
enim potest fœnerari nisi abundans. Ponitur ergo
fœnerabis, pro abundabis. Est enim sensus, tantam
habebis abundantiam quod poteris multis genti-
bus, si volueris fœnerari. Permittit ergo lex abundā-
tiam suis obseruatoribus, id est fœnerationem. Hæc
recitat Gabr. di. xv. q. xj. lib. iij. Significat & fœne-
rare ad vsuram accipere, vt est apud lib. digestorū,
& aliàs patet.

FERVOR idem est quod calor, qui cū sit ex igne,
ex contrario & pro frigoribus accipitur. Feruor au-
tem charitatis est habitus acquisitus charitatis vel
eius actus, vt scribit dominus Cardinalis q. ix. ar. iij.
li. j. Et Gabr. di. xvij. qu. iij. ar. iij. dub. iij. lib. j. Feruor
charitatis est promptitudo seu conatus voluntatis
ad actum charitatis elicendum, qui est præcise per
habitum charitatis acquisitum ex actibus frequen-
tatis, hoc est feruor charitatis supponit pro actu
charitatis seu voluntatis connotando voluntatis
promptitudinem & facilitatem ex inclinatione ha-
bitus charitatis acquisitæ provenientem huiusmodi
feruorem veniale minuit: dū enim veniale commit-
titur, generantur in homine habitus oppositi actui
charitatis, per quos voluntatis conatus seu prom-
ptitudo tollitur seu remittitur. Ex peccato verò omis-
sionis actus boni negliguntur, ex consequenti non
gignuntur habitus promptificantes potentiam, qui-
bus non genitis potētia non facilitatur ad opus. Et
sicut habitus infusus sine acquisito non inclinatur, vt
est opinio multorum, & dicitur in iij. sen. Sic ergo
cū tales acquisiti habitus nō gignuntur, potentia
non aduatur ad opus per solum habitum infusum,
&c. Gignuntur autem frequentia bonorum actuum,

& eorum omissione vel oppositorum actuum com-
missionem remittuntur seu tolluntur. Vide & latius
de hoc Gabr. & Petrum de Aliacen. vbi supra q. ix.
art. iij. lib. j. qui dicit quod charitatem remitti quo
ad eius feruorem nihil aliud est quàm minus feru-
dos & intensos actus charitatis & minus feruenter
& minus delectabiliter elicere: & sic diminutio hu-
ius feruoris potest per venialia fieri, ita & totalis
corruptio, sic quod totus feruor per continuatio-
nem peccatorum venialium & omissionem actuum
secundum charitatem elicendorum, non tamen
charitas tollitur quæ manet integra (nisi aduenien-
te mortali) per quam adhuc posset in actus merito-
rios, quantum est de se præcise, vt inquit Gabriel vbi
suprà. Vide & supra in dictione *Charitas*.

FERMENTUM, dictum quod feruendo crescat. Est
enim farina, quæ subigitur priusquam addatur sal
ad pultis modum decocta, & relicta donec acefcat,
Et fermentari verbum, idem est quod miscere seu
crescere facio. Est autem duplex fermentum, vt
scribit Brulefer distinct. xj. quæst. xj. libri quarti.
Quoddam est corporale & materiale, & est illud,
quod facit leuare pastam: & vocatur Galice le-
uain, & dicitur à feruo ferues. Vnde panis dicitur
fermentatus, quando in ipso pane ponitur fer-
mentum. Aliud est fermentum spirituale, & est
peccatum. Vnde Luca duodecimo dicitur: At-
tendite à fermento Phariseorum, quod est hypo-
crisis, & cæ. Et dicitur per similitudinem. Vnde
1. Corinth. i. dicit Apostolus: Expurgate vetus fer-
mentum, vt fitis noua conspersio sicut estis azy-
mi. Et paulò post: Non in fermento veteri, neque
in fermento malitiæ & nequitia, sed in azymis sin-
ceritatis & veritatis.

FICTVS, vt habet Bonauentura dist. iij. artic. ij. q.
ij. lib. iij. & post eum Gabriel eadem dist. quæst. ij.
est quia aliud præterdit foris, aliud intus habet, vt si
quis vellet suscipere baptismum eo modo quo Ec-
clesia intendit dare, & tamen oppositum habet in
anima, vel ostendendo se esse dispositam ad susci-
piendum baptismum, & tamen non est dispositus
in animo, aut quia non habet rectam fidem, aut
quia habet peccatum mortale in actu vel propo-
sito, vel complacentiam, vel nullam displicentiam
de peccato. Et illo secundo modo communiter lo-
quuntur Sancti & Doctores de fide accedentibus
ad baptismum vel Sacramentum aliud: qui, scilicet
accedendo ponit obicem gratiæ, scilicet infidelitatem,
aut mortale peccatum, quod tunc actu volun-
tatis committunt, aut de quo commissio, nul-
lam habent displicentiam, hic gratiam non conse-
quitur. Dicitur enim Sapientia primo: Spiritus
sanctus disciplina effugiet fictum. Et Scotus di-
stinct. iij. quæst. v. lib. iij. Nolentem deus non
iustificat: secundum illud Augustini: Qui creauit
te sine te, non iustificabit te sine te. Quare inquit
Scotus: Qui habet peccatum quod sibi nullo mo-
do displicet, nullo modo recipit gratiam. Et san-
ctus Bonauentura vbi supra. Fictus est qui se cor-
poraliter subiicit, sed interius voluntate aduerfa-
tur. Vnde cū triplex sit potentia interior, tripli-
citer potest aduersari. Aut discredendo quantum
ad rationalem. Aut malum appetendo, quantum
ad concupiscibilem. Aut sacramentum contem-
nendo, quantum ad irascibilem: & in tali non ha-
bet effectum sacramentum, quia deus nulli inuito
dat iustitiam nec gratiam. Alioquin non esset ius-
titia.

titia. Vide & de hoc Richardum distinct. iij. ar-
tic. j. qu. ij. lib. iij.
FICTIO secundum Petrum Paluden. distinct. iij.
quæst. v. lib. iij. quatuor modis contingit. Dici-
tur enim fictus, qui non credit, qui indeuotus ac-
cedit, qui aliter celebrat, id est contra prohibitio-
nem Ecclesiæ suscipit: puta ab excommunicato,
vel contra cōmunem ritum Ecclesiæ, quod in omni
Sacramento est obseruandum, ne aliter celebretur,
& fictio incuratur, & fructus perdatur. Item qui
contemnit, sicut qui ridendo accedit. Et fictio quæ
fieri potest in confessione, est quadruplex, vt habet
Gerson parte ij. quæst. ij. Nam fictio est perniciose
mentiens. Quædam dolose dimidians. Quædam
patienter inficiens. Quædam insufficienter discuti-
ens. Fictio triplex, prior impedit ne confessio
vel præterita absolutio valeat ipsi sic fingenti, quin
oporteat vel necessarium sit iterum de omnibus sa-
cramentaliter confiteri. Quarta verò fictio potest
inueniri, licet non bona: non tamen sicut priores
æqualiter mala, vbi licet absolutio non conferat
gratiam, nec peccata deleat, confert tamen cessante
fictione: nec oportebit de sic confessis iterum
confiteri. Conueniunt in hoc satis Doctores, qui
communiter dicunt, quod vnum peccatum mor-
tale non deletur sine alio: aliàs namque sequeretur
quod gratia stare simul cum peccato mortali.
Mentiens autem in confessione perniciose, peccat
mortaliter. Secus autem est de mendacio, quod
ex genere suo: aliàs esset solum veniale, vt videlicet
miscendo quandam leuem circumstantiam fal-
sam, vel excusationem friuolam. De his fufius scri-
bit Gerson vbi supra. Concordat Thomas cum cæ-
teris Doctoribus.

FIDES in scriptura variis modis accipitur, vt & ha-
bet sanctus Bonauentura distinct. xxij. libri ter-
tij, circa textum. & Gabrielem eadem distinctio-
ne, quæst. ij. Et Gerson parte prima, sermone de erro-
ribus contra fidem, & mores circa præceptum: Non
occides. Et Alexander parte tertia, quæst. lxxij.
membr. j. ponit xj. fidei acceptiones. Nam fides
quandoque accipitur pro sponfione. Timoth. 5.
Primam fidem irritam fecerunt. Quandoque pro
fidelitate. Ieremia septimo: Perit fides, & ablata
est de ore eorum. Quandoque dicitur conscientia
de faciendo vel non faciendo. Romanorum deci-
mo quarto: Omne quod non est ex fide, pecca-
tum est. Glossa, contra conscientiam. Quando-
que dicitur generaliter assensus conclusionis ac-
ceptus per rationem probabilem, secundum quod
argumentum dicitur ratio rei dubiæ faciens fidem.
Quandoque dicitur cognitio patriæ. Romanorum
primo: Iustitia Dei in eo, scilicet Euangelio, reue-
latur ex fide in fidem. Glossa, ex fide spei in fidem
spei. Et dicitur fides, quia fidentissima & certis-
sima est, vt inquit Bonauentura. Quandoque di-
citur symbolum fidei (quod creditur) vel pro ob-
iecto fidei. Vnde Athanasius: Hæc est fides catho-
lica, &c. Quandoque dicitur sacramentum fidei, scilicet
baptismus. Sic dicit Augustinus ad Bonifa-
cium. Quid est aliud paruulos habere fidem, nisi fi-
dei sacramentum. Quandoque fides dicitur habi-
tus informis. Iacobi secundo: Sine operibus fides
morta est: & demones credunt & contremiscunt.
Quandoque dicitur habitus charitate formatus,
Romanorum primo: Iustus ex fide viuuit. Et Aba-

cuc 2. Iustus in sua fide viuuit. Quandoque capitur
pro actu credendi. Roman. 10. Fides ex auditu est.
Et Augustinus: Fides est credere quæ non vides.
Harum tamen acceptionum tres sunt magis in vsu
communi. Nam fides aliquando accipitur pro acta,
quandoque pro habitu, quandoque pro obiecto.
Pro actu est assensus veritatis reuelatæ. Pro ha-
bitu est habitus ex huiusmodi assensibus frequen-
tatis acquisitus, vel immediatè à Deo infusus, incli-
nans in intellectum ad assentiendum veritatibus
reuelatis. Pro obiecto est veritas credita, aut res
per ipsum significata. De primo dicitur: Fides ex
auditū est. Auditus per verbum Dei. De secun-
do, Hebræ. vndecimo: Sine fide impossibile est pla-
cere deo: quod de habituali intelligendum est.
De tertio, Timoth. quarto: Enutritus verbis fi-
dei, id est veritatum credendarum. Item fides, se-
cundum Petrum de Palude distinct. j. quæst. v. ar-
tic. v. libro iij. accipitur pro intentione faciendi, vt
cū ait conclusione prima: In adulto fides propria
erat remedium contra originale. In paruulo fides
aliena, sed illa fides non est fides habitus, nec actus
fidei elicitus aut imperatus. Non aliter igitur fi-
des requiritur ad efficaciam sacramenti, nisi quod
exhibeat intentione hoc faciendi, quod deus
instituit: & talis intentio fides dicitur. De hoc vi-
de & Gabrielem distinct. j. quæst. ij. artic. iij. libro
iij. dubio j. Et fides secundum quamlibet harum
trium acceptionum, quæ in communi vsu habentur,
potest subdiuidi. Nam fides tam actualis quàm
habitualis diuidi potest in fidem formatam & fi-
dem informem. Ita diuidit Magister post san-
ctum Augustinum distinct. xxij. cū dicit in
textu, quod fides accipitur pro eo quo creditur, & est
virtus: & pro eo quo creditur, & non est virtus.
Fidem dicens esse virtutem, quæ charitate forma-
tur. Illam verò non esse virtutem, quæ sine chari-
tate est, quæ inanis est, & mortua. Credimus au-
tem fide actuali & habituali. Actuali formaliter.
Habituali tanquam dispositione nos disponente,
id est concausante & inclinante ad actum credendi
firmius elicendum. Potest & fides diuidi secun-
dum eandem acceptionem in fidem acquisitam, &
fidem infusam. Fides etiam secundum tertiam ac-
ceptionem, potest subdiuidi multipliciter, secun-
dum diuersitatem articuloꝝ, & veritatum cre-
dendarum, & secundum has diuersas acceptiones,
aliter & aliter habet diffiniri. Nam & variè diffi-
nitur à Sanctis & doctoribus, vt paulò post pa-
tebit. Fatendum autem est (vt scribit Paulus Cor-
tesius libro tertio suarum sententiarum, distinct.
vij.) eandem à parente rerum deo manare. Etenim
ea quæ fide continentur, sunt supra naturæ com-
plexum sita, nec in hominum contemplationem
sine diuina patefactione cadunt. Nam nonnullis
quædam deus sine intermedio edicit, vt ea quæ
sunt vndecim viris discipulis ad vatibus patefa-
ta: nonnullis quædam per præcones edicit. Ita-
que ob eam causam articulatum est fidei distincta
ratio. Nam quædam ad diuinitatem, quædam ad
humanum amicum indutum pertinent, quæ vno
senatus symbolo continentur. Ex quo est intelli-
gi necesse ad incolumitatem hominum, fidem esse
necessariam, quæ credenti ab auctore rerum deo
in seratur. Et postea ait: Nihil fide testatus, ete-
nim ratio multarum à rerum diuinarum cognitio
ne abest.

ne abest, idque præclare patet, quod ab omni Philosophorum genere ex naturali rerum humanarum explicatione titubatum fuisse scimus, multaque ab his inter se pugnantia conscripta, legimus. Itaque quo splendidius Dei notio elucesceret, necesse fuisse dicimus, ut fide in hominum mentes rerum diuinarum agnitio illaberetur: quo oraculo nihil sit in omni natura veracius, quam obrem iure promulgatum est, ne cui liceat à rata fidei mansione desciscere. Hæc & plura Cortesius. Desciscunt autem Iudæi, Parthi, hæretici, infideles, ut ibidem docet, qui ex Christianorum cætu extruduntur. Variè autem à variis describitur fides. Vnde fides secundum Magistrum est virtus qua creditur, quod non videtur, quod ad religionem pertinet: & datur de fide habituali formata, quia virtus dicitur, quæ est habitus, & fides qua in Deum credimus: non tantum est virtus, verum etiam auriga virtutum, tam Theologicarum quam Cardinalium, ut dicit sanctus Bonaventura distinct. xxij. quæst. j. libro iij. Et necessario fides spem, & charitatem præcedit, tanquam regula & auriga ipsarum. De quo latius ibidem. Fides secundum Hugonem libro primo de Sacramentis, ait: Fides est certitudo, id est certa cognitio quædam animi de rebus absentibus supra opinionem & infra scientiam constituta. Certitudo dicitur, id est certa ad hæsiua cognitio, per quod distinguitur ab ætimatione conjectura & opinione, quæ dubitationem & formidinem de opposito secum compatiuntur. Latius declarat Gabriel distinct. xxij. quæst. ij. artic. j. libro tertio. Sed ubi est dubitatio, fides non est: hæc diffinitio est generalis conueniens actuali & habituali infusa & acquisita.

FIDES secundum Petrum de Aliaco, quæst. j. prologi. artic. ij. est assensus verus, firmus sine formidine non euidens. vel breuius: Fides est assensus certus non euidens. Nam certitudo importat primas duas conditiones. Certitudo enim est assensus verus firmus sine formidine. Huic descriptioni concordat commune dictum Augustini: Quid est fides, nisi credere quod non vides. Capit enim credere pro certitudinaliter assentire: & capit non videre pro non euidenter cognoscere. Fides (ut scribit Damascenus in quarto) est eorum, quæ sperantur hypostasis, id est substantia. Vel sic: Fides est assensus non inquisitus circa primam veritatem. Hæc diffinitio datur quantum ad actum suum principalem, qui est assentire primæ veritati reuelanti; & ideo dicitur assensus non inquisitus, scilicet ratione argumentatiua, sed acceptus per reuelationem. Fides secundum beatum Dionysium in libro de diuinis nominibus, sic diffinitur: Fides est ratio simplex veritatis per se existentis. Per rationem simplicem intelligit cognitionem acceptam per reuelationem, non per argumentatiuam inquisitionem veritatis per se existentis, id est veritatis primæ, vel veritatis certæ. Fides secundum beatum Augustinum, est illuminatio mentis ad summam veritatem, id est cognitio reuelata illuminans mentem ad cognoscendum summam veritatem. Hæc datur de fide secundum perfectissimum actum credendi.

Apostolus Gentium doctor ad Hebræos vndecimo ita diffinit: Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium. Et diffi-

nit fidem formatam, quæ est habitus, & ideo diffinitur per proprium actum, & proprium obiectum. Actus autem fidei est credere, qui est actus intellectus verò assentientis, procedens ex voluntatis imperio, quia nullus credit nisi volens, secundum beatum Augustinum super Ioannem. Et ideo actus qui est credere, non solum habet pro obiecto verum quod est obiectum intellectus, sed etiam finem vel bonum, quod est obiectum voluntatis: & per hæc tria diffinit Apostolus, cum dicit argumentum, obiectum, intellectus in verbo non apparentium: Obiectum enim fidei est veritas non visa, id est non euidens, qui firmiter adhæret fides non ex rei euidencia, sed ex auctoritate diuina. Obiectum voluntatis in verbo rerum sperandarum. In verbo substantia quod pro genere ponitur innuit fidei quidditatem, & accipitur substantia connotatiue: ut dicitur à substando, & pro quadam rei inchoatione: ut dicit sanctus Thomas secunda secunda, quæst. iij. artic. j. Et post eum Nicolaus de Lyra: seu pro causa aut fundamento rei, qua res subsistit in se in esse subiectiuo, vel in intellectu in esse obiectiuo, ut vult Glosa Hebræa. Et non accipitur substantia absolute pro re per se subsistente, aut pro rei essentia, sed ut dictum est. Sic ergo fides dicitur substantia rerum sperandarum. Hæc sunt bona in futura beatitudine nobis conferenda, scilicet visio & fructio diuinæ essentia, in quantum est quædam inchoatio futuræ beatitudinis, quia fides est prima virtus infusa, sine qua res sperandas nemo consequi potest: & ita est causa rerum sperandarum, quia facit res sperandas quandoque subsistere in nobis, quod est dictum, facit consequi futura bona: & est fundamentum omnium bonorum, quod nemo mutare potest, sine quo non est bona ædificatio. Et dicitur fides magis fundamentum rerum sperandarum, quam credendarum vel timendarum, ut notat sanctus Bonaventura distinct. xxij. quæst. v. in fine libri tertij. Per hoc enim quod dicitur: sperandarum, magis datur intelligi finis virtutis, quæ est ipsa beatitudo expectata, quam per hoc quod dicitur: credendum, vel amandum, vel timendum. Nam isti actus non tantum modo sunt in finem, sed etiam in ea quæ sunt ad finem, & cæ. Et argumentum secundum glossam pro certitudine rerum, quæ non apparent accipitur, hoc est certa & firma adhesio. Et diffinitio Apostoli sic potest exponi. Fides formata est substantia rerum sperandarum, id est inchoatio quædam, causa vel fundamentum assequendiresperandas in beatitudine. Argumentum non apparentium, id est certa & firma adhesio sua cognitio sperandarum, id est nondum apparentium, quæ enim speramus non apparent, secundum illud Apostoli Romanorum octauo: Spes quæ videtur non est spes: Nam quod videt quis, non sperat? Et quod dicitur substantia rerum sperandarum, distinguitur à fide communiter sumpta. Quod dicitur argumentum, distinguitur ab opinione, suspitione, & dubitatione. Et per hoc quod dicitur: non apparentium, distinguitur à scientia & intellectu, & generaliter à non euidenti per quam fit aliquid apparens, & quodammodo visibile intellectui. Et secundum sanctum Thomam ita potest poni in forma diffinitio: Fides est habitus mentis, quo inchoatur vita æterna in nobis faciens

faciens intellectum assentire non apparentibus: & addendum est firmiter & certè: aliàs conueniret diffinitio sua opinioni & suspitioni, ut dicit Gabriel, quem videre potes latius. Videatur Gerson parte prima, Sermone de erroribus circa fidem, qui & alias ponit diffinitiones. Vnde Augustinus in libro de Prædestinatione. Fides, inquit, est cogitare cum assensione ea, quæ ad Christianam pertinent religionem. Isidorus: Fides est qua veraciter credimus id, quod nequaquam videre valemus. Chrysostomus: Fides est sanctissimæ religionis fundamentum. Fides secundum Gersonem est virtus qua ea, quæ ad fundamentum religionis pertinent, restè, firmiterque creduntur. Latissimè aliàs de fide scripsit Gerson. Generaliter verò fides potest diffiniri (ait Gabriel) ut conueniat fidei secundum quod pertinet ad Theologicam considerationem, tam infusæ quam acquisitæ, tam habituali quam actuali, tam formatæ quam informi, quæ talis est. Fides est notitia adhæsiua certa & firma veritatis ad religionem pertinentis per reuelationem accepta. Dicitur notitia adhæsiua, quod includit tam actualem assensum quam habitum acquisitum, vel infusum ad actum assentiendi inclinantem. Diuiditur enim communiter notitia adhæsiua in actualem & habitualem. Dicitur certa & firma ad excludendum notitias adhæsiuas cum formidine de opposito. Et licet certitudo, firmitas & euidencia frequenter accipiantur vnum pro alio à Doctoribus: tamen si proprie accipiuntur termini non parum differunt. Certitudo ergo respicit obiecti (credita, scilicet veritatis) infallibilitatem. Nam certum est quod infallibile est: cui, scilicet assentiendo nemo fallitur. Firmitas respicit intellectus adhæsiuam, quæ, scilicet constanter sine formidine adhæret assentiendo veritati. Euidencia respicit manifestationis modum: quo, scilicet veritas sic manifestatur, ut intellectus non possit dissentire, quæ manifestatio fit vel per cognitionem experimentalem, quæ præsupponit notitiam intuitiuam terminorum, aut per complexionem notam ex terminis, aut per demonstrationem ex huiusmodi principiis. Dicitur enim euidencia quasi expressa & clara videntia aut visio. Et hæc euidencia non est fidei, sed scientiæ & intellectus principiorum. Fides enim est non apparentium, id est veritatum non euidencium. Fides ergo est certa, imò certissima, imò omni humana cognitione viæ certior. Est enim reuelatorum à deo, secundum illud Ioannis primo: Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Et secunda Petri primo: Non voluntate humana aliquando allata est prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Reuelata autem à deo (qui est prima & infallibilis veritas, cui falsum subesse non potest) certissima sunt, quibus falli est impossibile. Impossibile enim est quod reuelatum fallat, & hoc sufficit ad certitudinem fidei. Nunquam credens, fallitur. Et dicitur in diffinitione fidei, firma: ad excludendum suspitionem & opinionem, quæ habet annexam formidinem de opposito. Est enim firmitas adhæsiuæ de ratione fidei. Nam dubitans in fide, infidelis est: ergo fidem non habet. Hinc in symbolo Athanasij dicitur: Hæc est fides Catholica, quam nisi quisque firmiter, fideliterque crediderit, saluus esse non poterit. Et sanctus Au-

gustinus in de fide ad Petrum, in omnibus capitulis, quibus credenda proponit, præmittit: Firmissime tene, & nullatenus dubites. Et dicitur bene, firmissime in superlatiuo, quia viator nulli veritati firmiter adhære debet veritatibus fidei. Quod & in sanctis Martyribus exemplatum est: quos fides magis adhære fecit veritati credere, quam aliqua scientia rei scitæ. Nam nec per blandimenta, nec per tormenta induci poterant, ut contra fidem aliquid saltem ore tenus dicerent, quod in scientiis non contingit. Stultus enim esset, qui pro quacunque certa conclusione Geometrica mortem subiret, ut dicit sanctus Bonaventura. Vnde scribit Hieronymus (ut & eum refert Bonaventura quæst. ij. prologi.) Tolle, inquit, argumenta cum de fide agitur, pastoribus & piscatoribus creditur, non Dialecticis. Et Gregorius: Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Quod est verum quod assentitur propter se rationi: tunc auferitur locus fidei, quia in anima hominis dominatur violentia rationis. Sed quando fides non assentit propter rationem, sed propter amorem eius cui assentit, desiderat habere rationes: tunc non euacuat ratio humana meritum, sed auget solatium. Et primo modo intelligit Hieronymus, & similiter Gregorius, quod non sunt inducenda argumenta Dialectica, quibus homo principaliter innitatur, quia innitendum est auctoritati principalis, quam rationi, ut dicit Bonaventura ubi supra. Dicitur præterea in diffinitione fidei veritatis ad religionem pertinentis. Vnde quæcunque non pertinent ad felicitatem consequendam, neque ad illam conducunt, non pertinent ad religionem, quia Deus summus colitur in via, & tandem beatificet in patria, ut habet Gabriel ubi supra. Dicitur vltimo, per reuelationem accepta. Nam fides non innititur demonstratiuis probationibus, nec experientia, quæ generant notitiam euidentem, sed tantum auctoritati reuelantis. Et per hoc distinguitur à prudentia & sapientia: similiter à visione beatifica.

FIDES est triplex, ut habet Gerson parte iij. Sermone Dominicæ passionis, scilicet fides viua, fides mortua, & fides ficta. Fides viua, est credere dei veritatem, & cum hoc eum amare, & timere per affectionem. Et absque tali fide nullum opus est meritorium. ad Galatas quinto: Fides est, quæ per dilectionem operatur. Et dicitur viua, quia operari facit per dilectionem Dei. Fides mortua, est credere veritatem Euangelij dei, sine hoc quod quis faciat opera. Et dicitur mortua, quia non mouet creaturam ad bona opera exercenda, Iacobi secundo: Fides si non habet opera, mortua est, & cæ. Si non habet, scilicet opera amoris & timoris Dei, mortua est. de quo infra videbitur. Fides ficta, est debilis quædam credulitas, & quæ firma non est, quia in tempore tentationis recedit. Matthæi decimotertio: Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Sicut etiam hi qui tempore perfectionis negant fidei veritatem propter timorem perdendi bona eorum, aut vitam temporalem. Hæc Gerson, & plura de hoc ubi supra.

FIDES quædam est acquisita, quædam infusa. Et differunt, quia fides acquisita, est habitus naturaliter acqui-

acquisitus ex actibus credendi frequentatis. Sed fides infusa, est habitus à Deo supernaturaliter & immediatè in anima creatus. Est autem fides infusa habitus, hoc est, qualitas producta à Deo in anima, inclinans ad eisdem actus mediata vel immediatè ad quos inclinatur habitus acquisitus. Differunt etiam, quia fides infusa corrumpitur per quemcunque errorem, circa quemcunque articulum. Fides acquisita stat cum errore respectu alterius articuli seu obiecti. Conueniunt autem in hoc fides acquisita & infusa, quia vtriusque habitus inclinat ad actum credendi: de acquisita manifestum est. De habitu infuso, quomodo inclinatur ad credendum articulos fidei, ponit Gabriel duas positiones probabiles distinctas. xxij. quæst. ij. libri tertij, quos breuitatis gratia omitto. Et fides acquisita ad credendum articulos fidei, est necessaria, quia Romanorum decimo dicitur: Fides ex auditu est. Longior est Gabriel artic. ij. vbi supra. Alludit Scotus eadem distinctione, qui ratione hoc idem probat, & ad credendum articulos necesse est credere Ecclesie, hoc est credere Ecclesiam esse veracem, & cat. Non autem naturali ratione probari potest fidem infusam ad credendum articulos fidei, esse necessariam, quia ad credendum omnia credibilia sufficit fides acquisita: ergo non est alia necessaria. Potest & quis firmiter adherere veritati sine fide infusa. Plura Gabriel conclusione secunda, vbi supra. Potest tamen fides infusa poni præter acquisitam, vt scriptura patet. Nam ad Hebræos vndecimo dicitur: Impossibile est sine fide placere Deo. Sed multi placere Deo sine fide acquisita, vt patet de infantibus pro Christo ab Herodè occisis. Et similiter de infantibus baptizatis, in quibus non est fides acquisita, sed infusa. Probat multis testimoniis Gabriel conclusione tertia, vbi supra. Respectu verò omnium, respectu quorum est fides infusa, respectu eorundem esse potest fides acquisita, aliàs frustra esset fides infusa, cum vtraque sit propter inclinare ad actum. Vide Gabrielem conclusionem iij. Diuersorum insuper articulo, diuersæ sunt fides acquisita, non solum numero, sed specie distinctæ, quia actus credendi diuersos articulos distinguuntur specie: ergo habitus ad ipsos inclinantes: habitus autem distinguuntur penes actus. Est autem vna fides infusa ad omnes articulos fidei mediata vel immediatè inclinatiua. Est enim vnus habitus ad omnia credibilia inclinans, hoc autem est idem specie in animabus fidelibus, quia in omnibus habet eadem obiecta, & actus specie. Vide Gabriel. latius vbi supra. Et vt idem dicit dub. j. Fides infusa non frustra animæ à Deo donatur, imò fructuosa, & ad perfectionem & ad vtilitatem hominis infunditur. Non enim potest à diuina bonitate procedere aliquod vanum & inutile: sicut nec à diuina sapientia aliquod inordinatum. Dei enim (vt dicitur Deuteronom. 32.) perfecta sunt opera, etiam si nos lateat vtilitas doni, fides quoque infusa in actu primo perficit intellectum, est enim ipsa perfectior acquisita, est imò quocunque habitu naturaliter acquisito: puta scientia, sapientia, prudentia, naturaliter acquisita. Nam fides infusa est habitus supernaturalis, & ornatus animæ eam multum perficiens, & nobilitans, qui propter sui perfectionem non potest causari, nisi à Deo. Augmentum quoque fit per fidem infusam. Nam sunt qui vellent magis

assentire, & tamen minus assentiunt: ideo petunt illud Apostolorum: Domine, adauge nobis fidem: & petitur idem in Collecta quadam: Omnipotens sempiternus Deus, da nobis fidei, spei, & charitatis augmentum. Hoc autem augmentum fit per fidem infusam.

FIDES acquisita dicitur corrumpi per errorem contrarium circa eundem articulum, vt scribit Gabriel dub. ij. vbi supra. Impossibile est enim quod quis eundem articulum simul credat & discredat. Stat tamen simul actus credendi vnum articulum cum errore circa alium. Sic & habitus fidei acquisita per habitum erroris contrarij corrumpitur, vel per longam negligentiam eliciendi actum suum circa proprium obiectum propter defectum conseruantis. Latius Gabriel. Habitus verò infusus sicut à solo Deo creando infunditur, ita ab eo solo annihilando corrumpitur. Vnde nulla causa creata eum corrumpere potest. Corruptur demeritoriè, nō quidē per quodlibet mortale, sicut charitas, sed per errorem circa quemcunque articulum pertinacem. Vnde per quā libet hæresim corrumpitur fides infusa, alioquin idem esset fidelis, & hæreticus. Hæreticus per errorem pertinacem circa certum fidei articulum. Et fidelis per infusam fidem: & sicut dictum est de errore, ita dicendum est de dubio pertinaci eadem ratione, quia dubitans pertinaciter circa quemcunque articulum, hæreticus est. Et dicitur pertinaciter, quia error non pertinax: similiter & dubium circa articulum particularem, non repugnat fidei infusa: licet acquisita secundum eundem articulum: potest enim quis circa aliquā veritatem in canone Biblia contentam errare vel dubitare explicitè, & tamen eundem implicitè credere. Hic tamen verè fidelis censetur, sicut laicus firmiter credens fidem catholicam esse veram, & similiter omnia contenta in Biblia: ignorat autem Saram vxorem fuisse Abraham, aut credit eam fuisse matrem Abraham, vel dubitat per actus informari, non est infidelis. Et credendo omnia contenta in Biblia esse vera, implicitè credit Saram fuisse vxorem Abraham. Quamuis explicitè ignoret, dubitet, aut oppositum putet: quia nescit hoc contineri in Biblia. Tria quoque vitia eneruant fidem, & eam impediunt, vt habet Gerson ferm. j. de sancto Antonio, parte iij. scilicet curiositas, carnalitas, & iniquitas, aut ingratitude, & incredulitas, & nullum peccatum adeo sic amat diabolus sicut incredulitatem. Nouit enim fidem radicem esse omnium bonorum, quæ si fuerit deleta, & ab humano corde eradicata, de tali homine actum est, nunquā bonum Deo placentem proferet fructum, quia sine fide impossibile est placere Deo. Plura Gerson vbi supra. Quomodo fides infusa & acquisita distinguantur specie, vide Gabrielem.

FIDES est duplex, scilicet informis & formata. Fides informis, quæ est in aliquo sine charitate, & nullum peccatum repugnat fidei nisi hæresis. Hæc fides informis (vt dicit sanctus Bonauentura in solutione argumen. quæst. j. parte ij. libr. iij. distin. j.) non placet Deo tanquam meritorium ex condigno: bene tamen placet Deo, sicut dispositum de congruo. Dicitur & hæc fides mortua, non ideo quia caret vtilitate & efficacia, sed quia caret vita gratuita, quæ est vita perfecta. Et ideo fides informis non est propriè virtus, sed largè. Sicut & habitus politici informes dicuntur esse virtutes, vt idem sanctus Bonauentura

Bonauentura ait, distin. xxij. libri tertij. & hæc est etiā in malis Christianis: per illū enim habitū quodā modo intellectus hominis dū captiuus in obsequiū Christi. Et vt credit verè non apparentia, vt vitet erronea & phantastica, sicut in multis Christianis carentibus charitate, qui libenter audiunt verba salutis, & abhorrent hæreticam prauitatem, vt dicit sanctus Bonauentura vbi supra. Videatur & Gabriel distin. xxij. quæst. ij. articul. iij. & dub. iij. & iij. Idem dicit, quod omnis fides acquisita est virtus intellectualis, quia omnis talis causatur ab actibus intellectus, elicitis, scilicet assentire vero, certo ex auctoritate testis, ergo. Et etiam omnis fides acquisita est virtus moralis capiendo virtutem, vt diuiditur in politicam, quæ est habitus acquisitus: & gratuitam, quæ est habitus infusus, quia acquiritur ex actibus imperatis. Nam apprehenso vero, certo, sed in euidenti, & ita non sufficienter probato, non cogitur intellectus assentire, sed quantum est de se potest non assentire: ideo si assentit firmiter, volens assentit, & ideo ex imperio voluntatis: hoc est quod dicit Augustinus, quod cætera potest homo nolens. Cætera, scilicet ieiunare, intrare Ecclesiam: credere non potest nisi volens. Sed fides infusa propriè, nec est virtus moralis, nec intellectualis, sed gratuita. Philosophus enim diuidens virtutem in moralem, & intellectualem loquitur de virtutibus acquisitis non infusis. Et ad assentiendum catholicæ cuiuscunque veritati, quantumcunque sciatur per experientiam vel demonstrationem, requiritur fides infusa, quæ monstrat & ostendit rationem obiectalem credendi istam, quod Deus talem veritatem tradidit aut iussit per se immediatè, vel per Ecclesiam aut scripturam sacram, vt scribit Gerson parte prima de erroribus circa fidem.

FIDES formata dicitur, quæ est cum charitate & operibus bonis. Vel (vt dicit Gabriel dubio v. vbi supra.) est cuius in eodem subiecto seu in eadem anima assistit charitas. Vnde habitus fidei non mutatur propter aduentum charitatis, sicut nec corpus hominis propter vestimentum, licet eo ornetur, neque mutatur propter destinationem charitatis: patet ergo quod idē habitus fidei, tã infusus quæ acquisitus: similiter & actus eius potest successiuè esse formatus & informis. Formatur autē per charitatem, quæ est forma virtutū, nō quod informet eas (vt dicit Brule. d. xxij. q. j. lib. iij.) sed quia reddit eas placentes deo. Vel vt dicit Gabriel vbi supra. Dicitur formare virtutes vel forma, nō quod inhaereat virtutibus, & det speciem. Sed dicitur forma virtutū pro quanto per charitatē actus virtutū perficiuntur, quia per charitatem in debitū finem vltimū, scilicet summū bonum propter se ipsum quod est Deus referuntur. Perfectior autem est actus in Deum relatus, quam relatus in alium finem: vt honestatem aliquam morale contra Deum: de quo vide in dictione *Charitas*. Et sicut calor naturalis (vt scribit Iacobus de Valen. super 1. Psal.) decoquit partes humefactas, & connectit, & compactat eas adinuicem, vt videmus in arboribus, vt est in Aestate, sic folia retinentur fixa. Sed recedente calore, vt in Autumno folia cadunt, ita pariter accidit in corpore mystico ecclesie. Nam membra Christi humectantur per fidem, & viridificantur per charitatem. Et sic ignis siue calor charitatis connectit membra suo capiti Christo, & inter se tanquam folia arbori, & sicut palmites in vite, vt pa-

ter Ioan. 16. & sic folia eorum, id est opera radicantur & solidantur per fidem & charitatē formatam: & sic non desluunt, imò faciunt fructus meritorios, & prosperantur in præmio. Sed si deficit eis talis fides aut charitas, tunc decidit à corpore Christi mystico, sicut foliū in arbore. Et sic etiam opera eorum effluunt in vacuum, & sic etiam sacramenta ecclesie, & bona opera quæ faciunt Ecclesia, non proficiunt eis. Et sic etiā ipsi impij tanquā vani & inutiles proiciuntur à facie Domini in iudicio, cum dicitur eis: Ite & discedite à me maledicti in ignem æternū. Mat. 25. Et sic patet quod Iudæi obstinati, & omnes iniusti, & impenitentes, non erunt tanquā lignū vitæ, &c. Sed tanquā ficulnea arida & maledicta, ex qua ceciderunt folia: & proiciet eos ventus diuinæ vindictæ: sicut ventus proicit puluere à facie terræ. Hæc Christopholitanus Episcopus. Et fides quæ per charitatē operatur, vt scribit Dominus Cardinalis Cameracen. q. ij. ar. ij. li. iij. est principium sufficiens ad salutem: dum tamen habens eam legem obseruet, & ideo habens eam baptizari tenetur, cum lex hoc præcipiat, & per hoc multa familia intelligenda sunt (vt idem ait, &c. cum dicitur: *Sola fides sufficit.*)

FIDES dæmonum, de qua B. Iacobus dicit cap. 2. dæmones credunt & contremiscunt. Dæmones autem (vt inquit Gabr. dub. vj. dist. xxij. q. ij. li. iij.) credunt fide actuali ex signis & coniecturis, etiam ex scriptura, quam nouerunt: & ex illis actibus credendi generatur in eis habitus. Non tamen habent fidem infusam, quia illam non habuerunt ante casum, vt quidam volunt: nec est verisimile, quod deus post casum obstinatis in malitia & odio dei, infunderet donum gratuitum, quale est fides informis. Et quamuis credant dæmones (vt dicit Scotus dist. vij. libr. ij.) ille tamen actus credendi est in eis malus, quia odiunt illud creditum: & vt ait sanctus Bonauentura. credunt coacti, & quasi cum quodam murmure. Habuerunt quidem ipsi fidem informem, sed non de genere virtutis largè acceptæ, quia non adherabant ipsi veritati primæ propter se.

FIDES est necessaria homini ad salutem, sub qua (vt habet Gabriel distin. xiiij. q. vnica. lib. iij.) non solum cadunt propositiones contingentes, sed etiam veritates necessariè demonstrabiles. Patet per Apostolum ad Hebr. 11. Credere oportet accedentem ad Deū: quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit. Prima deus est, necessaria est, & demonstrabilis. Secunda deus inquirentibus se remunerator est, est contingens. Vnde omnes articuli fidei aliquid enunciantes de deo intrinsecum, vt deus est trinus & vnus: verbum est à patre æternaliter genitum: spiritus sanctus ab vtroque deus est æternus, sapiens, iustus, omnipotens, bonus: & sic de aliis attributis sunt necessaria, quarum multæ sunt demonstrabiles & naturaliter notæ: quædam tantum supernaturaliter cognoscibiles, & duntaxat in Theologia beatorum demonstrabiles. Articuli verò qui aliquid enunciant de deo per respectum ad extra ad creaturam: vt quod est incarnatus, quod est passus, Iudex futurus viuorum & mortuorum, beatorum electorum: & per consequens indemonstrabiles: & per consequens non sunt scibiles, licet sunt euidenter cognoscibiles ex noticia intuitiua terminorum, sed non nisi obiectis. Siquidem intuitiua dei notitia est beatifica. Et licet quædam propositiones sint necessariae (vt dictum est) & demonstrabiles, possunt tamen credi & similiter opinari. Nam qui eis assentit inductus leui persuasione

ne, opinatur eas. Qui verò assentit inductus auctoritate reuelantis, credit eas. Cui autem demonstratur iam nec opinatur, nec credit, sed euidenter noscit eas, eis quæ scientia propriè dicta firmiter assentit. Hæc Gabr. vbi supra: qui & ponit veritates fidei consequentes. Vnde (vt idem ait) Fidelis legens literaliter canonem Bibliæ, & capiens eius sensum, acquirit plures fidei habitus & nullum scientificum. Canon enim Bibliæ non est traditus per modum scientiæ demonstratiuæ, vt ex principiis euidentibus deducantur conclusiones, quibus assentiatur propter principia, ex quibus deducantur: ergo legens non acquirit habitum scientiæ. Et quandoque ex veritate vna, alia infertur. Sicut Apostolus 1. Corinth. 15. videtur concludere resurrectionem mortuorum ex resurrectione Christi. Item legens Bibliam, si est fidelis, immediatè assentit omnibus & singulis ibi traditis, quia credit omnia reuelata à Deo, nec vni plus quàm alteri, nec vni propter alterum. Quinimo cuiuslibet ibi tradito assentit, etiam si cætera non essent ibi tradita, & hoc propter auctoritatem Dei singula & omnia reuelantis, & ita plures acquirit habitus: vnum tamen habet habitum infusum, quo omnibus & cuiuslibet veritati sibi traditæ immediatè assentit, vel ad minus cuiuslibet æquè assentit, licèt mediante illo principio. Omne reuelatum à Deo est verum, &c. Cui immediatè assentit, non tamen sine fide acquisita. De hoc loquitur sanctus Augustinus xvij. de Ciuitate Dei cap. xij. ponens differentiam inter scripturam sacram, & dogmata Philosophorum, dicens: Quicumque, scilicet Prophetarum & scripturarum canonis sapuit, & vixit non secundum hominem, sed secundum deum, qui per eos locutus est, sapuit & vixit: ibi prohibitum est sacrilegium. Deus prohibuit. Si dictum est: Honora patrem tuum & matrem tuam: Deus iussit. Si dictum est: Non mœchaberis: Non homicidium facies: Non furaberis, &c. huiusmodi: non hæc ora humana, sed oracula diuina fuderunt. Quicquid Philosophi quidam inter falsa quæ opinati sunt, verum videre potuerunt: & laboriosis disputationibus persuadere moliti sunt, quòd mundum istum fecerit deus, eumque ipse prouidentissimus administraret, de honestate virtutum, de amore patriæ, de fide amicitia, de bonis operibus, atque omnibus ad mores probos pertinentibus rebus, quamuis nescientes ad quem finem, & quonam modo essent ista omnia referenda, sunt Prophetis, hoc est diuinis vocibus, quamuis per homines in illa ciuitate (scilicet Ecclesia) populo commendata sunt, non argumentationum concertationibus inculcata, vt non hominis ingenium, sed dei eloquium contemnere formidaret, qui illa cognosceret. Hæc Augustinus, vbi expressè innuit (vt dicit Gabriel distinct. xxiiij. quæst. vnica. artic. ij. conclusionem v. lib. iij.) processum scripturæ non esse argumentatiuum, sed magistanquàm ex ore dei planè reuelatum. Et vt idem dicit conclus. vj. Maiores in Ecclesia per studium Theologicum præter acquisitam fidem quam augmentant, & circa quædam credibilia de nouo acquirunt multos apprehensiuos & ad hæsiuos habitus consequentiarum, opinionum, & scientiarum in se ipsos producant, perquirendo & exponendo scripturas, nunc vnã per aliam, qui & ad intellectum scripturarum scientias: puta Metaphysicam, naturalem philosophiã, & moralem immiscant, per quod fidem acquisitam augmentant. Vide

latius Gal r. Et si (vt inquit sanctus Bonauen. dist. xxv. qu. vlt. lib. iij.) certitudo fidei à parte distantis, non habet incrementum, habet tamen proficere ex parte ipsius credentis. Nam secundum cognitionem fides crescit, quando eruditur ad scientiam, secundum affectum verò quando ad deuotionem excitatur & roboratur ad constantiam, & vtroque modo creuit fides secundum diuersitatem temporum. Quod enim creuerit quantum ad deuotionem, satis ostendunt martyrum passiones. Quod quantum ad scientiam satis ostendunt Doctorum eruditiones. Vnde latius Bona. vide & de augmentatione fidei Gabr. d. xxv. q. vnica. ar. iij. dub. ij. lib. iij. Apostoli quoque (vt inquit Gabr. dist. xxiiij. ar. ij. conclus. vij. lib. iij.) Prophetæ & sancti, qui reuelationem veritatum scripturæ à deo receperunt, creduntur notitias tantæ certitudinis & euidentia habuisse, quo omnem dubitationis motum penitus excluderunt. Ita sentit Occam. vide latius Gabr. Illa tamen certitudo non fuit euidentia rei causata per demonstrationem, sed à deo immediatè reuelante, & ideo non fuit scientia, fuit tamen euidentia, id est certitudo maior quàm fidei, imò æqualis scientia, quia fides non excludit omnem motum leuem dubitationis, sed dubitationem pertinacem. Qui verò audit prædicationem articulorum, & videt fieri miracula, non acquirit notitiã euidentem articulorum, sed solū acquirit fidem, licèt intensiorem, qua firmiter assentit prædicationi, & prædicatori propter testimonium miraculorum, non tamè habet noticiam euidentem: ita vult Occam. iij. quotlibet. quæst. x. & post eum Gabr. dub. j. vbi sup. Vbi & dicit, quod nullus actus euidentis est respectu falsi. Et si Saracenus prædicans legem Mahumeti, facere potest miracula apparentia: cuius tamen legis articuli sunt falsi. Sicut & Antichristus faciet apparatus miracula, p approbatione falsæ doctrinæ. Sicut ergo audiens illorum falsam prædicationem, & videns miracula apparentia, non acquirit noticiam euidentem. Ita nec audiens prædicationem veram articulorum fidei, & videns miracula verè, acquirit noticiam euidentem, præsertim cum non facilè discernitur inter miracula vera & falsa. Vide & plura apud Gabrielem vbi supra. & in fine dubij ponit notabile dictum, quòd Deus nunquam deserit rationalem creaturam sine auxilio oportuno, facientique quod in se est, nulli deest Dominus in necessariis ad salutem, &c. Hæc plura de fide, quia non inutilia censui, scribere non omisi.

FIDEI actus generalis secundum omnes Theologos lib. iij. sentent. est vt intellectus credentis firmiter primæ veritati innitatur propter se, nec humanam rationem, aut miracula principaliter requirit, &c. Specialiter verò actus fidei sunt quatuor. Primus est credendo amare. Secundus est credendo in Deum ire. Tertius fidei actus est credendo ei adherere. Quartus est credendo membris eius incorporari. Secundus actus fidei est exterior confessio, secundum quod dicit Apostolus Romanorum 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Tertius actus fidei vel potius effectus est mortis susceptio. Quartus actus fidei est triumphatio, tantus quippe est tentationum insultus, quòd nullus sanctus, sine vera fide, possit de illis triumphare, &c.

ARTICVLVS fidei quid sit, & vnde dicatur, vide in dictione Articulus, supra.

FIDES

FIDE est duplex. Explicita & implicita, vt notat Gabriel distinct. xxv. quæst. vnica. lib. iij. Et secundum hoc aliqua veritas explicitè creditur, alia implicitè. Fides explicita est actualis assensus catholice veritatis, siue vniuersalis, siue particularis. Sic quicumque apprehendit aliquam veritatem catholicam & ei assentit, habet fidem explicitam illius veritatis, vt assensus illius: omne reuelatum à deo est verum. Canon Bibliæ est verus. Christus satiauit quinque milia ex quinque panibus & duobus piscibus. Fides implicita est fides habitualis, siue particularis assensus alicuius propositionis generalis: multas particulares veritates in se includentis. dicitur, enim propositio vniuersalis vel generalis includere omnes illas particulares, quæ ex ea inferri possunt in bona consequentia immediatè, aut mediatè vero coassumpto. Exemplum, vt assensus huius: Omne contentum in scriptura canonica est verum, est fides implicita non quidem illius. Omne contentum in scriptura, &c. sed omnium particularium veritatum in Canone contentarum, vt illius: In principio creauit deus cælum & terram. Adam eiectus est de Paradiso. Christus cœnauit cum discipulis. Christus descendit de cœlis, &c. Omnis autem fides habitualis est fides implicita veritatis ad cuius assensum inclinatur. Item eadem fides actualis est implicita & explicita & explicita respectu diuersorum. Nam assentiens illi: quicquid credit Ecclesia, est veritas catholica, habet fidem explicitam illius propositionis. Quicquid credit Ecclesia, est veritas catholica. Et habet fidem implicitam omnium veritatum, quas credit Ecclesia. Nam assentiendo huic explicitè: Quicquid credit Ecclesia, &c. Implicitè assentit omnibus veritatibus, quæ ex illa deduci possunt, sicut huic. Euangelium continet catholicam veritatem. Item habens fidem infusam, omnia credibilia credit implicitè, etiam si actu nihil apprehendat. Hinc infantes baptizati nondum rationis vsum habentes, omnia credenda implicitè credunt: præterea: aliquam implicitè credere aliquam veritatem, & explicitè ei dissentire, imò eius oppositum sentire. Patet, postquam quod aliquis credit sicut Ecclesia credit, hoc est credat illam, quicquid Ecclesia credit verum est, & dissentiat huic. Abraham habuit plures uxores, & assentiat eius oppositum credens ita sentire Ecclesiam, ille implicitè credit illam. Abraham habuit duas uxores, quia sic credit Ecclesia, & explicitè eam discedit. Hæc Gabr. vbi supra. Hæc fides implicita, vt idem ait, quia fidelis credit quicquid Ecclesia credit vt illius est fidei. Nam si fuerit in corde, defendit ab omni hæretica prauitate: vt dicit Occam in tract. de sacramen. ca. j. & post eum Gerson Cancel. Non enim aliquatenus hæreticari valet, qui corde credit quicquid ecclesia catholica credit, id est qui credit illam quicquid ecclesia credit est verum, quoniam talis nunquam pertinaciter alicui errori cõtrario fidei adheret. Nam etsi erroneum aliquid credit, postquam sibi ostenditur cõtrarium huius, credere ecclesiam, cõtinuò corrigit errorem, non enim stant simul credere illam. Verum est quicquid ecclesia credit, & non credere aliquid quod ecclesia credit apprehensum, vt tale. Quid autem sit credere implicitè, quare supra in verbo *Credere*.

FIDELIS dicitur, qui fidem habet, & modò pro Christiano homine accipitur, qui veram profiteatur fidem: infidelis per contrariam. Et fideles, qui sunt membra ecclesia, sunt in duplici differetia, quidam dicuntur ma-

iores in ecclesia, vt & notat Gabr. vbi supra. qui ad quædam particulariter credenda tenentur, quæ non tenentur minores qui sunt in ecclesia. Et illis incumbit officium regendi & docendi alios verbo veritatis, & exemplo honestatis, sicut sunt Pastores ecclesiarum, Episcopi, curati, & legentes in vniuersitatibus, & secundum aliquos, maxime in Theologia. Quidam sunt minores, & sunt simplices & subiecti, & doctrina & regimine indigentes, illi in particulari credere debent, quod Deus est, & quod est munerator, quod mediator est siue redemptor humani generis. Vnde Apostolus ad Hebr. 11. Oportet credere accedentem ad Deum, quia est: & inquirentibus se munerator est. & Actuum 4. vbi Petrus loquens de Christo ait: Non est in aliquo alio salus, neque aliud nomen, in quo oporteat nos saluos fieri: vide plura apud Gabrielem vbi supra. Sunt itaque duplices ecclesiarum filij. Maiores, scilicet quorum est non tantum credere, sed etiam fidem defendere, ac in eadem simplices instruere. Minores quoque, qui maiorum instructione in fide instruuntur, nutriuntur, & roborantur. Et pro fide confirmanda & habenda clariiores notandæ sunt propositiones, quas ponit diffusè, & abundè probat Gabr. dist. xxv. art. ij. lib. iij. Prima veritas, sicut saluandis omnibus necessaria fuit fides infusa pro quolibet statu ecclesiarum: ita & actus fidei adultis vtentibus ratione. Anima enim non est accepta Deo, nisi per charitatem quo ad voluntatem, vel perficiatur habitu supernaturali quo ad intellectum. Deus autem de lege ordinata non perficit animam, nisi perficiat eam secundum totum: ideo charitate voluntatem non perficit, nisi perficiat intellectum fidei. Dei enim perfecta sunt opera. Deut. 33. Et ad Hebr. 11. Impossibile est sine fide placere deo. Quo ad secundum quod in habentibus vsum rationis, non sufficit meritum Christi, sicut in non habentibus, qui merito redemptoris saluantur, & non in proprio merito, sed necesse est etiam addere meritum proprium, secundum illud: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et iterum: Fides sine operibus mortua est. Et sicut prudentia est auriga actuum virtuosorum, ita fides actuum meritoriorum: necessarius itaque est omnibus ratione vtentibus actus fidei, aliquando ea necessitate, qua eis necessarius est actus meritorius, Videatur latius Gabriel conclus. j. Secunda veritas, licèt eadem fuerat fides infusa in nobis, & in veteri testamento patribus, non tamen eadem acquisita. Nam vna est tantum infusa fides in vno homine numero, & vna specie in omnibus hominibus: sicut vnū obiectum immediatum & principale, scilicet omne reuelatum à deo est verum, mediante cuius actu (qui est vnus specie apud illos & nos) inclinatur ad omnes actus credendi articulos speciales. Sed de fide acquisita respectu redemptoris certum est, quòd respectu certorum articulorum eadem fuit fides acquisita, & fidei actus specie apud illos & nos: puta articuli creationis mundi, lapsus primi hominis, futuri iudicij, sed non quo ad omnes articulos. Propositiones enim creditæ à patribus specie distinguuntur à creditis à nobis. Nam illa propositio: Christus est venturus, passurus, resurrecturus &c. quam illi crediderunt, &c. Et illæ propositiones: Christus venit, Christus passus est, resurrexit, &c. quam nos credimus, distinguuntur specie: quia sunt non synonymæ, propter diuersam temporis connotationem: latius Gabr. scribit vbi supra. Et secundum

Augustin. & post eum scribit Iacobus de Valentia tra&. iij. ca. ij. regula vij. prologi in Psalteriū, quod sicut in vtroque testamento vnus semper fuit Christus creditus: ita dicitur vna & eadem fides patrum veteris testamenti & nostra: eod quod vnitas fidei est ab vnitate obiecti crediti. Item sicut semper vna fides Christi, ita fuit & semper est vna lex in vtroque testamento, quia vnitas legis sumitur ab vnitate fidei. Latius scribit Valentia. Tertia veritas, pro omni tempore post lapsum hominis, fides mediatoris explicita ad salutem ratione vtentibus fuit necessaria. Patet, quia nullus saluatur nisi sit membrum ecclesie per fidem mediatoris, vt patet diffuse per Apostolum ad Hebr. ii. Ergo sicut presentes post Christi aduentum per fidem mediatoris: ita precedentes per eandem fidem fuerunt membra Christi & ecclesie. Generaliter autem credere fuit necessarium omni homini, licet non particulariter & explicitè. Credere, inquam, in genere quemadmodum Deus ordinaret viam aliquam redemptionis per aliquem mediatorem etiam ignorando per quem, an per verbum Dei, vel per angelum aut alium modū, & istud generaliter credere fuit necessarium omni homini ad salutem post lapsum. In lege autem reuelata veritatis, scilicet euangelica adhuc magis particulariter credere tenemur plus vel minus secundū diuersos status hominum quam in lege Mosaica, & natura. Et ideo sanctus Bonauen. q. ij. di. xxv. li. iij. ait: quia Philosophi hanc fidem in genere non habuerunt, suis virtutibus & meritis inhæretes non poterant esse membra Christi, & per consequens nec saluari. Nec ipsi excusabantur quin ad minus tenerentur ad fidem illam in generali: si denique fecissent quantum in se fuisset, non defuisset eis Deus ad eorum illuminationem. Hinc Apostolus ad Rom. i. Cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipientium eorum. dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Vide latius Gabr. vbi supra. Similiter dicendū est de eo qui in silua natus Doctorem fidei non audiuit. Vnde B. Tho. in iij. scrip. di. xxv. q. iij. In his inquit quæ sunt necessaria ad salutem, nunquam Deus homini querenti suam salutem deest vel defuit, nisi ex culpa sua. Vnde explicatio eorum quæ sunt ad salutem necessaria vel diuinitus prouidentur homini per prædicatorem. Sicut patet de Cornelio Actū 10. Et de Enucho Candacis Reginae. Actū 8. Vel per reuelationem, qua supposita in potestate liberi arbitrij est vt exeat in actum fidei. Hæc Tho. Quarta veritas vt habet Gabr. conclusione iij. vbi supra est, quod omnia Ecclesie membra pro statu legis euangelicæ eadem tenerentur credere, non quidem explicitè, sed implicitè. Quo ad primum explicitè patebit infra. Implicitè verò probatur, nam omnes tenentur habere fidem infusam, vt prima veritas dicit. Sed hanc habens, credit omnia implicitè, quia habitum habet ad omnia credibilia mediata vel immediata inclinantem. Item omnes vsu rationis habentes tenentur credere quod omne reuelatum à Deo est verum. Item quod scriptura à Deo reuelata sit vera, sed hoc credens explicitè, omnia credibilia credit implicitè, cum omnia credenda sunt reuelata à Deo, & omnia continentur immediatè vel mediata in scriptura. Hæc Gabr. Ad quædam tamen particulariter credenda tenentur maiores, & ad quædam minores, vt & supra tactum est.

Vnde rudes (vt vult Scot.) & minores non tenentur tantum credere sicut clericiliterati & alij, tenentur tamen ad aliquem actum explicitū pro aliquando, & ad alia in generali, vt credant sicut ecclesia credit. Et licet simplices & minores non tenentur circa singula credibilia particularia explicitam fidem habere, tenentur tamē omnes particulares errores ne pertinaciter adhereant cauere, vt diffuse probat Gabr. vbi supra conclusione vj. Et quia vt vult S. Thom. mysterium Christi explicitè credi non potest sine fide trinitatis, ideo post tempus gratiæ diuulgatæ tenentur omnes ad explicitè credendum mysteriū trinitatis, & c. hoc est, vt credat quod in deitate est pater & filius, & spiritus sanctus, & hi tres vnus deus sic confusè & generaliter, non autem distinctè, quod in vnitate sit distinctio personalis. Plura Gabr. conclusione v. vbi supra. Nullus præterea excusatur si ignorat ea quæ prædicatio ecclesie manifestat & vsus ecclesie, & quæ solennitates ostendunt, vt quod Christus natus est, crucifixus, & generaliter articuli symboli, & in illis prædicatis tenentur minores Prælati suis credere, & sic prædicatis explicitè assentire. De quo latius aliàs dictum est. Et videatur ad hoc Gabr. ar. iij. di. xxv. dub. j. li. iij. Omnes quoque tenentur articulos fidei credere, vt credant si proponuntur ipsis. Sic ad fidem explicitam omnium in symbolo contentorum, omnes in tempore gratiæ obligantur, vt dicit Magister, & Gabr. conclusione v. vbi supra refert. Et si (vt ibidem dicit) aliqui adeo obtuui fuerint, quod articulos ipsos secundū quod in Symbolo ordinati sunt eo ordine recitare non possent, sufficeret tamen eis quod omnes & singulos explicitè credunt, dum eis proponuntur, & c.

FIDES Christiana est verissima, & firmissima, de qua copiose scribit frater Pelbartus. Et quomodo probetur per multa testimonia Sanctorum, Prophetarum & Apostolorum & Discipulorum Christi, qui nondum verbis, verum etiam verberibus & moribus crudelibus testificati sunt veritatē huius fidei. Item testimonio probatur gentiliū & Sibyllarum & Philosophorum. Item Angeli Dei atque demones testimonium dant fidei nostræ. Vnde Math. 8. de Iesu filio dauid: Vt quid ante tempus venisti querere nos. Item omnes creaturæ cælestes, terrestres & infernales, secundum quod dicit Greg. in homel. epiphaniæ. Omnia, inquit, elementa auctorem suum venisse testata sunt. Plura Pelbartus libr. iij. v. 1. Theol. in dictione, fides, probatur & sapientissimè per testimonium sacre scripturæ. Quare non dici potest (vt scribit Gerson parte iij. sermone de S. Petro & Paulo. consideratione ij.) fidem nostram intantum esse præpositam & exaltatam tam generaliter sine maximis rei miraculis. Si enim neges aliqua fuisse facta ad extra miracula, talia qualia certè affirmant historia, in hoc tamen singulare est miraculū, quod sine miraculo tam magnus & talis populus talique modo huic se submiserit credulitati, diuites, pauperes, docti per illiteratos homines conuersi sunt, & præcipue per eos quos ipsi trucidabant, & dimittendo gaudia, voluptates, honores & affluetas delicias, ac veniendo ad laborē, ad tormenta & ad mortem, & hoc totum interdum subito, & veluti in vno momento. Sicut patet & in conuersione sancti Pauli, qui de persecutore & lupo rapace fuit sine mora mutatus in defensorē, & ouē amabilem. Hæc Gerson. Per hoc patet fidē nostrā Christianā esse firmissimā. Et de fide multa aliàs à doctoribus scribuntur.

FIDES

FIDES bona secundum Tullium, vt post eum refert Gerson parte iij. tra&. de oratione & eius valore, parte ij. litera B. est vnum agere, & nō fingere aliud. Vel fortè illud (inquit Gerson) melius diceretur bona fide aliquem quid agere, dum facit illud quod sibi rectè vellet fieri, aut quod alius pro quo fit deberet rectè sibi fieri velle. Sic commendantis, sic legantis intentio seruanda est. Fiat tamen etiam hoc vt iliter superioris prudentiorisque consilio vel assensu. Et recipiens rem aliquam bona fide, nesciens nec credens eam male acquisitam, siue per donationem, siue per contractum, non tenetur eam restituere si ignorantia non fuerit crassa, nec perceptos fructus durante fide bona, vt scribit Gabr. di. xv. q. iij. dub. v. proposit. ij. lib. iij. Et est sententia Hostiens. in sum. l. iij. de pæ. & remis. c. de resti. & cæterorum. Et dicitur, bona fide, quæ est vt sequitur quando non scitur nec creditur res esse malè acquisita, sed præsumitur non esse aliena. Panormi. in c. grauis. de resti. spo. Malæ fidei possessor est qui possidet & scit ad alium pertinere. Econtra bonæ fidei possessor, qui cum ignoraret se possidere alienum, possidet cogitatione domini, sola autem fides bona excusat à restitutione rei alienæ.

FILIVS in diuinis (vt scribit Gabr. li. j. di. xxvij. q. iij. ar. iij.) est persona genita de substantia patris, & licet filius sit verè & realiter de patris scientia genitus, quæ est dei & omnium creaturarum, quia omnibus modis filius est verbum, & conuerso, tamen nomen filius non connotat respectum ad creaturam, sicut nomen verbum. Cuius ratio nulla est (inquit Gabr.) nisi voluntaria impositio terminorum, & sic illa duo nomina propria filio nō sunt synonyma, quorum vnum connotat creaturam & aliud non, ita possunt imponi duo nomina patri, similiter duo spiritui sancto.

FILIATIO vt memoriæ prodidit Gabr. distinct. vij. q. vnica, art. iij. dub. ij. lib. iij. nihil aliud debet dici, nisi suppositum actu subsistens in natura producta intellectu vel sensitiua ab alio eiusdem rationis actu existente, siue suppositum istud habuerit illam naturam quam per productionem accepit continue, siue cum interruptione. Per hoc patet quod verbum in triduo mortis, non fuit filius virginis, quia tunc non subsistebat in natura humana, quia tunc non fuit natura humana Christi: quia anima Christi non fuit vnita carni, sine qua vnione non est natura humana. Patet secundo quod post resurrectionem & nunc est filius Mariæ, & idem filius qui prius. Supposito quod beata Virgo sit gloriosa in corpore & anima, quia idem verbum, eadem natura, eadem mater & Virgo, licet natura similiter & mater fuerit interrupta. Vnde post finalem resurrectionem Ioannes erit filius Zachariæ: sicut fuit ante mortem vtriusque, & eadem filiatione, quia idem verbum, eadem natura humana, eadem mater. Nec impedit quod nunc verbum est homo per nouam productionem humanitatis resuscitatæ. Siquidem resuscitatio productio est resuscitati. Et illo modo tollit generationem præteritam, non enim tollit quin eadem natura olim fuit accepta per generationem. Et vt idem dicit Gabr. Filiatio æterna est res relatiua, & proprietatis positua à patre quidem & spiritui sancto realiter. A filio autem & essentia formaliter tantum, non realiter distincta, quæ cum essentia & spiratione actiua constituit personam filij. de quo in principi. sent. latius videatur. Et quam-

nis (vt scribit sanctus Bonauen. distinctio. viij. libr. iij.) cōcedatur duas natiuitates esse in Christo, non tamen concedi debet duas esse filiationes. Vnde sicut quando quis generat post primum filium, alium, non nascitur in eo noua paternitas, sed primæ paternitati innascitur nouus respectus, quia pater est plurium quam prius erat. Sic etiam intelligendum est quod Christus generatione temporali non acquirit nouā filiationem, sed incipit esse filius alterius, scilicet hominis virginis. Et vt idem ait distinct. x. libr. iij. Christus in quantum homo est naturalis filius virginis, in quantum autem deus est filius virginis, non per naturam, nec per adoptionem, sed per gratiam vnionis. Et penes vtramque natiuitatem (vt idem dicit) q. vlt. vbi supra. Christus est filius naturalis, quia vtraque natiuitas consistit in productione similis ex simili, secundum similitudinem & conuenientiam in natura. Vnde secundum natiuitatem æternam generatur similis patri, secundum natiuitatem temporalem generatur similis matri: Ideo vtraque natiuitas est naturalis, & ratione vtriusque natiuitatis Christus naturalis filius debet dici. Bona.

FILIVS hominis. differunt secundum Aug. super Psal. 8. homo, & filius hominis. Nam omnis filius hominis est homo, quamuis nō omnis homo filius hominis possit intelligi. Adā quippe homo, sed non solus hominis. Quapropter secundū eundem differt homo & filius hominis, vt qui portat imaginem terreni hominis qui non est filius hominis, hominum nomine significetur. Qui autē portant imaginē cælestis hominis, filij hominis potius appellentur. Ille & vetus homo dicitur, iste autē nouus. Sed nouus ex veteri nascitur, quoniam spiritualis regeneratio mutatione vitæ æternæ atque secularis inchoatur, & ideo iste filius hominis nuncupatur. Homo igitur hoc loco dicitur est terrenus, filius autem hominis cælestis, & ille seiunctus à deo, hic autem præsens deo. Hæc Aug. quare & Christus filius hominis dicitur.

FILIVS adoptionis vt scribit Scotus di. x. libr. iij. & post eum Gabr. eadem dist. Vocabulum (inquit) istud filius adoptionis, translatum est à Iuristis, qui filium adoptiuum dicunt illum qui non naturaliter genitus est ab aliquo certo homine, nec ex naturali generatione habet ius succedendi in hæreditate eius, sed ex gratia præordinatur vt habeat ius succedendi. Et sic ad hoc vt sit filius adoptiuus alicuius, requiritur quod sit ei extraneus, id est non sit eius naturalis filius, cui ex conditione naturalis generationis conueniat ius successione in hæreditate adoptantis. Secundo requiritur voluntas gratiosa adoptantis, qua vult talem succedere & esse hæredem suum. Tertio quod sit aliqua hæreditas in qua possit succedere in re vel in spe.

Ex quo sequitur quod angeli beati sunt filij adoptiuus, etiam si fuissent in gratia creati, quia non sunt naturales filij dei, sunt tamen præordinati per gratiosam dei voluntatem vt beatitudine fruantur æterna, quæ non conuenit eis ex naturali eorum productione, sed per gratiam.

Est etiam ibi hæreditas, scilicet beatitudo. Secundo sequitur quod nulla creatura irrationalis dici potest filia adoptiua, quia non est ordinabilis ad hæreditatem æternam, quæ est beatitudo. Tertio sequitur quod præciti non sunt filij adoptiuus. Patet quia non sunt per voluntatem dei ad hæreditatem

Lexic. Theol.

3

præordinati. Gabr. post Scotum di. x. quaest. vnica. libr. iij. vbi & dicit quod verbum dei Christus non est filius Dei adoptiuus, quia nullus filius Dei naturalis est filius adoptiuus, verbū dei Christus est filius Dei naturalis, ergo non adoptiuus. Nec illa est concedenda: Christus secundum humanam naturam est filius Dei adoptiuus. Vide latius Gabr. & Bona. Illa itaque secundum Gabr. nullo modo est concedenda: Christus est filius adoptiuus, nec simpliciter, nec cum quacunque determinatione ne communicemus cum hæreticis in verbis, aut ne detur occasio probandi Christum esse creaturam, ad quod hæretici laborabant. Ideo sancti hanc propositionem negabant. Nec illa: Christus est filius adoptiuus, valet illam, Christus filius subsistit in natura adoptata largè loquendo de adoptato, & c. Filius adoptionis referendo ad nos iuxta illud. Sumus filij adoptionis per Christum. Hoc autem intelligi potest dupliciter, vt scribit S. Bona. di. x. ar. ij. q. ij. li. iij. quia illa præpositio per, potest importare causam effectiuam, vel meritoriam, siue dispositiuam. Et si importat causam meritoriam vel dispositiuam, absque dubio verum est quod sumus filij adoptionis per Christum. Ipse enim nobis meruit gratiam per quam sumus filij adoptiuus, in quantum est caput Ecclesie. Et hoc non solum respicit diuinam naturam, sed etiam naturam assumptam. Si verò importat causam effectiuam, sic adhuc verum est: pater enim nos adoptauit per filium & spiritum sanctum. Et si per appropriationem loquamur, per spiritum sanctum quo ad inchoationem, per spiritum sanctum quo ad consummationem. Ad nostram enim adoptionem duo concurrunt, scilicet redemptio quæ facta est per filij missionem, & gratificatio quæ facta est per missionem spiritus sancti. Et hoc est quod dicitur in li. de anima & spiritu. c. vj. A patre per filium & spiritum sanctum ad nos diuina descendunt, pater siquidem tradidit filium quo redimeret nos, misit spiritum sanctum qui seruos adoptaret in filios, filium dedit in precium redemptionis, spiritum sanctum in priuilegium adoptionis. Et sic patet per omnem modum verum esse quod sumus filij adoptiuus per Christum. Per quod autem donum sumus filij adoptiuus? Respondet idem in fine q. quod filij Dei sumus in quantum sumus conformes imagini filij naturalis, secundum id Rom. 8. Quos prædestinavit conformes fieri imagini filij eius. Hoc autem est dupliciter. Aut per priuationem à malo, & hoc est per gratiam baptismalem, quæ in quantum est sacramentum, medela est contra malum. Aut per ordinem ad bonum. Et hoc potest esse dupliciter. Aut ex parte intellectus, & sic est fides. Aut ex parte affectus, & sic est charitas. Si autè dicatur timor vel humilitas facere filios, hoc est dispensatiuè. Filiatio quoque per adoptionem (vt idem ait qu. vlt. istius distinctionis) competit nobis respectu totius trinitatis, à qua sumus creati, & recreati, & sic competit nobis respectu Christi. Vnde Christus potest dici pater noster. Sicut enim in diuinis nomen principij accipitur essentialiter, vt pote cum dicitur, respectu creaturæ. Accipitur etiam notionaliter cum dicitur, respectu personæ. Sic nomen patris si dicatur respectu personæ, dicitur personaliter. Si verò dicatur respectu naturalis creaturæ, essentialiter dicitur. Vnde sic pater & filius & spiritus sanctus, sunt vnum principium respectu creaturæ ratione productionis naturæ: sicut sunt vnus pater ratione collationis gratiæ. Bo-

nauen. & in fine dicit: Christus est pater noster secundum diuinam naturam: & est frater noster secundum humanam naturam. Hoc autem non facit confusionem proprietatum, nec relationum: quia nec paternitas illa, nec fraternitas proprietates personales important.

FILIVS, filij. Quidam sunt legitimi, quidam illegitimi. De quibus legito Richar. di. xlj. ar. ij. qu. iij. libr. iij. Filij legitimi & naturales sunt qui nascuntur ex legitimo matrimonio, seu in eo concipiuntur, siue ante baptismum siue post, & hoc siue matrimonium sit legitimum secundum rem & veritatem, vel secundum Ecclesie approbationem, siue ab initio siue ex post facto, & contrahentium reputationem, vel vtrumque, vel alterius. Si verò aliquis clandestina matrimonia vel interdicta inire præsumperit in gradu prohibito etiam ignoranter, (soboles de tali coniunctione suscepta, prorsus illegitima censeatur de patre ignorantia nullum habitura subsidium, cum illi taliter contrahendo non expertes scientiæ, vel saltem affectatores ignorantia videantur. Filij legitimi & non naturales sunt adoptiuus siue arrogati. Filij naturales & non legitimi sunt nati ex concubinis in domo. Non legitimi nec naturales sunt nati ex adulterio. Similiter dico de illis qui nascuntur ex incestu. Illegitimi enim sunt qui nascuntur ex copula non legitima. Dicuntur etiam non naturales non à natura generis, sed à natura speciei, pro tanto quia naturale iudicium rationis manifestè tali copulæ contrarium est. Latius scribit Richar. Filius autem est quem nuptiæ demonstrat, inquit Paludensis eadem di. q. iij. Filij autem illegitimi duobus modis legitimantur, secundum iura canonica, vt & habet Rich. vbi supra. & Petrus de Palu. di. xlj. q. iij. lib. iij. Primus est per sequens matrimonium, quando, scilicet solutus generans filium de soluta: postmodum in facie ecclesie cum ea contrahit, hic autem modus non extendit se ad natos ex adulterio. Secundus modus est per dispensationem Domini Papæ, & hic modus legitimandi potest se extendere ad quoscunque illegitimos, & ad omnes illegitimos actus in tota ecclesia. Secundum autem iura civilia legitimantur sex modis. Primus, est quando pater filium naturalem ex concubina susceptum, non spurium tradidit curiæ ciuitatis suæ vel metropolitane, & sit officialis in illa curia, quod contingit propter curiæ honorem. Secundus, quando pater filium naturalem iungit officiali curiæ ciuitatis suæ vel metropolis. Tertius, quando ipsemet naturalis filius offert se curiæ deficiente prole legitima, nam aliàs non liceret sibi se offerre. Quartus, quando deficiente prole legitima, ipsa concubina offert pro filio suo legitimando preces imperatori: & imperator eas suscipit. Quintus, quando pater in testamento solènter perfecto vocat, eum legitimum filium suum. Sextus, quando in testamento publica manu cõfecto vel manu propria habet subcriptionem triu testium fide dignorum vocat eum legitimum. Hæc Richardus, videatur & Pet. de Palude vbi supra.

FILIVS familias vt scribit Richar. dist. xlv. art. iij. q. iij. libro iij. dicitur omnis qui nascitur ex legitimo matrimonio, & nõ dum est mancipatus, is (vt idem vult) testari non potest, etiam si pater permittat, nisi sit miles, qui de peculio castrensi vel quasi castrensi testari potest. Peculium autem castrense dicitur quod milites in castris militando acquirunt. Quasi castrense dicitur, quod filius familias de scientia sua acquirat. De quo aliàs latius & suo loco dicitur.

FIGURA

FIGURA à fingi, dicitur forma, aspectus, qualitas. Et dicitur tripliciter, vt scribit S. Bonauen. dist. xlviij. ar. ij. q. iij. in fine libr. iij. Vno modo dicitur dispositio ex clausione linearum, & hæc non perit quantum ad terram, quia omnino est orbicularis. Secundo modo dicitur figura exterior rei facies siue pulchritudo. Hinc i. Cor. 7. dicitur, Præterit figura huius mundi, & hæc transibit, sicut dicitur in glo. non substantia, sed pulchritudo. Tertio modo figura dicitur fictio vel fragilitas, à fingi is, vt vasa figuli, & sic etiã petransibit non substantia, sed dispositio partium quo ad terram, & pulchritudo & fragilitas. Capitur & figura pro quacunque re, vel pro quocunque exemplo ducente in veritatem rei, & sic in antiquo testamento manna representabat sanctissimum sacramentum, & sic de aliis figuris. Capitur & figura pro imagine representante imaginatum, vt imago crucifixi representat Christum. Brulef.

FINIS vt scribit Gabr. quaest. xj. prologi, aliquando accipitur pro aliquo acquirendo per operationem, sicut sanitas est finis deambulationis, & ille finis est amatus & desideratus amore concupiscentiæ. Alius est finis amatus amore amicitia, propter quem finis primus producitur: quia enim homo diligit seipsum, concupiscit sibi sanitatem. Similiter qui diligit Deum summè propter se, omnia agit propter Deum, & illi Deus est finis omnium operum suorum. Primus finis est prior intentione, sed vltimus in executione, & est realiter effectus, & est communiter ignobilior illo fine ad quem ordinatur, saltem in æstimatione agentis qui intendit eum. Et ab aliis dicitur finis quo, & c. Secundus finis vt frequenter præexistit operationi, & si secundum rectam rationem intendatur, non est ignobilior illo quod est ad finem, nec est effectus, nec acquiritur per ipsam operationem. Et hic ab aliis dicitur finis gratia cuius. Finis autem scientiæ propriè loquendo est amatum à discente, siue amore amicitia, siue concupiscentiæ quod mouet ad acquirendum scientiam. Vide latius Gabr. Et finis libri sententiarum est (vt inquit S. Bonauen. quaest. iij. prologi) vt boni famus. Refert autem loqui de fine & causa finali, vt notat Gabr. dist. j. quaest. v. articul. j. libr. ij. Nam finis est terminus rei vel operationis: vt punctus lineæ & forma, aut effectus productus est terminus motus vel operationis, quo, scilicet producto cessat motus aut operatio. Sed causa finalis est illud quo agens mouetur ad operandum. Et de causa finali supra dictum est. Accipitur tamen frequenter finis vt etiam se extendit ad causam finalem, vt dicit idem Gabr. di. xxxviij. quaest. vnica. ar. j. libr. ij. Vnde sic accipiendo finem, finis secundum Gabr. & Greg. de Ari. capitur tripliciter. Communiter, propriè, & magis propriè. Communiter, quodlibet volitum siue volitionis obiectum dicitur finis. Sic accipit Aug. ii. de tri. c. 6. vbi dicit quod voluntas videndi non habet finem nisi visionem, siue illud referat ad aliud, siue non referat, & voluntas videndi fenestram, finem habet fenestram. Finis propriè dicitur non quodcunque volitum, sed volitum propter quod aliud est volitum. Et sic accipitur finis quod est cuius gratia, scilicet aliud est volitum. Et illos duos modos distinguit Magister in tex. di. xxxviij. li. ij. cū dicit: Finis volutatis est vel illud quod volumus per quod impletur ipsa voluntas, vel potius aliud propter quod illud volumus. Finis magis propriè est id propter quod aliud est volitum,

& ipsum propter se tantum est volitum. Sic dicitur. Metaphy. Finis est quod nõ est aliud causa, sed alia illius, id est, finis est quod nõ est volitum propter aliud, sed propter se tantum. Alia autem sunt voluta, propter ipsum. Et Cõmētator ibidē cõmen. viij. dicit: quod descriptio causæ finalis est, vt nõ sit propter aliam causam, pro eodem ergo caput finem ibi, & causam finalem, & c. Habet autē homo duplicem finem, vt scribit Gab. d. xxxviij. q. vnica. art. j. libr. iij. vbi ita dicit: Homo qui subsistit ex duplici substantia, scilicet spirituali & æterna, atque corporali mortali, duplicem habet finem. Vnum supernaturalem. Alium naturalem, qui humanus dici potest seu politicus vel ciuilius. Nunc pro consecutione finis primi datæ sunt leges proportionatæ ad illū finem, & illæ appropriatæ dicuntur leges diuinæ, theologice, siue de iure diuino. Quemadmodum nõ omnes virtutes, sed eas duntaxat quæ immediatè ad Deum ordinat theologicas & diuinas nominamus, fidem, spem & charitatem. Ad consequendum autē alium finem humanum, ciuilem seu politicum, leges aliæ latæ sunt. Quandoque à Deo reuelante, vt iudicialia veteris testamenti. Quandoque & plurimum per humanam inuestigationem impositæ, illæ enim quæ uis ordinantur finaliter ad finem beatitudinis æternæ sicut ea quæ corporis sunt, & corp⁹ ipsum propter animam factum, eas tamen non dicimus diuinas. Alioquin leges & regulæ medicinales si à Deo reuelarentur, leges diuinæ dicerentur, & c. Et vt ait Paulus Cortesius lib. iij. suarū sent. di. x. in principio. Quodcunque ab hominum genere expetatur, id omnino finis causa expeti, quæ est amulsis & libripendix operis humani, & c.

FINIS est duplex, scilicet vltimus & principalis & minus principalis, vel finis sub fine, vt notat S. Bonauen. di. xv. lib. ij. ar. ij. quaest. j. Finis vltimus potest accipi dupliciter, vt scribit Gabr. di. j. quaest. vj. libr. j. Vel pro beatitudine creata possibili voluntati, & hæc est fruitio ipsa strictè accepta, vel pro obiecto beautifico. Si loquimur, inquit, Bonauen. de fine principali sicut omnium creaturarum tam rationalium quam irrationalium, finis est Deus, quia omnia propter semetipsum creauit altissimus, omnia enim fecit ad laudem suæ bonitatis. Si autem loquamur de fine non principali qui est finis quodammodo, & finis sub fine, sic omnia sensibilia alia facta sunt propter hominem. Et hoc insinuat Philosophus cum dicit, Sumus finis nos quodammodo omnium eorum quæ sunt. Insinuat etiam scriptura multo excellentius cum dicit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, quia enim homo rationis capax est, ideo habet libertatem arbitrij, & natus est piscibus dominari, quia verò per similitudinem natus est in Deum tendere immediatè, ideo omnes creaturæ rationales ad ipsum ordinantur, vt mediante ipso in finem vltimū perducantur. Bonæ verò volutatis (vt idem dicit Bonauen. di. xxxviij. q. iij. li. ij.) vnus solus est finis principalis. Potest autè statuere plures fines, & hoc tripliciter. Vno modo ita quod finis sit sub fine, & propter finem. Alio modo ita quod vnus sit finis principalis, alter non principalis, ita tamè quod finis nõ principalis nõ referatur ad principalem actualiter. Tertio modo ita quod vterque sit finis principalis. Exēplū autē huius assignari potest in eo quod frequenter accidit, videlicet cum quis vadit ad ecclesiam ad percipiendas distributiones. Hoc enim potest facere tripliciter.

t 4

Aut ita quod principaliter intendit honorem & gloriam Dei cum vadit decantare laudes. Et simul cum hoc intendit obtinere pecuniam ut pauperibus distribuatur, vel in alios usus licitos ad honorem Dei conuertat. Alio modo potest aliquis ire ad ecclesiam, intendens Deo placere, & simul cum hoc pecuniam acquirere, ita tamen quod eius acquisitionem ad Deum non referat, nec tamen ipsam pecuniam statuit finem principalem, pro eo quod ipsam non diligit propter se. Tertio modo vadit quis ad ecclesiam duplicata intentione, quod vult Deo placere, & vult obtinere pecuniam, quam sicut avarus appetit acquirere, ut possit thesaurum suum ampliare, & in eo delectari propter se. Primo modo statuere diuersos fines est bonum & meritorium, & pertinet ad bonam voluntatem. Secundo modo statuere diuersos fines non est bonæ voluntatis loquendo formaliter, attamen non sic repugnat quin possit cum ea stare, est enim ibi peccatum veniale, non mortale. Et hoc vult Aug. in lib. confes. cum ait, Minus te amat qui tecum aliquid amat quod non propter te amat. Tertio verò modo statuere diuersos fines non est bonæ voluntatis, imò contra bonam voluntatem, talis enim vult duobus Dominis seruire, & hoc est impossibile, sicut dicitur Matth. 6. Quando enim sic principaliter duos intendit fines verificatur illud propheticum: Coangustatum est stratum ita ut alter decidat, & pallium breue utrumque operiri non potest, & talis est voluntas hypocritarum, quibus via damnationis æternæ comminatur scriptura, pro eo quod terram ingrediuntur duabus viis. Et ideo dicitur Eccles. 2. Ne accesseris ad ipsum duplici corde. Qui enim accedit in corde, & corde hypocrita est, & quia gaudium hypocrite ad instar puncti est.

Ideo dicitur Oze 10. Diuisum est cor eorum, nunc interibunt. Hæc Bonauen. Et paulò post. Cum autem solum sit summum & verum bonum quod quietat humanum desiderium, necesse est quod voluntas bona ad hoc quod sit recta, statuatur sibi finem vnicum. Et quamuis (ut idem ait) plures fines non principales contingat constituere, tamen ad hoc quod voluntas sit bona, necesse est vnum solum finem esse principalem. Nam aliter non diligitur Deus ex toto corde. Deus itaque finis sit principalis omnium operationum nostrarum, quem & magnificare debemus, quoniam hic est finis noster, ista salus, ista perfectio, istud principium & vltimum creaturæ rationalis opus bonum, ut habet Gerson tracta. xj. supra Magnificat. Vnde & Richar. di. xlix. art. j. quæst. j. li. iij. ostendit vitæ humanæ vltimum esse finem per se. Et hoc dupliciter potest accipi, ut quæst. ij. dicit. Vno modo pro bono in quo vltimo quiescit homo. Alio modo pro quiete hominis in illo bono. Sic beatitudo est finis hominis vltimus, vel ipse Deus qui est summum bonum. Vide latius Richar. Non discrepat ab his Iacobus de Valentia, cum ita scribit tracta. j. c. iij. prologi in Psalterium: Duplex inquit est finis legis, Vnus vltimus & extrinsecus, qui est ipse Deus & homo Christus. Et alius est finis intrinsecus, qui est duplex, scilicet Finis qui acquiritur in ipsis beatis, qui dicitur ipsa felicitas, & alius est finis legis habitualis, quo acquiritur & habetur ipse Deus & ipsa felicitas, & iste finis dicitur charitas. Et sic dicit Apostolus ad Tim. i. quod finis omnis præcepti est charitas.

FIRMAMENTVM est cælum stellarum & superna spherarum, secundum Aristo. Non autem secundum

astrologos modernos, ex S. Thom. parte j. q. lxxvij. ar. j. ij. & iij. Et ut scribit Brulef. di. xliij. li. ij. Firmamentum est cælum, in quo sunt stellæ fixæ, quod in prima rerum conditione positum est in medio aquarum. Alio modo communiter pro omnibus orbibus cælorum capitur.

FLAGELLVM Græcè μάστιξ, & masticzo flagello dicitur. Et dicitur flagellum, quia caro eo percussa, cõfla grare, hoc est ardere videatur. Nonnunquam significat ramorum seu virgarum summitatem. Virgi. in Georgi.

Neve flagella summa petas: eo quod crebro ventorum statu agitur. Estque flagellum diminutivum de flagrum, substans flagella, ut scribit Richar. di. xv. artic. j. quæst. iij. libr. iij. sibi immissa per operationem iustam, cuiusmodi sunt omnia illa quæ Deus infligit, siue per actionem iniustam, cuiusmodi sunt aliqua quæ Deus frequenter à peccatoribus infligi iuste permittit, non satisfacit ea sustinendo sub ratione qua patiens tatum, in quantum tamen voluntas sustinentis ea patienter sustinet intentione remissionis pœnæ sibi debite pro suis peccatis, sunt sustinenti satisfactionis materia. Sed formaliter ipsa satisfactio in actu voluntatis consistit. Flagella tamen quæ ipsemet Deus immitit, maiorem efficaciam habent inclinandi voluntatem ad bonum quam illa quæ non immitit, sed immittere permittit. Et vtilitates flagellorum possunt accipi ex scripturis in generali vel in speciali, ut scribit S. Bonauen. di. xv. in dubiis literalibus. Erudit enim flagellum. Vnde Hierem. 6. Per omne flagellum erudieris Hierusalem. Item vertit, id est conuertit. Psal. Multiplicata sunt infirmitates eorum, & postea accelerauerunt. Probat insuper. Vnde Eccle. 27. dicitur: Vasa figuli probat fornax. Latum quoque facit flagellum. Iaco. 1. Omne gaudium exultimate fratres, & c. Item arctat, Esaiæ 28. Vexatio dabit intellectum auditui. Confortat etiam. Iob 6. Hæc sit mihi consolatio ut affligens. Satiat, id est fecundat. Exod. 1. Quanto magis opprimebat, tanto magis multiplicabantur. Consummat. Matth. 5. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Coronat. 2. Cor. 4. Id quod in presenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, & c. Bona. li. iij. Ratio autem quare viri sanctissimi tot flagellis atteruntur in hac vita, est ut scribit Gerson Cancellarius Parisien. parte ij. tracta. de indulgentiis, considera. xvj. quia confidentes in Dei misericordia, quod faciat eis cum tentatione prouentum, petunt hic puniri, & non in finem peccata, scilicet venialia differri purganda: quorum Deus petitionem exaudiens, commutat sententiam, & pœnam purgatorij in pœnam temporalis huius exilij, & in augmentum essentialis præmij, scilicet cum acceleratione paradisi. Hinc est illud Aug. Hic vire, hic seca ut in æternum parcas. Notetur de Mauricio Imperatore qui elegit hic puniri, & proditorie occisus est. Sic aliqui iusti viuunt & moriuntur ignominiosè quo ad mundum. Sed mors iusti subita, quam præcessit bona vita non minuit merita, si moriatur ita, propterea nil temerè indicandum. Certissimum signum indulgentiæ salutaris est bona facere, & mala pati. Hæc Gerson.

FLORVS variè accipitur in sacra scriptura, ut colligit ex doctoribus frater Pelbartus lib. ij. Rosarij Theolo. Aliquando significat in scriptura defectum boni siue malum, ut delectationem carnalem vel mundanam

danam citò transitoriam. Esa. 40. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni. Exiccatur enim fœnum & cecidit flos, verbum autem Domini manet in æternum. Et Iaco. 1. Quod sicut flos decedit & decor eius deperit, ita & diues in itineribus suis marcescit. Secundo, flos aliquando significat in scriptura bonos homines & iustos ac sanctos. Vnde Greg. in hom. de martyribus dicit, Sancta Ecclesia electorum floribus plena est, habet enim in pacellia, scilicet castitatis, & in bello rosas, scilicet martyrij & patientiæ. Propter quod etiam dicitur Psal. 91. Iustus ut palma florebit. Et glo. sup. Iaco. 1. dicit: Iustus inquit ut palma floret, sed iniustus ut fœnum, quia ille manet. Nam palme flos stat diutius præ istis: hic autem citò transit. Flos iusti est spes iustitiæ, quæ fructum expectat, & radix iusti est charitas, quæ immobilis manet in cœlesti patria, dicente Apostolo: Charitas nunquam excidit. Sed flos mali hominis est delectatio temporalium, cuius radix est cupiditas, quæ transit, quia mundus transit & concupiscentia eius, scilicet in morte, & tandem in seculi consummatione dum peribunt mali. Tertio flos aliquando significat bonas affectiones & voluntates ac opera meritoria, ut dicit Hug. de Arcalibr. iij. c. xj. In flore inquit tria sunt, fructuum species, & decoris species, & odor redolens, quæ omnia in bono opere sunt. Primo enim sicut in flore speratur fructus in futurum, ita in bono opere futuræ retributionis fructus expectatur. Secundo, sicut flos per speciem fulget, ita bonum opus per exemplum fulgens apparet videntibus admirationem. Tertio, sicut flos per odorem delectabilis est, sic bonum opus angelis & bonis hominibus, ac Deo, ut etiam Chry. dicit. Quarto, flos aliquando significat Christum, ut patet Esa. 11. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & c. Ambro. super Lucam li. j. dicit: Radix ista est familia Iudæorum, scilicet patris David, qui dicebatur Iesse, Virga autem Maria, flos Christus. Vnde & Virga Aaron flores & fructus amygdalarum produxit, ad figurandum Christum. Nume. 17. Et Christus dicitur flos secundum Lyram, supra Esa. ratione puritatis, quia peccatum nullum habuit ratione miræ pulchritudinis, quia speciosus præ filiis hominum. Et ratione fructuositatis, quia fructum salutis nostræ protulit, & c. Item per flores vineæ designantur prædicatores. Est autem multiplex florum redolentia, secundum Gregor. super Ezechielem parte j. homel. vj. Redolet enim primo flos vineæ in prædicatoribus, qui inebriant mentes auditorum. Secundo flos oliuæ in misericordibus, quia suaue est opus misericordiæ miseris, & more olei refouent. Tertio flos rosæ in martyribus, qui cruore rutilant. Quarto flos lilij in virginibus, qui candidam carnem castam habent & incorruptam. Quinto violæ in humilibus, scilicet viduis & confessoribus, qui per humilitatem tenent, nec in alium se subleuant sicut & violæ, licet pulchri sint in virtutibus. Hæc Gregor. Post eum singula declarat frater Pelbartus lib. ij. rosar. Theolo. in dictione Flores. §. v. vj. vij. & viij. Et ibidem ostendit proprietates istorum florum, quæ per similitudinem in sanctis reperiuntur.

FOMES ut scribit Occam iij. quotli. quæst. x. & post eum Gabr. distinct. xxx. quæst. ij. artic. iij. dub. ij. libr. ij. est qualitas carnis inordinata, inclinans ap-

petitum sensitivum ad actum disformem & vitiosum in habente iudicium rationis. Quod sit inordinata patet, quia non inclinatur nisi post peccatum: non enim erat in primis parentibus ante peccatum, nec est substantia, quia nec in Christo, in quibus tamen est quicquid est de substantia humanæ naturæ. Quod sit qualitas patet, quia est accidens cum non sit substantia, disponeas subiectum ad peius, ideo erit de prima vel secunda specie qualitatis.

Quod sit in carne patet, quia alioquin non contraheretur à parentibus, quorum actio præsertim patris, qui est principalior cessat ante infusionem animæ. Nec fomes est appetitus sensitivus, ut scribit Gabr. di. iij. quæstion. ij. artic. j. libr. iij. quia ille est in beatis. Fuit & in primis parentibus ante peccatum, in quibus non fuit fomes. Inlicitus est autem à Deo primis parentibus propter peccatum, & per eos traductus est in posteros. Dicitur & secundum aliquos fomes languor naturæ, qui carnis concupiscentia appellatur. Vnde ut scribit sanctus Tho. in quæstione disputa. de Malo. quæstione iij. arti. vj. Fomes est concupiscentia habitualis, quæ provenit ex hoc quod ratio non habet virtutem totaliter inferiores vires refranandi. Fomitem autem auferri secundum Occam in quotli. iij. quæst. x. & quæstio. ij. tertij. & post eum scribit Gabr. in iij. vbi supra, potest intelligi tripliciter. Vno modo ita quod qualitas illa non omnino sit in carne, & per consequens nullum penitus habeat actum inclinandi, hoc modo ablati sunt à beatis. De quibus dicitur Apocalyp. 6. Neque esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos Sol, neque vllus æstus. Sic fomes in beata Virgine penitus ablati sunt & extincti, vel per gratiæ plenitudinem sic debilitatus, quod Virginem neque ad peccatum potuit inclinare, nec à virtutum profectu quomodolibet impedire. Hoc vult Bernardus, quem ut refert Gabri. & copiosius probat vbi supra. Secundo modo sic quod qualitas ipsa quæ fomes dicitur quantum ad essentiam suam maneat in parte sensitiva, non tamen posset inclinare voluntatem contra iudicium rationis ad aliquem actum, & hoc propter habitum aliquem in voluntate impediens huiusmodi inclinationem. Et hoc potest dupliciter fieri. Vel simpliciter impedietur, ita quod non potest inclinare ad actum sine omni inobediencia & rebellionem ad rationem & voluntatem, ita quod neq; ad famem, nec ad sitim, nec ad somnũ, & sic de aliis. Et si fomes mitigari possit, scilicet per dignam eucharistiæ sumptionem, & per gratiã, nõ tamen penitus tollitur. Hinc Apostolus: Castigo corpus meũ, & in seruitutem redigo, ite: nõ quod volo, facio. Et rursus: Velle mihi adiacet, posse autem nõ inuenio. Hinc exclamabat: In felix ego homo, quis liberabit me de corpore mortis huius? Et subiugit, gratia dei supple liberavit me per Iesum Christũ. Nõ itaque semper cõceditur sensitivæ tũ spiritus, ut scribit Gerson tractatu ix. super Magnificat, extinguens fomitem carnis actualẽ. Cuius rei alias ipse ponit plures rationes, tres sunt principales, humilitatio, patientia seu probatio, & coronatio.

FORMA quæ Græcè dicitur morphè & mórphosis formatio, & forma est quæ dat esse rei. Forma ut scribit S. Bonauen. di. j. li. iij. circa tex. Vno modo est perfectio

perfectio rei. Alio modo paradigma siue exemplar. Tertio dicitur forma quasi foris manens, id est aliqua similitudo exterius representans. Sic accipitur cum dicitur: Sacramentum est inuisibilis gratia visibilis forma. De quo alias videatur, & in dictione, Baptismus. Et illa forma (vt scribit Dominus prepositus Gabr.) dicitur esse de necessitate dupliciter. Vel de necessitate sacramenti, qua non existente, non est sacramentum. Nec sequitur effectus sacramentalis in suscipiente. Aut de necessitate ministri, quoniam ad ipsam seruandam minister obligatur precepto, ita quod si eam non seruaret, peccaret. Vnde patet, quicquid est de necessitate sacramenti, est de necessitate ministri, vt sunt substantialia sacramentorum. Illis enim non seruatis a ministro, peccaret, sed non econuerso. Nam ea quae sunt constituta pro reuerentia sacramentorum, vel alia rationabili causa, non tamen substantialia, sunt de necessitate ministri, quia ea omittendo peccaret, & tamen verum esset sacramentum quod ministraret. Et secundum hoc dupliciter forma dicitur debita. Vel ipsi sacramento, vel sacramento ministro. Gabr. di. iij. qu. vnica. art. j. lib. iij. Item forma vt dicit sanctus Bonauen. di. xxxiiij. qu. ij. li. j. Vno modo dicitur relatiue ad informatum, & sic non est accipere in Deo. Alio modo absolute quod caret materia, & sic est in Deo. Vnde Boetius li. de trini. Deus est forma sine subiecto, &c. Item forma secundum aliquos vt Guil. Scotista, dicitur actus purissimus nulli admixtus potentia, & sic solus Deus dicitur forma, & angeli secundum quod participant aliquantulum.

Similiter anima respectu corporis: Capitur & pro altera parte compositi, quae est forma partis, id est materia. Et sic loquitur Philosophus in 1. & 2. Phys. & est quae dat esse rei. In nullo autem composito substantiali sunt plures formae substantiales totales quarum vna non est pars alterius, sed vnus compositi substantialis, est tamen vna forma substantialis, & illa est speciuoca, id est constituit compositum in certam spem, vt probabilior tenet opinio. Cui sub scribit Gabr. di. xvj. qu. vnica. libr. ij. Et assentit Alex. de Ales parte ij. qu. lxij. & S. Thom. parte j. qu. lxxvj. art. iij. li. iij. & eam sequitur Greg. de Arim. dist. xvj. qu. ij. & iij. Ex quo sequitur quod in homine anima intellectiua, vegetatiua & sensitiua, & forma corporeitatis non sunt realiter distinctae, sed per vnanimam indiuisibilem homo intelligit, sentit, vegetat, mouetur, est homo animal, corpus, substantia. Discrepat Occam in ij. qu. xxiiij. & xxvj. & in quotlibet. ij. qu. x. & xj. Vnam itaque formam substantialem esse in vno composito assentimur. Id quod & diffusè probat Dominus prepositus Gabr. li. ij. vbi supra. Et potissima ratio est non esse ponendam pluralitatem sine necessitate, hoc est, sine ratione euidenti, experientia vel auctoritate, cui non licet contradicere, sed nihil tale est in proposito. Vnde Aug. de Ecclesiasticis dogmatibus dicit: Neque duas animas dicimus in vno homine. Probat multis aliis Gabriel.

FORMA secundum Petrum Cardinalem Camera. sumitur tripliciter. q. ix. ar. iij. lib. j. Vno modo largissime, pro omni significato terminorum abstractorum, sicut per terminos abstractos predicamentorum accidentium, & sic figura dicitur forma rei figurata, & paternitas patris, & raritas ignis. Et isto modo saepe reperitur, quod forma non distinguitur a suo formabili. Alio modo sumitur minus largè, pro omni eo quod non est subiectum vel compo-

situm, & sic Deus & angeli dicuntur formae. Alio modo non sumitur ita largè pro omni, eo quod est causa in alio genere causae quam efficientis, finalis, aut materialis. Et satis est difficile explicare quae sit ista causalitas, sed de hoc videatur alias. Tripliciter autem secundum eundem contingit aliquam formam acquiri successiue, continuè, vel augeri. Vno modo solum extensiuè, quia intentionem non habet saltem realiter gradualem, sicut forma substantialis mixti. Alio modo solum intensiuè, quia, extensionem non habet sicut formae substantiarum spiritualium, vt notitia vel amor intellectualis, sed nulla forma habet intentionem & extensionem, quin si fiat successio continua in extensione, fiat etiam in intensioe, & similiter e contra, & hoc naturaliter loquendo, quia absolute oppositum est possibile. Hæc Aliacensis vbi supra.

FORMA est quadruplex, vt scribit Brulef. q. ij. prologi lib. sent. scilicet informans, resultans, qualificans, & modificans. Forma informans est illa quae informat materiam, quae est altera pars compositi, vel subiectum completum. Et capitur tripliciter. Primo modo pro forma substantiali, & vocatur forma partis, & est illa per quam cum materia constituitur intrinsecè totum compositum, &c. Secundo modo pro forma accidentali, & est duplex, scilicet absoluta, & respectiua. Tertio modo forma informans capitur transcendenter, illo modo est quid commune formae substantiali & accidentali, & sic accipitur ab auctore sex principiorum, cum dicit: Forma est compositioni contingens simplici & inuariabili essentia consistens. Et forma substantialis dat esse simpliciter. Esse enim substantiale est esse simpliciter. Forma vero accidentalis dat esse secundum quid. Forma resultans siue per se subsistens, & est natura aliqua quae constituitur intrinsecè ex materia & forma, ita quod realiter distinguitur ab eis secundum eum, &c. Forma qualificans, & est quarta species qualitatis. Et dicitur qualificans, quia est determinata animali, & est quidam decor rei animatae. Illo modo dicitur: species Priami est forma eius. Inde formosus, id est pulcher. Forma modificans, & est circumstantia aliqua necessario pertinens ad actum virtuosum, vt sunt primo efficiens liberum & voluntariè. Secundo in esse materiam debitam, id est obiectum debitum. Tertio debitus finis. Quarto modus debitus, vt patet in exemplo de danteleemosynam, quia oportet dare eleemosynam a voluntario pauperi propter Deum, & modo debito. Vnde Deuter. 26. Quod iustum est iuste exequeris. Vnde propter defectum huius circumstantiae Christus redarguit Phariseos quod canerent tuba dādo eleemosynas, vt, scilicet viderentur ab hominibus. Accipitur & forma quandoque pro modo procedendi libri. Et sic est quadruplex, scilicet diffinitiuus, diuisiuus, discursiuus, siue inquisitiuus. Et iste dicitur syllogisticus, siue disputatiuus, quartus est exemplorum positiuus, &c.

FORMAE ad subiectum duplicè possumus considerare habitudinē secundū Sco. q. j. di. j. li. iij. Vna est informatiua ad informatum, & illa necessario includit imperfectionē in subiecto, quia importat quādam potēcialitatē qua subiectum est in potētia ad vteriorē perfectionē quā recipit a forma inherēte. Alia est vt posterioris naturaliter ad prius, a quo dependet nō tāquā ad causandū, sed vt ad terminans eius aequalem existentiam, non

tiam, non in se ipsa, sed in alio subsistente, &c. Et terminare ibi secundum eum dicitur sustentificare, &c. post Sco. Gabr. di. j. q. j. art. j. lib. iij.

FORMA quandoque dicitur deiformis. Et hoc dupliciter, vt scribit Brulef. q. iij. di. xiiij. lib. j. Vno modo ex eo quod habet similitudinem Dei, & est facta ad imaginem Dei. Alio modo quia immediatè coniungit Deo, quia gratia immediatè inclinatur ad summè diligendum Deum, ideo est forma deiformis, &c.

FORMALITAS vt notat Aliacensis qu. vj. ar. j. lib. j. est quasi quaedam conditio totius propositionis, quae non est propriè aliquid ens reale, quare hæc nō debet concedi propriè loquendo. Omnis formalitas est realitas. Vnde simile est sicut de necessitate respectu realitatis, loquendo de necessitate quae correspondet necessario, quando dicitur, homo necessario non est asinus, hic enim est quaedam necessitas: & tamen illa non est aliqua vera realitas, quia tunc esset aliqua vera realitas, & realis necessitas alia a Deo, sed illa necessitas est conditio totius propositionis. Vel fortè magis propriè loquendo possèd dicitur quod tales termini abstracti, perfectas, necessitas correspondentes aduerbiis, siue sint cathegorematicis modificantibus propositionem, sunt termini ficti & pro nullo supponentes, & ita de formalitate. Et quamuis essentia & relatio ex natura rei distinguitur formaliter, tamen illa formalitas non est in re ex natura rei, sicut homo necessario est risibilis ex natura rei, & tamen illa necessitas non est in re: & ideo quāuis loquamur de re, tamen loquimur mediante propositione. Hæc Cardinalis vbi supra. Et vt habet Franciscus Maro. in confla. di. xxxiiij. qu. vi. Ex quo idem est formalitas quod ratio formalis vt communiter. Ideo aliqui dicunt quod formalitas est ratio diffinitiuā vniuscuiusque. Sed hoc non videtur verum, quia essentia diuina ponitur formaliter, & tamen non est diffinibilis cum non habeat priora. Similiter ratio entis ponitur vel dicitur esse formalitas, & tamen non diffinitur cum non habeat notiora. Ideo secundum Franciscum Maro. aliter dicitur quod formalitas nil aliud est nisi ratio quid dicitur cuiuscuque quidditatem habentis, siue sit diffinibilis siue non, sicut est simpliciter simplicibus. Et primo diuersis videlicet in passionibus entis, puta bonum, verum, vnum, quae sunt transcendentia. Et etiam in differentiis vltimis entis, videlicet finitum & infinitum, idem & diuersum, &c. quibus repugnat diffiniri. Pelbartus. Et secundum doctorem subtilem realitas idem est quod formalitas, sed accipit rem pro omni eo quod est extra animam. Sicut potest fieri de quocunque vocabulo, quod communiter accipiendo multa significat. Tamen propriè accipiendorem non dicitur de omni eo quod est extra animam, sed pro eo præcise quod aliqua dicitur vna res, & distinguuntur realiter. Sed secundum Franciscum Maro. Realitas est modus intrinsecus formalitatis, sicut finitas & infinitas entis. Item formalitas & ratio formalis secundum Franciscum sunt idem. Has formalitates non vituperat Gerson parte. iij. lectio. ne ij. quae incipit, Pœnitentini. consideratione v. litera B. cum ait: Sane mihi videor videre similiter se habere in multis theologiae materiis, nominatim in illa quae iam vulgariter de formalitatibus appellatur. Afferunt itaque formalizantes multā & sonorā nouis auribus vocabulorum varietatē intendentes (vt aestimo) sublimius erigere acie intellectus ad rerum quiddita-

tes intuendas, & volentes animam apud se conceptibus suis iugiter negotiari. Conantur præterea intellectum subducere cum consuetudine cognoscendi res solum materiales & grossas, denudare præterea quidditates a confusione accidentium, vt sunt situs, locus, figura, tempus, & similia. Quatinus abstractus omnibus his velut extrinseca veste remaneat nuda quidditas rei, & talem se mentis oculo representet. Hanc verò intentionem si dixerō me reprobare, mentiar, laudo eam quantum valeo & approbo. Sic tamen laudo & approbo quod iudicio meo longior iporum deductio necessario cadit in resolutionem, qualem logici tradunt. Hæc Gerson vbi supra.

FORNICATIO est omnis illicitus coitus, vt habetur xxxij. q. ij. c. Meretrices. Propriè tamen est inordinatus concubitus naturalis quo solutus solutam naturali vsu cognoscit, solutus inquam quolibet vinculo coniugij, consanguinitatis, affinitatis, ordinis, religionis seu voti. Et Magister xlj. di. li. iij. ait: Licet fornicatio sit genus omnis illiciti coitus qui sit extra vxorem, tamen specialiter intelligitur in vsu viduarum, meretricum vel concubinarum. Et hoc habetur xxxvj. q. j. c. lex illa. Et dicitur fornicatio a fornice, id est ab arce triumphali vbi Romæ fiebat fornicatio: & propriè est soluti cum soluta, secundum sanctum Tho. iij. sen. dist. xlj. ar. iij. & est species luxuriae. de quo Gerson parte ij. in Tripartito de præceptis decalogi, cap. xj.

FORNICATIO est triplex, vt scribit Richar. dist. xxxix. lib. iij. circa literam, scilicet propriè dicta, vt fornicatio carnalis, vtpote quia non coit cum sua, vel non cum suo: vel potius solutus cum soluta, vt dictū est. Est & fornicatio communiter dicta, vt idolatria, & quælibet noxia superstitio, quia talis anima fidem frangit Deo, cui eam obseruare debet sicut vero sponte. Est & fornicatio communissimè dicta, scilicet quælibet criminosa concupiscentia. De quibus vltimis duabus fornicationibus habetur ab Augustino libr. j. de serm. Dei in monte. & xxviij. quæst. j. Idolatria, &c. Vide & Bonauen. di. xxxix. libr. iij. circa textum. Vnde idolatria & omnis error in fide fornicationem inducit spiritualem, sicut libidinosa contagio corporalem. Hinc frequenter in Prophetis impropèrauit fornicationem & adulterium Dominus populo Israel, eod quod idola coluerunt: vt patet Ieremæ 3. Ezechielis 16. & Matthæi 12. vbi dicitur: Generatio praua & adultera signum quærit. Fornicatio autem simplex est peccatum mortale, sicut & omnis fornicatio. Et hoc pulchrè probat Petrus de Palude distinct. xxxix. quæst. j. artic. iij. libr. iij. Est enim fornicatio contra ius naturale, diuinum & humanum, vt probat Paludensis, imò qui negaret fornicationem esse peccatum mortale, vt scribit Gerson parte ij. de articulis fidei: esset hæreticus in fide. Et fornicatio spiritualis, secundum eundem Gersonem parte iij. de diffinitionibus terminorum ad Theologiam vtilium, idem est quod vti Deo, vel frui creatura. Vel sic: Fornicatio animæ est adhesio eius bono commutabili, postposito incommutabili secundum aliquam suarum virium. Fornicatio virtutis irascibilis est fiducia quaedam in alio quàm in Dei potentia & gloria finaliter, vel diffidentia de eadē. Fornicatio virtutis rationalis, est conquisitio sapientiæ terrenæ, animalis & diabolicæ, spreta Dei sapientia. Fornicatio concupisibilis, est conquisitio prohibita delectationis in

tionis in creatura, spreta Dei bonitate atque dulcedine: vel quærere dulcedines spirituales propter seipsum principaliter, non propter Deum. Hæc Gerson parte iij. vbi supra.

FORNICATOR notorius. Vide in dictione *Suspensus* infra.

FORTITUDO quæ cum (vt ait Cortesius lib. iij. sent. dist. vij.) adamas omnium virtutum sit, ac tã expultrix formidinis quàm moderatrix audaciæ dicitur, nullo modo à bonorum genere metu, aut periculorum magnitudine auocatur, eiq; maximè est coniuncta magnanimitas, quatinus, scilicet in rerum magnarum difficultate versetur, nec longius (vt idè dicit) patientia ab eadem fortitudine abest, quæ est rationis contra tristitiam tutatrix. Gabr. di. xxxiiij. quæst. vnica, artic. j. libr. iij. astipulatur, qui ait duas esse species fortitudinis immediatè, quarum vna est fortiter sustinere terribilia, quæ vocatur patientia, quæ est nobilissima fortitudo. Hæc est quæ inclinatur ad non repellendum tristitia seu terribilia, & illud non repellere est quidam actus positius, scilicet velle non impedire, quod est nolle impedire aduersa terribilia, seu velle pati talia. Alia est fortitudo in aggrediendo & repellendo terribilia & aduersa, quæ retinet nomen fortitudinis: vtraque vincit, sed longè nobilior patientia quàm repellens fortitudo. Hæc Gabriel. Fortitudo, vt est virtus, moralis est (vt scribit Gerson parte iij. in descriptione terminorum ad Theologiam vtilium) qua inclinatur habens eam tẽdere in bonum, arduum & magnificum sub ratione qua tale est, aut non cedere malo sub difficultatis & aduersitatis ratione proposito. Cuius species est magnanimitas: de qua ibidem Gerson: etiam infra patebit litera M. Et fortitudo firmat contra mala. Magnanimitas est in persecutione bonorum. Sanctus Tho. secunda secunda, qu. cxxix. art. v. & vt idè dicit q. cxxxvj. art. ij. vbi supra. Fortitudo moderatur timorè, patientia & perseverantiam tristitiam, mansuetudo iram. Idem super Epist. ad Hebr. ii. Fortitudo est virtus moderatiua timoris & audaciæ propter bonum reipublicæ. Et vt scribit frater Pelbart. libr. iij. Rosarij Theologiæ. Fortitudo vera est per quam quis mediocriter timet & audet, ad hoc inclinatur ex habitu propter bonum finem, qui est conseruatio boni communis in periculo mortis. Vnde fortitudo potest tripliciter sumi. Vno modo secundum quod dicit quãdam animi firmitatem, & sic est cõditio cuiuslibet virtutis, quia vt dicitur 2. Ethic. ad virtutem requiritur fortiter operari. Alio modo secundum quod dicit firmitatẽ animi in sustinendis & repellendis grauibus periculis. Vnde Tull. in Reth. dicit quod fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perperio. Et Arist. 3. Ethic. Fortitudo est aggressio terribiliũ, vbi mors imminet propter bonum commune saluandũ. Et Cic. 4. Tusc. quæst. Fortitudo est scientia perferendarum rerum, vel affectio animi in patiendo ac perferendo summã legi parens sine timore, & sic est specialis virtus non habens determinatam materiã. Tertio modo sumitur fortitudo prout dicitur spiritus sancti donum, & fit quando spiritus sanctus infundit animum ipsum firmans contra quæcunque pericula inaudacia, & excludens timorem. Nõ dissentit ab his Rich. li. iij. di. xxxiiij. q. vj. qui dicit, quod duplex est fortitudo, politica & gratuita. Vnde martyrum propriè loquendo, nõ est actus fortitudinis politicæ, hoc est fortitudinis ordinatæ ad istã ciuilitatem inferiorem, quæ est infra facultatẽ naturæ, sed actus est for-

titudinis gratuita, quæ ordinatur ad ciuilitatem ciuium supernorum. Est enim actus charitatis & iustitiæ, &c. Species fortitudinis secundũ eundem vbi supra, quæstion. viij. sunt quatuor, scilicet, confidentia, constantia, patientia, & perseverantia. Fortitudinis enim non est tantum aggredi, sed etiam sustinere. Ad aggrediendum verò in quantum est actus fortitudinis, requiruntur duo, scilicet incipere pro victoria adeptione, quod est per confidentiam, & ab incepto non desistere pro repugnantium cõtradictione, quod est per constantiam. Ad sustinendum etiam requiruntur duo, quorum primũ est ne difficultate ardui mali imminentis, animus decidat à bono fortitudinis per tristitiam, & ad hoc necessaria est patientia. Aliud est vt diuturna difficultum passione homo non fatigetur, ita quod sustinere desinat, & ad hoc necessaria est perseverantia. Et ad hoc vt fortis sit virtuosus, secundum Tho. in scripto super lib. ethi. requiruntur tria, scilicet ratio, electio, & finis intentio. Et ideo primò quod operetur sciens. Secundò quod operetur ex electione non passione impellente ad pericula. Tertio, vt debitum finem intendat non honores, non vanam gloriam, &c. Et donum fortitudinis (vt vult Richard. lib. iij. dist. xxxv. arti. iij. quæst. j.) non est secundum aliquos respectu ardui cuiuscunque, sed tantum respectu ardui mali pœnæ extremæ tenentis in arduitate, cuiusmodi est mortem sustinere pro fidei & morum veritate promouenda aut defendenda. Et quia homo ad hoc promptus esse non potest, nisi qui affectum suum ab omni mortifera iocunditate rerum transeuntium, extrahit: respectu autem huiusmodi ardui mali pœnalis, aliter se habet fortitudo virtus, aliter fortitudo donum. Quia fortitudo virtus respectu illius pœnæ se habet secundum dictamen principiorum legis æternæ: sequendo spiritus sancti spiritualẽ inspirationem, qua monetur ad vltro se offerendum ad sustinentiam pœnæ prædictæ. Cum tamẽ secundum legem communem, non cogatur ad hoc ex legis necessitate, &c. Videatur de hoc S. Bonauẽ. dist. xxxv. q. v. lib. iij. qui vult quod fortitudinis donum actus consistit circa passionum tollerantiam, secundum imitationem Christi, & hic est actus principalis. Vnde Luc. 9. dicit: Qui vult venire post me, abneget semetipsum. Hinc est quod actus fortitudinis donum attenditur circa promptam, & expeditam passionum tollerantiam, per hoc quod quodammodo nos mundo, & mundus nobis crucifixus est: iuxta illud quod dicit Apostolus Galat. 6. Mihi mundus crucifixus, & ego mundo. Bonauen. Et fortitudo, vt est donum, sic notificatur à Gerson. parte ij. de septem donis spiritus sancti. Fortitudo est affectio animi, qua cupiditas terrena deprimitur, nullaq; aduersitas formidatur. Et differt fortitudo, vt est virtus, & donum, vt ibidem ostendit, & ex dictis modo patet.

FORTUNA est causa per accidens, vt in paucioribus præter intentionem, in his quæ sunt propter finem & à proposito, secundũ B. Thom. li. xj. Metaphy. lect. viij. Arist. 2. Physic. sic diffinit: Fortuna est causa per accidens eorum quæ fiunt extra semper, & frequenter in agentibus à proposito & propter finem. Et secundum Scotorellum lib. ij. di. xxxvij. hoc pro regula est, quod fortuna non est nisi in animatis illis, quæ agunt voluntariè & per electionem. Et dicitur fortuna à ferro, fers, quod temerè & sine ratione feratur. Est enim fortuna accidentium rerum subitus atque inopinatus euentus. Hæc eadem fors dicitur. Et fortuna non est aliqua causa per se distincta à natura & intellectu

intellectu sine proposito: imò eadem voluntas, quæ respectu effectus intenti est per se causa. Respectu effectus non intenti, dicitur esse fortuna: intentum qui dem euenit à proposito, & ideo causatur voluntariè, non intentum euenit præter propositum, & ideo causatur fortuito. Falsa est ergo Paganorum opinio imaginantium fortunam esse quandam deam, cui tanquam causæ per se attribuunt effectus, quos videmus fortuitè euenire. Catholici autem (vt scribit Scotus qu. xxj. quorlibe.) potius debent talia tribuere providentiæ diuinæ saltem generaliter. Item fortuna non est causa totalis (vt ibidem refert Scotus) hoc est quod nihil sic euenit à fortuna, quin etiam eueniat ab aliqua causa per se intendente: iuxta illud Platonis in Thimeo. Nihil ex cuius ortum non præcessit legitima causa. Et v. de Ciuit. Dei cap. ix. dicit Aug. Cicero concedit nihil fieri, si causa efficiens non præcedat, & hoc rationabiliter concessit, quia quod non est à se, non potest habere esse, nisi à causa efficiente. Et ibi requiritur aliqua causa per se siue intendens, quia sub intentione causæ vilioris cadunt plures effectus, & ita sub intentione causæ primæ cadunt omnes, sed quando alicuius effectus non apparet causa proxima per se siue intendens, tunc ille dicitur effectus fortuitus vel casualis. Vnde vt sentit Aug. Nihil in mundo potest accidere præter cognitionem & intentionem Dei, sed quicquid fit, à Deo fit principaliter vel causante vel permitte. Vnde errant qui alteri quàm Deo bonam fortunam attribuunt, siue auguriis siue superstitionibus aliis, vel constellationibus, siue industria propria, vel viribus. Ita refert frater Pelbartus li. ij. Rosarij Theologiæ, in dictione Fortuna. §. vj. Vnde nil fit in mundo verè ex fortuna, sed in omnibus quæ fiunt diuinæ bonitatis providentia præstat, & quæcunque accidit hominibus siue bona, prospera, siue aduersa (secundum Guliel. Scoti imitatore. Rayn. in sum. & Thom. librò iij. contra Gentiles & alios) hoc totum residet principaliter ex parte diuinæ voluntatis & providentiæ. Minus principaliter autem est ab Angelo ad id faciendum instigante cor, vt aliquid tale eligat vel refugiat. Vnde Aegidius Romanus super li. de bona fortuna dicit, quod causa quare aliqui homines sunt bene fortunati, aliqui malè, hæc est: Quia homines bene fortunati sequuntur instinctus diuinos, sed malè fortunati non sequuntur. Hinc est, inquit, etiã quod vnus & idem homo aliquando est bene fortunatus, aliquando non. Deus autem voluit fortunam esse versatilem, ne homo putet se in hoc mundo beatum esse, vel posse habere felicitatem, & quod per aduersam fortunam ad Deum ire compellimur, in quo est vera felicitas. Et ne in prosperitate fortunæ homo inflatur, sed timeat. Et ceteris paribus dicit August. Melior est homini aduersa fortuna quàm prospera, quia aduersa humiliat & probat, ac merita accumulatur. Sed quod datur quandoq; fortuna bona peccatoribus, est vt attrahantur ad diligendum Deum pro beneficiis præstitis, & tandem saluentur, & vt fideles instruuntur nõ pro bonis temporalibus prosperæ fortunæ seruire, sed Deo, cum talia dentur malis: sed puro Dei amore pro bonitate diuina faciãt opera bona, &c. Pelbartus. Et vt aduersitates corporales, & luctus sensuales trahunt de per accidens ad luctum bonum. Ex se enim indifferentiam habent ad honestũ vel inhonestũ, vt scribit Gerson parte ij. ferm. de omnibus sanctis, qui incipit: Beati qui lugēt. Ita prosperitates & vana gaudia

ex opposito vehementer impediunt, propterea fortuna moderatè aduersa securior est regulariter & optabilior quàm multum prospera, &c.

FORTUITUM dicitur illud quod agentia à proposito aliquid euenit præter intentionem, & hoc idem dicitur effectus fortuitus, & apud Deũ nihil est fortuitum, sed bene apud homines. Vnde Gerson parte ij. de consolatione Theologiæ. prosa iij. litera B. dicit: Colligimus ex immensa diuinæ cognitionis viuacitate longè super nostram cognoscendi modũ: similis ex voluntatis libertate quod apud eum nihil est fortuitum, nihil casuale, nihil insuper ad extra necessarium vel fatale. Ratio primi, quoniam nihil agit in mundo, quin ab æterno præuiderit illud Deus cũ tota serie causarum etiã minimarũ. Secus apud homines, præter quorum intentionem prodeunt effectus ex variarum, ignotarumq; eis causarum concursu, quem admodum videtur esse in inuentione thesauri, dum terra foditur vt excolatur, nõ vt aurũ inueniatur. Hinc ortum habuit fortassis illud Aristot. Vbi magis est de intellectu, ibi minus de fortuna: rectè quidem ad eũ, vbi totũ est per intellectũ, nihil est fortuitũ. Si verò quis transferat fortunã ad causam producentẽ effectus, vt dicuntur in ordine ad nos fortuiti: sic primã causam, inquit Gerson, dicere possumus esse fortunã, quoniam principaliter & immediatè concurrunt ad omnem effectũ. Deditet hoc modo Virgilius verũ epiteton fortunæ, dicens: Fortuna omnipotens. &c. & Salust. Sed profectò, inquit, fortuna in omni re dominatur, &c.

FORTUNA & casus differit secundũ Aristot. Casus est causa per accidens in his quæ fiunt rarò, præter intentionem in agentibus à natura propriè capiẽdo, scilicet dum aliquid accidit præter intentionem naturæ. Sicut quãdo puer nascitur cũ sex digitis, quod nõ intendebat natura. Fortuna propriè est in agentibus à proposito. Et casus in plus est quàm fortuna, quia omne quod est à fortuna est à casu, sed non cõuertitur. Nõ enim solũ est casus in hominibus, qui voluntariè agunt, sed etiã in aliis animalibus, sicut equus casu venit, quando salutẽ adeptus est, licet casu salutis nõ venerit, quare infans & bestia nihil agit à fortuna, quia non secundum propositum ex Aristotel. 2. Physic.

FORVM est exercendarum litũ locus. Et dicitur iudiciale forum à ferendo, quia illuc causæ ferantur. Est & forum venale, quod venalia huc feruntur. Est & forũ boariũ, alitorũ, piscarium, cupidinis: de quo aliàs. Est & forum locus in quo cum populo agitur, conciones habentur, lites tractantur, quod ibi iudicia feruntur. Vnde & forenses dicuntur, qui in foro versantur, & causæ forenses, &c. Forum autem in Ecclesia est duplex secundũ Scotum dist. xix. libro iij. Vnus secretissimus in quo idè est accusator & reus, qui dicitur forum animæ, vel forum pœnitentiæ, & ad istud forum pertinent clausæ potestatis & scientiæ. Alius est forum publicus, quia Ecclesia habet auctoritatẽ corrigendi delicta publica. Et ad hunc requiritur duplex auctoritas, scilicet cognoscendi, & iudicandi, sicut in priori foro. In omni enim foro ad iudiciũ rectũ requiritur cognitio in causa illa & sententiatio. Et hæc potestas siue auctoritas, secundũ Alex. part. iij. q. lxxvj. membr. iij. artic. j. & S. Bonauen. dicitur gladius spiritualis, vel mucro Episcopalis, vt habetur xvj. q. ij. visis. in fin. vbi ex cõmunicatio nominatur mucro Episcopalis. Potest tamen etiam dici clavis Ecclesiæ, quia etiã illa clauditur & Lexic. Theol. v

virtutibus. Quinto aliquo fruimur, vt representante & cōperante, & sic fruimur homine iusto, in quantum representat Deum per similitudinem gratiæ: ideo dicebat Apostolus ad Philemonem: Fruar te in Domino.

¶ **FRUITIO** Dei, vt scribit Gerson tract. ix. super Magnificat, est operatio secundum habitum gratiæ gratificatiōis nō impedita. Petrus Aliacen. q. ij. artic. j. libr. j. sentent. dicit: Fruitio propriè & strictè dicta est, qua assumitur aliquod in facultatem voluntatis propter se tanquam summum bonum. Et est duplex, scilicet ordinata & inordinata, vt ibidem dicitur. Fruitio ordinata est, quando aliquid summè diligendum, summè diligitur. Vel vt dicit gabriel di. j. q. iij. lib. j. est qua summè & irreferibiler diligitur, quod summè diligendum est, & propter se. Et est duplex: quædam est quietans & satians voluntatem de bono præsentis qualis est fruitio patriæ. Quædam non quietans, sed compatiens secum tristitiam viæ: de qua infra videbitur. Fruitio inordinata ex aduerso describitur, qua summè diligitur & propter se tantū, quod propter aliquid referibiler diligendum est. Et huius fruitionis obiectum potest esse aliquid à Deo, sicut voluntas ex errore potest sibi alium finem tanquam summum bonum præstitueret. Et secundum communem opinionem Doctorum (vt scribit Paludensis di. xlix. q. iij. lib. iij.) non solum principale, sed immediatum obiectū fruitionis, quæ ponitur esse vna de dotibus animæ, & aurea essentialiter esse Deus, secundū quod in se est summū bonū super omnia amatū amore amicitia, & non visio ipsius dei, vt aliqui voluerunt. Et hoc probat quadrupliciter: vide eum. Concordat Gabr. distinct. j. quæstio. quarta, articulo ij. conclusionem quarta, libro primo, contra Durandum, obiectum fruitionis patriæ immediatum est ipsemet Deus, & non visio Dei beatifica, id quod & ibidem latius probat. Consonat Gregorius Arimino, quæstione tertia, articulo primo. Henricus de Oyta q. secunda, articulo tertio. Cameracensis quæstione ij. articulo ij.

¶ **FRUITIO** est duplex, vt ex dictis habetur, scilicet viæ & patriæ. Fruitio viæ est amor quo diligimus Deum super omnia, non tamen clarè & perfectè, & ista est iustorum. Fruitio patriæ est beatorum, & est amor quo diligimus Deum super omnia clarè, vt ait Brulefer distinct. quarta, quæst. j. libr. ij. sentent. Differunt autem fruitio viæ & patriæ, vt habet Gabriel distinct. xxxj. quæst. vnica, artic. iij. dubio ij. libro iij. non solum secundum intentionem, sed secundum speciem. Distinguitur enim specie præsentia obiecti per cognitionem intuitiuam propriam, à præsentia per cognitionem suam confusam, aut in conceptu vel specie. De quo latius vide ibi Dominum Præpositum Gabrielem. Differunt & fruitio & vsus, quia habet diuersa obiecta. Nam fruitio creatorem aspicit: vsus verò creaturam: de quo aliàs. Et cum sancti dicunt beatitudinem consistere in Dei fruitione, includunt ipsam visionem, quæ est necessaria dispositio ad fruitionem, vt dicit Richardus distinct. xlix. artic. j. qu. vj. lib. iij. Et vt scribit Magister Ioannes Gerson Cancellarius Parisiensis super Cantica canticorū, partitioe j. consideratione iij. Amor liber Dei quo Deus diligit dilectione naturali & libera, impresus ab agente infallibili, habebitur secundum in patria plenissimum, continuum, simplicem &

iocūdum, qui dicitur fructuosus siue fruitio, vel osculatio. Sed in hac valle miseræ (vt idem ait) vix habetur iste actus secundus, nisi valde interruptus, & per interualla propter curuitatem amoris libidinosi deprimentis. Docet hoc, pro dolor, valde nimis experientia, &c.

¶ **FUNDAMENTUM** venit à fundū, di, quod propriè est vniuscuiusque rei, quæ aliquod in se liquoris contineat, vel ad continendum facta, vel pro eo super quo quid fundatur, vt dolij, nauis, aluei, fluminis, lacus, maris. Augustinus libro xvj. de Ciui. Dei. A quibus tamen prima ccepta fundamenta & altare constructum est. Et fundamentum in spiritualibus secundum Thomam post Alexand. parte iij. quæstio. lxxij. memb. ij. artic. j. & Petrus de Palude distinctio. xiiij. quæst. iij. libr. iij. dicitur ad similitudinem fundamenti ædificij corporalis duplici proprietate. Prima, quia fundamentum est primum in ædificio. Secunda, quia totum ædificium sustentat, & sic in ædificio spiritali fundamentum dicitur, vel ratione prioritatis, vel ratione conseruationis aliorum, vel etiam ratione vtriusque. Prioritas attenditur dupliciter. Vel quantum ad scienda in religione Christiana. Vel quantum ad agenda in vita Christiana. Et hoc vel quantum ad fugam mali, vel quantum ad prosecutionem boni. Quantum ergo ad doctrinam, quæ respicit intellectum, fides est fundamentum: quia sine fide vana est omnis doctrina. Hinc Hebræi. ii. Fides est substantia rerum sperandarum. Substantia, à substantando, id est fundamentum. Et ibidem: Oportet accedere ad Deum credere. Et quia intellectus præcedit effectum, fides est simpliciter primum fundamentum. Quantum autem ad effectum & fugam mali, timor & pœnitentia dicuntur fundamentum. Timor, quia primum in toto genere recedendi à malo, tam commissio quam committendo. Pœnitentia verò fundamentum est recedendi à malo. Remouet enim peccati immunditiam, super quam erat constructa machina diabolica, vt dicit sanctus Bonaventura distinct. xxij. quæstio. penult. libro iij. & post eum Brulefer. Vnde ad Hebræos sexto dicitur: Non rursus iacentes fundamentum pœnitentiæ. Et ideo regulariter timor præcedit pœnitentiam, sicut genus speciale. Sed quantum ad prosecutionem boni, charitas est fundamentum secundum Apostolum Ephes. 4. In charitate radicati & fundati. Ratione autem conseruationis in prosperis, humilitas dicitur fundamentum: in aduersis autem fortitudo. Et secundum hoc diuersæ virtutes dicuntur fundamenta spiritualis ædificij, secundum diuersos ordines procedendi in diuersis passibus scripturæ. Hæc Gabriel distinctione xiiij. quæstio. ij. artic. iij. dubio ij. libro iij. Et Apostolus (sicut dicit Glossa. Ephes. 4.) vocat fundamentum sermonem inchoationis, id est sermonem qui debet fieri his qui ad Christū sunt vocandi primò. In hoc autem sermone, vt scribit sanctus Bonaventura distinct. xxij. quæst. penult. libr. iij. sentent. tria comprehendit, quæ habet necessario cognoscere, si quis vult ad legem Christianorum introire, & per hanc ad vitam venire. Oportet enim volentem ad Deum pertingere quod sciat quod debet tendere, & adiutoriū per quod potest peruenire, & viam per quam debet incedere. Terminus est præmium, adiutoriū est sacramentum, via est veritas siue virtutis opus, quod est præceptum. Et hæc tria scire oportet volentem ad Deum peruenire, secundum illud Hugon.

Hugon. quod tria sunt maximè attendenda, præcepta, sacramenta, promissa. Via igitur est in virtutibus, & quoniam ad hoc quod recta via procedat, necesse habet declinare à malo, & tendere ad bonum: ideo duplicem ponit virtutē. Vnam per quam declinatur à malo, & hæc est pœnitentia. Aliam per quam tenditur in bonum, & hæc est fides tendens in Deum per dilectionem, quæ sequitur pœnitentiam quantum ad tendentiam, licet antecedit quantum ad cognitionem. Adiutoriū similiter oportet duplex saltem esse. Vnum quod liberat à malo, & hoc est sacramentum Baptismi, in quo delentur peccata. Alterum quod confirmat in bono, & hoc est confirmatio siue manuū impositio. Similiter retributionem duplicem oportet cognoscere, scilicet bonorum & malorum. Bonorum per resurrectionem mortuorum, remunerationem per gloriam. Malorum per iudicium extremum. Hæc oportuit primò prædicari & inter prima, ita docere debemus eos qui de nouo veniunt ad legem Christi. Hæc Bonaventura vbi suprâ. Dicitur & postremò Christus fundamentum, & hoc bene notatur in glossa i. Corint. 3. vbi dicitur, quod sicut totum ædificium materiale tendit deorsum, quia locum fundans est deorsum: sic spirituale ædificium tendit sursum, quia Christus Dominus, qui fundamentum est spiritualis ædificij, est sursum: de quo videatur & Augu. Psalm. 29.

¶ **FURTUM**, secundū B. Thomam secunda secundæ, q. lxxj. art. iij. est occulta acceptio rei alienæ. & ista nimirum generalis descriptio, conuenit enim simonia, vsura, dolosa, seu iniusta mercantia. Et est nimis restricta. Accipiendo furtum communiter pro qualibet iniusta contræctatione rei alienæ, quomodo accipitur in septimo præcepto: Non furtum facies. Vnde Aug. in lib. q. Exodi, dicit, Furti nomine bene intelligitur omnis illicita vsurpatio rei alienæ. Non enim rapinam permittit qui furtum prohibuit. Sed utiq; furti nomine in lege veteris testamenti, & rapinam intelligi voluit. Sic ergo capiendo furtum definitio non conuenit omni furto, quia nō rapinæ, quæ tamen illo modo distinguitur à furto. Ideo aliter definit Raym. quem communiter sequuntur Doctores & Iurisperiti. Furtum est contræctatio rei alienæ, mobilis, & corporalis fraudulenter inuito domino, gratia lucrandi rem ipsam, vel vsum eius vel possessionem veram. Dicitur contræctatio quæ est realis & exterior rei apprehensio, quia sola voluntate aut verbis, non committitur furtum, licet voluntas furandi sit peccatum. Non tamen dicitur furtum, voluntate quidem sit transgressio alterius præcepti, scilicet decimi: Non concupiscas rem proximi tui. Dicitur rei alienæ, quia in re propria non committitur furtum. Verū est nisi alius haberet in illa re aliquod ius, puta cui res fuit impignorata vel commodata. Hanc enim si dominus fraudulenter & occultè recipit, furtum committit. Item si in extrema necessitate rem proximi contræctaret, non committeret furtum, quia tunc res non est aliena. Si quis autem extra necessitatem rem suam apud alium inuentam reciperet habens ius in eam, non committit furtum. Licet perdat ius suum in re, quod propria auctoritate tollit eam, & hoc de iure fori non de iure poli, & ideo ad restitutionem non tenetur. Dicitur mobilis, quia in re immobili vt agrol vel domo, non committitur furtum, sed bene spoliū vel rapina dicitur, & corporalalis, quia in re incorporali, vt in actione & seruitute non committitur furtum, quia non potest

contræctari. Dicitur fraudulenta, quia si quis crederet rem esse suam, quæ tamen non est sua, vel etiam scit non esse suam, crederet tamen dominum rei nō esse inuitum, & habuit rationem iustam credendi, non committit furtum. In dubio enim præsumitur dominus inuitus. Dicitur domino inuito, quod intelligendum est de domino tam propinquo quam de superiori vel remoto, quia si dominus superior non esset inuitus, non esset furtum, nec rapina. Sicut patet in spoliatione Aegypti per filios Israel, Exod. ii. Requiritur igitur quod vterque sit inuitus, altero enim voluntario, non est furtum. Vnde simonia aut vsura non dicitur furtum propriè, vt latius videre potes apud Gabr. distinct. xv. quæst. iij. arti. j. lib. iij. & aliàs patet. Et dicitur dominus inuitus etiā dum videt rem auferri, & non contradicit propter timorem vel verecundiam, aliàs non contradicendo, cum potuerit, videtur consentire, & de domino inuito etiam intelligendum est, non actu illicito, sed actu debito. Dicitur gratia lucrandi, quia si non animo lucrandi, sed animo custodiendi, vel reddēdi cautionem dominū rei, aut alia simili causa rem auferat, non esset furtum. Dicitur rem ipsam, vsum, vel possessionē, quia nihil refert an tollēs rem alienā intendat sibi appropriare rem, siue solum vsum rei, siue eius possessionē. Nam quodlibet horū intēdat, furtū committit. Et si placet furtū apertius distinguere à rapina, addendū est occultè, sicut addit S. Thomas Licet etiam per hoc quod dicitur fraudulenta satis distinguitur, quamuis minus apertè, &c.

¶ **FURTUM** est duplex, scilicet manifestū. Et est quando cum eo fur deprehenditur, priusquam veniat ad locum destinatū. Aliud non manifestū, cum quo, scilicet fur nō deprehenditur. Sunt etiam quædam furta quæ specialia fortitūtur nomina, vt sacri legiū, quod est furtū rei sacræ, vel rei nō sacræ, de loco tamē sacro. Gabr. vbi suprâ. Itē furtū comissum in re religiosa vel in repub. dicitur peculatus. Sic si disperso grege inde furetur, dicitur Abigeatus. Similiter furtum hominis liberi venditi vel empti scienter, dicitur plagiatum: & eodē modo sollicitatio serui alieni, vel asportatio, vel ad aliā regionem furtiua ductio. Cetera furti a retinent generale nomē furti. Omnis autē fur atq; raptor singulari furta aut rapina acquisita tenetur domino rei restituere, si earum restitutio fuerit in sua potestate. Ad idem tenetur omnis participans in actu vel re ablata cum fure vel raptore, probat Gabr. arti. ij. vbi suprâ. De furto videatur & Gerson parte ij. in expositione septimi præcepti, & aliàs: vbi disputat an liceat grauato debitis intrare religionem, &c.

¶ **FURTUM** est quod nondum venit, quum aduenturum sit. Vnde Actū i. Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate, sed accipietis virtutē superuenientis spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vsq; ad vltimum terræ. Futurorum (vt scribit S. Bona. dist. vij. par. ij. artic. j. q. ij. li. ij. & Tho. q. ij. ar. ij. atque Richar. eadem di.) triplex est genus. Quædam enim sunt futura, quæ habent causam determinatā & infallibilē, vt pote sunt illa, quæ attenduntur circa motū corporū superiorū, in quibus est determinatio, & omnis impedimenti remotio: talia possunt certitudinaliter sciri, non solum à deo, sed & à creatura, & hoc in sua causa sicut tempus eclipsis & consimilium. Quædam sunt quæ habent causam determinatam, quia intentio nature Lexic. Theol. 3

mouet, sed fallibile: quia multipliciter potest occurrere impedimentum, ut puta ager seminatus, si terra pinguis est, & bona dispositio superiorum corporum, affert pinguem fructum, & ista possunt quodammodo sciri & praesciri, non tantum a Deo, sed etiam a creatura, quae nouit naturas rerum superiorum & inferiorum: non tamen ita certitudinaliter si cut praedicta. Quaedam autem sunt, quae habent causam indeterminatam & fallibilem, sicut ea quae sunt a voluntate nostra, quae indeterminata est propter hoc quod est ad appositam. Fallibilis etiam, quia possunt etiam volenti proficere, occurrere multa impedimenta, & talia non possunt certitudinaliter sciri ab aliqua creatura in seipsa, sed solum a Deo, vel per reuelationem diuinam. Et ratio est, quia cognitio creaturae pendet ex re, quoniam igitur res incerta est, & in se, & in sua causa: ideo creatura non potest certitudinaliter illam noscere, aut praescire. Diuina autem cognitio non pendet a re aliqua, imò omnia secundum modum suae veritatis nouit: & quia veritas sua est certissima, certissime cognoscit contingentia, ut necessaria. Et sicut certissime nouit, ita potest certitudinaliter demonstrare & reuelare. Ideo haec praecognitio futurorum, vel Dei est, vel a Deo: & ideo cum talia praedicuntur, praedictio dicitur diuinatio, quia talis est actus diuinus. Et quia daemones superbi maxime desiderant honorari ut Deus, maxime conantur hoc ostendere in se habere: & ideo dicere, quod daemones per se ipsos futura contingentia praesciant certitudinaliter, hoc est eis attribueri, quod Dei est: & ideo est infidelitas, & infidelitatem frequenter annexa idolatria: ideo diuinatio est prohibita. Quamuis autem daemones non possint per se ipsos futura contingentia scire certitudinaliter, tamen frequenter vera praedicunt, quia euentum futurorum aliquo modo praesentiant. Hoc autem est quadrupliciter, sicut dicit Augustinus in iij. super Genesim ad litteram. Aut enim sensus vel ingenij acrimonia, aut multa experientia, aut dolosa cautela, aut aliena doctrina. Sensus acrimonia, ut quando vident diligenter & considerant ad quid inclinetur affectio nostra, vel quae sint inducentia vel retrahentia, experientia temporum, quia ex talibus videtur accidere talia. Dolosa cautela, quando proponit aliquid facere, & praedicit quasi alius sit facturus. Aliena doctrina, quando iusto Dei iudicio permittitur addiscere ab Angelis. Et sic patet quod daemones futura contingentia, & si possunt probabiliter praesentire, non possunt tamen certitudinaliter praescire. Bonauentura vbi supra. qui & de Astronomis dicit, quod ea quae dicunt solum coniecturando, siue secundum legem Astrorum, siue diabolica commercia dicunt. Item de somniis in quibus praedentur futura. Reprehendit autem scriptura eos, qui confidentiam habent in somniis, nisi fuerint ab altissimo missa. Videlicet Bonauen. & in dictione Somnium. &c. Et ut scribit Brulefer distinct. xxxviij. q. j. lib. j. Nullum futurum complexum Deus necessario cognoscit, ut Antichristus erit. Sicut enim illa in se est contingens, ita etiam Deus contingenter cognoscit eam. Sed bene sequitur: Deus praescit me celebraturum: ergo celebrabo. Item praescit Antichristum damnandum: ergo damnabitur, &c. Vnde notitia Dei est causa in consequendo vel in inferendo mali, & non in essendo, & ibi est necessitas consequentiae non consequentis: ergo nec antecedentis. Sed quamlibet entitatem futuram incomplexam Deus

necessario cognoscit.

De litera G.

GABELLA, ut scribit Gabriel di. xv. q. v. lib. iij. dicitur praestatio quae imponitur rebus vsui hominum subiectis emendis aut vendendis, aut de loco ad locum transferendis, ut vino, carnibus, & ceteris ad vitam & vsu pertinentibus. Vide & in dictione Praestatio.

GAVDIVM est passio concupiscibilis proueniens ex perfectionis appetitae coniunctione, secundum interiorum apprehensionem sensus vel intellectus, secundum beatum Thomam iij. sentent. di. xlix. q. iij. ar. j. Vel sic: Gaudium est affectus animi alicuius praesentis boni opinione concepta, & differt a iubilo, Iubilum enim dicitur, ut scribit Gregor. lib. xxiiij. moralium. quando ineffabile gaudium mente concipitur, quod nec abscondi possit, nec sermonibus aperiri, & tamen quibusdam proditur motibus, quauis nullis proprietatibus exprimat. Idem xxviij. moral. Iubilatio dicitur quae cordis letitia oris efficaciam non expletur, sed quibusdam modis gaudium prodit quod ipse qui gaudet, nec regere praevalet, nec exple. Differtque gaudium a delectatione, ut notat Brulefer distinct. iij. di. j. lib. j. Omne enim gaudium est delectatio, non e contrario. Gaudere enim proprie est solius voluntatis delectatio. Delectatio autem potest esse in omni potentia cognitiua, etiam sensitua. Vnde potentia gustatiua delectatur in cibo, auditus in sono melodioso. Gaudium autem praesentis vitae est breue & caducum. de quo ita scribit Gerson parte ij. serm. de omnibus sanctis, qui incipit: Beati qui lugent, in fine. Nonne, inquit, praeterea gaudium praesens sicut punitus est, a quo linea miseriae trahitur in infinitum, & qui ducunt in bonis dies suos, in puncto ad inferna descendunt? Luctus bonus e contra lineam describit gaudiorum & consolationem sine termino duraturam, quin breue hic & momentaneum tribulationis in nobis super modum immensum gloriae pondus operatur in nobis per gratiam, & in futuro per gloriam.

GAVDIVM est duplex. Via, & patria. Gaudium viae admittit tristitiam, gaudium patriae nullam admittit calamitatem. Gaudium patriae est duplex, scilicet essentiale & accidentale, ut notat Gabriel di. xj. q. v. unica, artic. iij. dub. ij. lib. ij. Gaudium essentiale est, quod habetur de obiecto beatifico, quod est Deus, & est videre Deum (ut scribit Brulefer. dist. xvij. q. iij. lib. iij.) & amare ipsum: & dicitur aurea, dicitur & praemium substantiale, & denarius. Sed praemium consubstantiale secundum eundem est in parte sensitua: non enim solum anima erit beata, sed omnes alij sensus erunt beati suo modo, quia quiescent, & summe delectabuntur in obiectis sibi convenientibus. Gaudium accidentale, ut Gabr. ait, est quod de creatura habetur, siue de se, siue de alio: & dicitur praemium accidentale. Et Augmetum gaudij est duplex, ut ibidem notat Gabr. scilicet secundum intentionem, & secundum extensionem. Praemium attenditur secundum additionem & unionem plurium graduum gaudij. Secundum, penes pluralitatem obiectorum, de quibus est gaudium. Et gaudium dicitur augeri, secundum Bonauentura. di. xlv. circa litteram lib. iij. vel numerositate, vel intensione, siue qualitatiue. Augmentum gaudij quantum ad numerositatem, non ponit augmentum in praemio

essentiale, quia illud est in vno solo, sed in praemio accidentali, quod consistit in gaudio de bono creato: & illud potest augeri, maxime quantum ad obiectum, ut de pluribus gaudeat tunc quam prius. Hinc Magister dist. xlv. libr. iij. sentent. ait, quod maius erit gaudium sanctorum in resurrectione & postquam fuerit ante, & quod diuersa receptacula habebunt animae sanctorum. Si loquamur intensiue (inquit Bonauen.) sic non augetur nisi per accidens, quia inclinatio animae ad corpus, quae ipsam retardat ne intensius feratur in summum caelum quam in illam auferatur. Sic de Angelis scribit Gabriel vbi supra, quod Angelorum custodientium gaudium essentiale, non augmentatur neque intensiue, neque extensiue, quia quantum ad hoc sunt perfecte beati. Beatitudo autem est status omnium bonorum congregatione perfectus: sed vbi est status perfectus, ibi non est profectus. Sed bene gaudium accidentale Angelorum custodientium, augetur ex beatificatione custoditorum intensiue & extensiue. De pluribus enim gaudent, & ex euentu effectus desiderati crescit gaudium intensiue si praesent, aut de nouo generatur. Sicut ex opposito tristitia de aduentu noliti, secundum Augustinum xliij. de Ciuit. Dei, sed Angelus desiderat beatitudinem eius quem custodit: ergo. Item si gaudium est Angelis de vno peccatore poenitentiae agente, quanto magis & maius de beatitudine eiusdem poenitentis. Non autem maius extensiue, quia non de alio, sed de illo, de quo non habet gaudium conuersionis: ergo maius intensiue. Meretur & augmentum gaudij accidentalis Angelus per opera custodiae. Non autem ex damnatione custodiae angelus custos tristatur, aut gemitum concipit, aut gloriae detrimentum incurrit. Tum quia vehemens gaudium & delectatio expellit omnem tristitiam etiam contingentem vij. Ethic. Tum quia beatitudini repugnat omnis tristitia & poena, sicut e contrario, miseriae omnis delectatio & gaudium. Vide latius ibi Gabr. vbi supra. Concordat S. Bonauen. di. xj. ar. ij. q. ij. lib. ij.

GAVDIVM accidentale in beatis est duplex, ut scribit Rich. di. xlix. ar. v. q. vij. lib. iij. sen. Quoddam est receptum specialiter a Deo misericorditer retribuente. Quoddam actum ab ipso beato recogitando bona opera sua, & sibi complacendo in eis. Primum gaudium magis proprie habet rationem praemij quam secundum, quamuis secundum aliquo modo habeat, eo quod omnia quae habent beati, principaliter a Deo sunt. Cum ergo beatis placeat se fecisse opera bona quae in peccato mortali fecerunt, maxime in quantum vident quod illa bona eos ad poenitentiam disposuerunt seu inclinauerunt, pro illis habent aliquod accidentale praemium, extendendo nomen praemij ad quodlibet gaudium bonorum, nec tamen sic gaudent de illis operibus, sicut de illis quae fecerunt in charitate, de quibus gaudent ratione operis operati & radicis & formae, de aliis autem gaudent ratione operis operati tantum, nec pro illis habent aliquod accidentale praemium a Deo specialiter datum. Hae Richardus.

GENERATIO est mutatio ex non ente in ens, secundum Aristot. lib. de generatione & corru. Vel sic, generatio est mutatio huius totius in hoc totum nullo sensibili manente eodem ut subiecto, secundum eundem. Et de hac plura apud Physicos perquirito.

GENERATIO accipitur dupliciter, scilicet large & strictè, ut notat Gabr. di. xliij. q. v. unica, ar. j. lib. j. & di. xvij. q. vj. lib. j. vbi & addit tertium modum. Large generatio est productio cuiuscunque non de nihilo, & isto modo quando productio est non de nihilo: si concurrat materia & subiectum, necesse est ibi productio per informationem & impressionem, informationem materiae, & impressionem formae, talis in diuinis non habet locum. Aliter & strictè capitur generatio, ut est productio viuentis a viuetè, quia viuens ratione suae productionis praecise producit ut tota litera simile & eiusdem rationis cum producto quantum ad omnia, excepta sola productione, & sic generari passiuè est nasci. Et dicitur, viuens, &c. propter processionem spiritus sancti, quae non dicitur generatio, sed processio, quia licet spiritus sanctus sit consubstantialis patri & filio, & procedat de substantia patris, quia tamen procedit ut datus, & non ut natus, seu ut imago patris, ideo eius processio, non dicitur generatio. De ratione enim imaginis praecise est quod sit similis ipsi, cuius est imago, aliam non diceretur imago perfecta. Secus est de dono, de cuius ratione non est quod sit simile donanti, vel obiecto amato & dilecto. Hinc est quod dicitur in symbolo Athanasij, non factus nec creatus nec genitus, sed procedens. Capitur & generatio largissime, pro productione cuiuscunque de nouo, de quo Gabr. di. xvij. lib. j. Et per generationem secundum Philosophos acquiritur alicui esse simpliciter, id est esse substantiale tanquam terminus illius mutationis, ut & notat Gabr. di. iij. arti. iij. dub. j. lib. iij. Et generare de sui propria ratione est similem sibi in substantia & natura producere, ut dicit S. Bonauen. di. ix. q. j. lib. j. vbi agit de generatione. Sibi verò similem in natura producere tripliciter est. Aut per impressionem suae similitudinis in alio, & sic generatur character a sigillo, lumè a luminoso, species ab obiecto. Alio modo per educationem species in consimilibus ab alio, & sic generatur elementum ab elemento. Tertio modo per productionem similis de simili, siue de seipso, & sic generatur animatum ab animato, & iste tertius modus est perfectior. Vnde non reperitur nisi in substantiis habentibus formam nobilem, quae est vita, & iste modus generationis est secundum nascentiam, & est in Deo & creaturis, sed differenter. Vide eum latius ibi. Et generatio in diuinis est omnimoda perfectionis, & animatio in diuinis facit realem distinctionem inter generantem & generatum, ut idem ait qu. ij. vbi supra. Non rationalem vel intellectualem solum, sicut dixit Sabellius, & reale quantum ad personam, non quantum ad essentiam, sicut dixit Arius. Et est distinctio in supposito, & etiam ratione relationis est distinctio, & ratione talis est distinctio personalis. Ut latius videre potest apud S. Bonauen. vbi supra. Praeterea ut idem qu. ij. generatio filij est aeterna. Tum ratione generantis. Tum ratione geniti. Ratione generantis, propter summam & perfectam secunditatem. Ratione geniti, propter summam & perfectam aequalitatem, quarum vtraque conditio tollit ne filius sit posterius patre. Et cum productio filij a patre sit per naturam & summam potentiam, quam cito fuit pater genuit, sed fuit ab aeterno. Vide latius Bonauen. & Richar. de med. vii. super j. sent. di. ix. articu. j. dicit: quod generationis ratio in Deo est aeterna productio alicuius secundum substantiam per modum na-

turæ de substantia generantis. Dicitur secundum substantiam, per hoc excluditur accidentis generatio, quæ est mutatio. Et dicitur; per modum naturæ, excluditur productio voluntatis, ut spiritus sancti, excluduntur & aliæ generationes. Et secundum Gabr. dist. v. qu. j. lib. j. generare & generari in diuinis non possunt prædicari nisi de illis de quibus immediatè prædicantur ex communi vsu loquentium, & hoc rationabiliter, ne cum apud omnes generans realiter distinguitur à genito, concedatur in diuinis essentiam realiter distingui ab aliquo in diuinis. Et quia generare & generari primò & immediatè prædicantur de suppositis in diuinis, ideo de solis suppositis, & non de essentia prædicatur. Vnde essentia non est generans, nec genita nec procedens, sed est pater qui generat, & filius qui gignitur, & spiritus sanctus qui procedit, & hoc habetur de summa trinit. & si. catho. Damnamus. Et concordat Aliacen. q. vij. lib. j. qui & vult quod hoc intelligatur de generatione ad intra & æternali, non de generatione ad extra & temporali, quia non est dubium quin essentia diuina generet quicquid generatur ad extra, & ideo essentia diuina (ut dicit) non potest generare nec generari in diuinis, quia non potest realiter distingui à quocunque supposito in diuinis. Sed si generare (ut dicit Gabr. ar. iij. vbi supra,) capitur nominaliter, tunc illa potest concedi, essentia est generare, id est, est id quod generat, non tamen conceditur per hoc quod est generans vel generat. Item generatio in diuinis ponenda est tantum sub ratione productionis, in quantum, scilicet aliquid per eam capit esse, & ideo generationi in diuinis non assignabitur materia vel quasi materia, sed tantum terminus formalis. Quomodo autem intelligatur illa, filius est substantia patris. Videatur de hoc in dictione Substantia. & Aliacen. q. vij. lib. j. & Gabr. q. ij. vbi supra.

GENERARE voluntariè ut scribit Gabr. distinctio. vj. quæstion. vnica, artic. j. libro j. potest intelligi tripliciter, scilicet voluntariè voluntate antecedente, ut, scilicet prius voluit, & postea genuit, vel antecedente siue consequente, ut, scilicet prius genuit, & post voluntatis actum sibi in genito complacuit. Vel voluntate concomitante, ita quod simul genuit & generare voluit: voluit quidem complacenter, non contingenter. Pater autem non dicitur generans à voluntate natura vel intellectu eo modo quo à fortitudine aliquis fortis dicitur. Sed hoc modo dicitur generans à generatione, sicut calefaciens à calefactione, & sic pater filium genuit nec voluntate, nec necessitate. Neque etiam intellectu neque natura. Sed genuit voluntate concomitante, quia genuit volens, sicut potens, ut dicit Magister, & quando voluit generare genuit, & quando genuit voluit, quia æternaliter & genuit & voluit. Et quamuis pater genuit filium necessariò necessitate in euitabilitatis, non tamen genuit necessariò necessitate coactionis, quia pater non potest non generare filium, & quia cum pater sit opus, non potest ab aliquo cogi. Gabr.

GENERATIO vniuoca dicitur in generatione actuali quando terminus formalis, scilicet accidens secundum se totum productum est eiusdem rationis siue speciei cum perfectione ratione producendi. Vnde si ab igne calefit lignum vel lapis, est generatio vniuoca, quia calor productus in ligno vel lapide est eiusdem rationis cum calore ignis, licet ignis & li-

gnum vel lapis differant specie. Sed si ignis calefaceret se sicut graue mouet se, vel si aqua calefacta se reduceret ad pristinam frigiditatem, non esset generatio vniuoca propter diuersitatem specificam caloris producti in igne & formam ignis, quæ est ratio agendi. Loquendo autem de generatione substantiali, illa dicitur vniuoca, quando generans & genitum non sunt alterius speciei, ut quando ignis generatur ab igne, in hac autem generatione sunt gradus, de quibus vide Gabr. distinct. ix. q. ij. lib. j. Generatio autem in diuinis nec simpliciter vniuoca, nec æquiuoca simpliciter est dicenda. Id quod probat Gabr. vbi supra, arti. ij. Assentit Gerson tract. xj. supra Magnificat, cum ita scribit: Fallit aut conturbat non nullos habentes de diuinitate sermonem, dum nituntur phisicas coaptare considerationes ex creaturis sumptas ad illam quæ Deo conueniunt, quæ plus in infinitum disconueniunt creaturarum proprietatibus quam assimilantur eis. Exempli gratia. Ponimus fide docti generationem naturalem filij Dei de patre Deo: quærun, si generatio talis sit vniuoca vel æquiuoca, quodcumque dicatur instantiæ plures occurrerent. Expediit via tenetur, quæ nec vniuocam dicit generationem, nec æquiuocationem. Probat & ibidem Gerson. Et generatio vniuoca dicitur ab unitate, & æquiuoca à diuersitate. Et generatio filij in diuinis est æterna, ut inquit. Et ut idem Gabr. scribit vbi supra, tam in generante creato, quam genito est duo considerare, scilicet quod, & quo. In generante quod, est ipsum generans, quo, est ratio generandi, quæ est principium elicitiuum generationis. In genito quod, est terminus totalis, scilicet res quæ generatur, quo, est terminus formalis. Illa ergo duo, quod & quo, non semper, sed frequenter distinguuntur. Nam Angelus producentis intellectionem est quod, & quo ex parte producentis, idem est de anima separata. Similiter si accidens separatum puta color, per diuinam potentiam produceret colorem separatum, idem esset quod & quo, tam ex parte generantis, quam generati. Gabr. di. ix. q. ij. ar. j. lib. j.

GENERATIO & spiratio differunt, ut habet S. Bo. di. xij. q. iij. lib. j. Nam generatio est ab vno, sed spiratio à duobus, & quia generatio est emanatio per modum perfectæ assimilationis, ideo ad vnū principium respicit, quia verò spiratio est emanatio per modum connexionis, ideo est à duobus. Aliam ponit differentiam Bon. ibidem. Et generatio diuina (ut scribit Gabr. di. xxvij. q. iij. lib. j. est) ineffabilis, quia à patre filio comunicatur essentia & sapientia, quæ idem sunt. Coæternitas perfectissima, similitudo & æqualitas, ideo multis nominibus eadem rem non synonymè significantibus nominatur. Nam ut ipsa generatio seu natiuitas ostendatur connaturalis patri, genitus dicitur filius, ut ostendatur coæternus, dicitur splendor patris, ut ostendatur omnino similis & æqualis, dicitur imago patris, ut ostendatur immaterialiter genitus, dicitur verbū. Sapientia ergo importat absolute essentia, quia hoc est illi esse quod sapere. vij. de tri. c. j. Filius generatione, imago similitudinem, verbum hæc omnia dicit, & addit expressione. Primum absolutū & commune, cætera relatiua sunt & propria secundæ personæ. Gabr. vbi supra.

GENERARI & nasci differunt secundum Gabr. di. iij. q. vnica. arti. ij. lib. iij. vbi dicit, Non est idem generari, & nasci ex vna, & esse filium ex parte altera, etiam in eadem specie viuentiū vita sensitua. Nam hæc nomina, filius, pater, mater duntaxat designant

non inant supposita, nam non supponunt nisi pro supposito, & connotant generatione actiuam vel passiuam cum sexus discretionem, &c. Generari autem & nasci denominat quodcumque productū per generationem aut natiuitatem, siue sit suppositū, siue natura, siue pars suppositi. Ratio diuersitatis huius non est nisi impositio terminorum, quæ ex communi vsu loquendi colligimus. Non enim admittit loquendi vsus animam proles esse filiam matris nec manum, aut caput. Alioquin mater vna generatione generaret filios multos aut filias. Concedit autem loquendi vsus, manum infantis primo nasci aut generari vel caput, quo sequitur quod licet natura humana in Christo nata est, & de virgine genita, non tamen est filia virginis. Item non omne natum de virgine est Christus. Patet de natura humana quæ nata est de virgine, & tamen non est Christus. Vide latius ibi Gabr.

GENERATIO est duplex, scilicet iustorum, & nequam. De quo Gerson parte j. de auferibilitate papæ ab Ecclesia, confide. vj. De prima dicitur illud Psal. iii. Generatio rectorum benedicetur. Et illud Christi Matth. 24. Amen dico vobis: quia non præteribit generatio hæc donec omnia fiant, loquens de generatione iustorum, quæ contrariatur illi de qua dicitur: Amen, amen, dico vobis quod requiretur à generatione hac omnis sanguis ab Abeli iusto, &c. Et de generatione nequam habetur Psal. 77. Generatio praua & exasperans. Generatio quæ non direxit cor suum, & non est creditus cum Deo spiritus eius, & Matth. 12. Generatio mala & adul. fig. quæ rit, &c.

GENVS multis modis dicitur. Est enim propriè principium vniuscuiusque generationis, vel ab eo qui genuit, vel à loco in quo quis genitus est, ut Orestes à Tantalò dicitur genitus. Et Plato est Athenien. genere. Et per Metaphoram multitudo dicitur genus, ut Romanum genus. Est & genus cui supponitur species, de quo in logica. Vocamus itè genus per quod alicuius rei qualitas declaratur, & genus mortis, genus vitæ, genus exempli, genus marmoris, genus coloris, genus vestis. Virgi. Quod genus hoc hominum, à quo generatum, id est per singula genera. Et aliqua dicuntur esse eiusdem generis prout genus dicit consanguinitatem, quia descenderunt ab vno generationis principio, ut scribit Gabr. dist. xvij. q. j. ar. j. libro ij. Sic non intelligitur illud A. & 17. Genus Dei sumus, ita quod eiusdem sumus naturæ cum Deo. Alio modo dicitur eiusdem generis quæ comprehenduntur sub eodem genere logicali maxime propinquo, & sic anima rationalis & angelus dicuntur esse eiusdem generis cum Deo: quia sunt substantiæ spirituales & intellectuales sicut Deus. Et comprehenduntur sub hoc genere spiritus intellectualis, quomodo nulla alia creatura est eiusdem generis cum Deo. Vel illud dicitur esse genus dei quod accedit ad Deum aliqua proprietate, analogicè tamen, & ita accedit natura intellectualis creata ad Deum quadam maiori similitudine quam cætera non intellectuales, quamuis tamen adhuc natura intellectualis infinitè distet à Deo secundum perfectionem, etiam secundum modum intelligendi, secundum eabr. in ij. vbi supra.

GLADIVS, ensis à clade dici videtur, quia ad cladem sit inuentus. Dicitur & gladium in neutro genere, & est gladius secularis, & spiritualis, de quibus in scriptura persapè habetur. Gladius secularis quo pu-

niuntur rei & noxij homines. Spiritualis gladius, qui aliquando dicitur mucro spiritualis vel excommunicatio quo pontifices vtuntur, &c. Et secundum Aug. contra Manichæos. lib. iij. Ille accipit gladium, qui nulla superiore vel legitima potestate iubente, in sanguinem alicuius armatur. Qui verò ex auctoritate principis vel iudicis (si fuerit persona priuata) vel ex zelo iustitiæ quasi ex auctoritate dei (si sit persona publica) gladio vtitur, non accipit gladium, sed ab alio sibi commissio vtitur, vnde ei poena non debetur. Vnde Matth. 26. Qui accipit gladium, gladio peribit, id est peccato gladij seu occisionis damnabitur. Hæc refert Gabr. Biel distinct. xv. q. iij. lib. iij.

GLORIA quæ Græcè dicitur δόξα, est frequens de aliquo fama cum laude, secundum Cice. in Rhet. Vel secundum Ambr. super epistola ad Rom. Gloria est clara notitia cum laude. Vnde Apost. 2. Cor. 3. Nam gloria nostra hæc est testimonium conscientia nostra. Gloria verò æterna quam sancti habent est magna quintupliciter. Est enim intensa, extensa, æterna, perfecta & integra, ex S. Thom. super Esa. c. xxxiij. in fine. De qua Psal. Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. Psal. 149. & Psal. 83. Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Et secundum Brulef. dist. x. li. j. Gloria, vita æterna, beatitudo, visio clara, & fructio sequens illam claram visionem omnibus modis idem sunt. Et dicitur, vita æterna, à parte post, non à parte ante. Et gloria & beatitudo stat in animæ potentia. Et ut dicit S. Bonauen. quod stat in ambabus potentiis, scilicet in intellectu, & in voluntate. Sed contrarium dicit Scotus, quod nullus habitus est simul & semel in intellectu & in voluntate, sed dicit quod beatitudo principaliter est in voluntate qua tenetur deus per amorem amicitia, & ista opinio Scoti tenetur probabilior. Item gloria secundum nominis interpretationem ut scribit Gerson parte iij. de verbo & hymno gloria, est quasi clara, scilicet cum laude vel honore notitia. Est autem honor exhibitio reuerentiæ in signum virtutis, soli autem Deo honor & virtus, & per consequens gloria, cui & soli debetur exhibitio suprema reuerentiæ, in signum virtutis infinitæ. Et de hoc diffusè scribit Cancellarius vbi supra. differunt autem gloria legis Euangelicæ, & gloria Iudæorum. Nam gloria tota synagogæ ut scribit Iaco. de Valentia Psal. 44. erat in apparatu exteriori, & in actibus materialibus, quia omnia intelligebat ad literam, & per sola opera exteriora putabat iustificari, & ideo tota gloria templi Salomonis erat in apparatu ornamentorum & vasorum aureorum, & sic tota gloria Iudæorum referebatur ad corpus, & nihil ad animam, nec curabat de interiori iustitia. Sed oppositum docet lex euangelica. Nam vera iustitia & ornatus debet esse in nobiliori parte, sed anima est nobilior corpore, ergo verus ornatus debet esse in anima. Sic ornatus Christianorum & iustitia, & perfectio non consistit in actibus exterioribus, sed in ornatu animæ, & deuotione, & virtutibus; & non in apparentia & vana gloria exteriori, sed in bona intentione interiori, ne quod foris ostenditur, intus à mercede euacuatur, quia Christianus non expectat in hoc mundo præmiari nec felicitari, sed in alio, & talem animam concupiscit Christus & disponat sibi. Vide latius & pulchrè ibi Iacobum Valen. Est & vana gloria & inanis quæ dicitur cenodoxia, de quo & supra

suprà dictum est, & aliàs de ea dicitur. De qua & Gerfon in multis suorum operum locis, & est vitium capitale. Cuius filia sunt septem, scilicet inobedientia, iactantia, hypocrisis, contentio, discordia, praesumptio nouitatis, & pertinacia, secundum S. Thom. secunda secundae q. xxj. ar. iij. Ab ea defendere hortatur Apostolus ad Gal. 6. Non efficiamur inanis gloriae cupidi, inuicem provocantes, inuicem inuidentes. Dicitur autem gloria vana tripliciter, & est peccatum, vt idem scribit S. Thom. secunda secundae q. cxxxij. ar. j. Primo, quando est de non ente, vel de transitoriis, vel de peccato. Secundo, quando quaeritur ab hominibus, & non à Deo. Tertio, quando non ordinatur ad debitum finem. Et illa gloria vana & inanis, tunc est peccatum mortale, cum quis gloriatur de aliquo falso, diuinæ reuerentiae contrario, vel cum quis constituit finem vltimum in gloria humana, ad quem ordinat etiam virtutis opera, & pro qua talia acquirenda non recusaret facere, etiam ea quae sunt contra Deum. Tunc autem est veniale quum quis gloriatur de aliquo diuinæ reuerentiae non contrario, vel quum licet gloriam optet, tamē pro illa acquirenda nihil faceret contra charitatem Dei & proximi. De quo latus consulto Gerfonem parte ij. de septem vitiis capitalibus.

GLORIFICATIO à verbo glorifico, quod est gloriosum facio. Et glorificatio ipsius Christi & cuiuslibet hominis cōpletè beati, est triplex, vt scribit Brulef. di. xvij. q. v. lib. iij. Quaedam essentialis, quae consistit in optimis operationibus intellectus & voluntatis tendentibus in Deum, & haec dicitur glorificatio animae. Alia est quaedam consubstantialis, quae consistit in perfectissimis operationibus potentiarum sensitivarum, secundum quas tendunt in sua obiecta perfectissima, quia sicut anima Christi est glorificabilis, sic potentiae sensitivae sunt natae glorificari secundum quid, id est secundum operationes suas. Et dicitur, secundum quid, quia anima est glorificabilis simpliciter. Quaedam est accidentalis cōueniens animae, quae est quoddam gaudium de aliquo facto victorioso, vt virgines de hoc quod vixerunt in virginitate, & similiter doctores, & dicitur aureola. Et similiter gaudent omnes de consortio bonorum, & vocatur vt prius. Alia est glorificatio accidentalis corporis. Et sunt quatuor dotes, de quibus dictum est in dictione, Dos. Prima glorificatio à Doctoribus sacris vocatur stola. Secunda & tertia vocatur secunda stola: Et in hoc excedemus angelos qui habent solum primam, quia non habent potentias sensitivas, & sic erimus magis beati extensiuè. Similiter homines damnati plus puniunt quam demones, scilicet extensiuè, quia Lucifer solum punitur in intellectu & voluntate, homines autem cum hoc puniuntur in potentiis sensitivis, vt pote in inferioribus. Et ideo sicut homines puniuntur, ita homines premiabuntur in potentiis sensitivis quia Deus pronior est ad miserandum, quam ad puniendum. Et hoc est contra Magistrum Ioannem Gerfonem vt ait Brulef. Tota verò gloria & laetitia regni Christi cōsistit in tribus, vt scribit Iacobus de Valen. Psal. 21. Primo quia pater compleuit desiderium & petitionem suam in omnibus, quia in omnibus fuit exauditus pro sua reuerentia. Secundo consistit in glorificatione sui corporis, quia tunc anima dicitur dominari toti corpori post resurrectionem. Tertio, in gloria animae quae resultat ex

visione diuinæ essentiae, &c.

GLORIOSA appellatur soror viri, vt habet Magister di. xj. lib. iij. & secundum Paluden. q. j. eadem dicitur vxor fratris.

GRADVS cuiuslibet actus virtuosus. vide supra in verbo actus iustitiae & cuiuslibet virtutis.

GRATIA quae Graecè dicitur chāris, & multipliciter accipitur, Aliquando enim pro amore, aliquando pro concessione beneficii seu alicuius indulgentiae vel auctoritatis. Aliquando accipitur pro dono spiritus sancti. Et secundum Cice. in Rhet. Gratia est in qua amicitiarum & officiorum alterius memoria & remunerandi voluntas continentur. Et secundum eundem ij. Rhet. Gratia est secundum quam dicuntur homines rogati gratis aliquid facere, non pro re alia, nec vt sibi quicquam qui faciunt, eueniat, sed vt cui faciunt. Et secundum S. Thom. ij. ij. qu. xxij. ar. iij. Gratia nihil aliud est quam quaedam inchoatio gloriae in nobis, vel auxilium quo indiget homo ad beatitudinem consequendam. Gratia est virtus specialis reddens gratiam benefactori, secundum eundem secunda secundae q. cvj. arti. j. eadem gratitudo dicitur, & gratia à Graecis charīstes dicitur, eo quod laetitiam significant. Nam & laetari videntur qui dant, & accipiunt beneficium. Tres ideo esse finguntur, quia & benefici esse in alios debemus, & aliorum beneficia suscipere, & his qui in nobis liberales fuerunt, retribuere, &c.

GRATIA dicitur à gratis quasi gratis dans, vel gratis datum, vt notat Gabr. di. xxvj. q. vnica. li. ij. Et sic accipitur actiuè & passiuè. Actiuè pro gratiosa Dei voluntate, dans omnia liberaliter gratis, non ex debito, secundum illud Apostoli Rom. 11. Quis prior dedit illi, & retribuetur ei q. di. nullus. Non enim praueuimus diligendo Deum, sed ipse prior dilexit nos. 1. Io. 4. De hac gratia potest illud accipi Act. 15. Per gratiam, id est gratiosam voluntatem Domini nostri Iesu Christi credimus saluari. Et illud Rom. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quae est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiorem gratia illa qua redempti sumus. Fuit gratiosa Dei voluntas qua Deus pro nobis pati voluit Christum, & ipse se voluntariè obtulit, secundum illud Esa. 53. Oblatus est, quia ipse voluit. Alio modo accipitur passiuè pro dono aliquo gratis dato, & sic licet multipliciter accipitur vt agit Alex. par. iij. q. lxxix. membro j. tamen redigendo acceptiones illas ad compendium, potest accipi quadrupliciter, scilicet latissimè, largè, strictè, & strictissimè. Primis duobus modis nō distinguitur contra dona naturalia, sed vltimis modis contra ea distinguitur, vt scribit Gabr. vbi supra. Et de hoc vide & eundem di. iij. q. vni ca. li. ij. & Bon. q. iij. eadem di. Gratia igitur passiuè largissimè est donum à Deo gratis, id est sine debito datum. Et illo modo diuiditur in gratiam increatā, & creatā. Gratia increata est spiritus sanctus, qui datur rationali creaturae ad eius sanctificationem, secundum illud Rom. 5. Charitas diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, imò tota trinitas illabitur menti humanae secundum illud Ioan. 14. Ad eum veniemus & mansionem apud eum faciemus, filius loquitur de se & patre. Gratia creata hoc modo est omnis creatura, quia omnis talis est à Deo gratis producta, & sibi ipsi creaturae aut alteri donata, secundum illud 1. Cor. 4. Quid habes quod non accepisti? Ita loquitur de gratia Apostolus 1. Cor. 15. Gratia Dei sum id quod

id quod sum. Nā & ipsum esse accepit gratis à Deo. Sic imago Dei nobis concreata quae est ipsa animae natura, dicitur gratia, secundum Alexand. vbi supra. Gratia largè est Dei donum naturae rei superadditum, siue consecretur naturam generaliter, siue hanc naturam specialiter, vt sunt corporis fortitudo, animi vigor, ingenij perspicacitas, & industria, bona memoria, cognitio rerum, etiam naturaliter acquisita pulchritudo, eloquentia, effabilitas, etiam exteriorum rerum possessiones. Omnia enim haec gratis à Deo donantur. Secundum illud Iacob. 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desumsum est à patre luminum. Et illud Ioan. 3. Non potest homo accipere quicquā nisi datum fuerit ei à Caelo. Hoc modo dicimus homines sanos, ingeniosos, potētes, diuites, &c. gratia multā consecutos à Deo. Et Principes scribunt, dei gratia Eberhardus dux Virentbergēsis. Ioānes abbas dei gratia in Bebéhusen. Alexius Dei gratia abbas in Alpersbach, amicus noster & Dominus obseruāus, &c. Sic bene legentē, bene carantē habere dicimus gratia. Propriè gratia & strictè est donum supernaturale à solo Deo superadditū naturae, vt est donū Prophetiae, donum linguarum, & virtutes infusae. Hoc modo accipitur, 1. Cor. 12. vbi dicitur: Diuisiones gratiarum sunt, vnus autem spiritus. Et subiungit, quae sunt sermo sapientiae, sermo scientiae, fides, gratia sanitarum, operatio virtutum, prophetia, discretio spirituum, generaliumque, interpretatio sermonum. Et sequitur, Haec omnia operatur vnus atque idem spiritus diuidens singulis prout vult. Sic dicimus virtutes naturaliter acquiribiles, sicut innocentiam, mititatem, pietatem, temperantiam esse gratias: & his duobus modis dicitur gratia gratis data. Gratia propriissimè siue strictissimè accepta est donum supernaturale à solo Deo creaturae rationali infusum, quo ipsa redditur gratia Deo, & accepta ad vitam eternam beatificè possidendam. Sic accipitur Rom. 6. Stipendia peccati mors, gratia Dei vita aeterna. Et hanc gratiam Aug. in Epistola xcv. quae est ad papam Innocentium contra doctrinam Pelagij, nominat gratiam Christianorum, dicens: Gratia Christianorum non est natura, sed qua saluatur natura, qua praedestinati vocamur, iustificamur & glorificamur, vt dicere possumus, Si Christus pro nobis, quis contra nos est? Haec gratia acceptum facit habentem Deo, & dicitur gratia gratum faciens. Et per hanc distinctionem gratia (vt ait Gabr. dist. iij. libro ij.) multae auctoritates loquentes de gratia soluntur secundum vtramque opinionem, scilicet: An Angelifuerit creati in gratia, declarat & latius idem Gabr. xxvj. libr. ij. hanc quadruplicem gratiae acceptionem. Videatur & S. Bonauen. di. xxvj. libro ij. circatex.

GRATIA diffinitur ab Isido. sic: Gratia est donum misericordiae diuinæ, per quod est bonae voluntatis exitus, id est bona operatio. Item gratia est quidam nitor animae, id est, quaedam pulchritudo consistens ad amorem sanctum, scilicet Dei. Item gratia est iustificatio & remissio peccatorum. Item gratia est sanitas mentis & delectatio cordis, & datur à Chrysofomo. Ex istis omnibus sumitur magistralis definitio gratiae gratum facientis. Gratia est forma nobis à Deo gratis data sine meritis praecedētib, gratum faciens habentem, & eius opus bonum reddens dignum vita aeterna. Brulef. di. xxvij. qu. j. libro ij. & ceteri. Et gratia est forma spiritualis, non materia-

lis secundum Theolo. quia gratia est lux spiritualis in mente. Ex praedictis habetur quod duplex est gratia, scilicet gratia gratum faciens, & gratia gratis data. Et describuntur hoc modo.

GRATIA gratum faciens, est qua habens amicus Dei constituitur, & dignus vita aeterna. Gabr. di. xxvj. lib. ij. Est enim quaedam forma animae à Deo infusa, qua anima formaliter redditur Deo chara & grata, & qua ordinatur ad vitam aeternam possidendam, nisi obicem posuerit vel impedimentum. Et gratia est forma accidentalis animae infusa, non substantialis, inhaeret enim animae cum sit eius ornatu, ipsam denominas & gratificas, est & nitor animae ad cōsiliandū sanctū amorē. Estq; ipsa gratia habitus animae virtuosus, nō acquisitus, sed infusus, quia qualitas dirigens animā, & inclinās ad opera meritoria, & iste habitus est à solo Deo infusus Est & virtus, quia bona qualitas mentis qua rectè viuatur, qua nemo male vitur, quam Deus in nobis sine nobis operatur. Itē habentem perficit, & opus eius bonum reddit, ergo virtus. Ita enim describit virtutē Philosophus. Nec est habitus acquisitus, quia nec ex actibus meritoris, hi enim praesupponunt gratiam, nec non meritoris. Cum omnis habitus acquisitus ad similes actus inclinatur eis ex quibus generatur, sequitur ergo quod sit virtus infusa. Et ideo dicitur gratia gratum faciens, quia reddit Deo acceptū, & ideo charitas sic vocat. Bonauen. di. xvij. qu. ij. lib. j. Verum (vt inquit Gabr. dist. xxvj. ar. ij. conclusionē iij. libr. ij.) licet idem sint realiter charitas & gratia, quia eodem habitu quo spiritus sanctus inhabitat animam, voluntas inclinatur ad diuinum finem super omnia diligendum, non tamē sunt termini synonymi charitas, & gratia, quia habitus ille dicitur charitas, quia eo habet voluntas Deū charum: gratia, quia deus habet ipsam sibi gratam & acceptam. Differunt ergo in connotatione, quia charitas connotat Deum in ratione diligibilis, gratia connotat Deum vt gratum habentem siue acceptatē, & ita vt diligentem. Substratiuè verò idem significat, quia eundem habitum infusum quo habens diligit Deum, & propter quem deus acceptat habentem tāquam vita aeterna dignū, & quae cūque proprietates conuenit charitati creatae, conuenit & gratiae, & e converso: vtraque enim gratificat naturam, vtraque reddit opera meritoria vita aeterna. Vnde de hoc latius Gabr. vbi supra. Nec sunt termini conuertibiles, vt ibidem probat. Et gratia gratum faciens vt dicit Brulef. dist. xv. q. j. lib. j. est, quam qui habet dignus est vita aeterna, & e contra, qui non habet dignus est poena aeterna. Ista gratia est vestimentum nuptiale, sine quo nemo acceptatur & admittitur ad vitam perennem & beatam. Haec gratia (vt sentit Bonauen. di. xxj. q. j. quarti.) necessaria est ad delenda peccata, sic enim decreuit nos sanare diuina misericordia. Et hoc dicunt sancti, & sonat scriptura, quae maximè ponit gratiam esse necessariam ad delenda peccata. Vnde Brulef. dist. iij. q. ij. libr. ij. deus ita statuit & determinauit legibus suae sapientiae, quod nullus siue homo siue angelus beatificabitur, siue habeat gratiam & gloriam, nisi mediante merito proprio vel alieno, proprio inquam pro adultis per gratiam, alieno in infantibus, & hoc merito congruo. Et gratia gratum faciens dicitur dupliciter, vt scribit sanctus Bonauen. di. vij. artic. ij. q. j. lib. iij. Aut gratum faciens de non grato, & talis est gratia baptismatis poenitentialis. Aut magis gra-

tum faciens de iam grato, & talis est gratia confirmationis, quæ gratiã acceptam ampliat & cõfirmat. Et quod dicitur, gratia est fides, intelligendum est, id est comitatur fidem operantem per charitatem. Et cum dicitur, gratia virtutũ, nihil aliquid intelligitur nisi charitatis, quæ est virtus in se spiritualis & aliarum virtutum forma, & quandoque causa earum, vt dicit Dominus præpositus Gabr. di. ij. q. j. ar. iij. dub. ij. lib. iij. Dicitur & gratia sacramentalis, in quantum ordinatur ad sanandam animam à morbo peccati, vel ad sanitatem conseruandam, vel augendam, & gratia virtutum dicitur, in quantum ordinatur ad bene operandum. Et hæ gratiæ non distinguuntur re, licet ratione, vt tenet Alexan. qu. viij. parte iij. memb. ij. quem sequitur Rich. q. iij. di. j. libr. iij. Aliter tamen sentit Thom. Est itaque idem in re gratia virtutum, & gratia sacramentalis habitus quo anima sanatur per sui iustificationem, & dirigitur ad meritoriam operationem. Declaratur hoc latius à Gabr. in iij. vbi supra, &c.

GRATIA gratis data vt idẽ Gabr. scribit di. xxvj. libr. ij. est donum supernaturale, datũ alicui ad utilitatem sui vel aliorum, quo habens non est formaliter gratus Deo, potest enim tale donum stare in peccatore qui nõ est gratus Deo. Hæc diffinit Alex. de Ales parte iij. q. lxxij. mem. ij. Est donum infusum rationali creaturæ sine meritis quantum in se est, disponens ad salutem propriã, vel alterius ædificationẽ. Dispones intelligit non de propinquo, sed quasi distanter, propter gratiam gratum facientem quæ est dispositio de propinquo, quia sufficiens. Et omnes gratiæ præter charitatem sunt gratiæ gratis datæ, vt habet Gerson tracta. vij. super Magnificat.

GRATIAE effectus. Vide supra litera E. In gratia autem duo considerantur, vt inquit Gabr. di. xxvj. q. vnica. art. iij. dub. ij. lib. ij. Vnum, quod est habitus quidam inclinans voluntatem ad actum certo modo elicendum, sicut quilibet habitus. Secundum, quod est decor quidam diuinæ complacens voluntati, propter quem actus (ad quem tanquam causa partialis inclinatur) ordinatur ad præmium beatitudinis tanquam dignus præmiari sic. Quod nihil aliud est quam nisi diuina ordinatio seu voluntas, qua ab æterno Deus ordinauit & voluit actum à tali qualitate concurrente actiue cum li. arbi. productum præmiare beatitudine, & nullum actum li. ar. tali qualitate non concurrente productum sic præmiare. Item secundum eundem. Fides, spes, charitas, sunt tres habitus distincti, est tamen vna gratia quæ est charitas, quibus spes & fides formatur. Similiter est eadem gratia in infantibus & adultis, non propter defectum gratiæ, sed vsus rationis. Item gratia non distinguitur à gloria, nisi sicut charitas viã à charitate patriæ, quæ non distinguuntur specie, sed sicut imperfectum & perfectum in eadem specie, sicut albedo remissa ab albedine intensa. Est autem gloria fruitio Dei perfecta, siue in re est gratia consummata. Item gratia habet se ad liberum arbitrium, sicut fessor ad equum, vt ait Aug. ad Sixtum presbiterum. Et quando fessor, hoc est gratia abiicitur, quod fit per peccatum mortale, omnino ipsa voluntas fit displicens. Hoc etiam modo voluntas est pedissequa gratiæ: quia gratia ex natura sua determinatè inclinatur ad obiectum, quod est finis vltimus. Vide latius Gabr. di. xxvj. li. ij. quæst. vni. ca. ar. iij. dub. ij. Et quantum ad acceptationem quo

ad talis est vt placeat Deo, sic gratia est causa principalis, & voluntas quasi secundaria. Et hoc vult Magister distinctio. xxvj. libr. ij. dum ait: Cum meritum ex sola gratia esse dicatur, nõ excluditur liberum arbitrium, quia nullum meritum est in homine quod non fit per liberum arbitrium. Sed in bonis merendis causæ principalitas gratiæ attribuitur, quia principalis causa meritorum est ipsa gratia qua excitatur liberum arbi. & sanatur atq; iuuatur voluntas hominis vt sit bona. Et secundum legem statutam vt scribit Dominus præpositus Gabr. dist. xxix. qu. vnica. art. j. libr. ij. Impossibile est mereri sine gratia in quocumque statu. Congruentias ponit sanctus Bonauentura. eadem distinctio. q. ij. Vide post eum Gabr. vbi supra. Secus de potentia dei absoluta. Quantumcunque igitur faciat homo operationem absque gratia, non meretur, quia non pensat deus quantum, sed ex quanto faciat. Et hoc est quod dicit Magister: quod homo indigebat gratia operante & cooperante in statu naturæ institutæ, licet non secundum omnem modum gratiæ operantis, & ita nisi quis sit in gratia, nihil meretur ad vitam æternam. Sed vide clarius Gabr. vbi supra. Vnde secundum Gersonem de vita spiritali animæ, lectione j. litera G. Gratia necessaria est ad omne bonum. Signa autem inexistens gratiæ sunt tria secundum Alexan. parte ij. qu. lxxj. scilicet, Lumen veritatis in rationali. Latitia in bonis in concupiscibili. Pax conscientiæ in irascibili. Ponit & dominus Gerson cancella. in Tripartito alia signa, quæ sunt: displicentia commissorum peccatorum, Propositum cauendi peccata propter deum, & propositum confitendi. Plura alia signa ponuntur à diuersis sanctis & doctoribus. Sed omnia illa signa non sunt euidencia, quia non possumus sine reuelatione euidenter cognoscere vtrum in bonis sit verum lumen, latitia, & pax, an apparentia & sophistica, vt in deceptis à diabolo, nec an peccatum displiceat finaliter propter Deum, & ideo generant in nobis coniecturam, non euidentem notitiam. Hinc est quod dicitur: Nescit homo an amore vel odio dignus sit. Quamobrem vt & Brulefer scribit di. xxvj. qu. iij. libr. ij. Nullus potest scire se esse in statu gratiæ quantumcunque sit iustus certitudinaliter absque reuelatione. Et omnia signa à doctoribus assignata sunt fallibilia, licet coniecturaliter aliquo modo possit sciri, non tamen certitudinaliter. Ponit idem Brulef. quatuor signa dist. xvij. quæstione iij. libro j. Potissimum autem signum & primum quo homo potest coniecturare se esse in gratia, est quando homo habet mortificationẽ carnis & omnium desideriorum mundanorũ. Secundum est, quando aliquis non habet remorsum conscientiæ, maximè de mortali. Cor. 4. Nihil mihi cõscius sum, tamẽ in hoc nõ iustificatus sum. Tertium est gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, quia charitas omnia suffert. Quartum, est excusatio peccati alieni seu proximi, dum non potest sufficienter probari. Charitas enim operit multitudinem peccatorum, &c. Item gratia & virtutes efficaciores sunt ad merendum in statu naturæ lapsæ, quam fuisset in statu innocentie. Homo enim magis indiget adiutorio post lapsum, quam ante, ergo deus qui in necessariis nulli deest, efficaciorẽ gratiam & virtutes cõfert in statu naturæ lapsæ quam ante. Vide copiosius Gabr. di. xxix. qu. vnica. libro ij. Et (vt Ambro. ait) Gratia fortior est quam natura. Ergo

Ergo plus potest gratia in reprimendo fomitem & conseruando castitatem, quam natura possit pertrahere ad carnalem concupiscentiam. Item Deus in conferendo gratiam non attendit futura peccata, sed præsentem dispositionem & idoneitatem ad recipiendam gratiam, sicut & modò ei confert gratiã quem scit calurum, imò quem ab æterno reprobauit, nec frustra. Nouit enim Dominus etiam bonũ ex lapsu elicere, & ex eo quod gratiam confert casuro. In vtroque enim commendatur Dei largitas & sapientia, & arguitur hominis ingratitude & iniustitia, qui à tam benefico & benigno se auertit sine causa. Item gratia non necessitat hominem ad bonum, sicut nec habitus acquisitus virtuosus necessitat hominem ad opus virtutis. Inclinatur autem, sed libertatem arbitrii non tollit. Ideo habens gratiam per liberum arbitrium moueri potest, & frequenter mouetur: præter gratiã inclinationem, nihil considerans de eo ad quod gratia inclinatur. Vnde sæpè cõtingit habentem gratiam non semper actualiter ferri in illud summum bonum ad quod habet desiderium habituale. Quis enim homo habens charitatem peccaret, si semper actu consideraret quantum Deus amabilis est, & quam nephas est offendere eũ. Vnde accipitur salubris regula, quod homo per deuotas meditationes frequenter se conuertat ad Dominum considerando actualiter eius bonitatem, & peccati quantitatem, in quantum contra tantum bonum est malitia, sic enim nunquam peccaret. Gabriel.

GRATIA est virtus vt dicit Scotorellus, est enim habitus & non vitiosus, ergo virtuosus, & per consequens virtus. Est autem habitus à Deo infusus, & virtus quæ consistit in voluntate sicut charitas, & est virtus Theologica. Ex quo patet defectus Thom. qui sine causa distinguit gratiam à virtute in ij. dist. xxvj. quæst. iij. Cuius probatio est, quia inquit, ab ipsa gratia fluunt virtutes, quæ differunt per essentiam. Ita & refert frater Pelbartus in dictione, Gratia. §. xv. Scotus dicit optimè gratiam eandem virtutem esse quæ est charitas, ita quod non distinguitur gratia à charitate in re, vt & supra dictum est, sed solum ratione, &c.

GRATIA quandoque accipitur absolute, vt notat Gabr. di. iij. q. j. ar. j. lib. iij. vt significat qualitatem illam quæ est gratia, nihil connotando. Alio modo accipitur connotatiue, & sic supponit pro re, & connotat acceptationem habentis eam ad vitam æternam. Sic etiam culpa vno modo absolute pro actu illo quo offenditur Deus, non connotando offensam, sic gratia & culpa non opponuntur. Alio modo accipitur culpa connotatiue vt supponat pro repositiua, connotando repulsionem à vita æterna, & ordinationem ad pœnam æternam. Si termini, gratia & culpa opponuntur, & pro eodem supponere non possunt, &c. & sic non possunt esse in eodem culpa & gratia, repugnant enim gratia & culpa. Ex quo sequitur quod Deus de potentia absoluta potest remittere culpam & pœnam sine infusione gratiæ, potest etiã acceptare ad vitam æternam, & illã cõferre sine gratia. De quo aliàs dicitur: Verum de facto secũdũ potentia ordinatã neutrum potest. Siqui deõ ordinauit nulli dare vitam æternam in futuro, cui nõ dedit gratiã in præsentis seculo. Quod nobis manifestũ est ex scriptura & sanctorũ scriptis, &c. Et ad considerandum & acquirendam gratiam vt ex scripturis & doctorum dictis colligi potest, necessaria sunt

quinque. Primo fides, sine qua impossibile est placere Deo. Hebr. 11. & per consequens habere gratiam gratum facientem. Secundo necessaria est penitentia pro peccatis, per quam iustificatur homo secundum doctores in iij. li. Tertio præceptorum Dei obseruantia. Quarto mandatorum Ecclesiæ obedientia. Nã per transgressionẽ præcepti cuiuscumque, siue dei siue Ecclesiæ, statim perditur gratia gratũ faciens. Similiter per quodcunque mortale peccatũ, iudeo ad cõseruandũ necessaria est. Quinto omnis peccati mortalis deuotio. Hæc & colligit frater Pelbartus Rosarij Theol. lib. ij.

GRATIA prima quæ à Bonauen. dicitur gratia iustificans, est qua iniustus fit iustus, vel qua iustificatur impius, vt scribit Gabr. di. ix. q. j. l. iij. Et dicitur prima gratia, quia aliam non præsupponit, quoniã ipsa peccator iustificatur. Et sacramenta per quæ refertur prima gratia sunt baptisimus & penitentia, sed eu charistia & confirmatio & extrema vnctio non confert primam gratiam, sed gratiam præsupponunt, & prima gratia sufficit ad salutem ratione effectus. Non autem de ratione præcepti, quia & eucharistia & confirmatio & extrema vnctio ratione præcepti diuini & Ecclesiæ sunt necessaria ad salutem. Vide latius Gabr. vbi supra, & in dictione, Manducatio. Sed vt habet Gabr. di. xvij. q. j. ar. ij. conclusio ne ij. lib. iij. sine contritione prima gratia non confertur, quæ cum tempore præcedit sacramentum penitentia, hoc est, sacramentalem absolutionem. Prima itaque gratia non confertur per sacramentum penitentia, quia iam collata est per contritionem. Si verò contritio primum in ministracione elicitur prima gratia vigore vtriusque, contritionis & sacramenti confertur. Et si desit contritio, peccatum non remittitur quantumcunque sacramentaliter absoluitur. Et primam gratiam non cõtingit mereri, vt scribit Sã. Bonauen. di. xxvij. circa tex. li. ij. sententia. Tum quia est fundamentum omnis meriti & principium. Tum etiam quia est donum purè gratuitum. Nisi enim quis habeat gratiam dei, nihil apud deum mereri potest merito condigni, quia sine illa nihil accipit deus in operibus nostris. Rursus ipsa est ita donum gratuitum, quod non redditur meritis. Sicut enim dicit Apostolus Roma. 11. Si gratia est ex meritis, iam gratia nõ est gratia. Ex hoc patet inquit Bona. quantum Pelagius aduersabatur diuinæ gratiæ, qui dicebat aliquem eam posse mereri, auferebat enim ipsi gratiæ suam dignitatem & excellentiam, dum eam meritis liberi arbitrii supponebat. Auferebat & suam efficaciam, dum potestatem merendi alij quam gratiæ attribuebat. Hæc Bonauẽ. Et vt scribit Guiliel. Scotista di. xxvj. lib. ij. & refert Pelbartus lib. ij. Rosarij Theologiæ, in dictione, Gratia. §. iij. Prima gratia dicitur tripliciter, Vno modo dicitur prima gratia, à qua catera fluunt gratiæ, & sic deus dicitur prima gratia. Omne enim donum perfectum defursum est, descendens à patre luminum. Iaco. 1. Secundo dicitur prima gratia ipsa gloria quæ est summa gratia creata, & dicitur prima ratione perfectionis. Gloria nempe nihil aliud est nisi gratia consummata, vt & supra dictum est. Tertio dicitur prima gratia primus habitus gratuitus illuminans vel prioritate temporis, vel saltè nature, sicut in paruulis gratia baptismalis dicitur prima. Et in adultis post peccatũ gratia cõtritiõis habita, &c. **GRATIAM** dare ab aliquo est tripliciter, vt notat S. Bona. di. xij. parte ij. q. iij. lib. 1. Vel sicut à præpa- Lexic. Theol. x

rante siue ministrante sacramenta, vel sicut ab annu-
ciantes salutaria documenta, vel sicut ab impetran-
te per orationem siue per bona opera, vel sicut a pro-
ducente. Primo modo datur gratia à bonis & à ma-
lis. Secundo modo tantum à bonis. Tertio modo tan-
tum à Deo.

GRATIA quædam est præueniens, quædam subse-
quens, siue operans & cooperans, quæ sunt differen-
tiæ gratiæ secundum effectus quos habet in ipsam vo-
luntatem. Dicitur enim gratia præueniens, inquantum
ipsam voluntatem facit bonam, & ideo præuenit,
quia non est à lib. arbit. sed potius infunditur ab ip-
so Deo. Cooperans verò siue subsequens dicitur
inquantum adiuuat lib. arbi. respectu boni operis
eliciendi. Hæc Bonauen. di. xxvij. libr. ij. circa tex.
vbi & ponit multiplices gratiæ diuisiones, & secun-
dum variam gratiæ acceptionem, diuersè accipitur
gratia præueniens & subsequens. Et gratia operans
secundum Magistrum dist. v. libr. ij. est quæ impius
iustificatur, id est de impio fit pius, de malo bonus.
Cooperans verò gratia qua ad bene operandum &
perseuerandum vel ad beneuolendum adiuuatur ef-
ficaciter, & Deum præ omnibus diligendum. Data
est ergo angelis qui perstiterunt cooperans gratia
per quam conuersi sunt ut Deum perfecte diligeret.
Conuersi autem sunt à bono quod habebant, non per-
dito ad maius bonum quod non habebant. Et est facta
ista conuersio per gratiam cooperantem lib. ar. quo
aliis gratia qui ceciderunt apposta non fuit. Nec an-
gelus indigebat gratia præueniente per quam iusti-
ficaretur, quia malus non erat, sed quæ ad diligendum
Deum perfecte & obediendum adiuuaretur. Hæc
Magister.

GRATIA insuper est multiplex, ut scribit Brulef. di.
xxvj. qu. 3. libr. 2. Est enim gratia prædestinationis, &
est ordinatio creaturæ rationalis ad gratiam & glo-
riam, & ista fuit ab æterno. Rom. 9. Cum nondum
nati essent pueri Esau & Iacob: Iacob dilexi, Esau
odio habui. Est & gratia vocationis, & est quæ no-
bis offertur à Deo per aliquas monitiones vel flagel-
lationes. Gratia iustificationis est illa quæ Deus nobis
infundit gratiæ gratificanti. Gratia magnificatio-
nis est collatio gloriæ æternæ pro meritis præceden-
tibus. Est & quædam gratia cogitationis, & est vna
bona cogitatio. De qua Paulus: Non sumus sufficî-
entes cogitare aliquid boni tanquam ex nobis, sed suf-
ficientia nostra ex Deo est. Gratia voluntatis est bo-
na volitio, & istam Deus operatur nobiscum, quia vo-
luntas est libera, & ita Deus nobiscum non coget eam.
Vnde Augustinus: Qui fecit te sine te, non saluabit te
sine te. Gratia perfectionis est quædo exequitur actum
qui est potètia motuum, & ista operatur Deus per nos,
quia sumus instrumèta. Itè est adhuc quadruplex gra-
tia, scilicet protectionis, liberationis, extractionis, &
saluationis. Et ista distinctio sumitur penes diuersa
mala à quibus per gratiæ Dei liberamur. Vnde qua-
druplex est malum, scilicet pugna, pœnæ, culpa, & se-
quela peccati mortalis. Et secundum quatuor ista sunt
iste quatuor gratiæ. Prima, scilicet protectionis est
respectu pugnae diabolicæ, à qua Deus nos protegit.
Vnde Apostolus. Fidelis Deus qui faciet cum tétatione
prouentum. Vnde qui minus tétatur habet gratiæ pro-
tectionis. Gratia liberationis est illa qua Deus liberat
nos à malo miseræ & pœnæ perfectæ, & hoc erit
quando erimus in patria minus perfectè in isto mun-
do. Gratia extractionis est illa qua extrahimur à
malo culpæ postquam peccauimus. Psal. Eduxisti

ab inferno animam meam. Gratia saluationis est
quando aliquis non habet amplius sequelam pecca-
ti, & ista erit perfecte in gloria. Sequela peccati est
fomes & deordinatio, & multa alia sunt. Iste gra-
tia sumuntur ab Esa. 12. Proteget Dominus Deus
exercituum castra Hierusalem, liberans, extrahens,
&c. Brulef. &c. Et (ut idem dicit) quod inter om-
nes corruptiones rerum corruptibilium nulla cor-
ruptio intantum displicet deo summo auctori &
conseruatori omnium sicut corruptio gratiæ, quia
tam benigne creauit illam in anima nostra ut sumus
ipsi sibi acceptabiles. Peccatum autem mortale de-
struit gratiam demeritorie, & non positiuè & effe-
ctiuè, quia gratia à solo deo creatur & annihilatur.
Et gratia nobilissimus est habitus, ut ibidem dicit
qu. v. vbi supra. quæ inclinatur semper ad bona opera.
Et secundum eundem di. xliij. qu. j. libr. ij. est adhuc
triplex gratia, scilicet innocentia, baptismalis, & pe-
nitentialis, & peccatum in spiritum sanctum pro-
priè habet apponi gratiæ penitentiali, & eam im-
pugnat quantum ad sui initium, & quantum ad sui
terminum. Sicut per originale perditur gratia inno-
centiæ, & per actualia impugnatur gratia peniten-
tialis. Brulefer.

GRATITVDM dicitur tale aliquid à gratia gratum
faciente, & sic omnia opera facta ex charitate dicun-
tur gratuita, & etiam virtutes existentes cum gra-
tia. Et aliquid dicitur gratuitum tripliciter, ut no-
tat Brulef. di. xxvij. quæst. j. libr. ij. & q. ij. Vno modo
quia est donum gratis datum à deo, ut intellectus,
voluntas, hæc sunt dona gratuita. Secundo modo
dicitur gratuitum ex eo quod est aliquo dono super
addito naturæ gratis collato à Deo, ut Prophetia,
sive sit naturale siue supernaturale. Tertio modo di-
citur aliquid gratuitum ut gratiæ gratis datæ cum
gratia gratum faciente, & sic omnes virtutes exeun-
tes in nobis cum gratia dicuntur gratuita, sic fides
& spes dicuntur gratuita, quoniam sunt cum chari-
tate siue gratia, quia gratia est forma virtutum. Ste-
phanus Brulefer.

DE gratia Christi. Ponitur autem triplex gratia in
Christo, secundum Alexand. de Ales part. iij. q. xj. scilicet
gratia singularis personæ, gratia capitis, gratia
vniõnis. De qua non parum multa scribit S. Bonauen-
t. d. xij. tribus vltimis quæst. li. iij. & post eum Gab. di.
j. q. ij. li. iij. Gratia singularis personæ est gratia gra-
tum faciès, animam Christi perficiès, qua homo Chri-
stus secundum naturam assumptam excellèter & singula-
riter placuit Deo, secundum id Matthe. 3. & 17. Hic est
filius meus dilectus, in quo mihi bene cõplacui. Per
hanc quoque gratiæ opera Christi, secundum humani-
tatè, meritoria fuerunt, & patri accepta ad nostram
redemptionem. Gratia capitis est qua tanquam caput
Ecclesiæ gratiæ influit membris: de qua ad Ephesi. 1.
Ipsam dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est
corpus eius. Et August. ad Darda. In Christo habi-
tat omnis plenitudo gratiæ, sicut in capite omnes
sensus. Et Hugo de Sacramentis: Sicut spiritus ho-
minis mediante capite descendit ad membra viuifi-
canda: sic spiritus per Christum venit ad Chri-
stianos. De quo copiosè legitur S. Bonauen. & Ga-
brielem vbi supra. De quo & in verbo *Plenus gra-
tia*, infra videbis. gratia quoque Christi in ceteros
redundabat tripliciter (ut idem scribit Gabriel di-
stinctio. xvj. quæstio. j. libr. j.) scilicet effectiuè prin-
cipaliter inquantum Deus: sic ad Deum non fit
missio, sed magis sic mittit. Meritorie, in quantum
homo,

homo, & ministerialiter meritorie redundabat in
Sacramentorum collationibus, quibus efficaciam
meruit. Ideo in baptisate (vbi tactu sanctissimi-
sue carnis aquis vim contulit regeneratiuam, ut di-
cit Beda) missus est ad eam spiritus sanctus in spe-
cie columbæ, quod est animal secundum. In sua præ-
dicatione redundabat ministerialiter, quia per eam
hominum corda ad gratiam disponebantur.

Ideo tunc missus fuit spiritus sanctus in specie nubis
lucidæ, cuius est lucem receptam spargere, quomo-
do prædicatores doctrinam. Ab Apostolis autè re-
dundabat solum gratia ministerialiter, & hoc vel sa-
cramentorum administrationem vel verbi prædica-
tionem. Propter primum fuit missus ad eos spiritus
sanctus in specie status, quando Dominus (dicens:
Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis pec-
cata, remittuntur eis.) commisit eis dispensationem
sacramenti penitentiæ, quod est magis necessarium
sacramentum post baptismum. Flatus nihil est eius
quin flat vel spirat. Et in sacramentorum collatione
ministeriali, nihil ex ministri bonitate vel malitia cõ-
trahit effectus sacramenti. Propter secundum missus
est in die Pentecostes in specie linguarum ignitarum
ut essent profui verbis, & feruidi charitate, atque
ad suam & aliorum salutem zelosi. Et de gratia capi-
tis aliàs dicitur, & vbi supra. Gratia vniõnis creata
secundum Alexan. vbi supra. Est enim duplex gra-
tia secundum eum ibidem, scilicet creata & increa-
ta. Et gratia vniõnis creata est dispositio, quæ ab in-
creata gratia relinquitur, quæ disponit ad hæc vniõ-
nem ex parte humanitatis. Et secundum eum non
est aliud quàm deformitas, vel diuina assimilatio,
vel gratia vniõnis, secundum Gabriel. distinctio. j. quæ-
st. ij. libr. iij. est illud quo natura humana formaliter
vnitur Deo, hoc est vniõ ipsa, siue sit relatio, siue qua-
litas absoluta: de illa posset intelligi dictum Augu-
stini: Quicquid conuenit filio Dei per naturam, con-
uenit filio hominis per gratiam. Hinc ait idem Ale-
xan. memb. iij. q. xj. In Christo enim fuit gratia singu-
laris sanctitatis secundum quam fuit sanctus homo:
ita quod nihil deesset sibi de gratia, quæ posset habe-
ri ab homine. Item fuit homo Deus, & ideo necessa-
rio fuit in eo gratia vniõnis, quia quod sit homo
Deus, habet per vniõnem. Item ipse fuit mediator
Dei & hominum: & ideo fuit gratia in ipso secundum
quam esset caput Ecclesiæ, ut esset medium influen-
tiæ gratiæ in nobis, sicut caput ad alia membra. Et
subiungit ibidem, quod hæc gratia multiplicata in
Christo est vna secundum essentiam, non tamen est
vna quantum ad actum vel operationem: quia alius
actus est vnire humanitatem diuinitati, alius influe-
re gratiam, & alius esse exemplar ad omnes animas
sanctas. Secundum primum attenditur in Christo gra-
tia vniõnis, secundum secundum gratia capitis, secun-
dum tertium gratia singularis personæ. Et gratia v-
niõnis omnium creaturarum est maxima: præsuppo-
nès in subiecto vtrâque gratiæ, scilicet gratiæ capitis, &
gratiæ singularis sanctitatis. De hoc vide latius Ale-
xan. par. iij. q. xij. memb. j. ar. j. Et post eum Gab. d. j. q.
ij. li. iij. De hoc Aug. etiã innuit xij. de Trin. c. xix. &
allegat Magi. Cum lego: Verbum caro factum est, & ha-
bitabit in nobis: in verbo intelligo verum Dei filium: in
carne cognosco verum hominis filium, & vtrumque simul
in vna persona Dei, & hominis ineffabili gratiæ lar-
gitate coniunctum. Et infra. In rebus verò æternis sum-
ma veritas rectè attribuitur verbo Dei. Et secundum
hoc quod Ioannes addit: Vidimus gloriam eius, glo-

riam quasi vnigeniti à parte plenum gratia & verita-
tis. Plenum gratia, refertur ad naturam assumptam, & ve-
ritatis ad personam assumptam, hac enim gratia crea-
tura eleuatur super statum creaturæ: nedum ad perfe-
ctissimam Dei visionem & fruitionem, quod omnium
beatorum est. Sed ad personalem cum diuina natura
vniõnem. Qua fit ut ille homo temporaliter natus ex
Virgine, sit verè & realiter vnigenitus patris: natus
ex eius substantia in æternitate, qua eleuatione crea-
turæ maior excellètia in creatura cogitari non potest.
Et sic gratia vniõnis creata est perfectissima assimi-
lacio creaturæ rationalis ad deum, quæ posset esse, aut
intelligi (ut inquit Alexan.) Et per gratiam vniõnis
inhærentem soli animæ, tota natura humana, & par-
tes eius & proprietates verbo sunt vnite. Nam tota
naturam humanam, & partes eius animam, scilicet corpus
cum proprietatibus suis assumpsit verbum, ut dicit Ma-
f. & allegat Magist. d. ij. li. iij. & latius hoc idem de-
clarat Gab. vbi supra. cõcius. iij. Et ut idem refert gra-
tia vniõnis dupliciter cõsideratur. Vno modo ut de
facto coniuncta gratiæ gratum facienti & beatificæ.
Et sic loquuntur de ea Sancti, cum dicunt eam esse
summam gratiam, quod verum est prout includit al-
ias gratias. Alio modo consideratur, ut separata ab
aliis de possibili, sic considerata cum præcisione seu
separatione à gratia beatifica, non est perfectissima,
quia vniõ hypostatica (ut dicit Sco.) est secundum
rationem essentialem. Vnde perfectius est esse bea-
tum simpliciter, & non vnium, quàm esse vnium hy-
postaticè & non beatum: cui videtur consonare il-
lud B. Augu. de sancta viduitate: Beatior fuit virgo
Maria concipiendo filium dei in mente, quàm cor-
pore. Prima conceptio est per gratiam gratificantem.
Secunda per gratiam vniõnis, vide de hoc latius Ga-
brielem vbi supra. & S. Bona. di. xij. lib. iij. quæst. pe-
nult. & Richard. in iij. dist. xij. artic. iij. quæstio. ij. Et
secundum Bonauen. differunt gratia capitis, & gra-
tia vniõnis solum quo ad connotatum, quia gratia
vniõnis connotat effectum circa Christum: gratia ca-
pitis effectum circa membra Christi: & differunt à
gratia singulari personæ, sicut incrementum à crea-
to, sicut diuina essentia ab habitu gratiæ quem in fun-
dit. Bonauentura.

GRATVS, acceptus. Ad hoc autem quod aliquis sit
verè gratus, duo requiruntur, ut scribit S. Bonauen.
dist. xxij. libr. iij. circa text. scilicet quod pro loco &
tempore sit memor beneficiorum ad gratias agen-
dum, & quod sit promptus ad obsequendum, & red-
dendum bonum pro bono. Per oppositum dicitur in-
gratus, qui beneficiorum est inmemor. Et aliquem
esse deo gratum, vel charum vel dei amicum po-
test dupliciter dici, ut notat dominus Cardinal. Ca-
meracen. qu. ix. ar. ij. libr. i. Vno modo denominatio-
ne intrinseca ab habitu vel actu charitatis vel gratiæ
animam ipsius informantem. Alio modo denomina-
tione extrinseca ab ipsa diuina voluntate acceptan-
te. Vel magis propriè loquendo, aliquis potest
dici amicus Dei dupliciter, quia diligit Deum, vel
quia diligitur à deo: de hoc vide latius in verbo *Ami-
cus Dei*.

GRATITVDO vel gratiarum actio, Græcè eucharis-
tia & eucharistós gratus. Est autè gratitudo seu gra-
tiarum actio virtus specialis, reddens gratiam bene-
factori, secundum beatum Thom. ij. quæst. vj. ar. j.
& agere gratias est verbis: habere in animo, referre
in facto vel re. Ita eruditi obseruant hanc differen-
tiam, de quo aliàs scripsimus, per oppositum dicitur
Lexic. Theol. x 2

ingratitude. Est autem ingratitude qualibet (secundum beatum Thom. ij. ij. quæst. cvij. art. j.) peccatum quia tollit debitum gratitudinis, quod est debitum honestatis: & ingratitude (vt scribit sanctus Bonauen. dist. xxij. libr. iij.) in explanatione textus dicitur dupliciter. Vno modo obliuio beneficii cum contemptu: vt puta quando est locus & tempus agendi gratias, & recognoscendi: & sic est peccatum speciale contentum sub omissione. Alio modo ingratitude, & ingratus dicitur, qui recipit bonum & reddit malum, & hæc est circumstantia peccati, & sic est in omni peccato: & tantò magis aggrauans, quantò homoplura bona percepit. Et per hoc (vt habet Magister dist. xxij. libr. iij.) dicuntur peccata dimissa redire, & imputari, quia propter ingritudinem, ita reus & peccator constituitur, vt antè fuerat, &c.

GRAVITAS peccati, ex multis attenditur, vt scribit Gabriel dist. xxij. quæst. j. libr. ij. Quandoque extrinseca ratione peccati, quia opponitur magno bono formaliter, quod & priuat. Sic & odium Dei maximum est malum, quia formaliter opponitur charitati Dei, quæ est maximum bonum. Et hoc idem vult distinct. xij. quæst. ij. artic. ij. dub. ij. libr. iij. Et (vt ab eodem scribit distinct. xxxv. quæst. vnica, libr. ij. artic. iij. dub. iij.) grauitas, ait, peccati sumitur ex rectitudine quam priuat. Vnde illud peccatum est grauius ex peccati genere, quod opponitur rectitudini meliori. Illa autem rectitudo est melior, quæ fini est immediatior cæteris paribus. Loquendo autem in eodem genere peccati mortalis, illud est grauius in quo voluntas maiori libidine peccat, quia quantò magis conatur, tantò perfectiorem actum causat: & tantò magis tenetur ad rectitudinem proportionalem illi actui debitam, quam cū voluntate negligit, grauius peccat. Hæc Gabriel. Attenditur quandoque grauitas peccati, vt idem dicit Gabriel distinct. xxij. libr. ij. ex arduitate vel pluralitate præcepti, vel præceptorum, illud peccatum prohibentium. Sic grauiore sunt transgressiones præceptorum primæ tabulæ quàm secundæ: & grauius est sacrilegium quàm simplex furtum; & grauius parricidium quàm homicidium simplex. Attenditur etiam ex maiori (vt dictum est) peccandi libidine ad quam sequitur maior contemptus. Item ex grauioris damni sequela. Item ex multiplici circumstantia actuali & personæ dignitati resistendi fortitudine maiori ingratitude, & sic de aliis multis. Ponit S. Bonauentura plures modos, quibus peccati grauitas cognoscitur distinct. xxxij. libr. ij. in explanatione textus. Dicitur itaque vnum peccatum grauius alio. Vno modo causalitate, & sic peccatū diaboli dicitur esse maius, cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum. Secundo modo generalitate, & sic peccatum primi parentis dicitur fuisse maius, quia in totum genus humanum se diffudit: de quo paulò post dicitur. Tertio modo enormitate, & sic peccatum Iudæ dicitur esse maximum, quia vendidit Deum. Quarto modo ingratitude, & sic peccatum illius dicitur esse maius, qui plura percepit dona gratiarum. Quinto modo periculositate: & sic peccatum ignorantia dicitur esse maximum, quia periculosum. Sexto modo inseparabilitate: & sic peccatum cupiditatis dicitur esse maximum, quia cum alia vitia cum homine conueniant, sola auaritia iuuenescit. Septimo modo importunitate: & sic superbia dicitur esse maxi-

um, quia etiam ex ipsis bonis operibus confurgit. Octauo modo pronitate: & sic luxuria dicitur esse grauius, ad quam homines magis sunt proni. Non modo maioris gratiæ impugnatione: & sic peccatum in spiritu sanctum dicitur esse maximum. Decimo modo ratione maioris offensæ: & sic peccatum idolatriæ dicitur esse maximum. Vndecimo ratione facilitatis resistendi: & sic dicit Magister, quod peccatum Adæ fuit grauius. Duodecimo ratione improbitatis atque libidinis: & sic cuiuscunque generis peccatum maius potest fieri ab altero. Hi modi consueuerunt assignari à Doctoribus, & sunt magis consueti, quos & recitat sanctus Bonauentura vbi supra. Et secundum hæc, vt scribit Gabriel distinct. xxij. quæst. j. libr. ij. peccata habent se vt excedentia & excessa in grauitate. Simpliciter tamen grauius est ex genere siue obiecto, quod, scilicet formaliter repugnant maiori bono, & ita erit circa obiectum magis bonum. Similiter vbi plures rationes grauitatis & malitiæ concurrunt. Hinc Scotus distinct. xxj. libr. ij. ait grauitatem peccati ex hoc concludi, quod opponitur magis intensæ bonitati: vel quia bonitas opposita est magis necessaria, scilicet quia peccatum tale est magis contra plura præcepta, & magis ardua quàm aliud peccatum. Et peccatum Adæ (vt idem ait Gabriel) non fuit grauius simpliciter, sed ex quibusdam accidentalibus circumstantiis, quia totum genus humanum ex sequela infecit, & originali iustitia spoliavit: & quia fuit persona dignissima, & ad resistendum fortissima propter adiutorium originalis iustitiæ, & per hoc ex maiore ingratitude processit. Sed peccatū Euz, fuit simpliciter grauius peccato Adæ, quia processit ex maiore superbia volentis assimilari Deo, & credentis hoc fieri posse, & ex maiore libidine & contemptu Dei. Cuius signum etiam, quia grauiori pœna mulier quàm vir punita est. Quo ad circumstantiam verò accidentalem dignitatis persone, resistendi fortitudine, prudentia, & vigore: damni & sequelæ grauius fuit peccatum Adæ quàm Euz, quia dignior fuit & maiore prudentia & fortitudine præditus, cuius transgressio in totam posteritatem redundauit. Non autem fuit simpliciter grauius peccatum Adæ, quia non fuit in Deum tanquam in obiectum, nec formaliter opponebatur charitati Dei, quamuis illa priuabat demeritorie sicut quodlibet mortale, nec processit ex maxima libidine, nec fuit contra præceptum maxime arduum, sed ex circumstantia, vt dictum est. Et si Adam non peccasset, propter peccatum Euz, genus humanum non periisset. Non enim Eua, sed Adæ principium fuit totius generis humani. Videatur latius Gabr. & Scotus dist. xxj. libr. j. Ponit & sanctus Bonauen. dist. xxxvij. libr. iij. in dubiis literalibus hos grauitatis peccati modos. Dicitur enim (vt inquit) vnum peccatum grauius alio, aut ratione contemptus, & sic peccatum in spiritum sanctum: aut ratione libidinis, vt peccata contra naturam, in quibus libido totum absorbet naturæ iudicatorium: aut ratione ingratitude, & sic peccatum Adæ in paradiso: aut ratione punitiois, & sic peccatū adulteri, in quo præcipiebatur mœchus & mœcha lapidibus obrui. Sicut dicitur Deut. 22. Vnde Clemens Papa: & refert Magister, grauius dist. xxxvij. quarti. Quod in omnibus peccatis adulterio est grauius. Et subiungit Magister grauius est ergo peccatū adulteri, grauius fornicarij: sed cur-

his grauius incestuosi, quos omnes transcendent contra naturam delinquentes, &c. Tantò insuper grauiora sunt peccata, quantò diutius infelicem animam detinent alligatam: vt habetur de consuetudine cum tanto. referente Gabr. distinct. xv. qu. xiiij. libr. iij.

GVLA Græcè laimarga laimargos gulofus, heluo, & laimós guttur. Et est gula immoderata cibi auiditas, vel inordinatus appetitus cibi & potus, secundum beatum Tho. ij. ij. quæst. cxvij. artic. j. & Albertus Magnus in compendio suo libr. iij. cap. xx. & secundum Cortesum libr. iij. sentent. distinct. viij. Gula non modo gustus obsonatrix, sed etiam opophaga intempestiua vocatur. Hæc enim tanquam sus fœta solidam alacritatem, scurrilitatem, cœnositatem, loquacitatem, mētisque caliginem gignit, atque etiam sobrietati est hostis & inimica. Et secundum Gabriel dist. xxij. quæst. j. libr. ij. Gula non est aliud quàm inordinatus appetitus cibi rescientis suauiter. Vnde, vt idem dicit, peccatum mulieris inchoatum fuit in superbia, progressum habuit in auaritia. Consummationem verò in gula, in actu comedendi contra præceptum, & ita terminatū in inobedientia. Latius ibi Gabriel.

Vel gula est immoderatus vsus ciborum. Et committitur quinque modis, vt scribit Richar. dist. xv. ar. iij. quæst. vj. libr. iij. in solu. argu. & habetur de conse. di. v. Quinque. Aliquando enim homo indigentia tempora præuenit. Aliquando tempora non præuenit, sed cibos lautiores querit, id est preciosos. Aliquando quæ sumenda sunt, expetit accuratius, id est cum nimia sollicitudine preparandi. Aliquando & qualitas ciborum, & tempus congruit, sed quantitate intemperata sumendi, mensuram refectiois excedit non minus abiectus est quod desiderat, & tamē ipso esu immensi desiderij deterius peccat. Quolibet autem prædictorum modorum potest esse gula peccatū veniale, & sic per eam non frangitur ieiunium, & in quolibet potest esse tantus excessus, quod est peccatum mortale, & sic per illam frangitur ieiunium, quod est à vitiiis abstinere, & in aliquo casu ieiunium Ecclesiæ. Richar. Gula autem secundum Gerfonē par. ij. tract. de cognitione peccatorū venialium & mortalium, cōsue ratione xj. Est desiderium aut appetitus deordinatus in manducando, & est de veniale. Si est appetitus solum ex natura, & quando non transgreditur præceptum Dei vel Ecclesiæ sine rationabili causa, sed quando tale placitum habetur in manducando, quod præponitur diuino amoris. Hoc est dictum quod potius fieret transgressio mandatorū Dei, quàm quod abstinere ad manducando, & ibi est peccatū mortale: sicut si aliquis propter suū gulofum manducare vult rapere alienū, aut non vult ire ad Ecclesiā, quando ad hoc tenetur, aut quando scienter omittit face re aliquod mandatorū dei propter nimiam suam repletionem aut inebriationē: Item quando homo scienter se inebriat, peccat mortaliter. Et similiter facit ille, qui alium per malitiam inebriat, aut qui pro inebriatione malo, scilicet vel ad decipiendum vel infamandum. Hæc Gerfon vbi sup. quem & videre potes part. ij. de vitiiis capitalibus, & in suo tripartito circa peccatū gulæ: & in regulis moralibus, vbi & ostendit quando est peccatum mortale. Gula secundum Augusti. sic describitur: Est immoderata cibi auiditas. Vel sic gula est vorax, edacitas natura finibus non contenta. Et est aduertendum (vt scribit Gerfon de septem vitiiis capitalibus) quod gula non dicitur seu denominat

quemlibet appetitum edendi vel bibendi, sed solum inordinatum, quia ex eo inordinatus dicitur, quod recedit à debito rationis: nec vitium gulæ in substantia seu quantitate cibi proprie consistit, sed in concupiscentia non regulata ratione. Et ideo si aliquis excedat in quantitate cibi, non propter concupiscentiam, sed quia illud sibi necessarium esse existimat, hoc non pertinet ad vitium gulæ, sed ad aliquam imperitiam. Sed tunc pertinet ad gulam, quando aliquis propter concupiscentiam cibi delectabilis scienter excedit mensuram edendo. Plura de gula scribit Gerfon vbi supra. Et secundum Gregor. xxxj. libr. moral. quinque sunt species gulæ, scilicet inepta lætia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, hebetudo sensus circa intelligentiam. De his latius Gerfon vbi supra. Et quid mali inferat gula, vide per pulchre eundem Cancellarium part. iij. sermone dominicæ aduentus de gula, & alias: per eam enim relinquatur Deus & eius præcepta, multaque mala facit, vt ibidem ostendit.

De litera H.

HABITVS est quædam animi qualitas adquisita ex frequentatis actibus vel ex vno multum vehemēti, quo anima faciliter disponitur ad aliquid faciendum. Et differt à dispositione, quod hæc faciliter ille difficulter mobilis est à subiecto, secundum Arist. in Prædicamentis. Vnde b. Thom. ait: Habitus est qualitas de difficili mobilis, qua homo potest vt quū voluerit, reddens operationem delectabilem. Et habitus est secundum quem ad aliquid nos habemus bene vel malè. Thom. prima parte, quæst. lxxxij. artic. ij. Et vt habet Aristotel. in postprædicamentis, habitus multis modis accipi potest. Gabriel dist. xxij. qu. j. libr. iij. accipit pro qualitate animæ, quæ determinat potentiam in agendo. Vnde Philosophus dicit: Habitus sunt secundum quos ad passiones nos bene vel malè habemus, puta ad irasci. Siquidem vehementer vel remissè malè habemus: si mediæ, bene. Et potest sic describi, vt idem Gabriel scribit, accipiendo pro habitu adquisito. Habitus acquisitus est qualitas ad soluta difficulter mobilis, ex actu vel actibus potentia vitalis genita, ad similia actuum productionem potentia inclinatiua. Hanc definitionem diffusè declarat Gabriel: pauca ex multis referam. Dicitur qualitas, & capitur pro qualitate accidentali, ad excludendam formam substantialem. Dicitur absoluta, quia habitus non est respectus, nec tantum modus rei. Nam habitus est productiuus actus: respectus autem non est de numero actiuorum. dicitur difficulter mobilis, per quod excluduntur actus potentia cognitua & appetitua, quæ faciliter corrumpuntur: non enim permanent cessante penitentia obiecti in se vel in aliquo sui representatiua. Habitus autem manet transiente actu etiā dum se potentia conuertit ad aliud, vt patet in dormiente, & se ab actuali obiectorum consideratione auertente. Dicitur ex actu vel actibus potentia, scilicet elicitis genita, propter species sensibiles & intelligibiles immediatè ab obiecto causatas, si ponantur, quia licet inclinent potentiam ad productionem actus cognoscendi, non tamen sunt habitus. Et dicitur immediatè, quia illud quod relinquatur post primam notitiam abstractiuam in sensu interiori, vel intellectu inclinans ad similem.

notitiam abstractiuam sine dicantur species memoriae: si secundum alios intentiones, verè sunt habitus. Item ponitur hæc clausula, ad excludendum virtutes naturales, de quibus loquitur Philosophus 6. Ethic. cap. vlt. quæ sunt qualitates & dispositiones quædam naturales, disponentes ad virtutes. Sicut molles carne apte mente dicuntur. de Anima. Quidam enim per complexionem corporis disponuntur ad virtutes, quidam ad vitia, vt Ghericini naturaliter inclinantur ad iram. Sanguinei ad mansuetudinem, quæ propriè non sunt habitus, inveniuntur enim tales virtutes seu dispositiones in pueris & brutis, vt dicit Philosophus, in quibus non præcesserunt actus ex quibus generentur. Dicitur potentia vitalis, quia ex actibus potentiarum merè naturalium, ad actum vnum determinatarum, qui est per actus sui frequentiam non aliter assueferi, aut magis ad similes inclinari possunt, non causatur habitus. Sic lapis deorsum iactus non assuefcit sursum ferri, &c. Dicitur vltimò, ad similitudinem actuum productione inclinatiua, id est similitudinem actuum cum potentia productiua: inclinare est cõcausare: in hoc enim inclinatur habitus potentiam ad productionem similitudinem actuum, quia est causa partialis productiua similitudinem actuum cum potentia. Vide latius Gabrielem vbi supra.

HABITVS autem quandoque accipitur generalius (vt idem dicit Gabriel) scilicet pro qualibet qualitate inclinante potentiam ad actum productionem, siue sit genita ex actibus similibus, siue non. Sic Philosophus nominat virtutes naturales habitus, quæ ramentum sunt qualitates corporales omnes actus præcedentes, vnde ait: Etenim pueris & bestiis naturales inexistunt habitus: & loquitur de virtutibus naturalibus. Sed diffinitus est habitus propriè acceptus, secundum quod est genus virtutis mortalis, habitus verò (vt inquit Gabriel dist. xxxvj. quæst. vnica, artic. iij. dubio ij. libr. iij.) neque laudamur, neque vituperamur meritorie, sed actibus. Sic vitium habitus sine actu, nõ est culpabile, licet habeat generationis principium culpabile, scilicet actus vitiosus. Et habitus manifestatur ex actibus, vt dicit Scotus distinct. xxvij. libr. iij. & ex actibus frequentatis (vt est commune dictum) generatur habitus.

HABITVS quidam sunt essentialiter virtuosus, quidam contingentiter. Habitus essentialiter virtuosus, sunt qui geniti sunt ex actibus voluntatis elicitis essentialiter, & intrinsecè virtuosus: & hi tantum sunt in voluntate. Habitus contingentiter virtuosus est, qui gignitur ex actibus contingentiter virtuosus, sicut habitus aliarum potentiarum: puta intellectus sensus, aut potentia executiua, dum generantur ex actibus à voluntate imperatis. Omnes enim indifferenter inclinant ad actus laudabiles & virtuosos, & vituperabiles, seu vitiosos, quia inclinant ad actus similes eis, ex quibus generantur, qui aliquando sunt virtuosus, quandoque vitiosus extrinsecè denominatione. Hæc est sententia beati Thom. in iij. scripto. dist. xxij. quæst. iij. vbi dicit, quod solus habitus voluntatis est bonus formaliter, cæteri sunt boni materialiter, non bonitate sui generis, sed bonitate suæ voluntatis: vide de hoc copiosius Occam iij. quotlib. quæst. xiiij. & quæst. x. iij. sentent. & post eum Gabriel distinct. xxij. quæst. j. libr. iij. Intellegit autem Thom. per ly formaliter essentialiter

liter necessariò & intrinsecè: & per materialiter quod dictum est extrinsecè denominatione, vel contingentiter: in qua autem potentia ponendi sunt habitus, vide copiose Gabriel dub. j. vbi supra, scilicet in potentia executiua corporali, vt patet in scriptoribus, & in citharædis, & in potentia cognitiua, tam sensitiua quàm intellectiua. Non potest autem sufficienter probari & euidenter, quod aliquis habitus sit in appetitu sensitiuo ponendus, quia omnia quæ experimur nobis inesse post frequentiam actus, experimur quandoque in nobis per transmutationem corporalem siue frequentia actus appetitiui. Nam omnis talis inclinatio, puta ad gulam, ad delectationem carnis potest induci per qualitates corporales, ac per artem medicinæ, & alias vias. Nã Medici per artem suam diminuunt concupiscentias, & sic disponunt ad actus castos, &c. Vide latius Gabrielem. In voluntate autem ponendus est habitus ex actibus suis elicitis generatus, quia quilibet experitur in seipso, quod post multos actus elicitos in voluntate circa aliquod obiectum, facilius inclinatur, & intensius ad eliciendum actus consimiles quibus difficile hoc possit probari, vt dicit Scotus quæst. xvij. iij. quotlib. & persuaderi, rationabiliter que tenere. Nam voluntas potest in suos actus, scilicet velle & nolle respectu cuiuscunque obiecti ex sua libertate, etiam quantumcunque intensum, sine habitu, vt patet in Martyribus nolentibus immolare idolis, & hæreticis nolentibus renocare errores. Plura Gabriel vbi supra. Sunt autem quatuor conditiones habitus, vt idem refert Gabriel dub. ij. vbi supra, quas ponunt Doctores & Philosophus. Nam facit potentiam in qua est elicere actum suum ad quem inclinatur delectabiliter, faciliter, promptè, id est festinanter & expeditè, id est rectè contra molestiam quo ad primum. Resistentia contraria quo ad secundum. Retardantia quo ad tertium. Contra impediencia, quo ad quartum: & quamuis illæ conditiones frequenter inveniuntur in habitu, non tamen vniuersaliter in omni habitu, nec sufficiunt ad ponendum habitum. Nam habitus inclinans intellectum ad speculandum vel assentiendum alicui principio vel conclusioni naturali, non delectat intellectum. Licet delectatio postea sequi possit in voluntate sibi complacente in illa speculatione. Item habitus inclinans ad odiendum aliquem non delectabiliter vult alteri malum, licet si malum illud sequitur voluntas delectetur. Vide plura dub. iij. Et in eadem anima, vt idem dicit, sunt plures habitus, tam apprehensiuum quàm appetitiuum & intellectiui, qui inclinant potentiam ad actum, & quædam præquirunt apprehensionem obiecti. Sic voluntas non potest elicere actum aliquem circa obiectum, nisi prius per intellectum apprehensum, & ipsi voluntati ostensum. Inuisa enim amare possumus, incognita verò nequaquam, ait Augustinus. x. de Trin. cap. j. Et ita nec habitus inclinare potest ad actum voluntatis, nisi obiecto per actum voluntatis presente. Similiter dicitur de habitibus intellectiuis, adhæsiuis, qui non inclinant intellectum ad assensum, nisi actuali apprehensione credendæ veritatis præuia. Dum autem illa actu habetur in intellectu habitus adhæsiuis inclinatur ad assentiendum. Sed habitus apprehensiuus, quia non præsupponunt cognitionem actualem in potentia, sed ad ipsam inclinant: ideo ex variis causis habitus apprehensiuus quandoque

quandoque mouet, quandoque non. Latius scribit Gabriel dub. vij. vbi supra.

HABITVS est duplex, scilicet acquisitus, de quo dictum est, & infusus. Et sicut dicitur quod duplex sit habitus fidei & spei: sic duplex distinguitur habitus charitatis, scilicet acquisitus & infusus. Habitus charitatis infusus vnus est respectu omnium diligibilium dei & creaturæ propter Deum, qui principaliter inclinatur ad diligendum Deum propter se, & omne quod vult deus diligere propter Deum, & mediante illo tanquam principio partiali, inclinatur ad diligendum proximum. Habitus charitatis acquisitus secundum diuersitatem actuum specie distinctorum, & ipse plurificatur specie. Ex quo patet, quod bonitas proximi non mouet ad diligendum eum charitatiuè, sed bonitas Dei, propter cuius præceptum de diligendo proximum, diligens Deum vult diligere & proximum, siue bonus sit siue malus. Gabriel distinct. xxvij. quæst. vnica, artic. j. libr. iij.

HABITVS, vt idem Dominus Præpositus Gabriel scribit distinctio. xxxiiij. quæstio. vnica, ar. j. libr. iij. est quoddam genus subalternum de genere qualitatis, habens sub se multa genera subalterna, in quibus descenditur ad species specialissimas. Est enim quidam habitus moralis, quidam intellectualis, & habitus infusus, & acquisitus: & quodlibet membrorum diuiditur in intellectualem & moralem, siue appetitiuum, & habitus acquisitus siue intellectualis, diuiditur in practicum & speculatiuum. Speculatiuum diuiditur in Mathematicum naturalem, & Metaphysicum seu diuinum (vt loquitur Philosophus 5. Meta.) & quodlibet membrum vltra variis modis subdiuidi potest, donec veniatur ad specialissimas. Hæc Gabriel. Sed quia scientia speculatiua non perficit hominè ad bene moraliter viuendum, ideo illis diuisis proceditur ad diuisionem habitus practici. Et diuidit Gabriel habitum practicum intellectualem, qui est circa agibile, & circa factibile. Et qui est circa factibile, dicitur ars, & potest diuidi per plures diuisiones quousque veniatur ad specialissimas, & artes speciales mechanicas. Similiter & habitus practicus circa agibile multipliciter subdiuiditur, quia neque scientia practica, neque prudentia est vna circa omnia agibilia. Diuersorum enim agibilium tanquam diuersorum obiectorum diuersi sunt habitus. Imò quælibet virtus moralis habet specialem prudentiam sibi connexam. Siquidem alia specie est prudentia circa obiecta fortitudinis, alia circa obiecta temperantiæ, alia circa obiecta iustitiæ. Et ideo secundum diuisionem virtutum moralium potest subdiuidi prudentia. Vnde de tota diuisione habitus intellectiui practici in numero virtutum, non recipitur nisi fides & prudentia. Habitus appetitiuus siue moralis potest diuidi in habitum bene disponentem appetitum circa Deum vel circa creaturam. Primus est duplex, scilicet spes & charitas. Charitas est circa Deum, vt diligibilem in se. Spes, vt diligibilem tanquam commodum mihi. Habitus appetitiuus circa creaturam, aut disponit appetitum bene ad seipsum, aut quo ad alterum. Et secundus ille vocatur communi nomine iustitiæ. Primus nomen commune habet: vide latius Gabrielem. Et habitus qui disponit circa primo appetibilia, vel fugibilia in communi dicitur temperantia, qui verò circa alia dicitur fortitudo, & sic in connumeratione

virtutum omnium, solùm tres sunt theologicae, de quibus habetur 1. Corinth. 13. Et quatuor cardinales, de quibus Sapient. 8. de quo infra in verbo, Virtus dicitur. Contingit autè quandoque habitum ligari, ne in actu suo exire possit: sicut per ebrietatem scientia, vt dicitur 3. Ethic. Et vt dicit Gabriel d. iij. q. ij. ar. iij. dub. j. libr. iij. post B. Thom. eadem d. q. ij. ar. j. & iij. Et habitus (vt inquit Gabriel distinct. xxxv. quæst. j. libr. j.) si dicit aliquid distinctum à cognitione actuali, sic in Deo non est habitus, nec scientia diuina est habitus, sed cognitio actualis æterna. Si verò accipitur communiter, vt extendit se ad cognitionem actualem & habituaalem. Sic posset concedi in Deo esse habitum scientiæ. Sed quia frequenter habitus capitur, vt quid distinctum ab actu, facilius dicitur non omnem scientiam esse habitum, quod verum est de scientia diuina, non est tamen difficultas nisi de nomine. Gabriel, & de habitu aliis multa.

HABERE aliquid dicitur tripliciter, vt scribit Brulefer dist. viij. q. j. li. j. formaliter, scilicet quando est subiectum illius, quod habet, vt album albedinis. Secundò causaliter vel effectiue, seu virtualiter quando, scilicet potest effectiue producere illud quod sic habet. Tertio modo dicitur aliquid habere aliud exemplariter, quando, scilicet intelligit seu cognoscit illud quod sic habet. Illo modo artifex habet domum. Sol non habet ranam exemplariter. Item cognoscens rosam habet eam exemplariter. Brulefer. Alij modi habendi videantur in postprædicationis & in Logica.

HÆRESIS dictio est Græca airesis, diciturque ab electione, quoniam vnusquisque elegit disciplinam quam putat esse meliorem, secundum Hieronymum in epistola ad Galath. & habetur xxiiij. q. iij. ca. Hæresis. Et hæresis ratione pertinetur est species peccati in spiritu sancto, scilicet impugnatio veritatis secundum B. Thom. iij. sentent. d. xiiij. q. ij. ar. ij. & ab eo venit hæreticus tanquam concretum ab abstracto. De hæreticis autem & de hæresi multa scribit Occam in dialogo. parte j. & post eum Gabriel distinct. xiiij. q. ij. libr. iij. Et hæresis, vt scribit Occam libr. ij. dialogi, partis primæ, cap. vj. & Hiero. Est dogma falsum fidei contrarium orthodoxæ, id est error contrarius Catholicæ veritati. Est autem omnis hæresis dogma falsum siue error, & non econuerso. Omnis enim hæresis, ait Hieronymus super epistolam ad Galath. peruersum dogma habet. dogma autem peruersum, est dogma falsum, sed non omne dogma falsum est hæresis. Nam in multis rebus errare, nullum aut minimum peccatum est, vt dicit Augustinus in Enchi. cap. xx. Sed hæresis sicut & infidelitas, grauissimum est peccatum: non ergo omnis error est hæresis. Ex quo sequitur quod non omne dogma falsum est hæresis, cum omnis error dogma falsum sit concedendus. dicitur fidei orthodoxæ contrarium, quo excluduntur omnes alij errores fidei orthodoxæ non contrarij, sicut error in rebus naturalibus: de quibus fides Catholica nihil contrarium asserit, vt sunt errores de vi & numero elementorum, de motu, defectu, & ordine siderum, de figura cœli, de generibus & naturis animalium, frutecum, lapidum, fontium, montium, & cæteris huiusmodi: quorum studio Physici insudarunt, & quorum scientia ad religionem non pertinet. de quibus Augustinus vbi supra cap. viij. loquitur:

Errores in his, & si falsa sint dogmata, non hæreses sunt dicendi. Ex hac diffinitione sequitur, quod error in fide non ideo est hæresis, quia ab Ecclesia damnatus, sed quia fidei contrarius. Vnde hæreses ab Ecclesia damnata, priusquam damnarentur fuerunt hæreses. Vide Gabrielem latius. Determinatio autem Ecclesie non facit propositionem prius veram, esse falsam: nec prius falsam, esse veram. Sed quia vera est Ecclesia approbat, aut si falsa reprobat & condemnat: nec aliqua hæresis est noua, vt ibidem ostendit Gabriel. Cum autem dicitur hæresim esse nouam, dupliciter intelligitur. Vno modo, quia de nouo incipit esse falsa. Alio modo intelligitur hæresis esse noua, quia de nouo asserta vel defensa, quia aliquis eam de nouo asserit vel defendit, non quin prius fuerit falsa veritati fidei contraria: sic in multis canonibus accipitur noua hæresis: vbi sæpè fit mentio de nouis hæresibus introductis vel introducendis, vt patet xxij. quæst. j. cap. j. Omnis hæreticus aut iam damnatam hæresim sequitur, aut nouam confingit. Similiter eadem q. c. Notandum, fit mentio de noua hæresi.

Hæresis autem & error dupliciter accipiuntur, vel pro habitu, vel actu assentiendi falso, vel pro obiecto, quod est propositio falsa seu articulus falsus: primo modo accipiendo, potest esse noua fides & noua hæresis ac error, quoniam quis potest de nouo credere vel errare. Sed tertio modo non est error nouus aut hæresis, nec veritas catholica noua, quin si ipsa prius fuisset formata, fuisset error, hæresis aut fides catholica, reddendo singula singulis. Determinatio autem Ecclesie aut summi Pontificis declarat & diffinit, quod aliqua veritas catholica pro tali acceptanda est, quæ prius pro tali habita non est, sic de hæresi. Vnde Ecclesia sua determinatione diffinit veritates quas approbat fuisse Catholicas: & per condemnationem suam diffinit assertiones quas reprobat fuisse & esse hæreticas, & ita non facit nouum articulum fidei, sed nouiter diffinit aliquem articulum pertinere ac pertinuisse ad fidem & ad Catholicam veritatem. Gabriel vbi supra. Videatur & Gers. de hæresi in multis locis operum suorum: & de declaratione per Doctores & expositores sacre scripturæ parte prima de protestatione circa materiã fidei. Sunt autem multæ hæreses & errores, vel innumeræ damnantes sacram scripturam vel partem eius, sicut patet in libris Damasc. & Augustin. de hæresibus. Contra omnes istas in cõmuni octo sunt viæ, quibus istæ hæreses conuincuntur & opprimuntur: quas diffuse adducit Scotus q. ij. Prolo. Et aliàs fusius notauimus, quæ sunt pronuntiatio prophetica, scripturarum concordia, auctoritas scribentium, diligentia recipientium, rationalitas contentorum, irrationabilitas singulorum errorum, Ecclesie stabilitas, miraculorum claritas. Vide latius Sco. & Gers. de hæresibus multorum, & præcipuè Albigenis, Vvaldesium, Vviclefistarũ & Husitarũ, & aliorum, qui sumptum occasiones errandi ex odio & zelo non secundum scientiã cõtra discholos more Ecclesiasticorum, quos intuebatur magis detestando, & cõ indignatione quàm miserando cum pia oratione & modesta redargutione. Gerson part. ij. de sollicitudine Ecclesiasticorum particula xlviij. & c. Et vt idem scribit tra. de Simonia ad septimam ratione consideratione prima: Non est hæresis sine deprauatione intellectus per errorem in his quæ recta fidei tradit. Differt hæresis à schismate: vide infra.

HAERETICVS multipliciter inuenitur accipi. Vnde Occa. cap. ij. libr. iij. primæ par. dial. ponit quinque acceptiones nominis hæreticus. Vno modo accipitur hæreticus pro omni excommunicato, vt notat Glossa iij. quæstio. j. Quod autem. Secundo modo dicitur per uerborum sacrorum: & sic Simoniacus dicitur hæreticus. Hinc Gregorius in registro j. quæstio. j. Quisquis. Quisquis per pecuniã ordinatur ad hoc vt fiat hæreticus, promouetur. Tertio modo dicitur quicunq; dubitat, vel putat fidem Christianam esse falsam, vel fictam: & sic omnes Iudæi, Sarraceni & Pagani, dicuntur hæretici, & generaliter omnes infideles: & sic omnis qui non tenet articulum fidei, largè dicitur hæreticus: vel qui corde & ore negauerit fidem. Et sic non omnis hæreticus est excommunicatus; isto modo sortilegi, qui negat fidem Catholicam ore & corde, dicuntur hæretici. Quarto modo dicitur omnis Christianus vel qui se putat Christianum, errans contra Catholicã veritatem, pertinaciter est hæreticus, & sic capitur propriè. Quinto modo dicitur omnis qui pertinaciter adhæret errori, qui sapit hæresim, vel qui pertinaciter asserit vel determinat aliquam hæresim. Dicitur autem sapere hæresim, quod ex hæresi & aliquo vero coassumpto (quod rationabiliter negari non potest) deducitur: sicut veritas dicitur sapere Catholicam veritatem, quæ ex Catholica veritate, & alio vero coassumpto inferri potest in consequentia necessaria. Hæc refert Gabr. dist. xij. quæst. ij. artic. iij. libr. iij. & has acceptiones habet Brulefer distinct. v. quæst. ij. libr. iij. Et dicitur hæreticus secundum Paludens. di. xij. quæst. iij. libr. iij. ab herendo, & hæresis est secta vel diuisio, vel electio. Vnde quando ex electione, & non ex simplici ignorantia, quis diuidit se à fide Catholica, in quocunq; articulo, quem explicitè tenetur scire, vel alio per Ecclesiam declarato cum pertinacia, ipse est hæreticus verè. Dico autem per Ecclesiam vniuersalem, vel Romanam, quia ad particularem Ecclesiam non pertinet de fide vniuersaliter iudicare. Vnde dicens cõtra articulos vniuersi Episcopi, excommunicationem potest incurrere, sed non hæresim. Et pœna hæretici est, qui manifestè in hæresi deprehensus est, nisi mox arbitrio Ecclesie satisfaciatur: si sit laicus, statim: si sit clericus prius à suis ordinibus degradatus, debet exponi iustitiæ seculari animaduersione debita puniendi, ne ovis morbida inficiat totum gregem. Vide latius Paludens. de hæretico. Et accipiendo hæreticus propriè, vt includit errorem in fide, & non extenditur ad infideles, qui nunquam fuerunt de Ecclesia, potest sic describi: Hæreticus est verè baptizatus, vel pro baptizato se gerens, pertinaciter errans vel dubitans contra Catholicam veritatem. Hanc diffinitionem declarat Gabriel distinct. xij. quæst. ij. artic. j. libr. iij. Dicitur verè baptizatus propter baptizatum in ioco, qui si errat pertinaciter, non est hæreticus iudicandus: sicut nec Gentilis, aut Iudæus, non omnis autem errans est hæreticus. Vnde Hieronymus: Errare poterò, hæreticus tamen non ero, quia non omnis errans est hæreticus. Dicitur, pro baptizato se gerens, propter baptizatum extra formam Ecclesie, gerentem tamen se vt verè baptizatum. Si errat pertinaciter, est hæreticus. Et dicitur pertinaciter, ad excludendũ errantem, vel dubitantem ex simplicitate, vel ignorantia sola, non ex pertinacia cõtra veritatem Catholicã, talis enim non est censendus hæreticus. Dicitur autem pertinaciter

naciter errare, vel dubitare, qui non est paratus corrigi, cum inuenit veritatem, hoc est cum veritas sibi ostenditur sufficienter, non deponit errorem, vel dubium. Vnde non sequitur: Ille asserit credit vel tenet hæresim, ergo est hæreticus, quia multi sancti & catholici Doctores tenuerunt opinioniones contrarias in his quæ ad religionem pertinent, quarum vna fuit hæretica, & tamen neuter eorum fuit hæreticus. Tum quia neuter pertinaciter adhæsit suæ opinioni. Tum quia non constabat quæ pars opinionis fuit hæretica & quæ catholica, antequam accessit Ecclesie determinatio, & c. Dicitur vel dubitans, quia pertinaciter dubitans, hæreticus est, vt in c. j. de hæreticis, vbi dicitur: Dubius in fide hæreticus est, licet contrariæ fidei non assentiat. Oportet enim Catholicum firmiter assentire, alioquin fidem non habet. Vnde hæreticus, qui pertinaciter defendit hæresim iam damnatam: si fuerit deprehensus, nisi respiciens se correxerit, nequaquã est ab Ecclesia tolerandus. Item hæreticus post pœnitentiam & abiurationem in eam, quam abiurauerat hæresim, relapsus, licet ad pœnitentiam admittatur, tamen sine vlla audientia curiæ seculari exterminandus relinquitur, quia si quotiens reuenteretur (vt ait Richard. dist. xij. artic. v. quæst. iij. libr. iij.) conseruaretur in fide, vita, & aliis bonis temporalibus, alij securius in hæresim relaberentur, faciliusq; infici posset tota multitudo, quod diligenter cauendum est. Vnde Hieronymus: Resecandæ sunt putridæ carnes, & scabiosa quis à caulis repellenda, ne tota domus massa, corpus & pecora ardeant, corrumpantur, putrescant, intereant. Arrius in Alexandria vna scintilla fuit, sed quoniam non statim oppressus est, per totum orbem eius flamma depopulata est. Hæc Gabriel vbi supra post Richardum. Vnde Apostolus ait: Hæreticorum sermo sicut cancer serpit. Canceris autem (vt scribit Gerson parte prima, de erroribus, circa præceptum: Non occides) morbida tabes, nisi cauterio celeri, fortique tollatur, crescit assidue sua contagio. Non aliter hæretica pestis, quæ dum vult se fouere, fit ægrior: dum defensorem quærit ille, mittit verbum in rete pedes suos, & in maculis eius ambulat: se non euoluens, sed inuoluens ac pondere suo de errore in errorem means. Verum quippe est illud Philosophicum: Vno inconuenienti dato multa sequuntur: præsertim dum error in principijs, qui paruus crescit in plurimos, & fit velut vna cathena tenebrarum, qua colligantur hæretici. Multa ibidem Gerson de hæreticis & hæresibus, & c. Hæreticus secundum Richardum dist. xij. ar. j. q. v. libr. iij. est ille qui profiteretur Christum, & eius dogmata corrumpit, si cum hoc annexa est pertinacia. Hæreticus, vt diffinit Augustinus, & habet Magister in textu in fine di. xij. libr. iij. est qui pro alicuius temporalis commodi, & maxime gloriæ, principatusque sui gratia falsas aut nouas opiniones gignit vel sequitur. Augustinus de utilitate credendi, & habetur xxij. quæst. iij. quæ verba tractat & refert Gerson parte prima, in assertionibus Magistris Ioannis parui, & infra Gerson in articulis specialibus contra Petrum de Luna ait: Propriè dicitur hæreticus, qui pertinaciter asserit, imò determinat hæresim. Est autem pertinax qui non est paratus corrigi, & qui nõ querit cauta sollicitudine veritatem, sed impugnat & ad impugnandũ omnes inducit sub pœnis terribilibus, quantum in ipso est, & c. Hæreticus, vt scribit san-

ctus Bonauen. dist. xij. libr. iij. circa textum, est qui diuinæ legis ignorantia vel contemptu pertinax inuenitor proprii erroris, aut alieni sectator Catholicæ veritati mauult aduersari quàm subici. Et vt ibidem scribit: Differt hæresis à schismate, quia hæc est contra fidem. Schisma contra mores vel vinculum charitatis. Sententia autem contra fidem ratione adinventionis, dici potest superstitio, id est superflua institutio: de quo latius Bonauentura. Fuerunt autem plures hæretici, vt scriptis reliquit Dominus Cardinalis Came. in de laudibus Theologiæ, vt Manichæi, Arriani, Sabelliani, Pelagiani, alique innumeri, qui variis timoribus stimulis, doloribus, tormentis, laboribus, molestiis, & tentationum periculis, Christi Ecclesiam infestauerunt. Aduersus quos Doctores Catholici per scripturam sacre victoriosimè pugnaverunt, qui quidem hæretici dissipauerunt legem Euangelicam falso modo glossando, & scripturas peruertendo à vero sensu, quæ quidem lex Euangelica est tempus faciendi (vt scribit Iacobus de Valentia super illud Psalm. Beati immaculati.) Tempus faciendi domine, dissipauerunt legem tuam, & c. Aliàs de hæreticis & de hæresibus plura à doctores perscribuntur. Sed sufficiunt pauca Theologiæ tyroni & neophito.

HIERARCHIA penultima producta, Latine sacer principatus, Græci iera sacrum dicunt, archi principatus, & c. Et vt notat Gabriel distinct. ix. quæstio. j. articulo. j. libr. ij. Hierarchia dicitur à gera, quod est sacer, & archia principatus, quasi sacer principatus: & describitur à sancto Bonauentura distinct. ix. libr. ij. sic: Hierarchia est rerum sacrarum & rationabilium ordinata potestas in subditis debitum retinens principatum. Et est triplex, scilicet supercœlestis seu thearchia, quæ dicitur diuina. Cœlestis quæ est angelica: & subcœlestis, quæ est humana, siue ecclesiastica. Quia enim hierarchia non est nisi in substantiã intellectuali. Substantia autem intellectualis est triplex, diuina, angelica, & humana: ideo triplex est hierarchia, scilicet supercœlestis, & est sacro sancta Trinitas, & diuina personarum vnitas: quam sic Dionysius capital. tertio, de Angelica hierarchia describit: Est pulchritudo diuina, vt simplex, vt bona, vt perfectionis auctor, pura, nullam prorsus admixtionem dissimilitudinis accipiens, rerum singulos pro meritis lucis suæ participes faciens, & sacrosancto mysterio perficiens, quantum quisque initiatus congruè illius in se exprimere immutabilem nititur effigiem, in qua diffinitione tangitur increata hierarchiæ personarum pluralitas, essentiæ vnitas, comunicabilitas, summa perfectio, & perfectionis liberalis diffusio, quæ declaratur abundè à Gabriele vbi supra. de hac hierarchia vide Gersonem parte ij. tractat. de nobilitate, & parte iij. tractat. de Cantorum originali ratione.

HIERARCHIA creata secundum Dionysium vbi supra, tam angelica quàm humana est ordo sacrator, & scientia, & operatio, quæ ad dei similitudinem pro viribus nititur, ac pro modo suo ad imitationem Dei ex indulta sibi diuinitus intelligentiæ luce subuehitur. Vnde breuiter, vt dicit Gabriel distinct. ix. libr. ij. Hierarchia creata, est sacra quædam potestas, plures continens ordines, comunicans inferioribus, determinato ordine quod à prima potestate diuina suscepit. Latius Gabriel.

HIERARCHIA angelica est triplex secundum Dionysium, scilicet eparchia, id est suprema: mesarchia, id est media: & hyperchia, id est infima. Sumitur autem hæc distinctio secundum proprietates, quas ponit Dionysius, quæ sunt scientia, ordo, actio. Vel aliter accipitur hæc distinctio, & clarius secundum tres status & officia, quæ sunt status contemplatiuorum, prælatorum, & actiuorum. Penes statum contemplatiuorum est hierarchia suprema: penes statum prælatorum est media: penes statum actiuorum est sumpta hierarchia infima. Vnde suprema hierarchia est immediatè conuerti ad Deum per actus contemplationis & non occupari circa exteriora principaliter. Media est in præsentia, qui præsentem ceteris, eos ordinando, principando, & ad salutis ministeria exequenda dirigendo, quorum executio Angelorum est vltimæ hierarchiæ: de quo latius vide apud Gabrielem. Sunt autem tres actus hierarchici, scilicet purgare, illuminare & perficere, & isti actus hierarchici secundum Theologos, ita dicuntur, quod conueniunt cuilibet Angelo. Prima enim hierarchia seu suprema purgatur, illuminatur & perficitur à hierarchia, thearchia siue diuina. Media à suprema purgatur, illuminatur, & perficitur. Et tertia vel infima à media, & illa tertia in nobis agit hæc tria de cursu communi. Et purgatio nõ intelligitur in Angelis à munditia aliqua, sed à nescientia: de quo videatur Gabr. in ser. iij. de Angelis, qui incipit: Nonne sunt omnes ministratores spiritus? & questione secunda, ubi supra Gabr. differunt autem illi actus, purgare, illuminare, & perficere in connotato. Nam in abstracto supponunt pro eodem, scilicet inductione scientiæ. Purgare autem connotat præcedentis ignorantie remotionem. Illuminare obiecti manifestationem. Perficere subiecti eleuationem, & meliorationem. Videlatius Gabrielem & beatum Dionysium. Et in qualibet hierarchia ponuntur tres ordines. Est autem ordo secundum Magistrum, multitudo cœlestium spirituum, qui inter se aliquo munere gratiæ simulantur, sicut in naturali donorum participatione conueniunt: hoc declarat pluribus Gabr. In prima sunt Seraphin, Cherubin, Throni, in media & infima diuersitas apud doctores inuenitur, de quo copiosè legitur Gabr. d. ix. q. j. li. ij.

HIERARCHIA Ecclesiastica, quæ est in Ecclesia militati, in qua varij gradus ponuntur, quorum alter alteri præsidet, non tamen taliter sicut in Angelis. Nã in ordine Angelico gratia correspondet naturæ, vt quo meliora habuere naturalia, nec eis sunt abusi perfectiorem consecuti sunt gratiam. Non sic in hominibus, ubi nec naturalibus, nec officiis correspondet gratia. Sed frequenter quæ meliora habent naturalia (quia abutuntur eis) minorem habent gratiam, & in eminentioribus constituti gradibus, pro dolor, in gratia & meritis inueniuntur inferiores, dicit Gabr. q. j. d. ix. dub. vlt. lib. ij. Et in hac hierarchia tres actus hierarchici reperiuntur, vt scribit Gerson parte 4. de potestate Ecclesiastica, consideratione v. Purgare per afflictionem pœnalem excommunicationis vel interdici si rebelles inueniantur, illuminare per prædicationem & doctrinam, perficere per aliorum sacramentorum ministracionem.

HISTRIO qui erusco vocabulo ludio vocatur. Et Alexan. q. cix. parte iij. mem. j. & post eum Gabr. di. xvj. q. iij. dub. ij. lib. iij. distinguit duplices histriones. Sunt enim histriones qui per aliquod instrumentum aut corporis gestulationem hominis intèdunt probocare ad vanos ritus, & malã ineptamque lætitiã,

& qui ob hanc causam dat eis, immolat dæmoni, & peccat. Sunt & qui nouerunt in musicalibus instrumentis canere, sigella aut cithara, ad infirmam naturam consolationem, sicut Dauid cecinit in cithara coram rege Saul, quum spiritu malo agitabatur, & melius habebat, & talibus dare, peccatum non est. Histrionum autem & parasitorum mos est (inquit Gerson parte ij.) nulli rarius quàm in domo propria moram facere.

HISOCHILES & hisopleurus sunt græca vocabula. De quibus Thom. in scripto. j. di. xxvij. q. j. art. j. dicit quod quamuis sint diuersi trianguli, tamen sunt sub vna differentia figuræ triangularis, eo quod ambo habent tria latera, sed differunt, quia hisocheles significat triangulum qui est duorum æqualium laterum. Hisopleurus verò significat triangulum æquilaterum per omnia Exemplum 4.

HOMO ab humo dicitur, quia de limo terræ est conditus secundum corpus. Et hoc ideo secundum aliquos, ne ipse eleuetur in superbiam, sed cognoscens se factum ex vili & infimo elemento humiliaretur, ne gratiam Dei perderet, vt dicit Bern. quoniam deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Iaco. 4. Item vt homo instrueretur quæque vicia cauere. Vnde licet corpus humanum sit compositum ex quatuor elementis, tamen in eo prædominatur elementum terræ, non autem ignis, ne homo esset nimis iracundus vel accensus ad nocendum proximo, nec elementum aeris, ne prædominaretur in eo ventus vanæ gloriæ ambitionis, superbiæ, & huiusmodi. Nec elementum aquæ, ne prædominaretur in eo fluxus luxuriæ & carnalis voluptatis, ita Pelbar. refert in ij. libr. Rosa. Theol. Et est animal rationale, homo mortale, & hoc secundum Philosophos. Secundum theologos homo est creatura rationalis ad imaginem & similitudinem Dei facta, & ad beatitudinem æternam ordinata, id quod latius declarat frater Pelbartus. Et licet homo habeat liberum arbitrium (vt scribit Gabriel. di. iij. q. xj. quæ vnica. arti. j. lib. ij.) ita vt quantum ad interiores voluntatis actus violentari non possit per potentiam creatam. Est tamen inconstans, & citò mobilis, & in vtramque partem vertibilis, & post primi hominis peccatum pronior ad malum, multaque habet inclinancia ad lapsum. Inter quæ numerantur imperceptibiles dæmonum (salutem hominum impedire molientium) doli & fraudes, quorum nulla quies in tentando. Circumeunt enim tanquam leones rugientes, quærentes quem deuorent. i. Petr. 3. vnde difficile est homini viuere sine peccato, nisi gratia dei adiuuetur, vt probat Augu. in omnibus libris quos fecit contra Pelagianos, in quibus disputat & probat quod taliter fuit tota natura humana siue caro in Adã corrupta & sauciata fomite peccati, quod nullus homo ex tali natura viciata à primis parentibus per libidinosam generationem traducta potest vitare peccatum, nec potest facere bonum, nec implere diuina præcepta, nisi talis natura sic corrupta per gratiam Christi sanetur. Id quod & aliis testimoniis probat Iacobus de Valeria tra. ij. c. ij. regula iij. prologi in Psalterium. Propter hostium igitur impetus & aduersa quæ homini accidunt, indiget homo angelica custodia & præsidio. Indiget autem ad quatuor in genere, vt ait Bonauen. post Alex. scilicet ad perficiendum in gratia, ad præseruationem à culpa, ad resurgendum à noxa perpetrata, & à facinororum multiplici pluralitate committenda. Nam in profectu impeditur, ad casum

casum impellitur, in lapsu detinetur, & ad vltiora committenda peccati admissi pondere aggrauatur, & ad custodiam cuiuslibet viatoris deputatur angelus bonus à principio natiuitatis, vt ostendit Magister di. xj. libr. ij. addit rationes congruitatis tam ex parte Dei, quàm ex parte hominis. S. Bonauen. Videatur & Gabr. de hoc di. xj. q. vnica. ar. j. lib. ij. Nec deserit vt ibidem ostendit ipse hominem angelica custodia quamdiu permanet hic in vita. Et homo pro maiori parte in scriptura intelligitur Adam cum tota sua posteritate, vt scribit Iacobus de Valentia Psal. 8. Et quando in scriptura ponitur filius hominis, vel filij hominum, intelliguntur filij Adam. Adam autem nõ dicitur filius hominis, nec filius hominum, quia non fuit genitus ab homine, sed à Deo formatus, ideo dicitur filius Dei per creationem, & non per generationem, & ceteri filij hominum, quia à viro & muliere. Sed Christus filius hominis dicitur, quia à sola Maria homine generatur. Valentia.

HOMO est concretum prædicamenti substantiæ huius abstracti humanitas, & non tantum voce, sed etiam significatione, vt scribit Gabr. di. vij. q. vnica. ar. iij. dub. j. Nam homo significat suppositum subsistens in natura humana, siue ipsum sit idem naturæ humanæ siue non. Humanitas verò significat naturam humanam, à quo suppositum denominatur homo, quæ realiter nihil aliud est quàm compositum ex corpore seu materia & anima rationali, vt vult B. Hiero. in explanatione fidei ad Damasum papam, siue tale compositum sit suppositum siue non. Suo modo dicendum est de aliis concretis substantialibus corpus, corpus animatum, animal, & suis abstractis. Ex illo sequitur, quod hæc oratio non est diffinitio hominis compositum ex materia & forma rationali, nec illa substantia seu compositum ex materia & anima rationali, non enim conuertitur cum diffinito. Nam non conuenit Christo, qui non est compositus ex materia & forma vt aliis dicitur. Sed hæc est diffinitio hominis animal rationale, illa enim conuertitur cum diffinito, quia conuenit tam verbo incarnato quàm omni homini creato, & solum tali. Item omne suppositum subsistens in natura humana verè & propriè est homo, quia cuilibet tali conuenit vera & propria hominis diffinitio. Itè natura humana sibi derelicta est homo, talis enim est suppositum & persona subsistens in natura humana. Subsistit enim in seipsa, eò quod non communicatur alteri. Differentia autem est inter humanam naturam in Christo & hominem Christum, vt idem scribit Gabriel di. ix. q. vnica. ar. j. li. ij. Nam homo est nomen personæ, humanitas naturæ, licet frequenter sancti vno vtuntur pro alio, vt quotiens dicunt verbum assumptisse seu suscepisse hominem, ly hominem accipitur pro natura humana, Accipitur tamen quandoque propriè, vt ab inuicem distinguuntur natura humana & suppositum verbi, & c. Et Petrus de Aliaco q. vnica. ar. j. lib. ij. ait hanc virtute sermonis esse falsam, filius dei assumptum hominem, quia ly homo supponit pro persona filij dei. Ideo inquit si talis locutio quædoque inuenitur, Augustini vel aliorum sanctorum exponenda est, vt intelligamus per hominem humanitatem, ita quod capiatur concretum pro abstracto. Et secundum eundem ista nomina homo & humanitas non sunt synonyma, sed possunt pro distinctis rebus supponere, nam hoc nomen ho-

mo est nomen suppositi, & supponit pro filio dei, sed hoc nomen humanitas est nomen naturæ & non supponit pro filio dei, & c. Aliacens. quem latius de hoc vide. Ideo ista est hæretica, filius dei est humanitas, tamen ista est vera, filius dei est homo. Videatur latius S. Bonauen. di. v. qu. iij. in secundo principali lib. iij.

HOMO secundum aliquos multis modis potest accipi, vt & notat Gabr. di. xxij. Vno modo vt significat omne subsistens in natura rationali capiendò rationale vt distinguitur contra intellectuãle; & sic anima rationalis separata esset homo apud illos qui dicunt animam separatam esse personam. Hòmo enim quia concretum est, non supponit nisi pro persona seu supposito. Et sic accipiendò opinio Hugonis est vera, qui posuit animam esse hominem, & ita Christum fuisse hominem in triduo. Secundo posset accipi siue ex impositione siue ex usu, vt significaret subsistens in corpore & animã rationali coniunctis, siue inter se siue tertio, & sic opinio magistri est vera, quam habet di. xxij. lib. iij. qui tenet quod ad rationem hominis requiritur corpus & anima, neque est homo si alterum desit, requiritur etiam coniunctio illorum, & tenet quod solus Christus est homo in triduo. Vide latius Gabr. ubi supra. Posset & tertio accipi pro supposito subsistente in natura composita ex materia & anima rationali tanquam ex forma ipsam materiam informante, & sic verbum est verus homo, sed non in triduo. Et illa acceptio secundum Gabrielem videtur esse propria. Nam apud omnes philosophos homo describitur animal rationale, & omne animal est corpus, sed omne corpus compositum est ex materia & forma, vel saltem suppositum subsistens in humanitate. Humanitas autem est natura composita ex materia & anima rationali, secundum illam tertiam acceptionem dicitur quod Christus in triduo non fuit verus homo, quia in illo triduo persona Christi non subsistebat in natura humana: igitur non fuit verus homo, vt probat Gabriel. Vnde hæc propositio Christus in triduo fuit homo, nullo modo est concedenda secundum omnes doctores modernos, vt dicit Brulef. distinct. xxij. questio. j. lib. iij. de quo & in dictione Triduum dicitur. Astipulatur Paulus Cortesius distinct. v. libr. iij. suarum sententiarum cum ait: Multi etiam Christum illo ipso mortis triduo hominem extitisse adiecerunt, quod sane falsum omnino videri debet cum maximè mortis veritatis intersit post lethum hominem esse definere, quãdoquidè mors hominis ab animæ secretionem nascatur, quæ hominis ab soluta ratio cumulat. Ideoq; male Hugo Victorius Christum ipso triduo hominem extitisse probare conatur, animã hominem esse affirmans, nec multo secus à sententiarum principe in hac opinione peccatur, quãquã alio flexu declinet, & quasi alterius pedis solea altiuscula vtatur, ne claudicatio appareat. Hæc Cortesius. Videatur & S. Bona. dist. xxj. q. j. li. iij. Persona quoque verbi nõ potuit in triduo Christus nominari, vt dicit Gabr. ubi supra: quia Christus vt aliis dicitur, est nomen suppositi in duabus naturis, diuina & humana subsistentis. In triduo autem non fuit natura humana, igitur nihil subsistebat in natura humana: Nomen itaque Christus in triduo pro nullo suppositum, & conceptus eius in se falsus fuit, vt dicit Scot. dist. xxij. l. iij. Et licet secundum sermonis proprietatè vt inquit Gabr. Ille Christus in triduo fuit in sepulchro aut in inferno, sunt falsæ: tamè illa, Christus in-

cuit in sepulchro, Christus descendit ad inferna, sunt concedenda. Patet primum, quia Christus cum illa determinatione in triduo pro nullo supponi ter, ergo cum sint affirmatiua sunt falsa, quo ad secundum patet, quia persona verbi quae est vel fuit Christus iacuit in sepulchro, ergo ab aequivalente ad aequivalens, posset tamen prima concedi inquit Gabr. si ly in triduo determinaret ly iacuit seu fuit, secus si determinaret ly Christus, quia tunc Christus alienatur.

HOMO est duplex, exterior & interior, vetus & nouus. Vnde famosa est Apostoli distinctio de homine veteri & nouo, interiori, scilicet & exteriori. Dat interiori quicquid spectat ad diuina, dat exteriori quicquid ad vicia & ad brutales spectat affectus. Primum vocat spirituale hominem, alterum animale. Huius distinctionis meminit Gerson trac. vij. super Magnificat. Vnde Alex. de Ales. q. lxxvij. me. iij. parte ij. homo exterior dicitur proprie cum conuertitur homo ad exteriora bona concupiscenda propter se. Homo interior dicitur cum conuertitur homo ad interiora siue aeterna propter se. Et secundum hoc exterior corrumpitur, interior renouatur. Cum enim homo (sicut dicit Greg.) incipit exterius interire, tunc incipit interius viuere. Propter quod dicit Apost. ad Ephe. 4. & Col. 3. Expoliates vos vet. hominem cum aetibus suis, & induite nouum. Aliter dicitur in glo. 2. Cor. 4. Quicquid est in nobis commune cum pecore, exterior homo est, is qui intus est imago Dei. Et Aug. xij. de trin. c. j. & li. xiiij. & xvj. & c. Quicquid habemus in anima commune cum pecore, recte dicitur ad interiore hominem pertinere. Sequitur, ubi incipit nobis aliquid occurrere quod non est nobis commune cum bestiis ubi incipit ratio, ubi homo interior iam posset agnosci. Sed hoc dicitur Alex. intelligitur inquam coniungitur cum rationali parte ad quod ordinatur: ut inquit Gabr. di. xv. q. vnica. ar. iij. dub. j. li. j. Vel homo exterior capitur dupliciter, aut pro parte sensitua hominis, ut dicit glo. 2. Cor. 4. Cui consonat glo. Eph. 4. super illud: Deponite vet. hom. Corpus exterior homo est, anima interior. Corpus accipitur pro anima sensitua, anima pro parte intellectiua. Secundo accipitur homo exterior pro homine, sine suum in exterioribus creaturis ponente. Homo interior per oppositum est homo, finem suum in Deo creatore constituens, & c.

HOMO vetus secundum Alex. est homo peccator propago veteris. Ad. v. Vnde glo. ad Ephe. 4. super illud. Deponite vos. & est Amb. Homo interior si vicia pristina sequitur vetus dicitur. Si autem in nouitate vitae ambulat, alienus a seculari errore nouus dicitur. Et Gloss. inter li. Col. 3. super illud: Expoliates vos veterem hominem. Homo vetus vita vetus in peccatis secundum Adam, & in Glof. allegata ad Ephe. 4. In interiore homine agitur haec vetustas & nouitas, patet ergo quod homo vetus & nouus pertinet ad interiorem hominem acceptum pro parte intellectiua, & non ad exteriorem acceptum pro parte sensitua. Et tam homo vetus quam nouus inuenitur in vtraque portione inferiori & superiori, quia secundum vtramque portionem contingit peccare & mereri, de inferiori, quia circa temporalia meremur & demeremur. Et homo exterior acceptus, secundo modo pertinet ad portionem inferiorem. Interior vero ad vtramque, quia contemplando finem agit secundum portionem superiorem ordinando exteriora ad finem, agit secundum portionem inferiorem. Accipiendo autem hominem exteriorē primo mo-

do pro parte sensitua, sic non pertinet ad aliquam portionem rationis, interior vero pro parte intellectiua pertinet ad vtramque. Gabr. dist. xxiiij. q. vnica. ar. iij. dub. j. libr. ij. Pont & Gerson parte ij. trac. ij. de cantico differunt veteris & noui hominis secundum Apostolum, quod vetus tyrannizat lege carnis, & peccati quod obuiat & dissonat rationi, quod legi dei subiectus non est, quod captiuat nos sub iugo peccati, & ita de reliquis. At nouus agitur, ducitur & regitur spiritu libertatis & iustitiae, & adoptionis filiorum, & spe hereditatis aeternae. Et idem Cancellar. parte ij. ser. in cena domini, qui incipit A Deo exiit, dicit eos solos propria appellatione hominis dici debere qui boni sunt, & ad Deum omnia referunt. Potius igitur homo esse verē iudicatur ex parte animae, & non ex parte corporis, quia homo est animal rationale. Vnde Aug. super Ioan. dicit: Non distat homo à pecore nisi intellectu & ratione, cum corpus mortale habeat sicut & pecora. De quo videre potes Pelbar. ser. de vno vel pluribus martyribus, qui incipit: Qui vicerit. Sunt autem cuncta creata propter hominem, ut copiose scribit Gabr. di. xv. q. vnica. li. ij. ar. iij. dub. iij. verum loquendo de fine principali & ultimo omnia creata sunt propter deum, ut dicit Prouer. 16. Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. Et Apoc. 4. Tu creasti omnia propter voluntatem tuam, loquendo autem de fine sub fine, sic omnia sensibilia, imò omnia corporalia creata sunt propter hominem. Vnde Gene. 1. dicitur ad hominem productum, & respice & multi. & re. ter. & subiicite eā: & dominamini pisci. ma. & vola. ca. & vniuersis ani. qui sunt super terram. Et Gen. 9. post lapsum. Terror vester actremor sit super cuncta animantia terrae, & super omnes vola. caeli cum omnibus quae mouentur super terram, & c. Et 1. Cor. 3. & allegat Magister. di. j. li. j. Omnia vestra sunt siue mundus, siue vita, siue mors, siue praesentia, siue futura, omnia vestra sunt, vos autem Christi. Christus autem dei. Et Philosophus: Homo est quodammodo finis omnium. Hinc etiā Platonici dixerunt & Arist. 1. Politic. Omnia propter hominem, ipsum vero propter deum factum. Hinc resurrectionis futurae necessitas concluditur, alioquin naturalis institutio finis frustra effet, ut dicit Gerson parte. ij. sermone in Cena domini.

HOMO rectus dicitur ut inquit S. Bonauen. in prolo. ij. sent. quando intelligentia adaequatur summam veritati in cognoscendo, voluntas conformatur summam bonitati in diligendo, & virtus continuatur summam potestati in operando: hoc autem est quando homo ad deum conuertitur ex se toto. Fecit autem deus hominem rectum, ut dicit Eccles. sed ipse ut inquit Gerson super Cantica canticorum, immiscuit se infinitis quaestionibus per curiositatem, instabilitatem & cupiditatem. Primum in rationali, secundum in irascibili, tertium in concupiscibili.

HONESTA dicitur honoris status, terminus boni & finis honoris, ut scribit Gerson trac. xij. super Magnificat. Est autem honor ille bonum honestum, bonum conueniens appetitui rationali ut rationalis est. Et honestas ut scribit Paulus Cortesius lib. iij. sententiarum. di. viij. non modo germina virtutis, sed etiam tanquam quaedam temperantiae conditio describitur. Honestum (ut scribit B. Tho. ij. q. cxlv. arti. j.) est idem quod spiritualis pulchritudo, vel quod est honore dignum, & est idem quod virtus, refertur nonnunquam ad corporis pulchritudinem.

Terentius:

Terentius: Ita me dii amet honestus est, hoc est formosus. Et honestum (ut ait Tullius) est quod sua nos vi trahit, & allicit sua dignitate. Et finis naturae intellectualis est (ut scribit Gerson trac. x. super cantico Mariae) ut suscipiatur ad bonum honestum, quo solo fruatur, & in illo delectata quiescat, nulla ad hunc finem attigit irrationalis creatura, quia nec ad illud creata est, memorandum, intelligendum, & amandum. Et ut Cice. ait. j. Offic. Nihil honestum esse potest quod iustitia vacet.

HONOR proprie est reuerentia & dignitas quae ex causa aliqua alicui exhibetur. Virgil. *Haud equidem tali me dignor honore*: quandoque accipitur pro pulchritudine, aliquando pro obseruantia & cultu. Virgil. *Semper honore meo, semper celebrare donis*. Interdum pro pudicitia, quandoque pro praemio, quandoque pro sepultura. Virgil.

Cernit ibi maestos, & mortis honore carentes.

Et honor est maximum bonorum exteriorum secundum Aristot. libr. iij. Ethico. & libr. j. Rethoric. Honor est beneficiae gloriae indicium. Et Thom. secund. ij. quaest. cxxix. articul. iij. Honor est cuiuslibet virtutis praemium. Honor secundum Gersonem parte tertia, de verbo & hymno gloriae, est exhibitio reuerentiae in signum virtutis. Soli autem Deo honor & virtus, & c. Honor secundum Alexandr. in iij. parte sum. quaest. xxxij. secundum propriam rationem est protestatio praeminentiae in aliqua exhibitione illi qui honoratur. Honor potest accipi materialiter & formaliter. Materialiter accipitur pro eo quod exhibetur, ut beneficium, obsequium, obedientia & huiusmodi. Formaliter autem honor accipitur pro ipsa protestatione praeminentiae vel dignitatis. Et est honor qui debetur Deo: & est latria, qua homo protestatur Deum suum conditorem. Et est honor, qui debetur homini, & est honor dulcis. Et quantum ad protestationem honor non dicitur aequiuocē nec etiam vniuocē, sed analogicē, quemadmodum ratio praeminentiae cuius est, quantum verò ad exhibitionem aequiuocē diceretur nisi discernatur ipsa protestatio, & c. Est & honor parentum, quo parentes debemus obseruare.

Vnde Exod. 20. dicitur: Honora patrem tuum & matrem tuam, ut sis longeuus super terram. Et Deut. 5. Honora patrem & matrem tuam sicut praecipit tibi Dominus, ut longo viuas tempore & bene sit tibi. De quo honore multa colligit frater Pelbartus libr. iij. Rosarij Theol. Et latria quae est seruitus & cultus soli Deo debitus ratione summi dominij & bonitatis & potestatis (de quo supra) fit triplici honore (ut scribit Iacobus de Valentia super illud Psalm. Scito te quoniam Dominus ipse est Deus, & c.) scilicet oblatione, ratione summi dominij, & prostratione, ratione summae potestatis, quia ex nihilo nos creauit, & confessione laucis, ratione summae bonitatis, & propter beneficia recepta.

HORA a tempus significat, id est quamcunque aeternitatis partem, siue annum siue diurnum siue nocturnum spacium significet. Et horae canonicae, & has adaptare horis diei ut primam primae, tertiam tertiae, quamuis singularibus personis fit congruum, non tamen necessarium, ut scribit Gerson parte ij. in regulis moralibus. Horas enim quaedam praenire vel subsequi pia intentione seu vtilitate fas est, ut de fero dicere matutinas pro mane sequenti, vsum tamen ecclesiae cuius suus est principalior titulus,

aut quam aequaliter incolit beneficiatus regulariter insequi debet nisi dispenset, vel superioris auctoritas vel paupertas, vel pia conuenientium charitas atque vtilitas, & c. Et horae canonicae quae sint, & quid qualibet hora Christus passus sit pro salute nostra. Videatur Gabr. distinction. xv. articul. ij. libr. iij. & lect. xij. cano. & c. Vna hora matutina comprehenditur, ligatur ut latro: ad Annam primò, deinde ad Cai pham ducitur, caeditur, molestatur. Hora diei prima coram praeside Pilato sistitur & accusatur.

Hora tertia linguis Iudaeorum crucifigitur, nudatus flagellatur, coronatur, purpura illuforiē vestitur. Hora sexta contemnitur, eiicitur, condemnatur, cruce oneratur, crucifigitur. Hora nona in cruce tensus, sitiens, & clamans magna voce, moritur. Hora vespertina latus laeae perforatur, ac de cruce mortuus deponitur. Completorii hora sepelitur, ac sepulchrum positus custodibus clauditur, signatur. ecce nullum tempus aut aetas inuenitur in qua salus mundi non pateretur. Gabriel vbi supra, & in cano. latius vbi supra videatur.

HOSTIA (ut dicit Estius) ut eum refert Gabriel lec. lv. cano. dicebatur quod ad hostium tabernaculi ducebatur, manibus offerentium impositis capitibus, ut sic significaretur quod per ipsam ad sanctam pateret accessus. Vel ideo, quia pro vincēdis vel iam victis hostibus offerebatur. Capitur & hostia tripliciter, ut idem scribit lect. lxxx. cano. in fine. Et secundum Brulef. distinct. x. quaest. v. libr. iij. capitur multis modis. Primo modo capitur hostia communiter pro omni sacrificio, quod offerebatur deo in lege antiqua, siue esset pro expiatione peccatorum, siue pro pace habenda. Secundo modo capitur pro sacrificio proprie quod offerebant pagani & idololatrae idolis pro victoria habenda. Tertio modo capitur magis proprie, & idem est quod sacramentum eucharistiae, & sunt illae species panis & vini, scilicet illa albedo & illa rotunditas, sub quibus continetur corpus Christi. Sic accipitur cum dicitur, hostia frangitur vel diuiditur. Sic etiam accipitur cum dicitur: Hostia consecrata, ut dicit Alex. de Ales. quia consecratio proprie loquendo respicit speciem continentem, non corpus contentum. Nihil enim consecrationis corpori Christi additum est vel sanctificationis. Quarto capitur hostia propriissime pro re contenta in ipsa hostia, & est ipse Christus. Vnde canit ecclesia in hymno: O verè digna hostia. Sic dicit Apostolus ad Ephe. 5. Qui dedit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis. Et Ambro. In christo semel oblata est hostia ad salutem potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus, sed ad recordationem mortis eius, & vna est hostia & non multa. capitur & hostia quandoque pro pane conuertendo in corpus christi, ut in principio ante canonis initium, cum dicitur: Suscipe sancta trinitas hanc oblationem seu hostiam, ubi demonstratur panis & vinum in altari posita, quae etsi non offeruntur in se, offeruntur tamen secundum id in quod conuertuntur. capitur & ultimo hostia pro quocunque homine iusto & sancto, sanctificante se totaliter domino. Haec Gabr. & Brulefer. vbi supra.

HUMANITAS quae Graecè dicitur anthropótis, accipitur tripliciter, scilicet pro natura hominis, & pro virtute quae consistit in exteriori subuentione, condescendendo defectibus aliorum secundum B. Tho. Lexic. Theol. y

super epistolas Pauli ad Titum, cuius tres partes ponit Gerson parte iij. ser. de sancto Ludouico: & sunt humilitas, mansuetudo & misericordia, quæ appellacione vulgi pietas nuncupatur, vt tangit Aug. iij. de ciui. Dei. Humanitas præterea significat eruditionem atque institutionem in bonas artes, quas qui sincriter cupiunt & assequuntur, hi sunt maximè humani, quare & artes ipsæ liberales humanitatis studia appellata sunt humanitas, secundum S. Bonauen. di. v. q. vi. libr. iij. & post eum Brulef. di. j. q. j. libr. iij. consuevit accipi tripliciter. Vno modo per humanitatem possunt intelligi principia constituentia hominem, vel pro partibus constituentibus hominem, vt corpus & anima. Et sic dicimus quod duplex est homo, scilicet interior & exterior, homo interior est anima, homo exterior est corpus, aliter tamen hoc capitur, vt dictum est supra. Alio modo per humanitatem potest intelligi forma consequens totum compositum. Tertio modo capitur pro proprietatibus corporis humani vel consequentibus ipsum hominem in quantum est homo: vt iste fecit mihi magnam humanitatem, id est magnam charitatem exhibuit, & sic risibilitas est proprium hominis. Et describitur humanitas, vt dicit Brulef. vbi supra, hoc modo est natura composita ex corpore & anima intellectuali, homo verò est natura composita ex corpore & anima intellectuali, quæ est sustentata ab aliquo, vel aliquod suppositum sustentans talem naturam. Omnibus prædictis modis inquit Bonauen. concedendum est filium Dei assumpsisse humanitatem. Si enim nomine humanitatis intelligantur principia ipsa constituentia hominem, videlicet, anima & caro, absque dubio verum est quod filius Dei assumpsit humanitatem, id est animam & carnem. Item si nomine humanitatis intelligitur forma totius, adhuc habet veritatem. Filius Dei assumpsit humanitatem, id est formam humanam, iuxta illud quod dicitur Phil. 2. Humiliauit semet. for. acci. Postremo si nomine humilitatis ipsa proprietates consequens intelligitur, adhuc veritatem habet: Filius Dei assumpsit humanam naturam, quia non solum naturam humanam, sed proprietates consequentes, sicut dicit Damasc. Si quis autem hoc vltimo modo solum intelligit quod assumpsit humanitatem, id est hominis proprietatem, erat circa incarnationis veritatem, oportet enim ponere quod hoc triplici modo dicendi, si filius Dei assumpsit naturaliter humanitatem. Bonauentura.

HUMILITAS secundum Bern. est virtus qua verissima sui cognitione sibi ipsi quilibet vilescit. Eam Paulus Cortesius li. iij. suarum sententiarum di. viij. dicit nasci ex modestia, quæ secundum eundem eum fit sui gnara, animo stantum adhibet ne insolentius super naturam suam tollatur. At pugnacissimè superbiam cum humilitate præliari affirmamus, vt idem ait in fine huius distin. quæ suo pte voluntario vento tenta, cum supra naturæ suæ modum effertur, immoderatio est excellētia cupiditas, ac caput scelerum omnium & mare, &c. Signa humilitatis, vt scribit Gerson parte prima in sermone de Circumcisione domini, sunt præcipuè duo: Humile sapere, & humile velle. Ex aduerso signa superbiam si se colit, si se amat, si complacet in se sibi, si sapiens est in oculis suis. Alienum vel non requirens vel odjens, vel non implens consilium. Humilitas verò hominem quem inhabitat, reddit tractabilem quasi per-

sum oleo lætitiæ, suavisibilem, bonis consentientem, minus semper proprio quàm alieno fidentem consilio, abiectus est & vilis in oculis suis, nõ se iactans, nõ iustificans, non magna promittens, non sollicitè excusans. Hæc Cancellar. qui & de humilitate aliàs multa scriptis reliquit. Hæc omnis piæ affectionis est radix, vt idem ait de mystica theologia practica parte iij. Plura & alijs de humilitate scripserunt, quæ studiosis relinquimus legenda.

HVMOR aqueus secundum sanctum Bonauen. est in duplici differentia. Quidam habet rationem humoris fluitantis, alijs humoris euaporantis. Et propter hoc ponitur aqua principium duplicis generis, animalium, scilicet naturalium, & volatilium. Naturalium, ratione humoris fluidi, & ideo illa remanserunt in aquis. Volatiliū, ratione vaporis. Ideo cum ille vapor sit commixtus aeri, feratur sursum, volatilia in aere subleuantur, & eoque possunt ascendere quousque inueniunt aerem humidis vaporibus pinguescentem, ita post Bonauenturam notat Gabriel di. xv. q. vnica. ar. iij. dub. ij. libr. ij. Et hoc est quod dicit beatus Aug. iij. super Gene. ad literā. Iste inferior aer qui recipit exhalationes humidas maris & terre, & ad suscipiendū aues, quodammodo crassatur non nisi ex aquis, accipit animalia. Quod enim humidū est, hoc portat animalium corpora, quæ ita vtuntur pennis volantes, quem admodum pisces quibusdam alis suis natantes. Proinde spiritus dei ex aquis dicit esse producta volatilia, aquarum enim natura bipartitum locum sortita est. Inferiorem, scilicet vna labili, superiorem, in aura stabili. Illum deputatum naturantibus, illum volantibus. Aug. Differunt autem humor & humiditas proprie loquendo (vt scribit Rich. di. xliij. ar. j. q. j. libr. iij.) Humor enim dicitur prout continetur in magnis venis. Humiditas est extra magnas venas. De humiditate hoc loquitur Auicēna de ani malibus, quæ refert Rich. ibi & supra. Bonauen. eadem di. ar. j. q. j.

HYPOCRISIS Græca dicitur est ypocrisis. Et est simulatio alienæ personæ, ideo semper est peccatum, & est vicium iactantiæ secundum beatū Tho. ij. ij. qu. iij. ar. ij. Et hypocrisis potest à nobis dici dissimulatio. Nam componitur ab hypo quod est sub, & krisis iudicium, quasi sit iudicij subiectio, nam aliud in re, aliud in iudicio hominum se ostendit qui hypocrisios crimine laborat. Et vt scribit Petrus Palu. di. xvj. q. ij. ar. j. libr. iij. Hypocrisis est peccatum, quia semper est oppositum virtutis veritatis, per quam homo ostendit se talem in factis & dictis exterius qualis interius est, hic autem mentitur facto. Nec refert vtrum aliquis declarat voluntatem suam verbis an factis. ff. de legibus. l. inde quibus. Sic ergo omne mendacium verbi est peccatū secundum Aug. sic & hypocrisis qua homo mentitur ostentatione exteriori, simulans sanctitatem quā non habet, nõ ramen semper est peccatū mortale hypocrisis: nisi intenderet hæresim seminare, vel nisi obtinere intenderet indignus aliquod beneficium, de qua dicitur quod nequiter humiliat. Si autem hypocrisis dicit illud vicium per quod homo simulat se esse bonum, cum non sit, sicut Pharisei qui omnia faciendo propter homines, intus pleni erant rapina & omni iniquitate, quia carere bonitate etiā sine simulatione, non est sine mortali in habente vsum rationis, multo magis ea carere & ipsam ostentare, quod addit mendacium. Vnde simulata æquitas est duplex iniquitas, & prout est peccatum mortale (inquit Palu.) impedit

veram

veram penitentiam, ita quod cum ea nõ potest esse aliqua vera penitentia Deo grata & accepta. Prout autem est tantum veniale peccatum, adhuc est impedimentū penitentia, quia cum ille actus qui fit cum hypocrisis sit malus propter deformitatem finis, iā nõ est Deo acceptus, quia hypocrisis dicitur habitus malus quo est promptus bona opera facere propter homines, & sic inclinatur vt opera, quæ aliàs essent digni fructus penitentia, non habeant effectū hunc, sic autem non est de alijs peccatis. Si quis enim haberet habitum homicidij vel furri, non propter hoc inclinaretur ad omnia ordinanda ad illud: propter quod superbia & inanis gloria est radix omnium peccatorum, omnia trahens ad suum finem: propter hoc incigitur hypocrisis est speciale impedimentū. Iterum, quia peccator quanto à Deo se elongauit & ei displicuit, tanto plus deducit eum de penitentia ad placendum deo, contra quod specialiter inclinatur hypocrisis. Hæc Palu. vbi supra. Hinc Gerson tractatu x. super Magnificat dicit: Hypocrisis est peccatum pessimum, quia simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas. Et idem parte ij. in regulis moralibus de superbia & vana gloria ait: Præsumptio, arrogantia, iactantia & hypocrisis generaliter & proprie sunt de illis quæ conueniunt hominitaliter se habenti, si ille habere vel credit vel inordinate appetit, propterea semper habent errorem vel malitiam inuolutam, quandoque venialem, & sæpè mortalem secundum genus obiecti, & iuxta circumstantias intentionis & finis & cæterorum. Et postea subdit. Præsumptio, arrogantia, iactantia, & hypocrisis circa bona naturæ aut formæ minus habent peccati & periculi quàm circa bona gratiæ, præsertim gratiæ gratum facientis, cum illa minus cognosci possit in esse, &c.

HYPOCRITA potest simulator vel dissimulator dici secundum Isidor. lib. Etymo. qui lusor vocatur à Gerson tractatu viij. super Magnificat, cum ait: Sapientia Christianorum est idipla non solum nomine profiteri se Christianum, hoc qui bona fide quæserit, hoc qui cupierit, vt malitè esse bonus quæ videri, exemplo Catonis, perueniet ad optatum, iuxta Socratis documentum. At verò spiritus disciplinæ effugiet fidem, hypocrisis, scilicet & delusorem ipse deludet, quia deludi finet. Eligiti talis duobus feruire dominis, ingredi terram viuentium duabus viis, fit propterea inconstans, fit arundo semet agitans, fit cum garrulo sophista, se similiter in omnibus effluens. Gerson.

HYPERDVLIa secundum Alexan. de Ales in iij. parte sum. quæstione xxx. est honor quidam valde magnus, qui exhibetur creaturæ rationali excellenti propter maiorem affinitatem & coniunctionem ad deum, sicut humanitati Christi & beatæ Virginis, de quo in dictione Adoratio videatur latius.

HYPOSTASIS Græcè, suppositum Latine, vt scribit Brulefer. quæstio. secunda, distinction. x. libr. j. Et secundum Guilhelum scotitiam distinctione xxij. simul & Bonauentu. eadem distinctione. quæst. iij. libr. j. & alios, apud Græcos sunt quatuor nomina vel vocabula, videlicet vsia, vsiosis, hypostasis, & prosopon, quibus in Latino correspondet alia quatuor vocabula. Nam vsia correspondet essentia, vsiosis subsistentia, hypostasi correspondet substantia, licet modo nos Latini vtimur pro hypo-

stasi hoc nomine subsistentia, & pro vsiosi substantia. Huic verò nomini prosopon correspondet hoc nomen persona apud Latinos. Et differunt ista nomina, vt scribit Thomas in scripto primi, distinct. xxij. Essentia dicitur cuius actus est subsistere. Subsistentia verò cuius actus est subsistere. Et subsistere est per se stare & non in alio. Substare verò dicitur sub alio stare, id est sub accidente. Et sanctus Bonauentu. & sancti Doctores accipiunt essentiam & substantiam pro eodem. Sed hypostasis nomine Græci vtuntur pro supposito rationalis naturæ, sicut nos nomine personæ secundum Boet. lib. de duabus naturis. Vnde sicut Græci dixerunt patrem & filium & spiritum sanctum tres hypostasies, id est tres res suis proprietatibus distinctas personalibus, ita nos dicimus tres subsistentias vel tria supposita diuina, siue tres personas in vna essentia. Vnde essentia verè & proprie esse dicitur de Deo. Vide latius Bonauentura. Et quamuis varia fuit determinatio de nomine hypostasis, nunc autem determinata est huius nominis hypostasis significatio pro supposito diuino, ideo securè vtimur eo. Et Hiero. vtitur hoc modo. Hypostasis itaque subsistentia siue substantia à theologis pro persona capitur. Vnde hypostasies personæ subsistentes appellantur. Num ita sit statio dicitur: Hieronym. ad Damasc. Vota secularium literarum schola nihil aliud hypostasim nisi vñam nouit.

De litera I.

IACANTIA est inanis de se & stulta prædicatio. Vel sic: iactantia est per quam quis se extollit supra id quod in se est, secundario autem supra id quod de eo alij opinantur, secundum B. Thom. ij. q. c. ar. ij. Hanc vocat Paulus Cortesius ostentationem, cum ita scribit libr. iij. suarum sententiarum. di. viij. Ostentatio malum capitale nominatur, si dolose aut cum alterius iactura fiat. Et iactantiam esse peccatum habes paulò supra in dictione Hypocrisis. Et est species superbiæ, vt Gerson scribit parte ij. de septem vitiis capitalibus, de superbia & inani gloria: Et est cum homo iactat se habere bonum quod non habet. Et proprie iactantia accipitur quantum ad interiorē cordis arrogantiam. Quia si caperetur iactantia quantum ad exteriorē actum, quo quis falso se diceret vel laudaret habere bonum quod non habet magis proprie pertineret ad peccatum inanis gloriæ, & etiam ad peccatum mendaciæ quàm ad peccatum superbiæ, prout sumitur à beato Grego. qui quatuor assignat species superbiæ. Prima, cum homo bonum quod habet æstimat se à seipso habere. Secunda species est, cum homo bonum quod habet, sibi de super datum credit, sed tamen se reputat illud pro meritis suis accepisse. Tertia cum homo se iactat se habere bonum quod non habet. Quarta species est cum homo despectis cæteris appetit singulariter videri, habere bonum quod habet.

IDEA dicitur apud ton eidos. Idos quod est species & forma, vel ratio secundum Aug. Et est forma exemplaris qua res fiunt & cognoscuntur, quæ est in mente artificis secundum beatum Thom. prima parte, quæstio. xv. A quibusdam sicut ab Alexan.

de Ales. secundum parte sum. & Guil. Scoti imitatore, ut refert Pelbartus, idea dicta est ab hydor quod est aqua, sicut enim in aqua representantur variae imagines, sic in deo variae res per huiusmodi ideas. Et ut notat Guilielmus Scotista distinctione xxv. libr. primo, nomen idea in Graeco habet tria nomina.

Nam primo dicitur Ethimagma. Secundo dicitur paradigma. Tertio idea. Dionysius versus est paradigma. Idea nomen à Platone primum repertum est. Item in Latino habet tria nomina. Primo dicitur ars, ut habetur ex Aug. vj. de trini. vbi dicit quod in diuinis filius est ars plena omnium rationum viuentium. Secundo dicitur ratio, ut habetur ex eodem lxxxij. quaestio. vbi dicit quod alia ratione conditus est homo, alia equus. Tertio dicitur exemplar quod habetur à Dionysio. lxxxij. de diu. no. Introductum est autem primo nomen Idea à Platone, qui (ut dicit Aug. libr. lxxxij. quaestio. xlvi.) ideas primo appellasse perhibetur, non tamen si hoc nomen antequam ipse institueret non erat, idcirco vel res ipse non erant quas ideas vocauit, sed alio fortassis atque alio nomine ab aliis atque aliis nuncupatae sunt.

Hinc Plato tria posuit principia fuisse initio. Deum, exemplar siue ideam & materia, ut refert magister distinctio. j. libr. ij. & post eum Dionysius Seneca & Augustinus, nulla loquuntur de ideis, & communiter doctores Scholastici, & Gabri. distinctio. xxxv. quaestio. v. libr. j. Vnde inter alia Aug. vbi supra dicit. Idea sunt principales quaedam formae vel rationes rerum stabiles atque immutabiles, quae ipsae formatae non sunt, & propter hoc aeternae & semper eodem modo se habentes, quae diuina intelligentia continentur. Et cum ipsae neque orientur nec intereant, secundum eas tamen formari dicitur omne quod oriri & interire potest. Anima vero negatur eas intueri posse, nisi rationalis, non quolibet, sed quae sancta & pura fuerit. Et infra, qua visione fit beatissima, vide latius Gabrielem vbi supra. Ex auctoritate itaque beati Augustini, colligitur quod ideae sunt in mente diuina stabiles & aeternae, quodque sunt rationes siue exemplaria ad quae aspiciens producit omnia quae producit, non quidem vnaratio, sed multae, cum alia ratione, id est idea conditus est homo & alia ratione equus, &c.

Idea siue exemplar secundum Platonem est ad quod respiciens artifex id quod, destinabat efficit. Paulus Cortesius lib. j. suarum sententiarum distinctio. iij. vocat formas & species, quod idem (ut ipse inquit) multo ante à M. Tullio & diuo Augustino usurpatum scimus. Itaque cum rectissime ideae formae nominentur, fatendum est idearum genera in intelligentia diuina versari, id quod pulchre deducit ibidem. Si quidem in omnium rerum genere quae nullo modo casu gignuntur, necessitas tateri cogit formam finem esse ortus, nec enim agens ob formam moliretur, nisi quatenus ab eo formae similitudo existeret, idque bi partito secernitur. Nam in quodam agentium genere forma ex natura rerum efficiendarum genera praecurrit, ut in iis quae natura moluntur, quemadmodum hominem ab homine gigni videmus, in quodam vero genere ex intelligentia forma antegreditur, ut in iis quae intelligentia moluntur, quemadmodum aedis simulachrum in architecti opificis mente insidet, quod quidem aedis idea ritè dici potest, quando quidem architectus aedem ad excogitatum speciem referre conetur. Cum autem constet nullo modo casu, sed à deo per intelligentiam agentem constitutum esse mandum, perfacile intelligi

potest intelligentia diuina esse formam, ad cuius simulachrum mundi machinam construxerit. Et in fine concludit. Nec negamus plura idearum genera in Deo versari, sed plura genera ut ab eo percepta esse volumus. Cortesius. Et licet de ideis (ut scribit Dominus Cardin. Camer. quaestio. vj. articulo. tert. lib. j. sententia.) diuersae sint opiniones apud antiquos doctores, omnes tamen vel plures in hoc concordant quod idea realiter est diuina essentia. De quo vide Occam circa distinctio. xxxv. libr. j. Formaliter tamen idea non est diuina essentia, ut inquit Brulef distinctio. xxxv. quaestio. j. quia ferè omnes Doctores & maxime Aug. dicunt, plures sunt ideae creaturarum, sed diuina essentia est implurificabilis & vnica, sed secundum rem est diuina essentia. Vide & Gerf. de vita spiritali anima. lectio. j. Corol. 12. Et vocabulum idea non habet quid rei, quia est nomen connotatiuum, nec significat praecise aliquod vnum, sed supponit pro aliquo, & connotat aliquod aliud, vel illud idem pro quo supponit, & ideo habet tantum quid nominis. Et dicit Occam quod sit terminus relatiuus & connotatiuus. Et potest sic describi ut refert cardin. quaestio. vj. articulo. iij. libr. j. & Occam, & post eum Gabriel distinctio. xxxv. quaestio. v. libr. j. Idea est aliquid cognitum à principio esse actiuo, vel productiuo intellectuali ad quod actiuum aspiciens potest aliquid inesse realiter rationabiliter producere. Ista descriptio sumitur ex verbis beati Augustini in lib. lxxxij. quaestio. xlvi. vbi dicit. Has autem rationes vbi esse arbitrandum est nisi in ipsa mente creatoris non extra se quicquam positum intuebatur, ut secundum idem constitueret quod constituerebat. Ex quo patet quod ideae sunt res cognitae à mente diuina, quia eas intuebatur, ut constitueret quae constituerebat. Secunda particula quod sit cognitum ab actiuo, tangitur cum dicit, in mente creatoris.

Tertia particula ad quod respiciens tangitur in fine auctoritatis, non enim extra se quicquid, &c. Ex hoc clarè insinuans quod deus ideas intuetur, ut secundum eas constituat, hoc est efficit vel producat. Scotus distinctio. xxxv. libr. j. sic diffinit, Idea est ratio aeterna in mente diuina, secundum quam aliquid est formabile ad extra, ut secundum propriam rationem eius. Ex quo patet quod in nulla creatura habet idea esse proprie loquendo, quia idea est ratio aeterna.

Solus autem deus est aeternus. Transfertur tamen ad creaturam (ut inquit Brulef.) sicut dicimus, idea artificis. Vnde Aliacensis. quaestio. vj. vbi supra ait: Sicut vna domus potest dici verè idea & exemplar alterius domus, quia artifex illam domum cognoscendo potest aliam similem fabricare, & sic prior domus dicitur idea secundae. Similiter etiam si illa, &c. esset ab artifice praecognita, virtute illius posset domum eandem producere, & sic illi esset idea & exemplar sui ipsius. Ex quo patet quod idea significat & importat in recto ipsam rem productam, & eandem importat etiam in aliquo, & praeter hoc importat in obliquo ipsam diuinam cognitionem, seu potentiam cognoscendi, & ideo supponit pro ipsa re producta, sed non pro cognoscente siue producente.

Hae Aliacensis. ex quo patet quid sit idea, quia non est aliquid nisi aliquid cognitum, ad quod cognoscens aspicit in producendo, & secundum ipsum aliquid simile illi, & ipsummet producit in esse reali, ut patet. Vel secundum Gabrielem idea est cognitum quoddam & exemplar, ad quod respiciens cognoscens potest aliquid simile illi producere in esse reali. Patet &

ret & secundum Gabrielem articulo. ij. vbi supra, quod idea non est diuina essentia, quia quod est vnicum non est plurificabile, plures autem sunt ideae. Nam ut dicit Aug. non eadem ratione, id est idea conditus est homo quae equus, ergo plures & distinctae sunt ideae. Nec idea est respectus quidam in essentia diuina, quia nec realis, nec rationis. Non realis, quia Dei ad creaturam non est relatio realis, quae sit quid non absolutum. Nec rationis, quia ille non potest esse exemplar entis realis, & ita nec creatura. Nec est idea quid aggregatum ex essentia diuina, & respectu immutabilitatis, quia non est ponendus ille respectus. De quo latius Gabr. vbi supra. Sed idea in mente diuina est ipsamet cognita creatura, nam ei conuenit ideae descriptio, nam est cognita ab intellectu actiuo, scilicet diuino, & ad ipsam deus aspicit ut ipsam rationabiliter producat. Nam quantumcunque deus suam essentiam cognosceret, si non cognosceret, suum producibile ignoranter produceret & non rationabiliter. Ad hoc est Aug. vj. super Gene. Quomodo ea faceret quae sibi nota non erant, non enim quicquam fecit ignorans. Fufius scribit Gabriel vbi supra. Nec (ut ait Brulef. distinctio. xv. qu. j. libr. j.) creatura in esse reali: & in esse actualis existentiae dici potest idea, sed ipsa creatura ut actu cognita ab intellectu diuino est idea, ut homo cognitus ab intellectu diuino dicitur idea hominis, & sic de aliis. Sunt autem ideae, ut scribit Gabriel vbi supra, in deo non subiectiue & realiter, sed tantum obiectiue & intellectualiter, quia eo modo dicuntur esse in Deo, quo creatura à Deo intellectae sunt in Deo. Tales autem sunt in Deo non subiectiue & realiter, quia non per essentiam (ut dicit Magister distinctio. xxxvj.) sed solum obiectiue, pro quanto cognoscuntur à Deo. Est autem duplex obiectum intellectus diuini, ut scribit Brulef. primum & secundarium. Primum est essentia diuina, secundarium est ipsa creatura aeternaliter intellecta. Nunquam autem inuenitur (inquit Gab.) quod beatus Augustinus ponat ideas, nisi in diuina intelligentia vel mente, & non in essentia, innuens quod non sunt in Deo, nisi ut cognita, & non sicut realiter existentia. Et eodem modo dicit omnes creaturas esse in deo, ut habetur in textu. di. xxxv. & xxxvj. Et omnium rerum facultabilium distinctae sunt ideae in deo, quia ipsamet creaturae sunt ideae, quae sunt distinctae, & sunt in deo obiectiue. Item materiae, formae & vniuersaliter omnium partium totius tam essentialium quam integralium distinctarum distinctae sunt ideae. Item entium omnium possibilitium ponendae sunt in Deo ideae, ut alterius solis ab hoc. Item deus habet infinitas ideas sicut infinita sunt ab eo cognoscibilia. Infinitae enim sunt res ab eo producibiles & cognitae, hoc est autem habere ideam cognoscere creaturam. Gab. Vide & Aliacensem vbi supra latius. Nullarum autem negationum, priuationum, aut etiam mali culpae ponendae sunt ideae, quia nihil tale est producibile à Deo, inquit Brulef. & Aliacensis. Intelligitur autem deus (ait Gabr.) omnia alia à se per ideas eorum, capiendos per ut dicit circumstantiam obiecti terminantis, quia ideae sunt obiecta cognita terminantia diuinam cognitionem alia à Deo. Necessitas autem ponendi ideas, ut vult Occam, Aliacensis & Gabriel articulo. ij. dubio j. est ut sint exemplaria quaedam ad quae intellectus diuinus aspiciens producit creaturas, ut sit rationabiliter operans. Deus

enim cognoscit producibile prius quam producit, & quae sicut cum productum est, producendo itaque aspicit producibile, & ita est sibi ipsi exemplar quod deus agens aspicit ut rationabiliter operetur. Vide latius Gabrielem & Aliacensem. qui extendit nomen ideae ad personas diuinas non bene, ut eum arguit Gabriel, eò quod pater non habet se effectiue seu operatiue ad personas productas, sed solum ad extra. Vide Gabrielem. Et quod dicit Aug. quod ideae sunt formae principales, sunt aeternae, non intereunt, non oriuntur, sunt immutabiles, ea visione anima fit beata, & similia. Illa omnia intelligenda sunt secundum Occam & Gabrielem dubio ij. vbi supra, quantum ad esse obiectiuum. Sic sunt in deo immutabiles, aeternae, &c. Quod nihil aliud est quam quod deus ideas aeternaliter & immutabiliter cognoscit, secus de creato artifice. Et ideo nusquam eas esse dicit Aug. nisi in mente diuina, vbi non sunt realiter, sed obiectiue, pro quanto sunt intellectae à Deo. Et propter hoc dicuntur ideae aeternae, potius quam lapis aeternus, quia idea importat cognitionem diuinam quae est aeterna, non sic terminus lapis, qui non importat cognitionem, sed nudè lapidis substantiam, licet secundum veritatem ita lapis est ab aeterno cognitus, sicut quaecunque idea. Vnus tamen loquendi aliqua concedit in caeteris terminis, & similia in similibus non concedit Gabriel. Hanc positionem commendat Gerson de vita spiritali anima, lectione j. corollario xij. &c. Haec pauca de ideis dicta sufficiant. Videatur & Bonauen. di. xv. qu. j. libr. j. vbi dicit: quod idea est similitudo rei cognitae, &c. Et Gab. plura dissoluit dubia vbi supra.

¶ IDEM secundum Thom. di. xxix. libr. j. potest capi vno modo masculinè. Et sic haec locutio est falsa, Filius est idem patri & spiritui sancto, quia sensus est, quod filius est eadem persona cum patre. Alio modo potest capi idem neutraliter, & sic vera est illa. Filius est idem patri & spiritui sancto. Ibi enim vnitas essentiae designatur, à quo identitas.

¶ IDENTITAS, similitudo & aequalitas, nullam distinctionem importat in diuinis, nisi distinctionem personarum & proprietatum. Ideo nulla est distinctio inter identitatem, aequalitatem & similitudinem, ut scribit Gabriel di. xix. qu. j. libr. j. articulo. j. & articulo. iij. dubio. iij. vbi ait: Illa nomina Identitas, similitudo & aequalitas, nihil aliud dicunt seu important quam personas habentes eandem essentiam numero, propter quod etiam dicuntur similes & aequales. Gabr.

¶ IDIOMA Graecè, Latine est proprietas. Et accipitur quandoque pro concreto importante proprietatem alicuius. Vnde communicatio idiomaticum dicitur communicatio proprietatum, ut scribit Gab. di. vij. qu. vnica. li. iij. Vel (ut ait Aliacensem. qu. vnica. libr. iij.) communicatio idiomaticum est mutua verificatio praedicatorum. De quo videatur & in litera C. supra. Et communicatio idiomaticum in Christo est mutua praedicatorum vel praedicatorum vtriusque naturae de se inuicem & de supposito in his subsistente, nec ex tali praedicatione fit aliqua diminutio diuinae perfectionis, nec aliqua additio perfectionis, cum hoc dicendo sit solum terminare dependentiam naturae assumptae à diuina persona. Et hoc habet Nicolaus de Oren. in tractatu de communicatione idiomaticum. Exemplum primum: ut quod concretum diuinae naturae, scilicet deus praedicator de concreto humane naturae, scilicet homo, & conuerso dicendo, ho-

mo est Deus, Deus est homo, homo est æternus, infinitus, creator: Deus est temporalis, corruptibilis, passibilis, mortalis, &c. Exemplum secundum, Christus est Deus, Christus est homo. Dicitur autem notanter concretorum, quia abstracta naturarum non prædicantur de seiuicem. Sicut enim natura in Christo manent inconfusa & distincta, ita quod neutra mutatur in aliam, ita etiam abstracta naturarum, non prædicantur de seiuicem. Nam natura humana non est diuina, nec diuina humana: hoc enim simpliciter est impossibile. Natura diuina est natura humana, & e conuerso. Item abstracta natura humanæ non dicuntur de supposito diuino. Hæc enim est impossibilis: Humanitas Christi est Christus, est verbum, est Deus, humanitas est creator, est persona filij, &c. quia humanitas est pura creatura, temporalis, corruptibilis, & annihilabilis, & per consequens non potest esse Deus æternus, infinitus, immutabilis. Si autem aliqua talium reperitur in scriptura, exponenda est secundum Magistrum, id est subsistens in natura humana est Deus, æternus, &c. Abstracta autem diuinæ naturæ, quia supponunt pro natura diuina, quæ identificatur personis, ideo prædicatur de quolibet secundum prædicationem identificam, de quo prædicantur concreta naturæ diuinæ: vt natura diuina est identice, vel secundum prædicationem identificam persona est verbum, est Christus. Sed concreta naturæ humanæ & si secundum rigorem veterborum possunt prædicari identice de natura diuina: vt natura diuina est homo, est mortalis, est passibilis, quia est persona quæ est homo, mortalis, passibilis: non tamen illæ admittuntur propter hereticos: & ne detur occasio errandi simplicibus, qui putarent illas accipi secundum prædicationem formalem. Concordat Occam quæst. ix. tertij. Et vt vult Aliacensis, in multis additio est addenda, secundum humanitatem, vt filius Dei est creatura, debet addi, secundum humanitatem: ne videatur concordare hæresi Arriana. Similiter in illa: Filius Dei est compositus, debet addi secundum humanitatem. Nam neque persona, neque natura diuina est composita, nec Christus est compositus ex duabus naturis, diuina, scilicet & humana: siue ex tribus rebus, corpore, scilicet & anima essentialiter, & ex infinitis partibus quantitatis integraliter: quare & non conceditur, quod humanitas Christi sit pars Christi. Nam sicut homo non est compositus ex albedine & substantia, sic nec Christus est compositus ex humanitate & persona diuina. Hæc Dominus Cardinalis Cameracen. quæst. vnica, libr. iij. sententiarum. Nec illæ conceduntur secundum Gabrielem vbi supra: Christus est assumptus, est finitus, est limitatus, creabilis, &c. vt ostendit latius ipse artic. ij. Illa verò idiomata, Deus est creator, infinitus, æternus, impassibilis, incorruptibilis, immutabilis, de Christo prædicantur: & etiam dicuntur de Christo temporaliter genito ex Virgine, crucifixo, mortuo, passio, resurgente. Nam quæcunque conueniunt supposito diuino, conueniunt etiam supposito humano & eius idiomatibus. Nam suppositum diuinum & humanum sunt idem omnibus modis, & nullo modo distincta. Christus enim qui est suppositum diuinum, quia verbum, ipse idem realiter & formaliter est suppositum humanum, quia homo. Persona enim verbi ipsa eadem omnibus modis est persona diuina, & persona humana. Ipsa enim persona filij subsistit in natura diuina: & propter naturam est Deus, & propter hu-

manam est homo. Et ideo omnibus modis idem est Deus & homo: & per consequens, quicquid prædicatur de persona diuina, prædicatur de persona hominis. Latius Gabr. Item illa idiomata nata sunt mediatè prædicari de supposito, & de seiuicem mutuo: homo, scilicet corporeus, mortalis, temporalis, passibilis, ambulans, comedens, dormiens, &c. ratione naturæ humanæ. Item Deus omnipotens, creator, æternus, immutabilis, incorruptibilis, &c. ratione naturæ diuinæ. Nam idiomata cuiuslibet naturæ mediatè prædicabilia, conueniunt supposito illius naturæ. Sed quia idem est suppositum vtriusque naturæ: sequitur, quod conueniunt eidem, vt dicit Dominus Præpositus: & secundum eundem Gabrielem, natura assumpta humana, neque est Christus, neque homo, neque deus, neque omnipotens, neque æterna, nec creatrix, sed est pura creatura assumpta à deo, in qua & Deus subsistit communicans Deo suam denominationem, qua verè dicitur & est homo. Neque dicitur de Deo aliquid prædicatum, dicens imperfectionem, secundum naturam propriam: & diuinam. Secus autem secundum naturam assumptam humanam: secundum hanc enim voluntariè assumpsit defectus nostros, & languoros nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Isa. 53. Vel dicitur, quod de Deo non dicuntur prædicata, dicentia imperfectionem in esse Deo, possunt tamen dicere imperfectionem in esse creaturæ, vnde creator dicitur de Deo, duo importat, scilicet Deum creatorem: & connotat creaturam recipientem esse post non esse, quod est imperfectionis non in Deo, sed in creatura. Et sicut idem suppositum potest subsistere in duabus naturis: quarum vna est mortalis, alia immortalis, ita quod suppositum potest esse mortale & immortale, passibile & impassibile: vnde impassibile sic diffinitur. Impassibile est suppositum subsistens in natura impassibili. Im mortale est suppositum subsistens in natura immortalis. Passibile est quod potest pati secundum se vel secundum naturam in qua subsistit. Priuatiuè autè opposita non conueniunt eidem secundum eandem naturam: possunt tamen conuenire eidem secundum diuersas naturas: nec illa prædicata incarnatæ, humanatæ, prædicantur de natura humana. Nam natura humana non est incarnata, neque humanata, quia non est carni vnita, nec est homo facta, sed verbum: de quo & alia. & Gabr. vbi supra. diuinitas tamen, vt habet Cardin. Came. per hoc quod persona verbi assumpsit humanitatem, est incarnata, & sibi est humanitas vnita in supposito seu personæ vnitatem. Vnde Augustinus j. de Trinitat. cap. ix. forma Dei accepit formam serui. Et sine dubio natura naturam accepit. Et Hieron. in explanatione fidei: Passus est filius Dei, non secundum illam substantiam quæ assumpta est, sed secundum illam substantiam quæ assumpta est. Ex quo sequitur secundum eundem Aliac. quod concedendum est in aliquo sensu, quod ipsa diuinitas, seu diuina natura facta est homo: patet, quia hæc conceditur: persona verbi facta est homo: & hæc, persona verbi est diuinitas: ergo. & est syllogismus expositorius, qui nunquam debet negari, nisi vbi fides cogit. Sequitur quod diuinitas vnitur humanitati, non per se & primò, sed quia ipsa est hypostasis, cui vnitur humanitas per se & primò: nec Deitas (vt idem Petrus vult) vnuit sibi humanitatem in vnitatem naturæ, sed in vnitatem personæ: de quo videatur Magist. in iij. diuinis. iij. Item si huiusmodi propositiones inueniuntur

ueniuntur à sanctis concessæ: Homo factus est Deus: Filius Virginis factus est filius Dei, intelligenda sunt improprie, vt factus determinat totam compositionem, vt valent illas: Factum est quod homo est Deus: factum est quod filius hominis factus est filius Dei. Illæ etiam concedendæ sunt: Homo factus est Christus: Filius Virginis factus est Christus: sicut illa: Album factum est sortis, albus patet exponendo, quia filius Mariæ est Christus, & aliquando non fuit Christus, id est subsistens in duabus naturis, quamuis filius Mariæ semper fuerit filius Dei, & semper fuerit verbum. Hæc Gabriel distinct. vij. quæst. vnica. artic. ij. libr. iij. qui & multas propositiones affert: & ponit de incipit vbi secundum regulam quam ibi ponit, illas dicit esse falsas. Christus factus est homo, ille demonstrando Christum incipit. Christus incipit esse aliquid. Christus incipit esse essentia diuina, quia falsum est, quod ille homo siue Christus incipit post non esse. Cum ille homo siue Christus sit persona diuina, quæ fuit ab æterno: & ab æterno fuit aliquid, & ab æterno fuit essentia diuina. Illæ autem sunt veræ: Deus incipit esse homo: Verbum factum est homo: Verbum factum est Christus. Patet, quia nunc Deus est homo, nunc est Christus, & quandoque non fuit homo neque Christus. Verbum enim licet fuerit ab æterno, non tamen fuit ab æterno homo vel Christus, quia non fuit ab æterno subsistens in duabus naturis diuina & humana. Non enim semper subsistebat in humana. Item illæ sunt concedendæ, Deus factus est homo. Similiter Deus vel Christus factus est homo. Deus incipit esse Christus. De quo latius legito Gabrie. vbi supra. Ponit & de signis reduplicatiuis ipse idem propositiones. Sunt aut signa reduplicatiua in quantum prout ea ratione qua & similia. De his fusius in Logica tractatur, & de his propositionibus in quantum ad præsens, dicit Gabri. quod veritas propositionis in qua idioma humanæ vel diuinæ naturæ prædicatur de subiecto cum signo accepto, reduplicatiuè attendi debet ex sua totalis exponētis veritate. Vnde dicit illas de vermonis esse falsas: Christus in quantum homo, est creatura: Christus secundum quod est homo, est compositus: Christus secundum quod homo, est finitus: Christus secundum quod homo, non est æternus: Christus secundum quod homo, non est Deus, quia omnium harum præiacentes sunt falsæ. Ideo si illæ in auctoribus inueniuntur concessæ, exponendæ sunt ad sensum istum improprium, in quo sunt secundum mentemponentium intellectæ: vt, Christus secundum quod homo, est creatura: conceditur ad hunc sensum: Christus secundum humanitatem, est creatura: quæ valet istam: humanitas Christi est creatura. Itē dicit ibidem, quod ly secundum quod, vel æquiuales, quadoq; accipit speciuocatiuè, & tunc attendendum est an speciuocet ratione conceptus, sic facit appellatione rationis. Quado verò speciuocat rationem principij vel causæ, importat quod terminus cui additur, significet illud, ratione cuius prædicatum conuenit principali subiecto: vt quod est eius principium vel causa: vt ignis in quantum calidus, calefacit: homo in quantum habet liberum arbitrium, peccat &c. Et sic illæ sunt concedendæ: Christus in quantum homo, meruit: Christus in quantum homo, passus est: Christus in quantum homo, resurrexit: quæ omnes essent falsæ, si in quantum caperetur reduplicatiuè, quia tertie earum exponētis, & quartæ essent falsæ, id quod Logicus facile discer-

nit. Item illa: Christus est creatus secundum humanitatem, est concedenda: & illa, Christus est factus secundum humanitatem, incipit esse secundum humanitatem, est finitus secundum humanitatem, quia in illis ly creatus, factus, incipit, quæ dicunt primū esse, post non esse simpliciter, distrahuntur per ly secundum humanitatem, ad significandum primum esse simpliciter, non Christi, sed humanitatis, quæ non est Christus, sed aliquid Christi: & per hoc valet tantū: Christus est creatus secundum humanitatem, id est Christi humanitas est creata, sicut illa: Sortes est pinguis secundum faciem: valet illam: Sortis facies est pinguis, &c. Vide latius Gabrielem vbi supra. Cum prout dicitur itaque & cautè discernendæ sunt propositiones de prædictis signis, & quomodo distinguendæ sint, & sic respondere, vt videretur æquiuocationis confusio. Accedit ad hoc, vt idē Gabriel dicit, illas propositiones esse veras in sensu reduplicatiuo: Christus secundum quod Deus, est creator, æternus, infinitus, omnipotens, immortalis, immutabilis, &c. Non autem illa: Christus secundum quod Deus, est verbum vel filius Virginis, mortalis, passibilis. Similiter illæ veræ sunt: Christus secundum quod homo, est persona, suppositum, animal, corporeus, animatus, exponendo concomitanter. Item illa est concedenda: Christus in quantum ille homo est Deus: patet accipiendo reduplicatiuè concomitanter. Secus si caperetur causaliter vel speciuocatiuè, quia Christū esse hunc hominem, non est causa Christū effendi Deum: nec humana natura est ratio propter quam Christus est Deus: & ideo causaliter & speciuocatiuè est falsa. Hæc Gabriel. Pauca hæc satis sint de communicatione idiomatum. Plura apud alios inuenies, multa curiosis perscrutanda relinquo, rudibus Theologiæ prodesse conabor.

¶ IDOLATRIA vel potius idololatria, Græca dictio est eidololatreia, ab idolo, pen. prod. Nam in Græco scribitur eidolon. Est autem idolatria simulachrorum cultura, vel est cultus Deo debitus, creaturæ exhibitus. Et S. Thomas secunda secundæ, quæst. xciiij. art. primo. Idolatria est exhibere latriam, id est cultum Dei creaturæ. Vnde idolatra vel potius idololatra, est idolorum cultor. Et idolatria, vt scribit Gerson parte ij. in regulis moralibus, est exhibitio honoris verè vel interpretatiuè, aut attributiue, dum alicui creaturæ aliter quam sibi potest competere: & secundum eundem variæ sunt species idolatriæ, quædam propriæ, quædam solùm analogicæ dictæ: omnes tamen ex genere suo mortales exiunt, vt in inuocationibus demonum. In Astrologia de iudiciis circa ea quæ dependent purè ex libero arbitrio: in Necromantia & Pyromantia, & generaliter in superstitionibus omnibus prohibitis, atque nefariis, quarum effectus neque à miraculo, neque à natura rationabiliter expectari possunt. Vnde subiungit postea: Adorans adoratione Deo debita absolute idolum, vel diabolium transfigurantem se in Angelū lucis, seu Christū, à mortali crimine nequit excusari. Neque hic ignorantia inuincibilis locū habet, sed probandi sunt spiritus si ex Deo sint. Secus si sub conditione implicita vel explicita hæc adoratio fuerit, vbi probabilis coniectura de sic agendo contingeret, quemadmodum hostiam non sacratam, imò lapidem hostiæ similem casus aliquis licitè faceret adorare. Pia intentio faciendi & tenendi secundum intentionem Ecclesiæ, si non excusaret multos ex Christianis simplicibus idolatram censerentur in adorationibus ima-

ginum, citius pulchrè quàm turpis, & veteris quàm nouæ, quafi numine aliquo ille magis quàm aliæ replerentur. Hæc Cancellarius. Et (vt scribit sanctus Bonauentura distinct. xxxvij. libr. iij. circa textum.) dupliciter consuevit apud antiquos committi idolatria, vel in hoc quod fingeant nouam sculpturam, cuius non erat reperire omnino simile extra, vt ostēderetur specialis & singularis cultus ei exhibendus, vel quando fiebat aliqua imago, quæ esset repræsentatio alicuius rei, extra quam quis crederet in illa imagine esse venerandam; ideo Dominus prohibuit, cum dixit Exodi vigesimo: Non habebitis Deos alienos: non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem. Quo verbo non solum Dominus intendit prohibere idoli fabricationem, sed omnem idoli venerationem. Et in hoc etiam includitur quod vult omnem latriæ cultum sibi soli deferre, &c. Videatur & Magist. in textu, vbi supra.

¶ **IEIUNIUM**, (vt scribit Brulefer distinct. xv. quæst. x. libr. iij.) dicitur quoddam intestinum tenue, in quo nihil reperitur, sed semper vacuum. Secundo modo dicitur abstinentia à cibo & vitiis. Et est duplex, scilicet corporale & spirituale. Ieiunium corporale secundum Theologos libro quarto sententiarum distinct. xv. est abstinentia à cibo & potu intuitu satisfaciendi, vel vitandi peccatum, vel acquirendi vitam æternam. Aliud est spirituale, & est abstinentia à peccato mortali: & ad hoc ieiunium quilibet viator tenetur ieiunare. Et secundum hoc sanctus Bonauentura accepit ieiunium tripliciter distincti. xv. libr. iij, scilicet propriè communiter & communissimè. Propriè dicitur afflictio carnis secundum gustum, communiter omnis carnis afflictio, quæ consistit in vigiliis, & flagellis, & ieiuniis propriè dictis. Communissimè ieiunium abstinentia ab omni mortali. Isaia 58. Hoc est ieiunium quod elegi, dissolue, &c. Et secundum Richardum distinct. xv. articul. v. quæst. vj. libr. iij. triplex est ieiunium. Vnum, scilicet ab iniquitatibus abstineret, & ab illicitis voluptatibus seculi, quod est perfectum ieiunium. de consecrat. distinct. v. & hoc ieiunium frangitur per quodcunque mortale. Aliud quod est actus virtutis abstinentiæ, & hoc ieiunium frangitur per gulam, quæ est mortale peccatum.

Tertium est institutum ab Ecclesia, & hoc per quilibet gulam frangitur, quæ est peccatum mortale, in quantum hoc ieiunium includit illud, quod est necessarium ad actum virtutis abstinentiæ.

Richardus, &c. Et capiendū ieiunium strictè, pro abstinentia à cibo & potu, triplex est ieiunium, vt notat Gabriel distinct. xvj. quæst. iij. articul. j. libr. iij. post Richardum, scilicet naturæ virtutis & Ecclesiæ. De ieiunio naturæ & Ecclesiæ copiosè videatur ibi Gabriel lectione decima canonis sui. Ieiunium naturæ est abstinentia cibi & potus integro die naturali. Hoc modo ieiunat, qui per vigintiquatuor horas à cibo & potu abstinet: & tale ieiunium requiritur ad dignè suscipiendum Eucharistiam. Hoc modo ieiunium dicit puram priuationem, & per consequens, nec est virtus, nec actus virtutis. Ieiunium virtutis est actus temperantiæ: & est refræntatio delectationum gustus in cibo & potu, secundum regulam rectæ rationis, vel habitus ad hanc inclinans. Et sic ieiunat, qui temperatè cibum & potum sumit, secundum

quod ratio recta dicat congruere habitudini personæ status & officij eius, non curando an semel vel pluries in die cibum sumat: hoc modo semper ieiunandum est, quia nunquam in cibo & potu contra regulam rationis excedere licet. Ieiunium Ecclesiæ est abstinentia à cibo & potu secundum regulam ab Ecclesia institutam. Est autem regula ab Ecclesia instituta, quod ieiunans præter cœnam nullum cibum sumat: & per hoc soluit ieiunium quisquis in die naturali plus quàm semel comedit. Ipsa autem vnica comestio cœna dicitur, quia refectio in diebus ieiuniorum fieri solet, secundum antiquum Ecclesiæ morem, post vespas. Vide latius Gabrielem vbi supra. Et ieiuniorum Ecclesiæ quædam sunt de præcepto, vt Quadragesima tota, exceptis Dominicis diebus. Et quatuor tempora. Item vigiliæ Apostolorum, præter vigilias Philippi & Iacobi, ac Ioannis Euangelistæ. Item vigilia natiuitatis Domini, & vigilia assumptionis gloriosæ Virginis Mariæ nostræ. Vigilia omnium Sanctorum, sancti Ioannis Baptistæ, & sancti Laurentij, secundum Innocentium, & Doctores communiter. Item vigilia Pentecostes. Si tamen vigiliæ ieiunandæ cadunt in Dominicam, anticipantur quantum ad ieiunium in diem Sabbati. Vide Gabrielem allegantem ad hoc iura. Sunt & alia ieiunia non de præcepto, sed de consilio: vt Aduentus Domini. Item Rogationes. Item quarta & sexta feria,

Gabriel, vbi supra, fufius scribit, iuribus id confirmans. Est autem ieiunium institutum, vt corpus castigatum spiritui subiiciatur, & ad seruandum ei ad spiritualia exercitia non destruat. Vel secundum Richardum ad compressionem viciorum institutum est ieiunium. Hinc Paludensis: Finis ieiunij est carnem domare, & spiritum ad Deum leuare, &c. Sunt autem tres causæ excusantes aliquos à ieiunio Ecclesiæ, scilicet infirmitas, paupertas, labor: siue sit infirmitas languoris (vt qui laborat morbo aliquo) siue sit infirmitas ætatis, sicut senes sunt, & pueri: siue infirmitas conditionis, sicut minor validudo personæ, propter conditionem sexus vel ætatis accidentis. Vnde Paludensis: Prægnantes, inquit, & nutrices, si probabiliter timetur de periculo earum vel fœtus in utero aut pueri ad vbera, non debent ieiunare. Idem dicemus de senibus & debilibus, &c. De his tribus causis copiosius differit Gabriel notabili iij. vbi supra. Et inter cætera dicit, quod si tanta est abstinentia, quod homo ab operibus vtilioribus impediatur, quamuis ad ea de necessitate non teneatur, indiscretum est ieiunium, & si non sit illicitum. Vnde Hieronymus dicit de consecrat. distinct. v. Rationabilis hominis dignitatem amittit, qui ieiunium charitati, vel vigiliis sensus integritati præfert. Ex quo sequitur, si Doctor legens in scholis in Theologia quæ animæ salutem respicit: aut prædicans in publico populis, si per ieiunium impediretur quo minus posset prædicare aut legere, soluendum esset ab eo ieiunium, vt his vtilioribus vacare posset. Ieiunium autem ab Ecclesia præceptum, obligat ad culpam mortalem omnes fideles ipsum sine excusatione legitima non seruantes. Et hoc abundè probat Gabriel artic. ij. conclus. vñca, distinct. xvj. qu. iij. li. iij. Et hoc est de mente Alexæ. de Ales parte iij. qu. cij. sancti Thomæ in quarto scripto distinct. xv. qu. j. de ieiunio. Et secunda secunda qu. cxlvij.

quæ. cxlvij. arti. iij. Durandi & Paludensis dist. xv. Richard. de Media villa eadem distin. quart. arti. iij. qu. iij. & iij. Ea cõmuniter omnes Theologi in hoc concordant. Similiter & Panorm. de obseruatione ieiunij, cap. j. & sequenti: & communiter omnes Summi scilicet. Dicitur ieiunium præceptum, quia ieiunium de consilio non obligat, nisi fieret ex contemptu. dicitur: omnes fideles, quia non obligat infideles, qui non sunt Ecclesiæ membra: obligat autem omnia membra tam viua quàm mortua. dicitur: sine legitima excusatione, quia habens causam iustā & rationabilem excusantem eum, non peccat.

¶ **IEIUNIUM** soluitur tribus modis seu frangitur, scilicet sapius comedendo, cibo non concesso vtendo, vt est usus carniū. In quo consentiunt omnes Doctores, casei quoque lactis, butyri, ouorū. Sed rigor ille est hodie relaxatus in multis locis, vt scribit Gabriel. Frangit & ieiunium præmature tempore manducatio. Et tempore comestionis, vt in Quadragesima, est hora regularis post vespas dictas, non tamè oportet vespas diei expectare, sed officij, vt, scilicet antequam celebretur officium vespertinum, nõ edatur, vt vult Petrus de Palude articul. iij. dist. xv. libr. quar. & est sententia Innocentij. In aliis ieiuniis, vt habet Gabriel, nulla hora est determinata in iure ad comedendum: sequatur autem ieiunans patriæ morem, quem si non serauerit, excepta rationabili causa, peccabit. Addendum est & hoc, quod seruitores nobilium (vt scribit Paludensis) si gustat aliquid ad faciendum probam de toxico, vel coqui ad probandum cibum, quia non sumunt per modum nutrimenti, nulla est fractio ieiunij, etiam si deglutit.

Item si quis non propter famem, vel propter voluptatem, sed timore, ne forte deficiat præ inanitate: ficus aut puretam, aut aliquid huiusmodi prælibaret per modum medicinæ, non frangeret ieiunium, vt vult Paludensis. Licet enim infirmos quicquam sumere cibi, ne infirmiores reddantur. Sunt qui superstitiosè ieiunant donec appareant stellæ in cælo, &c. Illi præterea ieiunium frangunt potissimum, qui agunt in fraudem ieiunij. Agere verò in fraudem ieiunij is dicitur, qui manducat ea vel eo modo quo impedit finem institutionis ieiunij. Est autè ieiunium institutum, secundum sanctum Thom. in quarto, & secunda secunda, propter duo. Vnum afflictio corporis, ad satisfaciendum pro peccatis, & ad reprimendam concupiscentiæ delectationem, quo caueatur à committendis. Qui ergo sic ieiunat, vt suo ieiunio afflictionem corporis per famem penitus effugatur, aut in nullo concupiscentiæ sua delectatione fraudet, & hoc ex intentione, agit in fraudem ieiunij. Et qui idcirco manè comedunt, vt famem non sentiant, aut tantum se ingurgitant multitudine, aut delicate ciborum, vt concupiscentiæ per omnia satisfaciant, licet tantum semel comedant, in fraudem ieiunij cibum sumunt. Gabriel, qui & casus & dubia, ponit & dissoluit. Et dubio vj. distinct. xvj. quæst. iij. articul. iij. libr. iij. de hospitibus & cauponibus dicit: Ministrantibus publicè cibos, quibus ieiunium præceptum soluitur eis, in quibus nulla apparet excusatio legitima, non excusantur à mortali, sed velut peccato consentientes, iudicantur obnoxij, id quod multis & diffusè probat Gabriel, qui de ieiunio non pauca scribit. Addendum est & hoc quod scribit Gerson in regulis moralibus, de Gula, quod ieiuniis Ecclesiæ vel alteri abstinentiæ nemo cum notabili & præcognito grauamine

sui corporis, & vsus rationis obligatur, secluso scandalo. Nemo tamen leuiter sibi fingat grauamina ex ieiunij abstinentia, quoniam ex ipsa pauciores pereunt quàm ex gula. Pueri (vt idem inquit, & supra tactum est) & senes, & prægnantes, & nutrices, & infirmi, & pauperes, non habentes vnde semel refici possunt, & laborantes non habentes alium statum competentem, & itinerantes auctoritate Prælati, & alij consuetudinem diocesis, in qua sunt insequentes ab Ecclesiæ ieiuniis regularius excipit. Ieiunant autem diuersis intentionibus homines (vt notat frater Osvaldus libr. iij. Rosarij Theologiæ.) Gulosus, vt postea auidius comedat. Hypocrita, vt laudetur. Bonus, vt mereatur. Vnde Paludensis distinct. xv. quæst. iij. libr. iij. ait: Ieiunium aliud est spirituale, puta à vitiis abstineret. Aliud naturale, ante cibum. Aliud morale, sobriè sumere. Et aliud ceremoniale, solum semel sumere.

¶ **IEIUNIUM** (vt inquit Isidor.) est parsimonia visus, abstinentiaque ciborum.

¶ **IEIUNIUM** secundum Goffredum & Hostien. de obseruatione ieiun. est subtractio prandij, & post cœnam cuiuslibet cibi subtractio vsque in diem sequentem. Addit Hostien. hoc est semel in die tantum hora congrua comedere. Paulus Cortesius dicit ieiunium libr. iij, sentent. distinct. viij. esse cupiditatum carnificem, quo mens ad superarum rerum contemplationem efferatur, faciaturque pro scelerum genere satis. Ex quo Senatus consulto anniuersariæ esuriales feriæ edicuntur, quibus cupiditatum ardor referuescat, & integra natura seruetur.

¶ **IESVS** idem est quod salus, cuius interpretatio est Saluator, vt scribit Gers. par. j. sermone circūcisiois & purificationis, qui & multa de hoc nomine scribit. De quo videatur & Gabriel in sermone de Circūcisione Domini. Et hoc nomen Iesus, si est nomen impositum personæ verbi subsistentis sub vtraque natura, diuina & humana, vt scriptis reliquit Gabriel. dist. vij. q. vnica, art. iij. dub. iij. libr. iij. sic nec quiddatiuè continetur sub ly homo, nec sub ly Deus, quia vltra quodlibet horum conotat. Nam super ly homo naturam diuinam, super ly Deus connotat naturam humanam. Si verò impositum est de supposito subsistente in natura humana, nõ curando an etiam subsistat in natura diuina vel e converso, tunc est inferius primo modo huius speciei homo, & non huius speciei Deus. Secundo modo est inferius & indiuiduum huius termini Deus, & non huius termini homo, vt satis patet oculatè attendenti, inquit Gabriel vbi supra. Et Iesus secundum tria idiomatica principalia, tria habet nomina, secundum Isidorum libr. vij. Ety. in græco dicitur Soter, in Hebræo Iesus, in Latino Saluator. Vnde in veteri testamento tres Saluatores reperiuntur. hoc nomine Iesus vocari. Primus Iesus, siue Iosue, propter potentiam præliorum. Secundus Iesus Sidrach, propter scientiam & doctrinam, qui composuit Ecclesiasticum. Tertius Iesus Iosedech, propter bonitatem, qui fuit Sacerdos. Noster autem Iesus siue Saluator, saluauit his tribus modis, scilicet potentia, scientia & bonitate. Christus similiter tripliciter nominatur secundum Isidor. In Græco enim dicitur Christus, in Hebræo dicitur Messias, in Latino dicitur Vñctus. Vnde in veteri testamento, alij dicti sunt Christi propter potentiam, sicut Cyrus Rex Perlarum

Perfarum, de quo Isa. 45. Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro. Secundi dicti sunt Christi propter scientiam, sicut Prophetæ, de quibus Psal. Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. Tertio Christus dictus est propter bonitatem, sicut noster Christus, de quo Psal. Vnxit te Deus Deus tuus præ confortibus tuis. Hæc Pelbartus libr. iij. Rosarij Theologia: de quo dicitur Lucæ 2. Iesus proficiebat ætate & sapientia, & gratia, apud Deum & homines: non solum secundum apparentiam, sed etiam secundum veritatem, vt scribit Gabriel distinct. xliij. quæsti. vnica, artic. ij. conclusio- ne iij. libr. iij. Nam ex hoc arguit Ambr. libro de spiritu sancto: In Christo esse alium sensum quam diuinum, quia secundum aliquem sensum profecit, & nõ secundum diuinum: quæ probatio nihil valet, si tantum intelligitur de profectu secundum apparentiã, quia sicut etiam secundum sensum diuinum profecit plura mirabilia diuinitatis opera successu temporis ostendunt. Sic etiam planè intelligitur verbum Apost. ad Hebr. 5. Didicit ex his quæ passus est obedientiam. Didicit enim experientiam, quod prius no uerat per habitum. Ad hoc est illud B. Augu. lxxxij. quæ. ix. contra Apollinaristas. Euangelicæ narrant historię, quod factum est, & verum est: ideo verba Euangelistæ vera sunt, vt exprimentur: non sic de aliis sermonibus tropicis scripturæ. Et non videtur quod exponendus sit secundum apparentiã tantum profecit & gratia, & quamuis gratia non fuit augmentata, in se tamen verè profecit gratia, per gratiã continuè operando meritorie, per quod profecit: nõ quantum ad gratiã augmentum, sed per gratiã quantum ad meritũ sibi vel aliis, quæ sunt effectus gratiæ. Sic & profecit quantum ad profectũ sapietiæ, qui est cognitio. Nam profecit quantum ad cognitionẽ experientialem, & si non quantum ad cognitionẽ habituale verè scientificam. Gabr. hæc vbi supra. Differunt autem illa nomina Iesus & Christus secundum Damas. lib. iij. sen. Iesus enim nominat hominẽ Deũ factum. Christus verò deum humanitati vnitũ. Hæc duo nomina Iesus & Christus frequenter in nouo testamento coniunguntur, quia vnum eorum, scilicet Iesus exprimit eius Deitatem, interpretatur enim Saluator, & in quantum Deus specialiter Saluator est, vt scribit Gers. par. ij. in expo. ij. ar. fidei. Et reliquum nomen, scilicet Christus exprimit humanitatem, quia interpretatur vnctus, & in quantum vnctus est præ confortibus suis, &c. Et sicut totus Iesus Deus & homo dicitur nomen Dei, vt scribit Iacob. de Valen. in Psal. 8. & 18. Ita sola humanitas prout est vnita verbo, dicitur vox. Et ratio est, quia sicut nomen nihil aliud est, nisi verbũ voce, ita Iesus Christus nihil aliud est, nisi verbum incarnatum seu verbum habens humanitatem. Et sicut totus Christus verè dicitur nomẽ Dei, ita humanitas verbo vnita, dicitur vox Dei. Ad cuius vocẽ & præceptũ mirabilia fiebãt: de quo plura ibi scribit Epif. Christopolitanus.

IERARCHIA, vide supra in litera H, ab eruditis enim in principio cum aspiratione scribitur.

IGNIS secundum Theologos & etiã Philosoph. videlicet Aug. super Gen. Bedamq; & Auicen. & alios, vt refert frater Pelbart. li. ij. Ros. Theol. elementum ignis est supremũ omnium elementorũ. Vnde & ignis ille purus vocatur quãdoque cœlũ, eò quòd immediatè sit sub cœlo, id est sub sphaera globi lunaris, quãdoq; autem vocatur ætheris nomine (eò quod supra aerẽ) suprema pars purior ac tranquillior aeris totũ aerẽ

excedens. Nam quia mediũ sapit naturã extremorũ ex v. Physi. ideo ab vtroque denominatur in medio existẽs. Vnde & 2. Pet. 3. scribit: Cœli magno impetu transient. Glos. Cœli, id est superior pars aeris. Sequitur: Et elementa calore soluentur, scilicet per ignem conflagrationis, quia mutabuntur à statu in quo nũc sunt: vbi ignem vocat cœlum vel superiorem partem aeris. Et sic etiam canit Ecclesia de vtriusq;: Quẽ terra pontus æthera. col. ado. prædi. Et secundũ Damas. li. ij. ca. xij. Et etiam Auicen. de Med. li. ij. dicit: Ignis, inquit, est corpus simplex, cuius naturalis locus existit super omnes elementarias partes, quæ est cœcaua super perficies cœli, eius natura calida est & sicca. Ille ignis secundũ Arist. est purissimus, adeò quod stupamibi non consumeret, si apponeretur: nec etiã lucet in sua sphaera, quia sic tegetet corpora cœlestia: nec visibilis est, quia saltem nocte ardoris eius videretur lux, sed tantum videtur dũ est in materia aliena, scilicet circa nos, nec miscetur alienæ materiæ, prout est in sua puritate naturæ. Cũ autẽ vrẽdo cõsumit, hoc, inquit, non inest ei secundũ ignis essentiã, sed per accidẽs, vt dicit idem Aristot. lib. iij. de cœlo & mundo, & sine materia extra suam sphaeram non potest esse: & quãtò in materia grossiori fuerit, tantò fortius vrit. Vnde in ferro fortius vrit quàm in carbone, & in carbone fortius quàm in stipula vel stupa.

Nam ignis in materia terrea carbo est, in materia aerea flamma est, in materia verò propria, id est pura quasi lux in se clara est, non habens respectum ad aliud vnde naturam trahat. Et talis ignis est in propria regione vel sphaera sua, vbi clarus est in se calor: licet non habeat lucem, vt idem Aristot. vult de natura rerum. Et secundum varios effectus quos facit ignis, variè sumitur in scriptura. Nam destruit, consumit, emollit, restringit, consolidat, accendit, ætificat, clarificat. Sicut quandoque in scriptura significat charitatem, modò prauam concupiscentiã carnalẽ vel mundialẽ, modò tribulationes, modò virtutes, modò vitia, modò Deum, modò infernũ, secundum Hugo. Victorium, id quod & latius declarat Pelbart. li. ij. Rosar. Theol. in dictione *Ignis*. §. iij. Et quamuis multiplex sit ignis, Bonauen. tamen ponit in triplici differentia di. vlt. ar. ij. q. j. li. iij. Est enim ignis purus, vt est in propria materia. Et est ignis incorporatus, vt est in materia aliena, vt in terra vel aere. Et est ignis carbo, ignis flamma, ignis in vfu humano. Et est ignis non tantum incorporatus, sed etiam permixtus, vt ignis sulphureus & fumosus, & talis est tenebrosus, & iste est in inferno. Est & ignis conflagrationis, qui in iudicio apparebit per mundũ. Alius est ignis fulguris expressi de nubibus. Alius qui de terra per vertices montium eructat. Alius est ignis violentus sicut de silice, vel de lignis excussus per violentiam, sed non ex omnibus lignis secundũ Senec. sed ex lauro, & hedera, & moro, & aliis in hunc vsum pastoribus notis: sic est multiplex diuersitas ignis.

DE igne infernali. Iste ignis vrit, & non comburit, vel consumit, quia pabulum non requirit, vt inquit Bonauen. distinct. xliij. art. iij. quæ. j. libr. iij. Infert passionem & non mortem. Iste ignis (vt dicit Thomas Argentin.) agit in spiritum damnatum, sicut diuinæ voluntatis instrumentum. Vnde Scotus ait: Ignis est instrumentum Dei cruciando. Affliguntur autem demones ab isto igne, vt scribit Palud. di. xliij. quæ. vij. libr. iij. per quãdam similitudinem & adaptionem. Anima verò damnatorũ per veram tristitiam, quam con-

quam concipiunt de hoc, quod sciunt se resumptis corporalibus in illo igne æternaliter cruciandos. Ordinatur namque iste ignis in inferno corporeus ad reprobos cruciandos. Et quamuis Deus posset, si vellet, eos punire pœna spirituali tantum tamẽ congruè voluit eos punire pœna spirituali & corporali, vt (sicut dicit Isido. lib. j. de sum. bono. cap. xxix.) qui mente tractauerunt quod corpore perfecerunt, simul & anima puniantur & corpore. Quod non est sic intelligendum (inquit Richar. distinct. xliij. qu. iij. artic. ij. libr. iij.) vt pœna corporalis ignis se non extendat ad animam, etiam immediatè, cùm modò animæ reprobæ illo igne crucientur, & demones, qui sunt spiritus, sic illo igne post iudicium cruciantur: sed quia pœna spiritualis redundabit in corpus, & pœna corporis in animam. Hæc Richardus. Et ille ignis gehennæ quantum ad illud quod in eo de essentia ignis est, eiusdem speciei est cum igne elementari. Materia tamen quo ad dispositionem, videtur diuersa, ratione cuius cõpetit diuersa actio, quæ igni elementari non conuenit. De quo vide eundem Richardum quæst. iij. vbi supra. Estque ignis ille perpetuus, vt idem dicit quæst. v. & hoc erit, vt tibi dicit, per potẽtiam supernaturalem. Sicut enim per virtutem supernaturalem affligit spiritum, sic per virtutem supernaturalem eius duratio perpetuabitur: hoc exigente ordine diuinæ iustitiæ. Nec corpora damnatorum consumerentur per illum ignem, vt idem scribit quæst. vij. & quæst. ix. dicit quod ignis infernalis non obstante quod sit corporeus, spiritus separatos affligit, in quantum est diuinæ iustitiæ instrumentum, quia eos affligit afflictione ad quam disponit virtus naturalis illius ignis: nec tamen qualemcunque afflictionem potest causare in illis spiritibus, nisi in virtute increata iustitiæ principaliter illos spiritus punientis, mouentis, & airigentis illum ignem ad illorum spirituum cruciatum. De quo latius ibidem Richard. Et certum est (vt dicit) punitio reproborum cùm sit iusta, iustitiam imitatur æternam, & exemplar suum habet in mente diuina. Et non tantum damnati affliguntur ab igne, vt idem ait quæst. x. vbi supra, sed etiam ab aliis elementis, imò etiam à corporum cœlestium influentiã. Iustum enim est, vt quia rebelles fuerunt creatori, quod omnis creatura contrarietur eis in vltione: iuxta illud Sapient. 5. Armabit creaturam ad vltionem inimicorum, &c. Et paulò post subdit: Et quia ignis est magis actiuus quàm aqua, ideo sub nomine ignis Dominus comprehendit omnem pœnam quam à rebus corporeis patitur: vt cùm dicit Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum. De isto igne ita scribit Paulus Cortesius libr. iij. suarum sententiarum distinct. xj. Tutius, ait, dicendum erit vindicem illum ignem in aliena materia consistere, vique supra progredientem naturam æternam futurum. Et paulò supra: Nos explosis sententiis multò verius dicimus ignis esse spiritui, tanquam loco collocatum copulari: at quãtus funestus ille ignis Dei instrumentum dicitur, insitum illi esse affirmamus, spiritum quodammodo nexum continere, ob eamque causam ignem, qui sit nequissimorum hominum corpora exurturus, corporeum esse debere censemus: quandoquidem corpori nulla pœna magis quàm corporea congruat. Hæc Cortesius. Thomas Argentinus scribit, quod ille ignis infernalis dicitur corporalis, confidendo, secundum se, & in propria sua substantia, sed

quantum ad passionem quam infligit his, qui ex ordine diuinæ iustitiæ suæ actioni subiiciuntur: & sic dicitur spiritualis, quia vt communiter dicitur, huiusmodi passionem non infert actione reali, sed intentione naturali. Et ille ignis infernalis habet materiam stabilem, ita quod non indiget nouo cibo, seu fomento, sicut ignis qui est apud nos. Testatur & ignem infernalem esse corporeum Augustinus, cùm ait: Gehenna ista quæ tanguntur ignis & sulphuris dicta est, corporeus est ignis. Et Gregorius in libro dialog. ait: Ignem gehennæ corporeum esse non ambigo: ista tamen flammæ non lucent, quia totaliter fumo sulphureo sunt obtenebrata & denigrata: propter quod secundum Isidor. in libro Etymol. Infernus dicitur quasi intus furnus, id est niger. Et ignis inferni (vt ait Thomas de Argẽ.) tenetur in medio terræ ex diuina ordinatione, seu secundum ordinem diuinæ iustitiæ. Et quamuis igni naturaliter conueniat ferri sursum, tamen sine aliqua violentia per causam superiorem potest in terra perpetuò detineri.

IGNIS Purgatorius dicitur per quem purgantur animæ in charitate decessæ, habentes aliquid piabile, propter quod satisfacere oportet summo Iudici. Et vt scribit Brulefer di. xxj. quæst. iij. libr. iij. Ignis Purgatorius, & licet Augustinus visus fuerit dubitare, alij tamen Doctores auferunt nobis dubitationem, quoniam hoc cognouerunt multiplici ratione, vt Gregorius in iij. dialog. & Isidorus, & communiter tenent Doctores nostri temporis ignem Purgatorium esse materialem, qui est calidissimus, & obscurissimus. Vnde idem ignis comburit existentes in Inferno & Purgatorio: de quo Richardus distinct. xliij. artic. ij. quæst. x. libr. iij. sic habet: Quia autem illi qui sunt in Purgatorio puniuntur, vt purgantur, & ignis habet naturam purgatiuam, ideo videtur aliquibus, quod animæ in Purgatorio à nullo alio elemento, nisi ab igne puniuntur. Et Thomas Argentinẽ. distinct. xliij. libr. iij. scribit sequendo communiorẽ opinionem de igne Purgatorio dicit, quod talis ignis est pars prædicti ignis infernalis, & istud videtur esse intentio beati Gregorij in libro dialog. vbi ait, quod idem ignis est Inferni & Purgatorij, quia sicut sub eodem igne aurum rutilat & palea fumat: sic sub eo lem igne peccator crematur, & electus purgatur. Et quamuis istud sit verum de lege communi, tamen de diuina dispensatione speciali quandoque contingit oppositum, ita quod quibusdam locis quidam purgantur: vt & latius declarat Thomas post Gregorium. Habent autem animæ in Purgatorio cum afflictione solatium, vt scribit Gerson parte iij. tractat. iij. de canticis, & solatio ex certa spe beatitudinis ex Ecclesiæ generali subsidij, & piis amicorum suffragiis. Et quia charitas in eis cougudet veritati correctionis. Hæc Cancellarius. Idem Gerson parte iij. serm. pro defunctis dicit, quod de communi cursu Purgatorium esse in quadam parte Inferni prope limbum, in quo fuerunt antiquæ legis patres. Ibi quæ est pœna multò asperior & durior, quàm quæcunque pœna quæ possit esse in hoc mundo: & ibi affliguntur animæ plus vel minus, secundum quod magis vel minus punitionem meruerunt, & secundum quod magis vel minus oatur pro eis. Interdum per specialem Dei dispensationem animæ purgantur in certis quibusdam locis, & in certis huius mundi spatiis, in quibus fe-

cerunt peccata, ut ibidem dicit Gerson affluens & locuples Theologus. Hugo Victorius, ut eum refert Paulus Cortesius libro iij. suarum sententiarum, distinc. iij. negat illum certum expiatorem esse, locum affirmans iisdem locis mulctari manes, quibus sit culpa contracta, &c.

Ignis conflagrationis, qui ante iudicium veniet, & durat post iudicium, secundum Doctores, mundum multis malis & vitiis infectum, purgabit: qui secundum Bedam ascendet ad tantam altitudinem, ad quam ascenderunt aquae diluuij, ut purget aerem infectum per fumum sacrificiorum ipsius idolis immolatorum, vel tantum ascendet ille ignis (ut dicit sanctus Bonaventura dist. xlvij. par. ij. quæst. iij. lib. iij.) quantum durant corpora consumptibilia & passibilia. Quod autem mundus purgabitur isto igne, & renouabitur circa tempus iudicij, magis tenetur hoc auctoritate scripturæ, & sanctorum, quam ratione. Et si persuasiones ponat Petrus Paludensis dist. xlvij. lib. iij. quem vide. Purgantur autem istæ mundi partes, quæ maculatæ sunt peccato. Erit quæ iste ignis eiusdem speciei seu naturæ cum igne isto elementari, qui nunc est in mundo, ut sentiunt Doctores: sicut aqua diluuij tempore Noe, fuit eiusdem speciei cum aqua elementari, quæ nobiscum est. Hinc dicit Augustinus xx. de Ciuitate Dei. Figura huiusmodi, mundanorum ignium conflagratione peribit, sicut factum fuit aquarum inundatione diluuii. Sed motus huius ignis non conuenit illi naturaliter, sed ut instrumentum diuinæ voluntatis. Illum autem ignem dupliciter considerare possumus. Vno modo, ut vrit corpora, quibus applicatur, & hoc sibi conuenit naturaliter sicut alteri igni corporibus applicato. Alio modo, ut specialiter agit in talia corpora, quæ erunt maculata per peccata, & hoc conuenit sibi per supernaturalem virtutem mouentem ipsum ignem, tanquam suum instrumentum, & in hoc non conuenit cum aliis ignibus, nec tamen propter huiusmodi supernaturalem virtutem iste ignis distinguitur specie vel genere ab aliis ignibus, quia talis distinctio est à principio essentiali & intrinseco. Hæc autem virtus supernaturalis, nec est intrinseca, nec essentialis ipsi igni, quia ista virtus vel est voluntas diuina immediate, vel est virtus Angelica applicans hunc ignem talibus locis, quibus deo placet ipsum applicari. Thomas de Argentina dist. xlvij. lib. iij. conclusionem secundam. Vide & latius Bonauent. quæst. j. & sequentibus, ubi supra. Et ille ignis incipit ante iudicium: dicitur enim in Pfam. Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Et sequitur iudicium, quia prolata sententia contra impios, christo dictate: Ite maledicti in ignem æternum, &c. Tunc iste ignis tanquam instrumentum executiuum sententiæ iudicis à propinquieribus locis circumstantibus concurrans, inuoluet omnes impios, & cum impetu vehementi descendet cum ipsis in infernum: vnde tunc implebitur verbum domini, quo ait deuterono. 22. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni nouissima. Longior est Thomas Argentinensis conclusio tertia, ubi supra. Vide & Richardum dist. xlvij. artic. ij. quæstio. iij. lib. iij. & alios. Quos purget & cruciabit ille ignis, & quæstio. v. & vj. ubi supra. Addendum est & illud quod habet sanctus Bonaventura dist. xlvij. quæst. vltima, lib. iij. potest dici sicut super illud Malachia: Purgabit filios Levi: dicit Glossa: Duos ignes legimus futuros. Vnum qui purgabit electos, & præ-

cedet iudicium. Alterum qui reprobos cruciabit, secundum hanc Glossam, inquit Bonaventura, dicens, quod si dicantur duo ignes, quantum ad substantiam, siue duo ratione duorum effectuum, dicens est futurus ignis, ad elementorum probationem, quod debet vniuersi cuiusque opus probari & purgari in igne, ut totaliter sistantur mandati in conspectu Dei. Et hic præcedet faciem iudicis, & purgando amicos, & inflammabit in circuitu inimicos. Est etiam ignis futurus ad purificationem mundi, & purgabit, & deinde reprobos cruciabit. Bonaventura. Assipulatur Paulus Cortesius libr. iij. suarum sententiarum, di. vij. cum ait: Nos prorsus intelligi volumus duplex esse ignis futuris genus. Vnum quod vi naturæ nitatur. Alterum quod quatinus iuris dicendi tempus antecesserit: dei instrumento sit in vindicando vsurum. Nam id quatinus sit instrumentum futurum dissimillimo iure vsurum esse volumus. Si quidem fontes vltoris ignis natura plectentur. Probi autem quibus nihil sit expiabile concretum sine dolore ad bustum agentur. Iste insuper ignis, ut habent Palud. Tho. Argentin. & Richard. & alij, non peruenit ad Paradisum, nec ad cælum, quia nihil ibi purgabile inuenitur, vel quia nec locus tam citò inficitur peccato, si semel vel bis solui in eo peccatur: sicut quis vno tactu leprosi non leprosus efficitur, sic Paradisus, quia in eo semel tantum parentes peccauerunt, non est infecta: nec cælum propter peccatum malorum angelorum, ideo non purgabitur igne. Multa alia de isto igne conflagrationis scribunt doctores. Et dicit Richardus: Post iudicium non erit ignis nisi in sphaera sua, ubi est purus, & in inferno ubi est turbidus & fumosus, &c. Vide & alios.

Ignis secundum doctores Theologiae & canonicas, quædã est bona, quia ignorantur ea quæ essent occasio peccati, ut Necromantica scientia, & huiusmodi, quæ melius est nescire quàm scire secundum Aug. dist. xxxvii. cap. quamuis. Quædam est mala, quia quis ignorat quæ scire expedit, & deberet. Et hæc est multiplex. Alia iuris, alia facti: de quibus statim dicetur. Est & ignorantia quædam indifferens (ut scribit frater Pelbartus li. ij. Rosarij Theologiae, in dictione peccatum. §. x.) scilicet quæ nec est bona nec mala simpliciter, quia quis ignorat ea quæ non tenetur scire, nec sibi expedit, quia talia non sunt sibi necessaria scire ad salutem, nec nocet ignorare. Quæ autem, sunt necessaria scire ad salutem? dicit Thom. prima secundæ quæst. lxxvj. quod omnes fideles tenentur scire ea, quæ sunt fidei, & vniuersalia iuris præcepta, ut sunt articuli fidei, & confiteri & communicare semel in anno, de quo supra diximus. Et quilibet debet scire quæ ad suum officium pertinent: sicut Prælati plus debent scire quàm subditi. Vnde Gerson par. prima, tract. de protestatione circa materiã fidei, contra hæreses diuersas, considerat. vj. ponit hanc regulam: quod nullus quæ sunt officij sui permittitur ignorare. Quæ regula respicit (ut ait) nendum Prælatos maiores, aut Principes superiores, sed minores & inferiores in vtroque statu clericali: ut sunt Curati & Confessores poenitentia, & in statu laicali, ut Præpositi, Baliai, &c. Gerson.

Ignis multipliciter potest distingui, ut notat Dominus Præpositus Gabriel dist. xxij. qu. ij. lib. ij. Primò secundum oppositionem ad scientiam, & sic capitur tripliciter, scilicet positivè. Et dupliciter, Negativè. Positivè idem est quod error, id est assensus falsi vel dissensus veri. Ignorat enim quis

quisquis errat falsum credendo, aut vero dissentiendo. Sic ignarus est errans. Ignorantia est error in anima. Et errare secundum Augustinum in Enchiridion cap. xvj. nihil aliud est quàm verum putare, quod falsum est, falsumque quod verum est, vel certum habere pro incerto. Incertum verò pro certo siue falsum sit siue verum. Et hanc ignorantiam positivam quidam vocant ignorantiam prauam dispositionis, pro eo quod ponit dispositionem malam, scilicet errorem ignorantia. Alij clarius nominant ignorantiam erroneam. Negativè dupliciter accipitur, vel ut includit negationem infinitatem, ut, scilicet simpliciter negat scientiam in subiecto, siue apto nato, siue non nato scire. Sic infans dicitur ignorans, imò sic lapis est ignorans, quia non sciens. Alio modo accipitur, ut includit negationem priuatiuam, scilicet quæ negat scientiam in subiecto apto nato. Negatio enim priuatiua, non solum priuat qualitatem à subiecto, sed cum hoc ponit aptitudinem ad ipsam. Ut cæcus dicitur non videns, natura tamen videre. Negatio autem infinitatis totum negat. Et sic sola rationalis creatura dicitur ignorans pro tempore quo apta nata est scire. Sic infantes non sunt ignari nec creatura insensibilis. Primo modo opponitur scientiæ contrariæ. Secundo modo contradiatoriæ. Tertio modo priuatiuæ. Et quolibet prædictorum modorum ignorantia accepta, potest distingui in ordine ad obiectum, id est ad id quod ignoratur, & tunc distinguitur in ignorantiam iuris & facti.

Ignorantia iuris (ut scribit Gabriel ubi supra, & dist. vj. quæst. ij. art. iij. dub. viij. lib. iij.) potest distingui secundum distinctionem iurium, quorum aliquod est naturale, aliud diuinum, aliud humanum siue positium. Et illud vel est canonicum vel legale. Et sic quædam est ignorantia iuris necessaria ad salutem: & est ignorantia iuris non necessaria ad salutem. Cognitio verò iuris necessaria ad salutem non eadem est apud omnes, sed variatur secundum diuersos hominum status, quia quædam sunt necessaria sciri Prælato, quæ non sunt necessaria sciri simplici subdito: de quo aliàs dictum est.

Ignorantia facti etiam distinguitur, quia quædam est facti in se, quædam est ignorantia circumstantiæ, quædam est ignorantia sequelæ ad factum. Exemplum sunt manifesta. Et ignorantia facti dupliciter potest contingere (ut refert Gerson parte ij. de natura & qualitate conscientia) aut, scilicet adhibita diligentia: & hæc excusat à toto, sicut patet de concubitu Iacob cum Lia primogenita filia Laban, quem concubitu talis ignorantia excusauit. Aut talis ignorantia facti contingit non adhibita debita diligentia, & hæc excusat à tanto, sed non à toto: ut patet de facto Lamech dum occidit Cain, cum tamen feram putaret occidere. Quod factum talis ignorantia non excusat à toto, sed bene à tanto. Hæc Gerson post Magistrum.

Ignorantia tertio modo distinguitur in ordine ad voluntatem tanquam ad causam. Et sic ignorantiarum quædam est affectata, quædam crassa & supina, & inuincibilis. Et hæc Magister ponit dist. xxij. lib. ij. tamen sub aliis verbis.

Ignorantia affectata est, quia voluntas vult nescire, siue vult scire actu positio, sicut de quibusdã dicitur: Noluit intelligere, ut bene ageret. Et alibi: Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Iob 22. Illa ignorantia (ut scribit Gerson parte

te ij. de natura & qualitate conscientia) duobus modis contingere potest, directè & indirectè. Directè, quado actus voluntatis fertur in ipsam ignorantiam, sicut cum aliquis vult ignorare ut excusationem peccati habeat, vel ut à peccando non retrahatur. Indirectè verò iterum dupliciter contingere potest. Vno modo cum aliquis actu non considerat quod considerare debet & potest. Et hæc dicitur ignorantia malæ electionis vel ex passione aliqua, vel ex malo habitu proueniens. Alio modo cum aliquis notitiam quam de aliquibus deberet habere, non curat acquirere, & secundum hunc modum ignorantia vniuersalium iuris quæ quis scire tenetur, voluntaria dicitur quasi per negligentiam proueniens. Cum enim nisi propter negligentiam habeatur, voluntariè haberi videtur. Gerson.

Ignorantia crassa & supina (ut scribit Gab. di. xxij. q. ij. lib. ij. ar. j.) est ignorantia quæ consequitur negligentiam inquirendi scienda, quæ quidem non affectatur, nec voluta est nec placet, sed tamen tolli posset si diligens cura inquirendi & proficiendi adesset, quæ dicitur crassa, quia causatur ex desidia & pigritia laborandi ad acquisitionem sciendi, quæ frequenter adhæret crassis, & pinguibus hominibus. Et dicitur sapientia, quia est mentium ad inferiora ac terrena declinarum, non potentium (verius non volentium) ad superiora, æterna & salutaria se erigere. De quibus dicitur: Sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nescierunt. Hier. 4. De quo videatur & Gabriel sermone j. in Cæna Domini.

Ignorantia inuincibilis est quæ manet post omnem diligentiam possibilem & debitam, & excusat à peccato. Et dicitur inuincibilis (ut dicit Gabriel ubi supra) non quia simpliciter possit vinci, sed quæ manet postquam homo fecit omnia ad quæ tenetur pro eius expulsionem. Sicut inuincibilis dicitur illa qua parochianus aliquis ignorat ieiunium certo die obseruandum, pro eo quod suus plebanus vel pastor pronunciant die & hora qua pronunciaris solet, quo tamen parochianus ille præsens fuit diligenter auscultans intimando, licet simpliciter illa ignorantia vinci potuit, quia tamen fecit quod debuit intrando Ecclesiam, audiendo sermonem, & auscultando diligenter, dicitur illi inuincibilis. Hæc ignorantia inuincibilis, ut scribit Gerson parte ij. de natura & qualitate conscientia sub duplici qualitate reperitur. Vna innata, alia incidens. Innata omnino excusat, & à tanto & à toto, ut in infantibus & à natura insensatis. Incidens verò iterum duplex est secundum quod dupliciter contingere potest. Vna namque incidit sine culpa, ut quando gratia exempli homo dando operam rei licitæ efficitur furiosus, & hæc quando totaliter ligat seu impedit rationem seu usum rationis, excusat à toto, aliàs non. Alia verò incidit ex culpa, ut quando homo præstitit causam suæ ignorantia, & tunc secundum aliquos, si talis ignorantia rationem seu usum rationis omnino ligat seu impedit, tunc peccatum quod sequitur, excusat, ut gratia exempli. Cum furiosus qui per suam culpam incidit in furiam, ex vi illius furia occidit hominẽ, talis enim non peccat, quia ut animal brutum in solo impetu mouetur, & non ratione. Alij aliter sentiunt qui dicunt, quod talis ignorantia non excusat à toto, sed bene à tanto. Vnde in casu præcedenti talis furiosus minus peccat quam si furiosus non esset, peccat tamen. Prima opinio.

Lexic. Theol. 2

nio (inquit Gers.) probabiliter videtur, propter dubium tamen talibus si sanentur debet secundum canones penitentia iniungi, vt dicit Gers. n. Vide eundem lectio. ij. de vita spirituali anima.

I G N O R A N T I A quarto modo distinguitur in ordine ad actum peccati, vt scribit Gabr. vbi supra, & sic est aliqua precedens peccatum, aliqua comitans, aliqua sequens. Precedens, quando si sciret peccas, non peccaret, & talis ignorantia est causa vel dispositio ad peccati actum, pro quanto sine ea non fieret, licet ipsa ignorantia non sit volita. Concomitans est dum quis peccando aliqua ignorat, quæ nec sunt causa nec effectus peccati: vt si quis peccans in die dominico, nesciens esse diem Dominicam, qui tamen si sciret propter hoc non haberet se aliter ad peccatum, ita quod non minus peccaret. Sequens est quæ est pœna & effectus peccati, vt ignorantia quæ consequitur ebrietatem, vt in Loth cognoscente filias. Vel vt dicit S. Thom. in secunda secundæ. qu. vj. art. viij. quæ est volita formaliter vt affectata, vel virtualiter, vt supina, De Loth verò dicunt sancti, & Bonauen. distinctione xxij. libro ij. eum fuisse culpabilem, licet ex alia parte dicunt eum fuisse aliquatenus excusabilem. Vide eum latius ibi. Ex quo patet quod Loth, non omnino excusatur à culpa incestus, cum cognouit filias suas. Vide latius de hoc Bonauenturam quæst. iij. in fine vbi supra.

A G E R E ex ignorantia & agere ignorando vel ignoranter differunt (vt scribit Gabr. distinctione xxij. quæstione ij. libro ij.) Nam agere ex ignorantia est ignorantiam esse causam vel dispositionem ad huiusmodi actum, puta quando agens non ageret si non ignoraret, vt quis in sexta feria comederet carnes, ignorans esse sextam feriam, non comesturus si sciret. Sed agere ignorando est dum ignorantia habet se vt contingenter ad operationem, ita quod propter eam agens nec agit, nec ab actione cessat, suo modo aliud est peccare ex ignorantia, & peccare ignorando. Et ignorantia aliqua excusat pro quanto minor est contemptus voluntatis & recessus eius à regula sua, &c. Quæ autem ignorantia excusat & quæ non consilio de hoc S. Bonauen. distinctione xxij. quæstione vltima, libro ij. & Gabr. vbi supra. Omnis autem ignorantia (inquit Bonauen.) aliquo modo excusat peccatum. Et ratio huius est, quia minuit de ratione voluntarij, minuit etiam de ratione conceptus: ceteris enim paribus magis contemnit qui peccat ex industria, quam qui ignoranter peccat. Et iterum cum voluntarium includat in se cognitionem, quod priuat cognitionem, priuat de ratione voluntarij, quia ergo peccatum mensuratur secundum quantitatem libidinis & contemptus & ignorantia, diminuit de ratione horum generaliter, verum est quod omnis ignorantia in quantum huiusmodi excusat peccatum, & si tanta sit quod priuet omnino rationem voluntarij & rationem contemptus, excusat à toto: si verò non omnino priuet, excusat à tanto. Excusare à toto secundum Gabrielem, quando actus non imputatur ad peccatum. Excusare à tanto, quædo propter tale non tollitur simpliciter ratio peccati, sed tamen propter ipsum actus peccati non imputatur ad tantam pœnam, quantum imputaretur illo excusante non existente. Ex hoc patet in genere quando ignorantia actum excusat à peccato simpliciter, id est in toto vel à tanto. Si enim ignorantia simpliciter tollit voluntarium, simpliciter excusat à

toto. Si autem non omnino priuat, sed aliquantum minuit voluntarium, non excusat à toto, sed à tanto, hoc est: non tollit rationem peccati, sed rationem alicuius gradus gravitatis qui peccato inesset si ignorantia non accidisset. Ignorantia autem affectata magis aggrauat peccatum quam excusat. Vide latius Gabrielem & Bonauenturam. & infra. Sed ignorantia inuincibilis (inquit Gabriel articul. ij. vbi supra) precedens voluntatis actum, siue positua, siue negatiua, siue iuris siue facti, simpliciter excusat à peccato, non solum in tanto, sed in toto. Nemo enim faciens omnia & eorum nihil omittens ad quæ tenetur, peccat, & qui facit quod debet, non peccat. Sed ignorantia crassa precedens eorum, quæ homo scire tenetur non excusat actum voluntatis à peccato simpliciter & in toto, sed aliquantum: & in tanto, quia sic agens actum aliàs difformem, agit contra legem quæ præcipit inquirere quæ recta sunt. Vnde I. Cor. 14. Si quis ignorat, ignorabitur. Et ad Ephe. 5. Nolite fieri imprudentes sed intelligentes quæ sit voluntas Dei. Patet secundum, quia propter ignorantiam huiusmodi minor est contemptus, ergo minus graue peccatum. Talis etiam ignorantia non excusat peccantem, vt in inferno non ardeat, sed forte vt minus ardeat. Vide latius Gabrielem & Magistrum in textu distinctione xxij. libro ij. Sed ignorantia affectata precedens eorum quæ homo scire tenetur, peccatum aggrauat atque auget, quia volens ignorare legem per quam retrahi posset à peccato, magis contemnit, ergo grauius peccat. Et dicitur precedens, quia ignorantia quæ concomitatur & quæ sequitur non habet se ad actum voluntatis in ratione causæ, sed de precedenti, quia nullo modo ab ea dependet, quia nihilominus fieret actus si ignorantia non concomitaretur. Vnde ebrius habens ignorantiam inuincibilem, & furiosus, licet ex sua culpa furiam & ebrietatem inciderit, tamen interficiendo hominem non peccat, vt & prius dictum est, quia ad hoc quod actus sit virtuosus vel vitiosus, requiritur vltus rationis, quo quia tales sunt priuati peccare non possunt, sicut nec mereri. Et dicitur ignorantia eorum quæ quis scire tenetur, quia ignorantia rerum impertinentium non auget nec minuit, neque excusat rationem peccati in actu voluntatis. Ignorantia quoque primorum parentum (vt inquit Gabriel) culpam eorum nihil excusabit vel parum, quia ignorantia illa non fuit eorum quorum cognitio necessaria fuerit ad salutem, nec talis, quod si fuisset inuincibilis, excusasset à peccatis, etiam si verum fuisset quod ignorando putabant, non ideo præceptum transgredi licuisset quod noverunt. Vnde si quandoque ignorantia excusat, hæc excusat quia id quod agitur ignoratur esse peccatum vel creditur esse bonum. Vide latius Gabrielem. Et ignorantia secundum Alexand. quædam est in intellectu speculatiuo, quædam in intellectu practico. Quantum ad primum non semper concomitatur ignorantia peccatum. Multi enim peccant scientes, habentes sufficientem scientiam de faciendis, vt theologi examinati. Est autem ignorantia in intellectu practico secundum quam aliquis cum peccat non habet experientiam boni, aut iudicat actum malum nunc faciendum, non quidem vt malum, sed vt conueniens vel vtile & illa ignorantia omne peccatum comitatur. Et hoc vult Philosophus iij. Ethic. Omnis malus ignorans. Vide Gabriel.

Gabriel. post Alexan. ar. iij. vbi supra. dub. iij. & alios latius de ignorantia.

I G N O S C I, id est non imputari ad culpam. August. in libro de bono coniugali ante medium dicit, Concupitum nuptiæ non cogunt fieri, sed impetrant ignosci, si tamen non ita sit nimius, vt impediatur tempora quæ debentur orationi, Ignosci pro eo videtur accipere quod est non imputari ad culpam, vt ait Richard. distinctio. xxxj. articul. iij. quæstio. ij. libro iij. & non videtur loqui de ignosci per penitentiam, quia sic etiam fornicatio ignoscitur, hoc est fornicans absolui potest & veniam consequi, & remissionem peccatorum per penitentiam. Et ignoscere alteri qui in alterum peccauit quisquam est pars eleemosynæ, vt innuit Gerson parte iij. in serm. de sancto Ludouico.

I L L A B I aliquid alicui secundum Bonauenturam est ipsum esse intime præsens per præsentialitatem, per naturam & operationem. Exemplum: ferrum positum in fornace & ignitum, ignis dicitur illabi ferro. In ferro enim sunt pori secundum Philosophos, in quos intrat ignis, & est ferro præsens, diffundens se per naturam & operationem. Ita Deus intime est præsens animæ, & sic intimus & intimior est animæ quam quicumque creato, & hoc per naturam, eò quod propter sui simplicitatem & infinitatem vbique est, & per operationem. Brulefer quæstion. vltim. distinctione j. libro j. Et vt notat Gabriel. distinctione viij. quæstione ij. libro ij. Illabi duo dicit, scilicet intimam penitentiam eius quod illabitur, & cui illabitur. Secundo dicit omnimodam & plenam præsentiam, & dominium illabentis super illapsum, quorum si alterum deest, non est illapsus. Et si demum potest esse substantialiter præsens animæ, illabi tamen ei est simpliciter impossibile, quia dæmon potest esse substantialiter præsens corpori humano, ergo etiam animæ. Patet & secunda pars, quia impossibile est dæmonem plenè possidere & dominari animæ, & in ea operari quicquid vult, quia hoc tolleretur ab anima arbitrij libertatem. Sed solus Deus potest illabi menti rationali siue animæ, solus enim Deus habet in mente rationali plenum dominium regitium. Solus etiam potest impedibiliter in anima producere quicquid vult, atque ab ea tollere quæ vult, ergo solus illabitur Deus. Consonat Gerson parte ij. tractatu de passionibus animæ, confide ratione xv. vbi ait. Fatemur itaque quod Angelus non illabitur in spiritum nostrum, quoniam hoc ipsum solius Dei proprium est, qui ita spiritum nostrum solus potest dominanter possidere, fortiter atque suauiter, vt suæ motioni atque viuificationi spiritus noster obediat vltro, & sic vltro tamé vt non habeat fas obniti, & hunc ingressum Dei denominatiuum nominamus illapsus. Et in centilogio de impulsibus, vbi vult quod diuinus impulsus aliter sit quam diabolicus. Deus illabitur animæ rationali quæ tria capit ab ipso sine medio, naturam, & gratiam, & gloriam. Dicitur autem illapsus plenus super animam interioris, & exterioris dominium. Cor regis (inquit sapiens) in manu Dei est, quocumque voluerit, inclinabit illud. Diabolus autem vel altera creatura dominium tale nunquam habet. Item diuinus illapsus & si non possit cogere liberum arbitrium vt liberum est, quoniam hoc implicat contradictionem, vt idem fiat violenter & non violenter, potest tamen inducere necessitatem ad il-

lud quod sibi placuerit, vt de anima non voluntaria potest reddere spontaneam. Docuit hoc Pauli conuersio. Pluribus agit Gerson de hoc. Ex quo infert postea quod stulta est præsumptio confidentium in conatu operum suorum quasi præuenire possent gratiæ influxum. Respexit vtique Dominus ad Abel, post ad muna eius. Cur autem ad Cain & ad muna eius non respexit? murmuret si voluerit, superbia non pertinet, detur voluntati Dei gratia sua, detur & salus, &c. Illabi itaque proprium est solius Dei, quoniam illabi animæ (vt idem scribit Gerson parte iij. sermone de Angelis) est substantialiter illi coexistere, denominanter eam possidendo, & casualiter quo ad omnes actus regulando vel regendo, ita vt ex ordine casuali & habitudinem ad animam habeat illabenseam vertere ad quemcumque actum voluerit, hoc autem solius Dei proprium est, quare dæmones vel angeli nullatenus animalibus illabi posse conceduntur. Hæc Gerson. Sed quod dicit Glossa super illud Luc. 4. Ecce homo habens dæmonium, intrauerat diabolus vnde exierat Christus. Christus autem exierat vbi illapsus erat. Respondet ad hoc Gabr. vbi supra, quod Glossa illa loquitur de ingressu, & egressu non secundum illapsus vel substantialiam, sed secundum effectum gratiæ & malitiæ, vnde non vult Glossa plus dicere nisi quod vbi fuit gratia, ibi cooperatione diaboli incipit esse malitia. Proprium itaque est diuinæ substantiæ illabi rationali creaturæ, vt & vult S. Bonauenturam. distinctione viij. parte secunda, quæstione ij. libro secundo sententiarum, & habet Magister eadem distinctione in textu.

I L L U M I N A R E, id est illustrare. Vnde illud Ioan. i. Deus illuminat omnem hominem, &c. A quo illuminatio. Vnde homo illuminatur per gratiam, doctrinam, &c. Sed suprema illuminatio quæ est in hac vita (vt habet Paludensis distinctione j. quæstione j. libro iij.) est per gratiam & charitatem, sine quibus homo est in tenebris. Et via illuminatiua (de qua plura scribit Gerson parte iij.) est qua homo iam incipit videre & cognoscere dilectum suum, quæ prius propter rubiginem peccatorum videre non poterat, & cognoscere inquam in hoc quod tot beneficia & tanta contulit, ita quod ab eius laude & gratiarum actione non cessare debet, tamen non principaliter debemus Deum diligere propter beneficia sua, sed propter immensam suam bonitatem & propter seipsum; Sicut enim propter lumen non videtur res finaliter, sed mediante lumine videtur clarius occasionaliter, sic illa via dicitur illuminatiua, quia accendit, prouocat, & illuminat omnem hominem ad Deum diligendum. Hanc viam illuminatiuam Dauid habuit, cum in Psal. ait: Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius, &c. Plura de hac via Gers.

I L L U S I O sine delusio, error, præstigiolum proprie accipiendi differunt. Nam error superius est ad reliqua duo, & delusio superius ad præstigiolum. Nam omne præstigiolum est delusio, & omnis delusio est error & non econuerso. Est autem error generaliter iudicium falsum, proueniens ex variatione circa obiectum, potentiam vel medium, quæ quod non est apparet vel res aliter quam est, apparet. Præstigiolum secundum Alex. de Ales parte ij. q. xliij. membr. iij. ar. j. dicitur dæmonis illusio: quæ non habet causam ex parte mutationis rei, sed ex parte cognoscentis, &c.

hoc siue quantum ad organum siue ad virtutem seu potentiam. Illusio autem potest fieri tripliciter secundum eundem Alex. ibidem. Aliquando sola agitatione hominum ostendentium & occultantium, sicut in transessoribus. Aliquando virtute quorundam corporum mineralium, quæ certis rebus apposta faciunt eam virtute naturali sibi indita apparere ralem qualis non est. Sic etiam dicit S. Bonaventura quod ex positione candelæ & dispositione, palæ apparent esse serpentes operatione naturali. Ex his duobus modis fieri potest illusio sine demonum cooperatione, quamuis & ipsi his modis uti possunt. Et quia (inquit Bonauen. di. viij. lib. ij.) iste modus non latet demones, & sunt ministri veloces potentes quæ necessaria sunt ad hoc statim offerre, ideo sensus nostros frequenter deludunt, ostendentes rem aliter quam sit. Tertio modo fit operatione demonum, quia res existens non apparet, vel non existens apparet, aut res existentes aliter quam se habent, apparent. Quomodo autem hoc contingat ponuntur varij modi à Doctoribus, qui tamen fecerunt secundum Gabrielem (qui copiose & perpulchre hoc ponit dist. viij. quæstione ij. artic. ij. libro ij.) ad tres reduci possunt. Potest enim diabolus formare formas, sicut potest diuersarum formarum corpora quasi subito formare & assumere. Formas igitur diuersas à se formatas potest visui obicere seu alteri sensu offerre, & illas frequenter mutare. Illas autem formas sensus volens nolensque apprehendit. Vnde si formam Petro similem obicit, iudico me videre Petrum. Sic legitur in epistolarum beati Hieronymi de sancto Hilarione diabolus se transfigurasse in personas mulierum nudarum. Et in miraculis beati Hieronymi diabolus se transfigurasse in personam Siluani. Et Nicetam in personam Simonis Magi, ut dicitur in itinerario Clemetis. Potest & demon phantasmata & species seu habitus mouere, ipsosque præsentare potentiam cognitiuam, & per hoc imaginationem ad eas conuertere. Sic per fortem conuersionem intentionis phantasma videtur veritas. Sic beatus Augustinus exemplificat, ut recitat sanctus Bonauen. quod quidam tanta conuersione cogitabat cuiusdam mulieris imaginem, quod ei carnaliter commiseri videbatur etiam vigilando. Et sicut in somno videtur dormienti quod videat, audiat & sentiat multa in veritate, cum species seu phantasmata mota veniunt ad organa sensuum, quæ demon potest præsentare potentiam cognitiuam, & per hoc ad imaginationem ad eas conuerture, & per immisionem suorum spiritus animales immutare, & phantasmata diuersimodè variare, ac intentioni offerre, & facere diuersa homini apparere. Et hoc modo frequentissime vitur demon, ut dicit sanctus Bon. Et huius signum est, quia nunquam facit hominem aliquid somnari de aliquo cuius imaginem, nec in toto nec in parte vnquam habebat in interiori organo virtutis imaginari. Nunquam enim cæcos à natiuitate facit somnari de coloribus, nec surdos de sonis, nec eis talia representat in vigilia vel in somnis. Et huiusmodi illusio proprie (inquit Gabriel) dicitur præstigijs. Potest autem demon suis præstigijs (ut ibidem dicit Gabriel) ac multiplicibus dolis illudere sensibus humanis. Et hoc probatur per Aug. in de spiritu & anima. c. xxvij. Et in de ciui. Dei l. xvij. c. xvij. ad idem aliquid tangit Augu. Sed in loco præfato sic inquit: Quadam mulierculæ post Sathanam conuersa, il-

lusionibus & phantasmatis seductæ credunt se, & consentunt nocturnis horis cum Diana paganorum Dea, & cum Herodiade & innumera mulierum multitudine equitare, earumque iusionibus obtemperare. Ipse namque Sathanas qui se transfiguratur in angelum lucis, cum mentem cuiusquam mulierculæ ceperit, & hanc sibi per infidelitatem subiugauerit, illico diuersarum personarum species mente quam captiuam tenet in somnis deludens, modo læta, modo tristia, modo cognitæ, modo incognitæ personas ostendens, per deua quæque deducit. Et cum solus hic patitur spiritus infidelis non in animo, sed in corpore opinatur euenire. Idcirco nimis stultus & hebes est qui hæc omnia quæ in spiritu fiunt, etiam accidere arbitratur in corpore. Hæc beatus Augu. Item in vitis patrum legitur quod quidam duxerunt puellam ad sanctum patrem, quæ videbatur eis equa, sed sanctus ille pater deprehendit eam esse puellam. Et oratione sua præstigijs diaboli fugauit. Item Boetius iij. de consol. metro iij. Et Aug. l. xvij. ca. xvij. de ciuit. Dei. Et Ouidius xlij. Metamor. de focis Vlyssis narrat. Vbi Aug. tangit de transformationibus sociorum Vlyssis in varias bestiarum formas carminibus Circe deæ. Quæ transformatio fieri non potuit substantialiter, sed tantum apparenter, & secundum aliquam accidentiam exteriora. Poterat enim diabolus aliam formam alterius corporis ostendere & eos occultare, vel modo præstigijs intuentium oculos fallere, &c. Vide ad hoc latè Aug. vbi supra. & S. Thom. in de potentia, in q. xvj. ar. ix. & x. & Gabr. qui tres modos declarat exactius, quibus demones nos illudere tentant, quos vide apud eundem. Vide & hos modos illusionis apud sanctum Bonauen. dist. viij. parte ij. q. iij. lib. ij. copiosius.

¶ **IMAGO** qualibet est similitudo, & non econuerso, quia imago addit esse expressum ab alio, B. Thom. parte prima. q. xxxv. ar. j. Et differt imago à similitudine tripliciter secundum eundem. qu. cxij. ar. ix. vbi supra. Quia imago pertinet ad formam, scilicet specialem, similitudo autem ad naturam. Imago pertinet ad cognitionem veritatis, quæ est principium demonstrans naturam intellectualem, similitudo autem ad amorem virtutis. Imago pertinet ad potentias, scilicet memoriam, intelligentiam & voluntatem. Similitudo verò ad habitus consequentes, scilicet innocentiam & iustitiam. Et differt à statua imago proprie, quod imago proprie superficiè tantum eius rei refert cuius est imago. Vnde pictores imagines faciunt colorum diuersitate & lineamentis quibusdam similitudinem reddentes. Statua verò est quæ non modò superficiem, sed solidum corpus atque perfectum reddit. Statuarij enim effigies rerum lignis vel marmoribus, vel ebo, vel metallis exprimentes, quorum ars statuaria vocatur. Est autem duplex imago, ut scribit S. Bonauen. di. xvj. q. ij. lib. ij. naturalis, scilicet & artificialis. Et cum homo non representet per formam artificis, sed per suam formam naturalem & potentias ei naturaliter inditas, ideo homo non est imago artificialis, sed naturalis, &c. Et imago secundum eundem q. j. vbi supra dicit expressam similitudinem, & quia homo dicit expressam similitudinem Dei, ideo homo dicitur imago Dei. Et ut notat Gabriel dist. iij. qu. ix. ar. j. lib. j. Imago dicitur quasi imitatio, id est imitationem ago. Et secundum quod reperitur in creaturis

turis tripliciter accipitur, ut scribit post Aliacen. q. iij. ar. j. lib. j. Gabriel vbi supra. Vno modo pro substantia formata ab artifice ad similitudinem alterius, secundum aliquam accidentiam eiusdem speciei cum accidentibus eius, ad cuius imitationem formatur, ducens in notitiam rememorationem eius magis distinctam, quæ, scilicet representatur ut distinctum ab aliis talia accidentia non habentibus. Vel sic: Est substantia formata ab artifice ad similitudinem alterius secundum aliquam accidentiam conformiam, & eiusdem speciei cum accidentibus dissimilibus representans. Vnde imago Cæsaris proprie dicitur in quantum Cæsarem representat, & non in quantum est pictura. Et patet de statua Herculis, quæ quantum ad figuram & colorem est eiusdem rationis cum Hercule, non quantum ad subiectum. Sic patet quod imago non est primo similitudo totius, sed est primo similitudo accidentium, quia accidentia in imagine & prototipo sunt eiusdem rationis non substantiæ. Secundo modo accipitur imago pro tali formato siue fiat ad imitationem alterius siue non. Quomodo duo homines multum similes dicuntur alter alterius imago. Tertio modo accipitur pro omni vnivocè producto ab alio, quod secundum rationem suæ productionis producit ut simile, illo modo filius dicitur imago patris. Et notificatur sic imago (ut scribit Gabriel.) Imago est similitudo Dei reperta in creaturis, nata ducere in cognitionem recordatiuam propriorum distinguendum personas & vnitatis essentia cum quadam sui imitatione. Et hoc in infermonibus de fello trinitatis clarius Gabriel expressit. Aliter describitur vestigium, quod suo loco patebit. Et licet creatura rationalis improprie dicitur imago trinitatis, ut dicit Gabriel qu. x. vbi supra, quia nihil reperitur in creatura eiusdem speciei cum Deo, tamen in qualibet creatura rationali, & solùm tali reperitur imago Dei, quia in qualibet rationali creatura est inuenire trinitatem, per quam ipsa potest duci in notitiam recordatiuam, scilicet, mentem, notitiam & amorem, in quibus consistit ratio imaginis ut in partibus, & eo ipso mens imago Dei est, quo capax eius est, ut dicit Aug. xlij. de trinit. & habet Magister in textu, dist. iij. lib. j. Item creatura rationalis est imago Dei propter similitudinem accidentium similibus cum Deo, sicut iustum, sapiens, intellectiuum. Sed illæ proprietates sunt in Deo verè & consubstantialiter & eminentius, quàm in creatura rationali in qua sunt accidentia, ideo creatura rationalis & sola dicitur imago Dei quamuis non ita perfecta, sicut si essent utrobique accidentia tam in Deo quàm in creatura. Consistit autem ratio imaginis radicaliter & originaliter in animæ substantia, sed perfecte & complete in substantia animæ & duobus actibus ab ea productis, scilicet actu volendi & intelligendi, id quod est contra sanctum Thom. qui ponit quod imago consistat in potentiis animæ, & non in actibus, sed contra eum est Aug. Petrus de Aliaco. Potest & consistere in substantia animæ in duobus habitibus correspondentibus illis actibus, ut dicit Gabriel. Nam sicut pater in diuinis habet fecunditatem ad producendum tam filium quàm spiritum sanctum, & communicat filio fecunditatem producendi spiritum sanctum. Ita substantia animæ est fecunda tam intellectus, quàm voluntatis, & communicat actui intelligendi (quàm primo producit) fecunditatem producendi cum

anima actum volendi. Siquidem actus volendi est à substantia animæ, & ab actu intelligendi, actus autem intelligendi à sola animæ substantia. Sed quia perfecta imago consistit in substantia animæ, & actu intelligendi Deum, & amandi Deum, qui actus quia non possunt esse in parte sensitua, ideo in parte sensitua beatus Augu. non constituit rationem imaginis.

¶ **IMAGO** secundum Aliacen. & post eum notat Gabriel dist. iij. qu. x. artic. ij. dub. ij. lib. j. capitur dupliciter. Vno modo prout supponit pro substantia animæ, quæ est memoria, intelligentia, & voluntas, & sic homo non perdidit imaginem Dei, licet per peccatum bene perdidit efficaciam bene operandi ex impedimentis quæ incurrit. Alio modo capitur, ut est nomen quasi collectiuum supponens pro substantia animæ, & actibus cognitionis & dilectionis Dei. Istos perdidit homo pro statu naturæ lapsæ. Et sic intelligitur Aug. cum dicit, Creata sunt in homine imago Dei quam non seruauit. Sed de imagine quæ est in diuinis, quæ dicitur expressionem personæ, & etiam expressionem in summo vnus ad vnum consulito S. Bonauen. di. xxxj. q. ij. lib. j. & quomodo filius imago proprie dicitur, imò dicitur imago pulcherrima, vel speciosissima patris, & ita dilectissima à patre, ut scribit Gerfon tract. iij. super Magni. Reperitur autem in Christiano triplex imago, ut scribit Iaco. de Valentia. q. final. post commentaria super cantica, scilicet imago trinitatis in anima, quam accipit per creationem, per quam dicitur bonus naturaliter, cuius meminit & Gerfon parte iij. de verbo, & hymno gloriæ. Secunda est imago ipsius Adam terreni in carne, per quam natura nostra dicitur corrupta, & sauciata fomite, & morbo concupiscentiæ, vnde eueniunt omnia mala culpæ, quam imaginem accepimus per libidinosam generationem. Ut dicit Aug. contra Faustum, & xij. super Gen. quod hanc imaginem reliquerunt primi parentes in nobis impressam ex vestigio, & similitudine sui peccati. Tertia est imago Christi in anima, quam accepimus per gratiam baptismi & regenerationem. Vnde Apostolus ad Cor. 3. quod postquam omnes vsque ad Christum portauimus imaginem ipsius Adam terreni, portemus ergo imaginem ipsius Adam celestis, qui est Christus. Per hanc imaginem homo configuratur Christo per baptismum, & Ecclesiastica sacramenta, quæ quidem imago Christi, licet ad præsens non tollat imaginem ipsius Adæ de carne, tamen tollit ipsam ab anima nostra, hæc Valeria. Et quo ad primū dicit Pelbartus, post doctores, quæ anima humana dicitur imago Dei quantum ad tria quæ sunt in ea, scilicet memoria, intellectus, & voluntas, de quo Brulefer. distinctione xvj. q. j. ij. & iij. iij. v. & vj. quomodo homo sit imago dei, qui non parū multa de hoc scribit, & astipulatur Gerf. tracta. iij. super Magni. Et homo factus est ad imaginem Dei. Vnde sicut Dominus fecit hominem, ut sibi soli subiectus dominaretur cæteris rebus mortalibus, ita sibi indidit præ cæteris rationem tanquàm legem intimam, ut viam, neque enim (ut scribit Gerf. parte. ij. in recommendatione licentiandorum) propter aliud dicitur homo factus ad imaginem, & similitudinem Dei, nisi quia sui capax per rationem effectus est, secundum Aug. & expositores catholicos, &c.

¶ **DE** imaginibus sanctorum. Imaginum introductio in Ecclesia, non fuit absque rationabili causa, propter triplicem enim causam introductæ fuerunt, vi-

delicet propter simplicium ruditatem, propter affectuum tarditatem, propter memoria labilitatem, quæ perpulchrè declarat S. Bonauen. di. ix. q. ij. lib. ij. vt, scilicet simplices qui scripturas legere non possunt, vt in his picuris sacramenta nostræ fidei legerent, & vt homines excitarentur in his ad deuotionem, quæ pro nobis Christus gessit, ac si oculis cernerent. Solet enim affectus nolter plus excitari visu quàm auditu. Hinc Hor. in arte. Segnius irritant animos demissa per aures, Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ Ipse sibi tradit spectator. Et tertio modo ideo, quia ea quæ audiuntur solū facilius traduntur obliuioni quàm ea quæ videntur. Et quoniã imago Christi introducta est ad representandum eum qui pro nobis crucifixus est, ideo omnis reuerentia quæ ei offertur, exhibetur Christo, & propterea imagini Christi debet cultus patriæ exhiberi. Latius Bonauen. Consonat Gab. lect. xix. canonis. & Alex. de Ales. Idem Gabriel dicit lect. xlix. canon. Christiana religio sustinet in Ecclesia & oratoris imagines, non permittit eo sine, vt ipsæ adorentur, sed vt fidelium mentes per earum inspectiones excitentur ad reuerentiam & honorem exhibendum his quorum sunt imagines, in quorum cognitionem recordatiuam ducunt. Est autem hominum quorundam stolidus error, qui ideo ad imagines afficiuntur, vt in ipsis credant esse aliquid numinis gratiæ vel sanctitatis, quibus potentes sint facere miracula, præstare sanitates, eripere à periculis, & à nocumentis ac insidiis præseruare. De quibus latius Gabriel expositione canonis lect. xlix. Vnde Gerson parte. iij. de simplicitate cordis notula xxij. ait: Imaginum nec vsus nec intuitus prohibetur, sed talis in hæsiō quæ meditantis cor ne sursum feratur quasi circumligatum funibus aut inuiscatum detinet. Superuolare igitur frequenter nititur, etiam si recidere crebro cogatur. Et de adoratione imaginum vide in dictione Adoratio, &c. Nec prætereundum esse censui quod scribit Gerson parte. iij. sermone j. de natiuitate Domini. Nos tales non adorare imagines debemus, scilicet ligneas & lapideas, quia nihil propriè adoramus nisi Deum. Si inclinor ante imaginem crucifixi, non oportet propterea me adorare illud lignum, ex quo facta est potius quàm quoduis aliud: sed est ideo, quia solum Deum adoro, quem crux illa representat. Quantum ad sanctorum & sanctarum imagines pariformiter eas non adoro, sed honoro sanctos & sanctas qui per has representantur imagines Hęc Gerson. Præterea vt idem ait parte. iij. tracta. de exercitiis discretis deuotorum simplicium. Nemo credat sanctorum imagines (sicut quidam hæretici seuserunt) esse contemnendas, sed sunt potius reuerenter tractandę, & ea intentione qua Ecclesia Dei eas instituit dignè honorandæ. Et sic discamus ab his visibilibus mente transire ad inuisibilia, corporalibus ad spiritualia. Ille namque est finis imaginum. Non discrepat ab his Guilhel. in Rationali diuinorum, cum ait de imaginibus. Sed nos illas non adoramus, nec Deos appellamus, nec spem salutis in eis ponimus, quia hoc esset idolatrare, sed ad memoriam & recordationem rerum olim gestarum eas veneramus, &c. Quare autem imagines in quadagesima cooperiuntur, causam esse dicit Brulefer. dist. xvij. qu. vj. in fine libr. iij. ad designandum clausonem paradisi cœlestis: tempore autem passionis eius amouentur, ad designandum apertionem illius ianuę quæ

est facilis ingressus ad videndū Deū facie ad faciem. Plura aliàs de imaginibus.

I M A G I N A T I V A imago, quod propriè est alicuius rei similitudinem mente comprehendere. A quo imaginarium dicimus quod re non est, sed tantum cognitione comprehenditur, & imaginatio actus ipse. Et vt scribit Dominus Cardina. Came. qu. v. in fine libri primi sen. Imaginari potest multipliciter capi. Vno modo idem est quod mente concipere. Et isto modo non solum vera, sed etiam impossibilia & contradictoria possunt imaginari, quia non est aliud quàm mente formare propositionem. Alio modo idem est quod mente formare aliquam propositionem cum apparentia, quod ita sit, vel cum apparentia quod non sit repugnantia quin ita possit esse. Et isto modo dicunt multi quod contradictoria non possunt imaginari, sic loquendo cõcedo inquit Petrus: quod positio de trinitate est imaginabilis à viatore. Vnde Augu. loquens de ipsa. j. de trin. Adoratur inquit, creditur, & sic intelligitur. Et si aliqua auctoritates inueniantur dicere, quod ipsam imaginari aut capere non possumus, intelligendum est quod non perfectè & clarè, sed tantum imperfectè & ænigmaticè. Hęc Aliaco.

I M A G I N A T I V A idem est quod phantasia, vt B. Thom. parte j. q. lxxvij. ar. iij. dicit: Virtus autem imaginatiua, vt scribit Gers. parte ij. de natura primorum motuum, est potentia apprehensiuā, in qua imaginationes rerum sensibilibus referuntur. Ista virtus plus abstrahit quàm sensus, quum sensus non accipit formam rei nisi ipsa re præsentē. Imaginari verò formam rei referuat, re etiam ipsa absente. Et in hoc differt à sensu communi, quia sensus communis indiget præsentia rei exterioris, sicut sensus particularis, imaginatio verò non. Ista virtus vocatur thesaurus formarum, quoniam formæ rerum à particularibus sensibus receptæ in ea retinentur & seruantur. Gerson. Qui amplius de hac potentia scire voluerit, ad Philosophum decurrat. De imaginationibus multa apud Gersonem habentur.

I M M E D I A T E dicitur sine medio vel continuè, nullo spacio interiecto, &c. à quo immediatius. Et aliquid dicitur dupliciter immediatius, vt scribit Scotus qu. j. quotlibet. Vel ita quod ipsum sit medium inter primum & vltimum, & tunc est immediatius positiuè. Vel ita quod inter ipsum & primum non sit medium, aut pauciora sunt media quàm inter tertium & primum, & sic est immediatius negatiuè. Exemplum: Superficies est immediatior substantiæ quàm color, ita quod habet rationem mediij positiuè inter illa, sed risibile est immediatius homini quàm color negatiuè, non enim mediat inter illa extrema positiuè quod tanquam medium inter extrema includitur. Illud immediatius dicitur negatiuè vbi aliquid tanquam medium magis excluditur. Latius vide Scot.

I M M E N S V M capitur tripliciter, vt scribit Brulefer. Negatiuè, priuatiuè, & affirmatiuè. Priuatiuè quidè non habet mensuram, est tamen aptum natum habere. Negatiuè immensum est, quod non est mensuratum, nec est aptum natum mensurari, nec potest mensurari: & sic Deus est immensus & etiam infinitus, negando actum, potentiam, & aptitudinem, non tamen est immensus priuatiuè, nec infinitus. Positiuè immensum est quod habet summam plenitudinem perfectiouis & entitatis sine termino

termino & sine fine, & sic Deus est immensus solus, immensum autem negatiuè bene dicitur de ente prohibito, puta chymera. Immensitas autem in Deo quatuor complectitur secundum Aureo. in compen. propter quæ Deus immensus dicitur: videlicet infinitatem, incomprehensibilitatem, incircumscribitatem, & æternitatem. Nam potest Deus primò considerari in se: sic est infinitus. Psalm. Magnus Dominus & laudabilis nimis & magnitudinis eius non est finis. Secundo potest considerari in operatione ad intellectum, & sic est incomprehensibilis. Vnde Apostolus: O altitudo diuitiarum, sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius. Propterea Deus dicitur sedere super Cherubin, id est super plenitudinem scientiæ, & super omnem intellectum creatum.

Tertio potest Deus considerari in comparatione ad locum, sic est incircumscribitus. Vnde Amb. Nihil præscriptum, nihil circumscribitum, nihil diuisum habet trinitas. Non enim loco clauditur, non extimatione concludit, non ætate variatur. Quarto potest Deus considerari in comparatione ad durationem, & sic est æternus. Hęc Pelbartus.

I M M O R T A L E potest accipi propriè vel impropriè, vt scribit Gabr. di. xix. q. vnica. ar. j. li. ij. Propriè vt contradictoriè opponitur huic quod est mortale, vt videlicet negatio inclusa negat potentiã moriendi, & sic valet immortale, id est non potens mori. Impropriè, vt non opponitur contradictoriè, sed quasi subcontrariè, vt videlicet negatio inclusa non negat potentiam, sed actum, valens tantum, immortale, id est potens non mori, secundum illum modum Magister concedit quod homo pro statu innocentie fuit mortalis & immortalis. Accipiendo (ait Gabriel) immortale propriè, homo non habuit corpus immortale pro statu innocentie, quia pro illo statu homo potuit mori, poterat enim ab eisdem agentibus pati, à quibus nunc si applicata fuissent, non enim habuissent dotem impassibilitatis, per quam corpora sanctorum redduntur simpliciter impassibilia: potuit & homo prohiberi à sumptione cibi, potuit igne comburi, aqua suffocari, à bestia comedi vel occidi à dæmone vel homine. Habuit enim corpus optimè complexionatū, & ita tenetur quod potuit consequenter à suo contrario calore vel frigore excessiuo corrumpi, ergo. Sed bene homo habuit corpus immortale, secundo modo accipiendo immortale: quia potuit non mori pro statu illo: quia habuit pro illo statu adiutoria & remedia cõtra omnia mortem inducentia, & ita potuit mortem euitare. Copiose hoc probat Gabriel vbi supra ar. ij. Habuit & prudentiam copiosam omnia mala cauendi, &c. Et vt idem dicit: Si homo in paradiso non peccasset, mortuus non fuisset. Vnde ad Rom. 5. dicitur. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors. Alia autè fuit immortalitas statum innocentie: vt idem Gabr. dicit dubio. iij. vbi supra. & alia erit status gloriæ. Nam illa non reddidit corpus spirituale, sed conseruabat corpus animale, indigens cibo & potu, & in hoc fuit immortale, quia habuit sufficientia munimenta contra omnem mortem. Sed immortalitas gloriæ reddet corpus gloriosum & spirituale, ita vt non indigeat corporalibus alimentis, nec alterari possit aut lædi à quibuslibet extrinsecis, sed erit in plena potestate spiritus ipsi viuificatis, animi, scilicet ra-

tionalis quantu ad agere & pati per donū glorię, &c. **I M M I T T E R E** dicitur quasi intus mittere. Vnde immittere cognitionem (vt scribit sanctus Bonauen. dist. viij. qu. x. lib. ij. Et post eum Gabriel eadem dist. q. ij. art. iij. dub. iij. lib. ij.) accipitur dupliciter. Vno modo est principaliter ac sufficienter causari vel efficere cogitationes in mente hominis. Alio modo largius vt est principaliter vel occasionaliter aut excitatiuè mouere ad cognitionis formationem. Primo modo accipièdo nec angelus bonus nec malus potest mentinostræ immittere cogitationes, hoc enim solius Dei est, qui solus potest sufficienter, id est sine concursu alterius causa infundere cogitationes eas in mente creando, omnium enim effectuum ipse est causa principalis & sufficiens, sine quo nihil factū est, ita nec etiam fieri potest, & ita nulla creatura præter eum potest esse causa totalis cuiuscunque effectus, vt aliàs dicitur. Accipièdo autem immittere secundo modo siue largè, sic potest angelus bonus bonas, & malus malas immittere cogitationes per modum incitantis & impellentis. Potest enim obiecta offerre & species habitus & phantasmata mouere, quibus oblati aut moti, sequitur cognitio siue cogitatio, nisi potentia cognitiua circa alia sit vehementius occupata. Ita enim experimur in nobis quod nõ nunquam apertis oculis prætereuntem non videmus, vel saltem nos videre non attendimus propter fortem imaginationem circa aliqua interiora. Et vt ait sanctus Bonauen. Dæmones possunt compellere ad cogitationes malorum, sed non ad cogitationes malas, intelligèdo per cogitationes malas viciosas. Cogitatio enim quæ est de malo, non est mala, nisi dum sequitur affectio mala, quæ est in potestate nostra: vel non possunt compellere ad cogitationes malorum simpliciter, vt scribit Gabr. vbi supra, licet possent offerre obiecta & mouere phantasmata, quia mens nostra non potest multa cogitare, dum ergo frequenter circa salutaria est occupata, non potest necessitari ad dimittendum illa, & se conuertere ab istis (extendit rem Gabriel.) Dum ergo mens fuerit ociosa, & non circa vtilia occupata, potest diabolus immittere cogitationes turpes & malas. Secus si fuerit in bonis vehementer occupata. Ex quo sumit Gab. duas regulas notabiles ad euitandas turpes cogitationes. Prima, sollicitè curandum est ne contingat animum à nobis & vtilibus cogitationibus reuocare. Illis enim manentibus aliæ malæ subintrare nõ possunt. Hinc concordat illud Hiero. ad Pauli. Semper aliquid operis facito, vt re diabolus inueniat occupatum: non enim facile capitur à diabolo, qui bono vacat exercitio. Quod non tam de exteriori opere & exercitio, quàm de interiori intellectu veritatem habet. Secunda regula, formanda est affectio dilectione Dei & æternorum, & locum non inueniet cogitatio turpium. Nam secundum Aug. sic quicquid venerit in animum, illuc rapiatur vbi impetus dilectionis currit. Sic enim (vt dicit Bonauen.) facile est ei qui solitus est in bonis animum exercere, malas cauere cogitationes, quia talimulto facilius est & delectabilius in bonis versari cogitationibus quàm sic carnalibus in fœdis & turpibus imaginibus. Et per prædictam (inquit Gab.) immisionis distinctionem auctoritates multæ, quæ sibi videntur contrariæ concordantur formaliter, &c.

I M M V N D I T I A, impuritas, fœditas. Et quædam est spiritualis secundum Ly. super Leuit. 11. & Deut. 14.

& est idem quod peccatum, & non potest esse in brutis, quia carent ratione, ergo non possunt peccare. Alia est immunditia corporalis, & illa potest esse in brutis. Et in munditia corporalis est quadruplex secundum S. Bonaventuram. dist. xij. in fine libr. iij. Quaedam est coniuncta spiritali secundum veritatem, ut pollutio veniens ex turpi cognitione, vel crapula. Quaedam est coniuncta spiritali secundum conformitatem, ut pollutio veniens ex diabolica illusionem vel ex natura superfluitate, in qua sentitur pruritus & delectatio inordinata. Quaedam verò est coniuncta spiritali, tamen est generans horrorem immunditiae in anima, ut pollutio veniens ex infirmitate. Quaedam autem est pure corporalis, nullum horrorem immunditiae in anima generans, ut immunditia in pede, ut quando aliquis habet lutosos & maculosos pedes. Et nulla (ut inquit sanctus Bonaventura) corporalis immunditia de per se est impeditiva celebrationis aut sacramentis, sed bene de per accidens ratione concomitantiae alicuius vel sequelae in anima. Ita & post Bonaventuram scribit Gabr. le. x. cano. Et Gerf. parte ij. tract. de preparatione ad missam, & pollutio nocturna, qui & multa de hoc scriptis notanda reliquerunt: & pollutione, de qua & infra suo loco amplius dicitur. Et ut inquit sanctus Bonaventura, prima immunditia impedit à perceptione sacramenti, propter hoc quod homo debet se reputare immundum.

Vnde non recipit sacramentum cum reuerentia qui sic immundus est, nisi necessitas compellat, & propter irreuerentiam priuatur fructu, & incurrit damnationem. Secunda est immunditia quae est in illusionem diabolica arceri debet ex congruo, quoniam quamuis non sit certum quod anima ibi maculata sit tamen rationabiliter potest dubitari. Et ideo qui se reputat immundum, bene facit. Vnde Isid. in sen. libr. j. & habetur in decre. dist. iij. vj. Non est peccatum quisquis nocturna illusionem polluitur, quamuis extra memoriam cogitationem se presentiat, inquam tamen hoc ut tentaretur, culpa sua attribuit, suamque immunditiam statim sctibus tergat. Tertia immunditia est indifferens, quia tantum est poena, & ideo non ardet à perceptione sacramenti. Si tamen ratione horrores abstineat deuotio & reuerentia est laudanda. Vnde nec mulier menstruata arceretur, nec mulier post partum, sicut dicunt iura. Quarta simpliciter est indifferens, inter omnes has immunditias prima magis impedit, vltima nullo modo. Omnes tamen impediunt de congruo secundum gradus, quando autem propter pollutionem sit abstinendum idem consulit, dicens: Si sentit aliquis iniquationem illam multum animam inclinasse, quia in actu illo dat homo consensum, tunc hoc fiat, siue in somnis siue in vigiliis, consulendum esset ei facere reuerentiam sacramento. Si autem sentit naturam magis expeditam & vltius deuotio trahat ad perceptionem, & solennitas tribuat aliquid quod multum recompenset, dico ipsum (inquit Bonaventura) sine remorsu posse accedere. Et quamuis pollutio sit peccatum veniale ut scribit Brulef. dist. xj. q. xv. lib. iij. magis tamen impedit quam aliud veniale propter horrores diuturnitatem & maiorem deordinationem. Sed de pollutione infra quaedam habebuntur.

¶ **IMMUTABILIS** capitur dupliciter ut notat Brulef. dist. vij. q. ij. libr. j. sen. scilicet priuatiue: & valet sicut illud quod non mutatur, & tamé aptum natum est

mutari, & sic Deus nullo modo est immutabilis. Negatiue dicitur illud immutabile, quod non solum de facto: sed nullo modo etiam mutari potest, sic Deus est immutabilis. Vnde Augu. vij. de trinit. ca. vj. Omnis creatura mutabilis: solus Deus immutabilis. Et ad Titum vlti. Solus Deus habet immortalitatem. Quod exponens Augu. de trinit. libr. j. c. j. dicit quod vera immortalitas immutabilis est. De quo vide Petrum de Alaco q. vij. ar. iij. li. j. Et secundum Gabrielem dist. xl. q. vnica ar. iij. li. j. Immutabile est duplex, scilicet reale & complexionale. Reale est necessarium. Complexionale est quod non potest mutari de veritate in falsitatem, vel econuerso, ita quod aliquando fuerit verum & postea fiat falsum, vel econuerso, & tale immutabile non est necessarium, quia licet aliquod tale verum non possit mutari de veritate in falsitatem, potuit tamen nunquam esse vel esse verum, & ideo non est necessarium, sicut hoc complexum Deus scit, quod Petrus saluabitur, vel sciuit quod Petrus saluabitur, non potest mutari, & c. potuit tamen nunquam fuisse verum. Sic & de illa Deus praedestinavit Petrum, sic non omne immutabile est necessarium. Gabrielybi supra.

¶ **IMMUTABILITAS** dicitur per priuationem mutabilitatis. Et immutabilitas dicitur tripliciter (ut scribit S. Bona. d. vij. q. ij. li. ij.) Vno modo dicitur inuariabilitas, alio modo incorruptibilitas, tertio modo inuertibilitas. Si primo modo accipiéndum in nulla omnino est creatura, neque per naturam neque per gratiam. Nam omne creatum aut est accedens, aut habet accedens & ita variabile, sic accepta variabilitas propria, proprium est ipsius Dei. Si accipitur secundo modo, sic in aliquibus creaturis est. In quibusdam per naturam, ut puta in simplicibus. In quibusdam per gratiam, ut puta in glorificatis corporibus, quae sunt incorruptibilia, nec sic est proprie proprium diuinae essentiae. Si verò tertio modo dicitur immutabilitas, sic omnibus creaturis inest per gratiam, nulli autem per naturam nisi soli deo. Inuertibile enim per naturam est quod ex se ipso habet ut possit stare, hoc autem est in quo nulla est vanitas vel varietas, & in quo omnino nulla est essentiae mutatio, nec ad esse, nec ad non esse, & hoc est solum aeternum, ideo haec inuariabilitas est in solo Deo, & est proprie proprium eius. Inuertibilitas autem per gratiam inest omnibus vel pluribus creaturis, quia Deus sua gratuita bonitate cetera continet ne in nihil cedant, & loquitur de creaturis, qui dicunt quid completum & per se existens. Haec Bonaventura.

¶ **IMMUTATIO sensus** est duplex (ut scribit Rich. dist. xlix. ar. iij. q. ij. libr. iij.) Quaedam quam concomitatur materialis organica transmutatio. Quaedam quae talis transmutatio non concomitatur, sed patitur sensus tantum passione animali. In prima immutatione sensus ita recipit formam sensibilem quod verè denominatur ab ea, ut cum homo calidus ita sentit calorem quod instrumentum sensus est calidum.

In secunda mutatione ita recipit similitudinem formae sensibilis quod non denominatur ab ea, sicut patet in visu. Visus enim videndo album non efficitur albus, albedo enim vniuocè non praedicatur de albedine quae est in pariete, & de eius similitudine quae est in oculo. Prima immutatio non potest esse sine materiali transmutatione, quae stare non posset cum impassibilitate beatorum, sed secunda immutatio non requirit de necessitate nisi quandam immutationem seu passionem animalem sine hac

sine hac autem esse non potest, quia sensus est quaedam passio animalis loquendo de actu sentiendi. Secundo modo intelligo, inquit Rich. quod in beatis quilibet sensus erit in actu, quia passio talis sensus est eius secundaria perfectio, & haec erit ut idem credit, non tantummodo per aliquem influxum ab interiori, ut fortè à beatitudine animae, sed etiam per susceptionem à rebus quae sunt extra animam.

¶ **IMPASSIBILITAS**, Stoici virtutes impassibilitatis dixerunt, non utique quod virtuosus nihil sentirent aut paterentur, alioquin lapidibus essent pares, sed quia passionem quamlibet praue nit virtuosus, nec surrepit aliqua velut effrenis atque tyrannizans rationem, ita scribit Gerf. parte iij. de passionibus animae. confid. ix. Et ut idem ait tract. v. super Magnific. Impassibilitas animae per humanam industriam non potest adquiri, neque per virtutes consuetudinales à Philosophis positas. Lex itaque carnis quae fomes dicitur, semper introrsus haeret secundum Theologos: quae lex compesci paulò minus potest assuefactione contraria non euelli. Nec in hac vita requiritur impassibilitas animae pro prosecutione felicitatis aeternae: manifestat haec gratia Dei tanquam iugum suauis & onus leue, quae subito pessimos & inueteratos dierum malorum iustificat, & per baptismum & martyrium prouehit ad caelos. Hanc non intellexerunt gratiam & purificationem spiritus homines illi sine Christo, sicut nec haberi potest sine Christo, qui eam cui vult, & quam citò vult communicat. Patuit in illo larrone benedicto comite suo in passione & regno. Neque impassibilitas in via haberi potest, neque in patria sine stabilitamento gratiae, iuxta illud: Bonum est gratia stabiliri cor. Confunditur in hoc vanitas Philosophorum, qui crediderunt virtutibus moralibus ascendere posse caelum, ut deducit Gerf. Passibilitas verò animae fit saepe occasio virtutis exercendae: sicut in Paulo declaratur ex utilitatibus per tentationes varias prouenientibus, quas esse cum passionibus nemo nescit. Vnde qui non est tentatus quid scit? Et per multas tentationes oportet nos intrare in regnum Dei. De passibilitate animae ibi Gerf. quae à multis viatoribus tolerari potius debet, quam ut excutiatu erit. De impassibilitate quae est dos, vide supra in dictione Dos impassibilitatis.

¶ **IMPECCABILITAS** dicitur impotentia peccandi. Impeccabilis, qui non peccat. Et capitur tripliciter, Vno modo pure, negatiue, simpliciter: & sic lapides, & ea quae non habent liberum arbitrium, dicuntur impeccabilia. Secundo contrariè seu negatiue, & per naturam: & sic solus Deus est impeccabilis. Tertio negatiue per gloriam: & sic beati in patria dicuntur impeccabiles, aut per gratiam singularem in via, sicut fuit mater Christi. Ita Guil. Vorriou scribit, & frater Pelbartus libro secundo Rosarij Theologiae, in dictione Innocentia, & c. De quo & alia.

¶ **IMPERIRE** est implicare, inuoluere, retardare. Potest autem diabolus hominem impedire, Deo permittente, multipliciter, ut scribit Petrus Paluden. dist. xxxiiij. quaest. ij. arti. iij. lib. iij. Habet enim ex hoc, quod est spiritus, potestatem super creaturam corporalem ad motum localem prohibendum, vel faciendum, vnde potest corpora impedire ne sibi etiam mutuo appropinquet, vel directè, indirectè, interponendo se inter eos, & in corpore assum-

pto: sicut accidit sponso, qui desponsauerat idolum, & nihilominus contraxit cum iuuenula, nec potuit eam cognoscere propter hoc. Secundo modo potest hominem inflammare ad actum illum, vel refrigerare ab actu illo, adhibendo occulte virtutes rerum quas optimè nouit ad hoc validas. Tertio turbando imaginationem & extimationem, qua reddit mulierem exosam, quia potest imaginationem imprimere. Quarto prohibendo directè rigorè membri sicut & motum localem cuiuscumque organi. Quinto prohibendo immisionem spirituum ad membra, in quibus est virtus motiua, quasi intercludendo vias seminis, ne ad vasa generationis descendat, vel ne ab eis recedat, vel ne excidatur, vel ne emittatur, & multis aliis modis. Cui autem faciunt mulieres sortilegia cum fabis & gallarum testiculis, non est credendum quod virtute illarum rerum vir impotens reddatur, sed oculta virtute daemonum illudete fortissimi per illa corporalia. Plus autem permittit Deus super hunc actum, per quem primum peccatum transfunditur, quam super alios humanos, sicut & super serpentes, qui magis incantationibus deseruiunt quam alia animalia. Vide latius Palud. qui & ponit exempla: & magis permittit Deus (ut post alia idem dicit) in peccatores daemones seruire quae in iustos: sicut in Iob: propter quod habet facere confessionem, & huiusmodi, ne ferro manente in vulnere, frustra sit malagma apponere, & c. Et postea conclu. ij. Non est potestas super terram, imò nec super caelum post Deum, qui Luciferus in naturalibus valeat comparari: nec semper exorcismi liberant, quoad quod quidè propter peccatum, quoad quod autem propter bonum hominis cui non expedit nubere. Vnde nec Paulum tertio rogantem contra Angelum fatanæ Dominus exaudivit. Haec Palud. Impedit & nos alia in multis & bonis operationibus, diabolus. Insidiat enim hominibus, & c. Quare omni modo curat mortales in praecipitium interitus dare, & c.

¶ **IMPERIVM** est actus rationis ordinatis cum quadam motione ad aliquid agendum. Be. Tho. prima secundae q. xvij. art. vj. Dicitur autem ab impero, as, quod idem est quod iubere: dictum ab in particula intentiua, & paro, quasi statim paro vel prorsus paro: & imperare est actus rationis. Dupliciter autem ratio illum exercere potest, de quo videatur Gerf. part. ij. de delectatione an sit peccatum.

¶ **IMPERITI**, indocti, illiterati, quos & Dionysius vocat eos, qui vel non sent fideles, vel qui tumetes iam Philosophia, maleque viuentes, coculcant pedibus suis sordidis quicquid non sapiunt, quicquid etià non intelligunt, canino dente lacerant. De his Gerf. part. iij. de mystica Theologia par. vj. considerat. xxxj. cum ait: Sicut multis qui clerici vel literati, aut sapientes vel Philosophi, aut Theologi nominantur, occultandus est sermo de mystica Theologia: sic plurimis illiteratis, & simplicibus (fidelibus tamen) tradi potest. Vnde B. Dionysius plerumque obtestatur discipulum suum Timotheum, ut nullus imperitorum haec audiat. Imperitos vocat infideles vel Philosophia tumetes: de quibus ait Evangelica parabola: Nolite sanctum dare canibus, neque margaritas proiciatis ante porcos. Sed econtra simplices, qui quidem fidem habent, possunt ex ea consurgere ad vnitum amorem cum Deo, per fortem, scilicet contritionem mortificationem sensualitatis, trahente eos Deo vinculis praceptorum suorum, & mansionem apud eos faciente, attestante Isaia, quod super humilem & quietum, &

trementē sermones suos requiescit Dominus, &c.
IMPLATIO ab implere, quod idem est quod farcire, replere, perficere. Impletio mandatorū Dei dupliciter accipi potest, ut notat Gab. d. xxviii. q. vnic. art. j. lib. ij. Vno modo quo ad substantiam actus precepti. Sic audiens Missam in die Dominica, subueniens parentibus, dans eleemosynam in extrema necessitate constituto, etiā quacunque intentione hoc faciat implet preceptum faciendo actum precepti. Alio modo fit impletio precepti quantum ad intentionem precipientis. Intendit autem Deus precipiens in omni precepto, ut illud obseruando mereamur ad vitam æternam ingredi, secundum illud Mat. 16. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Potest autem homo per liberum arbitrium ex suis naturalibus diuina precepta, quo ad actus substantiam implere, sed non ad intentionem precipientis, quæ est consecutio salutis nostræ. Potest enim honorare parentes, audire Missam, dare eleemosynam in articulo necessitatis ex naturali honestate aut pietate, nõ ordinando in deum tanquam finem, & ita non ex gratia. Patet quo ad secundum ad finem, seu intentionem precipientis, nullus agere potest sine gratia. Ad hunc enim finem non agitur nisi per opera meritoria, quæ præsupponunt gratiam, ut ait Gabriel.

IMPORTVNITAS est euagatio mentis ad illicita, secundum quod in arce mentis residet volentis ad diuersa se diffundere. Beatus Thomas secunda secundæ, quæ. xxxv. arti. iij. Importunum esse & importunè fieri, quæ sunt, fiuntve præter rationem loci, seu temporis, seu personarum. Et importunum hominè dicimus proacem, molestem: quæ à quo importunitas dicta est, sicut oportunum e contra dicimus siue oportunè accidere, quod pro desiderio nostro accidit: à quo fit oportunitas, quod commoditatem significat, ab ob & portus, quod nauigantibus maxime vtilis, optabilis que portus sint: ideo duplici pp à quibusdam scribitur oportunitas.

IMPSSIBILE, quod fieri non potest. Et secundū aliquos, ut scribit Gabriel distinctio. xiiij. quæstio. iij. articulo. secund. libr. quar. non semper accipitur proprie, ut negat omnem possibilitatem, sed ut dicit difficultatem. Nam perfecti, de quibus loquitur Apostolus ad Hebræos sexto: Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cælestis, & participes facti sunt spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum dei verbum, virtutesque venturæ seculi, & prolapsi sunt, rursus renouari ad penitentiam, rursus crucifigentes sibi metipsis filium dei, & ostentatui habentes. Vel exprimit impotentiam naturæ nostræ, quæ potest per se cadere, non autem per se resurgere. Vide latius Gabriel. ibi. Vel impossibile, id est difficile, ut exponit sanctus Bonauentura distinctio. xiiij. libr. quar. loquitur enim Apostolus de perfectis, qui difficulter resurgunt. Vel quia non ex viribus humanis, vel ut fiat vis in penitentia, quam sequitur baptismus. Hic enim virtutem totam habet ab hostia passionis, & de hac dicit Apostolus decimo ad Hebræos: Non relinquatur hostia pro peccato, &c. Impossibile autem ut negat omnem possibilitatem, nemo ad hoc obligatur. Vnde qui dicit Deum præcipere impossibile, anathema est, ut dicit Petrus de Palude distinct. xxxviii. quæstio. iij. articulo. quar. libr. quar. Et aliquid esse impossibile iudicamus quatuor modis vel causis, ut scribit sanctus Bonauentura distinctio. xlij. quæstio,

tert. lib. j. Vno modo per limitationem naturalis potentia, ut de trunco fieri vitulum, & virginem parere, mulier enim sine semine non potest concipere naturaliter. Item partus clausa porta propter corpulentiam, non potest exire: similiter natura statim non potest truncum in vitulum conuertere, cū habeat potentiam limitantem. Secundo modo dicitur impossibile, non propter limitationem potentia, sed propter limitationem nostræ intelligentia, ut duo corpora esse in eodem loco, vel idem corpus in diuersis, vel maius in minori loco, quia nullo modo possumus capere, cū nostra imaginatio semper dicat oppositum. Vnde etiam quando dicitur quod Deus facit sic in sacramento altaris, necesse est ut ratio contra se eleuetur, ut credat. Tertio modo dicitur impossibile propter priuationem omnem existentia, secundum omnem comparationem, scilicet principij, medij, & vltimi, ut præteritū non fuisse præteritum. Omnis enim potentia, quæ intelligitur aliquid facere, respicit ens vel in ratione principij, vel termini, vel vtroque modo.

Et quamuis Deus de omni ente creato possit facere quod non fit, siue de ratione siue de re: tamen de eo quod fuit, & non est, facere quod non fuerit, hoc omnino Deo est impossibile, quia hoc facere est nihil facere. Quarto modo dicitur impossibile secundum illustrationem veritatis æternæ, & ordinem diuina sapientia: ut verbi gratia. Ut duo opposita insint eidem & secundum idem, hæc ipsa veritas æterna, eo ipso quod veritas est, iudicat & illustrat, & iudicat impossibile: sicut & hic duo & tria non est quinque. Item impossibile est, quod sit triangulus & non sit figura: & hoc claudit in se duo contradictoriè opposita. Et quoniam Deus sic est omnipotens, ut nihil possit, nisi quod decet suam potentiam, & non deordinat sapientiam: ideo impossibilia quædam nõ potest, ut quod est impossibile propter priuationem omnem existentia, & quod propter illustrationem veritatis æternæ, non potest omnino.

Sed quod est impossibile propter limitationem potentia, vel propter limitationem intelligentia, quod Deo est possibile propter hoc quod eius potentia non est limitata, sed infinita: & ideo supra naturā & intelligentiam potest, quarum vtraque est arcata. Vide latius sanctum Bonauentura. Et ut scribit Augustinus vigesimo secundo de Ciuitate Dei capitulo. quarto, ad probandum mysterium incarnationis, contra paganos, tria videbantur impossibilia aduentum Christi apud Aristotelem & omnes Philosophos. Primum impossibile erat apud eos quod Deus posset fieri homo. Secundum quod mundus & maxime Philosophi & Sapientes hoc crederent, scilicet Deum posse fieri hominem. Tertio videbatur eis magis impossibile, scilicet quod homines simplices & plebei possent persuadere Philosophis & cæteris, ut hoc mysteriū incarnationis crederent. Vide latius apud Augustinum, quem & refert Iacobus de Valentia, Psal. 86. qui & fusius rem pertractat.

IMPRESSIO ab imprimere, quod idem est quod immitto, intus calco, obfigno. Dicuntur & impressiones meteorologica. de quibus plura colligit frater Pelbartus libro secundo Rosarij Theologia. Et quia ad Philosophos spectat de his tractare, ibi super se deo, remittens ad Philosophos. Principalem tamen causam earum referam omnium impressionum secundum Theologos. Est autem causa principalis

capalis & prima omnium impressionum Deus creator omnium rerū. Et hoc patet ex scriptura, Iob. 38. vbi dicitur: Nunquid ingressus es thesauros niuis. Lyra. Thesauri niuis dicitur exhalationes humida, ex quarum congregatione generantur niues, & etiā grandines, quando congelantur à frigore. Ideo subdit: aut thesauros grandinis aspexisti, quæ præparauit in tempus hostis, in die pugna & belli, id est ad punitionem hostium in bellis. Sicut legitur de Sifara per grandines debellato. Iudi. 4. Vnde & Aug. super Gen. dicit, quod omnes exhalationes, vti, tonitrua, & nubilia, pluuia, niues, grandines, ignes, & serena, occultis imperiis Dei à summis ad infima, fiunt bonitate Dei. Et nota secundum Hierony. ut supra. Licet Philosophi de causis istorum aliqua dixerunt in generali, tamen obscure & imperfectè: nec sunt inuestigabilia ad plenum naturali ratione vniuersa illa. Vnde & sæpè in talibus sibi inuicem contradixerunt, quia causa determinata talium, ignoratur: ergo, &c. Itaque de istis Philosophi dicunt aliquas causas secundarias in generali loquendo, videlicet quomodo ex vapore subtili fit aqua, vel ex aere ignis, & quod Sole appropinquante vapori vel rori, tunc ros & vapor eleuatus, ascendit & generantur impressiones. Sed de pluribus illis consulto Philosophos Aristotel. & Albertum, & alios in libr. Methaurosum, scilicet de generatiōe fulminis, fulguris, coruscationis, pluuij, roris, cometæ, iridis, & aliorum, qui abundè de his scribunt.

IMPROVIDENTIA est defectus intelligentia & solertia, pertinens ad negligentiam & inconstantiam, Beatus Thom. ij. q. liij. art. ij.

IMPROVIDENTIA sumitur tripliciter, scilicet negatiuè, priuatiuè, & contrariè. Prima non est peccatum, sed secunda peccatum ratione negligentia. Tertia verò secundum se est peccatum mortale, si fit cōtra præceptū dei, aliter est peccatum veniale: ex beat. Tho. ij. q. liij. ar. j. Et imprudentia est generale peccatum participatiuè non autem essentialiter: cuius sunt triplices partes, scilicet subiectiua, id est monastica, politica, & iconomica: potentialis, id est præcipitatio seu temeritas, inconsideratio, inconstantia, & negligentia. Et integrales, quæ reducuntur ad potentiales, ex B. Th. ij. q. liij. art. ij. Vide & de imprudentia in dictione Prudentia infra.

IMPULSUS ab impellere. Et nomen impulsus (ut scribit Gerson part. iij. Centilogio de impulsibus) prius impositum fuisse, ait, à motu locali, tanquā notiori sensibus, sed translatum tanquam ad oēs alias motiones: & principalius nomē impositū fuisse motibus violentis quàm naturalibus, sed extenditur etiam aliquando ad motiones & naturales, & præter naturales, aut supernaturales, atque voluntarias: extenditur etiam ad vertiginem. et largè capiendū significat omnem motionem, cuius terminus aut priuatio, quies nominatur. Quæ duo dātur intelligi in cantico Maria: Deposuit potentes de sede. Deposito ad motum, sedes pertinet ad quietem. Et improprie impulsus extenditur ad omnem mutationem etiam qualis est creatio, vel aeris subita illuminatio. Propriissimè verò nomen impulsus extendi potest ad omnem operationem quamlibet intrinsecam & immanentem, ita non habere quietem (maximè in creaturi.) oppositum. Sic diceremus, quod omnis res posita in loco suo naturali, se præmit & impellit quodammodo in ipsum. Et sic accipiendū, significat rem perfectiorem per modum

quietis in suo loco, quàm per modum motus ad suum locum non habitum. Est enim imperfectio in rebus creatis, quod in suis locis non valeat immobili pondere se locare. Solus Deus est huiusmodi, sicut solus est necesse, solus in seipso, sicut in loco proprio, nec auelli potest, nec mutari. Secus de qualibet creatura ad diuinam potentiam comparata. De impulsibus per plura scribit Gerson in pluribus locis: & tractatu viij. super Magnificat, ponit septem species impulsus secundum Psalm. Vnus est timor nocturnus, & hic est obscurus. Alius est subitus, sagitta volans in die. Tertius perplexus & inuolutus, negotium perambulans in tenebris. Quartus importunus. Quintus violentus, qui pariter ex eunt ab incurfu. Sextus est à dæmonio meridiano, qui se in Angelum lucis transfiguratur. Septimus est à diuinorum curioso scrutinio super filios hominum, qui pereunt omnes: à sinistris cadent à latere tuo mille, qui videbantur perfectiores: & decem millia à dextris, omnes fide signati. Horrendus nimis est hic impulsus. Ecce dum hic viuimus, nauigamus velut in mari magno fluctuantium cogitationum. O quàm sæpè suscitatur & inhorret spiritus procellosæ tentationis permittente Deo, impellente diabolo. Vide latius Gersonem de impulsibus.

IN quandoque sumitur intransitiuè, ut scribit post Adam Gabriel distinctio ij. quæst. xj. libr. j. ut cum dicitur: Essentia est in diuinis vel in patre: sicut cum dicitur: Creatura falis, id est quæ est fal: quia natura diuina est essentia diuina: & pater est essentia, & pater est sua proprietates relatiua, scilicet paternitas. Idem est de mente Damasceni libro j. cap. xj. Et ut scribit sanctus Bonauentura distinctio xxxiiij. libr. j. in dubio literali. In notat diuersas habitudines. Aliter enim dicitur pater in filio, aliter paternitas in patre, sicut proprietates distincta: si vult dicere Magister, quod aliter sunt, siue dicuntur esse proprietates in essentia quàm in persona. Nam in essentia dicuntur esse propter identitatem, ita quod in, omninò dicit identitatem. In personis dicuntur esse sicut veræ proprietates in hypostasibus, & determinationes in determinatis. In creaturis autem non est vnus modus sine alio, quia proprietates non omnino idem est cum eo cui inhæret, non sic in diuinis. Et ut idem ait distinctio xxxvij. in dubiis literal. libro j. Deus non solum est in creaturis, sed etiam apud se. Vnde Augustinus in libro confessionum: Deus est in se vt Alpha & omega. In mundo vt creator & rector. In Angelis vt sapor & decor. In liberatis & electis, vt liberator & adiutor. In reprobis sicut terror & horror. Et quando dicitur, quod Deus est in diabolo vel adultero, hoc intelligendum est quantum ad conseruationem naturæ, ut dicit sanctus Bonauentura distinctio xxxvij. circa tertium. Nec (ut idem ait) fordes corporales coinquinant corpus spirituale, quia nec cōmunicant in materia, nec dependent, ut patet in radio, qui nõ inficitur facibus, quia nec dependet, nec cōmunicat in transmutabili materia. Et secundum Bruleferum distinct. vij. quæst. iij. libro j. In capitulo dupliciter, quandoque priuatiuè, quandoque negatiuè: vnde in omnibus istis: Deus est infinitus: Deus est immensus: Deus est immortalis: si ly in tenetur negatiuè. Vnde quando simpliciter negat non ponendo aptitudinem, sunt veræ & catholica. Si verè in tenetur priuatiuè seu priuatiuè, sunt falsa & hæretica: quia sic exponitur: Deus non

non est finitus: & tamen Deus aptus natus est finiri. Deus non est mortalis, & tamen aptus natus est mori. Item anima intellectiva indiuisibilis: punctus est, inquit, indiuisibilis. Corpus humanum est inaequale caelo: si in caput priuatiue, omnes sunt falsae: si verò negatiue, omnes sunt verae. Brulefer.

INHABILIS idem quod ineptus: non habilis, vel non idoneus. Et aliquis potest dici inhabilis respectu alicuius actus exercēdi, duobus modis. Vno modo, quia non potest illum actum licite exercere, & hoc modo solum dicimur posse, quod iuste possumus.

Alio modo absolute & simpliciter: puta quando nihil potest efficere, dato quod totū illud faciat quod in se est. Sic episcopus haereticus vel alius subiectus poenae canonicae vel ecclesiasticae cēsurae, est inhabilis ad conferendum sacramentū ordinis, primo modo dicto. Non enim potest conferre sine peccato mortali: ergo non iuste & licite. Et hoc probatur per auctoritates Innocentij, Gregorij, Cypriani, Hierony. Leonis, quae ponuntur à Magistro in tex. di. xxv. Sed secūdo modo loquendo de inhabilitate, tūc nullus praedictorum est inhabilis ad conferendum sacramentum ordinis, supposito quòd seruet in ordinando formam ecclesiae, & intendat conferre sacramentū ordinis, sicut intenditur in ecclesia, de quo videatur latius Thomam Argenti. di. xxv. lib. iij.

INANIS gloria, quod Graecè dicitur kenodoxia, est inordinatus appetitus manifestationis propriae excellentiae secundum beatum Tho. ij. ij. q. cxxxij. & differt à superbia, quod superbia inordinate appetit excellentiam: sed inanis gloria manifestationem eius: ideo non sunt idem, sed prima causat secundam. Thom. de hoc videatur aliàs.

INCANTATIO ab incantare, quod proprie est verbis solis vel etiam rebus quibusdā adiunctis aliquid supra naturam moliri. Est autem incantatio superstitiosa (secundum beatum Thomam ij. ij. q. xcvi. arti. ij.) & illicita, si continet aliquid ad daemones pertinens, vel nomina ignota, vel aliqua falsa, vel vana, vel aliqua signa praeter crucem: quam obrem incantatio prohibetur. Vnde Leuiti. 19. dicitur: Non declinetis ad Magos, nec ab Ariolis aliquid sciscitemini, ut poluamini per eos. Et Leuit. 20. Anima quae declinauerit ad Magos & Ariolos, & fornicata fuerit cum eis ponam faciem meam contra eam, & interficiam eam de medio populi sui. Et Deut. 18. Quando ingressus fueris terram, quam Dominus deus tuus dabit tibi, caue ne imitare velis abominationes illarum Gentium, nec inueniatur in te qui lustrat filium suū aut filiam ducens per ignem: aut qui Ariolos sciscitet, aut obseruet somnia atque auguria: ne sit maleficus, nec Incantator, neque Phitones consulat, nec diuinos, & quærat à mortuis veritatē. Omnia enim haec abominantur Dominus. Et propter istiusmodi scelera delebit eos, in introitu tuo perfectus eris, & absque macula cum Domino deo tuo. Gentes istae, quarum possidebis terram, Augures & diuinos audiunt, tu autem à Domino deo tuo aliter institutus es. Et Augustinus li. j. de doctrina christiana: & habetur xxvj. q. illud ait: Omnes igitur artes huiusmodi vel nugatoriae vel noxiae superstitionis, ex quadam pestifera societate hominum & daemorum, quasi pacta infidelis, & dolosae amicitiae constituta penitus sunt repudiandae & fugiendae christiano. Idē & habetur xxvj. qu. vltima. Admoneant. Admoneant, inquit, infideles Sacerdotes populos suos, ut nouerint Magicas artes, incantationesque quibuslibet infirmitatibus

hominum nihil remedij posse conferre, non animalibus languentibus, claudicantibus ve, vel etiam moribundis quicquam mederi, sed haec sunt laqueus & insidiae antiqui hostis, quibus ille perfidus genus humanū decipere nititur: & si quis haec exercuerit clericus degradetur, laicus anathematizetur. Vnde & Gregorius. & habetur xxvj. q. v. Si quis. Si quis Ariolos, Auruspices, & Incantatores obserauerit, aut Philateris vsus fuerit, anathema sit: nec villo christiano incatatione uti licet, de qua & aliàs latius dicitur.

INCARNATIO secundum Scotum est dependentia naturae humanae ad personam alterius naturae, ut ad terminantem eius dependentiam ipsam sustentificando. Vel sic & breuius. Est humanae naturae sustentificatio à persona extrinseca alterius naturae. Per incarnationem verbi nihil aliud intelligimus, ut scribit Gabriel di. j. q. j. lib. iij. nisi assumptionem humanae naturae à verbo in vnitatem suppositi, per quam verè Deus dicitur homo, & homo Deus. Et post di. xxij. in Epilogo de incarnatione, dicit: Incarnatio est assumptio humanae naturae à verbo in vnitatem suae personae, propter quam deus factus est homo, siue deus verè dicitur homo, & homo deus.

INCARNARI est terminare dependentiam suppositalem naturae assumptae. Ex quo sequitur quòd incarnatio non est vnio naturae humanae ad personam Christi: ita ut fiat persona Christi. Item incarnari, inquit, non est pati, sed est terminare dependentiam naturae assumptae, neque incarnari correspondet huic actiui incarnare tanquam passio actiui, sed huic actiui incarnare correspondet tanquam passiuum assumpti. Actio enim incarnandi quatinus transit in obiectū, transit in naturam humanam tanquam in passum non in verbum. Nō enim verbum, sed natura assumptae patitur, & est in potentia obedientiali. Incarnari igitur & incarnare, licet secundum vocem habent se ut actiuum & passiuum, non tamen secundum significationem, ut paruit. Haec secundum Scotum scripta sunt à Gabr. vt supra.

INCARNATIO, Animatio, & humanatio in hoc caelesti mysterio differunt secundum Guil. Scoti imitatore, lib. iij. di. ij. Incarnatio enim dicitur respectu carnis assumptae. Sic loquitur Gregorius: Carnē deitas mediante anima suscepit. Animatio verò dicitur respectu animae vnitae, sicut ad Volusianum dicit Augu. Animam rationalem & per ipsam corpus humanum optauit sibi. Humanatio verò est respectu assumpti hominis, vel verius respectu assumptae humanitatis. Vnde inquit Magist. in litera. Me suscepit, ut totum me liberet. Ista tum tria quandoque capiuntur pro sola incarnatione, sicut dicit gloss. super illud Ioan. primo: Verbum caro factum est: per carnem totus homo intelligitur. Et incarnatio potest intelligi tripliciter. Primo actiue, & sic cōpetit verbo dei, quod secum vniuit carnem. Secundo passiuè, & sic competit carni vnitae. Tertiò actiue & passiuè simul pro ipsa vnione humanitatis ad verbum diuinum. Necessarium autem fuit verbum Dei incarnari. Tū propter reparationem humanae naturae. Tum propter perfectionem vniuersi, ut inquit frater Pelbartus li. iij. Rosarij Theol. & paulò post latius dicitur. Et in incarnatione (vt dicit Gab. di. ij. q. vnica, li. iij.) tria cōsiderantur, scilicet corporis formatio, formati corporis animatio, & animati corporis assumptio siue vnio eius cum verbo. In formatione corporis duplex cōcurrit modus seu mutatio, scilicet localis & alterationis. Localis qua materia corporis transfertur

ad locum generationi deputatum: puta foeminae matricem, etiam materiae condensatio in matrice, non fit sine locali mutatione. Secundo concurrit motus alterationis, qua materia in loco debito alteratur & disponitur ad susceptionem formae speciuocae. Fit autem illa dispositio per multas alterationes ad diuersas formas accidentales, & fortè generationes ad diuersas formas substantiales, donec vltimate disponitur materia ad receptionem formae speciuocae, quia eius vocatur organizatio. Extendit hoc Gabr. In animatione producit ipsa anima in materia disposita, & ipsa productiue vnitur materiae, quae vnio est ipsa animatio. Nam si per diuinam potentiam forma speciuocae prius tempore produceretur in materia, & post vniatur in hoc casu ante vnionem, non esset animatio. Vnio autē animati corporis cum verbo, & realiter & formaliter ipsa incarnatio: vnio dico suppositalis. Et corporis Christi conceptio, animatio & assumptio, in Virgine perfecta est, non temporaliter, sed instantaneè, id est tota simul. Nam priusquam Virgo consensum expressit, dicens: Ecce ancilla Domini, &c. Non videtur fuisse operatio aliqua specialis ad incarnationem, sed vltimo instati verborum corporis formatio, animatio, & assumptio simul completa est, ut latius probat Gab. vbi supra. Fuit autem opus incarnationis maximae gratiae, vt & vult Aug. & maioris quam beatificationis. Latius Gab. di. j. q. ij. arti. ij. lib. iij. Et ista benedicta incarnatio à tota Trinitate indiuisè est effecta efficienter: licet ad solam personam verbi sit terminata, quia filius in quantum homo, à tota Trinitate dicitur missus, prout explicatur Isa. 44. vbi dicit filius: Dominus misit me & spiritus eius. Et hoc vult Iacob. de Valen. Psal. 44. & Psalm. 71. vbi explicat mirabilem modum illius incarnationis per vellus Gedeonem. Quod mysterium incarnationis (vt ipse ait) est nobis incomprehensibile, & insensibile, & ineffabile. Arca quoque testamenti figurabat incarnationem Christi, vt idem scribit Psalm. 79. Nam humanitas Christi est verum tabernaculū verbi Dei, in quo latebat verbum siue diuinitas. Et sicut in arca foederis tria erant inclusa, scilicet tabulae legis, & virga Aaron, & vna Manna: ita in illa humanitate tria erant inclusa, scilicet verbum, & anima Christi, & caro: & sic Christus erit Deus, & Rex, & Sacerdos, & homo. Plura ibi Valentia. Tempus autem incarnationis dicitur tempus plenitudinis multiplici de causa: vt scribit sanctus Bonaventura distinct. j. lib. iij. circa textum. Prima, quia Deus impleuit quod praesmierat. Vnde super illud Galath. 4. At vbi venit plenitudo temporis. Gloss. completum est tempus quod praesmierat pater, quando mitteret filium suum. Alia ratio est propter impletionem promissionis, quia ille nobis datus est qui fuerat promissus. Vnde super Ioan. 1. Plenum gratiae & veritatis. Glossa, quo ad impletionem promissorum. Tertia ratio est quantum ad completionem figurarū, quia in aduentu Christi figurae veteris testamenti, sunt impletae veritate. Math. 5. Non veni soluere legem, sed implere. Quarta ratio est propter plenitudinē gratiae, quae fuit in Christo, quae fuit principium omnium plenitudinum. Vnde Coloss. 2. In Christo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Quinta ratio propter plenitudinē generationis, quae est viri de sola muliere: & haec est consummata in Christi incarnatione. Sexta ratio, quia tempus incarnationis est tempus sextae aetatis, in qua quidem est plenitudo & perfectio, ut sicut mū-

ditus in sexta die est consummatus, sic in sexta aetate fit reparatus. Et de his aetatibus dicitur in dictione Actas. Sexta autem est à Christo vsque in finē. Haec Bonaventura.

INCARNATIONIS rationes & congruitates Doctores sancti plures ponunt. Sed sanctus Bonaventura in Breniloquio li. iij. ca. j. reducit ad tres: & in tertio scripto distinct. j. quae. v. reducit ad quatuor. Tho. iij. parte, quaestio j. arti. ij. & in tertio scripto. Gerson parte ij. sermone facto in die natiuitatis, illam porissimam causam veniendi ponit secundum attestatio nem sanctorum, ut peccatores saluos faceret: & praecipua fuit nostrae carnis purgatio. Latius scribit Gerson. Et idem parte iij. sermone de eodem festo, ponit alias causas. Gabriel distinct. ij. quaestio. vnica, lib. iij. arti. iij. dub. ij. congruitates tres ponit dominicae incarnationis, quas diffuse ibi recitat. Vide si placet. An autem Christus esset incarnatus, nihilominus si homo non peccasset? consulto Gabrielem dub. iij. vbi supra, recitantem de hoc opiniones Sanctorum & doctorū, quas breuitatis gratia omitto. Vide autem ad hoc sanctum Bonau. in principio iij. & Gerson. part. iij. super Cantica canticorum symphymate v. Et quemadmodum hominis praeruaricatione praecessit diabolica tentatio: ita incarnationem debuit praecedere Angelica salutatio, ut sic ordo reparationis correspondeat ordini praeruaricationis. Latius sanctus Bonaventura lib. iij. circa textum. Opus autem incarnationis non sine causa dilatum est in finem mundi. Et licet rationes temporum, quae pater in sua potestate posuit, nō est nostrum cognoscere, ut dicitur Actuum 1. tamen dubium non est quin sapientissimus dispositor temporum deus, omnibus suis operibus congruentissimum tempus elegerit, quāuis haec congruitas à nobis plene in via sciri non possit.

Ponunt tamen doctores varias rationes, cur in finem mundi dominus opus incarnationis distulerit. Quarum vna est secundum sanctum Bonauent. dist. j. quaestio. vlt. lib. iij. Et post cum Gabriel scribit dubio iij. d. ij. lib. iij. manifestatio seueritatis vltionis diuinae, quae tantos patrum clamores sustinuit antequam Redemptor mitteretur, & tanto tempore Adam tū sua posteritate in limbo carceratus teneretur. Secunda, quia congruum fuit ut homo prius convinceretur de sua ignorantia & impotentia, ut sic humilitatis sui defectus cognitione confugeret ad gratiam Dei, & sic capax remedij redderetur. Tertia, ut dilatione tanti beneficii cresceret desiderium. Quod enim amplius desideratur, & diutius differtur, preciosius reputatur. Quarta ratio, quia distantia à principio facit debilitatem in effectu. Et ideo quanto plus distant homines à principio salutis Christi, scilicet incarnatione, tanto magis debilitatur deuotio. Vnde ait dominus, quod in nominissimis temporibus charitas refrigescet multorum. Vnde si à principio incarnatus fuisset, totus feruor deuotionis periisset. Dilata est igitur vtiliter ad finem seculorum, quo minus effectus eius longo tractu temporis, tandem deficeret. de hoc latius Bonaventura & Gabriel scribit. Et de hac benedicta incarnatione multa agit Gabriel per plures quaestiones, quas diligens lector & amator diuinae sapientiae & liberalissimae dei voluntatis, quam in opere incarnationis ostendit, legere poterit: inueniet pulchra & notanda, & quae possent mouere hominem ad diligendum deum, qui ex maxima in nos charitate

hoc incarnationis opus ad nostram vtilitatem perficere voluit, quæ singula breuitatis gratia omittere volo, ne sicut in aliis multis, quæ rescindo, fastidioso lectori: legat qui voluerit loco allegato: imò amanti nihil longum erit fastidiosum, &c. Videat ergo aliàs.

INCENDERE est inflàmare, & vt scribit sanctus Bonaventura distinctio. viij. part. ij. quæstio. v. lib. ij. sentent. Incendere est actus translatus à corporalibus ad spiritualia. In corporalibus autem incendere, nõ est ignem generare, sed potius igni pabulum ministrare, vel applicando ignem combustibili, vel combustibile igni. Sic & in spiritualibus ignis est concupiscentia vel libido peruersa. Pabulum istius ignis sunt cogitationes & affectiones carnales, & terrenæ, & delectationes scædæ. Incendere igitur est cogitationes & delectationes, vel affectiones malas subministrare: non vt principale agens, sed vt excitans & mouens: vnde opposito modo se habent immisio & incensio. secundum Doctores. Nam immittere respicit agens principale. Incendere agens non principale, sed excitans & subministrans. Et quoniam diabolus potest nos ad malas cogitationes & affectiones excitare. Licet non possit in nobis sua potestate efficere, vel principaliter & effectiue imprimere propter voluntatis humanæ libertatem, quæ est domina sui actus, sed potest nos mouere & excitare ad eas formandas. Ideo dicitur à Sanctis & Doctoribus, in cenfor malorum, non immissor. Vnde Gregorius su per Iob 6. dicit, quod diabolus habet excitare simul concupiscentiæ carnis: sicut etiam faciebat Apostolo Paulo Augustinus etiã dicit: Vir & mulier, ignis & palea. Et hunc & hanc diabolus incendere non cessat propter quod & diabolus cocus dicitur, vt & scribit Brulefer distinctio. viij. quæstio. xj. secundum illud Osee. 8. Omnes adulterantes, sicut clibanus succensus à coquente. in gloss. Clibanus succensus est peccator vel fornicator, Coquus diabolus. Et secundum eundem, incendere spiritualiter est ministrare malas affectiones vel intellectiones, quæ inclinant ad flammam libidinis: quare diabolus non immissor, sed incensor dicitur. Quid autem sit immittere, dicitur est supra.

INCENDIARIVS proprie dicitur, qui ciuitatem, castrum, domum, segetem, & similia aliena incedit malo studio, vt odio, vel vindicta, vel animo iniuriandi, vt patet xxij. quæstio. viij. pessimam. & xij. quæstio. j. Quum deuotissimam. De quo scribit & frater Oswaldus lib. iij. Rosarij Theologiæ. Secus si quis incenderet negligentia, vel casu, vel iusto bello. Incendiarij autem & effractores Ecclesiarum cum spoliatione, sunt excommunicati ipso iure: sed incendiarij aliorum locorum, nisi excommunicentur, vel per statuta, vel alio modo: ante tamen denunciationem non sunt mittendi ad Sedem Apostolicam &c.

INCESTVS (vt scribit Magister dist. xj. libr. iij.) est cõsanguinearum vel affinium abusus. Vel vt inquit Paludensis distin. xlij. quæstio. j. libr. iij. Incestus est concubitus, & nõ nisi cum vera cognata vel affine. Et nõ est incestus nisi in gradu prohibito lege naturæ, à qua est sola cõsanguinitas vel affinitas vera. Vnde incestuosi dicuntur, qui cõsanguineis vel affinis abutuntur. Committitur itaque incestus (vt scribit Brulefer. distin. xxiiij. quæstio. vj. libr. iij.) quando aliquis cognoscit cõsanguineam suam: vt puta sororem, matrẽ, aut cognatam: vel quando cognoscit

affinem: vt puta sororem vxoris suæ. Beatus Thomas, secunda secunda. quæstio. clxij. artic. j. ait: Incestus est cum persona cõsanguinea vel affini coitus prohibitus quadruplici ratione, quia naturaliter homo debet quandam honorificentiam parentibus, & per consequens aliis cõsanguineis. Secundo, quia personas sanguine coninnctas, necesse est ad inuicem conuersari. Tertio, quia per hoc impediretur multiplicatio amicorum. Quarto, quia quum naturaliter homo cõsanguineam diligat, si adderetur amor qui est ex commixtione venerea, fieret nimis ardor amoris, & maximum libidinis incentiuum, quod castitati repugnaret, Thomas: Dicimus autem incestu & incestus, quasi non castus. Hinc incesto verbum, quod significat scædo, polluo. Virgilius:

Totamque incesta fumere classem.

Est autem vitium detestandum & pœna prohibitum. Vnde Levit. 20. dicitur: Qui supra vxorem suam matrem eius duxerit, scelus operatus est, vniuersum ardebit cum eis, nec permanebit tantum nephas in medio vestri. Augustinus lib. de adulterio coniugis. & habetur xxxij. quæstio. vij. Adulterij. Adulterij malum vincit fornicationem: vincitur autem ab incestu. Peius est enim cum matre quam cum alia vxore concubere. Vnde Gregorius ad Felicem Episcop. & habetur xxxv. quæstio. iij. Nec eam. Nec eam quam aliquis ex propria cõsanguinitate coniugẽ habuit vel aliqua illicita pollutione maculauit in coniugiu concubere vlli Christianorum licebit, quia incestuosus est talis coitus, & abominabilis Deo & cõtibus bonis hominibus. Incestuosus verò nullo cõiugij nomine reputandos à S. Patribus statutum esse legimus, &c.

INCIPIENS, inchoans. Incipientes apud Theologos & Prædicatores, vel Concionatores verbi diuini sæpè memorantur, & de eorum statu. Est enim status incipientiu, proficientiu, & perfectorum. Quos Gers. par. ij. ser. de dominio Euangelico factu in cõna Domini, cõparat ætati, cum ait: Sunt nonnullæ in ipso profectu ætatis distantia. Itaq; aliquis dici potest infantulus, sicut incipientes. Aliquis puerulus, vt proficiet. Aliquis adulescentulus, vt perfecti. Sed nunquam pertingunt in hac regione ad plenam viriæm a tate, crescant in Deum moriendo necesse est. Infantulos dicimus nouiter ablutos & renatos per baptismum aut pœnitentiam, quo ad primum articulu vel titulu puerulos maiusculos, qui proficiant ad vitiorum expugnationem, quo ad secundum. Adulescentulos denique, qui cum Beniamin adulescentulo sunt in mentis excessu per liberam diuinorum cõtemplationem & fruitionem, quo ad tertium. De his item Cancellarius part. iij. de mystica Theologia practica, considerat. ix. Perfecti sunt qui utroque tempore sciunt vi per arma iustitiæ à dextris & à sinistris, velut ambidextri, dicentes cum Apostolo: Scio abundare, & scio penuriam pati: gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. At verò de incipientibus & proficientibus videtur experientia cum scripturarum auctoritate doctrix esse, quod plus eis prodest tempus aduersitatis, si quidem ipsa moderata sit: & talis quæ iudicium rationis integrum custodiat, & in qua Dei munere patientia prouentum operetur. Hæc est antiparitalis quædam spiritualis, quæ contrarium fortificat. Hæc est cõsferuim ex acuis. Hæc absinthium pueros ablaetans, auellensque ab vberibus. Hæc malieus dilatans & extendens in tribulatione (inquit Psalm.) dilatasti mihi. Hæc lima poliens, mundans, eruginans, clarificans. Hæc fornax

fornax in qua aurum purgatur, vt rutlet. Hæc virga qua percussus eripitur ab inferno, vt dicit tribulatus ex sententia: Domine, si sic viuatur, & in talibus vita spiritus mei, corripies me & viuificabis me. Ecce in pace amaritudo mea amarissima. Et illud: Ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat, vt requiescam in die tribulationis, & ascendam, scilicet per cõtemplationem, ad populum accinctum nostrum, scilicet summorum ciuium. Aduersitas itaque (vt vult Gerson) potentiori quadam manu mouet eos eripere se ab hoc limo profundo, & à terra se subleuent, dum illic tribulationem & dolorem inueniunt, agunt studiosius, quod Propheta subiunxit: Et nomen Domini inuocauit. Plura Gerson aliàs & Gabriel de incipientibus, proficientibus, & perfectis.

INCONGRUITAS est duplex, vt scribit S. Bona. di. iij. q. iij. lib. j. Vna est ex discohærentia accidentiu, vt Caronis est. Alia ex discohærentia intellectuum, vt cum dicitur: Plures Petri. Prima incongruitas tollit veritatem & falsitatem. Secunda verò incongruitas habet falsitatem conuenientiam, & ideo quia per negationem remouetur falsitas: & sancti malunt loqui verè quàm proprietatem sermonis seruire, & loqui minus verè, ideo negant plures deos. Potest tamen dici (vt idem ait) quod quamuis hæc vox dii non sit vox significatiua secundum artem, & impositionem, tamen est vox significatiua ex accommodatione vsus: vt olli pro illi: & ideo generat falsum intellectum, affirmatiua & negatiua verum, quamuis non Grammaticè. Hæc Bonauen.

INCLINATIO secundum Occam q. xix. tertij quot libet. & qu. iij. tertij sentent. & post eum Gabriel di. xxij. quæstio. j. artic. iij. dub. iij. lib. iij. accipitur dupliciter. Vno modo largè, & sic nihil aliud est quàm esse in potentia ad aliud sine omni actiuitate ad contrarium. Sic dicitur materia inclinari ad omnem formam, ad quam est impotentia: & sic inclinatio nihil addit ei quod inclinatur, sed est ipsa forma vel materia, quæ est in potentia ad aliud. Secundo accipitur strictius, vt addit actiuitatem ei quod inclinatur. Et sic inclinari est esse in potentia naturali ad aliquid respectu, cuius habet actiuitatem. Illo modo materia non inclinatur ad quamcunque formam. Materia enim respectu formæ, nullam habet actiuitatem: & illo modo accipitur cum habitu attribuitur. Actus autem inclinationis, quia non est in potestate voluntatis, sicut nec habitus vitiosus postquam fuerit acquisitus, non imputatur ad peccatum, vt idem Gabriel dicit vbi supra. Et per hunc modum excusantur primi motus à peccato. Et hoc videtur Augustin. iij. de libero arbitr. iuxta finem dicere, quod non est in potestate nostra, quibus visis tangamur: quibus visis per intellectum tangamur, per affectum, scilicet voluntatem. Non ergo sunt illi motus primi peccata, neque etiam meritorij si fuerint ab habitu virtuoso. Et licet voluntas non sit libera, quantum ad actum illius inclinationis, est tamen libera ad non sequendum eum. Potest enim ex sua libertate secundum inclinationem gratiæ actum contrarium elicere cum maiori conatu, & auertere intellectum à consideratione prioris obiecti, vt cesset primus actus siue inclinatio. Nam habitus quando stat sub actu contrario, tunc non inclinatur, neque habitus ille cogit voluntatem ad consentiendum suæ inclinationi actu elicto libero, quin possit elicere actum contrarium dissentiendo: licet quandoque

difficile sit non consentire. Vide latius Occam qu. iij. iij. sen. Naturalis autem inclinatio ad multa hominem disponit vel impedit: vt sentit Gerson parte iij. de mystica Theologia practica, quod & exemplificat. Inserere bonam naturam innatam à parentibus, vel aliunde, vel in iuuentute acquisitam, dicit esse mirabiliter operosam. Estque (vt idem inquit) Philosophi commune dictum, animas insequi corpora, quod experimento quotidiano cognitum sic accipiendum est, vt non necessitatis vel coactionis sit hæc sequela, sed inclinationis. Iuuat autem miris modis ad operationes has vel illas conformitatis inclinatio naturalis, sicut ex aduerso dissonans tantum obeit, quod vix libertas animi, vix disciplina, vix conatus assuetudinis sufficit euincere. Vide latius Gersonem ibidem, inclinationes itaque bonæ naturales pro singulari Dei gratia habendæ sunt, &c.

INCONSIDERATIO est speciale peccatum imprudentiæ, vt scribit sanctus Thomas secunda secunda, q. liij. ar. ij. & opponitur reuerentiæ iudicij in moralibus. Est enim, vt idem vult inconsideratio defectus iudicij in agibilibus humanis proueniens ex eo quod contemnit vel negligit, attendere ea ex quibus rectè procedit iudicium, &c.

INCONSTANTIA est speciale peccatum imprudentiæ (vt dicit B. Thom. ij. q. liij. ar. ij.) Deficiens à perficiendo bonum propositum, cuius principium est in appetitu, finis autem in intellectu, vt ibidem vult ar. v. Inconstantia circa abilitatem à delectabilibus est filia luxuriæ, licet etiam, quæ est in terribilibus, oriatur ex luxuria: & est, quando quis non stat constans in proposito, sed sine cauta rationabili, ex aliqua passione, præcipue ex amore concupiscentiæ, facit contrarium illius quod deliberauerat: de hoc vide Gersonem part. ij. de vitio seu peccato luxuriæ.

INCONTINENTIA secundum Aulam Gellium, est quum à quibus rebus, voluptatibus usque nos tenere debemus, non tenemus. Et vt dicit S. Tho. secunda secunda q. clv. ar. ij. proprie est circa concupiscentias tactus, secundum quod est circa honores, diuitias, & huiusmodi. Improprie verò est circa virtutes. Prima est peccatum dupliciter, scilicet recedendo à ratione, & immergendo se turpibus. Secunda tantum primo modo. Tertia verò non est peccatum, sed est perfectio virtutum: & secundum eundem Thom. duæ sunt species incontinentiæ, scilicet præuolatio consilij & debilitas in præconciliatis. Vide & hoc Gersonem part. ij. de calibatu & castitate Ecclesiasticorum, actu iij. & apud alios, &c.

INCORPOREVM. Aliquid dicitur esse incorporeum dupliciter, vt scribit Gabriel d. viij. q. j. li. ij. Vno modo quod non indiget solatio corporis. nec propter se, nec propter alios: & ita solus Deus est incorporeus. Alio modo quod nõ indiget propter se. Vnde Bernard. homel. ij. super Can. Demus soli Deo sicut immortalitatem sic incorporeitatem, cuius natura sola, neque propter se, neque propter alium solatio indiget instrumenti corporei. Liqueat autem omnem spiritum creatum corporeum indiger solatio. Hæc Bernardus. Sed (vt ait Gabriel vbi supra) quantum ad operationes proprias, nullo modo corporibus adiuuatur: indiget tamen corpore aliquando in ministerio aliorum, seu propter alios: sicut Angelus cum mittitur, indiget quandoque corpore propter eos quibus mittitur: & illo modo Angeli sunt incorporei, Lexic. Theol. A 2

tam boni quam mali: ita quod non habent corpora sibi vnita tanquam partem sui essentialem. Hinc Dionys. de Diu. nom. cap. iij. circa principium, intelligibiles omnes, spiritualesque substantiæ veluti incorporales & omni materia carentes, intelliguntur. Sed quod Greg. in homel. Epiphaniæ, nominat Angelum animal rationale trãsumptiuè pro omni illo quod habet rationem vel intellectum. Et primo modo accepit Bern. incorporeum, vt patet ex textu verborum suorum, vbi supra.

INCORRUPTIO idem quod integritas, perfectio, &c. Alia autem est incorruptio quam tenemus in via, atq; alia quam possidebimus in patria. De qua scribit Gerson part. ij. in ferm. de verbis Domini: Venite ad me omnes qui laboratis. Incorruptio patriæ est impassibilitas corporis, & aterna stabilitas cordis. Incorruptio verò viæ, est castitas corporis & puritas mentis. Vnde ad commendationem sponsæ dicitur in Cant. Pulchra es & decora filia Hierusalem. Pulchra, videlicet mundicia corporis: decora, puritate mentis. Veruntamen hoc sciendû, quod hanc ipsam viam incorruptionem perfectè nequaquam obtinere possumus in hac vita. Latius probat Gerson, &c.

INCURSUS dicitur dæmon conueniens cum muliere. Succubus autè dæmon conueniens cum viro. Beatus Tho. par. j. qu. l. j. ar. iij. Vide in dictione Dæmon.

INDEUOTVS, quandoq; accipitur (vt scribit S. Bonau. dist. ix. ar. ij. q. iij. in solut. argu.) pro illo qui accedit ad Eucharistiã cum peccandi proposito. Vnde dicitur in glos. i. Corint. ii. Indignè māducat, qui accedit infidelis vel in deuotus & peccator est in deuotus, quia charitas facit deuotum, qua caret peccator, &c.

INDIGNATIO est dolor perturbans propter res secundas indigno collatas, secundû Aristot. lib. 2. Rhe. Et indignatio pro filia irascitur, quia quis non valet videre vel audire eum cui irascitur, secundum beatum Tho. ij. q. xxxvj. art. ij. Et venit ab indignis: ita & indigno irascor, & indignabundus irascens: & indignè, hoc est præter merita, & indignanter per indignationem.

INDIVIDUVM, Græcè atomón, & est id quod indiuisum est in se, & diuisum à quolibet alio vltima diuisione. B. Tho. 3. part. q. xxix. art. iij. Et indiuiduum dicitur dupliciter (vt scribit S. Bonau. d. x. quæst. iij. lib. iij.) Vno modo, quia dicitur de vno solo: & hoc modo indiuiduum dicitur quod est indiuiduum in se, & sic absque dubio Christus secundum quod homo, est indiuiduum. Alio modo dicitur indiuiduum, quod est ab aliis diuisum, & subsistit in se & per se. Hoc modo accipiendū indiuiduum humana natura in Christo non est indiuiduum, est enim vnita verbo increato, sicut suo supposito. Indiuiduum secundum Gabr. libr. j. sen. di. xxij. q. vnica, ar. j. est res singularis siue totalis, siue per se subsistens, siue alteri innitens: vnde quælibet res existens est indiuiduum, quia quælibet est singularis. Nam velle aut est ens rationis tantû, aut si ens reale, est singularis res, licet significando & prædicando sit communis. Et indiuiduum dicitur, quod de vno solo prædicatur. Et illud (inquit Gabr.) non est quid nominis indiuidui, sed terminorum singularium, qui dicuntur indiuiduum. Latius apud Dialecticos videto de indiuiduo.

INDVERE Christum (vt scribit S. Bona. di. iij. libr. iij. circa textum) est aliquem habitum accipere, per quem homo fiet aliquo modo conformis Christo. Vnde Augustinus in li. de Baptismo: & refert eum

Magister dist. iij. lib. iij. Induunt homines Christum aliquando vsque ad sacramenti perceptionem, aliquando vsque ad vitæ sanctificationem: atque illud primum bonis & malis potest esse commune, hoc autem est proprium bonorum & piorum. Omnes ergo qui in Christi nomine baptizantur, Christum induunt, vel secundum sacramenti perceptionem, vel secundum vitæ sanctificationem: induunt enim Christum, quem per gratiam inhabitantē habent.

INDVLGENTIA (secundum Archidiaconū extra de pœni. & re. cap. Indulgentia. libr. v.) quandoque dicunt remissionem pœnæ, quandoq; concessionem gratiæ, quandoq; dispensationem, quandoque accipitur pro vacare seu operã dare, indulgere: vnde dicitur: Indulgere gulæ noli, quæ ventris amica est. Estque indulgentia mollis & delicata permissio. Quintil. Mollis illa educatio quã indulgentiam vocamus, nervos omnes & mētis & corporis frangit. Est enim indulgere obsequi & aliquid delicatè concedere. Accipitur & pro venia & peccatorum remissione. Et indulgere pro ignoscere, in quo quidem carpit theologos, & vt mihi videor non bene, quoniam ipsi theologi accipiunt vocabula, & si non semper in sensu proprio, vt ipsi Poetæ & Oratores sumunt, at tamen in sensu proprio, vel vt deseruit ipsis. Sunt enim nomina (vt aiunt) ad placitum. Audi eloquentissimum theologum Paulum Cortesium vocabulo indulgentia vtentem libr. iij. iuarum sententiarum. dist. iij. cum ait. Quamquam aliqua theologorum dissensione certatur, cuiusmodi senatus indulgentia dicatur. Et paulò post. Quamquam vehementer hoc indulgentiæ auctoramentum ad multã liberationem valiturum dicatur (vt theologi volūt) vehementius tamen quãdam per solutionis genera, ob essentia præmium mereri quod longè sit temporariæ multæ liberatione præstantius. Hæc Cortesius eloquentia clarus, qui & alia de indulgentia ibi notat. Accipiamus hæc & secundum Theologos indulgentia pro his quæ dantur in ecclesiis. Et diffinitur sic. Indulgentia est quãdam remissio pœnæ debitæ pro peccato post contritionem habitã de Deo, vt colligitur extra de pœ. & re. c. quod autem. Quas quidem indulgentias dant Prælati. Vel indulgentia est pœnæ relaxatio, quam quis iustè pro culpis pro priis facere debuisset de thesauro Ecclesiæ ad diuinam iustitiam persoluendam sumpta, & (vt dicunt) indulgentiæ solum respiciunt pœnam, non culpam, & ita non à culpa, sed à pœna absoluūt. Exprimuntur autem indulgentiæ diuersis vocabulis, vt scribit frater Osualdus libro iij. Rosar. Theologia secundum Glos. super Can. Accepisti desponsa duorum est vulgare Italicorum. Et dicitur carena à carentia hominum vel etiam cibariorum. Nam in illis xl. diebus homines includuntur in aliquo loco secreto iuxta ecclesiam, vbi nõ habent confortium hominum. Vnde colligitur ex gestis summorum pontificum. Differentia est inter septenam vel septenarium, quadragenam & carenam, quæ etiam carentena aliquãdo dicitur. Nam Clemens papa primus constituit quadragenam, per quam designauit pœnitentiam xl. dierum cum septem annis sequentibus, quã pœnam iniungebat ratione vnus peccati mortalis, ita quod per istos vij. dies pœnitentes excludebantur ab Ecclesia, & incedebant capite discooperato, sparso crine, & post eosdem dies iniungebatur eis pœnitentia septennis. De quo vide latius alios, & fratrem Osualdum vbi supra. Et intra hos annos septem non

vtiebantur

vtiebantur carnibus, nec vino, nec etiam lecto nec balneo, sed dormiebant in terra aspera vel lapide. Et expletis illis annis licuit ipsis primo communicare corpore dominico. Septenam Innocentius papa iniungebat primus pro vno peccato mortali, & pœnitentia huiusmodi vocabatur septenaria vel septena Innocentij. Et quid pœnitentes singulis illius pœnitentiæ diebus facere tenebantur, legito apud alios. Sed carena siue carètena erat pœna includens pœnitentiam quadragenã & septenã, quia sic pœnitentes abstinebant à cibis, & à conuersatione hominum, & ieiunabant in pane quadraginta diebus, licet modò canones pœnitentiales sint arbitrarij pœnæque arbitrariæ. Modò autem papa dans quadragenam vel septenam vel carenam in literis indulgentiarum, præterdit absolueri illos qui debite vtuntur indulgentiis, vel tantam gratiam conferre remissionis quantam isti per eadem pœnitentias meruerūt. Et sic per annum pœnitentialem confert tantam gratiam remissionis, quantum homo mereretur per se pœnitendo per annum. Valent autem indulgentiæ, vt est communis doctorum opinio, ex abundantia meritorum Christi, & sanctorum quæ ultra merita Christi sancti sustinuerunt. Sed Franciscus Maro. in tractatu de indulgentiis dicit: quod cum merita sanctorum sint ultra condignum remunerata à Deo, & sic exhausta quod solum dantur ex merito Christi & passionis eius, cuius minima gutta sanguinis vel sudoris sufficeret ad expiationem omnium peccatorum, quæ vnquam fuerunt perpetrata vel perpetrabuntur. Sed illud non videtur vt probat frater Osualdus libr. iij. Rosarij Theol. Quare addendum est id quod scribit Paluden. distinctione xx. quæstione iij. libr. iij. qui vult quod in valore indulgentiarum est triplex causa. Vna ex parte Christi, alia ex parte sanctorum, tertia ex parte Ecclesiæ, quæ diffusè videantur apud Paluden. Et tantum valent (vt idem dicit) quantum sonant, etiam in foro Dei hic & in purgatorio. Plura vide apud Paluden. Nec indulgentiarum concessio est paruipendenda seu contemnenda, sed amplectenda (vt scribit Gerson parte ij. tracta. de indulgentiis, considera. xij.) deuote in fide, spe, & charitate Domini nostri Iesu Christi, qui potestatem talium clarium Ecclesiasticarum dedit hominibus. Constat enim quod fructuosior est & acceptabilior Deo & hominibus operatio talibus inuitens indulgentiis quàm altera (& hoc ceteris paribus) non inuitens. Consilium igitur est solum & sanum, quod absque curiosa discussione de præcisa vel euidenti & certa quantificatione seu mensuratione huiusmodi indulgentiarum, studeat homo prius tales acquirere secundum qualitatem suæ vocationis, pondus autem valoris illi relinquere qui omnia facit & fecit in numero, pondere & mensura. Vt autem indulgentiæ valeant (vt doctores scribunt) exigitur duplex conditio, & vt scribit Brulef. distinctione xx. quæstione ix. libro iij. & Bonauentura. qui eas relaxationes vocat. Et est duplex, scilicet ex parte donantis & ex parte recipientis. Ex parte donantis requiritur potentia honesta & rationalis causa. Ex parte recipientis exigitur confessio cum vera contritione, & fides cum vera deuotione, vt verè de peccatis sit pœnitens & verè confidens quod pastoris indulgentia valeat sibi. Thomas non discrepat ab hoc, qui quatuor ponit requisita ad valorem indulgentiarum in iij. distinctione xx. Primo quod sit contritus & confessus, vel intelligitur hoc secundum interpretationem

Ecclesiæ suo tempore vel in proposito, vt aliqui volunt, frater Osualdus, Cardi. Panor. Ioan. Andr. Palud. qui dicit verè pœnitentibus confessis, scilicet in proposito: tutius tamen est quod confiteantur, maxime cum vix sciant seculares verè conteri. Si verò commodè non possunt, conterantur, & habebunt indulgentias, sed non existentes in mortali non contriti. Gers. parte ij. tracta. de indulgentiis. confide. iij. ait: Potestas clauium Ecclesiæ super indulgentiis concedendis modis quibus consuevit vi Ecclesiæ vel Ecclesiæ Prælati à summo vsque deorsum per quotationem dierum & annorum præsupponit necessariam remissionem vel indulgentiam in foro secreto conscientia vel confessionis sacramentalis de facto, vel in voto seu proposito, & sæpius in facto iuxta tenorem bullarum, quibus inferitur hæc clausula, verè pœnitentibus & confessis, nisi collator indulgentiarum intendat satis esse quod homo sit in charitate, contritusque cum proposito tempore & loco confessionem facere actualement. Effet autem ista (inquit Gers.) fauorabilior interpretatio sine confessione qualibet, &c. Et quod habeat fidem indulgentiã tantum valere apud Ecclesiam. Et subdit rationalis causa, quia dicit S. Bonauentura. Non enim credendū esset alicuius valoris si quis daret eam euntibus videre torneamenta. Hinc Gers. parte ij. de forma absolutionis, confessio sacramentalis scribit, quod potestas prælatorum in dando indulgentias non est nisi quãdam potestas dispensationis, quæ debet esse rationalis & ad ædificationem. Et ideo si dent sine causa rationali has vel illas indulgentias, vt puta pro solo intuitu fauoris humani, vel alio tali modo, non oportet quod indulgentiæ tantum sonant, de quo latius Gerson. vnde indulgentiæ, vt scribit sanctus Thom. in iij. distinctione xx. & Rich. eadem distinctione. ar. iij. quæstione j. si dantur ab eo qui potest eas dare, & propter rationabilem causam, scilicet pro utilitate Ecclesiæ, valent his qui sunt in statu gratiæ, dum tamen faciūt id quod continetur in forma indulgentiæ: per eas enim remitteretur vel tota pœna peccatis debita, vel eius portio secundum ipsarum tenorem. Valent enim quacumque sonant, puta xl. dies indulgentiæ valent xl. dies pœnitentiæ, siue sit iniuncta siue non. Est autem in arbitrio dantis indulgentiam taxare quantum remittitur de pœna, vt dicit sanctus Thom. Vel secundum alios tantum valent quantum sonant, secundum taxationem factã a sacerdote vel à lege, vel à diuina iustitia. Si verò detur remissio plenaria omnium peccatorum, ille qui ipsam lucratur si tunc moritur, statim euolabit in paradysum, & sic vni tantum quandoque valet plenaria indulgentia ad decem dies, alij ad centum, alij ad mille, quia tantum tenebatur, quibus solutis remanet expeçitus. Videatur ad hoc Paluden. distinctio. xx. li. j. Solus autem Papa supremus (vt scribit Gerson parte ij. tracta. de indulgentiis. considera. v.) Christus cum patre & spiritu sancto potest dare plenaria auctoritate omnimodam indulgentiam à pœna, & culpa, quam dum confert, dat innumerabiles, & infinitos indulgentiarum dies. Plura ibi Gers. Potest autem hoc facere ecclesia vt vult Richar. vbi supra, quia hoc facit ex diuina auctoritate. Thesaurum enim meritorum, scilicet Christi, & martyrum & confessorum, & virginum recommendauit Ecclesiæ dispensandum, cum Ecclesiæ in Prælatis tradidit clauis regni cælorum. Meritum enim passionis Christi sufficiens fuit pro solutione omnium pœnarum

nostris peccatis debitarum. Voluit tamen ad bonum nostrum nos adutos per aliqua obsequia poena fieri participes illius meriti. Vide eundem Richardum quæstio. ij. & iij. distinctione xx. libro iij. Et si (vt inquit Paludens. distinctione xx. articul. iij. libro iij.) indulgentia est determinata & taxata quo ad quantitatem Eleemosynæ, qui tantum dat totum conficitur, qui autem non tantum, quia non potest, non lucratur indulgentiam, licet enim aliàs bona voluntas sufficiat ad merendum, sed ad satisfaciendum non sic. Hoc modo pauper & diues non sunt eiusdem conditionis. Nam qui moritur paratus satisfacere, non propter hoc est immunis, ita & velle lucrari indulgentias non facit eas lucrari. Si autem simpliciter dicatur quod indulgentiam habeat, qui tali pio loco subuenerit intelligitur secundum suam conditionem, de quo vide Paludens. Possunt autem dare indulgentias (vt habent Paludens. & Richardus.) tam bonus quam malus. Vnde Richardus. libro iij. distinctione xx. articul. v. quæstione j. ait: Malus Episcopus potest indulgentias dare, quia non facit indulgentias de proprio merito, quo priuatur per mortale peccatum. Sed de thesauro Ecclesiæ, cuius peccatum non abstulit sibi dispensationem. Si autem non concordat diuinæ intentioni, sua dispensatio nulla est. Vnde nec bonus nec malus indulgentias concedere potest, nisi (vt dictum est) ex rationabili causa, & Richardus. vbi supra. Hinc Gerson tracta. de indulgentiis ait, concedentes indulgentias taliter, & in intentione, & in verbis vel in scriptis, suas concessiones moderentur, vt nec diuinæ iustitiæ cum misericordia derogetur, nec scandalum maximè pusillorum præbeat, vel nefacilis concessio maioris indulgentiæ pro minimis vel exiguis causis pariat in arduis & legitimis pro Ecclesia & republica negotiis detrimentum, hæc Gerson. Potest & [vt inquit Paludens.] dare indulgentias qui in hac habet plenitudinem potestatis, vt summus pœnitentiarius, qui dat centum dies. Legatus potest dare in sua prouincia indulgentias perennes. Episcopus & superiores. xl. dies communiter, in dedicatione autem vniuersi anni siue sit vnus siue plures, pro anniuersario non nisi xl. dies. Abbas autem non potest dare indulgentias, nec quicumque inferiores Episcopis. Item archiepiscopus potest dare indulgentias per totam prouinciam, nisi sit præfatus, qui subditos non habet saltem quo ad vsu iurisdictionis. Vide ad hoc Gersonem parte prima, de potestate Ecclesiastica, quis possit dare indulgentias. Indulgentiæ autem valent, si impletur conditio quæ in eis comprehenditur, vt, scilicet faciat vel de hoc vel illud. Et non solum valet illi qui implet conditionem, imò etiam alij pro quo hoc fit, siue viuis siue mortuis, dum tamen forma indulgentiæ hoc habeat, vt puta quod dicatur, quicumque hoc fecerit, vel pro quocumque fecerit, siue viuis siue mortuis, habeat tantum de indulgentia. Secus autem si forma hoc non habeat, quia ille qui dat indulgentiam est dispensator, & applicat cui vult, non autem ille qui non implet conditionem. Valent autem indulgentiæ defunctis per modum suffragij. De quo videas S. Bonauentur. distinctione xx. quæstione penult. libro iij. Et Gabriel. lectione. lvij. canonis, qui vult & tenet, & probat auctoritatibus summorum pontificum, quod indulgentiæ valeant de-

functis per modum suffragij, quando & summi pontifices dederunt plenarias indulgentias pro animabus in purgatorio, visitantibus Ecclesiam beati Laurentij extra muros vrbs. Vide latius ibi. Et dicitur per modum suffragij, quod non est intelligendum quod quasi modus suffragij tollat efficaciam indulgentiarum, ita quod opus illud pro quo datur indulgentiæ factum pro animabus, non plus valeat animabus quam si idem opus vel suffragium factum esset pro eis, nullis indulgentiis adiunctis, sicut quidam intelligere voluerunt: sic enim frustra daretur indulgentia pro animabus. Sed quod dicitur per modum suffragij, excludit modum iudicialiæ potestatis, qui dicit iudiciale ab solutionem, & pœnæ debiti in aliam pœnam voluntariè ac deuotè assumptam commutationem. Et ille modus iudicialiæ auctoritatis tantum habet locum in viuis, qui iudicialiter absoluntur, & quibus pœna debita in aliam voluntariè ab eis ac deuotè assumptam commutatur, vt vult Alexan. de Ales. parte iij. q. lxxxij. memb. v. Et post eum sanctus Bona. in iij. distinctione xx. quæst. v. Viui enim duntaxat, assumunt illud opus, vt puta peregrinationem, eleemosynam orationem, contributionem ad opus salutare, vel aliud huiusmodi pro quo datur indulgentiæ, & ita indulgentiæ proficiunt eis per modum suffragij, id est propter aliquod opus ab alio factum, & eis per modum suffragij applicatum. Multo plura Gab. vbi sup. & aliàs. Gerson videt declinare à prædictis par. iij. serm. pro defunctis. Plura alij de indulgentiis scripserunt. Hæc pauca sufficiant.

INDURARE quandoque accipitur pro non misere re. Vnde Apostolus ad Rom. 9. Cuius vult miseretur, & quem vult indurat, id est non miseretur, vt exponit Aug. libro j. ad Simplicianum. Et Dominus Card. Cameracen. quæstione xij. libro j. Et indurari in peccatis, est perseuerare in peccatis, ea non velle dimittere. Quomodo autem huiusmodi duriciæ causetur dicit Gerson. part. ij. de cordis induratione, quod Deus neminem deserit, nisi prius deseratur per auersionem ab eo per peccatum, sed desertio facta, caedit homo in profundum & contemnit. Contemnit verò Deus non dat gratiam, sed resistit, ac perinde non emollitur cor, ne liquescit ad gratiæ susceptionem, tandem pœna damnationis infligitur, & obduratio confirmatur. Causa igitur obdurationis est voluntas auertens, & hæc incipit: voluntas resistens, & hæc continuat: culpa promerens, & hæc confirmat: Deus gratiam non datur, & hæc non liberat. Deus iuste puniens, & hæc ordinat. Gerson. Alexan. de Ales. parte j. & Thom. ac Rayne. in summa aliique Doctores super j. distin. xlj. triplicem ponunt causam, cur Deus aliquos permittit indurari in peccatis, ita vt pereant, cum tamen dicat Psal. Suavis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius. Prima est causa deficiens, & hoc est liberum arbitrium, quod eligit malum, & sic deficit à bono. Secunda causa est permittens, scilicet Deus, cuius iustitia dicit vt homines permittat in suo libero arbitrio, & non cogat eum qui non vult accipere suam gratiam, nec resurgere à peccatis. Tertia causa est promerens, scilicet peccatum tam originale quam actuale. Nam homo per peccatum suum demeretur perdere gratiam Dei & separari à Deo. Esa. 59. Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deum, & per consequens homo induratur ex propria malicia. Et secundum Anton. in summa parte ij. titu.

ij. titu. viij. ca. ix. Auaritia præcipue facit hominem indurari in malicia sua. Exemplum de Iuda proditore & principibus sacerdotum ac Phariseis, quos induravit auaritia. Secundo indurat bonorum temporalium prospera fortuna. Vnde Aug. ad Marcellinum dicit: Nil infelicius felicitate, id est prosperitate peccantium, quia mala voluntas velut hostis interior roboratur, id est induratur in sua malicia, ex prosperitate sua. Exemplum de Antiocho rege durissimo in prosperitate, sed postea in infirmitate se recognouit. Macha. 9. Tertio indurat criminum assuefactio diutina. Nam secundum Philosophum consuetudo est altera natura. Et Greg. dicit: Difficile surgit quem moles malæ consuetudinis premit. Exemplum de assuetis in luxuria & huiusmodi. Quarto indurat ira, odium & inuidia, quia sic frigidat cor à Dei amore & congelatur sicut glacies extrigiditate indurata. Gen. 49. Maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura. Vltimo indurat emendæ contemptus, etiam per flagella. Et ideo Greg. dicit: Quos pœnitentiæ flagella non corrigunt, ad futura supplicia perpetua perducunt. Exemplum de Iudæis à Deo multipliciter flagellatis & de regno eiectionis adhuc induratis. De quo & Pelbartus scribit, &c.

INDUSTRIA est frequens exercitium circa rem honestam. A quo industrius dicitur, hoc est studiosus, vigilans, callidus. Ponit Gerson. parte iij. de mystica theologia practica, & tracta. de verbo & hymno gloriæ duodecim industrias pro practica. Prima industria est vocationi dei intendere, vel vocationem dei attendere. Secunda, propriam complexionem agnoscere. Tertia, officium vel proprium statum aspicere. Quarta, semet ad perfectionem extendere. Quinta, occupationes effugere. Sexta, curiositatem deponere. Septima, longanimitatem assumere. Octaua, passionum vel affectionum: origines animaduertere. Nona, tempus idoneum & locum inquirere. Decima, somno & cibo moderanter indulgere. Vndecima, meditationibus piis generatiuis affectuum insistere. Duodecima, spiritum à phantasmatibus auertere. Hæc vltima (vt inquit Gerson.) difficulter est in practica.

INESSE. Aliquid inesse alteri tripliciter contingit, vt notat Gabriel. di. xxxvij. q. vnica. ar. j. libr. j. scilicet per potentiam, præsentiam & essentiam. Per potentiam res inest alteri quam habet suæ subiectam potentiam, quomodo etiam in corporalibus aliquid inesse potest alteri, ab eo tamen localiter distanti, si cut sol per potentiam suam in istis inferioribus, & Rex in regni sui terris & hominibus, qui tamen modus loquendi apud Philosophos non satis est visitatus. Per præsentiam aliquid dicitur inesse in alio dupliciter. Vno modo per præsentiam cognitionis: quod, scilicet, est sufficienter præsens vt cognoscat aliquod vel cognoscatur ab alio, quo modo obiectum dicitur esse in potentia cognitiua, quando actualiter cognoscitur, licet ab eo realiter distet. Secundo per pœnitentiam indistantiæ, quomodo, scilicet vnum non distat localiter ab alio: & isto modo locus dicitur esse in locato, & econuerso locatum in loco. Hic modus satis est visitatus apud Philosophos. Sed esse in alio per essentiam, est esse in aliquo, & non ab eo, neque aliquo sibi intrinseco distare quin sit vbicunque est ipsum aut aliquid ipsius. Et illo modo forma dicitur esse in materia per essentiam, quia vbicun-

que est materia vel pars materiæ, ibi est forma. Illo modo locatum non est in loco, nec econuerso, cum locatum secundum aliquid sui distat ab aliquo ipsius loci & econuerso, veruntamen per essentiam quandoque valet tantum, id est per se, quomodo dicimus quod homo per essentiam est animal, & ratio nalis, quia hæc est necessaria, & per se homo est animal. Vel etiam valet tantum, id est immediatè, quomodo anima dicitur per essentiam disciplinabilis, quia essentia eius est illud cui immediatè conuenit esse disciplinabile. Et vt idem scribit Gabr. ar. ij. vbi supra. Deus est in omnibus rebus per potentiam, quia Deus est causa omnium, quia hoc est esse in alio per potentiam posse producere vel conseruare siue agere in aliud. Est etiam ipse Deus in omnibus per præsentiam vtroque modo præexposito, nã ipse distinctè noscit omnia, etiam à nullo distat, vt dicit Aug. & habet Magister di. xxvij. lib. j. Est denique deus vbique & in omnibus per suam essentiam: quia sicut omnibus est præsens quod à nullo distat (vt dictum est) propter quod dicitur Hier. 23. Cælum & terram ego impleo, & hoc fide creditur. Vnde Psalm. Quò ibo à spiritu tuo, &c. Estque Deus in omni loco repletuè, quia nullo loco abesse potest, nec aliquo terminari vel circumscribi. De quo aliàs latius dicitur. Hæc declarat melius Gabriel vbi supra. Magister ex sanctorum auctoritatibus colligit triplicem Dei in creaturis existentiam. Quædam est generalis: Alia specialis: Tertia singularis. Generali existentia omnes creaturas conseruat. Speciali existentia animas sanctas inhabitat. Singulari presentia naturam humanam assumens in vnitatem suppositi sibi copulat. De qua vltima in iij. libr. agitur à doct. De secunda. di. xix. li. j. de prima, di. xxxvij. lib. j. sen. De quo & supra dictum est in dictione Esse.

INÆTERNVM quandoque dicitur interminabilitatem, interdum quandam vitæ diurnitatem, quem admodum sæpè loquitur scriptura. Et quamuis, vt scribit Gabriel di. xix. q. vnica. ar. iij. dub. iij. libr. ij. post peccatum lignum vitæ non potuit corpus perpetuare, potuit tamen adiuuando naturam ipsum lignum longo tempore conseruare.

INESSE. Inexistere: Modi essendi in, quos posuit Arist. continentur hoc carmine. In sunt pars totum, species, genus, calor igni. Rex in regno, res in fine, locus in loco. Hos modos refert Gabr. di. xix. q. ij. lib. j. Et Gerson. parte j. de Ecclesiastica potestate. considera. vj. Ponit idem tract. ix. super Magnificat, alios modos essendi in, sicut aliquid esse in alio per mansionem quod duo dicit. Dicit enim distinctionem aliquam, quia nihil penitus sine quauis distinctione reali, vel ratione substantiali vel accidentali absoluta vel relatiua dicitur esse in aliquo, licet bene concedamus aliquod esse idem sibi ipsi resoluen-do locutionem ad hæc negatiuam, quod idem non differt à seipso. Alterum quod importat mansio dicitur quandam vnitatem seu conuenientiam duorum in aliquo quasi tertio, siue illud tertium sit substantia, siue aliqua res relatiua, siue sit accidens absolutum, siue relatiuum. Et subiungit idem postea. Mansio mutua māducantis cum māducato in eucharistia sacramento, manifestam habet māducatis & māducati distinctionem & diuersitatem. Vniuntur autem per gratiā gratificanti per fidem & charitatem. Exempli gratia: Mansio Dei in homine & hominis in deo, vt hic dicitur: est viuificatio & habitio vitæ æternæ saltè in radice, vt

hic viuet in æternum, quia suam gratiam habet. Dicit autem Apostolus: quod gratia Dei est vita æterna. De hac vnione hominis cum Deo diffuse legito Gersonem vbi supra.

INEXISTENTIA distingui potest tripliciter (vt scribit Gabriel di. xix. q. ij. ar. j. libr. j.) Quædam est per continentiam, quomodo locatum est in loco.

Quædam per intimam præsentiam cum carentia cuiuscunque distantiæ, sicut angelus est in loco & accidens in subiecto, & forma in materia. Tertio modo per intimam pœnitentiam cum consubstantialitate, sic vna persona est in alia. Hoc modo inexistit alicui quod est ei intimè præfens & consubstantialis. Et hic modus inexistentiæ vocatur per incircumcessionem. Et quicquid inexistit alteri per circūincessionem, econuerso alterum inexistit sibi. Illum modum inexistendi describit Dominus Cardi. Came. q. x. ar. ij. libr. j. Nam secundum eum illud dicitur sic inexistens alicui quod est ab eo realiter distinctum sibi intimè præfens, & ei consubstantialis, & sicut essentia quam persona importatur per hoc nomen inexistens, vt hic sumitur. Ex illo habetur secundum Gabrie. vbi supra. ad hoc quod aliqua mutuo sibi in existant per circumincessionem, tria requiruntur: Primum quod distinguantur realiter. Secundò quod sint sibi intimè præfentia. Tertio quod sint vna simplex & singularis essentia. Et hunc modum essendi in non est reperire in creaturis, sed tantum in diuinis, nec hunc essendi modum Aristo. posuit. Quælibet autem persona diuina est in alia per circumincessionem. Vnde Ioannis 14. dicitur. An non credis quia pater in me est, & ego in patre. Nec essentia est in persona, nec relatio in essentia, nec relatio in persona per circumincessionem, quia ibi deficit realis distinctio. Et hæc inexistentiæ conuenit personis ratione relationis & essentiæ. Nam ratione relationis conuenit eis personalis distinctio, ratione essentiæ consubstantialitas, ratione vtriusque intima præsentia. Itè paternitas est in filio per circumincessionem, sed non in patre, nec tamè ideo filius est pater, quia paternitas non constituit filium, quia paternitas est omnibus modis idem patri. Sic non sequitur, pater est in filio, ergo filius est pater, sed magis oppositum sequitur. Hæc Gabriel. post Dominum Cardin. Camer. vbi supra. & de hoc modo circumincessionis supra dictum est in littera C. & de hoc vide & Gerl. tract. ix. super Canti Mariæ.

INFAMIA est lex dignitatis qualitas reprobata, quantum ad vitam & mores per argumentum a contrario sensu, sicut fama est illa lex dignitatis status, vita & moribus comprobatus, & in nullo diminutus. Est autem triplex infamia, scilicet facti, & hoc prouenit ex communi hominum locutione, vt dicit Barn. li. de minore. Secunda est iuris, quæ incurritur per sententiam. Et regulare est quod non incurritur infamia iuris criminibus publicis, nisi per sententiam, vt dicit Panor. extra de testi. Item incurritur ipso facto infamia iuris in quibus iure cauetur, quod incurritur ipso facto, vt cum imperator militi aufert insignia vel mittit in exilium. Item qui exercet improbum scenus, vsuras vsurarum exigentes. Item cum aliquis deprehenditur in adulterio, vel cõtrahit cum duabus, vel simul habet duas sponfas. Item qui lenocinium exercet, vel filias vel nepotes prostituunt. Item qui pugnant cum fera, hæc omnia in iure habentur expressius. Omnes autem infames secundum leges, sunt infames etiam secundum cano-

nes. Similiter omnes qui ex culpis suis ad ordines non possunt promoueri. Tertia infamia est canonica, & hæc incurritur per quodlibet peccatum mortale, & ista durat donec sublatum sit crimen, ideo post pœnitentiam secundum Panor. cessat talis infamia. Et infamia facti tollitur per contrarium factum.

INFAMATVS & infamis differunt, vt scribit Scot. di. xxv. q. j. li. iij. Infamatus est, qui de crimine aliquo publicè accusatur. Infamis autem non est propter talem impositionem criminis, sed vel per crimine publicum publicè commissum, vt fortè si publicè periurauit, vel quodcunque aliud crimen publicè commisit, propter quod ius determinat aliquem fore infamem, vel quia à iudice coram quo probatur crimen eius, iudicatur infamis. Ita quod omnis infamis est publicè notatus de crimine quod ius punit infamix pœna, sed quandoque non est in iudicio de hoc conuictus, & tunc est infamis tantum à iure, & non à iudice: quandoque conuictus, & tali pœna à iudice punitus, & tunc est vtroque modo infamis, & à iure, & à iudice. Ex istis habetur qualiter infamia contrahitur, scilicet ex impositione criminis infamatorij. Secundo incurritur à iure vel iudice puniente tale crimen tali pœna. Et infamia nõ semper sequitur quantitatem culpæ, sed crimen publicum, de quo vide in distione iuramentum.

INFANS (vt scribit Pet. de Palud. di. xxiiij. q. iij. ar. ij. li. br. iij.) Dicitur qui non compleuit septennium, & infantestonsuram siue coronam accipere prohibentur, & etiam sponsalia contrahere prohibentur, vt idem sentit distinctioe xxvij. libr. iij. Infantis enim ætas quid agat ignorat. Isti namque vt dicit Gerson. parte iij. libr. ij. de conso. theolo. prosa iij. iudicium rationis (quo libertas radicatur) nullum habent, & c.

INFERIOR pro minore, vel pro humili quãdoque accipitur, vel pro indigno. Et reputare se inferiorem est dupliciter (secundum S. Bonauen. di. xxiiij. parte j. ar. ij. q. j. in solu. argu. libr. iij.) vel quantum ad vitam meritum, quia nemo scit quanti sit meriti. Sic debet se reputare homo inferiorem. Sed quantum ad officium non oportet.

INFERNVS vt ipsum nomen sonat, dicitur quasi inferus, vel infernus, quia inferius iacet, vt dicit Palud. di. xliij. q. vj. libr. iij. Vel secundum Isid. in lib. etymolo. infernus dicitur quasi intus furnus, id est niger. Nam furnus idem est quod niger. Est enim infernus (vt inquit B. Thom. ij. senten. di. vj. q. iij.) horridus, tenebrosus, & pœnalis locus dæmonum. Et est quadruplex infernus secundum Theologos. Beati Thom. di. xxij. q. iij. ar. ij. libr. iij. S. Bonauen. eadem dist. q. v. libr. iij. Thom. Argen. di. xlv. li. iij. Et Gabri. di. xxij. q. vnica. ar. iij. dubio iij. libr. iij. Primus est profundissimus, & est damnatorum, in quo sunt tenebræ, & quantum ad carentiam diuinæ visionis, & quantum ad carentiam gratiæ, & cum hoc pœna sensibilibus. Et secundum Docto. dist. xlv. lib. iij. propriè est locus perpetuus damnatorum, qui tam pœna sensus quã pœna damni perpetuè puniuntur, ad quæ locum nullus descendit nisi qui cum mortali in hac vita persona liter perpetrato sine vera pœnitentia ab hac vita de cedit, vt scribit Tho. Argentin. di. xlv. libr. iij. Et iste locus secundum communiorum opinionem habet esse in medio terræ vel sub terra, vt dicunt Rich. Bonau. Tho. lib. ij. di. vj. q. iij. art. ij. assentit, qui dicit eum esse in centro terræ, id est in medio. Rationabile enim videtur

detur quod immundis & vilissimis peccatoribus pro carcere perpetuo correspondeat locus vilissimus, talis est in medio terræ, vbi tanquam ad sentinam scæces totius mundi coguntur descendere, qui quidem locus habet multas qualitates suas. Et secundum Bonauen. infernus creditur esse maxima concauitas, ac per hoc & maximè capacitatis. Prædictis subscribit Brulef. di. vj. q. iij. libr. ij. sententiarum, vbi dicit: Sicut Deus ex piissima sua misericordia præparauit locum quendam amœnissimum, clarissimum & iocundissimum, pulcherrimum & altissimum electis suis: ita ex seueritate suæ iustitiæ parauit locum turpissimum, nefandissimum, & c. veluti carcerem perpetuum puniendis transgressoribus mandatorum suorum, & est infernus localis. Pœnalis autem infernus est ipsum infernale supplicium, quo puniuntur & cruciantur impij peccatores. Hoc modo tot sunt inferna quot pœnæ, & c. secundum hoc loquitur Rich. di. xliij. art. ij. q. j. libr. iij. Et sanctus Bonauen. di. xxij. q. iij. libr. iij. quod infernus vno modo nominat cruciatum æternum vel pœnã, alio modo locum illius pœnæ vel cruciatu. De quo loco ita scribit Paulus Cortesius libr. iij. di. vlt. post opinioniones alias sic concludit. Nobis verò æstimandum est consentaneum videri erebi infernum sedè sub telluris vertice esse constitutum. Nam quemadmodum grauiora suapte corporis natura inferiora dicuntur, ita terrena deorsum suo pondere feruntur. Ac quemadmodum excelsum cœli templum feliciū hominum lætitiæ appositè aptèque describimus, ita volumus funestis perditorum lucibus telluris viscera congruere, quo sane loco nequis simorum reorum nefaria voluntas ostenditur. Nam primum eos dicimus orcum velle humano genere compleri, probosque omnes dæmonum carnificū animaduersione sempiterna vexari eodemque modo illis odiosum esse Deum. Hæc Cortesius. Secundus infernus isto superior est limbus puerorum, in quo sunt pœnæ duplices prædictæ, sed nulla pœna sensus, sed pœna damni, quæ est carentia diuinæ visionis, & beatæ fruitionis, eò quod perpetuè peccato originali maneant maculati. Tertius super hunc in quo sunt tenebræ gratiæ, sed est ibi pœna sensus in quo sunt animæ purgandæ, & pœna damni, vtraque tamen temporalis, inquit Argentinensis. Adhuc supra hunc est quartus tenebrosus quantum ad carentiam luminis gloriæ & non gratiæ, & in quo nulla est pœna sensus, in quo fuere patres ab omni debito peccati purgati, ad hunc descendit Christus & secundum multos Doctores etiam ad locum secundum purgatorij omnes suos amicos, id est gratia sibi incorporatos eripiens. Non autem ad limbum puerorum nec ad infernum damnatorum, vnde nullum de his locis liberauit. Vnde dupliciter aliquis potest dici descendere ad inferos (vt scribit sanctus Bonauen.) Aut quia descendit ad pœnam, aut quia descendit ad locum pœnæ. Primo modo non conuenit Christo, in eo enim nec fuit pœna damni, nec fuit pœna sensus. Secundo modo competit Christo. Descendit enim quantum ad illam partem in qua erant iusti, qua detinebantur merito peccati primi parentis, quæ quidem pars conuenit limbus appellari patrum. Etiam alij tres loci dicuntur inferni inferiori, vt in Psalm. Eduxisti animam de inferno inferiori: vel profundissimum inferni Iob. 13. In profundissimum inferni descen-

dent ossa mea, non comparatione ad partes inferni, sed etiam ad cœlum aerem caliginosum, qui etiam dicitur infernus dæmonum, quo profundior est limbus patrum. Gabriel & Bonauentura. Descendit autem Christus ad limbum patrum non compulsus necessitate (vt dicit sanctus Bonauentura. distinctio. xxij. q. iij. libr. iij.) sed sua voluntate & potestate, vt illos eriperet qui tenebantur ibi compediti. Descendit, inquam ad ipsum infernum frangendum & expoliandum. Et Dominus in inferno non liberauit nisi animas electorum suorum, & eorum qui erant membra ipsius. Quamuis enim passio Christi omnibus suffecerit, non tamè influit nisi in eius membra, vt latius deducit sanctus Bonauentura. quæst. v. vbi supra. Animæ autem illæ in Christi descensu factæ sunt beatæ, & licet statim post mortem Christi habuerunt beatitudinem, & sic patuit eis cœlum quantum ad præmium beatificum, sed non quantum ad locum. Cuius ratio est, quia Christus in omnibus primatum debuit habere, vnde omnium ascensio debuit differri vsque ad ascensionem Christi, quare animæ sanctorum nec statim fuerunt delimbo educæ, nec statim in cœlesti paradiso fuerunt collocatæ, diuina dispensatione hoc faciente ad nostram salutem, vt latius de hoc scribit sanctus Bonauentura. qu. vj. vbi supra, & post eum Gabriel di. xxij. q. vnica. artic. iij. dubio. iij. libr. iij. Sed quod Dominus dixerit ad latronem: Eris hodie mecum in Paradiso, Paradisus ibi (vt dicit Augu.) non dicitur ille locus empyrei, nec locus Paradisi terrestris, sed ipsa Dei visio. Vbiunque enim homo sit, dum tamen Deum apertè videat, potest dici esse in Paradiso. Permansit autem anima Christi in inferno vsque ad diem tertium resurrectionis, quo limbus factus est Paradisus propter apertam Dei visionem, in quo & latro receptus est secundum verissimam Christi promissionem. Gabriel. Vocat insuper Christus infernum siue diabolium tribus nominibus (vt scribit Iacobus de Valentia Psal. 21.) Appellat enim ipsum carnem & leonem & vnicornem, & hoc ratione proprietatum istorum trium animalium. Est enim diabolus & infernus, immundus & obscenus per luxuriam, & mordax & latrans per auaritiam sicut canis. Item est diabolus iracundus & inuidus sicut leo, & est superbus & elatus sicut vnicornis, qui non patitur priorem nec equalem in itinere, sed vult quod omnia animalia ipsum post tergum sequantur. Nec patitur etiam consortem secum in latibulo. Cum ergo diabolus omnia supra dicta vicia hominibus sua deat, non debet de iure cruciari, nec in inferno detinere nisi solos immundos, & luxuriosos, & auaros, & inuidos, & iracundos. & superbos. Ex quibus patet quod infernus de iure non poterat Christum detinere, cum ab omnibus supradictis viciis esset liber & immunis, imò erat mundus, & mitis & humilis. Hæc Valentia Christopolitanus Episcopus. Cum autem in inferno fontes & impij æternaliter cruciantur, cautum est & licitum ipsum formidare, vt habet Gerson parte iij. de mystica Theologia practica, considerati, seu industria prima.

INSTRVERE, infundere, immittere. Et influere sensum & motum, hoc est gratiam & virtutes, contingit dupliciter, vt scribit Gabriel distinct. xij. quæst. vnica. artic. iij. dubio ij. libr. iij. Vel per modum præparantis & disponentis, aut per modum impartientis

patientis & principalis agentis. Primo modo conuenit Christo ratione humanæ naturæ, in qua patienti & pro nobis satisfaciendo meruit omnibus gratiam & salutem ac peccatorum remissionem. Vnde Hebræ. 5. Consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa facta utis æternæ, & cap. 9. Sanguis Christi qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad seruandū Deo uiuenti, & ideo noui testamenti mediator est Dei & hominis, &c. Influere secundo modo per modum principalis agentis conuenit Christo secundū naturam diuinam, quia solus Deus est qui principaliter illuminat pijs mentes, solus est qui baptizat interiorius, solus qui gratiam ac dona virtutum infundit, solus qui peccata remittit. Cū dico: solus Christus, non excludo patrem nec spiritum sanctum, quoniam quicquid efficit Christus secundum naturam diuinam, simul efficit tota trinitas, cuius opera ad extra sunt indiuisa. Et hoc modo non tantum persona Christi, sed etiam ipsa trinitas caput est quod influit in membra gratiam & virtutes. Pater itaque caput est, & spiritus sanctus caput est, sicut filius, non tria, sed vnum caput omnium electorum, hominum & Angelorum. Hæc Gabriel. Et ab influere venit influentia. De quo vide in dictione Intinctus infra.

I N F I D E L I S potest capi dupliciter, vt scribit Brulefer distinctione xxxix. quæstion. j. libr. iij. Vno modo quia caret fide, vt ille qui est baptizatus & tamen est hæreticus. Alio modo quia caret sacramento fidei, id est non est baptizatus. Infidelis quoque dicitur non fidelis. Vnde infidelis seruus est, qui dona ministerij sacramentorum & officium accipit & hoc subditis ociosus subtrahit. Et ideo (quod ab his) pastoribus cum hypocritis deputandus, vbi erit fetus & stridor dentium, vt dicitur Matth. 24. Videatur de hoc Gabriel distinctione xij. q. j. ar. iij. dub. v. libr. iij. qui & multa de pastoribus ibi agit. Omnis autem vita infidelium peccatum est, si & dū ex infidelitate operantur, aliter non oportet quin possint bene & moraliter operari, sicut de fidelibus extra gratiam, vt sententia rector tenet, vt scribit Gerson parte ij. in regulis moralibus. Ab infidelis venit infidelitas, cuius species sunt tres (vt scribit beatus Thom. ij. q. x. ar. v. & vj.) scilicet paganorum quæ grauis est, Iudæorum quæ grauior, hæreticorum quæ grauissima, &c.

I N F I N I T V M est cuius semper secundum quantitatem accipientibus, est aliquid accipere extra, vt dicit Philosophus ij. Physicorum. Quod intelligitur sic secundum Scotum q. v. quotlib. cuius quantitatem accipientibus, id est quantumcunque accipientibus semper restat aliquid accipere. Et infinitum siue in terminatū accipitur dupliciter. Cathegorematicè & sine cathegorematicè (vt scribit Gabriel di. j. q. iij. libr. ij. sententiarum.) Cathegorematicè est adiectiuum priuatiuè oppositum huic termino finitum, valens tantum, id est quantum non terminatum. Et quia ratio infiniti quantitati congruit secundum triplicem quantitatem, secundum extensionem multitudinis vigoris potest imaginari triplex infinitum. Infinitum extensione est extensum sine termino. Et quoddam est simpliciter infinitum nulla ex parte terminatum nec secundum longitudinem, nec latitudinem, nec profunditatem, nec secundum aliquam differentiam positionis. Est & quoddam infinitum

secundum quid, quod ex vna parte vel secundum vnam diuisionem est terminatum, & non secundum aliam, vt infinitum secundum longitudinem, & non secundum latitudinem: vel infinitum secundum longitudinem sursum, & terminatum deorsum. Infinitum discretiue est multitudo non terminata vel non numeralis. Infinitum intensiue secundum vigorem est infinitum perfectione, & est imperfectio non mensurabilis, vel perfectio non terminata, vel perfectio quæ excedi non potest, aut quæ nulla maior cogitari potest, aut perfectio omnem perfectionem eminentem includens, & cui repugnat omnis imperfectio. Et perfectio infinita est duplex. Quædam est infinita simpliciter, illa, scilicet quæ dicta est, & illa soli Deo conuenit. Et est perfectio secundum quid siue in genere, & hæc est non terminata in eadem specie, hoc est quod in eadem specie excedi non potest, cuius, scilicet non est dabilis gradus ultimus suæ perfectionis, hoc modo infinitum est adiectiuum, & nihil refert præponere vel postponere. Vnde nihil refert sic dicere, dies futuri sunt infiniti, & infiniti sunt dies futuri, capiendū infinitum cathegorematicè. Item de infinito secundum multitudinem dicitur pariformiter sicut de infinito secundum magnitudinem. Alio modo capitur infinitum sine cathegorematicè, & sic non est terminus simplex, sed æquiualeat huic orationi aliquantum, & non tantum quin maius, vel aliquantum & quantumlibet maius, vel tantum, tantum, tantum, & sic sine statu, hoc est bipede, bipedale, &c. & sic sine statu aut. iij. iij. iij. & sic sine statu, illo modo terminū sequentem quæ determinat facit stare cōfuse tantū, & sic capiendū multū refert præponere, vel postponere. Vnde multū refert dicere, partes cōtinui sunt infinitæ, & in finitæ sunt partes cōtinui.

I N F I N I T V M secundum Aliacen. q. xij. ar. iij. libr. j. potest dici quatuor modis. Vno modo in duratione, quia durat æternaliter, & sic secundum Philosophum, nō solum Deus est infinitus, sed omnes alie intelligentiæ, & cælum in dē materia. Alio modo quia mouet tempore æterno, & sic sola potentia æterna sunt infinita, sicut intelligentiæ, & corpora cœlestia, quæ mouent vel localiter, vel saltem motu alterationis, &c. Alio modo quia mouet motu secundum locum tempore æterno continuè & immediatè, & sic secundum Philosophum sola potentia immateriales, sicut intelligentiæ sunt infinitæ. Quarto modo, quia est infinitum simpliciter, scilicet vel secundum quantitatem, vel secundum vigorem, & sic secundum Philosophum nihil est infinitum, nec secundum quantitatem perfectionis, nec secundum intentionem vigoris. Sed quæcunque opinio fuerit Aristoteli, tamen Magister Greg. tenet quod quilibet sequendo rationem naturalem habet potere, aut saltem non negare quod est aliqua res infiniti vigoris intensiue, & quod Deus est illo modo infinitus patet, quia hoc importat dignitatem, nec includit contradictionem vt nititur persuadere. Oppositum tamen magis videtur dicendum, secundum Aliacen. vt ibidem ostendit, vide eum. Omnes autem Theologi & Philosophi concordant ponentes & dicentes Deum esse infinitum, sed est diuersitas in modo probandi. Et secundum S. Bonauen. distin. xlij. q. iij. libr. j. duplex est infinitum, scilicet actū & in potentia. Infinitum in potentia Deus potest facere, & facit. Infinitum verò in actū non potest facere nec facit. Id quod nec conuenit sibi, nec creature, vt ibidem

vt ibidem ostendit & probat multis verbis, quem vide. Cui videtur aduersari Occam, Grego. de Armi. in j. di. xlij. q. iij. qui volunt nullam includere contradictionē Deum posse facere actū infinitum. De quo consulto Gabr. di. j. q. iij. libr. ij. qui multa de hoc scribit.

I N F I N I T V M secundum Thom. j. parte. q. vij. ar. ij. vbi ait: Esse simpliciter infinitum est proprium Dei. Vnde aliquid aliud à Deo potest esse infinitum secundum quid non simpliciter. Nam infinitum simpliciter non potest esse à principio aliquo, vt dicitur iij. Phys. Sed omnia alia sunt à Deo à principio primo. Vnde nec materia, nec numerus potest dici infinitum simpliciter secundum quid, quia sunt à Deo creata. Et quia potentia materiæ non extendit nisi ad formas naturales, & limitas, similiter & de numero, hæc ex Thom. Item malum culpa dicitur infinitum, non simpliciter secundum se, sed secundum quid, scilicet respectu diuinæ maiestatis cui contrariatur, nec est ordinabile in finem. Vnde Gerson de vita spiritali animæ lectio. 1. Cor. 2. Omne peccatum est infinite offensiuum, non tamen concedendum est quod peccata omnia simpliciter sint æqualia, prout dixisse Stoicos referunt, Seneca & Tullius & alij. Non enim offensas etiam infinitas oportet ponere æquales esse, sed vna est grauior altera & multiplicior. Gerson. Multa de infinito videre potes apud Gabr.

I N F I N I T A S ab infinito deducitur. Et infinitas actualis est in cognitione diuina, quia actualiter cognoscit Deus infinita possibilis. Omnia enim & singula cognoscibilia Deus cognoscit cognitione infallibili, & determinata, & hoc probatur auctoritate fidei, & canonica scripturæ, ad Rom. 4. vocat ea quæ nō sunt tanquam ea quæ sunt. Et Heb. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Sapient. 4. Scit omnia & intelligit ea: & qua ratione vnum cognoscit, & alterum cognoscere potest. Videlatius Gabr. distin. xxxvij. q. vnica. ar. ij. conclusione j. & art. iij. dub. iij. libr. j. vbi determinat, an Deus infinita cognoscit, & quid Grego. de hoc sentiat. Vnde Augu. xij. de ciui. Dei, cap. xvij. vbi clarissimè ostendit contra Philosophos Deum infinita sua scientia comprehendere, & sequitur infinitas quodam ineffabili modo, quia scientiæ ipsius incomprehensibilis non est, Deo finita est, &c. plura Gabr. vbi supra.

I N F O R M A R E. Dominus Cardi. Cameracen. per informare intrinsecè. q. iij. ar. j. libr. j. non intelligit aliud nisi communicare aliqui cōcretiue illud quod aliquid continet abstractiue: sicut anima, quæ est abstractiue vita, communicat corpori quod sit viuēs. Et secundum eundem differunt inexistere, informare & inherere, Vnde licet cōueniant per esse in, differunt tamen, quia non omne quod inexistit alicui, informat illud. Sicut pater de Deo qui inexistit cuilibet rei, & tamen nō informat aliquā rem. Similiter nō omne quod informat inheret, sicut pater de intellectu humano, qui informat corpus, & tamen non inheret ei, quia inherere vltra informare requirit, quod illud quod inheret alicui subiecto dependat ab ipso in genere causæ materialis. Sic autem non est de intellectu, cū non sit eductus de potentia materiæ, sed creatus. Hæc ille. Informare (vt scribit Gerson parte, iij. in descriptione terminorum ad Theologiam vt ilium) est actuare subiectum in genere causæ formaliter, virtute cuius actualisationis denominationes, quæ competunt for-

mæ in abstracto communicatur materiæ, vel toti composito in contrario, nisi sint denominationes includentes negationes atque subiecto repugnantes. Et charitas informat omnes virtutes vt supra dictum est, de quo scribit Bonauen. di. xxxvij. qu. vlt. libr. iij.

I N F U N D E R E à quo infundit, & propriè humor dicitur infundi & diffundi, vt scribit sanctus Bonauent. di. xlij. li. j. in dub. literali, sed quia charitas humor comparatur, ipsa dicitur infundi & diffundi, quia sicut arbor fomentum & vitam & viriditatem habet ab humore, sic tota spiritualis machina ab amore. Iste autem amor infunditur in quantum intra recipitur. Diffunditur verò in quantum ex intimis procedens dilatat affectum ad dilectionem multorum, & mouet omnes animæ vires ad bonas operationes, operatur enim magna si est. Si verò operari renuit, amor non est, sicut dicit Gregorius. Et ideo Dominus dicit Ioannis sexto. Flumina de ventre eius fluēt aquæ viuæ. Vnde ad Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, &c. Et quia habet (vt idem Bonauent. ait) originem indeficientem sicut fluius, ipsa non minuitur.

I N G E N I T V S & non genitus differunt secundum Magistrum di. xxvij. Solus enim pater dicitur ingenuus nō spiritus sanctus. Potest autem ingenuus capi dupliciter, sic etiam sapientia ingenua, vt scribit Gabr. distin. xxxij. qu. j. art. j. libr. j. post Dominum Cardinalem Came. qu. vij. art. iij. ferè in fine. libr. j. & sanctus Bonauent. distin. xij. qu. iij. libr. j. Vno modo dicitur ingenuus omne quod non est genitus, & sic essentia diuina est sapientia ingenua. Vel vt inquit Bonauent. pro eo quod non generatur, sic dicitur de essentia & spiritus sancto. Alio modo dicitur ingenuus quod est non genitus, & est generans, vel vt dicit S. Bonauent. prout tantum valet ingenuus quantum non ens ab alio, & à quo alij, hoc modo dicit notionem solius patris, quia dicit proprietatem & dignitatem in patre. Primo modo vt inquit Gabr. & Aliacen. quod filius est sapientia ingenua idēticè ad istum sensum quod filius est diuina essentia siue sapientia, quæ est ingenua, & capiendū sapientia ingenua essentialiter, & ly sapientia genita personaliter termini isti possunt affirmari de filio, vt vult Camera. Sed secundo modo filius non est sapientia ingenua, quia ingenuus hoc modo soli patri conuenit, & non diuinæ essentia. De hoc nomine ingenuus plura scribit sanctus Bonauent. distin. xxvij. libr. j. sent. & Brulef. di. xij. quæ. iij. & xxvij. libr. j. & Doctor subtilis ponit longam declarationem huius termini ingenuus. distin. xxvij. libr. j. Sufficiant hæc modica annotasse.

I N G R A T V S, à quo ingratitudo, Est autem ingratitudo quælibet peccatum, quia tollit debitum gratitudinis, quod est debitum honestatis secundum beatum Thom. secunda secundæ, quæ. cvij. art. j. Et ingratus vel ingratitudo dicitur dupliciter, vt scribit sanctus Bonauent. di. xxij. libr. iij. circa textum. & libr. ij. distin. v. quæsti. j. Vno modo dicitur obliuio beneficii cum contemptu, vt puta quando est locus & tempus agendi gratias & recognoscendi, & sic est speciale peccatum sub omissione. Alio modo dicitur ingratus qui recipit bonum & reddit malum. Et hæc est circumstantia peccati, & sic est in omni peccato, & tantò magis aggrauans, quantò homo plura bona percepit. Vnde Augu. de pœnitentia, & habetur

betur de pœ. distinctio. v. cap. consideret. Ingratus enim extitit qui plenus virtutibus Deum omnino non timuit. In hoc enim quisque peccator sit culpabilior, quo est Deo acceptior, ideo enim Adam plus peccauit, quia omni bono abundauit. Hinc Chrysofost. super Matth. Quamto maiora beneficia sunt hominibus constituta, tantò grauiora peccantibus iudicia. Et Bernard. Ingratitudo est hostis gratiæ; inimica salutis: quoniam nihil ita displicet Deo quem admodum ingratitude. Ingratitudinem superbi hominis carpit Gerson parte prima, sermone de circuncisione domini, cum ait: Sed vix tibi pessima, vix tibi nequam ingratitude cordis humani, cordis incircuncisi: & cerè inhumani, dum ad tantam gratiã notissimam dei tui non corrigaris, non emolliris, nõ flesteris: humilis est ipse, qui est deus benedictus in secula. Et tu cervicem erigis, tu superbis terra. & cinis, tu sordida pellis inflaris & tenderis. Tu inquam inflaris & teneris sordida pellis, saccus stercorum & vermium. Humilis est ipse legislator tuus obseruans legem tuã, & tu quotidie legis suæ iugum suæ & leue contumaciter excutis & confringis, & hæc Gerson.

INIMICVS, contrarium est amicus. Est autem amicus qui amat & indissolubili familiaritatis iure coniunctus est, de quo vide in dictione *amicus*. Inimicus per oppositum, qui non amat, sed qui lædere aut nocere studet. Et est duplex, vt notat Brulef. distinctio. xxx. quæstio. iij. lib. ij. scilicet naturæ humanæ, qui est supra, vel secundum statum viæ, scilicet, diabolus. Alius est inimicus hominum, scilicet, faciens alicui iniuriam, vel inferens aliquod damnum. Et est duplex, quidam personalis, alius communis persecutor ecclesiæ, vt Nero, & alij tyranni. Potest autem inimicus considerari dupliciter, vt scribit Scotus dist. xxx. libr. tertio, scilicet, per se, id est in quantum inimicus, & per accidens in quantum homo. Primo modo inimicus non est tantum malus priuatione boni, sed habitu positio vitij, sicut iniustus dicitur, nõ tantum carens habitu iustitiæ, sed etiam habens habitum iustitiæ contrarium causatum ex actibus iniustis: & inimicus in quantum talis est malus & vitiosus, & per consequens nullo modo est corrigendus sic, hoc enim modo odit inimicum qui dixit: Deiciat peccatores in terra & iniqui, ita vt non sint. Non sint quidem inimici sine iniqui, quia verte impios & nõ erunt. Prouerb. 12. Loquendo autem de inimico per accidens, scilicet, de homine, qui nunc est inimicus possumus diligere, scilicet, velle sibi bonum spirituale, quo attingit vel natus est attingere Deum, vel aliud bonum indifferens, quod potest ordinari ad illud. De primo, scilicet ipsum diligere Deum amore amicitia, vt est bonum honestum, vel concupiscere sibi Deum, vt est bonum commodi ipsum audire missas, prædicationes, correctionem, instructionem, per quæ conuertitur ad diligendum Deum. De secundo ipsum viuere vita corporali, esse sanum, diuitem, fortem, & huiusmodi. Latius Scotus rem persequitur. Possum & (vt idem vult) opposita velle sibi, scilicet paupertatem voluntariã & ita carere diuitiis. Item in flagi sibi à deo aliqua mala ad correctionem, si crederem ipsum per commoda & alia bona semper addere ad peccata sua. Sicut iudex & actor debent nolle reum ex suppositione non esse talem. Possum & velle sibi opposita illorum commodorum. Et quo ad hoc conformiter dicendum est de bonis fortunæ, & de bonis corporis. Sed de vita cor-

porali videtur dubium an possim illam sibi odire vel nolle dicit Scotus. Sed si est malus tyrannus vel persecutor bonorum, debet velle eum non esse talem, vel non esse finaliter reprobum. Sed si ponatur opposita istorum, potest velle sibi potius mortem, tamen cum quadam tristitia, quod non est simpliciter, sed conditionaliter si non esset talis, &c. Vnde in fine quæst. concludit Scotus. Pium est laborare pro vita proximi saluanda, quia supponendum est si est bonus quod erit melior, & valebit sibi & aliis suis bonitas, & si est malus, supponendum est quod corrigetur. Hoc enim est pie iudicare, scilicet semper interpretari melius quãdo nõ est oppositum manifestum. Hæc Scotus. Addendum est & hoc quod scribit Gerson in regulis moralibus: vbi dicit de diligere proximum sicut seipsum, quod est velle proximo omnia ea quæ secundum rectam rationem homo vellet, similiter proximum suum velle sibi. Hæc autem sunt indifferenter bona charitatis & gloria: & paulò post ab inimico parato totaliter satisfacere de iniuria, ego teneor satisfactionem suscipere vel indulgere, tamen verbum meum aut societatem sollicitam, aut talia dilectionis signa, possum interdicare ad mei & sui cautelam, & non ad rancorem. Item inimicum non paratò corrigi diligo quantum sufficit ad salutem: si ei nolo malum damnationis, neque damni tempora is per iniusta media. Item inimico meo incorrigibili aptare fas habeo, vt taliter sibi sit in anima, vel in rebus, qualiter sufficit ad hoc quod neque mihi, neque reipublicæ iniustum damnum possit inferre. Hæc Gerson magnus conscientia consolator. Sunt & quatuor genera inimicorum qui infestant & infestant Ecclesiam, de quibus vide Iacobum de Valentia super Psalm.

INIQUI TAS est proprie in proximum peccatū autem in seipsum. Improprie verò sunt uicem. Thomas prima parte secunda, qu. xxxiiij. art. j.

INIURIA (vt scribit post Petrum de Paluo. di. xviij. qu. j. ar. ij. li. iij. Gabr. cæc. i. q. ij. ar. j.) dicitur enim quod non iure fit. Facere iniuriã, est simpliciter aliquid nolentē lædere, & scientem quem & quod & quoniam propter illius voluntatē, secundum Arist. v. ethi. Iniuriã pati est quã à volentibus iniusta inferuntur. Aristote. j. etho. Iniuria proprie (vt Vlpianus sentit) est iniquitas atque iniustitia. Nam quã quis iniquè vel iniuste sententiã dixit, iniuriam fecisse manifestum est quasi nõ iniuriã. Ponitur & iniuria aduerbialiter, hoc est sine causa & immerito quæ admodum iure pro merito accipi solet. Cice. Neque in iniuria factum est, hoc est non sine causa, nõ immerito. Quandoque pro contumelia ponitur. Plin. Tot ab eo iniuriis affectus, tot conuictis lacessitus. Quandoque pro damno. Pacu. Patior facili iniuriam, si est vana contumelia. Sed hæc ad Grammaticos & Poetas. Ex iniuria autem tria orisio- lent, vt scribit Gerson parte secunda de vitio & peccato iræ. Primum est rancor in affectu. Secundum rancoris signum in effectu. Tertium est actio contra iniuriantem. Primum tenetur quilibet statim remittere, etiam si non rogetur. Secundum tenetur quis remittere si rogetur scilicet, veniam petenti, & iuxta suam facultatem emendare parato. Tertium non tenetur quis remittere, &c. De iniuriam patiendo habes eundem parte iij. sermon. de cœna Domini. Exemplo Christi, vbi & increpat impatientes, cum ait. Erubescat Christianus discipulus

pulus hæc audiens, quem tanta leuitate frangunt iniuria, qui ad vnum puerile verbum durius factum implacabiliter excædescit, reicit patientiam, iugum dilectionis à ceruicibus excutit, discindit vestem nuptialem charitatis, benignitatem execratur, & oculo toruo facie minaci, tumentis silentio, vel canino latratu ad vindictam exercendam, tota iracundiæ furentis audiat currit & rapitur. Porro quãto satius esset obliuisci iniuriarum, & hominem ad patrem ex hoc mundo transiturum, nequaquam talibus irretitum & implicatum retardari, & attendere illud Terentianum: Homini in vita nihil esse melius humanitate atque clementia. Pulchra Gerson vbi supra, ponens exemplum de David.

INIUSTITIA est per quam aliena singuli contra leges retinent, secundum Arist. libr. j. Ætho. Et est duplex, scilicet illegalis opposita iustitiæ legali. Alia secundum inæqualitatem ad alterum, de quo Thom. secunda secundæ. q. lviij. ar. v. &c.

INNASCIBILE vel innascibilitas dupliciter accipitur, vt notat Gab. di. xxviij. qu. vnica, art. j. lib. j. Primo est res non nota. Secundo est res non producta, nec per productionem communicata, nec producta, nec vel producta constitutiva. Corollarium, nec essentia, nec paternitas, nec filiatio, nec spiratio actiua aut passiua, nec constitutiva est innascibilitas. Et capiẽdo primo modo innascibilitas, non est proprietas patris: quia conuenit nõ solum patri, sed etiam spiritui sancto. Sed capiẽdo secundo modo, nullo modo est proprietas patris, quia pater non est proprietas patris, & innascibile est tantum pater, quia nec essentia, nec relatio, nec constitutum ex essentia & relatione: puta spiratione, actione nec filius nec spiritus sanctus, ergo est tantum pater, quia tantum illa sunt in diuinis. Et vt idẽ paucis verbis concludit. Si innascibilitas accipitur pro aliquo reali in diuinis distinctio quomocumque à patre essentia & paternitate, & spiratione, & actione, & constituto ex essentia & communi spiratione secundum modum loquendi doctorum: est nomen fictum, non habens correspondentiam in re. Si autem significat præcise paternitatem, & nihil quomocumque distinctum à paternitate, tunc sicut paternitas est proprietas patris, ita & innascibilitas. Gabr.

INNOCENTIA vt scribit Brulefer dist. xix. qu. vj. li. ij. capitur quadrupliciter. Primo modo pro pura innocentia per essentiam, & sic dicitur esse bonitas, cui ex se annexa est omnis perfectio, & cui repugnat naturaliter omnis imperfectio siue miseriam, siue culpæ, siue cuiuscumque alterius tam potentia quã actu, & sic solus Deus est innocens. Secundo capitur innocentia pura per participationem, & sic est quædam bonitas per participationem, carens omni misericordiam culpæ quã pœnæ, tam actu quã habitu, siue potentia siue potestate. Hæc solū reperitur in beatis spiritibus. Tertio capitur pro statu qui caret vitiis & peccatis, tamen ille status est mixtus multis miseris pœnalis. Hoc modo omnes sancti viatores sunt innocentes: De quibus dicitur Psalm. Innocentes & recti adhaeserunt mihi. Quarto modo capitur pro statu carente culpa & miseria pœnæ possibili, tamen ad vtrumque, in hoc statu erant Adã & Eua ante peccatum. Et Innocentia secundum Cice. libr. Offic. est puritas animi, omnem iniuriã illatione abhorrens. Et innocentia integritas est: sicut nocentes proprie dicuntur qui iniuriã aut maleficium

commiserunt. Innocentes verò dicuntur qui ab omni iniuria & maleficio abstinent. De quibus Psalm. 23. Innocens manibus & mundo corde, qui non accipit in vano animam suam, nec iurauit in dolo proximo suo, hic accipiet benedictionem à domino, & misericordiam à Deo salutari suo. Aug. de vera innocentia. Eam (inquit) innocentiam probat Deus qua homo non metu pœnæ fit innocens, sed amore iustitiæ. Nam qui timore non peccat, quamuis non noceat cui vult nocere, & abstineat ab iniquo opere, reus tantum fit sola voluntate. Idẽ super Psalm. 38. Vera innocentia est vbi integritas est sine peccato, venditio est sine debito, flagellum sine merito, &c. Innocens præterea dupliciter potest dici secundum Richard. distinctio. xiiij. articuli. nono, quæstio. j. in solut. argum. lib. iij. Aut qui non est nocens nec fuit, & talis innocens pœnitentia non tenetur, sed sic pœnitentia non facit peccatorem innocentem. Aut qui non est innocens, sed tantum fuit, & talis innocens pœnitentia tenetur, & hoc modo pœnitentia peccatorem reddit innocentem. Hanc innocentiam Deus à peccatoribus requirit. Vnde Lactantius libr. vj. Diui. Instituti. ait: Nihil sancta & singularis illa maiestas aliud ab homine desiderat quã solam innocentiam, quam si quis obtulerit Deo, satis pie religiose que litauit. Et libr. vij. cap. vigesimo primo. Tanta est vis innocentia, vt ab ea ignis ille refugiat innocens, qui accipit à Deo hanc potestatem vt impios vrat, iustis obtemperet, &c. De innocentia statu vide in dictione *St. itus*. infra.

INNOCENS perfectè siue omnimodè, vt scribit Brulefer. di. xix. quæ. iij. lib. ij. dicitur qui nec habet peccatum mortale, veniale, nec originale de facto & ex modo conceptionis. Hoc dico (inquit ipse) propter Virginem Mariam quæ non habuit de facto, habuisset tamen nisi Deus præseruasset eam ex modo conceptionis. Et ideo solus Christus est hoc modo innocens.

INNOVARE à quo venit innouatio. Vbi autem est innouatio (vt dicit sanctus Bonauent. di. xlvij. artic. ij. qu. iij. lib. iij.) substantia remanet eadem, sed sub aliis proprietatibus, quare omnia elementa secundum substantiam post iudicium remanebunt, sed quantum ad qualitatem innouabuntur, manebunt autem qualitates omnium elementorum, quantum ad substantiam, sed quantum ad rationem corruptionis innouabuntur, similiter & formæ substantiales, vt melior & probabilior tenet opinio, de quo latius Bonauent.

INSENSIBILITAS est vitium quo præmittuntur necessaria vitæ contra rationem, ideo est peccatum secundum beatum Tho. secunda secunda, quæ. cxlij. artic. j. Et à sensus venit sensibilitas, & sensibile, quod significat tã id quod sentit quã id quod sentitur. Item sensificum quod sensus causam præstat.

INSPIENTIA Græcè anoisía & est idẽ quod stultitia, & contrariatur sapientiæ. B. Thom. secunda secunda. q. xxxv. art. iij.

INSPIRARE vel insufflare secundum Gab. di. xvij. q. j. art. j. lib. ij. sententia idem est quod spiritum facere, & eum corpore vnire. Vnde dicitur: Formauit Deus hominem de limo terræ & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & sic solus Deus insufflauit spiraculum vitæ in faciem Adæ, ita creat animã cuiuslibet hominis. Hinc dicitur Psalm. 32. Qui finxit sigillatim corda eorum. Et Zach. Qui plasmãuit animam ho-

minis in eum. Item Esa. Qui finxit & fecit te in utero. Et Gene. 2. dixit Adam, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Non dicit: Anima ex anima mea. Vnde datur intelligi, quod animæ rationales non sunt de anima primi hominis, sed caro de carne. Id quod & latius probat Gab. ar. ij. vbi supra, conclusione iij. Inspirare quandoque dicitur immittere, à quo inspiratio, qui quidem modus est diuinarum vocationū, vt scribit Gerson parte ij. in ser. de verbis Domini: Venite ad me omnes qui laboratis, quā multis modis fieri constat, sit namque timore, amore, pudore, compunctione, deuotione, intelligentia, sapientia, datione, redditione, augmentatione, & cōsumatione cuiuslibet gratiæ. Gerson.

¶ **INSTABILITAS** vt scribit san. Thomas secunda secunda, quæstione trigesima quinta, artic. quarto, est mutabilitas loci vel propositi.

¶ **INSTANS** Græcè inestus dicitur, & est duplex (vt scribit B. Thom. opusculo de instantibus. c. iij.) Vnū sequens mobile, idem numero realiter differens ratione, & aliud continuans tempus non idem, sed labens cum eo. Instans secundum Richar. de media Villa. super ij. di. art. j. est aliquid indiuisibile habens connexionem ad tempus, nō quidem pars temporis, sed initium vel terminus à quo sine reali discontinuatione temporis, partes temporis ab anima numerantur. Et hæc ex iij. iij. vj. Physicorum trahuntur. Et secundum eundem instans est in motu, & est mensura mobilis sub ratione quia mobile. Reducitur autem ad tempus sicut punctus ad lineam. Instans secundum Occam cap. j. quartæ partis Physices. Grego. Ariminen. di. ij. q. j. art. ij. j. sen. & Marfi. est præmium mobile cōnotando locum in quo est, & quid immediatè in illo loco nō fuerit, & immediatè in eo nō erit. Nec instans (vt ait Occam) est res statim desinens esse in rerū natura, sed instans nō est aliud à primo mobili, & secundū illos eadem res est instans & tempus, quānis differat ratione. Plura de hoc aliās differuimus. Aliter sentiūt Thomas, Alber. Scotus & sequaces, qui dicūt quod instans sit quædā res fluens, quæ statim corrūpitur & desinit esse, nec potest per tempus permanere. Dicunt præterea quod instans sit indiuisibile secundum durationē & continuationem partiū temporis adinuicem, nec est tempus nec pars tēporis, sed pro quāto terminat partes tēporis & continuat eas, ad inuicem se habet vt primum formale temporis, & pro quanto ex fluxu eius imaginat causari, tempus dicitur primū materiale temporis, de quo aliās dicitur latius. Et aliquid fieri in instanti (vt scribit Dominus Cardinal. Camera. qu. ix. ar. iij. li. j.) dicitur quando nulla eius pars præfuit antequam illud esset. Ex quo sequitur quod nō stat aliquid indiuisibile fieri & illud nō fieri in instanti. Patet, quia nihil eius antè præfuit cum ipsum careat partibus.

¶ **INSTANS** æternitatis est ipsa æternitas, quæ Deus est vt scribit Dominus Cardinal. Camera. q. vij. Quæ ideo dicitur instans, quia sicut instans tēporis si esset totum simul, nec in eo esset prius aut posterius. Sic ipsa paternitas tota simul sine successione prioris & posterioris existit. Vnde ibidem dicitur quod generatio in diuinis est productio instantanea, loquendo de instanti æternitatis, quia est productio æterna. Ex his patet quod ista consequentia nō valet: Filius Dei est in isto instanti, nec antè fuit nec post erit, ergo incipit esse vel desinit esse: patet de instanti æternitatis. Patet & secundò infatuata sub-

tilitas quorundam dicentium quod contradictoria sunt vera in eodem instanti æternitatis, hoc enim clarè falsum est, quia sicut ad contradictoria esse vera in eodē tempore requiritur quodlibet esse verū in toto illo tempore, aliter non essent contradictoria, sic ad ipsa esse vera in instanti æternitatis requiritur quodlibet esse verum æternaliter, quod manifestè implicat Aliacensis.

¶ **INSTIGARE**, mouere. Vnde instigare ad bonum nihil aliud est quàm assentire & cognoscere principii ostendens aliquā operationem esse bonā & iustam, eamque fieri debere. Hoc autem nouerunt demones & damnati, nouerunt enim se prauè velle agere & peccare, Gab. di. xxxix. quæ. vnica. artic. iij. dubio primo. lib. ij.

¶ **INSTITVERE** signum ad significandum, vide in dictione signum.

¶ **INSTINCTVS** vt scribit Gers. par. iij. de diffinitionibus terminorū ad theologiam vt ilium, generaliter est fortis ac vehemens inclinatio libe. arbitrij mediare vel immediatè ad aliquā se habendum vel nō habendum: Et est multiplex.

¶ **INSTINCTVS** malus est instinctus directè vel indirectè ad peccatum, vel retrahens à virtute, & idem est quod tentatio. *Instinctus bonus* est instinctus promouens directè vel indirectè ad virtutem, vel à vitio diuertens, & inspiratio idem est, vno modo extendit Gerson.

¶ **INSTINCTVS** diuinus propriè est instinctus factus immediatè & per se à Deo tangente animam, & ex fuscitante & quodammodo actuante eam ad obediendum sibi cum omni subiectione superbiæ contraria. *Inspiratio spiritus sancti* idem.

¶ **INSTINCTVS** angelicus est instinctus factus ab angelo bono: principaliter tamen à Deo inducens animam ad obediendū Deo. Hunc semper comitatur profunda humilitas, sibi ipsi vilescens. latius Gers. in instinctus diabolicus describitur per oppositum, quod est instinctus principaliter factus à malo angelo inducens ad peccatum, & immisio per angelum malum idem. Similiter succedere ad malum idem. Transfiguratio autem Sathanæ in angelum lucis est immisio diabolica vel instinctus diabolicus siue sit visibiliter siue inuisibiliter inducens ipsam animam ad malum, sub specie magni boni. Gerson.

¶ **INSTINCTVS** naturæ proprius & intrinsecus est inclinatio fortis rei, competens essentialiter sibi, & intrinsecè ex dono Dei ad finem suū mediare vel immediatè cōsequendum. Instinctus naturæ proprius, sed intrinsecus vel accidentaliter, est inclinatio quædā superaddita rei à sua institutione pro fine suo mediare vel immediatè consequendo. Appetitus naturæ idem est quod instinctus naturalis. Instinctus naturæ intrinsecus, sed vniuersalis est inclinatio rei ad bonum vniuersi, vel ad obediendum ei, qui vniuersalis conditor & rector est, potentia obedientialis idem. Instinctus naturæ corruptæ in sensualitate & fortis inclinatio sensualitatis ad obiecta sua non expectando regulam rationis proueniens nobis ex peccato primorum parentum, & lex naturæ corruptæ idem. Item lex membrorum sōmes peccati: tyrannus membrorum priuatio iustitiæ originalis idem. Instinctus intrinsecus naturæ intellectualis corruptæ, est inclinatio fortis ad descendendum sensualitati ad vtendum Deo, & fruendum creatura & spiritualiter formidandum. Vti autem Deo, est ipsum propter aliud à se diligere & querere, & est quandoque mor-

tate

tale quandoque veniale. Frui creatura est spreto incommutabili bono adherere creaturæ, & si hoc fiat tanquam fini principali, semper est mortale. Instinctus naturalis ab extrinsecò est tractus vehemens & subitus vel ab aliquo obiectorum quinque; sensuū exteriorū, vel ab habitibus acquisitis, aut à cœlesti virtute vel forma vel influentia. Influentia autem cœlestis, vel forma vniuersalis est virtus quædam derivata inferius ab intelligentiis, mediantibus orbibus suis & motu commouens corpora, quibus commotis animæ præsertim rationales formant sibi phantasmata proportionabiliter ad tales influentias, clarior vel obscurior pro diuersitate corporis hac virtute commoti. Sicut puer solus in tenebris existens format sibi phantasmata terribilia, & vehementer amans sibi somnia fingit. Hæc Gerson parte iij. vbi supra. Regulandi autem sunt instincti iuxta præcepta Dei. Non enim (vt inquit idem Gerson parte iij. de perfectione cordis) inuenio regulam certiorē & fideliorē quàm legem Dei, iuxta illud: Consiliū meum iustificationes tua, &c.

¶ **INTELLECTVS** Græcè synesis dicitur. Et est vis animæ quæ inuisibilia percipit, secundum Augu. libr. de spiritu & anima. Et secundum Aristot. vj. Ethico. intellectus est habitus principiorum, & lib. magnorum moralium. Intellectus est habitus circa principia intelligibilia. Et intellectus dicitur multipliciter, vt habet Pelbartus & Guil. Scotist. in j. sentent. distinctio. iij. parte ij. articulo primo, & Pelbartus libr. secundum Rosarij Theologiæ in dictione Intellectus. Vno modo est donum spiritus sancti. Esa. ii. Requiescet super eum spiritus sapientiæ & intelligentiæ, sic intellectus secundum Lyram capitur pro dono infuso, quo perficitur speculatiua ratio ad apprehensionem veritatis, sicut ratio practica habet perfici in apprehensione veritatis per donum consilij. Et diffinitur sic ab August. in sermone quodam de timore. Intellectus vocatur quo ab omni infirmitate carnali corda mundantur, vt puta intentio dirigatur in finem suum, scilicet, Deum. Est intellectus quoddam lumen spirituale (vt scribit Gers. parte secunda, de octaua beatitud.) infusum ad cognitionem Dei in creaturis. Et differt à dono sapientiæ [vt idem vult] quia sapientia est cognitio per gustum. Est enim quoddam lumen sub quo vel in quo videntur & gustantur diuina per experimentum. Vnde sapientia prout est donum, est propriè gustus Dei in donis suis. Intellectus autem non est per gustum, sed potius est lumen quoddam datum à Deo ad cognitionem Dei in creaturis, illis in quibus resultat Deus per gratiam, vel in illis in quibus habet resultare per gratiam & gloriam.

Vnde intellectus est donum quo gratuite cognoscimus dispositiones cœlestium, per easque tendimus in Deum sic disponentem. Hæc Gerson vbi supra. Secundo dicitur intellectus notitia principiorum, de quo Philosophus sexto Ethic. dicit & supra dictum est, quod intellectus est habitus principiorum quæ per se nota habentur statim cum ab intellectu percipiuntur, vt quod omne totum est maius sua parte. Tertio modo capitur intellectus pro actu intelligendi, sicut cum dicitur: Hic est intellectus meus vel tuus, & illius intellectus est syllogizare, discurre, regulas artium sibi formare generales & infallibiles ad exemplar artis patriæ, de quo videatur latius Gerson parte iij. de consolatione Theo-

logiæ. lib. ij. profa iij. Quarto modo capitur pro potentia intelligendi animæ, &c. Et intellectus hominis non potest intelligere pro statu isto nisi conuersus ad phantasma. Vnde nullam cognitionem habere potest nisi eam ad quam mediare vel immediatè concurrunt phantasmata, de quo videatur Gabriel. distinctio. ix. quæstione ij. articulo. iij. libr. secundo sententiarum.

¶ **INTELLECTVS** noster est duplex, scilicet, humanus & fidelis, vt scribit Sanctus Bonavent. di. x. quæ. penul. libr. iij. sentent. Si vt est humanus, sic intelligit conuersus ad imaginem & sensum, & iudicat secundum causas intrinsecas & inferiores, & ideo deficit in assentiendo, quia non assentit nisi secundum manuductionem quæ ortum habet ab imaginatione & sensu: & sic iste articulus dicitur esse supra intellectū, & cōtra intellectū, secundum quod est intellectus humanus. Si autem loquimur de intellectu secundum quod est fidelis, sic dicendum est quod assentit secundum dictamen fidei, & secundum regulam veritatis æternæ, ideo sufficit in assentiendo, & concordat in ratiocinando. Intellectus enim fidem habens statim credit, ex quo propositum est sibi, scilicet, quod christus est sub speciebus panis & vini, ad hoc adiutus lumine fidei. Similiter concordat in ratiocinando, quia aspicit ad causas superiores, sic enim dicit intellectus. Deus potest facere omne quod est congruum, & fides assumit, congruum est quod caro Christi exponatur in cibum, & ideo ratio concludit quod deus possit hoc ibi facere. Item intellectus dicit, quod veritas non potest dicere falsum, & fides assumit. Veritas dixit, hoc est corpus meum, & præcepit vt diceretur, ergo dixit verum. De quo & legito Magistrum Ioannem Gersonem in Centilogio de conceptibus. Et cum sit in nobis duplex intellectus, scilicet, fidelis, & humanus, ideo sentimus in nobis aliquando colluctationes, inquit sanctus Bonaventura. Fidelis tamen intellectus præualeat ei qui est humanus, qui eleuat ipsum extra animalitatem, attamen non ita eleuat quod comprehendat vt meritū fidei integrum maneat. Hæc Bonaventura. Eleuationis autem intellectus supra naturam sui sunt tres gradus, qui dicuntur tres cœli contemplatiui. De quo videatur Iacobus de Valentia in prologo super Psalterium, tracta. ij. de quibus cœlis dicitur & in oratione dominica: Pater noster qui es in cœlis, id est in viris contemplatiuis, &c. Omnis autem cognitio nostra (vt scribit Gerson tracta. j. super Magnificat.) quantumcunque fiat per spiritum naturali via sine reuelationis immediato miraculo, capit à sensibus initium, per quos phantasmata veniunt ad animam phantasiante, de quibus dicit Philosophus, & theologo consentiunt, quod necesse est quemcunque intelligentem phantasmata speculari. Hæc sunt ad spiritum, sicut color ad visum, &c. Idem sentit tracta. iij. super Magnificat, de intellectu agente.

¶ **INTELLECTVS** est duplex, scilicet practicus & speculatiuus. Intellectus speculatiuus secundum Arist. est solum respectu veri vt verum est. Intellectus verò practicus dicitur confesse se habes appetitui, id est conformis & protensus in appetitum: cuius obiectū est non solum verum sub ratione veri, sed sub ratione boni. Sed secundum Gers. tract. iij. super Magnificat, de intellectu practico sermo restrictior esse debet: vt solum dicatur practicus dum ad factibilia & agibilia inferiora conuertitur per extensionem in Lexic. Theol. B 2

affectum & in effectum operationis huius, confidendo relationem ad fines proximos, non ad supremum: qui Deus est colendus & amandus, & cetera. Latius scribit Gerfon.

INTELLIGERE vt scribit San. Bonauen. distinct. xix. in dubiis literalibus libr. j. & dist. xxiii. libr. iij. circa textum, dupliciter dicitur. Vno modo largè: idem quod cognoscere aliquid quod per nomen dicitur. Illo modo præcedit assensum fidei: quæ est ex auditu, nec aliquid creditur quin isto modo prius intelligatur. Alio modo intelligere idem est quod ratione apprehendere, vel præuia ratione cogitare. Iuxta quod dicit Augu. quod intelligimus, debemus rationi: quod credimus, autoritati. Hoc modo ad manifestanda credibilia: nisi intellectus fidei illustratur & captiuetur. Et de isto intelligit Augu. cum dicit: quod quædam sunt quæ prius creduntur: & postea intelliguntur, sicut sunt articuli fidei, qui sunt supra rationem. Quædam sunt quæ non prius creduntur quæ intelliguntur, sicut sunt antecedentia ad fidem: & ea quæ sunt de dictamine iuris naturalis sicut Deum esse, Deum esse bonum. Quædam sunt quæ creduntur, & nunquam intelliguntur, quia non possunt ratione probari, sicut est historia humana gesta percurrens: nemo potest probare per rationem quod Abraham genuit Isaac: sed solum per auctoritatem: & sic patet quod intelligere aliquando præcedit fidem: aliquando sequitur secundum istum modum accipiendi: quamuis secundum primū semper præcedat. Et secundum Philosophum xij. meta. intelligere diuinitatum est. Intelligit & Deus se summè perfectissimè: vt & Philosophi & Theolo. omnes sentiunt. Intelligitque Deus omnia alia à se clarissimè & distinctè. Vnde Prouerb. xvj. dicitur. Omnes viæ hominum patent oculis eius, & eiusdem xiiij. Deus inspector est cordis: ipse intelligit & serua: or est animæ tuæ, nihil fallit, reddet que homini iuxta opera sua. Et Psal. 32. De cælo prospexit Dominus, videt omnes filios hominum, de quo latius videatur Gabr. dist. xxxv. artic. ij. libr. j. & hoc fide credendum est. Vide ad hoc San. Tho. parte. j. qu. xiiij. artic. v.

INTELLIGENTIA est per quam animus ea prospicit (quæ sunt) secundum Cic. li. rheto. & secundū beatū Tho. intelligentia proprie significat actū intellectus, & aliquando significat substantias separatas. scilicet angelos. Tho. prima parte. q. lxxix. art. iij.

INTELLIGENTIA potest capi quatuor modis: vt notat Brulefer. quæst. iij. dist. ij. libr. j. Et secundum Guil. Scotist. capitur tripliciter. Primo modo pro natura merè spirituali intellectuali siue rationali nata per se existere: sic intelligentia est quædam portiuicula animæ, quia in quiete summo in hæremus, inde est quod angelici spiritus intelligentiæ nuncupantur à Philosophis & Doctoribus. Secundo capitur intelligentia pro potentia, quæ est cognoscitiua cuiuscunque cognoscibilis, & isto modo solus intellectus est intelligentia. Tertio modo capitur intelligentia proprio intellectu habente actu intellectiōne genitam seu informatam actuali notitia. Quarto capitur intelligentia pro sola actuali intellectiōne. Hæc Brulefer vbi supra. Et idem distinct. xiiij. quæstio. v. libro ij. Gui. verò vbi supra, dicit tripliciter capi vt supra dictum est, vt diuiditur contra intellectum. Et Augu. de spiritu & anima dicit, quod in primo

intellectus vertetur in intelligentiā, & intelligentia in Deum. Secundo dicitur intelligentia vt conuoluitur voluntati, & sic capitur cum dicitur quod in mente seu intelligentia hominis imago consistit trinitatis. Tertio modo dicitur intelligentia vel capitur pro ipsamet intellectiua potentia: vt informatam est actu intellectiōnis: & isto modo assignatur ab Augu. x. de trini. Secunda pars imaginis: sic etiam ix. de trini. dicit quod in his tribus imago consistit trinitatis, scilicet, in mente, accipiendo mentem pro memoria, & in notitia, hoc est in intelligentia: & in amore & voluntate. Hæc Guil. Scotist.

INTELLIGENTIA simplex (vt scribit Gerfon parte iij. de mystica Theologia speculatiua. parte ij. considera. x.) est vis animæ cognitiua suscipiens immediatè à Deo naturalem quandam lucem, in qua & per quam principia prima cognoscuntur esse vera & certissima terminis apprehensis: & cōsideratione xiiij. scribit intelligentiam tripliciter posse capi, scilicet pro virtute vel pro actu eius, vel pro habitu ex actibus derelicto.

INTEMPERANTIA, vide in dictione temperantia.

INTENTIO multipliciter accipitur secundum S. Bonau. q. vj. di. xxxvij. libr. ij. & post eum notat Gabriel eadē di. qu. v. ca. ar. j. Vno modo pro potentia intēdente. Alio modo pro habitu quo intendit. Tertio modo pro actu intēdendi: quādoque; pro obiecto quod intēditur. Primo modo accipitur cum intentione dicitur oculus, cum verò lumē accipitur pro habitu dirigente, (cum dicitur quod intentio est finis) ipse sicut dicit, accipitur pro intento. Cum verò dicitur quod intentio quædam est recta quædam obliqua accipitur pro actu: principaliter tamen intentionis nomen impositum est actui, sic generaliter acceptum est actus potentia, quæ actu fertur in aliquid siue moueatur à se, siue ab alio. Et intentio est actus voluntatis respectu finis. Et secundū quod finis capit tripliciter, cōmuniter, proprie, & magis proprie: sic intentio capit tripliciter scilicet cōmuniter & sic oīs volitio est intentio, sicut quodlibet volitū dicitur finis cōmuniter proprie: & sic volitio illius propter quod aliquid est volitum, dicitur intentio. Magis proprie volitio eius, quod est propter se volitum, & aliud propter ipsum intērio appellatur. Quibus apparet, quod omnibus his tribus modis, intentio aliqua est visus, aliqua fructio, aliqua medium inter vsu & fructiōnem, si ponitur medium, semper tamen est finis medij vel vltimi. Hæc Gabriel vbi supra. Et secundum San. Bonauen. distinct. xxxvij. libr. ij. tenet quod in nomine intentionis clauditur simul actus rationis & voluntatis, quia (vt inquit) intentio dicit quandam collationem vnus ad aliud, & cum hoc quandam cōuersionem cum quietatione. Primum pertinet ad intellectum. Secundum ad voluntatem. Gabr. post Bonauen. ar. iij. dub. j. vbi supra. Et intentio proprie accepta est volitio finis assēquendi per media: & illa volitio est vnus actus, licet nomen intentio posset cōnotare plures actus, scilicet actum medij relati in finem. Supponit tamen intentio pro volitione finis, quæ est vnus actus. Et dicitur intentio oculus & lumen metaphoricè, vt habet Gabriel dubio tertio, vbi supra. Et non semper hæc pertinent ad intellectum, sed etiam ad voluntatem. Vnde intentio dicitur oculus voluntatis, pro quanto per intentionem discernitur, quæ voluntatis operatio bona vel praua dicatur. Dicitur autem lumen

lumen, quia manifesta est intendenti, non sic opus. Scit enim homo quid intendit, quid verò ex opere sequatur, nescit: ideo opera dicuntur tenebrarum. In tentio quæ manifesta est homini agenti lumen, secundum illud Apostoli ad Ephes. 5. Omne quod manifestatur, lux est. Gabriel.

INTENTIO secundum Gabr. dist. vj. quæ. j. libr. iij. est actus potentia libera, quæ fertur in aliquid. Fertur autem aliquid vel vt in obiectum, vel vt in terminū vel finem, vt latius declarat Gabr. de baptifante, vbi supra. & di. xxxvij. q. vnica, lib. ij. Brulef. dist. vj. q. ix. lib. iij. intentionem proprie captam vel strictè, sic diffinit: Intentio est actus voluntatis tendentis in aliquem finem per aliquid, vel aliqua, vel ad ipsum finem ordinata: & proprie loquendo secundum eundem triplex est intentio, scilicet actualis, habitualis, & virtualis: de quibus & Gabri. scribit post Scotum in quarto, distinctio. vj. quæstio. vj. lect. vj. canonis. Vnde actualem intentionem (inquit Gabriel) habet, qui habet actum in voluntate elicatum, respectu huius quod intendit: vt dum quis habet actualem vel intrare Ecclesiam, actualiter intendit intrare Ecclesiam. Vel quando quis actu intendit celebrare. Ista, inquit Brulefer, est perfectissima, nec est in dormiente. Habitualementer intentionem, ait Gabriel vbi supra.) habet, qui habet in se habitum derelictum ex actu intentionis frequentato, inclinantem eum ad similes actus, qualem etiam habere potest dormiens habituatus. Et ista, inquit Brulefer, est imperfecta, & potest esse in dormiente. Intentionem autem virtualem, dicit Gabriel, habet is, qui ex virtute intentionis actualis præhabita, procedit in opus ex illa: quæ ex radice: ita quod illa intentio actualis sit principium ordinatum ad omnes illos actus sequentes, sicut intentio finis habet in se intentionem mediorū ad hunc finem ordinatorū: sicut nunc intendēs ire ad sanctū Iacobū, ex intentione huius finis ordinat multa alia necessaria ad illum finem: exequens autem illa ordinata, non semper cogitat de eundo ad sanctum Iacobum, sed sæpè per operationes circa media, vel alias distrahitur ab actuali intētionē prima: nihilominus tamen dicitur omnia facere ex prima intentione, & virtualiter habere illam primam intentionem in prosecutione mediorum pro quanto hæc actiones mediarum processerunt à prima actuali intentione, & in eā tanquam in finem ordinantur. Quod ex eo patet: quia interrogatus, cur hoc agis, statim responderet: propter ire ad sanctum Iacobum. In quo consonat Brulefer, & exemplificat de celebrante Missam. Et intentio actualis, secundum eundem, non requiritur in baptizante ad hoc, quod baptizet: nec intentio habitualis sufficit, quia ista est in dormiente. Sed intentio virtualis est necessaria. Sufficit enim baptizantem quod prius habuerit intentionem: similiter dicendum est de omnibus sacramentis. In omni enim sacramento necessaria est intentio saltem virtualis. Consonat dictis Scotus distinct. vj. quæsti. vj. libr. iij. quem latius videre potes. Et Gabriel distinct. vj. quæ. j. ar. ij. conclus. v. libr. iij. vbi dicit, quod ad baptifmi veritatem non exigitur intentio actualis, nec sufficit habitualis, sed requiritur intentio virtualis, id quod diffusè probat: Eodem modo dicendum est de consecratione, quod ad consecrandum non requiritur intentio actualis consecrandi prolatione formæ cōsecrationis, nec sufficit habitualis, sed virtualis requiritur, & sufficit intentio in sacerdote: hoc est requi-

ritur & sufficit, quod sacerdos habuerit intentionem actualem consecrandi, ex qua processit ad opus celebrationis. Hæc pulchre & abundè probat & ostendit idem Gabr. lect. vj. canon. Et sufficit (inquit ipse) hæc intentio virtualis, etiam si in verbis consecrationis distrahatur, nihil actu cogitans de consecratione. Et hæc vera sunt, si opus celebrationis processit ex prima intentione actuali sine omni motu contraria voluntatis interueniente. Vide latius Gabr. ibidem magnum scrupulosè conscientia consolatorè.

INTENDERE, vt notat Scotus di. xxxvij. libr. ij. dicit in aliud intēdere. Hoc potest accipi generaliter, siue ab alio habeat quod in illud tendat, siue à se mouente se in illud. Potest etiam intendere in aliquid si cut in obiectum præsens, vel vt in terminum distantem vel absentem.

INTENTIO accipitur dupliciter apud Sanctos, vt vult sanctus Bonauen. di. xl. q. j. libr. ij. & post eum notat hoc idem Gab. eadē di. q. vnica, li. ij. Vno modo intentio dicit volitionem finis simpliciter. Alio modo dicit volitionem finis ad quem aliquid mediū ordinatur, & ita supponit pro volitione finis, & connotat medium seu aliquid in ipsum ordinatum. Et secundum hoc dupliciter attenditur bonitas intentionis. Vno modo dicitur intentio bona ratione finis, quia est volitio talis finis, quem recta ratio dicit volentū, non curando de mediis: sic omnis volitio honestatis, pacis, dilectionis Dei & proximi, propter se dicitur intentio bona. Secundo modo dicitur intentio bona, non tantum ratione abstracti, sed etiam ratione connotati, hoc est non tantum ratione eius quod volitur propter se, sed etiā ratione mediorum, quæ ordinantur in sic volitū. Et sic dicitur intentio bona, in quo est bona & perfecta ordinatio operis ad finem intēdendū, & ita ad bonitatem intentionis requiritur vtunque, & bonitas finis, & recta ordinatio mediorum ad finem. Hæc enim duo necessario requiruntur ad hoc, quod oculus sit simplex: sicut dicit S. Bona. ad Eugenium, scilicet quod veritas sit in electione, & charitas in intentione, hoc est dicere, quod tunc est oculus mentis simplex siue intentio bona, quando hoc amat finaliter quod est amandum, & eligit quod est eligendum: & hoc modo simpliciter verum est: si oculus est simplex, totum corpus lucidum erit, quia intētionē existēte hoc modo bona, opus est bonum, vt inquit Gab. et si (vt dicit Brulef.) oculus est tenebrosus, hoc est intentio mala, & opus iudicatur malum Capiendo autem intentionem primo modo (inquit Gab. arti. ij. vbi supra.) non sufficit bonitas intētionis, vt ibidem multis probat. Vnde si quis furatur diuiti, vt subueniat pauperi, intentio quidem bona est, quia finis bonus est, scilicet subuenire pauperi: & tamē deficiunt ibi rectitudo obiecti, quia dat de non suo, & modi circumstantiarū ceterarū: nō enim sunt (inquit Apostolus) facienda mala, vt eueniant bona, nec bonitas finis excusat malè eligentem: vt autem opus sit malum, sufficit malitia intentionis, quia ad malitiam operis sufficit defectus vnus cuiusque requisitorū ad operis bonitatem, sed ad operis bonitatem requiritur bonitas intētionis. Vbi cūq; ergo est intētio mala, deficit intentio bona, quia cōtraria simul stare non possunt. Et per consequens, intentio mala sufficit ad malitiam operis: nō tamen semper requiritur intentio mala, quia potest esse operatio mala intentione existēte bona propter defectū alterius circumstantiæ. Et vt dicit Brulef. qui intendit multum

peccare, multū peccat quaecumque; opus faciat, nō tamē qui intēdit parū peccare, parū peccat, maximē si opus facit quod multū habet de deformitate. Bonitas verō intētionis (vt inquit Gab. cōclus. iij. vbi supra) dicta secundo modo sufficit, & requiritur vt bona sit operatio, quia ista bonitas includit integritatem omnīū requisitorū finis & mediōrū. Et de intētionē bona illo modo accepta, intelligendā sunt auctoritates Sanctorum inuenientium, quod ex intētionē dicitur opus bonum vel malum, vt illa Ambro. Affectus tuus operi tuo nomen imponit. Et illa Saluatoris: Non potest arbor bona fructus malos facere. Vbi secundum Ambrosiū per affectum, & arborem bonam, secundum Saluatorem intelligitur intētio bona secundo modo dicta. Gabr. vbi sup. Vide & Gersonem de hoc tracta. vj. super Magnificat. part. ij. Nec ad merendum (vt inquit Gabriel dub. ij. vbi supra) vitam æternam, sufficit intētio bona absq; opere exteriori, dum adest facultas, & se offert oportunitas: nec est mandatorum Dei impletio, nec virtutis perfecta ratio, nec voluntatis plenitudo: & absq; his non est sufficientia meriti. Hinc est quod ad meritum vitæ æternæ non sufficit bonitas intētionis absque bonitate operis exterioris. Vt & vult sanctus Bonaventura quæstio. iij. vbi supra. quæ intelligenda sunt (ait Gabriel) dum & quando recta ratio dicitur, sic esse operandum aliqua operatione exteriori. Et secundum hoc intelligendā sunt auctoritates Sanctorum, quorum aliqua videntur sonare quasi sola voluntas sufficit: quæ intelligendā sunt dum deest facultas, aut non est operandi oportunitas. Et quando dicitur quod voluntas pro facto reputatur: verū est (inquit sanct. Bonauen.) quando non se offert bene operandi oportunitas & facultas. Voluntas quoque pro facto reputatur, vt idem dicit Bonau. quantum ad sufficientiam ad salutem, & quantum ad præmium substantiale, quia non amittit regnum cælorum ex hoc quod non facit quod facere non potest. Non autem est verum quantum ad præmij excellentiam, siue quantum ad præmium accidentale. Aliæ verō auctoritates quæ dicunt, quod non sufficit voluntas sine operibus, veræ sunt dum adest facultas & oportunitas. Si quis autem non habuerit facultatem, vt sanctus Bonaventura ait, cum nemo obligatur ad impossibile: sola plenitudo voluntatis internæ sufficit ad meritum sine opere exteriori. Si autem habuerit facultatem, obligatur. Et secundum hoc dicit sanctus Bonaventura, quod mandata Dei non solum obligant ad volendum, sed etiam ad faciendum: & ideo qui non implet diuina mandata cum possit, potius meretur iram, quam meretur gloriam. Vide latius Bonauen. Et propter hoc dicit Gregorius, quod nemo debet sibi blandiri de bona voluntate, imō ad dilectionem conditoris, lingua, mens, & manus requiritur. Et sicut hortatur nos sanctus Ioannes, i. Ioa. i. Diligere debemus non solum verbo, sed opere & virtute. Intētio tamen opus rectificat & bonum reddit. Et (vt ait Richardus distin. xxxvii. artic. viij. quæst. j. lib. iij.) ait: Deus plus ponderat intētionem quam factum in his quæ sibi offeruntur seu redduntur.

IN T E N T I O secundum Gersonem parte ij. de intētionē ac sine actionis seu operationis in generali, vt accipitur in morali, scilicet virtutis & peccati describitur sic: Intētio est actus voluntatis in aliquem finem tendentis per aliquid vel aliqua ad illum finem ordinata. Dicitur enim intētio, quasi in illud ten-

tio. Nam intētio semper aliquid respicit vt finem, secundum, scilicet quod illud est terminus voluntatis. Et est duplex, scilicet recta, & peruersa, vt ibidem dicit: Descriptio intētionis recte intelligitur per additionem, scilicet istorum verborum, debitum & debito modo. Descriptio verō peruersa seu corrupte intētionis intelligitur per additionem oppositorum seu contrariorum verborum, scilicet indebitum, & indebito modo. Non discordat Brulefer distinctio. sexta, quæstio. decima, lib. quarto, cum ait: Intētio recta est actus voluntatis tendentis in aliquem finem debitum, vt quando aliquis vult intrare religionem propter Deum. Sed intētio peruersa est actus voluntatis tendentis in aliquem finem indebitum, vel indebito modo: vt quando quis vellet intrare religionem propter honores habendos, vel propter malum finem: ibi est intētio peruersa. Et hæc (vt inquit ipse) non obest baptizato, si saltem sacerdos intendit facere quod facit Ecclesia. Et in descriptione intētionis rectæ (inquit Ioann. Gerson vbi supra.) illa duo verba: debitum & debito modo coniunctim accipiuntur: cum ipsa duo ad hoc quod intētio sit recta, necessariō habeant concurrere. In descriptione verō intētionis peruersæ seu corrupte, illa duo verba opposita, scilicet indebitum, & indebito modo, accipiuntur diuinitim, cum alterum eorum ad hoc quod intētio peruersa vel corrupta existat per se sufficiat, etenim plura necesse est ad virtutem concurrere quam ad vitium, imō per defectum vnius eorum, quæ necessariō ad virtutem requiruntur, transit in vitium. Hæc Ioannes Gerson, qui & ponit regulas, quando intētio faciat actum bonum vel malum: qui & de intētionē multa scripsit.

IN T E N S I O tenebrosa secundum Gabr. sermo. Dominicæ quintæ, peregrinationis est, quæ lumen non participat illius quæ ordinatur actu, vel habitu, vel virtute in Deum. De hoc dicit Dominus, Matth. 6. Si lumen quod in te est, tenebræ sunt: tenebræ quantæ erunt? Si oculus tuus nequam est, totum corpus tenebrosum erit. Per oculum & lumen intētionem cordis intelligit: per corpus verō opera quæ palam apparent, vt dicit Beda super Luc. Intētio autem tenebrosa, idem est quod corrupta vel peruersa. Intētio præcipientis est duplex, vt scriptis reliquit Gabriel distin. xxxvii. quæst. vnica, artic. iij. dub. j. lib. iij. sent. Vna qua intendit finem, propter quem præceptum dedit. Alia est intētio, secundum quam subditos obligare intendit. Teneat autem subditus seruare præceptum superioris, secundum intētionem secundam, & non secundum primam. Exemplificat Gab. ibidem, quare intētio, quantum ad præcepta obligatoria, debet seruire illi intētionē, secundum quam vult obligare. Illa autem præcepta decem, vt idem scribit dub. iij. in omni statu obseruari debuerunt. In beatitudine est summē eorum obseruatio, in statu innocentie, & in statu nature lapsæ. In septimo autem: Non furtum facies. Dominus dispensauit cum filiis Israel, spoliando Aegyptios: nec rapuerunt alienum, quoniam & Deus Dominus erat omnium bonorum Aegypti, de quo latius aliās dicitur. Hoc etiam modo non peccauit Christus, licentians demones vt intrarent in porcos, qui statim præcipitatisunt in mari. Matth. 8. Si autem aliqui Israelitarum sinistram habuissent intētionē, a peccato non excusabantur: potuerunt & Israelitici tanta accipere pro mercede, &c.

IN

IN T E N T I O fit plurium graduum accumulatio: de quo apud Philosophos & alios, Videantur plura de ea, & Dominus Cardinalis Camer. quæ. ix. lib. j. sent. & alij, &c.

IN T E R D I C T V M dicitur ab interdico, id est prohibeo. Est autem interdictum (vt diffinit Paluden. dist. xvij. quæst. viij. principa. iij. arti. j. lib. iij.) censura Ecclesiastica in pœnam contumaciæ vel offensæ lara, arcens præcipue populum ne communicent Sacramentis. Et ponitur Ecclesiastica, ad differentiam interdictorum legalium, quæ olim erant solemnes verborum conceptiones, quibus Prætor aliquid fieri iubebat, maximē cum de possessione, vel quasi inter aliquos contendebatur. Et ex illis quædam erant restitutoria, quædam exhibitoria. Sacramentis, ponitur ad differentiā effectus maioris excoicationis, quæ separat etiā a cōmunionē fidelīū. Habet ergo similitudinē cū excoicatione minori, quæ a sacramentis tantū separat. iij. q. iij. Engeltrudā. & tamen excommunicatio minor ab alia recessit, & interdictū quodammodo in eius locum, mutato nomine, surrexisse videtur, &c. Et nota, vt idem dicit, quod hæc censura quandoque interdictum, quandoque suspensio diuinorum, quandoque cessatio a diuinis dicitur. Propriè autem suspendi dicuntur diuina, propter violationem Ecclesiæ, vel pensionem non solutam. Interdictum (vt scribit Scotus distinctio. xxv. quæst. j. lib. iij.) est restrictio a quibusdam actibus Ecclesiasticis exercendis, vel ab assistendo quibusdam talibus. Et licet ista pœna aliquando possit infligi loco, & nō personæ: quandoque personæ & non loco: quædoque vtrique: & sicut infligitur, ita est seruanda: tamen vt est distincta a cæteris pœnis, frequentius infligitur loco, & non personis nisi dum in loco sunt, vt, scilicet in tali loco non liceat celebrare solemniter diuina, nec alios interesse: & ista pœna interdicti quandoque contrahitur a iure, quædoque a Iudice. A iure occurrit exemplum de receptantibus vsurarios extraneos. extra de vsuris. vsurarum voragine. & est hodie in sexto lib. A Iudice, propter causas innumeras: communis, propter inobedientiam communi populi terræ: relaxatur per illum qui posuit interdictum. Quandoque etiam relaxatur in certis casibus a iure, vt patet extra de sentent. excommu. Alma mater Ecclesia & est hodie in vj. lib. Scot. hæc. quem imitatur Gab. lect. ix. canonis. Et quando populus est interdictus (vt scribit Palude.) quocunque vadit, secum fert suum interdictum, nec debet admitti ad diuina. Quando autem terra est interdicta, tunc illi de terra alibi admittuntur. Item homo qui declinat ad locum interdictum, sit interdictus quædiu ibi est, quantum ad hoc quod ibi interdicuntur sibi diuina, etiam plusquam illis de loco qui sunt clerici aut religiosi, qui intra suam Ecclesiam possunt audire diuina, hic autem non. Item vniuersitas, vt idem Paludensis dicit, quæ ultra tres menses permittit alienigenas publicè fœnerantes in terra sua habitare, ipso facto est interdicta: & nihilominus terra eius sit interdicta, si per mensem sustinuerit animo indurato populum suum primum interdictum personale. Et tamdiu durat istud locale interdictum, quamdiu illi non expelluntur. Hæc Paludē. dist. xvij. quæstio. viij. lib. iij. qui multa de interdicto literis mandauit, & ibidem, quæ tempore interdicti permittuntur, & quæ prohibentur. Et secundum aliquos conceditur sacramentum Confirmationis adultis, & similiter sacramentum Matrimonij, quod le-

gitimè potest tali tempore contrahi, secundum Hostien. sed benedictio nuptialis prohibetur. Panor. verò dubitat. Clericis quoque conceditur sepultura Ecclesiæ: de quo scribit frater Osvaldus libro 4. Rosa. Theolog. de quo consulas Iurisperitos. Item conceditur Ordinum collatio, vt notat Innocen. in c. Nō est a nobis. Sed sine necessitate nec clerici, nec laici possunt ordinari in loco interdicto, sed alibi possunt ordinari, si ipsi nō sunt interdicti, &c.

IN T E R D I C T V M est duplex, vel duæ species sunt interdicti. Nam aliud est generale, aliud speciale. De quo videatur & Ant. par. iij. tit. xxvj. c. ij. §. j. & ij. generale non solum est, quando regnum, prouincia, vel terra, interdicuntur. Verum quandoque castrum interdicuntur. extra de verbo. sig. Cum in partibus. Speciale verò est cum inter plures Ecclesias, pauca vel vna interdicuntur, sed si vna vel castrum vnam tantum habet Ecclesiam, & illa interdictio supponitur, vocatur generale. Latius vide Paludensem d. xvij. q. viij. lib. iij. Et hoc certum est quod propter pensionem non solutam, vel delictū vnius clerici vel laici, non debet Ecclesia subici interdicto, quia peccata suos actores tenere debent, & pœna nō est ulterius extendenda quam delictū in extendente reperitur. Papa autem potest interdiceri & Prælati qui habent iurisdictionem ab Episcopis seu collegiis, vel ab aliis: & si non possunt excommunicare, possunt tamen interdiceri: & rationabiliter debet fieri. Alioquin lator incidere in pœnam illius. extra de sen. ex. Sacro. Pœna autē illius concilij est, quod qui competenti monitione non præmissa sententiam promulgat, ingressum Ecclesiæ per mensem sibi nouerit interdictum. Alia nihilominus pœna multandum, si visum fuerit expedire. Itē in scriptis ferri debet & causa exprimi, latius vide Paludē. Et forma interdicti talis est, Nos propter talem causam, ciuitatem vel terram Ecclesiastico supponimus interdicto. Interdictum igitur nomen est iuris, & plus importat quam verbi proprietates sonet. Aliiter potest formari interdictum ad arbitrium latoris sententia, videlicet vt interdicit celebrationem missarum cantu, vel celebrationem vesperarum, seu solēnitates alias, vel sepulturam tantum, potest enim excipere quos vult, vt dicit Innocen. Et multæ pœnæ sunt interdicti. Nam vniuersa sacramenta negantur eis præter baptismum paruulorum, & pœnitentia morientium, quibus etiam conceditur viaticum. Et generaliter gratia sepulturæ est laicis interdicta, vt dicit Innocen. super cap. vt priuilegia. Plura apud Paludensem & iurisperitos videre poteris. Et nominatim interdicti sunt qui proprio nomine vel sufficienti exprimuntur circumlocutione & indubitata, & de quibus constat cuique quod sunt interdicti. Nec facile interdictum est faciendum vel ponendum, periculosa enim est suspensio & interdictum piorum operum, vt vult Gerson parte iij. suorum operum. Et secundum Anton. parte iij. summæ. ti. xxvj. c. j. Interdictum est separatio a cæteris sacramentis & omnibus diuinis officijs, & Ecclesiastica sepultura. Vide ibidē conuenientiam istorum trium, interdictum, excommunicatio, & suspensio, quæ sub cōmuni nomine censuræ Ecclesiasticæ dicuntur. Ponit & ibidem eorum differentiā Anto. & quia illa aliās patent, & partim dictum est, omittimus plura quæ Antoninus refert de interdicto.

IN T E R P R E T A T I O est duplex, vt scribit Ia. de valen.

tria, tract. ij. ar. iij. prologi. in Psalte. Vna dicitur, ex vna lingua in aliam facta traductio, & ista dicitur interpretatio linguarum. Altera dicitur alicuius obsecuri & enigmatici sermonis facta declaratio, & ista dicitur interpretatio sermonum. Primo modo dicit Hieron. ad Desiderium in prologo super Pentateucum. Aliud est esse interpretem, & aliud vatem. Sed secundo modo non solum Apostoli & Doctores & omnes glossatores, sed etiam omnes Prophetæ dicuntur interpretes, eo quia intellexerunt, & interpretati sunt in lumine Prophetico enigmaticas visiones & obscura mysteria sacræ scripturæ. Et isto modo etiam angeli dicuntur interpretes inter Deum & homines. Et Christus dicitur medius interpres inter Deum patrem & Ecclesiam, quia quæcunque audiuit à patre, nota fecit nobis. Ioann. xv. Et sic angelus Gabriel interpretatus est danieli misterium xx. hebdomadarum. Sic etiam dauid fuit interpres, & daniel, qui interpretatus est somnia Nabuchodonosor, & ipsius Balthasar, & somnia sua propria. Et sic etiam Virgilius libr. vj. Ænei. appellat Sibillam vatem & interpretem, eo quod interpretabatur responsa Apollinis, cum dicit:

Magnam cui mentem, animûmque

Delius inspirat vates, aperitque sua.

Prophetæ itaque & Apostoli dicuntur interpretes. Sed Dauid & Prophetæ interpretati sunt scripturam, & illas enigmaticas visiones Prophetice de futuro, sed Apostoli & doctores interpretati sunt eadem esse iam in Christo completas de præterito, & hoc in lumine Euangelico, interpretatio Apostolorum fuit multo perfectior & distinctior & manifestior: quia fuit simul annuntiatio veritatis, & interpretatio, ut patet per totum discursum Euangelicum, & actuum Apostolorum. Hæc Valentia. Scriptura autem sacra (ut scribit Gerson parte j. tract. contra hæresim de comunione laicorum sub vtraque specie, litera L.) in expositione suarum partium requisit & requirit homines primo præditos ingenio. Secundo, exercitatos studio. Tertio humiles in iudicio. Quarto, immunes ab affectato vitio. Patet, quoniam ex opposito alterius istorum quatuor solet facillime falsus intellectus scripturæ suboriri, ut si sit homo hebetis ingenij, si iners & neglector studij, si superbi & arrogantis iudicij, si denique fuerit infectus & deprauatus ex affectu alicuius vitij, quoniam excæcat tales malitia eorum. Hæc Gerson.

INTRINSECUM (ut notat Gabr. di. ij. q. j. ar. j. lib. j.) dicitur, quod est de essentia rei, puta res met, vel pars eius essentialis per oppositum notificatur extrinsecum. Et esse intrinsecum in aliquo potest esse dupliciter secundum sanctum Bonauen. & post eum notat Gabr. dist. viij. qu. ij. ar. j. libr. ij. Vel sicut contentum respectu continentis, ut aqua respectu vasis, & sic dæmon potest esse intrinsecus in simulachris. Alio modo esse intrinsecum dicit aliquid quod influit in intima rei, & influendo perficit & cõseruat, & hoc modo non conuenit dæmoni, nec respectu simulachri, nec respectu hominis. Hoc modo intelligitur illa glo. super illud Psalm. Dominus in templo sancto suo, quæ dicit: Simulachris assidere potest immûdus, intrinsecus esse nõ potest, &c.

INVIDIA est tristitia de bonis alienis, secundum Ioã. Damasc. Hug. libr. ij. de sacramentis, dicit: Inuidiam esse odium, alienæ felicitatis. Assentit Augu. super Psalm. Conuertit cor eorum. Sanctus Thom. ait: Inuidia est tristitia de bono alterius in quantum est

matur diminuere gloriam propriam, secunda secundum quæ. xxxvj. ar. j. Et dicitur inuidia à nimis videndo, quod minus intuemur formam illius, de cuius felicitate sumus solliciti. A quo inuideor, quod Horatius vsurpauit. A quo inuisus, hoc est, odio habitus. Et inuidus & inuidiosus differunt. Inuidus est qui actu alicui inuidet. Inuidiosus, qui morbo inuidiæ laborat. Inuidia aliquando pro odio ponitur. Quintilianus: Ne ei tor scelerum commemoratione concitarem inuidiam. Hinc inuidiosum, pro inuiso & odiofo ponimus. Et inuidia ex suo genere est peccatum mortale, ut scribit Ger. parte secunda, de septem vitiis capi. quia directè contrariatur charitati. Charitati autem nihil est contrariû, quod non sit peccatum mortale. Potest tamen hoc peccatum esse veniale secundum aliquas sui qualitates, ut puta quando in solo primo motu consistit, vel propter aliquam aliam intentionem extra suam rationem trahitur, ut idem scribit Gerson. Habet autem quinque filias secundum Gregor. & hoc refert Gerson parte quarta, in descriptionibus peccatorum mortalium. Prima est odium, quod est velle malum alteri, & nolle bonum. Secunda exultatio in aduersis proximi. Tertia, afflictio in eius prosperis. Quarta, susurratio, quæ est detractio latens. Quinta, est detractio quæ fit in aperto, intenditque melior apparere illo cui detrahit. Et secundum Sanct. Bonauen. & post eum Gabr. dist. xxj. quæst. vnica. ar. iij. dub. j. l. ij. Hæc duo peccata, superbia, & inuidia penè sunt indiuidua & inseparabilia, & vnum comitatur ad alterum. Superbus enim amat excellentiam, & ita nullum vult parem, & per hoc appetit excellentiam singulariter possidere, & ideo statim actu, vel habitu inuidet, cum nolit bonos consimili bono quod appetit, alterum communicare. Mens autem diaboli his vitiis duobus possessa est. Nam ex his vitiis (ut dicit August.) qui prius fuit Lucifer, diabolus factus est, videns statum hominis in quo potuit cadere & ascendere, & cadendo sub diabolica potestate redigi ascendendo ad supernam ciuitatem vnde ipse cecidit, peruenire. Ex superbia motus est simul & inuidia ad ipsum tentandum. Ex superbia, ut ipsum sibi subiiceret. Ex inuidia, ut ipsum à superna felicitate impederet. Et ideo scriptura dicit diabolum ex inuidia hominem tentasse. Sapien. 2. Inuidia diaboli mors intravit in orbem terrarum. Et Magister, Videns diabolus hominem per obedientiæ humilitatem posse ascendere, vnde ipse per superbiam corruerat, inuidit ei, & qui prius per superbiam diabolus fuerat, id est deorsum lapsus, zelo inuidiæ factus est sathan, id est aduersarius Gab.

INVIDENTIA est ægritudo suscepta propter alterius res secundas, quæ nihil noceant inuidenti. Nam si quis doleat eius rebus secundis à quo ipse lædatur: non rectè dicitur inuidere. Cice. in Tuscula. quæst. & ab inuidia sic differt, quod inuidia non solum ad eum qui inuidet, sed ad eum qui inuidetur, referri potest. Inuidentia verò in eum demum cadit qui inuidet. Vel inuidia est actus inuidendi, inuidentia ipsa ægritudo.

INVIDENTIA autem fraternæ charitatis seu gratiæ est duplex. Aut enim ex hoc oritur, quia per gratiã fratris putat aliquod bonum in se vel in alio quod appetit minui, & sic pertinet ad inuidiam. Alio modo quia tanta malitia deprauatus est talis inuidens, quod bonum quod in se non videt, nulli alij inesse velit, licet nihil sibi ex hoc incommodi accidat, ut scribit

bit Gabr. di. xliij. q. vnica. lib. ij. ar. iij. dub. ij.

INUNDATIO dicitur aquæ abundantia & affluentia. Et inundatio illa tempore diluuij non fuit naturalis, sed miraculosa sicut & conflagratio ignium in fine mundi futura. Et hæc inundatio nõ peruenit ad Paradisum, quia illæ aquæ non inundauerunt nisi ad puniendum peccatores, sed in paradiso non fuerant peccatores tempore diluuij. Nec audiendi sunt astrologi dicere volentes, quod diluuium fuerit per concurrentiam stellarum humidarum, ut refert Scot. & post eum hoc idem scribit Gabr. di. xvij. qu. ij. artic. ij. lib. ij. Capitur & inundatio pro abundantia cuiuslibet rei. Vnde est illud. Inundatio camelorum operiet te puluis eorum, &c. Et Ecclesi. 21. Scientia sapientis tanquam inundatio abundabit, & consiliu illius sicut fons vitæ permanet. Capitur & pro tribulatione. Vnde est illud Iob. 21. Et superueniet eis inundatio. Inundatio, id est fortis & impetuosa tribulatio ad modum aquæ inundantis, ut exponit ibi Nicol. de Lyra. Item pro bonis. Vnde Deutero. 33. dicitur: Qui inundationem maris quasi lac fugent, & thesauros absconditos arenarum. Inundationem, id est bona apoprata in nauibus per vndas maris, ut exponit Lyra.

INVOLUNTARIUM simpliciter est illud, ut scribit Scotus distinctio. xiiij. quæstio. j. articulo. iij. libr. iij. cõtra quod voluntas simpliciter remurmurat, & per consequens per oppositum voluntarium potest intelligi tripliciter. Vno modo ut dicit Scotus, contra quod non omnino voluntas remurmurat, sed patieter sustinet. Secundo quod voluntariè acceptat. Tertio modo quod voluntariè causat. Vide eum latius & in dictione, voluntarium. Vnde, ut idem ait, omnis pœna est inuoluntaria. Quod verum est secundum se comparando ad voluntatem consequentem affectionem commodi, tamen potest esse voluntaria voluntate antecedente, scilicet voluntariè applicatione causarum ad quas sequitur. Potest etiam esse voluntaria voluntate iusta acceptante, & voluntate sequente affectionem iustitiæ, quia sic accipit quicquid habet ordinem ad per se volendum iustè. Ita autem tristitia potest esse ad aliquid per se iustè volendum. Hæc Scotus.

INVOCATIO Græcè, epiklisis, à verbo inuocare. Est autem inuocare, in se vocare per affectum & de uotum cultum, secundum S. Thom. super Epistola ad Rom. 10. lect. ij.

IOSEPH. Quidam Iosephus, quidam Iosipos esse scribendum contendunt, sed nihil ad nos modò. Inuenimus autem tres Ioseph laudabiles in sacra scriptura, ut scribit Brulef. distinct. xxx. quæsti. ij. libr. iij. Primus Ioseph fuit filius Iacob, & primo genitus Rachelis vxoris Iacob: & iste signat Christum: quia fuit venditus à fratribus, sic & Christus traditus & venditus. De quo non parum scribit Iacobus Valen. Psalm. 2. & Psalm. 104. Secundus Ioseph fuit sponsus Virginis Mariæ, qui honoratur in Euange. tribus rationibus & nominibus. Primo vocatur sponsus Mariæ. Matth. 2. Secundò iustus vocatur, & canonizatur in Euangelio. Matth. 2. quia ibidem vocatur iustus. Tertio vocatur in Euangelio, pater Dei. Lucæ 2. Ego & pater tuus dolentes quærebamus te. Fuit autem Ioseph pater Christi reputatione, ut scribit Gerson parte iij. in sermone de natiuitate Virginis Mariæ. Fuit pater curatione, quia nutritus. Fuit

tertio pater generatione, non quidem sua, sed Mariæ vxoris suæ cooperante spiritu sancto, & quodammodo vices Ioseph gerente, non virili semine, sed mystico spiramine. Plura ibidem Gerson. Fuit autem, ut idem vult, Ioseph iuuenis & desponsatus est sub quinquagesimo anno, & hoc propter mysterium Propheticum, quo dicitur in Esa. Lætabitur sponsus super sponsam, & habitabit iuuenis cum Virgine. Vbi glo. interlinearis & ordinaria dicit, Ioseph cum Maria. Etiam fuit iuuenis ex eo ut obsequium & ministerium præstaret ipsi Mariæ & puero euntibus in Aegyptum, illic manentibus, & inde remeantibus, ut latius deducit ibi Gerson. Depingitur autem senex propter mentis & castitatis virtutem, sicut dicit Sapiens, quod ætas senectutis vita immaculata. Vel pingitur senex, ne aliquid carnale suspicaretur de Ioseph & Maria. Vel dicitur quod pictoribus atque Poetis semper fuit æqua potestas quodlibet audendi, ut inquit Horatius. Multa Gerson vbi supra. Vult autem Maria, ut ibidem dicit, virginitatem. Vult & Ioseph secundum Doctores, cui voto non repugnauit vera matrimonialis coniunctio, neque corporum mutua translatio. In quo matrimonio proles fuit, fides atque sacramentum, ut infra latius dicitur de matrimonio. Et de virginitate Ioseph videatur Gerson parte iij. in Epistola de festo Ioseph instituendo. Tertius Ioseph fuit ab Arimathia, de quo in Euangelio dicitur quod erat iustus.

IPERDVLLIA, Vide in dictione, adoratio, vel in litera H. quia à quibusdam cum aspiratione scribitur.

IRÀ secundum Aristor. libr. j. de anima, est accensio sanguinis circa cor. Astipulatur Ioan. Damasc. libr. ij. cap. xvj. cum ait: Ira est feruor eius qui circa cor est sanguinis, vaporatione fellis vel perturbatione fiës. Ira secundum Hugo. libr. ij. de sacramentis, est irrationabilis perturbatio mentis. Ira secundum Aug. sic describitur. Ira est vlciscendi libido. Secundum Casiodorum sic describitur. Ira est immoderatus animi motus, concitatus ad pœnam seu vindictam. Et intelligitur hæc dicitio, ut scribit Gerson parte secunda, de septem vitiis capitalibus, non de ira quæ procedit seu denominatur per zelum, quæ est quando quis contra ipsa vitia mouetur secundum ordinem rationis ad bonum finem, quia etiam homo interdum sibi ipsi propter sua peccata & vitia irascitur, sed intelligitur de ira, quæ procedit & nominatur per vitium. Ira m dicit Cortesius libr. iij. sent. suarum, distinctio. viij. esse vlciscendi libidinem, quæ iurgia mentis, tumultum, stomachationem & peiorationem gignat. Et ira secundum Gersonem vbi supra, habet duplex esse, scilicet naturæ, & moris. Quo ad esse naturæ, non est propriè nisi passio quædam, ratione cuius passionis sic purè seu absolute considerare, ira non est peccatum, imò magis est pœna. Quo verò ad esse moris seu morale, in quantum illa passio deordinat à debito ordine rationis, debitoque fine, tunc dicit & importat vitium & peccatum. Nam ira isto modo non dicit puram passionem, imò quandam actionem, qua deordinatur homo & quantum ad Deum, & quantum ad proximum. Vult enim à se vindictam exquirere quam non debet, nisi à Deo vel à iudice constituto expetere. Vel illam vindictam exercere appetit contra illum qui non meruit, vel ultra id quod meruit, vel non secundum legitimum modum & ordinem, vel non propter debitum finem. Greg. xxxj. libr. moral. sex assignat iræ filias, quæ

quæ sunt rixa, timor mentis, contumelia, clamor, indignatio, blasphemia, de quibus latius Gerson ubi supra. Ira autem per zelum (vt idem dicit in regu. moralibus) quæ est de malo culpæ, dicitur esse laudabilis, sed ex modo prosequendi potest fieri vituperabilis, dum nec tempus, nec locum, nec modum nouit obseruare, præsertim quando pertinaciæ coniuncta est, & turbantium seditio magis adductiua quàm sedatiua. Et ira quæ est appetitus deliberatus vindictæ propriæ, præter aut contra iuris ordinem ex se, & vt sic est mortalis, præsertim si vindicta sit notabilis detrimenti. Causas iræ ponit idem parte iij. de passionibus animi, scilicet par uipensio, despectio, iustitia propria ad alios. Excellentia propria respectu despicientis, & beneficia vel amicitia prior excellentia laudandi, & hoc de per accidens. Impedimentum vindictæ, tamen superabile. Despectio studiorum nostrorum & eorum quæ agimus. Suspicio, quod non in sit excellentia quam appetimus. Ignorantia nominis nostri vel conditionis. Effectus verò iræ & conditiones sunt (vt idem dicit) feruor cordis, delectatio ex spe, tristitia ex timore, nuntiata mala aliorum. Cessat ex tempore, cessat ex magno malo illato. Aduersatio tacet aliquando, quando loquitur nimis, immutatio vultus & gestus in oculis & dentibus. Species iræ ex effectu nominatæ sunt furor, infania, rancor. Hinc quidam iratorum, quidam acuti, amari, difficiles, &c. Magister Ioannes Gerson cancellarius Parisiensis, qui & aliis multa scribit de ira.

I R A S V B I T A secundum Gersonem parte 4. in sermone dominicæ sexagesimæ, est in hominibus qui facile irascuntur & inflammantur, & tunc omne id aperiunt quod in corde habent, præterea Horatius vocat eam tortam, cum ait:

Secretumq; teges, & vino tortus & ira.

Et hæc ira assimilatur tonitruo, quod subito facit magnum sonitum, & mox cessat, vel aliqui magno igni stuparum aut puluerum machinarum, ubi fit magnus sonitus ad paruum ignem, & illa ira quæ aduenit naturaliter ex primo motu, non peccatum, vel est veniale peccatum, sicut aliqui qui sunt calidi calore citius irascuntur, quia sanguis citius circumdat cor eorum. Ira verò quæ venit subito per malam consuetudinem, est magis reprobanda. Vide latius Gersonem ibi, qui & alias iræ ponit species scilicet prolixam, vel longam, vel grauantem, &c.

I R A secundum Bruleferum di. xiiij. q. iij. lib. iij. & concordat cum Magistro Ioan. Gerson ubi supra, est duplex, scilicet ira per zelum, & est velle punire peccata aliena: & ista ira fuit in Christo, sicut quædo eiecit ementes & videntes de templo. Psal. Zelus domus tuæ comedit me. Alia est ira per pœnitentiam, & est velle punire peccata propria, & ista non fuit in Christo, nec in beata Maria, quia nullum habuit peccatum. De prima ira dicitur: Irascimini & nolite peccare, &c. Glos. Quid iustius quàm vt suis peccatis quisque irascatur propriis potius quàm alienis, seque puniens per pœnitentiam, se Deo offerat. Brulefer. Et ira secundum S. Bonauen. Vno modo dicitur purè affectionem, & sic ira dicitur affectus detestationis alicuius mali vel apparentis mali. Alio modo ira dicitur affectum cum pœna, & sic ira habet perturbationem & inquietationem annexam, hoc autem potest esse intrinseca differentia, quia aut perturbatio illa solum tangit potentias in-

feriores, & nullo modo tangit oculum mentis. Aut tangit oculum mentis ad tempus turbando, sed non excedendo. Aut oculum mentis attingit ipsum per turbando & obnubilando. Et secundum hoc motus iræ in quadruplici differentia reperitur, secundum quod colligitur ex dictis sanctorum, & habet Sanct. Bonauen. distin. xv. q. vlt. lib. iij. Vno modo dicitur purè affectum detestationis, & hoc modo potuisset esse in Adam in statu innocentia. Alio modo dicitur motum detestationis cum inquietatione & perturbatione partis sensualis sine aliqua perturbatione mentis, & hoc modo fuit in Christo affectio iræ, sicut enim dicit Euangelium: Infremendo conturbauit se ipsum. Tertio modo dicitur affectum detestationis cum commotione & perturbatione, non solum partis sensualis, sed etiam rationis ad tempus, & hoc modo reperitur ira in viris iustis, qui irascuntur ira per zelum. De quibus dicit Gregor. quod inde mens perturbata proficit vt clarescat, sicut oculus per collyrium immisum ad tempus turbatur, vt postmodum clarius efficiatur. Quarto modo ira dicitur affectum detestationis cum commotione sensualitatis, & etiam mentis, ita quod commotio illa habet secum perturbationem mentis annexam, vel ad illam est ordinata, & sic est ira per vitium, & reperitur & prohibetur à Domino.

I R A Dei, vt Augu. super illud ij. Psalm. Tunc loquitur ad eos in ira sua, &c. scribit, Non oportet inquit iram & furorem Domini perturbationem mentis intelligi, sed vim qua iustissimè vindicat subiectam sibi ad ministerium vniuersam creaturam. Ira ergo Dei est motus qui fit in anima, quæ legem Dei nouit cum eandem legem videt à peccatore præteriri. Per hunc enim motum iustarum animarum multa vindicantur, quamquam possit ira dei rectè intelligi etiam ipsa mentis obscuratio, quæ consequitur eos qui legem dei transgrediuntur. Idem Psalm. 6. Non cadit in deum iudicè perturbatio, sed quod in eius ministris fit, quia per leges eius fit, ira eius dicitur, in qua ira non solum argui se non vult anima quæ nunc orat, sed nec corripit, id est emendari vel erudiri. Et Psalm. 9. ait: Multum irascitur dominus dum non exquirat, dum quasi obliuiscitur, & non attendit peccata, & per fraudes & scelera ad diuitias, honoresque peruenitur, quod maxime in illo Antichristo euenturum est, qui vsque adeò beatus videbitur hominibus, vt etiam deus putetur. Idem Aug. Psalm. 26. Ira dei non est nisi auersio vultus eius. De ira & furore dei scribit Gerson parte iij. in expositione j. Psalmi pœnitentialis. Scio inquit tu domine, te docente, quia tu semper idem es, ideo tu in varios affectus non mutabilis es. De te quoque scriptum est. Tu autem domine virtutum cum tranquillitate iudicas: furis ergo semper tranquillus, irasceris semper placatus. Non est furor tuus, non est ira tua in te & in tuo affectu, sed extra te est & effectu tuo: furor tuus, pœna est inferni, ira tua purgatorij pœna. In inferno quasi ferendo arguis, in purgatorio quasi irascendo corripis. In illo per iustitiam arguis insolubiliter, in isto per misericordiam corripis salubriter, & tamen ab utroque opto liberari, dicitur: Domine ne in furore tuo arguas me, &c. Hæc Gerson. Non potest autem Deus maiorem ostendere iram peccatori, vt scribit Iacob. de Valentia super illud Psalm. 10. Pluet super peccatores laqueos, quàm non dare sibi gratiam, & dimittere eum in adinventionibus suis.

Nam

Nam ex natura sua corrupta & vitata semper ruit in diuersa scandala & diuersos laqueos postquam non habet præseruatorem. Ita Iudæi obstinati post mortem Christi laqueos in diuersa scandala, & inciderunt in diuersos laqueos per illos xl. annos, vt ait Iosephus de bello Iudaico. Id quod & declarat & ostendit Iacob. de Valen. ubi supra.

I R A C V N D I A est excessus iræ, ideo est vitium oppositum mansuetudini secundum S. Tho. ij. q. clvij. ar. j. Differtque ab ira, vt placet Donato, quod ira est ex causa, iracundia ex vitio multum irascentis. Ab ira venit irascor & iratus, ac iracundus, quæ ira differt, quod iratus est qui ex aliqua re lacepsit excædit, iracundus qui ex quacunque etiam parua causa mouetur ad iram, semper alteri ex causa est, alterum ex moribus.

I R A S C I est appetere vindictam, secundum Aristo. iij. Rhetor. propter apparentem paruipensionem. Brulefer. di. x. quæ. iij. li. j. Et Deus dicitur figuratiuè iratus vel offensus, tunc accipiendo irasci pro velle vindicare, non includendo passionem concomitantem istiusmodi velle. Deus formaliter est iratus vel offensus, quia formaliter est volens vindicare peccatum commissum contra legem suam, vt scribit Scotus, & post eum Gab. distinctio. xiiij. quæ. j. arti. j. lib. iij. Et vt scribit S. Bonauen. distin. xlv. in dubiis litera. libr. j. Deus habet signa iræ, non quæ significant iram in ipso, sed quæ significant iram in nobis, & verè quando in nobis sunt. Et (vt scribit Paulus Cor. lib. j. distinctio. viij. sentent. suarum) quoniam ira est appetitus alieni mali cum libidine viciscendi minime suapte speciei, modo in Dei naturam cadit. Ex quo fas est scire eum quoque odio vacare. Nam cum nulla sit eius voluntatis procliuas ad malum, per absurdum est opinari quippiam odiosum esse deo. Siquidem cum omnia ab eo tanquam ab auctore dimanent, si quippiam illi odiosum esse diceretur, necesse esset consistere, eum id haud esse velle, quo nihil dici potest in omni Theologia indoctius.

At nos interdum Metaphoricos quædam illi odiosæ esse dicimus. Nam illi & malorum genera esse odiosa, & aliquid ingentius boni genus velle affirmamus, quod haud fieri sine minoris boni ademptione potest, quemadmodum quatinus iustitiæ tuendæ bonum velle affirmatur, quod fieri sine animaduersione nequit. Quomodo enim generis humani societas, iurisque descriptio seruarietur, nisi tot fures, tot grassatores, tot homicidæ, tot depeculatores, tot hostes publici plesterentur. Num censemus seruari hominum incolumitatem posse, si tot flagitiorum, vexationum, cædium, direptionum, rapinarum impunita scelera ferantur? Atque etiã gaudium & delectatio, quatinus pathetica sint à Dei natura absunt. Hæc Paulus Cortesius, &c. A Deo quoque omnis turbida affectio abest, vt idem sentit.

I R R E G V L A R I S, A quo irregularitas: & est (vt scribit Scotus dist. xxv. q. j. lib. iij. j. in habilitas ad suspensionem & executionem actuum ordinum. Vel irregularitas est impedimentum, repulsio executionis diuini officij seu sacramenti ex canonica institutione proueniens. Illa frequenter incurritur à iure, quæuis posset aliquando infligi à iudice secundum iura. Incurritur autem à iure ex quibusdā criminibus & ex quibusdā non criminibus, & ex quibusdā quæ quædam; possunt esse crimina, quandoque non crimina. Et sic tripliciter potest homo irregularitatem incurere.

Primo ex criminibus. Et hoc quadrupliciter, Primo propter simoniam, vt quando quis emit ordinem vel beneficium, & in huiusmodi casibus quandoque solus Papa potest dispensare, vt patet extra de simonia. cap. nobis. Et idem patet j. quæstio. j. Simoniacus autem in beneficio (vt scribit Scot. distinctio. xxv. quæstio. j. libr. iij. non sic grauius punitur, tamen ex quo sibi constat quod simonia illum obtinuit, tenetur resignare, & toto tempore, quo tenet, & iniuste tenet, & tenetur ad restitutionem omnium quæ percepit. Hæc Scot. Et probantur hæc de simonia in diuersis capitulis. Secundum crimen quo irregularitas contrahitur est furtum in aliquo ordine, puta quando ipsos tales prohibet accedere, & tamen contra eius prohibitionem faciunt, & furtiuè suscipiunt ordines, tales efficiuntur irregulares. Tertium crimen, in eo qui ministrat in ordine non suscepto, maxime sicut est sacer ordo & solennis ministratio. Et quod sit irregularis, patet extra de clerico non ordinato ministrante. Quartum crimen efficiens irregularitatem, est contumaciter se habere in non seruando canonicas pœnas. Et hoc patet de clerico excommunicato vel deposito ministrante, ubi intelligitur de maiore excommunicatione. Nam qui in minore excommunicatione, grauius peccat, nullius tamen irregularitatis notam incurrit. Secundo, sine criminibus contrahitur irregularitas, & tripliciter, sequitur enim irregularitatem quæ sit seruitus, non crimen. Vnde quilibet seruus proprius prohibetur ipso iure ne ordinis sacramentum suscipiat, nisi manumittatur, vt patet de seruis non ordinatis. Sed de facto non impedit, vt ait Richar. Secundo sequitur, illegitimè natum, quamuis huiusmodi illegitimitas non sit ex crimine illius qui taliter nascitur. Et istud patet extra de filiis presbyterorum non ordinandis. Richar. dicit, Defectus natalium non impedit alicuius ordinis susceptionem de facto, sed bene de iure propter sacramenti reuerentiam, & cum eis (vt inquit Scotus) facilliter dispensatur. Tertio sequitur, corpore vitiatum, vel in aliquo membro notabili enormiter truncatum, vel graui & immundo morbo laborantem & debilitatum, tales enim sunt irregulares, nec debent suscipere ordines, vt patet de corpore vitiatum, & extra de clerico debilitato. Sunt & irregulares secundum Richar. qui ad reprimendum carnis tentationem, sibi abscindunt virilia, is enim non habet iustam causam castrationis suæ, quia virtute carnali vitio repugnandum est. Secus si ex causa iusta abscondantur. Tertio, indifferenter, quandoque ex crimine, & quandoque non ex crimine aliquis efficitur irregularis. Et hoc contingit dupliciter, scilicet per homicidium & bigamiam, quorum vtrumque est sine peccato, & quandoque cum peccato. Patet primum de iusto Iudice, qui iuste damnat nocentes, qui ipse vna cum notario & teste sunt irregulares & consul: vt patet extra de homicidio voluntario. Vnde Richar. ait. Cum vero iustitiæ Iudex suspendit latronem, fit irregularis, & sic actu virtutis aliquando homo fit irregularis, inquit Richar. distin. xxv. art. iij. quæ. iij. lib. iij. Homicidium autem quandoque est peccatum: vt cum nocens innocentem occidit, vt patet de se: quia est contra mandatum Dei. Quod autem bigamia inducat irregularitatem, hoc patet extra de bigamia. Quod potest esse sine peccato, patet, quia contrahens matrimonium cum muliere corrupta, efficitur bigamus: sed hoc potest facere quis sine peccato. Quandoque est peccatum bigamia

bigamia, quia posito casu quod aliquis ducat uxorem virginem, ex hoc non contrahit bigamiam, sed si postea illa mulier de scitu mariti sui peccauerit cum alio viro, tunc in primo concubitu quo legitimus maritus peccauerit cum huiusmodi uxore sua adultera, ipse contrahit bigamiam, & hoc ut plurimum non caret peccato, maxime si ratione sua saturata libidinis fouet scienter adultera, & non corrigit, neque repudiat eam. Vide latius de irregularitate Richar. dist. xxv. ar. v. Et Petrum de Palud. eadem di. q. iij. etiam alios, fratrem Osvaldum lib. iij. rosa. theologia. Et Anto. parte iij. titu. xxviii. per sex capit. & Gersonem. Sed haec sufficiant.

I R I S secundum Aristot. iij. Meteororum, est speculum Solis, quia in ea imago Solis exprimitur: Et diffinitur sic communiter. Iris nil est aliud quam nubes rorida Soli opposita, radiis Solis multipliciter informata. Vel est refractio visus a nube rorida ad Solem. Plura colligit de iride frater Pelbatus li. ij. in fine rosarii theol. & multa Aristot. iij. Meteo. & Seneca. Et quia vocabulum est physicum, apud Philosophos de eo videbis. Posuit autem Deus arcum vel iridem in nubibus, in signum foederis. Nam Genes. dixit Deus ad Noe: Ponam arcum meum in nubibus caeli, & erit signum foederis inter me & terram, & non erunt ultra aquae diluuii ad delendam vniuersam carnem. Et hoc factum est propter Noe assecurationem, quia Noe maxime timebat ne iterum fieret diluuium, & quotidie orabat ne fieret, vt refert Iosephus lib. antiquitatum. Alias rationes vide apud alios, & colligit aliquos frater Pelbartus li. ij. Rosarii theol. Et de signis iridis videto apud Philosophos, & de generatione eius.

I R R I S I O & subsannatio conuenit in fine, sed differunt in modo: quia prima fit naso rugato: secunda vero fit ore, id est verbis & cachinno, ex san. Tho. secunda secunda, qu. lxxv. art. primo.

I T E R idem est quod via. Iter salutis & perditionis, quo vel in caelum vel ad inferos itur. De his duabus viis dicitur Mat. 7. Intrate per angustam portam, quia lata porta & spaciofa via est quae ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam, quae angusta porta & arcta via est, quae ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam. De his Laetius li. vj. diu. insti. c. iij. Duae sunt viae per quas humana vita progredi necesse est. Vna, scilicet quae in caelum ferat, altera quae ad inferos deprimat. Quas & Poeta in carminibus, & Philosophi in disputationibus suis induxerunt. Sed inquit melius & verius: quia duas istas vias caeli, & inferorum esse dicimus, quia iustus immortalitas, iniustus poena aeterna proposita est, & in c. iij. Vita est igitur virtutis, ac bonorum via quae fert non in Elysios campos (vt Poeta loquitur) sed ad ipsam mundi arcem. At leua malorum exercet poenas & ad impia tartara mittit. Est enim criminatorem illius qui prauis religionibus instituit, auertit homines ab itinere caelesti, & in viam perditionis inducit. Plura Laetantius.

I T E R quoddam est terrestre, quod agitur pedibus corporis. Quoddam est spirituale & caeleste iter aeternitatis, quod peragitur pedibus mentis, qui sunt pes sinister in intellectu, & volitio pes dexter in affectu, vt scribit Gers. parte j. sermone pro viaggio regis Romanorum. Hoc iter quale est si quis interrogauerit? respondeat Propheta, id esse viam mandatorum Dei, quam nescit ambulasse, sed cucurrisse gloriabitur ipse, cum ait: Viam mandatorum tuo-

rum cucurri, cum dilatasti cor meum. Et rursus. In via testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus diuitiis. Et talia sunt in haec sententiam absque numero. Etenim tu qui peregrinarius hic a Domino, si pergeudo vis ad vitam ingredere, serua mandata. Haec est enim via regia, hoc iter prosperum, haec compendiosa semita, quae ducit ad vitam. Magister Ioannes Gerson Cancellarius, &c.

I R O N I A Graeca dictio est, & est vitium quo quis asserit minora de se quam credat, ideo semper est peccatum, tamen lenius vt plurimum quam iactantia, ex San. Thom. secunda secunda quaest. c. x. artic. ij. Est & ironia figura cum aliquid contrarium dicitur & illusionem. De qua apud grammaticos. Ironia vt scribit Paulus Cortesius lib. iij. sentent. dist. viij. tamen maxime crimen putatur, cum palam sibi aut nauos quosdam addit qui definit, aut quaedam praestantiora demit quae supersunt. Eodemque modo ostentatio malum capitale nominatur, si dolose aut cum alterius iactura fiat.

I V B I L A T I O est declaratio quaedam & illustratio gaudij coecepti. Eadem iubulum dici potest. De quo in dictione, Gaudium. Et iubulum secundum Gersonem tract. vij. super Magnificat, non est nisi gaudium cordis intensum, quod nec retineri potest intus, nec foris exprimi. Et Sanct. Tho. super Psal. 32. dicit. Iubulum est letitia immensa, quae verbis exprimi non potest, sed voce datur intelligi, &c.

I V C V N D I T A S est gaudium ad exteriora a deo promptens vt alios excitet ad gaudendum. San. Tho. iij. sentent. di. xlix. q. iij. art. j.

I V D A E V S communiter est quicumque legem Moysaica ad literam tenet. Dicunturque iudaei a nomine principalis tribus, scilicet, Iudae, qui etiam prius Hebraei dicebantur, quia ab Heber, cuius familia cultu peitenuit, ceteris idolatria foedatis. Dicuntur praeterea recuti propter circumcisionem.

I V D E X a iudico dicitur, quasi ius dico, & iudicatio quae est iusti iudicium, secundum Aristot. lib. j. Politicorum. Hinc etiam iudicium quod est actus iudicis in quantum iudex, id est in quantum est ius dicens, ideo est actus iustitiae, id est, executio iustitiae, secundum Sanct. Thom. secunda secunda quaest. xl. arti. j. Et iudex est triplex, vt notat Gab. di. xv. quaest. vj. lib. iij. scilicet, ordinarius, delegatus, & arbitrarius. Ordinarius cui ex dignitate vel officio conuenit iudicare, sicut habens dignitatem vel officium, cui annexa est iurisdictio, sicut Episcopi, Archidiaconi, &c. delegatus cui ex speciali commissione ordinarij iudicis conuenit incerta causa, vel etiam generaliter cognoscere seu iudicare. Arbitrarius qui nullam habens potestatem, consensu litigantium in iudicem eligitur. Requiritur autem iudex ad sententiandum, de quo dicitur deuterono. 16. Iudices & Magistros constitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent. Non accipiens personam neque munera: quia munera excacant oculos sapientum, & mutant verba iustorum. Iudicis quoque non est (vt inquit Ambrosius) sine accusatione damnare, & habetur ij. quaestio. j. de manifesta. Verum est hoc nisi crimen sit notorium, fama enim publica reum accusat. In iudicio autem quatuor necessariae personae requiruntur, scilicet iudex, actor, reus, testis: aliae personae sunt de congruitate, vt assessor, aduocatus, procurator, tabellio siue scriba, executor, & ita non semper, sed in casu

casu requiruntur haec vltimae personae. Potest autem esse iudex quilibet qui non prohibetur, extra de spon. c. Cum apud. Prohibentur autem furdus, mutus & perpetuo furiosus, impubes, foemina, seruus excommunicatus, consanguinei, rei, & inimici actoris, vel alia causa suspecti, nec infames, vel haeretici, vel imperiti, &c. Nam malus iudex iudicando peccat mortaliter, secundum Alexan. de Ales in iij. Et Rayne. & Hostiensis. Nec licet iudici vendere iustum iudicium. xj. quaest. iij. Non licet. Nec iudex accipiat munera, vt dictum est. Possunt autem dictae personae ad iudicium requisiti: deficere multis modis a iustitia, quibus innocentes damnificantur, vt notat Gab. vbi supra. Et hoc vel scienter & ex proposito corrupti prece, precio, fauore, inuidia, aut certa malitia. Aut ignoranter vel non a proposito propter negligentiam aut alium casum praeter voluntatem accidentem. Vbi aduertendum vt idem scribit, quod quilibet in officio constitutus tenetur habere peritiam tantam vt possit officium iuste exercere. Vnde iudex Ecclesiasticus habere debet saltem medio-crem scientiam, licet eminens sit affectanda. In seculari autem iudicio vt dicit Anto. si habet consuetudinem causarum vel peritiam iudicandi, potest committi causa iura ignoranti, & potest esse ordinarius. Nam & milites possunt esse iudices, dantur enim assessores iudicibus vt consulant ignorantibus iura. Dum ergo non habent peritiam sufficientem, assumant assessores iuris peritos, vt tales consulant, quorum informationibus suas suppleant imperitias. Debet autem iudex se conformare Deo in tribus, scilicet, in potestate, in veritate, & bonitate, vt scribit Gabriel post Alexan. de Ales parte iij. quaestio. xl. membro iij. homo enim iudicando gerit vicem Dei. Hinc Exod. 18. dixit Iethro Moysi. Prouide de omni plebe viros sapientes & timentes Deum, in quibus est veritas, & qui oderunt auaritiam, qui iudicent populum omni tempore. Potestas fit in auctoritate, veritas in iudicij discretionem, bonitas in animi rectitudine. Vnde Deuteronomio 16. Iudices & Magistros constitues in omnibus portis. Ecce auctoritas potestatis, vt iudicent populum iusto iudicio: ecce iudicium veritatis. Nec in alteram partem declinent, ecce rectitudo animi, &c. Vide latius Gabrielem & quae personae admittuntur & quae prohibentur in iudicio, & supra tactum est. Gerson parte iij. sermone ad Regem Franciae pro iustitia ponit tria signa, per quae cognosci possit si iudex aliquis diligat iustitiam secundum tres habitudines seu respectus qui sunt in vnoquoque iudice. Vnus respectus est ad Deum, & ad religionem suam. Alius ad Dominum suum, suaque damnationem. Alius ad semetipsum, qui sese subdit rationi. Dicamus ergo (inquit) quod amor dei suaque religionis signum est Iudicem terrenum diligere iustitiam. Longior est ibi Gerson. Et addit postea, quo modo vnusquisque iudex habere debet tres virtutes theologicas iustitiae sorores: Spem in potentia Dei, quod ei daturus sit constantiam. Fidem in sapientia Dei, quod ei dabit prudentiam. Charitatem in veritate dei, qui ei dabit temperantiam, benignitatem & clementiam. Alioquin iudex est corruptus & subuersus a Throno iustitiae, facile admodum nisi confirmatus sit & stabilitus in deo. Per has virtutes facile potentiam timet humanam, operatur per mundanam cautela, deficit iudicando aut per austeritatem, aut per iram subitam. Alia signa ibidem diffu-

se declarat, quem vide si placet.

I V D I C I V M vt scribit Sco. di. xlvij. q. j. lib. iij. generaliter accipitur pro quacunque certa notitia, & illo modo sensus etiam distincte apprehendens obiectum, vel distinguens obiectum ab obiecto, vbi requiritur forte magis distincta apprehensio, dicitur iudicium. Vnde ij. de anima, dicitur sensus communis iudicare de sensibilibus diuersorum sensu. Alio modo dicitur iudicium certa apprehensio intellectualis etiam quacunque, & hoc modo diffinitua cognitio de aliquo potest dici iudicium de veritate illius. Iuxta illud j. Ethi. Vnusquisque bene iudicat quae cognoscit, & hic est bonus iudex. Adhuc magis proprie dicitur de aliquo vero complexo, quia secundum Aug. iij. de libero arbitrio, nullus iudicat de regulis aeternis, sed secundum eum de aliis. Vnde omne verum complexum apprehenditur esse verum per aliud, quia si est immediatum, adhuc iudicatur verum per rationes terminorum: secundum Philosophum j. Poste. Principia cognoscimus in quantum terminos cognoscimus. Adhuc magis proprie dicitur de verbo complexio quod est conclusio, quia de conclusione iudicatur nedum per terminos, sed per principia. Adhuc magis specialiter dicitur de conclusione practica quam speculatiua, quia iudicium est dictamen intellectus practici consonum iustitiae. Iustitia autem non respicit speculabilia, sed operabilia. Adhuc specialius cum lex non tantum determinat agenda & fugienda, sed determinat reddenda praemia bene meritis, & supplicia male meritis, vt ex amore praemiorum alliciantur ad bene agendum, & ex timore poenarum vel suppliciorum retrahantur a male agendo. Magis proprie iudicium accipitur vt est certa determinatio de praemiis vel suppliciis reddendis quam de aliis virtutibus practicis. Illas autem veritates licet quilibet possit ex principiis practicis elicere, & sic quasi ratiocinando iudicare. Tamen adhuc secretius iudicium accipitur prout pertinet ad habentem auctoritatem determinandi. Iuxta illud extra de sententiis. Sententia a non suo iudice lata nulla est. Ergo completissima ratio iudicij stat in hoc quod est completa determinatio & authentica reddendi alicui secundum merita sua, vt dicit Scotus. Illa autem completa determinatio includit perfectum dictamen intellectus, de hoc & perfectum velle voluntatis, non qualecumque, sed efficax. Ex quo sequitur quod principaliter iudicare includit principaliter dictare & principaliter velle habere velle efficax, vt dicit Sco. distinctione xlvij. q. j. lib. iij. Et vt scribit Iaco. de Valen. Psal. 49. Iudicium est actus iudicis. Et sic potest esse duplex actus iudicis. Quia aut iudicat secundum legem, aut prauaricatores & obseruatores legis. Primum dicitur iudicium discretionis, in quantum iudex interpretatur & declarat difficultates & aenigmata legis, & discernit inter ea, quia eiusdem est condere legem & interpretari, & discernere & iudicare secundum legem. Secundum dicitur iudicium examinationis in quantum iudex examinat obseruatores & prauaricatores legis, & punit secundum merita & demerita. Et sic tribuit vnique quod suum est, &c. Quot autem inueniuntur (inquit Gerson parte ij. sermo. facto in concilio Remensi Dominica ij. post Pasch.) inter viros quorum iudicia circa agibilia & credibilia, vel nullum est vel obscurum, timidum, & incertum vel erroneum, quia nec ipsos erudiuit lex Dei, nec regularis bene viuendi disciplina perdocuit. Iudex igitur pe-

ritiam habere debet: &c. Passiones autem peruertunt verum iudicium, vt vult idem Gerson parte iij. de passionibus animi, quare periculofum esse dicit homini dimittere se nimis labi & profundari in imaginibus vel phantasias præsertim vitiosas, & circa peritura semperque labentia, vt sunt beneficia, honores, & diuitiæ. Nam cum generentur habitus ex actibus frequentatis, & habitus causent, naturaliter fit vt pondere suæ inclinationis sic immutent imaginatiuam virtutem, & ex consequenti totum hominem quod necessitate quadam trahitur homo velut brutum, vt quemadmodum fit in illis, quos Philosophus bestiales appellat. Sic vtique verum est quod omnis imaginatio profundata habet suam insaniam vebriertatem, & quasi dæmoniacam passionem, sicut dicit Origenes. Ledit quoque notabiliter seu peruertit totaliter iudicium rationis, patet in Phyllo captis, patet in ambitiosis, in auariss, in inuidis, in impatientibus, in quibus verificatur illud Prouerbiū. Furor fit læsa sapiens patientia.

IUDICIUM rationis est duplex secundum San. Bonau. Quoddam est in solo dictamine, & hoc est rationis. Aliud est secundum iudicium diffinitiuū vt fiat vel non fiat, & illud nunquam est sine voluntate, quā tumcunque enim ratio deliberet in eam partem, de terminat diffinitiuū iudiciū quam præoptat voluntas. Et ideo cum dicitur quod voluntas sequitur iudicium. Si intelligitur de iudicio quod consistit in solo dictamine, non est semper verum quod ad illud sequitur voluntas necessariō. Si autem intelligatur de iudicio diffinitiuo, ex hoc non sequitur quod voluntas sequitur principaliter actū alienum, imo potius actum alienum trahit ad proprium.

IUDICIUM est duplex, scilicet approbatiuū & condemnatiuū (vt scribit Sco. dist. xlvij. quæst. j. libr. iij.) Nā iudici possunt esse manifesta aliqua ex quibus sequitur in particulari illum esse præmiandum, puta quia bene meruit, vel puniendum, quia malè meruit, & prima sententia est approbatiua, secūda condemnatiua, iuxta ista quandoque in nobis feruntur duæ alienæ sententiæ, puta si pro aliquo proponatur digna merito, & iudex inueniat proposita nō esse vera, sequitur sententia propulsua à præmio. Similiter si contra aliquem proponatur aliqua digna supplicio, & inueniantur non esse vera, sequitur sententia absolutiua seu absoluens, puta talem coram nobis accusatum pronunciamus innocētē. Scotus. Et iudicium secundum sanctum Bonauen. di. xlvij. q. iij. lib. iij. dicitur tripliciter, scilicet communiter, propriè & appropriatè. Iudicium communiter dicitur collectio manifesta meriti ad præmium. Iudicium propriè dicitur discussio meritorum & prolatio cum quadam discussione, & sententiæ diffinitione. Iudicium dicitur appropriatè ipso iudicio. Vnde iudicatus dicitur condemnatus. Primo modo omnes iudicabuntur in extremo iudicio, quia omnes conuenient, & patebit quomodo Deus omnibus retribuet secundum merita, & hoc est quod dicit Apostolus. Omnes manifestari oportet, &c. Secundo modo prout dicitur iudicium discussionis, non omnes iudicabuntur, & erunt quatuor ordines vt distinguit Beatus Greg. & Magister di. xlvij. libr. iij. Tertio modo secundum quod dicitur iudicium condemnationis, iudicabuntur mali solum, & illud iudicium incipit in præsentī per executionem in fidelibus, & per expoliationem in dæ-

monibus, & consummabitur in futuro. Vnde iudicium non iterabitur, sed consummabitur. Hæc Bonauen. & concordat Scotus. Et ad hoc vt iudicium sit firmum, concurrunt auctoritas & potestas. Auctoritas in sententiando, & potestas in retribuendo præmium secundum meritum: si alterum eorum deficiat non est iudicium, hæc duo principaliter sunt in Deo (vt scribit Sanctus Bonauen. di. xlvij. quæst. j. ar. j. libr. iij.) Nam in ipso est auctoritas ad sententiandum, quia Dominus omnium est, & nos omnes serui eius. Est etiam potestas ad retribuendum, quia potens simus, & non est qui contra eum se valeat erigere vel eius sententiam irritare, hæc duo comunicauit Deus trinitas homini Christo auctoritatem dando & dominium, sicut dicitur Act. 2. Dominum fecit Deus hunc Iesum. Potestatem etiam habet sibi cætera subiiciendo, Mat. vlt. Data est mihi omnis potestas, & ideo ipse est qui constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorum, sicut dicitur Act. 10. Et secundum vtramque naturam habet auctoritatem, sed secundum diuinitatem principalem & naturalem secundum humanitatem commissam, de quo latius sibi Bonauen. & infra.

IUDICIUM est duplex vt notat Sanctus Bonau. dist. xvij. libr. iij. circa textum. Vnum in præsentī, & hoc est iudicium in penitentia foro, & hoc magis est misericordiae quam iustitiæ, quia modò est tempus misericordiae. Aliud est iudicium postremum, & illud est iustitiæ quod signanter Psalmographus dicit: Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Psalm. 74.

IUDICIUM extremum, hoc est vltimum siue finale, & erit vniuersalis separatio bonorum à malis, vt dicit B. Tho. iij. sentent. di. xlvij. q. j. ar. j. de quo Psalm. 93. Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua. Et Eccles. 12. Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, siue bonum siue malum sit. Et Esa. 3. Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, & principibus eius. Et Luca. 21. Videbunt filium hominis venientem in nube. De quo Matth. 25. & 26. Cum venerit filius hominis in sede maiestatis suæ. Et Marc. 13. Ioan. 5. Et 2. Corin. 5. Apost. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi: vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum. Et 1. ad The. 4. Et 1. Petri 4. & aliàs in multis locis sacre scripturæ tractatur de iudicio illo extremo. Prætereo Augu. Hiero. Grego. Chry. Lactan. qui & plura de hoc iudicio scriptis reliquerunt. Videatur & Gabr. ferm. j. dominicæ iij. aduentus Domini. Et dies huius iudicij variè nominatur in scriptura propter effectus illius diei ineffabilitatem, generali tamen vocabulo dies iudicij nominatur, quæ aliàs dies iræ, dies caliginis, dies calamitatis & miserie nominari solet. De quo vide Gabriel ser. ij. vbi supra. Dicitur hæc dies amara peccatoribus. Dicitur & dies iudicij octauus, vt scribit Augu. Psalm. 8. quod iam post finem huius seculi accepta æterna vita, tunc non erunt animæ iustorum obnoxia temporalibus, vel dicitur octauum iudicium, quod post duas generationes futurū est. Vna quæ ad corpus, altera quæ ad animam pertinet. Et in illo iudicio secundum Tho. de Argen. di. xlvij. li. iij. quamuis iudex principalis sit tantū vnus, tamen iudices assessores contingit esse plures. Nullus enim purus homo, sed solum Christus potest indicare pro-

pria auctoritate, qui iudicabit (vt vult Pal. d. xlvij. lib. iij.) in forma humana & gloriosa. Vnde Ioan. 5. dicitur. Pater omne iudicium dedit filio, vt modò dictum est. Et ille qui fert sententiam, est iudex principalis, & talis est solus Christus, vt scribit Sanctus Bonauen. di. xlvij. q. j. libr. iij. Assessores autem erunt Apostoli & alij perfecti Christi imitatores in extremo iudicio, tanquam veri iudices iudicabunt, quia Mat. 19. super illo verbo. Vos qui reliquistis omnia dicit Glof. qui reliquerunt omnia, & secuti sunt Dominum, hi iudices erunt: & loquitur de iudicibus quantum ad extremum iudicium. Et de iustis hominibus dicitur Sapient. 3. Quod iudicabunt nationes & dominabuntur populis. Et loquitur ibi scriptura de extremo iudicio, & tales sunt Apostoli & alij perfecti homines, Christi imitatores iudicabunt per modum assessorum. Et tunc perfecti omnes qui erunt assessores Christi, habebunt plenam noticiam omnium peccatorū tunc iudicandorum, nec latebit eos aliqua circumstantia iudicanda: & quamuis naturali cognitione non cognoscant, tamē diuina reuelatione cognoscant. Hæc Tho. Argenti. Quod tangens Apostolus 1. Cor. 4. ait. Nolite ante tempus iudicare, quoad usque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, &c. Videatur & Richar. dist. xlvij. libr. iij. qui ait ar. j. q. j. quod ad hoc vt omnibus clarè manifestetur diuina iustitiæ perfectio in operibus suis, ordinavit diuina providentia esse venturum vniuersale iudicium, quod erit omnibus manifestum, in quo electi sui præmij, & reprobis sui supplicij recipient complementum. Tunc enim augetur supplicium reproborum & gaudium electorum. Vide latius eundem vbi supra & Palud. di. xlvij. qui dicit iudicium generale futurum omnium secundum fidem, iuxta illud Apostoli: Omnes stabimus ante tribunal Christi, &c. cuius iudex erit Christus, assessores Apostoli & perfecti. Assistentia autem illa (vt vult San. Bonauen.) non erit ad consulendum, quia Dominus consilio non indiget, sed erit tanquam ad quædam honorem & approbandam sententiam iudicis. Et in illo iudicio Christus sub vtraque forma apparebit ipsis beatis. Damnis vero apparebit secundum humanā naturam, vt satis bene declarat Tho. Argen. duabus conclusionibus. dist. xlvij. libr. iij. secundum Scotum à beatis videbitur in forma gloriosa, sed damnati vel nullam formam gloriosam videbunt, vel videbunt in corpore glorioso, sed nec ex hoc sequitur aliqua delectatio ait Scotus dist. xlvij. quæst. j. libr. iij. in solu. arg. Consistet autē hoc iudicium in duobus actibus principaliter, vt scribit Argentinensis distinctione xlvij. libr. iij. quorum vnus est discussio meritorum, alius est retributio præmiorum, & sic erit iudicium disceptationis, alterum retributionis. Videatur Palud. distinctio. xlvij. quarti. Et quo ad præmiorum retributionem omnes iudicantur, vel ad pœnam æternam, vel ad gaudium æternum. Ita & angeli tam boni quam mali iudicabuntur iudicio remunerationis, quantum ad præmium accidentale. Boni quidem remunerabuntur de ministerio hominibus impenso, quod tunc finietur. Mali verò punientur pro sua nequitia qua homines seduxerunt, & ad peccatum adduxerunt. Etiam boni angeli tunc magis gaudebunt de noua societate hominum beatorum. Et econuerso mali aliquo modo tunc punientur de noua super-

eos conculcatione multorum damnatorum. Vide latius Thom. Argenti. Bonauen. & Richar. & alios. Et in hoc iudicio non interrogabimur quantum fuerit intellectus noster acutus & eruditus [vt scribit Gerson parte prima, considera. ix. an monachus pro studio possit negligere diuina.] sed qualis fuerit affectus noster ad Dominum Deum nostrum, hoc est, quàm simplex, quàm rectus, quàm pius, humilis, & deuotus, quàm que spontaneus & fidelis in Dei seruitio secundum eam vocationem qua vocatus fuerit diuinitus. Vide plura & deuota apud eundem parte iij. serm. dominicæ iij. aduentus. Et licet vnusquisque sit iudicatus particulariter in fine vitæ suæ, tamen vniuersale iudicium erit necessarium propter quatuor. Primò ad manifestandum veritatem personæ Christi omnibus gentibus & populis & linguis. Secundò veniet Christus ad manifestandum occulta. Tertio veniet Christus ad iudicandum malè iudicata. Quarto veniet Christus ad iudicandum non iudicata. Hæc declarantur fufus à Iacobo de Valentia, Psalm. 2. Et iudicium finale dicitur occultum, in quantum eius tempus est nobis ignotū, vt dicit idem Psalm. 9. & aliàs dicitur, & habetur sæpè in scriptura. Vnde Marc. 13. De die autem illo & hora nemo scit, neque angeli in cælo, neque filius, nisi Pater, & cæter. Hæc autem dies iudicij dicitur dies mala & amara valde peccatoribus (vt tacitū est supra) damnatis, vt scribit Iacobus de Valentia, Psalm. 48. Sed dicitur matutinū, & dies clara & mane, in qua resurgent omnes iusti, & claritatem gloriæ post tenebras, & persecutiones huius vitæ recipient. Dicitur etiam matutinū, quia omnia quæ in hac tenebrosa nocte fuerunt occulta, tunc erunt omnibus manifesta.

De Iudicis sententia in extremo iudicio, de qua habetur Mat. h. c. 25.

DE sententia iudicis ita scribit Paulus Cortesius, cum ait: Restare nunc videtur vt sententiæ dicendæ locum persequamur: quam quidem iure generatum in omnes Deum laturum dicimus, vt & præmiis afficiantur probi, & flagitiosa sceleratorum reorum immanitas vindicetur. Sententia autem vniuersalis iudicij (vt scriptis reliquit Petrus de Palude distinctio ne quadragesima septima, libro quarto) erit vniuersalis separatio bonorum à malis, & remuneratio bonorum, & punitio malorum: non solum in anima, sed in corpore. Ad bonos dicitur: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi, &c. Tunc dicit & his qui à sinistris erunt, id est ad impios: Descendite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius, &c. vt dicitur Matthæi vigesimo quinto. Executio verò huius sententiæ non fit modò (inquit Petrus de Palude) sed fiet post generale iudicium. Nunc tamen fit executio particularis iudicij, quo quilibet iudicabitur in morte per præmium vel pœnam pertinentem ad solam animam, &c. Horribilis malorum sententia, sed bonorum delectabilis & iucunda, &c. Et per iudicis sententiam separabuntur boni à malis: Vnde Scotus distinctio ne quadragesima septima, quæstione prima, libro quarto, ait: Et si extremum iudicium generale sit futurum, ad hoc tamen non potest haberi demonstratio, quia minus notum est quàm resurrectio. Sed

ad istud bene ponitur congruentia: quia congruū est omnes malos finaliter separari ab omnibus bonis. Itē vnusquisq; aut ascribitur regno, vel carceri: tota multitudo prænisa ad regnum debet aliquando determinari ad possidendum illud, & tota alia multitudo relinqui carceri, vt sic fit sequestratio duarum familiarum, seu duarum ciuitatum, sicut tractat Augu. per totum de Ciuit. Dei. Hęc autem sequestratio fiet per iudicium generale. Vide alias congruentias, & latius apud Scotum.

De Iudicij loco.

Locvs iudicij generalis (vt scribit Scotus di. xlvij. q. j. li. iij. & di. xliij. q. v. lib. iij.) probabiliter æstima- tur terra promissionis, siue vallis vel pars Iosaphat determinata ibi, vel tanta pars quanta sufficit pro reprobis. Vnde Ioelis 3. dicitur, Adducam omnes gentes in vallem Iosaphat. Non autē omnes erunt in illa valle, sed sapius electi erunt in aere, & maxime perfecti cum ipso iudice, secundū gradum suę dignitatis & excellentię notabiliter collocati. Et vt vult Scotus, electi non erunt in terra, sed rapien- tur Christo obuiā in aere, & per cōsequens respectu ipsius partis terrę intelligenda est hora. Sed quod tunc dicitur esse media nocte, accipitur à Matth. 25. & ab Apostolo. i. Thesalon. 5. Dies autem Domini sicut fur ita in nocte veniet. Quod non videtur intel- ligendum ad literam, quia & si Dominus posset se manifestare singulis, tamen magis probabile est ad confusionem reproborum, qui videbuntur & ab in- iucem, & à bonis vt sint in loco illuminato, & per consequens tunc in loco resurrectionis & iudicij nō sunt tenebrę medię noctis.

Ea ergo hora fortē qua Christus resurrexit, ea in comparatione ad illam regionem resuscitabuntur mortui, vel ea hora qua adiudicatus est à Pilato. vel ea qua expirauit in cruce. Siquidem de hoc certum non habemus ex scriptura, & quodcunque illorum ponatur, exponendum est illud, media nocte, pro incertitudine. Hęc Scot. Vide latius alios Doctores.

De signis quę præcedent iudicij diem.

Hieronymus (vt refert Richar. di. xlvij. ar. j. qu. iij. lib. iij.) enumerat quindecim signa futura ante iudicium, quę tamen non affirmat, sed dicit se ea legisse in annalibus libris Hebræorum, & sunt hæc. Primo die maria omnia exaltabuntur xv. cubitis super montes. Secunda, omnia æquora prosternentur in profundum, ita quod vix possint videri. Tertia, redigentur in statum antiquum. Quarta, omnes beluę & animalia quę mouentur in aquis congregabuntur & eleuabuntur super pelagus more contentionis inuicem mugientes. Quinta, omnia volatilia cœli congregabuntur inuicem in campis plorantes: non gustantes neque bibentes. Sexta flumina ignea surgent ab occasu solis contra faciē firmamenti vsque ad ortum corruentia. Septima omnia sidera errantia & fixa spargent ex se igneas comas sicut cometę. Octaua, magnus terrę motus erit, ita vt omnia ædificia alta prosternantur. Nona, omnes lapides tam magni quā parui in quatuor partes diuidentur vnaquaque petra aliam collidente. Decima, omnes planetę fluent sanguineum rorem. Vndecima, omnes montes & colles & ædificia in puluerem redigentur. Duodecima, omnia animalia venient ad campos de siluis & mō- ribus rugientia, nihil gustantia. Tredecima, omnia

sepulchra ab ortu solis vsque ad occasum patebunt cadaveribus ad resurgendum. Quartadecima, ho- mines de habitaculis suis recedent, non intelligen- tes neque loquentes, sed discurrentes. Quintade- cima, omnes morientur & resurgent cum mortuis longe antē defunctis. Et quamuis (inquit Richar.) incertum sit vtrum signa prædicta præcessura sint iudicium vt narratum est, cum ibi sint quedam quę parum habent verisimilitudinis, tamen certum est quod aduentum iudicis aliqua signa sint præcessura & propter iudicis reuerentiam, & vt homines ad iudicium præparent, quorum signorum aliqua ponuntur in Euangelio. Et ideo dicitur dies magnus eō quod magna ibi fiet, vt inquit Magister distin. xlvij. quarti. Hęc ostenta & signa refert sanctus Bonauen. distinctione xlvij. lib. iij. circa textum, & in fine dicit, Hęc vtrum ita se habeant, Deus no- uit, & de his pariter scribit Paulus Cortesius li. iij. suarum senten. di. vij.

IUDICIA Dei dicuntur dupliciter. Vno modo iudi- catiua præcepta quę erant in lege, quę frequenter in Psal. vocantur iudicia. Alio modo dicuntur di- uina dispositio, & diuini consilij definitio, & ista sunt incomprehensibilia quantum ad cognitionem, quia antē sunt quā ad nostram cognitionem deducantur. Vel si ad nostram cognitionem deducantur, non tamen cognoscimus quare facta sint nisi spiritus Dei reuelet, qui scrutatur profunda Dei, ita scribit sanctus Bonauen. distinctione xlvj. lib. iij. circa textum. Vnde ad Rom. ii. dicit Apostolus: Quod incomprehensibilia sunt iudicia eius, & Psalm. 35. Iudicia tua abyssus multa, id est homini- bus abscondita, vt dicit Lyra. Vnde Augu. Iudicia tua quod horum miseris, hos excęcas nulli sunt penitus scrutabilia, tamen vtrosque saluas, hos corporaliter tantum, illos & spiritualiter. Iudi- cium autem Dei & hominum est diuersum, vt scri- bit Gerson parte j. tracta. de protestatione circa materiam fidei contra diuersas hæreses. confid. vij. Aliter enim iudicat Deus, aliter homo, Deus inspi- cit corda, & scit quid intus agatur. Humanum ve- rō iudicium id spectat quod foris est, & potest cer- tificari per signa, testes, voces, & opera. Idem de vi- ta spirituali anima le. iij. Corrol. iij. ait, quod alio & alio respectu Deus ipse iustificat & condemnat. Vult quippe legislatores publicos, de publicis tan- tum modo sententiare, & ad iudicium suum occultum referuari. Propterea idem opus, sicut est occultum Ecclesię & manifestum Deo, sic aliter & ali- ter poterit iudicari. Idem Gerson parte iij. de con- soia. Theol. lib. j. triplicem Deo curiam triplicem- que thronum deputat. Residet in prima curia, & Throno indulgens gratia. Residet in altera curia, & Throno corrigens misericordia. Residet in ter- tia curia, & Throno damnans iustitia, de qua per Apostolum: Horrendum est incidere in manus Dei viuentis. Et secundum Iaco. de Valentia Psalm. 110. Iudicium Dei est triplex, scilicet examinationis & discretionis & secretionis, id est mysteriorum secre- torum. Et ideo quandoque per iudicia in sacra scrip- tura intelliguntur secreta iudicia Dei, ad Rom. ii. O altitudo diuitiarum sapientię & scientię dei, quę incomprehensibilia sunt iudicia, id est secreta eius. Item Psalm. 35. Iudicia Dei abyssus multa, &c.

IUDICARE potest accipi tripliciter. Si accipiat in communi, appropriatur Christo, qui non tantum iudica-

judicabit in natura diuina secundum quam est crea- tor, sed etiam in humana secundum quam est redēp- tor, sic iudicabit potestate ordinaria & delegata. Pater autem & spiritus sanctus non iudicabunt nisi potestate principali seu ordinaria. Iudicare autem secundum quod accipitur ex potestate delegata, nō est Christo appropriatum, sed proprium: quia nulla persona in trinitate est homo nisi persona Christi. Iudicare verō potestate principali seu ordinaria, commune est tribus personis, & æqualiter eis con- uenit, quia in eis est vna & eadem in numero iudi- candi potestas, & sunt vnus iudex, appropriari tamē potest pluribus personis secundum rationem aliam & aliam, non enim inconueniens est quod idem sub ratione diuersa pluribus approprietur personis. Vn de sapientia sub ratione qua importat cognitionem appropriatur filio, & sub ratione qua est donum, appropriatur spiritui sancto. Ratione itaque potesta- tis quę requiritur ad iudicandum, iudicare potest appropriari patri, cui appropriatur potentia. Ratio- ne autem discretionis quę requiritur in iudicio po- test appropriari filio, cui appropriatur sapientia. Ratione autem rectitudinis quę requiritur in volun- tate iudicantis potest appropriari spiritui sancto, cui appropriatur bonitas. Hęc Richard. distinctio. xlvij. articulo. j. quęst. j. lib. iij. Videatur & Scot. ea- dem distinctione. quęstio. j. qui dicit quod Christus habet potestatem commissariam vt homo, sed non principalem, & ita non competit sibi principaliter iudicare vt homo, &c.

IUDICARE quando sit peccatum & quale, osten- dit Gerson parte ij. de cognitione peccatorū venia- lium & mortalium. confide. v. ubi ait, Iudicare alium venit de superbia: potest autem hoc iudicium fieri de operibus alterius, vel de ipsamet persona, & hoc fit duobus modis. Vno modo per certitudi- nem. Altero per præsumptionem leuem solummodo & suspicionem. Iudicare alium firmiter esse ma- lum erga Deum & iustē damnandum peccatum est mortale, quia contra bonitatem spiritus sancti, quia in vno momento spiritus sanctus potest hominem facere bonum, sicut Paulo fecit, Marię Magdalenę & multis alijs, & potest homo eadem ho- ra penitere. Estque stultum & iniustum iudicare de hoc quod nescitur, quod citius iudicari debet ad bonum quā ad malum. Iudicari de operibus po- test esse quando opera de seipsis sunt talia quod quocunque modo ipsa non possunt beneficii, nec per bonam intentionem, nec alio modo. Et tibi po- test bene pro certo iudicari quod sunt mala, & quod alter malefecit. Si opera sunt indifferentia, vel talia quod possunt bene & possunt malē fieri iudicare pro certo quod mala sint, nisi aliter appa- reat est peccatum mortale, quia tam citō, imō citius iudicari debet bonum quā malum, quando fieri poterat bene. In hoc tamen casu, & in alijs habe- ri possunt sine mortali peccato, aliquę suspensiones & iudicia leuia, quanquam bonum sit eas cauere. Et cauere debet bene, ne in tali casu quis malum lo- quatur, aut diffamet alium per tales leues præsum- ptiones, & specialiter in affirmando eas plus iusto, aut contra bonum alterius sicuti ad faciendum mori hominem conuenit certissimum habere iudi- cium, & similiter in exulando, siue relegando extra patriam hominem, vel auferendo sibi bonam famam suam notabiliter, in paruo tamen damno

nō est tale periculum. Hęc omnia Gerson. Idem par- te ij. de resolutione super Cant. circa irregularita- tem, confide. j. ait: quod aliter in moralibus quādo- que iudicat Iurista, aliter Theologus, quia primus magis inspicit forum contentiosum & extrinsecum, sed Theologus magis attendit forum conscientię, & intrinsecum quo ad Deum, &c. Aliter quoque iudicat carnalis, aliter spiritualis, vt idem scribit Ger- son tract. ij. de pollutione diurna, propositione x. vi- de eum ibi.

IUDICIUM temerarium seu suspiciosum est quum aliquis iudicat de his quę sunt dubia vel occulta propter aliquas leues coniecturas, secundum bea- tum Thom. secunda secunda, qu. ix. artic. ij. De illo habetur Leuit. 19. Non facies quod iniquum est, nec iniuste iudicabis. Et Matth. 9. Vt quid cogitatis ma- la in cordibus vestris. & eiusdem 11. Venit enim Ioan- nes neque manducans, neque bibens, & dicunt, dæ- monium habet. Venit filius hominis, manducans & bibens, & dicunt, ecce homo vorax & potator vini, Publicanorum & peccatorum amicus. Luce 6. di- citur, Nolite iudicare & non iudicabimini, nolite condemnare & non condemnabimini. Et Ioannis 7. Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudi- cium iudicate. Et de illo temerario iudicio sæpē apud Apostolum habetur vt ad Rom. 14. Et 1. Cor. 4. & 6. Et Iaco. 4. Augu. in ser. Domini in monte, & habetur xj. quęstione iij. cap. Temerarium. Tem- erarium iudicium plerumque nihil nocet ei, de quo temerē iudicatur. Ei autem qui temerē iudicat, ipsa temeritas, necesse est vt noceat. Et in Epistola & ha- betur xxxvj. quęstio. vj. Iniquum est vt quisque de alio iudicare velit, & iudicari de se nolit. Et de Ciuit. Dei lib. xix. Ignorantia Iudicis plerumque est cala- mitas innocentis. Et de pasto. Temerariis iudicijs plena sunt omnia: de quo desperamus, subito con- uertitur & fit optimus: de quo multum præ- sumperimus, deficit & fit pessimus, nec timor noster certus est nec amor, &c. & in serm. Maxime hi temerē iudicant, qui de meritis aliorum, & facile reprehendunt, qui magis amant vituperare, & dam- nare quā emendare & corrigere, quod virium vel superbix est vel inuidiæ. Hieron. Epistola v. Nō enim conscientię latebras hominibus scire aut nudare permiffum est, dicente scriptura. Homo in facie vi- det, Deus autem in corde. Deus solus intima & se- creta conspiciat, sed manifesta est vox Domini mo- mentis. A fructibus eorum cognoscetis eos, Ambr. super beati immaculati. Iudicet ille de alterius erro- re, qui non habet in seipso quod condemnet, iudi- cet ille qui non agit eadem quę in alio putauerit esse puniendā, ne quum de alio iudicat, in seipsum sententiam ferat: iudicet ille, qui ad pronuntiandū nullo odio, nulla leuitate ducitur. Grego. debet quis que proprias virtutes perpendere, & pro qualitate virium curam aliorum suscipere, ne dum delectetur loco glorię, fiat subditis auctor ruinę, & qui graua- tur pondere suarum, vel fieri iudex alienarum cura- rum. Durum enim est, vt qui nescit tenere mode- ramina vitę suę, iudex fiat vitę alienę, & alijs plura de temerario iudicio, idem. Et Ioan. Chrysof. Sunt aliqui qui de omnibus malē iudicant. dicunt enim: Si quis studet & vacat humilitati, hypocrita est: si recreationi, gulosus est: si patientiā, timidus: si iusti- tię, impatiens est: si simplicitati, fatuus est: si pruden- tię, maliciosus est: si maturitati, phlegmaticus est: si

iucunditati, dissolutus est: si religioni, singularis est: si societati, secularis est: si silentio & paci, dissimulatus est: si aliorum correptioni, presumptuosus est: si instat vigiliis & orationibus, indiscretus est: si dormitioni, somnolentus est: si prædicationi & aliorum salutem, appetitor laudis est: si desistat, negligens: si habet gratiam hominum, adulator est: si adulari renuit, dicitur quod superbus est. Hæc Ioannes Chrysostomus. Plura de hoc iudicio quam proposueram scripsi, & ideo ut legentes perterriti auctoritatibus sanctorum & scripturarum hoc consuetum vitium cauerent, de quo aliis multa scribuntur.

I V E V M est multiplex, ut notat Gerson parte secunda, sermone de verbis Domini. Venite ad me omnes qui laboratis, scilicet iugum status humani, iugum cordis peruersi, & est iugum Iudæi, seculi, diaboli, inferni. Iugum status humani est corruptio & mortalitas, & multiformis infirmitas, quibus omne humanum genus subiacere dinoscitur. Vnde scriptum est: Graue iugum super filios Adam. Iugum cordis peruersi est voluntas propria vel consuetudo praua, qua ratio nostra captiua tenetur & sæpissime ducitur quod non vult. De quo nisi filius nos liberauerit, nunquam veri liberi erimus. De cuius persona nobis promittitur. Ecce ego venio dirumpere iugum captiuitatis vestræ.

Iugum Iudæi est obseruantia legis ad literam. Iugum seculi est cupiditas. Iugum diaboli est peccatum vel iniquitas, de quo illud Isaia: Iugum enim oneris eius & virgam humeri eius & sceptrum exactoris eius superasti. Exactor autem noster est diabolus, qui ad peccatum instigat, ut in fine nos ad iugum æternæ damnationis trahat. Iugum inferni, est æterna damnatio, qua fasciculi ad comburendum colligabuntur, ut illic coniungantur in pœna, qui æquales extiterunt in culpa. De hoc iugo potest accipi quod Dominus dicit per Ozeam. Propterea imponetur eis iugum, quod non auferetur. Latius Magister Ioannes Gerson de his iugis. Sunt & alia quinque iuga bouum, curiositates, videlicet, quinque sensuum exteriorum, quæ iuga quidam in Euangelio coemerat, & ut excusatus haberetur à nuptijs, eas probatum ire dicebat. Et differunt iugum & onus, iugum Domini seruitutis est assumptio, onus verò eius quid aliud esse potest, quam hoc quod discere sub iugo præcipimur, scilicet ut simus mites & humiles corde. Est ergo iugum monasticus ordo: onus autem pietas mentis & corporalis exercitatio.

Vnde Dominus dicit: Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. Super quibus verbis perpulchra scribit Magister Ioannes Gerson Cancellarius Parisiensis, in eodem sermone de verbis Domini: Venite ad me. Item iugum Christi charitas est, ut ibidem dicit, & cæ.

I V M E N T V M est omne animal seruiens homini, secundum sanctum Thomam, prima parte, quæstione septuagesima secunda, articulo secundo. Iumentum appellatio animalia continentur, à iuuando, hoc est auxiliando.

I V R A R E generaliter significat omnem actum iurandi, siue bonum, siue malum, siue indifferenter. Et iurare, est deum in testem vocare, & est actus latræ. Vnde Hieronymus super Mattheum. Qui iurat, aut veneratur, aut diligit eum per quem iurat. Sanctus Thomas secunda secunda, quæstione

lxxxix. articulo quarto. Et secundum sanctum Augustinum, in de verbis Domini. Iurare, est deum in testem assumere, intellige immediatè in se, vel mediante creatura. Et alibi secundum eundem.

Iurare est ius veritatis Deo reddere, hoc fit cum in testem veritatis aduocatur. Est autem nomen Dei adeo terribile & venerabile (ut scribit post sanctum Bonauent. Brulefer distinctione xxxix. qu. ij. libr. iij.) quod nullus debet eum in testimonium assumere nisi nouerit quid loquatur. Vnde ignorantia non excusat in tali iuramento. Hoc enim debet vnusquisque scire, quod non debet iuramento aliquid firmare, nisi sit de illo certus. Vnde si talis ignoret rem de qua iuret, hoc ipso scit se male iurare si eam iuramento affirmat, & iam non excusatur à culpa. Vnde Magister Ioannes Gerson parte ij. de cognitione peccatorum venialium & mortalium, consideratione xiiij. Iurare falsum scienter in omni casu est peccatum mortale, siue in rebus seriis, siue in iocis. Sed si per inaduertentiam aut facilitatem loquendi peieratur, potest esse veniale peccatum, quamquam mala consuetudo non excuset eos qui per ipsam periurant. Ibi vides quam grande malum est assuescere se iurationibus. Hæc Gerson.

I V R A R E per creaturam, ut scribit Alexan. parte iij. quæstione xj. articulo ix. & habet Magister distinctione xxxix. libro tertio) est creatorem eius testem veritatis adducere. Inductum autem est iuramentum, quia homo sciens hominem mendacem, id est posse mentiri & ignorantem, & per consequens posse fallere & falli, ideo necessarium est adducere testem veracem & scientem, qui nec fallere nec falli possit, hic autem est solus Deus, qui non decipit, nec decipi potest. Hinc pro iure introductum est, ut quod sub inuocatione diuini testimonij dicitur, tanquam pro certo vero habeatur. Ideo dicit Apostolus ad Heb. 6. Omnis controuersia finis est iuramentum ad confirmationem. Vide latius Gabr. distinctione xxxix. quæstione j. libro tertio, qui clarius rem ostendit.

I V R A R E per Deum (ut scribit Cancellarius parte ij. in reg. mor.) est eum testem veritatis adducere, & sic licitè, imò meritorie dum veritas subest, & reuerentia comitatur, & pia necessitas ex humana infirmitate confurgens impellit.

I V R A R E in vanum, ut idem Magister Ioannes Gerson Cancellarius Parisiensis dicit, est proprie Deum in falsitatem, cuius esse testis nequit, inuocare, ideo dum ex deliberatione fit, semper est mortale.

I V R A M E N T V M secundum Raymundum describitur: Est affirmatio vel negatio de aliquo sacre rei attestacione firmata, vbi sacre rei attestacione includit tam Deum qui est sanctus sanctorum quam creaturam in qua relucet dei perfectio: secundum Hostien. & Goffre. & Archi. iuramentum est assertio vel negatio de aliquo licito possibili & honesto sacre rei attestacione firmata. Et iuramentum à iuro dicitur, iuro autem à iure. Quid enim est aliud iurare quam promittete adhibitis testibus nosita seruaturus, ac si ius esset. Licet autem tres comites, scilicet veritatem, iudicium & iustitiam: ut scribit Thom. secunda secunda, quæstione lxxxix. articulo quarto, & distinctio. trigesima nona, quæstione secunda

ne secunda, articulo tertio, de quibus plura videbis. Gabr. distinctione trigesima nona, quæstione prima, libro tertio, qui hos comites iuramenti & conditiones & circumstantias late prosequitur, quæ singula rescindo breuitatis gratia. Hos tangit & Hier. cap. 4. Iurabitur viuit Dominus in veritate, in iudicio & iniustitia, & c.

I V R A M E N T V M secundum Scotum distinctione trigesima nona, libro tertio, est assertio dicti humani quod ipsum sit verum & hoc vltimare. Assertio extenditur ad dictum affirmatiuum & negatiuum. Est autem assertio vltimata quæ fit per inuocationem diuini testimonij. Nam vltior & certior assertio esse non potest. Ex quo sequitur quod non tantum dū coram iudice tactis sanctorum reliquiis, aut Euangelio, vel eleuatis digitis, sed vbiunque & quibuscunque verbis Deum testem suæ assertionis quis inuocauerit, iurat siue dicat per Deum siue Deus nouit, siue coram Deo dico, aut Deo teste, siue viuat Dominus, siue hæc faciat Dominus, hæc addat, vel aliis quibuscunque modis, quorum diuersi habentur in diuersis scripturæ locis. Nec vna tantum est, sed multiplex forma iurandi. Alexand. de Ales parte tertia, quæstione trigesima prima. membr. iij. arti. j. omnes modos iurandi ad quatuor reducit. Iurans enim veritatem & primam & summam quæ Deus est & reueretur, & in testimonium suæ assertionis adducit. Debet autem veritas ista reuereri in quantum principium hominis veritatis. Et tunc forma iurandi est, testis est mihi Deus, scit Deus quod non mentior, ait Apostolus. Hoc dico coram Deo, id est, Deo sciente & testificante. Tertio in quantum iudex est & retributor præriorum bonis, & tunc iuratur sub hac forma. Viuit Dominus, id est, viuut qui vitam cunctis tribuit. Viuit anima mea, Dei, scilicet beneficio, vel viuut Dominus. Ira est, id est vera est assertio mea sicut verum est Dominum viuere, & vitam bonis tribuere. Quarto in quantum retributor pœnæ malis, & tunc est forma iurandi. Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, vel non saluer, & sic de aliis formis ad prædictas reducendis, de quibus vide & Gabrielem vbi supra. Iurare autem per execrationem ut vult beatus Augustinus Psal. 7. est grauissimum iurandi genus, cum homo dicit, si illud feci, illud patiar. Vnde Psal. 7. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis. Videtur ibi Propheta iurare per execrationem inquit Augustin.

I V R A M E N T V M est duplex, scilicet, assertorium quod est de præsentibus, & promissorium quod est de futuro secundum beatum Thomam secunda secunda, qu. lxxxix. articulo iij. Sed secundum Gabrielem, distinctione trigesima nona, quæstione prima, libro tertio. Iuramentum assertorium est respectu cuiuslibet temporis præteriti præsentis & futuri. Et est assertio alicuius cum iuramento non exhibendi per asserentem, ut cū aliquid iurat fuisse vel esse, ut si quis cras iuret eclipsem futuram aut pluuiam, aut non esse venturam, & huiusmodi. Rarius tamen iuramentum assertorium est de futuro, & in iuramento assertorio quandoque fertur simpliciter de certitudine, quandoque de credulitate, ut dum datur testimonium de idoneitate personæ ad sacros ordines promouendæ. Iuramentum promissorium est quo quis iurat se aliquid esse facturum vel non facturum, & est tantum futuri, ut dum quis iurat se alicui daturum centum florenos, aut venturum ad talem locum vel non ven-

turum, & vtrumque iuramentum est obligatorium. Assertorium quidem obligat asserentem ut verum dicat: ex quo talè testè inducit promissorium, ut quod iuravit faciat, & semper manet obligatus donec iuratum perficiat. Ad hoc habes beatum Tho. distinctio. xxxix. qu. iij. articulo primo, qui dicit quod in assertorio sit tantum vna obligatio, in promissorio duplex, de quo videatur Gabr. conclusione quarta, vbi supra. Vtrumque autem iuramentum quandoque fit simpliciter sine obligatione sui vel alteri ad pœnam, quandoque cum obligatione, ut quando salus propria aut filiorum aut rerum iurantis æterna vel temporalis obligatur Deo ad pœnam si peierauit, ut si dicitur. Si non est verum quod dico, aut si non implevero promissum illud, hoc patiar, vel illud mihi contingat, aut filiis meis, aut possessioni meæ, & solet fieri his & similibus verbis. Hæc faciat mihi Deus, hæc addat, non saluer, non viuat filius meus, incendio pereat possessio mea, & c. Item per salutem meam: si qui iurando dicit, vel per filium meum. Sicut Ioseph per salutem Pharaonis iurauit, obligat enim hoc Deo. Vnde Augustin. in serm. de periurio. Cū quis aut per salutem suam, salutem suam obligat Deo, cum dicit, per filios meos, oppignerat eos Deo, ut hoc eueniat in caput eorum quod exit de ore ipsius. Si verum, verum: si falsum, falsum. Et licet omnis creatura sit in plena Dei potestate, ut non magis eam Deo obligare possimus, tamen concessum à Deo est, ut possimus Deo tanquam nostrum oppignerare. Et illud iuramentum dicitur execratorium, quod est grauissimum secundum Augustin. (ut dictum est) genus iuramenti, & non nisi in execratorio iuramento, licet sine peccato per creaturam iurare, ut inquit Gabr. conclusione ij. vbi supra. Quando autem iuramentum fit sine obligatione, huiusmodi dicitur iuramentum assertorium vel promissorium simplex.

I V R A M E N T V M autem (ut scribit Gers. de vita spiritali animæ lect. iij.) sicut & votum non obligant vbi vergunt palam ad deteriorem exitum. Idcirco recipiunt dispensationem, & relaxationem aut commutationem, ut sapiens, præsertim superior, iudicabit. Nec iuramentum debet plus obligare quam voluerit, aut rationabiliter velle debuerit obligare ordinator talis iuramenti, & in cuius fauorem fit. Hinc saluatur quod dicitur de præstitione iuramenti apud vniuersitates & collegia super multis quæ manifestum est nullo modo custodiri. Habenda itaque præsumptio quod exigentes talia iuramenta non intendunt obligare ad ea, quæ nec ipsi nec patres eorum obseruarunt, & subintelligitur semper, & si nō explicetur. Hæc aut similibus additio. Si & quæ rationabiliter talia cadunt sub iuramento iuxta consuetudinem & vtilitatem politię. Hæc Gerson.

I V R A M E N T V M dolosum in assertorio quando iurans oppositum eius sentit quod iurando asserit. In promissorio quando iurans se aliquid facturum in ipso actu iurandi intendit oppositum, nec intendit se obligare ad illud quod iurat, & illud iuramentum quamuis obliget ad pœnam æternam simpliciter & ad seruandum promissum in foro Ecclesiæ exteriori, non tamen obligat ad secundum in foro conscientię interiori. Diffusè hoc probat Gabr. conclusione quinta. distinctione trigesima nona, quæstione j. libr. iij. Videatur ad hoc sanctus Bonauent. eadem distinctione. articulo ij. quæstio. j. lib. iij. & Petrus de Palud. in quarto. distinctione xxxviiij. quæstio. secunda, de

votis. Obligatur tamen iurans dolose in foro conscientie ad hoc vt is cui iurauit ex dolo suo non laedatur, secundum illud 1. Thessalon. quarto. Ne quis supergrediatur & circumueniat in negotio fratrem suum, &c.

IURAMENTUM incautum potest dici dupliciter (vt scribit Gabr. art. j. vbi supra) Vel quia transit super materiam omnino illicitam, puta aliquis iurat facturum oppositum alicuius precepti, vt qui iurat se aliquem velle occidere, vel adulteratum, vel quia transit super materiam quae de se est licita, sed tamen iuranti non est licita: puta aliquis abiurat opera perfectionis, scilicet nunquam intratum religionem, nunquam visitatum infirmum, & in hoc ponit obicem spiritui sancto & eius motioni. Vnde licet quis licenter possit consilia non acceptare, non tamen licet se ad non seruandum obligare. Posset etiam poni iuramentum aliquod incautum, quando iurat, se facturum quod non potest facere, quando iurat, putat se posse. Videatur Gabriel, Scotus distinctione trigesima nona, libro tertio, & sanctus Bonaventura eadem distinctione, qui vult iuramentum incautum dici, quod vergit in exitum malum, vel in exitum minus bonum. Et primis duobus modis, inquit Gabr. conclusionem vij. vbi supra, non obligat ad promissam obseruantiam, obligat tamen ad mortalem culpam: quia non potest inferior se obligare ad non obediendum superiori, nec ad id quod secundum se est illicitum. Sic ergo iurans non solum non obligatur tali iuramento: sed etiam non debet seruare, quia non potest sine mortali soluere promissum. Vnde Ambr. lib. de offic. Est nonnunquam contra officium soluere promissum, sicut Herodes qui necem Ioannis praestitit ne promissum negaret: & Isidor. in solilo. In male promissis rescinde fidem. In turpi voto muta decretum. Quod incaute vovisti, non facias. Impia est promissio quae scelere adimpletur. Et libro secundo, sentent. capite xiiij. ait. Non est. Non est obseruandum sacramentum, quo malum incaute promittitur. Nec aliquod iuramentum (inquit Gabr.) quod obuiat charitati, ad seruandum obligat: quia ab obligatione charitatis absolui non debemus, latius probat Gabriel. Item qui iurauit non intrare religionem, potest intrare sine peccato, quia non tenetur tali iuramento, & ita non obligat ad non intrandum: vtroque autem modo iuramentum incautum obligat ad mortalem culpam, quia quicumque vocat Deum in testem, contra seipsum Deum mortaliter peccat, quia Dominus non est dissensionis Deus (vt dicit Apostolus 1. Cor. 14.) vt latius probat Gabr. Talis quoque in actu iurandi peierat & mortaliter peccat, & non postea dum iuramentum non seruat, quia Deum irreueretur contemnendo: non autem cum oppositum eius, quod iurauit, facit. Nec iuramentum inuitum, quod iurauit, se facturum quod non potest, dum seruare non potest, non obligat: quia ad impossibile nemo obligatur. Si autem postea facere poterit, iurans manet obligatus, vt faciat cum possit: vt si quis iurat ire ad sanctum Iacobum, & superuenit mortalis infirmitas, non tenetur durante infirmitate, manet tamen obligatus, vt conualecens impleat. Et si dum iurauit probabiliter putauit se posse, excusatur in favorabilibus, secus si non putabat aut stultè putabat se posse. Et praesertim excusatur si impedimentum de nouo superuenit quod praesens non est, &c. Plura Gabriel, vbi supra, & conclusionem vij.

IURAMENTUM coactum, est iuramentum metu extortum, vt si quis iurat aliquid esse verum aut se aliquid facturum, inductus metu alicuius mali quod timeret incidere, etiam si non iurat, vt scribit Gabr. distinctione xxxix. articulo primo, libro tertio. Illud iuramentum, vt idem inquit, articulo secundo, conclusionem octaua, in foro conscientie est obligatorium: quia quicumque iurat volens ceteris paribus, id est si impletio iuramenti non vergit in deteriore exitum, obligatur seruare iuramentum, & fidem, si potest. Sed iurans coactè, iurat volens, quia voluntas non potest cogi simpliciter, neque lingua ad formandum verba, sicut manus ad operandum, puta scribendum vel percutiendum, aut tenendum aliquid, nec metu excusatur eum, etiam qui cadit in constantem virum: quia metu non cadit in iurationem, hoc est, non inducit virum constantem ad iurandum contra mentem: quia ad non mentiendum, seu dolose iurandum. Et si metu inducitur ad iurandum verum, & licitum tenetur tali iuramento: quia omne iuramentum licitum est seruandum. Ad hoc sunt multa iura (vt inquit Gabriel.) Et dicitur in foro conscientie, quia in foro exteriori non ligat: non enim competit actio ei qui iniuste compellitur ad iurandum. Si quis autem metu mortis iurat raptori dare centum florenos, tenetur sibi dare, quia homo tenetur magis sustinere iacturam temporalem, quam frangere fidem sacramento firmatam. Habet tamen is remedium, quod potest in iudicio repetere, aut iudici denuntiare, qui ex officio tenetur raptorem ad restituendum compellere: nec debet iurare quod non velit denuntiare, quia hoc est contra fraternam correctionem, & ita illicitum, ad quod non compellitur metu cadens in constantem virum. Secus est in matrimonio, vbi metu tollit obligationem matrimonij, de quo suo loco dicitur. Est est casus ille specialiter a Deo exceptus, quia noluit sic iurantem obligari. Singula praedicta melius declarat Gabriel. Omne autem iuramentum (vt idem vult Gabriel, conclusionem prima) cum debitis circumstantiis est licitum & saepe meritorium. Id quod est contra errorem Manichaeorum haeticorum dicentium, quod in nullo casu iurare liceret: moti verbis Saluatoris Matthaei quinto: Audistis quia dictum est antiquis: Non periurabis, reddes autem Deo iuramenta tua. Ego autem dico vobis: non iurare omnino, & sequitur. Sit sermo vester, est, est: non, non. Et Iacobi quinto: Ante omnia fratres mei, nolite iurare, neque per caelum, neque per terram, nec aliud quodcumque iuramentum. Sed contra hosce haeticos probatur quod dictum est auctoritate scripturae, factio Christi, & Apostolorum, & ratione. Nam Deuteronomij sexto dicitur: Dominum Deum timebis, & per nomen eius iurabis. & Matthaei quinto: Reddes Domino iuramenta tua. Reddimus autem Domino iuramenta secundum Augustinum, quando iuramus per Deum. Ad hoc innumeræ Doctorum auctoritates adduci possent. Sed maior est auctoritas Ecclesiae quae sic determinauit in cap. Et si Christus, de iure iurando. Probat ex facto. Nam Deus iurauit per Angelos & ora Prophetarum. Vnde Gene. 22. ait ad Abraham. Per memetipsum iuravi, quia fecisti hanc rem. Et frequenter habetur verbum hoc, viuo ego dicit Dominus. Et in Psal. Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum. Item in nouo testamento

stamento frequenter Dominus ad confirmationem praedicatae veritatis, addidit: Amen amen dico vobis, quod est fideliter, vel veraciter, siue in fide, aut in veritate, dico vobis, quod est iurare, quia est Deum in testem assumere, qui fidelis est & veritas. Et frequenter Paulus in Epistolis ad Rom. 9. Veritatem inquit dico in Christo, non mentior. Et ad Philip. 1. Testis est mihi Deus. Et 2. Cor. 12. Coram Deo in Christo loquimur. Apoc. 10. dicitur Angelum iurasse pro viuentem in secula seculorum. Et multa talia testimonia adduci possent. Probat & Gabriel ratione ibidem, quem vide. Potest autem iuramentum esse actus bonus & licitus & honestus. Nam haec testificatio fieri potest in bonum finem moralem vel theologicum. Moralem, dum fit propter certitudinem habendam humanarum assertionum, quae est honesta & necessaria humano conuiuii. Theologicum, dum fit ad certificandum proximum in fide, & doctrina salutis finaliter propter Deum. Latius probat Gabriel. Estque iuramentum actus patriae, vt dictum est, quia adducitur Deus in testimonio veritatis tanquam veritas infallibilis & omnium cognitor, hoc autem est reuerentiam Deo exhibere, quia protestari & profiteri Deum esse summam, & infallibilem veritatem, haec autem pertinent ad cultum patriae. Et si ille actus procedit ex charitate, & ordinatur in Deum finaliter sicut omnis actus charitatis tam Dei quam proximi, est meritorius. Sed quod dicitur Matth. Ego dico vobis, non iurare omnino, quod & haetici pro suo errore confirmando adducunt, haec auctoritate intellexerunt omne iuramentum prohibitum Manichaei, & hoc ex ignorantia, vt dicit Bonaventura. quia nesciebant distinguere inter negationem praepositam signo vniuersali & postpositum. Sed melius dicitur secundum Aug. li. contra mendacium, quod & si Dominus prohibuit omnem modum iurandi, siue per Deum, siue per creaturam, hoc non est simpliciter, sed ex causa, hoc est, ex leuitate, non autem ex necessitate, ne, scilicet ex facilitate iurandi veniatur ad consuetudinem iurandi, & a consuetudine in periurium cadatur. Hinc Eccle. 33. Vir multum iurans, replebitur iniquitate. In re tamen vera, licita & honesta non prohibetur iurare. Debet autem iuramentum fieri necessitate charitatis & vtilitatis proximi. Annumerat Alex. nouem causas comprehensas sub hac necessitate, quas vide apud Gabr. distinctione xxxix. ar. iij. dub. j. lib. iij. Sed quod dicit sanctus Iacob. Nolite iurare, vbi non videtur prohiberi iuramentum, sed iurandi voluntas. Nolite, id est non velitis, non voluntatem spontaneam habeatis, quoniam ad iurandum non debet quaequam voluntas spontanea inducere, sed necessitas trahere importuna. Hinc Aug. ad Hila. ait: Iurationem caue quantum potes, & hoc propter periculum consuetudinis, & casus in periurium, vt latius ostendit Gabr. & Aug. Et quod Dominus dicit. Sit sermo vester, est, est, non, non, &c. Dicitis concordat, hoc est, si iurare cogaris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum, vtique quibus aliquid suades, quae vtique infirmitas malum est. Latius declarat Gabr. Ex quibus sumit ipse hanc doctrinam, quod licet iurare per se malum non sit, tamen cauenda est summopere iurandi frequentia & consuetudo etiam in sermonibus veritate subnixis, nec mediocriter laborandum est vt consuetudo haec vincatur. Difficile enim est secundum August. iurandi consuetudinem extinguere, vnde sanctus Bo

nauentu. distinctione xxxix. quaestione prima, libro tertio. Assiduitas iurandi minuit reuerentiam veritatis, & quodammodo disponit ad assertionem falsitatis. Vnde ad iuramentum quis non debet ire vltro, sed coactus, neque praeter necessitatem non esse iurandum ibi ostendit sanctus Bona.

IURARE item per creaturam in simplici iuramento licitum est, si iurans habeat cum iurandi necessitate intentionem bonam nihil attribuendo creaturae aliquid numinis, vel aliquid cognitionis, scilicet secretorum attribuendo vel infallibilitatem, quod esset mala intentio, & sic peccaret. Et ideo Iudas tanquam paruulis prohibitum est, ne per creaturam iurent, & concessum iurare per Deum, ne honor Deo attribuendus, scilicet veracitas & infallibilitas creaturae attribuat. Et secundum hoc intelligendi sunt canones & patrum dicta prohibentia iurare per creaturas. Et propter eandem causam non est iurandum per idolum aut diabolium, ne diuina reuerentia transferatur ad idolum. Et de hoc bene loquitur Alexand. parte tertia, quaestione trigesima prima, memb. iij. articulo tertio. Videatur post eum Dominus praepositus Gabr. qui plura scribit distinctione trigesima nona, quaestione vnica. articulo ij. conclusionem iij. lib. tertio. Omne quoque iuramentum suis comitibus debite circumstantiis obligat iuramentum ad verificandum quod iurauit, saluis conditionibus generalibus quas in iuramento subintelligitur commune voluit. De quo latius vide Gabr. conclusionem ix. vbi supra. Et quia testimonium Dei inducitur in iuramento, maxime ei debetur reuerentia, & propter hoc pueri ante annos pubertatis, furiosi & fatui, similiter & periuri prohibentur a iuramento, in quibus tenendum est ne debitam habeant vel praestent reuerentiam. Et quia non indiget hominis dictum confirmare, nisi quia de eius veracitate dubitatur. Derogat autem huiusmodi dubitatio dignitati personae, ideo personis magnae dignitatis non conuenit iurare, vt sunt sacerdotes & religiosi, qui nisi magna necessitate aut vtilitate iurare non debent, vt docent canones. Similiter clericus laico iurare non debet nisi in certis casibus. Iurandum autem est per Deum, etiam per creaturam, sed non nisi in quantum in ea relucet aliquod velligium Dei. Et maximum iuramentum ceteris paribus (inquit Scotus) est iurare per Deum, quia nihil aliud licite iuratur, nisi in quantum in ipso speciali modo est Deus. Ponit autem Alexand. de Anglia. ix. causas quare iuramentum fieri debeat ex necessitate. Prima est, pro veritate fidei, aut doctrinae, aut alias vtili confirmanda. Secunda, pro veritate declaranda aut manifestanda. Tertia, pro amicitia contrahenda. Quarta, pro pace reformanda. Quinta, pro fidelitate seruanda. Sexta, pro obedientia & subiectione recognoscenda. Septima, pro consuetudine Ecclesiae, statuti, & lege seruandis. Octaua, quae cum sequenti est propter malum cauendum, propter calumniam cauendam: vt fieri solet in contentatione litis, & in cautione pacis seruandae aut debiti soluendi. Nona, pro infamia purganda. Has causas Gabr. recitans declarat melius, & probat per scripturam. Pro bono quoque publico licet accipere iuramentum ab idolatris, quia bonum publicum etiam ordinatur ad spirituale. Nam pax Ecclesiae multum promouet bonum spirituale, maxime in infirmis. Ita Iacob pro bono suae posteritatis recepit iuramentum a Laba idolatra, & Iudas Machabeus a Romanis pro

pro utilitate gentis suæ. Sic Christiani accipiunt hoc iuramentum à Saracenis, non autem pro utilitate temporali vel personali, quia sic præponenda est salus animæ commoda temporali, nec idolum est venerandum, hoc enim idolatrare esset. Vide latius Alexandrum & Gabrielem. Vel fortè dici potest sicut in usura, quod quis cogente necessitate, potest bene uti peccato alterius, non quidem peccato sub ratione peccati, sed actu alterius qui fit ab alio peccato. Nec iurandum est Dominicis diebus & solemnibus, nisi ex magna necessitate: in illis enim diebus spiritualibus vacandum est, ut habetur in cap. j. de feriis. Sic etiam in aliis sacris diebus in quibus insistendum est spiritualibus, ut in ieiunio & quatuor temporum, ut declarat latius Dominus præpositus Gabr. Consuetudo verò omittens iuramenta tempore æstivo propter grandines & tempestates, vana est & superstitiosa, impia & iniusta, quia malè videtur sentire de Deo qui potens est vlcisci. Ita in granario & cellario sicut in campo. Ita in semine sicut in germine, ut fufius declarat Gabriel. Et Actus iurandi qui vestitus est omnibus circumstantiis comitibus, secundum dictamen rectæ rationis est bonus, qui verò habet circumstantiam oppositam & vitiosam, est malus, vel qui caret aliqua circumstantia ad eius bonitatem necessariò requisita, & actus exterior iurandi denominatur bonus vel malus, vel indifferens. Vide latius Gabrielem post Scotum distinctio trigesima nona, quæstione secunda, libro tertio: & quando iuramentum vel actus iurandi sit peccatum vel non. Et multa alia de iuramento apud alios legere potes, & apud Iuriconsultos. Sed hæc pauca sufficiant: volui enim istum librum non excedere in quantitate, sed paruum esse & principientibus theologiæ studere.

IUR EIVM idem esse videtur cū rixa, secundum sanctum Thomam, secunda secunda, quæstione quadragesima prima, articulo secundo. Differunt tamen iurgium & lis, quod iurgium leuior res est, siquidem inter benevolos & propinquos concertatio quædam iurgium dicitur. Inter inimicos autem lis appellatur. Cicero: admiror non rerum solum, sed etiam verborum elegantiam si iurgant benevolentium concertatio, non lis inimicorum iurgium dicitur, &c.

IURISDICTIO est facultas atque potestas iurisdictioni. Ius dicere enim est præesse iurisdictioni, & legibus gubernare, ac iustitiam ministrare. Iurisdictionis (ut scribit Magister Ioannes Gerson parte quarta, in descriptione terminorum ad theologiam vtilium) est potestas dandi ius, hoc est, execrandi quod iustum est. Iurisdictionis politica est iurisdictionis coerciva alterius, vel ut alterius etiam inuiti. Et (ut idem scribit parte prima, de origine iuris & legum, considerat. xij.) iurisdictionis describitur vel interpretatur, quod est iurisdictionis, id est, potestas seu facultas exercendi ius. Vel dicitur iurisdictionis quasi iurisdictionis, id est pronuntiatio seu promulgatio iuris. Et est quadruplex iuxta quadruplicem legem, diuina scilicet, naturalis, canonica, civilis. Itaque iurisdictionis diuina est potestas exequendi ius quod competit alicui secundum legem propriam diuinam, & hoc in alterum vel tanquam in alterum. Non enim proprie dicitur habere quis iurisdictionem in semetipsum, nisi fortè consideretur tanquam alter sit, ut vel sent aliqui de penitentia dicere, proportionabilis

est descriptio triplex, triplicis alterius iurisdictionis secundum triplicem legem. Diuiditur autem iurisdictionis quandoque in coercivam, quæ scilicet fertur in inuitum, & directiuam seu regulatiuam & ordinatiuam, qualis fuisse etiam in statu innocentia, & qualis est sapientia ad insipientiores, & perfectioris ad imperfectiores, ut in angelis etiam posuit Dionysius hæc Gerson. Et eadem infra de auferibilitate Papæ ab Ecclesia, & de vita spirituali animæ, lect. iij.

Ius ut scribit Gerson parte prima de origine iuris & legum, est potestas seu facultas propinqua communiens alicui secundum dictamen primæ iustitiæ, lect. iij. de vita spirituali animæ.

Ius diuinum secundum eundem parte quarta, in descriptionibus terminorum ad theologiam vtilium, est ius competens alicui ex lege diuina.

Ius euangelicum est ius competens alicui ex lege charitatis, inquit Gerson.

Ius secundum Aristotelem primo Politicorum, est ordinatio ciuili societatis. Vel est quod verna, vel ciuitas, vel populus, vel gens, vel consuetudo iubet.

Ius diuinum & Euangelicum idem sunt, secundum Gersonem parte secunda, in recommendatione licentiandorum in Decretis. Sunt autem quatuor genera talium, quæ proprie dicuntur ad ius diuinum & Euangelicum pertinere. Primum genus est eorum quæ continentur expresse in textibus canonicæ scripturæ, quod in principio fecit Deus cæelum & terram, secundum, est eorum quæ consequuntur consequenter clarè inconsequenter necessaria, & euidenti apud omnem videntem ratione ex eis quæ ibidem continentur. Tertium, est eorum quæ licet non sequantur in consequentia clara apud omnes videntes ratione, vel aliunde doctos, tamè apud ex citatos in sacris literis consequentia iudicatur optima vel sequela. Quarta, est eorum quæ per reuelationem factam Ecclesiæ constant, & hoc vel expresse & manifestè per Prophetas seu miraculosas attestaciones. Vel implicite per communem attestacionem totius Ecclesiæ vel concilij generalis eam sufficienter repræsentantis, ac per successionem legitimam deriuatam ad posteros per eos qui tales relationes habuerunt manifestè: veritates omnes aliq̄ tantò dicuntur magis pertinentes vel impertinentes ad theologiam & suos & professores quanto proximius vel remotius possunt inferri ex prædictis. Hæc Gerson. Vide eundem lectione iij. Cor. vij. de vita spirituali animæ.

Ius positium dicitur & humanum, & sunt constitutiones humanæ. De illo iure Gerson parte ij. in recommendatione licentiandorum scribit, dicens, Ut igitur pœnæ variæ pro variis delictis ferrentur, necesse fuit, quemadmodum pro diuersitate morborum ordinat medici diuersitatem remediorum particularium. Constat autem huiusmodi constitutiones arbitrarías esse ut plurimum, quæ licet institutiones conformitatem quandam habeant ad legem diuinam in hoc quod non ei palam dissonant, alioquin essent iniustæ, nihilominus non ita pertinent ad eam quin aliæ pœnæ possent æqualiter stantibus illis principiis constitui, & hoc est ius quale appellamus purè positium vel humanum.

Ius naturale est quod vbique eandem vim habet, non quia sic videatur vel non, secundum Arist. lib. j. Politico

Politicorum. Vel ius naturale dicitur quod est commune omnium nationum, eò quòd vbique instinctu naturæ, non constitutione habetur aliqua. Et ius naturale (ut scribit San. Bon. distinctio xxvj. artic. j. q. iij. libr. iij.) Quædam dicitur simpliciter, ut Deum amandum. Quædam secundum tempus, ut omnia esse communia. Et ius naturale vel diuinum Papa tollere vel mutare, non potest. Et secundum Richard. distinctio xxxij. ar. j. q. j. lib. iij. Ius naturale est quod natura docuit omnia animalia, & sic lex naturalis est quam naturalis ratio practica obseruandum in agibilibus constituit.

Ius naturale dicitur tripliciter, ut scribit San. Bona. distinctio xxxij. qu. j. art. j. lib. iij. scilicet, communiter, proprie, & magis proprie. Et secundum hoc tripliciter diffinitur ab Isid. Vno modo sic, ius naturale est quod in lege & Euangelio continetur, sic diffinitur in principio Decreti. Sic habere concubinam est contra ius naturale, quia est contra legem & Euangelium. Vnde Deute. 22. dicitur. Non mæchaberis, vbi prohibetur omnis concubitus non matrimonialis. Et 1. Corinth. 7. dicit Apostolus. Habeat vnusquisque suam uxorem, propter fornicationem, &c. Secundo modo dicitur proprie, & sic diffinitur in principio Decretorum. Ius naturale est quod est commune nationum, & hoc ius est quod dicitur ratio recta. Tertio modo dicitur ius naturale propriissimè, quod natura docuit omnia animalia. De quo latius Bonauent. vbi supra. Et aliquid dicitur esse de iure naturæ dupliciter, secundum Richard. di. xxvj. ar. j. q. j. lib. iij. Vno modo illud quod causatur ex naturali necessitate non cooperante voluntate, nisi illius qui naturam instituit: & sic dicimus quod de iure naturæ ignis est ascendere sursum, sic matrimonium non est de iure naturæ. Alio modo dicitur esse de iure naturæ illud ad quod natura inclinatur, quauis per lib. ar. perficiatur, secundum quem modum actus virtutum dicuntur de iure naturæ. Et sic matrimonium est de iure naturæ, quia ad ipsum inclinatur natura generis & speciei per comparationem ad principalem eius finem, qui est bonum prolis, & per comparationem ad secundarium, qui est mutuum obsequium in rebus domesticis, &c.

Ius civile est quod est sociale ad vitam, & sufficiens sit ad libertatem & æqualitatem, vel secundum proportionem, vel secundum numerum, ut vult Arist. v. Ethicorum. Vel ius civile est quod quisque populus, vel ciuitas sibi proprium diuina, humanæque causa constituit, ut habetur dist. j. circa principium.

Ius gentium est sedium occupatio, ædificatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, fœdera pacis, induciæ, legatorum nō violandorum, religio, connubia inter alienigenas prohibita, hoc in de ius gentium, quia eo iure omnes ferè gentes vtuntur, ut habetur di. j. Ius gentium.

Ius militare est belli inferendi solemnitas fœderis faciendi que nexus signo dato, egressio in hostem, vel pugna commissio. Item signo dato receptio, ut habetur dist. j. Ius militare.

Ius primò impositum est ad faciendum rem iustam. Secundo, artem qua cognoscitur. Tertio, locum. Quarto, id quod redditur à iudice, ex San. Thom. ij. q. iij. artic. j.

Ius & æquitas differunt, quod ius omnia recta & inflexibilia exigit. Aequitas verò est quæ de iure multum remittit, secundum Donatum super Teren. Differunt & ius & fas. Fas proprie est lex diuina: Ius ve-

rò est lex humana, secundum San. Thom. ij. q. lviij. ar. j. Differunt & ius & lex, quia ius generale nomen est, lex verò iuris est species, secundum Isidorum lib. Etymol.

IUS PATRONATUS est potestas præsentandi clericum ad beneficium Ecclesiasticum, secundum Thom. iij. sen. di. xxv. q. iij. ar. ij.

IUSTITIA secundum Richard. li. iij. dist. xxxij. art. v. qu. iij. prout est virtus, potest capi quatuor modis. Vno modo communissimè, scilicet pro qualibet rectitudine animi, siue in declinando à malo, siue in faciundo bonum, & sic est quædam virtus iustitia generalis, secundum quam quilibet homo Sanctus dicitur iustus, ut dicit San. Bonauen. distinctio xxxij. li. iij. circa tex. Sic dicitur Mat. 6. Attendite ne iustitiæ vestram faciatis coram hominibus. Quandoque capitur iustitia pro seueritate, ut apud eundem Bonauent. videlicet, & sic distinguitur contra misericordiam. Alio modo capitur iustitia pro rectitudine, per quæ homo iustificatur in conspectu Dei, & sic sumitur pro charitate. Ita accepit August. libro lxxxij. qu. Iustitia quæ per cætera diffunditur est dilectio Dei & proximi. Tertio, pro qualibet virtute ordinata per iustitiam legalem ad bonum commune, & sic est idem cum qualibet virtute, differens tamen secundum rationem. Quarto, pro habitu determinante voluntatem ad firmiter seruire volendum rectitudinem debitam in operantibus, quæ sunt ad alterum. Et potest esse dupliciter. Vno modo ad alterum qui est persona singularis, & sic est iustitia particularis distincta ab aliis virtutibus. Alio modo ad alterum quod est communitatis, & sic est iustitia legalis, & omni virtute generaliter in quantum præcipit opera exteriora, & exteriora cuiuslibet virtutis ad bonum commune referri, secundum quod dicit Philosophus iij. Ethic. Vnde Cicero sic diffinit in antiqua rethorica. Iustitia est habitus animi bonus communi utilitate seruata, cuiuslibet quod est suum tribuens. Capitur & aliàs pro ipso iure, quod est sua iustitia, & etiam pro actu reddendi vnique quod suum est, & ad gaudendum de opere iusto, quia ut dicit Philosophus j. Ethicorum. Neque iustum aliquis diceret non gaudentem operatione iusta. Primo modo iustitia non est virtus, sed est obiectum iustitiæ virtutis. Secundo modo est actus virtutis. Tertio modo est virtus, & hoc modo capitur quatuor modis, ut supra dictum est.

IUSTITIA secundum Dominum præpositum Gabr. dist. xxxij. qu. vnica. ar. j. libr. iij. est virtus dirigens appetitum ut bene habeat in ordine ad alterum. Potest autem quis se habere ad alterum dupliciter. Primò communicando se alteri quantum potest se illi communicare. Secundo, communicando illi aliquid aliud quàm se, ut communicando sua. Virtus inclinans ad primum actum dicitur amicitia quæ quis seipsum dat proximo quatum potest se dare, & quantum proximus potest eum habere. Et hæc est perfectissima virtus moralis, quia virtus iustitiæ simplicior, est perfectior virtute bene ordinatæ hominè ad seipsum, & hæc amicitia est perfectissima species iustitiæ. Si autem comunicet proximo aliud à se, aut erga bona extrinseca, vel bona intrinseca, aut bona pertinentia ad conuictum humanum, siue ad vitam humanam. Iustitia ordinans circa bona extrinseca, quibus homines indigent communicatione, dicitur iustitia commutativa. Et frequentius dicitur iustitia pro tanto quod ea quæ sic communicantur

nicantur comitatur illi qui communicat in aliquod æquivalens. Si autem communicet aliquid necessarium ad conuictum, id est ad simul in aliqua communitate civili vel domestica viuendum. Aut ergo est regimē, & hoc conuenit præfidenti, & hæc species est innominata, posset tamen dici præfidentia vel denominatio iusta. Aut communicat ei subiectionem iustam, hæc nominatur obedientia, hæc Gabr. Videatur de hoc Rich. distinctio xlv. art. j. quæstio. j. lib. iij.

IUSTITIA secundum alios describitur. Iustitia est habitus per quem iustorum operationes fiunt, & per quem agunt & volunt res iustas. Arist. v. Ethicorum. Vel est virtus quæ singula sua secundum leges possident. Idem libr. j. Rhetor. & est virtutum præclarissima. Et ipsa est omnis virtus, secundum eundem vj. Ethic. Iustitia secundum Cice. j. Off. est splendor magnus, ex quo viri boni nominantur, cuius munus præmium est, ne cui quis noceat nisi lacessitus iniuria, deinde ut communibus pro communibus utatur, priuatis ut suis. Et libro iij. Rhetor. idem ait. Iustitia est æquitas ius unicuique tribuens pro dignitate cuiusque. Et secundum Macro. Iustitia est seruare unicuique quod suum est. De iustitia veniunt innocētia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His virtutibus vir bonus præmium sui, atque deinde reipublicæ rector efficitur. Et Vlpianus. Iustitia est constans & perpetua voluntas, ius suum cuique tribuens. Iustitia ut inquit Paulus Cor. thesius libr. 3. suarum sententiarum distinctione viij. est vitiorum libripendix quæ hominum actiones ad perpendiculum & amissim dirigit. Et est duplex, vna, quæ est distributrix, altera commutatrix, de quibus paulò post dicetur. Iustitia secundum Gersonem parte iij. in descriptionibus terminorum ad Theologiam vtilium, est virtus moralis, inclinans reddere debitum alteri, vel ut alter est secundum rectam rationem. Iustitia secundum Augustinum, est virtus tribuens unicuique quod suum est. Quæ diffinitio inquit Gerson parte ij. de septem virtutibus, conuenit iustitiæ tam secundum statum viæ, quam secundum statum patriæ. Est alia diffinitio Augustini. Iustitia est subuenire miseris. Conuenit iustitiæ tantum secundum statum viæ. Ponuntur autem secundum Magistrum in iij. libr. duo eius actus, scilicet actus eius in patria, qui est Deo regenti subesse, & actus eius in via, qui est miseris subuenire, hi sunt actus generales, & dare unicuique quod suum est, ad quos tenentur omnes. Sunt & speciales eius actus, scilicet, soli Deo deseruire, vel subuenire miseris, & iniquos moribus corrigere & punire. De quo latius Gerson vbi supra. Et secundum eundem parte ij. de sollicitudine Ecclesiasticorum. Iustitia amplè sumptò vocabulo comparatur ad Deum & ad proximum, immo & ad seipsum sicut ad alterum, prout in penitentiâ fit dum spiritus carnem subiicit seruituti. Iustitia secundum eundem parte j. de origine iuris & legum, & parte iij. de directione cordis, est perpetua & constans voluntas, ius suum unicuique tribuens. Hæc autem descriptio competit principaliter iustitiæ diuinæ in ordine ad suas creaturas. Deus nempe solus est, qui voluntate perpetua & constanti dat unicuique rei quod suum est, suum inquam non ex debito rigoris, sed ex liberalissima & dignissima donatione creatoris, & in directione cordis. Hinc confurgit ordo qui est parium dispariumque

rerum sua unicuique tribuens dispositio. Hinc consequenter oritur pax, quæ nihil aliud est quam ordinis tranquillitas, propterea bene dicitur, quod opus iustitiæ est pax, &c.

IUSTITIA diuina ut scribit sanctus Bonauen. dist. xxxij. artic. iij. quæst. ij. libro ij. dupliciter consuevit accipi. Vno modo dicitur iustitia ipsius diuinæ bonitatis condecētia. Alio modo dicitur iustitia prout considerat meritorum exigentiam. Si primo modo accipitur, decet diuinam iustitiam animam rationalem infundere carni ex Adam propagata, tum ex hoc quod est rerum conditor, tum ex hoc quod est prouisor siue administrator. Diffusius de hoc ibi dicit sanctus Bon. & de qua videri potest Scotus distinctione xlvj. quæstione j. libr. iij. Et hæc distinctio ut notat Scotus, potest haberi ab Ansel. profol. x. vbi loquens ad Deum dicit. Cum punis malos, iustum est: quia illorum meritis congruit, & subdit. Cum parcis malis, iustum est: non quia illorum meritis, quia tuæ voluntati vel bonitati condecens est. Et tanta est illorum membrorum distinctio, quod Deus contra primam iustitiam operari non potest, nec præter eam, sed præter iustitiam secundam potest operari, licet non vniuersaliter, quia non potest damnare iustum vel beatum. Hæc Scotus. Et (ut idem ait) in Deo non est nisi vnica iustitia re & ratione. Tamen præter illam extendendo iustitiam, poni potest aliqua iustitia, vel magis aliquod iustum in creaturis. Mira quoque iustitia Dei in hoc ostenditur, ut scriptis reliquit sanctus Bonauentura distinctione sexta, quæstione prima, libro secundo, quæ tantam seruat iustitiam, ut ordinem institutum nullo modo infringat, tantum peccatum odit ut propter peccatum quos charissimos reputauit, abiiciat. Vnde credo inquit quod tam spectandum monstrum diuinæ seueritatis in Angelo nobilissimo & primo homine, quorum vtrumque propriis manibus plasmavit & decorauit, Deus nobis infirmis præposuit & ostendit, ut addiscamus quantum Deus odit peccatum, & maximè superbiam, quod pro vno motu cordis nobilissima creatura omnium creaturarum æternaliter & sine spe veniæ est damnata, & pro vno elu pomi & ipse Adam & tota posteritas vsque ad finem mundi est mortalitati & multiplici pœnalitati subiecta, & nisi Dominus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset. Ex his efficacissimum relinquitur argumentum, quod horrendum est incidere in manus Dei viuētis. Si enim Deus non pepercit nobilissimo Angelo superbienti, quid erit de vilissimo cinere & abiectissimo in altum se extollenti, cum iacere debeat in cinere & cilicio, imò in ipso sterquilinio. Hæc S. Bona.

IUSTITIA hominis tota qua acquiritur regnum cœlorum consistit in tribus, scilicet in munditia cordis, & operatione bonorum, & patientia in aduersis propter Deum, quæ quidem tria (ut scribit Iaco. de Valentia Psal. 4.) maximè debemus querere à Deo, ut ibidem ostendit. Et vera iustitia consistit in corde, locutione, & operatione exteriori, & hoc tam in præceptis affirmatiuis, quam negatiuis, ut idem scribit Psal. 14. Propter quod iustitia Euangelica excellit & præstat iustitiam ve. legis, nam hæc prohibebat manum, & operationem malam. Sed ista prohibet animum & linguam, & manum, scilicet propositum, & locutionem, & operationem malam, &c. Iustitia erga proximum in nouem consistit, scilicet, in tribus circa

circa personam, in tribus circa famam, in tribus circa bona temporalia. Vide eundem ibi. Differt autem iustitia ab aliis virtutibus. Nam omnes aliæ virtutes faciunt hominem perfectum & bonum virum, eò quod sunt hominis ad seipsum, sed iustitia est ad alterum, ut in distributionibus, & commutationibus, & ut conuiuitur cum aliis. De quo consulas latius Iacobum de Valentia Psal. 100. Et secundum Arist. v. Ethic. & refert Iacobum de Valen. Psal. 19. Iustitia dicitur à iuxta. Vnde illud dicitur iustum quod fit iuxta aliquod principium regulatiuum, & rectificatiuum, & mensuratiuum. Vnde sicut opus domificationis & cuiuscunque alterius artis, redditur iustum & rectum quando fit iuxta illam regulam mensuratiuam, cum qua fabricatores mensurant opera, ita pariter operationes humanæ redduntur & dicuntur iustæ, quando fiunt iuxta aliquam legem & regulam, & conformantur & adæquantur illi legi & principio regulatiuo. De quo latius vide Christo. Episcopum vbi supra, & Psal. 45.

Iustitiæ diuisiones.

IUSTITIA est triplex, ut notat Brulefer dist. v. q. v. li. ij. scilicet, innata, acquisita, & infusa. Iustitia innata vel naturalis est ipsa voluntas nostra vel rectitudo naturalis. Vel ipsamet libertas voluntatis, quæ naturaliter inclinatur ad bonum honestum. Iustitia acquisita potest dici quæcumque virtus moralis per quam possumus rectè agere, & hoc modo iustitia est virtus communis. Iustitia infusa quæ dicitur gratuita, id est charitas. Et dicitur Theologicalis, quæ nominatur charitas, & est decor omnium virtutum, & est sufficiens ad beatitudinem, &c.

IUSTITIA Quædam est legalis, quædam particularis, ut & notat Iaco. de Valentia Psal. 17. Iustitia legalis consistit in operationibus quæ fiunt secundum legem, siue iuxta legem. Nam iustitia (ut supra dictum est) dicitur à iuxta. Et illa operatio dicitur iusta quæ fit iuxta legem, eò quod non deuiat à lege, nec à voluntate legislatoris, qui intendit ciues facere bonos, & sic iustitia dicitur omnis virtus. Iustitia verò particularis est duplex, scilicet, commutativa, & distributiva. Vnde Richard. distinctio. xlvj. ar. j. qu. j. libro iij. ita scribit, Iustitia accipi potest secundum rectitudinem voluntatis, qua vult aliquis reddere unicuique in distribuendo vel commutando quæ eum decet. Et iustitia distributiva est qua aliquis vult omnibus qui sunt de communitate distribuere bona communia secundum debitam proportionem æqualitatem. Et ut ait Iacobus de Valentia. Hæc iustitia fit in distributione dignitatum & præmiorum & bonorum communium iuxta meritum & proportionem meritorum, secundum mensuram, & proportionem laborum, & virtutum, & hoc fit comparando res & personas secundum proportionem geometricam, ut dicitur v. Ethicorum. Iustitia commutativa est qua aliquis in commutando vult seruare debitam æqualitatem secundum quantitatem, ut inquit Richar. vbi supra. Et hæc est quædam potentialis pars qua aliquis vult seruare in commutando debitam æqualitatem non secundum quantitatem, sed secundum proportionem, & illa iustitia (ut dicit Iaco. de Vale. vbi supra.) fit in commutationibus & venditionibus, quæ consistit in proportionem & æqualitatem commutatorum, quia dicitur commutatio iusta quando fit iuxta medium rei secundum proportionem arithmeticam, scilicet quod vnum commutatum non excedat alterum in pretio, ut dicitur v. Ethicorum. Et commutativa iu

stitia propriè loquendo (ut inquit Richard.) in Deo non est, quia nulli est debitor ex legis necessitate, & tantum secundum quantitatem de bono tribuit ultra meritum, & de malo citra demeritum. Iustitia verò distributiva in Deo est, omnibus enim distribuit bona sua secundum debitam proportionem æqualitatem. Hæc & alia Richardus. Vtrique iustitiæ aduersatur lætifera peltis, ut scribit Gerson de directione cordis, consideratione iij. Contrariatur enim commutatiuæ contractus vsurarius quo ad temporalia, & simoniacus quo ad spiritualia. Porro iustitiam distributivam vulnerant & inficiunt promotio, remuneratioque; malè meritorum in republica Ecclesiastica, spirituali. Est itaque triplex iustitia, scilicet, legalis, commutativa, & distributiva. Iustitiæ distributiuæ (ut inquit Gerson parte j. de origine iuris & legum) contrariantur promotiones indignæ, & intruliones in officiis reipublicæ, & beneficiis Ecclesiæ. Commutatiuæ autè contrariantur contractus illiciti, vsura & fraus in temporalibus: Simonia & Giezia in spiritualibus, de quo paulò antè dictum est.

IUSTITIA Quædam est essentialis & primaria, altera est participativa seu deriuata & attributiue dicta. Essentialis descripta est supra quæ est perpetua & constans, voluntas ius suum unicuique tribuens. Iustitia participata sic describitur secundum Magist. Ioannem Gers. de origine iuris & legum, est habitus vel tanquam habitus cõformis diuinæ iustitiæ, eiusque imitatus per participationem, quo habitu inclinatur habens eam facere ius, vel reddere, ita quod ius est velut actus, vel vsus, vel effectus, vel titulus talis iustitiæ. Rursus de iustitia sic participatiue dicimus, quod quædam est iustitia originalis, quædam regni cœlestis, ut ibi. Primum quærite regnum Dei & iustitiam eius. Et hæc est duplex. Quædam gloriæ, quædam gratiæ, &c.

IUSTITIA originalis ut scribit Brulefer dist. j. parte ij. quæst. j. libr. iij. est quidam habitus supernaturalis immediatè à Deo infusus ipsi animæ Ad faciē suam perfectam pacem & tranquillitatem inter partem sensualitatis, & rationem, & voluntatem, & partem intellectualem, & istud donum quo ad aliquod erat nobilissimus habitu charitatis, quia faciebat perfectam pacem inter partem superiorē, & inferiorē. Tamen simpliciter donum charitatis est nobilissimum, cum per ipsum animam reddatur chara, & amica Deo, quod non faciebat iustitia originalis. Itè Adam receperat donum originalis iustitiæ pro se & pro tota sua posteritate, ideo sumus debitor, quia si non habemus hoc, non prouenit ex defectu ipsius Dei dantis, sed ipsius recipientis, qui non custodiuit. Et iustitia originalis in primo homine (ut idem vult dist. xxx. libr. ij.) erat quasi frenum, quo mediante ipsa anima regebat corpus ad imperium suæ voluntatis sine rebellionē, sed cum omni foelicitate. In nobis autem illud frenum ablatum est, ideo anima non regit secundum rectam rationem nisi cum magno labore & difficultate, & hoc propter absentiam iustitiæ originalis. Brulef. Et communiter secundum Doctores, iustitia originalis hunc ponitur habuisse effectum, scilicet facere perfectam tranquillitatem in anima quantum ad omnes potētias, ita quod naturaliter inferior non inclinaretur contra iudicium superioris, aut si inclinaretur quantum est ex se, posset tamen ordinari & regulari sine difficultate superiorum, & sine tristitia inferiorum & per hoc tollere rebellionem sensu litatis quo aduersatur rationi ac voluntati regulatæ. Lexic. Theol. D

vt Dominus Præpositus Gab. di. xxx. q. j. li. ij. scribit, & iustitia originalis secundum eundem est supernaturalis bonum Dei infusum voluntati primi parētis. Itē omnis rebellio appetitus inferioris ablata est per iustitiā origināle, etiā in viribus inferiorib⁹, ita quod etiā potētia inferiores ex parte sui delectabiliter obediebant rationi, &c. De quo latius consulas Gabr. Et q. ij. vbi supra. Iustitia dupliciter dicitur esse debita. Vno modo quia in se accepta, & actione accipientis amissa. Alio modo quia accepta in alio, & actione alterius amissa. Primo modo peccatum aduale est carentia iustitiæ, secundo modo originale. Vnde magis comparatur peccato quasi quiescenti in animo post actum transeuntem quam peccato actu ali quod elicitur à voluntate peccante. Cum autem pater Adam transgressus est præceptū peccato suo personali, nudavit se, & posteritatem suam iustitia debita. Omnis ergo posteritas reatetur ex iustitia originali, quam habere debet & ea caret, &c. quare omnes filij iræ nascimur, &c. Plura de hoc Dominus Præpositus Gabri. De hac iustitia originali legito Gersonem parte iij. sermon. de conceptione Mariæ, & de eius effectu videto & eundem parte ij. in recommendatione licentiandorum in Decretis facta Parisiis.

IUSTITIA publicæ honestatis, de qua Richard. di. xij. ar. j. q. iij. lib. iij. & doctores, est propinquitatis ex sponsalibus proveniens, robur trahens ab Ecclesiæ institutione propter eius honestatem, propinquitatis ponitur pro genere. Nam in hoc pub. hone. iusti. conuenit cum affinitate, & cognatione, cætera ponuntur pro differentiis. Nam per hoc quod pub. hone. iustitia à sponsalibus provenit, differt ab affinitate, quæ est propinquitatis proveniens à carnali copula & à spiritali cognitione, quæ provenit per legalem adoptionem. Et per hoc quod additur, robur trahens ab Ecclesiæ institutione, differt ab illa propinquitate quæ dicitur consanguinitas, qui non provenit ab Ecclesiæ institutione, sed à naturali generatione. Et ista propinquitatis quæ dicitur publicæ honestatis iustitia, extēdit se ad omnes consanguineos, ita quod sponsus hac propinquitate dicitur propinquus omnibus consanguineis suæ sponsæ. Et sponsa est propinqua omnibus consanguineis sui sponsi. Et ideo dato quod sponsalia dissoluantur, ita quod matrimonium intersponsum & sponsam nō perficiatur, tamē ratione iam dictæ propinquitatis quæ dicitur publicæ honestatis iustitia, sponsus non potest contrahere matrimonium cum aliqua consanguinea suæ sponsæ, nec econverso, sponsa cum aliquo consanguineo sui sponsi. Vide latius de hoc Tho. Argen. qui & iura ad hoc allegat. & Paluden. qu. ij. eadem dist. De ista publicæ honestatis iustitia multa habentur extra de consan. & affi. in vj. libr. vt refert Sco.

IUSTIFICARE est iustum facere. Aliquid autem dicitur iustificare seu iustificās (vt scribit San. Bon. di. xl. quæst. ij. li. iij.) multipliciter. Vno modo effectiue, & sic solus Deus dicitur iustificare. Alio modo formaliter, & sic gratia dicitur iustificare quæ informat ipsam animam, expellendo iniquitatem culpæ, & dando reſtitutiōem iustitiæ. Tertio modo aliquid dicitur iustificans nō solum in habitu, verum etiam in effectu, & sic charitas iustificat, siue fides quæ per charitatem operatur. Quarto modo dicitur aliquid iustificans in ipsius iustitiæ exercitatione & vsu, & hoc modo madata Dei in quibus iustitia exercetur, iustificare dicuntur, quādo modo debito obseruan-

tur. Item leg. Euangelicæ, vt idem ait, competit iustificare secundum triplicem modum, videlicet, formaliter ratione gratiæ sacramentalis, & in effectu ratione amoris spiritualis, & exercitio ratione multiplicis boni operis ad quod dirigitur homo per cōsilia & præcepta, &c. Hæc Bonauentu. Et secundum Gersonem tract. x. super Cantic. virginis. Non est maius cælum & terram creare, quam peccatores iustificare. Ratio, Non enim habet postitium creatio contrariū, sicut contrariatur iustificationi peccati. Rursus creatione sola potentia consideratur, sed in iustificatione, sapientia, simul & beneuolentia nec minus cum potentia pensatur.

IUSTIFICATIO est quædam dispositio in iustificationem per infusam charitatē sequitur communitio sanctorum, quo peccator iustificatus participat omnia bona sanctorum omnium. Iuxta illud Prophetę, in persona peccatorum iustificati. Particeps sum ego omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Charitas enim, quæ non querit quæ sua sunt, facit omnia communia. Et secundum san. Bona. dist. xvij. lib. iij. Sola illa quatuor necessaria sunt ad iustificationē, scilicet, gratiæ infusio, motus liberi arbitrii, contritio, & peccati expulsio. Et qu. iij. vbi supra, secundum speciale priuilegium potest Deus iustificare sine omni preparatione, cum secundum legem communem non iustificet nisi eos qui se preparant, sicut dicitur Zach. i. Convertimini ad me, & ego conuertar ad vos, &c. Ad stipulatur Rich. dist. xvij. ar. iij. qu. ij. lib. iij. cum dicit, sicut quando ex vno elemento fit aliud, concurrunt quatuor, scilicet vnus formæ corruptio, & alterius generatio, & dispositio ad corruptionem vnus, & dispositio ad generationem alterius. Sic cum de impio fit iustus, requiruntur quatuor, scilicet impietatis destructio, quæ est culpæ remissio, & gratiæ infusio & dispositio ad destructionem impietatis, quæ est culpæ detestatio, & dispositio ad susceptionem gratiæ, quæ est liberi arbitrii ad Deum cōuersio. Et sic patet quod gratiæ infusio pertinet ad iustificationem impij. Et quæst. j. vbi supra, ad hoc quod anima adulti formetur per iustificationē in esse gratiæ, oportet præcedere conuersionem voluntatis ad Deum tempore vel natura, qua conuersione disponatur anima ad susceptionem gratiæ, qua formaliter iustificatur, & hoc lege communi, &c. Et quamuis iustificatio impij sit supernaturalis (vt idem ait q. ix. vbi supra) non tamen est miraculosa, scilicet quæ fit de lege communi vbi requiritur aliqua dispositio in adulto qui iustificatur, quāuis effectiue fiat per potentiam supernaturalis agentis, de qua latius ibidem videatur de miraculo.

IUSTIFICATIO autem impij præter legem communem quæ fit si Dominus iustificat adultū aliquē, qui prius se nō disposuit, miraculosa est, &c. Illud vero Aug. In peccatoribus præcedit aliquid quo digni

gni sunt iustificatione, dupliciter intelligi potest, secundum Dominum Cardinalem Cameracensem q. xij. artic. ij. lib. j. Vno modo quod illud tale peccatores habeant à se, & sic est illud falsum. Alio modo, quod habeant illud ex præueniente Dei misericordia, & sic est illud verum, & est de intentione Aug. cū dicit lxxxiij. quæst. clxxvij. Prorsus cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Et concludit, Præcedit ergo in peccatoribus aliquid, quo quamuis nōdum sint iustificati, digni efficiantur iustificatione, & idē præcedit in aliis peccatoribus quo digni sunt obduratione, &c. Et sic est intentio Aug. quod in quibusdam peccatoribus, imō & in pluribus præcedit aliquid quo digni sunt iustificatione, id est, Deus communiter non dat istum effectum misericordiam, scilicet, iustificationem, nisi præcedat voluntas pœnitentiæ, ita quod Deus misericorditer disposuit, quod cui libet habenti sufficientem attritionem per pœnitentiā, dabit gratiā iustificationis. Ideo dicunt doctores aliqui, quod sufficiens attritio semper sit cōtritio. Hæc Dominus Cardinalis Camera. Et li. Retractatio. dat intellectum suorum verborum Augustini, & præcipue huius quod addidit, Deus non miseretur, nisi voluntas præcesserit, dicit hoc esse dictum de misericordia, quæ sequitur pœnitentiā, quod scilicet præcedit talis voluntas pœnitentis, non autem de qualibet misericordia Dei. Nam vt dicit, est quædam misericordia Dei præueniens ipsam voluntatem, sine qua non præparatur voluntas, &c.

IUSTUS à iure dicitur, & est is qui iura seruat. Quādoque ponitur pro mediocri, cum & ius ipsum mediocritas quædam sit. Vel iustus dicitur qui præditus est iustitia, vel qui seruat iustitiam, aut qui seruat mandata Dei. Ad hoc autem vt homo sit simpliciter iustus, & iustificatus ad vltimam felicitatem & vitam æternam consequendam, quatuor sunt sibi necessaria, vt notat Iacobus de Valentia Psalm. 14. Primo, quod mundetur ad omni macula & culpa præterita. Secundo, quod possit vitare futura peccata, & si committit, quod iterum possit mundari. Tertio, quod possit bonum operari erga Deum & proximum. Quarto, quod sit Deo gratus & acceptus, & sua opera accepta ad vitam æternam, quia aliter nō possit peruenire ad terminum beatitudinis. Iustus quoque omnibus dominatur, iustis que omnia esse communia ostendit Gerson parte secunda, sermo ne de dominio Euāgelico facto in cœna Domini. Vnde Actuum 4. dicitur, Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Si cor vnū (inquit Magister Ioannes Gerson Cancellarius Parisiensis) & anima, imō vnum corpus, & vnus spiritus, prout loquitur Apostolus ad Eph. 4. Quid conuenientius quam vt eorum sit vna prorsus hæreditas, vna damnatio, vnus castus principatus. Hanc veritatem cognouit egregius Doctor Aug. dum posuit iure poli omnia esse communia. Vide latius de hoc Gersonem, iustus quoque (vt scribit Iacobus de Valentia super illud Psalm. 57. Latabitur iustus cū viderit vindictam.) Cū viderit Deum punire peccatorem pro aliquo magno delicto, tria debet facere aut quatuor. Primo, laudare diuinam iustitiam. Secundo, timere iustum iudicium Dei. Tertio, latari & laudare Deum, quia non permisit eum cadere in simile peccatum, sed seipsum præseruauit. Quarto, lauare manus suas in sanguine illius peccatoris, id est, corrigere seipsum, & præseruare ne cadat in tale peccatum, nec puniatur sicut ille. Nam lauare manus in scriptura,

nil aliud est nisi se innocentem reddere, & non cum peccatoribus participare, sed à peccato præseruare, & corrigere, &c. Et vt idem ait Psalm. 72. Castigatio iustorum dicitur matutina, id est, velox. Nam quando iusti delinquant in aliquo, citò & velociter castigat eos Deus. Vnde Psalm. Et fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis. Per oppositum, castigatio sceleratorum est communiter vespertina, & lera & tarda, quia Deus non castigat eos vsque ad mortem: quia moriuntur quo ad corpus & animam ad pœnam æternam. Vnde tales mala capiunt in interitu, &c. vt dicitur Psalm. 139. Vnde dicit Ambr. quod illi co si quis post peccatum flagellatur, hoc cedit sibi in bonū. Nam signum est quod Deus nō seruat sibi punitionē post mortem. Per oppositum, malū est signū quando scelerati non flagellantur in hac vita, quia signū est quod Deus seruat pœnam in aliam. Ideo ait Aug. Hic vte Domine, hic seca, vt in æternū parcas.

De litera K.

ATHEGOREMA vt scribit Brulef. distin. xxj. quæst. j. li. j. est dictio quæ est per se significatiua alicuius rei vniuersalis, vel particularis.

Sinchategorema est dictio quæ non est per se significatiua, sed est dispositio dictionum kathegorematicarum, &c. De quo in logica scripsimus. Kyrie-leyson, id est, Domine miserere. Et sunt duæ dictiones. Nam kyrios ô kyrie in vocatiuo, id est Domine, vel kyrios, id est, proprius, authenticus, Dominus, vt inquit Ioānes Corastonus. De hac dictione Kyrie-leyson ita scribit Ioannes Reuchlin vir nostra tempeſtate doctissimus, Latine, Græcæ, & Hebraicæ linguæ peritissimus, ad Bebelium Poetam nostrum & amicū familiarissimum, & dicit Kyrie trisyllabum esse, primamque per ypsilon, secundam verò Iota scribendum, cui sit accentus in prima peracutus. Eleyson verbum imperatiuum tetrasyllabum accentu si militer antepenultima acuto, nec sit diphthongus vquam ex E & H vocalibus, quapropter à nostris ob ignorantiam Hellenismi malè cœpit pronūciare hoc totum Kyrieleyson quinque syllabarum, quasi per synaloephem elisis vocalibus. Hæc Capnio, &c.

De litera L.

LABIUM & Labrum idem sunt, à quo diminutium Labellum. Labia Dei vt scribit Hieron. Epistola j. mysticè vtriusque testamēti consonantia intelliguntur. De quibus

duobus testamentis in Prouerbiis dicitur, Prou. 16. Et diuinatio in labiis eius, in iudicio non errauit os eius.

LABOR, est fatigatio vel functio quædam vel animi vel corporis grauioris operis vel muneris, secundū Cice. libro secundo. Tuscu. quæstio. Vel dicitur opera, dicitur & labos sicut honos, lepos, de quibus in grammatica dicitur. Et labor dicitur dupliciter, vt scribit san. Bona. distinctio. xlviij. art. ij. libro iij. in fine. quæstio j. Vno modo proprie, & sic dicitur opus pœnale, & hoc modo nec corpora supercælestia, nec angeli boni laborant. Alio modo communiter, & sic dicitur labor quodcunque obsequium, secundum quem modum angeli dicuntur laborare in vinea Domini, & circa nos, quia nobis obsequuntur, sic & corpora cælestia. Hæc Bonauentura. Labor autem ma-

Lexic. Theol.

D 2

num ad tria ordinatur, vt literis mandauit Gabr. di-
 stinctio. xvj. artic. iij. dubio j. lib. iij. post Alexan. sci-
 licet, ad ocium vitandum, ad corpus domandum, &
 ad viduum quærendum. De primo Hiero. ad Rusticū
 monachum. Semper aliquid operis facito, vt te dia-
 bolus occupatum inueniat. De secundo Apostolus
 2. Corint. 6. annuerans ea, quibus corpus castiga-
 tur, dicit: In laboribus, in ieiuniis, in vigiliis, in casti-
 tate, &c. De tertio, Act. 20. Ad ea quæ mihi opus e-
 rant, & his qui mecum erant, ministrauerunt manus
 istæ, &c. Et laborare quandoque manualiter etiam
 expedit deuotis & religiosis, vt scribit Gerson par-
 te tertia, de exercitiis discretis deuotorum simpli-
 cium. Vnde contingit nonnunquam vt homines ne-
 gligentes non quidem ob corporis debilitatem, sed
 ex desidia & carnis voluptate deueniunt ad magna
 pericula suarum animarum non solum in malis cogi-
 tationibus, sed etiam quandoque in grauioribus.
 Prudenter itaque & rectissime religionum instituto
 res suis deputarunt filiis certas horas non solum ad
 cantandum, orandum, ad meditando: verum etiā
 ad labores manuum exteriores faciendum, prout
 clarè patet in regula sancti Benedicti, & aliorum ap-
 probatorum ordinum institutionibus. Non enim
 aliqua cogitatio tam turpis, tam abominabilis ma-
 la & execranda, quam non inueniat detestanda ocio-
 sitas. Hæc Gerson. Et idem in sermone de verbis Do-
 mini. Venite ad me omnes qui laboratis, ponite ipse
 plures hominum labores. Peccant quoque paren-
 tes (vt idem scribit parte iij. sermo. Dominicæ se-
 ptuagesimæ de accedia) cum non docent pueros la-
 borare vno vel alio modo. Aliud periculum est, futu-
 ræ paupertatis periculum, & de malis quæ eueniūt,
 præsertim in senectute, &c. Discretio autem labo-
 rum est necessaria, vt ibidem ostendit Gerson per
 multa exempla. Differunt laborare & esse onerati,
 vt idem scribit in sermone, Venite ad me, vbi supra.
 Nam qui leuem aliquam molestiam sustinet, labora-
 re simpliciter dici potest, qui verò grauem, & quæ su-
 pra vires suas esse videatur portat, iure oneratus esse
 narratur, &c.

¶ **Lac** plura significat secundum proprietates apud
 doctores, vt & scribit frater Pelbartus libro secun-
 do Rosarij Theolog. in dictione, Lac. Primò pro-
 pter albedinem significat castitatem, & virtutum
 candorem. Canticorum quinto. Quasi columbæ in-
 quit lacte lotæ, id est candentes puritate, & per con-
 sequens gratiosè hominibus, sic, & animæ tales Deo
 acceptæ sunt, &c. Aliquando significat propter
 dulcedinem sapientiæ diuinæ dulcorem desiderabi-
 lem. 1. Petr. 2. Rationabiles lac concupiscite. Aliquā-
 do propter conuenientiam lactis in alimentum par-
 uulorum, significat facilem doctrinam nouellis vel
 simplicibus in fide tribuendam. 1. Corint. 3. Quasi
 carnalibus tanquam paruulis in Christo lac vobis
 potum dedi, &c. Vnde Hiero. super Iudic. homil. v.
 dicit. Lactis cibus in scripturis dicitur moralis in-
 structio doctrinæ, quæ incipientibus velut paruulis
 datur, scilicet morum inquit correctio, enunciatio
 simplicis fidei, & disciplina correctionis, & sanctæ
 conuersationis, non profunda & secretiora myste-
 riorum eis statim tradenda sunt. Aliquando lac si-
 gnificat malum. Iuxta illud Psalm. Coagulatum est
 sicut lac, cor eorum, id est malorum, quia lac coagu-
 lat in caseum, & tandem ex caseo per decoctionem
 fit fortissimum bitumen, ad eod quod etiam marmo-

ra & durissimos lapides in fractione connectit, ergo
 significat obstinationis compressionem in malo.

¶ **LACHRYMA** est humor ex oculis flentiū manans.
 Flere autem est lachrymas fundere, & lachrymæ cau-
 santur ex tristitia, & aliquādo ex affectus teneritate,
 præcipuè cum cōsideratur delectabile cum tristabi-
 li, vt ex deuotione, ex san. Tho. ij. ij. qu. lxxxij. art. iij.
 Lachrymæ autem sunt vitales, nisi sint nimis. Vnde
 Gerson parte iij. de religionis perfectione, ac mode-
 ratione, ait: Fermè nihil mentem nostram sic pur-
 gat, illuminat & serenat vt profunda compunctio, &
 lachrymarum inundatio. Verum id quidem si obser-
 uatur, illud, ne quid nimis. Fit autem nimis dum ex
 his incurrit euacuatio & perturbatio cerebri, dū
 præterea flens redditur impotens ad opera sibi ne-
 cessitate faciendum incumbens, vel ex voto vel
 ex præcepto, vel ex superioris instituto, quamobrem
 hæc lachrymarum profusio nonnunquam est abiici-
 enda, &c. Hoc idem vult parte iij. de exercitiis dis-
 cretis deuotorum simplicium, vbi & vult quod lach-
 rymarum abundantia tentationes malas & cogi-
 tationes, & maculā animæ efficaciter abluat, & pur-
 gat & extinguit, si tamen discretio non desit, ita vt
 caput, sensus & ratio non lædantur, & dum modo fir-
 ma spes de Dei misericordia non absit, &c. Quisque
 autem flet deliberatè temporalia, vel seipsum (vt
 idem scribit tracta. vj. super cantico virginis) aut ad
 dit conditionem Deo, quam apponere Christus do-
 cuit tam verbo quam exemplo suo: Verum tamen
 non sicut ego volo, sed sicut tu, fiat voluntas tua. Et
 ita plorat meritorie si dicto suo non dissentit affectus
 ve effectus suus. Si verò conditionem huiusmodi
 nec affectus nec effectus plorantis addiderint,
 actus vel habitus lamentum iam est seculi, non secun-
 dum Deum, & mortem operatur. Vide latius vbi
 Gerson. Felices autem sunt lachrymæ (inquit Ber.)
 quas benignæ manus conditoris abstergunt, & bea-
 ti oculi qui in talibus liqueferi elegerunt quam ele-
 uari in superbiam, quam omne sublime videre, quā
 auaritiæ & petulantia famulari. Et Cassiodo. super
 Psal. Fuere mihi lachrymæ meæ, ait, Fletus est cibus
 animarum, corroboratio sensuum, ablutio peccato-
 rum, refectio mentium, lauacrum culparum. Et
 Chryl. Lachrymæ lauant delictum, quod pudor est
 confiteri. Idem super Matth. Sicut post vehementes
 imbres, mundus ac aer purus efficitur, ita & post la-
 chrymarum pluuias serenitas mentis sequitur at-
 que tranquillitas. Gregor. in pasto. Vniuscuique
 mens tantum poenitendo compunctiois suæ bibit
 lachrymas, quantum se à Deo meminit amittit per
 culpas, &c. Plura alia similia alijs inueniuntur.

¶ **LACVS** vno modo capitur pro indocto, imperito,
 insipientē & lapideo. Vnde laicus dicitur à laos Græ-
 cè, quod est lapis Latine. Secundo modo laicus ca-
 pitur pro homine non habente ordinem sacramen-
 talem in Ecclesia Christi, vt scribit Brulefer dist. v.
 quæst. j. li. iij. De quo videas & in dictione Clericus.
 Et nota quod scribit sanctus Bonauen. dist. xxxiij.
 ar. ij. q. j. libro ij. De quibus laicis in quibus mater cō-
 citatis superbia regnat, quantum ad ea quæ sunt fidei
 & morum. Cum enim sicut idiotæ præsumunt
 sacram scripturam exponere quæ est profundissima
 omnium scripturarum. Cum iterum habeat quan-
 dam honestatem exteriorem, contemunt vitam
 omnium aliorum, & meritò huius duplicis super-
 biæ excæcantur, vt incidant in errorem istum pes-
 simum,

simum, per quem excæcantur à Deo, vt nesciant dis-
 cernere quid bonum est & quid malum, dum multa
 genera peccatorum ponunt esse à Deo malo. Quos
 Esa. præmonstrat 5. ca. Væ qui dicitis malum bonū,
 & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucē
 tenebras, &c. Quare non omnes scripturæ libros le-
 gant laici. Quoniam nihil est tam sanctum & salubre
 & piū quo non contingat abuti, sic de libris euenit
 (inquit Gerson parte j. in principio de laude scri-
 ptorum. considera. xj.) quorum non est culpa, neque
 icribentium, sed scelus est in abusu, non tamen ar-
 cendi videtur (vt idem ait) ab opusculis moralibus
 & deuotis, nullam in se difficultatem, nec ambigui-
 tatem, nec absurditatem in translatione gerentibus,
 cuiusmodi sunt historię, vel vitę, vel legendæ sancto-
 rum, nec non meditationes sanctæ, &c.

¶ **LAMENTVM** querela, questus. Et est duplex lamē-
 tum (vt literis prodidit Gerson tracta. vj. super Ma-
 gnificat. Vnum est in sola ratione, non redundans
 passionally ad sensualitatem, & hoc appellatur dis-
 plicentia vel odium, vel detestatio vel abominatio
 liberè elicitæ per iudicium rationis. Sic proportio-
 nabiliter de gaudio, & desiderio, & ita generaliter
 de omni nomine passionem sonante competit acci-
 pere suo modo. Lamentum aliud est quod oritur &
 radicitur in sensualitate, aut ortum ifratione deri-
 uatur, & redundat ad cor sensuale, non aliter de cæ-
 teris affectibus, quos Philosophi solas propriè vo-
 luerunt dici passiones quæ sensum afficiunt & quo-
 dammodo affligunt. Item lamentum aliquod est
 temporale, hoc est pro solis temporalibus incom-
 modis apprehensis à ratione, sub ratione poenæ af-
 flictiuæ. Aliud spirituale pro solis malis culpæ appre-
 hensum sub ratione offensæ diuinæ bonitatis & ius-
 titiæ. Lamentum poenæ habent damnati, non lamē-
 tum culpæ vt offensua fuit, aut est diuinæ iustitiæ,
 qualiter est in viatoribus plurimis inuenire. Et lamē-
 tum culpæ prout est offensua diuinæ iustitiæ
 hoc solum propriè est laudabile, & meritorium, nec
 potest procedere, nisi ab electione libera voluntatis,
 de quo multa Gerson vbi supra.

¶ **LARGITAS**, liberalitas. Differunt autē largitas hu-
 mana & diuina. Vnde Gerson parte iij. parte j. de mē-
 dacitate spiritali. Alia longè est diuina, & mag-
 nificencia Dei conditio, qui absque detrimento
 sui dat omnibus affluenter, promptiorque est ad dā-
 dū, quam sumus ad recipiendum. Id eod quod vult sem-
 per esse per sanctum desiderium dispositum ad reci-
 piendum dona sua, quantum enim ea feruentius desi-
 derabis & petes, tantò abundantius accipies, &c.
 Aliter est largitas humana, quæ non ita omnibus
 subuenire defecibus potest sicut diuina largitas, de
 qua fusius Gerson vbi supra.

¶ **LASCIVA** secundum Cassiodorum super Psal. est
 indecēs motus dissoluti animi, & corporis ex intem-
 perantia carnali procedēs. Vel lasciuia est mollicies,
 petulantia, & nequitia. A lasciuia id est molliter ago,
 & lasciuē, molliter, nequiter, &c.

¶ **LATRIA**: Nomen latria (vt scribit Sco. d. ix. li. iij.)
 potest æquiuocè accipi. Vno modo pro cultu siue
 reuerentia exhibita Deo in actu interiori ratione
 summi dominij, vel summi boni. Vel pro reueren-
 tia exhibita Deo actu exteriori, vel habitu inclinan-
 te ad talem actum. Et secundum eum est virtus mor-
 talis, & non Theologica, quia non habet Deum pro
 obiecto, sed honorem deferendum Domino increa-
 to. Latria itaque est reuerentia soli Deo debita &

sibi exhibita. Hanc diffinitionem declarat Brulef.
 dist. ix. q. j. lib. iij. Latria est summa veneratio poten-
 tialis. Cultus, reuerentia, honor, in proposito sunt
 idem & religio. Religio autem secundum Tul. est
 quæ superioris cuiusdam naturæ (quam diuinam vo-
 cant) cultum ceremoniamque affert, & à tali religio-
 ne dicuntur omnes Christiani religiosi de religio-
 ne Christiana, cuius religionis Christus est summus
 Patriarcha. Dicitur & latria pietas, in quantum ten-
 dit in Deū summum bonū, quia est pater omnium
 summus. Dicitur & seruitus simpliciter & anthono-
 masticè, quia ipse Deus sicut est supremus Dominus,
 sic est sibi correspondens summa seruitus, quæ dicitur
 latria, de qua seruitute dicit saluator Matth. 4. &
 Deuter. 8. Soli Deo seruias. Hæc Brulefer vbi supra:
 Latria (vt vult Augusti.) nominat illud quod colitur
 Deus. Quomodo autem colitur Deus potest intel-
 ligi dupliciter, vt scribit S. Bonauen. dist. ix. ar. ij. q. j.
 libr. iij. Aut sicut actu, aut sicut habitu, ideo nomen
 latria æquiuocè dicitur, & aliquando stat pro actu,
 aliquando pro habitu, secundum autem quod stat
 pro habitu ipsius animæ habilitante ipsam ad cul-
 tum Dei, sic est habitus virtutis in quantum est circa
 bonum, & difficile & meritorium, & ad salutem ne-
 cessarium, & circa huius opera præcipuè consistit
 virtutis habitus. Probat & ibidem sanct. Bonauen.
 quod latria sit virtus cardinalis. qu. iij. vbi supra, qui
 est cultus Deo debitus. Vnde secundum Augusti. de
 ciui. Dei. li. x. c. j. Idem est apud Græcos latria quod
 apud nos religio, excepto quod nomen religionis
 est in plus. Vnde & ibidem dicit quod cultus Deo
 debitus quatuor nominibus nuncupatur, duobus
 apud Græcos, & duobus apud nos. Apud Græcos
 namque dicitur latria, & theosebia, sine eusebia, apud
 nos verò dicitur pietas, & religio, ita quod ista duo
 nomina respondent istis duobus, licet quodammo-
 do sint in plus. Differunt autem latria & theosebia
 secundum propriam acceptionem, licet aliquando
 accipiantur pro eodem, quia theosebia dicit cultum
 interiorem, qui propriè spectat ad virtutes theologi-
 cas, sed latria seruitutem exteriorem, qui spectat ad
 iustitiam, scilicet virtutem cardinalem. Hæc Bona-
 uentu. vbi supra. Si autem latria dicitur cultus inter-
 ior, cum ille consistit in credendo, & diligendo, &
 sperando in Deū, sic dicitur virtus theologica non
 ab alijs distincta, sed consequens ad omnes illas, de
 quo latius Bonauen. quæst. iij. vbi supra, Et latria (se-
 cundum Iaco. de Valen. Psalm. 28. qui à prædictis non
 discrepat) est cultus soli Deo debitus ratione summi-
 tatis omnipotentis & maiestatis & sapientiæ, & boni-
 tatis, & in munere & confessione laudis & adoratio-
 ne consistens, & sic de iure propter seipsum debetur
 Deo ipsa latria, sed adhuc Christo & Deo patri re-
 spectu nostri debemus & tenemur exhibere latriam
 propter tria beneficia recepta, scilicet creatio-
 nis, redemptionis, & glorificationis, & ratione victoria,
 & triumpho, quem Christus obtinuit de mōdo &
 diabolo, &c. Eadem dicit Psal. 44. & sic verè Christo
 competit latria, quia creator & vniuersalis Domi-
 nus, & iudex, & redemptor & verus Deus (vt idem
 scribit Psal. 71.) Et secundum eundem Psal. 95. latria
 consistit in tribus, scilicet, in confessione fidei & lau-
 dis cum munditia cordis, & in oblatione & adora-
 tione. Et vt idem ostendit differt latria veteris testa-
 menti & noui. Nam illa latria non fiebat cum tali
 confessione. interiori & exteriori, nec cum tanta
 munditia ex parte offerentis & oblato, quia ibi offe-

rebantur animalia bruta. Hic autem offertur sacrificium purum & mundum de se bonum & acceptabile. Et sic latria nostra fit cum maiori sanctimonia & magnificentia, quia offertur Christus Deus & homo, agnus sine macula & immortalis. Hæc ille. In qualibet insuper re Deo soli debetur laus, honor, & gloria, sicut ipse est omnia in omnibus. Hinc Psal. Omnis terra siue omnis creatura adoret te Deus & psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo altissimo. Nulli vero creaturæ datur laus huiusmodi per latriam (vt scribit Gerson parte iij. tracta. j. de canticorum originali ratione) nec vt signum est vt imago, nec propter aliam quauis attributionem si proprie sentiamus, sicut nulla res creata summum bonum est, neque vt res, neque vt signum vel aliud attributum. At vero laudamus in creaturis Deum adoratione latriæ, sicut in cruce & in imaginibus Christi, imò sicut in omni re, quemadmodum qualibet est imago vel vestigium tenue trinitatis, non minus naturaliter quam aliqua sit artificialiter. Caue tamen in laude vel latria creaturarum à scandalo, quale fieret si adoraretur publice Deus in dæmone, vel eius imagine, in asino, vel in bufone, imò nec in angelis & hominibus quantumcumque sanctis quam proprius eis & alter honor inest. Hæc Gerson. Et per latriam vt semel dicam, intelligitur theosebia, id est, cultus vel seruitus soli Deo debitus, qui & ad oratio strictissime sumpto vocabulo dici solet, de quo latius vide supra in dictione Adoratio, Gabr. lectio. xlix. canonis.

L A V S est sermo elucidans magnitudinem virtutis secundum Aristo. lib. j. & iij. rhetor. & B. Thom. super Psal. 17. Dicitur autem à laudo verbo, quod aliquando significat vt bis extollo. Horat. Laudabunt alij clarum Rhodon, aut Mitylenen. Aliquando idem est quod nomino. Plautus. Id vt scias Iouem supremum testem laudo. Vnde illaudatus, qui ne nominari quidem dignus est, hoc est illaudabilis. Vellaus secundum aliquos proprie est vox populi de aliquo recta loquentis. Differunt autem laus & laudatio, quod laudatio est oratio ipsa laudantis laudes continens ipsius laudati. Laus vero est virtus ipsa non aliunde proueniens, sed suis nixa radicibus. Virgilius, Primam merui qui laude coronam. Hinc laudabile dignum laude (& collaudo simul laudo) deducuntur. Differunt & laus & honor vt scribit Iaco. de Valen. Psal. 148. Nam honor est præmium virtutis & tribuitur bonis. iij. Ethic. aut est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis secundum Ciceronem. Sed laus est commemoratio beneficiorum receptorum. Et sic honoramus bonos & virtuosos indifferenter, sed laudamus benefactores agendo gratias pro beneficiis receptis. Sed quia quicquid boni est in nobis recepimus à Deo. Iam non solum tenemur honorare Deum eò quod est bonus de se, sed etiam iugiter tenemur laudare eum commemorando beneficia, eò quod omnia recepimus à Deo, & quia omnes creaturæ, quicquid boni habent, à Deo acceperunt, ideo omnes laudare debent. Hinc Psal. Laudate Dominum de cælis, & cæ. Laus igitur proprie Deo debetur, à quo est omne bonum & meritum nostrum. Hinc Augustinus ad Sixtum Presbyterum: Cum coronat Deus merita nostra, nihil aliud coronat quam munera sua.

L A V D A B I L E accipitur multipliciter (vt scribit Gabriel distinctione decima septima, quaestione prima, articulo tertio, dubio tertio, libri primi.) Vno modo

pro omni natura quæ est bona, siue sit creata, siue in creata. Sic loquitur Augustinus iij. de libero arbitrio, dicens: Si laudatur rationalis creatura quæ facta est, nemo dubitet laudandum esse qui fecit. Alio modo dicitur cuius bonitas ordinatur ad aliquem alium actum. Et sic dicitur primo Ethicorum, quod optimorum non est laus. Tertio modo accipitur laudabile, vt opponitur vituperabili: & sic est aliquod bonum existens in nostra potestate dignum retributione & laude. Sicut vituperabile est aliquod vitium existens in nostra potestate dignum increpatione & pænæ. De isto dicitur tertio Ethicorum à Philosopho. Nullus itaque improperabit cæco ex natura, vel infirmitate, vel ex plaga, sed magis miserabitur. Cum autem qui ex vini potatione, vel alia incontinentia, omnis vtique increpabit. Earum autem quæ circa corpus malitiarum, quæ in nobis increpantur, quæ autem non in nobis, non. Et sic accipit Augustinus tertio de libero arbitrio. Motus quoque huc vel illuc voluntas conuertitur, nisi voluntarius, atque in nostra potestate positus, neque laudandus cum ad superiora, nec culpandus homo esset cum ad inferiora detorquet. Primo & secundo modo charitas est laudabilis, sed non tertio modo. Nec sumus laudandi sic, quia Deus infundit nobis charitatem, quæ non est in nostra potestate, quamuis sumus aliquo modo laudabiles, si nos disponimus ad recipiendum charitatem. Similiter charitas laudabilis est, in quantum est operis meritorij causa & principium. Gabriel. Ratio autem laudis vel vituperij fundatur in libertate arbitrij, vt scribit Gerson parte tertia de passionibus animæ, consideratione septima, quare passiones omnes in animalibus brutis censendæ sunt bonæ & pulchræ. Exempli gratia: Audacia & animositas, in leone & gallo: ira, in tigride & apro: voluntas, in porco, hircu & passere: timiditas, in lepore & oue: fraudulencia, in vulpe: adulatio, in cane: superbia, in equo. tristitia melancholica, in cato: auaritia, in cornice. Passiones itaque istæ neque malæ sunt, vel deformes in genere moris, cum desit ipsis animalibus libertas arbitrij in qua fundatur ratio laudis vel vituperij. Hæc Gerson. Præterea laudabilis is dicitur, qui bene agit, vt scribit Gabriel distinctione vigesima tertia, quaestione prima, articulo primo libro tertio: quoniam sicut propter passiones, ita propter actus secundum se consideratos, simpliciter vt sunt actus appetitus sensitui, non vt conformiter vel difformiter rationi rectæ sunt elicit nullus laudatur vel vituperatur. Sed secundum passiones & actus, vt conformes vel difformes rationi rectæ laudamur vel vituperamur. Laus igitur, & vituperium secundum Philosophum (vt ait Gabriel) non conuenit passionibus intrinsicè essentialiter & ex se, sed per quandam denominationem extrinsecam, scilicet per moderationem virtutis. Ex quo sequitur, quod quanto aliquis est magis passionatus sicut oportet, & quando oportet, & propter quod oportet, & cæ. tanto laudabilior est & virtuosior, & econuerso magis passionatus sicut non oportet, & quando non oportet, & cæ. est magis vituperandus, magisque vitiosus: & sicut virtus habet sedare passiones, ita & actus appetitus sensitui. Virtutis enim est excitare passiones, & actus, quod idem est, & quando oportet, puta irasci, timere, audere, & cæ. Eius etiam est sedare pas-

se passiones vitiosas, & refranare siue superabundantes siue deficientes, & reducere ad medium secundum debitas circumstantias: hoc est cohibere appetitum sensituum, ne eliciat actus contra rationem, & excitare vt eliciat secundum rationem. Hæc Gabriel, & c.

L E G I T I M U M dicitur quod est legi conforme, vt inquit Gerson parte secunda de contractibus, parte j. consideratione j. Illegitimum per oppositum idem quod illicitum, & c. Contractus autem quidam sunt legitimi, quidam illegitimi, vt ibidem ostendit Gerson.

L E N I T A S, clementia, vel mansuetudo, vel mititas. Nihil enim ita efficax ad correctionem, emendationemque multorum repertum est, quemadmodum lenitas, vt inquit Gerson par. ij. de paruulis ad Christum trahendis, considera. iij. Nihil enim homini melius est facilitate & clementia, (ait Comicus.) Hinc Saluator noster ait: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Id probat Gerson per multa exempla. Quis egregium doctorem August. tanquam fidus aliquod beneuolum adquisiuit Ecclesiæ? Am brof. Quia virtute: vtique beneuolentia & mititate. Videto latius sibi Cancellarium.

L E O in scriptura quandoque significat diabolum, propter suam voracitatem. i. Petri 5. Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret. Quandoque significat hominem sanctum, sicut Marcus figuratus est in facie leonis, Ezech. i.

L A E S I O, infliccio, vel molestia, & cæ. Læsiō corporis est duplex, vt scribit Gabriel distinctione decima quinta, quaestione decima quinta, articulo primo, libr. iij. Quædam infert damnum vltimum, puta mortem vel mutilationem membrorum, aut vulnerationem irremediabilem, per quod redditur inutile ad exercitium operationum naturalium sibi debitarum. Alia est citra vltimam, & est vulneratio vel debilitatio organi vel membri curabilis, aut non in toto tollens operationem naturalem, sed aliquantum impediens. Prima dicitur læsiō enormis, secunda mediocris: & in læsionibus citra mortem, tenetur lædens damna, quæ incurrit læsus atque coniuncti presentia & futura, passiosque dolores compensare, & medicorum impensas, si quæ factæ sunt, soluere. Hoc probat post Scotum Gabriel articulo secundo, conclusione quinta, vbi supra.

L A E T I T I A est gestientis animi elatio voluptaria, secundum Ciceronem libr. 3. de fin. bonorum & malorum. Vel lætitia in animo est commotio suaui iucunditatis in corpore, secundum eundem libro 2. de fin. bonorum & malorum. Aut lætitia est exultatio quædam animi gaudio efferuentiore euentu rerum expetitarum, secundum Aulum Gel. libr. 2. nocti. acti. cap. xxvij. Vel secundum beatum Thom. iij. senten. distin. xlix. q. j. artic. j. Lætitia est expressio vel effectus interior, secundum quod ipse affectus dilatatur roboratus & perfectus ex coniunctione appetitus. Diciturque lætitia quasi lætitia: quia dilatat, vt dicit Gerson parte iij. tracta. ij. de canticordo. Sunt autem duæ lætitiæ, scilicet bona & mala, secundum Philosophum, vt & refert Gerson parte ij. sermone de omnibus Sanctis, qui incipit: Et exultabunt sancti. Vna quæ est studiosorum, pura, laudabilis, tranquilla, diuturna. Hinc est illud quod Philosophia admirabiles habet delectationes firmitate & puritate. Alia dicitur quæ à vitiosis vi-

tam peccudum eligentibus inquiritur: & hæc fœda, turpis, inquieta, breuis, nocitura, qualis fuit Sarda napali. Hanc lætitarum varietatem locis plurimis scriptura sacra non siluit. Lætamini, inquit, iusti in Domino. Ecce bonam lætitiæ. Audi malam. In maleficiis suis lætificant Regem. Et talia sine numero posuit sacra scriptura. Et illud: Qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Prouerb. 2.

L E V E dicitur illud quod est natum ferri à medio, secundum Aristot. libro j. de cælo & mund. Leuissimum autem quod superferitur omnibus aliis ab eo sursum latis. A quo leuitas, quod aliquando dicitur sine pondere. Modò pro stultitia, inconstantia, vtilitate ponitur. Est & leuitas spiritalis, quæ maxime consistit in feruida charitate: & econtra gravitas in mortalis peccati malignitate. Et sicut est in materialibus, quod leuia petunt sursum & grauiæ deorsum: sic eodem modo est in spiritalibus. Quam obrem sicut decedentes in feruida charitate tendunt ad locum summum: cælum, scilicet emyreum, nisi impediuntur: & hoc propter patres antiqui testamenti, & propter eos qui nondum lætificauerunt pro peccatis, qui retardantur donec perfectius purgentur. Decedentes vero in mortalis peccati deformitate, tendunt ad locum infimum, qui est terræ medium: ita scribit Thom. Argen. circa distin. xlv. lib. iij. senten. Nam peccatum trahit deorsum: non secundum ordinem naturæ (vt inquit S. Bonauen. di. xlix. ar. j. q. ij. libro iij.) cum non habeat conformitatem ad illum, sed secundum ordinem iustitiæ: quia peccatum cum sit vilissimum, disponit hominem ad locum vilissimum & infimum.

L E V I R est frater viri. Leuitices dicuntur duorum fratrum vxores, quæ non sunt sibiipsis affines: nec vir fororis, & vxor fratris: quia affinitas non causat affinitatem. Oportet enim quod semper persona quæ est causa affinitatis, sit consanguinea alteri illorum. Palud. dist. iij. q. j. lib. iij.

L E V I T A. Et proprio nomine Leuitæ appellatur diaconi, vt scribit S. Bonauen. in expositione textus distinct. xxiiij. lib. iij. In quo nomine clauditur proprius eorum actus, & principalis, scilicet ministrare sacerdoti specialiter & immediatè in sacramentis. Ad Diaconos enim pertinet corpus Domini transferre in primitiua Ecclesia, etiam sanguinem dispensare: vnde immediatè isti sacerdotibus assistunt & ministrant. Et dicuntur Leuitæ, vt idè ait, non quod officium habeat Leuitarum, sed quia consimile illi, & per illud officium præfiguratum.

L E X est ratio summa insita in natura, quæ iubet ea, quæ facièda sunt, prohibet cõtraria. Eadè ratio quæ est in mente hominis confirmata & cõfecta est lex. Cic. lib. i. & 2. de legib. ait: Lex est neque hominū ingenii excogitata, nec sanctū aliquod populorū, sed æternum quiddam quod vniuersum mūdū reget, imperandi, prohibendique sapientia. Idè 2. de natura Deorū: Lex est recti perceptio, prauique depulsio. Itè lex est cõstitutio populi, in qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt, vt habetur di. ij. cap. lex. Tho. prima secundæ. q. xc. ar. j. Lex est regula & mēsurā actū agendorū vel omittendorū. Et q. xcj. ar. j. idem dicit: Lex est dicitur rationis practica. Gerson parte prima de origine iuris & legū. Lex, inquit, est regula cõformitatē habēs ad dictamē recte rationis. Idem parte ij. in recommendatione licen-

tiandorum in decretis, ait: Dominus sicut fecit hominem, ut sibi soli subiectus dominaretur ceteris rebus mortalibus: ita sibi indidit præ ceteris rationem tanquam legem intimam & vnicam. Neque enim propter aliud dicitur homo factus ad imaginem & similitudinem Dei, nisi quia sui capax per rationem effectus est. Aug. & expositores Catholicæ. Et idem Gerson parte iij. in descriptionibus terminorum ad theologiam vtilium, dicit: Lex est recta ratio practica secundum quam motus & operationes rerum in suos fines ordinate regulantur. Vel est ipsa talis regulatio in quocunque. Lex secundum Alexand. de Ales in iij. parte summa, est sanctio sancta, præcipiens honestum, prohibensque contrarium. Et dicitur lex à ligando, id est obligando: ut scribit Gabriel distinctione xxxvij. quæst. vnica, ar. j. libr. iij. Vel à legendo, id est dictando quid agendum sit, vel quid publice legatur. Et quamuis iste terminus lex sit generalis ad omnem legem creatam vel incretam, naturalem, humanam, vel diuinam, scriptam vel non scriptam: tamen quandoque restringitur ad vnã speciem, ut dicit Petrus de Aliac. Et quia lex decalogi obligatoria est, quæ & præceptum & mandatum dicitur, extendendo præceptum ad prohibitionem: dicendum est de ea, de qua videatur Gerson lec. ij. de vita spiritali animæ, & in de pot. Eccles. confid. vlt.

Lex obligatoria (ut notat Gabriel distinct. xxxvij. quæstione vnica, artic. j. libr. iij.) est signum verum reuelatum creaturæ rationali, quod est notificatum rectæ rationis dictantis ligari eam ad aliquid agendum vel non agendum, ad vitam æternam consequendam, & damnationem euitandam, ut scribit Gerson de vita spiritali animæ, lect. ij. Dicitur signum notificatum, quia nulla lex (inquit Gabriel vbi supra) obligat liberum arbitrium, si notificata non fuerit: alioquin naturaliter fatui & insensati, imò & bruta dicerentur obligari, & legem obligatoriã habere, cuius transgressio esset imputabilis ad poenam, & obseruatio ad præmiũ: quod nullus dicit. Sed quid de paruulis in vtero mortuis est dicendum, quod ibi nec est lex, nec præceptum, cuius transgressio imputatur ad nouam culpam actualem: sed est sibi quoddam statutum diuinum, quo non obseruato, non redditur hæreditas amissa in Adam primo parente. Vnde absque libera commissione vel omissione ad cuius oppositum rationalis creatura obligata fuerat, peccatum esse non potest: nullus quoque qui ignorantiam inuincibilem sufficienter allegare potest, transgressor legis appellari potest, nec quo ad Deum, nec quo ad homines: plerumque tamen apud homines aliquis esse sciens præsumitur, quia non potest iuridicè per testes iustam ignorantiam causam assignare propter quod damnatur quandoque apud homines ille, qui verè est innocens apud Deum. An autem saluentur ignorantes legem, dicit Petrus Aliacen. quæstione ij. artic. ij. in fine, libr. iij. Si alicubi essent ignorantes legem & nomen Christi, scilicet quod lex illa siue præceptum baptismi eos non arctat, nec illam seruare tenentur, sed de eius non obseruantia per ignorantiam excusantur, tamen poenam legis iustè subire compelluntur. Exemplum de latrone qui legem hanc quod latro suspendatur seruare non tenetur, quia non debet esse homicida sui, & tamen poenam legis per iudicem iustè compellitur sustinere. Sic dicendum est de infantibus qui decedunt sine baptisate, sci-

licet quod impotètia eos excusat ab obseruantia præcepti de baptisate habendo, & ideo eis non imputatur ad culpam nouam, quod non fuerunt baptizati: & ita de circuncisione, sed non sequitur quod non damnentur, quia sola anima Christiana saluabitur, & quæ pactum Dei seruauerit, quod non est in illis, ideo damnantur: non quia culpam incurrerunt ex non obseruantia, sed quia pactum non seruauerunt. Hæc Dominus Cardinalis vbi supra: de quo legito aliàs latius.

Lex est triplex, secundum quod triplex est signum notificatum, scilicet mentale, vocale & scriptum: sic triplex est lex, scilicet indita siue per inspirationem, siue per naturalem dictaminis euidenciam, siue per doctrinã. Lex prolata, lex scripta siue quod idem est lex mentalis, vocalis, & literalis. Et dicitur in descriptione legis, vbi supra, signum verum, quia signa falsa & si quandoque ligare dicuntur per accidens, quomodo ligat conscientia erronea, nihilominus de se, & propriè legis obligatoriæ vim non habent. Dicitur recta rationis, quia signum rationis erroneæ propriè non est obligatorium, etiam si signum esset verum. Gratia exempli: ut signum siue propositio explicans præceptum aliquod emanasse à superiore iniustum: quamuis signum sit verum, tamen non est obligatorium, quia non est signum rectæ rationis. Mandatum enim iniustum non emanat à recta ratione. Dicitur dictatis seu volētis ligari creaturam rationalem, & c. Ad excludendum legem consultoriam aut permissiuam. Etiam ad innuendum quod recta ratio præcipientis vna cum voluntate, est ratio obligationis inferioris, id est, quæ inferior obligatur. Nam quantumcunque notificatur voluntas superioris, nisi per illam velit ligari inferiorem, non confurgit obligatio. Vnde nec tenemur nos conformare in omnibus diuinæ voluntati, nisi cum Deus vult nos illi conformari, hoc est non tenemur velle quicquid Deus vult, etiã cognitum ut tale. Sed tenemur velle quicquid Deus vult nos velle, diuinæ tamè voluntati cognitæ tenemur non remurmurare. Hæc Gabriel vbi supra, & in primo distinct. vlti. & c.

Lex præceptiua (ut scribit Gerson parte iij. in definitionibus terminorum ad theologiam vtilium) propriè est lex libero arbitrio insinuata signo, verbo, aut scripto, iubens sub poena dissolutionis amicitie inter Deum & liberum arbitrium, ne pro modo vel in modo violetur, & lex præceptiua & si multipliciter diuidi possit, tamè solet à doctoribus diuidi in legem diuinã, naturalem, & humanam siue positiuam.

Lex diuina est signum verum creaturæ rationali reuelatum, notificatum rectæ rationis diuinæ volentis teneri illam, seu ligari ad aliquid agendum vel non agendum pro consecutione felicitatis æternæ. Et dicitur reuelatum ad excludendum legem naturalem & humanam, quæ non habentur per reuelationem immediatè à Deo. Dicitur pro consecutione ad excludendum leges politicas etiam à Deo reuelatas, ut sunt leges veteris testamēti, quæ dicuntur iudiciales. Vnde non ideo præcisè dicitur lex aliqua diuina seu de iure diuino appropriatè, quia reuelata. Tradidit enim Deus plures leges patribus veteri test. pro regimine politico & ciuili: ut puta iudiciales, quæ non immediata & directa intentione ordinat ad finem vltimũ & supernaturalẽ: ideo non sunt propriè diuinæ. Et lex diuina (ut scribit Aliacen. q. vespertiarum) ut sumitur pro lege diuinitus inspirata, qualis est lex

est lex Moyfi vel Christi. Vno modo potest sumi pro aliqua regula vna data à Deo aliquid præcipiente vel prohibete. Alio modo pro aliqua vna congregatione plures tales regulas continente, qualiter tota doctrina Christi, dicitur lex Christi. Sic capiendū ad hoc sumi potest strictè pro aliqua totali congregatione solū continente præcepta & prohibitiones, quia hæc duo solum pertinent ad legem propriè dictã. Alio modo potest sumi largè pro aliqua totali congregatione: non solum continente præcepta & prohibitiones, sed etiam consilia & promissiones præmiorum, comminationes suppliciorum, & multa huiusmodi, quæ licet non sint de substantia legis propriè, quia nec ligat, nec obligat, eò quod his nihil imperatur aut prohibetur: ipsa tamen sunt fortissima adiutoria ad legem sustinendam: ideo dicuntur partes legis diuinæ cõmuniter dictæ. Et lex diuina secundum Gersonem par. iij. in descrip. ter. ad theolog. vtil. in hominibus propriè est lex per diuinã reuelationem acceptam ad regimen plurimorum pro fine beatitudinis principaliter ordinata. Primũ ponitur ad differentiam legis priuatæ: aliud ad differentiam legum iudicialiũ in antiqua lege. Et in lege purè diuina (ut scribit Gabr. distinct. xxxvij. quæst. vnica, artic. j. libr. iij.) assignari possunt quatuor gradus. In primo ponuntur leges immediatè reuelatæ à Deo pro tota communitate hominum, aut principaliori parte scriptæ in Biblia: & præsertim in Euangelis latis à Christo ad consecutionem beatitudinis. In secundo gradu ponuntur leges diuinæ, quæ ex præcedentibus solis deducuntur in consequentia euidenti. In tercio gradu ponuntur leges diuinæ ex prædictis deductæ per successiuam relationem Apostolorum & aliorum, æquivalentem scripturæ canonicæ: sicut determinationes Ecclesiæ, quæ spiritu sancto creditur regi. In quarto gradu sunt leges specialiter inspiratæ & reuelatæ quibusdam singularibus personis pro se, aut pro paucis ad hoc electis. De quo plura scribit Gerson de vita spiritali animæ, lect. ij. Coroll. vij. Et lex diuina, secundum Iacobum de Valentia Psalm. 118. nihil aliud est nisi effectus & signum & imago diuinæ voluntatis: quia in ea luget & manifestatur diuina voluntas erga actus humanos. Et ideo lex ista dicitur recta & iusta, quia est lata & condita iuxta diuinam voluntatem, quæ dicitur metrum & mensura omnium actuum humanorum. Et ideo actus humani tantum dicuntur & sunt iusti & recti, in quantum sunt facti iuxta diuinam legem, & sunt ipsi conformes. Et tota lex diuina (ut idem scribit) consistit in dilectione Dei & proximi, ut ait Saluator Matth. 22. & Luc. 10. sed in tali dilectione oportet quod seruetur species, modus & ordo, secundum Augustin. id est quod diligat illud, quod diligendum est, & modo & ordine quo diligendum est: ut latius ibi scribit Episcopus Christophopolitanus. A lege autem diuina nulla lex, aut obligatio purè humana potest absolueri aut excipere vel institui quod modo obseruetur, ut scribit Gerson part. ij. tractatu de non esu carniũ.

Lex diuina secundum diuersos effectus diuersis nominibus nominatur in scriptura (ut notat Iacob. de Valentia tract. iij. cap. iij. prologi super Psalm. in quantum ligat & obligat hominem, dicitur lex Domini. Sed in quantum est à Deo prolata & scripta in tabulis, dicitur sermo Domini, siue eloquium Domini. Sed in quantum prohibet mala fieri, dicitur præcepta siue præceptum, in quantum autem ad

monet bona fieri, dicitur mandatum siue mandata. Sed in quantum est testificata à Deo & prophetis, dicitur testimonium Domini. Sed in quantum per legem cognoscimus voluntatem Domini, dicitur voluntas Domini. Sed in quantum fuit confirmata per mortem Christi testatoris, dicitur testamentum Domini. Sed in quantum iustificat obseruantes, dicitur iustitia siue iustitia Domini. Sed operationes quæ sunt secundum iusticiam, dicuntur iustificationes. Sed punitiones & præmiationes quæ fiunt per iusticiam, dicuntur iudicia Domini. In quantum verò ducit & dirigit homines, dicitur via. Item in quantum eius scripta omnia sunt impleta in Christo, dicitur veritas. In quantum sumus per eam liberati, dicitur misericordia: in quantum Deo pacificati, dicitur pax. Dicitur & lignum vitæ, & hoc metaphorice, quia deus dedit hanc legem loco ligni vitæ, in quo Adam præuaricatus est ut eam seruaret & coiret, expectando ex ea fructum vitæ. Et Patres veteris testamēti eam seruauerunt vsque ad tempus Christi. Dicitur & lex Domini & vinea Domini. Matth. 2. & 22. quæ data est nobis ad colendum. Dicitur etiam seges lex diuina. Vnde Christus Luc. 9. dixit: Messis quidè multa. Et Ioan. 4. Aspiciet messes, quoniam albi sunt. Hæc latius declarat Iacob. de Valentia supra, & Psalm. 118.

Lex æterna (ut scribit Augustin. contra Faustum, & refert Petrus de Aliaco in primum sen.) est diuina mens seu voluntas ordinem naturalem seruari iubens, turbari vetans. Vnde patet secundum eundem, quod sicut voluntas diuina est simpliciter prima in genere causæ efficientis, sic ipsa lex simpliciter prima in genere legis obligatæ. Quare sicut nulla causa potest agere ipsa non agente: sic nulla lex potest obligare ipsa non obligante. Vel lex æterna est summa ratio, cui semper obtemperandum est secundum Augustin. vbi supra. Et secundum Gersonem par. iij. in descriptionibus terminorum ad theol. vtil. Lex æterna est diuina voluntas ordinatiua rerum à sua arte producibilium vel productarum, quo ad operationes & motus, & fines singularium. Vel est perpetua & cõstans voluntas, ius suam vnicuique tribuens.

Lex prima (ut scribit Gerson vbi supra) est beneplacitum seu voluntas supremi Domini Dei, præstituentis rebus à se conditis fines suos, & motus, & operationes ad illos. Vel sic: Lex prima est diuina voluntas præstituens ordinem rebus à se conditis, & c. & secundum Aliacen. dicitur lex increata.

Lex Euangelica dicitur lex perfectæ libertatis, quia liberat à seruitute præuaricationis, ut scribit sanctus Bonauen. distinct. xl. q. penult. lib. ij. siue etiã à seruitute legis, dum in ea datur spiritus charitatis, qui est spiritus libertatis: secundum illud quod dicit Apostolus Rom. 8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed spiritum adoptionis filiorum. Et ideo ex hoc non sequitur, qui est sub lege Euangelij sit liberatus à seruitute terreni domini, & c. Et lex Euangelica nominatur quinque nominibus (ut scribit Iacobus de Valentia Psalm. 118.) Dicitur enim lex in quantum fuit à Christo lata. Secundo, dicitur testimonium in quantum fuit à deo Patre approbata & testificata in baptisate, & in transfiguratione, cum dixit: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Fuit etiam testificata per Prophetas & Angelos. Tertio, dicitur iustitia in quantum iustificat ratione consiliorum & mandatorum affirmatiuorum & sacramentorum. Quarto, dicitur præceptum

ceptum ratione prohibitorum, quia prohibet omne vitium. Quinto, dicitur iudicia, in quantum tribuit primum obseruatoribus: Ex quo patet, quod vna & eadem lex habet multa nomina secundum diuersos respectus. Sed quia in tota lege nihil iubetur nisi charitas & dilectio Dei & proximi: quia in his duobus mandatis vniuersa lex pendet & Propheta, vt patet Matth. 22. Ideo tota lex de cultu diuino, quæ pertinet ad dilectionem Dei: vel de præceptis moralibus, quæ pertinet ad dilectionem proximi, vt scribit Iacobus de Valentia Psalm. 49. Et vt idem scribit Psalm. 118. lex Euangelica tripliciter iustificat, & facit hominem dignum vita æterna. Primò, per fidem, in quantum credit Iesum Christum esse verum Deum & hominem, & redemptorem totius generis humani Messiam in lege promissum. Secundò iustificat per charitatem perfectam erga Deum & proximum. Tertio, per spem, in quantum contemptis rebusterrenis ponit finem suum in cœlestibus à Christo promissis. Et sic non operatur propter aliquod præmium temporale, sed propter vitam æternam promissam, &c. Et lex Euangelica dicitur lex seu regula Christi, & illa lex potest sumi vno modo strictè (vt scribit Dominus Cardinalis Cameracen. qu. vesperiarum) pro congregatione illorum, & simile eorum quæ docuerunt Apostoli & discipuli eius auctoritate sua. Vnde lex Christi seu regula, dicitur tota doctrina Euangelica: intelligendo per Euangelium non solum doctrinam quatuor Euangeliorum, sed generaliter nouum testamentum, quemadmodum doctrinam suam vocat Paulus Euangelium, 2. ad Timoth. 1. Sed sic capiendo adhuc potest multipliciter sumi. Vno modo pro talis doctrinæ veritate, siue sit in mente, siue in scripto, vel in voce. Alio modo potest sumi pro talis veritatis vel obiecti intellectuali cognitione. Vnde non minus propriè dicitur lex vel præceptum, vel prohibitio ipsa cognitio agendorum, vel non agendorum, quam ipsa veritas enuntians quid agendum, vel non agendum: ideo dicit venerabilis Hugo j. de Sacramentis, parte vj. cap. vj. Quid cognitio faciendorum fuit, nisi quædam ad cor hominis facta præceptio: & quid rursum cognitio vitandorum, nisi prohibitio. Hæc autem cognitio potest esse multiplex, quia vel solum apprehensa, vel iudicativa. Et si iudicativa, vel cum formidine, vel cum certitudine. Et si cum certitudine, vel potest esse habitualis vel actualis: vel ab habitu acquisito solum, vel ab habitu etiam infuso. Vnde secundum hoc loquendo propriissimè lex Christi potest dici fides infusa, vel actus eius, quo creatura rationalis firmiter assentit doctrinæ Christianæ veritatibus. Hæc Dominus Cardinalis Aliacen. Ultra legem autem veterem Dominus opus habuit instituerè legem Euangelicam, vt scribit Gerson parte ij. in recommendatione licentiandorum in decretis facta Parisiis. Siquidem ad nihil perfectum adduxit lex antiqua, dicente Apostolo ad Hebræos septimo: Nihil ad perfectum adduxit lex. Erat enim figura & umbra nouæ legis. Nam omnia in figura contingebant eis, ait Apostolus. Adueniente igitur re, vel luce, impleta est lex non soluta. Ac perinde constituti sunt Apostoli, Discipuli, & Euangelistæ, tanquam doctores huius legis, & ceteri successores eorum, quos Theologos nominamus, non secundum corticem literæ, quæ occidit, sed secundum interiorem spiritum, qui viuificat. Hæc Gerson.

Cum ergo lex Euangelica sit regula, & dispositio totius vitæ nostræ, vt nos bonos efficiat, & Deo charos, & acceptos ad vitam æternam, in quatuor consistit. Primò præcipit diuinum cultum, cum dicit: Diliges Dominum deum tuum ex toto corde, &c. & præcipit omnes articulos fidei, cum dicit: Si creditis in Deum, in me credite. Et sic præcipit spem, fidem, & charitatem, & latram, & hoc quo ad Deum. Secundò præcipit omnem innocentiam, & iustitiam, & puritatem, cum dicit: Beati mundo corde. Tertio prohibet omne vitium, & separat prauos à iustis in meritis, cum dicit: Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Matt. 7. Quarto minatur perpetuam pœnam oblatinatis in iudicio, cum dicit: Ite maledicti in ignem æternum. Et ista quatuor continet lex Euangelica, quæ docet quid agendum, quid credendum, quid petendum, & quid fugiendum. Hæc Dominus Iacobus de Valentia Episcopus Christo.

¶ Lex creata seu participata, vt scribit Gerson parte iij. in descri. ter. theol. vtil. est participatio, vel emanatio, vel mutatio, vel similitudo quædam analogatis æternæ, vel effectus eius, ordinem in rebus conditis, aut seruans, aut seruare dicans.

¶ Lex naturalis obligatoria, vt scribit Gabr. distinct. xxxvij. q. vnica. art. j. libro iij. est signum naturaliter habitum notificatum recte rationis diuinæ, volentis creaturam rationalem ligari ad aliquod agendum, vel non agendum, pro consecutione finis sui naturalis, qui est felicitas humana, siue monastica, siue iconomica, siue politica. dicitur autem signum purè naturaliter habitum, quod inditum est cuilibet homini non impedito in vsu debito rationis. Inpeditur autem per corpus, per errores, per vitia multa: & differt à diuina, quia hæc acquiritur per reuelationem. Lex verò naturalis ex naturali lumine intellectus, quamuis quicquid acquiritur lumine naturali intellectus, id ipsum deus potest immediatè reuelare, sicut patet in datione præceptorum in vtraque lege veteri & noua. differunt quoque ex parte finis. Nam lex diuina de propinquo ordinat, & de perse ad felicitatem æternam. Naturalis verò ad felicitatem humanam huius vitæ, in reliquis partièulis conueniunt lex naturalis & diuina. Videatur de hoc Gerson de vita spirituali animæ lectione secunda, Corol. v. & parte iij. in descriptione terminorum ad theologiam vtilium, vbi ait: Lex naturæ est in rebus creatis regulatio motuum, & operationum, & tendentiarum in suos fines. Et legi naturali consonum est (vt scribit Gabriel distinctio xv. quæst. xv. artic. iij. dubio j. libr. iij.) vt inutiles homines communis pacis, & reipublice turbatores, quales sunt fures, de medio tollantur.

¶ Lex naturalis animalium (vt scribit Gerson parte iij. in descriptione terminorum ad theologiam vtilium) est lex quam habet quodlibet animal nõ impeditum vel indispotum. Lex naturalis hominum, est dictamen legis practicum, quod natus est habere quilibet homo non impeditus in vsu rationis, nec ex indispositione corporis, nec ex deprauatione vitiorum.

¶ Aliquid esse de lege nature dicitur dupliciter, sicut dupliciter dicitur aliquid esse motum vel habitum (vt scribit Gabriel distinctio trigesima septima, questione vnica, articulo primo, libr. iij.) Primo modo dicuntur nota naturaliter, quæ sunt principia

practica: nota ex terminis, aut conclusiones sequentes ex eis: & hæc strictissimè dicuntur esse de legentur. Alio modo dicuntur quædam naturaliter nota, & de lege nature: quia licet non sint necessaria, nec ex terminis euidencia, nec ex talibus sequuntur in consequentia simpliciter necessaria, sunt tamen multa consona istis. Hæc distinctio potest declarari exemplo. Nam supposito illo principio, pacificè viuendum est in communitate, non necessario sequitur ex hoc quod quilibet debet habere distinctas possessiones: possit enim stare pax inter conuiuentes, etiam si illis omnia sunt communia: etiam supposita infirmitate eorum qui conuiuent, & tamen possessiones esse distinctas pro personis infirmis valde consonat pacificæ conuersationi.

Infirmi enim magis curant bona sibi propria quam communia, & magis vellunt communia eis appropriari quam communitati, & custodibus bonæ conunitatis, & ita suscitatur lis & contentio. Non autem omnia præcepta sunt de lege nature, vt sentit Scotus strictè accepta: probat hoc idem Gabr. distinct. xxxvij. q. vnica. art. ij. libr. iij. quia non omnia illa præcepta sunt principia practica ex terminis euidencia, aut conclusiones ex illis in consequentia necessaria illata, ergo. Sed duo præcepta negatiua primæ tabulæ sunt de lege nature propriæ, vt sunt illa duo præcepta: Non habebis deos alienos. Et: Non assumes nomen dei tui in vanum: hoc est, non facies Deo irreuerentiam. Illa namque sunt principia practica ex terminis euidencia aut conclusiones ex eis necessario consequentes. Nam supposito quod sit naturaliter notum vnum tantum esse Deum, vt probat Philosophus 12. Metaph. sequitur formaliter alienum non esse habendum. Sequitur enim formaliter: Nihil quod non est Deus pro Deo est colendum seu habendum. Alienus Deus non est Deus: ergo alienus Deus pro Deo non est habendus. Præmissa sunt naturaliter, imò ex terminis notæ, & sunt practica. Sic & secundum præceptum sequitur ex principis perse notis: sic arguendo: Summè reuerendo non est irreuerentia facienda: Deus est summè reuerendus, quia summè bonus, ideo ei non est irreuerentia facienda. Secunda verò tabulæ præcepta, tam affirmatiua quam negatiua, sunt de lege nature, non strictè, sed largè accepta. Non strictè, quia eorum quæ ibi præcepta sunt, aut prohibita non sunt principia practica simpliciter necessaria, nec conclusiones simpliciter necessariæ, sed sunt de lege nature communiter accipiendo: de quo plura legitur apud Gabriel. Legis quoque naturalis strictè præcepta non sunt dispensabilia: vt ibidem dicit Gabriel conclus. iij. quia illa fundantur in primis principis euidentibus & necessariis, quæ quia necessaria mutari non possunt, quia euidencia sunt, declaratio ne non indigent, ergo non sicut dispensabilia. Et quamuis Legislator Deus circa obseruantiam præceptorum secundæ tabulæ simpliciter dispensare possit per præcepti relaxationem, non tamen sic dispensat de facto propter magnam eorum cum lege nature propriæ proximationem. Non enim illud implicat contradictionem. Vnde negandum non est quin Deus præcipere possit alicui occidere innocentem cum plenum habeat dominium & potestatem occidendi & viuificandi. In quo casu reuocaret præceptum de homicidio, quantum ad illum cui oppositum eius præcipere. Si enim legitur præcepisse Abraham vt occideret Isaac filium suum.

Genesis 22. Sic Osee mandauit vt acciperet fornicariam, & faceret filios fornicationis. Osee 10. quamuis secundum Doctores, non præcepit Osee fornicari, sed contrahere matrimonium cum fornicatrice, post contractum tamen continere: licet etiã ad literam hæc præcipere potuisset. Cum non sit magis legi nature difsonū fornicari quam occidere innocentem. Item sentiunt Doctores de Samsone, quod instinctu spiritus sancti ac familiari eius consilio seipsum cum Allophilis interemit: ergo reuocatum est quantum ad eum præceptum: Non occides. Gabriel. vbi supra.

¶ Lex humana quæ & positua & præceptua dicitur, est signum verum humana traditione, & auctoritate immediatè constitutum notificatum recte rationis volentis rationali creaturam ad aliquod agendum vel non agendum propter finem aliquem rationi consonum, vel temporalem obligare. Et secundum hos duplices fines distinguitur ius humanum siue lex humana in legem canonicam & civilem, quæ duntaxat distinguitur ex parte finis. Nam finis legis canonicæ est consecutio felicitatis æternæ, in qua concordat cum diuina. Finis legis civilis est felicitas humana, monastica, politica, vel iconomica, in qua conuenit cum lege naturali. Potest tamen eadem lex esse diuina, naturalis, & humana, alia tamen & alia ratione: de quo vide latius Gersonem lect. ij. de vita spirituali animæ, & in de potest. Eccles. confid. vlt. Ad hoc videatur & Gabriel. distinct. xxxvij. q. vnica. artic. j. libro iij. Et Gerson parte iij. in descri. ter. ad theo. vtil. Lex humana seu positua est lex per ratiocinationem ex lege naturali deducta in consequentiis probabilibus ad finem debitum humanæ creaturæ. Dicitur autem probabile, quod pluribus & maximè sapientibus apparet verum. Lex positua iuste requiritur in Legislatore prudentiam & auctoritatem. Prudentiam, vt secundum rectam rationem practicam dicet quid faciendum pro communitate. Auctoritatem, quia dicitur lex à ligando, sed non quæcunque sententia prudentis ligat communitatem, nec aliquem si nulli præfideat, &c. Hæc Scotus distinctio xv. q. ij. libr. iij. Et vt scribit Dominus Cardinalis Camer. Quicquid est iustum lege humana, est iustum lege diuina. Nam omnis lex humana debet esse consona legi diuinæ. Ex quo sequitur quod nullum Principis ædictum, prælati præceptum, Politicæ statutum, aut Ecclesiæ decretum est iustum vel iuste obligatorium, nisi sit diuinæ legi consonum. Vnde Augustinus de vera religione cap. xxij. & lib. j. de libr. arbit. vbi dicit, quod in temporali lege nihil est iustum, quod non ex æterna lege homines sibi deriuarint: quicquid igitur, vt postea Aliacen. dicit, est iustum iure poli, est iustum iure fori, & econtrà. Et ideo sic ostendit Ioan. Salesberienfis in suo Policratico libr. iij. cap. vj. omnium legum inanis est censura si non diuinæ legis imaginem gerat. Vnde Aliacen. ait: Quicquid est iustum aliquo iure, est iustum iure diuino: & quicquid diuino iure est iustum, nullo iure iniustum, vt clarum est. Ex quo patet, quod quicquid est iustum in foro interiori, est iustum in foro exteriori. Hæc Cardinalis in principio in primum Sen. Vnde Scotus distinct. xliij. lib. j. ait: Nulla lex est recta nisi quatenus à voluntate diuina acceptatur. De lege humana & positua non parum scriptis reliquit Gerson in multis locis.

¶ Lex priuata, vt scribit Gerson part. iij. in descri. ter. ad

ter, ad theo. vtilium, est lex per diuinam reuelationem accepta ad regimen personæ singularis vel paucorum. Diuina autem reuelatio est illustratio humanæ naturæ rationalis, ad quam habendam vel modum habendi ipsa de communi cursu sibi indito non attingit.

¶ **L**EX civilis & temporalis, vt idem scribit Gerson vbi supra, est lex humana ad finem naturalem socialis vitæ bene regulandæ immediatè & principaliter ordinata, & per illum qui curam communitatis gerit sufficienter promulgata. Sed lex civilis & spiritualis est lex humana ex principiis creditis, vel per se notis, probabiliter deducta, ad finem supernaturalem immediatè & principaliter ordinata, per illum vel illos qui curam communitatis habent sufficienter promulgata.

¶ **L**EX charitatis secundum eundem Gersonem in via, est ius propinquum fruendi Deo propter se, & ceteris omnibus vtendi propter Deum, quomodocunque iustè placuerit ad meritum vitæ æternæ. Gerson.

¶ **L**EX consiliatiua secundum eundem vbi supra. Vel consilium est lex libero arbitrio insinuata, cuius observatio laudem habet, & violatio culpam non habet. Sed lex cohibitiua, vt ibidem scribit, quasi media inter præceptum & consilium, est lex libero arbitrio insinuata signo aut verbo, aut scripto, ligans ne violetur, cuius tamen violatio non est dissolutiua amicitiae & vnitatis inter Deum & liberum arbitrium, nec inter homines ad inuicem. Hæc Cancellarius Parisiensis.

¶ **L**EX vt sit iusta, duo sunt necessaria, vt scribit Gabriel distinctione xv. q. ij. lib. iij. J. auctoritas & prudentia, quæ secundum rectam rationem habens auctoritatem, dicat quid faciendum, & quid expediat ad finem debitum, & ad pacificam conuersionem, & necessariam communitatis sustentationem. Ex quo patet vnde est iustitia in proprietatum possessione, & dominiorum rerum. Nam quicquid secundum leges huiusmodi in fitas possidetur, iustè possidetur: quod verò contra eas tenetur, iniustè tenetur. Dicitur & lex iusta secundum eundem Gabrielem dist. xvj. q. iij. ar. j. lib. iij. post beatum Tho. prima ij. qu. xcvj. ar. iij. ex fine, ex actore, & ex forma. Ex fine, quando ordinatur ad bonum commune. Ex actore, quando non excedit potestatem ferētis. Ex forma, quando secundum proportionem imponuntur subditis onera in ordine ad bonum commune. Et secundum hoc leges huiusmodi onera inferentes proportionabiliter vnum non plus alio grauantes iustæ sunt, per oppositum iniustæ sunt, si excedunt limites facultatis statuentis. Aut quia non faciunt ad vtilitatem boni communis, sed magis ad cupiditatem propriam statuentis, aut gloriam eius. Vel etiam si onera inæqualiter imponuntur multitudini: licet ordinetur ad bonum commune. Et in foro conscientiae non ligat, nisi fortè ad vitandum scandalum, vel turbationem: propter quod etiam quis debet iuri suo cedere, secundum illud Matth. 5. Qui angariauerit remille passus, vade cum eo alia duo: & qui abstulerit tibi tunicam, da ei & pallium. Sunt etiam leges iniustæ, cum fuerint contrariæ mandatis diuinis: sicut leges tyrannorum inducentes ad idolatriam, aut alia peccata: & tales leges non solum non obligant, sed omnino non sunt seruandæ: quia oportet plus obedire Deo quam hominibus. A. 4. Hæc Thomas.

¶ **L**EX iniusta, vt scribit Gabriel dist. xv. q. vj. art. iij.

dubio iij. lib. iij. J. dicitur quæ est contra ius naturale vel diuinum, aut etiam contra ius posituum, contra libertatem Ecclesiasticam, aut facta ad opprimendos pauperes, & iustitiam impediendam, vt dicit Hostiensis libro v. de reilitur. 5. Quid de condentibus leges iniustas, multa iura ad hæc allegans. Et licet de iure talia statuta non valeant, tamen faciunt ea, & consentientes, ac voluntarie ea obierunt, atque secundum ea iudicantes, peccant mortaliter: & si sunt contra Ecclesiasticam libertatem, sunt excommunicati. Statuentes quoque tales leges restituere, tenentur omne damnum quod prouenit alicui ratione talis legis: & similiter obseruantes & aliquid per eas adquirentes: multis probat Gabriel.

¶ **D**IFFERENTIA esse in lege & sub lege, vt scribit diuus Augustinus super illud Psalm. 1. Sed in lege Domini. Vnde qui est in lege: secundum legem agit: qui est sub lege, secundum legem agit. Ille verò liber est, iste seruus. Deinde aliud est lex quæ scribitur & imponitur seruienti. Aliud lex quæ mente conspiciuntur ab eo, qui non indiget literis. Et esse sub lege, vt scribit sanctus Bonauentura distinctione j. libro iij. circa textum, dicitur tribus modis, vel quantum ad causam, vel quantum ad obseruationem, vel quantum ad motiuum. Quantum ad causam sunt illi, qui nati sunt sub peccato. Quantum ad obseruationem sunt isti, qui legem obseruant. Quantum ad motiuum sunt illi, qui timore seruiunt. Christus itaque non fuit sub lege quantum ad causam, vel quantum ad motiuum, sed solum quantum ad obseruationem, aliter tamen quam alij homines: quia esse sub lege quantum ad obseruationem, potest esse dupliciter: vel quantum ad obedientiam obligatoriam, vel quantum ad obedientiam spontaneam. Et primo modo sunt homines. Secundo modo Christus qui se mera liberalitate legalis obseruantiae (vt exemplum daret, veri obedientis, subdidit. Vnde Apostolus ad Galatas quarto, & refert Magister Sententiarum in principio iij. Sententiarum. Cum venit igitur plenitudo temporis, misit deus filium suum factum de muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt in adoptionem filiorum Dei reciperentur.

DE LEGIBVS VETERIS Testamenti.

¶ **L**EGES veteris testamenti quædam dicuntur iudiciales, quædam ceremoniales, quædam morales, vt notat Gabriel distinctione xxxvj. quæst. vnica. artic. j. libro iij. Morales fuerunt præcepta de actibus virtutum, de quorum numero est decalogus, quæ etiam habemus in noua lege. Et moralia ad ius naturale pertinent: & ideo nullam mutabilitatem recepisse monstrantur. Ceremonialia fuerunt præcepta de actibus exterioribus diuini cultus, quibus scilicet homo diuinam seruitutem profiteretur, vt sacrificiū, vestes sacerdotales, templi introitus, quæ dicuntur ceremonialia, vt recitat sanctus Thomas prima secundæ, quæstione xcix. artic. iij. quasi munera Cereis, quæ dicebatur Dea frugum, eò quod primò ex frugibus oblationes Deo offerebantur. Vel vt Valerius Max. refert, à Cere oppido iuxta Romam, eò quod ibi sacra Romanorum oblata sunt. Inde præcepta legis quæ ad exteriorem Dei cultum pertinent, ceremonialia dicuntur. Et dicitur ad exteriorem cu

riorem cultum, quia actus interioris cultus Dei sunt actus virtutum moralium, scilicet fidei, charitatis & spei. Et lex vetus (vt inquit Rabbi Salomon) bene habebat sexcenta præcepta ceremonialia: ideo grauior lege noua. De qua alias dicitur, & infra. Iudicialia sunt de actibus particularibus: iustitiæ obseruandæ inter homines, vt est illud: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Hæc triplicia præcepta tanguntur Deutero. 6. vbi dicitur: Hæc sunt præcepta, ceremoniarum, & iudicia. Præcepta antonomastice dicuntur moralia. Ceremoniarum & iudicia, præcepta de exterioris cultus diuini actibus & de iusticialibus retributionibus: Et quantum ad iudicialia, lex noua est leuissima, quia nulla iudicialia Christus imponit, vt plenius videre poteris apud Gabrielem dist. vltima libri tertij. Fuit autem (vt scribit Scotus dist. vltima libri iij.) vetus lex multò grauior nostra lege. Et post alia dicit: Et ideo nostra sacramenta, quæ habent efficaciam in virtute passionis Christi iam exhibita, plus cõferunt de gratia quam sacramenta veteris legis. Habemusque & doctrinam magis explicitam, & exempla sanctorum plura & efficaciora ad imitandum: et etiam plura merita sanctorum, qui non tantum sibi, sed & nobis, meruerunt, ac nobis suis intercessionibus auxiliantur. Est & adiutorium valde notabile, quia nobis pro obseruatione legis Christianæ promittitur explicitè vita æterna. Illa autem rarò vel nunquam explicitè nisi bona temporalia. Hæc omnia Scotus & alia. Videatur ad hoc Gabriel distinctio. vlt. lib. iij. qui & dicit quod lex vetus fuit multò grauior, quantum ad multitudinem & difficultatem obseruando quam noua lex, præsertim quo ad ceremonialia. Lex enim noua secundum August. paucis & manifestis ritibus est contenta. Non enim habet lex noua nisi septem sacramenta, quæ etiam non sunt omnibus Christianis necessaria: non enim omnes contrahunt matrimonium, nec omnes suscipiunt ordines. Sed necessarius est baptismus, & post lapsum penitentia. Lex quoque noua gratiæ & Euangelij distat præceptis, sacramentis, & promissis, à lege veteri, quamuis quo ad moralia sunt eadè præcepta in vtraque lege. Id quod diffusè probat Gabriel q. vlt. libro iij. Lex insuper vetus dicitur lex timoris: noua verò lex amoris: Et ideo secundum beatum Thom. dist. vlt. lib. iij. q. iij. artic. ij. Et post eum scribit hæc eadem Gabriel distinctione vlt. ar. iij. lib. iij. quia lex noua ex ostensione diuinæ charitatis initiū sumpsit: quia in effusione sanguinis Iesu Christi, quæ fuit perfectissimæ charitatis signum, in eo etiam nouum testamentum confirmatum est. Lex autem vetus in ostensione diuinæ potestatis (quæ timorem incurrit) & initiū sumpsit. Vnde & in ipsa legis datione propter fulgura, voces & tonitrua terror audientes inuasit, vt dicerent: Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur. Exod. 20. Sic & lex vetus ad sui obseruantiam homines inducebat per comminationem pœnarum. Noua verò lex per beneficia exhibitæ & speranda. Item lex vetus est imperfectorum, secundum illud ad Hebr. 7. Nihil ad perfectum adduxit lex. Noua verò perfectorum secundum Matth. 5. Estote perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est. Imperfectorum autem est timere ac cauere malum, operari bonum, timore pœnæ: perfectorum verò est amare. Siquidem perfecta charitas foris mittit timorem. Hanc charitatem præcipit Christus Legistator noster, & tanquam signum suæ le-

gis ac discipulatus præstituit, dicens, Ioan. 13. In hoc cognoscet omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Hæc Gabriel in fine libr. iij. sententiarum. Quomodo autem vetus lex cessauerit, vide supra in dictione Cessatio. Et si accidentalialia legis fuerunt mutata & abolita, & officialia. Sed essentialia legis semper manserunt vna & eadem. Nam semper fuit vnus Legislatores & conditor vtriusque legis. De quo consulto Iacobum de Valentia. Latius tracta. ij. ca. ij. regula super clauem vj. prologi super Psal. Et secundum eundem Psalm. 24. Lex vetus nihil aliud fuit nisi quædam via dirigens in Christum, tanquam in finem immediatum: & ideo nusquam petit regnum cœlorum, sed semper petit Christum Messiam futurum, qui doceat viam in regnum cœlorum. Et ideo sicut lex vetus dicitur via in Christum, ita lex Euangelica dicitur via in regnum cœlorum. Et ideo Christus dicitur ostium, Ioan. 10. Et dicitur via, veritas, & vita, Ioan. 14. Et lex vetus dicitur testimonium, vt idem Valenti. scribit Psal. 77. Primò, quia fuit per Angelos testificata. Secundo, quia reposita est arca testimonij contra præuaricatores, Deut. 31. Tertio, quia tota lex veteris acit testimonium de Christo futuro. Ideo ait Saluator, Ioan. 5. Scrutamini scripturas, quia ipsi testimonium perhibent de me. Nam Moyses de me scripsit, &c.

¶ **L**EX talionis est qua par pœna redditur, quæ redditur vita pro vita. Et pœna talionis si lege detinetur iusta est, quia naturali rationi consona, & approbata, non solum lege Moysaica, sed etiam Euangelica. De hac lege scribit Scotus, & post eum Gabr. dist. xv. lib. iij. senten. qu. xv. Optimè, inquit, promissum est communitati, vbi statuta est lex talionis, maximè in causa homicidij, sicut in lege veteri statuta erat. Vnde Exod. 21. Qui percusserit hominem volens occidere eum, morte moriatur. Et sequitur: Et reddat animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, liuorem pro liuore. Et simile Leuit. 24. Verum non ex eo, quia in lege veteri statutum fuerat, hinc obligat subiectos Euangelio, quos solum moralia illius legis non iudicialia obligant, neque ceremonialia, sed quia de nouo à Principe vel communitate statuta. Lex enim robur habet à Legislatore in illa communitate vbi seruatur, non ab alio: licet ratio statuendi sumatur ab alio. Et hoc modo iudicialia multa legis Moysaica possent à Papâ vel Imperatore statui à Christianis obseruanda: nec per hoc Christiani iudaizarent, quia non obseruare ea vt statuta à Moyse, sed vt statuta à Legislatore Euangelico, scilicet Christo, à Principe qui habet statuire leges in Ecclesia Christiana. Sicut vna ciuitas alterius ciuitatis leges assumere potest, & eas obseruare. Et secundum Scotum, homicida vitam proximi iniuste securus agit, si satisfaciendo se sponte submiserit pœnæ legis constitutæ: hoc probat post eum Gabriel vbi supra, art. ij. conclusione j. Vnde Matthæi 26. ait Dominus: Omnis qui occidit gladio, gladio peribit: non autem sibi confiscere vel inferre debet mortem. Vbi autem lex talionis non est statuta, aut occisori non iniusta, restitutio alia necessaria est, in pijs operibus, aut afflictiuis passionibus, pro occiso in vim satisfactionis sponte assumendis. probat Gabriel conclus. iij. vbi supr. Sunt itaque ipsi bona spiritualia impendenda opera, scilicet

cet meritoria, ac defunctorum suffragia in occisum directa, & propter eum assumpta, ut anima quam abstulit commodum aliquid sentiat. Quanta autem fieri debeat, iudicandum hoc est secundum iudicium & prudentiam discreti & prudentis confessoris, vel secundum arbitrium boni viri. Latius scribit Gabr. vbi supra,

LEX iudicatiua & lex imperatiua, vide in dictione Præceptum.

LIBELLUS repudij. Scotus dist. xxxij. libr. iij. senten. & post eum recitat Gabr. dist. xv. q. xj. libr. iij. qui & ponit opinionem de libello repudij, secundum quam libellus repudij non solum fuit permissus, sed etiam concessus, & pro illo tempore licitus quasi vera esset. Sicut & de vfura, quæ non fuit licita iudæis, sed permessa respectu alienorum, sicut libellus repudij: ita quod pro tempore legis licitum erat ex diuina dispensatione, sed pro lege Euangelica à Domino reducta est ad naturalem rectitudinem & perfectionem: ideo ibi vniuersaliter prohibita quantum ad effectum & quantum ad affectum. Vnde repudium vxoris (secundum quod dicit Dominus: & repetit S. Bonauen. di. xxxij. ar. iij. q. j. libr. iij.) nunquam licitum fuit, ut sine culpa fieret: fuit tamen licitum ut fieret sine poena. De quo latius vide apud S. Bonauen. Repudiatio itaque fuit permessa, quia non punitur in lege, Permiserit ergo Moyse, quia non poterat prohibere hoc malum: quoniam triplex malum inde sequeretur, scilicet defectus sacramenti, quia non vellent vxores ducere. Secundò multiplicatio fornicationis. Tertio homicidium. De quo latius Bonauen. q. ij. vbi supra. Videatur de hoc Richar. dist. xxxij. ar. iij. q. j. libr. iij. Et Petrus Palud. eadem dist. q. j. ar. ij. Thom. Argen. ita scripsit de libello repudij: Non licebat, inquit, in veteri lege mulierem repudiare, nisi ex aliqua causa eueniente post contractum matrimonij: nec indifferenter licebat propter quamlibet causam euenientem, sed solum propter tales causas quibus bonum prolis poterat aliquantulum impediri. Et hoc vel quantum ad corpus: puta si mulier apparuit sterilis, vel fuit leprosa, vel aliqua alia notabili foeditate maculata, vel quantum ad animam, puta si fuerit mulier mali moris, propter continuam etiam cohabitationem prolis cum matre, ut plurimum proles sequitur mores matris. Et quia viri Hebræi fuerunt durissimi cordis, ideo ne propter mortale odium ipsi occasione prædictorum defectuum vxores occiderent, permiserit Moyse diuortium fieri inter virum & vxorem, declaratis causis prædictis, & in libello conscriptis, qui libellus repudij dicebatur. Hæc Thom. Argen.

LIBER. Libri duplex est proprietas (ut scribit S. Bonauen. dist. xliij. ar. j. parte ij. q. j. libr. iij.) Vna in se, scilicet scientiæ retentio in similitudine & vniuniformitate. Et ratione huius proprietatis nomen libri transfertur ad Dei notitiam. Alia est proprietas ad nos, quia per librum est in nobis obliuio recordatio. Et ratione huius transfertur ad vim illam per quam fit recordatio præteritorum. Humanitas autem Christi siue visio eius, non dicitur liber. Liber itaque potest dici Dei notitia. Et dicitur virtus diuina secundum duplicem proprietatem. Vide eundem qu. ij. vbi supra, de libro vitæ. De quo etiam parumper aliquid ex Doctoribus afferemus.

LIBER vitæ secundum Tho. j. parte, q. xxxij. arti. j. & post eum Rayne. in summa sua. & Augustin. super illud Psalm. 68. Deleantur de libro viuentium, & cū

iustis non scribantur, dicit: Liber vitæ est notitia Dei, qua prædestinavit ad vitam quos elegit. Vnde sicut aliqui describuntur in ciuitate vel consolaturo: sic in ciuitate triumphante representantur in Dei notitia electi ad vitam æternam admittendi. Vnde Lucæ 10. Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælis. Et Isaïæ 4. Sanctus vocabitur omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem. Dicitur & liber vitæ notitia Dei, quo vincunt omnia per notitiam. Et Augustinus: Liber vitæ est quædam vis diuina causata immediate à Deo, qua fiet ut in die iudicij vnicuique bona & mala reducentur ad memoriam. Et Bonauentura distinctione xxxj. libro iij. circa textum. Liber vitæ est diuina dispositio, secundum quam aliquis ordinatur ad vitam, & reputatur esse dignus vita. Et aliquid potest dici dupliciter scribi in illo libro, ut idem dicit. Vel secundum præsentem iustitiæ reputationem. Vel ut dicit Cardinalis Cameracen. secundum præsentem iustitiam, vel secundum finalis gratiæ præuisionem bonam vel æternam præscientiam. Cardinal. Cameracen. Et primo modo dicitur scribi in libro vitæ, quia scribuntur eius merita. Secundo autem modo non solum quia scribuntur eius merita, sed etiam quia ipse ordinatur ad vitam secundum prædestinationem diuinam, Hoc modo soli saluandi scribuntur in hoc libro. Qui verò primo modo scribitur, deletur quantum ad præsentem iustitiam, quia iam non reputatur dignus vita. Qui secundo modo scribitur, nunquam deletur: Deletio autem illa non dicit aliquam immutationem factam circa ipsum Deum, sed solum circa meritum immutatam. Concordat cum Bonauen. Aliacen. q. ix. art. ij. libr. j. Et sic secundum eundem potest dici aliquod esse amicum Dei dupliciter. Vel secundum æternam Dei dilectionem, vel secundum præsentem dispositionem. Et aliquis potest esse amicus Dei primo modo & non secundo modo, & econuerso. De quo videatur supra in dictione Amicus. Et Bonauen. in iij. distinctione xliij. ar. j. parte ij. q. ij. Attipulatur his Iacobus de Valentia Psalm. 68. cum ita scribit: Liber vitæ siue viuentium dupliciter sumitur in sacra scriptura. Nam vnus liber dicitur diuinæ prædestinationis secundum æternum propositum: & tunc nihil aliud est nisi diuina voluntas beneplaciti quæ ab æterno proposuit gratiam iustis parare, & eos elegit, & in suo libro ascribendos, & iustificandos proposuit, in quo libro ab æterno primo fuit scriptus Christus homo & virgo Maria, & omnes Apostoli & iusti. Secundus liber dicitur liber vitæ secundum præsentem dispositionem, & iste est conscientia cuiuslibet iusti disposita per gratiam. Et iste liber non est in Deo nisi obiectiuè, in quantum Deus perspicit in anima iusti similitudinem suæ bonitatis, per quam iustus Deo gratus & acceptus secundum præsentem dispositionem, & de isto libro multi nouiter delentur per peccatum, & in eo nouiter scribuntur per nouam gratiam. Vnde Psalm. Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribatur. Psalm. 68. Et dicitur ideo liber vitæ (ut volunt doctores) quia talis notitia est eorum qui eliguntur ad vitam: & non eorum qui condemnantur ad mortem, propterea non dicitur liber mortis, sed vitæ: Secundo, quia in eo sunt scripta merita quæ ducunt ad vitam æternam. Tertio, quia est liber summæ & beatæ vitæ, quæ antonomastice dicitur vita. Non autem dicitur liber vitæ natura, quæ est mortalis, nec gratiæ quæ amitti potest, sed gloriæ perpetuæ cælestis. Et dicitur

dicitur liber vitæ tribus modis secundum Alexan. Thomam & Rayne. Primo modo dicitur exemplar vitæ, & sic non est aliud quam notitia prædestinationis Dei in se & approbationis diuinæ. Secundo modo liber vitæ dicitur exemplum vitæ, & sic attribuitur Christo, qui dicitur liber vitæ secundum humanitatem, quia dat nobis exemplum viuendi quo modo perueniamus ad vitam cælestem. Tertio modo liber vitæ dicitur aliquid in quantum est signum vitæ, & sic sacra scriptura dicitur liber vitæ, Ecclesiastici 24. Hæc omnia liber vitæ. Glof. Hæc omnia quæ scripta sunt in veteri & nouo testamento, sunt liber vitæ, scilicet, quia documenta vitæ æternæ. Vnde ex his concludit Alexan. quod liber vitæ primo modo est quid increatum: sed secundo modo & tertio est quid creatum. Et sicut liber militiæ (secundum Richar. super iij. libr. distinctione xxxj. art. ij. quæstio. j. Concordat Thom. parte j. quæst. xxxij. ar. j. Et Rayne. in summa sua) dicitur tripliciter quod milites inscribuntur, & quod in eo traditur militiæ ars & scientia, & quod in eo recitantur militum facta. Ita liber vitæ similiter dicitur tribus modis. Primo liber vitæ dicitur conscriptio eorum qui sunt electi ad vitam, hæc est notitia Dei. Secundo, dicitur traditio eorum quæ ducunt ad vitam æternam, ut sunt libri vtriusque testamenti. Tertio, dicitur recitatio eorum operum per quæ promerentur homines vitam æternam. Ad hæc tria homo debet se obseruare primo, ut spem habeat, quia conscriptus est in libro vitæ. Secundo, ut obseruet Dei mandata, tradita in veteri testamento, scilicet, decalogum, & in nouo etiam, scilicet, in Euangelio. Tertio, ut operetur bona & caueat peccata, quia ad iudicium trahetur. Vide latius Alexan. Thom. & Rayne. Et proprie loquendo & simpliciter soli boni sunt scripti, quia sola gratia finalis facit simpliciter dignum vitam æternam, boni autem præsentialiter secundum quid, id est secundum præsentem iustitiam. Et si aliquando homines à peccato resurgunt saltem finaliter, tunc manifestum est eos esse conscriptos. Cum autem peccat homo quicumque siue bonus siue malus conuersus recidit in peccatum, tunc dicitur deleri de libro vitæ secundum quid, id est secundum præsentem iustitiam. Vnde de Exod. 32. Dominus dicit: Qui peccauerit in me, delebo eum de libro vitæ. Et quamuis (secundum Richar. de media Villa: super iij. libr. articul. ij. quæstio. j.) in libro vitæ proprie loquendo non sunt scripta nisi bona, tamen sub bonis comprehenduntur etiam mala poenæ in quantum iusta sunt, quia ut sic sunt bona. Et secundum eundem & Thomam prima parte quæstio. xxxij. ille qui est simpliciter scriptus in libro vitæ, non potest deleri, sed qui secundum quid est scriptus deletur: ut latius patet apud eosdē.

LIBER mortis (ut scribit Iacobus de Valentia Psalm. 88. est duplex. Vnus dicitur secundum æternum propositum in quo Deus ab æterno nouit reprobandos & oblinandos & æternaliter puniendos. Et alter dicitur liber mortis secundum præsentem dispositionem, in quo sunt scripti peccatores temporaliter secundum quod sunt extra gratiam in peccato. Et isti duo libri nullo modo sunt in Deo nisi obiectiuè secundum quod in eis Deus nouit culpam & difformitatem secundum præsentem dispositionem. Differt autem liber vitæ secundum æternum propositum ab utroque libro mortis. Nam ille liber est solum in Deo, cum sit diuina voluntas, quæ est

sola causa omnium prædestinatorum, sed liber mortis nullo modo est in Deo nisi obiectiuè (ut dictum est) secundum præsentiam, eò quod Deus non est causa obstinationis nec peccati alius, per quod scribitur in libro mortis & reprobationis. Et ideo talis liber mortis nihil aliud est nisi conscientia hominis subiecta peccato à Deo difformi. Vnde de his duobus libris, scilicet mortis & vitæ dicitur Apocalyp. vigesimo, quod in die iudicij mare & infernus dedit mortuos suos, & aperti sunt libri ante iudicem. Et apertus est alius liber qui est vitæ, & iudicati sunt mortui secundum ea quæ erant scripta in libris: & qui non est scriptus in libro vitæ, missus est in stagnum ignis. Et liber vitæ aperietur in iudicio, quia tunc manifesta erunt omnia etiam abscondita cordis. Libri quoque conscientiarum singulorum hominum aperiri dicuntur. differunt quoque liber vitæ secundum æternum propositum à libro vitæ, secundum præsentem dispositionem. Nam ille est solum in Deo, iste autem in conscientia hominis. Item ab illo seculo ab æterno scriptus, nullus deletur, ab isto multi delentur per peccatum, sicut in eo multi nouiter scribuntur per gratiam. Ex prædictis patet quod liber vitæ prædestinatorum, est tantum vnus, in quo sunt scripti ab æterno soli electi, & iusti, eò quod est ipsa æterna voluntas. Sed alij libri tam mortis quam vitæ, secundum præsentem dispositionem, vel iustitiam sunt multi, quia vnaquæque conscientia, & anima hominis est liber suorum operum, secundum quæ opera saluantur, vel damnantur, de quo libro quis potest deleri per peccatum, aut in eo scribi per gratiam. Hæc Iaco. de Valentia Christo. Episcopus super illud Psalm. 68. deleantur de libro viuentium, & c. & Psalm. 138. multa scribit. Ex quo patet quod multi sunt scripti in libro prædestinationis, secundum æternum propositum, qui non sunt scripti in libro vitæ secundum præsentem dispositionem. Sic Paulus & August. qui ab æterno fuerunt prædestinati, sed per multa tempora fuerunt scripti in libro mortis, secundum præsentem dispositionem, dum fuerunt in peccato & infidelitate, sicut de multis aliis dicitur. Et multi possunt esse scripti in libro vitæ, secundum præsentem dispositionem qui sunt scripti in libro mortis & reprobationis secundum æternum propositum: sicut potuit esse Iudas si aliquando fuit in gratia. De quo copiosius scribit Valentia vbi supra. Non discrepat ab his S. Bonauen. di. xliij. ar. j. par. ij. q. ij. libr. iij. vbi dicitur quosdam scriptos esse finaliter, quosdam temporaliter, vide eū.

LIBER conscientiæ, ut scribit Brulef. di. xliij. li. iij. est ipse intellectus in quo sunt, vel fuerunt scriptæ omnes cogitationes bonæ vel malæ, quæ in nobis fuerunt: & est ipsa voluntas, in qua sunt vel fuerunt omnes affectiones bonæ vel malæ, quas vnquam habuimus, ita quod ex istis duobus codicibus componitur liber conscientiæ omnium meritorum, quorum in iudicio erit lectio & memoria, & c.

LIBERALIS (ut scribit Stephanus Bru. di. vj. q. vlt. lib. j.) dicitur ille qui dat non expectando retributionem, de quo vide & in dictione beatitudo. à quo liberalissimus. Est autem Deus liberalissimus: paratus est enim dare omnibus gratiam dispositis ad recipiendum, sed nulla videtur melior dispositio ad gratiam quam innocentia, & recta voluntas: ut scribit Gabriel distinctione iij. quæstio. vnicæ. li. ij. Et ut inquit Sanctus Bonauentura, liberalissimus

est Deus, salvo tamen ordine sapientia, & iustitia. Et quamuis ab instanti creationis cuiuslibet hominis posset eum ex libertate beatificare, tamen longo tempore tardat. Similiter quamuis posset cuiuslibet paruulo dare gratiam, sine baptisate, tamen non dat. Cuius ratio est, quia gloria est bonum laudabile, ideo non datur nisi per meritum laudabile, & ideo conuenit eam dari præcedente aliquo merito condigni: vide latius Gabr. q. vnica. di. iij. libr. ij. & à liberalis venit liberalitas.

LIBERALITAS sumitur duobus modis: vt scribit Brulef. distinctione x. quæstione j. libro. j. sen. Primo modo pro quadam virtute morali, sic accipitur 4. ethi. & describitur sic, Liberalitas est quædam virtus moralis, statuens mensuram id est, moderamen in pecuniis paruis, id est in bonis fortunæ, quo ad sumptus dationem vel acceptionem secundum vrbana decentiam. Primò dicitur: est virtus moralis, quia cuiuslibet virtuti assignatur materia, ideo dicitur in pecuniis. Et dicitur paruis, ad differentiam magnificentia. Est autem medium inter illiberalitatem & prodigalitatem. Idem autem sunt illiberalitas & avaritia. Itè omne quod potest numismate comparari dicitur ibi pecunia, prodigalitas est minus vitium quam illiberalitas, quia magis accedit ad liberalitatem, eò quòd non querit redditionem. Vel liberalitas est virtus beneficiorum erogatrix, quam pro affectu benignitatem, pro effectu beneficentiam dicimus. Aut liberalitas est mediocritas circa pecunias dandas. Nam liberalis dabit propter honestatem, & rectè quibus oportet & quando oportet: vt vult Aristo. 4. Ethi. Liberalitas secundum beatum Thom. ij. ij. qu. cxvij. ar. j. est virtus bene dispensandi diuitias in vsus bonos sibi suisque & aliis. Cuius secundum Valerium Maximum lib. v. duæ sunt comites: humanitas & clementia. Moderatur quoque ipsa liberalitas (vt scribit Gerson parte ij. de septem vitiis capitalibus, de vitio seu peccato auaritiæ) interiores affectiones diuitiarum: puta vt non nimis amare velit vel desiderare aut delectari in eis. Hoc enim modo opponitur liberalitas auaritiæ: qua auaritiæ affectiones moderatur. Liberalitatem definit Paulus Cortesius libro tertio sententiarum, distinctione o. a. a. vt ea sit ad bene de multis promerendum opitulatrix virtus, quæ crumenam in largiendo laxet: contra quam maximè auaritia exardescat. Ea enim est opum inexhausta auiditas, quæ tanquam mare nulla accessione redundat, ex cuius tenebroso antro exiliunt velut serpentes, proditio, fraudus, dolus, iniquitas, vis, peieratio, & dura quædam ad opem ferendam silex. At contra prodigalitas extrarius desinit, quod eo leuius malum videri debet quo pluribus largiendo suffragatur: aut quo propinquius liberalitati adhærescit. Hæc Cortesius theologorum eloquentia. Perfecta in superliberalitas (vt scribit Ambrosius libro primo de officiis) est vbi silentio quis tegit opus suum, & necessitatibus singulorum occultè subuenit, quem laudat os pauperis, non labia sua. Denique perfecta liberalitas fide, causa, loco, tempore comendatur, vt principium operis circa domesticos fidei. Plura Ambrosius de liberalitate vbi supra. Vnde & Grego. in moral. & habetur di. lxxxvj. Fratrem nostrum. In ipsa autem liberalitate modus adhibendus est rerum & personarum. Rerum, vt non omnia vni, sed singulis quædam præstentur, vt pluribus prodesse possimus. Personarum: vt primum iustis, deinde pecca-

toribus, quibus tamen dare prohibemur: non quia homines sunt, sed peccatores, &c. Alio modo capitur liberalitas (vt scribit Brulef. vbi supra) pro liberalitate voluntatis, hæc autem est conditio intrinseca voluntatis, secundum quam ipsa liberè elicitur ea est suarum actionum vel volitionum. Vnde voluntas est appetitus cum ratione liber. Non est ergo modus intrinsecus, sed est de ratione eius. Liberalis est ille qui dat non expectando redditionem, secundum Auicennam. 6. Metaphys. Et hoc dicit quo ad aliquid & virtutem moralem, & libertatem voluntatis. Quandoque aliqua bona donantur per modum liberalitatis, sed spiritus sanctus est summum donum. Item spiritus sanctus omnia habet à patre, & filio, & nihil dedit patri & filio, ideo per modum liberalitatis procedit. De liberalitate plura leguntur apud Philosophos.

LIBERTAS est naturalis facultas eius quod cuique facere libet, nisi quod vi aut iure facere prohibetur: vt habetur in iustit. de iure personarum in prin. cuius oppositum est seruitus, venitque à liber. Et secundum Senecā, libertas est nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus fortunæ ab æquo discedere. Et libertas quandoque capitur improprie: vt distinguitur contra coactionem, hæc competit intellectui. Alio modo capitur vt opponitur seruituti creaturæ rationalis, & hoc vel seruituti culpæ vel pœnæ. Hoc modo beati sunt liberiores quam viatores. Tertio modo opponitur necessitati, sed quod necessitas opponitur contingentia secundo modo dicta, & sic libertas est quædam indifferentia vel contingencia, & distinguitur contra principium actuum naturale. Vide de hoc Gabrielem distin. prima. quæst. vj. libro j. Et libertas quantum ad rectitudinem, vt ait Holkot quæstione iij. quam principaliter importat, & pro qua supponit quocunque modo accipitur, est voluntas, in diuersis tamen acceptionibus diuersa habet connotata. Nam & libertas supponit pro voluntate, connotando aliquid posse fieri contingenter ab eadem, vt vult Gabriel distinctione x. quæstione ij. ar. ij. dub. ij. libr. j. Et quantum ad quid rei iustis nominis libertas voluntatis (dicit Holkot) quod est ipsa voluntas. Quantum verò ad quid nominis huius termini libertas secundum quod modò vtimur eo, & secundum quod Philosophus utebatur, libertas est potestas quædam, quæ voluntas concurrentibus omnibus requisitis ad suum effectum habet quod possit cum eis coagere, & ponere actum suum ad effectum, seu non ponere sicut ei placuerit, & hæc vocatur libertas contradictionis. Dare autem voluntati libertatem (vt scribit Gabriel di. xxxvij. qu. vnica. libro. ij. post Scotum) nihil aliud est nisi dare ei facultatem eliciendi, & non eliciendi, & ad quemlibet actum, quem elicere voluerit velle sibi coagere. Et diuina voluntas determinat se ad hoc, scilicet dando voluntati creatæ libertatem. Nihil verò efficienter vult diuina voluntas voluntatem creatam velle, nisi quod voluntas creata.

LIBERTAS est multiplex, scilicet libertas à peccato, à miseria, & à necessitate, vt habet Gabriel di. j. q. j. libr. j. Libertas à peccato supponit pro voluntate, & connotat eam esse in gratia. Libertas à miseria connotat eam esse sine pœna. Libertas à necessitate connotat eam non posse cogi. De quo meminit Bern. de libero arbitrio, cum ait: Quum nobis triplex posita sit libertas à peccato, à miseria, à necessitate, hæc

ultimo

ultimo loco positam contulit nobis in conditione naturam. In prima restauramur à gratia, media referuatur nobis in patria. Iudicatur prima libertas naturæ, secunda gratiæ, tertia gloriæ. Prima habet multum honoris, secunda plurimum virtutis, nouissima cumulum iocunditatis. Libertas indifferentiæ connotat voluntatem non magis inclinari ad vnum oppositorum quam ad aliud. Libertas contradictio nis connotat voluntatem velle posse vtrumque oppositorum. Sic omnes isti termini supponunt pro vna re quæ est voluntas, non sunt tamen nominaly nonyma propter diuersa connotata. Vel secundum eundem Gabrielem distinctione xxv. q. vnica. libr. ij. distinguitur libertas in libertatem naturæ, gratiæ & gloriæ. Libertas naturæ est libertas à coactione, libertas gratiæ est libertas à culpa. De qua beatus Ambrosius de Ioseph. Ille verò inquit in quavis conditione seruitij liber est, qui amore non capitur, avaritiæ vinculis non tenetur, metu criminis non obligatur, qui securus expectat presentiam quem non terrent futura. Libertas gloriæ est libertas à miseria. Vel secundum eundem distinctione vij. quæstione vnica. libr. ij. distinguitur libertas triplex, scilicet à seruitute, à coactione, ab immutabilitate seu necessitate. Libertas à seruitute est quæ aliquis non est subiectus vel additus seruituti culpæ, miseriæ, vel temporalis pœnæ. Et secundum hanc triplicem seruitutem posset illa libertas opposita tripliciter subdistingui Libertas à coactione est quæ quis non potest violentari ad faciendum aliquid, vel patiendum contra naturalem inclinationem, quomodo graue motum sursum violentatur. Ista libertas etiam conuenit intellectui, quia licet aliqua cognitio potest causari in intellectu immediatè à Deo, ita vt illa non sit elicitæ ab intellectu, nec in eius potestate, non tamè intellectus cogitur per illam intelligere: quia intelligere per quamcunque intellectionem, non est contra naturalem inclinationem intellectus. Et illa libertas non excludit necessitatem, quia in casu intellectus necessario intelligeret, non tamen coactè. Libertas immutabilitatis vel necessitatis, prout necessitas opponitur contingentia, est quædam indifferentia vel contingencia ad vtrumque oppositorum, id est, facultas agendi & non agendi, patiendi, & non patiendi. Et sic distinguitur contra principium naturale. 2. Phil. & 9. Meta. quod necessario agit cæteris paribus. Voluntas libera omnibus aliis eodem modo se habentibus potest velle & non velle. De hoc latius quære di. j. qu. vj. & distinctione x. q. ij. primi scripti Occam & Gabr. post eum. Et vt idem Dominus præpositus Gabr. notat di. xliij. vel vlt. lib. ij. senten. Libertas semper bona est, licet abusus malus, non tamè libertas siue potentia faciendi malum aut peccatū, mala est sed bona, & (vt ita loquitur) radix honoris & laudis humane. Vnde in commendatione viri iusti dicitur Eccle. 31. Qui potuit transgredi, & non est transgressus: & facere mala, & non fecit. Nec laudabile est facere bonum vbi non est posse facere malum. De quo pulchrè loquitur B. Hiero. ad Demetriadè virginem, quem & refert Gabriel vbi supra. Et licet posse peccare (vt idem ait) arguit libertatem, non tamen est de ratione libertatis, quia nullum carens libertate, habet potentiam peccandi. Patet & secundum, quia in Deo & beatis est libertas, & tamen non est in eis potentia peccandi. Siquidè implicat Deum posse peccare, beati quoque stante confirmatione similiter peccare non possunt, vt probat Iacobs. Gabr.

Nō discrepat Gerson tract. xij. super cantico virginis, cum ait, Sanctitas libera ab omni contagione puritas est spontè seruata. Sic sanitas suo modo, sic nobilitas, sic libertas ducunt facultatem proximam & faciliem ad operationes proprias & ordinatas & debitas exercendas.

LIBERTAS est duplex, bona & mala, quamuis (vt dictum est supra) libertas semper bona est, abusus autem malus. Vnde Apostolus Petrus ait. Quasi liberi libertate, scilicet tali, quæ summa ingenuitas est, in qua seruitus Christi comprobatur, vt scribit Gerson parte ij. sermone de oratione, facta in consilio Constantiensi. Est enim altera fallax quædam libertas omni seruitute deterior, quomodo norat Petrus cum subdit, non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed vt serui Dei. Talis est peccator qui velut onagram liberum natum se putet, dum distitit ire post desideria cordis sui in adinventionibus suis pessimis, quasi bos lasciuens. Sed nihil est infelicius, dicente Augustino, felicitate & impunitate peccantium. Idem Aug. de vera religi. de bona libertate ait. Quem delectat vera libertas, ab amore rerum mutabilium liber esse appetat. Et quem regnare delectat, vni omnium regnatori Deo subiectus sit, plus eum diligendo quam semetipsum. Idem de correctione & gratia. Prima libertas voluntatis erat posse peccare, nouissima erit multo magis non posse peccare. Prima immortalitas erat non posse mori, nouissima erit multo magis non posse mori. Prima erat perseverantia potestas bonum posse non deferere, nouissima erit perseverantia felicitas bonum non posse deferere.

LIBERVM arbitrium prout Philosopho loquuntur de libero arbitrio, & vt distinguitur contra principium naturale, est intellectus siue voluntas, hoc est anima intellectiua respectu illius actus quem habet in sua potestate. Et respectu illius dicitur voluntas, vt & habet Philosophus 2. Phil. vbi diuidit in agens liberum seu voluntatem. Vide ad hoc Gabr. di. xxv. q. vnica. l. ij. Liberum arbitrium secundum Anselmum est potestas seruadi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, hoc est: est potestas seruadi rectitudinem, id est conformadi se rectitudini primæ seu in creatæ quantum est ex sui natura propter ipsam rectitudinem. Hæc enim est rectitudo voluntatis conformitas eius cum diuina voluntate, quod nihil aliud est quam potestas volendi aliquid conformiter diuinae voluntati, propter hoc quia conformis est, vel quia sic vult diuina voluntas, & ista conuenit Deo, angelis & hominibus & damnatis, qui quantum est ex natura sua, possunt se conformare rectitudini, quia voluntati diuinae quæ est prima rectitudo, nec conuenit alijs à rationali natura, quia etsi brutorum quandoque seruat rectitudinem, vt canis diligendo catulos suos, non tamen seruat propter rectitudinem quam non agnoscit. Sola enim ratione cognoscitur & sola voluntate seruatur. Hæc ergo potestas dicitur liberum arbitrium, quia nemo potest cogi rectitudinem deserere eam eam habuerit, licet eam non habitam sibi dare non possit, nec perditam eam recuperare, potest tamè habitam non deserere. Res enim omnis libera est ab eare à qua cogi nisi volens, vel prohiberi non potest, vt dicit Ansel. & post ipsum Gabriel vbi supra. Vnde Petrus de Alia cō in principio in primum sententiarum ait: Vbi non est arbitrij libertas, ibi esse non potest naturalis impeccabilitas. Est ergo distinctio liberij arbitrij secundum Ansel.

potestas voluntatis & rationis, seruando secundum suam naturam rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, non curando an sit contingens vel necessaria. Et illa definitio conuenit omni naturæ rationali siue creatæ siue increatæ. Et in solis substantiis rationalibus reperitur liberum arbitrium vt scribit S. Bonauen. distinctione xxv. quæstione j. libro ij. Et quæstione iij. vbi supra, liberum arbitriū comprehendit & rationem & voluntatem, vnde arbitrium est ipsius rationis, libertas verò est ipsius voluntatis, ad cuius nutum & imperium moueri habent cætera quæ sunt in nobis. Vnde liberum arbitrium secundum August. dicitur ab arbitrando, quia à rationali parte quid eligat quidue recuset non accepit. Liberum arbitrium secundum Bern. in suo liberi arbitrii sic definit. Est consensus ob voluntatis inamissibilem libertatem, & rationis indeclinabile iudicium. Consensum accipit vt exponit Alexan. quasi medium inter sensum mentis & sensum carnis. Et est potestas habens se vt me dium potens assentire appetitui carnis, & etiam appetitui mentis. Et illa tantum conuenit (vt dicit sanctus Bonauen.) creaturæ, non concernendo statum, & possit sic intelligi. Est consensus, id est facultas consentiendi sensui mentis vel sensui rationis ob libertatem voluntatis inamissibilem, id est, inseparabilem à voluntate & iudicium indeclinabile rationis. Indeclinabile, id est, inseparabile à voluntate, quia voluntas non potest in actum nisi ostenso obiecto per intellectum vel rationem. Liberum arbitrium secundum Augu. & ponit magister di. xxij. lib. ij. Est facultas rationis & voluntatis qua bonum eligitur gratia assistente, vel malum ea desistente. Quæ secundum magistrum datur de libero arbitrio viatorum tantum. Illud enim ad vtrumque se habet potest. Et dicitur liberum quantum ad voluntatem quæ potest in opposita. Et dicitur arbitrium quantum ad rationem discretiuam boni & mali. Ulla ergo animi potentia qua bonum vel malum potest velle, vtrumque discernens, liberum arbitrium vocatur, quod bruta animalia non habent, quia ratione carent. Et cap. xx. de Ecclesiasticis dogma. siue definitionibus orthodoxæ fidei. Arbitrii libertas est rationalis voluntas, inquit Augu. Est ergo arbitrium hoc liberum ad vtrumlibet, quia voluntas spontanea appetitu moueri potest, ad ea quæ bona vel mala iudicat ratio. Et hoc modo horum est tantum liberum arbitrium qui voluntatem mutare possunt, & in contraria deflectere. In quorum potestate est eligere bonum vel malum, & vtrumlibet secundum electionem facere vel dimittere, & illo modo nec est in deo nec in beatis. Et quamdiu homo est in hac vita (vt scribit Rich. di. xx. artic. j. q. j. l. iij.) retinens liberum arbitrium sicut potest se à Deo auertere ex defectibilitate propria, ita potest se ad Deum conuertere dignè cum auxilio diuinæ gratiæ. Potest itaque homo in articulo mortis quamdiu vsum retinet liberum arbitrium pœnitere dignè, tunc enim est pœnitentia digna cum pœnitens efficaciter dolet de peccatis, & proponit cauere à mortalibus futuris, & confiteri verè & satisfacere pro posse, & quod ad hæc omnia principaliter moueatur per amorem bonitatis diuinæ. Hos autem omnes motus mentis potest habere ille qui in hora mortis incipit pœnitere, quamuis sit difficile. Et quando hoc accidit est speciale beneficium diuinæ misericordiæ, vt patet de latrone Luc. 23. Et licet secundum hanc assigna-

tionem liberi arbitrii, ipse non conueniat Deo, tamen communiter attribuitur Deo & beatis. Et secundum quod dicit libertatem à coactione & necessitate secundum definitionem Anselmi, etiam secundum quod dicit libertatem à culpa & miseria. Et liberum arbitrium est idem realiter quod voluntas, secundum quod in ea est virtus intellectus. Vnde liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis & rationis, ita scribit beatus Thom. prima parte. q. lxxxij. artic. iij. & iij. Nec liberum arbitrium est in brutis, vt idem ostendit quæstio. lviij. art. iij. vbi supra. Hinc Gerf. tract. xj. super cantico Mariæ, ait, Liberum arbitrium est facultas rationis & voluntatis, quasi liberum de ratione iudicium. Vnde Eccle. 15. Deus ab initio constituit hominem: & reliquit illum in manu consilij sui. Sed quod scribit magister di. xxv. lib. ij. quod libertas arbitrii ab omni labe & corruptela in munis est, & rectitudo voluntatis, & omnium potentiarum animæ sinceritas atque viuacitas, non ponit definitionem liberi arbitrii. sed describit statum eius in primis paratibus ante lapsum. Ita scribit Gabr. di. xxv. q. vnica. li. ij. Et quomodo libertas arbitrii concursu generali Dei non impeditur sed fortificatur, nec libertas arbitrii indicat nos cogi per astra, nec per artem magicam, & quod libertas arbitrii data sit homini non in malum, sed in priuilegium. Et quod in libertate arbitrii fundatur ratio laudis & vituperij. Hæc singula videantur apud Gersonem suis locis, sed hæc curiosis legenda relinquo, ne immensum excrescat opusculum quod paucis scribere volui. Et liberum arbitrium secundum Petrum de Palud. di. xx. q. j. lib. iij. est triplex, scilicet, Dei, hominis & angeli. Vnde liberum arbitrium Dei quod est inflexibile ante & post, iuxta illud: Ego Deus, & non mutor. Angeli autem quod sit vertibile ante & non post, tamen liberum arbitrii hominis est vertibile vsque ad mortem. Vnde legistæ dicunt quod deambulatoria est hominis voluntas vsque ad vltimum vitæ exitum, sic intelligendo quod vsque tunc potest homo eligere quod prius refutauit, & econuerso. Sic homo potest veniam cõsequi si ingemuerit, quacunque hora, & in fine vitæ suæ. Sed raro est quod in morte incipit esse vera pœnitentia, vt & supra tactum est, hoc probat Paluden. Concordat Richar. distin. xx. vt supra dictum est.

L I B I D O est quicquid liber. Dicitur quæ à labâdo secundum Varronem, quod quæ placent, in mentem prolabatur. Vnde non modo turpium sed etiã honestarum rerum voluntas libido dicitur. Salustius: Magis quæ indecoris armis & militaribus equis quã in scortis atque conuiujs libidinem habent. Terentius, Neque turæ libidini aduersabor, hoc est voluntati. Si verò libidinè simpliciter dicimus, neque cui rei additur, de venerea intelligimus. Hinc libidinosus, hoc est in libidinè propensus, & libidinosè, molliter, lasciuè descendunt. Libidini subsunt ira, excãdescencia, odium, inimicitia, discordia, indigètia, desiderium, &c. Et huiusmodi secundum Ciceronem lib. Tuscul. quæstionum.

L I B I D O, secundum sanctum Bonau. di. xxxj. li. ij. q. ij. ar. j. Et di. xxxvij. li. ij. circa rex. Concordat Tho. di. xxxj. li. ij. q. ij. ar. j. Et Guil. Scoti imitator, capitulum tripliciter. Vno modo libido dicitur improba voluntas, secundum quod dicit Aug. in de liber. arbi. Nihil enim videmus in toto maleficiendi genere nisi libidinem dominari, hoc est voluntatis improbitatè, & sic est radix mortalium peccatorum. Vnde Brulefer. qu. iij. lib.

lib. j. dist. viij. a. Libido est praua animi cupiditas, vnde tot sunt libidines, quot vitiorum cupiditates. Vt cupiditas vindictæ, est libido iracundiæ, cupiditas vanæ gloriæ, est libido superbiæ: si tamen non ad datur aliquid, tunc libido stat communiter, pro luxuria carnis. Et libido dicitur causa omnis peccati, vt dicit August. & repetit Gerson parte secunda, de septem vitis capitalibus, sed alio respectu, propter, scilicet inordinatam delectationem quæ ex ipsa libidine habetur in creatura, quæ delectatio inordinatè afficit & attrahit animam, & auertit à summo bono. Est enim libido voluntas improba, qua mouetur anima rationalis ad hoc quod inordinatè delectetur in creatura. Ex hac libidine omnia alia peccata secundum prius & posterius, hoc est mediatè vel immediate, alia tamen via seu ordine quàm à superbia insurgunt. Alio modo dicitur libido delectatio immoderatè, secundum quod dicimus maiorem esse libidinem in opere virtutis generatiuo quàm alterius potentia. Tertio modo dicitur libido corruptio vitiosa, quam dicimus esse in semine, & etiam virtute generatiua propter actum generandi, secundum quam ipsa vis generatiua dicitur esse corrupta & infecta. Omnibus his modis contingit libidinè esse circa actum generationis humane, quoniam ibi est corruptio vitiosa, & delectatio immoderata, & voluntas improba. Sine prima tamen libidine hoc est improba voluntate contingit generari frequenter, sine secunda, hoc est immoderata delectatione vix aut nunquam, sine tertia nunquam, si sit generatio secundum legem naturæ. Hæc sanctus Bonauentura.

L I C E T, quandoque accipitur pro deest (vt scribit Richard. d. xxvij. ar. iij. q. iij. li. iij. Vnde dicitur: Cui bigamis non licet dispensari, extra de biga. non ordi. super eo. & infra eo. ti. Nuper. Alias licet pro possibile est, vel conceditur, vt alias dicitur & in Grammatica.

L I G A R E & soluere. Vnde Gerson parte ij. de potestate ligandi & soluendi. Aliquis dicitur ligatus corporaliter, quando non potest exercere conuenientes operationes in toto vel in parte. Vt ligatus pedes & manus non potest operari manualiter, nec ambulare. Dicitur autem solui dum tolluntur vincula & redditur suæ libertati, qua possit liberè vti membris suis. Tractum est deinde nomen ligationis ad spiritualia, & similiter nomen solutionis vel absolutionis, vt dicatur anima rationalis ligata quædo non potest vti liberè legitimis actibus conuenientibus suæ conditioni. Sic dicitur somnus ligare sensuales aut intellectuales operationes, quas vigilia soluit. Et iudex dicitur per sententiam suam iudicialem pœnale ligare subditum, dum tollit ab eo liberam facultatem aliquid ciuilitè exercendi. Absoluit verò dum facultatè huiusmodi restituit. Hæc Gerson. vide & infra in dictione sententia, quid sit ligare & soluere iudicialiter.

L I G N V M, &c. Per lignum, scenum & stipulam secundum Magistrum dist. xxj. lib. iij. intelliguntur venialia peccata per quandam similitudinem, quia venialia in eodem subiecto cum charitate existètia, possunt per ignem purgari & spiritualem ignem charitatis dilectionis consumi, sicut lignum, scenum, & stipula consumuntur per ignem. Et quia tardius consumitur lignum quàm scenum, & scenum quàm stipula, ideo per lignum significantur venialia grauiora, per scenum modica, per stipulam minora. Huic con-

cordat Glo. i. Cor. 3. super illud verbum lignum, scenum & stipulam, dicens: Lignum, scenum, & stipulam ædificant, qui etsi aliena non rapiunt, rebus tamen infirmitati concessis aliqua dilectione supple oblata in hærent, quæ secundum suos amandi hic modos diutius vt lignum, vel minus, vt scenum, vel minimum vt stipula ignem sustinebunt, & qui hæc Deo non præponunt, salui erunt per fundamentum, qui verò hæc Deo præponunt non superædificant, sed destrunt fundamentum. Hæc scribit Richard. distinctio. vigesima prima, articulo. secundo, quæstione iij. lib. iij.

L I G N V M vitæ (vt communiter tenent Doctores, vt scribit Gabr. dist. xix. q. vnica li. ij.) habuit virtutem conseruandi vitam hominis in statu innocentia per petuo. Scotus verò aliter dicit quod fructus ligni vitæ licet habuit virtutem prolongandi vitam, non tamen in perpetuo conseruandi, & probat hoc ratione. Vide Gab. vbi supra refellentem Scoti rationem. Et ideo dicitur quod potest homo confortatione ligni vitæ in vita perpetuo conseruari. Nã agens physicum sicut potest repatiendo debilitari, ita potest etiã augeri in virtute sua. Sicut videmus de igne quæto plura combustibilia applicatur, tantò magis augmentatur virtus eius intensiua. Hæc est responsio Occã. in iij. q. x. Et vis ligni vitæ conseruatiua hominis secundum Bonau. non fuit ligni à natura speciuoca, sed ex dono Dei speciali ad salutem hominis corporalis. Sicut quod vestimenta & calciamenta tanto tempore præbere poterant obsequium hominis: ita vt non veterascerent, non fuit à natura eorum, sed speciali dono Dei. Homine igitur lapsus in peccatum, subtracta, & immutata fuit ipsa vis ligni vitæ, vt irreuocabiler staret Dei sententia. Stipendium peccati mors. ad Rom. 6. & c. Gen. 2. quocunque die comederitis mortem moriemini, &c. Vnde Iacobus de Val. Psa. 1. dicit quod illud lignum vitæ plantatum in paradiso, duo principaliter conferebat cultori suo Adæ siue primis paratibus. Nã primò præstabat vitam perpetuam sine aliqua miseria in præfenti præseruans ab omni infirmitate & tristitia, & conferebat immortalitatè, quia poterat non mori edendo eius fructum. Secundo post longam durationè suam trãslati in vitam meliorem in celum aternum, vbi aternaliter frueretur Deo viso & amato, &c. Et licet varia & diuersa genera lignorum fuissent in paradiso terrestri, tamen inter alia erant duo speciosissima. Vnum lignum vitæ, Aliud sciētia boni & mali: & fuerunt in medio paradisi, & vnũ iuxta alterum, vt ex vno acciperet affectum amoris, & ex alio timoris Dei. Fuerunt ergo in paradiso triplicia ligna, scilicet in nutrimentum, in documentum, & ad viuendum perpetuum, vt scribit Brul. d. xix. q. v. li. ij. Per lignum quoque vitæ intelligitur Christus, de quo Iacobus de Val. Psa. 1. Itẽ quilibet homo iustus potest dici lignum vitæ, qui facit bonos fructus suorum operum, sicut per lignum sterile impij & iniqui intelligitur. Dicitur & lignum vitæ crux dominica, quod dedit fructum redemptionis, vt ibidem scribit Valentia.

L I M B V S secundum Gersonem parte ij. in expositione v. articuli fidei, est pars superior inferni, quod detinebantur saluandi, quousque debitum primi parentis per mortem Christi solueretur, Et Christus descendit ad inferna, id est limbum. Quod autem dicitur in Psa. Eruiisti animam meam ex inferno inferiori, non est contrarium. Dicitur enim ibi limbus infernus inferior respectu aeris caliginosi, in quo vt in suo inferno affliguntur modo maligni spiri-

tus. Vnde respectu illius aeris quo ad situm limbus hoc est superior pars inferni, dicitur infernus inferior.

L I M B V S paruulorum aut puerorum est locus proximus damnatorum, vt determinant doctores dist. xlv. quaestione xj. & ideo est locus vilis & detentio secundum sanctum Bonauen. respondet infectioni carnis quæ secundum eum est naturale in peccato originali. In hunc locum descendunt paruuli, qui decedunt in peccato originali, quibus nulla poena debetur, eo quod nullum commiserunt peccatum actuale, debetur tamen eis poena damni, quæ est carentia diuinæ visionis & beatificæ fruitionis, eo quod perpetuo originali maneat maculati, & iste limbus dicitur coniunctus inferno, quamuis in eo nulla sit poena sensus, de quo consulas Gabr. distinctione trigesima tertia, quæst. vnica. libro ij. qui de poenis paruulorum, multa conscribit. Vide eum, & Paulum Cortesium lib. iij. dist. iij.

L I M B V S partium dicitur ad quem sancti partes descendunt antequam Christus virtute suæ passionis ianuam regni cælestis aperuit, in quo loco erat poena damni tantum, & eadem temporalis, quia ad hunc locum Christus post passionem suam descendit, & sanctos patres cum cæteris fidelibus ibidem existentibus inde liberavit. In hoc limbo quærebant sancti patres (vt scribit Gerson super Marcum) incolæ limbi deserti, & bene deferti, & à felicitate alieni, cupidum multumque de sua liberatione certum aliquid audire sitiebant, & c. Iste locus quandoque dicitur infernus eo quod Christus ad eum descendens dicitur descendisse ad inferna, quæ ipse destruxit, liberans ex eo suos fideles. Hic locus alio nomine dicitur sinus Abrahæ, quia Abrahæ dicitur esse pater fidei, eo quod ipse primus vnus verum Deum adorauit, & quia ad hunc locum solum fideles & prædestinati colligebantur. Vnde sanctus Bonauen. di. xlv. ar. j. q. j. libro iij. quia sinus Abrahæ erat expectatio gloriæ, ita sonat in bonum, quia est ibi requies, aut per priuationem mali, aut per collationem omnis boni, & sic est locus gloriæ. Infernus verò qualitercunque accipiatur, sonat in malum, vt vult sanctus Bonauen. Sed postquam Christus ianuam cæli aperuit, tunc sinus Abrahæ dicitur locus gloriæ, scilicet ipsum cælum empyreum, in quo omnes purgati fideles quasi in loco quietis & tranquillitatis securissimæ stationis perpetuo lætabuntur. Et dicitur sinus transumptiuè à maris tranquillitate. Significat enim portum maris, in quo naues tranquilla securitate locantur, sic accipimus dum oramus in exequiis defunctorum, vt animæ eorum per manus sanctorum angelorum in sinum Abrahæ deducantur. Ita scriptis reliquit Thomas Argentinensis di. xlv. lib. iij.

L I N G V A dicitur à ligando cibo secundum Varro. Lingua enim cibos conglobat & deprimit ac transmittit in ventrem. Vel dicitur à ligendo, quia lingit ad ulando mordet detrahendo secundum Hugo. li. ij. de anima. Vel dicitur quod sit dentium septis, quasi muro circumuallata, & ligata. Quandoque lingua accipitur pro affectione animæ. Vnde linguam diuitis, de quo habetur Luc. 16. exponit Richard. distinct. vlti. lib. iij. circa textum pro affectione animæ linguam mouentis ad peccandum, pro qua voluntas perit. Et Brulefer distinctione vltima. libro quarto, ait, quod diues qui peribat guttam aquæ ad refrigerandum linguam suam, non affligebatur in lingua

materiali aut corporali, quia non habebat, eo quod sola anima cruciabatur, sed affligebatur in anima ex consideratione illius poenæ, quam habebat post iudicium sicut aliàs dicitur, quod affliguntur animæ ab igne materiali per solam considerationem illius, & similiter demones affliguntur post iudicium.

L O C V S est superficies corporis aliud continentis immediatè ei & diuisa ab eo. Ex quo patet quod non totum corpus locans est locus. Gratia exempli, non tota sphaera ignis est, locus aeris contenti, sed sola pars vltima ignis quæ tangit aerem. Gabr. distinctio nescunda, quaestione secunda, libro secundo. Ex quo patet quod vitima sphaera non est locus terre, quia non est immediata terræ. De hoc latius tractatur in quarto physicorum. Et licet Philosophus multas ponat locorum conditiones. Sanctus tamen Bonauen. quaestione nona, distinctione secunda, lib. secundo, reducit eas ad tres, quæ sunt continere, nescire, & conseruare, quæ tamen non conueniunt loco respectu cuiuslibet locati. Vide latius Gabr. & Bonauen. & quæ substantiæ sint in loco, scilicet & corporales, corruptibiles & incorruptibiles & incorporeales ibidem ostendit, sed de hoc aliàs. Et aliquid esse in loco circumscriptiuè, diffinitiuè & repletiue, videatur supra in dictione esse in loco, & c. Et locus dicitur vacuus, vt scribit sanctus Bonauen. di. xij. art. ij. q. iij. lib. ij. aut propriè aut per priuationem omnis corporis, aut largè secundum vulgarem modum, per priuationem corporis solidi & sensibilis. Sicut dicitur arca vacua propter absentiam panis, & doli vacuum propter absentiam vini. Sicut etiam intelligendum est in vacuitate materiæ quod dupliciter vacua dicitur, aut quia non habet aliquam formam, & sic terra nunquam fuit vacua, aut quia non habet formam omnimodè perfectiuam, & sic terra quamuis esset vacua tamen locum poterat replere, quia erat extensa & corporea. Bonauen.

L O C A L E dicitur quod continetur à loco, mensuratur loco, conseruatur in loco, & terminatur loco. Et locale dicitur secundum sanctum Bona. di. xxxvij. li. j. quod sequitur leges loci: sicut temporale, quod sequitur leges temporis. Leges autem loci sunt quantum ad actum continendi, mensurandi, saluandi, terminandi, secundum quas locus se habet ad locum per modum suscipientis. Et quoniam Deus sic est præsens loco, vt nihil ab eo omnino recipiat, sed solus eius indigentiam suppleat, & det loco virtutem continendi, & locato virtutem replendi. Hinc est quod Deus nullo modo dicendus est localis, sicut habet magister in textu distinctione trigesima tertia, lib. j. Locus tamen Dei impropiè dicitur templum Dei, non quod eo contineatur. Id autem nihil melius quam anima munda intelligitur. Deus itaque est illocalis, vt latius deducit magister, multa de loco videantur apud Philosophos, etiam theologos, sed quia physicum vocabulum, ideo latiore explanationem remitto ad Philosophos.

L O C V T I O est vocis per linguam explanatio, secundum Aristo. 4. li. de animalibus. Locutio autem animarum separatarum, nihil aliud est (vt scribit Gerson super Marc.) quam manifestatio libera & intelligibilis sui, vel eorum qui in eis sunt, quæ locutio tanto est vehementior & clamorosior, quanto intelligibilior atque apertior.

L O Q V I mentaliter (vt notat Gabr. di. ix. q. ij. ar. iij. lib. ij.) accipitur ad similitudinem locutionis vocalis. Loqui autem vocaliter est proferre verba vocalia, vt

ita, vt aliquis audiat vocali auditione, & intelligat illud quod per voces significatur, hoc est, formet in se conceptus vocibus correspondentes. Sic loqui mentaliter nihil aliud est nisi habere vel formare in se verbum mentale, vt aliquis audiat mentaliter, & intelligat, quod per verbum mentale significatur. Est autem verbum mentale cogitatio actualis. Loqui ergo mentaliter, est actualiter cogitare, vt ipse vel alius intelligat quod per cognitionem significatur. Audire autem mentaliter, est videre cogitationem actualem alterius, Angeli vel hominis. Sicut audire vocaliter non est aliud nisi apprehendere voces à se vel ab alio prolatas. Ista probantur per August. xv. de tri. c. x. Formata propriè cogitatio ab eare quam scimus verbum est quod in corpore dicimus, quod nec Græcum, est, nec Latinum, nec alicuius alterius lingue. Ecce quod cogitatio verbum est. Quod autem loqui mentaliter non est nisi habere verbum mentale, scilicet cogitationes, sic dicit paulo superius eodem c. Quadam ergo cogitationes, locutiones sunt cordis, vbi & os esse dicimus. Et post foris, cum per corpus hoc fiebat aliud est locutio, aliud visio. Intus autem cum cogitamus vtrumque vnus est. Item & si verba non sonant in corde suo, dicit vti que omnis qui cogitat. Probat & ibidem August. audire mentaliter, non esse aliud quam videre cogitationem actualem alterius, eodem c. vbi dicit: Auditio & visio duo quædam sunt inter se distantia in sensibus corporis. In animo non est aliud atque aliud videre & audire, ac per hoc cum locutio foris non videatur, sed potius audiatur, locutiones tamen interiores, hoc est cogitationes, dum cognoscuntur & audiuntur & videntur. Vnde de Domino dixit Euangelista: Cum vidisset inquit cogitationes eorum. Ex illis patet quod angelus loquendo alteri nihil facit, nisi quod causat cogitationem alicuius obiecti in se, quæ cogitatio in loquente causata tanquam obiectum, causat effectiuè in angelo audiente notitiam intuitiuam suimet cogitationes. Vide copiose apud Gabr. vbi supra, & in dictione, Angelus. Et locutio mentalis supponit pro formatione conceptus in loquente, & connotat voluntatem manifestandi huiusmodi conceptus.

L O Q V I dupliciter est, vt scribit S. Bonauen. di. x. ar. iij. q. j. lib. ij. Vno modo loqui dicit actum in se siue intrinsecum. Alio modo actum ad alterum, siue quodammodo extrinsecum. Primo modo loqui idem est quod verbum formare siue gignere. Alio modo idem est quod verbum formatum depromere siue exprimere. Primo modo locutio siue in Deo, siue in homine, siue in angelo, non est aliud quam cogitatio. Secundo modo, plus dicit quæ cogitationem, sed differt in diuersis. In Deo enim loqui ad alterum supra intellectum, notat effectum secundum reuelationem. Non enim dicitur Deus nobis loqui solum quia intelligit, sed etiam quia reuelando aliquid aliquam illustrationem in nobis efficit. Vnde Greg. in Mora. Dei locutio ad nos intrinsecus facta videtur potius quam auditur, quia dum semetipsum sine mora sermonis insinuat, repentina luce nostræ ignorantie tenebras illustrat. In homine verò non solum addit effectum in alterum, sed etiam actum & signum medium. Cum enim homo loquitur alteri, non solum cogitat, sed cogitationem suam formando vocem sensibilem alij interpretatur & explicat. De quo latius perquirito apud Bonauen. Cauendum autem est (vt inquit Gerson parte ij. de

paruulis ad Christum trahendis) ne quis aliquid finitru alicui de aliquo loquatur, nisi vel vt ille de quo loquitur, ab illo cui loquitur, emendetur: vel ne ille cui loquitur ei familiaritate iungatur, & ab ipso corumpatur. Nec Prælati, inquit ibidem, prædicationem dimittere debet propter subannationem, vbi sunt aliqui boni inter malos, vel quamuis omnes sint mali: spes tamen sit de correctione, aliàs debet tacere, vel potest ad alium locum transire vbi fructum possit facere. Et loqui Dei, vide infra in Videre Deum: de quo Gerson loquitur tract. ij. super Cantico virginis. Sciens, inquit, Deus nos paruulos, & balbos, voluit instar nutricis frangere verba sua, quibus ipse nobiscum, & nos secum intelligibiliter vtrumque loqueremur. Concessit igitur locutiones transumptiuas à rerum cognitarum similitudinibus assumptas tam abundanter, vt nihil inueniatur quod non valet ad ipsum trahi nominandum, quod loquedi genus appellauit Dionysius symbolicum. Hoc typo loquendi Deus pater habet os, ex quo filius eius increata sapientia produisse se gloriatur. Ego, inquit, ex ore altissimi prodij primogenita ante omnem creaturam. Habet & verum. Ego, inquit, ex vtero ante Luciferum genui te. Hæc Gerson. Refert præterea multum loqui, vel dicere in persona alterius, & loqui auctoritate alterius, siue minister (vt scribit Gabriel distinctione vigesima prima, post Scotum quaest. vnica, artic. iij. dubio j. libro iij. Nam loqui in persona alterius, est inducere personam alterius: hoc est loqui, vt intelligantur omnia verba locutionis referri ad personam alterius, vt non loquens (sed ille ex cuius persona loquitur) intelligatur hæc agere vel non agere, quæ loquens exprimit sua locutione, vt cum Isai. 3. ait: Dominus locutus est: Filios enutritui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Loqui autem auctoritate alterius, est loqui in persona sua propria, ex commissione tamen alterius. Vnde confessor qui audit & dicit, puta absoluit, facit in persona sua, sed vt minister Dei. Sicut omnia sacramenta ministrantur ex persona ministri, sed auctoritate Dei, & c.

L V C E R N A à luceo, Græcè lychnos vocatur, & lucernarum usum primi Aegyptij monstrauere, vt auctor est Eusebius libro decimo præparationis: & in scriptura quandoque accipitur pro linea generationis. Nam sicut quamdiu non extinguitur, dicitur durare lucerna: ita quamdiu succedit aliquis in linea generationis, dicitur durare eius lucerna. Vnde dictum fuit ipsi David: iam non egredieris in bellum, ne extinguas lucernam in Isra. secundi Regum vigesimo primo. Et ideo promissit Deus ipsi David, vt produceret eius lucernam vsque ad Christum, id est, quod non deficeret eius linea & generatio. Vnde dicit Psalm. 131. Illuc producam cornu David: parauit lucernam Christo meo. Quod & patet in Matthæo, qui describit generationem Christi à David vsque ad Christum, per Mariam virginem de stirpe, & generatione David. Iacobus de Valentia. Psalm. 131.

L V C R V M à quo lucellum, id est paruum lucrum. Ratio autem lucris & finis debet esse sub fine cælesti (vt vult Gerson parte prima, de laude scriptorum) & quamuis operarius est dignus suo cibo & mercede sua, tamen principalis & finalis eius intentio in honore Deo, & Ecclesiæ, in charitate non ficta, in sua demum, aliorumque perpetua salute figatur, vt sit finis lucris sub fine cælesti, quatenus non iam duo

duo fines aduersi, sed vnus vtrouque censetur.

LV CRVM turpe dicitur (vt scribit Gabriel distinctione xv. quæst. xiiij. artic. j. libr. iij.) quod est acquisitum cum turpitudine peccati: sicut omne lucrum, quod acquiritur per actum aliquem commissum, vel omissum, vel admissum, qui est peccatum per se ex genere actus vel ex circumstantia: & licet hæc acquisitio ex variis oriatur vitiis, tamen communiter oritur ex duobus, aut ex auaritia, aut acquisitio lucri aut mercationis illicitæ, ex tempore vel loco, aut ex Mathematica incantatoria, seu aliis illicitis, ac prohibitis artibus. Aliquando & secundo ex intemperantia, vt ex illicita voluptate: sicut ex meretricio, fornicatione, adulterio, histrionatu. Aliquando ex vtroque simul, scilicet auaritia & luxuria: potest tamen quandoque oriri ex superbia vel inuidia, & pluribus aliis malis radicibus. Vide latius Gabrielem & beatum Thomam in iij. scripto, distinctione decimaquinta, quæstione octaua, articulo secundo. Et licet meretricium & lenocinium sit in lege prohibitum, nulla tamen lege prohibitum est, ne leno vel meretrix precium suæ turpitudinis accipiat. Vnde Augustinus, vt allegat Alexand. de Ales parte quarta, quæstione lxxxvj. §. vltim. meretrix turpiter acquirit, sed non turpiter accipit. Sic multi actus sunt lege prohibiti, vbi tamen nulla lex vetat, ne pro illis actibus precia vel dona recipiantur: sicut de mercatore patet, qui in sacro die vel loco vendit, quod prohibetur: non tamen prohibet lex, vt precium suæ mercis non recipiat. Ex quo accipitur differentia inter turpe lucrum & iniquum. Nam quando actus quo quis lucratur est prohibitus, non autem lucrum, tunc dicitur turpe lucrum. Sed quando lucrum ipsum est lege prohibitum, non solum dicitur turpe lucrum, sed iniquum. Hæc Thomas, & post eum Gabriel vbi supra. Et lucrum acquisitum dolo & fraude, & quod dicitur iniquum, restituendum est. Lucrum verò acquisitum vbi non competit repetitio, & si aliquis non tenetur de necessitate salutis restituere vel erogare pauperibus: est tamen salubre consilium vt non retineat, sed erogat in pios vsus, vt diffusè probat Gabriel vbi supra.

LV CRVS non solum dicitur ploratio, sed etiam insignis iudicium mœrentis: sicut est vestitus niger & pullus. Sæpè enim ipse habitus, vultusque, & vestis, iustus dicitur. Et iustus secundum Gersonem parte secunda, sermone facto de omnibus Sanctis, qui incipit: Beati qui lugent, consideratione quarta, est vitalis animæ motus surgens ex apprehensione obiecti, vt disconueniens est. Cuius effectus est (vt præsertim si sit in sensu) constructio quidam horror, & fuga, & renisus. Est autem ratio disconuenientie disproportione lætitiæ, armoniæ, & vnitatis debita. Et secundum eundem iustus & consolatio sub vna acceptione generali duæ passiones sunt: illæ duæ contrariæ quas aliter nominamus dolorem & gaudium, quæ complectuntur in suo genere si impassiones omnes reliquas enumeratas à Philosopho 2. Ethico. & 2. Rhetor. & à Poeta sexto Aeneid. & ab aliis alibi. Consequuntur autem hæc passiones istæ duæ iustus & consolatio, vel dolor & gaudium, ad duas rationes obiectalis generalis & extremas, quarum vna est vt boni conuenientis, & altera mali disconuenientis. Dicitur, & (vt ibidem scribit) iustus beatitudo, non quidem formaliter, sed communicat beatitudinem his in via, vel quia ducit ad eam, & habet sic describi

pro habitu. Iustus est habitus animæ gratiofus, quo inclinatur fugere & horrere obiectum sub ratione mali, inhonesti, & disconuenientis apprehensum, & c. & ille regulariter beator est in hac valle miserie, qui iustus bono plenior est: vide latius Gersonem vbi supra.

LV DVS dicitur in factis, iocus in verbis. Et ludorum quidam sunt honesti & ad exercitium vel ad recreationem ordinati, vt qui viribus corporis aut ingenio innituntur, non fortuna, vt proiectio pilæ aut lapidum, aut telæ, arcus vel balistæ ad metam, siue ludicatio, cursus in stadio, & similes. Alius est ludus qui innittitur fortunæ ex cupiditate lucri, & hic dicitur ludus aleorum, siue fiat taxillis siue cartis, siue alio modo, qui subest fortunæ, vt dicit Astenfis. Est etiam ludus tabellarum mixtus, qui fit in tabulis ducendis ad iactum taxillorum, quia quantum ad projectionem taxillorum, innittitur fortuna: quantum ad tabulas ducendas, innittitur ingenio. Et ille ludus similiter dicitur ludus aleæ, quia innittitur fortunæ, licet non soli fortunæ, vt vult Angelus in summa, & omnis talis est prohibitus, vt ff. de aleatoribus, per totum. Et in authent. de sanctis Episcopis, §. interdicimus. vide de hoc latius Gabrielem distinctione decimaquinta, quæstione decimatertia, libro quarto. Et Petrus de Palude dicit ludum prohiberi propter blasphemiam. Et tenet Angelus in summa post Asten. quod ille qui valde seruit ludo, hoc est qui ducit in consuetudinem, peccat mortaliter. Secus de eo qui raro ludit vel ludit causa recreationis, vel causa conuiuij. Nam quicquid fit intentione mala, peccatum est. Lucrari autem à proximo, vnde notabiliter damnificatur quacunque vita saltem ex intentione, vix vel nunquam à mortali excusatur: est enim contra sextum præceptum: Non furaberis, & contra decimum: Non concupisces. Aut etiam ratio tenet: vt in die festo si requirit excessiuum laborem, aut per ipsum negligitur diuinum officium, maxime Missæ, quo ad laicos. Si verò non concurrat aliqua prædictarum circumstantiarum, sed fiat ratio ne honestæ recreationis vel virtutis, aut ingenij exercendi, non est peccatum saltem mortale. Et secundum Richardum distinctione decimaseptima, articulo quarto, quæstione prima, libro quarto ait: Ludorum quidam sunt honesti & deuoti: vt cantus Ecclesiasticus, quæ fiunt ad honorem Dei & Sanctorum, & hi sunt laudandi, & tali ludo ludebat David coram arca Domini. Quidam turpes & tales ludi sunt (inquit) fugiendi. Quidam sunt ordinati ad recreationem, qui bene & malè possunt fieri, & ab his peccantes, vt frequentius abstinere debent. His tamen interdum causa recreationis vti possunt: simili modo distinguendum est de spectaculis, vt ibidem dicit. Et quamuis aleator, vt scribit Gabriel vbi supra, articulo iij. conclus. iij. ex cupiditate lucrans aliquid notabile lucratur ab aliquo quem non attraxit, & qui sua donare potest, etiam sine dolo & fraude, peccet mortaliter. Ipsum tamen ad lucri restitutionem vel erogationem de necessitate salutis teneri non est certum euidenter. Ludens enim ex cupiditate, agit contra charitatem proximi, concupiscendo bona proximi cum dano eius: & quauis certum non est de restitutione facienda, tamen consilium est & securius ait, si quis redderit vel in pios vsus distribuerit. Gabriel longior est vbi supra. vide ad hoc Richardum distinct. xv. articulo v. quæstio. viij. libr. iij. Ludus autem scacorum, vt idem Richar

Richardus dicit, sine taxillis, prohibitus esse non videtur, eo quod ibi exercetur humanum ingenium, nisi forte in casu cum homines agunt penitentiam, Gabriel tamen distinct. xv. quæst. xiiij. artic. iij. dubio secundo, aliter sentire videtur ex dictis Hieronymi, & de consec. distinct. v. Nunquam. Non decet clericum ludis tempus consumere, præsertim, inquit Gabriel, cum ludus ille scacorum valde animum distrahit, & tempus plurimum consumit. Nimis denique miser est, qui in sortem Domini assumptus extra Dominum in huiuscemodi vanitatibus recreationem querit, quasi in summo ac delectabilissimo bono, recreationi haberi non possit. Et sicut dicit Hieronymus: Ama scientiam scripturarum, & carnis vitia non amabis: ita de ludo dici potest: Ama scientiam scripturarum, & ludum & ocium iners non amabis. Gabriel. Est præterea ludus quod dicitur 1. Corinth. 10. in gloss. Ludus est gestulatio libidinosa, cuiusmodi est in choreis. Spectacula sunt (sicut dicit Augustinus) & cithara, & venatio, & huiusmodi. Dicit autem sanctus Bonaventura distinctione xv. in litteralibus dubijs, libro iij. quod ludus chorearum non est malus secundum se, sicut patet de sorore Moysi, Exodi 15. sed fit malus quadruplici de causa: propter modum, quando est modus lasciuus: propter finem, quando fit ad prouocandum libidinem: propter tempora, vt si fiat tempore tristitiæ: propter personam, vt si fiat à persona religiosa: his remotis potest fieri, penitenti autem non competit, quia est tempore tristitiæ. Similiter iudicandum est de spectaculis, vt idem dicit sanctus Bonaventura.

LV MEN naturale secundum Petrum de Aliaco distinct. ij. q. iij. artic. iij. lib. j. dicitur lumen, siue cognitio, siue errore intellectui possibilis de communi cursu naturæ. Et dicitur sine errore, quia cognitio erronea non debet dici lumen naturale, sed potius tenebra. Et vt idem ait, in lumine naturali non est nobis per se aut per experientiam notum vnum tantum esse Deum. Articulum quoque de vnitate Dei (vt idem inquit) crediderunt Philosophi, & probauerunt in lumine naturali: patet in libris Aristotelis, & aliorum plurium Philosophorum. Et quamuis articulus de vnitate Dei non possit nobis fieri euidenter in lumine naturali, tamen hoc potest in lumine superiori: quia in lumine supernaturali. Et vt dicit quæstione quinta, articulo tertio, libro primo, proprietas Philosophi est quod innitatur lumini naturali, nisi vbi oppositum docet lumen fidei. Vnde ipse ait: Non sunt digni vocari Philosophi, qui concedunt aliquid ita difficile ad sustinendum, sicut & positio de Trinitate, absque hoc quod ad hoc cogantur fidei auctoritate. Item omnis positio debet à Catholicis & ab omnibus negari, cuius oppositum circumscripta fide apparet euidenter in lumine naturali, & hoc nisi ad concedendum ipsa cogit auctoritas fidei, & c. Et lumen secundum Gersonem parte iij. de oculo, dicitur omne quod manifestatur. Signat autem Deus duplex lumen super animas, scilicet vnum naturale & aliud supernaturale, vt scribit Iacobus de Valentia, Psal. 4. Lumen naturale est lumen intellectus agentis & rationis, & quo omnia naturalia anima nostra potest cognoscere per studium & actionem: & sic potest cognoscere quomodo anima nostra est immortalis, & dependens à primo esse, quod est Deus: prout naturaliter cognouerunt Philosophi Deum & intelligentias, & animam nostram esse immortalem,

& in eadem parte intellectus ponit lumen rationis, quæ dicitur inferior pars, per quod potest cognoscere quæ sunt bona vel mala, iusta vel iniusta, turpia vel honesta, agenda vel non agenda. Vnde sicut primum lumen dicitur specularium, ita secundum dicitur practicum: & tamen vtrunque lumen dicitur nobis naturaliter infusum. Latius de hoc Valentia. Lumen autem supernaturale est illud, quod infunditur ex speciali dono spiritus sancti, eleuans intelligentiam ultra naturam sui, ad apprehendendum ea quæ sunt supra humanam facultatem, prout spiritus sanctus diuidit singulis prout vult 1. Corinth. 12. Et illud dupliciter peruenit ad nos. Vno modo per spiritualem infusionem & illustrationem: & sic receperunt ipsum Patriarchæ & Prophetæ in veteri testamento, & Apostoli & sancti Doctores in nouo testamento. Secundo peruenit illud lumen ad simplices fideles per doctrinam & prædicationem. Longior est ibi Valentia. Et lumen spiritualiter accipiendo, vt notat Gul. Scot. imitator super j. distinctione tertia, parte secunda, articulo primo, est quoddam mentis accidens, quod nobis lux vera Deus infundit, quo intellectus noster potest per creaturas Deum, & S. Trinitatem cognoscere. Vnde de Christo scribitur Ioan. 1. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Item omnis potentia cognitiua dicitur lumen potentiale.

LV MEN est duplex, scilicet corporale & spirituale. Vnde Alexander parte iij. quæst. xiiij. dicit, quod in corporalibus verum est, quo maius lumen obfuscat minus lumen, non autem in spiritualibus. Cuius ratio est, quia omnia lumina corporalia sunt ad vnum actum, scilicet manifestationem, qui actus verè & plenissimè est à lumine superiori. In corporalibus autem non sic. Nam lumina donorum aut virtutum non sunt ad vnum actum. Vel vt dicit sanctus Thomas parte iij. quæst. ix. articulo j. quod si duo lumina fuerint eiusdem ordinis, maius obfuscat seu absorbet minus, sicut lumen Solis, lumen candelæ, quia sunt in ordine illuminantis: vbi verò maius lumen est in ordine illuminantis, & minus in ordine illuminati, tunc maius lumen non obfuscat, sed auget lumen minus, sicut Solis lumen illuminat aeris lumen, & Gabriel distinctione decimatertia, quæst. vnica, articulo j. libr. iij.

LVVS. Per lupum quandoque significatur malus pastor, vt scribit Gerson parte ij. in sermone facto in concilio Remensi, Dominica secunda post Pascha: Qui lanam & lac ouium, imò carnes & ossa, per violentiam & exactiorem surripit: cassat & opprimit: & per gulam & luxuriam, lanam & lac ouium consumit, qui de ouibus non curat. Tales execratur Ezechiel 34. cum ait: Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit, non consolidastis: & quod ægrotum erat, non sanastis. Quod contractum est, non alligastis: & quod abiectum est, non reduxistis: & quod perierat, non quaesistis, sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia, & reliqua in hanc sententiam.

LVX, vt scribit Brulefer, est qualitas corporis lucidi. Lucidum est pium corpus habens lucem. Luminosum, est ipsum corpus illuminatum. Et lux significat id quo colores manifestantur, vt videri possint, siue quo visibile in potentia, fit actu visibile. Sumitur, & transumptiuè ex vsu loquentium

tium ad omne illud quo manifestatur cognoscibile; sicut dicit Apostolus ad Ephesios quinto: Omnia quæ manifestantur, à lumine manifestantur. Et sequitur: Omne quod manifestatur, lux est, sic Deus & Angeli, lux & lumen dicuntur, sicut & dona & habitus lumina dicuntur. Hinc dicitur in Symbolo Nicæno: Deum de Deo lumen de lumine, vbi lumen est notionale pro qualibet persona: & omnes tres sunt tria lumina notionalia, & sunt vnum lumen essentialia. Dicimus & lumen fidei, lumen gratiæ, gloriæ.

Lux secundum sanctum Bonavent. accipitur tripliciter. Vno modo pro forma substantiali, quæ dat esse corpori lucido. A quo luminosum, corpus est principaliter actiuum. Alio modo lux dicitur esse fulgur, quod est circa corpus luminosum, quod sequitur existentiam lucis in tali numero, & quod est etiam obiectum sensus & operationis instrumentum: & sic est accidentale complementum. Et triplex est actus lucis (vt idem scribit Bonaventura distinctio vltima, artic. ij. libro iij.) scilicet manifestare, dirigere & delectare: sic & in luce spirituali, vide eū latius. Vnde lumen (vt scribit Richardus distinctio vltima, artic. v. quæstio. j. libr. iij.) per se est delectabile, per accidens autem potest esse tristabile, in quantum aliquid ostendit quod displicet: & quia infernus est locus omnis tristitiæ, ideo simpliciter locus tenebrosus est, nec est ibi aliquid lumē purum, quod visum delectat: est ibi tamen lumen aliquod obscuritati permixtum, quo damnati videre possunt vnde doleant. Richardus. Et lux & lumen apud multos pro eodem accipiuntur. Est tamen aliqua differentia rationis nominum. Nam lumen supponit pro luce, & connotat eius effluxum à luce, hoc est productionem à luce. Probat, quia lux Solis non potest dici lumen, quia non est producta ab alia luce corporali. Lux Lunæ, stellarum ac nubium, & inferiorum, per irradiationem Solis super ea causata, potest dici lumen, & etiam lux. Et lux etiam potest dici qualitas intensa, & lumen remissa ab ea procedens, vt refert Gab. secundum aliquos vbi supra. Et de quidditate luminis sanctus Bonaventura ponit septem opiniones, ex quibus nihilominus vix colligi potest (vt ait Gabriel distinctio xij. lib. ij.) quid sit lumen, imò nec adæquat a significatio nominis. Et lux (vt idem dicit Gabr. dubio secundo) est accidens Solis, quia potest etiam auferri à Sole per potentiam diuinam, sicut frequenter habetur in Prophetis. Et secundum quosdam ita Sol fuit priuatio lumine in passione domini. Item potest augeri. Vnde Isa. 30. Erit lux Lunæ sicut lux Solis, & lux Solis erit septupliciter sicut lux septem dierum. Non est ergo lux de essentia Solis, siue pars eius essentialis: licet sit accidens proprium seu inseparabile naturaliter, sicut albedo cigno. Hæc Gabriel.

Lux & lumen, radius & splendor, differunt secundum Richardum libro ij. distinctio xij. artic. ij. quæstio j. Et Thomas in scripto. distinctio xij. eo dem libro, art. ij. Et Pelbartus post eos refert lib. iij. Rosarij Theologiæ. Quod lux dicitur quandam formam accidentalem in corpore lucido existentem actum, à quo alia illuminatur, vt est lux in Sole vel in sideribus, &c. Lumen autem dicitur secundum quod lux ipsa per sui multiplicationem est recepta in corpore diaphano illuminato. Sed radius dicitur illuminatio diffusæ secundum directam lineam oppositam corpori lucido, puta Soli, & huiusmodi: & ideo

vbi quæque est radius, ibi est lumen, sed non econuerfo. Contingit enim lumen esse in domo ex reflectione radii Solis, quamuis non ex directa oppositione propter aliquod corpus interiacens, propter cuius obiectum radius non potest directe intrare tale domum illuminatam. Et est triplex radius, scilicet rectus, reflexus & fractus, siue refractus: de qua in perspectiua videri potest. Et Algazel in sua perspectiua, & in Meteorum Aristotelis. Splendor vero dicitur lumen reflexum à superficie corporis opacissimi, præsertim & tersi, sicut à superficie argenti vel aquæ, vel lapidis preciosi, ex qua reflexione radij aliquando exeunt.

Luxuria dicitur generaliter omnem inordinatam concupiscentiam delectationis, siue carnalis, siue spiritualis, hæc peccauit Lucifer, secundum Scotum, & post eum scribit Brulefer distinctio. v. quæst. j. libr. ij. scilicet capiendo luxuriam pro inordinato amore sui ipsius vel alterius, fuit enim inordinatus amor sui ipsius concupiscentia. Et quia concupiuit beatitudinem intensissimè, quia non minorem quam Deus habet: & quia concupiuit beatitudinem nimis accelerando, quia nolebat eam mereri, sed ante tempus de terminatum volebat habere: volebat & eam habere sine meritis ultra ordinationem diuinam. Fuit & inordinatus amor excellentiæ super alios: peccauit ergo hoc modo peccato luxuriæ. Et licet proprie vt est distinctum capitale vitium contra alia capitalia, dicitur esse in actibus venereis, extenditur tamen ad omne delectabile mouens appetitum in quantum delectabile, vt scribit Gabriel distinctio. sexta, quæstio vnica, libro secundo. Luxuria (vt inquit Cortesius) prælium cum castitate inicit, & varia armorum genera ad dimicandum affert. Item luxuria est concupiscentia experiendæ voluptatis vel concubitus desiderium supra modum, vel contra rationem efferens, secundum Hugonem libro de Sacramentis. Et secundum beatum Thom. secunda secunda quæst. clij. & in quæst. de malo. quæst. xv. Luxuria est appetitus inordinatus venereorum, & principaliter est circa voluptates venereas. Secundario autem dicit excessum in aliis (vt inquit Thomas.) Et secundum Ciceronem, luxuria siue luxuries, siue luxus, est immoderata appetitio cuiuscunque rei gratiæ rationi non obtemperans, capiturque pro immoderata perfusione. Intelligimus (inquit Cicer.) quam sit turpe desuere luxuria, delicatè ac molliter viuere: sumitur etiam pro nimia rei abundantia. Vnde luxuriari quoquo modo profunderè, modo nimium abudare significat. Virgilius,

Luxuri m segetum tenera deposcit in herba.

Reperitur & luxurior & luxor, aris, in eadem significatione. Dicuntur autem hæc à luxu, quod significat soluo, à quo etiam luxa & luxata membra dicuntur soluta, & suis locis mota. Item luxati quorum membra suis locis mota sunt. Plin. Altea radix decocta luxatis prodest.

Luxuria secundum Gersonem in tripartito de confessione circa peccatum luxuriæ, & in tripartito de præceptis decalogi, cap. xj. & in regulis moralibus, vbi sic scribit: Luxuria ex genere suo moralem dicimus propter corruptionem generatiuæ virtutis, maiorem quam nutritiuæ ac minore eius necessitatem: & quia contrariatur huic præcepto: Non mœchaberis: & vt per bona matrimonij actus iste queratur excusari. Consensus in delectationem luxuriæ circa obiectum sibi prohibitum, est mortale peccatum,

peccatum, siue sit in cognitione, siue in verbis, aut in visu, aut tactu, aut nutibus, aut operatione. Quamobrem familiaritas magna hominum carnalium mutuo præsertim ad nudum, quantumcunque eiusdem generis aut sexus, aut diuersæ ætatis periculo proxima est, ideoque vitanda est. Grauitas peccatorum luxuriæ ex genere sic ordinatur secundum grauius & minus genere, quamquam ex circumstantiis possit eorum grauitas aliter variari. Bestialitas cum brutis, Sodomia cum eodem sexu, aut in vase non ordinato, mollicies secum, sacrilegium dicatarum, incestum parentum, stuprum virginum, adulterium ligatorum, fornicatio solutorum, luxuria generaliter. Et licitum est (inquit Ioann. Gerson) suam castitatem sicut propriam vitam defendere vim vi repellendo. Et comparatur luxuria porco, vt idem scribit in compendio Theologiæ de septem vitiis capitalibus: Superbia verò vel vana gloria comparatur leoni, Inuidia cani, Ira lupo, Acedia asino, Gula vrfio. Auaritia eritio comparatur. Comparatur & illa vitia secundum eundem septem grauius infirmitatibus. Superbia sepi vana gloria comparatur corporis inflationi, Inuidia lepræ, Ira phrenesi, Acedia letargiæ, Auaritia hydropici, Gula epilentiæ, Luxuria comparatur febri. Et secundum eundem parte secunda, de septem vitiis capitalibus, Luxuria sic describitur: est ex immundis desideriis veniens lubrica mentis & carnis prostitutio. Secundum alios sic describitur: Luxuria est libidinosæ voluptatis appetitus, & intelligas hunc libidinosum appetitum, quando est ex cõsensu rationis: sic, scilicet quod ipsa ratio cum cohibere possit, non tamen cohibet, quia tunc talis libidinosus appetitus est peccatum mortale. Luxuria secundum Isidorum, est solutio in voluptates: voluptates autem maximè venereæ soluunt animam hominis. Adhuc secundum alios, luxuria est corporis incontinentia ex pruritu carnis originem trahens. Et secundum Sancti Gregorium trigesimo primo Moralium, octo assignantur filij luxuriæ, scilicet cæcitas mentis, inconsideratio, inconstantia, præcipitatio, amor sui, odium Dei, affectus præsentis seculi, horror seu desperatio futuri: de quibus Ioann. Gerson plura scribit. Species verò sunt septem, scilicet simplex fornicatio, stuprum, adulterium, sacrilegium, incestus, raptus, peccatum contra naturam, de quibus supra. & Ioann. Gerson plura de his scriptis reliquit. Videatur & Alexand. part. ij. & aliàs habetur in summis Antonini, &c. & colligit plura Pelbart. lib. iij. Rosarij Theol. Et secundum Ioann. Gersonem, luxuria est libidinosæ quædam circa actus venereos voluptatis concupiscentia. Hæc autem concupiscentia luxuriæ dupliciter potest seu considerari. Vno modo prout est solū in corde. Alio modo prout etiam ab extra consistit in opere. Quantum ad primum modum potest hoc iterum contingere tripliciter. Primo modo prout ipsa concupiscentia in solo primo motu consistit, & tunc non est nisi veniale peccatum. Secundo prout ipsum motum naturalem sequitur consensus in delectationem, licet non in opus, & sic est peccatum mortale. Tertio modo illa concupiscentia considerari potest, prout etiam ex deliberatione consentitur in opus, & tunc est mortale peccatum: etiam si pro tunc non transeat in actum ab extra. De quo latius consulito Ioann. Gersonem, qui & ponit remedia, parte secunda, in sermone de sancto Bernardo. Et parte iij. in sermone de sancto Antonio, scilicet oratio: fu-

gere occasiones, quibus quis trahi potest ad perpetrandum peccatum, sicut colloquia: item fugere ociositatem. Item ieiunium, & generale quoddam remedium contra hoc peccatum, & contra omnia alia, esse sæpius loqui, audire de sancta scriptura ad vitam misericordiæ nostræ renouandam & lauandam, vt ratio redderetur clarior, per quam videre possemus & habere virtutes, si pura esset. De hoc vitio multi multa literis mandarunt, sed hæc prædicta sufficiant nobis, & adhuc rudibus in Theologia, &c.

Delitera M.

MAGICA ars, quæ prohibita est, & quid sit, videatur in litera A.

MACULA, turpitude, fordes, ponitur & pro nota, & signo, & infamia. A quo maculosus, sordidus, immundus, Est & macula animæ, quæ secundum Petrum Paluden. nihil est aliud quam priuatio gratiæ, & remissio quo ad maculam, non est nisi restitutio per penitentiam. Sicut macula Lunæ est priuatio lucis, & pulchritudo est eius illuminatio. Paludensis distinctio. xix. quæst. j. art. ij. libr. iij. Et hæc eadem est remissio quo ad culpam, quæ culpa est defectus quidam voluntarius, sed omnis priuatio gratiæ est defectus quidam voluntarius sine voluntate personæ, vt in mortali actuali, sine voluntate nature vt in originali, &c. Vide & in dictione Reatus. & Magistrum in textu dist. xvij. libr. iij.

MAGISTER is appellatur, qui alicuius rei præcæteris curam gerit, secundum Hostien. Magistri proprie dicuntur artium præceptores. Transferuntur tamen hoc nomen ad omnes, quibus præcipua curarum incumbit. Dicitur autem vel à monendo vel monstrando, quod magis cæteri diligentiam & sollicitudinem rebus, quibus præsent, debent. Hieronymus super illud Matth. 22. Magister, scimus quia verax es: Magistrum vocant, vt quasi laudatus mysterium cordis sui simpliciter aperiat, eosque velit habere discipulos. Et epistola lxxxix. Magister probæ ætatis & vitæ, eruditionisque eligendus est, &c. Iacob. in epistola cap. 3. Nolite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quoniam maius iudicium sumitis.

MAGNUM vel magnitudo, accipitur quadrifariam, vt notat Gabriel dist. xix. quæst. j. lib. j. & eadem scribit Dominus Cardinalis Cameracen. quæst. x. ar. j. libr. j. Vno modo largissimè, & sic idem est quod perfectio, vel perfectum. Sic dicit Augustinus vj. de Trinit. quod in his quæ non mole magna sunt, est idem melius esse quod maius esse, & illo modo quæ libet res est magna vel magnitudo quædam. Secundo modo capitur largè pro omni continente plura, siue sit per se vnum, siue aggregatiuè, quomodo numerus, populus, exercitus, & motus magnus dicitur, & vnus maior alio: ita accipit Augustinus cum dicit, quod anima est maior seipsa, quando recipit virtutes. Tertio modo strictè capitur pro aliquo continente, plura eiusdem rationis facientia vnum per se, siue illa plura distinguantur loco & situ, siue non. Sic charitas intensa est magna, & maior charitate remissa. Quarto modo capitur strictissimè, vt est species quantitatibus distincta contra multitudinem, & capitur pro aliquo continente plura eiusdem rationis facientia per se vnum, distincta Lexic. Theol. F

loco & situ. Et hæc dicitur magnitudo dimensua. Et hoc modo loquitur Augustinus quinto de Trinit. & allegat Magistrum distinct. viij. libro j. cum dicit, quod Deus est sine qualitate bonus, sine quantitate magnus. Sic etiam quantitas quadrupliciter distinguitur. Est enim quantitas virtutis, durationis, discretiva, & quantitas molis, quæ facile ex dictis patet. Sed magnitudo in diuinis secundum usum sanctorum, vt Gabriel & Aliacensis scribunt, quandoque accipitur vt est merè absolutum, sicut sapientia, perfectio, & sic nullo modo distinguitur ab essentia: & illo modo personæ dicuntur æquales propter essentiam vnā in eis. Et sicut omnium personarum est vna essentia, ita & vna magnitudo. Et sic pater non est formaliter essentia, ita nec est formaliter magnitudo: & sic paternitas ex se siue formaliter, nec est æqualis, nec inæqualis filiationi, sed tantum ratione essentia, quæ est eadem vtrique, paternitati scilicet & filiationi. Alio modo accipitur magnitudo pro omni realitate positua siue absoluta, siue relatiua. Isto modo paternitas ex se & formaliter, est quædam magnitudo, sicut ex se est quædam entitas realis, & ex se est perfecta & perfectior omni creatura, eique ex se repugnat omnis imperfectio. Vide latius Gabrielem & Aliacensem.

MAGNANIMITAS quæ fortitudini maximè est cõiuncta, vt scribit Paulus Cortes. lib. iij. senten. suarum, dist. viij. quatenus scilicet in rerum magnarum difficultate versetur, cui contraria est animi tenuitas, quam Græci mikropsichian vocant. Opponitur quandoquidem magnum & paruum inter se suapte natura desideat: hæc est naturæ suæ inscitia, quæ robur virtutis delumbat, ac à rerum magnitudine recedit, quarum est aptissimè capax: hæc Cortesius. Et secundum Aristotelem 4. Ethic. Magnanimitas est virtus quæ versatur circa magnos. Et libro j. Rheto. est virtus magnorum beneficiorum effectiua. Cuius contrarium est pusillanimitas. Magnanimitas secundum sanctum Thom. ij. ij. qu. 129. artic. j. importat extensionem animi, vel ad magna absolute, vel secundum proportionem. Et ibidem artic. iij. Magnanimitas, ait, est virtus tendens ad maxima secundum rectam rationem. Et magnanimitas si vltra modum se extollat (vt inquit Seneca de quatuor virtutibus) faciet virum minacem, inflatum, turbidum, inquietum in quascunque excellentias dictorum atque factorum neglecta honestate festinum, &c. Et secundum eundem: Si magnanimitas à comitate humana sit remota, feritas quædam erit & immanitas, &c. De hac virtute multa videantur apud Philosophos, &c. Et Anto. part. 4. titu. iij. cap. v.

MAGNIFICENTIA, quæ Græcè dicitur megaloprepeia, est magnarum rerum & excelzarum cū animi ampla quadam & splendida propositione cogitatio atque administratio, secundum Ciceronem in Rheto. & secundum Aristotelem lib. j. Rheto. Magnificentia est virtus magnitudinis sumptuū effectiua. Cuius contrarium est modicitas. Magnificentia (vt scribit sanctus Thom. ij. ij. quæst. 134. art. j.) est virtus factiua magnorum. Et est virtus generalis, si sumatur facere comuniter, scilicet pro omni opere. Si verò propriè, scilicet pro operatione exteriori, est virtus specialis. Magnificentia dicit Paulus Cortesius lib. iij. suarum senten. dist. viij. ex fortitudine nasci, quæ est magnorum operū confectrix, cū decencia

sumptuū collocandorum. Magnificus (vt inquit Gerson tract. iij. super Cant. Mariae) non de honore vel gloria curam habet, sed de operibus præclaris, quæ gloria digna sunt & honore: colit lucem, spernit umbram. Gloria sua est (sicut dicit Apосто.) testimoniū cõscientiæ suæ, nõ de alieno pendet iudicio, cui modicū est si iudicetur ab hominibus, vel ab homine, aut ab humano die. Nā qui se iudicat Dominus est. Fit humilis proinde in fuga gloriæ: fit magnanimus in operatione magnorum, cum dignitate meritorū. Denique cum gloriatur, in Domino gloriatur. hæc Gerson. Et secundum eundem parte iij. serm. de sanctis Petro & Paulo. Differunt magnificentia & superbia. Nam superbia duntaxat propriam quærit laudem, siue bonum alibi euenire debeat siue non. Magnificentia verò omninò per contrarium solū habet oculos ad vtilitatem alterius, & ad honorem Dei: totaliter quòd si illa cõmoditas quæ bene euenire deberet personale vituperium incurrendo, vel vt gloriam illam haberet alius, non tamen ob id desineret facere quod facit. In tali verò casu superbia omnino bene operari conaretur. Magnificentia proprietatis (vt idè scribit tra. xj. super Magnific.) est cõsummatio fortis inchoatorum, sicut ad magnanimitatem spectat aggressio cõsiderata magnorum.

MAGNIFICATIO Domini (vt scribit Gerson tra. v. super Can. Virginis) est species pietatis corde, ore vel opere, proueniens ex cõsideratione vel protectione diuinæ magnitudinis & maiestatis sui domini. Est enim maiestas quasi magnitudinis status. Et magnificatur Dominus à creatura, non in augmentum sui in se, sed quia magnus esse prædicatur, canitur & laudatur. Aut certè quia magnificentia facit animam cui magna facit qui potens est. Nam quos iustificauit, hos & magnificauit, vt dicit idem Gerson tra. j. super Magnific. & tra. ij. super eodem Cant. Virginis. Magnificare Dominū nihil aliud est quàm magnum significare: non enim facimus Deum aliter magnum. Sunt autem modi significandi magnitudinem Dei sine numero, in genere duo. Vnus tate rior in anima cognoscente & diligente Deū. Etenim fide, spe & charitate, magnificatur in anima Deus, quoniam magnus ab ea & in ea significatur. Modus alter est exterior tam multiplex quàm varia sunt signa quæ representare possunt ab extra magnitudinem Dei. Quid est enim significare, nisi aliquid intellectui representare: sit hoc per voces, sit per colores, vel species colorum, sit per obiecta quorumlibet sensuum, sit per ænigmata figurarum in scripturis sanctis, sit per reuelationes mysteriorum. Hæc Magister Ioannes Gerson Cancel. &c.

MAIESTAS est decus, amplitudo & dignitas, vel populi vel Senatus, vel Magistratus, vel Principis, vel Imperatoris, aut etiam priuati magni viri vel alterius etiam rei inanimata. Et maiestatis crimen Iuris consulti diffiniunt esse, quod aduersus populum Romanum, vel aduersus securitatem eius committitur. Et secundum Sā. Tho. super epistolam ad Hebræos: Maiestas est summa potestas.

MAIUS & minus capiuntur dupliciter, vt scribit Gabriel distinct. j. quæst. ij. lib. iij. Vno modo vt maius dicitur quod excedit aliud in certa & determinata quantitate, & sic non attribuitur infinitis, nec vnū est maius alio. Alio modo largius, vt maius dicitur quod cõtinet omnia quæ cõtinet aliud, vel sibi correspondens, & cum hoc alia: & sic conceditur vnū infinitū esse maius alio, & minorē esse medietatem totius

totius, quàm totum. Sic (vt idem scribit lib. ij. d. j. q. iij.) aliqua dicuntur esse maius & minus æqualia dupliciter. Vno modo, vt dicitur, comparationem vnus quantitatis ad aliam secundum mensuram, vt æqualia dicantur quorum eadem est mensura. Maius quod excedit aliud in certa quantitate, minus quod exceditur in quantitate: & sic non attribuitur infinitis, eò quòd infinitum nõ est mensurabile. Alio modo accipiuntur largius illi termini: vt æqualia sint aliqua sic se habentia, quod quicquid est in vno, id vel sibi correspondens est in alio, & nihil vltra. Sic si Deus in qualibet parte proportionali horæ produceret lapidē, multitudo lapidū productorū esset æqualis multitudini proportionaliū partiū horæ, licet vtraque multitudo sit infinita. Et maius largè dicitur quod cõtinet omnia quæ cõtinet aliud vel sibi correspondens, & cū hoc alia: & sic maior est multitudo partium totius cõtinui quàm eius medietatis, & minor medietatis quàm totius. Gabriel.

MAGIS & minus vt notat S. Bona. d. viij. lib. j. circa text. dupliciter possunt considerari, scilicet, in cõparatione ad idē, & sic dicitur intensiōe & remissionem. Vel in cõparatione ad diuersas substantias & naturas, & sic dicitur gradū & excessū: & sic est bene ponere magis & minus in ente respectu creatoris & creaturæ & respectu creaturarū ad inuicē, sed in cõparatione creaturæ ad creatorē est excessus improporcionabilis & infinitus, respectu creaturarum ad se inuicem, est proportionabilis. Hæc Bonauen.

MAIOR & minor prout attribuitur Christo, sic sunt discernenda. Christus est maior seipso secundum humanitatem, minor seipso secundum Deitatem, & sic minor patre secundum humanitatem, hoc est dictu: diuinitas in Christo maior est, quia creator, quàm humanitas quæ est creatura. Vnde canitur in Symbolo: æqualis patri secundum diuinitatem, minor patre secundum humanitatem.

MALEDICTIO est imprecatio malorum. De quo multa scriptis reliquit Ant. par. ij. titu. vij. cap. v. Vnde maledicere est idem quod malum dicere. Potest autem maledictio fieri dupliciter vt notat Gab. distinct. xvij. quæst. ij. artic. j. lib. iij. post Thom. Vno modo intentione ibi sistendi, vt dum quis ex ira vel odio imprecatur malum personæ, non in bonum personæ, sed in malum eius appetitu vindictæ vel inuidiæ, & hoc modo omnibus modis prohibita est. De hac loquitur Apóstolus Rom. xij. Benedicite maledicentibus vos, & nolite maledicere. Alio modo fit imprecatio malorum in bonum eius cui imprecatur, scilicet vt per hæc mala corrigatur, & correctus à peioribus præseruetur vel liberetur; sicut Medicus fecat & abscindit membrum vt vitā cõseruet: & hoc modo maledictio quandoque est licita & salutifera, puta quādo is qui maledicitur aliter sanari non potest, & talis est excommunicatio, & quia diabolus incorrigibilis est, & maledictio in bonum eius dirigi nõ potest, nec debet tanquam iam iudicata à Deo irreuocabili sententia, nõ est maledicendus. Plura apud Ant. de maledictione, vbi supra.

MALEFICIUM est virtutū naturalium fascino siue obstupentia, & fit quādo diabolus per aliquā artem impedit naturalia, vt quādo ad requisitū fortilegarū impedit diabolus quod aliquis nõ possit cognoscere vxorē suā dādo impedimentū circa partē generatiuā. Et maleficia siue incantationes possunt quādoque fieri per adhibitionē rerū naturalium maleficia

tis: vt venenatarū herbarū, radicū, lapidū, & ceterorum similibus, quorū occultas proprietates nouerunt dæmones, vt scribit Gab. di. viij. q. ij. ar. iij. da. ij. li. ij. Et nõ est dubiū quin talia applicata suis passibus, possunt habere non ex dæmonū virtute, sed sua naturali proprietate operationē efficacē. De quo latius cõsulto ibidem Gabr. Videatur & S. Bona. dist. xxxiiij. ar. ij. li. iij. Et Palud. eadē d. Fiunt autē maleficia per malignos spiritus, qui vt scribit Scotus dist. xxxiiij. lib. iij. habentes pactones cū hominibus, seruant promissa, non quia veraces, sed vt alij eis adhareant, quia si nulla pacta seruarēt, nulli eis seruirent: & vt illi quibus seruant promissa, eos celant. Nam ex superbia sua præcipue appetunt honores diuinos. Deus autē permittit eos exercere potestatem suam ad impediendum aliquos vel ab aliquibus actibus, in quos possent impediri: & hoc vel propter peccata eorum, vel propter aliquā aliam causam occultam, & hoc modo Magus habens pactum cum dæmone, procurat ab eo vt istum impediatur à tali actu, tali muliere quamdiu tale maleficiū perseuerat, puta acus curuata, vel aliqua huiusmodi. Et hoc dicitur fieri aliqua virtute occulta, vt inquit Dominus Prepositus Gabr. lect. iij. canonis: non insistente ei quo à tale fieri dicitur, sed assistente: secundum quem modū malefici & incantatrices quosdam effectus producere dicuntur, vt extrahere lac vaccarū de sedibus, vel manubriis securium: quod fit nõ aliquo naturali virtute maleficiorū, neque eorum merito, sed virtute occulta, siue mala siue bona assistente. Sic sancti fecerunt aliquando miracula assistente virtute diuina, nonnulli reprobis miracula fecerunt, dæmones expulerunt propter generandum fidem in populo, &c. Possunt autē malefici nocere suis maleficiis, vt scribit S. Tho. in ij. d. vij. & viij. Nam possunt elementa concutere, aerem cõturbare, ac mentes hominū alienare, & corpora ledere, & temporalia bona perdere, sicut diabolus fecit ipsi Iob. Dicit tamē Ioannes Nider in præceptorio, quòd maleficus qui per aliqua signa exteriora exercet sua maleficia, nõ facit illa per opera sua immediate, sed per dæmones: sicut quādo maleficus intingit scopam in aquam vt fiat grando, talis intinctio non causat grandinem, sed diabolus, ex pacto si Deus permiserit. Similiter quādo maleficus acū incuruat, dicens quamdiu acus sic stat, tādū talis nõ possit coire cum vxore. Similiter quādo maleficus imaginem ceream pungit, tunc diabolus maleficiatum pungit. Nec licet talia maleficia per aliquod maleficium tollere, vt vult idem Thomas in iij. distinct. xxxiiij. quæst. ij. quia secundum Apóstolum: Non sunt facienda mala, vt eueniant bona. Remedium contra impedimentum per dæmonem scribit Scotus. Si per orationes sanctorum impediatur virtus dæmonis, bene fit. Si autem Deus illos non exaudiat, tunc si sciretur, maleficium destrueretur, dæmon nõ fatigaret eum amplius, quia ex pacto non adest nisi dum durat aliquod signum. Ex hoc patet (vt idem ait) quod trufatica est illa quæstio, an liceat tollere maleficium intentione curandi maleficiatum: non enim solū licet, sed est meritum destruiere opera diaboli. Nec in hoc est aliqua infidelitas, quia destruens non acquiescit operibus malignis, sed credit dæmonem posse & velle fatigare, dum tale signum durat, & destructio talis signi imponet finem tali vexationi, vt dicit Scotus. Non tamen licet ministerio dæmonum per alias incantationes curare priores

Sed curandæ sunt (vt & Gabriel inquit distincti. viij. quæstio. secunda. articulo. iij. dub. ij. lib. secundo.) sanctorum orationibus fufis ad Dominum elemofynis & piis operibus. Vel si Deo amouere non placet, patienter veniunt tollerandæ. De maleficiis alijs dicatur. Et de his notanda scriptis reliquit Doctor eruditissimus Martinus Plausch egregius verbi diuini seminator & concionator, & pastor Ecclesie Tubingæ, quem & de sagis doctissimè prædicantem audiui.

MALITIA est mentis atq; animi deprauatio, à tramite veritatis deuia, secundum Amb. in Exameron. Et secundum Cicero. lib. 3. de natura Deorum: Malitia est versuta & fallax ratio nocendi. Et differt à viciofitate, quod malitiosa certi cuiusdam vitij nomine est, viciofitas omnium. Et malitia est triplex, quæ quadruplici bonitati (de qua supra dictum est in litera B.) opponitur, vt scribit Gabriel di. vij. quæ. vnica. ar. j. lib. secundo. Positiua vel priuatiua quo ad tres sequentes bonitates. Sed priuatiua tantum primæ bonitati: quia nihil est malum naturaliter, sed duntaxat non ens non est bonum naturaliter. Secundæ opponitur malitia ex genere: quia, scilicet, transit super obiectum disconueniens, vt velle comedere venenū vel archillam, odire Deum. Tertiæ opponitur malitia ex circumstantia: quia habet circumstantiam actum inordinantem, puta contra dictamen rationis rectæ: licet transeat super obiectum conueniens secundum dictamen rationis rectæ: aut caret aliqua circumstantia debita inesse actui vt sit bonus virtuosus: vt velle comedere cibum naturæ conuenientem contra præceptum Ecclesie, in tempore, scilicet prohibito: vt carnes in sexta feria. Quarta malitia est in merito, dum actus non elicitur secundum inclinationem charitatis. Vel quia non inest: vel si inest, nõ tamen secundum eius inclinationem elicitur: longior est Gab. vbi supra. Et vt idem scribit distinctio. xxxvij. quæstio. vnica. articulo. iij. dub. iij. libr. secundo. Quædam sunt positiua, quibus essentialiter est annexa malitia: vt latrocinium, furtum, adulterium, de quibus dicit Philosophus 3. Ethicor. quod mox nominata conuoluta sunt malitia, connotant enim deformitatem illa nomina. Vide latius ibi Dominum Præpositum Gabri. Excæcat autem malitia intellectum dupliciter, vt scribit post Scotum idem Gabri. distinctio. xxxvj. quæstio. vnica. articulo. iij. dub. iij. lib. iij. Vno modo priuatè, alio modo positiuè, quia auertit à consideratione recta: voluntas enim eligens oppositum alicuius dictati à recta ratione, non permittit intellectum diu stare in illo dictamine, sed auertit ipsum ad considerandum rationem pro opposito si qua possent esse rationes Sophisticæ aut probabiles ad illud, aut saltem auertit intellectum à suo vero dictamine, ad considerandum aliquod impertinens, ne forte illa actualis displicentia, ac remorsus qui habetur eligendo oppositum dictati, positiuè autem excæcat. Nam sicut voluntas rectè eligens finem, præcipit intellectum considerare illa quæ sunt necessaria ad illum finem: & intellectus sic inquirendo, media ordinata ad illum finem rectum generat in se habitum prudentiæ. Ita voluntas eligens seu præstituens sibi malum finem (potest enim sibi præstituerè malum finem vt inordinatam delectationem) imperat intellectui considerare media necessaria ad consequendum illum finem. Et sicut habitus generatus ex imperio voluntatis bene eligentis in intelle-

ctum discantè circa medium ad illum finem bene electum assequendum, est prudentia: ita voluntate mala eligente, habitus acquisitus ex intellectu dictami ne circa ea quæ ordinantur ad illud malè electum, est error & habitus directè oppositus habitui prudentiæ: & potest vocari imprudentia vel stultitia: nõ tantum priuatiuè, sed positiuè & contrariè: quia sicut prudens habet habitum quo rectè & promptè dicitur media ordinata ad finem debitum: ita ille habet habitum quo promptè inueniat media ordinata ad finem à voluntate mala præstitutum. Et quia talis habitus generatur ex imperio voluntatis malè eligentis: pro tanto verum est quod voluntas mala excæcat intellectum: non quod faciendū errare circa aliqua complexa, sed faciendū intellectum habere actum considerandi obiecta media ad malum finem. Et habitus ille error est inagibilibus, licet non sit error deceptiuus quantum ad speculationem.

Hæc Scotus, hoc est (vt inquit Gabr.) error ille non est error in cognitione veri, quia illa media inuenta ad finem vitiosum præstitutum ad eum consequendum, vera sunt media, est autem error in moribus, quia cum finis præstitutus malus sit, & malitia dicitur error in moribus: omnia quæ ad hunc finem ordinantur, mala sunt: & sic erronea in moribus. Peccare autem ex propria malitia, propriè (vt scribit Gerson part. ij. de peccato in spiritum sanctum) est, quando voluntas scit & potest alicui malo resistere: & tamen ex sola malitia illud eligit, & hoc est peccatum in spiritum sanctum: quod grauius est alijs, quoniam grauius sit peccare ex malitia, quam ex infirmitate vel ignorantia. Et multa mala proueniunt ex malitia, quæ enumerat Gerson parte iij. in Gentilogio de impulsibus, decad. viij. Et sicut malignus impulsus ex pura & excogitata malitia prouocat ad peccandum, ita honestas sola trahit bonos ad laudabiliter operandum, &c.

MALINVS dicitur quasi malus ignis, id est prauus habens intentionem, secundum sanctum Tho. super Psal. 36. Est enim malignus, asper, difficilis, inuidus, auarus. Hinc malignam viam dicimus, quæ angusta & ardua est. Virgili. *Aditusque maligni.* Et malignus dicitur quasi malè ignitus, inquit Gerson de impulsibus, decad. vj.

MALEVOLENTIA est voluptas ex malo alterius, sine suo emolumento, secundum Ciceronem in Tuscul. quæstionibus.

MALVS qui contrariatur vel opponitur bono, & est generale nomen, turpia simul & detrimentosa complectens. Vnde dicimus malum culpæ, pœnæ, malum inilem, malum Grammaticū, Logicum, &c. Et qui libet malus, vt scribit Brulefer distinctio. xxj. articulo. ij. quæ. ij. lib. j. bonum proprium quærit & non commune. Vnde quantumcunque mali videantur concordare, nunquam tamen sunt concordēs simpliciter. Vnde meretrix quærit vel intendit principaliter pecuniã, aut propriam delectationem: fornicator verò aliquid aliud, &c. Et mali omnia trahunt ad suum intentum, vt inquit Magister Ioannes Gerson tra. vj. super Cantico Virginis. Et malum secundum Ioann. Damasc. lib. ij. cap. iij. & sanctus Tho. ij. sentent. dist. xxxiiij. quæ. j. nihil aliud est quam boni priuatio: sicut tenebræ sunt priuatio luminis: vel nihil aliud est quam bonum imperfectum, & malum est corruptio boni, vt inquit sanctus Bonauentura di. xxxj. lib. iij. circa textum.

MA

MALVM est triplex, scilicet natura, pœna, & culpa, vt notat Brulefer distinctio. iij. quæ. vij. lib. ij. Vel quadruplex est malum, vt scribit Gerson part. ij. de septem petitionibus orationis Dominicæ, Vnum originale, aliud actuale, quod est duplex, nam aliud est mortale, aliud veniale. Quartum, est pœna peccatum consequens. Primum autem malum est innatum, duo sequentia sunt malum additum. Quartum est malum inflictum, & ab omnibus his petimus liberari, dum in persona Ecclesie orantes & loquentes dicimus: Sed libera nos à malo, &c. Et malum (vt inquit Richard. di. xxxvij. lib. ij. & di. vlt. li. iij.) principaliter dicitur de culpa, quam de pœna, ergo illa pœna est peior quæ est propinquior peccato, &c.

MALVM naturæ vt ait Brulefer. di. iij. quæ. vij. lib. ij. est deformitas vel monstruositas existens in aliquo ente naturali, proueniens ex superfluitate vel diminutione naturæ, sicut cæcitas, vel claudicatio, vel alia indispositio.

MALVM pœnæ est pœna. Malum culpæ est peccatum. Et malum culpæ dicitur quod committitur male agendo, quale est homicidium, furtum & huiusmodi. Malum pœnæ quod Deus ob mala commissa immittit, vt est illud propheticum. Ego Dominus creans malum. Et illud Prophetæ Amos. 3. Si erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit. Et maxima mala sunt mala culpæ, vt scribit Gabri. lect. lxxij. canonis, quia separant nos à summo bono secundum illud Esa. 49. Peccata vestra diuiserunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis. Mala media sunt peccatorum occasiones quæ inducunt ac præcipitant in mala culpæ, quales sunt tentationes dæmonis, mundi, vel carnis. Tertia sunt mala pœnæ corporis & animæ afflictiua, vt dolor de tristitia, & cætera afflictiua. De quibus lect. lxxj. canonis. idem scribit. &c.

MALVM culpæ dupliciter potest accipi, vt scriptis prodidit Gab. distinctio. xxxiiij. quæstio. vnica. ar. j. lib. ij. post Bonau. Vno modo concretiuè. Alio modo abstractiuè. Concretiuè concernit duo, abstractum, scilicet, quod res illa est quæ denominatur à malitia, puta homo malus vel anima mala, aut actio mala, & connotatum hoc est malitia, à qua homo peccator dicitur malus. Alio modo abstractiuè vt solū connotatū importat, à quo peccator dicitur malus: & hoc modo malum idè est quod malitia, & habet se ad ly malitiosus, sicut peccatum ad ly peccator. Verum quod & malitia & peccatum possunt quandoque accipi purè abstractiuè, vt præcisè important illud à quo res aliqua primò denominatur mala, & non rem ipsam denominatam. Alio modo vt actum aliquem importat abstractiuè, quæ in se habet peccator, vel quem faciendo dicitur peccator: & connotat illud à quo dicitur formaliter peccatum, vt actū homicidij dicimus peccatum & actum intemperantiæ, licet actus ille esse posset & non esse peccatum. Non ergo actus homicidij gratia exempli à se denominatur peccatum, sed ab aliquo alio. Et malum purè abstractiuè seu peccatum non est ens aliquod, sed priuatio boni, & sicut quantum ad rationem formalem malum nihil est, quia priuatio boni, sic non habet causam efficientem, sed deficientem, hoc est, nõ habet causam per quã fit aliquid, sed quia deficit causa, ipsum quoque deficit, hoc est, quia bonum non est, malum esse dicitur, id est priuatio boni. Sed capiendū malum concretiuè, aut abstractiuè non pu-

rè, vt importat rem aliquam abstractiuè, omne malum est à causa positiua efficiente: probat hoc Gabr. vbi supra. ar. ij. Vnde sanctus Bonau. distinctio. xxxiiij. articulo. ij. quæstio. j. lib. ij. ponere malum aliquod esse quod nihil habeat de bono, non solum est peruersitatis hereticæ, sed etiam manifestæ cæcitatibus & stultitiæ illius, ergo est causa positiua. Et quantum ad formale nullus potest intendere malū, vt scribit Gabri. vbi supra. dub. j. quia sub ratione illa non est appetibile. Bonum enim est quod omnia appetunt. i. Ethic. & sanct. Dionysius. Nemo operatur ad malum respiciens. Nihil ergo intenditur à voluntate, nisi tantum bonum simpliciter, vel bonum sibi. Aliter potest accipi, vt intendat aliquod malum simpliciter, sed bonū sibi. Sic malum potest fieri, & fit quandoque ex intentione, licet non nisi à malitiosis. Sunt enim quidam qui habent malitiam inseparabiliter coniunctam, & qui talia intendunt, per consequens intendunt, id quod est eis inseparabiliter coniunctum. Gabri. Et cum dicitur: malum est in bono, intelligendum est, id est bono aliquo caret, bono quod habere deberet, caret, id est tale non habet. Et malum esse in bono concretiuè verum est, non abstractiuè, sicut cæcus & priuatum visu, de aliquo scilicet homine prædicatur, cæcitas autem de nullo. Vide Gabr. dub. ij. vbi supra. Potest autem, malum dupliciter iungi bono, vbi scribit sanctus Bonauentura. distinctio. xxxj. lib. iij. circa text. Aut vt corruptibili, aut in quantum medicinali. Si in quantum corruptibili, sic malum fœdat bonum. Si in quantum medicinali, sic curatur & expellatur. Et est exemplum, morbus iunctus naturæ sanæ eam vitiat & infirmat, morbus verò iunctus medicinæ non reddit medicinam morbidam, sed potius curatur ab ipsa. Et quoniam matrimonium est bonum medicinale, ideo nõ fœdatur à malo, sed potius curat malum. Et sic intelligitur: Magister distinctio. xxxj. lib. quarto, cum ait: Si concubitus qui fit causa prolis culpa caret, quid Apostolus secundum indulgentiam permittit (ita enim ait) hoc autem dico secundum indulgentiam, cui autem præstatur venia nisi culpæ? Et sequitur, incontinentiæ malum est quod vir cognoscat uxorem, etiam vitra necessitate procreandi liberos, sed ibi est nuptiarū bonum, non propter illud malum culpabile est hoc bonum, sed illud malum fit veniale propter bonum nuptiale. Quod non reprehendit Apostolus, sed malum incontinentiæ, &c. Et cum dicitur, omne malum est ab instinctu diaboli, intelligendum est (vt scribit Sanct. Bonauen. dist. xxj. articulo. ij. quæ. ij. lib. ij.) sicut à mouente primo, non sicut à motore proximo. Nam absente diabolo peccatum potest esse à libero arbitrio, vel voluntate propria, vel attrahente carnis concupiscentia. Et malū quoddã est cõtra gratiã diuinã, vt fornicatio, vt scribit S. Bonauen. distinctio. xiiij. libr. iij. circa explanationem textus. Et est malum contra gratiam, rationem, & naturam, vt sodomiticum, & illud est pessimum, Vel si quod aliud genus peccati sit peius, vt blasphemia in Deū, siue spiritus blasphemia. Et de hoc Magister in iij. distinctio. xiiij. Quod si quis ad summum perueniat malorum, & indetamen velit reuerti ad virtutis viam, suscipit Deus libenter, & amplectitur, & facit omnia quatenus ad priorem reuocet statum, talis est (inquit Ioannes Chrysostomus, de reparatione lapsi) erga homines pietas Dei, &c. Et in malo duo consideranda sunt, vt literis mandauit Richardus, scilicet natura, & vitium, & sic hominis natura, ita ex charitate de-

fitz non est prima gratia qua iustificatur impius, sed illam præsupponit, & prima gratia sufficit ad salutem, ergo non requiritur alia. Effectus autem manducationis eucharistiæ est gratiæ augmentum quia anima Deo grata nutritur, & crescit in gratia, ut ad perfectionem veniat. Hæc autem perfectio non est necessaria ad salutem, quia quicumque gradus gratiæ gratificat & reddit habentem dignum vita, & constituit heredem regni. Dominus præpositus Gabriel. conclusio. ij. & conclusio tertia. Idem ait: Manducatio sacramenti Eucharistiæ, & Ecclesiæ, est de salutis necessitate ratione præcepti diuini & Ecclesiæ. Est enim præceptum diuinum quod nemo contemnat ea quæ Deus instituit pro consequenda salute, etiam si fuerint de consilio, licet consilium diuinum non liget ad sui executionem, tamen ne contemnatur: de quo aliàs vide & eundem sermo. de sancto Bartholomæo. Ex quo sumitur quod viator dum probabiliter sibi imminet exitus de via, tenetur sumere sacramentum eucharistiæ, quod institutum est pro viatico exeuntium de ecclesia militante dum alit facultas percipiendi, quia aliàs videtur contemnere: est etiam præceptum ecclesiæ, ut patet per c. Omnis. de pe. & remissi. vbi præcipit ecclesia omnibus fidelibus vtriusque sexus, adultis suscipere eucharistiæ ad minus annis singulis, in Pasceate. Verum, quia præcepta sunt affirmatiua, non obligant pro semper. Excipiuntur enim quidam casus in quibus aliàs, &c.

MANDUCARE digne secundum Bouauen. est sufficienter se præparare scilicet, peccati omnis expulsionem, reuerentia & dilectione. Per oppositum, indignè manducare, de quo videatur Dominus Præpositus Gabri. di. ix. ar. ij. q. j. lib. iij. & lect. lxxxvij. canonis, vbi & agit de indignè sumentium pœna. Vide & lect. vij. Et quantum quisque diligentiam habere debet, ut caueatur indignus accessus. Idem habet lectio. vij. canonis. Vide & eundem sermonem j. in cena Domini. De quo & Gerson in suo Tripartito. & Scotus di. xvij. qu. j. libr. iij. quæ breuitatis gratia omittimus.

MANIFESTVM est id quod per confessionem vel probationem legitime notum fuerit, vel euidencia rei, quæ nulla possit tergiversatione celari, ut habetur in c. Quum olim, de verbo. signi. Et manifestum idem est quod clarum, apertum, quasi ad manus foris stas. Hinc manifesto verbum, & manifestè, idè quod clarè, & manifestarius, qui vulgò notarius dicitur. Plautus. Capiò fustem, obtruncò gallum furem manifestarium: Inde manifestabile, quod differt à manifesto & notorio, ut scribit Brulefer di. ix. qu. ix. libro iij. Nam manifestabile est illud quod potest manifestari in publico per testimonium duorum testium. Notorium dicitur quod patet, de quo vide in litera N.

MANSIO idem quod habitatio. Accipitur & pro diuersitate præmiorum. Vnde dicitur Ioan. 14. In domo patris mei mansiones multæ sunt, id est diuersitas præmiorum, ut exponit Gabr. di. xxix. q. vnica. ar. iij. dub. j. libr. iij. Vel ut dicit Glof. id est diuersa præmia meritorum. Vnde secundum Richar. di. xlix. ar. ij. qu. vij. libr. iij. In beatitudine est considerare beatitudinis obiectum, scilicet bonum increatum quod vnum & idem existens ab omnibus participatur, & ipsam dispositionem beatorum per quam id bonum clarè videndo & perfecte diligendo ipsum, participant. Ex parte obiecti participati non est

vnus alio beator, quia idem est obiectum quod omnes participant, sed ex parte dispositionis beatorum vnus est beator alio, in quantum vnus videt alio clarius Deum, & diligit perfectius. Sunt igitur in æqualiter beati, propter inæqualem ex parte beatorum dispositionem. Vnde dicitur: In domo patris mei mansiones multæ sunt, &c. Mansio autè Dei in homine, & hominis in Deo dicitur viuificatio & habitio vitæ æternæ, saltem in radice, ut hic viuet in æternum, quia suam gratiam habet. Dicit autem Apostolus, quod gratia Dei est vita æterna. De hac mansionem per multa scribit Ioann. Gerson tracta. ix. super Magnificat. Et exponens illud, in domo patris mei, &c. multæ sunt inquit, mansiones, & tamen vnica est. Multæ quidem propter multitudinem singularium gratiarum formalium differentium in perfectione, sicut stella differt à stella secundum Apostolum, Est autem vnica gratia gratificans obiectaliter clarius & obscurius, non est a se in suo intrinseco (qui certè vnicus est & immensus & idem) sed in effectu extrinseco. Sic saluatur illud de profa. quod vnica est vox letantium, & vnus ardor cordium. Vide latius Gersonem, &c.

MANSVETUDO, ut scribit Paulus Cortes. lib. iij. di. vij. est irarum mitigatrix, & differt à clementia, ut patet in litera C. & in dictione. *Clementia*. Et secundum Arist. lib. 4. Ethic. Mansuetudo est mediocritas circa iram. Velle secundum eundem lib. 1. & 2. Rhetor. est de pressio atque sedatio iræ. A quo mansuetus qui is dicitur secundum Ioan. Chrysol. super Matthæum, qui cum pronocatus fuerit, nec malum cogitat facere, nec facit. Et opponitur mansuetudo inuidiæ, acedie, iræ, ut habet Gerson parte ij. in ser. de ver. Domini. Venite ad me omnes qui labo. Et ibidem. Sit mansuetudo charitatiua, sit iocunda, sit tranquilla. Charitatiua sit, ut pro aliena felicitate non teneat liuorem. Iocunda sit, ut de propria aduersitate non habeat dolorem. Tranquilla sit, ut in nullo casu exerceat rancorem siue furorem. Hæc Gerson.

MANVMISSIO est libertatis datio, secundum Vlpianum.

MANVS est organum organorum, quia facit omnia instrumenta, & est loco omnium instrumentorum: secundum Sanct. Thom. parte iij. quæstio. lxxxij. ar. quinto. Et interdum significat multitudinem. Virg. *Hinc manus ob patriam pugnando vulnera passi.* Aliquando pro potestate, Ouidius. *An nescis longas regibus esse manus.*

Sed in poetis obiter incidimus. Iosue 9. Nunc autem in manu tua sumus. Et Iudic. 2. Iratusque Dominus contra Israel, tradidit eos in manus diripientium. Et 1. Petr. 5. Humiliamini sub potenti manu, & multis in locis scripturæ, &c.

MARE, a quo marinus. Quod mare fluat & refuat, est ex motu lune, cui aqua naturaliter subditur, secundum S. Thom. prima parte. q. cv. arti. vj. Et cor impij dicitur mare feruens, de quo legito Gersonem parte iij. de monte contemplationis. c. xxx. ab hoc mari gratia Dei liberat. Hoc autem donum gratiæ veraciter tribuitur solis inquirentibus ipsum, diligenter atque ardentem, & ad hoc se disponentibus, ut ibidem dicit.

MARIA interpretatur stella maris vel illuminatrix, & Syro sermone domina dicitur, ut dicit S. Thom. super Matthæ. Et Maria secundum Grammaticos proferri debet penul. breui. ut Marius, ita & Lucia, licet vnus oppositum vsurpet apud plerisque. Maria

ria (ut scribit Brulef. di. xxx. q. ij. lib. iij. est nomen Hebræum, & interpretatur tripliciter. Primo modo Maria, id est, maris stella, quia ducit nauigantes in hoc mundo ad portum salutis. Secundo modo dicitur illuminatrix, quia genuit lumen mundi, scilicet Christum Iesum. Eam illuminatricem esse dicit Gerson tract. xij. super Cantico Mariæ. Tertio modo interpretatur domina. Hæc B. Virgo mater Christi secundum S. Bonauen. maior est post Christum omnibus angelis quantum ad gratiam & gloriam, quia ipsa est exaltata super omnes choros angelorum ut canitur: quamuis quantum ad naturam cum esset pura creatura, humana, mortalis erat inferior. Sed quia per gratiam est mater Dei electa, ergo eo ipso regina cæli & domina angelorum & omnium creaturarum, ut volunt doctores, & Ecclesia canit. Vnde ipsa est superior omnibus, tum dignitate maternali, tum maiestate regali, tum superioritate singulari. Et Pelbartus de ea plura scriptis reliquit. Vnde Hiero. ad Paulam & Eustochium. Cæteris per partes, Mariæ verò setota infundit plenitudinem gratiæ. Et Bernardus: Deus omnium bonorum plenitudinem posuit in Maria, ut si quid gratiæ, si quid spei, si quid salutis in alios redundauerit, non nisi per manus Mariæ transferit, quam beatam dicunt omnes generationes, & quæ ab omni peccato fuit immunis, etiam originali, cuius laus edicere non potest. Et de eius laude multi plura scriperunt in sermonibus suis. & Gabriel & ceteri, & Gerson valde multa de ea scripsit. Hæc est nostræ salutis exordium. Hæc (ut melior & sanior tenet opinio vel sententia) concepta erat sine originali peccato. Hanc Mariam dicit Gerson tracta. ix. super Magnificat. Maiori cognitione totius seculi cum decursu fuisse præditam quam Prophetarum, vel Apostolorum, vel philosophorum cetus vllus fuit, & ita cunctis Prophetis & sanctis fuit doctior, &c.

MARTYRIVM Græca dicto est, nam martyrium testimonium significat, & martyros testis dicitur. Est autem martyrium actus virtutis quadruplicis, scilicet fortitudinis ut elicientis principaliter, patientiæ verò ut elicientis cõmuniter: fed charitatis ut imperantis, & fidei ut finis, ex S. Tho. ij. q. cxxiiij. ar. j. & ij. ar. iij. dicit, Martyrium est actus maxime perfectionis, non quidem secundum se, sed ut imperatur à charitate. Et ut eam ostendit, & art. iij. ibidè dicit quod mors est de ratione martyrij. Et est triplex martyrium, scilicet corporis tantum, ut in innocentibus. Secundum est affectionis tantum: sicut sunt patientes aduersitates amore Christi, aut per compassionem proximorum, de quibus dicit Gregorius. Sine ferro martyres esse possumus, si patientiam in animo veraciter custodimus. Idem: Qui dolorem exhibet alienæ necessitati, crucem portat in mente. vnde Ber. in serm. Quod martyrium grauius quàm inter epulas esurire, inter vestes multas preciosas algere, & paupertate premi inter diuitias quas offert mundus, quas ostentat malignus, quas desiderat noster appetitus: propterea pauperibus pariter, & martyribus regnum cælorum promittitur, quia paupertate quidem emitur, sed in passione pro Christo absque dilatione percipitur. Tertium est martyrium voluntarium, per quod peruenitur per quatuor. Primò, ut habeat causam bonam. 1. Pe. 3. Si quid patimini propter iustitiam, beati. Et Aug. Non pœna facit martyrem, sed causa. Nam si attendimus solas passiones, coronantur & latrones.

Propterea Saul non est martyr qui ad eiasionem illusionum Phylistim se occidi procurauit. 1. Reg. vlt. Ioannes verò Baptista, quia mortem sustinuit pro veritate, verè est martyr. Vnde dicit Petrus de Palud. quod si mulier prægnans occideretur pro fide catholica, in vtero occisus puer martyr esset corpore tantum, sicut innocentes. Secundò, requiritur ad martyrium restra intentio. Ideo Iudas Machabæus non dicitur martyr, qui propter humanam verewardiam nolens declinare de bello, ait: Absit vt euerrous crimen gloriæ nostræ. 1. Machabæ. 9. Tertio, ad martyrium requiritur voluntas non coacta, ideo latro à Christi dextris pendens propriè non dicitur martyr, quia coactè subiit pœnam, & causam habuit malam, scilicet latrocinij. Quarto, ad martyrium requiritur persona distincta quæ occidit. Ideo Eleazarus qui se præcipitavit in persequentes legè Dei, ut habetur 2. Machabæ. 14. non est martyr. Similiter Sampson, licet cõnumerentur inter sanctos Heb. 11. non tamen propriè dicuntur martyres, quia seipsos occiderunt. Similiter dicit Aug. lib. j. de ciuit. Dei, quod quædam mulieres propriam ne castitatè auerterent, & hoc ex instinctu spiritus sancti, sine quo nullus debet se occidere, sed potius diuinæ gratiæ se committere, quæ vbiunque potest saluare & liberare, &c.

MARTYRIVM dicitur perfectum quando nihil deest quod ad illud requiritur. Requiritur autem tria ad perfectum martyrium, scilicet pœna mortis, sicut in beatis, Laurentio & Stephano, & sic Ioannes Euangelista non dicitur martyr, quia licet passus sit in feruentis olei dolio, tamen ibi non est mortuus. Secundò, requiritur patiendi voluntas, & sic innocentes non dicuntur propriè martyres, quia non voluntariè passi sunt. Tertio, requiritur causa. Vnde in Glof. super illud Psalm. Deus Deus meus respice, dicit quod martyrium non facit pœna, sed causa. Hæc autem causa est testimonium iustitiæ, quæ est per fidem, & sic ut dicit Magister, latro non dicitur martyr propriè, quodammodo tamen dicitur martyr secundum quid. Vnde Hierony. Christus latronem de cruce inuitavit ad Paradisum, & ne quis putaret aliquando feram esse conuersionem, homicidij pœnam fecit esse martyrium, de se autem non fuit completum martyrium. Ad stipulatur sanctus Bonauent. distincti. iij. lib. iij. circa tex. vbi dicit duo concurrere ad martyrium completum, scilicet iustam voluntatem, & iustam causam. Primum deficit in innocentibus. Secundum verò in latrone, & ita de se neutrum fuit completum martyrium. Sed Dominus in innocentibus (quia simul cum ipso nati sunt, & propter hoc quod erat cõetaneus illis) suppleuit quod deerat ex parte voluntatis, sicut in latrone quod deerat ex parte causæ. Hinc Richard. Ille latro & si non fuit martyr quantum ad causam, fuit tamen quantum ad voluntatem. Maximum autem martyrium quod sustinet quis pro Ecclesia (ut habet Gerson parte i. de pace, confide. ij. & parte iij. de consolatione Theol. lib. quarto, prosa v. & vltima) plures annumerans martyres, quorum exemplis perspicuum fit omnem hominem qui perimitur odio iustitiæ & veritatis, dum sectatur illam prosequitur aut defendit, insignitur apud Deum vero titulo martyrij qualecunque apud homines iudicium fuerit, per quod martyrium deletur in proprio sanguine quælibet culpa, simul & pœna, ut protinus homo liber & expeditus euolet in cælum, vbi

vbi statum habebit omnium bonorum aggregatio-
ne perfectum, & cat. Scribit quoque de martyribus
Scot. distinctio. xv. lib. iij. quod si inquit in martyri-
bus expositis maximis tormentis intellectus habuit
visum suum, hoc fuit ex speciali gratia. Nam sicut di-
cit Aug. lxxxiiij. quæstio. quæst. xxxvj. nemo est qui
non plus lugeat dolorem quàm appetat voluntatem,
quandoquidè videmus immanissimas bestias, etiam
asperitatis terri dolore & metu, quare vehemens
vel dolor excellens in parte sensitiva natus est impe-
dire usum rationis, & plus impedit usum rationis do-
lor vehemens, quàm delectatio. Vnde August. 14. de
ciuit. Dei cap. xvj. quia maior in corporis voluptati-
bus, nulla est ita, ut ipso momento temporis quo ad
eius peruenit extremum penè omnis eius acies, &
quasi vigilia concogitationis obruitur. Et Philoso-
phus. 7. Ethico. dicit, quod futurum intellectum spif-
se sapientis, igitur multo magis dolor vehemens sen-
sibilis natus est de communi lege impedire usum ra-
tionis. Hæc Scotus vbi supra. Idem Scotus distinctio.
xxxij. lib. iij. Nimia tormenta ita impediunt usum
rationis, sicut voluptates, & tamen martyres scien-
ter se exponentes talibus tormentis non peccauerunt,
sed meruerunt, & fortè ut aliàs dicit, in iis fuit
intentio virtualis, si vsu veniret rationem aliquo mo-
do absorberi, qua voluerunt constantissimè pugna-
re pro fide Christi, & pati tormenta, Et distinctio. xij.
lib. iij. & in iij. distinctio. xv. & repetit distinctio. vj. quæ.
vj. libr. iij. Vbi dicitur secundum Scotum, quod fortè
martyres in actu sustinendi martyrium non habue-
runt intentionem, nisi virtualement, quia immensitas
pœnarum absorbebat fortè usum rationis, ista tamè
perpetua pœnarum erat quidam effectus deriuatus ex
intentione seruandi fidem Dei, & ideo dum durabat
passio, durabat super ista intentio virtualiter sicut
in effectum. Hæc Scotus, & quia magna pœna est, &
passio in martyrio, consilium est perfectis expectare
martyrium. Sed imperfectis (ut scribit Gab. ser. de S.
Bartho.) nisi diuinitus moniti incautum est nimis, &
presumptuosum, tãtã têtationi se offerre, in qua plu-
rimi reperiuntur cecidisse, & fidem negasse, ut reci-
tat Eusebius lib. vj. Eccle. historia. cap. iij. Vnde Gre.
Homel. 11. Nisi quis prius intus moriatur desiderii
carnis, nunquam mori poterit pro Domino foris.
Et qui non dat pro Domino substantiam suam, quã
do daturus est animam? De martyrio aliàs plura vi-
deto & Antonium.

MATHEMATICA Græca dictio est. Nam mathi-
matiki dicitur, & est scientia quadruualis. Periti ve-
rò huius scientiæ mathimatiki dicuntur: Iuuenalis,
nota mathematicis genesis tua. Diciturque mathe-
matica, quoniam veteres Græci Geometriam, Mu-
sicam, Arithmetiam, & Astrologiam disciplinas al-
tiores mathimata appellabant. Vulgus autem Chal-
dæos quoque magos mathematicos vocat. Exinde
autem his scientiis ornati ad perdiscenda mundi o-
pera, & principia naturæ procedebant, actunc deni-
que physikoî physici, id est naturales nominaban-
tur. Aliàs mathematici dicuntur Geneathlici astro-
logi; Chaldæi vocantur, quorum ars est ut naturas
hominum ex vultus inspectione pronuntient, ab his
quandoque cauendum est. Vnde sanct. Bonauent.
distinctio. vij. quæst. vlt. in fi. lib. ij. Allegans illud Aug.
super Genes. ad litteram in fine, bono christiano, siue
mathematici, siue quilibet impiè diuinantes, maxi-
mè vera dicentes cauendi sunt, ne cõfortio demonũ
animam deceptam pacto quodã societatis irretiat.

MATERIA materia dici videtur, quod in fœtu mate-
riam præbeat. Nam semen patris pro artifice est, &
formam præbet, mater sanguinem ex se præstat ex
quo fœtus formatur. Aliquando tamen mater pro
nutrice ponitur. Et mater respectu prolis genera-
ndæ se habet, quãdoque actiue, sicut causa actiua par-
tialis cum patre, qui cum matre integrant vnã cau-
sam totalem, tamen quia formas eiusdem speciei se-
quantur potentie naturales eiusdem rationis. Mas
& fœmina sunt eiusdem speciei 10. Metaph. sicut tenet
sanctus Bonauent. & Scotus distinctio. iij. lib. iij. &
Occam. quæstio. iij. & Oyta. quæstio. j. artic. j. & post
hos scribit generalis præpositus Gab. latius lib. iij. di-
stinctio. iij. quæstio. vnica. Et in ministrando mate-
riam pater se habet vt ars, & mater vt lignum, respec-
tu scami producendi. Et ad rationem maternita-
tis (vt idem dicit Gabriel.) requiruntur & sufficientur
quatuor, scilicet ministrare materiam corpori pro-
lis. Secundum actiue concurrere ad productionem
prolis quantum ad formam vltimam eductam de
potentia materiæ. Tertium prolem productã in ve-
ro conseruare. Quartum ipsam prolem vsque ad
quantitatem certam & tempus partus nutrire aut
augmentare. Henricus de Oyta hæc clarius habet.

Vide Gabrielem vbi supra. qui conclus. j. distinc. iij.
quæstio. vnica. l. iij. dicit beatissimam virginem Ma-
riam fuisse veram Dei matrem Christi & verbi secũ-
dum naturam hominis assumpti, & hoc fides nostra
habet & tenet, & persèpe habetur in scriptura. Vn-
de dicitur Ioann. 19. Stetit iuxta crucem Iesu mater
eius. Et Matth. 1. Tolle puerum & matrem eius, & si-
mililia multa. Et Gabriellongior est ibi. Mariæ quo-
que (vt idem ait conclusione secunda,) verius con-
uenit maternitatis ratio respectu filij sui, quàm
cunquẽ matri prolem secundum rationem naturæ
cursum generanti: quia ratio maternitatis consistit
in ministrando materiæ corpori prolis, & in coope-
ratione ad formationem corporis organizationem,
& formæ inductionem ac formati corporis nutritio-
nem, & augmentationem, & quod vtrunq; ministras
& productum sint viuencia vita sensitiva eiusdẽ spe-
ciei. Maria aut virgo materiam sola ministravit: de
nulla enim alia materia quàm de corpore aut san-
guine virginis collecta est substantia materialis cor-
poris Christi, quod in sola virgine inuenitur. Nam in
ceteris matribus, cõcurrit etiam semen patris, quod
est extrinsecum substantiæ matris. Et ideo corpus
Christi de sola matre & non aliquo sumpto ex patre
formatum est. Fuit ergo in hac parte verius mater
Christi, quàm quæcunquẽ alia mater sui filij natu-
ralis. Sed ibi in instanti omnia facta sunt. Vnde subi-
to in eodem instanti consensus virginis dicentis:
Ecce ancilla do. & c. spiritus sanctus collegit guttulas
sanguinis in corpore virginis dispersas ad matricẽ,
in eodem instanti condensauit, figurauit, in corpo-
sculum organizatum animauit, & verbo vniuit. Hæc
Gabriel. qui latius de hoc scribit. Et conclusione
iij. dicit Mariam esse matrem Christi naturalem &
miraculosam. Fuit inquam miraculosa quantum
ad modum producendi, qui erat subitus, qualis non
est processus naturalis in generatione hominis, fuit
& naturalis in quantum ministrabat humorem suf-
ficientem de naturalisua substantia ad conceptum,
sed fuit super naturam in quantum sola ministrabat,
quantum alia mater commixta viro, vt dicit sanctus
Bonauent. Vide latius Gabrielem vbi supra. Et
cum dicitur: Maria est mater Dei, Dei stat persona-
liter

liter pro filio, & non essentialiter, ex vsu loquendi
Ecclesiæ. Cum dicitur Maria esse mater Dei, restrin-
gitur Iy Deus per nomen mater ad standum pro fi-
lio tantum in diuinis, quia valet. Maria genuit Deũ.
gigniverò conuenit filio, ergo valet: genuit Deum
filium, vel est mater Dei filij & non patris aut spiri-
tus sancti, vt habet fides. Gabriel distinctio iij. quæ.
vnica, art. iij. dub. j. lib. iij.

MATERIA seu materies, est qua aliquid fit, vt ma-
teria libri membrana & atramentum. Item materia
libri est hypotesis ipsa. Horatius,

Sumi e materiam vestris, qui scribitis equam viribus.
Materia domus dicitur lapides, ligna, calx, tegulæ,
quapropter non immeritò materiæ appellatione li-
gna omnia comprehenduntur, quod Græci ylin pa-
riter & siluam, & materiam vocent, cum ligna dicun-
tur solum ea materia quæ adificiis apta est. Dicitur
& materia fabrica lignaria. Et materia, vt describit
Philosophi est subiectum primum vnus cuiusque ex
quo aliquid fit. Hanc diffinitionem, & eius declara-
tionem perquirito apud Philosophos 1. Physicorũ.
Et licet in causa naturalium communi productione
presupponitur materia, vt scribit Gabr. distinctio. v. qu.
ij. ar. ij. quib. ij. libr. j. tamen respectu potentie diuinæ
plus influentis in omnem effectum, quàm quæcun-
que causa, non plus presupponitur materia quàm for-
ma, quoniam sicut Deus producit formã in materia
præexistente, ita posset creare materiam sub forma
naturali præexistente. Ponit & ibidem quod essentia
diuina non sit materia, vel quasi materia. Nam ma-
teria ducit in perfectionem, & nulli attribui potest,
nisi cui potest attribui aliquid imperfectionis, sed in
Deo nihil imperfectionis existit, & c. Et secundum
Philosophum plura attribuuntur materiæ, vt habet
Scotus distinctio. xij. lib. secundo, & Gab. eadem di-
stinctio. iij. scilicet quod est per se principiũ natu-
ræ, 1. Physi. quod est per se causa. 2. Physicor. & 5. Me-
taph. quod est per se fundamentũ formarũ. 1. Metaph.
quod est pars alicuius compositi. 7. Metaphy. quod
est per se subiectum mutationum substantialium. 5.
Physicor. quod est terminus creationis, & quod est
per se causa compositi. 2. Physico. quod manet idem
sub vtracque termino transmutationis. 1. Physicor.
quæ omnia in naturali philosophia habet latius de-
clarari, de quibus modo supercedemus. Dicitur
quoque materia esse in forma (vt scribit Ioann. Ger-
son tracta. ix. super Cantico Mariæ.) nedum quia re-
cipit influxum formale ab ea, sed quia communicat
sibi potentialitatem subiectiuã, vt substet in ea, sicut
in materia, quamuis dicitur solum patiens, nihilomi-
nus appetitiua simul est, vt accipiat formã vt perfi-
ciatur ab ea. Sic locatum appetit locũ vt conseruetur,
& locus locatum vt conseruet ipsum. Similiter
Deus, inquit Ioann. Gerson, qui bonoũ nostrorum
non indiget, vult gratuita pietate cõicare se crea-
turæ suæ, præfertim rationali, quæ cõmunicatio dici-
tur inhabitatio secundũ triplex genus causæ exten-
dendo ad creationem & conseruationem, & obiecta-
lem motionem, vel immutationem vocabulũ causæ.
Gerson.

MATERIA potest capi dupliciter (vt scribit Brulef.
quæ. ij. di. viij. lib. j. Primo modo secundũ se & abso-
lutè, vt est nuda & denudata ab omni forma. Isto
modo ab Aristo. 1. de gene. & corrup. vocatur yli: Ab
Augustino verò & aliis vocatur materia informis.

Vnde sic materia distinguitur ab omni forma, &

nullam includit: illo modo materia est inuariabilis,
nec habet vicissitudinem. Illud autem dicitur habe-
re vicissitudinem quod recipit vnum post reliquum
vicissim, quandoque autem aliqua vicissim fuit,
dicitur mutabilitatẽ. Alio modo potest materia capi
vt est formata, & sic non caret variabilitate. Et secun-
dum Gabr. distinctio. xij. quæstio. ij. lib. ij. materia ca-
pitur tripliciter. Vno modo pro partibus quantita-
tiuis, ita quod omne illud dicitur habere materiam
quod habet partes quantitatuas. Secundo modo
capitur materia pro substantia motui & transmuta-
tiua subiecta, isto modo celum habet materiam,
quia habet partes quantitatuas, & est substantia mo-
tui circulari subiecta. Tertio modo accipitur pro
ente existente in potentia ad formã substantialem,
quod cum forma substantiali natum est constitue-
re vnum totum compositum, & sic capit Philoso-
phus, primo Physicorum. Vide Gabrielem ibi reci-
tantem duas opiniones diuersas. Vnam quæ vult cœ-
lum habere materiã: alia huic aduersatur. Vtraque
tamen opinio probabiliter potest sustineri, & ratio-
nes alterius soluere, vt videre potes apud Gabrielem.
Et materia prima propriè nihil posita amet formã
vel appetat, vt mulier virum, & turpe pulchrum, &
formam informe secundum Philosophum: & post
eum scribit Ioann. Gerson parte iij. tractatu primo
de canticordo originali ratione, neq; tamen secun-
dum Gersonẽ materia putanda est purè nihil. Alio-
quin qualiter esset pars essentialis cõpositi, dicitur
tamen ex se nihil esse suppleendum est formale, quale
communicat sibi forma, & hoc modo dicitur ens so-
lum substantiale, vt idem scribit tracta. iij. super Ma-
gnificat, quæ de se non est principaliter nihil, cum sit
pars substantialis compositi, sed cõsiderata sine for-
ma non est actus formalis, & informis dicitur. Et sic
turpis appetens formam sicut aliquid pulchrũ, & c.
Et materia prima est terminus creationis, secundum
Aug. & Magistrum di. xij. lib. ij. Hæc enim est quæ di-
ueris nominibus nominatur. Ge. 1. In principio crea-
uit Deus cœlũ & terrã, & habet Gab. di. xij. q. j. art. ij.
cõclus. iij. lib. ij. Et vt idem dicit ar. iij. dub. ij. vbi su-
pra, licet per naturalem potentiã materia non põt
stare, nuda tamen per diuinã potentiã potest ab om-
ni formata substantiali, quã accidentali separari, &
separatim cõseruari. Vide latius Gabr. qui & in fine
dubij refert duas opiniones. Vnã Augu. qui videtur
velle materiam in principio creatã simpliciter esse
nudam ab omni forma tam substantiali quàm acci-
dentali. Cui videtur repugnare Hugo. de sacra. lib. j.
parte prima, cap. iij. Idem videtur sentire magister.
Quod autem horum sit verius, vel quod factum fue-
rit, ipse nouit quid fecit. Vide latius Gabriel. vbi
supra.

MATERIA est triplex (vt notat Brulef. in prologo
li. sententiarũ, scilicet in qua, ex qua, & circa quam.
Materia in qua est subiectũ recipiens in se aliquod
accidens ab eo realiter distinctũ, est materia in qua
ipsius accidentis. Et materia in qua cuiuslibet sciẽ-
tiæ est ipse intellectus. Omnis enim compositus est in cor-
pore, & omnis scientia in anima. Materia ex qua est
illa ex qua cum forma cõstituitur cõpositum. Mate-
ria verò circa quã, est ipsum obiectum potentie cir-
ca quod versatur ipsa potentia.

DE materia sacramentorum. Vnde Gabr. distinctio. iij. q.
vnica, articu. j. l. iij. ait: Capiendo materiã & formã
propriè pro altera parte compositi substantialis in-
sacra.

sacramentis, non est assignare neque materiam, neque formam, cum sacramentum non sit compositum substantialiter per se uerum, sed vel operatio quaedam circumstantionata uerbis & intentione, &c.

Aut aggregatum ex his, & hoc quo ad sex sacramenta vel species accidentales permanentes, ut in sacramento Eucharistiae. Sed materia similiter & forma, quando fit de sacramentis mentio, capitur metaphysice. Et hoc dupliciter. Nam quia sacramentum est signum sensibile, duo in eo considerantur, scilicet sensibile aliquid quod significat effectum sacramentalis, & ipsa significatio propter quam sensibile signum est impositum ad significandum. Pro primo supponit nomen sacramentum, & secundum connotat. Et sic primum, scilicet signum est materiale vel substratum, secundum formale seu connotatum: sic significatum substrati dicitur materia, sed significatum formale dicitur forma, de quo in logica tractatur. Et ita loquendo de sacramentis omnia sensibilia in sacramentis, res, operatio, & uerba, puta in baptismo aqua, lotio, uerba dicuntur materia, & ipsa significatio forma. Sic autem non communiter loquuntur doctores de materia & forma sacramentorum: Alio modo quia in sacramentis non est res aliqua sensibilis vel corporea, quam Augustinus & Hugo nominat elementum. Et uerba sine quibus elementum non est sacramentum, saltem in aliis ab eucharistia, secundum illud Augustini hom. viij. super Ioann. I. quæ. j. detrahe. Accedat uerbum ad elementum & fit sacramentum. Elementum autem (quia magis materiale siue corporeale) dicitur materia, & uerba (quia magis spiritualia) dicuntur forma, sicut compositum substantiali, forma est spiritualior materia, & principalior pars compositi, sicut uerba in significando sunt principaliora quam res sensibilis secundum Augustinum. ij. de doctr. christiana: uerba inter homines obtinuerunt principatum in significando, ita communiter accipiunt doctores materiam & formam in sacramentis. Verum quia in resensibili etiam duo frequentes sunt, operatio transiens, & res (in qua fit operatio) permanens, ut aqua, oleum, chrisma, &c. Operatio ut lotio, unctio dicitur materia propinqua, aqua, oleum, chrisma, &c. materia remota: ratio, quia in rebus illis ut permanentes sunt, non est sacramentum, sed in operatione accedente, ideo baptismus non dicitur aqua, sed lotio in aqua. Vtramque ergo materiam tangit definitio baptismi. De qua supra in litera B, & in dictione Baptismus, propter quam cum dicitur: baptismus est lotio. Remota cum additur, in aqua. Et de materia cuiuslibet sacramenti uideatur suo loco.

MATERTERA dicitur soror matris. Matertera magna id est, soror eius, promatertera, id est, frater & soror proauis & proauis, quos alij uocant patruus, auunculus. Amita, matertera maxima. Petr. de Palud. d. xij. l. iij. & dicitur matertera quasi mater altera.

MATRIMONIUM. De sacramento matrimonij ualde plura scripserunt doctores, ex quibus per pauca uel modica scribere uisum est, id quod ultimo loco ordinatur inter sacramenta, quia minus habet de spiritualitate, ut uult S. Th. quamuis sit primum in uia generationis, tamen in uia sanctitatis & perfectionis est posterius. Est & uerum sacramentum, ut scribit Thomas Argentiensis, quia sacra rei signum. Et non est solum signum gratiae, sicut cetera sacramenta, uerum etiam est signum coniunctionis Christi & ecclesiae, quæ sunt res sacratissimæ. Hinc Apostolus Paulus ad Eph. 5. lo-

quens de matrimonio, ait: Sacramentum hoc magnum est, &c. & matrimonium est sacramentum legis: & significat gratiam (ut inquit Thomas Argentiensis) quam etiam aliquo modo causat, & per consequens significat coniunctionem fidelis animæ cum Deo, quæ fit per gratiam & charitatem, & unitatem seu coniunctionem Ecclesiae cum Christo. Et matrimonium, quod Cortesius libr. quarto sententiarum distinctio. vj. connubium uocat, non modo sacramentum esse uult, sed etiam naturæ munus. Itaque ob eam partem qua sacramentum nominatur, cum in fenatus partitione consistat, haud dicimus in emptione aut licitatione uersari, quandoquidem sit promulgatio lata, ut si quis ob sponsalia sacra pecuniam acciperet, non modo repetundarum, sed etiam muneris ambitus postuletur, seruitusque censura plectatur. At ob eam partem qua naturæ munus nominatur, haud quaquam in connubiis de paciscendo aut de pecuniis capiendis cautum esse dicimus. Hæc Cortesius.

MATRIMONIUM sic describitur secundum Scotum, Est uinculum indissolubile inter marem & mulierem ex mutua translatione potestatis corporum suorum se inuicem facta, ad procreandam prolem debite educandam. Vel secundum Augustinum libr. de uirginitate beatae Virginis, ait: Matrimonium est legitima societas inter uirum & foeminam, in qua ex pari consensu semetipsum alteri debet. Et Magister. iij. sent. dist. xxvij. Matrimonium est uiri, mulierisque coniunctio maritalis inter legitimas personas, indiuiduam uitæ consuetudinem retinens. Et habetur xxij. quæstio. ij. §. Coniunctio ibi, ut scribit B. ules. non capitur pro coniunctione carnali, sed pro coniunctione animorum, quæ fit prolatione uerborum de presenti, ut pote: Ego accipio te in meam: & ego accipio te in meum. Ponitur & coniunctio pro genere, cetera pro differentiis (ut inquit Tho. Argentiensis, distinctio. xxvij. l. iij.) Et dicitur matrimonium (ut dicit Isidorus, l. ix. Etym.) quasi matris munus, id est officium, quia dat mulieribus esse matres. Vnde Augustinus in libr. contra Faust. Matrimonium ideo dicitur, quia non ob aliud debet mulier nubere, nisi ut mater fiat. Et licet (ut scribit Petrus Paludensis, dist. xxvj. q. j. lib. iij.) pater generationis sit actor & pater uxoribus dominus, tamen matrimonium plus ascribitur matri quam patri: quoniam eius officium plus apparet in matrimonio quam officium uiri. Nam ante partum onerosus, in partu dolorosus, post partum laboriosus, sibi nascitur partus. Vel ut scribit Thomas Argentiensis, nomen sequitur cognitionem: & ideo non semper a digniori, sed ab euidentiore & certiori est res denominanda. Licet enim anima hominis est dignior quam corpus, tamen quia corpus est magis sensibile & cognoscibile quam anima: ideo homo magis denominatur a corpore quam ab anima. Dicitur enim homo ab humo. Sic quia certius & euidentius hanc matrem facere ad generationem & nutritionem huius prolis, quæ spectant ad officium matrimonij quam hunc patrem: ideo matrimonium merito denominatur a matre, & quod mater est magis officiosa circa prolem quam pater, ut inquit B. Thom. distinctio. xxvij. quæstio. j. art. j. l. iij. Exterior uero possessio magis dicitur patrimonio, quod uir magis & uirilius laborat in acquirendo quam uxor: ideo dicitur patrimonio, quasi spectans ad patris officium. Paludensis & Thom. Argentiensis. Vocatur autem matrimonium alijs nominibus, scilicet nuptiæ, coniugium, connubium. Nuptiæ quidem dicuntur

secundum Rich. dist. xxvij. art. j. q. j. l. iij. eo quod nubentium capita uelentur. Velantur autem (ut uult Paludensis) mulieres ut nouerint se semper uiris fore subiectas. xxxij. q. v. foemina. Ratione essentiae (ait Rich.) dicitur coniugium, vel quod communi iugo coniungantur. Ratione effectus qui est proles, dicitur matrimonium, quasi matris munus, id est officium, eo quod matri incumbit officium nutriendæ prolis, vel quasi matræ munus, quia per ipsum matri munus, vel quasi matrem mouens, scilicet ne derelinquat uirum. Rich. Nuptiæ dicuntur secundum Paludensem à nube: ut sicut nubes tempus offuscatur & turbidum reddit, sic nuptiæ dicitur offuscare nuptam, ut quo ad gestus lasciuos & contactus corporales omnibus reddatur obscura & turbida, præterquam uiro suo. Connubium autem dicitur quasi simul nubium: & coniugium quasi simili consensu iunctum, &c. Et dicitur uerum matrimonium inter uirum & mulierem, ratione uerius finis: puta, ratione prolis generandæ. Indiuiduitas uero matrimonij potest considerari dupliciter. Vno modo in quantum uinculum. Alio modo quo ad habitationem & thorum. Primo modo non tollitur indiuiduitas matrimonij per diuortia celebrata causa fornicationis. Vnde persona potest separari à coniuge fornicante, non exauditur à Iudice, nisi sub hac conditione, quod toto tempore huiusmodi separationis castè uiuat: nec licet sibi contrahi cum aliqua persona uiuente coniuge fornicatore, & si uoluerit, poterit eisdem reconciliari, & matrimonialiter sibi cohabitare sicut primum. Et prædicta definitio data per Magistrum, non conuenit uniuersaliter omni matrimonio, sed solum matrimonio fideli & consummato per subsequentem carnalem copulam. Et signum in hoc sacramento est uerbum uel nutus, & hoc est signum principale: sed signum minus principale est copula carnalis. Signatum in hoc sacramento est coniunctio Christi cum Ecclesia, quæ coniunctio significatur per signum, & per illam coniunctionem carnalem. &c. Et actus exteriores (ut scribit Tho. Argentiensis) quibus persona matrimonium contrahentes se mutuo obligant, sunt sacramentum tantum. Sed gratia à Deo data personis legitimè contrahentibus, ac etiam coniunctio Christi cum Ecclesia per matrimonium figurata, sunt res sacramenti tantum, sed ipsa perpetua personarum contrahentium mutua obligatio est sacramentum, & res sacramenti. Nam respectu actuum exteriorum quo sunt sacramentum tantum, ista obligatio est res sacramenti, sed respectu coniunctionis Christi cum Ecclesia quæ significatur, & respectu gratiæ quæ efficit, est sacramentum. Videatur ad hoc Rich. dist. xxvj. art. iij. q. j. lib. iij. & an sit matrimonium in genere relationis. Et secundum eum hoc sacramentum primum figurat charitatem, qua coniuges debent se mutuo diligere dilectione sancta: & hanc rem dispositiue efficit. Significat & unionem Christi & Ecclesie, quæ significatur, sed non efficit. Ipsa autem charitas est res tantum. Hæc Ric. Citius autem contrahitur matrimonium mulier quam uir, scilicet in duodecimo anno, uir in xiiii. Rationem ponit Petrus de Palud. dist. xxvij. q. j. art. ij. libro iij. quia licet uir & mulier conualescant æquali tempore ad rationem, non tamen ad potentiam actus, quia minor potentia sufficit ad patiendum quam ad agendum.

MATRIMONIUM, contractus matrimonij, & sacramentum differunt secundum Scotum, matrimonium, ut supra dictum est. Contractus uero matrimonij est maris & foeminae mutua translatio corporum suorum pro uisum perpetuo, ad procreandam prolem debite educandam.

dam. Sacramentum matrimonij est expressio certorum uerborum maris & foeminae ad se inuicem signatum, traditionem mutua potestatis corporum ad prolem debite procreandam ex institutione diuina, efficaciter significans gratiam conferendam mutuo contrahentibus ad coniunctionem matuam animorum gratiosam. Scotus.

DE matrimonij essentia. Et hæc secundum Rich. consistit in sensibili actione suscipientium sacramentum. Vnde uerbum primum prolaturum ab altero eorum, habet causam materiam. Et uerbum secundum prolaturum ab alio, rationem habet quasi formæ, eo modo quo uerba sunt forma in sacramento: sicut enim uerbum cum accedit ad elementum fit sacramentum, ut dictum est alijs & supra: sic cum ad uerbum illius, qui primum dicit: Accipio te in uxorē, accedit uerbum alterius, dicitis: Et ego accipio te in uirum: uel econuerso fit sacramentum, nec dicendum, ut idē ait, quod benedictio sacerdotis fit forma huius sacramenti, illa enim est quid sacramentale non pertinet ad essentiam sacramenti. Vnde S. Bona. ait: Ad esse matrimonij duo sufficiunt, scilicet legitimitas in personis, & unitas in consensu. Ad solemnitatem uero & decorum siue honestatem requiritur & parentum traditio & sacerdotum benedictio. Hæc autem ita sunt ad decorum sacramenti, ut tamē sint de necessitate præcepti. Hæc Bona. dist. xxvij. q. v. lib. iij. Et quia causa efficiens matrimonij est consensus utriusque, ut habet Magister. dist. xxvij. l. iij. expressus per uerba de presenti, de quo uidere potes Rich. distinctio. xxvij. lib. iij. ar. j. q. j. & de consensu futuro carnali copula accedente consensu de presenti, q. ij. ibidē. & quod matrimonium non potest contrahi ad tempus, ut idē habet ar. ij. q. j. ponens triplicem ibidē rationem, &c. Idcirco de consensu parumper scribendum est.

DE consensu matrimonij, de quo Gerson part. ij. in regulis moral. de matrimonio ita scribit, Consensus mutuos expressus per uerba de presenti, quo transfertur pro perpetuo corpus uiri in potestatem mulieris, & econtra: in eis propter quæ coniunctio talis ordinatur, causat matrimonium de iure naturali: & diuino: nihilominus limitatur consensus ad certas personas cum certis circumstantiis, & quicquid aliter fuerit attentatum, potest illud inualidare superioris auctoritas. Hæc Gerson. Neceffe autem (secundum Bonauen. di. xxvij. lib. iij.) ad hoc ut fiat matrimonium est consensus exprimi simpliciter. Vnde dici debet: Accipio te in meam: quod si alio modo consentiat, non est consensus matrimonialis siue coniugalis, sed adulterium. Vnde deficit matrimonium uerum, siue deficiat in corde siue in ore consensus simpliciter, sed quando in corde, tunc in conspectu Dei, & secundum ueritatem: quando in ore, tunc in facie Ecclesie. Vide latius Bonauen. qu. ij. ubi supra. & Paludensis eadē di. Et Richard. qui di. xxvij. ar. j. q. ij. lib. iij. ait: Ad hoc ut uerè contrahatur in foro conscientie & Dei, qui cordium nouit occulta, requiritur consensus interior. uide eum latius ibi. Matrimonium itaque fieri non potest absque consensu uoluntatum ipsorum contrahentium: Et consensu existente fide, nunquam contrahitur matrimonium: quia consensus fictus non est consensus, sicut nec homo pictus homo, sed in foro exteriori non procedit. Et ad hoc ut consensus efficiat matrimonium, neceffe est, ut exprimat per uerba de presenti, uel saltem per signa huiusmodi uerbis æquipollentia: latius solent hæc tractari apud alios Doctores. Item ad contrahendum matrimonium non est necessarius consensus in carnalem copulam explici

tè, quamvis in essentia matrimonij cōtineatur copula carnalis. De hoc vide Richardum, art. ij. quæstio. iij. Et sanctum Bonauen. quæst. vj. vbi supra, libr. iij. Nec copula carnalis requiritur ad verum matrimonium, tamen oportet consentire in carnalem copulam, vel absolute vel sub conditione, ita quod oportet habere intentionem consentiendi in copulam carnalem si aliquis eorū debitum quærat. Vnde inter Mariam & Ioseph (vt infra dicitur) fuit verū matrimonium, ita quod si Ioseph quæsiuisset matrimonij debitum virgini Mariæ, ipsa tenuisset reddere. Nec propterea sequitur, quod non vouerit castitatem, quia certificata erat à Deo, quod Ioseph nunquam quæreret ei debitum matrimonij. Ita scribit Brulefer dist. xxviii. q. vj. lib. iij. Vide ad hoc S. Bonauen. q. vj. dist. xxviii. lib. iij. De debito matrimonij, vide supra in dictione Debitum.

MATRIMONIUM, dupliciter potest considerari, vt scribit Richar. dist. xxvj. ar. iij. q. iij. libr. iij. Vno modo quantum ad perfectionem primam, quæ est perfectio essentialis, & sic carnalis copula nō est de eius integritate, sed sine illa est matrimonium ratum. Aut quantum ad eius perfectionem secundam, quæ est perfectio aliquo modo accidentalis: & sic carnalis copula est de eius integritate: per illā enim efficitur matrimonium consummatum: sicut dicitur quod puer per eius deductionem ad quantitatem perfectam efficitur vir consummatus, qui tamen puer existens habebat totam suam perfectionem in esse primo, qui respicit hominis essentiam. Vide ad hoc sanctum Bonauen. distinctione vigesima sexta, ar. ij. q. iij. lib. iij.

MATRIMONIUM est triplex (vt scribit sanctus Bonauen. d. xxvij. li. iij. in expositione textus.) Quoddam est initiatum, quoddam ratum, quoddam consummatum. Matrimonium initiatum desponsatione de futuro, ratificatur in consensu de presenti, consummatur in copula carnali. Est quoque, vt scribit Richard. dist. xxxix. art. j. q. ij. lib. iij. & habetur xxvij. quæst. j. Si quis Iudaicè. Matrimonium legitimum & non ratum, quod legali institutione, vel prouinciarum moribus contrahitur, quod tamen separabile est. Matrimonium ratum & non legitimum, est matrimonium contractum inter fideles, qui sacramentum baptismi susceperunt, contemptis solemnitatibus, quæ debent adherere secundum consuetudinem Ecclesiæ, & patriæ morem, vt matrimonium clandestinum. Matrimonium ratum dicitur, quod inseparabile est. Illegitimum est propter contemptum solemnitatis, quæ secundum legem & patriæ morem adhereri debet. Legitimum & ratum est contractum inter fideles, qui sacramentum baptismi susceperunt, & non sunt personæ illegitimæ ad contrahendum, & solemnitates debitas secundum constitutionem Ecclesiæ, & more patriæ adhibuerunt. Et inter infideles (vt idem vult Richard.) non potest esse matrimonium ratum, quia tale separabile est per alterius conuersionem ad fidem, altero in infidelitate remanente, sed inter eos potest esse matrimonium legitimum, quia nec lege naturæ, nec lege diuina prohibentur matrimonialiter copulari, nec per aliquam constitutionem Ecclesiæ, quia secundum Apostolum 1. Corinth. 5. Ecclesia non iudicat de his quæ foris sunt, quamuis autem illud matrimonium non sit sacramentum, cum sit separabile, quia nullum sacramentum ante baptismum suscipi potest, tamen est in officium naturæ, & quoddam fœdus

foecietatis humanæ. Infidelis itaque cum infideli potest verum matrimonium contrahere, quia apud tales est lex naturæ: de quo vide latius Thom. Argen. qui & exempla ponit veteris testamenti, &c. Consanguinitas autem impedit matrimonium, sicut affinitas: de quo suo loco videtur. Fidelis autem cum infideli non potest contrahere verum matrimonium, & hoc maxime propter statutum Ecclesiæ, quo huiusmodi sacramentum prohibetur contrahendum, & dicitur contractum, vt patet xxij. q. j. in pluribus capitulis. de quo cōsulito Tho. Argen. d. xxxix. lib. iij. qui & plura disserit de hoc. Vnde Apost. 2. Cor. 6. ait: Nolite iugum ducere cum infidelibus, & aliis.

MATRIMONIUM clandestinum dicitur tripliciter, vt scribit Rich. di. xxvij. ar. ij. q. iij. li. iij. Vno modo dicitur clandestinum, quod contrahitur sine presentia testium. Alio modo quod contrahitur non adhibitis solemnitatibus consuetis, quamuis contractus fuerit in presentia testium. Tertio modo, quādo fit sine præsenti denuntiatione. Allegat ad hoc iura, & quolibet istorum modorum si adiuuit mutuos consensus per verba de presenti expressus, est verum matrimonium secundum Dei & conscientiarum iudicium, illud tamen quod ita est clandestinum, quod nō fuit in presentia testium, nō iudicabitur verum matrimonium ab Ecclesia, quæ iudicat secundum allegata. Vide latius Ric. Prohibetur autem clandestina matrimonia, de quo videatur Palud. d. xxvij. q. ij. lib. iij.

DE ministro matrimonij, scribit Scotus d. xxvj. lib. iij. dicens, quod plerumque ipsi contraheutes ministrant sibi ipsi hoc sacramentum, vel mutuo vel vterque sibi, sed nec hoc requiritur necessarium, quia aliquando patres contrahunt pro filiis & filiabus presentibus eis, non exprimentibus signa propria, & sic minister huius sacramenti potest esse indifferens quicumque potest minister esse in contractu matrimonij, &c.

DE institutione. Est autem matrimonium principaliter, sicut & alia sacramenta, à Deo institutum. Vnde Matth. 19. dicitur: Quos Deus coniunxit, homo nō separat: & quāuis matrimonium efficiatur humano consensu, hoc tamen non fit cum exclusione institutionis diuinæ. Illa enim exclusio, nullus cōsensus humanus sufficeret ad faciendum verum & legitimum matrimonium. Quantum verò ad personarum contrahentium determinationem, matrimonium est ab humana institutione: & huius determinatio sæpè est à mandato Ecclesiæ: pura, quod nullus contrahat matrimonium cum aliqua sibi attinente infra quartum gradum cognationis, in quibus tamen potest Papa dispensare. De quo latius vide Tho. Argen. d. xxvj. li. iij. & alios. Est autem matrimonium institutum in officium, & remedium. In officium, vt genus humanū non pereat. Hinc dicitur Gen. 1. Crescite & multiplicamini. In remedium, scilicet contra concupiscentiam, dum illam refrænat, vt medicamentum, vt scribit sanctus Bonauen. d. xxvj. q. j. li. iij. Vel vt carnis vitium cohiberetur, vt inquit Paluden. Vnde Apostolus: Vnusquisque habeat suam uxorem propter fornicationem. Et per hoc matrimonium differt ab aliis sacramentis, vt etiam vult Brulef. di. xxvj. q. j. lib. iij. quia omnia alia sacramenta fœdus sunt instituta solum propter remedium, sed etiam in officium non solum in remedium, sed etiam in officium est institutum. Ante lapsum autem in officium, post lapsum verò in remedium, & etiam in officium, vt ait sanctus Bonauentura vbi supra. De quo videatur Richard. eadē distin.

distin. ar. j. quæst. ij.

MATRIMONIUM est duplex, carnale & spirituale. Et matrimonium carnale voluit Deus esse signum spirituales (vt scribit Gerson parte j. de nuptiis Christi & Ecclesiæ) & ideo, quia nulla in primis videtur animæ deuotæ consideratio suauior, altior atque benignior, quàm si pura cordis simplicitate, & humilitate meditetur se sponsam Christi, quoniam sicut in humanis affectibus amorosis præcellit dilectio spōsæ corporalis ad sponsum, & econtrā reciprocè super amorem patris, & matris: sic non potuit amor mutuos animæ ad Deum, & Dei ad animam tenerior (vt ita dicamus) feruentiori, & intimiori nomine, vel exemplo tradi quàm sponsi & sponsæ: vide latius ibi Gers. Et in hoc matrimonio spirituali Deus sponfus est, & anima sponsa: vide eundem tract. ij. super Magn. & aliis multa de spirituali matrimonio.

MATRIMONIUM Mariæ & Ioseph. Hoc matrimonium fuit perfectum, non tamen consummatum, quia hoc non potest stare cum pura virginitate, sed Mariæ virginitas mansit purissima: matrimonium autem consummatur, non nisi per carnalem copulam: vide Doct. distinctione xxxix. lib. iij. & Scotum q. ij. artic. ij. Et Paluden. quæstio. ij. ar. ij. qui & dicit, quod beata Virgo consensit, non solum in cohabitationem domus, sed etiam in copulam coniugalem simpliciter: in copulam autem carnalem sub conditione, si Deus eam iuberet. Ponit autem idem quintuplicem causam quare beata Virgo debuit desponsari. Primò, ex parte exempli, ne virgines aliæ excusarent, vt filia Iudæi inclusa, à clerico imprægnata: dixit se à Deo imprægnatam. Vnde Iudæi Messiam expectabant, quousque mulier ædita est. Secundò, ex parte sacramenti, quia hoc matrimonium perfectius significat coniunctionem Christi cum Ecclesia, quam quodcumque propter fornicationem, si militer & integritatem, licet aliud perfectius coniunctionem Christi, & humanæ naturæ, quæ deficit à similitudine matrimonij propter unitatem personæ, secundum Greg. in Homel. de nuptiis filij Regis. Tertio, ex parte viri, vt genealogia texeretur, & vt obsequium præstaret Mariæ, & puero in Aegyptum, &c. Quarto, ex parte ipsius Virginis, ne lapidaretur tanquam filia sacerdotis, id est cremaretur vel more retur, quia tribus regia & sacerdotalis erant permixta. Quintò, ex parte nati, vt diabolo partus celaretur per impedimentum, & vt nuptias approbaret: & licet Deus posset aliter celare, hic tamen fuit modus conuenientior, quia rarius coniuges sunt virgines. Hæc Paludensis. Et vt idem ait, matrimonium vel coniugium fuit perfectum, & quantum ad essentiam, & quantum ad tria bona, scilicet fidei, prolis, & sacramenti, non autem quantum ad secundam perfectionem, quæ est eius operatio, vt carnalis copula. Primum patet, quia fuit consensus expressus per verba de presenti in copulam coniugalem, quo solum est verum & perfectum matrimonium essentialiter. Secundum patet, quia vbi nullum adulterium, sed summa castitas, ibi bonum fidei & nulla infidelitas. Tertium patet, quia etiam prolis bonum fuit in semine, in quo omnes Gentes benedicerentur. Illud autem matrimonium, vt idem dicit, concl. v. nunquā fuit per carnalē copulā consummatū. Vide latius eū. Et matrimonium B. Mariæ virginis & Ioseph, fuit corporale & spirituale aliquo modo (vt idem scribit di. xxvj. q. iij. lib. iij.) vide eum, &c.

DE bonis matrimonij. Iacobus de Valen. annu-

rat quatuor bona propter quæ matrimonium est institutum. Psal. 118. Primò, propter bonū mutui obsequij. Secundò, propter bonū fidei & sacramentū. Tertio, propter bonum prolis, vt patet Gen. 2. Sed quarto fuit confirmatum in remedium libidinis, & ne concupiscentia imputaretur postquam natura & vniuersa caro fuit corrupta & prona ad malum, vt patet Gen. 8. Sic etiam alia sacramenta instituta sunt in remedium, vt ibi supra dictum est, & ibidem ostendit Episcopus. Nam baptismus datur ad delendum peccatum originale iam habitum. Et confirmatio datur ad robur & ad resistendum temptationibus à peccato antequā perpetraretur. Pœnitentia autem datur ad delendum peccatū actuale iam perpetratū. Extrema autem vnctio datur decedentibus & pœnitentibus ad delendum venialia & oblita ad pleniorē remissionem pœnarū debeatū ex peccatis confessis & oblitis. Sacramentū autem matrimonij solum datur ad remediū ne actus venereus & libidinosus debite commissus inter coniuges imputetur ad peccatū mortale, &c. Magister & Doctores dist. xxxj. li. iij. triplicia ponunt bona matrimonij, per quæ etiā finalis matrimonij causa ostenditur, quæ per se est procreatio prolis, & fornicationis euitatio. Per accedens autem, scilicet quæ ex intentione contrahentis fit, est multiplex. De quo latius perquirito apud Richa. di. xxx. ar. iij. q. j. lib. iij. Sunt autem bona matrimonij secundum Doct. in iij. dist. xxxj. fides, proles, & sacramentum. Fides est quod suam cognoscat & nō aliam: & hoc est bonū moris de se ordinatum, & cadit in genere honesti. Et fides capitur pro fidelitate quā habent, & promiserunt sibi inuicem vir & mulier, vt inquit Brulef. Bonum prolis cadit in genere conferentis: cōfert enim prolis multiplicatio ad speciei conservationem & perfectionem numeri, sicut cibus ad conservationem indiuidui. Bonū verò sacramenti cadit in genere delectabilis, quia tanta est ibi vnio vt relinquat homo patrem & matrem, & sint duo in carne vna. Vnde præcipitur viris vt uxores diligant sicut sua corpora. Vide latius de hoc sanctum Bonauen. distin. xxxj. q. j. lib. iij. Et sacramentum capitur ibi (vt inquit Brulef.) pro inseparabilitate & indissolubilitate inter virum & mulierem, & sacramentum est de necessitate matrimonij. Sacramentum enim venit ex murua obligatione & diuina institutione, & signatione illius vnionis. Et ideo, quia ista sunt de necessitate matrimonij, per consequens & sacramentum. Sed alia duo bona quodammodo sunt de esse, quodammodo de bene esse. Si enim loquamur quantum ad matrimonij vsum, sicut sunt de bene esse, quoniam vsus matrimonij ab his esse potest. Si autem loquamur quantum ad matrimonij contractum, qui est per matrimonialē consensum, sic potest esse contractus absque his duobus bonis, vt puta, in sterilibus & in continentibus. Et quicumque in suo contractu addit conditionem repugnantem aliqui istorum bonorum, ille nō vult obligari ad huiusmodi bonum, ergo non contrahit matrimonium. De quo latius cōsulito Thomam Argentinensem dist. xxxj. lib. iij. & alios. Et inter illa tria bonis simpliciter omnibus pensatis bonum sacramenti est principalis (vt inquit Richard.) tum quia dignius, tum quia matrimonio essentialius: quia bonum sacramenti in quantum est sacramentum, est sacramentum gratiæ: cætera bona reducuntur ad matrimonium, tanquam in quantum sunt efficacia naturæ. Et bona illa in statu innocentiarum mansissent integra & pura,

modò autem sunt permixta etiam malis. Et per prædicta bona coniugij (vt scribit Tom. Argen. & ceteri) actus carnalis copulæ à peccato sufficienter potest excusari: & hoc omnes Catholici dicunt, & maxime ille coitus excusatur à culpa mortali, quando fit gratia prolis, vt vult sanctus Bonauen. Est enim, inquit Thom. Argenti. Matrimonium res bona, qua quis vti potest sine peccato. Est enim à Deo institutum, vt dictum est supra: ergo est bonum. Imò (vt idè vult) actus carnalis copulæ potest esse meritorius, supposito quòd huiusmodi coniunx fit in charitate, sine qua nullus actus potest esse meritorius de condigno. Si autem ille actus fit causa reddendi debiti, & non intendit prolem, tunc nec est peccatum mortale nec veniale. Sed si non exigitur, sed ipse exigit, & tunc vel hoc fit ratione indigentia vel propter libidinem satiamdam. Primo adhuc excusatur à peccato, quia non solum ad officium, sed in remedium est institutum matrimonium post lapsum, vbi supra, visum est. Si secundo modo dupliciter potest contingere, vel sua intentio ita absorbetur huiusmodi libidine, quòd non solum cum sua, sed etiam cum alia si copiam posset habere huiusmodi libidinem vellet explere, & tunc mortaliter peccat, eò quòd sua intentio caret coniugali fidei, sed si manet intra limites matrimonij, tunc dicitur communiter quòd non mortaliter, sed venialiter peccet. Et ratione periculi annexi, quo se exponunt huiusmodi homines, qui sic suam explere volunt libidinem, quia notabiliter abbreviant vitam suam, & intantum vitiant, & corrumpunt vires corporales, quòd quandoque efficiuntur paralytici, quandoque epileptici, quandoque leprosi, ratione huius non possunt se excusare à mortali, etiam in huiusmodi libidine effrenata, quòd attendat aliquas innaturales adinuetiones, quæ sunt ita turpes & enormes, quòd nequaquam possunt excusari à peccato mortali. Hæc Argenti. Vide & Brulef. di. xxxj. q. iij. v. & vj. libr. iij. & Scotum de illis bonis eadem dist. & alios.

De effectu matrimonij, qui secundum Scotum dist. xxvj. li. iij. est duæ gratia in animabus contrahentium, & hoc nisi sit obex peccati mortalis hinc & inde. Non enim sufficit ad gratiam percipiendam, quòd contrahens non sit fictus respectu sacramenti, sed oportet quòd prius pœnituerit, quia istud sacramentum non dat primam gratiam. Secundus effectus est vnio animarum contrahentium, sed primus effectus totalis est vnus, sicut gratiosa coniunctio animarum.

De conditionibus quæ quandoque apponuntur in matrimonio, dicendum videtur, de quibus scriptis aliquid reliquit Rich. d. xxvij. ar. ij. q. ij. lib. iij. cum ita ait: Conditionum appositarum in contractu matrimonij quædam sunt contra matrimonij substantiã: vt si alter dicat alteri: Contraho tecum si generationem prolis euites, quod est contra bonum prolis. Vel contraho tecum si procuraueris venena sterilitatis, vel aliquid huiusmodi, & tunc nulla est obligatio (inquit Bonauen.) vel donec inueniam aliam honore vel facultate meliorem, quod est contra significationem sacramenti (inquit Richar.) aut si adulterandam te tradas, quod est contra bonum fidei: & sub talibus conditionibus nullum est matrimonium. Non discrepat ab hoc Thom. Argenti. distinctione trigesima prima, libro iij. qui vult quòd quòd aliquid apponitur, quod repugnat alicui triu bonorum matrimonij, tunc non contrahitur matri-

monium: vide eum si placet. Quædam sunt conditiones (vt ait Richard. vbi supra) quæ non sunt contra substantiam matrimonij, & istarum quædam sunt turpes aut impossibiles, & matrimonij sub talibus contractum conditionibus tenet, quia pro non adiectis habetur, vt si dicatur: Contraho tecum si furatus fueris, vel si Deum offenderis. Talis conditio, (inquit Bonauen. di. xxvij. q. iij. li. iij.) pro non adiecta habenda est. Quædam sunt conditiones honestæ & possibiles, & istarum quædam sunt de præterito (vt si dicatur) Contraho tecum si maritus tuus mortuus est: quædam de præteriti, (vt si dicatur) Contraho tecum si tu es virgo: & sub istis & consimilibus conditionibus, matrimonium contractum tenet existentibus rebus in conditionibus apposis, aliter non. Quædam sunt conditiones de futuro, vt si dicatur: Contraho tecum si patri tuo vel patri meo placuerit, & tunc iudicandum est sicut de sponsalibus sub conditione contractis: quia vt dicitur extra de condi. in despon. appo. Super eo. huiusmodi consensus non est de præteriti habendus, licet per verba de præteriti euidentius exprimat, quia in alieno arbitrio non habito, sed habendo consistit. Hæc Richar. Videatur ad hoc S. Bonauen. dist. xxvij. quæst. iij. li. iij. & in fine dicit: Si conditio est de futuro, quòd est necessarium. Vt accipio te in meam si soloritur cras: tunc est matrimonium. Si autem conditio est contingens, dicit ipse quòd non est matrimonium, eò quòd consensus dependet de futuro, sicut & conditio. Et ideo iudicandum est sicut de futuro, nec est matrimonij, nisi carnalis copula subsequatur, quia tunc intelligitur à conditione apposita recessisse. De aliis conditionibus ibidem vide Bonauen. Nec illud prætereundum est, quòd in nuptiis celebrandis tria debent obseruari tempora, scilicet à tempore primæ Dominicæ Aduetus, vsque ad octauam Epiphaniæ: à tempore Septuagesimæ, vsque ad octa. Paschæ: & à tertio die ante Ascensionem Christi, vsque ad octa. Pentecostes sine festum Trinitatis, & hoc maxime fit propter dissolutiones, quæ ibi fiunt, & propter choreas. Sed matrimonium quod fit per simplicem consensum, potest in istis temporibus bene fieri, vt scribit Brulef. dist. xxxij. qu. vij. lib. iij. Vide ad hoc Argen. d. xxxij. lib. iij.

De dissolutione matrimonij. Matrimonium posse dissolui, dupliciter potest intelligi (vt scribit Richar. dist. xxvij. ar. ij. q. j. lib. iij.) aut quantum ad thorum, aut quantum ad vinculum. Primo modo potest dissolui per mutuum dissensum: si enim ambo dissentiant à carnali copula, possunt concorditer facere continentia vovum, quo facto vnus alij non tenetur obedire, quantum ad carnalem copulam. Secundo modo matrimonij dissolui non potest per mutuum dissensum. Cuius ratio est, quia mutuus consensus non est tota matrimonij causa, sed ad hoc principaliter concurrat institutio diuina, quia Deus ordinauit vt post mutuum consensum, vinculum illud non maneat subiectum voluntati eorum: ideo quantum ad vinculum dissolui non potest per mutuum dissensum. Et qu. ij. idem ait, quòd in matrimonio non consummato, adhuc non est nisi coniunctio spiritualis: & ideo per mortem qua homo spiritualiter seculo moritur ipse solui potest, quia morte moritur per hoc quod in religione proficitur. Matrimonium verò consummatum, vt idem scribit, qu. iij. vbi supra, nullo modo potest solui, quantum ad vinculum nisi per alterius coniugum corporale mortem,

iam

iam enim facti sunt vna caro per carnale comixtionem, & ideo per religionem qua homo spiritualiter moritur mundo, solui non potest, quia iam non est coniunctio spiritualis tantum, sed etiam carnalis. Vide latius ibi Richard. Ex mutuo tamen consensu dissolui potest quantum ad thorum per religionis ingressum, altero etiam remanente in seculo, si non sit suspectus de incontinentia: ita tamen quod votum castitatis emittat antequam alter profiteatur. Si autem mulier est ita iuuenis quod de ipsa possit oriri suspicio, si remaneret in seculo, vir profiteri non debet, nisi ipsa religionem intret quantumcumque remanens in seculo velit castitatem vouere. vide latius ibi Richard.

De impedimentis matrimonij ponit Ecclesia magnam sollicitudinem circa matrimonij impedimenta, & quæ personæ sunt legitima, & quæ non, ad contrahendum: quòd quæ impediatur, quibusque matrimonium impeditur, & contractum dirimitur, & non est admirandum, inquit Scotus di. xlij. in fine. lib. iij. si sollicitudinem tantam ponit Ecclesia in ordinando matrimonia, quia communitas Christianorum vitur matrimonio, per cuius vsum multiplicatur populus Christianus: & ideo sic ordinari debet, vt in eius contractu & vlu vitentur ea, quæ obuiant charitati, siue in Deum siue in proximum, & seruanda sunt quæ congruunt honestati: vt sic honestum matrimonium Christianum congruè significet illam benedictam coniunctionem Christi & Ecclesiæ, de qua dicit Apostolus Ephes. 5. Sacramentum autem hoc magnum est, dico autem in Christo & Ecclesia: quæ coniunctio nunc est per fidem & aliam qualem dilectionem, sed in patria erit per visionem, & perfectam fruitionem sponse non habentis maculam neque rugam ad sponsum speciosum præ filiis hominum. Hæc Scotus. Quoniam verò alia sacramenta sunt spiritualia, huic autem actio carnalis coniuncta est, scilicet coniunctio quæ est per coitum, ideo facilius recipit impedimenta, vt scribit sanctus Bonauen. dist. trigesima quarta, artic. j. quæstio prima, libro iij. Impedit autem matrimonium error personæ & conditionis. Error verò fortunæ vel qualitatis: vt sunt diuitia, pulchritudo, turpitudine, boni mores & mali, sunt matrimonio accidentaliter: & ideo error circa talia non impedit. De quo latius vide Richardum distinctione xxx. artic. j. quæst. j. & ij. libro iij. & Sco. eadem dist. quæst. j. & Cortesum lib. iij. di. vj. suarum sententiarum. Et error conditionis est ignorantia seruitutis, & maxime quando conditio vergit in deteriorem partem, impedit matrimonij, vt inquit Tho. Argenti. dist. xxx. lib. iij. Et quo ad conditionem seruitutis & libertatis, partus sequitur matrem de iure communi, vthabet Ric. distinct. xxxvj. ar. v. q. ij. lib. iij. & ibidem ponit rationem, quam vide. Et seruus de voluntate domini potest contrahere matrimonium. Et si onus matrimonij sit in aliquo repugnans seruituti consuetis, dominus tamen concedens contrahere, relaxat sibi illa seruitia consuetata implicite. Scotus latius de hoc scribit di. xxxvj. q. j. lib. iij.

Matrimonij impedimenta sunt duodecim, quæ & contractum dirimunt. Et comprehenduntur his verbis, quos refert S. Bona. & Richard. dist. xxxij. artic. j. quæst. ij. libr. iij.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,

Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas.

Si sis affinis, si forte coire ne quibus:

Hæc socianda vetant, connubia iuncta retractant.

De quibus & Hostien. & c. Error significat errorem personæ. De quo videtur Doct. dist. xxx. & Tho. Argenti. & alios, vt quando quis putat esse illum vel illum, qui vel quæ non est. Conditio significat seruitutem, de qua & Doct. dist. xxx. de quo & supr. Votum continentia solemnem, priuatim enim & si impediatur matrimonium contrahendum, tamen non dirimit contractum. De quo & vide in dictione Votum, infra. Cognatio est triplex, quædam carnalis, quædam spiritualis, tertia legalis. De his suis locis dicitur. Cultus disparitas, pura quando de duobus coniugibus infidelibus vnus conuertitur ad fidem Christianam, alio perseverante in sua infidelitate, tunc fidelis potest contrahere matrimonium de nouo cum persona fidei, & dissoluitur primū matrimonium. Vis & violentia, & coactio. Coactione autem absoluta non impeditur contractum matrimonij, quia consensus hominis non potest absolute cogi. Coactio verò conditionata prout inducit metum cadentem in constantem virum, impedit matrimonium, & quantum ad iudicium Dei & Ecclesiæ. Coactio verò leuis, ex leui motu proueniens, non impedit matrimonium, quia talis coactio potius non debet dici coactio. De hac re latius perquirito apud Doctores, di. xxx. lib. iij. Richa. & Argenti. Prohibet quoque ordo non quilibet, sed sacer ordo prohibet contrahendum, & dirimit contractum, & vt sentiunt Doctores, Scotus & Bona. dist. xxvj. lib. iij. eò quòd Ecclesia facit tales personas illegitimas ad contrahendum, non solum prohibendo ne fieret, sed etiam si fieret annullando. De quo vide & Richard. di. xxvj. artic. j. libr. iij. Et ex eo maiores ordines impediunt matrimonium, quòd tale deputatur hos habens ministerio sacro, quod requirit munditiam mentis & carnis, peripicacitatem intellectus, & feruorem affectus, ad quæ disponit continentia, & ad eorum opposita frequentia carnalis actus, vt dicit Scotus. Et quidè istud statutum de continentia clericorum (vt scribit frater Ofwaldus in Ros. Theol.) fecit Ecclesia, quia potuit, quia licuit, quia decuit, quia expediens fuit: & Latini tale statutum super se libenter receperunt. Sed Græci dederunt tergum, nec in tam nobile statutum consenserunt: ideo ablatum est ab eis regnum, & c. Item ligamen impedit: puta, si habet legitimam uxorem viuentem, & si cum alia contrahit, non tenet matrimonij, quia de iure naturali vna debet esse vxor vnus. Item honestas, id est publicæ honestatis iustitia: de qua videatur di. xij. & supra in dictione Iustitia. Impedit & affinitas. De qua supra in litera A. & d. xlij. libro quarto, vltimò dicitur, si coire ne quibus, hoc est impotentia coeundi. Et impotentia coeundi est quando carnalis copulam non potest exercere, vel (vt dicit Palu. distinctione xxxij. q. ij. li. iij.) impotentia coeundi est vitium animi & corporis vel vtriusque, quo quis impeditur alij carnaliter commisceri. De quo vide latius apud eundem. Et hæc impotentia quandoque est ex parte viri, scilicet vel ex frigidityte naturali, vel ex læsione accidentali: vt si caret testiculo, vel ex incartatione est maleficiatus, & si est maleficiatum perpetuum, hoc est, ultra tres annos durauit: & si interim nullo remedio sanari potest. Vide & de hoc San. Bonauen. di. xxxij. ar. ij. q. ij. libr. iij. Quandoque contingit ex parte mulieris, vt si mulier est ita arcta, quòd vir non potest ei carnaliter coniungi, quæ quidè impotentia coeundi saltem perpetua, impedit & dirimit contractum matrimonij: & si huic impotentia non potest subueniri (vt inquit Scotus) nec per artem, nec

Lexic. Theol.

G 3

per naturā: de hoc latissimè vide apud Doct. Thom. Arzen. Rich. S. Bonau. Scotū, Paluden. di. xxxiiij. li. iij. Si autē impotētia sequitur matrimonium cōsummatum, nō dirimit, vt dicit Sco. quia quæ potestas est tradita verè, & ille cui sit tradita, missus fuit in possessionem. Impedit & furia matrimonium contrahendū: & hoc si cōtrahit tēpore quo vacat ipse vsu rationis, nec lucida habet intervalla, & existit in furia. Si enim cōtrahit tēpore quo habet lucida intervalla, tūc matrimonium tenet: quia, vt inquit Rich. d. xxxiiij. ar. iij. q. j. li. iij. illo tēpore cōsentire potest. Cōcordat Tho. Argen. eadē di. Impedit & incestus matrimonium contrahendū: de quo legito Rich. q. ij. vbi sup. & Argen. Dupliciter autē potest cōsiderari incestus. Vno modo ratione criminis, quo incestuosus in ficitur, & sic prohibet matrimonium cōtrahendū, licet nō dirimat cōtra huiusmodi prohibitionē contractū. Alio modo ratione affinitatis quā interdum ipse incestuosus acquirit: & sic nō solum prohibet matrimonium cōtrahendū, sed etiā dirimit cōtra huiusmodi prohibitionē contractum, de quo latius apud Doct. & Rich. vbi sup. Itē propter adulterium vir potest dimittere vxorem, & viceversa: nisi & ipse fornicatus fuerit: vel si vxor vi oppressa fuerit, aut si credebatur mortuum, vel si alter sub specie mariti cognouit eam, vel si maritus tradidit eam adulterandā, præsertim inuitā. Aut si maritus post adulterium cognouit eam, & tolerauit: vel si matrimonio in infidelitate vtriusq; cōtrahat, vir dedit vxori libellū repudiij, & vxor alteri nupsit, tunc enim si vterq; cōuertatur ad fidem, vir tenetur eam recipere. Addunt aliqui, si vir abstinendo contra voluntatē vxoris ei occasione adulterandi dedit. Latius de hoc scribit Rich. di. xxxv. ar. q. j. lib. iij. Et Tho. Argen. eadem di. qui & addit, quod si vxor alicuius fuerit ab alieno viro vi oppressa, quia tunc excusatur per impotentiam. Illis exceptis potest vir vel vxor dimittere vxorem vel virū propter adulterium: & hoc in poenā mulieris, quæ fidē fregit, & in fauorē viri, qui fidem seruauit. Si autē mulier vellet se corrigere & emendare, non tenetur eā dimittere, vel si fornicatio soli viro nota est, tūc debet corripere eā in occulto. Sed si sentiret eā incorrigibilē, ne suo crimini videatur cōsentire, tunc credo, inquit Rich. qu. ij. vbi sup. tenetur eam dimittere: vide latius eum. Diuortium tamen (vt inquit Argen.) non debet fieri inter coniuges auctoritate propria, sed debet fieri iudicio Ecclesiæ, quia in exterioribus correctionib; non debet in eadem causā idē esse actor & iudex, nec etiā reus & iudex, &c. Videatur ad hoc S. Bona. dist. xxxv. q. ij. & iij. lib. iij. Impedit & ætas matrimonium. Vnde pueri vel masculi ante decimum quartū annū: puellæ verò siue femine ante duodecimū, secundū leges, matrimonium inire nequeunt. Quod si ante prædicta tempora inierunt, id est matrimonium cōtraxerunt, separari possunt. ext. de despon. impu. A nobis. Et hoc habet Magist. di. xvj. lib. iij. nisi ante carnaliter se cognoscāt, quia tunc malitia supplet ætatē, & quandoq; cōplexio præuenit tempus: ante hoc verò tempus non videtur habere prudentiā & discretionē, quæ requiritur ad habendum matrimoniale cōsensum, nec habent potentiā coeundi, quæ requiritur ad reddendū matrimoniale debitū. Si autē, ait Scotus, habet discretionē sufficientē & potestatem istam ad debitū cōsensum, potest contrahere: quia habet quod debet, & cōsensum, & significationē. hęc Sco. Vide ad hoc Argen. di. xvj. lib. iij. & S. Bo-

nauen. eadē di. ar. ij. q. j. Impedit & vxoricidium matrimonium contrahendum. De quo vide San. Bona. di. xxxvij. ar. ij. q. iij. libro iij. & Richard. eadem dist. arti. ij. q. ij. potest tamen dispensari cum eo, vt apud eosdem licet videre, & paulo post dicitur.

CRIMINA quæ prohibent matrimonium contrahendum, & dirimunt contractum, tria ponit Tho. Arg. di. xxxvij. li. iij. Primum si adulter procurat mortē vxoris legitimæ, ea intentione vt contrahat matrimonium cum adultera, vel adultera procurat mortē mariti sui, vt cōtrahat cum adultero, isti nunquam possunt contrahere. Et hoc intelligendum est, si ista procuratio fit cum effectu, ita quod mors coniugis sequitur. Nam si venenum dedisset coniunx, & per hoc non esset mortuus, sed alia morte cuius adulter non est causa, tale matrimonium non est dirimendum vt dicit Rayn. & Hosti. & cæteri Doct. Secundum crimen est, si adulter, viuēte vxore sua, dat fidē adulteræ de matrimonio contrahēdo cum ea post mortem vxoris suæ, vel post mortē mariti ipsius adulteræ. Tertiū crimen est, si adulter cū adultera de factō cōtrahit matrimonium per verba de præsentī, viuēte vxore ipsius adulteri, vel viuēte marito ipsius adulteræ: istæ duę personę nunq̄ possunt habere verū matrimonium etiā post mortē suorū cōiugū. Hęc Argen. & copiosius hęc tractantur à Iuriscōsult.

CRIMINA, quæ prohibent matrimonium contrahendum, sed non dirimunt contractū, ponunt Iuriscōsulti septem, & ea refert Tho. Argenti. di. xxxvij. quarti. Primum est incestus, & habetur xxxij. quæst. vij. cap. si quis viduā. c. Qui dormierit. Secundum est rapta sponsa: puta si aliquis rapit violenter mulierē alteri desponsatam, & hoc habetur xxvij. qu. ij. cap. statutum. Tertium est vxoricidium: puta, qui vxorem suā occidit ductus zelo vindiçtæ, iracundiæ, vel inuidiæ. & de hoc habetur xxxiiij. q. ca. ad monete te. Sed si quis occideret vxorem vt cōtraheret cum adultera, tunc dirimitur matrimonium, vt supra dictum est. Quartū est susceptio propriæ sobolis de fōte baptismi in fraudē matrimonij, ne postea teneretur reddere debitū carnalis copulæ propter cognitionem spiritualem. Et istud habetur xxx. qu. j. c. de eo. Quintū est occisio præbyteri. Vnde extr. de pæ. & re. ca. qui presbyterū, dicitur quod ille qui occidit presbyterū, duodecim annis pœniteat, & cingulo militiæ careat, nec deinde cōtrahat. Sextū crimen est, ppter quod aliquis sustinuit solēne pœnitentiā, postquā enim alicui pro suo crimine iniuncta est solēnis pœnitentiā, ille deinceps nō debet cōtrahere matrimonium. xxiiij. q. ij. c. de his. Septimū: si quis sciēter accipit monialē in vxorē, & de isto habetur xxvij. q. j. c. hi qui. Hos casus ponit Hosti. in sua sum. & tractatur in iure de his. Metus quoque cadēs in cōstātē virū, impedit matrimonium, de quo videto in dictione Metus latius infrā. Et hęc de impedimētis matrimonij. de quibus, & etiā in matrimonio permulta scribit Doct. Pauca ex multis scribere volui: & si longior fui quā proposuerā, fecit ex eo quod nihil superfluum credo scripsisse quodq; vtile esset hęc scire: & quod Dominus Præpo. Gab. Biel Spire. nihil de hoc sacramento propter vitę cū morte citiori cōmutatione scripsit. Sed quærito & scrutare latius apud Theo. & Iurec.

MOECHIA, nomine mœchia: vt habetur xxxij. q. iij. meretrices, & refert Petr. de Palu. di. xxxv. q. j. ar. j. lib. iij.) omnis illicitus concubitus atque illorum membrorum non legitimus vsus intelligi debet: & quicumque coitus fornicarius quamuis mœchia (vt scribit

scribit Gerson part. ij. in expositione sexti præcepti) magis propriè adulterium dicatur. Mœchos enim Graecè, adulterum dicitur Latine. Et ad hanc reduci potest fornicatio spiritualis sicut idolatria. de qua Ierem. 3. Mœchata est cū lapide & ligno. Potest etiam ad hanc reduci expositio praua sacra scriptura. Vnde 2. Corinth. 2. Non sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei.

MEDICINA, remedium. Est autem duplex medicina, scilicet remouens morbum & promouens ad perfectam sanitatem. Prima conuenit infirmis: secunda verò sanis. ex B. Thom. iij. parte. q. lxxx. artic. iij. Ars medicina duplex, scilicet speculatiua & practica. Idem in quæst. de veritate, q. ij. art. ix. Et vt notat Gabriel distin. xvj. quæstio. iij. artic. iij. dub. j. lib. iij. triplex est medicina, scilicet curatiua, conseruatiua, & præseruatiua. Licet autem omni tempore medicinam accipere (vt ibidem dicit) secundum vnam opinionem: imò emens medicinas, vt Deo eò melius seruiat, mereri potest, vt scribit Gerson parte ij. de intentione ac fine actionis, regula quinta. Et finis medicinae est sanitas. Res omnium quæ hęc optantur desideratissima (vt idem ait Gerson sermone. de omnibus Sanctis, qui incipit: Exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis) quanquam (vt idem ait) innumerabiles sunt morborum species, quibus mederi ars humana non sufficit satis, quæ ad hanc rem probationis affert senium ipsum quod vltra nequit arte restaurari. Quid autem in cœlis, vbi nec languor, nec senium, nec mors, non æstus febrilis, sed perpetuo vigore iuuentutis quatuor dotes corpus ipsum ornant, perficiunt, consolidant, vt sit præfulgidum, agile, peruium, pulchrum, impassibile. Exultate ergo quibus cura est sanitatis, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Hęc Gerson.

MEDIATOR & medius, differunt secundum S. Bona. & post eum scribit Gabriel dist. xix. q. vnic. artic. iij. dub. iij. lib. iij. Medium dicitur habens aliquod commune cum vtroque extremorum. Mediator super hoc addit officium reconciliationis. Est ergo Christus medium inter Deum & hominem per participationem vtriusque naturæ, diuinæ & humanæ, & similiter proprietatum vtriusque naturæ. Nam habet iustitiam, & innocentiam, & beatitudinem, cum diuina: mortalitatem & passibilitatem cum humana. Primo modo est medium secundum ambas naturas: secundo modo tantum secundum humanam. Est etiam mediator, quia existens medium officium reconciliationis exhibuit secundum naturam humanam tantum, secundum quam sacrificium dignum pro peccatis hominum obtulit. Ex quo habetur quod tantum Christus, non Pater aut Spiritus sanctus mediator est dicendus, quia solus medius, vt patuit. Et de hoc Magister distin. xix. lib. iij. qui plura de hoc narrat. Ad stipulatur Richar. lib. iij. dist. xix. ar. ij. quæ. iij. qui dicit loquendo de vtili reconciliatione inter Deum & genus humanum, solus Christus fuit mediator, secundum quod expressè dicit Apostolus 1. Timoth. 2. Vnus est mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. Dicuntur & Sacerdotes mediatores in quantum ministri verimediatoris, vice cuius salutaria sacramenta hominibus ministrant.

MEDIUM secundum Guil. Scoti imitatore in j. di. xij. & fratrem Pelbartum, quandoque dicitur per abnegationem vtriusque extremi, sicut medium in

moralibus, & illud dicitur mediocritas, quæ est inter excessum & defectum. Nam medium vnde descendit est quod participat de vtroque extremorum: vt liberalitas est medium inter prodigalitatē & avaritiam. Isto modo Christus dicitur media persona in diuinis, scilicet per abnegationem: quia nec est pater, nec spiritus sanctus, & cum patre conuenit: quia sicut pater producit spiritum sanctum, sic & filius. Et etiam cum spiritu sancto, quia sicut spiritus sanctus producit, sic & filius producit, quamuis alio modo. Secundo dicitur mediū quod extrema continet virtualiter tantummodo. Isto modo pater sapit naturam medij, quia est principium productionis filij & spiritus sancti. Tertio modo dicitur medium per participationem formæ in vtriusque extremi, sicut tepidum inter calidū & frigidum. Isto modo est quædam quasi proportio medij ad spiritum sanctum, in quantum à patre & filio communiter spiratur. Hinc Bonauentura dicit, quod in spiritu sancto vniuntur pater & filius, sicut duæ candelæ in lumine ab eis procedente. Guilhel. hęc. Quarto modo dicitur medium per quod vel quo aliquid producit: sicut prima causa agit mediante secunda, vt cum homo generat hominem, & sol. 2. Phisic. Sed cum Deus creat animam de nihilo, facit hoc immediatè per seipsum: secus in generatione corporis. Pelbartus.

MEDIUM est duplex, scilicet medium colligantiæ, & medium congruentiæ, vt scribit S. Bona. di. ij. lib. iij. Medium colligantiæ est per quod extrema ligantur ad inuicem, sicut duo corpora ad inuicem iunguntur interueniente glutino. Medium congruentiæ dicitur ratione cuius congruum est aliqua duo extrema produci ad aliquam vnionem, sicut mulier nobilis mediante nobilitate, congruentiam habet vt sit sponsa Regis, cum tamen Rex sibi vnitur, magis vnitur sicut coniugi quā sicut nobili. Si intelligitur de medio colligantiæ pro eo quod verbū immediatè & inseparabiliter vnitur tam carni quā animæ, ideo non cadit ibi anima medium quasi glutinum vel vinculum inter corpus & Deum. Si autem intelligitur de medio congruentiæ, sic absque dubio concedendum est, quod caro vnitur ipsi verbo mediātē spiritu creato. Non enim erat congruū quod Dei verbū, qui est vita, acciperet corpus nisi viuificatum: nec congruebat eum qui est spiritus immortalis, vniri corpori nisi viuificato spiritu immortalis: vnde illud corpus esset idoneū ad incorruptionem. Et hoc est quod dicitur in textu Magistri quod incommutabilis & inuisibilis veritas per spiritū animam, & per animā corpus, totum hominē sine sui contagione susceperat. Et accipitur spiritus pro superiori portione animæ: sicut dicit Magister, qui maiore conuenientiā habet cum Deo: anima verò pro inferiore parte animæ, secundū quam viuificat corpus. Et per hęc duo nihil aliud datur intelligi, quā illud corpus congruū esse ad vnionem, quod quidē habet per animā viuificari, & per spiritum ad perpetuitatē & incorruptionē ordinari. Hęc S. Bona. vbi sup. Et per mediū assumptionis (vt scribit Gabr. di. ij. q. vnica, ar. j. lib. iij.) non intelligitur vnio ipsa, siue sit relatio, siue qualitas absoluta, qua formaliter extrema dicuntur vniri. Sed medium (quando fit mentio de incarnatione) intelligitur ipse vnionis, id est de aliquo distincto ab vnione & extremis requisito ad hoc quod fit vnio. Vnde illud dicitur vniri immediatè, quod vniretur omni

alio ab ipsa vnione & termino circunscripto. Media tē verò vniri dicitur quod ad sui vnionem exigit aliquid aliud ab vnione & termino distinctum ad hoc vt vniantur.

MEDIVM est duplex (vt scribit Gab. vbi supra.) scilicet intrinsecum & extrinsecum. Medium intrinsecum est aliquid quod est pars naturæ assumptæ & sic ponere medium in incarnatione, nihil aliud est quàm ponere, quod vna pars naturæ assumptæ assumetur mediante alia: puta, caro mediante anima. Medium extrinsecum est dispositio aliqua requisita ad vnionem, distincta à natura assumenda, & ab assumēte, vt in proposito esset donum aliquod vel habitus præparans naturam vt assumi possit. Et vtrunq; medium distinguitur, quia est medium necessitatis, sine quo omnino vnio fieri nō posset. Et est medium congruitatis, sine quo simpliciter fieri posset vnio: attamen decet vt sine eo nō fiat: sic dicitur, quod gratia est medium cōgruitatis, acceptationis ad vitā non necessitatis. Medium quoddam aliud est quod, aliud est quo. Medium quod est illud cui prius vnitur, & per illud alteri. Sicut anima est medium acceptationis corporis ad vitā, non enim acceptaretur corpus ad vitā æternam, nisi anima esset accepta. Medium quæ est dispositio aliqua præparans ad aliquid, etiā si sibi illud non conueniat. Sic lumen gloriæ est medium videndi Deū & eo fruendi, licet lumen Deum non videat aut eo fruatur. Gabr. Et in vnione hypostatica animæ & corporis conuenienter ponitur medium congruitatis. In vnione animæ medium extrinsecum, scilicet gratia. In vnione totius naturæ & corporis medium intrinsecum, scilicet anima, quia congruum est vt corpus non assumatur sine anima, nec anima sine corpore gratificante gratia, & ratio congruitatis maximè sumi potest à fine: nam assumptio illa facta est propter reparationem humani generis. Non potest autem corpus reparari ad beatitudinem anima non reparata, sicut non potest corpus beatificari anima non beatificata, cum ex beatitudine animæ fluit beatitudo corporis, sed nec anima beatificari potest sine gratia, per quam acceptatur ad gloriam. Latius Gabriel.

MEDIVM cognitionis est quadruplex (vt scribit Gerson tract. v. super Magnif. Vnum eleuans, alterū temperans, alterum adducens, aliud coniungens. Exemplum in ostensione coloris. Primò requiritur lumen medium eleuans potentiam visiuam & ponens colores in esse spirituali & visibili, & diaphano seu perspicuo. Hoc autem medium non impedit, quin cognitio colorum dicitur immediata. Est secundum medium temperans obiectum visibile oculo corporali, vt seruetur armonia conueniens oculo, vt non ab excessu visibilis destruat. Ne præterea peruium & perspicuum nimia radiatione proportionem excedat ad oculum, sed nec tale mediū prohibet cognitionem immediatam dici & intuitiuam, quid est medium tale nisi proportio completionis organi videntis. Est medium tertium deducens obiectum ad oculum, quia sensibile positum supra sensum non facit sensationē secundum Aristo. & experientiam propriam necesse est species esse medias, quæ deducunt per medium conueniens in temperatam rem sensibilem ad proprium sensum suum. Discurre per omnes & singulos sensus & videbis. Et quartum medium coniungens obiectum cum potentia. Vocatur autem huius medium actus

quos res intuitiue videtur, fortè etiam habitus infusus vel adquisitus potest dici tale medium, nisi melius referatur ad medium eleuans, &c. Vide latius Gerson.

MEDIVM quoddam est in contractibus, vt est precium, & est tanquam medium adæquatuum. Et cū difficile sit (vt inquit Gerson. parte ij. de contractibus, parte j. confid. xix.) tale medium semper inuenire propter affectiones varias & corruptas hominum, prorsus expediens est, vt illud medium capiat prout sapiens iudicabit, sicut loquitur Arist. de medio virtutis. Nullus autem debet censerī sapientior quàm legislator, propterea spectat ad eum præcipuè, quantum possibile est iustum precium statuere, quale non licet transgredi priuata voluntate quæ debet coerceri vel ligari, prout reipub. deposcit vtilitas.

MEDIVM virtutis inquirendum est (vt Philosophus ait) vt sapiens iudicabit, & post eum scribit Gerson de contractibus, parte iij. attentione x. Et de illo medio dicitur illud Terentij. Ne quid nimis. Quod Horat. plus expressit, dicens:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,

Quos vltra citraque nequit consistere rectum.

Et Cice. 2. in offi. Modus est optimus decus obseruare. Vnde Philosophus describens virtutem esse in medio, non quidē indiuisibili, sed in certa latitudine, prout est signū ad sagittā. At verò qualiter accipiendum sit medium huius, si quisque vltius pergat inquirere, respondeat pro me (inquit Gerson parte ij. tract. de non usu carnis) idem Philosophus quod medium illud est quo ad nos, & vt sapiens iudicabit, neque enim potest aliter sub generali regūa vel arte notificari tale medium. Idcirco virtus quam multa gignit experientia certius quàm ars sola tale medium coniecturat. Et quia attendit particulares circūstantias omnes clarius & solidius operatur, quāquā ars & doctrina multum afferant cōmoditatem virtutis exercitiū quærentibus. Gers.

MEDIOCRITAS est medium inter excessum & defectū. Et mediocritas est tutissima (vt inquit Ger. parte ij.) vbi ponit causas dimittendi cancellariā. Hinc illud Ouid. 2. Metam. Medio tutissimū ibis. quamuis hoc de phaetonte currum solis ducere volenti & cōnati dicitur ab Apolline. Sic liberalitas mediū est inter prodigalitatē & illiberalitatem, ita de aliis virtutibus, quæ in mediocritate consistunt, dicendū est.

MEDITATIO (vt scribit Gers. parte iij. ser. de natiuita. Virginis Mariæ) est vehemens animi applicatio ad diuinū aliquod inuestigandum, cognoscendum fructuosè, & degustandum. Quæ meditatio rectè per Ioseph exprimitur, quia Ioseph crescēs interpretatur. Neq; enim potest aliter anima melius excrefcere spiritualibus augmentis quàm per meditationem fortem & salubrem, per quam ascendit anima de virtute in virtutem, reiecta vel superata fluxibilitate inanium cogitationum, & volutabro desideriorum carnalium euacuato. Hæc insuper meditatio, quia robusta est, neque fluida vel eneruis, sicut est ipsa cogitatio, rectissimè vir dicitur, &c. Vir inquam Mariæ, per quā omnis mēs illuminata, vel illuminatrix diuinitus intelligitur. Hæc Gers. Et in eadem parte iij. de mystica theologia speculatiua cōfide. xj. tres sunt termini generales, quibus maximè vsos fuisse video eos qui de cōtemplatione per modum artis locuti sunt, cogitatio, meditatio, contemplatio

platio, & hitermini quanquam aliquando permiscuè sumantur ab aliquibus, sicut eandē rē per ipsos significare contingit, nihilominus distinctas habet significationis rationes, quas per facile & difficile, per vtile vel inutile sentiunt aliqui. Vnde cogitationem sic esse descriptā reperio à venerabili Richar. in suo de cōtemplatione. Cogitatio est improuidus animæ obtutus circa sensibilia ad euagationē pronus. Meditatio est prouidus animæ obtutus in veritatis cognitione seu inquisitione vehementer occupatus. Cōtemplatio est perspicax & liber, idem expeditus animi contuitus in res spirituales perspicendas vsque quaque diffusus, & in diuina specula suspensus. Cogitatio igitur vagatur, & serpit sine labore & fructu. Meditatio nititur & intendit cum labore & fructu. Cōtemplatio circumuolat, & circumferitur sine labore & cum fructu. In cogitatione, est euagatio: in meditatione, inquisitio: in cōtemplatione, admiratio. Hæc Gerson, vide & eundē de meditatione tractatur, de meditatione cordis. Et de oratione & valore eius, vbi & dicit quod meditatio est in se bona, quoniam circa bona versatur. Alioquin non esset meditatio, sed mēdax, & curiosa perscrutatio, plura de meditatione, & alias scribit Gerson. Et meditatio in principio difficilis per exercitiū fit facilis, vt idē habet in de meditatione cordis, &c. Et de multis modis meditā divide apud eundē in multis locis.

MELIOR comparatiuus est à bonus. Et aliquis dicitur esse melior alio dupliciter, vt scribit Gabr. di. xv. q. vij. ar. iij. l. iij. post B. Tho. vj. quotl. ar. ix. & viij. quotl. ar. vj. Vno modo simpliciter, & sic melior est qui est charitate perfectior, & per consequens sanctior. Alio modo secundū quid, puta per cōparationem siue respectū ad aliud, vt melior ad militiam, ad magisterium, ad prælationem, ad officium, vel aliquod huiusmodi. Et dicitur melior qui bonus est simpliciter, & ad exequendum ea quæ officij sunt magis idoneus. Vnde non semper melior est secundum quid, seu per cōparationem ad officium, qui est melior simpliciter, quia in singulis officiis, tam spiritualibus, quàm corporalibus, requiruntur aliqua præter moralem bonitatē, ad hoc, quod aliquis sit idoneus ad illud officium exequendum, sicut ad militiam corporalis fortitudo, ad magisterium scientia, ad prælaturam fidelitas & prudentia, secundum illud: Quis putas est seruus fidelis & prudens, quem constituat Dominus super familiam suam. Et per hoc stat aliquem esse simpliciter sanctiorem, & charitate perfectiorem, qui tamen habet defectū alicuius conditionis requisitæ ad certum officium: vt quia minus doctus vel prudens in exterioribus, & per consequens minus bonus ad prælationis officium. Et dicitur noranter qui est bonus simpliciter: quia comparatiuus præsupponit suum positiuum, & qui non est bonus, non est bonus ad quodcunque officium. Hæc Gab. & propositione ij. dicit: Peccato peccatoceptionis personarum, qui ad officia curam animarum habentia bonum promouet, & idoneus, prætermisso scientia eo, quem reputat ad ipsum officium exequendum meliorem. Vnde Hiero. super Leuit. 8. q. j. licet. Qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior: ille eligatur ad sacerdotium, & hoc attestatē populo. Itē Leo Papa, ex presbyteris eiusdē Ecclesiæ, aut diaconibus optimus eligatur. Probat latius & ratione Gabr. vbi supra. Subdit, & postea secundum Alex. & B. Tho. quotl. iij. q. xv. quod nec

in hoc consanguinei sunt præponendi melioribus, quia in talibus nō est attendenda ratio carnis, sed ratio spiritualis. Si autē est æquè idoneus, potest consanguineus præferri, quia ex hoc nihil vtilitatis perit Ecclesiæ, & cum hoc non est contra Charitatē, vide latius Gabr. vbi supra.

MELIVS secundū S. Bon. di. xliij. in dubiis litera lib. j. dicitur dupliciter. Aut simpliciter, aut in ordine ad finem, si simpliciter loquamur, melior est homo cōfirmatus in gratia, quā potēs labi. Si in ordinatione ad finē, qui quidē consistit in perueniendo, sic melius fuit facere hominē in libertate peccandi, sed tamen primū melius est simpliciter, hoc autē est melius secundū quid. Potest itē aliquid esse melius alio, vt scribit Gab. di. xliij. q. vni. l. j. vel bonitate essentiali aut substāiali, aut accidentali. Vnde Deus potest facere mūdū meliorē, tā substātialiter quā accidentaliter, tā intensiue, quā extēsiue. Rē declarat fufus Gabr. Et facere melius nō semper tenemur. Vnde notēt pusillanimes scrupulosi (vt inquit Gers. par. iij. tract. de remediis cōtra pusillanimitatē, magnus cōsciētie cōsolator) q; non semper tenemur agere meliora, & meliori modo quo possumus, maximè sub obligatione peccati mortalis, quoniā Deus omnipotens quāuis hoc possit à nobis licitè exigere, quia ipse dominus & nos serui eius, nō tamē sic agere voluit, sed cōtensus est, vt certa quæ dedit præcepta seruemus: quod si fecerimus, sufficit sibi, & manebimus in eius dilectione & gratia, &c. Idem vult tra. vj. super cantico Mariæ, & de perfectione cordis.

MEMBRVM propriè dicitur caro artus tegēs, dicitur & pars alicuius. Membrū verò Christi est duplex, scilicet verū & mysticum, vt scribit Brulef. di. ix. q. v. li. iij. Membrū Christi verū est aliqua pars integralis vera ipsius veri corporis, cōstituit veraciter & integraliter ipsum corpus Christi vna cū cæteris mēbris, vt est manus, pes. Membrū Christi mysticū est quelibet creatura rationalis pura, existēs in charitate & gratia, vel quelibet homo iustus, habēs fidem & charitatē. Hoc modo sancti patres ve. test. fuerūt mēbra Christi ante incarnationē filij Dei, cū habuerūt fidē & gratiā ac p cōsequens influxit Christus in eis sensum & motū, &c. Prima distinctio competit bene angelis bonis & hominibus. Secūda solum hominibus bonis. Ex quo habetur quod nullus dæmō est membrū Christi. Item nullus infidelis est membrū Christi. Item Christiani & fideles existentes in peccato mortali, nō sunt mēbra quādiu sunt in illo peccato, quia non habēt gratiā, sed potius sunt mēbra Lucifēri & diaboli, per Greg. in homel. An non membrum diaboli Iudas, Pilatus, Herodes, &c. Vnde in Euan. Pater vester diabolus est. Et Io. 8. Ex patre diabolo estis, &c. Dehinc Brulef. di. viij. q. x. l. iij. ait: Fideles existentes in peccato mortali, non sunt propriè de corpore Christi mystico, quia est purū & nitidum, si cut corpus Christi est, ex purissimis sanguinibus virginis fidelibus. Idē di. iij. q. iij. l. iij. ait: Peccatores puta, luxuriosi, auari, &c. sunt de Ecclesiā & mēbra Christi, licet putrida, sed possunt sanari per pœnitentiā, sed hæretici sunt ab Ecclesiā præcisi, &c.

MEMORIA accipitur dupliciter (vt scribit Gabr. di. xxvij. qu. ij. ar. j. l. j.) Aliquando pro habitu intellectuali derelicto ex actu qui potest esse principium consimilis actus. Secundo pro omni principio actus intellectiui siue sit ipsamet anima, siue aliquid inhærens animæ, siue comprehendens vtrumque: & sic

& sic accipiendo omne verbum nascitur de memoria. Et memoria secundum Cicero in reth. est, per quam animus repetit ea quae fuerunt. Vel secundum Arist. de memo. & remi. Memoria est iterata resumptio aliquid cuius apprehensi sensu vel intellectu: & memoria est in multis animalibus, reminiscencia tantum in hominibus, & memoria est pars integralis prudentiae, quia ad eam requiritur experimentum multorum quod haberi non potest absque memoria praeteritorum, & est memoria non futurorum nec praesentium, sed praeteritorum, unde sensus est praesentium, spes futurorum, memoria praeteritorum. Arist. in de memo. & remi. Et ut scribit Gerf. parte iij. in centilogio, de conceptionibus, conceptiones vltimae & posterioris cellulae cerebri quae memoratiua dicitur, sumuntur cum circumstantia praeteriti. Et illic species quasi sopitae dicuntur, nisi fuerint excitatae per vias ingeniatae a natura, unde phantasmata fluunt & refluant de cellulis anterioribus, & mediis in postremam, & contra. Gerf.

MEMORIALE a memoria deriuatum, de quo memoramus vel memoriam habemus, vel quod facit nos recordari de aliquo, unde memoriale passionis Christi. Habemus autem triplex memoriale passionis, scilicet in scripto, verbo, & sacramento. In scripto, ut quando passio describitur vel narratur per scripturam, vel quando imaginibus exprimitur, & haec est memoriale quasi mortuum, & habet fieri ad visum qui apprehendit magis de longinquo. In verbo, ut pote quando aliquis verbotenus narrat passionem Christi, & illud partim est viuum & partim mortuum. Viuum est in corde bonorum praedicatorum, sed mortuum in corde tepidorum & malorum, vel viuum in corde & cogitatione, non viuum in voce, & hoc est audiendum. Auditus autem non ita apprehendit de longinquo. In sacramento vero est memoriale, cum ipsum corpus Christi significatur & continetur in specie panis, & sanguis in specie vini, & hoc est memoriale vinum, quia ipse Christus se ipsum ibi praebet, offerens nobis corpus, quod pro nobis fuit occisum: & sanguinem, qui pro nobis fuit effusus, & hoc est ad guttulum, qui de proximo apprehendit, ut iam non quasi speculatione, sed quadam experientia passionis eius memores simus. Si ergo attendit affectum nostrum passio descripta, & amplius & feruenter praedicata, multo magis inflammare & afficere debet in hoc sacramento expressa. Et hoc absque dubio facit, si quis sensum habet & illum conuertit ad hoc sacramento. Ille ergo est, qui ex hoc sacramento efficaciam reportat, qui se conuertit. Ille vero audit missam, non qui tantum verba dicit, vel audit sine deuotione, sed ad hoc memoriale totam mentis intentionem conuertit. Haec sanctus Bonauen. di. xij. parte ij. qu. j. in solutione argu. in fin. libr. iij.

MENDACIVM est falsa vocis significatio cum intentione fallendi, secundum Aug. lib. de mendacio. Et mendacium dicitur vtramque falsitatem, scilicet in adaequationem sermonis ad rem, & ad proferentis intentionem. Mentiri autem vnam tantum importat falsitatem, scilicet inadaequationem sermonis ad intentionem mentis, siue credulitatem mentis. Ex quo sequitur quod stat aliquem verum dicendo mentiri, & dicendo falsum non mentiri, ut si dicat verum quod credit falsum, & asserendo falsum quod credit esse verum. Nam loquitur contra men-

tem, & ita mentitur, quia mentiri est contra mentem ire, siue verum siue falsum asserat. Et omnis mentiens dicit mendacium, & mentiri est concretum, & mendacium abstractum. Ratio, dicens verum contra opinionem eius mentitur, sed quod dicit non est mendacium, ex B. Thom. iij. sententiarum. di. xxxvii. qu. j. Et mentior a mente deriuatur, quod est contra id quod est in mente loquor, differtque a mendacium dico. Nam qui mentitur, non ipse fallitur, sed alterum fallere conatur. Qui vero mendacium dicit, ipse fallitur, quum credat se verum dicere. Unde vir bonus praestare debet ne mentiar, prudens ne mendacium dicat: illud a mente deducitur, hoc a mendacia, quod errorem significat. Unde Stephanus Brulefer. qu. ij. li. j. dist. j. ait: Mentiri est proferre aliquid quod dictum siue verum, siue falsum contra animam & contra opinionem suam. Est enim contra mentem ira. Unde si Iudaeus incredulo corde in fauore Christianorum diceret: Christus vester Deus est, mentiretur, qui tamen verum diceret. Et mendacium secundum Aug. (ut supra dictum est) est falsa significatio vocis cum intentione fallendi, ubi vocis ponitur pro quolibet signo significatio, siue sit vox siue scriptum, vel aliqua res ad significandum assumpta, sicut sunt nutus & manualia indicia monachorum & gestus corporum. Nam secundum S. Thom. distinctione xxxvii. lib. iij. quaestione j. & B. Ambro. non solum in verbis falsis, sed etiam in simulatis operibus est mendacium. Et ideo mendacium est, si quis gestu corporis falsum aliquid designat cum intentione fallendi, id est cum intentione falsum dicendi. Non autem in omni mendacio concurrens intentio fallendi, id est decipiendi auditorem. Nam in iocoso non semper fallitur audiens, quia ut dicit Magister. Mendacium quod ioco fit, non fallit: scit enim cui dicitur causa ioci dici, sicut fabulae, de quibus sciunt audientes quod non est verum quod dicitur: nec narratur tanquam verum, nec audiens decipitur, nec loquens intendit decipere, nec sermo finis est de se deceptiuus, quia non est talis quod natum sit sibi credi ab auditoribus, sed magis quod sciatur esse dictum sine omni opinione faciendi alicui de veritate, ut dicit Scotus distinctione xxxvii. lib. iij. Et Aug. super illud Psal. 5. Perdes omnes qui loquuntur, ponit duo genera mendaciorum, in quibus non magna culpa est, sed tamen non sunt sine culpa, aut cum iocamur, aut vt proximis profusum, metimur. Illud primum in iocando, ideo non est perniciosissimum, quia non fallit, nouit enim ille cui dicitur ioci causa esse dictum. Secundum autem ideo mitius est, quia retinet nonnullam beneuolentiam. Illud vero quod non habet duplex cor, nec mendacium quidem dicendum est: ut si quis non reddat gladium furenti repenti, manifestum est enim tunc non esse reddendum, ne velle vel alios occidat donec ei fanitas restitatur, &c. Describitur & mendacium sic: Mendacium est falsa significatio, id est signum falsum representans cum intentione fallendi, id est cum intentione falsum signum exhibendi. Mentiri est loqui contra illud quod animo sentitur, hoc est, mentiri est exhibere signum ad significandum aliquid contra id, quod mente creditur, ut qui dicit falsum credens ipsum esse verum, aut dicens verum credens ipsum esse falsum. De quo latius vide Gabriel. distinctione xxxvii. quaest. vnica, artic. j. libr. iij. Et omnis qui dicit mendacium, mentitur, sed non viceversa, vide ibidem. Item asserens

rens falsum, credens ipsum esse verum, non mentitur, quia non loquitur contra id quod non sentit, id est, credit. Et licet multa distinguantur mendaciorum genera, scilicet octo quae plene habentur xxij. qu. ij. primum. Breuior tamen & planior est distinctio quod mendaciorum aliud est perniciosum, aliud iocosum, & aliud officiosum, quae distinctio patet xxij. q. Ne quis. Et de hoc videatur Gerf. parte ij. in expositione octauae praecipit, & in tripartito de praecipis decalogi. ca. xij.

MENDACIVM perniciosum, est mendacium quod nocet ex se cui dicitur, aut illi de quo dicitur, siue nocet quo ad animam & mores, siue quo ad corpus, siue quo ad res exteriores coniunctas vel possessas (ut scribit Gabriel. distinctione xxxvii. qu. vnica, ar. j. libr. iij.) Et illud semper est mortale, ut inquit Gerf. in expositione octauae praecipit. Unde si (ut inquit Scotus. dist. xxxvii. libr. iij.) nocentum est quantum ad religionem Christianam, puta, circa fidem vel mores, tunc est peccatum mortale, & vitiositer omne tale mendacium ex deliberatione dictum est mortale. Vide latius ibi Scotum. Et mendacium perniciosum (ut ait Paulus Cortesius li. iij. sententiarum distinct. viij.) est pyxis & quaedam veneni latebra, qua alteri nocetur.

MENDACIVM officiosum, quod alicui prodest, & nulli nocet, ut si quis neget scire aliquem inimicum occidere volenti. Gabriel. ibi supra. Vel ut Cortesius ait ubi supra, est quo homines iuuantur, aut nocitura tolluntur, quae quidem genera leuius aut grauius trutinam culpae contra se ponderantur.

MENDACIVM iocosum (ut idem scribit Gabr.) est quod fit ad recreationem sine deceptione eius cui proferitur, vel cum deceptione sine nocentum nota bili, in quo iocantur illi qui sciunt alterum decipi, & finaliter potest & ipse iocari, ut cum fabulae dicuntur. Et sicut secundum August. fuit mendacium Ioseph qui veraciter potuit decipere verbis istis, exploratores estis, &c. & tamen ipse qui sciuit veritatem iocari potuit de eorum deceptione & timore. Illud mendacium Cortesius vocat facetum, quo hominum mentes ad suauitatem exhilarantur. De quo videatur & Scotus di. xxxvii. li. iij. Et secundum doct. Bonauen. Thom. Rich. & omnes, non omne mendacium est peccatum mortale, imò de ratione sui generis indifferens est peccatum & ad mortale, & ad veniale. Et ratio huius est, quia lingua posita est in lubrico, & facilius est loqui quam facere, & ideo non semper ponderari potest actus linguae facilius, propter quod dicitur Iaco. 3. Qui non offendit in verbo, hic perfectus est vir. Propter quod etiam peccatum mendacium non est generaliter mortale, sed fit mortale ratione materiae circa quam, & ratione contemptus, & ratione nocentum, & ratione libidinis, quae faciunt mendacium esse perniciosum & mortale. Unde mendacium officiosum & iocosum vel facetum secundum Gabr. distinctione xxxvii. quaest. vnica, artic. j. conclusio. iij. neque in perfectis, neque in imperfectis ex natura actus est mortale, sed tantum veniale peccatum, quia neutrum est ex se contra charitatem, neque Dei, neque proximi, quia tunc non esset officiosum neque iocosum, sed perniciosum, noceret enim dicenti, si esset contra charitatem Dei, noceret etiam proximo, si esset contra charitatem proximi, & ita esset perniciosum. Quod etiam non sit perfectis mortale, probat multis Gabr. Et

dicitur non sine causa ex natura actus, non est mortale mendacium, iocosum, & officiosum, quia tale potest perfectis esse mortale per accidens, sicut quod libet veniale potest fieri mortale, ut si fieret ex contemptu vel ex tanta libidine quod paratus esset ipsum committere etiam si esset contra praecipitum, aut contra conscientiam etiam erroneam, aut si fieret in doctrina pietatis, ubi non est mentiendum. xxij. q. ij. primū. aut si scandalizaret proximum: aut damnum seu nocentum inferret, in quo casu non manet officiosum seu iocosum, sed erit perniciosum. Vniuersaliter enim secundum legem euangelicam scandala pusillorum sunt vitanda: secundum illud Mat. 18. Vt homini illi per quem scandalum venit. Vide plura apud Scotum, & post eum Gabrielem ubi supra. Vel quando quis (ut dicit S. Bonauen. dist. xxxvii. qu. vj. li. iij.) ex certa scientia vel malitia impugnat veritatem siue pietatem, ut fidem christianam & bonos mores subuertat. Hoc inquam modo mentiendi non contingit reperiri grauius mendacium, plura ibi Bonauen. de mendacio scribit. Mendacium autem officiosum aut iocosum est veniale ex eo (ut scribit Gabr. ubi supra.) & secundum B. Aug. quia omnis abusus rei est peccatum, qui autem vitatur aliquo contra finem proprium, abutitur. Et hoc contingit in omni mendacio, & in omni qui mentitur. Sed locutio data est homini ad exprimendum conceptionem cordis, quando autem quisquam loquitur quod in corde non habet, abutitur sermone, & loquitur quod non debet: ergo peccat. Hinc ait sanctus Bonauen. dist. xxxvii. qu. ij. li. iij. quod absque dubio omne mendacium est peccatum: & adeo est ipsi mendacio essentialiter esse peccatum, ut nullo peccato, nullo fine, nulla dispensatione, nec humana nec diuina possit fieri bene. Et hoc Aug. dicit expressè, & nititur magister probare, & in hoc communiter concordant doctores, sed rationem huius difficile est assignare. Ideo ut paulo post dicit. Mendacium nullo modo potest beneficiari, neque aliquo fine, nec aliquo praecipitum dispensatio, quia semper manet in eo deordinatio, quae quidem est ex discordia vocis & intellectus. Vide latius Bonauen. & Gabr. qui & vult quod quando veritas & utilitas doctrinae & iudicij auferuntur, tunc mendacium iocosum & officiosum potest fieri perniciosum.

MENDACIVM, mentiri & decipere: haec vocabula accipi possunt dupliciter, ut scriptis madaunt Grego. Arimi. in primo. di. xij. Et Cardi. Camera. qu. xij. ar. iij. & Gabri. di. xxxvii. qu. vnica. ar. j. li. iij. &c. Vno modo ut includat deordinationem, id est ut non solum important actum mentiendi, hoc est actum proferendi falsum cum intentione decipiendi, vel proferendi aliquid contra mentem, sed cum hoc connotat inordinatiam, id est quod talis actus proferatur tunc circumstantia mala, scilicet iniuste, indebitè, contra legem, secundum quam acceptio mox nominata conuoluta sunt malitia, sicut Philosophus dicit de adulterio, furto &c. Et ita communiter accipiuntur haec nomina & verba a sanctis & doctoribus, secundum quem modum impossibile est Deum mentiri, ut dicit Apostolus ad Heb. 6. aut etiam mendacium praecipere, vel decipere, eo quod impossibile est Deum aliquid facere inordinatè vel malè, quia eo quod aliquid vult aut facit, ordinatè & bene facit. Alio modo accipiuntur, ut non connotant huiusmodi inordinationem seu circumstantiam ex se malam, sed dicunt actum illum contra mentem prolatum, siue inordinatè fiat siue non inordinatè,

natè, secundum primam acceptionem in diffinitione mendacij, & mentiri oportet addere inordinate, vel saltem intelligere, eò quod dicitur cū intentione fallendi seu contra mentem. Sed secundo modo accipiendi addi non debet, nec intelligi verbis prædictis, per hanc distinctionem multa contraria soluitur. Et licet secundum sanctum Bonauen. & Scotum, & Doctores communiter sequentes beatum Augustinum in lib. de mendacio, dicunt omne mendacium esse peccatum, vt & habet Magister in textu, distinctio. xxxviiij. libr. iij. in assignando tamen rationem sunt diuersi. Quidam eò quod fit contra veritatem summam, S. Thom. ij. q. cx. ideo mendacium dicitur peccatum, quia est malum ex genere, siue ex obiecto, quia transit super materiam disconuenientem adui. Contra eum & sequaces arguit Scotus. Alij vt S. Bonauen. di. xxxviiij. libr. iij. alias nituntur assignare causas, quæ similiter possunt impugnari, eò quod mentiri includit intentionem malam quæ benefieri non potest, sed fallit hoc in mendacio iocoso. Impugnat hoc Gabriel vbi supra, qui & dicit accipiendi mendacium, primo modo nullum mendacium fieri potest, sine peccato in sensu composito, secus in sensu diuiso, hoc est: quod non potest actus aliquis simul esse mendacium & non esse peccatum, sed eo ipso quod est mendacium, est peccatum. Potest tamen actus idem qui nunc est mendacium esse, & non esse peccatum, sed tunc cum non est peccatum, non est, neque dicitur mendacium. Hoc probè declarat Gabriel, & patet ex dictis. De potentia quoque Dei ab soluta cuiuslibet generis mendacium acceptum secundo modo, fieri potest sine peccato. Probatur de pernicioso quod nocet proximo, quia secundum B. Augustinum aliqui merentur decipi, ac deceptioe puniri. Nam & Apostolus ad Rom. i. de gentilibus Deum cognoscentibus, & non vt Deum honorantibus, ait, Propter quod & tradidit illos in reprobum sensum, ergo iustum est tales decipi, vltra ergo iustum est eos decipere. Potest ergo aliquis eos iustè decipere. Item potest Deus præcipere, vt per mendacium alium decipiat, sic decipiens non peccat. Item deceptio quandoque est pœna iusta, ergo aliquis potest iustè infligere, maxime si hoc à Deo præcipiatur, & tunc non peccaret, sed cæteris paribus mereretur. Item Deus decipit per malos homines & angelos, vt dicit Augustinus in li. lxxxiiij. quæstionum. qu. liij. ergo hoc idem potest per bonos. Item potest tollere præceptum de mendacio, & tunc mentiens non peccat, siquidem nemo peccat qui non agit contra legem. Hæc Gabriel vbi supra post Aliacen. & Grego. de Arim. Sed stante lege omne mendacium perniciosum ex deliberatione dictum, est mortale peccatum, quia simpliciter prohibetur illo præcepto, Non dicas contra proximum falsum testimonium, non curando an in iudicio vel extra iudicium id fiat. Hinc est quod dicitur Sap. i. Os quod mentitur, occidit animam. Et in Psal. Perdes omnes qui loquuntur mendacium, & similia multa, quæ omnia intelliguntur de mendacio pernicioso. Videatur ad hoc Gabriel conclusio. iij. vbi supra. Nec illud prætereundum esse censui, quod & scribit idem Gabriel artic. iij. dub. j. vbi supra. Et concordat sanctus Bonauen. di. xxxviiij. q. ij. li. iij. quod in sacra scriptura nullum mendacium continetur, sed quæcumque in sacra scriptura assertiuè ponuntur in sensu literali quem præterdit spiritus sanctus, verissima sunt & nulla falsitate permixta. Sed nonnulla mendaciter ab improbis

dicta recitantur in scriptura, sicut blasphemæ Iudæorum, quæ nullatenus asseruntur, quia talia vt recitantur ab alijs dicta accipiuntur materialiter, & vt sic nec sunt vera nec falsa. Dicuntur etiam nonnulla figuratiuè aut parabolicè, in quibus sententia literalis non est illa quam voces vel scripta secundum primam Grammaticalem impositionem significant, sed quam res importatæ per dictiones indicat, & quem spiritus sanctus auctor scripturæ, tali modo loquendi dedit. Et in talibus figuratiuis locutionibus non contingit mendacium secundum primas verborum significationes. Vnde non est mendacium, dum figuratiuè dicitur. Præter ridet, quia non est sensus quod præter actum ridendi producat, sed quod floreat. Sic non est sensus literalis, quod ligna siluæ ierunt ad ramnum. Iudicij. 9. sed quod homines Israelitæ, scilicet per ligna significati ierunt, vt patet ex doctorum expositionibus. Sic ad alia multa dici potest, quæ adduci possunt. Item excusatur mendacium à peccato, vbi concurrat consilium spiritus sancti. Sicut de Iacob dicit Augustinus & habet magister in calce distinct. xxxviiij. Et si diligenter attenditur, non est mendacium, sed mysterium. Intendebat enim matri obedire, quæ per spiritum sanctum nouerat mysterium. Et ideo propter familiare consilium spiritus sancti quod mater acceperat à mendacio excusatur Iacob. Vide latius Gabrielem vbi supra. Nec patres & homines laudati ve. test. semper excusantur ab omni mendacio, saltem officioso & iocoso, quoniam non fuerunt perfectiores apostolis, qui tamen non negatur venialiter peccasse, etiam post spiritus sancti perceptionem, vt Ioannes in sua canonica testatur. Et latius de hoc vide vbi supra Gabrielem. Vnde si laudamus bona facta eorum, & illa accipimus in exemplum, mala tamen in exemplum non recipimus, nec pertinaciter defendimus vel excusamus. Nec Abraham mentiebatur. Non enim dixit contra id quod in mente habuit, cum dixit seruis suis se reuersurum cum Isaac Gen. 22. Nec facile fuit mendacium Abraham imponendum (cuius vita & obedientia fuit omnibus exemplaris) vt dicit Scotus & post eum Gabriel. Et vt dicit S. Bonauen. di. xxxviiij. qu. ij. libr. iij. Et si Abraham vellet filium suum immolare, credebatur tamen ex magnitudine fidei suæ (sicut dicit apostolus, quod Dominus eum suscitaret) sciebat enim quod firma erat promissio qua dictum ei fuerat. In Isaac vocabitur tibi semen. Hæc ille. Et sic mentitus non fuit Abraham. Vel (vt inquit Gabriel lect. lxxix. canonis. In præcepto dato Abraham est attendere verba præcipientis, & intentionem præcipientis, præceptum illud secundum mentem præcipientis prætendebat obedientiam Abraham fieri notam cæteris in exemplum, & non immolationem filij, quam præcepti verba significabant. Quemadmodum & prælatus religiosus quandoque præcipit fratri suo aliquod arduum, quod tamen per ipsum non vult adimpleri, vt experiatur obedientiam fratris. Hæc Gabriel vbi supra, qui & longior est. Nec Isaac mentitus est, dicens Genesi. 24. Rebeccam sororem, quia verè eius cognata filia Batuelis filij Nachor fratris Abraham. More autem illius gentis omnes cognatæ forores dicebantur, sicut cognati fratres. Similiter dicendum de Abraham, qui vxorem suam dixit esse suam sororem. Genesi. 20. & 12. quæ fuit filia Aram fratris Abraham, vt habetur Gen. 11. De Iacob verò dicente se primogenitum, & c. Si placet excusare à peccato, potest dici quod verba Iacob secundum certum intellectum

tellectum vera fuerunt. Erat enim Iacob Esau, non in persona, sed officio & dignitate quantum ad ius primogenituræ, & sic verum dixit propter quod non decepit patrem, & benedictio debebatur Iacob electione diuina, quæ elegit eum in vtero materno, licet pater non intellexit, tali modo loquendi vsus est saluator Matth. xj. dicens de Ioanne: ipse est Elias. Accedit & illud de Ioseph, quia erat perfectus seruator diuinæ legis, cuius mendacium ad fratres secundum Scotum, & beatum Augustinum super Genesim fuit iocosum, quando dixit eos esse exploratores, quod apparet ex euentu, quoniam in fine veritatem eis aperuit, qui sic meruerunt puniri propter venditionem. Vel secundum Bonauen. dicitur quod dixit fratres exploratores, tentando dixit, aut interrogando non asserendo. Vnde potius intelligenda sunt interrogatiuè quàm affirmatiuè. Quando autè dixit se peritum in agurandi scientia: largè accipitur verbum agurandi pro futurorum præuisione. Bonauen. De obstetricibus, vt habetur Exod. j. secundum Alexandrum, in facto earum duo considerantur, pietas compassiois & mendacium. Compassio opus bonum fuit moraliter, & si processit ex charitate, fuit etiam meritorium, pro quo remuneratæ sunt temporaliter, non tamen propter hoc priuatæ præmio æterno, saltem si affuit charitas. Mendacium verò fuit officiosum, quia profuit & vile fuit ad salutem paruulorum, & nulli nocium, & ideo veniale, & idcirco non impediuit meritum pietatis, licet illi mendacio præmium non debeatur. Propter hoc dicit Scotus, Deum remunerasse eas pro bono motu, & tamen non abnegasse eis vitam æternam pro illo peccato, quod erat eis veniale. Scotus distinct. xxxviiij. libr. iij. & Gabriel. Videatur & sanctus Bonauen. circa textum. Item de Raab, dicitur similiter quod propter pietatem in nuncios commendatur, non propter mendacium officiosum, quo saluauit viros ad se declinantes, Iosue 2. Item de Iudith varios recitat dicendi modos Scotus. Similiter & Nicolaus Liranus super c. 9. & 10. Iudith, potest tamen dici breuiter, quod affectio Iudith ad liberationem populi per interfectionem publici hostis, qui laborabat cultum Dei destruere funditus, & expugnare populum, fuit bona & commendabilis. Item ornatus eius ad capiendum Holofernem laqueis oculorum suorum excusatur, quia non dependebat ex libidine sed ex virtute, vt tanquam per aptum medium ad eum interimendum venire posset. Non tamen sequitur quod nitebatur inducere Holofernem ad concupiscendum se coitu adulterino vel fornicario, sed magis coniugali, in qua concupiscentia non peccasset mortaliter & excitatio coniugalis concupiscentiæ sufficit tanquam medium ad finem à Iudith intentum. Nec tamen à mendacio Iudith excusatur simpliciter in multis dictis suis, sed tamen omnia fuerunt officiosa & ad liberationem populi Israelitici ordinata, & ita non fuerunt mortalia. Et licet fuerunt nocua Holoferni, quia ad eius interitum tendentia, non tamen propter hoc fuerunt mortalia peccata, quia fuit dignus morte, & iure belli à quocunque aduersariorum potuit ipse sine peccato occidi. Commendatur ergo (vt inquit Gabriel. vbi supra) Iudith quantum ad affectionem liberationis populi, & omnia licita quæ ad illam fuerunt ordinata,

A mendacijs tamen non commendatur, sed tamen à mortali crimine excusatur. Quamuis Scotus dicat non omnino certum esse quod excusata sit ab omni peccato mortali. Nam velle alium peccare est peccatum mortale, vt ipsa videtur cum ornauit se, vt caperetur in appetitu suo ab Holoferne. Item de fictione & simulatione dicit sanctus Bonauen. quod simulatio est quædam deceptiois, quædam doctrinæ, & quædam cautelæ. Prima fuit Iosue, quando simulauit se fugere habitatores Hai, vt eos longius ab oppido protraheret & ita proster neret, vt habetur Iosue octauo. Et Propheta David ante Regem Achis stultum se simulauit. Primo Regum vigesimo primo. Et Iesu cum finxit se cultorem Baal. Secunda fuit Domini qua docuit discipulos officium hospitalitatis. Vnde & cogerunt illum dicentes. Luca ultimo. Mane nobiscum, per quod meruerunt illum cognoscere, de quo dicit Scotus distinctio. xlix. quæstione decima quinta, libro quarto, quod Deus potest causare visionem in oculis non beato per qualitatem quæ non est illius obiectum, & sic potuit causare visionem in oculis discipulorum de peregrino ipso existente in claritate & colore proprio non habente in se illam formam aut colorem, nec tamen decipiebat, quia deceptio non est nisi in via morum, nec tamen fuit ibi illusio, quia certi erant quod ipse fuit talis in persona. Hæc Scotus. Vnde Petrus Paludensis, distinctioe trigesima, quæstio. secunda, articulo. secundo, conclusione v. libro quarto, inter cætera dicit, faciens aliquod factum non vt fallit, sed vt veritatem significet, vel ad aliquod bonum, licet ex illo facto aliqui eliciant significationem aliquod falsum, non mentitur factum: sicut Christus quando finxit se longius ire, non enim fecit hoc ad decipiendum, nec ad significandum itinerationem quam facere volebat, sed ad prouocandum eos ad instantiam hospitalitatis, & ad significandum quod distabant ab eo infidelitate, sicut alibi nolebat eos prætereire. Et similiter beata Virgo non tenebatur dicere qua intentione contraheret. Vnde licet non intenderet matrimonium consummare, quod videntes credebant, non est mentita factum. Hæc Paludensis, vbi supra. Tertia verò simulatio hypocrisis vel duplicitatis quæ est in hypocritis, qui in signo exteriori ostendunt se esse bonos, & interiorius replentur malitia. Primæ duæ non tenent rationem mendacij, sed tertia. Ideo primæ duæ non sunt peccata, sed tertia, de quo latius consulto Gabriel. di. xxxviiij. qu. vnica in li. libr. iij. Et tantum de mendacio dicta sufficiant.

¶ MENDICARE, est vitæ alimenta postulare. Contingit autem tripliciter mendicare (vt notat Gabriel. distinct. xvj. q. iij. ar. iij. dub. j. li. iij. post Alex. quæ. clvij. parte iij. memb. ij. art. j.) Primo ex necessitate naturæ, vt dum quis petit ab alio quod per se habere non potest propter paupertatem vel infirmitatem aut vtrūque. Hic modus miserabilis est tolerabilis & per patientiam fit meritorius & laudabilis, sicut legitur de Lazaro mendico & infirmo iacente ante aedem diuitis, quod mortuus portatus est ab angelis in sinu Abraham. Ex quo colligitur quod mendicitas ex necessitate proueniens, est occasio directiua ad vitam æternam, iuxta illud quod dicit Sanctus Grego. Mala quæ nos hic præmunt, ad Deum ire compellunt. Secundo modo quis mendicat pro ocio lo

Lexic. Theol.

uendo, vel pro lucro cumulando, vel utroque modo, & hæc mendicatio est culpabilis. De quo Ambr. lib. ij. de off. ca. xvj. Veniunt validi nullam causam nisi vagandi habentes, & volunt subsidia euacuare pauperum, exinanire sumptum, nec exiguo contenti, maiora querunt ambitu testium captantes petitionis suffragium & natalium simulatione lucrantes licitantesque incrementa quaestuum. Et sequitur ibidem modus assit largiendi, vt nec illi inanes recedant, neque transcribantur vita pauperum in spolio fraudulentorum. Tertius modus mendicandi est supererogatiuus iustitiae, scilicet cum quis mendicat pro Christo venerando, & proximo edificando: venerando, scilicet per imitationem & cultus exhibitionem, per imitationem, quantum ad contemptum sui, & vilificationem siue obiectionem, quod Christus Iesus euidentissimè fecit. Vnde Sanct. Hieronym. Esto vilis quantum poteris, nunquam Christo vilior eris. Laudabilis est illa mendicatio voluntaria, qua se quis exponit vt redemptori suo se conformet, & cultui diuino mente liberiore aut euangelizationi vacet, deposita seculi sollicitudine, & proximum edificet, & prouocet ad pietatem. Ex his patet quæ medicatio est reprobæ, quæ tolerabilis & quæ laudabilis & meritoria, & per hoc qui licite possint mendicare, paulò post scribit de hoc Gabri. vbi supra.

MENDICATA est duplex, scilicet corporalis & spiritalis, & de vtraque multa scriptis prodidit Gerson in multis locis suorum operum & tractatum. In mendicatio spiritali vtiliter quisque petet, si tantummodo salutaria, si diuina voluntati placita, si diuina legis mandato implere desiderabit, in omnibus itaque desiderijs diuinum anteponendum est beneplacitum, & vt sua voluntas fiat, desideretur. De hac mendicatio spiritali longum tractatum, & plura alia scripsit Io. Gerson, quem videre potes. Et idem Gerson, volens Deum fore piæ & misericordæ, esto & tu tibi ipsi misericors. Est enim durus durus, pius piis, bonus bonis, seuerus malis. Talem vti que illum inuenies, qualis & tu fueris in tuis desiderijs, non quidem per mutabilitatem eius, sed per tuam. Volens insuper in curia sua iustitiæ absolutionem consequi, tu te ipsum accusabis, iudicabis, condemnabis, punies, & sic remissionem impetrabis. Quod si te coneris defendere & iustificare vias tuas, confusionem profectò & condemnationem reportabis, &c. Hac spiritali mendicatio esse voluit Christus, cum per Prophetam testatur: Ego, inquit mendicus sum & pauper. Apparuit hoc in omnibus suis orationibus, quas ad Deum patrem fecit, præsertim in cruce cū dixit: Deus Deus meus, vt quid me dereliquisti. Hanc voluntariè susceperunt omnes sancti, imò ipse Christus, vt dictum est: Nōne & rex ille potentissimus Dauid in suo Psalterio se huius quaestuosæ mendicatis sectatorem profiteretur, dum se nominat nunc infirmum, nunc orphanum, nunc vulneratum, nunc cæcum, nunc surdum, nunc impotentem, nunc alienum, peregrinum, nunc captiuum, iacentem in puluere & stercore, & sic de aliis innumeris necessitatibus. Et Salomon ille sapientissimus se dicebat pauperem, infirmum, breuissimi temporis, minorè ad intelligendum legem Dei, & ita in tota scriptura discurrendo inuenimus vniuersaliter de omnibus sanctis. Gerson, qui multa de mendicatio spiritali scribit, &c.

MENS potest accipi quadrupliciter (vt scribit Brul-

di. xxx. lib. j. Primò prout dicitur à mense, id est Luna seu defectus, sic stat pro tota anima, tam pro potentiis superioribus quàm inferioribus, mens autè præsertim stulti (secundum sapientis verbum) vt Luna mutatur. Lunatica quippè est quam spiritus inmundus mittit nunc in ignem cupiditatis malè inflammantem, nunc in aquam tumoris malè suffocantem, nunc elidit in terram cogitationum noxiarum, de terrenis & volutatur, & clamat, & stridet, & spumat, & arefcit, & discerpitur per varia, vix tandem redit ad se per lucidum interuallum, vt Deum noscat & se, & hoc ab infantia. Ita scribit doctissimus Ioannes Gerson Cancela. Parisien. tractatu vij. super Cantico Virginis. Secundo mens dicitur à metiendo, & sic capitur mens pro quacunque potentia cognoscitiua vel iudicatiua, qua talis mensurat obiectum. Tertio capitur mens, prout dicitur ab eminendo, & sic capitur pro parte superiore animæ siue rationis, & sic accipit communiter Augu. isto modo, mens non reperitur in potentiis sensituius, nec in anima sensituiua, nec in anima vegetatiua, nec in eius potentis, sed solum est in portione superiore. Quarto modo accipitur mens, vt dicitur à meminisse, & tunc valet sicut memoria. Capitur etiam pro potentiis sensituius, in quibus minimè consistit imago. Et mens secundum Ioann. Gersonem tract. vij. super Magnificat, omnibus hominibus est equalis libertatis, quo ad essentiam & actum primum, sed non quo ad actum secundum, propter impedimenta vel adiutoria, modò illis, modò illis aduenientia. Multa de mente scribit ibi Gerson, &c.

MENSTRUUM est profluxus sanguinis, vt scribit Brule. di. xxxij. quæ. v. lib. iij. qui solet euenire mulieribus per mensum vel per circulum Lunæ, & causat in eis infirmitatem. Et quando vir (vt dicunt Doctores) cognoscit mulierem tempore isto, proles efficitur gibbosa, vel cæca, vel leprosa, vel habet aliam infirmitatem. Etiam iste sanguis est venenosus, ita quòd si canis comederet, efficeretur rabidus, & si sanguis tangeret segetes, deficcarentur. Et quāuis omni tempore sine in menstruo, siue alio, debet debitum reddi, sed non debet peti, ideo si aliquis eorū petit, alter debet reddere, tamen ille qui petit tali tempore, male facit. Brulef.

MENSURA secundum S. Tho. prima secundæ. quæ. xc. ar. j. est illud, per quod cognoscitur quātitas rei. Et secundum eundem est duplex. lib. ij. sentent. dist. ij. quæ. j. & in q. de veri. qu. j. arti. v. scilicet intrinseca, & extrinseca. Prima, in quolibet est mensuratio obiectiue. Secunda verò, in vno solo. Et Arist. 10. Metap. Mensura est id quo res cognoscitur, est enim metrum quo primo vnumquodque cognoscitur. Cognoscitur autem res tripliciter, & secundum hoc aliquid tripliciter dicitur mensura, vt scribit Gabr. distincti. ij. quæst. j. ar. j. l. ij. Primo modo mensura rei est causa efficiens cognitionis apprehensiuæ rei, hoc est cognitionis qua res primò apprehenditur. Sic intellectus est mensura rerum quas intelligit, & obiectum quod est res intellecta, est mensura cognitionis. Secundo accipitur mensura pro illo quod ducit in rememorationem alicuius prius noti, quomodo dicimus quod imago Petri representat Petrum, & sic representans potest dici mensura representati, & isti modi sunt generales & communes tā quantitati, quàm aliis à quantitate. Tertio modo accipitur mensura magis propriè, pro illo quod ducit in cognitionem quantitatis alterius. Metrum enim est (ait Philosophus

plus) quo quantitas cognoscitur. Sic mensura præsupponit cognitionem rei mensurate in se, & notificat eius quantitatem, vt si pannus primo notus est secundum suam essentiam, quia pannus, & per applicationem vnæ notificatur eius quantitas secundum longitudinem. Vna est mensura longitudinis panni. Ex quo patet quòd mensuratum potest prius esse cognitum secundum se quàm mensura, licet nō secundum quantitatem. Et sicut quadruplex est quātitas, scilicet multitudinis, extensionis, durationis, & perfectionis, secundum hoc quadruplex est mensura, sic in exemplo. Primo modo vnum est mensura multitudinis, & numeri: secundo modo, vna panni: tertio modo, tempus motus: & quarto modo, perfectius minus perfecti. Quomodo Deus potest dici mensura omnium, pro quanto vna res est perfectior quæ magis accedit ad perfectionem Dei, quàm alia, & albedo respectu colorum. Et quandoque mensura est in anima, quandoque in re extra, & semper mensura est notior mensurato, & hoc quantum ad eius quantitatem, quia per minus notum non cognoscitur magis notum. Nec res secundum substantiam suam mensurari potest, quia vt sic considerata non est, nec habet quantitatem. Nō enim est de ratione substantiæ quod sit magna, multa, aut tanta durationis vel perfectionis. Item Deus est mensura perfectionis angelorum, quia per cognitionem Dei & Angelorum potest cognosci quod vnus est perfectior alio, quia plus accedit ad perfectionem Dei quàm alius. Et Deus est omnium mensura aliorum à se quantumcunque diuersorum, quia omnium perfectiones cognosci possunt per accessum ad diuinam perfectionem. Item nihil est mensura sui ipsius, & mensura est tantum finitorum, vnde & multitudinis angelorum sicut quarumcunque rerum numerabilium, mensura est vnitas in re extra, vel in intellectu, quia ita sunt numerabiles Angeli (cum non sunt infiniti) sicut cæteræ multitudines rerum separatum, & per consequens simili mensura quantum ad eorum multitudinem sunt mensurabiles. Multitudo autem numeratur vnitate. Nulla autem est mensura extensionis angelorum, quia in angelis non est quantitas molis, cum sint extensiuè indiuisibiles, & ita non sunt extensi, quare nec mensurabiles secundum extensionem. Ratio autem mensuræ finito congruit vt dictum est. Quando verò sancti dicunt quod Deus mensuratur æternitate, non intelligunt quod Deus qui simpliciter est immensus, mensuratur per creaturam aliquam, aut etiam suam essentiam. Sed intelligunt quod sicut per tempus & partes temporis mensuramus omnia temporalia, ita durationem Dei infinitam cognoscimus, quia necessariò coexistit omni tempori in actu & in potentia. Quantitas verò durationis, quorumcunque aliorum à Deo non cognoscitur à nobis nisi ex hoc solo, quia coexistit maiori vel minori tempori in actu vel in potentia. Et autem Deus mensura perfectionis aliorum vt dictum est. Hæc singula latius declarat dominus Gabriel, distincti. secundæ. quæ. j. per totum. lib. ij.

MERCATURA dicitur ars vel actus mercandi. Et est triplex mercatura, scilicet nauigatio, deuictio, id est fœneratio, & negociatio secundum Aristot. lib. 1. Politicorum. Negociatio de se non est vitiosa, licet habeatur turpitudinem, ideo licita est si sit ad finem honestum vel necessarium, id est quod negotiator

lucretur moderatè, scilicet vel ad suæ familiæ sustentationem, vel pauperum vel communitatis, si in honesto vel iusto contractu & non ad charitatem, secundum B. Tho. quæ. lxxvij. ar. iij. Vnde Gerson parte j. tra. de modo viuendi omnium fidelium, ponit hanc regulam mercatorum, quòd non in die dominica mercentur, nec periurent, ab illicito sibi caueant lucro, nec ad diem vendant, vel carius propter dilationem, vt debitum suum tempore promisso soluant, nec scientes mentiantur, æquam stateram habeant, æqua pondera, & æquam mensuram. Et ad cauendū periurationes & mendacia, & alia peccata (vt idem ait parte ij. de cognitione peccatorum venialium & mortalium, confide. xx. de peccatis quæ fiunt in mercantiis. Ego consulo (inquit Gerson) seruari consuetudinem quorundam bonorum & fidelium mercatorum, hoc est non superferre suas merces, sed eas vendere ad vnū verbum, & quando videbitur hæc consuetudo, citius & breuius emetur & fiet placitum Deo: vult & quod per mercantiam non perdatur seruitiū Dei, ad quod tenetur per præceptū Dei & Ecclesiæ, & quod custodiatur bona fides, & quod non vendatur carius ad creditatem quàm ad argentiū, in quo homo debet examinare suam conscientiam. Vide latius Gerson ibi. Et vt ait Ambr. lib. iij. de officiis in contractibus, vitia eorū quæ veniunt, prodi iubentur. An nisi intima uerit veditor, quamuis in ius emptoris transferint doli actione accusatur. Et dicitur mercatura à mercor: & differunt merx & mercatura, quod merx est species ipsa quæ emitur venditur, à quo mercimonium & commercium, Mercatura verò est actus ipse emendi ac vendendi merces. Mercem Varro à merendo are dictam vult. Mercis appellatio, vt vult Vlpianus, ad restantum mobiles pertinet, & merx aliquando dicitur pecunia, aliquando ius ipsam recipiendi, aliquando est propriū corpus serui alicuius, vt scribit Io. Gerson parte ij. operum, tractatu de contractibus, parte prima, consideratione quarta.

MERCES est illud quod recompensatur pro operis retributione, ideo reddere mercedem est actus iustitiæ, sicut reddere pretium rei emptæ, secundum bea. Tho. prima secundæ, quæ. xliij. art. j. Mercenarius verò actus dicitur, qui sit propter mercedem, non autem qui est circa eam. B. Tho. iij. sentent. distincti. xxvj. quæstio. ij. articulo. j. & dicitur à mereor: magna quoque merces promittitur Christianis Deum diligentibus, & eius præcepta seruantibus. de quo vide Ger. in ferm. de omnibus San. part. ij. qui incipit: Exultate quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Et aliàs de hoc dicitur.

MERCENARIUS (vt scribit sanctus Bonauentura distincti. xxvij. quæstio. vj. libro tertio,) dicitur ille, qui principaliter habet oculos ad mercedem: Nā si eam aspiceret non principaliter, non propter hoc mercenarius esset: secundum hoc intelligendum est, quod duplex est merces, videlicet creata & increata, temporalis & æterna: & secundum hoc duplex est mercenarius, videlicet bonus & malus: & duplex mercimonia, vna laudabilis, alia vituperabilis. Nā qui principaliter respicit ad mercedem creatam & temporalem, malus mercenarius est, & hunc vituperat Ioannes, dicens: Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est. Ille verò qui respicit principaliter ad mercedem æternam, de qua Gene. decimo quinto. Merces tua magna nimis, bonus mercenarius est.

& hic mercenarius panibus abundat; spei, fidei, & charitatis: sicut dicit Sanctus Ambrosius super illud Lucae decimoquinto. Quanti mercenarij, &c. Vnde motus charitatis secundum aliquod genus mercimonie possit esse mercenarius, scilicet secundum quod constituit mercedem suam circa bonum increatum, ad quod tendit sicut ad finale primum, & desiderat tanquam omne bonum. latius Bonaventura. De malo mercenario loquitur Domini Gabriel sermone j. Dominica, Misericordia Domini: Mercenarius, inquit, est qui locum quidem pastoris tenet, sed lucra animarum non querit, terrenis commodis inhiat, honore prelationis gaudet, temporalibus lucris pascitur, impensa sibi ab hominibus reuerentia lætatur. Gabriel post Gregorium in Homel. qui & dicit, quod non pastor, sed mercenarius vocatur, qui non pro amore intimo oues Dominicas, sed ad temporales mercedes pascit.

MERITUM quandoque accipitur, ut ordinatur ad bonum, quandoque ut ordinatur ad malum seu penam: & sic dicitur meritum malum, & hoc proprie dicitur demeritum. Vocabulum itaque meritum, quandoque est indifferens, plerumque tamen & bonum sumitur, & describitur sic secundum beatum Thomam parte tertia, quaestio. xlix. articulo. sexto. Meritum est actio qua iustum est, ut agenti aliquid detur. Vel secundum Gersonem parte iij. in descriptionibus terminorum ad Theolog. vtilium. Meritum est actus laudabilis factus ad bonum alterius verè interpretatiue seu reputatiue pro quo exigitur premium. Dicitur reputatiue propter Deum, qui bonorum nostrorum non eget. Demeritum per oppositum est actus vituperabilis factus verè vel interpretatiue seu reputatiue ad malum alterius pro quo exigitur supplicium. Scotus dist. xvij. lib. iij. ita diffinit: Meritum est aliquid acceptatum in alio, pro quo ab acceptante est aliquid retribuendum illi, in quo est quasi debitum illi pro illo merito vel alteri pro quo meruit. Non enim meritum dicitur semper actum, qui sit in potestate eius cui fit retributio, sed hoc solum est, quando aliquis mereretur sibi ipsi, quando autè vnus meretur alteri per orationes, vel alias afflictiones acceptas Deo, quamuis illa sint in potestate merentis, non tamen sunt in potestate eius pro quo facit, & tunc meritum formaliter dicitur ordinè alicuius actus laudabilis in merentem ad acceptationem, quod acceptas acceptat, ut contribuat ei pro quo accipiat. Ex hoc sequitur quod vnus potest mereri pro alio. Scotus. Vel meritum est operatio aliqua liberè à voluntate elicitam ad premium retributionem illi vel alteri acceptata. Et meritum totum nostrum consistit in iustitia & operatione secundum iustitiam, & per consequens in operatione secundum virtutem erga Deum & proximum. Sed iustitia presupponit munditiā & puritatem, sed talis munditia consistit in declinando ab omni malo: ideo oportet quod antequam quis operetur iustitiam sit sine macula, ut scribit Iacobus de Valent. Psalm. 14. & sic perfecta iustitia Christiani consistit in declinando à malo, & faciendo bonum, quia vltimum presupponit primum, ideo primum meritum beatitudinis est mundum se custodire, abstinendo à malo, postea sequitur operari bonum. Valentia. Et secundum Gabr. di. xxvj. qu. vnica, lib. ij. ad rationem meriti in actu duo requiruntur in genere. Primum libera eius elicitio. Secundum ad premium retributionem acceptatio. de quo vide supra in dictione *Actus merito-*

rius. Radix autem omnis meriti (ut scribit Dominus Gabriel distinctio. xvij. quaestio. vnica, lib. iij.) proprie loquendo de merito consistit in affectione iustitiae voluntatis, non in affectione commodi, nec in affectione iustitiae, ut regulat affectionem commodi (ut dicit Scotus in iij. eadem distinctio.) & obiectum circa quod aliquid meretur, est Deus, ut idem vult. Videatur latius & Scotus, & post eum Gabriel vbi supra. Radix quoque meriti est charitas, quae primo inclinatur ad diligendum Deum propter se Deum, &c. Nullus autem actus est meritorius, nisi eliciatur secundum inclinationem charitatis: ideo non est meritorius, nisi referatur in Deum propter se dilectum. Hec autem dilectio Dei, est secundum affectionem iustitiae. Et communiter apud Doctores, meritum est duplex, scilicet meritum de congruo, & meritum de condigno.

MERITUM ex condigno est meritum pro quo exigitur premium ex debito (ut scribit Gerson parte iij. in descriptione terminorum ad theolo. vtilium.) Et hoc dupliciter, vel ex debito pacti, & legis & Domini dignificantis actum ad tale premium, vel ex rigore iustitiae, sic quod si non redderetur premium, iniuste ageretur cum merente. Et hoc solum (inquit Ioan. Gerson) reperitur inter creaturas adinuicem. Gabr. distinctio. xxvij. quaestio. vnica, articulo. j. lib. secundo, & in expositione canonis lect. lix. ita diffinit: Meritum condigni siue de condigno, est actus à voluntate elicitus vel liberè procedens ad premium alicui secundum debitum iustitiae retribuendum. Consistit autem iustitia illa in quadam proportione meriti ad premium & aequalitate: iustitia enim stricta sicut non reddit minus bonum pro maiori, ita nec maius bonum pro minori. Requiritur igitur ad meritum de condigno proportio aequalitatis meriti ad premium. Hanc autem aequalitas attenditur vel ex natura & conditione intrinseca actus & premium, vel ex ordinatione pacto aut conventionione, aut promissione premiantis. Exemplum primi, ut quando merces commensuratur utilitati, quam premium consequitur ex actu & operatione merentis. Exemplum secundi, quando ex conventionione, pacto vel liberalitate promittitur tantum pro tali. Sic dicitur in Evangelica parabola: Nonne ex denario diurno conuenisti mecum? non facio tibi iniuriam, scilicet dando tibi secundum conventionem: tolle quod tuum est, & vade. Matth. vigesimo. Vbi iustitia seruata fundatur in conventionione non in natura actus. Et meritum de condigno exigit aliquid in operante, aliquid in opere, & aliquid in premiante. In operante quod sit amicus. Inimicus enim secundum Augustinum non est dignus premio, sed poena. Peccator itaque apud Deum nihil meretur de condigno, quia non est amicus Dei, sed inimicus. Similiter enim odio sunt Deo impius & impietas eius. Sapient. 14. & fructus impiorum inutiles. ibidem cap. 4. In opere quod ordinabile ad utilitatem, vel honorem premiantis: ideo opus, inquit Gabriel, existens in gratia non ordinatum finaliter in Deum, non est meritorium de condigno. Nullus quoque potest mereri nisi agat, quia omne meritum est actus, ergo mereri est agere, per locum à coniugatis, ut ait Brulefer. In premiante requiritur acceptatio siue ordinatio actus sic elicitus vel imperati ad tale premium. Est autem hanc ordinatio nihil aliud quam diuina voluntas, quae ab aeterno voluit actum à tali & ex talibus prin-

principiis elicitum esse meritum condigni tali premio, & condignitas illa attenditur ex diuina acceptatione, quae ab aeterno voluit actum sic ex gratia elicitum esse dignum tali premio. Verum quoque est quod deus semper premium ultra condignum, ex gratuita enim acceptatione diuina & mera liberalitate sua premiat. Hanc Gabr. vbi supra. Et ad meritum de condigno secundum Alex. de Ales parte iij. q. lxx. memb. v. art. ij. tria requiruntur, scilicet gratia, quae est spiritus sanctus, & gratia creata, quae est habitus infusus, & libera voluntas. Et ita si aggregantur omnia quae concurrunt ad meritum, patet condignitas ad omnia quae sunt in premio, &c. Nullum itaque est meritum sine gratia, &c.

MERITUM de congruo est meritum, ut scribit Gerson vbi supra, pro quo exigitur premium de congruo. Vel secundum Gabr. vbi supra. Meritum de congruo est actus liberè elicitus, acceptatus ad aliquid retribuendum non ex debito iustitiae, sed ex sola acceptata liberalitate. Et hoc meritum non coexistit aequalitatem dignitatis cum retributo neque in operante, nec in opere, nec in retribuyente: potest enim premium aliquid retribuere operanti intuitu alicuius actus, alias non daturus, non tamen tamen tamen digno in se, nec in ratione operis condigni, sed ex sua liberalitate, etiam ei qui inimicus est. Gabriel vbi supra. Vbi & concludit quod anima informata gratia per actum à voluntate, simul & gratia elicitum, de condigno meretur aeternam beatitudinis premium. Id quod & auctoritate probat vtriusque testamenti. Vnde 2. Paral. 15, dicitur: Et erit merces operibus vestris. Matth. 5. Merces vestra copiosa est in caelis. Probat & hoc ratione, & per diffinitionem meriti. Vide eundem. Opera verò nostra (ut notat ibidem) in se & in ordine ad nostram voluntatem considerata, precise sunt indigna tanto premium imperfecta, & defectibus plena. Secus si considerantur ut sunt à spiritu sancto mouente & inhabitante, ac à gratia cooperante, nec non à dei voluntate ipsa ut digna acceptante. Sic enim digna sunt tali premio beatifico, secundum illud Hester 6. Hoc honore dignus est quemcunque Rex voluerit honorare. In premio enim est confidere beatitudinè formalem dei, scilicet fruitionem & beatitudinè obiectiuam, quae est Trinitas benedicta. secundum illud Gen. 15. Ego sum merces tua magna nimis. verba sunt Dei ad Abraham. Et diuina ordinatio seu voluntas, quae vult sic operantem tali mercede sic operari, secundum illud Apoc. vi. Merces mea mecum est: hoc est in mea potestate ac voluntate. Per hoc possumus intelligere auctores plures, quae condigni possunt, & dictis contrariari, ut sunt illa. Roma. 8. Non sunt condignae passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis. Et Luc. 17. Cum feceritis quaecunque praeccepta sunt vobis, dicite, serui inutiles sumus. Et Isai. 64. Quasi pannus mensurata vniversa iustitiae vestrae. Vide latius Gabriel ibi. Et licet Deus nullus debitor esse possit ex natura rei, potest tamen se facere debitorem nostrum ex sua libera voluntate, nobis promittendo pro talibus actibus tantum premium. Sicut homo gratis promittens alicui ex sua libertate donum, se debitorem illi constituit, tenetur enim secundum iustitiam seruare promissum. Vnde Apostolus Rom. vndecimo. Quis prior dedit ei, & retribuetur ei quasi dicat, nullus. Loquitur Apostolus de redditione ex natura rei debita, scilicet pro aliquo prius

ad sui utilitatem recepto. Hoc locum non habet in Deo, qui nullius eget. dom. Gabriel. Et ut ibidem ait. Anima non potest actu voluntatis liberè elicitum mereri primam gratiam de condigno. Potest autem anima per actum à voluntate cooperante gratia elicitum mereri de condigno eiusdem gratiae augmentum, quia gratia (ut inquit Sanctus Augustinus) meretur augeri, ut acta mereatur & perfici. Item habens gratiam, habet unde potest perficere in gratia. Fufius declarat Gabriel. Anima verò obicit remotione ac bono motu in Deum ex arbitr. libertate elicitum primam gratiam mereri potest de congruo: quia actum facientis quod in se est, Deus acceptat ad tribuendum gratiam primam, non ex debito iustitiae, sed ex sua liberalitate. Hinc dicitur Zachar. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Et Iacob. quarto. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Et Apocal. 3. Ego sto ad ostium & pulso, si quis aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cenabo cum illo, & ipse mecum. Conuertit ad Deum, appropinquare Deo, aperire illi, est facere quod in se est. Conuertitur autem Deus ad hominem, appropinquat ei, & intrat habitando in eo, & cenando cum illo per gratiam, quam infundit. Multa alia & plura scribit domi. Gabriel conclusione quarta, vbi supra. Vnde secundum Alexandrum: Si peccator auertit suum liberum arbitrium ab actu peccati, considerando diuinam iustitiam damnantem reprobos, & conuertit ipsum ad obediendum Deo, & diligendum Deum ex consideratione misericordiae, qua saluat electos, ex primo generatur timor, è secundo spes: hoc faciendo facit quod in se est. De quo supra in dictione Facere. Et efficacia meriti principaliter ex tribus colligitur, secundum Sanctum Bonaventuram. quaestio. sexta, distinctio. vigesima, lib. secundum, & post eum scribit & notat domi. Gabriel eadem distinctio. quaestio. vnica, scilicet ex difficultate operis, ex promptitudine voluntatis, & ex magnitudine charitatis. Difficultas operis multum facit ad meritum, & intantum ut homo, qui est multo minoris charitatis, quam Angelus, possit mereri ut perueniat ab sublimitate angelicam. Etiam promptitudo voluntatis plurimum facit ad meritum, quantumcunque enim in homine sit gratia, nisi sit voluntas gratiae consentanea: nunquam elicit opera meritoria, & quanto magis voluntas gratiae subiacet & confirmatur, tanto magis homo in operibus meritoriis exercetur. Magnitudo charitatis principaliter inter omnia facit ad meritum, quod secundum illius quantitatem attenditur remuneratio premium substantialis. Pondus enim amoris dat valorem operibus meritoriis, &c. Et ut ait domi. Gabriel distinctio. decima septima, quaestio. tertia, libr. j. in fine. Meritum non commensuratur labori, sed perfectioni charitatis & intentioni actus. Et meritum attribuitur actibus aliarum virtutum in quantum sunt formatae, & non aliis. Vnde Apostolus prima Corinth. decimo tertio. Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam: factus sum velut aes sonans & cymbalum tinniens. Sanctus Bonaventura distinctio. quarta, quaestio. quinta, libr. iij. ponit triplex meritum, scilicet congrui, digni, & condigni. Meritum congrui est in quo peccator dicitur gratiam sibi mereri, cum ad gratiam se disponit. Meritum digni in quo, scilicet vir iustus orat pro alio, & meretur exaudiri, ut quando Stephanus ora-

uit profancto Paulo, de quo videatur & Eggeus in Chryfopaffo. Meritum condigni est quo quis ex tanta charitate meruit tantam gloriam. Vnde beata Virgo (vt idem ait) meruit merito congrui concipere filium Dei ante incarnationem, quoniam præ nimia sua puritate & humilitate & benignitate idonea erat, vt efficeretur Dei mater: post annunciationem verò postquam confensit, & spiritus sanctus in copiositate gratiæ in eam descendit: ideo non solù habuit congruitatem, sed & dignitatem: & extunc meruit, non solù merito congruitatis, sed dignitatis obumbrari & imprægnari virtute altissimi.

Sed merito condigni non potuit mereri concipere filium Dei pro eo, quod hoc excedit omne meritù, & etiam quia erat ipsius meriti gloriosæ Virginis fundamentum. Vide latius ibi Sanct. Bonauentu. & meritum secundum Ioannem Gersonem parte quarta, in descriptione termin. ad Theologiæ vtilitatem, quoddam dicitur vitæ æternæ, & est actus laudabilis à charitate mediâtè vel immediâtè proueniens, pro quo dignificat Deus hominem ad vitam æternam quam habebit, si obicem non posuerit. Meritum autem hoc moritur per peccatum mortale, vt habet domi. Gabriel distinctio. vigesima septima. dub. iij. lib. secundo. Et ad meritum vitæ æternæ de condigno, requiritur quòd sit elicitedum, secundum inclinationem gratiæ, & per hoc condignum præmium, & acceptum à Deo liberaliter ad huiusmodi præmium. de quo vide domi. Gabrielem distinctio. decima octaua, q. tertia, lib. j. Vnde nullus actus sine gratia siue charitate est meritorius: vt patet & supra litera A.

¶ **MERITUM** temporale secundum Gersonem, est actus laudabilis moraliter bonus, pro quo dignificatur quis ad præmium aliquod temporale.

¶ **MERITA** intuentur dupliciter (vt scribit sanctus Bonauentura distinctio. xxvj. vbi agit de spe, li. tertio,) vel attribuendo sibi vel attribuendo gratiæ diuinæ. Intuentur autem merito attribuendo sibi, hoc est superbiæ & vanitatis, & sic intuentur superbi, qui dicunt: Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia. Contra quos dicitur Deuterono. nono: Ne dicas in corde tuo propter iustitiam meam introduxit me Dominus, vt terram hanc possiderem. Intuentur autem merita referendo ad diuinam gratiam, hoc est humilitatis & veritatis, & hoc modo motus spei ex intuitu meritorum habet oriri, per quem modum intuebatur Paulus merita sua, primè Corinthiorum decimo quinto: Abundantius omnibus laboraui. Non autem ego, sed gratia Dei mecum.

¶ **MERITA** dicitur tripliciter (vt scribit sanctus Bonauentura distinctio. xvij. quæstio. secunda, lib. iij.) Vno modo simpliciter abusuè. Alio modo partim propriè & partim impropriè. Tertio modo simpliciter propriè. Simpliciter abusuè dicitur mereri, qui facit aliquod opus bonum de genere bonorum, tamen facit illud malo animo, id est mala intentione, sicut ille qui dat elemosynam cum murmure. Talia enim opera aliquando remunerantur à Deo ex immensa largitate, sicut innuitur de Nabuchodonosor. Ille verò meretur, partim propriè, partim abusuè, qui facit opus de genere bonorum & bona intentione. Veruntamen non ex charitate, sicut aliquis peccator facit opera de genere bonorum & propter Deum, in quibus de congruo se di-

sponit ad gratiam. Ille verò meretur simpliciter propriè, qui facit bonum opus & bona intèntione & ex charitate: & primum meritum dicitur interpretatum: secundum dicitur meritum congrui: tertium meritum condigni. Nemo autem potest mereri salutem sine vita gratiæ. Impossibile est enim (vt inquit Ioann. Gerson de vita spiritali animæ, lectione prima) animam sola vita naturali viuentem operari salutem suam. Cuius Pelagianus error oppositum asserbat. Itaque si non potest corpus mortuum vitales operationes exercere, quomodo dicet aliquis animam vita sua carentem, quæ est spiritus sanctus in opera vitæ spiritalis exire posse. Hæc Gerson. Et mereri (secundum Gabr. distinctio. viij. qu. vnica, arti. iij. dub. iij. lib. iij. post sanct. Thomam quæ. v. eadem distinctio.) tribus modis contingit secundum quod per meritum tripliciter aliquid fit merenti debitum. Vno modo quando res quædam meretur, fit de nõ debito debitum. Sic primo actu charitatis post iustificationem impij iustificatus facit sibi vitam æternam debitam, prius fuit sibi indebita. Alio modo, quando de debito facit sibi magis debitum, quod contingit dum per actum meriti charitas augetur. Tertio modo, quando aliquod quod vno modo est sibi debitum, facit alio modo sibi debitum, sicut puer baptizatus, cui debetur vita æterna ex habitu gratiæ in baptisimo infuso, quando vsus liberi arbitrij habere incipit, facit sibi eam debitam ex actu à charitate elicito. Primo modo meruit Christus in primo instanti suæ conceptionis gloriam corporis, impassibilitatem animæ sibi, & nobis vitam æternam, quæ prius non erant debita. Secundo modo Christus mereri nõ potuit, quia charitas in anima Christi non est augmentata, quæ in primo instanti accepit tantam charitatem, quantum fuerat capax. Tertio modo Christus meruit omnibus actibus suis post primum instanti suæ conceptionis, quia omnes actus sui processerunt ex charitate. Vide latius Gabrielem & etiam Bonauentura. vbi supra. qui & quæstio. vlti. in fine, distinctio. xvij. lib. iij. ait: Efficacia omnis meriti fundata est super merita Christi. Meruit quoque nobis Christus & sibi, non obstante quòd toto tempore vitæ comprehensor fuerat & beatus. Meruit & nobis gratiam & gloriam, id quod declarat & ostendit clariùs gabriel distinctio. xvij. qu. vnica. articulo ij. lib. iij. Et non tantum meruit in sua passione, sed ab instanti incarnationis in sua conceptione, quæ à Gabriele multis probantur, & plura de Christi merito scribit, & plena est scriptura de hoc, &c.

¶ **MERITUM** aliquod esse tale respectu alicuius conferendi alteri, dupliciter potest considerari. Vno modo quantum ad sufficientiam. Alio modo quantum ad efficientiam, vt literis mandauit Gab. di. xix. q. vni. arti. j. lib. iij. Meritum ad sufficientiam est, quando actus meritis acceptatur ad retributionem faciendam conditionaliter, scilicet si is cui meretur antecedentia ad retributionem ordinata non omittat, neque impedimentum præstet, vt si quis meretur apud Principem, vt omnibus characterem suum habentibus, & tali hora curiam Principis intrantibus daret vnum florenum, iste sufficienter meruisset vnum florenum, etiam eis qui characterem suum non acciperent aut curiam hora determinata non intrarent. Meritum ad efficientiam est quod simpliciter acceptatur ad aliquid retribuendum realiter & cum effectu. Et Christus adæ & toti suæ posteritati suffici-

cienter meruit gratiam, & apertionem regni, & tantam merito sufficienti sua passione, vt præuisa, præcedentibus obtinuit remissionem peccatorum & gratiam, sed vt exhibita apertionem regni & gloriæ, probat id Gabriel arti. ij. vbi supra, quem vide.

¶ **MERITUM** esse infinitum tripliciter potest accipi. Vel ratione propriæ perfectionis, id est vt actus ipse dicitur infinitus. Vel ratione personæ meritis vel ex voluntate acceptantis. Primo modo nullum meritum dici potest infinitum, quia infinitas perfectionis repugnat creaturæ. Omne autem meritum est quid creatum. Actus namque diuinus non est meritum, sed dator præriorum. Quicquid enim est in Deo, est Deus: velle ergo animæ Christi siue eius fruitio, qua perfectissimè quantum creaturam decet fruebatur, secundum se finita fuit & finitum, quia creatura. Secundo modo meritum Christi potuit dici infinitum, quia actus personæ infinitæ. Si quidem omnia opera Christi fuerunt verbi tanquam suppositi, quod fuit infinitum, licet illa opera humanitatis Christi non fuerunt verbi secundum naturam infinitam diuinam, sed secundum naturam finitam humanam. Tertio modo meritum dicitur infinitum extensiuè quod acceptatur pro infinitis. Et hæc infinitas sicut & secunda, non est infinitas simpliciter, sed secundum quid. Non autem requiritur infinitas in merito vt acceptetur pro infinitis. Vnde vt dicit Scotus distinctio. xix. Sicut omne aliud à Deo, ideo bonum est, quia à Deo volitum, non e contrario. Sic meritum tantum meritum est, pro quantum acceptatur. Nam ideo meritum est, quia acceptatur non e contrario, quia meritum & bonum ideo acceptatum. Potest autem meritum quodcumque; tantum & pro tantis acceptari passiuè, quantum & pro quantis vult tota Trinitas acceptare actiuè: quia quantum vult tantum potest. Nec vt pro infinitis acceptetur requiritur formalis ratio infiniti in merito. Nec requiritur infinitas ex circumstantia simpliciter, sed bene de congruo, propter quod magis congruum fuit meritum in se finitum (sed tamen personæ infinitæ) acceptari pro infinitis extensiuè quam personæ finitæ, quia ibi nec ratione operis in se, nec ratione operantis esset congruitas acceptationis eius pro infinitis. Et meritum Christi non tantum fuit acceptatum vt exhibitum, sed etiam vt præuisum, siue vt exhibendum, ad aliud tamen vt præuisum, & ad aliud vt exhibitum. de quo latius videatur Gabr. vbi supra. Et licet meritum Christi secundum se finitum, fuit simpliciter pro infinitis, tamen adæ filii (si futuri essent) acceptatum est sufficienter: passione etiam sua & morte quas pro hominum reparatione ipse Christus patri obtulit tantum prædestinatis gratiam finalem & gloriam efficaciter meruit. Et quamuis omnibus adæ filiis salutem principaliter meruit Christi passio, cooperabatur tamen saluandorum operatio tanquam meritum de congruo vel condigno. Hæc singula pluribus verbis vel copiose & abundè declarantur & probantur à Gabriele distinctio. xix. arti. ij. in v. conclusionibus lib. iij. & multa aliàs de merito scribuntur. Hæc sufficiant paruulis.

¶ **MESSIAS** Hebraicè, Grecè Christus, Latine vnctus dicitur: sunt autem multa nomina messias. pluribus enim nominibus Messias in lege promissus scribitur & nominatur (vt scribit Iacobus de Valentia tract. iij. capitu. j. prologi super Psalm.) scilicet Deus, Dominus, Tetragrammaton, verbum Do-

mini, nomen Domini, salutare Dei, dextra Domini, brachium Domini, sanctus Domini, Sanctus sanctorum, iustus hæres, Rex, Sacerdos, Christus, filius Dei, David, Messias. Omnibus supradictis nominibus nominatur Messias Christus, quorum quædam sunt sibi naturaliter propria, & quædam ab effectu vt patet. Nam naturaliter est Deus, & filius Dei & Dominus, sed ab effectu dicitur saluator & dextra Dei, &c. Messiam autem Iudæi temporaliter regnatorum quidam expectant. Contra quos scribit Gerson tractat. xij. super Cant. Virginis, dicens: Falluntur ergo Iudæi Messiam expectantes (nescio quem) temporaliter apud eos regnaturum cum potentia, pompaque seculari, cum de paupertate regnatori Messias, de passione & abiectione sua prophetiæ omnes ad tempora Messias respicientes impletæ sint, &c.

¶ **METAPHORA** dicitur Latine translatio, de qua videatur apud Grammaticos. Fitque cum nomen aut verbum ex proprio loco in eum transfertur, in quo aut proprium deest, aut translatum proprio melius est: vt, *classisq; immitit habenas*. Item, *arrestis auribus aſto*. Et, *ferrum armare veneno*. Nam & venenum armare, & ferrum armare translatio est. Item rustici dicunt gemmam in vitibus, & sicire segetes. Item illa ad ornatum lumen orationis generis claritatè & concionum procellas, & eloquentiæ flamma. Et de metaphora plura scribuntur à Cicerone, Quintiliano lib. 8. & nihil ad nos. à qua metaphora, quod est idem quod transſero, & metaphoricus, a, um. vt metaphorica locutio & metaphoricè. Sancti autem sæpè loquuntur metaphoricè, quæ locutiones non sunt intelligendæ secundum proprietatem vt scribit Gabriel distinctio. trigesima sexta, quæstione vnica, articulo tertio, libr. j. vt cum Deus dicitur vitis agnus, leo, lupus, &c. secundum Sanctum Augustinum. Sic etiam Sanct. Anselmus cum dicit: Creatura in Deo est creatrix essentia: capit creaturam in Deo pro causa productiua creaturæ, & ista est essentia creatrix omnium. Sic Deus est vita viuentium, omnis boni plenitudo, omnia in omnibus causaliter. Ex his patet multorum argumentorum solutio, & multarum auctoritatum pia & catholica expositio. Sancti itaque sæpè loquuntur metaphoricè, non sine causa. Et vtuntur huiusmodi metaphorica locutione, vt homines quandoque ad Dei laudem alliciât, vtque in nullo alio à Deo quærant delectationem, consolationem & auxilium, qui solus est causa fontalis omnium delectabilium, vtilium, à quo omnia sunt expectanda, quum ipse immediatè (& nullo alio si placet concurrente) omnia potest, quæ desiderari honestè valent, tribuere. Ideo dicit Sanct. Augustinus. In creatura deest quod laudemus, in creatore nihil deesse potest. Laudent ergo creatorem totum, est causaliter, scilicet quòd ex partibus singulis inuenitur. Et vt scribit parte ij. in sermone Dominica xix. post Pentecostes, collatione eiusdem sermonis. Idcirco, ait, transumptionibus, metaphoricè prædicantes vtuntur, quatenus noua minus fastidiat varietas, & à cognitis ad apprehendenda magis ignota subuectet & subueuet. Quia enim nobis (exempli gratia) domus materialis sensu, quotidianoque vsu maximè cognoscitur per illius similitudinem, quasi per vehiculum aliquod in occultarum rerum, scilicet conscientiæ & gloriæ comprehensionem, facilius eleuatur. Gerson. Sic etiam obumbratis si juris vtitur scriptura, vt

credenda (quæ acumen nostræ intelligentiæ naturalis excedunt, quibus & intellectus cum difficultate assentit) manu ductione quadam vel ductu intelligat homo, & ad fidem firmam mirabilium operum Dei, excellentium hominis intelligentiam & potentiam inflamatur, & incitatur. De quo videre potes Gabriel. ser. j. Dominicæ xiiij. &c.

M E T U S est expectatio mali, secundum Aristotelem iij. Ethico. Vel metus est opinio magni mali impendentis. Cui subiciuntur pigritia, terror, timor, pauor, examinatio, conturbatio, & formido. Est autem duplex metus, vt notat Gabriel distinctione xxxix. quæst. j. libro iij. Quidam est metus cadens in constantem virum, id est in virum virtuosum, vt dicit Richardus distinct. xxix. articulo j. libro iij. & est (vt ait Gabriel) dum quis metu maioris mali fugiendi, eligit minus malum, & ille potest cadere in virum constantem & virtuosum: vt quando non leui æstimatione, sed certitudinaliter, saltè certitudine sufficiente in actibus humanis scit malum sibi inferendum: quod maius est sibi inconueniens quàm actum illum displicentem elicere: & potest contingere quod secundum rectam rationem sibi fit maius inconueniens: vtpotè mors, cancer, mutilatio enormis, stuprum, & similia. Cum enim ille sit dominus voluntatis suæ, potest velle aliquod, quod aliàs nollit, & impetrare actum aliàs nolitum antequam incurrat ista mala, & hoc secundum rectam rationem. Et talis metus dicitur cadere in constantem virum dum illud malum fugiendum sit magis inconueniens viro quàm illud, quod tali metu elicit: vt si quis voluerit aliquem interficere nisi det centum florenos, metus inducens ad dandum centum florenos, cadit in constantem virum: quia vir constans & virtuosus magis debet velle & effectualiter tradere centum florenos, quàm vitam perdere. Et ergo nullus metus potest inducere virum constantem ad peccandum mortaliter, quia pro nullo malo fugiendo dicitur ratio recta peccandum esse mortaliter: quia non potest esse maius malum quod imminet, quàm sit peccatum mortale. Et licet metus culpam attenuet, non tamen à culpa excusat. Vnde Augustinus ij. de Ciuitate Dei: Talis potius quælibet mala pati decernat, quàm malo consentiat. Et refert Gabriel distinct. xv. quæst. iij. articulo ij. conclus. iij. libro iij. Et iste metus dicitur metus iustus, & impedit matrimonium, etiam quantum ad iudicium Dei, & quantum ad iudicium Ecclesiæ. De quo consulas Richardum distinctione xxix. articulo j. qu. j. libro iij. Et Bonauen. eadem dist. Et Thom. Argenti. Petrum de Palud. quæstio. j. articulo ij. qui & dicit, quod respectu fornicarij actus non potest esse iustus metus: quia melius est omnia mala pati, quàm soli malo consentire. Et Bonauentura dicit, quod nullus timor respectu peccati perpetrandi, potest nec debet cadere rationabiliter in virum constantem, sed respectu alicuius rei faciendæ, quæ non est nostræ salutis contraria. Sicut vir constans rationabiliter prius debet permittere se interfici, quàm Deum negare. Assentit Scotus cum dicit distinctione xxix. libro iij. Nullus metus potest inducere aliquem ad peccatum mortale, secundum rectam rationem: quia non potest esse maius malum quod imminet quàm sit illud peccatum: quia nulla poena peior est, quàm culpa mortalis. Hæc Scotus.

M E T U S cadens in virum inconstantem (vt scribit

Gabriel dist. xxix. q. ij. libro iij.) est quando maius malum vel inconueniens admittitur ad fugiendum minus malum, vel conueniens, vt qui peccat ne substantiam temporalem perdat, aut mortem sustineat corporalem, ne diuitias habitas perdat. Et dicitur metus leuis, qui secundum Theologos matrimonium non impedit: & de quo Richar. videatur distinct. xxix. ar. j. lib. iij. &c. Et vt ait Gabriel: Nullum est peccatum mortale magnum vel paruum, quin vitari possit, absque hoc quod incidatur aliud mortale: quia nunquam potest mortaliter peccare, nisi pleno voluntatis consensu. Voluntas autem non potest cogi ad consensum, licet possint violètari membra exteriora ad actum, qui tamen nunquam est peccatum voluntate non consentiente: & ideo magis mortale semper vitari potest absque commissione minoris peccati mortalis. Gabriel vbi supra.

M E V S, tuus, &c. & alia pronomina possessiua, nostrum, vestrum, possunt attribui alicui dupliciter, vt scribit Brulefer di. xvij. q. vj. libr. j. Vno modo mediante compositione, quando, scilicet attribuuntur alicui in propositione: vt liber est meus. Alio modo immediatè seu sine compositione, quando, scilicet attribuuntur alicui sine copula verbali. Et quando meum & tuum attribuuntur alicui mediatè aliqua compositione, ponunt habitudinem propriam, scilicet possessionem. Vnde quicumque habet Deum, habet etiam omnia quæ pertinent ad Deum cõmuniter. Item de essentialibus in diuinis, dicuntur pronomina possessiua, vt Deus meus, Domine Dominus noster. Itè illa pronomina specialius dicuntur de filio quàm de essentialibus, propter incarnationem. Specialissimè tamen dici potest per possessionem, quod spiritus sanctus est noster, eò quod spiritus est pignus hereditatis æternæ. Et quando dicimus, spiritus noster, tunc nõ dicitur spiritus à spiratione passiuâ, quæ proprie est spiritui sancto: sed dicitur, spiritus noster, ab inspiratione, quia per eum nobis bona inspirantur. Vnde dicitur: Caritas diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum. Et quado illa pronomina adduntur alicui sine compositione, non ponunt suam propriam habitudinem, nisi solum ad terminum cui adduntur. Vide de hoc Bonauen. Et vt scribit Gerson parte ij. de tractatibus parte ij. propositione viij. Vnde aliquid dicitur meum vel tuum, quod dependet ex legibus nedum diuinis, sed positiuis: propterea cõsiliu habendum est, nedum à Theologis, sed à Canonistis, qui si discordare videatur, lex Euangelica seu Theologica tanquam architectoria Index erit, vel epikeis, seu gnomica, vel interpretatiua.

M I L I T A S, Græcè στρατιώτης, venitque à mille, quasi millesimus quisque, hoc est quisquis ex millenario numero fuerit. A quo milito verbum, hoc est militiam exerceo: & commilito nomen, qui simul militat, focus in bello. Et regula militum tangitur Luca iij. Neminem concutiatis, scilicet in persona per potentiam indebitè. Nemini calumniam faciatis in rebus, quæ per militiam facere possitis. Et cõtenti estote stipendijs vestris, id est, de redditibus vestris, multis temporibus. Accipiendo verò ad defendendam patriam. 2. Macha. 15. Accipe gladium sanctum munus, &c. Rom. xij. Non sine causa gladium portat, &c. Hæc refert Gerson par. j. tract. de modo viuendi omnium fidelium. Et militia Christiana est quotidie pugnare contra vitia. Hinc Job: Militia est vita hominis super terram. In hac militia (vt inquit Gerson

son part. iij. ser. Dominicæ primæ Aduentus, de gula) necesse est die quolibet præliari contra omnem maledictam societatem tyranni capitanei, peccati mortalis, falsi proditoris, qui est fine numero, contra eum se tenent pro humano genere domina penitentia, & omnis multitudo virtutum, quarum gratia Dei est Regina: alioquin tota humana natura iam dudum fuisset amissa.

M I R A C V L V M est res, quæ vnde manuerit, aut qua ratione constiterit, dignoscere est arduum, vt elicitur ex prologo vltimi c. j. li. Valer. Max. Vel sic: Miraculum est quicquid præternaturæ vsum euenit, & ideo in admirationem nos trahit. Et venit miraculum à miror. Mirari autem proprie est re aliqua tanquam noua obstupesceri. Aliquando mirari est cum voluptate & delectatione intueri, & aliquando venerari. Hinc admirabile, id est admiratione dignum: & admirandum, id est admiratione plenus, &c. Miraculum secundum Alexan. de Ales, part. 2. q. xliij. memb. x. prope finem. & post eum scribit Gabr. di. viij. q. ij. ar. iij. dub. j. lib. ij. largè acceptum, est operatio vel opus quod fit præter solitum naturæ cursum. Et ad stipulatur Augustinus in de vititate credendi, qui ait: Miraculum est arduum aliquod & insolitum supra spem & facultatem existens admirantis: arduum dicitur secundum Alexan. supra potestatem naturæ. Vel dicitur arduum, quia solus Deus facit. Fit enim miraculum (vt inquit Brulef. di. vij. qu. xj. lib. ij.) in istis operibus in quibus natura protunc non potest, vt quod fiat rosa in hyeme. Vel dicitur arduum, quod solus Deus id facit. Ita opus incarnationis est miraculum, & productio Euæ ex costa. Item iustificatio peccatorum (inquit Brulef.) quod maius est miraculum quàm cælum & terram creare, vt vult Iacobus de Valentia in Psalm. 74. & Psalm. 87. Item resurrectio generalis erit miraculum. Hæc latè deducit Brulefer vbi supra. Dicitur insolitum, quod est contra solitum cursum naturæ, sicut illuminatio cæci. Supra facultatem, id est supra rationem & potestatem admirantis. Propter primum, eclipsis Solis nõ est miraculum: propter secundum, creatio animæ intellectuæ: propter vltima duo respectu Dei nullum est miraculum, quia nihil est supra facultatem Dei. De ratione autem miraculi proprie sumpti, tria sunt, vt scriptis reliquit Richardus dist. 17. articulo iij. quæst. iij. libro iij. Vnum est, quod fiat per actiuam potentiam supernaturalis agentis, quod opere naturæ fit: & si quandoque fit mirabile, eò quod ignoretur causa, secundum Augustinum xxj. de Ciuitate, ca. iij. tamen miraculum non est. Aliud est, quod in materia non sit aliqua dispositio, nisi solum pura potentia obedientiæ ad hoc quod in ipsa vel de ipsa fiat illud opus, quod est miraculum. Tertium est, vt sit præter modum consuetum. Vnde dicit Augustinus primo libro retract. capitulo xij. quod si solita essent miracula non essent. Quamuis autem non omne mirum vel mirabile sit miraculum, tamen omne miraculum, & est mirabile, & est mirum. Et propter ista tria dicitur quod miraculum est opus arduum præter cursum naturæ & insolitum. Hæc Richardus, qui & ibidem vult, quod iustificatio impij, quæ fit de lege communi, nõ est miraculosa, quia non est insolita, & de lege communi requiritur aliqua dispositio in adulto qui iustificatur, quamuis effectus fiat per potentiam supernaturalem agentis. Iustificatio autem impij, præter

legem communem, quæ fit si Dominus iustificat adultum aliquem, qui prius se non disposuit, miraculosa est: quia in tali iustificatione sunt omnia illa tria, quæ ad miraculum requiruntur. De quo & supra dictum est in dictione iustificatio.

M I R A C V L V M potest dupliciter contingere. Vel quantum ad rem factam, vel quantum ad faciendi modum, quantum ad rem factam: quando effectus vel res producitur non concurrente causa secunda naturali. Aut in subiecto non habente ordinem naturalem ad talis effectus susceptionem. Exemplum primi, vt est creatio noui effectus insoliti secundum se totum de nihilo. Exemplum secundi, vt suscitatio mortui cadaveris, illuminatio cæci nati: sic partus Virginis, dimensionum penetratio, replicatio eiusdem corporis simul ad loca distincta circumscriptiue locantia, sunt miracula. Secundò, quantum ad faciendi modum tantum, cum aliquid producitur à causis naturalibus, sed in mora breuiore quàm fit solitus naturæ cursus, propter inconsoletam & subitam applicationem actiuorum & passiuorum. Illo modo subita productio ranarum de puluere terræ, quæ tamen fieri posset per naturam tempore longiore, dicitur miraculum quantum ad modum, nõ quantum ad factum. Et hoc verum si huiusmodi effectus educantur de potentia materiæ, sic quasi subito qualificata & disposita. Formæ enim substantiales non producuntur seu generantur in materia, nisi materia disposita. In termino aut dispositionis forma inducitur instantaneè siue subito sicut est in ligno igne appolito. quod dum sufficienter calefactum est & exiccatum in omnibus eius partibus vniformiter, subito erumpit flamma. Vide latius Gab. di. viij. q. ij. art. iij. lib. ij. Et quantum dispositio materiæ acceleratur per celerè actiuorum applicationem, impediuntur remotio nem, tantò effectus celerius producitur. Vnde si illa successiua & morosa applicatio maturatiu fructus arboris fieret subito, subito produceretur fructus: sicut fieri potuit in virga Aaron subito producente gemmas, flores & fructus. Nu. 17. & ita de alijs. Et sicut dicit sanctus Augustinus in de mira. scriptura, quod nihil eorum quæ fecit Deus per Moysen & Aarõ contra naturam factum est, id est non contra possibilitatem naturæ quodammodo ordinatè ad illa: vt cum ex aqua factus est sanguis, & ranæ ex puluere, cyniphes, & locustæ, &c. Erat enim materia illorum in potentia ad huiusmodi formas. Sic ergo in his operibus non fuit miraculum quantum ad factum, sed quantum ad modum faciendi, vt protinus fieret quod per naturam fieri posset successiue. Et hunc modum subdistinguit Alexan. Nam aut huiusmodi operatio fit subito, id est in instanti, & sic fit à diuina virtute: & sic proprie dicitur miraculum, Vel fit subito seu repente, id est in tempore quasi imperceptibili: & sic dicit, quod verè non est miraculum dicendū, sed mirabile. Sed quia difficilè possunt illa distingui, quando sic vel sic fiat, ideo frequenter miraculum pro mirabili, & econuerso, mirabile pro miraculo accipitur, quamuis differant miraculum & mirabile, vt infra videbis in dictione Natura. Clarius subdistinguit Gabriel vbi supra. Nam illæ conuersiones vel mutationes, in instanti, vel repente, possunt dupliciter fieri. Vel sic quod effectus illi non producuntur à principiis naturæ, sed immediatè à Deo, siue in instanti siue successiue, & tunc est verè miraculum secundum primum modum, licet eundem effectum naturæ possit producere in tempore. Alio modo potest

potest effectus produci à principiis naturæ in instanti, vel in tempore subito, propter instantaneam vel repentinam applicationem actiuorum passiuus præter solitum naturæ cursum, & tunc non est propriissimè miraculum, sed propriè mirabile, hoc est miraculum secundo modo, Nam & natura potest producere effectum in instanti disposito recipiente. Sic tenet Philosophus de lumine & visione. Hæc Gabriel vbi supra.

MIRACULA sunt duplicia. Vera & miracula falsa, siue mendacia, vt scribit Gabriel vbi supra. Miracula vera dicuntur ea, quæ ordinantur ad bonum finem, scilicet eruditionem Ecclesiæ, & salutem fidelium: talia sunt miracula bonorum Angelorum & sanctorum. Miracula falsa & mendacia sunt, quæ ordinantur ad deceptionem & subuersionem videntium: licet quandoque res illæ veræ res sint quæ videtur. Vnde omnia miracula dæmonum sunt signa falsa & prodigia mendacia. Et secundum hoc dicit Apostolus 2. ad Thessa. 2. de Antichristo: Cuius est, inquit, aduentus secundum operationem Satanæ in omni virtute & signis, & prodigiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis his qui pereunt. Intendit enim homines decipere per miracula sua, & facere credere non Deum esse Deum, & seducere in interitum sempiternum. Et ideo omnia eius miracula siue fiât per veram rerum immutationem siue per apparentiam solum & illusionem, falsa sunt & mendacia signa. Et quamuis miracula propriè secundum primum modum suprapositum dæmones facere non possunt, quia non possunt facere, aut inducere res aut formas nouas in subiectum vel materiam non dispositam ad earum susceptionem: possunt tamen facere miracula secundo modo dicta. Patet primum, quia non possunt facere aut inducere res aut formas nouas in subiectum vel materiam non dispositam ad earum susceptionem. Patet secundum, quia possunt repente actiua passiuus applicare præter solitum naturæ cursum, propter quem ipsa actiua producant veras res de nouo quæ taliter iam subito produci non possent, nisi dæmonum ministerio actiua passiuus applicarentur. Vnde dicitur Exod. 7. quod virga Aaron proiecta, versa est in colubrum: fecerunt autem malefici per incantationes Aegyptiacas, & arcana quædam similiter, & proiecerunt singuli virgas suas quæ versæ sunt in dracones. Sicut ergo versio virgæ Aaron in colubrum fuit vera, sic & virgarum Magorum Pharaonis in dracones facta est, secundum sanctum Augustinum, non phantasticè sed verè vel collectione feminum, vel aliter, vt patet per glossam ibidem. Et secundum Augustinum, dæmones quamuis mali, naturam tamen suam non amiserunt. Ideo dum per incantationem eorum malefici aliquid efficere conantur, discurrunt per mundum, & subito semina eorum, de quibus hoc agitur, afferunt. Sicque ex illius permittente Deo, nouas rerum species producant. Hæc Glos. Et plura de hoc in dictione *Maleficium*. Omnia quoque dæmonum miracula, etsi aliquando quatum ad rem de nouo productam vera sunt, tamen quatum ad finem signa sunt mendacia, quia omnia operantur ad fallendum & perdendum homines. Idrico differunt miracula Dei & dæmonum, vt scriptis mandarunt Brulefer distin. vij. q. xj. libr. ij. Guil. Scotista & S. Tho. di. vij. libr. ij. q. j. art. iij. & frater Pelbartus libr. ij. Rosarij Theol. in dictione *Dæmones*. §. lv. quia hic Deus, ibi diabolus operatur.

Vel miracula Dei sunt ab ipso Deo: dæmones autem sua faciunt ministerialiter. Alio modo quia miracula Dei sunt per publicam iustitiam, secundum veritatem & apparentiam, dæmonum sunt per priuatos contractus. Et sic differunt ex parte ministrorum. Differunt & ratione utilitatis, quia semper per miracula Dei sunt ad utilitatem Ecclesiæ vel aliquorum, vt ad augendum fidem, vel confirmandam, vel ad sanationem infirmorum. Sed miracula dæmonum sunt ad solam vanitatem & curiositatem, vt volitare per aera, facere ranas, & huiusmodi. Differunt & ratione finis, quia miracula diuina ordinantur de se & ex intentione Dei ad laudem & gloriam Dei, & ad utilitatem Ecclesiæ: sed diabolica ad commodum proprium, vel ad fraudem vel deceptionem, aut vanam gloriam, ex intentione dæmonis faciunt. Vnde Antichristi miracula, dicuntur signa mendacia, 2. Thess. 2. ed quod fallere intendit animas.

MIRACULUM, signum, & prodigium, differunt, vt scribit Brulef. dist. vij. q. xj. libr. ij. quia signa sunt parua miracula, prodigia verò sunt magna. Vnde dicitur de sancto Stephano, quod fecerit signa & prodigia magna in populo, plenus gratia & spiritu, sicut est resuscitatio mortuorum. Signum, facerem. Miraculum est commune vtriusque. Differunt & miraculum & mirabile: de quo in dictione *Natura*, videbitur. De miraculis multa literis mandauit Gerson. Vnde parte ij. sermo. de quatuor domibus, Dominica nona post Pentecostes: dicit & tenet nullum propriè & verè dictum miraculum ab alio quam à Deo posse creari, quoniam solus est qui super omnem causarum naturalium cursum & ordinem dominatur. Multorum tamen fuit sententia, & inter alios vt opinatur Augustinus, fuit: Deum per malos nonnunquam mirabilia operari: & hoc non sit falsi testis, absit: sed in damnationem tam illius qui facit, tam illorum qui seduci & erroribus excæcari meruerunt. Et quemadmodum dicunt de Antichristo ad probationem electorum. Vnde Apostolus: Si ne charitate montes posse transferri non negat. 1. Corinth. 13. Et de nouissimo die aiebat Christus: Multi dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis: quia nunquam noui vos. Matth. septimo. Et de pythionissa Samuelis Prophetæ verè suscitatrice. 1. Regum vigesimo octauo. Et Iuda, satis cogens est argumentum. Miracula verò quæ sancti fecerunt, per Dei virtutem ea fecerunt, vt apud eundem Gersonem videre licet. Ponit & multas causas quare tam Martyres quam Confessores, viri & mulieres fecerunt & faciunt miracula, in opusculo Gerson parte ij. contra impugnantes ordinem Carthusi. scilicet vt prædicatio eorum & nomen Iesu Christi, in quo tantum est salus, efficax probaretur. Sic Petrus claudum, & per illum octo milia Iudæorum sanauit: illos in anima, illos in corpore & in anima. Sic & ceteri Apostoli non ad ostensionem suæ sanctitatis, sed ad exaltationem nominis Iesu Christi. Aliquando ne prædicatio propter ministros contemnatur. Aliquando ad confirmationem Christianorum nondum plenè in fide fixorum. Alias causas vide apud eundem. Et plura ibidem de miraculis, part. j. de potestate Ecclesiastica, ait: Potestas faciendi miracula, dicitur donum gratis datum, conuenire potens cuilibet ex fidelibus, prout ad ædificationem Ecclesiæ iudicabit expediens spiritus

spiritus sanctus, qui distribuit singulis prout vult. Et miracula huius temporis (vt idem ait epistola ad Magistrum Vincentium) suspecta sunt, nisi facta prius examinatione diligenti, & c. Et in sermo vbi supra, si ætas nostra fidei & moris inops habeat miracula, incredulitatis nostræ signa sunt, & damnationis (nisi melioremur) indicia. Plura aliàs de miraculis Magister Ioannes Gerson. Nec tamen est contra Dei ordinationem etiam hoc tempore fieri miracula. Non enim (vt ait Isaias) abbreviata est manus Domini, vt non possit redimere. Cum igitur (vt ait Gerson par. ij. in fine. de mirabili victoria cuiusdam puellæ) reuelatione occultorum, & operatione miraculorum genus humanum indiget excitari & reuocari, nunc in vno populo, nunc in alio, piè censendum est talia nobis non denegari. Sicut enim potestatem suam non alligauit sacramentis: ita nec alligauit eam alicui tæpori, locis aut personis: quinimo in multis eius miserationibus semper assistit humano generi, congrua remedia & auxilia prouidendo. Hæc Magister Ioannes Gerson, Cancellarius Parisien. qui & aliàs plura de miraculis scripsit.

MYRRHA arbor quædam Arabiæ. Virtus autem passionis Christi metaphoricè myrrha dicitur, propter accomodam similitudinem, vt scribit Iacobus de Valen. Psalm. 44. Nam myrrha est quædam parua arbor aromatica, quæ nascitur in Arabia, cuius succus etiam dicitur myrrha: quæ quidem arbor agitata à ventis contrariis: scilicet ab Aquilone & Austro: emittit sudorem preciosissimum ad modum gummi, quæ dicitur prima myrrha, sed quia non potest exire multum de succo primo modo: ideo agricolæ vulnerant arborem faciendo paruam incisionem in latere trunci, & sic emanat copia succi & liquoris. Et sic totus ille liquor, qui egreditur ab illa arbore in mense Martij, tam per agitationem ventorum, quam per incisionem factam in latere, dicitur myrrha prima & electa, virtuosissima & preciosissima præseruans ab omni corruptione, & sanas, & desiccans omnem putredinem. Iste autem liquor qui emanat in sequentibus mensibus, dicitur myrrha secunda: quæ licet sit bona, tamen non est tanti valoris & virtutis. Ad huius ergo arboris liquoris similitudinem tam Christus quam sua passio dicitur prima myrrha, & electa. Nam in mense Martij Christus fuit agitur & afflatus à duobus ventis contrariis, scilicet à Iudæis, & à Pilato cum suis ministris de populo gentili, qui primò in horto emisit sudorem sanguinis, postea per flagella & clausos, & vltimò per vulnus lateris exiuit sanguis & aqua in remissionem peccatorum. Vnde omnia sacramenta receperunt virtutem. Hæc Iacobus de Valentia.

MISERIA est copia tribulationis, & inopia consolationis, quando multifariè quis patitur, & à nemine releuatur, secundum August. libro diffinitionum. Summa autem miseriarum inuitabilium medicina est obliuio, inquit Gerson tract. j. circa principium super Magnificat. In duobus verò consistit post lapsum nostra miseria, vt scribit Mag. Iacobus de Valentia. Psalm. 89. Primò, quod fuit nobis abbreviata vita. Secundò, quia illa breuis vita est variata per multas ætates, & infirmitates, & defectus. Nam incipimus ab infantia, & mutamur in pueritia, & exinde in iuuentutem, & exinde in senectutem, & exinde in decrepitem. In quibus ætatibus sunt multi

& varij defectus, & infirmitates & miseria, imò quanto magis crescunt dies, magis crescunt miseria, & sic nunquam homo in eodem statu permanet. Hinc dicitur: Multæ tribulationes iustorum. Et per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum. Et illud: Omnes qui piè volunt in Christo viuere, persecutionem patientur. Et itè, In mundo pressuram habebitis. Et illud: Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Hoc tamè suaue est Apostolis & martyribus. Item corpus castigare ieiuniis, animam afficere lachrymis, & orationibus, voluntatem propriam odire, solitudinè amare, sed suaue hoc est veris Christi cõfessoribus & virginibus. De quo vide latiùs Gersonem parte ij. sermone de verbis Domini. Venite ad me omnes qui laboratis. Et anima apud Gersonem, parte tertia, de mendicitate spirituali, in principio conqueritur se esse detrusam in hunc tetrum ac dolorosum carcerem præsentis exilij: & se esse pauperem, ægro tam, captiuam, læsam, sauciam, nudam, omnibus egentem. Plura ibi de miseria humana scribit Cancellarius. Et vt sub vno concludantur omnia de vniuersitate bonorum, in profundo omnis miseria fumus iniecti post peccatum primi parentis.

MISERIA est duplex, scilicet pœnæ, & culpæ, vt scribit Gabr. distin. iij. quæ vnica, li. ij. Vnde secundum eum angeli miseria pœnæ poterant esse miseri in primo instanti creationis de potentia Dei absoluta, quantum ad afflictionem & incommodum, licet talis afflictio non fuisset propriè pœnæ, quia pœnæ connotat culpam. Pœnæ enim dicitur illatio incommodi, seu afflictio pro culpa commissa, tunc autem non præcelsit culpa, potuit autem infligi à Deo immediatè pro illo primo instanti, sicut dari beatitudo. Vnde sanctus Aug. iij. de libe. arbit. Si Deus ab initio fecisset hominem in pœnæ, nõ esset propter hoc Deus vituperandus, aut iniustus. Sed de miseria culpæ, quamuis aliqui opinati sunt, quòd angelus in primo instanti non potuit peccasse, tamen dico (inquit Gab.) quod Angelus in primo instanti potuit fuisse in miseria culpæ, quia potentia perfecta ad operandum, & non limitata ad rectè operandum, potest operari non rectè, talis est angelus, habuit enim in illo instanti volitionem perfectam, & tunc potuit habere perfectam volitionem, & non limitabatur tunc ad rectam operationem plus quam in secundo instanti, quia non fuit confirmatus plus in primo instanti quàm in secundo: potuit ergo habere operationem non rectam, potuit enim se amare amore amicitia super omnia contra rectam rationem. Vide latiùs Ga. ibi.

MISERICORDIA est ægritudo animi ob alienarum miseriarum speciem, secundum Seneca lib. de clementia. Misericordia secundum Dama. li. ij. c. xliij. est tristitia in alienis malis. Vel misericordia est ægritudo extrinseca alterius iniuria laborantis. Nemo enim parricidæ, aut proditoris supplicio misericordia commouetur, secundum Cice. lib. Tuscul. quæst. Misericordia est alienæ miseria in nostro corde cõpassio, quæ utique si possumus subuenire, compellimur, secundum San. Aug. lib. ix. de ciuit. Dei, & San. Thom. prima parte. quæ. xxj. art. iij. Misericordia secundum Paluden. dist. xlvi. lib. iij. dupliciter accipitur. Vno modo pro passione, per quam aliquis cõpatitur alteri patienti, quasi partem passionis alterius in se ferens. Alio modo accipitur pro actu vel habitu voluntatis, quo aliquis vult subleuare miseriam alterius, accipiendo miseriam primo modo, ipsa non est

est in Deo, quia misericordia vt dicit passionem, includit in se tristitiam & pœnam, sed nec tristitia, nec pœna possunt esse in Deo, ergo nec misericordia vt est passio. Sed accipiendo secundo modo misericordiam pro voluntate releuandi miseriam alterius, sic est in Deo, quia Deus nihil agit circa nos nisi voies, sed Deus per sua beneficia miserias nostras frequenter releuat, ergo in ipso est voluntas tales miserias releuandi: & per consequens misericordia secundo modo. Paludensis. Vnde misericordia duo importat, vt literis prodidit Rich. dist. xlvi. arti. ij. quæst. j. lib. iij. Vnum tanquam essentialia, aliud tanquam accidentale. Primum est promptitudo voluntatis ad subueniendum miseris, in quo consistit tota virtus misericordie essentialia. Aliud est passio tristitiae, quæ oritur in appetitu ex cognitione miserie alterius, quantum ad primum summè est in Deo, sed non quantum ad secundum. Nec propter hoc minus est in Deo essentialia misericordie, quia illa tristitia est ab ea separabile accidens, quamuis ab illo accidente imponatur nomen misericordie, ad significandum. Vnde secundum etymologiam vocabuli potest dici misericordia, quasi miseria cordis ex cognitione alterius miserie generata. Vide ad hoc Scotum dist. xlvi. q. ij. lib. iij.

MISERICORDIA est duplex, scilicet liberans, & parcens, vt scribit Scot. di. xlvi. q. iij. lib. iij. Misericordia liberans totam miseriam excludit: parcens, sed non liberans, parte eius quæ debetur excludit, & in munitione est misericordia parcens. Melius fundamentum habetur faco. 2. Misericordia superexaltat iudicium, quia quantum ad aliquod opus concurrunt plures virtutes, tantò illud est perfectius. Si ergo iudicium sit à iustitia, & cum hoc misericordia, tantò perfectius est, si autem est infligendum aliquod quod iustitia dicit infligendum, remittitur aliquid ad quod misericordia inclinat remittendum, & sic iudicium diuinum superexaltat misericordia, pro quanto perfectius est ex misericordia, quam esset ex sola iustitia. Vnde misericordia Dei tantò maior demonstratur (inquit faco. de Valen. Psal. 105.) quanto maioribus peccatoribus & rebellibus & ingratis præstatur, vt & latius ibidem ostendit.

MISERICORDIA (vt scribit S. Bonau. distinctio. xlvi. arti. ij. quæstio. ij. li. iij.) similiter & iustitia dicitur tripliciter. Vno modo misericordia largissimè dicitur diuinæ bonitatis affluentia. Communiter verò dicitur benignitas in supererogatione bonorū. Strictè vero dicitur pietas in subleuatione malorū. Similiter & iustitia dicitur communissimè diuinæ bonitatis condecentia. Communiter verò dicitur liberalitas in retributione præmiorum. Strictè, seu ritas in punitione malorum. Secundum hos tres modos (vt idem ait) concurrunt in eodem opere misericordia & iustitia Dei. Omnia enim facit ex affluentia benignitate, & nihil facit ex affluentia bonitate, quod non decet bonitatem suam, & hoc quo ad primum modum, sed quo ad secundum modum, quia cū tribuit bona, non retribuit nisi merenti, & super illud quod meruit. Tertio modo simul concurrunt, quia nunquam ira seuerè punit, quin aliquod debitum de pœna dimittit, vide ad hoc Tho. Argenti. Concordat Richar. qui ait post alios di. xlvi. arti. ij. quæ. iij. li. iij. in quantum enim remunerat secundum condignū, est in illo opere iustitia, in quantum verò præmiat ultra condignum, est in illo opere misericordia. Similiter in quantum punit malos, est in illo opere iusti-

tia, in quantum verò punit circa condignum, est in illo opere misericordia. Ad tripulatur his Paludensem videre potes, qui plura de hoc scribit.

MISERICORDIA Dei est duplex, vt scribit Petrus de Paludens. di. xlvi. q. j. ar. iij. lib. iij. scilicet, liberans, & relaxans. Nam sicut homo (vt ipse inquit) misericors non repellit laudabiliter, nec virtuosè miseriam alienam, nisi quantum ratio iudicat, sic Deus non repellit miseriam nostram, nisi quantum ordo suæ sapientie iudicat eam repellendam, quæ si secundum ordinem diuinæ sapientie totaliter repellatur, vocatur misericordia liberans. Si verò non totaliter liberatur, sed de ea aliquid minuatur, vocatur misericordia relaxans. Eadem Scotus vbi supra. Iustitia quoque distributiva ponitur in Deo secundum eundem respectu creaturarum, in quantum omnibus creaturis dat secundum vniuersi cuiusque dignitatem. Iustitia autem & misericordia vt sunt in Deo, non differunt realiter, nec differunt ex natura rei formaliter, ditte runt solum secundum rationem seu cōceptibiliter. Et quod peccator pœna infinita damnetur, est ratio, quia peccauit in Deum, qui est bonum infinitum. Qualitas autem culpæ communiter pensatur secundum dignitatem personæ per culpam offensæ. Item Deus in puniendo non seruat mensuram & tantitatem secundum æqualitatem quantitatis: puta, quòd tantum det de pœna, quantum ipse reus meruit, sed seruet mensuram & tantitatem secundum æqualitatem proportionis, quia maiorem peccatorem magis acerbè punit, & minore minus. Hæc scribit Tho. Argenti. di. xlvi. lib. iij. &c.

MISERICORS à compatiendo alienæ miserie vocabulum est sortitus. Et hinc appellata est misericordia, quia miserum cor facit aliena miseria, secundum Isidorum lib. Etymologiarum. Et qui misericordiam consequi voluerit, faciat misericordiam, vt vult Gertra. vij. super Cant. virginis, cum inquit, si vis misericordiam, fac misericordiam & ama eam: serua leges curiæ quas dicit misericordia, quales leges? Dimitte, & dimittemini: nolite iudicare, & non iudicabimini: date, & dabitur vobis. In qua enim mensura mensi fueritis, remetietur & vobis. Denique iudicium sine misericordia fiet ei, qui non fecerit misericordiam. Remota misericordia, & quis iudicium sustinebit, &c. Et opera misericordie. vt idè refert tract. de cōsiderationibus, quas debet habere princeps, parte ij. Quædam sunt corporalia, & septè, alia septem spiritualia, quæ duobus metris complexa sunt. Colligo. poto. cibo. tegero. suno. visito. condo. Corrige. duc. celand. doceas solare. fer. ora. De quibus aliàs dicitur, & in dictione Eleemosyna dictum est. Tria bona consequitur (vt scribit Magister Iacobus de Valent. Psal. 111.) scilicet, bonos, virtuosos, & pacificos filios. Secundo, Deus augmentat ei bona temporalia. Tertium præmium erit absolutio à peccatis. Nam eleemosyna extinguit peccatum, & iustificat hominem, & præseruat ipsum à peccato, & si est in peccato, illustrat ipsum & mouet ipsum ad pœnitentiam agendam. Et hoc vult David Psal. 111. cum ait: Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis. Potens in terra erit semen eius, & iustitia eius manet in seculum seculi, &c. Et sicut miseratio Dei (vt idem Iacobus ait) est maximum opus inter omnia opera Dei, ita opera misericordie sunt maiora, inter omnia opera hominis & maioris meriti, excepta latia, quæ debetur Deo. Et (vt idè vult) Deus maximè laudatur in operibus misericordie exercèdis

dis, quia Deus magis laudatur opere, quàm ore. Principium autè & causa misericordie in omnibus est timor Domini. Ideo David volens commendare misericordiam in hominibus, incipit à timore Domini. Sed quia inter omnia mandata Dei, de charitate est maius mandatum, vt patet Matth. 22. & per totum discursum Euangelicum. Et quia maximè Christus in iudicio exigit à nobis opera charitatis & misericordie, vt patet Matth. 25. Ideo omnis vir qui timet Dominum, cupit adimplere opera & mandata charitatis & misericordie. Hæc Christopholitanus Episcopus. MISER & miserabilis differunt, quod miser est in miseria cōstitutus. Miserabilis verò miseratione dignus. Ouid. Sis que miser semper: nec sis miserabilis vlli, &c.

MISSA capitur dupliciter, vt notat Gab. lec. lxxxix. canonis. Vno modo accipitur pro ipsa hostia sacra, de quo venerabilis Hugo. li. ij. de sacramentis, parte vij. c. xiiij. ait: Ipsa hostia sacra missa vocari potest, quia transmissa est primū, scilicet à patre nobis, vt nobiscū esset, postea à nobis patri, vt apud patrem pro nobis intercederet. Primum à patre nobis per incarnationem, postea patri à nobis per passionem. Modò in sacramento per passionem eius dè commemoratio nem. Primum à patre nobis per satisfactioem, qui nobiscum esse incipit, postea patri à nobis per oblationem, qui pro nobis intercedit. Alio modo accipitur missa, quasi transmissa, vel transmissio secundum eundem Hugonem. quia populus fidelis per ministerium sacerdotis qui fungitur vice mediatoris inter Deum & homines, preces, supplicationes, vota & oblationes transmittit altissimo. Vel dicitur ab emissionem cathecuminorum & excommunicatorum, secundum S. Tho. iij. parte. qu. lxxxij. ar. iij. & missa dicta ab emittendo, est idem quod emissio, vt scribit Brulef. di. xij. qu. iij. lib. iij. & ista est missa cathecuminorum, quia mittebantur cathecumini antiquitus, quando sacerdos incepit offerre sacra. Alia est missa sacrorum, & durat vsque ad finem. Et dicitur missa à mittendo, quia ibi mittitur agnus, id est Christus ad patrem ad dimittendum peccata nostra. Alio modo potest dici missa à dimittendo, vt est in fine, quando populus dimittitur, quando, scilicet Diaconus dicit: Ite missa est. Vnde sic exponitur. Ite missa est, ite supple securi, quia missa est hostia, scilicet Christus ad patrem, vt intercedat pro nobis. Vel vt exponit Gab. lectio. lxxxix. canonis. Ite ad propria, & pro vestra, & fratrum corporali necessitate procuranda redite, quia missa officium & preces pro vobis fundendæ sunt finitæ. Ite, quia missa est vestra oratio ac deuotio æternis illata sedibus angelorum, ministerio sanctorum, qui ob Christi reuerentiam missæ sacrificio aliterunt, ob quam vestram deuotionem & orationem cœlestis pater gressus vestros salubriter dirigit in viam morum tutissimam & virtutum. Vel, ite missa est secundum primam acceptionem missæ. Ite, missa est hostia Christus mediator. Ite post ipsum, hoc est, sequimini ipsum. Vide latius ibi Gab. Dicitur quoque missa per transubstantiationem substantie panis & vini in corpus Christi & sanguinem, vbi incipit sub vtraque specie totus esse Christus, quasi de nouo esset missus. Vnde Magister distinctio xij. lib. iij. Missa dicitur, eò quod cœlestis missus ad consecrandum & viuificandum adueniat. Cœlestis iste missus sicut exponit Innocentius, & refert S. Bonauen. di. xij. circa tex. lib. iij. est magni concilij angelus, iste inquam mittitur ad

consecrandum, quia iste est sacerdos inuisibilis, qui consecrat & conficit hoc sacramentum vbiunque conficiatur, non tantum est hic missio, sed etià missio sacrificij ad Deum per summum angelum, scilicet Christum, assistentibus magnis angelis, propter quod in fine dicitur, ite missa est, & propter hoc missa rectè appellatur. Et de missa est loqui dupliciter, vt idem scribit S. Bonauen. quæstione iij. distinctio xij. lib. iij. scilicet quantum ad substantialem quod est ibi, & hoc est confectio corporis & sanguinis Domini, & quantum ad hoc æqualitas est in omnibus, quia vnum & idem ab omnibus fit. Sunt etià in missa aliqua circumadiacentia, sicut petitiones, orationes, obsecrationes, & deuotus affectus, & quantum ad hoc melius valet missa boni sacerdotis, quia magis prouocat ad deuotionem, & si quis libentius audiat missam sacerdotis deuoti, credo (inquit Bonauen.) quod benefacit, dum tamen credit ipsum in substantiali non superexcedere peccatoris missam, alioquin periculosè erraret. Consonat Richar. dist. xij. ar. j. quæstione j. in fine lib. iij. cum ait. Quamuis virtus missæ principaliter consistit in sacramento, & quantum ad hoc æqualiter est bona missa celebrata à malo sacerdote sicut à bono, tamen quantum ad aliqua secundaria, potest esse missa boni sacerdotis melior, quia quantum ad illa non habet efficaciam ex opere operato solum, sed etià ex sanctitate & deuotione operantis, & ideo cæteris paribus melius est audire missam à bono sacerdote quam à malo. Hæc Richardus. Sunt autè quatuor de necessitate in missæ celebratione, vt scribit frater Osvaldus lib. iij. Rosa. Theolo. scilicet sacerdos, forma verborum, intentio, panis & vinum, &c.

MISSA est duplex, vt scribit Gabr. lect. xiiij. canonis. Quædam est missa conuenualis siue popularis, quæ tanquam principale diei officium in conuento totius populi seu parochianorum diebus singulis celebratur, quæ & parochialis missa, solennis, publica vel summa quandoque appellatur. Alia est missa priuata, peculiaris vel votiuæ, quæ à sacerdotibus ex speciali institutione, beneficio vel deuotione non sic pro toto populo celebratur. Vide latius ibi Dominum Præpositum Gabr. per iura probantem singula.

DE celebratione missæ. Laudabile autem est, imò laudabilius est (vt inquit Gerson in regulis moral. de sacramento eucharistie) quàm oppositum cæteris paribus & cessante legitimo impedimento quoti die celebrare. De quo vide in dictione Eucharistia, supra, & aliàs apud Gersonem. Et missam celebrare in patenti loco bonum est (vt idem scribit tracta. ix. super Magnificat.) quod illic est oblatio vna & plures offerunt. Offerunt filius, offerunt spiritus eius sanctus, offerunt angeli, offerunt sacerdotes, offerunt fideles assistentes, qui quantum plures sunt & deuotiores, tantò fit acceptior oblatio, quod valet pro celebrantibus in medio seu patenti Ecclesie loco. Et debet missa celebrari de die, non de nocte, vt vult Petrus de Palud. distinctio xij. quæstio ij. lib. iij. quia missa pertinet ad tempus gratie, quod per diem significatur. Vnde nox præcessit, dies autem appropinquauit. Et Christus dicit: Sum lux mundi. In nocte tamen natiuitatis Domini, media nocte vel circa horam illam, & in nocte resurrectionis, circa principium noctis celebrantur missæ, propter priuilegium & solemnitatem illarum noctium. Videatur ad hoc latius Richar. distinctio xij. ar. ij. quæst. iij. lib. iij. Lexic. Theol. I

iura allegantem, & Gab. lect. xiiij. canonis. Communiter tamen solennis missæ celebratio tribus horis instituta est fieri, scilicet, hora tertia, & sexta, & nona. Celebratio enim missæ est memoriale passionis Christi, qui secundum Aug. iij. li. de concordia euangelistarum, crucifixus fuit hora tertia linguis Iudæorum, hora sexta manibus militum, & hora nona expiravit. Consuetudo tamen est ut non dicatur hora nona, nisi in diebus ieiuniorum, & maximè quando ordines celebrantur. Missæ autem priuatæ dici possunt ab aurora vsque ad sextam, & communis consuetudo ecclesiæ obseruat, quod in diebus non ieiuniorum solennis missa celebretur inter tertiam & sextam. Richardus vbi supra. Vide & de tempore celebrationis missæ Magistrum Guil. in rationali diuinorum. li. iij. c. j. Celebrantur autem tres missæ die Natalis Domini. Prima quæ est ante diem, significat tempus ante legem, quando eramus in tenebris. Secunda cum die scit, & significat tempus sub lege, quando nondum plena Dei cognitio habebatur. Tertia in die, scilicet plena, & significat tempus gratiæ, quando iam plena cognitio habebatur. Richardus quæstione iij. vbi supra. Quod autem non celebratur missa in die pasceus, est ideo ut idem ait, quia dupliciter representatur ab Ecclesia passio Christi. Vno modo in quantum fuit in Christo secundum se & absolute. Secundo modo in quantum illius passionis effectus seu influentiæ ad nos perueniunt, seu in nos descendunt. De quo latius ibi Richardus. Missa autem non debet celebrari nisi in loco sacro, quia sic instituit Ecclesia, ut patet in Decreto: in casu tamen magnæ necessitatis permittunt iura celebrari in loco non sacro, si tamen tabula sit consecrata, cæteraque sancta mysteria ad illud officium pertinentia ibi affuerint, ut vult Richar. di. xiiij. art. iij. quæstione j. libro iij. Nec licet celebrare nisi super altari lapideo, propter significationem, quia Christus petra dicitur. Richardus vbi supra. quæstione ij. Nec licet celebrare calice lapideo, nec ligneo, nec vitreo, propter periculum, sed aureo vel argenteo, ut idem dicit quæstione iij. vbi supra. Nec licet celebrare sine igne, & vestibus ab Episcopo benedictis, de quo latius legito Richar. q. iij. vbi supra. Beatus autem Apostolus Petrus primus omnium Antiochiæ dicitur celebrasse, secundum quod dicit Hugo. ij. li. de sacramentis. parte viij. c. vltimo, & de consecra. di. j. Iacobus dicitur. Iacobus cui primū credita est Hierosolymitana Ecclesia, & Basilius Cæsariensis Episcopus, addiderunt nobis missæ celebrationem, id est ordinem celebrandæ missæ, secundum glo. ibidem. Et post alij alia addiderunt ad decorem & solennitatem, ut habetur xj. Ecclesiastica: ita scribit Richar. di. xiiij. circa literam. Repelluntur autem à celebratione missæ quatuor hominum genera, scilicet hæretici, publici scismatici, simoniaci, fornicarij notorii, ab istis quatuor secundum Durandū prohibetur audiri missa.

Missa sicca secundum Guil. Episcopum in rationali diuinorum dicitur, quum sacerdos non potest conficere, quia fortè iam celebravit vel ob aliam causam: potest accepta stola Epistolam & Euangelium legere, & dicere orationem Dominicam, & dare benedictionem. De hoc latius vide ibi, qui & paulo post scribit sacerdotem posse vna die plures missas celebrare, sicut in festo natalis Domini, & vbi necessitas exigit: puta, si quis moriatur. Tertio, cau-

sa honestatis, ut si aliqua magna persona superueniens velit missam audire. Item propter peregrinos vel hospites, aut comeates vel infirmos aut sp̄s, Et propter raritatem clericorum, & paupertatem Ecclesiarum, sacerdotes proprios non habentium. Legitur etiam quod Leo Papa sæpe septies & aliquando nonies eadem die missam celebravit, sacerdos tamen aliam missam eadem die celebraturus, in vltima tantum missa perfusionem sumat, quoniam si in prima sumeret, ieiunus non esset, & sic alia missa impediretur, aliàs autem quotiens celebrat, totiens corpus Christi & etiam perfusionem sumat. Hæc Guil. in rationali, & c.

De valore missæ. Potest missa valere dupliciter, ut scribit Scot. in quotli. & Brulef. distin. xiiij. q. iij. l. iij. scilicet specialissimè, scilicet ipsi celebranti. Secundo generalissimè pro tota Ecclesia, tam pro viuus, quam pro mortuis. Specialiter valet illis, pro quibus celebratur. Probabile autem videtur, ut scribit Scotus quæ. xx. quotli. quod missa non solum valet virtute meriti sue operis operantis, sed etiam virtute sacrificij, & operis operati. Vel non solum valet virtute meriti personalis sacerdotis offerentis, sed etiam virtute meriti generalis Ecclesiæ, in cuius persona per ministrum communem offertur sacrificium. Alioquin missa mali sacerdotis, qui in illo actu non meretur personaliter, sed demeretur, nulli valeret in Ecclesia, quod reputatur communiter inconueniens. Nam quando cunque Christus, ut summus sacerdos offert, panis quem dat, id est caro eius est mundi vita. Iuxta illud Ioan. 6. Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Et de valore missæ legito Gab. lect. xxvj. canonis, qui rem multis extendit & declarat. Nec non consulas Dominum Cardinalem Camera. quæstione v. artic. j. libro iij. de valore missæ. Et Gersonem, qui de missa permulta notanda scriptis reliquit, quæ omnia breuitatis gratia relinquo. Superstitiosum autem est, frivolum, temerarium & vanum, imò nocivum asserere per additionem missæ talia vel talia bona temporalia, quæ quam affecurum, ut scribit Gerson parte iij. contra superstitiosos sermones. Stat enim quod bona illa de quibus ibi dicit, quod aliquis illo die non moriatur subitò, non fiat cæcus, nec carebit sustentatione sufficienti corporalis vitæ, & ita de quibusdam bonis temporalibus. Stat inquam quod bona illa sint alicui homini in detrimentum suæ salutis, & mala opposita in bonum suum. Ergo dicere quod missa vniuersaliter conferat illa bona, est dicere quod in casu missa deuotè audita operatur in præiudicium salutis æternæ. Pro hoc facit quod dicit Aug. multos in petitione prosperitatum exaudiri Deo irato, & patuisset in Apostolo de stimulo carnis. Et in pueris quotidie cernimus verbera eis in bonum provenire. Non ergo pro temporalibus solum bonis audienda est missa. De quo latius legito Gersonem vbi supra. Illa autem quæ requiruntur ad celebrationem missæ, sicut sunt vestimenta, orationes & ea quæ in missa fiunt, representant nostræ redemptionis mysterium, quod in incarnatione fuit inchoatum, in natiuitate & prædicatione promotum, in passione completum, in resurrectione declaratum, & ideo quædam representant pertinentia ad incarnationem, quædam ad natiuitatem, quædam ad Christi prædicationem, quædam ad pertinentia ad passionem, quædam ad resurrectionem. Quæ singula, scilicet vestimenta,

vestimenta, introitus, gloria in excelsis, epistola, offertorium, graduale, euangelium, præfatio, eleuatio, quæ significant legito apud Richard. di. xiiij. ar. iij. quæstione iij. libro iij. quæ quia multa sunt & longa, omitto, & aliàs illa videantur. De missa multi plura scripserunt. Gabriel doctissimè in canone scripsit.

Mittere secundum S. Bonauen. di. xv. quæst. iij. lib. j. Vno modo importat differentiam substantialem, ut cum importat dominium, ut cum dicitur: Deus mittit Angelum. Alio modo distinctionem personalem, ut cum importat auctoritatem in mittente & subauctoritatem in misso respectu mittentis, ut cum dicitur, pater mittit filium. Tertio modo importat distinctionem solum, quantum ad modum intelligendi, sicut cum dicitur, voluntas est instrumentum seipsum mouens, quia idem est mouens & motum. Similiter cum dicitur: Spiritus sanctus mittit se, idem est mittens & missum, ratione differens, mittens inquam secundum quod est Deus, sed missum secundum quod donum.

Mitti, ut scribit Dominus Cardinalis Came. quæ. ix. ar. j. lib. j. Et post eum Gabr. di. xv. q. vnica, ar. j. lib. j. est personam aliquam ab alia productam per nouam existentiam in aliqua creatura rationali secundum specialem modum existendi in ea manifestare produci, & ista manifestatio fit aliquid operando circa creaturam, per quam operationem persona quæ mittitur, manifestari dicitur. Mittere verò est personam aliquam productam per nouam existentiam in aliqua creatura rationali, secundum determinatum modum existendi in ea manifestare produci. Gabr. vbi supra. Ex quo primo sequitur quod mitti dicit processionem temporalem, connotando æternam. Item duæ personæ solum mittuntur, quia tantum duæ personæ producuntur. Et licet cum mittitur filius aut spiritus sanctus, etiam veniat pater, & nouo modo existat in creatura rationali, secundum illud Ioan. 14. Ad eum veniemus, pater, scilicet & ego filius, tamen pater non mittitur, quia non est persona producta. Item mittere non importat productionem mittentis, sed personæ missæ, sicut ly miti. Item persona mittit seipsum, quia persona producta potest de nouo existere in creatura rationali secundum nouum modum existendi in ea, & in ea aliquid operari vnde manifestetur. Sic spiritus sanctus nouo modo existens in Apostolis, & producendo sonum & ignem super capita Apostolorum, manifestauit suam præsentiam, & seipsum misit. Item mittere conuenit tribus personis, sed mitti non, quia tantum duæ personæ sunt productæ. Item mittere & mitti important respectum eundem realem, scilicet productionem passiuam personæ missæ, & nullum respectum rationis, quia consideratio intellectus nostri nihil operatur in huiusmodi missionibus. Omnium horum dictionum (inquit Gab.) ratio, est impositio & vsus terminorum, qui colligitur ex modo loquendi Magistri, & sanctorum. Et mittere non est dictio notionalis, sed omnibus personis communis. Mitti non conuenit patri, quia mitti est personam productam creaturæ dari, sed pater non est persona producta. Vnde Aug. iij. de trini. Si etiã pater visibilis mundo apparuisset, non nisi absurdissimè à filio vel spiritu sancto diceretur mitti. Conuenit igitur mitti solum duabus personis, scilicet productis. Assentitur huic S. Bonauen. distinctione xv. quæstione iij. lib. j. cum ait: Missio semper duo ha-

bet ex suo intellectu, scilicet emanationem, & manifestationem per effectum, quia ergo importat emanationem, passiuè missio dicta est. Hinc est quod cum pater omnino careat principio, quod de ipso nullo modo potest dici missio passiuæ. Et ut idem dicit in fine quæstionis. Mitti non remouetur à patre, quia dicit ignobilitatem, sed quia dicit emanationem & subauctoritatem, quæ quamuis non sit ignobilitatis, tamen non conuenit patri. Et mitti secundum Aug. iij. de trin. est cognosci esse ab alio, & tunc filius mittitur, cum ex tempore cuiusquam mente percipitur. Quia ergo principaliter missio importat manifestationem, & connotat in misso emanationem, ut inquit S. Bonauen. quæstione iij. vbi supra, ideo manifestatio sumitur per hoc quod est mittere per modum actionis, & per hoc quod est mitti per modum passionis, sed emanatio vtrobique vniformiter. Vnde sensus est, pater mittit filium, id est declarat siue manifestat filij emanationem, siue filium emanare. In passiuæ verò sensus est, filius siue spiritus sanctus mittitur, id est manifestatur ab alio emanare. Pater itaque mittit filium, & filius mittitur à patre, quia filius emanat à patre, & manifestatur à patre. Vide latius ibi S. Bona.

Missio est duplex, scilicet visibilis, & inuisibilis, de quo vide & infra in dictione processio. Missio visibilis sic describitur. Est aliqua apparitio rerum corporalium facta circa creaturam rationalem humanam, eidem creaturæ rationali representans missionem inuisibilem personæ. Brulefer distinctione decimasexta, libri primi. Concordat Gabriel distinctione xv. quæstione vnica, libr. j. Missio inuisibilis, ut ait Gabr. est hominis per gratiam gratum facientem adoptatio, sine signi alicuius sensibilis ostensionem. Quando, scilicet spiritus sanctus per gratiã, qua inuisibiliter animæ infundit eam illapsu sanctificationis acceptat ad vitam, & in filium regni ac hæredem Dei adoptat: talis modi inuisibilis gratiæ collatio, & hominis per gratiam adoptatio dicitur missio inuisibilis. Et missio visibilis (ut idem ait Gabr.) quandoque fit per realem assumptionem naturæ creatæ visibilis, in unitatem personæ. Hæc missio est filij incarnatio, de qua libr. iij. dicitur. Alio modo fit sine tali assumptione, de qua & distin. xvj. lib. j. In huiusmodi autem signorum sensibilium apparitione: seu inuisibilis spiritus sancti missione non semper significatur inuisibilis missio tunc fieri primò, dum apparent res corporales, sed simpliciter tunc fieri, aut prius facta fuisse, & adhuc permanere, ut dum visa est columba de cælo descendere, & super Christum manere, Matth. 3. non tunc primò Christus recepit gratiam neq; gratiæ augmentum, quam secundum omnem plenitudinem habuit ab instanti conceptionis suæ. Suo modo Apostoli in die Pentecost. dum super capita eorum apparuit ignis, iam antè habuerunt gratiam, licet tunc receperunt gratiæ augmentum. Gabr. vbi supra; post Dominum Cardinalem. Camer. q. ix. ar. j. li. j. fuerunt autem illæ species, quæ sic apparuerunt veræ (ut idem scribit Cardin.) & tamen potuerunt esse tales, quales apparuerunt, vel potuerunt esse aliquæ conuenientes cum aliis rebus, & similibus accidentibus exterioribus. Vnde quando spiritus sanctus apparuit in specie columbæ dicit Petrus, quod fuit vera res, & tamen hoc potuit fieri per veram columbã vel per aliquam aliam rem, de nouo creatam, habet accidentia exteriora similia accidentibus co-

lumbæ, & sicut Deo placuit, ita factum est. Aliacen. In illis autem rebus ait Gabr. visibilibus inuisibile mitti dicitur non in se, sed in aliquo instituto ad ipsum significandum propter aliquas eius naturales proprietates, licet ergo Angelorū ministerio factæ fuerunt res illæ, non tamen significabant Angelum, sed personam spiritus sancti. Et cum non fuerint assumptæ ad agendum aliquid, sicut humanitas Christi, quæ fuit hypostaticè assumpta, non sic res illæ visibiles, sed ad indicandum solum non oportuit, quod durarent diutius quam habebant explere suū officium, ita sentit S. Tho. j. ij. q. xliij. ar. vij.

De missione visibili filij, & spiritus sancti, de qua Gabr. scribit di. quod Christus tantum semel visibiliter missus est in incarnatione sua, qua non solum apparuit, sed humanam naturam in unitatem suppositi nunquam derelinquendam assumpsit. Vnde verè factus est homo, & missio visibilis filij propriæ, & maximam habuit utilitatem (vt ait S. Bona. dist. xvj. qu. ij. li. j. de qua in iij. li. sen. dicitur.) Sed missio spiritus sancti (vt idem inquit) visibilis, utilis est ad manifestandum, & emanationem, & inhabitationem, & c. Spiritus sanctus autem quadruplici specie visibiliter missus est, vt habet Gabriel d. xvj. li. j. scilicet in specie columbæ super Christum baptizatum apparente in Iordane. Mat. 3. In specie nubis lucidæ in transfiguratione, Mat. 17. In specie flatus sufflante Christo resurgente, & dicente: Accipite spiritum sanctum, quorum remi. peccata. Ioã. 20. In specie ignis siue linguae igneæ in die Pet. Act. 2. In his autem quatuor speciebus missus est, vt signaretur effectus aliquis specialis per spiritum sanctum causatus in receptiuo. In specie quidem columbæ, columbina Christi significabatur simplicitas, atque humilitas. In specie nubis lucidæ, elucidanda veritas. In specie ignis feruida charitas. In figura linguarum docentium prædicatorum integritas. In specie flatus, affectus viuacitas. Flatus namque de interiori vitæ principio procedit, signumque est inexistens vitæ: huiusmodi verò visibiles missiones spiritus sancti tantum in noua lege factæ sunt Christo, discipulis ac credentibus, & non in veteri lege, licet in illa visiones multæ, & apparitiones patribus, ac populo leguntur factæ, vt nubes protegens filios Israel in deserto à calore solis. Atque ignis lucens eis pernoctem, vt habetur Exod. 13. Illa tamen non apparuerunt ad representandum spiritum sanctum inuisibiliter missum per donum charitatis, sed ad alios effectus, nec decuit tunc temporis signum plenitudinis gratiæ exhiberi ante tempus plenitudinis gratiæ, quod ad Christi aduentum incepit, vt vult apostolus ad Gal. 4. vide latius Gabr. vbi supra.

Missio quædam est per auctoritatē (vt scribit Gabriel di. x. q. vnica, ar. iij. li. ij.) vt quando mittēs propria potestate, nō ab alio subdelegata alium mittit. Alia est per ministerium vel subauctoritatem: & quæuis à solo Deo per auctoritatem mittantur angeli, tamen ministerialiter contingit ab angelo angelum mitti. Nā à quocunq; angelus mittitur, refertur ad auctoritatē diuinā tāquam ad causam principalem & primam. Quod autem ab alio, hoc patet per illud Zach. 2. Angelus qui loquebatur in me, egrediebatur, & alius angelus egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum: Curre, loquere ad puerū istū di. Absque muro habitabitur Hierusalē. Vide latius Gabr. Et de missione angelorū, vide B. Tho. di. x. & xj. Bona. & Rich. Et supra in dictione Angelus. Omnis au-

tē missio angeli qua vnus aliū mittit, & ministeria illa reducuntur ad auctoritatem Dei, cuius mandatis & ordinationi omnes parent.

Missio demonis (vt scribit Alexand. de Ales parte ij. qu. xxxvj. membr. ij. quem sequitur Gabriel qu. vnica, artic. iij. libr. ij.) respicit ordinationem potestatis ad tentandum, quæ potestas tentandi est sub potestate diuina. Et licet intentio diaboli in tentando contraria est intentioni diuinæ, cum illa sit mala, illa bona, nihilominus vtitur Deus tentatione diaboli. Tentatio enim qua diabolus tentauit beatum Iob, quantum fuit de voluntate diaboli, fuit ad seducendum, sed eam ordinauit Dominus ad bonum, scilicet ad patientiæ probationem & coronationē. Sic cum Dominus permittit malos tentatione diaboli vinci, deceptio ipsa qua tentatus decipitur, in quantum pœna debitum peccatis decepti à Deo est. Nam & pœna, quia iusta, bona est, & culpæ ordinatiua. Et angeli mali à Deo mittuntur. Vnde 3. Regū vlt. dicitur, quod exercitus cœli stabat coram Domino à dextris & à sinistris, scilicet boni angeli & mali. Similiter in tentatione Iob, malis angelis vtitur Deus bene, sicut & homo Dei creaturis malis, & multa alia testimonia adducit Gabriel vbi supra. Nec propter hoc Deus mittit eos ad seducendum & perdendum animas, cuius est saluare, secundum illud 1. Timo. 2. Qui vult omnes homines saluos fieri. Vide latius Gabrielem ibidem. Et missio malorum nihil est aliud quam ordinatio potestatis eorum ad puniendum, & permissio voluntatis eorundem ad seducendum, Deus tamen iustè operatur propter peccati pœnam infligendo. Vnde Glof. super illud Psal. Immisiones per angelos malos. Et est B. Augul. Possimus sine dubitatione malis angelis attribuire mortes peccatorum, & mortes primogenitorum & obdurations Aegyptiorum. Hanc enim rem cum Deus facere dicitur, non infligendo & inspirando, sed deferendo hoc facit, vt illi operentur in filios diffidentia, quod Deus iustè debiteque permittit. Vide latius Gabr. allegans ad hoc auctores.

Mysterium dicitur secretum, & illud (vt scribit sanctus Bonauentu. di. xj. circa textum libr. iij.) non est inuestigandum, vt homo velit ratione comprehendere quod Dominus voluit occultare, & qui aliter facit, peccat, & præsumptuosus est, dum se eleuat ad id ad quod non potest pertingere. Qui autem disputat de fide, non ad mysterij inuestigationem, sed potius ad defensionem, ille non facit contra hoc quod dicit Aug. & Magister dist. xj. libr. iij. cum ait: Mysterium fidei credi salubriter potest, inuestigari salubriter non potest, & c.

Mysticum interpretatur absconditum. Inde theologia mystica, quæ immittitur ad sui doctrinam experientis habitis ad intra in cordibus animarum deuotarum. De qua Gerf. parte iij. de mystica theologia speculatiua, cōsi. j. & in fine. videatur in dictione Theologia.

Mitis dicitur qui semper fuit sine ira, scilicet pius & humilis, mansuetus verò qui de veritate reducitur ad hoc, secundum B. Thom. super Psal. 24. Et mitis propriè dicitur lenis, clemens, mansuetus, cuius contrariū est immitis, hoc est asper, sæuus, crudelis. Vel mitis secundum Gorram est qui alium non offendit. Mansuetus verò qui se offendentes tolerat. Vnde per Metaphoram mitis pro tranquillo accipitur. Virgilius. Mitis vt in morem stagni placidæ que paludis. Accipitur & pro maturo, idē. Sūt nobis mitia poma.

A mitis

A mitis fit mitesco, hoc est mansuesco, vt feræ educatæ domi mitescunt: à quo mitigo, id est, mitem ago, sed hæc ad Grammaticos. Et Christus saluator noster mitis fuit verbis & factis. Hinc ipse dicit: Dificate à me, quia mitis sum & humilis corde, de quo per pulchrè loquitur, & scribit Gerf. parte ij. ser. de verbis Domini. Venite ad me omnes qui laboratis. Mititatem Christi imitari hortatur ibidem Gerf. vide & vocabulum mitis in dictione beatitudo.

Mixtio est miscibilium prius alteratorum vno in aliquo effectu communi, in quo saluantur virtualiter miscibilia, non quantum ad substantiam, sed quantum ad qualitates eorum, non tamen secundum gradum intensum, secundum quem fuerunt in miscibilibus, sed secundum gradum remissum: & mixtio est inferius ad generationem secundum Scotum saltem simplicem. Nam ad generationem simplicem non requiritur, nisi vnum actiuum particulare & vnum passiuum. Similiter vnum quod generatur, & vnum quod corrumpitur. In mixtione autem requiruntur plura miscibilia se mutuò alterantia & corruptentia: in quorum natura corruptis formis miscibilium: puta, elementorum introducitur forma mixti, alia à qualibet forma miscibilium habens tamen aliqualem conuenientiam seu temperamentum medium cum miscibilibus. Et mixta dicuntur componi ex elementis, quia frequenter elementa concurrunt ad generationem mixti, non autē semper concurrunt. Nam aliquando mixtum generatur ex mixto sine coactione substantiæ elementorū, quandoque mixtum generatur concurrente vno elemento, quandoque cōcurrentibus pluribus, quæ latius videatur apud Philosophos. Videatur & Scot. di. xv. li. ij. & Gabr. eadem dist.

Modestia est in animo continens moderatio cupiditatum, secundum Cice. libr. iij. Rhetor. no. Vel est per quam pudor honestatis clarum & stabilem comparat auctoritatem. Vel est scientia earum rerum, quæ aguntur aut dicuntur collocandorum secundum eundem libr. j. offi. Modestia secundum B. Thom. ij. ij. quæ. cxliij. est virtus moderatiua passionum, ideo adiungitur temperantiæ (vt virtuti principali) quia est circa difficillima. Modestia (vt inquit Cortesius lib. iij. suarum sententiarum. dist. viij.) est mediocritas metatrix, ex qua humilitas oritur, quæ cum sit signata animo frænum adhibet, ne insolentius supra naturam suam tollatur.

Moderamen. Vnde moderamen inculpatæ tutelæ (vt notat Gabr. dist. xv. q. iij. libr. iij.) est dum quis causa tuendi vel defendendi se resistit aduersario cum tanto moderamine, quod nō excedit modum in defendendo plus lædendo ex proposito aduersarium, quam illata exigat violentia, de quo apud iurisperitos.

Moderamen salarij ex quatuor attendi potest secundum Alexan. xliij. parte iij. membr. ij. & post eum scribit hoc idem Gabriel. di. xv. quæ. vj. libr. iij. sentent. scilicet ex quantitate causæ, ex labore aduocationis, ex scientia & facundia aduocantis, & ex cōsuetudine regionis. Puto tamen inquit Gabriel, omnia illa rednci posse ad laboris quantitatem præsentis vel præteriti. Nam causa magna maiorem curam & sollicitudinem habet, & per consequens maiorem laborem exigit infideli aduocato. Sic scientia & facundia laborem habuerunt præteritam, quibus hæc acquisita sunt. Regionis quoque consuetudo, quatinus est rationalis, innitur quantita-

ti laboris. Nam labores, vigiliae, & fatigationes vendi possunt, non dona Dei gratis accepta. Vide latius Gabriel.

Modus, species, ordo ita describuntur à Gerf. parte iij. in descrip. rer. ad Theo. vii. Modus in rebus est limitatio diuinæ potentiæ efficiētis. Species est limitatio diuinæ sapientiæ exemplantis. Ordo est limitatio diuinæ bonitatis finientis. Mensura est modus, numerus est species, pondus est ordo & primis correspondet vnitas, secundis veritas, tertiis bonitas. Modus & mensura & vnitas in libero arbitrio vt tale est, attenditur in efficiendo vel non efficiendo liberè conformiter ad diuinam potentiam agentē. Species numerus & veritas conformiter ad diuinam sapientiam exemplantem. Ordo, pondus & bonitas conformiter ad diuinam bonitatem finientem. Hæc Gerf.

Modus cognoscendi Deum est quadruplex (vt habet S. Bona. di. xxij. ar. ij. quæst. iij. libr. ij. & post eum clarius scribit Gabr. eadem di. qu. vnica, ar. iij. dub. ij. scilicet per fidem, per contemplationem, per apparitionem, & per apertam visionem. Primum est gratiæ communis. Secundum gratiæ excellētis, Tertium gratiæ specialis. Quartum gloriæ consummantis, & illi modi distinguuntur secundum diuersum modum diuinæ præsentia: præsentia dico secundum quod præsens est in ratione obiecti: Et sicut Aug. dicit, præsens intellectu ad videndum. Nam in primo præsens est Deus aliis quibus se reuelauit, quorum auctoritati credimus. Quod enim credo Deum esse trinum & vnum, hoc credo Dei filio, qui hoc enarrauit & prædicauit, & spiritui sancto, qui hoc patribus inspirauit: quod enim credimus hoc auctoritati debemus, sicut dicit Aug. in de utilitate credendi. In secundo modo est præsens in effectu proprio, qui modus tanto est eminentior, quanto effectu diuinæ gratiæ magis sentit in se homo, veltiam quanto melius scit considerare Deum in exterioribus creaturis. In tercio est præsens in signo proprio sicut apparuit Abraham in subiecta creatura, quæ ipsam Deum figurabat. Et sicut spiritus sanctus apparuit in columba & in igne linguis dispersitis. In quarto est præsens in seipso, quo videtur in lumine proprio, quia facie ad faciem in vultu suo, quæ visio merces est omnium meritorum. Primum & vltimū cognoscendi genus non competebat statui innocentia propter cognitionem anigmaticam, & propter hoc quod cognitio fidei plurimum est ex auditu, vt dicit apostolus ad Rom. 10. vltimū verò propter summam perfectionem, ideo modo exhibebatur homini in statu viæ exitenti, sed in præmium promittebatur. Media verò duo, scilicet contemplationis & apparitionis vtrique statui innocentia & præsentis miseria communia esse potuerunt maximè contemplationis, quæ ibi potissimè vigeat, tum propter animæ puritatem, tum propter carnis & inferiorum virium subiectionem, quibus duobus, quia communiter caret anima in statu naturæ lapse, ideo non potest ad illum gradum contemplationis attingere. Et secundum hæc exponendæ sunt sanctorum auctoritates, sicut Hugonis li. de sacramentis, dicentis: quod Adam cognouit Deum ea cognitione, qua per præsentiam contemplationis scienti manifestius cernebatur. Item illa magistri, iij. libr. di. j. Homo ante peccatum sine medio Deum videbat, & similes quæ intelligendæ sunt de cognitione per contemplationem, non per remotionem cuiuscunque

Lexic. Theol.

I 3

medij, sed per remotionem velaminis & obscuritatis, qualis est in his qui aliquo modo vitio peccati infecti sunt. Gabr. vide & ad hoc S. Bonauen. vbi supra.

MOLIR est cum difficultate conari, etiam à mole (vt inquit Richar. di. xxxiii. artic. iij. libr. iij. circa literam. Vnde Magister in textu eadem diff. igitur si vir aliam uxorem vult accipere, manifesta patet ratio, quia suggerente diabolo odij fomitem exosam eam habuerit, & ideo eam dimittere mendacij falsitate molitur. Varia apud Grammaticos & elegantiores moliri significat.

MOLLICIES opponitur perseuerantia. Est enim mollis qui recedit à bono propter tristitias causatas ex defectu electionum, quasi cedens debili mouenti secundum Aristo. libro 7. Ethic. Vnde Paulus & Ortesius distinctione viij. libr. iij. suarum sententiarum dicit. Molliciem ob eam causam à bonorum genere recedere, propterea quod languidius in perferendo liquecit facileque (vt ait Aristo.) ab imbecillo flente torquetur. Est etiam mollicies contra castitatem, quæ alio nomine dicitur immunditia, seu voluntaria pollutio, & est vitium contra naturam, quando, scilicet procuratur pollutio venerea delectationis causa absque concubitu, & hoc vitium fit per frictionem vel frictionem membri pudendi, etiam si propter ætatem non fuerit subsecuta pollutio, vt inquit Gerson parte ij. tractatulo, de confessione molliciei, quoniam ibi est complementum delectationis illecebrosæ, & forsitan perdidit virginitatem saltem animi, & magis perdidit, quam si pro illa ætate iuisset ad mulieres. Fortè tamen probabiliter (vt idem ait) dici potest quod per pœnitentiam virginitas reparatur non polluta, sicut de mentali corruptione, quæ sic in cōsensu intrinseco esse dicimus, dum corporalis defloratio seu pollutio non est subsecuta, hæc Cancel. Et hoc peccatum (vt idem ait de arte siue scientia audiendi confessiones) committitur etiam ante pubertatis annos, imò & semper imputatur in vigilia, dum completa transit delectatio, etiam pollutione non existente. Et tracta. de pollutione diurna idem ait propositione ij. Nulla pollutio diurna debet propriè dici mollicies, nisi fuerit per consensum liberum, vno modo vel alio prouocata vel extorta, quoniam sicut non fuit pollutio hæc in potestate patientis, ita nec peccatum: mollicies autem sonat in peccatum, quoniam dicit Apostolus: quod neque molles regnum Dei possidebunt.

MOMENTVM sumitur dupliciter, pro instanti & pro tempore imperceptibili, secundum B. Thom. su per Epistolas 1. Cor. 15. le. 9. Et momentum propriè significat exiguam quandam mutationem & penè indiuisibilem, veteres hoc etiam momen dicebant quod Græci atomon vocant. Lucretius, Momine si à paruo possunt impulsâ moueri. Et vt scribit Rich. di. xliij. ar. v. q. j. in fine libr. iij. Momentum angustissimum temporis spacium, in quo mora est breuis. Vnde Apostolus 1. Cor. 15. ait: Omnes resurgemus in momento. Et dicit ibi Rich. quod verbum momentum non cogit, quod in eodem instanti resurgunt illi qui in aduentu iudicis inueniuntur, & c. A momento venit momentaneum, hoc est caducum, & quod facile mutatur ac deficit. Deriuantur autem à moueo. Vnde & mobilis qui facile mouetur, mobilitas, mobiler, motio.

MOLACHVS idem est quod solitarius. Et dicitur à

monos, id est solus, & is est qui viuit separatus ab hominum conuersatione. Et à monos venit etiam monarcha, id est vnicus princeps, & monarchia, hoc est vnus principatus. Et monarchiam supremam ponit Arist. Deum esse. De monachis plura scribit Gerson in suis operibus. Et aliàs de his multa scribuntur.

MONETA dicta est quod nos signi impressione vel autoris vel precij moneat. A quo monetarius qui monetam cudit. Potest autem moneta tribus modis falsificari secundum quod tria sunt de substantia monetæ, scilicet materia metallica, quæritas ponderis, & publica forma, vt dicit Panor. in c. quanto, de iureiur. Et in quolibet horum potest committi falsitas. In substantia, quia non seruatur liga legitima. Liga, id est species mixturæ vel gradus metalli propter admixtionem vilioris materiæ, aut materia consueta in quantitate excessiua. In pondere, quia non habet legitimum pondus. Et de hoc videlatus Gabriel. In forma committitur falsitas quando mutatur nomen, signum aut imago eius qui monetauit. Est autem hæc forma monetæ quædam testificatio veritatis & iustitiæ ipsius monetæ, quod, scilicet sit veræ substantiæ & iusti ponderis, vt dicit Guilhel. Orem, in suo tracta. de moneta. Vnde frequenter in moneta Christianorum principum vel communiatatis, ponitur imago Dei, vel alicuius sancti, & nomen eius aut signum crucis, quod antiquitus fuit institutum in testimonium veritatis monetæ in materia & pondere, vt dicit Guilhel. Orem. Si ergo princeps sub ista institutione mutet materiam siue pondus, ipse videtur tacitè mendacium & periurium committere, ac falsum testimonium perhibere. Ipse enim abutitur hoc vocabulo moneta. Nam dicitur moneta secundum Hugui. à moneo, quia monet ne sit fraus in metallo vel pondere. Mutatio autem monetæ multipliciter fieri potest, de quo legas Gabrielem di. xv. quæst. ix. libr. iij. Falsificans verò monetam in substantia, forma vel pondere peccat mortaliter, in damnum reipub. tenetur damnum illatum restituendo compensare, quia talis iniuste damnificat. Item expendens scienter monetam falsam pro vera & iusta, falsarius est: tenetur restituere illata damna. Item expendens scienter monetam non currentem aut aliàs minus valentem pro bona & currente, fraudat proximum, & tenetur restituere, ita sentiunt Angelus in summa & Anton. Et post eos latius probat & declarat Gabriel vbi supra. ar. ij. Transferens autem vt vult Anton. monetam de certo loco vbi minoris valoris æstimatur ad locum, vbi magis valet, non peccat, si non aliàs fraudem committat: quia licet (vt inquit Gabriel) cuilibet ex industria sine alterius dā no lucrum querere, & cæ. Et mutatio monetarū (vt ait Gerson in regulis moralibus) potest esse par aut maius delictum ex se quam esset in casu falsam aliquam fabricare: quoniam secundū damnū Reipublicæ opus tale quodlibet assumit modū culpæ. Quod si Princeps dicat se Dominum monetæ esse: fit ergo dominus bonus dispensator, nō tyrannus dissipator. Gerson plura: Gabriel vbi supra.

MONSTRVM dicit de ordinationem aliquā in natura, & dicit etiam substantiā aliquā. Substantia, vt quidam dicunt, causam habet positiuam, quæ est Deus. Inordinatio illa non habet causam positiuam, sed priuationem, & hæc est vt in plurimum improprio virtutis

io virtutis agentis ad materiam, aut enim materia superabundat: aut deficit secundum proportionem caloris operantis & virtutis. Vnde Augustinus tertio de Trinit. Voluntas Dei prima, & summa causa est omnium specierum atque motionum. Nihil enim fit, quod non de interiori aut intelligibili aula summi Imperatoris egrediatur secundum ineffabilem iustitiam. Et non solum fecit ea, quæ perseuerantia consuetudinis admirationem admittunt, sed etiam ea, quæ propter raritatem & insolitum euentum mira videntur: vt sunt defectus luminarium, & terræ motus, & monstri animantium partus, & his similia, quorum nihil fit sine voluntate Dei. Et loquitur Augustinus de mōstris, quantum ad id quod habent frustratum: tamen aliter posset dici, vt scribit sanctus Bonauentura distinctione quadagesima quinta, in dubiis literalibus libro primo, quod monstra etiam sunt à Deo puniente, quando pœnæ sunt: & sic habent rationem ordinis, quamuis enim Deus non faciat contra ordinem in finem, facit tamen contra solitum cursum naturæ frequenter, vel ad vindictam vel ad misericordiam. Et monstrum secundum Philosophum libr. 2. Physico. est indiuiduū productum sub dispositionibus suæ speciei pro tunc notabiliter disconuenientibus præter solitum cursum naturæ, vt est hermofrodita vel androginus. Et sicut refert Scotus distinctione sexta, quæstione secunda, libro iij. de monstro quodam, quod habuit duo capita, quorum vnum expressit nolle de eo, de quo aliud expressit velle. Vnum enim voluit continere & sobriè viuere, at aliud lasciuere & epulari: & cum vnum per os suum excederet, reliquum clamabat se grauari: diuersitas itaque fuit in illo monstro voluntatum, scilicet velle & nolle: & ita duæ fuerunt ibi animæ secundum Scotum.

MORA est expectatio, tēporis dilatio. A quo morula diminutiuum. Augustinus libro confess. Quæro quomodo dies dicitur non tantum morula Solis super terram, secundum quod aliud est dies, aliud nox. De moris autem Angelorum, vide supra in dictione Angelus.

MORALIA veteris testamenti, vide in dictione Leges veteris testamenti. Moraliter agere, vide in dictione Agere. De moribus bonis & malis, videantur libri Ethic. Aristotelis, & aliorum Philosophorum, & Gerson in multis locis, quæ (ne prolixior sim quam oportet in hoc opere) relinquam curiosis legenda de his.

MOROSVS (vt scribit Gabriel dist. xv. quæst. xliij. dub. iij. libro iij.) dicitur qui non tradit rem quam tradere tenetur, licet etiam tradere intendat: & habet communiter locum in debitis, commodatis, depositis: item in ablatis contra domini voluntatem. Nam fur aut raptor semper est in mora, semper tenetur restituere si potest. Et quod aliquis sit vel dicatur morosus, quatuor requiruntur. Primum, quod teneat rem quam tradere teneatur. Secundò, quod sciat se teneri, vel saltem quod scire debeat. Tertio, quod interpellatus seu monitus fuerit ad tradendum, & hoc à die vel ab homine. A die, si dies vel terminus tradendi constitutus est. Tunc enim terminus ipse adueniens dicitur interpellare ab homine, si termino tradendi non constituto à domino rei per se vel per alium petitur traditio. Quarto, quod habeat possibilitatem tradendi. Et morosus in tradendo rem quam tradere tenetur: si res perit, etiam sine

sua culpa, casu fortuito, tenetur de damno domino rei, maxime si fuerit dubium, an res etiam apud dominum restituta perisset: patet per regulam iuris. libr. vj. Moral. vbi dicitur: Mora sua vniciue est no ciua. Hæc Gabriel, qui est paulò longior: de hoc aliàs. Morosus dicitur qui est peruersus moribus, Cicero: At sunt morosi, & anxii, & iracundi, & difficiles fenes: à quo morositas, quæ dicitur animi quædam displicentia, quum iugi & subrustica asperitate commouetur, quando non ita ad vnguem, & ex eius sententia actum est quod postulabatur. Differt autem morosus à morato, quia morosus, qui est malis moribus. Moratus, qui bonis moribus est præditus. Et morè gerere, obsequi, obedire. de quo aliàs apud Grammaticos videatur.

MORS est recessus animæ à corpore, secundum Aristotelem libro de morte & pomo. à quo morior & mortalis, id est morti subiectus: & mortiferum, quod mortem affert, & morticinus, exanguis, corruptus, vt caro morticina, quæ in vlcere est ferè corrupta. Et mors dicitur multipliciter (vt scribit sanctus Bonauentura distinctione decima octaua, libro tertio: circa textum.) Est enim mors separatio animæ à corpore. Et est mors separatio à Deo per peccatū, & est mors separatio animæ à visione Dei ad tempus. Et cum dicit Ambrosius, Quod Christus mortuus est pro debitoribus mortis, accipitur mors primo modo & quarto modo. Omnes enim sumus debitores mortis primo modo: & omnes erant debitores mortis quarto modo: & nos ipsi debitores essemus, nisi precium solutum esset. Et vt scribit Gabriel distinctione vigesima prima, articulo primo, libro tertio, Mors hominis, inquit, non est nisi separatio animæ à corpore. Hac enim anima à corpore separata, totum compositum moritur, quia desinit esse compositum: caro moritur, quia priuatur forma quæ essentialiter est vita. Anima & si annihilari potest, manens tamen mori non potest, quia seipsa viuit essentialiter, & non per aliquod superadditum. Vnde impossibile est animam esse & non viuere, sicut impossibile est animam esse & non esse animam. Verbum per communicationem idiomatum moritur, quando desinit subsistere in natura assumpta viuente. In passione verò Christi anima realiter & verè separata est à carne, quia in clinato capite tradidit spiritum. Ioannis decimono no. & Matth. vigesimo septimo. Clamans voce magna emisit spiritum. Illa traditio & emissio spiritus fuit separatio animæ à carne. Et hac separatione animæ Christi à carne, non solum Christi humanitas & corpus, sed & ipse Christus verè fuit mortuus, vt & probat Gabriel vbi supra. art. ij. quia vtrunque vita quam habuit priuabatur. Et quæuis in morte Christi facta est animæ & carnis separatio, māsit tamè diuinitatis cū vtraque in dissoluta vnio. Nā Christus sepultus est, & simul descendit ad inferna, vt dicit symbolū. Nō autè descendit, nec sepultus est secundū diuinitatē, secundū quā est immutabilis: igitur secundū naturā assumptā sibi vnitam: nihil autem assumptæ naturæ fuit in sepulchro nisi corpus, nec in inferno nisi anima, & Christus vtrouque fuit: ergo vtrouque fuit natura diuina vnita naturæ assumptæ in sepulchro carni, in inferno animæ. Et licet caro Christi in sepulchro (vt scribit Gabriel art. iij. dub. ij. vbi sup.) habuit causas intrinsecas & extrinsecas naturales ad sui resolutionē, nō obstāte vnione ei⁹ cū verbo,

non tamen fuisset resolutum, sed à putrefactione conservatum non miraculo. Vnde Psalm. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Vide latius Gabrielem ibi, & in fine dubij concludit, quod nulla substantialis forma tenendo unitatem formæ substantialis in composito) successit separationi animæ, sed materia corporis Christi fuerat nuda, quantum ad formas substantiales, non habens in se per illud triduum quo fuit in sepulchro aliquam formam substantialem, licet habuerit formas accidentales, ut latius apud Gabrielem videre poteris.

¶ **MORS** tripliciter potest homini contingere (ut scribit sanctus Bonaventura distinctione decimanona, quæstione quinta, libro secundo, & eum imitatur Brulefer distinct. eadem, quæstione quinta) aut per elementorum pugnam & dissolutionem, id est elementorum qualitates, siue qualitates primas, aut per huius radicalis consumptionem, aut per extrinsecam læsionem. Primo modo contingit per qualitates intrinsecas primas partium organicarum, quæ sunt ad invicem contrariæ, & ita potest vna superare aliam. Vnde contingunt febres & aliæ infirmitates ad mortem disponentes. Secundo contingit ex continua consumptione humidi per calorem naturalem, quo tamen deficiente sequitur mors. Et licet per humidum cibale restauratur deperditum, non tamen talis puritate qualis fuit in deperdito etiam virtus conuersiva, quia est agens physicum, ideo agendo reparatur, & ita debilitatur continuè, donec non potest conuertere cibum, nec restaurare deperditum in eam puritatem, quæ sufficit ad conseruandam vitam. Hinc homo deficiente senescit, & senectâ sequitur mors, quæ etiam sequitur si nullum extrinsecus læsionem accideret. Tertio modo contingit mors per læsionem extrinsecam, ut per aerem, ignem, vel aquam, aut violentiam à dæmone, bestiis, vel homine, vel alio opprimente aut lædente. Et si homo in paradiso nõ peccasset, mortuus non fuisset, ut scribit Gabriel distinctione decimanona, quæstione vnica, articulo secundo, conclusione iij. libro secundo. Vnde Romanorum quinto: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors. Potuit enim omnia cauere inducentia mortem, & si non cauisset, peccasset: & ita innocentiam perdidisset. Sic enim habuit præceptum de comedendo de omni ligno Paradisi excepto ligno scientiæ boni & mali, ut vult Magister distinct. xx. ita & habuit præceptum naturale de cauendis cæteris sui corruptiuis. Quod si non fecisset, peccasset, & innocentiam statum excessisset. Gabriel.

¶ **MORS**, ut est priuatio vitæ, habet comparationem ad inferentem, & ad eum qui sustinet. Vnde aliquis dupliciter potest tradere alium in mortem, ut scribit sanctus Bonaventura distinctione decimanona, circa textum libri tertij sententiarum, aut quia facit ut alij inferant ei mortem, aut quia facit ut ipse sustineat mortem, & quoniam sustinentia mortis Christi fuit à Deo parte, & fuit à Christo: quia Deus pater voluit quod ipse sustineret mortem, & ipse voluntariè sustinuit. Hinc est quod traditus dicitur à patre, traditus enim à se. Rursus, quia Iudas & Iudæi procurarunt, ut alij inferrent ei mortem. Hinc est quod traditus dicitur à Iuda & Iudæis, & quoniam fuit laudabilis mortis sufferentia: illatio autem fuit vituperabilis. Hinc est quod traditio Dei, & Christi laudatur, & Iudæ & Iudæorum vituperatur: & sic pa-

ter quod mors à parte sufferentis fuit Deo placita & accepta, sed à parte infligentium fuit tantum permissa. An autem concedendum sit quod Iudæi operati sint bonum, responderi ibidem sanctus Bonaventura, quod est opus operans, & opus operatum, & bonum potest dicere bonitatem circa opus operans, vel circa opus operatum. Sic circa opus operans est simpliciter negandum, quia tale opus in Iudæis simpliciter fuit malum. Circa verò opus operatum, quod quidem fuit mors & passio Christi, hoc dupliciter potest intelligi. Aut primò & perse, & sic est falsum quod Iudæi sunt operati bonum. Illud enim opus operatum bonitatem non habuit ex intentione Iudæorum. Si autem intelligitur per accidens & ex consequenti, sic habet veritatem. Iudæi enim operati sunt passionem Christi, quæ quidem fuit maximum bonum & saluberrimum toti mundo. Hæc sanctus Bonaventura.

¶ **MORS**. Mortem subire intentione placendi Deo, potest esse tripliciter, ut scribit sanctus Bonaventura distinctione trigesima, quæstione secunda, libro tertio. Vno modo quando adest necessitas vel deserendi iustitiam vel amittendi vitam. Alio modo quando se offert opportunitas diuinam gloriam manifestandi & ædificandi Ecclesiam. Tertio modo solum ex hoc, quod vitæ suam habet exosam. Primum est iustitiæ & necessitatis. Secundum est perfectionis & supererogationis. Tertium est seueritatis & crudelitatis. Vnde Augustinus: Illos qui semetipsos præfocant & præcipitio collidunt propter vitæ presentis odium, dicit esse sceleratissimos homicidas, tractans illud Ioannis duodecimo: Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Pro loco autem & tempore, ut vult Bonaventura, vbi talis optio detur, vel quod iustitia deseratur: vel quod vita perdat: ibi omnes quantumcunque sunt imperfecti, tenentur mortem subire, & præeligere magis Deo dilecto mori, quam ipso offenso viuere. Vbi verò talis necessitas non imminet, nec datur optio, tamen offert se oportunitas manifestandi diuinam gloriam, & ædificandi Ecclesiam, si homo se morti exponat, mortem subire est perfectionis & supererogationis, ad quam non omnes tenentur pro Christo. Potes ad hoc videre Gabrielem non ineptè scribentem, sermone de sancto Bartholomæo, vbi de martyrio scribit. Et si (ut inquit Gerson parte secunda, tractatu de non esu carni) pro temporalibus quibusdam adipiscendis conseruandis, non dico infirmitati, sed vitæ periculo, & morti libenter nos exponimus: multò magis pro bonis spiritualibus acquirendis, conseruandis aut recuperandis seu restaurandis, vel pro malis depellendis, non est quomodolibet illicitum, vel irrationabile similia perpeti, & cæt. De morte quoque & arte moriendi multa scripsit Gerson in suis operibus, & cæt.

¶ **MORTALE** accipitur tripliciter. Vno modo dicitur naturalem aptitudinem ad moriendum. Alio modo possibilitatem ad moriendum. Tertio modo necessitatem, ut scribit S. Bonaventura. distinctione xliij. artic. j. quæstione quarta, libro iij. Oppositum est immortale, de quo videatur in litera I. Dicitur, & mortale quod mortificatur in litera I. Dicitur, & mortale quod mortificatur: vnde & mortale peccatum, quod animam occidit, & separat animam à Deo, de quo infra in litera P.

¶ **MOTVS**

¶ **MOTVS** est aduentus in potentia secundum Aristotelem. Et motus etiam motio dicitur: hinc terræ motus, cuius causa sunt venti in cauernis terræ inclusi. Et motus secundum Occam est realiter ipsum mobile acquirens successiuè partem formæ vel loci, & tunc idem erit motus & motum. Vel dicitur quod supponit pro mobili & termino successiuo adquisito, & ita non est quid vnum, sed simul subiectum mobile & terminus, qui successiuè subiecto acquiritur. Per subiectum intelligo mobile, ut inquit Gabriel distinctione ij. quæstione secunda, articulo j. libro ij. Vide Occam de motu in ij. quæstione. ix. qui plura de hoc scribit. Et apud Physicos, qui non parum multa de motu commentantur, quæ relinquo studiosis perscrutanda.

¶ **MVNDS** localis (ut scribit Occam j. quodlib. qu. v. & post eum Gabriel quæst. iij. distinct. ij. libro ij.) est coexistentia alicuius successiuæ & continua diuersis locis sine quiete media. Dicitur successiuæ, quia si simul coexistet diuersis locis, sicut anima diuersis corporis membris, non moueretur: propter quod Deus, qui omnibus locis præsens est semper, non mouetur localiter. Dicitur diuersis locis, quia manens in eodem loco præcisè non mouetur. Dicitur continua sine quiete media, quia si intercipitur per quietem, non est iam motus vnus, sed potest esse plures. Similiter si Deus corpus vnum existens in vno loco corrumpet, & postea reproduceret in alio loco, non esset motus localis, licet corpus illud successiuè coexistet diuersis locis, quia non est successio continua: vnde & Angelus mouetur localiter, quia potest successiuè coexistere diuersis locis sine quiete media. Hinc dicitur ad Hebræos primo. Nonne omnes sunt administratores spiritus missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis. Cui autem mittuntur de cælo ad nos, sunt in diuersis locis continuè & successiuè, nec sunt vbique nec simul pro eodem instanti in cælo & in terra. Et dum ad terram à Deo mittuntur, non manent in cælo: & dum sunt in cælo empyreo, non sunt in terra, ut vult Damascenus libro secundo, cap. iij. Et ideo cum mittuntur de cælo ad terram successiuè, assistunt diuersis locis. Confirmatur, quia anima beata æquabitur Angelo, iuxta promissiones Christi, Matth. vigesimo secundo: Erunt sicut Angeli Dei. Anima verò beata, imò beatissima, quæ est Christi, localiter mouebatur: quia descendit ad inferos, sicut dicit articulus fidei. Item Angelus non solum ad motum corporis cui assistit, sed perse immediatè absque corporis cuiuscunque mutatione potest localiter moueri, quia non semper eum mittuntur, assumunt corpora: non enim mittuntur ad operationes corporales exercendas, quomodo missus fuit Raphael Tobiz, sed frequenter ad intellectus illuminationem, aut effectus inclinationem: sicut Angelus missus ad Ioseph in somnis, Matth. i. Hæc autem non fiunt in corpore, sed in mente. Gabri. qui rem latius probat ar. ij. vbi supra.

¶ **MOVERI** localiter aliquid potest esse vel imaginari tripliciter (ut scribit Dominus Cardinalis Cameracensis quæstio. v. articulo. ij. libr. iij. senten.) Primo modo propriè, quia transit de loco ad locum, dimittendo locum in quo præfuit, & acquirendo nouum, & transeundo per locum medium, si sit locus medius inter primum & secundum: sic corpus Christi non mouetur localiter, quando incipit esse sub sacramento. Secundo modo minus propriè aliquid

potest dici moueri localiter, quia dimittit locum in quo præfuit, & habet nouum locum: nec tamen transit per mediū locū, quauis sit locus medius inter primum & secundū. Et sic corpus Christi nõ mouetur localiter, quādo incipit esse in sacramento: quia non dimittit primū locū, si tamen dimitteret illū, quāuis non transiret per mediū, diceretur moueri localiter isto modo. Tertio modo & adhuc minus propriè aliquid potest dici moueri localiter, quia præfuit in loco, & acquirit vel habet nouum locū, quāuis nõ dimittat primū, nec transeat per mediū. Et sic corpus Christi mouetur localiter quādo incipit esse in sacramento: quia isto modo moueri localiter, nihil aliud importat, nisi esse hīc, & immediatè fuisse alibi, & nõ fuisse hīc. Nec est concedendum quod corpus Christi mouetur de cælo ad sacramentū, quia moueri de aliquo loco, est dimittere illum: ideo corpus Christi mouetur mutatione, quæ est ab esse in cælo, ad esse in sacramento: quia simpliciter in cælo & in sacramento. Hæc Aliacensis vbi supra.

¶ **MOVERE** organicè & non organicè, vide infra in distinctione, Potentia organica.

¶ **MOTIVA** vis sensitiva est duplex, scilicet naturalis & animalis. Vis motiva naturalis est, quæ non mouet per apprehensionem, nec est subiecta imperio rationis, & talis est virtus vitalis & pulsatiua, quæ mouet arterias & cor secundū dilatationem & contractionem. Et huiusmodi virtus est in corde, sicut in proprio organo, vnde solum habet esse in animalibus perfectis pulmonem & cor habentibus. Et hæc vis per spirationem, & respirationem est principium, contemperandi calorem cordis & corporis. Vis motiva animalis est, quæ mouet per apprehensionem, & est triplex, quia quædam mouet per modum dirigentis, quædam per modum imperantis, & quædam per modum exequentis: ex beato Thoma, opusculo de potentiis animæ.

¶ **MOTVS** habet plures species. Est enim motus circularis, motus obliquus, & motus rectus, motus progressiuus, & cæt. De quibus & multa de motu apud Physicos perquire.

¶ **MOTVS** animæ nihil aliud est (ut scribit Gerson parte ij. in compendio Theologiæ de primis motibus, an sint peccata) quàm animæ inclinatio in aliquid. Et ideo illis animæ viribus seu potentiis, quibus inclinatio non conuenit, non attribuitur propriè motus. Inclinatio autem est in appetitu, quæ mouet in aliquod agendum vel habendum: & ideo actus appetitiuarum virtutum animæ motus propriè vocantur non actus virtutum apprehensuarum.

¶ **MOTVS** est triplex, scilicet naturalis, sensitivus, rationalis, ut scribit Gerson vbi supra. Motus seu appetitus naturalis est quem non imaginatio gignit, seu causa, sed ipsa qualitatatum naturalium dispositio, quibus naturales animæ vires suas actiones exercent. Hinc motus in nullo rationi subiacet, nec obedit, sed nec voluntas super eo quodcunque habet dominium, cum naturalis sit, & sit extra genus moris seu mortale: & ideo nec in eo peccatum esse potest. Et occurrit iste motus repentè seu subito, ut esset dare exemplum in repentino motu, seu appetitu cibi vel alterius delectabilis. Et dicitur motus naturalis ex eo, quia ad naturalium qualitatatum actionem consequitur. Et vocatur iste ab aliquibus primò primus motus, & dicitur esse in sensuualitate simpliciter considerata.

¶ **MOTVS** seu appetitus sensitivus est, qui ex præcedenti ima

in imaginatione vel precedenti motu naturali consequitur. Et vocatur iste motus secundum primus, quia est ille motus qui primo post motum naturalem in surgit seu occurrit. Et attribuitur iste motus sensualitati, scilicet considerata respectu, prout est quodammodo ad rationem ordinabilis, & ab ea persuasibilis: & est humana, & describitur hoc modo sic: Primus motus est motus sensualitatis, secundum impulsum seminis tendens impetuosè ad fruitionem creaturæ delectabilis, huiusmodi primo motus sensualitatis quodammodo in nostra potestate sunt, & quodammodo non. Si enim quælibet eorum singularim consideretur, sic in nostra potestate sunt, quia quemlibet eorum possumus prouidendo declinare & impedire ne insurgat. Si autem omnes simul considerentur, non sunt in potestate nostra, quia licet impedire possumus, ne iste vel ille insurgat, non est tamen in potestate nostra facere, quin aliquis insurgat: imò dum vni obuiare nitimur ex altera parte potest alius motus surrepere, non enim potest esse simul intentio voluntatis retinentis contra diuersa in actu, vt dari potest exemplum de naua, qui singula foramina suæ nauis obstruere potest, ne per illa aqua intret, sed non potest omnia simul obstruere, vt aqua nusquam intret. Et ratio est, quia huiusmodi primi motus sensualitatis, sicut sunt peccata, ita sunt pœna peccati, scilicet originalis: & ideo merito dicuntur venialia, quia hoc ipso venia digna sunt. Vide latius Gersonem ibi de primis motibus, de quibus & videre potes Alexandrum de Ales parte secunda quæstione centesimavigesima quinta, membro primo. Et Gabrielle. lxxvij. canonis, qui, & diffinitionem primi motus supra positam abundè declarat: & primi motus oriuntur ex lege carnis, quæ immediatè est coniuncta sensualitati, & in diffinitione fructio capitur pro delectatione. Et omnis primus motus vitium est, sicut & quilibet actus surreptitius: quia omnis motus à lege seminis ortus, & omnis actus surreptitius, est contra ordinem primæ institutionis humanæ naturæ, igitur est vitiosus. Sed neque primus motus, neque alius actus in sensualitate est peccatum essentialiter, & in trinfecè, quia illo modo peccatum est in sola voluntate, cuius est liberum arbitrium. Item aliquis motus primus, neque mortaliter, neque venialiter est culpandus: paret de corruptis violenter, de quibus videas apud Augustinum decimo de Ciuitate Dei. cap. xxv. Vnde quædam (inquit Gabriel) violenter corrupta delectationes sentiat, nequaquam tamen peccat, si non mente consentiat. Nullus ergo carnis motus peccatum inducit, si omninò voluntas non consentit. Hinc beata Lucia ad Palsasium tyrannum inquit: Non inquinatur corpus, nisi de consensu mentis. Nam si me inuitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam. Vide alia apud Gabrielem vbi supra: qui & ratione id probat, scilicet aliquos primos motus non esse peccata, & post hoc ait: Non solum primus motus in sensu, sed naturalis condelectatio vel contristatio in appetitu intellectiuo (si ponitur) non est peccatum: quia sicut nec motus sensus, ita nec delectatio vel contristatio naturalis est in potestate voluntatis. Primorum autem motuum illi tantum imputantur ad veniale peccatum, qui sunt voluntarij per liberi arbitrij verum, vel interpretatiuum consensum, quia simpliciter inuoluntarium, non est peccatum secundum bea-

tum Augustinum, & sanctum Bonauent. distinctio. xj. quæst. v. libr. ij. Si tollatur liberum arbitrium, nullo modo erit peccatum. Tollitur autem respectu illius motus, qui nec simpliciter, nec interpretatiue est voluntarius. Vnde carnalis tentatio fieri potest sine actuali peccato, quia illa fit per primos motus. Hi autem fieri possunt non concurrente libero arbitrio verè vel interpretatiue, vt dictum est. Videre potes latius Gabrielem lectione lxxvij. canonis, de primis motibus. Et sermone secundo Dominica xxj. vbi ait, quod ante actum elicatum peccatum esse non potest. Si ergo reluctatur nolens delectabile, & delectationem, coronatur pro resistendi merito, si accepta actu elicito consentiendo, consummatum est peccatum veniale vel mortale. Potest tamen etiam venialiter peccare, si tardius repellit si imperfectè ante plenam deliberationem consentit, & sic patet quando primi motus sunt peccata vel non. De quo latius alius: breuia nobis & pauca sufficiant.

MOTVS rationalis qui est ipsius rationis, cuius est actus humanus regulare, & in finem vltimum dirigere, quæ quidem ratio est potentia superior, in qua fit consummatio, & hinc est quod in ratione consistit peccatum mortale: in sensualitate verò quæ est potentia inferior, non consistit nisi veniale, de quo consulas latius Gersonem parte ij. in compen. The. de primis motibus.

MVLIER est illa, quæ amplius virgo non est. Quare Cicero obiurgantibus eum nonnullis, quod sexage nerarius Popiliam virginem duxisset, respòdit: Cras mulier erit. Mulieris appellatione (vt vult Caius Iuriscònsultus) etiam virgo viripotens continetur, hoc est Matura viro, iam plenis nubilis annis. Vnde & illud de beata virgine Maria dicitur Apocalyp. decimosecundo. Apparuit signum magnū in cœlo, mulier amicta Sole & Luna. Et illud: Mulier circumdabit virum. Et illud Saluatoris: Mulier, ecce filius tuus, & cetera. Et illud Prouerb. vltimo: Mulierem fortem quis inueniet, procul de vltimis finibus precium eius. Hæc enim est mulier illa fortis & sapiens, beata virgo Maria, quæ infirmitatem & fatuitatem primæ mulieris se & posteritatem suam perentis repararet, ac prudètia oris, & pede virtutis caput serpentis contereret, qui primam mulierem decepit, & vicit, vt scribit Gabriel sermone secundo, de natiuitate beatæ Mariæ virginis. Mulier autem secundum Guilhelum Scoti imitatorem distinctione decimo octaua, libro secundo, & alios, dicitur quasi mollis aer, & hoc tripliciter. Primò propter infirmitatem, propter quam est fragilior & mollior ad resistendum malo, quàm vir, vt in pluribus. Secundò propter molliendum, Eccles. quadragimosecundo. Melior est iniquitas viri quàm mulier benefaciens. Lira. Melior est, id est minus mala est, scilicet ad cohabitandum, quia magis emollit cor viri ad peccandum carnaliter quàm iniquitas viri cohabitantis alliciat ad consentiendum. Nam secundum Gersonem in multis locis dicit mulierum cum viris familiaritatem perniciosissimam esse, &c. Vel aliter secundum Guilhelum Scoti imitatorem, vt & refert frater Pelbartus libro secundo Rosarij Theologia, quia vir significat fortitem in virtutibus, mulier infirmum. Melior autem dicitur iniquitas viri, id est hominis fortis casus in vitium, scilicet occasionaliter, quia fortius resurgit quàm mulier benefaciens, id est quàm si infirmus operetur bonum, quia

quia ex hoc in superbiam erigitur. Tertio modo dicitur mulier propter sexum contra virum distinctam, sicut Eva fuit dicta mulier cum esset virgo adhuc in Paradiso, & propter sexum, & propter Adæ inductionem in peccatum molliendo cor illius ad consensum: ergo mollis. Et ob hoc mulier, quasi mollis aer. Vnde Origenes diffinit dicens: Mulier est caput peccati, delicti mater, transgressio legis antiquæ, expulsio Paradisi, & consequenter arma diaboli. Mulierum regulam ponit Gerson parte prima, tractatu de modo viuendi omnium fidelium, cum ait: Regula mulierum est, quod non se indecenter ornatas ostendant. Aures, collum, guttur, & caput tegant: humiliter in Ecclesia, & vbique se habeant, nec alias mulieres per superbiam suam inuident.

MVLTVS, a, um, à quo multitudo, quod est frequentia & copia: & multifariam, quod multis modis fieri potest, & multi quandoque valet, id est omnes: vt cum dicitur: Multi euigilabunt. Multi, vt dicit Augustinus vigesimo de Ciuitate Dei, id est omnes. Et talis modus loquendi (vt inquit sanctus Bonauentura distinctione xliij. ar. j. q. ij. libr. iij.) frequenter inuenitur in scriptura.

MVLTILOQVIUM est multitudo locutionis cum persuluitate vel præter utilitatem vel necessitatem. Et sic intelligitur Prouerb. 10. In multiloquio non deerit peccatum: ex Alexan. de Ales tractat. de multiloquio. Et multiloquium est filia gula, secundum beatum Thomam ij. ij. quæstion. cxvij. artic. vj. Multiloquium quoque multiloquentia dici potest. Et multiloquia nocent contemplatiuo & studioso, & diuina contemplanti, vt vult Gerson parte prima, epistola ad studentes collegij Nauerræ, cum ait: Ad dam expertus quod nihil fermè quieti mentis & contemplationi plus insidiosum, nihil ita preciosissimæ rei temporis, scilicet consumptiuum, nihil potestrem perfectioni scholasticorum aliundè probatorum plus obuians, quemadmodum colloquia, non solum prima, quæ corrumpunt bonos mores, sed etiam illa quæ superflue diuque pertrahuntur, aut super rumoribus vulgò volitantibus, aut super ludicris pluribus, & ineptis fabulationibus, aut super contentionibus hominum in aduersa tendentium, & similibus quibus à mane vsque ad vesperam, imò profundam plerunque noctem dies sensim atteritur: per quæ dum se oblectauerint vel ignauia vel indignationi, vel fastidio suo mederi putantes, tristiores & inquietiores, & mente dissipatiores remanebunt: profunt tamen nec nego (vt idem inquit) probatorum virorum colloquia, qui ascensum contemplationis, & suæ arduitatis discrimina suo labore, suisque periculis experti sunt. Hæc Cancellarius Parisiensis. & ibidem vult parte iij. de mendicitate spirituali, parte ij. &c.

MVNVS capitur dupliciter (vt scribit Gabriel distinctione quadragesima quarta, quæstione vnica, artic. primo, libro primo) Vno modo pro tota congregatione omnium rerum cratarum, siue sint substantiæ siue accidentia. Vnde secundum Possidonium in Meteor. mundus est, qui constat ex cælo, terra, & terrenis, cœlestibusque naturis. Et sic excluditur Deus, qui non est quid creatur. Siue secundum Possidonium, mundus dicitur: qui constat ex diis & hominibus, iisque rebus quæ horum gratia conditæ sunt, ab ornaturque dicitur, quem Græci kósmos vocant. Alio modo pro toto quodam composito vel aggregato ex multis contentis sub vno corpore, &

illo continente. Et hoc dupliciter. Vel præcisè pro partibus, quæ sunt substantiæ, vel indifferenter pro omnibus. Vnde mundus secundum Gersonem parte quarta, in descrip. terminorum ad Theologiam vtilium, est vniuersitas rerum ab arte diuina conditarum, quæ res ab eius dominantissimo & liberrimo regimine suis legibus ordinantur. Vel sic: Mundus est ens vniuersum & perfectum, Vel est vniuersitas perfecta. Iste mundus secundum veritatem quæ ponit sanctus Bonauentura distinctione prima, quæstione prima, libro secundo, in esse productus est, & non solum secundum se totum, sed etiam secundum sua principia, quæ non ex aliis, sed de nihilo sunt producta. Hæc autem veritas & si cuiuslibet fideli sit aperta & lucida, latuit tamen prouidentiam vel prudentiam Philosophicam, quæ longo tempore ambulauit per deuia. Quos redarguit ibi S. Bonauen. & eorum errores de productione mundi, & vbi defecit (inquit ipse) Philosophorum peritia, subuenit nobis sacrosancta scriptura, quæ dicit omnia esse creata. Mundus itaque non fuit productus ab æterno, vt & Brulef. scribit distinctio. j. q. j. libro ij. quia principio creauit Deus cœlum & terram, & mundus per ipsum factus est. Ioan. i. In principio creauit, id est in initio temporis, &c.

MVNVS archetypus (vt inquit Gerson vbi supra) parte iij. est Deus, vt ab ipso vnico & simplicissimo producibilis est mundus exterior pro vtraque sui parte, spirituali, scilicet & corporali. Mundus idealis idem, & mundus exemplaris idem. Mundialis ars, & primordialis idem. Et vt scribit Brulef. distinctio. xliij. q. j. libro j. Mundus archetypus est filius Dei, vel notitia diuina. Vnde sanctus Augustinus dicit, quod mundus iste sensibilis factus est de nobilissimo mundo. Etiam secundum aliquos mundus archetypus capitur pro mundo exemplari, ab archos quod est princeps, & typus quod est mundus, quasi principalis mundus. Et isto modo mundus nihil aliud est nisi esse cognitum rerum creabilium siue idea, vt sunt complexa necessaria, aut determinatione voluntatis, vt contingentia. Et de isto mundo exemplari loquitur Boetius 3. de consol. metro 9. ad Deum. Tu cuncta super no ducis ab exemplo pulchram, pulcherrimus ipse. Mundum gerens, similique ab imagine formans. Capitur & mundus pro homine, qui dicitur microcosmus, id est minor mundus, secundum Philosophum & Grego. quia iuxta aliquid omnis creatura homo dicitur. Iste mundus (inquit Gers.) continet in se duplicè substantiã, corporalem, scilicet & spirituale, Dei capacè, ad finem beatitudinis ordinatas. Iste minor mundus (vt idè ait) est nexus quidam duplicis substantiæ corporalis & spiritualis, ratione cuius nexus ipse capax est omnium, tam spiritualium quàm corporalium, gerens eorum quædam imaginè & exemplum. Macrocosmus verò secundum eundem Gers. est maior mundus exemplatus, & productus à mundo archetypo Deo continens in se vniuersam creaturam corporalem spirituales ad ipsum Deum finaliter ordinatam. Et mundus spiritualis in mundo maiori est vniuersitas creaturarum spiritualium. Vel specialius mundus spiritualis est vniuersitas intelligentiarum separatarum cum suis actibus vel habitibus spiritualibus ordinata ad Deum, & inter se & ad inferiores creaturas. Hierarchia cœlestis idem: speculum æternitatis idem, catena æternitatis idem, catena aurea idem, liber spiritualis idè. Mundus corporalis est vniuersitas substantiarum corporalium vel extensarum cum suis

accidentibus ordinata per genera, species, & individua, & per motus, & fines subordinatos ad supremum finem Deum. Catena argentea idem, liber naturæ visibilis & sensibilis idem, carnis sensibilis mundi idem, scala Iacob idem, vel est macrocosmus. Mundus spiritualis in microcosmo, est anima rationalis, vel habens agere suum separatum ab organo corporeo, potentia rationalis idem, microcosmus spiritualis idem, hierarchia spiritualis & subcoelestis idem. Mundus corporalis in mundo minori est anima, prout ipsa habet agere suum per organum corporeum, aut est compositum ex corpore & anima sic se habente in agere suo corporeo, potentia organica idem. Hæc Gerson parte quarta, ubi ponit definitiones terminorum ad theologiam vitium. Capitur & mundus pro amatoribus seculi. Vnde dicitur: Mundus eum non cognouit, id est mundani homines. Ioan. 1. Item pro mundi delectabilibus, & vitiis. Vnde 1. Io. 2. dicitur: Nolite diligere mundum, id est mundi delectabilia inordinatè, neque ea quæ in mundo sunt, id est vitia, vel pro statu mundi quo ad culpam. Vnde Ioannis 10. Mundus in maligno positus est. Capitur & pro mundana conuersatione, quæ vana est & immunda, vt habet sanctus Bonauentura distinctio prima, articulo secundo, quæstione prima, libro secundo. Vnde Ioannis 18. dicit Saluator: Regnum meum non est de hoc mundo: intelligitur de mundana conuersatione, quia ipse non regnat in malis, sed in bonis: quorum conuersatio est in cælis. Similiter diabolus est Princeps mundi, & non Deus, Ioannis 12. & 14. intelligitur de mundanè, & seculariter conuersantibus. Ipse namque suadet diabolus in delectationibus seculi consolationem querere (vt scribit Gerson parte tertia, tractatu de diuersis tentationibus diaboli. Capitur & mundus pro multitudine reproborum, vt dicit Brulefer distinctio prima, quæstione j. libr. ij. Vnde Ioannis 17. dicitur: Non rogo pro mundo, id est pro reprobis. Capitur & mundus pro superiori & perfectiore parte mundi sensibilis, scilicet pro illa parte quæ continuè mouetur & motu regulari, scilicet prosperis. Brulefer distinctio. xliij. quæst. j. libr. j. & alij Doctores. Et Bonauentura ubi supra. Capitur & mundus pro ornatu muliebri, quasi munitus, quamuis alij à mouendo dictum velint: quoniam id genus ornatus sit, quod sumunt mulieres ac deponunt. Et mundum in neutro genere veteres dixerunt. Hinc fit mundus, a, um, hoc est purus, tersus, politus. A quo immundus, impurus, obscenus. Et mundo & mundifico verba, hoc est depuro, detergo. Et mundicia, quæ & mundicies dicitur, hoc est lauticia, & contrarium eius est immundicia, vel immundicies, quæ & pro luxuriæ specie accipitur. Et aduerbia mundè & immundè, quæ a Græmaticis latius differuntur.

M V R M V R A R E capitur dupliciter, vt notat Brulefer distinct. xvij. quæst. ij. libro iij. senten. Vno modo propriè, & sic nihil aliud est, quam aliquod bonum factum loqui malè detrahendo illi, qui fecit illud bonum, vt quando aliquis punitur iustè, murmurat contra Prælatum. Si autem aliquis dicat veritatem vel loquitur de aliquo, qui malè fecit, non est murmuratio. Alio modo capitur largè, & sic nihil aliud est, quam ab obiecto disconuenienti, & corruptiuo, vel offensiuo declinare, seu tale quantum in se est, refugere. Sic capitur quando dicitur, quod voluntas carnis per passionem Christi in malo proprio murmurabat, id est quantum ex se erat, passionem refu-

giebat. Hæc Brulefer. Ab eo venit murmuratio, & est oblocutio indebito modo facta contra Deum, vel factum alicuius. Vel murmuratio est quadam querela, cum impatientia in his quæ homo deberet patienter ferre. Vnde Sap. 1. dicitur: Custodite vos à murmuratione, quæ nihil prodest: & murmuro verbum factitium propriè de aqua dicitur: Murmur enim leuis aquæ, strepitu appellatur, ponitur tamen pro quocumque strepitu: accipitur tamè murmuro pro eo quod est secretè obloquor, & maledico. Vnde murmurator, &c.

M V T A R E propriè est trāsferre. Varro: Fac vt te aliquid cum omni familia mutes. Item variare, vnde mutare animi sententiam dicimus, à quo mutabile, quod facillè mutatur. Virgilius: Varium & mutabile semper fœmina. Item immutabile, quod nullo modo mouetur ac flectitur. Commuto simul mutuo. Mutari secundum Gabrielem distinct. viij. q. vij. libro j. senten. accipitur tripliciter. Largè est aliquid recipere esse post non esse, vel econuerso. Strictè est recipere aliquid, quod prius non habuit, vel non habere, quod prius habuit, siue maneat ante & post, siue non. Strictissimè est aliquid manens secundum suam essentiam habens aliquid se informans, quod prius non habuit, vel econuerso. Deus est immutabilis primo modo, quia est necesse esse. Est etiam immutabilis secundo & tertio modis, quia est ens simpliciter infinitum, ideo non potest perfici, & ex consequenti non potest aliquid in se recipere. Item nihil aliud à Deo est immutabile primo modo, quia omnia alia à Deo producta sunt, de non esse ad esse, quod fide creditur, & si ratione naturali non probetur. Aliqua tamen creatura est immutabilis secundo & tertio modis, quia aliqua creatura est quæ nullius est receptiua, sed tantum potest recipi, aliàs esset processus in infinitum, si non daretur status in aliqua, quæ non reciperet aliam. Hæc Gabriel ubi supra, post Dominum Cardinal. Camerac. quæstione septima, articulo tertio, suarum sententiarum. Deū quoque esse immutabilem, ostendit Prophetia Malach. cap. 3. cum dicit: Ego sum Dominus, & non mutator. Idem ostendit Paulus Cortesius lib. j. di. viij. dicens: Cùm queis causa Catholica rerum vniuersarum sic intelligi debet, fieri non posse, quin semper eius voluntas expleatur, ob eamque causam notum est eam mutari nullo modo posse: quo fit vt non dolor, nec tristitia in Dei naturā cadat, cum nullis perturbationibus, quas Græci pãthi vocant, quatiatur Deus, ex quo eorum stolidissima leuitas explodeatur, qui mærentes, & lamentantes deos induxerunt, traduxeruntque eos ad humanæ naturæ mærentis luctū, quo nihil esse potest à Dei natura disiunctius: quare & pœnitentia, inuidia, & metu quoque vacat, vt paulò post idè ostendit ille eloquentissimus Theologus Cortesius. Gaudiū quoque & delectatio quatenus patheticae sint, à Dei natura absunt, vt idem latius probat ubi supra. Cùm omnis turbida affectio absit à Deo: vide Cortes. latius.

M V T A T I O quæ est in eadem specie alteratio in magis & minus, secundum Aristot. libr. 5. Phis. Et mutatum esse est pars motus discreti & terminus motus continui secundū Tho. 1. part. q. liij. artic. ij. Sunt autè tres mutationes naturales, secundū Rich. di. xj. ar. j. q. v. lib. iij. scilicet ex non subiecto in subiectū, id est ex ente in potentia in ens in actu simpliciter, & hæc est generatio. Et ex ente in actu simpliciter in ens in potètia, quæ dicit Philof. ex subiecto in nō subiectum,

subiectum, & hæc est corruptio. Et ex subiecto in subiectum, id est ex ente in actu in ens in actu, sub qua comprehenduntur alteratio, loci mutatio, diminutio & augmentum, quæ fit per conuersionē nutrimenti in corpus. Sic dico (inquit Rich.) quod extendendo nomen mutationis, tres sunt supernaturales mutationes. Vna de nullo modo realiter ente in ens: & hæc est creatio cui cōuenit ratio mutationis, & hæc inter mutationes naturales magis assimilatur generationi. Alia ex ente in nullo modo ens, & hæc dicitur conuersio seu annihilatio, quæ inter naturales mutationes magis assimilatur corruptioni. Alia est ex ente in actu secundū se totū in aliud ens actu, sicut est conuersio substantiæ panis in substantiam corporis Christi, quæ inter naturales mutationes magis assimilatur mutationi, quæ nutrimentū mutatur in corpus, quod nutrimentū cōuertitur in corpus præexistens in actu, & desinit esse quod erat antè. In multis tamè differunt istæ mutationes duæ, quia per trāsitionem nutrimenti in corpus plus est de substantia in corpore quam antè, sed per trāsitionem substantiæ panis in corpus Christi, non est in eo plus substantia, nec plus de quantitate quam antè. Et substantia panis post conuersionem non remanet, nec quantum ad formam, nec quantum ad materiam. Et in hac conuersione substantia panis ex vno ad aliud vadit, quia à suis natura recedit per hoc quod conuertitur in corpus Christi. Et illarum mutationem, vt idem ait quæstione sexta, ubi supra. quarum est æqualis mensura illa simpliciter mirabilior est in cuius termino à quo minus est de possibilitate, ad terminum ad quem: creationis autem & in carnationis & istius mutationis sunt mensuræ æquales: quælibet enim facta fuit in instanti, & in termino à quo creationis, qui est terminus non aliquid, non est aliqua possibilitas ad aliquid. De quo latius consulas Richard. quæ mutationum fuit mirabilior, scilicet incarnatio vel conuersio panis in corpus Christi, &c.

M V T V M dicitur quasi de meo tuum, vt dum rem meam trado tibi ad tempus, post temporis lapsum repetendam, vt scribit Gabriel di. xv. q. xj. libro iij. sententiarū. vnde in mutuo transfertur dominium rei mutuatae de mutuante in eum qui recipit mutuum: & propriè locum habet in his rebus, quæ vsu consumuntur, vt in pecunia & vidualibus. In his vero quibus vsus distinguitur à dominio locum non habet mutuum, sed accommodatio vel locatio. Vnde de Alexan. de Ales part. iij. q. lxxvj. membro j. ostendit in quibus rebus potest fieri mutuum, dicens: Nota quod non potest committi vsura, nisi in his rebus tantum, circa quas contingit fieri mutuum, scilicet quæ consistit in numero, pondere & mensura. Numero, vt in pecunia numerata: pondere, vt ære, argento, auro, & cæte. quæ stateræ appenduntur: mensura, vt frumento, vino, oleo, panno, & cæte. Et mutuatio (vt scribit Gerson parte secunda, suorum operum de contractibus, parte prima, consideratio ne quarta) est contractus per quem fit translatio domini ad alterum, nullo precio mediante: non quidem ad semper vel pro semper, quia iam esset liberalis donatio. Sunt autem duo contractus (vt habetur in Glossa cap. conquestus, de vsuris) quæ de sui natura volunt esse gratuiti, vt mutuum, & commodatum. In illis enim ultra sortem nihil expectatur. Nam si fiant pro lucro, statim transeunt in aliud genus contractus: nam si mutuum non fuerit gratui-

tum, est vsura. Sic in commodato si aliquid pro accommodatione accipitur, desinit esse commodatum, & tunc fit vel venditio, vel permutatio, vel locatio. Alexan. Et in contractibus emptionis vel venditionis, commodationis, locationis, conductionis, non committitur vsura propriè dicta: quamuis multi tales sint iusti, multi etiam in fraudem fiant vsurarum. Pater & differentia mutationis ab aliis contractibus. Nā in mutuo res ipsa traditur gratis, vbi nihil sperandum est, iuxta verbum Christi Luc. 6. Mutuum date, nihil inde sperantes, supple principaliter (inquit Gerson) vel ex pacto, quoniam pactum de recipiendo est pecunia mensurabile, & ita mutui contractus inficitur. Debet tamen recipiens mutuum per legem amicitiae & benevolentiae mutuantī quādam benevolentiam quam potest intendere, & expectare ille qui dat mutuum, etiam per exhibitionē exterioris boni vel officij, vt quod in casu simili recipiet ab illo mutuum vel aliud amicitiae bonum. Hæc Gerson. Alij verò contractus non ita gratis fiunt, &c.

M V T V O & mutuor dicitur, & mutuar, id est mutuū dare & mutuor deponentaliter, quod est mutuum recipere (vt scribit Gabriel ubi supra.) Hinc Psalm. Mutuabitur peccator, & non soluet. Mutuabitur, id est, mutuum recipiet. Et pro regula habendum est quod si mutuum sit principaliter spe habendi ultra sortem, nullum periculum potest excusare, quin sit vsura talis contractus. Si verò mutuum sit liberaliter, & post propter periculum aliquid accipitur, excusatur. Vnde si quis mutuat spe lucri, & principaliter, vsura crimine notabitur. Hæc enim spes secundum Docto. vsurarium facit. Similiter quis sperat post mutuum: puta, mutuat gratis, absque intentione lucri, tamen lapsu tempore vult aliquid sibi dari propter mutuum, similiter vsurarius est. Est & vsurarius, quando mutuans nullum sperabat lucrum, sed debitor propter mutuum dat sibi præmium, & mutuans propter eandem causam recipit. Si verò sperat secundario, quia etiam si crederet se non habiturum ultra sortem, nihilominus mutuaret propter charitatem, talis spes non facit vsurarium. Consulto latius de mutuo Alex. de Ales, & videatur post eum Gabriel. di. xv. q. xj. libr. iij.

De litera N.

N A R I S ideo dicitur, quia per eā vel odor vel spiritus nare nō desinit secundum Lactant. lib. de opific. Dei. Nares Dei secundū Hieronymū epist. j. est inspiratio eius in corde fidelium, vt est illud 2. Regum 22. Ascendit fumus de naribus eius, id est lachrymosa compunctio pœnitentium in inspiratione eius.

N A S C I vide supra in dictione Generari, vt de filio dicitur. Nasci verò temporaliter illud dicitur quod de nouo producitur, aut subsistit in natura de nouo producta. Non itaq; est concedendū, quod natura diuina sit nata ex Virgine, quia natura diuina non producitur de nouo, nec subsistit in natura humana de nouo producta, quia subsistere est suppositi: natura autè diuina nō est suppositū saltem formaliter: nasci verò & generari non prædicantur nisi formaliter. Si tamen ex suppositione prædicarentur identicè natura diuina esset nata de Virgine, esset etiam filia virginis, quia aliquid cui natura diuina est eadem realiter, scilicet suppositū verbi genitum est de Virgine, & filius Virginis: ita scribit Gabriel Lexic. Theol. K

dist. viij. quæst. vnica, ar. iij. libr. iij. Et paulò post ait: quòd filius Dei neque ratione essentia diuinæ, nec ratione proprietatis, dicitur natus ex virgine, sed ratione naturæ humanæ ad vnitatem sui suppositi assumptæ: hoc autem non conuenit naturæ diuinæ, cum non sit suppositum. Et verbum non ideo dicitur natum ex Virgine, quia incarnatum, id est carni unitum: sed quia subsistit in natura humana ex Virgine nata, hoc autem non conuenit naturæ diuinæ. Item habere animam rationalem, voluntatem humanam, intellectum, conceditur de verbo, & non de diuina natura: licet prædicata diuina, hoc est conuenientia Deo ratione alicuius intrinseci in Deo, non ratione creaturæ (quæ non importat suppositum) dicta de persona etiam dicuntur de essentia. Secus tamen est de temporalibus (vt dictum est.) Gabriel. Per hæc habetur naturam diuinam non esse natam de Virgine. Sed quando dicitur quòd natura diuina est incarnata, duplicem hoc habet intellectum, vt scribit sanctus Bonauentura distinctione quinta, quæstione quinta, libro tertio. Vnde cum dicitur: Diuina natura est incarnata, id est carne unita, & hoc absque dubio verum est. Alius sensus: Diuina natura est incarnata, id est caro facta, & ratione istius non admittitur communiter à Doct. vt latius ibi determinat Bonauentura. Hoc enim non recipitur: Diuina natura est caro facta. Longiorem explanationem videto apud Bonauenturam. Et in quo sensu possit concedi hæc propositio: Diuina natura est caro facta. Si enim intelligitur sic: Diuina natura est caro facta, id est conuersa in carnem, & hæc simpliciter est falsa, vel intelligitur: Diuina natura, est caro facta, id est factum est vt diuina natura sit caro. Et hæc quidem propriè loquendo est falsa, quia caro non prædicatur de diuina natura. Si autem intelligitur synecdochicè, vt sit sensus: Diuina natura est caro, id est homo: & sic illud aliquo modo posset concedi propter conuenientiam ad hypostasim, quæ facit idiomatum communicationem, propter hoc quòd hæc est vera. Homo est diuina natura, id est ille, qui est homo, propter nimiam tamen expressionem tacenda est, ne videatur natura prædicari de natura, vel naturarum fieri identitatem aut confusionem, quæ omnia relegenda sunt ab illa excellentissima vnione & assumptione, inquit Bonauentura.

NASCITUR vel gigni filium Dei spiritualiter in cordibus nostris non est aliud (vt scribit Gerson par. ij. sermone facti in die Natiuitatis Domini) quam eum tanquam spiritualemente amicum adiutorem protectoremque, & viuificantem in anima nostra nouiter suscipere, & inhabitatorem possidere. Vnde Matth. 12. ait Saluator: Quicumque fecerit voluntatem patris mei, qui in cælis est: ipse meus frater, & soror, & mater est. Totiens namque anima velut mater in se Deum parturit, quotiens per mandatorum suorum obseruationem ad gratiam eius redit. Hæc est optanda natiuitas, vt ait Gerson.

NATIVITAS est duplex, scilicet natiuitas in utero, qua fetus fit primò homo, vt patet Matth. 1. dicente angelo ad Ioseph: Quod in ea natum est, de spiritu sancto est. Vel natiuitas in utero est ex coniunctione animæ cum carne. Natiuitas ex utero est egressus proles de ventre, qua paruulus egreditur de matre primò apparens visibilis. Ita S. Bonauen. dist. iij. q. iij. libr. iij. scribit. Et Brulef. di. viij. q. j. li. ij. Hanc utramque natiuitatem de Christo tangit Gerson in expositione tertij articuli fidei qui est, Qui con-

ceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria virgine. Conceptus igitur est de spiritu sancto non naturaliter, sed operatione spiritus sancti, & quasi secundum appropriationem causæ efficientis. In quo verbo tangitur natiuitas eius in utero, scilicet quia natus est de patre veniens, nec tamen recedens. De qua Matth. 1. Quod natum est in ea, de spiritu sancto est. Glos. natum, id est conceptum. Dicitur postea, natus ex Maria Virgine, scilicet natiuitate ex utero. De qua Luc. 2. Et peperit filium suum primogenitum, ita Gers. scribit.

NATIVITAS hominis est triplex (vt scribit Gers. part. iij. in ser. de sancto Antonio. Vna est dolorosa. Alia gratiosa. Tertia gloriosa. Prima est corporalis: duæ aliæ sunt spirituales, vna quidem per gratiam, altera per gloriam, prima est tum bonorum, tum malorum, secunda est propria bonis in hoc mundo, qui per gratiam sunt regenerati, & hæc ad tertiam ducit natiuitatem, quæ sursum in cælis est in gloria, in regeneratione cum sederit filius hominis, & cæc. & hoc fit mediante penitentia, & præcipue post peccatum mortale, post baptismum perpetratum. Prima natiuitas quæ est dolorosa, est quando puernascitur & plorat in hoc mundo mortali: hæc natiuitas non solum dolorosa est, verum etiam viciosa, nisi gratia eam purgarit, propter quam causam Iob, & Hieremias istam deplanxerunt natiuitatem, in qua non est materia gaudij, sed fletus & gemitus. Alia natiuitas est gloriosa, eo quòd fit in gloria. Hæc natiuitas est cum anima recipit primo suam habitationem & suam gloriam, de qua per sepe meminit Gabr. in suis sermonibus de sanctis & de dedicatione templi. Natiuitas gratiosa est quam homo recipit in secundo sacramento baptismatis, aut postmodum per penitentiam, quæ quidem natiuitas honorabilis est nobilis & desiderabilis. In hac natiuitate gratiosa dantur & infunduntur omnes virtutes, & præcipue tres theologicæ, fides, spes, & caritas, vt anima in hac vita gratiosa ab omnibus inimicorum humani generis seruetur insultibus, qui quidem insultus fiunt mediante peccato maledicto proditore Dei contra ipsam animam. Nos id heu quolibet die experimur magis quam nobis opus esset. Hæc Gerson vbi supra. Vide & eundem de triplici natiuitate, parte ij. sermone facti in die natiuitatis Domini.

NATVS quandoque est nomen, & est idem quod filius, quandoque participium. Vnde illa negatur, Christus est natus spiritus sanctus. Illa verò conceditur, quod est natus de spiritu sancto. Nam in prima accipitur nominaliter, quia mutat regimen participij. Sic enim natus accipitur pro filio, in secunda accipitur participialiter, & sic capitur generaliter pro viuento producto de aliqua materia, siue viuento, siue non viuento. Sic dicimus vermes nasci de cadauere. Sic conceditur Christum esse natum de spiritu sancto, prout dicit circumstantiam causæ adiuuæ, non materialis. Non enim natus est de spiritu sancto sicut de materia. Sic natus est de virgine, sed de spiritu sancto natus est tanquam de opifice, siue de causâ efficiente. Hæc Gabr. dist. iij. qu. vnica, art. iij. dub. ij. libr. ij.

NATURA generaliter accipitur pro entitate. Vnde Aug. contra Manichæos in lib. de moribus eorundem ait: In catholica Ecclesia dicitur omnium naturarum atque substantiarum esse Auctorem Deum, & paulò ante. Ipsa natura nihil aliud est, quam id quod

quod intelligitur in suo genere aliquid esse, ita vt nos iam nouo nomine ab eo quod esse vocatur essentia, quia plerumque substantiam nominamus, ita veteres qui hæc nomina non habebant pro essentia & substantia naturam vocabant. Ex quo patet quod B. Aug. per naturam intelligit omne quod in suo genere aliquid est, & omne quod habet aliquid esse, & omne quod esse siue quod est, & nos quodlibet tale vocamus esse, siue essentiam. Gabr. scribit di. xxxvij. q. vnica, lib. ij. sic Deus & Angeli dicuntur natura. Vnde natura (vt idem scribit dist. j. q. j. libr. ij.) secundum Occam, est res aliqua positiua habens esse reale, non tantum esse obiectiuum in anima. Et natura intellectualis (vt idem dicit) est anima, angelus, Deus, vel quæ habet intellectum partem sui essentialem, vt homo, & dist. v. Natura (inquit) vt distinguitur contra personam, accipitur pro qualibet entitate, quæ non est formaliter communicabilis.

NATURA secundum Brulefer. capitur quadrupliciter di. j. q. j. libr. iij. & di. xxxiij. q. j. libr. j. & Boetij in li. de duabus naturis, & vna persona. Vno modo pro eo quod potest distinctè & perfectè intelligi ab intellectu nostro & positiuè, isto modo omnis natura positiua est natura, sic Deus angeli dicuntur natura. Secundo modo capitur pro aliqua substantia quæ potest agere vel pati, non solum instrumentally, sed etiam tanquam principale agens, sic sola substantia de genere substantia est natura. Isto modo Deus non est natura, nec accidens. Tertio modo accipitur pro differentia speciuoca constituyente vnâ speciem specialissimam, vel subalternam, vt rationale respectu hominis. Quarto modo capitur natura, prout est principium motus & quietis. Et sic diffinit Aristot. 2. Physi. est principium mouendi & quiescendi eius in quo est primo, & per se & non per accidens. Secundum Hilariam, natura est omne quod potest esse principium natiuitatis alicuius, quod dicitur nati, isto modo voluntas in diuinis non est natura, quia non est principium alicuius, quod dicitur natum, quia spiritus sanctus non nascitur, sed procedit: hoc modo secundum Franciscum de Maro. ista se habent per ordinem, substantia, natura, essentia, & quidditas. Vnde omnis substantia est natura, sed non econtra. Nam ponimus multas quidditates in Deo, scilicet bonitatem, volitionem, & intellectionem, & tamè non ponitur nisi vna essentia. Et natura dicitur nascendo secundum B. Tho. j. par. q. xxxix. ar. j. ea enim facit omnia nasci. Vnde primo impositum est ad significandum generationem viuentium, vt eorum natiuitas, & publicatio dicitur natura quasi nascitura: postea translatus est ad significandum principium generationis, vel mutationis huius intrinsecum, quod principium est forma, vel materia, de qua multa Phil. 2. Physi. & dicitur de principiis rerum naturalium, vt sunt materia, & forma. Interdum natura ponitur pro vi, vnde herbarum arborumque naturas dicimus.

NATURA secundum S. Bon. tripliciter accipitur vt ipse scribit dist. xxxvij. libr. ij. circa textum. Vno modo natura dicitur res quæ naturaliter est, vel proprietates quæ naturaliter inest. Secundo modo dicitur natura largius, non solum res per se ens vel proprietates naturaliter inherens, sed etiam omne quod obseruat naturam, vel quod saltem aliquo bono non priuat. Istos duos modos ponit Magister

sententiarum. di. xxxvij. libr. ij. Tertio modo dicitur natura largissimè omne ens quod est in aliqua re naturali, siue sit naturaliter inherens siue non, siue saluatiuum siue non. Cui ergo dicit Aug. quòd natura est omne quod Deus fecit, potest accipi naturam tribus modis, secundum quod facere Dei accipitur tripliciter. Vno modo facere dicitur Deus creandus: Secundo modo concreando. Tertio modo cooperando. Et ita secundum quod extenditur verbum faciendi, extenditur nomen nature, sicut facere dicitur Deus actionem substratam peccato cooperando libero arbitrio, sic etiã nomen nature se extendit ad illam actionem. Et sic facere Dei nunquam se extendit ad deformitatem, sic nec natura. Vnde Aug. & allegat magister in textu vbi supra. Quamobrem quod natura non est Deus non fecit, quia natura est omne quod fecit. Item omne quod natura bonum est Deus ex nihilo fecit, non diabolus. Ex hac auctoritate non potest haberi quod actio substrata deformitati non sit à Deo. Bonauen.

NATURA adhuc accipitur dupliciter (vt idem Bonauen. scribit di. xvij. q. ij. in fine. li. ij. Vno modo dicitur omne quod cõpetit rei à sua naturali origine, & sic cõpetit creaturæ, vt ex ea procedatur omne quod Deus vult. Opus enim respectu sui artificis habet in se potentiam perfectam, cum per omnia subiacet ens volutati, & contra hæc naturam Deus nunquam facit, imo quicquid facit de creatura, secundum hæc naturam facit, sic mulier de costa non est formata contra naturam. Alio modo dicitur natura propriè vis insita rebus secundum quas res naturales peragunt cursus suos & motus solitos. Hoc modo accipiendo naturam aliquando Deus facit contra naturam, aliquando supra naturam. Tunc facit contra naturam, quando facit aliquid cuius simile in natura & à natura, habet tamen alio modo omnino diuerso, vt patet in hoc quod natura dat alicui visum & successiue in primaria generatione, similiter & dat vitam, nunquam tamè eam reducit ad visum, nec mortuum ad vitam. Si ergo Deus virtute hoc faciat aut alicui cæco visum restituat & mortuo vitam, tunc dicitur facere contra naturam, id est contra solitum cursum naturæ, & tunc dicitur miraculū. Quando verò Deus facit aliquid cuius simile natura facere non potest, & ad quod natura non habet ordinem secundum propriam virtutem, sicut quando Deus factus est homo, vel quando corpus mortale factum est gloriosum, tunc facit supra naturam. Et illud opus propriè dicitur mirabile & non miraculum. Hæc S. Bonauen.

NATURA est duplex, scilicet naturas quæ est Deus. De hac Ouidius loquitur primo Meta. cum ait: Hæc Deus & melior litem natura diremit: hinc mens: & causa à Platone appellatur. Vnde Seneca: Nihil aliud est natura quam Deus, & diuina quædam ratio toti mundo & partibus eius inserta. Alia est natura quæ indidit creaturis, de qua supra. Hæc distinctione innuit Gers. super catico Mariæ, tracta. xj. Et vt idem vult in trilogio astrologie theolizate, contra superstitionem cuiusdam medici, & de erroribus circa artem magicam, natura aut miraculo diuino causantur omnia, aliàs de diabolica passione operatio suspecta est. Vnde dicit quòd omnis obseruatio cuius effectus expectatur aliter quæ per rationem naturalem, aut per diuinum miraculū, debet rationabiliter reprobari, & de pacto demonum expresso vel occulto vehementer haberi suspecta. Sicut determinauit tempore nostro inquit ipsa sacra theologia Lexic. Theol. K 2

facultas Parisien. vniuersitatis.

NATVRA intellectualis est triplex (vt ostēdit Brulefer. di. xvij. q. j. lib. iij. scilicet suprema & diuina. Alia est media & angelica. Alia est infima & humana. Natura humana (vt idem ait di. j. q. j. lib. iij. nihil aliud est quā humanitas. Quid autem sit humanitas, patet suprà in litera H. Vel natura humana (vt scribit Gab. di. v. qu. vnica. lib. iij.) nihil aliud est nisi compositū ex materia & forma rationali. Et omne tale compositū dicitur natura humana, siue actū dependeat ad aliquid personaliter, vt in verbo, siue subsistat in seipsa, vt in Sorte vel Petro. Et licet natura, quandoq; subsistat suppositaliter in seipsa, & per cōsequens sit persona in creaturis, non est tamen formaliter persona, quia esse personam non est de ratione eius formali, vt latius videri possit apud Gab. vbi suprà. Et quælibet pars cōpositi est natura. Vnde & dicimus hominē cōpositū esse ex duabus naturis, corporali, scilicet & spiritali, carne & anima, sicut dicimus in Christo esse tres naturas, carnē, scilicet & animā, & deitatem. Hæc Gab. Et natura humana in Christo est similis naturæ nostræ, quātum ad essentialia (vt & scribit Gabr. di. j. q. j. art. iij. dubio vlt. libr. iij.) quia eiusdem speciei essentialis, sed non est similis in omnibus accidentibus. Nam in natura assumpta fuit, & est beatitudo & summa charitas, sciētia & dona in summo, quæ non sunt in nostra: sicut in vno homine sunt accidentia quæ non sunt in alio, sicut alia in iusto, alia in peccatore. Et quamuis (vt idem Gab. ait, di. j. q. j. ar. iij. dub. ij. lib. iij.) natura & suppositū sunt idē, non tamen vniuersaliter omnis natura est idem supposito. Et quicquid cōuenit naturæ quæ est suppositū, cōuenit etiā supposito. Assumi autē nō cōuenit naturæ quæ est suppositū. Sed posse assumi, hoc cōuenit tam naturæ quā supposito, saltē per prædicationē, sed nō assumi. Gabr. hæc. Et nomine naturæ quæ Christus assumpsit (vt habet Magister di. ij. lib. iij.) non intelligitur natura communis specifica, sed natura singularis, quæ est hæc caro, & hæc anima, & natura assumpta est singularis propria singularitate: quia omne existēs eo quod est, est singulare. Vide latius Gabrielem vbi suprà. Et latē de hoc tractat Occam in primo di. ij. q. vj. sunt autem in Christo duæ naturæ (vt omnes sentiunt catholici) integrè & perfectè, diuina, scilicet & humana sub vna personalitate verbi (vt & scribit Iacobus de Valentia Pfal. 109.) Nam verbum assumpsit naturam humanā sine aliqua personalitate creata, imò personauit & suppositauit illā per personalitatem suam, & sic manet vnum solū suppositum, & vna sola persona habēs duas perfectas naturas. Et ratione istarum duarum communicantur idiomata in Christo. Et sic dicitur Christus verus Deus & verus homo, & dicitur creator & creatura, & mortuus & passus secundum distinctas naturas, vt aliās suprà dictum est. Iste Christus est cōsubstantialis & cōæternus, & cōæqualis patri secundum diuinitatem: sed est minor patre secundum humanitatem, & secundum hanc humanitatem accepit regnum mundi à patre ex tempore, & potestatem sacerdotalem summam, & iudicariam potestatem. Et sic respectu huius humanitatis dicit pater filio: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Et sub iure iurādo dedit sibi sacerdotiū æternū, & iudicariam potestatē. Hęc & christopolitan' Episcopus vbi sup.

NATVRA diuina (quæ teste Damasco. in primo suo, est pelagus infinitæ substantiæ) capitur quinque modis. Vno modo propriissimè pro ipsa natura diuina siue deitate, in qua tres personæ coexistūt, quæ est increabilis, & sic est prima entitas cōmunis patri & spiritui sancto. Alio modo capitur personaliter siue notionaliter, & sic capitur pro aliquo includente & habente diuinam naturam. Sic pater dicitur diuina natura, similiter filius & spiritus sanctus dicitur diuina natura, sic diuina natura valet sicut persona diuina, quæ includit naturam. Tertio modo capitur prout est principium nature productiuū naturaliter diuinæ personæ: isto modo intellectus in patre diceretur natura, similiter & memoria secunda, non autem voluntas. Quarto modo pro qualibet vi existente naturaliter in natura diuina: isto modo omnia attributa possunt dici natura, scilicet intellectus, voluntas & sapientia, quia Deus naturaliter habet sapientiam. Quinto modo capitur prout idem est quod incommutabilis necessitas, & sic dicitur solū conditionem circa actum elicatum, isto modo secundum nominales, quæ incommutabiliter pater producit spiritum sanctum sicut filius. Vide de hoc Scotum di. x. li. j.

NATVRALE venit à natura, quod est secundum naturam. Et naturales filij dicuntur illegitimi, quod sola natura non coniugali lege sunt orti. Et natura le est quod cōuenit rei secundum substantiā eius, id est, quod per se inest ei, secundum B. Thom. prima secundæ. q. x. ar. j. Et naturale (vt scribit Petrus Palud. di. xxxij. q. j. lib. iij.) est cuius principium est natura, sicut igni ferri sursum: vel materia, vt motus cœli: vel forma, vt motus elementi. Vel secundum naturā vniuersalē, sicut fluxus & refluxus maris, & motus circularis ignis & aeris. Vel secundum naturam particularem vel speciei, vt adamantis tra hère ferrum. Vel generis, vt grauis ferri deorsum. Et quidem naturalius est rei sequi inclinationem naturæ vniuersalis quā particularis, siue graue ascendit ad supplendum vacuum. Item natura lius est sequi inclinationem naturæ speciei, quando est causata à natura vniuersali quā naturā generis, sicut licet ferrum vt graue habeat tēdere deorsum, tamen vt alteratum ab adamante virtute cœlesti ferri sursum, vt in actu patet de sepulchro Machumeti. Hęc Paludensis. Paulus Cortesius Theologorum eloquētia bipertito metitur naturale li. iij. sententiarum suarum, distinct. vj. in principio. Nam quippiā ex principiorum genere naturæ necessitate ortum esse affirmamus, quemadmodum ignem dicimus supera suapte natura capescere, ex quo genere nec connubium, nec id quidem quod libera optione cumulatur naturale dici volumus. Alio verò modo quippiam naturale expendimus ad quod appetendum natura moueatur, quod quidē inter media animæ optione expletur, vt actus naturales nominantur. Ex quo genere probamus connubium naturale dici, quādo quidem ad id naturæ ratio cum appetitione moueatur procedēdi causa. Hęc Cortesius. Quæ & latius hic probat Scotus di. xliij. q. iij. lib. iij. scribit vocabulum naturale equiuocari, quem imitatur Brulef. di. j. q. j. lib. iij. Quod apparet ex hoc, quia diuersis opponitur. Et illa est vna doctrina theologorum cognoscēdi multiplex. Opponitur enim naturale vno modo supernaturali. Hoc modo incarnatio (inquit Brulef.) siue vnio verbi diuini ad naturam humanam non est na

est naturalis sed supernaturalis: quia nō fit ab agente naturali naturaliter, sed supernaturaliter, quia à solo Deo potuit fieri. Secundo modo vt distinguitur contra violentem, hoc modo incarnatio filij Dei est naturalis, quia quælibet creatura habet naturalem inclinationem ad obediendum diuine potentie, & maiorem quā ad quodcunque aliud. Vnde potentia obedientialis est illa quæ Deus potest facere de creatura & opere suo quicquid non implicat contradictionem. Tertio modo vt distinguitur contra liberum, hoc modo incarnatio verbi non est naturalis, sed libera, quia Deus merè & liberè vnuit sibi in vnitate personæ naturā nostrā. Et (vt idem ait Scotus) resurrectio erit naturalis, vt naturale opponitur violento: sed non naturalis, vt naturale opponitur supernaturali, sed erit super naturalis. Ratio primi, quia passum inclinatur naturaliter ad formam quam recipit. Ratio secundi, quia nō recipit ab agente naturalem ordinem habente ad istud agendum, sed suprà totum istud latius videre potes apud Scotum. Addit adhuc quartum modum naturale Brulefer prout distinguitur contra artificiale, hoc modo (inquit Brulef. vbi supra.) incarnatio Christi est artificialis, quia est ab arte diuina, similiter & quælibet creatura. Et naturalia creaturæ rationalis (vt idem Brulef. scribit di. j. lib. iij.) sunt duplicia, scilicet essentialia, vt essentia animæ, & ea quæ sequuntur eam naturaliter & necessariò, vt intellectus, & voluntas. Alia sunt accidentalia vt clementia, ingeniositas, pulchritudo corporis, faciētia. Et possunt dici gratiæ gratis data. Brulef. Vtimur quoque naturalibus pro fidei & charitatis supernaturalis inductione sed non principaliter. Vnde Gerfon in trilogio astrologie theologizata, parte j. propositione iij. sic dicit: Fides quamuis sit supernaturalis, nō refutat naturas, & congruentias naturales, nec charitas supernaturalis motiua naturalia ad amandū, quoniam talia faciunt ad consolationem fidelium atque mundanorum, hoc tantū obseruare conuenit, ne fidelis Dei amicus vtatur talibus rationibus & obseruationibus tanquam principalibus & cogentibus motiuis ad credendum Deo, si bique per charitatem in hærendū, alioquin meritū fidei perderetur, & irrisio maior apud infideles, & humanos sequeretur scientibus illis quod talia nō conuincūt. Hęc Gerf.

NECESSARIUM (vt scribit Gab. di. x. q. ij. li. j. est quod non potest nō esse, & sic necessariò producit quod non potest non producere. Et necessarium simpliciter quod per nullam potentiam potest nō esse, quod soli Deo conuenit, vt inquit idem Gab. di. j. q. ij. lib. iij.) Omne enim quod non est Deus, potest nō esse, sicut quādoque non fuit, & ita non est necessarium simpliciter: sic sacramenta nō sunt necessaria homini simpliciter, potest enim esse sine sacramentis. Etiam non sunt necessaria homini ad finem, quæ est beatitudo, quia Deus potest beatitudinē conferre sine sacramentis, beatificat enim angelum sine præuiis sacramentis, similiter & hominem, si in statu innocentie stetit, nullis præcedētib; sacramētis. Denique de facto saluat quosdā sine sacramētis, eos, scilicet qui propter defectum ministrorum sacramentis quæ desiderant vti non possunt, sicut de baptizatis baptismo flaminis vel sanguinis. Non enim (vt ait Magister) Deus suam potentiam alligauit sacramentis.

NECESSITAS dicitur à non cesso, vt dicit Guil-

hel. Scoti æmulus. di. vj. lib. j. quasi non cessans esse. Cesso autē est ab opere vaco. Vnde Apost. ad Col. 1. Non cessamus pro vobis orantes & postulantes vt impleamini agnitione voluntatis eius, &c.

NECESSITAS quædā est absoluta, quædā ex suppositione. De quo videatur Gab. di. xvij. q. j. lib. j. & di. xxvij. q. vnica. ar. iij. dub. iij. li. ij. Et Occam in quod li. vj. q. ij. & habetur in primo di. xvij. Et Alex. part. ij. q. lxxix. art. pen. Et Gabriel in iij. d. j. q. ij. Necessitas absoluta vel simpliciter dicta est quādo aliquid est simpliciter necessariū, ita quod eius oppositū includit contradictionem. Et hæc est absolute necessaria. Homo est risibilis, Deus est, & huiusmodi, quia contradictio est, quod hæc sint falsæ & contradictoriæ veræ. Necessitas ex suppositione vel ex conditione est quādo aliqua conditionalis est necessaria, quāuis tam antecedēs quā consequens sit contingens. Sic hæc est necessaria, si Petrus est prædestinatus, Petrus saluabitur, & tamen tā antecedens quā consequens est cōtingens. Et dicitur necessitas conditionata, id est secundum quid, (vt inquit Gerf. par. ij. in cōpendio theologiae de sacramento confirmationis,) vt si homo nō debeat debilitari, necesse est bene comedere. Et isto modo dici potest (vt ait ipse) quod confirmatio ad salutē est necessaria. Nam ad hoc quod debeat vita spiritalis & salus in baptismo adepta robuste contra hostes spirituales custodiri, necesse habet hoc sacramento confirmari & confortari. Datur enim hoc sacramētū ad robur, nō autē simpliciter est necessarium, sicut nec cætera, vt & suprà dictum est. Nec obstat quod dicit ipse Gerfon, quod absoluta necessitas est, quia illud sine quo res esse nō potest, necessarium dicitur. Sic baptismus necessarius est ad salutem, quia sine eo nō est salus, nisi cum necessitate excluderet sacramētum. Vel necessitas ex suppositione (vt inquit Gabriel vbi sup.) dicitur quando aliqua talis consequentia est necessaria. Sic dicitur quod Deus non de necessitate acceptat actum elicatum ex charitate creata, loquendo de absoluta necessitate. Sed potest de potentia sua absoluta istum actum non acceptare, accipiendo non accipere, pro non velle alicui dare vitam æternā: quia secundum sententias Deus nihil agit ad extra de necessitate, nec aliquid aliud à se vult necessariò, ergo quocunque actu posito in viatore, Deus nō de necessitate naturæ vult sibi dare vitam æternam, & per consequens non acceptare talem actū. Hęc Gabriel in primo, vbi sup. Est præterea adhuc multiplex necessitas, de qua multiplici necessitate videantur doctores, S. Bon. di. vj. q. j. lib. j. Rich. Tho. Guil. Sco. Pelbartus, & Dominus Præpositus Gab. di. xvj. q. vnica. ar. j. li. iij. Est enim necessitas violentiæ siue coactionis quæ mouet contra naturā: vt lapis proiectus necessitatur sursum moueri, vel qualis est necessitas corruptionis ligni positi in ignem quod violēter ab igne corrūpitur. Necessitas verò coactionis est cōtra volūtātē. Est etiam necessitas indigentia, vt cibi & potus in paupere. Et quædā est vrgens, vt cum proximo subueniendum est, sicut est eleemosynæ distributio, & orādo (vt inquit Gerfon de perfectione cordis) pro qualibet & in qualibet aduersitate proximorū pro sua eruditione, castigatione, cōsolatione, paciētia, cibo, potu, veste, sanitate. Sciet pater omnium Deus, & volet desiderium pauperis exaudire, & præparatio eorum audiet auris sua. Gerfon. Est præterea necessi

tas inevitabilitatis, qualis est in morte & in primis motibus (inquit sanctus Bonauē.) Hanc necessitatem incurrit homo ex carentia originalis iustitiæ. Psal. De necessitatibus meis erue me. Est & necessitas exigentiæ, quæ est in materiam disponenda ad formam vel disposita. Est & necessitas immutabilitatis æternæ, hæc sola cadit in Deum, & nulla alia. Hoc modo Deus pater necessariò gignit filium necessitate immutabilitatis æternæ, & principaliter est in Deo (vt inquit Bonauen.) quia ipse solus est qui principaliter sibi omnino sufficit, & qui secum omnino conuenit. Hæc autem necessitas non repugnat libertati voluntatis, sed solum vertibilitatis, qualis non est in Deo. Nec necessitas coactionis (vt idem ait) cadit in Deum, & c. Est insuper necessitas finis (vt ait Gabr. d. 16. q. vnica, libro 3.) siue conditionata, sic necessarium est ad finem, sine quo finis haberi non potest, sic merita sunt necessaria ad beatitudinem consequendam. Et hoc potest accipi secundum potentiam Dei ordinatam vel absolutam (vt idem ait Gabr. distin. 27. q. vnica, lib. 2.) tunc dicitur quod Deus dat gratiam facienti, quod in se est necessitate immutabilitatis, & ex suppositio ne: quia disposuit dare immutabiliter gratiam facienti quod in se est. Illa ergo ordinatione stare & positione non potest non dare gratiam facienti quod in se est, quia tunc esset mutabilis. Sic prædestinatum non potest non saluare in sensu cõposito, quia impossibile est prædestinatum non saluari, licet in sensu diuiso, qui prædestinatus est potest non saluari, quia potest non esse prædestinatus, cum prædestinatio cuiuscunq; (vt suo loco infra videbitur) sit contingens. Sic omnis ordinatione Dei ad extra est contingens. Hæc Gabriel in ij. vbi supra. Et secundum sanctum Bonauen. est ad huc quædam necessitas ex naturæ institutione, & est necessitas ex corruptione. Prima est data, secunda est quam incurrit homo ex culpa. Prima necessitas omnino excludit culpam, secunda verò excludit culpam actualem mortalem non venialem. Vnde sicut vult Aug. de perfectione iustitiæ hominis, quia homo noluit vitare peccatum cum potuit, insidiatum est ei non posse cum velit.

N E C E S S I T A S (secundum beatum Tho. in 3. scripto, di. 16. q. 1. & post eum scribit Gabriel eadem di. q. vnica) quædam dicitur moriendi, & hæc necessitas moriendi partim inest homini ex natura, partim ex peccato. Ex natura quidem, quia corpus hominis compositum est ex contrariis, quæ nata sunt agere & pati adinuicem secundum diuersas partes organicas, ad quorum actionem sequitur tãdem corruptio corporis, corruptis, scilicet qualitatibus ad operationes vitales requisitas. Item propter consumptionem humiditatis radicalis, & propter violentans extrinsecum, tamen in statu innocentie per donum à Deo gratis datum (siue id fuerit lignum vitæ, siue originalis iustitia, siue vtrumq; simul) largita est huiusmodi immortalitas. Nã per hoc donum potuit cauere omnis corruptio, & per consequens mors, sed propter peccatum donum illud perdidit, & ideo relicta est humana natura (vt dicit Dionys. de cœlesti hierarchia) in statu qui debetur ei ex natura suorum principiorum, secundum quod dictum est Gene. 3. Terra es, & in terram reuerteris: & ideo peccatum necessitas moriendi inest homini ex peccato, sicut ex remouente prohibens donum illud, scilicet vitæ conseruationium.

Christus autem (vt idem ait ar. 2. vbi sup.) qui est verbum patris, non habuit simpliciter moriendi necessitatem secundum assumptam naturam, quia potuit non mori, ergo non habuit absolutam moriendi necessitatem. Potuit nanque naturam assumptam perpetuò cõseruare, probat proluxi^o ibi Gabr. Ita etiã in alio homine non est absoluta moriendi necessitas. Ex potentia verò Dei ordinata in natura humana à verbo assumpta fuit moriendi necessitas, quia verbum assumptum naturam cum generalibus suis defectibus pœnalibus sine peccato, sed magnus defectus fuit moriendi necessitas, ergo & illum assumpsit. Illam autem necessitatem moriendi secundum naturam humanam Christus assumpsit nulla sua necessitate, sed sola misericordia, & amorosa voluntate: potuit enim non assumere, sed voluntariè ex nimia dilectione generis humani naturam humanam assumpsit, peccatum tamen non assumpsit, longior est Gabr. probando. Assupatur sanctus Bonauen. cum dicit. Necessitas patiendi in Christo fuit, videlicet propter nostram redemptionem, & fuit necessitas moriendi & patiendi non cõtracta sed assumpta. Bon. d. 16. q. 3. li. 3. qui & ibidem ponit quadruplicem necessitatem secundum quatuor genera causarum. Est enim necessitas secundum causam formalem secundum quam dicitur necessarium est calidum calere. Et est necessitas secundum causam materialem, secundum quam dicitur quod necesse est calorem in summo conuerti in ignem. Et est necessitas secundum causam efficientem, quæ dicitur necessitas secundum violentiam & coactionem, & secundum hanc dicimus quod lapidem fortiter impulsus necesse est moueri, de quo supra dictum est. Est etiam necessitas secundum causam finalem, secundum quam dicimus quod d'feram necesse est esse dentatam, quia est ad diuidendum solida & dura, solo quarto modo (ait Bonau.) necessitas patiendi fuit in Christo, videlicet propter nostram redemptionem, vt dictum est. Quantum enim in se fuit necessitatem non habuit ad patiendum, quia nec fuit in eo humanæ conditionis corruptio, nec potuit esse coactio, & ideo non potest ei conuenire necessitas secundum alia tria genera causarum. Hæc S. Bona. qui & latius rem pertractat.

N E C E S S I T A S quædam est consequentia, quædam cõsequens. Necessitas consequentis est illa, vt scribit Brulef. quia aliquid ita est quod non potest non ita esse, vel quia ita sit, vt non possit oppositum eius fieri, & dicitur absoluta. Necessitas consequentiæ in qua vna propositio siue necessaria siue cõtingens in bona cõsequentiã infert aliam siue contingentem siue necessariam. Videatur ad hoc S. Bonauen. di. 38. art. 2. q. 1. lib. 1. Et Gabrie. di. 20. q. vnica, ar. 1. libro 3. vnde ponit exemplum. Deus ita præordinauit hominem redimi per passionem Christi, ergo sic est redemptus. Cum qua necessitate cõsequentiæ stat contingentia antecedentis, & consequentis, sicut necesse est me moueri si curro, sequitur: Curro, ergo moueor, & tamen antecedens est contingens similiter & consequens. Sic necessariò sequitur, si homo loquitur, viuit: quãuis ipsum viuere non sit necessariũ, hoc modo ex suppositione diuinæ ordinationis (qua ordinauit nullum de mascula perditionis propagatum saluare regulariter) id est si non excusat suscipiendi in potentia nisi per sacramenta (vt scribit Gabr. di. 1. q. 2. libro 4.) Ipsa sacramenta sunt ad salutem necessaria, quia impossibi-

le est aliquem saluari sine sacramentis stante illa ordinatione Christi. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non potest introire in regnum cœlorum. Ioan. 3. Sic in præscito (vt dicit S. Bonauen. di. xxxviii. ar. ij. qu. j. lib. j.) non est necessitas absoluta, sed solum consequentiæ, quia necessariò sequitur: Deus præscit hoc, ergo erit, & c. Sic etiam (vt ait Gabr. di. xx. lib. iij.) non fuit simpliciter necesse hominem reparari, sicut non fuit necesse hominem creari, & hoc contra Anselmum, qui voluit in lib. Cur Deus homo, quod hominem ad beatitudinem creatum, & à iustitia lapsum, necesse fuit reparari, ne deus in suo opere frustraretur & inuanum fecerit, quod de tam sublimi natura facere cœpit, li. ij. c. iij. & multa alia Anselm. Cuius rationes nihil probant nisi procedant ex ordinatione diuina præsupposita, quæ tamen ordinatione non est simpliciter necessaria, sed merè cõtingens dependens ex libera voluntate Dei, cui licet quod vult facere, nec aliquid opus Dei ad extra est necessariũ, cum Deus ad extra non nisi contingenter agit. Sed reparatio fuit opus ad extra. Alius tamen modus secundum Aug. & Leonem Papam redimendi hominem non defuit Deo, vt Magister deducit di. xx. lib. iij. Modus tamen ille redimendi per vnigeniti passionem fuit congruentissimus omnium modorum quibus potuit redimi genus humanum: quia ille modus præuifus est & præordinatus ab infinita sapientia trinitatis, & ex nimia dilectione hominis, sicut dicit Apostolus ad Ephes. 2. Deus qui diues est in misericordia propter nimiam charitatem suam, quæ dilexit nos cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo, cuius gratia estis saluati, ideo modum ordinauit qui magis homini profuit & congruentior fuit. Huius autem cõgruentiæ varias causas ponunt sancti, quarum aliquas ponit Magister in textu vbi supra. Aliquas quoq; addit Doctores S. Tho. sanctus Bona. Alex. & ceteri. Quomodo autem Christus nos sua passione & morte redemit, videre potes Scotum & post eum Gabr. di. xx. li. iij. ar. iij. dub. j. Sponte enim Christus animam suam obtulit pro iustitia ad patris honorem pro nobis, quæ oblationem pater acceptauit tanquam satisfactionem pro omnium peccatis, vide latius vbi supra.

N E C E S S I T A S quædam est præcepti siue ministri, quædam sacramenti. De quo videatur Gabr. circa sacramenta. Et Gerf. parte j. de potestate Ecclesiastica, confide. ij. & tract. contra hæresim de cõmunionem laicorum sub vtraque specie, quæ dicit quod circa ministracionem vel institutionem sacramentorum quædam sunt de necessitate sacramenti & de iure diuino, quædam verò sunt tantummodo de necessitate præcepti & de iure humano seu positiuo. Exemplum in materia nostra quod fiat consecratio per talè verborum formam, quod in tali materia panis, & per sacerdotem, hoc est de necessitate sacramenti & iuris diuini. Quod autem fiat in templo seu altari sacramento, quod cum talibus vestibus & cum lumine, quod cum talibus orationibus, epistola & euangelio, & quod ieiuno stomacho, ieiunio etiã natura. Hæc inquam omnia (dicit Gerson) atq; similia sunt de solo præcepto humano & variabili. Sicq; ecclesia possit ex causis rationabilibus etiã præmissa omnia, & aliqua talia immutare, & immutata sub præcepto tradere, sic quod tunc peccaret homo faciendo illud, in quo nunc meretur, & quod transgrediendo peccaret. Et transgressio necessitatis præcepti graue pec-

catum est, sicut ex cõmunicatus non cõsecrat. Verum tamè hæc transgressio non impedit cõsecrationis effectum principalem, quæ est transsubstantiatio. Altera necessitas consecrationis vel sacramenti consistit in hoc quod minister sit ritè ordinatus, habens intentionem consecrandi cum forma & materia debitis, quod si alterum defecerit, nihil efficitur & peccatur. Hanc potestatem tradit Doctores cõcorditer patet esse in omnibus qui cõsecrati sunt sacerdotes, quæ potestas collata fuisse creditur in cœna Domini, dum dixit Christus Apost. Hoc facite in meam cõmemorationem. Vbi doctores cõmuniter sentiunt, quod Iudas fuit illic sacerdos cõstitutus, sicut prius electus in apostolatū potestatem prædicandi & faciendi miracula susceperat. Et hic sumitur argumentum (inquit Ger.) quæ potestas ecclesiastica non necessariò fundatur in fide vel gratia, sed in charactere baptismi mali, quæ de lege cõmuni necessariò præsupponit.

N E G A T I O est enunciatio alicuius ab aliquo secundum Arist. li. j. perihermenias: & differt à priuatione, quod negatio est remotio alicuius simpliciter: priuatio est remotio alicuius in subiecto apto nato ad illud, secundum Arist. li. 4. Meta. Dicitur autem negatio à non & ago, quado ponitur pro dico. Vnde negare nihil aliud est quàm dicere aliquid non esse. Et negatio secundum doctores subtilè in primo d. xxiii. in solutione secundum dubij, & post eum scribit Guilielmus suus, tripliciter capitur. Nam prima dicitur negatio extra genus, scilicet quæ omnem negat entitatem. Et nihil funditus ponit, de qua est primū principium: scilicet de quolibet affirmatio vel negatio, & de nullo ambo simul. Secundò dicitur negatio priuatiua, & est illa quæ aliquid negat ab aliquo, ponit tamen aptitudinē ad essendum, & sic pater in diuinis non dicitur ingenuus, quia non habet aptitudinē, vt gignatur. Tertiò dicitur negatio in genere, & est illa quæ aliquid ponit in quo fundatur, differt tamè à negatione priuatiua, quia non ponit aptitudinē, isto modo pater bene dicitur ingenuus, vt aliàs dicitur. De negatione plura alia apud dialecticos perquirito, & quædam in logica scripsimus.

N E G A R E deum dupliciter fieri potest (vt scribit Iacob de Valè. super Psal. 13. Dixit in spiritibus in corde suo, non est Deus) Vno modo directè & assertiuè. Alio modo indirectè. Primo modo Adã non negauit Deum, quia semper cognouit deum esse creatorem & dominum. Sed secundo modo non negauit Deum indirectè & dubitatiuè, inquit: putauit ei aliquid inesse siue deesse Deo, quod est cõtra eius maiestatem & immensam sapiētiam, ad quod sequebatur Deum non esse deum, quia putauit esse inuidiũ & finitũ sapiētiam, quod & ibi probat. Et sic Adã credendo diabolo & vxori inducit in eosdè errores, licet indirectè. Sed gentiles & quidam Philosophi magis directè negauerunt Deum, dicentes Deum non habere curam, nec prouidentiam de actibus humanis, sed Iudæi magis directè negauerunt Deum negando Christum esse Deum, & Messiam in lege: Vide latius ibi Valentia.

N E G L I G E N T I A est omissio vel cõtèptus. Et secundum B. Tho. q. liii. ar. j. est defectus debite sollicitudinis secundum interiorem actum. Differt autem sic à pigritia & torpore, quod pigritia est tarditas in exequendis præceptis prudentiæ. Torpor est remissio in executione postquam quis cœperit. Negligens dicitur quasi nec eligens, secundum Iherosolym. & beatum Thomam vbi supra. Et tunc est peccatum mortale quod præmittitur actus de necessitate salutis vel circūstantia eius.

vel quum voluntas est à Deo remissa in his quæ Deifunt, vt totaliter deficiat à charitate Dei, quod fit solum per contemptum. Si secus, est veniale. Et si prouenit (vt vult Thomas) negligentia ex quadam remissione voluntatis, vt homines non percipiunt ea quæ debent, & obmirantur quæ sunt de necessitate salutis, siue fit actus siue circumstantia, erit peccatum mortale, vel si voluntas sit intantum remissa, vt totaliter à charitate Dei deficiat, est peccatum mortale, & hoc præcipue quando sequitur ex contemptu. Obmissio verò circa ea quæ non sunt de necessitate salutis ob defectu feruoris, non est mortale, sed veniale peccatum. Hæc Thomas secunda secundæ. q. liiij. art. j. Et vt scribit Alexan. de Ales de negligentia, secunda secundæ. qu. viij. quando, inquit, gratia Dei excitat peccatorem ad conuertendum faciens recognoscere peccatū suum, tūc tenetur cōteri vel dolere actu de peccatis, aliās nouo peccato peccat, sed hoc plus docet spiritus scti & vnctio quam homo. Nulla autem negligentia vel ommissio est criminaliter culpabilis (vt scribit Gerson parte xxvj. in regulis moralibus) absq; cōsensu verò vel interpretatiōe comitātē vel præiūo. Et paulò post. Sola negligentia mortalis est, per quam id quod sub præcepto cadit omittitur, quāuis culpabilior in exercitiis spiritualibus & hierarchicis, vt in missa, quā in prophanis, &c.

NEGOTIATIO, mercatura, vel operatio. Et quædam est negotiatio, vt scribit Richar. di. xvj. ar. iij. q. ij. li. iij. quæ nullo modo exerceri potest sine mortali peccato, & ab hac necessariū est abstinere verè pœnitentes. Quædā vix potest exerceri sine peccato, non tamen est impossibile, & ab hac expedit abstinere pœnitentes propter securitatem, & maiore pœnitentię perfectionem. Vnde dicitur de pœnitentiā. di. v. Qualitas. Pœnitenti vtilius est dispendia pati, quā periculis negotiationis astringi, quia difficile est interementis vendentis que commercium non interuenire peccatum. Hæc autē negotiatio maximè interdicitur clericis, dist. lxxxvij. Consequens est. Alia est negotiatio pia, & illa quæ ordinatur ad subueniendum pauperibus, & pupillis, & viduis. & hæc (inquit Rich.) non impedit pœnitentiā, & clericis etiam licita est. di. lxxxvij. Decernit. Hæc autem optima est negotiatio (vt ait Gers. parte ij. ser. de diuino Euāgelio, facta in cœna Domini) qua absque auro & argento, & vlla commutatione supple ciuili, vinum compunctionis, & lac deuotionis, & cum Deo negotiatur de regno cœlorum. De quo latius vide Gersonem. Accipitur & negotiatio pro nimia occupatione mētali circa tēporalia impediens diuina. Vnde est illud Mat. 22. de inuitatis ad nuptias. Illi autem neglexerunt, & abierunt: alius in villam suam, alius verò ad negotiationem suam.

NEMO id est, nullus homo, & capitur dupliciter, vt scribit Srephanus Brulef. di. xxj. ar. ij. q. ij. libr. j. Vno modo propriè & de rigore sermonis: & tūc tātū valet sicut nullus homo, hoc modo nō intelligitur ista auctoritas. Nemo nouit filium nisi pater, & nemo nouit patrē nisi filius, non tamē excluso spiritu sancto, vt dicit Gerson tract. xj. super Cantico virginis, qui prorsus est eiusdem cognitionis essentialis cum patre & filio, &c. Alio modo capitur nemo vsualiter, & sic stat pro natura aliqua non cognoscēte, & sic ista est vera. Nemo inter angelos nisi Gab. nūciavit virgini Mariæ Christi cōceptionē.

NEOPHYTVS Græca dicitur est: Etenim neophytus, id est, nouella planta. Quare neophytus is dicitur qui nouus est in fide, vel religione, vt habet di. xlvij. c. Quoniam. Et secundum Richar. di. vj. lib. iij. circa literam, dicitur à neos quod est nouū, & phytos quod est fides, quasi nouus in fide, vel à phytos quod est querere, quasi nouus quæsitior. Et Magister. di. vj. li. iij. ait: Neophytus nouitius interpretatur, vel rudis, & dicitur neophytus, nuper ad fidē cōuersus, vel in disciplina religiosæ cōuersationis rudis.

NESCIENTIA idem quod ignorantia. Differūt tamen ista tria, nescientia, ignorantia & error, secundū Francisc. Maro. & Guil. Scotif. in secundo. di. xxij. & canonistas, vt refert frater Pelbar. libr. ij. Rosa. Theol. in dictione, Peccatum. §. x. Nam nescientia solum simpliciter negat scientiam eorū quæ scire quis non tenetur. Et hæc secundū Diony. est eque in angelis & beatis qui multa nesciunt, & Deus facit eis quando vult reuelationes talium, illuminando. Sed ignorantia ponit negationem priuationis addentis debitum sciendi, quia est nescire quod tenetur scire. xxxvij. di. c. fin. Error autem dicit priuationem dispositionis, quia vltra prædicta addit volūtatis affectionem, aut ad minus dicit malitiā. Vnde cum ignorantia dicit carētiā scientiæ, vel priuationem eius notitiæ quam quis natus est habere. Error addit vltra hoc contrariam dispositionem, qua impeditur ne habeat scientiam veritatis, intantum quod approbat temerariè tenens vera pro falsis, habens falsa principia & falsas opiniones, ex quibus falsam sententiā profert de his quæ nescit. Tunc ergo propriè dicitur errare, verū pro falso putando. xxij. q. ij. In quibus, &c.

NEUMA significat spiritum sanctū. Cur autē hoc vocabulum neuma, ad significandum spiritum sanctum tractum est, non satis inuenio, inquit Gers. parte ij. tracta. ij. Tho. ij. de canticordo, nisi quod spiritus Domini continet omnia & scientiam habet vocis quod perspicuum fuit in A postolis. Significat autem neuma combinationem vocū vel notularum ordinatam.

NEVS (vt scribit S. Bonauen. di. x. parte ij. q. ij. li. j.) propriè dicitur de spiritu sancto siue vnitas, amorū. Ratio huius est, quia pater & filius communicant in spiritu, & ideo amorū est vnitas. Et rursum ille spiritus est amor, & ideo cōmunicant in eo vt in vno amore, & quia amor propriissimè nexus est, ideo spiritus sanctus propriè nexus est, quia amor mutuus est amor vnicus & substāticus. Hæc ille. Et quando dicitur quod spiritus sanctus est nexus amorū, tantum valet, vt dicit Brulef. di. x. art. ij. q. ij. lib. j. id est spiritus sanctus est amor vniformiter ab vno principio productiuo productus à duobus. Vide & de hoc infra in dictione spiritus sancti.

NIHIL significat peccatum. Vnde Ioan. i. Sine ipso factum est nihil, id est peccatum, vt ait B. Aug. Vel nihil significat etiam non aliquid. Vnde idem ait in lib. de natura boni. exponens illud Ioan. j. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, id est sine ipso non est factum aliquid. Nihilū idem quod nihil: vide & in dictione res, infra quid sit nihil. Et aliquid esse de nihilo secundum Ansel. in mono. tripliciter potest intelligi, vt recitat S. Bonauen. di. v. in dubiis literali. libro j. Vno modo vt nihil accipitur simpliciter priuatiuè vel negatiuè, vt cū dicitur de tacente, ille loquitur de nihilo. Alio modo positiuè, vt si ita dicatur aut intelligatur

cur aliquid fieri ex nihilo, sicut cultellus de ferro. Tertio modo partim positiuè, partim priuatiuè, vt si dicatur aliquid fieri ex nihilo, quia post nihil est aliquid, sicut dicitur, de paupere fit diues. Ratio autē huius multipliciter (vt idem ait) est hæc. Nā primò distinguendum est, quia negatio eius quod est nihil, potest fieri intra vel extra ad verbū ferri, si feratur ad verbum: tunc fieri de nihilo est non fieri, sicut loqui de nihilo, id est de nulla re, si autē non feratur ad verbum, tūc affirmatur fieri, & tūc duplex est, quia de potest intelligi materialiter, & tūc significatur quod nihil sit de materia alicuius, & habetur secundus sensus. Item potest teneri ordinaliter, & tunc est sensus, creatura dicitur fieri de nihilo, & habetur tertius sensus. Vnde intelligendum est illud Magistri di. v. libr. j. Ostenditur quod ex illis verbis filium & spiritum sanctum non esse de nihilo, sed de aliquo, nec tamē de aliqua materia. Vnde Hil. in xij. l. de tri. ait: Vnigenitus Deus cū natus sit, patrē testatur auctore, cum ex manēte natus est, non est natus ex nihilo: & cū ante tēpus natus est, non est natus ex nihilo: & cum ante tempus natus est, in omnem sensum præuenit nascendo. Hinc apertè dicitur, vt ait Magister, quod filius nō est natus ex nihilo, similiter & spiritus sanctus non est dicendus esse vel procedere ex nihilo: quia filius de substantia patris natus est, id est à patre est, cū quo eiusdem substantiæ est & eadem substantia. Ex quo sensu accipiendum est etiam illud, pater genuit id quod est ipse, id est filium, qui est hoc quod pater. Hæc Magister. Et secundum eundem Bonauen. distinctio. j. q. j. li. ij. Aliquid dicitur etiā esse ex nihilo. Vno modo materialiter vt ex ferro cultellus. Secundo modo crealiter, vt ex patre filius. Tertio modo ordinaliter, vt de mane sit merides, primis duobus modis verum est ex nihilo nihil fieri. Tertio modo verum est secundum naturam, sed falsum supra naturam. Per virtutē enim infinitam quæ non indiget fulcimento materiæ, ita facilius potest aliquid produci ex nihilo, sicut de aliquo, alioquin non esset virtus primi principij infinita, sed egeret materiæ fundamētō, & ideo illi virtuti soli hoc attribuendum est necessario, quamuis non posset cōsimile reperiri in aliquo creato, hoc enim est eius proprium, sicut & ipsa omnipotentia. Hæc S. Bonauen.

NOBILITAS est quædam maiorū claritas secundū Arist. li. 2. Rhetor. Vel nobilitas (vt idem vult) est honorabilitas progenierum. Nam attenditur secundum virtutē generis. Et 4. Politicorum idem dicit quod nobilitas siue ingenuitas est virtus & diuitiū antiquæ. Vel secundum Boetium li. iij. prosa vj. de consol. Phi. Nobilitas est quædam laus veniens de meritis parentum: Et cum nobilitas sit quædā de meritis veniens laus parentum, hoc in ipsa nobilitate bonum est (vt inquit Gers. parte ij. ser. de natiuitate Mariæ Virginis, confide. j.) vt imposta nobilibus necessitas videatur, ne à maiorum virtute degenerent. Alterum nobilitatis bonum, quia probabile est secundum Arist. ex bonis bonos nasci, præsertim vbi disciplina bonarum artium & virtutum iam cōfestim à puero tradi potest & debet nobilibus, & hoc si vero & nō ficto nomine nobiles velint haberi, &c. Est & nobilitas corporis (vt ibidē dicit Gerson) quam dare videtur armonica, complexionis dispositio bona. Item nobilitas secundum eundem Gerson. parte ij. tract. de nobilitate.

sic describitur. Est eminentia quædam vel principalitas vel excellētia inter alias res sui generis, habens facultatē aliquam in illas præsertim propinquas influendi. Sic nobilitas descripta ait Gerson, cōuenit cum libertate quæ est dignitas aliqua sui ipsius nō alterius gratia, determinatio patet. j. politici. multa per exempla: quoniam in omni genere damnatur aliquod vnum quod in illo genere primū est & nobilissimum, tam in animatis quàm in anima carētibus. Nobilitas in primis est supereminenter, nec extra in ipsa trinitate beata quæ ad sanum intellectum dicitur supercœlestis hierarchia. Est & nobilitas in angelis secundum triplicem hierarchiam quæ cœlestis appellatur. Est & nobilitas in ecclēsiastica hierarchia quæ subcœlestis dicitur, exemplata per cœlestem secundum tres status Ecclēsiæ. Nobilitas verò largè considerata ponitur à philosophantibus & theologis secundum quatuor gradus creaturarum, quarū aliqua habent esse solum naturale. Alia esse & viuere, quædam esse & viuere & sentire, quibus etiam hominibus super additur intelligere, & quæ res sint nobiliores ceteris abundè declarat Gerson. vbi supra.

NOBILITAS hominis reperitur in superiori mentis apice, quæ creata est ad imaginē & similitudinem beatissimæ trinitatis secundū tres potentias in vna essentia, memoriā, intelligentiā, & voluntatem cōformiter ad hierarchias & ordines angelorū. Nobilitas est iterum in ratione secundū duplicem portionem superiorem, & inferiorem tanquam virum & mulierem. Et nobilitas humana respiciens principaliter animam, vel hominem vt homo est, magis attenditur à Philosophis, iuxta illud: Nobilitas sola est anima quæ moribus ornat. Quo in loco fas est insequi distinctionē logicam incipientium, proficientium, & perfectorum, quam Arist. nō soluit sub aliis licet verbis, ponens inter homines quosdam continentes vel incipientes, alios temperatos tanquam proficientes, tertios heroicis, tanquam perfectos aut diuinales: de quorum numero Hector erat, qui videbatur non hominis mortalis esse filius, sed Dei. De nobilitate verò corporis & aliarum rerum, vide latius Cancellarium Parisien. vbi supra. Nobilitas verò secundū Theologos magis potest euehi, vt sit vna perfectissimarum hic secundum tres theologicas virtutes militantium. Altera in cœlesti felicitate perpetuò regnantū. Sic enim Deus legitur fecisse Christianos, genus electum, & regale sacerdotium. Reges insuper & regnum tanquā nobilissimè regnantes super omnia præsertim in plenissimo proprii corporis dominio. Vnde Salomō: Melior est sapiēs viro forti, & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbū. Sed qui facit peccatū, seruus est peccati, & ita seruus viliissimæ rei imò nihili, cū nihil fiant homines cū peccant (inquit Gerson.) Illud inquit nihil, de quo Ioan. Sine ipso factū est nihil. Gloss. id est peccatū, quid autē magis alienū ab omni nobilitate, quid prorsus aduersum fori suæ libertati quàm ignobilissimū seruitutis tale iugum, quàm esse mancipium tā impurū, abominādum, detestabile. Sunt autē sex species nobilitatis, vt scribit Gerson de nobilitate, quæ sunt naturalis, parental, honesta, vernalis, heroicalis, supernaturalis, quarū singularum talis est descriptio secundum Gersonem.

NOBILITAS naturalis est eminentia quædā notabilis, hōi pueniēs ex perspicaci iudicio rationis. Hæc

Hæc nō est per se moraliter vel meritorie laudabilis, nec ex electione liberi arbit. dicitur laudabilis.

¶ **NOBILITAS** parental est præminencia quædā notabilis homini proueniens ex laude cōditionis parental, non quidem ex primis parētibus, quia communis est ad omnes: hæc similiter non est per se moraliter laudabilis, quia ab extrinseco venit, nec ex electione. Et hæc militanti in armis attribuitur statui.

¶ **NOBILITAS** honestalis est eminentia quædam notabilis, homini proueniens ex beneplacito honestatis ipsum vel honestantium, vel per filialē ad opti onem à Principe, vel per promotionē ad dignitatem aliquā: hæc similiter quia ab extrinseco venit, nec ex electione propria, non est de se moraliter laudabilis.

¶ **NOBILITAS** virtualis est eminentia quædam notabilis, homini proueniens ex assuefactione vel habitatione virtutū moralium: hæc quia venit ab intrinseco & electione, de se laudabilis est: & de hac Geron parte iij. pro hospitali Parisiensi, ait: Nō est par nobilitas ad exemplū summi Regis nobilitati huic quæ est benefacere & succurrere afflictis & indigentibus, quia est magnificētia, & liberalitas est proprium Dei facere misericordiam.

¶ **NOBILITAS** supernaturalis, est eminentia quædā notabilis, homini proueniens ex charitate, quæ supernaturalis gratia est, per quā homo fit per adoptionē filius Dei, fit anima spōsa Christi, fit templū spiritus sancti, sine qua nobilitates ceteræ nihil sunt, nihil proficiunt, ob sunt potius aliquādo, quia quod altū est hominibꝫ, abominatio est apud deū. Remanet quoq; homo filiꝫ & vas cōtumeliæ apud interitū æternū, & ideo deterioris cōditionis sunt brutis, propterea nulla nobilitas eligibilior est (inquit Geron) nulla dignior quæ esse Christianū re & nomine, & ita præclarissimus (dicit Gerf.) in Rege Fræcorū titulus est quæ Christianissimus nominetur. Per oppositū autē dicitur ignobilitas, quæ ibidem apud Gerf. videri potest, quæ reperitur præcipue in peruersis moribus iuxta gradus multiplices vitiorum.

¶ **NOBILE** est id quod ex bono prodiit genere. Generosum autē quod nō à sua natura degenerauit. Et nobile aliquādo significat excellens & dignum notitia, aliquādo significat notum.

¶ **NOCERE** significat obesse, à quo nocentū. Et sicut duplex est malum, scilicet culpæ & pœnæ: sic etiam duplex est nocentum, vt dicit sanctus Bonaventura di. j. in dubiis literalibus. lib. ij. Et quando dicit Magister in eadem dist. quia summē boni erat prodesse velle, & omnipotentissimi nocere nō posse, non intelligitur, vt dicit sanctus Bonaventura quantum ad nocentum, quod facit malum pœnæ, sed quod facit malum culpæ, & c.

¶ **NO** non semper priuat omnimodā voluntatē, vt Bonauen. scribit, sed voluntatem principaliter mouentem. Vnde Apost. ad Rom. 7. Non quod volo bonū, hoc facio: sed quod nolo malū, hoc ago: & talia sunt venialia, & quia in peccato veniali (maximē quod excitat cōcupiscentiā carnis) voluntas non præuenit mouendo, sed motioni accedit complacendo vel non reprimendo, & ideo venialia non sunt simpliciter inuoluntaria. Gabr. di. xlj. q. vnica. dub. iij. in fine. lib. ij.

¶ **NO** l i t o, vide infra in dictione Volitio, litera V.

¶ **NO** l e secundum Scotum est triplex. Nolle, sci-

licet simpliciter & absolutum, nolle conditionatū & nolle naturale. Primum non habuit Christus, sed secundum, vt pater in sua oratione, quando dixit: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste. Aliud est nolle naturale, & vocatur à Bonauen. vt natura. Et nolle simpliciter: & absolutum, & conditionatum, & naturale, secundum Scotum reperiuntur in ratione: vt ratio est. Ad nolle autem absolutum sequitur tristitia, secundum prædictos Doctores. Etiam ad nolle conditionatum: quo aliquis nollet aliquid quantum in se est, tamen vult simpliciter ne pereat: vt patet de iaciente merces suas in mare: ad istud, inquam, nolle sequitur tristitia: vt patet de mercatore proiciente sic merces suas in mare, facit id cum tristitia & dolore, & tamen vult proicere simpliciter ne pereat, & ratione istius velle non tristatur, sed quia non vult conditionale in quantum in se est: vt pote si esset serenitas temporis, & ad illud nolle conditionatum sequitur tristitia, & sufficit tale nolle ad causandum tristitiā. Nolle naturale, est quo voluntas non vult incommoda corporis, & est actus elicitus & liber, & non solum inclinatio naturalis, secundum quod aliqui intelligunt. Dicitur autem naturale, quia est solum consonum naturali inclinationi: & consequitur naturam animæ propter connexionem ipsius ad corpus. Vide latius de hoc infra in dictione Velle. Et de nolle Christi, videatur Brulefer dist. xvj. q. iij. lib. iij. & apud alios. Vide & supra in dictione Actus.

¶ **N** v l t tertia persona à nolo, est actus positius. Non vult, actus negatiuus. Hinc Gab. lib. j. sentent. d. xj. q. vj. ar. ij. lib. j. ait: Qui actus positius nult beatitudinē, vult non frui beatitudine: quia idē est esse beatū, & frui beatitudine obiectiua. Hanc autē dictionē nult, nō admittit Brulefer d. xlv. qu. vlt. lib. j. cum ait: Quidā grosso modo loquētes dicunt nult, sed hæc dictio non videatur Latina. O bone Brulefer, qui alios carpere vis imperitiæ Latine lingue ipse barbarē quādoq; loqueris. Nec (vt ipse dicit) bene dicitur grosso modo, sed imperitē, indoctē, crasso ingenio, ineleganter, non Latine: sed incidi in Grammaticam. Nec arbitror semper bonum esse, sese omnia circa Grammaticam occupare, & negligere sacram scripturam: nec nos ceteros imitantes semper Latinismus in hoc opere vel elegantes, plus pensi habemus fructiferas sanctorum sententias & eruditiones, quàm Latinitatem. Sed de hoc aliās. Coguntur quoque Theologi quandoque vti vocabulis minus Latinis, ad differentiam aliorum, vt & eo melius possint exprimere sensa scripturæ, quæ nō semper Donati regulis, & aliorū Grammaticorū lege est subiecta. Rarō etiā inueniuntur Theologi, qui & sapiētia, & sciētia sacræ scripturæ clareant & eloquētia, & c. Nā qui eloquētiā plus volūt curare & Latinitatē quā fructū & vtilitatē sacratissime scripturæ, turpiter labūtur & errant.

¶ **NO** m e n apud Grammaticos varia significat. Nomina sunt instituta ad placitum. Multipliciter quoq; æquiuocantur in scripturis tā Gentiliū quàm Catholicorū, propter quæ alius sic, alius sic accipit: & si quādoque de rebus constet, magna quoq; est diuersitas quādoque auctorū & Doctorum in quid nominis terminorum, & propter diuersas impositiones, aut propter diuersum volūtariū vsum, qui habet vim impositionis: hinc cōtingit nomen de eodem verē & falsē prædicari propter diuersas acceptiones

acceptiones apud diuersos. Item eadem propositio vocalis & scripta est simul vera & falsa, propter terminorum eius æquiuocationem. Gabr. distinctione xxij. artic. j. lib. iij. & distinctione xxxv. quæstione vnica, art. ij. lib. iij. Et propter multiplicem acceptionem nominis quandoque oritur diuersitas, quare, vt dicit Gloss. ff. de suppellectili legata. l. Labeo. Et refert Scotus quæstione xx. artic. ij. quotlib. non ex opinionibus singulorum, sed ex communi vlti nominis sunt intelligenda. Vnde extra de spon. ex literis. vbi dicitur: Si alter non intellexerit quod alter proposuit, ad communem verbi intelligentiam recurratur, & cogatur vterque verba prolata in sensu illo retinere, quem solent rectē intelligētibus generare. Et sicut in multis consuetū est, quod dū species non est titudo dicitur virtus, licet virtus sit genus. Sapien. 8. Sobrietatem docet & prudentiam, iustitiam & virtutem, id est fortitudinem.

¶ **NO** m e n accipitur tripliciter, vt habet sanctus Bonaventura distinctione iij. q. ij. lib. iij. & di. xxij. qu. ij. lib. j. quem imitatur Brulefer dist. xxij. qu. ij. lib. j. In nomine enim tria sunt, scilicet vox, significatio & ratio innotescendi. Vnde & nomen multipliciter sumitur. Vno modo pro voce significante, aut pro omni voce significatiua incomplexa, vt cum dicitur: Petrus est nomen Apostoli: & sic conitit quod in Deo sunt plura nomina, & sic idem sunt, nomen, dictio, & terminus. Hoc modo nulla oratio est nomen. Illo modo verbum, participium, & c. est nomen, quia est vox imposita ad significandum. Sic capitur quando queritur: Vtrum Deus habeat vnum solum nomen an plura. Aliquando nomen accipitur pro re significata, vt cum dicitur: Bonum & honestum sunt idem nomine, & sic in diuinis quodammodo est dicere nomen vnum, quodammodo plura. Si enim res dicatur essentialiter, sic omnia vnum. Si personaliter, sic plura nomina correspondentia. Aliquando nomen accipitur pro notitia voce expressa, vel pro ipso notamine, siue ratione innotescendi, & sic dicendum quodammodo nomen vnum, quodammodo plura. Si enim accipitur ratio innotescendi ex parte Dei, sic innotescit per virtutem, quæ vna & magna est, & sic vnum nomen Dei est & magnum siue maximum. Vnde Ierem. 10. Magnus in re & magnum nomē tuū, id est quantum ad rationem innotescendi, siue virtutem, per quam innotescit, secundum quod dicitur in Psalm. Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius. Si autem accipitur ratio innotescendi ratione effectuum siue creaturarum, sic diuersa sunt nomina. Nam Deus innotescit nobis temporaliter, scilicet per causalitatem, per ablationem, & per excellentiam, & secundum hoc est multitudo nominum. Si enim nominetur per causalitatem, multa sunt nomina, quia multos habet effectus. Si per ablationem, multa sunt nomina, quia multa remouentur, scilicet omnia creata. Si per excellentiam, multa, quia in multis in omnibus, scilicet conditionibus nobilitatis excedit creaturas. Et quædam nomina (vt idem ait quæstione iij. vbi supra.) sunt quæ significant rem, cuius veritas est in Deo, & oppositū in creatura, vt immensus & æternus: & talia nullo modo transferuntur, nec secundum rem, nec secundum impositionem. Quædam significant rem, cuius veritas est in Deo, & similitudo eius in creatura, vt potentia, sapientia, & voluntas: & talia nomina trans-

feruntur à creaturis in Deum, non secundum rem sed secundum impositionem: quia prius imposita sunt in creaturis, quā in Deo, licet prius sint in Deo. Quædam sunt nomina, quæ significant rem, cuius veritas est in creatura, & consimilis proprietatis in Deo: vt lapis & leo. Res enim significata est in creatura, sed similitudo proprietatis, vt stabilitas & fortitudo est in Deo, & ista proprie sunt trāslatiua. Et vbi deficient nomina, vt idem ait distinctione xxvj. in dubi. literal. libro j. decet fingere: sed in diuinis melius est tacere quàm fingere, propter vitandam errorem. Et vt nomen capitur pro notitia, ille dicitur magni nominis, cuius nominis fama percrebuit. Et quoniam vna est notitia patris, filij & spiritus sancti, quia vna fides. Et ideo dicunt baptizantes: Baptizo te in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, & non in nominibus. Accipitur & nomen pro fama alicuius. Vnde Salomon: Melius est nomen bonum quod diuitiæ multæ. Inde dicitur nominiosus, id est famosus. Ignominiosus, id est infamis.

¶ **NO** m e n. Nomina quatuor siue vocabula (vt scribit sanctus Bonauen. di. xxij. q. iij. lib. j.) respondent quatuor vocabulis in Græco, quæ sunt vñā, vñōis, hypostasis, & prosopon. Vñā respondet essentia, vñōis substantia, hypostasis subsistentia, prosopon persona. Et vbi Græci vtuntur vocabulo hypostasis, nos vtimur persona, & ita pro supposito distincto. Et Damasc. dicit, quod hypostasis est substantia cū proprietatibus, & ita significat actu distinctum.

¶ **NO** m i n a ista abstracta, sapientia, iustitia, dilectio, in creaturis important perfectionem secundam rei superadditam, vt scribit Gab. di. iij. q. iij. lib. j. possunt & accipi absolute, vt sine connotatione important rem illam absolutam, à qua aliquid dicitur sapiens, iustum, diligens: hoc enim in creatura est qualitas quædam informans actionem, sicut caliditas informat materiam: In deo verò non est quid superadditum, sed omnibus modis essentia diuina, & quia vtroque est res absoluta, potest significari absolute: Omnis enim res absoluta potest absolute significari. Possunt nihilominus significare connotatiue, connotando, scilicet tendentiam potentia per huiusmodi absoluta in obiectum, per quam ipsa potentia bene vel malè disponitur: sic sunt de prima vel secunda specie qualitaris, quia præter illam perfectionem connotant aliud, scilicet subiectum, quæ scilicet subiectum & obiectum distinguuntur ab illa perfectione pro qua supponunt. In deo autem & si subiectum prædicatione non distinguitur à perfectione, id est Deus à sapiētia, tamē distinguitur ab obiecto quod est creatura, in quā tendit cognoscēdo, vel retribuendo, vel amando. Sed de cōcretis, scilicet sapiens, iustus, & c. dicitur quod illa accipiuntur quandoque vt cōmuniter, & vniocē prædicatur de Deo & creaturis, & sic sunt connotatiua, quia nō possunt absolute de creatura prædicari, eò quod semper cōnotent præter subiectū pro quo supponit qualitatē superadditā. Alio modo accipi possent sapiens (licet nō de vniocē) vt præcise attribuitur Deo, ita quod nihil significat subiectiue vel formaliter extra Deū. Et vt valet tatum sapiens, id est ens quod sapit, seu in creatus iustus Deus. Et si sic accipitur, est cōceptus quidditatiuus. Et si fuerit cōpositus, est nobis possibilis. Si simplex erit cōceptus absolutus correspondēs ad Deum, sed ille nō est nobis possibilis in via: illo modo capiēdo nō prædicat vniocē de Deo & creatura, sicut & habet Occam

Occāij. quotli. q. iij. quia habet aliud quid nominis vt attribuitur Deo, & aliud vt attribuitur creaturæ. Primo modo dicitur sapiens quod habet sapientiam sibi inhærentē. Secundo modo dicitur sapiens, quod est sapientia. Vide latius Gab. vbi supra.

¶ **NOMEN** accipi differenter in diuinis potest esse tripliciter: aut quantum ad suppositum, aut quantum ad significatum, aut quantum ad connotatū. Primo modo accipitur differenter hoc nomen Deus, quia cum dicitur, Deus est æternitas, & Deus generat in prima pro natura, in secunda pro persona: & illud non inducit aliquam multiplicatē. Alio modo cōtingit nomen differenter sumi, quātum ad significatum, secundum quod ipse terminus in vna sui acceptione significat essentiam, in alia personam: sicut hoc nomen pater prout dicitur Deus, pater filij, & prout dicitur pater noster: & hoc inducit æquiuocationem, quia est diuersitas significationis non in re ipsa, sed in significando. Tertio contingit differenter accipi ratione connotati, vt pote hoc nomen principium dictum essentialiter connotat effectum, dictum personaliter, nihil connotat creatum: & illud inducit multiplicatē secundum analogiam, non secundum æquiuocationem: secundum analogiam quidem, quia accipitur pro diuersis siue diuersa importat, quæ non habent nisi vnitatem proportionis, & ideo necessariò oportet quod incidat ibi analogia, sed non æquiuocatio, quia æquiuocatio habet plures institutiones, & determinatè accipitur pro qualibet, sicut patet in hoc nomine canis, sed non sic se habet hoc nomen principium. Nam principium de sua impositione impositum est ab actu producenti non creandi, nec generandi. Vnde sicut producere de productione filij & creaturæ, non dicitur æquiuocè, sed analogicè: ita & hoc nomen principium secundum has tres accipitur comparationes differenter. Hæc sanctus Bonauentura.

¶ **NOMINA** prædicabilia de Deo vel significantia Deum, quædam sunt essentialia, quædam personalia, quædam notionalia, & quædam communia. Essentialia quæ supponunt pro essentia vel natura, vt essentia est: & horum quædam sunt substantia, vt natura, essentia, Deitas, diuinitas: quædam adiectiua, vt communicabilis: quædam sunt numeralia, vt Trinitas, trinitas: quædam non, vt essentia, sapientia, bonitas: personalia verò quæ supponunt pro supposito, vt suppositū est: vt pater, filius, & spiritus sanctus: & sub personalibus comprehenduntur nomina proprietatum & notionalia: quia frequenter pro eodem accipiuntur, vt dicit Magister distinctione xxvj. vt paternitas, filiatio, generatio actio, generatio passio, spiratio actio, spiratio passio. De illis namque sæpè est idem iudicium. Et horum quædam sunt communia omnibus personis, vt persona, hypostasis, suppositum. Quædam verò solum vni personæ vel duabus tantum conueniunt: vt pater, filius, spiritus sanctus, spirator siue spirans. Et iterum quædam concreta siue adiectiua, vt iam dicta: quædam abstracta & substantiua, vt paternitas, filiatio, spiratio, generatio, &c. Communia verò sunt quæ indifferentes tam pro supposito, quàm pro essentia supponunt, etiam si ad imaginationem essent distincta: vt ens, res, aliquid, creator, gubernator, sapiens, parens. Gabriel distinct. iij. quæst. j. lib. j. Videatur ad hoc Cardinalis Cameracensis quæstio. v. lib. j. vide & apud eosdem regulas de prædicatione istorum nominum notandas. Sed ne longior quàm esse proposui sim, remitto te ad Ga-

briel. & Cardinalem.

¶ **NOMINA** diuina sunt multa. Vnde Scotus distinct. xxij. lib. j. dicit quod ad minus multa nomina imponuntur quæ significant Deum in communi, quia sic materialiter potest concipi à simplici viatore. Veli verum est quod distinctius potest significari quàm concipi, potest Deus nominari à viatore nomine significante hanc essentiam: quicquid sit de istis verisimile est Deum nominari tali nomine: & hoc siue illud nomen sit impositum ab ipso Deo vel ab Angelo cognoscente ipsum Deum, vel à viatore: verisimile est enim quod multa nomina sint in sacra scriptura distinctè illam essentiam significantia: sicut Iudæi dicunt de nomine Dei, quod vocant Tetra grammaton. Et vester Deus dicitur Exodi tertio: Hæc dices filiis Israel: qui est, misit me ad vos, hoc nomen mihi est in æternum. Et capite sexto: Ego Dominus qui apparui Abraham, &c. Nomen meum Adonai indicaui eis. Est ergo Deus nominabilis à viatore nomine significante propriam essentiam, vt est hæc essentia: quia viator potest vt illo signo intendens exprimere significatum illius signi, siue ipse imposuerit illud signum, siue alius quicunque, quo cognouit significatum: & tali etiam signo potest viator vt tanquam nomine: licet non potuerit illud tanquam signum. Hæc Scotus. Et licet multa sint nomina diuina, non tamen diuersitas rei diuersis vocabulis significatæ exprimitur, sed varietas sensuū & effectuum in creaturis monstratur (vt scribit Richar. distinct. xlvj. libro iij. circa textum) in quantum, scilicet ex cōceptionibus diuersis, quas à creaturis accipimus diuersas rationes attribuimus Deo: ita vt non sit in Deo diuersitas secundum rem, sed secundum rationem tantum, quæ tamen conceptiones casæ non sunt, quia illis respondet in Deo realis vnitatis sine reali pluralitate.

¶ **NOMINA** diuina secundum Hugonē de sancto Victore, sunt quadruplicia, & post eū scribit hoc idem Brulefer distinct. xxij. quæst. iij. lib. j. quædam sunt multiuoca, quædam diuersuoca. Alia symbolica, & alia anagogica: ideo autem diuinæ naturæ nomina imponimus (vt inquit Paulus Cortesius lib. j. distinctio. ix. in fine.) quatenus eius absolutio in rerum creaturam absolute splendescit, multaque etiam interdum metaphoricis inducimur. Multiuoca dicuntur illa (vt inquit Hugo) quæ sub multiplicatione vocum important vnam & eandem rem omnino, vt Theos Deus, omnia talia sunt synonyma in diuinis. Alia sunt diuersuoca. & dicuntur illa nomina diuina, quæ important vnum & idem significatum sub alia & alia ratione, sicut veritas diuina sub ratione veritatis, iustitia diuina, misericordia diuina, essentia diuina. Alia sunt symbolica, & dicuntur illa nomina diuina, quæ ex visibilibus creaturis quasi transumptiuè attribuimus Deo, sicut lux & ardor. Dicitur enim quod Deus est lux, quia nihil obscurum est in Deo: licet non sit lux corporea. Sub illo modo attribuitur Deo leo, & hoc propter fortitudinem: lapis seu petra, propter stabilitatem. Item Christus est agnus, &c. Dicitur autem symbolus esse collatio visibilium formarum ad inuisibiles, à syn quod est con, & bolos quod est conuenientia. Nomina anagogica dicuntur nomina quæ attribuuntur Deo cū excessu, vt Deus est supersubstantialis, & hæc est distinctio Hugonis, & post eum scribit Brulefer vbi supra. dicitur autem quandoque aliquid de Deo per causam, vt idem vult Brulefer distinct. xxx. quæst. j. lib. j.

vt, tu

vt, tu es patientia mea, id est tu causas in me patientiam. Domine spes mea, id est tu causa spei meæ. Item aliquid dicitur de Deo per vñionē, hoc modo omnia prædicata quæ dicuntur de natura assumpta à verbo, dicuntur de verbo diuino etiam: vt Christus est flagellatus pro nobis, mortuus, &c. Quandoque autem dicitur de Deo per quandam comparationem ad aliquod temporale: vt Dominus refugium, &c. Hæc Brulefer. Sancti quoque frequenter solent nomina cōnotatiua supponētia pro Deo, & connotatiua creaturam, dicere relatiua, vt scribit Gabriel distinct. 17. quæst. j. art. 3. lib. j. Et licet talia nomina nihil nisi absolutum significat, propter huiusmodi connotationem dicuntur relatiua. Sic dicuntur spes & refugium, misericordia, &c. nomina relatiua, id est cōnotatiua. Sic etiam donum solet dici nomen relatiuum, nec dicit respectum rationis, quia nullus talis est ponendus, vt dicit Gabriel vbi supra. Illa quoque nomina, intellectus & voluntas, aliquando capiuntur absolute, vt & præcisè dicuntur aliquod absolutum in Deo, non connotando aliquod notionale, vt dicit Gabriel distinct. 7. q. 2. lib. 1. Aliquando vt determinatè connotant aliquod notionale, quæ distinctio non est distinctio alicuius realiter existentis in Deo, sed est distinctio vocabulorum. Et simili modo potest dici de intelligere ille, & ceteris attributis. Primo modo accipiendo illa nomina, intellectus diuinus, voluntas diuina, sunt termini synonymi cum essentia: & ita quicquid prædicatur de essentia, prædicatur de intellectu diuino, similiter de voluntate: & ita sicut essentia est principium elicitiuum generationis verbi & spirationis spiritus sancti, ita & intellectus. Similiter voluntas & actus intelligendi & volendi. Sed accipiendo secundo modo intellectus, connotat generationem, & voluntas spirationem: ita quod quid nominis intellectus est illud principium producendi verbum, & voluntatis est illud principium spirandi spiritum sanctum. Sic ergo absolute sumendo & primo modo, de omnibus attributis dici potest (secundum Occam & Gabrielem) quod de quolibet eorum verificatur esse principium elicitiuum, nō profese, sed pro re: puta, essentia diuina. Sed secundo modo vt connotat actum generandi vel spirandi, cōceditur quod filius producitur per modum intellectus, & non spiritus sanctus, id est filius generatur, & spiritus sanctus non generatur, sed spiratur. Sic enim intellectus dicit diuinam essentiam elicitiuam actus spirandi. Isto ergo modo propter diuersa terminorum connotata aliquid dicitur de intellectu: & non de voluntate, & e contra: & negantur de se inuicem, quia generare non est spirare. Gabr. post Occam, vide latius, &c.

¶ **NOMINA** rerum nonnunquam attribuuntur signis quasi metaphoricè, propter aliquas similitudines proportionales repetas signorum, ad signa quæ est rerum ad res. Sicut aliquando genus dicitur materia: quia sicut materia vna diuersis formis informatur cum quibus facit vnum, ita vñū genus per differentias determinatur cum quibus constituit vnam diffinitionem, vt scribit Gabriel distinct. 8. quæst. 2. lib. 1. vbi paulò antè notat quod frequenter per res intelliguntur nomina rerum: quod est dictum: frequenter nomina rerum, scilicet primæ intentiones accipiuntur nō pro rebus, sed pro ipsismet nominibus, vt cum dicitur: Qualitas accidentalitè prædicatur de nomine subiecti: vt hic homo

est qualis. Et hoc frequenter contingit quando prædicatum est secundæ impositionis. Et per hoc multæ auctoritates quæ alias essent de rigore verborum falsæ, saluantur. Gabriel.

¶ **NOMEN** Dei dicitur sanctum, quia nomen impolutum, incontaminatum, consecratum, confirmatum, sine terra, sine concreatione materia, & ab omni profus impuritate liberum & alienum, vt scribit Gerson super Cantico Mariae, tra. 5. Sanctum, inquam, nomen illius, qui dedit filio suo Iesu Christo nomen salus. Nam ideo Iesus à Deo & Angelo, & homine nominatus est, quia saluum faciet populum suum à peccatis eorum, ipso dicente, Quia nemo venit ad patrem nisi per me. Vel nomen Dei dicitur sanctum à sanctitate, quæ Dionysius describens, ait: Sanctitas est ab omni iniquatione libera & perfectissima & incontaminatissima puritas. Græcè enim vocatur Agyos sanctum, ab à quod est sine, & ge terra, &c. Vide latius Magistrum Ioan-nem Gersonem, vbi supra.

¶ **NOMINA** Dei apud Hebræos præcipua, secundum Isidorum libr. Etymolog. vt eum refert frater Pelbartus, sunt scilicet primum Eloī, quod nomē Christus Dominus in cruce exclamauit. Marc. 15. Eloī, quod est interpretatū Deus meus. Secundum nomē est Adonai. De quo Exod. 6. Ego Dominus, & nomen meum magnum Adonai non indicaui eis, scilicet Patriarchis, sed tibi Moyse: & interpretatur Dominus dominans, secundum Hieronymum. Tertium nomen est Sadaī, quod secundum eundem Hieronymum interpretatur omnipotens. Quartum, Sabaoth, id est exercituum vel virtutum, scilicet Angelorum Dominus. Sed præ his est vltimum nomen Dei, & præcellentissimum apud Hebræos, quod dicitur nomē Domini Tetragrammaton, sic dictum à tetra, quod est quatuor, & grama litera, quasi quatuor literarum, & hoc nomen significat diuinam essentiam puram & nudè, prout in se cōstitit circumscripto omni alio: ideo est nomen incommunicabile alteri, & proprium solius Dei. Et dicitur ineffabile, quia significat rem ineffabilem, scilicet nudam essentiam diuinam. De quo vide in litera T. Et Christus (vt scribit Christopholanus Episcopus, Iacobus de Valentia tractat. 4. ca. j. prologi in Psalm.) propriè dicitur nomen Domini Tetragrammaton, notificans ineffabilia de patre, quæ omnia cōprehenduntur sub hoc nomine Iesus. Vnde hoc est nomen quod Deus non reuelauit patribus veteris testamenti, quia solus Christus debebat ipsum nobis reuelare. Habet autem Christus multa nomina, vt & ibidem ostendit. & quæ finali post cōmentaria super Cantico. artic. 3. conclus. 1. Nam (vt ipse ait) ista decem nomina, verbum Dei, filius, veritas Dei, æterna sapientia Dei, lux æterna, siue lumen, ars patris, æterna vita, & lex æterna, & Christus, & reparator humanæ naturæ, & Iesus: vnam & eandem personam diuinam significat realiter, sed differunt quo ad modos significandi, & secundum effectus. Vnde Iesus Christus dicitur verbum patris in quantum ab æterno est dictum à patre, & est cōceptus diffinitiuus quo pater diffinit & cōprehendit se ipsum. Et dicitur etiā verbū patris, per quod pater ex tempore dixit & creauit omnia creata ad extra. Item Christus dicitur filius æternus Dei patris, in quantum ab æterno est productus à patre per modum naturæ. Item dicitur veritas Dei patris, in quantum est imago patris æqualis, & ipsi per omnia Lexic. Theol. L

similis. Item dicitur sapientia patris, inquantū est genitus & productus de tota scientia & memoria secunda patris, & per ipsum omnia sapiēter disponit. Item dicitur lumen, inquantū est coaeternus patri, sicut lumen ipsi Soli: & procedit à patre aeternaliter sicut lumen à Sole, quia sicut nunquā fuit Sol sine lumine, nec econuerso: ita nunquā pater fuit sine filio, nec econuerso. Et sicut lumen procedens à Sole illuminat & viuificat omnia, ita filius procedens à patre illuminat & viuificat omnia, & maxime omnem hominem venientem in hunc mundū. Item Christus dicitur ars patris, inquantū in eo ab aeterno continentur ideae, & ratione omnium rerū creaturarum, ad quarū instar ex tempore facta sunt omnia. Item dicitur vita per essentiam: & quia omnibus influit esse, & dat vitam naturaliter, & specialiter hominibus dat vitam gratiae & gloriae. Et dicitur lex aeterna, inquantum ab aeterno omnia prauidit, & ex tempore omnia regit & ritē disponit. Itē dicitur Christus, inquantum ex tempore verbum caro factum est: & est Deus & homo, per quod verbum incarnatum Deus pater nobis locutus est. Itē dicitur nomen Dei, per quod Deus pater notificauit nobis suam voluntatem. Item dicitur Iesus, inquantum est saluator & reparator humanae naturae. hęc Iacob. de Valen. Et secundum eundē in prologo vbi supra, Christus dicitur dextra Dei, & brachium Domini, eod quod pater per ipsum operatus est ineffabilia. Itē dicitur hāres, inquantū recuperauit hāreditatē Dei, scilicet genus humanū de potestate diaboli, tanquā filius primogenitus patris. Itē dicitur sanctus sanctorū, quia iustus & caput omnis sanctitatis & gratiae, à quo omnes gratiae deriuantur ad sua membra. Item dicitur Rex, quia hēres patris. Item dicitur Sacerdos, quia seipsum sacrificium pro omnibus obtulit, & omnia sacramenta Ecclesiastica constituit. Dicitur & Christus, quia vnctus oleo latitiae donorum spiritus sancti, non ad mensuram prae catēris tanquam caput, vt ab eo descenderet vnctio ad sua membra per participationem, & sic fit vnus Christus ex capite & membris. hęc Iacobus de Valentia vbi supra.

¶ **N O M I N A** populi Dei, quae magis in scriptura frequentantur, sunt ista, scilicet Iacob, Israhel, semē Abraham, filij Abraham, siue Israhel, siue Iacob, filij Dei, populus Dei, vinea Domini, ciuitas Dei, consilium & congregatio iustorum, Ecclesia Dei, siue domus Dei, quod corpus mysticū, siue hominem mysticū aut Christum appellamus. De quibus copiose scribit Iacobus de Valen. c. 2. trac. 4. prolog. in Psal. vbi dicit secundum Aug. contra Faust. & 16. de Ciuit. Dei, cap. 2. quod multa nomina sunt imposita anti quis patribus veteris testamēti, quae nō sunt imposita à casu nec humana voluntate, sed solo Dei praecepto & inspiratione, inquantum illi fuerūt imago & figura Christi, & Ecclesiae, quia omnia contingebant illis in figura, de quo latius legito ibi Valent.

¶ **N O M I N A** locorū in quibus habitat populus Dei, quae magis frequentantur in scriptura, sunt quinque, scilicet Hierusalem, Sion, Iudaea, terra Israhel, & hēreditas Domini. De quibus latius scribit Iacobus de Valentia, trac. 4. cap. 3. prologi super Psalm.

¶ **N O M I N A** legis diuinae, de quibus scribit Valētia. capitu. 4. vbi supra, dicens, quod lex Domini secundum quod habet diuersos effectus & respectus, ita diuersis nominibus nūcupatur. Nam inquantū est à Deo lata, & inquantū ligat & obligat hominē,

dicitur lex Domini, sed inquantū est à Deo prolata & scripta tabulis, dicitur sermo Domini siue eloquiū Domini, sed inquantū prohibet mala fieri, dicitur praecepta siue praeceptū, inquantū autē admodum bona fieri, dicitur mandatū siue mādata. Sed inquantū est testificata à Deo & Prophetis, dicitur testimoniuū Domini. Sed inquantū per legē cognoscimus voluntatē Domini, dicitur voluntas Domini. Sed inquantū fuit cōfirmata per mortē Christi testatoris dicitur testamentū Domini. Sed inquantū iustificat obseruātes, dicitur iustitiē siue iustitia Domini. Sed operationes quae fiunt secundū iustitiā, dicitur iustificationes. Sed punitiones & praemiatio nes quae fiūt per iustitiā, dicitur iudicia Domini. Inquantū verō ducit & dirigit homines, dicitur via. Inquantū eius scripta omnia sunt impleta in Christo, dicitur veritas. Inquantum per legem sumus liberati, dicitur misericordia. Item inquantum Deo pacificati, dicitur pax. Item arbor siue lignum vite, & hoc metaphoricē, quia Deus loco ligni vitae dedit hanc legem, & hanc patres veteris testamenti seruauerunt vsque ad tempus Christi, ex qua receperunt fructum in tempore suo, scilicet fructum redēptionis: & sic eandem legem secundum veritatem colētes, nos expectamus fructum gloriae. Dicitur & lex Domini vinea, dicitur & seges. De quo videlatius ibi Iacob. de Valentia.

¶ **N O M I N A** diaboli & populi eius magis frequentata in sacra scriptura, vt idem scribit Iacobus de Valentia vbi supra, cap. v. Vnde diabolus dicitur, quia diuisus, quia ab initio in veritate non stetit, sed à Deo discessit: & sicut ipse fuit diuisus, ita etiam fuit diuisor: quia hominem à Deo per peccatum separauit, & continuē inter homines zizaniā seminauit. Matth. vigesimo tertio. & à veritate diuina legis nos separare conatur. Secūdo dicitur Satanās, id est contrarius & aduersarius, quia ab initio nobis aduersatur & inimicatur, & omni veritati resistit. Item dicitur peccator, quia ab initio peccat & mentitur, Ioannis sexto. Item dicitur exterminator, Apocalyp. nono. quia extra terminos diuinā visionis & beatitudinis eiecit, & continuē conatur extrahere. Itē dicitur mors, Apocalyp. sexto. quia hominem in mortem deiecit, & actor mortis ipse fuit. Et hęc sunt nomina diaboli magis frequentata. Dicitur etiā Belial & Leuiathan, terribilis & vastans. Sed nomina populi diaboli sunt Sodoma, Aegyptus, in epistola Iacobi, eod quod tales sunt occācati in tenebris peccatorū. Item dicitur Babylon, quia confusio, Apocalyp. 16. quia inter membra diaboli non est ordo, sed horror & confusio, cum omnes seruiant vitii & malis cupiditatibus, & sic in eis non ratio, sed sensualitas dominatur. Et ideo per talia nomina in scriptura cōmuniter populus siue mēbra diaboli, aut hēretici & infideles & mali intelliguntur. Hęc Christopholitanus Episcopus vbi supra.

¶ **N O M I N A** priuatiua, sicut sunt cæcus, pauper, tenebrosus, non addunt aliquid ei qui cæcus dicitur, pauper vel obscurus, sed significant hunc non habere lumen, diuitias vel visum. vt scribit Gabriēl di. j. quæst. 1. lib. 3. De priuatiuis nominibus quæritō & legito latius apud Dialecticos.

¶ **N O M I N A** primē impositionis, quae significant res ea ratione, vt non sunt signa. Nomina verō secūde impositionis, quae significant res ea ratione, vt sunt signa. Exēplum primi, vt homo, animal. Exēplū secūdi,

secūdi, nomen, pronomen, &c. De quo legito & consulas Logicos & Bruleferum dist. 12. quæstio. 4. lib. 1. & in Logica de hoc scripsimus.

¶ **N O M I N A B I L E**, effabile, narrabile, idem sunt. Et nominabile est illud quod potest dici, vel vocari, vel appellari. Et sic capitur dupliciter. Vno modo aptitudinaliter, & sic est illud quod aptum natum est dici. Alio modo potentialiter, & sic est illud quod potest dici, nec sunt idem. Cōstat enim quod cæcus aptus natus est videre, non tamen potest videre naturaliter. Ediuerso de lapide respectu vbi sursum. Corollariū: Omnis res creata est apta nata nominari. Et qui melius cognoscit Deum, distinctius nominat, quare beati distinctius possunt nominare Deum quam viatores. Fideles quoque distinctius loquuntur de Deo, quam infideles & Philosophi. Nominabile siue effabile secundum sanctū Bonauent. di. 12. q. 1. li. 1. dicitur dupliciter sicut intelligere. Vno modo per perfectam expressionē. Alio modo per semiplenam narrationē. Si dicitur effabile siue nominabile secundum perfectam expressionem: sic dicēdum quod Deus sibi soli est intelligibilis, & sic sibi soli est effabilis & nominabilis, non alio nomine quam ipse sit, nec alio verbo quam ipse sit: & sicut nobis est incōprehensibilis, ita & ineffabilis, ita etiā innominabilis. Et per hunc modum loquitur Dionysius & Philosophi. Si verō dicitur effabile & nominabile secundum quāle cūque nominationem, sic quemadmodum Deus est nobis cognoscibilis, ita & effabilis & nominabilis: & qui melius cognoscit, melius effatur, & melius nominat & expressius. Vnde expressius nominat fidelis & scriptura, quae fidei suffragatur, vt sacra scriptura, quā ratio vel Philosophia. Vide & in dictione Ineffabilis. Ita sentit Bonauentura, Rich. & Thom. & Pelbar.

¶ **N O T I O** secundum Guil. Scotif. in primo, dist. 26. dicitur à nosco, is, quia notiones faciunt nos venire in cognitionē diuinorū. Vnde secundū Boētiū: Notio communiter accipiēdo est simplex conceptus mentis, quo res cognoscitur. Sic autē non accipitur in diuinis. Sed proprie secundū quod est in diuinis, sic dicit formā relatiuā secundum quod est principiū innotescendi personas diuinas. Vnde notio proprie est formale principiū cognoscēdi personas: hęc Theologi cōmuniter. Et capitur tripliciter notio secundū eundē Guil. Scot. & post eū scribit frater Pelb. Vno modo cōmuniter pro manu ductione nostri intellectus in cognitionē diuinorū. Isto modo sunt infinitae notiones, quia quālibet creatura potest nos manuducere in generali ad cognoscendum Deū: & sic antiqui Doct. ponebāt notiones infinitas, sed nimis improprie. Secundo modo dicitur notio improprie secundū numerū diuinarū personarū accepta: ita quod sicut tres personae sunt notae, sic tres sunt notiones quibus noscuntur, scilicet, ingeneratio in patre, & generatio in filio, & processio in spiritu sancto, sicut dicit Damasc. lib. 1. c. 8. Omnia, inquit, in diuinis sunt prae ter ingenerationē, generationē, & processionē. Et isto modo acceperūt antiqui quidā Doctores notionē, sed adhuc improprie. Tertio modo notio capitur proprie, & sic dicitur quālibet diuina originatione, siue dicatur negatiuē, sicut innascibilitas: siue affirmatiuē, sicut ceterae notiones. Ponuntur enim à Magistris cōmuniter tantū quinque notiones proprie, & sic ordinatur quod tres sunt in patre, scilicet, innas-

cibilitas, & generatio actiua, & spiratio actiua. Itē duae sunt in filio, scilicet, generatio passiuā, & spiratio actiua. Deniq; vna ponitur in spiritu sancto, scilicet, spiratio passiuā. Et secūdu eundē Guil. & Thom. in scripto primo, distinct. 6. q. v. ista tria, relatio, & proprietates, & notio, & si sunt idē re, differunt tamē ratione, in hoc relatio dicitur relatiuē ad suum terminū vel obiectum. Sed proprietates inquantū constituit personā: notio verō dicitur inquantū ducit in cognitionem personae diuinę. Exēplū, paternitas dicitur relatio, secundum, quod ad filium refertur. Et dicitur proprietates inquantū soli patri conuenit: sed dicitur notio inquantū notificat patrem. Et vt scribit sanctus Bonauent. distinct. 33. q. 4. lib. 1. Denominatio notionis importat emanationē vt actū importat & relationē. Et notio non supponit personam, quia plures notiones sunt in eadem persona (vt idem ait) & notio non denominat, nisi suppositum, vt dicit in fine illius quæstionis. Vide & de notione in dictione Proprietates, & in dictione Prædicatio, & in dictione in diuinis.

¶ **N O T I O N A L E**, vt scribit Stephanus Brulefer in prologo senten. est illud quod conuenit vni soli personae, vel solis duabus, vt paternitas, spiratio actiua. Dicuntur autē prædicata vel nomina notionalia, quia faciunt nos deuenire in notitiā trium personarū. Vide eundem dist. 2. q. 4. lib. 1. & omne proprium est notionale, sed non econuerso, quia proprium tantum conuenit vni personae, notionale verò duabus. Et notionale in plus se habet quā proprium. Vide ad hoc Scotum quæst. j. quotli.

¶ **N O T I T I A** est idem quod cognitio. Et quædā est apprehēsiua quo aliquid vel aliqua cōplexē vel incōplexē cogitamus. Notitia ad hęc siue iudicatiua, est actus intellectus quo assentit vel dissentit alicui cōplexo proportionali, credēdo ipsum esse verum vel falsum: & est tantum respectu complexi proportionalis. Et secundū Carmeracen. Notitia quædam est sensualis, alia intellectualis, vt deducit præfatus Doctor de brutis, quae multas formāt notitias cōplexas de sensibilibus q. 3. arti. j. Et notitia sensuālis secundū eū, est notitia ad quam causādā per se cōcurrit virtus aliqua sensitiua, aut aliquid existēs in ipsa. Intellectualis, est notitia intellectus siue omnis notitia sensualis hominis sit intellectualis, siue nō, de quo multa ibidē. Vide & Greg. di. 3. lib. 1.

¶ **N O T I T I A** intuitiua est notitia incōplexa termini vel terminorū rei vel rerū, virtute cuius potest euidenter cognosci aliqua veritas cōtingens, maxime de presenti, vt quod res est vel nō est, quod est hęc vel ibi, vt est visio exterior fortis. Per hęc enim cognosco euidēter fortem esse, & si per potentiam diuinā illa visio conseruaretur forte destructo, per eandē cognoscerē euidēter forte non esse. Dicitur per potentiam diuinā, quia naturaliter est impossibile. Nā visio intuitiua dependet causaliter ab obiecto in fieri & esse. Et hęc notitia non est tantum sensibile, sed etiam intelligibile, licet non omnium, quia non est respectu habituum, sed respectu actuum tantum, quia intellectus noster cognoscit intellectiones & actus voluntatis, delectationes & tristitias. Nam euidenter scio me intelligere vel le, nolle cogitare, quod fieri non potest sine notitia intuitiua. Et hoc est verum quando est sufficiēter perfecta notitia intuitiua. Potest enim illa notitia intuitiua quandoquē esse nimis remissa, & nimis imperfecta & obscura. Vel potest esse aliud inperfectum. Lexic. Theol. L 2

dimentum ex parte obiecti vel medij, & tunc pauca contingentes possunt euidenter cognosci. A tali etiam notitia intuitiua incipit experimentalis cognitio, & per consequens omnis notitia intuitiua est singularis. Vide de hac notitia intuitiua Magistru Ioannem Gersonem tractatu v. super Magnificat. & in Logica, & alijs.

NOTITIA abstractiua dupliciter accipitur. Vno modo accipitur pro notitia vniuersali abstracta à multis singularibus: vt conceptus specificus omnium hominū, & talis cognitio non est aliud quam cognitio alicuius vniuersalis abstrahibilis à multis singularibus. Alio modo accipitur Notitia abstractiua, secundum quod abstrahit ab existentia & nō existentia, & ab alijs conditionibus, quæ contingenter accidunt rei, virtute cuius de re contingenti nō potest sciri an sit vel non sit, vel alia veritas contingens: vt notitia quæ habetur de obiecto in eius absentia, & omnis talis naturaliter acquisita præsupponit notitiam intuitiuam eiusdem obiecti. De notitia plura videantur apud Gabriëlem q. 1. prologi. & Cardinalem Cameracen. q. 3. lib. 1. & Gregor. de Ari. & supra in dictione Cognitio. Et multa apud Dialecticos, quæ omnia breuitatis causa omitto. Et secundum sanctum Thom. quotli. 7. vel 11. ca. 4. notitia dicitur quadrupliciter, scilicet natura, potentia, habitus, & actus cognoscendi.

NOTITIA infallibilis (vt scribit Dominus Cardinalis Cameracen. q. 12. ar. 3. lib. 1.) est quæ nō potest esse falsa, siue assensus verus, quo non est possibile falli. Falli autē est assentire taliter esse qualiter non est, vel non taliter esse qualiter est.

NOTITIA Dei (vt scribit Brulefer di. 37. q. 1. lib. 1. c. 3.) licet sit vnica ac simplicissima, ac summè eadem, sibi tamē propter diuersos status rerū, & propter diuersos effectus: notitia diuina quandoq; nominatur præscientia, quandoq; sapientia, quādoq; præuidētia, quādoq; dispositio, quādoq; prædestinatio, quandoq; prouidētia. Potest etiā vocari ars, scientia, sapiētia & notitia. Illa autē quatuor dicunt notitiā Dei vel cognitionē, in quantum est de omnibus. Præscientia Dei est de futuris, similiter præuidētia. Dispositio est notitia Dei in quantum est de rebus fiendis. Vnde sicut sapientia & notitia est in plus quam præscientia obiectiue, scilicet ratione obiecti: ita etiā præscientia est in plus quam dispositio. Præscientia enim est tam de bonis quā de malis futuris: dispositio autē solum est de rebus positivè fiendis, & sic nō est de malis. hæc Brulefer. &c.

NOTORIUM, vt scribit Gabr. distin. 13. q. 1. dub. 4. lib. 4. dicitur tribus modis, scilicet quod constat per propriam confessionem in iure factam: vel per iudicis sententiam, aut per facti euidentiam, vt quod offert se conspectui, & nulla potest tergiuersatione celari, vt in cap. quæ situm. de coha. cler. & muli. Notorium primis duobus modis dicitur notorium iuris. Tertio modo dicitur notorium facti. Sed crimē publicum vel manifestum dicitur, quod ex scientia & certo auctore procedit, & potest probari. Occultum verò quod probari nō potest, vel quod ab Ecclesia toleratur, vt in cap. vestra. de cohabit. cler. & mulier. Vnde notorius fornicator debet euitari, quia debet statim euitandus iudicari. Iudicari, scilicet nō subditis, sed à Prælati. Plura de hoc Gabriël vbi supra. Vide & de notorio iuris & facti Gersonē parte 1. in assertionibus Magistri Ioannis parui.

NOVUM per se (vt scriptis reliquit Dominus Car

di. Camer. q. 3. arti. 2. libr. 1.) est propositio, quæ, vel alia sibi æquiualens in significando, cui libet vt ratione potenti naturaliter potest esse nota absq; in digētia notitiæ alicuius extrinseci. Dicitur, vel alia sic æquiualens, & cæ. vel omnino similis, quia ipsa propositio per se nota debet esse talis, quod cui libet aduertēti eā sit euidentis, nec possit naturaliter esse dubia. Per primum excluduntur propositiones dubiæ, creditæ vel opinatæ: per secundū verò propositiones, quæ licet nō sint dubiæ, tamē possint esse dubiæ ante demonstrationem vel experientiam. Dicitur, sine indigentia notitiæ, quia si ad suam notitiam alia notitia esset necessaria, iam nō esset per se nota. Dicitur, alicuius extrinseci, quia nō excluditur notitia terminorum per hoc quod dicitur, per se nam sine notitia terminorum nō potest esse aliqua propositio nota: sed non sufficit notitia terminorum, sed cum hoc requiritur formatio propositionis. Vnde dicit Philosophus: Principia cognoscimus, in quantum terminos cognoscimus. Et secundum eundem Petrum Alia cæsem, ipsa propositio, & non significatum ipsius propositionis, dicitur per se notum. Non enim ipse ponit complexè significabile, sicut aliqui imaginantur. Ex quo sequitur, quod nulla propositio cōtingens est per se nota, sicut istæ & similes: ego intelligo, ego diligo, quarum qualibet per experientiam intellectualem est nota. Et licet mihi sit nota, non tamen cui libet alteri, nec propositio demonstrabilis, nec omnis propositio immediata est per se nota. Nam omnis propositio demonstrabilis est dubitabilis, sed nulla dubitabilis est per se nota. Et multæ sunt immediate quæ absque experientia cognosci nō possunt, sicut istæ: aliquid mouetur, calor est calefactiuus. Vide latius Aliacen. Et quāuis (vt idē ait paulò post) ista propositio: Deus est, non sit per se nota nobis existentibus in via: ipsa tamen quam formant beati in patria, est per se nota: quia ipsa quam nos habemus est naturaliter dubitabilis, sed beatus apprehendens illos terminos, & formās propositionis naturaliter, assentit ei sicut primo principio: nec posset eā plus dubitare quam primū principium. Nec illa propositio: Deus est, quam formamus: & illa quam format beatus, sunt omnino similes speciei: sed vna est perfectior alia in specie. Patet, aliter ena esset per se nota sicut alia, quod est falsum. Et licet ista propositio: Deus est, non sit nobis euidentis, aut euidenter demonstrabilis, ipsa tamen est naturaliter probabilis. Philosophi enim naturaliter probauerunt primū motorē esse, primā causam esse, primū principiu esse, vt pater 3. Phy. & 12. Metap. igitur. Vide latius Cameracen. Et (vt idē ait) ex sola Dei gratuita vnione cum mente nostra per modum obiecti visibilis, ac luminis sufficienter de se lucentis, cum alijs ex parte potentis nostræ intellectiue requisitis, potest euidenter cognosci Deum esse: & ibidem probat.

NOVITAS, vt scribit sanctus Bonauentura. di. 26. in dub. literal. li. 1. Vno modo sonat in vitium, alio modo non, quando est facilis adiunctio, quod sententiam etiam facit, quæ non habet ortum ex veritate antiqua. Hinc Apostolus 1. Timoth. vlt. dicit, vobis nouitates esse vitandas, prophanas scilicet. Vnde & nouorum terminorum absurdam inuentionem arguit & reprehendit Gerson parte 4. de modis significandi, quoniam stabilitas scientiarū multum dependet à quid nominis terminorum.

Faciunt

Faciunt denique tales, vt ab alijs nō intelligantur: qui mutant terminos, quos posuerunt patres eorum, & quid sequitur nisi confusio linguarum Babylonica in ædificatione turris scientiæ. hæc Gers. **NOVVM** dicitur dupliciter, vt scribit sanctus Bonauentura di. 15. lib. 2. circa tex. Vno modo nouum dicitur contra antiquitatem cursus naturæ, & consuetudinem rationalis creaturæ: & sic Deus nō cessauit in sex diebus facere nouam creaturam: imò multa facit miraculose & mirabiliter contra solitum cursum naturæ & consuetudinis humanæ, & ista noua dici possunt. Alio modo dicitur nouum, cuius nulla similitudo præcessit, nec etiam aliquod principium creatum quod esset ipsius seminariū. Sic dicit Magister d. 15. libr. 2. quod nouam creaturam facere cessauit. Vnde Eccles. Nihil sub sole nouum, nihil enim produxit cuius non fecerit aliquo modo simile, vel cuius non produxerit principium feminale in operibus sex dierum. Et dicitur Deus fecisse nouū, cum mulier circumdedit virū. Iere. 31. vbi nouitas attenditur in hoc (vt idē ait S. Bonauen. di. 3. libr. 3.) quod ipse erat Deus & homo, cuius simile nunquā præcesserit, in hoc quia ab instanti conceptionis Christus vir fuerat adeo perfectus, quod perficere nunquam potuit: & huius simile nunquam fuit: & ita nouum. De quo videre poteris Gabr. ferm. 2. Annuntiationis beatæ Mariæ virginis, qui incipit: Hæc est dies, qui pulchra & notanda de hoc scribit. Nouum & solum tale dicit esse æternum. Gerson part. 3. tract. 9. super Magnific. Vterum sunt omnia & ad interitum tendentia quæ se parantur ab æterno. Breuis distinctio veteris & noui, sicut & temporalis & æterni, & c. & trac. 12. super Cantico Virginis, ait: Quia fecit mihi magna qui potens est, quando creauit me requieuit, & se vniuit in tabernaculo meo, quādo noua facta sunt omnia in celo & in terra. Quomodo noua? Eo nimirum, quia æternitati sunt cōiuncta. Vidit hoc Psal. sæpius incitans ad canticorum nouitatem. Cantate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit, & c. Et nouum dicitur quandoq; quod facit hominem nouum, vt præceptum dilectione dicitur nouum, quia exuto homine veteri, induit nos hominem nouū, qui secundum Deū creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Ephes. 4. Et dicitur, nouum quia facit de filio iræ filiu regni & Dei. De quo vide Gabriëlem ferm. de sanctis Simone & Iuda.

NOX capitur quadrupliciter, vt scribit Brulefer

dist. 13. q. 2. lib. 2. Vno modo pro ipsis dæmonibus, vt vult Augustinus super Gen. Secundo modo pro peccato, vt dicitur à noceo, es: quia peccatum plus omnibus nocet. Tertio modo accipitur nox pro absentia illuminationis super hemispheriu nostrū. Et hoc modo capitur dupliciter. Vno modo pro absentia solis, alio modo pro absentia luminis causati à nube lucida, quæ fuit facta prima die. Quarto modo accipitur nox pro tribulatione vel aduersitate. Vnde Psal. 1. Et in lege eius meditabitur die ac nocte. Pro iniquitate accepit Aug. super illud Psal. 5. Quoniam non Deus volens iniquitatem tuas. Iniquitas (ait ipse) malignitas, mendacium, homicidium, dolus, & quicquid huiusmodi est, ipsa nox est, qua transeunte fit mane vt videatur dies. Capitur & nox pro errore conscientiæ, de qua Gabr. ferm. 1. dominicæ. 5. peregrini. Vnde Ioan. 9. Venit nox, in qua nullus operari potest. Nox inquit Gabr. est error conscientiæ debitum finem in suis operibus non intendens. Et quicumque principalem finem sui corporis creaturam cōstituit, in nocte ambulat. Omnis creatura nox est ex se, quia vanitati subiecta est omnis creatura. Rom. 8. Solus creator lux est. Ego, inquit, sum lux mundi, quicumque hæc lucem non participat, in tenebris est. Accipitur & nox allegoricè, vt scribit Iacob. de Valent. super 1. Psal. Et sic lex vetus dicitur nox, & lex noua dicitur dies. Et sic dicit Apost. ad Rom. 13. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Et dicitur nox tempus illud ab Adam vsque ad Christum, vt idē Valen. scribit Psal. 117. Propter absentiam Christi, & vetus lex dicta est nox, quia omnia continebant illis in umbra & figura. Sed cum ortus est Christus Sol iustitiæ, factus est dies super vniuersam terram, & quæ omnino erant occulta sub umbra & figura, apparuerunt manifesta in quantum fuerunt impleta in Christo, & maximè apparuerunt in luce manifestata post resurrectionem. Fugauit ergo Christus triplicem noctem in suo ortu & resurrectione. Nā fugauit umbram omnium ceremonialium veteris legis. Secundo, fugauit tenebras peccatorum omnium. Tertio, ignorantiam & superstitionem idolorum de populo gentili. Sunt insuper noctes umbræ creaturarum, sunt quoque tribulationes intus aut exterius ex peccatis, aut penis cū tribulationibus exurgentes, vt dicit Gerson parte 3. super Cantico. sin psalmate 5.

NVS quandoque sancti dicuntur & metaphoricè quia sicut per nubes terra, ita & nos per eos irri gamur pluuiā salutaris gratiæ. De quo videre potes Gabr. ferm. 3. de omnibus sanctis, qui incipit, virtus eius in nubibus, & c.

NVMERVS vt est verior opinio non importat re superadditam rebus numeratis, sed supponit pro rebus connotādo eas esse plures. Et sicut populus, non supponit pro re vna, sed pro multis, ita numerus: tamen conceptus numeri est vnus & idem genus habēs sub se multas species, quarum qualibet significat res plures, vt binarius, ternarius, non est nisi duæ res distinctæ, & numerus species est prædicamenti quantitatis, de quo videatur in logica. Vi de Gabr. di. 24. q. 2. libr. 1.

NVMERVS est triplex, vt notat Gabr. di. 24. q. 2. li. 1. scilicet essentialis, accidentalis, & mathematicus. Numerus essentialis est qui necessarīo conuenit rebus, ita quod ipsis manētibus illa species numeris nō potest verè de eis negari, & est rerum quæ nō possunt per se facere vnum, vt numerus triū angelorum. Numerus accidentalis est numerus significatus per terminum numeralem, qui potest verè affirmari, & verè negari de rebus ipsis manētibus in esse, vt numerus duarum aquarum separatarum quæ sunt duæ aquæ, & si constituunt vel coniunguntur, non duæ aquæ, sed vna dicuntur. Numerus mathematicus est superior ad vtrunque.

NVMERVS est duplex, scilicet numerus, & numeratus. Numerus numerans est intellectus secundus partes multitudinis quas numerat, vel etiam conceptus quibus numerat, illo modo Deus est numerus. Vnde in Psal. Qui numerat multitudinem stellarum. Numerus verò numeratus est res numerata. Et ille capitur dupliciter. Vno modo strictè, & ad istud tres requiruntur cōditiones, scilicet quod sit multitudo quædam vno mēsurata. Et ideo dicitur numerus multitudo ex vnitate profusa, secundum Boër. & etiam Philosophum. Secundo, Lexic. Theol. L 3

quod talis numerus sit qualibet sua parte maior. hunc ponit Dionysius ultimo de diuinis nominibus. Tertio, quod unitates inter se sint essentialiter distinctae, ideo dicit Boetius de trinitate. Vbi nulla est diuersitas, scilicet essentialis, ibi nullus est numerus. Et secundum hoc potest numerus describi sic: Est multitudo ex unitatibus essentialiter diuersis profusa, quarum qualibet minor est ea. Secundo modo capitur magis communiter, pro qualibet pluralitate rerum distractarum, siue essentialiter siue non. Et quamuis (vt inquit Gabr. di. 24. quaestio. 2. ar. 2. l. 1.) in diuinis non sit numerus captus strictè, est tamen ibi numerus communiter acceptus & largè, quia non est ibi multitudo aliquorum essentialiter diuersorum, & est ibi pluralitas personarum realiter distinctarum, vt ex fide supponitur. Et numerus in diuinis non addit aliquid personis numeratis, vnde trinitas in diuinis nihil aliud importat quam personas patris & filij & spiritus sancti realiter distinctas. Et secundum S. Bonauenturam dist. 24. arti. 2. quaestio. 1. lib. 1. In diuinis aliquo modo est numerus, & aliquo modo non. Nam secundum quod dicit distinctionem personalem secundum originem, sic dicendum est numerum esse in diuinis, sed secundum aggregationem & diuisionem substantialem non est ponendus numerus in diuinis. Vnde vt idem ait: In diuinis negandum est esse numerum simpliciter, sed concedendum est numerum esse personarum. Hec Bonauentura. Et sicut conceditur, vt ait Gabr. quod trinitas angelorum non est numerus, ita concedi potest quod trinitas personarum non est numerus, id est significatur per vnum terminum numeralem, scilicet trinitas, & ita trinitas personarum est vnus numerus, nihil aliud importans, nisi quod in diuinis sunt tres personae, quarum vna non est alia, licet sint eadem essentia. Ille tamen terminus numeralis trinitas, nihil ponit in Deo, id est non importat aliquid superadditum vel adueniens Deo, aut diuinis personis. Verum si numerus solum predicaretur de pluribus essentialiter distinctis in Deo, non esset numerus. Sic enim pater & filius & spiritus sanctus non distinguuntur numero, quia sunt vna res numero singularissima & simplicissima. Si tamen numerus accipitur, vt predicatur de quibusdam pluribus realiter distinctis, verum est quod dictum est supra. Et si dicitur in diuinis trinitas est maior vna persona vel duabus, id est nihil aliud est dicere, quam quod tres personae sunt plures quam duae vel vna, sic conceditur. Si autem intelligitur maioritate dignitatis aut perfectionis, sic trinitas non est maior persona vna vel duabus. Gabr. du. 1. vbi supra, post Occam. in Cen.

Numerus pluralis frequenter more scripturae ponitur pro singulari, & e conuerso, vt habet Magister di. 33. lib. 2. & Gabr. eadem di. q. vnica. ar. 3. dub. 1. in fine, & S. Bonauentura. qu. 2. eadem di. art. 2. Vnde Psal. Ecce in iniquitatibus conceptus sum. Glos. iniquitates sunt peccata originalia. Ratio autem, vt idem ait, quare scriptura originale cum sit vnum, pluraliter nominat, est propter multipliciter in clinationem ad malum quae ex originali peccato nascuntur. Aug. & refert eum Magister in tex. qui ait, quia in scriptura per singularem numerum pluralis numerus sepe significari solet, vt ibi. Ora ergo ad Deum vt auferat a nobis serpentem, non ait serpentes, quos patiebatur populus. Et e conuerso, per pluralem significatur singularis numerus, vt in

Euangelio. Mortui enim sunt qui querebant animam pueri: non ait, mortuus est, cum loqueretur de Herode. Et in Exodo, Fecerunt Deos aureos, cum vnum fecerunt vitulum, de quo dixerunt. Isti sunt dii tui Israel. Ita & originale vnum plurali numero significatur, cum dicimus, paruulos in peccatorum remissionem baptizari, & in peccatis & iniquitatibus concipi, inquit Magister. Per sepe quoque in scriptura numerus certus accipit pro incerto, vt est illud Daniel. 7. Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebat ei. De quibus Gabr. serm. de S. Michaeli, & ser. 1. de omnibus sanctis, & Apoca. 7. Duodecim millia signati, &c.

Numisma Graeci numum nominis vocant, & Latini eodem modo vtuntur. Horatius: *Retulit acceptos regale numisma Philippo.* Maro. *Cur data sunt equiti bis quinque numismata quere.* Numisma vero apud totum nomen, quod est lex, quia per mutationem vt homines solerent, lege numi vsus introductus est, quapropter nostri numum, monetam appellauerunt, quod signo numismatis moneretur, cuius precij esset. Et numisma est certa mensura omnium commutabilium, & venalium, & numismatis vsus ex necessitate est inuentus, vt & vult Arist. 5. Ethic. c. 1. & 1. Polit. Nam cum omnes res adinuicem immediate commutari non possunt, & homines sine earum commutatione (pro eo quod non omnibus omnia necessaria abundant) sustentari non possint, praesertim in tanta multitudine hominum. Tum propter distantiam locorum, in quibus consistunt res commutandae, & difficillima earum transportatione. Tum propter distantiam temporum futurorum quo res sine sui corruptione seruari non possunt. Tum ex multiplicitate hominum indigentia. Quomodo autem numisma debeat esse vel moneta, scilicet in certo pondere & characteribus, principis auctoritate haberi insignitur. Cosulas Gabr. di. 15. q. 9. l. 4. & vide in dictio. *Moneta.*

Vn c secundum Aristot. 4. Physic. est continuatio temporis, & sic est eius substantia, continuat enim praeteritum & futurum, & omnino est terminus temporis, est enim huius principium, & illius finis. Hec ille. Et vt dicit Albertus: nunc est substantia temporis secundum Aristot. quia tempus nihil aliud est quam fluxus suo suscipiens esse continui. Na sicut videmus, in linea est punctus continuans & terminans, sicut tempore est nunc, continuans & terminans in principio & in fine. Quod patet ex hoc, quia motus terminatur ad nunc (puta iam praeteritum) & aliquis incipit in nunc (puta futurum) nec aliter partes temporis continuè esse possent. De quo vide latius apud Alber. & post eum fratrem Pelbar. li. 2. rosat. heo. in dictione, *Tempus*, §. 8. Et quod dicit Arist. 4. Physic. Nihil habemus de tempore nisi nunc, id est, praesens tempus intelligitur, sic quod nullum tempus est simul & aequate nisi nunc: quonia vt et Aug. lib. 11. confessionum dicit. Tempus praeteritum iam non est, & tempus futurum nondum est, praesens autem solum tempus est, & si semper praesens stare, nec in praeteritum transiret, iam non esset tempus, sed aeternitas. Hec August.

Nuptia id est, matrimonium seu concubium, de quo vide & in dictione, *Matrimonium* Et nuptiae secundae, sed etiam tertiae & quartae sunt licitae: dum tamen fiant bono animo, scilicet, propter prolem generandam, vel propter fornicationem vitandam, vel propter necessitate sua sustentandam, vt cum contrahit cum muliere vt ipsum foueat, & e conuerso. Hec S. Bonauentura. di. 42. art. 3. q. 1. l. 4. Vnde Aug. Non continemus

quantaslibet

quantaslibet nuptias. Et Hieronymus, etiam quod Dominus non damnauit septem uiram, id est, quae habuit septem viros. De quo legitur & Rich. di. 42. artic. 3. q. 1. libro 4. & Petrum de Palu. eadem di. q. 3. & alios. Sed quod dicit Chrysostomus super Matth. quod secundae nuptiae secundum veritatis rationem sunt verè fornicatio, id est, signum incontinentiae. Vel intelligi debet quando non constat sufficienter de morte prioris coniugis. Sunt & se cundae nuptiae honestae, non tamen ita honestae ceteris paribus (vt ait Rich. q. 2. vbi supra), sicut prima, propter signum alicuius pronitatis ad incontinentiam. Vnde aliqua benedictione carent, quia non caret prima. Vnde sacerdos (inquit Palud.) benedicens secundas nuptias suspensus est: nisi consuetudo excuset, & ad sedem apostolicam est mittendus. Dico, suspensus primo per hominem, non quod iure ipsius sit suspensus. Habent & secundae nuptiae ait Rich. q. 3. vbi supra, rationem sacramenti quantum ad omnia quae sunt de essentia & necessitate sacramenti, aliqua tamen accidentalia defunt, scilicet, perfectio significationis. Sunt & nuptiae spirituales, scilicet, coniunctio Christi cum ecclesia, quae hic in via inchoatur, & in patria consummatur. Vel inchoatur, quando vniuit naturam humanam cum diuina in vtero virginali in opere incarnationis. Sunt & nuptiae Christi ad hominem, quae inchoantur per fidem & baptismum, ratificatur per charitatem, consummatur per gloriam. De hoc legere potes plura apud Gabr. ser. 1. dominicae 20. & Gers. part. 1. ser. factio Constantiae, in die S. Antonij. Et parte 3. ponit plura genera spiritualium nuptiarum, tract. de Cantico originali ratione, & tract. 3. de canticis & solatio. Tomo 2. Et Iacob. de Valen. Psal. 44. ait: Tres nuptiae leguntur in scriptura, quas pater fecit filio suo. Primo fuerunt nuptiae incarnationis, in quibus verbum vniuit sibi hominem in vnitatem suppositi. De quibus Ioan. 1. dicitur: Verbum caro factum est, & Mat. 22. Simile est regnum caelorum homini regi qui fecit nuptias filio suo, &c. Secundae fuerunt nuptiae reconciliationis: in quibus Christus vniuit sibi totam ecclesiam in vnitatem mystica. Tertiae nuptiae fuerunt glorificationis: quae factae sunt in die resurrectionis, vbi Christus recuperauit corpus gloriosum. Quae perferuntur nobis in die resurrectionis: vbi nos resurgemus induti stola gloriae, de quibus Apoc. 12. Gaudete & exultate, quoniam venerunt nuptiae agni: & sponsa ornauit se, de hoc latius scribit Iaco. Valen.

Nutritio est duplex, secundum dominum Cardinalem Cameracensem q. 6. ar. 3. in fine, lib. 4. Vna proprie dicta, quae est per conuersionem alimenti in rem alendam, ita quod ex illa fiat restauratio rei deperditae: sic capiendae species sacramentales non nutriunt. Alio modo vocatur nutritio quaeunque reductio membrorum animalis ad statum priore secundum qualitates, & sic potest homo nutriri ex hostiis consecratis, quia talis hostia habet actionem naturalem in membra hominis, qualè haberet non consecrata: ideo simili modo potest reducere complexionem lapsam ad statum naturalem, saltè secundum qualitates, qualiter quaeunque; alia non consecrata, licet non possit conuerti in materia membri animalis. Hec Aliacensis. Et differunt nutritio & refectio, vt scribit Brulser d. 12. q. 6. lib. 4. Refectio enim alimenti sumptio est ad replendum loca euacuata per digestionem. Nutritio insequitur refectio, quia est alimenti in alium conuersio per

virtutem digestiuam.

De Litera O.

O est interiectio affectu significans. Nulla autè pars orationis efficacior est ad mouendos affectus quam interiectio, tradete Hugone, & experientia teste, vt & scribit Gerson par. 3. super Canticum canticorum simplicitate. 10. Vnde de qualibet petitione orationis dominicae cum suspiratione interiectiva dici solet a quibusdam, vt, *O Pater, O noster, O qui es in caelis.* De quo vide Gers. ibi. **O**bduratio potest capi dupliciter, sicut communiter dicunt doctores, & scribit dominus Cardinalis Cameracensis q. 12. art. 2. lib. 1. Vno modo pro ipsa reprobatione. Alio modo pro obstinatione metis in peccato, & sic non est reprobatio, sed potius sequela eius: quia ille cui Deus non vult misereri, & gratiam conferre, a peccato non cõsurgit. Similiter constat quod iustificatio non est praedestinatio, sed praedestinationis effectus. Et Aug. 83. q. 68. accipit obdurationem, secundo modo, cum ait: *Proflus, cuius vult miseretur: & què vult indurat, sicut patet per exemplum Pharaonis, quod ibidem introducit.* Et Magister d. 41. lib. 1. Si meritum querimus obdurationis & misericordiae: obdurationis inueniemus, misericordiae non inuenimus, accipit ibi Magister obdurationem primo modo scilicet pro aeterna reprobatione, sed pro temporali obstinatione cordis: cuius meritum est frequenter praecedens peccatum, sicut patet in Pharaone: quia sicut dicit Augustinus, vbi supra. Propter crudelitatem qua exercuit in eis quibus misericordia & humanitas debebatur, meruit poenam, vt induraretur ei cor. Et obduratio secundum sanctum Boetium d. 40. ar. 3. q. 1. li. 1. Et cõcordat Richardus, eadem distinctione, in spiritibus est translatiue dicta, ab obduratione in corporibus. In corporibus autè duritia sequitur triplex proprietates, quauis in se corpore per eandem naturam, non sic spiritui. Durum enim est quod est inhabile ad suscipiendum, est stabile ad permanendum, & iterum forte ad rebellandum, siue resistendum. Et vt dicitur 4. Metho. Durum in corporibus est, quod non cedit tactui. Secundum hunc triplicem modum, cor obdurari dicitur tripliciter. Primo modo dicitur cor obdurari, ex hoc quod est inhabile ad impressionem gratiae suscipiendam. Vel cor humanum dicitur obduratum, quando non cedit tactui diuinae inspirationis, & praecipit diuinis rebellat. Et de tali scribitur Eccle. 3. Cor durum malè habebit in nouissimo: Et qui amat periculum, peribit in illo. Et hoc modo (inquit Bonauentura) sonat in passionem, & est poena consequens culpam. Secundo modo dicitur cor obduratum, quod est in peccato stabilitum, quod est multum compactum ad amorem peccati, & hoc modo obduratio est peccatum cum dispositione, siue dispositio peccati praecedens. Tertio modo dicitur cor obduratum cor rebelle, quod vult Deum & eius mandata & gratiam impugnare, & hoc modo est speciale peccati genus, scilicet peccatum in spiritu sancto. Et secundum Aug. lib. de praedestinatione sanctorum, & etiam refert Guil. Scoti imitator in primo di. 41. Obdurari, est obuiare Dei mandatis, & resistere diuinae inspirationi ex voluntatis malitia. Et secundum illum triplicem modum diuersae auctoritates procedunt de obduratione quae videntur sibi obuiare, sed diuersis viis procedunt secundum membra praedictae distinctionis. Concedendum ergo est quod obduratio vno modo est poena, concedendam nihilominus

nu: quod aliis modis est culpa siue dispositio culpa. Et obduratio inquam est pena, vt ait S. Bon. ien. q. 2. vbi supra, dicit animam irreptitudinem, & ita dicit defectum pœnalem, & pœna omnis in quantum talis est iusta & ordinata. Vide latius ibi: causa autem obdurationis, vt scribit Gerson parte 2. de cordis induratione, est voluntas auertens, & hæc incipit: voluntas resistens, & hæc cõtinuat: culpa promerens, & hæc cõfirmat: Deus gratiam non dans, & hæc non liberat: Deus iustè puniens, & hæc ordinat.

O B E D I E N T I A est voluntatis propriæ subiectio, secundum Ioan. Damasc. libr. 3. c. 4. Et obedientia hominis ad Deum secundum S. Anselmum, est affectio voluntatis coniuncte Deo. Obedientiæ hominis ad hominem, est debita reuerentia minoris ad maiorem. Obedire, idem quod parere, ex ob & audio componitur. Aliquem autè teneri ad obedientiam alterius potest intelligi dupliciter, vt notat Thom. de Argen. disti. 29. libr. 4. senten. Vno modo de necessitate. Alio modo de congruitate. Vnde in talibus quæ spectant ad regimen & gubernationem domus & familiæ, filius familiæ tenetur de necessitate patri obedire, tamen in his quæ spectant ad indissolubilem filij obligationem, sicut fit in matrimonio, filius non tenetur de necessitate obedire patri, quãuis hoc deceat de congruitate. Vnde cum Apostolus dicit ad Colof. 3. Filij obedite patribus vestris per omnia, hoc est enim placitum Deo. Ibi per omnia non intendit Apostolus facere distributionem simpliciter generalem, sed accommodatam, quantum ad ea quæ spectant ad regendam familiam, & regimen ipsius domus. Iunior quoque, debet obedire senioribus in omnibus quæ non sunt contra Deum. Obediendum quoque etiam indocto & simplici prelato. De quo legit Gersonem parte 2. in questionibus, cum suis responsionibus, & tract. de preparatione ad missam, & pollutione noctur. Sapere enim tanto erit obedientia tua placenter Deo, tibi que fructuosior, quanto est indignior ille cui propter Deum subiici non refugis. Multa alia de obedientia scribit Gerson. Nec autè est obediendum superiori, vel principi contra Deum, vt scribit Gerson, parte 2. dialogo duorum militum Franci & Angli. Creatori enim vel Deo est magis obediendum. Vnde Petrus de Palud. d. 2. art. 3. conclusione 2. libr. 4. Deo tenetur homo in omnibus & per omnia obedire, non solum in indifferentibus, sed in his que de se videntur mala: sicut occisio innocentum, vel fornicatio, &c. Et obedientia erga Deum in duobus consistit: vt dicit Gerson parte 4. ferm. dominicæ in ramis Palmarum. In innocentia, & pœnitentia. Innocentia est sibi cauere à peccato, pœnitentia delet peccatum quod iam est perpetratum, &c. Multa aliàs de obedientia dicuntur. Et Anto. parte 4. titu. 5. c. 11. & diffinitur sic secundum Guil. vt ibi recitat Anto. Obedientia est obtemperantia secundum regulam sacræ scripturæ maioribus qui buscunque debita. Vel sic. Obedientia est spontanea & rationalis propriæ voluntatis abnegatio. De excellentia dicit Greg. 8. q. 1. Sciendum quod obedientia sola fidei meritum possidet, sine qua quisque infidelis esse cõiunctur, etiam si fidem videtur tenere. Et secundum S. Thom. secunda secundæ. q. 110. Obedientia est excellentissima virtutum moralium: sed theologica ea excellentiores sunt. Multa de hac virtute Anton. vbi supra, & alij.

O B E X idem quod repagulum, vel dicitur cuiuscunque rei obiectio vel obstaculum. Vnde obex gratia quandoque dicitur peccatum mortale quantum ad reatum. Quandoque dicitur peccatum mortale quantum ad actum interiore & exteriori, qui est consensus & complacentia peccati. Primum remouere non potest homo: quia peccatum quo ad reatum non remouetur nisi per peccati remissionem, quod solius Dei est: qui tamen paratus est remittere facienti quod in se est. Obiecto secundo modo dictum potest remouere peccator: quia potest cessare à consensu & actu peccandi, imò odire peccatum, & velle non peccare. Gab. d. 27. q. vnica, ar. 3. dub. 4. libr. 2. Et vt idem ait ar. 2. conclusione 4. vbi supra. Anima obiectis remotione ac bono motu in Deum ex arbitrij libertate elicit primam gratiam mereri potest de congruo, quoniam actum facientis quod in se est, Deus acceptat ad tribuendam gratiam primam, non ex debito iustitiæ, sed ex sua liberalitate, &c. Et obex (vt scribit S. Bonauè. d. 12. parte 2. q. 1. libr. 4. in solu. argu.) non tantum est peccatum, verum etiam sollicitudo & distractio. Quare autem sacramentum Eucharistiæ non habet efficaciam in recipiente, triplex est obex, vt scribit Brulef. d. 12. q. 10. li. 4. Primus obex, est peccatum mortale, in quo committitur offensa mortalis. Secundus obex, est omisio debite preparationis. Tertius obex, est sollicitudo vel distractio nimia circa exteriora. Videatur ad hoc Gabr. ser. 1. de Eucharistiæ sacramento, quod ad dignam eius susceptionem requiritur obiectis remotio, id est peccati mortalis amotio, &c.

O B I E C T V M & obiectus est oppositio cuiuscunque rei, ac etiã verborum, ita & obex, hoc est, obiectio cuiuscunque rei. Philosophi obiectum vocat quicquid certum potest, hoc est, quicquid oculis obicitur. Vel sic, Obiectum non est materia ex qua, sed est materia circa quam. Et obiectum habet rationem formæ in quantum dat speciem, secundum S. Thom. prima secundæ, q. 18. ar. 2. ab obiecto, quod est oppono. Et obiectum secundum Guilh. Scot. in primo. d. 35. dicitur quod se obicit seu præsentat potestati operati: puta, color dicitur obiectum visus: & sonus obiectum auditus. Itè ens vel verum est obiectum intellectus nostri. Et Gerson tract. 5. super Magnificat, ait. Quidam dicunt quod obiectum intellectus naturaliter & pro statu præsentis est quidditas rerum naturalium habita per abstractionem intelligentiæ, vel intellectus agens ex phantasmatibus, & part. 4. in Centilogio de causa finali, dicit ens esse obiectum intellectus & voluntatis, &c. Et essentia diuina (vt ait Gabr. vbi supra) est obiectum intellectus Dei. Obiectum (vt dicit Gabr. d. 33. q. vnica. ar. 1. libr. 3.) est circa quod operatio versatur, sicut artifex circa materiam. Et obiectum quod est ad finem, duplex est. Aut est veritas practica cognoscendi. Aut est materia circa quam sunt aliqua operanda: vt ibidè dicit Gabr. Et obiectum esse (vt inquit Petrus Paludensis. d. 49. q. 5. libr. 4.) est in quod fertur quocunque modo potest. Potest autem (dicit Gabr.) est vis animæ eliciens actum seu operationem. Omnis autè operatio animæ rationalis versatur circa finem tamquam circa obiectum immediatè, vel circa medium ad finem. Et propter hoc virtus diuiditur in moralem & theologiam immediatè.

O B I E C T V M quoddam est primum primitate originis vel generationis, quoddam primum primitate adæquationis, quoddam primum primitate perfectionis,

nis, vt notat Gabr. d. 3. quæst. 1. lib. 1. post Occam, & di. 36. quæst. 3. libro 1. Obiectum primum primitate originis, vel generationis, est quod terminat actum intellectus. Obiectum primum primitate adæquationis est, quod prædicatur de omnibus à potentia apprehensibilibus, quodque est communissimum inter omnia alia apprehensibilia, ab illa potestati siue quodlibet sub eo contentum sit apprehensibile sub propria ratione, & in particulari siue non. Vel quod prædicatur de omnibus per se cognoscibilibus à tali potestati, quo modo hoc commune coloratum, vel lucidum, dicitur esse obiectum primum visus, non quidem quod hoc commune sit visibile, sed quia de omni visibilis prædicatur. Obiectum verò primum primitate perfectionis est perfectissimum apprehensibile à potentia. Et secundum eundem Gabr. vbi supra. post Occam: Deus non est obiectum primum primitate generationis pro statu isto. Nam ipse Deus non cognoscitur à nobis pro statu isto, nec cognitione intuitiua, nec abstractiua, nec Deus est obiectum intellectus nostri primitate adæquationis, quia non de omnibus intelligibilibus prædicatur. Sed Deus est obiectum primum intellectus nostri primitate perfectionis, quia Deus est ens perfectissimum, & cum sit aliquo modo à nobis cognoscibilis. Item Deus est principium nostræ cognitionis tanquam causa efficiens, & non vt obiectum cognitum. Vide latius Gabr. vbi supra. Et secundum eundem d. 17. q. 1. li. 1. obiectum est terminus ampliatus ad quinque tempora. Vnde non sequitur à est obiectum, ergo à est in fine quæstionis. dub. vlt.

O B I E C T V M volitionis est illud quod voluntas vult ipsa volitione, sicut obiectum intellectus, est quod intellectus intelligit ipsa intellectione: vt inquit Gabr. d. 41. q. vnica, lib. 2. ar. 2. conclusione 4. Vnde (vt idè ait) Si voluntas volens aliquid cum certis circumstantiis, vult etiã illas circumstantias, vt volens aliquid propter Deum: quia sic dictatur est, & in tali loco & tempore, vult etiam Deum, rationes, tempus, & locum: & omnia illa simul vna volitione, ergo singula sunt partialia obiecta, quãuis vnum sit principium alio.

O B I E C T V M fidei est veritas credita: sicut obiectum scientiæ est veritas scita: & tot sunt obiecta, quot credibilia, licet inter illa vnū posset dici primum obiectum, quod est quasi principium, ex quo alia inferuntur. Quale est hoc complexum. Omne reuelatum à Deo est verum in sensu quo est reuelatum à Deo: ergo verum. Vide latius Gabr. d. 24. q. vnica, ar. 2. notab. 1. li. 3. Et S. Bon. eadem d. q. 2. Et cognitio obiecti theologici (vt idè ait Gabr. q. 26. ar. 3. dub. 2. li. 3.) est per actum fidei. De obiecto charitatis, vide in dictione diligere, & de obiecto spei in dictione spes.

O B I U R G A T I O idè est quod reprehensio. Obiurgationem benignam dicit Paulus Cor. lib. 3. suarum sententiarum, d. 7. in fin. esse ægrotationis medicinam. Nam & Absinthium stomacho interdum datum, & mel quoque vulneribus interdum adiectum, obest. Quod castigationis genus cum ex charitate dimanet latissimè patere volumus. Nam homines & maiores & minores gentium obiurgandi sunt: idque etiã quãdoque facinorosis nephariisque hominibus licere dicimus, modò id clementiori obiurgatione fiat, nec verendum sit, vt medendo bilis excitetur. Itaque indefinèti modo suaues casti-

igationes tanquam bellaria ex saccharo apponantur, vt ori suauitas resideat. Hæc Cortesius: De fracterna verò correctione vide supra in dictione, Correctio fratrum.

O B L A T I O est omne quod exhibetur in cultu dei. Sacrificium verò si inde fiet aliquod sacrum cõsumendum, secundum B. Thom. 2. 2. q. 85. art. 3.

O B L A T I O (vt scribit Brulef. d. 1. part. 2. q. 3. libr. 4. capitur tripliciter. Vno modo communissimè, scilicet pro omni illo quod Deo iustè offertur cum deuotione, siue actu interiori, siue exteriori. Secundo modo cõmuniter, scilicet prout distinguitur contra decimam & primitiuam: & sic quodcunque offerebatur deo præter decimam & primitias, dicebatur oblatio. Tertio modo capitur oblatio strictè, & sic distinguitur contra sacrificium & holocaustum. Et sic capiebat Psal. Acceptabis sacrificium iustitiæ & oblationes & holocausta, & sic fiebat in rebus inanimatis, vt puta in liquidis. Vide & de hoc in dictione Sacrificium.

O B L I G A R I (vt scribit Petrus de Aliaco in principio in primū sententiariū) est teneri ad aliqualem esse vel non esse, siue ad aliquam dispositionem habendam, vel aliqua dispositione carendam. Sed teneri est haberi à suo superiori prohibitionem vel præceptum de aliquo existente in inferioris libera potestate. Et vt scribit S. Bonauen. d. 30. q. 3. libr. 3. quinque modis obligatur aliquis ad aliud. Primum genus obligationis est propter mandatum diuinum. Secundum est propter votum emissum. Tertium est propter officium susceptum. Quartum est propter vitandum scandalum. Quintum est propter conscientie iudicium.

O B L I G A T I O est duplex, scilicet absoluta & conditionalis (vt scribit Brulef. d. 37. q. 2. libr. 3.) Obligatio absoluta qua quis simpliciter ad aliquid faciendum obligatur, ita quod si illud non facit, incurrit omisionis reatum. Obligatio verò conditionalis est qua quis obligatur ad aliquid faciendum, si vult peruenire ad præmium, & hæc obligatio in eo qui omittit, non inducit omisionis peccatum, sed ponit implicitè conditionis defectum. Si loquamur de obligatione conditionali, madata decalogi obligant ad opera formata. Si quis enim vult ad vitam ingredi, necesse est ex charitate seruare mandata, quæ quidem charitas est meriti principium. Si autem loquamur de obligatione absoluta, tunc distinguendum est in ipsi mandatis, quia dupliciter cõuenit de eis loqui: aut de eis in vnū collectis, prout habent reduci ad mandata duo charitatis, aut de quolibet per se singulatim. Si primum, cum igitur continetur regula iustitiæ secundum ordinem ad Deum & ad proximum, per quam excluditur omne peccatum, sic concedi potest quod obligant ad aliquod opus formatum, vel in se habet vnde exire possit in illud, vel in dispositione si non habet, vnde possit in illud exire, vel in dispositione siue per preparationem ad illud. Tenetur enim homo, sic mandata decalogi implere, vt per ipsorum implementationem præparet locum ipsi gratiæ, qua obtenta exeat, cum locus & tempus est in opera meritoria, ad implenda duo charitatis mandata. Si loquamur de quolibet singulatim & per se, sic accipiendò proprie opus formatum, hoc est opus meritorium. Et loquendo de obligatione absoluta, mandata decalogi non obligant ad opera formata. Et vt scribit Gerson parte 2. in regulis moralibus, non est seruatus

tus sed libertas parere legibus, quin obligatio per votum aut præceptum (ceteris paribus) auget virtutis & meritacionem: utrobique enim additur circumstantia bona in voto latria, in præcepto obedientia. Et ut ibidem dicit, subditi obligantur obedire superioribus, in his duntaxat respectu quorum sunt superiores, & dum regulas suæ damnationis non excedunt. Nullus quoque actus (ut ibidem dicit) debet ab homine prohiberi sub pœna peccati mortalis alicui inuito, etiam subdito, nisi ad illum iam sit obligatus per legem diuinam explicitè vel implicitè, virtualiter vel in forma. Nam solus Deus est qui habet imperium æternæ vitæ & mortis. Vide latius ibi Gerfon. de obligatione. Itè nos obligamur Deo ad gratitudinem & gratiarum actionem, ex eo quod non punit nostra peccata venialia pœna æterna, quàm sibi obligamur de remissione peccatorum mortalium, quia commutat pœnam æternam in temporalem. Brulef. d. 5. q. 1. lib. 2.

OBLIGARI ad impossibile. Vnde creaturâ rationalè obligari ad impossibile dupliciter potest intelligi (ut scribit Petrus de Aliaco. q. 14. arti. 3. li. 1.) Vno modo propriè, scilicet quod obligatur ad faciendum impossibile. Alio modo impropriè, scilicet quod obligatur ad volendum impossibile. Secundus modus multum differt à primo, quia primum non est in potestate creaturæ, sed secundum multos est in libera potestate voluntatis creatæ. Nam secundum Aristo. voluntas est impossibiliu. Itè eam obligari ad impossibile potest intelligi dupliciter, scilicet vel ad impossibile simpliciter vel impossibile sibi. Et eam obligari ad impossibile sibi potest intelligi dupliciter. Vno modo quod obligatur ad aliquam esse vel non esse, qualiter esse vel non esse per nullam potestiam potest sibi conuenire. Alio modo quod ad aliquid obligatur quod non est in sua potestate, sic quod per suam potestiam actiuam possit sibi conuenire. Et creatura rationalis non potest obligari ad impossibile. Primo modo, scilicet ad faciendum impossibile, siue ad aliquam esse vel non esse, qualiter esse vel non esse est simpliciter impossibile. Voluntas etiam diuina non potest sic obligare. Et nihil potest creaturâ rationalè obligare, Deo non obligante, iuxta illud Apostol. Rom. 13. Non est potestas nisi à Deo. Et Hiero. Quicumque dicit Deum præcipere aliquid impossibile, anathema sit. Et illud Augu. Deus seruum pigrum non damnaret, si ea quæ fieri nullo modo poterat imperaret: talis quoque obligatio non potest esse rationabilis. Sed creatura potest obligari ad impossibile secundo modo, scilicet ad volendum impossibile. Ad hoc enim non apparet sequi aliqua contradictio, imò aliqui concedunt, quod de facto peccator illo modo obligatur ad impossibile, scilicet ad volendum peccatum suum præteritum non fuisse quod secundum articulum Parisien. est impossibile. Creatura quoque rationalis (ut idem scribit Aliacen.) non potest obligari ad sibi impossibile. Primo modo, id est ad aliquam esse, &c. Ut verbi gratia ad esse lapidè. Et ex hoc patet falsitas opinionis illius, quæ dicit, quod peccatis mortaliter obligatur ad pœnas incôpossibiles, quia demeretur puniri æternaliter, & annihilari simpliciter. Potest autem creatura rationalis obligari ad sibi impossibile secundo modo. Patet, quia quælibet rationalis creatura tenetur habere gratiam, & quilibet viator fidè infusam, & tamè hoc non est in creaturæ potestate actiuâ. Hæc Dominus Cardinalis ubi supra. Et ut scribit Iacobus de

Valea. Psal. 118. ad tria nobis impossibilia impedita per peccatum sumus obligati. Primo ad credendum quæ non videmus, nec possumus naturali ratione comprehendere. Secundo ad agendum & operandum quod non possumus facere. Itè ad sperandum quæ non tenemus, nec ex nostris viribus possumus acquirere sine gratia Dei, & ideo manifestè patet quod virtutes theologicas collatæ sunt nobis in supplementum iustitiæ originalis & præmiorum eius. Nam istæ virtutes iustificat nos in supplementum illius originalis iustitiæ. Non ergo miretur Pelagius, & quicumque alius si obligamur ad ea quæ sunt nobis impossibilia, postquam impedimentum fuit à primis paratibus nobis perpetratum, nec hoc est conueniens. Vnde idem dicit quod licet absque gratia Christi nemo possit implere diuina præcepta, &c. nec vitare peccatum, tamè omnes obligamur ad seruandum diuina præcepta, & vitare peccatum, & agere opera misericordie, nec est incôueniens quod quis obligetur ad sibi impossibile in casu, &c. An autem aliquis possit obligare ad mortale, respondet ad hoc Brulef. d. 5. q. 1. li. 2. Quod nullus hominum nec summus pontifex & generaliter omnes homines potest obligare ad peccatum mortale. Item nullus legislator sicut princeps secularis vel ecclesiasticus Prælatus potest obligare aliquem ad exercendum actum aliquem sub aliqua pœna, quam ipse non potest infligere, & nullus potest infligere pœnam peccati mortalis. Vnde si rex mihi præciperet quod ire Parisios sub pœna destructionis vel interfectionis animæ meæ, illud præceptum nihil valeret. Nullus enim potest infligere pœnam æternam nisi solus Deus, quia pœna peccati mortalis, est pœna æterna. Ecclesia verò si innititur spiritui sancto, etiam summus pontifex, vel aliquis prælatus in quantum innititur spiritui sancto potest obligare ad peccatum mortale, & ideo est quod Ecclesia ieiunium quadragesimale obligat. Alia persuasio quod sicut solus Deus dat vitam æternam & gratiam, sic solus Deus dat auctoritatè obligandi & infligendi pœnam æternam, solus claudit & nemo aperit: aperit, & nemo claudit. Hæc Brulef.

OBLIQUVM vnde obliquitas. Et obliquitas voluntatis creatæ siue culpa est statè voluntatis creatæ difformis obligationi voluntatis diuinæ. Et iste status difformis nihil est nisi voluntate creatæ aliquam esse, qualiter teneat non esse, vel ipsam aliquam esse non esse qualiter tenetur esse. Primum pertinet ad peccatum commissio. Secundum verò ad peccatum omissionis, ut scribit Dominus Card. Camer. q. 14. ar. 2. li. 1.

OBLIUIO (secundum Rich. d. 7. ar. 3. q. 1. li. 1. & concordat in sententia S. Bona.) fit dupliciter. Vno modo sic, quod delētur species de memoria, & sic amittit quæ aliqua quæ ante in sua memoria retinebat habitua liter: isto modo non cadit obliuio in demonibus, quia in eis nulla est delētio speciei, quando potentia memoratiua in angelis & demonibus est incorruptibilis, & etiā quia species sunt eis innatæ vel cōcreatæ. Alio modo fit obliuio sic quod ipsa intelligentia non cōuertitur ad rem suam super ea, quæ in memoria retinetur, ut deberet cōverti recordando. Et isto modo in demonibus cadit obliuio maxima, quia cum totaliter sunt conuersi ad mala per obstinationem, adeo sunt deformati totaliter, quod in intelligentia est deceptio, in voluntate obliuatio. Et in memoria inhabiles sunt facti ad reminiscendum multa bona quæ fecit Deus eis, & salutis suæ obliuio non solum omnino recordari actualiter, licet possent ex innatis speciebus

ciebus si vellent, sed ex odio Dei nolunt huiusmodi recolere. Lati⁹ colligit & scribit de hoc Pelbartus, libro 2. Rosarij Theol. in dictione *dæmones*. §. 52. Et obliuio est præteritum aut futurorum laborum per laudem & voluntaria ac grata iucundaque prætermisio, omniumque honestarum rerum ignauior perditaque negligentia. Hinc obliuiosus qui facile obliuiscitur. Obliuio autem peccatorum est noxia contenti: ut scribit Gerfon parte 2. de modo confessionis, quia non delentur virtute confessionis sacramentalis: ac perinde virtus clauium quæ remittit magnam partem pœnarum debitarum ad huiusmodi peccatorum deletionem non sic efficaciter applicatur, prout fit circa peccata quæ sacramentaliter & expressè sunt confessæ, & homo tenetur illa confiteri dum redeunt ad memoriā, sed si non redeunt, nihilominus homo saluabitur si fecerit sufficientem diligentiam recordandi, cum Deus non obliget ad impossibile. Est igitur additio frustra quum dicitur in absolutione de obliuio & contritiis. Hæc Gerfon.

OBLUCATIO est occulta detractio secundum B. Thom. super Psal. 43. & differt ab exprobratione, quod hæc est ingesto improperij in facie oblocutio, ut dictum est.

OBSERVANTIA est per quam homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam & honore designantur, secundum Ciceronem in Retho. Huius contrarium est despicientia inobseruantia quæ cum quadam animi auersione. Obseruantia est sub pietate, sicut pietas est sub religione. Et est virtus specialis, per quam honoratur persona in dignitate constituta ex B. Thom. secunda secundæ, q. 80. Vide & de hoc Antonium parte 4. tract. 5. c. 10. suæ summæ.

OBSCVRVM à quo obscuritas. Et dicitur à cura: quod ea quæ lumine carent, curam nobis obiciant. Estque propriè obscurum, quod est sine lumine: per metaphoram interdum pro ignobili ponitur, interdum pro tecto latenti & abscondito. Vnde obscuram orationem dicimus, vel obscurum sermonem, quod ænigma dicitur. Est enim ænigma quæstio verborum obscuritate inuoluta, secundum B. Thom. 3. sentent. dist. 23. q. 2. arti. 1.

OBSESSIO dæmonis dicit intimam & substantialem pœnitentiā dæmonis corpori humano. Præsentia intima dicit præsentiam indistantem, & penetratiuam, substantialem tamen. An autem dicat operationem eius in corpore ipsum conturbando, impediendo & affligendo, dubium est. Consistit autem in acceptione termini. Siquidem intima dæmonis pœnitentia cognosci non potest ab homine, nisi per aliqua eius opera in corpore (ut scribit Gabr. d. 8. q. 2. libro 2. ut ibidem notat ex Bona. quemadmodum dæmones per naturam suam subtilitatem & spiritualitatem possunt naturaliter quæcumque corpora penetrare, & in eis sine aliquo obstaculo impedimenti subsistere, etiā ratione suæ naturalis potentie, corpora, in quibus sunt, possunt commouere, & turbare, vexare ac affligere, & naturales operationes talis hominis impedire, nisi prohibeantur à superiori virtute. Sed quare Deus permittit, hoc latet humanam industriam, quia iudicia Dei occulta. Certum autem quod non permittit iniuste, nec sine causa. Vel permittit Deus huiusmodi fieri siue ad gloriæ suæ ostensionem in potestatiua eorum electione, siue ad peccati punitionem, siue ad per-

catis correctionem, siue ad nostram eruditionem. Videre potes & Gerfonem parte 1. sermo. de Angelis, &c.

OBSTINATIO est quædam pertinacia. Estque pertinax imprudenter tenax, quasi omnino tenax, secundum Isid. li. Etymo. Et differunt pertinax & perseverans & obstinatus, quia perseverans est quantum oportet, pertinax verò plus quam oportet, obstinatus est ille qui persistit in ratione peruersa, abstinens à bonis: sicut continens propriè est qui persistit in ratione recta à pranis concupiscentiis abstinens, secundum B. Thom. 2. 2. quæstio. 155. artic. 1. ab obstino verbo, quod significat obstinatio, venit obstinatio, hoc est animi firmitas, & obstinatus, obfirmatus. Et secundum Brulefer. di. 7. quæstio. 5. libro secundo. Obstinatio vno modo capitur pro firma adhesionem in malo, quæ est perseverantia continua perfecta, & firma in malo, quod obstinatus elicit. Alio modo pro impossibilitate reuertendi ad pœnitentiā fructuosam. Et sic describitur. Est impossibilitas reuertendi ad dignum fructum pœnitentiæ, proueniens ex iustitia Dei punitiua, qui decreuit omnes damnatos nunquam sibi reconciliari. Vnde passus iniuriā, nolens remittere peccanti amore Christi, ut scribit Iacobus de Valentia super Psal. 50. magis æstimat suam iniuriā & pluris pretij quam sit passio Christi, & sic nunquam merebitur veniam de peccatis suis, dum manserit in tali obstinatio: quia non est ratio, ut passio Christi valeat sibi & non alteri secundum æstimationem suam. Et obstinatio, ut est peccatum in spiritum sanctum, ut dicit S. Bonauen. est voluntas complacens sibi in culpa perpetranda, priorè culpam non detestans, sed approbans: & ita est actus procedens ex malicia respectu culpæ futuræ. Gabr. di. 43. q. vnica, dub. 2. in fine. libro 2. Et differt ab impœnitentiā, quod obstinatio est respectu peccati futuri impœnitentia respectu præteriti. De quo supra in litera I. videatur. Obstinatio quandoque in bono accipitur, sed raro, ut alias scripsimus.

OBTRACTARE est contra alienam sententiā tractare seu maledicere, & ob id obistere, sicut est cum alicuius dicta aut facta deprauantur, à quo obtractator. Hiero. in præfatiōe Pēte. Periculosum opus certè obtractatorum meorum latratibus patēs. Pōnit Iacobus de Valentia Psal. 50. tria genera obtractatorum siue emulorum, qui consueuerunt impugnare pœnitentiā siue remissionem, & arguere & iudicare Deum, & murmurare contra eum in remissione peccatorum, sicut est diabolus, & illi qui passi sunt iniuriā, eum vident viuere & etiam prosperari illos qui eis iniurias & dānam intulerunt: illi murmurant, imò blasphemant contra Deum, dicentes Deum esse iniustum, & acceptatorē personarum. Tertiò volunt Deum arguere & temerè iudicare. Et iugiter murmurat generatio pessima hypocritarum, qui reputantes se iustos, aut volentes iusti apparere, iugiter mordent, & rodunt publicè peccatores, & blasphemant & murmurant contra Deum, dicentes: Quare Deus permittit eos, & talia scelera sustinere super terram, imò displicet eis, quādo peccatores veniunt ad pœnitentiā, licet quādoque fingant se pro eis orare. De illis multa ibi Iacobus de Valentia. Et de hypocritis ibidem per multa notanda.

OBVENTIO & obventiones episcopo debite stipendia nominantur, & habetur 61. di. nullus, & de præbendis.

pendis. ca. Cum secundum. Et Gabriel dist. 25. q. 8. dubio secundo, lib. 4.

¶ **O** **B** **V** **M** **B** **R** **A** **T** **I** **O** est lucis effulgentia cum tenebra, ut scribit Gerson tracta. 12. super cantico Mariae.

¶ **O** **C** **C** **A** **S** **I** **O** est opportunitas temporis casu proueniens. Et occasiones peccati quas Greg. vocat causas peccatorum: ut habet Magist. lib. 4. sententiarum. **U** **A** **I** **R**: Satisfacere est causas peccatorum excidere, & earum suggestionibus aditum non indulgere. Causas quaedam sunt propinqua peccato, & haec sunt in nostra potestate, ut eas possumus amouere vel excidere. Verbi gratia. Cena splendida causa propinqua est luxurie: ut Hieremie 6. Saturavi eos, & mechati sunt. Et hac causam seu occasionem possumus amouere, & excidere. Sunt & aliae causae seu occasiones peccati remotiores, quae in nostra potestate non sunt: ut scribit Gerson par. 2. de sacramento poenitentiae, ut puta, oblatio talis cenae vel alterius rei delectabilis oculis cordis nostri, vel suggestio diabolica de tali splendida cena. Non enim est in nostra potestate arcere diabolum, quin talia oculis nostrae mentis offerat. Et ut idem scribit Gerson in triplicato de praecipitis decalogi. c. 16. occasiones peccatorum vitare non volens, in statu salutis non est. Et de confessione circa peccatum luxuriae, vult luxuriae occasiones non fugientem peccare: imò manifestas occasiones peccati non declinantes, non censentur contriti, ut idem vult sermone de poenitentia, facta in cena Domini, parte 2.

¶ **O** **C** **C** **I** **D** **E** **R**, idem quod interficere, interimere. Et iuste occiditur (ut sentit Scotus & scribit Gabriel, dist. 15. q. 15. art. 3. dubio 1. lib. 4.) quae lex iusta generaliter, vel Deus specialiter iubet occidi. Et sunt verba beati Augustini. Nulla autem est lex iusta nisi quae descendit à lege diuina, vel quae concordat legi diuinæ, vel ad minus non discordat. Ex quo sequitur, quia lex diuina absolute prohibuit. Ne permittas hominem occidi. Et nulli inferiori licet in lege superioris dispensare: ergo nulla lex positua constituit hominem occidendum iusta est: si in illis casibus statuatur, in quibus Deus non excepit. Excepit autem in multis, ut in blasphemia, homicidio, adulterio & aliis, ut patet in Exodo, & aliis pluribus locis, in quibus casibus lex positua iuste potest transgressoribus determinare poenam mortis. Item lex statuens furem maxime diurnum occidi, est iniusta, quia nulli Dominus excepit furem ab illo praecipito: Non occides, imò videtur, quod Dominus non velit furem illa poena plecti, quoniam aliam poenam Dominus infligit, scilicet restitutionem quadrupli vel quintupli, ut patet Exodi 22. Et dicitur diurnus maxime, quoniam si nocturnus occidatur, percussor non erit reus sanguinis. Occidetes autem fures secundum leges generales aut speciales iustas, ut sentit Gabriel, non peccant, nec dicendi sunt homicidae. Nec quisque est occidendus absque iuris ordine. Videre potes ad hoc Gersonem parte 4. serm. ad regem Franciae pro iustitia.

¶ **O** **C** **I** **O** **S** **I** **T** **A** **S** est quum quis quiete necessaria salutis corporis accepta vacat ab aliquo opere spirituali vel corporali, & haec est filia acedia. Ociū est vacatio à labore, cuius contrarium negociū est. Aliquando ociū pro literario studio capitur. Et est ociū malum, de quo Gerson in sermone de sancto Bernardo, parte secunda, dum ait: Denique in omni tua afflictione, dum amorem castum & diuinum

parturis, ociū procul absit. Et dicitur ociū iners, de quo ait Berna. Summa malitia est ociū iners, & desideria occidunt pigrum (ut inquit Gerson, &c.) Est & ociū sanctum, scilicet vitae contemplatiuae & studiosae, & illud (ut inquit Gerson in regulis moralibus de acedia) debet homo quantum ex se est magis appetere quam officia vitae actiuae, praesertim cum obligatione, imminente tamen manifesta necessitate aut superioris praecipito rationabiliter accedente dimittendum est ociū pro charitate proximorum. Inhabilis proorsus ad ociū contemplatiuè laboret ipse exterius ad sui aliorumque profectum. Et si aliquis ad vtrumque valet velut ambadexter magna perfectio est, & mixturam hanc in statu praesentis indigentiae optimam iudicamus. Hac Gerson. De ociositate verò mala multa, alia dicitur, quae multam docuit maliciam (inquit scriptura Ecclesiast. 33.) & haec est Veneri non ingrata. Hinc Ouidius in de reme. amoris.

Ociū si tollas, periere Cupidinis arcus.

De quo & in triumpho Veneris scripsimus.

¶ **O** **C** **V** **L** **V** **S**. Oculi dicuntur, quia ciliorum tegumini bus eos Deus occultuit secundum Varronem. Et oculus est triplex: metalis, scilicet viatoris, angeli, & beati hominis. Vnde scribit Petrus Paludensis dist. 10. quaest. 4. libro 4. Oculus viatoris non videt corpus Christi in sacramento, quia non videt proprie nisi immediatè prima principia, aut mediatè conclusio nes per illa, sicut oculus corporalis videt lucem immediatè & colorem medianteluce, neutro autem modo videtur hic quod est sacramenti fidei, quia non est per se notum, nec est demonstrabile. Nec oculus naturalis angeli boni vel mali potest corpus Christi clarè & immediatè videre & indiretè, quia est de supernaturalibus intelligibilibus, quia super naturalia sensibilia angelus nouit, cum etiam ad oculum homo videat ea: puta, mortuum resuscitatum, vel oculum restitutum.

Supernaturalia autem intelligibilia angelus non videt naturaliter, tale autem est esse corporis Christi in altari, ideo. Oculus ergo naturalis angelus non videt clarè hic esse corpus Christi: sed conicit infallibiliter ex miraculis sensibilibus, quae clarè videt fieri ad testimoniū veritatis. Sed de oculo beati hominis & angeli dicendum quod vterque videt hoc clarè, hominis quidem, quia quod audiuit hic & credidit illic, clarè videbit secundum illud. Nisi credideritis, non intelligetis, & sicut audiuius & vidimus. Idè de oculo angeli, quia hierarchia nostra illuminabitur à hierarchia caelesti, à qua differt luce, & aenigmate. Vnde ipsi clarè vident omnia de quibus credèdis nos illuminant: credibilia verò nobis & eis pro statu viae communia, sicut trinitatem, & huiusmodi, meruerunt ipsi videre sicut nos. Credibilia autem nobis propria sicut articulos incarnationis vident per reuelationem: vnde de omnibus mysteriis gratiae, de quibus nos illuminant ad fidem, habent ipsi gratuitam visionem. Oculo autem corporali, mortali videri non potest Christus in altari, secundum quod est ibi, quia velatum est speciebus opacis, ultra quas acies figi non potest. Nec etiam videtur oculo immortalibeatæ Virginis, videlatius vbi supra. Sed quod aliquando apparuit in specie pueri, vel carnis crudae, vel sanguinis, dicit Paludensis, quod illa species carnis vel pueri apparentis, non sunt proprie species Christi apparentis in propria effigie, plus quam prius,

prius, quia tunc oporteret ipsum descendere de caelo: & cum illa species aliquando diu fuerunt sub clauere reueruata, tam diu corpus Christi fuisset in carceratum, sed sunt species superinductae prioribus corruptis. Vnde nec tunc videtur in propria specie, quia nec ipse est in forma pueri, vel carnis, vel sanguinis, sed totus integer, &c. sub illis speciebus est verum corpus Christi, non obstante ratione aliquorum dicentium, quod non manet Sacramentum, quia ibi mutantur species sensibiles, quae sunt de ratione Sacramenti: ergo Christus non manet sub Sacramento. Rationem illorum soluit Paludensis, vide eum: quam diu enim manet quantitas semper est ibi corpus Christi, licet qualitates mutantur: puta, quod species à fumo denigrantur vel species vini infrigidantur, aut calefiant aut rarefiant, &c. Et de ratione Sacramenti altaris est quantitas cum aliquo colore & figura, sed accidit ei, quod sit iste color vel contrarius isti, ista figura vel alia. Vnde mutatio circa ista dum tamen maneat quantitas, non mutat Sacramentum: tam diu enim manet corpus Christi quam diu ibi mansisset substantia panis. Ista autem species (inquit Paludensis) non debet minister sumere propter horrorem, & excusatur à praecipito Ecclesiae, quod celebrantes communicent, quia ad insolitum non refertur, vel conficiat in alia materia. Debet autem reueruari in loco vbi est verum corpus Christi, cum sit verum corpus Christi. Hac Paluden. Corpus itaque Christi non videtur oculo corporali, neque per se, neque per accidens. Per se non, quia substantia non videtur. Nec per accidens, quia accidentia, quae videntur, non subiectantur in corpore Christi: ideo per ea non videtur corpus Christi (ut inquit Gabriel.) Videtur autem ad hunc sensum, hoc est species videtur, sub quibus verè & realiter continetur Christus: licet non per omnia sicut contentum in continente locatur. De quo latius consulto Gabrielem lectione xlv. canon. Vnde ista propositiones secundum Dominum Cardinalem Cameracen. quaestio ne quinta, libro quarto, video corpus Christi vel tango, & ca. non sunt verè nisi ad istum sensum: Video vel tango species sub quibus est corpus Christi, &c.

¶ **O** **C** **V** **L** **V** **S** est duplex, dexter & sinister. Per sinistrum quandoque intelligitur consideratio minus principalis: per dextrum magis principalis: ut timor seruilis est donum Spiritus sancti & bonus, quia timore poenae aeternae ambobus oculis declinat & facit bonum, tamen est minimus. Timor verò initialis est ille, qui respicit poenam sinistro oculo, sed oculo dextro respicit offensam, & iste est melior praecedenti. Sed timor filialis est castus, & est qui oculo dextro respicit amorem Dei, sed oculo sinistro respicit offensam, & iste optimus est, & specialis donum Dei. Brulefer distin. xxvii. quaestio. 4. libr. 2.

¶ **O** **C** **V** **L** **I** animae rationalis sunt duo (ut scribit Gerson part. iij. de mystica Theologia, consideratione vj.) vnus spectans ad cognitiuam potentiam, alter ad affectiuam. Ille secundus proprie dicitur oculus amoris vel oculus sponsae, de quo in eiusdem Canticis: Vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum. Et consideratione xj. dicit: Reducuntur quinque sensus ad duos oculos, qui sunt intellectus & voluntas cognitionis & amoris. Visus enim & auditus per appropriationem magis spe-

stant ad intelligentiam, caeteri tres ad effectum vel amorem.

¶ **O** **C** **V** **L** **V** **S** simplex est oculus rectus: de quo veritas. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum (supple operationum tuarum, inquit Gerson tractatu xij. super cantico beatissimae Virginis) erit lucidum & rectum. Ratio, quia & finis praestituetur bonus, & ad finem ordo rectus, non distortus per ineptitudinem aut vitium, &c.

¶ **O** **C** **V** **L** **V** **S** **D** **E** **I**. Oculos Deus habere dicitur, pro eo quod omnia videt, & nihil eum latet: in cuius conspectu, ait Apostolus ad Hebraeos quarto, nulla creatura inuisibilis est. Omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius. Aliter enim oculi respectu gratiae eius intelliguntur, ut est illud in Psalmo decimo octauo: Praecipitum Domini lucidum, illuminans oculos: ita scribit Hieronymus Epistola prima.

¶ **O** **D** **I** **V** **M** est ira inueterata secundum Ciceronem libro quarto Tuscul. quaest. Odium secundum Augustinum libro diffinitionum, est vetus ira ex pluribus causis collecta diuturno tempore perfeuerans. Et secundum beatum Thomam prima secundae, quaest. xxix. articulo primo & ij. Odium est dissonantia appetitus animalis, vel appetitus rationalis ad apprehensum ut disconueniens, sicut amor est consonantia eius ad conueniens. Odium (ut scribit Gab. d. vj. quaestio. vnica, libro secundo) est quo quisquam, quia habere non potest cupita contrariantibus inuidet. Vel ut alij dicunt: Odium est quo voluntas resilit ab obiecto disconuenienti, vel ut disconuenienti. Et Deus non potest habere odium ad intra, quia dicit de ratione sui imperfecti onem, ad extra tamen odit peccatum. Et (ut idem scribit Gab. vbi supra.) Quod ergo diabolus statim ut suam vidit pulchritudinem, inordinatè ad se conuersus, praesumpsit, volens suam perfectionem esse à se, & per eam dominium ambiuit: quia quod habere non potuit prout voluit, Deo inuidit, & affectu odij contraiuit, & in hoc firmatus est, quia hoc ipsum à Deo omnino separauit, & perfectum obseculū posuit: sicut perfecta charitas perfectè Deo iugit. Sic ergo superbia praesumptionis primū fuit generatione. Superbia ambitionis primū fuit consummatione, & odium Dei auersio fuit in mali confirmatione, & per hoc concordari possent multae auctoritates Sanctorum & Doctorum, quae non vniformiter diabolus peccasse asserunt, quia his omnibus peccatis peccauit. Et quo ad inchoationem peccatum diaboli initiatum est in praesumptione, consummatum in ambitione, confirmatum in inuidia & odij auersione, &c. Et ita non tantum vno peccato, sed pluribus peccauit. Gabriel conclus. 4. & 5. vbi supra, & latius.

¶ **O** **D** **I** **V** **M** dicitur dupliciter (ut scribit sanctus Bonna. di. xiiij. art. ij. q. j. lib. iij. in solut. argum.) aut cum quadam disciplina, aut cum vi surreptionis vindictae & ira. Et primū est in concupiscibili, secundum in irascibili, & tale est in poenitentia. Sicut enim per iram & zelum irascitur homo, & indignatur peccatis proximi, sic per poenitentiam peccatis suis, &c. Et odiū deducitur ab odi verbo anomalo, quod significat odio habeo, à quo osus & perosus dicitur, qui odio habet. Hinc odiosus interdū, qui odio habet, interdū molestus: & ab odio venit odior. An autem Deus possit odiri, dicit Scotus quod implicat contradictionem, quod Deus odiatur, quia nihil oditur nisi propter malum aliquod existens vel apparens.

Lexic. Theol.

M

& in Deo nulla est, nec apparet malitia. Alij tamen ferè omnes dicunt, quòd voluntas creata potest ex sua pueritate odire Deum, & hoc propter suã libertatem. Et hæc opinio videtur concordare scripturis. Vel dic secundum Bruleferum distin. vij. qu. secunda, libro secundo, quòd Deus etiam in se & absolute potest odiri secundum Scotum. Si autem consideretur in quantum puniens, sic bene potest odiri in suo effectu: & sic possunt opiniones concordari.

ODIUM differt ab inuidia, quòd odium in brutorum etiam natura comperitur. Inuidia verò humanum genus non excedit, secundum Plutarch. differunt quoque, quia iuste inuidemus: odio verò iustè quàm plures habentur: sicuti qui neque malorù cõsuetudinè fugiunt. Multi odio se habèt, nemo sibi inuidet. Et odiù Dei est filia luxuriæ. Odium verò proximi est filia inuidiæ. Et vt vult Anton. part. ij. tit. vij. ca. 3. oritur frequèter ex ira. Propter quod dicit Augustin. in regula. Lites etiam nunquam habent, aut quàm celerrimè finiat, ne ira crescat in odiù, id est ab ira procedat postea in odium. Directius tamen oritur ex inuidia. Et ratio est secundum beatum Thom. 2. 2. quæst. xxxiii. art. vj. quia ex inuidia ipsum bonum proximi redditur contriabile, & per consequens odibile: sed ex ira oritur odiù, secundum quoddam augmentù. Nam per iram appetimus malù proximi secundum quandã mensurã, prout, scilicet habet rationem vindictæ, postea per continuationè irè peruenitur ad hoc, quòd malù proximi absolute desiderat, quòd pertinet ad rationè odij. Et sic patet quòd causatur odiù formaliter ex ipsa inuidia: ex ira autè dispositiue. Vide multa de odio Anton. vbi supra. & B. Thom. Et odium quòd est passio pura, non est peccatum, sed odium Dei vel proximi semper est peccatù. Et potest describi, quòd odium est quò appetitur malum alicuius in malù eius, quòd pro tanto dicitur: quia qui appetit malum proximo propter aliquam bonam causam: vt puta, infirmitatem vel mortem, ne nocent bonis, vel vt conuertatur ad Deum, & huiusmodi, istud propriè non est odium, quia non intendit præcisè malum illius. Et differt ab ira, quia iratus appetit malum alicuius sub ratione boni, scilicet sub ratione vindictæ, vt puniatur is cõtra què est iratus, de defectu commisso, sed odians solum intenditur in malum ex o. Et odium est contrariù charitati. Et est odium sui, & est odium Dei, & hoc horrendum: & est odium proximi, quòd est fugiendum. Et de his late scribit Antonius, vbi supra.

OFFENDERE & defendere propriè contraria sunt. Offendere est lædere, molestare: defendere, tueri. Aliquando offendere est inuenire, de quo aliàs diximus. A quo offensio & offensa, quæ differunt. Quòd offensio semper passiuè accipitur, offensa verò actiue. Cicero: In corpore ægro odiosa est omnis offensio. Idem: Quum tot eius offensas pati non possem, inde discessi. & Offensa, vide in dictione *Reatus*. Et offensio proximi non fit sine offensio Dei, quia prius offenditur. Et licèt (vt scribit Iacobus de Valentia Psal. 50.) peccator lædat proximum, tamen in primis offendit Deum, quia eius legem transgreditur & præuaricatur & violat, & eius præcepta contemnit: ex consequenti lædit proximum, inferendo sibi damnum in fama, vel in bonis, vel in persona, & hoc corde, vel ore, & opere:

& sic omne peccatum est infinitum in debito, quia est contra Deum infinitum. Et licèt pro damno & iniuria proximi possit satisfieri aliquo finito precio, tamen iniuriæ factæ Deo nullum præcium finitum, potest satisfacere. Vide latius Valentian. vbi supra.

OFFICIUM est actus cõgruus cuiusque personæ. Vel sic: Officium est quò quisque efficere debet pro suã cõditiõne personæ. In quo animaduertere oportet quid loco conueniat, quid tempori, quid rerum aut personarum dignitati. Hinc officiosus dicitur obsequiosus, & qui facillè merentibus exhibet honorem. A quo officiosè cum officio, & obsequiosè. Et dicitur officium ab officio, quòd antiqui pro officio utebantur. Officium etiam dicitur magistratus, vel quia honoris gratia institutus est, vel quia opem populo fert. Vel quia ius quòd cuique debetur, reddit. Cætera verò artes actionem suam officium vocant. Vnde officium Grammatici, officium Medici, officium Architekti, & officium Presbyteri est castè viuere & pacificè, & officium Sacerdotale est celebrare diuina, vel (vt dicitur) Missam habere. Et illud non imponitur vt necessariò homo exequatur (vt scribit sanctus Bonauentura dist. xij. libro 4.) sed pro loco & tempore, vt sibi videbitur expedire. Et ideo si conscientia dicat, quòd fit abstinentium ob sui indignitatem & reuerentiã sacramenti, non peccat. Nec etiam predicator, nisi quando videt imminere periculum: vel negligit officium per inobedientiam: est enim ei iniunctum, vt illud exequatur. Capitur & officium pro illo quòd fit ab aliquo. Vnde officium mendacis hominis (vt scribit Iacob. de Valent. Psalm. 5.) est zizaniam & discordias seminare. Enumerantur in super septem officia secundum Doctores periculosa, scilicet cura reifamiliaris, militia, procuratio, administratio, mercatio, aduocatio, & officium Episcopatus, quæ tamè non sunt prohibita. Nã & de Episcopatu (quòd cæteris periculosius est) dicit Apostolus: Qui Episcopatum desiderat bonum opus desiderat. 2. Timoth. 3. Gabriel distin. xv. qu. x. art. primo. lib. 4.

OFFICIUM Ecclesiasticum quandoque sumitur pro iure officianti: quandoque pro obligatione ad officium: quandoque verò pro actu officii. Est autem huiusmodi actus sicut descriptibilis (secundum Gersonè parte 2. tractatu de simonia. suppositio ne 2.) quòd est exercitiù aliquod impensum ad utilitatè alterius, vel aliorù, pro consecutione felicitatis æternæ, & dånationis euitatione. Vnde per hæc vltimam clausulã differt officium Ecclesiasticũ ab officio temporali, vel ciuili, videlicet ratione finis proximi, seu principaliter intèti: quoniam finis proximus officij ciuilis, est felicitas seu tranquillitas politica vitæ præsentis. Officium autem Ecclesiasticũ habet finem altiore, videlicet salutem æternam animarum. Gerson.

OLCAVSTVM dicitur oblatio vel sacrificium, quòd vel ex debito, vel sponte oblatum totũ incen debatur. De quo vide & in dictione *Sacrificium*, & in dictione *Oblatio*.

OMISSIO importat præmissionem boni debiti in ordine ad legem diuinam vel humanam: vel in ordine ad proximum. Primo modo opponitur iustitiæ legali. Secundo verò opponitur iustitiæ specialis, secundum beatum Thomam secunda secunda, quæst. lxxix. arti. iij. Non autem quæcunque dimissio

dimissio inducit peccatum omissionis (vt scribit sanctus Bonauentura dist. v. quæst. j. libro ij.) Contingit enim omittere circumstantiam, & tunc non est peccatum omissionis, sed negligentia quadam. Contingit omittere actum, & hoc dupliciter, vel generaliter vel specialiter. Generaliter secundum quòd apprehendit præceptum affirmatiuum, sicut transgressio contra negatiuum. Vnde non omittit qui non vitat fornicationem, sed qui non honorat parentes, & secundum quòd est actus specialis, potest esse actus principalis vel non principalis, & nõ est omissio peccatum principale, nisi propter actũ principalem: sicut patet de eo qui tenetur ire ad Martinas, tenetur se induere, & surgere de lecto, & sic de aliis: & quamuis sint multi actus, vna est omissio. Ad hoc autem quòd sit peccatum, censendum esse omissionis, oportet quòd sit omissio actus non circumstantiæ, affirmatiui non negatiui, principalis non annexi. Hæc Bonauentura. Et de omissione, vide & in dictione Peccatum omissionis. Et Gersonem parte 2. in regulis moralibus, qui ait, quòd nulla est negligentia, vel omissio criminaliter culpabilis abique consensu vero vel interpretatiõ comitante vel præuio. Et in compedio Theologiæ de peccato veniali & eius cognitione, ait, omissio eorum, scilicet ad quæ homo tenetur, quia aliàs propriè non esset omissio, aliquando contingere potest ex sola inaduertentia siue obliuione, vt puta, gratia exempli: Cum aliquis hora debita qua tenetur ire ad Ecclesiam, obliuiscitur ire. Et talis omissio nullum vel modicum est peccatum, quia iam extra actum voluntatis est. Si autem illa obliuio ex aliqua alia causa, siue propinqua siue remota procedente, circa quam homo præuidere poterat & debeat, contingeret, esset maius peccatum circa illa, quàm circa ipsam omissionem in se. Si autem propter infirmitatem vel aliàs esset impeditus vel detentus contra suam voluntatem, tunc omissio non haberet rationem peccati, nec propriè debet dici omissio. Si verò subiacet voluntati hominis, tunc habet rationem peccati. Vnde quando quis non vult hora qua debet ire ad Ecclesiam vitans laborem, & c. tunc talis actus propriæ voluntatis & de per se, pertinet ad omissionem. Vel aliquis negligit ire hora debita ad Ecclesiam, quia vult ludere vel bibere, & ludit vel bibit: certum est quòd ille actus ludendi vel bibendi illa hora, est actus coniunctus illi omissioni. Sed si quis de fero vigilat, ex quo contingit quòd omittit ire ad Ecclesiam hora Martinarum, certum est quòd ipse actus vigilandi de fero non est coniunctus ipsi omissioni: vide latius Gerson. Per hoc quisquam apud se perpendere potest, quando peccata omissionis sunt mortalia vel venialia, vel grania vel leuia: consideratis, scilicet obligatione, qua quis ad faciendum aliquid tenetur, & necessitate vel utilitate illius ad quòd sic tenetur, & causis seu occasionibus ex quibus omissio confurgit. Gerson. Et vt idem ait in regulis moralibus. Quantum obligamur & quoties ex diuina auctoritate querere salutem nostrã æternam, tantum & totiens obligamur bene operari ex gratia. Et quia non pro quolibet momèto tenemur actua liter tenere ad beatitudinem æternam (cum hoc sit præceptum affirmatiuum) idcirco non semper culpabiliter omittimus, dum extra gratiã aliquid operamur, & c.

OMNIPOTENS accipitur dupliciter (vt notat

Gabriel distin. xlij. quæst. vnica, artic. j. lib. j.) Vno modo, quia est agens quòd potest in omne possibile mediãtè vel immediãtè. Alio modo: accipitur propriè Theologicè pro illo qui potest in omnem effectum immediãtè & in quòcunquè possibile quòd non est ex se necessarium, nec includit cõtradictionem: ita, inquam, immediãtè, quòd sine omni operatione, cuiuscunquè alterius causa agens potest in quemlibet effectum. Concordat Scotus distin. xlij. libr. j. Et secundum Dominum Cardinalem Cameracensem. omnipotens dupliciter potest intelligi. Vno modo quo ad effectum. Alio modo quo ad efficiendi modũ, scilicet quia se solo potest in omnem effectum: vtroque modo Deus est omnipotens. Vnde Exordi decimo quinto dicitur: Omnipotens nomen eius. De primo enim non est dubium. De secundo modo probabile est, secundum fidem (vt inquit Aliacensis quæstio. xij. art. j. lib. j.) Et secundum eundem, Deus dicitur omnipotens: vel omnipotentia, non à potentia passiuã, sed actiua. Patet primum, quia est articulus fidei: vt apparet in simbolo, quòd nõ dicitur omnipotens à potentia passiuã, quia nihil potest pati cum sit intransmutabilis. Iacobi 1. Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Dicitur & Deus omnipotens, quia nullam in moliendo materiã efflagitat cum nullo antecedente, molitur: vt dicit Paulus Cort. lib. j. di. vij. Et Dominum Deum, quæ Christiani ob vniuersalem suam potestatem quam habet, & in substantiã & actionem omnium creaturarum, vocant omnipotentem, ipsi Philosophi vocauerunt primam causam, à qua dicebãt oriri, quòd causa secunda essent, & quòd causa essent, vt & ostendit & scribit Martinus Platich. Doctor sacre Theologiæ, & egregius Concionator, in opusculis de sagis, veritate prima. Et Deus dicitur omnipotens, nõ quia est omnia posse (vt scribit Gabriel distin. vltima, quæstio. vnica, articu. tertio, libro secundo) non enim potest esse natura lapidis, aut natura nõ vitalis, sed est omnipotens, quia potest facere omne factibile, hoc est omne positium etiam in peccato, & quamuis à Deo est actus peccandi, non tamen dicitur peccator, vt aliàs dicitur: Omnipotens itaque valet tantum, id est potens facere omne factibile, ita quòd factibile distribuitur & non potentia. Vnde potentia generandi non est potentia, sicut nec perfectio: quia potentia est respectu factibilium tantum, secundum modum loquendi sanctorum, & ita filius est omnipotens, quia omne factibile potest producere & destruere: nec omnipotens dicit potentiam respectu cuiuscunquè, ad cuius effectum sequitur contradictio, sed tantum respectu factibilis, ad quòd non sequitur contradictio. Gabriel distin. xx. dub. 2. libro 1. Et quando dicitur omnia quæ habet pater, habet filius, valet tantum: omnia quæ habet pater, quæ dicunt perfectionem simpliciter, id est essentialè, quæ est in omnibus tribus personis, habet & filius. Secus de perfectione notionalis: sic filius est omnipotens sicut pater. Hinc tres personæ sunt æquales secundum potestatem (vt dicit Cardinalis Cameracensis. q. x. art. 3. lib. 1.) Hinc dicitur in simbolo: omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens spiritus sanctus. Et Deũ esse omnipotentem, est sola fide creditũ (vt habet Gabriel dist. xlij. quæstio. vnica, artic. ij. libro j.) & probatur auctoritate sanctorum & scripturæ & symboli. Vide Eccles. 1. dicitur: Vnus est altissimus creator omnipotens, Rex

potens & actendus. Ioannis 1. Sine ipso factum est nihil. Item extra de sum. Trinit. & fid. cath. cap. firmiter. Ipse est creator omnium visibilium, spiritalium, & corporalium: potest & rationabiliter persuaderi. Nam Deus est causa omnium, ergo omnipotens. Omnia enim essentialiter dependent à Deo: & per consequens est causa omnium. Antecedens probatur, quia omne aliud à Deo non minus dependet à Deo quam vna creatura ab alia, sed vna creatura dependet ab alia: ergo. Ex quo sequitur Deum esse omnipotentem, est fide creditum, quodque se solo potest in omnem effectum positum sine cooperatione causa secundae: hoc autem ratione naturali probari non potest. Cuius Scotus ponit quatuor rationes. De quo vide latius Gabrielem vbi supra, Petrum Aliacen. questio. xlii. artic. j. Et Gregor. de Ari. distin. xlii. libro j. Vn de & in dictione Potens. Cum autem dicitur Deus non potest peccare: ergo non potest omnia, & per consequens non est omnipotens. Respondetur secundum Magistrum distin. xlii. & Gabrielem artic. iij. vbi supra. dub. j. Potest Deus quicquid posse esse potentia: nunc autem peccare, infirmari, & mori, deficere, & huiusmodi, non est posse, sed est non posse, quia est deficere. Veruntamen quicquid positum est (vt modò dictum est) in peccato Deus potest producere: & sic omne positum quod potest producere creatura, potest producere Deus: nec tamè ideo sequitur quod possit peccare, mori, mentiri, &c.

O M N I P O T E N T I A secundum Petrum de Aliaco q. xlii. art. j. libr. j. potest accipi dupliciter. Vno modo largè, & sic describitur: Omnipotentia est potentia omnis producibilis productiva. Alio modo strictè, & sic describitur: omnipotentia quod est potentia cui iussu libet factibilis, siue omnis producibilis ad extra productiva. Primo modo non sumitur apud sanctos, sed secundo modo. Nam omnipotentia primo modo dicta, non dicit perfectionem simpliciter: nec illo modo Deus dicitur omnipotens, quia talis non conuenit cui libet perfectio simpliciter, quia nec filio, nec spiritui sancto, nec essentiae diuinae: sed secundo modo dicitur perfectionem simpliciter. Et illo modo Deus dicitur omnipotens: & talis conuenit cui libet perfectio simpliciter: producere itaq; diuinam personam non dicit perfectionem simpliciter, sed bene posse producere creaturam. Et omnipotentia (vt scribit S. Bona. d. xlii. in dub. literal. lib. j.) est solius Dei proprie, quia dicit potentiam infinitam, quae in nulla creatura potest esse, nec in Christo, nec in alia secundum humanam naturam. Vnde si de Christo dicatur omnipotentia, hoc intelligitur secundum idiomatum communicationem. Si autem dicatur de creditibus, distributio est accōmoda solū de miraculis. Non itaq; potest comunicari omnipotentia alicui creaturae, nec anime Christi (vt & idem vult S. Bona. d. xlii. q. vlt. li. 3.) nisi eatenus qua comunicatur ei nomē & excellētia diuinitatis, hoc est (vt dictum est) per communicationem idiomatum, quae ortū habet ex personali vnione. Sicut enim possumus dicere quod homo est Deus, ita possumus dicere quod homo est omnipotens. Quod autem non potest comunicari omnipotentia creaturae est, quia omnis creatura eo ipso quod ex nihilo est, deficit à summa stabilitate. Vnde non existit per seipsam, deficit à summa simplicitate. Vnde non agit per se tota, deficit à summa immensitate: vnde distare potest in ipsa virtus à substantia: & quando in se non subsistit, nec à se, nisi sustentetur à diuina potentia: ideo im-

possibile est ipsam esse omnipotentem, non potest enim seipsam sustinere. Latius ibi declarat S. Bona. quare creaturae non comunicatur omnipotentia, sicut soli Deo conuenit summa stabilitas, summa simplicitas, summa etiā immensitas: sic etiā omnipotentia quae necessario requirit ista tria. Ideo omnipotentia comunicari non potest alicui creaturae, nec anime Christi, nec alij. Et quauis alicui creaturae conueniat, vt possit omnia scire, nec tamē conuenit vt possit omnia facere. Vide ad hoc & Gab. d. xlii. q. vnica, art. 3. dub. 3. lib. 3. qui dicit, quod ratio omnipotentiae includit esse principium omnium factibilium de non esse ad esse. Haec autē repugnat creaturae, quia nulla creatura potest esse principium omnium possibilium, quia non sui ipsius. Vide & ibidem quod omnipotentia attribuitur homini Christo per communicationem idiomatum, sicut ceterae proprietates diuinae, &c. Et quauis, vt modò dictum est, omnipotentia soli Deo conuenit, Gerson tamē videt aduersari parte 2. sermone de domino Euāgelico, facto in cena Domini, qui & omnipotentia attribuit creaturae: ita enim scribit: Quia iam non vno, sed triplici titulo Christianus Monarcha est, Christiano omnia dedit in manus, Christianum fas est dicere potētissimū. Audebo dicere & omnipotentissimū, & arguar blasphemiam, si non hoc Apostolus similis nobis de se dixerit: Omnia possum, omnipotens sum (exponit Bernar.) in eo qui me confortat Christus. ad Phil. 4. Si parua est Apostoli auctoritas, tibi satis sit illa Christi qui ait: Credenti nihil est impossibile. Marth. 17. Vide latius ibi Gersonem.

D E potentia Dei, vide infra in litera P.

O P E R A T I O est multiplex. Quaedam ad locū, quae vocatur motus localis. Alia ad formam absolutam, & haec est multiplex secundum multiplicatam formarum. Nam sunt formae non vitales. Similiter quaedam vitales: & harum aliqua sunt vegetatiuae potentiae tantum, aliae sensitiuae, aliae potentiae intellectiuae. Formae ad quas est operatio vegetatiua, sunt formae substantiales totales, ad quas est generatio: vel partialis, ad quas est nutritio vel augmentatio. Formae potentiae sensitiuae & intellectiuae, sunt formae accidentales, scilicet cognitionis sensitiuae & intellectiuae, &c. Gabriel lib. ij. dist. viij. qu. j. qui dicit ibidem quod omnem motum localem potest causare Angelus in assumpto corpore secundum speciem, & ita motum membrorum, palpebrarum, manuum, pedum, linguarum, & motum etiam inspirationis & respirationis, etiam motum qui videtur esse progressiuus. Latius Gabriel. Non autem potest Angelus in corpore assumpto in operationes vitales potentiae vegetatiuae, vt est nutritio, augmentatio, generatio: vt ibi rotundè probat Gabriel. Potest & in comestione quae praecedit nutritionem. Et licet non possit fieri vera nutritio, potest tamen fieri iuxta positionem elementi per Angelum, quod potest subito & imperfectè misceri si vellet: vt sic apponendo corpori apparet augmentari & crescere (vt ibidem dicit.) Vnde dixit Raphael Tobiae 12. Videbar quidē vobiscum māducare & bibere, sed ego cibo inuisibili & potu vtor, qui ab hominibus videri non potest. Siquidē visus fuit cibum masticare & traicere sed conuersus non fuit in corpus viuens, &c. Item nec potest Angelus in assumpto corpore producere actus potentiae sensitiuae, cognitiones, scilicet & appetitiones, hoc est neque visionem, neque auditionem, quia illi actus requirunt animam sensitiuam tanquam principium actuum & organum. Et

num. Et omnes cognitiones quas Angelus habere videtur per membra seu partes assumpti corporis, non sunt nisi cognitiones intellectiuae, quas etiam habere posset corpore non assumpto. Patet, quia mouendo linguam verba format, quibus loqui videtur, & per haec verba conceptus suos aliis exprimit. Percipit etiam voces loquentium, & intelligit sermones eorum, qui sine cognitione fieri non possunt. Et haec cognitiones in Angelo non sunt sensitiuae, sed intellectiuae, &c.

O P E R A T I O intellectus est quae componit & diuidit simplices cognitiones in se formatas, componendo ex eis propositiones affirmatiuas, per quas discit arguendo. Format insuper intellectus notitias adhaesiuas, quibus assentit vel dissentit propositionibus. Vide de hoc multa Gabrielem di. 3. qu. 2. lib. 2. Et assensus huiusmodi (vt idem dicit) quandoque generatur ex sola notitia intuitiua extremorum propositionis: & talis potest dici experimentum. Quandoque ex notitia quacunque terminorum propositionis necessaria. Et talis assensus vocatur intellectus, capiendum intellectum non pro potentia habituali, sed pro notitia actuali distincta contra alios habitus, quibus non contingit assentire falso. Ethic. Aliquando generatur assensus ex necessaria illatione ex euentibus praemissis. Et sic vocatur scientia, si fuerit necessarium, hoc est assensus praemissarum necessarium propositionum, ipsam in necessaria consequentia inferentium. Quandoque ex propositionibus non necessariis, sed falsis: & sic assensus falsè genitus est error. A veris contingentibus & probabilibus: & sic dicitur opinio, suspicio, coniectura. Et quandoque generatur ex auctoritate sola, & sic est fides. Horum autem actuum habitus derelicti eisdem nominibus nominantur: haec videntur operationes intellectus, vt dicit Gabriel vbi supra.

O P E R A T I O voluntatis est quae operatur voluntas, & est actus ipsius voluntatis. Et operatio voluntatis cum exteriori, non est magis meritoria, vel demeritoria, quam sit sola interior sine exteriori imperata. Quod intelligendum est stare semper aequalitate actus interioris, dum fuerit cum exteriori, & sine exteriori. probat Gabriel distin. xlii. quæstion. vnica, libr. 2. vt si sit homo volens occidere & occidat, ille non est maiori poena dignus apud Deum, quam si vellet occidere, & non occideret. Supposito quod aequè plenam, & in omnibus similem voluntatem occidendi haberet. Et pariformiter dico de diuersis hominibus habentibus aequè plenam, ac intēsam voluntatem occidendi, quorum vnus occideret, alius impeditus non occideret. Nam vnus non plus demeretur quam alius, probatur & auctoritate Augustini lib. 1. de liber. arbitrio cap. 3. Si cui non contingit facultas concubendi cum vxore aliena, planum tamen aliquo modo sit eum cupere, & si potestas non detur sibi esse cum ea, non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur. Quidam autem non minus reus est, nisi quod non minori poena dignus est. Idē Augustinus: In ipso animo vbi appetitus voluntatis hominum est humanorum mensura factorum, continuo poena sequitur culpā. Et infra: Affectus voluntatis omnium factorum, meritorumque mensura est. & sequitur: ex qualitatibus quippe voluntatum, non ex temporum spaciis siue rectè facta siue peccata metimur: & concludit: mensura peccatorum non in productione

temporum est, sed in voluntate peccantium. Probat & ratione Gabriel, vide eum. Et si forte contingeret tantam esse voluntatem in eo qui non operatur, quanta est in eo, qui opus exercet, vbi voluntas eadem est, meritum dissimile esse non potest. Peccat autem plus homo extentiue concomitante exteriori operatione, quam sola interiori voluntate, quia peccat pluribus peccatis. Nam tam voluntas interior mala est, quam operatio exterior imperata, & vtrumque est peccatum, & potest dici vnum peccatum quantum ad imputabilitatem, actus tamē exterior nullam propriam bonitatem moralem habet, propter quam magis imputatur voluntati quam solus actus interior, secundum Occam. Vide latius Gabr. de his distinct. xlii. quæstione vnica, articulo secundo, conclus. 1. & 2. & 3. libro secundo.

O P E R A T I O humana est quam operatur homo. Et vt scribit Iacob. de Valentia, Psal. 50. ferè in fine. quatuor sunt genera humanarum operationum secundum Philof. 2. Ethic. Nam quaedam sunt meritoriae: & secundum istas, nec laudamur, nec vituperamur. Et quaedam sunt, quae procedunt ab habitu virtutis, sicut opera temperantis & fortis: & tales operationes dicuntur virtuosae, & sunt per se laudabiles, & praemiandae, quia sunt totaliter bonae. Quaedam autem operationes sunt totaliter contrariae virtuti, sicut furta, homicidia, & adulteria, & ebrietates, &c. quae sunt semper mala & vituperanda. Quaedam verò sunt operationes, quae non procedunt ab habitu virtutis, nec sunt aliquo modo contra virtutem, sed tendunt ad virtutem, & sunt propter virtutem: sicut sunt illi actus & operationes ex quibus frequentatis generatur habitus virtutis, quae quidem operationes licet non sint totaliter bonae, nec dicuntur virtuosae, tamen nullo modo sunt dicendae malae: imò sunt bonae laudabiles. Ratione finis ad quem tendunt, & ratione habitus virtutis quem generat, eo quod exercitio talium operationum generat habitum virtutis: ideo licet tales operationes non praemiantur in se, tamen praemiantur in habitu virtutis quem generat, & in operationibus sequentibus virtutem. Ita pariter in vita Christiana (vt ibidem scribit) sunt consideranda quatuor genera operationum. Nam quaedam procedunt ab ipsa charitate, & fide formata, vt ea quae sunt ab aliquo viro iusto secundum legem, & praecpta diuina, & talia opera dicuntur totaliter bona, & meritoria vitae aeternae. Quaedam autem sunt contra diuinam legem, & charitatem ab aliquo peccatore, sicut furta & homicidia, & adulteria, & falsa testimonia, quae totaliter sunt mala, quia procedunt à malo principio & mala voluntate: & ista dicuntur simpliciter mortua, quia merentur mortem aeternam. Quaedam autem opera sunt ab aliquo, quae nec fiunt ex charitate, nec contra charitatem, nec propter Deum, nec contra diuinam legem, sed naturaliter propter aliquod naturale interesse, vt defendere cognatum, consanguineum: quae quidem opera non sunt meritoria secundum Greg. in homel. quia aliud est diligere proximum propter Deum, & aliud propter propinquitatem sanguinis & cognationis. Quaedam autem sunt, quae licet non procedant à charitate, tamē non fiunt contra charitatem, nec contra legem Deo: imò sunt secundum legem diuinam & praecpta, & propter Deum, & ordinantur in charitate, sicut sunt eleemosynae, & operationes, & alia operamiseri-

cordia quæ sunt ab aliquo peccatore, non propo-
nente manere in illo peccato, sed desiderate agere
pœnitentiã, prout accidit in multis: quæ quidẽ ope-
ra licet non dicantur simpliciter bona, tamen de se
nullo modo dicuntur mala, postquã nõ sunt cõtra
charitatẽ, nec diuina præcepta. Valent. Et ista ope-
rationes possunt dici informes, quib' peccatrix ani-
ma intedit facere quod in se est, sed disponit ad vi-
tã (vt scribit Gerf. de vita spirituali animæ, lec. j. fe-
rẽ in principio) nõ quod ista dispositio sufficiat, vt
potẽ quæ longinqua est, & nihil de vita spiritus ha-
bẽs in se, sed quia nihil interim anima maius habet
quod faciat quã vt bene vtatur suis naturalibus
potentijs & donis quibusdã gratuitis, licet nõ viuifi-
catis. Vide plura apud Gersonem.

OPERARI meritorie, est parere fructu vitæ (vt in-
quit Gab. d. 4. q. j. conclu. ix. li. 4.) à quo cooperor.
De quo vidẽ in litera C. Et principiu operationis
humanae est volũtas, sine qua nec opus est merito-
rium, nec laudabile (vt dicit Scotus di. xvij. lib. 3.)

OPERATIO diuina est vbi Deus operatur. Vnde
est illud Ioan. 2. Pater meus vsque modo operatur.
Hæc operatio nõ potest impediri vbi Deus opera-
tur vt tota causa, quẽadmodũ scribit S. Bo. d. xxiiij.
art. 1. q. 1. libr. 4. Operatur autẽ Deus conseruando
creaturas suas in esse & actiuitate sua, & cooperan-
do actionibus earũ. Ipso enim agẽte, volente, con-
seruante & cooperante, mulieres pariunt, segetes
crescunt, flumina fluunt, etiam in sabbato. de quo
videre potes Doctorem Martinũ Plantfch, veritate
seu propositione j. in opusculo de fagis.

OPERIRE idẽ est quod tegere, velare, occultare.
Aliud est operiri in cõspectu hominis, aliud est in
cõspectu Dei, vt scribit S. Bonauen. dist. xxij. part.
j. q. j. libr. 4. In cõspectu hominis cooperiri potest ali-
quid, ita tamẽ quod propter hoc non desinat: sicut
pictura operitur panno, non quia non sit, sed quia
non apparet. In cõspectu autem Dei quem nihil
potest latere, operiri est facere quod nõ sit. Et hoc
modo charitas operit, priora peccata delẽdo, & id
cũ iam nõ sunt, remoto operimẽto modo apparẽt.

OPINIO sumitur multipliciter (vt scribit Petrus
de Aliaco ar. 3. q. prologi.) Vno modo pro præsum-
ptione seu assensu temerario, quo quis æstimat se
scire quod nescit. Et sic sumit Augustinus in libro
de vtilitate credẽdi, c. xxj. Tria sunt, inquit, genera
profecto improbanda ac detestanda. Vnum est opi-
nantium, id est eorum qui se arbitrãtur scire quod
nesciunt, &c. Et infra quod opinamur, inquit, debe-
mus errori. Alio modo sumitur pro assensu alicuius
propositionis indifferenter. Vide latius ibi Car-
dinal, videatur & sanctus Bona. di. xxiiij. li. 3. qu. 5.
qui ponit duplicẽ acceptionẽ vocabuli Opinio. Di-
citur enim vno modo opinio acceptio vnius partis
cum formidine alterius. Alio modo dicitur opinio
acceptio animæ generata ex rationibus probabili-
bus, secundum quod consuevit dici, quod syllogis-
mus demonstratiuus generat scientiã. Primo mo-
do, vt habet secũ annexam formidinem & vacilla-
tionem (vt inquit sanctus Bonauentura) non potest
stare simul cum habitu fidei circa eandẽ materiã,
pro eo quod fides facit plenẽ consentire in alterã
partem, ita quod omnino reputat eius oppositum
falsum aut erroneum: nec propter hoc aliquam ra-
tionem superuenientem potest ad oppositum in-
clinari. Si autem opinio dicatur secundo modo, sic
circa idẽ simul & semel potest esse opinio & fides,

quoniam multi fideles habent ad ea, quæ credunt
multas verisimiles rationes, & multas probabiles
quæ habent generare opinionem: & illa acceptio
generata fidei non repugnat, imò subseruit & fa-
mulatur. Est enim in fidei fomentum quo ad infir-
mos, & oblectamentum quantũ ad perfectos. Hæc
sanctus Bonauentura.

OPINARI idem est quod putare, suspicari, opinio-
nẽ habere. Laetantius lib. 3. Id enim opinatur quis-
que quod nescit. An autem liceat contrariẽ opina-
ri discurret, perquirat, & commẽtatur sanctus Bo-
nauentura distinct. xxvij. quæstion. 4. libr. 1. Et con-
cordat beatus Thomas in scripto eiusdem primi
distinct. xxxij. artic. vlt. Vnde contrariẽ opinari se-
cũdũ sanctum Bonauentur. vel potest esse circa ea
quæ spectant ad doctrinam humanae inquisitionis,
vel circa ea quæ spectant ad doctrinam Christianæ
religionis. Circa ea quæ spectant ad doctrinam
humanae inquisitionis, licet contrariẽ opinari, &
contrã asserere: quia illa non faciunt ad salutem.
Hinc credo Gabrielem dixisse distinct. 4. quæstio. 1.
artic. 3. dubio 2. libro quarto. In opinabilibus, quæ
vt opinabilia dicuntur, non est incoueniens aliqua
nunc secundum vnã opinionem asserere, & nunc
eius contrarium secundum aliam opinionem: hoc
etiam frequenter Philosophos & Sanctos fecisse
inuenitur. Secũs si contraria dicerentur determi-
natiuẽ. Hæc Gabriel. Asserere autem contraria in
his quæ spectant ad doctrinam religionis distin-
guendum est, vt idem vult sanctus Bonauentura
vbi supra. Nam quædam sunt de necessitate fidei,
quædam de necessitate scripturæ, quædam sunt his
annexa, vt sunt quæ faciunt ad fidei explicationẽ,
& scripturæ expositionem. Circa ea quæ sunt de
necessitate fidei opinari cõtraria simpliciter est pec-
catum in altero, scilicet qui falsum opinatur. Et si
sit simplex opinio, est peccatum erroris: si autem
assertio & defensio, non tantum est error, sed hæ-
resis dicenda est. In his autem quæ sunt de certitu-
dine scripturæ ignorantes scripturas, licet cõtrariẽ
opinari, nec est culpa: vt si vnus homo simplex cre-
dat, quod Iacob fuit pater Isaac, alter non, sed ecõ-
uerso. Et licet primus hoc suspicetur vel opinetur,
tamen non peccat, quia ignorat scripturam. Scien-
ti autem scripturam non licet, imò peccat si simpli-
citer opinetur: si autem defendat, hæreticus est iu-
dicandus, quoniam contradicit scripturæ factæ. In
his autem quæ sunt annexa fidei vel scripturæ, aut
vna opinio sequitur ad fidem & scripturam, & ad
alteram sequitur oppositum. Et tunc dicendum,
inquit Bonauentura, quod ante percontationem,
licet contrariẽ opinari, sed post percontationem
non licet, imò peccatum est, sicut in his quæ sunt
determinata per fidem & scripturam: sicut fuit de
opinione Poretani circa proprietates: dicebat enim
illas non esse Deum, & ad hoc consequitur contra-
rium fidei. Cũ enim Ecclesia adoret proprietatem,
tunc adoraret non Deũ, & nõ Deus esset ado-
randus. Vnde postquam ostensum est sibi incon-
ueniens, nisi retractasset errorem, fuisse ab Eccle-
sia hæreticus iudicatus: sed hoc retractauit in con-
cilio Remensi (vt dicit Bern.) In his quæ sunt an-
nexa fidei, nec repugnat, quia dubia sunt, licet opi-
nari, sed nõ licet asserere dubium circa Deum, quia
opinari, est rationis cõferentis: sed asserere dubium
circa Deũ, est rationis superbiẽtis. Bona. vbi supra.
Et in fine illius quæstionis dicit: Qui propria au-
toritate

toritate de Deo asserit vel affirmat, quod nec festi-
ptura, nec fides dicit, nec ad illa sequitur, præsum-
ptuosus est iudicandus, etiam si verũ dicat: & si du-
bitet corde & asserat ore, mendax est. Si vtroque
modo asserit, superbus est: sed si tantummodo opi-
natur, nec asserit, sed opinionẽ tenet, in talibus nõ
peccat. Et (vt idem dicit di. 14. q. j. libr. 2.) melius est
piẽ dubitare quã aliquid temerẽ diffinire. Et vt
idem inquit di. xv. libr. 2. circa textum, quando ali-
quid assertiuẽ dicunt catholici tractatores, in hoc
non discordant, quia quod asserunt, per reuelatio-
nem spiritus sancti dicunt, qui non est contrarius.
In eo verò in quo opinantur, dissentire possunt. Et
aliquando dissentiunt, quia opinio venit aliquan-
do ex probabili coniectura rationis, in qua homo
frequenter decipitur, deceptio est potius quã est
pœna quã culpa, à qua vix aliquis tractatorum
Catholicus immunis fuit: & ideo talis dissensio re-
prehensibilis non est, quamuis enim discordant ali-
quo modo iudicia, concordant tamen desideria.
Omnes enim Catholici tractatores veritatem di-
cere volunt. Hæc ille. Opinio autem quam habet
communis doctrina, illa potius & semper sequen-
da est (vt inquit Gerson parte 3. super Cantica can-
ticorum, partitione j.) quoniam curiositas est non
doctrina pietatis opinionibus extraneis delectari.
Vnde modo opinio de conceptione B. Mariæ vir-
ginis, quod ipsa præseruata sit penitus ab omni ori-
ginali peccati contagione, est modo imitanda, &
tenenda, quam modo omnes Catholici & Christia-
ni tenent: de qua re diffusẽ scribit Gab. di. 3. q. j. libr.
3. Nec tamen (vt idem ait) propter hoc culpandus
est B. Bernardus, sed nec S. Thom. S. Bona. ceteri-
que Doctores cum magno moderamine opposi-
tũ opinãtes, quoniã eorũ tẽpore hoc licuit, quum
nulla determinatio vel cõsiliũ vel Apostolica sedis
facta fuit: nec festiuitas illa generaliter tũc fuit per
orbẽ celebrata, quæ si præcessissent, haud dubiũ (in-
quit Gabriel) quin prõptissime suæ opinioni cessis-
sent, & Apostolico magisterio cõsensissent Hęc Gab.

OPINIO hæretica est quæ contrariatur fidei per-
tinaciter. Et ad hoc quod aliquid sit opinio hæreti-
ca, requiruntur præcipuẽ tria, secundũ Alex. de A-
les. ij. tit. de hæresi. Et post eũ habetur in summa
Ang. vnde per consequens secũdũ ista tria iudicatur
opinio hæretica. Primũ est falsa credulitas in ratio-
nali, quod est quod erret in articulis fidei, & eius sa-
cramentis, scilicet, Baptismo, Eucharistia, & sic de
aliis, extra de hæret. c. ad abolendã. Vnde ista falsa
credulitas contra fidem est dupliciter. Primò dire-
ctẽ & principaliter, & sic omne illud quod est con-
tra articulos fidei, est falsa credulitatis. Secũdò in-
directẽ & secundariò, sicut est dogma peruersum
vel expositio extorta in scripturis diuinis, ex qui-
bus sequitur corruptio alicuius articuli fidei vel
determinationis Ecclesiæ, & huiusmodi, vt volunt
Canonistæ. Secũdũ requiritur peruersa voluntas
in concupiscibili, ex qua vult temerẽ contra fidem
vel Ecclesiam. Tertium requiritur defensionis vel
assertionis, aut etiam impugnationis pertinacitas
ex parte irascibilis, scilicet, quod pertinaciter hoc
teneat: quia si quis erret in fide & aliis prædictis, si
tamen paratus est corrigi, non est hæreticus: patet
in textu 24. qu. 3. capitu. Dicit Apostolus, & capitu.
Qui in Ecclesia. & Glõs. ibidem. & 24. qu. 1. Hæc est
fides, & extra de summa Trinit. & fide Cathol. ca-
pi. Damnamus, verbo pertinaciter, &c. Et vt scri-

bit frater Pelbartus in Rosario Theol. illi opinioni
magis adherendum est, quæ magis videtur concor-
dare cum dictis sanctorum & determinationibus
Ecclesiæ. Si autem de aliis rebus, tunc fauendum est
ei qui melioribus rationibus roboratur. Et Alber-
tus Magnus dicit, quod frater simplex & quilibet
homo potest cum salute sequi in cõsiliis quacun-
que opinionẽ voluerit, dummodo alicuius magni
Doctõris opinionẽ sequitur, &c. Et secũdũ Augu-
in sum. in materia iuris diuini, veteris, & noui testa-
menti præfertur Theologus. In materia verò iuris
positiui Canonista præfertur in materia canoniali,
sed in materia legali præponitur Legista. Sed quid
de Doctõribus quatuor Ecclesiæ cum opinatur cõ-
trariẽ: dicitur secũdũ Glõs. di. ix. ca. veteris. Quod
quando prædicti discordant, tunc in disputationi-
bus subtilibus, & quæstionibus præfertur Augusti-
nus. Sed in translationibus vel historialibus, & in-
terpretationibus præfertur Hieronimus. In mora-
libus autem Gregorius. In sermonibus verò & iu-
diciis præfertur Ambrosius. vt & notat Gabriël xv. di.
capi. Sicut. & in Angeli. summa. Et hoc tenendum
est pro regula generali, quod dicta sanctorũ ab Ec-
clesia approbatorum sunt firmiter tenendã; & præ-
cipuẽ dicta quatuor Doctõrum vsquẽ ad vltimũ
iota seruari debent, & defendi vsque ad sanguinis
effusionem. di. xv. cap. fin. & xxv. q. j. Sunt quidem
intellige nisi essent retractata ab eisdem vel per Ec-
clesiam correctã. xvj. di. j. & ij. & di. xxij. capitu. j. Et
nisi discordarent in decretis eorum. Quæ autẽ opi-
nio est magis sequenda, quando discordat Doctõ-
res? Dicendum secũdũ Ambr. & Doctõres, quod
in iure canonico & ciuili super his quæ spectant ad
articulos fidei & ad salutem animæ, quando Doctõ-
rum approbatorũ est diuersitas, decisio spectat ad
Papam, cui stãdum est. In aliis autem licet cui libet
eam, quæ sibi placet, opinionem sequi, & c. putã de
Salomone, vtrum sit saluatus vel damnatus. Simile
fuit olim de Mariæ virginis assumptione in corpore
glorificato. Sed iam secundum quod dicit Hos-
tien. de feriis. cap. cõquestus, & c. approbata & cõ-
munis opinio est, quod sit glorioso corpore assu-
pta. Idem dicit Innoc. de consuet. ne innitaris, &c.

OPTIMUM quoddã est simpliciter, vt distinguit
Bona. quoddã est in ordine vniuersi. Vnde Diony.
Optimi est optima adducere, loquitur de opti-
mo in ordine nõ absolute: sicut vinum est bonum
in se, & tamen non est bonum in ordine sanandi fe-
bricitatem: ideo non vult quod res debuerit fieri
in optimo statu simpliciter, sed in statu in quo opti-
mẽ saluaretur ordo vniuersi, & eius pulchritudo
hic cõsistit in ordinario processu, quo peruenit ab
imperfecto ad perfectũ, ab inferiori ad supremum,
à merito ad præmiũ: hic autem ordo requirit ver-
tibilitatem nature intellectuales saltem à principio
sua creationis. Alias nisi esset vertibilis, mereri nõ
posset. Vel potest dici, quod optimum dici potest,
vel comparãdo ad principium quo producit, vel
comparãdo ad propriam bonitatem, & gradum
perfectionis essentialis, quem recipit à producẽte.
Primo modo verum est, quod semper optimũ ro-
ducit optima, id est, optima voluntate, quia sua vo-
luntate quæ semper est optima & infinita. Secũ-
do modo non est verum, quod optimum producit
optima semper, quia tunc nõ produceret nisi vnũ,
vel saltem nisi res perfectissimæ speciei, vt recitat
Gab. distinct. 23. qu. vnica, artic. 3. dub. 1. libr. 2. vbi &

scribit cum queritur, quare Deus non produxit naturam impeccabilem, quae melior esset peccabilis. Respondetur, quod non placuit: diuina enim voluntatis causa querenda non est, cum secundum se sit iusta & optima, nec habet causam priorem, nec aliam regulam, secundum illud Apostoli Rom. 11. Quis prior dedit ei, & retribuetur illi: nec quia res bona ideo voluita, sed quia voluita ideo bona.

¶ Opera sunt multiplicia, & de quibusdam vide in distinctione Operatio: de aliis in sequenti. Est enim opus carnale, est opus penale, est opus satisfactorium, est opus moraliter bonum, est opus conformatum, est opus supererogationis, est opus mortuum, est opus incarnationis, est opus Dei, est opus laboriosum, de quibus pauca videantur. Et opus Graece ergon dicitur. Et differunt opus & opera, quod opera sunt diurni officium, Opus vero finis, fructusque; opera, secundum Vlpianum Iuriscōsultum. Terentius utrumque; vno versu optime expressit, cum ait: Quod in opere faciundo opera consumis tua. Hinc operae precium, id est fructuosum, & ad rem pertinet. Aliquando tamen opus pro opera capi videtur. Virgil. Mollibus est fratris opera ad fabrilis surgit. Opus quadoque; pro necesse accipitur: vt agrotanti opus est Medico. Hinc oportet venit, quod si gnificat pariter necesse est. Et operam dare, est diligentiam impendere: & proprie opera ad corpus, cura ad animam, diligentia ad vtrumque refertur, de quo alia diximus.

¶ Opus bonum moraliter est opus elicitum, aut imperatum conformiter ad dictamen recta; id est, inculpabilis rationis: & quum multa dicat ratio recta debere conuenire actui, vt sit rectus, ex pluribus dependet eius ratio bonitatis, de quo consulas Gab. d. xl. q. vnica. art. j. lib. 2. Nullum autem opus bonum quantumcunque paruum, vt scribit Brul. d. xxix. q. vj. libr. 2. possumus facere sine diuino auxilio, & generali influenza, quia secunda causa non potest agere, nisi mediante prima. Id quod multis probat Doctor Martinus Plantisch in opusculo de sagis maleficis: veritate seu propositione prima. Differunt autem opera moralia & opera meritoria. Nam opera moralia dicuntur illa (vt scribit Brul. d. 32. q. 2. lib. 3.) quae eliciuntur vel imperantur ab ipsa voluntate, secundum esse completum dictamen rectae rationis. Opera meritoria dicuntur illa, quae eliciuntur a voluntate secundum inclinationem charitatis vel gratiae: & omne opus meritorium est opus morale, sed non e contra.

¶ Opus virtuosum & laudabile est triplex, vt notat Brul. in Prologo j. sententiarum. Nam quoddam est opus virtuosum simplex, pertinens ad vitam contemplatiuam, cuiusmodi est amare deum, audire Missam, & orare Deum. Aliud est opus virtuosum simplex, pertinens ad vitam actiuam: sicut est recipere hospites, ministrare infirmis. Dicuntur autem simplicia, quia non sunt permixta. Tertium est opus virtuosum, pertinens ad vitam actiuam. Deriuatur tamen a plenitudine contemplationis, vt est praedicare, alios docere: non enim simpliciter pertinet ad vitam actiuam docere: sed etiam ad contemplatiuam. Et opus vitae contemplatiuae est simpliciter melius & nobilius, quam sit de facto opus simplex vitae actiuae, ex quo vita contemplatiua, est simpliciter melior vita actiuam. Et licet opus simplex vitae actiuae sit virtuosum & bonum: non est tamen aequum perfectum: imo minus perfectum opere deriuato ex contemplatione. Est autem duplex difficultas in opere virtuoso. Vna ex

parte operantis, & haec non facit opus in se esse virtuosius, non enim sequitur: Difficilius est mihi ieiunare quam orare: ergo melius est ieiunare quam orare, &c. Alia est difficultas ex parte operis in se. Et illa facit opus bonum magis meritorium. Vnde docere & praedicare sunt difficiliora operibus solummodo contemplationis, difficultate operis in se: igitur sunt magis meritoria. Opus itaque vitae actiuae deriuatum a vita contemplatiua, est simpliciter nobilius, & virtuosius in genere moris, quam sit simplex contemplatio. Nam magis & perfectius est illuminare, quam lucere. Illuminare enim praesupponit lucere, & sicut maius est illuminare quam lucere, ita maius est contemplata aliis tradere, quam de facto contemplari solum. Haec Brul. vbi supra.

¶ Opus bonum siue bene operatum (vt scribit Gabriel distinct. 23. qu. 2. art. 3. dubio 4. lib. 3.) intelligitur opus quod a potentia elicitur conuenienter ad finem proprium potentiae, cuius est. Sic quia oculi, id est, potentiae videndi, finis est videre. Equi se forem suauiter ferre, velociter currere, & imperterritè hostes inuadere. Ideo dispositiones, quibus oculus disponitur ad perfectè & clarè videndum, dicuntur virtus oculi. Et membrorum fortitudo, quo equus ad fines suos bene disponitur, est virtus equi. Sic est, quia finis proprius intellectus est cognitio veri: & finis proprius, voluntatis est adeptio boni habitus inclinans intellectum ad apprehendendum clarè obiectum, & ad assentiendum promptè & firmiter vero, est virtus intellectus. Et habitus inclinans voluntatem ad delectabiliter volendum bonum, & nolendum malum, est virtus voluntatis. Haec Gab. Et opera nostra (vt scribit Christopholanus episcopus Psal. 89.) sunt in duplici genere. Nam quaedam pertinent, & diriguntur ad proximum, & pertinent ad charitatem proximi. Et quaedam diriguntur in solum Deum: & ista pertinent ad cultum diuinum & latriam: sicut oratio, oblatio, & adoratio. Vide latius ibi Valentianum.

¶ Opus excellens dupliciter potest dici (vt scribit sanct. Bonauè. di. xl. qu. 4. lib. 2.) Aut secundum vanam aestimationem: sicut aliquis reputat excellentiam vindicare se de aduersariis, & praedominari aliis. Aut secundum veritatis dictamen: & sic sustinere ignominiosissimum genus mortis pro Christo, est opus magnae excellentiae, & tale opus excellentiae non conuincitur contra opus humilitatis: imo simul cum illa stat & necessariò eam requirit tanquam sociam: & dum in se habeat difficultatem, & dignitatem, & charitatem praesambulam, & humilitatem annexam, non est mirum si disponit ad maiorem gloriam. Bonauent.

¶ Opus laboriosum quandoque dicitur magis tale ex ipso opere, quia arduum est, aliquantulum excedens vires naturales. Alio modo dicitur laboriosum propter operantis defectum, propter quem magis laborat, & ista laboriositas minuit meritum, prima auget, & ad illa promouet charitas, quia facit aggredi ardua. Gab. di. xvij. qu. 3. artic. 3. dub. 3. lib. 1. & d. xxix. lib. 2. Hinc Augu. Omnia saua, leuia & propè nulla facit charitas. Meritum autem (vt Gabr. vbi supra, dicit) non comensuratur labori, sed perfectio ni charitatis, & intentioni actus: vt & alia dicitur.

¶ Opus facile. Et duo sunt quae faciunt opus facile. Primo affectus operantis. Secundo precium rei adipsendam, vt dicit Iaco. de Valen. Psal. 118.

¶ Opera quaedam dicuntur viuua, quaedam dicuntur mortua,

mortua, quaedam mortificata. Opera viuua dicuntur quae sunt ex radice spiritualis vitae, quae est charitas, propter quae operas remunerandus est vita aeterna, haec tamen per sequens peccatum mortale mortificantur: non per se, nec absolute, sed per accidens, & in relatione ad peccatorum, quia durante peccati mortalis obstaculo, homo pertingere non potest ad efficaciam illorum operum, quia cum peccato mortali remunerari non potest in vita aeterna. Rich. di. 14. art. 8. q. 2. lib. 4. Et dicuntur opera viuua (vt habet Paludè. di. 4. q. 7. li. 4.) quia facta sunt a viuente vita gratiae: & sunt meritoria vitae aeternae, quoad non impediuntur. Opera mortua dicuntur illa quae facta sunt a carente vita gratiae, vt ait Petrus de Palud. vel quae non sunt meritoria vitae aeternae propter defectum debite circumstantiae, quae tamen sunt bona ex genere, & per consequens nata viuere. Quae vero sunt mala ex genere, non sunt mortua priuatiue, quia nunquam sunt nata viuere. Quae autem a principio erant meritoria, & postea superuenit mortale, dicuntur mortificata (vt dicit Paludè. di. 5.) Vel opera dicuntur mortua secundum Ric. vbi supra, quae non sunt ex radice spiritualis vitae, quae est charitas, & talia sunt opera bona in peccato mortali facta. Ponit & differentiam haec inter opera mortua & mortificata Gabr. di. 4. q. 3. art. 3. dub. 5. lib. 4. post Magist. & doct. Mortua dicuntur quae nunquam acceptata sunt ad beatificam praemiationem, & talia sunt omnia quae non sunt elicitae ex gratia, sicut omnia opera existens in mortali. Etiam opera existens in gratia, non tamen ab eo in fine vltimè ordinata. Sed opera mortificata sunt quae ad praemium aeternum sunt a Deo acceptata, sed per sequens mortale peccatum ab affectatione praemij impedita, talia sunt opera meritoria ex gratia elicitae lapsum in mortale praecedentia. Et licet opera per culpam mortificata reuiuiscant per penitentiam, non tamen mortua, quia quod nunquam viuunt, non reuiuiscit, & quia opera prius mortua nullam habere efficaciam respectu futuri praemij beatifici, non adquirunt illam per remotionem impedimenti. Vide latius Gabrièlè vbi supra. Et di. 4. q. j. in fine li. 4. vbi dicit quod opus bonum mortuum, id est, in mortali peccato factum nunquam reuiuiscit, quantum ad meritum operantis: quod mereretur si non in mortali fieret, sed quantum ad effectum quem aliudè habet potest reuiuiscere. Exempli causa: Eleemosyna in peccato mortali facta non reuiuiscit quantum ad meritum dantis, reuiuiscit tamen quantum ad orationem pauperum eleemosynam recipientium, quibus impetrant gratiam danti. Sic abstinentia, & corporis castigatio in mortali facta non reuiuiscit quo ad meritum abstinentis, sed quia castigatio ex ipso opere habet carnem subiectam spiritui, quantum ad illum effectum reuiuiscit, quia eedem fictione, caro subiecta est spiritui quam si non praecessisset castigatio. Sic susceptio baptismatis, quantum ad meritum quod mereretur si susciperet, contritus non reuiuiscit, sed quantum ad effectum quem habet ex opere operato per diuinam assistentiam, reuiuiscit. Nec per sic est opus suscipiens, sed Dei suo signo assistentis. Haec Gabrièl. Et de operibus satisfactionis est idem iudicium sicut & de aliis operibus, vt vult idem Gabrièl distinct. xvj. quaest. 2. post dub. 4. libr. 4. Opus enim meritorium mortificatum reuiuiscit, sed opus mortuum, id est, extra charitatem factum nunquam reuiuiscit: vt supra patet. Astipulatur Rich. & Palud. vbi supra. quos & latius videre potes. Sed his videtur dissentire Iacobus de Valen. in fine Psal. 50. quando dicit,

quod iustificatus per penitentiam potest mereri augmentum gloriae per bona opera quae fecit dum erat in peccato, & hoc per nouam oblationem in virtute nouae gratiae. Probat hoc multis ratione & exemplo de illo qui est extra gratiam principis, & tamen multa bona agit alia, & exul a terra propter principem illa opera profunt ei, postquam redit in gratiam cum principe. Talis ergo (vt ipse vult) clementia non est neganda in Deo respectu iustificati per penitentiam, qui ante penitentiam nunquam cessabat orare, & alia bona opera exercere. Hinc dicit Luc. 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula. Subiungit, & Valentia. quod talia opera facta a peccatore non sunt mortua, sed viuua, & a principio viuua, quia a gratia praeuente, & impellente ad bene agendum, sunt facta. Sed si quis diceret: Talia opera sunt facta ab homine mortuo in peccato, ergo sunt mortua. Negatur inquit consequentia, si cut non valet, domus facta est ab homine albo, ergo est alba, eo quod accidit domificatori quod si albus: ita accidit homini quod sit peccator in quantum agit talia bona, sed non accidit sibi, imo est necesse quod operetur per gratiam saltem praeuentem & disponentem. Et licet talis homo non dicatur viuere vita gratificata: tamen viuunt per talem gratiam disponentem quantum ad illa bona opera agenda. Bona igitur opera facta in peccato valent iustificato per penitentiam post conuersionem eo modo quo dictum est in virtute nouae charitatis. Quare ibidem hortatur episcopus Christopholanus, quod existens in aliquo peccato, non debet cessare orare, nec bona opera agere cum proposito, & conatu agendi penitentiam. Haec Valen. Vide ad hoc Gab. dist. 16. q. 2. art. 3. dub. 4. libr. 4. qui non parum multa scribit.

¶ Opus carnale est opus peccati. Ex quo (vt scribit S. Bonauen. dist. vlti. art. 2. q. j. lib. 4.) generatur vermis spiritualis. Et tunc dicitur peccatum putridum, quando anima in eo requiescit finaliter: vt idem dicit quæst. 2. vbi supra. Quando autem sit peccatum mortale delectari in opere carnali, consulatur Gers. parte 2. in quaestionibus quibusdam, & suis responsionibus, qui ita scribit, Quod si quis tentatus fuerit de aliquo peccato mortali, si delectatur in eo delectatione morosa, & placeat sibi illa delectatione deliberata, ita quod non vellet quod tentatio recederet, sed quod tentatio duret amplius, posito quod non vellet actualiter committere peccatum, hoc est exercere peccatum suum ad extra, peccat mortaliter. Sic intelligitur illud beati Thomae de Aquino, qui dicit quod consensus delectationis peccati mortalis est peccatum mortale. Propterea (inquit Concellarius Parisiensis vbi supra) cautissimum est statim abigere tales cogitationes operum carnalium, tam aliorum quam suorum, quauis sit aliquando in tali cogitatione vitium quoddam curiositatis noxia, quam non oportet esse peccatum mortale, potius quam sit delectatio carnalis. Et haec curiositas communis est apud quemlibet ex sensibus, vt oculus non saturatur visu, nec auris auditu, & potest magis dici delectatio huiusmodi sensualis, quam carnalis seu libidinosa. Haec Gerson.

¶ Opus in super carnale opponitur spirituali. Nam opus carnale est opus carnis vel vitiosum vel malum. Opus vero spirituale est opus spiritus vel bonum vel virtuosum, vel meritorium. Et opera carnis dicuntur

nisdicuntur opera tenebrarum, & opera spiritus arma lucis dicuntur, vt dictum est. Opponuntur & ex eo, quia caro concupiscit aduersus spiritum (inquit Apostolus.) Annuerat autem Apostolus ad Gallat. 5. opera carnis, quæ sunt secundum eum, Fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitie, contentiones, emulationes, ira, rixa, dissensiones, secta, inuidia, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia. Et qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas, &c.

Quod autem opera carnis dicantur opera tenebrarum, & opera spiritus arma lucis, habetur ab eodẽ Apostolo ad Romã. 13. cũ inquit: Abiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sic vt in die honeste ambulem, nõ in comessationibus, & ebrietatibus, nõ in cubilibus, & impudiciis, nõ in contentione, & emulatione, sed induimini Dominum Iesum Christum, & carnis curam nefeceritis in desideriis.

¶ Opus pœnale dicitur dupliciter (vt scribit Gab. d. xvj. quæst. ij. artic. j. libr. 4. Vno modo formaliter, scilicet, quod infert afflictionem vel pœnam agenti interiorem, scilicet, tristitiam animæ, vel dolorem exteriorem corpori, vt contritio, ieiunium, castigatio, labor corporalis. Vel opus dicitur pœnale (secundum Paludensem, distinct. xv. quæstion. j. libr. 4.) quicquid est contra rationem voluntatis, & huiusmodi, non est inquit satisfactorium, quia nec virtuosum. Alio modo virtualiter, scilicet, quando eminenter includit perfectionem operis pœnalis, & reddit hominem paratum ad subeundum passionem, aut laborem si facultas, vel opportunitas occurreret. Sic actus intensus charitatis Dei, licet delectet habentem intantum, quod etiam opus naturaliter pœnale reddit dulce, & delectabile. Sic de beato Stephano, Petro, Andrea, &c. scribit beatus Augustinus in soliloq. cap. xxij. quibus dulcedo & feruor charitatis lapides, torrentes, & crucem fecit dulces, eosque paratissimos reddidit ad tormenta sequissima tolleranda: at tamẽ talis actus dilectionis Dei includit virtualiter contritionem peccatorum. Non enim simul stat Deum super omnia diligere, & tamen peccatum quod contra Deum est, non odire, si in cognitione occurrat. Gabrieli vbi supra. Vel opus pœnale secundo modo dicitur (vt Paludensis ait) quicquid est priuatio alicuius boni quamuis placeat voluntati: & sic per tale opus pœnale in se liberale voluntati fit satisfactio.

¶ Opus satisfactorium (vt post Richard. scribit Gabri. di. xvj. q. 2. dub. 7. libr. 4.) est opus seu actus voluntatis elicitus vel imperatus. Ideo flagella vnde eun que inferantur ab extrinseco, vt sic non sunt satisfactoria. Sed voluntaria sufferentia eorum pro remissione peccati satisfactoria est, quia illa est à voluntate tanquam ab actiuo principio. Concordat Paludensis vbi supra.

¶ Opus supererogationis dicitur opus consilij vel quod fit ultra id ad quod quis debet: & opus supererogationis includit meritum, quare, Deus nõ potest proprie facere opera supererogationis, quia Deus nõ potest mereri. Itẽ facer dotẽ dicere horas, non est supererogationis. Item ieiunare per Quadragesimam, nõ est supererogationis. Item aliquid alicui, quandoque est supererogationis, & postea non est supererogationis, sed necessariũ. Sicut ali-

quem seruare regulam fratrum minorum, ante votum est supererogationis, postea est bonum necessarium: post professionem enim ex communi legem vuentium tenetur, quia vuentibus est lex posita de reddendo. Bonum autem supererogationis nõ habet malum oppositum: ideo nec consilium habet signum oppositum. Hæc Brule. di. xlv. art. 3. q. j. libr. j.

¶ Opus formatum. Et dicuntur opera formata dupliciter. Vno modo per exclusionem deformitatis peccati. Alio modo per positionem dignitatis meriti. Si primo modo accipiantur opera formata, sic præcepta decalogi obligant ad opera formata: obligant enim ad vitadũ omnia peccata mortalia. Omnia namque peccata mortalia aut capitalia in mandatis Dei habentur prohiberi. Nam superbia prohibetur in adoratione Dei, & in honorificatione proximi: inuidia verò & ira, in fuga homicidij: accidia in sanctificatione sabbati: auaritia verò in prohibitione furti: luxuria & gula sibi coniuncta, in prohibitione mœchiæ & adulterij, vbi prohibetur omnis coitus, & immoderata delectatio carnis. Si secundo modo, si loquamur de obligatione conditionali mandata decalogi obligant ad opera formata. Si quis enim vult ad vitam ingredi, necesse est ex charitate seruare mandata, quæ quidẽ charitas est meriti principium. Secus est de obligatione absoluta. Videatur ad hoc sanctus Bonauen. di. xxxvij. qu. 2. libr. 3. & aliàs patet sufficienter in dictione Præceptum. Debemus autem mandata obseruare secundum intentionem præcipientis: & hoc verum est de obligatione conditionali, si volumus ad vitam ingredi. Posset tamen & aliter dici, quod intentio Legislatoris non solummodo fuit ad hoc vt homo perueniret ad gloriam, sed etiã vt vitaret pœnam. Mandata autem si obseruentur quãtum ad opera extra gratiam facta, sufficiunt ad vitadã pœnam. Et propterea non sequitur, quod per mandata obligeatur quis absolute ad opera meritoria, vt dicit sanctus Bonauen. vbi supra. in solu. argu.

¶ Opus operatum & opus operas, ita distinguuntur: Opus operatum, est opus vel signum exterius exhibitum, quod fit ad significandum aliquod, & valet ex institutione, & pacto, sicut sacramenta nouæ legis valent ex opere operato, hoc est ex vi sacramenti conferunt gratiam, si nihil aliud impediatur, hoc est si suscipiens non ponat obicem, vel non est peccato inquinatus mortali. Opus verò operas, est motus ipsius agentis interior. Et fructus sacramentorum est, vt per ea consequamur gratiam, non solum ex opere operante, sed ex opere operato (vt scribit Gab. sermone primo de Circumcisione Domini) quod nullis aliis operibus est concessum, nec ceremoniis veteris legis (vt dicunt Doctores ex verbis Augustini. quæ ponit Magister di. j. quarti.) Sic autem cõferunt gratiam ex opere operato, quia ad consequendam gratiam per ea non requiritur secundum Scotum, motus bonus interior de congruo sufficiens ad gratiæ infusionem, sed sufficit quod suscipiens ea non ponat obicem infidelitatis contrariæ voluntatis aut consensus in mortale peccatum commissum vel committendum. Qui enim tale aliquid repugnans gratiæ, non habet, gratiam accipere non posset, quoniam contraria & repugnantia simul stare non possunt, patet in paruulis baptizatis, & pœnitentibus solum attritis. In primis nullus motus liberi arbitrij præcedit. In secundis, & si aliquis præcedit, tamen talis propter sui imperfectionem

tionem gratiam de congruo non meretur, & tamen ambo virtute sacramenti gratiam consequuntur. Gabrieli post Scotum vbi supra. Dicimus præterea quod Missa & mali & boni sacerdotis ex opere operato est æqualis, sed ex opere operante est inæqualis: quoniam tam boni quam mali sacerdotis Missa est melior. Sic Missa dupliciter dicitur valere ex opere operante, hoc est ex merito personali personæ celebrantis, propter quod cõfert Deus petita à sacerdote eis quibus orationem & Missæ sacrificium applicat. Ex opere operato, id est, ex ipsa consecratione, oblatione, sumptione venerabilis Eucharistiæ, non habendo respectum ad personalem sanctitatem aut meritum sacerdotis. De quo vide latius Gabrielem lect. xvj. canonis. Vnde August. in libr. de corpore Christi. In mysterio corporis, & sanguinis Domini nihil à bono maius, nihil à malo minus perficitur sacerdote: quia nõ in merito cõsecrans, sed in verbo perficitur creatoris, &c. Sacramentalia verò valent ex opere operante, non ex opere operato: de quo aliàs latius dicitur, & infra videbitur aliquid, cum de sacramento agetur. Vnde Gerfon tract. ix. super Cantico Mariæ, ait: Sciebat (inquit) loquitur de beata Virgine, Eucharistiæ susceptionem virtutem habere priuilegiatam, quam dicimus vim operis operati. Addit: hæc vis ad proprium meritum solius voluntatis vel proprii operis plus valet hinc, sicut & in baptismo actualiter accipere, quam solum voluntatis desiderium habere. Quo circa (inquit Gerfon) stultè agunt qui se reddunt inhabiles ad susceptionem: stultè qui sine causa rationabilis impedimenti se subtrahunt. Prudenter verò qui sibi benè conficij frequenter accedunt, porro meretur sacerdos dignè cõsecrans, sed amplius dignè cõmunicans, etiã nõ sacerdos. Hæc Gerfon.

¶ Opus aliquod prodesse alij per accidens dupliciter potest intelligi: vt scribit Richardus di. xlv. art. vj. quæst. ij. libro 4. Aut quia est purè passiuæ occasio vtilitatis illius: quia ex se magis ordinatur ad defectum, quamuis homo ex bonitate sua inde illius vtilitatem eliciat, & tale opus facienti non prodest, sed obest. Alio modo: quia quamuis non sit per se causa vtilitatis, tamen ordinatur ad induendum homines ad faciendum alterius vtilitatem, & tale opus prodesse potest facienti, sicut est mortuos sepelire, quod prodest viuus sepelientibus: quia tale opus fidem resurrectionis astringit (vt dicit August.) & homines ad eleemosynam faciendam excitat. Luminaria, etiam panni, & alij sumptus, qui fiunt in sepulturis mortuorum, prodesse possunt per accidens, in quantum per talia homines excitantur ad compatiendum, & per consequens ad orandũ pro eis, & in quantum etiam pauperes fructum capiunt, & ecclesia propter Deum honoratur: & sic Tob. 12. sepultura inter ceteras eleemosynas computatur, vt habet Richar. q. j. supra.

¶ Opus Dei est quod fit à Deo. Et si Deus omnium est causa (vt dictum est in dictione causa prima) tamen agit, & mediante creatura multa alia. Est igitur causa omnium eorum quæ fiunt vel mediata vel immediata, opera autem Dei sunt perfecta, vt dicitur Deut. 32. Et opus Dei (vt scribit sanctus Bon. di. 3. part. 2. q. 1. libr. 2.) eo ipso quod opus Dei est, necesse est ipsum esse laudabile, esse ordinabile, esse acceptabile, esse perfectũ, vel perfectibile. Nihil facit Deus quod non deceat suam maiestatem. Vnde dicere vel ponere quod diabolus à Deo habuit ori-

ginaliter sibi innatam malitiam voluntatis, nõ tantum falsum est, imo hæreticum: cum enim Deus in omnibus operibus laudabilis existat, nõ est credendum quod faciat opus aliquod vituperabile. Plura ibidem Bona. Et cum potentia Dei prout ad extra respicit, & operando se extendit, est eadem in qualibet personarum (vt scribit Gerfon tracta. v. super cantico virginis) & secundum istam opera trinitatis sunt omnino indiuisa. Opus verò Dei opificis in prima mundi productione est triplex, scilicet opus creationis, opus distinctionis, opus ornatus. Opus creationis est opus productionis creaturæ de nihilo, quod describitur ante omnẽ diẽ, cum legislator Moyses ait: In principio creauit deus cælum & terram, &c. Opus distinctionis est quo abinuicem distinctæ sunt partes mundi principales, scilicet, cælum & elemẽta, aut per formas substantiales speciuocas de nouo nõ quidẽ creatas, sed de præiacetis materia productas, vel accidentales, & per locationem eis debitam & distinctam, & hoc describitur factum tribus primis diebus, quorum primò facta est lux. Secundò firmamentum. Tertio aqua & terra cum plantis. Opus ornatus est productio luminarium & mixtorum in cælo ex materia elementorum, quibus cœlestia corpora & ipsa elementa ornantur, & hoc describitur vltimis diebus facta, scilicet quarta quinta, & sexta. Quarta opus ornatus cœli. Quinta ornatus aquæ. Sexta ornatus terræ. Hæc Gabr. dist. 12. q. 2. libr. 2.

¶ Opera diuina secundum Iacob. de Valen. Psal. 91. sunt in triplici genere vel sunt triplicia. Quædam dicuntur opera creationis, & quædam opera permissionis, & quædam opera redemptionis, & quædam opera iustificationis, & punitionis. Prima opera, scilicet, creationis: puta, cælum & elemẽta & omnis ornatus eorum, dicuntur opera magnifica, quia demonstrant Dei omnipotentiam, de quibus modo dictum est. Opera permissionis, scilicet, quare Deus permittit prosperari malos, & affligit bonos in hac vita, pertinent ad profundissimam & abyssalem scientiã Dei. Opera verò punitionis malorum pertinent ad Dei iustitiam: & demonstrant Deum esse iustissimum. Sed iustificationes bonorum pertinent ad Dei misericordiã, quia sicut punit malos per iustitiam, ita iustificat, & vocat & exultat bonos non ex meritis, sed per solam misericordiam, & talia opera etiam pertinent ad altitudinem sapientiæ & scientiæ Dei, ideo dicuntur inscrutabilia & inuestigabilia, eo quod nullus potest reddere causam, cum sint ex voluntate Dei, & occultissimis iudiciis eius, & talia opera dicuntur profundissime cogitationes Dei. Hæc Valentia. De his operibus Dauid loquitur Psal. 91. cũ ait. Quam magnifica sunt opera tua Domine? nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ, vir insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc, &c.

¶ Opus incarnationis est, dum Christus assumpsit humanam naturam, & illud opus excedit limites naturæ (vt scribit Gab. dist. ij. qu. vnica. dub. 3. libr. 3.) Et de opere incarnationis siue incarnatione supra dictum est.

¶ Opus est mentem in Deum eleuare, à quo oratio. Et oratio secundum Rich. di. 15. art. 4. q. 1. libr. 4. dupliciter potest accipi. Vno modo pro desiderio obtinendi aliquid à deo, quo desiderans ordinetur in ipsum, & sic oratio est quidã assensus animæ intellectiue ad Deum, qui est voluntatis, vt elicietis, & intel-

& intellectus vt dirigentis. Vnde Glosa super illud Psal. accedite ad Deum, dicit fide inhæredo & duobus pedibus geminæ charitatis currêdo. Primum pertinet ad directionem intellectus. Secundum ad sensum effectus, etiam sic accipitur oratio secundum quod 1. Cor. 2. distinguitur contra obsecrationem, postulationem & actionem gratiarum, & etiam in Glosa super illud Psal. Domine ante te omne desiderium meum, vbi dicitur: Nunquam definit orare, qui non definit amare. Alio modo orare idem est quod prædictum desiderium loquendo Deo proponere, non per modum indicationis, sed supplicatiuum: & sic orare est actus intellectus, vt elicentis, & voluntatis vt mouentis, & sic loquitur Isido. de oratione x. lib. Etym. vbi dicit. Orare est dicere. Et Auicena. x. meta. cap. 3. cum dicit, quod per orationem homo est eloquens Deo. & Philosophus 1. Ethic. capit. penult. vbi dicit. Ad optima deprecatur oratio.

Orare est postulare. Vnde Aduocatos dicimus oratores, & orationes vocantur postulationes (vt inquit Palude nris. distin. xv. arti. j. lib. iij.) & postulare se cundum leges est desiderium suum, vel amici in iudicio coram iudice proponere vel exponere (inquit Palud.) qui & ibidem dicit quod quisque & in quocumque statu orare debeat. Et clerici prius psalterium quam Philo. addiscant: aliàs non excusantur à culpa, & de modo orandi ibidem dicit. Orare pro aliquo, est orare pro alicuius salute, idcirco pro martyrenon est orandum teste Augu. de verbis Apostoli di. Iniuriata est pro martyre orare in ecclesia, cuius nos debemus orationibus commendare, pro aliis autem defunctis oratur. Si ergo (vt scribit sanctus Bonauen. circa textum. di. xlv. lib. 4.) constare debet nobis quod martyres statim beatificatur, sicut nullus debet de eorum gloria dubitare, ita pro eis nullus debet orare. Si enim orat, videtur præsumere quod non sint martyres verè, & non tantum præsumere sed etiam exterius innuere, ac per hoc iniuriam martyri facere. Vel orare pro aliquo est petere salutem eius vel accelerationem salutis, sic pro aliis defunctis oratur: & quomodo tam pro viuus quam pro defunctis sit orandum, aliàs multa à multis scribuntur, præsertim à Gerson in multis suorum operum tractatibus, & sermonibus. Orare autem & deprecari differunt secundum Iacobum de Valen. Psal. 16. Nam orare est aliquid petere indifferenter. Sed deprecari est ab aliquo malo petere liberari.

ORARE sic dicitur is qui illud pro quo erat neque vult nec desiderat.

ORATIO dicitur quasi oris ratio, & est triplex (vt notat Brulef. di. 17. q. 4. lib. 3.) quædam logica, alia rhetorica, & theologica. Prima est vox complexa significatiua ad placitum. Rhetorica dicitur quæ libet propositio dissuasiva vel persuasiva, quæ per suadetur, quæ præponitur ab aliquo Rhetore facta alicui principi. Alia est theologica, & est quidam sapor mentis in Deum terminatus. Et de hac oratione dupliciter loqui possumus, vt scribit Thom. Argé. di. 23. lib. 4. Vno modo vt est publica conueniēs alicui ex officio. Alio modo vt est priuata conueniēs alicui ex merito vitæ. Primo modo oratio boni Laici nõ est efficacior quam mali sacerdotis: quia sacerdos dicens orationem, quæ cõfert sacramentum vnctionis extremæ, &c. quæ oratio sibi cõuenit ex officio, orat enim in persona totius Ec-

clesiæ, & ideo vt sic oratio est efficacior oratione cuiuscunque Laici, qui orat tãquam persona priuata & singularis. Licet secundo modo oratio boni Laici efficacior esse solet. Vide ad hoc Gabrielem lecti. lxij. canonis.

ORATIO secundum sanct. Bona. di. 15. lib. 4. capitur tripliciter: propriè, communiter, & communissimè. Propriè oratio est ascensus ad Deum ad aliquid degustandum vel impetrandum vel exolendum. Communiter verò oratio dicitur secundum quod comprehendit omnem actum contemplatiuè ad Deum relatum. Communissimè secundum quod comprehendit omnem bonum actum secundum quod dicitur. Non cessat orare, qui non cessat benefacere, in Glo. 1. ad Tim. 5.

ORATIO variè à multis describitur. Vnde Alexan. parte 4. qu. 88. multas orationis diffinitiones recitat verbaliter differentes secundum sententiã satis concordantes, quas & vide apud Gab. lectio. lxj. canonis. Damasc. lib. 3. cap. 24. ita diffinit. Oratio est ascensus intellectus ad Deum. Cui consonat illa Augu. in ferm. de oratione & ieiunio.

Oratio est pius mentis affectus in Deum directus. Dicitur affectus pius secundum Brulef. distin. xvij. qu. 4. lib. 3. id est actus affectandi vel affectionis, & pius à pietate. Pietas autem capitur pro cultu diuino completo fide, spe, & charitate. Ex quo sequitur quod nulla oratio est propriè oratio nisi susciatur fide, spe, & charitate. Oratio enim est quædam auis pulcherrima emissa ab arca Noè ecclesiæ, & quando est bene ordinata, retulit ramum oliuæ virentem. Vnde duæ sunt alæ, scilicet fides, & spes, & sine his non potest volare. Charitas autem est vita orationis, quia mortua est sine ipsa, etiam ordinata pulcherrimis, scilicet, humilis, & subdita, reuerens, & deuota. Item Pagani & infideles non possunt orare quamdiu sunt tales, quia oratio est pietas complectens cultum diuinum totum, id est fidem, spem, & charitatem. Vnde licet idolatræ colendo idola, petunt multa à diis suis, tamen non orant, quia oratio est affectus pius, & oportet quod sit charitate formatus. Item Iudæi licet multa petant à Deo, permanentes in perfidia sua, non possunt orare, quia non possunt habere affectum piũ: nec dæmones & damnati possunt orare, quia licet habeant fidem, & spem, non tamen formatam, nec timent timore seruili, sed horribili. Nec viatores in Ecclesia Christi quamdiu sunt in peccato mortali, orant propriè loquendo. Patet, quia non piè orant, quia pietas complectitur spem, fidem, & charitatem, quia sunt sicut ligna arida & sicca non animata. Vnde differentia est inter petere & orare (vt idem Brulef. scribit) hinc bene tales possunt petere, sed non orare: quia omnis qui orat, petit, sed non è conuerso, nisi dicere velis quod alia sit oratio informis, & ista est sine charitate. Alia formata charitate, & quamdiu homo est in peccato, nõ potest orare. Vnde periculosum est (vt ait Brulef.) accipere eleëmofynas, & bona ad orandum, vt faciunt religiosi & sacerdotes: quia sunt fures, & latrones, quia misse eorum & orationes nihil valent, quantum ad opus operantis, siue ad meritum personale. Secus quantum ad opus operatum. Iusti verò & benè dirigentes affectum suum piũ in Deum, propriè orant. Vnde omnes sancti & ipse Christus propriissimè & sine intermissione pro nobis orant. Orationes itaque siue preces creaturæ

nunquam

nunquam sunt Deo gratæ, nisi sit in gratia. Probat & per illud Gene. 4. Respexit Dominus ad Abel & ad munera eius. Ad Cain autem nõ respexit, nec ad eius munera. Vnde Esa. 1. Cum multiplicaueritis preces, nõ exaudiam: manus enim vestræ plene sunt sanguine. Et dicitur oratio in Deũ directa, propter quod nullus homo per se potest orare alium hominem nec potest orare angelos nec beatos, nec virginem gloriosam. Et licet nullus homo possit orare sanctos, potest tamen licitè rogare & petere ab eis aliquid, tamen sancti orant continuè Deũ pro nobis. Et oratio est ascensus mentis in Deũ, sed mens in Deum nõ ascendit nisi purgetur. Non discrepat à superiori diffinitione illa Hugonis: cũ dicit. Oratio est conuersio in Deum per piũ & humilem affectum. Vel secundum Gl. sup. illud 1. Thessal. vlt. Sine intermissione orate. Oratio est expressio desiderij propter bonum adipiscendum, vel malum remouendũ informatam per verbum exterius vel interius. Aliter diffinit sanctus Gregorius decimo moral. dicens: Orare est amarus in compunctione gemitus, & non composita verba resonare. Cui similis est illa Hugonis: deuotio ex compunctione procedens, quæ datur secundum statum pœnitentis. Item sanct. Bernar. in quadam epistola, Oratio est hominis Deo adhærentis affectio, & familiaris quædam & pia allocutio, & statio illuminatæ mentis ad fruendum Deo quamdiu licet. Cui consonat ista sancti. Ambrosii. Oratio est cibus mentis, claraque alimonia suauitatis, quæ membra non onerat, sed in ornamenta conuertit. Ornamenta vtique morum atque virtutum VVilhel. in diuina Rheo. sic diffinit in sua generali tate. Oratio est petitio quæ ad Deum dirigitur, vel ad personas, vel personam propter ipsum. Petitio autem genus est ad orationem, quæ generaliter est locutio inclinatiua alterius ad bonum præstadium, vel malum remouendum. Et dicitur, inclinatiua, non optatiua: quia non est idem, optare & petere, multi enim optant & desiderant quæ non petunt, & optant vel desiderant quæ omnino habere nolunt, sicut viri sancti & sapientes qui multa concupiscunt & desiderant secundum sensualitatem, à quibus tamen se abstinent viriliter, & auertunt. Qui autem petit indubitanter, ostendit sese velle obtinere quod petit. Hæc VVilhel. Ex his patet quod oratio est actus quidem potentiæ rationalis, quia relatus ad Deum, quod refertur in Deum soli potentiæ rationali conuenit. Est enim oratio ascensus intellectus ad Deum, videtur & esse actus voluntatis & affectus. Est enim oratio secundum Sanct. Augustin. pius mentis affectus in Deum directus, vtrumque itaque videntur sanctorum diffinitiones astruere orationem esse, vel actum intellectus vel voluntatis. De quo videas & Gabriel. lect. lxj. cano. Oratio secundum S. Tho. iij. sent. distin. xv. Et ij. q. 4. artic. xxxij. artic. iij. est oris ratio per quam nostri cordis intima manifestamus Deo. Vel oratio est ostensio voluntatis nostræ ei à quo impetrare speramus id quod desideramus. Ioann. Gerson Cancell. Parisien. parte ij. in ferm. de oratione, ait: Nuncius est oratio quæ duabus alis subnixa est, fide, spe, quæ animata est charitate, & quæ ornata est tanquam plumis virtutum multiplicitate. Vnde quid est oratio, nisi ascensio vel eleuatio mentis in Deum per piũ & humilem affectum, quo fit vt dum oramus nos familiari quadã proximitate Deo colloquimur. Multa ibi de oratione scribit, & aliàs in multis locis, scilicet de mendi-

cate spirituali parte prima, & in sermone pro defunctis, parte quarta, & in multis aliis locis, sed laconismo gaudemus.

ORATIO quædam est purè mentalis, quædam purè vocalis, quædam media vel mixta. De quo videatur San. Bonauen. distin. xv. arti. ij. quæstio. iij. lib. iij. & Alex. parte iij. qu. ix. memb. ij. arti. vj. Et Gab. lect. lxij. canonis. Oratio purè mentalis est, quando labia non mouentur, sed cor ad Deum loquitur.

Quomodo orabat Anna, de qua 1. Regum 1. dicitur. Et Glossa super illud Psal. Exaudisti Domine deprecationem meam dum clamarem ad te. Clamor fit ad Deum non voce sed corde: quia multi silentes labijs clamauerunt, multi strepentes corde auerso nihil impetrare potuerunt. Clama ergo intus vbi Deus exaudit. Oratio purè vocalis, quando nihil cogitat in his, quæ dicit nec in generali nec in speciali: ita quod referat intentionem ad sensum verborum vel finem: sed cum orat fabricat castra, hoc est, mente versat inania, & penitus impertinentia. Et sic mentalis simpliciter excedit vocalem (vt inquit sanct. Bonauentura) acceptiorque est Deo (vt vult Ioan. Gerson Cancell. Parisien. parte secunda, de sollicitudine Ecclesiasticorum) oratio mentalis quam vocalis.

Oratio mixta in qua scilicet orat mentaliter & vocaliter, & de ista distinguendum est secundum sanct. Bonauen. vbi supra: quia aut verba illa impediunt affectum, quia sic inflammatus est, quod immediate fertur in Deum, & tali vtilior est oratio mentalis. Si autem iuuatur vtilior est vocalis, & multi sunt tales & maximè illi qui non sunt viri spirituales, ad quorum affectus prouocandos institutæ sunt vocales orationes. Et vt idem ait: Credo quod omnis sit satisfactoria: quia nulla est in qua non laborant virtutes animales, & quantum delectantur spiritus tantum caro frequenter tabescit, & virtutes animales minus sunt intentæ regimini corporis. Credo tamen (vt idem dicit) quod illa inter ceteras est magis satisfactoria in qua accenditur homo ad gemitum, quia hæc est in qua Deus maximè delectatur. Vide latius ibi sanctum Bonauen. Consonat Brulef. distin. decima quinta. li. iij. vbi ponit pro regula quod omnis oratio vocalis requirit orationem mentalem, sed non econuerso. Apud Deum enim non est agendum verbis sed affectibus. Hinc dicitur Machæ. 6. Orates nolite multum loqui sicut Ethnici faciunt, Et licet oratio mentalis iufficiat quo ad Deum, qui inspector est cordis, vtilis tamen est priuata vocalis propter plures causas, quas assignant doctores, Alexander, Thomas, & ceteri post eos, scilicet propter excitationem interioris deuotionis: propter mentis illuminationem, quæ fit per verba: Item propter recordationem faciliorem rerum tempore orandi. Vnde Glossa, Matth. 6. super illud, Non apud Deum agendum est verbis, sed rebus, intetione cordis, affectu simplici. Quarto propter mentis ab euagatione custodia. Quinta causa est plenior debiti redditio. Sexta est redundantia quædam ab anima in corpore ex vehementi affectione ac deuotione, secundum illud Psal. Latatum est cor meum, & exultauit lingua mea. Sæpè enim mens orantis deuotione accensa in fletus, & suspiria in iubilos, & voces in consideratè prorumpit. Septima causa est instructio proximorum. Vnde Glossa Matthe. sexto. Vult Deus rogari & venerari, vt bonitas eius deriuetur ad plurimos, & status iustitiæ seruetur apud subiectos. Vide latius apud sanctum Bonauen. distin. i.

Lexic. Theol.

N

ultima. & Gab. le. xi. l. xij. canonis illas causas clarius explicantem & deducentem. Et cum in oratione (vt scribit Paludensis dist. xv. quæ. v. artic. j. lib. iij.) præcipue attendatur orantis deuotio, ideo tantum debet oratio extēdi quantum orantis deuotio potest protendi, ideo si multum potest protendi, & oratio debet esse diuturna & proluxa. Si autē prolixitas vel diuturnitas fastidium parit, non est ultra protrahenda, de consecratione. di. v. Non mediocriter. Melius est septem psalmos decantare cum puritate, & spiritali hilaritate quam totius psalterij modulatio cū tristitia. Cæteris ergo partibus crebris oratio melius valet. De prolixitate orationis exēpla sunt in Christo, in Arsenio, in beato Dominico, qui pluries pernoctabant in oratione. De crebritate in Bartholomæo qui centies per diem & centies per noctem flexis genibus orabat. De attentione & deuotione in monachis Aegypti, qui (vt dicunt in vitis Patrum) nec ofcitant, nec spuebant psalmodizantes. Et vt idem Paluden. scribit conclusione tertia, vbi suprā. Licet non semper actualiter debemus orare, tamen in virtute semper orare debemus, quia vt dicit Glosa ad Thessal. Non cessat orare, qui non cessat bene agere. Horis tamen & temporibus constitutis orare debemus, ne intentio nostra frigeat, vt tenentes surgere ad matutinas quæcunque debent eas orare illo tempore. Vnde Psal. Media nocte surgebam ad confitendum tibi, vnde horam non licet præterire, nec anticipare, vt nomen sit consonū rei nisi ex causa. Et secundum hoc possunt accusari vel excusari, qui dicunt matutinas in sero, quia si hoc faciunt, vt plus dormiant, vel propter aliam non licitam causam accusabiles sunt. Si autem propter breuitatem noctiū & solennitatē officij, vt quædam ecclesiæ faciunt, excusabiles sunt. Latius Palu. Vnde Hugo dicit quod ante horam orare prouidentia est, post negligentia. In hora obedientia intelligendū est (inquit Palu.) quando hoc fit ex rationabili causa. Clerici quoque & beneficiati & religiosi ad horas canonicas tenentur iure diuino & humano. Et propter hoc tenentur attendere corde præcepto diuino, & si nō humano, quia hoc importat oratio, quæ est ascēsus mentis in Deum. Oratio quoque debet esse attendita (vt inquit Paluden. conclusione iij. vbi suprā.) quantum ad verba, vt impleatur præceptum, nec ad hoc deuotio interior requiritur, quam purus homo impetrare non potest, sicut nec in vtero baptizare. Vnde studiosē & deuotē sine sincopa & festinatione & garrulatione loco & tempore dici debet. Et ad orationem sicut ad quodlibet opus bonum potest requiri duplex attentio (vt idem Paludens. scribit) Vno modo vt oratio ab intentione procedat. Alio modo vt intentio continuē comitetur orationem. Primo modo requiritur attentio ad orationem tam publicam quam priuatam, non solum quidem propter meritum: sed etiam ad vitandum peccatum, quando oratio dicitur ex præcepto. Primum patet sic, quia nullum opus meritorium est, nisi ex intentione procedat, aliter enim non est opus humanum cum homo sit homo per rationem & voluntatem. Si ergo oratio debet esse meritoria, oportet quod procedat ex intentione. Similiter si vitetur transgressio præcepti, quia præceptū datur hominibus, ideo oportet quod non procedat ex sola imaginatione quæ communis est nobis & brutis, sed ex deliberatione quæ requirit attentionem. Non requiritur tamen quod attentio concomitatur actualiter totam

orationem, quia nec hoc requiritur in quibuslibet que bonis operibus, nec est possibile propter euagationem mentis humanæ, requiritur tamen quod orans nō scierit distrahamentum ab intentione: hoc enim non potest esse sine culpa mortali vel veniali, si euagatio sit solum secundum actum interio rem, licet sit temeraria & grauis ex quo est a proposito, fortē tamen non est peccatum salte graue, nisi esset contemptus, quia ecclesia non habet iudicare de actibus interioribus merē: propter hoc enim nō potest ea prohibere ex præcepto, propter quod si minister Ecclesiæ dicendo horas cogitet aliud, non videtur transgressor præcepti Ecclesiæ, quantum est ex natura facti. Si autem euagatio mentis sit ex hoc quod aliquis scierit se occupet in actu exteriori, qui non secum patitur attentionem orationis, tunc videtur esse culpa mortalis, & directē contra præceptum Ecclesiæ: quod habetur extra de celebratione Missarum. Dolentes. vbi dicitur: Discretē præcipientes in virtute sanctæ obedientiæ, vt diurnum officium pariter & nocturnum quantum eis Deus dederit studiosē pariter celebrent & deuotē. Hoc autem modo obseruant qui occupantes se in actu exteriori scienter sibi attentionem subtrahente. Plura ibidem Paludens. Debet insuper oratio (vt idem dicit) esse integra, vt nihil de ea furetur sincopando, omittendo, nimis festinando. Vnde tenetur redicere si notabiliter malē dixerit. Licet possit ei penitentia commutari ne duplicatum dicat officium: quia vicarius Dei potest commutare restitutionem Deo faciendam in aliquo Deo acceptius. Et ad hoc quod oratio sit meritoria secundum eundem, vel factistactoria, vel liberatoria, siue acquietatiua, requiritur quod eius attentio sit intenta. Item quod sit continuata habitu non autem actu: nisi quod spontē nō euagetur mens: quia si spontē & deliberatiuē euagauerit in illis, quæ tunc dicit, non videtur acquietare, sed tenetur redicere, cum orare sit actus mentis nō oris, & sic non oratio nisi sit attentio. Hæc Paluden. qui & de oratione & eius effectu per multa scribit, & qualis attentio habenda in oratione sit, legito & Ioann. Gersonem part. ij. de sollicitudine Ecclesiasticorum. & parte iij. tractatu de oratione & eius valore valde plura scribit. Sed quia laconismo gaudeamus, te ad Ioann. Gerso. remittimus, qui & ibidem vult quod orans vocaliter orationem quam tenetur exoluere (quia de voluntariis non oportet repetitionem fieri) si percipit orans quod euagatur, nec attendit ad verba vel ad sententiam, si facit hoc ex inaduertentia & displicet sibi dum aduertit, nequaquam dicendus est interrumpere orationem nec ad iterationem obligatur. Plura ibi de oratione vide Gersonem & aliā, & quando orationem interrumpere licet, &c.

De orationis conditionibus, ad hoc videatur Richardus dist. xv. ar. iij. quæ. vij. lib. iij. sanct. Bona. dist. xvj. in dubiis literalibus. lib. iij. Brulef. dist. xvij. quæ. iij. lib. iij. Et Gabriel lectione lxij. canonis. Ad hoc enim vt oratio sit impetratoria vel exaudibilis, requiruntur aliæ conditiones, scilicet vt ille qui petit, petat humiliter & frequenter & bona intentione, quod est piē petere & etiam perseveranter & vtilia ad salutem, quod orans sit constanter fundatus in fide. Vnde Iacobi l. Postulet in fide nihil habetans. Talis autem (inquit Richard.) oratio semper exauditur in quantum homo orat pro se, quamuis non semper in quantum orat pro aliis. Vide latius ibi Richardus

Richardum. Brulefer prædictis assentitur, qui vult quod oratio fiat discretē: ideo mater filiorum Zebedæ petens quod vnus filiorum sederet ad dexterā, alius ad sinistram, non fuit exaudita, quia oratio eius fuit indiscreta: vel si quis malediceret alicui. Secundū quod fiat piē, id est ad salutem, quia omnia quæ petimus, petere debemus, p salute nostra: ideo Paulus Apostolus non fuit exauditus. Et multi petunt multa, qui non exaudiuntur, quia non piē, id est ad salutem petunt. Et illa conditio petere piē, secundū beatum Thomam distinctio. decima quinta, quarti, quæstio. vltima, includit omnia ex parte petentis ad orationem efficacem requisita, vt sunt, quod confidenter petat, humiliter, recta intentione, ordinatē, attentē. Non petit autem piē, qui non petit ex fide, spe, & charitate, secundum Hugonem, qui orare dicit adhærere Deo fide, spe, & charitate, quare existēs in peccato mortali, non petit piē: de quo latius vide domi. Gabrielem lectione lxij. canonis. Tertio petat perseveranter: & ista perseverantia (inquit Brulefer) debet intelligi maximē sine interruptione peccati. Quarto oportet quod fiat iustē, id est ex gratia & charitate, & hoc est piē orare. Quinto requiritur quod fiat pro propria salute, quia aliquando persona pro qua oratur, est indigna & in peccatis: & quādocūq; aliquis petit cum istis conditionibus, indutianter accipit, vt inquit Brulefer. Licet ita citō non accipiat, tamen accipit. Vnde Richardus vbi suprā. Omnis oratio debito modo facta, vt dictū est, exauditur, non semper statim, sed pro illo tempore, quo diuina misericordia exauditionem conspicit vtiliorem esse omnibus pensatis. Vnde Sanctus Augustinus homel. cij. super Ioann. quædam non negantur, sed vt congruo dentur tempore differuntur. Istas orationis condiciones diffuse pertractat domi. Gabriel in expositione canonis. vbi suprā. Nec illud esse prætereundum tenui, quod scribit Dominus Cardinalis Cameracen. quæstio. decima quarta, articulo. secundo, libr. j. quod in qualibet oratione a quouis viatore, imō ab vniuersali Ecclesia factam pro salute alicuius viatoris, siue pro quocunque contingenti futuro vel possibili, debet saltem habiliter & implicitē circumstantia siue conditio diuini beneplaciti subintelligi. Patet per simile de oratione Dominica, in qua dicitur: Fiat voluntas tua. Similiter patet per exemplum de Christo, qui quando orauit, dicens: Pater, transat a me calix iste: subiunxit illam conditionem: Nō sicut ego volo, sed sicut tu. de qua oratione Christi paulō post videbitur. Ex quo sequitur (vt ibi vult Aliaco) quod in casu aliquis licet potest orare pro aliquo, quod licet vel saltem firmiter credit se non impetraturum: sicut videtur fuisse oratio Christi. Nec propter hoc sequitur, quod talis oratio sit stulta vel ociosa, quia iste ad illā tenetur, & Christus fecit illam in exemplum imitationis, & ad mysterium, sicut dicunt Doctores: ideo non frustrā. Item si cui reuelaretur sua damnatio (vt idem tenet) iste potest licet, imō tenetur orare pro sua salute, & velle se esse saluandum: quia iste ex tali reuelatione nō absoluitur a priori obligatione, nec post minus tenetur ad præcepta Dei de dilectione sui & oratione quam prius. Sed hoc est contra Gregor. Arin. in. In nullo autem loco congruentius oratur quam in ecclesiis Deo consecratis, quod ostenditur per illud Psalm. 77. In Ecclesiis benedicite Domino, Et Dominus. Domus mea domus orationis vocabi

tur. Multas ad hoc ponunt doctores rationes, quod congruentius sit in ecclesiis orare quam aliis. Vide copiose de hoc Gab. le. lxij. canonis.

De orationis effectibus & valore. Tres autem sunt effectus orationis. Primus communis est omnibus actibus charitate informatis, qui est mereri. Secundus effectus orationis proprius, est impetrare quod petitur. Tertius est quem principa iter efficit, scilicet, quædam spiritalis refectio mentis. Et potest addi quartus, qui est solutio debiti, ad quod orans tenetur. De his dominus præpositus Gabr. le. lxij. canonis. Et inter cæteras orationes, oratio dominica est efficacior, vt ostendit Rich. di. xv. ar. iij. q. viij. lib. iij. & hoc propter auctoris dignitatem. Christus enim ore suo immediatē illam fecit, & discipulos docuit, vt habetur Matthæ 6. Et hoc ostendit etiam orationis sententiosa breuitas, quæ multum commendat orationem vocalem. Vide ad hoc Sā. Bona. di. xvj. in dub. lit. lib. iij. De oratione dominica per multa scriptis reliquit Gab. le. lxij. canonis. Et Gerson præcipuam dicit esse orationem Dominicā de mendicitate spiritali, & tract. de petitionibus in oratione dominica contentis, & aliis locis suorum operum. Potest insuper oratio vel meritum in triplici gradu intelligi valere alicui siue pro aliquo, secundum Scotum, quæstio. xx. quod li. Vno modo specialissimē, & sic semper valet oranti quando est in gratia: ipse enim habet motum animi bonum & elicit opus bonum: iste motus & illud opus non sicut aliterius pro quo orat sicut orantis, nec potest iste ordinata voluntate sic illud alteri dare, quod non sit suum meritum, quia magister tenetur ex charitate diligere seipsum quam alium, imō fortē non posset dare alteri sic, cum istud esset peccatum. Alio modo generalissimē, Et sic valet toti Ecclesiæ, nec debet orans aliquem de ecclesia excludere: sed ex intentione habituali omnis includere. Tertio modo, scilicet modo medio valet illi cui per orantem specialiter applicatur, non enim valet ei specialissimē, vt patet ex primo membro, sed nec præcisē valet sibi generalissimē sicut cuiusque, tunc enim frustra in Ecclesia essent speciales orationes assignatæ, aliæ pro viuis, aliæ pro mortuis, & iterum pro viuis aliis & aliis, puta pro benefactoribus amicis & aliis, vt patet in orationibus in Missali romano pro diuersis assignatis personis & statibus vel congregationibus. Frustra inquam essent istæ specialiter assignatæ, quia nō plus valerent illis quam generaliter cuiusque in ecclesia. Hæc Scotus. Vide ad hoc Gabriel. le. xxvj. canonis post Scotum, de valore orationis vide multa apud Gerson. & aliā. Sancti quoque & doctores multa de ea scripserunt, &c.

De oratione Christi. Oratio vt dictum est, est ascensus mentis in Deum: & ita inferioris ad superiorem & minoris ad maiorem. Sic Christus secundum diuinitatem non orauit, quia in hoc fuit æqualis patri, sed cum patre orantibus petita concedit. Sed bene orauit secundum assumptā naturā secundum quam fuit minor patre (vt scribit Gabriel distinctio. xvij. quæstio. vnica, articulo. iij. dubio. ij.) Orauit quoque Christus pro se & suis membris, quæ tamen non simpliciter voluit, sed sub conditione, vt est illud in cruce: Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt, id est conditionaliter, si conuersi penitentiam agerent. Per hoc possunt concordari multæ scripturæ, quarum aliquæ afferunt Christum non exaudiri, vt i

lud Psalm. Clamabo per diem & non exaudies, ali-
quæ asserunt semper exauditum, vt illud Ioann. 11.
Ego autem sciebam, quia semper me audis. Decuit
autem Christum orare, maximè in diebus carnis
sua (vt dicit sanctus Bonauentura, distinctio xvij.
lib. tertio, & quæstio. penult. idem ait) & concordat
Brulefer, quod Christus fuit in omni petitione (qua
petiit vt exaudiretur) exauditus: hoc est in omni, eò
quod petiit voluntate rationis siue ratione absolu-
ta. Non autè in omni eo quod petiit voluntate car-
nis vel pietatis fuit exauditus: non enim petebat vt
exaudiretur, sed vt nos exaudiremur, sicut petiit ca-
licem à se transferri, & suis crucifixoribus condo-
nari. Vnum ex voluntate carnis ad ostensionem na-
turæ assumptæ. Alterum ad ostensionem benignita-
tis & misericordiæ, &c. Nec oratio Christi fuit ficta
(vt scribit Gabriel, vbi paulò antè.) Tum, quia non
fuit nisi pro eo, quod volebat appetitus sensitiuus,
in cuius persona orationem proposuit. Tum, quia
(vt dicit sanctus Bonauentura) & modò dictum est,
quia illæ orationes (licet exauditus non sit, non ta-
men fuerunt frustra) quia magis fuerunt ad nostram
eruditionem quam ad petiti impetrationem. Simi-
liter magis ad veritatis humanæ naturæ ostensionem,
ac pietatis & misericordiæ. Etiam ad ostendendum
quod erat Deo obediens & non contrarius, dum o-
rando eum vt suum principium recognoscebat, vt
dicit beatus Thomas. Item ad nostram imbecillitatis
conformationem, vt non diffidamus si pericula pas-
sionum perhorremus, & per hoc spem erexit in no-
bis contra naturalem aduersitatis timorem. Item
vt ostenderet voluntatem nostram diuinæ volunta-
ti in omnibus subiiciendam, præsertim in eo quod
adiunxit: Nò sicut ego volo, sed sicut tu: & in hoc or-
dinavit charitatem in nobis, quæ affectum nostrum
diuinæ voluntati per omnia conatur subiicere, vnde
magis in oratione pro nobis orauit, quam pro se.
Hæc Sanc. Bonauentura, & post eum Gabriel, vbi
suprà. Et consonat Cardinalis Camera. quæsti. xiiij.
artic. ij. lib. j.

ORATOR, Græcè ritè dicitur. Et venit ab orando,
hoc est dicendo. Differunt autem orator & rhetor,
& declamator: sic orator est qui in iudiciis vel in cõ-
cionibus agit. Rhetor qui Rhetoricem proficitur.
Declamator, qui aut docendi alios, aut exercen-
di se gratia fictam causam agit, vt in veris causis pos-
tea possit orare, quod declamare dicitur. Quare
declamare erit ficto themate componere. Hinc
actiones ipsæ orationes & declamationes vocan-
tur. Differunt & orator spiritualis & secularis, vt ha-
bet Guil. Parisiensis in De Rhetor. diuina, capit. ij. &
post eum scribit do. Gabriel lectio xxxj. canonis.
Vnde orator secularis intendit sua oratione moue-
re iudicem & inclinare in partem suam, vt scilicet
pro parte sua iudicet & sententiet. Orator verò spi-
ritualis per orationem suam quam coram altissi-
mo fundit, non intendit ipsum mouere, quem scit
indubitè in vltimitate stabilitatis in nobilissimū,
sed potius semetipsum, vel à malo in quo est bonū,
vel à bono in melius, quod est dicere, quia intendit
semetipsum facere idoneum per orationem, vt ei
concedatur, quod impetrare intendit, vt si petimus
liberationem à malo quatinus intuitu istius petiti-
onis malum à nobis Deus auferat. Si petimus dona-
tionem alicuius boni, vt intuitu orationis efficiamur
hoc accipere digni & idonei: non vt per illam ora-

tionem se. sciamus Deum vt nobis hoc conferat, quasi
nunquam conferre voluerit: & tunc primò velle cõ-
ferre incipiat, sed ab æterno hoc conferre disposuit.
Ad petitionem tamen nostram factam vel facien-
dam tempore certo. Secus est de homine qui peti-
tionibus vincitur, vt hoc vel illud faciat, quod nun-
quam facere disponit, & ita de nouo incipiat velle
facere. Hæc do. Gabriel vbi suprà. Non tamen cum
Deus disponit vel vult aliud facere, disponit in om-
nem euentum (vt scribit Brulefer distinct. xvij. quæ-
stio. iij. lib. iij. in fine.) sed præsuppositis antecedentibus,
quæ sunt bona opera, sicut disponit nos saluare: si
tamen velimus per bona merita salutem acquire-
re, &c.

ORDO est parium dispariumque rerum sua cuique
loca tribuens dispositio, vt dicit Sanct. Augustinus
xix. de Civitate Dei. Si enim omnia, inquit Augu-
stinus, essent æqualia, iam non essent ordinata: ideo di-
cit parium, dispariumque, vt refert Guiliel. Scotista
distinct. xx. lib. j. & distinctio. xliij. eiusdem libr. Vnde
ordo est charitatis, & dicitur ordinatus amor: or-
dinatur autem amor ad Deum, proximum, ad seip-
sum. Christus est Deus & proximus simul. Moyse
similiter inter Deum & proximum mediator erat.
Elias denique bonum zelabat vtriusque. Hæc Ioan.
Gerson Cancell. tractatu ix. super cantico Mariae.
Et ordo, vt scribit Brulefer distinctio. xx. quæsti. pri-
ma, lib. j. potest sic describi: Ordo est habitudo prio-
ris ad posterius, & econtrà. & vbi cunq; est ordo,
ibi est prius & posterius: & quot modis possunt dici
prius & posterius, tot modis potest dici ordo. Et de
ordine diligendorum, Vide in dictione Diligere.

ORDO est triplex (vt scribit Sanctus Bonauentura
distinctio. xx. artic. ij. quæstio. j. lib. j. scilicet secundum
potentiam, secundum antecessorem, & secundum
originem. Ordo secundum potentiam dicitur, quo-
rum vnum est superius ad aliud inferius. Et hoc po-
test esse dupliciter vel in loco vel in dignitate. Et hic
ordo nõ cadit in diuinis. Vnde dicit Eusebius: In di-
uinis est numerus, sed non ordo. Ordo verò secun-
dum antecessorem dicitur esse eorum, quorum v-
num prius est, alterum verò posterius. Et hoc dupli-
citer. Aut quia antecedit duratione siue tempore,
aut prius naturali intelligentia siue cognitione: &
hic ordo non est in diuinis, quia hic ordo tollit æ-
qualitatem & similitatem, quorum vtrumque per-
fectè est in diuinis. Ordo autem secundum origi-
nem, siue secundum emanationem, est productus
ad productum. Et iste ordo est in diuinis, quia ibi est
ordo principij & principati, siue producentis & pro-
ducti. Et quæstio. secunda vbi suprà, dicit quod or-
do dicitur esse alicuius dupliciter, aut sicut ordina-
ti, aut sicut rationis ordinati. Ordo in diuinis sicut
ordinati dicitur personæ patris, & filij, & spiritus
sancti. Sicut rationis ordinandi dicitur naturæ. Na-
tura enim dicit vim productiuam, secundum quod
dicit Philosophus, quod est vis insita rebus ex simi-
libus similia procreans. In diuinis autem est ordo
secundum productionem, id est dicitur ibi ordo na-
turæ, id est naturalis originis. Vide latius ibi sanct.
Bonauenturam. Nec ordo perfectionis est in di-
uinis non plus quam ordo durationis: quia vbi est or-
do perfectionis, ibi est magis perfectum & minus
perfectum. Sed in diuinis nihil est imperfectum seu
minus perfectum, sed Dei respectu aliorum à se est
ordo causalitatis & ordo perfectionis. In Deo au-

tem

tem respectu alicuius, quod est in Deo, est ordo ori-
ginis. id est aliquod originans, & aliquod originatū.
domi. Gabriel distinctio. xxxv. quæstio. iij. lib. j. Assi-
mulatur Paulus Cortesius distinctio. ix. lib. j. senten-
tiarum in fine: fatendum erit, inquit, naturæ ordinem
in diuinitate statui, cum semper ordo ad quodpiã
principium collatione referatur, sed intelligendum
est origine ordinem sine antegressione statui qui
Domino Augustino auctore naturæ ordo dicatur.

ORDO alius est perfectionis, alius generationis.
Nam priora ordine generationis frequenter sunt
posteriora ordine perfectionis, vt scribit Gabriel di-
stinctio. xxvj. quæstio. vnica, articulo. iij. dubio. ij. lib.
iij. Vbi plura de ordine virtutum Theologicalium,
dicit: & in fine ordine perfectionis, charitas est prior
fide & spe, vt dicit Apostolus: Maior horum est cha-
ritas. Item charitas est forma omnium virtutum,
qua in donis creatis nullum est maius. Secus de or-
dine generationis: de quo plura Gabriel, & concor-
dat Dominus Cardinalis Cameraensis quæ. vnica,
iij. sententiar. artic. secundo. Sic actus fidei ordine
generationis est prior actu spei & charitatis, quia
non potest voluntas per actum suum tendere in ob-
iectum, nisi cognitum per intellectum. Cognitio au-
tem obiecti Theologici est per actum fidei, & loquẽ-
do de virtutibus Theologicis acquisitis. Nam de in-
fufis loquendo non est inter eas ordo generationis,
quia simul infunduntur. Deus enim cuius perfecta
sunt opera (vt dictum est suprà) perficiendo animã,
simul eam perficit secundum omnes potentias: in-
tellectum, scilicet per fidem, voluntatem, secundum
duplicem eius affectionem, per spem & charitatẽ.
Potest tamen dici, quod fides infusa est naturaliter
prior aliis, propter actum suum, qui potest esse sine
actu spei & charitatis, & non e conuerso. Hæc Ga-
briel, qui de acquisitis Theologicis virtutibus lon-
gior est.

ORDO quidam est (vt notat sanctus Bonauentura
distinctio. xliij. quæstio. iij. lib. ij. qui respicit natu-
ram, secundum omnem statum, & est ordo qui res-
picit naturam, secundum statum suæ corruptionis,
& secundum hoc quædam sunt de dictamine naturæ
simpliciter, quædam de dictamine naturæ, secundum
statum. Deum esse honorandum dicit natura, se-
cundum omnem statum, hominem verò ad æquari
homini dicit, secundum statum suæ primæ condi-
tionis. Hominem autem homini subiici, & hominẽ
homini famulari dicit secundum statum corruptionis,
vt mali compefcantur & boni defendantur, nisi
enim essent huiusmodi dominia carctia malos pro-
pter corruptionem, quæ est in natura, vnus alterum
opprimeret, & communiter homines viuere non
possent. Non sic autem esset si homo mansisset in
statu innocetia: quilibet enim in gradu & statu suo
maneret. Et secundum Gabrielem distinctio. secun-
da, quæstio. vnica, articulo. j. lib. tertio, duplex est or-
do, scilicet naturæ & temporis. Ordo naturæ est
quo posterius non potest esse sine priore, sed e con-
uerso prius esse sine posteriore. Siue vbi vnum de-
pendet ab altero, & non e conuerso. Dependens in
hoc ordine est posterius, & id à quo dependet est
prius: licet sint simul duratione. Sic Sol est prior ra-
dio suo, licet tempore sint coæui, quia radius de-
pendet à Sole, & non Sol à radio: & ista prioritas seu
ordo naturæ vniuersaliter est inter causam & effe-
ctum. Ordo temporis est, quo vnum duratione præ-

cedit aliud, ita quod vnum prius incipit, sicut inter
patrem & filium in creaturis, domi. Gabriel: vbi su-
prà, qui & ibidem dicit, & probat, quod inter cor-
poris formam animationem & animati assumptio-
nem fuit ordo naturæ in verbi Dei incarnatione,
præcedit enim ordine naturæ formatio corporis a-
nimationem, & animatio assumptionem. Conce-
ptio quoque corporis Christi, animatio, & assum-
ptio in Virgine perfecta est: non temporaliter, sed
instantaneè, id est tota simul. Nam priusquam Vir-
go consensum expressit, dicens: Ecce ancilla Do-
mini, fiat mihi secundum, &c. non videtur fuisse ope-
ratio aliqua specialis ad incarnationem, sed vltimo
instanti verborum corporis formatio, animatio, as-
sumptio simul completa est. Plura de hoc ibi scri-
bit domi. Gabriel. Vnde S. Augustinus in de fide ad
Petrum, capi. xv. Firmissimè tene & nullatenus du-
bites, non carnem Christi sine diuinitate conceptã
in vtero Virginis priusquam susciperetur à verbo:
sed ipsum verbum Deum suæ carnis acceptione. cõ-
ceptum, ipsamque carnem verbi incarnatione con-
ceptam. Ad idem Damascenus lib. tertio, capi. ij.
Simul fuit caro, simul verbi dei caro, simul animati
caro, &c.

ORDO Angelicus secundum Magistrum distincti-
ona, lib. ij. & Sanct. Gregorium, est multitudo cõ-
lestium spirituum, qui inter se aliquo munere gra-
tiæ simulantur, propter Angelos diuersorum ordi-
num, qui se excedunt in munere gratiæ & naturæ:
ideo sequitur sicut in naturalium donorum partici-
patione conueniunt. Ordo itaque fundatur in do-
no naturæ, completur autem dono gratiæ. Nam me-
liora naturalia disponunt ad maiora dona grati-
ta, vt dicit sanctus Bonauentura. Et in qualibet Hie-
rarchia ponuntur tres ordines. In prima, secundum
omnes, sunt Seraphin, Cherubin, Throni. In media
& infima diuersitas inuenitur. Nam sanctus Diony-
sius in media ponit Dominationes, Potestates, &
Virtutes. Sed sanctus Gregorius & sanctus Bernar-
dus ponit Dominationes, Principatus, & Virtutes.
Similiter in tertia Hierarchia ponit Dionysius Prin-
cipatus loco virtutum. E conuerso Gregorius, Vir-
tutum ordinem ponit loco Principatus ordinis.
Rationem diuersitatis ponit domi. Gabriel distincti-
o. nona. quæstio. j. lib. secundo, quem videre po-
tes. Et nomina ordinum imposta sunt à donis gra-
tiarum, quibus sese excellent. Est enim donum vnũ
dignius altero. Nam omnibus eminet charitas, se-
cundum sanctum Augustinum, deinde scientia, de-
inde tentio. Et dona illa gratuita communia sunt
omnibus Angelis. Siquidem omnes sunt beati, om-
nes perfectè Deo fruuntur, omnes semper vident fa-
ciem patris, omnes firma tentione adherent Deo.
Et vt seruetur distinctio ordinum in nominibus ab
eo dono, quilibet ordo nominatur quod in eo ex-
cellentius est, à quo tamen superiorum ordo nullus
nominatur. Et primus à fruitione siue charitate no-
minatur: & dicitur nomine Seraphin, qui est simpli-
citer donum excellentissimum. Secundus, à sciẽtia
aut visione denominatur Cherubin: post charitatẽ
verò excellentius donum visio seu scientia: post il-
lud tentio correspondens spei, per quam quiescit in
eo Angelicus spiritus, vt in suo bono: ideo ab illo di-
citur & denominatur. Tertius Throni siue sedes,
quod quietem importat. Inferiores ordines à donis
nominantur, quibus feruntur in creaturas obiecti-
Lexic. Theol. N. 3

uè: inter illa videtur maius donū dominari Angelis bonis: idcirco primus ordo secundæ Hierarchiæ ab illo denominatur ordo Dominationū: deinde bonis hominibus principari: ultimo malis spiritibus, licet quilibet ordo suo inferiori dominetur ac principetur. Sic ergo secundus ordo nomen habet Principatus. Tertius, Potestates, &c. Angelorum autem beatorum multitudo innumera in nouem choros seu ordines est distincta. Numerus autem supernorum ciuium Deo numerabilis, nobis innumerabilis est. Et illi nouem ordines tres Hierarchias constituent, scilicet supremam, mediam, & infimam. Et hæc copiose habetur apud sanctum Dionysium, & post eum scribit Gabriel ubi supra. Et ad singulos ordines Angelorum, secundum sanctum Bonauenturam assumuntur saluandi: quia homines saluandi possunt in via ad tantam gratiæ eminentiam eleuari, & in patria ad tantam gloriam sicut Angeli. Igitur possunt ad singulos ordines assumi: quia ubi est paritas in gloria, non est disparitas in ordine. Et (vt vult Gregorius homel. xxxiiij.) assumuntur ad singulos ordines homines terreni, ordinum officio in terris imitantes. Vnde ait: Distinctæ conuersationes hominum, singulorum agminum ordinibus congruunt, & in eorum sortem per conuersationis similitudinem deputantur. Vide latius de ordinibus Angelorum, Dominum Præpositum Gabrielem distinctio. decimanona, libr. secundo & in sequentibus de Angelis, de quibus & supra dictum est.

ORDO quandoque sumitur pro modo viuendi religiosorum: & hoc modo plures sunt ordines, vt ordo sancti Benedicti, sancti Augustini, sancti Domini, &c. de quo alias dicitur. Et videatur de his ordinibus Anton. in summa. Vnde ordinem ingredi dicimus, hoc est, religionem intrare, vel assumere talem regulam vel modum viuendi, monasticum, vel religiosum, &c.

ORDO (vt est Sacramentum) habetur & describitur à Doctoribus distinctio. xxiiij. lib. iij. & vt scribit Thom. Argent. distinctio. xxiiij. libr. 4. sentent. Non solum in rebus naturalibus, de quibus locuti sunt Philosophi, verum etiam in rebus Ecclesiasticis, de quibus loquuntur Theologi, verè est dare ordinem: quia ubicunque est dare multitudinè, diuersos gradus & potestatis & dignitatis includentè, ibi est dare ordinem: sed in sancta Dei Ecclesia est dare huiusmodi multitudinem: quia huiusmodi gradualis diuersitas dignitatis & potestatis, non potest esse sine ordine. Et non solum respicit sacramentum ordinis honestatem interiorè, sed etiam exteriorè, vt scribit Steph. Brulef. dif. 25. q. 8. li. 4. Vnde requiritur honestas à parte originis, nominis, corporis, actionis, conditionis, & conuersationis. Propter defectum à parte originis, ineptus est filius Sacerdotis, spurcius, & etiam quilibet illegitimus. A parte nominis siue famæ, inepti sunt infames, & publicè pœnitentes. Propter defectum à parte corporis, inepti sunt corpore vitiati, sicut leprosi, & epileptici, & dæmoniaci. Propter defectum à parte actionis: vt quando incidit in peccatum enorme factum, vt homicidium: & propter magnum horrorem & sanguinis effusionem, siue iuste, siue iniuste fiat. Propter defectum conditionis, vt seruus, & etiam propter defectum conuersationis.

ORDO potest dupliciter accipi, vt scribit Richar. dif. 24. artic. 3. quæstio. 2. lib. 4. Vel pro ritu seu signo

quo traditur potestas ordinato, vel pro ipsa potestate tradita. Primo modo ordo est Sacramentum tantum: secundo est Sacramentum & res, scilicet respectu signi prædicti, & Sacramentum rei, id est gratiæ gratum facientis, seu augmenti eiusdem: qui dignè ordinem suscipienti confertur. Et describitur sic ordo, vt habet Magister in textu distinctio. vigesima quarta, lib. iij. Ordo est signaculum quoddam sacrum quo spiritualis potestas traditur ordinato & officium: hoc Sacramentum est sacre rei signum, quia characteris & gratiæ à Deo infusæ. Et describitur ordo hic quantum ad actum exteriorè, cum dicitur, signaculum: & quantum ad effectum interiorè, cum dicitur, spiritualis potestas: & quantum ad illius potestatis subiectum, cum dicitur, ordinato: & quantum ad eius potestatis executionem, cum ultimo additur, & officium. Eandem etiam descriptionem ponit Hugo de Sacramentis. Quidam antiquorum Magistrorum ita definiunt: Ordo est Sacramentum spiritualis potestatis ad aliquod officium in Ecclesia ordinatum. Paulus Cortesius lib. quarto sentent. distinctio. quarta, post Magistrum Sentent. dicit: Ordinis sacrum signum quoddam esse tenentis, quo spiritus imperium initiato tribuitur. Et ordo, vt dicit Brulefer, est ordinata potestas. Ordo secundum Scotum, est gradus eminentis in Ecclesia, disponens de congruo ad actum aliquem, ad consecrationem, vel dispensationem Eucharistiæ pertinentem. Concordat Brulefer distinctio. vigesima quarta, quæstio. j. libro quarto. Et ordo vt est sacramentum tantum: (vt inquit Thomas Argent.) transit & non manet in se formaliter: licet aliquo modo in suo effectu, scilicet in caractere, dicitur res & sacramentum. Cuius est causa non solum significatiua, sed etiam aliquo modo dispositiua. Et sunt septem ordines, & in quolibet ordine (vt sentit Petrus de Palude distinctio. vigesima quarta, quæst. secunda, artic. tertio, conclusio. j. libr. quarto, & Richardus eadem distinctio. artic. iij. quæstio. secunda, & Thomas Argent. & alij) imprimitur character distinctus & specialis, qui ordinem quilibet ad distinctum actum. In omni quoque ordine confertur gratia: quia Dei perfecta sunt opera. Vide latius de hoc Petrus de Palude. Et vt idem ait: Omnis ordo ordinatur ad Eucharistiæ sacramentum. Ordo enim (vt ipse inquit) ministrorum Ecclesiæ, qui sunt mediatores inter Christum & populum: est ad faciendum vnionem populi cum Christo, hoc autem fit maximè per sacramentum Eucharistiæ, in quo Christus continetur realiter, & à nobis sumitur, vnde dicitur sacramentum vnionis. Hæc autem vnio fit duplici actu, scilicet per sacramenti consecrationem, & populi dignam præparationem. In primo actu deseruiunt quatuor ordines, scilicet Accholytatus, Subdiaconatus, Diaconatus, & sacerdotium: sed differenter, quia Accholytus habet materiam consecrandam præparare in vasis non sacris, ipse vrceolum cum aqua & vino præparat, & tradit Subdiacono. Subdiaconus verò habet eam ponere in vasis sacris, in quibus fit consecratio. Diaconus verò habet eam offerre Sacerdoti ad consecrandum, & consecratum dispensare, saltem sanguinem cum vase mediante. Cosecratio autem pertinet ad sacerdotem. In secundo verò actu in præparatione populi deseruiunt alij tres ordines, sed differenter: quia duo eorum disponunt removendo, prohibens vel malum hominem, vt ostia-

rius

rius: vel malum angelum, vt exorcista. Tertius verò, scilicet lector, præparat offerendo bonam dispositionem quo ad cognitionem veri, & dilectionem boni: quod fit legendo prophetias de Christo in veteri testamento contentas. Hæc Petrus de Palude. Et de actibus vel operationibus, vel officiis istorum septem ordinum, videre potes latius apud alios circa distinctio. xxiiij. scilicet, sanctum Bonauent. Thomam Argent. Petrum de Palude, & Paulum Cortesium. distinctio. iij. & Scotum distinctio. vigesima quarta, artic. secundo. lib. iij. vbi dicit, quod non est proprius actus Diaconi legere Euangelium, & Subdiaconi Epistolam, sed isti sunt remoti & minus perfecti eorum actus. Perfectissimi autem & proprii istorum ordinum, sunt quos habet vnus immediatè circa Eucharistiæ dispensandam & consecrandam, sicut Sacerdotium. Alius materiam eius offerendam, sicut est subdiaconatus: vel dispensandum Eucharistiæ, saltem sanguinis, & est Diaconatus, &c. Et licet sint septem ordines, est tamen vnus Sacramentum, vt scribit Thomas Argent. & alij, ratio ne finis qui est vnire fideles Christo, mediante Eucharistiæ, quæ est Sacramentum vnionis. Et Sacramentum ordinis licet prædicetur de quolibet ordine prædicto, tamen de solo ordine Præbyteratus prædicatur, secundum suam rationem completam: de aliis autem secundum magis & minus, secundum quam vnus ordo magis appropinquat ad ordinem Præbyteratus, & alter minus. Et ideo licet sint plures ordines, qui sunt partes potestatis huius Sacramenti, tamen Sacramentum ordinis est vnus Sacramentum & non plura. Id quod latius probat Thomas Argent. Et isti ordines licet sic habeant, quod semper perfectior præsupponit imperfectiorem, secundum statum Ecclesiæ, tamen huiusmodi ordo præsupponens non est simpliciter necessarius & essentialis. Nam clericus promotus per saltum non est reordinandus quantum ad illum ordinem, quem per saltum suscepit, sed solum est supplendum illud quod sibi deficit de ordinibus, quos nondum suscepit: vt declaratur extra de clerico per saltum ordinato, cap. tuæ literæ. Et idem patet de secunda, cap. sollicitudo. De illis septem ordinibus potes & alias videre Ioannem Gersonem Cancell. Parisien. parte secunda, de sacramento ordinis. Rabanum Maurum Archiepiscopum Moguntin. in libr. de institutione clericorum, & Guil. Episcopum in rationali suo, &c.

ORDO secundum Scotum lib. iij. distinctio. xxiiij. ar. iij. propriè loquendo de Sacramento, non est sacramentum, quia omne Sacramentum est signum sensibile. Sed ordo (vt dictum est) est gradus spiritualis. Tamen accipiendum Sacramentum pro signo inuisibili, sicut aliquid dicitur res & Sacramentum. hoc modo potest dici Sacramentum, quia signum conueniētis gradus executioni actus debiti illi gradui. Ponit itaque ordinationem pro Sacramento vno ex septem, cuius ista secundum eum potest esse descriptio. Ordinatio est institutio alicuius in gradu Ecclesiæ præeminente, cui conuenit aliquod ministerium circa Eucharistiæ exhibendam, facta à ministro idoneo certa verba proferente, & simul cū intentione debita ministerium gradus illius aliquo signo visibili representans ex institutione diuina efficaciter signans gratiam præeminentem, qua ordinatus dignè aliquod ministerium exequatur. & Episcopus & solus in sacris ordinibus est idoneus mini-

ster huius Sacramenti. Vnde Sacramentum ordinis datur, quando Episcopus dat potestatem alicui cōficiendi corpus Christi, & illa ordinatio vocatur Sacramentum, vt & vult Brulefer post Scotum. Similiter dicendum est de ordine Subdiaconatus, & aliis ordinibus inferioribus. Et ordines non sanctos aliquando ex commissione possunt conferre: vt Abbares priuilegiati. Et materia huius Sacramenti, secundum Ioan. Gersonem, Cancell. Parisien. sunt signa visibilia cum verbis, quibus spiritualis potestas traditur ostenditur: vt in ostiariis traditio clauium cum verbis ad hoc pertinentibus. In lectoribus traditio libri Prophetarum cum verbis ad hoc institutis, & sic de aliis. Ioan. Gerson. Forma huius Sacramenti (vt inquit Scotus vbi supra) est illa quam Episcopi habent in suis libris Episcopalibus. Sed in Sacerdotio videtur probabile, quod ibi sint duæ formæ partiales, in quarum altera conferatur potestas conficiendi Eucharistiæ: in reliqua potestas absoluedi in pœnitentia: & istis coniunguntur duæ materiæ, hoc est, duo signa visibilia propria. Formæ primæ traditio calicis & patenæ cum hostiis est. Accipe potestatem celebrandi: secundæ formæ, impositio manus Episcopi super caput. Accipe spiritum sanctum, vt sic Episcopus concorditer agat summo Episcopo Christo, qui prius contulit potestatem Apostolis conficiendi quam absoluedi. Scot. Ex hoc patet quomodo septem sunt ordines qui sunt institutiones in ordinibus, & illi septem dicuntur contineri sub Sacramento ordinis, vel magis propriè sub Sacramento ordinationis, in quantum est vnus Sacramentum. Vide latius Scotum, &c. Res huius Sacramenti tantum est gratia spiritus sancti infusa, vel potestas spiritualis, Res & Sacramentum est character qui imprimitur. Ioan. Gerson. Quidam volunt nouem esse ordines in Ecclesia militante, sicut sunt nouem ordines Angelorum in Ecclesia triumphante. Et secundum quosdam illorum Episcopatus & Archiepiscopatus constituunt duos gradus, qui additi septem præcedentibus, faciunt nouem. Secundum alios corona vel tonsura est primus ordo & Episcopatus vltimus, & sic fiunt nouem cum septem prænominatis. Sed communis Doctorum sententia est, vt ponantur septem. De tonsura infra dicitur litera T. Vnde secundum Richardum distinctio. vigesima quarta, artic. v. quæstio. secunda, lib. quarto, dupliciter potest accipi ordo. Vno modo pro gradu potestatis ordinatæ mediatè vel immediatè ad consecrationem corporis vel sanguinis Christi. Alio modo pro quolibet gradu potestatis respectu quarumlibet actionum sacrarum. Primo modo Ordo est sacramentum, & sic Episcopatus non est ordo. Vnde nec characterem imprimit propriè loquendo de caractere, vt quidam dicunt: & præterea vnus ordo non dependet à præcedenti quantum ad necessitatem Sacramenti, quamuis sequens de iure recipi non debeat priori prætermisso, sed si non presbyter ordinaretur in Episcopum, nihil esset factum. Secundo modo Episcopatus est ordo, non sacramentum, sed sacramentale. Et hoc modo Episcopatus ab Isidoro libro vij. Etymolog. capitu. xij. & Dionysius cap. v. Ecclesiasticæ Hierarchiæ, & à Magistro distinctio. xxiiij. lib. iij. cap. vltim. dicitur ordo. Petrus de Palude dicit, quod Episcopatus est ordo, sed non distinctus à Sacerdotio: & est Sacramentum, sed non distinctum à Sacramento ordinis, & imprimi characterem, sed non alium. Vult itaque pro-

babiler dicitur, quod Episcopatus sit ordo: propter hoc aliquando vocantur Episcopi Presbyteri, & econtra. Sanctus Bonaventura parte ij. articulo ij. questione ij. distinctione xxiiij. libro iij. scribit, quod Archipresbyter, Episcopus, Archiepiscopus, Patriarcha, Pontifex summus, vltra Sacerdotium non addunt ordinem, nec gradum nouum, sed solum dignitatem & officium. Vide latius ibi Bonaventuram. Nec Psalmitatus est ordo, secundum eundem, vbi supra. quæst. ij. sed officium ordini annexum, sicut cantoratus, vt dicit Guilielmus in Rationali diuinorum. Septem igitur sunt ordines secundum comunem Doctorum sententiam, scilicet Hostiarius, Lectoris, Exorcista, Accholyti, Subdiaconi, Diaconi, & Presbyteri, quorum (vt inquit Gerson) est conficere corpus Christi, quod est excellentissimum officiorum humanorum: & ideo supra Sacerdotium non est ordo superior, imò nec Episcopatus, nec Archiepiscopatus. Solus autem Episcopus de iure potest ordinare seu ordinis Sacramentum conferre, vt dictum est. Vasa quoque non nisi ab Episcopo consecrantur. Hæc videtur esse sententia Isidori lib. Etymol. vbi ait: Episcopus summus Sacerdos & Pontifex maximus nominatur: ipse enim efficit Sacerdotes & Leuitas, & omnes ordines Ecclesiasticos disponit.

ORDINIS sacramentum sex necessaria requirit, vt scribit Gerson & alij, sexum, scilicet virilem. Vnde mulier non est susceptibilis ordinis: non enim (vt vult Richardus) mulier debet tonsurari. Turpe enim est (inquit Apostolus) mulieri tonderi. Viri itaque solum ordinandi sunt, vel masculini generis homo. Requiritur & baptismus præcedens, qui etiã est fundamentum cæterorum Sacramentorum, excepto coniugio. Vnde si aliquis non baptizatus ordinaretur, nihil reciperet. Item potestas ordinantis, quia qui non est Episcopus, ordines conferre non potest. Item intentio recta, vt scilicet ordinans intendat facere quod facit Ecclesia, & similiter ordinandus, secundum quosdam. Item materia seu Sacramentum, vt traditio libri, & similia cum forma verborum. Item tempus seu ætas, secundum aliquos: quoniam si paruulus ordinaretur etiam præcedentibus aliis gradibus, nihil reciperet: cum secundum eos in hoc sacramento exigatur tam intentio recipientis ordinem, quam conferentis. Paruulus autem quia non habet usum liberi arbitrij, non habet intentionem. Alij volunt quod ætas sit de congruitate, & non de necessitate huius Sacramenti: & ideo in prædicto casu paruulus secundum eos recipit characterem, nec secundum eos est reordinandus. Scotus distinctione xxv. questione ij. libr. iij. dicit quod puer non habet discretionem, non potest recipere ordinis Sacramentum: quia non potest cum debita reuerentia recipere talem gradum, qui confertur in ordine, quamuis ordines minores possit recipere, vbi non requiritur votum continentia. vide latius Scotum. Multa præterea sunt de honestate (vt dicit Gerson) & de congruitate, tam ex parte conferentium ordines, quam ex parte temporis, quæ reperies expressè in summa Ray. libro iij. Ordinandi quoque (vt vult Richardus distinctione xxv. articulo vj. questione ij. libr. iij.) sine quacunque nota infamiae esse debent, qui pluribus ibi rem pertractat. Et ex prædictis septem ordinibus solum tres maiores dicuntur sacri, scilicet, ordo Subdiaconatus, ordo Diaconatus, & ordo Presbyteratus:

& hoc, vt inquit Gerson, propter dignitatem quæ inducitur ministrantibus in tribus maioribus ordinibus: oportet enim eos vouere continentiam. Vel dicuntur ordines sacri secundum sanctum Bonaventuram distinctione xxiiij. libro iij. in explanatione textus tripliciter. Primo largè, quia sacrum exigunt ministrum, secundum illud Esaiæ liij. Mundamini, qui fertis vasa Domini. Vnde quia contingunt resacratas, sacri debent esse. Hinc Paulus Cortesius distinctione iij. libro iij. suarum sententiarum, dicit: In quocunque sacrorum ordine, dum quis cæteris dux contituitur, eum in quocunque genere impudenter delinquere: si modo cum capitalis facinoris morsu initietur: ob eamque causam in ordinum genere adiecti, non facri necessitate, vitæ integritatem flagitari. De congruitate igitur & honestate requiritur probitas Sacerdotis, non de necessitate Sacramenti, &c. Secundo strictè dicitur sacer ordo, vt dicit sanctus Bonaventura, quia ipsum Sacramentum dispensat, & quodammodo tractat deferendo, & aliis ministrando, & sic Diaconus & subdiaconus. Tertio modo sacrum dicitur propriè, quia sacramentum conficit: & hoc conuenit ordini supremo, & ideo sacerdos appellatur. Hæc sanctus Bonaventura. Et de sacramento Ordinis hæc pauca dicta sufficiant. Legat studiosi plura apud alios Theologiae Doctores.

ORDINATVM. Scotus distinctio. xliij. libr. j. scribit. Aliquid esse ordinatum & ordinatè fieri est dupliciter. Vno modo ordine vniuersali, quod pertinet ad legem communem: sicut ordinatum est secundum legem communem, omnem finaliter peccatorem esse damnandum: vt si Rex statuat quod omnis homicida moriatur. Secundo modo ordine particulari circa hoc iudicium, ad quod non pertinet lex, quia lex est de vniuersalibus casibus: de casu autem particulari non est lex, sed iudicium secundum legem, quod est conclusio legis, vt quod iste homicida moriatur. Vnde Deus (vt ibidem dicit) non solum potest agere aliter quam ordinatum est ordine particulari, sed etiam aliter quam ordinatum est ordine vniuersali, secundum leges iustitiæ potest ordinatè agere, tam illa quæ sunt præter illum ordinem, quam illa quæ sunt contra illum ordinem, possunt à Deo ordinatè fieri potentia absoluta: potentia tamen ordinata non dicitur nisi secundum ordinem legis vniuersalis, non autem secundum ordinem legis rectæ de aliquo particulari. Quod apparet ex hoc, quia possibile est Deum saluare aliquem, qui tamen morietur in peccato mortali, & damnabitur: non autem conceditur ipsum posse saluare Iudam iam damnatum: nec tamen hoc est impossibile potentia absoluta Dei, quia non includit contradictionem. Potentia igitur absoluta potest Iudam saluare, potentia verò ordinata potest istum peccatorem saluare, licet nunquã saluabitur, sed lapidem nec potest beatificare potetia absoluta, nec ordinata. Et secundum hoc patet respectu cuius dicitur potentia absoluta in Deo, scilicet inquantum potest contra legem vniuersalem, & non contra legem particularem. hæc Scotus vbi supra.

ORIGO, vt dicit sanctus Bona. di. xxvij. in dub. lite. libr. j. semper dicitur relatio. Potest ergo accipi origo vel respectu creaturæ, vel respectu personæ. Si respectu creaturæ, sic est respectu totius Trinitatis, & appropriatur patri: si autem respectu personæ, sic potest accipi actiue vel passiuè. Si actiue, sic est patris

patris & filij, sed appropriatur patri. Si passiuè, sic filij & spiritus sancti, & appropriatur filio, non secundum quod simpliciter dicitur, sed secundum quod origo dicit emanationem per modum naturæ. Sic enim cum id sit proprium filij, similiter & origo, secundum quod sic accipitur. Et hoc modo accipitur cum dicit Magister di. xxvij. libr. j. Et proprietates quæ filius semper est filius, quia sepe genitus est à patre. & hæc eadem dicitur filiatio, vel genitura, vel natiuitas, vel origo, vel nascibilitas, &c.

ORIGINALE peccatum. Videatur de hoc infra in litera P. & in dictione peccatum originale.

ORTHODOXVS, id est fidelis, catholicus. Et dicitur orthodoxi, id est rectè gloriosi, vt scribit Dominus Præpositus Gabr. lect. xxiiij. canon. Vnde Orthodoxus, ab orthos Græcè, rectum Latine, & doxa gloria, quasi vir rectæ gloriæ. Vel secundum Papiam, doxos, id est doctrina vel regula. Vnde Orthodoxus, quasi rectam regulam seu doctrinam credendo & viuendo tenens. Vnde orat Sacerdos in canone: Et omnibus orthodoxis, id est omnibus fidelibus Christianis, rectè Christi fidem ac doctrinam tenentibus. Hi enim tantum rectè poterunt gloriari, quibus conscientie testimonium consonat de fide non ficta. Iuxta dictum Apostoli i. Corinth. 3. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ, quod in simplicitate cordis & sinceritate Dei, non in sapientia carnali, sed in gratia Dei, conuersati sumus, &c.

OS Dei, est Dei filius, Dei patris, id est Christus Dominus. De quo Ierem. Propheta ex Iudæorum persona affatus ait: Quia oseus ad iracundiam prouocamus. Aliter verò os Domini, sermo eius siue visio accipitur: de quo sermo. Dei Isaias Propheta 58. ait: Os domini locutum est, hoc est verbum, filius Dei patris, per quem omnia facta sunt. De quo in psalm. dicitur: Verbo Domini cæli firmati sunt, Psalm. 33. Et alibi Psalm. 106. Misit verbum suum, & saturauit eos. Et in Euangelio Ioan. 1. In principio erat verbum. hæc Hieronym. in Epist. j. & Gerson tract. ij. super Cantic. Mariæ dicit: Os habemus Dei patris, os filij osculum vtriusque, quod est spiritus sanctus os suum aperuit. Christus habet labia distillantia myrrham primam mortificationis vitiatorum, cuius tot sunt oscula, quot verba: ipse similiter cum patre & spiritu sancto aperuit ora Prophetarum, aperuit & os prædicatorum & doctorum, qui sapientiam eructant, porrigentem oscula volentibus. Dicuntur autem prædicatores os Dei, ideo quia separant preciosa à vili. Et paulò post dicit Gerson: Deus sicut est vnus & omnino vnus, ita vnus est, multiplex que. Sciens itaque Deus nos paruulos & balbos, voluit instar nutricis frangere verba sua, quibus ipse nobiscum, & nos secum intelligibiliter vtrinque loqueremur. Concessit igitur locutiones transumptiuas à rerum cognitarum similitudinibus assumptas, tam abundanter vt nihil inueniatur quod non valet ad ipsum trahendum, quod loquendi genus appellauit Dionysius symbolicum. Hoc typo loquendi, Deus pater habet os, ex quo filius eius increata sapientia prodixit se gloriarur. Ego, inquit, ex ore altissimi prodij, primogenita ante omnem creaturam: habet & vterum. Ego, inquit, ex vtero ante Luciferum genui te.

OSCVLVM. Multiplex osculum reperitur in sacra scriptura, & septuplex, scilicet vnionis, amoris, reuerentiæ & honoris, reconciliationis & pacis, impiæ

proditionis, lasciuie & procacitatis, vt scribit Gal. lect. lxxxj. canonis. De primo dicitur Cant. 1. Osculetur me osculo oris sui: vbi ad literam loquitur de vnione verbi cum natura humana. De secundo dicitur Gen. 27. Accede & da osculum mihi, fili mi ait Isaac ad filium suum Iacob. De tertio, scilicet osculo reuerentiæ, dicitur Luc. 7. Osculum mihi non dedisti: hæc autè ex quo intraui, non cessauit osculari pedes meos. De quarto osculo pacis i. ad Thef. vlt. Salutate fratres in osculo sancto. De quinto prodictionis. Matth. 26. Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, dixit Iudas. De sexto dicitur, Prover. 7. de muliere vaga & iuvene vecordi: Apprehensum de osculatur iuuenem, & procacivultu blanditur. De lasciuo osculo dicit Gerson part. ij. in Tripartito, de præceptis decalogi. ca. xiiij. quod omnes amplexus, oscula, & cõsimiles actus, principaliter ex luxuriosis cogitationibus, & turpibus, & carnalibus procedentes cum consensu deliberato, sunt grauia delicta, tantoque grauiora si personæ fuerint affines, aut religiosæ, vel eiusdem sexus: & quod enormius est, si in talibus actibus vel osculis talis non seruetur honestas, qualis in publico seruaretur. hæc Magister Ioannes Gerson.

OSTENTATIO capitur pro iactantia & inani gloria: & venit ab ostento, quod significat sapere, & cum iactantia quadam ostendo, à quo descendit. Ostendo verò componi videtur ab ore & tendo, quoniã os in id solemus extendere quod volumus demonstrare. Et ab ostento fit nomen ostentum, quod dicitur monstrum: de quo in dictione Monstrum videatur. Et ostentatio (vt scribit Paulus Cortesius libr. iij. suarum sentent. dist. viij.) malum capitale nominatur, si dolose aut cum alterius iactura fiat. Consultit Gerson part. iij. tra. de diuersis tentationibus diaboli, quod si malum opus quisquam fecerit, ne ostendat in patulo & aperto, ne aliis occasionem peccandi det. Si verò opus bonum, & putat quod ceteri malum hoc iudicent, vel noscitur quod alij male iudicent: si non est necessarium ad salutem, intermittendum est. Si autem ad bonum alterius, vel propter inanem gloriam ostendi & manifestari potest ad salutem alterius: nec in hoc quisquam se laudare debet. Hinc concludit Gerson, quare nequaquam optare quis debet, vt in eo quod agit bono, ab aliis commendetur: neque multò minus suã debet depromere, prædicareque laudem, vel etiam procurare vt hoc fiat ab aliis, sed totum Deo reliquendum est, qui de nihilo nouit operari ingentia. Frequenter namque videmus quo amplius suam quis ostentare querit innocentiam, aut proprium bonum in aliorum notitiã ducere, eò minus ab aliis æstimatur & curatur. Longè etiam minus tum sibi, tum ceteris apud Deum proficit. Hæc Mag. Ioan. Gerson. Cancell. Pari. &c.

De litera P.

PAVLVM idem est quod cibus, & propriè pecudum, & aliorum brutrum herbageus, fœniceus, paleaceus, vel strameticus cibus est: sed capitur pro quocunque cibo, etiã pro cibo spirituali, quo homines pascuntur. Vnde Dominus ad sanctum Petrum dixit: Pisce oves meas: pisce verbo & exemplo, pisce sub sidio, pisce verbo prædicationis doctæ, pisce exemplo conuersationis sanctæ, pisce subsidio charitatis piæ. Quisquis hoc modo (vt scribit Ioann. Gerson Cancell. part. ij. in serm. facto in consilio Remensi,

Dominica ij. post Pascha) paucit oves suas triplici pabulo saluari, verus imitator censendus est, pasto- ris boni implens sententiā Christi, quum dicit: Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis, & c.

PACIFICVM & pacifica, oblationes sunt, & vocabantur quæ spontè offerebantur pro gratiarum actione, siue pro præcedentis voti impletione, siue pro spontanea & voluntaria deuotione. De qua vide in dictione Sacrificium, & c.

PALPARE siue palpari (vtrunque enim dicitur) propriè est leniter, & quasi tentando tangere, vnde pro adulari frequenter accipitur: & palpatores, & adulatores. A quo frequentatiuū palpito, quod est leniter & frequenter moueor. Vnde cor palpitare dicitur ob frequentè motum. A quo palpatio, quæ non pertinet ad tactum (vt inquit sanctus Thomas iij. sentent. distinctione xxj. questione ij. articulo iij.) vt discretius est contrariorum, scilicet calidi & frigidi, & huiusmodi: sed vt discretius est corporum solidorum. A quo venit palpabile, & quod libet tale dicitur tangibile, sed non e converso. ex sancto Thoma iij. sentent. distinctio. xliij. questione ij. articulo ij.

PANIS dicitur à pascendo (vt Varroni placet.) Vnde pappā deducitur, quod propriè est cibus puerorum. Et panis dicitur omne quod reficit, vt vult Gerson tract. ix. super Magnificat. Dicitur namque à pan quod est totum, & c. Et est panis furniceus, qui in furno coquitur, qui à Græcis klibanos, clibanus dicitur. Est panis subcinericius, qui sub cinere. Et focatus, qui in foco. Est & panis azymus, & est panis sine fermento. A Græcis enim fermentum zymi dicitur, & à, id est sine. Panis quoque est duplex, creatus, & increatus, de quo scribit B. ulefer distinctione x. questione vj. libro iij. Panis increatus dupliciter accipitur. Vno modo essentialiter, & est tota Trinitas. Vnde Luca xliij. Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Alio modo capitur personaliter, & est ipse filius Dei Ioannis vj. Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. Panis verò creatus potest capi quinque modis, ad quos possunt omnes alij reduci. Primus panis sacramentalis, & est corpus Christi. Ioannis vj. Panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita. Secundus panis est spiritualis, & sunt virtutes exeuntes in homine iusto. Nam anima reficitur per virtutes, siue quibus anima moritur spiritualiter. Tertius est panis scientialis, & est ipsa scientia per quam iuuenes docentur à doctoribus. Vnde Apostolus 2. ad Timotheum 4. erit enim tempus in quo sanam doctrinam non sustinebunt, & c. Quartus est panis materialis, de quo quotidie vescimur corporaliter: vnde dicitur frange esurienti panem tuū. Quintus est panis pœnitentialis, qui degustatur per contritionem, masticatur per confessionem, & digeritur per gratiæ susceptionē. Psal. Surgite post quā sederitis, qui manducatis panē doloris. Gabr. lec. lxx. canon. ponit triplicē panē, scilicet substantiāle, super substantialē, & superfluū. Panis substantialis est vicius tenuis sufficiens ad corporalis vitæ sustentationem, vt non deficiat tantum. Qui ideo dicitur substantialis, quia ad substantiæ conseruationē necessarius est & requiritur. Panis super substantialis est quo corporalis vita conseruatur cum bona corporis, membrorum & virium valetudine, quæ sufficit ad operationē personæ incumbentiū ordinatā executionem. Panis superfluous, est qui præter prædicta vo-

luptates multiplicat, & sensuales delectationes parit, qui non ad finem hominis, qui est animæ salus promouet. magis autè impedit. Pro primis duobus licitū est orare, sed non pro tertio, vt ibidem vult Gabriel. Et lect. lxxj. dicit Christum esse panem nõ secundum rei veritatem, sed secundum similitudinem tropi. Et dicitur panis super substantialis quia est super nostrā substantiam, vel quia est egregius & præcipuus, & peculiaris, qui dicitur & panis celestis panis vitæ, panis Angelorum, & dicitur panis sacramentalis. Et illo pane reficitur quilibet existens extra mortales, vt vult Alexander parte iij. questione xxxvij. Illū panem petimus dari, cum dicimus: Panem nostrum quotidianum. Et de illo pane sacramentali, qui est Christus, multa scribit Gabriel vbi supra.

PANIS intelligentiæ illuminantis, qui est verbum Dei auditum, lectum, meditatum, seu contemplatum, nos illuminas ad intelligentiam scripturarum, fidei, bonorum promissorum, quæ sunt æternæ felicitatis gaudia, & malorum comminatorum in damnatione perpetua. Illo namque pane etiā mens spiritualiter reficitur, ac in spirituali vita educatur. Vnde scribitur: Nō in solo pane viuunt homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei, id est scriptura sacra, quæ secundū Greg. est tanquā os Dei, quia per eam loquitur Dominus nobis omnia quæ vult à nobis fieri. De illo pane latius scribit Gabr. lect. lxxj. cano.

PANIS deuotionis est panis spiritum sursum agēs. Hunc præstat panis verbi Dei deuotè susceptus, diligenter masticatus. hæc Gabriel. lectio. lxxj. canonis, qui & de pane pœnitentiæ ibidè dicit: Quæ petere peccatori est saluberrimum. De quo Psal. 79. dicitur: Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis in mensura. Et Psal. 10. Sicut cinerem panem manducabam. Panis præterea dicitur omne quod reficit. Vnde triplex est panis, secundum Gerl. parte ij. ferm. de verbis domini: Venite ad me omnes qui laboratis, scilicet panis incipientium, proficiētium, & perfectorum. Incipientes aluntur pane laico siue ordeaceo: proficientes pane sancto & mundo: perfecti, manna de cælo. Panis incipientiū est cōscientiæ purgatio: panis proficiētium est sancta deuotio, manna perfectorum est pura cōtemplatio. Panis laicus siue ordeaceus est asper & hispidus, sicut ordeū asperum & hispidum est: panis iste afflictio pœnitentiæ est ordo, vnde conficitur panis: hic est contritio vera, confessio pura, intensa voluntas pœnitendi, & Deo in cinere ac cilicio satisfaciendi. Panis hic colligitur ex consideratione peccatorum conspergitur timore. Iudicis viuorum atq; mortuorum: coquitur metu gehennalium tormentorum. Hic panis sic collectus generat cōscientiæ purgationem. hæc Gerson, qui plura ibi scribit & notanda de hoc triplici pane.

PAPA, Græcè Papa dici potest, & est summus Pontifex, qui habet plenitudinem Pontificalis potestatis, sicut Rex in regno: sed Episcopi assumuntur in parte sollicitudinis, quasi Iudices singulis ciuitatibus præpositi: ex sancto Thom. ij. q. xcviij. ar. ix. & iij. sen. di. xx. art. iij. Dicitur autem à pape admirantis interiectione: vel quod sit papas, hoc est pater omnium Christianorū. Papas enim pro patre accipitur, siue pro eo qui puerum alit. Est autè nomen venerationis à Syracusis tractū, apud quos pas pater dicitur: inde per geminationē papas. Dicitur & Pape Sacerdotes, quemadmodum Presbyteri, hoc est seniores

niore appellatur. Vnde Dominus Hieronymus in Epistolis sepe scribit sancto & beatissimo Pape Augustino: & non solum Papa pater est, sed & frater: & ideo fraternè corrigi potest. De quo videatur Magister Ioannes Gerson Cancellarius Parisiensis, parte j. tract. Quomodo & an liceat in causis fidei à summo Pontifice appellare, seu eius iudicium declinare. Et aliàs multa de Papa & eius potestate scribit, & c. qui & absque mendacio vel adulatione potest appellari sanctissimus, etiā si sit nequissimus, potest adorari cultu dulciæ vsque ad oscula pedum: & ita de reliquis honoribus, vt idem Magister Ioannes Gerson scribit parte j. de potestate Ecclesiastica, consideratione xj. in fine. Oportet autem vnum esse Papam, vt idem vult in libello de auferibilitate Papæ ab Ecclesia. Et aliàs multa de Papa & eius potentia & iure in operibus suis scribit Magister Ioannes Gerson Cancellarius, & c.

PARABOLA siue parabole dicitur Græca paraboli, & venit à parabollo, quod est assimilatio. Est autè parabola sententia habens obscuram similitudinem, secundum Thom. prima parte qu. j. artic. x. Et super Esa. 14. idè ait, Parabola est sermo similitudinarius qui aliud dicit, & aliud significat. Et Ioannes Craffonus ait, paraboli, idem est quod comparatio. Et vt scribit Iacobus de Valètia Psal. 77. Parabola siue prouerbiū non ponitur gratia sui, sed alterius. Nam prouerbiū dicitur quasi pro alio verbū. Et parabola dicitur à para, quod est iuxta, & bole, sententia, quasi iuxta sententiam alterius. Item parabola nil aliud est nisi propositio alicuius rei gestæ, vel tanquam gestæ pro aliqua veritate similitudinariè exemplariter inferenda, & sic semper ponitur pro alio. Et quia tota sacra scriptura veteris testamenti non posita est gratia sui, sed in quantum figurabat mysteria noui testamenti: ideo dicuntur parabola & propositiones, quæ permixtæ sunt in veteri testamento, ad inferendum mysticè & propheticè conclusiones & veritates Euangelicas: & ideo sicut totum vetus testamentum nil aliud est nisi quædam parabola & propositiones præmissæ ad inferendum & figurandum legē Euangelicam: ita tota lex Euangelica nil aliud est, nisi quædam veritas & conclusiones illatæ ex mysteriis & scripturis legis veteris. Nam sicut veritas cōclusionis continetur virtualiter & confusè in propositionibus præmissis, sed post illationem patet veritas distinctè in conclusione: vt patet j. Posteriorū. Ita veritas Euangelica cōtinebat virtualiter & incōfuso in lege veteri, sed post aduentū Christi patuit illa veritas distinctè per Christum in Euangelio. Et sic tota lex vetus nil aliud est, nisi parabola & propositiones respectu Euangelij. Et sic Ecclesia catholica, & quilibet fidelis, quādo legit scripturā veteris testamenti, non legit gratia sui, sed ad mysterium & ad prophetiā, prout figurat veritates legis Euangelicæ: aliter intelligentia veteris legis non est vera nec Catholica, quia veritas eius est Euangelium, hæc Christophopolitanus Episcopus vbi supra in prologo super Psal. tract. j. c. ij. & c.

PARADISVS Græca dicitur est. Nam parádeifos pomariū significat. Vnde & poma illa paradisa vocantur à situ, quod ferè in omnibus pomariis inferantur odore, sapore quæ insignia. Et est triplex, scilicet terrestris, celestis, & spiritualis, id est visio Dei, vt vult S. Tho. prima parte. qu. c. ij. arti. j. & ij. qu. clxxv. art. iij. Et vt idem ait secunda secunda, qu. lxxxiiij.

artic. iij. Paradisus terrestris est locus corporeus in oriente, vt in nobilissimo loco, & interpretatur hortus. Estque locus conueniens habitationi humanæ, quia habet aerem temperatum & tenuissimum, & plantas semper floridas, vt idem dicit Tho. parte j. q. c. ij. ar. ij. Paradisus coporalis (vt scribit Gabr. di. xvij. q. ij. lib. ij. est locus deliciarum & amœnitatis, & quantum ad beatos est cælum empyreum, quantum ad viatores est locus amœnus in partibus orientis constitutus. Vide latius Gabriel ibi & san. Bona. dist. xvij. in dubiis literalibus lib. ij. Videantur & pulchra apud Cortesium lib. ij. dist. v. suarum sent. Damasc. ait: Diuinus paradysus, est Dei manibus in Edon plantatus, gaudij & exultationis vniuersæ proutarium. De hoc coporalis paradiso dicit S. Isido. xliij. Etymol. capi. iij. Paradysus est locus in orientis partibus constitutus, cuius vocabulum ex Græco in Latinū vertitur hortus. Porro Hebraicè Edō, quod in nostra lingua delicia interpretatur: quod vtrumque iunctum facit hortum deliciarū. Est enim omni genere ligni pomiferarum arboris confitus, habens etiam lignum vite: non ibi frigus, nõ estus, sed perpetua aeris temperies: è cuius medio fons prorumpens totum nemus irrigat. Diuiditurque in quatuor nascentia flumina, cuius loci post peccatum hominis aditus interclusus, septusque est: vndique romphea flammea, id est muro igneo accinctus: ita vt eius cum cælo penè iungatur incendium. De hoc loco Beda dicit, quod pertingit vsque ad lunarem circulum. Vnde neque aqua diluuij illic peruenerunt. Et Magister hunc vult in orientali parte esse lago interiacente spacio vel maris vel terræ, quam incolunt homines. Vnde quod dicitur platurus à principio, antiqua trāslatio habet ad orientem. De quo latius videre poteris apud Gabr. vbi supra, & Scotum distinctio. xvij. lib. ij. Videatur & Iacob. de Valent. Psal. 71. in fine. qui ait conclusio. j. quod paradysus deliciarum vnde Adam fuit expulsus, est assignanda in illa parte australi ultra mensam solis, & ambos tropicos. Plura ibi de paradiso scribit. Dicit autem Gabr. quod illè locus sit nobis occultus & ignotus, nec aliquis cosmographus hunc locum inuenit, nec scriptura canonica situm eius certificat, quamuis dicat paradysum esse regionem temperatam ad orientem circa mediā regionem collocatā. Vide latius eum & Cortesium vbi supra. Et paradysus est duplex, secundum quod duplex est fruitio, vt infra dicitur.

PARADISVS spiritualis dicitur per allegoriam, pro statu animæ triumphantis ac militantis Ecclesiæ. Et (vt dicit S. Bona. dist. xvij. in dub. litera. lib. ij.) Paradysus spiritualis dicit statū vel quietē & amœnitatem deliciarum spiritualium, & iste potest esse secundum duplicem statum, scilicet Ecclesiæ triumphantis, & ecclesiæ militantis. Vnde paradysus spiritualis duplex est siue dupliciter dicta. Vna est in Ecclesia militante, altera in Ecclesia triumphante. Vnde illa quæ dicuntur in Gene. de paradiso spirituali, exponi possunt metaphoricè, vt loquitur sanct. Bonauent. secundum vnam positionem. & idem sanct. Bonauent. dist. xx. lib. iij. circa explanationem textus dicit, quod paradysus vno modo dicit statū fruitiois. Alio modo dicit locum aptum & idoneum. Et ille locus duplex est, secundū quod fruitio est duplex. Quædam per speculum & imperfecta, & tali competeat paradysus terrestris, quoniam locus est terre

terrenus, tamen quietus, eleuatur. Quædam est frutio plena, & hæc est in patria, & huic competit locus supercælestis.

¶ **PARADISVS** cælestis capitur pro visione Dei, vel pro beatitudine regni cælestis, quæ nõ sine visione est, vt scribit Gabr. lect. 67. canonis. Vbiunque enim homo sit deũ tamẽ Deũ apertẽ videat, potest dici in paradiso esse. De quo dixit Christus ad latronem Luc. 23. Amen dico tibi, hodie mecũ eris in paradiso. Hæc cælestis paradiso clausa est per peccatum, & per Christi passionẽ aperta est ianua cælestis paradisi, vt vult san. Bona. d. 18. q. vlt. lib. 3. Hinc est quod per meritum Christi patuit nobis ingressus in cœlum. De hac cælesti paradiso loquitur Gerson parte iij. serm. de omnibus sanctis, qui incipit, Regnum cœlorum vim patitur. q. j. Paradiso, inquit, est clarẽ videre deum facie ad faciem, eũ summẽ amare, & de visione & amore eius ineffabiliter lætari, absque quacumque inuidia, habere perfectam securitatem sic perpetuò permanendi. Per quod patet hominem posse esse in paradiso absque hoc, vt sit superius in cœlis, sicut fuit de latrone. Patet etiam paradiso non esse in comedendo, in bibendo, aut in luxuriando, quemadmodum dicunt Saraceni: talis enim paradiso potius spectaret ad mutas bestias, quàm ad homines, &c. Regnũ enim dei non est esca & potus. Gerson, &c. Et paradiso cælestem duab⁹ vitibus acquirimus, gratia videlicet, & veritate, vt scribit Iaco. de Valen. Psa. 83. Gratia est virtus sacramentorũ quia purgamur à peccatis, & diuina mur & præferuamur, & pœnitentiã agimus, Veritas autẽ est fides articulorum & intelligentia legis diuinæ. In omnibus autẽ quę scriptura tradit de paradiso (vt dicit Gabr. d. 17. li. 2. ar. 2. cõclu. 1.) est profundamõ tenẽda veritas historię, & de super spiruales expositiones fabricandæ, &c.

¶ **PARAPHERNA** Græcũ est parápherna vnde paraphernalia bona dicuntur à iure consultis, quæ cũ que præter dotẽ fœminis spõsis dantur, à parã præter, & phernã dos, multi tamen imperiti parapherna dicunt. Vide & in dictione, *bona coniugatorum*, &c.

¶ **PARS** sunt in quas materialiter diuiditur totũ, secundũ S. Tho. q. xc. ar. j. Et est triplex pars, scilicet integralis, subiectiua, & potẽtialis. Et similiter totũ triplex, scilicet integrale, vniuersale & potestatiũ secundũ S. Tho. prima parte. q. 76. ar. viij. & ij. q. xlvij. de quo vide Gabr. d. xxxij. ar. ij. li. iij. Pars integralis, quæ intrat constitutionem totius, sicut paries domus. Pars subiectiua est inferius cõtentũ sub superiori, vt species respectu generis. Pars potẽtialis est, quæ nõ recipit predicationẽ totius, sed aliquid de potentia, siue perfectionẽ totius participat. Sic dici posset, quod anima scẽtitiua est pars potẽtialis animæ intellectuẽ. Nam anima intellectuã dicitur tota anima, eò quod in ipsa omnes potentie animę cõgregantur. Et anima scẽtitiua in brutis dicitur pars potẽtialis animæ intellectuẽ quia aliquid perfectionis animę intellectuẽ, scilicet vitam cognitiã participat, sed nõ intellectuã. Sic secundum hũc modum assignãtur tripliciter partes in virtutibus. Primò integrales, cũ scilicet ponitur pars alicuius virtutis, illud quod requiritur ad perfectionẽ eius, vt dum ad perfectionem virtutis plures requiruntur conditiones, id quod respicit vnã conditionalem, vocatur pars integralis. Sic Tull. Cicero, ponit memoriam præteritorum, intelligentiam præsentium, & prouidentiam futurorum par-

tes prudentiæ, quia prudentia innitur experiẽtia, quæ colligitur ex memoria præteritorum, & cognitione præsentium, ex quibus sumitur prouidentia futurorum. Secundo modo partes subiectiua, quę sunt species contentæ sub vniuersali, & illa solæ partes subiectiua recipiunt prædicationem totius, licet vna pars de alia non prædicatur, tamen de singulis prædicatur totum, sicut genus de specie. Sic partes prudentiæ sunt species eius, sicut prudentia politica, prudentia iconomica, prudentia ethica siue monastica. Tertio modo partes potẽtiales, quę sunt virtutes participãtes aliquid de modo qui principaliter & perfectẽ inuenitur in aliqua virtute. Et sic Physi. Dial. Rethor. ponuntur partes potẽtiales prudentiæ, pro quanto participant aliquem modum eius. Et generaliter omnes artes & disciplina, eò quod de omnibus his ordinat prudẽtia, à quibus & quantum sunt addiscendæ vel exercendæ. i. Ethi. hęc Thomas. Vide latius Gabr. vbi suprã.

¶ **PARS** alicuius accipitur adhuc dupliciter, vt scribit Gabr. di. xvj. q. j. ar. j. lib. iij. Vno modo pro termino primę impositionis. Et sic dupliciter, Vno modo largẽ pro eo ex quo res constituitur, vel quod ad rei conseruationem vel naturalem operationem requiritur. Et hoc modo etiam humores in corpore humano existente, scilicet sanguis, cholera, melancholia, plegma dicuntur partes hominis. Et potentia animæ etiam apud eos qui dicunt eas esse distinctas ab anima, dicuntur partes animæ. Vnde iij. de anima ait Phoso. De partibus autem animæ, &c. per partes intelligit animæ potentias, vt vult Gabr. vbi suprã. & etiam di. xv. q. vnica. li. iij. Etiam quandoque ea quæ habent ordinẽ vel adiunctionem ad aliquid dicuntur partes eius, & sic san. Tho. ij. ij. virtutes adiunctas principalibus dicit earũ partes potẽtiales. Alio modo accipitur magis propriẽ pro illo ex quo res composita realiter constituitur. Et hæc duplices. Quædam essentialis, quæ se habet, vt actus & potentia, & sunt materia & forma composita substantialis. Quædam sunt integrales, ex quibus totũ integratur, eiusdem rationis cum toto, vt sunt mēbra animæ alis & partes graduales formę intensibilis, & partes quæ titatiua rei extensæ, sic est terminus primæ intentionis, sed pro termino secundæ intentionis terminus inferior dicitur pars sui superioris, & hæc dicuntur partes subiectiua. Hoc modo species sunt partes generis, & indiuidua specierum, sic homo, bos, leo, &c. sunt partes animales, de quo in logica differitur. De ratione partis capiẽdo pro termino primæ impositionis, sunt duo, vt scribit Gabr. distin. vj. q. ij. li. iij. Primũ, quod realiter distinguitur ab eo cuius est pars. Nihil enim est pars sui ipsius. Et propter hoc licet anima replicetur sub partibus corporis tamen anima in pede non est pars animæ informãtis totũ corpus: quia anima quæ est in pede, est eadẽ quæ est in capite, manu & toto corpore. Secũdo requiritur quod ipsa sic cũ alia cõponat siue integret totum id secundũ primũ & propriissimũ idẽtitatis modũ. Sic scientia nõ est pars animę, quia siue asit animę siue nõ, anima semper est eadẽ, & in nullo substãtialiter mutata. Primũ, deitas nõ est pars Christi aut verbi, quia est eadẽ realiter verbo. Itẽ natura humana nõ est pars Christi, quia nõ est pars verbi. Christus autẽ & verbũ idẽ sunt. Nõ igitur humanitas neq; diuinitas est pars Christi. Ex quo sequitur quod licet Christus subsistat in duabus naturis, diuina, & humana, nõ tamen cõponitur ex eis. Et hoc patet per Damasc.

Damas. li. iij. c. iij. dicentẽ in cõuertibiliter, & in alterabiliter. Vnitæ sunt adinucẽ duæ naturæ, neque natura diuina excedente à propria simplicitate, neque versa humana in deitatis naturã, neque ex duabus vnã facta composita natura. Vide latius Gabr. vbi suprã, & Magistrum distin. vij. lib. iij. Vide ad hoc sanct. Bonauen. in dub. lit. di. vij. lib. iij.

¶ **PARS**, aliquid esse ex parte dicitur dupliciter, secundum S. Bona. Vno modo, quia deficit à perfectione alicuius perfecti, ad quod habet quãdam dispositionẽ per quã est in potẽtia ad perfectiorẽ, sicut qualitas remissa est in potẽtia ad qualitatem intẽsam. Alio modo, quia deficit à perfectione alterius ad quod est dispositio quãdã cũ sui oppositio ne, sicut tepidũ ad calidũ. Est enim tepidũ dispositio ad calidũ, & tamẽ opponitur calido, quia idem nõ est calidũ & tepidũ, & intrate caliditate, expellitur tepiditas. Primo modo charitas viæ dicitur esse ex parte. Et quod sic est ex parte nõ tollitur in patria, sed perficitur. Secũdo modo, fides, & spes sunt ex parte, & quod sic est ex parte, tollitur in patria. Et secũdo modo loquitur Apostolus cũ ait, Cũ venerit quod perfectũ est, euacuabitur quod ex parte est, sed neque fides infusa neq; acquisita manet cũ aperta visione in patria. Et idẽ dicitur de spe. Charitas verò quæ viatori infunditur, eidẽ numero in beatitudine conseruatur. Dicit enim Apostolus: Charitas nõquã excidet, & etiã quia nullã includit imperfectionẽ, probabile tamen est charitatẽ acquisitã viæ, in patria nõ manere. Nã charitas viæ si cut dicitur de fide & spe, essentialiter includit imperfectionem repugnantem patriæ. De istis latius perquirito apud Gabr. di. xxxj. q. vnica. lib. iij.

¶ **PARTES** aliquotæ dicuntur quæ aliquoties sumptæ reddunt numerũ suum essentialẽ, vt sunt j. ij. iij. quæ constituunt numerum senarium. Item centenarius componitur ex partibus aliquotis, & non aliquotis, & ideo est imperfectior, denarius autem est perfectissimus, ad quem stat resolutio omnium numerorum, & dicitur limes primus, centum autem est limes secundus. Brulefer distin. j. parte ij. qu. iij. lib. iij.

¶ **PARTES** proportionales siue eiusdem proportionis partes dicuntur, quorũ talis est proportio primæ ad secundã, qualis secundæ ad tertiam, & sic cõsequenter; vel vbi talis est proportio prioris ad sequentem, qualis est sequentis ad sequentẽ, vt si continuum diuidatur in duas medietates, & secundã medietas iterũ in duas. Et sic cõsequenter suo modo dicatur de diuisione secundum quamcunque proportionem multiplicem. Et cuiuslibet continui in finitæ sunt partes proportionales siue eiusdem proportionis distinctę, quarum nulla est pars alterius, infinitæ dico sine cathogorematicæ. Item nõ datur vltima pars continui secundum diuisiones in partes eiusdem proportionis, datur tamen vltima pars secundum diuisiones in partes eiusdem quantitatis. Gabr. di. j. qu. iij. lib. ij. & multa ibidem de partibus proportionalibus.

¶ **PARSIMONIA** vt scribit Paulus Cortes. lib. 3. sentent. di. viij. est victus moderatrix, vel parsimonia est qua animi honesti, & utilis causa, ne dispendiũ faciant, & bona sua opum nomine vel facultatum appellata, inutiliter in honeste quæ consumant, sed tueantur atque custodiant, prudenter considerãt, cuius cõtrarium est luxuria seu luxus, & bonorum suorum dilapidatio. Videturque parsimonia à fru-

galitate differre, quod parsimonia est generalius quoddam, frugalitas verò propriẽ cibis, potusq; mentis frugi, ac bene compositæ moderatio, cuius cõtrarium est voracitas. Frugalitas secundum Cic. cõplectitur fortitudinem, iustitiam, prudentiã. Et dicitur parsimonia à parco, quod parsi habet in præterito, quod idem est quod abstinere. Sed quãdo habet pepercit, significat ignoscere, concedere, indulgere, de quo alias. Accipitur itaque parsimonia pro moderatione sumptuum, & parcitate; hoc est cõseruatione rerum. Hinc parcus qui frugi est, & sumptibus parci, & parcitas, quæ idẽ est quod parsimonia.

¶ **PARVIFICENTIA** est vitium oppositum magnificentiæ, & est circa magnos sumptus, ideo est minus vitium quàm illiberalitas, secundum beatum Tho. ij. ij. qu. cxxxv. art. j.

¶ **PARVULVS**, vt notat Brulef. di. iij. quæst. xij. lib. iij. potest capi quadrupliciter. Primo modo dicitur paruulus per carentiam iniquitatis. Vnde Apostolus. Malitia estote paruuli. Christus hoc modo erat paruulus in cruce sicut in vtero matris sue virginis gloriosæ: sic paruula erat virgo gloriosa quãdo cõcepit Christum sicut erat quãdo concepta est in vtero matris sue. Item Ioan. Bapti. erat magis paruulus quãdo baptizauit Christum, quã quãdo fuit conceptus, quia conceptus fuit in originali peccato. Impossibile quoq; est aliquẽ hominẽ saluari de potentia Dei ordinata, nisi sit paruulus, capiẽdo paruulum pro carentia iniquitatis. Secũdo modo capitur paruulus pro carẽtia elationis, & isti sunt humiles, & de istis dicebat Christus Mat. 28. Sinite paruulos venire ad me. Et iterum. Nisi quis humiliauerit se sicut paruulus iste, nõ introibit in regnũ cœlorum. Et quicumq; humiliauerit se sicut paruulus iste, hic maior est in regno cœlorum, Mat. 18. Nõ præcipitur Apostolis vt inquit Hiero. in ome. vt ætatẽ habeant paruulorum, scilicet vt innocentiã, & animi puritatem, &c. Tertio modo capitur paruulus per carentiam discretionis, & est homo qui nunquã vsus est libero arbi. vt sunt parui & immediatẽ nati, & etiã quantumcunq; magni in quãtitate, qui nunquam habuerunt vsũ liberi arbitri. vt sunt fatui & furiosi. Quarto modo capitur paruulus per defectum perfectæ quantitatis, & sunt illi qui nondum attigerunt xxv. annum, quia secundum Philosophum vsque ad illam ætatẽ possunt crescere. De paruulis non parum multa scripsit Gerf. part. ij. & quomodo ad Christum sunt trahẽdi, & quod apti sunt ad accipiẽda bonorum studiorum exordia, quando nondum falsas opiniones altiũ inbiberunt, quando nondum radicatus hærent perniciosæ adinventiones in eis, & de scandalizantibus paruulos: & multa quæ apud Gersonem lector diligens, & curiosus legere poterit.

¶ **PASCHA** capitur multis modis (vt habet Rich. d. xj. art. ij. q. iij. lib. iij. in solu. argu.) & S. Bona. eadẽ di. ar. ij. q. j. Innocen. & Alex. & Gabr. lect. xxxiiij. canon. & Gerson parte iij. in serm. de cœna Domini, secundum illos quandoq; accipitur pro hora immolationis agni typici. Vnde Luc. 22. Appropinquabat dies festus azymorum, qui dicitur pascha. Glo. pascha dicitur solus dies in quo agnus occidebatur ad vesperum, id est xiiij. luna primi mēsis. Quandoque accipitur pro agno paschali typico. Vnde Luc. vbi suprã. Venit autem dies azymorum in qua necesse erat occidi pascha. Vnde Mat. Lexic. Theol. O

26. Vbi vis paremus tibi comedere pascha. Quandoque accipitur pro vero agno paschali, qui est Christus Dominus. 1. Cor. 15. Etenim pascha nostrum immolatus est Christus. Quandoque pro die festo azymorum, quae fuit. xv. post aequinoctium vernale. 10. 13. Ante diem festum paschae sciens Iesus. Quandoque accipitur pro cibis paschalibus, panibus, scilicet azymis, quibus vescabantur tempore paschali, qui per septem dies comedebantur à Iudaeis. De quo Exod. 12. Primo mense. xiiij. die mensis ad vespere comedetis azyma usque ad xxj. eiusdem mensis vespere. Et sic accipitur Ioan. 18. Non introierunt praetorium ne contaminarentur, sed manducarunt pascha. Et secundum Alexan. refert dicere diem paschae, & diem festum paschae, nec sunt idem, ut patet ex lege. Dies enim paschae est. xiiij. luna. dies festus paschae. xv. luna. Vnde Levit. 23. Mense. x. xiiij. die ad vespere paschae Domini est, id est pascha. Et xv. die mensis huius solennem azymorum Domini est. Et ita ante diem solennem paschae, quae fuit luna xv. facta fuit coena Domini, id est, xiiij. luna ad vespere, & c. dicimus autem pascha, & pascha, atis, quod plane nomen hebraeum esse ac transitum significare docet Hiero. sic inquit: Pascha quod hebraice dicitur pascha, non à passione ut plerique arbitrantur, sed à transitu nominatur, vel à transitu filiorum Israel à Pharaone, vel eò quod exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum, pertransierit, nec percussit eos. Augu. A diligentioribus & à doctioribus inuentum est, quia pascha hebraeum verbum est, & non interpretatur passionem, sed transitum, per passionem enim transit à morte ad vitam, & fecit nobis viam credentibus in resurrectione eius ut transeamus & nos de morte ad vitam. Sic enim Dominus ipse ait: Qui credit in me, transit à morte ad vitam. Et à pascha venit paschalis & paschale, quod ad pascha pertinet, ut paschalis dies, agnus paschale sacramentum. Paschales verò oves, quasi pascales dicuntur.

¶ **PASSIO**, perturbatio, affectus & affectio, Graece pathos dicitur. A Neotericis verò auctoribus Ecclesiasticis, passio vsurpatur pro anima vel corporis morbo. Sunt autem quatuor praecipue passiones. Duæ à bonis, gaudere, scilicet, & cupere seu sperare. Latitia, de praesenti est: spes, de futuro bono. Duæ à malis, dolere & timere. Dolor, de praesenti: Timor de futuro malo. Passio sumitur multifaria. Vno modo generaliter pro acquisitione vel deperditione alicuius formae, aut inceptio, vel desinitio ne alicuius rei: quomodo subiectum quodlibet adquirendo formam, aut perdendo adquisitam. Similiter omne quod generatur aut corrumpitur, dicitur pati. Secundo modo accipitur strictius pro quacunque inclinatione rei in aliquod adquirendum vel conservandum siue sit inclinatio naturalis indistincta à potestate, siue distincta, siue rei superaddita. Et sub hac generalitate loquitur de passione Gerson Cancellarius Parisiensis in suo tractatu de passione animae: & sic non semper distinguitur à potestate inclinata: sic etiam naturalis instinctus, qui nihil superaddit naturae, dicitur passio. Tertio modo accipitur ut distinguitur contra potestatem & habitum, ita accipit Philosophus 2. Ethic. pro forma aliqua in potestate appetitiva, nata regulari ratione recta ad hoc ut sit recta. Sic tripliciter capitur. Vno modo generaliter pro qualibet huiusmodi forma potentiae appetitivae, siue sit actus elicitus, siue qualitas

actus elicitus consequens, ut delectatio vel tristitia, siue appetitus sit sensitivus, siue intellectivus. Secundo strictius pro huiusmodi forma appetitus sensitivi. Et sic excluduntur passiones partis intellectivae. Tertio modo strictissime pro solo actu elicito appetitus sensitivi, & sic excluditur qualitas sequens huiusmodi actus. Et ita videtur accipere Philosophus 2. Ethicorum ca. 5. cum dicit, delectationes & tristitias sequi passiones. Quidam magis restringentes vocabulum accipiunt pro actu elicito intentione vehementer ad actum exteriorem impellente. Et illo modo actus remissus non dicitur passio, nec habens actus remissos, dicitur passionatus. sed qui tales habet intensos. Prima acceptio vltimarum trium satis communis est: & secundum hanc potest sic describi, ut habet Gabr. dist. xxiiij. quaestio. j. art. j. lib. ij. Passio est forma vel qualitas distincta à cognitione existens subiectivè in potentia operativa requirès cognitionem actualem ad suum esse existere. Per primum excluditur omnis cognitio actualis siue sensitiva siue intellectiva. Per secundum excluduntur omnes habitus cognitivi: quia illi non inhaerent potentiae appetitivae, ut talis est. Per tertium excluduntur omnes habitus appetitivi in sensu vel voluntate, imò generaliter omnes habitus qui possunt esse sine actuali cognitione: ut in dormiente. Ex quo sequitur quod omnis actus appetitivus tam sensitivus quam intellectivus, hoc est, omnis sensualis appetitio, & omnis volitio actualis, etiam delectatio vel tristitia consequens in appetitu sensitivo, vel in voluntate, est passio: patet ex descriptione. Quod actus eliciti appetitus sensitivi sint passiones, ostendit Philosophus cum dicit, Dico passiones quidem concupiscentiam, iram, timorem, audaciam, gaudium, amicitiam, odium, desiderium. Haec autem sunt actus appetitus sensitivi, quos consequuntur delectatio, vel tristitia: ut ibi dicit Philosophus. Vide latius Gabr. vbi supra. Et quicquid est in potentia appetitiva praeter habitum, est actus aut delectatio, vel tristitia consequens actum, & per consequens passio: quia vniuersaliter quicquid est praevium delectationi, vel tristitiae secundum Philosophum, est passio: nec cognitio est passio, sed praevia passioni, & causa eius partialis: quae cum potestate causat passionem, & c.

¶ **PASSIO** secundum Damascum est motus appetitivus virtutis sensibilis in imaginatione boni vel mali. Et Eustratius, est motus appetitus sensitivi in phantasia boni vel mali. Et accipitur motus pro inclinatione actuali, qua appetitus actualiter tendit in bonum prosequendum, aut in malum fugiendum, aut in adepto bono quiescendum. Vide latius Gabr. vbi supra. Itē passio capiendū, tertio modo potest sic diffiniri, passio est actus elicitus appetitus sensitivi requirens cognitionem praeviam ad sui existentiam, Et sic per primum actus elicitus excluditur delectatio & tristitia, per secundum habitus, & c.

¶ **PASSIO** secundum Gersonem par. iij. trac. de passionibus animae, sic diffinitur. Passio est inclinatio quaedam vel coaptatio seu similitudo & convenientia derelicta ab agente in passum, per quam trahitur quodammodo ipsum passum ad agens aut eidem coaptatur vel assimilatur & refugit contrarium, ut homo affectus per amorem ad aliquid inclinatur ad illud. Et si non habet desiderat seu concupiscit ipsum. Et si adipiscitur quiescit, & delectatur in eo: odit verò contrarium & abhorret approximationem eius, & si ei coniungitur, dolet seu tristatur. Et haec sunt

sunt sex passiones, tres respectu boni simplicis, & tres similiter respectu mali: amor, concupiscentia, delectatio, odium, fuga, dolor vel inquietudo. Et (ut idem ait) passiones in omnibus animalibus brutis censendae sunt bonae & pulchrae: ut audacia & animositas in leone & gallo: ira, in tigride & apro, voluptas, in porco, hirco & passere: timiditas, in lepore & oue: fraudulentia, in vulpe: adulatio, in cane: superbia, in equo: tristitia melancholica, in catto: avaritia, in cornice. Iste passiones neque malae sunt, neque deformes in genere moris, cum ipsis animalibus desit libertas arbitrii, in qua fundatur ratio laudis vel vituperij. Passiones verò animales in omnibus viatoribus sunt, ut plurimum vituperabiles & malae & turpes, quare & ab eodem Gerson parte iij. serm. ad regem Francia pro iustitia comparantur tyrannis. Homo namque (ut idem dicit supra parte iij.) cum sit natura rationalis, ipse factus est ut discerneret inter bonum & malum, & ut magis bonum magis diligeret. Cōstat verò Deum esse summum bonum, ordinatus est igitur homo ad cognoscendum & diligendum Deum, in quo stat sua iustitia, sua bonitas & gloria. Sed omnium istorum ac similium videmus in hominibus contrarium propter passiones corporis, quae trahunt animam ad delectationes sordidas & malas. trahunt in terrores & superstitiones infanias: trahunt magis ad operationes corporis, quam ad operationes virtuosas, trahunt ad obligationem, ignorantiam, inquietudinem: trahunt ad afflictiones, ad rebellionem, ad poenam & mortem plus quam in brutis, & in iustis saepe plus quam in iniustis, & hoc factum est ex culpa per ingratitude contra Deum perpetrata. Sunt igitur passiones illae vituperabiles, quia tollunt obedientiam, sunt & malae & turpes tanquam priuatae in homine ex vitiosa radice modum, specie & ordine praeveniunt, quippe in iudicio rationis, quod oportet subsequi, turbant, ligant, atque tyrannizant dominium rationis, ita ut nimis sentiat homo illam sententiam: Corpus quod corrumpitur, aggravat animam. Et illud, iugum graue super filios Adam. Haec Gerson. Et quia notanda non omittere volui. Plura alia scribit Gerson de passionibus vbi supra, & alia. Sunt autem multae passiones animae (ut habet Magister dist. xxxvj. li. ij.) allegant auctores. Et post hos scribit fan. Bona dist. xxxvj. q. ij. li. ij. quae non sunt solum poenales, verum etiam culpabiles, sicut ira & invidia. Licet autem huiusmodi passiones peccata sint, non tamen sunt peccata in quantum passiones, sicut idem Augustinus dicit & habetur in litera, quia insunt nobis à natura. Dicitur autem 2. Ethic. quod propterea quae insunt nobis à natura nec laudantur, nec vituperantur. Omnis autem passio in quantum ipsam aliquis patitur, non est peccatum, sed huiusmodi passiones peccata sunt ratione inordinationis voluntatis coniunctae, vel antecedenter vel consequenter. Propter quod notandum quod est passio illata ab extrinseco, & circa hanc non consistit meritum nec demeritum, nisi in quantum à voluntate respuitur vel acceptatur. Vnde occidi pro Christo non est meritum, nisi in quantum voluitur est ab eo qui occiditur. Vnde proprie loquendo in talibus passionibus non est quid meritorium, sed sufferentia passionis. Est & alia passio quae ortum habet ab intrinseco. Et haec dupliciter potest oriri, quia quaedam oritur ex corruptione naturae, quaedam verò ex conversione voluntatis liberae. Et illa quae oritur ex corruptione naturae, in duplici differentia est, quoniam natura cor-

rupta est vitiosa corruptione per concupiscentiam, & corrupta est corruptione poenali per mortalitatem inflatam. Illae igitur passiones quae oriuntur ex corruptione naturae, ut est corrupta poenali corruptione, tenent rationem poenae tantum, ut fames & sitis. Illae verò quae oriuntur ab ipsa, ut est corrupta corruptione vitiosa, non tantum habent rationem poenae sed etiam culpae, sicut sunt inordinatae affectiones animae quae consurgunt ex morbo concupiscentiae, & tales sunt passiones irae, & invidiae, & cōsimiles. Secundum autem quod huiusmodi passiones animae oriuntur ex voluntatis conversione, ad aliquod bonum amabile, sic secundum quod voluntas habet converti dupliciter, passiones huiusmodi sunt in duplici genere. Voluntas enim aliquando convertitur ad bonum simpliciter, & tunc delectatur, & odit quod aduersatur illi bono, ut pote peccatum, & hoc modo passiones inde surgentes sunt iustae & meritoriae. Convertitur etiam aliquando voluntas ad bonum proprium & ad bonum, ut nunc, & tunc passiones quae inde consurgunt, culpabiles sunt & malae, sicut & voluntas à qua oriuntur, sed non habent plenam rationem mali & culpae nisi quando voluntate consummantur, ut pote quando aliquis vult irasci, vel etiam vult contristari. Et sic patet quod huiusmodi passiones animae peccata sunt, & in quantum oriuntur ex corruptione concupiscentiae, & in quantum ortum habent ex inordinato amore voluntatis deliberativae. Haec Bona. Assipulatur Gerson in regulis moralibus de superbia & vana gloria, qui ait: Passio naturalis, ut ira: amor, gaudium, odium, invidia, fames, sitis, delectatio, desiderium, & similes si fiant absque omni consensu, nullum peccatum sunt. Si verò cum consensu, sed non ex consensu, inter venialia deputantur. Similiter de actibus rationis tam in portione superiori, ut est blasphemia, quam inferiori, ut appetitus vinctus diceretur. Gerson. Et passiones infirmitates animae dicuntur. Vnde Rich. dist. xxij. q. vltima. li. ij. dicit quod infirmitas animae dicitur vel fragilitas, quando ex concupiscentia vel passione anima inclinatur ad intensius volendum aliquid. Vnde passiones sunt infirmitates animae: ut dicit Tullius lib. 4. de Tusculana. & talis infirmitas saepius est causa peccati, secundum Isidorum lib. ij. de summo bono. cap. xvij. Quoniam anima est infirma, quando vincitur per concupiscentiam, ut inclinatur ad intensius volendum aliquid inordinatè. Idem quoque dicit quod gravius sit peccare ex industria quam ex infirmitate. Passio itaque quandoque alleviat peccatum (ut idem ait Richa. circa literam eadem dist.) quod gravius est peccatum ex infirmitate quam ex ignorantia, quia ceteris paribus plus excusat ignorantia, & per consequens plus attenuat quam infirmitas, & quod ignorantia plus tollit de ratione voluntarij. Nam tollit cognitionem particularium, circa quae consistit operatio bona vel mala, nisi esset tanta infirmitas vel fragilitas, & tam parua esset vel voluntaria ignorantia quod plus excusaret infirmitas quam ignorantia. Oportet insuper inter doctrinas de passionibus animae hoc specialiter attendere, ut scripsit reliquit Gerson part. iij. super Cantica canticorum. symphal mate. j. consideratione, quod apud Theologos amplior est acceptio passionum sicut amoris vel amationis, & consequentium inde quam apud Aristotelem naturalis habeat traditio. Ipse enim nullas nisi in irascibili & concupiscibili sensuali censuit proprie reponendas esse passiones, sicut nec in Deo vel angelo.

lis. Nos autē sequētes August. cum ceteris Theologis, ponimus omnia nomina passionū nedum in ratione humana, nedū in eius mēte & spiritu, nedum in angelis & beatis, sed in ipso Deo glorioso, omni tamē imperfectione seclusa. Dicimus enim Deum delectari & gaudere sicut & beatū esse. Gerson. Et passiones sunt familia in regno animæ, vt vult Hugo de regno animæ, &c.

PASSIONES quædā sunt corporales, quædā naturales seu animales, quædā spirituales. Passiones corporales sunt pœnæ inflictæ corpori, vel supplicia, tormenta, quibus corpus patitur, torquetur & cruciatur, sicut fuerunt passiones martyrum quæ & martyria vocant. De passionibus animalibus siue sensuibus & naturalibus dictū est supra. Et passiones sensuales secundum Gersonem tractatu vj. super cantico gloriolæ virginis, quæ non ex iudicio rationis proueniunt, sed quadam naturali necessitate sunt sensibus impressæ, non sunt sic dicendæ passiones humanæ, sed animales: sunt ob hoc impertinentes ad laudē vel vituperiū prout tales sunt. Dicuntur ideo per Cassianū bona vel mala media, quibus vti contingit bene vel malè per liberum arbitrium. Hæc Gerson. Et vt idem dicit tractatu de passionibus animæ, ponēs regulā de bonitate vel malitia morali passionum. Dum enim passiones regi debent ratione, nec reguntur: Illæ tunc iudicandæ sunt, aut criminaliter, aut venialiter malæ. Nam sensualitas in homine participat de voluntario in hoc quod ordinata est ad rationem, quam dū renuit audire, peccat & turpis est: dum ratio habet liberum arbitrium suum: hoc dicitur propter infantes. Gerson.

PASSIONES spirituales, dicuntur spirituales affectiones: hæc magis attendendæ sunt animæ ad deotionem vocatæ quàm sensuales: vt illas adipisci & secundum eas affici mereatur, vt vult Gerson parte tertia, tractatu de passionibus animæ: consideratione xij. Et quoniam vt ipse dicit nominum grandis est sæpē penuria, quorum nihilominus institutio libera est, transferamus deinceps passionū animalium, de quibus Philosophi tractauerunt ad affectiones huiusmodi spirituales: quales habet anima, dum contemplantans Deum amat ipsum, vt totum amabilem: concupiscit ipsum, vt totum desiderabile, fruatur & quietatur & delectatur in eo, vt in toto bono vt cumq; iam adeptus. Odit verò quicquid ab hoc toto amabili, toto desiderabili, toto delectabili separare potest. Hinc illud sibi vehemētissimum odiū ad peccata horror & abominatio & fuga & detestatio, si videantur instare, dolor autē acerbissimus & inquietudo molestiua si forsitan affuerint. Hinc præterea spes ingens dū cōsiderat magnificentissimam & munificentissimā Dei liberalitatē repromittentem æterna. Audacia rursus magnanimis in aggrediēdo grandia propter Deū. Zelus quoque diuini cultus & honoris. Desperatio autem in viribus propriis vel de viribus propriis, vt ex consideratione tantorum discriminum & diuinorum iudiciorum inscrutabilium metus ingens. Ecce habemus in spiritu passiones xj. principales, Amorem, concupiscentiam, delectationem, odium, fugam, tristitiā, spem, desperationem, audaciā, metum, iram vel zelum. Et differūt passiones animales & spirituales. Nam animales vt sunt tales, versantur circa rationē commodi vel incommodi. Spirituales verò ad rationē solius iusti vel iniusti re-

spiciunt. Gers. vbi supra. Et passiones spirituales immittuntur frequēter ab angelo Dei bono, quāuis crebro perturbētur ab immissionibus per angelos malos factis. De quo nō parum multa scribit Gers. vbi supra, & parte iij. term. de angelis.

PASSIO & passibilitas sibi correspondēt, vt potētia & actus. Et sicut passio dicitur dupliciter, sic & passibilitas. Passio autē vno modo vt scribit Petrus de Palud. distin. xliij. qu. ij. lib. iij. & supra tactū est, accipitur largè pro receptione formæ quā tūcunque conuenientis naturæ rei. Secūdo modo accipitur strictè pro amissione formæ conuenientis secundum naturam & receptionem formæ disconuenientis, & cōtrariæ secundū naturā. Et similimodo passibilitas dicitur dupliciter pro potētia susceptiua primæ passionis aut secundæ. Et passibilitas animæ (vt habet Gers. tra. v. super Magnificat) fit sæpē occasio virtutis excedendæ, sicut patuit in Apostolo Paulo. Et hoc declaratur ex vtilitatibus per tētationes varias proueniētib; quas esse cū passionibus nemo nescit. Vnde qui non est tētatus quid scit? Et per multas tētationes oportet nos intrare in regnū Dei. Et passibilitas animæ (vt idē ait Gers. necessariō cōiungitur præsentī vitæ mortali, nec aliquando minus in contemplatiua quàm in actiua, tam exterius quàm interius, rā in bonis quàm in malis, licet diuersis finibus & meritis. probāt hoc exempla beatorū præcedentiū cum experientia præsentīū. Dispensat & hæc Deus frequēter vt nō apponat se homo magnificare super terrā. Passibilitas quoque (vt idē dicit) debet à multis viatoribus tolerari potius quàm vt excutiatur enti. Passibilitas quoque animæ obitare solet plurimum quærentibus contemplationē & suauitatem quietis internæ. Consonat omnis doctrina sanctorum quod regul ariter ad contemplationis quietē nemo peruenit nisi passionibus edomitisanima etfi non radicitus euulsis. Gerson.

PATI est quoddā recipere. Vnde duplex est modus passionis (vt scribit Petrus de Palude distin. xliij. quæstion. vj. libr. iij.) Vno modo naturaliter secundū esse naturale, sicut calor ignis recipitur in aera vel in igne. Et secundū hūc modum receptionis est vnus modus passionis qui dicitur passio. Alio modo recipitur aliquid in aliquo secūdū modū intētionālē. sicut similitudo coloris recipitur in aere vel in oculo. Et secundū hūc modū receptionis est alius modus passionis, qui vocatur passio animæ, &c. Et quamuis agere in cōmuni sit nobilius pati in cōmuni: eō quod nobilissimū agēs nobilius nobilissimū passio: tamē aliquod pati, aliquo agere est nobilius, & respectu eiusdē & respectu diuersorū. Respectu eiusdē patet: quia nobilius est intellectū vel sensum recipere & pati intellectuē vel sensationē quā lapidem agere illas cognitiones: vt obiectū, &c. Respectu diuersorū patet, quia nobilius est recipere intellectuē quàm producere vnū calorem. Hæc Dominus Cardinalis Cameracensis quæst. ij. art. j. sententiarum.

PASSIO obuia voluntati dupliciter diffcultat voluntatem. Vno modo rationē obumbrādo ne rectē iudicet, qua errante voluntas recta esse nō potest. Vnde 2. Rhetor. dicit Philosophus. Nō eadē videntur amanti & odio habentibus, neque iratis & mansueti habentibus. Vnde Boet. j. de cōsola. metro vij. Nubila mens est vinetæ que frenis hæc vbi regnāt. Loquitur de quatuor passionibus, gaudio, dolore

dolore, spe, & timore. Alio modo delectationem aut tristitiā noxiam voluntati ingerendo. Nata est enim volūtas appetitui sensitiuo condelectare & contristari. Cōtristari autē inexistētī delectationi & conari ad tristitiā diffcultatē facit, sicut eō uerso conari ad delectabilia promptitudinē affert. Vnde 10. Ethicor. cap. 7. Coauget enim (ait Philosophus) operatione propria, vel aliter in opere proprio delectatio cōfirmat & meliorē ac diuturniorē facit. Alienæ verò efficiunt. Corripit autē operationē propriā tristitiā, &c. quæ ibi sequuntur. Gabri. distin. xxvij. qu. vnica. lib. ij. dubio iij.

PASSIO & propassio differunt. Nā propassio secūdum Magistrum di. xv. post B. Hiero. super Mat. dicitur, Dum quis ita timore vel tristitiā aut dolore afficitur, vt mens inde à recititudine, aut Dei contemplatione non moueatur. Sanctus Bonauent. di. xv. dicit lib. iij. circa textum) propassionē secundum generalē nominis sui acceptionē, passionem diminutā. Hæc autē est illa quæ sistitur infra rationem vt ratio est, & ita propassio dicitur passionē parit sensualem vel virtutis naturalis. Et hoc modo vult dicere Magist. & Hierony. huiusmodi passiones fuisse in Christo. Erant enim ex horrore sensualitatis, non ratione partis rationalis. Passio verò dicitur cum mens turbatione victa à recititudine declinat: hanc Christum non habuit, qui sicut nō peccare, ita nec à recititudine aut perfectissima Dei cōtēplatione declinare potuit, defectus itaque pœnales quos Christus assumpsit non secundū passionē, sed propassionem volens sustinuit, &c.

De passione Christi.

PASSIO Christi sub quo nomine intelligo (inquit Gab. di. xv. q. vnica. ar. ij. lib. iij.) dolorem, tristitiā, læsionem, & quicquid ad pœnā pertinet à Christo passam, sicut minor quàm animæ separata in inferno, aut purgatorio. ita sentit Thomas parte iij. qu. xlvj. ar. vj. in solutione tertiæ rationis. Et probatur, quia passio animæ separata excedit omne malum huius vitæ, sicut gloria sanctorū excedit omne bonum huius vitæ. Vnde August. de pœna purgatorij in de vera & falsa pœnitentia. ca. xvij. ait. Hic autem ignis & si æternus non sit, miro tamen modo est gravis, excellit enim omnem pœnam quam vnquam passus est aliquis in hac vita. Nunquā in hac carne tanta inuēta est pœna. Latius ibi Gab. Goncurrit & diuinum iudiciū quod ibi grauius quàm hic punit. Ibi quippe arguit in furore, scilicet in inferno, in ira, in purgatorio. Hic verò in misericordia & paterno flagello. Hinc Propheta orat. Domine in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me, &c. Pœna autem Christi passa pro redēptione humana, maior fuit intensiue & extensiue omni pœna quoruncunque hominum experta in hac vita. Et inter omnes huius vitæ passiones fuit pœna Christi maxima, vt ex doctoribus & sanctis Alexan. Thom. Bonauen. & ceteris colligi potest, quæ quidem passio se extendit ad omnium causarum genera, scilicet ad causam efficientē, materialem, formalem, & finalem. Quo ad efficientē, passus est ab omni cōditione, sexu, & statu, quia à Gentibus, Iudæis, inimicis gaudentibus, amicis cōdoleribus, mulieribus flentibus, à discipulis dormientibus, à compatiēte matre, & à tota trinitate, à patre dilectissimo, à seipso & spiritu sancto. Passus ab vtroque sexu mulieribus, ancillis, Annæ pontificis, Petrum ad negationē impellentibus. Et similiter

à viris passus est ab omni statu principibus, & ministris simplicibus, doctis & Scribis, extraneis & notis, à fugientibus discipulis, à Petro negante, à Iuda tradente. Quo ad causam materialem. Magna fuit passio Christi propter obiectorum numerositatē. Nā passus est de omnibus quæ ad eum extrinsecus pertinebāt, scilicet de peccatis & offensa patris omnium quos generaliter redimere venerat. Specialiter discipulorum, quos ex omnibus in sui familiaritatem elegerat, & ecclesiæ suæ quasi fundamētā solidā deputauerat Petri negantis, Iudæ tradentis, & crucifigētium, multas quoque irrationes, opprobria sustinuit. de quo latius quære apud Gab. Passus præterea toto corpore & omnibus eius membris secundum omnes sensus. Videatur de hoc multa apud Gab. Quātum ad causam formalem fuit Christi passio maxima, actuum, scilicet suorum peruersissimas interpretationes. Passus enim est in verbis cōtradictores, in prædicatione detractores, in operibus obseruatores, in miraculis blasphematores, in pœnis irrisores, in morte exprobratores. Fuit in super quo ad causam finalem maxima, propter fructus modicitatē, qui sequebat: paucioribus enim profuit efficienter, auxerunt & pœnā locus, tēpus & circumstātiæ. De quo copiosè legitur apud Gab. di. xv. q. vnica. li. iij. Fuit itaq; Christi passio maior quàm vnquam aliquis passus est in terra. Quinimo incomparabiliter pœnā grauiorē sustinuit quàm posset homo purus sustinere (vt scribit Gerson parte ij. in compendio Theologiæ, expositione 5. articuli fidei) eō quod præbebat ei illa vnio robur & vires ad sustinendā tam amarā passionem, in qua purus homo qui eiusdē teneritudinis esset (vt dicitur) in initio passionis defecisset. Et secundum August. de verbis Apostoli. Christus nō fuit crucifixus nec passus tāquā persona priuata, quia nunquam peccauerat, sed tāquā persona cōmunis, & caput Ecclesiæ pro omnibus suis mēbris, ideo sicut omnes fuimus baptizati in Christo, & omnia nostra peccata præterita & futura affixit cruci, & per consequēs fuerūt punita in Christo. Nā ideo passus est talis genus passionis, vt scribit Iaco. de Valē. Psal. 50. vt omnia peccata posset delere & pro omnibus pati. vide eum latius ibi. Hæc passio Christi non exterior inflicta corpori, sed intus volita ex affectu animi, fuit causa meritoria salutis & gratiæ, & omnium ad salutē ordinatorum, quæ instituta sunt & data humano generi (vt scribit Gab. di. ij. q. prima. ar. iij. dub. j. li. iij.) & est prolixior multò ibi Gabr. Videatur ad hoc Scotus di. ij. quarti. q. j. Et quāuis passio Christi simpliciter bona, vt scribit S. Bona. di. xx. circa textum. li. iij. tamen actio Iudæorū fuit mala simpliciter, quia ex mala voluntate & radice procescit. Et dicitur bona, quia à bonā voluntate patiētis, & magis dicitur simpliciter bona quàm mala, vt est à mala voluntate inferentis, imò maximum bonum & saluberrimum fuit toti mundo passio Christi. Vide latius sanctum Bona. vbi supra. Christus autē (vt Brulefer ait dist. xvj. qu. j. li. iij.) in sua passione nō exercuit miracula potētiæ, sed potius vnus est armis patientiæ, hæc breuiter sufficiant de passione Christi. Fortassis si Deus nobis suā gratiā (vt speramus) dederit, aliquid de passione dulcissimi Domini nostri omnipotentissimi Iesu Christi scribemus suo tempore.

PASTOR dicitur qui curā habet pascendi. Et pastor (vt scribit Gab. di. xij. qu. j. dub. v. lib. iij.) qui Lexic. Theol. O 3

in sua sollicitudinem & curam suscipit oves domi-
nitas, tenetur eas pascere ex officio, alioquin con-
vinceretur summum pastorem Christum, qui eas
sibi commisit, non amare. Vnde beatus Grego. in pa-
storali, part. j. ca. v. Petro Dominus ait: Petre amas
me? Qui cum se amare protinus respondit, audiuit:
Si diligis me, pascere oves meas. Si ergo vis dilectio-
nis participio est gregis, quisquis virtutibus pollens dei
gregem renuit pascere, pastorem summum conuin-
citur non amare, hoc dicit B. Grego. de renuenti-
bus suscipere curam gregis, cum tamen sufficiant ad
regendum: quanto magis verum est de his qui onus
regendi susceperunt, & tamen pascere subditos re-
fugiunt. Debet autem (ut idem ait Gab. vbi supra)
pastor triplici pastura pascere commissum sibi gre-
gem, scilicet instructionis verbo, sacramentorum
ministerio, & temporalis subsidio, quod pluribus de-
clarat & probat Gabr. Tenetur autem ad haec tria,
ex dilectione divina, cuius sunt oves propriae, etiam
ex dilectione proximi, & ex officio quo tenetur,
& vitae stipendio quod ratione officij recipiunt ab
omnibus. Si quidem beneficium datur propter offi-
cium Vide multa de hoc apud Gabrielem vbi supra.
Triplex autem est officium pastoris atque pontifi-
cis (ut scribit Gerf. parte iij. in oratione pro licen-
tia dis in decretis, scilicet nutrire, dirigere, stabili-
re. Nutrire, quo ad viuificationem: dirigere, quo ad
illuminationem: stabilire, contra praecipitationem.
Primum appropriatur magis ad pastorem, reliqua
duo ad pontificem, tria simul ad Deum creatorem.
In quo secundum Apostolum viuimus, mouemur &
sumus, id est stabilimur, &c. Pascat in super pastor
si verus pastor esse voluerit oves suas verbo & ex-
emplo & subsidio. Pascat verbo doctae praedicationis:
pascat exemplo conuersationis sanctae, pascat
subsidio pie caritatis, praedicatione docta fundatur
in fide, conuersatio sancta roboratur in spe, subue-
tio pie consummatur in charitate, ut dicit Gerson
parte ij. sermone facto in concilio Remensi domi-
nica secunda post Pascha, qui & ibidem multa de
pastoribus scribit, quomodo ipsi oves pascere de-
beant, & animam ponere pro ouibus. Tenetur quoque
pastor siue curatus subditi petenti Eucharistiam,
eam per se vel alium ministrare, quocumque tempo-
re id petierit, si impedimento legitimo se non pote-
rit rationabiliter excusare. Id quod multis probat
Gab. di. xij. q. j. ar. iij. dub. v. li. iij. Communis quo-
que sententia est doctorum quod subditi ius habeant
petendi Eucharistiam a suo curato, dicit enim Alex.
de Ales par. iij. qu. xlix. membro j. Subditi videtur
habere ius in petendo. Item beatus Thom. in 4. di.
ix. q. v. ar. iij. ait. Quilibet Christianus habet ius in
perceptione eucharistiae, nisi illud per peccatum
mortale amittat. Vnde cum in facie Ecclesiae non
constat illum amisisse ius suum, non oportet ei in facie
Ecclesiae denegare. Item sanctus Bona. ead. di. viij.
It. Rich. ead. di. q. iij. ar. j. id. sentit quod sacerdos
tenetur dare subditi Eucharistiam, nisi habeat con-
tra eum legitimam exceptionem. Consonat Durandus
ead. di. Et videri potest Gab. vbi supra. Multa alia
dicuntur de pastoribus. Et videri potest Gab. in ser-
mone Dominice, Misericordia Domini: qui incipit
Ego sum pastor bonus. & sermone praecedente &c.
PATER secundum Guil. Scoti imitatore in pri-
mo di. v. dicitur a patrandu: quia patrat & produ-
cit filium: seu a patet, quia in filio patet & relucet pa-
ter per similitudinem naturalem. Et secundum eundem

generare plus dicit quam pater, quia omnis pater
est generans vel generatiuus: sed non econuerso.
Multa enim generant, ut ignis generat ignem: &
tamen non dicitur pater. Plures etiam homines generant
foetum conceptus: nec est paternitas quousque fru-
ctus sit similis gignenti. Vnde ista in nobis etiam
distinguitur secundum tempus, in Deo vero disti-
guuntur secundum ordinem intelligentiae. Guil.
Et pater dupliciter in scriptura accipitur: ut & scri-
bit & Gab. le. xx. canon. Accipitur enim quando
que essentialiter, & quandoque notionaliter. Essen-
tialiter attribuitur toti trinitati & singulis personis
coniunctim & diuisim, sicut caetera nomina essen-
tialia quae de singulis personis & omnibus simul in
singulari numero praedicantur, sicut increatus, im-
mensus, aeternus, omnipotens, Dominus, Deus. de
quo in symbolo Athanasij. Aeternus pater, aeternus
filius, aeternus Spiritus sanctus, & tamen non tres
aeterni, sed vnus aeternus. Secus de nomine, perso-
na siue suppositum. Sic accipitur essentialiter in ca-
co Moysi Deut. 32. Nonne ipse est pater tuus qui
possedit, fecit & creauit te. Sic etiam Mat. 6. in ora-
tione dominica: Pater noster qui es in caelis, vbi in
tentio fertur ad totam sanctam trinitatem, & non
ad solam personam patris, ut & scribit Thomas &
Docto. quia Deus ipse qui & pater, filius & spiri-
tus sanctus, est pater noster creatione & adoptione.
Et sic in dominica oratione vna adoratione adora-
mus trinitatem, dicens: Pater noster qui es in coe-
lis. Accipitur alio modo pater personaliter & nota-
lialiter, ut est proprium primae personae quae a nul-
lo est, & est terminus personalis vnam tantum per-
sonam importans. Et sic semper accipitur quando ponit-
tur respectu praedicationis personalis proprietatem im-
portantis, etiam cum exclusione caeterarum personarum,
ut cum dicimus: Pater a nullo est, nec factus, nec
creatus, nec genitus, nec procedens. Similiter pater
genuit sibi filium coaeternum & consubstantialem: po-
test tamen quandoque capi notionaliter respectu
praedicationis essentialis, sed non cum exclusione alicuius
personarum, ut hic: Pater creauit mundum. Pater
incarnauit, id est incarnari fecit filium. Pater in mor-
te tradidit filium. Pater potest accipi notionaliter, et-
iam potest accipi essentialiter. Er pater est nomen
amoris & pietatis, quod natura ipsa docet in patre
naturali, & si des nostra astruit in patre spiritali, ut
scribit Gabr. lection. lxiiij. canon. Dicitur autem
Deus pater multiplici ratione, praeter illam quae re-
spicit aeternam generationem, ut ibidem scribit Gabr.
de qua Esaias 53. Generationem eius quis enarra-
bit? secundum quam solus filius est pater. Est enim
pater praedestinatione. Eph. 1. Creatione, Malach. 2.
imaginis participatione, Deuter. 32. Genes. 1. Redep-
tione, Esaias 63. Sacramentali regeneratione, ad
Titum 3. Fidei instructione, Iacobi 3. gratiae adop-
tione, Rom. 8. Accepistis spiritum filiorum in quo
clamamus Abba pater. Haec videatur clarius apud
Gabrielem vbi supra, & Gersonem parte ij. in com-
pendio Theologiae, tractatu de septem petitionibus
contentis in oratione dominica, & earum expoli-
tione. Videatur & de hoc supra in dictione Abba.
Et accipiendo pater proprie non potest dici Spi-
ritus sanctus pater Christi (ut scribit Gab. dist. iij.
q. vnica. ar. iij. dub. ij. lib. iij.) licet habuit actiuitatem
principalem in formatione humanitatis Christi,
quia ad rationem patris requiritur quod producat
aliquid viuens de sua substantia in eadem specie.

Nun

Nunc autem Spiritus sanctus non produxit Christum
secundum deitatem, sed productus est ab eo, secun-
dum humanitatem vero non produxit eum de sua sub-
stantia: quia nihil substantiae deitatis spiritus sancti
ingressum est substantiam humanitatis Christi. Nec
humanitas Christi est eiusdem speciei cum spiritu
sancto. Potest tamen dici pater Christi secundum hu-
manitatem improprie & trassumptiue: licet illa pro-
positio in vsu loquendi non est, ne detur occasio er-
randi, ut crederetur spiritus sanctus de sua substantia
genuisse Christi humanitatem. Potest & sic trassum-
ptiue tota Trinitas dici pater humanitatis Christi:
sicut est omnium existentium creatione pater: eam
enim creauit, nec solus spiritus sanctus, sed & pater:
imo & Christus, quia humanitas Christi a tribus
personis aequae creata est & producta Gabr. latius
vbi supra. Non tamen dicitur pater spiritus sanctus,
quia non creauit Christum: non enim Christus dicitur
creatura, ut alia dicitur, nisi dicatur pater Chri-
sti secundum humanitatem, sed improprie, ut dictum est.
PATIBVLVM & crux differunt secundum Gerf.
parte 2. in compendio Theologiae, expositione 4.
articuli fidei, quia secundum Isidorum, patibulum
proprie dicitur vbi homo suffocatur & statim mo-
ritur. Crux vero vbi diu tortus, tandem languen-
ti morte moritur, vbi mors grauior & productior
est: tamen saepe vnum pro alio ponitur.
PATIENTIA est virtus contumeliarum, & omnis
aduersitatis impetus aequanimiter portans, secun-
dum Ciceronem in Rhetorica. Et ibidem: Patien-
tia est honestatis & utilitatis causa rerum arduarum
& difficilium voluntaria ac diuturna perpessio. Vel
patientia est suas & suorum iniurias ac caetera ma-
la aequanimiter ferre, ut habetur 23. quae 1. 5. j. Pa-
tientia (ut scribit Baptista Mantuanus libr. 1. de pa-
tientia cap. 31.) est habitus in irascibili, qui non ad
impugnandum ea quae concupiscibilem offendunt,
& sensui nocent, sed a quo animo tolerandum incli-
nat. Ipsi namque irascibilis flammam extinguit, ra-
biem sedat, furorem emollit. Fiet autem in nobis
hic habitus si aduersa mitissimè & sine resistetia fre-
quenter feramus. Scorus in 3. sentent. dist. 34. forti-
tudinem dicit genus esse, sub quo species collocan-
tur duae. Vna qua aduersa repellendo certamus, &
hanc bellicositatem vocat. Altera qua aequani-
miter ferimus, & patientia dicitur. Patiens (secun-
dum Baptistam vbi supra) est qui pro virtute, pro le-
gibus, pro pietate, pro Deo nititur, quicquid acci-
derit ferre, nec fragitur. Et cap. 32. scribit de gradibus
patientiae. Non est magna patientia (inquit Gerf.
parte 3. in epist. quadam) quae parua res perturbat.
Et ibidem ostendit, quod patientia facit neminem tibi
posse nocere, &c. Et patientia perfectum opus ha-
bet. Id quod bene declarat Gerf. parte 3. de consol.
Theolog. li. 3. Et ibidem habet quomodo philoso-
phia aliter suadet patientiam, aliter Theologia. Alia
multa de patientia idem scribit. Est & patientia afinina
secundum eundem Gersonem super Cantic. Ma-
riae, tractatu 8. quae fert non ferenda: quales nota-
bat esse Apostolus Corinthios.
PATRIA est vrbs seu oppidum vnde orti siue oriun-
dum: dicta quod communis omnium parens
sit. Aliquando prouincia ipsa ex qua orti sumus, pa-
tria dicitur, sed tamen improprie. Hinc patrium
quod patriae est. Accipitur & trasslatiue pro patria
caelesti, scilicet pro regno caelorum, id quod conse-
quimur potissimum tribus virtutibus (ut scribit Ia-

cob. de Valen. Psal. 83. in fine.) Prima est humilitas,
quia omnis qui se humiliat, exaltabitur, secunda est
veritas. Nam ex veritate nascitur omnis virtus: na-
si verus est, de necessitate erit iustus: & per conse-
quens nemini vult nocere, nec fraudè inferre, sed
cuilibet proximo prodesse: quare ex veritate nasci-
tur iustitia, & ex iustitia innocetia, & ex innocetia
misericordia, & consequens humilitas, sine quibus
nemo potest conscendere in superna tabernacula.
Tertia virtus est misericordia. Nam per opera mi-
sericordiae recipimur in aeterna tabernacula, ut ait
Saluator Luc. 16. Facite vobis amicos de mamona
iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in aeterna
tabernacula. Haec igitur tres virtutes sunt media,
quibus consequimur aeterna tabernacula: quas quide-
m virtutes Deus diligit: Et habebit has virtutes,
Deo dat gratiam in presenti, & gloria in futuro. Hinc
dicit Propheta Psal. 83. quia misericordia & veritatem
diligit Deus: gratiam & gloriam dabit Dominus, &c.
PATRIARCHA nouum quidem & Graecum vocabu-
lum. Et est is qui Patrum, hoc est Pontificum Prin-
ceps & primus est. Omnia autem gesta Patriarcha-
rum, & omnia mysteria veteris testamenti, fuerunt
quaedam figurae & signa, & picturae mysteriorum
noui testamenti, in quibus prauidit Dauid omnia
mysteria futura de Christo & Ecclesia, ut refert Ia-
cob. de Val. in prolog. super Psal. & repetit Psal. 2.
PATRINI vs. Patrini vocantur (ut scribit Hug. li.
2. de Sacramentis, part. 6. cap. 12.) qui paruulos ad
Baptismum offerunt, & pro ipsis respondendo quasi
fidei iutores ad Deum fiunt. Hi propterea patrini vo-
catur, quia regenerandos ad vitam nouam offerunt,
& quodammodo auctores fiunt ipsius regeneratio-
nis nouae: & de eorum obligatione non parum multa
legito apud Gabr. distinctione 6. q. 3. dub. 1. libr. 4.
Et Gersonem parte 2. in compendio Theol. de Sa-
cramento Baptismi. Et secundum Augustin. patrini
maxime ad duo tenentur, scilicet ad monere ad vir-
tutes, & docere symbolum & orationem Domini-
cam. Dicit autem Magister Albertus, quod patri-
ni ad istam diligentiam obligantur: si tamen aliter
non instruantur paruuli. Sed quia parentes sunt com-
muniter in istis circa paruulos diligentes, Credo
(inquit Gerson) & etiam Pater noster cantatur
in Ecclesia, & mores praedicantur, ac in bonis ope-
ribus ostenduntur in magna parte, excusantur mo-
do patrini. Secus autem fuit in primitiua Ecclesia,
quando paruuli inter fideles nutriebantur. Denique
patrini in persona paruulorum respondent: & ta-
tum valet cum ipsi patrini dicunt Credo, ac si par-
uuli met dicerent: Sacramentum fidei paratus sum
suscipere. Quod verum videtur (ait Gerf.) cum non
habeant obicem contrariae voluntatis vel dissen-
sus, & ad credendum ista non reperiatur in eis vsus
liberi arbitrii. Patet ergo quod patrini ita pro paruulis re-
spondentes non mentiuntur, &c. Et patrini idonei
non possunt esse infideles cum reneantur instruere par-
uulum in fide catholica, quod non potest infidelis, &c.
PATRVS dicitur frater patris, quasi alter pa-
ter. Et similiter fratres aui, proau, abau, & sic in in-
finitum, quia omnes (ut scribit Petrus Palud. dist.
40. quae 1. lib. 4.) parentum loco sunt, quibus pa-
terna reuerentia exhibetur, quae repugnat societa-
ti maritali. Vnde (ut idem ait): propter hanc ratio-
nem in linea ascendetium & descendendum in in-
finitum nuptiae prohibentur, ex quo videtur quod
in linea recta in infinitum prohibetur matrimo-

num, adeo vt si Adā hodie viueret, non inueniret uxorem secundū Legistas vel Legisperitos. Vnde Enoch rediens temporibus Antichisti, non poterit ducere uxorem, quia omnes descendimus ab eo. Sic à Noe, quia omnis generatio Cain diluuiio periiit, & hoc propter reuerētiā quā debetur maioribus. Palud. vbi suprā. Patruus magnus est frater aui: vt idem dicit, dist. 4. q. 1. lib. 4.

PAUPERITAS & pauperies idem. Est autem multiplex distinctio paupertatis quam ponit Alexander par. 4. q. 108. memb. 2. & quem imitatur Gabr. d. 16. q. 4. ar. 3. dub. 1. li. 4. Est autem duplex, scilicet simulata, & vera pauperum. Primo modo non est potestas recipiendi elemosynas, sicut nec diuitū: hoc patet ex diffinitione elemosynę, quā fieri debet indigētū ex compassione: denique huiusmodi pauperes solent ad mensas alienas respicere, aut propter pecunię congregationem, aut lautiores ventris refectiōē, vel aliquid huiusmodi. Paupertas nō simulata, sed vera, duplex est, secundū Hier. ad Rus. scilicet volūtaria vel expedita, & necessaria: vel illata: prima habet gloriā, secunda cruciatum. Assentit S. Th. cōtra Gen. li. 3. c. 134. qui ait: Paupertas est duplex, scilicet ex coacta necessitate, & paupertas ex propria volūtate. Illis debetur elemosyna, si nō possunt se per labores sustentare: vel si habent iustā causam recipiēdi. Id quod latius declarat Gab. vbi suprā. Licitūque est & meritorium, vt idem paulō suprā dicit, omnia relinquere, & effici pauperem ppter Deum, Nā hoc instruit doctrina & vita Christi, insinuat Apostolorum cōuersatio, & omnium fidelium primitiā Ecclesię, quib⁹ erāt omnia cōmunia, nec quisquā aliquid suum esse dicebat. Act. 2. & 4. Hoc enim est consilium Evangelicę perfectiōis, prout latē declarat Alex. par. 4. q. 106. & post eum vide Gab. vbi suprā. Regulā pauperum ponit Gerf. par. 1. tract. de modo viuēdi omnium fidelium, & est hæc: vt diuitibus libēter & fideliter seruiāt, nec diuitibus propter diuitias suas inuideāt, nec propter paupertatē adulatione vel detractione peccent, nec impatiēter, sed gratāter paupertatē sustineāt, nec iniustē ditari cupiāt, nec Ecclesijs ppter diuites vitēt, nihil furtiā familia suorum vicinorum, nec ab alijs retineāt. De paupertate aliās multa scribit Gerf. Paupertas secundum B. Th. super Esa. 48. cōfert septē bona, scilicet peccatorum recognitionē, virtutum cōseruationē, cordis quietē, desiderij impletionē, spiritualium bonorum dulcedinē, meritorum exaltationē, & cōlestē hæreditatem. Multa aliās de paupertate scribuntur à Doct. quę omitto. Laconici enim magis quā Attrici esse volum⁹ in opere. Est & paupertas spiritualis: de qua videatur in dictione Beatitudo.

PAX describitur à beato Aug. 19. de Ciuitate Dei, cap. 13. est tranquillitas ordinē seruās: vbi enim non est ordo, ibi confusio: vbi cōfusio, ibi pacis perturbatio. Est autem quædam pax malorum, quæ opponitur paci bonorum. Pax hominis vera est ordinata hominis ad Deum in fide sub æterna lege obediētia. Et hæc est pax hominis ad Deum, ex qua oritur pax hominis ad seipsum, & proximum. Est enim pax hominis ad seipsum ordinata cognitionis, actionisque consensio: vt quod recta dicitur, efficaciter voluntas imperet: vnde sequitur actio ordinata. Pax ad proximum est cum omni homine ordinata cōcordia: vt, scilicet nulli noceat & cum possit, profit, vt scribit Gab. lect. 81. canon.

Diuiditur & pax in pacē spirituale, ac internā pectoris, ac pacē externā & terrenā tēporis, & pacem supernā, & cōlestē æternitatis. Quę diuino nō multum distat à priori. Nā pax tēporis requirit pacē cum proximo. Pax æterna spiritualis aut pectoris exigit pacē cum seipso: pax cōlestis ac æternitatis cōplectitur pacē perfectā cū Deo. Hęc est de qua dicit Apostolus: Pax Dei quæ exuperat omnē sensum. Finis autē policie Ecclesiasticę, & cuiuslibet legis, causa regulantis, est pax salutifera (vt scribit Gerf. par. 1. de pace, considerat. 1.) Hoc satis exprefit diuinus noster Philosophus Tarfensis Paulus Apostolus, qui finem legis & præcepti nunc dilectionem esse dixit, nunc Iesum intelligens, in dilectione pacem, in Iesu salutem, vt sit finis pax salutaris. Et tantum est bonum pacis salutifera (vt idem dicit considerat. 4.) vt pro eius adeptiōe, neque mundanus honor, neque status, neque gradus, neque propria vtilitas, debeant aliquē deterrere, & nihil profus nisi peccatum cōtra legem Dei æternam: multa ibidem de pace & alijs. Et pax est bonum, quod omnia appetunt, vt idem vult. Est & pax conscientia, quod est tale bonum, quod aliquod ei comparari nequit, vt idem dicit parte 4. de monte contemplationis. Et sermo. habito Maffilię coram Papa Benedicō, ait: Pax est tranquilla bonorum concordia. Non enim est pax impijs, dicit Dominus, & c. Alia de pace apud alios legito. Si enim singula vel quædam quę omitto, scribere vellem, volumē fieret magnum, quod paruum ferre peresse decreuerim, quod non doctis, sed adhuc rudibus scribere volui.

PECCARE est iniquē agere, vel malē, vel iniustē agere, & facere contra regulam voluntatis. Peccare (vt vult Thomas prima parte quæst. 94. ar. 1.) est voluntariē auerti à Deo. Et secundum Iacobum de Valentia: Psalm. 48. Peccare nihil aliud est nisi animam à laqueo sensualitatis, & concupiscentiæ, & fomitis carnis capi & illaqueari, quem quidem laqueum nemo potest euadere (vt idem dicit) nec vitare, nisi gratia Christi, vt ait Apostolus ad Ro. 7. Et peccare propriē est adulterium committere, dictum quasi pellicare, hoc est cum pellice coire, & peccatus ipsum adulterium quasi pellicatus. Vterque autem in quarta declinatione & masc. genere vsurpauerūt, modò in secunda tantum declinatur & in neutro genere, & pecco & peccatum de omnibus delictis atque erroribus dicuntur: à quo peccator & peccans: de quibus infrā videbitur.

PECCARE actualiter nihil est aliud quam voluntariē aliquid agere, vel omittere, cōtra rectam rationē, hoc est non cōformiter ad rationem rectā. Nā peccat qui aliter agit quā debet, propter quod rectē vituperatur. Ille autem aliter agit quā debet, qui cōtra rationē rectam agit, extendēdo agere ad omittere, quia ratio recta ostendit quæ agenda sunt, quæ fugienda. Et peccatum dicit id quo aliquis denominatur peccare. Gabriel distinct. 35. quæstio. vnica, artic. 1. lib. 3. Et quando dicitur, Nemo peccat in eo quod vitare non potest. Verū est secundum beatum Tho. quando in illam impossibilitatem non incidit ex sua culpa. Vnde si quis voluntariē se precipitavit in foueam, vnde exire non posset, nō excusatur à peccato omissionis, propter impossibilitatem faciēdi, quia ipsa impossibilitas fuit voluntaria. Si verò impossibilitas non est voluntaria, aut si incidit sine sua culpa: puta fecit quod

in se

in se est, dicitur quod tunc non faciendo, quod preceptum est, non peccat secundum veriore opinionem. Vide de hoc latius Gabrielem distinct. 41. quæst. vnica, artic. 3. dub. 3. libro 2. Peccare quoque est se auertere à Deo, id quod nec cōuenit, nec cōuenire potest summæ ac infinitæ iustitiæ. Impossibile enim est Deum peccare, quia non potest se auertere à seipso: peccare autem est se auertere à Deo. Voluntas quoque Dei sui ipsius est regula, & ideo non potest non esse recta, nec quodcumque extra se ideo vult, quia rectum, sed quia vult, ideo est rectum. Vnde impossibile est voluntatem diuinā discordare à recta ratione: vide latius apud Gabrielem de hoc, quod Deus peccare non potest, distinctio 37. quæstio vnica, artic. 5. dub. 1. lib. 2. & distinct. 12. quæst. vnica, artic. 1. libro 3. vbi vult personā Christi secundum naturam diuinam peccare penitus nō potuisse, nec natura humana à verbo assumpta nō dimissa, peccare potuit de potentia Dei ordinata: quoniam natura illa fuit & est in beatitudine conformata, cui repugnat omne peccatum, quæ beatitudo tolli nō potest de potentia ordinata: sic nec ab Angelis cōfirmatis, & alijs beatis. Se cō si natura admitteretur & vt in se cōsideraretur, & c. vide latius Gab. in 3. vbi suprā, art. 2.

PECCARE multis modis fit, sicut multa & varia sunt peccata, de quibus infrā videbim⁹. Et qui peccat volens desiderio, & cupiditati satisfacere, vt postea ab isto peccato cessat, errat. Admonet enim nōnunquā hostis scelus intantū alicui peccato incumbere, aut illicitē cuidam vacare voluptati, vt exinde ad plenum is fatietur, neque postmodum illius vnquam rei concupiscentiam habeat. Ideo verò istud agit hostis (vt scribit Gerf. par. 3. tract. de diuersis tentationibus diaboli) quia grauius in hoc nouit delicturū. Agnoscit etiam quod & si is modico tempore huiusmodi desiderio carebit: paulō post tamen multò tentabitur fortius: vt enim qui æstu graui, febrēque laborant, cum gelidam aquam biberint. Primò releuari vidētur, dein de verò longē grauius & vehementius affliguntur. Sic expleta libidine illius, postmodum amplius in grauescit cupido. Sic etiam & hi qui quantò plus se vngulis scalpunt & fricant, tantò magis prurigenem sentiunt. Atqui si modicum id tolerare possent, citius multò liberarentur. Gerf. on.

PECCARE volens & peccare voluntariē differūt, refert Gabriel distinct. 14. quæst. 3. art. 2. libro 4. Nam volens peccat, qui passione aliqua victus peccat, nō ex malitia in peccato perseverat. Sed voluntariē peccat, qui ex habitu & malitia, ac perseveranter peccat. Vnde Heb. 10. Voluntariē peccatib⁹ nobis post acceptā notitiā veritatis, iam nō relinquitur pro peccatis hostia, scilicet alia, & alia. Exponit Glos. ibidē: voluntariē in peccatis manētibus nō relinquitur hostia, id est talib⁹ nō p̄ficit hostia Christi ad peccati remissionē, quia deficit pœnitētia. Gab.

PECCATVM malum & indebitum, illa nomina frequenter oportet sumere nō contrariē, sed cōtra dictionē, vt scribit Gabriel distinct. 1. quæst. prima, dubio 1. lib. 1. vt lapis dicitur malus, id est non bonus contradictoriē. Item peccatum, id est actus, non meritorius, aut moraliter bonus: nec illud dictum, vt idem ait, est extortum, sed dictis sanctorum consonum. Hinc frequēter Augustinus actio nem nō meritoriam dicit peccatum. Et virtutem quæ est sine pietate, & quæ ad vitam non condu-

cit, negat esse veram virtutē lib. 5. cap. 19. de Ciuit. Dei. & cap. 12. Item lib. 22. cap. 24. dicit virtutes dādas filiis regni & promissionis. Et lib. 15. cap. 22. Sic actio infidelium peccatum est, id est, est actio non perducēs ad vitam. Durum est enim dicere, quod in omni actione sua Philosophi infideles peccauerunt, propriē loquendo de peccato.

PECCATVM dicitur dupliciter. Aliquādo dicitur culpa (vt scribit S. Bo. d. 3. ar. 2. q. 1. li. 3.) sicut cōmuniter consuevit accipi. Aliquādo pœna peccati. Sicut Ro. 8. dicitur: Peccato dānauit peccatū. Aliquādo dicitur causa peccati finis. Ro. 7. Sed quod nolo, malum, facio: non operor ego illud, sed quod habitat in me peccatū. Et omne peccatū dicitur iniustitia, dicitur mors, dicitur infirmitas, vt scribit idē Bon. d. 17. circa literā li. 4. & dist. 18. in dub. liter. li. 4. dicit: Peccatū fortitur tria nomina: dicitur enim maculatione turpitudinis, dicitur fœtor, eò quod per ipsum refugit affectus rectē ordinatus: dicitur & peccatū æternæ mortis debitum, prout exit in effectum puniēdi, & c.

PECCATVM & vitii differūt, vt notat S. Bon. d. 3. ar. 2. q. 1. li. 3. Nā peccatū dicit culpā. Vitii dicit culpā sequelā: vnū tamē persēpē pro reliquo sumitur: colligit & frater Pelbar. li. 2. ros. Theol. in dictione Peccatū. §. j. differentiā inter ista tria, peccatū, culpā, & crimē. Nā peccatū cōmuniter solū nominat vitii, sine hoc quod nominet deformitatē, vt sic cōmuniter sicut & vitii, nisi cōtraheretur deformitas, quia sic bene eam denotat. Sic dicitur defect⁹ cōmuniter. Nam & Philo. 2. Physi. nominat peccata in rerū naturis: & ita peccata accipit pro vitiiis & defectibus. Itē culpa super vitii & peccatū, vel defectum addit deformitatē, aut veniale, aut originallē, aut mortallē. Sed crimē addit culpæ magnitudinē. Itē Apost. 1. Tim. 3. cū dicit: Oportet Episcopū esse sine peccato, aut culpa, aut defectu, aut vitio, quia omnia huiusmodi non possumus de cōmuni lege loquendo euitare. Sed de crimine dicitur notanter, significans mortale peccatū, quia talia cōmittūtur ex voluntate deliberata, & possunt Dei adiutorio omnia huiusmodi euitari, saltē à Christiano, cū in Baptismo infunditur gratia cōtra peccatū adiuuās. Hęc refert frater Pelbar. Et peccatum in genere, secundum Augustinum libro de Ciuitate Dei, est absentia boni vbi debet esse.

PECCATVM sic describitur: Peccatum est actus deuians ab ordine debiti finis contra regulam naturæ, rationis, vel legis æternę, secundum beatū Tho. 1. par. q. 63. art. 1. & 2. q. 162. art. 1. prima 2. q. 21. ar. 1. Vel peccatum nihil aliud est secundum Augustinum, quam neglectis rebus æternis, temporalia sectari. Vel secundum eundem: Peccatū nihil aliud est quam vtendis frui, & fruendis vti: eecatum secundum Ambros. est præuaricatio legis diuinæ & cōlestium inobediētia præceptorum. Vel peccatum est omne quod est contra naturalem inclinationem: quia contrariatur legi naturæ. ex beato Thom. 2. 2. quæstio centesimatragesimaterria, ar. 1. Diffinitionē Amb. supradictā declarat Iacobus de Valen. Plalm. 31. Vel peccatum est voluntas retinēdi vel consequendi, quod iustitia vetat, secundū Augustinum, de duabus animabus. Vel peccatum est auersio ab incōmutabili bono, & cōuersio indebita ad commutabile bonum, secundum Augustinum lib. de libero arbitrio. Vel peccatum est affectio

fectio mala voluntaria, secundum eundem. Peccatum secundum Scotum dist. 43. libro 2. est auersio à Deo, & conuersio ad creaturam. Non est autē auersio aliud (vt scribit Gerson part. 2. in compendio Theolog. tract. de vitiis naturæ, & voluntatis) quàm disconformitas voluntatis creatæ à voluntate diuina, quod est in omni peccato vbi aliquid vult voluntas creatæ, quod non vult Deus. Peccatum igitur est auersio ab incommutabili bono, scilicet Deo, ad commutabile bonum conuersio, scilicet bonum creatum.

PECCATVM secundum Augustinum diffinitur sic: est dictum vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Vbi dictum, factum, & concupitum nõ accipiuntur pro re aliqua, quæ cogitatur aut concupiscitur, dicitur, vel fit, &c. sed accipiuntur pro actione siue pro actu interiore, scilicet velle, aut eius executione. Gregorius de Arimi. d. 34. secundum, art. ic. i. dicit, quod illa nomina ponuntur loco infiniti iurata vt valet tantum: peccatum est dictum, &c. id est, dicere, facere, vel concupiscere. Et hoc accipiendo peccatum purè, abstractiue: quo modo communiter accipitur, cum dicimus, adulterium, furtum, ebrietatem, &c. esse peccatum. Conuenientius videtur posse dici, quod accipiuntur termini illi dictum, &c. pro actu dicendi, faciendi, concupiscendi. Vnde aptius exponuntur per sua verbalia, sic: Peccatum est dictio, factio, vel concupitio, seu concupiscentia alicuius contra legem: vt scribit Gabriel distinctione 35. quæstio. vnica, li. 2. Et dicitur contra legem Dei, vbi lex æterna extendit se ad omnem rectam rationem, & non solum ad perceptionem vel prohibitionem propriè acceptam. Nam qui facit contra dictamen rectæ rationis: etiam si nullum peccatum de confirmado præcesserit, aut prohibitio de difformando, nihilominus peccat. Sicut dicit Apostolus ad Rom. 2. Qui cumq; sine lege peccauerunt, per legem iudicabuntur: vbi innuit aliquos, sine lege data, peccasse. Et hoc innuit beatus Augustinus statim post datam diffinitionem, cum subdit: Lex verò æterna est ratio diuina: vel voluntas Dei ordinem naturalem conseruari iubens, perturbari vetans: tantum ergo valet contra legem æternam, quantum si dicitur contra diuinam rationem, &c. Cum ergo diuina ratio rectissima semper sit, omne quod est cõtra æternam legem, est contra rectam rationem: & quicquid est contra aliquam rectam rationem, est contra quamlibet rectam rationem de eo. Nã circa idem quælibet ratio rectè cuiuslibet rationi rectè consonat, & nulla alteri aduersatur, sicut nec veritas veritati: sequitur quod quicquid est contra rectam rationem, est contra legem æternam: ac per hoc, secundum Augustinum, rectè dicitur peccatum esse dictum, vel factum, vel concupitum contra rectam rationem. Item, quia æterna lex est ratio diuina, vel voluntas naturalem ordinem seruare iubens, & perturbari vetans, quisque agit contra rationem rectam, turbat naturalem ordinem, qui est, vt omnes actiones, morèsque hominis sint rationi subiectæ. Vnde Augustinus primo de libero arbitrio, cap. vij. Animæ motibus cum ratio dominatur, ordinatus homo dicendus est: non enim ordo rectus, vel omnino ordo appellandus est, vbi deterioribus meliora subiiciuntur, &c. Qui igitur agit cõtra rectam rationem, agit contra æternam legem. Item si quis ageret contra solam le-

gem naturalem siue rectum iudicium rationis, vtique peccaret: licet si super hoc additum præceptum haberet, amplius peccaret. Hinc consonat illud Apostoli ad Romanos 5. Lex subintravit, vt abundaret delictum. Vide latius Gabrielem vbi supra.

PECCATVM breuiter sic describitur: Peccatum actuale est voluntaria commissio, vel omisio contra rectam rationem: & est generalis diffinitio includens peccatum cordis, oris, & operis commissionem & omissionem. Cuius declarationem clariorem vide apud Gabrielem distinctione 35. quæstio. vnica, libro 2. & Gregor. distinctio. 34. articulo 2. libro 2. Assignantur quoque, & aliæ diffinitiones peccati à Doctoribus, secundum causas, scilicet efficientem, materialem, & formalem ipsius peccati. Sed hæc sufficiant. Deum autem videre peccata, vt refert Scotus distinctio. 14. quæstio. prima, li. 4. secundum Augustinum super illud Psalm. Beati quorum remissa sunt iniquitates, &c. est ad pœnam imputare. Auertere autem faciem à peccatis, hoc est ad pœnam nõ referuare. Ita ergo dicit peccata ab eo tecta, non vt Deus tunc non videat, sed vt nolit animaduertere, id est punire. Ergo ipsum remanere (inquit Scotus) in reatu post actum trãseuntem, nihil aliud est nisi ipsum à Dei voluntate ordinari ad pœnam condignam illi peccato. Peccatum verò purè abstractiue acceptum præcisè pro illo vnde formaliter quis denominatur peccatus: puta, pro ipsa nequitia vel iniustitia, sic importat puram priuationem: posset tunc sic describi. Peccatum est voluntaria carentia cõformitatis ad rectam rationem debitæ voluntati. Carentia, id est non obseruatio peccatum partiale ex supradictis. Et hoc verum est, si est, dicit, actum signatū, & hoc sufficit in diffinitione terminorum negatiuorum, & fictorum, vt scribit Gabr. di. 35. li. 2. Et peccatum formaliter non est aliqua entitas positiua, sed alicuius boni corruptio & defectibilitas. Vnde Ioan. 1. Sine ipso factum est nihil. Et omne peccatum formaliter est iustitiæ. Itē peccatum formaliter dicit obliquitatē seu deformitatē repugnātem rectitudini in actu. Et peccatū actuale mortale est formaliter corruptiorectitudinis moralis in actu elicitō, nõ qui infuit, sed qui inesse debuit: quia voluntas libera debetrix est, vt omnē actum suū conformiter eliciat regulæ superiori, secundū præceptū diuinum. Et ideo quando agit difformiter ab illa regula, caret rectitudine seu conformitate actuali debitæ. Hæc enim rectitudo quæ est conformitas actus ad regulam, deberet inesse actui, id est actus deberet elici cõformiter regulæ: & carentiā huius conformitatis (quod est actum non habere conformitatē) formaliter importat peccatū. Et sic peccatū est corruptio rectitudinis, seu corrupit rectitudinē, id est formaliter importat carentiam huius rectitudinis. Peccatū etiā dicitur deordinare peccatorem, in quantum peccator peccando ponit se extra ordinē rectitudinis & obedientiæ, ac subiectio nē voluntariæ à Deo præmiandæ. Dicitur etiā peccatū ordinare, in quantum peccator peccando se ponit sub ordine punientis iustitiæ diuinæ, ordinatis vt omnis peccatū sit sub pœna priuati eum debito decore, quod peccatori est magnū malū. Vide ad hoc sanctum Bonau. distinctione 36. lib. 2. Et Gabr. eadem dist. quæst. vnica, artic. 3. dubio 4. libro 2. Et peccatum reddit totum hominem miserū propter

duo.

duo. Primò, quia infirmat animam & totum corpus. Secundò, quia contrahit animā quo ad omnes potentias. Nam peccator est in ira Dei ad pœnam æternam destinatus. Non potest autē maior miseria esse quàm esse in ira Dei: sicut non est maior felicitas quàm esse in eius amore. De quo plura scribit Iacobus de Valentia Psalm. 60. Et vt ibi dē dicit: Peccator ex vno peccato ruit & cadit in aliud tanquam infirmus, inualidus, & turbatus. Nã ex gula & ociositate cadit in luxuriā, & ex luxuria in zelum, & inuidiam æmulorū: & sic ruit in odiū, & homicidium, & etiam in sortilegia, & blasphemias, & infidelitatem. Item ex superbia cadit in inuidiam & odium, quia non vult pati maiorem neque aequalem: & sic ruit ad furta & homicidia. Item è peccato auaritiæ ruit in rapinam, & vsuram, & simoniam, & inuidiam, & odium, & homicidium, ex quo peccatum reddit hominem miserū, & perturbat rationem, & animam, quæ quidem infirmitates non possunt sanari nisi per pœnitentiā. Hæc Valentia. Et peccatum primum causa est omnium posteriorum, pro quāto irretitus vno peccato habet dispositionem, vel principium inclinās naturaliter ad omnia alia peccata, vel caret illo frano quod prohibet à quolibet peccato. Nam principium excludens omnem actum, vitiosum est velle in omnibus obedire rectæ rationi propter Deum, &c. Sic superbia est causa inuidiæ: quia cum superbus desiderat habere singulariter & excellenter bonum aliquod, inuidet alij habenti idem bonum equè excellenter vel excellentius: quia per hoc impeditur superbus ab eo quod ipse vult. Et hæc est sententia Occam in prima parte dialog. 6. cap. 79. & in 4. quodlib. quæstio. 6. Vide ad hoc Gabrielem distinctio. 36. q. vnica. dub. 2. lib. 2. Astipulatur sanct. Bona. qui dicit & vult vnum peccatum esse causam alterius dispositiue, d. 36. lib. 2. circa textum. Peccatū insuper sex mala affert homini (vt scribit Christopholitus Episcopus Psalm. 102.) Primò, elongat eum à Deo. Secundò, fauciat animam culpa. Tertio, captiuat in potestate diaboli. Quarto, reddit hominem Deo odiosum. Quinto, expoliat ipsum omnibus bonis, nõ solum gratificis, sed etiam gratuitis. Sexto, indurat ipsum ex consuetudine in malo. Concordat Gerson par. 2. in compendio Theologiae tract. de vitiis naturæ & voluntatis, qui & multos effectus peccati mortalis ponit, quem videre potes. Ita per oppositū medicina pœnitentiæ sex operatur in pœnitente. Primò, facit Deum propitium, vt tanquam Medicus accedat ad peccatorem, & appropinquat. Secundò, sanat ipsum à vulnere peccati. Tertio, redimit à captiuitate diaboli, & liberat à morte perpetua & finali impœnitentiæ. Quarto, reddit Deum benignum reconciliandō sibi peccatorem. Quinto, reddit bona, quæ per peccatum fuerant mortificata. Sexto, renouat ipsum in nouam vitam, fortificando omnes potentias, & excitando habitus virtutum theologialium, & donorū spiritus sancti: etiam operatur meritorie per gratiā reuouantē & perficientem, hæc Iacob. de Valentia. De pœnitentiā infra dicitur. Peccatū autē quod per pœnitentiā nõ diluitur, mox pondere suo ad aliud trahit: vt dicit Greg. Assignatur autē à Doctoribus plures peccati diuisiones, secundū diuersas peccati origines & causas: de quibus infra patebit. Omne autē peccatū (vt scribit Gers. par. 2. in compendio Theologiae, tract. de vitiis naturæ & volunta-

tis) aut est originale aut actuale. Si actuale, aut est mortale aut veniale, &c.

PECCATVM originale (vt scribit Gers. vbi sup.) est illud, quod à nostra vitiosa origine trahimus. Et est auersio quædā habitualis à Deo, quæ anima prona effecta est non reddere iustitiā quā debet. Vnde omnes ferè Doctores respectu effectus ipsius peccati originalis cõsonant in ipsam auersionē habitualē, secundū Aug. Hug. de S. Viatore dicit, quod originalis culpa est corruptio seu vitiū quod nascēdo cõtrahimus per ignorantiam in mente, & concupiscentiā in carne. De hoc vide latius Gersonem.

PECCATVM originale secundum Magistrum d. 30. lib. 2. est qualitas morbida, animæ vitiū, scilicet concupiscentiæ: & cõtrahitur à parētibus, quia causatur à qualitate morbida carnis, quam caro contrahit ex libidinosa concupiscentia siue ardore parentum coeuntium in prolis seminatione, &c.

PECCATVM originale secundum Ansel. in de cõceptu virginali. & Scotum di. 32. & Occam q. ix. tertij quodlib. quæst. vlt. Gregor. distinctio. 30. 2. sententia. Illi dicunt quod peccatum originale non dicit aliud positiuū, sed est carentia iustitiæ originalis debita: vt accepte in primo parēte, & in ipso amissa. Cum enim peccatum formaliter est iniustitia: iniustitia autem non est nisi carentia iustitiæ debite: vt declarat Anselmus in casu diaboli, cap. xvj. patet quod peccatū originale est carentia & priuatio originalis iustitiæ debite, inesse, quam Adā accepit pro se & tota posteritate sua. Sed cum Adā peccauit & transgressus est præceptū peccato suo personali, nudauit se & posteritatem iustitiæ debita: Extendit rem Gabriel d. 30. q. 2. li. 2. Alex. verò part. 2. q. 122. & Tho. prima secundæ, q. 82. & sanct. Bon. in secundo scripto di. 30. volunt illi peccatū originale supponere pro vitiō concupiscentiæ, & cõnotare carentiam iustitiæ originalis debita: Dico non inesse concupiscentiæ, sed debite inesse animæ lege propagationis à primo parente descendenti. Vnde dicit Alex. Originale peccatum habet vtrunque, culpam & pœnam. Culpa est carentia iustitiæ seu deformitas quædam qua ipsa anima deformatur. Cõcupiscentia est ipsa pœna. Beatus Tho. vbi supra, dicit, peccatum originale habet priuationem originalis iustitiæ, & cum hoc inordinatam dispositionem partium animæ. Vnde non est priuatio pura, sed quidam habitus corruptus, non tamen habitus infusus aut adquisitus, sed habitus per vitiorum originem innatus. Et art. 3. dicit, peccatū originale materialiter quidem est concupiscentia: formaliter autem est defectus originalis iustitiæ. Vide ad hoc Gabrielem concordantem opiniones Magistrum & Ansel. Magis autem videtur disputatio de nomine quàm de re. multa ibi Gabr. Paulus Cortesius Theologorū eloquentia, loquens de peccato originali lib. 2. di. vij. ait: Duplex est huius viperei mali tabes. Vnum genus est in quo à persona natura inquinatur. Alterum in quo personam natura contaminat, quo quidem humanum genus tanquam natiuo quodā morbo vexatur. Plura de hoc vide, qui & sententias multorum ibi refert sub breuitate: vide & Iacobum de Valentia de originali peccato, si placet Psalm. 45. qui multa de hoc scribit.

PECCATVM originale dicitur dupliciter, vt scribit sanct. Bonauen. dist. 33. art. 2. q. 2. lib. 2. post Hugonē. Vno modo dicitur originale peccatū, quod est origo omnium peccatorū. Et sic peccatū Adæ dicitur

dicitur originale peccatum, & hoc modo originale peccatum non tantum est vnum specie, verum vnum numero. Alio modo dicitur originale peccatum, quod est in nobis ab origine, & à quo cetera vitia sumunt in nobis originem.

PECCATUM originale multis vocatur nominibus, vt scribit sanctus Bonauen. d. 30. libro 2. circa textu. Et Gerson par. 2. tract. de vitiis nature & voluntatis. secundum enim quod originale peccatum comparatur ad animam. Vocatur quandoque infirmitas, quia reddit animam impotentem ad resistendum motibus. Quandoque vocatur, scditas, quia per ipsum anima maculatur. Vocatur pronitas, propter continuam appetitus inclinationem ad malum. Dicitur corruptio, quia ad nihilum ducit: & peccatum appellatur quandoque vitium, quia est diminutio bonorum naturalium. Vocatur & languor nature, quia durat in natura corrupta. Habet etiam nomina, secundum quod comparatur ad corpus. Vocatur enim quandoque lex carnis, eò quod lege diuina fit carni inscripta. Vnde quandoque lex membrorum vocatur, quia mouet organa ad operationem concupiscentia. Vocatur & tyrannus propter dominationem, quasi violètam in ipsa concupiscentia. Vocatur quandoque fomes, quia sicut ignis fouet ignem, ita per ipsum fouetur in carne peccatum, secundum actus generatiuæ, & nutritiæ. Vocatur quandoque stimulus carnis, quia stimulat carnem ad primos motus, & animum ad consensum. Habet quoque nomina, secundum quod comparatur ad actus delectabiles. Et secundum hoc vocatur concupiscentia, quæ sonat vitium in actu, prout est in adultis. Item concupiscentia, quæ sonat vitium in potentia, prout est in paruulis. Habet etiam nomen, secundum quod comparatur ad primum hominem, à quo contra hitur, & sic vocatur originale, quod est carentia de bitæ iustitiæ. Gerson hæc. Vide & Bonauen. vbi supra. Omnis autem propagatus ab Adam per seminum commixtionem, contrahit originale peccatum generaliter, nisi fuerit ex priuilegio præseruatus specialiter, & hoc est contra hæresim Pelagianorum. Et dicitur, ex seminum commixtione propter Christum, quem impossibile fuit peccato maculari, tam originali quam actuali. Nam & B. Augustinus infectionem illam, non attribuit propagationi, sed libidinis adori in seminum commixtione. Vnde scribit Scotus distinctione 3. quæst. 2. lib. 3. natura humana in Christo non contraxit originale. Et dicitur ideo, quia non fuit filius naturalis Adæ, & ideo non erat debitor iustitiæ originalis. Acceperunt enim illi solum iustitiam originalem in Adam, qui ab eo erant descenduri, secundum rationem feminalem, hoc est respectu quorū Adā habuit rationem patris naturalis, secundum naturalem propagationem. Vnde si Christus fuisset purus homo & non Deus, miraculosè tamen natus de Virgine, nunquam contraxisset originale. Vide de hoc Gabr. di. 3. quæst. 2. art. 3. libro 3. Peccatum in super originale de facto non est sine fomite, quæ est lex carnis ad inordinatas concupiscentias inclinante, cõtra dictam rectæ rationis. Vnde Apostolus Rom. 7. Video aliam legem peccati, quæ est in membris meis. Gloss. interlin. Legem in membris, id est fomitem. & Gloss. marginalis: rectè fomes peccati lex dicitur, quia legitimè factum est, vt qui non obediuit suo superiori, ei non seruiat

sum inferius, id est caro. Gabr. vide latius distinctione 30. quæstione 2. ar. 2. conclusio. 4. Et peccatum originale, quantum ad debitum iustitiæ originalis, eiusque carentiam trahitur mediante carne, & non mediante anima à primo parente: probat hoc Gabr. distinctione 31. quæst. vnica, libro 2. quia mediante carne est filius naturalis Adæ, & non mediante anima. Potest autem anima dupliciter liberari ab hoc peccato, scilicet dādo ei iustitiā originalem, vel remittendo debitum habendi, de quo cõsulas Gabr. di. 3. q. 1. ar. 2. lib. 3. & c.

PECCATUM transire in prolem, potest intelligi tripliciter secundum S. Bonauen. quæst. 1. di. 33. li. 2. Et post eum Gabr. eadem distinctione, q. vnica, aut punitione, aut imitatione, aut transfusione. Punitione, ita quod proles puniatur pro peccato parentis: & hoc vel punitione temporali vel æterna. Imitatione sine exemplo, vt quando ad exemplar peccatorum priorum aliquis in simile peccatum labitur. Sic peccatum diaboli transfuit in genus humanum, secundum illud Sapient. 2. Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Imitantur autem illum qui sunt ex parte illius. Non autem tranfit peccatum, nisi in eos qui spontè voluerint imitari. Transfusione quando propter peccatum parentis etiam proles constituitur debitor apud Deum. Peccata autem proximorum parentum imitatione transeunt in prolem parentum, vitia voluntate propria iterantem: frequenter enim proles imitatur mores parentum, licet non semper. Nonnunquam filij parentum vitia detestantur. Sic Ezechias sanctus patris idolatræ Achab opera detestatus, toto corde Domino seruebat: vt habetur 4. Reg. 16. Item parentum peccata quandoque puniuntur in filiis pœna temporali: nunquam tamen perpetua gehennali. Patet multipliciter ex scriptura. Nā 3. Regum 14. habetur: Ego inducam malum super Hieroboam, & super vniuersam domum eius, & c. Similiter habetur de Baasa Rege Israel. 3. Reg. 16. Sic & in diluuiò, & in Sodomis, infantes & pueri perierunt propter peccata parentum. Sic Dauid punitus fuit in populo propter peccatum numerationis populis: & similia multa. Et vt multa posteris Deus præstat beneficia propter parentes bonos, ita parentes malos temporaliter quandoque puniunt in posteris: non autem, vt dictum est, puniuntur pœna gehennali. Nam dicitur Ezech. 18. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, nec pater portabit iniquitatem filij, quod intelligendum est morte æterna gehennali. Item ad Galath. 6. Vnusquisque onus suum portabit. Et secundum hanc distinctionem multa scripturæ, quæ videntur contrariæ, cõcordantur. Et peccata proximorum parentum nõ transeunt in prolem inducendo culpæ reatum. Probat hoc idem Gabriel post Bonauen. distinctione 33. quæstione vnica, libro 2. & artic. 2. idem ait: Paruuli damnati pro solo originali non actuali crimine, nullam habebunt pœnam sensus in corporali aut sensu exteriori, vt & Magist. in textu sentit. Nec est eis pœna vermis, nec interior tristitia, sed pœnam damni habet quod carè visione Dei in perpetuum. Et pœna hæc est leuissima inter ceteras pœnas damnatorum. Soli itaq; habent carentiã visionis & fruitionis Dei, & detinentur in loco vili. Hæc latius probantur à Gabr. vbi supra. Et dub. ij. notat, quomodo corpora paruulorum sint impassibilia, dū ponit distinctionem

distinctionem hanc. Aliquid non pati ab actiuo proximo, contingit dupliciter. Aut ex virtute quam habet in se, aut ex ordinatione diuinæ iustitiæ. Hoc secundo modo corpora paruulorum sunt impassibilia, non per virtutem aliquam resistendi agenti sibi communicatam. Sed & corpora damnatorum sunt incorruptibilia, non ex virtute sua, sed ordinatione diuinæ iustitiæ, ne deficiant in pœna, sed maneant, vt crucientur in secula seculorum, vt dicitur Apocal. 20. Nam ignis, & cetera agentia in inferno, instrumenta sunt diuinæ iustitiæ, id est, secundum regulam eius cruciant. Hinc est quod in eodem igne alius plus alio punitur, scilicet, plus qui magis peccauit: neque ignis ille agit affligendo nisi peccatores actualia peccata habentes. Vnde si corpus paruuli volueretur in illo infernali igne, non sentiret pœnam: quia deficit materia in quā agit ille ignis, scilicet, peccatum actuale: & hoc propter ordinem diuinæ iustitiæ. Sic nec esurient, nec sitient, nec patientur inordinatos motus, & concupiscentias formis manentis, quos etiam dum vixerunt non senserunt, nec alios patientur ab intra vel ad extra sensibilibiter, agente hoc ordine iustitiæ Dei. Gabriel vbi supra, & c. Et peccatum originale grauius est quā veniale: quod sicut mortale separat à cõsortio Dei, veniale non. De quo latius consulto Guil. Scotistam, & quod originale punitur pœna damni æterna, quæ est grauissima secundum Chryostomum. Veniale autem punitur pœna temporali. Dicitur & peccatum originale caput draconis (vt scribit Iacobus de Valentia Psalm. 73.) id est diaboli, quo primo mordet in nostra libidinosa generatione. Septem autè vitia capitalia sunt capita in cauda draconis, quibus mordet hominè per processum temporis, & in adulta ætate. Et Baptismus non solum extinguit peccatum originale, quod dicitur caput, sed etiam actualia peccata, quæ sunt septem capitalia in cauda draconis. Hæc Valentia.

PECCATUM moris dicitur quod peccatori imputatur ad vituperium, sicut è conuerso opus iustum imputatur facienti ad laudem vel vituperium. Gabr. di. 35. q. vnica, lib. 2.

PECCATUM actuale est duplex, scilicet mortale, & veniale, de quibus modò dicendum: & primò de peccato mortali & eius nominibus, diuisionibus, & quomodo cognoscatur. Deinde de veniali, postmodum de differentia mortalis, & venialis. Peccatum actuale est dictum vel factum, vel concupitum contra legem Dei, vt supra dictum est. Et ponitur dictum, propter peccatum oris: factum, propter peccatum operis: concupitum, propter peccatum cordis. Et in peccato actuali materiale est actus peccati iniustus, quo manente non remittitur peccatum. Et hoc verum est loquendo de actu interiori elicitò, vt scribit Gabr. di. 32. q. vnica, lib. 2. Hoc autem tenendum est omnino (vt scribit, & sentit sanctus Bona. di. 21. q. 1. lib. 4.) de omni peccato generaliter, quod nullum omnino potest deleri sine gratia gratum faciente. Sicut enim decreuit nos sanare diuina misericordia, & sonat scriptura, quæ maximè ponit gratiam esse necessariam ad delenda peccata. Est quoque illud tenendum, vt litteris mandauit Iacob. de Valentia q. finali post commentaria super Cantica, cõclud. 8. quod nemo ex propriis viribus potest vitare peccatum, nec implere diuina præcepta, nisi gratia Dei & auxilio superiori adiuuetur. Vide eum latius ibi. Est autem peccatum mortale maius malum quo

cunque malo temporalis: ideo pro nullo malo temporalis cauendo peccandum est mortaliter (vt ait Gabriel di. 15. q. 11. art. 2. lib. 4. conclusio. 3.) Nec peccatum in homine est effectus diaboli (vt scribit Rich. di. 5. art. j. in solutione argum. lib. 4.) sed voluntatis propriæ. Non enim est à dæmone nisi suadendo, & inclinando. Peccatum autem mortale non contra hitur quantumcunque sit eius sensatio, nisi sit eius cõsensu, vt vult Gerson part. 3. tractat. de remediis contra pusillanimitatem, in fine, vbi dicit: Non omne quod est factum contra præceptum aut votum, aut iuramentum, aut etiam contra Dei interdictionem, est peccatum mortale, quia in quolibet horum stat peccari posse per surreptionem quandam, & absque perfecto rationis consensu. Et tractatu de diuersis tentationibus idem ait: Atqui non cum impiè mentem cogitationes tangunt, peccamus mortaliter: sed duntaxat cum eis consentimus, id est, quando illi voluntas nostra fauet, quando eas ipsa cõm delectatione complectitur, quado eas adesse gaudeat: quamdiu verò hæc sibi displicent, sibi que sunt horrore ac odio, nullum est mortalis noxæ periculum. Gerson. Peccatum quoque mortale semper tollit charitatem. Dicitur autem aliquis esse tripliciter in peccato mortali: vel quia adhuc est in affectu vel actu peccandi, aut quia de commisso peccato non est absolutus, quia non sufficienter cõtritus est, vel quia licet in foro conscientia, nõ tamen in foro pœnitentiæ absolutus est, quia non confessus. De quo videatur Gabr. di. 9. q. 2. ar. j. lib. 4. Et serm. primo de Eucharist. sacramento. & Scotus di. 9. q. j. lib. 4. Et peccatum (vt sentit Gerson tract. de vitiis nature, & voluntatis) propriè non est substantia vel res aliqua, sed defectus, & corruptela. Et secundum eundem (vt ibidem dicit) aliud est peccati actus, aliud peccati habitus, aliud peccati reatus. Peccati actus aliquid est, sed quando non amplius fit, definit esse, etiam sine gratia. Sed peccati habitus qui ex malis actibus relinquitur, etiam aliquid est, & remanet interdum cessantibus etiam ipsis actibus, ac etiam post infusam gratiam, peccati que remissionem: peccati verò reatus siue macula, secundum re nihil est, deformat tamè animam, non per modum positionis, sed per modum priuationis: sicut truncatio membri per modum priuationis corpus deformat, & maculat. Gerson. Dicit etiã Augustinus. quod sicut abstinentia nulla substantia vel res est: & tamen ex ea corpus languescit: ita peccatum non est aliqua substantia vel res: ex eo tamen natura minuitur, & corrumpitur: deletur tamen semper per gratiam.

PECCATUM mortale actuale diuersis nominibus per Doctores nominatur, secundum diuersas eius proprietates, & operationes, & effectus, vt & notat Gerson tract. de vitiis nature & voluntatis. Vocatur enim quandoque macula, & hoc ideo, quia imaginem Dei deformat & maculat. Vocatur quoque quoque reatus, quoniam ad æternam pœnam obligat. Vocatur quandoque pollutio, & hoc quantum ad contagionem cõtractam ex terrena delectatione. Vocatur quandoque delictum, & hoc secundum quod est recessus à dignitate gratia habitæ. Vocatur quadoque culpa, & hoc prout respicit pœnam quam meretur & incurrit. Vocatur quandoque ofensa, & hoc est, quia contra Deum est, & cõtra Deum facit. Vocatur quandoque præuaricatio, & hoc in quantum mandatum Dei respicit, quod transgrediendo præuaricatur. Vocatur quandoque peccatum

tum, prout conuersio fit ad bonum commutabile cum auersione à bono incommutabili. Vocatur quandoque scelus propter magnam iniuriam, quæ peccando Deo fit. Vocatur etiam quandoque nefas, prout est illicitum personæ perpetranti. Vocatur etiam quandoque crimen, prout est dignum accusatione, & pœna. Gerson. Multis itaque nominibus vocatur peccatum mortale, & originaliter est à voluntate siue à libero arbitrio, & initiatur in cogitatione, procedit & crescit in delectatione, perficitur in consensu, &c.

¶ De diuisione peccati mortalis. Vnde peccatorum mortalium, vt habet Gerson tract. de vitis naturæ & voluntatis: alia sunt carnalia, alia spiritualia. Carnalia autem maioris sunt infamiæ: spiritualia verò maioris culpæ. Peccata purè carnalia, sunt gula, & superbia (vt scribit Guil. Scotista di. 30. lib. 2.) Purè spiritualia sunt hæc quatuor, superbia, inuidia, ira, & acedia: media verò inter vtraque, sicut est auaritia, quæ participat cum vtrisque, &c.

¶ Peccata mortalia quædam sunt commissi, alia delicti (vt scribit Gerson vbi supra.) Aliqua enim committuntur in faciendo, alia in omittendo. Prima peccata sunt præuicatio seu transgressio legis quo ad præcepta negatiua: vtputa, Non occides: Non mœchaberis. Secunda sunt præuicatio seu transgressio legis quo ad præcepta affirmatiua, sicut sunt: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, &c. Honora patrem tuum, &c. Et secundum hæc etiam diuisionem dicitur peccatum mortale esse, & fieri contra duas partes iustitiæ. Quarum vna est declinatio à malo. Alia est facere bonum.

¶ Peccatum omissionis dicitur dupliciter, Vno modo improprie pro peccato, quò aliquis non omittit, quòd tenetur omittere. Et sic ommissio semper cõiuncta est peccato commissionis. Qui enim non omittit aliquid quod omittere tenetur, facit quod prohibitum est: ergo non omittendo comittit, & omne tale peccatum omissionis est voluntarium. Secundo modo accipitur proprie, & est dum aliquis omittit actum, quem tenetur facere. Et ita contrariatur præcepto affirmatiuo. De peccato omissionis vide sanctum Tho. j. secundæ, q. 71. ar. 5. Et Gab. di. 41. q. vnica, dub. 3. libr. 2. Et sanctum Bona. di. 5. q. 1. li. 2. De quo & in dictione Ommissio. Tunc autem peccatum omissionis perpetrari dicitur, quando aliquis applicat se ad actum illicitum in composibilem cum illo actu ad quem tenetur ire ad Matutinas, & inebriat se: vel sit in colloquio infructuoso, & sic de aliis: propter quod non surgit ad Matutinas, tunc omittit cum se inebriat, aut infructuose fabulatur. Si verò applicet se alicui actui bono ad quem tenetur, & ex illo fessus dormiat, & non surgat, non omittit. Si verò fuerit actus indifferens, & tamen impeditius ad quem tenetur, illi intendendo omittit. Hæc Alexander de Ales, qui & multa de omissione scribit. Et post eum videatur latius Gabriël, vbi sup. qui dicit ibidem, quòd omne peccatum actuale est voluntarium, ita quod in potestate voluntatis est peccare tali peccato, & non peccare: quia omne peccatum, aut est peccatum commissionis aut omissionis. Si primò, potest actu illud non elicere. Si omissionis, tunc potest elicere actu volèdi què omittit, & ita si non elicit, volutariè omittit. Aut tunc non potest quando tenetur: aut propter impetum quòd fuit in potestate voluntatis, aut quod non fuit in potestate. Si secundum, non peccat dimittendo. Si

primum volens non amouit impedimentum: & ita volens virtualiter omisit: quique enim vult antecedens, virtualiter vult & consequens, &c. Gabriel.

¶ Peccatorum mortalium, quoddam committitur in Deum, & aliquod in patrem, aliud in filium, aliud in proximum, & quoddam in seipsum. Peccatur in Deum quadrupliciter (vt scribit Gerson tract. de vitis naturæ & voluntatis.) Primò malè de ipso per infidelitatem sentiendo. Secundò ipsum blasphemando. Tertio eius Sacramenta indignè ministrando & tractando. Quarto eum tètando. Rursus Deum tentando peccatur tripliciter. Nam tentatur vel eius potentia signa, scilicet ab eo petendo, vel tentatur eius iustitia, per humanas, scilicet, probationes: vtputa, per candes ferrum vel duellum vel similia, iudicium eius exquirendo. Vel tentatur eius misericordia, scilicet, quasi examinando bonitatem, se stultis periculis committendo. In proximum peccatur etiã tripliciter, vel bona sua ei indebitè auferendo, vel bona propria sibi in sua necessitate non comunicando, vel mala persuasionem aut malo exèplo eum in peccatum trahendo & inducèdo. In semetipsum autem peccat quis etiã tripliciter, vel sibi ipsi necessaria subtrahendo vel superflua sumendo, vel vltra vires ac debitum moderamè quippiã aggrediendo. Hæc Gerson.

¶ Peccatum in Patre quado voluntas quæ est cõiuncta appetitui sensitui nota sibi cõdelectari, & peccat occasionaliter ex inclinatione appetitui sensitui ad suum delectabile, peccat ex passione, quod dicitur peccatum ex infirmitate seu impotentia, quæ confurgit ex omissione originalis iustitiæ. Et illud peccatum est appropriatè in Patrem, cui attribuitur potentia. Gab. di. 43. q. vnica. lib. 2.

¶ Peccatum in Filium est quado voluntas agit per cognitionem intellectuã, hoc est, præsupponit cognitionem intellectus illius obiecti circa quod elicit suum actu. idèo ratione errate ipsa cõformiter eliciens, non rectè elicit nisi error esset inuincibilis, & sic peccat ex ignoratã. Et illud peccatum appropriatè dicitur in filium, cui appropriatur sapientia. Gab. vbi supra.

¶ Peccatum in Spiritum sanctum est quando voluntas peccat (vt idem scribit Gab.) ex libertate propria non cõdelectando appetitui sensitui, nec ex errore rationis, & tunc dicitur peccare ex malitia, quia non ex passione siue odio, neque ex errore in ratione peccat, ibi enim est plenissima ratio peccati, quia plenissima ratio voluntarij, quia nihil est aliud à voluntate alliciens eam ad malum, neque in sensu, neque in intellectu, sed ex mera libertate sua, siue aliqua occasiõ extrinseca eligit velle cõtra dictamen rationis, etiam si non tendat in ipsum malum sub ratione mali. Et illud peccatum dicitur committi in Spiritum sanctum, cui attribuitur bonitas. Concordat Gerson qui dicit, Peccatum in Spiritum sanctum dicitur quando ex certa malitia, id est, ex ipsa deliberata electiõne mali peccatur quod ex improba voluntate liberi arbitrij procedit, quia vt talem est, peccatur tunc cõtra bonitatem, quæ attribuitur spiritui sancto. Vide latius Gersonè parte 2. vbi multa agit de peccato in Spiritum sanctum. Et dicitur peccatum in Spiritum sanctum (vt dicit Gabriël, di. 13. lib. 2.) non quia est offensiuum Spiritui sancti, & non patris aut filij. Nam harum personarum trium, sicut vna est essentia, ita vna voluntas, vna bonitas, vnus honor & dignitas, & quicquid est cõtra vnã personam in diuinis, est contra omnes. Et per hoc quisquis offendit & inhonorat Spiritum sanctum,

sanctum offendit & inhonorat patrem & filium. Nec ideo quia actus illius peccati terminatur obiectiõne ad Spiritum sanctum, & non ad filium vel patrem. Sed ideo dicitur in Spiritum sanctum, quia fit ex malitia & contemptu. Et ratione illius dicitur grauissimum & irremissibile. Vel dicitur grauissimum, secundum Bona. di. 43. q. 3. li. 2. quia natura maximè lædit, & quia oculos Dei maximè offendit. Grauiissimè autè peccatum dici non potest (vt scribit Gab. vbi supra.) nisi sit contra præceptum primæ tabulæ. Nam peccata cõtra præcepta secundæ tabulæ solè virtualiter auertit à Deo: sola peccata primæ tabulæ formaliter & actualiter auertunt ab obiecto perfectissimo, scilicet, à Deo. Et sicut solus actus charitatis: putà, amor Dei amicitia, est actus perfectissimè cõuersiuus in Deum propter seipsum, sine relatione ad aliud extra se: ita solus actus huic contrariè oppositus, scilicet, odiu Dei in seipso (si esset possibile) esset grauissimè peccatum. Post actum verò charitatis, perfectissimus actus quo tendit voluntas in Deum, est actus spei: cuius oppositum erit peccatum grauissimum, & hoc est peccatum desperationis. Sed actus desperationis procedens ex certa malitia, dicitur peccatum in Spiritum sanctum. De qua in persona desperatoru loquitur Ieremias cap. 18. Desperauimus, post nostras cogitationes ibimus, vnusquisque prauitatem cordis sui malifaciemus. Vide Scot. di. 43. libr. 2. Et secundum eum tria requiruntur ad peccatum in Spiritum sanctum. Primò quod sit contra præcepta primæ tabulæ. Secundò quod sit ex certa malitia: non ex passione aut errore seu turbulentia rationis aut voluntatis. Tertio quod sit actus oppositus perfectissimo actui conuersiuo in Deum post actum amoris amicitia, id est, actui spei. Huius enim scilicet, amoris Dei (secundum plures) actus oppositus non est possibilis.

¶ De peccato in Spiritum sanctum dupliciter contingit loqui. Strictè prout includit tres cõditiones predictas (vt inquit Gabriël vbi supra.) & sic sola desperatio & præsumptio adiuncta semper finali impenitentia, & dum procedat ex certa malitia, sunt peccata in Spiritum sanctum, quia directè sunt contra perfectiones diuinas, ex quibus oritur remissio peccatorum. Et ita dicit Isido. super Leuit. Hoc sancti patres irremissibile peccatum & blasphemiam in Spiritum sanctum dixerunt. In sceleribus vsque ad finem vitæ perscuerare, de salute sua desperare, de misericordia & potentia redemptoris diffidere. Alio modo largius vt dicit peccatum remissibile, difficile, non solum contra principium remissionis in Deo, sed etiam quod tollit dispositionem remissionis peccati in peccatore, quæ sunt veritatis adhesio, desiderium gratia, displicentia de peccato, & eleuatio mentis à malo. Hæc autem sunt: Impugnatio veritatis agnitæ: Inuidetia fraternæ gratia: Impenitentia & Obstinatio, in quantum tamen illi procedunt ex certa malitia.

¶ Peccatum dicitur irremissibile dupliciter, hinc & in futuro (vt scribit Gab. vbi supra. di. 43. secũdi.) Vno modo simpliciter, quod non remittetur, qualis est sola finalis impenitentia. Hoc enim non remittetur in præfenti seculo. Sic enim non esset finalis, quia si remitteretur, non duraret in finem. Nec in futuro, quia nihil non remissum in hoc seculo remittitur in futuro stãte immutabiliter illa sententia: Lignum vbi ceciderit siue ad austrum, siue ad aquilonem, ibi erit: Eccle. 11. Hoc est (vt dicit Scot. di. vij.

1.2.) cuiuscunq; creatura rationalis amore permanferit, in illo permanebit. Non autem omnis finalis impenitentia dicitur peccatum in Spiritum sanctum, non enim illa qua homo recedit morte præuentus sine pœnitentia, sed illa qua homo habet propositum nunquã pœnitendi, quæ oritur ex desperata obstinatione, de qua Augu. ait de fide ad Petrum. Quod pessimi homines incidunt in hoc peccatum, vt Cain qui dixit: Maior est iniquitas quã vt veniam merear. Credit enim misericordiam Dei esse minorè suo delicto. Sed misericordia Dei est bonitas, quæ appropriatur Spiritui sancto, & ideo dicitur peccatum in Spiritum sanctum, vt dicit Scotus. Alio modo dicitur peccatum irremissibile, non quin remitti possit & sepè remittatur, sed quia opponitur principio remissionis. Et hoc vel in remittente vel in peccate, vel in dono ad remissionem disponete. In Deo remittente principium remissionis est Dei misericordia & iustitia. Principium remissionis in dono disponente ad remissionem est veritatis cognitio, & gratia collatio. In peccate est illa, quæ sunt retrahentia à peccato. Et secundum Scot. principium dispositum ad remissionem peccati in peccatore est aliqualis displacencia de peccatis cum cõuersione ad Deum, hoc autè peccatum in quantum habet propositum de non pœnitendo in tali obstinato, tollit omne tale dispositiuum, ait Scot. di. 43. lib. 2. Duo autem sunt quæ retrahunt à peccato, scilicet, turpitudinis peccati cõsideratio, & delectationis abbreviatio. Et secundum hæc distinguuntur sex peccata in Spiritum sanctum. Vide Bona. in Breuiloquio parte 3. c. finali. & Thom. ij. q. 24. Gersonè parte 2. de peccato in Spiritum sanctum, & post hos scribit Gab. di. 63. li. 2. quæ quidè peccata sunt contra principia predicta, scilicet, desperatio contra Dei misericordiam, præsumptio contra Dei iustitiã. Impugnatio agnitæ veritatis contra veritatis agnitionem. Inuidetia fraternæ charitatis contra gratia collationem. Impenitentia qua non consideratur turpitudine peccati, & ita eligit homo nunquã de eo pœnitere. Obstinatio qua vult peccati delectationi perpetuò inherere. Primis duobus modis peccatur contra Deum, duobus aliis contra proximum, duobus vltimis contra seipsum. Et tunc peccatum dicitur in Spiritum sanctum quando procedit ex certa malitia & non ex infirmitate vel ignoratã. Vnde sicut charitas dat formã operi meritorio, quia à charitate nominatur opus meritorium, ita malitia dat nomè peccato vt dicitur in Spiritum sanctum. Vnde nihil horu dicitur peccatum in Spiritum sanctum, nisi procedat ex certa malitia. Non autè omne peccatum secundum Gerson vbi supra, quod ex certa malitia committitur dicitur esse peccatum in Spiritum sanctum, prout communiter accipitur. Dupliciter enim contingere potest aliquem ex certa malitia, id est, ex ipsa electione mali peccare. Vno modo ex inclinatione habitus vitiosi seu assuefactione, imò secundum aliquã circumstantiam ex propria sciencia & deliberatione, quod tamè non peccaretur in Spiritum sanctum, imò illud (inquit Gerson) in quolibet genere peccati contingere potest. Alio modo potest quis ex propria malitia peccare ex eo, scilicet, quod ipse scienter & per contemptum abiicit & remouet à se illud quod in eo poterat electione seu continuationem peccati impedire. Et cum omnia quæ peccati electione seu cõtinuationem impedire possunt, & impediunt, sint proprie effectus spiritui sancti in honore. Ideo ille qui ipsa sic peccati electionem seu con-

tinuationem impediencia à se scienter & per contemptum abiicit & remouet, dicitur ex propria malitia & in Spiritum sanctum peccare: & ita accipitur proprie ex propria malitia peccare. Gers.

¶ PECCATUM adhuc dupliciter potest intelligi, irremissibile siue irremediabile. Vel de potentia Dei absoluta vel ordinata. De potentia Dei absoluta manifestum est quod omne peccatum est remissibile & remediabile, quia oppositum non includit contradictionem, potest etiā Deus peccatum nō vindicare nec imputare ad pœnam, potest enim Deus peccatori ad tempus parcere non infligendo pœnā, & ita in æternū. Posset etiam de potentia absoluta obstinationem diaboli tollere & infundere gratiā: & per consequens remittere peccatum. Sed de potentia ordinata dicitur peccatum irremissibile, quia secundum legem Dei statutam non remitteretur vel ex se vel ex parte status. Ex se omne peccatum viatoris est remissibile. Ex parte status omne peccatum vsque ad terminum vitæ durans est irremissibile. Statuit enim Deus nullum peccatū remittere nisi in via secundū illud Eccle. 11. Si ceciderit lignū ad austrum vel aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit. Vnde locum quē hīc preparaueris, scilicet, in viā, in futuro habebis. Gab. di. 6. q. vnica, lib. 2. Consonat Sco. eadē di. q. 2. Sic de peccato Luciferi dicitur, ex quo in illo peccato deuenit ad terminum, omnia peccata eius facta sunt irremediabilia, quāuis prius peccatum ex se nō fuit irremediabile, quia si pœnituisset, inuenisset veniā & misericordiā (vt ait Scot.) Sancti autē doctores allegāt plures cōgruitates remediabilitatis peccati hominis, quæ non fuerunt in peccato angeli, vt quod homo peccat alio infligāte, diabolus nullo infligāte, diabolus sua malitia, homo occasionaliter malitia aliena, diabolus natura perfectior, homo natura infirmior. Gab. vbi supra. Et (vt idē dicit Gab. di. 15. q. 1. art. 1. li. 4.) peccatum quo ad culpā nō remittitur sine gratia & charitate. Gratia quæ & mortale peccatum stante lege, sunt immediatē opposita, ita qd omnis homo aut est in gratia, aut est in mortali peccato, & nullus simul in mortali & gratia. Et peccata oblita remittuntur si quis fecerit sufficientē diligentia & debitam ad cōfiteūdum ea. Si verō nō fecerit sufficientem diligentia, & aliqua subterfugiunt memoriā, propter sui negligentia, tunc nullum peccatum dimittitur, neque cognitum neque oblitum. Gab. dub. 1. vbi supra, & longior est.

¶ PECCATUM remitti per aliquod multipliciter potest intelligi, secundum quod ly per dicit varias circūstantias causā. Vno modo intelligitur peccatū mortale deleri per aliquod tāquā per causam formale, vt quando illud est forma inherēs animæ, expellēs seu non cōpatiēs secum mortale peccatum. Secundo tāquam per causam efficientē principālē dispositiuam aut instrumentālē. Tertio modo per ipsum vt per signum pronūciās vel ostēdēs absolutionē à peccatis. Itē quandoque peccatum remittitur, quo ad culpam, quandoque quo ad pœnam, & quandoque quo ad vtrunque, de quo legito Gabri. dist. 14. qu. 2. art. 1. & 2. libr. 4. Et cum tria sint in peccato, scilicet, actio mala & ipsa interior macula, & sequela secundum sanct. Bona. dist. 17. lib. 4. actio mala expellitur timore, macula, dolore, sed sequela charitatis ardore. Vnde timor est in iustificatione, vt dicitur preparatio ad iusticiam, dolor vt infusio iustitiæ. Charitās ardor in consummationē, Bona.

q. 3. vbi supra. Et de hoc latius in dictione Penitentiæ. PECCATUM quoddam est occultum, quoddam publicum. Et peccatum suum occultum nemo tenetur in publico confiteri, quia nō tenetur quicunque statim in iudicio se reum confiteri nondum cōuictus. Nam reprehenduntur per Prophetam qui peccatū suum quasi Sodoma predicauerunt. Gab. di. 15. q. 16. concl. 4. li. 4. idem sentit Scotus, &c.

¶ PECCATUM capitale secundum Guil. Scoti & Pelbartum, & alios dicitur dupliciter capitale. Primo quod capite plectitur seu punitur, sicut est crimen læsæ maiestatis, & consimilia. Secundo capitale peccatum dicitur illud, vnde primō peccata orta sunt. Hoc modo peccatum Luciferi dicitur capitale peccatum, sicut ipse Lucifer caput nominatur omnium maiorum, vt dicit Glossa super illud Abacuc. Percussisti caput de domo impij. Tertio dicitur capitale peccatum, id est, principale secundum Magistrū. Nā sicut caput habet supra mēbra eminentiā, sic tale peccatū super alias suas filias habet eminentiā in malitiæ grauitate. Sunt autē septē peccata capitalia, scilicet, superbia, inuidia, ira, acedia, auaritia, gula, luxuria, de his suis locis dicitur: & multa de his scribit Gers. par. 2. de septem vitiis capitalibus, quæ comparat ipse septem ferocibus bestis. Superbia seu vana gloria comparatur leoni. Inuidia cani. Ira lupo. Acedia asino. Gula vrfō. Luxuria porco. Auaritia comparatur ericio. Comparatur & hæc vitia septem grauibus infirmitatibus. Superbia seu vana gloria comparatur corporis inflationi. Inuidia lepre. Ira phrenesi. Acedia letargiæ. Auaritia hydropisi. Gula epulentiæ. Luxuria comparatur febri. Hæc vitia (vt idem dicit) curantur deuota ac frequenti passionis meditatione, de quibus latius, & valde multa apud Gersonem videbis. Et sicut (vt scribit Iacobus de Valentia qu. finali post commentaria super cantica.) ad peccatū quo natura corrupta est per primos parentes ecurrunt tres perfonæ, scilicet, serpens offerēs pomum prohibitiū, & Eva acceptās ipsum & offerens viro, & Adam comedens ipsum, vt complaceret vxori. Ita pro maiori parte ad omne peccatū concurrunt tres partes hominis, scilicet, sensus offerens rem delectabilē vel vtilem, & appetitus sensitiuus, & sensualitas appetens, & alliciens voluntatem, vt consentiat, & ipsa voluntas condelectans, & sequēs sensualitatem. Nam sicut serpens ostendit fructum per suadendo mulieri, & mulier persuasit viro vt comederet: ita sensus offert rem prohibitam ipsi sensualitati, & sensualitas offert & persuadet voluntati, & sic consummatur peccatum per consensum voluntatis. Ex quo patet quod primi parentes reliquerunt nobis impressam imaginem & vestigium sui peccati. Hæc Valentia.

¶ PECCATUM diaboli (vt scribit sanctus Bona. di. 5. q. j. lib. 2.) initiatum est in præsumptione: statim enim vt vidit suam pulchritudinem, præsumpsit. Cōsummatum est in ambitione, quia præsumēs de se, appetiit quod omnino supra se fuit, & ad quod peruenire non potuit. Sed confirmatum est in inuidiæ & odij auersione, quia ex quo obtinere non potuit quod appetiit, ideo inuidere cœpit, & affectum odij contraire, & in hoc confirmatū est: quia hæc omnino ipsum à Deo separauit, & perfectū obstaculū posuit, sicut perfecta charitas perfectē Deo iungit. PECCATUM contra naturam. Et cōiuniter peccati contra naturā quatuor species seu modi assignantur.

gnatur. Primus est quando absque omni concubitu causa delectationis venereæ pollutio procuratur, & vocatur propriē mollietas, pertinetque ad peccatū immūditæ venereæ, seu lubricosæ. Secundus modus est si fiat per cōcubitū ad re non eiusdem speciei, & vocatur propriē bestialitas. Tertius modus est si fiat cōcubitus ad re eiusdem speciei, sed non ad debitum sexum, vtputa, masculi ad masculum, vel fœminæ ad fœminam. Et vocatur propriē Sodomiticum. Quartus modus est si fiat concubitus ad rem eiusdem speciei, & debiti sexus, sed non fiat in debito instrumento, vel aliās fiat monstrosa quædā deordinatio & vilitas in modis concubedi. Hæc Gerson parte 2. de septem vitiis capitalibus.

¶ PECCATUM mortale quomodo cognoscitur, videndum est quod scribit Gab. di. 15. q. 13. art. 2. conclusionē 3. Corolla. 1. lib. 4. Incautum esse & malum asserere aliquem actum fore peccatum mortale vbi illud nec sufficienti auctoritate nec euidenti ratione ostēdi potest. Nam hoc est ponere laqueum pedibus ambulantiū & inducere certū mortale vbi mortale nō est, vel esse certū vbi non est. Nam ista assertio dū acceptatur à populo, licet foret erronea, facit tamē cotrauenientē peccare mortaliter, quia facit agere cōtra conscientiam eum qui aliās non peccaret mortaliter in tali facto non habita huiusmodi cōscientia. Et quia difficile est cognoscere, quando peccatum sit mortale, ideo doctores qui pro animarū salute egerunt & scripserunt, aliquas regulas posuerunt, quas latē prosequitur frater Pelbartus lib. 2. Rosarij Theologiæ in dictione, Peccatum. §. 27. 28. 29. 30. Prima est de animæ affectu & complacentia, quæ accipitur ab Aug. 25. di. §. Criminis. di. Quod nullum est adeo veniale quin fiat mortale, dū placet, scilicet, nimis vsque ad contemptum, &c. Et nullum est (inquit, adeo mortale, quin fiat veniale dum displicet, videlicet ita quod non consentitur deliberatē. Secunda regula: Bonū quodcumque citra Deum diligere, supra Deum, vel æquē Deo, est peccatum mortale: quia Deus diligere debet super omnia, & propter se, secundum scripturas, & omnes doctores super 3. sentent. Exemplum de amore diuitiarum & bonorum mūdi omnium, quæ si infra Deum diliguntur, veniale est: aliās mortale, quia facit contra præceptum Dei. Tertia regula de charitate. Omne quod directē contrariatur charitati Dei & proximi, est mortale. Hanc ponit Tho. secunda secundæ qu. 59. art. 4. nisi quis faceret cōtra proximum modicum quid, vt si furetur acū, vel huiusmodi. Quarta regula de diuino decalogo. Quod quicumque facit directē contra quodcumque præceptū decalogi, peccat mortaliter. Nam quicumque est contra ea, est mortale. Quinta est de Ecclesiæ præcepto. Quod transgressio contra quodcumque præceptum Ecclesiæ est mortale, si fiat sciēter vel ex contemptu. Matth. 18. Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus. Exemplum de his qui nolunt Missam audire in festo, vel confiteri, & communicari semel in anno, vel vitare hæreticos, vel in festo feruilia opera facere. Sexta de fine. Quod quandoque quis constituit finem vltimum in creaturis, vel citra Deum, peccat mortaliter, quia hoc est frui vtendis, vt vult August. ergo maximum peccatum, sicut vanē gloriosus constituit finem in laude hominum. Septima de grauitate iniuriæ, quam ponit Rich. de sancto Victore, dicens quod peccatum mortale non habet fieri, sine

gravi iniuria Dei, vel grandi contemptu, aut nocuimento proximi in hominibus qui firmam habent voluntatē cauendi peccatum. Vnde tales non peccant mortaliter in quouis modico. Secus de infirmis. hæc ille. Octaua de inhāsiōne firma conscientie dicitur aliquid faciendum vel nō faciendum, quā ponit Aug. 28. q. 1. Omne inquit quod fit contra conscientiam, edificat ad gehennam. Et hoc verū est, etiam de conscientia erronea firmiter credente. Sed quando titubans hæsitat, nec firmiter credit: non esset mortale contra faciendum, vt dicit Aureolus in compendio: nisi quando dubitaret, & in dubio exponeret se periculo. Nona regula, de ignorantia. Quod ignorantia affectata non excusat à peccato mortali, sed benè alia. Præterea ignorantia aliquando excusat à toto, aut à tanto, vt aliās & supra dictū est. Decima de Chrismate sacramentali. Quod indignē suscipiens sacramentum quodcumque, est peccatum mortale. Patet de sacramento Eucharistiæ. 1. Cor. 11. Qui manducat & bibit indignē: iudicium sibi manducat. Nam malitia (vt ait August.) polluit sacramentum vt sibi iudicium fiat, quamuis sacramenta in se impolluta permaneant, & indignē suscipiens sacramentum, facit iniuriā Sacramento secundum eundem Augustinum de vnico baptismo. Patet etiam de aliis sacramentis. Item eadem regula extenditur secundum Richardum de media Villa. in quarto, & sanct. Tho. eodem lib. distinct. 24. etiam quo ad ministrationem sacramentorum, vt qui ministrant sacramenta in peccatis, nec penitens vel cōfitemens, peccat mortaliter. Denique aliqui sancti hanc regulā extendūt etiam ad actus solennes in Ecclesia, quod scilicet, tenetur quis penitere si est in conscientia peccati mortalis antequā tales actus exerceat: puta, lecturus diacōnus Euangelium vel subdiaconus Epistolam solēniter in Ecclesia, aut lenaturus aliquem de baptismo, vel cōfirmatione: solenni actu in Ecclesia, aliās in cōsciētia peccati talia faciēs mortaliter peccat. Nam Deut. 16. dicitur. Iuste quod iustum est exequaris. Accipitur tamen si quis in necessitate: puta, articulo mortis baptizaret, aut talia prædicat, sacramentalia faceret. Vndecima regula de lege positua & lex canonica vel constitutio legis alicuius cuiuscunque non semper obligat ex eius transgressione ad peccatū mortale, etiam si sit lata per verba præceptiua vel inhibitoria aut æquipollentia. Hanc regulam dicunt canonum doctores, præsertim Panor. extra de vita & honestate clericorum. ca. Clerici officia, & quando obligat ad mortale, vide aliās in dictione Obligatio, & Angelum in summa, vel etiam Pelbartum lib. 2. Rosa. Theologiæ & alios. Vnde si lex vtitur verbis præceptiuis: puta, præcipimus, iubemus, mandamus, &c. Vel inhibitoriis, vt in hibemus, prohibemus, interdicimus, &c. & huiusmodi, & tunc obligant ad mortale, aliās raro. Etiam vbi est consuetudo, quod verba obligant ad mortale. Vide latius doctores iuris, & Angelum in summa. Hæc enim non sunt nostri fori. Duodecima regula de malo alieno quod vnus mali alij simul compeccant mortaliter, & hoc fit nonem modis cōmunicando in peccatis alienis. Vnde prælati non corrigentes inferiores peccat. Decimatertia de non necessariis, vt sunt sacramenta non necessitatis, & consilia Euangelica secundum Scotum, in 4. distincti. 15. est quod omnia consilia Euangelica, similiter & non necessitatis sacramenta obligant

omnes homines ad non cōtēnendum. Vnde cōtēptus inducit mortale. Decimaquarta regula est de obedientia. Quicunque cōtra obedientiam debitam superioribus siue Ecclesiasticis siue temporalibus inlicitis mandatis ex contemptu transgreditur, mortaliter peccat. Pater Rom. 13. Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, & damnationem accipit. Secus si nō cōtēptu eodē modo sicut de lege dicitur. Decimaquinta regula de pœnitentia. Quod omne peccatum graue mortale per pœnitentiam & confessionem sequentem fit veniale. Hanc ponit Ambro. de qua Tho. in 2. di. 24. dicit intelligēdum non sic quod culpa mortalis in culpam venialem mutetur, sed secundum similitudinem quandam ad veniale, quia sicut veniale peccatum dignum est venia, & temporalem pœnā promeretur, sic ab euentu per pœnitentiam mortale fit veniale. Sedecima regula de quantitate intētionis vel quantitate, quod quamuis quis intendat modicum vel venialiter peccare, tamē mortaliter peccat, nō obstante tali intentione in his, quæ sunt cōtra pœcepta. Tum quia talis erronea conscientia peccat, tum quia opus malum nō recipit quantitatem ab intentione. Decima septima regula de rationis cōsensu deliberatio. Hanc ponit Cancellarius Parisiensis, & communiter tenent omnes doctores, videlicet quod nullum peccatum actuale fit mortale absque consensu rationis vero vel interpretatio, id est, dum quis sufficienter potuit deliberare, & resistere: & non fecit ut debuit. Sicut enim qui tacet, consentire videtur interpretatiuē ex regula iuris. Sic in proposito. Vnde consentiens solum delectationem morosam sine opere peccat. Decima octaua de sensuum actibus. Quod quocumque in actibus sensuum quis intendit ad mortale principaliter peccat mortaliter. Mat. 5. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Similiter de auditu loquendum & de tactu & aliis. Decimanona de titubatione dubietatis ex Bonauent. in 4. distinct. 17. Est quod quicunque facit aliquid de quo titubat dubitatio pro vtraque parte, utrum illud facere sit mortale an veniale, mortaliter peccat, & tenetur confiteri: quia discrimini mortalis peccati se exponit. Secus si non dubitaret pro vtraque parte, sed crederet potius esse veniale, nec aliunde scire posset. In dubiis autem tutiorem viam amplecti debemus. Verum si nō maiore certitudine de vna partium habet quā de altera, sistere debet quocumque ad earū aliquā magis assentiat: ut scribit Gerson parte 3. tractat. de diuersis tētationibus diaboli: & hoc vel aliorum vel suæ rationis consultatione vel inspiratione diuina obtēta per orationem, &c. Vigesima regula de voluntariis: Quod in peccatis mortalibus sola voluntas deliberata pro facto capitur, quantum ad hoc quod mortale sit peccatum in voluntate: quod si opere exequatur, erit grauius. Vigesima prima regula. Ad idē est August. libr. j. retractationum, cap. 12. & libr. de verā religione, quod peccatum est adeo voluntarium, ut si nō sit voluntarium, nullo modo sit peccatum. Ex quo patet quod omne peccatum est in voluntate formaliter, sicut in ea stat iustitia & iniustitia: ut dicit etiam Ansel. lib. de originali peccato. Vnde amentibus, & vsu rationis carētibz furiosis nō imputatur quod faciunt, quia nō vtuntur ratione, nec per consequens voluntate. Vigesima secunda regula, quod quicunque voluntariē vel ex propria cul-

pa exponit se periculo mortalis peccati seipsum vel proximum, peccat mortaliter. Vnde Eccle. 3. dicitur, Qui amat periculum, peribit in illo. Lyra. Periculum, id est occasio peccatorū mortalium, peribit in illo, sicut auis volitans circa laqueum. Exempla ad id plurima sunt, scilicet, dū quis aduertentē se inebriat, vel etiam proximum. Item dum quis prouocat ad peierandum eum, quem scit peieraturum secundum August. 22. quæst. 5. Ille qui. Item de Prelatis scandalizantibus alios sua mala vita. Item de mulieribus se ornantibus, ut concupiscantur ad luxuriam: & sic de aliis, quæ multa breuitatis gratia omitto. Legito de hoc Pelba. & alios. Hæc, quia nō inutilia cēsui, scribere volui de cognitione peccati mortalis, quod quidem multa nocumenta facienti infert. Nam reddit perpetrantem odiosum Deo. Sapien. 14. Odio est Deo impius & impietas eius. Item flagella meretur, quæ Deus infligit propter peccata. Item animam maculat & perimit, & diabolo assimilatur. Multa de hoc Pelbartus, qui & scripturas, & auctores allegat. Ad hoc vide & Gersonem tract. de vitiis naturæ & voluntatis, & parte 2. de cognitione peccatorum venialium & mortalium. Plura scribit & de vita spiritali animæ. Et in peccato mortali duo sunt, ut scribit S. Bona. di. 20. lib. 4. circa textum, scilicet, macula & reatus, siue obligatio ad pœnam. vide latius ibi, &c.

PECCATUM veniale (ut diffinit Gerson part. 2. de peccato veniali (est complacentia seu voluptas in creatura infra vel citra Deum, id est quod nō plus quā deo nec æquē sicut deo, quia, scilicet, nō vellet quis illi finaliter adherere, vel propter illud deo displicere, aut scilicet cōtra eius pœcepta & madata quicquā facere. Peccatum verō mortale, est libido seu voluptas in creatura supra Deum, id est plus quā deo vel æquē ut deo, & dicitur veniale à venia. Vide latius Gersonem.

PECCATUM veniale est triplex secundum san. Bona. & Gab. di. 16. q. 5. dub. 6. lib. 4. & di. 22. q. j. in fine, li. 2. Et Gerson. lib. 5. de vita spiritali animæ, & alios. Quoddam est veniale ex sola surreptione, id est sine aduertentia, quod præuenit deliberationem: & illud sicut vitari non potest, ita etiam nunquam fit mortale quādiu manet in illo genere ex surreptione. Secus si maneret sine continuaretur actus ex surreptione inceptus, quousq; accederet perfecta deliberatio, quia tunc non manet surreptitius. Et dicitur veniale ab adueniendo, quia venit ex surreptione & pronitate naturæ corruptæ, & hoc prouenit nisi subsequitur iudicium rationis, ut sunt motus carnales & sensuales. Quoddam est veniale, quod fit cum cogitatione sine aduertentia, sed sine pleno consensu, ut in cogitatione de muliere & in delectatione citra consensum in delectationem. Tertium est veniale cum ratione & consensu: sed ideo est veniale, quia non est cōtra pœceptum, ut verbū ocio sum, & mendacium iocosum, risus superfluus, & huiusmodi. Et dicitur peccatum veniale, non ideo (ut quidam dicunt) quia meretur veniam, hoc enim falsum est (vt scribit Brulef. dist. 5. qu. j. libr. 2.) quia nullum peccatum potest habere rationem ad merendam veraciter veniam, imo demeretur, &c. Peccatum autem primo, & secundo modo si accedat cōsensu perfectus, erit mortale (vt scribit Gab. vbi supra libr. 4.) Nam propter defectum consensu, & imperfectionem eius, fuit veniale, ideo accedente consensu, cessat ratio venialis peccati, & nihil deff

hil deficit de ratione mortalis. Et dicitur notanter cōsensu perfectus, quoniā (vt dicit Scot. di. xxxix. tertij.) sicut actus meritorius requirit quod sit plene humanus, hoc est quod sit ex plena deliberatione & consensu, ita non minus actus demeritorius idem requirit, quia non est Deus pronior ad condemnandum, quā ad parcendum. Et cum actus de genere mortalis sit, non cum plena deliberatione propter defectum perfecti cōsensu, qui præsupponit deliberationē perfectam, nō censetur mortale. Habituatus verō, quādoque habet breuem deliberationem, quæ non videtur deliberatio, verū quia habet magnam prudentiam qua promptus est ad deliberandum quāsi in tempore imperceptibili, talis deliberatio, est sufficiens ad rationem meriti & peccati. De veniali tertij ordinis dicitur quod illud nō fit mortale, nisi per consensum quiescentem in eo, tanquam in fine, ut si quis tāta libidine afficeretur ad mendacium iocosum, quod etiam ipsum continuare vellet contra pœceptum, si à Domino prohiberetur, ibi poneretur quies in mendacio iocoso plus quā in Deo, & tunc semper cōcurreret contemptus Dei, cui in casu præponeretur mēdaciū iocosum. Et ibi habet locum verbum Augustini, Nullum peccatum est ita veniale, quin possit fieri mortale dum placet, non qualibet placencia, sed ea qua voluntas in ea quiescit tanquam in fine, quod tunc fit quando plus placet quā Deus: puta, quādo magis vult actum huiusmodi quā amicitia Dei, qui est verē & simpliciter vltimus finis. Vel intelligitur hæc auctoritas de venialibus tantum primi & secundij generis aut tertij, ut exponit Gerson. de vita spiritali animæ, lectione prima. Dū placet in quantum est peccatum & Dei offensiuum absq; alio quocumque motiuo vel allectiuo ad peccandum. Istud enim videtur diabolicæ obstinationis proprium, quod impugnat Deus, & odio habeatur gratis. Vnde breuiter consensus in veniale, ut veniale est, etiam deliberatus, nō est nisi venialis. Et quamuis peccans venialiter ex deliberatione abutatur Dei misericordia, quæ concessit illud peccatum esse veniale non mortale, tamen nō peccat mortaliter. Et in hoc plurimū relucet misericordia Dei, quod abusus ille etiam deliberatus non est nisi venialis. Hæc Gab. dist. xvj. q. v. ar. 3. dub. vj. libr. 4. Vide & Rich. dist. xvj. ar. 2. q. 2. li. 4. quando veniale fit mortale, & sanctus Bonauentura eadem distinct. parte secunda. articul. 3. quæstion. 1. & quæstion. 2. & dicit quod ratione peccati venialis in se nō necesse est confiteri illud, sed ratione periculi ad quod dicit, tenetur homo de aliquibus penitere, quantum aduertat periculum. Vide latius ibi Bonauenturam, vide ad hoc Richardum art. v. vbi supra quæst. 1.

PECCATUM veniale & mortale differunt multipliciter, ut scribit Gabri. dist. xvj. q. v. art. 1. libr. 4. & distinct. xxij. quæstion. 2. Et Gerson parte 2. tractatu de cognitione peccatorum mortalium & venialium. Primum, quia mortale est deordinatio quædam ac deuiatio ab ordine necessario ad salutis consecutionem, veniale est deuiatio ab ordinē nō necessario, sed vtili. Cum enim omne peccatum est quædam diuatio & declinatio ab ordine dirigente hominem ad salutem. Est autem huiusmodi ordo institutus à Deo duplex. Primus est necessarius, & hic est obseruantia pœceptorum, secundum illud Mat. 19. Si vis ingredi ad vitam, serua mandata. Alius est ordo consequendi salutem cōpendio

sis & vtilis; non tamen necessarius, sicut obseruatō consiliorū Euangelicorū. Recessus à primo ordine qui est per transgressionē pœceptorū, dicitur & est peccatum mortale, quia inducit mortē perpetuā, & priuat animā vita gratiā in presenti, & vita gloriæ in futuro. Recessus autē à secūdo ordine, scilicet, ab obseruantia consiliorū per cōuersionē inordinatā ad creaturā, citra tamen transgressionē pœceptorū, est peccatum veniale. Dicitur autē peccatum, quia est quædam deordinatio in adhesionē creaturæ minus vtili, dimissa vtiliore, cum tamē ratio deprecatur ad optima. i. Ethicor. Dicitur veniale, quia nō inducit mortē, neque tollit gratiā, neque eam minuit, alioquin cum gratia sit finita, posset per multiplicationē venialium tota auferri, & sic venialia non essent venialia. Minuit tamen fauorem gratiæ, hoc est impedit gratiam à sua operatione. Feruor verō charitatis consumit veniale peccatum: sicut ignis magnus guttā aquæ iniectam. Secundo differunt: quia mortale priuat gloriā, obligat ad gehennam, & auertit à fine. Veniale autem nō auertit à fine, sed obliquat & impedit aliquantulum progressum ad finem. Item mortale semper habet annexum Dei contemptum verum, vel interpretatiuum, veniale non habet Dei contemptum (nemo enim contemnit quod amat) sed habet quandam desidiā vel teporem, pro quanto plus adhæret creaturæ quā proficit adherendum Deo. Item mortale si non deletur in via presentis vitæ, manet simpliciter inextinguibile. Sed in futuro non deletur, vbi non est locus pœnitentiæ, sed veniale etiam remittitur post hanc vitam. Verum de quolibet actu inordinato discernere in particulari quando sit peccatum mortale, vel quando sit veniale, difficillimū est propter infinitas circumstantias actus variates. Vnde circa hoc venerabilis & doctissimus Ioannes Gerson Cancellarius Parisiensis in libro de vita animæ plurimū laborauit, & multas regulas ad discretionem hanc consequendā vtilissimas tradidit, nec tamen (ipso teste) ad sufficientem discernendi certitudinem peruenit. Et de hoc regulæ aliq̄e supra patent. Itē vnū veniale potest remitti sine alio, sed non sic est de mortali. Itē quodlibet opus meritorium habet vim remittendi peccatum veniale. De quo plura Gabr. di. xvj. quarti. quæ. v. art. 3. dub. 3. Et Paludensis di. eadē. quæst. 2. artic. 2. Et de valore aquæ benedictæ, quæ remittit veniale pulchrè loquitur. Ad idem Hugo de sacramentis libr. 2. parte 1x. sanctus Tho. di. xvj. qu. 2. art. 4. libr. 4. Alexan. parte 4. qu. vij. memb. 1. ar. 2. §. 1. Item Rich. dist. xxj. artic. 3. qu. 1. Item dist. 1. ar. 1. qu. 3. Item Augu. in Enchi. ca. lxx. Item de consecratione. di. 3. Aquam sale, &c.

PECCANS dicitur ille qui peccat vel cōmittit aliquid mali. Peccans autem mortaliter incurrit quatuor damna, ut scribit Brulef. xx. q. 4. lib. 3. Primum est amissio vitæ æternæ, & amicitia Dei. Secundū, perditio gratiæ Dei. Tertium, amissio actuum meritorum. Quartum, acquisitio tormentorum inferni. Omnis autem peccans in eo quod re aliqua peruersè vtitur, iniuriatur cui libet iusto tanquā fur & raptor rei suæ. Est enim furtum contrectatio rei alienæ inuito Domino. Trahat autem iniustus (abutendo re aliqua) rem illam quæ iusti est, ipso non consentiente, nam cōsentiendo peccaret. Hoc est radicalis ratio (vt inquit Gerson. par. 2. ser. de Dominio Euangelico facto in cœna Domini) cur fraternalis correctio cui libet iusto competit, quoniā de

resua agitur dum peccatur. In hoc verò comperi propriūssimum & philosophicum esse intellectum, Iacobi dicentis, quod qui in vno offendit, factus est omnium reus, Iaco. 2. Nam peccans in vno, peccat in omnes, tremenda nimis, sed verā sententia, peccans in vno, peccat in omnes, imo in ipsum celum: & omnia quæ cœli ambitu continentur. Hæc Gers.

PECCATOR propriè est qui ex habitu peccat, vel ex proposito secundū beatum Tho. sup. Psal. xxvij. Vel peccator (vt scribit Gabr. di. xiiij. qu. 1. libr. 4.) est homo ordinatus à Deo ad pœnā æternam propter actum peccati, quæ actū cōmittit, vel cōmisit. Et dicitur peccator ab ordinatione diuina, quapropter peccatum præteritum quod transiit, & nō est quātū ad actum ordinatus, est ad pœnā æternā, hoc enim significat peccator. Et hoc nomen peccator nihil significat inexistens in peccatore transeunte actu peccati: sed significat actum peccati, qui transiit, & pœnam quæ correspondebit, & Deum qui peccatorem ad huiusmodi pœnam sustinendā ordinauit. Et in hoc multi decipiuntur imaginantes, quod quocumque nomen posituum de aliquo prædicatur, quod necesse est aliquid inesse illi, de quo prædicat, quod formaliter per prædicatū illud importatur, sicut est de illis prædicatis, albū, nigrū, sciēs, virtuosus, iustus, quod falsum est in terminis connotatiuis, qui tō connotant aliquid vnum, vel si aliquid vnum cōnotant, tamen nō id quod inest suo substrato, sed quod inest vel alteri inest. Vnde generaliter ad hoc quod terminus cōnotatiuis cōueniat alicui, sufficit quod cōnotatum suum sic se habeat, siue in re illa siue in alia, sicut per ipsum cōnotat. Sicut ebrius dicitur formaliter ebrius, nō ab aliquo sibi inexistente, sed ab actibus qui transferunt, etiam si nullum in eo habitum genuissent. Sic ad mortem iudicatus dicitur damnatus nō ab aliquo sibi inexistente, sed à sentētia qua ad mortē est ordinatus, quæ sententia nihil in damnato produxit: quia potuit iudicari eo absente & ignorate. Et peccator definit tūc quando qui prius propter peccatum commissum ordinatus fuit à Deo ad pœnam nunc propter penitentiam ab eodem ordinatus est ad vitam, quæ tamen mutatio non dicit mutationem in Deo, sed vel in penitente, vel in tempore vel in alia creatura. Nam de potētia absoluta sine mutatione peccatoris per solum lapsum teporis posset primò ordinari ad pœnam, deinde ad vitam, sed secundū potentiam ordinatam nō fit peccati remissio nisi per infusionem nouæ gratiæ, per quam realiter mutatur qui fuit peccator. Remane re autem peccatorem post actum transeuntem, nihil aliud est nisi ipsum à Deo voluntate ordinari ad pœnam cōdignam illi peccato. Et remitti seu deleri peccatum nihil aliud est, quàm ordinatum ad pœnam, iam non ordinari ad pœnam. Gabr. vbi supra. Et ad deletionem peccati (vt dicit, & probat Scot. di. xiiij. q. 1. art. 3. libr. 4.) regulariter requiritur pœna vel punitio voluntaria. Et peccator, vt scribit idē Gabriel di. xiiij. qu. 3. dub. 1. post Alexandrum parte 4. qu. lxvij. membro 2. ar. 2. Et Rich. distin. eadem art. ix. q. 1. libr. 4. Concordat beatus Thom. di. xvij. quæstio. ix. ar. 4. libr. 4. volunt illi quod peccator semper tenetur ad peccati mortalis detestationem, nō tamen pro semper, sed pro aliquando, etiam post peccati remissionem, tunc autem tenetur secundū Alexan. & post eum Rich. quando penitens recordatur peccatorū suorum, quibus Deum offendit,

de quo Gabr. vbi supra. Cōsonat Iacobus de Valen. Psal. 6. qui dicit quod licet peccator egerit penitentia perfectā de peccatis suis per contritionē & cōfessionē & satisfactionē, tamē teneat semper dolere, flere, & penitere quociescūque recordatus fuerit illius peccati. Nā si post actā penitentia quis cōplacere sibi fecisse illud peccatū, tunc rediret sibi culpā, ideo semper teneat dolere & penitere quā dicit; recordat. Vnde dicit Clemēs in Itinerario suo quod B. Petrus semper flebat peccatū negationis Christi, quociescūque recordabatur, intātū quod la chrymā decurrētēs sulcauerant genas ipsius Petri. Hæc Episcopus vbi supra. Et vt dicit Scot. di. xiiij. qu. 1. libr. 4. Magni peccatores non statim quando sunt iustificati, habent illam pacem quam habent perfecti & exercitati in virtutibus, sed pugnando contra inclinationem & habitum vitiosos, merētur & acquirunt sibi habitum in contrariū. Et peccator quociescūque peccat, adulterium cōmittit, furtum & homicidium, quia anima quæ in baptismo fuit Christo desponsata, non seruat quod promisit, & à Deo auertitur ad creaturam. Rapitque quod prohibitum est, facit enim contra legem & præcepta Dei. Committit & homicidium, quia occidit & odit animam suam in mortē æternam, qui diligit iniquitatē. De quo plura legere potes apud Christopholanum Episcopum Psal. 50. expositione 3. ferè in principio. Et licet peccator laedat proximum, tamen in primis offendit Deum, quia eius legem transgreditur & præuaricatur & violat, & eius præcepta contemnit, ex consequenti lædit proximum inferendo, sibi damnū in fama vel in bonis vel in persona. De quo latius videre potes Iacobum de Valen. vbi supra. Et peccator ingens monstrum est & horrendum, vt scribit Gers. tract. xj. super cantico gloriōsæ virginis, qui secum dissidet, qui conuenit nulli, qui dissipatur & soluitur curis, & sceleribus, facinoribus & flagitiis incessanter, sine modo, sine ordine, sine pondere, mētura, vt subsistens, se odit in se, in se sequit, malus omnibus, pessimus sibi, & eò infelicis quod deterioribus peccatis fuerit obnoxius à primo peccatore vsque ad vltimum, &c.

PECVLIUM à pecore. Vnde apud maiores omne patrimoniū dicebatur peculū, quia pecoribus vniuersa eorū substantia constabat. Vnde secundum Seruium pecunia dicta est à peculio. Propriè autē significat quicquid alicuius est labore & industria paratum & lucrifacitum est, secundum Gabr. di. xv. q. 3. art. 3. dub. 2. propositione v. libr. quarto. Peculū dicitur quasi pusilla pecunia, siue patrimoniū pusillū. Dicitur etiā aliquid quod filius fami. acquirat vi uente patre, sub eius potestate existēs, siue illud acquirat à patre aliunde, & illud est quadruplex scilicet, pfectitiū, aduentitiū, castrēse, & quasi castrēse.

PECVLIUM profectitiū est quod ex rebus patris vel earū occasione proficitur, id est prouenit, vbi ex capitur largē, vt extendit se ad omne quod occasione patris aut causæ proximæ vel immediatæ prouenit, vt est pecunia vel res aliqua patris filiofamilias à patre cōcessa, & fructus vel lucrū inde proueniens siue acquisitum, & hoc sine labore vel industria filij: puta, sibi possessionem à patre datam alij locat colono pro certa parte cremēti, aut pecunia mercatori, de qua habet lucrū, quæ sicut prouenit, erunt profectitia. Sed pro parte quæ debetur operationi & industriae lucrantis, erit aduentitium.

Vnde

Vnde omne lucrum quod prouenit ex persona filij, in casu est aduentitium. In peculio profectio ad patrem pertinet & proprietatis, & vsufructus & nil iuris habet in eo filius familias. Ea ad nihil valet filio, nisi vt non publicetur in casu, quo alia bona patris publicantur.

PECVLIUM aduentitium dicitur quod à linea materna aduenit, dicit Palud. vel vt dicit Gabr. vbi sup. est quod aliunde prouenit, vel ex donatione matris, amicorū, aut aliorum quorumcunque, non intuitu patris, aut acquiritur ex industria, aut prouenit ex euentu vel fortuna, nō tamē occasione militiae, vel officij publici. latius Gabriel.

PECVLIUM castrēse est quod filio familias à patre tibus vel aliis occasione militiae & non aliis donatur, aut ipse in militia acquirit, quod nisi militaret acquisiturus nō fuisset, quia quod in militia degenti datum esset, vel acquisiuisset: etiam in militia non degenti non pertinet ad peculium castrēse. Gabr. Vide & de hoc Rich. dist. xlv. art. 3. quæst. 3. libro 4.

PECVLIUM quasi castrēse dicitur quod filius familias ex officio publico recipit, vt si fuerit aduocatus, medicus, magister studiorū liberalium artium, notarius, aut officialis, vel rector, qui salaria vel stipendia recipiūt publica, quod additur: quia quod notarij communes acquiritur, non pertinet ad peculium quasi castrēse. Sed notarij dominorum & officialium deberēt habere salarium de publico, & in hoc peculio filius familias habet plenum dominium & proprietatem, ac etiam vsufructum, & censetur vt pater familias, & testari potest, & dare elemosynam & ad vota disponere. Pater quoque nihil iuris habet in eis. Hæc Gabri. Et copiosius illa in summis, seu apud legisperitos inueniuntur.

Et Richar. vbi sup. Vide & Gersonem parte j. tractatu contra proprietarios regulæ Aug. parte 2. vt dicit secundum Gerardum. Habere peculium non est habere principale dominium in re ipsa: sed vt seruus sub domino, sub patre filius, sub abbate monachus ex licentia ipsorum sub quibus sunt, & hoc non unquam conceditur, vt si habuerit officium aliquod, scilicet, vel est vestiarius, vel elemosynarius, vel thesaurarius, vel huiusmodi, deseruiens utilitati communi Ecclesiæ, vt fidelis sit & prudens dispensator, non quærens quæ sua sunt, sed quæ omnium, &c.

PECVNIA secundum Augu. li. de doctrina Christiana, & post eum scribit Gabr. dist. xv. qu. xij. artic. 2. libr. 4. Omnia nomine pecuniæ intelliguntur quicquid homines habent in terra, omnia quorum Domini sunt, pecunia vocatur, seruus, vas, ager, arbor, pecus, quicquid horū est, pecunia dicitur. Et ideo, quia antiqui quod habebāt, in pecoribus habebāt: & habetur prima qu. 3. totum. Omnia enim hæc in pecuniam resoluuntur, & pecunia comparantur. Obediunt autem pecuniæ omnia, vt dicit Salomō, & alius dicit: Audito nummo quasi quodā principis summo, Resiliunt valū, nihil auditur nisi salue. Pauci reperitū hodie à populo aurum spernētes, vt inquit Gerson parte 2. in dialogo duorum militum Franci & Angli, &c.

PES, pedis. Et pedes, vt scribit sanctus Bonauen. in fine quartilib. sententiarum, super Magistrum, qui in fine dicit. Hæc de pedibus sedentis super folium excelsum. Pedes possunt dici via vel opera finalia, quæ sunt velata, sicut illa quæ pertinent ad finem mundi, &c.

PENETRATIVUM dicitur quod penetrat, de quo vide in dictione subtile.

PBR, quandoque dicit circumstantiā illius, cui primo competit habere esse vel non esse, & tale est essentia. Essentiæ enim primò competit esse, vel potest dicere circumstantiam productionis, qua aliquid producitur ab aliquo, & qua accipit esse ab alio sicut in creaturis. Per, aliquando dicit circumstantiam causæ formalis. Aliquando circumstantiā causæ efficientis. Et isto secundo modo supra posito, vt dicit circumstantiā productionis accipit Augu. cum ait. Quod filius, quicquid habet nascendo, habet à patre, & ita filius esse quod habet, accipit per generationem. Et vt scribit S. Bona. di. xxxij. qu. 2. art. 2. lib. 1. quando illa præpositio, per, iungitur verbo absoluto, importat auctoritatem, vt cum dicitur, Iste est bonus per illum, vel sapiens vel potens. Cum verbo verò transitiuo importat subauctoritatem, vt rex potest per balium. Hæc autem (vt ipse inquit) est falsa, pater est potens per filium, hæc est vera, pater operatur per filium. Et per, secundū Gabr. di. xxxv. q. v. lib. j. potest dicere circumstantiam causæ motiue, sicut dicimus quod anima intellectiua intelligit per habitum tanquā per causam motiua seu effectiua. Vel secundò potest dicere circumstantiam potentie cognitiue, vel modū, vel rationem cognoscendi, sicut dicimus quod homo intelligit per intellectum. Sic capitur cum quæritur, an angelus intelligit se & alia per essentiam suam, vel per species à rebus acceptas, vel à Deo infusas, de quo Gabr. di. 3. q. 2. lib. 2. Vel tertio potest dicere circumstantiam obiecti mediij. Sicut dicimus quod intelligimus Deum in via per quendam conceptum sibi proprium. Vel quarto improprie potest dicere circumstantiam obiecti terminantis in mediā, sicut dicimus, quod videbimus Deū per suam essentiā, quia ipsa erit visā in se & immediatē. Hoc modo capiendū, per, Deus intelligit omnia alia à se per ideas eorum, quia ideas sunt obiecta cognita terminantia cognitionē diuinā alia à Deo. Aliis autem modis nō cognoscit per ideas, quia illæ nec mouēt intellectum, nec sunt intellectus diuinus, nec obiectum medium inter Deum & alia à se cognita. Dominus præpositus Gabriel vbi supra.

PEREGRINVS dicitur aduena & aliena loca peragrans, à peragro. Et differt ab hospite, quod peregrinus simpliciter significat, qui in sua ciuitate non est, hospes qui in aliena ciuitate est. Antiqui tamen peregrinos dicebant hostes. Ambro. Aduersarios molli veteres appellatione nominabant, Hostes enim antiquo ritu peregrini dicebantur. Sumus & nos Christiani peregrini & aduenē nec ciuitatē manentem habemus, sed futuram vtinā inquiramus. vt hortatur magister Ioannes Gerson part. 2. in dialogo duorum militum Franci & Angli. Et peregrina sacra dicitur, quæ ex aliis vrbibus religionis gratia sunt aduecta. Et peregrinor verbum deponens, significat per aliena loca peragrās proficiscor, & nō esse in patria. Vnde 2. Cor. 5. dicit. Peregrinamur à Domino, &c.

PERFECTIO seu perfectum secundum Magistrū li. 2. sen. di. 4. est triplex, scilicet, secundum tempus, secundum naturam, secundum perfectionis vniuersalitatem. Secundum tempus, cui nihil deficit, quod secundum tempus illius statim sibi conuenit, sic puer dicitur perfectus, licet non habeat viri perfectionem. Secundum naturam, quod habet quicquid

quicquid naturæ conuenit, secundum sui capacita-
tem, sic soli beati sunt perfecti. Secundum uniuersa-
litatem, quod est summè & simpliciter perfecti.
Prima est naturæ condita. Secunda est naturæ glo-
rificatæ. Tertia naturæ increatæ. Et perfectio si sim-
pliciter & absolutè consideretur, solus Deus perfe-
ctus & totus est, quia solus est cui simpliciter nihil
deest, in quo, scilicet, omne illud est quod melius
est esse, quàm non esse, ut dicit Magist. Ioã. Gers. tract.
de perfectione cordis. Accipitur autem perfectio
simpliciter capièdo dupliciter, ut notat Gab. di. ix.
qu. 3. lib. 1. dub. 2. & di. 7. qu. 3. eodem libr. & distinet.
j. quæstio. prima, artic. 3. libro 3. Cõcordat Aliacensis
q. vij. ar. 2. li. 1. Vno modo accipitur pro perfectione
quæ est simpliciter summa & infinita, in cõpõsibilis
omni imperfectione. Isto modo relationes, & quic-
quid est in Deo, est simpliciter perfectum seu perfe-
ctio simpliciter. Nihil enim realiter existens in diu-
inis est imperfectum. Alio modo perfectio simpliciter
dicitur, quod cõpetit cuilibet simpliciter perfectio,
hoc est omni supposito simpliciter perfectio: & sic
nulla relatio in diuinis est perfecta simpliciter, nec
tamè est imperfecta: quia nulla relatio cõpetit om-
nib⁹ personis, nec filius est imperfectus cùm non sit in
eo perfectio, scilicet paternitas, quæ est in patre, &
tamè deficit sibi aliqua perfectio simpliciter. Nam
perfectum illo modo non est id quod caret aliqua per-
fectione simpliciter, sed non est summum & infinitum.
Nunc autè filius est summus & infinitus, & ita non est
imperfectus. Vide latius Gab. d. vij. vbi sup. Et ut idè
dicit li. 3. vbi sup. Licet omnium personarum sit una
perfectio essentialis, sunt tamè etiã distinctæ perfe-
ctiones notionales, sicut distinctæ relationes.

P E R F E C T I O attributalis dupliciter accipit. Vno
modo pro ipsa re quæ est perfecta simpliciter, sicut
est essentia, quæ est simpliciter perfectio, ut dictum
est, quoniã nullã includit imperfectionem essentiali-
ter, nec necessariò aliquã imperfectionem annexã ha-
bet. Sic esse perfectum omni creaturæ repugnat: nam
omnis creatura necessariò depèdet à creatore. De
pèdere autè ab alio, imperfectionis est. Accipit im-
propriè pro cõceptu vel signo re simpliciter perfectã
significatè, videlicet ad què non sequit^r de quo prædi-
catur esse imperfectum, ut hæc dicitio sapiens, bonum,
uiuens, &c. & huiusmodi, quæ cõueniunt tã Deo quã
creaturæ. Et horum terminorum quidã sunt absoluti &
affirmatiui, qui videlicet nõ importat respectum ad
creaturã. Sic enim frequenter accipit Occã absolu-
tũ, p non relatio, & cõnotatũ p relatio, ut intel-
lectus, volũtas. Aliqui sunt cõnotatiui & affirmati-
ui, id est importat diuinã essentiam respectiue ad
creaturã, ut creatiuus, creas, prædestinãs. Quidam
sunt negatiui, ut incorruptibilis, immortalis, immu-
tabilis. Hæc Dominus Præpos. Gab. d. 2. q. 2. lib. 1.

P E R F E C T I O simpliciter variè à diuersis describi-
tur vel sumit. Vnde secundu Anselm. Perfectio sim-
pliciter est illud, quod in vnoquoq; meli⁹ est ipsum
quàm nõ ipsum. Aliter describitur à Domino Car-
dinali Cameracen. quæst. xiiij. articulo. 3. libro 1. Perfe-
ctio simpliciter, est perfectio vel res significata per
aliquè terminũ, què nõ stat ab aliquo remoueri, &
illud est summum bonum: talè enim terminũ voco (in-
quit) denominationem perfectionis simpliciter.

P E R F E C T I O secundu quid, strictè sumèdo potest
describi (ut idè Aliacensis ait) quod est perfectio vel
res creata, significata per aliquè terminũ, quem nõ
stat ab aliquo remoueri, & illud esse & nõ esse mi-
nus perfectum, quàm illud per illum significatum.

Talem autem terminũ sic significantè voco deno-
minationem perfectionis secundu quid. Verbi gratia:
de primo: vita in Deo est perfectio simpliciter: &
iste terminus vita, est denominatio perfectionis
simpliciter. De secunda verò: vita creata est perfe-
ctio secundu quid: & iste terminus vita creata, est de-
nominatio perfectionis secundu quid. Et secundu istũ
modũ sola diuina perfectio est perfectio simplici-
ter: perfectio autè creata cõsimilis denominationis
perfectionis diuina, est perfectio secundum quid.

P E R F E C T I O creaturæ saltem essentialis, & non
partialis, non distinguitur à creatura. Posset hoc p
bari, quia quilibet creatura est perfecta saltè in suo
genere: secundu illud Gen. 1. Vidit Deus cuncta quæ
fecerat, & erant valde bona. Et dicitur notanter,
essentialis & non partialis, quia virtus est perfectio
hominis accidentalis: & perfectio substantialis est
perfectio hominis essentialis, & tamè distinguitur
ab homine. Ex illo sequitur, quod idem est dicere,
perfectionem creaturarũ contineri in Deo, & crea-
turam contineri in Deo. Creaturæ autem & earum
perfectiones cõtinentur in Deo obiectiue virtua-
liter & eminenter, quia cognoscuntur à Deo & pro-
ducuntur: & Deus est illis perfectior. De quo consu-
las latius Gab. d. xxxvj. q. vnica, lib. j.

P E R F E C T I O Christiana (ut scribit Gerson par. 2.
ser. ad Ecclesiasticos factio in cœna Domini, qui in-
cipit: Tradidit itaq; Iesum Iudas, &c. cõsiderat. 3.)
est Dei dilectio, in qua qui feruentior est hæc, & per-
fectior iudicatur. Et ut ait Guido Carthusien. ut
refert Gers. par. 2. in proœmio de cõtractibus. Rati-
onalis creaturæ vera perfectio est vnamquamq;
rem tanti habere quanti habenda est: sicut pluri-
est anima quàm esca, fides & æquitas quàm pecu-
nia, &c. Quinq; autem perfectionis genera consue-
uerunt distingui, ut scribit S. Bona. d. xxx. q. 3. libro
3. Primum est perfectio sufficientiæ, quæ consistit
in adimplentione mandatorum. Et de hoc Matth. 5.
Estote perfecti sicut pater vester cœlestis perfectus
est. Secundum, est perfectio religionis, quæ consistit
in obseruatia consiliorũ. Et de hoc dicitur Mat. 19.
Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ ha-
bes, &c. Tertium, est perfectio prælationis, quæ con-
sistit in regimine subditorum. Et de hoc dicitur Lu-
cã 6. Perfectus omnis erit si sit sicut magister eius.
Quartum, est perfectio operationis, quæ consistit in
ostensione exemplorum. Et de hoc dicitur Gen. 6.
Noè vir iustus atq; perfectus in generationib⁹ suis.
Quintum, est perfectio tranquillitatis, quæ consistit in
cõsummatione difficiliorũ & optimorũ. 1. Ioã. 4.
Perfecta charitas foras mittit timorem. Et Philoso-
phus dicit, quod perfecta virtus optimorũ est ope-
ratiua. Ad primã perfectionem, scilicet sufficientiæ
obligatur omnes tã perfecti quã imperfecti. Vide la-
tius Bona. Et summa perfectionis (ut inquit Gers.
par. 2. in ser. de verbis Do. Venite ad me omnes qui
laboratis) consistit in mansuetudine & humilitate.
De itatu perfectionis vide infra in dictione Status.

P E R F E C T V M rei est duplex, ut scribit Rich. d.
xxx. art. 2. q. 2. lib. 4. Quædam in esse primo, quædam
in esse secundo. Prima in hoc consistit quod res habet om-
nia quæ pertinet ad eius essentia. Secunda consistit in
quibusdã psecutionib⁹ nõ pertinentib⁹ ad essentia.
Primo modo fuit pfectum matrimonium inter Mariã
& Ioseph, nõ secundo, quia nõ ita perfectè signifi-
cauit indiuisibile vnionem Christi & Ecclesię, & huma-
næ naturæ cũ diuina psona, sicut matrimonium cõsu-
matũ, &c. Et perfectum secundu Guil. Scoti. d. xxxvj.

li. 1. est cui nihil deest: sic etiã totũ quãdoq; accipit
secundu Gab. d. xxvij. q. vnica. ar. 1. li. 3. Et dicitur tri-
pliciter perfectum, secundum Aristot. 5. Meta. Vno
modo dicitur perfectum secundu esse, scilicet cuius
nihil est extra accipere: sic homo dicitur perfectus,
cui non deest aliqua pars hominũ debita. Et possu-
mus loqui vel de perfecto simpliciter, vel secundu
quid; scilicet in genere. Si simpliciter, sic sol⁹ Deus
dicitur perfectus hoc primo modo: quia solus est
cui nihil deest, sed habet omnia bona aut formaliter,
aut eminenter, aut exëplariter, aut virtualiter. Si
autè secundu quid, sic homo dicitur perfectus, quan-
do ea habet quæ requiruntur ad esse perfectũ homi-
nis, & nil de his sibi deest. Secundo modo perfectum
dicitur secundu virtutẽ, scilicet quod habet virtutẽ in
esse cõpletam, & nõ deficit, sed habet intantum quod
nõ exceditur ab aliquo in tali virtute. Et sic etiã si
loquimur simpliciter: Solus Deus dicitur perfectus,
si secundum quid, dicitur iste Medicus perfectus vel
Grãmaticus: & qui habet talè artem sine defectu il-
lius artis, intantum quod à nullo in tali arte excedi-
tur. Et iste modus quãdoq; solet ad mala transferri,
ut cũ dicimus: Iste est perfectus latro, iste est per-
fectus deceptor: sicut bonus latro, &c. Vel propriè
secundu speciẽ propriæ virtutis dicitur perfectum
quod in nullo deficit: hoc est cùm nihil eorũ deficit
quæ sibi cõpetere debet. Sic perfecta obseruatio
charitatis (ut inquit Ga. vbi sup.) est Dominũ Deũ
ex toto corde diligere: quæ quidè perfecta obser-
uatio præcepti charitatis, dupliciter potest intelli-
gi. Vno modo dicitur illa perfecta, quæ sufficit ad salu-
tem. Alio modo dicitur perfecta, quæ excludit om-
nem imperfectionem, nedum oppositã salutem, sed etiã
aliquãdo modo retardatẽ vel impediẽtẽ: ut pecca-
ta venialia. Sic Deũ diligere ex toto corde, perfecta ani-
ma: est Deũ diligere perfecto corde, perfecta ani-
ma. Et quicunq; habet gratiã gratũ facientem, dili-
git Deum ex toto corde, & tota anima, &c. actu vel
habitu, etiã si fuerit infans nouiter baptizatus. Nul-
lus autè peccato mortali obnoxius Deum ex toto
corde diligit, quia nõ habet gratiã, quæ necessaria
est ad salutem: & ibi totũ valet, id est perfectum. Nam
& secundu Philof. 5. Meta. idè est totũ & perfectum.
Vide plura Gab. di. xxvij. li. 3. Tertio modo dicitur
perfectum secundum finem, scilicet quod est affe-
cutum suum finem, ad què ordinatur: sicut homo
bonus dicitur perfectus, quando adeptus est salu-
tẽ. Et sic etiam perfectum solet quãdoq; transferri
ad mala, dicendo: hoc est perfectum perditum vel cor-
ruptum. Dominus Præpos. Gab. Guil. Scoti. & fra-
ter Pelbar. Et per oppositum dicitur imperfectum.

P E R F I C E R E capitur dupliciter, ut scribit Brulef.
d. xvij. q. 1. li. 1. Vno modo effectiue, & sic Deus per-
ficit me, dãdo mihi vitã, vel effectiue vita mea. Alio
modo formaliter, & sic anima mea corpori meo
dat vitã, vel est vita corporalis formaliter. Illo mo-
do charitas perficit creaturã rationalem, & distin-
guës & disponës ad vitã eternã. Vnde Au. Sola cha-
ritas est quæ distinguit inter filios regni & perditio-
nis. Et sic perficere. absoluerè. A quo perfectè ad-
uerbiũ, hoc est absolute, integrè.

P E R F I D I A, est fidei violatio. Et perfidus pẽ. cor.
est fidei violator.

P E R I C U L V M interdũ significat salutis discrimẽ.
Vnde est illud Eccles. 3. Qui amat periculũ, peribit
in illo. Et de vitare pericula semper tutissimũ est, ut
vult Gers. par. 3. trac. de diuersis rætationib⁹ diaboli.
Sic periculũ venit à pereõ, is. Vnde periculor, à quo

pericitor, quod est periculũ subeo. A quo periculosus,
a, um, quod est cũ periculo, id est perniciosum. Et
aliquid dicitur periculosum dupliciter, ut scribit S. Bo-
na. d. xxxix. q. 1. li. 3. Aut quia periculi causa, aut quia
periculi occasio. Vnde iurare per Deũ dicitur peri-
culosum esse, nõ quia causa periculi: potest enim ef-
fe meritoriu & bonũ, sed quia occasio periculi in
eo qui nõ diligenter obseruat qualiter iurat. Quãdo
q; periculũ idè est quod experimẽtũ. Terç. Fac peri-
culũ in literis. Et dicitur experimẽtũ, quia raro ten-
tamẽtũ est sine periculo. Sic venit secundu Seruiũ
ab antiquo verbo perior, iris, cuius cõpositũ est ex
perior, quod magis in vsu est. A quo peritia & peri-
t⁹. Dicitur autè periti, docti & experti. Sicut ecõtra
imperiti, indocti, inexperti. Cuilibet autè experto in
sua arte vel sciẽtia (ut dicitur) magis credẽdũ est quã
idiotis & insciis, sicut medicis, phycis naturalib⁹,
phycis moralibus & theologis expertis magis cre-
dendũ est quã imperitis, ut & vult Gers. par. 1. trac. cõ-
tra superstiosam dierũ obseruationem. Nec (ut ibi
dicit) oportet fatagere ad reparationem subtilẽ per
principia pdictarũ sciẽtiarum cõtra tales inexper-
tos, quia nec intelligerẽt nec assentirẽt. Si autè crede-
re nolũt edocis gratis, errãt, & vltro sese seducũt, in-
quit Gers. Plura ibi agit contra superstiosos, &c.

P E R I V R I V M tripliciter accipit, ut scribit Gab. d.
xxxix. q. 2. ar. 1. li. 3. scilicet strictissimè, propriè, & cõ-
muniter siue largè. Strictissimè accipit pro iuramẽto
quo sciẽter falsum iurat. Strictè seu propriè acci-
pitur pro iuramẽto quo sciẽter vel ignorãter iura-
tur falsum, aut dolosè verũ, vel quod vergit in dete-
riorẽ exitũ. Cõmuniter vel largè accipitur pro quo
libet iuramẽto in quo deficit aliquis triũ comitũ,
veritas, iustitia, vel iudicium. Primo modo accipit
Magist. d. xxxix. li. 3. cũ diffinit sic: Periurium est mẽ-
daciũ iuramẽto firmatũ. Mẽdaciũ autè, ut aliàs dicitur,
dicit falsitatẽ sermonis & intẽtionis. Tertio mo-
do accipit S. Hiero. super Iere. vbi enumeratis tri-
bus comitibus, subdit: Si ista defuerint, id est veri-
tas, iustitia vel iudicium nõ erit iuramẽtũ, sed per-
iuriũ. Secũdo modo accipit Au. in de verbis Apost.
ser. xxvij. ut recitat Magist. dũ ait: Meli⁹ creditur & il-
le peiorare qui falsum volũtate fallẽdi iurat, & qui
falsum putãs, quod verũ est iurat, & qui verũ putãs,
quod falsum est iurat. Et secundu Brul. d. xxxix. q. 1. li.
3. periuriũ est temerariũ & inordinatũ iuramẽtum:
& venit à peiero, quod est iuramentũ infringunt. Vn-
de peiator & peiatorix, peiatorum deducuntur.

P E R I V R I V M cõmittit sextupliciter. Primo, dũ sci-
enter iuratur falsum. Secũdo modo, dũ dolosè iura-
tur verũ quod putat esse falsum. Tertio, dũ ignorã-
ter iurat falsum quod credit esse verũ. Quarto, dũ
nõ seruat pmissum iuramẽto firmatum. Quinto,
dum iurat illicitũ, vel quod vergit in deteriorẽ exitũ.
Sexto, dũ iuratur indiscretè. In primis quatuor mo-
dis deficit veritas, in quinto iustitia, in sexto iudi-
ciũ: verũ piuriũ nõ semper accipitur ut includit om-
nes illos 6. modos. Vnde & tripliciter sumit periuri-
ũ, scilicet strictissimè, propriè & largè, ut dictũ est.
Strictissimè accipiẽdo cõprehẽdit tãtũ primũ mo-
dũ. Strictè seu propriè extẽdit se ad 5. modos, hoc est
ad omnes præter vltimũ. Largè accipiẽdo cõplecti-
tur oēs modos. Gabr. d. xxxix. q. 2. li. 3. Et a hoc ge-
nus periurij (ut scribit Gers. par. 2. in Tripart. de præ-
ceptis decalog. ca. vj.) reducitur votorum fractio,
fœderis, & solutio fidei matrimonialis, & generali-
ter infidelitas, quia in alteri⁹ præiudiciũ secretũ illius
reuelatur, siue per cõfessionem ipsius, siue alio modo

secreto cognitum. Lege nanque diuina & naturali secretū teneri debet quod in secreto acceptū est, nisi alia via fuerit sibi detectum. Nullum autē periurium sex specierū (vt scribit Gab. art. 2. vbi sup.) est crimen mortale dum fit indeliberatē & ex surreptione. Nullus enim actus indeliberatus est culpabilis aut peritiorius: ergo nec periurium. Propter hanc causam si fatuus vel furiosus peierat, non peccat. Vnde sicut ad actum meritorium requiritur delibatio, alioquin nō esset virtuosus nec humanus, ita & ad actus demeritorios requirit delibationem. Non enim prior est Deus ad puniendū q̄ ad premiandū. Sic actus iurandi potest fieri delibratē vel indeliberatē. De quo latius vide apud Gabr. Sed hīc diligenter considerādum, q̄ ly indeliberatus, priuat tam delibationem formalem q̄ in terpretatiuam, vt idem dicit Gab. Vnde qui ex pessima consuetudine ferē ad singula verba iurāt per Christi membra, nullam facientes diligentiam ad remouendū hanc malam consuetudinem, nō putō (inquit Gab.) excusari. Similiter in iuramentis cum solennitate factis indeliberatio & surreptio locū habere non potest, vbi propter delibationem tot adhibentur solennitates. Sed omne periurium aliter primorum duorum modorum cum delibatione factum, est peccatum mortale: quia in vtroque modo inducitur summa veritas in testimonio creditae falsitatis, quo grauis irreuerentia Dei irrogatur: ergo peccatum mortale. Omnis enim talis irreuerentia est contra praeceptum. Et dicitur, cum de liberatione: quia si quis (vt dictum est) dictis modis iuraret, non aduertens se iurare, nec intendens Deū in testē suū falsitatis inducere, nō esset peccatū criminale. Periurium autē terrij modi quo iuratur falsum creditum esse verum, à mortali excusatur: si nō fuerit de certitudine, & magis id quod iuratur q̄ eius oppositum verū esse credatur. Vnde Aug. ser. xxviii. in de verbis Apost. Putās hoc verū esse quod falsum est, & temerē iurat, & sequitur: ream linguā non facit nisi rea mens, quia ergo mens huius non fuit recta, nesciebat enim falsum esse quod iurat esse verum: nec temerē, nec negligenter, sed cum magna diligentia videbatur sibi deprehendisse verum quod iurauit falsum: periurij reus nequa q̄ est indicandus. Et dicitur, de certitudine: quia si certior factus esset, nō excusatur à mortali: vel si iurat contra conscientiam, tunc peccat. Vide latius ibi Gab. & Sco. Periurium verò quarti modi nō excusatur à crimine mortali, dum nō adsunt conditiones in quolibet iuramento promissorio intellectae: nō enim perficiens q̄ iurauit, ad quod se facturum Deum testē exhibuit, quantum in eo est, facit Deum mendacē, & ita irreuerentiā Deo facit: & per cōsequēs mortali ter peccat, & immediatē se auertit à fine vltimo, & ita nihil deficit ibi de ratione mortalis si delibratē fiat. Sed qui quinto modo peierat, mortali crimine peccat. Omnis enim talis eō q̄ iurat se peccatum aut acturum id quod vergit in deteriorem exitum, Deum vult esse testem & vinculum iniquitatis ac iniustitiae, aut impeditorem perfectionis & maioris boni: hoc autem est irreuerentiam Deo irrogare: & per consequens mortaliter peccare. Periurium verò sexti modi q̄ fit per indiscretionē, quādoque habet, quandoq; excludit mortale crimen, quia tale iuramentū fit omittis quibusdā circumstantiis requisitis ad licitū iuramentū. Harū autē omittio quādoq; est cōtra praeceptū nō abrogatū, & tūc est

mortale: quādoq; cōtra cōsiliū, & tunc est veniale. Nec p̄terea ioc⁹ nec coactio poterit à mortali iuramentū excusare in periurio, q̄ his exclusis esset mortale: quia coactio nō potest fieri nisi per metū, sed nullus metus excusat peieratē à mortali peccato. Nec ioc⁹ excusat à periurio: quia qui iocose iurat, delibratē tamē, nō vitat irreuerentiā Dei, sed quātū ad aliqd magis auget, vt vult Tho. ij. ij. qu. xviii. art. 3. Magis enim irreueretur personam graue quicquid in causa vili inducit in testē, q̄ si hoc taceret in causa magna: puta, magnam vtilitatem conferentē, vel damnum magnum cauētē. Peierare autē in ioco, est Deum adducere in falsum testem in causa leui & vili, scilicet ioco: ergo. Hinc dicit Mag. Ioā. Gers. in suo Tripar. c. iij. Non patitur ludum fama, fides, oculus: alij addunt, & mulier. & c.

¶ De grauitate periurij. Tho. j. quotli. art. xviii. tenet periurium esse grauius peccatū q̄ homicidiū: & alludit Mag. Ioā. Gers. par. j. de error. circa praeceptum. Nō occides: quia est immediatē cōtra Deū & praeceptū primae tabulae: sed homicidiū immediatē est cōtra proximum. Cedit insuper in subuersionem grauiorem totius reipub. dū vincalū eius quod est iuramentū, rumpitur & dissoluitur. Vnde iuramentum est omnis controuersiae finis, secundum Apost. Porro si perdet Deus omnes qui loquuntur mendacium, ita q̄ nulla adiectione potest licitū fieri: quid de periurio censēbimus iudicandū? vt scribit Gers. vbi sup. Item periurare nomen Dei videtur quādā diuini nominis denegatio, vt vult Tho. vbi sup. & eū refert Dominus Prap. Gab. d. xxxix. q. 2. li. 3. Vnde secundū locum post idolatriā, peccatum periurij tenet: nec obstat vt peccatum homicidij grauius punitur, quia in iudicio humano quantitas poenae non semper respondet quantitati culpa. Interdum enim infligitur maior poena pro minori culpa, quando grauius nocentū imminet hominibus aut reipub. ex minori culpa. Hec Tho. Alter sentit Rich. de Media Villa in 3. d. xxxix. ar. 4. q. j. q̄ homicidium est grauius peccatum q̄ periurium, quia tantū grauius est peccatum, quanto contrariatur directē maiori virtuti & actui digniori, sed periurium est directē & immediatē contra actum virtutis laetiae: quia iurare est actus laetiae, homicidium est directē & immediatē contra charitatem, ratione actus secundarij charitatis, qui est diligere proximum. Tertium est autem q̄ nobilior actus est proximum ex charitate diligere, q̄ verum ex legitima causa iurare. Sicut charitas est virtus nobilior quam laetia. Est tamen adulterium maius periurio, quum corrumpit ordinē digniorem. Dignior est enim ordo hominis immediatē & directē ad Deum, q̄ ille qui esse debet ad proximum & ad Deū proximo mediatē. Vide de hoc latius Dominum Prap. Gab. post Richar. Est & periurium maius peccatum q̄ furtū: quia maius est adulterio, quod grauius est furto. Vide & Gabr. qui & soluit rationes Tho. De grauitate periurij sic scribit Mag. Io. Gers. in Tripart. de praeceptis decalo. ca. vj. Valde, inquit, graue peccatum est periurium cum Deus assumatur tanq̄ testis falsitatis: & qui artificiosē iurat, falsum artificiosē deierat, quanquam enim pro loco & tempore conuenienter veritas possit subterfieri, non tamen dici falsum scienter, & periuriam committi. Peccant etiam grauius cōtra praeceptū: Non iurabis per nomen Dei tui in vanum & sine causa, qui turpia faciunt iuramenta Deum blasphemantes, &

manentes, & animas suas iurādo dāmonibus deuotentes, qui que de humanitate Christi, & sanctis in honestē loquuntur. Contra quos omnes sic periueros & blasphemos statuta sunt leges punitiuae, tam à terrenis Principibus, quā à Praelatis Ecclesiasticis. Vnde dolendum est (inquit Magist. Ioan. Gerson) quod propter negligentiam ipsorum ad quas poenas exequi pertinet, non sortiuntur effectum. Multū verò diligētet (vt idē dicit) praemissa deberēt attendere hi qui causa lucri de facili iurāt, quē admodū mercatores & mercatrices. Illi etiam qui absorpti sunt passione aut ebrietate in ludis frequenter inhonestis siue prohibitis, vt est taxillorum ludus, enormiter iurāt. Et generaliter quicūq; peruersa cōsuetudine aut inclinatione praueuēti, iuramentū emittūt: in talibus quippe per sepe periurium committitur, propter quod etiā tales aliqui peiores sunt in hoc Saracenis aut Iudaeis, & minus Deū honorātes. Magist. Ioan. Gers. Quo fit vt perrād iurandū est, & nō nisi quando necessitas occurrit, & quādo ceterae circumstantiae assunt, iurandū est, & iurari potest cū merito. Sed quia rarō cōcurrūt omnes circumstantiae requisitae ad licitū iuramentū, ideo nō est frequentādū. De quo videas Dominū Praepositum Gab. dub. vlt. d. 39. q. 2. lib. 3.

¶ Permissio multis modis dicitur in scriptura, vt scribit S. Bon. d. 47. q. 2. li. 1. & d. 33. ar. 3. q. 2. li. 4. & Gers. de vita spiritali animae, lect. 5. in principio. Primò permissio dicitur nō cohibere & nō impedire cum posset. Et hoc modo est signū voluntatis diuinae distinctum cōtra praeceptum, sic Dominus permittit mala, quia nō cohibet: & sic dicitur Dominus permittere, quia nec praecipit, nec prohibet, nec cōsulit fieri, sed indulget, & est signum voluntatis Dei, quia aliq̄ actū significat in sic permittēte, vt dicit Dominus Cardinal. Camerac. q. 14. ar. 1. lib. 1. Sed sic nō vult mala culpae. Deus autē secundum Aug. & scribit post eum Stephanus Brulef. d. 45. q. vlt. lib. 1. nihil mali permittit, quin aliquid boni ex hoc eliciat: sicut permittit Petrum cadere vt esset humilis, nec de suis cōsideret viribus. Itē aliquos qui in iuuentute fuerunt casti, propter superbiam in senectute permittit cadere vt humiliētur, & cognoscāt se Dei gratia esse quod sunt. Brulef. Alio modo permissio vel permittere, est nō punire temporaliter: & sic dicitur libellus repudij permitti. Matth. 21. Moyses ad duritiā vestra permittit. Sic & Deus mala permittit, quia nō punit in iniustis. Itē permittere est nō prohibere. P̄sal. Irafcimini & nolite peccare. Gloss. permittit quod necessitatis est, nō prohibet. Non est autē idem, prohibere, & non posse prohibere, vt dicit Brulef. d. 47. q. 2. lib. 1. Possibile enim est Deo peccatores cohibere ne peccent, & tamē nō facit. Itē permittere, est minus bonum indulgere. Sic Apostolus permittit minus bonum, quia nō praecipit maius bonū: sicut virginibus nubere permittit. Et super illud 1. Corinth. 7. Hoc autē dico secundū indulgentiā. Gloss. permittit. Dicitur etiā permitti aliquid, nō quia iudicetur faciendum, aut quod nō denuntietur per leges & statuta puniendū, sed quia de facto nō exequuntur leges punitiuae cōtra delinquentes tales, ne deteriorem exitum res habeat, vt inquit Magister Ioa. Gerson de vita animae vbi supra. Hoc modo toleratur quandoq; haeretici & schismatici, & alij inter Christianos, dum scissura deterior ex eorundē determinatione verisimiliter timeretur. Itē aliquis dicitur ali

quid permittere fieri, vt scribit Dominus Cardinal. Camera. vbi supra, quia nec habet velle, nec habet nolle vt fiat, sed solummodo velle: & talis permissio (vt idē ait) non est signū diuinae voluntatis, quia nullū actum volendi significat in sic permittēte, vt patet. Et isto modo secundū Magist. Deus permittit mala culpae, quia nec vult ea fieri, nec vult ea nō fieri: quia si nollit, non fierent: sed solum non vult: & per cōsequens nō habet actū voluntatis respectu huius quod est malū culpe fieri. Et permittere malum (vt scribit S. Bona. d. 47. q. 3. libr. 1.) est dupliciter. Aut non cohibendo manū vel animum, nec in facto, nec in retributione, & sic consentire est. Vel nō cohibendo manū, sed tamen puniendo transgressorem, & arguendo cōtinuē, & sic nō cōsentit: & hoc modo Deus permittit, & nō cōsentit. Permittit insuper secundū Aug. de lapsu mundi, Deus plures esse malos, quia si pauci essent, nō auerēt exercere bonos. Permittit etiā nō quia non puniat, sed quia non impedit ea fieri, cum id vtrunq; posset, inquit Gers. vbi sup. quāquā hoc iustissimē faciat eliciendo ex his malis bona, secundū potentissimā sapientiam attingentē à fine vsq; ad finem fortiter, & per in scrutabilem abyssum iudiciorum suorum, & c.

¶ Perplexus dicitur titubās vel haesitās, vel dubius, quasi scrupulosus, quā via sit rector, vel melior, vel timēs quācūq; viam amplectetur, ipse peccare se arbitratur. Et licet (vt scribit Sco. lib. 4. d. 21. q. 2. in fine lib. 4. & d. 5. q. 3. lib. 4. & d. 39. li. 3. & Gers. optimus scrupulosae conscientiae consolator part. 2. in cōpen. Theol. de natura & qualitate conscientiae) nullus perplexus est ex lege diuina & ecclesiastica siue Christiana, vt scilicet faciēdo aliquid vel non faciēdo, peccet mortaliter, q̄ videtur dicere perplexus: pōt tamen aliquis esse perplexus ex cōscientia erronea ad tēpus in actu aliquo vel casu quā diu cōscientia talis manet: quā si deposuerit, pōt liberari, inquit Gers. Quare necesse est (vt vult Gabriēl d. 4. q. 2. ar. 3. dub. 4. li. 4.) erroneā conscientiam deponere. Nā qui agit cōtra conscientiam etiā erroneā peccat. Amoueat ergo cōscientiam erroneā quā putauit se irregularem vel homicidā cum nō fuit: quis stāte erronea cōscientia tenetur se tenere tale, sed amota nō oportet dispensationem querere, quia nūq̄ fuit irregularis vel homicida: & loquitur de baptizatore in casu, qui firmā haberet cōscientiam de acceleratione mortis pueri infirmi per baptizationē eius, quare dimittat cōscientiam erroneā, quomodo nō multū nocet infirmo parū aspergi in capite. Vide casum latius apud Gab. post Scotum.

¶ Per se notū nō primo modo cōuenit rei, sed propositioni, vt habet Occā, & post eū Petrus Aliac. q. 3. contra Greg. d. 2. q. 1. ar. 1. Vide & ad hoc Gabr. d. 3. q. 4. li. 1. Vnde propositio per se nota, breuiter sic describitur: Est propositio necessaria mota ex terminis suis propriis ex quibus cōponitur, intelligendo per terminū cognitionē mentis, vel sibi subordinatū: per terminum necessarium excluditur propositio cōtingens, per illud quod sequitur propositio dubitabilis: & illa propositio quā nos formamus: Deus est, pro statu illo non est per se nota, quia est dubitabilis: dixit enim inspiens, non est Deus: sed quā format beat⁹ cognoscens diuinā essentiam in se: propositio est per se nota, quia beatus ea formās, necessariō ei assentit. Gab. post Petrum Aliac. & Oytā. art. 2. vbi sup. Vide & supra litera N. quid sit per se notū.

¶ Perseuerantia dicitur tripliciter, vt scribit Lexic. Theol.

S. Bona. d. 36. q. 1. lib. 3. & d. 29. ar. 3. q. 1. lib. 2. Vno modo dicitur perseverantia voluntas perferendi passiones sine defectu: & sic est species fortitudinis. Alio modo dicitur perseverantia propositum perferendi in bono vsq; in fine, & sic est conditio annexa cuiuslibet virtuti. Tertio modo dicitur perseverantia, continuatio boni vsq; in fine: & hoc modo non est nomen virtutis, sed potius status consequens ad omnes virtutes. Et primis duobus modis habet coner- ti alii virtutibus, & reperitur in iustis prescitis: hoc autem tertio modo in prescitis non reperitur: & sic non dicitur habitus, sed potius dicitur status: & hinc primus homo non habuit, ex hoc tamen non sequitur quod aliqua virtute caruerit pro eo tempore quo in gratia permansit. Bonaven. vbi supra. Et secundum Cic. in Rheto. & S. Thom. 2. 2. q. 128. Perseverantia est in ratione bene instituta, stabilis & perpetua permansio: vel est virtus specialis, habens speciale obiectum, scilicet opus operosum, vt tristabile diuturnitatis, secundum eundem 2. 2. q. 122. ar. 1. Perseverantia, vt scribit Cortesius lib. 3. d. 8. suarum sententiarum a Graecis diatelia dicitur: differt a constantia, quae quanquam in limitis genere congruat, hac tamen inter se specie differunt, vt diatelia sit contra eam difficultatem stabilitas, quae operae diuturnitate oriatur: constantia vero contra eam difficultatem firmitas putetur, quae ex externa interpellatione nascatur. Itaque maximè a diatelia mollitudo abhorret, quae ob eam causam a bonorum genere recedit, propterea quod languidius in perferendo liquefit, facileque: (vt ait Arist.) ab imbecillo fluctante torquetur. Et perseverantiae extrema sunt pertinacia, leuitas. Et dicitur perseverantia a persevero verbo. Est autem perseverare cum qualitate constantia, & quasi pertinacia perdurare. Vnde Matt. 10. dicitur: Qui perseveraverit vsq; in fine hic saluus erit. Et dicuntur a seuerus, quod aliquando significat grauem & ceterorum: quasi semper verus, vel sequens verum: & nulla gratia, nullis illecebris mutabilis. Aliquando asperum, interdum saevum & vitabile, nonnunquam triste & anxium. Vnde seueritas, hoc est grauitas, constantia, asperitas, tristitia. Hinc asseuero verbum, quod est cum quadam vi & animi motu, quasi cum seueritate aliquid affirmo. Hinc asseueratio, idem quod affirmatio. Deus autem praestat perseverantiam in bonis operibus. Vnde Gerson par. 3. de mendicitate spirituali, parte 2. dicit de anima. Facilius longè est tibi a Deo conferri fortitudinem & perseverantiam in bonis operibus, quam caelis firmitatem praestari, &c.

PERSOLVTIO quae ab aliis Doctoribus Theolog. dicitur satisfactio (de quo suo loco dicitur) est quae stirpitus scelerum causas euellit, aditu adites arcet: vt scribit Cort. li. 4. sen. maru, d. 3. Persolutio autem ex multarum operibus conficitur, ea sunt donatio, ieiunium, oratio, quorum vnum ex externis, alterum ex corporis, tertium ex animi comodis elicitur. Donatio enim quae a Graecis eleemosyna dicitur, est benignitas ope egentissimum quaeque fovet. Ieiunium anniuersaria est esurialis feria & voluntaria continentia. Oratio est vocis, mentisque: intima precatio: de quibus suis locis plus dicitur. Et iniungitur persolutio vel satisfactio propter duo, scilicet propter debitum soluendum, & propter remedium contra reciduum praestandum. De quo legitur Gab. d. 20. q. vnica, ar. 3. dub. 1. lib. 4. Et de poenitentia infra dicitur.

PERSONA, vt scribit Brulef. d. 23. q. 1. li. 1. potest capi quatuor modis. Primo modo dicitur persona histrio, representator Comediarum & Tragœdiarum.

Velfecudum S. Tho. proprie dicitur facies confecta, a personado in theatris dicta. Vnde idem est persona Latine, & Graece prosopon: sic dicitur homo laruatus, id est habes larua seu obiecta facie. Dicitur persona vel personatus, vt magis fingeret personam quam representare voluit. Alio modo capitur, p accidere Gramatico: sic dicitur ego prime persona, tu secunde, ille tertie, &c. Tertio modo pro homine aliquo habete gradum eminentiam in Ecclesia. De: vt Episcopus & Curatus. Capitur & metaphorice persona pro qualitate qua alius ab alio differimus, tum in animo, tum in corpore, tum in extra positus, quae a Rhetoribus numerantur in attributis personis. Animi, vt quo studio se exerceat literarum, ne an militaris disciplinae: & iracundus, ne sit an mitis, luxuriosus an temperans. Corporis, vt adolefcens ne sit an aetate adultus, pulcher an deformis, robustus an debilis. Extra positum, vt opulentus an pauper, clarus an obscurus, prole habes an orbis. Hinc persona parafiti, militis, patris, serui, domini, preceptoris, iudicis, rei. Vnde Cicer. 3. offi. Exiit homo persona amici, quando induit iudicis. Quarto modo accipitur persona pro supposito natura intellectualis. Vnde S. Bona. dist. 23. q. 1. lib. 1. ait: Persona de sui ratione dicitur suppositum in proprietate distinctum, ad dignitatem pertinens. Et hoc patet in sua etymologia & in aequipollenti suo. In etymologia, quia persona dicitur quasi perse vna. Per se vnum autem proprie dicitur vnum, quod est omnino distinctum ab aliis & in se indistinctum. Rursum persona dicitur a personado, quasi per se resonando. Resonare autem dicitur, quod in sono praeminet aliis: & ideo persona dicitur suppositum distinctum habes dignitatem. Et ratione huius dignitatis, cum deberet per naturam vocabuli dici persona pen. cor. dicitur persona pen. pro. Similiterratio huius acceptio nis accipitur ab aequipollenti in lingua Graeca, quod est prosopon apud Graecos. Prosopon dicebatur si cut narrat Boet. homo laruatus, qui quidem solebat fieri in Tragœdiis: & hoc fiebat propter duo. Vnario erat ad distinctum representandum eum de quo fiebat sermo. Alia ratio erat ad melius personadum vel resonandum: ista duo conueniunt praedictis proprietatibus duabus, & ideo ab hoc homine prosopon, apud Graecos tractum est hoc nomen persona apud Latinos. Et quia in Ecclesiis maximè attulitur distinctio dignitatum, tractum est primo ad significandum honorem in Ecclesiis. Deinde quia indiuiduum rationalis naturae distinctum est ab aliis, & hoc proprietate dignitatis inter creaturas. Hinc est quod extensum est nomen ad significandum suppositum rationalis naturae. Deinde quia in Deo est reperire suppositum distinctum proprietate nobilissima, spiritus sancto distinctante, translatum est ad diuina, quia ibi res nominis propriissimè inuenitur: quamuis ipsum nomen prius aliis sit impositum. In diuinis itaque proprie & conuenienter nomen personae accipitur. Hanc Bonaven. vbi supra. Et sicut homines distincti sunt suis proprietatibus: ita pater & filius & spiritus sanctus suis notionibus, & sic sunt personae. Sed dicitur persona, quasi per se sonans, quia quadam dicit dignitatem. Inde est quod viri excellentes in Ecclesia sicut curati, dicuntur personae, quasi per se sonantes, eo quod habent in Ecclesia gradum honoris: sicut Praeposita, Episcopatus, & Canonicatus, &c. Vt etiam ponit Thom. dist. 23. libro 1. & communiter Doctores. Graeci vero loco personae vtuntur hypostasis, vt vbi nos dicimus, tres perso-

personas: ipsi dicunt tres hypostases: vt communiter dicunt Doctores. Et quot sunt personae, tot sunt substantiae, id est hypostases: non tres essentiae, sed tres hypostases. Substantia autem quandoque accipitur pro essentia diuina communi, & aliquando pro hypostasi, id est supposito: & ita tres personae possunt dici tres substantiae, non tres essentiae, sed tres hypostases.

PERSONA diffinitur sic: Persona est suppositum intellectuale: quae diffinitio declaratur in nomine suppositi: & concordat cum diffinitione Boetij, dicens: Persona est rationalis naturae indiuidua substantia. Nam per rationalis, intelligit intellectuales: per indiuidua intelligit suppositum, scilicet ens com- pletum, &c. Similiter concordat cum quid nominis Richard. dicens: Persona est intellectualis naturae, incommunicabilis existentia. Per incommuni- cabilis, intelligit quod non potest communicari alteri, vt pars toti, constituens constituto, vel acci- dens subiecto, vel sustentatum sustentanti. Per hoc impugnantur diffinitiones Sco. tanquam insuffi- cientes: vt scribit Gabriël d. 23. q. 1. li. 1. Vide & eun- dem fufius d. 1. q. 1. ar. 1. lib. 4. sanctus Bona. d. 25. q. 2. lib. 1. ita diffinit: Persona est existens per se iuxta sin- gularem quendam rationalis existentiae modum. A Magistro diffinitur sic: Persona est hypostasis di- stincta proprietate ad nobilitatem pertinente. Di- citur, hypostasis, id est suppositum: dicitur, distincta proprietate, & per consequens incommunicabile. Dicitur, ad nobilitatem pertinente, in quo datur intelligi rationalis natura. Concordat Magister cum Richar. de sanct. Viç. De istis diffinitionibus quo- modo differant inter se, vide Bonaven. vbi supra. Omnis autem persona est suppositum, sed non econ- uerso: quia lapis est suppositum, & non persona. De quo videatur Cardina. Camer. q. vnica, ar. 1. li. 3. Est enim persona (vt dicit) suppositum intellectuale.

PERSONA est commune ad personas creatas & in- creatas. Persona increata solum dicitur de tribus suppositis in diuinis, & sola illa (vt vult Gabriël di. 26. q. 1. libro 1.) constituitur relatione. Sed persona creata dicitur de omnibus Angelis, & etiam homi- nibus, excepto Christo. Et ratio personalitatis (vt scribit sanctus Bonaven. di. 5. quæst. 8. libro 3.) non est plenè circa animam separatam. Vnde commu- niter non tenet Magistrum, qui dixit, quod anima separata sit persona. Et ratio est, quoniam ad com- pletam rationem personae requiritur distinctio sin- gularitatis, & incommunicabilitatis, & supereminè- tis dignitatis, sed quamuis duo prima reperiri pos- sint, non tamè incommunicabilitatis. De quo latius legitur Bonaven. Et quia (vt ait Gab. d. 25. q. 1. libro 1.) in diuinis, nec essentia, nec relatio est formaliter suppositum, sed constitutum ex his: ideo persona non plus significat essentiam, vel relationem, quam pa- ternitas significat essentiam: ideo persona in diuinis primò significat constitutum ex essentia & relatione, scilicet patrem & filium, & spiritum sanctum: & quicquid est formaliter suppositum intellectuale, significatur per ly persona. Persona itaque in diuinis primò & formaliter, nec relationem, nec essentiam significat, sed suppositum diuinum constitutum, scilicet ex relatione & essentia representat. Nam sicut in creaturis, ita in diuinis significat primò suppositum intellectuale: tale autem nec est essentia formaliter, nec relatio. Ga- briël vbi supra. Manifestum quoque est apud Theolo- gos, personam non assumpsisse personam. Nam in hoc

omnes Catholici concordant, verbum assumpsisse na- turam humanam, non personam. Et quod dicit S. Bona- uent. art. 2. q. 2. d. 5. libro 3. & post eum scribit Gabr. eadem di. q. vnica, artic. 3. dub. 2. hoc quod persona assumpsit personam, tripliciter posset intelligi. Aut quod ipsum assumpsit ante assumptionem fuerit per- sona, aut in assumptione, aut post. Primò repugnat veritati conceptionis: secundum, veritati assumptionis: tertium, veritati vnionis. Si enim natura humana ante assumptionem fuit persona, virgo Maria conce- pit hominem purum, quod est contra Euangelium. Si in as- sumptione fuit persona, & post assumptionem desinit esse persona, tunc illa assumptio non est vera assum- ptio, sed consumptio. Si post assumptionem fuit per- sona: ergo in Christo fuerunt duae personae & duae naturae: & per hoc ibi nulla esset vnio, & per hoc nulla est incarnatio, nulla redemptio: quod est contra fidem. In hunc errorem incidit Eutices, eo quod nesciuit distinguere inter personam & naturam, pro eo quod vidit in Christo duplicem esse naturam, intel- lexit duplicem esse personam. Ex eadem causa errauit Nestorius, Arius, & Sabellius. Vide de hoc latius Gab. vbi supra. Catholica verò Ecclesia dicit in di- uinitate plures esse personas, & naturam vniam in Christo econuerso, duas esse naturas, & personam vniam: & ideo simpliciter concedit personam assumpsisse naturam, & negat personam assumpsisse personam: sicut dicit Magister in litera, & Bonaven. vbi supra. Hinc notanda sunt quatuor veritates de Christo, quas re- citat S. Tho. in 3. script. d. 6. lib. 3. & post eum scribit Dominus Praepositus Gab. eadem di. q. 1. ar. 1. Prima, in Christo est tantum vna persona, scilicet diuina verbi, & hoc est contra haeresim Euticis, vt S. Bona. recitat di. 5. qu. 7. lib. 3. Secunda veritas, in Christo sunt duae naturae, diuina & humana: & tres substā- tiae, deitas: anima, & corpus. Haec veritas reprobatur errorè Nestorij, dicentis in Christo esse tantum vnā na- turam, sicut vnā personam. Tertia veritas, duae substā- tiae in quibus humana natura consistit, corpus & ani- ma assumptae sunt a verbo. Haec veritas contrariatur fictioni & stultitiae Manichæi, qui negat Christum habuisse verum corpus. Quarta veritas, quod illud quod assumptum est, caro, scilicet & anima, non pra- extitit vnioni tempore, sed natura: quo euacuatur error Origenis, dicentis, animas simul ante corpora creatas fuisse. Has quatuor veritates Catholica fides amplectitur, & eas approbat.

DE pluralitate personarum in diuinis. Vnde secun- dum S. Bonaven. d. 3. q. 4. lib. 1. pluralitas personarum cum vnitate essentiae, est proprium diuinæ naturae solius, cuius simile nec reperitur in creatura, nec potest reperiri, nec rationabiliter cogitari. Ideo trinitas personarum nullo modo est cognoscibilis per creaturam, rationabiliter ascendendo a creatura in Deum. Sed licet non habeat omnino simile, habet tamè aliquo modo quod creditur simile in creatura. Vnde Philosophi (vt ibi dicit) nunquam cognouerunt per rationem personarum trinitatem, nec plurali- tatem, nisi haberent aliquem habitum fidei, sicut habent aliqui haeretici. Vnde qui dixerunt, locuti sunt non intelligentes, aut fidei radio illustrati. Est alia trinitas appropriatorum: scilicet, veritas, vnitas, & bonitas: & hanc cognouerunt, quia habet simile. Haec sanctus Bonaven. Et pluralitas personarum in diu- nis, octo modis nobis innuitur in scriptura, vt idem scribit Bonaventura di. 2. lib. 1. in dub. literali. Pri- mo modo significatione. Marth. vlt. In nomine pa- Lexic. Theol. Q 2

tris, & filij, & spiritus sancti. Secundò cōsignificatiōe. Gen. 1. In principio creauit. vbi habemus nos Deum. Hebraei Heloim, quod est nominatiuus pluralis huius nominatiui singularis Hel. Tertio modo suppositione, vt cum dicitur: Deus genuit Deū. Prouerb. 8. Ante omnes colles ego parturiebar, id est generauit me Dominus. Quarto modo appropriatione. Genes. 1. ibi. In principio creauit Deus. Deus enim ibi patri appropriatur, & principium filio. Quinto modo iteratione, vt Isa. 6. Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus noster, & benedicit, &c. Septimo connotatione in actu missionis: vt cum dicitur Galath. 4. Misit Deus, &c. Octauo modo apparitione, sicut apparuerunt Abraham tres viri. Gen. 18. Hæc sanctus Bonauent. Et persona in diuinis necessariò communicant sese ad intra, vt vult Gerson par. 3. de consolatione Theologiae li. 2. quem videre potes.

PERSONA Ecclesiasticæ (vt scribit Antonius par. 3. titu. 24. & post eum scribit Gabriël di. 15. quæsti. 5. artic. 1. libr. 4.) sunt omnes aliquem ex maioribus ordinibus habentes. Similiter omnes Canonici regulares, Monachi, fratres mendicantes, ceterique aliquam ex religionibus approbatis profitentes. Similiter & omnes conuersi tria substantialia vouentes. Sanctimonialia quoque fœminæ Ecclesiasticæ personæ sunt indubitanter: vt habetur 28. quæsti. 1. vt lex continentia. Item omnes nouitij talium religionum, clerici vel conuersi, quamuis non sint propriè religiosi & completè: quia liberi ad egressum nedum rebus propriis expoliati: vt in cap. religiosi, de sen. ex com. §. quamuis. lib. 6. Item nomine clericorū etiam intelliguntur in minoribus ordinibus cōstituti. Similiter & tonsurati corona, & habitum clericalem gerentes, nec statum clericale dimittentes, matrimonium contrahendo, & ad actus contrarios & exercitiis omnino laicalibus insistendo. 11. quæsti. 1. De persona. §. ne verò. Omnes prædicti gaudent privilegio clericali, tam personali quam reali. Hi pedagia dare non tenentur. De quo vide latius Gabriëlem vbi supra. Nec quisquam ab eis exigere debet.

PERSONARE vel personari siue vniri aliquid personaliter, dupliciter intelligi potest: vt scribit Gab. di. 1. q. 1. li. 4. Vno modo vt tātū valet, id est fieri personam. Et personare, est dare alicui esse personale, id est dare vt sit persona. Et hoc potest intelligi casualiter vel formaliter, sicut caleheri & calefacere. Similiter personaliter alicui personæ vniri, est ipsum fieri vnum siue idem cum persona: hoc est ipsum fieri personam illam cui dicitur vniri. Et sic accipiendū nihil personatur formaliter per aliquod extrinsecum: sed quicquid personaliter, vel seipso personatur, vt persona creata, vel per aliquod positium, cui identificatur. Sicut persona diuina quæ personatur formaliter per proprietatē relatiuā, quæ est eadem personæ diuinæ realiter, non formaliter. Nec est instātia de natura humana assumpta, quia illa non personatur. Hoc modo accipiendū personari à verbo, quia non fit persona verbi, non enim fit persona Christi. Siquidem plus repugnat naturæ humanæ, quod fiat persona verbi, quam quod fiat asinus. Alio modo & magis vfitatè & cōmuniter accipitur à Doctoribus, vt personari est dependentiam suppositalem ab aliqua personarum terminari. Et personare est personam aliquam huiusmodi dependentiam alicuius naturæ terminare.

Vnde imaginandum quod omnis natura siue entitas creata aut in seipsa subsistit: ita quod ad nullam aliam suppositaliter dependet, hoc est nulli alij cōmunicatur. Aut dependet ad aliquod suppositum per se subsistens, mediātè vel immediātè. Exemplum primi, vt substantiæ completæ quæ sunt supposita. Exemplum secundi, vt substantiæ partiales, integrales, vel essentialia, vt materia & forma. Exemplum tertij, vt accidentia alteri partium inhærentia. Vnde patet quòd nulla res potest naturaliter esse, nisi sit in se subsistens: aut nisi dependeat ad per se subsistens. Vide latius apud Gabriëlem vbi supra, & vocatur à Doctoribus dependentia suppositalis siue sustentificati, aut sustentati ad sustentificans. Et hoc idem est vnire siue assumi ad vnitatem suppositi, vel personæ non fieri personam, sed sustentari vel sustentificari (vt quidam dicunt) à persona: vel eius dependentiam suppositalem terminari à persona, quod idem valet. Vide latius Gabriëlem ibidem. Et personare siue hypostatare, vnire plus dicitur quam assumere: cōnotat enim vltra assumere personam, siue hypostasim in assumente, quæ personalitatem in assumpto: ita quod assumptum possit esse in se suppositum, vel persona. Si tamen personari seu personaliter assumi, nihil aliud dicitur quam sustentari vel sustentificari à persona, tunc quicquid assumitur à persona, personatur & suppositaliter vnitur: sic dicit Occam quæsti. 1. tertij. Vide Gabriëlem distincti. 1. quæsti. libro 3. Et personari à persona diuina nihil aliud est quam sustentificari à persona diuina, quod potest indifferenter competere naturæ rationali & irrationali. Et sic secundum Occam q. 1. libro 3. lapis est personabilis à persona diuina, sicut homo, &c. Et si (vt scribit Gabri. di. 7. q. vnica, articu. 3. dubi. 2. libro 3.) nomen personæ, vniuocè conueniat personis diuinis & creatis: tamen personæ diuinæ personantur per aliquod positium, scilicet per proprietatem relatiuā à persona distinctam formaliter, nō realiter. Personæ autem creatæ non personantur per aliquod positium quomodocumque à natura distinctū: sicut sapiens vniuocè cōuenit Deo & Angelo: & tamen Deus est sapiens, non per aliquod superadditū, sed per suam essentiam. Angelus autē est sapiens per cognitiones superadditas, à sua essentia realiter distinctas, siue per habitū infusum vel acquisitum distinctum. Dominus Præpositus Gabri.

PESTIS, pestilēs, pestilētia, & pestilētia, in vna significatione accipiūtur: & dicitur morbus venenosus & cōtagiosus, vel lues aut mors hominum. Capitur & pro perniciē, dāmo, &c. Peccata autē pro quibus Deus flagellat homines peste, ex scriptura traduntur plura, vt ea refert frater Pelbartus lib. 2. Rosa. Theol. in dictione *Elementum*. §. 14. Primò, præceptorum diuinorum inobedientia vel transgressio. Deuter. 28. Si non audieris vocem Domini: adiunget tibi pestilentiam, &c. Secundò, sanguinis innocentis effusio. Vnde in Aegypto percussit Dominus omne primogenitū, eò quòd occiderant infantes Iudæorū. Tertio, in superbia: patet in Dauid faciēte numerare populū ex superbia 2. Regū. 24. Quarto, auaritia, fraudis, vsuræ, & simonia: patet Ezech. 7. Ira mea super omnem populū, gladius foris, fames & pestis intrinsecus. Et cap. 38. ad idem. Quintò, luxuria: patet de Sodomiticis factiōe mari pestilētico summissis. Sextò, gula & ebrietas. Patet Numer. 11. Adhuc escæ eorum erāt in ore ipsorum,

ipsorum, & percussit Dominus populum plaga, id est peste, secundum Gloss. ibidem. Septimò, rebellio sciēter contra Deū, & obduratio ac murmuratio. Nume. 14. In solitudine iacebunt cadauera vestra, scilicet, quia populus Israēl rebellauit Deo in solitudine: & illa pestis durauit in eis quadraginta annis, & absorbit ex eis quolibet anno. 15088. & plura in scripturis continentur, quæ ad hæc reducuntur, vt vult Pelbartus.

PERTINAX ille est censendus (vt scribit Gerson par. 1. de erroribus, circa præceptū: Nō occides) qui non dimittit errorem suum, nec quærit cauta solitudine veritatem vel quæsitæ & doctæ non obedit: cuius pertinaciæ multa sunt signa, sicut enumerat Occam 1. part. dialogorum libr. 4. ponit decem & nouem signa. Gerson ad 12. reducit, inter quæ illud est præcipuum & pessimum, dum error defenditur verbis & factis, minis & terroribus, cautelis & ambagibus. Aliud signum est in eis, qui consentiunt errantibus: sicut dicitur ad Rom. 1. Quamto amplius qui errores vel errātes defendere satagūt malis modis. Vide signa alia & 12. apud Gersonem de pertinacia. Et pertinacia secundū Paulum Corinthensium libro 3. sent. di. 8. maxime exploditur, quod ex rationis præscripto egrediatur, & velut callum obduserit, nunquam ex insita sentētia deducatur. Et pertinax, qui tenet imprudenter propositū suū, quasi omnino tenax, secundum Isidorum li. etym. & B. Thom. 2. 2. q. 138. ar. 2. Et pernicax, est idē quod pertinax, qui in suo proposito ad victoriam perseverat. Thom. vbi supra.

PERTURBATIO est aduersa ratione cōtra naturā animi cōmotio, secundū Cicer. lib. Tuscul. quæsti. Vel est mutatio ordinis, & æqualitatis in ratione, & immoderata passio inferiorum potētiarum, quæ non fuit in Christo, nec in aliquo sapiente, secundum beatum Thom. 3. senten. d. 15. q. 2. arti. 2.

PETVLANTIA est voluptas mentē à ratione ad Venerē reuocās & ceteros illicitos trahens motus lasciuia subsultatio, & sine modestia proterua ac procax loquendi, vel potius blatterandi consuetudo, vel est nimia quædam audacia, & procacitas à petendo dicta, quasi ea petatur, quæ absurda sunt, quemadmodū procacitas à procādo dicitur. Procarum enim veteres petere dicebāt: vnde proci petitores vxorum, vt scribit Dominus Nauus Mirabelius in sua Polianthea.

PERVIETAS duplex est, vt scribit Brule. d. 49. li. 4. Quædam est qualitatiua disponēs ad videndum ea, quæ sunt in eo: vt per cristallum videmus quæ cōtinētur in eo. Alia est peruietas porosua, & sunt ipsa foramina, vel pori, per quæ videbimus in gloria interiora nostri corporis. Et per istos poros nunc exant sudores, & pili. Vnde corpora gloriosa beatorū erunt colorata luminosa, & erūt peruietas porosa ad modū cristalli pulchriora, nō autem peruietas qualificatiua: quia sequeretur, quod essent corpora organica, quod non pōt esse, quia si sic sequeretur quòd qualibet pars corporis esset ipsum corpus. Nā omnia corpora peruietas sunt organica, vt qualibet pars aeris est aer, qualibet pars cristalli est cristallus. Item ita sunt synonyma peruietas, dyaphoneitas, perspicuitas, & transparentia.

PHILATERIVM. Vt scribit Guil. Episcopus Minaten. in suo rationali, est chartula in qua decē præcepta legis scribūtur: huiusmodi chartulā solebāt

Pharisei ante se in signū religionis portare. Vnde in Euāgelio: Dilatāt philateria sua. Et dicitur philateriū (vt idē dicit) à philare, quod est custodire: & terit, quod est lex. Philateria verò est vasculū de argēto vel auro, vel cristallo, vel ebore, & huiusmodi, in quo sanctorū cineres vel reliquiæ recōduntur: quod nomē (vt idē ait) cōprehensum est à philare, quod est seruare: & teron, quod est extremitas: quia ibi aliquid de extremitate corporis sanctorū: puta, dēs vel digitus, vel aliquid tale seruatur, &c.

PHILOSOPHIA est amor sciētiæ, secundū Aug. lib. de Ciuit. Dei, 4. & secundū eum cōtra Academicos, & secundū Philosophos, Philosophia est ars, vitæ, & perturbationū medicina. Philosophia secundum aliquos est humanarū, diuinarumq; rerū cognitio. Et diuiditur in naturalē, rationalē, moralē. Quarū sunt multæ species à Philosophis ordine miro traditæ, vt sub naturali Metaphysica de essentiis rerū. Mathematica de numeris & figuris. Physica de motibus, sub rationali seu fermocinali Grammatica, Logica, Rhetorica. Sub morali Ethica, Iconomica, Politica, &c. Gerson tract. 9. super Magnific. Philosophia & Theologia, sunt vtilis, si quis bene, & ad laudem Dei vtitur. Sed malè vtenti non est utilis, imò vana & inutilis, & noxia habēti (vt vult Gerson tracta. 7. super Cant. gloriosæ Virginis) si non comes affuerit deuotio, quæ pius est & humilis affectus, quæ comite poterit ad intelligētias plurimas euehi, quas nō habebit de lege communi simplex Christianus. Poterit insuper talis esse utilis in doctrina, qua fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur, utilis præterea (sicut dicit Apostolus) ad arguendū. Philosophi quoq; Theologi deuotiōe carētes, sinistras de deuotionis mysterio derisiones intulerūt. Rursus ita se habent affectus, pietas, & humilitas in Deū, vt nequeant vna veraciter sine altera inueniri. Vide latius Gersonem, & aliās de Philosophia, &c. multa perutilia. Et quam quæ vera Philosophia nostræ theologiæ nequaquā sit aduersa: sed nō ascēdit ad eius altissima, vt idē dicit Gerson tract. 9. super Magnificat.

PIACVLARE ad satisfaciōnem peccati pertinet. Vnde crimen piacularē vt refert Magister: quia verò piacularē, inquit flagitium cōmisit, qui duabus commatibus vel fororibus nupsit, magna pœnitētia debet ei iniungi, dist. 42. quarti. Piaculare, id est dignum expiare, vt exponit Richa. Hoc vocabulo vsus est Lilius libr. 1. Et piacularia tristitia, per quæ malum fieri opinabātur. Et piacularia auspicia dicebantur, quæ sacrificantibus tristitia portēdebāt, cū aut hostia ab ara profugisset, aut percussa mugitum dedisset, aut in aliam partē corporis quam oporteret, cecidisset, &c.

PIACVLVM sacrificium cultus & quicquid agitur seu præbetur pro facinatione peccati. Virgi. *Ea prima piacula sunt.* Horat. lib. carmi. *Tæque piacula nulla resouent.* hoc est, nullis hostiis te expiabis. Aliquando dicitur crimen flagitium. Hiero. in lib. Iudicum. Nunquam tantum nephas & tam grandē piaculum factum est in Israēl. Virgi. lib. 6.

Distulit in seram commissa piacula mortem.

PIARE significat colere, quodque cōtaminare, quādoque piare amare: aliquando purgare significat. A quo expiare, quod est purgare. Et impiare cōtaminare. Hiero. in prolo. Aggæi. Sed cum memoratus populus multis temporibus idolis seruēdo etiam effusionem sanguinis innocentium se grauitè im-

piasset 70. annorum captiuitatem eundem populum statuit sustinere. Et piabile quod purgari potest, cuius contrarium est inexpressibile. Aug. super Ioan. Viderunt se ingenti crimine impietatis adstrictos quando illum occiderunt, quæ venerari & adorare debuerunt. Et hoc putabant esse inexpressibile, &c.

PIETAS. Vocabulum pietatis multipliciter accipitur secundum sanctum Bonauen. di. 35. q. 6. libr. 3. & dist. 11. articulo. 2. q. 1. libr. 3. secundum quod innuit August. 10. de ciuitat. Dei. Aut enim sic pietas proprie Dei cultus intelligi solet, quam Græci Theosebiam vocant. Hæc tamen erga parentes officiosè haberi dicitur. More autè vulgi hoc nomen in operibus misericordiæ nunc frequenter. Cui igitur pietas sic dicitur, multipliciter valet erga Deum, erga parentes, & erga hominè quæcūq; secundum quod ordinat erga Deum non est nomen doni, sed potius est id quod latría & theosebia siue eusebia. De qua dicit Aug. quod est sapientia verè, secundum autè quod ordinat ad parentes, adhuc etiam non tenet rationem doni, sed potius est species iustitiæ virtutis, pro eo quod ad hoc ordinat secundum regulam naturalis iuris, & secundum obligationem necessitatis: secundum autem quod attenditur respectu cuiuscunque proximi, sic pietas est non doni. Aliter tamen attenditur erga proximum pietas, donum & misericordia, virtus. Misericordia enim respicit cõformitatè in natura, & necessitatem in indigentia siue in miseria. Pietas verò attendit in proximo imaginem diuinam. Vnde dono pietatis est homo beneuolus, cuiuscunque homini qui habet ipse imaginè Dei, ita quod beneuolenti illa pro loco & tẽpore aliquando progreditur in compassionis affectum, aliquando in operis beneficium, &c. Et principaliter pietas dicitur de cultu diuino, & de illa virtute qua colitur Deus, sanctus Bonauen. Vnde pietas idem est quod religio, quod Græcè latría seu theosebia. Vnde proprie pietas est theosebia, id est cultus Dei interior, qui proprie pertinet ad virtutes Theologicas. Religio verò est latría, quæ pertinet ad seruitutem diuinam exteriorem, hæc ex August. libro 10. de ciui. Dei cap. 4. Et pietas à vulgo sumitur pro actibus misericordiæ, quia Deus testatur hos actus sibi fieri. Et ex hoc Deus dicitur pius, ex beato Tho. secunda secundæ, q. 101. art. 1. Et secundum eundem secunda secundæ, q. 80. arti. 1. pietas est specialis virtus & principaliter est ad parentes, ad patriam, in quibus includuntur omnes consanguinei, ciues, amici, patriæ. Vnde pietas secundum quosdam est per quam sanguine coniunctis, patriæq; beneuolis officium & diligens tribuitur cultus. Et secundum Ciceronem li. 1. de natura Deorum, pietas est iustitia aduersus Deos. Gerfo. tract. 5. super cantico Mariæ ait: Pietas ex affinitate, & affinitas ex generatione confurgit. Est enim pietas in genere quidam amor proueniens inter aliquos ex radice vel causa cuiusdam affinitatis mutua, qualis inter ciues & ciuitatem suam vel patriam, qualè præterea nos dicimur habere ad Deum patrem nostrum & Dominum, qui vicissim pius erga nos esse laudatur, quia possedit, fecit, & creauit nos. Et pietas quæ concernit mutuum Dei ad nos habitudinem describi potest. Pietas est amor proueniens, eò quod Dei genus sumus capaces, atque participes eius, &c. Pietas secundum Grego. super Iob, est quæ docet opus misericordiæ. **Magistralis definitio hæc est (vt scribit Gerfon,**

parte 2. in compendio theologiae de septem donis spiritus sancti. Pietas est ex benignæ mentis dulcedine omnibus auxiliatrix affectio, & multis modis dicitur (vt ibidem habet Gerfon, & supra patet ex Bona.) Est & pietas fidei, ad quam requiruntur tres conditiones in speciali, quas ponit Gerf. part. 2. in fine de mirabili victoria cuiusdam puellæ. Prima quod illa quæ sunt in fide vel de fide, faciât ad excitationem deuotionis & piæ affectionis circa Deum & diuina: quia, scilicet, resonant in eadem diuinæ potentia vel clementia in miraculis & veneratione sanctorum. Altera conditio est quod habeatur circa talia probabilis, aliqua cõiectura, vel communi relatione, vel ex fidelium attestacione, qui dicunt se vidisse & audisse. Superadditur tertia conditio cõdictione pensanda per viros in Theologia & bonis moribus eruditos, quod in huiusmodi relationibus eorum quæ dicuntur de pietate fidei, non includatur vel immitteatur aliquod falsum vel erroneum, quod manifestè sit in detrimentum fidei vel bonorum morum directè vel indirectè, palam vel occultè. Super quare cognoscenda vel determinanda non est fas cuiuslibet palam, & passim ferre sententias & reprobationes, imò nec approbationes cõtentiosas, maxime quando toleratur ab Ecclesia vel prælati Ecclesiæ in vna puincia vel in multis, sed iudiciu & determinatio debent deferri ad eandem Ecclesiam seu Prælatos eius & doctores. Gerfon.

PIRATA nomen latronis, qui primus mare infestauit, à quo omnes spoliatores & prædones piratæ dicti sunt. Vnde pirata dicitur, qui in mari prædatur (vt habet frater Osualdus li. 4. Rosarij Theologiae, in dictione *excommunicatiõis*.) Vel pirata dicitur, qui maria latrocinii infestat, à quo piratoriu, quod dicitur habitaculu piratarum, vt scribit Ambro. de hostibus carnalibus non metuendis, qui etiã subdit. Tam diu in piratorio sumus, quã diu in hac carne positi prædonum spiritualium cõtationibus subiacemus.

PLANTARE seminare est, quod sibi Apostolus attribuit, quia per prædicationem quod opus est libere arbit. (opus dico imperatũ semen fidei fecit) secundum illud Luc. 8. Semen est verbũ Dei. Sed gratia viuificat & semè crescere facit, quod solus Dominus tribuit. Hinc dicitur 1. Cor. 3. Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. Plantare seminare est (vt dicit Gab. distincti. 4. q. vnica, lib. 2.)

PLENITUDO multiplex est (vt scribit sanct. Bonauen. di. 1. libr. 3. circa textum.) Nam est quædam plenitudo naturæ, quædam gratiæ, quædam gloriæ. Plenitudo naturæ est in duplici differentia. Prima in quantum ad rem in conditione, de qua Gene. 2. Compleuit Deus die sexto opus suum. Secunda quantum ad rerũ multiplicationem, de qua Psal. Domini est terra & plenitudo eius. Similiter & plenitudo gratiæ duplex est. Quædam in capite, & de hac Ioan. 1. Plenum gratia & veritate. Quædam in mēbris, & de hac actũ. 1. Repleti sunt omnes spiritu sancto. Et Ephe. 1. proposuit, &c. Similiter plenitudo gloriæ duplex est, vel quantum ad numerum electorum, de hac Apoc. 6. Sustinet modicum tẽpus donec imple. &c. Aut quantum ad perceptionem æternorum bonorum. Ecclesia. 2. 4. In plenitudinem sanctorum detentio mea, &c.

PLENVS gratia hoc nomẽ equiuocũ est, vt habet Alexan.

Alexan. parte 3. quæstio. 12. memb. 3. quem & ceteri imitantur, & post eum scribit Gabr. di. 12. quæst. vni. ca. art. 3. libr. 3. vide eundem de plenitudine gratiæ ser. 4. de festo annunciationis Domini, qui incipit: Illuxit nobis dies celeberrima. Et Brulefer q. 1. di. 13. lib. 3. Nam quandoque importat plenitudinem sufficienti, quandoque plenitudinem excellentis prærogatiue, quandoque plenitudinem copię, quandoque plenitudinem effluentis superabundantię. Plenitudo sufficienti est, vel quę sufficit ad finem, id est, vitam æternam habendam, & hæc excludit omne mortale. Siue secundò, quę sufficit ad statũ illum, vel ad opus ad quod quis est ordinatus. Siue etiã tertio ad gratiam, ad quam est diuinitus præordinatus. Vel quartò, quę sufficit non tantum ad habendam auream, sed etiam aureolam. Hęc plenitudo tribus modis primis est omnium sanctorum, de qua illud accipi potest ad Ephef. 4. Vt impleamini in omnem plenitudinem Dei. Sed quartò accipitur Actũ. 6. Stephanus autem plenus gratia & fortitudine, &c. quia sua gratia non solum condigna fuit aurea, id est præmio essentiali, sed etiã aureola. Meruit enim aureã & aureolam, quia fuit prædicator & martyr. Plenitudo excellentis prærogatiue est, qua scilicet, habens excellentiæ creaturas puras, verbo non vnitas, & hæc excludit omne peccatum mortale, veniale & originale, & hæc est plenitudo virginis gloriôsæ, de qua Luc. 1. Aue gratia plena. Plenitudo generalis copię est plenitudo numerosa, includens omne genus gratiæ. Et hoc modo Ecclesia dicitur plena gratiæ, quia non est aliquod genus gratiæ quod non sit in Ecclesia, quantum ad aliquod membrum eius. Hinc dicit Apostolus. Diuisiones gratiarum sunt, vnus autẽ spiritus, alij datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, &c. 1. Corinthiorum 13. Plenitudo effluentis superabundantiæ, est gratia summa de facto communicata creaturæ redundans, & superfluens in ceteros. Et hæc est gratia animæ Christi, quæ nedum abundat in Christo, quantum ad omnes virtutes & effectus eius imperfectionem non includeret, quod additur propter fidem, spem, penitentiam, & similia, quibus annexæ sunt aliquæ imperfectiones, & ideo in Christo non fuerunt, sed etiam effluit tanquam capitis in omnia membra Ecclesiæ, non quod eadem gratia numero sit in Christo & in membris Ecclesiæ, aut aliqua pars gratiæ Christi, quæ in Christo fuit realiter, transferatur in membra, sed effluit causaliter meritorie, quia Christus per gratiam suam meruit omnibus gratiam & præseruationem vel remissionem peccatorũ. Et hæc plenitudo est folius Christi quæ excedit gratiam virginis intemeratę & omniũ electorum. Et de hac dicitur quantum ad superabundantiam omnium virtutum, & donorum & effectũ in Christo. Vidimus gloriã eius. glo. q. v. à pa. ple. gratia & ve. Ioan. 1. Gloria autem & gratia vni geniti propria est Christo. Et quo ad effluentiam dicitur ibidem. De plenitudine eius accepimus omnes gratiam pro gratia. Hęc Gab. Et in sermon. 4. de annũciacione beatę Marię virginis plura.

PLENITUDO potestatis Ecclesiasticæ est (vt scribit Gerfon, part. 1. de potestate Ecclesiastica, consideracione x. est potestas ordinis, & iurisdictionis quæ à Christo collata est supernaturaliter. Petro si cut vicario suo & monarchæ primo pro se & suis

successoribus legitimis vsq; in fine seculi ad ædificationem Ecclesiæ militantis pro consecutione felicitatis æternæ. Dicitur in hac descriptione supernaturaliter, ad differentiam potestati, vel iurisdictionum, quæ successoribus Petri potuerunt conuenire, secundum leges humanas, ciuiles, & politicas, vel dictamen iuris naturalis, quod vult vt supremus in aliqua politia gaudeat multis honoribus & priuilegiis super alios, vel ex speciali dotatione seu datione principum & aliorum secularium, vel tandem ex ipsius Ecclesiæ seu conciliorum generaliũ fauorabili concessione, sicut communitas perfecta suo capite naturaliter dari potest. Hęc Gerfon. Et idem dicit quod potestas Ecclesiastica in sua plenitudine est formaliter & subiectiue in solo Romano pontifice. Et plura de potestatis Ecclesiasticæ plenitudine Gerfon.

POENA, Græcum vocabulũ videtur esse. Illi enim poeni dicunt, licet Varro à pœdendo dictã velit. Est autem poena supplicium quo quis ob delictum afficitur. Et secundum Vlpianũ, poena, est noxię vindicta, quę suos tenet actores. Annumerat aut Cicer. octo poenarũ genera, scilicet, damnũ, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, seruitutem, mortem. Poena secundum Bruleferum di. 4. q. 2. libr. 4. diffinitur sic, Poena, est aliquod damnũ vel malũ priuans, bonum conueniens, propter meritum præcedens. Et poena, proprie est punitio delicti. Hęc poena non præcedit culpam: vt scribit Gabr. di. 19. quæstio. vnica. li. 2. du. 2. vbi & dicit, quod mors non fuisset poena in statu innocentis, sed quędam naturalis transmutatio, cõsequens mixtionem ex contrariis: sicut & mors brutorum non est poena, sed passio consequens naturã corruptibilem, nec tamen semper infligit Deus poenam, propter peccatum commissum: vt scribit Gabriël di. 3. q. 1. articulo. 2. libr. 3. sed etiam quandoque propter Dei gloriam, aut hominis meritum cumulandum: quandoque etiã propter eius, qui punitur, aut aliorum instructionem: quamuis fortè tunc improprie dicitur poena, cum non præcessit culpa. Sicut (vt idem vult di. 36. quæst. vnica, dub. 5. lib. 2.) patet de poena brutorum. Item de afflictione iustorum & martyrum, ac gloriôsæ virginis, quæ ordinatur ad coronam. Si verò accipitur poena proprie pro quadam vindicta: sic dicitur ordinem ad culpam in se: vel alio modo præcedentem aut actũ præsentem. Sic omnis poena aliquo modo respicit culpam, vel in se præsentem: vt poena inferni: vel vt peccatum in se, præsentem autem in reatu: vt poena purgatorij. Quædam respicit culpam non in se, sed in alio: vt mors Christi illa: imò voluntariè à Christo passa propter peccatum hominis redimendi. Et secundum hæc intelligendę sunt auctoritates sanctorum, scilicet, illa. Quicquid patimur peccata nostra meruerunt: meruerunt tanquam causa sine qua non: quia nisi fuisset in nobis peccatum originale, non esset aliqua afflictio hominis. Et nostra non demonstrat personam aliquam particularem, sed quasi confusam cuiuscunque hominis sub distinctione ad alia. Et illa Greg. in collect. Nulla nocebit aduersitas; si nulla dominetur iniquitas. Quę simpliciter vera est, quia si non fuerit iniquitas in afflictio, non nocebit aduersitas poenalis: quia erit ei non ad nocendum, sed magis ad profectum & glorię augmentũ, secundum illud ad Ro. 8. Diligentibus Deum om-

nia cooperatur in bonum, &c. Gabriël. Et vt idem dicit di. 7. q. vnica, in fine libri secundi. De potentia ordinata Deus nõ infligit pœnam, ni præcesserit culpa. De potentia quoque ordinata culpa non remittitur nisi gratia gratum faciens infundatur: quia ordinauit Deus nullũ velle liberare à debito mortis æternę, nisi quem acceptat ad gloriam beatitudinis perpetuę. Quem unq; autẽ ordinat siue acceptat ad gloriã, huic infundit gratiã qua redditur dignus tãta glorię, secundũ illud Apost. Gratia Dei vita eterna, ad Rom. 6. Et hinc est quod inter peccatorẽ pœnẽ debitorem & iustũ gloriã expectantem, non est medium, sicut nec inter gratum & ingratum. Hęc Gab. di. 14. q. 1. ar. 1. lib. 4. Astipulatur prædicis Iacob. de Valen. super illud Psalm. 30. Saluasti me de necessitatibus, animam meam à necessitatibus, scilicet ad pœnã quę necessariõ sequitur culpam, & à culpa quę necessariõ sequitur ex fomite & concupiscentia, quę dicitur lex membrorum, quę quasi necessitat & cogit alliciẽdo hominem ad peccandum. Ista enim dicuntur necessaria, quia sunt connexa & alligata: nam ex peccato primorum parentum inest nobis fomes & corruptio naturæ in carne, ex cuius cõtractu anima maculatur peccato originali, & ex eius consensu causatur peccatũ actuale, & mortale in voluntate, ex quo sequitur reatus & pœna sensus. Et ideo ista dicuntur necessitates quædam in nobis, à quibus nos Christus liberauit per suam passionẽ & sacramenta Ecclesię. Nam liberat nos à peccato, vt nõ sit nec imputetur, & liberat nos à fomite, nõ vt non sit, sed vt non imputetur (vt inquit Augustin.) Hęc Christo politanus episcopus. Et vt ex prædicis haberi potest: Pœna dupliciter accipitur. Vno modo vt dicit damnũ alicuius simpliciter, sine respectu ad aliud. Secundo dicuntur ordinem ad præcedens demeritũ, & illo modo afflictio brutorum & mors eorundẽ licet sit damnũ & discõueniens brutis, nõ tamen est pœna, quia non præcessit culpa. Primo non pœna formaliter est carentia boni cõuenientis voluntati vel volenti. Est autem duplex pœna (vt notat Gabr. di. 36. quæstio. vnica. art. 1. lib. 2.) quædam nuda (boni cõuenientis naturę intellectuall) carẽtia, vt priuatio visionis & fructus diuinę, quę dici solet pœna damni. Alia est quid positium, & tamẽ discõueniens tali naturę, sicut calor excellens est aliquod positium discõueniens corpori. Sic & pœna ignis infernalis & vermis carceri & fœtoris, quę dicitur pœna sensus. De quibus infra plus dicitur: Et omnis pœna quę est afflictio quædam, quę alicui infligitur, est à Deo, à quo est omnis entitas positua, vt vult Gabriël & Scotus & sanctus Bonauen. di. 36. quæstio. vlt. lib. 2. Illa autem pœna quę est formaliter peccatũ, non est à Deo, nisi vt à deferente, quod est dictũ, quod voluntas deficiens à rectitudine iustitię in actu deseritur à Deo, ita quod Deus non coagit sibi ad rectitudinem à qua voluntas sua sponte defecit, &c. Et positua pœna quę est effectiue à Deo, est bona, imo quãdoq; est medicinalis, si non est exterminatiua, vt videre potes apud Gerf. de vita spiritali animæ. lect. 4. Pœna autem quę est formaliter peccatum, non est à Deo efficiente. Possit tamen dici à Deo deferente, vel permittente. Et pœna quædam est afflictio à iudice, quædam acta ab ipso peccante, quia homo peccando sibi met infert pœnam, vt inquit Richar. di. xlix. ar. v. q. 7. lib. 4.

Pœna dicitur ordinatiua culpæ, secundum Gabr. di. 36. quæstio. vnica. lib. 2. pro quanto per pœnam re ducitur voluntas peccatrix ad diuinã iustitiã ordinem. Plura ibi Gabriël. Et secundum eundẽ arti. 3. Omne inquit peccatum est pœna. Vnde Augu. lib. primo cõfessionum. Iussisti enim & ita est, vt pœna sibi sit omnis inordinatus animus, neque enim ad momentum est dedecus culpę sine decore iustitię. Et probatur ratione. Nam voluntas priuã seipsam iustitia, priuat se maximo bono sibi cõuenienti, cuius carentia maior est siue peior est cuiuscũque cõmodi illati propter talẽ culpam: ergo infert sibi pœnam. Longior est Gabr. vbi supr. Et infra dicit, Ad culpã inseparabiliter sequitur pœna, siue dicatur pœna quædam afflictio, siue inuoluntaria passio. Sed pœna quę est dãnificatio, semper sequit: quia nunquã est homo in culpa, quin semper sit in dãnõ. Afflictio verõ, siue remorsus sequitur in habitu, quãuis propter delectationẽ intensam, vel in cõfide rationem, vel distractionem animi non sentitur. Gabriël post Bonauen. Non autem omnis culpa peccati alterius est pœna, & probat idem Gabriël de primo peccato. Nam non est pœna peccati præcedentis, cum ipsum sit primum nec sequẽtis: quia pœna non præcedit culpam. Non enim prius est vltor quã aliquis sit peccator, vt vult beatus Aug. ergo nec alterius peccati. Omne peccatum posterius, est pœna prioris, & causã posterioris: vt sentit Magister di. 36. lib. 2. nisi vltimum fuerit. Vnde Augu. quem refert Magister inter primum peccatum apostasię & vltimam pœnam, ignis eterni media, quę sunt & peccata, sunt & pœnẽ peccati. Probatur ratione, quia peccans peccando demeretur de feri à Deo, desertus autem à Deo nõ potest non cadere in aliud peccatum, secundum illud Gregor. in mora. Peccatũ quod nõ per pœnitentiam deletur, suo pondere trahit ad aliud, ergo peccati sequentis demeritum est peccatum præcedens, sicut est demeritum desertionis à Deo. Gabr. vbi suprã.

Pœna quando comparatur ad puniendum nõ placet Deo, vt scribit sanctus Bonauen. di. 1. lib. 4. Non enim creauit nos ad puniendum, sed quando comparatur ad meritum, scilicet, ad existẽtem culpã, & sic est in ea manifestatio iustitię, & ordinis: sic placet Deo in quantum iustus. Et similiter quando cõparatur ad finem vel effectum, vt puta ad iustificationem rei. Et sic placet ei in quantum misericors. Vnde in punitione quę est via ad iustificationẽ rei, relucet misericordia & iustitia, & ita est Deo placẽs, & talis fuit pœna circumcisionis. Et (vt idẽ ait) Deus nõ delectatur in pœna secundum quod pœna, sed secundum quod iusta vel iustificatoria, tamen hęc delectatio semper est cũ aliquo rigore. Et quia lex vetus fuit lex rigoris, ideo debuit in ea esse pœnalis curatio, sicut est circumcisio. Hęc Bona. q. 1.

Pœna secundum Rich. di. 20. art. 2. q. 1. lib. 4. causatur dupliciter, scilicet, ex absentia boni amati & presentia mali oditi, & vtroq; modo pœna purgatorij maior est qualibet pœna temporali. Animę enim in purgatorio, quia motus earum non retardatur mole corporis, vehementissimẽ desiderat cũ Deo perfecta fruitione coniungi, & ideo ex huius fruitionis & coniunctionis absentia vehementissimẽ affliguntur, maximẽ cum tempus videant aduenisse quo cum Deo perfectẽ essent coniunctę, si dum erant in corporibus, pœnam suis peccatis debitam persoluissent, quia etiam pœna non tantum est lesio,

est lesio, sed læsionis apprehensio, velle tali apprehensione causata: ideo tãto ceteris paribus pœna est maior, quanto apprehensio læsionis est fortior. Anima autem in purgatorio fortioris sunt apprehensionis quã dum erant in corporibus. Rich.

Pœnae sunt multiplices. Quædam sunt eternę, quędam temporales. Pœnae temporales quædam contrahuntur, quędam assumuntur, de quo S. Bonauẽ. di. 4. artic. 1. q. 2. lib. 4. Et di. xl. artic. 2. q. 2. lib. 1. ait: Pœna quædam est inflicta, quædam cõtracta, quædam acta. Pœna inflicta simpliciter est passio & nõ repugnans gratiã, vt fames, sitis, & egritudo, & cetera pœnalitates & miseria huius vite. De quo videatur Alexand. parte 4. quęst. 2. §. vltimo. & Gab. di. 4. quęst. 1. art. 1. lib. 4. Pœna cõtracta est fomes & concupiscentia, & hęc quidem passio est, & ideo pœna, sed tamẽ inclinatur ad actionem malã, & ideo gratiã repugnat, non quantum ad substantiam, sed quantum ad inclinationem. Pœna acta est sicut obduratio & gratiã expulsiõ, & hęc quidẽ pœna est, quia passio est, sed quia ex mala actione siue ex peccato est, & illud cõcomitatur inseparabiliter, ideo opponuntur gratiã. Et ita patet quod nihilominus est pœna & passio. Quãuis enim cõtingat per propriam actionem, nihilominus pœna est, sicut patet in scabioso, qui in scalpendo se delectat, sed postea sentit in carne ardorem. Quædam pœnæ assumuntur & imponuntur in satisfactionem actualis peccati, vt ieiunia, vigilia, & corporalia & spiritalia exercitia & laboriosa opera, & varię corporis castigationes. Et pœnæ temporales (vt scribit S. Bona. di. 33. art. 3. quæstio. 1. lib. 2.) non tantum sunt punitiua, sed etiam promotiua. Vnde Deus nõ tantum affligit inimicos suos, verum etiã amicos, sicut patet in Tobia, Tob: & ideo in afflictione tẽporali seueritati iustitię cõiuncta est benignitas misericordię, quę duo elegãter reperiri debet in omni punitione Dei & remuneratione, promouet quoq; pœnẽ temporales (vt idem sanctus Bonauen. dicit di. 4. art. 1. q. 2. lib. 4.) multipliciter ad bonum. Dantur enim propter humilitatem. Tob 3. Sagittæ Domini militant in me, quarum indignatio, &c. Propter timoris incussionem. Tob 6. Terrores Domini militant contra me propter sui ipsius cognitionem. Esa. 28. Tantummodo sola vexatio dabit intellectum, &c. Propter simulationem ad bonum. Mat. 2. Surgite & ite, quia nõ habetis hic requiem. Propter exemplum nõ peccãdi. Zach. 13. Adam exemplũ meum ab adolescentia mea. in exercitium virtutũ, & maximẽ in virtute patientiã. Rom. 5. Et gloriamur in spe gloria filiorum Dei. Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur. Et iudi. 3. Hæ sunt gentes quas reliquit Dominus vt erudiret Israël. Bonau.

Pœna secundum Augu. lib. 14. de ciui. Dei, capit. 15. est dissensio animæ ab his rebus, quæ nobis nolẽtibus accidunt. Potest autem pœna esse voluntaria (vt scribit S. Bonauen. di. 20. parte 1. q. 3. lib. 4.) tripliciter. Vno modo, quia assumitur à voluntate imperante, sicut est pœna pœnitentialis. Alio modo quia sustinetur à voluntate acceptante, sicut est pœna martyrij, quia adeo eis placet quod ab ea libera rinon vellent. Tertio modo est quædam pœna, quę sustinetur à voluntate tolerante, vt pœna est in patientia, ita quod eius oppositum est in desiderio, sicut cum amans & desiderãt sanitatem, infirmatur: sustinet quidem infirmitatem tanquam pœnã diui

nitus inflictam, attamen ab ea liberari procurat, & illud misericordię habet rationem voluntarij. Hoc modo voluntaria est pœna purgatoria in viris iustis, qui voluntariẽ eam sustinent & desiderant vehementer ad patriam venire, & alios sibi auxilium præbere. Hęc Bonau. Vel pœna dicitur voluntaria. Vno modo secundum Gabr. di. 14. q. 1. ar. 3. dub. 1. li. 4. quia patienter passã: puta, quia patienter toleratur sine remurmuratione. Vel secundo modo, quia accepta vt medicina acris & afflictiua. Tertio vt causata à voluntate tanquam à causã propinqua partiali, non tamen intendente effectum. Quarto vt causata à voluntate tanquã à causã remota principali effectum intendẽte. Sic pœna corporalis exterior, aut sensitua interior omnib; his modis potest esse voluntaria, quia potest patienter tolerari ab alio inflicta, potest etiam voluntate acceptari, potest & à voluntate vt motrice membrorum corporis causari, potest etiam imperari, vt legitur 3. Reg. 20. de Propheta dicente: Percute me. plura vide apud Gabr. vbi suprã.

Pœna quædam est materialis, quædam personalis, vt scribit Brulefer. di. 4. q. 2. lib. 4. & est quæ omnibus cõuenit, siue quę omnibus infligitur, sicut sunt pœnæ consequentes peccatũ primorum parẽtum, de quibus dictum est. Pœna verõ personalis est illa, quæ cõuenit alicui & non cõuenit alteri, vt sunt pœnæ infernales.

Pœnae miseriae sunt multæ, quas primorum parẽtum culpa traduxit in posteros. Has annumerat Gab. lect. 79. canon. Vide eundẽ fer. 1. dominicæ Septuagesimæ. Et aliquæ sunt spirituales, aliæ corporales. Spirituales, quę se tenent ex parte potentiarũ anime, quę sunt memoria, intellectus, voluntas. Quarum quelibet grauatur suis miseriis. Memoria quidem ineptitudine & labilitate. Intellectus, hebetudine & cecitate. Voluntas pronitate ad vitia ad seipsam recurratione. Ex quibus oriuntur in anima multa mala: quæ videre potes apud Gab. vbi suprã, scilicet, ignorantia, errores, timores, tristitię, & sollicitudines, &c. Corporales miserię multiplicantur: vt discrasia, peruersiones, & defectus sensituarum virium interiorum & exteriorum. Interiorum, vt species mania, melancholia, furie, phrenesis. Exteriorũ, vt organorum indispõsitio, quales sunt oculorum lippitudo, luscido, cecitas, aurium surditas, odoratus & gustus, tactus, grossa terrestreitas. Naturales, vt innumere egritudines, malę complexionis, naturalium virium deordinationes, monstrositates, & inexplicabiles ceterę calamitates, inquietudines, & labores, quę nõ nisi quadam vicissitudine releuari possunt. Quid enim hęc (ait Bernar. sermone 12. de diuersis) nisi labor, & dolor, & afflictio spiritus. Hinc Apostolus 2. Corinth. 7. Nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationẽ passi sumus, foris pugne, intus timores. Et ad Rom. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę, &c. Vide latius apud Gabriëlem, vbi suprã.

Pœna damnatorum est multiplex (vt scribit Scotus dist. 1. & vltima quęst. 3. lib. 4.) Quædam est pœna damni, carentia, scilicet, visionis diuinę. Alia est tristitia de ipsa pœna. Tertia tristitia de culpa non vt est offensiuã Dei, sed vt causa pœnæ. Quarta est tristitia de igne continente perpetuo. Quinta de igne immutãte & retinente intellectu damnatũ in perpetua cõsideratione sua. Tertia tristitia, scilicet de cul

de culpa in quantum est peccatum, est vermis conscientia. Pœnam infernalem esse magnam & multiplicem quo ad omnem sensum ostendit Gabriël lectione 33. canonis. Et hæc pœna damnatis (vt inquit ipse) perpetuò infliguntur secundum corpus & animam. Corpus quidem pœnis variis, quo ad omnes sensus afficitur, anima secundum omnes suas potentias cruciatur. Nam quo ad visum, est ibi luminis priuatio, quod delectabile est oculis videre, secundum illud Eccle. 11. Dulce lumen & delectabile est oculis videre Solem. Vnde Mat. 22. Ligatis manibus & pedibus, proiicite eum in tenebras exteriores. Est & ibi fumus execrabilis. Apocal. 4. Fumus tormentorum eorum in secula seculorum ascendet. Quo ad auditum est ibi sonus horribilis. Sap. 17. Sonitus descendens, perturbat illos. Item gemitus miserabilis & blasphemiarum execrabilis. Apocal. 16. Quo ad olfactum est ibi sulphur fatens. Apoc. 14. Cruciabuntur igne & sulphure in conspectu angelorum. Et in Psal. Ignis sulphur pars calicis eorum. Quo ad gustum absinthium amarum, cibus. Ierem. 9. Ecce cibabo populum absinthio, & potum dabo eis aquam fellis. Item Fel draconum, potus. Deut. 32. Vua eorū vua fellis & potus amarissimus, fel draconum vinum eorum, & venenum aspidū insanabile. Quo ad tactū est ibi ignis vrens. Mat. 25. Ite maledicti in ignem æternum, &c. Item vermis corrodens, de quo Esa. 14. Item bestia mordens. Deut. 32. Dentes bestiarum immittam in eos. Item ætus insuperabilis, & frigiditas intolerabilis. Iob 24. Transibunt ab aquis niuium ad calorem niuium. Affligitur & anima in suis potentiis sensitiuis & intellectiuis. vnde secundum Diony. est ibi proterua phantasia, demens concupiscentia, & furens tristitia. Torisiones & dolores tenebunt eos, scribitur Esa. 13. Plura Gabriël refert de illis in canone vbi supra. Has pœnas in quadam summanumerat Inno. in de vili. condi. huma. in fine, dicens: Ibi erit fletus & stridor dentium, gemitus, eiulatus & ululatus, luctus, & cruciatus, stridor & clamor, timor & tremor, dolor & labor, ardor & fœtor, obscuritas & anxietas, acerbitas & asperitas, calamitas & egestas, angustia, & tristitia, obliuio, & cōfusio, torisiones, & punitiones, amaritudines, & terrores, fames, & sitis, frigus, & cauma, sulphur, & ignis ardebūt in secula seculorum. Qui hæc fideliter corde pertractat, dicere potest cum Propheta: Circū dederunt me gemitus mortis, dolores inferni circūde. me. Quis enim hæc meditans, non anxie terretur? Sed felix terror inquit Gab. transitorius, qui timorem æternum excludit. lect. 33. cano. &c.

Pœna vermis dupliciter potest accipi, vt scribit Rich. di. vlti. art. 5. q. 2. libr. 4. Aut proprie, scilicet, pro verme corporali, aut metaphoricè, scilicet, pro remorsu conscientia, qui vermis dicitur in quantum oritur ex putredine peccati, sicut vermis ex putredine corporali, & animā spiritualiter pūgendo affligit, sicut vermis carnem ipsam pūgendo vel mordendo. Vtroque modo dicunt aliqui in inferno pœnam vermis: propter hoc quod dicit scriptura Iudith vlt. Dabit ignē & vermes in carnes eorum, Et Ecclesiastici 7. Vindicta carnis impij, ignis & vermis. Vermis autē puniens carnem, est vermis corporalis, vt eis videtur: quamuis Aug. 12. de ciuitate Dei. cap. 9. dimittit sub dubio. Vtrum in inferno erunt vermes materiales vel non, tamen communiter tenetur quod non. Per pœnam enim vermis

intelligit scripturā remorsum conscientia, quo & si principaliter & immediatē affligit anima, cotamen & ex consequenti & per quādam redundantiā affligetur caro. Vnde caro damnatorū affligetur & ab exteriori & ab interiori. Astipulatur Scotus in fine quarti libri distinctione vltima, quæ stione vltima, qui inquit, Pœna vermis erit quædam tristitia & continuus remorsus conscientia, & ista pœna erit inæqualis, sicut tristitia, qua nolent isti mala pati, est eis inæqualis. De pœna vermis dicit Petrus de Palude distinctione vltima, libro quarto. Vermis conscientia, qui non moritur, dicitur pœna spiritualis damnatorum, & remorsus conscientia & synderisis. Omnis quoque desperatio & obstinatio & omnia alia spiritualia secundum eundem vermis nomine cōtinentur, quæ immediatē de putredine peccati generantur. Et conclus. 3. idem ait, Pœna spiritualis in gehenna maior est omni corporali, scilicet dolor de priuatione maximi boni. Et maior est pœna vermis, vt vult Rich. vbi supra, quam illa quæ causatur ex igne, vt ibi probat: principaliter tamē anima apprehendit ignem per sensum, & vermem per intellectum. Fortior autē est apprehensio per intellectum, quam per sensum. Et vermis est quid magis intelligibile cum sit quid spirituale, quā ignis, cum sit quid sensibile. Vermis etiā præsentior est animæ quā ignis, quia corporalia non possunt esse intra animā sicut spiritualia. Malum autem quod est animæ realiter præsentius, & ab ea cognitum perfectius, sibi fortius est coniunctum. Plura Rich. ibi. Vide & Gregorium 15. moral. & sanctum Bonauen. distinct. vltim. libro 4. artic. 2. quæst. 2. Et pulchra de verme rodente & puniente. Et quæst. 3. in fine dicit, quod iusto Dei iudicio fiet, vt mali simul omnia peccata memorentur, vt de omnibus continuè torqueantur, & ideo vermis est pro omnibus, & non intensior nunc quā antè. De hac pœna dicit Gabriël lectione 33. canonis. Est inquit in voluntate remorsus continuus & obstinatio in malo. De quo August. in de fide ad Petrum. In inferno & si spiritus erit pœnitentis, non tamen erit correctio voluntatis. Sapient. 5. Pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes, &c.

Pœna damnatorum generaliter est duplex, scilicet, dampni & sensus. Pœna dampni est carentia beatitudinis. Pœna sensus est quæ infert dolorem. Vel pœna dampni (vt dicit Petrus de Aliaco) est priuatio pramij beatifici. Pœna sensus est afflictio infernalis tormenti. Istas pœnas innuit Dominus cum dixit, & habetur Matth. 25. Discedite à me maledicti in ignem æternum. Videatur latius Cardinalis Cameracen. in principio in primū sent. Et vt scribit Richar. distinctio. vlti. artic. 5. quæst. vlti. libr. 4. in damnatis est pœna dampni & pœna sensus. Pœna dampni est perfectionis, ad quam erant apti nati carentia ex peccato causata. Pœna sensus est quælibet pœna ex lésionis apprehensione sensibili seu intellectuā causata. Prima pœna essentialiter non est dolor neque tristitia, sed apprehensio, vt ex cōmissione vel omissione propriæ voluntatis causata est tristitia causa. Pœna autē sensus est essentialiter tristitia vel dolor, & inter pœnas dāni carētia visionis Dei maxima est. Et tristitia causata ex illa carētia apprehēsa, vt proueniens ex actuali malitia propriæ volūtatis, est maxima inter pœnas sensus, quia quāuis dānati non appetant videre Deū propte

propter morem suæ bonitatis, tamen vehementissimè illud appetunt propter desiderium propriæ delectationis, vide latius Richardum ibi. Et intelligendum hoc videtur de pœna dampni, quæ consequitur peccatum actuale, quia illam concomitatur tristitia & pœna vermis pro quāto sic damnati odint carentiam diuinæ visionis, in quantum in eis est propter demerita propria (vt scribit Gabriël lectione 33. canonis.) pœna autem dampni (vt idem dicit) quæ sequitur originale in pueris sine baptismissi susceptione decedentibus, est ipsa pœna mitissima secundum beatum Augu. in bap. paruulorū, & hoc fortè, quia eam tristitia non concomitatur. Et de pœna dampni intelligitur illud Iacob. Qui peccat in vno, factus est omnium reus, scilicet, quantum ad pœnam dampni, quia equè bene priuatur aliquis visione Dei pro vno peccato mortali, ac si commisisset multa peccata mortalia, &c.

Pœna virorum crudelium & malorum quæ habebūt in extremo iudicio, erit quadruplex (vt scribit Iacobus de Valētia super illud Psal. 111.) Peccator videbit & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet. Primò quia cum peccator superbus videbit ibi in iudicio misericordes & pauperes ad gloriā destinari, quos ipse persecutus est in hac vita, & cōtempserit, tunc irascetur præ inuidia, & vretur in corde. Secundò quia fremet ex pœna sensus ad quam destinabitur ex sententia Christi. Tertio tabescet & putrescet in anima ex pœna vermis, cum cognoscet se felicitatem perdidisse ex sua culpa. Quarto quia votum & desiderium suum erit frustratum, quia tunc perdet gloriā mundi in qua confidebat, & illecebras & delectationes illius, & sictorquebitur in animo. Hæc & plura Valentia.

Pœna canonica secundum Scotum distinctio. 14. quæstio. 2. libr. 4. & distinct. 25. quæstio. 1. libr. 4. & innuitur eum Gabriël lect. 9. est pœna inflicta per canones, prohibens, vel arcens punitum ab aliquo gradu Ecclesiastico qui alijs sibi liceret. Dicitur per canones, quia aliquando huiusmodi pœna incurritur ipso facto. Dum canon fuerit lata sententia, vt est canon, si quis suadente. 17. quæstio. 4. per quē excommunicatus est quisquis manus violentas iniicit in clericum, etiā sine iudicis declaratione. Dicitur vel secundum canones, quia aliquando pœna ipsa non statim ipso facto incurritur, sed per iudices secundum canonum dispositiones infligitur. Vnde quando Canon hæc vel illa facientē mandat excommunicari. Dicitur, qui alijs sibi liceret, quia non est pœna laico quod nō conficiat: quia hoc alijs sibi non conuenit, sed sacerdoti pœna est. Neque homini pœna est si volare prohibetur, huiusmodi autem pœna est si volare prohibetur, super aliquam pœnam vel defectum naturalem, vt degradatio, irregularitas, excommunicatio maior, depositio, suspensio ab executione eorum quæ sunt ordinis, simonia, infamia, & quædam alia huiusmodi ad ista reducibilia, vt sub infamia potest contineri, esse publicum peccatorem, quod cōtinet multa, scilicet, publicum fornicarium, publicum vsurarium & huiusmodi. Aliquæ autem pœnæ canonice fundantur super defectus naturales. Nō enim voluit Ecclesia quascunque personas defectuosas ministrare in altari: & merito, quia veteri lege ponitur, Leuit. 21. Lex homini qui habuerit maculam quod non offerret Deo suo panem, nec accedat ad ministerium eius. Isti autem defectus

sunt in quibus esset scandalum pusillorum: si taliter defectuosus in naturalibus ministraret, & ratio nabiliter: quia quicquid sine peccato mortali potest dimitti, vitandum est, si exercitio eius oriatur scandalum pusillorū. Tale scandalū oriretur si notabiliter defectuosus in naturalibus, vt mutilati, vel horribili infirmitate infirmi, vt lepra, & huiusmodi ministrarent in altari: ideo Ecclesia rationaliter talibus defectibus naturalibus adiunxit pœnas canonicas scilicet, prohibitiones ministrandi, propter reuerentiā sacramenti, & ad vitandū scandalum pusillorum. Et istæ prohibitiones patent in canone di. 25. & 110. de corpore vitiat. Requiritur ergo in ordinatē cōficiēte ablatio omnium horum impedimentorum: quia habens quodcunque istorum, si conficit, facit contra prohibitionem Ecclesiæ, & ita mortaliter peccat si non ignorat se ligatum huiusmodi pœna: vt vult Scotus di. 13. q. 2. libr. 4. & Gabriël in canone vbi supra. Qualiter autem incurritur huiusmodi pœna, & quali remedio remittitur legito Scot. distinct. 25. quæstio. 1. libr. 4. & de pœnis singulis suis locis patet.

Pœna Christi. Vide in dictione Passio Christi & supra tactum est.

Pœna non solum à pœna venit, & dicitur plenum pœna, vnde septimana pœnosa dicitur secundum Petrum Palud. di. 17. q. v. ar. 2. in fine. libr. 4. quam vltimam esse puto quadragesimam. A pœna quoque venit pœnitentia, de qua paulò post dicitur.

Pœnitentia dicimus quæ ipsi fecimus, aut quæ nostra voluntate, nostròque consilio facta sunt, ea nobis post incipiunt displicere, sententiam quæ in his nostram demutamus. Et quoniam quæ nobis tēdio & pudori sunt, pœna quadam esse videntur, vt pœnitentia, aliquādo pro tēdet accipiatur. Sanè vt dicamus, me pœnitentia id est, pœna tenet. Et pœnitentia secundum Scotum di. 14. q. 1. libr. 4. est detestari, vel odire peccatum à se commissum vel displicentiam habere, de hoc peccato à se commissum, vel pœnitentia est vindicare peccatum à se commissum, & hæc est prima descriptio, & superior est secunda. Tertia descriptio pœnitentia est pœnam inflictam pro peccato suo commissum gratatè acceptare. Quarta descriptio est pœnitentia, est pœnam sibi pro peccato suo inflictam patienter sufferre, latius declarat has diffinitiones Scotus. Omnis autē pœnitentia voluntaria continetur sub aliquo quatuor modorum pœnitentiæ, sed ad deletionē cuiuslibet peccati mortalis, actualis, post baptismū commissi requiritur aliqua pœnitentia voluntaria, ergo ad eius deletionem requiritur pœnitentia, dicta aliquo illorum quatuor modorum. Hæc Scotus.

Pœnitentia capitur multipliciter (vt & colligit frater Osualdus de Lasko libr. 4. Rosa. Theo.) Primo modo dicitur desperatiuus dolor, sicut de Iuda proditore, dicitur pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos, & de dānatis. Sap. 7. Pœnitentiā agentes, & præ angustia spiritus gementes. Damnati autem pœnitebunt non propter amorē iustitiæ, sed propter odium pœnæ (vt inquit S. Bonauen. di. 14. parte 2. art. 1. q. 3. in fine libr. 4. & concordat Rich. eadem di. ar. 3. q. 2. non enim pœnitent in spe veniæ, sed propter pœnam horribilem, &c. Secundo modo pœnitentia dicitur dolor interior, & secundum Richar. capitur tripliciter, scilicet, pro habitu pœnitentiæ. Secundò pro actu pœnitentiæ. Tertio pro dolore consequente.

PŒNITENTIA secundum Gab. di. 14. q. 1. arti. 1. libr. 4. accipitur dupliciter. Vno modo pro aliquo actu vel habitu penitentem. Secundo modo pro actu sacerdotis penitentem à culpa absoluentis. Primo modo dicitur virtus, quia est habitus virtuosus, actus exterior, vel interior, à virtute procedens, virtutem generans. Secundo modo dicitur sacramentum, quia sic est absolutio sacerdotalis efficaciter significans gratiam animam penitentis à peccatis mundantem. Et penitentia primo modo secundum Aug. dicitur quasi poenitentia, & poenitere quasi poenam tenere, & potest infligi actuè vel passiuè. Vnde poenitentia quandoq; simpliciter accipitur pro pena peccati purgatiua, & nec actuè nec passiuè, & hoc modo est tristitia consequens displicentiam de peccato, siue interior à voluntate, siue dolor in potètia sensitua, siue etiam aliqua exterior poena corporis afflictiua, vt ieiunium & cetera opera satisfactionis. Secundo modo accipitur poenitentia actuè, & sic est actus huius poenitentiae causatiuus, qui duplex est, interior & exterior. Interior est voluntatis, & hic est duplex. Vnus imperatiuus, qui est velle peccatum punire. Alius consequens imperium, & est actus elicitus à voluntate, quæ est detestatio peccati vel displicentia commissi, quod nihil aliud est quam velle non peccasse. Hoc enim velle sequitur tristitia in voluntate, & quandoque dolor in sensu. Et quantum istud velle est intensus, tantò sequitur maior tristitia. Tertius est actus imperatus, & est castigatio eliqua sibi ipsi inflicta pro peccatis, & illo modo est ipsa confessio, quæ est causa verècundie, & opera satisfactionis, quæ causæ sunt corporalis poenitentiae, dicuntur poenitentia. Tertio modo accipitur poenitentia passiuè, & est voluntaria sufferentia poenitentiae siue ab alio afflictæ pro peccato tam interioris quam exterioris, & nihil aliud est quam velle patienter pati poenam pro peccato. Et post illi actus reduci ad quinque, quorum quilibet dicitur poenitentia, qui se sequuntur quodam ordine. Primus est velle vindicare seu punire peccatum, quem sequitur contritio, quæ est detestatio, vel odium peccati, id est nolle peccasse. Hunc sequitur tristitia in voluntate, & quandoque dolor in sensu, vsque ad effusionem lacrimarum, quæ non est propria actus voluntatis, sed passio consequens detestationem peccati. Quarto sequitur acceptatio huius tristitiae & doloris: quæ est quædam complacentia, qua vult sequi tristitiam & dolorem, & complacet sibi in illis. Vnde dicit Aug. Peccator, de peccato doleat, & de dolore gaudeat. Deinde sequitur exterior poenitentia satisfactio & acceptio eius. Et accipitur poenitentia, non solum pro actibus, sed etiã pro habitibus ex eis genitis. Illi autè actus possunt multipliciter variari quantum ad circumstantiam finis. Potest enim quis velle vindicari peccatum, aut ipsum detestari vel poenam acceptare, vel quia peccatum est æternæ poenæ inflictiuum, vel quia est præmij impeditiuum, aut quia est inhonestum & bonæ famæ corruptiuum, vel quia Dei offensiuum. Et secundum has circumstantias alias diuersificantur illi actus. Omnes autem illi actus habentes aliud finem, quam Deum, informes sunt, pro eo quod non procedunt ex charitate. Sola enim charitas est forma cæterarum virtutum. Vide latius Gabrielem nota. 3. vbi supr. Et secundum diuersas poenitentiae acceptiones, variè diffinitur poenitentia à patribus. Quarum septè recitat Alex. par. 4. q. 54. mēb.

2. Magist. d. 14. libr. 4. recitat aliquas earum. Prima est Ambrosij.

PŒNITENTIA variè diffinitur. Vnde secundum Ambrosium, poenitentia est dolor cordis, & amara animæ pro malis, quæ quisque commisit. Poenitentia secundum Augustinum de Ecclesiasticis dogmatibus, est poenitenda non admittere & admittenda desistere. Et huic concordat Ambrosius, dicens, Poenitentia est mala præterita plangere & plangenda iterum non committere. Cui etiã concordat Gregorius, dicens, Poenitentia est ante acta mala desistere, & stenda non committere, & hæ tres pro vna reputantur. Tertio poenitentia est correctio malæ mentis, & est glossa Matth. 3. Magister sic diffinit. Poenitentia est virtus vel gratia qua commissa mala cum emendationis proposito plangimus & odimus, & plangenda veterius committere nolumus. Alias diffinitiones aliorum recitat Gabriel di. 14. q. 1. arti. 1. secundum actus supradictos, in quibus plangere & desistere accipitur pro fletu interiori, qui est nolle peccasse. Poenitentia insuper vna diffinitione conuenienti cuiuslibet dictorum actuum & habituum describi potest sic. Poenitentia est actus, passio, vel habitus hominis ad punitionem peccati à se commissi voluntariè ordinatus. Dicitur primò actus, qui generaliter accipitur pro actu imperatiuo, scilicet velle vindicare, aut elicitio, qui est detestari peccatum, vel imperato, qui est exterior satisfactiua puniatio. Vnde poenitentia est quædam vindicta dolentis: vt vult Aug. & refert eum Paludensis. Dicitur, vel passio propter tristitiam & dolorem, imò & gaudium quod consequitur complacentiam in tristitia interiori, aut poena exteriori. Nam & ipsa passio est ordinata ad punitionem peccati, quia intendit actum acceptationem poenitentiae pro peccatis. Dicitur vel habitus propter poenitentiam habitualement, & ita quilibet habitus alicuius quatuor actuum supra positorum dicitur poenitentia. Dicitur, ordinata ad punitionem peccati, ad excludendum alios actus circa peccatum, vt complacentiam peccati vel indurationem in peccato aut delectationem in peccato commissio. Ordinatur autem ad punitionem, vel vt causa poenitentiae, vel vt poena ipsa, vel vt effectus consequens poenam. Dicitur voluntariè propter poenam illatam & à voluntate non acceptatam, vt cum quis inuitè & nolenter sustinet poenam, talis sustinentia non dicitur poenitentia, vt hic accipitur. Accipitur enim hic pro ea quæ valet ad peccati deletionem. Dicitur, à se commissi, quia puniatio assumpta pro peccato alterius, non est opus poenitentiae, sed misericordiae. Et poenitentia principalis prædicatur de actu secundo, scilicet, de peccati detestatione, hoc est, nolle peccasse, ille enim sine aliis sufficienter disponit ad peccati remissionem, alij non sine eo, vt dicitur de contritione. Origo autem poenitentiae virtutis esse cetera Deus est (vt scribit S. Bona. di. 14. arti. 2. q. 2. li. 3.) sed dispositiua à nobis, quia qui creauit nos sine nobis, non iustificat nos sine nobis. Dispositio autem hoc ordine procedit. Primò necesse est Dei bonitatem & iustitiam cognoscere, cui displicet omne malum & inordinatio, & in illa offenditur, & nullo modo relinquit impunitum, & se aliquid fecisse quod sua displicere debeat bonitati, & hæc est cognitio culpe, & ex hoc cognoscat se homo ex diuina sententia obligatum ad poenam. Necesse est secundò cognoscere Dei misericordiam, qua, paratus est omni reuertenti & dolenti de culpa commissi sibi remittere &

tere & indulgere. Ex prima cognitione generatur timor, ex secunda generatur spes remissionis, & ex his voluntas reuertendi, considerandi Deo, & satisfaciendi, & per gemitum & alias poenas, & si incipiat facere quod in se est, dispositus est ad iustificationem. Hæc S. Bonauen. Vide Gabr. q. 1. dub. 7. libro 4. Et secundum eundem ar. 2. conclusione 3. existente in peccato mortali post baptismum commissio, ac de eodem conscientiam habenti vel habere debenti de potentia ordinata, peccatum non dimittitur sine actu poenitentiae formali vel virtuali. Vnde Luc. 13. de peccatoribus. Nisi poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Item Mar. 1. Poenitentiamini & credite Euangelio. Et Act. 3. Poenitemini, & conuertimini, vt deleat peccata vestra. Et Apoc. 2. Memento vnde excideris, & age poenitentiam, & c. A poenitentia etiam (vt ait Magister) incipit prædictio Christi, Ioannis, & Apostolorum. Item Aug. super illud Psalmi. 58. Non miserearis omnium qui operantur iniquitatem, dicit, Omnino nulla peccata impunita Deus relinquit. Et dicitur secundum potentiam ordinatam, secus enim esse posset de potentia absoluta. Dicitur, peccatum mortali, de venialibus forte non oportet. Dicitur, post baptismum commissio, propter peccatum originale quod infantibus remittitur in baptismo. Dicitur, de eodem conscientiam habenti, id notitiam vel memoriam, quia de eo quod omnino non cogitatur, poenitentia haberi non potest. Dicitur, vel habere debenti, propter peccata, quorum ignorantia imputatur ad culpam: puta, quæ est vincibilis, quia illa sine poenitentia non remittuntur. Dicitur, vel virtuali, quia per actum vehementem diuinæ charitatis quandoque potest dimitti peccatum sine poenitentia formali. In illo tamen actu charitatis est poenitentia virtualis, in quantum in diuina acceptatione equiualet actuali poenitentiae, & eam virtualiter includit, Gabriel vbi supr. Et poenitentia quæ est virtus, non est sine contritione, imò est ipsa contritio, vt scribit Gabr. dist. 16. q. 1. dub. 2. lib. 4. Et sine proposito ad non peccandum in posterum, non est digna poenitentia, vt idem vult Gabr. di. 22. q. vnica, ar. ij. conclus. 3. li. 4. Et poenitentia virtutis timore concipitur, vt ait Palud. di. 14. q. 3. lib. 4. & ceteri. Vnde est illud. Oderunt peccare boni, virtutis amore. Oderunt peccare mali formidine poenitentiae, licet in aliquibus bonis concipiatur virtutis amore. Et poenitentia vt est specialis virtus, est in irascibili, secundum S. Bon. di. 14. ar. 2. q. 1. lib. 4. quamuis alij aliter sentiant, vt ibidem refert Bonauen. Richar. di. 14. ar. 3. q. 1. dicit poenitentiam esse in voluntate, sicut in subiecto: quia actus eius qui est punire proprium peccatum, in quantum est contra iustitiam legis diuinæ, est in voluntate: vide latius eum ibi. Assentit Petrus de Palude, qui ideo ponit poenitentiam in voluntate di. 14. q. 4. libro 4. quia est pars iustitiae, quæ est in voluntate: quia eligere est actus voluntatis, & pari ratione respicere, fugere, & detestari, quod est poenitentiae proprius actus. Vnde poenitentia (vt scribit Brulefer dist. 14. libr. 4. q. 3.) non est nisi quædam iustitia, qua peccator vult vindicare peccatum contra legem à se commissum, & c.

PŒNITENTIA ordinata habitualis est virtus: & sic poenitentia actualis est actus virtuosus, quia de testatio peccati, & nolle, est actus virtuosus. Nā sic recta ratio dicit bonum honestum esse volendum: ita dicit bonum inhonestum, quale est om-

ne peccatum essentolendum: de quo videtur plura Gabr. dist. 14. q. 1. dub. 3. lib. 4. Item actus vindicandi peccatum reducitur ad virtutem iustitiae, distributiuae, cuius est virtutibus præmia, & poenas vitia dispensare, & c. Item nolle luxuriam, reducitur ad virtutem castitatis, detestari superbiam ad virtutem humilitatis, respicere gastrimargiam ad virtutem temperantiae, & sic de aliis. Item tollerare poenam pro peccatis infligenda reducitur ad virtutem patientiae. Et quod dictum est de actibus, intelligendum est de eorum habitibus. Potest & poenitentia esse virtus moralis, & theologica acquisita. Et est theologica si habet pro obiecto Deum. Et peccatum vel poenam ideo moralis. Latius de hoc videre potes Gabrielem vbi supr. Sunt autem omnes actus poenitentiae, actus potètie appetitiuae: quia nolle peccasse, vel vindicare peccatum, aut complacere in illis: ideo poenitentia quantum ad omnes actus suos pariter, & habitus est in voluntate, tanquam in subiecto, vt dictum est, & quantum ad eam, quæ inclinatur ad vindicandum, est in irascibili, & quantum ad eam, quæ inclinatur ad detestandum, est in concupiscibili. Gabriel dub. v. vbi supr. Videatur & Scotus distinctio. decima quarta, quæst. 2. lib. 4. quia ait: Poenitere est actus specialis virtutis quia habet speciale obiectum, & speciales circumstantias ordinatas. Obiectum est peccatum vindicabile. Circumstantias quæ conueniunt actui: vt reuertenti in tale obiectum, scilicet finem, modum, & huiusmodi. Et (vt idem ait) poenitentia quæ virtus dicitur, & poenitere actus virtutis, non quidem actus virtutis intellectualis, sed virtutis appetitiuae. Hæc Scotus. Magnam quoque virtutem esse poenitentiam, ostendit Gerson parte tertia, in expositione super Psalmi. 7. poenitentiales, & Iacobus de Valètia multa de hac scriptis relinquit in expositione Psalterij, in multis locis, quæ singula studio sis relinquo. Legantur & plura apud Theologos in 4. sententia. scribit copiosissimè. Poenitentia præter ea non est innocentium: nam qui non habuerunt peccatum, non possunt habere actum respectu sui peccati, vbi enim non est actus, ibi nec habitus ex actibus acquisitus. Et hoc sequitur, quod neque Angeli, nec Christus, nec Virgo beata, habuerunt poenitentiam. Item poenitentia incipientibus nondum perfectis (nam & perfecti quandoque labuntur, iuxta illud: Septies in die cadit iustus) frequenter oritur ex timore poenæ, quæ oritur ex amore sui. Sed in perfectis oritur ex amore Dei & iustitiae, quibus magis displicet peccatum: quia contra Deum & iustitiam, quæ poenæ inductiuum. Gabriel d. 14. quæst. 1. dub. 6. & 7. lib. 4. & ex prædictis liquefcit, & c.

De poenitentia Sacramento.

PŒNITENTIA Sacramento sic describitur à Scot. 4. di. 14. & Occam q. 2. dist. eadem, q. 2. ar. 1. Poenitentia Sacramento, est absolutio hominis poenitentis, facta à sacerdote iurisdictionem habente sub certa verborum forma, cum debita intentione prolata ex institutione diuina, efficaciter significatiuum absolutionis animæ à peccatis. Explanaatio huius diffinitionis: Dicitur primò, est absolutio, id est quædam sententia diffinitiuam absoluens reum, non tamen sententia iudicis principalis, sed iudicis secundarij vel commissarij. Potest enim quis ex commissione aliquando iudicare pro condemnatione rei, si indignus est: vel pro eius absolutione. Lexic. Theol. R

lutione, si dignus est. Quod autem dicitur absolues, non intelligitur verè & realiter, aliàs in fictè accedente nõ esset Sacramentum, sed absolvens, id est absolutio significans. Vnde absolutio in diffinitione tantum valet, id est absolutiois prolatio: hoc est prolatio verborum quorundam absolutio nem significantium. Vnde illud Sacramentum est iudiciale Sacramentum: quia confessor ligare & soluere potest, secundum quod videbitur sibi (vt ait Brulefer distinet. 14. quæstion. 1. libr. 4.) Dicitur, facta à Sacerdote: vbi tangitur minister, qui solus est Sacerdos, nec ab alio quã à Sacerdote hoc Sacramentum ministrari potest. Dicitur, iurisdictionem habente. Nam sententia à non suo Iudice lata, est nulla. Oportet ergo Sacerdotem absolventem esse Iudicem confitentis: & ita in eum habere iurisdictionem: est enim Sacramentum iudiciale. Et hæc iurisdictione est de necessitate Sacramenti, ita quod si ab aliquo iurisdictionem non habente ministraretur: non solum peccat ministrans, sed irritum est Sacramentum. Vnde congruum est, vt idè habeat potestatem in corpus Christi verum & mysticum. Et ideo confessio, quæ est præuia ad Sacramentum pœnitentiæ facta laico, nihil valet virtute operis operati. Dicitur, hominis pœnitentis, id est confitentis: quia ad veritatem Sacramenti non requiritur, quod absolvens sit pœnitens per actum pœnitentiæ interiore. Nam fictè accedens, non est pœnitens: & tamen verum est Sacramentum cæteris paribus: licet infructuosum, quia & si ibi sit Sacramentum significans: non tamen absoluitur à peccatis, nec gratiam consequitur, quæ est res Sacramenti: sed necessariò requiritur confessio peccatorum, sine qua non est Sacramentum. Et in hoc tangitur materia huius Sacramenti eo modo, quo hic inuenitur materia. Vnde triplex potest poni materia Sacramenti pœnitentiæ. Remotissima, & sunt peccata. Remota, & est peccator pœnitens: & propinqua, & est ipsa confessio. Dicitur, sub certa verborum forma, vbi tangitur forma huius Sacramenti, quæ est absolutio Sacerdotalis. Non autem necesse est hanc formam absolutiois ita præcisam esse, sicut in Baptismo & Eucharistia: quia sufficit quod exprimat actus sententiæ absolventis, sicut est in iudice publico. Non oportet esse verbalimitata, communiter tamen ista verba sunt apta: Ego absoluo te. Quæcû que alia præmittantur vel consequantur secundum diuersam cõsuetudinem in diuersis Ecclesiis. Vide latius Scotum & Gabrielem. De qua re dictum est in dictione Absolutio. Absolutiones autem in publico factæ, scilicet: Misereatur tui, &c. vel: Indulgentiam & remissionem, &c. nõ sunt sacramentales, sed ordinationes ordinatæ ad remissionem peccatorum venialium. Et ergo in sacramentali absolutioe non sufficeret eas dicere, quia Presbyter nõ per eas significat fieri absolutioem, sed petit vt fiat. Præmittitur tamen deprecatio in sacramentali absolutioe, vt effectus absolutiois nõ impediatur: non tamen est de essentia Sacramenti. Et quia Deus principaliter absoluit per ministeriũ Sacerdotis, conuenienter apponitur aliquid quod pertinet ad auctoritatem principaliter absolventis, vt sic: Absoluo te à peccatis tuis in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Vnde videtur illa verba omnino sufficere & esse congrua. Hæc enim exprimit ministrũ & eius actum, & personam suscipientem, & pecca-

ta à quibus absoluetur: & auctoritatem principalem: licet secundum Scotum illa solum sint necessaria: Absoluo te: cætera quæ in forma illa à quibusdã addũt, superflua sunt & periculosa: vt sunt confessio, cõtritio, & oblitio: quia secundum multos nõ præ requiritur cõtritio, sed sufficit attritio: & sic quantum ad attrita, non contrita frustraretur effectus absolutiois, &c. Item cum dicitur: Absoluo te à peccatis: omnia peccata includuntur, & ab omnibus absoluitur, si non ponit obicem. Vnum enim peccatum saltem mortale, sine alio nõ remittitur. Si verò ponit obicem, scilicet non omnia, quorum habet memoriam confitendo, aut propositum habens peccata contintandi, aut cõplacentiã in cõmissis, iam non absoluitur quæcunque verba proferantur: & ideo superflue adduntur, confessio, &c. Dicitur consequenter in diffinitione: cum debita intentione prolata, quia intentio ministri requiritur in omnibus Sacramentis, faciendi illud quod Ecclesia intendit. Dicitur, ex institutione diuina efficaciter, &c. Vbi duo tanguntur, scilicet institutio eius quæ sicut aliorum Sacramentorum fieri nõ potuit, nisi per Christum: vt aliàs dicitur. Secundum, efficacia significationis eius, quia est signũ certum demonstratiuum semper habens effectum, nisi ponatur obex. Et de institutione huius Sacramenti videre potes sanctum Bonauen. dist. 22. par. 2. qu. 1. lib. 4. Sed clarius hoc habetur apud Richard. dist. 22. artic. 2. quæstio. v. & vltima, lib. 4. Ex his omnibus colligi posset quid nominis Sacramenti pœnitentiæ clarius, sic: Sacramentũ pœnitentiæ est prolatio certorum verborũ super homine peccata sua confitente à Sacerdote idoneo, debita intentione, ex institutione diuina efficaciter significatiuum absolutioem confitentis à peccatis. Et patet clausula: Nam quod dicitur idoneo, excludit Sacerdotem auctoritatem absolventem, non habentem, vel vt non potentem. Et pœnitentiæ Sacramentum in re nihil aliud est quàm verba formalia dicto modo prolata. Et partes pœnitentiæ sunt tres, secundum omnes, scilicet Contritio, Confessio, & Satisfactio. De quibus suis locis dicitur. Et secundum Magistru est pœnitentia interior, scilicet contritio: & exterior, scilicet confessio & satisfactio. Interior verò pœnitentia quodãmodo radicaliter omnis pœnitentia est. Ipse enim dolor excutit se in ore per confessionem, exerit etiam se in opere per satisfactioem.

Pœnitentiæ sacramentum accipitur dupliciter (vt scribit Gab. di. 14. ar. 1. li. 4.) Vno modo solum pro exteriori sensibili signo includente confessionem peccatorum & absolutioem Sacerdotis cum debita intentione vtriusque, vt dictum est. Et nihil aliud est de essentia Sacramenti quàm materia formæ debita, & intentiõ cõferendi in ministro, & suscipiendi in eo cui ministratur id quod Ecclesia intendit cõferre. Illis enim existentiis & omnibus aliis circumscriptis, verè est Sacramentum: etiam si propter fictionem suscipientis non habeat suum effectum. Alio modo accipitur, vt præter iam dicta etiã includat contritionem & confessionem in actu, & propositũ satisfaciendi in voto, vt, scilicet includat suas tres partes, sicut accipit Alex. Et quæuis regulariter per contritionem præuiã peccatũ remittit, & gratia prima iustificans cõfertur ante susceptionem Sacramenti pœnitentiæ: ipsum tamẽ Sacramentum semper est efficax signum gratiæ per Sacramen-

Sacramentum confitenti non ficto collatæ. Regulariter quoque per Sacramentũ pœnitentiæ aliquid temporalis pœnæ remittitur peccato iam debite. Vide de hoc plura apud Gabr. artic. 2. vbi supra. Et acceptum Sacramentum pœnitentiæ propriè, nunquam confert primam gratiã instrumentaliter, sine contritione: quia sine cõtritione peccatũ nõ dimittitur: & hoc est contra Scotũ. Vide Gabrielem conclus. 3. vbi supra. Hinc Gerson part. 2. de Sacramentõ pœnitentiæ, ait: Virtute cõtritionis efficiunt, scilicet cõfessio & satisfactio (quæ sunt Sacramentum cõtritionis & remissionis peccati) quod figurant, scilicet remissionem peccati: sic diuersis respectibus contritio est res & Sacramentum. Res, scilicet confessionis & satisfactiois, quæ sunt eius Sacramentum. Et Sacramentũ remissionis peccati, quæ est eius res. Ex quo patet quis sit effectus pœnitentiæ, scilicet remissio peccatorum & cõmutatio pœnæ æternæ in temporalem: & ex cõsequenti collatio vitæ æternæ. Hæc Gerson. De partibus pœnitentiæ, quæ sunt contritio cordis, confessio oris, & operis satisfactio: copiose scribit Gabriel di. 16. libr. 4. Sed hæc suis locis patescunt. Paulus Cortes. lib. 4. di. 3. ita ostendit pœnitentiã iure sacrum nominari, tum propter principẽ finem, quo sumptibus multa irrogatur, compellunturque ad faciendum Deo satisfactioem etiã propter quod ad quæcumque ad eiusmodi sacrũ accedunt pœnæ ratione nanciscunt, quemadmodũ est cõtusi hominis in exhaustus dolor, hæsitanis cõfessionis pudor, flammisque nexus ad multam, quæ sunt generis eiusdẽ. Et tres sunt secundum eundẽ partes pœnitentiæ. Vna, scilicet cõtusiõ, id est cõtritio: altera cõfessio, tertia persolutio, id est satisfactio. Et pœnitentia, id est satisfactio iniungitur propter duo, scilicet propter debitum soluendum, & propter remedium contra reciduum præstandum. De quo legitur latius Gab. d. 22. q. vni. ar. 3. dub. 1. qui & de iniungenda pœnitentia multa scribit ibidem.

Pœnitentiæ sacramentum est vnũ eo modo, quo oratio, quæ est absolutio, dicitur vna. Si verò Sacramentũ pœnitentiæ acciperetur pro omnibus ad esse huius Sacramenti requisitis, tunc est vnũ Sacramentũ vnitate ordinis: quia omnia illa ordinantur ad vnũ effectũ, scilicet remissionem culpæ actualis, & vnitate significationis: quia significat eundẽ effectũ, scilicet gratiã peccata delentẽ. Plura Gab. d. 14. q. 2. ar. 1. li. 4. Pœnitentia autem delet, lauat, & mûdat, vt vult Iac. de Val. Psal. 50. Delet enim superbiã, lauat luxuriã, mundat ab auaritia. Vt pœnitentia delet iniquitatẽ à Dei memoria, lauat sensualitatẽ à turpitudine cõcupiscentiæ & materiali habitus, & mûdat cor & cõscientiã à macula. Item delet à proposito, lauat à locutione, & mundat ab opere, &c.

Pœnitentia siue virtus siue Sacramentũ, quæ homini restituitur gratia, per quã attingit ad portũ salutis, dicitur tabula post naufragiũ metaphoricè. Cuius metaphoriæ rõ variè assignatur à Doct. sed sufficit vna quam apponit Gab. d. 14. q. 2. arti. 3. dub. 2. li. 4. Mundus in quo creatus est homo, mare magnũ intelligitur, secundum illud Psal. Hoc mare magnũ, &c. Nautis est status innocentie, in quo per gratiã facilẽ & satis securè homo creatus poterat peruenire ad portũ salutis: quia nondũ erat illa scopolosa rebellio & periculosissima pugna sensualitatis & rationis. Naufragiũ perditio est status innocentie in Adã, quo integritas nauis fracta est, &

perditus innocentie status. Tabulæ sunt remedia, id est Sacramenta, quibus gratia perditã restituitur, sicut in baptismo, & perfecta pœnitentia, qua omnis culpa & pœna remittitur: nõ tamen status innocentie restituitur: quia manet peccatiffomes, manet bellum intestinum, manet scopolus & ærenæ multiplicium impedim entorum, quæ in statu innocentie non fuissent. Ideo sicut per tabulam cum magno labore & periculis enatare oportet naue fractã ad littus: ita sub gratia restituta in statu huius miserie cum magno periculo & labore, pugna que contra tentationem ad mortem peccati inducere, labores enatare oportet. Et quia duo sunt Sacramenta ordinata contra duplex peccatum, quo naufragus periclitatur, scilicet contra originale, Baptismus: contra actuale, pœnitentia. Et sicut originale dimissum nõ redit, ita Baptismus nõ est iterabilis. Homo verò frequenter iterat peccata actualia, ideo necessaria fuit nõ solum baptisimi tabula, sed pœnitentia, quæ iterari potest quotiens peccatũ iteratur. Et Baptismus dicitur prima tabula, pœnitentia secunda tabula post naufragiũ: nec opus est tertia, quia pœnitentia sufficit cõtra omnia actualia. His tabulis restituitur gratia, sed nõ nauis: quibus tamẽ quisquis hæserit (licet cum labore & periculo) tamẽ ad salutis stadiũ vel portum enatabit. Hæc Gab. vbi supra. dub. 2. Alias rationes alij assignant. Concordat sanctus Bonauen. Vide & ad hoc Richard. di. 14. circa litteram. Dicitur & pœnitentia fundamentum: vt in dictione Fundamentum videre potes.

Pœnitentia dicitur vera, tam pœnitentia virtus quàm Sacramentũ dupliciter. Primo modo pœnitentia virtus est vera, dũ habitus ex actibus detestati peccatũ secundum rectã rationẽ & debitũ finẽ elicitus est genitus ad huiusmodi actus natus inclinare. Similiter actus eius dicitur pœnitentia vera. Et in hoc quod dicitur secundum rationẽ, includuntur omnes circumstantiæ debite in esse, scilicet quod sit omnium peccatorũ propter debitũ finẽ, & cõ proposito cõtendi & satisfaciendi. Sic pœnitentia Sacramenti vera est, si fuerit vera cõfessio, & absolutio Sacerdotis absolue potetis, & intedẽtis etiã aliis circumscriptis. Illa enim sunt de essentia Sacramenti materia, scilicet & forma, & minister idoneus, in quo includitur intentiõ debita. Secundo modo adhuc dupliciter potest pœnitentia intelligi vera, quantum ad efficientiã: quia duplex est eius effectus, propinquus, & remotus. Propinquus est gratiæ infusio, & peccati remissio. Remotus est æterna beatitudo. Primo modo pœnitentia dicitur vera, per quam peccatum remittitur, & gratia infunditur, siue gratia perseueret, siue non. Et illo modo etiam præscitus potest verè pœnitere, non autem est verum Sacramentũ, si fictè acceditur: puta, cum proposito cõtinuãdi peccatũ: licet primo modo verũ est Sacramentũ, sicut verus est Baptismus, qui ab accedẽte fictè susciperetur ceteris paribus. Secundo modo pœnitentia non est vera, per quã pœnitens non consequitur æternã beatitudinẽ Hæc Gabr. d. 14. q. 3. ar. 1. li. 4. Ad verã autẽ pœnitentiã vt dicit Dominus Cardin. Camera in principio in 1. sen.) sufficit dolere de peccato cõmissio: & ad hoc nõ requiritur velle ipsum non fuisse, sed non velle ipsum fuisse: & ipsum detestari. Et (vt inquit Scot. di. 14. q. 2. li. 4.) pœnitentia siue actus, siue virtus, non est vera, quantum ad finem attingendum sine charitate. Vnde Aug. de pœnitentia: Sine charitate in no

bis esse non potest vera pœnitentia. Idem de vera, & falsa pœnitentia. Cùm sit opus Dei fructifera pœnitentia inspirare eam potest, quando cunque vult sua misericordia. Et ibidem de vera & falsa pœnitentia, quod sine amore Dei consequitur quis veniam, habet hoc pro incouenienti. Et vt idē dicit: Pœnitentia absolutē potest innasci ex naturalibus hominis, sed nō fructifera, hoc est ferens fructum: imō vt fructuosa est in vltimo instāti, & per pœnitentiā acquiritur venia: & illa venia est, quando quis per gratiā acceptatur ad amicitia diuinā. Post pœnitentiam autē verā veritate existētiā, & efficiētiā primo modo acceptā, potest pœnitēs in peccatū, & culpā mortale cadere, vt scribit Gabr. ar. ij. vbi sup. & probat hoc auctoritate Magistri ad hoc plura allegantis in textu. Probat & ratione, vide ibidem. Probat & exemplo Dauid, qui verē pœnituit de peccato adulterij & homicidij Vriā: quia pœnitentiā eius Dominus acceptauit: vt habetur 2. Regum 12. Dixit enim Nathan Propheta ad Dauid: Trāstulit Dominus peccatum tuum, nō morieris: & tamen postea peccauit in numeratione populi. 2. Reg. vlt. Et similiter de Saule, & Apostolis, qui post remissionē peccatorū, & apostolatū peccauerunt. Petrus negando Dominū, ceteri fugiendo, & fidem perdendo. Probat & ex eo, quia voluntas post veram pœnitentiam manet vincibilis, nec cōfirmatur in via, sicut ante pœnitentiam: ergo potest peccare, & non peccare post sicut antē, & cæ. Sed post veritatem pœnitentiā efficiētiā respectu effectus remoti, qui est beatitudo, non contingit pœnitētē finaliter in peccatum labi: quia vera pœnitentiā sic accipiēda est, quæ pœnitentem perducit ad beatitudinē, sed qui finaliter labitur in peccatum, non consequitur beatitudinem: ergo pœnitentiā pœcedens non fuit vera. Et dicitur finaliter, quia peccator pœnitēs pœdestinat⁹ pōtēst in peccatum labi post pœnitentiam veram, & iterum resurgere, sed non finaliter: alioquin pœcedens pœnitentiā non esset vera veritate effectus remoti, si finaliter laberetur in peccatum mortale. Secus est respectu effectus propinqui, qui est gratia: quia ille nunquam separatur a pœnitentiā vera primo modo: quia pœnitentiā vera est sufficiens dispositio ad gratiam, qua existente gratia non subtrahitur. Hæc Gabr. cōclus. 2. vbi supra. Pœnitens verō quotienscunque ceciderit post actam pœnitentiam, toties resurgere potuit per Dei gratiam. Hoc probatur auctoritate Christi Matth. 18. loquentis ad Petrum quærentē: quotiens fratri in se peccanti peccata dimitteret, respondit: Nō dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies: vbi numerus finitus ponitur pro numero infinito, quoties peccauerit & pœnituerit. Longior est tibi Gabr. Probat & ratione post Alexan. par. 4. quæst. 63. membro 3. ex infinitate diuinæ misericordiæ, & ex possibilitate ad conuersionem, & ex parte animæ. Ex primo sic: Misericordia Dei est infinita: ergo nunquam cessat remittere peccata, subiecto non repugnante. Vnde ex infinitate sua decreuit altitudo diuinæ pietatis homini viatori, nunquā retrahere manum misericordie sue, ipso non per obicis positionem repugnante. Dicitur enim Eccles. 1. 11. sine: Secundum magnitudinem illius, sic & Misericordia illius cum ipso est. Sed magnitudo ipsius est infinita, secundum illud Psal. Magnitudinis eius non est finis: ergo & misericordia: imō eadē est magnitudo Dei & mi-

sericordia: quia realiter vna simplex essentia. Ex parte quoque animæ potest argui, quæ quamdiu manet viatrix, manet in ea liberi arbitrij vertibilitas, per quam potens est se disponere ad cōuersionem & gratiæ susceptionem (vt latius scribit Gabr. conclus. 3. q. 3. distinct. 14. libr. 4.) Ex quo sequitur falsitas opinionis, imō erroris: quem recitat Magister di. 14. libr. 4. dicentium verē pœnitentem vltra non posse peccare damnabiliter. Et si grauer peccauerit, veram pœnitentiam non pœcessisse. Probat ipsi errorem suum multis auctoritatibus quas soluit, & refellit Gabriel vbi supra. Illum errorem reprobatur Augustin. in de vera & falsa pœnitentia, cap. 3. 4. & 5. vbi dicit: quod sint perfidi plus quam oportet sapiētes, nō sobrij, sed mēsurā excedētes. PœNITENTIA est triplex (vt notat Gabr. d. 14. q. 3. artic. 3. dub. 6. libr. 4.) scilicet secreta, publica, & solemnis: & omnis solemnis est publica, & non eō uerso. In hac diuisione pœnitentia non accipitur pro virtute, quia ista est in sola voluntate nec pro pœnitentia, vt est sacramētū: quia & huius forusest secretissimus: nec licet vnquam peccatum ibi confessum & remissum publicare. Sed accipitur pro satisfactione, quæ sequitur sacramentum pœnitentiæ imposita contentiā confessorē. PœNITENTIA secreta est satisfactio pro peccatis a Sacerdote iniuncta secretē agenda, id est non publicē. Pœnitentia publica est quæ pro manifestis peccatis iniungitur manifestē in facie Ecclesie agenda: tunc cum solemnitate assistantium clericorum: sicut est publica correctio virgarum vel flagellorum, aut circumcisio nudis pedibus, capite discooperto, ante crucem processions Dominice dici, aut peregrinatio per mundum cum baculo cubitali. Et hæc potest iterari, & a simplici Sacerdote iniungi, & c. PœNITENTIA solemnis est, quæ a solo Episcopo pro grauissimis criminibus publicis totam cōmunitatem cōturbātibus laicis fidelibus semel tantum cum debitis solemnitatibus imponitur. Hæc non iteratur ne vilis habeatur, etiam si peccatum pro quo iniungenda est iteretur: quo calu pœnitentiā publica aut secreta nō negatur, dist. 1. quamuis. Hæc a susceptione ordinis impedit, & ideo nunquam clericis est iniungenda, vt eadem dist. in capite. §. hanc autem. & duobus sequentibus capitulis. Et secundum sanctum Bonau. Sacerdotibus nō est imponenda propter reuerentiam ordinis. Nec secundum Richardum, laicis personis insignibus, nec religiosis propter itatus dignitatē iniungi debet, nec etiam iuuenibus propter ætatis fragilitatem: eadem distinct. pœnitens. Aliis personis vtriusque sexus a pœnitentiā iniungi potest. Ritus autem huius qui hodie in nonnullis vel paucissimis Ecclesiis obseruatur, describitur eadem distinct. in capite: ex Agatenſi concilio. & hunc modū refert Gabriel, quem legere potes. Et Richardus distinct. 14. artic. 1. xj. quæstio. 2. libr. 4. & quæ personæ adesse debeant, ibi narratur, & Gabriel quæst. 3. dubio vltimo in fine quarti, & Richard. Et quoniam hæc rarissime iniungitur pœnitentia, obmittuntur quæ alij de hac scripserunt. Nec (vt ait Durandus, & post eum Paludensis quæst. 6. distinct. 14. libr. 4.) per talem pœnitentiam publicatur peccatum pœnitētis: quia quod est publicum per se, amplius publicari non potest, saltē quo ad illos, quibus iam innōtuit tale peccatum. Pœnitentia autem neque solemnis,

solemnis, nec publica imponi debet, nisi pro peccato publico. Vel vt sanctus Bonauertura vult, pro enormi & graui culpa imponitur solemnis pœnitentiā. Sed correctio eius publicatur per pœnitentiā, quod non est malum, sed bonum: vt publicum peccatum habeat publicā medicinam. Et quia maxima cōfusione dignus est, qui maximum peccatū publicē cōmisit: & vt sit aliis in terrorem in exemplum pœnitendi ne desperent, qui in grauibus peccatis detinētur, vt scribit Gab. di. 14. q. 3. dub. 6. li. 4. PœNITENTIAM agere (vt scribit san. Bon. dist. 14. par. 2. ar. 1. q. 3. libr. 4.) siue dolere de culpa commissa, est dupliciter: aut propter læsionem naturæ, aut propter offensionem maiestatis diuinæ & ipsius iustitiæ. Primam pœnitentiam super culpa cōmissa habere potest quis ex sola natura sine gratia aliqua. Sicut enim homo naturaliter se diligit, ira etiam odit omne propter quod malum incurrit: & hæc pœnitentia est in malis & damnatis, & erit aliquando in Angelis malis, cū absorpti erunt a pœnis. Sed in hac viuunt & regnat mala voluntas, cū sit proprij boni inimica: ideo Deus eam non acceptat, nec quis sic pœnitēs inuenit gratiam vel veniam. Alia est pœnitentia qua quis pœnitet propter Dei offensionem, paratus ei facere emendam, & hæc non est sine diuina gratia gratum faciente vel gratis data. Et hæc adeo disponit ad gratiā quod nullus est sic peccator, qui inueniat gratiam & veniam: & ideo nulli eam dat, nisi cum quo proponit facere misericordiam. Et quoniam diabolus hanc habere non potest: ideo nō potest habere veniam: sed si per impossibile poneretur, quod diabolus hanc haberet, vtique Dominus daret ei gratiam. Hæc igitur est potissima causa irremediabilitatis peccati diaboli: quia non potest pœnitere, nec liberum arbitrium eius verti ad veniam petendam. Concedendum autem est, quod omnis agens pœnitentiam super culpam, secundum assignationem pœdictam quātuncunq; peccauerit, inuenit veniam. Hęc sanctus Bonauertus.

PœNITENTIAE tempus intelligitur (vt scribit Gab. dist. 20. quæst. vnica, artic. 1. libr. 4.) illud tempus in quo pœnitentia (si haberetur) sufficeret ad salutem: quoniam dubium non est, quin post pœnitentem vitam haberi possit pœnitentiā, licet infructuosa. Nam de damnatis dicitur Sapient. 2. Pœnitentiā agentes, & pœnitentiā spiritus gemētēs. Et quamuis pœnitentia vera quandoque habetur vsque ad instans mortis, ad salutē sufficit, tamen non semper in mortis articulo haberi poterit. Nam pœnitentia haberi non potest tempore impedita rationis: quia arbitrij libertatem quærit Deus in pœnitente, quæ haberi non potest impedita ratione, sed frequenter rationis vsus cessat ante instans mortis: ergo tunc cū ratio deficit, pœnitentia haberi non potest: quam obrem periculosa est & interitui vicinum (vt ait beatus Augustinus, & recitat Magister in textu di. 20. libr. 4.) ad mortem protrahere pœnitentiæ remedium. Hoc & probat Scotus quatuor rationibus, quibus ostendit pœnitentiam vsque ad extrema dilatam, vix fore posse veram & sufficientem: tūc enim libertas arbitrij impeditur (quæ requiritur ad veram pœnitentiam) per doloris vehementiam & mortis timorem: vt vix aliud possit infirmus cogitare: & per cōsequēs vix possit se conuertere ad perfectē detestandū peccatū. Talis quoque pœnitentia vix potest esse debite circum-

stantionata, vt fiat ex amore Dei potius quam ex timore pœnitentiæ. Hinc dicit Augustinus: Charitatem quærit Deus, non necessitatem. Temporalia quoque & vxor, & filij, & diuitiæ, quas relinquere cogitur, inclinatur eum ad inordinatē concupiscenda, cū imminet separatio ab eis: & ideo magna faciunt difficultatem ad eliciendum dispensationem de eis. Constitutus denique in extremis est minus dominus suorum actuum quam sanus. Difficile quoque est se tunc posse conuerti ad detestandum peccata propter Deum. Et ideo dicit beatus Augustinus: Magnū est cui Deus tunc inspirat (si quis est) veram pœnitentiā. Has rationes latius deducit Scotus, & post eum Gabriel vbi supra. Ex quo sequitur, secundum Scotum, quod sano persuadendum est, vt sanus pœniteat: ostendendo sibi periculum ferocij pœnitentiæ, Secundō infirmo iam ad istum articulum deducto suadendum est, vt secundū possibilitatem laboreat ad pœnitentiam ordinatam eliciendam voluntariē & propter debitum finem, scilicet propter Deum, licet breuem. Extollēda quoque est sibi diuina misericordia, & latronis pœnitentiā: fera quidem, sed non fera indulgentiā. Ad dicit Gabriel tertium, scilicet cū quis infirmari cōperit, pœnitentiā est articulus mortis extremus. Et diligenter infirmus est instruendus & monendus, dum viget adhuc ratio, & non est obrutus timore mortis: vt quæ salutis suæ sint, prouideat, pœnitentiam agat, Sacramētis se muniat, priusquam ingrauescente infirmitate hora mortis pœoccupet. Nec magis attendatur periculum corporis & vitæ labentis, quam animæ & vitæ perpetuō manētis. Ad hoc habetur argumentum in cap. cū infirmitas. de pœnitentiā & remiss. vbi pœcipitur Medicis, quod non prius corporalem medicinam impēdāt ægroto, quam eis fuerit de spiritali remedio prouitum, & cæ. Peccat infirmus mortaliter, qui actu elicit differre per pœnitentiam in fine vitæ proponit firmiter. Nam quicunque scienter exponit se periculo salutis suæ, peccat mortaliter, secundum illud Eccles. 3. Qui amat periculum, peribit in illo. Veruntamen de illo mortali potest pœnitere in extremis, sicut de cæteris: ita scribit Gabriel distinct. 20. quæst. vnica, artic. 2. libro 4. Vnde hortatur ad pœnitentiam beatus Augustinus, dicens: Age pœnitentiam dum sanus es. Vide Scotum, nota da scribentem de pœnitentia. Multa alij de pœnitentia scripserunt: sed hæc pauca sufficiant Theologiæ neophitis.

POLICIA est ordo quidam inhabitantium ciuitatem in principando & in subiiciendo, secundum Aristotelem libro 3. Politicorum: vel secundū Gerfonem parte 1. de origiue iuris, & legum. Policia est congregatio cōmunitatis perfectæ sub plurimis vtilitatem reipublice per leges suas principaliter intendētibus. Dicitur perfecta cōmunitas, ad differentiam cōmunitatis cōuersionis, quæ sibi perfectæ non sufficit. Dicitur secundum leges suas, quoniam in hoc attenditur principatus dominantis, si secundum leges suas inueniatur vltro regere policiam, aliena lege non arctatus. Et secundum eundem policiarum quædam est cœlestis, alia est humana. Et est duplex. Quædam dicitur Ecclesiastica, altera secularis. Et secularis diuiditur ab Aristotele in tres, quarum primam vocat regnum. Secundam dicit aristocratiam. Tertiam nominat policiam. Regnum describitur quod est policiam sub

vno bono. Vel expressi⁹ est cōgregatio cōmunitatis perfectæ sub vno, scilicet leges suas bonas pro repub. Dicitur autē vnus ille bonus, vel Rex vel Imperator, seu Monarcha, qui nō propriū principatiter, sed cōmune bonū intēdit in suo principatu. De scribitur aristocratia, quod est policia sub paucis bonis: vel expressius, quod est congregatio cōmunitatis perfectæ sub paucis bonum reipublicæ per leges suas principaliter intendentibus: vt Senatus. Policia verò appropriato nomine seu tymocratia, quod est policia sub plurimis bonis: vel vt supra dictum est in principio. Hæc Gerson. Vide eundem in sermone pro Viagio Regis Romanorum, parte prima, & lectione 3. de vita spiritali animæ, vbi dicit, quod policiarum quædam diuina, quædam naturalis, quædam humana. Policia diuina, vel (vitatius loquendo) Ecclesiastica propriè dicta, est cōmunitas viuens sub iure purè diuino, vel secū dum id regulata: sub hac descriptionis generalitate comprehenderetur policia beatorū. Ipsa enim iure diuino cui⁹ suprema lex est charitas regulatur. Sic appellatur noua Hierusalem ciuitas sancta, regnū æternū: imò sic fortè diceretur beatissima Trinitas esse policia. De illa policia plura Gerson. Policia naturalis est cōmunitas secū dū leges purè naturales principaliter regulata. Policia humana est cōmunitas secū dū leges purè ciuiles vel humanas principaliter regulata. Gerson. Vide eundem tract. 11. super Can. beatissimæ Virginis. Et secū dū beatum Tho. 2. 2. q. 1. art. 4. Policia prudētia est per quam conuenienter disponuntur pertinētia ad bonum commune ciuitatis. Et est principa lior quàm Iconomica: & hæc quàm monastica. Iconomica est prudētia rectiua multitudinis vnus familia secū dū eundē B. Th. 2. 2. q. 48. cuius finis est vltim⁹ totū bene viuere secū dū domesticā cōuersationē. Monastica verò est prudētia qua quis seipsū prudenter regit, secū dū B. Tho. 2. 2. q. 45. art. 2.

POLLUTIO, vt Theologi capiūt, est genitura forni no sparsa, & à polluo, quod est inquinio deducitur. Vel pollutio secū dū B. Thom. 4. sen. d. 9. q. 1. ar. 4. est immūditia seu corruptio corporalis in viro vel muliere ex decisione & motu feminis prouenit: s. Vel est resolutio feminis quæ fit in somno, quæ nō est peccatū, sed similitudo peccati. De ista immūditia & pollutione variè senserunt Doctores. Nam Alexand. de Ales, quem sequitur Albertus, S. Bon. Petrus de Palude, tenet, quod qui habuit pollutionē nocturnam, etiam si causam culpabilem nō habeat, nihilominus abstinere debet à celebratione, nisi in casu necessitatis aut vitiationis scandali. Debet, inquam, de consilio nō de præcepto: ita quod mortaliter peccat, si celebrat. Causam assignat Alexan. de Ales, quia in hoc actu quasi omnino ordo virium peruertitur. Vnde secū dū Angust. in hoc opere anima fit tota caro. Et sicut gustato spiritu desipit omnis caro: sic econtra & amplius gustata carne desipit spiritus, & fit carnalis. Generat etiam frequētē in anima hebetudinem quædam, discrasiam & deordinationem. Ideo abstinendum est donec fuerit reordinata natura, quod fit regulariter spacio 24. horarū Vnde ad tantū tempus abstinere debet post pollutionem. Hæc Alexan. Vide & plura apud Paludensē di. 9. qu. 3. libro 4. Rich. de Media Villa. li. 4. d. 9. ar. 2. qu. 3. Finaliter ad hoc hanc materiā resoluit: Si pollutio in somno proueniat ex causa, quæ est peccatum mortale, impedit

de necessitate. Si ex veniali præcedente infirmitate vel superfluitate, tunc non impedit. Addit etiā quod periculū vomitus impedit. Beatus Tho. 2. 2. q. 4. vult ad dignam cōmunionem tria requiri, scilicet munditiā cōscientiæ, erectionem mentis ad Deum, munditiā corporalem. Et multa de pollutione ibidē Bru. d. 25. q. 12. li. 2. dicit, quod nulla pollutio inchoata & perfecta in somnis est peccatū mortale: quia nullū peccatū mortale est actuale, nisi sit volūtariū: cum etiam nullus potest peccare mortaliter, nisi habeat vsum liberi arbitrij: sed in somno quamdiu est in somno, nō habet vsum liberi arbitrij. Et dicitur inchoata, quia aliquis posset habere cogitationem inmundā, qua vigente posset labi in somno, & tunc illa radix est mala. Potest & pollutio corporalis in somnis contingere, nedum absq; peccato, sed etiam cum magno merito, quia aliquādo prouenit ex arcia abstinentia: licet illa pollutio non sit meritum, prouenit tamen ex merito, vt etiam in confessoribus, absque tamen consensu. Item nulla immūditia corporalis quæcunque sit illa, est impeditiua per se à celebratione Missæ, licet aliquando per accidens impeditiua, propter aliquā sequelā in anima: vt putatio, hebetudo mentis, & depressio ad carnalia vel in deuotio. Item possibile est absque reprehensione, imò cum magno merito pollutū tractare sacrosancta mysteria preciosi corporis & sanguinis Christi: quia ad debitē celebrationem eo modo quo possumus, sufficit quod non habeat conscientiam de peccato mortali, & quod nō habeat legitimū impedimentū: vt si quis haberet stomachū oneratū, vel alio modo: & quod talis preparatio non excludat totaliter deuotionē, sed possibile est quod pollutū ista tria habeat. Hæc Brulef. Multa vide apud beatū Th. Videatur & copiosè Gab. lect. 10. canon. qui post multa quæ de pollutione ibidē scribit, ponit hæc doctrinā. Pollutus in somno absque consensu in vigiliis sequēte vel præuio, dum se non sentit magis hebetem, & per cogitationes ad carnalia reflexum aliis impedimentis, non obstante etiam extra casum necessitatis aut remouēdi scandali, potest sine peccato & meritorie celebrare, dū deuotio trahit, pietas suadet, aut susceptum officiū exigit vel requirit. Vide latius Gab. vbi supr. & Gers. par. 2. tra. de pollutione nocturna. qui & per multa de ea scribit: & de pollutione diurna. Et inter cætera dicit, quod nulla pollutio diurna vel nocturna plus habet de peccato quàm fuerit de consensu citca illam in libero arbitrio. Vnde si nullus fuerit consensus verus vel interpretatiuus, directus vel indirectus, perfectus vel imperfectus, nullum profus erit pollutio illa peccatū. Vide latius eū. Difficile autē est (vt idē ait) vel impossibile absq; diuina reuelatione cognoscere generaliter & certitudinaliter radicē & causam pollutionis diurnæ: si videlicet proueniat ex consensu vero vel interpretatiuo, aut cōsensu directo vel indirecto, aut cōsensu pleno vel imperfecto, aut si absq; vilo cōsensu superioris rationis vel inferioris prouenerit. Ad obuiā dū autē periculis & scrupulis (vt idē dicit propositione x.) quæ cōsurgūt ex fluxu sædo diurno, cōsiderandæ sunt diligētē causæ & radices: vt eis cognitio fiat diligēs & discreta prouiso, &c. Vide latius, qui valde plura de pollutione tã nocturna quàm diurna scribit. Sed quia hunc librum non magnū esse de cui, plura curiosis legenda relinquo.

POL

POLLUTIO quædam est locorū sacrorū. De qua videre potes Guilhelmum Episcopum in Rationali suo libr. j. vbi agit de Ecclesiæ dedicatione & cōsecratione: & quando Ecclesiæ sit reconcilianda. De qua ita scribit Petrus de Palude distinct. xvij. quæst. viij. artic. iij. libr. iij. dicens, quod Ecclesiæ & cœmeterium reputatur polluta per sanguinis effusionem ibi factam violenter, & iniuriosè: sicut per homicidium & mutilationem, vel aliam vulnerationem, de consecrat. distinct. j. cap. Si motum: nec debet celebrari, neque ibidem sepeliri quousque reconcilietur. Si autem homo sine alterius violentia, & per se ibidem emittat sanguinem per nares, nō propter hoc polluitur. Econuerso si quis intra eam suspenditur aut sine sanguinis effusione suffocatur: nihilominus reconciliatio indiget. Si verò alibi vulneratus illuc fugiens adhuc sanguinet vel moreretur, non propter hoc pollueretur. Econuerso si ibi vulneratus antequam ad terram sanguis decurreret, exiret: nihilominus quia infra eam sanguinis effusionis causa facta, reconciliatio indiget. Et si martyr in ea occisus est, reconciliatio indiget: quia per mortem eius plus fit iniuria Ecclesiæ ex parte sæuientium, licet per passionem Ecclesiæ honoretur, vt est illud: Actio displicuit, passio grata fuit. Hoc est intelligendum de enormi, & non modica, & leui percussione: puta, cum vnguis, aut de naribus, aut dentibus, aut huiusmodi. Si autem lapis de superioribus cadens, ibi hominem vulnerauerit vel occiderit: vel furiosus non habens vsum rationis, hæc ibi fecerit in se vel in alio, non est homicidium: vbi deest mala voluntas hominis: idēd non indiget reconciliatio. Si verò aliquis suæ mentis compos seipsum occideret, verum homicidium esset: vnde reconciliatio indigeret. Item emissio feminis siue per adulteriū, siue per simplicem fornicationem, polluit Ecclesiā & cœmeterium, de cōsec. distinct. j. Eccles. Nō autem si custos Ecclesiæ ibidem nocturno somno polluitur: vt ibidem Paludensē sentit. Per debitū coniugale locus sacer polluitur & violatur, siue sint ibi inclusi tempore guerræ, non audentes exire, siue aliās. Item polluitur Ecclesiā per Sodomiticum, quod grauius est peccatum quàm adulteriū cum etiam sit cum feminis effusione, reconciliatio indiget. Propter occultam autem feminis effusionem, quantumcunque illicitam & innominabilem, quæ diu occultata est, concilianda nō est: sed ille occultè puniendus est. Vnde sicut solennis pœnitentia nunquam pro occulto crimine imponenda est: ita cū reconciliatio Ecclesiæ semper fiat cum solemnitate, nunquam facienda est, nisi pro pollutione solemniter diuulgata, de adulter. cap. Significasti. Si autem Sacerdos scit tantū per confessionem Ecclesiā pollutam, nec etiam in occulto tenetur abstinere à celebrādo ibidem, nec Episcopo dicere: vt dicunt quidam, quod reconciliet Ecclesiā causa non expressa: quia ex his quæ scit tanquam Deus, non prohibetur ipse vt homo: nec aratur ad aliquid faciendum vel omitendū. Et quādo Ecclesiā polluitur quoquo modo, eo ipso intelligitur polluta cœmeterium & capella conuicta: sicut dicitur de interdico, non autem econuerso: quia magis dignū trahit ad se minus dignū. Item si consecrans Ecclesiā vel benedicēs cœmeterium sit publicè excommunicatus, indiget reconciliatio. Si autem excommunicatus publicè ibi

celebret vel sepeliat, non propter hoc necessaria est reconciliatio, nec puer parentum fidelium non baptizatus sepeliatur in cœmeterio benedicto, nō tamen indiget reconciliatio ex quo est filius fidelium. Puer autem filius infidelium tumulatus bene pollueret sicut si esset magnus. Item Ecclesiā vel cœmeterium vbi excommunicatus publicè sepelitur, eo ipso polluitur. Hæc Paludensē vbi supra. qui & plura ibi scribit. Recōciliatio autē fiat per Episcopum: quo autem modo, videatur Guilhelmus in suo rationali.

POMPA Græca dictio est pompi. Est autem pompa omnis spectaculum, non econtra. Pompa enim in prosperis & in aduersis, qualis est in triumpho & in funere: quasi quidam solemnissimus apparatus & ostentatio. Spectaculum nunc illud quod spectatur, nūc locus ipse vnde spectatur. Et pompa dicitur à pompen Græcè, quod est publicè Latine ostentari, vt dicit Rich. di. vj. lib. iij. circa literam.

PONTIFEX est sacer Magistratus: dictus à posse & facio. Nā instaurandorum Pontium curā habebat. Ideo dicitur secū dū Varronem, à ponte & facio: pons quoque subicius à Pontificibus primū est factus, & postea sæpè restitutus. Et Pontifex maximus dicitur Papa. Hinc Pontificatus deducitur, & à quo ius Pontificum, quod modò Ius canonicū appellat. Et Pontificalis: vnde Pontificales libri dicuntur, in quibus sacræ ceremoniæ continentur.

PONDVS significat onus, moles, de quo aliās. Pondus legitimum, est pondus consequens quātitatē substantiæ pro tali numismate iuste determinatum. Determinatio ponderis iusta, quando determinatur pondus tanti valoris pro moneta, quanti est pondus materiæ eius non monetatæ. Ita quod tantum debet valere moneta ex pondere, quantum valeret sua materia non monetata & non plus, saltem deductis expensis monetandi. de quo videatur Gabr. di. xv. q. ix. art. j. lib. iij.

PORŦA à portando, dicitur omnis exitus, & quo potest importari vel exportari aliquid, vel ab aratri portatione. Dicitur & aditus, & illud per quod ingreditur. Vnde duplex est porta ingrediendi in cœlum, vt scribit sanctus Bonauentura dist. xxxij. libr. iij. circa textum: videlicet per obseruantiam mandatorum, secū dū illud Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et per tollerantiam tribulationum, secū dū illud Actū 14. per multas tribulationes oportet nos, &c. & aliās multis ostenditur.

PORTIO dicitur quasi partio, & significat partē: huius diminutiuum est portiuncula: à quo proportio, quæ est duarum rerum inuicem facta cōparatio: de qua suo loco dicitur. Est & portio animæ, & hæc est duplex, inferior & superior, quæ ponuntur tantum in parte animæ rationali, & non in parte sensitua, vt probat Gabriel distinct. xxxij. quæst. vnica, libr. ij. Portio nanque superior est duntaxat respectu æternorum, quæ sensu non sunt comprehensibilia. Portionis verò inferioris secū dū beatum Augustinum xij. de Trinit. cap. ij. & iij. est circa exteriora siue temporalia ex his quæ in memoria sunt verisimilia à veris discernere, ac de illis disponere & iudicare, quod ad rationem pertinet. Vnde non id quod commune habemus cum pecoribus, sed rationale nostrum in sui operis dispartitur officium.

PORŦIO aīnē superior accipit dupliciter: largè &

R 4

strictè. Largè accipitur, vt non tantum extendit se ad obiecta æterna, sed etiam ad temporalia in ordine ad æterna, siue secundum regulam legis æternæ: sic portionis superioris est actio circa creaturas per regulas æternæ legis moderari, & in Deum ordinare, dum in agendis temporalibus cõsulit diuinam voluntatem: secundum hoc potest intelligi illud Aug. Rationis pars superior æternis rationibus conspiciendis vel consulendis adhærescit. Conspiciendis tanquam obiectis, vel cõsulendis tanquam regulis ad obiecta temporalia regenda. Strictè portio superior est ea vis rationis, quæ circa æterna versatur tanquam circa obiecta, & non circa temporalia. Vnde anima intellectiua habet actum aliquè intellectuū vel appetitiuū, hoc est cognitionem vel volitionem circa Deum, aut diuinam voluntatem, qui solus est æternus tanquæ obiectū, est portio superior. Et tunc descriptio Aug. sic est intelligenda: Portio superior est portio quæ æternis rationibus conspiciendis & consulendis adhærescit, id est, est ratio quæ circa æterna versatur tanquæ obiecta. Hæc Gab. d. xxiiij. q. vnica, ar. j. lib. ij. Et rationem imaginis propriæ Augu. ponit in superiori rationis portione. Et charitas qua diligitur Deus, est in voluntate portionis superioris, & eadè est similiter in voluntate portionis inferioris, qua diligimus proximum: quia proximus est obiectum. Vide ad hoc Scotum de portione. Thom. part. j. q. xix. & sanctum Bonauen. dist. xxiiij. lib. ij. & plura Gab. vbi supra. Vnde portio siue ratio superior (vt talis est) intendere potest aliis sub Deo, quæ sunt spiritalia & intellectualia: vt sunt Angeli & Sancti, vt scribit Gerf. tract. vij. super Cant. Maria.

PORTIO animæ inferior est quæ ad temporalia gubernanda defleat, id est, est ratio versata circa temporalia tanquæ circa obiecta. Vnde cognitio qua cognosco Deum trinum & vnum, & cætera ad Deum pertinentia, pertinet ad portionem superiorè. Cognitio verò qua cognosco creaturam, pertinet ad portionem inferiorè. Vnde portio inferior est quæ obiectis creatis adhæret secundum regulas morales, & naturalis honestatis tantum sine relatione ad diuinas. Vnde ratio intendens regulas æternis contemplandis, pertinet ad portionem superiorè. Ratio quæ intèdit temporalibus secundum regulas æternas, pertinet ad portionem inferiorè. Vide latius Gab. vbi supra. Et (vt inquit S. Bonauen. dist. xxiiij. lib. ij.) inter superiorem portionem & inferiorè est lex coniugij: & ideo vnatenetur alteram regere & reprimere, & (vt dicit Gab. dist. xxiiij. q. vnica, ar. iij. dub. ij. lib. ij.) accipièdo portionem superiorem largè, nullum peccatū mortale committitur, quin portio superior sit in culpa. Cùm enim non comittitur sine auersione à Deo, & solius superioris portionis est auerti à Deo, sicut conuertit ad Deum, secundum regulas æternæ legis. Sic accipièdo portionem superiorem in omni mortali peccato, portio superior auertitur à Deo verè vel interpretatiuè. Verè dum legem æternam attendens cõtra eam consentit portioni inferiori in actu contrarium legi. Interpretatiuè, dum non cohibet inferiorè, dum tenetur secundum legem, & ita negligendo auertitur, dum se non conuertit & conuertere se tenetur, & c. Et illo modo verè est illud August. Quod si peccatum non diu tenetur in delectatione cogitationis, sed statim, vt mulierem, id est inferiorè portionem tetigit: viri, id est superioris portionis

auoritate repellatur, veniale est. Si verò diu in delectatione cogitationis tenetur, & si voluntas perficiendi desit, mortale est, & pro eo damnabitur si mul vir & mulier, id est totus homo, quia & tunc vir non sicut debuit mulierem cohibuit: vnde potest dici consensisse. Hæc Magister. Ex quibus patet quod B. August. & Magister accipiunt portionem superiorè largè, vt eius est regere portionem superiorem secundum leges æternas. In portione verò superiori potest esse peccatū mortale, absque hoc quod sit in portione inferiori, vt patet de peccato infidelitatis circa articulum trinitatis: quia circa tale obiectum non est portio inferior. Hæc Gabriel. Videatur & diuus Bonauen. eadem dist. Accipièdo autem portionem superiorè strictè, nullū est peccatū in portione superiori, nisi quod immediate committitur in Deum. Hæc enim portio sic accepta, non versatur circa aliud obiectum quam circa Deum. Sic peccatum quo quis peccat in proximum, vel in seipsum, cuius Deus non est obiectum, est in portione inferiori strictè accepta. Latius consulas Gabr. vbi supra. vide & eundem dist. xv. q. vnica, ar. j. lib. iij. de portione tam inferiori, quam superiori. Et accipièdo largè portionem superiorem, ipsa potest (vt ibidem ostendit) de tribus tritari, scilicet de carentia fruitionis respectu obiecti æterni. Secundò, de peccato suo vel alterius voluntatis. Tertio, de aliis malis suo supposito vel aliis personis sibi dilectis conuenientibus: vide latius, qui & ibidem scribit permulta de tristitia & passione Christi, & secundum quam portionem eam habuit, quæ studiosis & deuotis, & amatoribus, & meditantibus passionis Christi, relinquo legenda.

PORTENTUM à portendo, id est præostendèdo quod portendat aliquid futurum: quamuis aliquando dicantur portentia inania quædam & irridenda. Portentū quoque ex auguriis & auspiciis antiqui significatione accipiebant. Vnde apes illæ ex ore Ambrosij prodeuntes, quasi portentū fuerunt, quod de longè viri sapientiam portenderunt, id est significauerunt. Et dicta Prophetarum quasi portenta, quia porro, hoc est de longè tendebant, id est futura diuinabant: portenta quoque fieri dicuntur, cùm solida corpora rarò se ostendunt: vt comete, turbines, barathra, & sereno cælo facta tonitrua. Et portentum, id est mirum, quod sua magnitudine portendit, secundum beatum Thomam super Esa. 8. lectione iij.

POSSE aliquid facere vel vitare, dupliciter potest alicui attribui, vt scribit sanctus Bonauen. di. xxviii. lib. ij. circa textum. Vno modo dicitur aliquis aliquid posse, quia percipit sine aliquo alieno suffragio potest illud: sicut aliquis potest comedere quando est sanus & habet cibum. Alio modo dicitur aliquis aliquid posse, non solum quia potest illud per se & in se, sed quia potest cū alio quod sibi præstò est: & hoc modo accipièdo posse omne quod deus præcipit, in nostra potestate est, quia ipse qui præcipit præstò est præbere gratiã adiuuantè per quã possumus perficere. Alio modo accipièdo nõ omne quod præcipit, est in nostra potestate, nõ tamè ex hoc excusatur aliquis, sicut si præciperet nomen seruo quod daret sibi ad bibèdū, & ipse nõ haberet aquã, si posset eã acquirere, non excusaretur. Vide ad hoc Magistrum distinct. xxviiij. secundū.

POSSE aliquid aliquando accipitur secundum leges ordinatas & institutas à deo. Et illa deus dicitur posse

posse facere de potètia ordinata. Aliter accipitur posse pro posse facere omne illud quod non includit cõtradictionem fieri, siue Deus ordinauit se hoc futurū siue nõ, quia Deus multa facere potest quæ non vult facere secundum Magistrum lib. j. sentent. di. xliij. Et illa dicitur posse de potètia absoluta, de qua paulò post videbitur. Hæc Gab. di. xvij. q. j. art. iij. dub. ij. lib. j. Potest & Deus quicquid posse potètia est. Nunc autem peccare, infirmari, deficere non est posse, sed est nõ posse, quia est deficere. Verum tamen quicquid positiuū est in peccato, Deus potest producere. Et sic omne positiuū quod potest producere creatura, potest producere Deus. Nec tamen ideo sequitur quod possit peccare, mori, mēiri. De quo videas Magistrum & Gab. di. xliij. q. vnica, ar. iij. lib. j. Et dominus Bonauen. di. xliij. q. ij. lib. j. Potentiæ quoque Dei infinitæ repugnat quicquid est indecens, incõgruum, secundum illud Ansel. Cur Deus homo. Minimum inconueniens est Deo impossibile. Nam posse inconueniens admittere, posse peccare, posse deficere, posse mori, nõ est posse, sed fragilitatis & impotentia. Omnis autè fragilitas & impotentia repugnat diuinæ potètiæ infinitæ. Gab. di. j. q. ij. lib. iij. Item posse inordinatè facere, non est posse, sicut posse peccare, posse mēiri. Sic nihil potest Deus quod nõ potest ordinatè, vt dicit S. Bonauen. di. xliij. circa text. lib. j. Quid autem sit Deum facere secundum potètiã absolutam vel ordinatam, vide in dictione, Facere. & infra de hoc pauca notantur.

POSSE deficere aliquid capitur purè, priuatiuè, vt nihil positiuū importat, verius negatiuè, & sic at tribuitur rei non existenti, & tunc non est posse, quia nihil positiuū importat. Alio modo capitur vt dicit priuatiuè visus in subiecto apto nato. Et posse esse cæcū, est posse esse animal carens visu, & ita est aliquid posse, quia est posse esse animal. Sic posse peccare dicit priuatiuè in subiecto secundum sic loquentes, quia dicit voluntatè liberam potètiè deficere à rectitudine, & ista est aliquid, & est posse, quia est posse esse talem voluntatem. Sic de posse mori. Dominus præpositus Gab. di. xliij. q. vnica. dub. j. lib. ij. Vide & eundem di. xxv. lib. ij.

POSSEBILIS dicitur quod fieri potest. Vel possibile dicitur quod non includit cõtradictionem. Vnde non includit cõtradictionem secundum Scotū, q. iij. di. ij. lib. j. quod sit vna essentia in tribus personis, quia cõtradictio est secundum idem, hoc autem non est cõtradictio secundum idem, quia hic est vnitas essentia, & trinitas personarum relatiuarum, quare possibile est quod cum vnitatis essentia diuinæ stet pluralitas personarum.

POSSEBILIS est duplex, vt scribit Aliacen. in principio in primū sent. Quoddam est quod nõ existit in creature rationalis potestate libera, sicut cælum moueri, vel solem oriri. Aliud est possibile quod existit in creature rationalis libera potestate: sicut diligere Deum, vel odire proximum, & sic de multis. Dupliciter autem (vt idem scribit) potest aliquid intelligi possibile existere in creature rationalis libera potestate. Vno modo strictè, quia tale potest fieri ab ea sicut velle vel nolle diligere, vel odire. Alio modo largè: quia aliquid potest fieri, vel ab ea, vel in ea: sicut habere gratiã, vel fidè infusam, hoc enim nõ existit in creature rationalis libera potestate primo modo, quia gratia, vel fides infusa nõ potest fieri ab ea primo modo, sed secundo

modo. Vide eū ibi latius. Et vt idè scribit q. xliij. ar. j. lib. i. sent. Possibile quædam sunt incomplexè significantia, quædam verò complexè. Primo modo adhuc possibile sunt dupliciter: vno modo vt distinguitur contra actum ens: & sic omne quod nõ est & potest esse, sicut antichristus, dicitur quod dā possibile. Alio modo vt distinguitur contra necessarium: & sic omnis entitas etiam actu existens, quæ potest esse & potest non esse: dicitur quod dā possibile. Et proportionabiliter possibile secundo modo dictū, potest dupliciter accipi. Vno modo vt distinguitur contra verum, & sic solum enunciabile, non verum, non impossibile, est possibile. Alio modo vt distinguitur contra verum necessarium, & sic omne enunciabile etiam verum, potens tamen esse falsum, dicitur possibile. Et quantum ad primum modū aliquid dicitur possibile fieri: quia potest fieri aliqua entitas. Sed quantum ad secundū aliquid dicitur possibile fieri, non quia talis propositio, vel enunciabile possit fieri, sed quia potest fieri quod ita sit, sicut per eam signatur. Hæc dominus Cardinalis Came. vbi supra.

POSSEBILIS secundum Scotū di. ij. q. vij. li. j. est duplex, scilicet logicum & reale. Possibile logicum est modus compositionis formatæ ab intellectu illius quidem, cuius termini nõ includunt cõtradictionem, & ita hoc modo possibile est hæc propositio, Deum posse produci, & Deum esse Deū. Sed possibile reale est quod accipitur ab aliqua potètia in re, sicut à potètia in hærete alicui vel terminata ad illud, sicut ad terminum. Vnde filius nõ est possibile possibilitate reali, nec possibilitate in hærete, nec terminata ad ipsum, quia possibilis siue actiua siue passiva, est ad aliud in natura. Hæc Scotus.

POSSEBILIS secundum Guil. Scoti. in primo, di. xliij. dicitur tripliciter. Vno modo aliquid dicitur possibile secundum causas inferiores, vt generatio aeris ex aqua, & ignis ex aere vel radiis, & c. Secundo secundum causas superiores, vt miraculorum operatio. Tertio secundum vtrasque causas superiores & inferiores, vt sunt cursus cæli naturales per angelos, & contingentia. Denique omne possibile secundum causas inferiores, est possibile secundum causas superiores, sed non e conuerso. Et per oppositum de impossibili dicendum est, & consimiliter ad prædictos modos. Et primò quod est contra commune cursum naturæ, vt cæcos illuminare, vel ad quod natura non potest se extendere, sicut sol nõ potest hominem generare sine viro & muliere. Secundò impossibile dicitur secundum causas superiores, sicut est impossibile quod Deus decreuit nunquam fieri, sicut cælum annihilari. Tertio quod est indifferens ad vtrasque causas, vel quod est impossibile simpliciter, vt Deum non esse. Sunt autem inter impossibilia quidam gradus, sicut inter falsa. Secundo Aug. Nam impossibile est lignū esse Deū, quæ angelū. & de impossibili vide latius suo loco.

POTENTIA dicitur à posse: Est autè triplex posse, scilicet posse esse, posse agere, dare, vel perficere, posse pati, recipere, vel perferi. Et sic triplex distinguitur potètia. Potètia primo modo quod nõ est, natū tamen est esse. Secundò quod non agit, natū tamen est agere. Tertio quod non patitur, natū tamen pati. Primo modo apud aliquos dicitur potètia obiectiua, & dicitur quod nõ habet esse reale, sed tantum esse obiectiuum. Potest enim esse obiectum cognitionis. Secundo modo potest dici potètia

potentia actiua. Tertio modo potetia subiectiua. Primo modo antichristus est in potentia. Secundo modo anima in principio creationis, de qua Philo sophus. Vitam habens in potentia. Tertio modo aqua est in potentia calida, quæ est actu frigida. Et quia actus opponitur potentia. 9. Metaphys. Tot modis dicitur actus quot modis dicitur potentia, de qua in dictione actus, supra videri potest. Gabr. distinctio. xij. q. j. libr. ij. Et hæc distinctio valet ad multas auctoritates & sanctorum & Philosophorum intelligendas. Accipitur etiam potentia pro subiecto alicuius formæ. Et dicitur potentia subiectiua & forma inherens, dicitur actus illius potentia, & hæc acceptio est fatis communis apud Philosophos, sed comprehenditur in prioribus. Et materia est ens in potentia tertio modo, hoc est potetia passiuæ respectu formæ nõ habitæ quæ nata est habere, non autem primo modo nec secundo, probat Gab. vbi supra. Et respectu formæ se actu informantis habitæ est in actu, & respectu habendæ in potentia, de quo consulas Philosophos.

POTENTIAE dicuntur secundum Philosophum secundum quas passibiles harum dicimus: puta, potetia scilicet, tritari, misereri. Et potentia in genere potest sic describi, vt notat Gabr. di. xxij. qu. j. ar. j. li. iij. potetia est principium principale agendi, vel patiendi. Et dicitur principium principale propter principium, minus principale determinatiuum vel instrumentale, per quod excluditur habitus, qui nõ principaliter producit, sed determinat potetiam ad certum modum agendi, bene vel malè. Excluduntur etiã dispositiones qualitatiuæ in materia, quæ determinant materiã ad huius, vel illius formæ susceptionem. Vocatur autem principium principale (vt ibidè vult Gabr.) cui primò, siue ex se non per aliud cõuenit posse agere, vel pati, sicut intellectus cui primò cõuenit intelligere & huiusmodi per intellectum, & ideo homo non est in potentia intelligendi aut volèdi, quia sibi nõ cõuenit intelligere, & velle primò immediatè per se, sed mediatè mediante alio, scilicet, intellectu & volutate. Et secundu quod est duplex posse, scilicet, posse agere & posse pati (vt dictum est) ita duplex est potentia, scilicet, actiua & passiuæ. Et per potentiam animæ (vt vult Gabr. d. xv. q. vnica, li. ij.) potest intelligi illud quod anima potest in operationes vitales. Et capitur vno modo pro omni necessario requisito, ad quemcun que actus vitalè, tâquã causa partialis. Alio modo accipitur potetia pro illo præcisè quod se tenet ex parte animæ elicientis tanquã principium partiale. Primo modo dispositiones qualitatiuæ requiritæ ad videndũ, audiendũ, &c. dici possunt potetia. Et est duplex potetia, scilicet, actiua & passiuæ. Potentia passiuæ quæ doq; accipitur pro quolibet illo, quod necessariò requiritur ad recipiendũ actũ vitalem, quo modo dispositiones subiecti, quibus disponitur ad recipiendũ actũ, dicuntur potetia. Et illo modo quæ doq; idè est potetia actiua & passiuæ, quia quæ doq; eadè qualitatiuæ dispositiones, quibus subiectũ disponit ad recipiendũ actũ vitalem, etiam concurrunt actiua ad huiusmodi actus productionem. Alio modo accipitur potetia passiuæ pro illo quod præcisè tenet se ex parte subiecti recipientis. Potentia autem animæ non distinguuntur ab anima, vt rotundè & diffusè probat Gabr. auctoritate & ratione vbi supra. Vnde cum anima sit potentia & principium multarum operationum vel actũ in

homine, diuersa foritur vocabula, quorũ aliquod significat ipsam animæ essentiã simpliciter & absolute nõ cõnotando aliquod distinctum ab anima, vt essentia, vel substantia animæ, vel anima si capitur absolute aliquod significat eandè animæ essentiã, & cõnotat certã eius operationẽ, vt intellectus significat essentiã animæ cõnotãdo noticiã siue actũ intelligendi. Ita quod intellectus tantũ significat si cut hæc oratio, anima potes intelligere siue producere actũ intelligendi quod idè est. Voluntas significat illã eandè essentiã cõnotando aliã operationẽ quæ est velle, vt significat tantum quãtum hæc oratio anima potes velle. Memoria significat animã potetè memorari, & sic de aliis. Potetia igitur animæ nõ distinguuntur ab anima. Assentit Gertr. tract. iij. super Magnificat. Discrepat B. Tho. part. j. q. lxxvij. & q. liij. ar. iij. qui vult quod potetia distinguitur ab anima & sit accidens. Sed in hoc nõ assentitur Gabr. qui rē diffusè pertractat, & de potetia animæ di. xv. li. ij. de quo vide & in dictione Anima, supra. Potetia autè per se, siuè nature rationalis sunt intellectus & voluntas, vt dicit Scot. disti. xvij. li. iij. Potentia verò animæ dupliciter impediuntur, ne debitè exeant in actus suos, vt scribit S. Bona. di. iij. q. penult. lib. iij. Vno modo à corporis imperfectione & corruptione, & sic impediuntur in paruulis & stultis & dormientibus, & contra hoc impediuntur est corporis perfectio & bona dispositio. Alio modo impediuntur ab habitu malo & concupiscentia siue à culpa: & cõtra hoc impedimētum est gratia siue virtutes. Virtutes ergo reddunt potetias faciles ipsas perficiendo, & sic remouendo culpam. vide latius ibi Bonauen.

POTENTIA libera (vt distinguitur contra naturalè) est potetia indifferens ad opposita, quæ, scilicet, in sua potestate habet vtrumque oppositorum, scilicet, facere & nõ facere. Et talis potentia dicitur contingenter productiua. Non autè intelligendum est quod habeat in potestate sua illa opposita, scilicet, producere & non producere pro eodè instãti, hoc enim implicat contradictionẽ, sed pro diuersis instãtibz successiue. Vide de hoc Gabr. di. xxv. qu. vnica. libr. ij. & di. xxxvij. j. sent.

POTENTIA naturalis opposito modo describitur, est potetia ad vnum oppositorum determinata, quæ nõ habet in sua potestate vtrumque oppositũ, & talis potentia agit necessariò, id est, positus omnibus ad productionẽ effectus requisitis, non potest nõ agere, & nulla causa respectu eiusdè effectus potest esse causa libera & naturalis, quia hoc implicat. Sola autem voluntas est potentia libera: quia omnis alia potentia ad suum effectum determinatur: ita quod positus omnibus ad agendũ requisitis nõ potest non agere. Nec volutas respectu cuiuslibet velle est causa libera, patet de obliuatis & dånatis. Similiter de voluntate confirmatorum in beatis, quia respectu actus quem non habent in sua potestate, non est libera. Potest tamen causa respectu vnus effectus esse libera, & respectu alterius naturalis: patet de potentia naturali, quæ respectu intellectiõnis est causa naturalis, respectu volitionis est causa libera. Et omnem actionem liberã sequitur laus vel vituperium. Et hæc nõ sequuntur nisi operationem contingentem nõ necessariam. Sic & omnis actio libera est cõtingens, de quo latius perquirito apud Gabr. di. xxv. libr. ij.

POTENTIA neutra potest quæ doq; dici potetia in differens

differens, vel quæ non determinatur ad hoc vel ad illud. Vnde esse in potentia neutra (vt dicitur post Occã. iij. quotli. q. xj.) dupliciter intelligitur. Vno modo, quando non plus inclinatur ex natura sua actiue ad vnũ quã ad aliud. Et sic natura assumpta, & quæcunq; alia est in potentia neutra ad dependendum ad suppositum extrinsecũ, vel ad non dependendum, quia neutrum sibi cõuenit ex natura sua actiue. Alio modo dicitur esse in potentia neutra, quia si derelinqueretur potentia suæ, non plus prædicaretur de eo vnũ quã aliud. Et sic natura assumpta nõ est in potetia neutra, quia si derelinqueretur suæ naturæ, tunc non dependeret ad suppositum extrinsecum. Ad hoc videatur Gabr. di. j. qu. ij. libr. iij. dub. iij.

POTENTIA organica, vt scribit Dominus Cardinalis Camera cen. q. v. ar. iij. libr. iij. est illa quæ vtitur organo corporali in sua actione, quales sunt omnes potetia extensæ in materia, sicut potetia sensitivæ. Potetia verò nõ organica, est illa quæ nõ indiget organo corporali in sua actione, quales sunt omnes potetia nõ extensæ in materia, sicut intellectus & volutas. Scotus autè ponit quod anima intellectiua habet potetia organica & nõ organica: & hoc sequitur si ponat quod anima intellectiua & sensitiua in homine sunt eadè forma, sed hoc nõ est verũ secundũ Occã, qui ponit quod distinctæ sint, in quo dissentit à suis sequacibus, de quo aliàs. Et mouere organice (vt Alia censet dicit) est mouere primò vnã partem, & post mediante illa, aliã, sicut est in motu animalis, quod primò fortè mouetur cor, & post mediante motu cordis, alia pars magis propinqua, & post tertiã, &c. Sed mouere non organice est mouere totum & partem æquè primò, &c. Primo modo anima Christi potest mouere corpus suũ in cœlo, quia licet sit tota in toto, & tota in qualibet parte, non tamen æquè primò mouet totum & quamlibet partem, quia est ibi distantia partium, nec totũ corpus coexistit cui libet parti. Sed illo modo ipsa nõ potest mouere corpus suũ in sacramento, quia nõ potest ibi primò mouere vnã partem, & post aliam mediante prima. Nam inter alias partes non est ibi distantia localis. Secundo autem modo, id est non organice potest mouere volendo illud corpus moueri ad motum hostiæ. Vnde sic volendo si hostia mouetur, mouet tunc corpus suum non organice, quia æquè primò totum & quamlibet eius partem eodè quod non est ibi distantia inter personas quæ necessariò requiritur ad hoc quod aliquod moueatur organice. Hęc Dominus Cardinalis vbi supra, qui latius rem declarat. Anima itaque Christi secundum eum ad motum hostiæ mouet corpus suum non organice.

POTENTIA fertur in aliquod dupliciter. Vel tanquam in obiectum, vel tanquã in terminum siue finem. Primo modo est cuiuslibet potetia. Secundo potest distingui, aut potentia fertur in finem ducta ab alio, sicut fertur potentia non cognoscens, quo modo dicit Commentator, quod natura non cognoscens dirigitur ad agere infallibili. Et sic omne agens agit propter finem siue per intentionẽ finis. Vel potentia fertur in finem non ducta ab alio, sed ducens se in illud. Et sic non potest esse alicuius potetia naturalis, sed tantum liberæ, quia secundum Damasc. Appetitus non liber ducitur, & non ducit. Sic accipitur pro actu potetia rationalis liberæ, quo fertur in aliquod tanquã in finem, non tanquam

in obiectum. Gabr. di. xxxvij. q. vnica. libr. ij.

POTENTIA peccandi est potetia qua voluntas potest aliquid velle vel nolle, aut etiã non velle cõtra legẽ cui tenetur obedire. Hęc autè potentia nihil aliud est secundum rem quã liberũ arbitriũ, seu libertas volutatis, qua potest in vtrumque contradiõriorũ. Et illa libertas nõ distinguitur à voluntate, sed est ipsa met voluntas. Nihil enim dicit voluntas libertatis quã voluntatẽ in subtrato, & connotat eam circa obiectum sibi ab intellectu ostẽsum posse elicere & nõ elicere, velle aut nolle, nulla mutatione facta circa obiectum aut voluntatẽ. Hoc ergo posse nihil addit voluntati neque absolutum, nec respectiuum, sed dicit voluntatis naturam sic à Deo conditam, Peccandi verò potetia à Deo rationali creaturæ est collata, vt ostẽdit Magister di. xliij. libr. ij. Et ratione confirmatur, quia omnis libertas est creaturæ à Deo collata, & omnis potentia peccandi est libertas, ergo &c. Et quamuis peccandi voluntas culpabilis sit & mala, potentia tamen peccandi commendabilis est atque bona. Nam omne peccatum culpabile est & malũ, voluntas peccandi est peccatum, ergo. Verum est & secundum, quia laudabile est posse transgredi & facere mala, non faciens. De quo latius consulas Dominũ Præpositum Gabr. dist. xliij. qu. vnica, libr. ij. Et Bona. eadem di. & libr. iij. di. xij. Et idem Gabr. libr. ij. di. vltima in fine, dicit quod homo per potentiam peccandi assimilatur Deo, quoniam potetia peccandi est voluntatis libertas secundum quam libertatè assimilatur Deo qui liberrimus est, cuius voluntati quãto homo per voluntatem suam magis se conformat ac subicitur, tantò liberior est & perfectior. Eius enim agi franis, & obtemperare iustitiæ, summa libertas est: secundum Boetium.

POTENTIA peccandi dicitur dupliciter: vt scriptis reliquit sanctus Bonauen. di. xij. libr. iij. quem eadem di. q. iij. imitatur Brulefer. Vno modo dicitur potentia peccandi, ipsa potentia, qua peccatur, & sic nominat ipsũ liberũ arbitrium creatũ, quod quidem potest in bonum adiutum gratia: & quia per suam naturam est defectiuũ beneficiendi, hinc est quod illa potentia, vel facultas dici potest, potetia beneficiendi, & potentia peccandi nullus enim peccat nisi per illam. Illo modo oratio peccandi fuit in Christo: quia habuit liberũ arbitrium. Vnde Damasc. Omnia quæ in natura nostra plantauit Deus, assumpsit verbum Dei &c. Alio modo dicitur potetia peccandi, potentia ordinata ad peccandum: vt potentia nominet aliquod medium inter substantiã, & peccandi actum: per quod substantia illa potuit exire in peccati perpetrationem. Hoc modo non est concedendum, quod Christus habuit potetia peccandi, pro eo quod peccare nõ potuit, & talis ordinatio, imo de ordinatis diminuit de plenitudine libertatis. Idè dicit Scotus, sub aliis tamen verbis, dicit enim, duplex est potentia, scilicet, remota & propinqua. Christus ergo potuit peccare potentia remota, sed non potuit peccare potetia propinqua. Sic etiã dicendum est de beatis & dånatis respectu eius quod est mereri: possunt enim mereri potetia remota quæ est voluntas: non potetia propinqua, eo quod sunt perpetuò impediti per obstinationẽ, sicut beati per gratiã cõfirmati.

POTENTIA Theologica: & ista dicitur simpliciter potetia productiua, quæ est respectu producibilis in eadè substantia siue essentia, sic in diuinis pater

habet potentiam productiuam filij, & filius habet potentiam quod possit produci, ita scribit Pelbartus post suum Guil. Scotif. Dicitur & potentia generandi quo generans generat, sicut generaliter potentia agendi est id quo agens agit, & ita idem intelligitur per potentiam generandi, & principium elicitiuum generandi quod per rationem producenti seu generandi solet intelligi, vt scribit Gabr. di. vij. q. j. l. j. de quo vide & in dictione principium infra, & potentia generandi non potest communicari filio, ita vt filius generet, de quo videatur Gabr. qu. iij. vbi supra.

POTENTIA & omnipotentia capiuntur secundum quod sancti & doctores acceperunt. In vltimo enim vocabulorum imitandi sunt sancti & auctores (vt vult Gabr. di. xx. qu. vnica, lib. j.) Acceperunt autem sancti potentiam & omnipotentiam pro ea qua necessario conuenit omni perfectissimo, & qua opponitur impotentia, qua dicitur imperfectione: & quia potentia spirandi & generandi non conuenit omni perfectissimo, neque in potentia generandi, vel spirandi, dicitur imperfectionem. Ideo sub potentia & omnipotentia, non comprehenderunt potentiam generandi aut spirandi, sed solum potentiam respectu obiectorum factibilem. Potentia itaque capitur & omnipotentia, vt extendit se ad factibilia extra, vt potens dicitur, qui potest producere aliquid factibile facere. Et omnipotens, qui omnia factibilia potest efficere, id est omnia factibilia, qua fieri non includit contradictionem. Et cum dicitur omnipotentia, vel omnipotens, includitur signum distributiuum cum distribubili: & valet potes efficere omne factibile ad extra, siue potens causa re omne causabile ad extra: sic sancti accipiunt potes & omnipotens, de quo videatur latius in dictione Omnipotens. Omnes autem personae sunt equalis potentiae, tamen extensiuum quam intensiuum: quia quem cunq; effectum & quantumcunq; perfectum potest producere vna persona eundem, & alia cum opera Trinitatis ad extra sunt diuisa. Et sicut pater ita filius & Spiritus sanctus omnipotens est dicendus, de quo alias, quia sicut pater omnia possibilis siue factibilia extra producit, & potest efficere, ita filius & Spiritus sanctus, vt & probat Gabr. art. ij. vbi supra. Et quamuis (vt ait Brulefer di. xxxij. qu. vlt. in fine lib. j.) filius & Spiritus sanctus sint aequi potentes, tamen brachium & dextra & manus approprietantur filio.

POTENTIA Dei est duplex, scilicet, absoluta & ordinata. Potentia ordinata est, qua leges sequitur a diuina voluntate positas. Absoluta est qua abstracta ab illis legibus. Et Deus dicitur illud posse de potentia absoluta, quod simpliciter & absolute potest, vt scribit Dominus Cardinalis Cameracen. q. xiiij. lib. j. videatur latius Scotus d. xliij. li. j. Ideo dicunt Iurista, vt ait Scotus, quod quis potest hoc facere de facto, hoc est de potentia sua absoluta. Vel de iure, hoc est de potentia ordinata secundum iura, & subiungit paulo post. Omnes qui subsunt legi diuinae, si non agunt secundum illam, inordinate agunt. De quo vide in dictione ordinatum vel ordinate fieri. Multa autem Deus potest de potentia absoluta, qua non facit de potentia ordinata. Sicut de potentia ordinata non infligit Deus poenam nisi praecesserit culpa, neque culpa remittitur nisi gratia gratuita faciens in fundatur: quia ordinauit Deus nullum velle liberare a debito aeternae mortis, nisi quem acceptat ad glo-

riam beatitudinis perpetuae, vt scribit Gabr. di. xiiij. q. j. ar. j. li. iij. de quo & supra in dictione peccatum dictum est. Ita accipiendum est illud quod idem Gabr. scribit ferm. j. de circuncisione Domini. Misericors Dominus, qui in suis operationibus ad extra necessitati nequit, sed merere contingenter libera & dignatissima sua voluntate agit quae cunq; agit. Et licet humanum genus aliter quam per filij sui incarnationem, passionem, mortem, redimere potuisset (vt ait Augu. xiiij. de trinit.) & similiter mortis suae meritum, id est gratiam posset participare sine sacramentis, quibus vtiq; suam potentiam non obligauit, vt dicit Magis. d. j. quarti. Quia tamen diuina sapientia qua a fine ad finem attingit fortiter, & disponit omnia sua iuste. Sap. 8. hoc est secundum quod magis congruit rebus disponendis, & modi isti nostrae misericordiae sanandae plus congruunt, ideo propter nos & pati elegit & instituire sacramenta. Non enim decet aliquem beatificari nisi & ipse suae salutis per gratitudinem & Dei amoris pro suo modulo se disponendo cooperetur, vbi saltem in potentia non excusat. Hae Gabr. Quamuis absoluta potentia sine illis beatificare posset. Multa quoque potest deus quam nos cogitare possumus. Quare temerarium est (vt scribit S. Bonauen. di. xx. qu. vj. & vltima in fine lib. iij.) terminum praefigere ei.

Amplius enim potest quam nos possumus cogitare. Et Deum aliquid posse de potentia ordinata, dupliciter potest intelligi (vt scribit Dominus Cardina. Cameracen. qu. xiiij. lib. j.) Vno modo stricte, quod potest stante sua ordinatione, qua aeternaliter voluit se sic vel sic esse facturum: & sic solum potest illa qua ipse ordinauit se facturum. Alio modo potest intelligi magis large, quod potest stante veritate legis seu scripturae diuinae. Et sic possibile ordinata potest dici illud, quod est possibile absolute, & non obuiat alicui veritati legis ordinatae, vel scripturae sacrae. Et vtroque modorum istorum dicitur, quod est possibile, est de potentia ordinata vitimum iudicium non fore: quia licet sit simpliciter & absolute possibile, tamen non stat cum aeterna Dei ordinatione, & obuiat sacrae scripturae: vide latius ibi Aiacens. Praedicta distinctioni concordat illa distinctio Magistri, & quorundam antiquorum, quod Deus quaedam potest de potentia, qua non potest de iustitia. Illud enim dicitur non posse de iustitia, quod obuiat ordinationi suae voluntatis vel veritati suae legis, quarum vtiq; est regula iustitiae. Sed illud dicitur posse de potentia absoluta, quod absolute & simpliciter potest, quamuis oppositum ordinauerit & reuelauerit.

POTESTAS secundum beatum Tho. iij. sent. di. xxiiij. q. j. ar. j. proprie nominat potentiam actiuam cum aliqua praereminentia. Vel potestas secundum Gersonem part. j. de potestate Ecclesiastica, est facultas propinqua ad exeundum in actum, propinqua inquam, quia secundum facultatem remotam & obediencialem, non est impossibile apud Deum omne verbum.

POTESTAS sacramenti (vt vult B. Tho. post Alexan. q. xv. part. iij.) & petrus de Palud. quaest. j. ar. j. & post hos scribit Gabr. di. v. ar. iij. dub. iij. qu. vnica, li. iij.) est triplex, scilicet, auctoritatis, excellentiae & ministerij. Et hanc vltimam durandus & Richardus partiuntur in duas, scilicet ministerium respectu institutionis sacramenti, & ministerium respectu dispensationis. Potestas auctoritatis, est qua quis ex se principaliter non ab alio superiore potest remitte-

re pec-

re peccatum. Et haec est solius Dei communis tam patri & filio & Spiritui sancto, & licet filius & Spiritus sanctus hanc potestatem habeant a patre, a quo habent & essentiam, & ita ab alio, non tamen habent a superiore, eo quod pater non est superior neque maior filio & Spiritui sancto (vt alias dicitur, &c.) Potestas excellentiae, est potestas quodammodo inferiori delegata cum prerogatiua. Et haec consistit in quatuor prerogatiuis: quae sunt mereri, efficaciam sacramentis conferre, effectum sacramenti sine sacramentis instituire sacramenta, & in eius nomine conferre sacramenta.

POTESTAS ministerialis, est potestas dispensandi vel etiam ministerialiter instituendi sacramenta. Potestas baptismi, est potestas conferendi effectum baptismatis. Hic autem est remissio peccatorum, quae fit per gratiam, licet haec comitetur illuminatio, & incorporatio. Vnde potestas baptismi, est potestas conferendi gratiam & remittendi peccata. Haec duo se inseparabiliter concomitantur, & neutra est sine alia in iustificatione impij. Hanc triplicem habuit potestatem sacramenti Christus (vt scribit Gabr. vbi supra, & Paludensis dist. v. qu. i. lib. 4.) auctoritatis quidem habuit potestatem secundum naturam diuinam tantum, siue vt Deus. Illa enim est solius Dei. Excellentiae, secundum humanitatem coniunctam diuinitati, & ita secundum quod homo, qui tamen est & Deus. Nam secundum suam humanitatem meruit sua passione efficaciam sacramentis, etiam secundum humanitatem, vt instrumentum coniunctum diuinitati, conferre effectum sacramenti siue sacramentis: sic remissio peccata Mariae Magdalene & quibusdam alijs. Sic per humanitatem conceditur quod operatus est miracula principaliter quidem per diuinitatem, tum per humanitatem verbo vocali praecipiendo vel tangendo vel aliquid operando, vt lutum faciendo ex sputo & liniendo, ad quod diuina virtute sequebatur sanitas animae & corporis. Ipse enim instituit sacramenta principaliter virtute diuina. Ministerialiter, scilicet, promulgando virtute humana. Collata etiam fuerunt sacramenta in primitiua Ecclesia in nomine Christi quod est nomen Dei, & hominis importantis hypostasim in vtraque natura subsistentem. Habuit & potestatem ministerialem dispensandi sacramenta secundum humanitatem, vt non coniunctam, cum illam etiam habuerunt Apostoli, quibus praecipit: Ite &c. baptizantes eos. Ipse creditur baptizasse Apostolos, coeque Eucharistiam, & certa sacramenta personaliter exhibuisse. Item potestatem ministerialem, scilicet dispensandi sacramenta fidelibus, communicauit ministris, sacerdotibus tantum, non excellentiae, neque auctoritatis. Et si excellentiae potestatem communicari potuit (vt communiter dicitur) non auctoritatis. Non autem congruebat, vt potestas excellentiae communicaretur ministris Ecclesiae. Rationes plures assignantur, ne, scilicet, baptismus qui vnus est, diuideretur & diceretur baptismus Petri, baptismus Pauli, sed baptismus Christi. Ne etiam spes salutis in ministerio constitueretur, ne putaretur quod in virtute puri hominis inuocati suscipies sacramentum mundaretur, & ne auctoritas ministri minueretur. Ex quo habetur quod verum est, quod dicitur quod filius hominis habet potestatem peccata dimittendi, non tamen in quantum filius hominis, sed filius Dei: quia illud conuenit ei secundum naturam diuinam principaliter, vt scribit Gabr. du. 4. di. v. q. vni-

ca, lib. 4.

POTESTAS est duplex, scilicet, Ecclesiastica & secularis. Potestas Ecclesiastica (vt diffinit Ioannes Gerson Cancellarius Parisiensis in tractatu de Ecclesiastica potestate) est potestas qua a Christo supernaturaliter & specialiter collata est suis Apostolis & discipulis, ac eorum successoribus legitimis vsq; in fine seculi, ad aedificationem Ecclesiae militantis, secundum leges Euangelicas, pro consecutione foelicitatis aeternae. Haec descriptio datur per causam quadruplicem, secundum quam potestas ecclesiastica distinguitur ab alia qualibet potestate, & ponitur potestas pro genere. Et notatur causa efficiens principalis, cum dicitur a Christo supernaturaliter collata. Causa vero naturalis vel subiectiua, cum dicitur suis Apostolis. Causa formalis, cum dicitur secundum leges Euangelicas, dant enim formam vtendi. Causa finalis ostenditur, cum dicitur, ad aedificationem Ecclesiae, &c. Et additur specialiter ad exclusionem donorum supernaturaliter, qua omni viatori possunt esse communia, sicut sunt Fides, Spes, Charitas, Prophetia, Timor, Pietas, & similia. Et haec descriptio conuenit solum potestati Ecclesiasticae: vt ibidem ostendit Gerson, & fundatur haec potestas Ecclesiastica, de necessitate in dono supernaturali: sicut est Character Baptismalis de communi lege, qui Character in viatoribus eos de Ecclesia militante reddit. Facit in super idoneos & capaces Ecclesiae potestatis. Charitas itaque seu gratia gratum facies (vt idem dicit) valde decens est in suscepturis, vel iam habentibus Ecclesiasticam potestatem, non tamen exigitur pro dando titulum, quasi sine ea nequeat in aliquo fundari, vel subsistere potestas huiusmodi. Et potestas Ecclesiastica discernitur prima sui diuisione in potestatem ordinis, & potestatem iurisdictionis: & rursus vtraque diuiditur, de qua videatur Gerson latius vbi supra. Legitur autem sextuplex potestas, a Christo data Apostolis, Discipulis pro se, & eorum successoribus, ministris, scilicet Ecclesiae: quales sunt episcopi, & presbyteri. De quibus legere potes Gabr. lect. i. canonis. Has colligit dominus Cardinalis Camera. & sunt haec, potestas consecrationis sacramentorum, administratio nis, praedicationis, iudicariae correctionis, dispositionis ministrorum Ecclesiae accipiendi vitarum necessaria ab his, quibus spiritualia administrant. De his potestatibus plura & Gabr. & Gerson vbi supra.

POTESTAS ordinis est duplex. Quaedam est respectu corporis Christi veri, & quaedam respectu corporis mystici. Prima est potestas coficiendi verum corpus Christi & sanguinem eius. Secunda, est potestas ligandi & soluendi, & vtraque potestas confertur in collatione ordinis sacerdotalis. Et fundatur illa duae potestates in characteris sacerdotali, siue vno, siue duobus, & ideo sunt inauferibiles.

Gabr. di. xiiij. q. i. li. 4. Potestatem autem eucharistiam coficiendi omnibus sacerdotibus & solis inamissibiliter tradidit in traditione sacerdotij, quia omnibus Apostolis & discipulis in cena vltima cum Domino recubentibus indifferenter dixit: Hoc facite in mea comemoratione. Horum autem successores sunt indifferenter omnes sacerdotes. Item omnibus sacerdotibus, aequae dicitur in eorum ordinatione. Accipe potestatem sanctificandi vel sacrificandi, p viuis & mortuis, & tradidit calix cum pane & vino aqua mixto, quo verbo ordinatur in sacerdotem. Et licet mortale peccatum, haeresis, degradatio, ac caetera poenae canonicae potestatem

Lexic. Theol.

S

conficiendi suspendant, ita ut his stantibus non ordinatè exerceatur, nō tamen per hęc aut quęcūq; alia simpliciter aufertur, aut tollitur. Nā his stantibus nullus potest ordinatè celebrare, quia indignè celebrat, nec tollitur sacerdotiū per quādā crimina vel pœnas. Nam potestas conficiendi fundatur in charactere ordinis sacerdotialis, qui est indelebilis. Vnde per nullam potestatem potest auferri sacerdotium, nisi per eam quę potest auferre charactere, & hoc solum potest potestas diuina. Vide Gabr. latius artic. 2. conclu. 3. vbi suprā, & lect. 2. canonis. Sic hæretici, quia habent auctoritatem conficiendi, quia charactere verè consecrant. Et hoc probat Durādus. Omnis enim sacerdos siue sit hæreticus siue præficus, &c. habens materiā debitam cū intentione, in forma Ecclesię, potest cōsecrare. Et omnia iura quę ad oppositum sonare videtur: debent intelligi de veritate fructus, nō de veritate sacramēti. Velloquuntur de hæreticis qui debitā formam non seruant, vel quod non possint consecrare de iure, licet cōsecrēt de facto. Hoc enim dicimur posse, quod de iure possumus, ut vult S. Tho. Item degradatus potest conficere, quia m̄. nec sacerdos. Nam degradans nō potest charactere delere. De quo Paludensis qu. 1. artic. 2. di. xiiij. quarti. Nec (ut Scotus ait hac dist.) Deus instituit Episcopū ministrum in amotione, sicut in collatione, dedit enim potestatem ministerialem imprimendi, sed nō tollendi. Vnde fallit illa regula. Facilius est destrūere quā edificare in ministerialiter agente in sacramentis. Et potest ad hoc adduci illud 2. Corinth. vltimo. Non dedit nobis Deus potestatem in destructionem, sed in ædificationem, licet hunc intellectum non puto inuuisse Apostolum. Et quamuis degradato seu deposito auferatur priuilegium clericale, & relinquatur curię seculari, non tamen ideo aufertur ordo, quia priuilegium non est essentiali ordini. Nam ante hoc priuilegium datum a Constantino Imperatore fuerunt veri & sancti sacerdotes Petrus & Paulus. Sed de præficio dicit Scotus, quod oblatio non pertinet ad rationem consecrationis, quia potest Eucharistia consecrari, & nō offerri, sicut potest consecrata conseruari, & nō offerri nisi apertudinaliter. Et ideo licet offerens offerat in persona Ecclesię, non tamē consecrat nisi in persona Christi cuius vicem gerit, etiam præficus per ordinē, & characteris potestatem, quę per præficionē non aufertur ab eo. Vide de hoc Palud. di. xiiij. qu. 1. Quomodo autem orationes eius quas offert in persona Ecclesię, sint efficaces. Vide Gal. lect. xxvj. canon. per totum. Deus enim Ecclesiam respicit, & nō sacerdotē celebrantē. De quo plura Gab. Omnes autem missę siue boni siue mali sacerdotis, quantum ad opus operatū, sunt æqualis valoris, quia nō in merito (ut inquit Aug.) cōsecrantis, sed in verbo perficitur creatoris. Sed quantum ad opus operans, melior est Missa boni sacerdotis, & ideo ceteris paribus, melius est audire Missam boni sacerdotis, quā mali. De quo latius legito Gabr. lect. xxvj. canonis. Vide & eundem latius de potestate ordinis, in dubiis di. xiiij. vbi suprā.

POTESTAS ligandi & soluendi (secundū Occā in quodam tracta. & post eum scribit Gab. di. xvj. qu. 2. artic. 1. libr. 4.) in foro pœnitentię est duplex. Quædam confertur ex vi ordinationis in sacerdotem, cū Episcopus imponens manū super capita ordinātorum, dicit: Accipite Spiritum sanctū, quo

rum remiseritis, &c. Hęc potestas in omnibus sacerdotibus est æqualis: & vocatur illa potestas, potestas officij vel ordinis sacerdotialis, quę est inanisibilis, sicut & character sacerdotialis ordinis, in quo hęc potestas fundat. Ad stipulat. Alia. q. vespertiarū. **POTESTAS** executionis & est duplex. Quædam est executionis simpliciter, sine qua habes potestatem primā neminē soluit & ligat, & hęc aliquando cum ordine non accipitur, sicut quando quis ordinatur ab Episcopo nō suo, sine licētia sui episcopi, aut quando ordinatur ab excōmunicato, degradato, vel suspēso, quorū omniū vna est ratio: quia episcopi ordinantes in his casibus nō habent executionis huiusmodi potestatem: & ideo ad alios illam non transmittunt: quia quod non habet quis, aliis dare non potest. Et idem contingeret, si forent eadem impedimenta ex parte ordinati. Potestas igitur prædicta, accipitur cum ordine quando nō occurrunt prædicta impedimenta. Et hęc duę potestates, dicuntur potestates soluendi & ligandi remote, quia possunt impediri. Dominus Præpositus Gabriel distinctione xvij. quarti.

POTESTAS iurisdictionis est quę requirit prælationem super aliquā plebem vel personā tanquam materiā, super quam exerceri debet, tam prima potestas quā secunda, ut faber vel artifex nō potest operari nisi detur materiā in quam operetur. Materiā verò est peccatū per se, & per accidēs peccator, eo modo quo pœnitentię sacramentum cōceditur habere materiā. Vnde in hoc dicitur sacerdos habere potestatem iurisdictionis, quia subiicitur ei materiā in quā exercet potestatem ordinis. Est ergo potestas ordinis, potestas ad utrāque, executionem & iurisdictionem, sed remota, sit autem propinqua remotis impedimentis, & subiecta materiā. Dominus Præpositus Gabr.

POTESTAS iurisdictionis est duplex: ut idem scribit Gabr. di. xvij. qu. 2. art. 1. libr. 4. Quædam ordinaria, quę scilicet alicui cōuenit ratione beneficii, aut dignitatis, in quo, vel qua constitutus est ipso iure, & talis est potestas prælationis, & curatorum: & hi possunt vices suas aliis committere. Alia est potestas iurisdictionis delegata, vel commissa siue extraordinaria. Et hęc est duplex. Quædam est limitata solum ad arbitrium cōmittentis, & per se nullo iure suffulta, ut est potestas adiutorum, quos curati assumunt in subleuamē labōris audiendi cōfessiones, siue commissio eis fiat generaliter, ad omnes parochianos, siue ad aliquos specialiter, siue ad vnū singulariter. Alia potestas est, quasi media inter ordinariā & cōmissam, quę seruata forma iure statuta, ampliari potest cōmittētis arbitrio, & nō restringi. Hęc est potestas fratrum medicatū, seruata forma expressa in c. dudū. de sepulturis. in clē. Et quicūq; habet iurisdictionē in aliū ligandi vel soluendi, habet illā à papa, qui est summus hierarcha & princeps Ecclesię, & hoc mediātē vel immediātē. Immediātē ut archiepiscopi, mediātē ut inferiores prælati, qui suā institutionē recipiūt ab Archiepiscopis, Archidiaconis, aut aliis inferioribus ordinariis. Dominus Præpositus Ga. vbi suprā. Et est quædā potestas regiminis, quę (ut dicit Dominus Cardinal. Cameracen. in quæstion. vespertiarum) in Petro & ceteris Apostolis non fuit æqualis. Nam in hoc Petrus fuit maior, qui & præfuit aliis. Vide latius Cardinal. &c. Et de potestate ordinis & iurisdictionis legito plura apud Magistrum Ioannem Gerfonem

Gerfonem dialogo de potestate ligandi & soluendi.

POTESTAS secularis est contra quam distinguitur potestas ecclesiastica, quę conuenit & aliis quā Christianis. Memoratur quoque quadruplex potestas in scriptura, scilicet, regia, & sacerdotialis, & doctinalis, & virtutis, scilicet miracula faciēdi, & vna quęque designatur per virgam. De potestate regia dicitur Gen. 4. Non auferetur sceptrū, siue virga de Iuda. De virga sacerdotali habetur Numeri 17. quando data est virga ipsi Aarō. & ideo Episcopus portat virgam pastoralem in manu, in signum regiminis spiritualis. Tertio, Magister scholarium, qui docet, tenet virgam seu ferulā in manu, in signum doctrinæ. De quarta autem virga habetur Exod. 3. quam Deus dedit Moysi, cum qua fecit omnia miracula. Hanc quadruplicem virgam (ut scribit Iacob. de Valentia Psal. 109. & super illud: Virgam virtutis tuę) tradidit Deus Pater ipsi Christo Filio suo in quantum homo, & ipse Christus tradidit eam discipulis suis in die Pentecostes: & sic etiam in die Ascensionis, quando misit eos per totum orbem: cū qua virga Apostoli subiecerunt Christo omnes inimicos suos. Dedit & in cœna potestatem conficiendi sacramenta. Dedit & postea potestatem remittendi peccata, ut dicitur Ioan. xx. quādo insufflauit in discipulos suos, dicens: Accipite Spiritū sanctum, & quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Plura Episcopus.

POTESTAS præsidēdi (ut scribit S. Bona. di. xliij. q. 3. libr. 2.) dicitur esse illud per quod aliquis præfidet & dominatur alteri. Illud autem per quod præfidet, dupliciter potest dici. Vno modo dicitur ipsa virtus, per quam quis præualet alteri, & hęc virtus absque dubio à Deo est. Alio modo, id per quod præfidet, dicitur modus perueniendi vel promouēdi ad has virtutes, excellentiam, & hoc est distinguendum. Nam quidam præfunt aliis ex iustitia, quidam ex astutia, & quidam ex violentia. Prima præfidentia est à Deo, similiter secunda est à Deo, & tertia si comparetur ad meritum subiacentis, talis præfidentia iusta est, quia aut est ad bonorum probationem, aut malorum punitionem. Si autem comparetur ad voluntatem præfidentis, sic iniusta est. Et primo quidem modo dicitur esse à Deo faciente & ordinante, secundū quod dicitur Iob 24. Facit regnare hypocritā propter peccata populi. Et Oze 13. Dabo eis regem in furore meo. Secundo autem modo, scilicet in comparatione ad voluntatem præfidentis, sic dicitur esse à Deo permissiuē, non autem approbatiuē. Propter quod dicitur Oze 8. Ipsi regnauerunt, & nō ex me: & principes extiterunt, & non cognoui. Omnis itaque potestas præfidentis secundum illud quod est, & etiam respectu eius super quem, iusta est, & à Deo est. Bonauen. Hinc Apostolus ad Romanos 3. Omnis potestas dominandi à Deo est, non enim inquit est potestas nisi à Deo. De quo videatur Gabr. dist. xv. q. v. art. 1. libr. 4. Modus autem (ut inquit Bona.) deueniendi ad hanc præfidentiam in cōparatione ad voluntatem præfidentis, potest esse iustus, & iniustus: & secundum quod iustus est, à Deo est: secundum quod iniustus, à Deo non est. Quia verò nunquam est ita iniustus ex vna parte, quin sit iustus ex altera: ideo de nulla potentia præfidentis dici potest quod non procedit à Deo. Vnde Gregor. in moralibus dicit, quod tumoris elatio, non potestatis ordo in crimi-

ne est: potentiam Deus dedit, elationem potentie malitia nostrę inuenit, &c. Et quanquam ambitio dominandi Deo sit odiosa (ut scribit Aluarus in de planctu Ecclesię, parte 1. ar. 1.) tamen ambientium regimen ad refræmandum inordinatorū hominum malitiam, & ad conseruandum vnumquodque in sua iustitia, ac ad disponēdum ciues in concordia, permissum est à Deo dominium & prouisum: permissum ad punitionem malorum, prouisum ad concordiam & pacem bonorum. Hinc ait Apostolus ad Romanos 13. Principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem, fac bonum, & habebis laudem ex illa, Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in irā ei qui malè egit. Et quomodo potestas dominandi variis modis & titulis acquiratur, videto apud Gabr. di. xv. q. v. art. 1. libr. 4. Et potestas prælationis potest manere sine gratia. De quo videre potes Gerf. parte 2. ser. ad Ecclesiasticos, in cœna Domini.

POTESTAS dominandi siue præfidentis dicitur tripliciter: ut scribit S. Bonauen. di. xliij. q. 4. libr. 2. scilicet, largissimè, cōmuniter, & propriè. Largissimè dominandi potestas dicitur respectu omnis rei, quia homo potest ad libitum & votum suum uti. Et hoc modo dicitur homo esse Dominus possessionū suarum, siue mobilium siue immobilium. Alio modo potestas præfidentis dicitur excellentiā potestatis in imperando ei qui est capax rationis & præcepti. Tertio modo potestas dominandi, dicitur potestas coercendi subditos, & hęc potestas dicitur quādā arctationē libertatis, & talis potestas dominandi propriè dicitur dominiū, cui respondet seruitus. Primo modo potestas dominandi cōmunis est omni statui, scilicet, nature institutę, nature lapſę, & nature glorificatę. Secundo modo competit statui vię, siue pro statu institutę nature, siue pro statu nature lapſę. Et hoc reperitur in angelis etiam quādāu administratorij spiritus, quia ex illa parte sunt aliquo modo in statu vię, hęc tamen præfidentia nō manebit in gloria. Tertio modo potestas dominandi in homine est solū secundū naturę statum, inest enim ei secundū culpę punitionem, nō secundū naturę institutionem, & hoc quia seruitus sibi correspondens (secundum quod dicunt sancti) est pœna peccati. Hęc Bonauen.

POTESTAS diaboli est duplex, ut scribit Brulef. di. xix. q. 3. libr. 3. Vna detinens vel attrahens. Alia pugnās. Potestas diaboli detinens, vel illa qua attraherat & detinebat quoscūque in limbo, & nullū poterat euadere hęc potestatem. Alia est pugnās, & est potestas præcipitandi in malū, id est peccatum, vel per fallaciam, vel per potentiam. Per passionem autem Christi sumus liberati à potestate diaboli quātum ad sufficientiā, sed illi soli qui sunt de eius corpore, id est Ecclesię, quantum ad efficaciam. Non enim omnes se disponunt ad recipiendum gratiam Christi, ut sunt iudei, infideles, & mali Christiani &c. Aduersarius autem super omnia abhorret memoriam passionis, & figuram crucis, per quam sumus à potestate eius liberati. Et quamuis ipse nos oppugnat, nobis quę aduersus eum incubat pugna, nō tamen elōgamur à victoria, nisi interueniat nostra negligentia. Ipse autem exercere nō desistit, & hoc ex Dei permissione, nec potest in vexationem corporum, & executionem mentium, nisi quis ex sua

culpa virescribat, vel nisi sit ex speciali causa: vt puta, ad humiliatorem alicuius, sicut sunt illi qui sacramenta Christi contemunt: vt pura, confirmatorem, Eucharistiam, aquam benedictam, &c. qui verò humiliter & deuote sacramentis & sacramentalibus se subiiciunt, qui à passione Christi habent virtutem, non formidant diabolicam potestatem. Tanta enim est virtus sacramentorum Ecclesie, vt etiam extendat se vsque ad infideles. Vnde non tot hodie diabolus obsidet, quot consueuerat obsidere. Scribit enim Greg. in dialogo de quodam Iudeo, cum vellet dormire in loco deserto, muniuit se signo crucis, & demones superuenientes, scū velent ipsum offendere, à signo crucis repulsi sunt, & dixerunt ipsum esse vas vacuum, sed signatum. Potestas itaque diaboli per passionem est debilitata, de quolatus scribit Brulefer.

PRAXIS vel practicum est nomen Græcum & Latine dicitur terminatio vel operatio vel actio. Et praxis secundum Scot. q. 4. prologi, ad quam cognitio practica extēditur, est actus alterius potētiæ quàm intellectus naturaliter posterior intellectu, natus elici conformiter rationi rectæ ad hoc vt sit actus rectus. Stando itaque præcisè in actibus intellectus, nulla est praxis, nec actus vegetatiui, aut actus naturaliter præcedētes intellectu, vt actus sensitiui dicuntur praxes, nec dicitur ad eos extendi notitia practica, vt sunt priores intellectu. Similiter actus appetitus potētiæ sensitiuæ, quāuis præcedit actus intellectu, nō sunt praxes, hi enim non communes nobis sunt & brutis, nec istorum actuum est cognitio practica, nisi vt aliquo modo est moderatiua istorum actuum. Et isti actus sequuntur intellectu moderatiuā, vt sunt per ipsam moderati. Ex quo sequitur quod praxis ad quā extenditur habitus practicus, non est nisi actus voluntatis elicitus vel imperatus, vt vult Scot. Et omnis praxis (vt idem ait) est in potestate cognoscētis, & nihil est in potestate eius, nisi actus voluntatis elicitus vel imperatus, ergo. Et licet speculatio sit quadam operatio, & ita praxis sic extendendo nomen, tamen vt praxis dicitur sola operatio ad quā intellectus potest extendi, nulla intellectio est praxis. Et hoc modo accipitur quando ad praxim cognitio practica dicitur extendi. Et (vt infra dicit Scotus) cum instatur de illis veritatibus quæ videntur maximè Theologica, & non metaphysica, vt Deus est trinus, & pater generat filium. Dico (inquit Scotus) quod ista sunt practica, prima enim includit virtualiter notitiam rectitudinis dilectionis tendentis in tres personas, ita quod actus eliceretur circa vnam solam, excludendo alias, sicut infidelis eliceret, esset actus non rectus. Secunda includit notitiā rectitudinis secundū quod actus est circa duas personas, quarum vna est sic ab alia, &c. Vide latius Scotum vbi supra. Et praxis (vt scribit Gerson tract. xi. super cantico virginis) non intenditur in intellectu speculatio, si confesse se habeat ad appetitū, nisi procedat ad operationis rationē. Sicut alibi de Theologia, quod sit speculatiua, dicitur, quamuis eius finis præcipuus sit amor Dei & laus eius magnificans Dominum. Tunc diuinum verbum non irrationabiliter appellatur practicum diuina voluntas accipit ipsum ad productionem seu productibilitatem eorū omnium, quæ facta sunt secundum triplex fieri. Vnum est in mente Angelica vel humana, secundum inexistētia pro-

pria seu genere proprio & in esse formali suo. hæc Gerson. Et practicus in arte præfertur solum speculatio, vt idem vult Gerson, de mystica Theologia speculatiua, parte vj. consideratione xxxij. vt si quis peritissimus in arte Musica, non autem exercuerit se in vocali cantu, neque in chordis aut organis: imò vocem habeat raucam, & instrumenta musicalia discordia: fatagit tamen iste vel cantare, vel instrumentum pulsare, nulli dubium quin obrabit, & neque dulcem, neque suauem symphoniam valebit asserere. Hæc similitudo respicit eum qui de diuinis scit artificiosè disserere, qui de moribus similiter & virtutibus regulas habet, & speculatiuum plerunque sermonem, sed nondum vult ad ea, quæ cognoscit, conformiter operari: cogitur languens illam Apostoli vocem plāgere: velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Carct quippe virtutum habitibus tanquam instrumentis, habens carnem rebellem & dissonam spiritui, quæ dū tangitur, nihil suaue, nihil diuinum, sed raucum, sordidum, ac strepidulum resonat, &c. Hæc Magister Ioannes Gerson Cancellarius, &c.

PRACTICA scientia, & speculatiua, differunt (vt & scribit Fraciscus Maro. in primo, dist. xlviij. quia finis practica est actus: sed speculatiua finis est scire. Vnde Metaphysica, Physica, & Mathematica, sunt partes speculatiuæ, non practica.

PRÆCEPTUM est iussio vel imperiū faciēdi aliquid vel nō faciēdi. Et præceptū importat applicationē legis ad ea quæ ex lege regulantur, secundum sanctum Thom. prima secundæ, q. xc. artic. 2. Diffinitur & ab aliquibus sic: Præceptum est imperium obligans ad obseruationē rei vel actus imperati. Extrahitur radicaliter hæc diffinitio à diffinitione præcepti, quā dat Aug. lib. de virgi. di. præceptum est cui non obedire peccatū. Dicitur in dicta diffinitione, obligans ad obseruationē, ad differentiam consilij, quod per se nunquam obligat, vt dicit Augustinus quamuis per accidens id quod consilium videatur obligare: vt puta, si in casu præceptum non posset impleri, nisi fiat consilium: vt si non possum sustentare parentes, nisi vendam omnia: tunc tenerer vendere omnia: quod quidem de se consilium, nec obligat, nisi in casu per accidens (vt scribit Gerson in compendio Theolog. de decem præceptis) tenetur & consilia non contemnerē. De quo legere potes alia. & Gab. serm. de sancto Bartholomæo. Et præceptū siue lex imperatiua (secundum eundem Gabr. di. xxxv. q. vnica, lib. 2.) dicitur illa qua imperatur alicui agere vel non agere: & hæc exprimitur per verbum imperatiui modo, vel aliquod eius vice ad similitudinem significandum sumptum: vt est illud Psalm. Nolite loqui aduersus Deum iniquitatem. Et illud: Non mæchaberis: Non furtum facies. Et si strictè & propriè sumuntur ea, tantum imperatiuè dicitur, qua inferiori à superiore aliquid imperatiuè iubetur vel prohibetur. Lex ergo & præceptiua in diffinitione peccati debet accipi largè, vt legem indicatiuam, quam imperatiuam contineat. Et illo modo omnia peccata sunt prohibita, quia contra dictamen rectæ rationis, quod indicatiuè prohibet quicquid noxiū est.

PRÆCEPTA sunt duplicia, scilicet affirmatiua, & negatiua. Præcepta affirmatiua sunt quæ exprimiunt per propositiones affirmatiuas, & hæc obligant ad semper, sed nō pro semper, quia eorū obligatio est sub

est sub disunctione ad hoc tempus vel ad illud, & ad hæc speciem operationis, vel ad illam, vt scribit Magister Ioannes Gerson Cancellarius Parisiensis in regulis moralibus: Sicut colere Deum patria exteriori, non plus de se obligat ad hanc speciem cultus exterioris, & ad hanc diem quàm ad illam, &c. Negatiua verò præcepta sunt quæ exprimiuntur per propositiones negatiuas, & ista obligant ad semper, & pro semper. Ad semper, id est pro loco & tempore, id est aliquando: pro semper, id est pro omni tempore & loco: vt, Non mæchaberis: & dicuntur prohibitiua, &c. Necesse est autem scire mandata obligantia, & quæ nos, vt scribit Magister Ioannes Gerson in de cognitione peccatorum venialium & mortalium. Alias enim vel transgredimur ea per ignorantiam: vel in custodiendo ea habebimus magnam nimis de transgrediendo dubitationē, & dubitabimus vbi dubitandum non erat, per quod perderemus totam conscientiam tranquillitatem: putando non peccatum esse peccatum: & e contra, de peccato quod non esset peccatum. Et (vt idem scribit Magister Ioannes Gerson in Tripartito de præceptis decalogi.) Deus pater piissimus cognoscens nostram fragilitatem & exiguam potentiam, dedit nobis numerum præceptorum, quorum obseruatio sibi sufficiens esset, quæ etiam legis decalogo continetur. Quapropter ad hæc præcepta scienda & intelligenda, tenetur quilibet per se, vel alium diligentiam apponere pro conseruatione vite spiritualis quantum pro vite corporalis sustentatione poneret, & eo maiorem quo immortalis anima est corpore præstantior, sine quorum notitia nullus potest conuenienter vitare peccata, aut ab eis resurgere, & quorum ignorantia ex desidia proneniens, non excusat, sed accusat & cōdemnat. Sunt autem hæc decem præcepta his metris comprehensa:

Vnum crede Deum, nec iures vana per ipsum.

Sabbata sanctifices: & venerare patres.

Non sis occisor, fur, mæchus, testis iniquus:

Viciniq; thorum, resq; caueto suas.

De his præceptis permulta scribit Magister Ioannes Gerson, quem legere potes. De singulis quoque præceptis videre potes S. Bonauen. d. xxxvij. libr. 3. circa tex. Et alijs multi multa literis de his mandantur, vt Nicolaus de Lyra in suo Præceptorio, & Ioannes Nider, & ceteri quàm plurimi, &c.

PRÆCEPTUM, mandatum, & lex, pro eodem sumi solent. Quis autem sit ordo decem præceptorū, variè variè assignant numerum & ordinem præceptorum. De quo videto S. Thom. secundæ secundæ, qu. c. art. v. & sanctum Bonauen. di. xxxvij. qu. 2. & 3. libr. tertio, & Gersonem in compendio Theolog. de decem præceptis, quæ alijs legēda relinquo. Horum præceptorum decem, tria explicat præceptū de dilectione Dei, reliqua septem dilectionem proximi. Propter quod secundum Aug. Isidor. & Magist. prima tria scripta fuere in prima tabula, reliqua septem in secunda. Primum, de non habendo deos alienos. Secundum, de non sumendo nomen Dei in vanum. Tertium, est de Sabbati sanctificatione. Alia septē sequētia sunt secundē tabule, quæ ordinat hominē ad proximum. Vnde satis clarè de hoc Dominū Præpositū Gabr. d. xxxvij. q. vnica, ar. 1. lib. 3. & alijs latius. Hæc solēt declarari à Theologis & Sanctis. Et prima ordinant ad Deū, posteriora ordinant ad proximum. Omnia autem cetera præcepta tā di-

uina quàm humana, quantūcūq; multiplicia sunt (quia tamen rationalia, alioquin non mererentur præcepta) ad præcepta decalogi reducuntur, quæ illis sunt consona, & ex eisdem principiis dilectionis deriuata, secundū illud Apost. Qui proximum diligit, legem impleuit: ad Rom. 13. Et illud Saluatoris Matth. 22. In his duobus præceptis pendet tota lex, & Prophetæ. Præcepta autem decalogi non obligant hominē ad obseruantiam eius in charitate simpliciter, sed bene ad obseruantiam formatam astringit cōditionaliter decalogus: quia si obligarent quicūque faceret aliquem actum mortalem, vel benefaciendo patri, vel pascendo pauperem, non habēs charitatem, peccaret. In quolibet etiam momento non habens charitatem, esset transgressor præcepti, vt scribit Dominus Præpositus Gabr. artic. 3. vbi supra. dub. 1. Sed sunt seruanda sub illa conditione, quam Saluator Matth. 19. exprimit, dicens: Si quis voluerit ingredi ad vitā, necesse est vt seruet mandata ex charitate. Posita ergo illa cōditione, si vult ingredi vitam, necesse est vt mandata seruet ex charitate: ita quod si seruat & non ex charitate, non quidem peccat, tamen per istam obseruantiam nō meretur ingressum regni. Consonat Magister Ioannes Gerson. lect. v. de vita spirituali animæ, & tract. ix. super Cantico Maria. Hinc Dominus Cardinalis Cameracen. qu. 2. ar. 2. li. 1. scribit: Nullus, inquit, homo potest stāte lege per purè naturalia implere præceptum de dilectione Dei super omnia. Patet, quia lex quæ est iubet quod actus cadens sub præcepto fiat in gratia, quæ est habitus supernaturalis: ergo licet existens extra gratiam per sola naturalia possit Deum diligere super omnia, non tamen implet præceptum ad intentionem præcipientis, nisi sit in gratia. Et hoc est quod multi Doctores dicunt, quod homo potest implere præceptum quātū ad substantiam præcepti, vel facti cadentis sub præcepto: non tamen quantum ad circumstātiā facti & intentionem præcipiētis. Et ad hoc est determinatio Ecclesie de consecratione, dist. 4. cap. vlti. Qui dixerit quod sine gratia possumus mandata Dei implere per liberum arbitrium, anathema sit. Vnde contrarium fuit heresis plenè ipsorum Pelagianorum. Nec (vt idem dicit Petrus de Aliaco) hominē stante lege potest meritorie agere per pura naturalia, loquēdo de merito vite æternæ. Astipulatur Iacobus de Valentia Psalm. 118. qui dicit, quod licet absque gratia Christi nemo possit implere diuina præcepta, nec vitare peccatum: tamen omnes obligamur ad seruandum diuina præcepta, & vitare peccatum, & agere opera misericordie. Vide latius eum ibi, &c. Nullus tamen (vt scribit Gabriel di. 1. quæst. 4. artic. 3. lib. 4.) tenetur ad aliquod præceptum diuinum vel humanum, quod non est naturæ insertum, nisi per aliquem idoneum & authenticum promulgetur: vel saltem ex fama veridica, & testimonio bonorum, quibus debet quilibet rationabiliter credere, innotescat. Hinc Ioannis 15. dicitur: Si non venissem & locutus eis fuissem, peccatum non haberent, &c. Vnde potest quisquam se ad præcepta habere tripliciter, vt scribit idē Gabriel di. xxxvij. q. vnica, artic. 3. dub. 1. libro 3. Aut non seruando simpliciter, sed negligendo actum præceptum, quo tempore præceptus est quo ad affirmatiua: aut oppositum faciēdo quo ad negatiua. Secundo modo obseruando quidem ad litteram, hoc est actum præceptum exercendo, & pro-

hibiturummittendo: non tamen ex charitate. Tertio modo utrunque implendo propter Deum finaliter ex charitate. Primus transgressor est, & peccat mortaliter. Tertius meretur vitam æternam. Secundus neque meretur neque peccat, nisi forte in eo tempore quo tenetur mereri, ut in die Dominico, quod tenetur actualiter eligere dilectionem Dei super omnia: aut dum tenetur se preparare ad Sacramenti susceptionem. Hæc est sententia sancti Bonavent. distinc. xxxvij. quæst. 2. & aliorum plurimorum Doctorum. De quo vide supra in dictione *Inventio præcipientis.*

P R A E C E P T A & consilia differunt, ut scribit Gerson tract. contra proprietarios regulæ Augustini. Nam præcepta remouent quæ charitati sunt contraria: Consilia autem impedimenta actus eius. Dicit Augustinus in Enchirid. Quæcumque mandat Deus, quorum vnum est. Non mœchaberis. & quæcumque non iubet, sed amonet potius consilio: quorum vnum est. Bonum homini mulierem non tangere: tunc rectè sunt cum ad charitatem ordinantur, quia mox vnitur quis Deo. i. ad Timoth. 7. Finis præcepti charitas. Præcepta (ut ait Hieronym. ad Demetriadem virginem) & prohibitiones de necessitate sunt salutis: ut colere Deum & Sabbatum, non occidere, non mœchari, &c. quia multa prohibentur & præcipiuntur bona per illa. Sed consilia de concessis sunt & licitis: ut est libertas voluntatis, vsus carnis in coniugio, possessiones & diuitiæ. i. Corinth. 7. De virginibus Domini præceptum non habeo, consilium autem do. Præcepta quoque obligant ad seruandum, ut dictum est: consilia autem non nisi in casu: obligant enim ad non contemnendum: obligant etiam secundum animi præparationem, & etiam ad exequendum in casu, de sancto Bartholomæo.

P R A E C E P T V M dilectionis est quo præcipitur nobis ut diligamus Deum & proximum, sicut nos ipsos. Et de illo præcepto dupliciter possumus loqui, ut scribit Gabriel di. xxx. q. vnicâ, artic. i. libr. 3. scilicet positivè, & per modum actus eliciedî, vel quasi prohibitiuè per modum actus contrarij arcendi. Præcepta autem affirmatiua magis obligant, ne contraria eis insiant, quàm quod actus positivi circa præcepti materiam eliciantur, gratia exempli: Præceptum de parentum honore magis obligat, ne parentes inhonorentur seu blasphementur, quàm quod actus honorationis eis impendatur: quia ad primum obligant semper, & pro semper: non sic ad secundum, sed tantum pro aliquando. Loquedo igitur de primo intellectu, ut diligere accipitur pro non odire, duplex bonum est. Quod possum non odire inimicum, scilicet bonum spirituale, quo natus est attingere Deum vel bonum. Aliud est indifferens, quod potest ad illud ordinari. De primo genere sunt actus amoris Dei amicitia, ut est in se bonum commodum sibi. Item viuere vita spirituali, scilicet vita gratia. Item audire prædicationes, correptiones, instructiones, per quas conuertatur ad Deum diligendum, & similia. De secundo genere sunt viuere vita corporali, sanum esse, diuitem esse, fortem esse, potentem, &c.

P R A E C E P T V M Ecclesiæ est quo Ecclesiæ nobis aliquid præcipit vel iubet. Præcepta autem Ecclesiæ positivè non eodè modo obligant, sicut præcepta naturæ vel diuinæ, ut scribit Dominus Præpositus Ga-

di. xvj. q. 3. artic. i. libro 4. Nam præcepta naturæ, & diuinæ sunt de his, quæ secundum se sunt de necessitate salutis. Vnde his præcipiuntur actus virtutum fidei, charitatis, spei, &c. Aut prohibentur ea quæ sunt secundum se mala: ut sunt actus vitiorum: & ad illa omnes (ut dictum est) tenentur in quolibet casu: quoniam quilibet tenetur pro tempore & loco ad actus virtutum, & pro semper, ad cauenda vitia. Præcepta verò Ecclesiæ siue iuris positivi, sunt de his quæ ordinant ad virtutes, & eis præcipiuntur, quæ non per se & in quolibet casu sunt bona. Sed quandoque possunt esse mala, & prohibentur, quæ non semper & in omni casu sunt mala: sed in casu possunt esse bona vel indifferentia. Et ideo non est, nec debet esse intentio Legislatoris iuris positivi: ut semper obseruetur præceptum suum: possunt enim occurrere impedimenta in quibus non proficeret: imò noceret præcepti obseruatio: in quo casu si præsens esset Legislator, velle deberet, quod præceptum suum non seruaretur, quia intentio cuiuslibet iusti Legislatoris est inducere homines ad virtutes. 2. Ethicorum. Et ideo in omni præcepto legis positivæ admittitur exceptio causa rationalis. Et per hoc dicit sanctus Thom. in 4. dist. xv. quæst. 3. artic. 3. præcepta iuris positivi magis obligant ex intentione Legislatoris, quàm ex ipsis verbis: & ideo magis reputandus est transgressor præcepti, qui obuiat intentioni Legislatoris, quàm qui deuiat ab ordinatione legis, secundum textum verborum. Ille autem obuiat intentioni Legislatoris, qui ex contemptu aut sine rationabili causa, ordinationem non seruat. Vide latius Gabrielem dist. xvj. quæst. 3. artic. i. libro 4. & cæ. Præcepta autem legis humanæ siue positivæ iustæ obligant omnes legi subiectos, secundum mentem præcipientis, etiam in foro conscientia. Vnde sequitur quod eorum transgressio sine causa rationabili, est culpa mortalis, etiã si non sit ex contemptu, sed ex negligentia, passione, aut consequenda voluptate, nisi fieret ex surreptione, inaduertentia, aut ignorantia excusante. De quo videatur latius Dominus Præpositus Gabr. notab. vj. vbi supra. Potes de hoc videre Magistrum Ioannem Gersonem de vita spiritali animæ, lect. 4. qui de præceptis Ecclesiæ & humanæ legis transgressio ne notanda literis prodidit.

P R A E C I P E R E est actus rationis, quia importat motionem cum quadã ordinatione, secundum sanctum Thom. secundâ secundæ, q. xlviij. ar. viij. Præcipere secundum Guil. Scot. d. xlvij. li. i. dicit. Vno modo quicquid sub mandato cadit: & isto modo in veteri lege, & lege decalogi, tã ad ceremonialia quã iudicialia præcepta erant. Secundo, præceptum capitur ut distinguitur contra ceremonialia & iudicialia, & sic propriè decem præcepta dicebantur in prima & secunda tabula scripta. De quibus Matth. 19. Si vis ingredi ad vitam serua mandata, scilicet decalogi. Tertio modo præceptum accipit ut opponit prohibitioni: & sic præceptio est de affirmatiuis: sicut illud: Sabbata sanctifices, & Honora parentes. Sed prohibitiones de negatiuis: sicut est illud: Non adorabis deos alienos, Non occides, &c.

P R A E C I P E R E malum, & Deum præcipere malum potest dupliciter intelligi, ut scribit sanctus Bonaventura distinc. xlviij. quæst. 4. lib. i. Aut malum manens malum. Aut ita quod præcipiendo faciat bonum. Pri-

num. Primum simpliciter est impossibile, secundum verò aliquo modo impossibile, licet non omnino. Est enim aliquod malum in se, aliquid malum secundum se. Malum in se potest fieri bene: malum secundum se nullo modo potest fieri bene, imò hoc intelligere quod fiat bene, est intelligere, quod idem sit malum & bonum. Potest ergo dici, quod Deus potest præcipere malum in se, & non malum secundum se: quia nihil potest præcipere quin bonum sit postquam præceptum est: & illud est malum in se, non autem secundum se. Et ideo potest illud præcipere, & non aliud. Hinc secundum sanctum Bernardum: Deus potest dispensare in præceptis secundæ tabulæ, & non primæ. Nec ex hoc sequitur, quod præcipiat contraria, quia mandatum speciale absoluit à communi: sicut priuilegium speciale. In præceptis autem primæ tabulæ Deus non potest dispensare, quia eorum opposita sunt mala secundum se. Vide latius Bonaventuram. Et quando dicitur quod Deus præcepit Ozeæ ut duceret uxorem fornicariam. Dicendum quod illud fuit malum in se, scilicet, cognoscere non suam: & diuino præcepto factum est ei bonum: sed secundum quod fornicatio dicitur actum libidinosum, & cognoscere aliquam ex libidine, hoc Dominus nunquam præcepit. Item quod præcepit filiis Israël facere furtum, Exodi 12. Dicendum similiter: illud præcepit in quantum in se malum fuit, scilicet, accipere rem alienam: sed hoc potuit facere, quia cum sit Dominus omnium, dominium potuit transfere: sed nunquam præcepit, quod ex libidine hoc facerent, illud enim est malum secundum se. Hæc ex officina sancti Bonavent. di. 47. qu. 4. libro j. qui & de præcepto Abraham de immolatione Isaac, & aliis, quæ Dominus præcepit, scribit. De quo aliàs dicitur, & videre potes Dominum Præpositum Gabrielem lectione lxx. canonis. Præceptum enim illud secundum mentem præcipientis prætendebat obedientiam Abraham fieri notam cæteris in exemplum, & non immolationem filij, quam præcepti verba significabant, &c.

P R E C E S in singulari capite caret, hoc est nomen & vocatio, à verbo precor venit, quod accusatio iunctiua, significat oro, datiuo significat opto: de quo Grammaticos consulas. Et preces, idem est quod orationes. Sancti autem cognoscunt preces nostras quas ad ipsos dirigimus. De quo legere potes Thom. Argen. & Richar. artic. 7. q. j. & sequentes dist. xlv. libr. 4. & alios. Et quamuis sancti in patria clarè videant tribulationes hominum, & audiant preces eorum: quia tamen clarius vident voluntatem Dei nunc in patria, quàm tunc, quando erant in via: ideo non obstante quod seruentiorem pro nunc habeant charitatem, tamen aliquos iuuissent quando fuerunt in via, quos modo non adiuuant, quia noscunt hæc placere Deo, ut in tribulatione permaneant. Possunt & cognoscere cognitione supernaturali, prout huiusmodi oratio reuocet in diuinam essentiam, in qua quilibet beatus clarè videt omnia ad suam beatitudinem spectantia, & quæ ad ipsum diriguntur cognoscenda. De quo copiosius legere potes sanctum Bonauen. di. xlv. art. 3. q. i. & 2. lib. 4. Voluit & Deus ut sanctos rogaemus triplici ex causa, scilicet propter nostram inopiam, sanctorum gloriam, & Dei reuerentiam. Quæ singula declarat abundè sanctus Bonau. qu. 3. vbi supra. Et non solum maiores sancti à nobis orandi sunt (ut vult Paludensis q.

artic. 3. distinc. 45. libr. 4.) Sed etiam mediocres, & minores, propter quinque rationes. Primo, quia aliquis quandoque habet deuotionem maiorem ad minorem sanctum quàm ad maiorem. Ex deuotione autem maxime dependet orationis effectus. Secundo, ad tollendum fastidium, quia assiduitas eiusdem rei fastidium parit. Per hoc autem quod alternatim diuersos sanctos oramus, quasi in singulis nouus feruor deuotionis concitatur. Tertio, quia quibusdam sanctis datum est in quibusdam specialibus casibus patrocinari: ut S. Antonio ad extinguendum ignem, qui dicitur infernalis: & quibusdam aliis sanctis in quibusdam aliis infirmitatibus. Quarto, ut omnibus exhibeat à nobis debitus honor. De quo assatim scribit Gabriel lect. 32. canonis. Quinto, quia orationibus plurimum quaeritur quæ impetratur, quod non impetraretur oratione vnius: ut Paludens. vbi supra scribit, &c.

P R A E D E S T I N A T I O quam Cortesius lib. j. di. vj. præsignationem vocat, est diuini propositi dandi vitam æternam. Et materia prædestinationis (ut scribit Brulefer dist. 4. lib. j. (similis est serpenti, qui dicitur hydra, cui si vnum caput absconditur, nascitur sibi aliud: & si duo, nascuntur alia duo capita: sic est de ista materia. Nam cum vna difficultas in ista materia soluitur, surgunt alia duæ difficultates maiores. Stephanus Brulefer: Quare Doctores & Sancti scribentes de diuina prædestinatione, cum magna humilitate, & timore quodam, & trepidatione loquuntur, propter abyssum diuinorum iudiciorum. Nam iudicia Dei quare quosdam prædestinavit, & alios non: & quare elegit hos, & non illos, & similia iudicia sunt profundissima & incomprehensibilia, sicut abyssus Oceani, ut scribit Iacobus de Valentia Psalm. 35. & super illud: Iudicia tua abyssus multa. Quamobrem Doctor Ioannes Eggius fauor & amicus noster singularis, Germaniæ decus, & Theologiæ peritissimus in suo Chryso passo, diuinæ prædestinationis tractare volens, profundam prædestinationis materiam non ignorare, scribit se in periculo fluctuare, cum illam profundam diuinæ prænotionis rationem sub nebula & umbra inuestigare cupiat. Cui alludit Poëta Henricus Bebelius familiaris quondam iucundissimus noster & Latinissimus, laudans ea quæ iste Theologus Eggius scripsit in Chryso passo, cum ait: Attamen hunc librum nunquam librare valebo (materia vires exuperante meas.) Ego autem qui minimus sum vel nullus in Theologia nec Theologi nomine, sed potius Theologastri fortasse dignus, pauca quædam & modica, ut ex Theologis accepi, in medium afferam, &c.

P R A E D E S T I N A T I O. Vno modo dicit præparationem boni (ut habet sanctus Bona. di. xl. circa textum. lib. j.) & sic conuenit hominibus, & Angelis, & etiam Christo. Alio modo dicit præparationem boni, & liberationem à malo: & sic dicitur prædestinatio propositum miserendi, & sic est propriè hominum. Ita accipit Magister, cum dicit dist. xl. lib. j. Prædestinatio est de bonis salutaribus, & de hominibus saluandis. Vnde August. in lib. de prædestinatione sanctorum: Prædestinatio est gratiæ præparatio, quæ sine præscientia esse non potest, &c. Et prædestinatio dicitur actiue & passiuè à verbo prædestino, quod deriuatur à destino. Est autem destinare, deliberare, assignare, deputare, adiicere, quasi stare facio. Prædestinatio actiue est Deus: passiuè

est homo qui prædestinatur ad salutem. Et in Deo (vt ait S. Bona. di. 4. art. 2. q. 2. libr. j.) idem sunt propositum, prædestinatio, & electio, secundum rem tamen differunt secundum rationem intelligendi, vt ibi ostendit Bona. & infra ostendetur.

PRÆDESTINATIO variè describitur. Augustinus de libero arbitrio: Prædestinatio est diuinæ voluntatis per gratiam electio. Vel secundum eundem: Prædestinatio est quædam præordinatio Dei ab æterno de his, quæ per gratiam Dei fienda sunt in tempore. Prædestinatio secundum sanctum Thomam prima parte quæstio. 23. artic. j. est ratio transmissionis creaturæ rationalis ad vitam æternam in mente Dei. Vel prædestinatio est cognitio futuræ beatitudinis hominum. Præscientia verò e contrario, est cognitio futuræ damnationis. Vel secundum Augustinum in libro de fide ad Petrum: Prædestinatio est gratuita donationis præparatio, id est præordinatio alicuius creaturæ intellectualis ad gloriam facta à voluntate diuina. Idem Augustinus in libro de bono perseuerantiæ, ait: Prædestinatio est præscientia beneficiorum Dei, & hoc concomitanter & præpositiue. Et in libro de prædestinatione sanctorum, & magis propriè. Prædestinatio (inquit) est propositum miserendi: quod debet sic intelligi: prædestinatio est propositum dandi vitam æternam. Vnde misericordia vno modo capitur largè, pro liberalitate: hoc modo accipitur in illa auctoritate Pauli, vbi dicit Gloss. Cui vult miseretur, id est, misericorditer vitam æternam largitur. Et sic capitur in ista descriptione: Prædestinatio enim non habet pro obiecto malum, sed solum gloriam. Alio modo accipitur strictè: de quo aliàs. Et licet propositum, electio, & prædestinatio sint idem realiter, & secundum rem, distinguuntur tamen ratione. Propositum enim nihil est nisi velle aliquid facere. Vnde ille proponit qui firmiter vult aliquid facere. Electio autem aliquid addit in quantum, scilicet, vult illud, distinguendo contra oppositum: & sic addit segregationem. Si enim omnes vellet beatificare, diceretur propositum, non autem electio. Prædestinatio dicit aliquem firmiter aliquid velle facere: & cum hoc connotat segregationem, & tertio connotat gloriam æternam. Et propter identitatem realem illorum trium, sacra scriptura quandoque & Doctores sancti vtuntur vno nomine pro alio. Bonauentura & Brulefer.

Prædestinatio, vt dicit Magister distinctio. xxxv. & etiam xl. libro j. Est præcognitio Dei de saluandis & bonis gratiæ, quibus hic liberantur, & in futuro coronabuntur: & est quasi quædam species providentiæ: vt inquit Gabriel distinctio. 4. quæstio. vnica, libr. j. Nam providentia est omnium gubernandorum prædestinatio solum respectu beatificabilium. Et solet sic describi, vt ibidem dicit Gabriel & distinctio. x. quæstio. vnica, arti. 3. dubio 2. libr. 3. Prædestinatio est præordinatio alicuius creaturæ rationalis vel intellectualis ad gratiam in præsentem, & gloriam in futuro: & non est quid distinctum à Deo: sed prædestinatio importat Deum, qui est daturus alicui vitam æternam: & connotat vitam æternam, quæ dabitur alicui: & quia vita æterna non datur alicui in patria, nisi ei conferatur gratia in via. Ideo communiter dicitur, quod etiam connotat gratiæ collationem in præsentem. Vnde prædestinatio non est aliud quam Deus volens alicui dare gloriam, & alia ipsam ad gloriam aliquo modo ordi-

nantia vel promouentia: vt sunt gratia & merita. Gabriël lib. 3. di. xx. art. 3. dub. 2. Et prædestinatio ex parte Dei est æterna, quia quicquid est Deus vel in Deo, est æternum: sed quantum ad id quod importat, scilicet, vitam æternam vel collationem gratiæ, posset dici temporalis: non tamen simpliciter, quia nõ supponit pro creatura, sed pro Deo, & connotat creaturam. Simpliciter ergo prædestinatio debet dici æterna: effectus verò eius temporalis. Effectus autem eius est vita æterna, & hic est principalis: & omnis dispositio qua aliquis redditur vita æterna dignus. Ex quo habetur quod nihil potens stare cum peccato mortali, includitur sub effectu prædestinationis: alioquin damnatus cõsequi posset aliquem prædestinationis effectum, manens in statu damnationis. Et licet (vt Brulefer scribit disti. 40. libr. j.) multi & varij sunt effectus prædestinationis principali ores, tamè ad quos alij reducuntur, sunt quatuor, scilicet, vocatio, iustificatio, magnificatio, & Christi passio. Prima pars patet, quia omnia bona temporalia, & omnia quæ sunt in vniuerso: vt terra, cælum, Sol, Luna, Stellæ, Paradisus, & cælum empyreum, sunt effectus prædestinationis: non enim Deus indiguit vt faceret Solem, aues, aquam, & c. nisi propter electos. Vnde Philosophus 2. Physicorum. Sumus nos quodammodo finis omnium. Et Gen. 1. Dominamini piscibus maris. Sed pro secunda parte loquitur Apostolus: Quos præsciuit, hos & iustificauit, & c. & ibi præsciuit, capitur largè respectu omnium futurorum bonorum & malorũ. Præscientia igitur est quædam notitia præcedens prædestinationem: non enim ignoranter prædestinavit. Sed strictè præscientia dicitur notitia solum respectu malorum: vel capitur pro reprobatione. De quo aliàs & suo loco dicitur. Quod autem prædestinatio siue electio sit æterna, hoc probatur testimonio Apost. ad Ephes. 1. Elegit nos ante mundi constitutionem: & ideo non mutatur propter mutationem status: vt scribit Gab. di. xx. q. vnica, li. 2. Et omnes electi ab æterno sunt prædestinati: & prædestinatio Dei infallibilis est & immutabilis: ergo omnis prædestinatus consequitur beatitudinem. Et si status innocentia permansisset, multi electorum ex aliis parëtibus editi fuissent: vt patet de sancto Martino, Barbara, Christina, & c. & in statu innocentia tantum electi geniti fuissent. Vide latius Gabriëlem di. xx. libr. 2.

PRÆDESTINATIO diffinitur sic à Domino Cardinali Camer. q. 12. arti. j. li. j. Prædestinatio est diuinum propositum dandi vitam æternam. Reprobatio verò per oppositum, est diuinum propositum non dandi vitam æternam. Concordat Gregorius Ari. q. j. art. j. di. 4. libr. j. Vnde ille dicitur prædestinatus (vt scribit Aliacensis) cui Deus proposuit dare vitam æternam: & ille dicitur reprobatus, cui Deus proposuit nõ dare vitam æternam. Et hoc satis docet Apostolus Rom. 9. Iacob dilexi, Esau, autè odio habui. Vbi concludit: cuius vult miseretur, quem vult indurat, id est non miseretur.

PRÆDESTINATIO secundum Sco. di. 4. libr. j. est ordinatio electionis à diuina volutate alicuius creaturæ rationalis vel intellectualis ad gratiam & gloriam. Hanc diffinitionem per longum declarat Doctor eximius Ioannes Eckius in suo Chrysopasso, qui & alias affert diffinitiones. Vnde Alexander de Ales quæstio. xxviii. primæ partis, sic diffinit: Prædestinatio est præcognitio Dei de saluandis, & bonis

bonis gratiæ, quibus hic liberantur, & in futuro coronabuntur. Marsilius: Prædestinatio est præparatio gratiæ in præsentem, & gloriæ in futuro. Vide aliàs descriptiones apud Eckium. Et hæc de diffinitione prædestinationis. Et de prædestinatione addantur quædam notanda. Et primò (vt scribit Gabriël distinctio. 40. quæstio. vnica, arti. 2. libr. j.) Quælibet rationalis creatura à Deo fuit æternaliter prædestinata vel reprobata. Nam Deus ab æterno disposuit dare cuiuslibet creaturæ rationali, vel gloriam æternam, vel non dare. Assentit Augustinus libro de prædestinatione contra Pelagianos: Et quicumque prædestinatus est, contingenter prædestinatus est: & ita potuit non prædestinari, & per consequens potest damnari, & potest non saluari: quia saluatio dependet à voluntate diuina contingenter causante. Nulli quoque adulto confertur vita æterna, nisi propter aliquod meritum. Omne autem meritum est in potestate merentis. Hinc sanctus Bonauentura in diffinitione 4. quæstio. vltima, artic. j. libr. j. dicit: Pendet euentus nostræ salutis, & damnationis ex nostri arbitrij libertate, & certus est euentus salutis nostræ certitudine infallibilitatis ex parte Dei præcognoscentis, quia diuina præscientia non fallitur: & ideo euenit, vt præsciuit. Vnde Deus iustus Iudex iuste remunerat: nullum ergo bonum irremuneratum, nullum malum impunitum: ergo nullus laborat sine fructu, nullus torpet sine dano. Et (vt idem ait) Deus non prædestinat hominem ad salutem, nisi per merita: nec reprobat, vt perueniat in damnationem sine meritis. Et ideo non solum est nostra salus ex parte Dei, sed ex parte nostra: & cum ipse velit omnes saluos fieri, & omnibus gratiam impartiri, solum ex nostra malitia vel negligentia venit defectus nostræ salutis: nec (vt idem vult) prædestinatio infert necessitatem salutis, nec infert necessitatem liberi arbitrii: quoniam prædestinatio non est causa salutis, nisi includendo merita: & ita saluando liber. arbit. in potestate itaque hominis est saluari vel damnari. Et si habes melancholiam quod Deus præsciuerit te ad pœnam, dico tibi (inquit Brulefer) fac quod consulo tibi, & tibi assero & promitto, & pro te in die iudicij respondebo: Conuertaris à via tua mala, & à studiis tuis inutilibus, à tali occupatione tui intellectus vanissima, & exercere te in amore & delectatione diuinæ benignitatis infinitæ, & saluaberis perseuerando. Christus enim venit in hunc mundum propter salutem peccatorum. Videtur mihi idem sentire Gerson tract. 8. super Cant. Mariæ, cum ait: Certus esto, si benè vixeris sub lege magni Angeli, & custodia Angelorum suorum, quorum domina est Maria, saluus eris socius eorum factus in æuum. Studeamus igitur plus benè viuere quam disputare. Ad hoc videatur Dominus Præpos. Gabr. distinctio. 31. quæstio. vnica, artic. 3. dub. 3. libr. j. qui ita scribit: Deus tanquã vniuersitatis Creator & Dominus, de creatura potest facere quicquid vult sine iniuria creaturæ: hinc potest saluare quem vult, & damnare: sicut habens plenum dominiũ in re sua. Et ideo non iniuste vult, & operatur: & quicquid vult, operatur: cui nemo dicere potest: cur ita facis? Job. 11. & ad Rom. 9. O homo tu quis es, qui respondeas Deo? nunquid dicitur tibi ei quis finxit: quid me finxisti sic? Nullus igitur est debitor, propter quod nulli facit iniuriã, nec accipit personã. Item Deus cõtingenter operatur ad extra. Item Deus creauit hominẽ ar-

bitrio liberum: ideo contingenter vult, homo, quicumque vult, nec deest ei Dominus cõcurrẽdo secũ ad actũ eliciti, licet non quantum ad actũ imperatũ. In potestate hominis est benè vel malè vti suo arbitrio, & sic ponere obicẽ gratiæ Dei, vel oppositũ remouere: potest enim cessare à voluntate peccandi, & potest velle nõ peccasse. Statuit Deus nullũ dammare pœna sensus, nisi pro culpa personali, nec adultũ saluare regulariter sine merito personali. Hinc ait scriptura: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: qui iustus est, vita viuet. Ezech. 18. Quæ seminauerit, hæc & metet. Galat. 6. Deus adest omnibus, obicem non ponẽtib, offerens gratiã, nec alicui adulto (rationis vsum habenti, & quod in se est facienti) subtrahit necessaria ad salutẽ. Vult enim omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. 1. ad Tim. 2. Stat ad ostium & pulsat. Apoca. 3. Nonnullos ex sua liberalitate Deus gratiã præuenit, nõ expectãs bonum liberi arbit. vsum: vt patet de sanctificatis in vtero, & Paulo miraculose conuerso. Seruit huic parabola vineæ. Matth. 20. Amice, non facio tibi iniuriam, tolle quod tuũ est, & vade: volo autem huic dare sicut tibi. An nõ licet mihi quod volo facere? De quo vide Gabr. ser. j. Dominica septuagesima: Cũ ergo manet libertas arbitrij in homine, quæ se ad Deũ conuertere poterit, & donec in via cõstitutus fuerit gratiã cooperatẽ saluari: patet quod non inanes sunt pecces, & merita, nec frustra fiunt virtutũ opera in quibus est que in finem perseuerauerit (quod in homine est cui sine sui culpa gratia nõ subtrahitur) indubitanter saluabitur, vt scribit Gabr. distinctio. 41. ar. 3. dub. 3. libr. j. Cũ autè dicitur prædestinatũ saluabitur, agat quicquid velit: illa de rigore verborũ (vt idem ait Gabr. vbi supra) potest cõcedi, quia prædestinatus nõ nisi benè vult finaliter. Sed si intelligitur sic: prædestinatus saluabitur etiã finaliter malè volens, sic est falsa: quia nullus est prædestinatus finaliter malè volens. Hęc enim repugnat quod sit prædestinatus, & quod finaliter malè velit: licet prædestinatus possit finaliter malè velle. Vnde sequitur, quod nullus est necessariò prædestinatus, vnde quidã Doctor dicit: Si nones prædestinatus, fac vt prædestineris. Vnde in potestate tua est damnari vel saluari. Nam Christus dixit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Nouit Deus mutare sententiã, si tu noueris mutare vitã. Et illa propositio: prædestinatus potest dãnari, secundũ Doctorẽ subtilẽ debet distingui, in sensu cõposito valet illam. Hęc propositio: prædestinatus damnatur, est possibilis. In sensu autem diuiso valet illam, qui est: vel potest esse prædestinatus, potest damnari: & in sensu cõposito est falsa, in sensu diuiso est vera: vt facile patet Logicã callenti. De quo consulas Gab. di. 4. qu. vnica, art. 2. libr. j. Non parum multa de prædestinatione scriptis reliquerunt nobis doctores, Occam, Scotus, Gabr. Cardin. Camera. Gerson, quæ prætereo, relinquens studiosis hæc perscrutanda. Eckius ille doctissimus in suo diuinæ prædestinationis Chrysopasso plura scripsit. Libet tamen prædestinationis signa referre & breuiter.

PRÆDESTINATIONIS signa, quæ refert Pelbar. part. 3. rosarij Theol. & ceteri sparsim in suis ser. & abundè de his scribit & Doctor Io. Eckius Centuria 4. arti. 3. dub. 2. in suo prædestinationis diuinæ Chrysopasso. Et si homo non posset euidenter scire suam prædestinationem, ideo ponuntur signa vel coniecturæ, quibus possit sperare se esse prædestinatum.

natum, vel verisimiliter scire se esse de numero prædestinatorum. Primum signum est fidei veritatem tenere. Vnde Mar. ult. dicitur: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Ex quo habetur, quòd fides est necessaria ad vitam æternam. Secundum signum est seruare præcepta Dei. Vnde Matth. 19. Si vis ingredi ad vitam, serua mandata. Tertium signum est prohiberi à peccatis multis, quæ homo incideret, si nõ prohiberetur à Deo. Nam nihil inquinatum intrabit in cœlestem Hierusalem. Apocaly. 21. Quartum signum prædestinationis, est libèter audire verbum Dei, & loqui de Deo, de salute propria, de vita futura, de cœlestibus gaudiis, &c. Illud signum ponitur Ioan. 8. Qui ex Deo est (ait Iesus) verbum Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Vnde sanctus Bonauen. in ser. de passione Domini, allegans Chryso. Nullum maius signum prædestinationis est quàm libèter audire verbum Dei, & ex aduerso concluditur euidentissimum esse signum æternæ damnationis, contemnere audire verbum Dei. Quintum signum est opera misericordiæ libenter exercere. Vnde Matth. 5. dicitur: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et 1. Timoth. 4. Pietas ad omnia valet, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futura. Sextum signum est pœnitentiam facere super delictis præteritis ex amore. Hoc patet Mart. 3. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Septimum signum est patiètur aduersitates ferre: ita loquitur Apost. ad Heb. Flagellat Deus omnem filiũ quem recipit. Vnde Greg. Continuus successus prosperitatum temporalium æternæ reprobationis est indicium. Et Augu. linus super Psal. 55. Si putas te non habere tribulationes, nõdum cœpisti esse Christianus. Et Apostolus dicit: Omnes qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patientur. Gaudeat ergo Christianus in aduersis (inquit Ioannes Eckius) quoniam si iustus est, probatur, si peccator est, emendatur. Gaudeat peccator cum in hoc seculo contristatur, vt post hoc seculum cum Christo remuneretur. Et B. Gregor. & habetur vij. qu. j. aduersitas iustorum non est signum reprobationis, sed exercitium virtutis. Et in Apocalypsi legitur: Ego, quos amo, arguo & castigo. Octauum signum est humilitas. Vnde Saluator: Qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Vnde beatus Gregorius: Euidentissimum signum reprobatorum est superbia, electorum humilitas. Nonum signum est faciliter condonare iniurias sibi irrogatas propter Christum. Vnde Dominus apud Lucam: Dimittite, & dimittimini. Et apud Matth. Si dimiseritis proximis ex cordibus vestris, & pater vester dimittet vobis peccata vestra. Vnde Augustinus ad Bonifacium, dicens: Memento citò ignoscere, si quis in te peccauerit, vt valeas peccatis veniam impetrare. Et Gregorius: Quisquis malos non tolerat, ipse sibi testis est per intolerantiam, quia bonus non est. Abel enim esse renuit, quem Cain malitia non exercebat. Rancorosi ergo (inquit Eckius) nisi deciderint à rancore, vitam æternam non possidebunt. Decimum signum prædestinationis est timentes Deum, & iustos in reuerentia habere. Nam odire bonos, quia boni sunt, est magnũ peccatum, & inexplabile. Vnde decimum signum est, cum quis amaram mortem & passionem Domini frequenter recollit, & pro tam eximia charitate ei

gratias agit: ob cuius memoriã magnũ illud Sacramentũ Eucharistiæ, & diuinũ officium Missæ (quò nihil deuotius habet tota Ecclesia, inquit Scotus) inuitutũ est, Christo dicente: Hoc facite in meã commemoratione. De quo plura Gabriël in canone Missæ. Hæc signa prædestinationis liquidius narrantur à Doctore Eckio, vbi supra, per quæ homo cõiectura potest cognoscere (vt inquit ipse) se esse prædestinatum & electũ, non tamen potest de hoc habere euidentem notitiam, nisi desuper sibi reueletur: licet quilibet homo fortiter debeat sperare se esse prædestinatum. Vide latiùs Ioannem maiorem Eckiũ in suo Chrisopasso.

¶ **P R A E D E S T I N A R E** non est nisi velle dare gloriã alicui creaturæ rationali, vt scribit Brul. Ropertus Holkot ait: Prædestinare est velle alicui dare vitam æternam, quam non habet, sed habebit. Ex quo sequitur solum viatorem esse prædestinatum, quod à quibusdam argui potest. Vide Eckium desuper.

¶ **P R A E D I C A T I O** est prædicati de subiecto enunciatio. Et prædicatio in diuinis est duplex: formalis & identifica. Formalis est, quando prædicatum dicitur de subiecto, secundum propriam ratione immediatè, id est, non ratione alicuius additi: vel inclusi, sine quo non conueniret subiecto: vt pater est generans, filius est genitus: essentia est communicabilis vel communicatur. Et accipitur hic prædicatum pro prædicato totali, vel parte eius principali. Gab. di. 4. q. prima, lib. primo.

¶ **P R A E D I C A T I O** identifica (vt idẽ Gab. scribit vbi supra) est, quando prædicatum dicitur de subiecto, mediante aliquo addito vel incluso, quod identificatur subiecto, sine quo non conueniret subiecto: vt essentia est pater generans, filius est essentia communicabilis. Essentia est res genita. In his omnibus prædicatũ (si caperetur sine addito) negaretur de subiecto, quia ei additur illud cui formaliter conuenit, quod additum identificatur subiecto: hoc est supponit pro eodem, pro quo subiectum: ideo mediante illo prædicato de subiecto identifica prædicatione: vide latiùs Gabriëlem, qui & ponit regulas de prædicatione terminorum in diuinis, quas videto apud eundem. Exempla solum pono. Vnde secundum eum non verè dicitur, pater est trinitas, sed benè, pater & filius & spiritus sanctus sunt trinitas. Nec verè dicitur: persona est communicabilis. Illa autem conceditur: Communicabile est pater, vt valet illam: res communicabilis siue essentia communicabilis est pater: licet benè cõcedatur, trinitas est pater & filius & spiritus sanctus cõiunctim. Itẽ illa: essentia est pater, essentia est filius, cõceduntur secundũ prædicatione identificã non formalẽ, quia secundũ formalẽ valèt tãtũ: essentia est pater, id est essentia habet filium quem genuit, quæ non conceditur. Conceditur & illa: essentia est res generans, nõ autẽ essentia est generans. Dicimus quoq; essentia cõmunicatur nõ persona, & persona generat nõ essentia. Dicimus etiã essentia est aliquid, persona est aliquid. Item essentia est creas, persona creat, & sic de aliis: de quo videto regulas apud Gabriëlem vbi supra, & Dominum Cardinalem Cameracensem libro primo.

¶ **P R A E D I C A T I O** secundum sanctũ Bona. d. 33. q. 3. libr. j. est duplex, quædam est per identitatem, quædam per inharrentiã. Prædicatio per inharrentiã est in concretionẽ: & hæc est ratione suppositi, vt albu est musicum. Prædicatio verò per identitatem est in abstractione

abstractione & ratione formæ non suppositi, vt iustitia est bonitas. Est secundum eundem notio ad notionem, dupliciter potest comparari, vel in concretionẽ vel in abstractione. Si in concretionẽ, sic vna prædicatur de alia: vt generans est spiras, & pater est innascibilis: & hoc quia conueniunt in supposito. Si autem in abstractione, quia tũc notio purè importat ipsum respectum, & in vna eademque persona sunt diuersi respectus siue sui compositione: & hoc secundum diuersas comparationes, sic vna de alia non prædicatur. Bonauen.

¶ **P R A E D I C A T V M** simpliciter perfectionale est, quòd nullã perfectione siue diminutione importat, nec ad ipsum sequitur imperfectio aliqua simpliciter sine respectu alterius. Sic asinus nõ est prædicatũ simpliciter perfectionale, quia requiritur perfectius asino. Sic scire & intelligere, vel sciens, intelligens, sunt prædicata perfectionalia. Sciẽtia enim est perfectio intellectus, ideo omnes homines scire desiderat: & intelligere diuinissimũ est secundũ philosophũ 12. Metaphy. & refert Gab. di. 35. q. j. art. 2. lib. j.

¶ **P R A E D I C A R E** secundum Grammaticos significat apertè seu publicè dicere, celebrare, diuulgare, laudare. Inde prædicatio, dictio, celebritas. Et prædicatio est Euangelij in Ecclesia recitatio, quod fit linguis loquẽdo, pertinetque ad Diaconum. Ad Sacerdotes autè pertinet exponere & exhortari, quod est prophetare. ex B. Tho. 3. par. q. 67. art. j. & 4. sent. di. v. q. 2. art. j. Vnde Petrus de Palud. di. 27. q. j. libr. 4. ait: Tenetur prædicator impio indicare impietatem suam: licet ille non semper acquiescat, aliã sanguinem eius Dominus requirit de manu sua. Et prædicare actus est principalissimus, & proprius Episcopi, & dignior quàm baptizare secundum beatum Thom. part. 3. qu. 1. 67. art. j. Et prædicare non licet nisi Prælato vel ex eius auctoritate, secundum eundem. 4. sent. di. 19. qu. 2. articulo. 2. Prædicare enim pertinet principaliter ad Curatos & Prælatos (vt scribit Gerson. par. 4. ser. contra bullam mendicantium, & part. 2. ser. in concilio Remensi, Dominica secunda post Pascha, ait: Prædicationis officium de necessitate annexum est pastorali dignitati. Dura (inquit ipse) pro quibusdam, sed verissima sententia. Hic permulta de prædicatione & prædicatoribus scribit in suis operibus. Debet autem prædicatio fieri (vt vult beatus Thom. super epistolam ad Rom. 10. lectio 2.) propter gloriam Dei & salutem hominum: non autem propter lucrum vel laudem propriam, &c.

¶ **P R A E D I C A T O R** dicitur concionator, præco verbi diuini & cuiuscunque rei diuulgator, dicitur & laudator. Et habet octo nomina prædicator. Vocatur enim miles, vinitor, pastor, bos, arator, triturator, seminator, & architectus templi, vt dicit B. Tho. 1. Cor. 9. Quomodo autẽ in omnibus se habere debeat prædicator, & quis prædicator esse debeat, cõsulito Ioannem Gersonem in suis operibus in multis locis, quæ aliis relinquo legenda & inuestiganda. Non enim omnia quæ inuenio, scribere volo, ne liber serpat in immensum, & maius quàm volui reddatur volumen, &c.

¶ **P R A E S V M**, superior sum: præesse, superiorem esse, & præfectum, vel Prælatũ esse. Et vt scribit sanctus Bonauen. di. xxxix. qu. 3. in fine libr. 3. quamuis bonum sit & licitum aliis præesse, non tamen est appetendum, sed potius fugiendum: & ad illud debet homo trahi quasi inuitus, quia cum amat Præla-

tio, frequenter adest ratio superbiendi, & quodammodo apostatandi & recedendi à Deo.

¶ **P R A E F E R R E**, antepono, præloco, præferri, anteponi. Aliqui dant tripliciter, præferri alteri dicitur (vt scribit Gab. di. 9. q. j. art. 3. dub. v. li. 2.) aut solum per modum excedentis, & influentis: vt natura cœlestis elemento: aut per modum imperantis, vt Dominus ministro. Ad rationem autem perfectæ Prælationis hæc tria concurrunt. Et hoc modo nũc in prælatione ordinis ordini, ordo superior excellit in naturalibus, & gratuitis. Inluit etiam aliquo modo purgãdo, illuminando, perficiendo, etiã agenda circa nos iniungit: in iudicio autem euacuabitur prælatio ordinis ad ordinem, quoad duos modos vitimos, non quoad primum. Probat hoc Gab. vbi supra.

¶ **P R A E L A T V S** Largè sumendo, est omnis habens curam animarum, secundum Innocentium in cap. Firmiter. de summa Trinitate. & in ca. decernimus. de iudi. Prælatorum autem maximũ est periculum triplici ratione, quia Prælati incumbit Sacramenta dispensare, quæ non nisi mundi tractare debent. Et quia debet reddere rationem de propriis, & de alienis in quantum pertinent ad eos, ex beato Tho. 4. senten. di. 17. qu. 3. articulo. 3. Et vt idem vult secunda secunda, qu. 33. art. v. & 4. senten. di. 19. q. 2. ar. 2. Prælati existens in peccato mortali etiam occulto, corripiendo, vel quicquid aliud officij sui faciendo, peccat mortaliter: non autem hoc agens vt frater. De officiis Prælatorum vide copiosè Gersonẽ part. 4. ferm. de reddendo debito per multas considerationes. De temperantia in cibis, potu, & vestitu, vide eundem part. 2. &c. & multa aliã scribit Gerson de Prælati.

¶ **P R A E M I V M** accipitur pro quolibet, quod retribuitur alicui, siue bono siue malo: & ita extendit se ad meritum & demeritum, vt dicit Gab. di. 27. q. vni ca. lib. 2. Præmium secundum beatum Thom. 3. senten. di. 29. q. 4. est id quod redditur alicui in bonum eius. Et differunt Præmium & precium, quia præmium duntaxat pro rectè factis datur: precium verò non modo pro rectè factis, sed etiam pro malè gestis. Propriè tamen precium est, quod pro re emptã datur. Et præmium (vt quidam volunt) dicitur quasi præuium, quia primo præponitur quod dandum est victori, deinde certatur. Aliquando præmiũ pro pecunia accipitur: inde simiosus, id est pecuniosus, &c. Et præmiũ est quod datur pro labore. Ad magnitudinẽ autẽ præmij nõ requiritur multitudo meritorũ, sed multo magis intensio actus merèdi. Vnde dicit Scotus d. v. q. 2. li. 2. quod ad magnitudinẽ præmij multo magis cõfert vnũ meritũ intensum quàm 100000. remissã. Hinc frequẽter scriptura nos à tepore & remissis operibus reuocat, & ad feruorẽ hortatur: sicut est illud: Remissas manus, & soluta genua erigite. Heb. 12. Et illud Apoc. Vtinã calidus esses aut frigidus: sed quia tepidus es, incipiate euomere. Et illud: Ignè veni mittere in terram, & quid volo, nisi vt ardeat? Vbi non tã charitas quàm feruor, & eius intensio commendatur: ideo per ignè, qui calidissimus est, designatur: vt scribit Gabriël di. v. qu. vnic. lib. 2. Ex quo sequitur, quòd magnitudo meriti non requirit longitudinem temporis in merendo, sed feruorem intensiois in operando. Et vt dici solet, meritum præcedit præmium, præcedit & præmium meritum: sed non præmium finale, quod est beatitudo ipsa. Nam & si passio Christi, vt præuisa causa fuit collationis gratiæ patribus prius quã

quàm exhiberetur, non tamen fuit causa meritoria gloriæ non exhibita. Gabriël di. 19. q. vnica, lib. 3. ar. 3. dub. 1. & ferm. j. de Circumcisione Domini.

PRÆMIUM est triplex (vt habet S. Bonau. di. 33. art. 2. q. 3. lib. 4.) scilicet, præmium aureæ, præmium quod est fructus, & præmium aureolæ. Plura ibi S. Bonauen. Et di. 49. art. j. qu. 6. lib. 4. idem ait: quod diuersitas est & distinctio in præmiis secundum maius & minus, sicut fuit in meritis. Præmium beatorum est duplex (vt scribit Richa. di. 49. artic. v. qu. j. lib. 4.) Nam in beatis est præmium essentiale, quod & præmium substantiale dicitur (vt inquit sanctus Bonauen. di. 4. qu. 6. lib. 2.) quia fundamentum & substantia totius nostræ beatitudinis est Deus, & illo perfectè habito, perfecta est in nobis beatitudo. Et illud præmiū essentiale (vt dicit Rich.) in beatis est animæ beatitudo, consistens in clara visione, & perfecta fruitione: & perfecta securitate de prædictæ visionis, & fruitionis perpetuatione: & gaudio quod habet de Deo. Et præmiū accidentale, quod habet bonum creatū pro obiecto, vel quod consistit in gaudio, secundum sanctum Bonauē. quod habetur de bono creato, vel deliberatione ab aliquo malo. Et dicitur accidentale secundum Richa. non quod sit accidens animæ: quia tunc beatitudo etiam dicitur præmium accidentale, sed quia tale præmium non est de ratione beatitudinis animæ: eo quod anima sine illo esset verè beata: quia sicut dicit Aug. 5. libr. confessio. ad Deum loquens de bonis creatis. Beatus qui te scit, etiamsi illa nesciat. Qui verò & te, & illa nouit, non propter illa beator, sed propter te solum beatus est. Et (vt idem scribit Richa. q. 3. vbi supra.) Præmium quoddam est, quod aurea dicitur: quoddam aureola, quoddam quod non est, nec aurea, nec aureola. Aurea est præmiū substantiale bonorum: quod per similitudinē aurea dicitur. Tum quia datur victoribus: & victori debetur corona: tum quia ad similitudinē coronæ, quæ continetur linea circulari, quæ ita perfecta est, vt ei non possit fieri additio, nisi accidentalis. Illud præmium est ita perfectum, quod quicquid superadditur, accidit tale est: tum quia sicut corona quæ est circularis ad eundem punctū, à quo incipit, terminatur: ita per ipsum præmiū essentiale creatura rationalis primo principio coniungitur, à quo in esse per creationem exiuit. Aureola verò est gaudium de operibus à se factis rationem habentibus victoriæ excellentis, per quod apparebit exterius in corpore quidam decor, qui prædictum interius gaudium exterius declarabit, sed opera quæ facit homo bona creata sunt, & quæ habent rationem victoriæ excellentis, priuilegiata sunt, ergo aureola est gaudium de bonis creatis, non quibuscumque, sed priuilegiatis priuilegio victoriæ excellentis. Et quia omne gaudium de bono creato pertinet ad accidentale præmium, dicitur quod aureola est accidentale præmium. Et dicitur respectu aureæ vocabulo significante diminutionē, ad significandum quod est multo minus præmium quàm aurea. Et illud gaudium quod est aureola, est in anima, decor autē in corpore, illud declarās gaudium effectus, est vel aliquid aliquo modo ornatū tanquam in signum ad ipsum principaliter. Vide latius Richardum vbi supra, & in dictione Aureola.

PRÆPOSITIO est, quæ præponitur aliis orationis partibus vel per compositionem vel per appositionem. Per compositionem tunc aut complet, aut mutat, aut minuit. De quo videto apud Gramma-

ricos, & aliās scripsimus. Et vt scribit Brulefer dist. 19. quæstion. 4. in fine libri primi, prepositiones sunt in quadruplici differentia. Quædam important habitudinem repugnantiam, vt aduersus, contra. Nullæ præpositiones tales dicuntur de personis diuinis. Secundò sunt quædam quæ important habitudinem distantiam, vt ad, propter, nullæ tales præpositiones recipiuntur in diuinis, quia vna persona non distat ab alia. Tertio sunt quædam quæ important habitudinem causæ vel principij, largè tamen capiendò causam, vt de, ex, &c. Vnde præpositiones importantes habitudinem productionis, recipiuntur in diuinis, sed non conuersim. Quarto sunt quædam quæ important conuenientiam, vt in, cum, huiusmodi præpositiones recipiuntur à doctores in diuinis etiam conuersi. Accedit S. Bonauen. distinctio. 19. quæstion. 4. libr. 1. præpositio misticè (vt scribit Gerson parte 3. in moralizatione donati) est consideratio lætitiæ electorum, quia illi præponuntur damnandis. De accidentibus eiusdem vide ibidem.

PRÆPOSTERATIO dicitur peruersi ordinis postpositio. Et præposteratio ordinis quæ est ex debita causa, quædā præter causam, quædā contra debitam causam (vt scribit S. Bonauen. di. 29. lib. 3. circa textum.) Tunc est præposteratio ex debita causa, quædā do quis bonum commune præponit bono proprio in temporalibus, & hæc quidem præposteratio facit ad meritum cumulum. Et licet videatur præposteratio, tamen multo maior est perfectior ordinatio. Alia est præposteratio præter causam debitam, vt si ex sola liberalitate voluntatis meæ magis me exhibeam alicui extraneo, quàm domestico, & con sanguineo considerando in ipso aliquam strenuitatem magis quàm Dei voluntatem, aut meriti dignitatē. Et hæc præposteratio aufert meritum, quia in hoc non mereor. Tertio, est præposteratio contra debitam causam: vt pote si pater meus magis indigeat, & ego possum ei magis subuenire, & ipso neglecto subueniam extraneo, & illa inducit peccatum. Hęc Magister di. 29. li. 3. ait: Peccat, qui præposterè agit, nam scire quid faciat, & nescire ordinem faciendi, non est perfectæ cognitionis ordinis, nam quæ ignoratia cõturbat meritum formam. Et præposterus dicitur quasi peruersus, & inuersus. Cice. Cassio, præposteros habes tabellarios, & si me quidē non offendunt, sed tamen cum à me discunt, flagitant literas, hoc est, qui post alios venire debent, priores aliis qui præmissi fuerant, veniunt. Et præpostera libido, dicitur vitium Sodomiticum. Et præposteros homines libidinosam cupiditate vocat Iul. formicus, qui & pedicatos vocantur.

PRÆSBYTER Latinè dicitur senior, & capitur pro sacerdote.

PRÆSBYTERISSA dici potest vxor presbyteri in Græcia, vbi sacerdotes vtuntur licitè matrimonio prius contracto (vt scribit Scot. di. 25. q. 2. lib. 4.) sed apud nos Latinos vbi castitas non cõiugalitatis, sed simpliciter est ordini annexa. Vel presbyterissa potest dici aliqua bona matrona, vidua, vel perfecta inter alias mulieres, vel fortè in collegio, illa quæ præest aliis, vt abbatissa inter moniales. Sed ista non habet per hoc gradum altiorem ordinis, imò nec præ eminentiam respectu alicuius viri. Hęc Scot. Et canon vocat presbyterissam (vt scribit Petrus de Palude in 4. distinctio. xxv. quæstio. 3.) viduam quæ habet custodire res Ecclesiæ, seu presbytera vel presbyterissa,

byterissa, vxor sacerdotis Græci: vel hebdomadaria, quæ dicit orationes, &c.

PRÆSCIRE, ante scire, à quo præscientia, scientia de futuris. Deum præscire aliquid, est Deum euidenter cognoscere rem futuram (vt scribit D. Prepositus Gabr. Biel, plantaror foelicis studij Tubingensis di. 38. q. vnica, dub. 3. post D. Cardi. Camera. q. 11. art. 2. libr. 1.) Et Deus est præscientia omnium rerum, quia Deus distinctè & intuitiue cognoscit omnia, igitur præscit omnes res futuras. Patet ex quid nominis præscire. Item Deus est præscientia omnium Futurorum enūtiabilium: quia Deus præscit multa enūtiabilia futura: quia non est repugnātia de aliquibus. Nam multas veritates futuras reuelauit, & reuelat, vt quod fiet resurrectio mortuorum, iudicium extremū. Gab. Hinc Io. 7. Sciebat, quis traditurus esset eum. Et ca. 18. Ipse erat sciens omnia quæ ventura erāt super eum. Ratione euidenti probari non potest (inquit Gabriël) Blasphemia est autē dicere, quod aliqua reuelauit, & quæ sint illa, nesciuit (vt inquit Camera.) Et Aug. 5. de ciui. Dei capit. 9. determinat quod nefas est Deum esse præscium futurorum negare, & libr. 1. cõtra Maximū dicit quod est infania. Deus quoque est infallibilis scientia immutabiliter cognoscēs omnia entia futura, estque infallibilis scientia certitudinaliter, cognoscēs omnia enūtiabilia futura. Vnde Aug. 15. de tri. c. 12. allegās verbum Christi Mat. 6. dicit, Nouit (ait verbum Dei) pater vester, quid vobis necessarium sit, priusquam petatis ab eo. Nec ista ex aliquo tempore cognouit. Vide plura de hoc Camera. qui & arguit Aureolū, qui dixit quod hæc est falsa quod Deus scit, quod aliquid est futurū. Et ista, Deus scit quod antichristus erit, & similes. Hęc opinio periculosa est & fidei contraria (inquit Aliacensis.) Præscientia quoque non imponit rebus necessitatem, vt scribit S. Bona. di. 38. ar. 2. q. 1. lib. 1. Omnia enim sic præcognoscit esse ventura sicut euentura sunt, & ideo cū multa sint euentura contingenter, vt illa quæ sunt à libero arbitrio, & à casu & fortuna: sic præscit hæc esse futura ab istis, sic præscit modum contingentiam secundū quæ sunt ab istis. Hęc doctor Seraphicus.

PRÆSCIENTIA Dei accipitur dupliciter (vt notat Gab. di. 40. q. vnica, lib. 1.) Vno modo cõmuniter pro præcognitione diuina, respectu cuiuslibet futuri, siue boni siue mali, vt dicit Magister d. 35. & illo modo electi etiam sunt præsciti, sic est genus ad prædestinationē. Vnde Apost. Quos præscit, hos & prædestinauit. Et 1. Pet. 1. dicitur Petrus Apost. Iesu Christi, electis aduenis dispersionis Põti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, & Bithyniæ, secundū præscientiam Dei patris, in sanctificationem spiritus, in obedientiam & asperionem sanguinis Iesu Christi: gratia vobis & pax multiplicetur. Alio modo capitur magis strictè pro præcognitione sola, quæ habet Deus de dānatione reprobatorum. Et hoc modo respectu eiusdē est præscientia & reprobatio, licet reprobatio aliquid addit, scilicet præparatio nē pœnæ æternæ. Est enim reprobatio præscientia culpæ & præparatio pœnæ, vt dicit Magister, de qua infra in litera R. Et præscientia diuina est notitia certa infallibilis futurorum, vt scribit Brulefer d. 38. li. 1. quæst. 2. Et vt scribit Gab. 39. q. vnica, li. 1. propter diuersa nomina multiplicata non est imaginanda multiplicitas in diuina essentia, sed vna & eadē simplex diuina notitia: tamē diuersa fortitur nomina propter alia & alia scita, vt præcognitio dicit cogni-

tionem rei indicatū futuri, &c. Sic de multis aliis nominibus. Præscientia, quæ est futurorum simplicis notitiæ, quæ est in genere, respectu omnium cognoscibilem. Et prædestinatio dicitur cognitionem veri indicatū, quæ Deus vult alicui dare gratiā in præsentem, & gloriam in futuro. Reprobatio dicitur notitiam euidentem indicatū, quæ vult aliquē non saluare, sed damnare perpetuò, & sic de aliis nominibus significantibus scientiam Dei. De quibus latius videatur ibi Gabriël, &c.

PRÆSCITVM nihil aliud est quàm aliquod futurum præcognitum à Deo, vt scribit Brulefer di. xxxviii. libr. 1.

PRÆSCITVS, qui æternè damnationi deputatur. Aliquis autem potest esse præscitus dupliciter. vt scriptis reliquit Gabr. lect. 79. canon. Similiter & prædestinatus, scilicet, vel secundum præsentem iustitiam, vel secundum æternam Dei præuidentiam seu prænotionem, præscitus secundum præsentem iustitiam dicitur ille, qui est in tali statu, in quò si decederet, æternè pœnæ deputaretur, talis est quilibet viator existens in peccato mortali. Nam quilibet talis si in peccato mortali decederet, æternè damnationis sententia plecteretur. Qualis enim quisque in termino vitæ inuenitur, taliter iudicatur ad regnum, si fuerit amicus per gratiam, vel ad inferni carcerem, si inimicus extiterit per mortalem culpam. Hoc modo multi ad æternam beatitudinē prædestinati secundum præsentem iustitiam sunt præsciti. Cadunt enim nonnunquam electi à gratia habituali per mortale peccatum, de quibus dicit Saluator Io. 10. Alias oues habeo, quæ non sunt de hoc ouili, & illas oportet me adducere. Longior est Gabr. de hoc. Præscitus secundum æternam Dei scientiam est ille, qui secundum præordinationem & determinationē diuinæ voluntatis propter peccata sua finaliter præuisa, æternè subiacebit damnationi: talis est quilibet & solus ille, qui in peccato finaliter moritur. Quilibet enim talis & solum talis æternaliter condēnatur, isto modo multi præsciti pro certo tempore sunt prædestinati secundū præsentem iustitiam. De talibus potest intelligi illud, nunc antichristi multi facti sunt. Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis: Nam si fuissent ex nobis, permanissent vtique nobiscum. Glo. ex nobis prodierunt, id est ex nostra societate recesserunt, nostra societate vtique fideli & gratiosa, sed non erant ex nobis secundum prædestinationis gratiam. Talis fuit Iudas Schariot, qui fortè electionis tempore in Apostolum fuit in gratia, & ita prædestinatus secundum præsentem iustitiam, finaliter tamen condemnandus secundum æternam Dei præscientiam. Hęc Gab. vbi supra, & prolixior est ibi. Et vt scribit Gers. de consolatione Theologiæ l. 1. prof. 4. propter electorum salutem præscitos esse formatos siue nocere siue obsequi conentur, vt non gloriatur omnis vel obsequens electis vel aduersans eis, &c.

PRÆSCRIPTIO (vt notat Gab. di. 15. q. 14. art. 1. lib. 4. capitur. Vno modo largè, vt extendit se ad vsucapionem. Alio modo vt distinguitur cõtra vsucapionē. Et illo modo præscriptio non habet locum in rebus immobilibus, vt domo, agris, terris, &c. et in rebus incorporalibus, vt in feruitutibus, actionibus, & huiusmodi. Vsucapio verò est in rebus mobilibus, ita etiā habet Thom. de Argenti. di. 15. art. vlti. Primo modo præscriptio sic diffinitur. Præscriptio Lexic. Theol. T

est ius quoddam, sine dominium per continuationem possessionis temporis à lege diffiniti auctoritate legum vim capiens, poenā negligentibus inferens, & finem litibus imponens. Si verò accipitur secundum modo strictè, addatur rei immobilis, vel incorporalis, ad genus diffiniti. Tho. Argenti. vbi supra, diffinit sic. Præscriptio est ius ex tempore capiens firmitatem. Similiter usufructus describitur, est ius siue dominium rei mobilis. Declaratione latiore vide apud Gabr. vbi supra. Et qui rem aliquam legitime præscribit, plenum eiusdem rei dominium acquirit. Videatur ad hoc Scotus in quarto di. 15. q. 2. & Gabr. Hic autem legitime præscribit cui ad sunt omnes conditiones ad præscriptionem requisitæ, scilicet bona fides præscribentis: vt non sit res furtiua, vel vitiosa. De quo consulas iuriconsultos, & plura etiam scribit Gabriël vbi supra.

PRÆSENS proprie est illud, cuius essentia præsentatur sensui, vel intellectui, secundum B. Tho. 1. par. q. 8. art. 3. Et nonnunquam significat fauentem: vt præsens, Deus, id est propitius, & præsentaneum venenum, & præsentissimum, id est efficacissimum, quod statim interficit. A præsens, veniunt duo aduerbia impræsentia & impræsentiarum, quæ significant præsentem tempore. Et vt scribit Gerson tracta. 5. super canticum Marię. Nulla res amari potest (vniuersaliter loquendo) nisi præsens sit amati, referendo ad modum præsentia essentialis in proprio genere, vel ad modum præsentia intentionalis seu formalis in sua cognitione. Vnde Deus si per impossibile non cognosceret creaturam, ipse non diligeret eas, quia in principio quod est verbum creauit omnia, portans omnia verbo virtutis suæ. Similiter in angelis amor non esset ac alia à se, imo nec ad se, nisi tale quod amatur præsens, esset essentialiter, vel intentionaliter diligenti vel cognoscenti. Gerson. Præsentia tamē corporalis non semper prodest vel utilis est (vt idē vult Gerson parte 1. scribens ad Ofualdum Carthusien.) Spiritus enim est qui viuificat, & caro non prodest quicquam. Vnde & Epistolæ Pauli fortes dicebantur, quia solum spiritum sapiebant. Præsentia verò quæ carnem ostēdebat, reputabatur infirma. Hinc habuit ortum illud Christi, quod nemo propheta acceptus est in patria. Et illud Poëtæ. *Mimuit præsentia famā.* Et latius ostendit Gerson non semper præsentiam corporalem prodesse, &c.

PRÆSTIGIUM vel præstrigium est diuinatio per demones ingerentes se visui vel auditui hominum, à præstringendis oculis dictum, ex B. Tho. 2. 2. q. arti. 3. De quo vide in dictione *illusio*, &c. Et præstrigie vel præstrigie incantationes, delusiones, quæ quoniam dexteritate alia appareant quā re vera sint, illi qui eas faciunt, dicuntur præstrigatores. Hiero. Nolite potentiam Domini magorum præstrigiis adæquare, &c.

PRÆSTO significat excellere, superare. Aliquando satisfacere, quandoque cōcedere, & beneficium dare, quandoque cauere, fugere, timere, quandoque re ipsa perficere siue persolvere, quandoque tribuere, quandoque exhibere & repræsentare, & in tertia persona significat melius est. De quo in Grammatico vocabulario fusius scripsimus. A quo præstātia, id est quod excellentia, & præstabilis, excellens, & præstabilis qui facile præstat, hoc est donat & remittit, vt est illud Ioël. 2. Quia benignus & misericors est, & præstabilis semper malitia. Item præstabile dicitur quod præstari potest.

PRÆSTATIO à præsto. Dicuntur autem præsta-

tiones quæ populis à Dominis imponuntur, & variis modis appellantur (vt scribit Gabr. di. 15. q. 5. ar. 1. lib. 4. (Dicuntur enim tributum, census, stipendium, gabellum, pedagium, sindagium, assisum, teloneum, tallia, collecta, exactio. Horum tamē sapienter vnum accipitur pro alio. Tributum dicitur à tribu vel tribuo, sumptus est qui à tribubus vel populis datur pro imminenti reipublicæ. Vel est census qui præstatur ratione proprii soli à possidentibus. Accipitur communiter pro stabili seu annua pensione, quæ datur rectoribus quæ imponuntur possessionibus subditorum. Census, pensio vel præstatio est, quæ soluitur de prouentibus aut possessionibus, vel quicquid annuatim soluitur in quantitate, vel summa. Stipendium dicitur, quod datur militibus soldariis pro precio. De quo Ioan. Baptista ait militibus: Estote contenti stipendiis vestris. Gabella præstatio dicitur quæ rebus reponitur vsui hominum subiectis, emendis aut vendendis, aut de loco ad locum transferendis, vt vino, carnibus, & ceteris ad victum & vsu pertinentibus in locis constitutis à principe. Sindagium est, quod datur pro saluo conductu per terram alicuius, vt securus vadat. Assisum est quod imponitur rebus vendendis: vt quod vendēs sextarium vini dat ciuitati vnum denarium, & est species gabellæ. Teloneum dicitur præstatio de mercibus marinis circa littus acceptis, cuius exactio beatus Mattheus præfectus fuit. Vectigal est præstatio de rebus vectis per mare siue per terram. Tallia est exactio vel collecta quæ imponitur subditis. Collecta & exactio sicut & præstatio generalia sunt ad omnia prædicta. Et potest accipi pro eo quod imponitur in casu non profemper. Et patet quod multa horum vocabulorum coincidunt in suis significatis. Sunt etiam aliqua harum præstationum ordinariæ, vt tributa, & ea quæ temporibus determinatis & sub certa quantitate præstantur ex certa cōsuetudine aut longa consuetudine. Alia sunt ordinariæ præstationibus addite, de nouo pro casuum occurrentium necessitate, vel re gentium voluntate. Hæc Gab. vbi supra.

PRÆSUMPTIO aliquando capitur in bono, quasi præsumptio, & nonnunquam in malo, secundum beatum Thomam. 2. 2. q. 29. art. 2. Præsumptio in malo dicitur immoderatio spei dupliciter supra vires proprias vel contra iustitiam Dei. Prima opponitur magnanimitati. Secunda verò est species blasphemie in Spiritum sanctum. Prima oritur ex inani gloria, secunda ex superbia. Consonat Gab. di. 43. q. vnica, li. 2. ar. 3. dub. 2. vbi sic dicit, quod est præsumptio de meritis, & illa est species aut filia superbię. Et est præsumptio de impunitate, auferens omnino rigorem iustitię, & per hoc claudit viam ad gratiam, & ampliat viam ad peccatum, & hoc est peccatum in Spiritum sanctum. Et vt idem dicit di. 6. q. vnica, libro 2. præsumptio est in voluntate, cum quis vult bonum magnum esse secundum se & non per aliud, seu aduentu alterius. De peccato præsumptionis ita scribit doctissimus Gerson in regulis moralibus. Præsumptio, arrogātia, iactantia, & hypocrisis generaliter & proprie sunt de illis quæ non conueniunt homini taliter se habenti, si illa habere vel credit vel inordinatè appetit, propterea semper habent errorem vel malitiam inuolutā, quandoque venialem, & sepe mortalem, secundum genus obiecti, & iuxta circumstantia intentionis & finis atque ceterorum. Et præsumens de Dei misericordia quod saluabitur, qualitercumque peccauerit, & in peccato perseuerauerit, errat in fide, si hoc iudicet per intellectum, & in moribus mortaliter, si taliter, efficitur per voluntatem absolutam, quia de conditionata non oportet. Et (vt idem ait) præsumptio de multis meritis & gratis falsa est, & temeraria, si non insunt. Si autē credatur & sentiat quod ex se sunt principaliter, impia est, quantumcumque prius haberentur. Quod si singulariter eas habere quis gloriatur, pestifera est atque pharisaica præsumptio. Crede autem & sentire quod ex meritis præcedentibus aliquod bonum aut premium consequatur, non est præsumptio vel error, si ad Deum tanquam ad originale principium actum vel habitum solum referatur. Deus enim miseretur cuius miseretur, hoc est, gratiam dat, vt ex illa alia gratiam largiatur. Hęc Gerson vbi supra.

PRÆSUMPTIO est duplex secundum sanctum Bonaventuram. 1. in dub. literalibus. Est præsumptio confidentis de diuino adiutorio. Et præsumptio superbię, quæ est de proprio ingenio. Prima non est peccatum, sed est virtutis indicium. Secunda verò est peccatum. De prima loquitur Magister cum dicit: Opus ultra vires nostras agere præsumptum, vel aliter est præsumptio secundum veritatem, & præsumptio secundum propriam æstimationem. Prima est reprehensibilis, quia superbię, secunda laudabilis, quia humilitatis, nec est culpabilis, qui in omnibus operibus suis reputat indignum & quasi præsumptuosum, & hęc secundum Gersonem vt supra patet, improprie dicitur præsumptio, &c.

PRÆVARICARI penul. cor. ex præ & varicor, quamuis & diuatico dicatur, varicor autem à varicibus, quæ dicuntur venę in suris inflexę & obtortę, præuaricari verò dicitur à recto discedere. Hinc præuaricator à varicando, hoc est transgrediendo, dictus est, qui ab officij sui præscripto deflectit atque aberrat. Vnde omnes peccatores præuaricatores dicuntur, vt scribit Gerson. Cancell. Parisien. super Cantica canticorum, partitione prima, confid. 4. dum ab amore Dei deflectuntur, arbitrio malo ad amorem proprium vel alienum, aduersus Deum habentes cor distortum & iniustum, nec conueniens & coniunctum cum prima & rectissima regula & amoris sui liberaliter & naturaliter impressi. Gerson.

PRIMITIA est pars prima frugum Domino offerenda secundum Alexand. in 3. parte summe. Est & primitium quod primum in aliqua re & principale est. Ouidius: *Ecce rapit flagrantem Rheus ab aris Primitium torrem.* In plurali magis in vsu est primitię. Et dicuntur primi fructus ex agro suscepti, qui Deo offeruntur. Modò sumitur pro festo, quo nouus sacerdos Missam primam celebrat, vel primos Deo fructus sacrificij offert.

PRIMVS quandoque ad numerum seu ordinem refertur, vt primus, secundus, &c. Quandoque dicitur princeps, sicut princeps ponitur pro primo. Quandoque ponitur pro optimo, sicut prior pro meliore, quandoque pro precipuo, quandoque pro eo ante quem nullus est. De quo videto apud Grammaticos, Poëtæ & Oratores.

PRIMI motus quid sint, vide supra in dictione *Motus*.

PRIMA gratia, vide in dictione *Gratia*.

PRIMO diuersa dicuntur, quæ primo diuidunt genus generalissimum tanquam species immediate, vel per primo diuersa intelliguntur, quæ in nullo

conueniunt, & Gab. q. 8. di. 3. dub. 3. lib. 1. Et substantia & accidens secundum Dialecticos sunt primo diuersa. Nam substantia existit in eo, quod est per se. Accidens in eo quod non est per se, sed inest, &c. **PRIMITIUM** (vt scribit S. Bonauen. di. 3. li. 3. circa textum) dicitur ab eo quod est primum. Primum autem dicitur aliquid secundum ordinem dignitatis, & sic non est dubium, quin Christus assumpsit nostram carnem primitiuam, pro eo quod eius caro excedit omnem dignitatem carnis humanæ. Secundum autem quod primitiuus dicitur à prioritate secundum tempus, dicitur Christus assumpsisse primitiuum nostram massam, non per proprietatem, sed per conformitatem & similitudinem, vt latius ibidem declarat Bona. Vnde Magister di. 3. lib. 3. Quo circa primitiuam nostram massam rectè assumpsisse dicitur Christus, quia non carnem peccati, sed similitudinem carnis peccati accepit, &c.

PRIOR est nomen comparatiuum, quod non solum ad duos, sed etiam ad plures referri potest, vt aliās dicitur, à quo prioritas. Sunt autē septem modi prioritatis, & tot posterioritatis. Est enim aliquid prius duratione, natura, causalitate, cōmunitate, dignitate, iocabilitate, attributione, quos notant Occa & Grego. Ari. di. 9. li. 1. & eos recitat Petrus de Aliaco. q. 7. art. 3. qui & apud dialecticos, & Aristotelem in postprædicamentis recitantur, vide Gab. di. 9. quæst. 3. dub. 2. lib. 2. Et sermo. 1. de beatæ virginis conceptione, & aliās primus & secundus modus prioritatis & posterioritatis nullo modo reperiri possunt in Deo per respectum ad intra. Patet: quia omnia in diuinis sunt simul duratione & natura, nec quintus & sextus possunt reperiri in Deo, quia ibi nihil est perfecti aut dignius alio, sed quicquid est in diuinis, est infinite perfectum. Vnde dicitur in symbolo Athana. nihil prius aut posterius intelligit non prioritate originis, sed durationis, quod in Deo non est ponendum: quia quicquid est in Deo, ad intra est æternum. Vnde tertius modus prioritatis, vt extenditur ad productiuitatem, & vt dici potest prioritas originis, reperitur in diuinis, quia sic pater est prior filio quem producit. Secus proprie loquendo de causalitate. Et prius origine, vt scribit S. Bona. 12. q. 1. lib. 11. est, quo alter ex altero, & prius auctoritate, quo alter accipit ab altero, & hoc cadit in Deo. Sed prius origine cadit respectu productis & producti, cum alter oritur ex altero. Cum verò vnum oritur à duobus, non cadit ibi prius origine, quia tunc sunt ambo vnum originale, principium tamen cadit ibi prius auctoritate, quia quamuis pater & filius sint vnum in producendo, tamen hoc accipit filius à patre. Quartus modus prioritatis, scilicet cōmunitatis, hoc est consequentiæ non conuertibilis, reperitur in diuinis. Sic essentia est prior personis & relationibus, quia bene sequitur. Essentia est, ergo pater est: vel à est pater, ergo à est essentia, sed non econtra. Sic essentia potest dici cōmuniōr quā sit persona vel relatio. Septimus modus prioritatis reperitur in diuinis. Potest enim dici secundum Occam, quod paternitas est prior filiatione attributione, eo enim quod paternitas est personalis proprietas patris, qui est prior filio, ergo paternitas est prior filiatione, vide Gabr. di. 9. q. 3. art. 2. dub. 2. lib. 1. Et cum dicitur, pater intelligit prius quā filius, pater prius creat quā filius, dicitur Occam eas esse abusiue aut simpliciter falsas, nisi ad hunc sensum, pater intelligit à se, sicut esse habet à Lexic. Theol. T 2

GRANADA

se. Item filius intelligit à patre, quia esse habet à patre. Vel quod filius intelligit, habet à patre, sicut & esse habet à patre. Itē creare primò dicitur de patre quàm de filio prioritare communitatis. Item spiratio actiua est prior generatione actiua, & etiā generatione passiuā, quia sequitur generat, ergo spirat, & non econuerso. Itē generatio tam actiua quā passiuā est prior spiratione passiuā. Septimo modo prioritatis, quia generatio actiua & passiuā sunt proprietates patris & filij, quorū vterque est prior Spiritu sancto. Cetera videantur apud Occam & Gabr.

PRINCEPS aliquando primum significat, & est adiectiuum, Macrobius. Qui gradus inter eos Princeps habebatur. Aliquando optimate significat. Vnde ciuitates principes dicimus, qui rempublicam administrant. Interdum Dominum, vt Augustinus princeps: Nero princeps. A quo principatus, hoc est imperium: Et princeps dicitur quasi primū caput, à quo principium principale & principiatū. De principibus permulta scribit Gerson.

PRINCIPIUM est id à quo aliquid procedit quocunque modo, & econuerso secundum beatū Thomam prima parte q. 33. ar. 1. Et sumitur principium à prioritate, sed non significat eā, vt ibidem dicit. Et principium est constitutum in esse per principium, ideo non conuenit lineæ respectu puncti nec motui respectu termini, à quo ex beato Thom. 3. sent. di. 12. q. 1. ar. 1. capitur & pro initio. Vnde est illud Ouidij 1. de remedio amoris: *Principis obsta, sero medicina paratur.* Vnde & illud principium in omni re graue processu fit leue. De quo videatur Gers. parte 4. sermo ne dominicæ septuagesimæ de acedia.

PRINCIPIUM capitur multipliciter, vt notat Brulefer di. 19. parte 2. q. 3. libr. 3. & vndecim modis, qui ponuntur à Philosopho 5. Meta. sed ad tres reducuntur modos, scilicet, ad principium, essendi, fieri, & cognoscendi. Principium essendi dicitur illud, quod est principium alicuius in esse eius. Et est duplex, vel capitur dupliciter. Vno modo capitur pro prima parte alicuius rei à qua incipit esse, vt motus augmentationis incipit à longitudine, postea progreditur in latum, demū in profundum. Et dicitur principium à quo isto modo quæcunq; pars à qua incipitur motus, vocatur principium. Alio modo capitur pro prima parte generata respectu alicuius totius compositi ex qua cum aliis constituitur totum. Exemplum de fundamento respectu totius domus. Et illo modo lignum curuum est principium nauis. Similiter principium in animali perfecto (vt homine) est cor. Aliud est principium fieri, & dicitur illud quod est principium in fieri seu causari alicuius rei. Et de tot dicitur principium fieri de quot causa. Et sic erit principium effectiuum formale, materiale & finale. Et sicut duplex est causa, scilicet primaria & secundaria. Sic etiam principium fieri est duplex, scilicet, primarium & secundarium, & principium fieri materiale, & causa materialis, & materia, ex qua idem sunt, principium quoque potentia possunt dupliciter sumi (vt scribit Petrus de Aliaco quæst. 7. ar. 2. lib. 1.) Nam est quoddam principium quod agit, & est quoddam principium quod agens agit. Exemplum primi, in naturalibus ignis generans est principium quod agit ignem, & forma est principium, quo agit ignem. Exemplum etiā in artificialibus. Artifex est principium quod agit, & pars est principium quod agit. Vide latius Aliacē

sem, & de principio diuino, quod est pater, qui est principium quod generat, de quo infra. Aliud est principium cognoscendo, & capitur dupliciter, scilicet demonstratiue. Et sic est vnum primū principium, id est per se euident. Ex quo cum alio principio potest inferri conclusio per demonstrationē, vt omne totum est maius sua parte. Alio modo capitur diffinitiuē, sic omnis diffinitio siue largē siue strictē capta, dicitur principium diffinitiuū. Et differunt, quia primum est vna propositio. Secundum verò est vna oratio. Vltra illa octo ponuntur alij modi ab Aristotele. Nono ergo modo capitur pro aliquo inductiuo vel prouocatio, propter quod fit aliquid. Et dat exemplum Aristot. vt bellū fit ex conuicio. Et sic diuersitas oppositionum est principium litis, & præcipue propter res temporales. Nam ille dicit: Hæc villa mea est, seu ciuitas est mea. Alter dicit non, sed mea est. Decimo capitur principium pro aliquo verè productiuo alicuius, quod nullo modo est causa ipsius. Et est duplex, scilicet, generatiuum & spiratiuum. Generatiuum hoc modo, pater in diuinis est principium generatiuum filij, in creaturis non reperitur illo modo principium. Spiratiuum, vt pater & filius sunt vnicum principium respectu Spiritu sancti. Et vt dicit S. Bonau. In Deo nullo modo nec propriè nec trāsumptiuē recipitur materiale principium, quia materia dicit principium passiuum, & ita incompletum, & quia à diuino esse omnis incōplexio & omnis passio remouenda est: ideo nullo modo genus materialis principij in Deo ponitur.

PRINCIPIUM & causa differunt. Nam causa semper distinguitur à causato essentialiter, nō sic principiatum à principio, sed sufficit realis distinctio, cuiusmodi est inter personas diuinas, & sic in diuinis non ponitur causa quo ad intra, sed bene quo ad extra, quamuis Græci pro eodem sumunt causam & principium, quare æquē concedunt istam: Pater est causa filij, sicut istam, pater est principium filij. Sed nos aliter (dicit Pelbartus) vtimur nomine causæ & principij differenter. Et ideo licet nos concedamus istam: Pater est principium filij, non tamen istam, pater est causa filij. Pelbart.

PRINCIPIUM Theologicè capitur tripliciter. Vno modo essentialiter, sicut dum dicimus, quod tres personæ sunt principium creaturarū. Sic cū dicitur Pater & Filius & Spiritu sanctus sunt vnu principium creaturæ: sensus est, id est sunt vna essentia quæ est principium creaturæ. Et ita principium est terminus essentialis supponens immediatē pro essentia. Secundo modo capitur personaliter. Et dicit Augu. quod pater est principium totius Deitatis 4. de trinit. quia ipse à nullo est, sed ab eo filius & Spiritu sanctus sunt: in quibus singulis tota deitas est. Pater est principium Filij & Spiritu sancti: Filius, ad Spiritu sanctū dicitur principium: Spiritu sanctus verò, non dicitur principium, nisi ad creaturas, ad quas est Pater & Filius dicitur principium, & Trinitas ipsa. Et quando dicitur Pater est principium totius trinitatis: intelligitur, vt notat S. Bon. d. 29. in dub. liter. lib. 1. id est, omnium personarū in deitate, & est distributio accomoda, sicut dicitur: cælū continet omnia, se scilicet, excepto. Et principium stat pro paternitate simul & spiratione, quia per paternitatem est principium filij, per spirationem principium Spiritu sancti, per vtrūq; principium vtriusq;. Et quia persona à nullo est, ideo est principium totius deitatis. Vide latius

de latius S. Bona. Pater ergo est principium sine principio, filius est principium de principio, Spiritu sanctus est principiatū ab vtroq;. Hæc Magis. di. xxix. lib. 1. Et licet Spiritu sanctus nō sit principium ad intra, est tamē principium ad extra, hoc est, ad creaturas, nulla enim persona est ab eo, sed bene est, à patre & filio, sed bene quo ad creaturas est principium. Et hitres, scilicet, pater & filius & Spiritu sanctus dicitur (vt dicit Magis.) vnum principium omnium creaturarū, & non tria, quia vno eodemq; modo principium rerum sunt, nō enim aliter res sunt à patre, aliter à filio, sed penitus eodem modo, (dicit Magister.) Capitur & principium notionaliter, & sic dicimus quod spiratio actiua est principium Spiritu sancti. Vnde Guihel. Scotista dicit quod in diuinis, tā quo ad intra, quā quo ad extra principium dicitur. Et patet Ioan. 1. In principio erat verbum, id est in patre filius, secundū Glos. Et infra. Omnia per ipsum facta sunt. Vnde Basilus in hexameron dicit. Accipere esse ab alio, est comune tam verbo Dei, quā creaturis. Est itaque in diuinis primò principium non de principio, & hoc est pater. Secundo est principium de principio, & hoc est filius. Tertio & principiatum de principio, sed non principium, scilicet ad intra, & hoc est Spiritu sanctus. Et postea simul tres personæ vnicum sunt creaturæ principium. Hæc Pelbartus. Et principium notionale secundum aliquos est principium commune pluribus & non omnibus personis, vt spiratio actiua. Vide latius ad hoc Gabr. di. 12. q. 1. lib. 1.

PRINCIPIUM elicitiuum, vide in dictione *Elicitiuum*. supra.

PRINCIPIUM dicitur duplex, secundum S. Bonauen. distinct. 9. q. 3. li. scilicet, originale & initiale: secundum quod principium dicitur originaliter, sic, Filius tam quantum ad esse, quā quantum ad durationē, habet principium: quia vtrumq; habet ab alio. Si autē principium dicitur initiuū, sic dico quod nec habet principium essendi nec durandi: primū principium non aufert rationem æternam, secundum verò sic. Et quia temporale & æternum differunt de necessitate per essentiam, principium & principiatum non sic: & quod habet initium, est temporale, & quod caret, est æternum. Et cum habere principium & non habere, dicant differentiam personæ, & hæc est inter patrem & filium. Ideo sic pater qui est vnus essentia cum filio, non communicat filio personam, sed tantū naturam siue essentiam, sic communicauit ei non habere initium, sed non comunicauit non habere principium. Hæc S. Bona.

PRINCIPIUM vel principia dicuntur comunes animi conceptiones, per quæ principia probantur, & ad quæ reducuntur omnia probata in aliqua scientia, & in quorum virtute eliciuntur omnes conclusiones illius scientiæ, vt patet 1. Posteriorum: quælibet autē scientia habet sua propria principia. Et ideo in tota Theologia viatoris quæ est tota sacra scriptura, sunt assignanda aliqua formalia principia, ex quibus dependet tota notitia & scientia huius libri & totius scripturæ, quibus principijs ignorantis, impossibile est intelligere ea quæ continentur in hoc libro, & quibus notis noscuntur omnia in hoc libro contenta, & ideo dicuntur principia intelligendi sacram scripturam. Hæc Iacobus de Valentia tractatu 3. prologi super Psal. Et secundum Dominum Cardinal. Cameracen. q. 1. ar. 2. li. 1. principia Theologica sunt ipsa sacri canonis veritates.

quoniā ad ipsos fit vltimata resolutio Theologici discursus, & ex eis primo singulæ conclusiones Theologica deducuntur.

PRINCIPIUM primū dicitur quod est comunissimū. Et prima principia quandoq; nominantur dignitates (vt scribit Gers. de Theologia mystica speculatiua, part. 2. cōsid. 10.) Aliquādo comunes animi cōceptiones, aliquādo regulæ primæ incōmutabiles est impossibiles aliter se habere, vt qd de quo libet affirmatio vel negatio, quod totū est maius sua parte, qd intellectiuū perfectius est nō intellectiuo, quod spirituale corporali ceteris paribus dignius est, quod si homo intelligit, homo viuunt, & similes. Et vt idē dicit in cēilog. de cōcep. partit. v. de cōceptib⁹ cōplexis. Cōceptus complexi inquit quos diximus rationis, dicuntur per se noti, dū cōceptus simplices, ex quibus cōponuntur apprehēsi, reddūt protinus cōplexionē euidentē in lumine rationis intellectiuæ, vt de quolibet esse vel non esse, cui nō cōtingit intellectus terminis dissentire. Tales utiq; sūt comunes animi cōceptiones & hebdomades, & primæ impressiones, & prima principia, &c. Sunt aut quatuor cōditiones primi principij omnium verorū, vt notat Dominus Cardi. Camera. q. 3. ar. 2. lib. 1. Prima est quod tale primū principium debet esse cōplexum, patet: quia loquimur de primo principio cognitione, & non in causalitate. Secunda est quod debet esse omnium cōplexorū notissimū, patet: quia debet esse primū in euidētia. Tertia est quod debet esse ex terminis comunissimis, & comunissimū, patet: quia debet ad omnia alia vera se extendere. Quarta est quod debet esse propositio affirmatiua, vel saltē nō purē negatiua, & propositio hypothetica, vel saltē nō purē categorica, patet: quia affirmatio est prior pura negatione, & p cōsequēs propositio purē negatiua non potest esse primū principium cōplexum, sed propositio purē affirmatiua & categorica nō potest esse primum principium, quia nulla talis est euidentissima, vt patet inductiuē, igitur sequitur quod primū principium complexū est propositio hypothetica affirmatiua, sicut ista. Aliquid est vel nihil est, vel est propositio non purē categorica, sed de hypothetico extremo: nec purē affirmatiua nec purē negatiua, qualis est ista, Quodlibet est vel nō est. Et sic ex his patet, quod primum principium cōplexū non est illud, Deus est, &c. Aliacensis. Et sicut in Metaphysica est vnū principium comunissimū omnibus scientiis, & vna maxima propositio: quam necesse est, quælibet docendū habere, scilicet, de quolibet esse, vel nō esse: vt patet 1. posteriorū: & 4. Meta. Ita in tota Theologia viatoris, vt scribit Iaco. de Valen. tract. 3. prologi super Psal.) est vnum comunissimū principium, quod præsupponitur in tota Sacra scriptura vtriusq; testam. & in qualibet eius parte, scilicet, quod tota Sacra scriptura vtriusq; testamēti, est ab ipso Deo tradita, & reuelata, & per Spiritu sanctū inspirata, & ideo nullo modo potest mentiri. Hoc primū principium proponit B. Petrus in sua canon. 2. c. 1. dicens: hoc primū intelligentes: quod omnis Prophetia scripturæ propria interpretatione nō fit, non enim volūtate humana allata est aliquando Prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei & homines. Hoc idem comunissimū principium magis declarat Apostolus Paulus Hebr. in principio, præsupponēs ipsum tanquā primum, di. Multipharicē multisque modis olim loquens Deus patribus in Prophetis, Lexic. Theol. T 3

nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio, què constituit hæredè vniuersorum, per què fecit & secula. Hoc idem principium præsupponit Augu. & docet præsupponendū in primo de doctrin. Christia. enumerans omnes libros sacri canonis, de quibus nullum est dubium esse nobis à Deo traditos, quibus omnimodā fidem dicit esse adhibendā in primis. Et in quibus queritur veritas intemerata & incōcussa, & charitas Dei & proximi, & tota salus nostra, & redemptio. Secundum principium est quod in diuinis est vna substantia & vnum esse, & vna essentia tribus personis diuinis relatiuis comunicata. Et sic est vnus solus Deus trinus in personis, & vnus in substantia, scilicet, pater & filius & spiritus sanctus. Hoc principium latius declarat Valè. vbi suprā. Tertium principium est quod verbū diuinū, qui est filius patris secūda persona in trinitate, assumpsit verā carnē humanā ex virgine Maria, simul cū anima rationali ibidem creatam, & per consequens assumpsit verā humanitatem in vnitatem suppositi, in qua pro nobis posset pati, ita Christus est verus Deus & homo, cōstans ex duabus integris naturis in vna persona. Quartum principium, quod sicut verbum diuinum assumpsit illam carnem, & humanā naturam in vnitatem personæ, vt in illa pateretur, quæ quidem persona dicitur vnus Christus, Deus homo. Ita pariter ille Christus assumpsit & vnuit & desponsauit sibi totam Ecclesiam, & vnitatem fidelium in vnitatem corporis mystici, vt pro illa pateretur, ita quod Christus & Ecclesia dicitur vnus homo mysticus, & vnus Christus mysticus, cuius caput est Christus verus, & corpus siue membra dicitur tota Ecclesia fidelium, quæ per fidem & baptismū est isti capiti vnita, & desponsata, & sic Christus dicitur sponsus, & caput Ecclesiæ. Quintum principium est, quod Christus est finis, & veritas legis ad iustitiam omni credenti. Rom. 10. & per consequens lex nihil aliud est, nisi via ad Christum. Sextum principium est, quod Christus Deus & homo, non solum est caput & sponsus Ecclesiæ, & finis vtriusque legis, sed etiam mediator Dei & hominum. 1. Tim. 2. Septimum principium est, quod sicut Christus est caput Ecclesiæ, & omnium fidelium, à quo deriuatur omnis virtus, & gratia in omnia membra sua, ita diabolus est caput & principium omnium malorum, & omnium infidelium & obstinatorum, & perfidorum hominum, & omnes infideles & obstinati sunt membra diaboli, à quo prouenit eis persuasivè omnis iniquitas & malitia. Hæc & plura Iacob. de Valent. Christo. Episcopus tract. 3. c. 1. prologi super Psal. Et vt idem refert Psal. 13. secundum Aug. Sicut in scientiis speculatiuis est dare vnum principium, à quo generaliter habent virtutē omnia probata in illa scientia, vt patet 1. posteriorum, quo ignorato destruitur & ignoratur tota illa scientia. Ita pariter in actibus humanis, est dare vnum principium primum, à quo sumunt virtutem, & diriguntur omnes actus humani, quod quidem principium est Deum esse iustū iudicem omnium actuum, & operationum humanarum & præmiatorem bonorum, & punitorem omnium malorum. Ex quo sequitur illud generale, nullum bonum irremuneratum, & nullum malum impunitum, quo principio negato destruitur, & corrumpuntur omnes mores & omnes actus humani, quia qui non credit tali principio, illico contemnit Deum, non timens eius iudicium, & sic cadit & prorumpit in omnia

scelera detestabilia. Hoc principium negauerunt gentiles quidam. De quo latius videto Valent. Psal. 13. Sunt præterea duo principia quæ maximè faciunt & pendit Scotus, & dicit sibi esse certissima. Primum est Theologorum, & habetur di. 10. quaest. 3. libr. 4. Deo est possibile quicquid non includit eundem contradictionem, & ad quod non sequitur contradictio. Secundum commune est Theologis & Philosophis, non est ponenda pluralitas sine necessitate, aut auctoritate, non licet contradicere hoc aperte asserente. Vnde semper paucitas quando sufficit ad saluandum ea quæ ponuntur amplectenda est. Hæc videantur apud Gabriëlem di. 10. q. vnica. art. 1. lib. 4.

PRINCIPIUM regulatiuum hominis est quadruplex (vt notat idem Iacobus de Valentia in expositione Psal. 13.) Primum principium regulatiuum actuum humanorum est lex naturalis, quæ cōstitit in dictamine rationis naturalis, scilicet, omne malum vitandum, & omne bonum agendum. Et quod tibi nõ vis alteri ne facias, & quod tibi vis, alteri fac, &c. Et quicūq; operatur iuxta illa principia, dicitur iustus naturaliter & tales operationes naturaliter sunt iustæ. Secundum, quis potest operari moraliter iuxta aliquod principium moraliter regulatiuum. Et sic prudentia potest dici quoddam principium iustitiæ moralis, eo quod regulat omnes alias virtutes. Ex quo patet quod omnis qui operatur secundum virtutes morales, potest dici moraliter iustus, eo quod operatur iuxta prudentiam, quæ est recta ratio & principium regulatiuum omnium agibilium. Tertium principium regulatiuum actuum humanorum dicitur lex ciuilis, quæ humanā coercens audaciā, & nocendi refrænantis facultatē, regulat hominem ad viuendum cū cæteris socialiter & ciuilitate: nulli nocendo. Et sic operans secundum leges ciuiles, dicitur iustus ciuilitate. Quartum principium regulatiuum actuum humanorum, dicitur lex diuina, & eod quod regulat hominem in Deum, & sic operans secundum legem diuinam dicitur iustus, diuinus: Ex quibus patet, quod quadruplex est iustitia, scilicet naturalis, moralis, ciuilis, & diuina: iuxta quatuor principia & leges, quibus omnes actus regulantur humani: prout dictum est. De quo latius legito apud Valentiam Psal. 14.

PRINCIPIUM principale (vt scribit Gabriël di. 23. q. 1. libr. 1.) dicitur cui primo, siue ex se non per aliud conuenit posse agere vel pati, sicut intellectus cui primo conuenit intelligere, & homini per intellectum: potentia autem est principium principale agendi vel patendi. Est & principium minus principale determinatiuum, vel instrumentale, &c. Principale dicitur, quod primum & præcipuum est. Vnde de principalia vitia octo sancti diffiniuerunt, scilicet gulam, luxuriam, vanam gloriam, superbiam, auaritiam, inuidiam, accediā, iram. Hæc vitia designantur per septem gētes, quorum olim populus Dei terras possedit. Scriptum namque est Exo. 23. Et introducam vos ad loca Cananæ & Hethæ, Amorrhæi & Pherezei, Heuæi & Iebusei, & Gergesei, quibus additur gens Aegyptiorum, per quas gētes octo vitia capitalia intelliguntur. De quo latius legito apud Gersonem parte 2. sermone de verbis domini. Venite ad me omnes qui laboratis. Horum autem vitiorum duo sunt carnalia, reliqua sex spiritualia. Illa carnalia, quia in corporis membris eorum operatio consistit. Ista vocantur spiritualia, siue corporalia, quia in corde actantur. De quibus aliis latius.

PRINCIP

PRINCIPALIS venit à principale. Principalis aliquid dicitur esse alio. Vno modo, vel quia naturaliter prius eo, & quod ab alio præsupponitur, & sine quo aliud non esset tale, vel sine quo habitus non esset virtus. Alio modo illud, dicitur esse principalis quod est simpliciter perfectius, tunc dicitur quod prudentia est principalior aliis virtutibus, & est prior eis generatione, & est regula aliarum virtutum, sine qua nullus alius actus est virtuosus, vt latius scribit de hoc Gabriël d. 33. q. vnica, articulo 3. di. 1. libr. 3. Sed loquendo de principalitate secundum modo, sic virtutes electi ad voluntatem pertinentes sunt principaliores virtute dictatiua ad intellectum pertinente, quoniam voluntas est perfectibile nobilius intellectu. Plus Gabriël vbi suprā. Sic possunt concordari S. Thom. & Scotus. Nam Thomas dicit prudentiam esse principaliorē, & ceteræ ad eam reducuntur. Scotus verò dicit quod virtus electi secundum dictamen prudentiæ principalior est ipsa prudentia.

PRIVATIO potest capiri tribus modis (vt scribit Brulefer di. 28. qu. 1. libr. 1. scilicet, proprie, communiter & communius. Priuatio proprie capta est quando aliquid caret aliqua forma quæ nata est habere secundum se, & quando oportet & quomodo oportet secundum debitas circumstantias. Vnde si aliquis homo post annum vel duos non habeat dentes, est edentulus. Et si catulus post nouem dies non videat, dicitur cæcus. Priuatio communiter capta est quando aliquid caret aliqua forma, quam natum est habere secundum se, seu non secundum debitas circumstantias, hoc modo catulus est cæcus ante nouem dies. Priuatio autem communius capta, est quando aliquid caret aliqua forma quæ non est natum habere secundum se, sed secundum suum genus, hoc modo talpa dicitur cæca. Vnde licet talpa non sit nata videre secundum se, est tamen nata videre secundum suum superius. Vnde Philosophus 5. meta. c. de priuatione, dicit, quod talpa non fit cæca in quantum animal. Regula. Nulla priuatio propriissime loquendo potest esse in diuinis. Omnis enim priuatio propriissime loquendo dicitur imperfectio, sed nihil imperfectum est in Deo, &c. Vnde priuatio sicut docet Philosophus 5. li. meta. est carentia alicuius forme in subiecto apto nato. Vnde ad rationem priuationis duo concurrunt secundum Franciscum Maro. in constat. primi. distinct. 28. Vnum est aptitudo ad formam aliquam: puta hominis aptitudo ad videndum, aliud est carentia. Vnde lapis licet careat visu, non tamen dicitur cæcus, eo quod non habet aptitudinem videndi. Et catulus ante nouem dies non dicitur cæcus, quamuis careat visu, aptus natus est tamen habere, vt dictum est. Et priuationes secundum eundem Franciscum dicuntur à priuando aliquid positium, ergo secundum opposita positua distinguuntur. Primo namque sunt quædam priuationes quæ priuant perfectionem simpliciter, & talia nullo modo possunt poni in Deo, quia dicitur imperfectio simpliciter, vt est ignorantia, impotentia. Secundum quædam priuant perfectionem secundum quid & non simpliciter, sicut est inanimatum. Nam sicut animatum dicitur perfectionem secundum quid solum, scilicet in genere corporali, sic eius priuatio videlicet inanimatum dicitur imperfectio secundum quid: & huiusmodi etiam non conueniunt Deo in quantum imperfectiones sunt. Tertio quædam priuant imperfectio-

nem & per consequens dicuntur perfectionem, sicut incorruptibilitas & immortalitas, ideo huiusmodi sunt in Deo: vt ingenitum, innascibile, hæc sunt in Deo, vt patet. In Deo itaque sunt priuationes multæ, largè capiendæ secundum Franciscum. sicut accipitur priuatio, quæ dicitur aptitudinem transcendens, scilicet, entis & boni. Tertio modo, quia Deus est incorruptibilis priuatione. Et secundum eundem in diuinis nil dicitur imperfectum ratione Deitatis, quæ omnia continet supereminenter, & personæ habet proprias priuationes. Nam prima persona patris habet proprias priuationes, scilicet, ingenitum, innascibile. Tertia etiam persona, videlicet spiritus sanctus habet non productiuitatem: est enim non produciens. Sed persona media, scilicet filii, nullam propriam negationem habet, quia omnis negatio vel priuatio quæ competit filio, competit etiam patri vel spiritui sancto. Et patet de infinitate, immensitate, immutabilitate, & huiusmodi, quæ sunt communia tribus. Item patet de ista notione inspirabilitas, quæ competit non tantum filio, sed etiam patri, vt & refert frater Pelbartus, &c.

PRIVILEGIUM est priuatum ius indultum cõtra ius commune. Nam nisi aliquid indulgeret, non esset priuilegium. de ver. sig. Et priuilegium est priuata lex, quia respicit singulares personas, sed commune est ad multa negotia. ex beato Thoma. 1. 2. qu. 96. ar. 2. Et dicitur priuilegium, quasi priuata lex, hoc est ad singulos spectans.

PRIVILEGIUM clericorum est duplex, scilicet personale & reale. Personale est quod, scilicet iniiciens in eos manus violentas est excommunicatus. 1. qu. 4. Si quis suadente. Reale, scilicet quod in causa ciuili vel criminali non potest conueniri coram iudice seculari, sed coram Ecclesiastico: nec priuilegia illa produciuntur religiosi, sicut apostate, si tamē fuerint professi tacite vel expresse. Nec clerici seculares in maioribus ordinibus constituti, habitum & tonsuram non habentes, dum sciuntur esse tales: etiā si fuerint excommunicati, irregulares, suspensi, depositi: nisi essent solenniter degradati, & traditi curiæ seculari: nec possunt priuilegio clericali renūciare. Sed tales reducendi sunt, & suis superioribus præsentandi & compellendi ad obseruantiam clericalem. in gloss. 21. distinct. clericos. Secus de existentibus in minoribus ordinibus, qui per actus contrarios amittunt priuilegium clericale. 84. distinct. Quisquis. Latius Gabriël d. 15. q. 5. articulo 2. libr. 4. qui & apud Canonistas scribit diffusius reperiri.

PRIVILEGIATVM dicitur quod habet priuilegiū, vnde opus priuilegiatum. Sunt autem multa opera priuilegiata, vt scribit Gerson par. 3. de oratione & eius valore, quæ fortius efficacia, nedum ex opere operante, sed ex quadam vi operis operati, prout in Eucharistiæ consecratione & sumptione, & aliorum sacramentorum ministracione quadam vim suscipiunt ex parte diuini, & Ecclesiastici mandati. Sicut & oratio Dominica, quam Deus per se fecit. Sicut horum canonicæ, vel ceterarum orationes, quas Ecclesia dicendas instituit. Idem vult Gerson. part. 2. in ser. facto in concilio Remensi, Dominica 2. post Pascha, dum ait: Et quidem non inuenio pabulum charitatis & gratiæ melius, efficacius ve tradi posse gregi Christi, quam per debitam collationem sacramentorum. Illic quippe gratia confertur in suscipiente virtute operis operati, hoc est ultra vel supra meritum suscipiētis, in virtute meriti Christi instituentis.

tis sacramentum, & illud spirituali priuilegio ditatis: vt inde opus priuilegiatum nominetur.

PROBARE aliquando est demonstrare, & argumētā do planū facere. Hinc pbatio, demonstratio. Et probabile, quod licet verū nō sit, rationibus tamē quibusdā videtur p̄uaderi. Probare aliquando laudare est. Vnde probi, boni, dicuntur dicti, quasi prohibi, q̄ se à delinquendo prohibeant. A quo improbus, id est malignus: & improbitas, malignitas, &c.

PROBATIO quærit rationem facti, & tangit cor. Examinatio quærit factū & tangit corpus, secundū beatum Thom. super Psal. 16. Et secundum Rhetores octo sunt probationum species, quas & refert Petrus de Aliaco qua st. 1. artic. 2. lib. 1. per quæ probat sacram scripturam esse verā. Prima per testes seu fide dignū hominum testimonium. Vnde dicebat Christus Act. 1. eritis mihi testes in Hierusalem & in omni Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Secunda per legem seu authenticum legis scriptū. Vnde dicebat Christus Iudæis, Ioā. 5. Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternā habere: & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Ex scripturis enim legis Moyfi ostenditur quod Christus fuit verus Propheta, & verus Messias in lege promissus: & per consequens, quod eius doctrina est vera & credēda. Tertia per pactum. Vnde ait Apostolus Tarfensis Rom. 1. quod Euangelium Christi antè promiserat Deus per Prophetas suos. Ex scripturis enim sanctis ostēditur, quod doctrina Christi est illa, quam Deus promiserat in Prophetis: & per consequens, quod ipsa est vera, & nullo modo erronea. Quarta per iuramentum. Vnde ait Apostolus Heb. 6. Quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem, iurauit per semetipsum, &c. in quo abundantius volens ostendere. Deus immobilitatem consilij sui, interposuit iurandum, &c. Deus enim sanctis patribus ea quæ de Christo futura erant, non solum simpliciter verbo promisit, sed etiam iuramento firmavit, quæ omnia ostenduntur ex scripturis iam esse impleta. Quinta per miraculum, vnde dicebat Christus, Ioannis 5. Ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me: quod non solum verū est de operibus virtutum, sed etiam de operibus miraculorum, &c. Sexta per tormentum, imō diuersa genera tormentorum, vnde dicebat Apostolus Hebr. 11. Sancti per fidem vicerunt regna, &c. lapidati sunt, secti sunt, tētati sunt, in occisione gladij mortui sunt, & hi omnes testimonio fidei probati, &c. Septima probatio per eum in cuius ore non est inuentum mendacium: vnde Apostolus ad Hebr. 6. Impossibile est mentiri Deum, sed doctrina Christi est reuelata à Deo, vt apparet ex miraculis & scripturis sanctis. Octaua per conformitatem gestuum & verborum. Vnde Act. 4. Loquebatur verbum Dei cum fiducia, &c. Ex gestibus enim Christi & discipulorum suorum patebat, quod verba eorum non erant falsa, quia non loquebantur fictitiè, sed ex corde sine curiositate, ostentatione, vel apparatu, sed cum charitate pro affectu, & toto affectu: igitur probabile est dicta eorum esse vera, &c. Per hæc itaque veritates Theologica probari poterunt: & per consequens scriptura sacra. Et ad hoc possunt adduci octo media, quæ ponit Scotus quæstione 2. prologi, quæ sunt: Primo, auctoritas scribentium. Secundò, concordia scripturarum. Tertiò, rationabilitas con-

tentorum. Quarto, irrationabilitas singulorum errorum. Quintò, prænuntiatio futurorum. Sextò, vinacitas miraculorum. Septimò, ipsius legis duratio. Octauò, & diligentia in recipiendo, sed de istis remitto ad eum, & alij scripsimus. Possent ad hoc adduci multæ concordantiæ per hæc scriptura sacra probari poterit, & doctrinam Christi esse verā & infallibilem, vel probabilem, &c.

PROBABILE quod probatur, vel q̄ probari potest. Aliquid autē esse probabile, potest intelligi dupliciter, vt scriptis reliquit Do. Cardin. Camer. q. 1. ar. 2. lib. 1. Vno modo simpliciter. Alio modo secundum quid. Vnde secundū Philos. illud dicitur probabile simpliciter, quod videtur omnib⁹ vel pluribus, vel maximè sapiētibus, q̄ sic intelligitur: Probabile est q̄ cū verū & necessariū nō est, tamē euidēs, sed apparet omnib⁹ vel pluribus, vel maximè sapiētib⁹. Per primā clausulā excluditur falsa, & vera cōtingētia, quæ strictè loquēdo, nō dicitur pbabilia, licet aliquando impropiè, sicut dicit Philos. q̄ nihil prohibet falsa esse probabiliora quibusdā veris, capit enim probabile impropiè. Per secundā excluditur etiā principia, & cōclusiones demonstrationum. Per tertiā excluditur necessaria, quæ apparet falsa omnib⁹ vel pluribus. Alio modo & magis largè aliquid dicitur probabile secundū quid, quod cū sit verū siue necessariū, siue cōtingēs, nō est tamen euidēs, sed apparet alicui, vel aliquibus. Et proportionabiliter posset distingui de ratione probabili, quia vel est ex probabilibus primo modo, vel secundū, vel simpliciter, vel secundū quid. Hæc Aliacen. Et sicut dicit Arist. nihil refert quædā falsa esse probabiliora quibusdā veris: ita nihil refert quædā falsa piè credi, nō quod ea ratioe qua falsa sunt, vel sciūt esse falsa, credi possunt. Procul hoc à pietate fidelium, vt scribit Gerf. par. 1. declaratione veritatum, quæ credendæ sunt de necessitate salutis. Sed cadit existimatio, vel pia credulitas non super veritate vel falsitate, sed tantummodo super apparentia, vel probabilitate, & hoc (inquit Gerf.) non est periculosum vel falsum: quia cōstat de apparentia: & probabilitate, dum falsitas & veritas ignota est. Propterea sapientissimè dixit Hieron. quod de talibus eligibilis est piè dubitare, quàm temerè diffinire. Sicut stat quodlibet contradictorium esse probabile: & vnum stat cum altero nō in veritate, sed in probabilitate: sic diuersis respectibus (inquit Gerf.) vtrunque contradictorium credi potest cum fidei pietate, dum tamen sit animus ab assertione pertinaci alienus, &c.

PROCEDERE significat vltra cedere, p̄gredi. Aliquādo prosperè cedere. A quo p̄cessio, quæ duplex est, largè capta, videlicet localis, sicut aliquis progreditur de vno loco ad aliū. Alia causalis vel productiua, sicut aliqua intellectio producitur ab intellectu & obiecto, tunc nō oportet processionem esse ab vno solo: consimiliter de amore. Brulefer distincti. 1. q. 1. lib. 1. Et processio quandoque accipitur pro productione passiuā vnius personæ ab altera. Et hæc processio dicitur æterna: & hæc processio æterna & productio passiuā idem sunt. Aliquando accipitur vt importat talem productionē, & connotat personam procedentem, vt de nouo existentem in creatura aliqua rationali, secundum modum aliquem determinatum, vt infra dicitur. Et hæc processio dicitur temporalis. Et si esset modus loquēdi sanctorū, quod procedere importaret.

ret productionem personæ ab alia, & nouā existentiam in creaturā: non propter nouitatem Dei, sed creaturæ: concedendum esset, quod spiritus sanctus p̄cederet tēporaliter, quādoquē; creatura crearetur. Sic nō dicitur tēporaliter p̄cedere, quia datur creaturæ rationali ad ipsam sanctificandā. Et secundū intentionē sanctorū, duplex est processio, id est spiritus sanctus dupliciter procedit, æternaliter & tēporaliter. Processio secundū Guilh. Scotist. di. 11. lib. 1. dicitur, quasi procul cessio. Procul verò cessio dicitur tribus modis. Primo quātū ad essentia, & isto modo differūt à Deo differētia essentiali realiter. Quoniam differūt à Deo differētia essentiali realiter. Secundò modo quātū ad tēpus & locū: & isto modo de processione loquūt Philosophi. Tertio modo dicitur processio, quātū ad esse personale: & sic dicimus filium & spiritum sanctū in diuinis à patre procedere. Ita scribit Pelbart. post suū Guilhelmū.

PROCESSIO in diuinis capitur dupliciter. Vno modo pro productione passiuā vnius personæ ab alia: isto modo dicitur de filio & spiritus sancto. Hoc modo sunt duæ p̄cessiones in diuinis, sicut duæ personæ procedēt. Et de illa ait Christus Ioā. 16. Ego exiui à patre, scilicet per æternā generationē, & veni in mūdū, scilicet tēporali natiuitate. Alio modo prout importat, principiter huiusmodi p̄ductionē passiuā, cōnotādo tamē ipsam personā p̄ductā esse in aliqua creatura rationali de nouo, secundum specialē modū: puta, per gratiā, per quā ipsam sanctificat & ad vitā æternā acceptat: & hæc est processio temporalis: processio actiua idē quod spiratio actiua, & est productio actiua, qua pater & filius spirāt spiritum sanctum, & est vnica in duabus personis. Brulef. d. 10. & 14. lib. 1. &c.

PROCESSIO est duplex (vt ex prædictis patet) scilicet æterna & tēporalis. Processio æterna est p̄ductio ad intra. Vel est spiritus sanct⁹ à patre & filio, tã quā ab vno spirādi principio æternā spiratio. Processio verò tēporalis est p̄ductio personæ ad intra & noua existentia eius in creatura rationali, secundum modū determinatū. Vel p̄cessio tēporalis est p̄ductio personæ ad intra & gratuita eius existentia in creatura rationali. Gab. d. 14. q. 1. & d. 16. q. vni. lib. 1. Ex quo patet, quod licet pater est de nouo in creatura rationali quā sanctificat, quia nō venit spiritus sanctus, aut filius ad sanctificandū creaturā sine patre, tamen pater nō procedit tēporaliter, quia non producit ad intra.

PROCESSIO tēporalis secundū quosdā est illapsus quidā quo persona æternaliter p̄cedēs vel p̄ducta illabitur mēti creaturæ per sua dona, aut substantiā suę personæ assistēdo sibi specialissimè ad actū bonū meritorij exequēdū. Est autē illapsus intima presentialis cū præsidētia eius q̄ illabitur: & perfectiōne omnium, quæ sunt in illapso: vt in 2. lib. sen. dicitur: d. 8. q. 2. & supradictū est in dictione *Illapsus*. Et quāuis omni creaturæ maximè intimus sit Deus, dicitur tamen specialiter tunc illabi menti humane, cum ei præsidet ipsam specialiter regendo ac ei influendo: vnde meritorij possit agere ac digna fieri vita æterna, quomodo non assistit menti creaturæ rationalis se à Deo auertenti, ac obicem (ne illabatur Deus) per mortale peccatū ponenti. Et processio tēporalis præsupponit æternā, ita quod duo includit, scilicet processionē æternā ad intra, & nouū modū existendi in aliqua rationali creatura ad extra. Et processio tēporalis (vt scribit Brulef. d.

14. q. 1. lib. 1.) potissimè & præcipuè attēditur penes gratiā seu charitatē à spiritu sancto ipsi creaturæ rationali liberè & gratuitè collatā, per quā ipsa sanctificatur, & ad vitā æternā acceptatur. Nunquam enim spiritus sanctus de lege ordinata procedit ad inhabitandū aliquē, nisi per gratiā gratū faciētē. Et quod dicit Magister. d. 14. li. 1. gemina est processio spiritus sancti, magis propriè loqueretur (vt dicit S. Bona. q. 2. d. 14. lib. 1.) si diceretur processio spiritus sancti dicitur dupliciter, quā cū dicit, quod est gemina, quia nō cadit ibi propriè geminatio: Et processio, vt scribit Gab. 14. q. 1. li. 1. dicit aliquid notionale & aliquid essentialē. Notionale quātū ad conditionē personæ procedentis. Essentialē quātū ad illabi mēti rationali: ideo nec est purum essentialē, nec purū notionale, sed essentialē cōnotans notionale. Dicitur autē in descriptione processionis temporalis per sua dona, vbi innuit personā procedētis dupliciter assistere mēti rationali, scilicet in dono formaliter. Donū enim datū creaturæ, charitas, scilicet & sapiētia, formaliter inhæret ei, quibus mens ipsa formaliter Deū cognoscit & amat. In se verò effectiue, cum nostrum diligere & cognoscere ipse efficit. Reducitur autē rationalis creatura ad Deū per actiones intellectus & voluntatis: Ideo duplicia sunt dona, in quibus procedere dicitur persona diuina temporaliter, scilicet dona intellectus & affectus. Et quāuis nō illabitur vna persona sine alia, sed simul omnes tres mentē rationalē sanctificādo inhabitant secundum illud Ioan. 14. Si quis diligit me, &c. quia tamē dona, quæ pertinet ad illuminationem intellectus, appropriāt filio, qui ad intra procedit per modū intellectus. Vnde & verbum est patris: ideo in eis specialiter dicitur p̄cedere fili⁹. Ideo orauit Sapiens, Sapien. 9. Emitte Domine sapientiam, &c. Et dona voluntatis, quibus rectificatur affectus, appropriātur spiritui sancto procedēti per modū amoris: ideo in eis dicitur procedere spiritus sanctus, iuxta illud ad Ro. 5. Charitas Dei diffusa est, &c. Mittitur enim tunc vniciq; persona, cū à quocūq; cognoscitur atq; percipitur, quātum cognosci & percipi potest, ait Aug. 4. de Trin. Et quia in dono appropriato: ideo in illo magis dicitur persona quā nō appropriato: ideo in illo magis dicitur mitti illa persona cui donū ipsum appropriatur. Vnde Rich. Missio est personæ emanātis per effectū sibi appropriatū manifestatio. dicitur vltimò in diffinitione: specialissimè assistēdo, &c. inuicitur quod nō in quibuslibet donis, p̄cedit filius aut spiritus sanctus. Nō enim in donis naturalibus tantū, nec gratis datis tantū, sed in dono gratum faciētē, quod est charitas. Quo dono (vt ait Aug. 5. de Trin.) nihil est excellentius. Et quia charitas appropriatur spiritui sancto (vt dictū est) sine qua nulla persona p̄cedit tēporaliter: ideoq; processio spiritui sancto appropriatur. Et etiā quia processio temporalis videtur esse quædam liberalis donatio per modū muneris liberi & gloriosi, ideo spiritui sancto appropriatur, qui p̄cedit per modū doni. Ex quo sequitur, quod nō in quolibet dono intellectus dicitur procedere filius & spiritus sanctus: patet, quia nō processit in dono prophetiæ collato Caiphæ de quo Io. 11. quia tali dono nō fuit sanctificatus neq; Deo charus. Mittitur in dono veræ sapientiæ, quæ includit charitatē, quæ sapiētia est cum amore notitia. De qua Sapien. 1. Sapientia nō habitat in corpore subdito peccatis. Secundò sequitur quod ad

has creaturas neq; procedit nec mittitur filius aut spiritus sanctus, quas non sanctificat neq; sanctificas inhabitat, ut fuerit nubes, coluba, lingua igne. Gabriel d. 14. qu. 1. lib. 1. de processione temporali scribit.

PR O C E S S I O, missio, datio, quauis supponat pro eodem, differunt tamen ratione. Nam processio est in plus quam missio: & missio nec in plus nec minus quam datio, id est processio est superius ad ly missio: & missio nec est superius nec inferius ad ly datio. Patet primum, quia omnis persona quae mittitur, procedit, sed non econuerso. Aliqua enim persona procedit, scilicet processione eterna, & tamen non mittitur, licet missibilis sit, id est mitti possit: unde persona missa ab aeterno procedit, & tamen non ab aeterno mittitur. Secundum patet, quia non omne quod procedit, datur. Filius enim ab aeterno procedit, & tamen non ab aeterno datus est. Et aliquid datur, quod non procedit, scilicet dona spiritus sancti. Gab. d. 4. q. 2. lib. 1. Vide & Petrum de Aliaco. latius q. 1. ar. 1. lib. 1.

PR O C E S S I O temporalis sumedo pro eodem, missione & processione temporalis est duplex, scilicet visibilis & inuisibilis. Visibilis est apparitio aliquarum rerum corporalium circa creaturam rationalem humanam missionem inuisibilem diuinae personae eidem creaturae factam representans, Gab. d. 16. qu. 1. v. nica, ar. 1. lib. 1. Et Dominus Cardinal. Cameracen. q. 11. ar. 1. lib. 1. Vel visibilis immissio (secundum sanctum Bonauen. d. 16. q. 1. lib. 1.) est apparitio in qua manifestatur diuina persona, non tantum ut operans, sed etiam ut inhabitans: nec tantum ut inhabitans, sed etiam ut emanans, quasi ab alio veniens. Et dicitur apparitio rerum corporalium, ut supra, id est sensibilem: aliter enim non posset esse visibilis diuina persona. Dicitur, circa creaturam rationalem, quia non fit missio, nisi ad sanctificationem creaturae: haec autem solius creaturae rationalis est. Dicitur, representans, & c. ubi tangitur causa finalis missionis visibilis. Nam diuina persona non mittitur (inquit Cardinal.) nisi ad representandum aliquem effectum spiritualem, scilicet gratiam gratum facientem: quauis aliter posset fieri, si Deo placeret. Processio vero seu missio inuisibilis spiritus sancti, est hominis per gratiam gratum facientem adoptatio sine signi alicuius sensibilibus ostensione, quando, scilicet spiritus sanctus per gratiam quam inuisibiliter animae infundit, etiam illapsu sanctificatio acceptat ad vitam, & in filium regni a haereditate Dei adoptat: talis modi inuisibilis gratiae collatio, & hominis per gratiam adoptio dicitur missio inuisibilis. Gabriel d. 16. lib. 1. De quo vide in dictione *Missio*. Et processio spiritus sancti secundum Petrum de Aliaco, qu. 8. artic. 3. lib. 1. est a nobis pro statu viae ineffabilis: est tamen aliquo modo intelligibilis. Unde secundum Magistrum, sicut de generatione filii scriptum est: Generatione eius quis enarrabit? ita de spiritu sancto dici potest: Processionem eius quis enarrabit, & c.

PR O C U R A T O R (ut scribit Richardus d. 45. ar. 5. q. prima. lib. 4.) est qui negotia aliena mandato sibi a domino facto gerenda gratuito suscipit, & in iudicio administrata negotia plura vel vnum. Unde procuratores sunt, qui res dominorum viuorum administrant ad temporalem eius utilitatem. Executores autem mortuorum distribuunt ad animarum utilitatem. Et (ut idem dicit in fine huius art. q. 4.) quam grauissimè peccant, & magnam pro-

ditionem, & illegalitatem faciunt executores, qui executionem testamètorum sibi commissas non complent quam citius possunt, opportunitate habita competenti.

PR O D I G A L I T A est continentia: & ob intemperantiam pecuniarum profligatio, secundum Aristot. lib. 4. Eth. Et prodigalitas est circa possessiones pecuniae, sicut deficientes: non autem sicut superabundans in eis: secundum beatum Thom. secunda secunda, qu. 119. artic. primo. Et prodigalitas semper est peccatum, non principaliter propter quantitatem, sed propter inordinationem dandi, quibus non debet dari, & propter quae, & sicut debet, secundum eundem ubi supra. Et prodigalitas ex gula & luxuria frequenter procedit propter voluptates consequedas, ut scribit Antoninus parte secunda, tit. 6. capit. 8. summa sua. Unde & Luc. 15. dicitur de filio prodigo, quod dissipauit substantiam suam, viuendo luxuriose. Frequenter enim secundum beatum Thom. ad intemperantias declinant prodigi: quamuis ex aliis vitiis, scilicet iactantia oriri possit. Et consistit hoc vitium in expendendo superfluum diuitias, ubi & quando non oportet, & minus debito eas amando. Et qui superabundat in dando, dicitur prodigus: qui autem deficit, auarus & illiberalis. Vide latius Antoninum ubi supra. Et de prodigalitate in dictione *Liberalitas*.

PR O D I T O R, manifestare: unde & proditores a prodendis consiliis hostibus, dici possunt. Et proditio ponitur a Gregorio in libro 31. moral. inter filias auaritia: quia communiter procedit ab ea. Et potest describi sic: ut habet Anton. parte 2. summa, tit. 1. capit. 22. Et proditio est quaedam deceptio facta contra dominum vel familiares suos, in damnum rerum vel personae: aut manifestationem secretorum eorum. De hac proditioe plura Anton. ubi supra. Proditio (secundum Gerfonem sermonem factum in Cena Domini, qui incipit: Tradidit Iesum Iudas, par. 2.) est fraudulenta lesio alicuius sub amicitiae vel officij simulatione: & ita proditio est duplex iniquitas, quia & odium est, & simulatio. Proditio est, qui simulat officium, & affert detrimentum. Vel proditor est familiaris inimicus, eo perniciosior quod efficacior est, & inuicibilior ad nocendum. De tali in Proverbiis: Simulator ore decipit amicum suum. Haec Gerfon.

PR O D U C E R E, est in longum ducere, quod & de tempore & de corporeis rebus dicitur. Et quandoque est ante seu ultra, forasve ducere. Interdum gignere, interdum interponere, interdum proficere, interdum consummare. De quo aliam. A quo venit productio. Et producere quandoque accipitur ut non includit negationem, scilicet pro dare esse alicui, hoc est quod ad eius essentiam aliqua res est, siue post non esse, siue post esse. Et produci est dependere quantum ad esse suum ab alio, id est esse ad praesentiam alterius, siue post non esse, siue post esse. Suo modo dicitur de creati: & illo modo non distinguitur a conseruare & conseruari. Alio modo accipitur, ut includit negationem: ut producere est dare esse, post non esse immediate praecedens: suo modo de produci, creare, & creati: Gabriel d. 1. q. 2. ar. 3. dub. 6. lib. 2. Et hoc modo distinguitur producere & conseruare. Nam conseruare, est dare esse post esse continuatum, id est non interruptum, & c. Et de producere vide in dictione *Facere*.

PR O D U C T I O dicitur tripliciter secundum Guilhel. Scoti

Scotistam distincti. 13. lib. 1. Vno modo quasi procul ductio. Et sic dicitur quod Sol producit radios, scilicet procul vsque ad terram. Secundum dicitur productio quasi propter ductio: & sic producuntur creaturae a Deo. Sapient. 7. Omnia propter se ipsum operatus est Dominus. Tertio modo dicitur quasi prope idem ductio. Isto modo est proprie in diuinis, ubi producens & productum sunt eiusdem essentiae, licet differant realiter. Et ista tria productio, creatio, operatio, in Deo habent se per ordinem. Omne enim quod creatur, producitur (ut patet) sed non econuerso: quia spiritus sanctus producitur, sed non creatur. Item omne quod producitur, operatur, sed non econuerso: quia volitio & intellectio Dei, sunt operationes, non tamen producuntur: quia proprie magis dicitur productionis principia (id est vires productionis) quae principiant duas productiones, scilicet intellectus generationem, & voluntas spirationem: unde non dicuntur producta. Et habere aliquid per productionem alterius, dupliciter intelligi potest. Primo modo proprie quod per talem productionem recipiat aliquod nomen esse reale in se vel in aliquo alio ipsum de nouo informantem. Alio modo improprie, quia tali productione aliqua denominatio sibi de nouo aduenit. Sicut productione creaturae Deus dicitur creator & Dominus. Primo modo pater nullum esse capit a suo principio, sed secundo modo: nec hoc est inconueniens, cum etiam sic aliqua denominatio de nouo sibi competit ex tempore ex productione creaturae. Gabriel distincti. 19. qu. 2. arti. 3. libro 1. sententiarum.

PR O D U C E R E liberè secundum Oytam q. 7. art. 2. est producere voluntarie, complacenter, & non coactè, & ferè redit in idem cum dicto Occam. Unde Oyta ait: Licet spiritus sanctus non producitur a voluntate, neque contingenter, producitur tamen per modum voluntatis, & liberè, complacenter: quia spiritus sanctus procedit a Patre & Filio, tanquam amor: quia ipse est dilectio, qua pater diligit filium, & filius patrem: sed spiritus sanctus non habet esse nisi quia procedit: ut patet per August. 5. de Trin. Producere autem amorem nemo potest, nisi complacenter, liberè & incoactè. Ex quo sequitur quod non est inconueniens idem ab eodem produci necessario & naturaliter, & etiam liberè: patet, quia spiritus sanctus producitur liberè (ut dictum est) etiam necessario, cum non possit non produci: ut patet ex fide: & etiam naturaliter: ut patet per Hilanum 5. de Trin. Vide ad hoc Gab. d. 10. q. 2. art. 2. lib. 1. sententiarum.

PR O D U C T I V M dupliciter accipitur. Vno modo pro illo quod est terminus productionis: & denominatur formaliter a productione. Sic generatio passiuam non est producta, licet per productionem suam generationem actiuam recipiat in filio: non sic essentia, nec spiratio, actio in filio recipit esse. Alio modo accipitur productum pro illo quod est idem realiter cum termino productionis. Et distinguitur realiter a producente: & sic generatio passiuam potest dici producta, sed non essentia, nec spiratio actiuam. Gabriel d. 7. q. 1. ar. 3. libri primi.

PR O D U C I de nihilo, est produci non de potentia subiecti, & quod nihil ipse sit quod non accipiat esse simpliciter illa productione: quo sequitur: Forma naturaliter genita, non est de nihilo, quia licet se-

cundum se, & quodlibet sui capit esse illa generatione, tamen producitur de potentia subiecti. Secus de anima intellectiua, quae quia creatur de nihilo, producitur, licet in materia, non tamen de potentia materia. Item homo non producitur de nihilo, licet eius forma creatur. Item compositum cuius altera pars, siue materia siue forma praesupponitur, non est de nihilo. Itè si Angelus ab aeterno produceretur, verè esset de nihilo, & verè crearetur. Cui ergo filius in diuinis sic generatur ex patre, quod non quodlibet sui capit esse illa generatione, quia essentia quae est aliquid filij verius, est ipse filius: licet non formaliter, non capit esse illa generatione, quia est in patre circumscripta generatione: & ideo non est de nihilo, quia substantia, quam nascendo accipit, eadem est in generante, & non capit esse simpliciter per generationem filij. Est ergo de substantia patris, id est de patre suam substantiam generando filio comunicate. Gabriel d. 5. q. 2. lib. 1. Non dissentit a praedictis Greg. eadem d. q. 2. art. 1.

PR O H I B I T I O a prohibeo, quod est veto. Et potest prohibitio accipi simpliciter & acceptum atque lex. Vno modo largè, ut dicitur tam de lege indicatiua, quam imperatiua. Indicatiua est illa qua tantummodo significatur aliquid non esse agendum, seu aliquid ex quo sequitur ipsum non esse agendum: sicut cum significatur aliquid esse iniustum, prauum, aut vituperatione vel poena dignum: qualia sunt illa Apostoli verba Rom. 1. Quitalia agunt, digni sunt morte. Ephes. 5. Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, & c. non habet haereditatem in regno Christi & Dei. Ex quibus & similibus multis colligitur aliqua illicita esse, & non debite fieri: & sic dupliciter aliquo modo prohiberi. Et similiter cum enunciatur aliqua esse agenda: ut quia dicitur iusta vel Deo accepta, aut retributione digna: talia dicitur praecipere praescriptione indicatiua, quia exprimentur vocaliter per verba indicatiui modi. Et sic loquitur Hugo. libro primo de Sacramentis, parte 6. capit. 7. Duo ista praeccepta data sunt homini, praecceptum naturae & praecceptum disciplinae. Praecceptum naturae fuit, quod intus aspiratum est per naturam. Praecceptum vero disciplinae est, quod foris appositum est ad disciplinam, intus per sensum, foris per verbum. In praeccepto etiam naturae tria sunt, scilicet praecceptio, prohibitio, concessio. In his duobus mandatis totum continetur, quicquid bonum vel faciendum vel cauendum praecipitur: de quo latius legito Gab. d. 35. q. vnica, arti. 1. lib. 2.

PR O M I S S I O a promitto, quod est idem quod polliceor. Et promissio est actus rationis, qui est enunciatio & ordinatio alicuius, secundum B. Thom. 2. 2. q. 88. ar. 2. Differunt autem promittere & polliceri, quia pollicemur sponte, promittimus rogati. Promissiones factae antiquis patribus de Christo, videtur apud Iacob. de Valen. super illud Psal. 138. Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, & c.

PR O M I S S I O simulata dupliciter potest esse (ut scribit S. Bonauè. d. 38. circa tex. li. 4.) Aut quia non habet stabilitatem, aut quia non habet interiorum assensum correspondentem. Et hoc dupliciter est, quia quaedam fit timore vel metu, qui potest cadere in constantem virum: sicut David simulauit se stultum coram Achis. 1. Reg. 21. Quaedam intentione decipiendi alios. Prima simulatio simpliciter obligat, quia necesse est ex quo semel obligauit voluntarie, & ore spondit,

spopondit, quod permaneat in sua pollicitatione. Si verò spopondit signo non corde, tenetur apud forum iudiciale & coram Ecclesia, si non affuit timor. Apud Deū verò tenetur facere penitentiam de duplicitate & mendacio. Si verò tertio modo fuit simulatio, tunc nec apud Deū, nec apud Ecclesiam obligatur. Est & promissio stulta & infidelis, quæ & Deo displicet (vt scribit Gerson parte 1. de vera religioe) quæ, scilicet vel indiscretè sumitur vel nõ obferuatur, infidelis promissio si nõ impletur stulta, si discretione non fallitur: vt idem Gerson dicit de vita spirituali animæ, le. 6. Et est promissio mala & praua. Vnde dicitur: In malis promissis rescinde fidem, de qua aliàs dicitur.

P R O M O V E R E est vehementer vltra mouere, vel longè vltra ire & prològare, &c. A quo promotiuū. Vnde aliquid esse promotiuū ad bonum est dupliciter, scilicet secundum omnem statum naturæ (vt scribit S. Bonauent. di. 3. libr. 3. circa text.) Aliquid verò secundum statum naturæ lapsæ & ægræ, sicut aliquid est promotiuū ad sanitatem dupliciter, videlicet communiter, sicut cibus bonæ compositionis. Aliud verò secundum statum egritudinis, sicut medicinalia. Fomes autem (vt idem ait) est ad promotionem non simpliciter, sed secundum statum naturæ lapsæ, in quo homo facilis est ad desidiã & superbiam: ideo est ei utilis talis stimulus propter exercitatione, ad expellendã pigritiam, & propter humiliationem, ad expellendã superbiam. Sed quia beata Virgo erat repleta charitate & humilitate, & confirmata in vtraq; ideo fomitis stimulo non egebat, ideo nõ est simile de aliis & de ipsa. Vnde stimulus carnis datus fuit Apostolo ad gratiæ diuinæ cõseruatione. Et in nobis relinquatur fomes ad exercitium & meritum, &c.

P R O M V L G A R E idem est quod publicare, palàm pronuntiare, quasi promulgare, manifestare: à quo promulgatio. Et vt scribit Dominus Cardinalis Cameracensis quæst. 2. artic. 3. libr. 4. Promulgatio cuiuscunque per modum consilij diuini obligat omnes ad quos legitime venit ad non cõtemnendum. Promulgatio autè per modum præcepti obligat ad obseruandum, secundum notum est, sed primum patet, quia qui contemnit cõsiliū, contemnit cõsulentem, in quantum cõsulentem. Ideo vt bene dicit Scotus, caueat sibi mordètes paupertatē Euāgelicam mendicantiū fratrum, &c. Sic promulgatio baptismi per modum præcepti obligat ad seruandum, sicut secundum Scotū inceptum in die Pentecostes in Hierusalem, quando lex Euāgelica est prædicata publicè & solemniter.

P R O P A S S I O, vide in dictione *Tassio*.

P R O P H E T A secundum nominis interpretatione (vt scribit Lyra in prologo super Psal.) dicitur quasi proculfans, quia fatur, id est loquitur, denuntiãdo ea, quæ procul sunt seu remota à naturali cognitione humana, ideo de talibus est sic prophetia. Et tribus modis reuelabat Deus Prophetis diuina & futura mysteria, vt scribit Iacobus de Valentia trac. 2. prologi super Psal. scilicet per somnia. Sic Angelus apparuit Iosèph, dicens: Accipe puerum & matrem eius, & fuge in Aegyptum. Matth. 2. Secundo per visionem, in vigilia Isaias vidit Dominum sedentē, Isā. 6. Tertio modo per locutiones Angelorum & familiarem doctrinã Moyse accepit legem in monte Sinai, Exod. 20. Et Angelus Gabriël reuelauit Danieli totū mysteriū incarnationis, Da-

nielis 9, &c. Constat quoq; vt scribit Gerson parte 1. le. 1. super Marcū, Prophetas omnes vno & eodem spiritu suas cõtexuisse prophetias, ac perinde quod vnus posuit (quia non tam ipse quàm spiritus sanctus loquebatur) potest ab altero (qui similiter est spiritus sancti instrumentum) intelligi quodammodo dictum seu positum, & si nõ explicite tamen implicite, & le. 2. idem ait: Magna est prophetiarum inter se concordia, & concors in diuersis etiam Prophetis sententia, eodem quippe spiritu docente locuti sunt, & ad vnū finem, qui Christus est, respexerunt. Finis enim legis, secundū Apostolū, est Christus. Quamobrem Act. 3. dicebat Petrus de Christi tempore, quod omnes Prophetæ à Samuèle, & deinceps qui locuti sunt, annunciantur dies istos, &c. Sunt & Prophetæ boni & mali. Non autem facile discernitur verus à falso Prophetæ per exteriores apparatus & signa: quia non oportet Prophetam fore vitæ virtuosū, aut habere gratiam (vt scribit Gerson parte 2. de mirabili victoria cuiusdam puellæ: Possunt & dæmonum Prophetæ occulta nobis & futura prænotificare, & pluribus aliis, cum quibus conueniunt cum veris Prophetis. Quod si interdum prænunciant falsa, sciunt palliare, dando alium intellectum, aut allegare veros Prophetas, interdum prophetas aliqua, quæ non euenerunt. Sicut de Isaiã & Iona Prophetis legitur: propter quod etiam Apostolus dicit, quod non omni spiritui credendum est, sed tentandi sunt si à Deo sunt, insinuans difficilem discretionem inter bonos & malos Prophetas. De pseudopphetis ibidē scribit Gerson. De his Saluator noster dicit: Et multi pseudopphetæ sunt venturi, afferentes se diuinitus à Deo mitti, &c. Ad verum autem Prophetam & prophetiam requiruntur sex, vt scribit Iacob. de Valent. trac. 2. prologi super Psal. Primò quod prænunciet futura, quia de præteritis non est prophetia. Secundò, quod sit de futuris mysteriis Christi & Ecclesiæ, quia de rebus mundanis & prophanis non est prophetia, sed quædam prænotificatio & coniectura. Tertio requiritur, quod talia mysteria repræsententur ipsi Prophetæ in aliquo obiecto anigmatico. Nam talia futura mysteria nullum esse reale habet in se, nec in aliquo coniuncto. Quarto requiritur, quod talia futura mysteria sint prænotificata per diuinam reuelationem: & ideo locutio Caiphæ non fuit prophetia, nec somnium Pharaonis. Quintò requiritur, quod Prophetæ intelligat & interpretetur visionem siue reuelationem, quia aliter non diceretur Prophetæ, sed videns tantum: & ideo antiquitus omnes quos nunc appellamus Prophetas, & omnes qui videbant visiones, siue intelligerent siue non, appellabatur videntes: vt patet 1. Reg. 9. Sextò requiritur lumē supernaturale & ppheticū ad interpretandas & intelligendas obscuras & enigmaticas visiones. Latius de clarat Valē. Potest autē vnus Prophetæ altero esse maior & præstantior. Hinc S. Bonauent. d. 2. lib. 1. in dubiis literal. Spiritus prophetiæ in maiori abundantia datus, Prophetam Domini facit excellentiorem. Potest ergo dupliciter dari in maiori abundantia, aut quia ad plura: aut quia ad altiora. Eliã datur est ad plura, quia ad futurorum præuisionē & miraculorum operationem. Sed Dauid ad altiora, quia ex eius ppheticis plura vidit clariùs, quia prophetia intellectuati. Et sic intelligitur illud Magistri di. 2. libro 1. Ille etiam maximus Prophetarum & Regum

& Regum Dauid. Et illud Matth. 17. Apparuerunt illi Moyse & Elias. dicit Gloss. Elias fuit maximus prophetarum. Et vt idem ait sanctus Bonauent. di. xv. parte ij. q. j. lib. j. Spiritus sanctus vno modo datur in prophetia simpliciter, prout ipsa dicit cognitionem secundū idoneitatem suscipientis, & secundū pietatem exequentis. Alio modo prout est reuelatio: & sic non datur in ea spiritus simpliciter, siue mittitur, nisi ad hoc. Vnde non dicitur in lib. Reg. quod spiritus sanctus sit missus ad Saul, vel factus in Saul, sed super Saul. 1. Reg. 11.

P R O P H E T I A secundū Cassiod. & B. Tho. ij. ij. qu. clxx. ar. iij. diffinitur sic: Est diuina inspiratio rerū euentus immobili veritate denuncians. Concordat Dominus Cardin. quæst. xij. ar. iij. in fine, lib. j. qui ait: Prophetia est diuina inspiratio euentū rei immobili veritate demonstrās. Non quidē intelligēdo quod sit immobilis, id est necessaria veritas simpliciter absolute, sed cõditionaliter, sic quod necesse est qd si aliquod est prophetatū illud euenire. Et ideo sicut possibile est quod illud nõ sit verū qd Iob prædixit de resurrectione: ita possibile est qd nunq̄ prophetauerit de resurrectione. Prophetia diffinitur ab Aug. sic, est diuina reuelatio eorū, quæ procul sunt ab humano intuitu, & sic prophetia largo modo sumitur, eò quod ambitã præterita & futura: & omnia quæ sunt supra humanam intelligentiam. Origenes diffinit super Psal. sic: Prophetia est de prophetiis futuris Christi & Ecclesiæ in veteramēto diuinitus reuelatio facta. Vide de diffinitione prophetiæ latius Iacob. de Valen. trac. ij. prolog. super Psal. Et aliquando prophetia dicitur sermo propheticus. Aliquando prophetatū actus. Aliquādo ipsum prophetatū. Aliquādo ipsum prophetiæ donū. Et dicitur donū à Deo, quia si esset à diabolo, non esset prophetia: de quo latius legere potes Pelbar. li. ij. Rosarij Theol. in dictione Gratia. §. xlij. Ad prophetiã autē, secundū Lyra & Doctores, requiritur cognitio intellectuatiua. Vnde Dan. 10. dicitur: Intelligētia opus est in visione: ideo si alicui sancto cõmunicetur aliquid ad prophetiã pertinēs absq; tali intelligētia, nõ dicitur Prophetæ, nisi largè vel improprie: nec Pharaon quando vidit spicas, Gen. 41. Nec Balthasar, qui vidit manū scriben tē in pariete, fuit Prophetæ, quia nõ intellexerit visionē. Sed Iosèph & Daniel: nec Caiphæ (qui dixit: Expedi vobis vt vnus homo moriatur pro populo: hoc autē à spiritu sancto factū est) fuit Prophetæ proprie sicut nec asina Balaã, quæ Angelus formauit per linguã eius; nec homo est Prophetæ, quādo spiritus sanctus, scilicet instinctu suo mouet & impellit ad aliquid agendum, ex quo euenit prosperū aliquid, quāuis homo sic motus hoc ignoret: sicut Iudicū 11. dicitur de Iephte: Intrauit in eū spiritus Domini ad pugnandum cõtra filios Amon, tamen nõ fuit victoria futura reuelata, propter quod nõ dicitur Prophetæ. Vnde patet quod ad prophetiã requiritur intelligētia. Nullus autē Angelorum vel Prophetarū quicq̄ esse futurū prænunciat, quin veraciter futurū sit in sensu, quē ipse vel spiritus sanctus intendebat. Sed si id ipsum quod Angelus aut propheta prædixit, nõ ex modo quo vocaliter prætendebatur eueniat, plus super hoc à spiritu sancto reuelationē accipiet de prophetia, aut reuelatione sic vel sic intelligenda cõditionaliter, aut mysticè vel literaliter. Sic factū est in Iona & Isaiã, aliàs de buissent lapidari secundū legē, Deut. 18. scriptā. Ni

hil quoq; bonis moribus aut sinceræ fidei cõtrariū Angelus sancti & Prophetæ veri prædicat aut præcipiunt. Non sic dæmones vel Antichristus, quorum signa dicuntur signa mendacij: quia ad mendaciū credendum inducunt. Hæc Gerson. part. j. de distinct. verarum visionum à falsis, signo quarto. Hic & de Prophetis & prophetia, aliàs amplius loquitur & Valentia. & ceteri. Sed quia laconismo gaudeo, omitto, quæ alij diffusè scribunt.

P R O P O R T I O dupliciter accipitur. Strictè & largè, vt scribit sanctus Bona. di. xxix. q. j. li. iij. Strictè sic dicit quandã cõmensuratione, & est rerum eiuſdē generis. Hoc modo nõ habet veritatē illa propositio, quod vbiq; est ordo, ibi sit proportio. Largè proportio dicitur quandã habitudo, quæ attenditur secundū cõuenientiã analogicè. Hoc modo proportio est boni creati ad increatū, & etiã ordo secundum rationē causalitatis, & primitatis. Finis enim dignior est & excellentior, & præponitur his quæ sunt ad finē: & quātum ad hoc, intenditur ordo in charitate. Et habitudo vt nouē habet se in proportione tripla respectu trium: sic verū, est quod creati ad increatum nulla est proportio, nec finiti ad infinitū. Et proportio secundum primam nominis impositionē, significat habitudinē quantitatis ad quantitatem, secundum determinatum excessum vel adæquationem: sed transfertur ad significandum habitudinē quorūcunq; sicut materiæ ad formam, potentiæ ad actum, obiecti ad potentiam, finiti ad infinitum, creaturæ ad creatorē: ex sancto Tho. prima parte, q. xij. art. j.

P R O P O R T I O est duplex, vt scribit Brulef. di. iij. q. j. li. j. scilicet, Assimilationis, & est illa, quando extrema proportionabilia habent quandã assimilationem. Alia est æqualitatis, quando extrema proportionabilia habent quandã æqualitatem. Anima nostra habet proportionem assimilationis ad quodlibet obiectum intelligibile, & per consequens ipsum Deum: sed inter animam nostram & Deum nulla est proportio æqualitatis.

P R O P O R T I O & similitudo differūt, vt notat Brulef. q. v. d. j. li. j. Similitudo enim ponit cõuenientiã in aliqua qualitate. Vnde sequitur: hæc sunt similia, ergo sunt idē secundū qualitatem. Proportio autē requirit dissimilitudinē & distinctionē magnā inter extrema: vt inter corpus & animā est proportio, & tamen nõ est similitudo, quia anima est par Angelis, spiritualis & nobilissima: corpus verò est fetidum & miserum: nõ ergo sequitur, inter illa est proportio: ergo sunt similia, sed potius: ergo sunt dissimilia. Proportio autē animæ nostræ ad Deum, ponit in anima inclinationem & indigentiã, quia ipsa inclinatur ad intelligendum & amandum Deum, & anima indiget Deo. In Deo autē ponit delectationem & quietationē: quia Deus causat summā delectationem in anima, & quietat eam.

P R O P O S I T I O est enūciationis altera pars, in qua prædicatur vnum de vno. Sed Aristot. li. ij. Posteriorum: Vel propositio est oratio vera vel falsa significans, indicãdo. Et propositio est triplex, vt notat Brulef. di. xj. q. iij. li. iij. Quædã est simpliciter vera. Alia est simpliciter falsa. Tertia est multiplex, quæ, scilicet in vno sensu est vera, & in alio est falsa. Prima est quæ nullum sensum habet falsum, vt Deus, qui est pater generat. Secunda est, quæ nullum sensum habet verum: vt homo est lapis, Deus non est, Tertia, quæ non est simpliciter vera, nec simpliciter

ter falsa, sed habet plures sensus, quorum vnus est verus, & alter est falsus: vt canis currit: & hæc est multiplex, causa est huius termini canis. Omnis autem propositio simpliciter falsa, simpliciter est neganda: & omnis propositio simpliciter vera, est simpliciter concedenda, nec est opus talem distinguere. Illa autem propositio quæ est multiplex, est distinguenda, nec est simpliciter neganda, nec simpliciter concedenda. Et secundu eundem, nulla propositio hæretica debet dici, quæ habet aliquem sensum verum: sed illa propositio: Christus incepit esse (& secundum Magist. & secundum Aegidium de Roma, & secundum Duran, qui eam distinguunt) habet aliquem sensum verum: & secundum tale sensum est concedenda: ergo non est hæretica. Et Christus tantum valet sicut verbum homo. Vnde illa propositio est hæretica & falsa: verbum incepit esse. ista tamen: verbum homo incepit esse: vera, &c. Et generaliter quatuor sunt proprietates & conditiones propositionis: vt post Aristotel. scribit Iacobus de Valentia tractatu j. cap. ij. prologi super Psal. Prima est, quod propositio non ponitur gratia sui, sed gratia conclusionis inferenda. Vnde propositio diffinitur, quod est oratio proposita ad aliquod inferendum, siue ex qua conclusio inferatur, & sic dicitur propositio quasi pro alio positio. Secunda conditio est, quod propositio continet virtualiter & in confuso notitiã conclusionis. Tertia q̄ notitia conclusionis nõ potest haberi nec fieri, nisi ex præexistente notitiã præmissarũ propositionũ. Quarta conditio est maior & minori propositis, illicõ conclusio cognoscitur simul cum minore in virtute luminis intellectus agentis: quia illicõ intellectus assentit in virtute luminis naturalis sine aliquo interuallo. Hæc apud Aristot. clariũ habentur. & Valentia. vbi sup̄. Sed de propositionibus remitto ad Dialecticorum forum. Et propositiones contrarianes expositionibus Doctorum, & vsu Ecclesiæ dantur. de quo videto Gerfonem.

¶ PROPOSITIO per se nota, vide in dictione Notũ.

¶ PROPOSITVM est actus voluntatis deliberatę, secundum beatum Thom. secunda ij. q. lxxxviii. ar. j. & secundum Gerfonẽ de mystica Theologia speculatiua part. ij. cõfide. xv. ait: Propositum. dicitur voluntas exequendi ea, quæ iam electa sunt, &c.

¶ PROPRIVM accipitur dupliciter (vt scribit sanctus Bona. di. xij. in dubiis literalibus li. j.) Vno modo dicitur contra communitatem. Alio modo contra improprietatem. Tertio modo accipitur per appropriationem, ita accipitur a Magistro di. xij. lib. j. cum ait: Ex eodẽ sensu dicitur spiritus sanctus procedere proprie a patre. Vnde Hieron. in expositione catholicę fidei, Nicæniq; symboli ait: Credi mus in spiritum sanctũ, qui de patre procedit proprie. Itẽ spiritum sanctũ verum Deũ inuenimus in scriptura, & de patre esse proprie: & ita de patre filius & spiritus sanctus proprie & verẽ de patre procedit. Ecclẽ Magister apertẽ dicit spiritum sanctum proprie esse de patre, quod non est ita intelligẽdũ tanquam prius vel plenius a patre procedat, quã a filio, sed quia hoc habet pater a se non ab alio, vt de ipso sit & procedat spiritus sanctus. Filius autẽ non a se, sed a patre hoc habet, vt de ipso sit & procedat spiritus sanctus. Vnde dicit sanctus Bona. di. xv. q. ij. lib. ij. Est enim proprium simpliciter, & proprium alicui. Proprium simpliciter, quod con-

uenit omni & soli. Proprium alicui est, quod conuenit omni contento sub specie illa: ita quod quibusdam aliis conuenit, quibusdam verõ minime: sicut esse bipedem proprie conuenit homini respectu quadrupedis, non respectu volatiliũ: de quo consulas Dialecticos.

¶ PROPRIVM & appropriatum differunt in diuinis, vt scribit Brulef. di. ij. q. j. lib. j. Propriũ est quod conuenit vni soli personæ, vt paternitas patri, vel ad maius duobus: vt spiratio actiua. Appropriatũ verõ dicitur, quod propter errorem aliquorum vitãdum, vel extirpãdum alicui personę attribuitur, licet sit commune tribus: vt potentia attribuitur patri, ne impotẽs credatur: sapiẽtia filio, ne minus sapiẽs: bonitas spiritus sancto, ne crudelis æstimetur: Vnde errant hi, qui depingunt trinitatẽ, quod tamẽ viget multum in Alemania: ante incarnationẽ enim verbi diuini non decebat depingere Deũ. Interim tamẽ bene depingitur Christus, sed malẽ trinitas: depingi enim non debet. Stephanus Brulefer.

¶ PROPRIVM querere (vt scribit sanctus Bonauentura di. xxix. q. iij. li. iij.) est dupliciter. Vno modo vt propriũ dicitur cum præcisione, & sic excludit bonum commune: & illo modo sonat in vitium, & secundum istam acceptionem cõsuevit dici, quod libido est amor boni proprii, & in quantum ad hunc modum dicit Apostolus i. Corinth. ij. Charitas nõ querit quæ sua sunt, id est propria. Alio modo dicitur bonum propriũ, bonum quod pertinet ad se: ita quod in appetitu illius boni volũtas, nec repugnat diuinæ volũtati, nec præiudicat cõmuni utilitati: sicut est appetitus salutis propriæ, & isto modo diligit quis se ex charitate: & sic accipiendo, Apostolus nõ negat quin homo per charitatẽ debeat, quod suum est, querere, cum ipsoluit cuperet dissolui & esse cum Christo: sicut dicitur Philip. i.

¶ PROPRIVS sacerdos dicitur, qui solus, & nullus alius: vel quia istius & non alterius, vt dicit Scotus, & post eum Gabri. di. xvij. q. ij. art. j. lib. iij. neutro modo potest accipi in statuto. Omnis vtriusque sexus, &c. quia plures ex æquo possunt præfici vni Parochiæ, & vnus ex æquo ipsoluit omnes suos, & sic multi non haberent proprios sacerdotes: & ideo sanctus Bonauen. art. v. q. ij. lib. iij. ponit tres acceptiones proprii sacerdotis. Cuius cõcordat Scotus & Richard. accipitur enim communissimẽ communitẽ & proprie. Communissimẽ proprius sacerdos est, quicumque potest consentem absolue, siue propria siue ordinaria potestate, siue cõmissa: & hoc siue ab ordinariis, siue a iure, vt sunt habentes potestatem mediã, & hoc modo eiusdem consententis sunt multi proprii sacerdotes, tã ordinarij quã commissarij vices eorum habentes, scilicet Papa, Episcopus, Sacerdos Parochianus, & eorũ commissarij. Communiter dicitur proprius sacerdos, ordinarius, id est qui propria auctoritate vel officio, tãquã Prælati ordinarius potest ab soluere, vt papa omnium fidelium, Episcopus omnium Diocesanorum, Sacerdos Parochianus omnium suorum Parochianorum. Proprie dicitur sacerdos, cui commissã est specialis cura in certa Parochia, qui & administrat Sacramenta ex titulo suo quem habet in Ecclesia. Sunt & proprii sacerdotes (vt scribit Brulefer di. xvij. q. xvi. li. iij.) mendicantes, & maximẽ fratres Minores & Prædicatores, quia

quia habet iurisdictionẽ delegatã a summo Pontifice. Item ex permissione & ex communi concessione iuris, quã doq; dicitur proprius sacerdos, sicut qui habent licentiam a iure eligendi sibi proprios sacerdotes, sicut sunt Episcopi, Abbates. Dicitur & proprius sacerdos propter necessitatẽ, vt est in articulo mortis: quia tunc simplex sacerdos nõ privilegiatus potest in necessitate quẽlibet absolue, & quilibet tenetur proprio sacerdoti confiteri, accipiendo illis modis dictis proprium sacerdotem: quare fratri Minori confessus, non tenetur quis Curato confiteri, habet enim potestatem siue iurisdictionem delegatã: sicut Curatus habet iurisdictionem ordinariã. Quomodo autem accipitur proprius sacerdos in cap. Omnis. non equã liter sentiunt. Nam sanctus Bonauen. tenet quod accipitur communiter pro ordinario sacerdote aut eius vicario generali: & hoc in prima parte decretalis. Aliter in secunda: quã decretalem, Omnis vtriusque, &c. Occam declarat, id quod copiose videto apud Gabr. di. xvij. q. ij. artic. j. lib. iij. Petrus de Palu. tenet, quod in ista decretali sacerdos equã uocetur, & quod in prima parte accipitur cõmunissimẽ, in secunda strictius. Sed melius dicitur, vt vult Gabr. vbi sup̄, quod proprius sacerdos accipitur vniocẽ in qualibet parte decretalis istius, scilicet secundo modo pro habente ordinariã potestatem absolue, qui & habet delegare & committere potestatem suã alteri, & per hoc dare licentiã confitendi alteri. Sic accipiẽdo vtroque habetur verus & sufficiens intellectus & intẽtio decretalis. Nam intentio huius statuti est, obligare omnes fideles, annos discretionis habentes ad confitendũ semel in anno ad minus omnia peccata sua ei, qui habet potestatem absolue. Quicumque autẽ habet potestatem absolue, aut habet hæc ordinariẽ ex officio vel dignitate, aut delegatã ab ordinario mediã vel immediã. Et ordinarij sunt proprii sacerdotes. Delegati sunt alieni licentiati, id est cõstituti a propriis sacerdotibus. Nam dans licentiã cõfiteĩ alieno, dat alieno licentiã absolue. Et hi duo sufficienter includuntur in statuto, quod est alternatiuum siue disiunctiuum. Hæc Gabr. Licentia verõ proprii sacerdotis necessariã est volenti confiteri alieno, non solum semel in anno, sed totiens quotiens voluerit confiteri: quia alienus sine licentia nõ potest soluere, ne ligare. Cõcordat Panor. in ca. Omnis. Et data licentia seu potestate sacerdoti alieno sacramentaliter absolue, si sibi cõfessos non requiritur alia licentia consententibus ad eũ tales alienos, ita habet Gabr. ar. ij. vbi sup̄, qui latius rem probat. Vide & eundem de propriis sacerdotibus singulorum art. iij. dub. ij. quæ breuitatis gratia omitto. Nec prætereundum esse cõseo quod scribit Petrus de Palud. qu. iij. di. xvij. ar. iij. li. iij. post Hostien. Si proprius sacerdos immediatus siue curatus Parochianus fuerit indiscretus, ne sciens soluere & ligare, tunc eo ipso subditus habet licentiã a iure, aliũ ad eũ. de penitentia, di. vj. Placuit. Et dicit ibi Glof. q̄ aliũ discretũ adire potest sine licentiã. Sic si curatus ex culpa sua est minus idoneus, vt si fuerit reuelator confessionis, aut sollicitator ad malũ, vel probabiliter putatur sacerdoti ex cõfessione periculũ imminere vel est excõmunicatus, aut suspensus, & in similibus. Sed vt dicit Angelus in sum. tũc licentia petenda est ab eo, vel superiore. Verũ tamẽ licet cæteris paribus con-

sultius sit cõfiteri proprio sacerdoti, vt volunt doctores cõmuniter: præferim sanct. Bona. & Ang. in sum. confessio. ij. §. xxxiiij. propter varias causas, & pericula vitanda. Potest tamen nulla existente rationabili causa, quilibet confiteri alteri, habita ad hoc sufficienti licentia. Hæc refert & Gabr. di. xvij. q. ij. ar. iij. dub. iij. lib. iij.

¶ PROPRIETAS capitur tripliciter. Vno modo accipitur pro aliquo alicui intrinseco & proprio, sic partes essentielles possunt dici proprietates totius. Secũdo modo pro aliquo adueniente vel cõsequente naturã rei propriũ ei. Tertio modo non est in re cuius est proprium, sed cõceptus mētis vel aliquid subordinatum. Gab. di. xvij. qu. j. lib. j. Proprietas secũdum Guil. Scotistã, a qua proprium dicitur, non est nisi quãdam rei conditio, rem cuius est sequens, vt sapius & eiusdem manifestatiua, &c.

Accipitur quãdoque proprietas pro aliquo quod est realiter in Deo constitutum, & distinctiuum personæ, hoc est pro ipsa relatione reali in Deo: puta, paternitate, filiatione, aut spiratione, vt scribit Gab. di. xxiiij. qu. vnica, li. j. Vnde relatio seu proprietas non est idem omnibus modis cum essentiã vel persona, quia distinguitur ab vtroque formaliter. Sed proprietas vel relatio, quæ est in Deo realiter, non distinguitur realiter ab essentiã, nec a persona, probat Gabr.

¶ PROPRIETAS personalis quandoque accipitur pro aliqua realiter existẽte in persona, quod sibi soli realiter cõpetit: quomodo paternitas dicitur esse proprietas personalis patris, & filiatio filij. Alio modo capitur pro prædicabili, de aliquo verẽ & cõuertibiliter: scẽdo modo per se, sicut risibile est proprietas hominis, eo quod de solo homine prædicatur cõuertibiliter & secundo modo per se, & sic dicitur proprietas logica (vt scribit Gab. dist. xvij. qu. j. ar. iij. lib. j.) Sic donum accipiendo primo modo & personaliter non est proprietas Spiritus sancti, sed donari, sed est omnibus modis Spiritus sanctus, sicut verbũ filius. Sed accipiẽdo materialiter, & proprietates secundo modo, donũ est proprietas Spiritus sancti, quia prædicatur de solo spiritu: quia solus spiritus sic est donũ. Verũ sic capiẽdo, donum nõ est proprietas realis intrinseca, & nec cõstitutiuã Spiritus sancti. Sic accipiẽdo donũ strictẽ (vt significat personam procedẽtem per modum doni donabilem creaturã, sic est proprietas secũdo modo, id est terminus prædicabilis de spiritu sancto personaliter acceptus cõuertibiliter, quia sic solus Spiritus sanctus est donũ, quia solus Spiritus sanctus procedit per modum doni. Sed capiẽdo largẽ donum, vt non importat modum procedendi, sed tantum donabilitatem creaturæ, sic donũ non est proprietas, quia conuenit etiam filio, qui datus est nobis. Esaiã 9. &c. Et proprietas personalis secũdũ Bruleferum di. xxvj. qu. j. lib. j. est quãdam entitas, distinguens vnã personam ab alia, & constituẽs ipsam in esse personali. Proprietates quoq; personales necesse est esse relationes, & hoc duplici ratione (vt scribit sanctus Bonauen. di. xxvj. qu. ij. lib. j.) Tum quia sunt incommunicabiles, & soli conueniunt, tũ etiam quia realiter differunt. Sola autem relatio, manet in diuinis. Omnes etiã Catholici tractatores posuerunt proprietates personarum in diuinis (vt & dicit sanctus Bona. di. xxvj. q. j. lib. j.) & proprietates diuinarum: Accipitur quãdoque proprietas personis ad quãtẽ, hoc modo proprietates

patris est ipse pater. Sic accipit Hieronymus, dicēs Impietatem Sabelli declinantes, tres personas ex pressas nominamus, non tantū nomina, sed etiam nominum proprietates cōfitemur. Et ut idem ait S. Bonauen. dist. xxxij. qu. j. libro j. communi s est positio, quam modō tenēt Magistri communiter, quod proprietates sunt personā & in personis, tamen aliquo modo differūt. Videlatiūs S. Bona. ibi.

PROPRIETAS, relatio, notio, aliquo modo differunt secundū sanctū Bonauen. di. xxvj. qu. iij. lib. j. Nam proprietates dicitur in quantum conuenit soli. Relatio in quantum habitudinem dicit ad alterū. Notio in quantum principium cognoscēdi. Et quia omnis proprietates est ratio cognoscēdi, similiter omnis relatio, ideo nomen notionis est in plus quā ista duo, quia quēdam est proprietates relatio, ut paternitas, quā dā nō, ut innascibilitas, quā non dicit respectum, sed priuat. Similiter quā dā relatio est proprietates, ut filiatio: quē dā nō, ut actiua spiratio, ideo quia pro pluribus nō vni soli cōuenit. Et hinc est quod nomen proprietatis siue relationis habēt se ut excedentia & excessa. Nomen verō notionis in plus. Vnde plures sunt notiones quā proprietates, plures etiā quā relationes. Sed proprietates & relationes mutū se excedūt & equaliter, ideo sunt numero equales, nō tamē oportet facere vim. Nā omnis relatio distinguit aliquo modo ab alio, & ita est aliquo modo proprietates. Similiter omne quod distinguit aliquo modo, importat relationē, igit omnis relatio est proprietates, & omnis proprietates, relatio. Sed omnis notio est proprietates, vel relatio: igitur omnis notio est proprietates, & similiter relatio: ita extēso nomine, sunt equalia, ideo idē est numerus, & eadē ratio, assignādi numerū in omnibus istis nominib⁹. Cōmunis autē opinio magistrorum tenet quinq; esse notiones, & illā amplectitur S. Bon. proprietates verō & relationes nō sunt notiones, nisi quā importāt respectū distinguētē personā à personā, & hoc est respectus originis qui tā tū quinq; modis p̄tātibus ad dignitatem potest cōparari. Nihil p̄terea potest esse notio in diuinis (ut idē ait S. Bona. d. xxvij. q. iij. li. j.) nisi dicat respectum positiuū vel ex primo intellectu vel ex cōsequēti. Probat multis ibi S. Bona. Et (ut idē scribit di. xxxij. q. ij. li. j.) quāuis proprietates sit essētia, tamē essētia nō supponit proprietates, nec cōuerso. Vnde nō sequitur quod illud quod cōuenit essētia, cōuenit personā, vel cōuerso. Aliqua tamē cōueniūt essētia & proprietati, aliqua nō. Vnde secundū eundē quā dā dicūt de diuina essētia in se: ut puta illa quā dicūt in oppositione ad creaturā, ut immēsa, increata, & huiusmodi, & hęc dicunt de proprietatibus. Aliqua dicūt de diuina essētia, ut in personis, ut esse cōmunicabile, & esse in tribus vnā, talia cōueniunt essētia, ut habēt rationē formā. Et in hoc differt ratio essētia & proprietatis, & talia nō dicuntur de proprietatibus. Rursus aliqua dicuntur de essētia, ut esse principū operationum, esse potētē, sapientē, volentē & creare. Et talia nō dicuntur de proprietatibus. Vnde adiectiua essētia quā essētia in se respiciunt, ut esse diuersum à creatura, dicūt de proprietatibus, quę autē de ipsa formaliter, siue ut est forma, vel ut est principū, nō dicuntur. Hęc S. Bonauen. vbi suprā.

PROPTER, id est alicuius causa. Et nō semper dicit causalitātē actus, sed quādoque dicit, & sufficit dicere causalitātē habitus, ut cum dicitur aliquid

diligi propter aliud seu uti, satis est si acceptatur propter aliud acceptatū actu vel habitu. Nō enim ad vsum in genere requiritur actualis relatio in aliud magis dilectū, sed sufficit habitualis. Sic aliquis sumit medicinā propter sanitatem, de qua tamē actu nō cogitat, sed habitu, & tamē dicitur velle sumere medicinā propter consequi sanitatē prius intentā, ita oportet sapē dicta sanctorum intelligi, de quo videatur Gabr. di. j. q. j. lib. j. Et quandoque propter capitur cōsecutiue, ut notat D. Card. Cā. qu. ij. art. iij. lib. j. & tunc denotat ordinem consecutionis vnus rei ad aliam, ut cum dicitur: prēmium datur propter meritū, nihil enim significatur aliud nisi quod post meritū datur prēmium, & non nisi post meritum. Quādoque capitur causaliter, vbi ibidē notat, & hoc dupliciter, quia quādoque denotat causalitātē motiuā siue efficiētē, ut cū dicitur, intellectibus assentit cōclusioni propter euidētiā prēmiffarū. Quādoque verō denotat causalitatem finalem, ut cum dicitur, creatura diligenda est propter Deum, &c. Camera.

PROTOTYPUM, id est exēplar primū. Vnde sic honor, qui exhibet imagini, refertur ad prototypū id est ad exēplar primū Brule. di. xxx. q. vj. li. iij.

PROVIDENTIA est: per quā futurum aliquid videtur, antequā factum sit, secundum Ciceronē in Rhetoricis. Providētia, est notio futurum pertractās euentum, cuius officium est, ex præsētib⁹ futura perpēdere: aduersus aduenientē calamitātē se cōsilio prēmunitē, secundum Aug. li. de Spiritu & anima. Quidā providētiā à prudētia distinguunt, ut prudētiā dicāt in rebus humanis, providētiā in diuinis. Alij prudētiā diffiniunt rerum bonarū & malarū, & vtrarūque scientiā. Providētiā verō per quā futurum aliquid videtur ante quā factum sit. Vnde providētia aliquādo pro deo capitur. Quintilianus. Nullā ego res humanas despiciere providētiā reor. Idē de Cicero. Dono quodā providētiā genitus, in quo oēs vires, quas eloquētia experiretur, à quo prouidus, vidēs ante, diligēs, solers. Et prouide diligētē. Providētiā dicit Paulus Cort. li. iij. sen. d. viij. constitutricem tenestinarum idonearūque rerum ad vltimum.

PROVIDENTIA diuina secundum Rich. super j. d. xxxix. Concordat Tho. ibidē, & Boetius v. de cōsola. & Isidor. x. etym. ca. xv. dicitur quasi porro, id est à longē videre, quia Deus ab aeterno videt. Vnde providētia diuina (ait Boetius) est in summo omnium Principe cōstitutā, qua cuncta disponit. Itē Damas. li. j. ca. xxvij. dicit: Providētia diuina est voluntas Dei, secundum quā omnia in finē conuenientem deducuntur. Hęc ille, Paulus Cort. li. j. sent. di. v. ait: Propterea providētia in Deo esse volūmus, quādoquidem necesse sit ut ratio ordinis in vltimum menti diuinā insit. Ratio quoque statuenda rerum in vltimum providētia dicitur. Arguit & iste multorum Philosophorum insaniā, scilicet Democriti & Epicuri, qui providētiā rerum excluderunt, multique fuerunt (ut idem dicit) qui cuncta nulla mente diuina, nulla ratione gubernari opinati sunt, sed omnia casu fieri volebāt. Returrit & hos Laetatiūs l. j. diuinarum institutionū, c. ij. cum ait: Nemo est tā rudis, tā feris moribus, qui non oculos suos in cælum tollens, tametsi nesciat cuius Dei providētia regatur, hoc omne quod cernitur, aliquā tamen esse intelligat ex ipsa rerū magnitudine, motu, dispositione, constantia, vtilitate.

rate, pulchritudine, comparatione, nec posse fieri, quin id quod mirabili ratione cōstat, nisi consilio maiore aliquo sit instructū, Hęc Laetant. Hinc cōcludit Cortes. vbi suprā. Nos autē cuncta volumus providētia siue ministris gubernari, sed tamē quā dā intermedia esse dicimus, quibus non carētia virtutis, sed affluentia probitatis inferiore regat. Quare si quicquā cuiquā bene fortunatēque euenturū sit, ei Deum cælites & cælum suffragari oportere, dicimus, Nā sapē alicui prater propositū bene euenire scimus, ut si quis arando auri vnam excutiat, quā nullo profus modo erat illi in animo perquirere. Etenim sapē accidere solet quēpiā molientē prater propositum moliri, nō tamē prater heri propositū moliri qui sit subiectus. Eodemque modo quāquā homini quippiā fortuito & casu accidat, id tamē quippiā statutū dicitur. Nā cū homines corporis natura cælo intelligentia cœlitibus volūtate parēti rerū Deo subiecti sint, aliquid prater propositū homini accidere posse dicimus, quā tamē verō cæli ordine vel cælitū, vel Dei cōsultatione cadat. Eodēque modo de electione & fato disputatur. Hęc Cortesius eloquentissimus Theologus. Et Scot. q. xxj. quotl. ait: secundū finē & veritatē, dicendū est quod Deus habens providētiā generalem de omnibus, regat res secundū quod natę sunt regi, secundum quod dicitur vij. de ciui. cap. xxx. Sic Deus res quas condidit, & c. tū prater istā generalem providētiā, habet providētiā specialem ex quā dā electione, secundū quā prouidet vniciuque homini secundū merita præsētia vel futura & occulta nobis, tū sibi præsētia, quia eius iudicia iusta sunt semper, licet occulta, ita quod aliquādo aduersitas plus proficit quā prosperitas. Hęc Scotus.

PROVIDENTIA & fatum differunt secundū Boetium lib. iij. de consolatione, prosa vj. quod providētia pariter cuncta, quāuis diuersa, quāuis infini ta cōplectitur. Earū verō singula dirigit in motum locis, formis, ac temporibus distributa, ut hęc temporalis ordinis explicatio in diuinā mētis adunata prospectu providētia sit. Eadem verō adunata digesta atque explicata temporibus fatum vocatur. Et Deus providētia quidem singulariter stabilitēque faciendā disponit. Fato verō hęc ipsa quā disponit multipliciter, ac temporaliter administrat, ex Boetio vbi suprā.

PROVIDENTIA, scientia, & dispositio differunt. Vnde Tho. di. xxxix. q. ij. ar. j. notat. Et dicit quod si cut videmus quod artifex p̄cōcipiēdo artificiatum suū, primō cōsiderat finem: puta, ut faciat domū ad habitandum. Secūdo cōsiderat ordinē rei, & ordinem partium ad inuicem, scilicet quod fundamentū quale ponat sub pariete, & parietem sub tecto, & domus diuisionem. Tertio cōsiderat ea quibus promoueat ad consequutionem finis de bito modo & conuenienti. Vnde excogitat tollere impedimenta apta in habitatiōis: puta, ne fiat domus tenebrosa, fenestras excogitat, & ianuas, &c. Similiter ne domus corruat, cogitat fundamenta per appēdicias, & huiusmodi: talis excogitatio, de domo ratione cognitionis, nominatur scientia. Ratio verō ordinis excogitatio, vocatur dispositio: sed ratione eorum, quā promouent in finem, dicitur providētia. Prouidus enim dicitur, qui bene coniectat de conferentibus in finem, & de remouendis, his quā impedire possunt finem, &c. Svo modo in Deo scientia dicitur secundū quod Deus

habet cognitionem omnium, quācunque facit, & vult. Sed dispositio dicitur ratione ordinis, quem ponit in rebus, secundū quod vniuersum ordinatur in Deum. Providētia verō dicitur, secundum quod rebus ita ordinatis tribuit ea, quā ordinem conseruant in Deum dirigendo &c. Et secundum Catholicam veritatem dicendum est, quod omnia subiacent diuinā providētię. Vnde Sapient. 12. dicitur. Non est alius Deus quā tu, cui cura est de omnibus. Et Marth. 10. Christus dicit, quod nec passer cadit sine patre cœlesti super terram: & capillū capitis hominis numerati sunt, ergo omnia & minima subsunt diuinę providētię. Hinc Aug. iij. de trinitate dicit quod nil sit nec visibile nec intelligibile in mundo, quod non de aula summi Imperatoris, scilicet, Dei, aut iubeatur aut permittatur secundū ineffabile iustitiā pœnarum & prēmiorū, gratiarum & meritorum. Idem ix. de ciuitate Dei cap. xij. dicit: Providētia Dei summi & non fortuita temeritate regitur mundus. Et x. de ciuitate refert Platonem dixisse quod omnia etiā terrena pertingit Dei providētia. Idem in Psalm. 9. dicit: Omnia ad diuinā providētię regimen referantur, quę stultē quasi casu & temerē, & nulla diuina administratione fieri putant. Hinc est quod dicit Psal. Narrabo omnia mirabilia tua, Hoc idem probatur & ratione dōctoribus, Richardo, Thoma, & Bonauentura, & ab aliis. Certum enim est quod Deus rex est, omni potens, omnisciens & optimus, ideo sequitur quod in regno talis regis nil geritur sine eius providētia. Deus quoque secundum Lyram prouidet vniciuque secundum cōuenientiam suā naturę, licet secundū diuersos effectus, & in super hominibus pusillis, id est pauperibus, & magnis, id est diuitibus, & sine acceptatione personarum equaliter cura est, ut saluet pauperem, sicut diuitē, vel peccātes puniat secundum exigētiam operū. Et ut scribit Pelbartus. Omnia tam bona quā mala quo ad ordinē subsunt diuinę providētię, sed circa mala per accidens permittit, ex quibus & donum elicit sicut mala culpę permittit, licet non sit eorum auctor. Permittit tamen ordinando ad iustā pœnam, ut manifestetur iustitia Dei, & ad commendandum emittentius oppositum bonum & aduersa ordinando, dat ad prēmia iustorum, &c. Et quamuis multa sūt à casu, tamen respectu Dei qui prouidet omne bonum & omne quod in mūdo euenit, p̄cōgnouit, nihil sit à fortuna, vel casu sine providētia Dei vel causante principaliter vel permittente. Vnde omnia prospera & omnia aduersa principaliter fiunt à Dei providētia, etiam quantū ad minima, ut suprā ractum est. Ideo Prouer. 17. scribitur. Sortes mittuntur in sinu. Lyra, id est in occulto, ut recipiatur fortuito, sed à Domino Deo temperat, quia ex Dei providētia pronenit, quod talis fors cadit super talem, &c.

PROVIDENTIA Dei capitur dupliciter secundum Rich. di. xxxix. q. vl. li. j. Vno modo pro ratione ordinis rerum in finem suum, quę ratio est in summo omnium Principe constituta, & sic planū est quod deus omnibus immediatē prouidet, quia in suo intellectu immediatē habet omnium ratione etiā minimorum. Isto modo intelligēdo Greg. mora. li. xxij. dicit, Quod deus modicum per se ipsum regit & condidit. Secundū providētia diuina accipitur pro directione & administratione huius ordinis, quā gubernatio dicitur. Hęc providētia Lexic. Theol. Y 3

dependet ex prouidētia, primo modo dicta, & sic Deus quibusdam prouidet mediātibus aliis, quia inferiora gubernat per superiora, & hoc non propter defectū diuinæ virtutis, sed propter abundantiam bonitatis, quia vult Deus vt dignitas suæ causalitatis aliquo modo communicetur creaturis. Vnde Augu. vij. de ciuit. Dei dicit, Cura de nobis ad nos ministrata est per angelos. Idē iij. de trinit. ca. iij. docet quod Deus tanquam summus rex in cœlesti sede voluit in domo sua præsidiens de quibusdā ordinatissimis motibus creaturæ, primo spiritalibus, deinde corporalibus per causata diffundit, quæ admodū corpora inferiora & grossiora per superiora & subtiliora regat, & omnia corpora per spiritū vitæ, & spiritus vitæ irrationalis per rationalem, & spiritus rationalis defertor, id est peccator per spiritū rationalem iustū: Illeque ipsum Deū, & sic vniuersa creatura per suum creatorem. Hæc ibi. Ad idem est Philosophus j. meteororū, dicens: Totus iste mundus inferior contiguus est latioribus superioribus, vt inde tota eius virtus gubernetur. Et tenendum est generaliter (vt vult Richar.) quod omnis effectus, qui est à Deo mediante causa creata, est à Deo mediātē & immediātē.

¶ **PROXIMVS**, nomine proximi intelligitur omnis homo, cuiuscūque sexus, cuiuscūque dignitatis, cuiuscūque virtutis, vt scribit S. Bonauen. di. xvij. lib. iij. circa textum. Vnde & dilectio gloriose virginis includitur sub dilectione proximi. Itē angeli & Christus ratione naturæ assumptæ, possunt dici proximi. Aug. 14. Psal. & 25. dicit, Omnes proximi sumus terrenæ natiuitatis conditione. Proximus sic describitur à Scoto in tertio, in materia de charitate. Proximus est omnis ille, cuius amicitia est grata Deo. Sic quilibet beatus in patria est proximus noster, siue Angelus siue homo. Subscribit Gab. di. xxvij. q. vnica, art. j. lib. iij. qui ait: Nominē proximus intelligitur quilibet, cuius dilectio & amicitia est grata Deo, ita vt placeat Deo vt ab ipso diligatur: id est omnis ille, à quo Deus vult diligere, non enim debeo rationabiliter (vt ait Scotus) velle summē dilectum ab illo condiligere, à quo non vult diligere: cuius scilicet, dilectio non est sibi grata. Nā diligere proximum charitatiuē, est velle proximo inesse dilectionē Dei: siquidē nihil melius possum velle proximo inesse, cum dilectio Dei sit summū bonū, proximo cōmunicabile. Quia ergo certū est bonorū dilectionē esse. Deo gratā, absolutē volēdū est dilectionē Dei inesse eis: & quoniam hoc de quocunque viatore signato, est dubium, debeo hoc sibi velle sub conditione, scilicet si placet ei ab eo diligere. Circa viatores autem in communi, quia semper supponendum est, aliquos esse bonos: quorum dilectio est sibi grata, vel nō displicens, potest haberi actus absolutē volēdi deū ab eis cōdiligere. Circa damnatos autē, dæmones vel homines, qui sunt ei actualiter displicentes, non debeo eos velle Deum diligere. Hæc Scotus. Et secundum Dominum Præpositū Gabr. vbi supra, art. iij. tam Angeli Sancti, quam Beati, quam animæ in purgatorio exstēs, sunt nostri proximi. Nā sunt nobiscum capaces beatitudinis, ergo nostri proximi. Item omnis creatura rationalis viatrix proximus dicitur, secundum Petrum Cameracen. Idē vult Augu. serm. ij. dominicæ xx. qui est in numero. ccxxxix. & in ser. ccxxj. Et dico creatura, & hoc propter Deum qui propter infinitā excellētiam suæ naturæ diuinæ pro-

ximus noster dici non potest, sed dominus noster est, quē etiā nō sicut nos ipsos (quod de proximo præcipitur) sed super nos toto corde & anima diligere debemus, & hoc secundum naturā humanā proximus noster dici voluit, qui per illum Samaritanum Luc. 10. intelligi voluit, qui curā sauciato impendit & misericordiā, ideo proximus eius. Ipse & nos fratres appellare dignatus est Mat. vltimo. Itē nunciate fratribus meis, vt eāt in Galilæā. Nec corpus nostrum proximus noster dici potest, quia infra nos est, nec capax diuinæ fructuionis & visionis, quæ sunt beatitudo formalis. Est tamen capax gloriæ per redundantiam, vt aliās dicitur. Brulefer di. j. li. j. q. j. dicit quod de quolibet viatore existente in vita signata, & in particulari, dubiū est an sit proximus noster. Nescit enim homo an amore vel odio dignus sit. Nullus autē viator (vt idem ait) existēs in peccato mortali, est proximus meus: quia amor istius, cum nō habeat charitatē, nō est gratus Deo. Quilibet verō viator existēs in gratia, est proximus meus, si ego sum in gratia. Oportet itaque si vnus debeat esse proximus alteri, quod ambo sint grati Deo. Vnde nullus dānatus, siue diabolus, siue homo est proximus. Hæc Brule. Tenetur autē quilibet diligere proximum, sicut seipsum, scilicet ad æternā fœlicitatē. Diligere enim proximum ex charitate, est velle quod proximus diligat Deum. Et sic cut (vt vult S. Bonan. distin. xxix. q. 3. lib. 3.) non est nota perfectæ æqualitatis siue cōmensationis, sed expressæ similitudinis, quæ in hoc attenditur, quod homo debet diligere proximum ad illud bonum, ad quod diligit seipsum, & post salutem propriam: nihil enim debet desistere, sicut salutem alienam. Proximus sicut seipsum diligere (vt scribit Magist. Ioan. Gerf. Cancellarius Parisien. par. 3. de diuersis tentationibus diaboli) est ei finaliter quidem vitam optare æternam, gratiam verō in præsentī seculo. Insuper illud ei facere velle, quod rationabiliter & iuste in simili casu sibi quisquis fieri vellet. Sed Deum amare super omnia (vt ibidem dicit) est sic eum diligere, vt nullo pacto quolibet aliud quis amare velit, per quod perderet amorē Dei. Et diligere proximum sicut seipsum, est velle proximum condiligere Deum super omnia. De quo fusius scribit Gabr. lect. xxvij. canonis, & vide supra in dictione, Diligere.

¶ **PRUDENTIA** (vt notat Dominus Præpositus Gabr. di. xxxvj. q. vnica, art. j. li. iij. post Oceanū) accipitur quatuor modis. Vno modo pro simplici habitu. Alio modo pro aggregato ex pluribus notitiis simplicibus. Accipiendo pro simplici notitia, accipitur tripliciter, largē, strictē, strictissimē. Largē est notitia directiua respectu cuiuscunque agibilis mediātē vel immediātē. Sic accepit Aug. j. li. de libe. arbit. hoc est, est notitia adhæsiua propositionis dictatis aliquid agēdū, aut ostēdētis agēdi modū, siue sit vniuersalis siue particularis, id est singularis, siue nota per se, siue per experientiam, siue ex his doctrinaliter deducta. Vnde propositiones practicæ, quarū notitia assensiuā est prudentia largē sunt in quaduplici differētia. Quæ dā vniuersales, & illæ quæ dā per se notæ, vt illæ. Omni benefactori est benefaciendum, omne bonum honestum est diligēdum, omni rationi rectæ est obediendum, omne malum culpæ est fugiendum, & sic de aliis. Quædam sunt vniuersales notæ per experientiam, vt omnis iracundus per dulcia verba est leniendus, omnis

omnis timidus per exercitia bellica est animandus. Quædam particulares, id est singulares, vt illa. Iracundus est per dulcia verba leniendus, quæ ducitur ex illa vniuersali: Omnis iracundus, &c. Strictē accipitur prudentia pro notitia immediātē directiua circa aliquid agibile propositionis particularis notæ per doctrinā, nō experientiam, vt eius quæ euidenter sequitur ex propositione vniuersali per se nota, vel nota per experientiam. Exemplū vt notitia huius, huic benefactori est benefaciendum, hic iracundus est dulcibus verbis leniendus, si vtriusque notitia est acquisita per doctrinam modis prædictis. Strictissimē accipitur pro notitia practica cuius partis directiua immediātē circa aliquod agibile, accepta per solam experientiam, nō per deductionem ex vniuersalibus, vt notitia illius, iste iracundus est per dulcia verba leniendus, scilicet, si est genita per experientiam. Et quod dicitur notitia, accipitur pro notitia actuali vel habituali, quia etiā est prudentia habitualis, & prudentia actualis. Et accipiendo prudentiam strictē & strictissimē, distinguitur à Philosophia morali, quæ est scientia. Nam Philosophia moralis, quæ est scientia, est vniuersalium, non particularium. Et primo accipiēdo prudentiam, est superius ad Philosophiam moralem. Philosophia namque moralis est notitia scientifica acquisita ex principiis motis per se, vel per experientiam. Alio modo accipitur largius, & tamen propriē, vt supra diffinita est. Sed quocūque modo accipitur prudentia, secundo aut tertio modo distinguitur à Philosophia morali. Quarto accipitur prudentia pro aggregato ex notitiis quibuscunque immediātē directiuis, siue habeatur per doctrinā, siue per experientiam, circa omnia opera humana requisita ad bene viuere moraliter. Illo modo prudentia non est vna notitia tantum, sed includit tot notitias quot sunt virtutes morales requisitæ ad simpliciter bene viuere: quia quilibet virtus moralis habet propriam prudentiam & notitiā directiuam. Vide latius Dominum Præpositum Gabrielem de prudentia vbi supra, & ar. 3. dub. 3. ibidem.

¶ **PRUDENTIA** sic describitur à Magistro Ioanne Gerf. par. 4. Virtus ait prudentiæ moraliter in genere, est habitus intellectualis acquisitus, laudabilis, eleuans & dirigens libe. arbit. in agendis vel vitandis. Et est multiplex. Prudentia monastica, est prudentia regulans personam propriam. Prudentia economica, est prudentia regulans multitudinē illius domus siue domesticæ. Prudentia legalis vel regalī, est prudentia regulans ordinatiuē aut præceptiuē multitudinem politicam. Prudentia militaris, est prudentia regulans executiuē policiam propter victoriā. Prudentia politica, vel civilis, est prudentia regulans policiam civilem per se sufficientem in vita sociali. Et secundum eundem, sollicitudo vel diligentia, dicitur prudentia, prout adiuuat hominem vniuersaliter ad omnes actus principales prudentiæ. Multa ibidem de prudentia & eius partibus & de oppositis eius. Prudentiam Paulus Cortesius lib. 3. sent. distin. 8. ducem esse dicit cæterarum virtutum, quæ praxis sit, & in rationis gyro versetur. Ea enim nō modō ad sui, sed etiam ad vniuersi generis humani curam statuitur. Itaque ei subiecta sunt memoria, ratio, intelligentia, docilitas, solertia, prouidentia, cautio, & quæ à Græcis periblepsia nominatur. Est enim memoria præteritorū, intelligentia verō incidentium necessariorumque

rerum fons. Docilitas sic diffinitur, vt sit velox ad omnia sciētiarum genera aptitudo. At solertia est inuentrix mediocritatūque decempeda. Prouidentia verō, de qua supra dictum est, constitutrix est tempestiuarum, idonearumque rerum ad vltimū. Sed pleriblepsia est excubatrix, spectatrixque negotiorum: quæ circumstant. Cautio verō rerum obstantium depulsio. Prudentiæ autem contraria est imprudentia, quam Græci akrasian vocant, ex qua tum præceps festinatio, tum incōsultē leuitas oritur, quarum altera consilio, altera iudicio repugnat, eique etiam inconstantia tanquam nequam mancipium subiicitur, quæ ab integra institutione recedit, nec tabificis perturbationibus vllō modo obstitit, quæ quidem vitia maximē ex flagranti salaci quē Venere nascuntur. Nā cum sit cupiditatum lena, animam sensilium flagitiorū voluptate rapit. Sed multa vitiorum genera à prudentia dissident, quæ eam tamen vt homines similes imitari videntur, ex quo genere calliditas, dolus & fraus numerantur. Calliditas enim est duplex. Vna quæ ad eum limitem statuitur, in quo nullo modo aliquid boni genus inest, sed spectatu bonum, vt nummus adulterinus apparet. Altera, quæ in bonorum aut malorum generibus adipiscendis non recta ingreditur, sed flexu vt vulpecula, declinat. At verō dolus tanquā in comedia seruus calliditatis est minister. Sed inter dolum & fraudem hoc interest, quod dolus re, verboque: fraus autem maximē re calliditatem exsequitur. Hæc Paulus Cortesius.

¶ **PRUDENTIA** vera & perfectæ, est qua consiliamur, iudicamus & præcipimus, quæ ad bonū finē totius vitæ humanæ pertinent, & solis bonis cōuenit ex S. Thom. secunda secundæ, q. 47. ar. 3. Et sumit nomē à prouidentia sicut à principali eius parte: quia omnia requisita ad prudentiam necessaria sunt, vt aliquid ordinetur in finem. Vt idē dicit q. 49. ar. 6. vbi supra. Prouidentia autem est ratio ordinis in finem, secundum eundem par. 1. q. 22. ar. 1. de qua supra dictum est.

¶ **PRUDENTIA** carnis, est qua quis inordinatē afficitur, vel studium adhibet ad carnis deletionē cōsequendam. Et est peccatū mortale, si in deletionibus carnis finis totius vitæ cōstituat. Secus, est veniale: si autem propter honestā causam fiat: puta, quando studet comestioni propter corporis sustentationem, nullum erit peccatum, nec congruenter dicitur prudentia carnis. Vnde secundum Apollolū. Prudentia carnis mors est. Ro. 8. Et secundum Magist. Ioannē Gerf. par. 4. in descriptionibus terminorum ad Theologiam vtilium, ait: Prudentia animalis seu carnalis, est vitium intellectuale, retorquens actus prudentiæ, qui sunt, cōsiliari, iudicare, imperare, &c. ad prosecutionem voluptatum, siue ad agendum curam carnis.

¶ **PRUDENTIA** terrena seu mundi, est vitium intellectuale secundum eundem Gerfonem vbi supra, retorquens actus seu officia prudentiæ ad curam rerum temporalium modis & sine indebitis.

¶ **PRUDENTIA** præceptiua quæ antonomastice propter sui principalitatem dicitur prudentia, est prudentia præcipiens iudicata, & eadem ad opus applicans. Gerf.

¶ **PRUDENTIA** diabolica, est vitium intellectuale, retorquens officia prudentiæ ad vitia spiritualia, vt sunt inuidia, superbia, &c. Gerfon vbi supra. Prudens & sciens ita differunt, quod prudens est, qui

intelligentia sua aliquid cognoscit. Sciens, qui alterius iudicio rem percipit, hoc est, prudens per se, sciens per alios. Terentius in Enu. Et prudens & sciens, viuus, videns que perco. Et prudens quasi providens, vel porro videns, id est, procul videns. Vide supra.

PSALTERIUM Græca dictio psalterion, est instrumentum decem chordarum, significat autem decalogum, tangitur manu à superiori, sed cithara ab inferiori. Et dicitur à psallo, quod est canto, pulso. Vnde etiam Psalmus psalmos, quod est canticum quod cantabatur vel cantari faciebat Dauid ad psalterium. Et psallere spiritualiter, est gaudendo gratias agere Deo corde, ore & operibus, ex san. Tho. super Psal. 2. & Psal. 9. Et differunt Psalm. & hymnus, quoniam proprie hymnus dicitur qui voce naturali fit, Psalmus qui aliquo musico instrumento. Vnde psalmodia deducitur canticum mixtum, ut cum aliquis ad citharam siue aliud musicum instrumentum canit. Gerson hanc distantiam ponit psalterij cum cithara, ut ipse scribit par. 3. tract. 1. de canticorum originali ratione, quia psalterium sonat à superiori procedens à grauioribus sonis ad acutiores descendendo. Habet insuper chordulas vel argenteas, vel electro quasi tinnietes leuiusque tangendas. Cithara verò formam ad psalterium videbis euerfam, cuius sonitus à grauioribus deorsum, ad acutiores sursum sonos tendit, cuius fides & chordæ de morticinis sunt intestinis animalium desiccatis, subtilitatis & tortis. Quæ omnia nonne significant congruè statum vel affectum penitentis descendens à cõualle plorationis? Corpus quoque proprium torquetis & extenuantis ad obediendum citharizati spiritui. Talè habere suadet Dominus per Esaiam animæ peccatrici sub typo Tyri. Sume citharam, cui cuius civitatis, meretrix obliuioni tradita bene cane, irequerata canticum ut memoria tui sit. Conueniunt psalterium & cithara, quia peccatori iunguntur, & formam chordis habent instar scuti. habent & hanc figuram singula instrumenta musicalia. Et lex Euangelica dicitur psalterium decem chordarum multotiens in Psalmis memoratum, ut scribit Iacobus de Valen. tract. 1. cap. 3. prologi super Psalterium. Quod quidem psalterium spirituale Euangelicum figurabatur per illud instrumentum musicum & psalterium materiale, cum quo Psalmi cantabantur in templo. Vnde ideo Dauid ordinavit ut Psalmi cum illo instrumentum decem chordarum cantarentur, eod quod significabat & figurabat nostrum psalterium Euangelicum. Et secundum eundem triplex est psalterium. Psal. 143. scilicet, psalterium decem chordarum, & canticum nouum, scilicet psalterium præceptorum moralium, & psalterium decem mytteriorum noui testamenti, & psalterium Mariæ virginis, hoc triplex psalterium promittit cantare Dauid in persona totius Ecclesiæ per gratiarum actionibus, dicens: Deus canticum nouum cantabo tibi, id est totam legem euangelicam, &c. Vide latius alias eundem de psalterio. Psal. 150.

PUBES proprie dicitur lanugo, quæ maribus 14. annorum, sceminis 12. circa pudenda oriri incipit, quod quia maturitatis est signum, factum est ut mas pubes siue puber vocetur, quam primum ad gerendum aptus est, & scemina similiter ad concipiendum. A quo impubes vel impuber, qui nondum lanuginem emittit, qui nondum ad pubertatis annos peruenit. Capitur & pubes pro iuuenum multitudine

dine, quandoque pro populo, de qua alias. Et à pubes venit pubertas, & dicitur etas in maribus, quia in pudendis incipiunt primam barbam habere, & tunc possunt coire, ut scribit Brulef. distinction. 36. q. 4. lib. 4. Et quoniam (ut idem ait) ante tempus pubertatis non possunt masculi & scemina generare, nec feruore libidinis incitantur tanquam impotententes ad eius actum, & etiam, quia ante illud tempus sunt variabiles, & matrimonium est immutabile, ideo decreuerunt iura tales personas non esse legitimas antequam ad tempus pubertatis veniant, quod in masculis est 14. annorum, in sceminis 12. etiam si non dissent plus quàm per sex menses, vel malitia suppleat etatem, & possunt carnaliter commiseri, tenet matrimonium contractum. Sed quare plus requiritur de tempore masculino quàm in scemina, est, quia mulier est citius viri potens, quàm vir mulieris, & plura requiruntur ad agendum quàm ad patiendum. Hæc Petrus de Palude di. 36. q. 1. ar. 3. libr. 4. & infra conclusionem 2. dicit: Impubes nullam firmam obligationem, & irreuocabilem facere possunt. Vnde nec eorum iuramenta sunt firma secundum leges, sed solum sacramenta puberum. Vnde puberes possunt profiteri, & matrimonium contrahere. Petrus de Palude.

PUDICITIA est animi virtus, qua quis verecundatur de actibus, de quibus homines magis verecundantur, ut sunt actus Venerei, secundum Aug. 1. 14. de ciui. Dei. Nec inuitè auferri potest, secundum eundem li. 1. de ciuitate Dei. Et dicitur pudicitia à pudore, & est præcipue circa signa Venereorum: ut sunt tactus, oscula, & huiusmodi. Castitas verò circa Veneream commixtionem ex S. Tho. 2. 2. q. 143. Capitur & quandoque pudicitia pro castitate, alias pro religiosa munditia ac puritate.

PUDOR ab Aristotele sic diffinitur, est timor iustæ vituperationis, qui affectus est honestissimus. Differt autem à verecundia, ut quibusdã placet, quod pudor est rei turpiter actus, verecundia verò etiã re et facti atque honesti. Hinc pundibundus, qui pudere ducitur, pudenda virilia, quæ & verenda dicitur. Et depudicare antiquum verbum, quod est violare, stuprare & quasi pudicitiam auferre. Pudorem Philosophi diffiniunt esse modestiam quæ animum reprimat, ne procaciter aut inordinate aut turpiter peragat. Cur autem pudescit, quos puduit, dicitur à Philosophis, quoniam pudescit sanguis de corde in omnes corporis partes diffunditur, ita ut superficiem occupet. Et pudor secundum Theologos, & habet Magister Ioannes Gerson in regulis moralibus de penitentia in confessione, non totus abiici potest, nec vtile est: Nullus tamen pudore pressus celat peccatum, ne verecundia motus mentiat, &c.

PVER quandoque significat seruum: quandoque dicit puerilem etatem, interdum pro filio, alias pro cinedo sumitur. Et est puer moribus, sensibus, & puer malitia, ut ostendit Magister Io. Gers. tra. 10. super Cantico Mariæ. Et puer malitia centum annorum maledictus est. Sed puer moribus, in quo est innocencia, humilitas, obedientia, qualis appellatus est Dauid annosus, & Abraham centenarius. Et ut ibidem dicit Gerson. Collegit vnus septem puerorum conditiones aduersarias septenario vitiorum: sunt pueri parui, vnde frangitur superbia: pueri, vnde luxuria deturbatur, modico satiati: quos gula non superat. Ludunt, ne sint inertes, & languidi, conuocor

concordant contra malignitatem inuidiæ, citò dantur liberales: citò pacificantur, rancoris expertes. Sunt ista sapius (inquit magister Ioannes Gerson) ex etatis beneficio. Comitantur alia multa ex etatis vitio &c. Alias multa scribit de pueris Magister Ioannes Gers. Et à puer venit pueritia, quod modò etatem puerilem significat, modò pro puritate accipitur. Et puerasco, id est, puer fio, & repuerasco quasi in puerilem etatem reuertor, &c.

PULCHRVM secundum Gersonem parte 2. tract. de nobilitate, est quod custodit ordinem, seruâtque naturam. Sic contra: turpis est pars quæ suo non congruit vnuerfo. A quo pulchritudo.

PULCHRITUDO, est corporis quædam apta figura membrorum cum coloris quædam suauitate, secundum Ciceronem in Tuscul. q. Vel pulchritudo corporalis dicitur speciositas, formositas, sed pulchritudo vltra formositatē dicere videtur quandã coloris suauitatem, cuius defectus non tollit formam, inquit Magi. Ioan. Gers. Vnde: Nigra sum (inquit sponsa) sed formosa. Decor autē refertur ad modum, decetiam, gestus & ornatus, cum quadã iocunditate & lætitia vel alacritate vultus totiusque corporis gestus. Speciositas omnia simul dicit, ut ibi: Speciosus forma. Et secundum Aug. Pulchritudo est æqualitas numerosa. Accipitur hæc æqualitas secundum Gers. tract. 3. super Cant. Mariæ, nedum ex ratione molis corporalis, sed perfectioris spiritualis. Si militer numerus non pro quantitate discreta realiter, sed formaliter, secundum aliquos, sed vel probabiliter secundum alios solius rationis, qualis in Deo personisque diuinis inuenitur, quia alia ratione conditus est homo, alia equus, secundum Aug. Et tract. 12. super Magnificat Gerson dicit: Pulchritudo est proportio numerosa, quæ suum perfectè representat exemplatum. Et pulchritudo quædam est artificialis, quædam naturalis. Et naturalis est multiplex, de qua legito Gers. tract. 3. super Magnificat. Et est pulchritudo corporalis, ut dictum est, quæ quandoque est nociua, secundum Gersonem: & pulchritudo animæ rationalis spiritualis, quæ imago est benedictissimæ trinitatis, in qua potentia tres principales animæ, scilicet: memoria, intelligentia & voluntas, sunt tanquàm lineameta, qualia sunt indelebiter impressa, nec tolluntur etiam à dānatis. Ceterum dona gratiarum variarum, virtutum, donorum beatitudinum, sunt sicut colores superinducti. Rursus operationes inde provenientes decorum superaddunt tandem in omni pulchritudine spirituali, tãto beatæ trinitatis imago formosior est & pulchrior & habens plus decoris, quãto reperitur suo exemplari, scilicet eidem beatæ trinitati cõformior. Ex aduerso autē de turpitudine, deformitate, de despectu, dedecore constat sentiendum. Gers. vbi supra.

PVNIRE est pœna afficere, pœnam infligere, castigare, affligere. A quo punitio. Ric. d. 46. ar. 1. q. 4. li. 4. dicit: Quamuis Deus nullum puniat, nec punire possit nisi propter peccatum, proprie accipiendo verbum punitio, quia significat afflictionem non absolutè, sed ut punitiua est peccati. Tamè accipièdo punitio pro afflictione, Deus non solum potest affligere, sed etiã affigit temporaliter aliquos homines non propter eorum peccatum, quosdam ut in eorum liberatione ab afflictione glorificetur. Vnde Ioan. 9. dicit Saluator de cæco nato, quod nec hic peccauit, nec patres eius, ut cæcus nasceretur, sed

ut manifestetur opera Dei in illo. Quosdam propter exemplum patientiæ. Tob. 2. Hanc tentationem ideo Deus permisit enenire illi ut posteris daretur exemplum patientiæ eius. Quosdam ut per afflictionem temporalè præseruet eos à peccato. Quosdam, ut per eorum patientiam in tribulatione præmium eorum augeatur in celo, & quamuis sic in flagellando non sit iustitia quæ respicit exigentiam meritorum absolutè, tamè est ibi iustitia, quæ respicit exigentiam meritorum in cõparatione ad concedentiam bonitatis diuinæ, hæc Ric. Deum autè punire circa condignum, potest intelligi dupliciter, ut scribit D. Card. Cam. q. 9. ar. 3. lib. 1. Vno modo comparando quantitatem culpe ad quantitatem pœnæ secundum statum diuinæ misericordiæ, & sic quilibet punitur vel præmiatur secundum condignum, id est secundum quod ex statuto Dei dignus est. Alio modo comparando illa præcisè, secundum se, & sic dicitur communiter quod quilibet peccator vel damnatus punitur citra condignum, quia vltra pœnam quam habet, meretur maiorem, ut dicit Magist. lib. 4. d. 46. Et addit Magist. Greg. quod omnis culpa mortalis non solum meretur absolutè considerata eius malitia priuationem gloriæ & pœnam æternæ miseriæ, sed etiam priuationem totius causæ & annihilationem, & quod Deus non annihilat peccatorem, sed ex eius misericordia. Iuxta illud Thre. 3. Misericordia Domini, quia non sumus cõsumpti. Et probat ratione, quia per huiusmodi culpam meremur priuari omni beneficio Dei, cõsiderata magnitudine offensæ, quæ estimanda est secundum magnitudinem offensi, ut dicit Chrysostomus super illo Mat. 10. Non est Discipulus super Magistrum. Imo nec sic annihilando, dignè & plenè puniretur, quamuis amplius puniri non possit. Gregor. Sed dictum istud Greg. non videtur verum Cardinali, quia non putat quod aliquis mereatur ex culpa sua repugnantiã incõpossibilia, scilicet puniri æternaliter, & annihilari simpliciter, de quo alias, &c.

PVNITIO in quantum pertinet ad iustitiam publicam, est actus iustitiæ cõmutatiue, vindicatiue verò in quantum pertinet ad immunitatem personæ singularis, ex S. Tho. secunda secundæ, q. 80. ar. 1. Sane pro punitio pœnio, quasi pœna afflicto, dicebatur veteres. Hinc impunè, sine pœna, & impunitas, hæc pœna, & penitentia, de quibus supra dictum est. Et puniri plus transgressores legis humanæ quàm diuinæ, peruersum videtur. Vnde fit plerumque irritum mādatur Dei (ut scribit Magist. Ioan. Gers. parte 1. de nuptiis Christi & Ecclesiæ) prout se conformas Christus Esaiæ verbis, Phariseos arguebat: inuenies apud eos, qui nomen sibi religionis appropriarunt, plus puniri transgressiones humana constitutionis satis friuolæ super delatione vestis huius vel illius, super vsu cibi talis aut talis, quam si blasphemado quis Deum negauerit, deierauerit, violauerit sabbatha eius & vnuerfa decalogi præcepta. Punitio secundum Scot. di. 46. quæst. 4. li. 4. est perceptibilis carentia boni conuenientis in natura intellectuã, vel perceptibilis præsentia mali disconuenientis in eadem. Est autem bonum com modum, honestum, & vtile, de quo alias. Et in natura intellectuã est duplex punitio, per priuationem duplicis boni. Prima vocatur malum iustitiæ siue culpæ, & potest dici obstinatio in peccato. Secunda vocatur pœna damni, vel damnus, vel dānatio. Vide latius sibi Scotum. Punitioes quas hæc à Deo sustinemus,

Itinemus, vtilis nobis esse ostendit Magister Io. Gerson de consolatione Theologiae li. 3. prola 4. Eru dicit enim Deus per flagella, purgat, medetur, & ca. Punit quoque Deus (vt idem ait li. 4. de consolatione Theologiae profa v. & vitima.) occultiora saepe delicta per flagella patentia. Illa etiam quae per contritum cor & humiliatum delicta pridem fuerunt quo ad culpam, repetit in poenam. Hinc fit vt aliquos praesentialiter bene viuentes, aliquando comprehendat affectio, aut pro paruo (sicut putatur) delicto nouo grandior punitio subsequatur, quem admodum cernere est in corporis agritudinibus, quae ad occasionem facilem oriri videntur, aut reciduum pati. Hae Magister Ioannes Gerson.

PVRGATIO significat mundare, & per translationem significat exulare. A quo purgatio. Et est duplex vt scribit B. Bonauen. d. 47. par. 2. q. 3. libro 4. Vna quae fit ad foeditate peccati. Alia vero ad vetustate corruptionis. Quo ad primam purgationem ignis conflagrationis, qui ascendit tantum quantum aqua diluuij, purgabit aerem infectum per peccatum. Alia purgatio est vestitute corruptionis siue naturae corruptae, & haec est in caeteris elementis.

PVRGATORIVM Purgatorius locus (vt Tho. de Argenti. scribit circa d. 45. lib. 4.) est, in quo simul est poena sensus & damni, vtraque tamen temporalis. Et ad hunc locum descendunt animae illorum qui in peccato veniali ab hac vita decedunt, vel quae de suis peccatis etiam mortalibus verè contriti, non tamen satis fecerunt. Et de purgatorio latius videre potes Richard. dist. 21. ar. 1. q. 1. & 2. & 3. li. 4. vbi in fine concludit, animas ex aliquibus specialibus causis in locis purgari, in quibus delinquerunt. Vide & de purgatorio Paludensem dist. 21. q. 1. ar. 1. lib. 4. & de loco ibidem. Capitur & purgatorium non solum pro loco, sed etiam pro omni poena purgatoria, siue sit in terra, siue in aqua, siue in aliqua parte inferni, quae dicitur purgatorium, vt scribit Brulefer di. 20. q. 1. lib. 4. & illa poena est grauior & maior quam homo potest pati in hoc mundo. Purgatio itaque purgatorij est maxima. Nam sicut delectationes spirituales sunt inter se multum, & praecellunt corporales, vt scribit secundum aliquos S. Bonau. di. 20. ar. 1. q. 2. lib. 4. ita & tristitia de absentia superexcellit omnem dolorem corporeum. Hinc August. ait: Ille ignis durior est quam quicquid in hoc seculo poenarum aut sentire, aut videre, aut cogitare quis potest. Oportet ergo nos concedere (vt dicit Magister, & sancti, & san. Bo.) etiam multi, etiam si non appareat ratio quod poena purgatoria grauior est omni temporalis poena quammodò sustinet anima carni coniuncta, in huiusmodi autem magis adhaerendum est auctoritati quam rationi, pro eo quod illud est magis supra naturam & rationem, quam secundum naturam & rationem, &c. Est tamen in purgatorio cum afflictione solatiu, ex spe certa beatitudinis ex Ecclesiae spiritualibus subsidijs, & pijs amicorum suffragijs; & quia charitas in eis congaudet veritati correctionis, vt scribit Magister Ioan. Gerson Cancel. Parisiensis, par. 3. tra. 3. de canticis & solatio.

PUSILLANIMITAS est contraria magnanimitati per defectum, quia deficit pusillanimitas a proportionem suae potentiae dum recusat in illud tendere, quod est commensuratum suae potentiae, & sicut pusillanimitas opponitur magnanimitati secundum defectum, ita praesumptio secundum excessum, ideo

vtraque est peccatum, ex S. Tho. secunda secunda q. 130. Pusillanimitas secundum Aristotelem, est vitium quo impotentes videntur animi, ad felicitatem atque honorem & dedecus sustinendum. Et pusillanimitas dicitur qui est pusilli animi, quem Graeci Micropsychon dicunt. Et qui pusillanimitas est & pavidus cauere debet sibi (inquit Magister Ioannes Gerson parte 3. tra. 6. de remedijs contra pusillanimitatem) a nimio timore. Si enim cor suum & naturam sequitur, ad desperationem vel nimiam mentis deiectionem perueniet, timor est vtilis duris & dissolutis ac remissis, quia timor terret & custodit. Timoratus verò atque pavidus si accedat timor ad peccatum eos adducet, vnde conuertere se debet magis ad consolatoria & dulcia, quam ad contraria. Contrarijs enim contraria curantur, frigidis calida temperantur, & calida frigidis. Multa scribit de pusillanimitate ibidem Magister Ioannes Gerson.

PVTREFACTIO vt notat Brulef. d. 12. q. 6. lib. 4. est corruptio proportionis elementorum, in mixto facta a calido corpore circumstantis, ideo si aliquis sepeliretur in niuibz perpetuis, nunquam corrumpitur, secundum Aristotelem, quia humiditas habet continuare partes, sicut siccitas dissoluere, &c.

Delitera Q.

QUADRAGESIMA dicitur ieiunium ante Pascha, quod quadragesima dicitur, quia sic quadragesima diebus, sicut a Christo, Moyse, & Helia quadruplici ratione. Vel quia secundum Grego. per hos quadragesima dies virtus decalogi per libros quatuor sancti Euangelij impletur. Vel quia dignum est vt carnem nostram quater decies affligamus. Vel quia in his offerre cotendimus decimas dierum. Vel quia secundum Aug. creaturæ in visibili debetur ternarius numerus: sed creaturæ visibili debetur quaternarius, propter calidum, frigidum, humidum, & siccum. Vnde si denarius numerus ducatur per quaternarium, qui competit corpori per quod administratio geritur, quadragesimum numerum conficit, ex sancto Tho. 2. 2. q. 147. art. v. Et 4. sent. d. 15. q. 2. art. 3. Hinc rationabiliter videri potest (secundum Magistram Ioanem Gersonem par. 4. sermone Dominicae quadragesimae, contra superbiam) sanctam Ecclesiam hoc ordinasse ieiunium, quod non debet frangi per superbiam inobedientiam, &c.

QUALITAS est secundum quam quales esse dicuntur, secundum Aristotelem. Potest qualitas tripliciter sumi, vt scribit Dominus Card. Camer. q. 9. ar. 3. li. 1. Vno modo pro omni significato terminorum de praedicamento qualitatis, & sic aliqua substantia est qualitas: vt satis patet. Secundo modo pro quolibet apto aliquid denominare esse quale: & sic forma substantialis est qualitas. Alio modo sumitur pro aliquo accidente denominante aliquid esse quale, vel apto denominare: & sic nulla substantia est qualitas: quia licet forma substantialis denominat aliquid esse quale, propter quod differentia essentialis praedicatur in quale: tamen non est qualitas, quia non est accidens: ideo non praedicatur in quale accidentale. De quo consulas Dialecticos. Qualitas secundum sanctum Thom. 1. 2. q. 49. art. 2. proprie importat modum, id est determinationem substantiae, vel secundum quod potentia materiae determinatur ad esse substantiale, & sic est differentia substantiae: vel ad esse accidentale, & sic est differentia

rentia

rentia accidentis & praedicamentorum qualitatis. De quo videatur Logica.

QUALITAS morbida quam causauit Adā (secundum Magistram) in carne sua, quae consequetur curuitatem voluntatis, varijs nominibus nominatur. Dicitur enim fomes peccati, concupiscentia, vel concupiscentia, lex membrorum, languor naturae, tyrannus in membris, lex carnis: & est sicut pondus quoddam in carne excitans motus sensuales, & inclinans animam ad condelectandum carni: & ita retardans & reprimens a delectationibus spiritualibus, secundum illud Sapient. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: propter istam qualitatem morbida in carne. Vide de hoc Dominus Praepositum Gab. recitantes opinionem Magistri di. 39. q. 2. lib. 2. Dux sunt secundum Magistram qualitates morbidae. Vna est in carne prolis libidinosae feminata, ex infecta carne parentum causata: quia infectum producit infectum: & illa non est peccatum aut culpa, quia non est in anima, sed in semine, priusquam infundatur anima, quae manet in carne prolis: nec tollitur per quacumque mutationem seminis, cuius multae praecedunt transmutationes etiam substantiales infusione animae: non igitur est peccatum, quia in sola anima est peccatum. Ab illa autem morbida qualitate carnis in infusione animae, causatur alia qualitas morbida in anima, quae est vitium inclinans animam ad effrenatam concupiscentiam. De quo dicit Augustinus, quod facit paruulum habilem ad concupiscentiam, adultum verò actu concupiscentem: & vtraque qualitas vocatur concupiscentia seu concupiscentia, fomes, &c. & ista concupiscentia in anima est peccatum originale: non illa qualitas morbida in carne, quae est effectus peccati, id est poena, & peccati originalis causa. Haec dicta sunt secundum Magistram d. 30. lib. 2. Et cum anima infunditur, nihil de nouo a parentibus contrahitur. Item planè dicit Magister, quod ex carne infecta anima dum infunditur, inficitur & maculatur, ponens exemplum de panno mundo, vel pomo ex macula manus recipietis maculato: vide Magistram in tex. Sed secundum Anselmum vna qualitas morbida videtur sufficere quia subiecitur in ipsa carne, quia illa qualitas ponitur propter inclinationem voluntatis effrenatam ad concupiscentiam, quam experimur: sed ad hoc saluandum sufficit qualitas carnis. Vide ad hoc Dominum Praepositum Gab. d. 30. q. 2. lib. 2. Scotum & Occam, & Greg. & vide supra in dictione Peccatum originale.

QUANTITAS, sine quantum, est quadruplex, vt notat Dominus Cardin. Camer. q. 9. ar. 3. li. j. Quae est quantitas solum discreta, sicut numerus Angelorum. Alia est quantitas simul discreta & continua, sicut numerus partium vnus corporis, vt lapidis. Alia est quantitas simul discreta, continua siue extensua, & etiam intensa, sicut numerus partium vnus qualitatis corporalis, sicut caliditas. Alia est quantitas simul discreta & intensa, sed non continua vel extensa: sicut numerus partium vnus qualitatis spiritualis, vt charitatis: & sic qualitas isto modo quanta potest esse in subiecto indiuisibili, sicut in Angelo vel anima. Quantitas continua secundum eundem Cardinal. q. 5. ar. 2. lib. 4. est extensio siue extrapositio, vel distantia partium facientium vnū totū. An autem quantitas continua distingatur a re quanta, magna est inter Philosophos controuersia, De quo videto in Logica quae edidimus, & Dominum

Cardinal. Camerae. q. 5. ar. 2. lib. 4. quae tenet quod omnis quantitas continua est substantia vel qualitas. Quam opinionem magis consonare dicitur positioni si dei, quam eius opposita: quem latius scribentem vide. Quod autem dicitur, quod substantia & quantitas sunt diuersa praedicamenta: ergo distinguuntur. Dicendum est secundum eundem, quod ad distinctionem praedicamentorum sufficit distinctio conceptuum vel intentionum. Vnde dicit Ioan. Damasc. quod possibile est eandem rem secundum aliam & aliam intentionem ad aliud, & ad aliud praedicamentum reduci. Vnde plura apud Cardin. vbi sup. & alias, Et secundum Gab. d. 2. q. 1. ar. 1. lib. 2. quadruplex est quantitas, scilicet multitudinis, extensionis, durationis, & perfectionis, &c.

QUANTITAS intentionis (vt notat Gab. d. 40. ar. 3. dub. 1. li. 2. post S. Bon.) potest dupliciter attendi. Aut ratione actus intendendi. Aut ratione obiecti interi, quod est finis tantum, & conformiter tantum quantum possunt accipi nominaliter, & sic respiciunt intentionem. Vel adverbialiter, tunc respiciunt actum intendendi. Primo modo quantitas operis commensuratur quantitati intentionis, quantum ad bonitatem & malitiam: quia operis exterioris factum non semper commensuratur ei quod intentio intendit, id est fini: frequenter enim homo intendit facere magnum bonum, & facit paruulum: quia modo dicitur habet charitatem. Sic etiam in malis non semper qui intendit paru peccare, paru peccat: licet qui intendat multum peccare, multum peccet, & si actus sit modicus. Secundo modo accipiendo, sic quantitas operis attenditur ex quantitate intentionis, quantum ad bonitatem & malitiam: quia quantum est actus intendendi in bonitate & malitia intensus ex omnibus circumstantiis, tantus est actus exterior bonus & malus. Omne enim meritum & demeritum actus exterioris reducitur ad actum voluntatis interioris, & ideo secundum intentionem bonitatis actus interioris, mensuratur bonitas actus interioris. Sic de malitia.

QUANTITAS dupliciter accipitur, secundum S. Bon. d. 17. q. 1. li. 1. scilicet proprie & metaphoricè. Proprie dicitur quantitas molis, & haec est in corporalibus. Metaphoricè quantitas virtutis, & haec est in spiritualibus. Et cum (vt idem ait) in charitate sit quantitas virtutis, & non in summo: constans est charitatem augeri posse, &c. Velle secundum substantiam, vt ibidem sentit. Et quauis (vt idem ait q. 2. vbi sup.) charitas sit simplex, quia non habet partes quantitatis quantitate molis: habet tamen quantitate virtutis, & quantum ad illam potest augeri. Et vtramque quantitate, scilicet molis & trāslatiue consequitur aequalitas, vt idem notat d. 19. q. 1. li. 1. ergo vbi est ponere quantitate virtutis, ibi est ponere aequalitatem vel inaequalitatem. Haec autem quantitas virtutis ponitur in spiritualibus, & summe reperitur in diuinis: quia haec quantitas non repugnat simplicitati, sed consonat. Similiter nec aequalitas consequens istam quantitate. Et quia pars conditionis completior attribuenda est Deo, & aequalitas praestit in aequalitate: ideo ponenda est aequalitas in diuinis: vnde dicitur in Symbolo: Totae tres personae coaequales sibi sunt & coequales. Item omne quod est perfectionis est transferendum ad diuinam, sed aequalitas est perfectionis in creatura: ergo. Latius probat S. Bonauent. personas in diuinis esse aequales. De quo vide supra.

QUANTVLVS, a, um, est diminutiuum huius nominis quantum, a, um. A quo quantum: quod est signum distributiuum parum quantitate, vt scribit Brulef. dist.

les. di. 30. q. 1. 1. 3. Vnde quantula cunq; charitas potest resistere quantecunq; tentationi, loquendo quo ad exordiū tētatōnis: quia Deus hominē habentē charitatem, nūquā deferit, nisi ille ab eo voluntariē rece dat, quin potius secundū quod augeat tentationis bellū, operat Deus charitatis augmentū. Vnde quātumcunq; sit modica charitas in homine, nunquā potest inuitus ab aduersario deiici: quia secundū quod crescit bellū, crescit adiutoriu. si homo faciat quod in se est. Si autē loquamur de tētatōne quantū ad cōsumptionē victoriæ, nō sic potest esse quod homo ex modica charitate resistat tētatōni, maximē quia nō patitur ordo diuinæ iustitiæ, quin ex victoriā magni belli fiat amplificatio meriti. Sed quantū ad liberū arbitriū si cōparatur ad dominiū libertatis, tunc quantula cunq; charitas potest quantacūque tētatōni resistere: non autē potest, si cōparetur ad pronitatis & difficultatis vitium. Hæc Brulefer.

Qui est, hoc nomen principaliter appropriatur Deo. Pro hoc Doctores varias & plures assignant rationes. Nā Diony. dicit, quod esse est prima perfectio, cui & viuere, & intelligere annexuntur, vt fundamento. Ex hoc ergo ratio secundū Rayner. in sum. & Tho. quia hoc nomen qui est, dicitur ab esse: & esse est primū & principaliter inter omnes participationes alias diuinæ bonitatis, quasi principiu illarū, quæ sunt viuere, intelligere, velle: ergo appropriatur Deo, qui est principiu omnium. Et etiā quia diuinū esse est perfectissimū, cuius nihil est extra ipsum, & est æternū cui nihil deest, & est immutabile semper. In creaturis autē esse imperfectū, defectuosum, & mutabile. Nam deest eis aliquid, quod, scilicet iam de ipsis præterit, & quod adhuc de ipsis futurū est: ideo soli Deo propriē conuenit hoc nomē, qui est, quod præsens tēpus dicit: quia Deus ab æterno semper est ex se immutabilis, & in æternitate Dei nō est nisi præsens tēpus: ergo. Alias rationes ponunt huius nominis appropriati Deo & Tho. & Rich. Et in Græco potest vocari hyperfios, ab hyper, quod est super, & vsos, quod est substantia, quasi super substantiā: & qui pronomē, dicit infinitum, cum sit pronomē infinitū, & verbum est, vltra dicit substantiā. Hæc Guil. Scotif. & refert frater Pelbar. & in Hebræo videtur hoc nomen dici secundū eundē Guil. Tetragrammaton, quod in lege erat nomen principaliter. Hinc Rabbi Moses dicit hoc nomen Dei esse ineffabile. De hoc nomine, qui est, vel qui es, nō parū multa scribit Dominus Præpos. Gab. lect. 45. canon. & propriē acceptū, soli Deo propriū est (vt ipse ait) significans immutabilem substantiā, quæ tempore nō mēsuratur, sed omne tempus trāsgreditur. Non enim in Deo præteritio aut futuritio est, sed nunc æternitatis, semper stās sine fluxu in præteritū, & sine transitu in futurū. Hanc immutabilitatē substantiæ volēs de se tanquā de Deo ostēdere Christus Iudæis dicētib: Quinquaginta annos nōdū habes, Abraham vidisti? Dixit, Amē dico vobis, antequā Abraham fieret, ego sum: scilicet secundū diuinitatem, quæ tempori nō subiacet, nec tēpore mēsuratur. Plura ibi Dominus Præpos. Gab. Vnde Augustin. super Ioan. trāctās illud: Nisi credideritis, quia ego sum, moriemini in peccatis vestris. Ioan. 8. Res, inquit quælibet qualicunq; excellentia fulgēs: si mutabilis est, verē non est. Non est enim verū esse vbi est, & non esse, scilicet possibiliter. Quicquid enim

mutari potest, mutatū non est quod erat. Si nō est quod erat, mors quædam ibi facta est: quia peremptum est ibi aliquid quod erat & non est. Vnde de mortuo, cum dicitur: vbi est ille homo? Respondetur: fuit, &c. Ex quibus verbis patet creaturas quaslibet esse mutabiles: & per consequens non verē esse: & solam veritatem, quæ Deus est, immutabiliter esse: & ex hoc est esse sibi proprium. Vnde dicit Dominus: Ego sum, qui sum. Et aliās: Dices filii Israel: Qui est, misit me. Vnde Damascenus: Primum est principaliter eorum, quæ de Deo dicuntur nominibus, est, qui est: sicut ipse loquens in oraculo Moysi ait: Totum in seipso comprehendens voluit quoddam pelagus substantiæ infinitum, & indeterminatum. Nam ratione qui, quod est nomen infinitum, significat substantiæ infinitatem: Ratione est, quod significat vt actū præsens in nūc immutabilitatis, significat essentiam vt actualitatem semper præsentem: & ita vt æternam & immutabilem. Sic ergo, qui est, propriissimē acceptum, significat substantiam infinitam, æternam, & immutabilem: talis autem est solus Deus. Potes latius de nomine hoc videre apud Dominum Præpositum Gabrielem, vbi suprā.

Quo est. Ista quatuor (secundum sanctum Bonavent. distinct. 23. quæstione 3. libro 1.) quo est, quod est, qui est, & quis est, in Deo idem sunt res, sed differunt secundum modum intelligendi. Ibi quoque est vnum tantum quo est, vt diuinitas, & vnum quod est, vt Deus: quia fides dicit vnum Deum, vnam essentiam, & vnam substantiam. Denique quo est, est idem in Deo cum hoc quod est, & econuerso. In creatura autem qualibet (vt dicit Boetius de hebdomadibus libr.) diuersum est esse, & in quod est, siue quo est, & quod est, scilicet modaliter, & formaliter. Denique quis est in diuinis: puta, pater vel filius vel spiritus sanctus distinguuntur: & quod distinguuntur, est proprietas vel notio: puta, pater distinguitur paternitate ab aliis: sed hoc nomen diuinum qui est, secundum Guilhelmum Scotif. distinct. 22. primi. conor. Thom. dist. 8. dicit substantiam infinitam: quia ly est, dicit substantiam: & ly qui, dicit infinitatem, cum sit pronomen infinitum: & sic significat esse Dei secundum rationem indeterminatam, vt dictum est.

Quandoque causaliter accipitur, Vnde est illud Saluatoris: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & cat. vbi qui (vt vult Gerson sermone illo de verbis Domini: Venite ad me, &c.) non est discretiuū, vt videlicet referri debeat ad eostantum, qui laborauerint & onerati fuerint: quasi innuens aliquos fuisse laboris & oneris expertes, & ipsos non eguisse misericordia Domini vocantis. Est autem accipiendū causaliter: vt sit sensus: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, id est quia vos omnes laboratis & onerati estis. Conclufit enim scriptura omnia sub peccato: vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Omnes quippe peccauerunt, & egerunt gratia Dei. Hæc Gerson.

Quia vel propter, vel alia æquiualens, faciens propositionem causalem, quandoque significat causam essendi (vt scribit Dominus Cardinalis quæstione duodecima, articulo secundo, libro primo) & denotat causalitatem vnus realitatis respectu alterius in aliquo quatuor generum causarum, & sic facit propositionē propriē causalem: vt

lem vt cum dicitur: quia Sol lucet, dies est: & sic de similibus, quæ denotant antecedentis ad consequens causalitatem propriam: & de tali causali propriē dicto, potest dari ista regula: Nulla propositio causalis propriē dicta, cuius consequens signat tanquam signum totale Deū aliquid velle vel intelligere est vera: quia sicut nihil est vel esse potest ipsi Deo causa propriē dicta vt sit: sic nec vt intelligat vel velit. Quandoque verò talis dictio non signat causam essendi, nec antecedentis ad consequens causalitatem propriam: & sic non facit causalem propriē dictam: vt cum dicitur, quia creaturæ sunt à Deo, Deus est Dominus creaturarum, quia aliqua res in diuinis generat filium, aliqua res in diuinis est pater: quia homo est rationalis, homo est risibilis: quia Isocheles habet tres angulos æquales, duobus rectis, ideo est triangulus: & sic de similibus. Tales enim propositiones solent concedi, tam in Theologia quam in Philosophia, & Metaphysica: & tamen non denotant causam essendi, nec antecedentis ad consequens causalitatem propriam, quia sic essent falsæ: vt patet intuenti, sed signant causam cognoscendi, vel antecedentis ad consequens conuertibilitatem per consequentiam mutuam, cum connotatione cuiusdam proprietatis inferentis respectu illati, secundum nostrum modum concipiendi & ad aliquem talem vel consimilem intellectum. Hæc Aliacensis vbi suprā.

Quiditas potest capi vel pro prædicato quidditatio, id est quidditatio superiori, vel pro effentia, vt scribit domi. Gabriel distinctio. vigesima sexta, quæstio. j. articu. j. dubio quarto, qu. j. lib. j. secundum Franciscum Maro. in consla. distinctione xliij. quæstione j. lib. j. per quidditates non intelliguntur nisi rationes formales quidditatis rerum in se. Scotorellus super ij. libr. sentent. distinctio. iij. quæstio. j. dicit: Quidditas est ipsa essentia rei nudè accepta sine omni respectu: proinde quidditas dicitur quasi rei entitas.

Quius capitur duobus modis, vt scribit Brulefer distinctio. xv. quæstio. vj. lib. secundo. Vno modo, vt dicit, cessatione ab omni opere laborioso: isto modo Deus non quieuit postquam animalia produxerit, & omnia. Alio modo capitur quies, vt dicit, cessationem ab opere facto sine labore & fatigatione: & isto modo Deus quieuit. Dicitur & rursus, Deus continū operari quantum ad indiuiduorum productionem: ideo Deus dicitur operari vsque nunc, & operatur vsque in finem. Vnde Ioannis quinto: Pater meus operatur vsque nunc, & ego operor. Et quies est id quod est in re: de cuius aptitudine est vt moueatur, non tamen est mota, secundum Albertum Magnū in Philosophia sua. Et quies est priuatio motus in illo, de cuius aptitudine est vt moueatur: non tamen est motum secundum Auicennam. Quies quod propriē somnum significat, dicta quasi qui tibi es & nullo alio negotio distineris. Tunc enim cæteris negotiis non vacamus cum dormimus, propter quod etiam pro tranquillitate accipitur quies. A quo fit requies eiusdem significationis, & quietus, tranquillus: & quietudo, quiesco, & requiesco. Et quies secundum Ioannem Gersonem parte iij. super Cantica canticorum, simpalmate ij. non est in homine quantum ad omnes vires, præter solam voluntatem quo ad amorem, quem videre potes. Et vt idem dicit de diuersis tentationibus diaboli: Non est possibile in occupatione laboris

vel temporalis administrationis tantum inesse homini mentis serenitatem, sicut in sua quiete post diurnam moram, & aliter illam quærere est sepe irritus labor & sola tentatio. Frequenter autē hæc cogitationes melius vincuntur, si eas nihil impedimus aut curamus, sed aliis in rebus occupamus animū, quā si eas vinitamur propellere. Capitur & quies pro ocio contemplatiuo. Vnde dicit Aristoteles: Anima sedendo & quiescendo fit prudens. De quo legito Gersonem super Cantica canticorum simpalmate iij. vbi colligit quædam signa, quibus ostendit sponfa quietem suam placere sponso potius, quā turbariam circa plurima, &c.

Quietere. Vno modo accipitur vt priuat simpliciter omnem motum, ita quod illud dicitur quiescere quod nullibi mouetur. Sic anima non simul quiescit & mouetur, in casu autē pot non quiescere: nec sequitur, quiescit in pede, ergo quiescit: quia arguitur virtualiter ab inferiori negato ad superius, quia à parte in modo ad totum negatiuē. Secundo modo capitur quiescere, vt priuat motū respectu certi vbi: vt valet tātū: quiescit, id est, in certo loco non mouetur: tunc in casu anima simul quiescit & mouetur: nec sic opponuntur nisi respectu eiusdē vbi. Hæc Dominus Præpositus Gabriel distinct. xvj. quæstio. vnica, lib. ij. dub. iij.

Quietare est quietem reddere. Vnde vltimatē voluntatē quietare intelligitur dupliciter. Vel quia est vltimū eligibile propter se, & non propter aliud. vel quia est aliquid post quod non est aliud quietas. Primo modo fruitio quietat & non delectatio: & quod sic quietat est nobilius, quia non est propter aliud. Si secundo modo, sic delectatio vltimatē quietat, sed tale non est nobilius cum sit propter aliud: nam & delectatio est propter operationē. 10. Ethic. Delectatio denique conseruat operantem in opere. Gabriel distinct. j. quæstio. iij. articu. quarto, lib. j. Et voluntas quieta idem est quod volitio, qua mēs seu appetitus quiescit: quiescit, inquam, amore & dilectione.

De litera R.

RADIVS, splendor à Sole micans, transfertur & ad fulgorem oculorum: dicitur & radius virga, qua Geometræ lineas iudicant, est & textoris instrumentum, quo tēla annexuntur: Radij quoque rotarum dicuntur. Dicitur & instrumentum quo raduntur mensuræ, quod alio nomine dicitur hostorium: & de radio videtur in dictione Lxx. Est & radius diuinitatis, quem nominat Alexander de Ales par. iij. quæ. vij. memb. iij. articu. j. gratiam vnionis quæ est in Christo: dicit enim: in Christo est gratia vnionis: quia non est possibile creaturæ humanæ, quod per donum conditionis naturæ eleuetur ad diuinam vnionem. Et ideo necessaria est ei gratia, quæ eleuet & disponat ipsam, quam nos dicimus gratiam vnionis. Hæc refert Gabriel distinct. xxx. quæ. iij. arti. ij. lib. j.

RADIX (vt scribit sanctus Bonavent. d. xxij. in dub. literalibus libr. ij.) accipitur aliquando generalissimē, Aliquādo generaliter, aliquādo minus generaliter. Generalissimē, vt cum dicitur libido siue cupiditas esse radix omnium malorum. Generaliter verò, vt cum dicitur, quod duplex est radix, amor malè, accendens, & timor malè humiliās. Amor enim

pitur respectu boni, & timor respectu mali. Minus verò generaliter, vt cum dicitur, triplex est radix, scilicet concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ: per comparationem ad triplex bonum, scilicet ad bonum inferius, exterius, & interius, &c. Hinc est quod dicitur: Superbia initium peccati propriè loquendo: & cupiditas dicitur esse radix omnium malorum, &c. Differt autem (vt idè scribit) dicere initium & radicem. Nam initium propriè dicit illud à quo inchoat motus. Radix verò dicit illud vnde trahitur fomentum & nutrimentum: & ideo cum peccatum trahat fomentum ex parte appetibilis, & dicit recessum à Deo. Hinc est quod initium attenditur ex parte auersionis, & radix ex parte conuersionis, propriè loquendo. Et quoniam auersio est ex ratione contemptus, & conuersio est ex ratione cupiditatis siue libidinis. Hinc est quod superbia propriè loquendo dicitur initium omnium peccatorum: & cupiditas dicitur esse radix. Et quoniam in omni peccato est auersio & conuersio. Hinc est quod superbia dicitur initium omnium peccatorum: & cupiditas radix omnium malorum. Accipitur tamen nomen radicis aliquando pro nomine initij, & conuersio. Capitale autem vitium differt à radice in hoc, quod sicut caput dicit principale membrum, & membrum completum, & quod est principiorum aliorum quantum ad motum & sensum. Sic capitale vitium nominat peccatum completum, à quo omnia alia vitia oriuntur. Radix verò dicit aliquid sub maiori incomplectione: & ideo propriè loquendo. Radix non nominat genus peccati determinatum, sed pronitatem libidinis, quæ concurrat ad omne peccatum. Hæc sanctus Bonauent. vbi supra. Et secundum Antonij. quinque sunt radices peccatorum. Prima est inordinatus amor sui. Secunda est timor indiscretus. Tertia cupiditas. Quarta concupiscentia. Quinta superbia, de quibus videto latius Anto. part. j. tit. vij. cap. ij. §. iij.

RANCOR est displicentia contra aliquem propter quam desiderat, vel querit quis malum fieri, & est filia acedia, aliquando est filia iræ. Et secundum Beati Thom. ij. q. xxxv. arti. iij. Rancor est indignatio contra inducentes ad diuina. Et vt scribit S. Bon. di. xxx. lib. iij. in dub. literalibus. Aliud est dimittere rancorem, & aliud signa rancoris. Rancorem dimittere omnes tenentur, siue inimicus maneat inimicus siue non. Signa verò rancoris dimittere, vt nolle loqui, & similia facere cum inimico: hæc quidem deponere perfectionis est, nec ad hoc tenentur, nisi quando inimicus humiliter & deuotè postulauerit factum vel signo: tunc tenentur ei loqui & respondere, & similia. De hoc vide latius Gabrielem lect. canon. lxxvj. vide & de signis rancoris Anton. parte ij. sum. m. z. tit. ij. capit. ij. §. iij. & c. qui non discrepat à prædictis, &c.

RAPINA est rei alienæ iniusta ablatio, secundum S. Tho. ij. q. lxxvj. ar. viij. Vnde rapere est cum impetu quodam & violentia auferre. Ponitur etiam pro viriari, & propriè est de virginibus. De quo infra. Et differunt rapina, raptus, & raptus. Quod raptio ad personam referatur, rapina ad re, raptus ad stuprum. Et rapina (vt scribit Gabriel distinctio. xv. quæst. iij. artic. j. lib. iij.) accipitur multipliciter. Vno modo largissimè & impropiè pro omni indebita usurpatione rei, siue temporalis siue spiritualis. Sic accipitur ad Philip. 2. vbi de Christo dicit Apostolus: Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: quia

non attribuit sibi æqualitatem Dei indebitam. Fuit & æqualis patri secundum diuinitatem: & Deus verus de Deo vero. Hanc autem rapere voluit primus parens, vt dicit Augustinus. Voluerunt rapere diuinitatem, & perdidit felicitatem. Et huius rapinæ pœnam soluit Christus, vt ait in Psalm. Quæ non rapui, exolvebam. Secundo accipitur cõmuniter, minus tamen largè pro usurpatione vel retentione iniusta rei alienæ temporalis quacumq; siue manifesta siue occulta, & sic cõprehendit sub se furcum, rapinam propriè acceptam, vsuram. Hinc Ambrosius. Si quis vsuram accipit, rapinam facit: vita nõ viuunt in li. de bono moris. Et Aug. xliij. q. v. Si quid. ait: Si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti. Et B. Hieron. & habetur di. xliij. §. ordinandus. Aliena rapere conuincitur, qui vltra necessaria sibi retinere conatur: quod intelligendum est de superfluo nature & personæ. Et illo modo rapina non distinguitur a furto etiam largè accepto. Tertio modo accipitur propriè & strictè: vt distinguitur contra furtum propriè. Et sic rapina describitur: Rapina est rei alienæ per violentiam ad lucrum facta illicita usurpatione. Dicitur rei alienæ: quia si quis per violentiam rem propriam ab eo, qui eam abstulit dum asportat, aut dum postquam ad locum fur vel raptor se contulit & portauit, non diceretur rapina. Et dicitur per violentiam, ad differentiam furti, quo recipitur res aliena per fraudulentiam. Dicitur ad lucrum: quia si quis violenter eripere gladium de manu furiosi ad prohibendum homicidium, non esset rapina. Similiter si quis aufert anellum alicuius vt fornicetur cum ea, non est rapina, licet possit dici raptus: vt est species luxuria. Dicitur, illicita: quia propter ablata violentè in bello iusto ab hostibus: similiter cum aliis debitum ab aliquo iusto publica auctoritate aufertur, nõ committitur rapina. Et differt à furto, quia furtum fit occultè, rapina manifestè. Itè furtum fit dolosè, sed rapina violentè. Accipitur & rapina strictissimè, vt distinguitur contra prædationem: & tunc rapina respicit res immobiles, de prædatione verò mobiles: committitur tamen accipiuntur pro eodè indistinctè. Hæc Gab. vbi supra. qui & ponit ibidem species rapinæ & furti. Omnis autè rapina similiter & furtum peccatum est, quia includunt in suis rationibus iniustitiam: & est mortale, quia est contra expressum præceptum negatiuum de calogi. Nõ furtum facies. Si tamè aliquo minime cõtractaretur ex surreptione, non ex malitia, excusaretur à mortali, vt dicit S. Tho. Et idè ij. q. lxxvj. ar. viij. ait: Rapina dicitur quandam violentiam & coactionem, per quæ contra iustitiam aufertur alicui quod suum est. Coactionem autem iustam in humana societate nemo habet nisi publica potestas. Idcirco priuata persona nõ vteas publica potestate, si quid per coactionem aut violentiam aufert, iniuste agit, & rapinam committit. Principibus verò & Rectoribus cõmunitatum publica potestas ad hoc committitur, vt sint iustitiæ custodes: & ideo non licet eis violentia & coactione vti, nisi secundum iustitiæ tenorem: & hoc vel contra hostes pugnando, vel contra ciues malefactores puniendo, & cæteris paribus, rapina est grauius peccatum quàm furtum. Vnde Ang. in lib. q. Exodi: Pœnale est occultè auferre, sed multò maioris est pœnæ visibiliter eripere. xliij. q. v. Pœnale. vbi glos. Pœnale, id est dignum pœna. de hoc latius Gab. qui secundum B. Th. ponit duas rationes, quod magis delinquit raptor quàm fur: & addit alias duas, vterq; tenetur restituere domino rei, si eam restituo

rio fuerit in sua potestate. Sic etiã participes eadè lege ligantur: de quo latius scribit Gab. artic. ij. q. iij. conclusione j. & ij. vbi supra.

RAPTOR dicitur propriè, qui rapit res immobiles. prædator verò res mobiles: vnde rapina dicitur de rebus immobilibus. De prædatione autè de mobilibus & se mouentibus: vt animalibus & huiusmodi, secundum Ioannem And. Largè verò raptores dicuntur omnes publicè & violentè res alienas deprestantes, tam mobiles quàm immobiles.

RAPACITAS cõtinetur sub violentia, quum fit species eius. Quæ violentia est filia auaritiæ, ex B. Tho. secunda secunda, q. cxviii. ar. viij.

RAPTUS quædoq; est cum stupro, & quædoq; sine eo: vt in raptu viduæ vel nuptæ, vel corruptæ. Et quædoq; stuprum est sine raptu, si defloretur virgo sine vi, ex B. Tho. ij. q. xv. art. iij. & secundum eundem q. clij. ar. viij. vbi supra. Raptus est illicitum concubitus cum violentia. Et raptus (vt scribit Magi. d. xlj. li. iij.) admittitur, cum puella violenter à domo patris educitur: vt corrupta in vxorè habeatur, siue puella siue parètib; visillata cõstitit. Hic (vt idè ait) morte mulctatur: sed si ad Ecclesiã cum rapta confugerit, priuilegio Ecclesiæ mortis impunitatè meretur. Et (vt inquit Gerf. par. iij. ser. Dominica. 2. Aduentus) Raptus est maximum peccatum mortale, & est casus referuat us, si est cognitus, est casus criminalis: & tenentur tales ad restitutionem & satisfactionem, secundum quod fieri potest. Et in super raptus secundum Tho. & Doctores ab eo, quod est secundum naturam in id quod est supra naturam, vi nature superioris eleuato. Vnde raptus secundum Gerf. par. ij. ser. factio de S. Bern. est vehemens occupatio virtutis superioris cum totali cessatione virtutum inferiorum, aut saltem cum debilitatione notabili. Vel vocatur raptus (vt idem scribit de myrica Theolo. part. vij. consider. xxxvj.) eleuatio potentie alicuius supra inferiores potentias, & ex actione eius in sua operatione cessantibus, vel debilitatis actibus inferiorum potentiarum. Vel raptus est fortis actio & vehemens in superiori potentia. Vnde cessant operationes inferioris potentie: vel ita debilitantur & ligantur, vt superiores in sua operatione nequaquam impediunt, & extasim dicit idem quandam speciem raptus: de qua supra suo loco vide eundem tract. iij. & j. super Magnificat.

RAPTUS, extasis, & mentis excessus, differunt secundum Doct. ex dictis Aug. super Gen. Quod raptus què habuit Paulus, & excessus mentis què habuit Adà in sopore, & etiã Petrus in vigilia, nec non extasis quæ habuit Ioannes in Apocalypsi, dicit se in spiritu fuisse. Ista quamuis in scriptura pro eodè accipiuntur. Aliquando, scilicet pro eleuatione mentis ab exterioribus sensibus, tamè vario modo, quia huiusmodi eleuatio fit dupliciter. Vno modo per abstractionem à sensibus quantum ad intentionem tantum, cum tota mens intendit & vacat diuinis: ita quod etiã vtitur sensibus, & sic largè dicitur omnis cõtempit bene esse in extasi, vel excessu mentis, aut raptu: iuxta quod Dionysius de diuin. nominib; dicit: Est extasim faciens diuinus amor. Alio modo vfatatis, & propriè dicitur extasis vel excessus, aut raptus, cum quis abstrahitur ab actu sensu ad aliqua supernaturaliter videnda: siue imaginaria visione, & sic accidit Petro & Ioanni Euangelistæ: siue intellectuali visione ad videndum Deum per essentiam, & sic fuit raptus Paulus, &c. Siue ad viden-

dum Deum, nõ quidem per essentiam, sed sic quod intellectus intelligit Deum per aliquas intelligibiles immisiones, & sic fuit extasis Adæ secundum Augustinum super Gene. ita refert frater Pelbartus libro secundo Rosarij Theologiæ in dictione *Gratia*. §. l. Item extasis siue excessus mentis (vt dicit Gloss. super illud Psalm. Ego dixi in excessu meo.) aliàs in extasim fit, inquit, quandoque ex pauore mentis in stuporem reuelationis: quandoque sine pauore, ex aliqua reuelatione: de extasi vide supra suo loco.

RATIO secundum Guili. Scotitam in primo, dist. j. dicitur tripliciter. Vno modo dicitur vis intellectiua. Secundo dicitur ratio forma constituens hominem seu modus cognoscendi, in quantum distinguitur ab angelicis spiritibus, quia homo cum discursu intelligit. Angelus autem non cum tali discursu: & sic ratio distinguitur ab intellectu. Tertio modo ratio distinguitur pro diffinitione entis, vel quidditate seu ratione formali: sic dicitur quod entitas est ratio subiectiua entis, & hoc modo dicimus, quod attributa diuina distinguuntur formaliter inter se & essentia, vt inquit Pelbartus.

Ratio secundum sanctum Bonauent. distinctione xliij. in solutione argumen. artic. secundo, quæstio, j. lib. iij. accipitur communiter & propriè: communiter comprehendit totam portionem anime diuine contra sensualitatem, in qua ponuntur tres potentie. Propriè accipitur pro potentia diuina contra concupiscibilem & irascibilem: alias vide acceptiones rationis apud Bruleferum distinctio. vltim. lib. j.

RATIO est aspectus mentis, quæ bonum, malumq; discernit, virtutes eligit, Deum diligit, secundum Augustinum libro de spiritu & anima. Et secundum beatum Thom. j. senten. di. iij. quæstio. iij. Ratio est natura intellectualis obumbrata. Et secundum eundem, ratio & intellectus non sunt idem. Quia ratio quandoque est recta, & quandoque non recta, tam in speculatiuis quàm in practicis. Sed intellectus semper est rectus, & ratio & intellectus non distinguuntur sicut duæ potentie, sed sicut diuersi actus eiusdem potentie. Quia intelligere est intelligibilem veritatem simpliciter apprehendere. Ratio cinari autem est procedere de vno intellecto ad aliud intellectum ad veritatem intelligibilem cognoscendam, secundum eundem parte j. quæst. lxxij. artic. viij. Hinc ratiocinatio, quæ est discursus intellectus ab vno in aliud, à principio ad conclusiones: vt in syllogismis & consequentiis. Et ratio, vt est pars prudentie, est discursus intellectus. Et ratio distinguitur in superiorem & inferiorem secundum diuersa officia. Nam ratio superior est quæ intendit æternis conspiciendis aut consulendis. Ratio inferior est, quæ intendit temporalibus rebus: ex Augustino libro xliij. de Trinitate. de qua vide supra in dictione *Portio*. Est & ratio motus animi vera à falsis distinguens, à qua fit ratiocinatio, quæ à Grecis syllogismus dicitur. Et secundum quod diuiditur in portio nem superiorem & inferiorem: sic sunt dictamina multiplicata (vt scribit Ioan. Gerson de vita spirituali anime, lect. iij.) quæ sunt circa vltima principia, quæ apprehensis, cogniti quæ terminis mox non cognosci non possunt: nec potest eis ratio dissentire. Alia sunt dictamina circa conclusiones ex eisde principis deducibiles. Ex primo officio nominatur ipsa ratio synderesis, quæ semper virgo, hoc est inuiolata perseuerat. Rursus ipsa ratio potest iuari

lumine superiori & supernaturali irradiatione ad aliqua practice cognoscenda supra comunem cursum creature rationalibus: vtputa, hominibus constitutum, vel modo non visitato naturaliter: hoc modo nominari potest ipsa ratio diuina, dum diuina reuelationi principaliter innixa cognoscit. Hæc Gerson. Et vt idem dicit part. ij. de mystica Theologia speculatiua, consideratione xj. Ratio est vis anime cognoscitiua, deductiua conclusionum, ex præmissis elicitua quoque infensorum ex sensatis, & abstractiua quidditatum, nullo organo in operatione sua egens, per vltimam particulam distinguitur à sensuualitate, quæ organo vtitur, per alias ab intelligentia simpliciter fecernitur, cuius operatio magis attenditur in receptione cognitionis simplicis à superiori luce Deo quam attenditur in deductione conclusionum, quod est proprium rationis. Et superiorem rationis portionem nomine viri & inferiorem nomine mulieris appellamus. Tantum enim viuacitatis & virtutis habet ratio dum superioribus intendit respectu illius quam contrahit ex inferioribus, quantum vir à muliere differt in virtute. Ratione quandoque alia nomina tribuimus, vt quod est cælum, medium in anima, quod est vmbra, intelligentiæ simplicis sicut intelligentia simplex in vmbra Angeli, & Angeli in vmbra Dei. Hæc Ioann. Gers. Et in compen. Theol. vis motiua anime rationalis diuiditur per imperatiuam in consiliatricem in affectiuam: & in consiliatricem & affectiuam simul. Prima est liberum arbitrium, & synderesis. Secunda est ratio. Tertia est voluntas. Quarta dicitur ipse intellectus practicus. Multa aliàs de ratione scribit Ioann. Gerson, &c.

RATIO quædam est recta, quædam non recta, & culpabilis. Est autem ratio recta (vt scribit Gabriel distin. xij. questio. vnica. arti. j. li. iij.) quæ est conformis diuine voluntati: rectitudinis enim omnium contingentium prima regula est voluntas diuina. Vnde impossibile est rationem rectam discordare à diuina voluntate, iudicando aliquid esse non rectum, quod est à Deo volitum, eò enim ipso quod aliquid est volitum, ipsum est rectum. Et ratio recta deprecatur ad optima: vt dicit Philof. I. Ethic. ideo maior est inclinatio ad bonum quàm ad malum in statu innocentie: propter quod in illo statu peior est abusus liberi arbitrij. Ex quo sumitur doctrina moralis notabilis, quam ponit Gabri. distin. iij. quæ vnica, lib. secundo. Quanta cautela, quantumque rigor regendi liberum arbitrium necessarius est homini in statu nature lapsæ, si nulla existente intrinseca rebellionem ceciderunt primus homo & Angelus in statu nature integræ.

RATIO non recta quæ & vocatur culpabilis, dicitur dupliciter. Aut quia dicitur falsum decepta errore vincibili: vtputa, quia dicitur faciendum esse quod faciendum non est: vel econuerso, propter aliquem errorem vincibilem. Secundo, quia omnino non dicitur de agendo vel non agendo, sed dormit, non inquit inquirenda, sed simpliciter obiectum ostendit speculatiue, & non practice. Gabr. distin. xxij. qu. ij. lib. ij. Ad hoc autem quod actus voluntatis sit rectus, requiritur quod fiat conformiter suæ regulæ. Regula voluntatis est ratio, id est dictamen rationis non culpabilis: Actus autem voluntatis est vitiosus, quando fit contra regulam rationis non culpabilis inexistens inesse debentis. De quo in dictione Regula videatur.

RATIO humana inducta ad ea quæ sunt fidei, dupliciter potest se habere (vt scribit B. Tho. ij. qu. ij. ar. x. Et post eum Gab. d. xxv. q. vii. ar. ij. dub. iij. li. iij.) Vno modo vt præcedens: puta, cum aliquis alieni veritati fidei propter rationem conuincem, aliàs nõ crediturus. Et sic ratio inducta dimittit meritum fidei: imò totum tollit, ita quòd sic assentiendo non meretur. Alio modo ratio humana habet se vt cõsequens, cum, si homo habet promptam voluntatem credendi diuine auctoritati, & diligit veritatem, creatam, & super ea cogitat si quis rationes ad hoc inuenire posset, non quidẽ vt firmiter credat (sic enim humanam rationem diuine auctoritati præponeret) sed vt credita magis intelligat, defendat, ac piis (docendo) opituletur. Sic ratio humana non tollit meritum, sed est signum maioris meriti. Tollit quidem fidem acquisitam & actum fidei, quia non stant simul scientia quæ ratio humana gignit, & fides acquisita in eodem & respectu eiusdem, licet stent simul scientia & fides usufa (vt aliàs dicitur) nõ tamẽ tollit meritum voluntatis, quo vult credere, etiã si ratio non adduceretur, & auget meritum, cum ex charitate imperat intellectui inquirere rationem ad fidem prædictam, & ad Dei honorem ac lucrum animarum. Gabriel.

RATIO naturalis (vt scribit Petrus de Aliac. di. q. iij. ar. iij. li. j.) dicitur ratio sumpta ex his, quæ nobis apparent de comuni cursu nature. Sic sumendo patet quod multæ rationes naturales possunt fieri & factæ sunt à Philofophis, cõcludentes tantum vnum esse Deum, licet non euidenter, tamen probabiliter & probabilius quàm posset concludi oppositum.

RATIO formalis obiecti, Et dicitur de ratione formali obiecti, vt scribit Gab. d. xxvij. q. viii. ar. iij. dub. iij. li. iij. aut intelligitur aliquid reale existens formaliter in obiecto, aut intelligitur aliquid in intellectu obiectum apprehedente: puta, conceptus seu cognitio mētis obiectum repræsentans, & quo ab intellectu voluntati præsentatur. Si primo modo, sic non est nisi vna ratio essentialis in Deo: piures verò relatiue, quia in Deo non est nisi vna essentia, & piures relationes, nõ essentialiter, sed realiter diuinctæ. Vnde omnia attributa quæ de Deo essentialiter, ac per hoc de tribus personis prædicantur, communiter nihil distinctum important in Deo. Exempli gratia: Sapientia nihil importat aliud in Deo, quam potentia, quàm bonitas, iustitia, misericordia. Nam idem omnibus modis est in Deo sapientia, potentia, bonitas, iustitia, misericordia. Et si illi termini acciperentur præcisè pro sapientia diuina, potentia diuina, &c. nõ importando aliquam creaturam essentiam nonyma. Si verò per rationem formalem obiecti, intelligitur actus cognoscendi, qui conceptus rei dicitur, quo cognoscitur obiectum ab intellectu, & ab eodem voluntati præsentatur. Sic de Deo possunt haberi diuersæ rationes formales tanquàm de obiecto volibili: imò tot quot de eo possunt haberi conceptus non synonymi. Et in genere possent esse duæ rationes formales Dei vt obiecti. Aut fortè triplex, vt ponit Scot. d. xxvij. li. iij. Vna quæ repræsentat Deum in se, nõ per respectum ad aliquod extra se, ita est ad creaturam, siue sit ratio absoluta siue relatiua: Altera ratio obiectiua est conceptus repræsentans Deum in ordine ad creaturam: vt bonum, seu conueniens creaturæ: vt sunt rationes creatoris, redemptoris, beatificatoris, conseruatoris, & similes. Tertia posset esse ratio cõplexa vel incomplexa, non curo, includens vtrumque, id est repræsentans Deum vt bonum, in finitum

tum in se, & participale creature. Vide latius Gabr. vbi sup. Et ratio formalis intellectus est posse tendere in obiectum cognitiue: non curando an intellectus sic intendat per suam essentiam seipso, siue per aliquod sibi superadditum. Vide Gabrielem distin. ix. q. j. lib. j.

RATIONIS aliqua esse eiusdem (vt scribit Gabr. d. ix. q. ij. li. j.) dicuntur quæ sunt simillima eodem modo quo duæ albedines, & quælibet res eiusdem speciei specialissimæ sunt simillimæ. Ex quo habetur quod paternitas & filiatio non sunt eiusdem rationis, quia non sunt simillimæ, cum duæ paternitates similiores sunt paternitate & filiatione. Similiter spiratio & generatio non sunt simillimæ. Et impossibile est secundum eundem in creaturis aliqua esse alterius rationis, & non distingui essentialiter: ideo semper hanc distinctionem essentialem præsupponit sicut specifica differentia præsupponit naturalem. Vide latius Gabrielem.

RATIO bonitatis in genere (vt scribit Gerson part. iij. in descriptionibus terminorum ad Theolo. vltimum) est ratio perfecti secundum aliquos: vel est ratio appetibilis. Ratio bonitatis moralis de genere est bonitas obiecti, seu materiæ circa quam est habitus vel actus moralis verè vel participatiue liber. Ratio bonitatis moralis simpliciter est bonitas contracta ex fine & obiecto, & ceteris circumstantiis secundum distamen rectæ rationis inditè naturaliter vel humanitus acquisitæ. Ratio bonitatis gratuitæ est bonitas contracta ex gratia grati faciente & infusa. Ratio imputabilitatis in actu est emanatio eius libera verè vel participatiue à rationali creatura. Ratio laudabilitatis est imputatio ad laudem. Ratio vituperabilitatis est imputabilitas ad vituperium, Hæc Gerson.

RATIO feminalis secundum Scotum est forma substantialis ipsius seminis, vel quædam qualitas necessaria sequens formam substantialem seminis, quæ est quodammodo alteratiua siue dispositiua ad corruptionem seminis: vt ex ipso generetur aliquid simile perfectius. Corollarium. Corpus Christi non fuit formatum ex femine, quia fuit de purissimis sanguinibus Virginis. Brulef. d. xvij. qu. ij. lib. ij. & q. ij. qui & fufius de hoc scribit. Vide de ratione feminali in dictione Semen, infra.

RATIONALE est duplex secundum Philof. Quoddam rationale principaliter, & in seipso, siue (vt alij dicunt) per essentiam, sicut intellectus. Quædam sunt rationalia: quia obediunt rationi sicut filius patri, quæ sunt rationalia per participationem. Et ita in homine est aliqua vis irrationalis tantum: sicut potentia nutritiua: quædam verò rationalis tantum, sicut intellectus & ratio: quædam verò secundum se irrationalis. Rationalis autem participatiue, sicut omnis vis appetitiua causa concupiscibilis quàm irascibilis & voluntas. Hæc Thomas in commento: Et secundum hoc diuidit Philofophus virtutem intellectualem & moralem, ponens intellectualem in rationali per essentiam, s. in ratione siue in intellectu. Moralem in rationali per participationem, scilicet in appetitiua parte, quæ includit vtrumque appetituum sensitium & voluntatem. Est ergo voluntas irrationalis per essentiam. Rationalis autem per participationem. Non ergo Philofophus per partem irrationalem intelligit tantum appetituum sensitium, sed omnem appetitum & ita voluntatem. Huic concordat sanctus Tho. j. secundæ, qu. lvi. arti. vj. Rationale per

participationem non solum est irascibilis & concupiscibilis, sed omnino, id est vniuersaliter appetituum. Sub appetituum autem comprehenditur voluntas. Hæc ille. Sic duplex est irrationale. Nam quoddam est irrationale, quod non participat ratione: sicut plantarum & potentia nutritiua in homine. Vide ad hoc Gabriel. di. xxij. q. j. ar. iij. dub. j. li. iij. Quædam aliquantulum participat ratione, secundum quod nata sunt obedire rationi: sicut appetitus sensitius, qui concupiscit, &c. Et appetitus tam sensitius quàm voluntas persuaderi potest, increpari & admoneri, vt procedat vel nõ procedat ad actuum suorum executionem.

RATIONALE dicitur vno modo (secundum sanctum Bona. d. xxv. q. ij. lib. j.) quod habet potentiam discernendi bonum à malo, verum à falso: & sic Deo & creaturæ conuenit. Alio modo quod habet potentiam discernendi per inquisitionem & collationem, & discursum, & hoc est proprium anime coniunctæ carni. Vel aliquid dicitur rationale (vt idem scribit di. xxij. qu. j. lib. iij.) Aut quia consonum est rationi eleuata & illustrata à lumine veritatis superne. Aut quia consonum est rationi conuersa ad cognitionem sensibilem: sic hoc secundo modo frequenter ratio ad sensibilia conuersa iudicat esse vera quæ sunt falsa, & esse bona quæ sunt mala, & econuerso. Vnde nonnulla videntur sibi irrationabilia, quæ sunt valde rationalia: sicut patet, quia nonnulla videntur irrationabilia Philofophis, quæ tamen videntur valde rationalia Christianis: vt omnino continere & omnino mendicare, & similia: & quantum præcedit iudicium viri iudicium pueri: tantum præcellit iudicium viri Christiani, iudicium vnus Philofophi, & iudicium rationis sursum conuersa ad iudicium rationis ad inferiora depressa, & hoc non impedit fidem esse virtutem: quia credit aliqua quæ videntur esse irrationabilia homini. Aliquando enim sunt rationalia homini spiritali, & hoc facit ad rationem virtutis, vt credat sine ratione. Si enim crederet per rationem cogentem, illa credulitas non esset voluntaria, sed necessaria: & sic non esset virtuosa, nec meritoria. Hæc S. Bonauen.

RATIONABILE secundum Richard. di. j. ar. iij. q. ij. & post eum scribit Gab. eadem di. q. ij. ar. iij. dub. iij. libr. iij. potest dici dupliciter. Vno modo, quia est de naturali dictamine rationis, sicut principia legis nature: & conclusiones ex eis euidenter deductæ. Alio modo, quia nihil continet rationi contrarium, & ex rationali causa, & modo debito est institutum pro tempore & loco. Primo modo nõn omnia sacramenta legalia sunt rationalia, quia non de lege nature, sed secundo modo fuerunt valde rationalia: quia summa sapientia à qua quæcunque procedunt, ordinata sunt. ad Rom. 13. Et certi mysterij gratia futuræ salutis significantia, & ita ex rationali causa instituta.

REACTVS est obligatio ad penam propter peccatum, secundum B. Tho. ij. sentent. di. xxx. q. j. art. ij. vel est ordinatio peccatoris ad penam. Et aliquando sumitur pro culpa: aliquando pro pena, quia est medium quodammodo inter vtrumque: secundum eundem ij. sentent. d. xlij. q. j. art. ij. Vnde Scotus q. j. dist. xliij. lib. iij. Et Gab. eadem dist. q. j. ar. j. lib. iij. Reactus, macula, & offensa, nihil aliud sunt vel dicunt, nisi ordinationem peccatoris ad penam suo peccato, quod transiit condignam, & inquantum, & disconueniens est anime, dicitur macula eius. Sicut per opposi

tum conueniens dicitur eius pulchritudo. In quantum autem est obligatio ad poenam, dicitur reatus, & ut est actus voluntatis diuinæ, per quem ordinatur ad talem poenā, dicitur Dei offensa. Nihil enim est aliud offendi vel irasci in Deo quam velle vindicare peccata. Est itaque reatus ordinatio ad poenā. Illa autem ordinatio vel accipitur passiuè pro ordinato connotando cetera, scilicet Deum, poenam, peccata. Actiuè verò est Deus ordinans. Reatus & macula dicunt ordinationem passiuè: ideo sunt realiter peccator ordinatus. Offensa accipitur tantum actiuè, & sic supponit pro Deo vindicare volente: est enim offensa actus diuinæ voluntatis, quo vult vindicare. Gabriel.

REBELLARE, ex re & bello, & propriè significat repugnare. Vnde rebelles dicuntur, qui in fide non permanent, & iusis potestatum repugnant. Et rebellio repugnantia. Rebellio autem seu pugna sensualitatis ad rationem in nobis ex tribus causatur secundum beatum Thom. dist. xvij. q. ij. art. ij. lib. iij. Primò ex diuersitate volitorum, quia sensus naturaliter inclinatur, & appetit carni conueniētia, quæ nonnunquam voluntas rationis liberæ respuit: ut patet de continente. Secundò patet, quia sensualitas in suum volitum effrenatè & sine regimine rationis fertur. Tertio, quia sensualitas effrenatè tendens in suum volitum motum rationis, retrahit, vel impedit in toto, vel in parte. Hæc duo vltima in Christo non fuerunt. Non enim fuit in appetitu sensitivo aliqua inclinatio actus vel delectatio contra volitionem rectam. Cuius duas causas adducit Occam in suo tertio, qu. xij. Vide post eum Gabriel. di. xvij. q. vnica, lib. iij. Fuit autem in Christo intensissima cōtemplatio diuinorum: ideo non poterat surgere in eius sensu aliqua vitiorum rebellio impeditiua quo modolibet rationis in actibus suis, &c. Fuit & in Christo aliqua rebellio, quia in eo non fuit perfecta quietatio sensuum inferiorū, neque inferioris portionis rationis, sicut in cæteris beatis. Et licet fuit beatorum cæteris, tamen eius beatitudo non redundabat in vires inferiores. Et rebellionis carnis contra spiritum causam Philosophi nesciuerunt, ut ostendit Ioann. Gerson parte tertia de passionibus animæ, consideratione viij. & trac. ij. de canticordo ait: Nullus vnquam philosophorum, & perscrutatorū seculi, potuit attingere vnde esset dissonantia talis, vel rebellio in homine carnis & spiritus, quam heu, cogimur sentiendo fateri, sola fides hanc ex peccato primorum parentum, venisse reuelat. Quamuis cognouerunt rectitudinem vel virtutem humano cordi inesse debere, sicut Aristotel. tradit quod in virtuoso omnia consonant rationi. Quid autem magis homini proprium esse debet quam ratio, quam viuere consequenter secundum eam, & eidem consonare, &c.

RECEPTACVLVM locus in quem se tuto recipiunt. Cicer. omnium bonarum artium receptaculum dicitur, & de animis siue animabus. Vnde negare non possumus (vt inquit Thomas Argentinens. dist. xl. lib. iij. sententiarum) animas defunctorum ad aliqua loca corporalia destinari. Nam Luc. 16. dicitur quod mortuus ductus est ab angelis in sinū Abraham. Et illa receptacula (vt scribit Sanct. Bonauen. dist. xl. circa litteram, lib. iij.) dicuntur abdita, non quòd sint alia receptacula animarum modo, & post iudicium. Sed quia eadem nunc sunt no-

bis incognita sed post iudicium & resurrectionem erunt nobis nota. Animæ quoque post mortem sunt in corporalibus receptaculis non circumscribitur, sed diffinitur (vt inquit Rich. dist. j. arti. j. lib. iij.) Animæ autem hominum post mortem immediate destinantur vel ad locum gloriæ, vel ad locum poenæ (vt scribit Thom. Argentinens. vbi supra.) Si ad locum gloriæ, sic locus animarum dicitur cælum empyreum. Et iste locus diuiditur in nouem portiones, secundum nouem angelorum ordines, in quibus collocantur animæ beatorum, iuxta varietatē graduum suorum meritorum. Si autem ad locum poenæ: & hoc dupliciter contingit. Vel quia in huiusmodi locis est poena sensus, & poena damni simul, vel poena damni tantum. Et quælibet istarum partium adhuc subdiuiditur per temporale & æternū. Et secundum hoc quatuor possunt distingui loca poenarum ipsarum animarum, quorum primus est infernus, locus perpetuæ damnationis. Alius est purgatorius: in quo est poena sensus ad tempus & damni. Tertius locus est limbus puerorum in originali tantum decedentium. Quartus locus dicitur limbus patrum, ad quem locum Sancti Patres descenderunt, antequam Christus passus est. Iustum locum Christus destruxit, quando ad inferna descendit. Quidam à Deo condemnantur ad tempus, vt pote quousque ad preces Sanctorum liberantur: vt patet de Traiano, qui ad preces Gregorij fuit liberatus à poenis infernalibus. Post extremum iudicium non erit vltimus locus purgatorius: & tunc cessabit omnis poena temporalis, & solum manebit infernus dānatorum & limbus paruulorum. Vide latius Tho. Argentinens. Prædictis concordat Paulus Cortesius lib. iij. sent. di. vij. cum ait: Itaque quemadmodum in corporibus quædam deorsum uoapte pondere feruntur, quædam superiora capeffunt, qui locus vtrumque agitationis suis dicitur, sic his locis genus præmij aut mæltæ congruentia decernitur, quod earum actionis finis dicitur. Itaque non sine causa volumus animam tartarum, aut cælum quasi domicilium capeffere. Cortesius. Animæ autem per apertum exeunt receptacula, sicut de beatis legimus. Possunt enim nos iuuare, reuocando à malo, docendo bonum, confortando & liberando, sicut patet de infinitis miraculis beatæ Mariæ, Frâncisci & Nicolai, &c. Et (vt scribit Rich. di. xlv. ar. j. qu. iij. lib. iij.) Animæ exeunt aliquando de receptaculis suis, vel per diuinam potentiam, vel per naturam propriam, primo modo de inferno. De cælo exeunt aliquæ animæ, non in perpetuum, sed ad tempus, nec de lege communi, sed ex aliqua speciali causa. Sic etiam de purgatorio aliquæ exeunt ad modicum tempus ante cōpletionem poenæ suæ, post cuius completionem inde exeunt, illuc amplius non reuersuræ. Vide latius Richar. Damnati etiam apparent frequenter, vt de Benedicto papa refert Greg. Et umbra sordida in vita Beati Martini, vt scribit Petrus de Palude. di. xlv. q. iij. in fine. Et si (vt inquit Sanct. Bonauen. d. xlv. arti. primo, q. iij. lib. iij.) ad perficiendam aliquam operationem exeunt beati, nunquam tamen damnati, sunt enim ligati ad omne opus. Vide latius Bonau. & alios qui de receptaculis & exitu eorundem plura scribunt, modicis contenti sumus.

RECIDIVARE est iterum cadere. A quo recidivatio, quæ est (vt dicit frater Osualdus) iteratio priorum peccatorū remissorū per poenitentiam. Vnde & re

& recidivans qui (vt scribit Gabr. di. xxij. qu. vnica, ar. j. lib. iij.) dicitur peccator, qui post peccata prius comissa per gratiā infusam à domino remissa nouo peccandi actu Deum offendit, siue per peccata similia prioribus dimissis, siue per dissimilia numero, genere, aut specie differentia, vt si fornicator post poenitentiam iteret peccatum fornicationis, aut incidat in homicidium, aut furtum, vel Dei blasphemiam. Et recidivante in priorem vel aliam culpam, non redeunt peccata remissa quantum ad poenam æternam, nec redeunt in tali peccato quantum ad temporale poenam remissam, licet maneat obligatio ad poenam non solutam. Non enim confurget duplex tribulatio. Nam i. nec iudicat Dominus bis in idipsum, &c. Quamuis peccata per poenitentiam remissa redeunt, quantum ad poenam per modum circumstantiæ aggravatis peccata de nouo comissa ex persona recidivantis. Ingratitudo enim est circumstantia aggravans peccatum. Est enim ingratitude per se vitium, quantum autem plura vitia concurrunt ad actum peccati, tanto peccata sunt grauiora & acrius punienda. Peccans autem post remissionis gratiam peccatorum receptam, ingratus est gratiæ remissionis. Nam vt Seneca ait lib. iij. de beneficiis. Ingratus est, qui beneficium se recepisse negat: ingratus, qui dissimulat: ingratus, qui non reddit: ingratus omnium, qui oblitus est. Recidivans autem non solum non reddit bonū pro beneficio remissionis, sed etiā malū iterū offendendo, & per consequens, peccat per recidivā grauius peccat propter magnitudinē remissionis acceptæ, quam si hoc beneficium non accepisset, & per hoc maiori poena redditor dignus. Et sic redeunt priora peccata remissa, non quod propter illa si fuerint plenè remissa de nouo puniatur, sed quia propter beneficium remissionis cui ingratus est recidivans, peccatum recidivæ grauatur, & per hoc poena eius crescit. Hæc & superiora latius declarat Gab. vbi supra conclusionem prima & secunda & tertia. Consonat prædictis Brulef. di. xxij. q. j. lib. iij. dicens: Peccata nullo modo redeunt quo ad culpā, quia post quā Deus per gratiam deleuit & dimisit peccatum, nunquā illud redit in animam. Occurrendum autē recidivatio summum remedium est resistendum esse principio tentationis secundum omnium sanctorū doctrinam quotidie expertā. De quo videto perpulchrè apud Gers. parte secunda de remediis cōtra recidivum secundū quendam Magistrum Parisiensem. editis.

RECONCILIATIO est amicitia reparatio, secundū B. Tho. 4. sent. di. xv. q. j. ar. v. Et venit à reconciliare, quod est in gratiam restituere. Quotiens, scilicet amici, qui interposita aliqua offensa aliquā diu fuerint inimici, in pristinam redeunt benevolentiam ac familiaritatem.

RECTITUDO & rectum dicitur iustum, vnde recti homines vocantur iusti. Et dicitur rectū perfectū officium, & rectè, bene, iustè, &c. Et rectitudo naturalis voluntatis est libertas voluntatis, qua secundū propriam naturā à Deo acceptā potest cōformare rectæ rationi. Hæc autē rectitudo secū cōpatitur rebellionē inferiorū potentiarū, sed rectitudo naturalis voluntatis eius, scilicet libertas, non corrumpitur per peccatū. Illa enim realiter est ipsa voluntas, nec ab ea separabilis. Et in illa rectitudine creata est à Deo sine curuitate sed non sine potētia se incurvandi seu peccandi, quæ potētia bona est & non mala: nec data est libertas voluntati ad peccandū, sed ad liberè se, & lau-

dabiliter ad bonum cōuertendū, & à malo se auertendum, potest tamen sua libertate abuti non vitio creatoris, sed culpa suæ abusionis. Gab. di. 30. q. j. art. iij. dubio iij. libr. ij. Summa rectitudo secundū eundem di. xxij. qu. j. ar. iij. dub. j. lib. ij. aut est habitus gratiæ vel iustitiæ originalis intērior possibilis viatori de communi lege, aut est rectitudo excludens omnem curuitatem & obliquitatem quantumcunque modicam. Primo modo accipiendo veniale, stat cum summa rectitudine, sicut & nunc de viris perfectis dicit Ioannes. Si dixerimus, quia peccatū non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Si autem accipitur rectitudo summa pro ea quæ excludit omne peccatū, sic negat quòd veniale non corrumpat rectitudinem. Sic enim omne peccatum & mortale & veniale cōtrariatur summe rectitudini. Rectitudo voluntatis creatæ (secundum Cardi. Camer. q. xiiij. ar. ij. li. j.) est status voluntatis creatæ conformis obligationi voluntatis diuinæ: & iste status potest esse vel positivus vel priuatiuus secundum quòd voluntas creata potest se conformare voluntati diuinæ vel positivæ, scilicet, habendo aliquid quod tenetur habere, vel priuatiuè, scilicet, carendo illo quo tenetur carere, & obliquitas voluntatis creatæ describitur per oppositum, vt ibi dem patet & suo loco dictum est litera O. Vide & de rectitudine Scotist. libr. iij. dist. xxij. vide & in dictione Regula.

RECTITUDO actus non est aliud quā ipse actus qui debite elicitur secundum rectam rationē, vt habet Occam. q. x. li. iij. sen. & q. xiiij. tertij quod li. & post eū scribit Gab. di. xxiiij. q. j. ar. iij. dub. viij. lib. iij.

REDEMPITIO idem est quod liberatio. Et est duplex vt notat Brulef. di. xl. q. j. lib. j. subleuatiua. Et est illa qua aliquis post lapsum liberatur & redimitur à peccato quod infuit, hoc modo omnes homines excepto Christo & beata Maria virgine gloriosissima fuerunt redempti subleuatiuè. Alia est redemptio subleuatiua qua aliquis redimitur à peccato, non quod aliquando infuit, sed quod infuisset, nisi redemptus fuisset. Hæc redemptio multo melior est, &c. Patet in exemplo familiaritatis. Tres vadant in campis, quorum vnus scit latentem foueam & viam, &c.

REDEMPTOR aliquis dicitur tripliciter. Vno modo principaliter, quia restituit captiuū libertati precio accepto. Alio modo dispositive & quasi instrumentaliter, quia liberationis precij tribuit. Primo modo tota trinitas hominem redemit, quia tota trinitas precium datum, scilicet satisfactoriam passionem acceptauit, propter quam peccatum remisit non imputando ad poenam, & gratiam contulit ordinando ad gloriam: & per hoc libertati restituit. Secundo modo solus Christus secundum humanā naturam, secundum quam passus est, precium soluit: quia patiendo satisfecit. Gabriel. distinctio. xix. quæst. vnica, articulo. iij. dubio iij. libr. iij. Non discrepat à prædictis Sanct. Bona. di. xix. ar. ij. q. j. libr. iij. qui vult totā trinitatem esse redemptorē auctoritatiuè, pro eo quod indiuisa sunt opera trinitatis. Si autē redemptor dicitur ab executione: sic respicit humanitatem, quæ assumpta est à solo verbo: & hoc modo cōpetit soli filio. ad hoc videre potes Magist. di. xix. libr. iij. Et Deus, non in quantum potens, vel in quantum sapiens, sed in quantum bonus & benignus nostram redemptionem operatus est per incarnationem filij Dei (vt scribit Gers. par. ij. in compendio theolo-

gia, expositione tertij ar. fidei. Et redemptio nostra non potuit fieri, nisi per hominē iustum & innocentem: vt vult Iaco. de Valen super illud Psal. Fallax equus ad salutem, &c & Gabr. ferm. j. de circuncisione Domini: & talis homo fuit Christus.

REDDITVS, vide in dictione Censur. Et redditus censuales de se & de suo genere non sunt illiciti. Patet in foundationibus Ecclesiarū, & in concessione quam quis facit de re sua. Et sensualis contractus, si fiat ad vitam, non ex ea redditur de se, & ex suo genere vitiosus, si intentio est recta, sicut esse potest conformiter ad legem diuinam: & precium conueniens iuxta patrie mores & leges, attento, quod ibi est probabilis incertitudo lucri vel damni, quam Iuristae multum notat. De quo legitur Gersonem de contradibus, parte secunda, propositione nona & decima & vndecima & duodecima.

REFERRE, capitur dupliciter (vt scribit Brule. di. j. qu. j. lib. j.) scilicet posituē, & est aliquid quod ex natura sua est referibile in Deum, vt amare propter Deū. Alio modo negatiuē, & est aliquid quod ex ordinatione ipsius voluntatis propter Deū oditur vel respuitur. Nam peccatum potest referri in Deum & in eum ordinari nolendo illud, & fugiendo, seu poenitentiam agendo.

REFERRI in finem debitum secundum Sco. di. xij. secundi, & S. Bonau. contingit tripliciter, & totupliciter contingit actum non referri. Primo actualiter, dum quis actu cogitans de fine, vult actum propter finem. Secundo virtualiter, quando ex cognitione & dilectione finis deuentum est ad volendum aliquid, quod conducit ad finem, licet tunc non cogitur actu de fine. Habitualiter quando aptus natus est referri in finem, vel sic, Quando manens cum charitate, est referibilis in finem. Et tunc actus dicitur referri vel esse referens habitualiter, quando est recte circumstantionatus de genere, bonus rationi recte consentaneus, ita quod possit per voluntatem in finem debitum referri, si haberetur de eo actualis cogitatio. Sic dicitur non referri negatiuē, quia nec actualiter nec virtualiter referitur. Secundo priuatiuē, quia non est natus referri, vt actus peccati. Tertio contrariē, quia corrumpit principium referendi: puta, gratiam vt peccatum mortale. Gabr. in primo di. j. qu. j. Sic secundum Greg. (vt ibidem refert) nullus actus est moraliter bonus sine relatione actuali vel habituali in finem vltimū. Siquidem referre habitualiter, est actum esse aptum natum referri actualiter, dato etiā quod ipse agens non sit in gratia, sicut aliquis infidelis Deum ignorans, & tamen eliciens actum aliquē secundum dictamen rationis recte lumine naturali illustratā. Is dicitur habitualiter referre, eō quod producit actum non malum natū referri actualiter in finem vltimum. Sed de hoc aliā, vide & de hac triplici relatione Gabriel disti. xij. quā vnica, articulo iij. dubio ij. libro ij.

REFERRI aliquid dicitur adhuc dupliciter, formaliter & denominatiuē, vt scriptis reliquit Gabr. di. 16. qu. j. lib. j. Formaliter illud dicitur referri de cuius intellectu est ipsa relatio, vt simile refertur ad sibi simile. Denominatiuē refertur quod refertur relatione, quā est extra intellectū eius, vt albi dicitur denominatiuē simile alteri albo. In diuinis autē nihil refertur denominatiuē, quia cū personā relationibus constituitur, relatio est de per se intellectu personā, neq; ibi aliquid refertur nisi persona.

REGENERATIO Spiritualis, est generatio quā fit per Sacramentum, sicut Baptismus. Vnde & ab Apostolo Tarsen. ad Tim. 3. Baptismus vocatur lauacrum regenerationis. Vnde vt scribit Richardus di. xlij. art. j. qu. ij. li. iij. quod sicut in carnali generatione, per quam contrahitur carnalis cognatio, tria sunt ad illam generationem: dispositio quā est in seminum commixtione, & ipsa generatio quā est in fetus animatione, & huius generationis manifestatio: quā est per natiuitatem ex vtero. Sic in generatione Spirituali tria consideranda sunt, scilicet dispositio ad regenerationem, quā est per Catechismum: & ipsa spiritualis regeneratio, quā est per Baptismum: & ipsius manifestatio, quā est per confirmationis sacramentum, per quod homo fidelis ad publicam fidei confessionem exponitur in baptismo & confirmatione, ita forte vinculum cognationis spiritualis contrahitur, quod impedit matrimonium contrahendum, & si postea de facto contrahatur, dirimit contractum, & latius videre potes in dictione Cognatio. Vide latius Richar. Nos itaque Christiani per fidem & baptismum generati, portamus imaginem & vestigium passionis Christi in fronte, & totius trinitatis (vt vult Iacobus de Valentia super Psal. xxxij.) congregans sicut in vtre aquas maris. Nam licet Deus luceat in omnibus hominibus per gratiam, tamē in solis fidelibus lucet per recreationem & gratiam, quem characterem accepimus in Baptismo, & etiam in Confirmatione.

REGNUM à regendo dicitur, ideo qui alios sub sua prouidentia habet, regnum habere dicitur, ex beato Tho. iij. sententiarum. disti. xlix. q. j. art. ij. Vnde regnatiua prudentia, quā diligit principem in ordine ad regnum, secundum eundem ij. q. l. art. j. Regnum, secundum Gersonem parte ij. de origine iuris & legum, describitur. Quod est policia sub vno bono, vel expressius, quod est congregatio communitatis perfectae sub vno secundum leges suas bonas pro republica. Dicitur autem vnus ille bonus, vel rex vel imperator, seu monarcha, qui nō propriū principaliter, sed commune bonum intendit in suo principatu.

REGNUM Dei est multiplex (vt literis mādauit doctissimus Dominus Præpositus Gabriel. l. c. lxvij. canonis, & in sermone eiusdem. Quarite regnum Dei, dominica decima quinta. Nemo potest duobus dominis seruire. Primum est regnum Dei vniuersale, de quo in Psal. 102. Regnum ipsius omnibus dominabitur. Et i. Timot. 6. Solus potens Rex regum & Dominus dominantium. Secundum est regnum scripturā, de quo dicitur Mat. 21. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Auferetur à vobis carnalibus & induratis Iudæis regnum Dei, id est intelligentia spiritualis scripturæ sacræ, pro eo quod Christum reprobastis, qui verū scripturæ intellectum referauit, vnde excæcati sunt in diem hunc. Tertium est regnum Ecclesiæ militantis, de quo plurimā habentur parabola: Euangelicæ, sicut est ista. Simile est regnum coelorum sagine missæ in mari. Item, Colligent de regno suo omnia scandala, id est de Ecclesia, secundum expositionē sancti Gregorij. Quartum regnum est regnum gratiæ. De quo Luc. 17. Regnum Dei intra vos est, id est gratia, quā veri regni origo est & principium. Quintum est regnum gloriæ, de quo Luc. 14. Beatus qui manducabit panem in regno tuo, vbi gloss. id est in beatitudine. Sextum regnū est locus beatitudinis, de quo

de quo Matth. 13. Fulgebunt iusti in regno patris eorum, id est, in celo. Septimū regnum Christi personæ est, de quo Luc. 11. Si in digito Dei eicio damonia, profecto venit in vos regnum Dei, id est Christus. Glosa. Vide & de hoc latius vbi supra. Vide & Gersonem par. 2. in compendio theolog. tracta. de septem petitionibus contentis in Oratione Dominica, effectu secundo secundæ petitionis, & tractatu de considerationibus, quas debet habere princeps, particula secunda. Et parte 4. ferm. de sancto Ludouico, dicit: Supremus rex vniuersorum Deus, vltra communem & publicam in rebus omnibus creatis, suæ bonitatis diffusionem dat ex specialibus quibusdam titulis creaturæ rationali humanæ triplex regnum. Dat regnum naturale & intrinsecum seu monarchicum & personale: & illud fundatur in subiectio ne ad rectam rationem. De quo permulta ibi scribit, de quo dictum est ab vno sapientum: Si videris tibi omnia subiicere, subiice te rationi, tanquam regi. Ratio enim libera est, rex in hoc regno. Militantes & consiliarij in hoc regno (vt idem Gers. dicit, parte 2. tractatu de considerationibus, quas debet habere princeps, particula 3.) sunt virtutes ipsæ interiores, tam inuitæ, quā acquisitæ. Serui sunt sensus corporales, visus, auditus, gustus, olfactus, tactus, & ipsum cor. Peruertitur istud regnum, si dominantibus tyrannicè membris corporeis ratio maledicta subferuit. Si præterea pro virtutibus vitia seditiosa succedunt, vt si prudentia consiliatricem optimam vincit malitia, si continentiam luxuria iugulat, si fortitudinem ignauia, vel temeritas enecat, si iustitiam demum iniquitas de iudicij throno deturbat. Hæc Gerson. Et de mendicitate spirituali ait: Hoc regnū incessanter persecutionem & impugnationem patitur, non est vitium aut peccatum quod non ipsum hostiliter inuadat, vimque omnem faciat ad ingressum per sensum quinque aditus, vt dominetur & imperet, probet per singula vitia. Vide eum ibi, &c. Et hoc dicitur regnum animæ, quod septem vitia capitalia inuadunt.

REGULA, norma, qua lineæ diriguntur, quasi mensuram regens. Per translationem dicitur breuis rerum præceptio. Brulef. dist. 17. art. 1. qu. 3. libr. 1. ponit tres regulas communes omnibus Theologis. Prima, Deus prior est ad miserandum quā ad puniendum, quia misericordia superexaltat iudicium. Secunda regula, Deus est prior ad dādum, quā ad auferēdum: patet eadem ratione. Tertia regula: Quicumque est sufficienter dispositus ad recipiendum gratiam de congruo, in vltimo instanti illius dispositionis (videlicet cum sufficienter est) Deus immediate eam tribuit, quo sequitur, quando aliquis præparat se, vel disponit, vt auferatur ab eo gratia de congruo, Deus tamen non auferit ab eo. Secundo sequitur, quanquam aliquis se indignum reddat, seu de congruo demereatur sibi auferri gratiam, multiplicando venialia: tamen Deus ex abundantia misericordiam nunquam auferit, nisi addat mortale, licet quoque peccata venialia nō diminuant charitatem quo ad substantiam, tamen quo ad feruorem diminuunt, & cat.

REGULA humanæ voluntatis est duplex (vt scriptis reliquit Gerson par. 2. in compen. theologia, de peccato veniali.) Vna propinqua, quā est ipsa humana ratio. Alia est prima regula, scilicet, lex æterna, quæ est quasi ratio Dei. Et per comparisonem ad istas regulas, sumitur & attenditur rectitudo vo-

luntatis, & omnis cōmensuratio cuiuscunq; actus, quæ talis debet esse, vt voluntas non declinet à suis extremis, scilicet à Deo principio, & à Deo fine: vt videlicet omnia à Deo se habere cognoscat, & in Deum omnia referat: A qua rectitudine & cōmensuratione, si diuertat, in cōmensurata & deordinata erit: & ex hoc habet actus humanus, quod sit bonus vel malus, ex eo, scilicet quod debitam habet cōmensurationem, vel ea caret: & quanto plus recedit ille actus à debita cōmensuratione, tanto efficitur peior & deterior. Et hinc sumitur ratio peccati mortalis, & peccati venialis, secundum scilicet diuersitatem inordinantis, quæ complet rationem peccati. Duplex enim est inordinatio. Vna per subtractionē principij & finis: ordinis scilicet Dei: & hæc inordinatio facit peccatum mortale: quando scilicet anima per peccatum deordinatur vique ad auersionem, ab vltimo fine, qui etiam principium ordinis est, & cui per charitatem vniri debemus. Alia inordinatio est, qua saluato ipso principio & fine ordinis fit inordinatio solū circa ea quæ sunt circa principium & finem: & hæc inordinatio facit solum peccatum veniale, quia tunc anima non deordinatur per peccatum, vique ad auersionem ab vltimo fine, quæ est etiam ipsum principium ipsius ordinis, hæc Gerson & c. De regulis verò viuendi omnium fidelium &c. ponit idem quindecim regulas (parte iij. in fine in admonitione morali pro sanctimonialibus) pro volenti Deo seruire, quæ quidē Christiano homini multum sunt vriles & bene notandæ. Videto eas apud eundem. Non omnia scribere opus est in hoc opere. Et de regulis viuendi singulorum hominum in quocunq; statu exitiū, vide eundem Gerso. parte prima, tractatu de modo viuendi omnium fidelium.

RELATIO est ordo vnus rei ad aliam, secundum Be. Thomam, in quæstionibus de potentia Dei, qu. vij. ar. ix. & descendit à refero, quod aliquid refertur, sine quo nec ipsū quidem possit consistere: vt pater & filius: Dominus & seruus: hæc quidem relatiua sunt, quia nec pater esse potest, nisi filiū habeat, nec Dominus nisi seruū: & talis respectus (vt ita dicam) relatio vocatur.

RELATIO & abstracta relatiua, secundum Occam dist. xxx. libr. j. sentent. important intentionem, siue conceptum mentis, quo intellectus formaliter refert rem vnā ad aliam, id est cognoscit res ad se aliquo modo habentes: & licet res realiter sint tales, Exempli gratia: Similes in qualitatibus se realiter informantibus, aut distincte seipsis circumscripto quocunq; intellectus actu: tamen non possunt cognosci, vel exprimi tales, nisi mediante conceptu. Et ille conceptus, quo res cognoscuntur ab intellectu tales, dicitur relatio. Sicut licet omnis homo realiter currat (vt pono) sine quocunq; sincathegoremate intellectus: non tamē potest intelligi omnis realiter currere sine sincathegoremate omnis: vel dicitur quod relatio est extrema relationis (id est res adiuicem relata & fundamentum) si distinguitur a termino à quo: vt similitudo, qua sortes similis est Platoni in albedine, nihil aliud est quā sortes & Plato: quia illis existentibus, sortes est similis Platoni omnibus aliis circumscriptis, & ille modus secundus videtur probabilior domi. Gabriel. disti. j. quæstio. j. lib. secundo. Nam cū abstractum significat illud, quo aliquid formaliter denominatur denominatione sua concretua: patet quod abstracta

Et relatiuorum res extra significantium non importat conceptum mentis. Nam per conceptum mentis non conuenit denominatio relatiuis rebus extra: non enim dicitur sortes similis Platoni, propter conceptum mentis, sed propter qualitates eiusdem speciei eis inherentes: licet sortes referatur ad Platonem per actum intellectus. Sic enim saluatur, quod relatio & ad aliquid sunt termini primæ intentionis: & genus generalissimum terminorum primæ intentionis: possunt tamen ly ad aliquid & relatio accipi pro terminis secundæ intentionis, sicut & substantia, qualitas, &c. pro terminis prædicamenti ad aliquid, de quo consulto dialecticos: sic non sunt genus generalissimum. Potest & tertio dici quod abstracta relatiua supponunt pro vno extremo: puta, termino à quo: & connotant reliquum cum fundamento: si distinguitur à termino à quo, vt paternitas supponit pro patre, connotando filium à se genitum. Similitudo fortis ad Platonem supponit pro sorte, & connotat Platonem, & duas qualitates in sorte, & Platone eiusdem speciei, videlicet Occam & Gab. & in logica, &c.

RELATIVUM dicitur quod refertur ad aliud. Et termini relatiui sunt, qui ex sua institutione significant aliquid, & cum hoc connotat aliud, ita quod non possunt cognosci verificari de suo significato, nisi intelligatur aliud quod connotat, vt pater significat patrem, & cum hoc connotat filium. Et nunquam potest sciri quod pater verificetur de aliquo, nisi intelligatur filius, qui est alius à patre, hoc modo sunt termini relatiui, creans, gubernans, conferuans, iustificans, beatificans, puniens, & similes. Caput verò & manus licet significant partes totius, quia tamen potest cognosci aliquid esse caput, non cognito toto, &c. non sunt relatiua.

RELATIO est duplex, scilicet, realis & rationis. Relatio realis est, quando res significata per relationem siue concretum relationis, est talis qualis importatur esse per tale concretum sine operatione intellectus, vt relatio similitudinis est realis, non quod similitudo sit respectus ab omnibus absolutis distinctus, sed quia fortes potest esse similis Platoni circumscripta quacumque operatione intellectus. Sed relatio rationis est, quando res non est talis qualis significatur per relationem sine operatione intellectus, sicut relatio prædicati ad subiectum, signi instituti ad signatum, precij ad appreciatum: quia nihil dici posset prædicatum signum precij sine operatione intellectus. Intellectus enim est qui prædicat vnum de altero, qui signa instituit, qui precium rei constituit, & intelligitur etiam sub intellectu voluntas. ita scribit Gabriel dist. xxx. qu. v. art. j. lib. j. & di. j. qu. j. li. ij.

RELATIO realis (vt notat Gab. vbi supra) accipitur tripliciter. Primo modo per relationem reale intelligitur respectus, qui est res vna distincta ab absolutis. Alio modo accipitur relatio realis pro multis rebus absolutis relatiue significatis, vt numerus qui est multæ unitates. Et significatur per illa relatiua duplè, triplè, &c. Tertio modo accipitur pro termino relatiuo, qui secundum se vel suum concretum prædicatur de rebus veris, taliter quod res ipsæ tales sunt quales significant circumscripto quocumque opere intellectus, illo modo similitudo similis, illi termini sunt relationes reales, similiter paternitas, distinctio, identitas, &c. Per oppositum de relatione rationis, vt subiectum prædicatum, precium: nihil enim prædicatum subiectum sine ope-

re intellectus (vt dictum est.) Et vt notat Gabriel in secundo vbi supra. Creatio, actio, qua Deus denominatur formaliter creans, non est respectus realis in Deo creatore, accipiendo respectum realem primo modo. Pater, quia in diuinis non est aliqua realis relatio præter relationem originis. Sed nullam harum dicit creatio, quia nec paternitatem, nec filiationem nec spirationem. Item creatio de nouo & ex tempore dicitur de Deo, ergo non importat aliquid reale in Deo, consequentia probatur, quia quicquid est reale in Deo, conuenit Deo ab æterno. Nam si aliquid reale de nouo adueniret Deo, Deus esset mutabilis. Antecedens patet per Magistrum di. xxx. primi. Et post, Appellatio, qua creator relatiue dicitur ad creaturam, relatiua quidem est, sed nullam notat relationem quæ sit in creatore. Nec creatio actio dicit respectum rationis, sed dicit diuinam essentiam, & creaturam non potentem existere nisi posita diuina essentia, & nihil aliud, id quod multis probat Gabriel dist. prima, qu. prima, libr. ij. art. ij. Et creatio actiua non distinguitur à Deo, sed est realiter Deus, quia supponit pro creatore, & connotat creaturam non potentem esse sine Deo, & ita est realiter Deus. Et relationes communes in Deo (vt idem Gabriel scribit di. xxx. qu. vnica, arti. j. li. j.) dicuntur idéitas, æqualitas & similitudo, quæ sunt personarum ad se non ad creaturam: & ideo communes appellantur, quæ sunt omnium personarum, & cuiuslibet respectu singularium: qualibet enim est idem essentialiter similis & æqualis omnibus simul, & cuiuslibet singillatim. Et idéitas & similitudo & æqualitas in Deo non distinguuntur, maximè accipiendo essentialiter, sed non sunt termini synonymi, quia sunt communes Deo & creaturæ. In creaturis verò non supponunt pro eodem, quia nihil est sibi æquale vel simile sibi in creaturis, &c.

Identitas verò similitudo, &c. est realiter ipsa essentia, propter cuius idéitatem in tribus personis ipsæ dicuntur æquales. De quo aliàs, & latius Gabri. vbi supra scribit.

RELATIO & ad aliquid differunt secundum Gab. di. xxx. qu. vni. ar. iij. du. iij. li. j. quia ad aliquid significat concreta relatiua, sed relatio significat abstracta relatiua, ex quo sequitur quod ad aliquid & relatiua sunt synonyma. Et relatiua supponit pro terminis, sed pater præter, quare non sequitur, homo est pater, ergo est relatiuum. Vide latius Gab. &c.

RELATIO est duplex, scilicet, intrinseca & extrinseca (vt notat Gabriel di. j. qu. j. art. j. li. ij.) Relatio intrinseca est quæ semel posita semper manet manentibus extremis & fundamento, vt diuersitas, similitudo. Dicitur notanter semel posita propter paternitatem, quæ est relatio intrinseca, quia licet Sortes genuit Platonem, tamen non posset Deus Platonem creare, & tunc essent extrema, scilicet, Sortes & Plato & non paternitas, tamen posita semel paternitate per actum generationis filij manentibus genito & genitore, manet paternitas. Quod sic est intelligendum secundum Occam. Relatio intrinseca est relatiua, quæ postquam semel supposuerit pro certis absolutis illis manentibus simul & re absoluta, si quam, id est fundamento connotant, semper supponunt pro eis. Per oppositum de relatione extrinseca, vt vni, inhælio, & relationes sex prædicamentorum. Gabriel.

RELATIO virtualis (vt literis mandauit Gabriel di. xij. li. ij. qu. vni. ar. iij. dub. ij. post sanctum Bonau.) non

non est qua quis refert in generali ad Deum omnia opera Dei vel anni, sed qua quis refert aliquod opus certum ad Deum, ita vt opus sequens directam habeat ad opus primum ordinationem & consequentiam. Sicut est in illo qui dat centum marcas, vel qui intendit ire ad sanctum Iacobum. In aliis non habet locum. Quod sic intelligo (inquit Gabri.) quod opus illud virtualiter refertur in Deum, cuius præcedens opus actualiter in Deum relatum est aliquo modo causa, ita illud opus non fieret nisi aliud præcessisset. Et facile sciri potest de opere an virtualiter referatur in Deum, & an consequatur ad opus actualiter relatum. Si quæro, cur das tertiam vel secundam marcam, aut cur paras peram & calceos? Si verè responderi potest per actum actualiter relatum. Vel quia volo dare 100. marcas, aut quia volo ire ad S. Iacobum, signum est quod virtualiter referatur in Deum, & per consequens est opus meritorium. Ex quo infert S. Bona. valde consolatoriū viris religiosis, scilicet, quod qui in principio ex charitate Deo vouerunt portare religionis pondus, quicquid faciunt quod ad suam religionis obseruantiam spectat ex prima intentione, est eis meritorium ad salutem, nisi forte (quod absit) contraria intentio superuenerit. In aliis autem quæ ad religionem non spectant, secus est: quia illa intentio se non extendit ad alia virtualiter. Ex quo infert Gabriel vbi supra quod quicquid fecit religiosus ex obedientia sui prælati, etiam si fuerit labor corporalis, pertinens ad vitæ sustentationem si fuerit in gratia, est sibi meritorium, licet tunc non ordinet in Deum ex prima intentione, qua se propter Deum subdidit obedientie, propter quod non est parua securitatis religionem introire. Gabriel.

RELIGIO est quæ superioris cuiusdam nature, quam diuinam vocant, curam cerimoniamque affert, secundum Ciceronem libro ij. Rhetor. Religio secundum Aug. lib. x. de ciuitate Dei, nihil aliud est quam cultus diuinus. Vel secundum eundem libro de quantitate animæ. Religio est qua se anima vni Deo vnde sese peccato subreperat reconciliatione ligat. Vel est studium sapientiæ (vt idem scribit libro de vera religione.) Et religio dicta est secundum Ihsidorum libro xvij. Etymol. eo quod per eam vni soli Deo religamus animas nostras ad cultum diuinum, animo seruendi. Vel dicitur à relegendo (vt vult Aug. libro ij. de ciuitate Dei) Deum quæ amiseramus negligentes. Et religio cultus Dei quatuor nominibus nuncupatur, duobus apud Græcos, quæ sunt latia & theoièbia, id est cultus diuinus vel bonus, & duobus Latinis. Sed differunt, quia theoièbia respicit cultum dei interiorè, qui propriè pertinet ad virtutes Theologicas, Latia verò respicit exteriorè seruitutem, quæ pertinet ad iustitiam. Ex Bonauentura iij. sentent. distinction. ix. quæstione ij. articulo iij.

RELIGIONES factiue dicuntur, quæ factæ videntur post institutionem legis Euangelicæ, quas Anselmus factitias nominat. Gerson de perfectione cordis. Sed nunquid perfectius est ista tria habere, obedientiam, castitatem, paupertatem sub voto, sicut habens religiones, quas Anselmus factitias nominat, vt ea quæ consiliorum erant, fierent sub præcepto, homo quoque subderet se perpetuè seruituti, propter illum cui seruire regnare est, & cuius regis summa libertas est, & cuius vincula sunt alligatura salutaris. Ac perinde mutet statum de

quodam libertate seculi in perpetuo sub voto iugū. Sola autem Religio Christiana (vt idem ait Ioann. Gerson parte prima de vera religione) propriè, verè & antonomasticè dicenda religio, quam Christus obseruauit perfectissimo & summo modo: patet quia extra Christianam Religionem non est salus. Secundam partem nullus potest negare Christianus, quia sicut eam Christus docuit in Euangelio, sic & fecit: quia cœpit facere, & docere. Multa de Christiana religione ibi Gerson. Est & religio Christiana mundissima: Nam vbi inuenimus nos alibi inter homines bonam religionem & veram Deo placentem, præter Christianam religionem, vt scribit Gerson parte quarta, sermone primo, de san. Antonio. Quæ est alia religio, taliter bonos docens mores, & quæ adeo contrarietur vitis, sicut religio Christiana? Quæ est denique religio, quæ tantum ad Dei similitudinem creaturam eleuet humanam, & ad res spirituales vltra bruta animalia, quantum religio Christiana? quam testes innumeram eam ad mortem vsque durissimam sustinendam, & grauissima tormenta conformarunt. Vide plura ibi de religione humana & aliàs. Et idem parte iij. de religionis perfectione & moderamine, ait, Religio Christiana sub vno supremo abbate Christo sola est salutaris & perfecta. Multa ibi de perfecta religione & aliàs. Et vt scribit Iacobus de Valentia Psalm. ii. Totà Religio Christiana dicitur congregatio iustorum, in quantum est adunatio omnium fidelium. Sed dicitur concilium iustorum: in quantum, omnes in ea congregati conueniunt, & consentiunt vnam fidem, & vnum Baptisma, & omnes venerantur hoc Sacramentum, & cetera sacramenta Ecclesiastica, & credunt omnibus duodecim articulis fidei. Episcopus hæc Christopholanus.

RELIGIOSVS non solum (vt scribit Gab. di. xvj. articulo iij. qu. vnica, dub. ij. lib. ij.) dicitur is, qui profertur regulæ factitiam, sed omnis qui alicui prælato secundum Ecclesiæ ordinationem se subdiderunt: in id eadem ratione, quicunque statum aliquem à Christo aut Ecclesia approbatum propter Deum suscipiunt. Quod extendi potest vsque ad statum naturæ matrimoniale. Et affirmo (inquit Gabriel) illud potissimum fore intelligendum suo modo de Religione Christiana, quæ vtique estimatur factitia, quia sine ea factitia non sufficeret ad salutem. Regula religionum est (vt scribit Ioann. Gerson tractatu de modo viuendi omnium fidelium) viuere in obedientia, castitate & paupertate. Et debent deuotè orare, & cōtemplari, & carnem mortificare contra vitia, & concupiscentias. Vnde Augustinus in regula monachorum. In omnibus & super omnia ametur, & honorificetur Deus. Et Hugo de sancto Victore de clastro animæ. Summa religionis regula in hoc dependet, vt Prælati custodiant suos subditos, subditi Prælati benignè obediant, deuoti sint senes, iuuenes verò laboriosi. Sit honestas in habitu, mediocritas in victu. Sint in clastro assidui, & ad iniuriā rari non sint ciuiles, sed claustrales. Sint intenti Psalmis, non causis. Non sit rumor in clastro, sed dilectio. In capitulo non lites, sed confessio. In choro sit sacra simplicitas, & circa altare reuerentiā honestas. De religiosis per plura aliàs, & in multis locis scribit Io. Gerson Cauell. Parisien.

REMEDIUM, Græcè pharḗmakon dicitur. Remedium autem est duplex contra malum, scilicet impediens

pediens futurum, & remouens malum præfens, ex beato Thom. prima secundæ. q. 42. artic. 6. Et remedium aliquod contra peccatum est dupliciter (vt scribit S. Bonau. dist. 26. art. 2. q. 3. lib. 4. Aut quia liberat à peccato commisso, & hoc per gratiam quæ in eo confertur: Quoddam quod liberat à peccato, quod committeretur aliàs, & tale est matrimonium: quia multi infirmi vrerentur concupiscentia, nisi haberent uxorem, quam cognoscendo carnis aduersionem euaderent: & in tali quantum ad vsum non est necesse gratiam dari, quæuis in actu suo posset hoc mereri. Remedium contra luxuriã est præcipuum fuga inertis ocij: Quod vidit qui ait:

Oia si tollas, periere Cupidinis arcus.

Assit sobrietas, familiaritas absit. Cui sententiæ subscribit Sophia apud Gersonem de calibatu, & castitate Ecclesiasticorum, &c. Est præterea remedium necessarium ad salutem, de quo scribit Scotus dist. 1. q. 7. lib. 4. quod nullo tempore dimisit Deus suos cultores sine remedio necessario ad salutem, sed omni tempore post lapsum fuit necessaria ad salutem delectio originalis, ergo quocumque tempore aliquod remedium efficaciter erat, vt latius probat Scotus, vel sacrificiũ, vel oblationes, sicut fecerunt Abel, Noe, Melchisedech, Abraham, de quo videatur & Dominus Præpositus Gabr. serm. 1. de Circumcisione Domini. Fuit ergo congruum remedium, ne ad idolatriam defluerent, ad quam proni illius temporis homines erant, quod Deus suis cultoribus institueret sacrificia sibi offerenda, possibile autem est quod aliquod determinatum sacrificium foret sacramentum, non enim est contra rationem sacrificij, quod ipsum vel oblatio eius sit sacramentum, & tunc licet indistinctè habetur de tali sacramento in diuersis locis scripturæ, quod sit institutum à Deo in lege naturæ. Scotus. Sunt præterea remedia contra veneficia & maleficia, de quibus legito doctorem Martinum Plansch in opusculo suo de sagis doctissime differentem.

REMISSIO, accipiendo nomen remissionis largissime. Remissio peccati in baptismo quadrupliciter potest intelligi esse ab aliquo (vt scribit Rich. dist. 5. ar. 1. q. 1. lib. 4.) s. effectiue, meritorie, ministerialiter, & hoc vel sacramentũ instituendo, vel institutũ administrando. Primo modo à Christo, in quantum est homo, nõ potest esse remissio peccatorũ, sed sic est ab ipso in quantum Deus. Secundo modo est ab eo in quantum est homo: quia in quantum est homo per suã passionem meruit, vt in baptismo remittatur peccata. Tertio modo est etiã ab eo in quantum est homo, quia in quantum est homo, ministerialiter sacramentũ instituit in quo remittuntur peccata. Ipse enim in quantum Deus, fuit institutionis principalis causa. Quarto modo est remissio peccatorũ à ministris Ecclesiæ, & de tali remissione dixit Christus discipulis, Quorũ remiseritis peccata, remittuntur eis. Io. 20. Sed sic improprie aliquis dicitur remittere peccatum. Rich.

REMISSIO peccatorum perfecta, est remissio peccati quantum ad culpam & pœnam, talis, scilicet, remissio quæ tollit omnem reatum, & obligationem, tam culpæ, quàm pœnæ, veruntamen satisfactio non proprie tollit culpam, sed remissionem eius præsupponit, ad solam enim contritionem aut sacramentalem absolutionem reatus culpæ, & offensa Dei remittitur, & opera satisfactionis quæ sequuntur ad remissionem ordinatur. Gab. dist. 16. q. 2. art. 1. lib. 4. Potest autem de potentia Dei absoluta peccatum

perfectè remitti, sine satisfactione operis afflictiui, hoc enim non includit contradictionem, ergo. Nõ autem de potentia Dei ordinata fit perfecta remissio peccatorum sine pœnæ satisfactione operum, vt probat domi. Gabriel. vbi supra, conclusiones. & secunda, post Scotum distincti. decima quinta. Item si quis in peccato mortali existens conuerteretur ad Deum eliciendo actũ intensum dilectionis Dei super omnia: nihil tunc cogitans de peccatis suis, tunc peccatum id potest perfectè remitti absque satisfactione peccatoris formaliter pœnali, vt si quis subito raperetur ad martyrium nisi sacrificaret, seu adoraret idolum, & ille propter Deum magis eligeret mori quàm idolatrare, nec esset sibi tempus nec mora eliciendi contritionem peccatorum, nec cogitare posset de peccatis, ille sic offerens martyrio propter Deum tanquam vltimum finem perfectum dilectionis actũ, & est verè martyr, & per consequens euolat. Gabr. conclusione iij. vbi supra. Sed sine satisfactione pœnali in habentibus vsum rationis formaliter, non fit perfecta remissio peccati, regulariter accipiendo satisfactionem pœnalem generaliter pro omni actũ habente pœnam annexam, siue ad quem sequitur pœna, quo modo etiam ipsa contritio est actus pœnalis, quia ad eam sequitur tristitia. Sine contritione autem in habentibus vsum rationis regulariter non fit remissio peccati. Ex quo sequitur quod non fit remissio peccati actualis regulariter sine peccatorum satisfactione pœnali formaliter vel virtualiter, quia ad remissionem peccati necesse est concurrere actum voluntatis peccatoris, vel respectu peccati, qui est contritio aut respectu Dei, qui est dilectio eius super omnia, & vterque illorum includit pœnam formaliter vel virtualiter. Hæc singula prædicta latius deducit Gabr. vbi supra.

REMITTI peccatum mortale secundum Beat. Augustin. super Psalm. trigésimũ primũ, nihil aliud est quàm ipsum non imputari ad pœnæ æternæ vindictã.

REMISSIO venialis peccati (vt idem scribit domi. Gabriel distincti. decima sexta. quæstio. v. artic. iij. dubio secundo, libr. quarto, post Scotum) nihil aliud est nisi remissio reatus ad pœnam. Et secundum Scotum potest veniale remitti manente mortali, quia potest solui pœna debita veniali ab existente in mortali hic in via, & in inferno, qua soluta, solum est veniale ac dimissum. Repugnat huic beatus Thomas, quoniam secundum eum inimico quam diu est inimicus non remittitur offensa, nec parua nec magna, sed habens mortale, est inimicus. Ad motiua Gabriel respondet vbi supra, vult quod licet nullus actus sit acceptus Deo, nisi is qui agit sit acceptus, quantum ad meritum vitæ æternæ, quia nullus actus sine charitate est meritorius vitæ æternæ. Est tamen aliquis actus vel passio accepta ad remissionem pœnæ temporalis peccato veniali debita eius qui non est acceptus ad vitam, alioquin bona opera moraliter in mortali facta ad nihil acceptarentur, quod est contra omnes. Videlatius Gabriele vbi supra.

REVNERARE, retribuere, & remuneratio & retributio, & remunerabile. Et illud dicitur tripliciter secundum sanctum Bonauenturam distincti. xlvij. artic. ij. quæstio. prima, libr. iij. Primo modo quod aptum natum est mereri: & hoc est liberum arbitrium. Alio modo quod est ipsi merenti coniunctum: vt corpus humanum. Tertio modo quod est

est ad ipsum ordinatum, sicut ad obsequium, secundum hoc præmiatur homo aliquando in seipso, aliquando in corpore, aliquando ex eis quæ sunt sibi vtilia, sic etiam præmiatur in seipso in corpore suo, & etiam in ipso mundo, qui eius est habitaculum. Vnde corpora cælestia præmiari in illis, quia Dominus totum mundum hominis amore faciet pulchriorem. Et ideo quia propter hominem præmiantur corpora supercælestia, secundum eam proprietatem præmiantur, secundum quam sunt cõsona corporibus gloriosis. Hæc autem est lux, & ideo in luce & splendore augebuntur, & crescent. Hæc sanct. Bonauentura. Vnde Esaiã 30. Erit lux Lunæ sicut lux Solis, & lux Solis sicut septem dierum. Glossa, id est Sol & Luna præmium sui laboris percipient.

REVMVRARE nihil aliud est, nisi certè & euidenter cognoscere contrarium principij practici fieri non debere, vt dicit Gabriel di. 39. q. vnica, art. 3. dub. j. lib. 2. Sic dæmones & damnati apprehensis principijs assentiunt. Potentia enim intellectiua quæ est ipsa natura rationalis, manet in dæmonibus & damnatis: alioquin non remurmurarent, sicut instigare ad bonum, nihil aliud est quàm assentire, & cognoscere principium, ostendens aliquam operationem esse bonam & iustam, eamque fieri debere. Hoc autè nouerunt & damnati, nouerunt enim se prauè velle, agere, & peccare. Potest autem ratio ita turbari pœnis, & delectationibus, aut alia dispositione necessaria quod terminos principij clarè apprehendere non potest: aut se ad ipsum principium conuerrere ipsum aduertendo, & sic impeditur quantum ad assensum synderisis. De quo latius infra dicetur litera S.

REVNARI, est nouum fieri, nouum autem facere, est lauacri. Et Baptismus renouat: quia omnem vetustatem peccati actualis tollit, culpam, scilicet, & pœnam. Pœnitentiam autem non renouat: quia licet culpam tollat, non tamen omnem pœnam: & ideo aliquod vetustatis relinquit, quod subsequens satisfactio remouet. Gabriel di. 14. qu. 3. arti. 2. lib. 4. conclusione 3. Vnde secundum Apostolum, Baptismus est Sacramentum regenerationis, & renouationis, ad Titum 3.

REVNCIARE, aliquando pro nuncio accipitur, à quo renunciatio: & est rei vel iuris proprij, facta scienter legitima refutatio, vt habetur. 7. qu. prima. ca. quam periculosum.

REPRÆSALIAE dicuntur generalis retentio bonorum aliquorum auctoritate principis, vel ciuitatis pro recompensatione damni dati: vt quando vnus de vno dominio non valens consequi ius contra aliquem, de alio dominio retinet res omnium, quæ sunt de tali dominio pro satisfactione, vt Angelus in summa. ca. repræsalia. Et quandoque sunt licita, quandoque non (vt scribit Gab. dist. xv. q. 4. li. 4.) Quod sit licitè requiritur sex, scilicet, quod Dominus, vel ciuitas requiratur pro iustitia ministranda. Secundò quod constat de negligentia iustitiæ administrandæ. Tertiò quod a deatur superior, si habet superiorem de iure & de facto, si adiri potest, & expectet. Quarto, quod concedatur à iudice proprio iniuriati. Quinta quod sit causa iusta & sufficiens, scilicet, notabilis iniuria, aut læsio iustitiæ. Sextò quod non extendatur ultra terminum, quo ad damnũ passum & quo ad personas contra quas cõceditur. Quicquid enim detinetur excedens passum

damnum, iniustum est. Similiter extendi non debet ad clericos, & ecclesiasticas personas: neque ad bona eorum. Plura apud Legules legere potes. Adquirens autem aliqua per repræsalias stantibus prædictis sex conditionibus, non tenetur ad restitutionem. Si verò aliqua harum deficit, ad restitutionem quadruplici cogitur. In conscientia verò renetur ad omnium sic adquiretorum plenam restitutionem damnorum & expensarum, sed hæc ad iuris peritos.

REPRÆSENTARE, id est, iterum præsentare, sicut statua Herculis non repræsentat Herculem nisi ei qui prius vidit Herculem, nec possum scire an statua sit similis Herculi, nisi prius viderim Herculem. Gab. di. 3. q. 2. lib. 2. Et repræsentans proprie accipiendò præsupponit notitiam repræsentanti, nec ducit nisi in notitiam rememoratiuã repræsentati.

REPROBARE, est aliquem iudicare indignũ vitæ æternæ, vt est omnis indignus carens gratiã, per oppositum approbare, & propter finale peccatum præuisum reprobat, quicquid reprobat. Nicolaus de Orbellis dicit, Reprobare est velle damnare. Et reprobatio tria importat. Primò odium Dei æternum, propter malitiam alicuius præuisam ab æterno. Secundò obdurationem reprobati, quæ secundũ Augustinum nil aliud est, quàm Dei mandatis obuiare. Tertio damnationem æternã seu punitionem. Primum est ex parte Dei, aliud ex parte ipsius hominis reprobati, sed secundum, scilicet, obduratio hominis est ex suæ voluntatis malitia. Tertium verò, scilicet, pœna æterna est ex Dei iustitia, qua reddet vnicique secundum opera sua. Frater Pelbartus post suum Guilhelmu Scotistam.

REPROBATIO variè describitur. Vnde Dominus Præpositus Gab. di. xl. qu. vnica, art. j. lib. j. dicit Reprobatio est præscientia culpæ, & præparatio pœnæ, vt inquit Magis. Vel est ordinatio alicuius creaturæ ad pœnam æternam. Et hæc pœna est effectus reprobationis, non autè culpa per quam reprobat meretur eternaliter puniri, eo quod culpæ (Deus reprobans) non est actor, sed solum præcognitor (vt clarè ostendit Magister in textu di. xl.) beat. Thom. prima parte quæst. 23. arti. 3. ait: Reprobatio Dei est pars prouidentie respectu eorum, qui exciderunt à beatitudine, sicut prædestinatio respectu eorũ qui diuinitus ordinantur ad eam. Eckius doctor Theologia nostra tempestate doctissimus, in suo Christophasso, colligit aliquas doctorum descriptiones reprobationis. Vnde secundum Guilhelmu Vorrilõ: Reprobatio est præscientia iniquitatis, & præparatio earundem ad damnationem. Thomas Argentinus: Reprobatio est æterna præcognitio mali vsus liberi arbitrij, ratione cuius Deus decreuit hominem alique priuare gratiã in præfenti, & in futuro punire pœna æterna. Et secundum eum dicit tria, scilicet, præcognitionem culpæ, subtractionem gratiæ, & præparationem pœnæ. Capreolus ad mentem diui Thomæ ait: Reprobatio est præscientia iniquitatis cum voluntate permittendi casum in culpam, & inferendi damnationem pro culpa. Accedit Henricus Borchem, quod reprobatio includit voluntatem permittendi culpam, & inferendi pœnã damnationis pro culpa. Herueus Britto: Reprobatio est præuisio malitiæ alicuius & propositum permittendi eum cadere, & non eleuandi eum a casu. Gregorius Ariminensis: Reprobatio est propositum non dandi vitam æternam, vel non propositum dandi

vitam æternam. Subscribit Petrus de Aliaco Gabriëlem. Reprobatio est præscientia culpæ, & præparatio æternæ pœnæ. Vel reprobatio (vt ait Gab. di. xij. q. vnica, artic. j. lib. j.) importat Deum & pœnam æternam alicui infligendam: sicut prædestinatio importat Deum, qui daturus est alicui vitæ æternam. Videatur Eckius Doctor Germanus non incelebris, mihi notissimus, & intimus, qui præter cæterorum Theologorum morem eloquentiam cum Theologica sapientia coniunxit.

¶ **REPROBATIO** est duplex (vt scribit Brulefer distin. xl. art. 2. quæst. prima, lib. j.) scilicet, affirmatiua & negatiua. Vnde reprobatio negatiua est alicui non velle dare gloriam æternam. Affirmatiua vero est velle damnare vel punire aliquem pro peccatis. Reprobationis negatiuæ nulla est causa vel ratio ex parte obiecti: sicut nec prædestinationis est causa obiectiualis. Et per hoc concordantur moderni Doctores, vt Occam, Gregorius Ariminensis, qui videntur contradicere Scoto. Et secundum Eckium addendum est ad reprobationem affirmatiua, æternaliter quod Brulefer omisit, propter existentes in Purgatorio, quos Deus vtique vult punire: sed non æternaliter. Et secundum eundem Doctorem, qui pro meritis non potest satis laudari: vera & propria ratio reprobationis, videtur verius consistere in negatione quam affirmatione. Ita enim videtur intellexisse Apostolus & Prophetæ, cum dixerunt: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Per odium Dei intelligitur reprobatio. Sed quid aliud est odire Dei quam nolle misereri, vel non dare gloriam. Reprobare enim est nolle misereri, secundum Magistrum. Melius ergo fecerunt desinentes per negationem quam desinentes per affirmationem, vt dicit Eckius noster in suo Christophasso, qui & de reprobatione, & eius descriptione per multa notanda scriptis reliquit. Et veteres vt in plurimum loquuntur de reprobatione affirmatiua: recentiores contra de negatiua. Et secundum Richardum (vt eum refert Eckius) hominis demerita sunt ratio reprobationis, quantum ad connotatum, quod est temporalis obduratio & futura damnatio: non autem ipsius præordinationis ad futuram damnationem est aliqua ratio.

¶ **REPTILE** quicquid reptat. Et dicitur quadrupliciter (vt scribit sanctus Bonauentura di. xv. li. 2. in dub. literalibus.) Vno modo quod se trahit vi oris, sicut vermes. Alio modo quod se trahit vi costarum, sicut serpentes. Tertio modo quod se trahit vi penularum, vt pisces. Quarto modo dicitur reptile largè, quod in mouendo se magnam partem corporis applicat terræ, quauis habeat pedes, sicut lacertæ, & stelliones. Et sic secundum diuersas acceptiones reptile potest pertinere ad ornandum diuersa elementa. Beatus Thom. part. j. q. 72. art. 2. dicit: Reptile est animal cuius corpus non multum eleuatur a terra per instrumeta motus, sed reptat vi costarum: vt serpens, vel vi annulorum: vt annulosa, vel vi oris: vt quidam vermes, vel vi penularum: vt pisces. Amb. lib. hexam. Scimus reptilia dici genera serpentium, eò quod super terram repant: sed multo magis omne quod natat, reptandi habet vel speciem vel naturam. Hieronym. in Gen. Producant aqua reptile animæ viuentis.

¶ **REPUDIUM** dicitur recusatio, quod fiat ob repudendam. Et differt repudiū & diuortium, quia repudiū fiebat ex indebita causa, sed diuortium ex

debita. Et illud est permissum, hoc concessum. Differunt etiam, quia post repudiū non prohibebantur nubere: post diuortium autem prohibentur. Differunt etiam, quia vir repudiabat uxorem, non e converso. Vnde non iudicabantur ad paria, in diuortio iudicantur ad paria. Et huius ratio est: quia mulier merito primi peccati est subiecta viro, sed post reconciliationem Christi in quo non est seruus, & liber, masculus, & femina omnino quantum ad legem thori ad paria iudicantur. Hæc S. Bona. di. 35. lib. 4. q. j. in fine. Et (vt idem ait q. 4. vbi supra) diuortium non est separatio quantum ad vinculum sacramentale, sed quantum ad debitum & cohabitationem. Vide eundem q. v. & de diuortio. Potes, & videre de repudio Paulum Cortesium libr. 4. di. vj. in fine suarum sententiarum.

¶ **REQUIES**. Gemina est animarum requies: vna in præsentia, alia in futuro. Ista habet meritum, illa præmium: per primam habetur secunda, id est per meritum præmium: sicut scriptum est: Erit sabbatum ex sabbato, hoc est pro requie pectoris dabitur requies æternitatis. De illa duplici requie per multa, & per pulchra scripsit Gerson part. 2. sermone de verbis Domini: Venite ad me oēs qui laboratis, &c. Prima requies multis in sacra pagina nominibus appellatur. Dicitur enim bona cōscientia, bona voluntas, pax pectoris, tranquillitas cordis, puritas mentis, refrigerium animæ, consolatio spiritus. Secunda requies est de qua dicitur: Oculus non vidit, nec auris audiuit nec in cor hominis ascendit, quæ preparauit Deus diligentibus se. Requies illa est decor & immortalitas corporum, honor & impassibilitas animarum. Requies illa est laboris, & doloris omnis absentia, cura & anxietatis nulla incidetia, nulla molestia, nulla angustia, nulla confusio, nulla formido. Requies illa est perpetua in sanitate, firmitas inconcussa in animi libertate, suauitas suauissima & superdulcissima in visione creatoris, delectatio sancta & sincera, in sanctorum societate dulcedo. Vide latius Gersonem vbi supra.

¶ **RES**, vt scribit sanctus Bonauen. di. 37. in dub. literal. lib. 2. accipitur proprie & magis proprie. Res secundum quod cōmuniter dicitur a reor, reris: & sic cōprehendit omne illud, quod cadit in cognitione, siue sit res exterius, siue in sola opinione. Proprie vero dicitur res a ratus, a, um, secundum quod ratū dicitur esse illud, quod non tantum non est in cognitione, imò est in rerum natura, siue sit ens in se siue in alio: & hoc modo res conuertitur cum ente. Tertio modo dicitur magis proprie secundum quod dicitur a ratus, a, um, prout ratum dicitur illud, quod est ens per se & fixum: & sic res dicitur solū de creaturis & substantiis per se entibus. Si res accipitur primo modo, peccatum est res, & quantum ad actionem substratam, & quantum ad deformitatem: sicut accipit Fulgentius, & habetur in glossa, super Rom. 1. Deus illius rei est vltor cuius non est actor. Si res dicitur secundo modo, sic peccatum dicitur res, non ratione deformitatis, sed ratione actus substrati. Et sic accipit Augustinus in Enchirid. cum dicit, quod aliqua sunt res quibus homines malisunt, & tales non sunt nisi vitia & peccata. Sed capiendū tertio modo res, peccatum non est res ratione deformitatis, nec ratione actus substrati. Sic accipit Augustinus cum dicit, quod opera diaboli vitia sunt non res.

¶ **RES** potest cōsiderari tripliciter (vt scribit sanctus Bonauentura distinct. 25. in dubiis literalibus lib. j.) aut secundum

aut secundum proprietates quas habet in propria natura, aut secundum modum per quem fit apud animam: aut secundum proprietatem cōmunem, quæ inest ei ab actibus animæ, qui sunt subiectere & prædicare, cōponere, & diuidere: secundum hanc ergo triplicem acceptionem contingit rem tripliciter nominari. Vno modo per nomē quod inducat existentiam a parte suæ naturæ: sicut dicitur albū, & nigrum, & huiusmodi. Alio modo secundum quod anima accipit per modum entis, hoc modo nominat res: vnde omne illud res dicitur, quod anima cogitat: vt existens in natura. Alio modo contingit nominare per intentiones secundas, sicut dicitur genus, species, subiectum, prædicatum. Quoniam ergo hoc nomē res dicit mediū inter nomē, quod dicitur purè formam naturæ, & nomē quod dicit formam intentionis: ideo non tantum essentia conuenit, sed etiam personis. Et ideo tres res dicimus tres personas, non sic tres essentias: & huic significationi alludit ipsum nomen. Res enim dicitur a reor (vt dictum est) quod dicit actum a parte animæ. Et alio modo venit ab hoc quod est ratur, quod dicit stabilitatem a parte naturæ: & sic res dicit stabilitatem siue rationem ex parte entitatis. Hæc Bona. Et secundum Aliacensem tres res possunt dici vna res. &c. Vnde Magist. di. 25. lib. j. Ita tres res dicimus, vt eandem esse vnam quandam summam rem confiteamur. De quo & August. lib. j. de doctrina Christiana: quem & allegat Magister ibi, vide eum & Scotum qu. 3. quodlib. de acceptione vocabuli res.

¶ **RES** est triplex (vt scribit Brulefer in prologo libri primi sententiarum.) Increata, & de hac specialiter tractatur in j. lib. sententiarum. Creatæ: & de hac specialiter est secundus sententiarum. Tertia est res includens rem creatam & increatam: & de hac specialiter est tertius sententiarum, qui est de Christo. Quartus verò liber est de signis: & omnes libri a primo quicquid tractant: hoc fit in quantum talia sunt a Deo vel creata vel instituta.

¶ **RES** aliqua potest dupliciter cognosci, scilicet, in se vel non in se: sed in conceptu, vt post Occam scribit Dominus Præpositus Gabriel dist. 3. qu. 2. artic. j. libro j. In se cognoscitur res quando ipsamet res, & nihil ab ea re vel ratione terminat actū cognoscendi, siue cognitio ipsa sit intuitiua vel abstractiua præsupponens intuitiuam eiusdem rei. Res autem cognoscitur non in se, quando cognoscitur in aliquo cōceptu sui proprio: & hoc maxime dum cognoscitur cōceptus ille de aliquo ente verificari: vel res cognoscitur vno modo in se, id est, cognitione distincta: alio modo in se, id est, cognitione indistincta. Cognitio distincta vocatur, quando nihil quomodocunque distinctum a re cuius est cognitio terminat huiusmodi cognitionem, id est, est cognitio, significans rem aliquam præcisè, & nihil quomodocunque a re illa distinctum. Sed nec Deus siue essentia siue quodcunque intrinsecū Deo potest cognosci naturaliter hic pro statu via in se a nobis. Potest tamē essentia vel quidditas diuina a nobis cognosci in aliquo conceptu non solū simplici cōmuni Deo & creaturis, sed etiam cōposito proprio Deo, cuius partes sunt naturaliter abstrahibiles a rebus, &c. Et conceptu simplici vel cōnotatiuo vel negatiuo cognoscitur Deus, vt cōceptu huius signi prima causa. Creatiuū immortalis, immutabilis, incausabilis, æternus. Plura alia vide apud Gabr. vbi supra. Res quoque cognosci potest tripliciter, secundum quod

aliquid dicitur tripliciter mensura: de quo vide in dictione Mensura. Res autē vniuersa ab æterno fuerant Deo cognita: & sic cognoscit ea antequam fiat: de quo aliàs dicitur: & videre potes de hoc Dominum Iacobum de Valentia super illud Psalm. 138. Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur, &c.

¶ **RES** permanens quandoque accipitur pro re, quæ semper manet & nunquam esse desinit, licet esse inceperit. Et per oppositum successiuum pro eo in quo non esse succedit esse: & huiusmodi mensuram dicitur tempus. Gab. di. 2. q. j. art. j. lib. 2.

¶ **RES PUBLICA**, ciuitas libera, quæ iure regitur, vel respublica est paucorum potestas, in qua cōsuetudine Magistratus declaratur, secundum Aristot. lib. 1. Rhetor. Vel respublica est institutio ciuitatis circa Magistratus, honoresque publicos quemadmodum debeant impartiri, & in quo potestas, auctoritasque summa debeat consistere, & qui sit finis cuiusque societatis, secundum Arist. 4. Polit. Vel respublica est res populi, secundum August. li. j. de Ciuit. Dei. Vel secundum Plutarch. Respublica est quoddam corpus cōpaginatum ex membris quod diuini muneris beneficio animatur, & summæ æquitatis agitur nutu, & regitur quodam lumine rationis.

¶ **RESTITUTIO**, vt scribit frater Osvaldus li. 4. Rosarij Theol. Est rem statuere in pristinum statum, & est non solū præsentiam rei præbere, sed etiā possessorem facere, fructusque reddere: & accipitur tripliciter. Primo, vt est idem quod satisfactio. Secundo, vt genus ad ambas species. Tertio, vt conuiuia contra satisfactionem. Nam secundum S. Tho. & Bona. in 4. di. xv. q. vlt. Restitutio & satisfactio differunt: quem vide. Potest enim esse satisfactio sine restitutione: & viceuersa. Et restitutio secundum B. Tho. 2. 2. q. 67. est actus iustitiæ cōmutatiuæ: quia nihil aliud videtur esse quam aliquem statuere in possessione rei suæ. Et restituere est aliquando reddere: & plus est restituere quam exhibere, secundum Caium Iurisconsultum. Nam exhibere est corporis præsentiam possessorem præbere. Restituere verò est etiam possessorem facere, fructusque reddere.

¶ **RESTITUTIO** (vt scribit Stephanus Brulefer distincti. xv. qu. 13. lib. 4.) est redditio alicuius rei bonæ, & rei quæ fuit iniuste ablata, vel iniuste detenta. Secundum Asten. libr. v. titu. 29. capit. j. vt recitat Gabriel distinctio. xv. quæst. 2. lib. 4. est iterata immisio alicuius in possessionem vel dominium rei suæ. Ait enim: Restituere est aliquid iterato statuere in possessione vel dñiū rei suæ. Posset tamē generalius describi (vt ait Gabriel) sic: Restitutio est iusta recompenratio damni iniuste illati ei cui illatum est. Vel adhuc largius accipiendū restitutionem est recompenratio facta alicui pro illato damno, vel pro re ablata ipso consentiente, vel iniusto. Dicitur pro damno, quia quandoque damnum infertur, vbi nulla res aufertur: vt dum impeditur aliquod ne acquirat aliquid sibi debitum. Dicitur consentiente, vt in mutuo, & deposito, venditione & vsura. Dicitur vel iniusto: vt in rapina & furto. Ex quo sequitur, quod restitutio est actus iustitiæ cōmunitatiuæ, qua fit recompenratio rei ad rem secundum æqualitatem valoris earundem. Et quoniam multipliciter potest quis damnificari secundum quod multiplicia bona iniuste ei possunt auferri, multiplex est restitutio. Sunt enim bona animæ tam gratuita quam naturalia: sunt & bona corporis: vt corporis Lexic. Theol. Y 2

robore, sanitate, membrorum integritate, pulchritudine, &c. Sunt tertio bona fama, secundum illud: Melius est nomen bonum quam unguenta preciosa. Sunt quarto bona exteriora, que dicuntur bona fortuna: ut diuitiarum rerum mobilium & immobilium. Et in omnibus his potest quis damnificari iniuste, & similiter restitutio fieri simpliciter vel in aequivalenti. Restitutio autem damni illati iniuste est de salutis necessitate, quia restitutio damni illati est precepta per illud: Non facias furtum: quo prohibetur omnis usurpatio rei alienae, qua damnificatur proximus: ergo prohibetur omne damnum proximo iniuste illatum: & per consequens mandatur cessatio à damno illato: sed restitutio est cessatio à damno illato: ergo. Nam damnum illatum tandem manet donec recompensetur. Cum vero damnum recompensetur, cessat & extinguitur. Hinc Augustinus epistola secunda ad Macedonem. Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum: & habetur 14. qu. 6. cap. j. quae verba tractans, & explanans Gerson parte 2. in regulis moralibus, inquit: Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum: hoc est nisi voluntas efficaciter restituendi esset, dum possibilitas, & oportunitas accesserit: & prout sapiens praefertim confessor praelatus determinabit: ut quod veris dominis, si supersunt, aut heredibus suis, aut si fieri nequeat: quia non sunt aut ignorantur, in pios usus referantur ablata. Hae Gerson. Restitutionem quoque rei iniuste ablatae, statim esse faciendam & regulariter nulla mora protelanda vult Gabriel articulo 2. vbi supra, conclusione 2. Et dicitur regulariter, quia quandoque in casibus licet differre restitutionem exteriorem, posita tamen interiore voluntate restituendi cum occurrunt circumstantiae opportunae: ut potest quando aliquod incommodum quisquam per hoc pateretur. Id quod latius declarat Gabriel articulo 2. vbi supra. Nec restitutio est pars sacramenti poenitentiae, nec pars satisfactionis proprie accipiendi satisfactionem, ut habet Alexander parte 4. quaestione 86. & ceteri: S. Thomas, Bonaventura, & Scotus: sed improprie, ut scilicet, est opus voluntarie assumptum ad quod quis tenetur, eo quod talis satisfacit praecipio. Proprie vero non est satisfactio, ut videre potes apud Gabrielem vbi supra, conclusio 3. Restituendum est autem omne occupatum vel detentum iniuste, id est, domino rei iniusto, ut exponit Scotus, si restitui potest in se vel aequivalenti. Et dicitur omne occupatum: qualia sunt rapta, furto ablata, aut alio modo usurpata, in quibus non transfertur dominium: ut in mutuo & iniuste exactis. Dicitur iniuste, id est, iniusto domino: quia accedente voluntate domini, detinens non tenetur ad restitutionem, volenti enim non fit iniuria: & intelligendum est de iniusto actu non illicito, sed actu debito. Omnes quoque iniustae exactiones, & oppressiones pauperum violentia metus, omnia sic exacta restitui debent. Dicitur, si restitui potest. Nam nemo obligatur ad impossibile. Dicitur, in se: quia res usurpata restitui debet eadem in specie & individuo si habetur: nec potest dari alia rei eiusdem bonitatis pro ea contra voluntatem domini ipsius rei. Vnde 3. qu. j. reintegranda, vbi dicitur, quod reintegranda sunt omnia spoliatis: Secus si res esset consumpta, vel perisset, sufficit quod restituatur in aequivalenti. Detinens praeterea iniuste rem fructiferam, omnem fructum quem consequitur ex re ipsa vel consequi potuisset, si diligenter coluisset eo modo quo dominus rei sole-

bat colere, tenetur restituere: deductis tamen expensis in rei conseruatione, cultura & fructus collectione. Damna etiam quae passus est dominus ex caritate sua rei, tenetur detentor iniustus compensare. Nemo enim debet à proximo iniuste damnificari. Plura videto apud Gabrielem di. xv. qu. 2. articulo 3. dubio j. libro 4. qui rem diffuse probat, & vberissime & copiosissime de restitutione scribit. Facienda autem est restitutio regulariter damnificati (ut idem vult dubio iij. vbi supra) si iusto titulo possedit, si noscitur, si eius presentia haberi potest, aut res ablata potest ei mitti sine maioribus expensis quam res valet, si rerum suarum administrationem habet, si restitutio ei faciendae non est interdicta Ecclesiastica vel Imperiali edicto. Patet 3. quaestione j. Reintegranda, & de re. spo. quasi per totum. Et Paludensis qu. 2. articulo 4. distinctio xv. per totum. copiose Gabriel singula declarat. Potest autem quis restituere per seipsum vel per alium. Nam qui per alium facit, perinde est ac si per se facere videatur. Sed curandum ne publicetur actor, & ut is recipiat restituenda cui debetur: alioquin non esset liberatus, ut dicit Antoninus, Et subdit: Nec confidat de praedicatoribus, & confessoribus, ac quaestoribus, qui quaerunt pecuniam, non animarum salutem. Videatur amplius Gabriel dubio 4. vbi supra: qui de restitutione valde multa scripsit, & eius speciebus in pluribus quaestionibus distinctionis xv. lib. 4. legat curiosus, & diligens. Gabriel plura de restitutione, qui ceteris (ut credo) melius, prolixius, & vtilius scripsit, nihil omittens, quae ad restitutionem pertinere videantur.

RESURRECTIO, & si plura de resurrectione scriperunt Doctores, tamen quaedam & modica de ea scribuntur ex Doctoribus. Resurrectio capitur tripliciter (ut scribit frater Olyualdus lib. 4. Rosarij Theolo.) scilicet, actiue: & sic aliquando appropriatur patri, sicut dicitur Actuum 2. Quem suscitauit à mortuis. Aliquando filio, sicut Ioan. 11. Ego sum resurrectio & vita. Aliquando spiritu sancto. Patris autem & filij & spiritus sancti vna est potentia, qua fiet resurrectio. Secundo resurrectio capitur pro suscitatione animae à peccato mortali ad statum gratiae, Apocalyp. 20. Haec est resurrectio prima: beatus, & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. De ista dicit Apostolus ad Ephesios 5. Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Tertio capitur pro reuisione animarum rationalium in sua corpora. De qua Matth. 27. Multa corpora sanctorum surrexerunt, & introierunt in sanctam civitatem: & sic resurrectio est corporis facti incorruptibilis ad animam iterata vnio: & sic resurrectio est duplex.

RESURRECTIO est duplex (ut notat Brulefer di. 43. quaestione j. lib. 4.) Quaedam est increata, & est ipsemet Deus efficiens, & causans resurrectionem creatam, tam corporalem quam spirituales. Vnde est illud: Ego sum resurrectio & vita (ut dictum est) & ista resurrectio non est futura, sed fuit ab aeterno. Alia est resurrectio creata, & ista est triplex, scilicet spiritualis, temporalis, & corporalis. Resurrectio spiritualis est illa, qua quis resurgit de peccato ad gratiam: & ista solum fit à Deo: de qua & supra, & infra latius dicitur in dictione Resurgere. Resurrectio temporalis est illa, qua quis quandoque cadit de prosperitate huius seculi, & tandem resurgit ad talem prosperitatem, sicut patet de Iob. Resurrectio vero corporalis est reuio animarum intellectu-

ctuarum ad corpora sua (quae Cortesius extimam suscitationem corporum vocat lib. 2. distinctio v.) & haec non solum est possibilis, sed verè futura, ut fide credimus: de qua videatur Thomas Argentinus distinctio 43. qui & refellit errores negantium resurrectionem hominis post mortem: vide & Scotum quaestione j. eadem distinctio. Paludensem & Paulum Cortesium distinctio 8. lib. 4. & alios, qui multa de resurrectione literis mandarunt. Est praeterea resurrectio ad iudicium: & isto modo resurgunt omnes. Alia est resurrectio ad vitam aeternam: & de ista resurrectione dicitur Ioannis 6. Nemo venit ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum: & ego resuscitabo eum in nouissimo die: & ista resurrectione non omnes resurgent, sed solum beati: ut & scribit Brulefer di. 43. qu. 2. lib. 4.

RESURRECTIO sic describitur: Est copulatio rerum animae & corporis, & secunda eius quod dissolutum est, & cecidit animalis resurrectio. Vel resurrectio est iterata resurrectio quod cecidit. In qua resurrectione credendum est idem corpus quod per mortem cecidit, ad eundem spiritum, id est, ad eandem animam rediturum, ut scribit Magister Ioannes Gerson in expositione vndecimi articuli fidei. Reuio enim animae & corporis resurrectio dici potest. Vnde resurgere nihil aliud est quam quod mortuum fuerat, iterum viuificari: vel animam viuificantem iterum corpori quod deseruit vniri, ut scribit Dominus Praepositus Gabriel sermo 2. in festo Paschae. Illa autem resurrectio erit supernaturalis (ut scribit Richardus distinctio 43. lib. 4. Et assentiunt Scotus, Brulefer) & ideo erit miraculosa, & non naturalis, Et in hac resurrectione omnes resurgent electi, ut dicit Richardus articulo 2. quaestione j. lib. 4. vbi supra, quia ad hoc ordinatur principaliter resurrectio, ut homines consequantur vltimum finem suum. Vltimus autem finis electorum, est perfecte eorum coniunctio cum summo bono, quo sine completur omnis appetitus eorum. Hunc autem finem completius consequentur electi per resurrectionem eorum. Resurgent & damnati, ut eorum damnatio compleatur: ut sicut in anima simul & in corpore demeruerunt, ita simul in vitroque puniantur, hoc diuina iustitia exigente. Richardus qu. 2. vbi supra. Et animae reproborum suis corporibus reuientur, non propter eorum conseruationem, sed ad suae damnationis cumulum. Resurgent & paruuli, qui cum solo originali peccato decesserunt: propter causam resurrectionis omnibus hominibus communem. Richardus qu. 3. vbi supra, quem latius perquirito. Et in corporibus electorum nulla erit deformitas, ut scribit Brulefer distinctio 43. qu. v. lib. 4. De quo vide & Richardum di. 44. articulo j. quaestione 6. lib. 4. In damnatis vero nulla erit pulchritudo: ita quod si haberent turpitudinem in hoc mundo, in eis remaneret: & si habuerunt pulchritudinem in hoc mundo, auferetur ab eis, & erunt turpissimi & vilissimi, & pleni omni foeditate & infectione: non tamen erit deformitas per diminutionem. Nam si in hoc mundo non habuerit quis brachia vel tibias, tunc illa deformitas reparabitur ad augmentum poenae, ut puniatur in omnibus membris: quia in hoc mundo bene valuisse brachia ad faciendum mala. Beati vero erunt pulcherrimi & decori: ut de eorum dotibus dicitur. Vnde resurgent in corpore (ut inquit sanctus Bonaventura) non tantum quod est de eius necessitate, sed etiam quod est de integritate, & de

entia, & pulchritudine. Vnde Thomas Argentinensis dicit, quod totum resurget in homine: quod est de veritate suae spiritualis naturae, & hoc rationaliter: quia ipse resurget cum tota anima intellectiva quantum ad essentiam suam, & quantum ad omnes potentias spirituales, ex quibus componitur homo in quantum dicitur esse naturae spiritualis, &c. Et (ut idem ait) homo qui nunc viuit, idem numero resurget in extremo iudicio, in quo vnuerfalis fiet hominum resurrectio, & hoc exigente diuina iustitia: ut homo qui meruit in via, praemietur in aeterna vita, & qui demeruit, puniatur in aeterna damnatione. Vide latius eum.

DE resurgendi modo. Vnde in resurrectione consideranda sunt tria, ut scribit Richardus distinctio 43. articulo v. quaestione 2. lib. 4. scilicet, Praeparatio ad corporum reformationem, & corporum reformatio, & corporum reformationem cum suis animabus propriis iterata vnio. Primum fiet creata virtute, quia puluerum collectio fiet ministerio Angelico. Vox tubae procedat à Christo, in quantum est homo, quamuis ab ipso, in quantum est Deus, sit spirituale virtutem supernaturalem habiturus: & ista fiet in tempore. Alia duo erunt per virtutem diuinam, & fiet in eodem instanti ordine tamen naturae. Vnio animarum ad opera sequitur ipsorum reformationem, quae est dispositio ad animarum susceptionem. Haec Richardus. Consonat Argentinus cum vult distinctio 43. lib. 4. quod & hoc corporalis collectio non fiet subito vel in instanti, cum nulla virtus creata potest aliquod corpus de loco ad locum transferre in instanti. Fiet enim ministerio Angelorum (ut dictum est) tamen corporum ex iam dicto puluere formatio, & dispositio, ac eorundem corporum animatio fiet in instanti. Sed sola virtus diuina de praedicto puluere potest humanum corpus formare, & formatum animare, quae quidem virtus est simpliciter infinita, ut patet lib. j. distinctio 43. Igitur propter diuinam virtutis perfectionem huiusmodi corpora formabuntur, & animabuntur in instanti. Non discrepat Scotus distinctione 43. quaestione v. libro 4. Vocat autem pulueres Scotus, corpora in quibus est vltimate facta resolutio. Vnde Matth. 24. dicit Saluator: Mittet filius hominis angelos suos cuncta & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à summis caelorum vsque ad terminos eorum, quod est dictum (ut inquit Scotus) quocumque dispersae fuerunt partes materiae corporis, & in elementa siue in ignem siue in terram à summis caelorum vsque ad terminos eorum, siue in quodcumque corpus, medium, aereum, aereum, vel imperfecte mixtum: à quatuor ventis omnes materiae partes recolligentur & reuientur. Et non intellexit Christus pulueres, quos vsitate accipimus in sepulchris, vsque ad tantam distantiam esse dispersos, sed intellexit generaliter in quacumque tota vel parte facta sit resolutio illa colligentur, & ex illis collectis, id est, ex materia in eis, quae fuit prius materia corporis corrupti reparabitur iterum idem corpus. Haec Scotus. Astipulatur & Brulefer, qui ait: Pulueres ibi accipiuntur pro illa materia, de qua formata erant corpora, siue illa sit sub forma vermium seu herbarum, siue aquae siue terrae: & breuiter sub quacumque forma sit: & ista collectio fiet ministerio Angelorum, & ita in tempore, Reformatio vero corporum fiet à Deo, & supra naturam (ut dictum est.) Et ipsi corpori reformatio est animae v-

nio. Resurgēt autem mortui in illis locis in quibus tempore resurrectionis erit pars principalior corporis, siue ibi à principio fuerunt sepulta eorū corpora siue nō. Vel resurgent in illo loco, in quo Deus eū resurgere voluerit, & hoc vltimū dicitur propter hoc si aequē plures partes principales corporis reperiūtur in vno loco sicut in alio: de quo videatur Richardus di. 43. art. v. q. 3. lib. 4. Et resurrectio omnium illorum, qui in aduentu Christi inueniuntur mortui, erit in vltimo instanti temporis propriē dīcti, quod cessabit cessante motu cœli. Et illi qui reperiuntur viui in aduentu Christi, quasi statim post cessationem motus cœli morientur, & parum post resurgent: vt in mora inter media purgentur electi, qui aliquid purgabile habebunt. Richar. latius art. 6. q. j. vbi suprā. Nec tempus resurrectionis notum est sub certitudine, nec Angelis nec hominibus virtute naturali, vt latius scribit Richardus q. 3. vbi suprā. Multa alia de resurrectione scribunt Doctores, sed relinquo legenda doctioribus. De cognitione verō quam habebunt tam boni quam mali diuina virtute: vide Richardum articu. 7. quæstione j. ij. & 3. distinctione 43. lib. 4. Et sanctus Bonauentura articu. 2. quæstione. 1. 2. & 3. eadem distinctione. & alios. Omnia autem nota erunt omnibus, tam bona quā mala, in ipso iudicio: vt vult Anselmus & Bernardus, & alij, & cæt. Richardus vbi suprā ait: In iudicio quilibet per diuinam virtutem poterit legere in cuiuslibet conscientia omnia bona & mala, vt omnes videant quod in cuiuslibet damnatione, & præmiatione Deus iustē ponderabit bona & mala eorum: & sic omnibus appareat diuinā iustitiæ rectitudo, & c. Et bonis memoria malorum non erit in verendum, sed in gaudium, & gloriam, quod pœnituerint, & quod satisfecerint. Malis verō in confusionem. Et vt ait sanctus Bonauentura: Rationabilior est quod omnium electorum peccata omnibus iustis tunc patebunt: & hoc propterea, quia magna erit Dei gloria, dum manifestatur eius ad filios misericordia, & dum ostendetur eius misericordia, nulla erit erubescencia. Hæc pauca de resurrectione sufficiant, plura apud Doctores legantur.

RESURRECTIO Christi, quæ facta est nostræ resurrectionis exemplar. Hinc Apostolus Collossen. 3. Si confurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, quarite. Et Gregorius: Redemptor noster suscepit mortem, ne mori timeremus: ostendit resurrectionem, vt nos posse resurgere confidamus. Vnde Leo Papa: Dubitandum non est de consortio gloriæ, sicut dubitandum non est de cognitione naturæ. Et sequitur: Nos in Christo crucifixi, nos in Christo sumus mortui, nos in Christo die tertia suscitati. De hac ita scribit Gab. ser. 2. facta in die Paschæ. Euacuato limbo ac forti alligato, victrix anima Christi cum spoliis suis ad tumulum rediit die Paschæ. Atque resumpto pridem effuso sanguine in toto vel in parte, sicut placuit exanime corpus alienum tamen à corruptione propter vnitam sibi deitatem, ob quam indecens erat sanctum, id est, corpus sanctificatum, videre corruptionem, (secundū Dauid vaticinium) virtute verbi animæ reuiuuit. Ipsum quoque corpus sic informando viuificauit, & viuificando glorificauit. Sicque secundum carnē immortalis resurrexit: secundum hanc enim cecidit, dum anima à carne per mortem separata fuit. Animæ itaque & corporis reunitio, resurrectio dicitur

potest. Et hoc est quod dicitur extra de summa Trinitate, & fide catholica: firmiter. Descendit in anima, resurrexit in carne, ascendit pariter in vtroque. Hæc resurrectio testificata est testimonio Angelorum, hominum, scripturæ & Dei, quæ abudē & diffuse adducit Gab. vbi suprā. Videatur & Gerson de Christi resurrectione, parte 2. sermone facta in die Paschæ, qui incipit: Si confurrexistis cum Christo, & parte 4. sermone de resurrectione, facta in die Paschæ, qui incipit: Pax vobis, & c. Et apud alios videto concionatores.

RESURGERE est iterum surgere. Resurgere ad æqualem statum maiorem, vel minorem, potest tripliciter intelligi. Vel de statu dignitatis, vel de statu gratiæ, vel de statu gloriæ. Status dignitatis attenditur ex variis prærogatiuis. Vnde sic status virginitatis est dignior statu coniugij. Sic status iustorū, id est semper permanentiū in innocētia baptismali, nobilior est statu iustificatorū, id est resurgentiū à culpa mortali per pœnitentiā. Et hoc modo resurgēs per pœnitentiā nō resurgit ad eundē vel æqualem statū dignitatis, in quo fuit ante lapsum. Vnde Hugo lib. 2. de sacramentis, parte 14. capit. 4. Nemo in spe correctionis peccare debet: quia quicquid semel amittitur, amplius ipsum non recuperatur. Si virgo es, custodi diligenter quod habes. Noli in spe peccare, noli cadere quasi melior surrecturus sis. Quicquid postea feceris, facere tamē nō potes quin melior esses, si hoc faceres vt virgo esses. Sequitur. Si magnum est aliquo ad surgere, magis est vti que nunquā cecidisse. Si bonum est sanatum esse, melius est nunquam corruptum esse. Hæc Hugo, quem latius refert Gab. distinctio. 44. qu. 3. arti. 3. dubio 3. lib. 4. Ex quo sequitur, quod resurgens post lapsum, nunquā comodum reportat ex lapsu etiam si resurgat melior quā fuerat ante lapsum: quia semper perdit tempus illud quo fuerat in peccato, in quo multa merita cōparare potuisset si non cecidisset, & cum hoc omne meritum, quod resurgens sibi acquisiuit. Et per hoc patet quod lapsus in peccatū nunquam resurgit ad statum eiusdem dignitatis in quo fuit ante lapsum. Licet etiam melior resurgat: sicut stat virginem lapsum per pœnitentiā feruorem ad maiorem gratiā resurgere quā habuit ante lapsum, & sic meliorem post lapsum & pœnitentiā quā ante: tamen ad statum virginitatis non potest resurgere. Sic quicumque lapsus ad statum non sic lapsi, non potest resurgere. Plura vide de hoc Gabri. opiniones recitantem. Et post alia in fine infert. Sicut omnis verē pœnitens ad maiorem gratiam quam perdidit, resurgit: ita resurgens plura merita & maiorem gloriam acquirit: quia resurgenti omni gratia perditur, & omnia merita mortificata viuificantur, & vltra acquirit nouū gradum gratiæ, correspondentem actui pœnitentiæ, & nouum meritum per nouam gratiam, per quā perficitur & continuatur actus pœnitentiæ, per quem ordinatur ad vltiorem gradum gloriæ. Et subdit: Quamuis omnis verē pœnitens resurgat melior quā fuerat dum cecidit in culpa, nō tamē melior quā futurus erat si stetit in gratia. Patet primū, quia habens maiorem gratiam melior est, sed resurgens habet maiorem gratiā & plura merita: ergo. Probat secundum: si enim stetit in gratia tempore quo in peccatis dormierat, multa merita conquisiisset: quia non est ociosa charitas secundum Gregor. Magnā enim operatur si est, & per illa merita aucta

rita aucta fuisset charitas & gratia: & per cōsequēs correspondens gloria. Ad hoc autē quod liberū arbitriū resurgat à culpa, necessaria est gratia, nō solū secundū quod gratia dicitur gratuita volūtas Dei: nec etiā secundū quod dicitur liberalis passio Christi, sed etiam secundū quod dicitur habitus animi, vt vult S. Bonauen. dist. xxvij. libr. 3. quæstio. 1. & cæteri Catholici tractatores à fide illustrati. Vide latius Bonauē. Homo itaque absque gratia gratū faciēte nō potest à culpa resurgere. Et hoc vult Gerson part. 3. de exercitiis deuotorū simplicium, & remedio contra spiritum blasphemiarū, cum ait: Nul- lus autē præsumat quod velit aut possit per se surgere à peccatis, aut peccata cāuere: hoc enim soli diuina est gratia. Caueat ergo quisque, à signo tante superbiæ. Nam propter ipsam superbiā permittit Deus quandoque cadere hominem in peccata, in quæ nō cecidisset si humiliter & timoratē se ad Dominum Deum suum, & compassiuē ad proximum suū, qui prius in similia peccata cecidit, habuisset.

REVELATIO dicitur quasi remotio vel amissio (vt scribit Guilelmus Scotista) dū aliquid ignotū aperitur alicui. Præfertim autē dicitur reuelatio, quando huiusmodi manifestatio fit modo naturali: sicut patet ex dictis Apostoli 2. ad Corinth. 12. Veniam autem ad visiones & reuelationes Domini, & reuelatio addit supra visionem intelligentiam visorū, secundum beatum Thomam super epistolam secundam ad Corinthios cap. 12. Potest autem reuelatio capi multipliciter (vt scribit Dominus Cardinalis Cameracensis quæst. xij. articu. 3. libro 1.) Vno modo, vt reuelare idem importat quod causare aliquod signum extrinsecum causatiuum assensus in intellectu creato. Et sic Deus dicitur reuelasse legem Christi omnibus, tam fidelibus quā infidelibus, quamuis non omnes assentiant: & hæc potest vocari reuelatio exterior. Alio modo potest capi, vt reuelare importat idē quod causare assensum in intellectu creato de aliquo complexo. Et hoc potest esse de complexo vero vel de complexo falso: vel assensu sine formidine vel assensu cum formidine. Et secundum hunc modum concedunt alicui, quod hæc est necessaria, Deus reuelauit forti, quod dies iudicij erit, & non dependet aliquo modo ex contingenti futuro. Et quod Deus potest reuelare falsum, & potest decipere & fallere creaturam. Et quod nō est inconueniens, quod ille, qui est veritas, causat in aliquo falsitatem. Alio modo potest capi reuelatio specialius, vt reuelare importat idem quod causare assensum firmiter in intellectu creato de aliquo cōplexo vero, & potest vocari reuelatio interior. Et secundum hunc modum hæc est contingens: Deus reuelauit forti, quod dies iudicij erit etiam postquam reuelauit: quia illa debet exponi, quod Deus causauit in sorte assensum firmiter quod sic erit: & verum est quod sic erit. Modò secunda pars est contingens: quare. Et verorum contingentium de futuro est possibilis in intellectu creato vera reuelatio: sicut Deus reuelauit & multa talia de factis: vt patet Daniëlis 2. Reuelatum est mysterium Daniëli. Item de Paulo 2. Corinth. 12. Scio hominem, & c. sequitur: Et audiuit verba arcana, & c. Item de anima Christi, item aliter nulla esset prophetia. Fi de quoque credendum est Deum hoc posse reuelare, quia omnipotens, qui & præscit & præuidet futura vera & contingentia: quare per signa extrinseca, vel per

seipsum sine talibus signis intellectui creato potest talia reuelare. Hæc Aliacen. Et de reuelatione est vt fit certa, sicut scribit Magister Ioannes Gerson parte 1. in declaratione veritatum, quæ sunt de necessitate salutis. Et secundum eundem: Veritates quibusdam specialiter factæ, sine dubitatione sunt credendæ: alioquin non esset reuelatio. Vide de hoc Magistrum Ioannem Gersonem. Et reuelatio Angelica siue prophetica super aliquo quod bonis moribus obuiaret, nisi diuina interueniret iussio siue dispensatio: taliter circumstantionata est aut esse debet, quod de ea reuelationem accipiēti, vel eis pro quibus fit reuelatio, dubitare nō liceat. Oportet enim vt tam clarē cognoscatur reuelatio esse à Deo, quā clarē scitur aliquid esse scripturæ sacræ, vel rationi conforme. Et in hoc casu maxime necessarium est donum, quod Apostolus vocat donum spirituum. Hæc Magister Ioannes Gerson parte 1. tracta. de distinctione verarum visionum à falsis. De probatione autem spirituum: quod ad hoc valet, legito eundem Gersonem tractatu de probatione spirituum. Probandi enim sunt spiritus an ex Deo sint, & cæt. Probanda quoque est reuelatio diuina sicut moneta. De quo vide eundem parte prima, de distinctione verarum visionum à falsis.

REUERENTIA est honor exhibitus in testimonium virtutis. Vel est timor initialis & castus. Et potest capi in bono & in malo, sicut etiam confusio, id est erubescencia, secundum sanctum Thomā super Psalm. 34. Et reuereri est actus timoris, & vt debetur Deo est actus latræ, secundum sanctum Thomam secunda secunda quæstione. lxxxj. articulo secundo. Et reuereri est honorare. A quo reuerentia, honor quem tam in verbis quā in factis alicui exhibemus: quare rem aliquam turpem nominatur, solemus dicere: Salua reuerentia, salua honore. A quo reuerendus, dignus reuerentia: & reuerenter, cum reuerentia. Et componitur reuereri ex re & vereor. Est autē vereri timere cum pudore quodam erga eum quem metuimus. Quidam tamen hæc separant, sic quod vereri sit hominis liberi, timere serui: quod ille pudoris, hic pœnæ metu teneatur. Et secundum Iacobum de Valentia super illud Psalm. 28. Afferte Domino gloriam & honorem. Ista quinque se habent per ordinem, scilicet reuereri, honorare, laudare, glorificare, & adorare. Reuereri est reputare aliquod bonum maius in altero quā in seipso. Honorare est exhibere reuerentiam in testimonium virtutis, quam in altero reputamus. Laudare est honoratum aliis commendare. Glorificare autem est laudes honorati largē, lateque præconizare. Adorare verō est reuerendum, honorandum, laudandum, glorificandum colere, propter eminentiam omnipotentis & sanctitatis, & omni spe & fiducia postposita, se totum illi subiicere. Ideo adoratio dicitur diuinus cultus, omnia quatuor supradicta comprehendens: & sic tale obsequium exhibetur cum oblatione & confessione laudis, & protestatione. Hæc Episcopus Christo. vbi suprā.

REUS est qui accusatur seu impetitur super aliqua re, siue iuste, siue iniuste. Gabriel distin. xv. quæstio. vj. libr. 4. Vel est ille, qui in rem, hoc est causam ac iudicium vocatus est. Vel reus dicitur quicumque in litem adducitur, etiam si nihil admisit, id est contra quem quispiam agit. Cicero libro secundo

de Oratore: Reos appellat non modò eos qui arguuntur, sed omnes de quorum re disceptatur.

Vnde à re dicitur reus, quod rei alicui obnoxius sit: vel à re quam promisit reum fieri, vt Afconius inquit, nihil aliud est nisi apud Prætorem legibus interrogari. A quo reus stipulando, est qui stipulatur. Reus promittendo, qui suo nomine pro altero promittit. Item Reus voti qui suscepto voto se numini obligat. Damnatus voti, qui promissa vota iam soluit, & sunt propria sacrorum verba. Reu agere, est accusare. Reu peragere, est cōdēnare.

Rex quiregnum possidet. Regnum verò dicitur integra regio, quæ ab vno Rege possidetur. Vt Gallia regnum est, & qui Galliam possidet Rex Galliarum dicitur. Sic enim distinctus olim erat orbis terrarum, vt singulæ ferè regiones regna dicerentur, & Reges proprios haberent, à quibus ipsæ regiones appellatae, quos ad fastigium magestatis nõ ambitio popularis, sed virtus & spectata inter bonos moderatio prouehēbat. Dicit tamē Reges possunt etiam si vnus tantum vrbs imperium habeant. Sic in principio Reges Romanorum dicti sunt, quibus imperium vrbs mittebatur.

Hinc regnum tam regio ipsa subiecta quam ipse dominatus dicitur. A quo interregnum, & dicitur tempus quo regnum vacat Rege. Interrex qui interea Regis locum tenet, &c. Et differunt Rex & Tyrannus, vt & notat Gerson parte 4. serm. de Angelis. Quod Tyrannus commodum proprium tantummodo querit, Rex alienum. Et vt ostendit Aristoteles 5. Politic. Rex est pro bono publico. Tyrannus autem omnia non nisi ad propriam suam vertit vtilitatem & voluntatē. Quæ res (vt inquit Gerson parte 4. de remediis contra adulatōres) de iure naturali est contra Principem, & contra Christianam charitatem, quòd, scilicet pastor aut gubernator sit dissipator, & suos grauet subditos, velut si essent bestia non homines, & aliter quam vellet superiorem suum in simili sibi facere casu, &c.

Rixa est audax voluntas vindicandi iniuriam factam, secundum Albertum Magnum libro 3. compendij: & videtur esse rixa quoddam priuatum bellum, quod geritur inter personas priuatas, non ex aliqua publica auctoritate, sed magis ex inordinata voluntate. Et secundum beatum Thomam, secunda secunda, quæstion. xli. articulo primo. Rixa est cōtradictio in factis, scilicet mutua percussio & particulare bellum sine auctoritate publica. Sed cōtētio est in verbis. Et dicitur rixa à ringo, quod est rostru torquere, quod canes faciūt latraturi. Hinc ringi pro irasci capitur & tacitum stomachari.

Ros & pruina differunt sola quantitate, secundum beatum Thomam super Ioan. cap. xxxviii. de quo videatur Aristoteles & ceteri Philosophi in libro Meteororum.

Rvgitus, vox leonis & vrbi. Et propter vehementiam doloris vel famis, significat vehementiam tristitiæ & fletus, ex beato Thoma super Psalmum 37.

Rumor dicitur nouitas sine certo auctore, & differt à fama, quòd Rumor semper de re recēti dicitur. Fama verò dicitur etiā de re inueterata, firma tãq; hominum opinione quamuis incerta: de quo aliàs. Rumores suspiciosos vir magnus non curat: de quo vide Gersonem parte 1. in trilogio in materia schismatis.

De litera S.

Sacerdos capitur tripliciter, vt notat Brulefer distinct. v. quæstio. i. libro 4. Vno modo idem est quod sacris datus: isto modo homines laici & etiā mulieres possunt vocari sacerdotes. Et breuiter qui iuste viuunt. Secundo modo dicitur sacerdos, quasi sacra dans: hoc modo in antiqua lege primogeniti erant sacerdotes & non alij, & isti primogeniti habebant tria priuilegia. Primū, quia recipiebant benedictionem patris. Secundum priuilegium, quia constituebantur domini fratrum suorum. Tertium, quia recipiebant primogenita omnium bonorum. Tertio modo sacerdos capitur quasi sacra docens: vt maximè sunt sacerdotes nouæ legis, qui debent esse sacris dati: sacra dantes & sacra docētes. Est autē sacerdos is, qui Deo est dicatus ad sacrificia faciēda: & dicitur quasi sacra dans. Sicut enim Rex à regēdo, ita sacerdos à sacrificādo vocatus est: cōsecrat enim & sacrificat (vt scribit Gabriel d. xlii. q. i. dub. v. lib. 4. post Isidorum.)

Sacerdos est duplex, scilicet Legalis & Euāgelicus (vt notat Gabriel d. xix. q. vnica, art. .li. 4.) Sacerdos legalis siue figuralis, est sacerdos veteris testamenti, qui licet ipse mediator fuit inter Deum & populū orationibus suis & sacrificiis, quæ ipsi Deo obtulerunt ex donariis populi (quorū ritus & officium describitur Leuit. per totum.) principale tamen eorum officium (vt Richar. ait) fuit præcipue respectu clausonis & apertionis legalis templi, & oblationis sacrificiorū, & sacramentorum legalium, iudicando homines esse mundos vel immundos in mundiciis legalibus, & respectu mundationis irregularitatum legalium. His non fuerunt datae clauēs ordinis & cœlestis regni (vt habet Gabriel vbi supra, & probat conclusionē i. post Petrum Palud.) Verum fuit quorundam opinio, vt recitat sanctus Thom. & sanctus Bonauentur. quòd clauēs fuerunt apud sacerdotes veteris testamenti, sed imperfectæ & semiplenæ, & inchoatiuæ: quia & ipsi poterāt imponere pœnam pro peccatis ignorantia legis veteris, sed non aperire regnum: quia clausum fuit & nemo aperire potuit, &c. Sacerdos Euāgelicus est qui extraditione Episcopi accepit in sua ordinatione potestatem super corpus Christi verum in altaris sacrificio conficiendum, offerendum, & populo dispensandum. Et super corpus Christi mysticū ad membra huius corporis incorporandum, purgandum, à peccatis absoluendum, & ad satisfactionē ligandum: ac per hoc regnum cœlorum dignis apertendū, & indignis claudendū, & ad sacramēta spiritalia dispensandum. His enim & cuilibet sacerdoti tam bono quam malo in susceptione ordinis sacerdotij conferuntur inseparabiliter clauēs regni cœlestis, nec sacerdotis iniquitas impedit collationem clauium. Est enim gratia gratis data, quæ tam bonis quam malis confertur. Clauēs quoque dantur ad vtilitatem Ecclesiæ sacerdoti, potestasq; clauium fundatur in caractere sacerdotali, quæ est in delebilis. Quare potestas clauium indelebiliter & inseparabiliter adhæret ordini. De his plura legitur apud Gabrielem vbi supra. Et sacerdoti Euāgelico non licet ignorare suum officium, vt vult Richar. di. xviii. art. 2. q. v. libro 4. Ad ipsum enim pertinet subditos

subditos suos in lege institueri: iuxta illud Aggei 2. Interroga sacerdotes legem, &c. Nec ille per ignorantiam excusatur, qui magis sollicitus est querere consilium pro emptione vnus equi quam pro animæ suæ salute. Videatur & Palud. di. xxxij. q. i. lib. 4. & propter sacerdotij dignitatem, quam scriptura non valens vnus nominis significatione exprimere. Hos nunc Reges, nunc Angelos, nunc Deos crebrius appellat: de quo legitur Gabr. lect. 4. canonis. Dicuntur & sacerdotes conductitij, qui aliàs mercenarij dicuntur. Et sacerdotes ordinauit Christus in vltima cœna, vt scribit Gerson part. j. de potestate Ecclesiæ, confid. 2. qui & aliàs multa de sacerdotibus scripsit.

Sacros quadoque accipitur pro quacunque humilitione, eo tropo quo species accipitur pro genere. Vnde Hierony. & habet Magist. di. xvij. lib. 4. Qui peccator est, plangat delicta propria, vel populi, & ingrediatur Ecclesiā: de qua propter peccata fuerat egressus, & dormiat in sacco: & præteritas delicias per quas Deū offenderat, vitæ austeritate cōpēset. Nec intelligitur ibi de sacco exteriori, sed quod interius feratur vestimētum asperum, vt scribit sanctus Bonauē. di. xvij. lib. 4. ita quod interius debet esse amictus sacco, quia vera pœnitentia debet esse humilis & austerā, quorū vtrūque notatur in sacco, vt fuit in Ninuibus.

De Sacramento eius acceptione, diuisione, & diffinitione.

Sacramentum secundū Thomā & Durādū q. i. quarti, dicitur à sacrando actiue, sicut medicamentū à medicādo, & ornāmētū ab ornādo: & sic medicamētū est illud quo aliquis medicatur, & ornāmētum est quod quisquā ornatur: sic Sacramētū est aliquid quo aliquis sacraur. Verum vt scribit Gabriel post alios distinct. i. ar. i. lib. 4. sicut virtus interior sanans non dicitur medicamentum, sed aliquid de foris adhibitum, vel intus susceptum naturalis virtutis confortatiuū, aut morbi expulsiuum: ita etiam interior contritio præparans à gratia formalius sanans, non est Sacramētum, sed aliquid corporale siue sensibile extrinsecus ad sacrificandū hominē appositū. Sunt autē Sacramēta medicamēta perfecta, & pigmēta odorifera, & vnguēta salutifera, vt scribit sanctus Bonauent. in prologo quarti sentent. & salutifera respectu ægroti curandi, odorifera respectu Dei placandi: de quo ibi Bonauent. & infra videbis quomodo sint medicina.

Sacramentum secundū Magistrū accipitur tripliciter. Vno modo pro secreto mysterio signato, quomodo dicimus Sacramētum diuinitatis, in carnationis, passionis. Secundo accipitur Sacramētum pro sacro signo. Et sic dupliciter. Vno modo generaliter pro quolibet signo sacre rei: sic sumitur à Magistro cum ait: Sacramentum est sacre rei signū, id quod elicitur ex verbis beati Augusti. x. de Ciuit. Dei, cap. v. sic dicentis: Sacrificium est visibile inuisibilis sacrificij Sacramētum, id est Sacramētum signū: & hoc modo extendit se ad sacrificia & ceremonias veteris testamenti. Petrus Palud. di. i. q. 2. libro 4. tractans illa verba Magistri, Sacramentum est sacre rei signum, dicit: Sacra, id est vt sacrans actū, id est adhibita ad sacrādum spiritualiter, propter quod nec serpens & neus dici potest Sacramentum, quia adhibebatur solum ad curā corporalē, nec crux Christi quæ ad representandum tantum, nec creaturæ, quæ sunt vestigiū Dei, in se possunt

dici sacramentum. Alio modo strictius accipitur sacramentum pro signo gratiæ efficaci & certo quomodo sacramenta noui testam. dicuntur sacramēta, & hoc modo ponuntur tres diffinitiones sacramēti, vt recitat Alexan. part. 4. qu. viij. & post eum Gab. dist. i. q. i. lib. 4. Et S. Bon. d. i. li. 4. circa text. Et secundum Scot. & secundū Petrū Aliacēsem q. i. artic. 3. libro 4. sacramentum potest capi propriè & impropriè, modò in lege Moyfi fuerunt multa sacramenta impropriè dicta, sicut purgationes ab immūditis contractis, vt à cactu mortui, & à lepra, & sic de aliis. Erāt etiam ibi quædam sacramēta impropriè dicta alia à prædicis, tamē plus accedentia ad perfectionem, sicut erant oblationes hostiarum. Hæc enim pertinebāt ad cultum patriæ pro tempore illo: quo Deus sic voluit coli. Et ista, scilicet, purgationes & oblationes dicebantur ceremoniæ vel ceremonialia sacramenta. Et de istis potest concedi, quòd non dabant gratiam tãquam signa efficaciam, respectu gratiæ vel ex opere operato. Vide multa de hoc apud Dominum Cardinalem Cameracensem vbi supra.

Sacramentum diffinitur sic ab Aug. in lib. de corpore Christi. Sacramentum est per quod sub tegumento rerum visibilium diuina virtus secretius salutem operatur. Et quod ibi salutē secretius operatur, verum est per se, vt dicit Petrus de Palud. qu. 2. libro 4. licet per accidens imponente obicem impediatur. Hanc diffinitionem sic ponit Cortes. di. i. lib. 4. sent. Sacramentum est in quo sub operculo rerum spectabilium à diuinitate incolūmitas nostra iuuatur. Sacramentum secundum Magistrum est: inuisibilis gratiæ visibilis forma, vt ipsius imaginē gerat & causa existat. Eam diffinitionem sic explicat Paulus Cortesius vbi supra, vbi dicit: At sententiarum Magister, Sacramētū in aspectibilis gratiæ aspectibilem formam esse voluit, ita vt cum sui simulachrum ferat, causa dicatur. Quæ quidem diffinitio quasi cumulatē sacramēti acerum expleat, maximè à diuo Thom. probatur. Sacramentum secundum Hugo. de sancto Victo. lib. de sacramētis, parte i. ca. i. est corporale vel materiale elemētum: foris sensibiliter propositum, ex similitudine repræsentans, ex institutione significans, ex sanctificatione continens aliquam inuisibilem & spiritualem gratiam materiale elementum, id est elementatū: ponitur pars pro toto, vt dicit Petrus de Palude.

Hæc diffinitiones si rectè intelliguntur variatis verbis eandem præ se ferunt sententiam, & quod vnus obscurius innuit, alia clarius exprimit. Explanationem diffinitionis Magistri quò dicit. Sacramētum est inuisibilis gratiæ, &c. potes videre apud Magist. Ioan. Gers. parte secunda in compendio Theologiæ tract. 3. de septem sacramētis Ecclesiæ, & eius declaratione, quæ tamen in sequentibus videbitur.

Ad Sacramentum vt sit tale, tria requiruntur, vt notat Dominus Præpositus Gab. dist. i. q. i. ar. i. lib. 4. Primum, quòd sit res sensibilis, habens naturalē similitudinem ad gratiam siue effectū Dei gratuitū: quam vel quem repræsentat. Naturalem inquam similitudinem non per participationē eiusdem qualitatis, sic enim sensibilia non sunt similia spiritualibus. Sed similitudinem illam quæ est proportio-natorum, vt sicut se habet hoc ad illud, ita hoc ad istud. Exēpli causa, sicut se habet aqua ad diluēdas maculas corporales, ita se habet gratia ad abluēdas maculas

das maculas spirituales, & hæc similitudo est bene corporali ad res spirituales. Hæc Tho. qu. 1. ar. 2. dist. 1. libr. 4. Et sicut proprietates quædam naturalis connexa est aquæ quæ in sacramento baptismi gratiam repræsentat inuisibilem, vt puta refrigerium quod est aqua, ita repræsentat refrigeriū gratiæ ab incendio fomitis, vt inquit Magister Ioan. Gerson vbi supra. Et vis ablutiva quæ est in aqua, repræsentat ablutioem ab originali. Secundum quod requiritur quod sit actualiter à Deo institutum. Nam solus ille potuit instituere sacramenta, qui potuit suo signo dare sanctificationis certitudinem & efficaciam, hanc autem solus Deus potest dare qui solus potest gratiam infundere & gratuitū effectum causare. Tertium quod requiritur, quod sit signum efficax & certum, quod semper habeat effectum suum quem signat infallibiliter, nisi sit impedimentum in suscipiente per positionem obicis gratiæ repugnantis. Et hæc tria oportet intelligere in singulis trium diffinitionū. Primū innuitur in diffinitione Augu. in hoc quod dicitur, rerum visibilium, & in diffinitione Magistri, visibilis forma, id est similitudo, ideo additur, vt imaginem gerat. Imago ponitur pro similitudine, vt sicut corpus exterius lauitur, ita interiora mundantur in sacramento baptismi vt causa existat, ibi tangitur efficacia sacramenti. Et accipitur visibile ibi generaliter pro sensibili, vt & vult Richardus dist. 1. ar. 1. q. 3. & hoc propter dignitatem. Nam secundum Augustinum ad Volusianum. Inter quinque sensus visus est excellētiior, quia dicit Philosophus 1. Metaphy. Maximè cognoscere facit & multas differentias demonstrat, quod est intelligendum per se. Auditus enim plus cōfert ad scientiam per accidens. In diffinitione Hugonis clarius exprimitur per corporale vel naturale elementum, per quod intelligitur quælibet res sensibilis, siue substantia, siue accidens, vt elementum nō distinguitur contra elementatum, sicut in eucharistia sacramentum est species panis & vini, quæ sunt accidentia, & in matrimonio sacramentum est verbum consensuum contrahentium ex primentia. Et si obiicitur de corpore Christi vero, quod est sacramentum corporis mystici, quod tamen non est signum sensibile, nec forma visibilis. Dicit Magister Ioannes Gerson Cancellarius Parisien. vbi supra, quod corpus illud est sensibile, & forma visibilis in annexo, licet in se non sit, licet enim in sua vera & propria natura non sit visibile aut sensibile, est tamen visibile & sensibile in forma vel specie panis annexi. Vnde cum dicitur: Sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma, intellige, scilicet in se, vel habes annexum visibile vel sensibile. Magister Ioannes Gerson. Tertia cōditio innuitur per illud quod dicitur, per quod virtus diuinæ secretius operatur, vbi innuitur quod illa fegumēta visibilia per quæ salus acquiritur à virtute diuina, assumuntur in cooperationem, & ita à Deo instituta, & certa sunt signa, est enim sacramētum signum efficax & certum, cōtinens aliquam inuisibilem & specialem gratiam non formaliter, sed causaliter. Vide latius Dominum Præpos. Gab. di. 1. q. 1. libr. 4.

SACRAMENTA significant & repræsentant. Nō autem idē est significare & repræsentare. Nā signa æquiuoca, id est dubia & incerta, repræsentant, & nō significant. Itē sacramēta ex similitudine naturali nō præcisē repræsentāt effectū sacramentalē, sed

omne in quo saluatur similitudo. Sed ex institutione præcisē determinatur ad significandū certē sacramentalē effectū. Exēpli gratia. Baptismus, quia est quædā lotio exterior in aqua, potest significare omnē lotionē in quacūque materia, siue corporale siue spirituale cuiuscūque creaturæ. Potest enim mouere intellectū ad cogitandū quālibet lotionē, ppter naturalē similitudinē mūdationis, verū sic nō significat certē & efficaciter, quia nō ponet in se mūdationē quā significat. Mūdationē verò animæ à peccato quā certē significat, repræsentat ex institutione diuina, ex quo Deus qui baptismū instituit, suo signo assistit ad pducendū effectū repræsentatū. Si significat autē sacramēta principaliter gratiā seu effectum gratuitum, respectu cuius habent aliquam causalitatem, significant etiam causam meritoriam gratiæ principalem Christi passionem, significant & tertio finem effectus sacramentalis, qui est vita æterna, ad quā omnia sacramēta ordinantur. Exēplum. Baptismus primo principaliter significat gratiam baptizato collatā qua mūdatur à peccato. Ad hoc enim significandum & causandum est institutus, significat etiā Christi passionem & mortem, significat etiā futurā gloriā, ad quā perueniemus per finalem resurrectionem. Vnde Apost. ad Rom. 6. Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus, cōsepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, &c. Est ergo baptismus non solū similitudo mortis Christi, sed etiam resurrectionis Christi, & etiam nostræ futuræ ad gloriā. Quo ad primum sunt signa demonstratiua habentia effectum semper concomitantem, sublato impedimento. Efficacia enim sacramenti (vt ait san. Bonauen. dist. 1. lib. 1. q. 4. libro quarto) pendet ex idoneitate suscipientis. Actus enim actiuorū sunt in patiente prædisposito. Quantum ad secundum sunt signa rememoratia, & quantum ad tertium sunt signa prænostica. Nam signum demonstratiuum est signum præsentium. Rememoratium, est signum præteritorum: & signum prænosticum, est signum futurorum. Hæc Thom. Et concordat Petrus de Palude in quæstion. secunda Sed quia sacramentum ordine naturæ præcedit effectum materiam respectu illius (vt vult Scotus) possent dici prænostica.

SACRAMENTVM secundū Scotū, qui dictas diffinitiones reducit ad vnā, quæ est talis, Sacramētū propriissimè acceptum, est signū sensibile gratiam Dei vel effectum gratuitum ex institutione diuina efficaciter significans, ordinatum ad salutem hominis viatoris. Hæc diffinitio Scot. est completior & magis circumstantionata, ad differentiā signorū quæ nō sunt sacramēta. Et sensibile accipit pro visibile aut audibile, vt dictū est. Dicitur, gratiæ inuisibilis, vbi gratia dicit gratiā gratū facientē, & hoc in anima suscipiētis sacramētū. Dicitur, vel effectū Dei gratuitū, ppter sacramētū eucharistiæ, quod nō significat gratiā gratū facientē, quæ est quædā forma accidentalis, sed significat corp⁹ Christi verū sub speciebus cōtētū, quod est effect⁹ gratuitus, quia ex gratuita voluntate pcedēs. Et dicitur, effectus, nō quod de nouo fiat siue esse accipiat, sed quia fit de nouo præsens illis speciebus per transubstantiationē panis in ipsum. Dicitur, ex institutione diuina, per quod excluduntur signa purē naturalia, vt lotio balnei, & aqua benedicta, quæ nō est sacramētū: quia non à Deo, sed ab

sed ab Ecclesia instituta. Dicitur, efficaciter significans, quod includit certitudinaliter, propter signa æquiuoca siue dubia, vt sacramenta veteris legis, quæ quia gratiam non contulerunt quam significabant (saltem ex opere operato) non fuerunt sacramenta. Per idem excluduntur imago crucifixi, petra deserti, agnus paschalis, virga Aaron, serpens æneus, quia ex quo non contulerunt gratiam vel effectum gratuitum, non sunt sacramenta, licet sacramentorum rerum repræsentatiua. Quod additur ordinatum ad salutem hominis viatoris, nihil excludit vel includit, sed finem institutionis sacramentorū ostendit.

SACRAMENTVM secundum Occam lib. 4. q. 1. est signum significans efficaciter effectū Dei gratuitū. Hanc diffinitionē cōmendat Petrus de Aliaco q. 1. quarti. ar. 3. Et per effectū Dei gratuitū intelligitur gratia gratū faciens accidentalis, vel gratia substantialis, quæ est corp⁹ Christi. Ista diffinitio omni sacramēto cōuenit, ppter dictō, & solū tali. Et licet de facto solū prædicetur de signo sensibili, potest tamē prædicari de signo spirituali, & ita est cōmunis signis sensibilib⁹, & nō sensibilib⁹. Vide latius Gab. dist. 1. q. 1. libr. 4. saluante diffinitionē Scoti, & dicta communia sanctorum. Et quod corpus Christi nec character est sacramētū, quia nō est signū efficax sui signati, nec signū sensibile. Sed cū Magist. dicit, quod corpus Christi sit sacramētū & res, sacramētū capitur largè pro signo sacre rei, & nō propriè. Nec columba visa super Christum & linguæ igneæ sūt sacramēta, quia nō fuerūt signa efficacia gratiæ, nō enim habebāt aliquā causalitatem respectu gratiæ, præcessit enim plenitudo gratiæ signa. De Christo manifestū est. De Apostol. patet, quia nō ppter signa fuit eis infusa gratia, sed quia fuerūt pleni gratia, apparuerunt signa. Fuerunt enim illa signa à Deo exhibita solū ad significandum plenitudinē gratiæ non ad causandum. Hæc D. Præpos. Gabr. Sunt autē tres conditiones signi efficacia secundū Scot. q. 3. dist. 1. li. 4. videlicet, quod sit signum prædictum, id est habes aliquā causalitatem respectu signi. Secunda quod sit signum certum certitudine, vt in pluribus, id est semper, dum non ponitur impedimētū ex parte suscipiētis. Tertia quod sit naturaliter prius effectū signato, sicut colūba, &c. non fuerūt signa efficacia, &c. Sacramenta verò nō le. sunt signa efficacia. Deus namq; (vt sentit S. Bon. Rich. Scotus, Occam, Tho. Argen. &c.) constituit sacramenta sensibilia tanquā signa certa gratiæ, quæ ipse creando producit in anima suscipiētis sacramētū, aut in ipso sacramento effectū gratuitū ad hominū salutē ordinatū, quod additur propter sacramētū Eucharistiæ. Statuit enim quod tali signo adhibito secundum modum & formam suæ institutionis infallibiliter vult assistere sub signo producendo gratiam, si non ponatur obex in suscipiente sacramentum, quam gratiā aliās non produceret si sacramētū illud nō exhiberetur. Et de hoc facit Ecclesia suam certam. Et ista ordinatio siue institutio vocatur pactum Dei inritum cum Ecclesia. Et nō est ponenda aliqua dispositio media inter sacramentum & gratiam in anima, ad hoc vt gratia infundatur, neque alia virtus supernaturalis in sacramentis aut in vsu eorum quæ instrumentaliter agerent ad effectum gratuitum, vel ad dispositionem præuiam (vt aliqui volunt) de quo videatur Tho. qu. 4. di. 1. libro 4. & sanct. Bonauen. Alexan. de Ales part. 4.

qu. viij. Durandus. Gabr. recitat ambas opiniones libr. 4. dist. 1. q. 1. & concludit art. 2. & vult quod sacramenta nouæ legis effectum sacramentalem causant, quem ex institutione diuina certitudinaliter significat. Vnde Aug. in de bapti. In solis elementis sacramēta efficiūt quod figurāt. Idē super Ioan. Quæ est virtus ista aquæ vt corpus tangat, cor abluat, loquitur de aqua baptismi. Sed abluat cor, id est animam, ergo ablutioem causat. Item Beda super Lucam. Christus tactu mundissimæ carnis suæ vim regeneratiuam cōtulit aquis. Vis regeneratiua, est vis causatiua gratiæ, quia per solam gratiæ infusionē fit regeneratio. Probat latius Gab. Per effectum autem sacramentalem intelligit gratiam gratum facientē, quam consequitur suscipiens sacramētū nō indignè, & hoc quantū ad omnia sacramenta præter sacramentum Eucharistiæ. Et quo ad illud præsentia corporis sub sacramentalibus signis, speciebus scilicet, panis & vini. Et effectus sacramentalis est effectus supernaturalis excedēs facultatem creaturæ, & per consequens soli Deo possibilis, vt idem Gab. scribit q. 2. dist. 1. libr. 4. articulo 3. dub. 2. Item sacramenta nouæ legis continent gratiam nō formaliter, sed virtualiter, & non nisi causa suum effectum.

Vel (ait Bonauen.) sacramenta dicuntur continere gratiam, quia significant gratiam, di. 1. q. 3. libro 4. Vnde Tho. Argen. di. 2. qu. 1. art. 1. libr. 4. Nec sacramēta nō le. sunt causæ gratiæ ex natura propria eis in prima rerum conditione tradita. Nam ante institutionem nullam habebant efficaciam. Nec sacramenta nō le. causant effectiue dispositionem præuiam ad sacramentalem effectum. Et hoc est cōtra sanct. Thom. Paludensem. Nec est ponenda virtus supernaturalis in sacramētis nō le. per quam respectu sacramentalis effectus eius conueniat ratio causalis. Hoc est contra S. Tho. qui omnia & singula diffusè probat, Gab. vbi supra. Sacramēta infusa per nō le. sunt causæ, sine qua non, quia sunt causæ effectus sacramentalis, & nō causæ naturales, siue ex natura propria, vt probatur Gabr. ergo sunt causæ sine qua non. Item ex voluntaria institutione diuina sine eis non causatur effectus sacramentalis, causatur autē eis positus, ergo sunt causæ sine qua non: ex descriptione causæ sine qua non, supra in dictione, causa. Quamuis Deus nō alligauit suam potentiam sacramētis, potest enim hominē saluare absq; sacramentis. Sed sicut nunc ordinauit hominem, saluare vult per sacramenta, potuit tamē & potest alium ordinem saluandi instituere. Omnia enim ad extra, id est summa & omnipotentia ac libera voluntate sunt contingenter. vt vult S. August. 3. de trini. cap. 4. De potentia itaque absoluta potest saluare absque sacramentis, licet de potentia ordinata non, de quo aliās.

SACRAMENTVM autem dicitur nō le. dupliciter, vt scribit Rich. d. xxvj. ar. 4. q. 2. li. 4. Vno modo, quia primo in nō le. institutū fuit, sicut baptismus & confirmatio, & sic de aliis. Sic matrimonium nō est sacramentum nō le. fuit enim institutum ante nō le. Alio modo quia quamuis fuerit institutū ante nō le. tunc non habens vim conferendi gratiam, in noua lege nō est euacuatum, sed confirmatum & factum gratiæ causatiuum. Et sic matrimonium est sacramentum nō le. in quo sacramētum est sacramētū tantum expressio cōsensuum per verba de præsentia. Res & sacramentum vnio cōsensuum &

suum & obligatio mutua, vt alijs dicitur, Rich. &c. **SACRAMENTA** dicuntur medicina & remedia contra morbos (vt scribit Gab. di. 2. q. 1. lib. 4.) spirituales animæ dicuntur etiam adiutoria animæ ipsam perficientia in vita spirituali, tam prima quam secunda: cōferunt enim gratiā quæ est verè vita prima animæ, per quā anima spiritualiter viuūt, Deo grata & Deo accepta ad vitam aternā. Sunt etiā remedia cōtra septē vitia capitalia, baptisumus contra superbiā, eucharistia cōtra inuidiā, cōfirmatio contra acediam, extrema vnctio contra iram, ordo contra auaritiā, pœnitentia contra gulā, matrimonium contra luxuriam. De quo latius perquiri to apud Gerfonem tracta. de septem Sacramentis. Vide & latius Gabr. vbi suprā. Et vt idem dicit dist. 1. quæst. 2. libr. 4. Sacramenta quædam sunt medicina homini lapsō traditæ, aut curatiuæ: vt Baptisumus, pœnitentia, & extrema vnctio. Aut præferuatiuæ: vt Confirmatio, Eucharistia, Matrimonium, & Ordo. Vnde & Hugo ait cap. 4. part. ix. li. 1. de Sacramentis. Ipsa medicina, ipsa sunt Sacramenta. Et cap. 3. dicit ea vasa medicinalia. Vnde ait: Deus medicus, homo egrotus, sacerdos minister vel nuntius, gratia antidotū, vas Sacramenta, medicus donat, minister dispenfat, vas seruat quæ sanat percipientē egrotum gratiam Spiritualem: vasa quoque esse gratiæ ipsa Sacramenta ostendit Gerfon part. 1. tract. contra sectam flagellantium se ait, Lex Christi maximam sortitur virtutem ex misericordia & gratia sua: cuius gratiæ vasa sunt Sacramenta nouæ legis, ex virtute operis operati, & ideo quicquid auertit à Sacramentis suscipiendis, præsertim à Sacramēto cōfessionis, debet reici fideliter. Hæc Gerfon. Et Magister contra peccati originalis & actualis vulnera, Sacramentorum remedia Deus instituit. Sacramentorum autem ante lapsum hominis natura, adhuc integra institutio non fuit cōgrua: quia tunc nō fuit morbus: ergo nō erat opus medicina: ergo nec opus Sacramentis. Vnde Saluator Matth. 9. Non est opus valentibus medico, sed malè habentibus. Nec in statu innocentie (vt Gab. scribit vbi suprā, ar. 2.) institutum fuit sacramentū matrimonij, sed bene matrimonium fuit institutū, & hoc in officium & non in remedium, nec fuit efficacis gratiæ signum. In qualibet verò lege lapsi hominis congruum fuit sacramenta instituire, ppter humilitationem, eruditionem, & exercitationē hominis, & propter sapientiæ medici manifestationem, & hominis curationem, secundum Magistrum & Rich. dist. 1. art. 2. qu. 1. lib. 4. Et Hugo libro 1. de sacramētis cap. 3. & 4. Vide ad hoc Scotum, & post eos Dominum Præpositum Gab. dist. 1. qu. 2. artic. 2. libro 4. qui dicit quod ad consecutionem beatitudinis gratia est homini necessaria, quare congruū erat instituire signa sensibilia, certa & efficacia quibus viator quasi familiari similitudine gratiā agnosceret inesse, & per huiusmodi signa tanquam certa & efficacia eam ardentius quæreret. Vide Petrum Paludensem & Thom. Argent. qui rationem congruitatis diffusè ponunt. Sanctus Bonauen. reddit rationem institutionis sacramentorū ex parte Dei & ex parte nostri, ex misericordia, iustitia, & sapientia Dei. Vide latius S. Bonauen. declarantem hoc, ex parte nostri, nam homo lapsus fuit cæcatus in rationali, ideo data sunt ei sacramenta sensibilia ad eruditionem. Elatus fuit in irascibili, ideo data sunt ad humiliationem. Fastiditus est in concupiscibili,

ideo dari debuerunt ad exercitationem. Congruēbat quoque diuersa sacramenta institui, pro statu diuersarum legum hominis vulnerati. Nam secundū Scotū in processu generationis humanæ semper creuit notitia veritatis. Lex autē perfectior perfectiorib⁹ indiget adiutoriis ad sui obseruationē. Et notitia veritatis clarior exigit signa manifestiora. Debit ergo lex perfectior habere sacramenta perfectiorem gratiam perfectius significantia, vt esset congrua correspondentia signi ad signatum. Vide latius Dominum Præpositū Gabrielem vbi suprā. Sacramenta autem alio modo sanāt quā gratia, vt vult Rich. art. 2. dist. 1. lib. 4. quæst. 4. in fine, quia gratia formaliter, sacramenta aliquo modo efficiuē, nō sicut efficiens principale, sed instrumentale. Et cum dicitur, & explicat Petrus de Palud. dist. 2. qu. 1. artic. 3. lib. 4. sacramenta fuisse instituta tēpore legis naturæ, quia erant signa rei sacræ, nō tamē causatiua gratiæ, & ita improprie dicta sacramenta, vt & dictum est. Vel potest dici quod expresse habetur ex scriptura, quod pro tēpore illo placuerunt Deo sacrificia, vt patet de oblatione Abel Gen. 4. Noë, Gen. 8. Melchisedech, Gen. 14. Abrahæ diuidentis vaccas, Gen. 15.

SACRAMENTA sunt signa gratiæ ex institutione diuina. Signum autem instituire secundum Scotū, simpliciter ad significandum potest quilibet qui potest vti signo pro se & alijs, siue practicè, siue speculatiuè. Sed ad significandum practicè, certè & efficaciter (ita infallibiliter quod cessante impedimento ad exhibitionē signi, producitur effectus signatus) non potest nisi ille qui in sua potestate habet producere huiusmodi effectum, quādo & vbi vult in subiecto apto nato. Sola autem institutio sacramentorum ad Deū spectat, alius tamen à Deo potest huiusmodi institutionem promulgare, quia solus Deus potest causare effectum sacramentalem, quia est effect⁹ supernaturalis excedēs facultatem creaturæ. Fuit & Iacobus promulgator tanquam præco diuini sacramenti pœnitentiæ, & vnctiois extremæ, vt patet Iacob. 5. Suo modo dicitur, quod nullus alius præter Deum fuit legislator legis, suos transgressores ad damnationem æternam obligantis, nisi sicut præco promulgans legē. Et ita Moyses non fuit legislator proprie, sed præco, nuntius, & promulgator legis diuinæ, neq; in persona sua, sed Dei legē proposuit. Et quod dicitur, legislator, extenditur nomen ad promulgatorem. Et sacramenta non habent efficaciam ex significatione, sed ex institutione. Habent & efficaciam ex Deo tanquam à causa principali instituyente à passione Christi, tanquam ex causa prima efficaciam merēte. Ex latere enim Christi fluxerunt sacramenta, aqua, scilicet, ablutionis, & sanguis redemptionis, per quæ saluatur Ecclesia. Fluxerunt inquam tanquam à causa meritoria. Vide Scotum dist. 2. qu. 1. lib. 4. & Gabr. dist. 2. quæst. 1. artic. 3. libr. 4. post Scotum, Thom. & Rich. Essentia autem sacramentorum sunt materia, verba, intentio.

SACRAMENTA consistunt duobus, scilicet, verbis, & rebus, quas sanct. Augu. nominat elementū & verbū. Accedit inquit verbum ad elementum, & fit sacramentū. Per rē siue elementū intelligitur res siue actus aliquis sensibilis, vt confirmatio, vnctio, calicis traditio, &c. quæ cum verbis dant effectū sacramentalem. Per verbū autem oratio prolata ore ministrantis sacramentum. Elementum siue res dicitur ma-

ter ad spiritualement hominis nutritionem, habentur seu numerantur pro vno Sacramento. Sunt itaque septem Sacramenta nouæ legis, scilicet Baptisumus, Pœnitentia, Extrema vnctio, Ordo, Eucharistia, Cōfirmatio, Matrimonium. & sumitur iste numerus septenarius, vel quia sunt medicina Dei spirituales: quæ foris corporibus adhibentur per sensibilem speciem, sed intus animam sanāt per inuisibilem gratiā, & ideo secundum numerū morborum spiritualium sumi debet numerus sacramentorum. morbi sunt culpa originalis, quæ tollitur per Baptisum, actualis culpa mortalis per Pœnitentiam, venialis verò per Extremam vnctioem, ignorantia & difficultas discernēdi inter bonum & malum remouetur per Ordinem, quo datur clavis sciētiæ ad discernēdum. Malitia siue inclinatio ad malum in voluntate, cōtra hoc datur Eucharistia, quæ mutat suscipientem in susceptum, incorporat & vnit, & per hoc voluntatis inclinationem malam in bonam transformat. Contra morbum, qui est infirmitas resistendi & proficiendi in irascibili, datur Cōfirmatio, quæ roborat ad confitendū nomē Christi in persecutione. Contra concupiscentiam illicitorum in concupiscibili datur Matrimonium, quo excusatur carnalis concupiscentiæ actus à crimine. Sumitur aliter numerus sacramentorum, vt sunt adiutoria animæ perficiētia ipsam in ordine ad vitam secundam, actus, scilicet, virtutum. Et sic accipitur numerus sacramentorum secundū numerum virtutum: trium theologicalium, & quatuor cardinalium. Sic Baptisumus respicit fidem, quare dicitur sacramentum fidei, quod est inuicua sacramentorum. Extrema vnctio respicit spem, qua præparatur ad gloriam. Ad actum charitatis adiuuat Eucharistia, ad actum prudentiæ Ordo, ad actū fortitudinis Confirmatio, ad actum iustitiæ Pœnitentia, ad actum temperantiæ Matrimonium, vide latius Gabr. d. 2. q. 1. ar. 1. libr. 4. Considerando verò sacramenta (vt idem ait) vt sunt adiutoria animæ perficiētia eam quo ad vitam spiritualem primam, quæ est gratia, tunc sumitur numerus sacramentorū sic. Nam baptisumo regeneratur homo, & accipit esse spirituale per Confirmationē corroborationem, per Eucharistiam nutritionem gratiæ & cōseruationem, per Pœnitentiam lapsi reparationem, per Vnctioem extremam ad finalem exitum præparationem, per Matrimonium communitas accipit multiplicationem in esse naturæ vel carnali, per ordinem multiplicationem ministrorū Ecclesiæ ad totius corporis regimen. Vide Scotum & Durandum de assignatione sacramentorum, & Magistrum Ioannem Gerfonem. De quo suprā tactum est.

SACRAMENTA sunt signa quæ cōferunt gratiā. Signum autem aliquod conferre gratiā (vt tangit san. Tho. d. 1. q. 1. arti. 1. lib. 4. post Alexan. licet satis obscure. Et post hos scribit Gab. eadem d. q. 3. arti. 1. libr. 4.) dupliciter potest intelligi. Vno modo ex ipso signo seu sacramento. Vel (vt alij dicunt) ex opere operato, ita quod eo ipso quod opus illud, puta signum aut sacramentum exhibetur, nisi impediatur obex peccati mortalis, gratia confertur, sic quod præter exhibitionem signi foris exhibiti non requiritur bonus motus interior in suscipiente quo de condigno vel de congruo gratiam mereatur, sed sufficit, quod suscipiens non ponat obicē. Concordat Scotus d. eadem, quæstio. 5. iuxta finem. Sic Baptisumus, Cōfirmatio, Extrema vnctio, cōferunt gratiam ei qui nō habet vsum perfectum rationis. Alio modo intelliguntur signa vel sacramenta cōferre gratiam ex opere operante, & per modū meriti, quando, scilicet sacramentū foris exhibitū nō sufficit ad gratiæ collationē, sed vltra hoc requiritur bon⁹ motus seu deuotio interior suscipientis sacramentum, secundū cuius intentionem cōfertur gratia tanquam meriti condigni vel cōgrui præcise, & nō maior propter exhibitionem sacramenti. Per bonum autem motum animi nihil aliud intelligitur quā actus voluntatis terminatus in Deū obiectiuè tanquam in finem. Sacramenta veteris legis quæ dicuntur ceremoniæ, & si non contulerunt gratiam ex opere operato, contulerunt tamē ex opere operante, siue per modū meriti ex suscipientis deuotione, dum processerūt ex fide & charitate. Ita senserunt & tenuerunt Alexand. parte 4. q. 6. memb. 4. articu. 1. S. Thom. & communis schola, & post eos rotundè & multis probat Gabr. vbi suprā.

DE Sacramentorum numero. Et si simpliciter loquendo & in veritate plura sunt sacramenta quā septē, vt & notat Gab. di. 8. q. 1. arti. 3. dub. 2. libro 4. vt patet de sacramento Ordinis, quod sub se continet septem vel octo sacramenta à se ipsis distincta, sic & species panis & vini. Sed illa sacramenta quæ ad idem ordinantur, licet in se sunt plura, dicuntur tamen aggregatiue & ordine ad eundem finem proximum vnum sacramentum, sic quia consecratio Eucharistiæ, Eucharistia & sumptio eius ordina-

tur ad spiritualement hominis nutritionem, habentur seu numerantur pro vno Sacramento. Sunt itaque septem Sacramenta nouæ legis, scilicet Baptisumus, Pœnitentia, Extrema vnctio, Ordo, Eucharistia, Cōfirmatio, Matrimonium. & sumitur iste numerus septenarius, vel quia sunt medicina Dei spirituales: quæ foris corporibus adhibentur per sensibilem speciem, sed intus animam sanāt per inuisibilem gratiā, & ideo secundum numerū morborum spiritualium sumi debet numerus sacramentorum. morbi sunt culpa originalis, quæ tollitur per Baptisum, actualis culpa mortalis per Pœnitentiam, venialis verò per Extremam vnctioem, ignorantia & difficultas discernēdi inter bonum & malum remouetur per Ordinem, quo datur clavis sciētiæ ad discernēdum. Malitia siue inclinatio ad malum in voluntate, cōtra hoc datur Eucharistia, quæ mutat suscipientem in susceptum, incorporat & vnit, & per hoc voluntatis inclinationem malam in bonam transformat. Contra morbum, qui est infirmitas resistendi & proficiendi in irascibili, datur Cōfirmatio, quæ roborat ad confitendū nomē Christi in persecutione. Contra concupiscentiam illicitorum in concupiscibili datur Matrimonium, quo excusatur carnalis concupiscentiæ actus à crimine. Sumitur aliter numerus sacramentorum, vt sunt adiutoria animæ perficiētia ipsam in ordine ad vitam secundam, actus, scilicet, virtutum. Et sic accipitur numerus sacramentorum secundū numerum virtutum: trium theologicalium, & quatuor cardinalium. Sic Baptisumus respicit fidem, quare dicitur sacramentum fidei, quod est inuicua sacramentorum. Extrema vnctio respicit spem, qua præparatur ad gloriam. Ad actum charitatis adiuuat Eucharistia, ad actum prudentiæ Ordo, ad actū fortitudinis Confirmatio, ad actum iustitiæ Pœnitentia, ad actum temperantiæ Matrimonium, vide latius Gabr. d. 2. q. 1. ar. 1. libr. 4. Considerando verò sacramenta (vt idem ait) vt sunt adiutoria animæ perficiētia eam quo ad vitam spiritualem primam, quæ est gratia, tunc sumitur numerus sacramentorū sic. Nam baptisumo regeneratur homo, & accipit esse spirituale per Confirmationē corroborationem, per Eucharistiam nutritionem gratiæ & cōseruationem, per Pœnitentiam lapsi reparationem, per Vnctioem extremam ad finalem exitum præparationem, per Matrimonium communitas accipit multiplicationem in esse naturæ vel carnali, per ordinem multiplicationem ministrorū Ecclesiæ ad totius corporis regimen. Vide Scotum & Durandum de assignatione sacramentorum, & Magistrum Ioannem Gerfonem. De quo suprā tactum est.

SACRAMENTA. Quædam sunt puræ fidei, vt vult san. Bona. d. 26. qu. 2. lib. 4. sicut Baptisumus, & Confirmatio, & consimilia. Quædam autem non tantum sunt fidei, sed etiā naturalis dictaminis, & talia sunt Pœnitentia & Matrimonium: sed tamen non omnino sunt de dictamine iuris naturalis, quæ primo modo sunt, Deus instituit mandando, quæ secundo modo instituit interius illustrando: & sic instituit Matrimonium. Vnde ipse non præcepit Adam, quod Euā duceret in vxorem, sed illustrauit eum interius, vt intelligeret eam sibi dandā in vxorem, & omnibus posteris per liberum consensum vxores illo modo coniungi. Vnde Adam sic illustratus, dicit: Hoc nunc os ex ossibus, & caro de carne. Et sicut dicit Magister in litera, ppheticè est locutus Lexic. Theol.

tus, & ideo illud verbū nō fuit à seipſo, ſed à Deo: & ideo inſtitutio ſacramēti matrimonij fuit à Deo. Et vt idem dicit d. 43. circa literam. Sacramentum altaris aliter p̄deſt viuus, aliter mortuus: viuus enim prodeſt ſub ratione ſacramenti & cibi, mortuus ſub ratione ſacrificij. In quantum enim ſacramentum eſt, cibāt & dat gratiam & perfectionem manducanti: in quantum autem ſacrificium, Deū placat, hoſtiæ enim placant. Et quoniam Deus iratus eſt, non affectione inſiſtionis, ideo Deū placando nō ſedat ipſius affectionem, ſed remitti facit p̄næ acerbitatem. Principaliter quoque ſacramentum Eucharistiæ inſtitutum eſt in ſacrificium & ſacramentū, & in ſacramentum ſeu cibū. De quo legito latiùs Gab. ſerm. 3. factō in feſto Corporis Chriſti, qui incipit: Eſurientes impleuit bonis.

¶ De Sacramētorū inſtitutione. Sacramenta omnia immediatē Chriſtus inſtituit & etiā promulgauit, vt verior tenet opinio & probabilior iudicatur à Thoma, Scot. Durand. Rich. quāquam promulgationem ipſi nominēt inſtitutionem. Paluden. tamē videtur declinare di. 2. q. 1. art. 2. qui vult quod omnia ſacramēta ſunt inſtituta immediatē à Chriſto, licet nō promulgata, niſi quæ erant neceſſitatis, vt ſacramentum intrantiū, ſcilicet Baptiſmus, quando dixit. Niſi quis renatus fuerit. Et ſacramentum redeuntiū, ſcilicet, Pœnitentia, quando dixit. Niſi pœnitentiam egeritis: & ſacramentum dignitatis vt Eucharistiā, quando dixit: Niſi manducaueritis. Nec quiſquam præter Deum poteſt inſtituere ſacramēta, vt ſint gratuiti effectus certa ſigna. Et de Baptiſmo patet Mat. vltimo. Eūtes docete omnes gentes. De Cōfirmatione dū impoſuit manus parvulis. Mat. 19. & Ioan. 20. Accipite Spiritū ſanctum. Vel Actū. 2. Eucharistiā prædicata eſt diffuſe. Ioā. 6. & inſtituta eſt in cœna. Mat. 26. Pœnitentia promiſſa eſt. Mat. 16. Tibi dabo clauſes regni cœlorum, &c. Inſtituta: accipite Spiritū ſanctum. Vnctio extrema. Mat. 6. cūm Apoſtoli vnkerunt infirmos & ſanabantur, conſtat hoc feciſſe ex inſtitutione Chriſti, & eius informatione: in cuius virtute ſanabant. Matrimonium. Mat. 19. & Mat. 10. vbi Chriſtus approbat & ratificat Matrimonium, quod Deus in ſtatu innocentie inſtituit, & per os Adæ publicauit. Relinquet homo patrē & matrē, & adhærebit vxor ſuæ. Ordo. Mat. 26. Hæc quotieſcunq̄ feceritis, in mei memoriā facietis. Et Ioan. 20. Quorū remiſeritis peccata, remittūtur. Hęc eſt ſententia Scoti, Tho. & Petri Camera. q. 1. quarti. in fine. Conſonat hiſ Gab. di. 2. q. 1. conclu. 2. dū ait. Omnia Sacramēta nouę legis à Chriſto ſunt inſtituta, & ab eodē in aſſumpta natura verbo, vel opere promulgata. quē latiùs ſibi videto. Et vt idem dicit di. 29. q. vnic. ar. 2. lib. 4. concluſion. 5. poſt Scotum. Cūm Chriſtus inſtituit Sacramēta ad ſalutē & ad vtilitatē Eccleſiæ: eo modo inſtituit quo magis profuerūt Eccleſiæ. Et ſecundum Cort. lib. 4. d. 1. Sacramēta ſunt inſtituta ad criminum eluendam labem, in hiſq̄; ſidentium hominum animas excolunt: quibus caſtiſſimē colitur Deus.

¶ SACRAMENTA legis naturæ tria fuerūt, ſcilicet decimę, ſacrificia & oblationes, vt teſtantur Rich. ar. 5. q. 4. lib. 4. d. 1. Alexan. par. 4. q. 2. ar. 1. Hugo lib. 1. de ſacramentis part. 12. cap. 4. Poſt quos videre potes Gab. d. 1. q. 3. ar. 3. lib. 4. Et decimatio (vt ipſe dicit) ſignificabat remiſſionē propter numerū, quia dragma decima perdita fuerat, & inuenta. Luc. 15.

Sacrificia carnis macerationem, etiā per ſacrificia quæ conſiſtebāt in immolatione animalium occiſorū, ſignificabatur futura paſſio Chriſti. Quod Chriſtus qui paſſurus erat, Dominus eſt mortis & vitę. Oblatio ſignificabat boni operis exhibitionē. Hęc tria vt vult Hugo, ſunt à Deo inſtituta, non autem præcepta. Addit tamen Richar. poſt Hugon. quod loco & tempore erat eis neceſſariū ad ſalutē ſuam, in aliquibus ſignis ſenſibilibus fidem exterius profiteri. Item per oblationes ſignificabatur Deus omnium creator, per ſacrificium redemptor, per decimationes remunerator. In hoc enim quod homo retinebat ſibi nouem partes, quæ imperfectionem ſignificant, & decimā quę ſignificat perfectionem, offerebat Deo, ſignificabat in ſe imperfectionē, in Deo perfectionem eſſe, & perfectionem à Deo expectari debere. hæc Rich. ar. 5. q. 4. lib. 4. d. 1.

¶ SACRAMENTA legis ſcriptæ ſecūdū Hugo. par. 12. c. 4. lib. 1. multa ſunt, tamē ad tria reduci poſſunt omnia illa. Quædā ſpecialiter ad remediū, quædā ad obſequiū, quædā ad cultū diuinū. Prima pertinet ad peccatorū remiſſionē, & illa inſtituta fuerunt quaſi ad neceſſitatem, vt in eis homo ſanctificaretur, qualis fuit circunciſio & hoſtia pro peccato, & pro delicto. Quædā quæ ſpecialiter ad emundationē & remiſſionē inſtituta fuerunt. Secūda, ad exercendam deuotionem & vt meritum augeretur: quales fuerunt hoſtiæ pacificorū, quæ offerebantur à fidelibus ad reconciliandum ſibi gratiam diuinam. Tertia, ad colēdum pietatem inſtituta, & quædā præparationē, vt quaſi quædā inſtrumenta ad cætera ſacramēta tractanda & ſanctificanda, quale fuit tabernaculū & atriū, & omnia vt enſilia quæ cōtinebantur in eis, necnō & ſacra indumenta miniſtrantium, & cætera omnia quę ad ornandum cultum diuinum fuerunt inſtituta. Subdit ibi dem Hugo, quod ſacrificiorū tria ſunt genera. Aliq̄ ſunt holocausta, alia ſimplicia ſacrificia, alia pacifica, de quibus paulō poſt. Nec cōtulerunt gratiā ſacramenta veteris legis ex opere operato, vt ſuprà dictum eſt, vel non tantam, nec ita generalem ſicut ſacramēta nouę legis. De quo videatur Dominus Cardinalis Camera. q. 1. ar. 3. lib. 4.

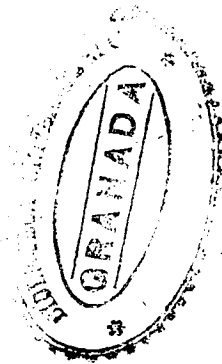
¶ SACRAMENTA nouę legis eſſe perfectiora cæteris, poteſt tripliciter intelligi. Primò quo ad intentionē gratię, quā conferunt. Secundò quantum ad extensionē. Et hoc tripliciter, ſcilicet, Vel quantum ad ſuſcipientes ſacramēta, quia à pluribus participantur. Vel quantum ad numerum ſacramentorum, vel quantum ad pluralitatem morborū quibus medentur, ſive remediōrū quę conferunt. Vel tertio quantum ad cauſam extrinſecā inſtituentem, vel promulgatē. Hiſ modis omnibus ſacramēta nouę legis ſunt perfectiora cæteris omnibus, quia legi perfectiſſimę debentur perfectiſſima ſacramēta, cuiuſmodi eſt lex noua. Nam ex perfectione ſacramentorum arguitur perfectio legis. Lex verò perfectiſſima quam trinitas diſpoſuit dare homini pro ſtatu viæ, eſt noua lex, quæ dicitur lex gratiæ ſive lex Euangelica. Secundum illud Mat. 26. Noui & æterni teſtamēti. Aeterni, id eſt poſt quod nullum aliud eſt futurum. Et Ioan. 1. Lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. De hoc diffuſe ſcribit Dominus Præpoſ. Gab. d. 2. q. 1. ar. 2. lib. 4.

¶ SACRAMENTA nouę legis à ſacramētis veteris teſtamēti differunt, vt habet Gerſ. par. 2. de ſeptem ſacra

ſacramentis, & ſecūdū Aug. tota differētia eſt timor, & amor, quia veteres ſua ſacramēta adimplebant timore, nos verò ſacramenta Euangelica ex amore. Et ad literā datio veteris legis tota fuit in timore, & igne, & fumo & aliis terribilitatibus, ſed noua lex tota in benignitate, & gratia. Hugo Victorius inter ſacramenta no. le. & ſacramēta ve. le. ponit triplicem differētiā. Prima eſt, quod noſtra ſacramēta ſunt ſigna gratię, ſed illa nō ſic immediatē ſunt ſigna gratiæ, ſicut noſtra. Secūda differētia eſt quod noſtra ſacramēta ſunt ſigna & cauſe, illa verò ſunt ſigna tātū. Tertia differētia eſt, quod illa ſacramēta ve. le. tantū promittūt gratiā quā nō cōtinēt, noſtra autem dant gratiam quam continēt. Potes ad hoc videre Iacob. de Valent. ſuper illud Pſal. 50. Auerte faciem tuam à peccatis meis, vbi quadruplicem ponit differentiam ſacramētorum ve. le. & no. le. Et ſecundum Alexand. q. 8. part. 4. memb. 2. quem ſequitur Richar. qu. 4. d. 1. libr. 4. arti. 4. Gratia ſacramentorum, virtutum & donorum diſtinguitur tātū ratione, & nō re, nec eſſentia, propter comparationē diuerſam ad diuerſos effectus: quia gratia ſacramentalis dicitur in quantum ordinatur ad ſanctum animam à morbo peccati, vel ad ſanctitatem conſeruandam, vel augendam. Gratia virtutum dicitur, in quantum ordinatur ad bene operandum, eſt tamē in re idem habitus quo anima ſanatur per ſui iuſtificationem, & dirigitur ad meritariam operationem. Per gratiam ſacramentorū intelligitur gratia gratū faciens, quam cōferunt ſacramenta, & quæ eſt res ſacramētī. Sed per gratiā virtutum intelligitur gratia quæ eſt virtus vel cauſa virtutis, aut forma virtutis. Diſcrepat à prædictis Tho. Vide ſuſius hanc rem apud Gabr. d. 2. q. 1. art. 3. dubio 2. libro 4. qui vult quod gratia realiter diſtinguitur à cæteris virtutibus & donis, ſicut charitas realiter diſtinguitur à cæteris donis & virtutibus, fide, ſcilicet, & ſpe, ac aliis virtutibus cardinalibus, quia omnes cæterę virtutes poſſunt eſſe informes, & eſſe ſine charitate, licet non econuerſo. Vnde dicitur gratia virtutum, quia eſt forma vel cauſa earum. Videlatiùs Dominum Præpoſitum Gab. vbi ſuprà.

¶ SACRAMENTA no. le. in via ſunt perpetua, quia lex noua eſt vltima, quā non ſequitur alia, vt tangit Philoſophus 2. Cor. 3. dicens: legem veterem euacuari, nouam verò manere: ergo & eius ſacramenta manent. Item ſacramenta ſunt medicina cōtra morbos vel vulnera, ergo manētibus morbis, debet manere medela, manent autem morbi donec ſumus in via. Non tamen manent ſacramenta no. le. in beatitudine, quia ceſſantibus vulneribus, non erunt neceſſaria ſacramenta medicina vulnerum, ſed in reſurrectione liberabuntur homines à ſeruitute corruptionis. Et licet ſacramenta non ſemper maneat in gloria, permanebit tamen ſacramentorum gratia: quia ſacramentorū gratia eſt charitas, quæ ſecundum Apoſtolum non excidit, ſed in patria perficitur, ideo dicitur gratia cōſummata. De quo latiùs legito apud Gabr. d. 2. q. 1. artic. 3. dub. 3. lib. 4. Habent & ſacramenta imperfectionem annexam, ideo in patria non manent, inſtituta enim ſunt ad humiliationem ſuperborū, ad eruditionē ignorantium, ad exercitationem à bonis vacantū. In beatitudine autem nullum vitium, ignorantia nulla, nulla deſidia, aut ocium iners locum habet, ſed omne bonum ibi eſt. Vide latiùs Gab.

¶ SACRAMENTA no. le. ſunt de neceſſitate ſalutis. Et hoc contingit dupliciter, vt notat Gab. d. 9. q. 1. ar. 1. lib. 4. poſt Durandum. Vno modo ratione ſui. Alio modo ratione præcepti. Ratione ſui, quando effectus eius eſt neceſſarius ad ſalutem, ſiue cōmunitatis, ſiue perſonę ſingularis. Cōmunitatis, vt ab aliquo vel aliquibus de cōmunitate ſuſcipiatur, non autem à qualibet eius perſona, talia ſunt Ordo & Matrimonium: nā effectus cuiuſlibet iſtorum eſt neceſſarius cōmunitati: quia ſine ordine, non eſſet qui miniſtraret cōmunitati ſacramēta ad ſalutem neceſſaria, præſertim Pœnitentiā: ſine Matrimonio non maneret cultus diuinus deficientibus fidelibus, niſi per Matrimonium aliqui generarentur educandi ad cultum diuinū. Quia tamen cōmunitati ad hos actus aliqui ſufficiunt, ideo nō qualibet perſona ad hæc obligatur ſacramēta, niſi in caſu vbi tota cōmunitas deficeret, niſi hæc perſona ſuppleret. Quādoque effectus ſacramenti eſt neceſſarius cuiſlibet perſonę ſingulari de neceſſitate, vt eorum qui ordinantur ad tollendum defectū ſaluti incompoſibilem, aut conferunt effectū ſaluti neceſſarium. Defectus incompoſibilis eſt peccatum originale vel mortale. Effectus neceſſarius eſt gratia iuſtificās, id eſt gratia per quam iniuſtus fit iuſtus, quæ etiam dicitur prima gratia, quia aliā nō præſupponit, quoniā ipſa peccator iuſtificatur. Et ſic ſacramenta per quę conferuntur prima gratia, ſunt neceſſaria ad ſalutem, vt Baptiſmus & Pœnitentia. Baptiſmus quo ad omnes, quia eo tollitur peccatum originale, quia omnes naſcimur filij irę, ad Ephe. 2. Pœnitentia verò hiſ qui lapſi poſt Baptiſmum in peccatū mortale, quod eſt incompoſibile ſaluti, ſicut & originale. Sic ergo baptiſmus & pœnitentia ſunt de neceſſitate ſalutis, ita vt actu ſuſcipiantur, vel ſaltem voto, cū ſuſceptionem eorūdem excludit articulus neceſſitatis. Sed ratione præcepti ſunt neceſſaria ad ſalutem, quæ non cōferunt primam gratiam, ſed gratiam præſupponunt, vt Eucharistiā, & Cōfirmatio, & extrema Vnctio. Et cū omnia ſacramenta ſunt inſtituta propter ſalutem viatorum, non videtur quod abſque contemptu homo viator poſſit talia totaliter omittere, habitata copia miniſtri ea cōferre valentis & volentis. Vnde qui talia non recipit, puta Eucharistiā & extremam Vnctionem, quādo probabiliter ei iam innet exitus de ſtatu viatorum, videtur contemnere præceptum diuinum. Vide latiùs Dominum Præpoſitum Gabriēlem vbi ſuprà, poſt Durandum & Petrum de palude. qu. 1. eadem di. Et ideo ſacramenta dicuntur portæ iuſtitie, vt vult Iacobus de Valentia ſuper illud Pſal. 117. Aperite mihi portas iuſtitie, quia per ipſas intramus Eccleſiam, & iuſtificamur à peccato, & gratificamur ad gloriam, &c. Et (vt ait Petrus Paludenſis di. 2. q. 1. artic. 2. in fine li. 4.) nec Papa nec tota Eccleſia poteſt ſacramēta mutare, nec in eis diſpenſare, quia ſeruus nō poteſt tollere legem Domini ſui, niſi quātum Deus reuelat vel diſpenſat, ſicut in primitiua Eccleſia quod daretur Baptiſmus in nomine Domini Ieſu. Vnde Papa nō poteſt diſpenſare quod puer ſaluatur ſine Baptiſmo, nec pari ratione, quæ à peccato mortali poſt Baptiſmū curetur ſine confeſſione, aut quod cōficiat ſine Ordine, vel in Matrimonio per verbū de præſenti, etiam ante conſummationem, quia eſt verum ſacramentum. Hęc Petrus de Palude concluſione 3. vbi ſuprà.

SACRAMENTUM & res sacramenti differunt secundum Magist. lib. 4. d. 4. De quo videatur Dominus Præpositus Gabr. di. 4. q. 2. art. 1. libro 4. Per sacramentum intelligitur operatio exterior exhibita corpori humano sub debita verborum forma, vel signum sensibile ex institutione diuina, significans operationem interiorem quam Deus operatur in tus in anima, vel effectum gratuitum. Illud verò quod significatur, id est effectus ille quem Deus inuisibiliter operatur, scilicet, gratia, vel gratuitus effectus, dicitur res sacramenti, siue effectus sacramentalis. Et est duplex. Quidam præcisè sequitur opus operatum, id est sacramentum foris adhibitum, semoto impedimento circumscripto deuotionis merito suscipientis, vel conferentis. Quidam verò sequitur non tantum opus operatum, sed etiam opus operans, id est dispositionem seu meritum conferentis sacramentum, vel suscipientis. Et primus effectus sequens opus operatum, propriè dicitur effectus sacramentalis. Et talis est duplex. Quidam est res & sacramentum, ut est Character Baptismalis. Alius est res tantum, & est gratia animæ suscipientis infusa, & ceteri effectus gratiam consequentes. Et illi effectus gratiam consequentes virtutes, scilicet, & fomitis remissio, habent se proportionabiliter ad gratiam quantum ad intensionem & remissionem, ita quod si gratia fuerit intensa, & ipsæ sunt intensa, si remissa, remissa, Gabr. Quidam autem suscipiunt sacramentum, & non rem sacramenti. De quo vide in dictione. *Manducatio.*

SACRAMENTUM secundum S. Thom. di. 14. q. 1. ar. 1. lib. 4. & recitat Gabr. eadem d. q. 2. Quædã sunt quæ non requirunt aliquem actum in suscipiente, quantum ad veritatem sacramenti, nisi per accidens, sicut remouens, prohibens, ut in Baptismo, Confirmatione, Eucharistia, Ordine, extrema Vnctione. Et in illis quia sine suscipientis actu complentur, est aliqua materia, id est aliquid materiale, præter verba formalia requisita ad veritatem sacramenti, ut in Baptismo aqua, in Confirmatione chrisma consecratum, in Vnctione oleum infirmorum benedictum, in Ordine calix cum pane & vino ordinando porrectus, vel aliud tale signum secundum exigentiam Ordinis. Et in illis verum est verbum Augu. Accedat verbum ad elementum, & fit sacramentum. Nam & ipsa verba hæc proferens loquitur de sacramento Baptismatis. Alia sunt sacramenta quæ requirunt per se & essentialiter, hoc est necessaria, ut sit verum sacramentum, attamen eius qui sacramentum recipit, ut in Pœnitentia & Matrimonio. In Pœnitentia requiritur confessio peccatoris, in Matrimonio expressio consensus contrahentium. Et in illis non est talis materia, sed ipsi actus suscipientium exteriores sunt pro materia, sicut actus sacerdotis pro forma, ut vult Alexan. part. 4. q. 60. membr. 20. Hoc etiam vult Rich. quod in sacramentis pro materia est illud quod ex parte suscipientis sacramentum concurrens. Vide latius Gabr. vbi supra. De materia autem singulorum sacramentorum vide suo loco, vbi de eis tractatur.

SACRAMENTUM dicitur irreiterabile, quod id est secundum speciem & nomē non iteratur circa eandem personam, ita quod vna eademque persona non potest tale sacramentum pluries vel sæpius suscipere, puta eadem persona non potest bis baptizari, bis confirmari, bis eundem Ordinem suscipere. Et tantum tria sunt sacramenta circa eandem personam irreiterabilia, quæ sunt Confirmatio, Ordo, & Baptisma,

quia nullum horum potest licitè eidem personæ pluries exhiberi. Potest (dico) licitè & sine peccato mortali. Probat id diffusè Gabr. d. 6. q. 2. artic. 2. libr. 4. Et irreiterabilitatis sacramentorum principalis ratio non est characteris impressio, sed sola diuina institutio, ut probat Gabr. conclu. 2. Videatur ad hoc Scotus. Secundum Gersonem de sacramentis, par. 2. tribus modis sacramentum dicitur iterari ex parte efficientis, sic omne irreiterabile, quia frequenter baptizatur, confirmatur, &c. Alio modo respectu suscipientis, cum ab eodem idem sacramentum non numero, sed specie suscipitur, & hæc iteratio est in quibusdam sacramentis, in quibusdam non. Tertio modo iterari dicitur sacramentum, sic, scilicet, quod eadem forma verborum numero super eandem materiam numero ad eandem sanctificandum profertur. Et isto modo nullum sacramentum iteratur, quia sic verba sanctifica seu sanctificatiua videntur insufficientes efficaciam respectu sanctificationis illius materia. Latius Magister Ioannes Gerson, &c.

SACRAMENTORVM cõparatione adinuicem quo ad excessum, videatur Alex. & post eum Gabr. quæ breuitatis gratia omitto. Et quauis omnia sacramenta (ut idè ait q. 2. art. 1. d. 3. lib. 4. post Bona.) aliquo modo in lege fuerint præfigurata, ista tamen duo, Baptismus & Eucharistia præcipuè figurari debuerunt. Tum propter difficultatē in credendo quæ est in Baptismo, quæ est primum sacramentum, & fidei annua. In Eucharistia propter plura miracula. Tum propter dignitatē quæ est in Baptismo propter efficaciam, in Eucharistia propter continentiam. Tum propter Ecclesiæ vnitatē in Baptismo, quantum ad inchoationem, in Eucharistia quantum ad consummationem, vel in Baptismo quantum ad signaculum christianitatis: in Eucharistia quantum ad diuinum cultum, & de sacramentis plura alii legas, & de singulis suo loco aliqua dicuntur.

SACRVM sacramentum, & sacramentale, differunt, ut notat Brulef. di. 6. qu. 11. libr. 4. Sacrum enim dicitur quodlibet pertinens ad sanctitatē, siue sit in signo ut Ecclesia, cœmeteriū & sacra vasa, siue tanquam in effectu, ut mens humana dicitur sacra per gratiam, siue per essentiã, ut Deus est sacer per essentiam, sacramentum patet supra. Sacramentale verò dicitur esse illud quod est ordinatū ad sacramentum tanquam præmium, & disponens ad sacramentum, ut catechismus & exorcismus dicuntur sacramentalia baptismi. Aliquando tamē sacramentale capitur pro eo quod est de essentia sacramenti.

SACRIFICIUM capitur cõmuniter, & propriè, ut scribit Brul. di. 1. par. 2. q. 2. li. 4. Cõmuniter est oblatio facta Deo in recognitionē supremi dominij sui, siue fiat actu interiori in spiritu, siue fiat actu exteriori, affectu, scilicet, & effectu. Alio modo propriè capitur, & est oblatio qua offerebatur aliqua hostia seu victima Deo, cuius aliqua pars cremabatur in altari & altera cedebat ad vsum offerentis. Capitur & tertio sacrificium propriissimè, & dicitur quasi sacrum factum, quia prece mystica cõsecratur pro nobis in memoriã dominicæ passionis, & hoc solum conuenit sacramento altaris & nouæ legis, secundum Alexan. Et sacrificium dicitur tripliciter secundum Gabr. lect. 17. canonis. Vno modo dicitur actus consecrantis, siue ipsa consecratio actionis, & sic sumitur in illa oratione. In spiritu humilitatis, &c. Alio modo dicitur ipsa hostia cõsecranda,

ecranda, sic accipitur in secunda oratione. Veni sanctificator omnipotēs eterne Deus, benedic & sanctifica hoc sacrificium tuo sancto nomini præparatum. Tertio modo dicitur ipsa hostia consecrata. Vnde secundum Rabanum: Sacrificium dicitur quasi sacrum factum, quod prece mysticaliter cõsecratur in memoriã dominicæ passionis, &c. Et sacrificium dicitur secundum D. Albert. ab effectu, quia sacros nos efficit. Et hoc dicitur sacrificium laudis, quia nihil in eo est nisi quod est laudis, pulchritudinis & honoris. Hinc Psal. Sacrificium laudis honorificauit me, & illiciter quo ostendã illi salutare Dei. Vel secundum Innocen. & Alex. Sacrificium laudis dicitur, quia propter hoc maxime Deum laudare debemus, quod non solum se pro nobis dedit in precium, sed etiam se dedit nobis in cibum, ut per precium redimeret nos à morte. De hoc sacrificio vide Gers. trac. 11. super Cant. Maria. Vel dicitur sacrificium laudis, quia Christus ipsum cum laude & gratiarum actione instituit. Sic enim legitur: Gratias agens, benedixit & fregit, &c. Sic & Sacerdos cum laudibus sacrificium offert. Ita scribit Gabr. lect. 29. canonis.

SACRIFICIUM, holocaustum, pacifica, differunt, ut notat Gabr. di. 1. q. 3. art. 3. libr. 4. & lect. 55. canonis. Sacrificium vocabatur quod pro debito institutionis oblatum partim cremabatur, partim obseruabatur. Holocaustum vocabatur quod vel ex debito, vel spontè oblatum totum incendebatur. Pacifica vocabatur quæ spontè offerebatur pro gratiarum actione, siue pro præcedētis voti adimplerione, siue pro spontanea & voluntaria deuotione. Holocaustum autem fiebat de armentis, aliquando de pecoribus, aliquando de volatilibus: oblatio aliquando de similia fiebat, quæ dicebatur sacrificium crudum: aliquando de cibus, aliquando de sartagine, quædoq; de craticula, quod sacrificium coctum dicebatur. Hæc omnia Hugo, & post eum Gabr. vbi supra. Et quomodo legalitates dicebantur. Vide Alex. par. 4. q. 6. membr. 4. arti. 2. Item Tho. & Rich. & post hos Gabr. arti. 3. vbi supra. De hostia & victima suo loco dicitur. de quo Gabr. lect. 55. canon. videatur. Sacrificium secundum S. Thom. 2. 2. q. 81. ar. 4. Propriè est aliquid factum in honorem debitum soli Deo ad eum placendum. Et secundum eundem, q. 85. vbi supra, sacrificium & oblatio differunt: quia oblatio est omne quod exhibetur in cultu Dei: sacrificium si inde fiet aliquod sacrum consumendum. Et venit sacrificium à sacrificio: quod differt à lito: ut sacrificare, sit veniã petere: litare verò propitiare & votum impetrare: sepè tamē vnū pro reliquo ponitur, & vtrūque sumitur pro sacrum facere. Et à sacrificio venit sacrificus & sacrificulus, Rex sacrorum.

SACRILEGIUM dicitur quasi sacri lædium, vel quasi sacre legis læsio. Cõmittitur sacrilegium vel in personam, ut cum læditur persona ecclesiastica: vel in locum, ut cum immunitas Ecclesiæ, vel cœmeterij læditur: vel in re, ut cum res sacra de loco non sacro, aut res non sacra de loco sacro auferitur: ut habetur in Glos. Sacrilegium. 14. qu. 4. & in ca. Si quis contumax. in textu eadem q. & refert Gabr. dist. 15. q. 3. artic. 1. libro 4. Consonat Richar. d. 18. art. 12. quæst. 1. libro 4. Et sacrilegium est sacre rei violatio vel usurpatio: & accipitur ibi violatio pro quacunq; irreuerentia, aut dehonoratione. Vnde secundum B. Tho. 2. 2. q. 99. Sacrilegium est omne quod fit ad irreuerentiam rei sacre: à quo sacrilegus est qui rem sa-

cram in sacro loco furatur: à quo tale furtum sacri legi dicitur. Ponitur aliquando sacrilegium prospective luxuria: ut si quis abutatur Deo sacra, tunc eo respectu, quod est sponsa Christi, committit sacrilegium per modum stupri, seu quoddam spirituale adulterium: de quo consulas latius Gerson. compen. Theolog. de septem vitiis capitalibus, &c. Et de vitio seu peccato luxuria.

SALVS est triplex (ut scribit Brul. di. 4. q. 8. libro 4.) scilicet, naturæ, gloriæ, & gratiæ. Salus naturæ est integra, & tuta incolumitas, & sanitas corporis cum temperantia naturæ, cum calido & humido, quod est sanguis. Salus gratiæ nihil aliud est, quam gratia gratum faciens, quæ reddit nos gratos Deo. Salus autè gloriæ est duplex quæ est obiectiua, & est ipse Deus. Vnde Psal. Dominus illuminatio mea, & salus mea. Et illud: Domini est salus. Alia est formalis & subiectiua, & est clara Dei visio, & fruitio essentiæ diuinæ. Corollarium. Beatitudo formalis, salus formalis, finis supernaturalis, fruitio cum visione sunt idem, ut scribit Brul. di. 4. arti. 2. libro 1. secundum quem duplex est salus creaturæ rationalis, scilicet efficiens, siue effectiua minus principalis & meritoria: & est Christus secundum humanam naturam. Vnde: Nos autè gloriari oportet in cruce Domini nostri Iesu Christi, in quo est salus nostra, &c. Alia est efficiens principalis, & est tota Trinitas. Licet ergo Christus secundum humanam naturam sit redemptor noster effectiue, meritorie, scilicet hoc tamè est minus principaliter. Trinitas autem tota est principalis redemptrix nostra. Et salus nostra non solum est ex parte Dei, sed etiam ex parte nostra (non enim vult inuitos saluare.) Et cum ipse velit omnes homines saluos fieri, & omnibus gratiam impartiri: solum ex nostra malitia vel negligentia venit defectus nostræ salutis: de multiplici salute videre potes Gersonem tract. 12. super Cantico Maria. Est & salus naturalis, salus temporalis, & salus æterna siue spiritualis. Salus spiritualis principaliter ad animam pertinet, licet per animam in corpus redudet. Salus temporalis ad corpus. Salus naturalis ad vtrumque. De hac triplici salute, vide Gabr. ser. 6. de dedicatione templi, qui incipit: Hodie salus domui huic facta est. Signa salutis sunt deuotè audire verbum Dei: secundum illud: Qui ex Deo est, verbum Dei audit. A peccatis cõtinere, commissã deflere. De quo Gabriël lect. 8. canon. post Alex.

SANCTVS à sanctio, is, it. quod dicitur à sanguis, & est firmare, decernere, statuere, & sanctum, firmum, & sanctificare, confirmare, ut dicit Gerson parte 2. de septem petitionibus orationis Dominicæ. Dicitur etiã sancti à sanguine hostiæ, & hoc de veteri consuetudine. Nihil enim sanctum apud veteres dicebatur, nisi quod sanguine hostiæ esset cõsecratum vel respersum. Nam & qui purificari volebant, sanguine hostiæ ungebantur. Vnde postea sancti dicebantur, quasi sanguine vncti. Dicitur etiam sanctus, id est separatus à negotiis, scilicet seculi, & ab his qui carnaliter viuunt. Dicitur & sanctus, quasi sine terra. Nam Græcus sermo agios extra terram sonat. Est ergo sanctus firmus ab omni imperfectiõne separatus, à terra & omni creatura sublimiter eleuatus, quæ verissimè diuinæ essentiæ cõueniunt: de quo latius vide Gabr. lect. 19. canon. & 66. cano. Et multa Gerson de sanctis in suis operibus. Et ut scribit Steph. Brulefer dist. 21. quæstio. 6. libro 4. Sanctus vno modo accipitur largè pro quolibet. Lexic. Theol. Z 3

bet existēti in gratia: sic aliqui in hac vita sancti esse possunt: vnde, Sancti estote, quia ego sum sanctus. Secundo modo sanctus capitur propriissime pro illo qui est in gratia Dei, qui non habet aliquid purgabile & videt essentia diuinā: vt sunt beati in gloria. Tertio modo capitur sanctus proprie pro eo qui est in gratia, & nihil habet purgabile, tamē nō videt essentia diuinā: sicut sunt anime que in Purgatorio fecerūt pœnitentiā suā. Vel sancti qui decedētes de hoc seculo nihil habent purgabile, sicut fuit B. Franciscus, &c. Et vt idem Brulef. notat q. 4. d. 14. libr. 1. aliquis dicitur sanctus dupliciter: videlicet, per essentia & participationē. Sanctus per essentia dicitur ille qui necessariō & independenter habet sanctitatem, scilicet à seipso. Ab isto sancto omnes sancti per participationē efficiuntur sancti. Nam sicut nemo bonus nisi solus Deus, sic illo modo nemo sanctus nisi solus Deus. Sanctus per participationē dicitur ille, qui cōtingenter est sanctus: hoc modo omnis alius sanctus à Deo est sanctus. Et dicitur dupliciter per participationē sanctus. Vno modo, quia est cōprehensor & beatus: & sic quilibet vidēs Deū in patria est sanctus. Alio modo, quia est viator viuens vita mortali: & sic quilibet existens in gratia est sanctus. Et viator potest dici sanctus dupliciter ratione officij vel officialiter, quādo, scilicet, sacra ministeria habet ministrare ratione officij, & prœcipue si habet cōficere ministerialiter Sacramentum corporis & sanguinis Dominici, quod nec beatissima Virgo habet, nec habuit. Secundo ratione gratiæ gratū facientis: sic omnis habēs gratiā gratū facientem est sanctus illo modo. Et quantūcūq; viator polleat scientia, sapientia, cōsilio, fide & spe, si non habet charitatē, non est sanctus: quare nullus peccator est sanctus. Et posset stare, quod homo faceret multa miracula, & tamē non esset sanctus: patet ex Euangelio. Hęc Brulef. Quomodo autē sanctos orare debeamus videre potes apud Gerfo. & Gab. & ceteros in suis sermo. vocabula potissimū declarare & explanare intendimus, nō singula scribere.

SANCTITAS (vt notat Gab. d. 3. ar. 1. q. 1. lib. 3. post Alex. de Ales parte 3. q. 11. memb. 1. artic. 1.) dicitur quatuor modis. Est enim sanctitas per dedicationē ad cultū Dei, quo modo sanctū dicitur quicquid à prophanis separatur, & cultui Dei dedicatur: & hęc cōuenit creaturæ rationali & nō rationali, animatis & non animatis. Sic Nazaraei sancti dicuntur, quorum cōsecrationis ritus describitur Leuit. 8. & plerisq; alijs scripturæ locis. Hoc modo etiā Christiani sancti dicuntur, quia Deo dedicati sunt in baptisate. Sic res inanimatæ sanctæ appellantur: vt tabernaculū, vasa, vestes, Ecclesia, altaria, que olim & nunc dedicantur Domino, & ad suum cultū sanctificātur. De quo etiā Exod. 40. Assumpto vñctionis oleo vnges tabernaculū cum vasis suis, vt sanctificetur altare holocausti, & omnia vasa eius, labrum cum base sua omnia vñctionis oleo cōsecrabis, vt sint sancta sanctorū. De hac sanctitate videatur idem Gabr. ferm. 7. de dedicatione, qui incipit: Domum tuā decet sanctitudo. Secundo modo sanctitas accipitur pro emūdatiōe à peccatis, Rom. 6. Nunc autem liberati à peccatis, serui facti Deo, habentes fructū in sanctificatione. Et 1. Thef. 4. Non vocauit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. Et præmisit: Hęc est voluntas Dei sanctificatio vestra. Hęc sanctitas fit per gratiam infusam & charitatem, per quam mentē inhabitat, san-

ctificator spiritus. Et hęc sanctitas est immunitas à peccatis, quæ nō est nisi per gratiā. Vnde solus ille & omnis iste sanctus est, qui gratiā habet: dico gratiam gratū faciētem. Tertio sanctitas dicitur abstinentia ab actu carnalis cōmixtiōis, scilicet castitas. De quo Exod. 19. præcipitur Moyfi vt sanctificet populum: Vade, inquit, sanctifica populū hodie & cras, & lauet vestimēta. Vbi Gloss. dicit, quod sanctificatio illa erit abstinentia à mulieribus. Et 1. Regum 21. vbi queritur: Si mundi sunt pueri, maximē à mulieribus: respōdet Dauid: Equidem si de mulieribus agitur, continuimus ab heri & nudius tertius, & sunt vasa puerorum sancta. Quarto modo accipitur sanctitas pro cōfirmatiōe in bono. Et sic dicitur sanctum quasi firmum: sic accipitur in Psal. Quis requiescet in mōte sancto tuo? Innocēs manibus, &c. Vbi per montē sanctū intelligitur cōfirmatio in bono. Nā sanctū idem est quod firmū. Vel dicitur quod idem est Græcè agios, ab à quod est sine: & gyos, id est terra. Vnde dicitur sanctū quasi sine terra, id est terrena cōtagione, vt dictū est sup. Prima etymologia correspōdet quartæ acceptiōi. Secūda primis tribus. Hęc Gab. vbi sup. Sanctitas secundum Gerf. tract. 12. super Cant. Mariæ, est libera ab omni cōtagione puritas spōte seruata, &c. Vbi de sanctitate nominis Dei plura scribit. Cognoscitur duobus signis sanctitas: vt idem Gerf. scribit de distinctione verarū visionū à falsis. Vnde pro regula tenendū est, vt vult Greg. quod miraculū & humilitas duo sunt signa, quæ ad manifestandum alicuius sanctitatem sufficiūt. Neq; enim miracula perse valent cū à malis iusto Dei iudicio permittuntur fieri in ædificationem Ecclesiæ, &c.

SANCTIFICARE tripliciter accipitur, vt notat sanctus Bona. d. 14. li. 1. in dubijs literal. Vno modo secundū quod est de sancto sanctum facere. Secundo iam sanctum in sanctitate confirmare. Tertio modo iam sanctum & cōfirmatum manifestare, & secundū aliquem istorum trium modorum reperitur sanctificatio in omni spiritu sancti missione ratione termini ad quem: ita accipit Magister dist. 14. in principio, cū ait libro 1. Præterea diligenter notandum est, quod gemina est processio spiritus sancti: æterna, videlicet, quæ ineffabilis est, qua à patre & filio æternaliter & sine tempore processit: & temporalis, qua à patre & filio ad sanctificandum creaturam procedit. Vnde Augustin. 15. de Trinit. ait: Spiritus sanctus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad sanctificandam creaturā, sed simul de vtroque procedit: quamuis hoc filio pater dederit, vt sicut de se, ita etiam de illo procedat.

SANCTIFICARI cōtingit dupliciter. Vno modo cōtingit aliquid sanctificari per sanctitatis adeptiōem, quia, scilicet ipsam sanctitatem recipit. Alio modo per sanctitatis ostēsiōem siue declarationē, quia, scilicet, ipsum sanctū esse prædicatur siue declaratur, siue quia sanctitas ei⁹ creditur, laudatur, & amatur. Primò sanctificātur creaturæ rationales in via & in patria. In via per susceptionem gratiæ, siue in sacramentorum susceptione, baptisimi, aut pœnitentiæ: quia peccatum originale vel æternale dimittitur, vel etiam sine sacramento per cōtritionem aut ex speciali priuilegio: sicut quidam in vtero leguntur sanctificati: vt Ieremias, Ioannes Baptista, Virgo gloriosa. Vnde sanctificari in via, nihil aliud est quā gratificari per gratiæ susceptionem

nem vel eius augmentationem: iuxta illud: Sanctus sanctificetur adhuc, Apocalyp. vlti. Est enim gratia sanctitas vitæ. In patria verò sanctificatur rationalis creatura per susceptionem gloriæ in clara Dei visione, fruitione, firma tenitione, quæ est securitas de gloria non perdenda: hoc modo Deus non potest sanctificari: quia nec gratiam nec gloriam recipere potest, nec quodcūque accidens. Alio modo contingit aliquid sanctificari per sanctitatis ostensionem seu declarationem: quia ipsum sanctum esse prædicatur & declaratur, siue quia sanctitas eius creditur, laudatur, diligitur, reueretur, honoratur. Illo modo Deus sanctificari potest à creatura: quia eius sanctitas credi potest, laudari, extolli, prædicari. Sic petimus & dicimus in oratione Dominica: Sanctificetur nomen tuum, id est nota sit tua sanctitas toti mundo, vt totus mundus noscat te solum verum Deum. Te totius laudet, vt tuam deceat sanctitatem. Hęc Gabriël lect. lxxvj. canonis, &c.

SATISFACTIO est duplex, vt notat Brulef. di. 4. quæst. 8. libr. 4. & ex dictis haberi potest scilicet viæ & patriæ. Sanctificatio viæ est infusio gratiæ gratum facientis alicui naturæ intellectuāli, isto modo tam adulti quā paruuli sanctificantur per gratiā: & isto modo primo, vt idem vult dist. 6. quæstio. 7. libr. 4. sacramentum Pœnitentiæ potest dici sanctificatio, quia ibi infunditur gratia. Est & sanctificatio viæ excellens culmen virtutum vel alicuius virtutis. Et isto modo viri perfecti dicuntur secundum Theologos sancti, secundum verò Philosophos vocantur viri heroici. Solus autem Deus potest sanctificare: nec est officium beatæ Virginis nec Angelorum, nec sanctorum, sanctificare. Sanctificatio patriæ est, quæ habetur in patria: & nihil aliud est quā glorificatio, & solus Deus sanctificat etiam hoc modo. Psalm. Exultabunt sancti in gloria. Hęc Brulef. vbi supra, & secundum eundem dist. 6. q. 7. libr. 4. loquendo de rigore sermonis: ista differunt, gratiæ infusio, sanctificatio, & glorificatio. Nam omnis gloriosus est sanctus, sed non omnis sanctus est gloriosus: vt patet de sancto viatore: etiam omnis existens in gratia, est sanctus proprie loquendo, vt patet in paruipueris.

SANCTIFICATIO Virginis gloriôsæ duplex ponitur, vt scribit Gabriël dist. 3. quæst. 2. lib. 3. Prima in conceptione passiuā, dum anima per gratiam si bi concreatam infusa est in corpus in vtero suæ matris, qua gratia præseruata est ab originali peccato vt ita sanctificata à peccato, non quod infuit, sed in fuisse nisi per gratiam præseruata fuisset. Alia est eius sanctificatio in conceptione actiuā qua de spiritu sancto concepit Saluatorem. De quo ait Gabriël Angelus: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Tunc enim sanctificata est à spiritu sancto, hoc secundo modo: sed tamen non à peccato originali aut actuali, quorū nullum infuit, sed sanctificata per gratiā inexistentis augmentationem, ac plenitudinis perfectionem qua disponebatur, vt esset idonea mater tanti filij. Hęc Gabriël.

SANGVIS capitur quadrupliciter, vt scribit Brulef. di. 4. quæst. 9. libr. 4. Primo modo pro progenie, vt quando dicitur: Ille est de sanguine meo, id est parens meus vel filius. Secundo accipitur pro humore quodam calido & humido, vt est sanguis humanus, quo fouetur corpus humanum, Tertio mo-

do pro peccato. Vnde Psalm. 50. Libera me de sanguinibus, & alijs: Viri sanguinum declinate à me. Quarto modo pro vita: vt in Hymno: Pro te effundens sanguinem, id est vitam.

SAPIENTIA à sapio dicitur, quod est recte sentio. Et qui omnia profitetur sophoi, sophi, hoc est sapientes appellantur, quo nomine septem viri sapientes Græciæ vocati sunt, Tales Milesius. Solon Salaminus, Chilon Lacedemonius, Pittacus Milesius, Bias Prieneus, Cleobolus Lyndius, Periades Corinthius. De quibus Beroaldus, & eorum sententijs libellum pulchrum conscripsit. Pythagoras vero nō se sophum, sed Philosophum appellauit, hoc est non sapientem, sed sapientia amatorem. Et sapientia secundum Guil. Scoti. in primo di. 34. & q. prologi, dicitur à triplici vocabulo. Vno modo, à sapere, in quantum illuminat intellectum. Vnde sic solum actum intellectus importat. Secundo modo dicitur à sapore, in quantum inflammat affectum, & sic proprie dicitur actum voluntatis. Tertio modo dicitur quasi sapida scientia, & hoc modo dicitur tam actum intellectus quasi præcedentis, quā actum voluntatis quasi sequentis.

SAPIENTIA capitur quinque modis (vt notat Brulef. quæst. 3. prolog. 1. sententia): Vno modo pro Theologia, quam acquirimus per studium sacre scripturæ, qui habitus quo ad explanationem fidei est perfectior quā fides infusa. Ergo modo sapientia includit scientiā & amorē. Cognitio enim illius articuli, Christus est mortuus, p nobis redimēdis, promouēs me in amorem Dei, est cognitio Theologica. Secundo modo accipitur pro charitate. Vnde secundū Docto. subtilē in 3. quādo dicitur, Beatus vir qui in sa. mora. intelligitur de charitate. Tertio modo capitur pro quadā virtute intellectuāli & speculatiua inter omnes habitus intellectuāles nobilissima: & sic capitur 6. Ethic. Quarto secundū Holkot pro aliqua notitia supernaturali siue infusa immediatē à Deo ex inspiratione diuina vel ex aliqua in trinitate gratiosa Dei, sicut loquitur Dionys. in de diu. no. dicens qd hieratheus passus est à Deo, & patiēdo didicit. Quinto capitur apud morales Philosopho. pro collectione omniū virtutū, tā intellectuāliū q̄ moralīū. Sapiens ergo illo modo nihil aliud est quā perfectē virtuosus: & sic loquitur Seneca: In sapientem, inquit, non cadit tristitia. Accēptiones vocabuli sapiens vide apud Brulef. dist. 35. q. 1. lib. 3. & apud Bonauen. vbi supra in litera N.

SAPIENTIA secundum sanctum Bona. d. 46. lib. 1. in dub. literal. Vno modo dicitur cognitionem veram. Alio modo cognitionem verā & nobilissimā, quia per causas altissima. Tertio modo dicitur cognitionem veram nobilem & sapidam. Quarto modo sapiētia non dicitur aliā cognitionē quā religionē diuinā siue cultū, secundū quod dicit: pietas ipsa est sapiētia, siue theosebia. Et hęc cōsistit, vt dicit Aug. in fide, spe, & charitate: & hoc modo claudit in se virtutem: & ita opponitur culpæ. Vnde Aug. in lib. lxxxij. quomodo. & habet Magist. d. 46. lib. 1. Nullo sapiēte homine auctore homo fit deterior: facta enim est ista culpa quæ in sapientē hominē cadere nequit. Est autē Deus omni homine sapiente præstātor, multò minus ergo Deo auctore fit homine deterior: multò enim præstātor est Dei voluntas quā hominis sapiētis: illo autē auctore cum dicitur illo volēte dicitur. Est ergo viciū voluntatis humanæ, quo est homo deterior. Hęc Aug. Vide Magist. la.

rius ibi: qui vult quod Deo auctore nemo sit deterior. Omnis autē sapientia (vt vult S. Bonau. d. 24. lib. 3.) de Deo in via absque fide magis est stultitia quam vera scientia. Deprimunt etiam perscrutantem in errore nisi dirigatur & iuuetur per fidei illuminationem: vnde per ipsam non expellitur, sed magis perficitur.

SAPIENTIA vt notat S. Bonauen. di. 35. q. 1. lib. 3. quadrupliciter cōsuevit accipi tam à Philosophis quā à Sanctis, videlicet, cōmuniter & minus cōmuniter, & propriè & magis propriè. Cōmuniter accipiēdo sic sapientia dicitur cognitio rerū generalē, secundū q̄ diffinit eā Aug. & Philof. q̄ sapientia est cognitio rerū diuinā & humanā. Et Philof. in prima Philosophia dicit, quod sapiēs est qui oīa nouit, secundū quod cōuenit. Alio modo sapientia minus cōmuniter dicitur: & sic dicitur cognitio, nō quācūq; sed cognitionē sublimē, videlicet cognitionē rerū aternarū. Et sic accipit Apost. 1. Cor. 12. Alij darunt per spiritū sermo sapientia: alij sermo sciētia: secundū quod exponit Aug. dicens, q̄ sapientia est cognitio causarū altissimarū. Tertio modo accipitur sapientia propriè, & sic nominat cognitionē Dei secundū pietatē: & hęc quidē cognitio est quę attēditur in cultu patrię, quę exhibemus Deo per fidē, spem & charitatē: secundū quem modū accipit Aug. 14. de ciuit. Dei, exponens illud Iob: Ecce pietas ipsa est sapientia: dicens ibidē quod pietas & sapientia idē est quod theosebia, & theosebia idē est quod cultus diuinus. Quarto modo dicitur sapientia magis propriè: & sic nominat cognitionē Dei & experimētālē: & hoc modo est vni de septē donis spiritus sancti, cuius actus consistit in degustādo diuinā suauitatē: & actus precipuus doni sapientie propriissimē dicitur, est ex parte affectionis. Et istius sapientie secundū Dionys. est amētē esse: propter hoc quod melius afficiuntur circa Deū prauia cognitio ne, quę est per ablationē & negationē quā per affirmationē, vt docet in lib. de mystica Theol. De illa sapientia latius scribit S. Bona. vbi supra. Et secundū eundē differunt sapientia, intellectus, sciētia & consiliū, de quibus & suis locis dicitur, prout inter dona cōnumerantur. Nā sapientia in cognitione & affectione aternorū cōsistit. Intellectus verō est cognitio veri aterni, secundū conditiones creaturarū, id est secundū quod ex cōditionib⁹ creaturarū nosci pōt. Differt itaq; à sapientia, quia intellectus ad solū intellectu pertinet: sapientia autē ad intellectu & affectū. Secundū quia sapientia est cognitio & amor Dei secundū proprias cōditiones cōmunes Deo: in intellectu verō secundū conditiones Deo & creaturę cōmunes, & c. Vide latius Bona. di. 35. lib. 3.

SAPIENTIA secundū Magist. est aternorū cōtēplatio cū delectatione per aterna intelligēs ipsam beatitudinē obiectiua. Sapientia secundū Dionys. est diuinissima Dei cognitio quę est per ignoratiā cognita secundū vnitionē supereminētē, quando mēs ab aliis recedēs postea ēt seipsam dimittēs, vnita est super sp̄lēdētibus radiis inscrutabilis & profundis sapientie lumine illuminato. Hęc diffinitionē refert Gerf. tract. 5. & 7. super cant. Marię, & dicitur quasi sapida scientia: vt idē vult de mystica Theol. speculatiua. part. 8. confid. 44. Et vocatur à diuino Dionys. irrationalis & amens sapientia: eō quod superat rationem & amētē transiliens in affectū nō qualem cūq; sed purū ipsiq; mentali intelligentie cōrrespondentem: quo affectu videtur Deus à mū

dis corde, Videtur, inquam, quia sentitur & gustatur, iuxta promissionem Christi. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et secundum illud Greg. in homil. Amor ipse notitia est. Vide Gerf. de hoc ferm. de S. Ludouico Rege Francorum, part. 2.

SAPIENTIA Christianorum de qua tractauit diuinus Dionys. est vnio mentis seu collectio tanquā pro genere (vt inquit Gerf. tract. 7. super Magnif.) iungitur experimentalis cognitio & gratuita cum patre luminis Deo tanquam pro formali differentia, & pro fine vel obiecto. Experimentalis verō vnio mentis cum Deo est simplex, & actualis perceptio Dei gratiæ suę gratū faciētis dono, qualis hęc incipit, & perficitur in gloria per gratiam consummatam. Est igitur (vt idem ait Gerf.) hęc vnio experimentalis pręgnatio quędam glorię, pignus & arra felicitatis aternę: cui contraria est dispersio & auersio superborum mente cordis sui. Signa illius Christianę sapientie (vt refert frater Pelbart. & scribit Franc. Maro. in quodam ferm. de Doct. ribus) plura colliguntur ex scripturis: Primum est peccatorum desertatio & pœnitentia. Sapient. 1. In maleuolam animam non introibit spiritus sapientie. Secundum est firmum propositum in bono & cōstantia. Eccle. 27. Homo sensatus in sapientia manet sicut Sol: stultus autē vt Luna mutatur. Vnde homines qui sunt vagabundi & frequenter mutant opinionē suā, non dicuntur sapientes. Tertium humilitatis in proprio sensu sine arrogatiā. Vnde Pitagoras interrogatus de conditione sua, se humiliando prius nominauit Philosophum, id est sapientie amatorē, nō sapientē. Ideo Prouer. 26. Stultus sapiēs sibi videtur. Vnde Prouer. 11. Vbi humilitas, ibi sapientia. Anima quippe rationalis (vt ait Gerf. part. 2. ferm. de humilitate, factō in Cœna Dom.) exiens à diuina sapientia, in suam insipientiā sapidē cognoscendā sibi vtiq; stultus redditur, ac perinde diuinam illam sapientiam adipiscitur, quam iubet Apost. 1. Corinth. 3. Si quis inter vos videtur sapiēs esse, stultus fiat, vt sit sapiens. Et secundum Gersonem sermone de humilitate in cena Domini. Et apud Doctores præsertim in sacris literis ille sapientior est, qui pluri humilitatis sale, id est sapore sapientiam suam condiuerit: non dico pluri cognitione, sed sapore, quanquam sapor sit quędam cognitio. Hoc dixisse fertur Ptolemeus, quod sapientior est qui humilior est. Hanc verā sapientiam dicit Laſtantius non alibi querendam esse quā in schola, cui titulus est stultitia: quā Gerson dicit stultam sapientiam. Quartum signum est taciturnitas & moderatio in loquela. Prouer. 18. Qui prius respondet quā audiat, stultum se demonstrat. Et Eccle. 27. Stultus si tacuerit, sapiens reputabitur. Vnde Solon Philosophus, cū taceret, interrogatus an stultus esset, quia sic taceret, respondit: Nullus stultus tacere potest. Quintum est futurorū præcogitatio, & prouidentia. Vnde Philosophus 1. Metaphis. Sapientis est præuidere futura. Itē Deuter. 32. Gens absque consilio & prudentia, vti nam sapienter & intelligenter, ac nouissima prouiderent, scilicet iudicium & mortem. Sextum aduersorū tolerantia & patientia. Prouer. 14. Impatiens operatur stultitiam. Cassiodor. super Psalm. 6. Sapientia nō inuenitur nisi apud quietos animo. Septimum signum est maturitas & grauitas in risu, & lætitia vel tristitia. Eccle. 7. Cor stultorum vbi lætitia. Cor autem

autem sapientum vbi tristitia. Sed quare homines magis rident de his quę pertinent ad stultitiam, quā de sapientia, de qua magis lætandum esset. Respondet Franciscus Maro. quia hoc est commune naturale, vt quis lætetur de irrisione & contumelia sui inimici, sed quia caro est inimica animæ, vt dicit Apostolus Rom. 5. ideo carnales ridēt de stultitia, quę est cōtumelia rationis. Hęc Franciscus, quem refert Pelbartus, & c.

SAPIENTIA Euangelica, est sapientia Euangelicę doctrinę, quę miscetur, aliquando terrena & diabolica sapientia: de qua plura vide Gersonem parte 1. de nuptiis Christi & Ecclesię.

SAPIENTIA quędam est diabolica carnalis, de qua scribit Gerf. par. 2. ferm. de omnib⁹ sanctis, qui incipit: Beati qui lugent: cū ait: Sapientia diabolica est superbia indignans & austera. Sapientia animalis tota illecebris vacat, ducit in bonis dies suos: cuius vox est, Sapient. 2. Exiguum & cum tædio est tempus vitę nostrę. alios (vt idem ait paulō supra) considero ex Christianis inflatos sapientia, non quę deforsum est sobria & pudica, sed terrena animali, & diabolica & carnali, & vitam pecudum eligentes, qui ferē nihil de homine præter figuram retinēt, intus ferrea sunt omnia. Sapientia terrena diuitiis inhiat, propterea non beatos, sed infelices planē pauperes prædicat, & c.

SAPIENTIA Philosophi sicut diffiniunt, vt & habet Augustinus 14. de Trinit. Sapientia est diuina, humanarū quę rerum cognitio studio bene viuendi coniuncta vel ordinata: ex quibus verbis diffinitionis patet quę requiruntur ad veram sapientiam, in qua est salus vera, scilicet: Primò diuinarum cognitio per veram fidem. Secundò eorum quę ad hominis salutem sunt necessaria cognitio. Tertio bona vita. Sapientia secundum Aristotel. libr. 1. Rhetor. est multarum & mirabilium rerum scientia, & libr. Metha. Sapientia est cognitio primarum & altissimarum causarum. Secundū Aphantabium: Sapientia est scientia sempiternorum. Cicero in lib. Tuscul. quærit ita sapientiam diffinit: Sapientia est rerum diuinarum & humanarum scientia, cognitio quę, quę causa cuiusque rei fit ex quo efficitur, vt diuina imitetur, humana omnia virtute inferiora ducit, secundum Thom. secunda secundę quæstio. 23. Sapientia qua formaliter sapientes sumus, est quędam participatio diuinę sapientie, quę Deus est. Et omnis sapientia est scientia in quantum est de conclusionibus. Sed differt à cæteris scientiis in quantum est de principiis, secundū beatum Thom. prima 2. q. 57. art. 2.

SAPIENTIA differt à scientia. Quia sapientia est rerum diuinarum cognitio, Scientia verō humana. Quare Aug. super 1. Cor. 12. ait: Sapientia est in cōtēplatione aternorū Scientia verō in occupatione temporalium. Item Augustinus libr. de Trinit. Hęc est sapientie & scientie recta distinctio, vt ad sapientiam pertineat, aternarum rerum cognitio intellectualis. Ad scientiā verō temporalium rerū cognitio rationalis. Item secundū Bernar. sciētia pertinet ad intellectu, & cōuenit isti soli, sed sapientia ad effectū: & ideo secundū nomen suum, vt inquit Gerson part. 3. de monte cōtēplationis c. 5. Sapientia valet tantū sicut saporosa scientia, qui sapor respicit affectū, desiderii, appetitū, & voluntatem personę istius cui inest. Et ideo potest in ali

quo magna sciētia vel cognitio esse in quo erit modica vel nulla sapientia. Ratio, quia non habet saporem vel affectionem ad illud, quod ipse scit, & c. Hinc dicit idē Gerson de monte cōtēplationis ca. 7. quod Christiani simplices habentes firmam fidem de Dei bonitate, & secundum hoc ardentem amāt, verius habent sapientiam, & potius debent dici sapientes quā quicunque alij literati existentes sine amore & sine affectione ad Deum & sanctos eius, & etiam plus placent Deo tales magis alij. Et quod plus est, tales literati sine affectione Deo displicibiles sunt, existentes sal corruptum & sapientes infatuati. Gerson.

SAPIENTIA vera secundum Lyram super primo cap. Eccles. & Doct. est duplex. Prima diuina siue increata. Secunda creata, vt est humana & Angelica. Sapientia diuina accipitur dupliciter. Vno modo essentialiter, & sic sapientia in Deo idem est quod essentia. Personaliter & propriè dicitur sapientia genita: & est idē quod verbum diuinum: & per consequens est filij Dei proprium seu attributum vel appropriatum, sicut attributum patris est potentia. Vnde secundum Dominum Card. Camer. q. 8. libr. 1. artic. 3. ille terminus sapientia per se sumptus cū addito est personalis, vt sapientia genita. Et quando ponitur in ablatiuo casu potest exponi dupliciter per à vel per istam præpositionem per. Vnde cum dicitur: Pater est sapiens sapientia genita, siue per à resoluatur siue per, falsa est: quia sicut pater non est à filio, nec per filium, qui est sapientia genita: sic nō est sapiēs ab ipso vel per ipsum, secundum B. Aug. Itē ista propositio: Pater est sapiēs sapientia ingenita, si per à resoluatur, est falsa: per per est vera, quia sicut pater nō est à seipso, nec ab essentia diuina propriè loquēdo: sic nō est sapiēs sapientia ingenita, quę est ipse vel essentia diuina, sed tamen est sapiens per seipsum & per essentiā diuinam. Alia propositio: Filius est sapiens sapientia genita, si per à resoluatur, falsa est, si per per, vera est. Patet, quia filius non est à seipso: sic nō est sapiens à seipso, sed à patre à quo est. Sed tamen est sapiēs per seipsum, sicut filius agit per seipsum, licet non à se, secundum Hilari. Quarta propositio: Filius est sapientia ingenita, siue per à resoluatur, siue per per, vera est. Patet, quia sicut filius est à patre, & per patrem, sic est sapiens ab ipso, & per ipsum, quę est sapientia ingenita: & sicut dictum est de filio ita pariformiter quo ad istam propositionem potest dici de spiritu sancto. Hęc Aliacen. Vide ad hoc Gabr. di. 32. q. 1. lib. 1.

SAPER E secundum communem vsum sanctorum semper capitur purē essentialiter. Hoc est nō significat nec supponit nisi pro aliquo communi tribus. Gabr. di. 32. q. 2. libr. 1. post Cardinalem.

SATISFACTIO (vt scribit Gab. di. 16. q. 2. ar. 1. & q. 1. artic. 3. dub. 4. libr. 4.) accipitur vno modo generaliter, & sic describitur à Soto di. 5. q. 1. libr. 4. Satisfactio est redditio voluntaria æquiualentis, aliās indebiti: & dicitur redditio, quia non est aboluta datio. Dicit enim satisfactio cōmensurationem ad aliquod præcedens correspondentem. Dicitur voluntaria, quia si esset exacta violenter, non esset satisfactio, sed satisfactio: & ideo ille à quo in inferno pœna culpę commissę debita inuito exigitur, nō satisfacit, sed satis patitur pro suo peccato: & ideo pœna infernalis licet sit maxima, peccatū non tollit.

non tollit, quamuis ipsum manentem ordinet sub iustitia diuina. Dicitur æquiualeñtis, quia satisfactio ad iustitiã commutatiuã pertinet, quæ exigit equitatem rei ad rem: tam enim prout utiq; sapiens determinabit: sapiens, scilicet per essentia, qui est Deus peccato offensus, & hoc importat nomẽ satisfactio. Aduerbiũ enim satis importat equã correspondentiam eius quod redditur ad illud pro quo redditur, siue in beneficiis siue in pœnis. Ex quo sequitur quod minus reddens pro peccato quam iustitia diuina exigit, licet iniunctum à confessore impleat, non satisfacit, quamuis aliqua pœnam peccato suo debitã soluit, soluturus in futuro, quod minus iniunctũ est & solutũ in præsentia. Dicitur etiã aliã in debiti, quoniã si id quod redditur, esset aliã, id est pro alio debitum, non correspondet illi, sed alteri. Etiã si illud comissum vel receptũ non fuisset: & sic non esset satisfactio pro illo secundum iustitiã, sed pro alio: & isto modo satisfactio extendit ad cõtra-ctus & obligationes quascunq; vt multis declarat Gabr. Aliã indebiti, &c. Licet secundum strictam iustitiã Deus iuste exigere posset omne quod sumus & possumus tanquã debitum necessitatis: tamen (vt dicit Richard. di. 15. quarti, artic. 1. quæst. 2. & Scotus q. 2.) ex liberalitate sua nostrã infirmitati cõdescendens, homini constituit mensuram earum ad quã de necessitate tenetur, quã est obseruantia præceptorum: vt de reliquo, id est de operibus supererogationis possit satisfacere de comisso: quæ opera & si debeamus debito congruitatis, nõ vult tamen (tanquã nobis parcẽs) vt sibi debeatur debito necessitatis, nisi ratione voti vel satisfactiois iniunctæ pro peccatis. Consihit autem talis satisfactio (vt scribit Gabriël di. 16. q. 2. artic. 1. libr. 4.) pro peccato regulariter magis in actibus pœnalis vel passionibus voluntariis quam in aliis actibus bonis non pœnibus: quoniã culpa ordinatur per pœnam debitam: & ideo secundum diuinã iustitiã culpæ debetur pœna, & ita reddendo pœnam debitã satisfacit pro peccato. Et dicitur regulariter, quia potest quis quandoq; per actũ bonum nõ pœnalem satisfacere pro peccato. Potest enim Deus actum intẽsum charitatis acceptare pro punitione debita vni culpæ, iuxta illud 1. Pet. 4. Charitas operit multitudinem peccatorũ. Verũ licet actus ille charitatis nõ sit propriè punitiõ: est tamẽ maius bonum, & magis reddens Deo honorem quam propria illius punitiõ. Vnde Augustin. in de vera & falsa pœnitentia: Sunt digni fructus virtutum, qui non sufficiunt pœnitentibus: pœnitentia enim grauiores fructus postulat, vt cum dolore & gemitibus mortuus impetret vitam: hoc modo satisfactio non distinguitur contra alias partes pœnitentiæ, contritionem, scilicet & confessionem: imò eas includit tanquam partes suas, vt latius declarat Gabriël vbi supra.

SA T I S F A C T I O secundum modo accipitur strictè, vt distinguitur contra alias partes pœnitentiæ, quã Cortesius per solutionem vocat, vt supra dictũ est. Et sic eã describit Sco. Satisfactio est operatio exterior laboriosa seu pœnalis voluntariè assumpta ad puniendum peccatum comissum à se, & ad placandum Diuinam offensã. Vel est passio aut pœna voluntariè tollerata in ordine ad peccatum, vel peccati remissionem. Dicitur operatio exterior, quod excluditur actio laboriosa interior, & passio eam comitans, vt est contritio, & tristitia eam con-

sequens. Et intelligo per actum exteriorẽ (inquit Gabriël) actum qui fit corporalibus membris (positiue vel priuatiue) inferetibus pœnã corpori & fatigationem. Et dicitur positiue, vt peregrinatio, corporis disciplina, eleemosynarum distributio. Dicitur priuatiue propter ieiunium & abstinentiam: vbi nihil agitur, sed ab actione cessatur: & per hoc etiam excluditur cõfessio, quia licet fiat organo corporali, tamen breuis est & non fatigat. Oratio verò quia perseverantem oportet esse, laboriosa est, & attenuat vires corporales, & ideo includitur in satisfactioe strictè accepta. Et satisfactio principaliter fit Deo, quia Deus iniuriatur per culpam. Et consistit satisfactio hoc modo capiẽdo in his tribus: ieiunio, & oratione, & eleemolyna, & in passionibus voluntatis concomitantibus ista tria opera difficilia. Et ad ieiunium reducuntur omnia corporis maceratiua, ordinata ad reprimendũ carnis rebelliones: vt sunt vigilia, peregrinationes, vestitium asperitates, & nuditates, corporis flagellationes: & generaliter quæcunq; corporis afflictiones. Ad orationes reducitur quicquid pertinet ad partem contemplatiuam: vt meditationes, scripturarum lectioes, prædicationes, ac verbi Dei auditiones, studium Theologicum, disputationes, errantium impugnationes in moribus & fide, & cetera quæ immediatè versantur circa Deũ tanquam obiectum. Ad eleemosynam reducuntur opera misericordiarum corporaliũ pro Christo propter Deum impensa, & quæcunq; erogationes bonorum temporalium in pias causas, ac subleuationes miseriarum corporalis fratrum. Et quodlibet horum secundũ sanctum Bonauen. di. 15. parte 2. art. 1. q. 4. libr. 4. accipitur tripliciter, comunitim, communiter & propriè: quæ diffusè declarat Gabriël di. 16. q. 2. art. 1. libr. 4. Nam ieiunium propriè dicitur afflictio carnis secundum gustum, communiter omnis carnis afflictio, in vigiliis, flagellis, asperitatibus, communissimè dicitur abstinentia ab omni mortali. Eleemosyna dicitur propriè opus pietatis proximo impensum ad releuandum indigentiam corporalem. Communiter dicitur opus ad releuandum indigentiam vel corporalem, vel spirituale. Communissimè dicitur omne opus misericordiarum, siue corporale, siue spirituale, proximo impensum vel sibi ipsi. Eleemosyna enim debet incipere, secundũ Augustinũ, à seipso. Vnde Ecclesiast. 30. Misere animam tuã placẽs Deo. Sic & oratio dicitur propriè ascensus mentis ad aliquid degustandum, impetrandum, vel exoluendum. Communiter, secundũ quod comprehendit omnẽ actum contemplatiue ad Deum relatum. Communissimè, secundũ quod cõprehendit omnem actum bonũ: quomodo dicitur, quod non cessat orare, qui nõ cessat bene facere: in glos. 1. Timoth. 5. Et hæc tria (inquit Gabr.) vt sunt partes satisfactiois, nõ accipiuntur comunitim, quia coincideret: nec propriè, quia non sufficienter diuerent, sed communiter. Vide latius Gabriël vbi supra. Et congruẽter per quæ quis peccauerit, per hæc & torqueatur. Congruum enim est, qui in carne peccauerit, etiam in carne puniatur. Etiam ea satisfactio est congruentior, per quam non tantum abolentur præterita peccata, sed etiam adhibetur remedium à futuris cauendis & reprimendis, vt latius videre potes dubio primo apud Gabriël vbi supra. Et hæc attendant confessores, vt secundum hoc congruas satisfactioes iniungant pœnitentibus attentis,

bus attentis, & aliis circumstantiis contententium. Plura Gabriël. Vnde (vt scribit Scotus) requiritur discretio sacerdotis, vt non imponat alicui satisfactioem sibi nimis disconuenientem, sed eam quæ sibi magis cõgruit, & quam fortè melius adimplebit: vt pote, pauper nec eleemosynas potest dare nec orare, quem oportet continuò laborare pro victu suo necessario: nec ieiunare, quia tunc non sufficeret ad laborem necessarium pro victu continuo sibi necessario: labor enim continuus est sibi ieiunium: quia continua maceratio carnis, tantummodo inducendus est, vt illum laborem subeat in remissionem peccatorum, saltem quousque occurrat sibi opportunitas soluẽdi aliquam aliam satisfactioem. Similiter de diuite, si ieiunare non vellet, inducendus est ad orationem & eleemosynas, & imponendum illud quod libentius recipit, & quod creditur perseverantius adimplere. Vel si omnino nullam satisfactioem velit recipere à Sacerdote sibi impositam: dicit tamen se habere displicentiam de peccato commisso, & firmũ propositum non reciduiandi, absolueñdus est, & non remittendus, ne cadat in desperationem. Et denuncianda est sibi pœna, quæ esset pro peccatis suis facienda: & quod eam in se vel æquiualentem absque impositione studeat adimplere, alioquin soluet ad plenum in Purgatorio. Videatur latius Scotus, & post eum Gabriël distinct. 16. quæstio. 2. artic. 3. dubio 1. libro 4. Et secundum Scotum distinct. 15. quæstio. 1. libr. 4. vbi supra. qui verè pœnitet & recipit satisfactioem seu pœnitentiam sibi iniunctam ab Ecclesia (clauẽ non errante) quantumcunq; postea reciduiet, nunquam tenebitur nisi ad illam vnicam implendam satisfactioem: & si eam impleat in charitate, melius est, quia non tantum soluit pœnam, sed meretur. Sed si adimpleat eam voluntariè extra charitatem, soluit quidem pœnam, sed non meretur gratiam. Scotus vbi supra. Aliter sentit Alexander quem imitatur sanctus Thomas, sanctus Bonaventura, Richardus, & plures alij qui tenent, quod satisfactio facta extra charitatem scienter, repetenda est quasi non facta, quia per eam nihil pœnæ debitæ abluatur: & ita sine charitate & gratia nemo potest satisfacere. Et hæc opinio dura videt & plena scrupulis, quia vix homo possit scire probabiliter an satisfecerit vel non dicet omnia sibi (clauẽ non errante) iniuncta expleuerit. Durandus recitat ambas opiniones, reputans ambas probabiles. Primam verò dicit duram. Secundam verò minus securam. Gabriël similiter ambas recitat & dicit in fine dub. 2. quæstio. 2. distinct. 16. libr. 4. quod si manifestum esset ex scriptura, opinio Scoti reproba esset: quia verò id ex scriptura deduci non potest, videtur opinio Scoti magis concordare misericordiarum diuinarum, quæ secundum scripturam super exaltet iudicium, Iacob. 2. & est super omnia opera magnificanda vsque ad cœlos, Psalm. 56. Determinauit autem duos modos satisfaciendi Dominus, vt scribit Gabriël. dub. v. vbi supra. sub disunctione, hoc est alterum duorum vel in Purgatorio, vel in præsentia vita. Sufficit ergo propositũ satisfacere altero modorum. Satisfactio etiam in præsentia conceditur in fauorem pœnitentis, sed cuiuslibet licet cedere iuri suo: ideo qui negligit leuem satisfactioem, expectans seueriorem quamuis stultè agat: si etiam hoc fignum remissæ couersionis & contritionis, si tamen

cetera quæ sufficiunt sunt ibi, non videtur excludendus à regno Dei. Et satisfactio vel habet fieri proximo: & sic non remittitur peccatũ nisi restituatur ablatum. Sed licet sit restitutum ablatũ, tamen adhuc manet satisfactio Deo facienda, quæ dicitur pœna eò quod peccauimus contra Deũ per superbiam & rebellionẽ, transgrediendo eius præcepta. Et sicut peccauimus corde, ore, & opere, ita oportet quod tribus modis satisfaciamus, scilicet contritione, cõfessione, & restitutione. De quo vide latius Iacobũ de Valentia super illud Psalm. 6. Laboraui in gemitu meo: & ideo oportet quod talis satisfactio fiat. Primò per fletum & gemitum cordis, vt inde veniat pietas & humilitas, vnde pcessit iniquitas. Secundò per ieiunium ad puniendũ carnem & animam. Tertio per orationẽ, vt inde egrediatur laus & benedictio, vnde egressa fuit blasphemia, aut stultiloquium, & vaniloquiũ. Quarto per eleemosynã, vt mitigemus Deum aliquo munere, & vt pauperes deprecetur Deum, vt dimittat nobis debitum peccati. Et sic dolore, & fletu, & oratione, & munere, reddimus & solvimus debitum peccatorum, & tunc pœnitentia dicitur completa. Valentia.

SA T I S F A C T I O à quibusdã sic describitur: Satisfactio est Deo debitũ honorem pro commissa culpa impendere, secundum Augustinum, ex B. Thom. 4. sentent. di. 15. q. 1. art. 1. Satisfactio secundũ S. Gregorium, est causas peccatorum excidere, & eorum suggestionibus aditum non indulgere. Et vocat causas peccati occasiones allicientes ad peccadum. Quarum quædam propinquæ sunt peccato: & hæc sunt in nostra potestate, vt eas possumus amouere vel excidere: vt cœna splendida causa propinqua est luxuriæ. Sunt aliæ remotiores, quæ in nostra potestate non sunt: vt oblatio talis cœnæ, vel alicuius rei delectabilis oculis cordis nostri, vel suggestio diabolica de talis splendida cœna propinqua debemus excidere, quia in nostra sunt potestate. Remotiores occasiones si veniant à parte diaboli, vel carnis, vel mundi, debeamus amouere, vel non debemus cõsentiendo aditum indulgere, eò quod in nostra potestate sit eas non recipere. Hæc Gerson in compendio Theolog. de satisfactioe. Vide eundem Gersonem part. 4. lect. 1. quæ incipit: Pœnitenti, & credite Euangelio. Vel satisfactio diffinitur sic secundum eundem: est damni vel iniuriæ illatæ recompensatio, secundum iudiciũ & ordinem iuris, vel est iniuriæ illatæ recompensatio secundum æqualitatem iustitiæ, secundum Theologos. Et satisfactio secundum B. Thom. 4. sentent. di. 15. q. 1. art. 1. est actus virtutis materialiter & formaliter eleuiuè quidem iustitiæ vindicatiuæ. Imperatiue verò est actus charitatis.

SA T I S F A C T I O ad plura ordinatur (vt literis mandauit Gabriël di. 16. q. 4. art. 3. dub. 3. libr. 4.) Ad placationem diuinæ offensæ, ad remissionem pœnæ, ad excisionem radicum peccatorum, ad restitutionem minus iuste possessorum, & ad quædam alia. Principaliter tamen ordinatur satisfactio ad diuinam placandam offensã, ne vlciscatur peccatum: vt patet ex diffinitione satisfactiois strictè acceptæ. Et per hoc illa operatio vel passio voluntaria est perfectior, & magis satisfactiua, per quã magis placatur offensa diuina. Et quoniã per nihil magis placatur Deus, quam per actum à charitate elicitum, ille actus est simpliciter magis satisfactiuus, qui à maiore elicitur charitate, &c.

SATISFACTIO est duplex, reconcilians & placans Deum. Et illa dicitur, quod non potest fieri de vno peccato & non de alio. Vnde August. Impium est à Deo dimidiam sperare veniam: & hæc satisfactio est (vt inquit Brulefer) qua quis satisfacit Deo ex deuotione & in gratia, & vocatur ab aliquibus satisfactio meritoria. Alia est satisfactio, & dicitur solutiua pœnæ, quæ pœnam temporalem soluit, & nec est placans, nec reconcilians. De illa dicitur secundum opinionem Scoti, quod potest fieri de vno peccato & non de alio: vt patet in recidiuante qui implendo iniunctam pœnitentiam post reciduiam satisfacit pro peccato prius dimisso absq; satisfactioe pro peccato recidiuè. Sed latius de his videre potes Gab. di. 16. q. 2. dubio 3. libr. 4. & c.

SATISFACTIO quædam est plena, quædam semiplena, vt scribit S. Bonauent. di. 20. q. 4. libr. 3. Satisfactio plena est, quando simul fit satisfactio de iniuria & damno. Vnde (vt ibidè dicit) pro nullo peccato, in quo fit auersio à Deo potest satisfacere aliquis purus homo satisfactioe plenaria: nec pro seipso nec pro aliis: propter hoc quod offensa & iniuria illa excedit puram creaturam. Sed satisfactioe semiplena homo potest satisfacere pro suo actuali peccato, sed non pro originali. Nā nullus potuit satisfacere pro originali peccato, nisi Christus Deus & homo: de actuali potest quidè homo purus adiutus gratia satisfacere, sed satisfactioe semiplena quæ suppletionem & complementum recipit à passione Christi. Christus enim satisfaciens pro omni offensa, omnibus impetrauit gratiam, quantum ad sufficientiam: & merito illius satisfactiois homo concipiens gratiam, satisfacit postea Deo pro lesione quam intulit sibi actualis culpa. Vide latius sanctum Bonauent. vbi supra.

SATISFACERE secundum Augustinum, & habetur de pœnitentia di. 3. cap. Satisfactio est peccatorum causas excidere, & earum suggestionibus aditum non indulgere. Excidere, id est remouere (vt inquit Brulefer) per dolorem, & suggestionibus, & c. per hoc innuitur firmum propositum de futuro. Satisfacere secundum Anselm. est honorem debitum Deo impendere, supple pro peccato. Diffinitio Augustini respicit recessum à malo, ista verò Anselm. respicit accessum ad bonum.

SCANDALVM, Græca dictio est Skandalon, & est dictum aut factum minus rectum, præbens alteri ruinæ occasionem, secundum beatum Thom. 2. 2. q. 43. Scandalum largè sumitur pro quolibet impedimento alicui præstito in via aliqua qua profectui intendit, secundum eundem vbi supra. Hierony. super Mat. Scandalum Græcè nos ruinam, vel offensionem, vel impactionem pedis possumus dicere. Obex enim quod alicui ponitur in via corporali, cui impingens disponitur ad ruinam spiritualem, dicitur scandalum: tale autem verbum est vel factum minus rectum, præbens alteri occasionem ruinae: & quia actus sumit rationem ex obiecto, ideo ruina vel diffpositio ad ruinam sequens ex alterius dicto, vel facto dicitur scandalum, sed passiuum: primū verò actiuū. Hæc Paludensis di. 38. q. 6. libr. 4. Et vt idem dicit: Cum aliquis publicè facit peccatum, vel aliquid quod habet similitudinem peccati, & tunc ille, qui hoc facit, dat alteri occasionem ruinae: potissimè quando hoc intendit: vnde vocatur scandalum actiuum. Si autem aliquis sumit scandalum ab actu alicuius, qui non semper se præbet causam peccan-

di, dicitur scandalum passiuum sine actiuo: quia ille qui ratione agit, non dat occasionem ruinae: quæ alter patitur. De quo latius legito Paludensem. Et quandoq; est actiuum sine passiuo: puta, cum quis inducit alium verbo vel facto ad peccandum, & ille non consentit. Scandalum secundum Richard. di. 38. artic. 10. quæstio. 1. lib. 4. dicitur à scādalon Græcè, quod est offendiculus, vel offensio, vel ruina, vel impactio pedum. Translatum est autem à corpora libus ad spiritualia. Et sicut in corporalibus accipitur actiuè, scilicet p appositione offendiculi in via ad hoc vt ambulans impingat vel ruat. Et passiuè, scilicet pro impactione vel ruina impingentis vel ruentis: sic in via morū accipitur scandalum actiuè & passiuè. Primo modo est scandalizatis actio, scilicet dictum vel factum minus rectū, alteri præbens occasionem ruinae. Secundo modo est scandalizati passio, ipsa scilicet ruina occasionata ex dicto, vel facto minus recto. Et scandalū quod ex propria malitia acceptū est, est scandalū Phariseorum: quod secundum doctrinam Christi cōtemnendum est, dicente Domino. Sinite eos (haud dubiū quia Phariseos) cæci sunt (ex sua malitia) & duces cæcorum. Mat. 5. Ipsi autem ex malitia scādalizati sunt, non ex infirmitate, quos Christus nunquam scandalizauit actiuè: sicut & dicit Petrus de Palude di. 38. in fine libr. 4. qui plura scribit de scandalō. Volunt Richard. di. 38. artic. vltim. quæstio. 2. libr. 4. & beatus Thom. 2. 2. quæst. 43. ar. 7. quod etiam bona spiritualia quæ non sunt de necessitate salutis, sunt occultata aut differenda propter cauere scandalū, donec scandalum cesset reddita ratione. Hinc est quod dicit Gerson in regulis moralibus. Quilibet ab omni actu cui non est astrictus aliunde tenetur desistere quando timet, aut timere debet secundū vehementem coniecturam scandalum pusillorum quousque de illo. compescendo diligentiam compleuerit, nisi forte pro cōmuni vtilitate vinctio Spiritu sancti doceat illud tunc agendum, vt Christus fecit in publicatione veritatis sacramenti, Ioan. 6. Vnde Innocen. 51. di. Aliquantos, innuit quod propter scandalum aliquod omittendum est quod iure esset faciendum. Item scandalizans pusillos dando occasionem mortalis peccati, peccat mortaliter. Vnde Mar. 18. dicitur: Væ homini per quem scādalum venit, sed væ non imprecatur à Domino nisi peccantibus mortaliter. Et Rich. libr. 4. di. 38. artic. vlt. q. 2. Si probabile est quod ex opere supererogationis scandalizetur quis mortaliter, tunc ommissio illius operis est in præcepto. Si autè probabile est quod non scādalizatur, nisi venialiter, ommissio illius operis est in cōcilio, postquā autè ostensum est proximo quod ex tali opere scandalizari non debet, & debito modo suatum vt non scandalizetur, non tenetur homo opus illud ommittere, ppter proximi scandalum vitandum: quia si post talem instructionem & suasionem scandalizatur, tunc illud scandalū non proueniret tam ex infirmitate vel ignoratia, quam ex malitia: quod est scandalum Phariseorum, propter quod bona opera non sunt omittenda, vt scribit Gab. di. 16. quæst. 3. dub. 7. libr. 4. Et paulò post. Si opera bona supererogationis & meritoria omittenda sunt, vt caueatur scandalū pusillorum, quātō magis opus indifferens aut speciè mali habes, quale est bina comestio in die ieiunij, quæ vtrique habet speciè mali, cum sit contra verba præcepti. Quoniam secundum Apostolum 1. ad Thessal. 5. non tan-

non tantum à malo, sed etiam ab omni specie mali abstinere præcipimur. Cui cōsonat illud 2. Cor. 6. Nulli dantes offensionem. Hæc fati clarè docet Apostolus 1. Cor. 8. & 10. vbi de idolatriis loquitur. Vide & latius Gabrielem vbi supra. Hinc Hiero. super Mat. Dantes occasione scandalō, rei sunt eorum qui pereunt scandalō. Et beatus Ambrosius super illud Apostoli. In tua scientia, id est in tua peritia illum occidis, quādo in te fieri videt, quod ille aliter intelligit. Et tu eris occasio mortis fratris, quem Christus vt redimeret crucifigi se permisit. Et sequitur. Quātū enim malū est per illicita delinquere, tantum malum est per ea quæ concessa sunt offendere. Sic enim lex permisit quæ concessit, vt modus tamen sit quæ custodiant: puta, vt fiat sine offensione & scandalo proximi. Quare qui comedit præbens alteri occasionem ruinae, etiam si habet causam legitimam occultam, peccat mortaliter, quia cū scandalo proximi. Et ideo similiter (vt ait Gabr.) ministrantes cibum per cuius sumptionem scandalizant, mortaliter peccant. Secus si remoueat scandalum per manifestam causam excusantem, aut expositionem causæ latentis. Et secundum Sco. d. 3. q. 4. l. 4. nullū illicitū est committendū propter scandalum quodcunque vitandū. Vnde extra de regu. iuris, qui scandalizauerit. Vtilius scandalum nasci permittitur, quàm veritas relinquantur, ad minus hoc verum est pro veritate vitæ in præceptis negatiuis semper, & pro semper, & in affirmatiuis pro tempore pro quo sunt adimplenda. Scotus. Vnde error cui non resistitur, approbatur, vt inquit Gers. de consolatione Theolo. li. 4. profa. 2. Non enim deferenda est veritas aut vitæ aut doctrinæ, vel iustitiæ dū certū habemus quod periclitaretur nostro silentio, & opposita falsitas firmaretur. Vnde præceptum non est omittendum propter scandalum. Opera quoq; (vt vult Rich. di. 38. ar. 10. q. 2. lib. 4.) quæ sunt necessaria ad salutem, non sunt omittenda ad vitandum proximi scandalum, ex quacunque radice proueniat: quia nullus debet omittere factum propriū, ad vitandum proximi damnationem. Et quia magis tenetur quilibet seipsum diligere, quàm alterum secundū ordinem charitatis. Secus de operibus supererogationis & indifferentibus. De quibus latius Rich. vbi supra. & supra tacitū est. Nec possumus imo nec debemus (vt dicit Gerson par. 2. in quæstionibus quibusdam, q. 3.) omnibus scandalis vitandis occurrere semper saltem actiuis, prout exempla sufficientia habemus in saluatore nostro, cuius quauis perfecta sint opera, nihilominus tamè Pharisei nonnunquā in eis scādalizati sunt. Multa de scandalis alias scribit Gers. & alij, & c.

SCANDALIZARE tripliciter contingit. Vel vno potest alterum scandalizare, vt scribit Iacobus de Valentia super illud Psal. 49. Ponebas scandalum. Primò decipiendo eum vt incidat in aliquod damnum, vel errorem. Secundo affligendo ipsum vt faciat blasphemare contra Deū. Tertiò quando qui libet malè viuendo præbet alteri exemplum malæ vitæ, aut facit perdere bonam opinionem de ipso quam prius habebat, & sic quilibet talis ponit scandalum aduersus fratrem suum & proximum. Et omnis (vt scribit Gers. par. 2. tractatu de paruulis ad Christum trahendis) idcirco peccare vel cadere faciens paruulos in via morum gradiētes ad Christum, scandalizat eos. Hoc autem dupliciter

fit, nunc opere, nunc sermone, & vtrouque dupliciter, directè vel indirectè. Indirectè quidem scandalizat aliquis dum non prohibet scandalum, quādo sua auctoritate, vel officio posset, & deberet, quemadmodum negligentia naua subuertit nauem. Aut certè volens quispiam prohibere scandalum, impeditur, seu cōtumelias apertis, seu detractio nibus occultis, seu dānis & aliis diaboli mille machinamētis. Vtrūque istud scandalum præbuisse, vbi sunt Discipuli Domini, & prohibebat paruulos venire ad Christum, & comminabantur offerentibus. At verò quādam irrationabiliter hoc egerunt, & non secundum scientiā, indignatio Christi subsecuta apertū dat iudiciū. Quod vidēs Ies? (inquit Euāgelista) indignè tulit, qui & ipsa Publicanorū & peccatorū facinora māsuetè ferebat dū indignabatur falsa Phariseorum iustitia, acclamās cur cum peccatoribus & Publicanis manducaret. Vide latius de hoc Gers. vbi supra.

SCHENOPHAGIA dictum à schenō quod est inacero. Et erat festū tabernaculorum per dies septem, propter beneficiū deductionis & protectionis in deserto, & significat peregrinationem sanctorū in hoc mundo. Cui nunc succedit festum consecrationis Ecclesiæ, secundū B. Th. 1. 2. q. 102. ar. 4. de quo videri potest Gab. ser. 1. de dedicationis festo.

SCHISMA Latine scissura ab schizo quod est scindere. Hinc diuisionē Ecclesiæ schisma dicimus non scisma, vt multi malè proferunt. Et schisma est separatio propria sponte & intentione ab vnitatē Ecclesiæ renuens subesse Papæ, & cōmunicare mēbris Ecclesiæ, secundū B. Th. 2. 2. q. 39. Et schisma (vt notat Gab. di. 13. q. 2. ar. 3. du. 3. l. 4.) propriè acceptū est illicita diuisionē per inobediētiā ab vnitatē Ecclesiæ facta, & hoc est aliquando cū hæresi, vt in Græcis se ab Ecclesia separantibus cum cæteris erroribus de processione Spiritu sancti & aliis. Aliquādo est sine hæresi: sicut sunt qui credūt Romanā Ecclesiā, nec aliā volūt constituere sed eā credūt esse apud se, vt cōtingit quādo plures cōtendunt de papatu. Secundo modo accipitur largius, scilicet pro his, qui se diuidūt à proprio episcopo eū eiiciētes, & sedē Episcopalem sibi vsurpātes, & presbyteros sibi ordinātes. Tertio modo largissimè accipitur pro omni existēte in peccato mortali, quia diuidit se à charitate Dei, & secundū hoc patet differentia eius ab heretico, & per cōsequēs schismatis quæ est inobediētia qua quis diuiditur à suo superiori, vel ab Ecclesia & hæresi, quæ est error pertinax cōtra catholicā veritatē, quā veritatē in omnibus & maxime in diuinissimo Eucharistiæ sacramēto, vbi plurima sunt mirabilia intellectu viatoris incōprehensibilia, incōcussè nos seruare debemus. Differentiā inter heresim & schisma explicat Hieron. super Epistolā ad Gal. vbi dicit. Inter heresim & schisma hoc esse arbitror, quod hæresis peruersum dogma habet. Schisma post Episcopale decessionē ab Ecclesia pariter separat, & c. Et secundū Gers. par. 1. de modo habendi se tēpore schismatis. Schisma non solū est in separatione membrorū à capite, sed etiā membrorū ab inuicē, vt quādo propter quæstū, vel propter vanā gloriā, vel aliā causam non habet animū paratū ad obediendū veritati cognitæ, vel etiā dū in dubio inuoluto pro sua assertionē sustinēda separat se à mēbris veris, & viuus ipsius Ecclesiæ, & schismata ppter peccata veniūt (vt idè dicit Gers. par. 1. tract. de vnitatē Eccle. cū ait cōsidera. 1.) Vni
Lex ic. Theol. AA

tas Ecclesie generalis sicut impedita est per diuisiones filiorum suorum tanquam membrorum putrescentium, & contra Deum peccantium. Nam peccata nostra (iuxta verbum propheticum) diuiserunt inter nos & Deum: Sic per unionem oppositam, scilicet, per reconciliationem cuiuslibet ad Deum corrigendo prauos mores, humiliando se, & oratio, rursus debet hęc vnitas impetrari, vide latius Gerf. qui & par. 4. ser. factio in die Epiphanię, ponit Schismatis multa dāna & pericula, & tāta ex eo eueniunt mala inquit ipse, & verisimiliter euenient in corpore, & anima, nisi apponatur remedium, propter Ecclesiam perditā, fidē collapsam, & christianitatē labefactatā, &c. Aliās multa de schismate scribit Gerf.

SCHISMATICVS (vt scribit Petrus Palud. di. 3. q. 3. lib. 4.) proprie est qui ab vnitate totius Ecclesie se diuidit, vel qui ab obedientia Romanę Ecclesie se subtrahit totaliter, & vt idem ait. Pœna schismatici est excommunicatio & suspensio ordinatorum ab eis, & annullatio alienationū factarū ab eis & huiusmodi. Qui verò in vno (vt inquit idē Palud.) articulo, non obedit, non propter hoc statim schismaticus reputatur: puta, si non statim dimittit adulteram vel huiusmodi. Qui verò dicit Papę non esse obediendum, & ita sentit, non tam schismaticus quā hęreticus reputatur.

SCIENTIA accipitur multipliciter, vt notat Gerfon de erroribus circa fidem, & circa præceptū nō occides: Quādoque enim accipitur sciētia pro habitu, quandoque pro animi sensu, & ex tali habitu procedente, quandoque pro obiecto illius habitus vel actus, & hoc dupliciter, sicut est duplex obiectum quod sciunt. Vnum est conclusio demonstrata mentalis, vocalis vel scripta. Aliud est res significata per conclusionē: vñ vocatur obiectum materiale, aliud formale, secundū Tho. Scientia quoque prædictorū modorū solet sumi dupliciter. Vno modo pro vnico vel simplici tali habitu vel actu vel obiecto. Alio modo pro collectione multorū huiusmodi habituum vel actuum vel obiectorum, quemadmodum dicimus Physicam esse vnā scientiam, sic Metaphysicam, sic Medicinā, & sic de aliis, &c.

SCIENTIA secundum Gabrielem quandoque accipitur generaliter pro qualibet notitia siue simplici siue cōplexa siue actuali siue habituali. Gabr. 14. q. vnic. libr. 3. Et secundū eundē dist. 35. q. 1. libr. 1. Scientia accipitur dupliciter. Vno modo pro notitia ad hęc vnā veri cōplexi nata causari ex aliquibus præmissis per demonstrationē. Alio modo generaliter pro omni notitia, accipiēdo scientiam primo modo, scientia nō est in Deo, quia nihil in Deo est adquisibile per demonstratiōē. Sed accipiēdo secundū modo, sciētia est in Deo intrāsitivē: quia secundū scripturā, sanctos & Philosophos Deus est verē intelligēs & cognoscēs. Itē Deus est summus ens, ergo intelligēs, sciēs, & cognoscens. Ita sentiūt & Theologi & Philos. Vnde Mat. 11. Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem, nisi filius: & ita Deus nouit se, & in aliis innumerabilibus locis. Item 1. de anima dicit Philosophus cōtra Empedocle, Deū insipientissimū esse si non cognosceret discordiā. Copiosius ibi scribit Gab. qui & probat rationē. Nam quicquid dicit per se sōlū simpliciter, hoc est Deo attribuendū, scire siue intelligere sunt huiusmodi, ergo. Et scientia quę Deus est, realiter est ex natura rei diuina essentia ab ea penitus indistincta, nec realiter nec formaliter, sed omnibus modis eadē

essentię, quibus essentia est eadē sibi ipsi. Quicquid autem est realiter in Deo, est diuina essentia. De quo latius vide Gabrielem.

SCIENTIA secundum Arist. est habitus demonstratiuus lib. 6. Ethic. Vel scientia est determinatio intellectus ad alteram partē cum certitudine. Et est de genere bonorū, id est de anima nō solum scientia bonorū sed etiam scientia mali: scire enim malum bonum est (vt dicit Gabriel d. 34. q. vnica, lib. 2.) Et scientia vt idem notat di. 34. q. vnic. ar. 1. lib. 3. proprie accipitur pro notitia ad hęc vnā cōclusionis necessarię adquisitę per demonstrationē. Ex quo tres conditiones scientię innuuntur. Prima quod sit notitia ad hęc vnā habitualis vel actualis, per quod excluditur notitia apprehēsa ipsa, scilicet, veritas scita, quę nō est scientia, sed obiectum scientię. Secūda quod sit propositionis necessarię. Vnde si propositionis contingentis veritas potest euidens esse per notitiam intuitiuam extremorū, non tamen eius notitia est scientia. Tertia quod sit acquisita per demonstrationem, hoc est per discursum syllogisticū procedentem ex necessariis euidentiis mediātē vel immediātē. Vnde nunquam aliqua veritas scit donec resoluatur ad principia euidētia, hoc est, donec in probatione eius veniat ad principia euidētia ex terminis, vel per experientiam. De quo latius legito Gabrielem vbi supra, & Scot. d. 24. li. 3. & Dominum Cardinalem q. 1. lib. 1. sententiarum, & in logica scripsimus. Et sciētia secundum Scotum quatuor includit itriūsumpta, scilicet, quod sit cognitio certa: hoc est, absque deceptione & dubitatione, de cognito necessario causata a causa euidētia intellectuali applicata ad cognitum per discursum syllogisticum. Vnde secundū eundem theologia in se nō est scientia quantum ad vltimam conditionem scientię, sed quantum ad alias tres conditiones est scientia in se, & in intellectu diuino. Scot. q. 3. prologi.

SCIENTIA est duplex, scilicet, speculatiua & practica. Speculatiua, quę est de speculabilibus: practica quę est de operibus. Et hęc dicitur duobus modis, vt scribit S. Bona. d. 14. q. vltim. in fine, lib. 3. Vno modo dicitur sciētia practica, quę est de operibus, sicut Philosophia moralis dicitur de opere quę est de operibus procedētibus a libera voluntate. Alio modo dicitur scientia practica quę est de opere & in opere: sicut faber quando fabricat, dicitur habere cognitionem practica fabricandi. Primo modo communicauit Deus sciētia practica animę Christi, quia Christus cognitionem habuit omnium operum diuinorum. Secundo modo nō comunicauit ei pro eo quod anima Christi in cunctis suis operibus nō potuit cooperari. Sed si loquatur de Christo secundum diuinam naturam, simile erit sicut de filio artificis. Pater enim omnia demonstrat filio, & quęcunque pater facit, hęc omnia & filius facit, sicut dicitur Io. 5. Virtus quoque operatiua in Christo nō est facta omnipotēs, sicut intellectus eius factus est omnisciens. Bona.

SCIENTIÆ profectus potest considerari quo ad scibilia, vel quo ad modum cognoscendi, vel quo ad habilitatem maiorē in cognoscendo, omnibus his modis homo si stetit in rerū cognitione, profecisset, quamuis ad scibilia non profecisset quantum ad noui habitus acquisitionē. Accepit enim (vt dicit Hugo & Magister di. 23. lib. 2.) ab exordio omnium rerum plenam notitiam, scilicet, habituale, quam

quā Deus ei in principio suę creationis infundit. Omnibus enim rebus nomina imposuit naturaliter rerum expressiua, tamen in earū rerū cognitione quę sunt cursu mirabili aut cursu voluntario proficere potuisset acquirendo nouas cognitiones rerum prius non cognitarum, profecisset etiam quoad modum cognoscendi: quia quod cognouit in habitu, cognoscere poterat in actu: & quod cognouerat notitia abstractiua, poterat cognoscere notitia intuitiua: & quod intellectu cognouerat, poterat de nouo cognoscere sensu. Itē profecisset etiā quantum ad habilitatem cognoscendi, quę ex frequentī consideratione eorum, quę cognouerat, pronior fuisset & paratior ad iudicandum de his, quorum habebat cognitionem per habitum innatum, id est in exordio suę productionis infusum. Nam & si homo in statu innocentie nō habuisset tarditatem hebetudinis per aggrauationem corporis mortalis, habebat tamen quandam minorē velocitatem propter corpus animale, quia indiguit refectiōe. Secus in beatitudine, vbi erit corpus spirituale nulla refectiōe, nulla cura indigens. De dānatis verò dicit Rich. di. 1. ar. 3. q. 1. lib. 14. quod ibi vtuntur scientia adquisita in hoc mundo, maximē quantum ad aliqua. Cōsiderant enim mala quę fecerunt & pœnas quas incurrun, & bona quę amiserunt, & bona quę perdidērunt, vt hic vsus sciētię sit ad maiorem affliōnem eorum. Nec habēt delectationem quę ex scientia prouenire solet, sunt enim indispositi ad aliquam delectationē, sed pleni sunt tristitia, &c. De quo aliās latius dicitur.

SCIENTIAM habere necessariam de futuris contingentibus dupliciter intelligitur, vel quod scientia illa, qua sciūt, sit necessaria: & sic Deus habet scientiam necessariam respectu futurorum contingentium, quia sciētia, qua scit futura contingentia, est sua essentia, quę est vnica cognitio omnium cōplexorū & incomplexorū, necessariorū, & contingentiorū, presentium & futurorū, ac generaliter omnium intelligibilium, & hęc est necessaria. Secundo modo intelligitur habere scientiā necessariā respectu futurorum contingentiorū, id est habere scientiam, qua necessariō sciat hoc futurū cōtingens. Et sic non est verum quod Deus, &c. quia sicut ipsum futurū cōtingens cōtingenter erit, ita Deus ipsum cōtingenter scit, quia potest ipsum nunquam sciuisse, ita scribit Gab. di. 38. q. vnic. li. 1. Et si vt idē scribit ar. 3. du. 5. vbi supra, scientia Dei in se sit vnā simplicissima essentia omnium cognoscibilium, tamē in ordine ad cognita a quibusdam distinguitur in scientiam simplicis notitię & scientiam iudicatiuam enunciabilem, quę est veritatis cōplexa vel proportionabiliter significata, vt qua scit me lege re, mereri vel peccare. Sciētia simplicis notitię est scientia Dei secundū quod est simplex apprehensio rerū. Scientia autem enunciabilem est eadem scientia, secundum quod est euidens iudicium eorū. Sciētia simplicis notitię ad hęc tripartitur, quia vel est omnium presentiorū, futurorū, & possibilium, & sic obtinet nomen generale, scilicet scientia simplicis notitię. Secūdo specialius, quia est eorum quę sunt, fuerunt vel erunt tantummodo, & ab aliquibus dicitur scientia visionis, qua cognoscit ea quę coexistunt alicui tempore præterito, presentī vel futuro, secundum Tho. Et habet Gabriel di. 14. q. vnica, ar. 1. lib. 3. Tertio modo adhuc specialius tantummodo respectu futurorū, & hęc

dicitur præscientia. Scientia enunciabilem seu iudicatiua etiam potest distingui secundum distinctionem propositionum affirmatiuē, negatiuē de inesse, mobilis, de presentī, præterito & futuro, & hęc est distinctio non rerum, sed nominum. Et omnis notitia seu scientia Dei (vt habet Oyta. q. 8. ar. 2.) aut est simpliciter apprehēsa aut complexa siue proportionaliter iudicatiua. Et hoc idē secundū Brinckel Antifiodorensis, li. 1. ca. 48. Et refert Gabriel di. 39. q. vnic. ar. 1. li. 1. Vnde secundū eas sciētia Dei vno modo sumitur pro notitia rerum, alio modo pro notitia enunciabilem. Et hoc idem ponit Adam q. 2. tertij. Scientia apprehensiuā (quę & dicitur rerum) ex diuersitate & generalitate scitorum, respectu quorum scientia Dei dicitur multiplex, tria sortitur nomina. Dicitur enim quādoque simplicis intelligentię, quę etiam solet dici sciētia Dei intuitiua, est in plus siue respectu plurium, quā sciētia visionis, quia est respectu omnium possibilium, non autem scientia visionis. Item præscientia siue præuisio est in minus quā sciētia visionis, quia est solū respectu futuri. Item scientia Dei siue cognitio Dei respectu plurium est apprehensio quā iudicium, quia tam respecta complexorum quā incomplexorum, tam falforū quā verorū est apprehensio. Iudicium verò respectu verorū, & secundum beatum Th. in scripto primi d. 35. q. 1. & seq. in Deo est verē & proprie sciētia. Et probatur ex scriptura Colof. 1. In ipso sunt omnes thesauri sapientię & scientię Dei, & in multis aliis locis. Et comment. 11. Met. dicit quod vita & scientia proprie est se Deo dicitur. Probatur & ratione, quia Deo nulla perfectio deesse potest, sed scientia est perfectio nobilissima, vt & dicit Pelbart. & in Deo est scientia eminentissimē, non secundū eundem modū quo est in creatura, sed perfectissimo modo. Et de sciētia Dei videatur & Came. q. 11. li. 1. qui non parum multa de hoc scribit, quę cōcordāt cum prædictis.

SCIENTIA Dei. Terminorum significantiū Dei scientiam quādam significant simpliciter & precise apprehensionem Dei, vt cognoscere, apprehendere, scire, saltem (vt in plurimum) quidam non solum significant diuinam essentiā aut Deum cognoscere, sed cōnotāt effectus varios in creaturis propter cuius connotati arietatem de se inuicem sepe negantur, licet dicant vnā & eandem essentiam cognoscētē seu cognitionem veri iudicatiuam, differenter tamen secundū diuersos effectus quos connotant, vt prædestinare siue prædestinatio, præscientia, præcognitio, prouidentia, approbatio, reprobatio. Hinc prædestinatio dicit cognitionem veri iudicatiuam, qua Deus vult alicui dare gratiā in presentī & gloriam in futuro. Reprobatio dicit notitiam euidētem iudicatiuam, qua vult aliquē non saluare, sed dānare perpetuō: Item notitia cū voluntate bene placiti respectu sic cogniti, potest dici sciētia approbationis, præcognitio dicit cognitionem veri iudicatiuam futuri, &c. Sic de multis aliis nominibus, vt scientia visionis, quę est facta, præscientia, quę est futurum, simplicis notitię, quę est in genere respectu omnium cognoscibilium, non tamē propter illa nomina multiplicata imagināda est multiplicitas in diuina essentia, sed vnā eadem simplex diuina notitia tam diuersa sortitur nomina propter alia & alia scita. Gab. d. 39. q. vnic. li. j. Videatur ad hoc Cardinal. q. 11. li. 1. Et De respectu eorū quę bene fiūt, est sciētia approbatio

nis respectu eorum quæ malè sūt sciētia re pbatōis.

¶ **SCIENTIA** triplex reperitur secundū Gerf. par. 2. de natura, & qualitate conscientia: Vna est impertinentiū ad salutē, vt scire Geometriā, vel Arithmeticam, vel huiusmodi. Alia est vtilium ad salutē, vt scire Epistolas Pauli, actūs Apostolorum, & huiusmodi. Alia necessariorum ad salutem, vt scire 12. articulos fidei; 10. præcepta legis, septem peccata mortalia, & huiusmodi. Et intelligantur hæc secundum status, & gradus personarum, quia aliquid est necessarium ad salutem scire respectu vnus quod solum esset vtile respectu alterius. Aliquid etiā est necessariū vni ad salutem scire explicitē, quod sufficeret alteri scire implicitē, & similiter de pluribus tenetur & vnus plus scire quā alter, vt aliās dicitur, & respectu horū per oppositū triplex dicitur ignorantia, de quo videatur ibi Gerf. & aliās. Et quælibet scientia (vt idem Gerf. scribit par. 2. dialogo de potestate ligandi & soluendi) habet suos terminos, sed inferior sciētia debet resolvere suos terminos, quando surgit ambiguitas ad terminos scientiæ superioris, qui sunt simplices. Sic enim Metaphysica resoluit terminos omnium sciētiarū iunctis Logica, Grammatica, & Rhetorica. Cū igitur Theologia sit superior ad omnes scientias etiam ad Metaphysicam naturalem, & ad ius omne canonicum, & civile, debet resolutio vel interpretatio sumi per Theologiam, præsertim in his quæ salutem respiciunt. Hæc Gerf. Habet & quælibet scientia sua propria principia (vt patet 1. poster. & scribit Iaco. de Valen. Psal. 13. & Psal. 25.) in quibus continetur virtualiter tota scientia, quibus principiis ignoratis, aut negatis negatur & corrumpitur tota illa scientia in illo negante, & quibus notis & concessis de acillā acquiritur & formatur scientia in illo. Vnde & principium totius sacre scripturæ est (vt ibidem scribit Valentia) non solum no. sed etiam ve. testa. quod Christus in lege promissus erat futurus Deus & homo, & finis totius legis, in cuius lumine euāgelico omnes debebamus videre lumen le. ve. in cuius lumine omnes reges, & gentes debebant ambulare, in quo omnes erant saluandi. Quādo ergo Iudæi negauerunt Christum esse Deum in aduentu suo, & negarunt ipsum esse Messiam in lege promissum, tūc negarunt primum principium totius sacre scripturæ, & sic fuerunt corrupti in anima & corpore, & ita cæci, & sic tota scientia veritatis Theologica fuit in eis corrupta, &c.

¶ **SCIENTIA** vte est donum Spiritus sancti sic diffinitur (vt habet Gerf. par. 2. de 6. donis Spiritus sancti. Scientia est lumen spirituale acceptū à Deo, in quo videntur rationes operabilium pertinentium ad vitam, per quas sanctè & meritorie viuamus, sic dicit Apostolus ad Titum 2. abnegantes omnem impietatem & secularia desideria, sobriè, & iustè viuamus in hoc seculo. Vnde sicut fides est illuminatio quædam ad credibilia, ita donum scientiæ est illuminatio quædam ad operabilia, & differt à dono sapientiæ: quoniam sapientia est cognitio quædam diuina per gustū, sciētia autē est lumen quoddam diuinū ad operabilia pertinētia ad hanc vitam. Vnde sic dicit Magis. in li. sen. Sciētia docet bene cōuerfari in medio huius prauæ & peruersæ nationis. Aug. cōsonat, qui dicit, sapientia est de æternis, scientia de temporalibus.

¶ **SCIENTIA** quædam est literalis, quædam spiritualis. Scientia literalis est illa, quæ est solum gratia sui, id est ad solum sensum literalem, & prout per ter-

minos importatur est intelligenda. Scientia verò spiritualis est illa, quæ non est principaliter gratia sui, id est secundum sensum literalem solum intelligenda, sed in qua vltra sensum literalem alius sensus spiritualis ibi clausus est quærendus & intelligendus. Primò sunt omnes scientiæ seculares, & humanæ, scilicet humanitas adiuuentæ, quæ sunt in triplici genere. Nam quædam sunt rationales, sicut Grammatica, Logica, Rhetorica, Poetica, Oratoria: & quædam sunt reales & speculatiuæ, sicut Mathematicæ, & Physicæ, & Metaphysicæ: & quædam sunt præctiæ, sicut sunt morales & factiue artes, omnes prædictæ scientiæ dicuntur literales, eo quod cōsiderant solā literaturā, id est sensum literalem, & nil aliud vltra cōsiderāt. Sed sola sciētia siue lex diuina ver. test. dicitur sciētia spiritualis, eo quod non est gratia sui, sed alteri, ideo ad alterū sensum intelligenda, scilicet ad spirituale. Qui quædam sensus est triplex, scilicet allegoricus, moralis & anagogicus. De quo scribit Val. in prolo. super Psal. & prædicta Psal. 70.

¶ **SCIENTIA** purè speculatiua & scientia moralis differunt. Nā finis sciētiæ speculatiuæ est tantū scire, sed finis præctiæ & moralis est operatio. Ideo sciētia moralis est vtilis nō operatibus secundū virtutē, quia non addiscimus scientiā moralem vt sciamus tantū, sed vt boni efficiamur, ideo sciētia moralis inutilis est pueris incōtinentibus. 1. Et c. ita pariter (vt scribit Iacob. de Valen. Psal. 110.) sciētia & notitia sacre scripturæ est nō solum inutilis, imò nociua malis, & nō obseruatibus diuina mandata, quia nō damus studiū & opera sacre scripturæ vt sciamus tantum, sed vt secundum diuina mandata & præcepta bene operemur, & sic iusti efficiamur: quia nō solum iustificamur in sciendo, sed in operando secundum legem diuinam, &c.

¶ **SCIENTIA** & sapientia legis differunt, vt scribit idem Iacobus de Valentia. Psal. 110. Nam scientia legis dicit solam cognitionem & intelligentiā, sed sapientia dicit intellectū cum operatione, & ideo cognitio & intellectus legis sine operatione nec prodest nec vtilis est scientibus. Sed intellectus legis cum operatione est bonus & vtilis facientibus & operantibus eum, id est operantibus secundum intellectū legis. Vnde scientes legem & faciētes, semper laudabuntur à Deo & hominibus, per oppositum autem scientes siue intelligentes legem & nō facientes nec operantes, semper vituperabuntur, & patientur & accusabuntur. Nam seruus sciēs voluntatem Domini sui, & non faciens, plagis & verberationibus multabitur. Luc. 12. Vide, & in dictione Sapientia quomodo scientia ab ea differat.

¶ **SCIRE** propriè est rem ratione & per causam cognoscere. Vel secundū Philosophū 1. Poste. & Sco. qu. 2. prologi. Scire est causam rei cognoscere. Et scire aliquid cōtingit dupliciter, videlicet per inuentionē & per doctrinā, vt scribit S. Bon. d. 24. li. 3. circa tex. & sensus visus maximè deseruit illi modo sciendi, qui est per inuentionē, sensus verò auditus illi modo, qui est per doctrinā. Quoniam ergo ea quæ fide nouimus, nō cognoscim⁹ per inuentionē, sed magis per doctrinā. Per doctrinā, inquā, nō solum prædicatoris, sed etiā Spiritus sancti loquētis per aurē cordis. Hinc est quod dicit Magis. d. 24. libr. 3. quia cum fides sit ex auditu non modo exteriori, sed interiori. Et quāuis Apostoli multa didicerūt vidēdo Christū, multò tamē plura didicerūt audiēdo ipsum, quæ loqueretur eis interiori per Spiritū sanctum.

sanctū. Et ideo Apost. generaliter dicit fidē ex auditu magis esse principaliter ratione auditus interioris, quā exterioris. Et sic dicit Greg. quod in vanū laborat sermo prædicatoris, nisi assistat illustratio doctoris interioris. Et Deū scire secundū Aug. nō est aliud quā mente cōspicere, firmiterque percipere. Vnde dicit 12. de ciuit. Dei, quod quicquid scitur scientis cōprehensione finitur, loquitur hic de cognitione experimētali (vt notat S. Bon.) quam quis habet de Deo siue in patria, siue in via. In patria quidem perfectè, sed in via imperfectè, neutra tamen habetur nisi à mūdīs corde. Vnde hæc sciētia sapientia est, quia secū habet immētū saporē, & per hanc illuminatur intellectus & stabilitur affectus. Bon. Contingit adhuc dupliciter aliquid scire, vt scribit Petrus de Palu. d. 21. q. 3. li. 4. Vno modo per cōfessionē & vt Deus, alio modo vulgari, vt homo, 32. q. 1. Hoc certè dicitur quis verè scire quod audiuit, vel vidit, vel aliās conscius fuit. Et dicere scio vt homo & nescio vt homo cōtradicit, & altera existēte falsa, altera est vera. Et vera est ista qua dicit, nescio vt homo, & ista falsa, scio vt homo, si sic loqui intendat. Similiter scio vt Deus est vera: nescio vt Deus est falsa. Vnde si diceret quisquā: non audiui hoc in cōfessione, cū audiuisset: apertè mentiretur. Sed si dicit nescio vt homo, vera est: scio vt De⁹, vera est, nec contradicit. Latius Paludensis.

¶ **SCIRE** dicitur dupliciter, secundum sanctū Bon. d. 39. in dub. litera. li. 1. Vno modo scire hoc est, cognitionē de aliquo habere: & sic connotat actualē existētiā cogniti. Et sic nō potest Deus aliquid incipere scire, id est alicuius cognitionem incipere habere. Alio modo scire, hoc est quod non nosse aliquid esse verum: & hoc tunc primò scitur esse verum, quando incipit esse: & sic incipit Deus scire, sic & definit præscire: non ratione principalis significati, quod est sciētia, sed ratione connotati, quod quidem est veritas rei scite: & secundum eundem melius est vel modicum de Deo scire, quā cœlestiū vel terrestrium notitiam habere. Et q. 2. dist. 39. li. j. Omnia scire simpliciter melius & nobilius est, sed homini corrupto, qui accipit occasionem ex cognitione, melius est quædam nescire, &c.

¶ **SCIRE** secundum Occam, aliquando capitur latè pro cognoscere: hoc modo dicimus: Deus scit omnia complexa & incompleta necessaria, & contingentia vera & falsa, possibilis & impossibilia, id est cognoscit omnia. Secundo modo strictius capitur pro cognoscere: verum illo modo non scit falsum, & cæ. Accipiendo scire largè Deus non potest scire plura quā scit, vt scribit Gab. d. 39. q. vnic. li. 1. nescire aliquid quod nūc nō scit: quia nulli⁹ notitiam potest de nouo acquirere. Accipiendo scire secundo modo, Deus non potest scire plura quā scit: quia omni tempore æqualia sunt vera, & non plura vno tempore quā alio: quia semper altera pars contradictionis est vera, licet non semper eadem sit vera: & omne verum Deus scit. Item Deus potest scire aliquid quod non scit, capiēdo secundum modo scire, quia aliquod falsum potest fieri verum, & illud falsum Deus necessariò non scit: quia modo nō est verum, & solum verum illo modo scit Deus, potest tamen esse verum, & ita potest scire à Deo: hoc tamen non contingit propter mutationem alicuius in Deo, sed propter mutationem in creatura. Et ideo scientia Dei nec potest augeri, nec minui. Gab. vbi sup. post Occam, qui rem cla-

rius offendit & pluribus, &c. Et scire etiam est cōprehendere, vt etiam diffinit Aug. & secundū hoc competit Deo: & Deus quicquid scit, scit scientia comprehensionis: quia totam rem plenè cognoscit: hoc autem modo non noscitur Deus à nobis.

¶ **SCRIPTVRA** sacra dicitur sancta tripliciter, scilicet à spiritu sancto, à materia, & ab effectu, secundū beatum Thom. super Epistolam ad Rom. lect. 2. Et secundum eundem super 2. Timot. 3. scripturæ sacre effectus est quintuplex, scilicet docere veritatem, arguere falsitatem, eripere à malo, inducere ad bonum, & perducere ad perfectū. Hinc Apostolus ad Timoth. 3. Omnis scripturā diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, vel arguēdum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia: vt profectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Et ad Rom. 15. Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. De laude huius scripturæ sacre multi multa scripserunt.

¶ **SCRIPTVRA** sacra quadruplex est sensus, scilicet, literalis, allegoricus, moralis siue tropologicus, & anagogicus. De quo videre potes Iacobum de Valentia trac. 1. cap. 2. prologi super Psal. Gerf. sonem par. 1. sermone factio Constantiæ in die S. Antonij, & de sensu literalis sacre scripturæ idem multa scribit, quem semper vult esse verum. Et sensus literalis (vt idem dicit) sacre scripturæ accipiendus est, non secundum vim Logicæ siue Dialiecticæ, sed potius iuxta locutiones in Rhetoricis sermōibus vtitas, & iuxta tropos & figuratas locutiones, quas communis vsus committit cum consideratione circumstantiarū literæ ex præcedentibus & posterius appositis. Habet enim scriptura sacra sicut & moralis & historialis scientiam suam logicā propriam, quam rhetoricam appellamus. Vnde Aug. super hæc re librum perutilem & elegantem cōposuit, quem intitulauit de doctrina Christiana. Et sensus scripturæ literalis iudicandus est prout Ecclesia spiritus sancto inspirata & gubernata determinauit, & non ad cuiuslibet arbitrium vel interpretationem. Vide latius vbi supra Gerf. sonem de sensu literalis sacre scripturæ. Et paulò post de examinatione doctrinarum, ait: Sensus literalis est nō solum Grammaticalis, sed nec strictè Logicalis: verū ille quem spiritus sanctus principaliter intendebat: qui ex circumstantia literæ & causis dicendi, & modis exponēdi magis patet. Vnde generaliter in paraboliis locutionibus sensus literalis est, non qui per verba, sed per res & facta designatur: vt de lignis constituentibus sibi Regem. Vide latius Gerf. sonem ibidem: hic multa de sacra scriptura & laude scribit, quæ apud eundem legere potes. Et hæc (vt idem scribit de cōmunionē laicorū sub vtraque specie) in expositione partium suarum requisit & requirit homines. Primò præditos ingenio. Secundo exercitatos studio. Tertio humiles in iudicio. Quarto immunes ab affectu vitio: quoniam ex opposito alterius istorum quatuor solet facillimè falsus intellectus scripturæ suboriri, id quod diffusè declarat Gerf. son vbi supra. Guilhelmus Episc. in Rationali suo diuinorum, ponit sensus sacre scripturæ, scilicet historicum, allegoricum, tropologicum & anagogicū. Historia est significatio vocum ad res: videlicet, quando res quælibet quomodo secundū literam gesta sit, plano sermone refertur: vt quomodo populus Israeliticus ex Aegypto (alua-

tus, tabernaculum Domino fecisse narratur. Allegoria est, quando aliud sonat in litera, & aliud intelligitur: quod si illud sit visibile, est simpliciter allegoria: si inuisibile & celeste, dicitur anagoge. est etiam allegoria quando per alienum sermonem alienus status designatur: ut cum Christi presentia vel Ecclesie sacramenta verbis vel mysticis rebus designantur. Verbi gratia: ut ibi: Egredietur virga de radice Iesse: quod aperte sonat: Nascetur virgo Maria de stirpe David, qui fuit filius Iesse. Mysticis vero rebus, ut populus ab Aegyptiaca seruitute per agni sanguinem liberatus, significat Ecclesiam passione Christi a demoniaca seruitute ereptam. Tropologia est conuersio ad mores, seu moralis locutio ad correctionem & morum institutionem mysticè vel aperte respiciens. Mysticè, ut ibi: Omni tempore vestimenta tua sint candida, & oleum de capite tuo non deficiat, id est opera tua sint munda, & charitas de mente tua nunquam decidat. Et ibi: Oportet ut David interficiat in nobis Goliath, id est humilitas superbiat. Aperte ut ibi: Frange esurienti panem tuum. Et ibi: Non diligamus linguam neque verbo, sed opere & veritate. Anagoge dicitur ab ana, quod est sursum: & goge quod est ductio: quasi sursum ductio. Vnde sensus anagogicus dicitur, qui a visibilibus ad inuisibilia ducit: ut lux prima die facta, significat rem inuisibilem, id est angelicam naturam a principio factam. Anagoge ergo est sensus locutionem ad superiora siue celestia ducens, scilicet ad Trinitatem & ad ordines Angelorum, & de premio futuro, & de futura vita, quae in caelis est apertis vel mysticis sermonibus disputas. Apertis, ut ibi: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: mysticis, ut ibi: Beati qui lauant stolas suas, &c. ut illis sit potestas in ligno vitae, & per portas intrent in ciuitatem: quod patenter sonat: Beati qui mundant cogitationes, ut illis sit potestas videnti Deum, qui est via, veritas & vita. Et per doctrinam, id est exemplo patrum intrent in regnum caelorum. Similiter Hierusalem intelligitur historicè ciuitas illa terrestris, quam peregrini petunt: allegoricè Ecclesia militans: tropologicè quaelibet anima fidelis: anagogicè celestis Hierusalem siue Patria. Hæc Minatensis Episcopus in Rationali diuinorum & in prologo. De hoc multiplici sacre scripturae sensu ita scribit Baptista Matuanus Carmelita, de Patientia lib. 3. cap. 34. Scriptura sacra nulum putamen habet, nihil diminutum, nihil otiosum. Nam non verba solum, verum & res, & facta significant. Si sensum verborum attendis, historiam habes. Si significantiam rerum aspicias, quod agnus typicus Christum significet, allegoriâ vides. Si ad mores referas, ut quod Christus a nobis cum virtutum odoribus est quærendus: quia sancta mulieres cum aromatibus ad monumentum venerunt, tropologia est. Si ad caelum rem transferas, ut cum per Hierusalem celestis patria designatur, anagogiam facis, &c. Vnde Gerson part. 2. sermone de S. Ludouico Rege Francorum, ait: Hoc proprium est scripturae diuinæ in signis veritas, ut verba eius singula mysteria sint quantumcunque videantur humilia. Res insuper loquuntur in ea, & docent mores & virtutes, docent charitatem tropologicè seu moraliter, docent fidem allegoricè, docent spem anagogicè. Ita est scriptura sacra lingua vna, & multiplex brevis & latissima, quemadmodum & a diuino Batholomæo allegat Hierarcha Dionysius, &

velut speculum concauum, in quo variaz relucet facies. Et rursus manna in quo sapor omnium recoditus inuenitur. Et secundum eundem sermonem factum de sancto Bernardo: nullus unquam plene scripturas sacras intelliget, qui non affectus scribentium induerit: & quales affectus? virtutum, quarum Regina & mater est ipse. Denique secundum mensuram dilectionis consequitur magnitudo reuelationis diuinorum præceptorum. Hæc Gerson. qui & multa alia de sacra scriptura notanda scriptis reliquit.

SCRIPTURA veteris testamenti, de qua ita scribit Iacobus de Valentia tract. iij. cap. ij. regula v. prologi super Psa. post Origenem super Matth. Sicut homo componitur ex corpore & anima, ita scriptura veteris testamenti componitur ex spiritu & litera: quia litera est corpus, sensus autem spiritualis est anima ipsius literæ. Et sic sensus spiritualis est principaliter inquirendus in gestis Patriarcharum & in lege & Prophetis. Et ideo dicit Christus Iudæis, Ioan. 5. Scrutamini scripturas, quia illa testimoniū perhibent de me: & si Moysi crederetis, forsitan & mihi crederetis: quia ille de me scripsit: quasi dicat, quod non solum gesta Patriarcharum, sed etiam omnia ceremonialia præter sensum literalem sunt spiritualiter de me intelligenda. Item Luca 24. Christus incipiens a Moysi & Prophetis, interpretabatur illis duobus discipulis omnia quæ de ipso scripta erant, quia oportebat impleri omnia quæ erant scripta in lege & Prophetis & Psalmis de ipso, ut Saluator inquit in eodem cap. Item Matth. 5. ait Saluator: Non veni soluere legem aut Prophetas, sed adimplere. Super quod ait Hieronymus, quod quæ minima putantur in lege, sacramentis plena sunt, & omnia recapitulatur in Euangelio. Cum autem (ut idem ait Valentia paulò post) ista mysteria quæ latent in litera, tam Evangelica quam legalia, sunt inuisibilia: oportet ut illustrentur per lumen spirituale, quod dicit Origenes, quod sicut anima dat vitam corpori, & corpus est mortuum nisi viuificetur per animam: ita litera scripturae maximè veteris testamenti, de se est mortua nisi viuificetur per lumen spirituale, quod est eius anima, & dat sibi vitam spirituales. Vnde dicitur 2. Cor. 1. Litera occidit, spiritus viuificat: quare Iudæi legentes totum veteris testamentum sine illo spiritu & lumine, eos litera occidit, & cæci sunt. Et non solum litera veteris testamenti occidit sine spiritu, sed etiam litera Euangelica in quibusdam partibus occidit nisi legatur cum spiritu. Vnde Arius legendo sine spiritu illud Io. 14. Pater maior me est, &c. incidit in hæresim & mortem æternam, dicens filium non esse Deum, nec consubstantialem patri. Itè Manichæus legens sine spiritali lumine dictum Saluatoris, Io. 14. Princeps mundi huius eiicietur foras, & in me non habet quicquid: dixit diabolum esse Creatorem & Deum mundi sensibilibus: & quod solus Deus verus creauit solas naturas inuisibiles. Et sic posuit duas animas in homine. Vnam immortalē, creatā a bono Deo: & alteram corporalem creatā a Principe tenebrarum & a malo Deo, qui est diabolus. Et sic dicit quod Christus non erat homo in re, sed in sola apparentia, ne cogere diceret corpus Christi esse creatum a diabolo. Et sic dicit multa alia detestabilia, præsumens de suo sensu, volēs legere sine spiritu. Sic dicendum est de aliis hæreticis, quos occidit litera, eorum quod non legant eam cum spiritu & lumine spiritali. Legentes itaque scripturam cum spiritu, ut boni Christiani viuunt:

uunt: legentes sine spiritu, moriuntur, ut Iudæi. Vnde aduertendum secundum Augustinum in principio super Gen. quod sicut anima dat corpori triplicem vitam, scilicet vegetatiuam, sensitiuam, & intellectuam: ita spiritus dat literæ triplicem sensum, scilicet allegoricum, quo ad fidem ad credendum, & moralem, ad diligendum Deum & proximum, & bene operandum: & anagogicum, ad sperandum celestia & æterna, & contemnendum humana. Et sic sacra scriptura vtriusque testamenti potest legi ad istum triplicem sensum præter literalem. Valentia. Vtitur & sacra scriptura (ut idem Valentia scribit regula x. vbi supra) diuersis tropis & figuris Grammaticalibus: ut iteron præteron, quæ caufatur in ordine narrationis. Nam sæpe in sacra scriptura quædam narratur non eodem ordine quo gesta sunt, sed quandoque per anticipationem aut postpositionem, aut per interpositionem, quæ dicitur parentesis, aut per recapitulationem, aut per supplementationem. Vnde totum cap. 2. Genesis ponitur per recapitulationem & supplementationem eorum quæ præuaricata sunt in primo cap. de ipso Adam. Itè omnia quæ scribuntur in libro Deuteronom. ponuntur per recapitulationem: & quæ scribuntur in 2. libro Paral. ponuntur partim per supplementationem eorum quæ ommissa sunt in libris Regum: partim per recapitulationem. Et ita dicendum de 2. libro Machab. quæ sunt quædam supplementationes eorum quæ ommissa sunt in primo. Item Psalm. 77. per anticipationem prius narratur quæ gesta sunt in deserto, quam signa quæ facta sunt in Aegypto, ut ibidem patet. Et sic in scriptura valde attendendum est in ordine narrationis, si dicantur res anticipando, aut recapitulando, aut interponendo. Vtitur & scriptura sacra metonymia: quia frequenter ponitur contenti pro continente, & econuerso: & abstractum pro concreto, & e contra. Itè in scriptura multum frequentatur metaphora, quia fit nominis translatio ratione proprietatis, ut: Non arabis cum boue & asino. Et simplex homo dicitur agnus. Itè frequenter sineptesis in Psal. quædam mutatur persona: ut in Psal. 4. Cum inuocarem. Sed inter cæteras figuras frequentatur alegoria, quando vnū ad literam dicitur. & aliud intelligitur. Et sic tota scriptura veteris testamenti est allegorica, quia non ponitur gratia sui, sed gratia no. te. &c. Hæc quia non inuita esse ad intelligendum sacram scripturam censui: ideo addidi ex Valentia.

SCRUPULVS diminutiū a scrupus, proprie est lapillus brevis & asper, qui in calceo latens plerūque nos lædit: nam pressus pede sollicitudinē creat. Vnde & pro sollicitudinē & difficultate ponit. Augustin. lib. ix. de ciuit. Dei: Non multum de nomine disputandum est, cum res ipsa ita clara sit ut a scrupulo dubitationis aliena sit. Et scrupulosum sollicitum & anxium dicimus. Et est scrupulus nomen ponderis, de quo aliàs. Et scrupulus secundum Gersonem part. ij. de natura & qualitate conscientia, dicitur timor conscientia, hoc est quando non sic finaliter, id est post discussionem & deliberationem ex diffinitiuâ sententia iudicatur & firmatur aliquid esse faciendum aut prosequendum, vel non faciendum aut vitandum, sed mens inter dubia vacillat, nesciens quid sit melius, nec ad quid potius teneatur: non tamen quoquo modo vellet omittere quicquid sciret esse placitum diuinæ voluntati. Et contra istum timorem seu scrupulum con-

scientiæ facere non semper est peccatum: licet pernitiosus valde sit, & quantum fieri potest abiciendus & extingendus. Et scrupulus seu hesitatio (ut scribit Gabriel lecl. viij. cano.) est dubitatio quædam seu formido confurgens ex aliquibus coniecturis debilibus, & incertis, & hæc stat cum morali certitudine, & c. a quo scrupulositas. Vnde Gerson parte iij. de remediis contra pusillanimitatē. Solet, inquit, etiam pusillanimes reddere nonnunquam deuotioni intendentes nimia scrupulositas conscientia, quæ utique non est bona: utpote cum quis de venialibus & leuibus peccatis sine quibus ista vita vix aut nullatenus transigi potest, & penè de omni actione sua continnam quasi sibi format conscientiam, plus huiusmodi ponderans lancei iustitiæ, quam diuinæ misericordiæ: & hoc præsertim ultra debitum, ac si sua iustitia tantum, & non Dei misericordia potius saluandus sit. Vnde contingere potest nisi huiusmodi scrupulos inordinatos deponat: ut id quod prius non erat peccatum ex se, fiat peccatum ex scrupulo conscientia: quicquid enim contra conscientiam est, peccatum est. Nec potest hic talis gratia percipere, qui de mortali vbi mortale non est, format sibi scrupulum conscientia. Non enim auctor gratia Deus habitare vult in tali conscientia inquieta & turbida, quippe cum de eo scriptum sit: In pace factus est locus eius. Gerson magnus scrupulosa conscientia cōsolator tract. de sol. ec. part. iij. & repetit Gabr. lecl. xxvj. cano. Noli esse nimium scrupulosus circa tuam orationis numerum, pondus & mensuram, committe totum illud Deo, qui tribus digitis potentia, sapientia, & clementia, appendit molem terræ. Qui numerat multitudinem stellarum, qui numerum nouit arenæ maris, &c. Diabolus quoque nonnunquam homini scrupulos immittit (ut scribit Gerson part. iij. de diuersis tentationibus diaboli) innumeros: reddens illius conscientiam miro modo dubiam atque arctā ne quid boni audeat efficere, ut etiam crebrius delinquat. Scit enim eum peccare qui id agit, quod pro certo cōscientia malū esse iudicat: quæ res in se mali haberet nihil. Facit etiā istud hostis ob alium deteriorē finē: ut, scilicet talis qui deliquit in desperationē delabatur iudicans se reprobum, a Deoque dānatum: quando tanta facilitate peccat, nec vilo pacto adimplere valet mandata illius, &c. Aliàs multa de scrupulis scribit Gerson.

SCVRILITAS est iocularitas ex defectu rationis non volētis cohibere gestus exteriores, secundum beatū Tho. secūda secundæ. q. cxlvij. art. vj. Et ponitur scurrilitas a Gersonem in cōpendio Theologiae de septē vitiis capitalibus, de peccato gula, pro filia gula, quæ est quædam vana iocularitas quæ res homines ad risum & cōplacentiam, cōmouere ex defectu discretionis seu debite prouisionis proueniens. Et differt scurrilitas a stultiloquio: quia scurrilitas refertur ad lasciuia affectionis. Stultiloquiū verò ad indiscretionē rationis: & proprie accepta est filia luxurie. De hac Paulus ad Ephes. 5. non nominet in vobis turpitudine, aut stultiloquiū, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet, id est, nullus est vtilitatis, ex Alexan. secūda secundæ. Et secundum beatū Thom. ij. q. iij. ar. v. scurrilitas pertinet ad verba ratione inhonestatis. Multiloquiū verò superfluitatis.

SCVRRA is dicitur, qui magis quàm oportet risum mouet, & onerosus est. Nā risum secutus magis cogitat quemadmodum mouere illum queat, quam

quemadmodum honestè loquatur: nec quemquã offendant secundum Aristot. 4. Ethic. & videtur dici scurrã à sequendo, quod domos diuinitum sequatur: & est qui risum ab audientibus capiat non salua dignitate personæ. Et à scurrã dicitur scurrile, quod est ridiculum cum turpitudine, &c. Et scurrilitas turpis & procax dicitur: & scurriliter, procaxiter.

SECRETVM, occultum, separatum, vel quod paucis comunicatur. Vnde locus secretus ab aliis separatus. Et secreta mandata & secretas literas, quæ vel nulli vel paucis comunicantur. Et à secretis, cui secreta committuntur. Et secreta cordiũ, hoc est occulta & abscondita, quæ cognoscere scriptura tanquã proprium Deo attribuit. Sicut est illud Paral. 6. Tu solus nosti corda filiorum hominum: nec concurrit cogendo cum diabolo, & fortè cum Angelis bonis & beatis (vt scribit Gab. dist. ix. q. ij. li. ij.) ad scrutandum corda hominum: ne totius salutis inimicus dolosis artibus, seuera tentatione animũ humanum inuaderet, & à salutis consecutione impedit. Vide latius Gabriel, vbi supra. & lectione xxxj. canonis. & paulò post latius.

SECRETVM est duplex, scilicet speculatiuum: & illud est cõplexum. Aliud est incõplexũ. Secretũ speculatiuũ est quelibet veritas profundissima & altissima, quæ non potest cognosci naturaliter ab intellectu viatoris, sed solum per reuelationem, sicut Theologica veritas est secretum, vel propositiones Theologicae nõ cognoscibiles in mine naturali intellectus, sed solum cognoscibiles per reuelationem, vt sunt, Deus est trinus & vnus, Filius in diuinis generatur à Patre. De istis dicitur beatus Paulus cui reuelata sunt secreta cœlestia, sunt etiã arcana verba, quæ audiuit Paulus in tertio cœlo. Aliud est secretum incõplexum agibile & practicum: & nihil aliud est quàm quodlibet occultum, quod non potest probari in iudicio siue in foro publico per testimonium duorum vel trium. Et illud est duplex: quoddã est opus exterius, quod est tantum priuatum vel occultum. Aliud est opus interius, quales sunt cogitationes & voluntates conscientie nostræ. Brulefer quæst. ij. prologi, & d. viij. q. xij. lib. ij. post sanctum Bonauent.

SECRETA sunt duplicia, quædam nõ possunt celari sine peccato, vt si mihi diceretur sub secreto, quod aliquis vellet interficere socium suum, vel cõburere domũ. Alia possunt celari sine peccato, vt omnia secreta: quæ non vergunt in detrimentum alicuius. Et vt dicit Robertus Holkot. Secreta quæ nõ possunt celari sine peccato commissa fidei alicuius, non debent reuelari, etiã ad præceptũ alicuius Prælatis: sed celare secretum & vitare fraudẽ est de lege naturæ. Nullus quoque Prælatus quantumcunque magnus, etiam summus Pontifex potest aliquid præcipere contra ius naturæ. Nam minor lex nõ potest in maiorem: sed lex naturæ maior est lege cuiuscunque personæ. Hinc Scotus di. xxj. quæst. ij. lib. iij. art. Ad omne secretum seruadum tenetur quis de lege naturæ. Probat ibi latius. Assentit Gerson in regulis moral. qui dicit: secretum commissum fidei alterius celare, est de iure naturali: hoc enim rationabiliter quilibet sibi vellet fieri, & aliter socialis conuictus deperiret. Multò amplius sigillum confessionis secretum esse debet, & nullo casu signo aut verbo referandum: & in tripartito de præceptis decalogi idem vult. Lege, inquit, diuina & naturali secretũ teneri debet, quod

in secreto acceptum est, nisi alia via fuerit detectum. Item secreta, vt dicit Brulefer, quæ non possunt celari sine peccato, debent reuelari Prælato precipienti. Sed si habuero quid sub sigillo confessionis, nullo modo debet dici etiam pro morte perferenda. Quæ itaq; habentur sub sigillo confessionis nullo modo debent reuelari, nec verbo, nec iure, nec signo, nec aliquo alio modo. Reuelans præterea secreta suæ fidei commissa, peccat mortaliter: & incurrit crimen proditiõis, loquendo de secreto, quod potest celari licitè. Item nullus Prælatus potest habere præceptũ super secreta conscientie, vel super actibus nostris secretis exterioribus omnino occultis, quæ non possunt probari per testimonium: ideo non debent Prælatis indignari si ipsis in his non obeditur. Et sicut Deus dedit voluntati creaturæ rationali dominium siue arbitrium, cui nulla potentia præsidet nisi diuina: sic eius cognitione dedit cõscientiæ secretum, cuius secreta & profunda non penetrat nisi diuina sapientia. Et ideo nulla creatura, nec angelica, nec humana potest cõscientiæ humanæ noscere secreta, nisi per signa & coniecturas, vel nisi nouerit de reuelatione aut hominis denuntiatione siue detectione: hoc intelligitur de secretis cõscientiæ alterius à sua: quia bene possum cognoscere cogitationes meas euidèter. Hoc patet per illud 3. Regum 8. Tu nosti corda filiorum hominũ. Et Ierem. 17. Esto Dominus scrutans corda & renes, id est affectiones. Et 1. Corinth. 2. Nemo scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in illo. Sed quoniam pauca sunt ita secreta, quin prodeant in opera exteriora, vel appareant in exteriori apparentia faciei vel per signa cordis, quod diuersis modis mouetur secundum diuersitatem affectionum. Hinc est quòd multæ cogitationes & affectiones nostræ deprehendi possunt à malignis spiritibus, nisi arceantur virtute Dei. Ista autem cognitio qua dæmones cognoscunt secreta conscientie nostræ, est cognitio coniecturæ præcisæ & nõ rectæ conscientie. Et si de exterioribus secretis, & occultis non, neutra tamè impunita relinquentur: quia nõ deerit accusator. Et diabolus in die iudicij nõ erit testis, sed sola conscientia: tamen accusabit nos de exterioribus. Brulefer. secundum eundem Bruleferum differunt sigillum confessionis & sigillum secreti, dist. xxj. quæst. iij. lib. iij. & concordat cõ aliis. Aliquid enim datur sub sigillo confessionis, quando, scilicet peccata consentitur in confessione sacramentali: & hoc non debet reuelari, vt dictũ est. Aliquid autem datur sub sigillo secreti, quãdo, scilicet aliquid dicit alteri sub fide quod non reuelabit illud, tunc aliqua data sub isto sigillo præiudicabilia non debent recipi, & possunt reuelari absque peccato: vt si aliquis diceret alteri. Ego occidã fratrem meum, vel ego comburã talem ciuitatem, tunc in tali casu possit illud reuelare: & sic futura quæ sunt præiudicabilia data sub sigillo secreti, possunt reuelari. Præterita verò nullo modo debent reuelari. Brulefer. Vnde regula est: Ad omne secretum celandum tenetur quilibet homo de iure, vt supra dictum est. Et Gerson parte ij. ferm. facto in cœna Domini, ait: De secreto confessionis hoc tenendum est. Primò quòd in nullo casu reuelanda est etiam in hæresi, nec Papa potest dispensare, nec de consensu confessi, nisi dicat extra confessionem. Item nec ad interrogationem cuiuscunque iudicis per quodcumque

que iuramentum, nisi homo sciuerit: aut per testimonia, quia dicere tunc potest, & ideo debet. Et si sola peccata sint propriè de sigillo confessionis tamen penitentia datæ, & interrogationes rationabiles hinc inde & personæ nominatæ sunt celanda. Inquirentes autem & reuelantes grauitè peccant, & essent puniendi, præsertim vbi ex curiositate non ex charitate discreta procedit inquisitio. Item de personis confessis expedit magis tacere quàm aliquid dicere, vel laudando vel vituperando in generali vel speciali. Gerson.

SECVLVM nihil aliud est quàm periodus cuiuslibet rei: pro quo aliquando ponitur æuum vel ætèrnum, secundum B. Tho. prima part. q. x. ar. ij. Seculum propriè tempus & etatè significat longam, quã æuum dicimus: per syncopen seculum dicimus, quandoque pro hominibus in seculo existentibus. Vnde Gerson parte iij. in epistola quadam de conuersione & perseuerantia in bono proposito ait: Qui cum seculo conuersamur, secularia negocia quomodo cauebimus? Et post alia: Ecce tempus breue, mors incerta, omnia caduca in mundo & vana. Multi iam in sepulchris cœtent, qui diu se viuere existimabant. Recceserunt à memoria hominum, qui in ore versabantur omnium. Colit mundus præsentis, absentes nescit, deserit morientes. Beatus ergo contemnere, inquit Gerson, fallacè, & sequi veritatem, quæ nobis pariter concedat vitam æternam.

SECVNDVM. Hæc dictio secundum, vt vult Magister dist. x. lib. ij. & post eum sanctus Bonauentura quæst. j. eadem dist. lib. iij. multiplicem facit intelligentiam. Potest enim importare habitudinem causæ, siue in diuisionem vel vnitatem cõcomitantæ. Si dicitur habitudinem causæ: sic absque dubio falsa est illa locutio, Christus secundum quod homo est Deus, pro eo quod conditio apposita nullo modo est causa prædicatæ nec ratio secundum quam, nec per quam tale prædicatum inest illi subiecto. Si autem dicat diuisionem cõcomitantæ, sicut potest habere veritatem, tunc enim dicere quod Christus sit Deus secundum quod homo, nõ est aliud quàm dicere quod esse Deum competit personæ Christi existenti in humana natura: ita quod diuinitas & humanitas concomitantur inseparabiliter circa eandem personam. Ite autem modus accipiendi hanc diuisionem secundum, nõ est ita communis & proprius sicut præcedens, licet inueniatur quandoque. Et esto quòd illa sit concedenda: iste homo est Deus secundum gratiam vnionis: ex hoc tamen non habetur quòd sit Deus secundum quod homo, quia gratia vnionis non conuenit illi homini secundum quod homo simpliciter, sed secundum quod homo vnitus, siue secundum assumptionem ipsius à verbo. Si verò obiiciebatur: Dimittebat peccata secundum quod homo, vt dicitur Matth. 9. Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata. Si propriè loquimur de dimissione peccati, falsum est, nisi accipitur hæc dictio secundum, pro ut importat cõcomitantiam: nec tamen potest ex illa auctoritate inferri: Filius hominis habet potestatem dimittendi peccata. Hanc enim potestatem & si in se haberet in forma hominis: non tamen habebat secundum hominis formam, & in quantum homo, sed in quantum habebat formam Dei. Si verò dimissio peccatorum attribueretur alicui quan-

tum ad meritum, tunc posset concedi quod conueniret Christo secundum quod homo: sed ex hoc non sequitur quòd sit Deus in quantum homo, quia hoc non est Dei proprium. Hæc Bonauentura vbi supra. Et qu. ij. quod hæc admittitur: Christus secundum quod Deus est persona: hæc respicitur, Christus secundum quod homo est persona. Vide latius. Secundum igitur habet multiplicem rationem. Aliquando enim exprimit (vt dicit Magister di. x. lib. iij.) conditionem vel proprietatem diuinæ naturæ vel humanæ. Aliquando vnitatem personæ, ali quando notat habitum, aliquando causam. Cuius distinctionis rationem diligenter lector animaduertat, atque in sinu memoriæ recondat, ne eius cõfundantur sensus cum de Christo sermo occurrerit. Hæc Magister. Vnde & Dominus Cardinalis Cameracen. qu. vnica, lib. iij. magis propriè dicitur de Christo: Iste homo est immortalis, absq; hoc quod addatur, secundum diuinitatem, quoniam iste homo est propriè persona diuina, quàm dicitur, Deus est mortalis. imò oportet in ista addere vel subintelligere, secundum humanitatem, quia persona diuina est assumens: ideo iste homo est persona diuina immortalis, sed ipse non est natura humana, nec natura mortalis. Ista verò, Deus fuit passus, etiam sine addito: licet semper sit intelligendum secundum humanitatem, non est falsa simpliciter ratione communicationis idiomatum. Sic etiam homo Christus fuit passus: etiam non necessariè sit addere secundum humanitatem: tamen talis additio est in aliquibus exprimenda non ad necessitatem veritatis, sed ad exclusionem causarum errorum, vt hic: Filius Dei est creatura: debet addi, secundum humanitatem, ne videatur concordare hæresi Ariana: & ita in aliis prædicatis, quæ si sine addito dicerentur de Christo, posset suspicari ne ab eo excluderetur diuinitas. Similiter de aliis, de quibus posset suspicari ne attribuerentur diuinæ personæ secundum se, debet addi, secundum humanitatem, vt hic, Filius Dei est compositus: nam neque persona, neque natura diuina est composita: nec Christus est compositus ex duabus naturis, scilicet diuina & humana, siue ex tribus rebus, corpore scilicet & anima, & diuinitate: sed tamè ex duabus secundum humanitatem, scilicet corpore & anima essentialiter: & ex infinitis partibus quantitatibus integraliter: & sic non conceditur quòd humanitas sit pars Christi. Nam sicut homo non est compositus ex albedine & substantia: sic nec Christus est compositus ex humanitate & persona diuina. Hæc Aliacensis.

SECVRTAS est perfecta quies animi à timore, secundum Thom. secunda secundæ, qu. cxxix. art. vij. Et securitas opponitur timori priuatiuè tantum: audacia verò contrariè, secundum eundem prima secundæ, quæst. xlv. art. j. Et securitas non est idem quod fortitudo, sed est conditio eius & magnanimitatis: si sit quando & in quibus debet secundum eundem secunda secundæ, quæst. cxxix. art. vij. Et securus dicitur quasi sine cura, quasi seorsum à cura. Hinc aliquando pro cõtèptore accipitur. Virgil. Securus amorum, & securè aduerbiũ: & securitas, tranquillitas & quies, &c. Et securitas, vt scribit Dominus Cardinalis Cameracen. quæst. xij. ar. iij. lib. j. est iudicium firmum sine formidine de aliqua veritate. Et omnis beatus est securus de facto, & istud est fide tenendum. Et securitas quam habent

sancti ponitur in voluntate, secundum Scotum dist. xli. quæst. vj. lib. iij. sicut aliquod oppositum timoris, & ea præcedit certitudo in intellectu bono conferendo, vel bono collato continuato. Talem certitudinem habent beati, non quia vident beatitudinem ex se esse perpetuam, nec tantum etiam per rationem naturalem, quia nulli creaturæ potest esse notum per rationem naturalem illud, quod contingenter dependet à voluntate diuina: huiusmodi est cõtinuatio beatitudinis iam collatæ. Ex quo patet, quod tantummodo est illa certitudo in intellectu beati ex reuelatione sibi facta à Deo. An autem sic fiat certitudo de dānatis de sua damnatione continuanda, non est æquè certum. Non autem securitas de essentia beatitudinis, quia securitas præsupponit certitudinem de continuatione beatitudinis. Vide latius Scotum vbi supra.

¶ **S E D E S** quandoque accipitur pro Deo siue Christo, qui requiescit in summa pace, quæ exuperat omnem sensum: Vnde Magister in fine quarti dicit. Hæc de pedibus sedentis super solium excelsum. Et sedes Ecclesiæ hic per gratiam, & in futuro per gloriam, dicitur sedes David (vt scribit Iacobus de Valent. super illud Psalm. 131. Et filij eorum vsque in seculum sedebunt super sedem tuam) eod quod fuit promissa ipsi David in filio eius Messia. Et ideo dicitur Luc. 1. Dabit illi Dominus sedem David patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum. Et sic etiam tota Ecclesia militans & triumphans, dicitur domus & regnum Iacob, eod quod de ista Ecclesia ipsi est facta promissio in filiis secundum promissionem. Vide latius Valentia, vbi supra.

¶ **S E D E R E** tripliciter sumit in sacra scriptura. Vno modo dicitur positionem siue situm in loco: & sic cõuenit soli animali, vt scribit Iacob. de Valent. Psalm. 109. Secundo modo idem est quod à labore quiescere. Tertio idem est quod residere siue possidere, vt cum dicimus, quod Rex residet siue sedet in regno, id est quod possidet ipsum, & potitur & dominatur. Secundo & tertio modo Christus sedet à dextris patris in die ascensionis siue resurrectionis, scilicet quod quieuit ab omni labore passionis, & amplius non passus est, nec mortuus, nec mors illi ultra dominabitur. Secundo, quia residet & potitur potioribus bonis patris, & possidet illa potiora bona. De quo vide latius in dictione Dextra. & Iacob. de Valentia super illud Psalm. vbi supra. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, &c.

¶ **S E D I T I O** est speciale peccatū, scilicet mutua impugnatio inter partes multitudinis, vel præparatio ad pugnam. Rixa verò est vnus ad vnū, vel paucorum ad paucos. Sed bellū est inter diuersas multitudines. Et vtrunq; est pugna in actu, non præparatio ex beato Thom. iij. quæst. cxlij. artic. j. Et seditio est semper de se peccatum mortale, vt idē dicit ar. ij. vbi supra. Et est grauius rixa, & principaliter est in procurantibus: secundò in sequentibus, non autem in defendentibus bonum cõmune. Et dicitur seditio à seorsum sedendo: vel vt Ciceroni placet, à seorsum eundo. Est & seditio quum populo secum discordante res ad manū vocatur, qualis ciuitatis statum Virgilius lib. 1. Aeneid. describit, cum dicit:

*Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est
Seditio, seuit que animis ignobile vulgus,
Iamque faces & saxa volant, Furor arma ministrat.*

Factio verò est diuisio ciuium in diuersa studia. Vnde factiosi qui primates ciuitatis discordantes

sestantur. Cicero: Inter bonos amicitia, inter malos factio est, & seditio in exercitu, etiam dicitur in classe, in campo, & vbiunque est multitudo hominum. Hinc seditiosus qui seditionem amat. Seditionarius qui seditionem facit. Vnde scribitur distinct. xlvij. Seditionarios statuimus nunquam ordinandos clericos.

¶ **S E G N I T I E S** est timor futuræ operationis secundum Ioannē Damascenum. Vel secundum beatum Thomam prima secundæ, quæ xlj. artic. iij. Segnities est fuga operationis ex timore. Vnde segnis dicitur, quasi sine igne: & differt à secordia, vt vult Donatus Terent. Nam segnities dicitur ad agendum, secordia autem ad considerandum. Et dicitur quasi sine corde. Terent. Enimvero Daue, nihil loci segnitiei atque secordia, &c.

¶ **S E M E L** (vt scribit sanctus Bonauen. distincti. v. in dubiis literalibus lib. j.) potest dicere vel nunc temporis vel nunc æternitatis. Et si dicat nunc temporis cum habeat diuersa, nunc denotat intercisionem. Si autem nunc æternitatis, & illud nunc semper est, & est inuariabile, & vnum semel dicit omnimodam inuarietatem perfectionem & vnitatem. Vnde Augustin. in de fide ad Petrum, & refert Magister distinctione v. libro j. Pater Deus de nullo genitus est Deo. Semel de sua natura sine initio genuit filium Deum sibi æqualem, & eadem qua se naturaliter æternus est diuinitate cõternum. Porro semel locutus est Deus per scripturam sacram (vt scribit Gerson parte iij. de passionibus animæ, considera. xliij.) qui quauis & id ipsum non repetat semper per singulos, vt dicit Iob. Repetit tamen aperiendo sensum vt intelligatur huiusmodi scripturæ. Repetit quoque induendo mentem virtute ex alto. Repetit inclinando, inspirando, alligando, illuminando, stabiliendo, vt non solum intelligatur, sed impleatur, & ametur.

¶ **S E M E N** secundum Guil. Scot. d. xvij. li. ij. cum Doctore subtili eadem di. & repetit Pelbart. lib. ij. Rosarij Theol. in dictione Semen, est corpus quoddam cuius forma intenditur à natura propter alterum vt ex illo generetur aliquid simile agenti. Vel semen (vt scribit Gabr. d. xvij. q. vnica, lib. ij. concordans cum scoto eadē di.) est corpus imperfectum productum à generante: non propter se, sed tanquam via ascendendi ad vltiores formas perfectas. Vbi aduertendum, quod agētium quædam producunt effectum immediatè siue sibi simile siue alterius rationis, vt in producete æquiuoco, vt ignis ignem, Sol ranam. Alia producunt effectum mediatè propagatione: vt asinus generat asinum, non immediatè producit formam asini, sed esse producit effectum mediū, scilicet semen, mediatè quo producit formam asini. Est ergo semē non intētum à natura propter se, sed propter aliud perfectius. Hinc Aug. iij. de Trinit. cap. viij. Omnium quippe rerum quæ corporaliter, visibilibusque nascuntur occulta quædam semina in istis corporeis mundi huius elementis latet. Et semē est superfluum nutrimentum cõuerso in sanguinem menstruū, vt vult Philoso. 2. de Anima. de quo Gabr. di. xx. q. vnica, lib. ij. & corpus prolis materialiter producit à semine. De modo autem producendi in natura in his quæ producunt sibi simile mediatè, vel corruptum, vide Gabrielē vbi supra, distinctio. xvij. Sed ratio seminalis, vt dicit sanctus Bonauentura, est potentia actiua indita materiæ, quæ est

quæ est essentia formæ, cum ex ea fiat forma mediante operatione naturæ, quæ non producit aliquid ex nihilo. di. xvij. q. ij. li. ij. quæ latius ibi vide. Scotus dicit eadem dist. Ratio seminalis est aliqua forma seminalis in quantum semen est: & illud vel est forma substantialis feminis, vel qualitas necessario consequens formam substantialem feminis, sicut forma tritici in tritico, vel qualitas consequens formam substantialem eius, & nec semen (vt idem ait) nec ratio feminis sunt coeua naturæ, quia semen fit ex nutrimento in quo semine est ratio seminalis sicut in subiecto: nec semper est semē in seminante, cum fiat de superfluo alimenti. Hæc Scotus. Ratio seminalis secundum Gab. d. xvij. vbi supra, est qualitas aliqua in semine disponens pro introductione formæ perfectioris. Et infra ait, quod nec semen, nec ratio seminalis fuit in costa Adæ respectu formandi corporis Eua. Et hoc patet per Augustin. & Magistrum distinctio. xvij. libro ij. & post eos probat Gabr. ratione, quia costa Adæ immediatè conuersa est à Deo in corpus mulieris miraculose sine acquisitione formarum mediarum: ergo non fuit ibi semē, nec fuit aliqua qualitas in costa cõcurrentes actiue ad corruptionem costæ, & formationem corporis mulieris: ergo nec ratio seminalis: quia nihil tale medium interuenisse commemorat scriptura, nec ratio aut experientia probat: ergo non est ponendum: nihil enim est ponendum sine ratione & auctoritate. Vide latius Gab. consonat Scotus vbi supra. Et semen quandoque accipitur pro verbo Dei, quod gratia viuificat & semē crescere facit, quod solus Dominus tribuit. Ita 2. Corinth. 9. Qui parcat seminatum, parcat & metet. Vbi semen capitur pro actu liberi arbitrij, vt scribit Gabriel distinct. iij. q. vnica, lib. ij. Hoc autem semen (vt ibidē dicit) potentialiter concreuit Angelis: quia dedit liberum arbitrium, per quod poterant se conuertere ad Deum, & sic recipere gratiam Dei: secundum illud Heb. 15. Si conuerteris, conuertam te. Et illud Iaco. 4. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Habet & Ecclesia semper viuificum semen in se. Vnde Gerson part. j. de auferibilitate Papæ ab Ecclesia ait: Auferibilis non est sponus Ecclesiæ Christus ab Ecclesia taliter quin semper habeat in se viuificum semen, quo potest per successiones generationis, & generationis sese continuare in corpore toto & in membris presertim officialibus, similiter & in filiis: traditur ad hoc illud Christi Mat. 24. Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant: loquens de generatione iustorum, quæ contrariatur illi de qua dictum est: Amen, amē dico vobis, quod requiratur à generatione hac omnis sanguis ab Abel iusto, &c. Et nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen (vt inquit Esa. 1. & repetit Apostolus ad Romanos 9.) quasi Sodoma fuisset, & quasi Gomorra similes essemus. Hoc autem quid aliud debet intelligi, vt dicit Gerson vbi supra, quam vis insita spiritualis, & ars quædam viuifica in vniuersum corpus Ecclesiæ, per quam hierarchicus ordo suus potest vsque in finem subsistere.

¶ **S E M E N** Abrahamæ de quo ita scribit Iacobus de Valentia super illud Psalm. 88. Et ponam in seculum seculi semē eius. Semen Abrahamæ & Israel, & David, habet duplicem respectum. Vno modo ad generationem & successionem carnalem. Alio modo ad Christum promissum illa generatione carnali. Et

ideo fuit continuata generatio carnalis ab istis vltique ad Christum. Et sic Christus in lege promissus natus est ex istis secundum carnem & promissionem. Sed quia non natus est per generationem carnalem, ideo in Christo finiuit & terminata est generatio carnalis, & mansit sola generatio secundum promissionem. Et quia Christus non amplius genuit filios carnales, sed regenerauit filios spirituales: ideo totus populus Christianus per Christum regeneratus, dicitur semen Abrahamæ, & Israel, & David, & secundum promissionem & non secundum carnem: quia descendunt à Christo, qui descendit ab illis secundum carnem, & secundum promissionem. Vnde sicut Iacob genuit carnaliter duodecim filios & Patriarchas, à quibus multiplicatus est totus ille populus Israel secundum carnem, ita Christus primo spiritualiter regenerauit per aquam baptismalem duodecim Apostolos, à quibus regeneratus est & multiplicatus totus populus Christianus. Et ideo dicuntur duodecim Patriarchæ, & duodecim Principes Ecclesiæ, quos Christus regenerauit loco duodecim Patriarcharum filiorum Iacob. Ex quibus patet, quod populus Christianus cõtinuatur cum semine ipsius Abrahamæ & Iacob. Et sic tota Ecclesia dicitur semē illorum secundum promissionem & spiritum. Et hoc est illud semē de quo dictum est ipsi Abrahamæ Gen. 15. Suscipe cælum, & numera stellas si potes, sic erit semē tuum: & in semine tuo benedicentur omnes Gentes: & huic semini promittit Deus hereditatem in cœlis. De quo latius vide Valentiam vbi supra.

¶ **S E N E X** dicitur quasi femina, quod a se maiore sue ætatis parte iam morti propinquior sit. Regula ad senes (vt scribit Gerson tract. de modo viuendi omnium) est: In Ecclesia libenter iaceant, iuuenibus bonum exemplum præbeant, de maledicendo siue malefaciendo ipsos reprehendant. Turpia verba non habeant, nec laudent malicias coram iuuenibus, mulierculas à bono non retrahant, nec iuuenes laudent in superbiis suis. Et (vt idem dicit de senibus, de paruulis ad Christum trahendis) senes plenos de rerum malorum citius frangas quam flectas. Si potest (inquit Ieremias) mutare Aethiops pellē suā, & Pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere cum didiceritis malum. Secus est in paruulis, quippe, qui apti sunt ad accipiendam bonorum studiorum exordia, quando nondum falsas opiniones altius imbiberunt, quando nondum radicatus hærent perniciosæ adiuentiones in eis. Et secundum Philosophos, Poetas, & Theologos. Non parum refert iuuenes sic vel sic assuescere: Adeo teneris assuescere annis multum est, ait Virgilius. De quo latius alia.

¶ **S E N E C T V S**, senecta, senium, senitudo, & senitas, in eodem sensu accipiuntur pro senū ætate. Et est senectus, sexta hominum ætas, dicta à senario numero, vel à sentiendo, quod in ea sensus deficit: siue à senesco, &c. Senectus est occasus vitæ, secundum Ciceronem in Topicis. & secundum sanctum Thom. iij. sentent. di. xliij. artic. iij. Senectus est vltima ætas, durans aliquando tantum quantum omnes alia ætates.

¶ **S E N S V S** est potentia passiva secundum S. Thom. j. par. q. lxxix. ar. iij. Et sensus exteriores sunt quinque: secundum quinque modos immutandi ab obiectis: scilicet, visus, auditus, olfactus, gustus, & tactus. Et ideo dicti sunt, quia per eos anima subtilissimè totum corpus agit at vigore sentiendi. Frater Pelbart. lib. ij. Rosar. Theol. Et Isidor. lib. Etymol. xj. Et sicut dicit Inno

cit Innocentius de Sacramentis. Sicut quinque sunt sensus corporales, sic quinque sunt sensus spirituales, quibus cœlestia debemus & diuina sentire: quoniam ad illa facti sumus. Primus est visus intelligentiæ, scilicet per fidem veram. Secundus, auditus obedientiæ, scilicet præceptorum. Tertius, odoratus discretionis, scilicet inter bona & mala, vel vitia. Quartus, gustus delectationis, scilicet in Deo per amorē, Quintus, tactus operationis. De istis dicitur Matth. 25: Domine, quinque talenta tradidisti mihi. Hæc Innocentius. Et ut scribit Dominus Cardinal. Cameracen. q. j. art. ij. lib. iij. In fide Christi nunquam neganda est apparentia sensus naturaliter bene dispositi, nisi ubi expressa auctoritas fidei vel efficac ratio assumpta ex his quæ sunt fidei, ad hoc cogit. Sicut negamus quod in Eucharistia sit panis, quantum hoc æquæ appareat post prolationem verborum sacramentalium sicut antea: quia ad hoc negandum cogit expressa auctoritas vel ratio. Quinque sensus rationi attribuitur Gers. part. ij. serm. facto in solennitate omnium sanctorum: Nonne, inquit, in ea est visus spiritualis, quo cernitur pulchritudo, decor, & cædor lucis illius æternæ, cuius lumē signatū est super nos, Quo visu videre nonne se dicit Apostolus: Nunc per speculū & in ænigmate, tunc autē facie ad faciem. Est auditus spiritualis, quo percipitur summa armonia veritatis. De quo Propheta ait: Audiam quid loquatur in me Dominus. Est præterea gustus ad quē inuitabat idē Propheta: Gustate & videte, &c. Est insuper tactus spiritualis, alioquin nō dixisset sponsa sponso in Cant. Laua eius sub capite meo, & dextra illius amplexabitur me: & osculetur me osculo oris sui. Denique olfactum esse in ratione probat vox eiusdem sponse ad sponsum: Trahe me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum. Vide latius ibi.

¶ **S E N S V** interiores secundū Aristot. sunt tantū quatuor, secundū quatuor modos operationū, scilicet sensus cōmunis Imaginatiua. Aestimatiua in aliis animalibus siue cogitatiua in homine: & memoriatiua, sensitua, licet sint quinque secundū Auicem. scilicet sensus cōmunis, imaginatiua, phantasia, Aestimatiua & memoriatiua, sensitua. Et dicuntur vires animæ apprehensiuæ ab intus vel potētia interiores animæ sensibilis: & sunt etiam omnes istæ potētia passiuæ, ut scribit Gers. in Compen. Theol. de natura primorū motuū, quia ab intus suscipiendo apprehendunt, & patiuntur à formis rerum singulariū. Et sunt etiā circa particularia tantū. Et est sensus cōmunis potentia, quæ omnium sensuum particularium obiecta apprehendit. Nam alij sensus similitudines suorum sensorū ad sensum cōmunem reducunt, quo mediante de singulorū proprietatibus iudicant & discernunt, quia secundū iudicium sensus cōmunis apprehendimus nos videre quādo videmus, & audire quādo audimus, & sic de aliis. Virtus imaginatiua est potentia apprehensiuæ, in qua imaginationes rerū sensibiliū referuātur. Imaginatio verò formā rei referuat, re etiā ipsa absente. In quo differt à sensu cōmuni, qui indiget presentia rei exterioris sicut sensus particularis, imaginatio verò non. Ista virtus vocatur thesaurus formarum, quoniam formæ rerum à particularibus sensibus receptæ in ea retinentur & seruātur. Hæc Gers. qui ampliora & plura de his habere voluerit, ad Philosophum recurrat. Et sensus non facit peccatum, sed consensus (ut idem vult Gers. par

te iij. tract. de remediis contra pusillanimitatem & scrupulositatem.) Nam (ut ipse dicit) aliqui per cordis pusillanimitatem putant se desperare, cum non desperant: sentiunt enim motus desperationis per pusillanimitatem cordis: & hunc sensum putant consensus. Sed quantumcunque sentiunt, etiam si quasi operiantur hac tentatione quam diu ratio contradicit nec consentit: hi tales charitatē non amittunt. Vnde spiritus hominis non vincitur à diabolo nisi consensus voluntatis adueniat: latius scribit Gers. Dare autem aliquem in reprobum sensum (ut habet Brulefer distinctione vij. qu. vij. libr. ij.) nihil aliud est quā ipsum puniri pœna excæcationis in intellectu suo quantum ad agibilia, sic quod non videt quæ sunt agenda. Vnde Apostolus dicit (tradidit eos Deus in reprobum sensum.) Sic & Astrologi, qui de futuris contingentibus iudicare voluerunt, quum dæmones qui clariores & subtiliores sensum habent quā viatores, non possunt: ideo traditi sunt in reprobum à Deo sensum.

¶ **S E N S V** scripturæ est quadruplex, de quo supra in dictione Scriptura sacra.

¶ **S E N S I B I L E** propriū est quod nō cōtingit altero sensu sentiri, & circa quod non contingit errare, secundum Aristotelem libr. 2. de Anima. Et sensibile dicitur tripliciter: ut scribit Brulefer distinctio. xv. quæst. iij. li. ij. Elicitiuē, & dicitur quod est aptum natum elicere sensationem: hoc modo tantum animal est sensibile. Secundo representatiuē, quod est aptum natum representare aliquod obiectum sensibile: hoc modo species obiecti dicitur sensibile. Tertio obiectiuē, quod potest esse obiectum sensus: licet quod potest extendi ad sensibilia.

¶ **S E N S V A L I T A S** dicitur à sensu, Latinius forsitan diceretur fomes sensitivus: & est vis appetitiua sensitivæ partis, secundum beatum Thomam j. parte, quæst. lxxxj. artic. j. & propriè nominat potentiam appetitiuam tantum. Sensibilitas verò comprehendit omnes vires sensitivas, scilicet apprehensiuas & appetitiuas secundum eundem libr. ij. sent. dist. xxiiij. quæst. ij. arti. j. Et sensualitas secundum Magistrum distinctione xxiiij. libr. ij. Est quædam vis animæ inferior ex qua est motus, qui intenditur in corporis sensus atque appetitus rerum ad corpus pertinentium: & ideo dicit sanctus Bonaventura distinct. xxiiij. parte ij. circa textum, libro ij. comprehendit ex sua propria acceptione sensitivam & motiuam & brutalem. Et secundum Guil. Scotistam & Pelbartum libr. ij. Rosarij Theol. debet intelligi propriè esse appetitus apprehensivus sensitivus: ex quo appetitu sequitur appetitus, id est motus ad res corpori pertinentes, ut sit ordo iste in homine. Primo sensualitas, & ista includit tam apprehensiuam sensus quā appetitiuam. Secundo sensualitas, quæ nominat solū appetitiuā, & differt à portione inferiori rationis: quia licet ambe terre nis inhiant, tamē hoc facit portio inferior mediane ratione, hæc autem solo instinctu. Tertio ordine est liberū arbitrium supra omnem sensualitatem, & sic patet ordo. Et quoniam inferior portio rationis, ut scribit sanctus Bonaventura ubi supra, per peccatum multū trahitur à sensualitate, & homo cōparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis: ideo inferior portio rationis aliquādo in scriptura nomine sensualitatis censetur propter nimiam conuersionē sui ad sensibilia. Sed quare Phi-

lophi

lophi non vtuntur hoc nomine: dicit ibidē quod sensualitas non tantū nominat ipsam potētiam sensualem quantum ad propriam naturā, sed etiā in quantum respectu rationalis habet quandam rebellionem, quæ ex peccato originali in homine traducitur. Et quoniam non perueniunt ad cognitionem originalis peccati, nec lapsus hominis: ideo nō vtuntur hoc nomine sicut sacra scripturæ. Est autē sensualitas improba & cœca, ut dicit Gers. parte 3. in epistola quadam tantūmodo pœnitentiæ vix aspicuus, & de sola corporis voluptate curā habēs. Sed in Christo (ut idē dicit part. 3. de passionib⁹ animæ) semper obediebat sensualitas rationi.

¶ **S E N S V A L I T A S** dupliciter considerari potest. Vno modo in se & simpliciter, ut scribit Gers. part. 2. in cōpendio Theol. an primi motus sint peccata. Et isto modo sensualitas in furiosis & infantibus sicut & in aliis hominibus esse dicitur, imò isto modo cōsiderado in ea (ut dicit Augustinus) cū brutis communicamus, sic accipiendo in sensualitate nullo modo potest esse peccatū. Alio modo potest sensualitas considerari non ita simpliciter, sed quodammodo respectiue, prout, scilicet est quodammodo ad rationē ordinabilis, & ab ea persuasibilis: & isto modo considerado, quando contingit sensualitatem ad illicitum moueri: & sic quodammodo à regula iustitiæ deordinari: talis eius deordinatio habet rationē peccati, in quantum tamen peccatum dicit, & importat quandam rationem vitij, quandamque deordinationem, quæ potest esse via ad opus prohibitum & vituperio dignum, nō tamē in quantum peccatum dicit culpam, quia actus vitiofusus ea sola ratione dicitur culpa, qua est à voluntate. Et iuxta hunc duplicem modum considerandi verificatur illud quod à nonnullis dicitur, quod est aliquis actus proprius sensualitatis simpliciter consideratē, qui non est proprius actus sensualitatis in quantum humana. Hæc Gers. &c.

¶ **S E N S V A L I T A S** secundū S. Bonauen. part. 2. art. 2. q. 1. di. xxiiij. libr. 2. aliquando accipitur pro vi quæ appetit bonū ut nūc. Et hæc nō solū est in parte sensuali, imò etiā rationali. Et sine motu sensualitatis hoc modo dicta nūquā cōtingit peccatū esse in inferiori parte rationis: semper enim cū peccat bonū ut nūc exoptat. Quādoque dicitur sensualitas vis animæ sensibilis, qua intenditur in corporis sensus (ut dictū est) & sine hac cōtingit esse peccatū in inferiori parte, quantum ad peccata spiritalia: quātū autē ad carnalia: vix aut nunquā. In carnalibus autem corruptio venit ex fœditate carnis, & concupiscentia partis sensibilis: & ita in eis peccatū incipit à serpente siue à sensualitate, & peruenit ad mulierem. Tunc autē dicitur esse in sensualitate, quando quis ex apprehensione delectabilis oblectatur & inclinatur ante aduersionē, & perceptionem suæ delectationis: hoc enim ex surreptione est. Vide latius ubi supra, & di. xxxj. q. 1. lib. 2.

¶ **S E N S V A L I T A S** & sensibilitas differūt secundū S. Tho. d. xxiiij. li. 2. q. 2. ar. 1. vt & supra tactū est. Nam sensualitas omnes vires sensitivæ animæ comprehendit tam apprehensiuas de foris quā apprehensiuas de intus: hoc est tam sensus exteriores, quā interiores, quā etiā appetitiuas. Sensualitas autē magis propriè nominat illam tantum partem per quam animal, & præcipuē homo mouetur in aliquod appetendum vel fugiendum sub ratione conuenientis, vel disconuenientis. Vis autem apprehendens hu-

iusmodi rationes conuenientis vel disconuenientis videtur esse extimatiua vis per quā agnus fugit lupum, & sequitur matrem. Vnde propriè loquendo (ut refert frater Pelbart. libro secundo Rosa. Theol. in dictione Sensualitas. §. 3.) sensualitas incipit ex confinio extimatiuæ & appetitiuæ sequentis. Motus autem sensualitatis in duo tendit, videlicet in ea, quæ secundū exteriores sensus delectabilia sunt, & in ea quæ nociva vel cōuenientia corpori secundū solā extimationē cognoscitur. Et sic ex sensualitate dicitur esse appetitus rerū corporaliū. Et caro, id est sensualitas in homine concupiscit aduersus spiritū. Et loquendo de sensibus interioribus sensualitas principaliter est appetitus extimatiuæ potētia, quia illa mouet ad intentiones boni & mali, quæ sunt in imaginatiua & sensu cōmuni. Sed loquendo de exterioribus sensibus principaliter & melior, est appetitus visus: licet ardentior sit tactus, quia magis mouet & accedit appetitum sensualitatis propter naturam corruptā. Frater Pelbart. cum suo Guilelmo. Inordinatio autē sensualitatis (ut scribit Rich. lib. 2. d. xxiiij. ar. 4. q. 1. Concordat S. Bona uen.) aliquando est sine omni culpa, eō quod vitari non potest, videlicet quādo volūtas nō est causa illius deordinationis, nec cōmittēdo, nec omittēdo, nec atcedēdo, nec cōmittatē: ut cū caro calefit ex aliqua indeliberata apprehensione surreptitia, vel sine apprehensione, &c. Secūdo aliquādo est cō peccato veniali: & hoc tunc cū talis inordinatio insurgit in sensualitate per negligentiā. Tertio aliquādo est cū peccato mortali, quādo, scilicet est cōtra actū phibitū, & insurgēs ex voluntatis cōsensu deliberatō: vel quādo acceptatur & retinetur, sicut in cogitatione morosa. Et in morosa delectatione, nō tā consideratur mora tēporis, sed potius mora cōsensu, quia mora tēporis quātū est de se nō facit, ut quod prius erat veniale, fiat mortale, quia circūstantiæ nō mutat genus peccati vel speciē, sed mora tēporis est quædam circūstantia: ergo non grauat veniale, sed mora temporis occasionaliter solum facit, ut veniale fiat mortale, videlicet in quantum inducit consensum verum vel interpretatiuum. Tunc autem inducit consensum verum, quando ex huiusmodi mora diutina delectationis crescit libido, adeo, ut homo velit omnino in vitiorum delectatione persistere: licet non intendat opere perficere. Tunc verò inducit cōsensum interpretatiuum, quādo homo aduertens periculum delectationis retentē negligit eam compescere per rationem: vel voluntatem: hoc enim non est absque contemptu salutis propriæ, eō quod se ipsum discrimini peccati mortalis exponit: sicut si homo percipiat serpentem venenoso morsur ledentem in sinu suo intrare, & si nollet lædi illius morsu, simpliciter tamen periculo se exponit non repellendo: ergo talis in morosa delectatione retenta sola mortaliter peccat, periculo se exponendo. Qui autem amat periculum, peribit in illo. Eccles. 3. Sicut quis voltans circa laqueum. Item quia nullus potest delictari deliberatē in eo quod Deus abominatur: Sed ut scribit Proverbiolum 15. Abominatio Domini cogitationes malæ, ergo. Et hanc moram potius determinat conscientia recta & compunctio, quā lectio vel scientia. Sed quando quis dubitat an venialiter vel mortaliter in talibus peccauerit, tunc secundum Bonaventuram cōsulerendum est, eligere partem securiorē, ita quod pœniteat &

Lexic. Theol.

BB

cōfiteatur, quasi de mortali, aliās periculo se exponit in dubio, &c. Vigilanter itaque cauenda est secundum eundem morosa delectatio. De quo videatur latius Pelbart. in dictione Sensualitas. §. xij.

SENTENTIA in genere secundū Philosophos, Grāmaticos (vt scribit Gerson parte 2. dialogo de potestate ligandi & soluendi) dicitur esse determinata acceptio alterius partis contradictionis. Ita habet sanctus Thomas 3. senten. distinct. xxij. quæst. 3. artic. 2. & deriuatur à sentio, quia sententias ita sentit, nec pertinet nisi ad vtentes ratione. Differt autem à cōsilio, vt idem refert Gerson vbi supra, sicut conclusio ab inquisitione. 3. Ethic. secundum Philosophum. Vnde consilium est quæstio vel inquisitio resolutoria super medijs aptis ad consecutionem finis intenti. Sententia verò determinata acceptio alterius partis, quæ in disceptatione vel consilio versabatur. Et hoc aliquando facit homo solus secum super proprijs agibilibus. Inde est illud apud Iob: Sententiam labia mea puram loquentur. Et apud Comicum stat sententia. Vnde nominatur liber sententiarum. Attamen & sapius & rei nostre vicinius, sententia dicitur conclusio præconscripta per plures in iudicando: & conuenit synonymæ cum iudicio quod fertur post consilium: iuxta verbum Christi ponentis gradus inter pœnas iræ debitas. Qui irascitur fratri suo (inquit) reus erit consilio: qui autē dixerit fratri suo, racha, reus erit iudicio: qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Est itaque secundum glossas minus graue, quod pœna vertatur adhuc in cōsilio, quam dum determinatio subiacerit iudicio. Deinde omnium grauissimum, quod indicij fiat executio. Et est sententia sic accepta, decretum vel dictamē, vel iudicium superioris, per quod vult legitime subditum suum per pœnam ligari, vel à pœna liberari propter Deum. De tali sententia & iudicio iubet Dominus in Exodo. Nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt à vero deuies. Et in Eccles. Quia non profertur cito contra malos sententia: filij hominum absque vilo timore perpetrant mala. Et in Euāgelio Ioan. Nolite iudicare secundum faciem, sed iustū iudiciū iudicate. Sententia secundū Goffredū est iudicialis diffinitio, quæ cōtrouersis sine imponit pronuntiatione cōpetentis iudicis, cōdemnationem vel absolutionē cōtinens. Secundum S. Tho. Sententia est applicatio iuris ad particulare factū secundū S. Tho. 1. 2. qu. xcvi. art. 1. Et sententia est non de singularibus, sed de vniuersalibus enunciatio: nec de omnibus vniuersalibus, sed de quibuscunq; operationes sunt quæ ad agendum eligenda vel fugienda sunt, secundū Arist. li. 2. Rhetor. Et sententia est duplex, vt habet Magister Ioan. Gers. vbi supra. Quædam ligans vel obligans. Alia soluens vel absoluens. Debet autem ferri sententia legitime, id est cōformiter ad legem præsertim diuinam: & quod in obsecris aut dubijs præuiū sit cōsiliū. Et vt præ oculis Deus semper habeatur tanquam finis omnis finis, &c. Gerson. Et sententia hominis nō tollit ius diuinum, vt dicit Petrus de Palude in 4. dist. xxxv. q. 2.

SENTENTIA dicitur iniusta vel ex animo, vel ex causa, vel ex ordine (vt scribit sanctus Bonauen. di. xviij. lib. 4. circa literam.) Ex animo, vt cum fertur non zelo iustitiæ, sed vindictæ: vel ex liuore odij vel præiocio: aut fauore aduersariorum, vt dicit Richar. eadem dist. art. 3. quæst. v. Et causa, vt cum non est

meritum sufficiens vel certum propter quod debeat excommunicari iste cui infligitur. Ex ordine, vt cū præmittitur ordo iuris, sed non seruatur. Vide & in dictione Excommunicatio, quid sit sententia iusta, & quid sit sententia nulla.

SENTIRE dicitur propriè sensu percipere, quod ad corpus duntaxat pertinet: vnde quinque sensus corporis sunt appellati: de quibus supra. interdum sentire ponitur pro intelligere, non nunquam iudicare. Hinc sententia deriuatur. Et sentire secundum sanctum Bonauen. dist. viij. artic. 3. quæst. 2. libro 2. potest accipi cōmuniter, propriè, & magis propriè. Communiter sentire idem est quod rem vt præsentem cognoscere, secundum quem modum accipit Aug. ad Paulinam in li. de videndo Deo. Secundo modo sentire idem est quod rem vt hinc & nunc cognoscere: & sic accipit Boët. cum dicit, quod sensus est particularium & intellectus vniuersalium. Tertio modo sentire idem est quod speciem existentē in materia præter materiam mediante organo corporeo suscipere. Et sic accipit Philos. 2. de Anima, cum dicit: Sensus est susceptiuus specierum in materia præter materiam. Primis duobus modis non differt sensus ab intellectu re, sed ratione tantum: & hoc modo bene ponit in Angelo. Angelus enim per suam potētiam intellectuam cognoscit rem vt præsentem, & vt hinc & nunc dirigēdo aspectū super ipsam. Tertio verò modo differt potentia sensitiua ab intellectu re & ratione: & illo tertio modo sensus est potentia alligata corpori: & hoc modo spiritui Angelico non conuenit. Hæc sanctus Bonauen. tura.

SEPULTURA est locus cōcauus in loco Ecclesiastico vel cœmeterio factus, in quo corpus catholici conquefcit. Vel sepulchrum est locus concavus in quo ossa defunctorum conduntur. Et locus sepulture debet fieri apud Ecclesiam consecratā. Et sepultura inuēta est, ne horror & fætor sit viuus, & ad fidem resurrectionis futura, & vt oretur pro defunctis: ex sancto Thom. 4. senten. distinct. xv. quæst. 2. artic. 3. Et sepultus non dicitur quasi sine pulsu vt quidam volunt, sed à sepeliendo. Sepelio verò à sepeliendo: quia cadauer terra vel lapidē, vel alio genere materiæ circūsepitur. Et sepultura modo ipsum sepulchrum significat, modo adūm sepeliēdi. Quādoque accipitur pro officio quod impēditur sepeliendis. Et talis non potest vendi à clericis. Vel dicitur terra deputata sepulture. Dicitur & ius sepulture quod competit Ecclesiæ ad sepeliendum aliquos in cœmeterio suo: & prouenit ex Pontificis auctoritate & assignatione: & competit generaliter Ecclesijs Parochialibus. Videri de hoc potest Michael Lochmair, in suo Parochiali curatorū. tit. vij. de sepulturis & remedijs. Prodest autem sepultura mortuis (vt scribit Richard. distinct. xlv. artic. vj. quæstio. i. libro quarto) in charitate decedentibus, aliquid purgabile secum deferentibus: nō per se, sed per accidens, in quantum, scilicet inspiciētes sepulturam, memoriam retinēt defunctorū, vt pro eis orent. Sed vltra hoc prodest sepultura in loco sacro: in quantum sepeliens mortuum alicuius sancti patrocinio committit: cuius precibus credendum est adiuuari. Et quia cæteris paribus ex diuina ordinatione triumphans Ecclesia specialiter orat pro illis qui in loco sacro sunt sepulti. Et quia illi qui loco illi deseruiūt, tenentur cæteris paribus, & illis frequētius & specialius orare. Et (vt idē refert) luminaria

luminaria etiam, panni, & alij sumptus qui sunt in sepulturis, mortuis prodesse possunt per accidens, in quantum per talia homines excitantur ad compatiendum: & per consequens ad orādum pro eis, & in quantum pauperes fructum capiunt, & Ecclesia propter Deum honoratur. Et sic Tob. 12. Sepultura inter cæteras eleemosynas computatur. Sepultura quoque corporis prodest viuus sepeliētibus, & alijs, quia tale opus fidem resurrectionis astruit. Vide latius Richardum qu. 2. vbi supra. Et vt scribit frater Osualdus libr. 4. Rosar. Theolog. Sepultura est possessio siue terra vbi aliquis sepeliendus est. Vnde si talis possessio seu terra, seu quodlibet aliud vas pro sepeliendo sit per Episcopum, vel eius auctoritate ad sepulturam deputatum: sic est locus religiosus, siue aliquis sit sepultus siue non: quia vendi non potest, vt habetur xij. qu. 2. quæst. 4. Quilibet quoque adulter (vt idem ait qu. 3. vbi supra) compos suæ mentis liberè potest vbi cunq; voluerit in loco magis religioso eligere sepulturā. Et locum magis religiosum voco illum in quo frequentius & honestius, & deuotius pro viuus & mortuis celebratur: & talia sunt loca in quibus sunt conuētus religiosorum fratrum. extra de sepult. Cui subscribit Gerson par. 2. de solitudine Ecclesiastic. particula xxij. cum dicit: Solitudine pia conferētis temporalia, potest cum bono corde nedū in suffragiis conditiones apponere: sed cum hoc loco certa & honorabilia suæ sepelitionis eligere, cum appensione insigniorū seu titularū conscriptione iuxta sui status qualitatem. Sic de pompa funeralium dicitur, hoc & sanctissimi patres curauisse inueniuntur. Nam piè recogitata, cedūt omnia ad honorē magnificū Dei & Ecclesiæ, tam militantis quam triumphantis: & ad fidem, spem quoque resurrectionis astruendam, & incredulorum confutationem proficiunt. Hæc Gerson. Ecclesia autem prohibet sepulturam quibusdam. Primò, excommunicatis. Secundo manifestis vsurarijs. Tertio, qui in torneamentis moriuntur: Quarto, raptoribus, qui pertinaciter cum possint in vita nō satisfaciūt, & in morte non possunt. extra de raptoribus. cap. 2. Quintò, blasphematoribus Dei & sanctorū, extra de maledicis, ca. 2. Sextò, qui nō cōmunicant semel in anno, nec cōfitentur, extra de pœni. & re. cap. Omnis. nisi signa cōtritionis ostēdant. Septimò, qui moritur in peccato mortali notoriè. xij. qu. 2. cum graui. octauò nominatim interdicti, & hoc sub excommunicationis pœna. Nonò, illi cui est interdictus ingressus ecclesiæ, extra de sen. excō. Is qui. lib. vj. Decimò, illi qui Sacerdotē tutorem filiis suis instituit. lxxxvij. di. Neque. Vndecimò, Iudeis vel Paganis. de consecratione. dist. 1. cap. Ecclesiam. Duodecimò, corporibus exenteratis vel diuisis: qui si de facto sepeliuntur, debent exhumari si discerni possunt, aliās non. Similiter Paganus vel puer qui extrahitur de vêtre matris mortuus, non sunt in sacro loco sepeliendi. Si verò mortua matre puer viueret, deberet scindi mater & puer baptizari: & sic in sacro loco sepeliri. Hæc frater Osualdus colligit li. 4. rosa. Theo. In cœmeterio itaque Christianorum nō nisi Christianus baptizatus sepeliri debet: non tamen omnis, vt dictum est. De quo legere potes latius Guil. Episcop. in rationali diuin. libro primo de cœmeterio, in fine.

SERAPHIN interpretatur incēdiū: & hoc est per charitatem, vt scribit sanctus Bonauen. dist. vj. qu. 1.

libr. 2. Et nomen Seraphin (vt idem dicit dist. ix. circa textum.) quandoque legitur in scriptura per n. & tunc est pluralis numeri, & neutri generis, & significat cētum Angelorum illius ordinis. Quandoque scribitur per m, & tūc est pluralis numeri masculini generis: & signat Angelum istius ordinis. Et Seraphin (vt habet Magister distinct. ix. 2. senten.) non solum in charitate, sed etiam in scientia præminent. Et est supremus Angelorum ordo seu chorus Seraphin, qui totus ardens siue incendens, secundum Dionysium interpretatur, cap. 7. Ecclesiasticæ hierarchie. De quo videatur Dominus Præpositus Gabriel lect. xvij. canonis. Est quidem in Angelis ardor iste, amor, scilicet Seraphicus, quod est superferuidus & holocaustæ purgatiuus, vt scribit Magister Ioannes Gerson parte 3. super Cantico cantorum simpalmate. 1. proprietate 4. est in singulis etiam beatis, quibus est vna vox latantiū, & vnus ardor cordium: propterea dicuntur lapides igniti. Præcipuè tamen & in excellentia Seraphicus ordo possidet hunc ardorem: propterea nec ipse à scientia sicut Cherubin, nec Cherubin ab ardore nominatur: quamuis absque vlla dubitatione & Seraphin cognoscat, & Cherubin ardeat: sic & voluntas cognoscit per intellectum, & ardet per voluntatem intellectus. Hæc Magister Ioannes Gerson Cancellarius Parisien. &c.

SERENITAS, quies æris: secundū sanctū Thomā super lib. Metheo. v. A quo sereno, id est tranquillo. Transfertur & ad animum: vnde mentis serenitas, dicitur tranquillitas.

SERMO idem est quod loquela. Dicitur autem à cōferendis simul cōpositis & cōtextis verbis. Hinc sermocinor, id est loquor: & sermocinatio, collocutio. Ad hoc autem nobis datus est sermo, vt dicit Petrus de Palude dist. j. quæst. 4. libro 4. vt præstō fiant mutæ voluntatis iudicia. Et vt dicit Augustinus, Liberis verbis vtuntur Philosophi, & in rebus ad intelligendum difficillimis offensionem piarum aurium non pertimescunt. Nobis autem Theologis, vt dicit Gerson part. 1. sermo. pro viagio Regis Romanorum, ad certam regulam loqui fas est. Illud denique vulgatum fundamentum in Aristot. quod sermones accipiēdi sunt secundum materiam subiectam, vnde moralis sententia sumitur. De quo latius legito Gersonem. Et ibidem sermones damnantur, qui non solum textibus sacris, sed & glossis & vsui Ecclesiæ cōtrariantur. Idem de passionibus animæ sermones passionales assumi possunt, vt inducantur homines ad virtutem, veritate tamen & discretione semper obseruata. Laudat Arist. in Rhet. illa iudicia apud quæ prohibētur dici sermones passionales, & vbi veritas nuda proponi iubetur. Rectè id quidem (ait Gerson) si nulla ex parte iudex quæreret aliundè diuertit à tramite recto iustitiæ: quemadmodum si nullos vnquam fieri contingeret paralogismos, ars de sophisticis & elencis frustra esset. Sed cum persuasiones passionales quod tidie fieri cernimus, aduersus veritatē tam per nos ipsos in quibus habitant huiusmodi passiones ex corruptela peccati, quam per alios quis prohiberit. Sicut arguit Augustinus 4. de doctrina Christiana. Quis, inquam, prohibuerit eloquentiam seu persuasionem rhetoricam induclicere pro defensione veritatis, & pro sua in cordibus humanis plātatione, vt libenter & obedienter audiat veritas aduersus palliatam & fucatam falsitatem. Hæc Ma Lexic. Theol. BB 2

gister Ioannes Gerson, &c.

¶ **SERM** O verus. Vide in dictione Veritas. & ibidē, quid sermo fallus.

¶ **SERM** O tropicus. Vide infra in dictione Tropus.

¶ **SERM** O Theologicus, vt scribit sanctus Bonauen. distin. xj. art. 2. qu. 1. libr. 3.) debet esse catholicus & vstitatus ab intellectu non dissonus, & rei de qua loquimur consonus: quare iste sermo non admittitur a doctoribus Theologiae communiter. Christus siue filius Dei, est creatura, nisi determinetur. Cum sancti dicunt Christum esse creaturam, hoc dicunt secundum humanam naturam: & verē loquimur, non tamen oportet sermonem illum trahi ad communem vsum, ne videatur consentire errori Arrii, qui dixit filiū Dei esse creaturam. Et sermo Theologicus potest dici sermo diuinus, vel de Deo, qui satis venustatis habet etiam vbi vilius verborum pāniculis operitur: quemadmodū veritatem dum de terra orta est, non auro vel fericis: sed pāniculis Virgo mater inuoluit, vt dicit Gerson part. 2. serm. de oratione facto in consilio Constantiensi, &c.

Sic sermo (secundū eundem) agilis, expeditus, bonis affociatus, patiens, benignus, liber & non seruiliter alligatus: amabilis, modestus, humilis, subditus. hęc enim est gratia in Christo Iesu, &c.

¶ **SER** V S dicitur quod in bello serui non necabantur sed viuī seruabantur: & capitur modō pro famulo. Seruorū regulam ponit Gerson tract. de modo viuendi omnium. Serui (inquit post Paulum Apostolum) obedire dominis carnalibus non ad oculū seruientes, quasi hominibus placētes, sed in simplicitate cordis timentes Deū, scientes quod à Domino accipietis retributionem hereditatis. 1. Pet. 2. Serui subditi estote in omni timore dominis vestris, non tantū bonis. Item secundum eundem dicuntur serui qui carent clarar propagatione, vel deficiunt in industria: nec habent amicorū promotiones, aut quos Domini & Principes nolunt honorare vel ditare, vel nobilitare: tales dicuntur (inquit Gerson tracta. de nobilitate) serui naturales, aggresses vel obscuro vel rustici. Determinat Philo sophus 1. Pollit. illos homines naturaliter esse seruos & ignobiles, qui deficiunt in ratione & corpore robur habent: quemadmodum nobilitas consistit in clara & illuminata ratione, licet corpus sit debile: de quo dicitur,

Consilio pollet, cui vim natura negauit.

Dicuntur & serui, qui viis auaritię, luxurię, superbię, nummis, &c. seruiunt. Hinc Cicero in Paradoxis dicit: Omnes leues, omnes perfidos, omnes denique improbos, licet sint Reges, seruos, &c. Vnde Ambrosius lib. de vita beata: Serui quicumque vel nutu frangitur, vel delectatione irretitur, vel cupiditatibus ducitur, vel indignatione exasperatur, vel mœrore deiicitur: seruilis enim est omnis passio. & Ioan. 8. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. Et Augustin. libr. 4. de Ciuit. Bonus etiam si seruiat, liber est: malus autem & si regnat seruus est: nec est vnus hominis, sed quod grauius est tot dominorum, quot vitiorum. Et Hieronymus in epistola ad Simplicianū: Est sapienti seruire libertas: qui autem seruit cupiditatibus, seruus est. Et secundum Aristot. 1. Polit. Dupliciter dicitur seruus. Vno modo secundum naturam. Alio modo secundum legem positam, &c.

¶ **SER** V I T V S est multiplex (vt scribit Gabriel dist. xv. q. v. art. 1. libr. 4.) Est enim seruitus Dei, de qua di-

citur 1. Corinth. 7. Qui liber vocatus est, seruus est Christi. Precio enim empti estis (quo precio Petrus ostendit) precioso sanguine immaculati. 1. Petri. Hęc seruitus summa ingenuitas est, vt ait Agathes Quintianus. Huic seruitio diuino non repugnat obsequiū hominis, siue seruitus corporalis, sed seruitus spiritualis, quę est seruitus peccati, vt scribit sanctus Bonauentura dist. xxxvj. libr. 4. circa text. Hęc seruitus summa est libertas cum sit Deo, cui seruire, regnare est. Gloss. Rom. 1. Cuius agi frānis summa libertas est. Boëtius de consol. Cuius seruitute gloriabatur theologizās Agathes. Summa, inquit, ingenuitas ista est in qua Christi seruitus comprobatur. De qua videatur & Magister Ioannes Gerson part. 2. in recommendatione licentianorum, in Decretis facta Parisiis. Alia est seruitus peccati. De qua Ioan. 8. Qui facit peccatum, seruus est peccati. Et Rom. 6. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. & de vtraq; dicitur ibidem: Serui estis ei cui obedistis siue peccati in mortem, siue obediētis ad iustitiā. Et seruitus peccati est pessima. Tertia est seruitus qua homo seruit homini. De qua Apostolus ad Ephes. 6. Serui obedite dominis vestris carnalibus cum tremore & timore in simplicitate cordis vestri, sicut Christus: non ad oculum seruientes. Et describitur sic: Seruitus est institutio iuris Gentium, qua quis domino alieno cōtra naturam subicitur. Et dicitur Instituta iure Gentium: non quod ius Gentium eam inuenit, sed quia eam approbavit. Et hęc seruitus mors ciuilis esse dicitur, vt inquit Petrus de Palude in 4. distin. xxix. Et de seruitute videre potes & fratrem Pelbartum libr. 2. Rosa. Theol. & Guil. Scotif. d. xxxvj. libr. 4. Et S. Bonauen. dist. xliij. qu. penult. libro 4. Et cōtrahitur hęc vltima seruitus quadrupliciter. Primō ex necessitate: vt cum quis nascitur de serua nisi consuetudo vel statutum habeat aliud, sicut est hodie quod natus ex ancilla non est seruus, si pater est liber. Secundō fit seruus aliquis iure Gentium, dum capitur in bello iusto auctoritate Principis indicto. Tertiō ex delicto, vt cum libertus est manumissus propter ingratitudinem, reducit ad seruitutem. Vel cum alio modo à lege pro peccato imponitur: vt raptor puellę fit seruus eius. Sic deferens prohibita Saracenis, fit seruus capientium eū. Quartō ex ppria voluntate: vt cum maior viginti annis sciens se liberum, consentit venditori vt se vendat, & participat de precio. Quinta est seruitus, quę sequitur culturam terrę, quę largo vocabulo & improprie dicitur seruitus. Et huic seruituti subiecti dicuntur ascripticij vel originarij, vt sunt homines ita ascripti terris collendis, quod nō possunt à cultura recedere sine dominorum voluntate: nec possunt vēdi sine gleba, nec gleba sine illis. Et dicitur ascripticij, quia ascripti sunt siue deputati ad culturā. Et dicuntur originarij, quia à sua origine tales sunt. Hi quandoque coloni dicuntur, hi à legitimis actibus non repellunt, nisi quod ad ordines nō admittuntur. hęc Gabr. dist. xv. art. 1. libr. 4. De seruis & seruitute plura habentur in summis, quę hic pertrāseuntur: & quomodo differunt famulus vel seruus, & vernaculus. Vide in dictione Famulus.

¶ **SER** V I T I A quod & cum diphthongo scribit, idem est quod crudelitas. De qua in dictione Crudelitas dicitur. Hęc & seruitudo dicitur. Hinc & serūe, crudeliter. Et seruus quandoque dicitur magnus, quandoque crudelis, nonnunquam iratus. Et seruo, irascor vel

scor vel crudelitatem exerceo. De quo apud Grammaticos & Poetas videatur. Seuum sine diphthongo, pinguedo est cornigerorū, dumtaxat quę in vna parte dentata sunt, & quę in pedibus talos habēt. Bisulca verō quęque scissos pedes in digitos habēt, & carēt cornibus, non seuū, sed adipē habent, qui concretus est, & quum refrigit, facillē frāgitur, &c.

¶ **SER** V I T A est virtus inflexibilis circa inflictionem pœnarum, quando recta ratio requirit, secundum sanctum Tho. 2. 2. q. clvij. art. 2. Seuerus aliquādo significat grauem & censorium, & dicitur quasi semper verus, nec vlla gratia aut illecebris mutabilis. Aliquādo significat asperum, truce: interdum seuum implacabilem, nonnunquam tristem sollicitum. A quo seueritas, grauitas, cōstantia, asperitas, tristitia. De quo apud Grammaticos videatur.

¶ **SER** V S (vt scribit Brulefer d. xvj. q. v. li. 2.) est differentia accidentalī, qua mas differt à femina, & econtra.

¶ **S** I cōiunctio solet capi tripliciter, vt scribit Pelbartus & Guil. Scot. Vno modo, p̄ q̄a, ita accipit: Cato: Si Deus est animus nobis vt carmina dicunt.

Et 3. Reg. 16. Si Deus est Deus, sequimini eum: & si scriptura sacra est vera, peribit omnis malus: ibi capitur si pro quia, id est quia sic est, &c. Secūdo accipitur pro non. Psalm. Ipsi verō non cognouerunt vias meas, quibus iuravi in ira mea, si introibūt in requiem meam, id est non introibunt. Et illud: Si est malum in ciuitate quod Dominus non fecerit. Tertio modo accipitur vt notat conditionem: & hinc dicitur propositio hypothetica conditionalis. Sicut illud Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, &c.

¶ **S** I C V T quandoque est nota similitudinis, & nō æqualitatis, vt est tibi: Fulgebunt iusti sicut Sol: quia (vt scribit Richard. d. xlix. art. 4. q. vj. li. 4.) Lux corporum glorificatorum aliorum à corpore Christi, erit quaedam similitudo seu imitatio lucis Solaris, &c. Et vt scribit Occam xvij. conclusionē sui Centilogij. Et post eū Gab. in primo dist. xxx. quæsti. 4. & q. vnica, d. vj. libr. 3. Sicut, non dicit semper omnimodam similitudinem, vt est illud Athanasij. Sicut anima rationalis, &c. Est autem in hoc similitudo, quia sicut anima & caro verē sunt in homine & realiter, ita natura diuina & humana verē & realiter sunt in Christo: & sicut vnita sunt inter se in homine. Anima quoque tanquā actus & forma perficit materiam & constituunt humanam naturam: ita & in Christo. Item sicut anima & caro in homine dāt toti denominationē hominis: ita anima & caro dāt eandem denominationē verbo, ita quod verbum propter animam & carnem in quibus subsistit verus est homo. Potest etiam habere & hunc intellectum: sicut anima rationalis & caro sunt verē vnita in homine: ita Deus, id est suppositum diuinum habens in se verē & realiter humanam naturā, animā scilicet & carnē. Propter quod dicitur: homo vnus est Christus. In hoc autē est dissimilitudo, quia anima & caro cōiūcta, & hoc in alijs à Christo sunt persona, hoc est compositum ex eis, humana, scilicet natura est persona: non sic in verbo. Itē anima & caro sunt partes hominis quę denomināt: nō sic in verbo. Nō enim sunt partes verbi, quod ab eis denominatur homo. Occam & Gab. vbi suprā.

¶ **S** I G N V M quantum est in se, importat aliquid manifestum quo ad nos, quo manuducitur in cognitionem alicuius occulti, secundum sanctum Tho.

4. senten. distin. 1. qu. 1. art. 1. Signum proprie est quodam parua significatio indicans totius rei qualitate: sic dicimus pudoris signum. Est etiam signum opus sculptrile, & ad alicuius animalis effigiem formatum. Vnde & signa & tabulas pro celatis operibus atque depictis dicimus. Hinc duodecim signa cœlestia, quę in zodiaco sunt, quia notā quorundā animalium sunt: vt aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo, libra, scorpio, piscis, &c.

¶ **S** I G N A bona & mala hominū in statu salutis & dā nationis existentium ponit Gerson parte 4. tract. de signis bonis & malis. Vnum signum malum, est velle per se ipsum semetipsum cognoscere, spernendo aliorum cōsiliū, quasi melius cognoscat se & sua quā alius quicumque. Alterum signum simile huic, est negligere regulas Euāgelicę legis, aut etiā rectę rationis. Alterum, est multiplicare nimis consilia, dum non quiescit homo in hoc, vel in illo consilio. Alterum, dum homo diligit laudātes se, & fingit inculpantes se, seu redarguentes. Alterum simile signū, est querere se super omnibus rumoribus dictis, de eo autē præsumptis, excusare laudes suas preferendo, & alios deiiciendo, quasi sit hoc in utilitatem Reipublicę non in suam superbiā. Alterum est velut oppositum priori, negligere penitus famam suam, sic viuendo quasi cunctorum verba vel iudicia despiciat, quod vtique procedit ex falsa libertate, vel inconsulta patientia, dum non facit homo quod in se est pro conseruatione famę suę.

Alterum est præponere iudicium suum nouū p̄cis sanctorum patrum institutis, quasi non habuerint notitiam vel experientiam talem qual em ipse habet. Et hoc signum maximē fallit in moralibus seu agibilibus, in quibus sancti patres diligentissimē laborarunt, quorum sententię magis imitandę sunt, etiam vbi non apparet manifesta ratio. Signū malum, seruos inquietus & qui malē cuncta ministrat impetus, & quia vitium præceps, virtus tarda & matura. Signum malum, scrupulositas nimia & cōturbata, hęc prouenit ex negligentia nolente querere, vel ex superbia nolente accipere sapiētiorum consilia, nec cōscientiam suam captiuare vt eisdem conformetur. Signum malum, vtrobique præsumptio, & desperatio de diuino auxilio, præsumptio renuit cooperari Deo, desperatio autem non expectat cooperationem Dei secum. Medium iter, est sic operari vt totum gratię diuinę tribuatur, & sic de gratia confidere quod nō deferatur operatio faciendo quod in se est. Signum malum, gloriatio in infirmitatibus & defectibus, præsertim culpabilibus, quasi Deus mittat eos ne magnitudo virtutū extollat mentem, & ob hoc velit superbire vnde humiliari debuerat, ob hoc præterea negligenter agere ad tollendum defectus huiusmodi, nec super his debite pœnitere. Signum malum, offerre Deo opera sua vel gratias quasi dignum aliquid habeāt ex persona operantis, & non potius sint fœditates quasi pannus menstruatę, aut sicut panniculi leproforum, qui per continuam sanie desluentem fordidantur. Signum malum, querere nimis consolationes spirituales, & de earum carētia murmurare vel impatientem esse, hoc est, de prouidētia diuina minus humiliter sentire. Signum malum, post peccatum sic irasci sibi, sic indignari quasi fuerit in potestate sua stare, propterea non statim resurgere ad auxilium ex alto, sed in se ipso miserē cōturbescere. Signum malum, desideria post peccatum sic sibi blā

diri, sic negligere, quasi sit humanum peccare, nec hoc magnipedere, praesertim quia patet statim medicina per contritionem vel confessionem, hoc enim peccare in specie taliter abstinere debeamus a peccato, quasi nunquam pateret remissio, ut in morte. Signum malum, peccatum ideo fugere quia postea confitendum, & magis dolere super hoc quam super offensa Dei, praepositur itaque honor proprius honori diuino. Signum malum, desperatio de aliorum saluatione, quasi nihil utiliter fiat eis, vel praedicando, vel monendo, hoc enim redundat in inuicem medici omnipotentissimi, sapientissimi & optimi. Signum malum, collari vel ridere super aliorum defectibus. Non enim hoc fieret sic ab eo, qui se iudicaret similiter & magis deliquisse. Signum malum, indignatio ad peccatores, quibus debetur compassio. Oritur nimirum haec indignatio a reputatione iniustitiae propriae, quasi nunquam eum perpetrare similia contingeret, ad idem spectat correctio cum exprobratione, vel execratione & contumelia. Signum malum, velle carere tentationibus: ut potest, velle sic in mente & corpore quietari, velut innocens Adam. Signum malum, iudicare se esse in gratia cum certitudine, nisi per reuelationem claram habeatur, cum sufficiat pro statu praesenti probabilis coniectura. Nescit enim quippe homo an amore vel odio dignus sit. Nescit enim homo an opera sua acceptantur coram Deo. Signum malum, studere contemplationi vel ad curiositatem sciendi quid est, vel ad solam voluptatem, & non principaliter ad humilitatem, & ad Dei dilectionem sincerius exercendam. Signum malum, iactantia de stabilitate in hoc vel in illo bono proposito quae dicere facit: Mallem mori, mallem omnia mala pati, quam hoc malum facere, vel ab illo malo resilire. Nollem habere totum mundum, & hoc bonum amittere. Signum malum, gloriatio de conseruatione exterioris hominis ab occupationibus peccatorum carnalium, si derelinquitur interior homo in conculationem vitiorum spiritualium. Signum malum, affectio carnalis ad aliquid, dum tractandum est sincerum Dei negotium, quemadmodum scilicet in confessione habenda libentius auditur pulcher, quam turpis, iuuenis quam senex, mulier quam homo, peccatum carnale quam spirituale, &c. Signum malum, praedicare, vel quicquam aliud laudabiliter facere, dum aridet fauor & plausus, & dum cupiditas lucri mouet, non veritas. Signum malum, si quis mauult rem aliquam per se fieri minus bene, quam melius per alterum, nisi ratio altera concurrat proprii meriti, vel exercitationis virtuosae. Signum vniuersaliter malum, est quod contradicit signo Christi. Haec signa latius declarat Magister Ioannes Gerson vbi supra.

¶ **SIGNA** praedestinationis. Vide in dictione, praedestinato.

¶ **SIGNVM** significare gratiam. Vide in dictione, Sacramentum: Similiter quid sit signum efficax.

¶ **SIGNA** inexistens gratiae. Vide in dictione, cognitio.

¶ **SIGNIFICARE** est aliquid intellectu representare, sit hoc per voces, sit per colores vel species colorum, sit per obiecta quorumlibet sensuum: sit per enigmata figurarum in scripturis sanctis, sit per reuelationes mysteriorum, ut scribit Gerson. tra. 2. super Magnificat.

¶ **SIGNIFICATIO** est excogitationis formatum per signa, per verba demonstratio, & fit potissime per locutionem, quae est vocalis prolatio, cum iactatione signi

ficandi vel proferendi, quare non est irrationalium. ¶ **SYMBOLVM** est omnium credendorum ad salutem spectantium compendiosa collectio, ut scribit Gerson in compendio Theologiae tractat. j. de articulis fidei. Quoniam (ut ait Cassianus li. 6.) quicquid per vniuersorum dinorum voluminum corpus immensa diffunditur copia, totum in symbolo colligitur breuitate perfecta. Dicitur autem symbolum a sin quod est con, & bole quod est sententia, quasi collectio sententiarum. Vnde symbolum est plurius sententia simul constituta: ut ait sanctus Bonauen. Vel (ut alij volunt) dicitur a sin quod est con, & bolu quod est fructus, quasi fructuorum, id est, capitulorum, vel particularum fidei collectio: a syn quod est con, & bolos particula vel morsellus, quasi particularum collectio, ut dicit Gabr. di. xxv. q. vnica, ar. 1. li. 3. Hinc symbolum Apostolorum dicitur, quod quilibet eorum particulam aliquam quasi bolum suum apposuit. Et licet omnia credenda in scriptura canonica continentur, tamen quia latissima est, Apostoli, per quos fides modo annunciata est priusquam in omnem terram diuisi sunt, quasdam principales veritates a fidelibus credendas, ad quas reliqua facile reduci possunt simul coadunantur, ut sic a fidelibus facilius & caperentur, & memoriae commendarentur. Haec autem collectio symbolum Apostolorum nominatur. Cuius symboli partes siue articuli diuisiuntur dupliciter, secundum Doctorem communiter, scilicet, Vel secundum credita, vel secundum auctores ipsum coordinantes. De hoc diffusum poteris videre Gabr. vbi supra. Et sanctum Bonauen. di. xxv. quaest. 1. libr. 3. & quid vnusquisque Apostolorum addiderit. Et symbolum Apostolorum dicitur maius (ut idem dicit sanctus Bonauen.) non quantum ad continentiam verborum: sed quantum ad continentiam articulorum, & quantum ad auctoritatem componentium. Maioris enim auctoritatis est quam alia duo, scilicet: Niceni, & Athanasij, quae addita sunt ad maiorem fidei explanationem, & haeresum confutationem, ut latius videre potes apud sanctum Bonauen. & Gabr. vbi supra.

¶ **SYMBOLVM** Athanasij praecipui doctoris ordinatum est contra errorem Arrii, vnde maxime exprimit diuinam essentiam vnitate & personarum distinctionem. Quodque Christus est aequalis patri secundum diuinitatem, & minor secundum humanitatem, in quo errauit Arrius.

¶ **SYMBOLVM** Nicenum ordinatum est ad confutandum multarum haeresum errores, scilicet Manichei, qui posuit duo principia. Vnum bonorum & spiritualium. Aliud malorum & corporalium. Vnde contra eum dicitur expresse. Credo in vnum Deum, sequitur: factorem caeli & terrae visum omnium. & in. & caetera. Item contra errorem Arrii additur, & in vnum Dominum nostrum Iesum Christum filium Dei vnigenitum, per quem omnia facta sunt. Item contra errorem Eutichetis & Nestorij, qui dixerit Spiritum sanctum seruum Patris & Filij, additur, & in Spiritum sanctum Dominum & viuificantem, qui ex patre, filioque procedit, &c. Et propter errorem Gregoriorum dicentium Spiritum sanctum a solo patre procedere, additur, Qui ex patre, filioque procedit.

Item contra quorundam errorem qui dicebant Prophetas sicut fanaticos siue surrepticios locutos fuisse, additur, Qui locutus est per Prophetas. Non tangit autem hic, hoc symbolum de descensu ad inferos: quia nulli vel pauci circa hunc articulum errauerunt. Legitur

Legitur autem quotidie symbolum Apostolorum in Primis, & completis secretis, quia conditum est fide nondum publicata, sed publicata. Sed alia duo aperte leguntur certis diebus: Nicenum in Missa, & Athanasij in Primis, quia composita fuerunt fide iam publicata. Et haec Bona. & post eum Dominus Praepositus Gabr. di. 25. q. vnica, art. j. lib. 7.

¶ **SIMILITUDO** est relatio aequiparentiae, non tamen semper denominat vtrumque extremorum, sed tantum quando forma est aequaliter, & eadem ratione in vtroque extremorum, ex S. Tho. prima par. q. 4. ar. 3. Et quomodo differat similitudo ab imagine, vide in dictione: Imago. Et aliquid potest esse similitudo alterius duobus modis. Vno modo in essendo, & in perfectione quidditatiua. Alio modo in representando, & in ratione representatiua, ut scribit Petrus de Aliaco dist. 2. q. 3. art. j. lib. j. Primo modo maior est similitudo inter quancumque creaturam & aliam quam inter creaturam & Deum, immo secundum aliquos, inter Deum & creaturam est infinita dissimilitudo, isto modo est tamen similitudo, & maior inter aliquam creaturam & Deum, quam inter omnem creaturam & aliam, licet non sit ita de omnibus generaliter. Vnde est triplex similitudo. Prima est maior colligantia creaturae ad Deum, quia, scilicet, creatura est effectus, & causa relucet aliquo modo in suo effectu, ratione cuius quis ex notitia creaturae dicitur in cognitionem Dei magis quam ex notitia huius creaturae in notitiam alterius cuius non est effectus, nec habet tale colligantiam ad aliam. Alia similitudo est ex hoc, quia omnis creatura ex quo omnem suam perfectionem recipit a Deo, est medium cognoscendi perfectionem Dei, & sic perfectior creatura, perfectior Dei similitudo exilit, sicut de naturali perfectione patet in homine, qui dicitur imago Dei, & de mortali perfectione, puta in homine iusto, in quo plura relucet de Deo. Tertia similitudo est per praedicationem, quia, scilicet, multa praedicata perfectionalia praedicantur de Deo & creaturis, & plura de Deo & vna creatura quam alia. Omnis autem similitudo quam habemus de Deo in infinitum differt ab entitate, & perfectione Dei, & ideo omnis cognitio quam habemus de Deo, in infinitum differt in ratione cognitionis ab entitate Dei, & in ratione cognoscibilitatis: ita quod entitas diuina in infinitum magis est cognoscibilis, quam haec cognitio sit cognitio. Haec Aliacensis vbi supra.

¶ **SIMILITUDO** duobus modis attenditur, ut scribit sanctus Bona. lib. 4. di. j. circa textum. Vno modo secundum vnus rationis proprietatem, siue naturae participationem. Alio modo secundum vnus formae comparisonem. Prima dicitur similitudo proportionis. Secunda dicitur similitudo proportionalitatis, & sacramentum gerit similitudinem gratiae secundo modo, non primo modo, pro eo quod sicut aqua abluit carnem, ita gratia mundat animam: & sicut oleum lenit exterius, ita gratia interius.

¶ **SIMILITUDO** Dei est duplex (ut scribit S. Bona. di. v. q. 2. lib. 2.) scilicet. Aequiparantia siue aequalitatis, & imitationis. Similitudo imitationis potest appeti ordinatam, & inordinatam. Ordinatum, ut appetatur similitudo in his quae nostrae sunt aptitudinis, & diuinae acceptionis: cuiusmodi sunt perfectiones, & decores virtutum. Inordinatum vero, ut homo appetat id quod non decet, vel quod Deo non placet, ut si appetat hominibus praesentem, vel se de aduersariis vindicare. Similitudo aequalitatis nullo modo potest

appeti ordinatam, sed aliquo modo est appetibilis, aliquo modo non. Nam omnimodo similitudo non est appetibilis, quia non potest cadere in cognitionem siue intellectum, & ideo nec in appetitu, & si quis fingat non appetit aequalitatem, sed suam fictionem. Alio modo est similitudo aequalitatis in aliqua conditione, ut in Domino praesidentia, scientia, & sic credo (inquit Bonauen.) quod potest appeti. Et ut idem ait diabolus quodammodo appetit similitudinem imitationis, quodammodo aequalitatis: Ipse enim appetit alius praesentem, sua tamen auctoritate, & hoc fuit imitationis, & obrinisset hoc aliquando si steteret, quod aut propria auctoritate, ita quod sine meritis & sine datore, ita quod nulli subesset, hoc est solius Dei, & hoc est aequiparantiae. Et ita patet quid appetit, & patet multae auctoritates sanctorum, quia Gregor. dicit quod appetit esse sui iuris, ita quod nulli subesset. Bernardus dicit quod appetit aequalitatem potentiae. Ansel. quod appetit praesentem sine meritis, & omnes verum dicunt, & diuersae auctoritates circumloquuntur, hoc est, quod praesentem omnibus propria auctoritate. Et quod dicitur quod Lucifer appetit omnimodam aequalitatem Dei, hoc debet intelligi (ut vult Scotus) appetitu desideratiuo, quod idem est cum appetitu simplicis concupiscentiae. Non potuit autem appetere ipsam aequalitatem appetitu Dei electiuo, qui est (secundum Scotum) appetitus efficax. Ex quo patet quod doctores idem dicunt, tamen aliis verbis. Mens praeterea comparata ad Deum sicut ad donum sanctificationis, sortitur nomen similitudinis Dei, quia (ut scribit Gerson. tract. 7. super Magnificat) per hunc modum particeps eius esse potest, & hoc plus aut minus secundum exuberantiam gratiae gratum facientis, cum tribus Theologicis virtutibus in via: aut tribus dotibus, aut actibus in gloria.

¶ **SIMONIA** quam muneralem ambitum vocat Paulus Cortesius lib. 4. di. v. & 6. suarum sententiarum, est studiosa cupiditas vel voluntas vendendi vel emendi spiritualia, vel spiritualibus annexa, pro, vel per temporalia, ut dicit Gloss. 2. q. j. in principio. De ea videatur Dominus Praepositus Gabr. dist. 13. q. 2. art. 3. libr. 4. & lect. 8. canonis. Diffinitur autem per actum interiorem, scilicet, voluntatis, ut cum dicitur, studiosa voluntas. Secundum per actum exteriorem, cum additur, vendendi vel emendi. Tertio per obiectum, cum adiungitur, aliquid spirituale vel annexum spirituale. Et sicut habitus virtutum & vitiorum cognoscuntur per actus, ita diffiniuntur per suos actus. Est igitur (ut dicit Gabr. distinction. 13. libr. 4. vbi supra) simonia vitium voluntatis, non intellectus, & species auaritia, licet etiam possit concurrere vitium intellectus, sicut frequenter errorem in voluntate praecedat, committatur vel sequitur error in intellectu, non tamen ita semper fieri oportet. Potest enim voluntas per suam libertatem declinare a recto iudicio rationis. Et dicitur simonia a Simone, qui voluit ab Apostolis emere spirituales potestates, ut eam ulterius posset vendere, & gratiam emere Spiritus sancti, quem vidit visibiliter dari in sacramento confirmationis per manuum impositionem Apostolorum, ut habetur Act. 8. Et recitat Paludanus qu. v. dist. xxv. libr. 4. Et ideo non solum habuit voluntatem emendi, sed vendendi. Ad quem dixit Petrus, Pecunia tecum sit in perditionem, quia existimasti donum Dei pecunia possideri, a quo dicitur simonia fieri, non solum qui spiritualia emunt, sed etiam qui ea vendunt. Et secundum hoc patet quod

simonia quamuis dicatur à Simone, tamen bene diffinitur per voluntatem emendi vel vendendi ipsum spirituale. Si quis tamen vellet solus ementes spirituale simoniacos appellare, ille posset vendentes nominare giezitas, à Giezi famulo Helisai, qui pro sanitate ad preces Helizei collata ipsi Naaman Syro, accepit munera, vt patet 4. Reg. 5. De quo videatur & sanctus Tho. 2. 2. q. c. Et Rich. di. 25. ar. 2. q. 2. li. 4. Et Tho. Argen. di. 25. li. 4. Voluntas autem emendi & vendendi potest dupliciter accipi. Vno modo præcisè sine omni exteriori expressione. Alio modo prout est aliquo modo exteriori expressa. puta: quia ita sollicita est circa hoc ipsa voluntas, quod verbo, nutu, vel signo exterius insinuat. Primo modo non inducit simoniam in foro Ecclesie, quamuis habes talem voluntatem sit verè simoniacus coram Deo, seu in foro Ecclesie, vt scribit Thomas Argent. di. xxv. libr. 4. Secundò, voluntas facit hominem simoniacum non solum coram Deo, sed etiam in foro Ecclesie. Et quia isto secundo modo videtur poni voluntas in diffinitione simonia: quia voluntas, & studiosa dicitur, quando eius studium vel sollicitudo apparet exterius verbo vel signo. Et studiosa voluntas (dicit Richardus) dicitur voluntas ad effectum deducta: quia quamuis simonia mentalis sit peccatum, tamen non obligat ad renunciationem vel restitutionem rei acquisite, extra de simonia. Mandato nostro. Item si preces vel obsequium tale fuerit quod inducit simoniam, tunc huiusmodi preces vel obsequium æquipollet precio, & ideo in talibus precibus, & obsequiis quamuis non sint emptio vel venditio formaliter, tamè sunt æquipollentes. Vide latius Argentinensem. Sed de aliis dicitur, vt si vas consecratum, vel ius patronatus venditur, tunc respectus (vt dicit Durand.) non debet haberi ad consecrationem, sic, scilicet, quod vendens daret carius ratione consecrationis, vel ratione connexionis ad spirituale quoddam: si enim fieret, simoniacus esset. Et si venditur calix ad usum consecrationis, vt puta ad usum alterius Ecclesie, non debet frangi. Sed si venditur, & non ad usum consecrationis, debet frangi antequam vendatur, vt sic consecratio tollatur. Non enim licet calicem consecratum tractari ab homine non consecrato, & in venditione nullus respectus habeatur ad consecrationem, sed solum ad materiam, & ad opus artificis. Nam si propter consecrationem carius venderetur, tunc committeretur simonia. Item si quis haberet villam vel pagum in quo esset sacellum consecratum, ad quod haberet ius patronatus, non debet isto respectu villam carius vendere, si enim faceret, simoniam incurreret. De missa verò dicendum, quod si ille qui simpliciter, & præcisè emeret vel venderet missam, peccaret, & si simoniam committeret, nihilominus tamen dicens missam, pro laboribus suis potest dari pecunia, vel alia res temporalis sine peccato: quia nemo tenetur propriis studiis militare. Hinc dicit Apostolus 1. Cor. 9. Seminanti spiritualia debentur temporalia. Thom. Argent. Ridiculum tamen est dicere (vt inquit Paludensis di. xxv. qu. v. libr. 4.) quod ministri possint laborem suum vendere, vbi opus suum quam licite vendere non potest. Si quid ergo præcipit minister Ecclesiasticus dispensans sacramenta, non recipit id vt precium operis, vel laboris, sed vt sustentationem ministri. Et ita dicendum est de officiis consequentibus ad sacramenta suscepta. De hoc latius Paludensis. Ita etiam de ministro

est dicendum: sicut de præbendis quod est in sustentationem vitæ, & recipiendo ipsum obligantur ad faciendum, sicut canonicus ad horas canonicas: beneficium enim datur propter officium. Et vt idem vult Paludensis. Oratio non est facienda pro pecunia, sed pro Deo, & propter bonum affectum. Si verò ex pacto pro dicendo Psalterio detur pecunia, est expressa simonia. Item pro prædicatione non licet pecuniam recipere, sed licet prædicanti victum recipere. 1. Cor. 9. Non autem in pecuniæ collatione finem prædicationis constituere. Sed quid de claustralibus, & maximè de monialibus Alemannie, quæ recipiunt res temporales ab his, quas recipiunt ad collegium earum, cum tamen status religionis sit spiritualis. Dicit S. Tho. de Aquino lib. 4. sen. di. xxv. quod quando possessiones alicuius loci religionis non sufficiunt ad sustentandum plures personas quam eas, scilicet, quas actu habet, tunc potest exigi ab illa quæ in illo loco desiderat seruire Deo, non quasi precium religionis, sed vt habeat monasterium vnde ei possit prouideri, & sic non committitur simonia. Si autem sine grauamine Ecclesie potest recipi, tunc simoniacum est aliquid pro receptione exigere, &c. Item nec sepultura debet vendi, vt Palud. scribit, & supra patet de sepultura. Item paruula munuscula quæ non corrupta intentione accipiuntur, ad simoniam non pertinent. Quod est contra illos qui dicunt quod visitator nec stilum recipere potest. Dicitur præterea in diffinitione simonia, spirituale. Vnde spiritualia dicuntur dupliciter. Vno modo quia ordinantur, & referuntur ad spirituale animam: puta, ad animam rationalem, sicut sunt scientia, consilium, & similia, & in venditione talium non committitur simonia, quamuis aliàs quandoque in talibus venditionibus grauiter peccetur. Alio modo quia ordinantur ad spirituale gratiæ. Et hoc dupliciter. Quia vel talia sunt spiritualia per essentiam, sicut sunt dona gratiæ, & circa hoc non potest committi simonia, quia nec de iure nec de facto vendi possunt. Vel sunt spiritualia causaliter, sicut sunt sacramenta quæ aliquo modo sunt causa spiritualis gratiæ, quæ recipienti sacramenta conferuntur in eorum collatione. Et circa hæc potest committi simonia, quia licet non de iure, tamen de facto vendi possunt. In venditione talium sacramentorum committitur simonia, cuius triplicem rationem ponit Richardus quia contra rationem gratiæ est ipsam vendi vel emi, vel quia sacramenta quæ sunt causa dispositiua effectus non potest appreciari, & quia homines non sunt Domini sacramentorum sed ministri. De quo latius videtur Rich. di. 25. arti. 3. q. j. lib. 4. & q. 2. Et S. Bona. eadem di. q. 3. Palud. eadem di. & Gabr. lect. 28. canon. Vel spirituale dicitur tripliciter, scilicet. Essentialiter, vt gratia, virtutes. Causaliter, vt sacramenta quæ causant gratiam suo modo. Et effectiue vel actualiter, vt prædicare, corrigere, visitare, orare & huiusmodi, qui sunt actus spirituales. Rich. & Gabr. Annexu spirituali etiã dicitur dupliciter secundum S. Tho. in 4. Vno modo, quia dependens à spirituali, vt habere Ecclesiasticam beneficia, quia non cõpetit nisi habenti officium clericale. Alio modo, quia ordinatur ad spiritualia, vt ius patronatus, ius decimale, vasa sacra, & similia. Sub precio autem cõprehenditur omne munus temporale quod pecunia estimari potest. Et ponit S. Greg. triplex genus muneris quo simonia committitur, scilicet, munus à manu, à lingua, ab obsequio, quæ sunt pecunia, preces,

preces, famulatus. Dū ergo pro illis spiritualia conferuntur vt horū intuitu simonia committitur. Potest autē esse quadruplex intuitus ad commodum temporale in datione, & administratione spiritualium, vt notat D. Cardinal. Camera. & Gerson in fine tract. de simonia. & post hos Gabr. lect. xxvii. canonis. Primus intuitus potest referri ad commodum temporale tanquā ad precium rei spiritualis, quasi sit adæquatio valoris vnius rei ad alteram, sicut est in emptione & venditione in ciuilibus. Secundò potest fieri intuitus ad commodum temporale tanquā ad motiuū principale dandi vel ministrandi spiritualia, vel tanquā ad finem vltimū, in quo consistit intuitus spiritualia conferentis vel recipientis. Tertio potest fieri intuitus ad commodum temporale tanquā ad motiuum minus principale, vel tanquam ad finem subordinatum sub vltimo fine. Quarto modo potest fieri intuitus ad commodum temporale tanquam ad rem debitā iure diuino pro sustentatione illius qui spiritualia subministrat, iuxta doctrinam Christi & Apostoli. Dignus est operarius mercede sua. 1. Tim. 5. & Luc. 10. Primus & secundus intuitus sunt verè simoniaci ac iure diuino & humano. Si autem feratur intuitus tertio & quarto modis, sic potest esse licita, meritoria, & à simonia penitus aliena, hoc attento quod feruetur illud Apostoli. 1. Thes. 5. Ab omni specie mala abstinete vos, vt non exerceantur spiritualia, nisi prius dentur temporalia, aut si turpiter exigantur cum scandalo, & auaritiæ nota. In quibus utique casibus suspecti possunt haberi de simoniaca prauitate. Ad hoc bene loquitur Prosper in de vita contemplatiua. Sacerdos cui dispensationis cura commissa est, non solum sine cupiditate, sed etiam cum laude pietatis accipit à populo dispensanda, & fideliter dispensat accepta, vt vnde pauperibus subministrat, inde & ipse tanquam pauper voluntarius viuat. Et sequitur. Quid est aliud de Euangelio viuere, nisi laborantem inde vbi laborat necessaria vita recipere, &c. De simonia latius legere potes apud Gersonem, Gabri. & alios supra allegatos. Sed si quis obiceret de matrimonio, &c. Dicendum quod pactio in contractu matrimonij non debet fieri pro sacramento matrimonij, nec pro benedictione cõtrahentium: quia cum illa sunt spiritualia si præcisè pro illis exigentur res temporales, tunc committeretur simonia, sed quia contrahentes indigent rebus temporalibus, ideo potest fieri talis pactio in matrimonio. Possumus insuper de simonia loqui dupliciter. Vno modo secundum se, vt non includit hæresim proprie dictam, & tunc non est maximum peccatum, sic enim est species cupiditatis seu auaritiæ. Alio modo potest accipi simonia vt includit hæresim proprie dictam, & tunc dicitur quod ratione suæ radices (secundum Richard.) quæ est in affectu est maximum omnium peccatorum. Vide de hoc latius Gab. dist. 13. quæst. 2. arti. 3. dub. 2. lib. 4. & lec. xxvii. can. Et simonia (vt scribit Petrus Palud. in 4. distin. xxv. quæstion. v. est crimen Ecclesiasticum: propter tria quibus distinguitur à ciuili vel seculari. Primò, penes materiam vel obiectum: quia in Deum commissum est: Ecclesiasticum, vt hæresis: in proximum autem ciuile, vt homicidium. Secundò, penes cognitionem: quia eius cognitio ad iudicem Ecclesiasticum pertinet. Tertio, penes penam. C. de epif. & cler. authen. Cleri. in glo. vnde de omni debito personali pro quo potest agi ad penam Ecclesiasticam, quia non sol-

uens debitum, monitione præmissa potest excommunicari, vel posse agi coram Iudice Ecclesiastico. Dicitur autem simonia hæresis propter similitudinem actus, vel quantum ad aliquos discipulos Simonis, qui vna cum magistro credebant donum Dei pecunia possideri. Hæc Paludensis. ¶ SIMONIACVS à simonia dicitur, & est qui vitio simoniae laborat, & talis de iure est excommunicatus, vt vlt Gerson tract. de simonia, ad septimam rationem, considerationem. 4. Is quoque siue sit talis propter ordinis susceptionem simoniacè suscepti, siue propter beneficii Ecclesiastici consecutionem, irregularis est, quia tales iura decernunt sine dispensatione promoueri ad ordines non posse. Quod credo (inquit Richard. di. 25. artic. 2. qu. 3. quart.) si talis simonia commissa fuit ipso sciente, quia si ipso ignorante, ignorantia inuincibili fuit data pecunia, vel ordinaretur, vel beneficium Ecclesiasticum conferretur, quamuis statim postquam huius rei notitiam habuerit, teneatur renunciare beneficio sic assecuto, & desistere ab administratione ordinis sic suscepti, quousque cum eo fuerit dispensatum, irregularitatem non incurrit pro beneficii talis assecutione, quamuis secundum quod eam incurrit pro tali ordinis susceptione, in quantum in illo non debet ministrare sine dispensatione: non tamen est irregularis simpliciter, quia absque omni dispensatione in ordinibus antè legitime susceptis ministrare potest, eo ipso quod dispensatum est cum eo ordine quem sic suscepit, potest absque alia dispensatione ad vteriores ordines promoueri. Et (vt idem ait) grauior est Simonia in ordine quam in consecutione beneficii Ecclesiastici. Vide latius Richard. Non autem omnis simonia irregularitatem generat, vt habet Paluden. Vt si quis vendat aquam benedictam vel panem benedictum, vide eum & de pena simonia. quæst. v. di. xxv. libr. 4. & de dispensatione. Nec præter eundem est quod scribit Greg. quod Ecclesiasticis deseruientibus utilitatibus, Ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere, & ergo si in talibus respectus ad munera siue à manu, siue à lingua, siue ab obsequio erit simonia. Corollarium, nullum obsequium qualecunque honestum potest prætermitti per modum conditionis, vel pacti in spiritualium collatione. Item beneficiorum collatores, vel patroni in collatione, vel præsentatione obsequia personalia, vel officia secularia, vel preces & vniuersaliter quæ non dignificant personam principalitatem attendentes, quæ ad personam idoneitatem sunt cum his qui ob talem respectum recipiunt certissime simoniaci, & nisi pœnituerint finaliter cruciandi. Et presbyter (vt idem dicit & habetur j. qu. j. ca. presbyter) si per pecuniam Ecclesiam obtinuerit, non solum Ecclesia priuetur, sed etiam sacerdotij honore spoliatur, vide aliàs. Item serui seruum Dei gladio spirituali, puta excommunicationis vel alio Christi pauperes ferientes ob spem temporalis lucri, vel potentes ob timoris, vel cuiuscunque huiusmodi fauoris causam corrigere negligentes, vel iuste vel iniuste percussos absoluerent reuocantes, nisi habita pecunia, sunt indubiè in malitia simoniaci, &c. Item Richard. dicit, licet prælato dicere alicui, ego tibi prouidebo de beneficio compententi, si mala opera declinādo & bona opera faciedo, te beneficio Ecclesiastico reddideris dignus: talis enim conditio est ad honorē, & reuerentiā Dei. Vnde per suadit prædictam promissionem prælatus non tã obligat suscepturum

scepturum beneficium quàm inducit ad faciendum illud, quod tenetur facere per legem diuinam, &c. Pauca de simonia sufficiant, de ea non parum multa scribit Antoninus parte 2. tit. j. c. 4. & v. Paluden, Richar. S. Bona. Gab. & alij, & Gerson. Et de poenis simoniacorum vide Antoni. vbi supra, §. xxv. summa, & alios: quæ singula & multa tractantur apud summistas.

¶ **SIMPLEX** vel simplicitas, vt notat Guil. Scot. dif. 8. lib. 1. sent. dicitur quasi sine plica, eò quod caret partibus. Et differunt ista tria, vnitas, identitas, simplicitas. Nam vnitas opponitur diuisioni. Identitas distinctioni. Sed simplicitas cõpositioni. Capitur & simplex aliquando pro vero & sincero, sicut ecõtra duplex pro fallaci. Pro illiteratis accepit Gerson tract. de simplificatione cordis, notula 16. cum ait: Simples sine literis rapiunt cælum, vbi literati, & cõquisitores huius seculi, vbi percrutatores maifestatis, aut inanes remanēt, aut opprimuntur à gloria, qui quandoque minuserant quã literati. Vnde idem dicit de directione cordis, prouenit inde fortassis quòd multi rurales, & idiotæ sæpè citius operantur suã salutem sine offendiculis erroris, & absque deuiatione præceptorum diuinorum, & ecclesiasticorum, propter firmam, deuotam, & humilem spẽ quam in diuino habet auxilio repositam, quàm clericis, & literatis, & alij quotidianis exercitati lectionibus, & sermonum auditionibus, qui plerumque facilius errore & deuo periclitantur. Gerson.

¶ **SIMPLICITER** simplex dicitur per carentiã cuiuslibet compositionis intrinsecè, vt angelus. Gab. di. 8. q. 2. li. j. Itẽ anima intellectiua dicitur simplex, & accidentia dicitur simplicia intẽsiua, & extẽsiuè indiuisibilia. Dicitur etiam simplex per carentiam omnis compositionis, & componibilitatis intrinsecè & extrinsecè, & cæ. & sic nulla creatura est simplex, sed solus Deus. De quo multa vide Gabr. dif. 8. qu. 7. lib. j. Et Dominum Card. Camer. qu. v. lib. j. sententiarum, quomodo Deus sit simplex, &c. Vel simpliciter simplex (vt notat Brulef. dist. 8. part. 2. q. j. lib. j.) est illud quod non est resolubile in aliqua ipsius positiua seu cõstitutiuã, sed vltima resolutio stat ad ipsum vt est conceptus entis secundum doctorem subtilẽ. Et est duplex simplex simpliciter, scilicet, Physicum & Metaphysicum. Ens simpliciter simplex Physicum est illud quod nõ est resolubile in partes essentielles ipsius cõstitutiuas, sed vltima resolutio stat ad ipsum, vt materia prima secundum Philosophum est simpliciter simplex, & vocatur Ile, id est, nudata ab omni forma. Sic eodẽ modo vltima forma adueniens alicui est simpliciter simplex, & sic anima mea intellectiua est simpliciter simplex, non enim componitur ex re, & re, sed sic est forma quod nihil habet de materia, sic etiam materia prima sic est materia quod nihil habet de forma. Ens verò simpliciter simplex Metaphysicũ est illud, quod non includit aliquos cõceptus priores quidditatiuos ex quibus cõponitur, vel in quo resoluitur vt est conceptus vltimæ differentię. Et est duplex. Quidam enim est conceptus simpliciter simplex quidditatiuus, vt est conceptus entis. Alius est cõceptus simpliciter simplex qualitatiuus, vt est conceptus vltimæ differentię. Vltimæ enim differentię sic habent conceptus qualitatiuos, vt sit aliquid de quo dicatur in quid, nec quod de ipsis prædicetur nisi denominatiuè. Summè simplex est illud, quod non est cõpositum, nec aliquid est com-

ponibile sibi, nec ipsum est componibile alicui. Defectu primæ particule nulla substantia corporea est summè simplex. Defectu secundæ particule nullus angelus est summè simplex, quia aliquid est componibile secum cõpositione accidẽtis: vt pote, intellectio, volitio. Defectu terciæ particule vltimũ accidẽs nõ est summè simplex, quia vltimũ accidẽs nõ potest recipere aliud accidẽs, alioquin nõ esset vltimũ, & nisi ipsum esset cõponibile cũ altero nõ esset accidẽs. Et quãuis in creaturis inueniatur aliquid simpliciter simplex, nõ tamẽ inuenitur aliquid summè simplex. Omne enim creatũ, vel est cõpositum in se vel componibile cum altero, vel aliud cum ipso, sicut cum angelo componitur sua intellectio & volitio. Solus autem Deus est summè simplex, quia simplicitas est quædam perfectio secundum Theologos. Omnis autem entitas importans perfectiõnem remouenda est à Deo, & quantò res est simplicior, tantò est nobilior, quamuis in rebus corruptibilibus hoc sit falsum. Vnde totus homo melior est & nobilior quàm sola anima, intelligitur in rebus incorruptibilibus, vt in Deo & in angelis. Item simplex dicitur omne incomplexum, quod potest intelligi terminans primã operationem intellectus qui est simplicium, vel incomplexorũ apprehensio, siue componatur ex rebus vel conceptibus quidditatiuis sine non. Et illo modo homo est simplex. Item triplex est actus intellectus. Primus est simplicium apprehensio. Secundus est compositio, & diuisionis. Tertius est discursio. Hæc Brulef. vbi supra.

¶ **SIMPLICITAS** simplex. A quo summa simplicitas quæ soli Deo est propria, vt dicunt S. Bona. dif. 8. q. 2. lib. j. concordat Alex. de Ales j. parte, & Tho. & Rich. Nam summa simplicitas est, quòd nullam compositionem habet partium, nec dependẽtiã, nec multiplicatiõnem formarum siue actionũ, nec alteri est componibile, nec aliquid sibi componi potest, & hæc essentialiter summa simplicitas soli Deo conuenit, & hoc ratione primitatis, & ratione perfectissimæ bonitatis, & ratione infinitatis, vt latius declarãt ipsi. Est & simplicitas, virtus ad quam pertinet directè præseruare se à deceptione secundum beatum Tho. 2. 2. q. cxj. art. 3. Et simplicitas duplex est. Quædam enim est contraria discretioni, quæ re probatur, quædam contraria dolositati, quæ bona est, de qua in Evangelio, Estote simplices sicut columbæ, vnde Greg. lib. j. mora. tractans illud. Estote prudentes, vtraque benè in admonitione cõuertit, vt simplicitatem colubæ astutia serpẽtis instrueret, & rursus serpentis astutiam columbæ simplicitas temperaret. Et Hieron. super Osee: Prudentia absq; simplicitate malitia est, & simplicitas absque ratione stultitia nominatur. Nec vlla virtus (inquit Bernard. in sermone. 25.) magis necessaria est omnibus nobis in cõuersionis initio, quàm simplicitas humilis, & grauitas verecunda. Et Beda. Simplicitas sine rectitudine dissoluta est & stulta. Rectitudo autẽ si ne simplicitate austera nimium existit, & dura, verum vtraque virtus coniuncta perfectũ reddit hominẽ.

¶ **SIMPHONIA** dicitur musicum instrumentum, quale sibi vendicauerunt specialiter ipsi cæci (vt scribit Gerson parte 3. tractat. j. de canticorum originali ratione.) Hæc sonum reddit dum vna manu resoluitur rota paruula thure limitata, & per alteram applicatur ei cum certis clauibus chordula nenierorũ, prout in cithara vbi pro diuersitate tractuum rotæ, varietas armoniæ dulcis amœnaque resultat. Huic simpho-

simphoniam quid aptius comparandũ reputabimus quàm nostrum cor assiduè se mouens, ac perinde fantasias agitans, quæ si ceditur à motione, nunquã quiescit moto corde. Cor verò si cessat à motu, mori animal continuo necesse est, latius Gerson. Dicitur, & simphonia apud Latinos pe. cor. consonantia & musicus concertus.

¶ **SIMVLARE** est ostendere quod nõ est. Vnde quãdo quis (vt ait Scotus) simulat per aliqua facta sibi inesse bona, quæ non insunt, vt per genuflexiones aut orationes, vel suspiria simulat sibi inesse deuotionem quam non habet, & hoc pertinet ad hypocrisim. Vnde Auguf. Simulata (ait) æquitas duplex est iniquitas. Sic ficta & vota paupertas nõ est paupertas spiritus, nõ paupertas virtus, non amica bonis moribus frugalitas sed duplex iniquitas, vt inquit Gers. de sollicitudine Eccl. quia & verè cupiditas est & simulatio. Et est frequenter mortale nisi ioco fieret. Aut potest simulare mala non inesse. Et hoc dupliciter, aut per signa opposita exhibita, vt si luxuriosus audiens verbum aliquod carnale, & lasciuum expuat simulando se castum, & similiter hoc pertinet ad hypocrisim. Aut non ostendendo sed occultando signa, quæ communiter sequi solent mala inexistẽtia, & hæc simulatio non est mala, imò est laudabilis eo modo, quo in malo aliquod potest dici laudabile. Nam vituperabile est malo intus latenti addere malum signum exterius. Est & vituperabile prædicare proprium peccatum. Sic enim de quibusdam dicitur quod peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt. Vide de hoc latius Scotum & Gab. di. 38. q. vnica, art. 3. lib. 3. & differt simulo à dissimulo. Simulamur enim ea esse quæ non sunt. Dissimulamur ea non esse quæ sunt, &c.

¶ **SIMVLATIO** est proprie mendacium in signis factorum exteriorum, ideo semper est peccatum. Sed largè sumitur pro fictione secundum beatum Tho. secunda secundæ q. cxj. art. j. Contingit autem fieri simulationem amicitia vel obsequij tripliciter in statu & professione, in gestu, & operatione, in affectu seu locutione. Hanc triplicem beneuolentiæ simulationem si quærimus, in Iuda reperimus erga Iesum (vt scribit Gers. parte 2. sermo. in cena Domini ad Ecclesiasticos, qui incipit: Tradidit Iesum Iudas Simonis Icarioris) sicut his tribus modis in genere finxit se Iudas sibi beneuolum, scilicet, in statu, vt quia Apostolus eius fuit, in gestu, vt quia osculum ei dedit, in affectu, vt quia eum Rabbi nõ minauit, &c. Distinguit sanctus Bonauentu. Simulationem quandam cautelæ, quandam doctrinæ, quandam deceptionis. De quo vide in dictione Mendacium.

¶ **SINDAGIVM**, vide in dictione Præstatio.

¶ **SYNAGOGA**, coadunatio, congregatio, contractio, ex Syn simul, agogis ductio, & pro re & loco capitur: & habet penultimam longam. Vnde synagoga Iudæorum, quæ repudiata est & prius electa: demeruit ita prius fieri, dicente Propheta ad Deum: Quoniam qui elongant se à te peribunt, perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Elongata est, periiit, fornicata est, dispersa est, & repudiata: & Ecclesia Gentium gratis electa sub typo Vasthi superbæ & Hester gratiosæ, vt dicit Gerson, parte 3. super Cantica canticorum, simpfalt. 9. Vnde Iacobus de Valentia Psalm. 106. Sinagoga quæ erat fructifera, & irrigua, facta est sterilis, & arida: & populus Gentium

lis, qui erat sterilis, & aridus, sine lege, factus est irriguus, & fructifer: & fructus synagoga translatus est in populum Gentilem, &c. Ita nemo fidelis benedicit hodie synagoga, vt idem dicit Psal. 128. nec sceno sacramentorum eius, cum sit arida & maledicta, quia in ea quæ nascuntur in ea, non crescunt in nomine Domini, ideo non crescunt nec virent. Ista sententia & maledictio data synagoga, datur omnibus Iudæis proteruis, & omnibus infidelibus persequentibus Ecclesiam, & hæreticis, tam in corpore quàm in anima. Nam eorum ceruicæ, & perfidia est concisa, prostrata, & idolatria deleta, & omnes ad fidem sunt conuersi. Et synagoga Iudæorum multiplici pœna fuit plexa & punita post mortem Christi, quia dispersi per mūdũ, & dediti seruituti, & cum vidit Christum resurrexisse, & Ecclesiam prosperari, ideo confusa manens in mendacio. Item ab omni honore deiecta cum perdidit sacerdotium, & hostiam, & sacrificium. Et quòd ceremonia legalia & legalia perdiderunt virtutem, factaque est infructuosa: quia cum Christo fuerunt mortua & sepulta legalia. Fuit insuper maledicta à Deo, quia post publicationem legalia fuerunt mortifera, etiam ab omnibus nationibus maledicta, & data in opprobrium propter mortem Christi, quia vt sic reputati sunt inimici Dei. Id quod latius deducit Valentia, vbi supra!

¶ **SYNESIS** Græca dictio est synesis, & est virtus bene iudicatiua de agibilibus secundum legem communem. Gnomi verò secundum altiora principia, scilicet, iuris naturalis, ideo est altior secundum beatum Thomam secunda secundæ q. 48. cap. finali.

¶ **SYNTERESIS** Græca dictio est synterisis, attentio, & conseruatio, & pars animæ, quæ semper aduerfatur vitiiis, & perpetrata mala continuo arguit, quam Latini Theologi corrupto vocabulo synderesim vocant, cum synteresis penult. product. dicendum sit. Huius autem erroris causa fuit quòd Græci literam t si n præcesserit in d quantum ad pronuntiationem pertinet, mutant, vt scribit Ioannes Crafftonus in vocabulario Græco, & Dominicus Nauus. Et dicitur synteresis à syntereo, conseruo, quòd semper cupiat sese à Peccato seruare immaculata. Et synteresis non nominat rationem superiorem, nec inferiorem, sed aliquid communiter se habens ad vtramque secundum beatum Thomam in quæstione de veritate, quæstione xvj. articulo j. & actus synteresis est remurmurare malo, & inclinare ad bonum secundum eundem Thomam ibidem. Et synteresis Græcè interpretatur secundum aliquos scintilla conscientia. Vnde Glossa, super Ezech. vocat eam scintillam conscientia, quæ non extinguitur etiã in peccatore, vt patet in Cain: & vt dicit Thomas distinct. xxxix. lib. 2. quæstion. j. articulo. iij. vocatur scintilla: quia sicut in igne videmus, quòd scintilla est pars ignis magis eleuata, sic pars animæ suprema dicitur scintilla, qua cũ spiritibus Angelicis conuenimus. Synteresis ergo intelligitur altior suprema portio rationis, vt scribit Pelbartus libro 2. Rosarij Theologia. Et synteresis secundum Thomam parte prima quæstione lxxix. est habitus primorum principiorum practitorum in nobis naturaliter indutus. Conscientia verò est actus quo scientia applicatur ad agenda. Vide sanctum Bonauen. dist. xxxix. quæstion. 4. lib. 2. & Gabrielem eadem dist. quæsti. vnica, lib. 2. & Scotum.

Synterisi

Synteresi quoque attribuitur instigare ad bonum, & remurmurare malo. De quo videatur Gab. & Bonauen. di. vlt. artic. 2. qu. 2. lib. 4. & in 2. vbi supra. Et synteresis est quoddam naturaliter inclinās ad bonum & remurmurans malo inextinguibili, & sic nō potest esse actus rationis, vel volūtatis: quia nullus talis semper est in homine, cū in principio creationis anima sit tanquam tabula rasa, & c. 3. de anima. Nec est habitus aliquis adquisitus eadē ratione, sed erit vel habitus innatus inseparabilis ab anima si ponitur, vel ipsamet potentia ad bonum necessariō & naturaliter inclinata.

SYNTERESIS potest sic describi: Est potentia nata assentire naturaliter principio practico euidenti ex terminis dictanti, id est, significanti in vniuersali aliquid operandum, appetendum vel fugiendum. Dicitur potentia, per hoc excluditur actus, & habitus adquisitus. Dicitur, nata assentire, quia non oportet quod actu assentiatur: quia etiam potentia dicitur synteresis dum actu nullum principiu apprehendit. Dicitur naturaliter, id est, statim apprehensisterminis, quia non requirit probationem vel discursum ad hoc quod assentiatur, sed ex cōditione suā naturā statim apprehensisterminis, non potest nō assentire de principio practico, quia nō dicitur synteresis respectu principij speculatiui, quōd sequitur dictanti, & c. Declarat hoc quod dicitur principium practicum. Dicitur, euidenti ex terminis, quia respectu principij euidētis per experientiam non dicitur synteresis, eō quod tale principium apprehensum potest ignorari. Additur in vniuersali ad excludendum conscientiam, quā est conclusionis practice in particulari dictantis. Gab. di. 39. lib. 2. Et synteresis quandoque vocatur apex mentis, quandoque scintilla rationis, quandoque naturalis instinctus in bonum (vt dicit Gerson part. 3. sermo. de natiuitate virginis Mariæ.) Hanc synteresim nec ipsi violatores, & constupratores animarum dāmones corrumpere possunt, etiam in inferno, quum ad bonū stimulet, & ad malum remurmuret. Hinc nascitur acerbissimus ille vermis, qui nō morietur. Hinc rixā discernens, & dissipans (supra quam cogitari potest) animam felicem, dum synteresis impellit ad dilectionem Dei, sed reprobā voluntas toto odiorū conatu resilit in aduersum. Hæc Gerson. Et secundum eundem describitur synteresis part. 2. de mystica Theologia speculatiua, dicens: Synteresis est vis animæ appetitiua suscipiens immediatē à Deo naturalem quandam inclinationem ad bonum, per quam trahitur insequi motionem boni ex apprehensione simpliciter intelligentiā presentati. Quemadmodum namque se habet intelligentia respectu veri primi & certi: ita synteresis respectu boni finalis sine mixtione malitiæ simpliciter presentati. Vide latius eum ibi. Porro synteresis (vt idem ait tractatu vij. super Cantico Mariæ) est naturale iudicatorium vel inclinatio, sicut alij loquuntur. Sed hoc iudicatorium generaliter attenditur ad verum malum, & inclinatio ad bonum: similiter in vniuersali, & cæ. Synteresis secundum eundem in compendio Theologiæ, est vis motiua seu potentia naturalis animæ rationalis, quæ semper nata est figi in superioribus naturaliter mouens, & stimulan ad bonum, & abhorrens malum: & in istis nunquam est errans, nec secundum synteresim est peccare. Et dicunt aliqui synteresim esse conscientiam vel conscientiæ iudicium. Et dicitur etiam

vis imperatiua, quia semper de se imperat, & inclinatur ad bonum. Aliās de synteresi latius scribit Gerson. Et synteresis quæ est scintilla conscientiæ, non est actus vel habitus in voluntate. Item synteresis, quæ est scintilla rationis, pertinet ad partem intellectiuam rationis. Et est synteresis potentia intellectiua, realiter principiis practicis ex terminis euidētibus nata assentire naturaliter. Hæc omnia copiose tractantur & declarantur à Gabriele distinct. xxxix. quæstion. vnica, libro 2. Et hæc potentia intellectiua est naturale lumen, & naturalis scintilla, quæ extingui non potest, quia non potest non assentire principio ex terminis euidētibus. Ipse quoque intellectus est in omni anima rationali, verius est ipsa anima rationalis. Et vt sanctus Bonaventura dicit quæstion. v. distinction. xxxix. libro 2. quantum ad actum potest impediri, sed extingui non potest: quia cū dicit quid naturale, non potest omnino auferri. Potest autem (vt idem dicit) ad tempus impediri, siue propter tenebram obcæcationis, siue propter lasciuiam delectationis, siue propter duriciem obstinationis. Propter tenebram obcæcationis impeditur, nē malo remurmuret, pro eo quod malum creditur esse bonum. Sicut in hæreticis, qui morientes pro impietate erroris, credunt se mori pro pietate fidei: & ideo remorsum nō sentiunt, sed magis propter gaudium fictum & vanum, propter lasciuiam delectationis. Aliquando enim in peccatis carnalibus ita absorbetur homo, vt remorsus non habeat locum: quia carnales homines tanto impetu delectationis feruntur, vt ratio non habeat locum propter duriciem obstinationis. Etiam impeditur synteresis ne ad bonum stimulet, sicut in damnatis: quia adeo sunt in malo obstinati, vt nunquam possint ad bonum inclinari. Et ita synteresis quantum ad instigationem ad bonum sempiternum habet impedimentum: & propterea quantum ad illum actum potest dici extincta: non tamē extincta simpliciter, quia habet aliū vsum, scilicet, remurmurationem. Nam secundum illum vsum, secundum quem synteresis habet pungeri, & remurmurare contra malum, maximē vigeat in damnatis, & hoc prout remurmuratio contra malum tenet rationem pænæ, non prout tenet rationem iustitiæ, quia illa remurmuratio erit ad commendandum diuinam iustitiam, nō ad eliciendum fructuōsam pœnitentiam. Hæc Bonaventura. Vnde synteresis remurmurabit in damnatis contra culpam, in relatione tamen ad pœnam. Et sic patet, quod synteresis quantum ad actum impediri potest, nūquā tamen extingui potest vniuersaliter quantum ad actum omnem, & quantum ad omne tempus. Vide & Gabrielem clarius di. 39. qu. vnica, lib. 2. Et synteresis, & conscientia pertinent ad rationem, sicut contemnere & peccare ad voluntatem. Similiter & obstinatio.

SYNONYMA nomina dicuntur, quæ sub diuersis vocibus idem significant, vt ensis, mucro, gladius, eadem dicuntur polyonima. Et secundum Logicos synonyma vno modo dicuntur, quia significant idem cōuertibiliter & eodem modo, ita quod nihil significatur vel connotatur per vnum, quin eodem modo significetur vel connotetur per reliquū. Illo modo Deus, deitas sunt synonyma, similiter homo & humanitas, animal, animalitas. Alio modo dicitur synonyma, quæ significant idem & eodem modo, vt supra: & præter hoc omnes tam

imponentes quā vtentes intelligunt, quod simpliciter idem & eodem modo significant. Et hoc modo Deus & deitas, homo & humanitas nō sunt synonyma. Nam impositores imposuerūt Deus ad significandum simpliciter idē quod est Deus, homo idem quod est homo, & deitas ad significandum id quo Deus est formaliter Deus, humanitas id quo homo formaliter est homo, relinquentes in dubio an id quo Deus formaliter est Deus sit Deus: & an id quo homo formaliter est homo, sit ipsemet homo: & ita an illa sit vera vel falsa: Deus est deitas, homo est humanitas. Gabriël distinct. 2. q. 3. libr. 1.

SINISTER contrariū est dexter. Aliquando significat aduersum, noxium. Virgilius lib. 1. Georgic. *Arboribus que satis que, pecorum que sinister.*

Sinistrum autem quantum ad Auguria pertinet, significat prosperū, quod nos agere aliquid sinat. Et sinistra manus laua in sino, is, quod gerere nos dextra manu, quæ aptior est sinat. Et sinistrorsum aduersum, significat versus sinistram partem, & sinistrē. Vnde sinistrē intrare dicitur, qui sine iusto titulo se intrudit ad beneficium aliquod, capiēdo beneficium largē, vt extendit se ad omnes prælatu ras, dignitates, personarum, præbendas, officia, & beneficia, curata, & simplicia. Gabr. di. 15. q. 8. art. 2. li. 4. vbi probat, quod omnes ad Ecclesiastica beneficia sinistrē intrantes tenentur de necessitate salutis beneficiū resignare ac fructus receptos Ecclesiæ restituere, nisi eis misericorditer succurrat legitima dispensatio. Nā quicūq; nō intrat per ostiū, sed aliud, fur est & latro. Io. 10. Vide latius Gab. vbi sup.

SINVS dicitur illa pars quæ est intra peçora, brachiorumque complexum. Hinc sinus vestiū appellatur, quales erant tunica Romanorū: & laxitas illa super cincturā. Et per translationē sinus vocantur littora curua ad similitudinem sinus, & quasi brachiis mare amplectētia à quo curuitas ipsa sinuatio dicit. Aliquādo sinus dicitur cōcauitas oculorū, scilicet palpebrę, vbi lachrymarū cōceptacula sunt propter quandā similitudinē. Aliquādo capitur p quacūq; re fluēte ob laxitatē atq; capacitātē. Vnde & retia sinus vocātur. Aliquādo ponitur p velo, quod ventis flātib; curuatur & sinū facit. Sed de hoc Gramatici. Sed sinus in sacra Scriptura locus est, in quo Abraham cū sanctis patribus vsq; ad Christi aduentū perstitit. Et dicitur sinus Abrahę requies in qua Abraham fuit: & hoc attribuitur Abrahę, vt scribit S. Bona. d. 1. lib. 4. circa textū, propter perfectionis fidei exemplū, quasi primarium. Vel sinus Abrahę dicitur requies Dei Patris, quid dicitur Abraham: quia summus pater est omnium maximē fidelium, vel sinus Abrahę est locus quietus Purgatoriū, vt scribit Richar. d. vlt. li. 4. circa text. de quo vide in dictione *limbus Patrum* supra. Et Glof. Luc. 16. dicit: Sinus Abrahę est requies beatorum pauperū, sed illa est regnū cœlorū, & hæc est visio Dei, & sic est locus gloriæ & Paradisus, ad quem locum nunc optamus, & oramus mortuorū animas peruenire, cū canitur: Et perducatur eas in sinū Abrahę, & c.

SYNTHOMA potest accipi pro sequela vel infirmitate. Vnde S. Bona. d. 25. li. 3. ait Habitūs donorū ordinātur ad sanandum synthomata, sed in patria nulla erit infirmitas: ergo nulla erit donorū necessitas nec utilitas: & paulō sup. Et contra hoc est numerus peccatorum capitalium, & numerus septem synthomatum, siue sequelarum, quæ ponit Greg. in Moral.

SYON est mons terrę promissionis fructifer, & interpretatur specula ad denotandum quod in ea debebat Christus apparere & videri in cruce, & in prædicatione, super quem debebat descendere ros & gratia donorū spiritus sancti super discipulos, & totā Ecclesiā in monte Syon in die Pentecostes cōgregatā: qui quidē ros facit Ecclesiā fructiferā fecunditate sacramentorū: ita scribit Iacob. de Valen. Psal. 133. & ibidē de mōte Hermon. Et Gers. par. 3. in expositione super 5. Psal. pœnitentiā. Syon, inquit, speculatio interpretatur, per quam militans Ecclesia vel fidelis anima intelligitur, quæ nunc Deū per speculū & enigmata speculari nititur, & c.

SOBRIETAS Græcè sôphrosyni dicitur. Et sobrietas propriē est circa potū inebriatiuū. Largē verò circa omnem materiā, secundū B. Tho. 2. 2. q. 143. Et sobrietatis nomine et temperatiā significatur. Et sobrius est, qui in cibo & potu tēperans est, quasi sine ebrietate. Et sobrietas secundū Paulum Cortes. lib. 3. sent. suarum, di. 8. potationum mensio nominatur, ne ratiolā que facta elidatur. Vini enim copia cerebri naturam quatit, ideoque maximē mulierculas & pueros abtemios esse debere dicimus, quorū aliæ propter rationis imbecillitatē: alij ppter ætatis feruorē procliuus ad blādissima voluptatū generalabātur. Cortesius. Hanc laudat virtutem Gerson parte 4. in ferm. Dominicæ Quadragesimæ contra superbiā. Sobrietas enim (inquit) vinorū & ciborū facit animā sobriam & eleuari ad Deū, aufert vitia & plantat virtutes. Vis acquirere sensum & sapientiam, sobrietas necessaria est. Exēplo Salomonis & Daniëlis, sociorumque eius. Vis habere animæ sanitatem, imò & corporis, opus est tibi sobrietate, secundū enim dictū Sapiētis: In multis escis erit infirmitas. Et plures gula quā gladius occidit. Vis pacare Deū, & depreteritis peccatis salutare agere pœnitentiā, sume sobrietatē exēplo Niniutarū & Dauid, ac generaliter omnium verē pœnitentium. Vis seruare iustā tuam hereditatem in Paradiso, sobrietas tibi necessaria est. Alioquin ipsam perdes exēplo Esau, Eue, & Adæ. Vis claudere portam omnibus vitiis, sume sobrietatē, alioquin anima tua omnibus exponetur peccatis. Hæc Gerson. Et plura apud alios de ea scribuntur.

SOCIVS propriē dicitur qui in re seria & laboriosa alicuius pars est. Vnde socij populi Romani dicebantur, ita cum his cœdere coniuncti, vt pacis & belli participes essent. Dicitur autem socius, vel quod secet & diuidat laborem alterius: vel quod eum in re laboriosa sequatur. Et differunt socius, comes, & sodalis, quod comes est qui cū alio simul it, & tanquam duce sequitur. Sodalis in rebus leuioribus, & ferē in conuiuiis. Dicunturque sodales, quasi simul edales, sicut comites, quasi simuleuntes. Vel sodales dicuntur, quasi simul in mensa sedeant, vel quod inter se suadeāt quod cōmodum est. Apostolus 2. Corinth. 1. Sicut socij passionum estis, sic eritis & consolationis.

SOCIETAS (vt scribit Gabr. di. 15. q. 11. art. 3. dub. 10. libr. 4.) est fraternitas quædam & cōuentio pluriū contracta ob commodiorem vsum & vberiorē quæstum, vt dum plures conueniunt ad simul mercandum, componētes simul pecuniam & labores, & industriam ad commune lucrum. Et quomodo illa societas potest contrahi, & quando sit licita, vide ibidem. In re autem turpi & flagitiosa societas contrahi non potest: & ideo ad commit

tendum vsuram, societas contrahi non potest, & similibus. Seruanda quoque est æquitas in omnibus, damno, scilicet & lucro: de quo latius Gabriël vbi supra.

SOCIETAS secundum B. Tho. est adunatio hominum ad aliquid perficiendum. Illud multiplicatur secundum illud ex B. Tho. opuscul. contra religionis impugnatores. Philosoph. duas ponit, primò societates. Ponit iconomicam, & politicam. Politica verò multiplex est. Vna ciuitatis perfectæ. Altera patriæ magnæ seu provincie. Deinde policias bonas distinguit in Regnum, Aristocraciam, & Timocraciam. Policiam verò sacerdotum quæ dudù druydes in Gallia vocabatur: determinat partem esse policie cuiuslibet perfectæ, sicut & milites & populi: de hoc meminit Gerf. trac. 11. super causa. Ma.

SODOMIA est turpitudine in masculinâ facta, vt habetur 23. q. 2. ca. Vfus. & secundum B. Tho. 2. 2. Sodomia, id est coitus masculorum, est species luxuriæ contra naturam: & Zodoma muta interpretatur, & ideo quia muros sine confessione consuevit precipitare in stagnum sulphuris ardentis, cuius fumus tormentorum ascendit in secula (inquit Gerson parte 1. sermone facto Constantiæ in die sancti Antonij.) Vitium hoc cæteris longè peius & flagitiosius. In Sodomitas inuehitur Lactantius Firmianus libro sexto, capitu. 23. diuin. insit. Non potest (inquit) hæc res pro magnitudine sceleris enarrari. Nihil amplius istos appellare possum quàm impios & parricidas, quibus non sufficit sexus à Deo datus, nisi & suum sexum prophanè ac petulanter illudant, &c. Aliàs multa de Sodomij vitio & vitiosis & pessimis illis hominibus dicitur, & in triumpho Veneris pauca annotauimus. lib. 5.

SOLATIUM (vt scribit Gerson parte 3. tract. 3. de canticis & solatio. tomo 3. est mulcebris passio confurgens ex perceptione coniunctionis obiecti conuenientis cum subiecto conuenienti. Vel sic: Solatium est perceptio conuenientis coniuncti. Solatium sumitur amplè, vt se extendit ad omnem potentiam cognitiuam sensualem, scilicet rationalem & intellectualem, vt dicimus Deum & Angelos, & animalia delectari vel solaciari. Solatium appropriatè sumptum, est gaudium non qualecunque, sed inter anxietates, molestias & dolores, proueniens apud hominem secum manentem: vt in fletu sit solatium. Vnde illud:

Solantur miseri suafata senis.

Hinc Spiritus sanctus dicitur consolator, & virgo Maria consolatrix miserorum dante Deo, confert. Et solatium quodlibet oritur ex amore: ideo qualis est amoris, talis est solatij bonitas & finis. Vnde sicut duas amicitias duo amores constituunt, sic & duo solatia. Solatium terrenum, animale & diabolicum instar Epicureorù, operatur amor sui vsque ad contemptum Dei. Solatium verò quale desursum, est pium, pudicum, pacificum, suafabile, & misericordia plenum, causat amor Dei vsque ad contemptum sui. Et solatium in homine multipliciter reperitur iuxta multiplicem in ipso potentiam cognitiuam, atque subiectiuam, quem admodum notauit Christus, exprimens animam, spiritum, carnem, dum ait: Tristis est anima mea vsque ad mortem: spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Solatium infirmæ carnis est delectatio sensus exterioris, cuius subiectum est caro aut neruus sensibilis, mediante spiritu corpo-

rali & subtili, vnde confurgit facilitas aut difficultas solatij, iuxta cõplexionis corporalis qualitatem accidentalem vel innatam. Solatium animæ tristis, quandoque est gaudium imaginatiuæ vel cogitatiuæ virtutis organo corporeo intus vtentis. Solatium animæ tristis, quandoque est gaudium rationis, organo corporeo non vtentis in actibus suis. Solatium propriè spiritus, est gaudium mentis, quæ superior est portio rationis, sic præcedens est inferior. Et solatium quodlibet in homine reperitur dicitur aliquando solatium cordis, aliquando solatium animæ, aliquando solatium spiritus, aliquando solatium carnis, iuxta diuersos à Doctoribus modos vtendi prædictis nominibus. Et solatium in quibusdam rebus est quadrifariè, vt in homine. In quibusdam bifariè, vt in brutis. In quibusdam nullo modo, sicut in rebus sine anima. Solatium intrinsecè liberum vel laudabile, non inuenitur præter quàm in vtentibus iudicio rationis. Est & solatium deceptorium, quod tot modis oriri potest, quot modis potentie apprehensiuæ possunt in apparentiis & iudiciis suis falli. Et solatium à deceptione multum auertitur per habitus virtuales, tam intellectuales quàm morales, quàm infusos supernaturales: imò & per naturales, & frequenter solatium inficitur & deprauatur per affectum vitiosum qualemcunque. Hinc dictum est: Excœcauit eos malitia eorum: & omnis malus ignorans: & quot capita, id est affectiones, tot sententiarum. Solatium autem querendum est principaliter propter Deum: vt humiliter timeatur, feruentius diligatur, & alacrius honoretur. Sic aiebat Propheta, loquens optabundus Deo: Latetur cor meum vt timeat nomen tuum. Potest tamen homo solatiū querere propter se, non tamè principaliter, sed sub Deo: sicut inclinavit Psalmista cor suum ad faciendas Dei iustificationes in æternum propter retributionem. Hæc & multa alia scribit de solatio Christianissimus Doctor & Cæcellarius Parisiensis Gerson vbi supra. Pauca sufficiant ex multis.

SOLENNIS est quod omnibus annis præstari debet, à solus & annus, hoc est anniuerfariū: quare solennes ceremonias dicimus, quæ sunt anniuerfario sacrificio religiofæ. Item sacra solennia, quæ certis & statutis temporibus fiunt. Nec viris aptè iungitur dicentes: Solennis vir doctor, quod aliàs arguimus: à quo solennitas.

SOLENTIA est subtilitas quædam in non percepto tempore mediij, secundum Aristotelem. Vel est habitus ex repentino inueniens, quod conuenit, secundum beatum Thomam 3. sententiarum, distinct. 33. quæstio. 3. articulo. 1. Et secundum eundem super postilla lectione 3. Solertia est quædam subtilis & facilis, & prompta coniecturatio mediij propter quod aliquid euenit, & hoc quando non habet magnum tempus ad perspicendum & deliberandum. Solers est qui in omni tempore prudens, quasi totus ex arte. Et dicitur ingeniosus & artificiosus, qui que in omnibus rebus prudens est. Vnde de solertia, quorum contraria sunt iners, quasi sine arte, & inertia.

SOLICITUDO dicitur cura mentis, & inquietudo, quæ mentibus inhæret: & est ægritudo animi cum cogitatione, secundum Ciceronem libro Tuscul. quæstion. Vel sollicitudo secundum beatum Thomam secunda secunda, quæst. 55. artic. 6. est rationale

nabile studium adhibitum ad aliquid consequendum quod maius est, vbi est timor: minus est vbi est securitas. Et venit à sollicito verbo, quod dicitur à solo & cito, quasi solo cito, hoc est loco dimoueo.

SOLICITUDO temporalium futurorum est irrationabile studium, quo quærentur futura tanquàm fines, & vltra necessitatem præsentis vitæ. De qua Christus Matth. 6. Nolite solliciti esse in crastinum. Sollicitudo autem temporalium tripliciter dicitur illicita, vt scribit sanctus Thomas secunda secunda, quæstio. 55. artic. 6. Primò quum temporalia quærimus tanquàm finem. Secundò, quum in eis procurandis adeo superfluum adhibetur studium, vt homo retrahatur à spiritualibus, quibus principaliter inservire debet. Tertio, quum facièdo quis quod debet, timet ne sibi necessaria defint. De quo Christus Matth. 6. & Luca 12. Nolite solliciti esse, dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus. Non autem omnis sollicitudo prohibetur, sed immoderata. Nam quod moderata sollicitudo concedatur, innuit Dominus, cum docuit nos orare, dicendo: Panem nostrum quotidianum, &c. Non ergo prohibetur moderata & oportuna curatio, & cogitatio de crastino: sicut aliqui errantes docuerunt, sed immoderata. Est autem sollicitudo immoderata tripliciter (vt scribit Gabriël lectione lxx. canonis) quia vel est superflua, anxiosa, finalis causa quærendi. Superflua est quæ animum impedit à spiritualibus quærendis, sicut quæ est in multa futura tēpora, quasi semper victuri effemus, & locum manentem hic haberemus, & non magis futurum inquirere deberemus. Sollicitudo anxiosa est, quæ diffidentiam habet de largitate diuinæ prouisionis: hæc est in auaris diuitibus, qui semper timent deficere: ideo non cessant cum cordis anxietate & parta tueri, & superfluas prouisiones facere, ac diuitias diuitiis cumulare in præiudicium pauperum, & crebrò in propriæ salutis detrimentum, quasi Deo non esset cura de suis.

SOLICITUDO principalis quæ est rei alicuius, vt causæ finalis: hæc est quæ habetur de aliquo tanquam principaliter intento propter quod alia intenduntur, & ipsum tanquam finem intenditur. In quo adepto is qui intendit, quietatur: nec id in aliud magis concupiscendum ordinatur, quàm habens de cibo & temporalibus homines voluptuosus, & pecudum vitam eligentes, vt dicit Philosophus 1. Ethic. cap. 3. similes Sardanapolo Assyriorum Regi, qui vitam egit in voluptatibus. De hac triplici sollicitudine amouere & deterere volens Dominus oratione qua nos docuit petere panem quotidianum, sollicitudinem, inquam, immoderatam increpans. De quo latius legito Gabriëlem vbi supra.

SOLICITUDO quædam est Dei, quædam mundi: vna spiritualis, altera tēporalis, vtraque bona, alioquin culpata fuisset vxoratorum cum sua sollicitudine conditio. Prima tamen melior atque diuinior, adeo vt vacatio dici possit, vt scribit Gerson parte 2. de solitudine Ecclesiasticorum. De qua Apostolus 1. Corinth. 7. Volo vos, inquit, sine solitudine esse. Etiam alibi ad Philippen. 4. Nihil solliciti sitis. Et per Psalm. Dominus: Vacate, inquit, & videte quoniam ego sum Deus, &c.

SOLITUDO secundum beatum Thomam secunda secunda quæstio. clxxxviii. art. 8. non est de essentia perfectionis, sed est instrumentum congruum contemplationi, non autem actioni. Triplex autem

fnis solitudinis esse debet (vt scribit Gerson tractatu xj. super Cantico gloriosæ Virginis.) Vnus peccandi vitatio. Alius peccatorum punitio. Tertius ad Deum approximatō. Et est triplex solitudo, scilicet deserti, vt in eremicolis. Solitudo claustrij vel cœnobiorum, quæ habetur per regulas ipsorum, quæ conueniunt omnes essentialiter in triplici voto, obedientiæ, paupertatis, continentie. Et solitudo deserti in eremicolis, patet, iuxta narrationes & vitas Patrum, qui præterea sunt, & qui nunc ad hanc solitudinem idonea tradiderunt. Tertia solitudo est cœsti seu templi: in hac non ita cognitionem inuenimus traditam: participat autem cum vtraque priori solitudine, differens tamen ab vtraque, nulla lege viuendi sub voto astringitur imitans in hoc voluntarios eremitas: nihilominus locum villarum vel ciuitatum non relinquunt disparēs in hoc eremitis. Vide de hoc latius Gersonem vbi supra. Et quibusdam (vt idem dicit de monte contemplationis capitu. 18.) ex gratia Dei speciali collatum fuit, vt in iuuentute sua solitudini & solitariæ habitationi se ipsos traderent, quemadmodum sanctus Benedictus legitur fecisse. Ipse tamen in regula sua perse illud non consulit, sicut etiam alij eremite & doctores persuadentes ne quis illud audeat attentare aggredi, quia gratia vna singularis alicui donata, non est omnino trahenda ad consequentiam, seu non omnibus imitanda. Et qui quædoque oppositum ausi sunt facere, scilicet quære, solitudinem & ociofitatē sine præcedente labore & præuia bona instructione ac consuetudine cõuersationis inter societatem miserabiliter sunt defraudati. Ratio, volare enim nisi sunt antequam essent alati: & congregari bellum cum inimico immanissimo priusquam alios minores debellarent aduersarios, scilicet mundum & carnem. Hæc Gerson, & capitu. 23. idem Gerson de monte contemplationis duplicem ponit solitudinem, scilicet interiorem & exteriorem, cum ait: Secundum statum diuersitatem & conditionem, & veritatem hominum potest quilibet reperire locum sibi secretum: vt inibi in pace quiescat, & in silentio. Verum tamen est quod principale secretum & silentium haberi debet ad intra in anima magis quàm ad extra, hoc est quod anima excludat à se & habitatione sua omnem curam humanam, mundanam, omnemque cogitationem vanam vel nociuam, & quæcunque eam impedire possunt ad illud perueniendum quo tendit. Accidit enim quod aliquis sepe corpore solus sit ab hominibus segregatus, nihilominus tamen per phantasias cogitationes & melancholias patitur, & suffert grauissimam, onerosamque societatem in semetipso, &c. Istorum solitudinum duarum absentia inter se multum differt. Anima enim deuota contemplatiua, non est sola, quia existit in societate optima, vtili & delectabili, scilicet cum Deo & sanctis eius, per sancta desideria, deuotas, sanctasque cogitationes. Alia autem vitatur societate valde damnosa, vel saltem ei nihil proficua, anima, scilicet ita inutiliter mente vagabunda. Hæc Gerson vbi supra, qui & multa alia de solitudine & vita solitaria scribit: quæ bonis est vbique malis nusquam. Vnde idem tractatu 1. super Magnificat. Ego verò neque solitariam vitam, neque societatem appellabo, vt pote quæ vita non est, sed mors horrida, monstrum horrendum, peccator ingens est, qui secum diffi-

det, qui conuenit nulli, qui dissipatur & soluitur curis & sceleribus, facinoribus, & flagitiis, incessanter, sinemodo, sine ordine, sine pondere & mensura: vt subsistens se odit in se, in se sequitur, malus omnibus, pessimus sibi, & eò infelicis quò deterioribus peccatis fuerit obnoxius à primo peccatore vsque ad vltimum. Et via solitaria sic describitur à Gerson vbi supra: Vita solitaria est vita intellectualis naturæ seu rationalis, quæ agitur segregatim à multis, & propter Deum. De qua plura legitur apud eundem, & qui sint idonei huic vitæ. Et vita solitaria (vt inquit Franciscus Petrarcha) proculdubio non modò tranquillior, sed altior est atque securior. Et plura de vita solitaria idem scribit, & alij.

SOLIVM, armarium ex vno ligno factum, in quo Reges ob corporis sui tutelam sedebat: dictum quasi solidum quoniam ex prædura materia roboris fiebat: vel dicitur quasi solum, quod in his soli sedebat: vel quasi sedium à sedendo, abusu tamen quandoque ponitur pro sella regali. Et solum pro sacra scriptura ponitur, vt scribit sanctus Bonauen. in fine quarti libri super hæc verba Magistri. Hæc de pedibus sedetis super solum excelsum, propter sui eminentiam. Vel etiã anima sancta quæ dicitur sedes sapietie. Aut certè virgo Maria, in quâ descendit ad habitandum Dominus. Vel et natura assumpta in qua posuit tabernaculum suum. Bonauen.

SOLVS, vt notat san. Bonauen. distin. 21. q. 1. libr. 1. Et Gab. eadem distin. q. 1. libr. 1. quandoque capitur cathegorematicè, prout valet tantum sicut solitarius, sic solus Sortes currit, id est Sortes, qui est solitarius currit: & solitarius est cum quo in eodem loco non est alius eiusdem speciei. Et sic conceditur fortes solus comedit, si solitarius sine consortio, scilicet comedit: licet etiam multi alij comedant. Alio modo capitur sincathegorematicè, & dupliciter. Vno modo præcisiuè, vt denotat prædicatum conuenire subiecto, etiã remoto ab omni alio, quo modo conceditur illa: Solus fortes potest currere. Et negatur solus fortes potest trahere hanc nauem de monstrado eam quam non potest sine aliorum iuuamine trahere. Hoc modo conceditur, quod solus Deus potest producere ignem. Alio modo capitur exclusiuè. Et sic vel determinat præcise alterum extremum propositionis, subiectum, scilicet vel prædicatum. Et sic facit propositionem de excluso subiecto vel prædicato: isto modo accipiendò illa, Solus fortes currit, valet: aliquid quod est tantum fortes, hoc est quod est fortes & nihil aliud ab homine: vel & nihil quod non est homo: de quo latius vide tales propositiones apud Logicos. Quandoque solus positum à parte prædicati secundum vocem ex usu loquentium, capitur secundum intellectum ac si poneretur à parte subiecti, & determinaret totam propositionem, secundum quem modum Aug. 6. de Trinitate dicit: Nò dicimus Patrem esse solum Deum, intelligēs idē per istam, Pater est solus Deus, quod per illa, Solus Pater est Deus. Et sequitur: Essē aut solum dicimus Patrem & Filium & Spiritum sanctum. Et cum dicitur: Tantum tres sunt personæ, exponitur sic: Tres sunt personæ & non plures, quam tres sunt personæ. Gabr. qui longior est ibi, sed hæc ad Dialecticam rationem pertinent. Quando autem solus capitur cathegorematicè, vt dicit solitudinē, nò potest verè addi alicui termino in diuinis consistuendo affirmatiuam propositionem, quia sic capiendò

do priuatiuè excludit consortium personarum, quæ tamē à se sunt impræcisiuè & inseparabiles, cum quælibet sit in singulari per circuminceptionem. Sic omnes illæ sunt negandæ, Solus Pater est Deus, solus Pater est Pater, solus Pater creat, valet enim, Pater qui est solitarius, est Pater, Deus creat, quæ omnes sunt falsæ. Cum secundum Hilarium 3. de Trinitate. In diuinis nec diuersitas sit nec solitudo. Sed capiendò solus, vt dicit præcisionem non potest addi termino personali: licet fortè termino essentiali, quia quātū ad terminos personales importaret remotionem siue separationem diuinarum personarum, quæ est impossibilis. Vnde secundum hunc sensum illa, Solus pater creat, valet. Pater separatus ab omnibus aliis (filio, scilicet & spiritu sancto) creat, sed quo ad terminos essentielles significaret separationem Dei ab his quæ nò sunt Deus, quæ est possibilis. Vnde illa videtur concedenda, Solus Deus potest producere ignem, quia tantum valet Deus separatus ab omnibus, quæ nò sunt Deus, potest producere ignem. Sed capiendò solus exclusiuè, vt determinat extremum, vt videlicet reddit propositionem de excluso extremo, potest indifferenter addi tantum essentialibus, quæ personalibus, & sic nihil refert addere vel deponere, quæ valet siue præcisiuè. Vnde sic concedendæ sunt illæ, Tantum Pater est Deus, tantum Pater creat, Pater est solus Deus, solus Filius est persona diuina, solus Deus est Spiritus sanctus, & sic de aliis. Sic capit Aug. 6. de Trin. Solus Pater est tantus, quantus est Pater & Filius & Spiritus sanctus. Capiendò verò solus, vt facit propositionem exclusiuam, potest addi termino essentiali, sed nò notionali respectu essentialis prædicati: quia hæc est vera: Tantum Deus est Pater, patet per exponentes. Secunda patet, quia sic illa erit falsa: Tantum Pater est Deus, quia secunda exponens est falsa, scilicet nulla res, quæ non est Pater, est Deus, quæ falsa est: tamen Filius sit res quæ non est Pater, & tamen est Deus, similiter Spiritus sanctus. Illa tamen vera est, Tantum pater generat, tantum Filius gignitur. Capiendò itaque solus exclusiuè hæc propositio, Solus Pater est Deus, est falsa, & de virtute sermonis neganda. Patet per exponentes, quia secunda est falsa, scilicet illa, Nulla res quæ non est Pater, est Deus, quia Filius est res quæ non est Pater, & tamen est Deus, & non debet exponi per aliud, si & nihil aliud à Patre est Deus: quia tunc illæ essent veræ, Solus Pater spirat, solus Pater creat, quæ non conceduntur. Ex his patet quo modo illa, Solus Pater est Deus, multipliciter potest distingui, & secundum hoc concedi vel negari. Gabriël vbi supra.

SOMNVS est ligamentum omnium sensuum, secundum Aristot. lib. de somno & vigilia. Et est in potentia sentiendi propter excessum vigilandi. Et somnus est passio naturalis, & cōuetus caloris intrinsecus: vel naturalis reciprocatio facta ex euaporatione vaporum à nutrimento ingrossata à frigiditate cerebri propter salutem animalis tuendam. Et secundum Auicennam somnus est quies animalium virtutum cum intensio naturalium. Vel est priuatio dispositionis animæ imperantis sensibus & virtutibus exterioribus, in qua anima conuertitur ab exterioribus ad interiora. De quo latius videatur apud Philosophos. Est & somnus spiritualis in peccatis, de quo Gerson part. 1. de distinctione verarum visionum à falsis, cum ait: O quotiens sibi videtur homo sapiens, sibi iustus, sibi humilis. Et sibi dicit, quia dicitur

quia diues est in virtute, & nescit quod miser est & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus, præualeat in vanitate sua, & in multitudine spiritualium diuitiarum suarum gloriatur. Dicit in excessu suo: non mouebo in æternum. Sed pro certo alto somno pressus fallitur, quia omnia hæc aspicit non in luminosa veritatis vigilia, sed sub simulachro somniculosa vanitatis experitur hanc fraudem. Tunc primum homo dum Deo propitio excitatur à somno peccati, & nihil inuenit diuitiarum somniantarum in manibus suis: fit hoc dum regreditur ad luminosum & præfulgidum diem humilitatis, & si bi vigilat, qui vanitati dormiebat. Videt tunc errorem suum, & illum secum diuque retractans, quod ipse patiebatur, qui ne desipiatur obstupescit. Nam & verè superbum, & arrogantem, & timidum, aut aliter vitiosum se fuisse deprehendit, quam aliter prius existimabat, &c. Hæc Gerson, qui rem latius persequitur.

SOMNIVM est phantasma in somno factum, id est apparitio phantastica somno facta, secundum Aristotelem libro de somno & vigilia, Et diffinitur sic à Chrysippo: Somnium est vis cernens, & explanans, quæ à Diis, hominibusque significantur in somniis. De hoc videri potest Cicero libro secundum de diuinatione. Gregor. viij. Moral. super illud Job 7. Terrebis me per somnia, inquit: Quomodo somnia contingant aut Ventris repletionem, aut inanitionem, aut illusionem, aut cogitationem, aut reuelationem, cogitationes sanctiores, cœlestiores, virtuosiores, sequuntur somnia blandiora & delectabiliora. Reprehendit autem scriptura eos, qui confidentiam habent in somniis, vt scribit sanctus Bonauentura distin. vij. parte 2. artic. 1. quæstio. 3. libr. 2. Vnde Ecclesiast. 34. Sicut parturientis cor tuum phantasia paritur, nisi altissimo fuerit missa visitatio. Ideo intelligendum, quod quinque de causis fiunt somnia (vt idem scribit Bonauen. vbi supra. Quædam contingunt ex dispositione corporis. Quædam ex solitudine mentis. Quædam ex illusionem diabolicam. Quædam ex reuelatione Angelica. Quædam ex visitatione diuina. Prima duo somnia sunt præfagia futurorum, quæ habent causam in nobis, vt somnia quæ contingunt ex causis corporis, sunt signa infirmitatis. Somnia quæ contingunt ex solitudine mentis, sunt signa eorum ad quæ faciendâ vel desiderandâ nostra inclinatur affectio. Aliorum verò nò sunt signa de se, imò si ad alia applicentur, potius præbent occasionem errandi quam præsciendi. Somnia quæ sunt diabolica illusionem, nullius sunt roboris, sicut nec diuinationes Auruspicum. Somnia verò quæ sunt ab Angelis bonis aut à Deo, sunt in nobis signa, sunt vera. Et ita ex hoc non habetur, quod præcognitio futurorum contingentium aliter habeatur, quam à Deo, nisi per aliquam coniecturam. Hæc Bonauentura vbi supra. Quare (vt idem ait distin. 25. quæstio. vj. libr. 2.) in somniis non est præuisio futurorum, nisi visitatio emittatur ab altissimo: sicut dicitur Ecclesiast. 14. Magis autem Dominus visitat in somniis, quam in vigilia, in reuelando futura, vt idem ait. Tum propter hoc, quod anima in vigilia est dispersa ad exteriora sensibilia comprehendenda. Tum quia etiam Dominus, qui posuit tenebras latibulum suum ad sui ipsius occultationem, magis vult in somniis, quam in vigilia reuelationes emittere. Tum quia

etiam magis in somniis agitur homo, quam agatur: & in reuelatione diuina plus se habet homo per modum suscipientis quam agentis. Tum quia etiam in somniis medium tenet homo inter mortuum & viuentem: & ita quodammodo à vita huiusmodi recedit. De qua Dominus Exodi 23. dicit: Non videbit me homo, & viuere, &c. Et cautelam ponit secundum aliquem Ioannes Gerson parte prima de probatione spirituum, sicut & ponit cautelam de visionibus, de quibus suspensum iudicium habendum esse vult. Vnde dicit: Si monitiones aliquæ bonæ fieri videantur in somniis, vel ex persona defunctorum; vel aliunde recipiantur, eis non quasi somnia penitus abiiciendo, neque eis ex aduerso velut authenticis vel diuinis adherendo, recogitentur potius tanquam remunerationes aliquæ ad faciendum bona, vel mala declinandum, iuxta somniorum qualitatē, &c.

SOPHISTA, (vt scribit Brulefer distin. 21. quæstio. 1. libr. 1.) Vno modo idem est quod sapiens Logicus: sophos enim Græcè sapiens est Latine. Alio modo capitur in malum pro aliquo quærente vanam gloriam per falsa argumenta, de quo aliàs dicitur. Et Satanam dicit Sophistam Gerson tractatu viij. super Cantico Virginis, cuius hoc totum studium est fallere: non querit sapiens esse, sed videri. Vnde vt decipiat garrulus est; multa petit. Celat propositum suum, & inuestigat alienum, Sophisticus per omnia, &c. Quid sit Sophisticus & ars sophistica, videto apud Dialecticos amplius.

SOPOR (vt scribit Brulefer distin. xvij. quæstio. 1. libr. 2. est quædam dulcedo immissa maxime à Deo ipsi animæ per quam totaliter abstrahitur ab actibus exteriorum sensuum, hic erat in Adam, & non somnus: quandoque tamen sumitur pro somno.

SORS capitur multis modis (vt notat Brulefer distin. xv. quæstio. 4. libro 4.) Primo modo pro euentu, vel pro aliqua fortuna. Psalm. 21. Et super vestem meam miserunt sortem. Secundo modo capitur pro sortilegio. Tertio modo pro diuinatione. Quarto modo capitur pro parte vel portione alicuius hereditatis. Quinto modo capitur pro capitali. Potest etiam capitale capi pro tota summa pecuniæ, etiam pro capitali pœna, etiam pro capitali sententia pœnæ. Vnde opera satisfactoria facta extra charitatem, & in peccato mortali, adueniente gratia non reuiuiscunt, quantum ad collationem gloriæ, scilicet ad vitam æternam, sed reuiuiscunt & viuificantur quantum ad remissionem pœnæ, & debent in sortem computari: quia principalis effectus pœnitentiæ, est satisfacere pro peccato, & euitare pœnam inflictam pro peccato: & capitur ibi fors metaphoricè pro capitali pœna, vt si detur in pœnitentiam alicui ieiunium quatuor dierum, totum illud ieiunium vocatur fors, & quælibet dies vocatur pars sortis, &c. Sors proprie dicitur secundum beatum Thomam secunda secundæ, quæstio. xc. artic. viij. quomodo aliquid fit, vt eius euentu considerato aliquid occultum innotescat. Capitur etiam fors pro fatali necessitate. Vnde Augustin. in Psalm. quid sit fors his verbis ostendit: Sors est res in dubitatione humana, diuinam indicans voluntatem. Nam & fortes miserunt Apostoli, electi sunt duo iudicio humano, Lexic. Theol. CC 3

& electus de duobus iudicio diuino. Vnde scribitur: Cecidit fors super Matthiā. Ponitur ergo fors pro gratia qua saluamur, quia in sorte non est electio, sed voluntas Dei. Nam ibi dicitur, iste facit, iste non facit, merita considerantur: & ubi merita considerantur, electio est, non fors. Quoniam autem Deus nulla merita nostra inuenit, forte voluntatis suae nos saluos fecit, quia voluit, non quia digni fuimus: haec est fors. Vnde in Actib. Apost. Quia existimasti donum Dei pecunia comparari, non est tibi pars neque fors in fide hac, id est gratia non pertinet ad istam gratiam, quam gratis omnes accepimus. Et sortes ex permissione Dei partes hereditatis vocantur, quae populo sunt distributae. Vnde tribus Leui praecipua est non habere forte inter fratres suos quod ex eorum decimis sustentaretur. Hinc fors patrimonium dicitur. Vnde confortes & confortia, qui aliquod patrimonium simul habent. Dicitur & fors summa seu caput, & prima pecunia quae confertur in societatem, ut inde lucrum fiat, ut dictum est. Dicitur & iudiciū. Item successio, sicut in Hymno: Ut cum dies abfesserit, noctemque fors reduce mundi per abstinent. ipsi canamus gloriam.

SORTILEGVS penult. correp. qui per sortes futura praenunciat, & qui per sortem aliquid eligit. Hinc sortilegium. Et fortior verbū significat forte facio, vel forte cosequor vel recipio. Et secundū Isido. li. 8. Ety. & habetur 26. q. 1. Sortilegi. Sortilegi sunt, qui sub nomine fictae religionis per quasdam quas sanctorum seu Apostolorū vocant sortes diuinationis scientiā profitentur, aut quarumcunq; scripturarū inspectione futura promittunt. Vnde sortilegiū est per sortes diuination, &c. Et sortilegia eo sunt execrabiliora quo plures sanctae observationes intromiscuntur, & plura bona miscuntur quae sunt sancta & honesta: ut ieiunare, castū esse, dicere Pater noster, & Euāgelium: quoniam vnde deberet honorari Deus, honoratur diabolus, ut dicit Gerson in Trigolo Astrologiae theologizatae. Et ut dicit Aug. huiusmodi observationes, ut sunt curiosae inspectiones vel observationes constellationū, &c. tantō magis suspectas & fugiendas esse, quanto sapius videntur suum sortiri effectū. Sortilegia reprehendit Gerson part. 4. serm. de natiuitate Domini. Similiter sortilegos arguit parte 4. sermone ad Regem Franciae nomine vniuersitatis, consideratione 3. qui inuocant auxilium inimici, quasi Deus sit minus potens, aut sapiens, aut adiuuare valens quam inimicus, &c.

SPECIES capitur multis modis, ut notat Brulefer distinct. 10. questio. 3. lib. 4. Primo modo capitur pro exteriori compositione, secundū quam quis dicitur pulcher, & ornatus. Psal. Specie tua & pulchritudine tua, &c. Secundo modo pro forma dante esse specieiocū formale: & isto modo distinguitur contra materiā. Tertio modo pro quacunq; similitudine representatiua alicuius rei, quae est ratio cognitiua illius rei: vel capitur pro cognitione vel notitia. Vnde Aristot. 3. de anima. Lapis non est in anima, sed species eius, id est cognitio eius. Non enim lapis est in anima intelligētis, sed eius cognitio, quae existente semper est intellectus in actu intelligēdi lapidem: & harum cognitionū locus est in anima. Quarto modo capitur pro materia rerum: sic dicitur: In horto meo est species talis herbae. Quinto modo pro aeterna beatitudine, quae est visio Dei, ut dicitur

in Collecta Epiphaniae, usque ad contemplandam speciem tuam celsitudinis perducamur. Sexto capitur species, ut est vnum de quinque vniuersalibus. Septimo est accidens partium orationis, ita accipiunt Grammatici. Octauo accipitur pro imagine figurata, vel artificiali facta ad similitudinem alterius. Nono capitur pro quocunq; signo visibili, & sensibili distincte representatiua alicuius rei visibilis, & hoc ex institutione diuina: sic accipitur cum dicitur: Corpus Christi est sub speciebus, & in Sacramento altaris species sunt albedo, rotunditas illa, impressio imaginis alicuius figurae, & sapor panis & vini. Brulefer. Accipitur & species pro essentia diuina, ut habet Magister distinct. vlt. lib. 4. cum ait: An quia non Deū videbunt per speciem: hic accipitur species pro essentia diuina, ut exponit Richardus.

SPECIES secundum Dominum Petrum Aliacen. Cardin. Camerac. post Greg. de Arimi. distinct. 7. lib. 2. quadrupliciter accipitur. Primo commissiue pro omni forma ad notitiam habendam concurrente, & sic quandoque ipsa forma obiecti, quod cognoscitur, dicitur species. Secundo modo communius non comunissimē pro omni forma, quae est aliquo modo ratio cognoscendi aliam rem: sic ars, & habitus cognitiui possunt dici species. Tertio modo communiter pro omni forma, quae est similitudo, & imago rei cognitae, per quam res illa cognoscitur: & hoc modo etiā actualis cognitio dicitur species. Quarto modo accipitur specialiter, & proprie pro omni forma, quae est similitudo & imago rei cognitae manens naturaliter in anima, etiā postquam anima definit actualiter cognoscere, apta nata ducere animā in notitiā rei, cuius ipsa est imago vel similitudo. Primo ac tertio & quarto modis accipit Aug. 10. de Trinit. c. 10. vbi ait: Cū incipimus a specie corporis & peruicimus vsq; ad speciem, quae fit in cōtuitu cogitantis. 4. species reperiuntur, quasi gradatim nate, quae si altera ab altera a specie quippe corporis quod cernitur exoritur, ea quae fit in sensu cernētis, & ab hac ea quae fit in memoria, & ab ea quae fit in acie cogitātis. Secundo modo accipit specie Philo. 7. Meta. vbi ait: Medicinalis autē & aedificatoria est species sanitatis & domus. Et secundum Occā, species accipitur pro illo, quod est prauium actu intelligendi mouēs ipsum ad actum cognoscēdi quod potest manere ante intellectiōem, & post etiā re absente, & per cosequēs dicitur ab habitu, quia habitus intellectus sequitur actū intelligēdi, sed species praecedit tam actū quam habitū, & sicut dictū est de specie intelligibili, ita potest dici de specie sensibili, quod accipitur pro aliquo prauiuo alicuius sentiēdi mouēs ad actū sentiēdi. Breuiter, ut dicit Gabr. dist. 3. q. 2. lib. 2. per species intelligitur aliquod prauiū cognitiui mouens potentia ad cognoscendū, quod non obiectū potentiae, nec habitus a cognitione derelictus, siue sit in medio, potētia vel organo. plura Gabr. ibi. qui & opiniones ponit de speciebus. Vna quae ponit eas, alia negat. Videatur & Scotus quest. 7. dist. 3. lib. 1. Vnde satis communis est opinio, quae ponit species sensibiles, similiter & intelligibiles: sensibiles in medio inter obiectū, & organum sensus in ipso sensu etiam in intellectu non quidem eiusdem rationis, sed diuersae rationis inter se, & ab obiecto. Primas duas vocant sensibiles. Tertias intelligibiles, Gab. qui & plura ibi dicit de speciebus

de speciebus illis secundum vnam opinionem, & species intelligibiles secundum Rich. lib. 4. artic. 1. q. 2. conseruantur in intellectu, & per eas intelligit anima separata, plura ibidem. Alia est opinio quae negat tales species tā in medio quā in sensu, quā in intellectu. Cuius opinionis est Occam, quoniam non apparet necessitas ponēdi tales species: quem imitatur Gabr. vbi supra. Et post alia dicit, Omnia quae doctores sancti nomine phantasma, idolum, simulacrum tam quo ad sensum, quā quo ad intellectum dicunt, sunt res singulares cognitae, & non aliqua species vel habitus in potentia vel organo, frustra igitur ponitur species distincta ab obiecto, & habitu tam in medio quā in potentia siue organo. Vide Occam latius q. 17. secundū, & q. 18. Ad habendam quoque cognitionem intuitiuam, quae est prima cognitio intellectus, non oportet ponere speciem intelligibilem, aut aliquid praeter intellectū, & rem cognitam stante semper communi influētia causarum superiorū, sed per intellectū & obiectū in se praesens, hoc est sufficienter approximātū potest fieri cognitio intuitiua aliis circumscriptionibus. Frustra igitur ponuntur alia, quā frustra fit per plura quod potest fieri per pauciora. Falsus de hoc scribit Gabr. Species autem seu forma rei secundum Philosophum & Gersonem parte 3. de passionibus animae considera. 20. Vel eius phantasma seu imago habet vim alterandi proportionabiliter, vel agendi, sicut habet res cuius imago, quemadmodū species ignis habet vim calefaciendi, species niuis infrigidandi, non tamen in aequali gradu ad rem ipsam. Et secundum eundem spiritus animalis delatius est formarum seu specierum, sicut aer recipit species colorū, vel aliorum sensibilibus. Et haec species coloris licet non sint sensibiles in aere, faciunt tamen sensibiles impressiones in corporibus dispositis, sicut species coloris causant imaginem in speculo. Sic imaginatio turpis figurae recipitur in spiritibus, & defertur & facit in femine deciso tempore talis imaginatio nisi notabilem effectū turpitudinis: sicut imaginatio Ethiopis assimulationem inducit ad Ethiopem, &c. Plura ibi Gerson de imaginatione.

SPECVLVM est in quod aspiciamus, ac specie hoc est effigiem nostrā contemplamur, quod datū nobis a natura fuit, non ut pilos è superciliis aut barbā velleremus, non ut faciem coloribus inficeremus, sed ut nosmetipsos nossemus, & formosi deuitaremus infamiā, & deformes remediū sciremus, esse virtutibus quicquid corpori deesset. Quapropter Socrates hortari adolescentes solebat, ut sese frequenter in speculo intuerentur. Nam si formosi estis, elaborādum est, ut digni ea specie sitis. Sin autem deformes, ut eam deformitatem virtute ac bonis artibus tegatis. Et in speculū dicitur speculatio, non autē a specula, & reducitur ad meditationem, quia est visio causa per effectum secundum beatum Tho. secunda secundae, q. 180. artic. 3. ponit Gerson triplex speculū tractat. 10. super cantico Mariae, cui coniungit triplicem claritatem. Vnum speculū est cum claritate sua quod indidit, natura & industria poliuit, quale fuit apud Philosophos, quo ad intelligibilia per inuestigationem naturalem, quamuis mixtae fuerint multae nebulae, imò tenebrae errorū, non tamē oportet dicere cum aliquibus quod nihil speculati fuerunt veritatis etiam de Deo & intelligentiis, sciebant saltē quod Deus non erat lapis aut brutū. Rursus alterū speculū dicit supernatura

lē irradiationē super intellectu humanū cūlympi-diore & sinceriore claritate, quā possit natura sola vel industria propinare. Denique tertium dicit speculū cum sua claritate quod intimē latet, quod ab exterioribus nequit assumi totaliter, sed omnis haec claritas filiae Regis abintus est introrsus valde, ad quam non admittitur alienus. Bibe de aquis: tuis prior iubet sapiens, cor quod nouit amaritudinem animae suae, in gaudio eius non miscebitur alienus. Nō enim habet gaudiū intrinsecus ortum ab amaritudine cordis in contritione quae nō similiter afficitur in dolore quae vertitur in gaudiū. Haec Gers. Cor quoque nostrum (ut idem ait parte 2. in recommendatione licentiandorum, in decretis facta Parisiis) speculum est veritatis, & hoc per comparisonem ad varios modos diuersos, quibus specula materialia distorquentur, ne reddant veras imagines. Refert autem dicere videre Deū in speculo, & videre Deum per speculum, ut notat Brulef. di. 31. quae. 4. libro 3. Per speculum enim dicitur videre Deū, qui ascendit a cognitione creaturae, ad cognitionem creatoris. In speculo autem videt qui Deū in ipsa creatura clarē intuetur. Prima visio non erit in gloria, quia nō erit ibi necessaria scala. Secunda verō erit quia Deus videbitur apertē in omnibus creaturis (ut dicit Aug.) vlt. de ciuitate Dei. Et illa visio quae est per speculū spectat ad ipsam fidē. Vnde Apostolus. Videmus per speculū in enigmate, &c. Illa quae est in speculo creaturae, spectat ad cognitionem vespertinam, quae bene poterit saluari in prima.

SFERA quāuis aliqui per aspirationē scribāt. Est autē Graeca dictio, & est prima figura corporea, cōtinens tantū vnam superficiem. Circulus verō est prima figura plana, habens tantū vnā lineam secundū beatum Tho. super 2. de caelo. Vel spherā, Latine globus, & est id quod ex omni exteriorē parte rotūdum apparet, vel Graecē sphaira dicta, ut Eusebi. lib. prepar. quasi spherā, hoc est corp⁹ etherēū. Globus verō corpus solidum vndique rotūdū, quia a Graecis spherā dicitur. Est & spherā diuinā actiuitatis, quae est immensitas & aeternitas sua, cuius circūferentia nullatenus extra se est, ut scribit Gers. tract. 10. super cantico Mariae. Vnde aeternitas quasi extra terminos entitas vel vnitas. Possumus & spheram intellectualem imaginari in Deo & in creaturis. De quo legito eundem tract. 9. super Magnificat.

SPERARE est existimare, credere & confidere. Et sperare de aliquo est dupliciter (ut scribit S. Bo. d. 1. in dubiis literalibus li. 1.) aut sicut de adiutore, aut sicut de saluatore. Prima spes potest esse in homine, vnde de beata virgine canitur. Vita dulcedo & spes nostra. Et Ionā 1. Accessit ad eū gubernator. Gloss. Naturale est homini magis de aliis, quā de se in periculo confidere. Secunda spes non potest esse in homine. Vnde Magister distinct. 1. libro 1. In homine spes ponenda non est, quia maledictus est qui hoc facit. Vel est sperare finale prauiū, & hoc debet esse in Deo, vel temporale beneficiū, & hoc potest esse in homine. Primū si ponitur in homine, meretur maledictionē, secūda verō nō, (ita scribit Bona.) Potest autē aliquis quadrupliciter exire in actum sperandi (ut idem scribit S. Bonauen. d. 26. q. 4. lib. 3.) Aut enim sperat habēdo merita in proposito, & in radice, & in effectu, sicut homo iustus qui Deo diu seruiuit, aut sperat habendo merita in

proposito & in radice, sed non in effectu, sicut ille qui ante bonū vsum virtutū postquā suscepit gratiam, expectat æternam beatitudinem. Aut sperat habendo merita in proposito, tamē non in radice nec in effectu, sicut ille qui peccator est qui proponit multa bona facere & per illa saluari. Aut sperat non habendo merita, nec in effectu, nec in radice, nec in proposito, sicut ille qui faciendo mala, & in mala proponens perseverare, per solā Dei misericordiam credit se assecuturum gloriam, neglecta diuina iustitia. Primus est actus spei formatæ & iam exercitata: Secundus actus est spei formatæ & post infusā. Tertius actus est spei informis. Et quartus est ipsius præsumptionis. Item sperare quandoque largè est probabiliter credere (vt scribit idem sanctus Bonaventura, distinction. 26. libro tertio,) sic accipitur vt cum quis videt aliquem bonæ indolis, dicit quod sperat ipsum esse futurum bonum hominem, & sic accipitur largè & impropiè pro credere probabiliter, sic pertinet ad virtutem cognitiuam. Alio modo sperare idem est, quod confidere, & ex illa confidētia cum quadam securitate tendere ad habendum illud quod speratur: sic pertinet ad virtutem affectiuam. In domino autem sperare debet anima à principio vitæ vsque ad mortem, vt scribit Gerson part. tertia, in expositione super Psalmum sextum penitentialem, scilicet, De profundis. Nam qui vsque ad mortem perseverauerit, saluus erit, non solum speret vnus solus, sed totus fidelis populus, quoniam non vnifolus, sed multis dictum est. Sperate in Domino omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra, &c.

Spes multipliciter accipitur. Quādoq; sumitur p passione appetitus sensitui, scilicet desiderio sensibilis apprehensi per phantasiam, vt cōuenientis & absentis. Quomodo numerat spē Philosophus in ter passionē 2. Eth. & Boëtius 1. de cōsolatiōe, metro 7. ponit quatuor animæ passiones, gaudiū, dolorem, spem & timorem, sic nec est virtus moralis, nec Theologica. Secundo modo capitur vt pertinet ad appetitum intellectuū, & sic aliquando accipitur pro actu qui est sperare bonum absens, vt cum dicimus: Habeo spem assequendi hoc vel illud bonum, id est spero assequi. Alio modo & magis propriè accipitur pro habitu infuso, vel adquisito ad actum sperandi inclinantē. Et vtroq; modo accipitur dupliciter, Vno modo largè pro habitu, vel actu sperandi bonū quodcūq; apprehensum, vt absens, siue æternū siue tēporale, quomodo aliquis dicitur sperare diuitias, corporis sanitatem, aut aliud bonum, sic dicit Apostolus. Debet in spe qui arat arare, & qui triturat in spe, fructus percipiēdi. 1. Cor. 9. Et secundum Magistrū beati dicuntur sperare corporum resurrectionem. Alio modo strictè, vt solum respicit bonum æternum apprehensum, vt possibile & futurum. Et ita diffinit Magister, & est Haymonis, vt dicit sanctus Bonaventura. Spes est certa expectatio futuræ beatitudinis, veniens ex Dei gratia & præcedētibus meritis, sic accipitur pro habitu. Accipitur quandoq; pro obiecto, id est re sperata vel expectata. Sic accipit Apostolus ad Tit. 2. expectantes beatam spem, id est beatitudinē speratam. Hæc refert Gabriël distinct. 26. quæstio. vnica, arti. 1. libr. 3. Nullus autem rectè sperat æternam beatitudinem (vt inquit Brulefer disti. 26. q. 2. libro 3.) nisi qui Deo seruiuit, vel proponit Deo

seruire. Accipitur & spes impropiè pro expectatio ne dilationis iudicij. Vnde dicitur de Behemoth Iob 11. Ecce spes eius frustrabitur, id est expectatio dilationis iudicij, in quo acrius quā modo patiens est. Accipitur & pro expectatiōe dilationis iudicij diutius cōstituendi super peccatores, quorū vtroque frustrabitur diabolus in die iudicij, quā vellet iudicabitur, ita dicit sanctus Bonau. in fine circa textum distinctio. 26. libr. 3. Et vt idem dicit, Spes est nomen affectionis, & ideo virtutis. Et sic diffinitur à Philos. Spes est suspicio futuri boni, secundū autē quod est nomē virtutis & nominat habitū diffinitur per suū actū. Et virtus spei (vt idem dicit qu. 4. vbi supra) potest esse informis. Potest enim aliquis sperare vitam æternā sine gratia gratū faciēte, sicut manifestè apparet. Et sicut dicitur quod fides potest esse informis, sic etiā & spes. Est autē & spes virtus formata, & nō tantū est virtus gratuita (vt ait S. Bona. q. 1. vbi supra) imò etiā virtutum gratuitarum sustentamentum & anchora, virtus gratuita, quia facit animam expectare ea quæ sunt super omnem æstimationem humanam, & ea quæ promisit largitas diuina. Vide ibi cum latius. Facit omnino confidere & inniti summæ & immensæ largitati, sicut fides facit assentire primæ veritati, & charitas facit adherere summæ bonitati, &c. Sunt autem duo actus spei principales. Primus est confidere in Domino. Alius est expectare, vt dicit Brulefer distinctio. 26. quæstio. 2. libro 3.

Spes diffinitur sic secundū August. Spes est certa expectatio futuræ beatitudinis proueniens ex gratia & meritis præcedentibus. Quam sic exponit Gerson parte 2. de septē virtutibus, & virtute spei. Spes est certa, quod dicit propter hæsitatiōem, nā spes vsquequaq; absque fluctuatiōe hæsitatiōis est. Expectatio, q; dicit ad differētiā cōprehensionis quæ erit in Patria vbi nihil expectabitur, sed omnia p̄sentialiter habebūt. Futuræ beatitudinis, q; dicit ad differētiā timoris seruilis qui est expectatio futuræ miseræ. Expectatio dico (inquit Gers. proueniēs ex gratia, id est benignitate Dei cōsiderata. Et hoc dicitur ad differētiā desperatiōis, quæ seueritatē tantū Dei cōsiderat. Dicitur ex meritis præcedētibus, & hoc dicitur ad differentiam præsumptionis, quæ ex Dei benignitate tantum considerata, & non cū hoc ex meritis beatitudinem adipisci credit. Aliter cōmunitur à magistris diffinitur. Spes est audacia mentis de largitate Dei cōcepta, habendi vitam æternam per bona merita, secundū Christof. libello de compūsiōe, & vt eum refert Gerson parte 4. serm. de sancto Nicol. Spes est salutis ancora, vitæ nostræ fundamentum, dux itineris quo itur ad cælum, in qua salus nostra cōsistit, & quæ de terris animas velut quibusdam catenis cœlitus à Deo depēdētibus inexas euehit ad summam. Spes (secundū Iacob. de Valentia. super illud Psal. 118. In quo mihi spem dedisti) est habitus, quo animus siue voluntas subleuatur à terrenis, ad cōstituendum finem suum in summo bono amato, & sic spes habet quatuor effectus. Nam primò subleuat voluntatem à terrenis mundana contentendo. Secundò facit eam cōstituere finem suum, in summo bono amato. Tertio facit ipsam operari propter illum finem, & non propter aliū, nec propter aliud. Quarto exhibet ei patientiā in mora & tarditate, si illico & in hac vita differtur possessio & acquisitio finis, qui est Deus & vera beatitudo. Ex quo

quo sequitur quod latior & maioris ambitus est fides quā charitas, & charitas quā spes nam plura credimus quā diligimus. Nam credimus bona & mala in lege memorata, scilicet Deum esse summum bonum omnipotentē, creatorem cœli & terræ, & diabolus cecidisse in æternū puniendum, & infideles & legis transgressores impœnitentes in æternum cruciandos, tamen ex charitate nō diligimus, nisi Deum & proximum, non tamen ponimus & spem finem nostrum nisi in solo Deo, & vera beatitudine, hæc Christof. Episcop. Et secundum eundē actus spei nō est propriè expectare, sed sperare quod idē est quod vltimatū finē in Deo cōstituere. De quo latius videatur Valent. Spes sic diffinitur à Gabriële distinct. 26. quæst. vnica. arti. 1. libr. 3. Spes est habitus inclinans voluntatem ad desiderandum efficaciter bonum infinitum, à se ipso bono liberaliter sibi conferendum propter merita ab ipso bono infinito acceptata. Aut est desiderium ad aliud bonum, ad hoc bonū infinitū consequens vel ordinatū. Habitus ponitur pro genere, & includit tā habitū acquisitū quā infusum. Est enim duplex spes infusa & acquisita. Sola enim spes infusa nō sufficit sine acquisita, aut eius actu ad inclinādū ad actū spei. Dicitur, inclinās voluntatē ad desiderandū: vbi tāgitur actus proprius ad quē spes inclinatur, qui est desiderium alicuius boni sibi cōmodi & futuri. Vnde patet quod actus spei est actus amoris amicitia secundum affectionem iustitiæ, & desiderare est quoddam amare, quia est quoddam velle bonum, & omne tale velle est amare. Dicitur, bonū infinitum, vbi tāgitur obiectū primarium & principale. Nam sicut fides tendit in Deum credēdo ei sicut primæ veritati, & charitas inheret Deo tāquā summæ bonitati, vt spes tendit in Deum desiderio ei fiducialiter adherēdo, tanquā infinitæ largitati. Siquidem infinita largitas est, quæ dat donum infinitum, principale ergo obiectū spei est Deus à sperante tanquam commodum suum summum possidendus. Dicitur efficaciter ad excludendū desiderium desperantium & præsumptiuum. Nam desiderium efficax duo includit, scilicet apprehensionē obiecti, vt possibilis haberi & acceptationem mediorum ordinatōrum ipsa volendo & imperādo, per quæ potest obiectū acquiri, quod deficit desperantibus qui non credunt Dei habitationem, vt obiectū beatifici eis esse possibile, & licet vellent beatitudinē, nō tamē efficaciter desiderāt nec apprehēdūt vt possibile sibi. Quare desperanti persuadendum est, vt credat, non vt diligat. De quo latius videatur Scotus. Deficit secundum præsumptiuum, licet desiderēt summum bonum vt suum commodum, non tamen inquirunt nec volunt media opera, scilicet meritoria per quæ consequuntur. Non ergo desiderāt adipisci p merita, sed sine meritis, & sic nō efficaciter. De quo Magist. dicit. Sine gratia & meritis sperare nō est spes, sed vana præsumptio est. Et hoc innuit Magister in sua diffinitione. Spes est (inquit) certa expectatio, id est efficax desiderium. Efficax enim desiderium certa est expectatio, quia infallibiliter sequitur beatitudo desiderium efficax, permanēs in finē. Hæc est enim certitudo spei, quæ merita in finē vitæ cōtinuata infallibiliter consequuntur beatitudo, per quā fructuē possidet Deus: est autem efficax desiderium (vt scribit Occam libr. 3. qu. 8.) quo aliquis, statim ostenso sibi per fidem quod fructio Dei per quam Deus habetur, est sibi

cōferenda propter merita, statim elicit actum meritorium si potest. Concordat Dominus Cardinal. q. vnica. 3. sententiariū. Dicitur, ab ipso bono liberaliter propter merita cōferendum, vbi innuitur modus habitationis simul & assecutionis boni infiniti. Non enim potest bonum infinitum haberi à creatura nisi per liberalem dationem, qua liberaliter bonum infinitum communicat se suæ creaturæ secundū modum suæ capacitatis. Non est autē creatura capax beatifici boni infiniti nisi per clarā visionem & perfectam fructiōem, has verò habere nō potest creatura à se. Videtur enim Deus quando vult, & ostēdit se cui vult, nec potest frui Deo creatura perfectè nisi clarè viso. Modus autē cōsequēdi bonū infinitum est per opera meritoria ab ipso bono infinito ad hoc acceptata. Dicit, aut ad aliud bonum ad hoc consequens vel ordinatum, vbi tanguntur obiecta minus principalia & secundaria spei. Spes enim nō est tantum respectu Dei à nobis habēdi, sed etiam respectu omnium per quæ à nobis habetur scilicet respectu visionis & fructiōis quæ sunt beatitudo formalis: & respectu gaudij consequentis. Similiter respectu omnium ad Deum beatificè possidendum ordinatum: vt respectu gratiæ & meritorum, & ceterorum Dei donorum. Omnia enim hæc speramus à Domino, sicut & peccatorum remissionem, carnis resurrectionē, & vitæ perennis æternitatem. Et sic dicit Magister Spes est certa expectatio, &c. Latius vide de hoc Gabr. Obiectum autem spei adæquatum est bonum infinitum, liberaliter se cōmunicans creaturæ propter merita, & bonum finitum ad communicationem huiusmodi ordinatum, vt cōcomitans, aut consequens vel præcedens. Cōcomitans vt visio & fructio, per quas formaliter habetur bonū infinitum. Consequens, vt gaudium, perpetuitas, satiētas, &c. ad beatitudinem formalem consequentia. Præcedens, vt gratia, dona, & merita. Hæc Gabriël. Et vt idem dicit, obiectū adæquatum spei est hoc cōplexum summum bonum rationalis creaturæ, aut virtus, meritū, vel operatio ad hoc consequendum ordinatum, quod quidem cōplexum cōprehendit omnia speranda, scilicet beatitudinem formale, scilicet visionem & fructiōem eius, scilicet quæ sunt operationes, gratiam quæ est virtus, ac virtutum actus, quæ sunt merita. Et si qua sunt alia ad beatitudinis cōsecutionem necessaria. Hæc ille. Vna autem est spes omnium sperandorum, vt idem vult d. 26. q. vnica, art. 3. dubio 4. Amans quoque Deum (vt idem dicit) vt bonum suum non debet in se quiescere tāquam in fine, sed hoc vltius per actū charitatis referre in Deum tanquam in finem vltimum & summum. Non enim debet amare Deum sperās finaliter, quia bonum suum, sed ideo, vt bonum & beatitudo sua, vt per hoc Deū amplius glorificet & laudet, & Dei bonitas amplius in sua beatificatiōe declaretur. Hæc Gabriël. Et spes (vt vult sanctus Bonaventura. q. vlti. di. 26. libr. 3.) est in potentia affectiua, est enim in potentia irascibili, quæ est pars potētie affectiue. Potentiæ enim irascibilis nō tantū est detestari mala culpæ & perpeti mala peccatæ, sed etiam aggredi terribilia, & erigi ad magna & ardua, & præterea non tantum ponimus in ipsa irā & patientiam, sed etiam fortitudinem & spem. Fortitudinem inquam in quantum negotiatur circa ea quæ sunt ad finem, spem autem secundū quod se erigit ad excellentiam ipsi us finis. Bonau. Spes

secundum Aug. de ciuitate Dei, est qua quis ad id quod credit se peruenturum præsumit. Spes secundum beatum Tho. 3. sententiarum di. 26. quæstio. 1. art. 1. est extensio appetitus in appetibile. Vel spes est appetitus excellentis boni cum fiducia obtinendi, & secundum eundem spei subiectum est voluntas, obiectum est bonum arduum futurum, & possibile, prima secundæ. q. 40. ar. 1. Est autem (vt vult Magister lib. 3. sentent.) spes tantum bonarum rerum, & earum quæ ad eum spectant, qui earum spem genere videtur, quia proprie spem habemus de bonis nostris, non de alienis. Vnde ad hoc quod sit proprie spes tria concurrere debent, vt scribit Gerf. part. 2. de septem virtutibus, scilicet quod sit respectu boni, & proprii, & futuri. Vnde si aliquando legatur spes dici malorum, sicut apud Poëtam. *Hunc ego si potui tuum sperare laborem.* Vel etiam bonorum & communium, sicut speramus salutem bonorum qui sunt in via vel etiam boni præsentis, intelligo in talibus spem non proprie accipi, sed largo modo. Ex quo habetur (vt dicit Magister) & habet S. Bona. dist. 26. libro 3. circa textum, & concordat Gerf. vbi supra, quod nec Christus nec animæ beatæ, nec angeli proprie loquendo habent spem, quia spes est expectatio præmij substantialis, omnes autem hi prædicti substantialia præmij habent, & ideo carent spe proprie dicta. Alia est ratio vt dicit sanctus Bonau. quia spes habet annexam fidem, fides autem est cognitio enigmatica. Poteft tamē largè accipiendū spem pro quacunque expectatione videlicet stolæ secundæ & alicuius gaudij accidentalis poni in Christo & angelis & animabus beatiss. De patribus verò in limbo & animabus in purgatorio dicitur quod spem habuerunt & habent aliquatulam extenso nomine, vt dicit Gerf. vbi supra, & c. Astipulatur Paulus Cortesius lib. 3. di. 7. cum ait. Illud etiam intelligendum est, spem in primis felicitatem, quæ in Deo cernedo versatur tanquam latenam intueri: cum autem spei hypotesis vt res quæ esse possit, obicienda sit quæ fide continetur, necesse est vt fides tanquam Dux & Antesignana antegrediatur. Itaque negamus felices in aliquo spei genere versari, quandoquidem felicitas sit præfens, & spes futura complectatur. Sed his qui viuunt, & his qui in expiatore orco plectuntur, haud quidem spes felicitatis consequendæ adimitur. At verò reorum damnatorumque genus cum felicitatem vt res, quæ esse possit, nullo modo percipiat, haud sanè in aliquo spei genere versatur, propterea quod ærumnarum eorum interfit scire spem nullam ex ærumnis exeundi residere.

¶ **S P E S** est duplex accipiendū spem generaliter respectu cuiuslibet boni absentis temporalis, vel æterni, siue accipiatur pro passione quæ est actus spirandi in appetitu sensitiuo vel intellectiuo, siue pro habitu ad illam inclinante. Quædam enim respectu boni absentis ex se vel primariè appetitui conuenientis. Quædam respectu boni secundario conuenientis, scilicet vindicandi vel repellendi offendens. Ita scribit Gabriël. distin. 26. qu. vnica, arti. 3. dub. 1. libro 3. quo sequitur quod aliqua est spes in concupiscibili, & aliqua in irascibili, vt ibidem probat Gabr. Sed accipiendū proprie spem pro virtute Theologica, spes in concupiscibili & non irascibili est ponenda, vt latius probat Gabriël vbi supra. Et tantum de spe pauca dicta sufficiant. Legant studiosi plura & alia de spe quæ gratia breuitatis omitto. Vide &

Gerfonem par. 3. de consol. Theologiæ lib. 2. de multiplici falsa spe multorum qui dicunt: Vere mundo dum ætas florida est, conuerti poteris cum voles, tanquam videlicet ex propriis viribus non Dei do no fiat conuersio, sed ipsi se decipiunt & seducunt & fallunt. Multa ibi de his, & alijs plura de spe, & c.

¶ **S P I R A R E** secundum sanctum Bona. d. 10. part. 2. q. 3. libr. 1. quem imitatur Brulefer eadem d. q. vlt. dicitur dupliciter. Vno modo spirare id est quod spiritum producere, sic non conuenit toti trinitati. Alio modo spirare est idem quod inspirare, & illa conuenit toti trinitati, quia inspirare dicit effectum spiritus qui est à tota trinitate. Dicitur enim inspirare quod in spiritu nostro spiritualiter immittitur, siue affectio, siue cognitio. Et aliquid dicitur spirari tunc à tota trinitate (vt inquit Brulefer vbi supra) quando aliquid causatur in anima nostra, vt intellectio vel amor.

¶ **S P I R A N S** neutri generis ex vsu loquentium vno modo accipitur vt non supponat nisi pro persona, sic non est concedenda illa, Pater & Filius sunt vnus spirans: quia Pater & Filius non sunt vna persona spirans. Si verò de virtute sermonis supponit pro omni illo quod spirat, siue sit persona formaliter, siue non sit persona formaliter, cuiusmodi est hoc constitutum ex essentia & spiratione actiua, circumscribendo tam paternitatem quam filiationem: sic est simpliciter concedenda illa Pater & Filius sunt vnus spirans. Sed de negatiuis dicitur quod licet de virtute sermonis illæ essent concedendæ, Pater & Filius sunt duo spiratores, duo spirantes, quia duæ personæ quæ spirant, & ita negatiuæ essent falsæ, tamen propter hereticos & propter vitare occasionem de capiendi simplices, quia conceditur quod pater & filius sunt vnum principium: negantur illæ, sunt duo principia spiritus sancti, neque duo spiratores: quia in alijs ita commune est quod vbi de aliquibus conceditur vnitas, negatur pluralitas, & conuerso. Et de hoc vide Gabr. dist. 12. qu. 1. libro 1. & Petrum de Aliaco q. 8. arti. 2. lib. 1. quamuis Thomas in scripto primo d. 11. dicit quod duo sint spiratores, & non vnus spirator. Doctor tamen subtilis dist. 2. & post eum Guil. imitator eius & ceteri dicunt, quod nulatenus dicuntur duo spiratores, licet dicatur duo spirantes. Et si aliquando ait Scotus Inuenitur à doctoribus quod pater & filius sunt duo spiratores, debet exponi eorum auctoritates & sanè intelligi. Multæ enim auctoritates sanctorum, quæ non sunt veræ de virtute sermonis, exponendæ sunt secundum Magistrum distin. 12. Pelbartus assentit cum ait. Illi qui dicunt esse concedendum quod Pater & Filius sunt duo spiratores: vt Alexand. & Thomas, salua semper reuerentia talium & tantorum doctorum non satis inspexerunt in vi terminorum. Nam Pater & filius eadem spiratione spirant Spiritum sanctum tanquam vnum principium: ergo non sunt duo spiratores. Ideo dicitur conclusiue (vt inquit Gabr. vbi sup.) cum Ecclesiæ determinatione quod Pater & Filius sunt vnum principium Spiritus sancti & non duo principia: & spirant vna spiratione, non duabus spirationibus. Et habet fides quicquid sit de modo loquendi quod pater & filius verè spirant vnica spiratione, non duabus spirationibus: & tamen non sunt vna persona, sed possunt dicinotionaliter vnum principium spirandi, & c.

¶ **S P I R A T I O** vt notat Guilh. Scoti imitator in primo d. 12. put reperitur in diuinis accipitur tripliciter.

ter. Vno modo actiue, & dicitur vis spiratiua siue spiratio actiua: vel spirans aut spirator vel spirare, sicut conuenit Patri & Filio. Et ista spiratio actiua secundum Franc. Maro. dicitur nexus patris & filij, quia in ea pater & filius conueniunt, non autem spiritus sanctus. Vnde Aug. serm. de trinit. ca. 5. vocat eam communionem patris & filij, & non multiplicatur in eis, quia vnica spiratione spirat pater & filius. Secundo in diuinis intelligitur spiratio passiuè & est notio constitutiua spiritus sancti, qui constituitur ex diuina essentia & ista spiratione passiuæ, & est correlatiuum spirationis actiuæ. Denominatur & spiritus sanctus illa spiratio quæ est persona constituta ex essentia diuina & spiratione passiuæ. Tertio in diuinis intelligitur spiratio, vt est commune quoddam vniucum spirationi actiuæ & passiuæ, vt cum dicitur, Deus est spiritus, & c.

¶ **S P I R I T V S** dicitur sextupliciter, scilicet aër, ventus, corpora beatorum, animæ beatorum, virtus imaginatiua, mens, & Deus secundum beatum Thomam parte 1. qu. 41. art. 3. & 1. sentent. d. 10. quæst. 4. Et hoc nomen spiritus (vt scribit sanctus Bonauent. d. 10. part. 2. qu. 4. lib. 1.) reperitur in corporibus, in substantiis rationalibus, & in Deo: licet in Deo sit propriissimè, quia propriissimè in eo est spiritualitas & spiratio: tamen ratio cognoscendi & dicendi tanquam à posteriori, incipit à substantia corporali: in substantia autem corporali, spiritus dicitur dupliciter, aut à spiritualitate contra corpulentiam: & sic dicitur absolute. Et vocatur spiritus corpus subtile: sicut accipitur in libro de differentia spiritus & anime. Aut à spiratione, & sic dicitur spiritus flatus: sicut accipit Chrysof. Ioann. 3. Spiritus vbi vult spirat & c. Et in Psalm. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum quæ faciunt verbum eius. Secundum hunc modum duplicem accipitur in substantia spirituali siue rationali, aut à spiritualitate contra corporeitatem. Et sic substantia rationalis vel eius potentia interior dicitur spiritus. Eccle. 3. Quis nouit si spiritus filiorum, & c. Aut à spiratione & sic affectus vel amor dicitur spiritus. Et ratio huius est, quia actus spirationis in corpore est actus internus, actus continuus, actus viuificus: & habet originem à calore, quia ergo egressus amoris vt amor venit ab intrinseco, & amor est actus viuificus, quia amor est vita, & iterum amor est actus continuus, quia continuè debet reddi amor, & tunc est perfectus quando homo sic amat. Rursus est calor spiritualis, ideo solus amor dicitur spiritualiter spirari. Et sic accipitur 1. ad Thes. 5. Vt integer spiritus, & c. Secundo hunc duplicem modum accipitur in diuinis. Nam secundum quod dicitur, à spiritualitate, sic conuenit toti trinitati, nam tota trinitas caret corporeitate & materialitate, & sic est nomen absolutum. Ioan. 3. Spiritus est Deus, & sic capitur essentialiter. Secundum autem quod dicitur, à spiratione, sic conuenit soli personæ quæ procedit vt amor ratione iam dicta. Spirare enim in spiritualibus solius est amoris, & quandoque amor potest spirare rectè & ordinatè, & sic est purus, vel indirectè & immundè, & sic est libidinosus. Ideo persona illa quæ est amor non tantum dicitur spiritus, sed spiritus sanctus, non sic filius dicitur sanctus, quia generatio est motus naturalis circa quem non attenditur sanctitas vel puritas, sicut attenditur circa amorem voluntatis. Hæc Bona. Et sic secundum Bruleferum spiritus accipitur personaliter, & dicitur à spirari

passiuè. Et hoc modo solum dicitur de tertia persona in diuinis, & vocatur rectè spiritus, quia spiratur vt amor. Capitur & spiritus notionaliter, vt idè dicit Brulef. d. 10. primi. Hoc modo spiritus sanctus dicitur à spirando actiuè, hoc modo conuenit patri & filio, & necessariò illis duobus, & ideo non est personale propriè, licet notionale sic.

¶ **S P I R I T V S** est duplex (vt ex iam dictis haberi potest) scilicet, increatus & creatus. Increatus est ipse Deus, & capitur essentialiter, & conuenit tribus personis notionaliter, patri & filio personaliter conuenit tertie personæ, scilicet spiritui sancto. Spiritus creatus est creatura, & est duplex, scilicet corporeus & incorporeus, vt notat Brulefer d. 10. lib. 1. q. vlti. Corporeus est duplex. Nam spiritus quidam dicitur à spiritualitate, vt distinguitur contra corpulentiam. Alio modo spiritus corporeus dicitur à spirando, id est flando. Psalm. Ignis, grando, nix, spiritus procellarum, id est ventus seu flatus. Vnde aër quem attraho & respiro, potest dici spiritus vel halitus meus. Spiritus incorporeus vno modo dicitur à spiritualitate, & sic capitur pro substantia spirituali. Et est duplex. Quidam, scilicet facit speciem completam & dicitur completus, vt spiritus angelicus. Quidam non facit speciem completam & dicitur incompletus, vt anima. Alio modo dicitur à spirando, hoc modo omnis amor productus à voluntate siue humana siue diuina vocatur spiritus per similitudinem, vel ly spiritus à spirando vel à spiratione aëris. Brulef. vbi supra.

¶ **S P I R I T V S** & anima differunt, vt notat Brulef. d. 1. q. 8. lib. 2. Nam spiritus est aliquod corpus subtile non habens magnam corpulentiam. Hæc definitio est communis spiritibus vitalibus, naturalibus & animalibus. Hoc modo non est anima sed corpus. Spiritus vitalis habet principium in corde. Naturalis in epate. Animalis in cerebro. Spiritus vitalis est quoddam corpus subtile necessariò disponens ad vitam. Vnde in corpore animato sunt quedam corpora parua, & subtilia, sine quibus anima non potest viuificare corpus. Et primo oriuntur in corde, & non sunt contigui, licet sint contigui cordi, sed mittuntur ad cerebrum & per alia membra & semper sunt in motu. Spiritus naturales sunt corpora subtilia disponetia ad corporis complexiones equales. Spiritus animales sunt corpora subtilia disponetia corpus, vt animetur à forma, id est anima rationali. Isti spiritus dicuntur nexus & vincula, quia per ipsos anima innectitur, & vinculatur ad corpus. Hæc Brulefer. De quo videatur latius Ger. carmine super Magnificat, vbi ponit differentiam inter mentem & spiritum. Et tract. 3. super Magnificat ait Gerf. Spiritum accipi pro mente superiori. Animam verò pro toto illo quod ei subditum est. Et Paulus exprimendo tres animæ vires frequenter simul loquitur de spiritu & anima: de corpore non quidem mortuo: sed animato quod est sensualitas. Sic Christus insinuauit. Tristis est inquit anima mea vsque ad mortem. Et statim post. Spiritus quidè promptus est. Nec mirum: quia beatus, caro autem infirma, quæ relicta passionibus tota erit. Hinc Apostolus loquens de diuisione spiritus & anime addidit copages & medullas: & cor, forte sensualitatem indicare volens. Et (vt idem dicit Gerf.) caro aliquando sumitur pro anima & corpore & spiritu: vt ibi, Verbum caro factum est. Anima similiter pro homine: vt ibi, omnes animæ descenderunt in Aegyptum. Spiritus verò pro tota anima rationali, vt de Christo, emisit spiritum.

SPIRITVS est quidam spiritus Domini, spiritus carnis, spiritus dæmonis, & spiritus mudi: qui quidē vltimi sunt tres immundi spiritus: vt dicit Gerf. par. 2. serm. de sancto spiritu, quos Apoca. Ioannes vidit egredientes de ore bestia in modum ranarū, quę garrulę, sordidę turgidęque sunt, &c. Sunt autem spiritus boni & spiritus mali. Vnde dicit Ioan. Probate spiritus si ex Deo sunt. 1. Ioan. 4. Angelus enim Sathanę transfiguratur se in angelum lucis, & nō cuiuslibet datū est, pbare an spiritus ex Deo sint, sed aliquibus per spiritum sanctū, qui vnus existens diuisiones gratiarum distribuit singulis prout vult ad ædificationem corporis Christi, quod est Ecclesia, cui nūquā desuit in necessariis. De probatione autem spirituum scribit permulta Gerf. parte 1. tract. de probatione spirituum.

SPIRITVM assumere corpus, vt colligitur ex dictis doctorū. Alex. Sco. Tho. & aliorū est spiritū coassistere corpori diffinitiuē, vt motorem intrinsecū tanquam instrumentū ad sui vel Dei representationem. Et dicitur coassistere corpori, in hoc enim dicitur spiritus assumere, id est ad se assumere corpus, quia coniungitur ei per indistantiam localem non solum per operationem. Et additur, diffinitiuē, ad excludendum Deum, qui licet apparerit patribus in figuris corporalibus, Abraham in tribus viris: Moysi in igne, populo in nubē, &c. Illa tamē corpora nō assumpsit Deus. Alioquin cū omnibus intuitiuē p̄sens, & omnia operetur in omnibus, omnia corpora assumeret & maximē in omnibus in quibus se manifestauit creature rationali, & ita assumeret corp⁹ predicatoris verbū Dei predicatis, nec dicitur assumpsisse colūbę speciem in qua apparuit spiritus sanctus. nec stellę Magis apparentē, nec igneas linguas, nec ignem in rubo aut in mōte Synai, sed omnes illę apparitiones factę sunt per angelos huiusmodi corpora figuralia assumētes, & in persona Dei loquētes. Vnde Aug. 2. & 3. de trinit. penē per totum materiam illā disputans ostendit c. 11. tertij. Omnes illas apparitiones in quibus manifestē scriptura Deū apparuisse, & locutū fuisse patribus & populo dicit angelorū (in persona Dei loquētiū) ministerio factas. Vide de hoc latius Gab. d. 8. q. 1. li. 2. & propter hoc additur diffinitiuē quod angeli huiusmodi corporalibus figuris coexistere diffinitiuē, nō autē Deus, quā particulā Scot. addit. Et dicitur vterius in descriptiōe, vt motore intrinsecū mobili ad designandū quod assumptio illa nō est per informationem sicut anima assumit, nec per hypostaticā vnionē sicut verbū assumpsit humanam naturam, sed dūtaxat per motionem & vsu corporis ad operationē, sicut artifex vtitur instrumento. Additur ad sui vel Dei representationē, id est significationē, hoc verū est de angelis bonis tantū, quia mali sapē assumunt corpora nō propter Dei representationē, quia non propter solum motum spiritus dicitur assumere corpus, alioquin intelligentia motrix orbis assumeret orbē. Et sicut Alex. dicit si moueret magnā turrim, illā assumeret, quod nō cōceditur, & in hoc etiā tēgitur causa finalis. Nam secundum S. Bona. angeli nō indigent solatio corporis propter se, sed vt nobis congruentius cōdescendant indigent solatio, id est adiutorio. Indigent inquam ad aliquas operationes exercendas & ad seipos manifestandos & ad nosmetipsos lætificandos, siue confirmādos, loquitur de bonis angelis. Et ideo assumunt corpora sicut

instrumenta vel organa ad operandum sicut signa ad manifestandum, sicut cooperimenta vel habitacula ad cōuerfandum. Vnde corpus assumptam iungitur illi sicut instrumentum motori, sicut signū significatori, sicut habitaculū habitatori. Hęc S. Bona. Possunt autē tam boni quā mali angeli assumere corpora in quibus apparēt homini. Assumunt autē corpus prout congruit operationi & significationi. De quolatius legito Gab. d. 8. q. 1. 2. Potest autē apparitio boni angeli ab apparitiōe mali discerni sic, vt scribit Brul. d. 8. q. 2. lib. 2. Nam boni in principio terrēt, sed in fine consolatū relinquūt hominē. Mali autē demulcēt in principio, in fine relinquūt summā tristitiam & amaritudinem vsque ad desperationem. Et hoc faciūt boni angeli ad vtilitatem hominum. Mali autem nunquam apparent, nisi propter malū hominis: vt dicit Brul. de quo aliās dicitur. Et quamuis spiritus creatus potest illabi corpori, non tamen alteri spiritui: quia (vt scribit Gerf. part. 3. de remediis contra puillanimitatē) sicut in corporibus impossibile est fieri penetrationem dimensionum iuxta Philosophos, sic & in spiritualibus impossibile est fieri illapsus spiritui iuxta Theologos. Et hoc est quod dicit Aug. in de fide ad Petrum, vbi inquit. Singulis spiritibus inest terminus, quo à se inuicē distinguuntur, & vnus in alio non est. Ex quo sequitur quod diabolus nō potest intrare partem animę superiorē, siue ipsius animę essentiam, quia anima est spiritus indiuisibilis, & per cōsequēs non potest immediatē in ipsam operari, cum omnis operatio fieri habeat per contractū, &c.

SPIRITVS SANCTVS vt est tertia persona in diuinis à patre & filio, pcedēs nō magis est caritas, amor vel dilectio patris & filij quā pater sit caritas, amor vel dilectio filij & spiritus sancti. Et hoc idē quando de virtute sermonis, & propriē patet, quia vnus & penitus indistinctus est amor essentialis, mutus, iocundus, & infinitus, quo mutuo se diligunt pater & filius & spiritus sanctus. Nec est possibile ponere aliquē amorem quo pater diligit filium aliquo modo distinctū ab amore communis trium personarum secundum Aug. 6. de trinitat. Gabr. libr. 1. d. 32. qu. 2. post Petrum de Aliaco q. 8. artic. 3. libro 1. Vnde secundū eundem praedicti termini caritas, amor, & dilectio propriē loquendo semper sunt termini essentialis, et si quādoque à sanctis vel doctoribus capiātur personaliter, hoc non est secundū sermonis proprietatem, sed est secundū quandam appropriationem, sicut appropriatur patri potentia: & filio sapientia, tamen in diuinis nō est aliqua potentia, vel sapientia aliquo modo distincta à cōmuni potētia vel sapientia triū personarum. Hęc Aliacensis. Spiritus quoque sanctus potest dici nexus patris & filij ad istū sensum quod pater & filius producūt spiritum sanctum & non aliter. Vt Gab. & Aliaco vbi supra dicunt, & se mutuo diligendū producunt spiritum sanctum. Et spiritus sanctus datur dupliciter. Vno modo in dono tantum. Alio modo in seipso simul & in dono, non quin possit dari in seipso sine omni dono creato. Sed quia nūquam datur in seipso, quin simul datur donum aliquod creatum. In dono tantū dum gratiam gratis datā, siue gratiam gratū facientem largitur, puta donum fidei, sciētię, prophetię, de quibus dicitur 1. Cor. 12. Diuisiones gratiarū sunt, quę dona non dantur principaliter ad sanctificandū

zum personam, neque ad eius vtilitatem, sed ad vtilitatem Ecclesię, sic & malis datur. Secundo datur in seipso & dono gratię gratum facientis, quod est charitas secundum illud Rom. 5. Charitas diffusa est in cordibus vestris per spiritum sanctum, qui datus est vobis. Sicut enim nunquam datur in seipso sine hoc dono, sic hoc charitatis donum nunquam datur sine spiritu sancto. Sic enim principaliter datur ad sanctificandū personam recipientis. De quo videtur apud Gabr. in primo, & lib. iij. dist. xix. art. iij. dub. j. & supra in dictione Dari. & de spiritu sancto multa aliās scribitur. Et secundum Iaco. de Valent. tra. j. ca. j. prologi super Psalm. Spiritus sanctus est causa efficiēs principalis cuiuslibet partis sacre scripturę, qui loquebatur per ora Prophetarū & Apostolorum, Quia non à casu nec à voluntate humana allata est nobis sacra scriptura (vt ait Petrus in ij. canonicis sua cap. j.) sed spiritus sancto illustrati locuti sunt sancti homines. Vnde & David ostendit sciētiā habere non à seipso, sed à spiritu sancto, quando dixit, Inclinabo in parabolam aurem meā, aperiam in Psalterio propositionem meam.

SPIRITUALIS dicitur tripliciter secundum Rich. in iij. di. xxij. & post eum Gab. lect. xxvij. canonis, scilicet essentialiter, vt gratia & virtutes. Causaliter vt sacramenta quę causant gratiam suo modo. Et effectiue vel actualiter, vt predicare, corrigere, visitare, orare, & huiusmodi quę sunt actus spirituales. De quo videatur & in dictione *Simonia*. Et homo spiritualis qui opponitur carnali, & spiritualis homo omnia diiudicat, vt inquit Gerf. de vnitatē Ecclesiastica. Et secundum eundem spirituales homines non innitentes soli literę ascendentes de terrenis affectibus, & in liberum atque purum æther lucidissimę veritatis desideriorumque splēdidorum sese attollentes, &c. Idem recitans illud Apostoli, Si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum ne & tu tenteris, dicit, Spiritualis est, qui spiritus omnia diiudicat, qui didicerit ex eis, quę patris & filij, qui querat non quę sua sunt, sed quę Christi, quem totam repleuit caritas, humilitas & pietas, vt nullum in eo locum vanitas & cupiditas inueniat, cuius conuersatio in cœlis sit, qui tanquam vnus ex angelis Dei nec benedictione nec maledictione moueatur, exemplo eorum neque ex ministerio occupationis sui inferioris superna deterat, nec sordes contrahat pestiferas. Alioquin quid sibi prodiderit vniuersum mundum lucretur, & de se sua detrimentum patiat, non audiens iubēte miserere animę tuę placens Deo. talis denique nullis stimuletur aut alliciat formis corporis, sed abstractus in sublimi arce rationis in sola veritate perspicaci qualitate versetur. Quamdiu enim ista tibi deerunt & repente vel suspicionibus inquietaberis vel minis terreberis vel gloria turgescēs, aut contractus eris infamia, carnalis es non spiritualis. Hęc Ioā. Gerf. Pauci autem & raro inueniuntur semper sic spirituales (vt idem vult.) Et spiritualis dicitur quod est subtile vel leue. Vnde res spiritualis est lenior elementis. Hinc 1. Cor. 15. dicit Apostolus. Seminatur corpus animale, surget spirituale. Non est autem hoc intelligendū (vt scribit Rich. di. xlix. art. iij. q. 4. in fine.) quod conuertatur in spiritum, sed hoc dictū est ad notandum ad subtilitatem. Nam in illa resurre-

tionis gloria (vt inquit Greg.) erit corpus nostrum subtile per effectum spiritualis potētia, sed palpabile per virtutem naturę. Et bona spiritualia generaliter dicuntur bona quę spectant ad partem clericalium, & sacerdotum, & sic prædij & possessiones Ecclesię & eius iurisdictionem erunt quędam spiritualia. De quo legere potes latius Gerf. parte j. lectione super Marcum, & par. iij. de vita spirituali animę. lect. ij. corol. iij. Et vitia spiritualia dicuntur quia in corde aditantur, sicut carnalia, quę in corporis mēbris eorum operatio consistit. Sunt autē octo vitia principalia, scilicet gula, luxuria, vana gloria, superbia, auaritia, inuidia, accedia, ira. Duo ex his carnalia, reliqua sex spiritualia. De quibus latē scribit Gerf. part. ij. sermo. de verbis Domini. Venite ad ad me omnes qui laboratis, &c.

SPONSVS quasi promissus: sponsa, quasi promissa, sed post contractum matrimonij per verba de presenti, dicuntur vxor & maritus, non sponsus, nec sponsa. Vnde sponsalia sunt promissio futurarum nuptiarum. Et dicuntur sponsalia (vt scribit Petrus de Palud. di. xxvij. q. j. lib. iij.) à sponfando. Nā moris fuit veteribus stipulari, & spondere sibi vxorem. Inde sponsi & sponsę appellatio nata est. Et differunt sponsalia & matrimonium, quia matrimonij est de consensu presenti, sed sponsalia de futuro: & sic matrimonium est solutio sponsalium. Et personę sponsalia contrahentes debent esse ad minus septem annorū. Et cōtrahuntur quatuor modis, Primo, promissione facta per verba de futuro, sicut cum masculus dicit: Accipiam te in meam, & puella dicit: Accipiam te in meum. Secundo, quando pecunię vel alię res dantur pro arris sponsalitiis. Est enim arra id quod in contractu cuiuscunque rei datur, in signum firmitatis eorum quę ibi promittuntur. Tertio modo, quando sponsa subarrat annulo. Quarto, quando promissio de futuro matrimonio confirmatur iuramento, vel fidei interpositione. Et istis quatuor modis cōtractus sponsalium dicitur absolutus, quia personę obligantur ad seruandum quod promiserunt. Quādoque est conditionatus, vt si dixerit masculus, Accipio te in meam si placuerit patri meo vel tuo: vel si habueris centum marcas, & tunc statim promissione, & rata sunt sponsalia. Si autē est cōditio inhonestā, non tamē cōtra bona matrimonij, vt si dicat vir: Accipiam te in meam si factis meis consentias, & hęc cōditio habetur pro non apposta, & tenet sponsalia ac si facta essent absolute. Si autē est cōditio cōtra bona matrimonij, vt si dicat vir: Accipio te in meā si venena sterilitatis procuraueris, tunc sponsalia non tenet. Cōditio enim cōtractum corrumpit, quando est cōtra naturam ipsius. Rich. hęc dist. xxvij. ar. 3. q. 2. lib. 4. Videatur ad hoc S. Thom. eadem d. qu. 1. ar. 2. Et Palud. Ad stipulatur Paulus Cortesius lib. 4. di. 6. suarum sentent. Possunt autem dissolui sponsalia in decē casibus quos Rich. annumerat qu. 4. vbi supra. Vnus quando alter religionem ingreditur. Secundus, quando contrahit cū alia per verba de presenti, & in illis duobus casibus soluuntur sponsalia ipso iure. Tertius est, quando transfertur ad regionem aliam, & conuenienti tempore expectatus, & debito modo requisitus, non reuertitur. Quartus, quando alter incurrit lepram, vel paralytism, vel aliam enormem læsionem. Quintus, quando alter eorum fornicatur. Sextus, si superuenit affinitas, vel cognatio spiritualis. Septimus, quādo alter alterū absoluit, ne fortē inde deterius con-

tingat, si talem ducat quam odio habeat. Octauus, quando minor ad legitimam aetatem veniens dissentit. Nonus, si probetur fama de impedimento inter eos, vel scandalum de eorum coniunctione. Decimus, (vt aliqui dicunt) si sponsalibus superueniet simplex continentiae votum. Et in his octo casibus non sunt soluenda sponsalia nisi iudicio Ecclesiae, quod verum est si sunt publice contracta, secus si secretò. vt opinatur Rich. cum secreta non subsunt iudicio militantis Ecclesiae, nisi quo ad forum poenitentiae. Allegat ad hos casus iura Rich. quem vide, videatur & ad hoc S. Bonauen. dist. xxvj. art. ij. qu. iij. lib. iij. & aliàs apud iurisperitos.

¶ **Sponsalitia largitas** dicitur donatio propter nuptias quae fit à viro mulieri constante matrimonio, vel ante solum contemplatione nuptiarum. Et dicitur sponsalitia largitas, quae nisi matrimonium sequatur vel si separetur, vt dos ab vxore, sic illa à marito repetatur, & si pactum apponatur de dote lucranda à marito, si mulier praemoriatur, eo ipso videtur appositum ex parte viri de donatione propter nuptias. Petrus Paluden. di. xlij. i. iij. lib. iij.

¶ **Sportula** (vt habet Gab. dist. xv. qu. vj. lib. iij.) sunt munera à lege non diffinita, & allegat Angelum in summa, hoc est, Sportula vasa sunt in quibus solent deferri munera iudicibus, & qualia quantaque debeant esse illa munera est lege diffinitum, & c. Dicunt tamen quidam (vt ait Gabr.) quod ordinarius secularis non potest recipere aliquid à partibus eadem ratione qua Ecclesiasticus, quia & ipse propter iustitiam tuendam & ministrantiam habet suam provisionem. Potest tamen recipere esculenta, & c.

¶ **Spurius** dicitur, qui nascitur ex adulterio vel incestu, vt dicit Petrus de Palud. d. xlj. q. iij. lib. iij. Vel dicitur incerto patre natus, quia vulgo Modestinus conceptum appellari scribit, siue is qui eum patrem habet quem habere non licet, & non dicitur is qui Graeco vocabulo dicitur nothus, hoc est adulterio natus, vt scribit Dominicus Nauus. Nam is Latinum vocabulum non habet, ideo vtimur peregrino.

¶ **Status** proprie pertinet ad libertatem vel seruitutem in temporalibus vel spiritualibus, quia significat immobilitatem & obligationem personae hominis, secundum b. Tho. ij. q. clxxij. ar. j. & dicitur status à stas. Stare autem significat positionem naturalem hominis cum immobilitate secundum eundem ibidem. Et potest dici status conditio. Et vt scribit Scotus q. 3. di. 3. ar. 2. lib. j. Status non videtur esse nisi stabilis permanentia legibus diuinae sapientiae firmata, vt stabilitum est à Deo sapientissimo. Stabilitum est autem illis legibus sapientiae quod intellectus noster non intelligat pro statu isto nisi illa quorum species relucet in phantasmate, & hoc siue propter poenam originalis peccati, siue propter naturalem concordiam potentiarum animae in operando secundum quod videmus, quod potentia superior operatur circa quod inferior si vtraque habeat operationem perfectam, & de facto est in nobis quod quodcumque vniuersale est in nobis, eius singulare actu phantasmatur.

¶ **Status** est triplex hominis. Primus naturae perfectissimae, qui est in beatitudine (vt scribit Gabr. di. j. qu. 2. lib. 4.) de quo Boetius 3. de consol. quod est status omnium bonorum congregatione perfectus. Secundus est naturae integræ nondum à perfectione suae conditionis lapsae, qui dicitur status innocentiae. Hic fuit status hominis in paradiso, in quo statu

ipsa anima ex toto & omnino ordinata fuerat ad cogitandum de Deo suo creatore, atque considerata spiritualia sine aliquo impedimento de difficultate, quod ipso modo per tantam poenam, difficultatemque graua onere suae corruptionis potest operari, quod est mirabile: quod noscunt optimè qui ad hoc nituntur (vt scribit Gerson par. iij. de monte contemplationis capit. xxx.) Nobilis igitur anima per peccatum redacta est in magnam miseriam. Tertius status est naturae lapsae siue corruptae peccatum primi hominis. Primus est hominis status in patria. Secundus fuit in Paradiso, hoc est sub praecipio obedientiae. Tertius est hominis de praesentis exilij miseria. Et hic status lapsi hominis diuiditur sub lege naturae, sub lege scripta Moyse, & sub lege veritatis & gratiae, quae est lex Christi, secundum illud Ioannis 1. Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Et in statu vitae praesentis sceptrum habet misericordia. Sed in statu vitae futurae locum habet iustitia (vt dicit sanctus Bonauentura distinctio. vigesima, li. quarto, circatextum) propter hoc dicitur: Horrendum est incidere in manus Dei. Est & status salutis in quo si peccator confitens ore & corde dicere potest veraciter tres veritates, credat se esse & confidat in statu salutis: quas scribit Ioann. Gerson Cancellaria. Parisien. parte secunda, in Tripartito de praecipis decalogi capit. x. Prima est: Domine sic vel sic contra vestram bonitatem peccaui, quod mihi displicet: ratione & cuius poenitentiam ago, quia vos offendi, qui totus estis venerandus & colendus quodque mandatum vestrum transgressus sum. Secunda veritas est: Domine bonum habeo propositum, & desiderium vestro iuamine mediante mihi in futurum praecauendine incidam in peccatum, & occasiones peccatorum iuxta possibilitatem virium euitadi. Tertia veritas est: Domine bonam habeo voluntatem peccatorum meorum confessionem integritate faciendi pro loco & tempore secundum vestrum & sanctae matris Ecclesiae mandatum & praecipium. Has veritates (inquit Ioann. Gerson Cancellaria Parisien.) quisquis qualicumque loco & tempore veraciter, non fictè aut mendaciter ex corde pronuntiauerit, securus exiit se in salutis & gratiae statu consistere, & vitam aeternam mereri, quamuis omnia & omnia commisisset. Si etiam talis absque confessione continuo decederet in absentia salutis dormiendo aut alio quouis modo morte eueniens, idem finaliter saluaretur acerbis peccatorij poena mediante. Quare Ioann. Gerson Cancellaria. consilij salubriter, vt Christianus quilibet singulis diebus bis aut semel ferò & in mane & in festiuis diebus redeat ad cor suum, & seipsum examinans an tres praemissas veritates seipsum re valeat cum cordis sinceritate, sicque in statu salutis se esse confidat.

¶ **Status** est adhuc triplex, scilicet incipientium, qui animalium, proficientium, qui rationalis: perfectorum, qui spiritualis iudicatur secundum Bernardum, ad hunc de monte Dei: de quo plura scribit Gerson parte secunda, sermone de omnibus sanctis, qui incipit: Exultate quonia merces vestra est, & c. & de quo supra videatur in dictione *charitatis gradus*. Et status Praelatorum est perfectior statu aliorum: quia quilibet (vt dicit Io. Gerson part. 4. serm. de reddendo debito) talis est in statu hierarchico, ad quem secundum Dionysium spectat illuminare, purga

purgare, & perficere. Purgant exemplo bonae vitae. Illuminant verbo doctrinae. Perficiunt Sacramento rum ministratione. Probat idem statum praelationis esse perfectiore, vt sic statu religionis. De quo latius videto ibi Gersonem.

¶ **Stella** dicitur à stando, quod stare stellae videantur. Sunt autem singulae stellae non admixtae aliis. Sydera verò siue astra sunt, quae ad aliquod signum complurium stellarum composita sunt, vt Aries, Taurus. Capitur & stella pro Angelo. Vnde Apocalyp. 12. dicitur, quod draco magnus, id est Lucifer traxit secum tertiam partem stellarum, id est Angelorum. Nam stellae caeli dicuntur Apocalyp. 1. Et stellae (vt scribit Scotus distinctio. xliij. lib. ij.) habent actionem in haec inferiora, in elementa, in mixta inanimata, & animata irrationabilia. In elementa habent actionem dupliciter, & quo ad alterationem, & quo ad generationem. Accedente enim Sole & aliis stellis calidis ad zenith alicuius regionis elementa superiora ignis & aer augentur, & inferiora, scilicet terra & aqua minuuntur & conuertuntur in superiora, & e conuerso recedente Sole, & accedentibus stellis effectiue frigidis, vt Saturnus & Mercurius accidit generatio elementorum aquae & terrae: plura ibi Scotus. Habent & secundò stellae actionem super mixta. Nam mixta imperfecta, vt impressiones quaedam generantur ab illis. Nam materia illarum impressionum, qui est vapor, non eleuatur ad locum generationis illarum nisi per calorem incorporatum, vel virtute alicuius stellae, & c. Tertio habent actionem in mixta, perfecta, inanimata, vt sunt metalla, quae in quibusdam regionibus generantur ex constellatione habente respectum ad illam regionem & non ad aliam. Nam terra non est actiua huius diuersitatis. Quarto habent actionem super animata alterando, scilicet corpora mixta ad qualitatem conuenientem vel disconuenientem animae perficientiale corpus, & ita possunt agere ad generationem & corruptionem, & ita similiter in sensituiis. Nam organa sensuum, quae sunt corpora mixta possunt immutari & alterari ad aliquem gradum conuenientem illis: vt nata sunt esse organa sensuum, & etiam ad disconuenientem sensui, & ita possunt organa corrumpi & laedi: & per consequens possunt habere aliquam actionem quo ad intellectum quodammodo: quia si deordinatur sensus in actu suo, per consequens deordinatur intellectus: vt puta, in phreneticis & lunaticis, in quibus est imaginatio confusa, & etiam quo ad hoc potest esse causa deordinationis in voluntate. Potest enim appetitum sensituum alterare vt magis inclinatur ad hoc quam ad illud: & quia in viatore voluntas rationalis inclinatur ad prosequendum, quod efficaciter appetitur ab appetitu sensituo: ideo hoc modo inclinatur voluntatem Planetarum, & alia corpora caelestia. In nullo tamen necessitatur absolute voluntas propter hoc, sed ex sua libertate potest contraire. Hinc dicit Ptolomeus: Sapiens Dominabitur astris. Et propter illam pronitatem ad sequendum appetitum sensituum contra dictamen rationis, quam causant corpora caelestia: accidit frequenter Astrologus ferè pronosticare de moribus hominum: puta quod erunt luxuriosi, vel huiusmodi per constellationes naturae, non quod ita eueniat necessario, quod non posset aliter esse de his quae dependent à voluntate rationali, si homo vellet magis sequi per voluntatem legem rationis quam sensus: sed cogita-

tiones hominum pronae sunt ad malum. Gene. 8. & Eccles. 1. Peruersi difficile corriguntur, & stultorum infinitus est numerus. Scotus haec, quem & de superioribus latius videre potes. Et paulò post dicit stellas habere & actionem aliquam dispositiuam quantum ad infirmitates in remittendo qualitates & huiusmodi. Et sic (vt idem ait) est conueniens & necessarium, quod bonus Medicus habeat scientiam Astronomiae. Possunt enim porrigere aliquo tempore medicinam quae interficit, & tamen alio tempore liberaret. Hinc Ouidius de Remedio amoris lib. 1.

Temporalibus medicina valet: data tempore profunt,

Et data non apto tempore vana nocent.

Et vt refert frater Pelbartus lib. Rosar. Theol. quum stella vel planeta dicitur frigidus vel siccus, & huiusmodi, non est intelligendum formaliter, sed tantum virtualiter, vel effectualiter: quia efficit influendo talem qualitatem in inferioribus. Similiter cum dicitur maleuolus vel beneuolus, & huiusmodi, praesertim referendo ad homines, intelligenda sunt tantummodo dispositiue vel inclinatiue secundum corpus humanum, & non quo ad liberum arbitrium vel animam, quia astra cum sint propter hominem, & inferiora homine, nil habent in anima humana efficere, secundum omnes Theologos, nec virtus Astrorum extendenda est ad fata hominum, vel euentuum contingentium aut operum hominum, vel morum, quia talia sunt erronea: vt aliàs dicitur. Videatur de hoc & supra in dictione *Astronomus*.

¶ **Stimulus** proprie dicitur fustis acutus cuspidis quo rustici boues suppungunt. Per translationem dicitur orane illud à quo vexamur. Hinc stimulum carnis & vitiorum dicimus. Quomodo autem stimulos carnis vincere debeamus: consulito Gers. par. ij. tract. de pollutione diurna. Est & stimulus amoris, de quo idem Gerson part. iij. de monte contemplationis, capi. xxxvij. quo & flagrabat B. Cecilia, quae Euangelium Christi in pectore suo portabat. Passio quoque Domini nostri Iesu Christi dicitur stimulus amoris, quo mouetur ad eum amandum in qua omne bonum reperitur, & c.

¶ **Stipendium** est à militare dictum à stipe, hoc est nummo pèdenda vel pramium, quod militibus datur. A quo stipendiarius miles dicitur: & stipendium quod quisque tenetur soluere Principi aut reipub. De quo vide in dictione *Præstatio*. Quandoque accipitur pro pena vel praemio. Vnde est illud Apostoli ad Rom. 6. Stipendia peccati mors, gratia autem vita aeterna.

¶ **Stultus**, imprudens, improuidus. Vnde stulto semper contingit praeter id quod credit, vt vult Gerson part. ij. de mendicitate spirituali, par. ij. Et stulti (vt dicitur Prouerb. 1.) sapientiam atque doctrinam despiciunt. Et stultus praecipue Princeps sapientissimum se putat, vt ostendit Gerson part. iij. sermone de Angelis, qui incipit: Factum est praedium, & c. Vnde stultitia quae est in factis, diciturque per ignorantiam recti ac boni erratio, secundum Laetantium lib. 2. diu. insti. Et stultitia importat hebetudinem sensus spiritualis: fatuitas autem totalem priuationem eius. Ideo prima opponitur contrarie sapientiae: secunda verò priuatiue, vt vult S. Thom. secunda secundae, qu. viij. artic. vj. Et stultitia dicitur à stupore, quia stultus est, qui propter stuporem non mouetur, secundum Aristot. lib. 1. Ethic. & S. Thom. ij. q. qu. xlvj. artic. j. De quo stultiloquium, & significat peruersam sententiam verborum, per quae quis pra-

fert delectationes luxuriæ aliis bonis, secundum sanctum Thomam. ij. q. c. liij. ar. v. Et est stultitia peccatorum, quæ est quadruplex secundum Magist. Ioann. Gersonem part. iij. serm. de Cæna Domini, qui incipit: Ad Deum vadit. Prima, quod fasciculos deprimentes, & colligationes iniquitatis sedētis super ta lentum plumbi graues: sicut onus graue quotidie imponimus ceruicibus nostris, circumligantes nos funibus peccatorum, nec ad pœnitentiam confugimus, quæ ab his tandē sola nos liberat. Secūda stultitia, quod lumina diuinæ legis nequaquam quærimus, aut circumferimus nobiscum, cogitando vbi & quorsum gradiamur. Sed ad obscuras aut parū lucidas humanarum traditionum nebulas, nos præsertim Ecclesiastici oculos totos animi cōuertimus si non peius conuertimus. Tertia stultitia, quod litigamus in hac via nostra, rixamur, belligeramus, vindictas expetimus, scilicet nostrū propterea deferentes. Hæc stultitia quo ad vim pertinet ad irascibilem, sicut præcedens ad vim rationalem, & sequens ad concupiscibilem. Quarta stultitia, quod cum scōdis voluptatum voluptabris nos plerumque totos immergimus, nec emergimus per pœnitentiam procrastinantes, & promittentes nobis celerē cursum à terra vsq; ad cœlum, & in ipso momento nocturni temporis in morte, sed potius timere debuimus ne tenebrę nos comprehendant, si non operamur dum dies est. Hæc Gerson. Est præterea stultitia prædicationis, de qua Apostolus dicit, quod quia in Deis sapientia mundus eum non cognouit, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Est autem hæc stultitia prædicationis (vt scribit Gerson, part. iij. tracta. ix. super Cantico Marię) quod Deus potest alia facere quàm fecerit, aut facit pro liberrimo sue voluntatis arbitrio: hoc enim Christianæ religionis fundamentale principium, quo concessio subuertitur & corruit funditus omnium Philosophorum radicale principium. Omnia quęcunque voluit Dominus fecit, ait Christianus. Omnia quęcunque fecit Dominus (dicit Philosoph.) necessarii fecit, nec aliter aut aliās facere potuit. Gerson & paulo sup. ait: Nulla videtur apud sapientes huius seculi maior, nulla absurdior stultitia, nullaq; magis infatuat sensus carnis exterius & interius, quàm hæc sapientia Dei. Collige (inquit idem ad discipulum) per interpretationem sycomori, quę ficus fatua dicitur. Similiter & crede Dionysio dicenti, sapientiam Dei diuinissimam stultam esse. Siquidem & Apostolum audi. Quod stultum est (inquit) Dei, sapientius est hominibus. Et iterum: Qui vult sapiens esse, stultus fiat. Hic titulus scholę huius stultitia est, tradente Lactantio. Audi Apostolum: prædicamus Iesum Christū, Iudeis quidem scandalum, Gręcis verò stultitiam: sed quod stultū est Dei, sapientius est hominibus. Hæc Magist. Ioan. Gerson. Vnde Apostolus 1. Corinth. 3. Si quis inter vos videtur sapiens, stultus fiat vt sit sapiens. Pro quo (inquit Gerson part. ij. serm. in Cæna Domini, qui incipit: A Deo exiuit) dabit nobis hanc stultam sapiētiam? Væ filiis hominum, qui sapientes sunt in oculis suis, & coram semetipsis prudentes, quia quantum magis sapiētiam quæserunt, tanto ipsa longius fiet ab eis. Et profectò nisi fiant paruuli, nisi crediderint captiuando omnem intellectum in obsequium fidei, ipsi non intelligent. Ostium ad sapiētiam veram Christus est. Hæc Gerson vbi supra.

¶ **STVRVM** propriè virginum est illicita defloratio

vel violatio, aut vitatio (vt ait Magister distinct. xij. libr. 4.) sub parentum cura existentium, vt & vult beatus Thom. secunda secunda, qu. c. liij. artic. j.) & habetur xxxvj. quæst. j. Lex illa. Stuprum aliquando pro incestu ponitur. Propriè tamen stuprum est coitus lege vetitus, qui duplex est. Vnus cum nupta, quod & adulterium dicitur: aut cum puero, aut cū sanguine coniunctis, siue sacris virginibus. Alter quum vim afferimus cuilibet personæ, etiam si ancilla sit. Vnde stuprare in vtrumque sensum accipitur. Et stuprum est propriè species luxurię, quę consistit in actu venereo extra matrimonium, quo defloratur virgo. Aliquando tamen sumitur largè pro aliis speciebus luxurię. Vnde Ambrosius dicit: Omne stuprum adulterium est: accipit ibi stuprum pro concubitu viri vxorati cum alia quacunque quàm cum vxore sua: de quo latius legere potes apud Antonium ij. parte summa, tit. v. cap. vj. Simpliciter autem & omnibus pensatis grauius est adulterium quàm stuprum propriè accipiendo, vt scribit Richardus distincti. xij. libr. quarto, circa textum, quia adulter peccat peccato luxurię & iniustitię: magis etiam lædit rem publicam adulterium quàm stuprum. Secundum quid tamen est econuerso, quia per stuprum aufert bonum aliquod irrecuperabile, scilicet virginittatis integritas. Hæc Richardus. Asti puatur sanctus Bonaventura qui dicit: Deformius verò est virginem deflorare quàm defloratam cognoscere. Attamen grauius peccat qui adulteratur, quia magis lædit rem publicam, & magis offendit virum, & magis generat infamiam, sanctus Bonauen. distincti. xij. libr. 4. circa explanationem textus in fine.

¶ **SUBSANNATIO** & irrisio conueniunt in fine, sed differunt in modo. Quia prima fit naso rugato. Secunda verò fit ore, id est in verbo, & cachinnis, secundum beatum Thomam ij. q. lxxv. art. j. Et subsannatio venit à subsanno, subsanno à sanna. Sanna enim solitus derisus dicitur à narium sonitu. Persius:

Postica occurrere sanna.

¶ **SUBICERE** significat supponere atque subiugare. Et aliquid subici est dupliciter (vt scribit sanctus Bonauen. distincti. xxiiij. arti. ij. qu. j. libr. iij.) scilicet timore & amore. Qui subiicitur cum amore, ambulat in libertate spiritus sicut filius. Qui ex timore, iste est quodammodo seruus, & in bonis & iustis non est subiectio per timorem, sed per amorem: & talis subiectio & prælatio, & ordo, in nullo præiudicat libertati.

¶ **SUBIECTVM** est triplex, scilicet Logicum: & dicitur prædicationis, & est quod de alio prædicatur, vt dicendo: homo est animal, animal est prædicatum, homo subiectum. Aliud est subiectum mutationis, & est subiectum Physicum, vt cum dicitur: materia est subiectum generationis & corruptionis, vel motus localis: vel cum dicitur, substantia est subiectum accidentis. Tertium est subiectum considerationis, sicut subiectum scientiæ, circa quod versatur scientiæ vel artis consideratio. Subiectum autem in aliqua scientia vel doctrina, tripliciter potest accipi, vt scribit sanctus Bonaventura quæstio. j. prologi in libro sententiarum. Vno modo dicitur subiectum in scientia, ad quod omnia reducuntur sicut ad primum radicale. Secundo ad quod omnia reducuntur sicut ad totū integrale. Tertio ad quod omnia reducuntur sicut ad totū vniuersale. Sic in Grammatica litera est subiectum primo modo, & oratio congrua & perfecta

secun

secundo modo, & vox literata, articulata, ordinabilis ad significandū aliquid in se vel in alio tertio modo est subiectum. Sic in Geometria punctū esse subiectū primo modo, corpus secundo modo, & quantitas cōtinua immobilis tertio modo. Sic subiectū in Theologia, & li. sen. ad quod omnia reducuntur vt ad principium est ipse Deus. Et in lib. sent. subiectū ad quod omnia reducuntur, quæ determinantur in lib. sen. vt ad totū integrum est Christus, prout comprehendit diuinam naturā & humanam siue creatā & increatā: de quibus sunt primi duo libri, & caput & membra, de quibus sunt duo sequentes. Et accipit hic S. Bona. totū integrū largè, quod multa complectitur nō solū per cōpositionē, sed etiā per vnionē & per ordinē. Subiectū quoque ad quod omnia reducuntur sicut ad totū vniuersale, possumus nominare duplicationē siue disunctionē. Et sic res vel signū. Et vocatur hoc signū Sacramentū. Possumus & vnico vocabulo nominare. Et sic est credibile, prout tamē credibile trāsit in rationē intelligibilis, & hoc per additionem rationis: & hoc modo propriè loquēdo credibile est subiectū in li. sent. Cum ergo dicitur: Deū esse subiectū, & res, & signū, & credibile, diuersimodè hoc est intelligendū, vt vult Bona. vbi sup. Vnde vt refert Pelbar. variæ sunt opinionones de subiecto Theologiæ. Albertus Magnus dicit reuelabile esse subiectum Theologiæ vel credibile. Aegidius lib. j. dicit, quod Deus in quantum glorificator & saluator. Henricus dicit, quod Deus sub ratione entis infiniti. Scotus dicit, Deus in quantum Deus. Hugo dicit, quod Christus in quantum Christus est, est subiectum Theologiæ, & sic secundū aliā & aliā rationem Deus est subiectum Theologiæ. Sententias varias Theologorum doctissimorum de subiecto Theologiæ refert Paulus Cortesius libr. j. sentent. di. j. qui & subiectum materiam vocat, & consonat cum prædictis. Et secundum Scotum quæ. iij. prolo. totius Theologiæ subiectū in se & Dei & beatorum, primum subiectū est essentia diuina, vt hæc cuius visio à beatis est, sicut in Metaphysica cognitio entis: & ideo beata visio non est Theologia, sed est quasi perfecta incompleta apprehensio subiecti præcedens naturaliter scientiam Theologiæ. Videt latius sibi Scotum, & paulo post ait: Erunt personæ quasi partes subiecti.

¶ **SUBIECTVM** in super primum, id est adæquatum alicuius scientiæ est illud circa quod versatur tota scientia vel consideratio, & quod continet omnes veritates totius habitus, vt inquit Pelbartus, & c.

¶ **SUBSTANTIA** est res habens quidditatem cui debetur esse perse, & non in alio, scilicet subiecta, secundum beatum Thomam prima parte, quæsti. iij. art. v. Et substantia est quæ perse stat nullis adminiculis sulca, vel quæ accidenti seu qualitati substat atque subsistit, & quasi illi subiaceat, siue quia illam continet. Quandoque substantia pro facultatibus ponitur. Quintilianus: Vt plus substantiæ filio relinquere. Et in Evangelio: Qui consumpsit omnem substantiam, viuendo luxuriosè. Et vna eadem natura potest dici substantia, essentia, & subsistentia, vt natura fortis in quantum dat forti quod sit, dicitur essentia. In quantum dat ei quod perse sit, dicitur subsistentia: prout autem sortes habet quod perse illam naturam accidentibus substat, dicitur substantia quædoque substantia ponitur pro materia, & quasi essentia, & soliditate ac veritas cuiusque prædicabilis substantia omnis rationis fuit cohortatio eius ad

pacem. Et nomen substantiæ, vt scribit sanctus Bona. d. xxiiij. quæ. ij. lib. j. à duplici proprietate dici potest, videlicet à perse stando, vel à subsistendo non per aliud: si sic propriè est in diuinis & magis propriè, quàm in creaturis: quia diuina natura maxime subsistit, quando à se vel à subiecto alij vel aliis. Et hoc tripliciter. Vel vt alij inhærenti, & sic falsè & impropriè dicitur in diuinis, quia proprietates in diuinis non sunt accidentes inhærentes, vel alij distinguendi: & sic dicitur in diuinis non omnino impropriè, nec omnino propriè, quia proprietates illa non inhærent: & ideo non facit subsistere siue subsistere, quasi sub alio stare, sed existere, quia ab alio esse. Et hinc est quod Rich. dicit in lib. de Trinit. quod melius dicitur existentia quàm substantia: vel quia substat vt perficiente, & sic dicitur res natura substantiæ respectu essentia, & iste modus magis est circa nostrum intelligere quàm circa diuinum esse. Et substantia vel subsistentia, quando accipitur per essentia non plurificatur, quando verò pro hypostasi vel persona accipitur plurificatur. Hæc Bonauē. vbi supra: qui & latius de hoc scribit, & quæ. ij. dicit, quod in omni substantia cuius est esse & operari necessario intelligimus naturam & habentem naturam. Et naturam dicimus essentiam, vel substantiam habentem naturam, dicimus personam: quomodo ergo in creatura rationali contingit vnā personam habere plures naturas, scilicet corporalem & spiritualem: & sic à contrario sensu contingit in Deo propter summam simplicitatem vnā naturam haberi à pluribus: quod contingit eam haberi alio & alio modo, & hoc non potest esse ab eodem: quia ergo eadem est natura tantum habita & non numerata, ideo tantum dicitur vna substantia & essentia, quia verò plures habentes, ideo plures personæ nulla omnino repugnantia existente, & c.

¶ **SUBSTANTIA** diuiditur à Philosopho 2. de Anima, in materiam, formam & compositum ex his.

Compositum dicit hoc aliquid. Materiam verò potentiam, formam, speciem vel eudelechiam, id est actum: & hoc aliquid secundum Philosoph. dicitur compositum substantiale, de quo videatur Gab. distincti. xij. quæ. j. libr. ij. sentent. Dicitur & substantia essentia vniuscuiusque. Præter illos autem modos potest aliter distinguere substantia iuxta verba B. Augu. (vt refert S. Bona. d. xxxv. circa rex. lib. ij.) Vno modo vt dicatur res permanens & perse stans. Alio modo vt dicatur res permanens, non tamen perse stans, sed alij inhærens. Tertio modo vt dicatur substantia quælibet essentia actu ens, siue perse stans siue non: & hoc modo substantia se extendit ad omne ens. Et sic accipit Aug. cum dicit, quod nulla substantia est nihil omnino, cum ergo dicitur, quod iniquitas substantia non est. Dicendum quod iniquitas accipitur abstractè pro ipsa deformitate, non pro habitu circa quem deformitas consistit.

¶ **SUBSTANTIA** dicitur dupliciter, propriè & extrinsecus (vt scribit S. Bona. d. xxiiij. q. v. lib. iij.) Propriè dicitur quatuor modis, scilicet substantia materia, substantia forma, substantia compositum, substantia quæ est essentia vniuscuiusque, vt & dictum est. Transumptiuè dicitur substantia illud quod habet aliquādo proprietatem substantiæ dicitur aliquo istorum modorum. Vnde dicitur: Fides est substantia, non accipitur in propria significatione substantia, sed transumptiuè. Dicitur enim substantia fundamentum fabricæ spiritualis ad similitudinē ma-

Lexic. Theol.

DD 3

teriaz, quæ præbet fulcimentum formis & accidentibus, vt latius in Fide supra dictum est.

¶ **SUBSTANTIA** producens est triplex, vt notat Brulefer di. xx. q. ij. in fine libr. j. Quædam producit per tempus magnum, vt homo hominem: quædam producit per tempus imperceptibile, vt Sol splendorē: quædam producit in instanti, vt Deus.

¶ **SUBSTANTIA** Aliquid dici secundum substantiā potest dupliciter intelligi secundū Rich. de S. Victore. Vno modo dicitur secundū substantiā in diuinis, quod indicat substantiā tanquā naturam communē trinus, quomodo dicuntur secundū substantiā, quæ in diuinis primò & præcisè significant substantiam nō solum identicè, vt sunt natura diuina, essentia diuina. Et de illis intelligenda est regula quam ponit Magis. d. xxij. li. j. videlicet quod ea quæ dicuntur secundū substantiam de omnibus personis communiter, & de singulis personis dicuntur singulariter. De his etiā intelligendū est illud cōmune dictū Boetij: Substantia tenet vnitatē, relatio multiplicat trinitatē. Alio modo cōmunitur aliquid dicitur secundū substantiā, quod indicat substantiā, vt suppositum non tamen referibile ad aliud. Sic capitur, vt scribit d. xxv. q. j. li. j. Magis. cum omnia nomina de Deo prædicabilia ad bimebrē reducuntur diuisionē, ita quod quodlibet dicitur: vel secundum substantiam vel relatiuē. De quo legatur Gab. di. xxv. q. vni ca, arti. iij. lib. j. Et quæuis persona dicitur secundum substantiā, non tamē primo modo, quia indicat suppositū, & non refertur ad aliud quo ad secundā partē, quia nō indicat primò & formaliter essentiā diuinā, sed primo modo & formaliter hypostasim, & de essentia prædicatur identicè. Et secundum hoc intelligendum est quod Magis. dicit personā dici secundum substantiā & c. Quo corollariē sequitur: nomē persona diuina dicitur secundum substantiā, id est non relatiuē, licet nō formaliter significet & primo substantiā siue essentiam, sed oppositū relatiuū: non enim dicitur alterius persona, sicut pater filij pater. Hæc Gab. Et cum dicitur: filius est substantia patris, intelligendū est (secundum Sco. Occā & Petrum de Aliaco q. vij. ar. j. li. j.) non sicut de materia vel quasi de materia, sicut de aliquo quod est sibi substantiale, hoc est de patre qui est filio consubstantialis, & nō est filius de nihilo, nō quia sit de alia materia vel quasi materia præsupposita, sed quia est de patre in quo est substantia filij. Vide latius Camer. Sapientia quoque, lumen, notitia, & similia (vt dicit Magis. distin. xxvij. lib. j.) secundum substantiam dicuntur, & nō respectiue: sunt quoque nomina essentialia: ideoque sicut est vna essentia trium, ita vna sapientia. Trahitur tamen singulum horum quandoque ad suppositionem personalem, quando ponitur respectu prædicati personalis: vel quādo sibi additur aliqua determinatio notionalis, vt sapientia, lumen de lumine: vbi sapientia in subiecto accipitur pro filio, & in prædicato ponitur pro patre. Exemplum secundū, vt dicimus: Sapientia ingenita, sapientia genita: sapientia ingenita capitur pro patre: si ingenitum, capitur vt est propriū patri. Si autem caperetur negatiuē pro non genito, sapientia ingenita supponit essentialiter pro ipsa natura diuina, quæ non est genita. Sapientia genita capitur pro filio. Dominus Præpositus Gabriel distincti. trigesima secunda. q. j. lib. j.

¶ **SUBSISTERE** in natura humana sibi comunica

ta (secundum Scotum) est sustentare eam, & terminare eius dependentiam suppositalem. Refert autē dicere: verbum subsistit simpliciter in natura humana, & verbum subsistit primò in natura humana.

Patet, quia primum verum, secundum falsum: non enim subsistit verbū primò existentia humana, sed primò subsistentia diuina: nam ista subsistit ab æterno, illa ex tempore. Nec eodem modo subsistit verbū in natura humana, quod homo in albedine, quia homo subsistit in albedine non simpliciter, sed secundum quid, eò quod albedo est ens secundum quid, id est accidens. Verbum verò subsistit in natura humana simpliciter, quia natura humana est ens simpliciter, id est substantia. Gabriel distinctio. vj. quæstio. secunda, lib. tertio. Et Christus est nomen personæ in duabus naturis subsistens, scilicet diuina & humana. In diuina, in qua habet esse primum & æternum. In humana, in qua habet esse secundum temporale, & quasi aduentitium, vt ibidem dicit Gabriel, & aliās dictum est.

¶ **SUBTILE** dicitur à virtute penetrandi, secundum quod potest accipi ex verbis Philosophi 2. de generatione. Res autem triplici de causa est penetratiua, scilicet, Aut propter quantitatis paruitatem, maximè secundum latum & profundum. Vel quia habet figuram acutam, aptam ad penetrandum. Vnde & acus quamuis longa, penetratiua est, quia facilliter penetrat pannum. Aut propter raritatem seu materiæ paucitatem, & sic aer penetratiuus est. Aut propter actiue virtutis magnitudinem, & sic vinum penetratiuum est multo magis quam simplex aqua quantumcunque tenuis: quapropter aqua cū modico vino bibitur, magis refrigerat sanum quam si per se bibatur, quia vinum facit eam ad loca corporis penetrare ad quæ per se penetrare non posset. Tertio modo considerando, subtilitas beatorū attenditur. Per virtutem enim beatitudinis animæ erit in beatis corporibus tanta magnitudo virtutis actiue, quod per eam multo efficacius poterunt penetrare quam ignis vel aer, vel quam dimensiones etiam si essent separatæ, vt scribit Richar. distincti. xlix. artic. quarto. quæstio. iij. lib. quarto. Vnde Ansel. magnitudinem suæ virtutis actiue attendens, dicit in li. de similitudinibus de quolibet beato, quod in tantum erit fortis, vt etiam si velit terram commouere, possit. Vnde Gregor. In illa resurrectionis gloria erit etiam corpus nostrum subtile per effectū spiritualis potentia, sed palpabile per virtutem naturæ. Vide latius de hoc Richard. vbi supra. de quo vide in dictione Subtilitatis.

¶ **SUBTILIATIO**, vt scribit S. Bona. di. xlvij. part. ij. q. ij. li. iij. dicitur dupliciter. Aut per dilatationē & rarefactionē, & tunc corporis subtiliatio occupat locū maiore. Aut depurationē aut separationē facit puri ab impuro. Et hæc subtiliatio facit ignis, quæ do res purgāda includit in vase forti, quæ admodū faciūt opifices Alchimia, qui dicit quod totū pot ibi subtiliari & depurari, vt veniat ad naturā quinti corporis, & tunc fex tēdit ad fundū, & subtile supernat. Sic per hunc modū (vt idem ait) erit quod cœlū erit vas contentiuū elementorū: ideo purgabuntur, & fex elementorum ibit in infernum. Bonauen.

¶ **SUBTILITAS** est duplex, vt scriptis reliquit Brulefer. d. xlix. lib. iij. scilicet spiritualis & corporalis. Subtilitas spiritualis dicitur esse quædam ingeniositas existens in intellectu, disponens ipsum ad acutē

acutē & perfectē aliquid cognoscendum. Sic subtile dicitur acutum vel indultium. Subtilitas corporalis est duplex, scilicet raritatis, & virtutis. Subtilitas raritatis est quædam qualitas existens in corpore raro, ipsum disponens ad facilliter patiendum, vel ad hoc quod facilliter penetratur: vt aer, & cætera corpora mollia, quæ dicuntur rara: quia mollia & de facili sunt penetrabilia. Subtilitas verò virtutis seu actiuitatis, est quædam qualitas existens in corpore, disponens ipsum ad facilliter agendum, seu facilliter penetrandum. Hoc modo corpora gloriosa habebūt dotem penetrabilitatis: & possunt penetrare omne corpus non gloriosum. Stephanus Brulefer.

¶ **SUCCEDERE** significat ire, ingredi, & in alterius locum venire. Item propriè cedere, euenire. Et succedere secundum Gabriëlem distincti. xj. quæstio. j. artic. j. libro iij. est ad defitionem alicuius de nouo incipere esse, aut in esse suo conseruari: quo modo non inciperet, vel in esse conseruaretur, nisi aliud desineret. Vnde secundum eundem, sine defitione vnus, & successione alterius, non est conuersio, & c. A succedere venit successio, & successores. Et duplex potest notari successio Sacerdotum, secundum eundem Gabriëlem distincti. xij. articulo iij. dubio j. quæstio. j. libro iij. Vna quantum ad ordinem. Alia quantum ad ministrationem. Primo modo omnes Sacerdotes sunt Apostolorum successores. Secundo modo Episcopi, quibus conuenit administratio, quantum ad assumendum personas ad diuersos status Ecclesiæ. Et hæc distinctio potest sumi ex Gloss. xxj. distinctione, in nouo, vbi dicitur, quod omnis Episcopus sit par Apostolis, quantum ad ordinem & rationem consecrationis, sicut Apostoli in ordine pares fuerunt. Petrus tamen maior fuit aliis in administratione. Vide latius Gab. vbi etiā dicit, quod Sacerdotes succedūt Apostolis in ordine Sacerdotij, licet nō in ordine Episcopatus. Conficere autē Eucharistiā respicit ordinē Sacerdotij, & remittere peccata pœnitentiæ. Episcopi verò habēt ordinare & confirmare, in quibus nō succedūt Sacerdotes: de quo latius Gab.

¶ **SUCCESSIVVM** dicitur, cuius pars ante partē sit, vel alicui acquiritur, & nulla simul cū alia acquiritur: vt caliditas, cuius vna pars per alia acquiritur. De quo videto apud Physicos, & Gab. di. j. quæstio. j. lib. ij.

¶ **SUFFRAGIVM** aliquādo idem est quod auxiliū: non nunquā significat illas voces, quæ in comitiis dicebantur, & in tabellis describebantur, quibus vnusquisque voluntatē suam de aliquo Magistratu eligendo declarabat. Theologi vero accipere solent suffragium, quo animabus in Purgatorio subuenitur: de quo & si valde multa scribunt Theologi, pauca tamen de suffragiis scribere ex aliis volo. De his copiosè legere potes Gabr. lect. xxvj. & xxvij. canonis. & lect. lvj. & lvij. & lvij. canonis. De his ita scribit Paulus Cortes. libro iij. di. vij. sentent. suarum, cum dicit: Atque hoc loco eadem est inferiorū habēda ratio, in quo quidē constituendū est charitatis colligatione, quod sit arctissimū vinculum Senatus, non modo viuos, sed etiam eos, qui è vita migrarint, deueniri In primisque; intelligendū malorum etiā parentalium opitulari mortuis. Sed doctorū hominum est adiecta cōtentio. Nam damnatis piacularia suffragia opitulētur. Refert ibi Cortes. aliorū opiniones, quas & recitat Gabr. lect. lvj. canonis. Commu-

nis tamen est opinio Doctorum, suffragia viuorum non prodesse damnatis quantū ad pœnas peccatorum pro quibus damnati sunt, quouis modo releuandas, nec quo ad pœnā damni, neque quo ad pœnam sensus. De quo latius legito Gabri. vbi supra. Astipulatur Cortesius vbi supra, cum dicit: Nos autem munitiorem ad verū ingrediamur viam, si negauerimus reis inditis antro funebria iusta suffragari: quandoquidē satis perspicuum sit haud Senatū pro reis apud tartarū parētare. Suffragia itaque facta per vnum viuum, profunt alteri viuo, propter charitatis vnionem, vt scribit Petrus de Palude di. xlv. q. j. libro iij. sed sic prodest bonum factum alij bono, secundū illud: Sanctorum communionem: & particeps ego sum, quia vna est omnium fidelium vniuersalis Ecclesia charitate coniuncta, quæ est societas & amicitia spiritualis. Vnde sicut quando est cōtracta societas omnium bonorum inter aliquos, quicquid vnus lucratur, omnibus est commune. Sic & spiritualiter, non autem peccatori, qui nō est de corpore Christi, sed membrum diaboli: quia nō est cōuentio vel communiō Christi ad Belial. Vnde existens in peccato mortali, etiam nō excommunicatus, nō est particeps alicuius boni quod fit in Ecclesia per vnionē, cum sit membrū præcisum à corpore, quod nō recipit influentiā ab anima, profunt & suffragia ex suffragantis intentione. Vnde illi specialiter prodest, cui intendit, etiā peccatori, quæ ita potest intendere sicut iustū, sed non per modū meriti, secundū illud: Ne forte nō sufficiat nobis & vobis: quia nullus potest alteri mereri primā gratiam, nisi Christus, vt patet in paruulis baptizatis. Sed malis sicut extraneis, nisi merito congrui, vel (vt alij dicunt) merito digni fortè per modū impetrationis. Sic quia nisi Stephanus orasset, Paulus saluatus non fuisset, vt dicit Augustinus. Et sic prodest recipi ad beneficia in specialia alicuius hominis vel multitudine. Inis, siue sic receptus sit peccator: quia tunc sit particeps propter intentionem, quæ non erat propter vnionem: siue sit iustus, quia plus sit quam prius. Suffragium quoque viuū prodest mortuo propter charitatis vnionem: & sic omnia bona bonorum profunt mortuis, etiam si niant pro vnus, sicut Missa. de celebratione Missa. capit. ij. vbi dicitur: De eadem die Missam audiant pro salute viuorū & defunctorum. Item propter intentionem, quia viuunt in memoriis viuorū: & sic omnes Missæ eis profunt in quibus est vnum Memento, pro mortuis. Non sic autem alia bona, in quibus non fertur intentio ad defunctos. Profunt & suffragia facta per malos ex opere operato, vt missa mali tantum, quantum boni: sicut & Baptismus. Sed sic nihil prodest nisi Sacramentum nouæ legis. Vel aliquid Sacramentale, vt aqua benedicta, & exorcismus: non autem oratio, ieiunium, & elemosyna, profunt & ex opere operante vniuersalis Ecclesiæ, cuius minister est peccator, qui dicit Vigilas pro mortuis. Item ex opere operante eius, qui rogat vel mādatur pro se fieri, sicut bonus dominus per malū seruum faciēdo elemosynam, meretur & satisfacit: quia qui per alium facit, per seipsum facere videtur: sicut Christus per malos ministros benedicit & baptizat: & sic suffragia à defunctis mandata vel petita, per malos exhibita, eis profunt. Profunt præterea suffragia facienti, & quidem ad merendum, si sit in charitate non minus profunt, quam si pro se fierent, secundū illud, Oratio mea in sinu meo conuertetur. Et quandoque

Plus meretur homo celebrando pro alio, quam pro se: quia maiori seriore charitatis accensus videtur, qui scintillas emittit ad alios, & maxime ad inimicos. Nec profunt illis qui fuerint in limbo puerorum, quia non sunt in statu salutis, sicut nec damnatis. Vnde nec passio Christi illis profuit, nec in limbo patrum proderant ante mortem Christi existentibus. Nec profunt qui sunt in celo per modum indigentia quo ad primum essentiale, prodest tamen eis ad gaudium accidentale: quia gaudium est in caelis super vno peccatore, &c. Crescit autem, quia de pluribus, sed non maius. Vnde si certum est aliquem esse in celo, infidelitas est orare pro eo: sicut & iniuria facit martyri, qui pro ipso orat. Damnatis non profunt suffragia, vt & dictum est: & ideo etiam quia in inferno nulla est redemptio. Vnde de quibus est certum, non est orandum, sicut nec pro demonibus. Reputatur autem certum de hereticis, paganis, & Iudeis, sed de Christianis non potest ita esse certum. Vnde quauis peccatum sit manifestum & non poenitentia, potest orari pro eis in secreto: & debent reddi suffragia siue se occiderint, siue in bello iusto, duello, vel torneamento, mortuus sit, aut cum meretrice. Vnde Aug. Pro omnibus regeneratis debet fieri oratio, sed non publice propter scandalum. Et similiter pro suspensis & iuste damnatis, quia latro in morte poenituit. Sed si inueniatur mortuus subito, qui prius fuit bonae vitae, in publico oratio pro eo fieri debet, quia iustus si morte praecipuus fuerit, in refrigerio erit, &c. Profunt insuper suffragia omnibus & solis qui sunt in Purgatorio, qui possunt per alios satisfacere, qui non possunt per seipos. Sicut patet per multa exempla, vt dicit Petrus de Palude distinctio. xlv. & latius hanc rem prosequitur. Suffragia autem quibus iuuantur defunctorum animas, sunt preces Sacerdotum, id est Missae, quod inter caetera plus valet ad educendum de carcere. Item precibus sanctorum animarum soluuntur non solum in patria, qui orant pro sociis suis, sed etiam precibus iustorum viatorum, & praecipue oratione Dominica, Pater noster. Item Psalterium, quod est oratio etiam Spiritus sancti, qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Vnde nec orationes Anselmi, nec quaecunque aliae sunt ita deuotae. De hoc adiumento scribit Gregorius, & habetur xij. quaestio. 2. cap. anima. Anima defunctorum quatuor modis soluuntur, aut oblationibus Sacerdotum, aut precibus sanctorum, aut charorum eleemosynis, aut ieiunio cognatorum. Curatio vero funeris, conditio sepulturae, pompa exequiarum, magis sunt viuorum solatia, quam subsidia mortuorum, &c. Vigiliae quoque profunt mortuorum ab Ecclesia instituta, sicut plus valet aqua per eam benedicta quam aliter. Soluuntur & eleemosynis charorum, quia eleemosyna a morte liberat, & facit inuenire vitam aeternam: quia etiam includit orationem & ieiunium, ad quae tenetur eleemosynam recipiens. Soluuntur insuper animae defunctorum ieiuniis, & quibuscunque afflictionibus corporalibus: sicut beatus Dominicus catena vnam disciplinam accipiebat pro illis, qui sunt in Purgatorio. Liberantur etiam animae defunctorum indulgentiis Praelatorum: sicut enim Praelatus potest dispensare thesaurum Ecclesiae, sic priuatus bona propria. Sepultura quoque prodest viuus & defunctis, ad asserendum fidem resurre-

ctionis, & etiam ad vitandum foetorem cadaverum, hoc autem est officium humanitatis & pietatis, quod omni homini est exhibendum. Prodest & ad solatium. Mortuo vero prodest in quantum de cera, oleo, oblationibus & sericis, cedit in honorem Dei & utilitatem pauperum vel ministrorum, vt si de panno serico fiat altaris paramentum, vel Ecclesiae ornamentum, vel in pecunia redactum detur pauperibus. Quod autem equus phaleratus, homo ornatus ad ostentationem & pompam solum offeratur, nec redimatur, nec largiatur, mendacium est, & non prodest. Locus quoque sepulturae prodest. Vide latius apud Petrum de Palude distinctio. xlv. quaestio. 1. libro 4. Et (vt idem ait) quaestio. 2. Suffragia non tantum profunt illi pro quo non fiunt, quantum illi pro quo specialiter fiunt ex intentione: & magis prodest pro quo fit determinate quam aliis: sic & viuus non obstante exemplo posito de luce & doctrina, quia talia non operantur ex intentione, sed ex naturae necessitate. Item suffragium factum pro multis tantum valet, quantum ad gaudium cuiuslibet, quantum si pro quolibet fieret: quia charitas de qua scriptum est: Non querit quae sua sunt, communia propriis, non propria communibus anteponebat, sed quo ad liberationem non per se, sicut etiam debitum solutum pro multis omnium deuotum attenuat: sed nullum ex toto liberat, cum tamen posset pro vno solutum ipsum ex toto liberare. Item habens speciale suffragium & commune, citius liberatur quam habens tantum commune, licet gaudium sit commune. Vnde suffragia sicut & aliud opus bonum dicitur valere tripliciter: videlicet, specialissimè, generalissimè, specialiter vel medio modo. De quo legitur Scotus in quolibet. & Dominum Praepositum Gabr. lectione xxvj. canonis. & alias scripsimus. Videatur ad hoc Magister Ioannes Gerson Cancellarius Parisien. parte ij. de solitudine Ecclesiasticorum, particula xx. & xxj. & vigesima secunda. Est praeterea secundum Paludensem suffragium bonum facilitatis in quantum est eius actus bonus, reddens ipsum commendabilem & acceptum coram Deo, & est bonum eius pro quo fit in quantum pro eo satisfacit. Quantum ad primam bonitatem, plus gaudet de suffragio ille, qui est in maiore charitate, quam ille pro quo fit: quia cum illo modo suffragium non fit magis bonum vnius defuncti quam alterius: sed fit bonum solius facientis de eo tanquam de aequali bono, plus gaudet ille qui plus habet de charitate. Sed quantum ad secundam valorem, cum ille valor sit bonum illius solius pro quo fit, & vnicuique magis est amabile proprium bonum quam alienum. Ideo quantum ad istam considerationem plus gaudet de suffragio ille pro quo fit existens in minori charitate, quam ille pro quo non fit, dato quod ille sit in maiori charitate. Et vt idem ait: In die animarum non debet principaliter dici Missa nec pro patre, nec pro matre, sed pro omnibus fidelibus defunctis: sicut quod dandum est pauperibus, non est dandum amicis carnalibus magis quam aliis: potest tamen quis secundario specialiter intendere suos charos, & pro eis specialiter facere oblationem: sed debent fieri Missae & officium principaliter pro omnibus. Sed quia diuites plures eleemosynas faciunt, inde est quod eleemosyna quo ad suffragia plus prodest diuiti, quam pauperi per accidens: quia plus tenetur orare beneficiati pro benefactoribus suis, quam pro

pro aliis: alias essent ingrati. Et (vt idem Petrus de Palude ait conclusione iij.) quando sunt specialia & multa suffragia pro illo qui non indiget, vt quia iam est in gloria, vel qui minus indiget, quando superest diuidatur indigentibus, vt non potentius partem, petentibus accrescant. Et conclusione v. idem Paludensis dicit, quod tantum vel plus valent ad meritum instituentis, quia magis est ad honorem Dei continuatio talium annuerialium: & hoc considerans Ecclesia, ea sic instituit. Sed ad celebriorem liberationem a Purgatorio, & citius videndum Deum, plus valet accelerata multiplicatio. Nam Missa non dum celebrata ex opere operato, non potest habere tantam efficaciam, quantum iam celebrata. Et forte non tandiu est mansurus in Purgatorio, quod vltima Missa annuerialij perpetui cantetur, & cum liberet. Neutrum ergo est condemmandum, quia vtrunque bona intentione fieri potest, & annuerialium, vt Deus clarius videatur per opus sibi magis honorificum: & multitudo Missarum simul a diuersis dicendarum, vt Deus citius videatur, & non solum pro amore sui, ne diutius teneatur vel torqueatur. Haec Paludensis. Si de suffragiis multa scire voveris, legas Dominum Praepositum Gabrielem in canone Missae, vbisupra, & alias.

SVGGRESSIO a verbo suggero, quod significat subministrare, in componere seu supponere. August. libr. j. ciuitatis Dei: Nam cum ei scriba suggestisset, quid de signis Deorum, quae multa capta fuerant, fieri iuberet. Hieronymus ad Paulinum: Quicquid aliis exercitatio & quotidiana in lege meditatio tribuere solet, illis Spiritus sanctus hoc suggererat. Vnde suggestio inspiratio, suasio, immisio, &c. Et suggestio diabolica, quae nihil aliud est, vt scribit Stephanus Brulefer distinctio. viij. quaestio. x. libr. ij.) quam praua cogitationis immisio: loquendo de immisione large dicta supra in dictione *immittere*. Non tamen possunt compellere secundum tantum Bonauentum. vt oblatum recipiamus: quo facto necessario cogitemus malum, nisi in casu, videlicet cum cogitatio animae non est circa vtilia occupata, tunc enim euagatur & est ociosa: potest ei diabolus offerre imaginationem turpem & vanam: & ideo volenti malas cogitationes effugere, sollicitudine & diligenter cauendum est ne contingat aliquando animum a bonis & ab vtilibus cogitationibus reuocari: hoc tamen facile est ei, qui sollicitus est in bonis animi exercere, cui multo facilius est & delectabilius in bonis cogitationibus versari, quam sit in foedis, & sic de aliis.

SVMMVM. Summus, a, um, quod est omnium altissimum, vt hic summum locum in vno tenuit. Aliquando dicitur extremum. Cicero in Hortensio. Vixit ad summam senectutem valitudine optima. Aliquando maximum, quo nihil sit maius: sic Deus summus dicitur. Cicero lib. secundo Tuscul. Summum quo nihil est superius. Et a Virgilio dictum est: *Summe Deum*: pro maxime Deorum. Aliquando laudabile, gloriosum. A quo summitas, altitudo, ex quo altior pars montis, summitas dicitur. Summum secundum Scotum distinctio. xij. libr. iij. potest accipi, vno modo positum per excellentiam ad omnia alia. Alio modo negatiue, pro non excedi ab aliquo alio. Secundo modo possunt esse multa talia, sicut sunt multa generalissima, quorum quodlibet non habet genus superius. Primo modo loquendo, dico (inquit Scotus) quod Deus non po-

tenet conferre animae Christi summam gratiam possibilem, quia potest creare aequalem. Potuit enim & potest aliam naturam aequalem isti assumere, & aequalem gratiam sibi dare. Secundo modo dico, quod summam gratiam creabilem potuit dare huic animae: potuit enim summa gratia isto modo creati simul vnica creatione, & potuit conferri creaturae. Id quod latius probat Scotus. Et probabile est dicere secundum Magist. quod Deus tantam gratiam ei contulerit, quantum potuit. Potuit autem conferre summam gratiam creabilem. In commendando enim (vt dicit Scotus) Christum, malo excedere, quam deficere a laude sibi debita, si propter ignorantiam oporteat in alterum incidere. Vide latius Scotum admodum denote scribentem.

SVMMVM in aliquo genere potest dupliciter dici, vt literis mandauit San. Bonauent. distinctio. xxxiiij. artic. ij. quaestio. j. libr. ij. Vno modo dicitur summum, quo nihil potest esse maius: & hoc modo non contingit aliquid summe malum. Nihil est enim adeo malum, quin possit esse peius, pro eo quod habet aliquid de bonitate quo posset magis priuari, & ita adhuc peius esset. Et pro tanto dicit Dionysius, quod malum est infinitum. Alio modo dicitur summum, quo nihil est maius secundum actum, sed ipsum excedit inter omnia alia: si sic contingit reperiri summum in malis. Nam Lucifer qui est Rex super omnes filios superbiae, pessimus est super omnes. Haec Sanct. Bonauen.

SVPERBIA dupliciter accipitur. Vno modo generaliter, secundum quod inuenitur in omni peccato, & sic est contemptus obedientiae. Siquidem omnis peccans contemnit legiflatorem, cuius legem transgreditur: sic omne peccatum est superbia, imò est initium omnis peccati, vt dicit San. Bonauent. di. xij. libr. ij. Et secundum Gerson part. iij. le. j. serm. Poenitemini, superbia in omni vitio reperitur. Gre. dicit superbiam Regnam esse & matrem omnium vitiorum. Quod intelligendum est (inquit Gerson part. ij. in compen. Theo.) de septem vitiis. Greg. accepisse prout consideratur secundum quandam redundantiã & generalitatem quam habet in alia peccata, in quantum, scilicet ex ipsa omnia peccata oriiri possunt, in quantum, scilicet alia peccata ordinantur ad finem superbiae, quae est propria excellentia ad quam potest ordinari quicquid homo indebitè & inordinate appetit, vel indirectè & per accidens remouendo, prohibens in quantum, s. per superbiam homo legem diuinam contemnit, per quam prohibetur a peccando, & transgreditur mandata. Intelligitur tamen hoc (inquit Gerson) quando illa transgressio mandatorum fieret ex contemptu. Nam fieri posset ex ignorantia vel infirmitate, quod ibi non esset superbia. Consonat Iac. de Valen. super illud Psal. 35. Non veniat mihi pes superbiae, qui dicit superbiam esse pedem & fundamentum omnium peccatorum & vitiorum. Patet, nam peccator per superbiam contemnit Deum, & sic incidit in omnia alia peccata, s. in auaritiam & rapinam, & vsum, & simoniam, vt sustineat superbum statum, & exinde incidit in inuidiam & odium fratrum, quia non suffert priorem nec parem. Et sic venit usque ad contemptum Dei & obstinationem, non timens eius iustum iudicium: & sic contemnit etiam legem, & negat diuinam providentiam. Sic patet quod superbia est pes & initium peccatorum: & caetera peccata sunt minus eius, &c. Et vt ait Gerson part. iij. de mystica Theologia. Superbia est radix cuiuslibet improbae affectionis

tionis, sicut ex aduerso parturit omnem affectionem piam humilitas. Alio modo accipitur superbia vt est speciale vitium distinctum ab auaritia, inuidia, & sic de aliis vitiis capitalibus, & à sanctis communiter describitur. Superbia est amor vel appetitus inordinatus propriæ excellentiæ, id est propriæ magnitudinis habitæ vel habendæ, seu concupitæ. Alioquin species eius non bene assignarentur, inter quas sola quarta dicit respectum ad alios. Aliter describitur à B. Au. qui ait: Superbia est peruersus celsitudinis appetitus, lib. 14. de Ciuit. Dei. Vel superbia est amor propriæ excellentiæ, secundum Hugo. lib. 2. de Sacramentis. & Isidor. libr. Etymol. S. Thomas dicit, Superbia est inordinatus appetitus excellentiæ, cui debetur honor & reuerentia: vel superbia propriè respicit defectum subiectionis hominis ad Deum, secundum quod aliquis se extollit supra id, quod est sibi præfixum secundum diuinam regulam vel mensuram, ex S. Tho. 2. 2. quæst. 84. artic. 2. & 2. 2. quæstio. 77. artic. 5. Et appetitus excellentiæ rectus est magnanimitatis, excedens est superbiæ, deficiens est pusillanimitatis, secundum S. Tho. in quæstio. de malo. quæst. 8. artic. 2. Et deriuatur superbia à superbio, quod est effror, extollor. Item superbè aduerbium, hoc est elatè, arrogantè. Et superbiloquens, quod est superbè loquens. Et superbiloquentia, id est elatus & superbus sermo. Et superbi dicuntur, secundum Aug. 10. de Ciuit. Dei, placentes sibi. Vnde ex isto amore fundata est ciuitas diaboli. Vnde idè 9. de Ciuita. Dei ait, quòd duo amores fecerunt sibi duas ciuitates. Ille propriè est superbus secundum S. Bon. qui omnia vult facere, omnes alios spernit, & nihil bene facit. Et primū peccatum Luciferi, secundum eundem, & omnes doctores, fuit superbia. Sed Scot. dicit, quòd fuit peccatum luxuriæ, capièdo luxuriam largè pro inordinato amore sui ipsius. Vel multis peccatis peccauit Lucifer: imò (vt scribit Brulefer dist. v. qu. 1. lib. 2.) non est aliqua species peccati imaginabilis quin commiserit Lucifer. Et si dicatur quòd in vno solo motu peccauit: intelligendum est per motum primum peccatum: aliter doctores sibi contradicerent sapè. Declarat autem Brulefer singula peccata quæ commisit. De quo videatur aliàs ipse Brulefer, & S. Bonauen. eadem dist. ar. 2. qu. 1. qui de superbia dæmonum latius ibidem scribit, & c. Superbiam (dicit Magister Ioannes Gerf. part. 4. sermone de domino quærendo) nihil aliud esse, quàm scindentem ventum & valde impetuofum. Hiero. 51. Eleuauerunt cor suum contra me quasi ventum pestilentem, vt cum homo se laudat & glorificat de aliqua gratia quam Deus illi contulit, quod se more ventii actat. Per superbiam Saul regno suo exclusus est: Roboam fuit fugitiuus, Sennacherib occisus suorum puerorum manibus: Nabuchodonosor depositus: Holofernes decolatus: Amon suspensus, similiter & Absalon, & c. Quando autem superbia fit peccatum mortale aut veniale, videatur Gerf. parte 1. de cognitione peccatorum venialium, & mortalium, consideratio. 4. cum ait: Superbia erga Deum haberi potest per hoc quod putatur haberi gratia quam quis non habet, aut per hoc quod quis putat eam, aut vult habere de seipso, scilicet per suam sapientiam, aut fortitudinem, aut pulchritudinem, aut per hoc, quòd putat eam bene meruisse erga Deum, quasi Deus teneatur facere, & quòd aliter faciendo iniuste faceret. Aut per hoc quod quis putat & vult habere gratiã à Deo, quasi pro se solo,

& de hoc ipse superbit, sicut peccauit Pharisæus qui reddebat gratias Deo de bonis suis, quod beneficiatum est, sed in hoc ipse deficiebat, quod gaudebat quod alij non habebant illa vt Publicanus. Et hoc signum erat quod putabat clarè quòd bona sua essent de se, non autem de Deo solummodo, aliàs enim non se plus glorificasset quàm si bona illa fuissent in alio. In tribus vltimis casibus superbia semper est peccatum mortale si assit deliberatio & plenus consensus. In primo casu est præsumptio, quæ potest esse peccatum veniale solum, quando ipsa contingit per ignorantiam, aut ipsum putare non est certum, neque affirmatum. Hæc Gerf. Inuenimus aliquando à sanctis nominatam superbiam sanctã, quæ, scilicet notabilitatis suæ cõscia nescit prostrui vel calcari, nescit nisi summis iungi. De quo vide & Gerf. nem tract. vij. super cantico virginis, notula prima, & parte ij. sermo. de sancto Bernardo. Idem dixit de anima, quæ omnem inquit cœpit amorem alterum à tuo dedignari, cœpit tædere quotidianarum harum formarum, hanc enim tantam de propria dignitate, decore & nobilitate præsumpserat fiduciam. Tã superba de amore facta erat ita (vt vulgò vox est) vt nullum nisi omnipotentissimum, sapientissimum & pulcherrimum super omnia amare dignaretur, magna, sed bona superbia. Ioann. Gerf. Cancell. Idem tract. ix. super cantico eodem virginis, superbiam sanctã nominat. Et per multa aliàs ipse de superbia scribit.

¶ **SUPERBIA** species quas ponit Grego. xxij. moral. §. vij. sunt quatuor. Quatuor enim sunt species, quibus omnis arrogantium tumor demonstratur. Prima, cum bonum aut à semetipsis habere æstimant. Secunda, aut si sibi datum de super pro suis se accepisse meritis putant. Aut cum iactant se habere quod non habent, aut despectis cæteris singulariter appetunt videri quod habent. Hæc Greg. Verum superbia non est vitium intellectus, sed voluntatis in ordine appetentis, secundum has quatuor species. Ex quo sequitur excaecatio intellectus. Possunt igitur verba Grego. ita intelligi. Prima, appetitus inordinatus quo quis vult bonum suum esse à se, & non ab alio. Secunda, qua vult bonum suum esse ex meritis, & non ex gratia. Tertia, qua vult habere bonum sibi indebitum. Quarta, qua vult bonum habere singulariter, quo, scilicet excellit alios, & c. De quo latius videri potest Gerf. parte ij. in compendio Theologiæ, de septem vitiis capitalibus.

¶ **SUPERBIA** differt ab inani gloria, quæ differentia communiter assignatur, quia licet in vtraque sit immoderatus & inordinatus propriæ excellentiæ appetitus, qui scilicet non est secundum rectam & debitam rationem. In hoc tamè differunt, quia superbia excellentiam propriam inordinatè appetit. Inanis verò gloria excellentiæ propriæ manifestationem, ita quòd superbia propriè consideratur in quantum ille inordinatus propriæ excellentiæ appetitus habetur ad intra, etiam si non ab extra progrediat. Inanis gloria transit ab extra, quia illam excellentiam appetit ab extra apparere, & in ore aliorum apparere & manifestari. Ponit & Grego. aliam differentiam inter eas. De quo consulto Magistrum Ioannem Gerf. in Cancell. Parisiè. de septem vitiis, vbi sup. Ponuntur & ab aliis doctoribus alię species superbiæ. Hiero. assignat ingratitude speciem superbiæ. Aug. dicit quòd se excusare de peccato commisso ad superbiam pertinet. Etiam præsumptio quia

qua quis tendit ad affectu quod est supra se, ad superbiam pertinere videtur. Bernar. etiã ponit xij. gradus superbiæ, qui sunt curiositas, mentis leuitas, inepta letitia, iactantia, singularitas, arrogantia, præsumptio, defensio peccatorum, simulata confessio, rebellio, libertas, peccandi consuetudo. Sed qui debite considerat (inquit Gerf. vbi supra.) omnes huiusmodi species seu gradus ad quatuor species per Grego. (vt tactum est) assignatas reduci possunt, & sub eis comprehenduntur. De quo legitur latius Gerf. nem. Et de signis superbię apud eundem parte j. sermo. de circũciione Domini, & de probatione spirituum, vbi & ponit duplicem superbiam, quam nominat Bernardus subtile malum. Nã est quædam superbia in intellectu, dum non vult sub iici alieno iudicio, sed innititur proprio. Quædam in voluntate, dū renuit obedire, & hæc citius apprehenditur, ideoque facilius corrigitur quàm prima. Videantur & alij de superbia. Et Ioann. Gerf. in suis operibus & tractatibus in multis locis de ea scribit, breuitatis gratia multa relinquo aliis.

¶ **SUPERIORES** sunt præfecti vel prælati, qui alios moderantur & gubernant, & contèptus seu despectus superiorum: & per hoc non obedire est speciale peccatum superbiæ. Et est sermo mortale, vt scribit Gerf. par. ij. de cognitione peccatorum venialium & mortalium: quando ex certa scientia fit transgressio mandatorum suorum superiorum principaliter, & solummodo pro eo quod ipsi hoc præceperunt: quia ibi propriè est contemptus, aut quando non reputantur. Nec fit vis de præceptis eorum ac si ipsi hoc non præcepissent, & per hoc non obeditur, quando tamen transgressio fit mandatorum à superioribus datorum pro aliqua fragilitate, aut pro alia causa, non est nominandum peccatum per contemptum. Et vt idem dicit Gerf. non tenemur obedire superioribus nostris, nisi in casibus in quibus ipsi sunt nobis superiores, & in quibus Dei ordinatione aut nostra voluntate nos ei summimus, & hoc intelligitur de Episcopis, Abbatibus & Dominis temporalibus de Patre & Matre. Si autem contemptus accedit (qualis dictus est) non erit excusatio mortalis peccati, vt vult Magist. Ioan. Gerf. & c.

¶ **SUPEROGATIO** vide in dictione, opus supererogationis.

¶ **SUPERLATIVVS** capitur dupliciter, secundum duplicem expositionem. Affirmatiuam, & negatiuam, vt summus affirmatiuè, id est omni alio maior. Vel negatiuè, id est quo nullus est maior. Primo modo non potest nisi vni conuenire. Secundo modo possunt esse plura summa. Gabri. di. xij. q. vnica. ar. j. lib. iij. Et secundum eundem: gratia in anima Christi perducta non est affirmatiuè summa: quia non maior gratia in alia assumptibili anima creabili. De quo latius legitur Gabrielem an creabilis sit summa gratia negatiuè.

¶ **SUPERMUNDANVS**, vnde supermundana ratio vt exponit Hugo, id est spiritualis ratio.

¶ **SUPERSTITIO** est vitium religioni oppositum, secundum excessum, vt scribit S. Tho. ij. q. lxxxij. arti. j. Et est vitium contrarium religioni, non quia plus exhibeat in cultum diuinum quàm vera religio, sed quia exhibet cultum diuinum, vel cui non debet, vel eo modo quo non debet. Superstitio secundum Gerf. parte iij. de directione cordis, considerat. xvj. nihil aliud est quàm vana religio. Dicitur autè vana, quia caret ratione & effectu. Reprehenduntur autè

à Gerf. variæ hominum superstitiones, vt quod gallus pro pueris, gallina pro puellis san. Christophoro vel Ioanni Bapti. quod ad S. Hubertum pro morsu canis rabidi fiant. Innuetur particulares obseruantie quæ nullã videntur habere rationem institutionis, & ita talis ritus transit in superstitionem. Similiter est de hoc quod S. Antonius plus habeat virtutis in curando sacrum (vt aiunt) ignem quàm alij sancti. Rursus idem est quod in hac Ecclesia dedicata beatissimæ virginis ipsius virtus sit potentior quàm in alia ad faciendum miracula, & succurrendum inuocantibus se, & hoc præsertim ratione talis vel talis imaginationis suæ, vel ratione solitæ peregrinationis illic continuatæ, & sic de similibus absque numero. Hæc Gerf. qui & multa alia scribit contra supersticiosos. Superstitio secundum S. Bona. d. xij. circa rex. li. 4. est sententia contra fidem ratione adinventionis. Et dicitur superstitio, quasi superflua institutio, & ratione adhesionis hæresis, & ratione defensionis secta, loquendo per appropriata. Vel hæresis, quia contra veritatem. Secta, quia contra communitatè. Superstitio, quia contra vtilitatem quasi superflua institutio. Vel hæresis ab eligendo, secta à persequendo, superstitio à superstando. Vnde hæresis dicitur præsumptuosam & deliberatam falsi adinventionem, secta superaddit imitationem, superstitio diurnitatis inueterationem, sicut fenesc superstites delirant, sic & hæretici. Ideo dicitur superstitio, quia vetustati & superstiti concordant, prius autem superstitia dicitur quasi à superstando. Nam sicut in fide intellectus captiuatur, sic in superstitione errore inflatur & eleuatur, hæc S. Bonauen.

¶ **SUPERSTITIOSA** aut phantasia puenit ex variis seductionibus seu corruptela multiplici virtutis phantasticæ in hominibus. Vnde Gerf. dicit, quæ talis obseruatio confingitur, vel tenetur, vel exercetur sola hominum phantasia & melancholica imaginatione. Fit & per diabolicas illusiones ad damnationem animarum, & fidei Christianæ subuersionis, & sanctorum infamationem, vel ex gentium paganorum, & aliorum infidelium derelicta in principio conuersionis ad fidem Christi superstitione: vel ex Poetarum cõfitione, vel ex magico: um maligna traditione. Vel ex fomitis originalis corruptione, sicut in vi concupiscibili, ita in rationali, vel ex phantasia, vel imaginatione virtutis debilitatione, vt scribit Gerf. parte j. contra superstitionem dierum obseruationem, qui & reprehendit superstitionem, qui putant quado in exitu domus obuium habuerat vnum cattum vel leporem, vel quod in egressu hospitij offenderat pedem, vel quod mane camissam auersam induerat. Item alius, Ego sic lomina ueram, crocibat coruus supra tectum, aut bubo cum stridore superuolauerat, vel gallus præter horam vocem dederat. Dicit alius, Ecce mala dies erat & infortuna vel ægra. Longum esset prosequi singula vel omnia quibus falluntur, & fallunt homines inducentes pro se experientiam quasi certam, & fundant cõfitiones inanes & falsas. Hæc Gerf. & multa alia, & c.

¶ **SUPPOSITVM** secundum S. Thom. 3. sent. dist. 6. q. 1. ar. 1. est nomen secundæ intentionis, significans habitudinem particularis ad naturam communem, in quantum in ea subsistit. Suppositum (vt scribit Gabrielin. 23. q. 1. lib. 1. Et concordat Dominus Cardinalis Ameracensis quæstio. vnica, lib. 3.) Est ens completum non constituens aliquod ens vnum, nec natum inherere alteri, nec ab alio sustentatum. Et ens completum

completum dicitur ens quod non est natū esse pars cōponens alterius. Vnde natura humana in Christo est ens completum, quia nō est pars cōponens personam Christi. Non enim est persona verbi composita ex natura assumpta, licet eam sustentet. Per primum scilicet ens cōpletū, excluditur entitas partialis, siue actualiter cōponat siue nō, quia nihil quod potest esse pars, est ens cōpletum, sed tantū ens partiale. Et ita includitur anima etiā separata, & omnis forma substantialis, & materia per secundā particulam non constituens, &c. Excluditur diuina essentia, & qualibet relatio diuina, quia quamuis sit ens completum, tamen constituit personam. Et non cōstituens dicit actum, id est actū non cōstituentem, quoniam si diceret aptitudinem, nulla natura assumptibilis esset suppositum: quia quilibet nata est cōstituire vnum suppositum cum assumente: & ita nullum suppositum creatum esset suppositum: quia quodlibet est assumptibile, vt nunc supponitur per tertiam particulam, excluditur quodlibet accidēs, siue actū inhæreat, siue sit separatum à subiecto, vt accidens in sacramento altaris, quia omne accidēs natum est inhære, per quartam particulam excluditur natura assumpta à verbo, non assumptibilis. De hoc in tertio lib. latius habetur. hęc Gabriel. Et (vt idē dicit di. j. qu. j. li. iij.) Id quod suppositū dicit generaliter in substantia, hoc persona significat specialiter in intellectu naturali natura.

SVPPOSITVM, persona, & indiuiduū differunt, vt scribit Brulef. di. j. q. j. lib. iij. quia suppositum in plus se habet quam persona, quia omne indiuiduū de genere substantiæ est suppositum. Vnde persona est suppositum, sed non econtrā: & omne suppositū est indiuiduum, sed non econtrā: quia indiuidua accidentium non sunt supposita: tamen bene sunt indiuidua. Suppositum itaque est superius ad personam, vt & vult Dominus Propositus Gab. di. xxiiij. qu. vnica, art. j. lib. j. Vnde quod est indiuiduum in omni natura, hoc est suppositū in natura per se subsistēte substantiali, & persona in natura intellectualli. Indiuiduū verō est res singularis, siue totalis, siue per se subsistens, siue alteri innitens. Hęc Gabr.

SVPPOSITARE totaliter secundum Occam iij. quorū q. xij. dupliciter accipit. Vno modo quia præcisē suppositat, sic illud non suppositat præcisē, quo circūscripto nihilominus natura suppositatur. Alio modo vt est idem suppositare totaliter & sufficienter. Sic filius sufficienter suppositat, & tamē circūscripto filio, pater potest suppositare naturā. Gab. d. j. q. j. ar. iij. li. iij. du. iij. vbi etiā dicit verum, quod in casu natura humana sic à tribus assumpta nō vniretur vna vnione tribus, sed cuilibet personæ specialiter vnione, & ita essentialiter ibi tres incarnationes, licet vna caro tantum, id est vna humanitas tantum assumpta, vt vult Pet. de Cādia. Sufficit autē vna in carnatio pro omni hominū criminū expiatione. Et quid sit suppositari, vide in dictione, vñiri infra.

SVPPOSITIO est acceptio termini in propositione pro suo significato vltimato, de quo multa videtur apud dialecticos. Et hęc descriptionem ponit & Ger. tr. vij. super Cātico Mariæ. Nunc verō de suppositione terminorum in diuinis nobis agendum est, secundum Cameracēsem, qu. v. quem imitatur Gabr. d. xij. q. j. ar. iij. du. iij. lib. j. de qua & in logica scripsimus. Vnde suppositio termini in diuinis est duplex. Quādā est suppositio mediata, alia immediata. Vnde ille terminus supponit mediata pro

pate in diuinis, qui supponit pro patre in diuinis, & tamen nō conuertitur cum isto termino pater conuersione regulata, per hoc signum, omnes res quæ est. Et sic iste terminus pater, supponit pro essentia non immediatē. Et similiter iste terminus essentia pro patre, quia licet pater sit essentia & econtrā, nō tamen sequitur, quæcunque res quæ est pater est essentia, ergo quæcunque res quæ est essentia est pater, vt patet. Sed ille terminus supponit immediatē pro patre in diuinis, siue pro persona quæ producit & non producit, qui conuertitur conuersione regulata per hoc signum, omnes res quæ est. Nullus autem alius terminus supponit immediatē pro patre, & sic de filio suo modo & spiritu sancto, & de essentia dicendum est. Ex istis inferri possunt regulæ aliquæ secundum eundem Camer. & sequitur eū Gab. vbi supra, bene notandæ. Prima regula. Nullus terminus personalis supponit immediatē pro essentia in diuinis, sicut sunt isti termini, pater, filius, & spiritus sanctus, vt clarē patet. Secunda regula. Nullus terminus essentialis supponit immediatē pro persona in diuinis, sicut isti, Deitas, essentia, &c. Tertia. Omnis terminus essentialis supponit mediata, vel immediatē pro qualibet re in diuinis. Patet, quia iste terminus essentia, vel Deitas, supponit pro essentia immediatē, & pro qualibet persona mediata. Quarta regula. Nullus terminus personalis supponit pro qualibet re in diuinis. Patet, quoniam iste terminus pater non supponit pro filio, nec econtrā, nec spiritus sanctus pro patre, nec econtrā, & tamē iste terminus pater, bene supponit mediata pro re quæ est filius, scilicet pro essentia. Quinta. Licet quilibet terminus personalis non collectiuius immediatē supponat pro persona, & mediata pro essentia, tamen nullus talis supponit pro pluribus rebus in diuinis copulatiuē, nec etiam disiunctiue. Patet, quoniam ista copulatiua est falsa, pater est pater, & pater est filius. Similiter ista de copulato extremo est falsa, pater est pater, & filius. Et sic pater non supponit collectiue pro pluribus rebus, nec cōiunctim nec diuisim. Sexta regula. Quod licet iste terminus trinitas, supponat immediatē pro omnibus personis diuinis collectiue, tamen pro nulla earum per se sumpta supponit nec mediata, nec immediatē. Prima pars patet, quoniam hęc est vera, quæcunque res quæ est trinitas, est pater & filius & spiritus sanctus. Et econtrā, quæcunque res quæ est pater & filius & spiritus sanctus est trinitas, igitur. Secunda patet: quoniam nec trinitas est pater, nec econtrā. Ex qua sequitur septima regula quod est aliquis terminus, scilicet trinitas, qui supponit pro aliqua re in diuinis, licet mediata, tamen pro nulla persona supponit mediata vel immediatē. Prima pars patet, quia hęc est vera, trinitas est essentia, ergo supponit pro essentia. Patet per diffinitionē suppositionis. Secunda pars patet: quoniam hęc non est vera. Trinitas est persona, nec econtrā. Hęc Alia censet & Gabriel, vbi supra. Octaua regula (vt dicit Camerac.) est quod nulla res in diuinis est duæ res, quin illa sit tres res, &c. De suppositione verō abstractorum vide Gabr. di. xiiij. quæ. j. lib. j. & in prologo quæst. iij. Et secundum aliquos, abstracta connotatiuorum non supponunt pro vna re, sed pro omnibus simul quæ significant. Sic creatio non supponit pro aliquo vno, sed simul pro Deo & creatura de nouo producta. Secundū alios supponunt pro eisdem pro quibus concreata & cætera connotant, & sic

& sic creatio esset Deus creans, & actio actiue agens, passio passiuē patiens, connotaret tamen creatio actiue creaturam productam. Creatio verō passiuē supponit pro creatura connotando creatorem, Gabriel.

SVSPENSIO vt est pœna canonica & sexta (vt scribit Scotus di. xxv. qu. j. li. iij.) est prohibitio ab aliquo aliis conueniente, & hoc ad tēpus. In hoc distinguitur ista pœna specialiter contra alias. Hęc autem est multiplex: quia quādā est suspensio ab officio, quādā à beneficio, quādā ab ingressu Ecclesiæ, & quandoque incurritur ipso iure, vt habetur extra de sentent. & re iudi. cum æterni. & extra de sentent. excom. cum medicinalis. Et etiam in suscipiēdo ordines ab episcopo qui renūciat loco & dignitati tali: quia qui executionem non habet, executionem non confert, & ita si ordinem cōfert suscipiens, tamen executionem nō habet, ideo est suspensus. De hoc j. qu. vij. Daibertum. & extra de ordi. ab episcopo qui renūciat. c. j. in glo. Similiter de ordinato scienter simoniaco. Frequenter autem in fligitur à iudice, nunc illa, nunc ista. Tollitur autē per relaxationem talis suspensionis facta ab eo qui eā tulit, vel à superiore eius, hęc Scotus. Suspensio (vt scribit Petrus de Palud. di. xvij. q. vij. ar. iij. lib. iij.) est qua aliquis prohibetur vt iure suo, non autem qua prohibetur vt iure prohibētis, quia illud est magis inhibitiō vel reuocatio. Vnde si officialis prohibeat celebrare vel cōfessiones audire quæ ipse facit iure suo, nō ex cōmissione officialis, est suspensio propriē dicta: propter quod si hoc faciat officialis sine scriptis, vel sine monitione, suspensio nec incurrit, de sent. ex. sacro. c. v. Cū medicinalis. li. vj. Sed si episcopus qui dedit suā potestatem fratribus vel secularibus suspēdit eos ab audiētia cōfessionū nomine suo, non est suspensio, sed mādati reuocatio. Hęc & latius Paluden. Vel suspensio est quæ dā Ecclesiastica censura, qua interdicitur aliquod exercitiū, vel officiū cōpetens certæ personæ Ecclesiasticæ. Aliquando à iure, aliquando à iudice prolata.

SVSPENSVS. Et sunt suspensio (vt scribit Gabr. du. iij. di. xiiij. qu. j. lib. iij.) quo ad se ex sententia Dei, & quo ad alios ex sententia Ecclesiæ. Omnes hæretici, interdicti, schismatici, excommunicati, ab officiis suscipi, irregulares, depositi siue degradati, siue tales sint manifesti, siue occulti. Omnes enim tales sunt per sententiā Ecclesiæ executione sui ordinis priuati, vt xxxij. di. præter hęc. §. verū, & §. porro. Similiter fornicatores notorii suspensi sunt. Secūs si sint occulti, vt xxxij. di. Nullus. Licet enim fornicatio non sit grauior cæteris criminibus, quia tamen ad eam homines sunt proniores propter petulantiam carnis, ideo Ecclesia prohibuit specialiter ne quis audiat missam notorii concubinarij. In omnibus aliis criminibus expectanda est sententia Ecclesiæ, etiā si sint notoria, quia sententiā suspensionis nō dū est cōtra alia crimina lata, ideo quādiu cæteri criminosi ab Ecclesia tolerantur, eorum missæ nō sunt fugiendæ vsque ad Ecclesiæ sententiam cōtra eos fulminatam, quia licet cæteri criminosi quo ad se sint suspensi sicut quilibet in peccato mortali innoctus iudicio Dei, non tamen sunt suspensi quo ad alios iudicio Ecclesiæ. Priores vero iudicio Ecclesiæ sunt suspensi à quibus missæ audiendæ nō sunt, nec sacramenta recipienda. Non quin sacramenta eorum sunt vera quātum ad eorum essentiam. Sed

quia dum huiusmodi sacerdotes à populo se cōtēptos viderint, rubore verecundiæ facilius ad penitentiam prouocentur, vt xxxij. di. præter hoc, in fine. Et in dictis vitādis adduntur duo, scilicet extracatum necessitatis, & quo ad fornicarios additur, notorij. Nā in necessitate baptismus ab omnibus prædictis dari & recipi potest, siue hæreticis, siue degradatis. Sed sacramentum Eucharistiæ in mortis articulo recipi potest à simoniaco & notorio fornicario. In quo casu simoniaco potest tangere Eucharistiā, porrigendo eā morturo, sed nō potest licitē celebrare, vt in allegato c. præter hęc in textu & in glo. Et fornicatores notorii, non autem manifesti, nec publici nō notorii, multo minus oculati sunt in suis officiis vitandi. Vnde in c. vestra, dicit Papa. Sine dubitatione itaque teneatis quod à Clericis & Presbyteris quamquā fornicariis, quādiu tolerantur, nec habent operis euidentiā, licet diuina mysteria audiantur & alia recipiantur Ecclesiastica Sacramēta, quia nō sunt suspēsi quo ad alios. Vide latius Gabr. vbi supra. Episcopus quoque (vt scribit Petrus de Palud. di. xvij. q. vij. li. iij.) si sine licentia alterius Episcopi vel superioris clericū alterius diœcesis scienter, vel ignorātia affectata ordinat, per annum à collatione ordinū est suspensus. extra de tempo. ordi. c. ij. lib. vj. Itē Episcopus qui in terris suis alienigenas vsuarios publicos habitare pernitit, nec infra tres mēses expellit vel domum tradit eis ad feneratorū, suspensus est simpliciter, de vsuris. c. j. lib. vj. Item si ordinaret infantem vel illiteratū. Item canonici qui eligunt ad Episcopatū vel Archiepiscopatū scienter indignū vel arbiter ab eis electus: qui hoc faciūt per triennium sunt suspensi ab omnibus beneficiis quæ obtinent in illa Ecclesia, de elect. Cum in cunctis com promissarius. lib. vj. Dicitur autem, indignus, quia habet defectū ætatis vitæ & scientiæ, vel est illegitimus, vel aliis irregularis. Et vt idem ait Paluden. vbi supra. Suspensus ab ingressu Ecclesiæ nō debet intrare Ecclesiam plus quā ex cōmunicatio, sed beneficia potest percipere. Si autem esset suspensus ab officio, & per consequens à beneficio quod est propter officium, & si ingerit te diuinis, est irregularis. Vide latius Paluden. de suspensio vbi supra.

SVSPENSVS quandoque dicitur quo ad se ipsum tantum, vt notat Gloss. in c. vestra. de coha. cleric. & muli. & nō quo ad alios, vt quilibet in mortali cōstitutus, quandoque quo ad se, & quo ad alios, vt qui pro mortali suspenditur iudicio Ecclesiæ. Quādoque quo ad alios, & non quo ad se, vt cū ciuitas est interdicta propter delictum ciuium, vel secularis potestatis, tunc clerici nō sunt suspensi quo ad se, quia in alio loco possunt celebrare non interdicto. Plura apud Gabr. di. xiiij. qu. j. ar. iij. dub. iij. Et de fornicatore notorio (de quo paulō ante) vide opinioniones adducētē an sit vitandus, quæ breuitatis gratia omitto.

SVSPITIO secundū Cicero. est acceptio vnus partis cum formidine alterius. Vel suspitio est opinio mali ex leuibus signis, secundū sanctum Thomam secūda secūda q. xl. ar. 4. Et suspitio est triplex: vt habet Gloss. xxxij. q. j. dixit Dominus. Et Richar. q. iij. ar. iij. d. ix. lib. iij. scilicet, Temeraria, probabilis, violēta. Suspitio temeraria dicitur, quādo ex irrationabili causa cōsurgit: cuiusmodi est illa quæ conficta est rumoribus maledicōrum hominum & detractorum. Et hęc suspitio depo-

nenda est: nec propter eam Eucharistia subtrahenda, &c. Suspicio probabilis est, quæ ex signis probabilibus, id est, verisimilibus oritur, nec propter talem suspensionem subtrahi deberet petenti Eucharistia: nullum enim ante veram iustamque probationem iudicare, aut damnare debemus. Violenta suspitio, est quæ ex signis proprie certis & infallibilibus oritur, ut si quis videt interfectum, & alium socium secum stantem & gladium cruentum de sua vagina eductum, remittere in vaginam. Est & suspitio violenta, ut si inueniatur suspectus cum suspecta, nudus cum nuda, solus cum sola in eodem loco, loco & tempore suspectis. Et contra tales suspectos iudicandum est sicut iudicaretur de facto. Gabr. dist. ix. quæst. ij. dub. ij. lib. iij. Et Richar. vbi supra, sic publicè suspecto de crimine non debet sacerdos dare Eucharistiam, sicut de publicè criminoso non debet, ut dicit Richardus.

SVSTENTARE naturam potest accipi effectiue vel terminatiue siue formaliter secundum Scotum q. iij. Et Occam q. j. lib. iij. Primo modo tota trinitas sustentat naturam humanam in Christo, id est facit eam sustentatam. Secundo modo solum verbu sustentat unionem naturæ creatæ ad ipsum. Vide latius de hoc Gabrielem dist. j. quæst. ij. art. ij. dub. v. lib. iij. sentent.

SVSVRO. Sufurriones sunt genus hominū male dicorum & linguacium, qui non aperte loquuntur, sed voce demissa in aures hominum obstrepunt potius quam loquantur. Et susurratio est oblocutio mala de proximo facta occultè ad diuidendam amicitiam aliorum. Differunt autem susurro, detractor, contumeliator, derisor, & conuiciator, quia susurro intendit discordiam seminare. Detractor bona minuere vel negare. Contumeliator quod est contra honorem alicuius, deducere in notitiam eius & aliorum per signa vel verba. Derisor malum vel defectum alicuius personæ ut erubescat in ludum vel risum ponere. Conuiciator dicit importancia defectum culpæ & pœnæ, sicuti contumeliator solum culpæ. Quare si quis dicat alicui iniuriose eum esse cœcum aut claudum, quum sit, conuiciu dicit, sed non contumeliam. Si autem iniuriose dicat eum furem, non solum conuicium, sed & contumeliam dicit, sæpè tamen vnum pro alio ponitur, & susurro susurrus & susurrare verba sunt ficticia.

SVVM cuiuscunque dicitur quod ei secundum proportionem & qualitatem debetur, ex beato Thom. secunda secundæ quæst. lvij. art. xj. Et quandoque accipitur pro proprio. Vnde i. Corinth. 13. Charitas non querit quæ sua sunt, id est propria. Propriū autem querere, vide in dictione propriū &c.

Delitera T.

TAVALA quandoque significat asserem vel partem nauis, vel integram vel fractam. Et prima tabula post naufragium peccatorum est baptismus, pœnitentia vero secunda, & verecundia secundum beatum Thomam parte iij. quæst. lxxxiij. artic. vj. de quo suo loco dictū est. Et quid tabula aliàs significet vide apud alios, Theologi potissimum in hoc opusculo esse volumus vel Theologia studiosi vel imitatores.

TABERNACVLVM nō est diminutiuum, sicut nec cenaculū. Est autem tabernaculū tectū ca-

strense quod veluti tabernaculū sit. Et (ut Hier. inquit) semper mutatur tabernaculū, & huc illucque transfertur. Aug. Tabernaculū belli res est. Vnde & contubernales milites dicti sunt tanquam simul habentes tabernas. Est enim proprie pugnantium & quodammodo militantiū & aduersus hostem pugnantiu. Domus est, vbi semper manemus. Est & tabernaculum templū Domini, & hoc est duplex. Vnum materiale, templū, scilicet lapidibus lignisque constructū ad cultū Dei in orationibus & hymnis in Psalm. & voce exultationis & salutis. De quo in Psalm. 17. Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum. Et Numeri 9. Die qua erectum est tabernaculū operuit illud nubes. Aliud spirituale, quod est cor humanum, ad Dominū factorem cœuerum. De quo potest accipi illud Apoc. 21. Ecce tabernaculū Dei cū hominibus, & habitabit in illis. Et 2 Corinth. 5. Quisumus in hoc tabernaculo, in gemisimus grauati, eo quod nolumus expoliari. De hoc videatur Gabrielfermon. j. de dedicatione. Dicitur & beatissima virgo Maria tabernaculū Dei, eo quod Christus in eo corporaliter habitauit. De quo Gerf. tractatu viij. super canticum eiusdem virginis gloriosissimæ, & aliàs sæpè in sacris literis.

TABERNA accipitur pro omni ædificio, quod est vtile ad habitandum, ex eo quod taberna tabulis claudatur siue cooperiebatur. Et taberna dicitur vbi opera ipsa, cæteraque merces venduntur. Officina vbi opera fiunt. Et tabernarum quædam lanaria, quædam vinaria, quædam olearia, & huiusmodi, à quo tabernarius vel tabernator, quod Gerf. part. j. tractat. de modo viuendi, accipit pro hospite vel caupone, cum ponit regulam eorum di. Regula tabernatorum est ne permittant ludere ad taxillas in taberna sua, neque in tabula sua, Deum blasphemare nō permittant, nec meretrices recipiant de nocte. Plenam mensuram dent omnibus, vinum cum aqua ad vendendum non misceant, nec aliqua pocula, vel ferula alio modo ad vendendum defraudent. Regula vero ad hospites, ut idem dicit, est quod malos in hospitio suo non permittat, vel scienter recipiant, nec hospitibus suis furentur auenam, vel scœnum. Nec sustineant quod hospites scienter fornicentur in hospitio suo: iustam, bonam, rationabilem computationem cum hospitibus suis faciant. Hæc Gerfon.

TACITVRNITAS est qua mētes circumspectes quid deceat, & quid nō, silēt cogitabundæ, nec putant proferendū, antequam innotuerit cuncta examissim disputarint, ne ex ore magis quam ex pectore erumpat oratio. Huius oppositū est dicacitas. Vnde dicaces, locutulei, blaterones, linguaces, bābaliones & futiles à veteribus sunt nominati. Et ut dicit beatus Thomas secunda secundæ, quæst. lxxxiij. art. j. Taciturnitas in dicendis, & locutio in tacendis est peccatum. Et taciturnitas in consiliis necessaria est: ut ostendit Gerf. part. iij. ser. ad Regem Franciæ nomine vniuersitatis Parisi. confide. ij. quare & pueri consilia intrare non debent &c. ut idem vult.

TACTVS à tango venit. Est autem tactus sensus eorum ex quibus componitur animal, & per quæ cor rumpitur: secundum beatum Thom. in quæst. de veri. quæst. xxvj. art. ij. Omnis autem tactus siue tactus, vel amplexus, oscula, & consimiles attractus principaliter ex luxuriosis cogitationibus (vbi est cōsensu plenarius & deliberatus) procedentes sunt gra-

uia delicta: tātōque grauiora si personæ fuerint affines, aut religiosæ vel eiusdem sexus, & quod enormius est, si in talibus attractibus, vel osculis talis non seruetur honestas, qualis in publico seruetur. Hæc Gerfon part. ij. in tripartito de præceptis decalogi ca. x. de ix. præcepto.

TANGIBILE à tango, & duo dicitur, ut scribit beatus Bona. di. xlix. li. iij. scilicet quod potest immutare sensum, & hoc est perfectionis, & quod nō potest latere tactū nostrū, & hoc est imperfectionis. Et quia remanebit quod est perfectionis, & tollitur quod est imperfectionis à sanctis post iudiciū, ideo dico inquit S. Bona. quod corpus gloriosum potest se præbere tãgibile, & potest se nō præbere siue latere, & hoc habet secundū diuersas cōditiones. Nā tãgi potest, quia potest impellēti resistere cū sit corpus verū nō vanū, seu phantasticū. Latere potest, quia potest penetrare organū tactus. Primū habet per virtutē naturæ. Secundū per effectū spiritualis potētis. Et hæc duo cōtraria sunt in nobis, sed non in illo corpore, ut dicit S. Bona. vbi ait de dote subtilitatis q. ij. vbi supra. Et palpabile quodlibet est tãgibile & non e contrario, ut vult S. Thom. iij. sent. di. xliij. q. ij. ar. ij. de quo dictum est supra in dictione Palpare.

TALENTVM apud priscos diuersi ponderis fuit, de quo aliàs. Est & talentū, de quo habetur in Euāgelio, quod alicui traditur à Domino, ad vsuram, ut est donū vel gratū datū, vel gratum faciens, quod videtur vtatur quisquā, qualiter, & quousque; se lex & voluntas erogantis extendit. Illud talentū non debet fodi in terrā iuxta admonitionē Domini, sed exponi & lucrari. Ille vero non retinet talentū qui non abutitur donis sibi traditis, quando & qualiter non oportet, non est contrarius Christo, de quo videtur Gerf. tract. xj. super Magnif. Nō est paruū neque negligendum, talentum nō est infodiendū terræ, quia non est terrenis occupationibus obruendū. Habet homo pro quolibet sensuū, quos accepit talēta totidē, singulis nō pariter vtitur, de quo aliàs. Nemo autē potest dicere se nō accepisse talētum, quilibet enim potest alteri benefacere vel amare. Mādauit enim Deus cuiilibet de proximo, denique eleemosynā vel corporale vel spirituale largiri. Maledicitur verò qui frumētum abscondit in populis. Et sapiētia abscondita, & thesaurus inuisus quæ vtilitas in vtrisque? Et seruus piger, nō quia dissipauit, sed quia in sudario (quod mundū est) pecuniā seruauit Domini seuerissimè dānatus est. De quo videatur latius Ger. par. iij. de perfectione cordis. in fin.

TEMERITA secundum Cicer. lib. iij. Rheto. est cum incōsiderata dolorum perpessione gladiatoria periculorum susceptio. Vel secundum beatum Thom. iij. q. xxxv. ar. xxv. Temeritas siue precipitatio est defectus consilij & spiritus imprudētiæ, & q. liij. ar. iij. vbi supra. Temeritas est per quā fieri dicitur, quæ ratione nō geruntur vel propter impetum voluntatis vel passionis vel ex cōtēptu quæ causat ex superbia, ideo cōtinetur sub precipitatione quæ respicit vtrūque; sed magis primū. Est temerarius est ille qui nihil omnino formidat, sed aduersus omnia vadit secundum Arist. li. ij. Ethic. Dicitur & temerarius nō qui plus audet quā oportet, sed pfacilē nullo adhibito cōsilio credit. Dicitur & temerarius metuendus & audax, de quo aliàs. Et temerè aduerbium stultē, malē, inconsultē & sine causa, de quo aliàs.

TEMPERANTIA est rationis in libidinem atque alios nō rectos impetus animi summa & moderata dominatio, secundū Cice. li. Rheto. Vel est moderatio cupiditatum rationi obediens secundū eundē li. ij. de finibus bo. & malo. Vel temperantia est medio critas circa voluptates corporis secundū Arist. li. iij. Ethic. Sed secundū Aug. li. de li. ar. Temperantia est affectio coercēs & cohibēs appetitū ab his quæ turpiter appetitur. Et secundū Cice. partes temperantiæ sunt, cōtinentia, clemētia & modestia. Et temperantia (ut inquit Cort. li. iij. sen. di. viij. tãquā virtutum la ternaria laudatur. Ea enim est virtus hominū ex integritate ad bonorum genera impellens, turbidas saporū, tãtionūque affectiones sanans, eggritudinēque sedans, quæ ex voluptatum vanitate oriatur. Intemperantia verò auersa est à ratione ad superuacaneas cupiditates turbida cōmotio, quæ eo longius ab hominū prætātia distat quo minus abest à natura ferarū. Sed ex temperantia tãquam ex matre liberi oriuntur, verecūdia, honestas, parsimonia, ieiuniū, sobrietas, castitas, virginitas, cōtinentia, clemētia, māfuetudo, modestia, & quæ à Grecis spoydaiosis dicitur, aut si quæ eius generis sunt, quæ singula suis locis patefūt. Aduersatur & huic torpor, ut idem ostēdit Cortesius vbi supra, & intemperantia. Temperantia ut dicit Aug. & habet Magister di. xxxiiij. li. iij. est in coercendis prauis delectationibus, vel est dominium rationis in libidinem, & in alios animi motus, vel est virtus animi refrærandi motus in nos impetum faciētes, ut sic nihil cupiamus. Et ut scribit Gabr. dist. iij. quæst. vnic. ar. j. li. iij. Temperantia quæ generaliter dirigit appetitū circa cōcupiscibilia, duas habet species immediatas. Illa quæ moderatur circa honores, vocat humilitas. Quæ verò circa voluptates, retinet nomē generale generis, scilicet temperantiæ, & quot possunt esse voluptates distinctæ ad quas voluntas inclinatur, & quas moderari potest temperantia tot sunt species temperantiæ: puta altera circa gustabilia altera circa tãgibilia, & nō solum circa voluptates sensuum, de quibus delectatur voluntas cōiuncta, sed etiā voluptates propriæ volūtatis, ut voluntas est, quoniā & volūtas angeli appetere potest delectabile, licet nō habeat appetitum sensitium. Et quod ille temperantiæ sint species distinctæ, patet per separationem, quia potest aliquis temperatus esse circa venerea, nolens uti nisi sua, aut volens simpliciter continere, & intemperatus esse circa gustabilia, volens comedere non comedenda, vel nolens comedere comedenda. Potest etiā aliquis esse temperatus circa sensibilia & intemperatus circa speculabilia, puta si voluntas sua immoderata delectetur in hoc intelligibili speculādo quod secundum se nō est ita vtile, ne honestum sicut aliud. Hæc delectatio secundum se est immoderata, sicut delectatio nimia circa notitiam curiosam astrorum cœli, & motuum eius impediens studium rerum salutariū necessariarū, & ideo moderanda est cū secundum se sit inordinata, & secundum multiplicatam delectationū spiritualium moderamine indigētium multiplicantur partes temperantiæ. Hæc Gab. vbi supra. Vide de hoc Richar. in iij. di. xxxiiij. art. v. qu. ij. Temperantia describitur à Gerf. part. iij. in descript. ter. ad Theolo. vtili. sic, Temperantia est habitus laudabilis inclinans animā, ut affectiones & operationes inde sequētes moderatæ sint, & ordinatæ secundū mediū quo ad nos: prout recta ratio deter-

minabit. Vel tēperātia est virtus moralis sedatiua passionum, & hoc est affectionum nimis mouētū. Sedatio autē passionū est diuinatio, vel restrictio earum in sensualitate: & fortificatio inclinationū oppositarū in voluntate, & ita virtus est in vtroq; Augmētatio verò passionum per oppositum. Hæc Gerson

¶ **T E M P L U M** propriè locus in cœlo notatus ab auge, vel interea atueniendo, id est cōspiciendo dictum q̄ ex omni parte, vel ex quo omnis pars aspici potest. Pr imò autē cœlum ipsum dictum est tēplum, quia ipsum primò tuemur. Est & templum Dei, si cut tabernaculum, scilicet materiale. Aliud spirituale de quo supra vide. Vnde 1. Cor. 3. dicitur. Tēplum Dei sanctum est. Christus quoque corpus suum templum appellat. Ioann. 2. quādo dixit, Soluite templum hoc, & in triduo reādicabo illud: & ita tēplum in scriptura verificatur de humanitate Christi, de quo legito Iacob. de Valēt. tract. iij. ca. iij. prologi in Psal.

¶ **T E M P V S** est numerus motus secundū prius & posterius iij. phy. id est tēpus est numerus, id est mensura discretiua. Motus secundū prius & posterius, id est secundum durationē cui correspondet prius & posterius. Et tempus est in primo motu cœli sicut in subiecto, & primo mensurato secundum B. Thom. j. parte. q. x. ar. vj. Et tempus accipitur propriè & impropriè, propriè tripliciter. Vno modo strictissimè pro motu velocissimo & maximè moto, siue sit motus octauæ sphaeræ, siue nonæ, siue solis, siue lunæ, qui est nobis maximè notus, quo mēsuramus motus inferiores, id est certiores reddimur de duratione motū inferiorum. Sic per motum solis mēsuramus operationes nostras, & motus inferiores. Secūdo modo accipitur largius pro quolibet motu, per cuius notitiā peruenire possumus, in notitiā durationis alterius rei vel motus. Sic quilibet motus potest esse tempus. Sic motus horologij arenosi vel per pondus est nobis tēpus mēsurans alios motus & operationes. Itē scriptio vnius chartæ vel folij, si duratio est mihi nota, potest esse tēpus alterius motus, cuius duratio est ignota. Tertio accipitur pro cōceptu mentis quo imaginamur motum, & mēsuramus motum extra vel rem aliquam quantum ad eius durationem, si cut artifex expertus per quantitatem imaginatā, siue conceptus mentis noscit statim quātitatē rei extra, ita per tempus imaginatum cognoscimus lōgitudinem vel breuitatē motus vel operationis nostræ & aliorum. Impropriè tempus est numerus nō sub ratione mēsuræ, tam numerus numeratus, quā numerus numerans. Sic partes motus prior & posterior in se consideratæ, non vt mensura alterius possunt dici tempus impropriè. Similiter conceptus mētis quo apprehēdimus partes priores & posteriores, easque numeramus in quātū sunt partes illius motus, nō vt sunt mēsuræ, seu notitia alterius motus. Hic conceptus qui est numerus numerans, potest dici tēpus durationis siue in anima siue extra. Nā extra est motus, intra est conceptus motus. Vide latius Gab. vbi supra, & S. Bona. di. j. in dub. literal. li. ij. & di. ij. ar. ij. q. j. li. ij. & plura apud Physicos. Et duplex est esse temporis secundū Cōmentatorem, scilicet formale & materiale. Formale est ratio discretiua animæ. Sed materiale est motus. Exempligratia. Ex motu seu defluxu arenæ in horologio vitreo, mensurat & discernit anima ho-

rā. Vnde Rich. in secundo di. ij. q. j. diffinit tēpus sic. Tempus est duratio seu mora motus ab anima numerata, qua mediante motu cuius est passio mensurat anima cōtinuationes, vel durationes motus aliorū. Richard. hæc. Tempus præterea (vt inquit Gabriel vbi supra) est mensura durationis angelorum. Nam breue & longum secundū durationem sunt passiones temporis, ergo cuiusque cōueniūt, mensuratur tēpore, cōueniunt autē durationi angelorum. Vide fustus Gabrielē. Itē si quaritur quātum durabāt angeli, nō potest responderi nisi per nomen temporale, vt puta, tot annis, diebus, vel horis, igitur dies, & horæ, & anni sunt mēsuræ præteritæ & durationis angelorum.

¶ **T E M P V S** adhuc dupliciter potest distingui. Potest enim accipi vno modo generaliter pro mēsurā durationis creatæ seu finitæ, & ita includit æternitatem. Hoc modo dicit sanctus Bona. q. iij. di. ij. li. ij. quod accipit Beda cum dicit, q̄ quatuor fuerunt, primò creatā angelica natura, materia informis, cœlum empyreum, & tempus. Alio modo potest accipi strictè pro mēsurā durationis motus, vel rei permanentis generabilis & corruptibilis, & sic nō esset mensurā rerū perpetuarum vt angelorū. æternum autem est mensura durationis rerū incorruptibilium, & secundum hanc distinctionem possent cōcordari opiniones & sanctorū auctoritates. Verū hæc distinctio nō sumitur (vt inquit Gabriel in fine q. j. di. ij. lib. ij.) ex diuersa ratione mensuræ, sed ex diuersitate rei mensuratæ.

¶ **T E M P V S** oportunū est tempus cōgruum vel conueniens, & c. Et tēpus oportunū (dicit Gers. par. iij. in expositione Psal. Beati quorū remissæ sunt, & c.) esse tempus vitæ mortalis, in qua est oportunum tēpus remissionis, quia post eam erit tēpus retributionis. Vel tempus oportunū dicitur, tēpus gratiæ per Christū reuelatæ. De quo ait Apostolus. Quando venit plenitudo temporis misit Deus filiū suū factū sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, & c.

¶ **T E M P V S**. Differunt esse cum tēpore, esse in tēpore, & esse ex tēpore, vt notat Brulef. di. viij. q. ij. li. j. Esse cū tēpore, est coexistere temporis. Deus est cū tēpore, Deus enim est modò, & tempus est modò, ergo Deus est cum tempore. Itē angelus est cū tempore. Itē Deus ab æterno nō erat cum tempore. Itē neq; Deus neque aliqua res creata post iudicium erit cum tēpore. Esse in tēpore, est mēsurari tēpore, sicut generabilia & corruptibilia. Deus nō est in tēpore, quia mēsuratur æternitate. Nec dicitur Deus esse in tēpore, sicut dicitur esse in loco (vt vult Guil. imitat. Scot. di. xxxvij. li. j.) ideo, quia tēpus significat per modū fluxus, ideo si Deus diceretur in tēpore, significaretur motus inesse sibi, & per consequens mutabilis esset. Locus autē signat per modum quietis, & quies quā maximè Deo attribuitur, ideo verius dicitur in loco quā in tempore. Nec angeli (vt inquit Brulef. vbi supra) sunt in tēpore propriè. Sequitur autē bene. Ille est in tēpore, ergo est cū tēpore, sed nō ecōtra. Esse ex tēpore, est esse de nouo, vel ipsum incipere esse. Omne autē illud quod incipit esse, est ex tēpore. Esse æternum, est nūquā incepisse, nec incipere esse. Brulefer, & c.

¶ **T E M P O R A L E** vt scribit Gabr. di. ij. q. j. li. ij. est q̄ mutatur tā substantialiter quā accidentaliter, id est q̄ aliquādo desinet esse simpliciter & manens acquirit quod nōdū habet, vel perdit quod habet. Vel

Vel tēporale dicitur quod ad tēpus durat, & differt ab æterno & æuo. Nā æternū (vt supra etiā patet) propriè dicitur quod est simpliciter immutabile tā substantialiter quā accidentaliter. Ac uē q̄ esse nō desinet siue semper fuerit, siue esse inceperit quātū ad essentialia, est tamen mutabile quantum ad accidentalia, quia potest acquirere perfectionē qua caret, & perdere quam habet, vt est angelus, cœli, materia prima, & c. De quo suo loco dicitur.

¶ **T E M P O R A L E** dicitur dupliciter, vt scribit Gab. di. xxx. quæst. v. li. j. Vel quia est res aliqua incipiēs esse in tempore, vel quia est prædicabile de aliquo ex tēpore. Et sic relatio dicitur dupliciter æterna. Vel quia est aliqua res æterna, vel quia verum est dicere, ab æterno res fuit talis qualis significatur per nomen relatiuum. Relatio verò Dei ad creaturam est temporalis accipiendo secundo modo, quia creans prædicatur de Deo ex tempore. Et ad hoc quod Deus sit creans, nihil facit noster intellectus. Temporale secundum sanctū Bonau. di. xiiij. q. j. li. j. dicitur dupliciter. Vno modo dicitur tēporale quod habet initium & variationem & actum in tēpore. Et hoc modo dicitur tēporale quod subiacet tēpori, & est corruptibile & variabile. Secūdo modo dicitur tēporale quod habet initium in tēpore effendi, sed nō variationē, vt anima. Tertio dicitur tēporale quod habet initium in tēpore, sed adū extra tempus & supra tēpus eleuatū. Et hoc tertio modo dicitur tēporalis processio & gratiæ donatio, & vt idem dicit, q̄ gratia habet esse temporale ratione eius in quo est, scilicet. Ii. arbi. quod mutatur & variatur. Et sunt bona temporalia, bona trāsitoria, vel bona fortunæ vel corporis. Et sunt quædam merè temporalia, quædam dedicata diuinis vībus, quæ cultū Dei respiciūt in decimis & oblationibus, in beneficiis ac similibus. De quibus Gers. par. ij. in recommend. licentiā. in decretis facta Parisi, & c.

¶ **T E N E B R A E** est priuatio lucis, quod teneat, id est impediāt oculos, & visum prohibeāt. A quo tenebricosus, a, um, quod tenebras includit, vel tenebræ dicuntur lucis absentia, vt habet Magist. di. xij. li. ij. Et secūdū eū tenebræ nihil sunt. De quo vide & S. Bona. circa textum Magistri ibidē. A quo tenebrosum, id est tenebris plenum: & tenebricos penult. correp. tenebras facio. Augustinus. Accedamus ad eum vt illuminemur, non quomodo ad eū accesserunt Iudæi vt tenebrarētur. A quo cōtenebro, obtenebro. Hiero. in li. Nume. At cōtenebrati ascenderunt in verticem montis. Et tenebresco, obscurus fio. Est autem secundum Brulef. di. vlt. ar. ij. lib. iij. duplex tenebra, scilicet corporalis & spiritualis. Tenebra corporalis est priuatio luminis tā primarij quā secundarij. Vnde lumē primarium est ipsum lumē quod immediatè causatur à luce in corpore diaphono, vt lumen quod in aere. Lumē secundariū est quod causatur à lumine, sicut est vmbra. Sic patet quod differentia est inter vmbra, & tenebram, & lucē, & lumen, vt aliās patet. Tenebra spiritualis est è memoria, & nihil aliud est quā obliuio & priuatio actus memoradi. Sunt & aliæ tenebræ, sicut peccatum dicitur tenebra, & sic septē sunt tenebræ, sicut septem sunt peccata mortalia. Sūt autem triplices modi tenebrarum (vt scribit Gerson parte iij. de verbo & hymno gloriæ.) Vnus culpa, alius pœnæ, seu miseræ. Tertius defectibilitatis natura. In peccatoribus primæ, in viatoribus secun-

dæ, in omnibus creaturis etiā beatīs tertiæ. Sunt & tenebræ tristitiæ, vt tenebræ exteriores, pœnæ, scilicet infernales. De quibus Rich. di. vlt. ar. v. q. j. lib. iij. qui dicit, quamuis in inferno sint tenebræ corporales, quia infernus est locus omnis tristitiæ, ideo simpliciter locus tenebrosus est, tamē nō erit ibi corporalis fletus, in quantum est resolutio corporaliū lachrymarum, quia talis resolutio tunc nō erit: talis enim resolutio pertinet ad corruptibile statum, tamen erit ibi maximus dolor interior, & in facie & in oculis. Huius doloris signum, scilicet capitis turbatio & aliqua oculorum obumbratio, non vt non videant, sed vt peius videant. Et hæc cōturbatio & obumbratio lachrymæ corporalis secundum metap horam dictæ sunt. Gredo tamē (vt idem ait) quod post corporū resumptionē ibi erit stridor dentium ex angustia magna proueniens. De illis tenebris dicitur Matth. 25. Et inutilem seruum proiicite in tenebras exteriores, & c.

¶ **T E N E R E** est habere vel possi dere. Vnde intellectus clarè videndo Deum, habet eum sub ratione summi veri, voluntas perfectè fruendo eo, habet ipsum sub ratione summi boni. Vnde tenere summū verum (vt scribit Richard. distinct. xlix. art. iij. q. vij. li. iij.) realiter, idem est cum clara visione. Tenore summum bonum realiter, idem est cum perfectè a summi boni fruitione. Tentio autē nō est dos ab aliis distincta. Ne hoc dicēs (inquit Ric.) volo dicere quod visio & fruitio propriè loquendo sunt dotes, sed actus dotium. Dotes enim qualitates sunt. Vnde dos visionis est quidam habitus luminosus in intellectu, quo eleuatur ad clarè videndū Deum. Dos fruitionis est perfectus charitatis habitus, quo anima fruitur Deo. Vnde propriè loquendo in dotibus animæ non cōsistit beatitudinis essentia, sed in actibus eorum ad quos ordinantur, sicut habitus ad actū. Dos autem tertia à duabus aliis distincta, est habitus perfectus, quo voluntas est perfectè secunda detentionis prædictæ perpetuatione: sine enim prædicta asseratione non potest intelligi perfectè anima Deo coniuncta. Vnde nō est dicendum illam asserationem esse exclusionem timoris tantum; imò est quidam actus in voluntate respectu dei sub ratione, qua est ens summè arduū, quo excluditur omnis timor. Hæc Richardus. Sic patet ex prædictis, quod secundum rationem intellegendi. Primò est dos visionis. Secūdo est dos fruitionis. Tertio est dos perfectæ securitatis.

¶ **T E N E R I** est haberi à suo superiori prohibitionē, vel præceptum de aliquo existente in inferioris libera potestate, vt scribit Petrus de Aliaco in principio in primum sentent. Vnde vt infra idem dicit; Voluntas creata sic tenetur se voluntati diuinæ cōformare, vt velit quicquid Deus vult, ipsam teneri velle, & non velit quicquid Deus vult, ipsam teneri non velle: & omnis voluntas, qua sic se conformat voluntati diuinæ, est recta & iusta, & nulla alia, & c.

¶ **T E N D E N T I A** est duplex, vt scribit sanctus Bona uentura distinct. xxvj. quæst. iij. in fine. libr. iij. Quædam est tendentia plena, & ista est à gratia operante vel cooperante, & hæc facit virtutem esse formatam. Quædam autem est tendentia exilis & somplena: sicut dicitur de pigro, qui vult & nō vult. Et ista quidem tendentia potest dare aliquam rectitudinem & vigorem ipsi voluntati: & sortitur nomen virtutis generaliter acceptæ, non virtutis

gratuita: & ideo tenet ratione virtutis informis, non rationem virtutis formata. Cum autem dicitur, quod tendentia in Deum facit creaturam esse formaram, hoc intelligitur de tendentia, quæ est à voluntate plenaria, hæc autem non potest esse nec in spe, nec in fide, sine gratia, &c.

TENTARE. Vocabulum tentare (vt scribit sanctus Bonaventura distinct. xxj. artic. ij. quæst. j. li. ij.) multas habet acceptiones: sicut dicunt illi, qui significationes vocabulorum studiosi rimati sunt: si tamen velimus eius principalem & præcipuam significationem accipere, tētare, probare est. Vnde dicunt Doctores: Tentare nihil aliud est quam probare aliquid, vel experimentum sumere de aliquo, vt aliquid sciatur. Addunt aliqui prius incognitum. Vnde secundum beatum Thomam parte j. quæstio. cxliij. artic. ij. attribuitur Deo, homini, & diabolo proprie. Vnde Glossa Cassio. super illud Psalm. Proba me Domine, & tenta me: dicit, Tentat Deus vt erudiat, homo vt sciat, diabolus vt seducat. Attribuitur & mundo, & carni, sed minus proprie. Vnde Iacob. i. Vnusquisque tentatur à sua concupiscentia abstractus & illeclus. Vnde sic describi potest generaliter: Tentare est experimentalem notitiã alicuius in se vel in alio causare principaliter vel occasionaliter. Dicitur experimentalē notitiã, quia secundum Alexandrum parte ij. quæstione cxvij. & sanctum Thomam: Tentare est experiri. Vnde notitia, quæ per rationes acquiritur, non acquiritur tentatione. Dicitur, alicuius, scilicet taliter noti. Vnde sciens aliquid per rationes, vel fidem, nihilominus tentando potest illud scire notitiã causata per experientiam. Dicitur, in se, propter hominem & dæmonem tentantem. Dicitur, vel in alio: quia Deus tentando non causat notitiã in se, quia notitiã dei non causatur cum sit æterna, causatur autem in illo quem tentat vel in aliis, quos scire facit de tentato quod nesciebant. Sic intelligitur omnis scriptura quæ Deus dicitur tentare, vt aliquid sciat, vel non quod de nouo aliquid sciat, quod non nouit: vel nunc aduertat quæ prius non aduertit, cum omnia immutabiliter, æternaliter sciat antequam fiant, sed quod aliquid tentatū, vel alios de tentato experimentaliter scire faciat, sicut illud: Tētauit Dominus Abraham, Genes. 22. Et sequitur ibi: Nunc cognoui quod timeas Dominum, id est cognosci te feci. dicitur, principaliter propter deum, hominem, vel diabolum, qui ex intentione cognoscendi aliquid de aliquo tentat. dicitur, vel occasionaliter propter carnem, quæ tētare dicitur inquantū cognosci potest per carnis concupiscentiam pulsantem, vel mundum aduersis repellentem, vel prosperis allicientem, qualis sit homo an virtute constans an mobilis, & his diabolus frequenter vtitur ad tentandum. Hæc Gabriel di. xxj. q. vnica, libro ij. & lectioe lxxvij. canonis. quem & latius vide. Et tentare à teneo deducitur. Est enim tentare, experiri & exquirere, vel quasi rem manutene, vel rem non intellectam atque incertam aggredi, hoc est experiri & diligenter inquirere. Vnde Ouidius in Metamorph.

Quid tentare nocebit?

Vel secundū aliquos dicitur à tendo. Nam qui tentant quasi manum vel aliam corporis partem tendunt, A quo venit tentans, & tentator, & tentatio. Et tentans quandoque tentando (secundum S. Bo

nauenturā) intendit probare vel approbare sine probatū ostendere: hoc modo tentat Deus vt tentatū scire faciat & experimentaliter cognoscere se ipsum. Sicut dicitur: De vtroque tentat vos Dominus Deus vester, vt palam fiat vtrū diligatis eū an non in toto corde vestro. Et Sapien. 3. Deus tentauit illos, & inuenit eos dignos se, tanquam aurū in fornace probauit eos. Et quandoque Deus tentat per flagella, per quæ probat illos quos acceptat & probatos ostendit, vt dicit idem Bonaventura distinctione xxij. libro ij. quæstio. iij. Et sic quandoque finis tentationis ordinatur in alium finem bonum vel malum. Item secundo tentans intendit reprobum facere: sic tentat diabolus, vt peccatum inducat, secundum illud Actuum quinto: Cur tentauit cor tuū Satanā mentiri Spiritui sancto, & fraudari de precio agri? Aut tertio quia intendit tentans solum experimentum sumere eius quæ tentat, vt sciat quid sit in eo: sic homo tentat hominem se vel alium, sicut habetur primo Regum decimo primo, de David dicitur: Cœpit tentare si armatus posset incedere. Et 3. Reg. 10. Venit Regina Saba tentare Salomonem in ænigmatibus. Sic magister tentat discipulum: sic nonnulli tentant Dominū, qui quasi incerti experiri volunt Dei virtutem. Contra quos dicitur: Non tentabis Dominum deum tuū. Deute. 6. Sic procrastinās penitentiam, tentat deum, vt vult Gerf. part. iij. sermone dominicæ i. Quadrages. Aut quarto si pulsans non intendat: tamen ad eius pulsationem sequitur approbatio vel reprobatio hominis: sic caro tentat, quia ad eius titillationem probatur homo si resistit, vel reprobat si consentit. Sic Iacob. i. Vnusquisque tentatur à sua concupiscentia, &c. Sic de mundo dicitur Hebræ. 11. Lapidati sunt, tentati sunt, secti sunt, &c. Hæc enim sancti à tyrannis huius seculi passi sunt. Et Sapien. 14. Creaturæ dei factæ sunt in odium & in tentationē animæ hominum, & in multiplici pedibus insipientiū. Sic tētare capitur indifferenter in bono & in malo. Aliquando capitur tentare tantū in malo. Sic dicitur Iac. i. Nemo cum tentatur dicat, quoniam à deo tentatur, hoc de tētare ad malū intelligitur. Vnde sequitur: Deus est intentator malorum. Ipse autem neminē tentat. Illo modo diffinit tentationem Cassio. Tentatio est assimilatio boni ad fallendū. Et Hugo: Tētare est callidē experiri: & quasi quibusdam blandis conatibus ante violentam pulsationē probare. Accipiendo autem sic tentare in malo, est officium proprium diaboli, sicut dicit Glossa interli. 1. Theosal. 3. super illud: Ne forte tentet vos is, qui tentat. Gloss. id est solus diabolus, cuius officium est tentare. Nam si homo aliquando sic tentat, hoc agit inquantum est minister diaboli, &c. Multa de tentatione scribit Alexander de Ales parte ij. q. cxvij. membro vj. quæ licet in diuersa genera causarum diuidi possit, tamen secundum Magistrum di. xxj. libr. ij. ponitur duplex tentatio, scilicet exterior & interior. De quo legatur Gabriel distincti. xxj. q. vnica, libr. ij. & in canone suo, vbi suprā. sanctus Bonaventura di. xxj. libr. ij. circa textum, ponit plures tentationis diuisiones. Sed videamus prius quid sit tentatio, & postea eius species.

TENTATIO (vt scribit Brulefer di. xxj. q. j. lib. ij.) est quidā motus vel actus natus inclinare ad aliqd illicitum, procedens à tentatore, vt sumat experimentum

mentum de bonitate vel malitia tentati. Et omnis tentatio est actus defectuosus proprie capiendo. Nam improprie & Deus tentat (vt dictū est) proprie verò non tentat: quia intentator est malorum. Iacob. 1. Solus autem diabolus & homo solus potest tentare hominem: quia homo tentat hominē quando verbo vel facto ostendit aliqua visibiliter, ex quibus homo inclinatur ad malum. Diabolus tentat inuisibiliter, quando proponit nobis phantasmata inclinatiua ad malum. Sed quod Deus tētauit Abraham, ibi tentatio capitur largē & similitudinariē, quia reddidit fidem Abraham indubiam. Brulefer. Tentatio secundum beatum Thomam. 2. 2. q. 97. artic. 1. est experimenti sumptio de eo quod tentatur an sciat, vel possit, vel velit. Et secundum Hugonem de claustro animæ quatuor sunt causæ tentationum. Prima est loci amenitas, vt ciuitates & oppida, quæ non tantum ex situ loci amenitatem recipiunt, sed ex inhabitantiū gratia. Secunda causa est locus diuitiarum: vbi enim diuitiæ, ibi periculum. Tertia causa est preciosus ornatus, vt est equorum cura pinguium, & vestimentorū exquisitæ varietates. Quarta causa mulierū species, quarum vox blanditur auribus, & facies oculis.

TENTATIO est triplex secundum sanctum Bon. dist. 23. q. 3. libr. 2. & ex prædictis haberi potest. Vna est à Deo, alia à diabolo, alia à carne. Prima simpliciter est appetenda, quia Deus non tentat nos nisi ad bonum. Alia quæ est à carne, quæ est impulsus sensualitatis, quæ conuenimus appellare primum motum. Hæc est (vt inquit Bonau.) simpliciter fugienda, quia illa non potest esse absque peccato. Tertia verò à diabolo, aliquibus fugienda est, aliquibus appetenda. His enim qui virtute fortes sunt, nec de facili in tentationē induci possunt: & si tentantur, appetibile est tentari, ad suæ virtutis exercitiam, & cumulum meritorium: infirmis verò minimè est appetenda, quia timere possunt ne ex ipso impulsu in tentationem inducantur, quod omnes debent refugere. Nam & si tentari malum non sit, in tentationem tamen induci semper malū est, quia hoc est à tentatione superari. Et hoc est quod dicit Aug. 14. de Ciuit. Dei: Si ut se habet firmitas & infirmitas electorum, sic metuant, cupiuntque tentari. Bonum autem est tentari si resistitur, sicut faciunt viri iusti, fortes, & qui charitate feruēt. Vnde Iaco. 1. Omne gaudium eximiate frustres, cum in varias tentationes incideritis. Et in Psa. Proba me Domine, & tenta. Et 1. Corinth. 10. Faciet cum tentatione prouentum. Sed infirmis non est petenda. Vnde dicitur Matth. 26. Vigilate & orate ne intretis in tentationē. Diabolus quoque desiderat nos tentare & vincere, qui nostræ salutis est aduersarius, quare minimè appetenda est infirmis tentatio. Illud tamen genus tentationis (vt dicit sanctus Bo.) potissimè appetunt viri iusti, quod est in flagellorum perpeffione: sicut passus est Iob & Tobias: sicut etiam passus sunt Martyres ab impiis zelo diabolico excitati, &c.

TENTATIO est duplex, exterior & interior, vt notat Gabr. distinctione vigesima prima, q. vnica, libro secundo, & lectioe 77. canonis. sanctus Bonaventura distinctione vigesima prima, lib. 2. &c. Tentatio exterior est quando nobis extrinsecus malū visibiliter suggeritur verbo vel signo aliquo, vt tentatus ad consensum peccati declinet. Tentatio interior est, quando inuisibiliter nobis malum in-

trinsecus suggeritur. Et visibiliter in prima tentatione capitur generaliter pro sensibiliter. Vnde per omnem sensum cōtingit esse exteriorem tentationem, maximè tamen per visum mediāte signo, & per auditum mediāte verbo. Est ergo tentatio exterior ostensio alicuius obiecti sensibilis à virtute exteriori, vt apprehendens ad peccatum alliciarur: hanc dicit semper esse à diabolo, quod verū est mediāte vel immediatè: frequenter enim tentat per malos homines & creaturas mundanas, quibus vtitur tanquam instrumentis. Tentatio interior est motio hominis ad peccati consensum, orta ab aliqua virtute interiori: siue sensibili obiecto exteriori, vt cum oritur ex imaginatione, intellectu, aut motiua virtute. Illa (vt dicit Magister) quandoque fit ab hoste, aliquando à carne spiritui rebellante. Hanc interiorem tentationem, quæ fit à carne, dicit Magister non esse sine peccato: quia titillatio quam caro mouet, motus est bestialis, & illicitus: ideo non sine peccato veniali. Si auertit se, est veniale: si autem non auertit se, & aduertit periculum quod est ibi, nec timet, sed scienter & voluntarie manet in tali cogitatione, seu cogitationis delectatione, tēpore peccat mortaliter, vt vult Gerf. parte 2. in quibusdam quæstionibus cum suis responsionibus. Et quoniam tentatio à carne interiorius oppugnans de nostro contra nos roboratur: ideo difficilius vincitur. Tentatio autem quæ fit ab hoste, non habet peccatum necessariò annexum, nisi ei consentiatur, sed est materia exercendæ virtutis. Et quantumcunque quis tenetur hac tentatione, quamdiu ratio contradicit, nec consentit, charitatem non amittit, vt vult & Gerf. tract. de remediis cōtra pusillanimitatē. Imò vt idem vult, si tentatus acriter resistit, multum meretur. Nam quicūque peccato tentaris præ aliis acriter, tantò si legitime certaueris, coronaberis à Deo gloriosus. Et tentatus habebis præmium duplex, vbi non tentatus præmium es habiturus simplex. Et tantò plus sentis alicuius peccati fatigationem, tantò amplius si non consentias, conquireris inde peccatorum tuorum purgationem. Et quia in huiusmodi conflictu cum quis tentatur, contingit vt plura cōmittantur venialia, ita etiam econtrario cōtingit, secundum Doctores communiter, vt pœna illa quam sustinet in resistendo debeat pœnam venialibus debitam ex vna parte, & ex alia parte crescat meritum, propter pugnam contra vitia, & laborem pro virtutibus. Hæc Gerf. Vnde Iacobi primo dicitur: Beatus vir qui suffert tentationem, quia cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam reppromittit Deus omnibus diligentibus se. Hinc Augustinus super Psalm. Vita nostra in hac peregrinatione non potest esse sine peccato, sine tentatione: quia profectus non ster per tentationem nostram fit: nec sibi quisquā innotescit nisi tentatus: nec potest coronari, nisi vicerit, nec potest vincere, nisi certauerit, nec potest certare, nisi inimicū & tentationes habuerit. Et Ps. 61. Tantum admittitur diabolus tentare quātū tibi prodest, vt exercearis, vt proberis, vt qui te nesciebas, à teipso inueniaris. Hostis autē noster (vt inquit Gregorius lib. 24. Moral.) quātò magis sibi rebellare cōspicit, tātò amplius ex pugna cōtēdit. Eos enim pulsare negligit, quos quieto iure se possidere sentit. Sed vt ait Ioannes Chrysostomus super illud Mat. th. 4. Mitte te deorsum. Diabolus

suggerere potest, cogere non potest. Hinc Bernardus sermone 39. Potest inimicus excitare tentationis motum, sed in te est, si volueris dare seu negare consilium vel consensum, &c. Nulla autem (vt ait Leo Papa in sermone 35.) sine tentationum experimento opera virtutis, nulla sine perturbationibus fides, nullum sine hoste certamen, nulla sine congressione victoria. Sed qui ad vitia aliqua inclinat, & pronior existit, difficilius his resistit, si huicemodi tentatur: de quo Gabriel distinctio. vigesima prima, quaestione vnica, libr. secundo, & sanctus Bonaventura. Et quamuis hostis sit fortior & callidior, &c. tamen non permittitur tentare secundum totam suam potentiam & astutiam, sed reprimatur potestate diuina & etiam Angelica: non autem qualibet hominis peccata sunt a damone tanquam a causa directa & immediata, quia non omnia peccata committuntur diabolo immediate instigante. Multa enim sunt a libero arbitrio, & carnis corruptione, vt licet viderelatus apud Gabrielem. Verum autem est (vt idem ait) quod omne peccatum hominis mediate, vel immediate oritur ex tentatione demonis, quia demon est causa mediata omnis peccati: quia instigauit primum hominem ad peccandum, ex cuius peccato in toto genere humano consecuta est quaedam pronitas ad omnia peccata. Vnde Hieronymus super illo Psalm. Declina a malo, & fac bonum, ait: Mala omnia ab instinctu diaboli procedunt, sicut bona ab instinctu Dei. Verum mala omnia ab instinctu diaboli mediate vel immediate. A Deo autem bona omnia immediate procedunt. Est enim Deus causa immediata omnium effectuum positiuorum, vt & supra dictum est in dictione Causa. Vide latius de hoc Gabriele vbi supra. Processus autem tentationis & delectationis, vt scribit frater Pelbartus libro secundo Rosarii Theologiae in dictione Sensualitas. §. 9. est, Primo delectabile offertur seu percipitur: & sic incipit tentatio a sensualitate, quae ante perceptionem delectationis primo mouet. Secundo huiusmodi delectatio, quae est in sensualitate aduertitur per inferiorem partem rationis, quae habet percipere & diiudicare, & interiores motus, quod non est partis sensitivae. Tertio in id ad quod delectatio allicit vel trahit, consentitur per superiorem partem rationis. In primo nullum est peccatum, quia naturale est sensualitati ipsi apprehendere delectabile, nec eius motus inordinatus est in potestate voluntatis. Aug. Non est nostrum (ait) posse quibus visis tangamur. Vnde & 7. Ethicorum dicitur: Quod operationes bestiarum prae sunt ex ipsa natura. Sed ex tertio Ethicorum dicitur: Propter ea quae insunt nobis ex natura, nec laudamur nec vituperamus. In secundo potest esse peccatum veniale: & in tertio mortale, haec Pelbartus cum suo Guilelmo. Astipulatur Iacobus de Valentia super illud Psalm. 90. Non timebis a timore nocturno. Tentatio siue peccatum consistit in quatuor gradibus. Nam primo praecedit cogitatio. Secundo sequitur propositum. Tertio actus peccandi. Quarto profectio. Quod autem multae sint tentationes & etiam remedia contra eas, ostendit tibi Gerson, qui & multa de tentatione literis mandauit: sed haec pauca sufficiant, & cetera. Vide & de remediis contra fraudes tentatoris apud Gabrielem lectione 77. canonis. qui

plura adducit, quae breuitatis gratia omitto. Legito si volueris apud eum dem.

TENTARI & in tentatione duci, differunt secundum Bernardum. (vt refert Gab. lect. 78. cano.) Tentatur quilibet quando in anima aut corpore in delectatione alicuius vitij titilatur. Inducitur in tentationem si suae coeperit delectationi consentire. Et beatus Cyrilianus: Non petimus ne ducamur in tentationem, sed ne inducamur. Aliud quidem est in tentatione duci, aliud induci. In tentationem ducitur, qui tentatione pulsatur. In tentatione inducitur, qui tentationi succumbit, & ab ea superatur. Induci etiam est intus duci & succumbere, & tentationi praebere consensum.

TENTIO (vt scribit Scotus di. 49. q. 6. in fine libri 4.) quadrupliciter accipi potest. Vno modo proprie, vt memoria tenet obiectum: & hoc vel per formam impressam si est tibi obiectum in specie, vel per habitum impressum, vel saltem per illapsum vel existentiam saltem eodem modo tenet, quo obiectum concurrat ad rationem parentis. Alio modo potest intelligi dici tenere obiectum in actuali consideratione: & ad hoc potest pertinere, quod voluntas dicitur tenere aciem intelligentiae conuersam ad memoriam. Tertio modo tentio pertinet ad voluntatem, vt est concupiscibilis, & dicitur succedere spei, eo modo quo per spem voluntas desiderat sibi bonum habendum, & per tentationem amat illud bonum habitum, & illa tentio est amor concupiscentiae boni praesentis. Quarto modo tentio dicitur esse quidam actus affectationis vel passio consequens spem passionem, & illo modo non est in irascibili: nullo illorum modorum est tentio de essentia beatitudinis. Primo modo praecedit beatitudinem, imo omnem actum secundum. Secundo modo est actus pertinet ad intellectum, & praemium beatitudini, quae est in voluntate vel actus voluntatis respectu actus prauij. Tertio modo est amor boni commodi praesentis: & ille amor non pertinet ad beatitudinem, sed amor boni honesti, vel boni in se. Quarto modo est in irascibili, & illo modo magis appropinquat ad securitatem, quae succedit spei passioni, non spei virtuti. Haec Scotus vbi supra.

TERMINVS proprie signum dicitur quo ager ab agro diuiditur, nonnunquam pro fine accipitur. Sic Cicero accipit, cum dicit: Quum nullum tot calamitatibus atque arumnis terminum inuenirem. Vocant, & Dialectici terminos dictiones, ex quibus orationes constituuntur. Dicunt quoque quod terminus est signum orationis constitutum, vt pars propinqua eiusdem, & quolibet ars vel scientia habet suos terminos. Et terminis vsitatis in diuinis vel in sacra scriptura vtendum esse, dicit Gerson. parte 4. lectionis 2. quae incipit: Pcenitemini. consideratione 6. Quamobrem (vt ipse inquit) dum terminos quosdam apud aliquem ex Doctoribus approbatis inueniam, non vsitatos in schola, illos intrudere non debemus, nisi pia & reuerenti resolutione prauija, vt dicedo: Terminus iste a tali sic accipiebatur, qui, scilicet vsus, vel quia vsus communis aliter accipit, caueda est audientium offensio in diuinis. Exempli gratia: Nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus: haec est fides catholica. Si Doctores vsi sunt terminis prioritatem aut maioritatem signantibus in diuinis, protinus eos resoluere oportet.

Ad hanc

Ad hanc vnicam (vt idem ait) & stabilem fidei regulam, quod Filius est a Patre, & Spiritus sanctus est a Patre & Filio, & Pater a nullo: & quod in diuinis omnia sunt idem, vbi non obuiat relationis oppositio, si mille millia terminorum adduxeris ad explicandum hoc fidei secretum, nihil amplius (si non vis errare) cognosces quam istam vnicam, & paucissimis verbis explicatam veritatem. Augustinus, Damascenus, & venerabilis Richardus, nomen hoc causa in diuinis admiserunt: Pater est causa Filij. Hilarius dicit, quod Pater maior est auctoritate. August. in Confessionibus ponit in Deo gradus & ordinem, dicit Deum assumpsisse hominem: imo hoc Ecclesiae canticum solenne habet: Tu ad liberandum suscepturus hominem, &c. Et hoc modo de multis aliis apud istos & alios exempla suppetunt. Attamen Scotus in inquisitione veritatis, vbi praecissima sobrietate loqui conuenit: neque debet, nec fas, habet tales afferre terminos prohibete hanc audaciam, ratione & superioris auctoritate. Datur ergo regula a Gerson generalis, quod nullus terminus admittendus est in diuinis, qui vel distinctionem importet, vel primaeuitatem, nisi solam distinctionem, & prioritatem originis, & quod hanc dicat absque importatione, vel connotatione imperfectionis cuiuscumque, vel dissimilitudinis, vel inaequalitatis in suo correlatiuo. Ex hac regula liquidum est, quod pauci termini signati sunt ad diuina. Cuius ratio est, quia ferè semper in humanis designat imperfectionem, vel inequalitatem, vel dissimilitudinem. Quod si quis dixerit quod ipse dum terminos aliquos transfert ad diuina, illos denudat ab omni imperfectione connotata pereos. Respondeo (inquit Gerson) quod sic agendo non errat in scientia, sed licentiam vsurpat quam non debet: alioquin nullus est terminus, qui non traduci possit ad diuina. Vnde quid minus dici potest, quam quod pater est Dominus filij, quod est caput eius, quod est rector eius: & tamen si terminos istos Dominus, caput, rector, magister, solueremus, quod signarent tantummodo primaeuitatem originatiua quam habet respectu filij, seclusa imperfectione per correlatiua istorum terminorum importata, nullus dicitur de istius scientiae veritate, quoniam in eandem cadit nobiscum confessionem. Haec Gerson, quem & videre potes de hoc.

TERMINVS vt est primae impositionis generaliter, dicitur illud, quod terminat siue quietat tendentiam, vel respectum alicuius in aliquod: & ideo secundum diuersos modos tendendi aliud & aliud, est de ratione termini. Alia itaque est tendentia per productionem, per eam enim producentem tendit ad esse rei simpliciter. Alia est per transmutationem: nam per eam tendit transmutans ad aequale esse. Alia est tendentia per relationem, per eam etenim relatiuum tendit, respicit vel refertur ad suum correlatiuum. Gabriel distinctio. 5. quaest. 3. artic. 1. lib. 1. Et secundum hoc (vt idem dicit) terminus productionis actiue est, quod capit esse simpliciter tali productione distinctu aliquo modo a productione. Terminus transmutationis est quod capit aliqual esse, vt esse in alio vel esse quantum, vel esse quale, & cetera. Terminus relationis est correlatiuum. Terminus vero totalis productionis actiue

est (vt idem dicit Gab.) quod recipit esse simpliciter tali productione distinctum ab ea, & non est pars alterius illa productione producti, vt in generatione compositi substantialis, totum compositum est terminus totalis, quia totum compositum per illam generationem recipit esse simpliciter, quia circumscripta generatione simpliciter non esset: licet non recipiat esse secundum se, & quodlibet sui, quia non secundu materia. In tali generatione substantiali forma non est terminus totalis, sed in mutatione a fini. A finis partialis praecise per nutritionem genitus est terminus totalis, licet sit pars totius a fini, quia non est pars producti illa nutritione. Terminus autem formalis productionis est, quod ipsa productione recipit esse simpliciter secundum se & quodlibet sui: ita quod nihil ipsius sit, quod non recipit esse huiusmodi productione. Et non dicitur terminus formalis, quia est forma. Nam in creatione materiae, materia est terminus formalis. Item in productione rei simplicis idem est terminus totalis & formalis, vt in creatione Angeli. Sed compositum substantiale crearetur secundum se, & quolibet sui, hoc est materia, & forma, tam materia quam forma, quam totum compositum esset terminus formalis. Nec est conueniens alicuius productionis (qua plura producantur) plures esse terminos formales: licet sit tantum vnus terminus totalis, ratione cuius dicitur vna creatio totalis, licet plures partiales. Re latius declarat Gab. vbi supra. De quo videatur & Dominus Cardin. Camer. q. 7. lib. 1. sententiarum. De quo consulas Physicos. Et terminus formalis est terminus superior ad terminum totalem, quia omnis terminus totalis est formalis, eo quod nihil ipsius est quod non recipiat esse illa productione: sed non e converso, quia forma substantialis est terminus formalis generationis substantialis & non totalis. Et hoc verum est in productione, secus in mutatione seu alteratione, vt calefactione, cuius terminus totalis est aggregatum ex subiecto & qualitate ad quibus, & hoc non est terminus formalis: quia non quicquid habet, recipit illa mutatione, quia non materiam, nec formam substantialem, &c. Sed quo ad Theologi terminus formalis productionis filij non distinguitur a termino totali. Nam persona filij est terminus totalis, quia producta, & nullius est pars. Et est terminus formalis, quia quicquid est & habet, recipit per generationem, secundum B. August. Et licet non quicquid est filij, recipit esse simpliciter per productionem, eo quod essentiam, quae est filij, seu filius non recipit esse per productionem filij, quia est in patre: tamen eam filius recipit per sui productionem. Et ibidem Gabriel dicit: Filius est terminus generationis actiue relationis, pater vero est terminus generationis, vt relationis passiuae: quia correlatiuum filij: sic esse terminum, non est accipere esse rei, sed esse correlatiuum. In nutritione vero hominis (vt ibidem refert) homo partialis de nouo productus est terminus formalis & etiam totalis: & nec materia, nec forma, quia nec materia, nec forma capit esse simpliciter esse per mutationem. eo quod vtraque praefuerunt tamen producitur ibi nouus homo partialis, scilicet illud praecise constitutum ex materia nutrimenti continuata, materia hominis nutriti, & forma & anima, scilicet rationali ipsam de nouo informantem. Et essentia non est terminus

nus formalis generationis, quia essentia non habet esse simpliciter per generationem. Sed terminus formalis productionis in diuinis est persona producta, non distinguendo terminum formalem a totali. Et generationis diuinæ idem est terminus formalis & totalis. Gabriel ubi supra, & Camera. quæstio. 7. lib. 1. Et ut idem dicit Gabriel, isti termini principium, prius origine producens, generans, spirans, idem important, & non differunt, nisi sint superius & inferius. Et ideo sicut conceditur, quod pater verè & realiter est prior origine filio: nec quantum, ad rem aliquid aliud importatur per unam, quod non importatur per aliam.

¶ **TERMINVS** relationis propriè nihil aliud est quam correlatiuum, hoc est concretum relatiuum, ad quod refertur relatiuum sub habitudine obliqui casus, ut terminus relationis paternitatis est ille terminus filius, quia pater est filij pater. Attamen ille terminus significat rem absolutam. Vnde terminus illius relatiui creatura est ille terminus creans, Deus tamen qui significatur per creans est absolutum: & quandoque vocatur res absoluta terminus, licetè impropriè. Gabriel di. 30. q. v. lib. j.

¶ **TERMINVS** quoadque, (ut & dictum est) accipitur pro fine. Vnde terminus vitæ præsentis, dicitur instans separationis animæ a corpore, quo definit moriens esse homo, quod est primum non esse hominis (ut scribit Gabriel distinct. 20. quæstio. vnic. artic. 1. libr. 4.) Cum enim hæc separatio fiat successiue terminatur per primum non esse, ut declarari solet 6. Physicorum. Et quoniam vsus rationis ac liberi arbitrij raro durat vsque ad hoc instans: patet, quod non est idem terminus vsus rationis, & vitæ præsentis. Et tempus salutis pœnitentiæ durat vsque ad terminum præsentis vitæ, ut habet Magister distinctio. 20. libro quarto. Nam impietas impij non nocebit ei in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua, dicit Ezech. 33. Per pœnitentiam quoque veram homo sufficienter disponitur ad gratiæ receptionem, & facit quod in se est. Ergo quandoque homo habet veram pœnitentiam, consequitur gratiam, siue in extremo, siue in alio tempore: nec est maior ratio de vno tempore quam de alio. Quamuis autem vera pœnitentia quandoque habetur vsque ad instans mortis ad salutem, sufficit: tamen non semper in mortis articulo haberi poterit. Nam vera pœnitentia non potest haberi tempore impeditæ rationis, quia arbitrij libertatem querit Deus in pœnitente, quæ haberi non potest impedita ratione, sed frequenter rationis vsus cessat ante instans mortis: ergo tunc cum ratio deficit, pœnitentia haberi non potest. Quare periculosum est, & interitui vicinum ad mortem protrahere pœnitentiæ remedium, ut ostendit beatus Augustinus & Scotus, & Gabriel post eos ubi supra, & dictum est etiam in dictione Pœnitentia. Et rationes ponit Scotus, quas & refert ibidem Gabriel, vide, &c.

¶ **TERMINATVM**, Aliquid potest dici terminatum dupliciter (ut scribit Brulef. dist. 9. q. 4. li. 1.) Primò, quia est perfectum, sic dicit perfectionem & excludit imperfectionem: & sic domus quando fit, dicitur terminata. Alio modo aliquid dicitur terminatum, quia est habens, vel quia habet finem durationis: & sic dicitur desitionem excludens durationem. Et sic dicitur vita hominis terminari in morte. Et primo modo generatio filij Dei est terminata, prout

terminata excludit imperfectionem, quia est perfectissima, sed prout terminata excludit durationem, generatio filij Dei non est terminata, quia illud non est terminatum, quod adhuc durat: sed generatio filij Dei adhuc durat: ergo non est terminata secundo modo.

¶ **TERRA**, Nomine terræ in scriptura intelligitur materia corporali um. Intelligitur etiã elementum terræ, ut scribit S. Bo. d. 2. in dubiis literalibus li. 2. Si terra accipitur pro materia informi: sic rectè dicitur: In principio Domine terram fundasti, id est, in principio fecisti materiam informem quasi fundamentum omnium formarum. Si autem nomine terræ intelligitur elementum terræ, tunc verum est quod terra fundata dicitur propter sui stabilitatem, secundum illud Eccl. 1. Generatio præterit & generatio aduenit: terra autem in æternum stat. Hoc elementum, scilicet terræ: & dicitur fundatum, & dicitur appesum fundatum super stabilitatem suam, & fundatum etiã super aquas. Fundamentum dicitur, quia sicut fundamentum est infimum inter omnes partes domus, sic terra est infimum inter omnia corpora mundi, & in centro existens tenet locum fundamenti. Et cum virtute propria sibi diuinitus data centrum appetat, ut in centro requiescat, fundata dicitur super stabilitatem suam, &c. Vide latius Bo. Et terra secundum Ioannem Damascenum est unum quatuor elementorum siccu & frigidu, & graue, & immobile, a Deo ex non ente ad esse prima die deductum. Et terre motus causatur principaliter a Deo, secundario autem a vento impellente alium ventum intra terram, secundum B. Tho. super Psal. 12.

¶ **TERROR** est metus contingens, ex quo fit ut pudorem rubor, sic ruborem pallor & tremor, & dentium crepitus consequitur: & venit a terreo. A quo terrificus terrorem faciens: & terribilis, id est formidabilis atque horrendus.

¶ **TESTAMENTVM** propriè est percipiendæ hereditatis institutio, filiis a patre. Ideo primò pertinet ad promissiones: secundò ad mandata, quæ se habent sicut via ad consequendam hereditatem promissam: ex B. Thom. par. 3. quæst. 78. ar. 3. Et testamentum dicitur quod voluntas nostræ veluti testimonium fit: vnde vltima voluntas & suprema voluntas appellatur. Quare Vlpianus sic diffinit, quod sit voluntatis nostræ iusta sententia de eo quod post mortem nostram fieri voluerimus. Addit frater Osualdus de Lasko libro 4. Rosarij Theologia, cum heredis institutione. Et testatur ante omnia habeat gloriam Dei præ oculis suis, non vanitatem seculi, non memoriam nominis protinus morituri, meminerit semper Apostoli dicentis: Omnia in gloriam Dei facite. Et illud Psalm. Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Testaturus ex isto principio consideret non quod vilius sit reipublicæ seu bono communi, dum ordinat de rebus suis, sed quod in super cedet amplius ad honorem Dei & cultus Christiani, ut scribit Gerson par. secunda, de cõdendo testamento. Et si habeat aliquid testator distribuendum, sicut libros, consideret testator (ut idem ait) qualiter & quibus distribuet, iuxta qualitatē recipiētū, aut cõmittat distributionem seu veditiōem si opus est illis, de quibus consideret & ad extremum testator, quoniam bonorum nostrorum non indiget Dominus, faciet ipse nutrire pauperes, faciet Eccles. faciet Collegia, faciet Monasteria, faciet Conuētus & Hospitalia, quoniam, quomodo, & ubi pla

ubi placuerat ei, & non gloriatur ante ipsum stultam præsumptio omnis carnis: vult nihilominus & dignatur quod coadiutores eius simus ad utilitatem non suam, sed nostram. Hæc Gerson, qui & de cõdendo testamento est prolixior.

¶ **TESTAMENTVM** quoddam est falsum, quoddam irritum. Testamentum falsum illud dicitur quod non est secundum testatoris voluntatem scriptum, sed habet aliquod additum, vel diminutum, vel mutatum, vel aliud pro alio suppositum. Irritum autem testamentum est, quod de iure inualidum est, ut si is qui testatur sit capite diminutus, vel si alia requisita defuerint. Sunt præterea duæ testamentorum species, ut scribit frater Osualdus libro 4. Rosarij Theolog. Vna dicitur testamentum nuncupatiuum, & sine scriptis, & est illud, in quo testatoris & heredis, & legatariorum nomina, & omnia quæ in eis continentur coram testibus nuncupantur, id est manifestantur: & dicitur sine scriptis, id est subscriptione testiū, & aliis solennitatibus, quæ requiruntur in testamento in scriptis facti: & sine omni scriptura potest quis testificari nuncupatiue coram testibus. Secundum dicitur testamentum in scriptis, & istud potest facere quis quando non vult, quod aliquis sciat suam dispositionem, sic dicendo coram notario & testibus Volo quod hæres meus faciat per omnia, ut continetur in quadam mea scheda scripta manu mea, quæ est apud talem religiosum, & valebit. Sed tutius est coram notario, & testibus, saltem septem, &c. Potest autem omni facere testamentum qui non prohibetur. Prohibentur autem 18. genera personarum. Primo furiosus, qui non habet lucida interualla: extra de testam. cap. si. Secundò surdus & mutus a natiuitate, cæcus a casu, & scit scribere. Tertio non valens articulatè loqui, ita ut non possit exprimere nomen heredis, nec scribere. I. iubemus. C. eodem tit. Quarto impubes, & cæcus. Quintò filius familiaris, nisi de castrensi peculio. Sextò prodigus cui est interdicta a Iudice bonorum administratio. Septimò damnatus ad mortem naturalem vel ciuilem, ut sunt deportati etiam si fugiunt manum Iudicis, & damnati ad perpetuos carceres. Secus si essent dånati ad pœnas inferiores. Octauò manifestus vsurarius, nisi præstet prius cautionem, secundum formam cap. quanquam, extra de vsu. libro sexto. Nonò excommunicati secundum quosdam, extra de sentent. excommuni. libro sexto, sed contrarium tenetur communiter. Decimò seruus. 13. quæstione secunda, illud. Vndecimò quilibet religiosus, qui profitetur tria vota essentialia, ut dicitur 11. quæst. 2. non dicatis. Duodecimò hæreticus, quia omnia illius bona sunt confiscata ipso iure: extra de hære. cap. Cum secundum leges. libro sexto. Decimotertio dubius de suo statu, scilicet an sit in eo statu in quo testari potest vel non. Exemplum captus a latronibus dubitat an sit seruus vel liber. Decimoquarto obsides apud infideles dati. Decimoquinto damnatus ad libellum famosum in iniuriam alterius, quia etiam infamis efficitur. Decimosexto reus criminis læsæ Maiestatis. Decimosextimò est apud hostes captiuus. Decimo octauò, utroque carens lumine, hodie tamen testatur. Vltimò additur Episcopus, qui non habet bona ex hereditate vel artificio, aut doctrina, antequam esset Episcopus: aut non habet redditus Ecclesiasticos, & mobilia, quæ sibi ex illis rebus prouenerunt. De pri-

mis possunt testari: extra de tetam. quia nos. Sed non de secundis, nisi ex speciali priuilegio Papæ habeant, quod de inobilibus possunt testari, alias non: de quo videatur Richardus distinctione quadragesima quinta, articulo tertio, & articulo 4. q. 1. dicit, quod nullum testamentum si est rationabiliter factum: ita quod non est contra æquitatem naturalis iuris, nec diuini, nec positui, est infringendum. Secus si non est ita factum, hoc est si contra ius diuinum vel posituum, tunc non est implendum, sed quod est ibi superfluum, est rescandum. Et artic. 5. dicit de executoribus testamenti. Executores autem si bona habeant liberè, quibus statum possunt implere, tenentur quam citius possunt, quia debitorum sunt illis, quibus legata facta sunt. Et sicut dicitur. ff. de reg. iur. In omnibus obligationibus in quibus dies non ponitur, præsentie die debetur. Præterea quanto citius testamentum impletur, tanto citius anima defuncti alienatur. Vnde illi executores, qui penes se habent in promptu, & per longum tempus tardant suam executionem implere, mercatoribus egentium cõparantur. 13. quæstione secunda. Qui oblationes defunctorum aut negant Ecclesis, aut difficile reddunt, tanquam egentium mercatores excommunicantur. Si autem executores non habent bona in promptu, de quibus infra annum possunt testamentum implere, non propter hoc post annum de uoluitur potestas eorum ad Episcopum: tenentur tamen facere quod in se est, ut bona habeant, & habita debent distribuere quam citius possunt. Richardus quæstio. 3. ubi supra. Dilatio quoque executionis præiudicat animæ testatoris (ut idem dicit Richardus.) Cuius duplicem ponit rationem, quæstio 4. ubi supra. Quare grauissimè percant, & magnam perditionem & illegalitatem faciunt executores, qui executiones testamentorum sibi commissas non complent quam citius possunt opportunitate habita competenti, inquit Richardus. Grauius profectò hæreses & amici peccant, & infideliter agunt, qui sine rationabili causa suffragium executionem differunt. Quia (ut inquit Gabriel lectione 58. canonis) contra proximi charitatem agunt, nec defuncto fidem seruant, quem sua negligenti dilatione miserè cruciant pœnis acerbissimis, cum ipsum (commissa exequenda) ab eis dem liberari potuissent. Vnde Beatus Hieronymus: Amico, inquit, rapere quippiam, furtum est. Ecclesiam fraudare, sacrilegium est. Accepisse pauperibus erogandum, & exinde aliquid subtrahere, omnium prædonum crudelitatem superat, &c.

¶ **TESTAMENTVM** Dei dicitur sacra scriptura veteris testamenti, in quantum Deus promisit illi populo bona futura, & in quantum illa promissio erat confirmanda, & complenda per mortem testatoris. Vnde testamentum dicitur de testatoris, quod idem est quod confirmare & ratificare: & sic in tantum dicitur testamentum, in quantum est confirmatum per vltimam voluntatem testatoris. Scriptura autem veteris legis non fuit verè testamentum, sed dispositio testamenti. Nec dicitur testamentum nisi in quantum erat confirmandum per mortem testatoris Dei. Per mortem itaque & sanguinem Christi fuit confirmatum totum vetus testamentum, ut scribit Iacobus de Valentia super Cantica canticorum. Vnde Augustinus de catechizandis rudibus dicit, quod lex vetus siue testam-

mentum vetus, nihil aliud est nisi occultatio noui testamenti. Nouum testamentum nil est nisi mapifestatio veteris. De quo legito, & eundem Psalm. 83. Et cum testamentum sit vltima distributio bonorum, morte testatoris firmata, seu cōstitutio vel traditio de ordinādis bonis attestatio legitima firmata, rectè fides & lex Christi est testamentum nouum. In illa siquidem Christus æternam hæreditatem fratribus suis & fidelibus ordinat & promittit, vt scribit Gabriel lectione 53. canonis. Hæc autem lex confirmata est per mortem & passionem Christi, in qua sanguis eius effusus est, quæ effusio est sui testamenti legitima attestatio & confirmatio. Et dicitur testamentum nouum respectu veteris, quod institutione huius est terminatum & euacuatum. Et dicitur nouum & æternum, quia noua & æterna bona promittit. Vetus enim testamentum, quod per hircorum aut vitulorum sanguine cōfirmatum est, permittebat temporalia, quæ omnia, quia transitoria, veterascunt, & ad interitum tendunt. Non autem sola scriptura diuina continens mandata, testamentum dicitur: sed promissio testamentum dicitur, secundum illud ad Hebræos nono: Ideo noui testamenti mediator est, vt repositionem accipiant, qui vocati sunt hæreditatis æternæ. Vel dicitur nouum testamentum Christi, quia nouo modo dedicatum est. Vetus enim testamentum dedicatum est & consecratum sanguine irrationabilium pecudum. De quo latius Gabriel vbi supra.

THEOLOGIA est sermo de Deo vel diuinis, & est dignior cæteris scientiis propter nobilitatem, materiam certitudinem, & altiore finē, ex beato Thoma prima parte, quæstione 1. articulo quinto. Et Theologia est doctrina necessaria homini præter scientias naturaliter inuentas ab eo, secundum eundem parte prima, quæstione prima, articulo 1. Et Theologia à diuina locutione sumpsit vocabulū, vt scribit Ioan. Reuchlin ille doctissimus in sua defensione contra quosdam Theologos, qui & ibidē ponit differentiam inter Theologum & Theologiam. Et dicitur Theologia à theos, quod est Deus, & logos, quod est sermo vel ratio, quasi sermo de Deo vel ratio. Et secundum Rich. in proem. tota scientia theologica est de Deo & eius proprietatibus, ac operibus, vt pote creationis, gubernationis, redemptionis, iustificationis & glorificationis. Et omnia alia quæ traduntur in Theologia, pertinent ad Deum, ostendendo, quomodo sapienter, iustè & potenter, ac benignè mundum disposuit, & humanum genus gubernauit, ac multa præfigurauit per Christum complēda, & consimilia. Pelbartus. Et vt scribit Iaco. de Valen. Theologia siue sacra scriptura est signorum & rerum simul, cum ceteræ scientiæ sint vel rerum tantum, vel signorum tantum, vt latius probat trac. 3. regula v. prologi in Psal. Et Theologia siue sacra scriptura sufficienter cōtinet doctrinam necessariam viatori, vt ait Scotus q. 2. prologi. Et Theologia vno modo idem est quod fides infusa: & sic (vt scribit Gabr. q. 8. prologi in senten.) est vnus habitus numero in vno intellectu. Alio modo Theologia includit fidem adquisitam & aliquos habitus adhæsiuos euidentes tam propositionum quam conclusionum, & cum hoc habitus apprehensiuos omnium, de quibus tractatur in Theologia adquisita siue cōplexorū siue incōplexorum. Et tunc sicut actus credēdi & assen-

tiēdi distinguuntur specie: ita & habitus ex eis generantur. Et Theologia habet tractare de quolibet ente in particulari, quia de Deo creatore omnium, & causa communissima. Itē de creaturis & facturis Dei & effectibus illius causæ communis. De quo plura Scotus quæst. 3. prologi. Ponit & Dominus Car. Cameracensis q. 1. prologilib. 1. sententiarum, multiplicem acceptionem vocabuli Theologia. Vno modo, inquit, Theologia capitur pro scriptura sacra canonis. Alio modo pro actu vel habitu mentis respectu illorum quæ in sacra scriptura continentur. Et hoc modo iterum dupliciter potest sumi. Vno modo pro aliquo vno actu vel respectu alicuius veritatis sacra scripturæ. Alio modo pro multis actibus vel habitibus respectu plurium talium veritatum. Et hoc modo dupliciter pro actibus vel habitibus, quibus quis notat sensum sacra scripturæ, & scit vnum dictum eius per aliud exponere & probare: & alia quæ non formaliter continentur in ipsa ex his quæ in ea continentur deducere & inferre. Alio modo pro actibus vel habitibus ad hæsiuos in animo fidelis adquisitis per discursum vel discursus Theologicos de cōclusionibus Theologicis. Et licet quodlibet istorum modorum quæ doquēsumatur Theologia, tamen magis propriè sumitur vltimo modo. Videlatius ibi Cameracensem. Accipitur & Theologia secundum aliquos (vt scribit Pelbartus) quadrupliciter. Primo modo pro habitu quem habuerunt illi quibus reuelata est, vt Prophetæ & Sancti. De quibus Dionysius dicit, quod sancti docuerunt nos Deum laudare in omnibus creaturis. Et sic 14. de Trinit. dicit, quod Theologia est scientia plus quam cætera. Tū quia est de rebus quæ ad salutem hominis pertinent: tū quia est ex inspiratione diuina, in qua impossibilis est falsitas: ergo euidētior. In ratione autem humana plerunque cōtingit falsitas, de quo etiā dicit B. Tho. par. 1. q. 1. & 2. alij Doctores cōmuniter. Secundo modo accipitur pro illo habitu, qui aggeneratur in nobis ex studio sacra scripturæ: & sic nō est scientia, sed fides. Tertio modo accipitur pro illo habitu, qui deducitur ex veritatibus cōtēntis in sacra scriptura, & sic nō est sciētia, sed fides. Quarto modo accipitur Theologia pro habitu declaratiuo seu defensiuo fidei: & sic est scientia nobilissima & summa Metaphysica: quia cōsiderat de Deo, qui est entium nobilissimū. Vnde Aug. Platonicos vocat Philosophos & Theologos: & Aristot. 6. Meta. dicit, quod quedā pars philosophiæ, scilicet Metaphysica dicitur Theologia vel sciētia diuina. Et secundū Sco. & eius sequaces, q. 4. prolo. Theologia dicitur verius sapientia quam scientia. Vnde Aug. exponēs illud 1. Cor. 12. Alij per spiritum datur sermo scientiæ, alij sermo sapientiæ. Dicit ipse, Sciētia est in cognitione temporalium: sapientia in cōtemplatione æternorū. Et secundum Tho. 2. 2. q. 9. ar. 2. inter sciētiam & sapientiā est differētia, quod sapientia est cognitio rerū diuinarum: sciētia verò est cognitio rerū creatarū. Cū ergo de rebus creatis secundum rationes diuinas iudicamus, hoc magis spectat ad sapientiā: e cōuerso cum per res creatas cognoscimus Deū, hoc magis pertinet ad sciētiam quam ad sapientiā. Et quia Theologia est de diuinis, ac iudicare habet secundū rationes diuinas de rebus etiā creatis: ergo dicitur sapientia vera, & per cōsequēs dignior omni alia sciētia. Et propriè loquēdo secundum Scot. & Guilh. Theologia non est

non est scientia, cum fidei inicitur: & ita non habet euidentiā ex ratione obiecti, quæ tamen est conditio scientiæ, habet tamen conditionem scientiæ, scilicet certitudinem habitus: & secundum hoc quidam dicunt Theologiam esse scientiam pro habitu certitudinis. Vnde Apost. Scio cui credidi, & certus sum: sic Theologia est scientia secundum aliquos & sapientia: quia certissimus est habitus, sed propriè non: quia non tantummodo est de necessariis, sed de cōtingentibus, vt de mūdi creatione, & de Christi incarnatione & passione, &c. Nec habet principia euidentiā per discursum: nec est cognitio Dei per causam, cum Deus non habeat causam: quare non propriè Theologia dicitur scientia secundum Sco. Communis autem omnium Theologorum sententia est, quod Theologia scientia est omnium certissima, prout scientia capitur pro habitu certitudinis. Et hoc multis probatur rationibus secundū Alex. de Ales in prolo. q. v. Nā testimonio spiritus sancti est certificata. Quod autem scitur testimonio diuino spiritus sancti miraculis confirmato, certius scitur quam quod scitur testimonio humanæ rationationis vel creaturarum. Secundo, quia Theologia certitudine experientiæ est comprobata: certitudine, inquam, affectus, & gustus, ac illuminationis, in ipsis sanctis viris Prophetis, & Apostolis, aliisque vsque ad mortem pro ea se exponentibus certissimè est nota, ergo est certior aliis. Item & tertio, quia certitudo Theologiæ viris spiritualibus est summè perspicua, & sic certissima, quamuis homini animi li videtur incertior aliis scientiis. Vnde 1. Cor. 1. Animalis homo non percipit quæ sunt spiritus Dei: spiritualis autem omnia diiudicat. Prædictis non discordat Paulus Cortes. cum scribit & probat di. j. li. j. sentē. Theologiam vnam ex omnibus in quodam certissimo genere versari, eamque ex verissima quadam supragredientem naturam luce manare. Quæ doquēdo quæ res puriores, subtilioresque suapte natura sunt, eò certiores dicantur. Hæc supremam scientiarum asserit Gerson tractatu 3. super Cantico Mariæ, quoniam profundius scrutatur, & in Dei dilectione super omnia finem suum statuit. Nam finis legis est dilectio.

THEOLOGIA est duplex, scilicet, viæ & patriæ, vt ostendit Gerson par. 4. de concordia Metaphysicæ cū Logica in fine. Theologia viæ respicit ens primū vt creditum cum suis attributis, non excludendo intelligentiam de multis. Theologia autem patriæ respicit ens primū vt facialiter visum & obiectaliter in seipso non in speculo vel ænigmate. Idem vult ad huc duplicem esse Theologiam parte 3. tract. de illuminatione cordis serè in principio, cum dicit, Theologia duplex resultat ex ente simpliciter quod est Deus. Vna naturalis de Deo, quæ subalternatur Metaphysicè, ex qua supponitur demonstratū Deū esse. Altera supernaturalis quæ potest aliquo modo dici subalternari Theologiæ beatorum, vel est ipsamet Theologia in beatis tāquam preciosa margarita, quæ venditis omnibus emi debet. Plura ibi de vtraque. Et de Theologia naturali scripsit non indoctè Raymundus quidam de Sabūde, quoniam ex creaturis quæ propter hominē factæ sunt, & ex naturalibus rebus deuenimus in Dei cognitionem, & homo illustratur ad Deum cognoscendum, & intellegendum & amandum. Id quod ostendit ille per pulcrè in suo hoc opere quod & inscripsit Theologiam naturalem.

THEOLOGIA est quadruplex secundum Dionys. c. 3. de mystica Theologia, vt & refert Gerson par. 3. de verbo & hymno gloriæ, partitione j. Vnam dicit propriam de diuinis characteribus, id est, personis affirmatiuè vt de incarnatione verbi, & hanc nō habemus. Alteram de diuinis scripsit nominibus secundum essentiam diuinitatis. Sub hac Theologia propria cōtinetur tertia pars de substantiis spiritualibus, sicut de cœlesti hierarchia & Ecclesiastica. Tertiam Theologiam nominat symbolicā, qua careremus, nisi quia in locis plurimis tangit multa de symbolis hoc est similitudinibus translatis ad Deū. Quartam nominat mysticam, & est modus inueniendi Deum par abnegationem, & per excessus mentales, tnaquā in diuina caligine videatur Deus, hoc est in occulto, & in abscondito. Quod attendēs vnus ex prophetis sub assertionem clamauit. Verè tu es Deus absconditus, & dicitur Mystica Theologia, id est, abscondita. Mysticum enim interpretatur absconditus. Et Theologia Mystica secundum Gerson de Mystica Theologia speculatiua, innititur ad sui doctrinam experientiæ habitus ad intra in cordibus animarum deuotarum. Et Concors est omnium doctorum sententia quod Theologia mystica procedit per abnegationes, vt quod Deus nō est leo, bos, lapis, &c. Has autem cognitiones experimentales de Deo interius vocant sancti variis nominibus, sicut pro rei varietate multiplicata sunt super numerum. Vocant autem contemplationem extasim raptum, liquefactionem, transformationem, vniōnē, exultationem, iubilum. Iubilum esse supra spiritum rapti, scilicet, in diuinam caliginem, gustare Deum, amplecti sponsum, ofculari eum, gignere de Deo, & parere verbum. De hac mystica Theologia speculatiua per multa scribit Gerson pluribus confiderationibus. Et describitur sic ab eo. Theologia Mystica est extensio animi in Deum per amoris desiderium. Aliter sic, Theologia mystica est motio anagogica, hoc est sursum ductiua in Deum, per amorē feruidum, & purum. Aliter sic, Theologia mystica est experimētalis cognitio habita de Deo per amoris vniūni complexum. Aliter sic, Theologia mystica est sapientia, id est, sapida notitia habita de Deo, dum ei supremus apex affectiue potentiæ rationalis per amorem coniungitur & vnitur. Vel sic per Dionys. 7. de diu. no. Theologia mystica est irrationalis, & amens, & stulta sapientia excedens laudantes.

THEOLOGIA Mystica & speculatiua differūt, quia speculatiua Theologia est in potentia effectiua, cuius obiectum est verum. Mystica verò reponitur in potentia affectiua, cui pro obiecto bonum assignamus (vt inquit Gerson consider. 29. vbi supra) Conueniunt tamen in hoc mystica Theologia, & speculatiua, quæ alio nomine contemplatio dicitur, quādo vtraque est in superiori portione animæ, & non in solo sensu, vel imaginatione, nec in ratione sola, latius ibi videre potes Gersonem, qui & alias ponit differentias. Et Theologia mystica, & si sit suprema atque perfectissima notitia, tamen potest haberi à quolibet fidei, etiam si sit muliercula vel idiota. Theologia verò speculatiua requirit ad consecutionem eius Grammaticam, Logicam & Philosophicam disciplinam cum forti exercitio, etiam ad eam clara ingenia requiruntur, ita tamen vt gratia defu per cum his infundatur, sicut Apostolis, & sicut fit mundis cordibus, quibus promittitur visio Dei, & Lexic. Theol. FF

humilibus amicis Dei, quibus Deus incerta & occulta sapientia & omnia quae audiuit à patre suo nota fecit. Ex quo concludit Gerson, Quod Theologia speculatiua, nunquam in aliquo perfecta est siue mystica, sed bene e contra. Vnde fumitur alia differentia. Quoniam nunquam aliquis intelligit verba Apostoli & Prophetarum quantumcunque illa resonent exterius, si non imbibit affectum scribentium, neque enim aliter conceptus eorum verborum in animo generabit. Cæcus quippe crebro de coloribus sermonem audiens, de illis utique disputare poterit disertè & acutè, quanquam nullos in illo cordis arcano proprios eorum quae disputat conceptus inscripserit. Item speculatiua versatur in Schola literatoria, quare & eam quidam Scholasticam & literatoriam appellant, quae & utitur rationibus conformiter ad Physicas disciplinas. Mystica non sic versatur in tali cognitione literatoria, sic non habet necessariam talem Scholam, quae Schola intellectus dici potest. Sed acquiritur per Scholam affectus, & per exercitium vehemens moralium virtutum, disponentium animam ad purgationem, & in Theologicis illuminantibus eam, in beatificis virtutibus, eam perficientibus, proportionabiliter ad tres actus hierarchicos, quae sunt purgare, illuminare, & perficere. Et hæc quidem Schola potest dici Schola religionis vel amoris, sicut intellectus dicendus est Schola scientiae & cognitionis. Ad hæc Theologiam non est opus magna scientia, præsertim ad quæ sita. Vide latius Gers. vbi supra. Hæc mystica Theologia est sapientia amens & irrationalis & stulta, & tamen est omnis rationis, & mētis & scientiae causa. Vocatur sapientia stulta, quasi scientiam nullam habens. De quo vide Gersonem tract. 7. super cantico Mariæ, & tract. 3.

¶ **THEOLOGIA** mystica practica est quae consistit in opere. Non enim satis est Christiano (inquit Gers. de hac Theologia scribens) præsertim Ecclesiastico nisi practicus præcesserit usus, opus enim & exercitatio requiritur. Non enim (vt idem inquit Gerson parte 4. de concordia Metaphys.) in subtili inquisitione veritatis, sed in cultu charitatis consistit regnum Dei, & impletio legis consecutioque salutis. Et de mystica Theologia tam speculatiua quam practica permulta scribit Gerson & copiosissime. Plura omisi quae apud eundem inuenies, ne opus in immensum serpat, & longius quam volui & prolixius efficiatur.

¶ **THEOLOGIA** secundum Scotum est duplex, quaedam est in se, quaedam nobis seu Theologia nostra, Theologia in se est talis cognitio qualem natum est facere obiectum Theologicum in intellectu sibi proportionato, sicut est intellectus diuinus. Vnde Theologia in se est de his quae soli intellectui diuino sunt naturaliter nota, hoc est de Deo, qui solus est sibi naturaliter notus. Sed Theologia in nobis est talis cognitio qualem intellectus noster natus est habere vel recipere de illo obiecto Theologico, id est, de Deo. Vnde secundum mentem Alex. de Ales. j. parte de doctrina Theolo. q. 3. Theologia in nobis est scientia de Deo & eius essentia per Christum nostrae menti transmissa, & in Deum terminata. Exempli gratia. Si quis non posset intelligere motus astrorum, sed crederet alicui Magistro astronomiae de talibus, ista notitia esset sibi fides, non scientia: tamen astronomica notitia in se esset scientia in intellectu illius Magistri, sic de Theologia in nobis est.

Cum enim per Christum nostrum Magistrum cui credimus habemus scientiam de diuinis, fides est, sed in intellectu diuino in Christo scientia perfectissima habita de Deo & articulis fidei, est Theologia in se. Item Theologia adhuc distinguitur in Theologiam necessariorum, sicut sunt veritates ad intra, scilicet, quod Deus generat & spirat, & de proprietatibus diuinis intrinsicis, & huiusmodi, &c. Ac in Theologiam contingentium, sicut sunt veritates ad extra, scilicet, quod Deus creat, saluat, incarnatur, &c. Tertio, ergo Theologia accipitur propriissime, & sic est illa notitia quae est in mente diuina, de deitate, vt obiecto primo. Isto modo solus Deus dicitur Theologus, & nos dicimur tantum Theologiae discipuli, vt loquitur Aug. de doct. christ. Et Theologia, vt & dictum est supra, est scientia, quauis quo ad aliquid sit speculatiua, & quo ad aliquid practica, tamè simpliciter magis est dicenda practica quam speculatiua, vt refert Pelbartus, quia principalius tendit ad practicum, extendendo praxim etiam ad operationem intentione voluntatis, quae est dilectio. Et etiam quia ipse Deus qui Theologiam inspirauit, plus acceptat à nobis diligere quam tantum cognosci. Itè & tertio, quia etià fidei articulis qui sunt principia Theologiae, non ideo credimus, vt in credendo sistamus, sed vt credita diligamus. Vnde omnibus computatis, Theologia magis est dicenda practica quam speculatiua, vt vult etiam Richardus. Præterea iustum est omnia à fine dominari. Sed finis intētus in Theologia est dilectio, in qua pendet tota lex & Prophetarum. Mat. 22. ergo. Sed quod Theologia à quibusdam dicitur contemplatiua, verum est ex eo quod elicit actum contemplationis, nihilominus tamè dicitur practica scientia, quia regulat & dirigit praxim, scilicet, dilectionis actum. Scientia itaque quam habemus de Deo in via præsertim, est practica, scilicet, regulatiua dilectionis. Thomas verò magis contemplationem quam praxim nominandam censet. Aegidius magnus Theologus eam patheticam esse arbitrat, propterea quod charitas quae sit Theologiae constitutus limes pathetica maximè existat. Paulus Cortesius qui & aliorum Theologorum refert opinionones distin. prima lib. j. suarum sententiarum dicit Theologiam vnum esse scientiae genus, id tamè expletum & absolutum dicit vimque ad hominum abolitionem ex diuinitatis luce nancisci, hominèque maximè absoluere, tum ad munia recta, tum ad facultatem cōtemplandi veri, ex quo eam partim praxim, partim cōtemplationem esse volumus inquit ipse. At cum omne scientiae genus finis mēione expendamus, extremumque huius scientiae finem in æthereis sedibus principis veri cōtemplationem esse dicamus, constare debere inter sanos volumus, eam in primis in contemplandi quodam genere versari. Hæc Cortesius. De Theologia Augustinus sic loquitur x. de trinitate cap. j. Non utique quicquid sciri ab homine potest in rebus humanis vbi plurimum superuacuae vanitatis & noxiae curiositatis est, huic scientiae tribui, sed illud tantummodo quo fideles saluberrima & ad vitam beatam ducit, gignitur, nutritur, defenditur, & roboratur. Et loquitur de Theologia, de cuius laudibus multa aliàs dicuntur, &c. Sed de Theologia multa aliàs & de eius laude dicitur, & apud Gersonem parte 4. sermone primo, de angelis, & aliàs in multis suorum operum locis de ea permulta scriptis reliquit.

¶ **THEOLOGIA** & canonica scientia differunt, vt rotat

rat Aug. de Ancona, & post eum Pelbartus, scilicet, in modo considerandi. Primò quia Theologia tractat de sacramentis, & aliis, ac de moribus subtili modo, quasi quid sit. Sed ius canonicum tractat de illis modo grosso & positiuo, & solùm quia est. Secundò quia illa determinatur à Theologo principaliter propter veritatis cōtemplationem, sed à canonistis propter actionem principalem & quæstionum occurrentium solutionem. Tertio quia Theologi determinant principaliter de cultu Dei & fide, canonistae autè magis de ministrorum ordine & Ecclesiasticorum negotiorum ad cultum talem spectatiu. Itè ultimo, quia à Theologo determinatur magis vniuersaliter & in foro cōscientiae, in quo agitur causa inter Deum & hominè. Sed à canonistis applicando ad particularia negotia in foro exterioris iudicij, in quo agitur causa inter hominè & hominè, &c. Et sic patet quod illa eadem quae tractantur in Theologia, tractantur in iure canonico, & recipiuntur. Et quae ibi respuuntur, etiam hic respuuntur, alio tamè modo considerandi, &c. Differunt & Theologia & theurgia, vt notat Guil. Scoti imitator, & Pelbartus, quod & notat Commentator super Ecclesiastica hierarchia Dionysij, quia Theologia artatur ad vetus testamentum, sed theurgia ad nouum, ita quod Theologia dicitur notitia antiqui testamenti, sed theurgia notitia noui, vbi Christus perfectius docuit operari. Theurgia enim idem est quod scientia bene operandi de Deo. Hæc Guil. vt refert Pelbartus.

¶ **THEOLOGVS** est vir bonus in sacris literis eruditus, vt scribit Gers. par. 3. de cōsolatione Theologiae li. 4. profa 4. non quidem eruditione solius intellectus, sed multò magis affectus, vt ea quae per Theologiam intelligit, traducat per iugem ruminacionem in affectu cordis, & executionem operis, quatenus sapientia secundum nomen suum sapida sit in bonis suauiter & iocundè, in malis tristabiliter & acerbè, alioquin tales instar Vrias ferunt literas damnationis suae: dant aduersus semetipfos ex ore proprio iudicium, plus inficiunt exemplo vitæ quam instruant verbo doctrinæ, sacras denique literas impudenter suis inquinatis moribus, & desiderijs subteruire cōpellunt, sensum à sanctis patribus traditum distorquentes, imò sapè nescientes, ideo Theologiam nesciunt, quia se curis aliis quotidie tradunt. Hæc Gerson. Quare Theologi corruptorum morum plus nocent quam proficiunt, vt idem Gerson ostendit parte j. de nuptiis Ecclesiæ. Reprehendit & illos Theologos Gerson tractat. vij. super cantico Mariæ, qui solo nomine & vanitate sunt Theologi superbi, qui student solùm vt sciant vel sciatur, nihil verò traiciunt ad affectum, nihil ad mores, & virtutes, & cum dixit etiam gentilis Philosophus. Inquirimus quid sit virtus, non vt sciamus, sed vt boni efficiamur. Vnde verum est quod dicitur: Scientia inflat, charitas ædificat, execrabilisque est superbo humilitas, &c. Hæc Gerson. Quare salubre tradit (idem tractat. 8. super cantico virginis gloriosæ) documentum omnibus Christianis. Plus inquit insistentem est dilectioni quam speculationi, plus in superuacuo affectus vacandum est quam discretionem intellectus, carpit & garrulos Theologos, verbosos, proteruos, cōtentiosos, moribus denique pessimis dediti. Idem Gerson parte j. de distinctione verarum visionum à falsis, ferè in principio. Qui plus ad epulas vanaeque gustu discernendū quam ad actus suos diiudicandum indultij, & seduli, qui semper addi-

scentes, nunquam ad scientiam veritatis perueniunt, quibus omnis sermo de religione fabula est siue onus. Postremò quicquid lingua magniloqua ostendit, vita quae mentiri nescit & blasphematur. Hæc Gerson. Idem in recomendatione licentiariorum in decretis facta Parisiis. Apostolus Discipulos, & Euangelistas nouae legis doctores vocat. Ad esse autem propriè Theologum (vt ait indyctus Gersonis præceptor Dominus Cardinalis Cameracen. qu. j. prologi art. 3.) non requiritur scire omnem sacrae scripturae sensum. Patet quia hoc non esset bene possibile, sed sufficit scire de principalioribus, & maximè literalem. Sed ad esse propriè Theologum, requirit credere fideliter explicitè vel implicitè quicquid in sacra scriptura continetur esse verum, & scire aliqua exponere, defendere, & cum omni veritate concordare. Vnde esse Theologum suscipit magis & minus, quia qui plura scit vel melius, dicitur magis Theologus, & qui omnia, esset perfectus Theologus, sicut satis patet. Aliàs de Theologis legito plura apud Gers. in suis operibus.

¶ **THEOLOGICVS** a, um, quod ad Theologiam spectat, vnde virtutes Theologicae, de quibus suis locis dicit, scilicet, fides, spes, charitas, & discursus Theologicus, & conclusiones Theologicae. Vnde discursus Theologicus vt scribit Camera. q. j. prologi, est qui constat ex dictis seu propositionibus in sacra scriptura contentis, vel ex his quae deducuntur ex his vel ex altera huiusmodi. Patet, quia secundum beatum Dionys. in de diu. no. ca. 2. Non assentienti sacrae scripturae, non potest manu ductio fieri ad Theologiam. Item tunc solùm dicimus aliquid Theologicè probari, quando ex dictis sacrae scripturae concluditur, sicut Aug. processit in libr. de trinit. qui lib. j. cap. 4. ita dicit: Omnes quos legere potui qui ante me scripserunt de trinitate, quae Deus est, hoc intendunt secundum scripturas docere quod pater, & filius & spiritus sanctus vnus, & eiusdem substantiae sunt, &c. Non enim ait secundum aliquas scientias humanas adiuuentas, aut per probabiles propositiones, sed secundum scripturas. Et principia Theologica secundum eundem Aliancem sunt ipsae facti canonis veritates, quoniam ad ipsas fit vltimata resolutio theologici discursus, & ex eis primò singulae conclusiones Theologicae deducuntur. Conclusiones verò Theologicae propriè distinguendo conclusiones cōtra principia. Sunt enim illae veritates quae non formaliter in sacra scriptura continentur, sed ex contentis in ipsa de necessitate sequuntur, siue sint articuli siue non, siue sint determinatae per Ecclesiam siue non, siue sint citatae siue non.

¶ **VERITAS** Theologica. Vide infra litera V.

¶ **THEOPHANIA** idem quod diuina apparitio. Et dicitur à theos quod est Deus, & phanos apparitio (vt scribit frater Pelbartus lib. 3. Rosarij Theologiae) quo vocabulo utitur & beatus Dionys. cum de scribit vitam, dicens, Vita est processio theophaniarum ab ente quieto & sempiterno theophaniarum, id est diuinarum apparitionum.

¶ **THEOSEBIA** honor summus qui est cultus diuinus. Et Græcè theosebia, Latine dicitur latria & dicitur à theos Deus, & sebes pietas, quasi Dei cultus siue pietas. De quo Gabriel lectio 18. canon. & vide in dictione Latria siue adoratio, &c.

¶ **THEORIA** cum accentu in penultima, Latine speculatio & intellectus Dei. Hinc theoreticus, id est, speculatiuus. Græcè enim theōmai cōsidero, con-

templo, & theorema Latinè speculatio. Theoreſis contemplatio. Theos Deus, à quo multa per cōpoſitionem fiunt, vt Theologia, ratio ſive fermo de diuinitate. Theoleptes numine afflatus. Theomachus Deo repugnans Latinè dicitur. Theomenia, ira diuina. Theogenius, id eſt, genitus ex Deo. Theotocos, id eſt Deum pariens, genitrix Dei. Theoſebia pietas, cultus Dei. Theoſebes pius, religioſus.

¶ **THEſAVRVS**, & theſaurum dicitur. Et eſt, vt Paulus iuriſconſultus inquit vetus quēdā de poſitio pecuniæ, cuius nō extat memoria, vt iam Dominum nō habeat. Aliquādo tamē theſaurus dicitur cuius extat memoria & dominum habet, vt in Euangelio Mat. 6. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuū. Ponitur interdum pro loco in quo aurum vel aliqua precioſa reconduntur, vt eſt illud Mat. 2. Apertis theſauris ſuis obtulerunt ei munera, aurū, thus & myrrham, id eſt, capſis vel vaſis. Quandoque à Poētis pro auro & argento ſumitur. Tranſfertur & ad alia. Vnde theſaurus Eccleſiæ dicitur. Et ille non ſolum eſt aggregatus de meritis ſupererogationis, quia citō euacuaretur, ſed etiam aggregatus ex merito paſſionis Chriſti, beatæ virginis, & omnium ſanctorum. Vnde inquit Scotus diſtinct. 17. in fine libr. 4. Credibile eſt multos eſſe in Eccleſia qui per annum viuunt ſine mortali, imò per Dei gratiā multi multo maiori tempore ſine peccato mortali ſe cuſtodiūt, & multa opera pro defunctis exercent, de quorum meritis theſaurus Eccleſiæ congregatur, ait Scotus. Ex illo theſauro accipiunt indulgentiæ, & relaxationes (vt inquit Brulefer diſt. xx. qu. 6. libr. 4.) Ad ſolos autem Episcopos pertinet facere relaxationes, & indulgentias, & ſum mū Pontificem. Nec cardinales inquit Cardinales, nec abbates, nec ceteri ſacerdotes poſſunt indulgentias dare, ſed ſolus ſummus Pontifex & ceteri Episcopos, quia ſolus Episcopus eſt ſponſus Eccleſiæ, qui authoritatem habet ſuper Eccleſiam. Et ſicut videmus in politiis, & communitatibus humanis quod theſaurus ibi publicè propter duo maximè conſueuit proferri & communicari exterius, ſcilicet, ad gloriam principis, & ad vtilitatem communitatis, ſic in ſpiritualibus communicatur theſaurus Eccleſiæ per indulgentias duplici de cauſa. Primò propter gloriam Dei. Et quoniā gloria & laus Dei eſt quando ſancti ſui honorantur in cōſtructione baſilicarum ſuarum, in commemoratione virtutum ſuarum. Et hoc quidem fit in prædicationibus, & ſermonibus, ideo pro his omnibus indulgentiæ rectæ fiunt. Secundo propter communem vtilitatem. Et quoniā communis vtilitas eſt deſenſio terræ ſanctæ: deſenſio fidei, promotio ſtudij & cōſimilia, ideo pro talibus adhuc debent fieri. Et quoniā hæc conſiſtūt in actibus exterioribus, dicitur quod relaxatio fit, & datur pro actibus corporalibus, vt ſcribit Brulefer qu. 7. vbi ſuprà. Et quia bona & theſaurus Eccleſiæ ſunt in ſummi pontificis poteſtate, & illi qui ſunt in purgatorio (ratione charitatis) ſunt idonei ſpiritualia bona recipere, quia Papa poteſt eis bona Eccleſiæ communicare, non tamen poteſt eis fieri abſolutio cum iudicium Eccleſiæ exierint niſi per modum deprecationis, & ſuffragij, & ſic propriè loquendo non fit eis relaxatio, quia relaxatio dicit iudiciariam abſolutionem, ſuper exiſtentes autem in purgatorio ſolum poteſt adiuuando, & etiam qui libet in ſuis orationibus, & bonis operibus. Et dicit Bonauentur. Diſpenſatio bonorum Eccleſiæ di-

ſcretè & cum moderamine facienda eſt. Alioquin, (niſi diſcretè fiat) Deus non acceptat & bona ſpiritualia non poſſunt diſſipari, nec contra diuinam acceptionem diſtribui, quamuis poſſint bona temporalia non ſolum diſſipari, verum etiam diſſipari de facto, quamuis aliter dicitur diuinum eſſe faciendum.

¶ **TETRAGRAMMATON** eſt nomen ſecundæ impoſitionis, vt ſcribit Brul. di. 22. q. 4. li. j. quia eſt nomen ſignificans nomen quatuor literarum, quod vix vel omnino non erat proferibile, & componitur à tetra, quod eſt quatuor, & grammaton litera, quaſi nomen quatuor literarum. Et iſtud nomen apud Hebræos tantę ſanctitatis reputatur, quod nō debeat nominari niſi à ſummo ſacerdote, & ſolum in benedictionibus ſendis in tēplo, ideo loco illius nominis pronunciat hoc nomen Adonai. Et vt dicit Scotus. Sicut datum fuit Iudæis aliquod nomen ſignificans eſſentiam diuinam ſub propria ratione, quod ipſi vocabant nomen Dei tetragrammaton, ita Chriſtus dedit Eccleſiæ nomina ſignificantia perſonas ſub propriis rationibus, quæ ſunt Pater & Filius, & Spiritus ſanctus. Gab. poſt Scot. di. 3. q. vnica, art. 2. libr. 4. conſuſione 4.

¶ **TIMOR** ſecundum Aug. ſuper Ioan. eſt fuga animi ne perdat quod diligit. Idem li. de ciuit. Dei. Timor eſt affectio vel amor fugiens quod ei adueſatur.

¶ **TIMOR** ſecundū Damascen. eſt expectatio futuri mali, & in hoc differt à triftitia, quia hæc eſt de malo præſenti, timor verò de futuro. Vel timor eſt metus mali impendentis, ſecundum Cice. lib. Tuſcu. quaſti. Vel ſecundum Ariſto. lib. 3. Ethic. Timor eſt expectatio mali, vel (vt idem dicit libr. 2. Rhetor.) Timor eſt ex imaginatione futuri mali corruptiuus, ac dolorem inferentis perturbatio quædam ad dolor. Et ſecundum beatum Thom. j. 2. q. 41. art. j. & 2. Timor inter ceteros animi motus poſt triftitiā magis obtinet rationē paſſionis, & eſt ſpecialis paſſio, & diuiditur in ſex ſecundum Damaf. lib. 2. cap. 15. In ſegnitiā, erubefcentiā, verecundiā, admiratiōnem, ſtuporem, & agoniā.

¶ **TIMOR** (vt ſcribit Gab. di. 35. qu. vnica, art. j. libr. 3.) Vno modo pro paſſione appetitus ſenſitiui vel intellectiui naturaliter ſequentē apprehenſionem alius cuius diſcōuenientis, vt poſſibilitate futuri. Hoc modo numeratur in quatuor principales paſſiones. Secundo modo accipitur pro actu elicitō cōſequentē huiusmodi apprehenſionem & paſſionem, qui in voluntate eſt actus nolendi, fugiendi, aut repellendi, aut cauēdi huiusmodi in cōueniens, & illo modo frequenter accipitur à Beda & Augu. vt allegat eos Magiſter diſtinct. xxxv. libr. 3. vbi per actus diſtiniunt partes timoris. Dicit enim Augu. Timor ſeruilis eſt cum per timorem gehennę continet ſe homo à peccatis, & timore facit quicquid facit. Ecce cōtinere à peccatis, facere bonū, actus ſunt à paſſione timoris procedentes. Tertio modo accipitur pro habitu ad huiusmodi actus inclināte acquiſito, aut à Deo immediatè inſuſo, hanc acceptionem cum ſecunda tangit S. Bonauent. q. 2. diſt. 34. art. 2. libr. 3. inquit, Timorem ſeruilem dico habitum ipſum quo quis habilitatur ad timendum Deum, quia punit præuaricantes, &c.

¶ **TIMOR** dicitur quinque modis in ſacra ſcriptura, vt habet Iacob. de Valeria ſuper illud Pſal. 18. Timor Domini ſanctus permanet in ſeculū ſeculi. Primus dicitur ſeruilis. Secundus filialis. Tertius caſtus.

Quartus

Quartus gratus. Quintus dicitur timor ſanctus. Et timor gratus dicitur inquitum beneficiatus timet offendere beneficium, à quo recepit beneficium ne ſibi videatur ingratus. Timor ſanctus dicitur inquitum eſt benè ordinatus reſpectu obiecti, & talis timor ſolum eſt reſpectu Dei. Nam quia ſolus Deus eſt à ſe, per ſe, & propter ſe, & omnia alia ſunt à Deo creata, & per Deum conſeruantur in eſſe, & ſunt propter Deum, quia ad ipſum ordinantur, ergo ſolus Deus eſt de ſe, & per ſe, & propter ſe, diligendus & timendus ne offendatur, eò quod omnipotens, & bonus eſt per ſe iuſtus, & miſericors & creator & conſeruator & glorificator. Et iſte timor ponit hominem in ſtatu perfectiſſimo, & ideo dicitur ſanctus, quia ſanctificat hominem, etiā ordinat ipſum in Deum, quia ſanctus dicitur benè ordinatus. Hæc Valentia vbi ſuprà, & de aliis timoris ſpeciebus ibidem, ſed patebunt.

¶ **TIMOR** ſecundum Magiſtrum diſt. 34. libr. 3. diuiditur in timorem mundanum, ſeruilem, initialem, caſtum, vel filialem, & timorem naturalem. Timor naturalis ſecundum Gerſonem in cōpendio Theologiæ, de ſeptem donis ſpiritus ſancti eſt quo quis timet naturaliter mortem, ſive horribile aliquid ante deliberationem rationis, qui timor virtuoſus non eſt. Vel timor naturalis eſt quo naturaliter homo horret malum naturæ læſiuum apprehenſum vt tale, hic oritur ex naturali appetitu ad eſſe. Et dicitur naturalis, quia per peccatum homo incidit neceſſitate moriēdi, acceſſit timor mortis ac læſioni quæ abſtulerūt eſſe rei. Hūc timorē aſſumpſit Chriſtus, ſicut & ceteros pœnales peccati effectus, quāuis autē ſecundū S. Bon. in Chriſto eſſet defectus paſſibilitatis, nō tamē fuit defectus in ordinationis, & vitiſſitatis, nec in Deo fuit timor qui rationē eius præueniret, vel rationē eius perturbaret, ſecuriſſima enim fuit, & benè nouerat quod nihil poterat ſibi euenire, vel inferre quod ipſa prius nō deſideraret & vellet (vt ait Bona.) Et dicitur timor naturalis (vt ſcribit Gab. di. xxxv. q. vnica, art. j. libr. 3.) non per reſpectum ad Deum, ſed per reſpectum ad naturā, cuius eſſe ſeruatio naturaliter appetitur, & eius deſtructiuum timetur.

¶ **TIMOR** mundanus (vt ſcribit Gabr. xxxv. q. vnica, art. j. libr. 3.) eſt timor alicuius diſconuenientis temporalis, propter cuius fugā deſeritur Deus, hoc eſt, eſt actus vel habitus quo eligit appetitus deſerere Deum per tranſgreſſionem præcepti ne deſerat bonum temporale, ſeu ne incidat periculum amiſſionis vitæ aut delectationis corporalis aut rerū mundanarum. Ex quo ſequitur quod deformitas eſt de ratione timoris mundani, quia voluntas deſerendo Deum & bonum æternum propter bonū temporale habendum vel conſeruandum, ideo dicit Magiſter quod timor malus eſt, qui in primo gradu conuſſionis cum modo deſerit, quē Dominus prohibet, dicēs: Nolite timere eos qui occidūt corpus, animam autē occidere non poſſunt. Mat. 10. Vel timor mundanus (vt ſcribit Brulefer diſtinct. 18. libr. j.) eſt quādo timemus ſic pericula carnis, vel perdere bona tēporalia vt peccemus mortaliter, iſte timor inutilis eſt & malus, nec donū ſpiritus ſancti. Vel timor mundanus (vt ſcribit Gerſon in cōpendio Theologiæ de ſeptem donis ſpiritus ſancti. eſt quo quis timet amittere quæ mundi ſunt, & ideo non peccat ſi ea amittat. Sed timor humanus ſecundum eundem eſt quo quis ex deliberatione tantum ti-

met pœnam ſui corporis.

¶ **TIMOR** ſeruilis dupliciter accipitur. Vno modo vt includit deformitatem ſeruilitatis peccati. Et ſic eſt habitus vel actus declinandi malum culpę propter euafionem pœnæ futuræ cum actuali propititudine non declinando malum ſi pœnæ non ſequerentur, vt cum quis timet pœnas, & timēdo dolet, & quod tales pœnæ inſiguntur pro culpa, & actu vellet peccare ſi non eſſent illæ pœnæ, vt dicit ſanctus Bona. diſtinct. 34. q. 2. art. 2. Et dicitur ſeruilis, quia ſicut ſeruus qui non amore operatur, non curat de hereditate, nec ſic cōtriftat Dominū, quia nō diligit eum, ſed amet offendere timore pœnæ, & ne feriat aut mulctetur aliqua pœna, vt ſcribit Valentia. Episcopus Chriſtopolitanus Pſal. 2. Et dicitur idem timor ſeruilis adulter ſecundum eundem, quoniam ſicut mulier adultera timet offendere virum timore pœnæ, ſic aliquis timet formidine pœnæ. Vnde Hora.

Oderunt peccare mali, formidine pœnæ,

Oderunt peccare boni, virtutis amore.

Alio modo accipitur timor ſeruilis, vt ſcribit Gab. diſt. xxxv. libr. 3. vt non includit huiusmodi deformitatem, ſcilicet, voluntatem peccandi, ſi pœna non ſequeretur. Et ſic eſt habitus vel actus declinandi peccatum propter pœnā peccato debitam, ſi quis apprehendit per fidem pœnas æternas debitas mortali peccato, & ideo elicit propositum non peccandi, timens pœnas ibi ſiſtendo, non habendo propositum conditionale peccandi ſi nō ſequerentur pœnæ. Iſte timor & ſi non ſit bonus meritorie, quia nō procedit ex amore boni æterni, ſed ex amore ſui, eſt tamen bonus, & vtilis, per quē fit paulatim conſuetudo ad actus bonos de genere exercendos, & malos vitandos, quo præparatur locus charitati, vt dicit Aug. & Magiſter, & quem ſuccedit timor initialis. Hinc Brulefer diſtinct. 18. libr. j. qu. j. dicit, Timor ſeruilis mouet & diſponit ad bonum, cum illo autem timore nunquam ſtat ſpiritus ſanctus. Hunc enim timorem foras mittit charitas. Et diſt. 15. q. vltima, libro 3. idem ait. Multum reprehensibiliter & vituperabiliter prædicatur in Eccleſia ſancta Dei timorem ſeruilem eſſe vanum & inutilem. Eſt enim præparatorius ad gratiam, nā facit ceſſare à peccatis. Vnde Pſal. Initium ſapientiæ timor Domini. Et timor ſeruilis ſecundum Gerſonem de ſeptem donis ſpiritus ſancti eſt quo quis offendere timet tantum ne incurrat pœnam gehennæ. Iſte aliquantulum habet vtilitatem, quia frequenter introducit charitatem, ſicut ſeta introducit ſilum ſutoris, vt perhibet Auguſtin. De quo & videre potes Gabrj. diſtinct. 14. quæſtion. 2. artic. 3. dub. 3. libr. 4. quod hic timor inducit charitatem & ſuccedentem timorem filialem, & eſt diſpoſitio, ſed remota ad gratiā, &c. Hic timor non diſtinguitur à timore naturali ſecundum beatum Thom. diſtinct. 34. qu. 8. art. 2. quo quis nocium omne naturaliter refugit, quamuis timor ſeruilis illo modo ſpecialiter reſpicit pœnam futuram peccato debitā. Timor verò naturalis generaliter eſt reſpectu cuiuslibet nociui apprehenſi, vt poſſibilitate futuri, ſive ſit temporale ſive perpetuum, ſive ſpirituale ſive corporale.

¶ **TIMOR** initialis eſt quaſi medius inter ſeruilem & caſtum ſeu filialem (vt ſcribit Gabriël diſt. 35. libr. 3.) Medius per participationem extremorū. Iſte enim timor (vt dicit Magiſter) nec ex toto eſt ſeruilis, nec ex toto caſtus, ſed eſt tanquam medius, aliquid de ſeruili & aliquid de caſto timore habet. Facit enim

TOTUM dupliciter accipitur (vt scribit Gab. di. vj. qu. 2. art. 3. dub. 1. lib. 3.) Vno modo valet tantum, id est perfectum, cui scilicet nihil deficit ad eius esse requisitum. Sic dixit Saul. 2. Reg. 1. Adhuc tota anima in me est. **Secundo** hęc perfectio simpliciter & absolute consideretur, solus Deus perfectus & totus est, quia solus est, cui simpliciter nihil deest, in quo, scilicet omne illud est quod melius est esse, quam non esse (vt scribit Ger. parte 3. de perfectione cordis, in principio) Christus quoque totus eodem tempore, scilicet in triduo erat in inferno, vt dicit Magister dist. xxij. libr. 3. Totus in celo, totus vbiq;e, ibi totus dicitur perfectus, vt inquit sanctus Bonauent. ibidem: quia persona Christi perfectissima simul erat in celo, in terra, & inferno, & totus refertur ad personam, sed totum ad naturam, ideo concedit Magister quod totus erat vbiq;e, sed non totum: quia totus refertur ad diuinitatem, totum autem ad diuinitatem & humanitatem. **Humana** autem natura non est vbiq;e. Alio modo accipitur totum pro composito ex partibus, quod non est pars alterius compositi, vt scribit Gabr. vbi supra. Primo modo accepit Damascenus cum dicit: quod Christus totus fuit in inferno, non tamen totum, sicut etiam accipit, cum dicit: Totus Christus est Deus, sed non solum Deus, vult enim quod de Christo non solum predicatur hoc predicatum Deus, sed etiam aliud quod non predicatur conuertibiliter de Deo puta homo, sicut concedimus quod lac non solum est album, sed etiam est dulce. Vel vult quod Christus non solum habet naturam diuinam, sed etiam humanam, ita quod Exclusio illa intelligatur fieri circa abstractum inclusum in suo concreto. Quod etiam dicit non totum est Deus, totum capitur sine categoricè, id est non solum quolibet natura in Christo est Deus. Primo modo accipiendo totum bene est ponere totalitatem in Deo, vt scribit sanctus Bonauent. di. xix. li. 1. parte 2. quæst. j. secundo non, nec etiam partialitatem, non totalitatem, quia aufert simplicitatem non partialitatem, quia tollit perfectum neutrum quia tollit æqualitatem summam.

TOTUM accipitur dupliciter secundum Dominum Cardinalem Cameracensem q. xiiij. art. 3. lib. 1. Vno modo dicitur totum, omne quod includit aliquid, quod est aliquid, & aliud præter illud aliud & quod libet illius, & sic inclusum dicitur pars illius. Alio modo dicitur totum illud quod includit aliquid primo modo. Et cum hoc includit tantum, quantum est aliquid certum datum finitum, quod tamen non sic includit inclusum. Et sic illud inclusum non includens tantum quantum includens dicitur pars illius. Et proportionabiliter posset dici de toto & parte in quantitibus discretis. Vnde primo modo omnis multitudo est totum alterius multitudinis, quæ illam includit, id est quæ omnia illa quæ ipsa est, & aliud vel alia ab illis, & quolibet illorum. Et omnis multitudo sic inclusa est pars, & hoc modo vna multitudo infinita potest esse pars alterius, sicut multitudo partium proportionabilium vnius medietatis continui, est pars multitudinis partium totius continui. Secundo modo nulla multitudo infinita est totum, vel pars respectu multitudinis infinitæ, & sic multitudo partium totius continui non est totum ad multitudinem partium totius medietatis, quia quot binarios vel trinarios includit multitudo totius, totum includit multitudo partis, & non plures includit multitudo totius, quæ partis. Et accipiēdo

totum & pars primo modo (vt idē dicit) reperiuntur in infinitis, & non secundo modo, & isto modo conceditur quod pars non est minor toto, primo modo capiēdo totum & pars, &c.

TOTUS & omnis differunt, quod totus ad quantitatem refertur, vt tota domus, tota vrbs, totum corpus aliquod integrum. Omne de vniuersis dicimus numero distinctis, vt omne pecus, omnis grex.

Confunditur tamen nonnunquam hęc proprietas à Poëtis. Et totus à tot dicitur, sicut quotus à quot.

TOTUM est triplex (vt scribit Ga. di. xxxiiij. q. vnic. ar. 2. li. 3.) scilicet, integrale, vniuersale, & potentiale. Integrale est compositum ex partibus ipsum constitutibus, sicut compositum substantiale, quod componitur ex materia & forma. Totum vniuersale est conceptus communis, vt conceptus generis. Totum potentiale est quod in se continet perfectionem aliquorum emittentem. Sic ex opposito reperitur triplex pars de qua suo loco dictum est supra in dictione, Pars.

TOTUM integrale capitur dupliciter (vt scribit Brulefer in prologo 1. sent.) scilicet, proprie, & improprie. Proprie est illud quod componitur ex partibus quantitatem habentibus. Illo modo Christus non dicitur totum integrale, quia licet Christus habeat duas naturas, non tamen sunt eius pars, eo, quod Deus non potest esse pars, cum hoc dicat imperfectionem, ergo Christus non dicitur compositum. Totum integrale improprie capitur, est id quod completitur plura entia, non tamen per compositionem, sed per ordinem vel vniōnem. Illo modo Christus dicitur totum integrale. Et totum integrale est duplex, scilicet omogenium, & atherogenium. Omogenium, & est illud quod est eiusdem rationis in toto & partibus suis, cuius, scilicet quolibet pars recipit predicationem totius in recto, vt quolibet pars vini, est vinum. Dicitur ab omnes, quod est vnum, & genos, quasi vnius generis & naturæ. Totum atherogenium est illud quod non est eiusdem rationis in qualibet parte & toto, & cæ. Et dicitur ab ethero, quod est varium, & genos, id est varij generis. Nam caput non est homo, similiter & cor non est homo.

TRADUCERE ex trans & duco, significat de loco ad locum ducere. Ambro. transduco vsus est. De profundo ad lumen extrahunt fluctuantes, de infimis ad superna traducunt. Aliquando traducere est ad vteriora ducere: quandoq; transferre. Vnde & traducere librum ex vna lingua in aliam quidam dicunt, hoc est interpretari. Aliquando agere siue præterire. Cic. Ser. Sulp. Qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus. Aliquando deridere & infamia afficere, & velut in exemplum proponere, vt est apud Euangelium: Ioseph cum esset vir bonus & nollet eam traducere. Matth. 1. Aliquando significat nutrire, fouere, sustinere. A quo venit ductio, quod accipit significationem ex prædictis. Sed ductio, vt accipit sanctus Tho. super 2. dist. xvij. q. 2. art. 1. duo importat, scilicet, originem, & decisionem. Non enim ignis generatus ab igneo generante dicitur proprie traduci: similiter nec lignum diuisum in partes, dicitur quod vna pars ab alia traducitur. Sed ductio proprie dicitur in generatione animatorum, quæ est per decisionem feminis. Vnde non potest dici quod traducitur ab aliquo illud, quod ab eo originem non habet, nec decisionem recipit vel diuisionem. Sicut patet de anima rationali, quæ non potest traduci ex aliquo, cum creatur ex nihilo. Et tradux vel ductio (vt scribit Brulefer di. xvij. q. vj. libro 2.) est pro

2.) est productio alicuius animati ab aliquo animato per decisionem seu diuisionem alicuius corporis vel partis corporis à producente. Vnde catholice tenendum est, quod anime rationales non sunt extraduce sed immediate creantur à Deo. Vnde Gabr. dist. xvij. qu. 1. art. 2. conclusione v. libro 2. ait: Anima intellectiua à solo Deo creatur, ac creando materia preparata infunditur. Id quod copiose ibi probat, quodque sit animam esse extraduce, ibidem patet: de quo & supra in dictione Anima dictum est.

TRAHERE significat per vim ducere. Trahimur enim inuiti, ducimur volentes. Aliquando simpliciter ducere, aliquando leuare, item protrahere & remouere, de quo aliam. Dupliciter autem aliqui trahuntur ad Deum, vt scribit Brulefer di. xv. qu. j. libro j. Vno modo suauiter per bonas inspirationes. Alio modo violenter per tribulationes & vexationes.

Et anima deuota sic petit vt Deus eam dignetur trahere, apud Gersonem parte 3. de mendicitate spirituali, parte 2. cum inquit: Quæro pater me trahere digneris ad te, non me derelinquas in manu mei consilij, nec meæ tradas voluntati in modum oberrare à tramite virtutis me videbis. Retrahe me Domine Deus velut pauperem, stolidam, cæcam, atque impotentem, & hoc siue per tuas virgas aduersitatis, siue per ductorem prosperitatis, siue per occultam inspirationis instinctum à tua bonitate, siue per altam manum tuæ potestatis, siue per bonorum tuorum Angelorum, vel etiam hominum ministerium, siue per quemcumque alium modum tibi placitum: hoc tantum fac ne peream, quodque tua de me & in me non mea voluntas fiat & impleatur. Hęc & apud Gersonem. Et nemo (dicit Christus Ioannis 6.) venit ad me, nisi pater meus, qui misit me, traxerit eum. Mira (inquit Gerson tra. ix. super Canti. Maria) sententia tua Christe, si iungatur cum altera similiter tua. Nemo venit ad patrem nisi per me, quod sic est intelligendum: Nemo venit ad filium nisi repletus bonis spiritus sancti, nullus dat spiritum sanctum filio in diuinis nisi pater. Nemo potest igitur venire ad filium nisi cum spiritu sancto quem dat ei pater, & c. Hęc Gerson, & c.

TRANSFERRE est transumere, & omnes transferentes secundum aliquam similitudinem transferunt. A quo trãstatio, quæ est (vt scribit Brulefer dist. xxxiiij. qu. 4. libro 1.) vnius dictionis vnum proprie significantis transumptio ad significantum aliud similitudinariè propter aliquam similitudinè repertam in ipsis, vt ridere transfertur ad significandum virorem prati. Et ratio vel finis translationis nominum creaturarum ad Deum est duplex (vt scribit idem Brulefer & Sanct. Bonauent. dist. xxxiiij. quæstione 4. libro primo.) Concordat sanctus Tho. & Richar. Vna est laus & gloria Dei. Alia est manu ductio nostri intellectus, ad intelligendum Deum. Et propter laudem & gloriam Dei necessaria est trãstatio nominum ipsarum creaturarum ad Deum, quia Deus laudabilis nimis: ideo ne propter inopiã vocabulorum contingeret cessare à laude Dei, sacra scriptura docuit nomina creaturarum ad Deum transferri. In omnem creaturam est reperire aliquam imperfectionem: & perfectiones disperse in creaturis eminenter vnitæ sunt in Deo: ideo Deus vocatur à Theologis omninominabilis, & hoc est secundum mentem sancti Dionys. de diuinis nominibus. Ipsa enim veritas nominat se vitem, granum frumenti: & cæ. Alia ratio est manu ductio

intellectus nostri, ad cognoscendum Deum necessaria est translatio nominum creaturarum ad Deum. Quia enim per creaturas ad cognoscendum creatorem, qui excedit capacitatem intellectus nostri, venimus vt plurimum, & verè omnes creaturæ habent proprietates nobiles, quæ sunt ratio intelligendi Deum, vt leo fortitudinem, agnus mansuetudinem, petra soliditatem, serpens prudentiam, tamen serpens propter deceptionem primorum parentum dicitur diabolus serpens antiquus. Item charitas & spiritus sanctus dicitur ignis propter illuminationem & inflammationem quæ, scilicet efficit in anima. Et tamē etiã quadoq; concupiscentia dicitur ignis, eo quia exurit virtutum bona: de primo canitur: Qui paracletus diceris, & c. ignis charitas, & cæ. De secundo Ioëlis 2. Ignis comedit speciosa deserti, & cõsimilia, & ideo oportuit plura nomina trãstari ad Deum. Quoniam ergo finis imponitur necessitatē his quæ sunt ad finem cum trãstatio sit ad laudem Dei: ideo nomina importatã deformitatē, non debent trãstari, vt diabolus, bufo, vulpes, quæ magis trãstentur ad vituperium quàm ad laudem, nec nomina importantia imperfectionem debent transferri ad diuinam. Vnde barba grisea non debet transferri ad Deum. Insuper quia translatio fit propter nostram instructionem, & similitudo incipens à notiori est via cognoscendi: ideo est translatio à creaturis tantum à notioribus ad creator em, sed non conuertitur. Et quia magna similitudo mater est falsitatis: ideo non transferuntur nomina multum similia, sicut sunt nomina Angelorum, ne fortè Angelus credatur esse Deus. Brulefer & Bonauentur. Concordat Thom. & Richard. Vel ideo nomina Angelorum non transferuntur, quia non possunt proprie dici de Deo, nec metaphoricè, quia metaphora sumenda est ex his, quæ sunt manifesta secundum sensum: ideo angelica nomina non dicuntur trãstatiuè de Deo. Et prædictis patet quod trãstatio est in diuinis quantum ad nominum multiformitatem, ratione cuius dicitur Deus omninominabilis: nec est inconueniens (vt inquit Brulefer. idem nomen secundum diuersas vel propter diuersas conditiones transferri ad diuersas. Leo enim propter crudelitatem significat diabolum, propter fortitudinem verò Christum. Fit præterea trãstatio (vt vult Tho. & Richar. vt refert Pelbart.) propter occultandum mysterium diuinum, ideo Dionys. à cæ. cœlest. Hierach. dicit, quod conuenientius sepe signatur nobis diuina per creaturas viliores quàm nobilibus, quia his magis occultatur diuina ab infidelibus ne irrideantur, quia ex vtilitate nostra minus dæsimplicibus occasio errandi in figuris rerum viliu quàm nobilium. Nullus enim dubitat, quod Deus secundum proprietatem potest dici aliquod vile animal: ideo constat quod scriptura huiusmodi Deo non attribuit secundum proprietatem, sed secundum translationem. Thom. & Richard. & Pelbartus.

TRANSLATIO rerum potest esse vel quantum ad dominium, vel quantum ad usum siue ius vtendi. Retento tamen dominio apud eundem. Tunc enim transfertur dominium rei in alium, quando alter eandem potestatem habet in re ipsa, cuius dominium transfertur quam habuit dominus rei, à quo translatus est vtendi, donandi, alienandi. Ex quo patet, quod in mutuo transfertur dominium. Nam mutuatam pecuniam distrahere potest mutuum accipiens, & alienare, sicut is qui mutuo dedit. Sed vsus tantum trãstatur dum conceditur alicui, quod re aliqua

re aliqua ut possit, non tamē possit re alienare, corrumpere, seu quo ad substantiā mutare, ut in locatione domus vel accommodatione equi, aut instrumenti artis, ita scribit Gab. di. xv. q. 2. li. 4. Et trāslatio dominij iusta potest fieri dupliciter (ut idē scribit) vel auctoritate publica legis vel Principis: vel secundō auctoritate priuata ipsius domini immediatē possidentis. Omnis enim translatio dominij quā fit auctoritate legis iusta, iusta est. Secundō potest fieri translatio dominij per actū personā priuatā immediatē habentis dominium rei. Et hoc dupliciter, vel per actū merē liberalē, quādo, scilicet trāsferens nō expectat aliquā redditionē vel actū secundū quid liberalē, dum, videlicet pro eo quod transfert, expectat aliquid reddi. Exemplum primi in donatione. Exemplum secundi in venditione. Latius ibi legatur Gab. qui & ibidē tractat, quid ad iustam donationē liberalē spectat, scilicet volūtaria donatio ex parte dantis. Secundō voluntas recipiendi ex parte illius cui fit donatio. Tertiō, quod nulla lege prohibeatur ille dare, iste accipere. Sic Monachus sine licentia Abbatis, nec filius familiās sine parentis voluntate potest donare: nec visitatus visitatori. Prohibitū enim est, quod visitatēs a visitatis vllā recipiant munuscula (ut & dicitur est aliās) & si receperint, teneantur duplū restituere, vel non absoluantur a maledictione, quā ipso facto incurrunt in cā. exigit. de censibus. li. vj. Itē deceptus nō merē liberaliter donat, vel quasi necessitate coactus donat, quia ignorātia & coactio excludūt voluntariū, 3. Ethic. Et iniustitia deficit in hac specie donationis. Vide latius Gab. vbi supr. Trāslatio secūdo modo nō merē liberalis vbi transferēs expectat aliquid æquiuales ei, quod trāsferat, dicitur propriē cōtractus, quia ibi simul trahuntur volūtates partiū: trahitur enim ille ad transferendū in illum a cōmodo, quod expectat ab illo, & quod recipit ille. Et horū contractū quidam est rei vtilis pro re vtili immediatē, sicut vini pro blado, & huiusmodi: & hīc dicitur permutatio. Secundū rei vtilis pro numismate vel econuerso, & dicitur emptio vel venditio. Tertius est commutatio numismatis pro numismate, & dicitur mutui datio, & mutui acceptio. In his cōtractibus præter cōditiones suprā dictas, ad omnē trāslationem dominij requisitas generaliter iustitia in hoc consistit, quod fiat sine fraude, & seruetur æqualitas substantiæ qualitatis, quātitatis in cōmutatis. Requiritur tamē in quolibet specie cōtractus aliquod speciale, ut fit iustus, &c. In trāslatione autem vsq; tantum abque dominio iustitia proportionabiliter attenditur, sicut in quibus damnum transfertur. Gabr.

TRANSFORMARE & trāsmutari est in aliud verti, mutari. Vnde in Eucharistiā sacramēto fit trāslatio panis in essentia sua remanētibus accidentibus. Et mēs in Deū trāslatur dū remanet quidem essentia mentis, sed accidentia noua succedunt: nō phāstica, nō materialia, sed Deiformia diuina charitate radiante (ut scribit Gerf. trac. ix. super Magn.) Transformatur (inquit Apost.) de claritate in claritate: de claritate cōmūnis notitiæ rationalis acquisitæ in claritate fidei Deiformis infusæ: de claritate hac fidei in claritate intelligētīe, & de hoc demū in claritate saporosæ & sapiētialis experientię. Sacramētū autē Eucharistiæ dignē sumptū, trāslatur. Nullū inueniē illapsus intimo in corporalibus quā ut cib⁹ cōuertat & trāslat in cibātū. Mouet

iam nō in se, sed in comedente, viuit eius vita non sua. Scimus (inquit Gerf. vbi suprā) quod ex voce Domini dixerit Aug. Cibus sum grandīū, cresce & manducabis me nec tu me mutabis in te, sic cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me, &c. Et Christus ait: Qui manducat meā carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Est igitur hunc cibū manducare, in eo manere, &c. Et sicut de volūtatis brutalibus cōcludit philosophia apud Boetīū, de quo apud Ouid. in Metamorph. quod deformantur in beluas: ita de sapientibus elicit, quod in Deū transformantur. Et sicut primi (inquit Gerf.) sunt beluæ vel pecora in effigie corporis humani, ita de secundis rectē dicimus, quod sunt Dij sub humana specie transformati. Felix huius transformationis cognitio, sed experimentum & sentimentum longē beatius, ait Gerf. &c. Fit quoque transformatio quædam per spiritum sanctum, sicut notat Apostolus, de qua videat Gerf. parte 2. serm. de spiritu sancto, qui incipit: Spiritus Domini repleuit, considerat. 2.

TRANSFUNDERE dicitur de vase in vas fundere. Quandoque dicitur per translationem, Cicero Dolobellæ: Libentius, inquit, omnes meas laudes, si modō sint aliquę meæ laudes, ad te trāsferam. Capitur & aliquando transfundere vno modo (ut scribit Gabriel di. xxxij. qu. vnica, in fine lib. 2.) quādo pater generando prolem producit filium Adæ, & per cōsequens debitorem originalis iustitiæ, quia quia caret, peccator est peccato originali, non autem esset debitor originalis iustitiæ, si non esset filius Adæ. Dicitur peccatum originale contrahere a parente, & illa transfusio non intelligitur sicut transfusio liquoris de vase vno in aliud vas, quasi aliquod pertinens ad rationem peccati originalis formalem existens in parente transferatur in prolem: sed ut dictum est, &c. Et quia hoc habet a parente, quod est filius Adæ, dicitur peccatum originale contrahere a parente.

TRANSGREDIOR, transeo, non seruare aliquod præceptum vel prohibitum omittere. A quo transgressio. Est autem propriē transgressio agere cōtra præceptum negatiuum, & est communis omni peccato materialiter. Sed formaliter est speciale peccatum dupliciter, scilicet ut dicit contemptum præcepti, & ut differt ab omissione ex beato Thoma. 2. 2. q. lxxix. art. 2.

TRANSUBSTANTIATIO potest sic describi (secundū Occā) & Dominum Petrum de Aliaco. qu. vj. li. 4. suppletem descriptionem Occā. Trāslatio est immediatā successio substantiæ ad aliquod positium desinens esse secundum se & quodlibet sui sub eisdem accidentibus, vel loco eius quod desinit esse. Dicitur primō immediatā successio, quia inter desinētionem eius quod transfusio substantia tur, & successio eius in quod transfusio substantiatur, non debet cadere tempus medium. Alioquin si aliquid ante centum annos desuisset, & in locum eius nunc succederet aliqua substantia, esset transfusio, quod non cōceditur. Dicitur successio, quia si substantia aliqua annihilata alia crearetur non in ordine ad istam annihilatam, non esset ibi transfusio, quia nulla successio. Dicitur substantiatur, ad excludendum transaccidentationem, scilicet dum aliquid conuertitur in accidens. Dicitur aliquid positium, quia siue id quod desinit sit substantia siue accidens, dum tamen succedat

men succedit, substantia dicitur transsubstantiatio. Sed Occam strictius accipit transsubstantiationem quā hīc diffinitur, qui loco ad aliquā positium ponit ad substantiam. Dicitur desinens secundum se, & quodlibet sui propter generationem, in qua genitum non secundum quodlibet sui incipit esse: manet enim materia communis vtriusque. Dicitur sub eisdem accidentibus, quia si aliqua substantia in cœlo produceretur ad desinētionem alicuius in terra, non esset transsubstantiatio, licet huius oppositum tenet Scotus. Additur vel loco, quia si Determininum a quo transsubstantiationis destrueret quā tum ad se, & omnia accidentia sibi inhærentia, sufficit quod terminus ad quem succedat in eodem loco. Gab. post Occam & Aliacensem dist. xj. quæst. 1. art. 1. lib. 4.

TRANSUBSTANTIATIO accipitur dupliciter, ut notat Gabriel vbi suprā. Vno modo communiter, & sic diffinita est. Alio modo strictius, & tunc prædictæ diffinitioni additur, primō & principaliter intentā a conuertente, ut sic dicatur: Transsubstantiatio est immediatā successio substantiæ primō & principaliter intentā a conuertente ad aliquod positium, &c. ut prius. Dicitur autem principaliter intentā a conuertente, quod non intendit, quia coniunctum alteri intento, sed intenderetur tanquā terminus conuersionis, si esset per se ab aliis separatum. Et (ut idem dicit) facta consecratione panis, sub speciebus panis est verum corpus Christi, tale, quale est in sua naturali consistentia pro tempore, hoc est modo tali, quale est ad dextrā patris, viuū, immortale, gloriosum, coniunctum Deitati, cū omnibus qualitibus & accidentibus sibi inhærentibus. Si autē fuisset facta consecratio in triduo mortis, fuisset tale corpus, quale iacuit in sepulchro, scilicet exangue & exanime, sed coniunctum Deitate, suo modo de sanguine sub speciebus vini. De quo videatur idem lect. xxxvij. canon. mis. Et dico notāter, corpus tale, non tantum, quia non est in sacramento quantum, cum ibi non sit extensum nec circumscriptiuē, &c. Et in cōsecratione sacramenti eu charistiæ, substantia panis transsubstantiatur in corpus Christi & partes eius, accipiendo transsubstantiationem largē, & incipit ibi esse totus homo Christus sub speciebus panis, qui est corpus, ut est species substantiæ. Incipit & ibi esse humanitas Christi & anima, quæ est pars corporis. Incipitque esse præfens ibi sanguis, & cæteri humores substantiales, ergo in omnia illa conuertitur, non autem fit conuersio in Deitatem, licet verissimē sit ibi, cū ipsa nullibi incipit, sed semper est vbiq; in Deitate enim nihil potest transsubstantiari vel conuerti. Nec in Deitate potest cadere aliqua mutatio, ut ait Gab. du. 3. di. xj. li. 4. Sed accipiendo transsubstantiationem propriē siue strictē, substantia panis dū ritē consecrat transsubstantiatur tantum corpus Christi, hoc est, in solā carnē Christi, ut est proximū perfectibile ab anima intellectuā, ut ait Gabr. art. 2. vbi suprā conclus. 3. Item substantia panis & vini conuersa in corpus & sanguinem Christi nō manet cū eisdem sub forma sacramēti. Probat auctoritate Ecclesie de sum. tri. & fi. ca. Firmiter, vbi dicitur, Trāslatio panis in corpus, & vino in sanguinē potestate diuina. De quo legitur latius Gab. vbi suprā. Ex quo habetur quod panis cōuertitur, trāslatiatur & cōmuniter in corpus Christi. Et quod substantia panis non manet, ad hoc legatur plenius Gab. lect. xl.

& liij. & xlij. cano. Vnde breuiter dicitur quod panis secundum se totum desinit, & nihil panis manet, nec materia, nec forma, sed tantū accidētia. An autem hæc desinitio debeat dici annihilatio, an non, stat in quid nominis termini. Nam si annihilatio dicitur desinitio rei secundum se totam, ita quod nihil quod fuit de eius essentia maneat, sic panis in hac conuersione annihilatur. Sic etiam forma substantialis corrupta annihilaretur, licet non cōpositum, quia in corruptione compositi manet aliquid scilicet materia cōmunis corrupto & genito. Si verō accipitur pro desinitio rei secundum se totam, cui nihil positiuū succedit, sic panis non annihilatur, quia succedit corpus Christi, & ita communiter accipitur annihilatio a doctoribus, & panis desinit esse, & nō per corruptionem. Et quia hæc desinitio est supernaturalis & miraculosa, nō habet nomē impositū a Philosophis, sed potest dici desinitio rei secundum se totā. De quo latius videto Gabriel. lect. xlij. canonis missæ, & suprā in dictione, Annihilatio.

TREMOR est effectus timoris propter debilitatē virtutis ex defectu caloris, ex sanct. Thom. prima secundæ, quæst. xliij. art. j. Tremor cor maximē timentibus, & quæ connectuntur pectori, ut vox, labium inferius, madibula inferior, brachia, manus, quia calor deserit cor, & descendit ad inferiora. Vel quia hæc membra sunt nobiliora, sicut & genua, ex sancto Thoma ibidem articulo tertio. Et nō solum ipsam cōmotionē seu agitationē significat, sed & timorē. A quo tremebundus, id est abundē tremens.

TREPIDVS, pauidus. Quandoque pro festino ponitur, ut est apud Virgiliū. A quo trepidus pen. cor. idem quod timeo. Ambrosius: Trepidare, virginum est ad omnes ingressus viri pauere, omnesque veri affatus vereri. Apud Virgiliū pro festinare reperit. A quo trepidatio, quæ est animo effusus horror, gestu, motuque corporis festinando, vltro, citroque cursando demonstratus.

TRIBVS idem est quod progenies. Tribus Domini (ut scribit Valētia. super illud Psal. 121. Illuc enim ascenderunt tribus tribus Domini) testimonium Israel dicuntur veri filij Israel, qui receperunt Messiam: quia soli illi vident Deum, & consententur nomini eius, in testimonium quod sunt veri filij Israel, cui facta est promissio. Qui ergo non receperunt Christum, non sunt veri filij Israel, quia non receperunt testimonium eius, nec prophetiam verificant, nec affirmant, imō præuaricantur & peruertunt ad terrena, &c.

TRIBVLATIO a tribulo venit. Est enim tribulus herba pungitiua, secundum sanctum Thom. super Psal. 3. Et tribulor verbum factum ab angustia & dolore illorum qui tribulum ferri, vel tribulum herbæ calcauerint. Homini Christiano patienti bona est tribulatio, quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, ut dicitur Act. 14. Vnde Augustinus in serm. ad Lippium: Noli admirari frater, si postquam Christianus effectus es, mille te vndique tribulationes vexant. Hinc Hieron. in Epistola ad Heliodorum: Quis non tribulari velit, quis se non maledici desideret, ut mereatur Christi voce laudari, & cælesti, copiosaque mercede munerari? utinam contra Domini mei nomen atque iustitiam cuncta infidelium turba me persequatur, & tribulet; utinam in opprobrium meum solidius hic mundus exurgat, tantum ut merear a Christo laudari, & ad suæ pollicitæ

pollicitationis, sperare mercedē, &c. Vnde Amb. Quid in hac vita non experimur aduersi, quas non procellas, tempestateque perpetimur? Quibus nō exagritamur in commodis, cuius meritis parcitur. Idem: Multi in ocio quærunt Christū, & non inueniunt: & sunt qui quærunt in persecutionibus, & citō inueniunt, in periculis fidelij suorū adest. Do nis suis Deus flagella permiscet (inquit Grego.) vt nobis omne quod nos in seculo delectabat, amare sciat: & illud incendium surgat in animo, quod nos semper ad cœleste desiderij inquietat & excitet. Idem xxvj. Moral. Aurem cordis tribulatio aperit, quam sœpē prosperitas huius mūdi claudit. Et multa aliās de tribulatione à sanctis Doctoribus scribitur. Et licet aliquis optet tribulationem transire & cessare ab eo propter dolorem quem sentit ad præsens, sicut dicit Apostol. ipsa tamen generat & apportat fructum valde placabilem, vt scribit Gerson de monte contemplationis, cap. xv. Et non est aliquid vt idē dicit, quod sic viu aciter eradicet amorem istum mundanum à terra animæ, quemadmodum tribulatio bene & patieter recepta & temperata existēs. Et quod plus est, ab isto amore perfectē nō potest quis sequestrari sine tribulatione ab extra adueniente, vel accepta per voluntariā penitentiā, & carnalitatē mortificationē, nisi miraculo sē aliter factū fuerit, & per Dei donū speciale. Et vt idem ait tra. ix. super Magnif. Tribulatio exercēs probat ad virtutē, vel purgat vel liberat à reatu, vel erudit ad sapientiam. De utilitate & effectu tribulationum, vide plura & pulchra apud Gers. part. 4. ferē in fine, & aliās multa de ea.

¶ **TRIBVTVM** quod Principi tribuitur pro generali regimine. Vicitgal verò quod tribuitur pro reparatione & custodia de mercimoniis, ex sancto Tho. super Epistolam ad Rom. 13. De quo vide & in dictione Præstatio.

¶ **TRICLINIVM**, Latine discubitorij dici potest. Est enim locus in quo discubebāt & cœnabāt, præcipuē in conuiuū accepti à tribus lectis quos sternebant contiguos. Nam tres mensas in conuiuio apponere veteres solebant, & iacēdo cœnare, sicut faciunt Turci. Significat & triclinium lectos discubitorios, & ipsam cœnationem, id est locum vbi super lectis cœnaturi discubebant. Transfertur & ad alia pro mansionem. Vnde triclinij cordis, in quo habitant animus & anima, vir & vxor sua, vigor perceptiuus, vigor cognitiuus, & vis actiua. De quo vide Gers. trac. xij. super Cantico Mariæ. Et in hoc triclinio cordis præfider tanquam architrclinus spiritus rationalis, secundum tres mansiones seu cœnacula vel tabernacula cordis sui. De quo legito Gers. trac. vij. super Magnif. Primū est cœnaculum mentis. Medium, cœnaculum rationis. Tertiū erit infimum animæ cœnaculo deputatum. Vide latius Gersonem vbi supra.

¶ **TRIDVVM** dicitur tripliciter, vt scribit Brulefer di. xxij. qu. 1. li. 1. Primò dicitur triduum, id est tempus in quo in matutinali officio Threni cantantur Ieremias. Hoc modo dies Iouis, Veneris, & Sabbati ante diem resurrectionis dicuntur triduum. Et hoc modo capiēdo Christus bene fuit homo in triduo, quia die Iouis & Veneris vsque ad horam nonam. Secundò dicitur triduum illi dies artificiales, in quibus anima Christi à corpore seiuncta est: & hoc modo totus dies Veneris, Sabbati, & dies Dominica dicuntur triduum. Hoc etiā modo in triduo Chri

stus fuit homo, quia die Veneris vsque in horam nonam, & die Dominico ab hora resurrectionis & deinceps. Tertiò dicitur triduum per synecdochen, id est solum, scilicet tempus in quo à corpore Christi anima seiuncta est. Hoc modo triduum dicitur dies Veneris, ratione vltimæ suæ partis: dies Sabbati in tege, & dies Dominica ratione sui initij. Et hoc modo Christus non fuit homo in triduo: de quo latius supra videre potes in dictione Homo.

Aliās triduum dicitur spatij trium dierum. A quo triduanus, a, um. Vnde triduanas inducias legim. ¶ **TRINITAS** nomē Trinitatis, vt scribit Dominus Cardinal. est nomē collectiuū supponēs immediatē pro tribus personis simul, & pro nulla earū seorsum: & sic S. Bona. vult esse nomen non collectiuū dist. xxij. ar. 3. q. 1. lib. 1. Nam (vt ipse ait) vnitas collectiuorum, est vnitas aggregationis, quæ cōlequitur pluralitatem: hic autem est vnitas formæ, quæ non est pluralitatem consequens: ideo nō est nomen collectiuum, sed quasi collectiuum, vt dicit Magist.

¶ **TRINITATIS** nomē significat vnitatem essentiam in recto, & numerū personarū in obliquo, quo ad etymologiam: sed quo ad significationem, est eōuerso, vt inquit S. Tho. 1. part. qu. xxxj. arti. 1. Et trinitatem in diuinis esse, non est impossibile, vt ibidē dicit. Vnde 1. Ioan. 5. dicitur: Tres sunt qui testimonij dant in cœlo, pater, verbum, & spiritus sanctus, & hi tres vnū sunt. Et tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres vnū sunt, &c. Et trinitatem in diuinis dupliciter cōcipimus. Quandoq; multum imperfectē per conceptus cōmunes omnibus personis, qui tamen appropriatur plus vni personæ quàm alteri, vt conceptus, potentia patri, sapientiæ filio, bonitatis spiritui sancto: qui libet tamen supponit pro qualibet persona. Intelligimus ergo per hos Trinitatem, sed multum confusē, pro quanto appropriatur distinctis personis. Alio modo magis perfectē intelligimus Trinitatem per conceptus proprios & relationes, quorū vnus est proprius vni personæ, & non supponit pro alia, vt conceptus patris, filij, & spiritus sancti. Item generantis geniti procedentis. Item producentis nō producti, producti ab vno tantum, producti à duobus. His tribus intelligimus tres personas realiter distinctas. Hæc Gabriel di. 3. qu. ix. libr. 1. Et hoc nomen trinitas (vt scribit sanctus Bonauen. di. xxij. art. 3. qu. 2. libr. 1.) habet duplicem etymologiam.

Vno modo trinitas dicitur vnitas ter, & sic nomen numerale cadit in Deo, vt complementum. Alia etymologia est, trinitas est vnitas trium, & tunc vnitas non numeratur, sed significatur vt communicabilis à tribus. Et quoniam hæc vnitas est essentialis, ideo importat vnitatem essentialem. Et hæc etymologia absque dubio habet veritatem. Sed prima non videtur habere veritatem. Nam cum eandem significationem habeat trinus & trinitas: si illa est etymologia trinitas ter, tunc trinus diceretur vnus ter. Hoc autem non potest dici de Deo: videlicet, ter vnus, cum tamen dicatur trinus. Propter quod dicendū, quod huiusmodi nomina important vnitatem formalem siue essentialem cum pluralitate suppositorum: & ideo habēt quodammodo naturam termini substantialis in hoc quod dicuntur de tribus singulariter, & termini numeralis in hoc, quod dicuntur de nullo per se, Isido. lib. Etymol. ait: Trinitas dicitur quasi triū vnitas, quia pater, filius, & spiritus sanctus, sunt trinitas & vnitas. Idem enim & vnū

& vnū sunt propter maiestatis communionem, & tres per proprietates personarū. Et pater in trinitate vt nobis fides tradit, est mens siue memoria fecunda omnium intelligibilium, ad quam paternus intellectus conuertens aciem, gignit ex se verbum expressiuum omnium intelligibilium, ad quam paternus intellectus conuertens aciem, gignit ex se verbum, quod erat in principio apud Deū, per quod omnia facta sunt: & ex mutua dilectione patris ad filium, & filij ad patrem processit amor personalis, quæ dicimus spiritum sanctum. Hæc & latius scribit Gers. tract. 3. super Magn. Et (vt ait Gabr. d. 10. q. 1. lib. 1.) sola fide tenetur quod sunt tantum duæ personæ productæ, & vna est producta: & sic personarum trinitas non est demonstrata: sed fide non euidenter, sed certissimè credita. Periculosum autem est valde (vt scribit Petrus Aliacen. quæstio. 5. artic. 2. libro 1.) imperitos aliquid diffinire in materia de trinitate, aut in eadem ex proprio capite respondere, vt ibi declarat latius. Sed peritis (vt idē vult) valde vtile est studere in materia trinitatis, quia vult vt sciamus eam sustinere sine contradictione. Ideo apparet blasphemia quorundam imperitorū catholicorum, maximè Iuristarū Prælatorum, qui dicunt inutile esse de hac materia disputare, sed sufficit simpliciter credere: sed anathema sit qui hoc dixerit. Arbitror enim (inquit ipse) vtilius Episcopū de hac re magna quæ de secularibus vetularū negociis, & vilius litigijs disceptare. Hęc Cardinalis vbi supra. Huius autem diuinitatis Trinitatis opera sunt indiuisa, non ad intra, sed ad extra, vt & tangit Gerson parte 2. in compendio Theologiæ, in expositione tertij articuli fidei, & serm. de Spiritu sancto, qui incipit: Spiritus Domini repleuit, &c. Et (vt scribit Iacobus de Valen. Psal. 103.) Sicut vna persona emanat ab altera in diuinis, & tertia ab vtraque, ita totus iste mundus emanat à tota Trinitate personarum, sed magna differētia. Nam pater producēdo filium cōmunicat sibi eandem substantiam & essentiam: & ita ambo producēdo spiritum sanctum, & sic manat vnus solus Deus in substantia & essentia cum Trinitate personarū. Secus autē est in productione creaturarū. Nam Trinitas ita cōmunicat rebus similitudinē suarū perfectionū, quod nō cōmunicat substantiā. De quo latius ibi Valent. Et sicut tota Trinitas indiuisè operata est, & cōcurrit ad creationē vniuersi: ita etiā tota Trinitas operata est nostrā redemptionē indiuisè. De quo latius idem Episcopus Valen. Psal. 142.

¶ **TRINVS** (vt notat S. Bona. d. 19. in dub. literal. lib. 1.) specialiter ad hoc inuētum est, vt significet pluralitatem in suppositis cum vnitatem formæ. Sed quia hoc nomen triplex dicit distinctionē simpliciter in termino cui additur, vel quantum ad formam, vel quantum ad partium multiplicationem. Et quia in Deo non cadit multiplicatio, nec quantum ad formam, nec quantum ad partes: ideo nullo modo potest dici triplex. Sed quod dicitur spiritus sapientiæ, est multiplex. Sapient. 7. Dicendum quod istud est dictū casualiter, quia multorum, & quia variorum datorum vel dictorum effectiuū est principij, in quibus est vera diuersitas, non sic in personis. Et cum Deus dicitur trinus, sensus est, quod tres personæ sunt vnus Deus, quia Trinitas sonat quasi trium vnitas, scilicet in Deitate. Pater autem secundum Richa. non dicitur trinus, in primo, dist. 28. qu. 2. quia licet in patre sunt tres notiones, tamē vna sola earū

est, proprietas personalis, id est personæ constitutiva: & hæc est paternitas. Aliæ verò duæ nō sunt personales proprietates, scilicet innascibilitas, & spiratio actiua: sed Deus bene dicitur trinus, quia supponit tria supposita diuinæ nature, scilicet tres personæ: Pater autē nō supponit illas tres notiones quæ sunt in eo. Et hoc nomen trinus (vt dicit S. Bonaue. d. 24. artic. 2. qu. 2. libro 1. in fine solutionis vlt. argu.) importat vnitatem, vt in concretione, & ita inherētē pluribus: & ideo de eo solo dicitur, quod importat vnitatem in concretione, vt hoc nomē Deus: quod quidē supponit personæ: & quia tale est hoc nomen Deus, ideo conceditur: Deus est trinus, nec deitas est trina, quia deitas nō supponit personam, Similiter hoc nomen trinitas, non enim est vera, trinitas est trina. Sed cōtrarius est textus Bonauē. illi versui in Hymno: Te Trina Deitas, vnaq; poscimus: quem dicitur fecisse Tho. Bene autē positū est in alio Hymno: Te summa Deitas vnaque, &c.

¶ **TRIA** secundum Docto. Bonauen. Rich. & Thom. non potest dici de tribus personis simpliciter, eò quod tria est generis neut. neutrum autē genus significat essentiam propriam, & sic significaretur quod essent tres essentia, quod est falsum. Vnde nō possunt dici simpliciter tria, sed bene tria quædā, id est tria supposita, eò quod sunt tres hypostases. Vnde Hilarius dicit, quod sunt per substantiam tria, id est per hypostasim. Pelbartus.

¶ **TRISTITIA** est apprehensio discoueniētis in appetitu intellectu vel volituo nobis interlīb' eueniētis, & est passio animalis media inter duas passiones irascibilis, quia sequitur timorē, & prior est ira quæ etiā causat, secūdū S. Tho. 1. 2. q. 20. ar. 1. Et tristitia inter omnes animæ passiones maximè corpori nocet, secūdum eundem prima secundæ, q. 27. ar. 4. Vnde Prouer. 15. In mœrore animi deiicitur spiritus. Et rursus: Spiritus tristis excicat ossa. Et Eccle. 7. Tristitia nocet cordi. Et multos occidit tristitia. Eccle. 28. Tristitia (vt scribit Gerson part. 4. lect. 2. quæ incipit: Pœnitenti) est motus sequens ad apprehensionē obiecti per modū discoueniētis. Causatur tristitia (vt ait Gabr. d. 14. qu. 1. artic. 3. du. 1. lib. 4.) à duabus causis partialibus simul currentibus, scilicet ex actuali apprehensione alicuius existētis, & actuali nolitione eiusdē. His enim cōcurrentibus, sequitur naturaliter tristitia in voluntate, nisi aliud sit impedimentū. Quod ergo est causa nolitionis, est causa partialis tristitiæ. Similiter quod est causa apprehensionis noliti. Voluntas ergo cū sit causa suæ nolitionis, est causa tristitiæ partialis, licet eam nō intendat. Vide latius Gabr. vbi supra. Vide & de tristitia supra in dictione Dolor. Tristitiæ species secundum Gers. part. 4. de passionibus animæ, sunt Achos, ex apprehensione proprii infortunij, ab à quod est sine, & chos quod est vox. Acedia ex apprehensione proprii laboris, & est aggrauatio per angariam. Nemesis ex apprehensione alieni boni quo indignus est possidens. Inuidia ex apprehensione boni dignè habiti. Zelus tristitia, de malo culpæ alterius, tam illius quem amat, & quæ odit. Misericordia de malo pœnæ alterius.

¶ **TRISTITIA** est duplex, secūdū Deū, & secūdū seculū. De quo Apost. 2. Cor. 7. ait: Gaudeo, non quia contristati vos, sed quia cōtristati ad penitentiam: contristati enim estis secundum Deum, vt in nullo

detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim secundum Deum tristitia est, penitentiam in salutem stabilem operatur: seculi autem tristitia mortem operatur. Huius meminit Gerson trac. 6. super Magnifi. Tenetur autem Pauli determinatio cum Sapiente, omnem tristitiam seculi à corde pellendam. Quod salubriter potest ad omnem passionem, sit gaudium, sit ira, sit desiderium, sit timor, quando non est secundum Deum apte trahi. Non est autem secundum Deum, si tollat aut non ædificet debitum religiosæ deuotionis affectum, vel effectum, vel intellectum cum affectu. Gers. vbi supra.

TRISTITIA de alienis bonis potest quatuor modis seu causis contingere. Vno modo, quando aliquis dolet de bono alicuius in quantum ex eo timet sibi ipsi vel aliis bonis viris nocumentum prouenire, & talis tristitia non est inuidia, & potest esse sine peccato, vt scribit Gerson in compendio Theolog. de septem vitiis capitalibus. Secundo modo quando aliquis dolet de bono alterius, non in quantum ille alter illud bonum habet, sed ex eo in quantum ipse qui inuidet simile bonum in se non habet, imò sibi deest pro vtendo tamen ad bonum finem: & ista tristitia non est inuidia, sed est proprie zelus. Et si iste zelus sit circa bona virtuosæ seu honestæ, laudabilis est, iuxta illud 1. Corinth. 14. Aemulamini spiritualia: si autem sit de bonis temporalibus, potest esse & cum peccato & sine peccato, iuxta hominis sic zelantis intentionem. Tertio modo, quando aliquis de bonis alterius dolet seu tristatur, in quantum ille cui illud bonum accidit, est ipso bono indignus. Et ista tristitia non potest proprie oriri ex bonis virtuosis seu honestis, ex quibus aliquis iustus & virtuosus effici potest, quia iam quodammodo sibi ipsi repugnetur. Si verò oriatur & veniat ex bonis temporalibus, cum secundum doctrinam fidei temporalia bona, quæ indignis proueniunt ex iusta Dei ordinatione disponantur. Vel ad eorum damnationem, & huiusmodi bona temporalia, quasi nihil sint in cõparatione ad bona futura, quæ seruiantur bonis: ideo huiusmodi tristitia prohibetur. Iuxta illud Psalm. Noli emulari in malignatibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. Et alibi: Penè effusi sunt gressus mei, quia zelauisui per iniquos, pacem peccatorum videns. Quarto modo, quando aliquis dolet seu tristatur de bonis alterius, in quantum, scilicet ille alter ipsum in dictis bonis excellit seu excedit. Et hæc tristitia est proprie inuidia, & est semper praua & peccatum, quia dolet de eo, de quo gaudendum est, scilicet de bono proximi. Hæc Gerson vbi supra.

TRISTITIA quædam est (vt scribit sanctus Bon. di. 15. q. penul. lib. 3.) quæ est præter rationis imperium. Et est tristitia, quæ est contra rationis iudicium rectum: & est tristitia quæ est subiecta rationis imperio & iudicio. Et tristitia præter rationis imperium, est quæ cõsurgit ex quadam necessitate & surreptione, sicut motus primi: & hæc quidè cõmunis est sapientibus & insipientibus, bonis & malis. Illa verò tristitia est cõtra rationis iudicium rectum, in qua ratio subiicitur sensualitati: nec tamen turbatur, sed etiã perturbatur. Illa autem est secundum rationis imperium & iudicium, quando quis tristatur ratione dicente & suadente ipsum tantum, & taliter super aliquo debere tristari. Et isto tertio modo in Christo fuit tristitia, quia de nullo tristatus fuit, nisi quod dicebat ei ratio. Et idem innuitur Ioann. 11.

vbi dicitur: Iesus autem infremuit spiritu, & turbauit semetipsum. In quo ostenditur quod turbatio & tristitia rationi non præsidebat, sed subiacebat. Primis autem duobus modis tristitia non fuit in Christo, &c. Seneca probat multiplici ratione, quod tristitia non cadit in sapientem, quia virtutem secundum eum nihil lædere potest, sicut nihil potest eam auferre. Hoc sic est intelligendum, vt notat sanctus Bonaventura vbi supra. Seneca enim non vult probare, quod tristitia turbans non sit in sapiente, sed quod non est in sapiente tristitia perturbans. Perturbatio autem dicitur dejectione rationis ab equitate: & hoc modo sapiens, nec tristatur, nec perturbatur. Non vult autem ostendere Seneca, quod sapiens nullo modo turbetur: hoc enim est quasi impossibile in aliquo reperiri, & præterea nec turbari, vel non tristari de quibus homo debet, id non est sapientiæ, sed potius duritiæ: cum dicit Apostolus ad Rom. 12. Gaudete cum gaudentibus: flete cum flentibus. Bonaventura.

TRISTIS proprie mœstus dicitur. Vis autè nunquam esse tristis (inquit Hugo lib. 3. de anima) bene viuere: bona vita semper gaudium habet. Quandoque tristis accipitur pro graui, aliquando pro irato, quandoque pro minaci, aliquando pro amaro, quandoque pro difficili, aliquando pro horrido. De quo aliàs.

TROPVS. A quo tropicus. Vnde sermo tropicus, qui dupliciter dici potest, vt scribit S. Bonau. d. 11. circa tex. libr. 3. Vno modo dicitur tropicus sermo in quo est aliquod vitium aliquo tropo excusatum. Est enim tropus figura, & figura est viti um ratione excusatum. Alio modo dicitur sermo tropicus quilibet sermo qui habet aliquam proprietatem, sed tamè excusatur per aliquam determinationem. Et cū Magist. dicit di. 11. libr. 3. quod iste sermo: Christus est creatura secundum hominem, est tropicus: hoc dicit, quia habet aliquam improprietatem cõsurgentem ex repugnãtia intellectum, quæ remouetur per determinationem adiunctã. Locutiones autè improprie non sunt cõcedendæ, nec ad cõsequentiã trahendæ, sed magis sunt sustinendæ, & exponendæ, & arctandæ, ne de maiori improprietate veniatur ad maiorem. Bona. Et tropus potest dici modus, figura, conuersio. Et diffinitur à Quintil. quod sit verbi vel sermonis à propria significatione ad aliã cum virtute mutatio. Inde fit tropicus, a, um. pro figuratiuo. Et tropologia, figurata locutio Latine dicitur.

TUBA instrumentum musicum, à tubo canali sic dicta. Nam ex lignis tubæ fiunt & ex cornibus. Et quæ ex ære sunt, tubæ ductiles appellantur: quæ ex ligno, vel cornuligneæ, vel corneæ. Tuba vtuntur milites exercitandos animos in prælium. Tuba corneæ, vt est illic. In voce tubæ corneæ in recordationem arietis immolati per Abrahamã. Est tuba ductilis, vel argentea, vel area, quæ metalla fusibilia, malleabiliaq; sunt. Dicitur quæ prædicatori & speculatori: Quasi tuba exalta vocem tuam. Quemadmodum de sancto Bartholomæo dicitur, quod vox eius quasi tuba vehemens. Denique magnum nimis tremendum simul & iocundum habet mysterium tuba nouissima vocis Archangeli, & vocis Christi in clangore mirifico, qualiscumque fuerit concipiendus magis intellectualiter, quam sensualiter resurgent mortui. Sanè tam efficax erit, tam late patens, tam omnia penè transiens vox illa tubalis, quæ saluandis gratissima, damnandis (vltima quàm dici phas est) horrendissima, perstrepet & tonabit.

tonabit. Talem se fatebatur assidue Hieronymus audire ad terrorem simul & spem, terrorè cruciatibus inferni, spem glorificantis Paradisi. Hæc Gerson par. 3. tract. 1. de Canticoorum originali ratione, &c.

TUMOR mentis est filia iræ, & est quidam conatus seu audacia hominis intentantis vindictam, & est quando quis implicat mentem deliberatè in variis modis & viis, quibus possit proximum offendere. Tumor mentis obstaculum est veritatis, secundum sanctum Thomam super Isa. 9. lect. 2. Et tumor dicitur inflatio, & per translationem ponitur pro superbia.

TUMULTVS locutio cõfusa, & precipue locutio multorum simul, secundum sanctum Tho. super Isa. 17. lect. 2. Et dicitur quasi timor multus secundum Ciceronem & Quintilianum, & secundum Hieronymum. Tumultus est vox plurimorum, & nimia multitudinis clamor pariter emissus. A quo tumultuosus dicitur, qui turbas excitare solitus est.

TURPE, id est absurdum vel absonum, inconueniens vel incongruum. Vnde (vt Gabr. scribit di. 17. qu. 1. art. 1.) Turpe est dicere aliquid esse traditum ad Ecclesiam & non posse offendere vbi, vel quando. Sicut turpe esset Theologo dicere aliquid contineri in Biblia, & non posse demonstrare locum, quemadmodum Doctor quidam mihi dixit Iuriconsultus. Turpe est patrono ignorare ius in quo versatur. Et turpe est cõtrarium pulchro, idem quod de formis. Transfertur etiam ad animum, vt:

Turpe est Doctori cum culpa redarguit ipsum.

Ponitur & pro magno, vt turpe caput, apud Virgilium pro magno legitur. Item pro crudeli, vt apud Salustium inuenitur, &c. Sed de Grammaticis, Poëtis, & Oratoribus vel Historicis, non est nobis in hoc opere cura precipue.

TURPILOQUIVM est filia luxuriæ, quia luxuriosi quorum est cor turpibus delectationibus plenum, & concupiscentiis, de facili ad turpia verba prorumpunt, ex S. Tho. 2. 2. q. 153. ar. 1. &c. Et turpiloquiū est causa destructiua castitatis, secundum Anton. par. 4. Summa.

TUTVS, a, um, idem quod securus, & actiua & passiuã habet significationem, vt tuta vrbs, quæ nos defendit. Tutus sum ab hostibus, id est munitus, & sine periculo sum. Nihil autem in hac vita est tutum, vt vult Magister Ioannes Gerson par. 2. in questionibus quibusdam cum suis responsionibus: cū nec ipsa vel virtutum (vt dicitur) tuta est victoria, &c.

Delitera V.

VAGARI est inutiliter peragere, siue sparsus eo. Et differt ab erro, quia vagari est per diuersa, errare per aliena. Vagari quoque id est quod vanè agi: vt interpretatur Gerson trac. 9. super Cantico Mariae. A quo Vagatio. Et vagi qui dicuntur, qui sunt sine negotio, modò huc, modò illuc inutiliter discurrent: dicitur quod vacui, hoc est sine negotiis agantur: & vagabundi, qui modò huc, modò illuc discurrentes, tempus inutiliter consumunt.

VANVS est interiectio insultatis. Hierony. ad Damas. Sicuti nos in lingua Latina habemus interiectiones quasdam, vt insultando dicamus vah, & in admirando papæ, & in dolendo hei, &c. Plautus: Vah homo imprudens. Et in Euangelio Matth. 27. Vah qui destruis templum Dei, &c.

VANVS, a, um, adiectiuum, accipitur modò pro vacuo, modò pro stulto, quasi mente vacuo, & qui in rebus inanibus studium collocat. Modò pro mentiente & infido, & leuia, inaniaque pro grauibis & veris astutissimè cõponente. De quo apud Grammaticos videatur. Vanum secundum S. Bon. d. 37. lib. 3. circa tex. quantum est de se & de propria intentione. Aliquando est aliquid vanum ex accidenti. Tunc autè nomè Dei assumitur in vanum, quando assumitur ad cõfirmationem alicuius sermonis falsi. Et qui hoc modo assumit, peccat cõtra mandatū illud: Nō assumes nomè Dei tui in vanum. Quando verò assumitur ad cõfirmationem alicuius veri, quauis sermo ille sit vitiosus, tamè assumptio illa non est vitiosa: quia ordinatur ad hoc, vt quis adhibeat fidem verbo loquentis: quã & si quis non affectur in altero, non tamen operatur frustra, sicut nec orator si per cõpositos & ordinatos sermones non semper persuadeat verum: tamè freques iuratio nominis Dei vbi nulla est necessitas vel vtilitas expressa, non omnino caret culpa: imò valde est reprehensibilis, maximè in viris perfectis. Hæc S. Bona. A quo vanitas, quod idem est quod fallacitas, leuitas & mendacium: & idem est vanitudo. Est autè vanitas aliqua mala (vt scribit Gerson parte 1. serm. facti Constantiæ in die sancti Antonij) sicut ibi: Vani sunt omnes homines, in quibus non est sapientia Dei. Est & vanitas laudabilis, quæ ex humilitate fundatur. Beata profus & rara vanitas huiusmodi quam docet, tradit & efficit per vinum sacre scripturæ Christus. Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Alioquin euenit illud de Mariæ carico. Dispersit superbos mète cordis sui. Est autè hæc humilitas parens discretionis & custos, dū non proprio quasi vano sanctorum Patri cedit iudicio, &c.

VANVM siue vanitas capitur quadrupliciter, vt scribit Brulef. d. 11. q. 4. lib. 3. Vno modo aliquod dicitur vanum vnitatem corruptionis quod est corruptibile, & sic omnis creatura est vana. Et sic intelligitur hæc auctoritas Pauli Rom. 8. Vanitati subiecta est omnis creatura. Alia est vanitas variatiois, quã aliquid potest mutari de vno accedente in aliud accedens: & sic accipitur in prædicta auctoritate. Alia est vanitas vitiositatis, quã aliquid dicitur vitiosum & culpabile: & sic peccator dicitur vanus. Vnde vani sunt filij hominum, &c. in quantum, scilicet peccatores. Alia est vanitas ociositatis, quã hominociosè viuunt. Ezech. 16. Hæc est iniquitas fororis tue Sodomæ: Brulef.

VANAGLORIA. Vno modo dicit appetitum dignitatis & excellentiæ, & sic est idem cum superbia, & est vitium capitale, quia animus distegetur ad dignitatem & excellentiam appetendam. De qua vide in dictione Superbia. Alio modo dicit appetitum laudis, & sic est filia superbiæ: ex sancto Bona. 2. senten. d. 42. q. 2. Vana gloria est voluptas stulte ostentando quæ non sunt, aut iactanda quæ minime vera sunt, & imprudenter mentiendò. Quod sanè vitium summæ est stultitiæ argumentum. Vide & in dictione Inanis gloria.

VBERA quid significet, notū est. Vbera Dei sunt amor vel amores, vt scribit Gerson tractatu 2. super Cantico Mariae, quoniam omnia sortuntur amor vocabula instar Dei, quia Deus charitas est: amor est os, osculum, ipse vbera, ipse vnguentum fragrans, ipse oleum effusum, ipse nardus, ipse fasciculus myrrhæ, ipse equitatus Dei, ipse botrus Cylicus. Lexic. Theol. GG 2

pri, ipse lectulus, ipse flos campi & lilium conual-
lum, &c.

VBIQUE capitur dupliciter, vt scribit Brulef. d. 37. q. 1. lib. 1. Vno modo strictè & propriè, & sic est terminus distributi⁹ pro omnib⁹ locis aduerbialiter & affirmatiuè, quia tantū valet sicut in omni loco. Alio modo largè, vt est terminus distributi⁹ pro omnibus rebus, & est distributio accommodata, id est in omnibus aliis à se, sicut hic: Cælū tegit omnia. Et esse fit in omnibus rebus vel vbiq; Vno modo est præsentialiter, vel per præsentiā. Alio modo essentialiter. Tertio potèntialiter. Præsentialiter, quod cognoscit clarè & distinctè omnes res. Sic Deus necessariò est in omnib⁹ rebus præsentialiter, quia illud dicitur præsens vbiq; in cuius cōspectu omnia sunt præsentialiter præsentiā, sed Deus est huiusmodi. Secūdo modo per potèntiā seu potèntialiter, & est ipsum causare & cōseruare omnes res in esse. Tertio modo per essentiā seu essentialiter, & est ipsum vel naturā eius esse in omnibus rebus verè realiter, vt Deus. Vnde Psal. Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Corollarium. Deus nō verius est per essentiā & potèntiam in Paradiso quàm in ista stuba. Item Deus nō verius est in Ecclesia quàm in coquina per essentiā, potèntiam & præsentiā. Nec sequitur: ergo in Ecclesia nō debeo magis Deum adorare quàm in coquina, quia sunt etiam alij modi essendi in. Vnde Deus est in Ecclesia per sanctificationem specialiter. Item Deus vniformiter est in omnibus rebus per essentiā, per præsentiā, & potèntiam, quia Deus æqualiter intelligit muscam & Angelum, & sic de aliis. Item solus Deus est vbiq; primo & per se, sic quod nulli alteri conuenit.

VÆ, dolentis est interiectio, quādoq; & persæpè in scriptura est interiectio imprecātis malū. Vnde Gabriël di. 15. qu. 6. artic. 3. dub. 3. libro 4. Væ (inquit) nō imprecatur scriptura regulariter, nisi ex p̄cessu mortalis peccati: vnde Isa. 10. Væ, qui cōdunt leges iniquas, & scribētēs iniustitiā, scripserunt vt opprimerēt in iudicio pauperes, & vim facerēt caulē hu miliū populi mei, vt essent viduæ præda eorū & pillos diriperent: quid facietis in die visitationis & calamitatis, &c. Et Mat. 18. Væ mundo à scandalis: sequitur: Væ homini per quem scandalū venit. Et præmisit: Si quis scandalizauerit vnum ex pusillis istis, expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Sed vè non imprecatur à Domino nisi peccātibus mortaliter (vt scribit Dominus Præpositus Gabriël dist. 16. quæ 3. artic. 3. dubio 6.) quibus debetur væ æternum, nec pœna ista dimissionis nisi mortaliter peccati. Væ autem persæpè in scriptura imprecatur malis. Vnde Iudith. 16. Væ genti insurgenti cōtra genus. Et Iob 10. Et si impius fuero væ mihi. Et Eccles. 4. Væ soli, quia cūm ceciderit, non habet subleuantem. Eccles. 2. Væ duplici corde. Esa. 1. Væ genti peccatrici populo. Et Ierem. 13. Væ tibi Hierusalem. Threnor. 5. Væ nobis, quia peccauimus. Ezech. 13. Væ Prophetis insipientibus. Et 24. Væ ciuitati sanguinum, & 34. Væ pastoribus Israēl. Item Luc. 6. Væ vobis diuitibus. Et 1. Corin. 9. Væ mihi si nō Euangelizauero. Et S. Iudas in sua Epistola. Væ illis qui in via Cain abierunt. Et Apoc. 8. Væ, væ, væ habitantibus in terra, & in multis aliis scripturæ locis. Imprecatur Christus Scribis & Phariseis octo væ, vt habetur Matth. 23. à quibus

debet Ecclesiastici præcauere. De quibus vide Gerson. part. 2. serm. factio in cœna Domini de vita clericorum. Quæ væ octo in Euangelio contenta opantur Ecclesiasticis. De quibus idem Gerson ibidem. Primum væ est claudere viam cœli peruersis moribus. Hoc fit dum imperiti & simplices ex populo arguunt sibi licere ea quæ vidēt patres & pastores suos facientes. Secundum væ, sub prætextu longarū orationū viduas & simplices spoliare. A quo væ nō sunt immunes hi qui obitus & seruitia multa in Ecclesia pollicentur, & ea vel non exoluunt, vel imperfectè & negligenter exoluunt. Tertium væ traduci potest appropriatè ad Ecclesiasticos, quarētēs promotionem alicuius ad statū Ecclesiasticum vel cōtra eos qui affectu carnali vel alio faciūt eum peruersis exemplis & moribus duplo filium gehennæ, quàm futurus erat in statu seculari. Quartū væ cōtra malos interpretes Christi. Quintum vè contra eos qui decimas vsque ad minimum esse soluedas decreuerunt, & grauiora ipsi derelinquunt. Sextum væ, mundare diligenter id quod foris est in vasis quibus Deo ministratur, vt est calix, & conscientiam dimittere rapinis & immunditia plenissimam, vt faciunt qui in cōscientia peccati mortalis & in continuo proposito non relinquēdi peccata sua neque occasiones peccatorū ministrare præsumunt. Septimū væ contra hypocritam eorum qui sanctitatem fingūt extrinsecis signis, intus autem sunt pleni hypocrisis & iniquitate, cōparati meritò sepulchris dealbatis. Octauum væ, est qui sanctis reuerentes esse videntur, colētes eorū sepulchra, memorias atque reliquias, ipsi tamen eos nequaquam imitātur in sanctitate, immo præsentibus inimicantur & insidiantur qui sanctorum vitā atque mores quæserant imitari. Ad quæ omnia væ subiungitur horrēda conclusio. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Domus hæc dom⁹ erat synagoga, cui succedit domus Ecclesiæ quam iam pœnæ desertioni vicinam intuemur, vt olim synagogam. Hæc Gerson, qui & latius de illis væ scribit ibidem.

VECTIGAL est id quod præstatur ex his reb⁹ quæ vendūtur. De quo vide in dictione, Præstatio. Est etiā vectigal quod soluit portitor. Et vectigalia sunt nerui reipublicæ, secundum Ciceron. & post eum meminit hoc Gers. parte 2. de contractibus part. 2. ante propositiones.

VEHEMENTIA est quædam acritudo, dicta à vi & impetu mentis secundū Gelliū, & vehemens, graue, magnum, vrgens, acer. Omnis autē vehementia (vt dicit Gers. par. 1. de distinctione verarū visionū à falsis) est ad virtutē periculosissima comes, vt ad dilectionē, ad zelū, ad correctionē, & similes verissimè. Propterea quidā enūciauit qui dixit. Malè cuncta ministrat impetus, & vt alibi dicit, vehemēs animus volūtatis ad aliquid sit tibi semper suspectus.

VELLE est in se volitionē habere, vt dicit Gab. di. xxv. qu. vnica, ar. 3. lib. 2. Et Deus (vt idem ait) non potest cognoscere voluntatē vt inuitē velit, quia videret implicare contradictionē. Nam inuitus habet nolle. Nolle, est non velle. Sic inuitē velle, est velle & nō velle. Et illo modo voluntas est libera à coactione. Et ille dicitur inuitus velle, qui volēdo vult, aut nolēdo vult, & talis diceretur cogi, ita quod eodem actu quo vult, cogeretur nolle quod simpliciter est impossibile. Et velle in duo tendit (vt idem scribit Dominus Præpositus Gabr. di. xxvij. qu. vnica,

ca, art. 1. libro 4.) scilicet in bonum illud quod quis vult alicui sibi vel alteri, & in illud cui vult huiusmodi bonū. Verbi gratia, Si amicus amādo amicum suum vult ei inesse diuitias vel honores. Amor amici (qui est quodam velle) in vtrumque tendit, amat enim amicum cui vult inesse talia bona, amat & ipsa bona quæ vult inesse amico, amicum quippe propter se amat, & vult, diuitias verò & honores vult, & amat propter amicum. Sic volens sibi bonum equum per amorem qui est velle, in seipsum tendit & in equum, vult enim equum esse sanum, fortem, & velocem, non propter equum ibi sistendo, sed propter ipsum.

VELLE in nobis accipitur dupliciter. Vno modo vt nominat actum potèntiæ affectiue, vt est quædā potèntia naturalis. Alio modo vt nominat actum lib. arbit. Primo modo velle alicui idem est quod affici circa illud. Alio modo velle idem est quod eligere, ita scribit sanct. Bona. dist. xxvij. libro 2. circa textum. Vnde secundum hos duos actus distinguitur in nobis voluntas appetitus, & voluntas eligentiæ, non quia in nobis sint istæ duæ voluntates essentialiter differentes, sed quia modus volendi est aliter & aliter. Vnde Aug. & habet Magister dist. xxvij. Cū enim hoc sit in potestate, quod cū volumus facimus, nihil tam est in potestate nostra, quàm ipsa voluntas, sed præparatur à Domino voluntas, eo ergo modo dat potestatem. Non intelligit Aug. de voluntate appetitus (vt sentit Bona.) quæ aliquando adeo adhæret alicui rei, vt vix vel nunquam possit ab ea separari, sed hoc intelligitur de voluntate eligentiæ, quæ alicui vult se velle quod vult, vel nolle: & hoc semper in nostra potestate est, nō tamē sequitur ex hoc, quod iustitia sit in nostra voluntate, quia nō est efficax, nisi inquantū præuoluntati appetitus, & illi non præualet nisi per gratiā. Vnde multi sunt peccatores, qui vellēt esse iusti, & vellēt, quod nunquam affectarent mala, nihilominus tamen in sua remanent iniustitia, quia nō adiuuātur à gratia diuina. Et velle & nolle sunt actus ipsius voluntatis, & vterque est actus positius, vt scribit Scot. dist. 47. lib. 1. Et si sint circa idem obiectum, sunt contrarij actus qui exprimuntur aliis vocabulis, quæ sunt amare, & odire. Et nolle, vt scribit Brulefer dist. 47. q. 3. lib. 1. est actus positius volūtatis, quo voluntas refugit vel resilit ab obiecto sibi disconueniente. Velle autē est actus positius voluntatis, quo voluntas acceptat obiectū sibi aliquo modo conueniens. Et vtrumque velle & nolle potest distingui in velle efficax, & in velle remissum, vt dicitur velle efficax quo volūtati non tantum complacet esse voliti, sed si posset statim ponere volitum inesse, statim poneret. Ita etiam nolitio efficax est, quæ nō tantum nolens impedit aliquid, sed si posset omnino destruit illud. Voluntas autem remissa, est quæ ita placet voliti quod tantum voluntas non ponit illud in esse, licet possit ponere illud in esse. Nolitio etiam remissa est quæ ita displicet nolito, quod nō prohibeat illud esse, licet possit in nobis. Hæc Scotus vbi supra. Vide etiam dist. 6. q. 2. lib. 2. De velle & nolle, vide & in dictione: Actus voluntatis, supra, & in dictione Volitio, infra.

VELLE est duplex, secundum Scotum, scilicet, Absolutum, & cōditionatum. De quo videatur & Dominus Præpositus Gabr. di. xv. qu. vnica, lib. 3. Vnde

nolle absolutum, est quādo aliquis simpliciter obiectum ostensum non vult actu positio sine quacūq; cōditione, vt dum vult nō mori: Sic velle absolutum opposito modo, quādo quis simpliciter vult obiectum ostensum sine cōditione. Nolle conditionatum, est dum quis vult aliquid, propter certam conditionē existentē, quod tamen quāntū in se est nollet sublata cōditione tali, vt si mercator in periculo maris existens, proicit merces vt euadat periculum, respectu proiectionis mercium habet nolle conditionatū, licet enim simpliciter loquendo vult proicere, quia non coactus ab aliquid extrinsecò proicit, tamen nollet proicere quantum in ipso est, si aliās non proiciendo periculum posset euadere. Volitio ergo quæ vult proicere merces, exprimitur per volo, & nolitio conditionata per nolle, scilicet si possem aliās euadere. Et talis nolitio conditionata sufficit ad tristitiam de sic nolito eueniente. Sicut mercator cum tristitia eiicit merces, nec ibi velle oppositum facit tantum habere gaudium, sicut nolle conditionatum tristitiam. Talis enim nolitio & volitio conditionata sufficit ad peccatum mortale, quale forte fuit peccatum angelorum non prius deceptorum quàm peccarent, quia voluerunt quantum in eis erat esse æquales Deo, sed noluerūt simpliciter, quia hoc viderunt eis impossibile. Similiter qui metu pœnæ mortis idola colit, mortaliter peccat, licet nollet, si aliās mortem euadere posset. Similiter qui vult occidere proximum, si impune posset, licet simpliciter nollet, tamen sic volendo conditionatè, peccat mortaliter, & tamen sufficit voluntas conditionata ad meritum, quale est in miserante corde proximo non potente subuenire in opere. Hæc Dominus Præpositus Gabriël. distinction. 15. quæst. vnica, artic. 1. lib. 3. sententiarum.

VELLE aliquid est dupliciter (vt scribit S. Bonau. di. 18. quæst. 2. lib. 2.) Vel exiliter & semiplenè, sicut dicitur, vult & non vult piger. Vel plenè & sufficienter, sicut dicit Apostolus Phi. 2. Deus operatur in nobis velle & perficere. Primo modo potest esse in peccatore, & talis voluntas non facit aliquem iustum. Secundo modo non potest esse sine gratia præueniente & adiuuante voluntate. Hoc autem secundo modo non potest voluntas iustitiæ redde re animam iustam. Et sic secundum Rich. dist. 38. art. 2. quæst. 2. lib. 4. duplex est velle, scilicet, Plenum quod est velle deliberatiuum. Et semiplenū, quod est velle ex surreptione. Sic duplex est vōtum, vt ibi dem declarat.

VELLE deliberatiuum (vt scribit Rich. di. xlix. artic. 2. q. 2. lib. 4.) dupliciter potest accipi. Vno modo pro velle libero post liberam & certam rei cognitionem seu cogitationē. Alio modo pro velle post intellectus reconciliationē, secundum quē modum cōmuniū videtur accipi à Philos. Primo modo dico (inquit Rich.) omnes homines de necessitate volunt beatitudine in generali voluntate deliberatiua. Quāto enim homo magis cogitat beatitudinem, tantò magis videt in ea cōtineri omnē rationem appetibilitatis, & nullam rationem fugibilitatis, sed sicut voluntas nihil potest appetere nisi sub ratione alicuius boni, ita nihil potest refugi re nisi sub ratione alicuius mali. Loquēdo verò de velle libero post intellectus cōsultationem, quod

quidem velle propriè loquendo dicitur deliberatiuum. Sic dico (inquit Richard.) quod in ipso est aliquid perfectionis: & hoc est liberè velle aliquid imperfectionis, scilicet dependentia libertatis ex intellectus consiliatione. Accipiendo sic velle deliberatiuum pro velle libero post intellectus consiliationem, sic homo ex deliberatiua voluntate non appetit beatitudinem nec contingenter, nec de necessitate, quia sic deliberatiua voluntas includit imperfectionem in intellectu, quæ in ipso esse non potest respectu finis. Sed si accipiatur velle deliberatiuum ratione huius quod est perfectionis, in eo quod est liberè velle, illud quod intellectus verè & determinatè dicitur esse volendum. Sic dico inquit Rich. quod omnes homines de necessitate beatitudinem appetunt ex deliberatiua voluntate, &c. Quandoque volumus quæ non possumus. Hinc dicunt doctores aliqui, quibus assentit Gerson parte secund. de pollutione nocturna, confid. 3. quod aliquando non est tam meritorium credere, sicut velle credere, nec dolere sensualiter de peccatis, sicut velle dolere & non posse. Desideriū pauperū exaudiuit Dominus (inquit Propheta) præparati onem cordis eorū audiuit auris tua. Deus itaque vt ait Gerson, iudicat nos & nostra secundū superioris rationis arbitrium, voluntatem, & iudicium, & non secundum ea quæ nobis inuitis atque contradicentibus portio sensualitatis inferior aduehit & producit, qualia sunt volubilitas imaginatio num & phantasiarum, stimulus insuper carnis illecebrosus & vindicatus: vacillationes præterea timida & incerta super agēdis aut super eis credēdis, quæ nostris nequaquam sensibus attingimus, & similia. Decipiuntur in hoc multi ex simplicibus distinguere nescientes inter ea quæ portio animæ superior agit per cōsensum, & ea quæ portio animæ inferior patitur absque superioris assensu, darent sæpè aliis bonum consilium, qui nesciunt illud præstare sibi. Quare sic certè inquit Gers. ob turbam hanc passionum simul irruentium tumultuantem & rixantem, &c.

¶ **VENATIO** est triplex, vt post Alexand. q. cix. par. 4. membr. 1. notat Gabr. distinc. 16. q. 4. artic. 3. dub. 2. libro 4. Quædam oppressiua, quædam arenaria, quædam saltuosa. Venatio oppressiua est, qua opprimuntur pauperes, de qua Gen. 10. Cæpit Nemo robustus esse venator coram domino, id est, hominum oppressor & exactor, vt exponitur di. 6. & non est peccatū. Arenaria est cū quis pugnat cū bestia detata in arena, & ad hoc locat operas suas, & hæc illicita est sicut prima, & qui eā exercet sub precio locatus, peccat mortaliter, & efficitur infamis. 3. q. 7. infamis. Venatio saltuosa est, quæ fit in siluis & saltibus montium, hæc est illicita, fit tamen illicita ex tempore, vt in quadragesima, & ex persona, quia clerico non est licita, saltem illa quæ fit cū canibus & clamore, non est illicitum clerico.

¶ **VENDITIO** (vt scribit Gerson par. 2. operum de contractibus, part. 1. confid. 4.) est contractus per quem fit translatio dominij alicuius rei de vno in alterum precio legitimo mediante, ita quod ibi est merx & precium, & emens & vendens. Vide latius ibi, & plura de venditione. Idem in regulis moralibus. Remitto & te ad iuris peritos.

¶ **VENTER** differt ab aluo, & vtero, vt notat Brule. dist. 13. q. 5. lib. 4. Venter est qui cibos digerit & mittit ad singulas partes corporis, & est illa pars quæ

est à fundo infimo stomachi vsque ad inguinem. Aluus est illa pars interior quæ non videtur, in qua reponuntur fordes. Vterus verò pertinet ad mulieres, in quo ponuntur infantes.

¶ **VENVS** Dea putata est, quod ad omnia veniat, hæc contra virtutes efficacissimè pugnat, vt & in triūpho Veneris Bebelij amplius de ea scripsimus. Dicitur & stella. A quo venereus, vt furor venereus, qui plus cedendo, fugiendoque vitatur & reprimatur, quàm vtendo, vt scribit Gers. de cœlibatu siue casti. Ecclesiast. & præcipuè fuga inertis ocij. Vnde Ouidius,

Ocia si tollas, periere Cupidinis arcus,
Assit sobrietas, familiaritas absit. Gerson.

¶ **VENIALE** peccatū. Vide supra in dictione, Peccatum veniale, & plura de hoc Gerson.

¶ **VERBUM**. Quo vocabulo frequenter vtitur Aug. in suis scriptis, & dicitur à verbo, as, quod est dico, is. Vnde Poëta: Verba dat omnis amās, id est dicit. Vel (vt aliqui volunt) à verberatu, quod verberato lingua intra palatū aëre omnis oratio promatur. Vnde pro qualibet dictione ponitur, siue illa sit nomen, siue pronomen, siue vna aliarum partium. Et verbum accipitur quintupliciter. Accipitur enim verbū largissimè, pro actu intelligendi genito siue producto, siue complexo, siue incōplexo, vt scribit Gabr. dist. 27. q. 2. lib. 1. Hoc modo accipit Aug. 19. de trinit. ca. 9. cum dicit, Et si verba non sonant in corde suo, dicit vtique qui cogitat. Et cum contingit cogitare cōplexè, & incōplexè, sequitur quod qualibet cogitatio siue intellectio est verbum. Secundo accipitur pro quolibet actu complexo mentali indicatiuo, quo, scilicet alicui assentitur vel dissentitur, siue vero, siue falso. Et hoc modo propositio ipsa vera vel falsa non est verbum neque actus dubitatiuus, sed dūtaxat assensus vel dissensus. Illa clarè eliciuntur ex verbis Aug. 15. de trinit. c. 16. Nonne multa dicimus, etiā quæ nescimus, nec dubitantes ea dicimus, sed vera arbitantes. Et sequitur. Cum dubitamus, nondum est verbum de re de qua dubitamus, sed de nostra dubitatione verbū est. Et sequitur, cum mentimur volentes & scientes, falsum verbum habemus. Tertio modo accipitur verbū pro actu indicatiuo vero, nato gigni ex habitu scientifico, vel saltem habitu vero. Hoc modo accepit Aug. 15. de trinit. cum dicit, Necessè est cum verbum loquimur, id quod scimus loquimur, ex ipsa scientia quam memoria tenet nascatur verbū. Et sequitur, formata quippe cognitio ab ea re quam scimus, verbum est quod in corde dicimus, quod neque Græcum est, neque Latinum, nec linguæ alicuius alterius. Et c. 13. Omnia quæ per seipsum, & quæ per sensum corporis sui, & quæ testimoniis aliorum percepta sunt scit, animus thesaurus memoriæ condita tenet, ex quibus gignitur verbum, quod quando scimus, loquimur ante omnem sonum, ante omnē originem soni. Quarto modo accipitur verbum pro notitia vera cū amore prolata. De hoc dicit Aug. 9. de trinit. Verbū amore cōcipitur, siue creature, siue creatoris. Et in eodem li. querit, an omnis notitia verbū sit an tantū amata? Et soluit tātummodo duplicem verbi significatiōnem. Vnam, qua verbū dicitur, dum quod placet mente concipitur, secundum quod genus verbi est illud Apostoli. Nemo dicit Dominus Iesus nisi in Spiritu sancto, Aliam verò cum omne quod notū est verbum dicitur animo impressum quandiu de memoria

memoria proferri potest, quāuis res ipsa displiceat secundum quod genus verbi Dominus ait, Nō omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cœlorum. Et sequitur, Verbum quod nunc insinuare volumus est cum amore notitia. Ex quo patet quod verbū sic dicitur dicit duos actus, scilicet intellectus & volūtatis, alioquin nō pertinet ad secundā partē imaginis præcisè, sed includit tertiam partem, quod est contra beatum Aug. qui partes imaginis dicit cōsistere in mēte, notitia, vel verbo & amore. Quinto modo accipitur verbum pro cōceptu mētis, siue sit subiectiuè in anima, siue tantū obiectiuè, siue sit actus intelligēdi siue nō. Hoc modo vult Aug. 15. de trinit. quod omne signum posterius notificatū quod adhiberi potest aliquo modo ad significandū illud, quod intelligitur per notitiam est verbum: huiusmodi autem est conceptus, &c. secundum hanc verbi distinctionem opinioniones contrariæ possunt concordari, atque auctoritates sanctorum Anselmi & aliorum post Augustinum scribentium facilius intelligi. Et omnibus modis præfatis verbū dicitur gigni de memoria, & est qualitas mētis. Itē verbum importat aliquid, quod dicens loquedo format. Nam dicere loqui est secundum sanctum Bonauent. in primo distinc. 37. q. 1. Et quid est loqui nisi exprimere, id est formare vel producere verbum eius, quod nouit expressiuum. Loquitur autem dicens quandoque apud se, quandoque ad alterum. Ad se, quando sibi ipsi quæ cogitat vel voluit manifestat gignēdo in se notitiam simillimam rei alicuius (sui vel alterius) cognita. Loquitur ad alterū, dum alteri signo exteriori exprimit, vel notificat quæ mēte cōcipit. Primæ locutioni respondet verbū menti immanens & conceptū. Secundæ verbū trāsiens & prolatum. De hoc Aug. 15. de trinit. c. 10. Verbum quod foris signat, signum est verbi quod intus latet. Vbi tangit vtrumque; verbum, &c. Et verbum dicitur quod loquimur. Vnde Iacob. in sua cano. Qui in verbo non offendit hic perfectus est vir. Et quidam dixit, quod verbum prius debet venire ad limam quàm ad linguam. Et cum dicitur: Omne verbum non est impossibile apud Deum, intelligitur verum, omne verbum non implicans possibile est apud Deum: non enim omne conceptibile est Deo possibile. Possum enim aliquid concipere quod est simpliciter impossibile siue quod implicat, sicut multis imponitur opinio, quæ implicat. Sed omne verbum simplex quod, scilicet simplici cognitione concipitur, possibile est Deo. Gab. di. j. q. 2. lib. 3.

¶ **VERBUM** immanens est aliquid in intellectu productum, expressiuū eius quod actualiter dicēs, nō scit: & quia est expressiuum, ideo simile expresso representatiuè. Expressio enim & manifestatio fit ratione similitudinis. Gabriël. di. 27. q. 2. lib. 1. Et quod aliquid sit verbum mentale, requiruntur quatuor conditiones. Prima, quod sit aliquid in intellectu xv. de Trinit. cap. x. per signa corporalia, verbum quod mente gerimus, innotescit. Secūda, quod sit aliquid in mente genitum, vt sit proles quædam. 9. de Trinit. capit. 6. Conceptum rerum veracem notitiam tanquam verbum apud nos habemus, & dicendo intus gignimus, nec à nobis nascēdo descendit. Tertia quod sit similitudo rei & imago eius. 9. de Trinit. cap. 11. Notitia verbum est, & cum habeat notitia similitudinem ad eam rem quæ mēns nouit: ideoque & imago & verbum est. Item xv.

de Trinitat. cap. 12. Verbum est simillimum reino-tæ & imago eius. Quarta conditio, quod sit expressiuum siue manifestatiuū rei cuius est verbū, & notitia hæc sequitur ex tertia, quia simile representatiuum est sui similis. De hoc dicitur vij. de Trinit. cap. 3. Verbum quod non proferimus temporale & transitorium seipsum ostendit, & illud de quo loquimur. Et gloss. Matth. 11. super illud: Nemo nouit nisi pater, &c. Verbo enim suo pater se declarat, & verbum seipsum declarat, quia mentis nostræ lumen est. Et quoniam hæc conditiones conueniunt omni actuali cognitioni in nobis: ideo omnis talis in nobis est verbum. Vnde xv. de Trinit. cap. x. Et si verbum non sonat in corde, dicit vtique qui cogitat: Quicquid igitur cogitatur, verbū mentis est: licet adhuc verbum mentis quandoque largius, quādoque strictius accipiatur, quia omnis mentalis cognitio nostra in mente gignitur, & est naturalis imago rei representatiua, & per hoc rei quam representat expressiua & declaratiua. Ex quo conditiones prædictæ de verbo verè & propriè repēriuntur in Deo: verè & propriè est ibi verbum non transumptiuè. Est enim ibi sapiētia seu notitia genita, patri simillima, & omnis paternæ perfectionis expressiua, & ita propriè verbum. Vnde Hebr. 1. Nouissimè Deus pater locutus est nobis in filio: & sequitur: qui est splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Et ad Collos. 1. Imago inuisibilis Dei. Et Sapient. 7. de sapientia genita dicitur. Candor est lucis æternæ, & speculum sine macula maiestatis Dei, & imago bonitatis illius. Quia autē in diuinis non omnis cognitio est producta, sed est ibi notitia & sapientia essentialis non producta, quæ est omnibus modis diuina sapiētia siue essentia eadē tribus: non enim pater sapit sapiētia genita. 7. de Trinit. capit. 1. prope finem. Si quidem nihil recipit pater à filio, ideo non omnis notitia diuina est verbum, sed solum notitia genita. Et ideo solus filius est verbū, qui solus est genitus. Vnde Aug. 6. de trinit. ca. 2. Verbum solum filius accipitur non simul pater & filius tanquam ambo vnum verbum, hæc de verbo immanenti & æterno Gabr. scribit di. 27. q. 3. lib. 1. de quo & infra amplius videbitur.

¶ **VERBUM** vocale est aliquid in voce, subordinatū verbo mentali, quod non significat verbum mentale, sed significat rem illam ad placitum, quæ verbum mentale, cui subordinatur significat naturaliter. Gabr. dist. 27. quæst. 2. lib. 1. & ar. 3. & in fine dicit, omne verbum quod est notitia complexa & adhæ sua gignitur per præuias cogitationes & inquisitiones ac disputationes.

¶ **VERBUM** trāsitorium & prolatum. Est creatura à Deo producta, spiritus Dei manifestatiua (vt dicit sanct. Bonauen.) & sic capiēdo verbū est essentialis, quantum ad terminū à quo producitur, quia æqualiter à qualibet persona producitur, & æqualiter omnes manifestat.

¶ **VERBUM** imperatiui modi multipliciter accipit in scriptura. Aliquādo præceptorie. Aliquando cōsultorie. Aliquando insinuatorie, & aliquando permissiue, quorum summi possunt exempla ex diuersis locis scripturæ. Vnde 3. Reg. vlt. dicitur: Quis seducet Achab regē Israël, & post subiungitur quod Dominus dixit spiritui mēdaci. Egrederere & fac, ibi imperatiuus, egredere & fac non intelligitur imperatiuè, sed permissiue, &c. Hæc sanct. Bonauen. dist. 37. ar. 2. quæst. 1. lib. 2. Et verba fidem Christianam

experimentia, vt idem vult Bonauen. dist. 4. q. vltim. libr. 3. debent esse ab errore longinqua, & deuotio ni approximantia, maximè illa in quibus est sermo de virgine Maria. Ipsa enim cunctas hæreses intermit in vniuerso mûdo, veritatem in seipsa concipiendò & pariendò. Ipsa etiam reconciliationem toti generi humano promeruit, & ideo erga eam debet omnis ardere Christianorum deuotio. Et propterea quia beata virgo illum cõcepit, quia nõ tantum est Christus propter vnionẽ, sed etiã Deus verus propter æternã generationẽ, Dei genetrix debet dici, vt ex ipso vocabulo honoretur & impietatis error extingatur, qui dixit Mariam cõcepisse hominẽ. Ad cuius erroris fomentũ Nestorius (vt Damasc. verus doctor) voluit eã Christi genetricẽ nõ Dei genetricẽ appellare, quasi purũ hominẽ genuisset, vt latius ibidẽ declarat S. Bona. vbi supra, & paulò post concludendo. Beata itaq; virgo est Dei genetrix appellanda, iustè & veraciter & deuotè. Et quod dicitur mater Dei, nõ est propter hoc quod genuerit eum secundũ diuinam naturam, sed propter idiomatum communicationem, & mysterij incarnationis expressionem & ipsius virginis honorificationem. Liberis autem verbis vtuntur Philosophi, & in rebus ad intelligendum difficillimis offensionem piarum aurium non pertimescunt. Vobis autem, scilicet Theologis ad certam regulã loqui fas est (vt scribit Gerson part. 1. ser. pro Viaggio regis Romanorum, parte 2. directione 3.) Omnia præterea verba cuiuscunque temporis siue præteriti siue futuri siue important actus essentialis siue notionales, dicuntur verè de Deo, & est regula omnium Theologorũ generalis. Et ista regula fundatur in dicto Aug. super illo verbo. Quæcunque audiui à patre. Et licet ista verba dicantur de Deo, nõ tamẽ dicunt diuersas differentias. Verba igitur diuersorum temporum nõ dicunt differentiam temporis prout dicuntur de Deo. Item idem sunt præsens, præteritum, & futurum in Deo. Verba quoq; diuersorum temporum vt dicuntur, important nũc æternitatis, nõ tamen absolutè, sed prout coexistit pluribus partibus temporis (ita scribit Brulef. di. 4. q. 1. libr. 1.) Et verba prædicabilia de Deo quædã sunt essentialia, vt communicatur, quædam personalia, vt generat generatur, spirat spiratur. Quædã communia, vt esse, existere, creare, gubernare, intelligere, amare, &c. Gabr. di. 4. q. 1. libr. 1. Et Petrus de Aliaco d. v. libr. 1. sentent.

¶ **VERBUM** ociosum secundum san. Bonauen. est illud quod non ordinatur in finẽ, & quod caret omni vtilitate, dum tamen aliquẽ deberet habere. Et sic intelligendum est illud Gregor. Verbum ociosum est quod caret ratione iustæ necessitatis & intentione piæ vtilitatis. Et inter tale ociosum & meritum cadit medium, quando aliquis aliquid loquitur, quod nõ est omnimoda vtilitate priuatum, nec tamen est ordinatum in Deum tanquam in finem vltimum. Frequenter autẽ verba quæ videtur inutilia vtilia fiunt dum ordinantur ad recreationẽ aliquam spiritus, & ad exclusionem acediae secundum quod refertur beatum Bernard. dixisse cum quædam dicitur cespitare. Ociosum inquit fuit factũ, sed non ociosè factum, fecerat enim hoc ad latificandum illum quem viderat mœstum.

¶ **VERBUM** diuinum est persona seu notitia genita de scientia dicentis quæ est Dei & omnium creaturarum tanquã obiectorũ cognitorum, sicut dicit

Aug. in lib. lxxxij. qu. In nomine verbũ significatur non solum respectus ad patrem sed ad illa quæ per verbum facta sunt operatiua potentia. Connotat enim verbum id quod manifestat. Manifestat autẽ omne quod intelligitur. Vna autem diuina scientia de qua gignitur verbum omnia Deus & creaturæ intelliguntur, ideo connotat respectiue creaturas. Gab. di. 27. quæstio. 3. lib. 1. Et diuinũ verbum (vt ait S. Bonauen. dist. 27. serm. 2. quæstio. 4. lib. 1.) est verissimum, placentissimum, omnipotentissimum, &c. Et solus filius est verbum in diuinis, quia omne verbum est genitum, solus filius est genitus, ergo solus filius est verbum, vt dicit Gabr. vbi supra. Et verbũ omnibus modis est filius. Et sola intellectio genita, quæ solus est filius, est verbum. Et in fine vbi supra dicit Gabr. Verbum Dei nõ nascitur de omnibus cognitis scientia patris, sed nascitur de scientia patris, quæ est vna omnium cognitorum, & hæc est patris substantia. Et verbum est purum notionale, quia cõuenit soli filio. Et illud verbum factum est caro, de quo Aug. de trinit. c. 19. Cum lego, verbum caro factum est & habitabit in nobis. In verbo intelligo verum Dei filium, in carne agnosco verum hominis filium & vtrumq; simul in vna persona Dei & hominis ineffabili gratiæ largitate coniunctum. De quo Gerson parte 2. serm. in die natiuitatis Domini per plura scribit, & aliàs dicitur. Illud verbum patris ex tempore incarnatum non est aliquo modo compositum. Omnis enim cõpositio repugnat summæ simplicitati (vt dicit Gab. di. 6. q. 1. li. 3.) verbũ sicut quælibet persona diuina est summè simplex, ergo nullo modo composita, vt latius ibi probat. Et per verbum filiũ Dei pater notificauit ex tempore ad extra multitudinem perfectionũ diuinã, quã habet ab æterno ab intra. Et per cõsequens filius Dei per quẽ facta sunt, & notificata oia, habet dici nomẽ Dei. Itẽ per verbũ filium Dei fuerunt non solum nobis notificata diuinæ perfectiones essentialis in opere creationis, sed et mysterium trinitatis, de quo latius scribit Iacobus de Valètia super illud Psal. 148. Ignis, grando, &c. quæ faciunt verbum eius, &c. Filius autem & verbũ non sunt nomina synonyma. De quo vide supra i distinctione Filius.

¶ **VERECUNDIA** potest accipi tripliciter secundũ Rich. di. 33. artic. 5. q. 8. libr. 3. Vno modo pro passione, & sic nõ est virtus sed passio laudabilis, dicente Philos. 4. Ethic. c. 1. quod verecundia est laudabilis: passiones autẽ nõ sunt virtutes: quia virtus est habitus, vt dicitur 2. Ethic. Secũdo modo verecundia accipitur pro actu, & sic est actus virtutis. Tertio modo pro habitu habilitante ad talem actũ, & sic est virtus secundum sanctum Tho. 2. 2. quæst. 144. per quam aliquis refugit turpitudinem tẽperantiẽ contrariam. Idem verecundia ponitur pars tẽperantiæ vna, & aliã honestas per quã aliquis amat pulchritudinem temperantiæ. Nam inter virtutes præcipuè temperantia vendicat sibi quendã decorẽ & in temperantiæ vitia habent turpitudinem. Et secundũ Anto. in summa, part. 4. titu. 4. verecundia dicitur virtus largè accipiendò nomen virtutis, prout omne quod est laudabile in humanis actib; vel passionibus dicitur virtus, sed propriè non est virtus, quia deficit à perfectione virtutis inquantũ est timor alicuius turpis, vel inquantũ est timor ingloriationis secundum Philosophum 4. Ethic. scilicet opprobriorũ, paupertatis, ignobilitatis, seruitutis. Nam ex imperfectione prouenit quod quis de huiusmodi

iustmodi verecundetur. Virtuofus enim talis non curat, sed contemnit, quia indignè sibi irrogantur, sicut legitur de Apostolis Act. 5. quod ibant gaudetes à conspectu, &c. Verecundia secundũ Paulum Cortesium libr. 3. sentent. di. 8. est culpæ spectatrix & tenerrimus oculorum pudor, qui à criminum genere infamiam metu arceatur. Et secundum B. Tho. 2. 2. q. cxvj. art. 2. verecundia est timor turpitudinis exprobrabilis. Et principaliter respicit vituperiũ, sed respicit culpam cõsequenter, & hoc dupliciter, scilicet cessando & celando. Et dicitur vereor, quod idem est quod timeo. Quid autem apud Deũ, quid apud homines gratiosius quã humilis verecundia, &c. vt scribit Gerson tract. x. super Magnificat. Et Ambros. libr. 2. offic. Pulchra virtus est verecundia & suavis gratia, quæ non solum in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus ne modum progrediari loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus. Speculum enim mentis plerumque in verbis refulgit, ipsum vocis librat modestia, ne cuius offendat aurem vox fortior. Denique in ipso cauẽdi genere prima disciplina verecundia. Et vt scribit Hierony. Ingenia liberaliter educata facilius verecundia quã metu superat, & quos tormenta nõ vincunt, interdũ vincit pudor. Greg. super Ezech. homel. 10. Sicut verecundia laudabilis est in malo, ita reprehensibilis est in bono. Erubescere enim malum sapientiæ est, bonum verò erubescere fatuitatis. Qui erubescit mala pœnitendo quæ fecit, ad vitæ libertatem peruenit. Qui verò erubescit bona facere, à statu rectitudinis cadit, itaque ad damnationem tendit, sicut per redemptorem dicitur, Qui me erubescit & meos sermones, &c. Et secundum Bernard. verecundia est soror continentiæ, & bonum signum, vt inquit Seneca, in adolescente, &c.

¶ **VERITAS** est adæquatio rei ad intellectum, vt Philos. descriperunt, de quo Gabr. serm. 2. dominicæ Exaudij. Et veritas dicitur dupliciter secundum Rich. di. 46. ar. 2. q. 2. in fine lib. 4. Vno modo secundum quod cõsistit in quadã adæquatione rei ad intellectũ, cuiusmodi est veritas intellectus. Alio modo pro voluntate manifestandi se exterius in signis & operibus secundũ rectum iudiciũ rationis, secundũ quẽ modum loquitur de veritate Philos. 4. Ethic. ca. 13. Veritas ad similitudinem primi modi dicta in Deo, differt secundũ rationẽ intelligẽdi à iustitia, quãuis idẽ sint re, sed dicta ad similitudinẽ modi secũdi in Deo pertinet ad rationẽ iustitiæ. Est enim voluntas conformandi opera sua ad iustitiæ rationem seu regulam, quæ regula est veritas primo modo dicta. Veritas primo modo dicta prior est secũdum rationem intelligendi quã misericordia, est enim eius regula, sic non est de veritate secũdo modo dicta, &c. Richard. Et veritas rei dupliciter accipitur (vt scribit Gabriël dist. 14. q. 3. artic. 1. libr. 4.) post Alexan. parte, 4. quæstio. 3. membro. Vno modo vt refertur ad existentiam rei. Alio modo ad efficaciam. Veritas existentia est, cum res habet quicquid ad eius essentiam pertinet. Veritas efficiens est, cum res habet effectum suum ad quẽ ordinata est, quomodo homo carens rationis vsu aut non viuens secundum rationem, dicitur non esse verus homo, sed bestia, vt vult Boët. 4. de consol. profa. 3. quod transformatum viciis hominem æstimare non possis.

¶ **VERITAS**, vt dicit Petrus de Aliaco q. 1. prologi,

est propositio vera, nec est quid distinctum à propositione, vt ibidem patet, ostendit & probat.

¶ **VERITAS** sermonis potest esse duplex, & similiter duplex falsitas secundum Bonauen. post Alex. parte 2. quæst. 129. membro 1. secundum quod sermo potest referri ad rem significatam, vel ad intentionem proferentis. Nam referendo seu comparando ad rem significatã, si fuerit adæquatio rei ad signũ quod res ita se habeat, quomodo se habere significantur, dicitur sermo verus. Si significant non sic habere, quã se habeant, aut aliter se habere, quã se habeant, dicitur sermo falsus. Comparando autem ad intentionem proferentis, sermo dicitur verax aut fallax. Verax si hoc quod verba foris sonant, etiam mente credendo intendat. Si verò aliud credit, sermo dicitur fallax, etiã si verus fuerit, vt si quis falsum putat, quod verũ est, credens falsum asserit pro vero, fallax est illa assensio, licet sit vera, sic differunt mendacium & mentiri. De quo suo loco dicitur. Gabriël hæc dist. 38. q. vñica, art. 1. libr. 3.

¶ **VERITAS** Theologica est veritas necessaria viatori ad æternam salutem habendam, hoc est, veritas Theologica est veritas, cuius notitia ad hæsius necessaria est ad salutem explicitè habenti vsura rationis & eam apprehendenti, vt omnes veritates in canone bibliæ contentæ sunt veritates Theologicae, & sufficit ad salutem ea credere implicitè, sicut omnia reuelata in genere à Deo in sensu per spiritum sanctum intento. Item omnis propositio seu veritas formata, vel formabilis de Deo, vel etiã de creaturis, vt referuntur ad Deum secundum rationem gubernationis, creationis, cõseruationis, iustificationis, redemptionis, remunerationis & similia quæ considerantur in Theologia, vt passionis subiecti dicuntur veritates Theologicae. Gabriël quæstio. 1. prologi. & Aliacensis quæstio. 1. prologi. art. 2. Et aliqũe veritates sunt naturaliter notæ, vt Deus est bonus, viuens, sapiens. Aliq; supernaturaliter cognitæ & tantum creditæ, vt Deus est trinus & vnus, Deus est incarnatus, Gabriël vbi supra.

¶ **VERITAS** catholica est veritas reuelata à Deo in se, vel suo antecedente pertinens ad religionem. Dicitur, veritas reuelata à Deo, quia veritas, humano ingenio adquisita, puta per demonstrationem vel experientiam, vt talis non dicitur veritas catholica, quia omnis veritas catholica, est articulus fidei. Fides autem nõ innitur euidentiæ naturali, sed diuinæ reuelationi. Dicitur, in se, propter veritates sacri canonis bibliæ, quæ omnes immediatè siue secundum scriptoribus eius sunt reuelatæ. Ipsi enim fuere calamus scribæ, id est spiritus sancti velociter scribentis. Dicitur, vel in suo antecedente propter veritates quæ ex contentis in biblia possunt deduci, vel inferri in consequentia necessaria: vt est illud, Deus est verus homo ex anima rationali & carne subsistens, quæ sub hac verborum forma non habetur in scriptura, sed ex eis potest deduci in consequentia necessaria. Dicitur, ad religionem pertinens, propter veritates religionem siue pietatem non respicientes, quæ non dicuntur veritates catholice quamuis fuerint à Deo reuelatæ. Pertinet autem ad religionem quicquid ad pietatem, id est Dei cultum, aut ad finem beatitudinis consequendo ordinatur. Ex quo sequitur quod

tur quod multæ veritates quæ in scriptura canonica non habentur, nec ex eis solis deduci possunt in cõsequentiã necessaria, sunt catholica. Patet primum de his quæ ab Apostolis ad nos per succedentium relatione, vel scripturas fidelium fide dignas ad nos peruenerunt, & tamen in scriptura canonica non continentur, hæc Apostolis per spiritum sanctum reuelata (à quo docti sunt omnes veritatem) non dubitatur. Patet & de his quæ ex præmissis coassumpto aliquo verò euidentia, vel certè deduci possunt. Patet etiam tertio de his veritatibus quæ aliis fidelibus à Deo reuelatæ esse sufficienter ostenduntur. Patet & quarto de his quæ ab Ecclesia vniuersali vt credenda accepta sunt, quæ supponitur in fide errare non posse, cuius fidem deficere non posse oratio Christi pro fide Petri (Luc. 22. & eius promissa assistentia vsque in finem seculi Matth. vltim.) certam reddiderunt. Patet quinto de veritatibus à generalibus cõciliis & Romanis pontificibus ritè determinatis. Hæc enim omnia vel reuelata sunt vel ex solis relatis sunt ducta, vel ex reuelatis & illis veritatibus certis coassumptis, neque aliud determinat ritè concilium vel Romanus Pontifex. Hæc Gabriël di. 13. q. 2. ar. 1. lib. 4. Veritas catholica sic describitur à Ger. par. 1. in declaratione, quæ veritates sunt credendæ de necessitate salutis. Veritas catholica (inquit) est veritas habita per diuinã reuelationem immediatè vel mediatè, explicitè in propria forma verborum, vel implicitè in bona & certa consequentia. Et veritates catholicæ (vt scribit Gabriël distin. 25. quæst. vni. ca. ar. 3. dub. 3. lib. 3.) absque omni approbatione Ecclesiæ ex natura rei sunt immutabiles & immutabiliter veræ, sunt immutabiliter catholicæ reputandæ, sicut hæreses absque omni reprobatione & dånatione sunt falsæ, ita absque omni reprobatione sunt hæreses putandæ, &c. De veritatibus catholicis latius Gabr. vbi supra.

¶ **VERITAS** est triplex vt notat Gerson parte 4. sermone dominicæ passionis, scilicet, Veritas doctrinæ, Veritas vitæ, & veritas iustitiæ. Hanc triplicem veritatè Christus nobis prædicauit. Prima nos docet cognoscere verum & falsum, & præcepit nobis vt credamus verum, falsum verò relinquamus. Secunda, scilicet veritas vitæ, bonum discernit à malo, & præcipit nobis vt insequamur bonum, & malum dimittamus. Tertia veritas nos docet facere vnicuique iustitiã, cuiuslibet reddendo quod suum est. Et hæc iustitiã veritas præcipit nobis vt patienter feramus mala, & tribulationes, quæ nobis Deus mittit secundum nostra demerita. Hi qui non imitantur aut non credunt has tres veritates, sunt maledicti per os Esaiæ Prophetæ. Esa. 5. Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: & ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. De quo amplius videre potes apud Gersonem vbi supra.

¶ **VERVM** contingenter & verum determinatè differunt. Nam determinatè verum est, quod est verum, sic quod non est falsum, est tamen contingenter verum, quia potest esse falsum, & nunquam fuisse verum. Gabr. di. 38. vnica. ar. 1. lib. 1.

¶ **VERITAS** Dei erga nos cõsistit in seruando promissa & non fallendo in reuelatis in lege (vt scribit Iacobus de Valentia super illud Psal. 142. In veritate tua exaudi me in tuã iustitiã.) Et tota eius iusti-

tia cõsistit seruando veritatem promissis & reuelatis in lege, & tribuendo vnicuique quod suum est, scilicet remunerando bona & puniendo mala. Et sic patet qualiter iustitiã diuinã includit veritatem in promissis & reuelatis, quasi iniustus reputatur Deus, nisi impletet promissa & reuelata in lege & Prophetis. Et in sacra scriptura sapè per veritatem intelligitur diuina iustitiã.

¶ **VERMIS** (vt scribit Brulefer dist. 1. ar. viti. lib. 4.) dicitur tripliciter. Primo modo dicitur quasi veritas missa. Isto modo filius Dei qui missus est à patre in mundum pro salute generis humani, dicitur vermis, secundum illud Psal. 21. Ego sum vermis & non homo. Aug. Vermis, id est veritas missa & non homo, quia non sum conceptus ex semine viri & mulieris sicut ceteri homines. Alio modo dicitur vermis animal. Et sic vermes dicuntur quædã animalia parua super costas suas ambulantia, & si habeant pedes, sunt valde parui, sicut pediculi & ceteri vermes generati ex corruptione, siue sint in terra siue in aqua, & isto modo etiam serpentes dicuntur vermes. Tertio modo dicitur vermis à rodendo, quia corrodet & remordet, & sic vermis spiritualis, scilicet synderesis dicitur vermis, & capitur vermis sibi Metaphoricè, & est quædã tristitia & cõtinuus remorsus cõscientiæ, qui oritur ex putrefactione peccati & cõkursu duorum mouentiu, scilicet voluntatis naturalis, & voluntatis liberæ sibi inuicè obuiantiũ & sibi inuicè resistentiu. Vnde triplex tristitia est in dånatis. Prima est carètia beatitudinis. Secunda erit de igne affligente eos. Tertia tristitia est vermis, & peccatum dicitur putrefactũ & putridũ, quãdohomo morit in illo. Sic patet quod vermis spiritualis est in dånatis, de quo & vide in dictione *pena vermis*. Et vermis ille in dånatis iusto Dei iudicio est inuariabilis, malis enim simul omnia peccata memorantur, vt de omnib' cõtinuè torquetur. Erit itaq; vermis iste inuariabilis, ita quod cõtinuè mordebit, nec minuitur, nec augmētatur, quia intèsiuè mordebit in vna hora sicut & in alia, vt in fine dicit quod vermis iste intensus erit in aliis quibus secundum quod aliqui plura peccata commiserunt, in aliis autem minus intensè mordebit secundum quod minus peccauerunt.

¶ **VESTIGIVM** propriè est impressio pedis, id est signum quod à pede relinquitur. Dicitur quod veluti indumentum sit pedis. Hinc per *vestigo* arguitur vestigo quæ significant querendo inuenio. Et secundum beatum Thom. in primo scripto di. 3. art. 2. & in 1. parte q. xc. ar. 7. Vestigium est impressio derelicta ex transitu alicuius superuacuum, vel plenum imperfectè representans, & ideo imperfectè, quia vestigium representat aliquid confusè & subtractione speciei, imago perfectè quia sub ratione induidi, sicut per vestigiũ distinguitur equus à boue, & cognoscitur quod transiens est equus non bos. Non autem distinguitur hic equus ab alio, sed imago Iouis non representat Cæsarem.

¶ **VESTIGIVM** in creaturis tripliciter capitur, vt scribit post Aliacensem q. 4. lib. 1. Et Occam Gabr. q. 9. dist. 3. lib. 1. Vno modo largè, & sic est effectus derelictus ex aliqua causa, rememoratius ipsius ducens ex communi lege in adhesionem alicuius propositionis cõtingentis enunciatis esse fuisse vel alicuius talis de ipsa causa. Hoc modo sumus vel adustio derelicta ex igne dicitur vestigium ignis: Et odor

Et odor aliquando derelictus ex animali transeunte dicitur vestigium. Vnde canis habet excellentem olfactionem, qua insequitur leporem. Nam omnis bestia siluestris relinquit post se odorem, qui est vestigium eius. Secundo modo capitur vestigium magis strictè pro impressione alicuius in aliquid sibi cedens, remanens in sui absentia ducens, &c. Hoc modo in cera relinquitur sigilli vestigium. Et in luto quo sus totus se voluerat vestigium porci. Dicitur tamè impressio sigilli in cera, etiam imago licet non propriissimè capiendò imaginè. Tertio modo capitur strictissimè & propriè vestigium. Sic est impressio partis alicuius totius in aliquid sibi cedens, remanens in absentia eius rememoratiuũ eius, &c. vt supra. Differunt autem imago & vestigium (vt scribit Gabr. vbi supra, de quo videatur & in dictione *imago*, & supra tactum est paulò antè. Et remotiores similitudines creaturæ ad Deum dicuntur vestigium, propinquiores verò imago.

¶ **VESTIGIVM** sic notificatur. Est similitudo Dei imperfecta reperta in creatura nata ducere in cognitione recordatiuã à propriatorum vel alicuius proprii, sed non propriorum trium personarũ. Et omne ducens in notitiã Dei vel est imago vel vestigium. Possumus autem (vt scribit Gabr. lib. 1. di. 3. q. 9.) in creatura considerare quædam quibus ducimur in notitiã rememoratiuam appropriatorũ diuinorũ. In perfectioribus verò creaturis possumus cõsiderare aliqua quibus possumus duci in notitiã rememoratiuã propriorum, id est aliqua distincta, quorum vnum producit non producit. Aliud ab illo vno producit: tertium ab vtroque, vt mens, notitiã, amor: quæ quia sunt simul in eodem, habent aliquam consubstantialitatem. Et ita ducunt in memoriam propriorum, id est parris nõ producti, filij à solo patre geniti, & spiritus sancti procedentis ab vtroque, qui sunt verè cõsubstantiales, quia vna eademque essentia. Primũ in creatura dicitur vestigiũ. Secũdũ imago, quæ tũc magis propriè dicitur imago, quando ea quæ in ea considerantur, habent ordinem ad diuinã, ita quod pro ea creatura potest capere Deum intelligèdo & amãdo. Et sic propriè non inuenitur nisi in creatura rationali & eius parte quæ capax est æternorum. Quelibetigitur creatura potest esse vestigiũ trinitatis. Verbi gratia habens in se conceptũ pulchritudinis abstractũ à specie siue pulchritudine creaturæ (quæ est appropriatum diuinæ personæ) dum occurrit pulchra creatura incipit intellectus cogitare de pulchritudine diuina. Sed propriè loquendo nulla creatura est vestigium trinitatis, sed solum impropriè metaphoricè aut transumptiuè, quia conuenit cum vestigio corporali in multis (vt satis bene declarat Gabr. vbi supra.) Nam sicut vestigiũ corporale est aliqua similitudo, & non omnimoda vestigiati, ita creatura respectu Dei. Et sicut vestigium corporale tantum est ab eo cuius est vestigium, ita creatura causata est à Deo. Vide latius Gabr. art. 2. vbi supra, & art. 3. notat in quibus proprietatibus quæ sunt in creatura consistit ratio vestigiũ, &c.

¶ **VESTIGIVM** Dei in sacra scriptura tripliciter accipitur vt notat Pelbartus post doctorè suum Guil. Scoti imitatore & Scotorellũ. Aliquando enim accipitur pro prouidentia occulta Dei, sicut cũ dicitur Ioann. 11. Foras vestigia Dei cõprehendes, id est occulta Dei iudicia non poteris comprehendere tu homo. Secũdo modo vestigiũ capitur pro

opere Christi in mundo vel pro exemplis eius sanctæ vitæ, iuxta illud Iob: Vestigia eius secutus est pes meus. Vnde 1. Pet. 2. dicitur. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplũ vt sequamini vestigia eius. Tertio modo accipitur pro radio creaturæ, qui nos ducit in cognitionem creatoris, sicut enim vestigium ducit nos in cognitione aliquam illius cuius est secundũ partem, & in quadã elongatione, id est remota cognitione, sicut vestigium equi, ita omnis creatura dicitur vestigium, quia ducit nos in cognitione Dei ipsius tãquam effectus in cognitionem causæ, quasi secundum partem inferiorem secundum esse, scilicet: Homo autem tãquam imago Dei de propinquo representat, & cognoscere facit Trinitatè. Hæc Pelbartus post Scotorellũ. de quo Gerson tract. vij. super cantico Mariæ. Consistit inquit in re qualibet quantumcunque modicum habeat entitatis, & in accidentibus & in materia prima vestigium Trinitatis, &c.

¶ **VESTIS** vestimentum à vestio dicitur. Vestem iurisconsulti diffiniunt esse quicquid induedi, præcingendi, amictiendi, inseruicendi, tegendi, accubandi gratia paratũ est. Vestes, quibus vitur in Missa sacerdos quid significant ostendit Rich. di. 13. art. 4. quæst. 4. lib. 4. Amictus in capite representat diuinitatem amictam humanitate. Caput enim Christi, Deus est. Alba nouitatem vitæ significat, quam Christus habuit, & docuit, & tribuit in Baptismo. Zona Christi iustitiã, iuxta illud Esa. 11. Erit iustitiã cingulum lumborũ eius. Manipulus postus in leua significat, quod Christus in via brauium obtinebat, per manipulũ enim brauium designatur, iuxta illud Psal. Venient cum exultatione portantes manipulos suos. Per leua vita præfens intelligitur. Stola quæ collo sacerdotis incumbit obedientiam significat, quam Christus propter salutem humani generis subiit, factus obediens vsque ad mortem. Casula quæ aliis vestimētis supponitur Christi charitatè significat, quæ omnes alias virtutes excellit. Vel aliter, vt scribit Gabr. lect. 11. canonis. Amictus quo caput tegitur sacerdotis, velamen significat, quo perfidi Iudæi in domo Caiphæ Christi faciem velabant, percutientes, & illudentes, & dicentes: Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit. Mat. 26. Alba vestem ludicram & albam, quia velut stultus ab Herode illusis remissus est ad Pilatum, Luc. 23. Planeta siue casula vestem purpuream representat, qui in Pilati prætorio post flagellatione à militibus irrisus, contumeliosè salutat ac percussus inimicis suis est ostensus, dicente Pilato: Ecce homo. Ioan. 19. Zona, manipulus, stola, tria ligamina quibus in captione, in flagellatione, in crucisbauulatione Dominus ligatus legitur. Amplius legitur de his vestimentis Gabriël in cano. lect. 11. & 12. quid significant tropologicè, & quid significant allegoricè, qui pulchra & notanda & plura de his vestimentis scribit.

¶ **VIA** est locus per quem habere iter omnibus licet. Aliquãdo accipitur pro ipso itinere, hoc est actu ambulandi. Interdum pro ratione. Virgilius:

Inueni germana viam.

Via autem ad cælum est via mandatorũ quæ Prophetæ non modò inisse, verum etiã cucurrisse gratulabatur, dicens: Viam mandatorum tuorum cucurri, conformiter adsequens iussum Christi: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Matth. 19. Ab hac via quisquis abrauerit duce abiecto per abrupta vi-

rupta vitiorum, per lubrica, per petrosa, per tenebrosa, in inuia, & non in via laxatur, impingitur in barathri præceps, ad vltimū deiicitur ab illa domo quā longissimè raptus: de qua præcipit Christus, dicens: Vade in domum tuam. De hac via legito Gerfonem parte 2. in sermone quodam Dominice 19. post Pentecost. in collatione eiusdem. Et lectione 2. super Marcum. De hac via Domini Isaias ait: Hæc est via Domini, ambulate in ea: non declinantes ad dextram per indiscretum feruorem, neque ad sinistram per remissum torporem. Habet (vt ait idem Gerfon lectione 2. vbi supr.) mundus viam suam: & hæc est lapidosa, & vndique spinis, vepribus, vrticisque curarum mordacium & sollicitudinum animas nostras suis aculeis lacerantium atque dissipantium resperfa, quanquam aurea à quibusdam, argenteaque videatur. Habet & caro viam suam, & hæc herbosa, iocundaque nitet introeuntibus eam, sed later anguis in herbis: anguis, scilicet dolorosa penitendinis, anxietatis, sed & lutosa colluione tota intus respergitur. Habet dæmon viam suam, quæ est tenebræ, & lubricum & præruptis circumquaque cautibus pompatorum statuum vallata, vbi superbi tolluntur in altum, vt lapsu grauiori ruant. Et Propheta: Allisti eos dum alleuarentur. Habet autem Dominus viam suam, hæc est munda, decens & pulchra. Proverb. 3. Via eius, via pulchra. Et Isa. 35. Erit ibi semita & via sancta, & non transibit pollutus per eam. Et in Psalm. Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat. Est etiam via ista, via aequitatis & iustitiæ, quam Sapiens exposulabat, Eccles. 17. Da nobis Domine, viam iustitiæ. Et ne ab ea diuertemus, monebat Propheta: Apprehendite disciplinam ne pereatis de via iusta. Et præterea viam veritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus. Hæc est via mandatorum, quam Propheta (vt supra dictū est) cucurrisse dicit, cum ait: Viam mandatorum cu. urri. Et bene ait cucurri. Nam non est pigritandum cum dies sit parua, & diæta magna, ne sit infra Paradisum mansio secura. Est & via humilitatis, magnanimitatis & frugalitatis. Est & via impiorum, quæ dicitur via peccatorum. De quo Psalm. Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, &c. De quo latius Gerfon vbi suprâ. Et dicitur via iniquitatis. Et illa est duplex in homine, vt scribit Iacobus de Valentia super illud Psalm. 138. Et vide si via iniquitatis in me est. Via dicitur in anima, quæ dicitur culpa peccati, altera dicitur in carne, quæ dicitur in concupiscentia, & fomes peccati in ficta in nobis ex peccato primi parentis, quæ concupiscentia dicitur dupliciter via iniquitatis. Vno modo, quia est vestigium, quasi impressum, & relictum ex peccato primi parentis. Alio modo dicitur via iniquitatis, in quantum tendit in culpam formaliter in anima existentem, vt latius declarat Episcopus ibidem, &c.

¶ VIATOR secundum sanctum Thomam in 3. parte, quæst. 15. dicitur ex eo quod tendit ad beatitudinem. Comprehenfor autem dicitur ex hoc quod iam beatitudinem obtinet, secundum illud 1. Corinth. 9. Sic currite vt comprehendatis. Christus autem fuit viator & comprehenfor ante passionem, nam secundū mentem plenè videbat Deū. Corpus verò erat mortale & passibile, ergo. Vnde Gabr. dist. 18. q. vnica, art. 1. li. 3. ait: Christus in carne mor-

tali fuit verus comprehenfor & viator. Verus comprehenfor, quia verè beatus, nam intuituè & clarè facie ad facie anima eius vidit diuinā essentia perfectissimè. Etiam ea fruebatur non in spe, sed in re. In his autè duobus actibus cōsistit essentialis beatitudo. Est etiam verus viator quantum ad virtutes, & potentias inferiores: & quantum ad corpus, quia quantum ad illa non fuit in termino perfectionis. Expectabat enim quantū ad illa perfici doctibus gloriæ. Erat enim mortalis, quo ad corpus: & passibilis, quo ad animam, à quibus transiturus erat ad perfectam eorum gloriam.

¶ VIATOR secundum Cameracen. q. 1. prologi, seu creatura viatrix est rationalis natura, quæ nec est beata, nec damnata: & secundū eū Christus nunquā fuit viator, quia ipse ab instanti suæ cōceptionis, secundum naturā humanā fuit beatus. Et Paulus in raptu, secundū eundē, fuit viator: quia licet tunc viderit arcana Dei, tamen per illam visionē non fuit beatus: stat enim aliquē esse viatorē, & tamē ipsam habere notitiā intuitiua Dei. Patet de Paulo secundū Aug. in quæst. ad Orosiū, & similiter super Gen. ad literā. Anima Pauli in raptu clarè, & sicuti est diuinā essentia vidit. Hæc Aliacen. Vnde patet contra Occā, quod intellectus viatoris non bene describitur, quod est ille, qui nō habet notitiā intuitiua dei tatis, sibi possibilē de potētia ordinata. Per primū intellectus excluditur, qui habet notitiā intuitiua Dei. Per secundū intellectus dānati, cui de potētia ordinata nō est possibilis illa notitia, de quo videt Gabr. latius q. 1. prologi, art. 1. vnde viator, secundū eum, est quisq; qui neque beatus est, neq; finaliter damnatus. Vel qui nō est in termino ad quē tēdit: sunt autē duo termini rationalis creaturæ, scilicet beatitudo finalis, & miseria finalis, & datur definitio de puro, qui nō est simul cōprehenfor propter Christum, qui fuit viator & cōprehenfor, vide latius Gabr. vbi suprâ, & an in raptu Paulus fuerit viator. Si dicitur viator, qui non habet notitiā intuitiua deitatis permanētē sibi possibilē de potētia Dei ordinata, tunc Paulus fuit in raptu viator. Gabriël. Malè ergo notat Cardin. Occam, de intellectu viatoris, &c. Notitia autem Dei intuitiua beatificat, vt vult Occam. Alij si describunt (vt Brulefer dist. 1. quæstio. 1. libr. 4.) Viator purus dicitur, qui nō habet præmium beatificum sibi possibile de lege communi, & est in statu merendi & demerendi: aut potest esse de lege communi, per hoc quod dicitur, qui non habet præmium, excluduntur beati in patria. Per hoc quod dicitur, sibi possibile, &c. excluduntur damnati, tanquam in termino. Per hoc quod dicitur, in statu merendi, &c. excluduntur existētes in Purgatorio. Per hoc quod dicitur, aut potest esse, &c. excluduntur furiosi, & paruuli, & huiusmodi, carentes vsu rationis: tales enim cum nō possint vti ratione, nec per cōsequēs mereri vel demereri possunt. Sumus autem viatores. Quamdiu enim sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino, secundū Corinthiorum quinto. Sunt autem tres gradus viatorum in Ecclesia militate (vt scribit Iacobus de Valentia super illud Psalm. 138. In quo corrigat adolescentior viam suam.) nam quidam dicuntur incipientes: puta, illi qui continuè certant, & pugnant contra vitia in principio suæ conuersionis & penitentiæ. Secundus gradus est ipsorum proficientium, qui peracta penitentia, iam proficiunt in bonis operibus erga Deum &

Deum & proximum. Tertius est gradus perfectiorum: puta illorum qui totaliter mundum reliquerunt, & separati à populis, viuunt in sola vita contemplatiua: sicut Anchoritæ & veri religiosi in eremo viuētes. De hac re vide & in dictione Star.

¶ VIDERI proprie importat actum quo sensus visus continuè tendit in obiectum visibile, sed secundum vsu scripturæ accipitur pro quolibet actu cognoscendi: & præsertim pro cognitione certa, & intuitiua. Sic dicitur Exod. 20. Videbat popul' voces. Hæc Gabriël distinctione trigesima tertia quæstione prima, libro secundo. Hinc Gerfon de mystica Theolog. & eius elucidatione, & tract. de oculo, & de verbo & hymno gloria: vult quod videre & intueri pertineant ad omnes sensus.

¶ VIDERI dicitur aliquid oculo corporali quadrupliciter (vt notat Gabriël distinctione decima, quæstione vnica. ar. tertio, dubio primo, libro quarto) Vno modo per se quod non per aliud visibile à se distinctum videtur, quo remoto non videretur, sicut tantum lux & color videntur. Secundo modo per accidens, quod accidenti per se visibili subiectatur, sic corpus coloratum vel lucidum videtur. Tertio modo propter specialem coniunctionem cum visio altero primorum duorum modorum. Sic Deus visus est in terris visa Christi humanitate, cui ipsa diuinitas speciali vnione, scilicet hypostatica est vnita. Quarto modo propter specialem ordinem ipsius ad visum per se, vt continenti ad continens, vel annexi aut adherentis non inhareris: hoc enim pertinet ad secundum modum. Et isto quarto modo corpus Christi videtur oculo corporali, sicut contentum in continente, & non aliis tribus modis: nec dubiū est quin fidelis vidēs hostiam consecratam videat Christum oculo fidei, quod nihil aliud est nisi credere quod sub visis speciebus continetur realiter Christus: de quo latius Gabr. vbi suprâ. & le. 45. con. Et cum dicitur: Video corpus Christi, vel tango corpus Christi. Et (vt vulgò dicitur) hodie vidi corpus Christi: istæ propositiones non sunt veræ (vt scribit Dominus Cardinalis Cameracensis q. 5. ar. 3. in fine li. 4.) nisi ad istum sensum: video tango & species, sub quibus est forma Christi. Plura Gabriël in canone vbi suprâ.

¶ VIDERI Deum tripliciter dicimur (vt scriptis nobis reliquit sanctus Bonauentura distinctione decima, articulo tertio, quæstione secunda, libro secundo) scilicet visione corporali, imaginaria & intellectu. In visione intellectu videtur Deus in seipso lucens. Visione autem imaginaria & corporali videtur Deus in subiecta creatura appars. Sic etiam tripliciter dicimur audire, aut per aliquod signum exterioribus auribus oblatum, sicut pluries auditum fuit & in veteri & in nouo testamento, aut per aliquod signum in interiori sensu, vel in interiori imagine formatū, aut per aliquod inspirationis verbum nostris mentibus instillatū. Est sicut tripliciter auditur, ita etiam tripliciter dicitur loqui, secundum quod in nobis triplicem excitat auditum. Sicut enim sensum nostrum ad sui ipsius apprehensionem excitat mediante signo sensibili, in quo apparet Angelus ex persona Dei, vel Deus apparet ex ministerio Angeli, mentem autē nostram per semetipsum informat, vt ipsam videat & cognoscat. Sic in locutione intelligendū

est. Nam locutio illa qua Deus loquitur per signū sensibile, siue exterius siue interius, aut semper aut frequenter fit per Angelum, sicut dicit Gregorius in Moral. Ait enim: Cum loquitur Deus nobis per Angelum, aliquando vocem suam rebus indicat, Aliquando imaginibus oculis cordis ostendit, aliquando imaginibus ante corporeos oculos ex aere assumptis, aliquando substantiis cœlestibus, aliquando terrenis, aliquando simul cœlestibus, & terrenis, & de omnibus exemplificat. Locutio autem qua Deus inspirat aliquid cordibus nostris, & si fieri possit per Angelum excitantē ab inferiori, sicut dicit Gregorius, quod nunquam Deus humanis cordibus ita per Angelum loquitur, vt ipse mentis obturbibus præsentetur: fit tamē principaliter ab ipso Deo. Primus igitur & secundus modus loquendi & Angeli & Dei, sed Dei tanquam imperantis, Angeli verò tanquam exequentis: ita quod sermo exequentis referatur ad personam imperantis. Hoc autem potest esse dupliciter, vel cum Angelus loquitur in persona Dei: sicut cum forma vit illam vocem Lucae tertio: Hic est filius meus dilectus, siue locutus est ad Moysen Exod. tertio, vel cum loquitur vt nuncius Dei, perferens illud verbum quasi à Deo, per quem etiam modum dicitur Dominus loqui per Prophetas, Tertius verò modus loquendi est proprius ipsius Dei: & ideo non potest esse eadem locutio Dei & Angeli, secundū illum modum. Et vt idem dicit Bonauentura distinctione decima quarta, quæstione tertia, libro tertio. Verè & catholicè dicendum est, quod anima Christi beatissima, & alia beatæ animæ vident ipsum luminis fontem in quo resciuntur, quiescunt, delectantur, & quodammodo à claritate illius luminis absorbentur, vt Deus ab eis vndique conspiciatur & videatur, etiam in ipsis, hoc potissimè verum est in anima Christi, sed auctoritates, quæ contrarium sonare videntur, quinque modis habent exponi, quæ videntur dicere Deum in sua substantia non posse videri primo modo, sic non potest videri viribus nostris, potest tamen manerè Dei. Vnde super illud primæ Timoth. 6. Lucem habitat inaccessibilem. Gloss. inaccessibilis est viribus nostris, accessibilis muneribus suis. Secundo sic non potest videri substantia, scilicet in via. Vnde super illud primæ Timoth. sexto: Quem nullus hominum videre potest. Gloss. poterit autem aliquando. Et sic illud Exodi 33. Non videbit me homo & viuet. Tertio modo sic non potest substantia videri, id est plenè comprehendī. Vnde super illud Iob vndecimo: Forsitan vestigia Dei comprehendes. Gloss. eius essentia à nullo plenè videbitur, scilicet circumscribendo. Quarto modo sic non potest videri substantia, id est ratio substantiæ. Vnde Romanorum primo: Quod notum est Dei. Gloss. Ratio substantiæ eius later omnem creaturam, & hoc modo potest dici sibi soli nota esse. Quinto modo sic nemo Dei substantiam nouit vel aliquid tale, quia non facit nosse. Matth. 24. De die autem illa, & hora nemo nouit, neque Angelus, &c. sicut fo uea cæca dicitur, quia non manifestat quod habet in se. Et sic dicit Chryostomus, quod Angelus non videt quid sit Deus. Hæc sanctus Bonauentura, distinctione decima quarta, quæstione tertia, libr. secundo.

¶ VIDERI Dei, & Deus dicitur videre peccata no-

fra, quādo imputat ea ad pœnā, vt scribit Gabr. d. 14. q. 1. libr. 4. Non videre vel tegere peccata, est nō imputare. Auertere autē faciē a peccatis, est ea ad pœnam non seruare (vt scribit beatus Augustinus super Psal. 31. Beati quorum, &c. Et ita dicit peccata ab eo tecta, non vt non videat, sed vt nolit animaduertere. Idem autem est tegere peccata & remittere peccata, &c. De quo amplius Gabriel vbi supra.

¶ **V I D U A** propriè ex significatione vocabuli dicitur quælibet mulier sine viro, etiam si nunquā virū habuisset, quasi sine duitate secundum etymologiam. Et modò accipitur pro ea quæ viro quem habuit est priuata, quasi idua, id est diuisa. Iduare enim Ethrusca lingua diuidere est. Hinc viduare idem est quod priuare. Regula viduarū est secundum Gerlonem tract. de modo viuendi omnium fidelium, vt continentiam diligant, & in vestibus humiliter se habeant, & orationibus libenter insistant, homines suspectos in hospitio suo recipiant, de consilio proborum se gubernent, & viuant, sanctam Annam & Elizabeth viduas cogitent, familiam castam habeant, parum per vicōs currāt.

¶ **V I N D I C A R E** nihil aliud est (vt scribit Brulef. d. 14. quæstio. 1. libr. 4.) quā velle punire, vel velle pœnam infligere alicui pro peccato. Exemplum: Deus vindicat peccata, quia infert pœnā pro peccatis. Vel vindicare est vlcisci, & est compositum à vim, & dico. Vnde vindex, vltor iniuriæ, & vindicatio ipse actus vltionis, & vindicta iniuriæ, contumeliæ, & illatæ punitio. Et vindicatio secundum Ciceronem in Rhet. est per quam vis aut iniuria, & omnino omne quod obfuturum est defendendo, aut vlciscendo propulsetur. Cuius contrarium est abiectio, sive contemptio. Et secundum beatum Thomam secunda secundæ, quæstio. 80. artic. 2. est virtus specialis vindicatio, quia ad hoc natura inclinatur & consistit in medio duorum vitiorū, scilicet crudelitatis & seditiæ secundum excessum & remissionis secundum defectum.

¶ **V I N E A** locus vitibus consistit. Quandoque pro Ecclesia accipitur, vt legitur in Euangelio Dominicæ Septuagesimæ. Et si plures vineas mylicas scriptura loquitur, duæ tamen sunt præcipuæ: scilicet vinea mentis humanæ, de qua Cantorum 8. Vineam meam coram me est. Et vinea sacre scripturæ, de qua ad literam Eccles. 24. Ego quasi vitis fructificauit. Et neutra sine aliâ feliciter excoli potest, vt vult Gerlon par. 2. sermone Dominicæ Septuagesimæ. De quo plura legitur ibidem. Et vinea spiritalis, vt idem dicit parte 4. sermone Dominicæ Septuagesimæ est conscientia hominis.

¶ **V I N U M** aliqui dicunt volūtā vi, quod vim inferat menti. Alij verò volunt Græcum esse, & ab oio mai, quod est puto: quoniā qui copiosius bibunt, multa quæ non sunt imaginantur. A vino fit vinolentus, hoc est ebrius, vino se ingurgitās: & vinofuseiusdem significationis.

¶ **V I N U M** est duplex (vt scribit Brulef. d. 11. quæstio. 7. libr. 4.) Quoddam naturale, & est ille liquor preciosus qui nascitur ex vinea, & ab ipso vite distillatur ad vsum hominis. Aliud est vinum spirituale. Et istud est quadruplex. Quoddam est vinum spirituale bonum & delectabile, vt est vinum gratiæ spiritus sancti, & est vinum scientiæ, Cantic. 5. Bibi vinum meum cum lacte meo. Bibi vinum, id

est gratiam Dei cum lacte, id est cum scientia. Secundum vinum est summum, & delectabile, & est vinum æternæ gloriæ, quæ est ipsemet Deus. Psal. Inebriantur ab vbertate domus tuæ: & vinum lætificat cor hominis. Tertium vinum est vinum vanum & detestabile, & est vinum delectationis humanæ & luxuriæ, ad Ephes. 5. Nolite inebriari vino in quo est luxuria. Quartum vinum est durum & execrabile: & est pœna æterna. Psal. Fax eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ. Brulef. Vinum spirituale ac Theologicum intelligimus prorsus optimum, iocundissimum & sanatiuum. Hoc est vinum sacre scripturæ: ad quod inuitat Sapientia: Venite, inquit, comedite panem & bibite vinum. Huius vini fortitudinem effectibus suis, quos decem esse dicit Gerlon parte prima, sermone factio Constantiæ in die sancti Antonij, qui incipit. Nuptiæ factæ sunt, &c. Est & vinum vitale Dominici sanguinis. De quo in figura Genesis 14. dicitur: Melchisedech obtulit panem, & vinum. Est & vinum scientiæ secularis. Cantic. 1. Meliora sunt vbera tua vino, id est doctrina Philosophica. De vino spiritali intelligentiæ salutaris dicitur Cantorum 8. Dabo tibi potum ex vino condito, & mustum malorum Granatorum meorum. Vinum condimus, dum spirituales intelligentiam ipsi literaliter coniungimus. Est & vinum medicinale penitentis salutaris. Psal. Potasti nos vino compunctionis, scilicet veræ penitentis. Est vinum carnale affluentis temporalis. Ioelis 1. Vt vobis qui bibitis vinum in dulcedine, quia perit ab ore vestro. Est vinum letale æternæ damnationis. De quo Deuteronom. 32. Fel draconum vinum eorum, & hoc de hereticorum doctrina accipitur. Est & vinum culpabile superflua potione. Prouer. 23. Ne intuearis vinum quando stanscit, & splendet in vitro color eius: ingreditur blandè, scilicet immoderatè potum, sed in nouissimo mordebit vt coluber, & sicut regulus venena diffundet, scilicet vitiorum granum luxuriæ & infirmitatum corporalium. Et vt dicunt Medici, ex multi vini potatione graues passiones frigide accidunt, vt subita mors, apoplexia, spasmus, epilepsia, obstupescitio, & similia. Hieronymus ad Eustochium: Spōsa Christi fugiat vinum pro veneno: nam luxuriosas res est vinum. Prouerbiōrum 20. Et patet de Loth. De quo videtur Gerlonem copiosè sermone Septuagesimæ. Et plura quoque nocumenta scriptimus ex Medicis vini immoderatè sumpti aliās. Sed moderatè sumptum charitati assimilatur, vt scribit frater Pelbart. libro secundo Rosarij, in dictione Vinum. §. 4. propter eius bonas proprietates. Nam cor hominis lætificat, audaces reddit, fortificat, obliuionem facit. Sic charitas exhilarat conscientiam, & audaces ac fortes facit in bello spiritali contra diaboli tētamenta, obliuiscit facit transitoria spe cœlestium & amore, &c.

¶ **V I N A C E A** sunt grana vuae iam pressæ. Et est plura lesubstatiuum, adiectiuum vinaceus, a, um. Vnde acinus, vinaceus, &c. Et per vinacea vuarū intelliguntur demones, qui creati sunt in magna pinguedine spiritus sancti. Sed per superbiam arefacti de cœlo ceciderunt. Pinguedo autē spiritus sancti, gratia est spiritus sancti. Vnde Osee 3. Dilixerunt vinacea vuarū: vt refert Gabr. di. 4. q. vnic. li. 2. & Hiero. super Oseam.

¶ **V I O L E N T U M** vno modo opponitur naturali. 2. Phisic.

Phisic. Alio modo opponitur voluntario. 3. Ethic. Primo modo violentū est quod fit cōtra naturalem inclinationem rei: vt motus grauis sursum. Secundo modo violentū est, quod est inuoluntariū. Gabr. d. 16. q. vnic. lib. 3. Accipiendo violentum primo modo, passio Christi fuit violenta anime, vt naturaliter inclinatur ad perficiendum corpus: fuit & contra inclinationem naturalem corporis, vt naturaliter habet perfici ab anima. Accipiendo autem violentum secundo modo pro inuoluntario, passio fuit voluta, & tamē euenit: fuit violenta, sed vt accepta à voluntate & voluta, sic non fuit violenta. Gabriel di. 16. q. vnic. ar. 3. dub. 2. & di. præcedenti. Sic Martyres, licet violenter occisi sunt, meruerunt tamen acceptando pœnam propter Dei honorem: ita & Christus meruit acceptando voluntariè passionē propter bonum ex ipsa cōsequens. Et quia fuit placita Deo, licet tertio modo fuit violenta. Gabr.

¶ **V I O L E N T U M** est duplex. Vnum simpliciter, alterum mixtum. Violentum simpliciter secundū Philosophum 3. Ethic. quando aliquis cogit absolute, vt puta, quando trahitur vel pellitur alicubi cōtra omnem volūtatem suam. Violentum mixtum est illud, quod quamuis secundum se non placeat homini, tamē in ipsum cōsentit, ne eueniat ei maius malum, vt homo proicit merces in mare, ne totaliter patiat naufragium. Et istam eandem distinctionem intendunt Theologi Doctores circa di. 39. libr. 4. sentent. cum dicunt, quod duplex est coactio seu coactio: quædam absoluta & quædam cōditionata. Quod enim Philosophus appellat violentum simpliciter, hoc isti appellant coactionem absolutam, & quod ipse appellat violentū mixtum, eò quod aliquid fit sibi de voluntario, & aliquid de inuoluntario, hoc isti appellant coactionem cōditionatam, eò quod homo non consentiat in huiusmodi factum, nisi sub illa conditione, vt possit evitare maius malum. Et quia secundum Iurifconsultos, metus est metus trepidatio rationis instans, vel futuri periculi, apparet: quod idem intelligunt Iurifconsulti per metum, quod Theologi per coactionem conditionatam. I hom. Argen. & ceteri Doc. dist. 29. libr. 4. sententiarum.

¶ **V I R** (vt scribit Brulef. dist. 16. q. 5. libr. 2.) capitur multis modis. Primo modo dicitur vir ætate. Vnde 1. Corinth. 13. dicitur: Cū factus sum vir euacuauit ea, quæ sunt paruuli, &c. Secundo, vt distinguitur cōtra sexum fœmineum. Tertio modo pro marito. Quarto modo pro quocunque homine viruoso siue sit masculus siue fœmina. Psal. Beatus vir qui nō abiit. Quinto modo metaphoricè, vt sic dicitur superiorem partē rationis. 1. Corinth. 11. Vir est imago & gloria Dei: quia quando homo respicit æterna, est vir: quando terrena, est mulier. Mulier dicitur vir mollis & de facili ad peccatum flexibilis. Vnde vocantur effeminati. Hoc modo exponitur illa auctoritas. Melior est iniquitas viri, quàm mulier benefaciens: & sic vir pro superiori parte rationis, & mulier pro inferiori accipitur, vt notat sanctus Bonauentura distinctio. 16. artic. 2. quæst. 2. libr. 2. Ita etiam exponit Augustinus 13. de Trinit. Et vir quandoque dicitur à vigore, & virtute animi. Vnde Ierem. 31. Mulier circumdabit virum: quod notat sanctus Bonauentura distinctio. 3. libro 3. & ita Christus vir dicitur est in vtero matris: non ab ætate corporis, sed à vigore animi: quia plen⁹ fuit

virtutibus & scientia ab instanti cōceptionis: imò vt ait Gabriel d. 18. q. vnic. artic. 2. concl. 5. li. 3. Christus in ipso cōceptionis instanti fuit vir perfectus omni gratia & virtute in meritoria operatione, secundum illud: Mulier circumdabit virum, vbi sup. Virum non ætate & membrorum quantitate, sed virtutum & meritorum perfectione. De quo vide eundem in sermone de Annunciatione, serm. qui incipit: Hæc est dies quam fecit Dominus. Scriptura præterea (vt ait Gregorius 28. Moral.) solet viros vocare, qui vias Domini sortibus & non dissolutis gressibus sequuntur. Vnde Prouerb. 8. Sapientia ait: O viri ad vos clamito: ac si aperte diceret: Ego non fœminis, sed viris loquor, quia hī qui fluxa mēte sunt, verba mea percipere nequaquam possunt, vt & habet Gabr. ser. 2. de sancto Martino.

¶ **V I R G I N I T A S** (vt scribit Richardus distinctio. 33. artic. 4. quæstio. 1. libr. 4.) potest accipi improprie, scilicet pro negatione actualis concupiscentiæ cuiuslibet venere delectationis cū carnis integritate: & sic quælibet mulier nascitur virgo, sed sic virginitas non est virtus. Carnalis enim integritas non est virtus, nec est pars essentia virtutis: tota enim essentia cuiuslibet virtutis in anima est secundum Augustinum 1. de Ciuit. Dei, cap. 17. Et de bono coniugali dicitur, quod continentia non corporis, sed animi est virtus. Prædicta etiam negatio actualis concupiscentiæ nullam essentiam dicit. Omnis autē virtus aliqua essentia est (vt dicit Richardus.) Alio modo potest accipi virginitas pro habitu, quo nisi assit carnalis necessitas vacandi carnali copulæ, determinatur voluntas ad promptè & facilliter respuendum omnem veneream delectationem, non tantum illicitam, sed etiam licitam, vt mēs liberius vacet spiritualibus: quia sicut ait Apostolus 1. Corinth. 7. Mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit corpore sancta & spiritu: & sic virginitas est virtus. Sic enim est habitus bonus habentem perficiens, & opus eius bonum reddens. Est enim habitus rationi consentaneus: nec tamen est virtus per essentiam distincta à castitate coniugali, vt idem vult Richardus. Vtranque enim voluntatem determinat ad illud, quod dicitur ratio recta circa voluptates venereas obseruandū, sed perfectius ad hoc determinat voluntatem virginitas quàm coniugalis castitas. Vnde virginitas ultra coniugalem castitatem addit perfectionis statum, vnde differre videntur sicut virtus imperfecta & perfecta per essentiam non distinguuntur. Hęc Richardus. Et actus virginitatis (vt inquit Gabriel distinctio trigesima quinta, quæstio vnic. ar. 3. libr. 3.) est abstinere à concubitu propter Deum, hoc est illo modo quo Deus vult talem abstinere. Et vt ibidem dicit, ad virginitatem requiritur abstinencia seu velle abstinere ab omni actu carnis eo modo quo Deus vult, quia eo modo quo recta ratio dicit, quæ non aliter dicit quàm eo modo quo Deus vult, & hoc stat simul eum actu coniugali si hunc præciperet Deus. Sed cum dicitur, virginitas exigit carnis integritatem. Dicendum quod castitas virginalis quatenus est virtus perfecta, non existit in carne, sed in mente. Vnde si aliqua nesciens vel inuita aut in furia violaretur, nullo accedente consensu dum ratione vteretur, non amitteretur virtus castitatis. Vnde beata Lucia ad Pascasium tyrannum: Si me inuita violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam. Nō

intelligendo per hoc (vt dicit Richardus distinct. 49. artic. 5. quæstione quarta, libro 4.) quod duas virginitatis haberet auriolas, sed quia non tantum præmium reportasset de virginitate custodita, sed etiam pro iniuria, quam in hoc fuisset passa. His concórdat Augustinus de Ciuitate Dei cap. 19. de violenter oppressis, &c. Sic etiam econuerso volens abstinere ab actu carnali contra dictamen rationis, licet habeat integritatem carnis, non tamen habet virtutem castitatis. Hæc Gabriel. Ex prædictis videri potest (vt dicit Richardus distinctio. 33. artic. 4. quæstione 1. lib. 4.) integritatem carnis non pertinere ad virtutis virginitatis essentiam, cum virginitas sit in anima (vt dictum est) sed est quoddam ornamentum & decor eius accidentaliter extrinsecus assistens: & ideo perdit potest carnis integritas absque diminutione virtutis virginitatis: videlicet in virginibus per violentiam carne corruptis. Et vt idem dicit in fine tertie rationis: Si modo necessitas immineret vacandi copulæ carnali per diuinum præceptum explicita, sicut antiquitus. Si virgo propter hanc necessitatem purè vacaret copulæ carnali, firmiter proponens hac necessitate transacta ab omni delectatione venerea abstinere, in ea virginitatis habitus nec corrumperetur, nec minueretur: & per consequens non cadit ab illo statu mentis, quem virginitas superaudit castitati coniugali, quamuis caderet à statu integritatis carnis. Et ista adhuc verè mente diceretur virgo, se cum quod virgo dicitur ab habitu virginitatis, secundum tamen usum communem (vt qui non vocat virginem mente, nisi illam, quæ in carnalem copulam nunquam consensit) verè virgo dici non posset. Et vt idem ait quæst. 2. vbi supra: habitus virginitatis maioris est meriti quam habitus continentie coniugalis, quia ille habitus est perfectus, hic verò imperfectus: semper autè maioris est meriti virtus perfecta quam imperfecta. Latius Richardus.

VIRGINITAS describitur sic: Est abstinentia ab omni coitu tam illicito quam licito, & integritas mentis & carnis (vt scribit Broletus dist. 33. quæst. 4. lib. 4.) Potest & sic diffiniri secundum eundem: Virginitas est habitus continentie perfectus & decorus. Virginitas secundum Augustinum diffinitur penes id quod est in virginitate formale & principale, cum ait: Virginitas est in carne corruptibili incorruptionis perpetua meditatio. Quam descriptionem ita explanat Petrus Paludensis dist. 33. quæstione secunda, lib. 4. In carne dicit. Vnde in Angelis propriè non est virginitas, quia opposita nata sunt fieri circa idem, in illis autem non est luxuria: ergo nec virginitas propriè, quia spiritus carnis & ossa non habet. Corruptibili, tantò difficultius per naturam, scilicet, vnde & post resurrectionem virginitas erit purior, sed non difficilis. In corruptionis dicitur, vnde virgines vi oppressæ, non videntur perdere virginitatem. Perpetua meditatio: vnde pueri qui non habent usum rationis, & ne sciunt quid faciunt, non perdunt virginitatē. Hæc Paludensis. Hinc est quod ait Gerson parte quarta, sermone tertiæ Dominicæ Aduentus contra luxuriam: Quod quisquam potest perdere virginitatem suam per solam cogitationem, quantum ad virginitatem animæ, & erga Deum: & hoc sic per malum consensum ad opus carnale. Et quo ad corpus persona se sola virginitatem soluere potest. Quo ad primum casum penitentiæ restituit statum

virginitatis, non autè quantum ad descendendum si corpus est violatum. Mulierem non tetigi, virgo non sum ait Basilius Soler vocari omnes mulieres virgines, quæ non habuerunt coniunctionem viri. Ambr. sic diffinit: Virginitas est experta contagionis integritas. Et virginitas (vt ait Gers. par. 2. de cælibatu siue castitate Ecclesiasticorum) tenet mediū quo ad nos, quoniam abstinere, quoniam oportet, & quantum oportet, & vbi oportet, omni circumstantiarum qualitate persata, prout sapiens iudicabit. Virginitas quoque; (vt ibidè dicit) implet cælum, fecunditas carnalis mundum. Salubriter autè prouisum est (vt idè inquit) statui Ecclesiasticorum de beneficiis viuētium, quod non habent uxores: quibus si darètur uxores, filii liberi nascerentur, quis post eorum mortem suas pasceret uxores & filios, &c. Et vt idè Gers. dicit par. 3. de consiliis Euangelicis & statu perfectionis. Virginitas secundum illud quod addit ultra continentiam, & si sit quidam decor virtutis non tamen est virtus nec gradus virtutis, aliàs coniugati non possent habere omnes virtutes: imò quia virtutes necessariò sunt connexæ, nullam omnino virtutem haberet, quibus deesset virginitas. Item nulla virtus tollitur nisi per peccatum: virginitas autè absque peccato perdit potest, vt in actu coniugali. Item omnes virtutes & actus earum pro loco & tempore sunt in præcepto: virginitas autem nulli se ruanã præcipitur. Item omnis virtus perditur vel amissa, per penitentiam potest reparari, sola virginitas perditur vel amissa, nunquam reparatur. Hæc Gers. qui & de virginitate aliàs multa scribit, &c.

VIRGO à viridiorè ætate, hoc est validiore appellata. Vnde & matres sæpè virgines dicuntur. Vnde Virgilius de Pasiphae, quæ triū filiorum mater erat.

Ab virgo infelix quæ te dementia cepit?

Nunc verò virgo generis est communis, & tam marè quam femina significat rei venereæ experte, sicut mulier à mollicie viciè, quæ amplius virgo non est. Augustinus saluam virginem dicit, quæ nondum cibo, potuque corrupta fuit. Dicit enim: Quanta sit orandi differentia inter vacuum ventrem & referatum, inter rubentem faciem & ora pallentia, inter saluam virginem & labra crapulis dissoluta. A virgo venit virginalis & le, quod est dignum virgine, quamuis, & pro virgineo quandoque accipiatur: quale est illud: Deus qui virginali aulam beatæ Mariæ, in qua habitares eligere dignatus es. Et virgo propriè & modo accipitur, quæ thori est experta vel venereæ rei (vt dictum est.) Virginibus dat regulam Gers. par. 1. tractatu de modo viuendi omnium fidelium hanc: Non sint loquaces, sed simplices corde & habitu ad virginitatē matris Christi cogitent, & eam diligant: choreas vitent, inter iuvenes non sedeant, nec se ab eis palpari permittant, non ament aliquem illicito amore, adulatores, neque adulatrices recipiant nec audiant, orationes libenter dicant, sordida verba & inhonestia fugiant.

VIRTVS multipliciter accipitur in scriptura (vt scribit Gabriel distinct. 23. quæst. 1. lib. 3.) Aliquando pro potentia, vt in Psalm. 33. Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et 1. Paralip. 29. In manu virtus & potentia. Quandoque pro fortitudine corporali, vt in Psalm. 21. Aruit tanquam testa virtus mea. Quandoque pro victoria. Iudith. 13. Nobiscum Deus qui fecit virtutem in Israël. Quandoque pro armatura bellica. Machab.

Machab. 1. dicitur de Alexandro Magno: Congregauit virtutem & exercitum fortem. Quandoque pro fructu rei. Ioel. 2. Lignum attulit fructum suum, ficus & vinea dederunt virtutem suam. Quandoque pro operatione aut actu exteriori. Matth. 6. Non poterat tibi ullam virtutem facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curauit. Et in Psalm. 111. Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo. Quandoque principali agente, vt Matth. 24. Virtutes cæli mouebuntur. Aliis quoque multis modis sparsim in scriptura positæ. Accipitur denique (vt capit Gabriel loco vbi supra) pro qualitate accidentali principio operatio in hærente, ipsum & opus eius ad quod inclinatur perficiente. Et secundum hanc acceptionem dicitur in Psalm. 83. Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion. Et secundum hanc acceptionem communiter fit sermo de virtute. Et secundum hanc acceptionem Philosophus 2. Ethic. inuestigans diffinitionem virtutis moralis, præsupponit eam esse aliquid in anima. Vbi tria asserit esse in anima, scilicet passiones, potentias & habitus, inferens virtutem esse habitum. Gabriel. Et virtutes, (vt ait Gerson parte tertia, de consiliis Euangelicis & statu perfectionis) aliquando latent in habitu, aliquando manifestantur in opere. Virtus accipiendū pro qualitate (vt dicit Gabriel vbi supra) perficiente operantem, & eius opus bonum reddit. Vnde virtus secundum Occam in 3. sententiarum, quæstione decima, nihil aliud est quam habitus inclinans ad actum virtuosum. Cum enim ex actibus generetur habitus, ex actibus virtuosis generatur habitus virtuosus, & ex vitiosis vitiosus, &c. Ex quo sequitur, quod virtuosum esse primò conuenit actibus, & per actus habitibus. Vnde 2. Ethic. cap. 1. Oportet operationes quales reddere, secundum harum enim differentias sequuntur habitus, &c. Plura Gabriel vbi supra.

VIRTVS in genere (vt scribit Gers. part. 4. in descript. term. ad Theolog. vtilium) est bona inclinatio creaturæ rationalis ad operationes naturæ suæ congruas laudabiliter exercendas.

VIRTVS secundum Aristot. 2. Ethic. cap. 7. est habitus electiuus in mediocritate existens quo ad nos, determinata ratione: & vt vtiq; sapiens determinabit. Quæ potest sic exponi secundum Gabrielem distinct. 23. quæstio. 1. lib. 3. Virtus moralis acquisita est habitus electiuus ex actibus ex electione voluntatis elicitis, vel imperatis, medium inter abundantiam & defectum tenens, quo ad nos, id est secundum congruentiam obiectorum & circumstantiarum determinata ratione, prout sapiens determinabit, id est secundum determinationem prudentiæ, prout sapiens, id est recta ratione vtens dicabit. Multis verbis eam declarat Gabriel. Et habitus ponitur pro genere, quo excluduntur actus virtuosus passiones & potentia. Dicitur electiuus propter habitus intellectuales, sciētiam, prudentiam, artem, &c. Hi enim habitus non generantur ex actibus electiuis. Non enim eligit voluntas cui vero assentiat intellectus, siue speculatio siue practico. Dicitur immediatè consiliens. Immediatè, scilicet abundantia & defectus, propter vitia quæ existunt in extremis, dum, scilicet vel plus quam oportet, vel minus agit. Dicitur, determinata ratione, quia illud medium sumendum est, secundum quod ratio recta siue prudentia, singula confide-

rans determinat siue dicat: & per hoc excluduntur actus indifferentes, qui eliciuntur ad nudam apprehensionem obiecti, nullo rationis dictamine directiuo precedente. Horum habitus etiam si medium tenerent, non essent virtutes. Et illud medium non est accipiendū secundum rem siue proportionē Arithmetica: sed quo ad nos, hoc est quo ad obiecta, fines, & cæteras circumstantias, secundum quod nobis conueniunt. Potest diffinitio sic breuius poni in forma. Virtus moralis acquisita, est habitus inclinans actum voluntariū elicitum vel imperatum conformiter ad dictamen recte rationis. Virtus autem non est potentia, quia potentia non dicitur boni vel mali, nec laudatur neque vituperatur. Virtute autem dicitur boni & laudatur: & vitii dicitur mali ac vituperatur. Nec virtus est passio, quia virtus est secundum electionem, passiones verò non: quia frequenter proueniunt deliberationem & voluntatis electionem. Nec virtus est actus, quia actus trahunt & virtutes manent firmæ & immobiles, id est difficulter mobiles. Sed virtus est habitus ad rationem rectam conformiter elicitus vel imperatus. Vide latius Gabrielem vbi supra.

VIRTVS potest accipi vno modo pro qualibet qualitate genita ex actu virtuoso nata inclinare ad similem, siue intenso siue remisso: sic ex vno actu virtuoso siue intenso siue remisso generatur virtus: quia aliquid virtutis. Secundò accipitur strictius pro qualitate genita ex actu vel actibus virtuosis, difficulter mobili, tantæ intentioni s quod sufficit inclinare potentiam perceptibiliter ad similes actus delectabiliter, facilius, proptè & expedite eliciedos: & ita communiter accipitur tam à Philosopho quam à Doctoribus. Vnde dicit Philosophus 1. Ethic. cap. 8. Vna hyrundo Ver non facit, neque vna dies calida Aestatem, ita nec beatū vna dies, nec paucum tempus, & ita virtutem non facit operatio vna vel paucæ. Et 2. Ethic. frequenter declarat ex multis operationibus virtutem generari, cuius signum dicit esse voluptatē, id est delectationem superuenientem operibus. Sic accipiendo virtutem, virtus ex pluribus actibus frequentatis generatur, & non ex vno solo, nisi (quod rarum est) valde intenso, sic non quælibet pars virtutis est virtus, quia gradus remissus est pars virtutis, sed non est virtus. Sic nomen virtutis connotat intentionem habitus propter quam perceptibiliter & proptè inclinatur ad actus similes, quo connotato deficiente, deficit & suppositio. Vnde sicut lapis non dicitur cauus donec multis minimis partibus ablatis appareat cauitas: ita gradus virtutis per singulas operationes adquisiti non dicitur virtus donec intenduntur, vt modo dicto inclinent. Sicut dicitur de virtute, ita dici potest de habitu, quod non quælibet pars habitus dicitur habitus, sed solum intensa difficulter mobilis. Et secundum hæc oportet diffinitiones tam virtutes quam habitus moderari, vt dicit Gabriel dist. 23. q. 1. art. 3. dub. 4. lib. 3.

VIRTVS accipitur adhuc quadrupliciter. Primò communissimè, secundum quod diuiditur in virtutem moralem, politicam & gratuitam. Secundo communiter, vt diuiditur in politicam, quæ est habitus adquisitus, & gratuitam, quæ est habitus infusus. Tertio modo strictè pro habitu infuso tantum, siue sit gratis datus, siue gratum faciēs. Quarto strictissimè pro habitu gratuito gratum faciente, deter-

minatio ad operabilia. Et hoc modo solus habitus charitatis aut charitate formatusest virtus. Ita Magister ex his verbis Augustini distinct. 23. libr. 3. libr. 3. distinguit fidem in id quo creditur, & est virtus, & in id quod creditur & non est virtus, & in id quod creditur, quod est aliud ab eo quod creditur. Gabriel distinct. 23. quaestio. 2. artic. 3. dub. 3. li. 3. vbi & dicit, quod fides infusa informis, quæ etiã est in malis Christianis, est virtus primo modo, & tertio modis: quia habitus infusus gratuitus gratis datus, sed fides formata virtus est quarto modo. Fides autem acquisita est primo modo, & secundo modis accipiendo virtutem pro quolibet habitu acquisito dirigente potentiam ad aliquam actus sui rectitudinem, qui etiam habitus intellectualis dicitur virtus. Videatur ad hoc sanctus Bonaventura dist. 23. lib. 3. & c.

¶ **VIRTUS** corrumpitur duobus modis, vt scribit Gab. distinctio. 23. quaestio. 1. artic. 3. dubio 6. lib. 3. Vno modo per habitum contrarium genitum ex actibus virtuosus. Vnde introducto errore circa aliquã conclusionem scientia eius corrumpitur. Similiter in virtute morali introducto habitu vitioso per frequentatos actus vitiosos corrumpitur præexistens virtus. Habitus enim vitiosus contrariatur virtuosus, ideo simul stare non possunt: Sicut enim medium extremis contrariatur, ita habitus inclinans ad medium contrariatur habitui inclinanti ad extrema. Ex operibus itaque vitiosis frequentatis generatur vitium contrariū virtuti, per quod immediatè virtus corrumpitur, non autem actus vitiosus stat cum virtute, sicut e converso actus virtuosus stat cum vitio acquisito. Primum patet in virtuosus in peccatū lapsus: talis adhuc sentit inclinationem ad actum virtuosum, licet non se quatur sensualitatem suam. Hæc autem non est nisi ab habitu virtutis prius acquisita. Secundum patet de nouiter conuerso, qui graues patitur inclinationes ad actus vitiosos: quibus cum difficultate & magno conatu resistere oportet: tales autem inclinationes sunt ab habitu vitioso prius acquisito, & manent cum actibus virtuosus. Nec solū habitus vitiosus stat cum actu virtuosus moraliter, sed etiã stat cum gratia & actu meritorio. Longior est Gabr. vbi supra. Vitia autem corrumpunt virtutem. Sed quot virtutum genera numerantur, totidem vitiorū paria opponuntur, vt scribit & Cortesius libr. 3. sent. d. 7. Siquidem parsimonia bellū est naturale cum gula, & maxime luxuria præliū cum castitate init. Iram cum mansuetudine pugnare dicimus, pugna cissimè superbiã cum humilitate præliari affirmamus. Vide latius eum ibi in fine vbi supra. Sic fides, vt scribit Brulef. di. 23. q. 2. lib. 3. perditur per peccatū hæresis. Vel vt inquit Gabr. di. 23. q. 2. arti. 3. dub. 2. li. 3. fides quo ad actum corrumpitur per errorem contrariū circa eundem articulū: vel quo ad habitum corrūpat per habitū erroris contrarij, vel per longã negligentiam eliciendū actū suū circa proprium obiectū, & c. Spes perditur, inquit Brul. per peccatū desperationis. Charitas perditur per omne peccatū mortale. Secundò corrūpitur virtus quasi priuatiuè per negligentiam & longã cessationē actū virtuosorum. Nam sicut habitus generatur ex actibus, ita etiam ex eisdem cōseruatur: manet tamen vnus diutius, alius corrūpitur citius secundū quod fuerit magis vel minus intensus: & ratio nō est alia quàm naturæ habitus. De quo latius consulas Ga-

brilem d. 23. q. 1. dub. 6. l. 3. Et sicut ex operibus frequentatis generatur habitus, ita ex eis neglectis corrūpitur. Et sicut ex operibus bonis generatur habitus laudabilis, ita ex contrariis cōtrarij, vno autē cōtrariorum genito in aliquo subiecto necesse est alterum cedere in eodē. Hinc est quod dicitur: Ex eisdem & per eadem fit omnis virtus & corrumpitur. Similiter autē & ars ex eisdem & per eadē intellige contrario modo se habētibus vel habētia.

¶ **VIRTUS** est mediocritas duorū vitiorū, alterius secundū excessum, alterius secundū defectū, secundum Aristot. 2. Ethic. Virtutē autem consistere in medio secundū Scotum cōtingit dupliciter. Vel ex parte obiecti, vel ex parte actus secundū quod excessus & defectus quandoque contingit circa obiectum, vt in obiecto temperatiæ potest esse excessus & defectus. Nam quod vni est multum, alij est paucum. 2. Ethic. quandoque autem contingit excessus & defectus in actu siue in modo actionis circa idem obiectū, sicut temperatiæ moderatur appetitum circa cibū, non solum ne nimis multū, aut nimis paucum sumatur, sed ne cibis proportionatus nimis voraciter, aut nimis leuè sumatur, ac tardiosè sumatur. Nunc ergo virtus moralis est in medio vtroque modo, quia moderatur appetitum circa vtrumque excessum & defectū, vt scilicet, tendat in obiectū proportionatū, & etiã actione moderata, ne vtroque modo quid nimis. Sed virtus Theologica non sic, non enim est circa obiectū excedens vel deficiens, quia est circa obiectū vnicum infinitū, & immutabile, scilicet deū, qui nec potest esse maior, nec minor, potest tamē actus quo tendit in obiectū esse immoderat⁹, & sic virtus Theologica moderatur, vt medio modo tendat in obiectum Theologicū. Et sic cōcedi potest, quod fides est mediū quoddam inter leuitatē qua quis facilliter nimis assentit ei, cui credendū non est, iuxta illud: Qui citò credit, leuis est corde. Et inter pertinentiã qua nimis resistit credendis, nolēs alicui assentire, nisi per rationē naturālē ostēdatur, sic nimio amore quis potest tendere in bonū cōmodū, vel bonū in se aut amore nimis remisso, vel circumstantiã nō necessaria, aut sine circumstantiã necessaria. Sic spes mediare potest inter præsumptionē & desperationē. Et charitas inter amorē omnia alia diligibilia à Deo cōtemnentē, & amorem diligibilibus quæ inhærentē, licet virtutes Theologicæ nō sint circa nimis verū, aut nimis bonū honestū in se, aut nimis bonū, nisi quia sunt circa summū verū, & bonū ac cōmodum, applicādo singula singulis. Temperatiæ autē vtroque modo requirit mediū, quia potest in obiectum excedēs vel deficiēs tendere, potest etiã actu deficiente tendere vel excedente. Hæc Gabr. post Sco. di. 16. q. vnica, dub. 6. lib. 3. vbi etiam dicit, quod nullus actus virtutis alterius à charitate de se est meritorius, nisi eliciatur à gratia, quæ identificatur charitati, vt aliàs dicitur. Elicitus autē act⁹ alterius virtutis à gratia, quādo per actum gratiæ in finem vltimum ordinatur. Nam actus gratiæ est actus quo diligitur Deus super omnia, & cetera propter Deū, secundū illud 1. Cor. 10. Sine manducatis siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in gloriã Dei facite. Vnde actus virtutis formatur à charitate, quādo imperatur ab actu charitatis, sic actus spei est meritorius, quando imperatur à charitate: plura Gabr. vbi supra. Et vt ait Gerf. tracta. 8. super canti. Mariæ) virtutes veræ nō sunt nisi quas gratiæ

gratiæ gratificatiōis radix profert, viuificat, fouet, & roborat, quia non habet aliquid viriditatis ramus boni operis, nisi maneat in radice charitatis, & c.

¶ **VIRTUS** quædã est intellectualis, quædã moralis, vel cardinalis, quædam Theologica, quibus nemo malè vtitur. Vnde nulla virtus (vt scribit Brulef. q. vit. in fine li. j. di. j.) quantū est de se, est occasio superbiæ vel peccandi mortaliter. Sed potius virtus quantū est de se, est occasio profunda humilitatis, & disponit hominē quantū de se est ad reddendū gratiarū actiones. Quo modo autē scientia dicitur inflare, tali modo omnis virtus dicitur inflare. Vnde homo non cōfirmatus in gratia habēs virtutes ex peruersitate suæ voluntatis, potest habere occasionē acceptam ad hoc, vt superbiat, gloriatur de virtutibus. Virtutes ergo, id est homines habētes virtutes, cum referunt illas ad se, glorianes de eis, superbiæ sunt, id est tales homines sunt superbi & elati. Et sic semper debet exponi abstractū per cōcretum. Brulefer.

¶ **VIRTUS** intellectualis est virtus seu habitus derelictus ac causatus ab actibus intellectus apprehēsiuis vel adhæsiuis, inclinans intellectum ad obiecti cognitionē, aut ad veri inquisitionē. Gabr. d. xxij. q. ij. art. iij. dub. iij. lib. iij. Et virtutes intellectuales sunt sapientia, intellectus, scientia, ars, & prudētia. Et dicuntur intellectuales, quia sunt in intellectu, vt in subiecto, & perficiunt ipsum. Sapientia, intellectus, & scientia, sunt in intellectu speculatiuo: ars verò & prudētia in intellectu practico, qui coniungitur operationi & affectioni quodammodo. Et secundum Gersonem part. iij. in descript. terminorum ad Theolog. vtilium, virtus intellectualis acquisita sumpta generaliter, est habitus cognitius verus, inclinās animam ad operationes suas, vt intellectualia ad exercendum.

¶ **VIRTUS** moralis in genere (vt dicit Gerf. part. iij. in descriptione terminorū ad Theolog. vtilium) est habitus acquisitus laudabilis, iuuans & eleuans animā ad operationes suas intellectuales vel effectiuas, elicitas vel imperatas laudabiliter exercendū. Et quidã distinguunt secundū quod mos dicit à cōsuetudine, vocantes generaliter & cōmunissimè virtutē moralē omnē habitū ex frequentia actu derelictū: & sic ex cōsuetudine cauatū perficiētē subiectū. Et sic omnis virtus acquisita est virtus moralis. Et sic nō distinguitur virtus intellectualia à morali, sed illa acceptio nimis cōmunis est & larga. Alio modo accipitur pro virtute ex actibus voluntatis caulata, quæ reddit hominē laudabilē atq; bonū. Et quia duplex est actus voluntatis. Vnus elicitus, qui est velle & nolle. Alius est imperatus, & est actus cuiuscunq; potētiae ad imperium voluntatis (quod est velle) productus. Virtus igitur moralis quandoque accipitur strictissimè pro virtute ex actibus elicitis voluntatis derelicta: & talis virtus est virtus intrinsecè (vt dictum est.) Alio modo largiū pro virtute caulata ex actibus voluntatis elicitis vel imperatis. Et illa non semper inhæret voluntati, vt talis est: sed quandoque intellectui, quandoque sensui, quandoque potētiae executiue. Vnde generaliter omnis habitus illi potētiae inhæret, cui insunt actus à quibus causatur. Et hæc virtus non est virtus moralis intrinsecè, sed contingenter & denominatione extrinsecè. Hæc Gabriel distinct. xxij. quaest. ij. art. iij. dubio iij. lib. iij. capiendū virtutem moralem strictè pro virtute

moralis per essentiam, nulla virtus intellectualis est moralis. Sed accipiendo virtutem moralem communiter & secundò modo aliqua virtus intellectualis, est moralis. Aliqui enim actus intellectus possunt imperari à voluntate, & habitus illorum sunt morales illo modo. Potest namque voluntas imperare intellectui, vt speculetur, discurrat, veritatem arguendo inquirat, & c. qui sunt actus intellectus eliciti: & sunt actus voluntatis imperati, & per consequens habitus ad huiusmodi actus inclinantes sunt habitus intellectuales simul & morales, & c. Item omnis fides acquisita est virtus intellectualis, quia omnis talis causatur ab actibus intellectus elicitis, scilicet assentire certo vero ex auctoritate testis. Item omnis acquisita virtus est virtus moralis secundo modo, quia acquiritur ex actibus voluntatis imperatis. Sed fides infusa propria, nec est virt⁹ moralis, nec intellectualia, sed gratuita. Philosophus enim diuidens virtutem in moralem & intellectualem, loquitur de virtutibus ad quibus, non de infusis. Gab. vbi supra.

¶ **VIRTUS** moralis infusa sic diffinitur ab August. vt (habetur in 2. dist. 27.) est qualitas bona mentis qua rectè viuatur, & qua nullus malè vtitur, quam solus Deus in nobis operatur. Et cum Dei perfecta sunt opera, ideo cum hominem iustificat, non tantū infundit virtutes Theologicas, sed etiã morales. In iustificatione itaque impij omnes illæ virtutes simul infunduntur, licet non exeunt in actum sine acquisitis, sicut dicitur de Theologicis infusis: & communiter proportionabiliter dicitur de istis sicut de illis. Nulla autem ratio naturalis (vt scribit Gabriel distincti. 33. quaest. vnica, articulo. 3. dubio 2. libro 3.) probat virtutes infusas esse ponēdas, sed sola auctoritas scripturæ & sanctorum. Virtutes autem morales acquisitæ ponēdæ sunt. Et hoc modo ratio probat & experiētia, & c. Diffinitionē Augustini prædictam ita explanat Gerson parte 2. tractatu de septem virtutibus, dicitur bona qualitas, ad differentiam malarum qualitatum, cuiusmodi sunt prodigalitas, auaritia. Adde mentis, ad differentiam corporalium qualitatum, quales sunt albedo, nigredo. Subiungit, qua virtute rectè viuatur, ad differentiam scientiæ: quæ quamuis sit bona qualitas mentis, non tamē necessariò ea rectè viuatur, sed potius ea rectè intelligitur. Et additur, qua nullus malè vtitur, ad differentiam potentiarum naturalium, quibus contingit & bene vti & malè vti, cuiusmodi sunt rationabilitas & concupiscibilitas, & irascibilitas, quæ propriè potētiae dicuntur. Dicitur, quam solus Deus in homine operatur, quod ponitur ad differentiam virtutum politicarum, quæ (vt vult Philosophus in Ethicis) generantur ex frequenti bene agere, cum virtutes Theologicæ à Deo infundantur. Ex quo apparet (vt inquit Gerson vbi supra) quod præcedens diffinitio est propriè virtutis Theologicæ, Sed prout virtus comprehendit tam quatuor virtutes cardinales quàm tres Theologicas, sic potest diffiniri. Virtus est amor habendi se ad omnia, vt debetur: Vnde Augustinus in lib. de moribus Ecclesiæ singulas diffiniens virtutes in omnibus diffinitionibus ponit amorem tanquã genus, & adiungit diuersos actus quasi differentias diuersas. Virtutes autē morales (vt scribit Gabriel fidelis) ex actibus meritoriis caulatæ, non sunt eiusdem rationis cum virtutibus Philosophorum, quia virtu-

tes morales distinguuntur secundum distinctionem obiectorum partialium. Finis autem est obiectum partiale. Cum ergo sunt diuersi fines in illis, quia in istis Deus est finis, qui non est finis in illis. Nam Philosophus (exempli causa) abstinet per temperantiam propter salutem corporis, & eius bonam dispositionem ad operationes rationis fortiter agit propter bonum reipublicæ, aut alios similes honestos fines: & ita habitus acquisiti inclinabant ad opera similia propter eosdem fines. Sed Christianus ut talis operatur fortiter, abstinet temperanter, corpus castigat & in seruitutē redigit propter Deum: quia sic Deus præcipit, vel quia Deo placet huiusmodi opera: ideo virtutes ex illis operationibus genitæ habent alium finem, & per hoc aliud obiectum partiale, & per consequens sunt alterius rationis à virtutibus Philosophorum. Et hoc etiã verum est circumscripta charitate infusa: puta, si esset charitas acquisita sine infusa. Hæc Gabriel distinct. iij. quæst. j. artic. iij. dubio ij. lib. iij. Vbi & dicit paulo antè, virtutes morales non sufficere ad salutem sine Theologicis. Sed acquisitæ morales sufficiunt cum charitate ad salutem, & ad omnem actum meritorium eliciendum, quia charitas inclinat immediatè ad actum cuiuslibet virtutis. Ideo dicit beatus Gregorius, quia omnia præcepta sunt vnum in radice charitatis, quòd charitas ad obseruantiam omnium præceptorum inclinatur. De omnibus autem actibus virtutum quatenus sunt necessarii ad salutem dantur præcepta. Et ideo nullus actus est perfectè virtuosus vel meritorius sine actu charitatis. Verum faciliùs inclinatur homo ad virtuosa & meritoria concurrente cum charitate virtute morali acquisita, quàm à sola charitate. Hæc Gabriel vbi supra: Virtutes autem sine charitate (vt scribit Brulefer distinct. xxvj. quæst. iij. libr. iij.) sunt sicut preciosissimi cibi positi in vase immundo & fætidio, quia virtutes sine charitate sunt infomes, nec possunt placere Deo, quia offeruntur in disco immundo, id est à conscientia immunda, licet omnes de se sint bonæ & optimæ. Et ideo charitas dicitur forma virtutum. De quo aliàs dictum est.

VIRTUS Theologica (vt scribit Gerson parte iij. in descriptione termin. ad Theolog. vtil.) est habitus à Deo solo infusus, eleuans liberum arbitriū, id est facultatem rationis, aut bonitatis, aut vtriusque ad Deum immediatè obiectaliter & laudabiliter attingendum, & cæ. Et secundum Gabrielem xxvj. quæst. vnica, artic. j. libro iij. accipitur dupliciter. Vno modo strictè, & sic tres requiruntur conditiones ad hoc quòd sit aliqua virtus Theologica. Prima quòd respiciat Deū pro primo obiecto & principali. Secunda quòd habeat veritatem pro prima regula actuum suorum ad quos inclinatur, & non regulam aliquam acquisitam humanitus: puta, prudentiam. Tertia quòd immediatè à Deo infundatur sicut à causa efficiente. Harum conditionum prima respicit obiectum, secunda regulam directiuam, tertia causam efficientem: illo modo fides, spes, charitas, acquisitæ nō sunt virtutes Theologicae, quia deficit tertia conditio. Secundo modo accipitur virtus Theologica largiùs pro virtute respiciente Deum pro obiecto principali innitens primæ veritati tanquam regulæ siue sit à Deo infusa siue naturaliter acquisita. Et sic fides, spes, & charitas, acquisitæ respectu Dei, vt obiecti primi & principalis sunt virtutes Theologicæ. Per primas

enim duas conditiones virtus Theologica sufficienter distinguitur à morali, quia moralis non habet Deum pro obiecto primo: licet habere possit Deum pro fine. Similiter moralis innititur regulæ humanæ, scilicet prudentiæ siue rectæ rationi naturali: Theologia verò veritati diuinæ. Ideo enim fides credit, quia Deus reuelauit. Ideo spes desiderat, quia sic desiderandum esse Deus reuelauit: sic charitas diligit, quia sic diligere Deus præcepit. Habitus verò harum virtutum Theologicarum supernaturales (vt scribit Dominus Cardinalis qu. vnica, ar. secundo, lib. iij.) sunt nobis necessarii, de potentia dei ordinata ad consequendum beatitudinem, & hoc præcise tenetur propter fidem & sanctorum auctoritatem. Et secundum eundem obiecta virtutum Theologicarum immediata sunt complexa: nam obiectum fidei est hoc complexum. Omne reuelatum à Deo est verum eo modo quo reuelatur à Deo. Obiectum autem spei est quòd beatitudo est nobis conferenda à Deo propter merita. Obiectum autem charitatis est hoc complexum, Deus est diligendus, & omne quòd Deus vult diligi à nobis charitatiuè. Et vt idem dicit Aliacen. licet Deus sit obiectum mediatum cuiuslibet virtutis Theologicæ, tamè hoc complexum est immediatum obiectum spei, scilicet, visio & fruitio diuina siue beatitudo est homini conferenda propter merita: Quod credo sic esse intelligendum (inquit Cardinalis) quòd beatitudo homini cōferetur, si secundum legem Dei merito operetur. Non autem omnes virtutes (inquit Gerson part. iij. de vita spirituali animæ, lect. ij. corollario ij.) Theologicas & diuinas nominamus, sed eas dumtaxat, quæ ad Deum immediatè dirigunt, scilicet fidem, spem, & charitatem. Et fides (vt scribit Iacobus de Valent. super illud Psalm. 4. Quoniam tu Domine singulariter in spe, & c.) est quædam virtus Theologica desuper infusa, qua mens eleuata & confortata credit & assentit rebus supernaturalibus & nō visis. Charitas est alia virtus infusa, qua voluntas eleuatur ad diligendum Deum super omnia. Spes verò quædam virtus est infusa qua cōtempnis terrenis spiritualia bona & inuisibilia appetuntur & expectantur. Hæc Episcopus vbi supra.

VIRTUS Theologica describitur sic ab Augustino: Est recta ratio perducens ad vltimum finem, & sic sunt tres (vt dictum est) fides, spes, charitas. Aliter diffinit Augustinus: Est bona qualitas mentis, qua rectè viuatur, & qua nullus malè vitur, & quæ deus operatur in nobis. De qua dictione supra dictum est. Et secundum eundem virtus Theologica est ordinatus amor quo nullus malè vitur. De singulis harum virtutum Theologicarum suis locis amplius dictum est. Et virtutes Theologicæ sunt perfectiores moralibus (vt scribit Gabriel) & inter Theologicas perfectior est charitas quæ intimius vnit obiecto beatifico quàm spes aut fides. Et inter morales iustitia dicitur perfectior secundum Philosoph. 5. Ethic. Gabriel distinct. xxxvj. qu. vnica, art. iij. dub. iij. lib. iij. vbi & de virtutum qualitate tractat.

VIRTUS cardinalis. Sūt autem quatuor virtutes cardinales, quibus (vt scribit Augustinus & Magister distinct. xxxij. lib. iij.) in præsentī bene viuatur, & post ad æternam vitam peruenitur, scilicet iustitia in subueniendo miseris, prudentia in cauendis insidiis, Fortitudo in perferendis molestiis, Temperantia in coercendis delectationibus prauis, quibus nihil vitium hominibus, vt dicitur Sapient. 8. De quibus

bus singulis suis locis dictum est. Dicuntur autem secundum quosdam cardinales, quasi cordiales, ad differentiam virtutum corporalium. Credo enim secundum Isidor. à corde deriuatur, quia à cordian Græcè, quod est cor Latine. Vel vt alij volunt, dicuntur cardinales, quia in eis sicut in cardinibus omnia alia virtus maximè ciuilibus, voluitur. Secundum autem Philosophos dicuntur cardinales (qui de ipsis tractauerunt) quia in his sicut in cardine est reuolutio totius vitæ humanæ secundum statum honestum & ciuilem. Ciuiles autem dicuntur, quia constituunt bonum statum vnus cum altero in ordine ciuili. His enim virtutibus secundum Plotinū Philosophū & Macrobiū boni viri reipublicæ consulunt, vrbes tuentur, parentes venerantur, proximos amant. Politicæ autem dicuntur eadem de causa, quia idem est polis Græcè, quod est ciuitas Latine: & ideo politica dicuntur quasi ciuiles (vt inquit Gerson in compendio Theologiæ de quatuor virtutibus cardinalibus.) Vel dicuntur cardinales secundum Gabrielem distinct. xxxij. quæst. vnica, art. j. lib. iij. à cardine in quo voluitur ianna, quia in his vita humana versatur, & quibusdam regulis quasi in cardinibus regulariter dirigitur & voluitur. Ad quas virtutes reliquæ reducuntur: & ideo principales dicuntur. Et sicut generaliter habitus, ita & virtutes distinguuntur penes actus ex quibus generantur, & ad quos inclinant. Actus verò distinguuntur secundum potentias & obiecta 2. de Anima. Obiectum est circa quod operatio versatur, sicut artifex circa materiam. Potentia autem vis est animæ eliciens actum seu operationem. Cum ergo omnis operatio animæ rationalis versatur circa finem tanquam circa obiectum, immediatè autem circa mediū ad finem. Et secundum hoc virtus diuiditur diuisione immediata in Theologicam & moralem, accipiendo morale largè, vt non distinguitur cōtra intellectuale. Obiectum verò quod est ad finem duplex est. Aut est veritas practica cognoscenda. Aut est materia circa quam sunt aliqua operanda, & c. Et secundum hanc diuisionem sumuntur virtutes cardinales. De quo latius Gabriel vbi supra. Et secundum sanctum Bonau. virtutes ponuntur principales ad rectificandum & vigorandum potentias in eliciendis actibus virtuosis, ad rectificandum contra obliquitatem, ad vigorandum contra difficultatem. Virtus enim facit potentiam rectam & vigorosam. Vide latius Bonauenturam, & post eum Gabrielem artic. ij. vbi supra. Et sicut homo per virtutē cardinalem rectificatur quo ad creaturam, ita per Theologicam quo ad creatorē Deum. De actibus illarum virtutum idem scribit Gabriel conclusione ij. vbi supra, Actus prudentiæ est dicta re agenda. Iustitiæ reddeere omnibus debita. Temperantiæ refrænare appetitum circa concupiscibilia. Fortitudinis repellere aut sustinere aduersa. De his plura in libro Ethic. Obiecta illarum. Prudentia dirigit circa verum practicum. Iustitia circa proximi debitum. Temperantia circa delectationes & tristitias. Fortitudo circa pericula & aduersitates vincendas. Per hoc, scilicet per actus & obiecta, possunt distingui virtutes cardinales etiam secundum potentias. De quo latius legito Gabrielem. Et virtutes cardinales (vt scribit Richardus distinctione xlix. artic. j. quæst. v. in fine libri quarti) quæ sunt respectu passionum & operationum

humanarum aliquo modo corpus respiciunt, non quod earum essentia aut eius pars sit in corpore sicut in subiecto, sed quia moderant corporis passionem & æquant corporales operationes in comparatione ad alterum, sed & si in perfectis actibus talium virtutum perfectarum consistit felicitas politica, de qua tractat Philosophus 1. li. Ethic. tamè felicitas vera in illis virtutibus nō consistit, sed in actu charitatis patriæ, & in actu habitus qui in patria succedit fidei. Rich. Et quia (vt dicit Gab. distinct. xxxij. qu. vnica, ar. iij. dubio iij. lib. iij.) virtutes Cardinales perfectiones quædam sunt animæ non in cludentes essentialiter imperfectionem, sicut fides & spes, ideo manent in patria. Habent etiã actus in patria secundum alios ab actibus quos habent in via. Nā secundum sanctum Bonau. qu. vj. li. iij. di. xxxij. Omnis actus nostri in gloria erant fortes, iusti, prudentes, casti, vt iustitia excludit obliquitatem, prudentia errorē, fortitudo molestiam, temperantia omnem libidinem. Actus autem quos habent in via, nō habent in patria. Nō enim ibi prudentia cauet insidias quæ ibi nullæ sunt, nec ibi iustitia subuenit miseris, nec fortitudo perfert molestias, nec temperantia coercet delectationes prauas, sed marèt ibi excellēiori modo quàm fuerunt in via. In via pugnant cōtra vitia. In patria gaudent de victoria plenissimè adeptæ. Bonau. & Gabr. Virtutes quoque dona, beatitudines & fructus ponuntur habitus quidam naturales, vel supernaturales animæ quātū ad actus suos in via perficientes aut passionem: puta, gaudium vel delectatio actus cōsequentes, quæ additur quo ad fructus aliquos hoc scribit & probat Gabr. xxxij. qu. vnica, art. j. lib. iij. Differunt tamè dona & virtutes, de quo legito sanctum Bonau. di. xxxij. qu. j. li. iij. Quomodo autem virtutes connectantur vide supra in dictione, Connexio. litera C. De quo & legito Gab. di. xxxvj. qu. vnica, art. ij. libr. iij. qui ponit istum appendixem. Omnis habens vnam veram virtutem, habet omnē sibi possibilem secundum cordis præparationem, & omnis habens vnum vitium secundum cordis præparationem est omni vitio irretitus, & idem est de habente actum verè virtuosum vel vitiosum. De actibus enim hoc primo habet veritatem, & de habitibus non nisi ratione actuum. Habere autem actus virtutum secundum præparationem cordis, nihil aliud est quàm habere dispositionem vel principium inclinans ad actus virtutum. Et irretiri vitio secundum cordis præparationem, est habere dispositionem vel principium inclinans naturaliter ad vitium. Et per nullam veram virtutem à tali vitio refrænari. Sic adulteriū Dauid impulit eum ad homicidiū Viri militis sui fidelis, qui enim vult efficaciter adulterari, vult omnia sine quibus adulterium non potest perficere & amouere impedimenta per actus quorūcunque vitiorū, nisi alium de retrahatur, & horum cōsideratio multum valet ad vitiorū detestationem, & ad generandum horrorem cuiuscūque vitij. vide latius Gab. vbi supra. Et sicut charitas inclinatur ad omnes actus virtutum, ita ira ad cōtumelias, rixas, detractiones, homicidia, & habet vnum vitium habet dispositionem malā inclinātē ad actū vitij cōtrarij, nisi impediatur aut deficiat aliquid ad actū vitij cōtrarij requisitū. Sicut prodigalitas & tenacitas sunt vitia cōtraria, & tamè tenax potest habere prodigalitatem secundum cordis præparationem, quæ in tenace est desiderium acquirēdi, iō tenax cōsiderat

siderat quod per actum pro legalitatis potest multa acquirere, ex desiderio acquirēdi exhibit in a^u prodigalitaris. Sicut etiam videmus quod vitia & virtutes cōtrariātur, & tamen saepe vitiosus habet actum virtutis secundum praeparationē cordis.

Saepe enim mendax vt sibi credatur loquitur veritatem, & ambitiosus vt magnos honores cōsequatur, paruos honores spernit & respuit. Quod verū est de actibus virtutum exterioribus, qui tamē dū procedunt ex inclinatione vitij non sunt virtuosī, multa de hoc Gabr. dub. j. vbi supra.

VIRTUTES Cardinales seu morales, & virtutes Theologicae differunt, vt ex p^redictis patet. Et etiā scribit Brulef. di. xxvj. q. iij. lib. iij. Primò quia virtutes Theologicae habēt Deū pro obiecto. Caritas, habet Deum in quantum summum bonum. Fides, in quantum est summa veritas. Spes, in quantum est summa largitas. Alij virtutes sunt de obiectis creatis, vt obedientia, castitas. Secundò differunt. Virtutes Theologicae habent superiorem portionem animae pro obiecto, virtutes autē aliae subiectantur in anima secundum portionem inferiorem. Tertio differunt quod virtutes Theologicae non habēt excessum in actibus suis per nimietatē suorū actū. Virtutes autem morales bene habent excessum in actibus suis per intētionem nimiam. Exemplū de primis, vt nullus potest excedere in amādo Deū, in credēdo in Deum, & in sperādo, & in cōfidendo in Deū. Exemplum de secundis, vt patet de liberalitate & aliis. Quarta differentia est, quia primae nō mediant inter duo mala. Aliae autē mediant, vt patet de liberalitate, &c.

VIRTUS dicitur vera dupliciter, vt scribit S. Bonau. parte ij. di. 34. q. j. li. iij. Vno modo dicitur virtus vera, quae habet verū virtutis opus, vel nata est habere quātū est de se, & veritas est de essentia virtutis. Alio modo dicitur virtus vera, quae perducit ad finē, & haec veritas non est essentialis virtuti, sed tamē ducit virtutis statum sine continuatione. Sic etiā dicitur de poenitentia, quod si primo modo dicitur poenitentia, est vera, quae verū habet virtutis actum, sic de veritate poenitentiae est detestari malum commissum, & pro illo tempore nullum committere, & de futuro proponere, non committere, & ab omnibus his potest homo cadere, & ita à poenitentia vera primo modo dicta. Si autem dicitur vera, quia perducit in finem vt finalis & cōtinuata ab hac non est cadere. Sed hanc non est dicere hominem habere nisi in fine, & post non cōtingit cadere. Haec Bona. Nec virtutes verae sunt sine charitate, vt & habet Gerf. tract. viij. super Magnifi. Nec placemus Deo per bona naturalia, sed per virtutes solū, vt inquit Brulef. di. xxij. q. j. lib. iij. &c.

VIRTUS est adhuc duplex, scilicet virtus sanatiua & virtus operatiua. Vnde secundum S. Bonau. spiritus sancto nō appropriatur virtus simpliciter, sed virtus sanatiua. Et hoc quia gratia sanatiua est donū spiritus sancti, cuius gratia est animae medicina, sed si illo appropriatur virtus operatiua, quia per ipsum omnia facta sunt, id est per verbū, q̄ est Dei filius. Ioan. i. Vnde virtus sanatiua non appropriatur filio, sed virtus operatiua. Et verū virtus operatiua non appropriatur spiritus sancto, sed sanatiua. Et sic debemus intelligere illud: Prædicamus Christū Dei virtutē. 1. Cor. i. Et illud: virtus quae de eo exibat, sanabat omnes, Luc. 6.

VIRTUS naturalis seu naturaliter insita (vt scribit

Gerfon parte iij. vbi ponit definitiones termini ad Theo. vtiū, est bona inclinatio creaturae rationalis, nō acquisita, sed innata ad operationes naturae suae congruas laudabiliter exercendum, vitium naturale per oppositum, &c.

VIRTUS heroica (vt scribit Gerf. vbi supra) cōuenit cū beatitudine, & est virtus excellēs, ad quā cōmunis hominū vita nō attingit. Bestialitas per oppositum vitiū est excedēs cōmunem hominū malitiā ex cōsuetudine peruersa & vitio corporis inclināte. Et de virtute heroica vide in dictione gradus. Quintus actus virtutis. Et virtutes heroicae dicuntur virtutes purgati animi, vt dicit Gerf. tract. iij. super cantico Mariae. Arist. 7. Ethic. tract. i. vult heroicā virtutem dici quae est supra nos. Heroicā inquam quandā atq; diuinā, vt Homerus de Hectore, propterea quod eximia bonitate praestabat, dicētem Priamū induxit, nec iam hominis sane mortalis illius esse videbatur, sed diuino semine natus. Quare subiungit Arist. si ex hominibus ob virtutis excellentiā dii sunt (vt aiunt) talis quidam is habitus fuerit, qui feritati opponitur. Sic etiā Philosophi morales homines excellentissimae virtutis, qui cōmunē hominū statū excedūt, vt qui magis mortē corporis quam vitiosam eligerēt actionē. Heroicos aliter heroicos siue diuinos vocitabant, de quo legito & Gabr. ferm. j. de S. Petro & Paulo qui incipit: Dij forresterrae &c. Huic cōcordat dictū Prophetę in Psalm. Ego dixi dijestis & filij excelsi omnes. Excelsi dicit, vt nō quicūq; iustus Deus vocetur, sed qui quadā virtutū excellentia ceteros antecellit, & praecipuē Apostoli diuini vel dii appellātur, & magis praecipui Petrus & Paulus, vt videre licet apud Gabr. vbi sup. de virtutibus & speciebus latius ab aliis tractatur. Haec pauca ex multis sufficiunt.

VIRTUS quādoque significat virtutē, quādoque possibilitatē, interdū violentiā, itē copiā, vt vis auri, &c. Et vt scribit Brulef. di. iij. quaestio. ix. lib. iij. Vis potest capi quadrupliciter. Vno modo capitur pro violentia siue coactione. Et sic diffinitur à Iuristis. Vis est maioris rei impetus qui repelli non potest. Secūdo modo capitur pro fortitudine, vt iste habet magnā vim, id est fortitudinē. Tertio modo capitur pro potētia animae, vt vis intellectuā, vis visū. Quarto modo capitur pro virtute aliqua siue corporali siue spiritali, vt sancti viri, id est virtute fidei fecerunt miracula, & sic conuertuntur vis, & virtus. Differunt tamen secundum eundem Bruleferum di. j. q. iij. li. j. vis, vires & virtus etiā secundū Grammaticos, vt ipse dicit. Nā vis proprie est potentia tā corporis quā animae. Vires enim idem est q̄ potētia. Vires autem pertinet ad solū corpus, sed virtus ad solam animam. Et vires (vt idē dicit) possunt capi dupliciter. Vno modo largē, & sic capiuntur pro omnibus potentiis, & sic vires non sunt nisi potentiae quibus exequimur aliquid. Vnde & in spiritalibus fortitudo & potētia idē sunt. Alio modo strictē, & sic restringitur ad duo, quae tamē etiā sunt potētia in moralibus, scilicet concupiscibilis & irascibilis. Vis concupiscibilis & irascibilis sunt duae vires siue duae potentiae animae organicae, habentes duo organa circa cor, & ambae natę sunt tritari & delectari circa suum obiectum. Et duo sunt actus concupiscibilis, vt latē declarat Scotus in iij. sententiar. disti. n. xxxiij. Ista duae vires respiciunt obiecta appetibilia & fugibilia. Et vis concupiscibilis & irascibilis dicuntur vires appetitiuae, quę

distinguuntur ex obiectis, vt vult Gerfon parte iij. tractat. de passionibus animae, considerat. iij. Nā vis concupiscibilis respicit bonum vel malum, nō sub ratione aliqua difficultatis vel arduitatis, sed quoniam multa superueniunt nata impedire concupiscibilem in sua inclinatione vel tendentia vel quiete circa bonum, & in odio, fuga vel inquietatione circa malum. Hinc data est ei tanquam propugnatrix ipsa virtus irascibilis, quae tendit in bonum adipiscendum, vel malum depellendum, non vt simpliciter tale, sed vt arduum & difficile adipiscere vel euadere, quale nullum in Deo reperitur, ideo nec irascibile habet vllam. Haec Gerfon. Vis secundum beatum Thomam iij. sentent. disti. n. xxij. quaest. j. art. iij. est omne quod est principium operationis, sed virtus importat principium operationis perfectae.

VIS secundum B. Tho. non est forma oculi sed anima, secundū q̄ ab ea fluit visus, Tho. super li. de anima. & nomē visū est extenditur ad significādū omnē cognitionē sensū, & intellectus propter dignitatem visus, & certitudinē eius secundū eundem j. par. q. lxvij. ar. j. Quomodo autē fiat visū tā interior quā exterior, vide apud Philos. Et Gerf. par. iij. tract. de oculo. Et secundum eundem ibidē. Visio Dei mentalis habetur triplex, quia quādā est facialis & intuitiua, quādā specularis abstractiua, quādā nubilaris & enigmatica. Cōformiter ad triplicē cognitionē meridianam, matutinā, & vespertinā. Additur quarta quam possumus anagogicā seu mysticam nominare, quae consistit in amoris vitali perceptione. De quibus per multa scribit Gerf. & in fine concludit, visio Dei quālibet non sufficit viatoribus ad gloriae consecutionem, sed necessaria magis est diuinorum impletio mādatorū. Qui enim dicit se nosse Deum, & mandata eius nō custodit, mendax est. Qui autem sic fecerit & docuerit homines, hic magnus vocabitur in regno caelorum, vbi visio & tota merces & gaudium plenum. Et visio tota merces secundum Augustinum intelligitur, vt scribit Gerfon parte ij. sermo. facto in solemnitate omnium sanctorum. Nam amorem & dilectionem cum delectatione. Hoc modo visio in se claudit, & hoc modo qui plura diligit plus cognoscit, hoc modo contēplatio ad felicitatem sufficit integrandam, &c. Nec visiones omnes, etiā quibus apparet Christus sunt acceptandae, de quo vide Gerfonem parte j. tract. de probatione spiritus. Quare quidā ex sanctis patribus dum sibi demon transfiguratus in Christum diceret: Ego sum Christus personaliter te visitans, quia dignus es, confestim clausit oculos, vtraque manu vociferās: Nolo inquit hic videre Christum, satis est ipsum in gloria si videro, moxque disparuit, &c. Legito eundem parte iij. quid sentiat de quibusdam visionibus.

VISIBILE dicitur quod videri potest. Inuisibile, quod nō potest videri. Est autē triplex causa quare aliquis nō videt visibile, vt scribit sanctus Bonauentura di. j. libro j. Aut enim non videt quia non vult respicere. Aut si vult, impeditur propter defectum organi. Aut propter absentiam lucis, & hoc manifestū est. Similiter in spiritalibus intellectus frequenter aliqua non intelligit, quia non vult considerare. Aliquando verò non intelligit propter impedimentū ex parte corporis, vt patet in phrenetici

cis & stultis. Aliquando propter absentiam lucis. Licet enim lux increata se non subtrahat quātum ad essentiam, vel quātum ad qualemcunque influētiā, subtrahit tamen se homini cū peccauit quātum ad influentiam perfectam. Vnde dicitur influisse ei ignorantiam. Vnde sicut oculus in tenebris errat, sic hodie miser humanus intellectus: cū antē plenē restitueretur in lucē, sicut oculus videre poterit omne visibile, sic intelligit omne intelligibile.

VITA capitur multis modis, vt scribit Brulef. di. xxxvj. art. ij. q. j. lib. j. Primò pro principio formali viuendi, sic anima dicitur vita, & secundū quod triplex est anima, triplex est vita, scilicet intellectuā, sensitīua, & vegetatiua. Secūdo capitur pro natura viuente: Vnde Scot. q. j. quoli. Si diffiniretur Deus, vita intellectualis poneretur in ipsius diffinitione. Hoc modo vita dicitur quid dicitur de Deo, angelis, & hominibus. Et differt à primò modo, quia natura humana nō est vita primo modo, sed secūdo modo. Et est duplex, scilicet merē spiritualis, & merē corporalis. Merē spiritualis est duplex, scilicet in creatis, & creata. Corporalis est duplex, scilicet vegetatiua, & animalis. Animalis est duplex, scilicet sensitīua & rationalis. Tertio capitur vita pro operatione alicuius viuētis in quantum viuēs est. Et dicitur operationes vitales omnes, scilicet operationes quae sunt à viuente in quantum viuens. Vnde Aristo. 2. de anima. Intelligere est vita, sic operatio exterior in qua occupatur quisquam, dicitur eius vita: puta, potare est vita ebriosi: & peccare dicitur vita peccatorum: & agere bonum vita virtuosī, & sic de aliis, vt scribit Pelbar. li. ij. Rosa. Theol. in diction. Vita. §. viij. post Lyrā super Rom. 6. Quarto capitur vita pro viuere, vt inquit Brulef. vbi supra. Est autē quadruplex viuere, scilicet viuere per augmentum & susceptionē alimenti, hoc modo omnia vegetabilia viuunt. Secundò est viuere per sensum, hoc modo sentire est viuere. Sic omnis operatio animalis in quantum animal est vita, & cōuenit omnibus animalibus. Tertio est viuere per motū progressiuū, & sic conuenit solū animalibus perfectis. Quarto est viuere per intellectū. Et vita secundū Bona. d. 34. ar. j. q. ij. li. iij. accipitur dupliciter. Vno modo largē, & est viuificatio corporis. Alio modo proprie, & est viuificatio corporis cū salute. Sic & resurrectio, & secūdo modo promittit Deus resurrectionē bonis ad se veniētibus. Et vita secundū eundē d. xv. l. ij. circa text. maximē manifestat per sensum & motū, & ideo anima viuēs appellat quae viuūt vita manifesta, & haec est illa quae dat corpori motū & sensum, & talis non est in plātis, sed in animalibus. Vita secundū Arist. li. i. e. morte & vita, est mansio animae in corpore. Et secundū eundem, Vita est mansio animae nutritiuae in calido. Vita secundum Dionys. in respectu ad rationalē, est theophaniarum, id est diuinarum apparitionū processio, ab ente quieto & sempiterno, id est à Deo qui cuncta mouens manet immobilis, & talis vita est principiu. Vnde ab Arist. & Comē. li. intelligētīu, vita generaliter diffinitur sic. Vita est primus mobilis & continuus actus viuētis, ac primus motus procedens ab ente quieto & sempiterno, id est à Deo. Vnde res creabiles vel creatae sunt in Deo, vt scribit Brulef. di. xxxvj. ar. ij. quaestio. j. l. j. tanquā in exemplari exprimente, ideo habent vitam in ipso. Vel secundum Scotum, resinquātum. in intellectu

tionediuina, & intellectus à Deo sunt vita in ipso. Etiam omnia possibilia fieri dicuntur vita in deo. Vnde Ioan. 1. quod factum est in ipso, vita erat.

VITA est triplex secundum Gersonem parte iij. ser. ad regē Franciæ nomine vniuersitatis Parisien. dicit enim: Tam in naturæ libro, quam scripturæ tripliciter reperio vitā. Vitam corporalem, carnalē, & personalem, vitam ciuilem, politicā, aut vniuersalem. Vitam gratiæ diuinæ siue spiritualē. Prima defectibilis est. Secunda permanens. Tertia perdurabilis. Prima vita corporalis, scilicet in coniunctione animæ & corporis manu tenetur. De qua Gen. 2. Factus est homo, &c. Et Propheta. Quis est homo qui viuet. Vita ciuilis in cōiunctione & vnitatem Domini & subditorum in vna lege & iusta ordinatione conseruatur. De hoc Philosophus in politicis ponit quod in legibus est vita ciuitatis. Et Apostolus comparat corpus mysticū ad verū eadem ratione ad Rom. 12. & 1. Cor. 13. & ad Eph. 4. Tertia vita spiritualis manu tenetur per cōiunctionem Dei & animæ in charitate & amoris vnitatem. De qua ad Galat. 2. Viuo ego iam non, viuit vērō in me Christus: Brulef. di. xxj. q. iij. li. iij. distinguit vitam sic. Quædam est vita naturæ. Alia gratiæ, & tertia gloriæ. Prima est triplex, quædam vegetatiua, alia animalis & sensitua & rationalis. Prima est communis nobis & herbis & animalibus irrationalibus. Vnde anima est principium quo viuimus, mouemur, nutrimur, augemur, & sentimus, & intelligimus. Tertia est triplex, quædam est increata quæ est Deus, de qua Aug. de fide ad Petrum dicit: Deus naturaliter est vita, hæc per essentiā suam, id est per seipsa est vita. Vnde Dionys. Laudāda est vita æterna quæ per seipsa est vita. Omnisque vita & vitalis motus est ex ipsa vt à principio. Alia est vita creata, & est duplex, quædam angelica, alia spiritualis, quæ est in anima nostra. Vita gratiæ solum cōuenit existentibus in gratia, & est ipsa charitas, & hæc vita est tantum bonorū in hac vita, mali enim non viuunt hac vita, sed mortui sunt. Vnde Maximus in sermone de martyribus. Iustus ex fide viuut. Christus autem in cordibus fidelium per fidem habitare dignatur, discedete fide discedit ab homine Christus: discedete Christo discedit ab homine vita. Vnde Apostolus docet quod Christus est vita nostra, dicens: Christus apparuit vita vestra. Vita gloriæ est clara visio Dei & fruitio sequens, & hæc vita succedit vitæ actiue & contemplatiue.

VITA spiritualis est vita animæ qua viuut per gratiam. Hæc vita quandam habet cōformitatem ad vitam corporalem, de quo vide Gabr. di. ij. q. j. ar. j. libr. iij. Et (vt idem dicit) vita spiritualis est per fidem, sicut scriptum est, Iustus ex fide viuut. Gabr. di. iij. q. j. ar. ij. conclusione vj. libr. iij. Et vita anime dilectio est & amor. Vnde Petrus de Palude, dist. xxxij. q. j. ar. iij. libr. iij. Vita animæ inquit consistit in charitate & amicitia ad Deum & proximū. Ideo omne illud quod tollit fœdus amicitie ad Deū & proximū, tollit vitam animæ, & sic est peccatum mortale, sicut est fornicatio vel aliud peccatū. Et sicut vita corporalis consistit in calido & humido, ita & vita spiritualis. Vicē calidi tenet charitas seu gratia, vt scribit Gerson tract. ix. super cātico Mariæ, prout charitatē nominamus feruorem charitatis in agēdo. Vicē humidj quasi passiuam sibi vendicat affectio bona voluntas. Porro (vt idē inquit)

dicimus vitam animæ Christianæ vitā amoris. De quo latius legito eundem vbi supra. Et vt idem dicit tract. de consiliis Euangelicis & statu perfectio nis vitale, essentialē, intrinsecum & perfectum vitæ humanæ est charitas & eius mādāta, id quod & vult doctor sanctus secunda secunda qu. clxxxij. ar. iij. & c. de hac animæ vita spirituali idem Gers. per plures lectiones tractat parte iij. quem videre potes. Et vita animæ (vt scribit sanctus Bonauen. di. xvij. in dubijs literalibus. libr. iij.) Deus est, sicut anima corporis. Similitudo autem in hoc cōsistit (vt ipse ait) quod quemadmodum corpus indiget anima, & ab ipsa viuificatur quamdiu illi coniungitur, & per eius separationem vilescit, sic quādiu anima vnitur deo per charitatem, viuificatur, & quando separatur ab eo, moritur & vilescit. In hoc autem est dissimilitudo, quia anima cōiungitur naturaliter, & naturaliter, ex corruptione naturæ separatur, ita quod appetitus & indigētia est in vitro, quia constituunt tertium. Ex Deo autem & anima non fit vnū. Et præterea cōiunctio illa est voluntatis ex vtraque parte. Et hinc est, quia voluntas nostra naturaliter est vertibilis, & diuina misericordia prompta est misereri, quod resuscitatio animæ non est miraculosa, sed vt proprius loquamur, est mirabilis. Hæc sanctus Bonau. Est in super quædam vita actiua, quædam contemplatiua, quædam præsens & caduca, quædam futura & æterna, de quo vide Gersonem & aliās, quæ ibi omitto, &c. Et de vita solitaria quam triplicem esse dicit, scilicet celi balem, monachalem, heremitalem, & sapiētialem. Vide eundem Gers. tract. xj. super Magnificat.

VITA Dei est sciētia Dei, qua nouit omne producibile productū, & est essentiā diuina. Vnde Ioan. 1. dicitur. Quod factū est in ipso, vita erat, id est causa productiua & cognitiua rei factæ ad extra est in Deo intransitiuē, & est diuina essentiā, itaque quæ facta sunt nō viuunt formaliter in deo, sed sunt in Dei cognitione, & recipiūt vitam effectiue à Deo: Sic omnia sunt in Deo intelligibiliter, id est cognita à Deo siue producibilia ab eo. Item deus est vita viuientium causaliter & effectiue. Hæc Gabri. post Occā di. xxxvj. q. vnic. ferē in fine. Et (vt idē scribit di. xxj. q. vnic. ar. j. li. iij.) quod secundū duplicē naturam in Christo duplex fuit vita in Christo. Vna diuina summa & æterna, qua persona Christi, quæ & persona est verbi, viuut se ipso necessario inalterabiliter, & immutabiliter, quæ ab illa persona tolli non potest. Secunda est vita naturæ humanæ assumptæ, qua anima Christi viuut immediatē essentialiter. Caro mediatē formaliter, & verbum earū assumptione per coniunctionem idiomatum contingenter. Et verbum viuere sic non est aliud, quā verbum in natura viuente subsistere. Vide latius Gabr. vbi supra.

VITALITIVM sunt redditus empti ad vitā. teut. leidding. vt habet Gabr. di. xv. q. 12. ar. 3. dub. ij. libr. 4.

VITIUM propriè dicitur quod virtuti opponitur, à vito quod vitandum sit ac fugiendū, & est habitus aut affectio animi in tota vita inconstans, & à seipsa disseñtiens, secundum Tulliu ex beato Thoma prima ij. q. lxxj. ar. j. Capitur & pro errore & morbo corporis, perpetuò tamē vt est cæcitas, claudicatio, vecordia, &c. Et secundum sanctum Bonau. di. xlix. q. vltim. in fine libr. iij. dicitur omne quod importat imperfectionē. Vitium in genere (vt scribit

bit Gerson de diffinitionibus ter. ad Theolog. vti.) est mala inclinatio creaturæ rationalis ad operationes naturæ suæ incongruas vituperabiliter exercē dum, aut à bonis desistendum. Vitium intellectuale (vt idem ait) est habitus erroneus impediens animam ab operationibus sibi cōgruetibus, vt intellectu est exercendis. Vitium morale opponitur virtuti morali. Expellere autem vitia (vt scribit sanctus Bonau. di. xliij. ar. 2. qu. 1. in solutione argu. libr. 4.) est dupliciter. Vel per modum detestantis, vel per modum informantis: per penitentiam expelluntur omnia vitia per modū detestantis, & satisficientis. Sed per modū informantis vnūquodq; vitium expellitur per virtutē sibi oppositā, quod primo modo expellit necesse est esse in eadē potētia, sed quod secūdo modo nō. Contra vitia quoq; magis nobiscū & frequētius adueniūt, vt est ira, superbia, cōcupiscentia, quibus cor hominis tribulatur & vehemētē inflāmat, sed scuto orationis aut gemitu cordis aut inuocatione sancti nominis Iesu est occurrendum, & in cœlum respiciendum, vnde veniet omne auxilium, vt scribit Gerson part. 3. in epistola quadā de custodia habenda ad seipsum.

VITIUM capitale dicitur dupliciter (vt scribit sanctus Bonau. di. xliij. circa textū lib. 2.) Aut quia præcipuum & magnū est in genere vitioso, aut quia caput est & principium aliorum. Primo modo accipitur in Gloss. Prouer. 6. vbi vocatur vitia illa capitalia, quia magna sunt, & homo dignus est magna pœna. Secundo modo hoc dicitur vitium capitale, quod est ratio principandi multa peccata. Vnde Gregor. cuiusque capitale peccato assignat filias. Peccatum enim hoc ipso ponitur esse caput & principium alterius, quo eius motium adeo cadit in animæ appetitum quod potest præstare fomentum & motum à Deo, vt ex ipso consurgat quoddā peccati corpus, quodammodo metaphoricum continens varietatem ramorum, & membrorum, filiorū & filiarum. Et hinc est quod infidelitas quæ opponitur fidei, nō ponitur esse capitale peccatum, quia error non cadit primo in animæ appetitum, similiter nec prodigalitas quæ est opposita auaritiæ. Inanis autē gloria vno modo est capitale vitium, alio modo est filia. Nam prout inanis gloria dicitur appetitum dignitatis & excellentiæ, sic est idem cum superbia, & est capitale vitium. Ita accipit Magister di. xliij. cum inter alia vitia capitalia nominat inanē gloriam, quia animus directē mouetur ad excellentiam & dignitatem appetēdam, prout inanis gloria dicitur appetitus laudis, & sic est filia, quia non desideratur laus humana nisi propter excellentiam. Hæc Bonauen. qui & ponit sufficientiam & numerum vitiorum capitalium, vide vbi supra. Ponit Gerson octo vitia principalia parte secūda, serm. de verbis Domini, Venite ad me omnes qui laboratis, &c. scilicet gulam, luxuriam, vanam gloriam, superbiā, auaritiā, inuidiam, acediam, iram. Horum octo vitiorum duo sunt carnalia, reliqua sex spiritualia. Illa carnalia, quia in corporis membris eorum operatio consistit. Ista vocantur spiritualia siue corporalia, quia in corde actantur, de quo amplius Gers. Vitia autem naturæ sunt septem, scilicet excellentia seu præsumptio, duritia, ignorantia, timiditas, præcipitatio, hebetudo, stultitia. De quibus plura legito apud Gers. tract. de vitiis naturæ & voluntatis, parte 2. Vitia voluntatis sunt mala culpæ seu peccata, de quibus idem Gers. & de vitiis plura videan-

tur in dictione peccatum.

VITIUM & peccatum differūt (vt scriptis reliquit Gabri. lect. xxvij. canon.) Nam vitium generalius est peccato. Dicitur namque vitium omnis inordinatio potētiae respectu actus sibi debiti secundum suam naturalem institutionem. Sic vitium ponitur in natura, vt in effectibus monstrosis. Similiter in brutis, in furiosis, in infirmitatibus corporis. Sic generaliter omnis defectus debiti ordinis vitium dicitur. Item omnis primus motus vitium dicitur, sicut & quilibet actus surreptitius. Peccatum autem est vitium imputabile ad vituperium. Duo enim dicitur peccatum, scilicet vitium seu inordinationem quandam & imputabilitatem. Primū est quasi materiale secundum quod inuenitur in actu cuiuslibet potētiae. Secundum quasi formale, secundum hoc est primo in voluntate, & propter voluntatem denominat actus aliarum potētiarū pro quanto sub sunt regimini voluntatis, sic non omnis motus primus est culpandus, id quod probat Gabr. vbi supra, &c. Nec carnis motus peccatum inducit, si omnino voluntas non consentit, vt idem probat Gabr.

VIUIFICARE dicitur viuum facere, & aliquid dicitur viuificare quadrupliciter (vt scribit sanctus Bonau.) scilicet effectiue, & sic solus Deus viuificat formaliter, sic gratia expellēs peccatū, animæ mortē. Viuificare affectu, sic fides operans per dilectionē viuificat. Exercitij vsu, sic mandata quibus exercetur iustitia viuificant sic. Legi autem nouę cōuenit viuificare tripliciter. Formaliter, ratione gratiæ sacramentalis. Affectu, ratione amoris spiritualis ad quā excitāt pmissa. Exercitio ratione multiplicatis bonæ operationis, tam præceptorū quam consiliorum. In lege autem veteri promissa erant temporalia præcepta exterius regulantia sacramēta figurata, & sic proxima non excitabant ad amorem spiritualem, præcepta non dirigebant ad iustitiam interiorem. Sacramēta nō adiuuabāt ad faciliorem legis impletionem, & ita nō viuificabant, quia erat ibi ostensio culpæ, & non erat adiutorium gratiæ, & per consequens dabatur occasio concupiscentiæ quæ traheret ad mortem, & ideo lex illa secundum sensum literalem erat occidens, non secundum spiritualem. Vide latius Gabriel. dist. vltima, dubio 2. libr. 3.

VNECTIO est triplex Ecclesiæ, vt notat Paludensis dist. xxij. art. 3. qu. 1. libr. 4. Et Guil. Episcopus in suo rationali lib. 1. titu. de consecrationibus & vnctionibus. Vna est vnctio, quæ nec est sacramētum, nec aliquid sacramentale, quia nec per se gratiā causat, nec ad aliquod sacramentum suscipiendum vel perficiendum ordinatur, & hæc est vnctio regū. Vnde non oportet quod fiat de materia consecrata. Nec obstat quod dicitur de rege Dauid: Oleo sancto meo vnxi eum, quia hoc refertur ad vnctionem inuisibilem, quæ fit spiritu sancto, non ad visibilem, quæ fit exterius oleo. De quo latius Paluden. vbi supra. Secunda vnctio est sacramentalis, sed non sacramentum: quia, scilicet ad sacramentum ordinatur, vel dignè suscipiendus, vel perficiendus, vt illa quæ oleo ad cathecuminos inungitur baptizandus, vel perficiendus, vel dignè custodiendus seu exhibendus, sicut inunctio qua baptizatus statim inungitur chrismate in vertice, in qua Episcopus chrismate in capite & in manibus presbyter oleo, & altare chrismate. Vnde omnes hæc vnctiones sunt de materia consecrata, & vnctio quidem capitis Episcopi, &

altaris chrismate, & aliæ vero oleo consecra to. Et sicut est eadē cōsecratio chrismatis qua inungitur altare & Episcopus confirmandus in fronte & in vertice baptizatus, quia non est nisi vnum chrisma, ita videtur esse vnum oleum & vna consecratio ad chatecuminos & manus sacerdotum. Vnde dicitur oleum sacrum communi nomine. Tertia vñtio est per se & proprium sacramentum, scilicet illa qua inungitur cōfirmandus per Episcopum chrismate, & illa quæ per sacerdotem oleo ad hoc consecrato per Episcopum fit infirmo, quia agit vel auget proculdubio quod designat, hæc Paludensis. Et videatur latius Guil. in rationali diuinorum vbi supra, & de vñtione extrema paulò post dicitur. Et vñtio principalis dicitur confirmatio (vt scribit S. Bonau. circa text. dist. xxij. libr. 4.) & hoc quadruplici de causa, scilicet, à loco, quia in fronte quæ est pars nobilior in corpore. Ab episcopo. Ab elemento siue materia, quia de oleo mixto cum balsamo. Postremo ab effectu, propter abundantiam gratiæ. Vnde ibi paracletus in magna abudantia traditur, sicut patuit in Apóstolis, & hæc est vñtio principalis, vt dicit sanct. Bonauen.

¶ **V N C T I O** spiritus sancti, est sapientia diuinitus inspirata, docens de omnibus, vt scribit Gerson parte 2. in quibusdam quæstionibus cum suis responsionibus, & tract. de non esu carniū. Vñtio sancti spiritus docet nos fugere & non fugere persecutores, si hoc enim fieri semper liceret, nec fugisset Christus, nec dixisset Apóstolis. Cū vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Vide & Gersonem tract. viij. super Magnificat.

¶ **V N C T I O** extrema, quæ ideo dicitur extremū sacramentū sicut nomen sonat, quia post id, aliud nō speratur. Vnde solum infirmis & periculose ægrotantibus, ita quod de vita eorum desperetur, debet dari. Vnde quādiu probabiliter speratur de euasione (vt dicit Palud. dist. xxij. qu. 3. ar. 1. libr. 4.) non debet dari, & est per se vltimum, per accidens tamen, vt si conualescit, potest esse post ipsum aliud, vt dicit Palud. Et ordinatur hoc sacramentum principaliter & per se cōtra spiritualē infirmitatē, vt dicit Tho. de Argen. di. xxij. libr. 4. Hoc tamē nō obstat ordinatur cōtra infirmitatē corporalē ex cōsequenti. Nam quandoque infirmitas corporalis causatur ex infirmitate spirituali, sicut patet in Gloss. Ioann. 5. vbi Saluator ait ad illum quem curauerat: Vade & amplius noli peccare, ne deteri tibi cōtingat. Hoc sacramentū datur infirmis, per alia enim sacramenta sufficenter pūsum est sanis. Et secundum Gers. diffiniē in cōpēdio Theolo. de sacramēto illo. Extrema vñtio est sacramentū ex vñtione infirmis per oleum sanctificatum facta, cōferēs infirmis remediū cōtra peccati reliquias, & si expedit alleuatiōne ferens corporis infirmitati. Et secūdu Sco. diffinitur sic distinctione xxij. libro quarto. Vñtio extrema est vñtio hominis infirmi penitentis, facta in determinatis partibus corporis cum oleo ab Episcopo consecrato ministrata à sacerdote, simul verba certa cum intentione debita proferente ex institutione diuina efficaciter significans curatiōnem finalē venialium peccatorum. Materia huius sacramenti est oleum oliuæ consecratum. Et quia inter omnes liquores olei oleum oliuæ ceteris præstat & excellit, ideo quando in scriptura dicitur oleum sine additione, tunc semper debet intelligi de oleo oliuæ, de quo vide latius Paluden. Forma

huius sacramenti est forma verborum quibus traditur hoc sacramentū. Et secūdu vsum Romanæ Eccle. sacerdos in vñtione sic dicere debet. Per istā sanctā vñtione & suā piissimā misericordiā indulgeat tibi Deus quicquid oculorū vitio deliquisti, & eadē verba repetet vngendo nares, addendo quicquid nariū vitio deliquisti, & sic de aliis mēbris vngendis, scilicet labiis, auribus, manibus, renibus, & multiplex inūctio signat eliminatiōne ex diuina misericordia mēbrorum singulorum, vt dicit Gers. in compendio Theolo. de sacramento extreme vñtione. Loca autem quinque sensuum principaliter inungenda sunt (vt idem Gerson inquit & ceteri) sicut oculi, aures, nares, pedes, & manus: quidā ad dunt pectus & renes & vmbilicū, in quibus delectatio est venera, licet non oporteat. Mutilati verò in loco mutilationis, quia licet mēbro careant, nō tamen carent potentia, qua completur actus peccati ab intra, licet non ab extra, & ideo vt expietur peccatum cum membrum non supersit in loco incisionis, vel in loco illi mēbro maxime vicino inungendus est. Vñtio autē fieri debet cū signo crucis, vel in signatione membrorum in forma crucis, vt vult Rich. di. xxij. libr. 4. & Gers. vbi supra. Nec omnes corporis partes inungendæ sunt, vt & vult Paulus Cortes. libr. 4. dist. 4. in fine, cum ait. In quo intelligēdū est omnes corporis partes illiniri nō placere, cum id sacrum curatio quæ dācatur, corporisq; curatio haud cunctis corporis partibus sed morborum tantū fibris medicamēta adhibeat. Cū autem omnis nostra notio (vt idē ait) à sensibus oriatur, vbi facinorū, scelerumque ortū esse dicimus ibi hoc lustrale per vñtione fomentum esse volumus, ob eamque causam à flamine sensuum sedes obliniri. Effectus huius sacramenti (vt habet Magist. in litera ex dictis B. Iaco. concludit) est duplex, quorū vnus est peccatorum remissio, alter est corporalis infirmitatis alleuatiō. Istorum primū respicit istud sacramentum tanquam principale effectum. Secundum respicit ex cōsequenti. Sanitas enim spiritualis est principalis effectus. Corporalis sanitas est accessorius vel secundarius, vt ait Rich. di. xxij. ar. 1. q. vj. libro 4. Astipulatur Palud. dum ait: Effectus huius sacramenti est spiritualis hilaritas mētis, per quam mens alleuatur à grauedine & depressione, qua tunc cōmuniter homines patiuntur (vt dicit Palud.) Et vt dicit Gerson vbi supra. Sacramentū secundum aliquos est ipse vsus olei siue cōsignatio cum oleo, Res autem est ipsa gratia spiritus sancti, quæ dicto modo efficit sanationem mentis, & etiā quandoq; corporis, quādoq; scilicet expediēs fuerit, secundū alios sacramentū est ipsum oleū. Res autem gratia spiritus sancti, &c. Et sacramentum vñtione extrema est vnum sacramentum vnitatis integritatis, sed nō vnitatis indiuisibilitatis (vt dicit Scotus) quia remissio omniū venialium. Et quia omnia ibi ad principale effectū per se ordinantur, scilicet ad spiritualem animæ & corporis sanationem, vt ait Paluden. articulo tertio, conclusi. 2. distinctione xxij. quæstio n. 1. libr. 4.

¶ **D E** institutione huius sacramenti. Instituit hoc sacramentū Dominus Iesus Christus per se, sicut & omnia alia (vt aliās dicitur.) Nā ab eo habet virtutē & efficaciam. Et cū Magist. dicit istud ab Apóstolis institutū. Et Bona. d. xxij. q. 2. libr. 4. spiritus sanctus per Apóstolos hoc sacramentū instituit, intelligēdū est instrumentaliter & executiue, non principaliter & auctorita

auctoritatiuē, sed cū dicitur quod non legitur in Euangelio, hoc nihil obstat. Dicitur enim Ioan. vii. Sunt autē & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula nec ipsum arbitror mūdū posse capere eos, qui scribendū sunt libros, de quo Thom. Argent. & Gerson vbi supra. Solus autem sacerdos est idoneus huius sacramenti dispēsator & minister, & nō requiritur Episcopus, ppter statū infirmorū, qui non possunt Episcopos adire, nec occupationibus aliis impediti ad omnes lāguidos ire possunt, vt dicit Rich. di. xxij. art. 2. q. 1. libr. 4. Vnde Iacob. 5. dicitur. Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ & orat super eum vngentes eū oleo in nomine Domini, &c. Quamobrē senatus cōsulto cauetur ne quis profanus aut minister flamē, qui à Græcis diaconus nominatur (vt inquit Paulus Cortes. li. 4. d. 4.) illiniendi facultatē vsurpet. Debet autē illud sacramentū dari infirmis ratione vtentibus, & in periculo mortis existētibus, nec debet dari in fantibus nec furiosis à natiuitate, nec carentibus ratione, nisi prius quæserit, nec dānatis etiā ad mortē, quia sunt infames corā Ecclesia, nec debet dari qualitercunque exposito periculo mortis, quia (vt inquit Scotus dist. xxij. lib. 4.) nec debet dari ei cui imminet mors ex periculo extrinsecæ violētia, vt ar morū vel submersione vel huiusmodi, nec qualiter cūque infirmo sed periculose: ita quod probabiliter imminet sibi exitus de statu viatoris ad terminū, vt inquit Scotus. Concordat cum prædictis Cortesius cum dicit. Néve etiam infanti illiniantur nisi qui solidæ mentes sint, quiq; interposito spatio ita respiciant, vt sentiant vi sacramenti scelerum vestigia dilui. Eodemque modo infantes repelluntur, quinondum sunt vim præstantiamque intelligēdi, cōsecuti, quiq; (vt præclare ait Rich.) nondū ignoscibili tæbe inueniuntur. Atque illud etiam sanctum est, ne valentibus aut in quocunque ægritudine genere adhibeatur, quandoquidem id sacrum extimum dicatur, quod senatus adhibeat homines præparans, aut perpoliens ad gloriam, & propterea eos tantum illinēdos esse dicimus (inquit Cortes.) qui in ipso sint vitæ excessu cōstituti. Potest autem hoc sacramentum (vt scribit Tho. de Argent.) licite iterari, quia sacramentum nō derelinquens effectū perpetuum & indelebilem licite potest iterari, sed istud sacramentum est huiusmodi, quia nullum effectū ita indelebilem imprimit recipienti. Et Hug. 2. de sacramentis, parte xv. ca. 3. Si vñtio iterari non potest, nec oratio iterari potest, sed oratio iterari potest, & vñtio. Et Magister d. xxij. ca. vltimo, consentit quod hoc sacramentum est iterabile. De quo consulas Rich. di. xxij. ar. 2. quæst. lvj. libr. 4. Et sanct. Bonau. qu. 4. ar. 2. eadem dist. & Gersonem in compendio Theol. de iteratione sacramentorū. Et (vt idē dicit) extrema vñtio obligat nō contemnere, dum finis vitæ secundum probabiles coniecturas per infirmitatem expectatur, quæ iterari potest simili causa rursus veniente. Et extrema vñtio ritē suscepta delet venialia: imò videtur quod absoluit ab omni culpa cōiuncta petitione recipientis, ita quod dignè recipiens etiam ab omni pœna liberetur, tū virtute sacramenti, tum quia petit piē perseueranter pro se & iuste. Gerson. Vide aliās de sacramento extrema vñtione plura apud alios.

¶ **V N D E** capitur dupliciter (vt scribit Bru'eser dist. xvij. q. 1. li. 2.) Vno modo localiter. Alio modo causaliter. Secūdo modo dicit causam, & quia sunt qua

tuor causa, capie quadrupliciter. Primo modo potest dicere causam efficiētē, vt vnde est omnis creatura? Respondetur, à Deo. Vnde venit quod Deus voluit creare hominem? Respondetur, propter bonitatem suā, & vt faceret participare gloriā beatitudinis æternæ quātum ad finē. Vnde est quod homo est risibilis? Respondetur, quia rationalis quātum ad actionem formalem. Vnde est cultellus? Respondetur, de ferro, quantum ad causam materialem, &c.

¶ **V N I F O R M I T E R** quandoque excludit ordinem (vt scribit Gab. di. xij. q. 3. art. 1. libr. 1.) Est autem duplex ordo in diuinis. Vnus in personis producentibus, qui est ordo originis. Alius in ipsa pductione siue in pducendo. Et secūdu hoc vniformiter potest excludere hunc ordinem, vel istum vel vtrumque. Vnde pater & filius non spirant vniformiter, quantum ad ordinem personarum producentium, quia inter personas est ordo originis, quia pater est prior filio, quia pater genuit & non econtrā. Item quod pater spirat hoc habet à se. Quod verò filius spirat habet à patre. Pater verò & filius omnino vniformiter spirant, spiritus sanctus per exclusionē ordinis in producendo. Ita, scilicet quod in signo vel instanti, aut quocunque imaginabili distincto à personis producentibus, spirat pater in quo non spirat filius, quia omnino habent illud vnū spirandi principium, scilicet constitutum ex essentia & spiratione actiua cui primo conuenit spirare secundum doctores. Vide latius Gabr. & Petrus de Aliaco qu. viij. ar. 1. libr. 1. Et cū in oppositum adducitur Aug. qui dicit, quod spiritus sanctus principaliter procedit à patre (vt dicit Magister in textu.) Et Hieron. dicit quod spiritus sanctus procedit à patre per filium. Et idem dicit Hilar. & Rich. Spiritus sanctus procedit à patre immediatē, à filio autem mediatē tantum, ergo ibi non est vniformitas. Ad hoc dicitur quod omnia illa dicta & similia nihil aliud volunt à prædictis, scilicet quod pater sicut habet esse à se, & ponitur trinitatis principium, ita & spirare habet à se, filius verò sicut genitus est à patre: ita habet spirare à patre. Pater ergo principaliter spirat, & non per alium, id est spirare habet à se, filius autem nascendo, accepit à patre. Hæc Gab. ar. 3. vbi supra. Assentit Aliacen. vbi supra.

¶ **V N I O** significat concordiam. Aug. Nam hoc fieri posse in tanta animorū vnione quis dubitet. Modo significat margaritā, quod in conchis nulli duo reperiantur indiffereti inquit Plinius. Modo coniunctionem significat & est multiplex vnio (vt notat Gabr. d. 1. q. 1. libr. 3. & distincti. 30. q. 4. libr. 1.) Exempli causa partis ad totum continuum. Contigui ad contiguum, vt in ferrone ramusculi ad truncum, locati ad locum, miscibilis ad mixtum, illabentis ad illapsum. Vnio formæ vitalis ad materiam propter quam. Compositum dicitur substantia vnies. De quo latius vide apud Gab. vbi supra.

¶ **V N I O** quædā est corporalis, quædā spiritualis. De vnione corporali aliās dicitur. Vnio spiritualis & illa fit secundum Gerson. parte 3. de mystica Theologia speculatiua, parte 8. considerationē 40. per inhesionem, per informationem, per actionem, per assistentiam principalitatis, per illapsum, per sustentationem hypostaticā, vbi plures nature in vna persona conueniunt. Sed omniū suprema vnio est in diuina essentia seu natura, in qua tres personæ summa vnitatis subsistunt. Est & vnio amantis cum amato, de qua & Arist. in Ethic. ait: Amicus est al-

terego. Cuius vnionis ratio exprimi videtur cum ab eodem dicitur. Amicorum est idem velle & idē nolle. Spiritus ergo noster cum Deo adharet per intimum amorem vnus spiritus est cum eo per voluntatis cōformitatem. Solus enim amor perfectus & perfectē Deo adhærens, veraciter orat. Fiat voluntas tua, & qui sic orat, orat in spiritu & veritate, sicut Christus docuit esse orandum in Euāgelio. Nam & ipse patrem adorauit, dicens: Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Itaque qui sic vnitur Deo, & adharet per amorosam voluntatis cōformitatem vtique stabilitur in eo (vt scribit Ger. vbi suprā.) Experimentalis autem vnio mentis cum Deo, vt idem dicit tract. vij. super cantico Marię, est simplex & actualis perceptio Dei gratię suę gratū faciētis dono, qualis hic incipit & perficitur in gloria per gratiam consummatam. Est igitur hęc vnio experimentalis pręgustatio quędā glorię pignus, & arrafelicis eternę, cui cōtraria est dispersio, & auersio superbonū in mēte cordis sui, & c. Et tract. 8. super Magnifi. ait. Omnes & singulę volūtates quę per charitatem vniuntur cum vno tertio, quod est Deus, ipsę vniuntur inter se quantumcunque visę fuerāt discordare, sicut de dispersione legimus Pauli & Barnabę. Felix & mirabilis vnio plurium in Deo quasi in vnico medio connexorum, & c. Et tract. ix. super cantico Marię. Magna est & singularis vnitas omnium electorum inter se cum Deo, & c.

¶ **V N I O** naturę humanę ad verbum. Et si de hac per multa sunt nobis relicta scriptis, pauca tamē colligo ex aliis quę pdesse arbitror Theologię studiosis. De illa supermirabili vnione, quā & si credere possumus, intelligere non valemus. De quo Gabr. ser. annunciationis Marię, qui incipit, Hęc est dies quam fecit Dominus. Sed opiniones de vnione relinquo, quas videto apud Gabr. di. i. q. i. li. 3. Illius autem vnionis supermirabilis, difficultas intelligendi & exprimeridi modum eius ex duobus confurgit. Vnum, quia nulla similis vnio inuenitur in natura creata. Ad cognitionem autem diuinorum non nisi ex creaturis ascendimus. Quęcūque autem vnio in creaturis inuenitur, ibi maior est dissimilitudo quā similitudo ad illam vnionem benedictam. Secundum, quia non est certum quid dicat vnio illa hypostatica siue personalis, qua natura humana assumitur seu vnitur verbo, an scilicet dicat aliquid distinctū ab extremis vnitis qua formaliter fiat illa vnio, an nihil distinctum. De qua re Gabr. recitat opinionēs satis diffusę, quas vide apud eum. Et vt idē dicit ar. 3. dub. 4. Vnio qua formaliter natura humana vnitur verbo, est qualitas absoluta de prima specie qualitatis, quia disponit naturam humanam ad melius, non ad meliorem operationem, sed ad maiorem dignitatem.

¶ **V N I O** ad totam naturam humanā quā assumpsit est triplex, vt scribit Brulefer distinctione prima, libro tertio, scilicet Quędam gratuita, quędam beata, quędam hypostatica. Prima est illa qua verbum diuinum vnitur naturę humanę quam assumpsit per gratiam gratum faciētē, immediatē enim repleuit Deus illam animam quam assumpsit summa gratia in primo instanti suę creationis. Secūda est illa quę sit per clarā visionem Dei. Istam etiā habuit ab instanti suę creationis, nec magis videt modō quā tunc in cruce. Ex quo sequitur quod non fuit viator simpliciter, sed comprehensor, vt

suprā patuit. Tertia hypostatica, & tantum valet sicut vnio suppositalis. Et capiēdo vnionem hypostaticam largē, est triplex, vt idem scribit Brulefer, scilicet personalis, suppositalis, & sustentificabilis. Vnio personalis est illa in qua assumitur aliqua natura in vnitatem personę, vt assumptio naturę humanę, & c. Vnio suppositalis est illa qua assumitur aliqua natura in vnitatem suppositi, vt si Deus assumcret naturam lapidum vel asini. Vnio sustentificabilis est illa qua assumitur aliqua natura in vnitatem indiuidui, vt si Deus assumeret materiam primam, quę necessest suppositabilis, nec personabilis, tamen Deus eam sustentaret. Sed strictē capiēdo vnionem hypostaticam, sola vnio suppositalis dicitur vnio hypostatica, inquit Brulefer. Vnio personalis & hypostatica secundum Gabr. distinctione prima, quęstione prima, notab. 2. li. 3. non est quę facit assumptū esse personam. Alioquin natura humana non vniretur hypostaticē verbo, quia non est persona verbi, quia natura assumpta non est verbū. Sed vnio personalis & hypostatica est vnio, qua natura quę sibi dimissa esset persona sustentatur ab alia persona, communicans sibi denominationem concretiuam, quam sibi demissa proprio supposito communicaret. Sic natura humana in Christo quę sibi dimissa esset persona, subsistit iam non in se, sed in supposito verbi, vnde verbum dicitur homo.

¶ **V N I O** suppositalis (vt innuit Dominus Prępositus Gabr. di. i. qu. 2. lib. 3.) est quędam entitas positina recepta in natura assumpta, siue sit relatio ab omnibus absolutis distincta, siue qualitas quędam absoluta qua formaliter fit huiusmodi assumptio, qua posita in natura assumpta ipsa est vnita, & ea remota desinit esse vnita, quā entitatem positiuam doctores & sancti nomināt gratiam vnionis. Est enim donum ex summa charitate datum nullum meritis pręcedentibus, secundū illud Ioan. 3. Sic enim De⁹ dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret. Dedit autem per eius incarnationem siue naturę humanę assumptionem. Fuit autem in Christo duplex vnio, vt idem scribit Dominus Prępositus Gabr. di. xxj. qu. vnica, ar. i. lib. 3. Vna partium humanę naturę inter se. Animę, scilicet vt formę, & carnis vt materię, per quam ex ipsis constitutum est compositum substantiale vnum in natura humana. Secūda fuit suppositalis siue hypostatica naturę humanę, & vtriusque eius partis cum natura diuina in persona verbi. Et quod sit homo Deus, hoc habet per vnionem, vt dicit Alexan. q. xij. memb. 1. articulo 1. & post eum Gabr. di. i. qu. 2. lib. 3. qui & de gratia vnionis plura scribit. De quo in dictione, Gratia videatur. De hac vnione idem Gabr. scribit dist. xxx. quęstio. 4. lib. 1. De qua (vt ipse ostendit) vnio naturę humanę ad verbum tantō difficilius est disserere aliquid vel affirmare, quāto minus vnio illa supermirabilis a nobis intelligitur, nedum enim ineffabilis est, sed a nobis etiam pro statu illo intellectu incomprehensibilis. Vnde Magister libro tertio distinctione secūda, Illa vnio inexplicabilis est adeo, vt etiam Ioannes ab vtero sanctificatus, non esse dignum fateatur soluere corrigiam calciamenti Iesu, quia illius vnionis modum inuestigare, aliisque explicare non erat sufficiens. Vide latius Gabr. in primo vbi suprā. Et Alexand. parte 3. qu. 2. memb. 4. Difficillimum itaque est exprimere qualis sit hęc vnio, eam esse qua verbum caro factum est, id est Deus homo, & homo Deus indubitata

indubitata fide credimus, & catholicē confitemur. Certē ergo habemus naturam humanam a verbo assumptam ac naturę diuinę in persona verbi vnitam, & vna eademque persona Christi, quę & persona verbi subsistit in duabus naturis, non in duabus personis. Vnde assumpta natura non est persona, nec in se suppositata, dependens suppositaliter ad personā verbi. Quid autem dicat hęc vnio, & naturę assumptę suppositatio, difficile est. Vide Gabr. vbi suprā. Est enim vnio ista maxima vnionū post illam summam & diuinam vnionem personarum trinitatis in vna essentia, vt dicit sanct. Bernardus. Quomodo sicut in illa tres personę distinctę realiter vniuntur in vna essentia per identitatem verissimam cum essentia. Ita in ista vniuntur tres naturę essentialiter distinctę in vna persona, corpus, scilicet, anima, & deitas, per idiomatum communicationem. Vnde ait Bernard. libr. v. de consider. ad Euge. Inter omnia quę rectē dicuntur vnū, arcem tenet vnitas trinitatis, qua tres personę sunt vna substantia. Secūdo precellit illa vnitas qua tres naturę sunt vna persona. Vide de hac benedicta vnio ne Gabr. distinctione xxx. quęstione quarta, libro primo. Quomodo assimilatur vnioni per modum insertionis secundum Alexand. & secundum Dominum Cardinal. Cameracensem quęstione vnica, articulo primo, libro tertio, in Christo est multiplex vnio verbi ad animā, siue ad naturā humanā, vt & prius tactum est. Vna est quę vocatur realis, & est vnio hypostatica, id est vnio suppositalis, qua verbum vnitur naturę humanę in vnitate suppositi seu personę, ita vt suppositum verbi sit suppositum humanum. Alia est vnio quę vocatur intensionalis, & est vnio qua verbum vnitur animę per aliquam qualitatem intensibilem. Et ista est duplex. Quędā est per gratiam gratum faciētem. Alia per gloriam beatificatē. Plura Aliacen. quę & suprā tacta sunt. Alię plura de illa vnione supermirabili a doctorib⁹ scribuntur, & c.

¶ **V N I O** i alicui & suppositari ab aliquo differunt, sicut superius & inferius. Nam vniri suppositaliter siue suppositari nihil aliud est quā dependentiam suppositalem terminari ad suppositum extrinsecū. Vnde patet quod nihil potest terminare dependentiam suppositalem nisi suppositum. Gabriel distinctione prima, quęstione prima, articulo tertio, dub. vltim. libro tertio. Diuinam verō naturā humanę vniri in vnitate personę, non est aliud (vt scribit Brulefer di. i. q. 1. libro 3.) quā diuinam personam quę ab æterno fuit hypostasis respectu diuinę naturę, esse hypostasim respectu humanę naturę in tempore, hoc autem non dicit imperfectionem, sed potius dignitatem & nobilitatem, vt ibidem latius ipse declarat. Et sicut humana natura vnitur verbo (vt dicit Gabri. quęstione prima, articulo tertio, cōclufione tertia, libro tertio) ita vniri potest cuilibet diuino supposito, hoc est patri vel spiritu sancto, quia non est maior impossibilitas respectu vnio suppositi diuini quā alteri⁹. De facto autē naturā humanā personaliter vniri verbo actualiter, articulus fidei est indemonstrabilis naturaliter, vt idē ait cōclufi. 4. vbi suprā, quia articulus fidei est verbū factū esse carnē, id est hominē, vt patet Ioā. 1. & ad Gal. 4. Nec nō in symbolis fidei, hoc autē intelligi nō potest sine vnione humanę naturę cū verbo. Et nō est ibi vnio essentialis, per quā natura humana fiat verbum, vel natura diuina: quia nulla est ibi natura

rum confusio, neque aliqua aliā vnio in formatione vel compositione. Ille autem articulus (vt dictū est) est indemonstrabilis, quia verbum esse hominem, non potest euidenter probari ex principiis per se notis, neque notis per experientiam. Si enim posset euidenter ex principiis deduci, tunc sequitur quod ad assentiendum illi articulo, posset euidenti ratione cogi quicunque intellectus humanus cuiuscunque sectę, tam Iudęus quā Gentilis, consequens est falsum, ergo. Natura itaque humana (vt idem dicit cōclufione 1.) neque patri nec spiritui sancto hypostaticē vnitur, sed tantum verbo. Non enim pater nec spiritus sanctus, sed tantum filius est homo factus, vt sufficiētē probat Magist. in textu, per plures distinctiones li. 3. Et vnire personaliter, vt de & in dictione, Personari.

¶ **V N I R I** & assumi differūt: vnire & assumere, loquēdo de vnione & assumptione suppositali. Nā vniri est cum aliquo alio in eodem supposito esse, nō curando an ipsum sit terminus dependentię alterius siue non. Sed assumi, est ad aliud sumi. Et est dependentiam suppositalem ab alio terminari. Et assumere in dependentiam suppositalem alterius terminare. Vniri verō actiue est vnionem aliquorum efficere, siue ipsum terminet vnionem, siue nō, vt si faber coniungit ferrum ferro, vnit quidem duo ferrā, sed nō terminat vnionem. Dominus Prępositus Gabr. di. v. qu. vnica, lib. 3. Videatur & S. Bonauent. de differentia verbi vniedi & assumendi di. v. qu. 1. lib. 3. Assumere autem aliquid ad vnionem naturę vel personę, non est assumptum fieri hanc naturam vel hanc personam: sed assumptum dependere suppositaliter ad hanc naturam, vel hanc personam eius dependentiam suppositalem terminantē. Quidam tamen aliter notificant personari & suppositari, seu vnio hypostatica, vt dicit Gabr. di. v. q. vnica, lib. 3. Vnio autem deitatis & humanitatis in Christo facta est non in natura, sed in supposito. Vnio enim illa (vt dicit S. Bonauen. di. v. qu. 1. libro 3.) non terminatur ad vnitatem naturę, sed potius ad vnitatē personę, ideo assumere non conuenit diuinę naturę, diuina enim natura nō assumpsit humanam in vnitatem naturę, ideo vnio deitatis, & humanitatis in Christo facta est non in natura, sed in supposito, quia vt inquit Dominus Prępositus Gabr. vbi suprā, in eo facta est vnio quod terminat dependentiam naturę vnite suppositalem, hanc autē nō terminat natura diuina, sed hypostasis siue persona. In persona itaque facta est vnio, & nō in natura, & sicut natura humana natura diuinę est vnita, ita viceuerfa, diuina humanitati est coniuncta. Ambę autē naturę verē & realiter sunt in supposito Christo, sed sola humana natura, nō diuina verē dicitur assumpta. Et quamuis natura diuina naturam humanam sibi vnuit, nō tamen eam assumpsit. Patet primum, quia vnionem humanę naturę cum diuinā actiue fecit diuina natura, quia principium effectiuum omnium operationum ad extra est diuina essentia eadem in tribus propter quod operationes ad extra sunt indiuisę, sicut & essentia est indiuisa. Secundum patet, quia essentia diuina nō terminat vnionem naturę assumptę, vt dictum est. Et quamuis humanam naturam assumpsit duntaxat verbi suppositum, non tamen solum fuerat incarnatum. Probationem huius vide apud Gabr. vbi suprā, quia incarnari est carnem assumptam in eodem supposito vniri, sed natura diuina vnitur carnī assumptę a

verbo in eodem supposito verbi, ergo. Primum autem supra patet. Hinc illa à multis cõceditur, essentia est incarnata, de quo aliàs dicitur. Item diuina natura nec est homo facta nec ex virgine cõcepta, neque temporalitèr nata, quia quod factum est homo, al. quãdo fuit homo, sed diuina natura nec est nec fuit homo. Similiter diuina natura per incarnationem verbi nihil noui recepit ex virgine. Non enim diuina natura de nouo subsistit in natura humana, sicut persona verbi. Illa verò persona verbi per incarnationem incipit de nouo subsistere in natura humana, quã æternaliter subsistit in diuina.

Diuina autem natura non subsistit subsistètia suppositi nisi a eterna, non formalitèr, sed identicè in supposito diuino. Et vt ibidem dicit Gabr. conclusionem vij. accipiendõ hominem concretuè, impossibile est assumere hominem in vnitatem personã, quia accipiendõ concretuè hominem, supponit pro persona, sed impossibile est assumere personã, vt aliàs dicitur. Vnde in omnib⁹ auctoritatibus sanctorum vbi dicitur, verbum assumptis hominem, hominem debet accipi abstractuè pro natura humana. Et hæc est de intentione Magistri cap. vltim. di. v. dicentis: Cùm dicitur homo assumptus, referendum est ad naturam, id est naturam humanam, in qua subsistit persona Dei, & persona hominis est assumpta. Gabr. vbi supra.

VNIRE refertur & ad alia. Hinc vnum dicitur magis vnire, quã alterum. Et hoc contingit tripliciter, vt scribit sanctus Bonauent. di. xij. parte 2. qu. 3. libro quarto. Aut quia quis vnitur maiori vinculo, vt ille magis vnitur, qui maiorem habet charitatè. Aut quia eodem vinculo vnitur strictius, vt ille, qui secundum eundem habitum feruentius amat. Aut quia eadem firmiter, vt ille, qui in eodem habitu est magis radicatus. Vnde Sacramentum Eucharistiæ magis dicitur vnire, quia accedètem dignè, reddit feruentiorem, vt carbo ignitus, & iterum reddit fortiorem, vt bonus ignibus. Et ex hoc, quod reddit charitatem magis ignitam, adiuuat ad consumendam peccati venialis rubiginem. Et hoc quod magis firmat, adiuuat ad vitandum omnia scelera, & ratione vtriusque valet ad augmentum virtutum, & maximè charitatis, quã est vinculum nõ quantũ ad essentia, sed quãtum ad feruorem, vel radicacionem. Feruor enim minuitur quotidie per venialia, & radicatio, ideo oportet per hunc cibum restaurari deperditum. Hæc sanctus Bona. & ideo hoc sacramentum dicitur sacramentum vnionis. Vnde effectus eius primus aut est vnire, aut magis vnire.

VNIBILIA esse pportionata potest intelligi dupliciter. Vno modo quantum ad gradum perfectionis, ita quod vnum perfectionaliter distet ab alio, secundum certum gradum proportionis, vt sit duplo, vel triplo perfectius alio, aut aliqua alia certa specie proportionis, & illo modo finiti ad infinitum nulla esse potest proportio. Alio modo potest intelligi aliqua esse pportionata quãtum ad aliquam habitudinè, quã vnum potest dependere ad aliud, vel aliquid recipere ab alio, aut agere in aliud, & huiusmodi. Et hoc modo infinitè distãtia perfectionaliter bene sunt adinuicem pportionata. Gabr. di. i. q. i. ar. 3. lib. 3. dub. 1.

VNIERSVS quasi omnis ad omnes, ad imã, id est sine aliqua exceptione, & in singulari id est quod totus, vt vniuersus ager, vniuersus exercitus, in plurali significat omnes coniuñctim. Nam si dicimus,

Omnes sibi domicilium constituerunt, intelligitur domicilium sibi vnumquemque constituisse. Si verò dicimus, vniuersi, & cã. significatur omnes simul vnum sibi pro omnibus domiciliũ fecisse. Hinc fit in vniuersum, quod significat vniuersaliter.

VNIERSALE quod ad vniuersos pertinet. Vniuersalitas, generalitas. Vel vniuersale est, quod de pluribus aptũ natum est prædicari. Vel vniuersale est vox vel scriptum, aut quodcũque aliud signũ ex institutione, vel voluntario vsu significans plura singularia vniuoce. Et est secundum veriorem opinionem conceptus mentis, id est actus cognoscendi, qui est vera qualitas in anima, & res singularis significans vniuoce, plura singularia, quorum est naturalis similitudo. Plura de vniuersali videantur apud Occam & Gabriel. distin. 2. qu. 1. lib. 1. sentent. & sequentibus vij. qu. 1. & de hoc in logica scriptum amplius.

VNIUOCVM est conceptus vnus naturaliter propriè significatiuus, vel signum vni cõceptui naturaliter propriè significanti subordinatum, & propriè solum voci attribuitur, scilicet quã vni conceptui subordinatur. Sic enim vocabulũ sonat, quasi vox vni conceptui subordinata. Sicut æquiuocum dicitur vox vna diuersis conceptibus subordinata.

Largius tamen etiam conceptus dicitur vniuoce, quia vnus est, & vno modo significatiuus. De quo vide latius Gabrielem di. 2. qu. 1. lib. 1. Et distin. vij. qu. 1. art. 3. dubio 2. lib. 3. Sed quia hæc & alia sicut quid sit vniuoce, prædicatio vniuoce, denominatiuũ, & c. sunt logicæ cõsiderationis, ideo hæc ibi relinquuntur, & c.

VNUM negat omnem multitudinem. Et secundum hoc multipliciter accipitur, vt notat Gab. di. xxxij. qu. 1. art. 1. Et di. xxx. qu. 4. lib. 1. & di. vij. qu. 1. libro 4. Vno modo propriissimè, vt dicit vnitatem indiuisibilitatis, & hoc modo nullum diuisibile est vnum, sed solum indiuisibilia, vt Deus, angelus.

Alio modo propriè, vt dicit vnitatem compositionis, & sic homo & composita substantialia dicuntur vnum. Tertio modo impropriè, vt dicit vnitatem aggregationis, vel collectionis, quomodo multa separata ab inuicem loco, & subiecto dicuntur vnum, vt vnus populus, vnus cumulus. Et regnum dicitur vnum propter Regem, & Mandus vnus. Vide latius Gabrielem vbi supra. Dicuntur & aliqua vnum per conformitatem voluntatis.

Vnde secundũ sanctũ Augustinum, & refert sanct. Bouauen. di. xxxj. ar. 2. q. 1. lib. 1. Ad hoc quod aliqua sunt vnum, non sufficit conformitas voluntatis, sed necesse est præsupponi cõuenientia in natura, quoniam ergo Deus & creatura, summè differunt in natura, ideo non debet dici vnũ. Quia verò viri iustus conformatur per charitatè voluntati diuinã, & ei magis adhæret, quã alicui rectè dicitur vnũ cum determinatione, vt puta vn⁹ spiritus. Spiritus enim voluntas dicitur & amor. Vnde qui adhæret Deo, vnus spiritus est, quia vnus & conformis voluntatis est. Vnde Apostol⁹ 1. Corint. 6. Qui adhæret Deo vnus spiritus est, ibi vnus dicit vnitatem, non per indiuisiõnè siue vnitatem naturã, sed per cõformitatem voluntatis. Et quod dicitur, quod mēbra Christi, sunt vnum verum non simpliciter, sed vnum corpus, sic etiam Christus est vnum commembrum, sed hoc est ratione humanitatis assumptæ. Consonat prædictis Gerson parte prima, in Epistola quadam ad fratrem Bartholomæum Carthusiensem. de ornatu

de ornatu spiritualium nuptiarum, vbi & refert illud Apostoli verbum. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est. Et multa (vt ibidem dicit) Christi dicta sunt in hanc sententiam, imprecantis Patrem, vt fideles vnum sicut & pater & filius ipsi sunt vnum. Illam vnitatem dixerunt sancti patres non vnitatem essentialem, nec præcisam similitudinem, sed sola ibi notatur assimilatio, & participatio, quemadmodum dicit Lucas, quod multitudinis credetium erat cor vnum & anima vna. Et de duobus amicis idem dicit vulgaris vsus habet, quemadmodum etiam carbo ignitus, & aer illuminatus vnum appellantur cum suo igne & lumine. Hoc tropo probat Boëtius hominem bonum esse Deum. Iuxta illud Psalmi: Ego dixi dii estis, non quidem per veritatem & vnitatem diuinæ essentia, & locutionem propriam, sed participatiuè & assimilatiuè, imitatiuè, nuncupatiuè, & c. Dicitur insuper aliquod vnum in natura (vt scribit sanctus Bonauen. dist. 31. art. 2. qu. 2. lib. j.) sicut Petrus & Paulus in natura erant conformes, quia vterque homo. In voluntate, quia eadem voluntate fidelium salutem procurant. Actione vel operatione, vt fornicator cum meret: ice potest dici vnum corpus, tamen non potest dici vnum simpliciter sicut vir & vxor. Nec viri mali ita vnum sunt, sicut viri boni, quia disconueniunt in volitis principaliter intentis, quilibet enim malus bonum proprium querit, non commune.

VNUM accipitur adhuc quinque modis, vt notat Gab. distin. 8. qu. 2. art. j. lib. 4. Vno modo vt dicit vnitatem sacramenti, & sic quæcunq; referuntur ad constitutionem sacramenti, sine quibus nõ esset sacramentũ, dicitur vnũ sacramentũ. Secundo modo vt dicit vnitatem significationis, & sic multa idè significatiua, vel ad idè significandum ordinata dicuntur vnum significans, tertio modo vnitatem continentia, sic dicuntur vnum, quã idem cõtinent. Quarto modo vnitatem effectus, sic vnum dicitur quã idè efficiunt. Quinto modo vnitatem ordinis seu finis, sic vnum dicuntur quã ad idem ordinantur tanquã ad finem. Et sicut species panis & vini non sunt vnũ perse & propriè, ita nec sunt vnum sacramentũ vnitatem. Quo ad primum patet, quia non sunt vnum in diuisibile, nec compositum perse vnum, sed accidètia plura inter se realiter distincta: puta, calor, sapor, & c. Quo ad secundum probatur, quia species panis sine speciebus vini sunt sacramentum. Similiter species vini sine speciebus panis sunt sacramentum, vt dicit Gab. art. 2. vbi supra. Et licet species (vt idè ait) panis & vini non sunt vnum sacramentum vnitatem significati, & contenti per & primo modo, sunt tamen vnum vtroque modo, loquendo de totali significato & contento. Patet primum, quia species panis & vini habent diuersa & non vnum significatum & contentum perse & primo. Nam significatũ perse & primo specierum panis est corpus Christi, vt corpus nõ includit sanguinem, sed vt tantum dicit subiectum animæ immediatum. Et specierũ vini est tamen sanguis, quã sunt diuersa & non vnũ: probatur secunda pars, quia vtrarũque specierum panis & vini, est vnum significatum & contentum totale, scilicet, corpus Christi, accipiendõ corpus, vt includit sanguinem, quia vtròque continetur corpus, & sanguis, deitas, & anima, non quidem perse primo, id est vim consecrationis, sed quãdã perse, quãdã per concomitantia. De quo vide eundem lec. 33. cano. Et (vt idem dicit in 4. vbi supra) non solum

species panis & vini, sed ipsa simul cum eucharistiæ consecratione & sumptione sunt vnum sacramentum finis proprii, & ordinis vnitatem, quia omnia hæc ordinantur in spiritualem hominis refectiõnem & nutritionem tanquam ad finè proprium, ergo sunt hac vnitatem vnum, vt inquit Gabriël, & c.

VNITAS ab vnus, a, um, est duplex, vt scribit Bru. di. 2. q. 2. lib. j. scilicet, essentialis, & personalis. Vnitas essentialis, est illa qua essentia formalitèr dicitur vna inquantũ essentia, & sicut vnica est essentia, sic nõ sunt plures vnitates essentialès, sed vnica. Personalis est illa, qua formalitèr persona dicitur vnitas inquantum persona, & sicut tres sunt personæ in diuinis sic tres sunt vnitates personales, & c. Est & vnitas creata, de quo aliàs. Vnde Christus non est vnum vnitatem creata, quia non est vnitas creata, vt dicit Gab. distin. 6. qu. 1. art. 3. dubio 2. lib. 3. Non est enim natura humana, quã est vnitas creata, sed est vnum & vnus vnitatem naturæ diuinæ, & vnitatem personæ, quæ sunt vnitas increata. Nihil enim creatum est essentialitèr Christo, sicut albo non est essentialis albo. Et tres personæ diuinæ dicuntur vnũ, non præcisè propter vnitatem naturæ, sed propter vnitatem naturæ, quã est eadem cuilibet personæ, & non vnus propter realem diuisiõnem personarum. Hæc Gabriël. De vnitatem Dei per multa scribit Gerson tractat. 9. super Cantico Mariæ, & c.

VNITAS membrorum Ecclesiæ est triplex, vt scribit Gerson parte j. lib. de auferibilitate Papæ, ab Ecclesia, cõsideratione 16. Vna est vnitas charitatis, & ita soli habentes charitatem dicuntur verè membra Ecclesiæ. Alij quantumcunq; fideles sint, vel vt præcisè, vel vt arida & emortua membra, immo sunt pro ditors domini sui, nec de familia eius hoc modo dici possunt, nec sunt digni pane quo vescuntur. Alia est vnitas in donis naturæ, sicut omnes homines connectuntur in intellectu, & in ratione.

Alia est vnitas in simili participatione sacramentorũ, & præsertim in vnitatem baptismatis, in quo character imprimitur, in qua vnitatem connectuntur omnes qui baptismi ritè susceperunt, etiam vbi fidem actualem vel habituaalem perdidissent. Et hæc vnio videtur absolute sufficere ad hoc quod aliquis vitè in papam electus maneat caput Ecclesiæ quousque fuerit per sententiam diffinitiuam depositus. Gers. vbi supra, & c.

VOCABVLVM dicitur quo res singula nominantur. Et frequèter ad cognitionè rei perducimur per cõsiderationem vocabulorum, vt scribit sanct. Bonauen. di. 38. art. 2. qu. 1. lib. 2. Qui enim prima vocabula imposuerunt, proprietates rerũ potissimè cõsiderauerunt, iuxta illas vocabula imposuerunt. In vsu autem vocabulorum imitandi sunt auctores & sancti, vt vult Gabriël. in primo libr. sentent. distin. 20. qu. 1. vnica, nota. 3. Et vt scribit Brulefer qu. 1. di. 4. lib. j. In diuinis sunt triplicia vocabula. Quædam sunt quæ important omnimodam distinctionem, quædam verò omnimodam vnionem: alia verò partim importat distinctionem, & partim vnionem. In diuinis non admittuntur vocabula quæ omnimodam importat distinctionem, ideo illa nõ admittuntur, imò eni falsa, Deus generat alium Deum. Similiter vocabula omnimodam vnionem importantia non admittuntur in diuinis: ideo illa eni falsa: Deus genuit se: propter illum terminum se, qui importat omnimodam vnionem. Vocabula verò medio modo se habentia, quæ videlicet important partim di-

inctionem, & partim vnionem, admittuntur in diuinis. Illo modo admittitur illa: Deus genuit Deū. Hæc Stephanus Brulefer.

¶ **VOCARE** Dei, est producere rem in esse. Vnde Sapient. 2. dicitur: Quomodo possit permanere: nisi tu voluisses? aut quid à te vocatum non esset, cōseruaretur? vbi vult Sapiens, nihil cōseruari, nisi vocatū à Deo. Gab. di. 37. q. vnic. lib. 2. Vocat & nos Dominus ad se commotione, afflictione, inspiratione. Vnde Gers. part. 2. ser. de verbis Domini: Venite ad me omnes qui laboratis. Tres, inquit, sunt modi quibus à Domino vocamur, & ad Dominum vocamur. Afflictio, commotio, inspiratio. Commotio fit extrinsecus, inspiratio autem intrinsecus, afflictio verò vtrōque. Afflictio tamen alia fit in rebus, alia in corpore, alia in mente. Afflictio in rebus est paupertas, afflictio in corpore infirmitas, afflictio in mente peruersitas. De quibus singulis latius ibi scribit Gerson.

¶ **VOCATIO** differt ab electione, secundum effectū finalis gratificationis, vt scribit sanctus Bonauē. distinct. 40. arti. 2. quæst. 2. libro j. Et quamuis hæc sit signum certum simpliciter, tamen non est certum nobis: & ideo differt à vocatione, quia multis datur gratia, qui non perseverant: ideo dicuntur vocati, sed non electi. Et de his dicitur Mat. 22. Multi sunt vocati, pauci verò electi. Et sicut nullus est inuentus sine onere & labore, ita nullus prætermisus est absque vocatione, vt scribit Gerson ser. Venite ad me, &c. Omnes itaq; sunt vocati, &c. scilicet, populus Iudaicus, & Gentilis, vir & mulier, diues & pauper, religiosus, & secularis, innocēs & peccator, subditus, & prælatus, cōtemplatiuus, & actiuis, tentationibus carēs, & tentationibus grauatus, idiota, & literatus, sanus, & infirmus, senex & iuuenis, quos intelligit Gerson per laborates, & oneratos. Ita inexcusabilis est omnis homo cuiuscunque sit secta, conditio, ætatis, sexus.

¶ **VOLITIO** quādoq; generaliter accipitur pro omni actu volūtatis, tam affirmatiuo q̄ negatiuo, id est pro velle & nolle. Sic omnis intentio est volitio, & viceversa, &c. Gabr. dist. 38. q. vnic. lib. 2. Et vt dicit Holkot q. 2. primi, art. 5. Videtur, inquit, quod omnis volitio vel nolitio est quædam oratio mentalis optatiui modi, vel æquiualeus tali: sicut ista, Volo habere beatitudinem: valet tantum sicut hæc, Vt inam ego habeam beatitudinem, &c.

¶ **VOLITIO** est duplex, vt scribit Brul. di. 47. q. 3. li. j. scilicet efficax, & remissa. Volitio efficax est illa, qua voluntati nō solū placet volitū, sed etiā sic potest ita timponi in effectū. Volitio remissa est illa, qua voluntati placet volitū, non tamē intantū vt ponat in effectū, etiā cum possit. Similiter nolitio est duplex, scilicet, efficax, vt illa qua voluntas nō solū odit nolitū, sed etiā si possit omnino impedit & destruit ipsum, vt est respectu infirmitatis in probo Medico. Alia est nolitio remissa, & est illa qua voluntas odit nolitū: ita tamen quod nō destruit seu impedit nolitū, vt est infirmus, qui possit sibi prouidere de remediis, & tamen non facit. Et permissio in nobis est nolitio remissa respectu alicuius mali, quod scimus fieri & nō prohibemus dū tamē possemus. Et secundū hæc possit dici, quod permissio esset nolitio Deiremissa respectu peccati, quod nō cohibet dum tamen possit. Brulef. Et secundū Scot. volitio diuiditur in volitionē efficacem, & simplicem, seu conditionalem, distinct. 49. quæstio. x. lib. 4. in solu. argu.

Volitio efficax est respectu finis per media ordinata ad illum finem consequendum. Volitio simplex seu conditionalis, est respectu alicuius finis nō exequendo media ad illum finem consequendum: sed simpliciter appetitur finis ille, & vellet tēdere in ipsum si posset, & obiectum esset secundū se præfens. Primo modo non est volitio alicuius apprehēsi sub ratione impossibilis, sed tantum sub ratione possibilis. Exemplū de sanitate ostensa diuersis infirmis. Secundo modo potest esse respectu impossibilis, & maximē intēsa: & in tali volitione potest esse meritum vel demeritum, vt si aliquis appetat fornicari, quando ipsum impossibile est habere oportunitatem: & sic damnati maximē volunt beatitudinem vt bonū cōmodum, & fortē intēsius quā nos in via, licet eam apprehēdant, vt impossibile eis, & maximē delectarentur in consideratione obiecti si dimitterentur. Et in hoc fortē habent maximam penam, quia sic detinentur ab igne in consideratione sua, quod non permittuntur considerare Deum, vt est obiectum naturalis beatitudinis, & etiā seipos in quibus maximē delectarentur. Hæc Scotus.

¶ **VOLITIO** restringendo eam ad volitionem Dei, potest sumi vno modo (vt scribit Dom. Card. Cam. q. 12. art. 2. li. j.) largē seu cōmuniter, non quidē attēdendo istam cōmunitatem secundū multitudinem per se inferiorū vel singulariū, quasi sint plures Dei volitiones, quoniā volitio Dei est simplex, & vnica: sed attēdendo secundū multitudinē volitorū respectu quorū dicitur volitio. Et sic generaliter sumēdo respectu cuiuslibet à Deo voliti, potest vocari volitio efficax seu beneplaciti, &c. Alio modo potest sumi minus generaliter solū respectu futurorū, & sic possit vocari præuolitio. Alio modo respectu præsentis aut futuri: & sic fortē sumēdo nō sunt nomina imposta, quæ sint in vsu. Alio modo potest sumi specialiter respectu eorū, quæ dicuntur dona gratuita: sicut sunt fides, spes, caritas. Alio modo specialius respectu eorū, quæ dicuntur gratuita, nō quæcūque, sed iustificatiua: sicut caritas, vel gratia, vel gloria, & respectu taliū possit vocari volitio gratuita vel beneplaciti gratū faciēs. Alio modo specialissimē respectu bonorū gloriæ, & talis possit vocari volitio æterna, siue dilectio æterna gratificationis, nō quia volitio. Alio modo sumpta sit tēporalis, sed ad effectū istius volitionis, quia Deus vult tale bonū, scilicet, gloria in æternū manere: & talis volitio cōmuniter vocatur prædestinatio. Hæc Aliacensis.

¶ **VOLUNTAS** selt appetitus boni cum ratione, secundum Aristotelem lib. 1. Rhetor. Et voluntas cōpleta non est nisi de possibili, quod est bonam volenti. Velleitas verò secundum quosdam incompleta de impossibili: quia, scilicet, aliquid vellet illud si esset possibile, ex sancto Thoma prima secundæ, quæstio. 13. artic. 5. Et nomen voluntas (vt scribit Gabriël distinct. 38. quæstio. vnica, artic. j. lib. 2.) aliquando accipitur pro potentia appetitiua rationali, id est, pro anima rationali, nata obiectum sibi per rationem ostēsum appetere vel refutare. Et sic potest accipi Luc. 1. Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, id est, voluntatis benē habituatæ. Aliquando accipitur pro actu appetitiuo, scilicet, pro ipso velle vel nolle. Sic dicitur 1. ad Timoth. 4. Voluntas Dei est sanctificatio vestra, id est, hoc vult Deus, siue hoc est velle Dei, sanctificatio vestra. Et Luc. 12. Seruus qui cognouit voluntatem Domini sui, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis:

Accipitur

Accipitur quādoque pro obiecto voluto, vt ibi: Nō mea, sed tua voluntas fiat. Matth. 26. Et voluntas quædam est increata & diuina, quædam creata & humana: Videamus primò de voluntate increata, postea de creata.

¶ **VOLUNTAS** diuina quādoque accipitur propriè pro diuina essentia, qua Deus vult aliquid fieri vel non fieri, & tunc signat diuinum beneplacitū, quod non est aliud quā Deus volens, vt dicit Dominus Cardinalis Cameracensis quæstio. 14. artic. j. lib. j. Alio modo impropiè, tropicè, vel metaphoricè, pro aliquo habente aliquo modo ordinem ad diuinam voluntatem: & sic secundū Aliacensem vbi supra supponit non pro beneplacito vel voluntate Dei, sed pro aliquo alio, quod est eius signum. Et secundum hoc communiter distinguitur in voluntatem beneplaciti, & voluntatem signi. De qua plura videto Gabrielem lect. 68. & 69. canon. & dist. 46. q. j. lib. j. & dist. 32. qu. 2. lib. j. dicit quod voluntas diuina est concors & mutua caritas siue dilectio, & amor iocundus, & mutuus, communis patri & filio & spiritui sancto. Nec plus distinguitur ab essentia diuina communitibus personis, quā essentia à seipsa, sed sunt idem omnibus modis. Hæc voluntas diuina, sola est prima regula omnis iustitiæ, & eò quod vult aliquid fieri, iustum est fieri, & eò quod vult aliquid non fieri, non est iustum fieri. Vide ad hoc Cameracensem quæstio. 13. artic. 2. & Gregor. Item S. Thom. quæstio. j. de potentia, artic. v. & quæstio. 3. de creatione, artic. xv. & xvj. Hæc voluntas diuina, vt scribit sanctus Bonauentura distinct. 45. artic. 2. quæstio. 2. li. i. est causa prima & vniuersalissima & actualissima: ideo potest in totum effectum, & in totam rei substantiam etiam sine adminiculo alterius causæ, nec aliqua causa potest aliquid vel modicum sine ipsa: & ideo necesse est quod ipsa sit causa immediata in omni actione & re. De quo aliàs, &c.

¶ **VOLUNTAS** Dei diuersimodè accipitur in scriptura. Vnde Magister lib. j. distinctio. 45. capi. 7. Sacra scriptura, inquit, de voluntate Dei variis modis loqui consuevit, & tamen non est Dei voluntas diuersa: sed locutio diuersa est de voluntate Dei, quia nomine voluntatis diuersa accipit. Nam voluntas Dei verè & propriè dicitur, quæ in ipso est, & ipsius essentia est. Et hæc vna est, nec multipliciter recipitur. Hæc Magister. Vnde solet voluntas Dei distingui in voluntatem beneplaciti, & in voluntatem signi. Voluntas beneplaciti duplex est, scilicet, voluntas antecedens, & consequens. Voluntas signi quintuplex, scilicet, prohibitio, præceptio, consilium, impletio, siue operatio. Permissio, hoc est, ille terminus voluntas, aliquando idem est quod prohibitio. Quandoque idem significat quod præceptum. Vnde patet quod hæc distinctio non est distinctio rerum, sed est distinctio huius vocabuli voluntas, secundum diuersas suas significationes, quibus accipitur in scriptura, vt vult Magister. Et propriè accipiendo vocabulum voluntas, dicit solū voluntatem beneplaciti consequentem. De hoc legere potes latius Gabrielem lect. 68. canonis. Occam distinctio. 45. lib. j. & Gabr. distinctio. 46. libro j. Dominum Cardinalem Cameracensem quæstio. 14. lib. j. &c.

¶ **VOLUNTAS** Dei antecedēs, nō est aliquid in Deo quomodocunque distinctum voluntate Dei consequente: sed ille terminus voluntas antecedens,

est terminus connotatiuus, significans multa, Deū, scilicet, & creaturam. Et potest sic describi: Voluntas antecedens est voluntas diuina, dans alicui antecedentia ad cōsequēdum aliquid cum præcepto & consilio exequendi, sine reuelatione contrarij parata ei coagere si velit. Et velle antecedenter, est seu dicit Deum dare antecedentia (hoc est necessaria) ad aliquod præceptum vel consilium exequendum. Et Deus antecedēter vult omnes viatores iustè viuere, quia dat potentiam, intellectū, & effectum cum præcepto: nec ideo præcipit bona, quia bona sint, vel prohibet mala, quia mala sint: sed ideo hæc bona sunt, quia præcipiuntur: & mala, quia prohibentur. Item Deus non vult antecedenter aliquem peccare, quia nec præcipit nec cōsultat peccare. Item Deus non voluit Abraham antecedēter immolare filium, quia licet dederit potētiam immolandi cum præcepto, tamen oppositum reuelauit. Item Deus vult præcitos saluari. Patet discurrendo omnes particulas. Sed non vult dæmones vel damnatos saluari voluntate antecedente, quia non vult illis coagere ad opera meritoria, quibus consequantur salutem, neque sine meritis conferre salutem. Sed vult omnes viatores saluos fieri voluntate antecedente, quia dedit potentiam merendi cum præcepto, paratus coagere si velint, nec reuelat contrarium. De quo vide sanctum Bonauentur. distinct. 46. quæst. j. lib. j. Vel vult omnes homines saluos fieri voluntate conditionata, si non peccauerint mortali ter, vel si penituerint. Potest autem illa auctoritas Apostoli 1. ad Timoth. 2. Deus vult omnes saluos fieri, exponi de voluntate signi, vt intelligatur, vult, id est, præcipit vel obligat, vt omnes salui fiant. Si verò auctoritas exponitur de voluntate beneplaciti, potest intelligi de voluntate antecedente. Si exponitur de voluntate beneplaciti propriè dicta, debet intelligi, sicut dicit Magist. id est nulli saluantur, nisi quos Deus vult saluari. Ideo orādus est vt velit, sicut & illud: Illuminat omnē hominem venientem in hūc mundū. Potest etiā exponi nō secundū distributionē propriè dictā, sed secundū distributionē accomodam, ita quod ly homines distribuitur nō pro singulis generū, sed pro generibus singulorum, id est, de omni genere vult aliquos saluari, & de Græcis & Latinis, de prælatis, & subditis, & de omni gente. Ideo dicit Apostolus pro omnibus esse orandum. Ita scribit Dominus Cardi. Camer. q. 14. art. j. in fine. lib. j. Vide & Bona. di. 16. q. j. lib. j.

¶ **VOLUNTAS** Dei beneplaciti cōsequēs, est volūtas diuina sibi efficaciter in esse alicuius cōplacens ipsum diligēdo esse, aut producēdo seu cōseruando, hac volūate immediatè fertur in volitū: & sic dicit Deus velle omne positiuū sine hac volūate nihil fieri potest in mundo: quia (vt dictū est) ipsa est prima & summa causa omniū causabiliū: & hæc volūtas beneplaciti cōsequens semper impletur. De hac enim dicitur in Psal. Omnia quæcunq; voluit Dominus fecit in cælo & in terra. De quo vide latius Gab. lect. 68. canon. & distinct. 46. lib. j. quia voluntas operis volēs efficaciter aliquid, nō potest impediri. Et talis est volūtas Dei beneplaciti cōsequens. Et hæc volūtas cōsequens dicitur à Doctoribus Parisien. absoluta, quia, scilicet, Deus aliquid efficaciter vult, quod nouit certitudinaliter euenire. Et illa necesse est vt impletur, nec potest impediri. Et vt vult & scribit S. Bona. dist. 47. q. j. lib. j. Voluntas verò antecedens dicitur conditionata, qua Deus vult aliquid fieri quantum

quantum est in se, scilicet, creatura rationalis, vel illa voluntas potest impediri: quia non quilibet elicit actum meritorium, imò multi eliciunt actus demeritorios: & Deus dat cuilibet naturalia, quibus potest consequi actum meritorium, & paratus est coagere cuilibet ad huiusmodi actum, & dat præceptum & consilium, ut exequatur. Proprie autem loquendo, voluntas Dei non significat nisi voluntatem Dei efficacem & æternam, quæ impediri non potest. Sed quòd accipitur pro voluntate antecedente vel signi, est secundum metaphoricam & figuratiuam locutionem, ut dicit Magi. di. 40. ut dictum est, &c.

VOLUNTAS signi est creatura aliqua siue effectus diuine voluntatis, significans vel manifestans nobis diuinam voluntatem. Sæpè enim signa nominantur nominibus signatorum, ut dicit Aliacen. q. 14. & Dominus Præpos. Gab. lect. 68. cano. sicut eleëmofyna impensa pauperi, vocatur misericordia vel pietas. Sic testamentum vocamus vltimam voluntatem, quia signum est voluntatis vltimæ testatoris. Sic etiam aliqua quibus nobis voluntas (quæ Deus est) signatur, vocantur in scripturis diuina voluntas. Et huiusmodi signa sunt consilium, prohibitio, operatio, vel impletio, & permissio. Et dicuntur in scriptura pluraliter volutates Dei. Iuxta illud Psal. Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius, quauis vnica, & simplex sit Dei voluntas. Huiusmodi autem signa sic distinguuntur, ut idem ostendit Camer. vbi sup. Nā quinque modis possumus imaginari Deū aliquid velle. Primo modo vult aliquid debere fieri à creatura, & huius signum est præceptum. Secundo modo vult aliquid debere non fieri, & huius signum est prohibitio. Tertio modo vult aliquid nec debere fieri, nec debere non fieri, sed expedire fieri, & huius signum est consilium. Quarto modo vult aliquid nec debere fieri, nec debere non fieri, sed licet fieri, & huius signum est indulgentia, vel permissio. Quinto modo vult aliquid simpliciter esse vel fieri, & huius signum est impletio vel operatio. Vnde quilibet ad extra Dei operatio est signum voluntatis diuinæ, sicut effectus suæ causæ, &c. Sic igitur voluntas diuina præcipit bona, sicut Deū honorare, proximū amare: & prohibet mala, sicut Deū odire, proximū lædere: & cōsultat maiora bona, sicut est virginitas, & paupertas, & permittit minora bona, sicut sunt cōiugiū, & dominiū, sed operatur generaliter omnia, &c. Hæc Do. Cardi. Cam. Et volutās signi diuini in cœlo apparuit, ut creatura Angelica sibi cōformaretur, dū in mēte Angelorū lux creata fuit, dictās Deo obediendū per omnia, à qua recessit Lucifer & angeli eius, qui noluerūt sub esse Deo, nec cōfirmari in volūtate diligendo Deū. Secūdo apparuit in paradiso terrestri, vbi à voluntate diuini præcepti recesserūt primi parētes. Tertio in hac valle miserie, qua recedūt à Dei præceptis & volūtate peccatores. Hæc Guil. Scoti imitator di. 45. li. j. fen. & Pelbar. Hæc autē volutās signi etiā nō semper adimpletur: quia nō semper fit quod Deus præcipit fieri, nec semper nō fit quod Deus prohibet ne fiat. Sed multa sunt cōtra præcepta & prohibitiones ac cōsilia, ut manifestū est. Vnde Aug. in de spiritu & litera. Infideles, inquit, cōtra Dei voluntatem faciūt, cum eius Euāgelio nō credūt. Cum ergo nō impletur præceptū, nec volutās signi. Voluntatē autē posse impediri à creatura, non est aliud dicere quàm homo nō seruat præceptū Dei, vel homo nō

viuit voluntati diuinæ: homo nō sequitur diuinum consiliū. Ex quibus sequitur, quòd Deus nō semper vult voluntate efficacē id quod vult volūtate signi, vel antecedente: imò quandoq; vult oppositū, quia quod nō fit, non vult efficaciter, sed multa præcipit quæ nō fiūt. Patet etiā de oblatione Abrahæ, Isaac, quæ præcepit Abrahæ, & tamen eā noluit fieri. Vide latius Gab. in canone. & li. sent. vbi sup. Et vt idem ait d. 47. art. 3. lib. 1. Nullum bonum vniuersi euenit præter voluntatē Dei. Nam omne bonū fit secundum Dei voluntatē. Hinc est quod dicit Aug. 3. de Trinit. Volūtās est prima & summa causa omnium specierum, atque motionum. Nihil enim fit quod non de interiori atque intelligibili aula summi Imperatoris egrediatur, secūdū ineffabilem iustitiam. Malum verò culpæ quantum ad formale euenit in vniuerso præter voluntatem Dei, quia respectu deficientiæ vel deformitatis mali culpæ, Deus non habet actum voluntatis efficacem: sicut nec natura vniuersalis intendit monstrum, nec ad hoc habet volūtatem, quia tunc nullo modo posset fieri actus aliquis deformis: & per consequens fit præter voluntatem Dei, ita quod Deus non habet respectu eius actum positium, nec velle nec nolle, sed non velle. Hæc est intentio Magistri distinct. 46. Vide latius Gabriëlem vbi sup. Vnde illud dicitur fieri secundum voluntatem, quando euenit aliquid secundum determinationē voluntatis per actū volendi. Quādo verò accidit quod est cōtra determinationem voluntatis per actum volēdi, dicitur illud accidere contra voluntatem. Cum autē fit hoc ad quod voluntas se habet, neutraliter dicitur fieri, non contra vel secundū voluntatē, sed præter voluntatem. Hæc Gab. vbi sup. Voluntatē autē aliquā impleri nō est aliud quàm effectum voluntatis poni in esse si vult eum poni in esse, vel non poni si nō vult eum poni. Et hoc potest esse dupliciter: quia potest velle eum poni à se vel ab alio, & tunc si ponatur à se (si vult eū poni à se) impletur, aliter non. Similiter si ponatur in esse ab aliquo, à quo vult eum poni in esse, impletur, & aliter non. Eodē modo proportionabiliter potest dici de nolle etiā poni in esse à se vel ab alio. Gabriël distinct. 46. quæstion. 2. libro primo, &c.

VOLUNTAS creata. Nomen voluntatis, ut scribit Gab. di. 17. q. vnic. ar. j. lib. 3. accipitur quādoque generaliter vel largè, pro quolibet appetitu, siue rationali, siue sensitiuo, siue naturali. Alio modo strictè & proprie tantum, pro appetitu libero qui sequitur cognitionem intellectuam, siue rationis. Vnde in homine tot ponūtur appetitus, quot potentia apprehensiuæ. Et ita sicut alia est apprehensiuæ gustus, alia visus, alia auditus, alia odoratus, alia tactus. Ita est alia virtus appetitiua propria huius & illius. Alia quoque est delectatio propria consequens hanc apprehensionem, & illam.

VOLUNTAS naturalis accipitur tripliciter, ut scribit Dominus Præpositus Gab. di. 17. lib. 3. Vno modo pro inclinatione naturali rei cuiuslibet ad suam propriam perfectionem: & hæc inclinatio est ipsa met res: sic dicitur quod materia appetit formā, & agens inclinatur ad agendum. Vel ista inclinatio dicitur proprie rei, vel forma accidentalis rei naturam consequens, & grauitas per quam graue mouetur deorsum vel ad locum suum naturalem. Ista voluntas naturalis non distinguitur à voluntate libera in homine, licet alia ratione dicatur libera, alia natura

naturalis. Libera enim dicitur in ordine ad actū elicitem, quem habet in sua potestate. Naturalis, in quantum nata est recipere perfectionem aliquam, aut receptam conseruare à contrario. Secundo modo accipitur voluntas naturalis, ut distinguitur contra potentiam supernaturalem, & sic voluntas naturalis siue in puris naturalibus existens, est voluntas non informata donis gratuitis. Tertio modo accipitur voluntas naturalis pro voluntate eliciente, vel recipiente actum conformem in inclinatione naturali, quæ est semper ad modum, siue illum eliciat liberè siue necessariò, ad ostensionem commodi.

VOLUNTAS (ut notat Guil. Sco. imitator in primo di. x.) dicitur à volito, as, quia sicut res quasi ad animam veniunt, quando intelliguntur: sic anima quasi ad res volitat, quando hanc vel illam rem vult & amat. Vnde est illud August. anima verius est vbi amat, quàm vbi animat. Voluntas autem (ut scribit Gabr. distinct. 23. qu. j. art. 3. dub. 7. lib. 3.) non potest elicere actum aliquem circa obiectū, nisi prius per intellectū apprehensum & ipsi voluntati ostensum. Inuisa enim amare possumus, incognita verò nequaquam, ut ait Aug. x. de Trin. c. j. & ita nec habitus inclinare potest ad actū voluntatis, nisi obiecto per actū intellectus præsentem, quo præsentem inclinatur voluntatem ad eliciendum actum, non autem necessitat. Potest enim voluntas liberè elicere actum secundum inclinationem habitus, vel contra: licet vnum delectabiliter, alium tristabiliter, & cum quadam difficultate, &c. Voluntas secundum Alexand. de Ales part. j. summa, est vis cognoscens, domina sui actus. Et quod dicitur, vis cognoscens, differt à parte sensitiuam in qua non est cognitio proprie: licet sit aliquis sui obiecti perceptio. Per hoc autē quod dicitur: domina sui actus, differt ab intellectu, qui merè naturaliter mouetur ex parte sui in obiectum suum, non sic voluntas seu nostra, seu diuina, sed liberè mouetur. Voluntas, ut scribit Brulefer distinct. 18. quæstion. j. libro 3. est appetitus liber, vel est appetitus rationalis, & sic voluntas nō est in brutis: sed quia est appetitus naturalis, qui præsupponit cognitionem in appetente, & est appetitus cognitiuus qui præsupponit cognitionem appetentis. Et hic est duplex, secundum duplicem cognitionem, sensitiuam & intellectuam. Ideo etiam voluntas accipitur quandoque largissime, pro quo libet appetitu, ut scribit Gab. di. 23. q. vnic. lib. 2. siue sit sensitiuus, siue rationalis, siue creatus, siue increatus, quo modo accipit Doctor subtilis in 3. di. 17. vbi distinguit triplicem voluntatem in Christo, scilicet, voluntatem increatam, & voluntatem creatam rationalem, & appetitum sensitiuum, quem quandoque vocat voluntatem: hoc enim modo & vsus habet: quia dicimus: hic canis vult comedere cum nō habeat nisi appetitum sensitiuum, ut inquit Scotus. Et sic voluntas diuiditur (ut dicit Gab. vbi supra) in voluntatem naturalem sensitiuam, rationalem vel intellectuam. Alio modo accipitur largè voluntas pro quolibet appetitu cognitiuo, ut & supra dictū est: sic dicit Magist. in 3. di. 17. c. 2. Humana voluntas est affectus rationis vel affectus sensualitatis. Et alius est affectus animæ secundū rationē. Alius secundum sensualitatem, uterque tamen dicitur humana voluntas. Tertio modo accipitur proprie pro solo appetitu rationali seu intellectu: hoc est pro appetitu præsupponente cognitionem intellectuam, & sic distinguitur contra appetitū sensitiuū, & natu-

ralē à d sanū intellectum: quia illi appetitus in homine realiter nō distinguuntur, licet actus differat: similiter & rationes nominū. Gab. Et secundum Philosophū, potentia animæ rationalis principaliter seu primaria diuisione, diuiditur in cognitiuam quam Theologi intellectu vocant, & in motiuā quā Theologi affectū nominant. Tunc enim potentia animæ intellectus dicitur, quando est apprehensiuæ: & voluntas dicitur, quando est motiuæ, ut scribit Gerfon in cōpend. Theor. de peccato veniali. Et vt idē dicit: Vis motiuā animæ rationalis diuiditur per imperatiuā in consiliatricē: in affectiuā, & in cōsiliatricem & affectiuā simul: prima est liberū arbitrium & sinderesis, secunda est ratio, tertia est voluntas, quarta dicitur ipse intellectus practicus: de quibus latius ibi scribit. Sed suis locis de his scripsimus. Voluntas verò quādo est coniuncta appetitui sensitiuo: nata est cōdelectari sibi, sicut intellectus cōiunctus sensui natus est intelligere sensibilia. Et si volutās multis sensitiuis appetibilibus cōiungitur, nata est cōdelectari illis omnibus. De quo latius legito Gabr. di. 30. q. j. lib. 2. Potest tamen appetitum retrahere à suo appetibili, ut non delectetur in appetitu sensitiuo. Nihil enim est magis (ut inquit Aug. lib. 3. de lib. arb.) in potestate voluntatis quàm ipsa voluntas. Quod nō est intelligendū quo ad essentiā, sed quo ad actū elicitiū, quāuis (ut idē dicit in libr. de perfectione iustitiæ) voluntas nostra nil boni agit nisi diuinitus adiuetur. De quo aliās, &c. Vnde voluntas humana variis modis ad variā volēda aut nolēda inclinari & persuaderi potest, quibus, & si nō necessitatur, nonnunquā tamen nō nisi cum magna difficultate resistit. Licet enim naturaliter inclinatur ad bonū, tamen frequenter seducitur, nunc errore intellectus operante malorū fatore diaboli, nunc illecebra sensus, cui coniuncta naturaliter est inclinatio, nunc terroribus aut blandimentis seculi circumstantibus, quæ omnia ad malum trahunt. Quis enim fraudes, & fallacias spiritualium nequitiarum diaboli, scilicet, mille artificis, eius quoque tētationes occultissimas potest deprehendere? qui se de pugna sensualitatis cōtinua sustinere & à carnis inclinatione semper auertere? Quis totuplices mundi laqueos euadere potest? Huc accedit quod peccato originali vulnerata est voluntas in sua naturali potētia, ita quod licet simpliciter sit libera: tamē prona est ad malū ab adolescentia. Gen. 8. Propter hæc volutās mutabilis est & instabilis, & ex peccati fomite infirma ac vulnerata prona ad malū, difficilis ad bonū. Hinc Apost. ad Rom. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantē legi mentis meæ. Et ad Gal. 5. Caro cōcupiscit aduersus spiritū, & spiritus aduersus carnē: hæc enim sibi inuicē aduersantur, ut non quæcunque vultis illa faciatis. Vide ad hoc pulchra & notanda. Gab. di. 28. ar. 3. dub. 2. lib. 2. ideo vt ipse cōcludit: Deus orandus est in omnibus operibus nostris, ut rationē illuminet ne erret, voluntatē refranet ne rationi dissentiat, &c. Vide latius ibi.

VOLUNTAS rationalis potest dupliciter sumi, ut scribit Gab. di. 23. q. vnic. li. 2. Vno modo, ut includit essentialiter libertatem, id est, ut supponit pro intellectu appetitu, cōnotādo eū esse liberū ad opposita cōtradictoriā, ad bonū, scilicet, & ad malū. Alio modo vt includit libertatē, sed dūtaxat præsupponit rationē cognoscētē, siue sit determinata ad sequēdū rationis iudiciū, siue nō. Vnde licet voluntas nō possit in actū, nisi prius obiectū sibi ostendatur per ratio

ationem. Non enim potest in incognitum, non tamen cogitur se conformare iudicio rationis, imò potest actum elicere ad ostensionem obiecti per rationem contra dictamen rationis, accipiendo voluntatem propriam, ut includit libertatem. Deus non potest facere voluntatem impeccabilem per naturam. Probatur auctoritate Hieron. de filio prodigo: Solus Deus est in quem peccatum cadere non potest. Et Aug. lib. 3. contra Maximum: Cuicumque rationa li creatura præstat, ut peccare non possit, non est hoc natura proprie, sed Dei gratie. Ansel. Cur Deus homo, lib. 2. c. x. respondens discipulo quærenti, cur Deus non potuit facere naturam impeccabilem per naturam? Dicit, quia non potuit facere Deum. Probatur & ratione. Omnis voluntas quæ non est regula sua in agendo & operando, nec necessario se conformat regulæ inobliquabili, potest peccare per naturam: sed omnis voluntas creabilis libera contradictorie ad bonum & ad malum est talis: ergo omnis voluntas creabilis est peccabilis per naturam. Ut & probat Gab. vbi supr. art. 2. accipiendo autem voluntatem, ut non includit essentialiter libertatem (quæ dicta est) sed pro appetitu rationali, id est pro appetitu præsupponente cognitionem intellectuam simpliciter, Deus potest facere voluntatem per naturam impeccabilem. Probatur, quia Deus potest creare voluntatem necessario se conformantem regulæ suæ, & talis non posset peccare. Voluntas enim faciendo id ad quod est necessario determinata, non peccat. Siquidem nemo peccat in eo quod vitare non potest, & Deus creare potest appetitum rationalem, qui non potest declinare à iudicio rationis. Vnde Magist. di. 23. lib. 2. dicit: Concedimus quidem meliorem naturam, quæ omnino peccare nolle, id est velle non posset, quæ responsio præsupponit talem naturam esse possibilem: nec includit contradictionem esse voluntatem necessario determinatam ad dictamen rectæ rationis, & talis per naturam peccare non posset. Sed omne quod non includit contradictionem, Deus potest creare: vide latius Gabrielem conclus. 2. vbi supr.

¶ **VOLUNTAS** deliberatiua (vt scribit Gab. di. 17. q. 2. lib. 3. est ipsa potentia rationalis volitiua, in quantum est domina suorum actuum, quæ, scilicet secundum quod liberè elicit actum volendi, vel nolendi, amandi, vel odiendi, & penes istam refidet peccatum, vel meritum vel demeritum. Vnde Bern. Tolle voluntatem, & infernus non erit. Et (vt scribit Iacobus de Valen. super illud Psal. 81. Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulantes) voluntas hominis tenet medium inter voluntatem Dei & diaboli, ratione cõsultationis, & electionis. Nam voluntas Dei est omnino immutabilis in sua electione, cum non indigeat cõsultatione, eò quod sua duratio sit interminabilis, & tota simul: & sic omnia videt & præuidet simul: & sic peccare non potest. Sed quia voluntas diaboli non eligit sine præuia cõsultatione, ideo per totam moram cõsultationis potuit errare in sua electione, dum fuit viator, secundum quod fuit mutabilis ad vtrumlibet. Sed postquam semel elegit, mansit immutabilis in sua electione. Et ideo boni Angeli fuerunt confirmati in gratia post electionem, & mali manserunt obdurati, & irreuocabiliter obstinati in peccato suo, Et illud peccatum est eis irremissibile: sicut est in eis irreuocabile, eò quod peccauerunt in termino suæ vitæ. Sed quia voluntas hominis tenet medium inter voluntatem Dei & An-

geli, ideo est mobilis post electionem: sicut ante ad retractandum quod eligit, & eligendum oppositum bonum vel malum, quia tota vita hominis est via vsque ad terminum mortis, ut postea dicitur: & sic nunquam peccat in termino vsque ad mortem inclusiue. Et semper peccatum eius perpetratum in vita est remissibile. Et ideo peccatum primorum parentum fuit remissibile, quia peccauerunt in via. Et sic peccatum cuiuslibet Christiani est remissibile vsque ad mortem exclusiue, eò quod vsque ad illud terminum comitatur ipsum gratia Christi in virtute ratione characteris quæ accipit in baptismo. Secus autem est de Iudæis, ut ibidem ostendit Epif. Christopholanus.

¶ **VOLUNTAS** est duplex, scilicet, absoluta & conditionata (vt notat Brulefer di. 1. lib. 4. q. j.) Absoluta est, quando aliquis actum vult aliquid, ut velle fornicari simpliciter, vel furari etiam absque conditione. Voluntas verò conditionata est, quando quis vult aliquid cum conditione, ut ego bene vellem furari, si Deus non prohibuisset: ego bene vellem manere de Matutinis, si ego non puniret. Et hæc dicitur voluntas mala, de qua & S. Bonauent. distin. vlt. arti. j. qu. j. libr. 4. Et in damnatis pœna infernalis, aufert à voluntate ipsorum actum volendi peccare, siue voluntatem absolutam peccandi, ut scribit Brulefer vbi supr., quia re vera damnati non appetunt luxurari nec superbire, & hoc propter pœnas, quas se sentiunt ex hoc incurrisse, tamen habitu & voluntate conditionata vellent peccare. Vnde bene vellet luxurari si non essent puniti, vel credere se puniri: & hæc est opinio S. Bonauent. vbi supr., sed non tenetur à modernis Doctoribus. Nam dicunt, quod sicut sancti continuè laudabunt Deum: ita damnati continuè blasphemabunt Deum, & non solum vellent peccare, sed actu peccabunt, & etiam erunt obstinati in peccato, secundum illud Psalm. Superbia eorum qui te oderunt, ascendet semper. Et licet semper peccent, tamè non demerentur, sed illa voluntas peccandi est eis pro pœna, secundum illud Apocal. Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Item bene vellet damnati se non peccasse, non quod peccatū eis displiceat, quia iniustū & cõtra Deum, sed quia displicet eis pœna pro peccatis eis inflata. Vnde dæmon bene vellet non superbisse, & Iudas prodidisse Christum, & in hoc concordant Doctores cum Bonauentu. Et vt scribit Paulus Cortesius lib. 4. suarum sententiarum dist. 11. Nequissimorum reorum, inquit, nefaria voluntas ostenditur in hoc. Nam primū eos dicimus orcum velle humano genere compleri, probosque omnes dæmonum carnificum animaduersione sempiterna vexari, eodè modo illis odiosum esse Deum. Cumque primus naturæ motus finis vniuersi appetitio sit, eam ob causam putandum est ab his suapte natura finem vniuersum expeti. At cum extremum & vltimum felicitas dicatur, manifestum esse potest, ab hoc perditorum hominum grege felicitatem expeti, sed ita eam appetitionem tenuem & imbecilem, esse dicimus, ut magis cumuladarum ærumnarū, quam consolandi causas afferre videatur, cum appetitio eis opinati boni, quod adquiri nullo modo queat, angor sit potius, & ærumna expetētis, atque etiam intelligendū est eas adeptæ scientiæ reminisci posse: propterea quod impetratorum scelerū meditatione, ac in acerbissima animaduersione ponderanda versentur: & tamen cognitiones ad prætermisforum præclarorum munerum memoriam traducant, tam

cant, tum honorū genera expendant, quibus se priuatos esse intelligant, quæ amara meditatio acius mærorum, miseriarumque; luctum exagitat. Et cum omnia ærumnarum genera complectantur, tamen nihil acerbius ex omni calamitatū genere ferunt, quàm quod à parente rerum Deo contuendo arcentur. Hæc Cortesius.

¶ **VOLUNTAS** speccans est voluntas mala, quæ potest se habere ad rationem tripliciter. Aut quia elicit actum peccati cõtra rationis dictamē, siue rectū siue erroneū, sit ratio culpabilis siue nō, aut elicit actum præter dictamē rationis, aut elicit actum secundum dictamē rationis errore vincibili. In primo est grauis sima temeritas & cõtemptus cū ratio dicat, & voluntas regulā suā cõtemnit. In secundo minore est temeritas & cõtemptus pro quanto nō facit cõtra dictamē. Est tamè in hoc cõtemptus & præsumptio voluntatis quod agit incõsulta ratione. In tertio est minima temeritas & cõtemptus, quia agit secundum dictamē rationis. In hoc autem est contemptus, quia nō præcipit rationi vt sufficenter se informat de omnibus necessariis circumstantiis. Vide latius Gab. vbi supr. Illa autem voluntas, quæ minus peccato grauat, liberior est illa, quæ grauius opprimitur, sceleribus. Vnde voluntas liberior (vt scribit ibidem Gab. di. 10. q. 2. ar. 3. dub. 1. lib. 1.) est voluntas confirmata in bono, non respectu illorum actuum ad quos necessariò determinatur, sed respectu aliorum actuum. Nam voluntas non potens peccare, est liberior, nō ad peccandū, sed ad actus bonos, quia minus impedita per seuitutē peccati, alioquin si necessitas cui adiicitur voluntas, auget libertatē, etiā voluntas dānati esset liberior. Nō ergo intēdūt sancti quod voluntas respectu illius actus ad quæ necessariò se habet liberè operetur, sed voluntas beati sit libera simpliciter & liberior quæ prius, ex eo minus potest impediri in executione malorum actuum à causis extrinsecis quàm in via propter illā confirmationē in bono. Poterat et prius cogi ad actus indecētes impetratos: nunc verò cogi non potest. Facit ad hoc dictū B. Aug. 5. de Ciuit. Dei, c. 10. vbi vult, quod sicut minus dicitur Deus omnipotens, quāuis nō possit mori nec falli. Ita nō minus dicitur voluntas libera, quāuis necessarium sit eā velle quod vult. Necessesse, inquit, necessitate inuenibilitatis, sed nō coactio nis. Sic enim voluntas cogi nō potest. Voluntatem autem cogi dupliciter potest intelligi, vt scribit Gab. 25. q. v. nic. 1. 2. Aut impediēdo ab actu ne velit, aut cõpellendo seu necessitando, vt velit. Alio modo intelligitur voluntatem cogi, vt inuitē velit vel nolit. Simpliciter voluntatem cogi ad actum volendi, contradictio est (vt dicit Scotus d. 29. lib. 4.) Et voluntas coacta nunquam sufficit ad faciendum bonum (vt habet S. Bonauen. dist. 29. q. 1. lib. 4.) Nec etiam ad contrahendum matrimonium, pro eo quod Dominus voluit hoc sacramentum contrahi per consensum liberum, non coactum.

¶ **VOLUNTAS**. Differūt voluntatē induci, & voluntatem mutari, & voluntatē cogi (vt scribit Gab. d. 25. q. v. nic. ar. 3. dub. 1. lib. 2.) voluntas inducitur per suasionem, quæ inclinatur ad aliquod, ad quod nō inclinaret nisi persuasa. Mutatur quādo fit de voluntate nō volēs, aut e cõuerso, vt cū Deus de amore temporalium, facit cõtemporē eorū. Cogitur, dū in vita aliquid velle, id est dū repugnante actu suæ voluntatis, ad oppositū compelletur. Et quantum ad actus imperatos voluntas cogi potest, non tā

tum à Deo, sed et à creatura. Certū est enim quod quis potest nolens trahi ad Ecclesiā, & similia. Et Christus ad Petrum Ioā. v. Gū tenueris alius te cinget, & ducet quod nō vis. Quantū verò ad actus elicitos induci potest, & timore vel permissione mutari, & ab actu elicitō recedere, & oppositum eius velle. Hæc patent per experientiam: potest & per diuinā immisionē, & illuminationē, ac spiritus sancti specialē motionē, gratiæque; infusionē recedere à vitiosis volitionibus, & elicere bonas. Et hæc dicitur tractio diuina, quādo sic voluntas diuino adiutorio se paratur ab his per amoris glutinū fortiter adhæsit, & æternis incipit adhærere. Sic dicit B. Bernar. hoc intēdit Deus cū terret aut percutit, vt facit voluntarios, nō saluat inuitos: quatenus dum se de malo in bonū mutat, voluntatē transferat in libertatē. Potest & voluntas libera cogi à Deo, vt nō possit velle obiectū volubile, quia potest annihilari, potest & ab ea rationis vsus tolli. Itē potest Deus nō cõcurrere coagēdo ad eliciendū volitionē: & ita suspēdere & voluntatē ab eliciēdo, sicut omnē potentiam creaturam concurrendo se cū suspēdit ab actione sua. Omnia enim hæc indubia sunt Christiano. Cū enim nulla causa secunda potest agere nisi coagente prima. Prima verò causa agit cõtingēter ad extra, ideo potest nō coagere, & ita voluntatē à suo actu impedire, siue eā suspendere, quod est cogere vt non agat, seu vt non liceat. Gabriël vbi supr. Articulus quoque; fidei arctat, id est cogit vel trahit nos ad credendū. Vnde Ger. in cõpend. Theol. de artic. fidei. Quāuis, inquit, in volēdo & cõsentiedo nō possit voluntas cogi, quia quo ad hoc est libera, potest tamen allici & trahi in cognoscēdo: quoniam si intellectui bene disposito infundat se veritas ipsum intellectum illuminās, necesse est veritatem cognoscere, & per cõsequens allicere, & tūc trahitur ad cõsentiedū agnitū veritatis. Vnde Aug. Herba trahit ouē, hoc modo arctat nos articulus ad credendū. Vnde quidā arctās, id est trahēs. Et part. 3. idem Ger. in Centilogio de impulsib. decad. 4. ait: Diuinus illapsus etsi nō possit cogere liberū arbitriū, vt liberū est, quoniam hoc implicat cõtradictionē, vt idē fiat violēter & nō violēter: potest tamē inducere necessitatem ad illud, quod si placuerit, vt de anima non voluntaria, potest reddere spontaneam, docuit hoc Pauli cõuersio.

¶ **VOLUNTAS** pietatis est quo quis alteri compatitur, & hac voluntate pietatis possimus quandoque velle oppositum illius, quod Deus vult, vt vult Tho. ac Bona. & Guil. Scoti imitator. Vnde Aug. in Enchir. dicit: Aliquādo homo bona voluntate vult, quod Deus nō vult: hoc intelligendū est voluntate pietatis præcipue, Hinc Iere. lib. Thre. dolebat ex pietate destructionē Hierusalē, quā tamē Deus volebat. Et Dominus Iesus pietate humanitatis flebat super Hierusalē quam tamē voluntate deitatis destrui volebat. Isto modo et sancti aliquoties in se volūt opposita. Nā Act. 21. Paulus volebat in Hierusalē alligari, p nomine Iesu, & discipuli nolēbat, & non erāt cõformes Deo. Isto modo et B. Virgo nolēbat & flebat mortē filij sui cū maximo cordis dolore, quā Deus volebat: in quo & ipsa se confortabat. Non enim est dubitandū quin ratio cõstantissima vellet eundē pati pro salutē generis humani, vt per omnia conformiter vellet Deo patri, &c. & hoc voluntate rationis deliberatæ, & facti patres voluerunt. Sic bonum est condolere Christo

passio, & piè affici. Sic & nos voluntate pietatis tristiari debemus de passione Christi. Et sic afficiuntur viri sanèti, qui gratias agunt de passione Christi, & commouentur ad dolorem & fletum compassionis in consideratione vulnerum & dolorum Christi. Est & alia voluntas in nobis, scilicet rationis de liberatiue, & hac tenemur velle, quod Deus vult, quia recta ratio dicitur, vt Deo subiiciamur. Est & alia in nobis voluntas, scilicet charitas, id est, charitate informata, & hac tenemur conformari. Istis modis Christus mortem suam volebat, sicut & mater eius, licet voluntate sensualitatis oppositum volebat, si tamè Deus vellet: & sic debemus & nos. Pelbar. &c.

VOLUNTAS creata tripliciter potest se conformare voluntati diuinæ, scilicet in volito, volèdo volitū. In actu, scilicet volèdi, volèdo q̄ Deus vult ipsum, scilicet ex charitate velle. In modo, quia eodè modo vult, quo Deus vult: de quo vide plura apud Gabr. lec. lxxvij. & lxxix. cano. & di. xlviij. q. vnic. lib. 1. & S. Bonau. eadè di. per plures questiones. Vnde breuiter quilibet tenetur se conformare voluntati diuinæ signi præceptiue vel prohibitiue habitualiter sibi notæ. Prohibitiue simpliciter, præceptiue pro loco & tempore: sed nō tenetur se conformare voluntati signi, quæ est consiliū. Itē tenetur se conformare voluntati diuinæ volèdo id quod vult eā velle voluntate beneplaciti vel præcepti: secus de voluntate consilij. Dom. Card. Came. q. 14. ar. 2. li. 1. de conformitate voluntatis creatæ ad diuinā. ponit tres conclusiones. Prima est quod voluntas creata sic, tenetur se voluntati diuinæ beneplaciti vniuersaliter conformare, vt velit vel nolit quicquid Deus tali voluntate vult eum teneri velle. Secunda est, quod voluntas creata non sic tenetur se voluntati diuinæ beneplaciti vniuersaliter conformare, vt velit quicquid Deus vult tali voluntate, vel quicquid ipse vult eum velle. Tertia est quod voluntas non sic tenetur se voluntati diuinæ beneplaciti vniuersaliter conformare, vt velit quicquid scit, aut videt tali voluntate Deū velle. Has conclusiones diffusè probat Aliac. Id verò tenemur velle, quod Deus vult nos teneri velle: de quo apud Theol. multa legere potes, de quo aliàs plura scripsimus ex aliis. Et si Deus velit aliquid: vt puta, patrē tuum mori, vel tibi non dare gloriā, tamen tu non es obligatus illud velle: quamuis etiam scias Deum illud velle: quia tale velle nō est lex obligans, vt ait Cardinalis, vbi suprā. Nec quis tenetur credere quod damnabitur, etiā si reuelatur à Deo, non tenetur credere, quod illud sit sibi reuelatum à Deo, sed quod sit illusio, vel quod sit conditionalis & non absoluta reuelatio. Quia propter nullius præceptum tenetur agere contra legem Dei, & non credere maximè, vbi illud non est dispensabile: quare & licet, imò tenetur orare pro sua salute, & velle se esse saluandum, quia ex tali reuelatione non absoluitur à priori obligatione, nec post minus tenetur ad præcepta Dei de dilectione sui, & oratione quam prius. Hæc Aliacen. Videatur ad hoc Gabriël lectione lxxvij. canon. & Occam̄ distinct. vltim. libr. 1. senten. & plura aliàs. Est autem maxima conformitas voluntatum cum diuina in beatis, vt scribit idem Gabr. aliàs.

VOLUNTAS dicitur contingenter causare. Vnde voluntatem contingenter causare (vt scribit Gabriël distinct. 26. quæstio, vnic, libr. 1.) est quod liberè sine omni variatione sibi vel alteri aduenien-

te, & non per cessationem alterius causæ potest cessare ab actu in alio instanti. Non sic est de causa naturaliter agente, quia causa naturaliter semper agit, nisi ipsa mutetur, vel aliqua nouitas fiat circa ipsam, vel quia aliqua causa correquisita cessat causare, & similia. Sed omnibus illis æqualiter se habentibus voluntas sua propria libertate potest cessare ab actu, non in eodem instanti quo agit, sed in alio: nihilominus in eo instanti quod causat, contingenter causat, & non necessario, non quod habeat potentiam ad opposita in eodem instanti: ita quod possit in eodè instanti causare & non causare, sed quia in instanti quo causat, habet potentiam cessandi, & non causare pro instanti cæteris omnibus paribus, & hoc est contingenter causare, & nihil aliud. Et ita nunquam est potentia ad opposita sine successione, Gabriël.

DE voluntate Christi. Et quia in Christo sunt plures naturæ intellectuales: videlicet, diuina & humana, necesse est in Christo plures esse voluntates, vt scribit S. Bonau. d. 17. q. 1. & 3. li. 3. Et secundū quod voluntas tripliciter habet considerari, aut secundū naturalem voluntatem, aut secundū potentiam per quam quis vult, aut secundū modū volendi, secundū hoc tripliciter diuiditur voluntas in Christo. Duplex enim est in Christo voluntas, diuina, videlicet & humana, secundū duas naturas, & hoc secundū considerationē, quo ad naturā. Si autē consideretur voluntas secundū potētias per quas quis vult, sic tripliciter diuiditur. Nā in Christo fuit potētia diuina, & potētia rationalis creata, & potētia sensitua, per quarum quilibet in actu volèdi exhibat, sic diuidit Magister in textu. Per comparisonē autē voluntatis ad modū volèdi, habet multiplicari voluntas in Christo. Sic considerauit Magister Hugo voluntatem Christi, cum eam per quatuor mēbra diuisit. Ait enim sic: In Christo fuit voluntas diuinitatis, & voluntas rationis, & voluntas pietatis, & voluntas carnis. Voluntas diuinitatis per iustitiā sententiā dicitur. Voluntas rationalis per obediētiam veritatē approbat. Voluntas pietatis per cōpassionem in malo alieno suspirabat. Voluntas carnis per passionem in malo proprio murmurabat. Et in Christo fuit voluntatū cōcordia & cōsonantia (vt idem scribit S. Bona. & concordat Brule. d. 17. q. 3. lib. 3.) Quamuis ex parte voluntatis nō esset idētitas, quia vnaquæq; voluntas, quod suum erat voluit, secundum diuinam voluntatē (vt dicit Magister Hugo) quod iustū erat voluit, secundū voluntatē rationis iustitiæ, consentit & iustitiā approbauit: secundum autē voluntatē pietatis sine odio intimè cōdoluit miseriam, quæ admodū secundum voluntatē carnis iustitiā nō accusabat, sed poenā recusabat. Et licet diuersa essent volita, voluntates tamē in Christo habuerunt cōsonantiā. Vide latius ibi S. Bonau. & per consequens voluntates in Christo nō fuerunt repugnantes, nec humana voluntas diuinæ, nec sensualis rationali, alioquin sequeretur in Christo fuisse peccatū transgressionis & vitij corruptionis. Et quando Christus orauit: Non sicut ego volo, sed sicut tu. In quo verbo insinuat voluntas in Christo. Vna, videlicet rationis, quæ erat similis & subiecta diuinæ voluntati. Altera verò sensualitatis, quam ratio subiiciebat voluntati diuinæ: licet ipsa sensualitas contrarium appeteret. Et ita quāuis non erat similis, erat tamen subiecta, ac per hoc non erat contraria. De hac etiā voluntate scribit idem S. Bonauen. d. 48. art.

art. 2. quæst. 2. libr. 1. Et non parum multa Gabr. di. 17. q. vnic, lib. 3. qui cæteris est clarior: videatur de hoc Iacobus de Valentia super illud Psal. 21. Quoniam tribulatio proxima est, &c. qui perpulchrè notat & scribit de voluntate Christi, & quomodo diuina semper fuit conformis. Vide eum si placet.

VOLUNTARIUM dicitur quod est secundū inclinationem voluntatis. Et hoc dupliciter, scilicet ad agendum & patiendum, ex beato Tho. 1. part. q. lxxxij. art. 1. Et voluntariū est duplex (vt scribit Gabr. di. 15. q. 3. ar. 1. libr. 3.) Est enim voluntarium simpliciter, & quandoq; secundū quid, siue ex conditione, vt patet 3. Ethic. & per oppositū de inuoluntario. Vnde ablatio rei est simpliciter inuoluntaria, & quādoq; ex cōditione, quia noller eā fieri si prohibere posset sine maiori dāno, vt dum subditi patiuntur oppressiones à suis dominis iniustas, &c. Et secundum Alexand. de Ales part. 2. q. 125. membro 1. & post eum scribit Gabr. lect. lxxvij. canonis. Voluntarium simpliciter est, quod est à voluntate secundum quid: seu interpretatiue est illud quod oritur voluntate cōcomitante nō prohibente vel præcauete, dum præcauere potuit: sicut submersio nauis ex negligentia nauæ dicitur quodammodo & interpretatiue voluntaria. Similiter quædam peccata omissionis purè pro eo quod voluntati talia imputantur. Et hoc modo multa venialia sunt voluntaria. Omne enim peccatum actuale est voluntarium. Mortale est voluntariū simpliciter, veniale autem est voluntariū simpliciter, sicut illud, quod fit ex deliberatione, vt mendacium iocosum. Aut secundum quid & interpretatiue, sicut quod fit ex surreptione. Et secundum sanctum Bonauenturā dist. 41. lib. 2. circa tex. Nouem sunt gradus voluntarij secundum quos peccata dicuntur, secundum plus & minus. Primo enim & principaliter dicitur voluntarium, quod est à voluntate, nullo inclinante: nec exterius, nec interius: sicut fuit peccatum Luciferi voluntarium. Secundo modo voluntarium dicitur, quod est à voluntate aliquo suggerente exterius, sed nullo inclinante interius: & sic fuit peccatum primi hominis voluntarium. Adam enim (inquit Brulefer) voluntaria transgressionem corrupit & totam posteritatem. Tertio modo dicitur voluntarium, quod est à voluntate, aliquo tamen inclinante interius & exterius, & sic est peccatū mortale quod aliquis perpetrat ex deliberatione & intentione post lapsum naturæ. Omne autem peccatum oritur à voluntate (inquit Brulefer.) Vnde mala voluntas est causa omnium malorum, vt vult Gerfon sermone facto in die circuncisionis Domini, considerat. 4. vt sublata mala voluntate, nos adiutores gratiæ Dei sumus, qui piis conatibus nō deerit. Vide eundē Gerf. ser. facto corā concilio Constantiensis de mala voluntate, quæ mala pariat: & emendē de sensu literali sacre scripturæ de causis errorum. Quarto est aliquid voluntariū, quod est à voluntate non mouente ad illud directè, mouente tamen illud ex consequenti: sicut est peccatū omissionis, quo quis omittit ad matutinū surgere, quia voluntariè se inebriauit. Quinto modo aliquid est voluntarium, quod est à voluntate non manente ad illud directè, nec appetente, sed aliud refugiète, sic est peccatū quod homo facit mortis timore. Sexto modo est aliquid voluntarium, quod est à voluntate non plenè idem quod agit cognoscente: & sic

peccatū ex ignoratiā dicitur voluntariū. Septimo modo dicitur aliquid voluntariū, quia cōsequitur ad aliquid quod voluntariè factū est ab illo eodem à quo illud fit: & sic peccata quæ cōsequuntur ebrietatē in quā homo se sciēter induxit, dicuntur aliquo modo voluntaria. Octauo modo dicitur aliquid voluntariū, quia est ab aliquo potente prohibere, nō tamen prohibente: & sic peccatū veniale, quod est primus motus, dicitur esse voluntariū. Nono dicitur aliquid voluntariū quod introductū est à voluntate aliena, sicut à causa prima: & sic peccatū originale dicitur voluntarium. In omnibus istis modis prædictis aliquo modo saluatur ratio voluntarij, propriè tamen & principaliter in duobus modis primis. Et propterea dicit Augustinus, quod illud, quod dixerat, scilicet omne peccatū voluntariū de peccato primi parentis esse intelligendum, non quia illud solū sit voluntariū, sed quia illud inter cætera merè est voluntarium: Alia enim aliquo modo voluntaria sunt: licet non ita plenè, sicut illud, quod fit per nescientiam & per cōactionem, nec cōactio tollit rationem voluntarij. Hæc sanctus Bonauentura. Vide & in dictione Inuoluntarium suprā. In inuoluntariis autem neque laudamur, nec vituperamur, de quo aliàs.

VOLUPTAS est incundus motus in sensu secundum Ciceronem lib. 2. de fi. bonorum & malorum. Vel Voluptas est elata præter modū lætitiæ opinio ne præsentis alicuius boni. Et dicit voluptas, quod talia maximè volumus. Vnde quicquid cum delectatione animū demulcet, voluptas dicitur: referiturq; & ad animū & ad corpus, quāuis nōnulli velint esse solius corporis & turpem. Sed de honesta scribitur in Psalm. Torrēt voluptatis tuæ potabis eos. De turpi, Cicer. diuinus Plato escā malorū appellat voluptatē. Voluptas secundum Isidorum est cum quadam lubrica suauitate ad illicita fordida mentis inclinatio. Vel secundum Aristotelem libr. 1. Rhetor. Voluptas est motus animæ quidam & affectio tota simul, & sensibiliter in naturam proficiscens: cuius contrarium est dolor. Et voluptas dicitur quasi volubilitas, nūc hac, nunc illac circa rem dilectam apprehensam, vt dicit Gerf. part. 3. trac. 2. de Canticordo. Et semper voluptas famem sui habet, & transacta nō satiat, inquit Hieron. ad Damasum. Hinc Ambros. Nihil prodigè satis est voluptati, semper famē patitur sui, quæ alimētis perpetuis nescit impleri. Epicurus collocans hominis felicitatem in voluptate animi, si consequenter locutus est, posuit eam similiter in luctu pro statu præsentis. Itaque dici nequit (inquit Gerfon part. 2. in ser. facto in solennitate omnium sanctorum, qui incipit: Beati qui lugēt.) quod felicitas nostra sit in voluptate nisi comitante: non enim ipsa est finis vltimus, sed solus Deus per dilectionem & cognitionem apprehensus. Est & voluptas venerea & libidinosa, quæ aduersa est contēplantibus veritatem. Vnde Sophia apud Gerfonem parte 2. de castitate & cælibatu Ecclesiasticorum. Nihil credo, inquit, plus obesse veritati, vel acquirendæ, vel speculandæ (potissimum de causis altissimis) quam voluptatem veneream, quam contractum illum corporū, sine quo vxor cū liberis haberi non pot, vbi forbetur & absorbetur rationis iudicium, vbi nihil virile, altum nihil cœleste, mens quæ tali, dederit passionis finitur meditari, &c. A voluptas venit volu

ptuarius, a, um. hoc est voluptatis plenum: & voluptuosum, idem.

V O T U M quandoque dicitur firmum propositū. Vnde Cassiod. & refert Magister di. 17. li. 4. Magna pietas Dei, quod ad solam promissionem peccatū dimiserit. Votū enim pro operatione iudicatur. Et hoc computatur pro operatione, nō quia tantum valeat omnino, sed quia hoc Deus acceptat. Et si assit, votum, & desit facultas, Deus excusatum habet. Hęc S. Bona. d. 17. in dub. literal. libr. 4. Et votum dicitur à voluntate, quasi à primo mouente rationem ad promittendum, secundum S. Tho. 2. 2. q. lxxxvii. ar. 1. Quoniam verò ea quæ vehementer desideramus, quæ voto à Deo poscimus, fit vt aliquando votum pro desiderio capiatur. Vnde voti compos, qui desiderium suum assecutus est. Describitur autem votum sic secundum Iuriconsultos: Votum est alicuius boni cum deliberatione facta promissio. Vide declarationem apud Paludensem. Et obligatio voti, vt idem dicit, fit Deo principaliter & finaliter, vt & vult Richard. licet fiat in manu hominis, quia Deus intuetur cor, & sibi fit obligatio voti: ideo nō per solā stipulationem, sed per nudam promissionem & pollicitationem. homo efficaciter obligatur: imò etiā sola cordis promissione, siue oris expressione, vt dicit Paluden. Votum secundum Magistrum est testificatio quædam promissionis spontaneæ, quæ Deo & his quæ Dei sunt propriè fieri debet. Sunt tamen & vota stultorum quæ frangenda sunt, vt idē ait. Votū, vt scribit Hugo de sancto Viçt. est spōsio animæ voluntaria, & Deo facta pollicitatio, vt votū quasi voluntario factū. Vide aliās diffinitiones apud Paludensem distinct. 38. quæst. 1. libr. 4. Et vota secundum eundem in tribulatione & perturbatione facta, sunt tenenda. Votum secundum Richard. distinct. 38. artic. 3. q. 2. libr. 4. sic describitur: Votum, inquit, propriè dictum est propositi supererogatiuè boni promissio, Deo facta propter bonum finem ex deliberatione firmata. Addit Brulefer distinct. 38. per intentionem obligandi se ad implendum promissum. Dicitur, siu pererogatiuè boni, dictum est ad differētiā quod est de bono necessario ad salutē, vbi nō inuenitur plenè ratio voti. Vnde secundum S. Bona. di. 38. q. 2. libr. 4. generaliter loquēdo: votum est de eis, quæ promouent ad salutem vltra statum communem. Sed quæ dispendium salutis vergūt, sub voto cadere nō possunt, quū, votū debet habere comites quos habet iuramentū, scilicet veritatē, iudiciū, & iustitiā, vt paulò post videbitur. Sed propriè accipiēdo est de bono supererogationis, vt sunt cōsilia Christi, & omnia bona opera ad quæ nō tenemur, sicut est peregrinatio, ieiuniū, &c. Et accipitur ibi propositū, vt inquit Rich. non pro actu proponendi, quia ille prærens est: promissionis autē est respectu futuri, sed accipitur pro re proposita. Deo facta dicitur, ad differētiā promissionis hominifictæ, quæ nō habet rationē voti propriè dicti. Dicitur, propter bonū finem, ad excludendū vota facta propter finē malū tantū, quāuis sint facta de re bona, quæ propriè loquendo nō sunt vota. Dicitur, ex deliberatione firmata, ad differētiā votorū, q̄ fiūt ex surreptione, quæ planā rationē voti nō habent. Hęc diffinitio cōmunis est voto tam publico, quā priuato, siue per vocem sensibilem expresso, siue per interiorē locutionē tantū: sola enim interiori locu-

tionē potest homo se obligare Deo. Illa autē diffinitio voti: Votū est cōceptio melioris propositi animi deliberatione firmata, est diffinitio voti taciti, quod fit Deo per interiorē locutionē tantū, vt dicit Richar. vbi supra: diffinitio verò voti quā ponit Magister in tex. conuenit voto per sensibilem locutionē expresso, siue solēni, siue priuato. Tanta autem altitudinis est votum religionis, quod omnia alia in ipsum cōmutari possunt, vt idem ait Richar. ar. 3. q. 1. li. 4. Item carens vsu liberi arbitrij vouere nō potest, quia nō potest consentire, vt idem vult q. 2. vbi supr. Habes autē vsu lib. arb. potest vouere, & quilibet, nec aliquis pōt vouere ea quæ prohibētur. Nō enim acceptat Deus obligatiōē contra suum præceptum, vel Ecclesię factam. Multi autem sunt qui prohibentur vouere. De quo vide Richar. ibidem. Sicut mulier in his, in quibus viro subest absque consensu viri: sic vxor nō potest vouere ire ad sanctum Iacobum sine licentia viri, nec vir potest vouere castitatem absque consensu mulieris, quia vir in debito carnis subest vxori. Item filius familiās in regimine vitæ nihil sine auctoritate patris vouere potest. Nec seruus, nec religiosus quod ad seruitium corporale, vel sine prælati voluntate quicquam vouere potest. De quo aliās multa legere potes, &c. Opus verò factum cum voto magis meritorium est quā sine voto, vt idem probat & vult art. q. 6. 2. Nam cum Deus acceptet opus propter operantem, tantò magis acceptat opus quantò est ab homine ad seruitium suū specialius dedicato, sed cæteris paribus homo spiritualius dedicatur ad seruitiū Dei per votū, quā sine voto. Vide latius Rich. Sic seruitium religiosi, magis est Deo acceptum quā hominis secularis, quia dat totam arborem cum fructu, &c. Videatur ad hoc Paludensis dist. 38. quæst. 5. libr. 4. Debet autem votum habere tres comites, quos habet & iuramentum, vt scribit Brulefer dist. 38. quæstio. 2. libr. 4. scilicet veritatem, iudiciū, & iustitiā. Primò namq; necesse est vt sit iustitia, scilicet vt illud quod vouetur, spectet ad salutem, & sit bonum & honestum. Secundò est iudiciū, vt vouens deliberatè voueat, & non præcipitanter. Tertiò est veritas, vt discretè & iustè quod vouit, persoluat. Vouentibus enim lex posita est de reddendo.

V O T U M est duplex, sicut dicit Magister distinct. 38. libr. 4. Quoddam commune, quoddam singulare. Cōmune est illud, quod omnes in baptismo faciūt cum spondent renunciare diabolo & pompis eius. De quo habetur de consecra. di. 4. q. prima, & tale votū est de his quæ sunt necessaria ad salutem. Ibi tamē diminutiū inuenitur ratio voti, quia votum propriè est, quid voluntarium, & respectu principij à quo procedit, & respectu eius quod vouetur. Singulare est, cum aliquis spōtè promittit se seruatūm aliquod bonum, ad quod aliās non tenetur, quamuis teneatur post votū tale. Et votum nō potest fieri de bono necessario ad salutem, vt scribit Rich. di. 38. ar. 3. q. 2. li. 4. Et de his duobus votis dicitur, 17. q. 1. c. 1. Accipiēdo autē votū largè (vt idē dicit Rich.) vt extendit se ad cōmune & singulare, potest fieri votū de omni bono vtili ad salutem. Sed votum singulare quod propriè habet rationē voti, nō pōt fieri de bono vtili necessario ad salutē.

V O T U M continentia est duplex, scilicet solenne, & simplex. Quādo autem votum continentia dicitur solenne,

tur solenne, quamuis de hoc variæ sint opinioniones apud aliquos iurisperitos, tamen secundum communem doctrinam Theologorum, & secundū maiorem partem iurisperitorum, solū duobus modis solennizatur votum continentia, scilicet per sacri ordinis susceptionem, & per certæ regulæ professionem in manu eius qui potest recipere huiusmodi professionē: puta, in manu prælati ipsius, qui profitetur, vel vicem eius gerens, vel si mansit in religione approbata. Si quis autē alio modo vouet continentia, quā his duobus modis, hoc dicitur votum simplex. Istud ponunt Iuriconsulti cum Theologia doctoribus. Et votum continentia solenne prohibet matrimonium contrahendum, dirimit contractum. Prohibet & votum continentia simplex matrimonium contrahendum, non tamen dirimit matrimonium contractum. De quo multa apud Iuriconsultos & Theologos. Vide & de hoc Tho. Argent. distinct. xxxiiij. libr. 4. Et Magistrum Ioannem Gersonem in regulis moralibus, & de matrimonio. Et Richard. distinct. 38. art. 7. q. 2. vbi supra,

V O T U M dicitur à volendo, scribit Rich. q. 2. art. 2. vbi supra. Vnde sicut nobis est duplex velle, scilicet Plenum quod est velle deliberatiuum. Et semiplex, quod est velle ex surreptione, sic dico (inquit Richard.) quod duplex est votum, scilicet votum quod habet plenam rationem voti. Et de ratione talis voti est, quod sit factum ex deliberatione. Et est votum quod non habet plenam rationem voti, & de ratione voti talis non est quod fiat cum deliberatione, tale enim fieri potest ex surreptione, & quia plenam rationem voti non habet, ideo nō obligat de necessitate, sed tantum ex quadā congruitate. Et ideo venire contra tale votum etiam propria auctoritate non est peccatum mortale. De re quoque inutili ad salutem, vt est malum culpæ, nō potest fieri votum de iure, quia Deus respuit obligationem sibi oblatam contra seipsum. Plura vide de hoc Rich. art. 3. q. 1. vbi supra.

V O T U M solenne & publicum differunt (vt scribit Richard. distinct. 38. art. 7. q. 3. libr. 4.) Nam quodlibet votum coram multis in publico factum, publicum dici potest, sed non quodlibet tale potest dici solenne. Non enim dicitur votum solenne, nisi quod in se habet aliquid annexum, vt publicum debeat venire, & per quod vouens ponitur sub alterius hominis potestate, & tale est votum in susceptione ordinis, per quem suscipiens constituitur minister Ecclesiæ, Deo publicè seruiēdum, & ponitur aliter quā ante sub Episcopi potestate, vnde tale votum esset solenne, etiam si prædictum ordinem ab Episcopo susciperet in secreto, professio etiam in religione facta in manu eius, qui eam potest recipere in se aliquid habet annexum, quo in publicum debeat venire. Vnde talis professio solennizat votum, etiam si in manu eius qui eam potest recipere fieret occultè, quia talem oportet secularē vitam dimittere, & in claustrum cum aliis sui ordinis cōuersari, & ad hoc per prælatum cogi potest, nec aliter quā aliquo prædictorum modorum votū solennizari potest. Susceptio enim habitus professorum vbi distinguitur ab habitu nouitiorum, votum non dicitur solennizari, nisi in quantum talis habitu suscepto est quædam præsumpta professio. Plura alia de voto & eius cōmutatione & dispensatione in voto legito apud Richar. & alios &

Gersonem. Et quamuis Paludensis duodecim ponat diuisiones voti distinct. 38. quæst. 2. libr. 4. Sed hæc sufficiant. Qui plura legere velint de voto cōsulant alios, compendio studemus.

V O V E R E est spōtè, vel sanctè, vel Deo aliquid sanctè promittere, & qui vouit, vt dicitur debitor voti efficitur. Vouere est consilij reddere præceptum.

V O X est percussio aëris inspirati, ad vocalem artem moti ab anima quæ est in illis partibus secundum Aristot. libr. 2. de anima. Vel vox est aëris per linguam percussio quæ per quosdam gutturis partes, quæ arteriæ vocantur ab animali profertur, secundum Boëtium super li. periheme. vel (vt idem dicit.) Vox est sonus cum quadam imaginatione significandi. Petrus Hispaniensis in principio sue logica dicit vocem esse sonum ab ore animalis prolatum, naturalibus instrumentis formatum. Sunt autem naturalia instrumenta quibus vox formatur nouem, scilicet Guttur, lingua, palatū, quatuor dētes, & duo labra. Dicitur & vox quicquid sonat, & dicitur apotou boao quod est sono, eius diminutiuum est vocula. Et beatus Ioannes dicitur vox Domini, & non verbum. Constat enim (inquit Beda) quod vnigenitus Dei filius verbum vocatur patris: Ioanne attestante qui ait: In principio erat verbum, &c. Ex ista nostra locutione cognoscimus quo prius vox sonat quā verbum, postmodum possit audiri. Ioānes verò vox à Propheta dicitur, quia verbum præcedit. Aduentum itaque domini cum Ioannes præcurrens vox dicitur, quia per eius ministerium patris verbum ab hominibus auditur. Hęc Beda. Et repetit Ger. lect. 2. super Marcum in principio, &c.

V O X tubæ, de qua dicitur dist. 43. libr. 4. sententiarum non erit principalis efficiens causa reformationis corporum, nec vnionis animarū ad illa, sed virtus diuina, erit tamen causa instrumentalis. De hac tuba dicit Apostolus 1. Corint. 15. Canet tuba & mortui resurgent incorrupti. Erit autem vox tubæ vox Iesu Christi, qua præcipiet mortuos resurgere, quod patet per illud quod dicitur Ioan. 5. Mortui audient vocem filij Dei. Vide latius de hoc Rich. 43. ar. 3. quæst. 3. libr. 4. Et eadem vox Christi secundum sanctum Bonauen. eadē di. circa literam secundum diuersas proprietates ista tria sortitur nomina. Vox enim Christi erit virtuosa, ideo dicitur iussus, quia præceptum, dicit enim & fiet. Erit authenticæ, & ideo dicitur, vox Archægeli, id est principis. Et erit nihilominus seuera, & ideo vox tubæ dicitur. Et sic idē multiplici vocabulo exprimitur, ad insinuandum illius vocis proprietatē multiplicem & dignitatem. Non discrepat Rich. vbi supra. Tantā autem virtutem habebit illa vox (vt scribit Brulefer distinct. 43. qu. 6. libr. 4.) quod audietur in paradiso, in inferno, in purgatorio, & per vniversum orbem, ita quod ad illam vocem omnes cōparebunt, &c. Fuit & Christus vox Domini super aquas, per quam vocem constituit baptismum, vt scribit Iacobus de Valentia super illud: Psalmi. 38. Vox Domini præparantis teruos, &c. Fuit & vox Domini in virtute per quam constituit confirmationem, in qua datur robur, & virtus ad resistendum diabolo, & pugnandum contra eum. Tertio Christus fuit vox Domini in magnificentia constitutendo Eucharistiam, quod est sacramentum magis magnificentum, & nobilitus cæteris. Quarto fuit vox Domini confingentis cedros, constitutendo sa-

cramentum penitentie, per quam confregit demones & septem vitia capitalia. Quinto fuit vox Domini intercedentis flammam ignis, constituendo matrimonium, per quod extinguitur & excusatur flamma libidinis. Sexto fuit vox Domini cocutiensis & commouentis desertum Cades, constituendo extremam vnionem, per quam submerguntur peccata & transmittuntur fideles ab hac vita mortali in vitam eternam. Septimo fuit vox Domini preparantis ceruos, constituendo prelatos & sacerdotes in Ecclesia per sacramentum ordinis, qui quidem sacerdotes & prelati figurantur per ceruos in canticis Salomonis. Et sic patet qualiter Christus per septem voces, instituit septem Ecclesiastica sacramenta, vt scribit Episcopus Christopolitanus vbi supra.

V R S V S in scriptura plura significat, vt scribit Pelbart. lib. 2. Rosarij Theolo. in dictione Bestia. Quandoque significat iram & vltionem Dei in peccatores. Thren. 3. Vrsus insidias factus est mihi Dominus, scilicet per Caldeos qui occulte insidiantes & fauientes rapuerunt illos, scilicet Iudæos Dei iudicio, vt dicit ibi Gloss. & Lyra. Et Osee 13. dicit Dominus. Occurr eis, scilicet peccatoribus, quasi vrsu raptis catulis. Gloss. Nil vrsa dicitur sauius cum catulos perdiderit, vel cum esurierit. Vnde quandoque significat etiam principem iracundum, & crudelium in subiectos. Prou. 28. Vrsus esuriens ipse super populum pauperem. Et quandoque secundum Ambr. significat pietatem, quam omnes debent habere erga factus suos, vt vrsa habet, &c.

V S V R A est lucrum ex mutuo principaliter intentum, vt scribit Gabr. di. 15. quaest. 11. ar. 1. lib. 4. Est autem lucrum incrementum pecunie vel pecunia mensurabile, siue sit munus à manu, à lingua siue ab obsequio, quod quis habet ex voluntaria commutatione, vltra ea quæ prius sua erant. Et illa quæ suæ erant dicuntur fors. Est enim fors res iuste possessa. Vel vt legiste dicunt debita quantitas mutuatæ rei in materia occurrenti. Vel fors dicitur capitale. Et quicquid accedit forti, siue vestis, siue esca, siue pecunia, vsura est. Et dicitur, quicquid pecunia commensuratur. Sunt enim quedam quæ sorti accedunt, quæ non faciunt vsuram, vt amicitia, gratitudo, &c. Nam mutuans ad captiuandum amorem, aut beneuolentiam, non committit vsuram, vt vult sanctus Tho. 2. 2. q. 1xxvii. ar. 2. Quod verum est, nisi spes vltius procederet ad lucrum, vt si quis Papæ, aut Principi mutualet ad captandum beneuolentiam, vt postea possit consequi beneficium vel castrum aut huiusmodi, tunc enim esset spes lucri, & per consequens vsura. Sic qui mutuatur spe alicuius habendi, cuius vsus inter amicos concedi solet sicut commodatio libri. Iniuriæ remissio ab illo qui iniuste persecutus est, cum multo meo damno. Secus si iuste, quia non liceret sine vitio vsuræ mutuū dare sub tali spe, illud non est vsura: Hæc angelus. Lucrum verò ex alijs commutationibus acceptum non est vsura, etiam si fuerit illicitum, vt dum quis superueniat, & in hoc distinguitur vsura à turpi lucro. Item, quicquid accipitur pro dilectione solutionis pretij, ad vsuram pertinet. Nam perinde est, ac si acciperetur pro pretij mutuatæ dilatione. Vrsura in sua ratione propria includit iniustitiam, quia est recipere rem alienam manente aliena iniuria domino. Sic recipere vsuram stante hoc quod nominis termini simpliciter iniustum est, quia diuisio

nae voluntati contrarium, nec potest Deus dispensare, vt recipiatur vsura licite in sensu composito. Attamen si de sua absoluta potestate concederet alicui recipere vltra sortem ex mutuo, vnde non reciperet alienum, nam recipiendo faceret suū, nec iniuria domino, quia superiore domino iubete, vel consentiente, & sic non esset vsura. Sic Spoliatio Aegypti per Iudæos non fuit furtum, quia non fuit factum Domino superiori iniuria, &c. Accipiendo autem proprie vsuram est contra legem naturæ, contra diuinam legem & humanam (vt & scribit Gab. vbi supra, post sanct. Tho.) Hinc Gerson in regulis moralibus dicit, vsura proprie dicta quæ iuri diuino & naturali contrariatur, & de se morale culpam habet, est aliquid recipere ex pacto vltra sortem. Et sic contractus vsurarius repugnat legi diuinæ & naturali, sic quod ex suo genere maius est, nec potest bene fieri (vt idem Gers. dicit de contractibus, parte 1. confid. 13.) Et ad hoc est sententia communis doctorum. Vnde & Philosophus naturale iudicium sequens posuit contra naturam esse vt nummus nummum pariat. In Psalmis quoque & Prophetis satis innuitur. Si quis ad beatitudinem velit introire, quod pecuniam suam non det ad vsuram. Christus denique dixit: Date mutuum, nihil inde sperantes. Et ad hoc sunt congruentia plures datæ per doctores propter inconuenientia, quæ reipublicæ pronouerent ex vsuris si licite dicerentur. Vnde & homo nascitur ad laborem, sicut habetur in Iob. Est ergo contra naturam hominis vt sine labore velit viuere, quod fit in vsuris, de quo vide plura apud Gers. de contractibus.

V S V R A quandoque accipitur multum largè pro omni acceptione vltra sortem in mutuo, & sic non omnis vsura est illicita. Ita accepit vsuram Alexan. de Ales parte 3. q. lxxvj. qui dicit, quod recipere præter sortem, est vsura. Et consequenter ponit quatuor casus, in quibus vsura est permessa, & hos clarius ponit Scotus, & ad duos reducit generales. Vnde ait distin. 18. quaest. 2. lib. 4. Excipiuntur in mutuo duo casus in genere. Quandoque enim aliquis potest licite vltra capitale accipere ex pacto, quandoque non ex pacto. Et primum tripliciter. Primo ratione pænæ conuentionalis, dum tamen non fiat in fraudem vsurarum. Verbi gratia: Si alicui mutuo pecuniam ad certum terminum, possum adicere pænā pecuniariam, quam soluet, si in termino non solueret, quia possum indemnitati meæ cõsulere, & dilatio solutionis vltra terminum est mihi damnosa, vt pono, possum ergo adicere pænā metu cuius terminum solutionis non transgrediar. Et pænā si incidit, licite possum exigere & recipere. Et dicit notanter, dum non fiat in fraudem vsurarum, quia si in fraudem vsurarum pænā adicere, vsurarius est. Præsumitur autem in fraudem adicere, si magis vellet debitorem terminum transgredi, vt pænā acciperet, quā vt in termino solueret sine pænā. Item si verisimiliter tẽpore mutationis putabat se in termino non soluturum. Item dum immoderata pænā apponitur, quæ excedit interesse. Si non sperat, vel desiderat pænā eam in casu recipiẽdo & exigendo, vsuram non committit, &c. Secundo modo potest recipere, vltra sortem ratione interesse. Debitor enim ex cuius non solutione creditor notabiliter damnificatur, tenetur de iustitia satisfacere creditori de interesse, & hoc in foro conscientie, etiā si creditor non posset contra eum habere actionem in foro

in foro exteriori, quia deficiunt pacta, vel iuramenta, interesse autem (vt notat Panor. in c. Conquestus. de vsuris) consistit non solum in damno habito, sed etiam in lucro cessante, dummodo lucrum cessans esset in actu, vel quasi in actu, hoc est quod probabiliter fuisset. Latius Gabr. vbi supra. Tertio potest mutuans recipere vltra sortem ratione dubij, quando, scilicet vtrumque; tam capitale, quàm illud superfluum ponitur sub incerto. Exemplum, emens rem minore pretio, quàm valet tempore emptionis, receptoris eam ex pacto posteriori tempore quo veri similiter plus, vel minus valere potest, non erit vsura, si casus acciderit quod tempore receptionis plus valeret, quia tam emptor, quàm venditor, æqualiter tam commodum, quàm incommodum ex dilatione expectat. Secus si illo tẽpore accepturus esset, quando verisimiliter multo plus valebit, & non minus, nisi in modico, tunc enim esset vsura, aut æstimatio in fraudem vsurarum. Prolioxior est post Scotum Gabr. vbi supra. Vnde Scotus ponit duas regulas. Prima: Commutans non commutat, vel vendat tempus, quia tempus non est suum. Secunda, quod non ponat se in tuto de lucrando, & illud cum quo commutat de damno. De tuto semper, vel in pluribus existis regulis possunt resolui plures casus. Plura vide de hoc Gabr. vbi supra, art. 1. Et vsurarius omnis tenetur ad omnium restitutionem, quæ acquisiuit per vsurariam prauitatem. Et non solum vsurarij, sed etiam eorum filij, & hæredes extranei tenentur ad restitutionem vsurarum quantum se extendit hæreditas. Multis hoc probat Gab. art. 2. vbi supra, etiam cooperatores & participantes per vsuram acquisita (vt idem probat diffusè.)

A D vsuram accipere, contingere potest dupliciter (vt scribit idem Gab. distin. 15. q. 11. arti. 3. dub. 14. lib. 4.) Vel ad opus illicitum, vt ad pompam, luxuriam, aut alia illicita perpetranda, & sic non licet secundum Rich. hoc enim prohibetur propter damnum reipublicæ, & ad restitutionem malorum, aut recipit pecuniam ad vsuram ad suam necessitatẽ, vel ad opus rei licitæ, & sic accipiendo mutuū non peccat. Non enim consentit directe in vsuram, sed in mutuum, quod maxime verum est dum mutuans etiam aliis paratus est dare ad vsuram, & frequenter exercet vsuram, quoniam si paratus non esset dare ad vsuram, nullo modo licet inducere eum. Et ratio est, quia quamuis non licet inducere ad peccatum, licet tamẽ peccato alterius quod ipse sua sponte committit uti ad bonum, non ad malum, sicut secundum Aug. in Enchi. cap. 10. & 99. Deus vitur peccato hominum ad bonum, neque enim Deus omnipotens (cum summè bonus sit) villo modo fineret malum fieri, nisi vsque adeo esset omnipotens, & bonus, vt beneficeret de malo. Sic ergo licet malo uti ad bonum, non ad malum. Gabr. longior est. Vsurarij autem manifesti vltra pænās quibus puniuntur à Deo, multas pænās incidunt à iure inflictas (vt scribit Gabr. dubi. 18. & vltim. vbi supra,) scilicet infamiam iuris, repulsionem à communionem altaris, & oblationis, priuatur Ecclesiastica sepultura, repelluntur à sacramento penitentiae, donec secundum suam facultatem restituerint, aut idoneam cautionem de restituendo præstiterint. Repelluntur eorum testamenta, exterminantur à terra si non fuerint oriundi de terra. Dicitur autem manifestus vsurarius, qui est notorius notorietate iuris: puta, quia conuictus vel condemnatus est, aut coram iudice sponte cõ-

essus. Similiter notorius notorietate facti: puta, quia tenet bancum publicum aut in cubili mutuat omnibus volentibus ad vsuram. Item qui coram sacerdote in mortis articulo coram testibus confitetur se vsurarium, & mandat restitui vsuras & resignat libros. Si illa tria simul concurrunt, aliàs sola confessio extraiudicialis non facit manifestum vsurarium. Vide latius Gabriëlem & angelum in summa in verbo Vsuraria, & §. 3. & sequentibus. Nec præterea vsura Iudæis fuit licita, vt habet Alexan. part. 3. q. 36. & 66. respectu quorumcunque, sed permessa respectu alienorum, sicut libellus repudij. Peccabant ergo mortaliter fenerando alieno. Sed permittitur eis minus peccatum ne facerent maius, fenerando fratribus, etiam quia erant rudes & duræ cervicis. Vnde paulatim ducenti erant ad perfectionem. Videatur Gabriël. d. 15. q. 11. art. 1. lib. 4. Videatur ad hoc Gerson de contractibus parte 2. propositione 17. Et vt dicit Angelus. Principes & communitates auctoritatem fenerandi, concedentes, & cum Iudæis super vsura conuenientes, &c. mortaliter peccat. Et excõmunicati sunt & tenentur ad restitutionem omnium vsurarum ex tali conuentione solutarum. De quo plura legas apud Gabriëlem. ar. 2. conclusione 3. vbi supra. Multa rescinduntur hic de materia vsuræ propter nimiam materiam diffusionem, quæ apud Iuriconsultos & Theologos legere potes. Sufficiunt hæc modica Theologia tyroni. loca quarat allegata curiosus & studiosus.

V S V S est vis vtendi rebus alienis, salua rerum substantia, secundum Azonem in summa. Et secundum beatum Tho. in 1. de veritate q. 17. art. 1. Vsus nullum modo significat habitum vel potentiam, sed significat actum cuiuscunque habitus & potentie. Et venit vsus ab vtore, & aliquando significat ipsum vtendi actum, nonnunquam consuetudinẽ, conuersationem. Aliquando opus & exercitiũ, vt nunc viribus vsus. Quandoque significat vtilitatẽ, de quo apud Poët. & Oratores legas, apud quos vsu venire significat accedere. Et vsus ingenij & artem clariora facit, vt scribit Gers. in carm. super Magnificat. Est & vsus rationis qui per sepe impeditur affectu inordinato, & perturbationibus & infirmitate, &c. Est vsus voluntatis bonus & illicitus. Et vsus voluntatis illicitus vt ait Aug. 1. 15. de doct. Christiana, abusus est (vt refert Rich. di. 7. ar. 3. q. 1. lib. 4.) quæ vsus illicitum voluntatis, qui est in volendo quodcunque mortale peccatũ, prohibetur homo suscipere re sacramenti, id est gratiam gratam facientem. Est etiã vsus quidam ordinatus, qui dicitur inordinatus. Vsus ordinatus est respectu referibilis in aliud tanquã in suam finem verum & debitum. Inordinatus verò quando aliquid acceptatur in facultatis voluntatem propter aliud minus bonum, siue contra dictamen rationis rectæ, quod non est eius finis debitus, vt diligere Deum finaliter propter retributionem temporalem, aut propter seipsum finaliter, & sic solum propter ipsummet hominem, Gabr. di. 1. q. 1. li. 1. Et talis actus quandoque appropriatè dicitur abusus. Vnde August. de doct. Christiana cap. 1. Vsus illicitus abusus potius vel abusus nominandus est. Vide & in dictione Vti, quid sit vsus paulò potest.

V S V S F R V C T V S dicitur cum res aliqua non nostra est, sed perinde ex ea fructum atque vtilitatem capimus, ac si nostra esset. De quo vide apud Iuriconsultos. Et diffinitur ab Vlpiano, quod sit ius alienis rebus vtendi fructibus, salua rerum substantia.

¶ **V S V C A P I O** vide in dictione *Præscriptio*, & est vocabulum Iuriconsultorum.

¶ **V T** inscripturis quādoq; ponitur per consequentiam. Vnde illud: Hoc autem totum factum est vt implerentur scripturæ Prophetarum. Ly vt (vt habet communis vsus glossatorum, & refert Gerson tractat. 10. super Cantico Mariæ) positū hic dicitur per consequentiam, nō per causam principalem & finale. Sub hoc sensu scripturæ sunt impletæ, quia totaliter factū est nostræ redēptionis mysteriū, &c.

¶ **V T I V N O** modo capitur vt distinguitur cōtra oriū (vt scribit D. Præpos. Gab. d. 1. q. 1. ar. 1. li. 1. & sic cōmunissimè capitur pro operatione naturali cuiuscūq; potētia. Hoc modo capitur cū dicitur: Cuius vsus bonus ipsum quoque bonū. Et sic vsus dicitur operatio cuiuscūque potētia, siue principalis, siue instrumentalis, siue vtimur oculis ad videndū, & habitibus ad expeditiū agendū. Sic (inquit Aug.) virtutibus nemo malè vtitur. Accipitur secūdo prout distinguitur cōtra disuetudinē. Sic vsus à Victori no describitur. Vfus est actus frequenter elicitus à potētia, & sic addit vltra primā acceptionē frequentia. Sic illis duobus modis cuiuscūque potētia actus pōt dici vsus. Sic dicitur de Dauid 1. Reg. 17. quod nō poterat armis indutus incedere, quia nō habuit vsum armorū antea. Tertio modo magis Theologicè accipit vt pro acceptare vel deacceptare aliquid ppter aliud. Sic est actus volūtatis relatus in aliud, siue sit ordinat⁹ siue inordinatus. Sed magis pprīa accipitur pro acceptare, vel deacceptare aliquid propter aliud præfise, quo fruendū est. Sic distinguitur contra actū inordinatū. Hoc modo frequēter sumit B. Aug. Ex quo sumi potest quod illo est vtendum quod est propter Deum amādum vel odiendū, vtendū dico ordinatè. Vti autem rectè & ordinatè dicitur quod præfise & rātū ppter aliud quo fruendū est diligimus, & hoc solū cōpetit creatura. Vnde S. Bona. di. 1. q. 3. lib. 1. Solo bono creato vtendum est, quia si bono increato vtimur, semper est abusus, & abusus talis est peccatū mortale propter diuersitatem in finē cum delectatione, & propter voluntatis inordinationem quæ minus diligit ipsum quo vtimur quā propter quod vtimur. Item dilectio Dei propter retributionem perpetuā aut temporalem nō est vsus, qui vsus est aliquid acceptare propter illud quo faciendum est. Sed nullo alio à Deo truedum est. Et talis actus appropriatè dicitur vsus. Et sic diffinit Aug. 10. de trinit. cap. 11. vtimur eis quæ ad aliud referimus quo fruendū est, & sic distinguitur vt contra abutū. Vnde quicunque vtitur creatura propter se, peccat mortaliter (vt inquit Brulefer d. 3. q. 11. lib. 2.)

¶ **V T I** secundum Occā strictissimè est actus qui existēs vnus tendit in aliquid propter aliud, per quod videtur velle quod quandoque vno actu voluntas potest aliquid diligere propter aliud, quū eiusdem actus possunt esse plura obiecta ad seinuicem ordinata, ita non est inconueniens secundum eundem actum numero esse respectu finis vltimi & respectu eorum quæ sunt ad finem. Potest & in genere sumi vt pro acceptare aliquid vel deacceptare, sic sumit Augu. 1. de trinit. ca. 11. Habemus & ex his quod vtimur potentia, qua operamur: habitu, quo regulamur; obiecto, ad quod inclinamur: actu, quo mouemur. Occam & Gab. vide latius.

¶ **V T I L E** dicitur quod est appetendū propter aliud consequendum. Et vtile dicitur quatuor modis, vt

scribit Brulefer di. 6. qu. 2. lib. 4. Primo modo pro illo quod est appetibile propter aliud tantū, & nō propter se, sine quo illud quod appetitur potest haberi, vt potio amara, quæ est inutilis ad sanitatem, nō tamen necessaria. Secundo modo capitur vtile pro illo quod est appetibile propter aliud tantum, & non propter se sine quo illud quod appetitur nō potest haberi, vt est amputatio tibie, quando quis habet ignem sacrum in ipsa tibia. Tertio modo pro illo quod est appetibile ppter se & propter aliud, sine quo illud quod appetitur potest haberi, vt est ingressio religionis, quæ est appetibilis propter se, quia est bonum & propter aliud, scilicet beatitudinem. Quarto modo quod est propter se appetibile & propter aliud, sine quo illud non potest haberi. Isto modo character dicitur vtilis, quia de se est bonus, & etiam disponit ad gratiam. Vtilis inquit ad signandum, ad præparandum, & assimilandum & distinguendū. Vtile dicitur dupliciter, scilicet sicut via ad finem, vt meritum ad beatitudinem, & sicut pars ad totum, vt ministeria angelorū ad beatitudinem eorum secundum beatum Tho. 1. part. q. 62. articulo nono, & vtilitas, vtiliter, & vtilis ab vtor dicitur.

¶ **V V L G V S** pprīe ignobilior multitudo. Et dicitur (vt quidā dicūt) à voluēdo, quod stultè huc atque illuc voluitur. Hinc vulgaris hoc est vtilis atque communis. Et vulgo aduerbialiter positum significat passim per omnes cateruatim. Et vulgus fallacissimè causas infortuniorum assignat. Vnde Gers. parte 1. tracta. contra superstitiosam dierum observationem ait: Nihil est fallacius vulgi traditionibus, qui vt sepius faciunt de non causa causam, & assignāt causas fortunij, vt ibidem latius ostendit. Vulgus quoque errans multa mala prouerbia adinuenit, sicut illud. Obsequiū amicos, veritas odiū parit. Et illud, Angelic⁹ iuuenis senibus sathanizat in annis: quod prouerbum blasphemum adinuenit errans vulgus, vt reliqua multa, vt dicit Gers. part. 2. tract. de paruulis ad Christum trahendis, confid. prima. Nec vulgare cōsuetudinē & opinionem nos curare oportet, vt idem ait. Nō enim populari rumore vel cōsuetudinis errore sed puræ veritatis consideratione id quod iustum est & religiose factum diiudicent, nec quid animus in præsentis sentiat, sed quid sentire debeat attendant. Gerson.

¶ **V V L P E S** est animal astutum, ingeniosum & dolosum acfētidū. Et per vulpes quandoq; in scriptura significantur dolosi homines, & hæretici, & etiam dæmones decipientes animas. Canti. 2. Capite vulpes, scilicet occidendo hæreticos, qui demoliuntur vineas, id est Ecclesias. Et Psal. 62. Partes vulpium erunt, id est dæmonibus sociabuntur in inferno, vt scribit Pelbartus in dictione Bestia, libro 2. Rosarij Theologia. Vulpeculas vocat Gerson parte tertia, super Cantico Canticorum sympsalmate 4. teptationes, quæ cū videntur mortuæ ex improuiso incautos arripiunt, &c.

¶ **V X O R** dicitur mulier postquā cōtraxit per verba de præfenti, licet nondum consummauerit, & hoc in omnibus fauorabilibus, sed in odiosis appellatione vxoris venit solū illa quæ matrimonium consummauit, & dicitur ab vngēdo quasi vnxor. Nam puellæ cū nuberēt apud veteres, ac mariti domū intrarent axungia postes vngebāt, putatēs ex hoc omnia mala ab ea domo arceri, vel quod lotio maritos vngebāt. Multa de vxoribus legito apud Gersonem.

tionem. Et vt ipse dicit parte 4. sermone de modo viuēdi cōiugatorū D omnica in frā octa. Epiphani. custodiri non vult. Nam bona non debet, mala nō potest. Multa de viris & vxoribus quomodo se habere debeant ad inuicem ibidē ostendit. Nec quisquam putauerit (vt idem dicit parte 2. de celibatu siue castitate Ecclesiasticorū) multitudine vxorū (dum etiam legalit er multis fas esset vti) libidinis ignem, furorem, fomitē, tyrānidem excutere, sed crebrius in malū augere, quo palā fit venereū furore pl⁹ cedēdo, fugiēdoq; vitari quā vtēdo. Ab vxor venit vxorius quod est vxoris, vel quod ad vxorē pertinet, vt res vxoria. Augu. libr. 2. confes. non curauit hæc, quia met⁹ erat ne impediretur spes mea compede vxoria. Aliquando vxorius dicitur, qui vxori nimis inferuit vel deditus est vxori.

De litera X.

¶ **X E N O D O C H I V M** est hospitium vel receptaculum, & est Græca dicitio, & Latine dicitur hospitale. Et vt scribit frater Osualdus in fine libr. 4. Rosarij Theologia. Xenodochium est locus in quo pauperes & peregrini suscipiuntur & conuersantur, vt hospitale vel ipsa collectio & susceptio pauperum & peregrinorum. Et ritè vt idem dicit significat Ecclesiam catholicā, vbi peregrini & aduenē conuersantur, nos reficiētes antidotis & suauibus confectiōibus, id est sacrosanctis sacramētis Ecclesiæ per Deum, Dei filium Iesum Christum Dominū nostrum mira vtilitate dispositis, ac diuina pietate animarum nostrarum medelis collatis, quorum suffragio freti, & adminiculo suffulti, imbecillitatis nostræ incolatum miserum digna gratiarum actione transigere valeamus illustrati fidei luce sedentem super folium intentam mente contēplantes. De quo Magister in fine libr. 4. Hæc inquit de pedibus sedentis super foliū excelsū quos Seraphin duabus alis velabant scriptori & si non auditori conamemorasse sufficiat.

¶ **X P S** sic quidam scribunt imperitè, cū debet hoc nomen ita scribi Christus, sed Græcam literaturā, quam ignorant, imitari volentes, scribunt Xps. Sic enim Græcè scribitur chrs vel christos. Et dicitur Christus à Chrismate, vt dicit Aug. in Psal. 26. Non solū autem caput nostrū vt ipse dicit vnctum est, sed & corpus eius & nos ipsi. Rex autem est, quia nos regit & ducit. Sacerdos, quia pro nobis interpellat. Et habet plura nomina Christi. De quo vide in dictione *Nomen*. Et de Christo plura suprā in litera C. Et à Christus, deriuatur Christianus. Dicitur autē Christiani potius à Christo quā à Iesu, & ideo, quia Iesus est nomen diuinitatem Christi respiciens. Dicitur enim Iesus, id est saluator, saluare autem Dei proprium est. Sed nomen Christus, id est vnctus conuenit Christo ratione humanitatis, in quo cōmunicat nobiscum. Vnde Christiani sunt vncti tanquam pugiles contra mundum, carnem & diabolū pro Christo rege. Alias ponit rationes secundum doctores frater Pelbartus lib. 2. Rosarij Theol. in dictione *Christus*. Item Christianus est imitator Christi, sed quod possibile est homini verbis & operibus & intentione rectè & sine querela credens in Deum & sanctam trinitatem. Sed nō tenemur Christū imitari in operibus diuinis: puta, miraculis faciēdis, ergo non denominamur à Iesu, q̄ ratione diuinitatis conuenit Christo. Sed quia tenemur in operibus bonis & virtuosis,

ideo à Christo nomen habemus, quod est compētens ratione humanitatis. Et sicut habemus nomē à Christo vt dicamur Christiani, ita opere & non nomine solū simus Christiani, vnde & Hieron. in testa. Frustra nomen Christianū habet qui operibus diabolū sequitur. De nomine Christi vnde aliās plura. Et Christianus ille est (vt refert Præpositus Gab. serm. 1. de dedicatione post beatū Aug.) qui vitam Christi sequitur, qui Christum in omnibus imitatur, sicut scriptum est, qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare. Christianus est qui Deo die noctūq; seruit, qui eius præcepta indefinenter meditatur & cogitat, cui⁹ omnis spes in Christo, qui cœlestia potius quā terrena desiderat, qui humana spernit vt possit habere diuina. Plura ibi Gab.

De litera Y.

¶ **Y G R Æ C A** est litera, & in Græcis scribitur dicitio nibus, non Latinis, & vocatur ypsilon. Idcirco pauca sunt dictiones quibus vtimur in Theologia scriptæ litera y. Quidam ydeam scribunt y, sed reperio scriptum litera Latina I. de quo suo loco dicitur est.

¶ **Y P O S T A S I S** quidam sic scribunt, ego cū aspersione scriptum inuenio, ideo quare in litera H. in fine.

De litera Z.

¶ **Z E L O T Y P I A** est ægritudo animi ex eo proueniens quod timeas ne asit alteri, quod cum nemine velis habere commune, secundum Chrysippum. Qui igitur ita amat, vt sollicitus sit ne quis amore suo perfruatur, zelotypus est. Et zelotypia oritur ex amore non patiente confortiū in re amata, secundum Beatum Tho. 1. 2. quæ. 28. articulo 4. Et zelotypia secundum Gers. in regulis moralibus de superbia est vehemens amor, suspiciosus non satis fidens de re amata, & aliæ suspiciones maleuolæ, vt dum aliquis semper putat irrideri & falli, in quales quidam melancholici & quidam ex religiosis facilliter cadunt si non reprimantur, sed si addatur cōsensus liber, sunt vt plurimum mortalia delicta, aut mortaliū delictorum vehemens causa. Deū quoque esse plenum zelotypia idem ostēdit Gers. part. 4. serm. de conceptione Mariæ virginis. Non enim vult te vllam aliam rem amare plus quā se, ne in præsentia sua facias fornicationē vel spirituale adulterium diligendo infernalē inimicū, & iaceas inter brachia eius per iniquā delectationē peccati mortalis, videtur ei quod merito super oēs alios dignus sit amari, &c. Vel dicitur zelotypus vel zelotes hoc est amulator vel amator Dominus noster, quoniā ita nos amat vt nolit fornicari post deos alienos.

¶ **Z O D I A C V S** & si post diffinitionē zelus secundum ordinem literarum poni deberet, sed quia vocabulum plus Astrologicum est quā Theologicū, non claudat hoc opus Theologicum. Et dicitur zodiacus circulus in cælo. Et dicitur zodiacus secundum Bedam de imagine mundi, vbi ait: In medio firmamenti inquit sunt duodecim signa per trāuersum posita, aequaliter per circuitum distincta. Horum dispositio inquit Græcè dicitur zodiacus, Latine signifer, eo quod in ipso circulo sunt signa quæ animalū habent nomina. Zodiacus enim Græcè animal dicitur.

dicitur. Hæc duodecim signa iuxta qualitates elementorum Astrologi quidam in quatuor diuiserunt, merentes Arietem, Leonem, & Sagittariū, calidos & siccos, sicut est ignis. Taurum, Virginem & Capricornū frigidos & siccos, vt est terra. Geminos, Libram & Aquariū, calidos & humidos, vt aër est. Cancrū, Scorpionem & Pisces, frigidos & humidos, vt est aqua. Hæc ex Guil. de Conchis. De circulo illo zodiaco & eius signis plura apud Philosophos, Astrologos & Theologos aliquos, & frater Pelbartus lib. 2. Rosarij Theologia, &c.

ZELVS Græca dictio est Zilos & est amor, beatitudo, æmulatio, iusta ira, felicitas. Et sumitur quadoque proferuētī dilectione, & quadoque pro inuidia non æquiuocē, quia secundū procedit à primo, secundum B. Tho. super 1. ad Corin. 14. Quandoque significat odium, aliquando imitationē. Quandoque vt scribit Gers. parte 3. de consolatione Theologiae libro 3. prosa 1. est desiderium vehemens quo quis incitatur ea tollere quæ rei sibi dilectæ videntur aduersa, sic homo zelat pro vxore, ne mœchus abutatur ea. Et hinc Zelotypa, mater pro filia ne violetur, iustus pro domo Dei volens ab ea tollere quicquid viderit scandalorum. Vnde istud est: Zelus domus tuæ comedit me. Cuius recordati sunt discipuli Christi dum eiiceret vendentes & ementes de templo seu domo Dei. Zelum hunc vltimum laudauit qui dixit. Nullum esse Deo acceptius sacrificium quàm zelum animarum. Verè quidem inquit Gerson, si comitetur ipsum benevolentia, discretio & cōstantia, quæ tria si deferat aut cōtemnat zelus rectè comparaueris ipsum gladio bicipiti in manu furiosi, igni rursus & fulmine siue obice peruaganti. Zelus (vt scribit sanct. Bonauen. dist. 1. libro 1. in dubiis literalibus) est amor nolens habere consortium in amato. Zelus malus vitat omne consortium, sed Zelus bonus vitat tantum malos. Vnde viri zelatores domus Dei nō possunt videre in Ecclesia vitia quæ insurgunt cōtra ipsam. Vnde Iacob. 2. dicit Gloss. Zelus bonus est quo animus obiecto humano timore accēditur, & eo tēdit vt quælibet praua quæ viderit corrigere fatagat, & si nequiuert, tolerat & gemat. Sic Magist. in Ecclesia zelabat fidem, & ideo accendebatur cōtra fidei corruptores. Et zelare & zelari, vtrumque enim dicitur, significat emulari, quandoque irasci, secundum illud. Neque zelaueris facientes iniquitatem. Et zelus (vt scribit frater Pelbartus in fine lib. 3. Rosarij Theol.) propriè est motio animi siue in bonum, siue in malū. Et diffinitur alio modo à Philosopho, alio modo à Theologo. Nam secundum Philos. 2. Rhetor. Zelus est, propriè tristitia de bono alterius, ex eo quod nobis deest illud bonum. Secundū verò Tho. secunda secunda quæst. 36. arti. 2. Zelus est quidam feruor mentis, quo quis debet incitari ad proficiendum cum melioribus. Et differunt inuidia, misericordia, nemesis & zelus. Nam secundum S. Tho. vbi supra. Cū aliquis tristatur de bono alterius, prout existimat illud bonum vt malum proprium, in quantum est diminutiuum propriæ gloriæ & excellentiæ, sic illa tristitia est inuidia. Secus si tristaretur de excellentia alterius, timens ne eū ledat, quia tunc esset effectus timoris, vt dicit Philosophus 2. Rhetor. Cū autē tristatur homo de aliena miseria in quantum apprehendit, vt propriā per vniōnem affectus, ex eo quod amans reputat amicum tanquam seipsum, & etiam malum amici, tā-

quam malum proprium, & sic talis tristitia, dicitur misericordia, secundum sanctum Thom. secunda secunda, q. 30. Nemesis verò est tristitia, de his qui prosperatur indignè, scilicet cū prosperatur mali. Zelus autem est tristitia de bono alterius, non propter hoc quod nollemus ei tale bonum, sed ex eo quod deest nobis tale bonum. Et est duplex zelus, vt & supra tactū est, scilicet bonus & malus. Zelus bonus est diuini feruoris & iustitiæ. Et hoc dupliciter. Primo modo quo quis debet incitari ad proficiendum cum melioribus, secundū illud 1. Cor. 12. Aemulamini charismata meliora, vbi Gloss. Amb. id est ardētē desiderare spiritus sancti bona, in bonitate excellentiora & perfectiora, & maximè charitatem. Ideo subdit. Adhuc excellentiorem viam demonstro vobis. Secundo zelus bonus diuini feruoris & iustitiæ, quo quis debet animari ad peccata, propter honorem Dei, quo zelo Dauid succensus ait: Zelus domus tuæ comedit me. Idem iterū, Tabescere me fecit zelus meus, vbi Gloss. August. Corpore tabescit Dauid. Zelus iste est amoris, nō liuoris: hoc zelo arsit Phinees filius Eleazari. Numer. 25. commotus contra Israëlitē & mulierem Madianitā cōeuntes simul, qui accepto pugione, ingressus post eos in lupanar, perforauit ambos simul. Et cessauit plaga à filiis Israëli, & occisa sunt 24. milia hominum. Vnde dicitur ibidē à Domino. Zelo meo, id est magno ardore honoris mei succensus & commotus est contra eos. Et 3. Reg. 19. dicitur de Helia. Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituū, quia dereliquerūt pactum Domini filij Israëli. Secundo zelus malus est, qui ab amore malo causatur, & talis est zelus liuoris vel inuidiæ, de quo Iacob. 3. dicitur: Vbi enim zelus & cōtentio, ibi inconstantia & omne opus prauum. Vnde zelus inuidiæ est causa contentionis, non contra rem amatam, sed pro re amata, contra impedimenta cōsecutionis & perfectæ fruitionis ipsius. Et sequitur ibi inconstantia, id est progressus de malo in peius, quia ex indignatiōe cordis oritur malum oris. Ex quo sequitur peius malum opus, ideo dicitur, & omne opus prauū, scilicet interius & exterius, hæc sanct. Tho. summam 1. 2. quæst. 28. artic. 4. & secunda secunda, quæst. 36. artic. 2. Vtinam singuli (inquit frater Pelbart.) fidelium Dei zelo feruido igniti indocta corda erudirēt, neglecta corrigerēt, collapsa erigerent ac stabilirent, vt ad optionem filiorum Dei gratularētur, quū teste Apōstolo Rom. 8. Quicumque spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. De quorum numero nos faciat Iesus Christus Deus optimus, maximus, benedictus, vna cum patre & spiritu sancto per infinita secula. Cui sit laus & honor, & gloria, & gratiarum actio, qui me per magnos sudores & labores ad portum optatū reduxerit, quem rogo maximè vt & nobis gratiam, charitatem & patientiam tribuat in hac vita, & veram criminū expiationē & pœnitentiā, qua tanquā tabula naufragij de hoc periculoso mari multis procellis & fluctibus tentationum, & periculorū, & Syrtibus fluctuātī & laboranti eruamur, & perducat ad portū æternæ salutis, quam nobis præstare dignetur trinus & vnus, in secula seculorū laudandus. Amen.

*Vocabulariū hoc Theologicū à Ioanne Altenstaig ante quinquaginta octo annos concinnatū & doctè scriptū & utilissimū iudicamus & dignū censemus quod ad studiosorum vsū recudatur. Antuerpiæ 7. Id. Ianuarii 1575.
B. Arias Montanus.*

Series Chartarum

abcdefghijklmnopqrstuvwxyz,
ABCDEFGHIJKLMN O P Q R S T V X Y Z,
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK.

Omnes Ternæ.

Excudebat Ioannes Symonetus
Montislupelli, in Diocesi.

LVGDVN.

1579.

